

שער

מהדיר ועורך ראשי: הרב אבנר (לנגזם) שלו
עורכי משנה: הרב אלעזר בן שמעון והרב רפאל למפרט
ביבליוגרפיה: ר' חזקיהו סופר
עריכה לשונית: רעיה קמינצקי
בכתיבת ההערות נעשה שימוש בפרויקט השו"ת

הוצאת מכון התורה והארץ
אשקלון – כפר דרום תובב"א
רח' דוד ברגר, אשקלון
ת"ד 1033
www.toraland.org.il
machon@toraland.org.il

סדר ועימוד: שחרית
עיצוב כריכה ושערים: סטודיו הראל

© כל הזכויות שמורות למכון התורה והארץ

יוצא לאור בסיוע משרד התרבות – מינהל התרבות,
המחלקה למכוני מחקר תורניים

נבדות מדובר בך עיר האלהים סלה : יפה נוף משיש כל הארקהר ציון ירתי צפון קרית מלך רב

ס פ ר

שערי צדק

ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים : שער החצר :
שער המטרה : שער הקדים : שער המפקד :
הן הן הדברים : על אדני היראה והמוסר מחוברים :

שער החצר

כשמו כן הוא בש"ר במדב"ר זבא רב הקדמות מרו"ל מהמפרשים הם המדברים • מתעלות אדמת הקדש לנו לעינים וראשי איברים • זו ינאלו טפש לנפש המסחופפים בחרות ה' יאירו כמאורי • אתיא חוך תוך מעלות במספר תר"ג פקודי ה' שרים • ואגב אסיפ"א מה שחנן ה' את עבדו קול תרים • קרי חדא ופרי תלת • מדלג על ההרים • לא למחמים לחם המה הגבורים • כי אס להילדים אשר כגילי להם לבדם נתנה האר"ש ויתר הדברים • הרימותי ידי ה' בעצמו ינחני יוריני מדר כיו הטובים והישרים • יזילני מלעג השאננים קנאים פוגעים אך סוררים • יחזירם למיטב לע בדו שכם אחד יישר העוברים • וזא לציון גוא' בן ישי חי בחליל ובשירים :

נרפס ע"י הרב הישיש וס' מוהר"ר ישראל ב"ק ס"ו

על מכש הדפוס משאת משה ויהודית ס"ו

תחת מתשלת אדונינו המסיד שולטן עבד איל עזין יר"ה

ירושלים

תובב"א

שנת ברכת ה' היא תעשיר לפ"ק

אחת שאלתי מאת " אותה אבקש שבתי בבית " כל ימי חי לחיות כנועים " ולבקר בהיכלו

: יקב : משכנות יקב : " שערי ציון מכל משכנות יקב : " אורב " שערי ציון מכל משכנות יקב :

ללואאבאמגם בואמו ללואאבאמגם וטלוא " ללואאבאמגם בואמו ללואאבאמגם וטלוא " ללואאבאמגם בואמו ללואאבאמגם וטלוא

שער החצר

כשמו כן הוא בשׁר במדבׁר צבא רב הקדמות מרזׁל מהמפרשים הם המדברים,
ממעלות אדמת הקודש לנו לעינים וראשי איברים,
בו ימצאו נופש לנפשם המסתופפים בחצרות הׁ יאירו כמאורים,
אתיא תוך מעלות במספר תריׁג פקודי הׁ ישרים,
ואגב אסיפׁא מה שחנן הׁ את עבדו קול מרים,
קרי חדא ופרי תלת, מדלג על ההרים,
לא לחכמים לחם המה הגיבורים,
כי אם להילדים אשר כגילי להם לברם נתנה הארׁש ויתר הדברים,
הרימותי ידי אל הׁ בעצתו ינחני יורני מדרכיו הטובים והישרים,
יצילני מלעג השאננים קנאים פוגעים אך סורים,
יחזירם למוטב לעובדו שכם אחד יישר העוברים,
ובא לציון גואל בן ישי חי בחליל ובשירים

מתוך דברי רבנו המחבר בשער ספרו במהדורה הראשונה

תוכן הספר

תוכן מפורט של סימני הספר מופיע בסוף כרך ב, עמוד 901

7.....	דברי ברכה וחיזוק	כרך א
14.....	דבר המכון	
15.....	בשער הספר	
19.....	תולדות המחבר	
	ספר שער החצר	
31-508.....	סימנים א – שפח (כרך א)	
509-736.....	סימנים שפט – תריג (כרך ב)	כרך ב
737.....	שיר והתנצלות המחבר	
738.....	נספח לסימן קלד	
743.....	מעלות א"י	אולם השער
755.....	מעלות ירושלים	
757.....	מעלות בית המקדש	
	פתח השער	
763.....	מוסר על סדר הפרשיות	מפתחות מהמחבר:
765.....	מקראי קודש ומאמרי חז"ל על סדר הפרשיות	
781.....	מפתחות דרשות לזמנים	
782.....	מפתח פסוקים המבוארים	מפתחות חדשים:
788.....	מפתח מאמרי חז"ל המבוארים	
800.....	מפתח נושאים	
885.....		בביליוגרפיה
901.....		תוכן מפורט
922.....	דבר מדפיס המהדורה הראשונה, רבי ישראל ב"ק	

סימני העריכה

האותיות שבהן מופיעים דברי רבנו המחבר ..... דברי המחבר
האותיות שבהן מופיעות המובאות מספרים אחרים ..... מובאות מספרים אחרים
האותיות שבהן מופיעים הדברים שאינם בעניין א"י ..... אינו בעניין א"י
השלמות ותוספות מלוחות ההשמטות מוקפות בסוגריים אפורים ..... [השלמות ותוספות מלוחות ההשמטות]
מילים שנוספו לתועלת הלומדים ..... [מילות הבהרה]

לעילוי נשמת

אוהבי תורת הארץ ונתיבותיה, בני ציון היקרים מפז

הקדוש אחיקם בן הרב יהודה הלוי עמיחי הי"ד
הקדוש דוד אלחנן בן הרב מישאל רובין הי"ד

שנהרגו בקרב גבורה על קידוש השם, התורה והארץ.

י"ט טבת תשס"ט, בפאתי חברון ת"ו.

בערב שבת קודש לסדר

"כאשר יעזו אותו כן ירבה וכן יפרץ"

ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמות אבותינו

הרב נפתלי הרץ בן אריה לייב ליבזר ז"ל

אהרן בן מרדכי קרומביין ז"ל

רבי פעלים בתורה ובחסד

שקירבו ליבות ישראל

לאביהם שבשמים

נר לנשמת אציל המידות, ישר לב ודרך

הרב הדיין מרדכי אליהו זצ"ל

בן אריה ושפרה בראלי

העמיד תלמידים הרבה

נטועים במרחבי ארץ ישראל

עלה בטהרה לישיבה של מעלה

ז' בסיוון תשע"א

לעילוי נשמת סבי מורי

ר' שמחה בן ר' יעקב לנגזם ז"ל

שאהבת ארץ ישראל בערה בלבו

ומסר נפשו על חינוך בניה

נלב"ע ט' בניסן תשע"א

ת.נ.צ.ב.ה.

ד' כסלו תשס"ט

בס"ד

מכתב ברכה

נודע לתהלה, בכל העולם הודו, של הגאון הצדיק רבי דוד בן שמעון - הצוף דב"ש זצ"ל, וכדברי בנו רבי רפאל אהרון בעל נהר מצרים, בתארו את אביו הצדיק, כתב: "אשר עלה מערי המערב לארץ ישראל, והוא האיש אשר אהבתו לארץ הקודש היתה בוערת בלבו - לב קדוש, ומלאה את חדריו ומשכנותיו, צמצם כל מקצעות למודיו רק בחוג אהבת ארץ הקודש ועניינה, הן בדרשות או בדינין וכיוצא בו, הכל מוקדש לארץ ישראל".

אהבתו המיוחדת של המחבר זצ"ל לארץ ישראל לשום עינו ולבו כל הימים בתורת ארץ ישראל, "זוהב הארץ ההוא טוב - אין תורה כתורת ארץ ישראל, ואין חכמה כחכמת ארץ ישראל". והחכם הגדול הזה כתב את ספר "שער המטרה" על מצוות תרומות ומעשרות בארץ ישראל בזמן הזה, אולם לא בא לידינו, וחיבר את הספר "שער החצר" ממעלת אדמת הקודש לנו לעינים ולראשי איברים", ועל כן יש בו תרי"ג סימנים כמצוות התורה וכאברי וגידי האדם.

עתה באו חברי "מכון התורה והארץ" אשר ישבו בכפר דרום וגלו כעת לאשקלון, ורחש לבם דבר טוב, להוציא לאור תעלומה, את הספר העוסק בשבחה של ארץ ישראל, למען חזק ידיים רפות, ולמען למד את בני ישראל את מעלת ארץ קודשנו ותפארתנו, ויש בהוצאת הספר הזה כשהוא נקי מטעויות ומעוטר במדות טובות, מראה מקומות, ראשי פרקים והערות מחכימות, דבר הנחוץ לשעה ולדורות, בעריכת הרב אבנר שלו ובברכת בני המשפחה שליט"א. ויהי רצון שחפץ ד' יעלה בידם להגדיל תורת ארץ ישראל, בהלכה ובאגדה, לפאר את ציון המעטרת, ויזכו ישראל לחזור לשבת בטח בגבולם, ושמחת עולם על ראשם.

מרדכי אליהו

הראשון לציון
הרב מרדכי אליהו

דברי חיזוק לחיבת הארץ מכ"ק אדמו"ר מצאנז שליט"א

אלימלך הלברשטאם
בן כ"ק אדמו"ר זצלה"ה
אבדק"ק צאנז
קרית צאנז - נתניה

אגרת ברכה

בעה"י, יום א' לסדר שכון בארץ וגו', כ"ג במרחשון לשנת "בארצות החיים" תשע"ב לפ"ק

הן כל יקר ראתה עינינו, קנקן חדש מלא ישן, ה"ה הספר המופלא והיקר שבערכין "שער החצר" ספרא דבי רב וגאון נודע למשגב מוה"ר דוד בן שמעון זצלה"ה, אשר בשנת תרי"ד עלה מארצות המערב לחונן את עפר ארץ הקודש חמדת לבבו, ויהי דו"ד לכל דרכיו משכיל בפעולותיו הגדולות והנצורות כראש ומנהיג עדת המערבים בירושלים קרתא דשופריא וכמרבין תורה לעדרים, והאירה הארץ מכבודו בהקימו בתי מדרשות ומקוואות ואך טוב וחסד ירדפוהו בדאגתו כי רבה למען אחיו יושבי הארץ.

ולעת כי בחר בציון איוה למושב לו ותצלה רוח ה' אל דו"ד להאיר עיני ישראל בהאי ספרא רבא "שער החצר", שהוציא לאור בשנת תרכ"ב, בו בחכמה פותח תרי"ג שערים מצויינים, כאשר הוא מאסף לכל המחנות מן מקראי קודש ודברי חז"ל עד לספרי גאוני ומאורי דורו כל שהטיבו אשר דברו בשבח ארץ ישראל וקדושתה הנצחית, ואף הוסיף להם ציצים ופרחים מאוצרות חכמתו, ונודע ספר זה כאוצר כל כלי חמדה על ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחילנו הקב"ה.

בוודאי שגם עתה מצופה דב"ש אמרי נועם ישבעון כל מבקשי דעת מעלת ארץ זבת חלב ודב"ש, שאך למותר לספר מה גדולה היתה חיבתה אצל אבוה"ק זי"ע שרבה עד מאד השתוקקותם לעלות ולישב על אדמתה ולשבוע מטובה, ועוד יזכר לנו אהבת איתן של כ"ק אדמו"ר זצוקלה"ה לארעא קדישא הדין, מורשה היא לו מזקיננו הק' בעל הדברי חיים מצאנז זי"ע, שבחיבה מיוחדת היה מזכיר את האגרת המונחת בגנזיו בה כתב דו"ו הרה"ק מוהרש"א מראצפערט בנו של זקה"ק מצאנז זי"ע: "הנה זה שנים רבות אשר חשקה נפשי לעלות ולדור בירושלים עיר קדשינו ואולם היה לי מניעות רבות, אבל כעת עלה בדעתי חזקה לעלות לירושלים וכו', וגם כ"ק אדמו"ר הקדוש רשכבה"ג זלה"ה הי' לו חשקות גדול ליסע לארה"ק וכו'". ויה"ר שנזכה מהרה שיקויים דברי נעים זמירות ישראל (תהילים ק"ב) אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד, כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו, וייראו גוים את שם ה' וכל מלכי הארץ את כבודך, כי בנה ה' ציון נראה בכבודו. אכ"ר.

OVADIA YOSSEF
RISHON LEZION
AND PRESIDENT OF TORAH SAGES COUNCIL

עובדיה יוסף
הראשון לציון
ונשיא מועצת חכמי התורה

ירושלים כ"ט חסון תש"ג
JERUSALEM

המלצה

מה נכבד היום בהגלות נגלות הספר הנותן אמרי שפר "שער החצר" על מעלתם וקדושתם של ארץ ישראל וירושלים, מאת הגאון המופלא וכבוד ה' מלא. בפז לא יסולה. דובר צדק ומגיד מישרים, טובינא דחכימי, מרגניתא דלית לה טימי, כש"ת כמהר"ר דוד בן שמעון זצ"ל, הצוף דב"ש ראב"ד מקודש בעיר רבט אשר במרוקו ולאחר מכן ראש עדת המערבים בארץ ישראל,

בואו ונחזיק טובה למכון "התורה והארץ", אשר חגרו בעוז מתניהם, להוציא לאור מחדש את הספר, כדי להגדיל תורה ולהאדירה ולמען יהיו שפתותיו של אותו צדיק דובבות בקבר, יהי רצון שזכותו של אותו צדיק תגן עליו ועל בני ביתו, ישלם ה' פעולם ותהי משכורתם שלמה מעם ה' אלקי ישראל.

עובדיה יוסף

Shlomo Moshe Amar

Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

שלמה משה עמאר

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

בס"ד, ז' אייר, תשע"א
18-1-649/ע"א

אָזְרַת בְּרַכָּה

מה נכבד היום, יומא טבא לרבנן ותלמידיהון, בהגלות נגלות והיו למאורות, דברי נועם, דברים המצודקים ובהירים, ומאירים לארץ ולדרים, הלא הוא הספר הנפלא "שער החצר" לרבנינו הגדול הנר המערבי אשר עלה מרבאט שבמרוקו הוא רבנו דוד בן שמעון זלה"ה זיע"א, אשר האירה הארץ מכבודו, ובא לארצנו הקדושה בשנת תרי"ד וניהל ברמה את עדת המערבים אשר עד הזמן ההוא היתה כצאן אשר אין להם רועה, והוא היה הראשון לכונן את הריסות עיר הקודש והמקדש, ויצא מתוך לחומה הבנויה בעת ההיא, ובנה את שכונת מחנה ישראל. ולגודל אהבתו העצומה לארץ ישראל כתב את ספרו הנפלא והכולל "שערי צדק" שהספר "שער החצר" הוא חלק ממנו, אבל לא זכינו אלא לספר שער החצר בלבד.

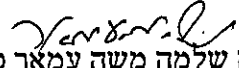
וכל מעיין בספר הזה רואה את כחו העצום של רבנו בתורה, איך הוא חורז ממקום למקום בבקיאות מפליאה וכוליה תלמודא דמי כמנח לי בכיסיה. ועל הכל עולה מדת ענוותנותו וטהורו של רבנו המחבר זיע"א, אשר לא הזכיר שמו על ספרו כדי שלא יכבדוהו. וכמה יש לנו ללמוד ממדותיו התרומיות.

והנה ספר זה נדפס לראשונה בירושלים בשנת תרכ"ב ובו השקיע רבנו המחבר את כל הונו ואונו, ומאז עברו שנים רבות והספר אזל משוק הספרים, ואינו מצוי כלל. וזכה רבנו הגדול המחבר אשר תורתו הקדושה מכרזת עליו בשמים ובארץ, ועתה נתעוררו חברי "מכון התורה והארץ" שישבו בכפר דרום, ויושבים כעת בעיר אשקלון להוציא את הספר במהדורה חדשה. ובהשתדלות הרבנים המופלגים **הרה"ג אבנר שליו שליט"א הרה"ג אלעזר בן שמעון שליט"א והרה"ג רפאל למפרט שליט"א** וערכו את הספר בעריכה חדשה ומאירת עינים ובמראי מקומות נפלאים. ומעתה יהיו שפתי רבנו המחבר דובכות.

וזכות רבנו הגדול המחבר תעמוד לעורכי הספר ולמוציאים לאור, ברוך ה' חילם וישר כתם לאורייתא, לעילא מן כל ברכתא. כי מעתה תורה יוצאת בהינומא, ברה כחמה. והדברים מנהירים ומשמחים, ישוטטו הרבים ותרכה הדעת.

ואליכם אישים אקרא, אחינו בית ישראל, הכניסו לביתכם את הספר הקדוש הזה אשר מחזה ש-די יחזה. וכדאית היא זכות רבנו הגדול המחבר זיע"א שתהא זכותו מגן וצינה לכל העוזרים והמסייעים והנטפלים במצווה הזאת, שיזכו ויתברכו בכל מילי דמיטב, בבני חיי, וחיי אריכי, ומזוני רויחי, ובימינו תוושע יהודה וישראל ישכון לבטח בביאת גואל צדק ברחמים.

דברי הכו"ח לכבוד רבנו הקדוש המחבר זיע"א
ולכבוד התורה הקדושה
המצפה לישועת ה' על עמנו ועל נחלת אבותינו,

ע"ה שלמה משה עמאר ס"ט

ראשון לציון הרב הראשי לישראל

שלמה בן שמעון

חבר בית הדין הרבני הגדול – ירושלים
חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל
מרא דאתרא – שכונת רמת דוד בני ברק

מכתב ברכה

שמח לבי ויגל, בהתבשרי בשורה טובה, אין טוב אלא תורה, שקבלו על עצמם אנשים חכמים וידועים מכון התורה והארץ שהם עומדים להוציא לאור את הספר הגדול והעצום "שער החצר" לזקנינו ראש משפחתנו ספרא רבה וראב"ד בעיה"ק ירושלים הוא ניהו הגאון ר' דוד בן שמעון זצוק"ל, שחיבר את הספר כולו על מעלת וקדושת ארץ ישראל בכלל וירושלים בפרט ובו גילה את כל מעלותיה הנמצאים בכל חלקי פרד"ס תורתנו.

דיינו אם נראה את הסימן הראשון שכתב בספרו הנ"ל וז"ל: מעלה גדולה יש לארץ ישראל, ומי שיש לו בה חלק, חשוב הוא כחלק עולם הבא, הרב רבי אברהם אבן עזרא בפרשת וישלח בפסוק: ויקן את חלקת השדה, ע"ש. ולדעתי המעט, אפשר שזה פשט הכתוב אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, שכיוון שתהיה ישיבתי ודירתי בבית ה', שהיא ארץ הקודש, בזה אזכה לחזות בנועם ה', שהוא עולם הבא, ופשוט, ע"כ דבריו שם.

והוא עשה הלכה למעשה ובנה את השכונה מחנה ישראל מחוץ לחומת ירושלים. ויפה נטלו על עצמם המכון הנ"ל, ויותר על כן נטלו על עצמם הרבנים הידועים והם הרב אבנר שלו, והרב יצחק אמיתי שליט"א שהוסיפו מקורות כל דבר ודבר שהרב המחבר לא ציין והם ציינו והרחיבו הדברים במקום שיש צורך בביאור והרחבת הדברים וגם קצת פירושים לדבריו בשולי הדף ומעתה יוצא ספר זה בשני כרכים בהדפסה נאה ויפה.

ואני פונה בזה לכל נדיבי העם המבינים ויודעים ערך הספר והזכות של אוהבי ארץ ישראל לבוא לעזרת ה' בגיבורים ולסייע להם בכל מיני עזר וסיוע שיש בו ממש למען יוכל הספר הזה לצאת בקרוב לאורה לשמחת כל לומדי התורה שיזכו להתענג בדבריו. ובודאי שזכותו הגדול של הרב המחבר זיע"א תגן על העורכים והמשתדלים בספר, וכל התומכים תגן עליכם אלף המגן ברוב אושר, בריאות גופא ונהורא מעליא אמן.

בברכת התורה

שלמה בן שמעון

הרב דוב ליאור
רב העיר וראש הישיבה
קרית ארבע היא חברון ת"ז

בס"ד, ד' כסלו תשע"ב

הובאו לפני גליונות מהספר "שער החצר" העומד לצאת מחדש, ועיינתי בחלקם. שמחתי לראות את ההוצאה המהודרת והחשובה של ספר זה, העוסק במעלותיה של ארצנו הקדושה שהיא עיקר גדול בדורנו זה, כפי שכותב מרן הגרי"מ חרל"פ זצ"ל (מי מרום - ממעיני הישועה), בעקבתא דמשיחא, פרק מה, עמוד קצו).

יישר כח לחברי מכון 'התורה והארץ', מהדירי הספר, שהשקיעו עמל רב ויגיעה גדולה כדי להוציא מתחת ידם יצירת פאר.

יהי רצון שיפוצו מעיינותיהם חוצה לזכות את הרבים ולקרב את ישראל לאביהם שבשמים.

החותם לכבוד התורה

דוב ליאור

משרד הרבנות רמת-גן

לשכת הרב הראשי
הרב יעקב אריאל

בס"ד

מכתב ברכה

אחת הטעויות המופצות היא שתהליך שיבת ציון בדורות האחרונים התחולל כביכול ע"י תנועות של חול. אומנם נכון הדבר שבשלבם מאוחרים יותר, ובעיקר החל ממה שמכונה "העליה השנייה", התגברו גלי חולין בעלייתם ארצה ובישוב. אין לקפח את זכותם. אולם הם לא היו הראשונים. לצערנו, היו בין שלומי אמוני ישראל שכתגובת נגד, הפנו עורף לכל התהליך הגדול של שיבת ציון, והפקירו אותו בידי עולים שאינם שומרי תורה ומצווה. כך התגברה יותר מגמת החילון בישוב הארץ. ומכאן התדמית הלא נכונה, שכביכול כל התהליך היה חילוני במהותו. יש לשנות תדמית כוזבת זו. האמת היא, שהראשונים שהניעו את גלי העלייה ארצה בדורות האחרונים היו תלמידי חכמים ושומרי מצוות שהונעו ע"י אמונתם ודבקותם בתורה ובמצוות.

יש הרואים בתלמידי הגר"א את ההתחלה, ויש בעליית החסידים שקדמה להם בדור, והמאחרים יותר מיחסים אותה לשלישיית הגדולים, הרב אלקלעי, הרב קלישר והרב גוטמכר. כל אלו קדמו למה שמכונה, שלא בצדק, העלייה "הראשונה" כי לא הייתה ראשונה כלל, וגם היא הייתה רובה ככולה דתית (חוץ מקומץ קטן של הבילויים).

תוך כדי פולמוס באשר לזכות הראשונים נשכחו גדולי תורה ומעש בין יהודי המזרח שהיו בין ראשוני הראשונים. אחד ומיוחד שבהם הוא הרב דוד בן שמעון (הדב"ש) שעלה על כולנה בכח המעשה שלו. הוא עלה ארצה בעודו צעיר לימים, אך כבר גדול בתורה, וארגן את קהילת המוגרבים בירושלים. בשנת כת"ר (1860 למניינם) הקים את השכונה היהודית הראשונה מחוץ לחומות העיר העתיקה. מעשה חלוצי ונועז זה פתח את הפתח להקמת שכונות נוספות ולהרחיב בכך את הישוב היהודי בירושלים, שהלך והתעצם יותר ויותר. ומכאן התרחב הישוב היהודי בארץ בכלל. כל זאת לפני מקוה ישראל ופתח תקוה, ולפני נחלת שבעה ומשכנות שאננים. הוא היה הראשון!

המניע ליוזמתו היה תורתו. החזון קדם למעשה. ספרו "שער החצר" היה השער לחצרות בית ה' בחוצות ירושלים. בספר זה הוא מרכז רעיונות רבים ועמוקים בשבחה ומעלותיה של ארץ ישראל. בספר זה מתגלית בקיאותו העצומה בספרות העשירה שלנו, שמעטים בקיאים בה. הוא מצטט בספר זה ספרים רבים, רובם כמעט ואינם ידועים. לא רק בקיאות גדולה יש כאן, אלא גם הבנה עמוקה ושפע של רעיונות משלו ומשל אחרים.

אציין רק רעיון אחד, שגדול אחר, בדור שאחריו, ה"שפת אמת", שלא הכירו ואת ספריו, מביע פעמים רבות, על ירידת המן במדבר ולא בארץ. המן, כדגן שמים, היה נחוץ רק בחו"ל. בארץ - הלחם היוצא מן הארץ - שקול כמו המן מן השמים בחו"ל. קרקע א"י שמימית היא! (שער החצר סי' עב ושפת אמת בשלח תרנו ותרנח ועוד בהרבה מקומות).

מכאן קדושת הארץ והמצוות התלויות באדמת הארץ. אין גוף מתאים יותר מאשר מכון התורה והארץ, המחבר את התורה עם הארץ, לההדיר את הספר הנדיר והחשוב הזה.

ספר זה יעמיק את תודעת הארץ האמיתית והשלמה ויחזיר אותנו לימי הראשית, ימי החזון והחלוציות. מאוד חסרה לנו אותה אוירה, אותו הלהט ואותה התלהבות, שמקורם בקודש. ספר זה יחזיר לנו את הערכים שרק בזכותם יש לנו זכות קיום כאן. לצערנו התרחקנו, ריחוק נפשי, מאדמתנו, גם בארצנו. התנתקנו מהשורשים שמהם ינקו הראשנים ומהם גם עלינו לינוק. רק שורשים עמוקים באדמת קודש זו יאפשרו לעץ, עליו אנו נשענים, לגדול, לתת ענפים ולשאת פרות פרי הארץ לגאון ולתפארת. "שער החצר" יסייע לכך.

יבורך המכון, הרב יהודה עמיחי שליט"א העומד בראש מחלקת ההלכה, ר' אליעזר ברט מנהלו הנמרץ וכל חברי המכון העוסקים במלאכת הקודש.

הרב יעקב אריאל
הרב הראשי לרמת-גן

הרב יעקב אריאל
רב העיר רמת-גן

בס"ד יז מרחשוון תשע"ב

בשער החצר

הנביא ירמיהו (ל', יז) אומר: "כִּי נִדְחָה קְרָאוּ לָךְ צִיּוֹן הִיא דָרַשׁ אֵין לָהּ", אומות העולם קוראים לציין נדחה, ואומרים שאין לה דורש. חז"ל דרשו שכל מקום שנאמר "אין לה" הכוונה שיהיה לה דורש. אמנם כעת אין לה דורש אולם יהיה לה דורש. על סמך פסוק זה דרש רבי יוחנן (סוכה מא ע"א) "מכלל דבעיא דרישה", שיש צורך לדרוש את ציון. רבי יוחנן דרש את ציון דרישה מעשית, ותיקן תקנות מעשיות, כגון: ליטול לולב כל שבעת ימי הסוכות גם במדינה. אולם פשטות הלשון 'לדרוש את ציון' היא לחפש את ציון, לחפש את מעלותיה של ציון ואת שבחיה. כאדם שמחפש אחר אבדתו "עד דרוש אחיך אותו", ומרבה בתיאורי האבדה וסימניה, כך יש לדרוש ולחפש את מעלתה של ציון ושבחה, גם אם אין הם נראים לעין כעת. עצם הדרישה והעיסוק בשבחה של ארץ ישראל, הם המביאים לחזרת בניה אליה, ולגילוי שבחה לעין כל.

הרב דוד בן שמעון זצ"ל – הצופה דב"ש, זכה לדרוש את ציון בשני המובנים גם יחד. הוא פעל רבות להקמת שכונות יהודיות מחוץ לחומות ירושלים (משכנות שאננים ומחנה ישראל), הקים בתי מדרש ובתי כנסיות, דרש את ציון דרישה מעשית. עוד הוסיף ודרש את ציון דרישה רוחנית, בליקוט מעלותיה של ארץ ישראל ושבחה, בספרו הגדול 'שער החצר', שהוא אחד מארבעת הספרים שנכללו בספר 'שערי צדק' שיצא לאור בשנת ה'תרכ"ב. למען חיזוק קיומן של המצוות התלויות בארץ, כתב את ספרו 'שער המטרה' שעסק במצוות התלויות בארץ, אולם לא זכינו לאורו. הדרך האמיתית לדרישת ציון היא שילוב דרישתה הרוחנית של ארץ ישראל עם דרישתה המעשית, אין אפשרות להפריד בין הדברים.

הצופה דב"ש כתב את הספר ובו תרי"ג סימנים, כנגד תרי"ג פקודי ד' ישרים משמחי לב. בסיומו של הספר כתב: "והוא ברחמי יעזרנו על דבר כבוד שמו לשמור ולקיים כל המצוות התלויות בארץ ישראל". שאיפתו לקיום המצוות התלויות בארץ דורשת את ביאת כל ישראל, הכרת כל שבט את נחלתו ובניין המקדש. בימינו, זכינו לתחילת שיבת ציון, לחזרתם של ישראל לאדמתם, ולשלטון ישראל בנחלתם. קיום המצוות התלויות בארץ הפך למציאות. לכך זכינו בזכות הדורשים הגדולים, שהרבו בסיפור מעלותיה של ארץ ישראל ושבחה.

'מכון התורה והארץ' לקח על עצמו לחקור ולהסביר את המצוות התלויות בארץ, ללמד את מעלתן, ליישמן ולקיימן. אך טבעי היה שהמכון ייקח על עצמו את הוצאת הספר שעוסק באהבת הארץ והמצוות התלויות בה.

תודתנו לבני משפחת המחבר, משפחת בן שמעון הי"ו, שנתנו לנו רשות להוציא את הספר לאור עולם, תמכו את ידינו בעצה וסייעו בההדרת הספר. יאריך ד' ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים.

תודה וברכה מיוחדת לרב אבנר שלו הי"ו, שעמל רבות בההדרת הספר, גילה רבים ממקורותיו ולא חסך טרחה ומאמץ למען יהיה הספר נעים וערב לקוראיו. לצדו עמדו הרב רפאל למפרט הי"ו, והרב אלעזר בן שמעון הי"ו, לשפר הספר ולשכללו. ברכה מיוחדת לרב יצחק אמתי הי"ו שהיה היוזם והמעשה להוצאת הספר. כמו כן תודה וברכה לידידנו ר' יוסי בן שחר הי"ו, העומד על הדפוס ליישר הדורים, בבחינת "זה א-לי ואנוהו".

אסיים בברכה לחברי 'מכון התורה והארץ' שהיו שותפים במפעל זה, והשקיעו ממרצם וזמנם להוציא את הספר בשלמותו, ובמיוחד למנהליו, מר אליעזר ברט הי"ו ומר עמי גיאת הי"ו, שעמלו ולקחו על עצמם את המעמסה הגדולה של הוצאת הספר בהידור. ישלם ד' פועלם ותהי משכורתם שלמה מאת ד'.

יזכנו הקב"ה להוציא לאור חיבורים נוספים, להגדיל הכרת קדושתה של ארץ ישראל ומעלותיה.

בברכה נאמנה

יהודה הלוי עמיחי

מכון התורה והארץ

כפר דרום - אשקלון

בשער הספר

'צוף דבש אמרי נועם'

'זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו'. הנה זוכים אנו בעזרת ה' ית' להופעתו המחודשת של ספר 'שער החצר' לרב הגאון רבי דוד בן שמעון זצוק"ל, זוכים אנו לבוא בשעריו ולגלות את צפוניו ברוב סדר והדר, מעוטר ומפואר.

בעוברנו את מפתן השער והיכנסנו ביני עמודי 'שער החצר' לטעום מצוף אמריו, לא נוכל שלא לחוש שכולו רצוף אהבה, אהבה המתוקה מדב'ש.

אהבת ישראל, עם סגולה, הקריים בנים למקום, שבסימנים רבים משבחם רבנו המחבר ותולה בצווארם אבנים טובות ומרגליות בזכות היותם 'בני אל חי' (למשל בס"ז, קו, קלו, רנו ועוד). ובמיוחד משבח הוא את ישראל הדרים בארץ הקודש, הנקראים 'צדיקים', אף כשאין הדבר ניכר כלפי חוץ (ס"ו כ'קלא).

את אחדותם ושלומם של ישראל הוא נאה דורש ונאה מקיים. נאה דורש ליישב מחלוקות, לדון לכף זכות, לאהוב ולחון, ובמיוחד בארץ ישראל, שהרי "איך יתכן לדבר קשות זה לזה בתוככי ירושלים, הלא אמרינן 'נועם' - אלו תלמידי חכמים שבא"י. ואמרינן עוד: 'ושנים זיתים עליה' - אלו תלמידי חכמים שבא"י שנוחים זה לזה בהלכה. הרי תלמידי חכמים שבא"י נוחים זה לזה בהלכה כשמן זית" (ס"ו ו).

ונאה מקיים בקבצו מארבע כנפות הארץ דברי חכמים וחידותם, מאשכנז וספרד, ראשונים ואחרונים, צעירים וזקנים, חסידים ומתנגדים. דברי הגאון רבי אליהו מוילנא ו'פאת השלחן' לצד דברי רבי נחמן מברסלב ו'הבני יששכר', דברי הפלא יועץ ו'האגדת אליהו' לצד דברי ה'ערוך לנר' וה'פני יהושע'.

אהבת התורה הקדושה, אשר בה משתעשע כמונה מרגליות, בבואו לפרד"ס ובצאתו בשלום מעניין לעניין, בבקיאות אדירה, בדקדוק נפלא ובהרגשה עדינה. מאות ספרים מובאים בשעריו; ספרי הלכה ודרוש, חידושי סוגיות ופירושים על התורה, ספרים מצויים וספרים נדירים, ואף כתבי יד ששזפתם עינו הטובה. בדבריו שזור הוא פסוקים ומאמרי חז"ל רבים ומבארם בגאונות וחקן. וכך הולך רבנו וחורז תורה שבעל פה עם תורה שבכתב, דברי ראשונים עם דברי האחרונים, ומכולם יחד מעלה עולה ריח ניחוח לה'.

ובאהבת תורת ארץ ישראל ישגה יותר ויותר, ויאכל מפריה וישבע מטובה, כמידת תלמידי חכמים שבא"י, ש"כל כך יהיה להם חשק בתורה עד שלא ידרשו איזהו מקומן של זבחים הרוג צאן ושחוט בקר, אלא יסתפקו בלחם לבד. ואל תאמר שבעבור זה יתש כוחם, אלא יהיו חזקים כברזל, כי התורה תוסיף תת כוחה להם" (ס"ו עד).

אהבת ארץ ישראל, לכבודה עמל לפתח פיתוחי זה השער, ללקט אל בית אוצרו מדברי הקדמונים ששתו לבם לחילה ומנו מעלותיה, ובאהבתה הבוררת בקרבו עוד הוסיף עליהם מדיליה כיד ה' הטובה עליו, כדבריו: "כי כוונתי בקונטרס זה להודות ולהלל, להגדיל ולהאדיר מעלת ארצינו ונחלת אבותינו אשר אהבת עולם אהבתיה, בצדקתי החזקתי ולא ארפיה, למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט" (ס"ו קצ). ומה נפלא הוא גילוי לבו, שכל דברי אהבתו לארצו הם אך לפארה, כעדותו הנאמנה: "ה' יודע מחשבות, חוקר לב, בוחן כליות, כי דברי בלתי שום פנייה, אפס לכבוד הארץ הקדושה אשר אהבתה בין מורשי לבבי חרושה" (ס"ו רמט).

בעוד יצא להגן על כבוד בניה, וגינה בכל פה את המפרסמים מומי יושביה ברבים, בקוראו בשער בת רבים כי "האיש הנלכב ישים משמרת למשמרתו ויחסום פיו ושפתיו, ואל יפן אל אָן לדבר סרה ותועה על אנשי אדמת הקודש... ואם בעיניו יראה שיש איזה דבר שלא כהוגן, לעולם ידון לכף זכות... ועל כל פשעים תכסה אהבת הארץ הנבחרת והמאושרת לשם ולתפארת" (שם). כי ידע שכבוד יושביה הוא כבודה, ובקלונם "יש בזיון וצעור לארץ הקודש חס וחלילה. הא למה זה דומה, לאחד שהיה משבח לאשה יראת ה' במעשיה הטובים, וכה היו דבריו אליה: ברוכה את וברוך טעמך על גדול הצניעות והיראה והקדושה שבך, לא ראיתי אשה יפה במעשים ובמידות כמוך, לך נאה ולך יאה השבח וההלל, אפס כי בניך אשר ילדת ממעיך הם פריצי הדור, פרוץ מרובה על העומד. הנה זה סתר כל הבניין אשר בנה אשר נטע, כי היכן הצניעות של האשה אם בניה הם פריצים, כן הדבר הזה" (שם).

דרש רבנו בשלום ארצו דבעי דרישה, התפלל לפריחתה וציפה לבניינה, וכך לימדנו: "שאלו שלום ירושלם ישליו אוהביך", שראוי "לשאל תמיד בשלומה. ופשוטו כמשמעו, לשאל על איכות ומהות א"י וירושלים ומקום מקדש בכל פרטיה ודקדוקיה, ולהשתוקק להשיג מאבניה ועפרה הקדושים, ולרצותם ולחבבם... דכתיב: 'כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו'... וגם להשתוקק לזכות לעלות להר ה' ולעמוד לשרתו, כי רבה היא מצוות ישיבת א"י" (סי' רמ). לכן בא רבנו ומעורר אהבתה, מנשיקות פיהו יישק אבניה ורגבי אדמתה, "דכין דא"י היא מושב השכינה, היא בעצמה קודש קודשים, כתיק של ספר תורה שהוא מקודש, ונמצא נשיקת אבני א"י כאילו מנשק את השכינה השוכן בה" (סי' רכה).

ומעל כולם וכוללם יחד -

אהבת ה' ית', שממנה הכל יוצא ואליה שב, את האלוקים ירא ואת מצוותיו שמור ועשה לו מטעמים כאשר אהב, כי זה כל האדם. אהבה זו עמדה לו בבואו אל ארץ הקודש, כי "מי שכוונתו לשמים באמת, שנסע לא"י כדי לשוב על ידי זה להשי"ת, בודאי מועיל א"י מאוד, כי על ידי שנכנס לא"י, על ידי זה לבד נאצל אצלה ונתהפך למהותה הקדוש" (סי' רלט).

ובבואו שמה נתעצמה האהבה, מפני ש"היכל אהבה" היא ירושלים העליונה, שמשם יורד השפע לתחתונה" ולכן עובדי ה' אשר בארץ נקראו "אוהבים" על שם ההיכל שנקרא 'אהבה' (סי' כג). וכמאמר הזוהר הקדוש, שכל עבודת ה' בזו הארץ - עבודה מאהבה היא, כי "כשתכנס לא"י אז אין הקב"ה מבקש עבודתך ביראה רק בשמחה... בבואך אל מקום המנוחה והנחלה, אז העבודה צריך שתהיה מאהבה, וזה שכתוב: 'ולאהבה אותו', דהיינו עבודה בשמחה" (סי' תח).

ועתה באנו בע"ה ית' לאחוז בשיפולי גלימת מלכותו של רבנו זיע"א, לבוא שערינו בתודה, חצרותינו בתהילה; לחזור ולהוציא לאור עולם את ספרו הבהיר, ממנו אור האהבה לכל אפסי ארץ יאיר, בו יהגו זקן וצעיר, את האהבה עד שתחפץ לעורר ולהעיר, עד יבקע כשחר אורך ותיכנה העיר.

* * *

מבנה הספר

ספר 'שער החצר' הינו חלק אחד מחיבור נרחב בשם 'שערי צדק', שאמור היה לכלול ד' חלקים: 'שער החצר', 'שער המטרה', 'שער הקדים' ו'שער המפקד' (עי' בהרחבה בתולדות המחבר). בספר תרי"ג סימנים העוסקים במעלותיה ושבחייה, דיניה וענייניה של ארץ ישראל. הספר יצא לראשונה בחיי רבנו המחבר בשנת תרכ"ב בירושלים. במהדורה הראשונה הוסיף המחבר בסוף הספר 'לוח השמטות וטעויות' ו'לוח מפתחות' שכלל מפתח פסוקים, מפתח מאמרי חז"ל ומפרשיהם ומפתחות נוספים. בסופו כתב רבנו המחבר שיר תהילה ותודה ו'התנצלות המחבר'.

לאחר מספר שנים, בשנת תרכ"ח, הדפיס רבנו קונטרס משלים לספר 'שער החצר' בשם 'אולם השער', ובו רשימת מעלות הארץ, מעלות ירושלים ומעלות המקדש העולות מסימני ספר 'שער החצר'. כמו כן נוסף בו מפתח 'מקראי קודש ומאמרי חז"ל על סדר הפרשיות', וכן ערך בו המחבר 'לוח השמטות ותיקונים' נוסף, ובו תוספות רבות וחשובות. במהדורות הצילום שיצאו במשך השנים נדפס קונטרס 'אולם השער' יחד עם 'שער החצר'.

סגנון כתיבת הספר

דברי רבינו המחבר בסימני הספר מבוססים על אלפי מובאות ממחברים אחרים, ראשונים ואחרונים, שרבנו דן בהן ומוסיף על דבריהם. חשוב לציין שפעמים רבות לא ציטט רבנו את המובאות מספרים אחרים ככתבן וכלשונו, אלא הוסיף בהן מילים להבהרה, שינה בהן את סדר המשפטים לתועלת ההבנה, או הגיה אותן משיבושים וטעויות. כמו כן עשה המחבר שינויים קלים לשם שילוב המובאה בשטף הכתיבה.

כל סימן פותח באות הסימן ולאחריו ראשי התיבות 'א"י' - ארץ ישראל. בתחילת כל סימן עוסק המחבר בעניין הקשור לנושא הכללי של הספר - מעלות הארץ, שבחיה וענייניה, אך בסימנים רבים נמשך רבנו מתוך כך לעסוק בנושאים רבים ומגוונים, כגון: צדקה, לימוד תורה, שנאת חינום, מידות ועוד.

עבודת העריכה

בעבודת העריכה וההוצאה המחודשת, השתדלנו להגיש ללומדים את הספר בצורה שתועיל ותייע ללימודו. נמנה בקצרה את העבודה הרבה שנעשתה לשם כך:

- א. מאמץ גדול הושקע בתיקון אלפי טעויות דפוס שהיו במהדורה הראשונה. במובאות שהיה בהן חשש לטעות דפוס השונונו אל הנדפס במקור שממנו העתיק המחבר. כפי שהזכרנו המובאות לא תמיד צוטטו ככתבן וכלשונון, לכן נקטנו משנה זהירות, ורק במקום שהוברר שיש שיבוש למעלה מכל ספק, תיקנו על פי המקור.
- ב. כל הספר פוסק וחולק לפסקאות כדי להקל על הקורא, וכדי לתת רווח בין עדר לעדר וליצור סדר. פסקאות שהופיעו בדפוס ראשון בתור פסקה חדשה מצוינות בפתיחתן באותיות גדולות, כדוגמת הדפוס הראשון, ואילו פסקאות שאנו הוספנו פותחות באותיות רגילות.
- ג. נפתחו אלפי ראשי תיבות, חלקם נדירים וקשים להבנה, ונוסף ניקוד במקום הצורך. לתועלת הלומדים הוספנו במקום צורך גדול מילים בודדות באותיות קטנות המוקפות בסוגריים מרובעים שחורים. מילים שמקובל לכותבם בכתיב מלא, מילאנו את חסרונון, מלבד כאשר הן הופיעו בפסוקים.
- ד. כל מאות ההשלמות והתיקונים שנוספו ב'לוח השמטות וטעויות' ובקונטרס 'אולם השער', הוכנסו למקומם בגוף הספר. את ההוספות הקפנו בסוגריים מרובעים אפורים, כדי לסמן שבדפוס ראשון לא הודפסו בגוף הספר.
- ה. כאמור, הספר עוסק בשבח הארץ אך כולל גם נושאים רבים המובאים אגב ענייני א"י, ולכן נתאמצנו לסייע ללומד החפץ להתרכז בענייני א"י, שהם עיקר הספר, והדפסנו את החלקים שאינם בנושא א"י באותיות קטנות יותר.
- ו. כאמור, הספר כולל אלפי מובאות מספרים אחרים, חלקן ארוכות - לכן ראינו לנכון להדפיסן באות שונה מדברי רבנו המחבר, למען יבדיל הקורא בין מובאה לבין דברי המחבר. הבחנה זו נעשתה רק בחלקים העוסקים בענייני א"י, שהם עיקר הספר. כפי שהזכרנו, לא תמיד צוטטו המובאות ככתבן וכלשונון, ולכן לא הכנסנו אותן תחת גרשיים.
- ז. בדפוס הראשון כשרצה המחבר להדגיש אותיות, הוא עשה זאת בעזרת גרשיים, כמקובל באותה העת. את רוב הגרשיים הללו המרנו להדגשה, כדי למנוע בלבול בין גרשיים של הדגשה לבין גרשיים של ראשי תיבות.
- ח. כדי לסייע ללומד לסדר את תלמודו הוספנו אלפי כותרות צד.
- ט. עיטרנו את דברי המחבר בלמעלה מעשרת אלפים הערות, הכוללות מראי מקומות לפסוקים ולמאמרי חז"ל, ביאורים והערות קצרות במקום הצורך, והפניות לדברי המחבר בסימנים מקבילים.
- י. פעמים רבות רבנו המחבר מתייחס לפסוקים או למאמרי חז"ל בלא לצטט אותם בשלמות, והדבר מקשה על הבנת דבריו. במקומות אלו העתקנו בהערה את כל חלקי המקור שהמחבר עוסק בהם למען יהיו גלויים לעיני הלומד ויועילו להבנתו.
- יא. בסוף הספר, בשער 'אולם השער', צירפנו את רשימת מעלות א"י, ירושלים ובית המקדש העולות מסימני הספר, שכתב רבנו המחבר בקונטרס 'אולם השער'.
- יב. כדי להתמצא בספר רב הכמות ורב האיכות שלפנינו, יש הכרח להשתמש במפתחות. לכן עמל המחבר בעצמו לערוך מפתחות מפורטים, ואנו הוספנו לשכללם בעקבותיו. ואלו המפתחות המצויים בסוף הספר בשער 'פתח השער': מפתחות מהמחבר - מוסר על סדר הפרשיות, מקראי קודש ומאמרי חז"ל על סדר הפרשיות, מפתח דרשות לזמנים. עליהם נוספו מפתחות חדשים (הכוללים בתוכם גם חלק ממפתחות נוספים שערך המחבר): מפתח פסוקים המבוארים, מפתח מאמרי חז"ל המבוארים (כשני מפתחות אלו לא ציינו כל מקום בספר שמוזכר בו הפסוק או המאמר, אלא רק מקומות שמופיע בהם ביאור לפסוק או למאמר חז"ל), מפתח נושאים.
- יג. כאמור, בדברי המחבר ישנן אלפי מובאות ממאות ספרים ומחברים אחרים, שחלקם אינם מוכרים לכל. כדי לאפשר ללומד להכיר במקצת את מקורות הספר, הוספנו ביבליוגרפיה שערך ר' חזקיה סופר נר"ו.

סימני העריכה

האותיות שבהן מופיעים דברי רבנו המחבר ..... דברי המחבר
 האותיות שבהן מופיעות המובאות מספרים אחרים ..... מובאות מספרים אחרים
 האותיות שבהן מופיעים הדברים שאינם בעניין א"י ..... אינו בעניין א"י
 השלמות ותוספות מלוחות ההשמטות מוקפות בסוגריים אפורים ..... [השלמות ותוספות מלוחות ההשמטות]
 מילים שנוספו לתועלת הלומדים ..... [מילות הבהרה]

שלמי תודה ל'מכון התורה והארץ', אשר מתוך אהבת אמת לתורה ולארץ שימש אכסניה לעבודת העריכה הגדולה, ולקח על עצמו את הוצאתו לאור של ספר קדוש זה.
 תודה וברכה ל'שיבת 'הר המור' - ראשיה, רבניה ומנהליה, אשר הנני זוכה להסתופף בצילה, לאכול מפריה ולשבוע מטובה, ובשבתי בה עסקתי בההדרת הספר.

אנו תפילה שעבודתנו תעלה לרצון לפני הבורא ית' ותשמח את המחבר זיע"א ואת ההוגים בתורתו. כל שעשינו נעשה לתיקוני ולא לעיוותי, ואם טעינו, אתנו תלין משוגתנו ורבנו המחבר נקי.

ובצאתנו מן הקודש נישא תחינה, שדברי רבנו המשבח את ארצנו הקדושה, המודיע את מעלותיה ומפאר את שמה, יעשו פירות ויקרבו את קץ גאולתנו, כי "יסוד הגלות והשפלות הנמשך בעולם בא רק ממה שאין מודיעים את א"י, את ערכה וחכמתה, ואין מתקנים את חטא המרגלים שהוציאו דכה על הארץ, בתשובת המשקל: להגיד ולבשר בעולם כולו הודה והדרה, קדושתה וכבודה, והלואי שנזכה אחרי כל ההפלגות כולן, מצדנו, להביע אף חלק אחד מרבבה מחמדת ארץ חמדה ומהדרת אור תורתה ועלוי אור חכמתה ורוח הקודש המתנוסס בקרבה" (אגרות הראי"ה ח"א אגרת צו). בעזרת ה' ית' על ידי הלימוד והעיסוק בקדושתה של הארץ, במעלותיה ובשבחיה, תצא קדושת הארץ אל הפועל ותתגלה בכל הליכות עמנו בארצו. תיכנס אהבת הארץ בלבבות העם כולו וידעו כולם כי ארץ ה' היא. לא ישמע עוד שבר והרס בארצנו, ותוסיף ברוב חילה לתת פרותיה בעין יפה לעמה ישראל השב לחיקה מקצוות הארץ. ועוד ישמע בהרי יהודה ובחוצות ירושלים קול רינה ותודה המון חוגג העולה לבית ה', לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו.

אבנר (לנגזם) שלו

חשון תשע"ב

תולדות המחבר¹

אלעזר בלאאמו"ר הגאון המקובל רבי מרדכי זצוק"ל בן שמעון

נו"נ להרב המחבר זיע"א

המאור הגדול, נר המערבי, הרב המופלא, וכבוד ה' מלא, חסין קדוש, ענוותן כהלל, חין ערכו מי ימלל, דמי לבר אלהי'ן, עיר וקדיש, מקודש מקודש שקידשוהו שמים², מגן דוד, מתוק מדב"ש³, בוציא דנהורא המלך דוד⁴, הרב המופלא בדורנו, ברוך שחלק מחכמתו ליראיו⁵, מרגלית טובה ואבן יקרה, לא קם כמוהו בענווה יתרה⁶, הרב החסיד המקובל אב"ד דמערבים⁷, כמוהר"ר דוד בן שמעון זצוק"ל, הידוע בכינויו הרב 'צוף דב"ש'⁸, אשר אור תורתו ושמשו זרח בתחילה בעיר מולדתו רבאט אשר במרוקו, ושוב האיר בתוקפו ובגבורתו בעיר הקודש ירושלים ת"ו.

שחר נעוריו

משפחתו האצילה, משפחת בן שמעון, משבט יהודה מזרע בית דוד⁹, מוצאה מספרד¹⁰, ואחר הגירוש נשתקעה במרוקו. במרוצת הדורות קמו מקרבה רבנים גדולים ששם נודע לתהילה בכל רחבי תבל, שניהנו בשרשרת רבנות עתיקה ומפוארת במרוקו, ירושלים, צפת, וכן במצרים ובבוכרה¹¹.

רבנו הצוף דב"ש נולד ברבאט¹² שהייתה מטרופלין של תורה בשנת תקפ"ו¹³, לאביו הצדיק כה"ר משה זצ"ל¹⁴ ולאמו הצדקת מרת דילייסא. קדוש מרחם היה רבנו, ומילדותו חי באווירה מרוממת ומבושמת של תורה ויראה ושל חסד וטוהר בבית הוריו.

עוד בנעורו ניכרו בו כישרונות מזהירים, זיכרון נפלא, עומק תפיסה והבנה וחריפות השכל, וגולת הכותרת היא שקדנותו והתמדתו המופלגת, בהיותו מסתופף בצילם של גדולי החכמים בדורו. את עיקר תורתו ינק ממורו ורבו

1. המקורות העיקריים שדליתי מהם את תולדות המחבר הם: הקדמתו של מו"ר זקני הגה"צ רבי מנצור בן שמעון זצוק"ל לספר שו"ת 'ומצור דבש', ירושלים תשמ"ט; וכן מספרו המקיף של הרה"ג שלמה דיין שליט"א 'חכמי המערב בירושלים; ירושלים תשנ"ב; ובו האריך המחבר והרחיב היריעה על תולדותיו של רבנו הצוף דב"ש ועל פעולותיו הטובות; וכאן לא הובאו אלא ראשי פרקים בלבד.
2. תארים אלו מלשון רבי חזקיהו מדיני, מחבר 'שדי חמד', בספרו 'אור לי', הנדפס ב'שדי חמד' ח"י דף קל"ה ע"ד, במכתבו לרבנו, וכן בשו"ת 'ומצור דבש' יו"ד סימן ט'.
3. תארים אלו מלשון הראשון לציון רבי חיים ניסים אבולעפיה, הידוע בכינויו 'רב חנ"א', במכתבו לרבנו, שו"ת 'ומצור דבש' חאו"ח סי' י"ג.
4. רבי אהרן עזריאל, ראב"ד ירושלים, מחבר ספר 'כפי אהרן' במכתבו לרבנו, 'ומצור דבש' חלק אבן העזר סי' ט'.
5. רבי חיים פלאגי' בספרו 'ארצות החיים', סוף שער י'.
6. רבי אברהם פלאגי' בספרו 'אברהם את ידו', ח"ב דרוש ט' דף ס"ה.
7. 'זכרון ירושלים' דף ע"א; 'יהודי המזרח בארץ ישראל' ח"א עמ' 132.
8. כן כותב בנו, רבי רפאל אהרן בן שמעון, ראב"ד במצרים, בהקדמת ספרו, שו"ת 'ומצור דב"ש': '... כי כן נודע בחייו בשמו צוף דב"ש...', ובשם זה נזכר בכל התעודות והמאמרים, וכך נקראת הישיבה של עדת המערבים בעיר העתיקה בירושלים. אמנם רבנו היה רגיל לחתום שמו 'מעט דב"ש'.
9. כן שמעתי ממו"ר אבי הרה"ג המקובל רבי מרדכי בן שמעון זצוק"ל.
10. מהידועים לנו הוא רבי משה בן שמעון שחי בספרד בשנים ה' אלפים ע', וזכה לשבחים רבים מבני דורו. רבי משה בן שמעון חיבר פירושים רבים בתורת הקבלה, פירוש לשיר השירים, פירוש על 'מנורת זכריה', פירוש שם מ"ב ופירוש על 'מרכבת יחזקאל'. הוא חיבר ספר בשם 'עמוד השמאלי' על עשר הספירות. רבי יצחק אלבלג בספרו 'תיקון הפילוסופיה' כותב: '... אבל באורך גלותינו נתמעטו...', לולא ה' צבאות הותיר שריד שנים ושלושה גרגרים בארצנו כהן לוי וישראל, שהם רבי יצחק הכהן, ורבי טודרוס הלוי, ורבי משה בן שמעון. והגדול שבכולם הרב משה בן שמעון, כי זה משה האיש לא נתן מנוחה בעד... ומכל מלמדיו השכל... והנה שמו הולך בכל המדינה: (יתור הזהב בספרד', ירושלים תשנ"ב).
11. ראה בהרחבה מ.ד. גאון, 'יהודי המזרח בארץ ישראל', ח"ב עמ' 680 - 682.
12. 'נר המערבי', ירושלים תרע"א, עמ' רצ"ו.
13. כן כותב בנו רבי רפאל אהרן בהקדמת ספרו 'שער המפקד', נא אמון תרס"ח, 'כי בשנת תקפ"ו נולד ובשנת מר"ת נפש נשתלק לישיבה של מעלה'.
14. כן כותב רבנו בריש אחד משיריו 'סימן דוד בן משה: שירי רבנו נדפסו על ידי בנו רבי מסעוד חי בן שמעון, בקובץ 'שירי תהלה': בסוף ספרו 'שם חדש', מצרים תרע"ז.

מו"ה סעדיה מאראגי זצוק"ל, מחכמי העיר רבאט ורבניה¹⁵. רבנו מזכירו בספרו 'שער החצר' (סימן קי"ג): 'שמעתי ממור"ר הרב כמוהור"ר סעדיה מאראגי זלה"ה...', וכן כותב (סימן קמ"ח): 'וכיוצא בזה היה אומר מור"ר הרב כמוהור"ר סעדיה מאראגי זלה"ה...'

עם הגיעו לפרקו נשא לאישה את הרבנית רחל בת החכם הצדיק רבי מסעוד צבאח ז"ל¹⁶, וכך כשהוא מוסיף קדושה על קדושתו, עלה ונתעלה בעירו רבאט, העיר אשר בה קבל את חינוכו הראשון ובה גדל בשם טוב ונתעלה במעלות התורה. עד מהרה גדל והיה לאחד ממופלגי התורה בעירו ולמרבין תורה בתלמידים, וזכה להעמיד תלמידים הרבה, גדולי תורה ויראת שמים, שנתפזרו אחר כך על פני קהילות מרוקו ורעו את צאן מרעיתם¹⁷.

בהשראתו ובעידודו רבו ספסלי בית המדרש בעיר רבאט. תלמידים רבים נהרו אליו לשמוע את שיעוריו ולהתחמם לאורו, ובפרק זמן קצר הצליח רבנו להעמיד תלמידים רבים אשר הוכשרו בהכשרה תורנית ספוגה ביראת ה' טהורה, לשמש כלי קודש מושלמים בכל מקצועות התורה, מהם מורי צדק ויושבי על מדין, ומהם מוהלים, שוחטים, סופרי סת"ם ושליחי ציבור¹⁸.

גילו הצעיר לא הפריע ולא עמד למכשול גם בעומדו לפני גדולים וטובים. אדרבה, רבני העיר וראשי הקהילה סייעו בעדו ונתנו לו גיבוי מלא לכל פעולותיו הברוכות. נפשם נקשרה בנפשו והם אהבוהו ועודדוהו, בידועם ובהכירם כי מלאך האלוקים מתהלך בתוכם, ידיו רב לו במכמני התורה, ויראתו קודמת לחכמתו. הם ידעו כי בקיא הוא בהלכות ובהליכות אורחות החיים כזקן ורגיל, וכי באישיותו והליכותיו משמש הוא סמל חי של טוהר ויושר המידות.

ארץ זבת חלב ודב"ש

אהבתו של רבנו לארץ חמדת אבות, ארץ אשר עיני ה' בה תמיד, ולירושלים עיה"ק היה לשם דבר. נפשו הייתה דבוקה לאדמת הקודש, והכיסופים אליה מילאו את כל חושיו והגיגיו, עיניו היו צופיות בערגה לנווה ציון ולירושלים, ובלב הומה היה נושא תפילה מעומק הלב לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו.

כאשר אך מלאו לרבנו כ"ח שנה, החליט וגמר בדעתו להגשים את מאווייו ולשים פעמיו לעיר הקודש ירושלים, משאת נפשו. תלמידיו הרבים אשר שמעו על כוונת רבם, השתדלו בכל כוחם ומרצם להניאו ממסעו הנכסף, וקבוצות קבוצות של תלמידים, רבנים וטובי העיר נחפזו ונהרו אל בית הרב. כולם העתירו עליו בדברים, כי יישאר איתם וימשיך להדריכם בנתיבות התורה ביתר שאת וביתר עוז. אך רבנו לא יכול היה לעמוד בפני הכיסופים העצומים שמילאו את כל ישותו, לבו ונשמתו, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו בעיר הקודש והמקדש, ולכונן את עפרה ולרצות את אבניה¹⁹. בשנת תרי"ד²⁰ עזב את עיר מולדתו והחל את מסעו לארץ הקודש, יחד עם בני משפחתו ועם חלק מתלמידיו, וביניהם הרה"ג אלעזר בן טובי, מחבר ספר 'פקודת אלעזר' על שו"ע או"ח, הרב יוסף ארוואץ ועוד. בדרכו שהה הרב באלג'יר ובמצרים, ולאחר טלטולי דרך רבים דרכו רגליו על אדמת עיר הקודש, העיר אשר איווה למושב לו. בחרדת קודש ובהכנעה התפלל רבנו בעפרה של ארץ ישראל, ובדמעות של יגון וגיל רצה את אבניה הקדושות. לקיים מה שכתב הרמב"ם²¹: 'גדולי החכמים

15. כך נכתב בהשמטות לספר 'מלכי רבני'.

16. וזה נוסח מצבת קבורתה בהר הזיתים, סמוך למצבת קבורת רבנו: 'היא מצבת קבורת רחל עד היום על ההרים נשא נהי קינה ומספד תמרויים כי נפלה תפארת בנים הוסרה עטרת ההורים, שולחה אמנו ליל התקדש חג מצות ומרויים ותלך אחרי אישה היושב בגנים חברים, לית חן לבנין אב סמוך ומחוכר למבחר קברים, זה הרבנית המעטירה אשת חבר הצדקת מרת רחל נ"ע שרביטו של מלך הרה"ג מורנו הרב צוף דבש זצוק"ל, ותמ"ך ט"ו ניסן תרנ"א תנצב"ה'.

17. כן הובא בעיתון 'החבצלת', שנה י' גליון 9, כ' כסליו תר"ם: 'ועד השלשים שנה לימי חייו הרבין תורה בעיר ההוא (רבאט), והעמיד תלמידים הרבה, אשר מהם ישאו עתה על שכמם את משרת הרבנות ברבים מערי מרוקו'.

18. זו לשון רבי דוד צבאח בספרו 'שושנים לדוד', ח"ב דף קל"ט ע"ב, בהספדו על אביו: 'גם בנעוריו יצק מים ע"י צדיק יסוד עולם, תנא ירושלמאה, ראב"ד מקודש, הוא ניהו מני"ר הרב הקדוש, גברא רבא לבני מערבה, שמו נודע בשערים, כל העם עונים אחריו מקודש, הוא הרב צוף דב"ש זיע"א. ועוד נכתב שם בדף קמ"ח ע"ב: 'דין שמע מפי רבו צוף הדב"ש, הוא ראשון בארץ זבת חלב ודב"ש, כל ימיו בבית המדרש הוא נחבש, ומספר שבחי רבו מעט דב"ש'. עוד מתלמידיו: רבי נחמן בטיטו שהיה ראשון לציון, רבי יוסף ארוואץ שהיה ראב"ד יפו, רבי משה מלכא ועוד רבים וטובים.

19. אברהם אלמאליח, 'לתולדות המערבים בירושלים', לוח ארץ ישראל של לונץ 14 (תרס"ט) עמ' 58 - 88.

20. כן כתב מור"ר זקני הגה"צ רבי מנצור בן שמעון זצוק"ל בהקדמתו ל'שו"ת זמנא דב"ש'. וב'תולדות חכמי ירושלים' ח"ג עמ' 307, מצוין שרבנו עלה בשנת תרט"ו בערך.

21. הלכות מלכים פרק ה' הלכה י'.

היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה, וכן הוא אומר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו'.

תורת ארץ ישראל

'וזהב הארץ ההיא טוב, מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל ואין חכמה כחכמת ארץ ישראל'²². עם הגיעו של רבנו לארץ משאת נפשו, ארץ ישראל שעליה אמרו רז"ל²³ 'אורא דארץ ישראל מחכים', עלה ונתעלה לאין ערוך בהשגתו ובחכמתו, ומעתה ואילך נתן אל לבו להגות ולחדש בתורת ארץ ישראל, ובה שם את עיקר עיונו ותלמודו. וכך כתב בנו רבי רפאל אהרן בן שמעון ראב"ד מצרים, בהקדמתו לחיבורו של אביו 'שער המפקד' על מנהגי ירושלים, שהדפיס רבי רפאל אהרן עם הגהותיו 'נהר פקוד' (נא אמון תרס"ח):

'... כי נודע שעטרת ראשנו מרן אבא זצוק"ל בעלותו מערי המערב לשכון כבוד בעיר קודשנו ותפארתנו ירושלים ת"ו, לרוב אהבתו לארץ הקודש אשר היתה בוערת בלבו לב קדוש ומלאה את חדריו ומשכנותיו, צמצם כל מקצועות לימודו רק בחוג אהבת ארץ הקודש וענינה, הן בדרשות או בדינין וכיוצא, הכל מוקדש לארץ ישראל'.

וכן מצאנו שבנו רבי מסעוד בן שמעון בספרו 'שם חדש'²⁴, מביא מ'מזכרת הגיטין'²⁵ של רבנו, ודן באריכות בשם 'יחייה' אם נכתב ביו"ד אחת או בשני יודי"ן, וכך כותב²⁶:

'...ואתפלא על עט"ר מרן אבא הגאון צוף דב"ש זיע"א אשר בלי תפונה להיותו מרבני ארצות המערב היתה ידיעתו בשפה הערבית והבנת פירושי שמותיהם שגורה אצלו יותר מרבני הספרדים והאשכנזים, ובכל זאת אף הוא זצוק"ל במזכרת הגיטין שלו אשר סידר בעיר קודשנו ותפארתנו ירושלים ת"ו והנם בכתב יד אתנו, רואה אני גט שסדר בשם יחייה נכתב בב' יודי"ן, וצייין שם להרב זכות אבות והרב הוראה דבית דין וכו'. אך על זאת אענה כי ביודעי תכונתו וקדושתו היה מבטל דעתו מפני דעת אחרים, ולכן בבואו לשכון כבוד בעיר האלוהים ומצא שכן כותבים נגרו אחריהם, כי מי כמוהו היו מנהגי ארץ הצבי קדושים בעיניו'.

תורתו מכרזת עליו

למרות רצונו של רבנו להיות מן הצנועים והנחבאים אל הכלים, הכרת פניו ענתה בו צדקתו, כי מלאך ה' צבאות הוא, וכי איש אשר רוח אלקים בקרבו. מן השמים גלגלו הדבר ששמו של רבנו יתפרסם, וכל העם יכירו רום ערכו וגדולתו. מעשה שהיה כך היה: באותם הימים התגורר בירושלים הרה"ג החסיד רבי יהודה פאפו זצוק"ל, בנו של אותו הגאון והחסיד הקדוש המפורסם רבי אליעזר פאפו זצוק"ל, מחבר הספר 'פלא יועץ'. רבי יהודה הנזכר היה ידוע בתור איש חסיד ובעל מעשים, בר אבהן ובר אוריין, וכל חכמי ירושלים וגם רוזני ארץ כיבדוהו והעריצוהו לגודל חסידותו.

באחד הימים נחלה רבי יהודה במחלה אנושה, וגדולי העיר, בעלי תריסין בנגלה ובנסתר, באו אל ביתו לבקרו. לרוב חולשתו נשאר רבי יהודה במיטתו, ולא היה בו הכוח לעמוד בפניהם ולכבדם כיאות. והנה כאשר נכנס גם רבנו לבקרו, ראו זה פלא: רבי יהודה החלוש והחולה, המתפתל בייסוריו, קם ממיטתו ועמד מלוא קומתו לכבודו. חלשה דעתם של החכמים הקשישים, כי לא הבינו פשר הדבר, על מה כל החרדה אשר חרד רבי יהודה, ועמד למרות ייסוריו הרבים בפני תלמיד חכם צעיר לימים. נענה להם רבי יהודה ואמר להם: אנא רבותי אל ירע לבבכם על כי לא עמדתי לכבודכם. להווי ידוע לכם כי כשל כוחי עד שאין בי כוח לעמוד ממיטתי, כי תשוש אני ממחלתי. אך דעו נאמנה שכאשר דרך הרב צוף דב"ש על מפתן ביתי, הודיע לי מן השמים שאדם קדוש בא לבקרני, וכי עלי לקום לכבודו, ולכך אזרתי את מותניי ובשארית כוחותיי עמדתי בפניו²⁷.

22. ויקרא רבה פרשה יג ה.

23. בבא בתרא קנ"ח ע"ב.

24. עניינו שמות אנשים ונשים לעניין גיטין, נדפס במצרים שנת תרע"ז.

25. רשימת כל הגיטין שנערכו על ידי רבנו בשבתו בבית הדין.

26. דף ס"ט ע"א.

27. 'חכמי המערב בירושלים' עמ' 39. 'זרע אברהם' עמ' קל"ב.

השמועה הזאת עשתה לה כנפיים, ושמו של רבנו נתוודע לרבים. מכל עבר ופנה החלו תלמידי החכמים לנהור אל ביתו, לשמוע את דבר ה' ולקבל ממנו עצה ותושייה, עד כי אישיותו הייתה נערצת ומקודשת בעיני כל העם אשר בירושלים, ושמו הטוב אף נודע בכל המדינות. גדולי תורה, למדנים ועמך בית ישראל, ביקשו ליהנות מחכמתו של רבנו ומעצותיו, וכל זאת למרות שבאותם הימים הייתה ירושלים מרכז לגדולי תורה זקנים בחכמה ובשנים, אשר שמם הלך לפנייהם בכל תפוצות ישראל.

ייסוד 'העדה המערבית'

בואו של רבנו לירושלים הפיח רוח חיים בעדה המערבית²⁸ הקטנה שהייתה שם, מיד עם עלייתו לירושלים הוכר רבנו כראש ומנהיג לעדתו²⁹, ובעקבותיו החלה עלייה גדולה של בני עדת המערבים לירושלים. רוב משפחות המערבים שעלו לירושלים התיישבו בעיר העתיקה. שם שכר רבנו מקום ופתח בו את בית הכנסת הראשון לעדת המערבים, והיו נשמרים בו נוסח בני המערב ומנהגיהם. בית כנסת זה נשא במרוצת הזמן את השם 'צוף דב"ש' על שמו של רבנו דוד בן שמעון, וכן שמו עד היום הזה³⁰. הוא קבע סדרים ותקנות, שפט בין אדם לחברו ובין איש לאשתו, פסק הלכות והורה הוראות. רבנו נשא עליו לבדו את סבל עול הציבור והיחיד, אולם בהמשך הזמן, כאשר רבו בני העדה והטרדות רבו למעלה מראש, מינה על ידו ועד בין שבעה חברים כדי שיעזרו לו בהנהגת העדה. הוא הקים תלמוד תורה שלמדו בו ילדי העדה, ושייבה לבחורים שלמדו בה בקביעות ש"ס ומפרשים, ופוסקים ראשונים ואחרונים, וכל הדבר הקשה הביאו אליו. הוא הקים את בית הדין של העדה, עמד בראשו עד יומו האחרון, וכל עול ההחזקה רבץ על כתפיו, כל זה מלבד השיעורים הקבועים והדרשות בפני הציבור.

נמצא אפוא כי רבנו ז"ל היה המייסד והבונה של מוסדות העדה הרוחניים והגשמיים בעיר הקודש ירושלים משוש תפארתנו. היה עוסק בצרכי ציבור באמונה, בחכמה ובתבונה, ממנו יתד ממנו פינה, משען ומשענה. והיה רב חסד, מטה כלפי חסד, גומל חסדים טובים. זכה וזיכה את הרבים, בספריו היקרים ובדבריו הנעימים, במתק לשונו. מה מתוק מדבש פה מפיך מרגליות, תפוחי זהב במשכיות, באופן שהיה טוב לשמים וטוב לבריות, בהנהגתו הטובה והישרה בעיני אלוקים ואדם.

אבי היתומים ודיין האלמנות

עם גלי העלייה שהחלו להגיע מארצות המערב לירושלים בעקבות עלייתו של רבנו, הגיעו גם יתומים ואלמנות רבים ללא משען ומשענה, ועול החזקתם היה מוטל עליו. אין פלא אפוא, כי כל בני העדה רחשו לו כבוד כאל מלאך ה', וקראו לו באהבה וחיבה 'אבי היתומים ודיין האלמנות'. על שולחנו היו מסובים קשי יום ויתומים רבים שאכלו מפתו בכבוד. וכך כותב בנו, רבי רפאל אהרן, בספרו 'שער המפקד'³¹:

'ונהירנא מכד הוינא טליא בזמן עט"ר מרן אב"א זלה"ה אשר היה רועה הנאמן לעדתינו ק"ק בני מערבא יצ"ו בירושלים ת"ו, אשר היה עושה כן לחלק לכל עניי הקהל דעתו מצות שמורות לכל בית ובית בערב פסח... ואף גם זאת בסוף ימיו ז"ל הוה טריחא ליה מילתא טובא מתוספת המון המקבלים אשר היו מוסיפים והולכים וכסף הכנסות העדה הלוך וחסור...'

עוד כתב בנו הנזכר, בספרו 'נהר מצרים'³²:

'...ונהירנא כי בעיקו"ת ירושלים ת"ו אשר נודע בה צרת דוחק הבשר, וגם מפני הצרה הצרורה ומיוחדת במינה שהיתה שוררת בירושלים מקדמת דנא, להיות כל הבשר נמכר לכל תושבי ירושלים ת"ו רק בחנות אחת דווקא מפני הגאבילה³³, ולרוב דוחק העניים שאין ידם משגת לקנות בשר בתוך דוחק כזה, והצריך

28. בשם 'מערבים' יכונה יהודי מרוקו, אלג'יריה, טוניס ולוב, את שלושת האחרונים יקראו בשם 'המערב החיצון', ואת מרוקו בשם 'המערב הפנימי'.

29. ראה בהרחבה אודות הקמת ועד העדה המערבית בספר 'חכמי המערב בירושלים'.

30. בית כנסת זה עומד על תילו בירושלים שבין החומות, רחוב פלוגות הכותל 15, ובמקום כולל אברכים ההוגים בתורת אל.

31. 'שער המפקד' הלכות פסח סי' י"א.

32. 'נהר מצרים' הלכות חלב ודם סעי' ב'.

33. מס מיוחד שהיה מוטל על הבשר.

ג"כ מתנת יד להקצבים בסתר, למען יזכהו בנתח בשר אפילו שעצמותיו מרובים יותר מריריו ועורקיו וגידיו שיש בהנתח ההוא, עמד עט"ר מרן אבא זצוק"ל ופתח חנות קטנה למכור בה בשר אחרים בניקור תחת השגחתו, כי הוא זיע"א היה אומן מופלא ומומחה בניקור דבר פלאי... וזה רק עבור העניים...!

בונה ירושלים

אהבתו וחיבתו של רבנו לארץ ישראל לא הצטמצמה רק בחוג לימודו, ונאה דורש ונאה מקיים היה, מעורר תדיר על מצוות יישוב הארץ למעשה. התלהבותו הגדולה ודרשותיו הרבות למען אהבת הארץ לא נשארו רק בפיו ובמחשבתו הטהורים, אלא גם יצק אותם לתוך עולם המעשה, כמו שכתב רבנו הגר"א³⁴ כי הגאולה תלויה במעשיהם של ישראל בפועל למען בניין הארץ וקיומן גלויות, וככל שישראל מרבים לעלות ולהתקבץ לארצם, ועובדים אדמתה ובונים חורבותיה ומיישבים שממונה, כן הקץ האחרון מתקרב ובא לקראתם. התלהבותו ועשייתו של רבנו למען יישוב ארץ ישראל עודדו וסחפו רבים מבני עדתו ליטול חלק נרחב בעשייה קדושה זו.

אחד המפעלים הכבירים והמהפכניים שעשה רבנו למען עניי עדתו היה הקמתה של התיישבות יהודית חדשה מחוץ לחומות. הוא היה הנחשון שהשכיל וראה את הצורך בהתיישבות מחוץ לחומות העיר העתיקה. בשנת תרכ"ו יזם וייסד את השכונה הראשונה מחוץ לחומות ירושלים³⁵, היא שכונת 'מחנה ישראל'. שכונה זו נקראה גם 'שכונת ממילא' וגם 'שכונת המערבים', וייחודה היה בכך שכל בתיה נועדו לעניי העדה. בלב השכונה הוקם בית כנסת כלול בהדרו, שנקרא אחר כך על שמו 'צוף דב"ש'.

השר משה מונטיפיורי, ברצותו להרחיב את היישוב היהודי בארץ, רכש פרדס גדול ליד יפו כדי ליישב בו יהודים שיעסקו בעבודת האדמה וייהנו מיגיע כפיהם. וכך נאמר במכתב גלוי אל עורך 'החבצלת':

'...כי מונטיפיורי התייעץ עם מעלת הרב כמהור"ר צוף דב"ש להנחילה לחמש משפחות מבני ישראל מק"ק המערבים לעבדה ולשמרה ולטעתה ולשבת בתוכה למצוא להם מחיה מעבודתם, והסכים הרב הנ"ל... וישבו חמש משפחות הנ"ל בשדה הנחלה...'³⁶

כן מצינו בעיתון 'הלבנון'³⁷ מכתב מאת רבנו, ותוכנו דברי חיזוק ועידוד להתיישבות חדשה בארץ, וזו לשונו:

'למען תחזקנה ידי מעלת היקרים השלמים יראים ותמימים, הני תרי גיסי מעלת כה"ר שאול הי"ו וכה"ר יהושע נ"י, אשר עוסקים ביישוב של ארץ ישראל, בקנותם שדות וכרמים בכפר קאלאניע³⁸. הנני להודיע בשערי הלבנון כי נחלתם שפרה בעיני עד למאוד, טובה ויפה ומתוקנת לעבודה, והארץ מסוגלת לעשות פרי תבואה. ויש מבני קהלתנו בני ארץ המערב הפנימי אשר באו לשם ה' הלום ומוכשרים המה לעבודת האדמה.

והיה כתת ה' כי חפצם יצליח ביד הנזכרים היקרים, מוכנים רבים מבני קהילתנו הנזכר לקבוע דירתם שמה ולעבוד הארץ ופירותיה. ותפלה זכה כי עד מהרה ייתן ה' כי יוכלו להוציא מחשבתם הטובה והארץ הנשמה תשב וערי יהודה תבננה במהרה בימינו אמן.

דברי החותם בא' לחודש רחמים הן לסדר השקיפה ממעון קדשיך וכו' שנת רב להושיע.

דב"ש ס"ט גר ותושב בעיה"ק ירושלים תובכ"א.

בצד מכתבו של רבנו הוסיף המוציא לאור של 'הלבנון' את דברים האלו:

34. עיין בקול התור' בני ברק תשכ"ט, במבוא. והוא על פי ביאור הגר"א למימרת חז"ל בסנהדרין צ"ח ע"א: 'אמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשארו לעמי ישראל כי קרבו לבוא: וביאר כי לאו סימן גרידא הוא לקירוב קץ הפלאות, אלא פעולה גדולה וחזקה המסורה בידי ישראל לעשותה, שסגולתה היא קירוב הקץ. עיין שם בהרחבה.

35. ראה בהרחבה במאמרה של ר' קרק, 'המערבים - ראשוני הירושלמים בבניית שכונה מחוץ לחומה; פעמים 21 (תשמ"ה), עמ' 20 - 30; וכן הנ"ל במאמרה 'מחנה ישראל והרב צוף דב"ש', בתוך הספר 'חלוצים בדמעה' ת"א תשנ"א, עמ' 66 - 83; וכן בספר 'מגדולי ירושלים' עמ' נ"ט.

36. 'חכמי המערב בירושלים' עמ' 79, שם מופיע המכתב בהרחבה.

37. י"ט אלול תרכ"ב. נדפס גם בספר 'סלו סלו המסילה', תרכ"ו.

38. היא מוצא.

'דברי הרב הגדול וכבוד ה' מלא צדיק וישר כמו"ה דוד בן שמעון, כדב"ש מתקו נאמנים דבריו, והוא הרב בקהל עדת ה' המערבים אשר נמצאו פעה"ק, האיש הזה נכבד הנהו עד למאוד בקהל עדתו ובעיני כל יושבי ירושלים, שש ושמח הוא בראותו צמח דבר טוב בהררי קודש, עיניו ולבו תמיד באהבת ארץ הקודש כאשר תעיד עליו ספרו הנחמד שער החצר אשר חברו להודיע גדולות ומעלות ואהבת ארץ הקודש מדברי חז"ל ומראשונים ואחרונים, הלא הוא עתה תחת מכבש הדפוס יהי ה' עמו לבצע מחשבתו הטובה. המו"ל'.

מצודתו פרושה

מצודתו של רבנו פרושה הייתה לא רק על ירושלים אלא גם מחוצה לה. הוא הרבה לבקר בכל ערי הארץ כדי לסייע, לעודד ולחזק את בני עדתו בכל מקומות מושבותיהם. באחד ממסעותיו הגיע רבנו לעיר חיפה, להתעניין במצבם של בני עדתו אשר זה מקרוב עלו להתיישב בארץ ישראל. בחיפה פגש את הנער משה בן נאים, שלימים נודע כגאון מופלא, שר התורה ומופת הדור רבי רפאל חיים משה בן נאים, אשר התפרסם בכל קהילות יהודי המזרח בארצות הים התיכון בשמו המקוצר הרב הרחמ"ן³⁹. פגישה זו גורלית הייתה לעתידו של הנער משה, ולימים חרת את זיכרונותיו ממנה בהקדמת ספרו 'פטר רחם'⁴⁰. נצטט מדבריו על אותו ביקור גורלי של רבנו בעירו:

'...ואז לא היה בנמצא שם⁴¹ לא סופרים ולא ספרים, רק מלמד תשב"ר, ולא יכולתי ללמוד עמו רק מעט מקרא בלי פסוק טעמים. רק עט"ר אבא מארי החכם ונבון הירא את ה' מרבים הכמה"ר ישעיה זיע"א היה לומד עמי בלילות בעתות הפנאי, מעט אגדות וש"ע או"ח וזה"ק ותיקונים. וביום הייתי הולך לחנות בעל דודתי ולמדני לכתוב מעט, ואח"כ התחלתי להסתחר ולא הצלחתי..., ובכל הזמן הלזה היו מצטערים אבותי ז"ל שלא יכלו לגור במקום תורה.

אדהכי והכי בהיותי מופלא הסמוך לאיש, נגה אור איש אלקים קדוש מעלת הרה"ג מבצר עוז ומגדול, כל העם עונים אחריו מקודש מקודש, ראש הרבנים לעדת בני מערבא במרום הר ציון ירושלים דדהבא ת"ו, כמוהר"ר דוד בן שמעון זצוק"ל, מידי עוברו דרך חיפה ת"ו וראה אותי עלם קטן יושב בחנות, ולגודל קדושתו לא יכול להתאפק וכו', עד שחקר מעט"ר אבי מורי נ"ע מדוע הוציאני מבית הספר וכו', וענהו כי הוא צערו וכו' כי אין מורה רק מקרא מעט ורק בחמשה חומשי תורה וכו'. אזי הרב המלך דוד ז"ל הוציא ספר קטן מחיקו אולי היה עין יעקב או ספר מעמדות ובחן אותי לקרות לפניו אגדה אחת קלה כמות שהיא ממה שלמדתי עם מו"ר אבי ז"ל, ואחר שלמדתי הגרסא שאלני אם אני מבין הדברים, ואז פרשתיה גם כן. זכורני כי אז נתלהב הרבה זיע"א ובקש ממו"ר אבי ז"ל להוליך אותי לירושלים ת"ו לביתו, וקבל על עצמו שכל מחסורי עליו וכו', ושישלח אותי לבית הספר עם בניו שאז היו צעירים ללמוד לפני המורים יצ"ו, ושהוא ישלח אותי לפרקים למען יראוני אבותי וכו', דברים היוצאים מלב טהור וקדוש בכל לבו, ומרוב התלהבותו הסכמנו על זה בדברים היוצאים מן הלב, לולא כי עט"ר אדוניתי מרת אמי נ"ע, לא יכלה להרחיק אותי וכו', אעפ"י שהיתה חפצה כי לא היו אניות קיטור וכו', אך הרב הנזכר ז"ל עוד היה מתאמץ שלא להניח אותי וכו', עד שנתן לו מו"ר אבי ז"ל דבור לצמצם על עצמו ולשלוח אותי לטבריא ת"ו ללמוד תורה כי היא קרובה, וכזה נתפייס הרב ז"ל ועזב אותי.

ואחר עבור ד' שנים אתרמי כי נסעתי לירושלים ת"ו, שמח מאד והזמנתי לאכול בביתו, וגם נתן לי ספרו הבהיר שהדפיס ראשונה אידי דחביב עליה אקדמיה וזה שמו שער החצר משום חיבת הארץ יה"ר זכותו יגן עלינו ועל כל זרעי אמן.

39. הרב הרחמ"ן יליד טיטואן, עלה עם הוריו לא"י ונתיישבו בחיפה. את עיקר תורתו קיבל מרבו מהרח"ש הכהן קונורטי זצ"ל בעיה"ק טבריה, ונחשב לאחד הרבנים הגדולים והמפורסמים של טבריה. בשנת תרמ"ג יצא בתור שד"ר למרוקו, ובהיותו שם ישב בעיר טיטואן תקופה והרביץ תורה ברבים, ואחר זמן נתקבל לרב ומו"ץ בעיר גיברלטר, עד שנתבקש לישיבה של מעלה ב"ג מנ"א, שנת תר"ף.

40. ירושלים תרע"ג.

41. בחיפה.

הגדתי זה לקחת מוסר השכל ולהודיע כמה תקיף חילה דאילנא רברבא, כי מי ראה כזאת איש קדוש עובר לדרכו דרך העברה, להשגיח ולהתבונן בעלם קטן יושב בחנות, והוא לא ידע מתחילה אם הוא מילדי העברים זה וכו', ועשה כמה חקירות וכו', והכיה במישור לאיש שלא הכיר וכו', ובהיותו נחוץ לדרכו. והיותו מבהיל כי עם היותו רב גדול ודיין וכו' ונושא עליו עול הציבור קהל גדול בן פורת יוסף יצ"ו וכל צרכם וכו' ועול הישיבות וכו' נתרצה לקבל בביתו נער קטן ורך ויחידי וענוג ונדור ולהפרידו מאבותיו החרדים עליו וכו', ולקבל עליו כל אחריות מחסוריו וכו', עם היותו מטופל ביוצאי חלציו היע"א ומסתמא הוא לא עשיר היה, והיותו מפליא איך לא חשש שמא הרבנית שרביטו של מלך נ"ע לא תמאן בדבר כמשפט הבנות אפילו נשים צדקניות ודי בזה, זיע"א'.

מעט דב"ש

גולת הכותרת של מידותיו התרומיות של רבנו היא מידת הענווה שהייתה בו. שלמרות גדולתו וגאונותו בתורה, עסקנותו ופעילותו הציבורית במימדים ענקיים, לא גבה לבו ולא רמו עיניו, בשלום ובמישור הנהיג את העם, והשכיל אל יתום ודך. רבנו נהג לחתום את שמו בכינוי 'מעט דב"ש'. אכן הוא מיעט את עצמו ואת ערכו הרב בפני זולתו, סלד מהפרסום ומהכבוד ולא נתן חשיבות למעשיו הכבירים. גם בתשובותיו בהלכה לשואליו דבר היה נוהג להקדים דברי התנצלות על שפנו אליו: 'מכיר אני מיעוט ערכי פחות שבערכיך ואין בלשוני מלה להשיב דבר או חצי דבר'⁴². גם על חיבורו הגדול 'שער החצר', לא חתם את שמו, וכך כותב בנו רבי רפאל אהרן, בהקדמתו לספרו 'שער המפקד':

ולרוב ענותנותו גם את שמו לא הזכיר על חיבוריו'.

על מידת ענותנותו היתרה יעיד המעשה שהיה עמו, וכך כותב רבי יוסף בן נאים, מחבר הספר 'מלכי רבנן', בכבוד מלכים אות ש', בערך 'שער החצר':

'שער החצר דרשות בשבח ארץ ישראל חיברו מו"ה דוד בן שמעון זצ"ל, נדפס בירושלים תובב"א ולרוב חסידותו העלים ולא הזכיר בו את שמו, ובסופו ספר אולם השער. בוא וראה עד היכן הגיע ענותנותו וחסידותו של הרב הנז', סיפר לי עט"ר אבא מארי כמהר"ר יצחק בן נאים זצ"ל שבשנת תרל"ו פ"ק, כשהלך להשתטח על קברי הצדיקים בעיה"ק ירושלים תובב"א, נתאכסן בביתו של הרב הנז', ובמצב ההוא היה נמכר עזבון תלמיד חכם אחד, והלכו שניהם יחד לקנות איזה ספרים מהעזבון ההוא, ומכלל הספרים היה שם ספר שער החצר, ואמר מהור"ר דוד הנז' לעט"ר אבא מארי קנה ספר זה, שהוא מדבר בשבח ארץ ישראל, ולא אמר לו שהוא המחבר, וכן היה קנה אותו עט"ר אבא מארי ולא ידע שם מחברו, עד שחזר לפאס, אזי נודע לו שהוא המחבר, גדולים צדיקים זיע"א, ע"כ'.

עוד כתב רבי יוסף בן נאים בספרו 'מעשה הצדיקים'⁴³, אודות ביקורו של אביו בירושלים:

'הוא נתאכסן בעיה"ק ירושלים בבית הרה"ג מו"ה דוד בן שמעון זצ"ל, שהיה רב לעדת המערביים. וביום שבת קודש בתפילת המנחה, נכנס לבית הכנסת להתפלל חכם אחד קצר קומה וזקן, ומו"ה דוד הנז' רגש וחרד מפניו וקם מלוא קומתו, ושאל אותו מר אבי מה כל החרדה הזאת, ואמר לו זה חכם מעיר תוניס, והוא בא לדור פה ושמו רבי שאול נטף, והוא חכם גדול ומכלל חכמתו יודע שלוש מאות תשובות הרשב"א בעל פה'.

והנה על אף שהיה רבנו מעורב בעסקי הציבור, וכל עול הנהגת עדתו עליו, ודרכו של עולם שלא ימלט המתעסק בצרכי הציבור מדברי המתלוננים עליו, בכל זאת לגודל ענוותנותו מעולם לא נשמע מפי איש דבר קפידא אודות הנהגת רבנו את הציבור. וכך כתבו עליו לאחר פטירתו⁴⁴:

'... מעודו לא התערב בדברי ריבות, בתוך עמו יושב ודבר לא היה לו את איש זולתם, בתורת ה' הגה יומם ולילה, ולפעמים רחוקות למאד עזב את חדר לימודו אשר בו נמצאו כאלפים ספרים עתיקים וחדשים,

42. שו"ת 'ומצור דב"ש' חלק יו"ד סי' ב' ועוד.

43. הובא ב'חכמי המערב בירושלים'.

44. 'חבצלת' שנה י' גיליון 9 כ' כסליו תר"ם.

כמעט אין איש בירושלים אשר יוכל להתלונן על הרב הגדול המנוח ז"ל ברב או במעט, וכל העם מקצה אך תהלתו יתנו מאז בא הנה עד היום הזה.

ייסורין של אהבה

מרבית שנותיו של רבנו היו מלאות בצער ובייסורים, וכן כותב בנו, רבי רפאל אהרן⁴⁵: 'כי היה ז"ל ידוע חולי נורא כמה וכמה שנים אשר מאן להרפא עד סילוקו של צדיק עם מכאובי לבבו אשר הקיפוהו בשארית ימיו צרות תכופות זה לזה עדי הורידוהו אל קבר בדמי ימיו'. המעמסה הגדולה והנטל הכבד שלקח על עצמו, דאגתו ומרצו למען הפרט והכלל, התישו את לבבו וכוחותיו לא עמדו לו. החובות הגדולים אשר לקח על עצמו למען פרנסתם של העניים הרבים, היתומים והאלמנות, רבצו על שכמו ודכדכו את רוחו. הוא היה ידוע כבעל חולי גדול, אולם גם בתוך ייסוריו הגדולים לא הסית רבנו את דעתו מעבודתו המאומצת למען בני עדתו, ובשארית כוחותיו המשיך לעמוד על המשמר, ולהפיח מרוחו הנאצלה חיים לבני עדתו⁴⁶.

חיבוריו

והנה מודעת זאת כי רבנו הגדול המלך דוד ז"ל, מלבד גדולתו בתורה, שהיה מפורסם בדורו לגברא רבא ויקירא, סיני ועוקר הרים, עוד האיר לארץ ולדורים, בחיבורו היקר המאיר כספירים, הלא הוא ספרו הבהיר ואור מזהיר הכי קרא שמו 'שערי צדק', ומשם ייפרד והיה לארבעה ראשים: 'שער החצר', 'שער המטרה', 'שער הקדים', 'שער המפקד'. וכך כותב בנו של רבנו, רבי רפאל אהרן בן שמעון ראב"ד מצרים, בהקדמתו לחיבורו של אביו 'שער המפקד' על מנהגי ירושלים, שהדפיס רבי רפאל אהרן עם הגהותיו 'נהר פקוד' (נא אמון תרס"ח):

'...וחיבורו הראשון אשר הוציא להדפיסו בחייו ופיזר עליו כל כספו הוא 'שערי צדק' המתפרד לארבעה ראשים 'שער החצר' 'שער המטרה' 'שער הקדים' 'שער המפקד', ולרוב ענותנותו גם את שמו לא הזכיר על חיבוריו. ו'שער החצר' נדפס בחייו וכבר יצא טבעו בעולם ומצוי ביד כל אדם, אין בו מן הצורך מה לדבר אודותיו ולספר בשבח שלמיו ושער המטרה הדפיס ממנו בחייו כערך ט"ו פליגוס⁴⁷, והוא סובב על הדינים הנהוגים בארץ ישראל תרומות ומעשרות וכו'. ושער הקדים הקדמות על עניינים השייכים ומתייחסים לארץ ישראל, נדפסו ממנו איזה פליגוס בודדים. ושני השערים לא השלימם לדאבון לבב וגם בכתובים לא נמצאו מסודרים, וזה גרמו לו ייסוריו ואנחותיו כי היה ז"ל ידוע חולי...'

כישורנו הגדול עמד לרבנו, ותוך פרק זמן קצר מעת שבא לארץ ישראל למד את כל התקנות והמנהגים של ארץ ישראל ושל עיר הקודש ירושלים. הוא אסף וקיבץ את כל מאמרי חז"ל מהמקרא, מהמשנה, מהתלמוד ומדברי הפוסקים הרבים, ראשונים ואחרונים, המדברים בשבחה של ארץ ישראל. זיכרוננו היוצא מגדר הרגיל סייע בעדו לקשור חבל לחבל ונימה לנימה בין כל המחברים הרבים. בשכלו הישר והחריף פלפל בדבריהם, ביאר אותם ואף חידש חידושים רבים ודרש דרושים נפלאים בשבחה של ארץ ישראל ולכבודה. ימים רבים עמל רבנו לאסוף ולכנס את ראשית פרי יצירתו, ובשנת תרכ"ב⁴⁸, כשמונה שנים לאחר שזכה לחונן את הארץ, זכה לברך על המוגמר ולהעלות על מכבש הדפוס את חיבורו הגדול בכמותו ואיכותו, הנודע בשמו הטוב 'שער החצר'.

כל ימיו היה רבנו בעמוד וחזור קאי להשלים את מלאכת ה' שנטל על עצמו, ולהביא אל השער את שבחי הארץ, ארץ אשר עיני ה' בה תמיד. לאחר שספרו היקר 'שער החצר' יצא טבעו בעולם, הוסיף להביא אל הדפוס בשנת תרכ"ח⁴⁹

45 מתוך הקדמתו לספר 'שער המפקד'.

46 ראה בהרחבה בספר 'שופריה דיוסף' למהר"י בירדוגו, ירושלים תשל"ג עמ' רנ"ו.

47 גיליונות.

48 יצא לאור שוב במהדורת צילום על ידי ישיבת 'אהבת שלום' בירושלים תש"ם, וחזר והדפיסו הרב חיים ערן אלפסי בשנת תשס"ו, וכן הוציא הרב הנ"ל בשנת תש"ע ליקוט בענייני המקדש מספר 'שער החצר' וקרא שמו 'שער המקדש' ועליו הוסיף ביאור לב חיים. וכעת יוצא לאור מחדש הספר כולו, בסדר חדש ומפואר עם ציוני המקורות, כלול בהדרו, לתועלת הלומדים והמעיינים.

49 נדפס בירושלים בשנת תרכ"ח בנפרד, הנה ספר 'שער החצר' נדפס בשנת תרכ"ב ומוזכר בו רבנו החב"ף, רבי חיים פאלאגי, בתוספת ברכת החיים נר"ו, אמנם באולם השער' כשמוזכר רבנו את מרן החב"ף, הוא מזכירו בתוספת זלה"ה,

את הקונטרס 'אולם השער', ועניינו מפתחות ורשימת מעלות ארץ ישראל, ירושלים ובית המקדש העולים מן הספר, וכן השלמות והוספות רבות⁵⁰ לספרו 'שער החצר'. וכך כתב בריש קונטרס המפתחות:

'אמור יאמר העבד הנה נא הואלתי, להיות פותח פתח טוב לעוברים ושבים, בס' הקטן שער החצר אשר בחסדו הכינותי, לברר וללכך בשיר המעלות ראשית פרי אדמתי, סובב והולך עפ"י סימני הספר כל אשר יצא מדלתי, וכאשר ידפוק על השער ומעלותיהו פנות קדים ובא דרך האולם ומצא כדי גאולתו ויאמר אחותי, ועל שלוש קדושות אשים דברתי, ארץ ישראל וירושלים ובית המקדש, עלימו תטוף מילתי, ודרך אגב השמטות וטעויות ותיקונים והוספות הא בחדתי, אביון משוע יהיו לרצון אמרי פי...'

ועוד שם, לאחר המפתחות:

'השמטות וטעויות ותיקונים והוספות, מילי מילי קטני, לקונטרס שער החצר שעשה בן קטי"ן, אגב טרדיה ולא צילא דעתיה דלף טורד מדייני, וילך סובב מאשר קרא שמיטה לקט שכחה ופאה אגמרה בסימני, תפילה לעני למדני לעשות רצונך, רוחך טובה תנחני בארץ מישור כולה שני'.

'שער המפקד' הוא אסיפת דינים ומנהגים הנהוגים בעיר קודשנו ותפארתנו ירושלים תובב"א, על כל ארבעת חלקי השלחן ערוך, שנפקדו מ'ספר המנהגים' שנדפס בירושלים בשנת תר"ב⁵¹. 'ספר המנהגים' נדפס בחיפזון רב, כפי שכתבו בהקדמתם הרבנים המסדרים, שחזקה עליהם פקודת הראשון לציון כמוהר"ר אג"ן הסהר זצוק"ל, להחיש סידור המנהגים בזמן מועט הניתן להם, ועל כן מתנצלים הם על דבר השמיטה והעלם דבר. לכן מקום הניחו לזולתם, הוא רבנו המחבר זיע"א. בתחילה היה כותב הדין שנשמט אשר מצא על גיליון ספר המנהגים, וכאשר ראה כי הגיליונות קצרים וצרים מהכיל את כל הנמצא, קיבצם הוא בקונטרס מיוחד אשר פיו יקבנו יקראנו 'שער המפקד'. ושמו נאה לו, משום שהוא אסיפת מנהגי הדינים שנשמטו ונפקדו מקומם מעל 'ספר המנהגים'. הספר נדפס על ידי בנו רבי רפאל אהרן בתוספת מרובה על העיקר, ולמטה בשולי הגיליון האריך לבאר בידיעת שורש כל מנהג ומקורו, והגהות והערות, וקרא שמו 'נהר פקוד'. נדפס בנא אמון תרס"ח.

הספר 'שער המטרה' סובב על המצוות התלויות בארץ ישראל: תרומות ומעשרות וכו'. בספר 'שער הקדים' כתב הקדמות על עניינים השייכים לארץ ישראל. בהקדמת 'שער המפקד' כותב בנו אודות 'שער המטרה', שרבנו הדפיס ממנו בחייו בערך ט"ו גיליונות, ומ'שער הקדים' הדפיס גיליונות בודדים: 'ושני השערים לא השלימם לדאבון לבב וגם בכתב ידו לא נמצאו מסודרים'⁵².

עוד לו תשובות חשובות אשר השיב לשואליו דבר, בדבר ה' זו הלכה ברורה, ערוכה בכל ושמורה, בפלפול וסברא ישרה, והמה באו כמספר שם קודשו דוד י"ד פסקים, מלאים זיו ומפיקים, חוקים ומשפטים צדיקים, מנופת צוף מתוקים, שהדפיס מר בריה דרבינא, בנו הגדול, כמוהר"ר רפאל אהרן זצוק"ל, בספרו שו"ת 'זמזור דב"ש'⁵³, ועל כל פסק של רבנו הגדול, רבי אבהו זלה"ה, כתב ממעל לו 'בן יכבד אב', להודיע כי שלו הוא.

מכאן ש'אולם השער' נדפס לאחר פטירתו של רבנו החבי"ף בשנת תרכ"ח. העירני לזה הרב חזקיה סופר שליט"א, ותשובות חן חן לו.

50. במהזרה זו שולבו כל ההשמטות וההוספות שב'אולם השער' בגוף הספר 'שער החצר', וכן המפתחות שערך רבנו ז"ע שולבו יחד עם מפתחות מקיפים הנדפסים בסוף החיבור, לתועלת הלומדים והמעיינים, והיה האוהל אחד.

51. נדפס שוב בשנת תרמ"ג על ידי הראשון לציון רבי יעקב שאול אלישר הי"ש"א ברכה, בתוך 'ספר התקנות'.

52. ראה בספרה של ש' הלוי, 'ספרי ירושלים הראשונים', פריט מס' 129. שם נכתב שנדפס מספר 'שער המטרה' י"ד דפים, שנת ההדפסה תרכ"ו, ומכורך יחד עם 'שער החצר', וכן נכתב על 'שער הקדים'. אמנם זאת על פי רישום אחר ולא על פי ראייתו ממש. כיום לא ידוע על הימצאות גיליונות אלו, ייתכן מאוד שאידי דוטר אירכס ונכרך עם ספר אחר (אולי עם עותק של אחד מספרי המחבר בדפוס הראשון שלהם). עוד שרד בכתובים חיבור בכתב יד מרבנו, ובו מערכות על סדר א"ב באגדה.

53. נדפס בירושלים בשנת תרע"ב, ושוב יצא לאור במהדורת צילום בשנת תשמ"ט.

גדולי הדור וספר 'שער החצר'

ספרו של רבנו וטבעו יצאו בעולם, וגדולי ישראל ולומדי התורה די בכל אתר הגו בדבריו⁵⁴. רבי חיים פאלג'ני, רבה של איזמיר שבתורכיה, מביא בספרו 'ארצות החיים'⁵⁵ מדברי רבנו, ובסוף ספרו כותב:

'ומכאן מודעה דעתה האיר זורח ספר נחמד ונעים שער החצר להרב המופלא בדורנו נר המערבי איש ירושלים כמוהר"ר דוד בן שמעון גר"ו יחי שמו לעולם אמן, דהפליא עצה הגדיל תושיה, מדובר בו נכבדות במעלות ארץ ישראל, דק ואשכח ולא הניח פנה וזוית, מפי סופרים וספרים בפלפולא אריכתא, ברוך שחלק מחכמתו ליראיו'.

רבי חיים חזקיה מדיני, רבה של קרסבזר שבהרי קרים ובסוף ימיו רבה של עיר הקודש חברון, מביא מדברי רבנו בספרו 'שדי חמד' בכמה מקומות⁵⁶. וכן רשכבה"ג, הרי"ח טוב רבנו יוסף חיים זצוק"ל, מחבר 'בן איש חי' ושאר ספרים, מביא בכמה מקומות מדברי רבנו⁵⁷. כמו כן מרן הראי"ה קוק זצוק"ל, מרא דארעא דישראל, מביא בספרו 'עולת ראייה'⁵⁸ מדברי רבנו בסימן קנ"ב ומוסיף עליו. גם בעיר טעלז שברוסיה הרחוקה נודע שמו של רבנו בעקבות ספרו, ומשם הגיע אליו שאלה מאת רב העיר רבי יהושע מרגליות, המבקש לברר דבר מספרו 'אולם השער'⁵⁹. רבי חיים ברלין אב"ד ור"מ וולוז'ין, בנו של הנצי"ב, כתב בהסכמתו לספר 'ילקוט קרית ארבע'⁶⁰:

'... כמה ככרי דנרדי למרי דיכי הוא הרה"ג... מרדכי חיים גליקזאהן... ששם אל לבו לאסוף כל פניני קודש אמרות חז"ל המדברים בשבח עיר קברות אבותינו הקדושים עה"ש, כדרך שעשה בדור שלפנינו הגאון הצדיק ראש המערכים מ' דוד בן שמעון ז"ל בספרו שער החצר המדבר בשבח עיר קדשנו ירושלים תובכ"א וכן עשה הרב המחבר...'

זרעו לברכה

אף זרע רב זרעו לברכה. כל בניו היו למודי ה', רבנים גדולים, שרפי קודש הלולים, שלושה המה מטיבי צעד הללו: ראשון בקודש, הרה"ג המפורסם מוהר"ר רפאל אהרן זצ"ל, ראב"ד מצרים⁶¹. שני לו הרה"ג יקותיאל זצ"ל⁶² שנתבקש לשייבה של מעלה בעיר מקנאס, בבואו שמה לשמש שד"ר מעדת הספרדים. השלישי הוא הרה"ג מוהר"ר מסעוד חי זצ"ל⁶³ שהיה גם חתנו של אחיו הגדול מוהר"ר רפאל הנ"ל, והוא ניצב לימינו בקהילת קודש מצרים בכל עסקי

54. ראה בספר 'למען ציון ירושלים תשי"ד, שבו מתאר המחבר, הרב י"ל הכהן מימון, כיצד בהיותו ילד הגיע הספר אל בית אביו ברוסיה על ידי שד"ר מארץ ישראל, ומידי יום ביומו אביו היה קורא בו עמו. וכן עיין בכתב העת 'סיני', כרך פ' עמ' קמ"ג, שם מסופר אודות התעוררות גדולה לעלות לשכון כבוד בירושלים, שהייתה בשנת תרמ"א בעיר צנעה שבתימן, וסיבת התעוררות זו הייתה יען שנזדמן להם ספר 'שער החצר', ובלומדם בו התנוססה בהם רוח השתוקקות גדולה להתקדש ביישיבת ארץ ישראל, ע"ש.

55. ירושלים תרל"ז.

56. 'שדי חמד' כללים מערכת ג' אות י"ז, וכן מערכת ד' אות כ"ו, ועוד.

57. 'בן איש חי', דרשות פרשת כי תצא על הפסוק 'לא תחרוש בשור וחמור יחדיו', וכן בספר 'בן יהוידע', מסכת מגילה דף ל"ב, ועוד.

58. 'עולת ראייה' חלק א' עמוד שצ"ח.

59. שו"ת 'ומצור דב"ש' חלק ח"מ סי' ד'.

60. מעלות קריית ארבע היא חברון ושכניה, יצא לאור בירושלים בשנת תרע"ב.

61. מגדולי החכמים והרבנים בירושלים. בין השנים תרנ"א - תרפ"א כיהן כראב"ד בק"ק מצרים, מחבר הספרים 'שער המפקד', 'נהר מצרים', 'טוב מצרים', 'ומצור דבש', 'בת נעות המרדות', 'אגרת שבוקין'. נלב"ע ב' חשוון תרפ"ט ומנוחתו כבוד בהר הזיתים אשר בירושלים, סמוך למצבת קבורת אביו. וזה נוסח מצבת קבורתו: 'פה נגנז ארון האלוקים הישיש הנכבד הרה"ג ר' רפאל אהרן בן שמעון ותמ"ך בעשרה מר חשוון התרפ"ט ליצי' תנצ"ה'.

62. מחכמי ירושלים ורבניה, שמו נודע לשם ולתפארת. בשנת תער"ג יצא בשליחות רבני ירושלים למרוקו, ונתבקש שם לשייבה של מעלה בכ"ב לחודש אלול ה'תרע"ד, ושם מנוחתו כבוד.

63. מחיבוריו: 'שם חדש' קהיר תרע"ז, אוסף שמות אנשים ונשים לשם כתיבת הגט. 'אגרת שבוקין', אסיפת דיני הגט, קהיר תרפ"ד. 'שערי משפט', ג' חלקים. נתבקש לשייבה של מעלה במצרים, כ' ניסן תרפ"ה, ושם מנוחתו כבוד. זה נוסח מצבת קבורתו: 'חכם שמת אין לנו תמורתו וי להאי שופרא דבלי בעפרא רב גדול בישראל צדקותיו כהרי אל זרע של קדושים אראלים ותרשישים תורתו מכרות עליו קדם למפעליו ספר שערי משפט שלשה הם חלקיו אף הוא עמד והתקין שם חדש אגרת שבוקין שקע שמשו בצהרים גדל המספד במצרים בן נ"ה שנה במותו בעדן אלקים מנוחתו כמוהר"ר מסעוד חי בן שמעון זלה"ה ותמ"ך יום כ' ניסן ש' ה'תרפ"ה ליצי' תנצ"ה'. נכדו הלא הוא זקני הגה"צ רבי מנצור בן שמעון זצוק"ל מחכמי ורבני ישיבת פורת יוסף יכב"ץ.

הציבור, והוא מילא את מקומו במצרים לאחר שאחיו רבי רפאל אהרן עלה בסוף ימיו לשכון כבוד בארץ ישראל. כל יוצאי חלציו של רבנו הגדול המלך דוד היו אפוא כולם שווים לטובה, אוחזים בידיהם מעשה אבותיהם הקדושים, נטיעות דומות לשורשים, כולם קדושים. שתי בנותיו: הבת רבקה הייתה נשואה לאחד מצאצאי משפחת די אבילה, מרבני מרוקן. הבת הגדולה דליסיא נישאה בשנת תרל"ה לרב יוסף קראוס, מזכיר כולל הונגריה בירושלים⁶⁴.

הסתלקותו של צדיק

בראשית שנת תר"ם נפל רבנו למשכב שממנו לא קם. תלמידיו ומעריציו הרבו בתפילה לבריאותו, ובכל לבם האמינו וקיוו כי עוד יבריא מאורם ומנהיגם וישוב לאיתנו, אך שערי תפילה ננעלו לפניהם. כליל יום רביעי ח"י לחודש כסלו, שנת והיא מר"ת נפש, נצחו אראלים את המצוקים ורבנו נתבקש בישיבה של מעלה, והוא בן ד"ן שנים.

מקובלנו כי הרב הקדוש רבי יעקב אביחצירא זצוק"ל, השתוקק בכל מאודו לעלות לירושלים ולהיפגש עם רבנו טרם הסתלקותו, כדי לפעול יחד להחיש פדות נפשנו ולמהר את הגאולה. אמנם מן השמים לא הסתייע מילתא, ובעוד רבי יעקב נודד בדרכים בדרכו לירושלים, הגיע אליו השמועה המרה כי רבנו נסתלק לבית עולמו⁶⁵.

מטעם רבני העיר הוכרו על ביטול מלאכה בשעת הלווייתו של רבנו, וכל גדולי ירושלים יצאו לחלוק לרבנו את כבודו האחרון. אלפים רבים הלכו אחר מיטתו של רבנו, וביכו את מותו ללא עת של אחד המיוחד מבין רבניה.

להלן תיאור הלוויה מתוך עיתון 'חבצלת' שיצא לאור בירושלים⁶⁶:

'אבל כבוד ליהודים היה ביום הזה, כי אבירה גדולה נאבדה לאחינו תושבי ירושלים במות הרב הגדול ראש רבני עדת המערבים, מוהר"ר דוד בן שמעון ז"ל.

זה ירחים אחדים אשר היה שוכב על ערש דוי, ובהשמע היום בעיר כי שבה נשמתו למקור ממנו חוצבה, קול ונהי נשמע מכל עברים, אלמנות ויתומים עניים ואביונים הרימו כתנים מספד על מעוזם ומגינם, כי נאבד בדמי ימיו. כל אהלי המסחר אשר ליהודים סוגרו, וגם השולחים במלאכה ידם שבתו ממלאכתם, וינהרו המונים אל בית המנוח אשר מחוץ לעיר ללוותו לבית עולמו. כבוד גדול למאוד עשו לו במותו, בביתו הספידו הרב מוהר"ר מורינו בר אדון הי"ו, ילדי הת"ת ובתי הספר ונרות דולקות בידם, הלכו לפני המטה ויקוננו בקול מר קנות ומזמורי אבל, המון אדם רב למאוד אשר לא נראה כמוהו על הלויית מת מעת גוע וימת הרב הגאון הראשון לציון מוהר"ר דוד חזן ז"ל נהרו אחרי מטתו באבל ומספד על שר וגדול כי נפל בישראל.

ספדנים רבים ספדוהו עוד במקהלות עם עדי הובאה גוויתו לקבר אשר כרו לו על שדה הקברות המיוחד להמערבים בעמק הר הזיתים ת.נ.צ.ב.ה'.

וזהו הנוסח שנחקק על מצבתו:

וי לארעא דישראל דחסרא גברא רבא קול נהי נשמע מציון במר צורה וירושלים תתן קולה תבכה ותתייפח כי אבדה כלי חמדתה פנה הודה פנה זיוה ותפארתה ארץ צבי גדלה שעשועיה הורד עדיה מעליה אבד חסיד מן הארץ גבור לעמוד בפרץ מתוק מדבש טעמו בישראל גדול שמו דן ידין עמו רועה נאמן לעדתו צדיק באמונתו חונן דלים ומחסה לאביונים איש החסד חסדי דוד הנאמנים ארי שבחבורה ריבה

64. כמו כן מצינו גם כי היה רבנו מחותן עם מוהר"ר היר"א, רבי ידידיה רפאל אבולעפיא, ראש חכמי בית אל. ראה בספר 'יהודי המזרח בארץ ישראל', ח"ב עמ' 7; שם מצוין כי רבי חיים יצחק אבולעפיא בנו של היר"א, מגדולי החכמים והרבנים בירושלים 'היה חתנו של הרב דוד בן שמעון המכונה דב"ש'. וכן ראה ב'גנזי ירושלים', גרייבסקי, חוברת ג' שנת תר"ץ עמ' ב; גם שם מוזכר רבי חיים יצחק אבולעפיא 'חתן הרב הגאון נר המערבי רבי דוד בן שמעון'. וכן שם בעמ' 4 מתואר מסע הלווייתו של רבנו היר"א, ושם נכתב שבהגיע הלוויה למעלה הר הזיתים 'שם הרים קול בכי תמרורים מחותנו הרב המאו"ג הצדיק הישר מוה"ר דוד בן שמעון בעל המחבר ספר שערי צדק וכל העם אשר היו שמה הורידו כנחל דמעה'.

65. 'בסוד עניי הכותל' עמ' ר"ג. אף רבי יעקב עצמו נסתלק לבית עולמו כשהיה בדרכו לארץ ישראל באותו הפרק, בדמנהור שבמצרים, בכ' לחודש טבת שנת תר"ם, ושם מנוחתו כבוד. לאחר פטירתו פנו בניו של רבי יעקב אביחצירא לרבי רפאל אהרן בן שמעון בנו של רבנו, שיכתוב דברי הסכמה ופתיחה לספרי רבי יעקב אביחצירא. הקדמה זו נדפסה לאחרונה בספר 'אונני משפחת אביחצירא' שיצא לאור על ידי מכון מאור יצחק חיפה, ח"א עמ' תמ"ה.

66. שנה י' גיליון 9, כ' כסליו תר"ם.

וקיבץ פעלים לתורה תנא דאורייתא הרב המופלא וכבוד ה' מלא חסידא קדישא זכה וזיכה את הרבים נר המערבי מרביץ תורה בישראל איש אלקים קדוש המפורסם בשמו ומעשיו מורנו הרב כמהור"ר דוד בן שמעון זצוק"ל המחבר ספר שער החצר ושאר ספרים

לוקח ארון האלהים ח"י כסלו שנת ויהי דוד עושה משפט וצדקה לפ"ק תנצב"ה'

מספדים רבים נערכו בירושלים לקונן על סילוקו של צדיק, ואף מחוץ לארץ ישראל נערכו הספדים בקרב רבים מקהילות ישראל⁶⁷.

אחר סילוקו של צדיק ייסדו רבני עדת המערבים, מתלמידיו של רבנו בבית מדרשו את ישיבת 'מגן דוד', על שמו של רבנו ולזכרו⁶⁸, בישיבה הגו בתורת אל חי תמיד, יום ולילה לא ישבותו, למען תת שם טוב ושארית לזכרו הטהור של רבנו.

יהי רצון שזכותו הגדולה תהא מגן וצינה בעדנו, בעד כל הלומדים וההוגים בתורתו ובעד כללות ישראל, להיוושע תשועת עולמים בביאת גואל צדק, במהרה בימנו אמן.

67. הגאון רבי אברהם פאלאג'י מאיזמיר בספרו 'אברהם את ידו' ח"ב דרוש ט' דף ס"ה: 'דרוש שדרשתי בק"ק אלגאזי יכ"ץ יום ב' סדר תרומה ז"ך שבט שנת תר"ם על השמועה כי באה מהרב תנא ירושלמאה כמהור"ר אברהם אשכנזי ז"ל ועל הרב נר המערבי איש ירושלים מה מתוק מדב"ש בעל ספר שער החצר ז"ל:

68. בנו רבי רפאל אהרן מזכירה בספריו בכמה מקומות, עיין ב'טוב מצרים' מערכת א' אות י"א בערכו של רבי אברהם מונסון וזו לשונו: '...ובישיבתנו הגדולה אשר לנו בעיר קודש תהלה ירושלים ת"ו הנקרא מגן דוד ע"ש עטרת ראשי מרן אבא הרב צוף דב"ש זצוק"ל: וכן בצוואתו הזכירה לטובה למען יהיה לה קיום והעמדה לדורות.

הפסוקים⁵: "אחת שאלתי מאת ה' וגו' - ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל וכולם הם אחת, כי זו גוררת לזו, והם א", חיי עולם הבא, תורה - ראשי תיבות אח"ת, ואלו השלושה היה שואל דוד מאתו ית'⁷.

ועיין לגאון עוזנו ב'מדבר קדמות' במערכת הת' אות ל"א, שהביא בשם 'כנפי יונה', שתורה בזכות אברהם אבינו ע"ה, ששמר אפילו ערובי תבשילין⁸, א"י בזכות יצחק אבינו ע"ה, שנעקד בתוכה ולא יצא הוצה לה⁹, עולם הבא בזכות יעקב אבינו ע"ה, שהיתה מיטתו שלימה¹⁰. והמלך החסיד, נעים זמירות ישראל, התחנן לזכות אליהם על ידי מידתו, "אחת" היא לאמה, וכן נוטריקון אח"ת - א", חיי עולם הבא, תורה, "שאלתי מאת ה'", ראשי תיבות שמו", כמו שכתוב¹¹: "ויעש דוד שם", עכ"ל.

ולדעתי המעט, אפשר שזה נרמז בתפילת משה רבינו ע"ה¹²: "זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך וכו' ותדבר אליהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים, וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעולם". בהקדים עוד, מה שכתב רבינו בחיי בפרשת לך לך בפסוק¹³: "וספור הכוכבים וכו' כה יהיה זרעך": במדרגת החכמה, כי כשם שיש בכוכבים מי שאורו מבהיק ומוזהיר יותר מחבירו, ומדרגותיהם חלוקות זו למעלה מזו באורה ובהשגה, כך עתידים חכמים שבישראל שיהיו מדרגות חלוקות, אור תורתו של זה למעלה מאור תורתו של זה, והשגתו של זה למעלה מהשגתו של זה, ע"כ.

וזו רמז, שהזכיר ג' אבות ואחר כך הזכיר הני שלושה: ככוכבי השמים, והארץ, ונחלו לעולם. שם רמז, מאחר שישראל זכו לשלושה אלה, שהם תורה וא"י ועולם הבא, זהו "ארבה את זרעכם ככוכבי השמים", שזה מורה על מעלת התורה; "וכל הארץ הזאת אשר אמרת" וכו', כפשוטו, שהוא מתנת הארץ; "ונחלו לעולם" שהוא עולם הבא, ומצאתי לרבינו בחיי פרשת כי תשא¹⁴, וזה לשונו: "ונחלו לעולם" - שינחלו אותו עולם שהוא מכוון כנגדה, יעו"ש. ואם כן, מאחר שזכו לג' מתנות טובות כאלה "למה ה' יחרה אפך"¹⁵ וכו'. ועיין עוד מה שכתבתי לקמן בסימן רע"א באורך.

א"י. מעלה גדולה יש לארץ ישראל, ומי שיש לו בה חלק חשוב הוא כחלק עולם הבא. הראב"ע בפרשת וישלח בפסוק¹: "ויקן את חלקת השדה", ע"ש².

ולדעתי המעט, אפשר שזה פשט הכתוב³: "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו", שכיוון שתהיה ישיבתי ודירתי בבית ה', שהיא ארץ הקודש⁴, בזה אזכה לחזות בנועם ה', שהוא עולם הבא⁵, ופשוט.

ובזה יש להבין משנת חסידים פרק י' דסנהדרין⁶: כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר⁷: "ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ". והקושי מבואר, דעולם הבא היכן כתיב. והרמב"ם פרק ג' מהלכות תשובה⁸ כתב: 'ארץ' זו משל, כלומר ארץ החיים והוא עולם הבא. ועל פי אמרי קדוש הגאון הראב"ע הנאמרים למעלה, יבוא על נכון לפרשו כפשוטו, ארץ ישראל ממש, ומכיוון שירשו ארץ ויש להם חלק בה, הרי זה יש להם חלק לעולם הבא⁹.

[מאי דכפל¹⁰ אותה אבקש", בא לרמוז שאפילו אחר יישוב, צריך בקשה שיעזרהו ה' שלא לצאת ממנה. וזה אומר: "אותה אבקש", אפילו אחר "שבתי בבית ה'", שיהיה "כל ימי חיי". ואפשר, שראשי תיבות "ימי חיי לחזות" הוא ח"ל, הרומז למ"ח צדיקים, כמו שכתבתי בסימן נ"ח באורך. ועוד ראשי תיבות "לחזות בנועם" הוא ל"ב, הרומז לארץ ישראל, כמו שכתבתי בסימן ע"ה שארץ ישראל בגימטריא ל"ב שמות הוי"ה ב"ה, שהם ל"ב נתיבות חכמה. אי נמי כמו שכתבתי בסימן תק"א, שעל ידי אותיות ל"ב זכינו בא"י. ועוד בה, ש'ל"ב הוא 'מלכות', כמו שכתב רבינו האר"י זיע"א על "וטהר לבנו לעבדך באמת", שא"י מכוונת כנגד העשירית, ודו"ק.]

א"י. נקראת 'ראש עפרות תבל'¹, שהיא מתובלת מכל טוב, ושהיא מתובלת בתבלין זו התורה², שהיא בא"י. ילקוט חדש' ערך א"י אות נ"ח³.

כי על פי זה, בצירוף דברי הרב הגאון הנאמרים למעלה, נמצא ששלושתן כרוכים זה בזה, והם הג' מתנות שנתן הקב"ה לישראל⁴. והוא מה שרמז רבינו האר"י ז"ל ב'שער

מי שבידו חלק בא"י חשוב כחלק בעולם הבא

הדר בא"י יתפלל שלא יוצר לצאת ממנה

התורה, א"י ועולם הבא קשורים זה בזה

א | 1. בראשית לג, יט. 2. עיין עוד לקמן סימן רסא. 3. תהלים כז, ד. 4. עיין לקמן סימן קז. 5. זוהר חדש רות מג, ב - "מאן נועם ה'; דא תשובה כד"א 'לחזות בנועם ה'; זו תשובה ועלמא דאתי". 6. משנה א. 7. ישעיה ס, כא. 8. הלכה ה. 9. עיין עוד זוהר אחרי מות עב, ב - "כל מאן דזכי לאתקשרא בחייו בהאי ארעא קדישא, זכי לאתקשרא לבתר בארעא קדישא עלאה". 10. בפסוק "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש", הנזכר לעיל ב | 1. משלי ח, כו. 2. דתורה אקרי תבלין כמו דאיתא בקידושין לב, ב - "בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין". 3. ויסודו בספרי עקב פסקא לו - "רבי שמעון בן יוחי אומר: תבל - זו ארץ ישראל, שנאמר (משלי ח, לא): 'משחקת בתבל שמה תבל, שהיא מתובלת בכל, שכל הארצות יש בזו מה שאין בזו ויש בזו מה שאין בזו אבל ארץ ישראל אינה חסרה כלום, שנאמר (דברים ח, ט): 'לא תחסר כל בה'. דבר אחר וכו', תבל - זו ארץ ישראל, למה נקרא שמה תבל, על שם תבלין שבתוכה, איזהו תבלין שבתוכה זו תורה, שנאמר (איכה ב, ט): 'בגוים אין תורה' - מכאן שהתורה בארץ ישראל". 4. כדאיתא בברכות ה, א - "תניא, רבי שמעון בן יוחאי אומר: שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתנן אלא על - ידי יסורין. אלו הן: תורה וארץ ישראל והעולם הבא". 5. תהלים מזמור כז. 6. תהלים כז, ד - "אָמַת שְׁאַלְתִּי מֵאֵת ה' אוֹתָהּ אֶבְקֹשׁ". 7. עיין לקמן סימן תקמב. 8. יומא כח, ב. 9. עיין בראשית רבה פרשה סד, ג ועיין עוד לקמן סימן קנב ושמז. 10. שה"ש רבה פרשה ד, א. 11. שם"ב ח, יג. 12. שמות לב, יג. 13. בראשית טו, ה. 14. שמות לב, יג. 15. שמות לב, יא.

בזכות א"י יכול לבטל את יצר העבודה זרה

א"י. מי שיש לו זכות של א"י יכול להעביר את היצר הרע של עבודה זרה מן העולם¹. זהו "אעברה נא"², אני רוצה להעביר את יצר הרע של עבודה זרה מן העולם, ולכן צריך אני זכות של א"י. ובמילת "נא" נרמז עניין עבודה זרה, שכתב הרמב"ם בספר היד שלי³, שיש בתורה נ"א לאוין בעניינים השייכים לעבודה זרה. ורמז באומרו: "אעברה נא", שרצוני להעביר נ"א לאוין השייכים לעבודה זרה. מגלה עמוקות אופן ד', [ועיין מה שכתבתי לקמן סימן ר"י ומה שכתבתי בסוף סימן רכ"ג ובריש סימן רפ"ו]. ולדעתי המעט, אפשר זהו טעם מאמרם ז"ל⁴: כל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה, ופשוט.

ובהדי אורחא, אמרתי לפרש מאמרם ז"ל⁵ על פסוק⁶: "ויאמר משה אל ה' שלח נא ביד תשלח" - ביד רבי עקיבא, עכ"ל. ומזקנים אתבונן, הרב 'עיר דוד' דף נ"ב בשם הרב מר בנו הרב פתחיה ז"ל, על פי דאיתא בפרקי ר"א⁷, דישאל היו במצרים שעה אחת מיומו של הקב"ה, והיינו פ"ג שנה בקרוב שלישי⁸. וסברא זו יש לכתור מהא דאיתא ב'ספר התגין', הובא ב'לקוט ראובני' על התורה בפרשת בראשית, וזה לשונו: למה יש שני תגין על "והשך"⁹ - שתי שעות מהיום עשה הקב"ה להיות נחשב כלילה, והיינו שעה משעת הנץ החמה ושעה בשעת שקיעת החמה. ולפי זה היו היום נחשב רק עשר שעות. ממילא מגיע על ישראל להיות בשעבוד מצרים מאה שנה, שהוא עשירית מן היום, וזו שעה אחת מיומו של הקב"ה.

וב'בית יוסף' באו"ח סימן רס"א איתא, דתוספת שבת שאנחנו מוסיפים על הקודש על כורחך יום הוא, דאי הוה ספק לילה, מאי אשמועינן, פשיטא דחייב משום ספק כרת. ובגמרא¹⁰ איתא: "בחריש ובקציר תשבות"¹¹ - רבי עקיבא אומר: אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית, שהרי כבר נאמר¹²: "שדך לא תזרע", אלא חריש וקציר של ערב שביעית, דמוסיפים מחול על הקודש. הרי לדעת רבי עקיבא מוכח דצריך להוסיף מחול על הקודש, דהשמיטה דוגמת שבת, ומדסבר לגבי שמיטה דצריך להוסיף, שמע מינה דגבי שבת כן. ומדמוסיפים מחול על הקודש גבי שבת, שמע מינה דשעה קודם שבת נחשב יום, כדעת ה'בית יוסף'. ואז¹³ מגיע הזמן לצאת ישראל ממצרים, שהוא שעה אחת מיומו של הקב"ה, היינו פ"ג שנה וקרוב לשליש, והיינו דוקא לדעת רבי עקיבא, ועל זה אמר: "שלח נא ביד תשלח" - ביד רבי

עקיבא, ע"כ ודברי פי חכם חן.

ולדעתי המעט הוא, אפשר לפרש על דרך זה, לדברי רבי עקיבא דסבר "בחריש ובקציר תשבות", אבל באופן אחר. ונקדים מה שכתב רש"י ז"ל על פסוק: "שלח נא ביד תשלח" - ביד מי שתמצה לשלוח, שאין סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלם לעתיד, יש לך שלוחים הרבה. וכתב הרא"ם: אף על פי שעדיין לא נגזרה גזירה, ידע בנבואתו שלא יכניסם לארץ, שכבר רמז לו השי"ת וכו'. ולדעתי אפשר לומר דידע זה, בהקדים מה דאיתא ב'לקט יוסף' ערך 'משה' סימן ט"ז: משה לא בא לא"י מכח שהרג את המצרי, יעו"ש. ואם כן אפשר לומר דמהריגת המצרי נצנצה בו רוח נבואה שאינו נכנס לארץ.

ונקדים עוד מה דאיתא עוד ב'לקט יוסף' סימן ד' וסימן י"ד, דמשה רבינו ע"ה יש לו תירוץ על הריגת המצרי, בשביל שראה מלאכים דנין אותו, אם כן הוה כשליח בית דין, ושליח בית דין שהרג פטור¹⁴.

ואיתא בגמרא מכות¹⁵: "בחריש ובקציר תשבות", רבי עקיבא אומר: אין צריך וכו', מכאן שמוסיפים מחול על הקודש, רבי ישמעאל אומר: מה חריש רשות אף קציר רשות, יצא קציר העומר שהוא של מצווה ומותר. אמר ליה ההוא מרבנן: ממאי דחרישה דרשות, דילמא חרישת העומר שהוא מצווה, ואפילו הכי אמר רחמנא "תשבות". אמר ליה: כיון דאם מצא חרוש אינו חורש, מה מצווה היא. איתביה רבינא: יצא האב המכה את בנו והרב את תלמידו ושליח בית דין¹⁶, ואמאי, נימא כיון דאילו הוה גמיר לאו מצווה היא. ומשני: התם אף על גב דגמיר מצווה היא, דכתיב¹⁷: "יסר בנך". והקשה ב'חידושי אגרות': למה אינו מקשה משליח בית דין, אמאי, נימא אילו לא חטא לאו מצווה היא, ועליו אינו יכול לומר תירוץ השי"ס. כלל העולה מזה השי"ס - אי אמרינן "חריש וקציר" קאי אחרישת רשות, אם כן קשה קושיית השי"ס, אלא צריך לומר: כיוון דאילו מצא חרוש אינו חורש, מה מצווה איכא, אם כן לפי זה שליח בית דין שהרג חייב, משום דכיון דאילו לא חטא וכו', אם כן לפי זה אין למשה תירוץ. אבל אי אמרינן "חריש וקציר תשבות" ללימוד של רבי עקיבא, אם כן יש לומר דלא אמרינן דאילו לא חטא וכו', אם כן יש למשה תירוץ.

1. עיין ערכין לב, ב - "בשלמא משה לא בעא רחמי (לבטל יצרא דעבודה זרה), דלא הוה זכותא דארץ ישראל, אלא יהושע דהוה ליה זכותא דארץ ישראל, אמאי לא ליבעי רחמי". ועיין עוד לקמן סימן רי. 2. דברים ג, כה - "אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְצָה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יַעֲבֹר הַיַּרְדֵּן הַקָּדוֹם הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבֵּנוּ". 3. בהקדמה להלכות עבודת כוכבים. 4. כתובות קי, ב. 5. ילקו"ש שמות רמז קעג. 6. שמות ד, יג. 7. פרק מח. 8. כלומר פ"ג שנה ושליש, דיומו של הקב"ה הוא אלף שנה (בראשית רבה פרשה יט, ח) ואלף לחלק ל"ב שעות הוה פ"ג ושליש. ומבאר המדרש שמניין זה הוא מלידת משה ואילך. 9. בראשית א, ה - "וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה". 10. ר"ה ט, א. 11. שמות לד, כא. 12. ויקרא כה, ד. 13. כלומר לפי הבנה זו. 14. מכות ח, א. 15. ח, ב. 16. דשנינו במשנה שם, דאף אם הרגו בשוגג פטורים מגלות לעיר מקלט. 17. משלי כט, יז.

משה ידע שלא יכנס לארץ מוזמן שהרג את המצרי

תירוץ של משה - שהרג מדין שליח בית דין

דין שליח בית דין שהרג תלוי במחלוקת ר"ע ור' ישמעאל

שלח ביד רבי עקיבא, דלשיטתו משה אינו חייב בהריגת המצרי

ובזה הבוא נבוא לכוונת המאמר, דלדברי משה רבינו ע"ה שאמר שלח לפי שאין סופי להכניסם לארץ, ואמרינן בשביל שהרג המצרי. אם כן יפול עליו שני קושיות ביחד: האחת, דנראה שהוא גרם לעצמו ח"ו בהריגתו. ועוד יקשה, אם כן לפי זה איך התפלל משה רבינו ע"ה כל אותן התפילות כדי שיכנס לארץ. מאי אמרת, דמשה רבינו ע"ה סבר דשליח בית דין שהרג פטור, הא אמרינן לר' ישמעאל: מה חריש רשות אף קציר רשות, וקשה קושיית הש"ס, דצ"ל כיון דאילו מצא חרוש וכו', ואם כן שליח בית דין שהרג חייב, כיון דאילו לא חטא. על זה אמר כמטמין ברמ"ז: שלח ביד רבי עקיבא, דלדידיה חריש וקציר אתוספת, ושפיר אמרינן דשליח בית דין שהרג פטור, ולזה אמר שלח ביד רבי עקיבא, ואם כן מוצל אותו צדיק מעוון הריגת המצרי. אלא שלפי תוקף גדולתו נחשב לו לעוון, ועל זה אמר: אני אין סופי להכניסם, אולם לדין יש תשובה.

ד א"י. ירושלים. לימדנו להועיל הרב תנא¹, בדרכו דרך הקודש דרוש ז', דבכרכים איכא תלת מילי לגריעותא מה שאין כן בעיירות: הדא, דישבת כרכים קשה לפי שהבתים קרובים זה לזה ואין אירים טוב². והב', דהכרכים פרוצים בגול ועריות. והג', דבכרכים איכא מושלים רעים ומחפשים לעילות; ובירושלים הם למעלותא. וזוהי כוונת הכתובים³: "ירושלים הבנויה", אף שהיא כרך אורה טוב "כעיר שהובררה לה", הכי נמי ירושלים מרוב הרחבתה תהיה כן, ואם כן פשיטא שאורה טוב כעירות⁴. וכי תימא, התינה שלא יהיו דוחקים זה לזה בבתיים, אבל אכתי בכרכים אינם גדורים בעריות - לזה אמר שלא נאמר כן בירושלים, "ששם עלו שבטים שבטי יה", ואמרינן במדרש⁵: לראובן "משפחות הראובני⁶", ה' בראש תיבה וי' בסוף תיבה - שמי מעיד עליהם שהם גדורים בעריות. וכי תימא, הא איכא אחרת בכרכים, שהמושלים הם רעים ומחפשים בעלילות ברשע - לזה אמר דהא לא שייך בירושלים, כי "שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד", ודבר ידוע שבית דוד לעולם הם על הדין ועל האמת; באופן שכל הדברים שהם בכרכים לגריעותא בירושלים הם למעלותא, ע"כ.

החסרונות שבכרכים אינם מצויים בירושלים

ולדעתי המעט, אפשר לפרש הני קראי בדרך דרש, בהקדים מאי דאיתא בש"ס דכתובות פרק שני דייני גזרות⁷, אההיא דתנן: הכל מעלין לא"י ואין הכל מוציאין, הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין. ופריך: הכל לאתויי מאי - עבדים. ולמאן דתני עבדים בהדיא, לאתויי מאי -

הטעם שעבד הבורח לירושלים ניתן להוציא

לאתויי מנווה היפה לנווה הרע. ואין הכל מוציאין, לאתויי מאי - לאתויי עבד שברח מחו"ל לארץ, דאמרינן ליה זיל זבניה הכא וזיל משום ישיבת ארץ ישראל. הכל מעלין לירושלים, לאתויי מאי - לאתויי מנווה היפה לנווה הרע. ואין הכל מוציאין, אפילו מנווה הרע לנווה היפה. ואידי דתנא רישא אין מוציאין תנא סיפא נמי אין מוציאין.

וכתבו התוספות ד"ה 'ואין הכל מוציאין לאתויי מאי': ואם תאמר, אמאי לא משני לאתויי עבד שברח לירושלים⁸, כדבינן לעיל, ואין הכל מוציאין דרישא. ויש לומר, דבירושלים ליכא למימר הכי, דאין אנו רוצים שיהיו עבדים בירושלים יותר מידי, אלא מיוחסים, ע"כ.

וראיתי להרב הגדול מהר"ש אלגאזי בספר 'רצוף אהבה' דף ק"ה עמוד ב', שהקשה לקושיית התוספות, דכיוון דמאי דקתני אין מוציאין מירושלים היינו אף לא"י, וכן פסקו כל הפוסקים⁹, אם כן דילמא להכי לא מוקי לאתויי עבד שברח, משום דסבירא ליה דכי ברח לירושלים מצי רביה זבניה לא"י כיוון דאינו מוציאנו לחו"ל, וכי כתיב: "אל תסגיר עבד אל אדוניו"¹⁰ היינו להוציאנו לחו"ל, לא להוציאנו מירושלים לא"י, ע"כ.

ואחר נשיקת הרצפה, נראה דלא קשה ולא מידי, דכיוון דא"י גבי ירושלים כח"ל שוויה רבנן, מאין הידים לחלק בהכי, דכי היכי עבד שברח לא"י אמרינן זיל זבניה הכא וזיל, הכי נמי בירושלים, ופשוט. ומוכרח לתרץ כדמתרצי התוספות, דאין אנו רוצים שיהיו עבדים יותר מדאי אלא מיוחסים. [ועיין מה שכתבתי לקמן בזה בסימן שע"ו].

וזוהו כוונת הכתובים: "ירושלים הבנויה כעיר שחובררה לה יחדיו", היינו לומר שדין ירושלים עם א"י, כדין א"י עם חו"ל. והיינו "כעיר שחובררה לה", שהיא א"י, דלכל מילי זה וזה שווים, דכמו א"י לגבי חו"ל הכל מעלין אפילו מנווה היפה לנווה הרע, כמו כן מא"י לירושלים אפילו מנווה היפה לנווה הרע. וכי תימא הרי יש חילוק, דהתם עבד שברח לא"י אמרינן זיל זבניה, ואלו עבד שברח לירושלים לא אמרינן הכי. ויהי כמשיב "ששם עלו שבטים שבטי יה" המיוחסים, ואין אנו רוצים שיהיו עבדים בירושלים.

ה א"י. איתא בספר 'שערי אורה' דף ז': לא לן אדם בירושלים ועוון בידו¹, לפי שגובה² בכל יום חובות אותו היום כדי שלא יתרבו חובות על אנשי ירושלים. הרב נוקמת נקם ברית היתה שוכנת בירושלים, ומייסרת אותם

ירושלים נקראת 'צדק' - שמצדקת היושבים בה

ד | 1. בספר 'פרשת דרכים'. 2. עיי' רש"י כתובות קי, ב'. 'ישיבת כרכין קשה - שהכל מתיישבין שם ודוחקין ומקריבים הבתים זו לזו ואין שם אור אבל בעיר יש גנות ופרדסים סמוכים לבתים ואורן יפה'. 3. תהלים ככב, ג-ה - "ירושלים הבנויה כעיר שחבררה לה יחדיו. ששם עלו שבטים שבטי יה עדות ל'שאל להדות לשם ה'. כי שמה ישבו קסאות למשפט קסאות לבית דוד". 4. עיין עוד לקמן סימן סה. 5. שה"ש רבה פרשה ד, א. 6. במדבר כו, ז. 7. ק. ב. 8. כלומר, שהנאמר בסיפא ביחס לירושלים "ואין הכל מוציאין", בא לאתויי עבד שברח לירושלים. 9. רמב"ם ה' אישות פ"ג ה"כ, שו"ע אבה"ע סי' עה סעי' ד. 10. דברים כג, טז ואומרת הגמ' בגיטין מה, א - "בעבד שברח מחו"ל לארץ הכתוב מדבר". 11. במדבר רבה פרשה כא, א. 2. מידת 'צדק' שהיתה בירושלים היא שגובה, כפי שאומר שם בהמשך.

מרורות מינים ממינים שונים - הן בעניין יוקר השערים, הן בעניין חסרון כיס קשה מכלל¹⁶, כלתה פרוטה, ונפשם נכספה וגם כלתה, הן בעניין הבתים, שלא ימצא מקום דירה לפי כבודו, ונהם באחריתו לאמר: אוי לי, מה עשיתי, כי לשעבר אך עשרתי, מצאתי און לי כמלך יושב בגודו, ועתה ההפך עלי בלהות, בלה"ן וזע"ן ועק"ן¹⁷, חוששני מחטאת מאבד עצמו לדעת, וכיוצא באלה דברים הדברים ממהדורי מלי. כי מאחר ש'צדק ילין בה', והיא האם המייסרת, כאב את בן ירצה, ונקרא 'צדיק' כמו שנבאר לקמן¹⁸ בסייעתא דשמיא, ואינו נכנס בסוג רשעים הקרויים מתים בחייהם¹⁹, תהי זאת נחמתו ויתן שבח והודאה, גילה אחר גילה לאדון הכל שזיכהו לזה, ודי בזה הערה.

ולפי דעתי דעת הדיוט, אפשר שזה טעם שנקראת ארץ ישראל 'ארצות החיים'²⁰, מלבד דברי רז"ל שנכתוב לקמן בסייעתא דשמיא²¹, נראה שמכיוון שכל העם היושב בה נקרא 'צדיק', וצדיקים אפילו במיתתם קרויים חיים²², בשביל זה נקראת 'ארצות החיים'²³.

ואפשר לומר שזה כוונת הכתובים הנאמרים בתהלים מזמור קי"ח²⁴: "יסור יסרני יה ולמות לא נתנני, פתחו לי שערי צדק אבא בס אודה יה, זה השער לה' צדיקים יבואו בו". דאדוננו דוד בא לשבח על חלקו שזכה למעלה עליונה, דירת ירושלים עיר הקודש, והגם כי 'צדק ילין בה' ומייסרת תמיד, עם כל זה יש לשבח לאדון הכל, דדיו שאינו נכנס בסוג רשעים ח"ו. זהו "יסור יסרני יה", כלומר, אמת הוא שיסור יסרני מאחר ש'צדק ילין בה', אבל "ולמות לא נתנני", שאינו נכנס בסוג רשעים שקרויים מתים. ולזה: "פתחו לי שערי צדק אבא בס", ולא אקוץ בתוכחתי, אלא אדרבא, "אודה יה", למה - "כי זה השער לה' צדיקים יבאו בו". [והרב המופלא הרב חביבא כמוהר"ר אברהם חי מוסאייפא הי"ו, רמז על זה, שתיבות ארץ ישראל בגימטריא 'שערי צדק ואבוא בס', והוא כפתור ופרח.]

גם אפשר שזהו כוונת הכתוב בתהלים סימן נ"ו²⁵: "עלי אלקים נדריךך אשלם תודות לך, כי הצלת נפשי ממות הלא רגלי מדחי להתהלך לפני אלהים באור החיים" ע"כ. דבא להודות לה' שהציל נפשו מסוג רשעים הקרויים מתים. וזהו: "אשלם תודות לך כי הצלת נפשי ממות", וזה על ידי "להתהלך לפני אלקים באור החיים", שהיא א"י, כמו שפירש רש"י ז"ל לדרכו.

תמיד כמו הדיין הקבוע לדון, עד שהיו כולם צדיקים. ולפיכך נקראת 'צדק'³, שגובה מהם פשעיהם ומצדקת אותם. ובזוהר הקדוש פרשת לך לך⁴: ירושלים 'נווה שאנן'⁵. וכי ירושלים 'נווה שאנן' הוא, והכתיב⁶: "צדק ילין בה", ובאתרא דאשתכח דינא לא שקט ולא שאנן הוא. גם ב'מכלל יופי' על פסוק⁷: "ומלכי צדק" כתב, שנקראת ירושלים 'צדק', לפי שלא תסבול עוול וחמס ותועבה זמן ארוך, לפיכך מקיאה היושבים בה.

ובזה פירש הרה"ג בעל 'יקרא דשכבי' בדרשותיו דרוש ס"ג כוונת מאמרם ז"ל בילקוט תהלים סימן פ"ה: "רצית ה' ארצך"⁸ - זה שאמר הכתוב⁹: "ארץ אשר ה' אלוךך דורש אותה", הופך הקב"ה ומהפך בה ונותן עיניו בה עד שתמצה מעשיה לקב"ה. והכוונה, הופך ומהפך, שתמיד מייסר ומוכיח אותם הדרים בה דבר יום ביומו, ואינו מאריך להם, לפי שהיא ארץ קדושה שהשכינה שורה שם, ואינה סובלת את החוטאים, לכן מייסרת אותם תמיד כדי שיהיו היושבים בה מנוקים בצדק. וזהו גם כן כוונת מאמרם ז"ל¹⁰: אמר רבי אלעזר, כל הדר בא"י שרוי בלא עוון, שהדר בא"י גובה ממנו העוון שעשה באופן שהוא שרוי בלא עוון, כי אין זמן בעולם שיהיה עוון עמו, מה שאין כן בחו"ל שאינו גובה מיד, נמצא יש זמן מה ששרוי בו עוון. וזה שכתוב¹¹: "בל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עוון", שלא יתרעם השוכן בא"י לומר חליתי בא"י טפי משאר ארצות, משום דכך היא המידה, העם היושב בה צריך שיהיה נשוא עוון מחמת מעלתה וקדושתה¹², ע"כ.

ולדעתי דעת הדיוט אפשר שזהו כוונת הכתוב¹³: "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם", דקראי דלעיל מיניה¹⁴ הם המדברים על יושבי הארץ: "ואנכי העליתי אתכם מארץ מצרים ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה לרשת את ארץ האמורי וכו' שמעו את הדבר הזה וכו' רק אתכם ידעתי" וכו', דבשביל שידעתי אתכם וחבבתי אתכם מכל משפחות האדמה והבאתי אתכם אל ארץ החביבה מכל, דין גרמא את פקיד"א לטב¹⁵.

ומכאן תוכחת מגולה ליושבי הארץ הקדושה, מכל שכן ליושבי ירושלים עיר הקודש, ובפרט לבאים מחו"ל שמניחים חיי עולם הזה ובאים לשכון כבוד בארצנו, שאל יקוצו בתוכחת ה' בראותם וחזותם צרות תכופות, אשכלות

א"י אינה סובלת החוטאים ומייסרתם על מנת לכפר עוונם

טעם שנקראת א"י ארצות החיים

תוכחה ליושבי א"י וירושלים לבל יקוצו ביסורים

3. בראשית רבה פרשה מג. ו - "צדק נקראת ירושלים שנאמר (ישעיה א, כא) 'צדק ילין בה'". 4. שם לא מצאנו אלא בזוה"ק נשא קלז, א. 5. ע"פ ישעיה לג. כ. 6. ישעיה א, כא. 7. בראשית יד, יח. 8. תהלים פה, ב. 9. דברים יא, יב. 10. כתובות קיא, א. 11. ישעיה לג, כד. 12. וכן כתב בספר 'שערי אורה' בהמשך דבריו הנ"ל בראש הסימן: "וזהו שאמר 'ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עוון' (ישעיה לג, כד). ופירוש הפסוק הזה: אל יאמרו האנשים השוכנים בירושלים, למה אנו חולים תמיד ביסורין. לפי שהמידה הזאת 'בית דין צדק' שוכנת שם תמיד, והיא רוצה לזכותם ולגבות מהם חובותם מכל פשעיהם וחטאתם, כדי שיהיו צדיקים ומזומנים לחיי העולם הבא". 13. עמוס ג, ב. 14. שם ב, י. 15. עיין עוד לקמן סימנים צו, צט. 16. ע"פ קהלת רבה פרשה ז, מו - 'ג' דברים קשין לגוף... וחסרון כיס קשה מכולן", ובשמות רבה פרשה לא, יב - "אין בעולם קשה מן העניות שהוא קשה מכל יסורין שבעולם". 17. מליצה ע"פ בראשית לו, כז. 18. סימן כ, 19. ברכות יח, ב. 20. ילקו"ש תהלים רמז תתעד. 21. עיין סימן קיט-קכ. 22. ברכות יח, א. 23. עיין לקמן סימן קכה שכתב שמצא אחר כתובו כן בספר 'אגדת אליהו'. 24. פס' יח-כ. 25. פס' יג-יד.

תוכחה לרוצים להרוויח בא"י כפי שהרוויחו בחו"ל

ועוד דרשתי ברבים ופי מלאתי תוכחות, על הבאים לשכון כבוד בעיר הקודש, ורוצים למצוא ולהגיע להיות מרוויחים כמו שהיו בחו"ל ויותר. ולא כך היא המידה, מאחר שהקדמנו למעלה ש'צדק ילין בה', וא"י על ידי יסורין²⁶, צריכין לסבול, ומוסר ה' לא ימאסו, וסוף הכבוד לבוא. הלא נראה ונתבונן בראש יחוסינו אברהם אבינו ע"ה, כמה הבטחות הובטח מפי כבודו ית"ש - "ואעשך לגוי גדול ואברכך"²⁷ וכו', ותיכף לביאתו - "וייהי רעב בארץ"²⁸ והוכרח לצאת, וארעו לו כמה מאורעות, צרות רבות סבבוהו, ולא הרהר אחר מידותיו יתברך, ולבסוף זכה לכל הכבוד וכל הגויים כאין נגדו, מאפס ותהו נחשבו לו. וכזה ראיתי בילקוט תהלים צ"ד²⁹: א"ר פנחס בשם ר' חנין דציפורי: "אשרי הגבר"³⁰ וכו', ואם בא להקפיד - "ומתורתך תלמדנו". באברהם כתיב³¹: "ואברכך ואגדלה שמך", כיוון שיצא קפץ עליו רעבון, ולא הקפיד ולא קרא עליו תגר אלא: "וירד אברם מצרימה"³², יעו"ש. ומה נענה ומה נאמר אנחנו, המלאים עוונות וחסאים, מכף רגל ועד ראש אין בו מתום, ובאנו למקום אשר לא זכו אבותינו, ורוצים שנהיה עשירים בכשרות³³, ולא נקבל תוכחות ה' מאהבה.

והנה כללות הבאים בזמנינו יכלול שני סוגים - יש מהם בעלי יראה, ובראותו צרת עצמו, כי לא מצאה לאל ידו וצריך לטרוח על פרנסתו, הוא מתרעם על מידותיו ית', וכה יאמר: רבון העולמים, שפטה משפטי, כי לא נמצא בי עוון אשר חטאתי שנוכל לתלות בו זה הלחץ והדחק של פרנסה, כי כשהייתי בחו"ל הייתי מתפרנס שלא בצער, ועכשיו עלי תשתפך נפשי, מה עשיתי לך ומה הלאיתך, ענה בי. והסוג הב', מילין יכביר בבלי דעת, כמעט שכופר בהשגחתו חלילה. מה הלשון אומרת: השגחה פרטית היתה עלי על נהר כב"ר³⁴ כשהייתי בחו"ל, ועכשיו ההפך, עלי הזמן בלתי נאמן.

ושתים אלה הבל יפצה פיהם - אם לסוג הראשון, ידיעתו אינה ידיעה, ובוודאי ית"ש הוא היודע ועד, בוחן לבות, חוקר כליות לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו, והכל לטובתו והוא לא ידע. והב' הבל הביא גם הוא, דהלא אנחנו רואים בחוש, שמי שהיו עניים ואביונים, ועל פת לחם יפסעו מהר לגבעה, הם מתפרנסים פה בכבודו של עולם, והגיבורים כאין נישתה גבורתם, היו לנשים. וכל זה יורה

ב' מיני טענות שטוענים העולים לארץ

השגחתו ית"ש המשגיח על כל.

ועל דרך זה המלצתי כוונת הכתובים בישעיה סימן מ'³⁵: "למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה' ומאלהי משפטי יעבור, הלוא ידעת אם לא שמעת אלקי עולם ה' וכו' אין חקר לתבונתו, נותן ליעף כח ולאין אונים עֲצָמָה ירבה, וְיַעֲפוּ נַעֲרִים וְיִגְעוּ וכו', מי העיר ממזרח צֶדֶק יִקְרָאָהוּ לְרַגְלוֹ? יִתֵּן לַפְּנֵי גוֹיִם וּמַלְכִים יָרֵד וכו', מי פעל ועשה קוֹרָא הַדּוֹרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי ה' רֹאשׁוֹן וְאֵת אַחֲרוֹנִים אֲנִי הוּא". בהקדים מה שפירש מהר"מ אלשיך ז"ל על פי דרכו, זה לשונו: "למה תאמר יעקב", ומה אמירת יעקב - "נסתרה דרכי מה'", ומה דיבר ישראל - "ומאלהי משפטי יעבור", ע"כ.

ועל פי דרכנו יאמר, "למה תאמר יעקב" - הוא הסוג הב' שדיברנו בו, שראוי שיכונה בשם 'יעקב'. "ותדבר ישראל" - הוא הסוג הא' שדיברנו בו, שראוי שיכונה בשם 'ישראל'. וחזר ופירש מה אמירת יעקב - "נסתרה דרכי מה'", שכמעט שהשגחתו עלי כשהייתי בחו"ל, ועכשיו נסתרה דרכי מה'. וחזר ואמר על הסוג הא' שהוא ישראל, מה דיבר - "מאלהי משפטי יעבור", כי לא נמצא בי עוון שאוכל לתלות בו זה הצער, אלו דברי שניהם. ועל זה השיב, על הסוג הא', ובמאי דסליק פתח - הלא תדע כי אין ידיעתך ידיעה ו"אלקי עולם ה' אין חקר לתבונתו", והוא היודע ועד והכל לטובתך. ועל סוג הב' שאמר שהשגחה אלהית היתה עליו בחו"ל, ועכשיו נסתרה דרכו, לזה אמר - "נותן ליעף כח ולאין אונים עֲצָמָה ירבה", הא אין עליך כי אם להצדיק דינו ית' ולומר שיפה דן ויפה חייב. ועוד צא ולמד - "מי העיר ממזרח", הוא אברהם אבינו ע"ה, ותיכף ומיד "צדק יקראהו לרגלו", וסוף כל סוף "יתן לפניו גוים ומלכים ירד וכו' מי פעל ועשה וכו' אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא", ודו"ק.

י' א"י. בארץ ישראל אין לחוש אם עוסקים בתורה בד בבד, שאמרו רז"ל: שמטפשיין, דאורייתא דא"י מחכים². ולכך שלחו מתם: הזהרו בחבורה³, ע"כ הגאון יעב"ץ בהקדמת ספר 'עמודי שמים', יעו"ש באורך⁴.

ויש להרגיש⁵ דפשט המאמר: חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה, ולא עוד אלא שמטפשים וכו', מורה שמלבד עונש החרב ונוסף

לימוד תורה ביחידות בא"י

26. ברכות ה, א - 'תניא, רבי שמעון בן יוחאי אומר: שלוש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין. אלו הן: תורה וארץ ישראל והעולם הבא". 27. בראשית יב, ב. 28. שם יב, י. 29. ילקוט'ש תהלים רמז תתנ. 30. תהלים צד, יב - 'אֲשֶׁרִי הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר תִּסְרְפוּ יָהּ וּמִתְנַתְּךָ תִּלְמַדְנוּ". 31. בראשית יב, ב. 32. שם יב, י. 33. לשון מליצית ע"פ תהלים סח, ז - 'אֲסִירִים בְּכוֹשֵׁרוֹת". 34. מליצה ע"פ יחזקאל א, א. 35. פס' כז-ל ופרק מא, ב-ד. 1 | 1. ברכות סג, ב - 'עוד פתח רבי יהודה בכבוד תורה ודרש: (דברים כז, ט) 'הִסְכַּת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה הַנְּהִיִּית לַעֲמֹ... 'הִסְכַּת' - עשו כמות כמות ועסקו בתורה, לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה כדברי יוסי ברבי חנינא, דאמר אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מאי דכתיב (ירמיהו ג, לו) 'תִּקְרַב אֶל הַפְּדִים וְנֶאֱלָו' - חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה ולא עוד אלא שמטפשים, כתיב הכא ונאלו, וכתיב התם (במדבר יב, יא) 'אשר נואלנו. ולא עוד אלא שחוטאים - שנאמר 'ואשר חטאנו". 2. ב"ב קנח, ב. 3. נדרים פא, א ומפרש הר"ן - 'הזהרו בחבורה, ללמד תורה בחבורה שהתלמידים מחדדים זה את זה ואת הרב". 4. עיין לקמן סימן שז, שפירש על פי דברי היעב"ץ מדוע קרא לתלמידי חכמים שבא"י 'נועים' בלשון יחיד ולבני בבל 'חובלים' בלשון רבים. 5. כלומר לעורר קושיה.

איך יתכן
לדבר
קשות זה
לזה
בתוככי
ירושלים

ודע דאיתא בירושלמי פרק ג' דחגיגה²², זה לשונו: מעשה שנכנסו ז' זקנים לעבר את השנה בבקעת רימון, ומי היו - ר' מאיר ור' יוסי וכו', אמרו: כמה מעלות בקודש ובתרומה, ר' מאיר אומר: י"ג, ר' יוסי אומר: י"ב. אמר ר' מאיר: כך שמעתי מר' עקיבה - שלוש עשרה. אמר לו ר' יוחנן הסנדלר: שימשתי את ר' עקיבה עומדות מה שלא שימשתי ישיבות²³. אמרו: ר' יוחנן הסנדלר אלכסנדרי לאמיתו הוא²⁴, ועמדו משם בנשיקה וכו'. ולמה הווי דחקין מעתה הדא מילתא, דהווי דרשין מימר: "אלהי מסכה לא תעשה לך"²⁵, מה כתיב בתריה - "את חג המצות תשמור"²⁶, אמרין: כל מי שספק בידו לעבר את השנה ואינו מעברא, כאילו עובד עבודה זרה. מי אתי מיזל לון אמרון: אתון נחוו עובדינן, והווי חמי חד כיף דשייש, והווי כל חד וחד נסיב חד מסמר וקבע ליה בגווייה, והווי נחת ושקע כהדין ליש, עד כדון מתקרי כיפא מסמרא.

ופירש הרב 'קרבן העדה': ועמדו משם בנשיקה - כלומר אף על פי שדיברו קשות זה לזה, מכל מקום, כשעמדו היה ביניהם אהבה ואחוה.

ולמה הווי דחקין מעתה וכו' - למה היו דוחקין השעה לדבר זה, לעבר השנה בבקעת בית רימון, ולא המתינו עד בואם אל ארץ נושבת. ומשני: דהווי דורשין מימר - היקשא דהך קרא. מי אתי מיזל - כשרצו לילך משם. אמרין - בואו ונראה מעשינו אם יסכימו מן השמים עליהו, אם באמת אנחנו הגדולים שבדור ומותרים לעבר אף בחו"ל.

והווי חמי - והווי רואים חד סלע של שייש שקורין 'מרמרא', והיה כל אחד ואחד נוטל מסמר אחד ותוחב אותו בתוך הסלע, והווי ירד בתוכו כבתוך עיסה, ועד עכשיו קורין אותו 'סלע מסמרים', ע"כ.

וראיתי להרב 'נחמד למראה' בפירושו על הירושלמי שם, שכתב על דברי הרב 'קרבן העדה' שם, וזה לשונו: זה שדיברו קשות זה לזה, היינו בעניין העיבור, ונראה מהירושלמי, ועיבור השנים אינו אלא בירושלים, וכדאמרין בתלמודא דידן בסנהדרין דף י"א עמוד ב: תנו רבנן אין מעברין את השנים אלא ביהודה שהיא ירושלים, וכדכתיב²⁷: "לשכנו תדרשו". ופסקה הרמב"ם בפרק ד'²⁸ מהלכות קידוש החודש. הואיל וכן, איך יתכן לדבר קשות זה לזה בתוככי ירושלים, הלא אמרין "נועם" - אלו תלמידי חכמים שבא"י וכו'. ואמרין עוד: "ושנים זיתים עליה" - אלו תלמידי חכמים שבא"י שנוחים זה לזה בהלכה וכו'. הרי דתלמידי חכמים

עוד שמתפשים, ואם כן בא"י פלטינן מחדא, וקמייתא כדקאי קאי. עיין ברש"י פרק קניין תורה בביתא דהלמד מחבירו פרק אחד⁶, בפירוש שני דברים שלמד דוד מאחיתופל⁷ וב' מדרש שמואל⁸ שם⁸, וכמו כן להגאון 'עיון יעקב' פרק ט' דברכות⁹, מה שפירש בהך מימרא דהשנית נמשכה מהראשונה, יעייין עליו¹⁰, וכמו כן להרב הקדוש בספר 'ולא עוד אלא' בתחילת הספר ובריש מסכת תענית ומשם באר"ה.]

כי על פי יסודו¹¹ נראה לעניות דעתי דעת הדיוט, שאפשר לפרש מאמרם ז"ל ב'ילקוט חדש' ערך 'ארץ ישראל' אות ע"א, זה לשונו: "טוב פת חריבה ושלווה בה"¹² - בא"י, שאפילו אוכל פת חריבה בא"י זוכה לעולם הבא, "מבית מלא זבחי ריב" - זו חו"ל. ופשוטו אין לו שחר, דמאי גריעותא דפת חריבה שלא יזכה לעולם הבא, ואדרבא היא הנותנת.

וחוץ לדרכנו היה אפשר לפרשו כאותה שאמרו¹³: למה נקרא נזיר חוטא - בשביל שציער עצמו מן היין. אם כן איפה, אם רוח המושל יעלה, כי זה האיש היה בחו"ל על משכנות מבטחים, וכי תאוה נפשו צדיק אוכל לשוב¹⁴, והיה למלא בטנו, ובבואו אל אדמת הקודש והנה הכל כאין, ארץ פרי למליחה, והווי סלקא דעתך כי זה מתחייב בנפשו, כי גומל נפשו איש חסד¹⁵ - לזה אמר אפילו אוכל פת חריבה וכו', ופשוט¹⁶.

ועל פי דרכנו בו ירמוז לפתה של תורה, כמו דאמרין¹⁷: "לכו לחמו בלחמי וכו', והגם שבחו"ל יש לו ללמוד בחבורה ובא"י לא זכה לזה כי אם בד בבד, אמור יאמר, הימים הראשונים היו טובים לי מאלה, וטוב לי אז מעתה - לזה אמר, שאפילו אוכל פת חריבה בא"י, שהוא רמז אל ההתבודדות, עם כל זה זוכה לעולם הבא, מבית מלא זבחי ריב, שהיא חו"ל. ואתיא הא כהא דאיתא בסנהדרין פרק ג'¹⁸: "א"ר אושעיא מאי דכתיב¹⁹: "ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים" - "נועם" אלו תלמידי חכמים שבא"י שמנעימים זה לזה בהלכה, "חובלים" אלו תלמידי חכמים שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה. "ויאמר אלה שני בני היצהר העמדים"²⁰ וגו' "ושנים זיתים עליה"²¹ - "יצהר" אמר רבי יצחק, אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, שנוחין זה לזה בהלכה כשמן זית, "ושנים זיתים עליה" - אלו תלמידי חכמים שבבבל שמרוין זה לזה בהלכה כזית, ע"כ.

הצער
הנגרם
בבואו לא"י
אינו חטא

טוב לימוד
ביחידות
בא"י
מבחוברה
בחו"ל

6. אבות פ"ו מ"ג. 7. וזה לשונו: "שמצאו אחיתופל לדוד שהיה יושב יחידי ועוסק בתורה, אמר לו: למה אתה לומד יחידי והלא כבר נאמר 'חרב על הבדים ונאלו'". ומכאן יש ללמוד שגם בא"י יש לחוש לכך. 8. שכתב בפירוש זה בשם הרמב"ם. 9. סג. ב. 10. וזה לשונו: "ולא עוד אלא שמתפשים וכו' אלא שחוטאין - והיא היא, כי אין אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, וכיוון שאינו לומד תורה כראוי אינה מגנת ומצלת כלל". 11. של הגאון יעב"ץ הנוכח לעיל. 12. משלי יז, א - "טוב פת תרבה ושלווה בה מפית מלא זבחי ריב". 13. נדרים י, א. 14. ע"פ משלי יג, כה. 15. משלי יא, יז. ועיי' תענית יא, ב ופירש שם תוס' ד"ה 'גומל נפשו' - 'פירוש שגומל חסד לנפשו שאינו מתענה נקרא חסיד". 16. עיין עוד לקמן סימן עד. 17. משלי ט, ו ואמרין בחגיגה יד, א - "כל משען לחם" - אלו בעלי תלמוד, שנאמר 'לכו לחמו בלחמי'. 18. כד, א. 19. זכריה יא, ז. 20. שם ד, יד. 21. שם ד, ג. 22. הלכה א. 23. 'כלומר שימשתי את ר"ע הרבה ממך' ('קרבן העדה'). 24. 'דברי ר"י הסנדלר שהיה אלכסנדרי הן דברי אמת ויודע שלא אמר ר"ע אלא עשר מעלות' ('קרבן העדה'). 25. שמות לד, יז. 26. שם לד, יח. 27. דברים יב, ה. 28. הלכה יב.

הנזכר, והכניס בתוך דבריו מחלוקת ר' מאיר ור' יהודה פרק קמא דקדושין¹¹, ר' יהודה אומר בזמן שישראל עושין וכו', וכללא הוי, ר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה¹², ובזמן דאינם עושין רצונו של מקום נקראו עבדים וכו', עד כאן. ועל הנחה זו הוקשה לו, היאך קא פסיק ותני גם בזה הלכה כרבי יהודה, ואשתמיט מיניה מה שכתב הרשב"א בתשובה¹³ סימן רמ"ב¹⁴, והניח בתימא. ואנכי לא ידעתי היכן כתב הרב זה, דהא שם בפירוש הפסוק: "לא תמכר לצמיתות", לא הוזכר מזה כלום.]

ובהדי אורחאי אמרתי לפרש על זה פסוקי פרשת ואתחנן¹⁵: "כי ישאלך בנך וכו' מה העדות והחוקים וכו', ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים וכו', ויתן ה' אותות ומופתים גדולים ורעים וכו', ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ" וכו'. וכל העובר על מקראי קודש אלו כל אשר בתוכו יתמה.

ועל דרך הקדי"ם אמרתי לעניות דעתי, בהקדם עוד מה שכתב גאון עוזנו בספר 'פני דוד' בפירוש ההגדה, על מה שידוע דהמלאכים היו רוצים לזכות בתורה מדינא דבר מצרא, והרב 'שפתי כהן'¹⁶ נסתפק אי לגבי בן איכא דין דבר מצרא, והרב 'בתי כהונה'¹⁷ הביא ממה שכתוב ב'אסיפת זקנים', דמבואר שם דגבי בן ליכא דינא דבר מצרא, וכפי זה אודא ליה טענת המלאכים לזכות בתורה מדינא דבר מצרא, דכיוון דישראל הם בנים, לגבייהו ליכא דינא דבר מצרא, ע"כ.

הרי מוכח מכח נתינת התורה לישראל ולא למלאכים, דיש לנו דין בנים, ואתיא הא כהא דאתמר בדברים רבה פרשת כי תבוא¹⁸, זה לשונו: "בני אם תקח אֶמְרֵי" - אמר ר' יהודה בר שלום: אמר הקב"ה לישראל, אימתי אתם נקראים בנים, כשתקחו אמרי. למה הדבר דומה, למלך שאמר לו בנו סיימי בתוך המדינה שאני בנך. אמר לו אביו, מבקש אתה שידעו הכל שאתה בני, לבוש פורפירא שלי ותן עטרה שלי בראשך, וידעו הכל שאתה בני. כך אמר הקב"ה לישראל, מבקשים אתם שתהיו מסויימים שאתם בני, עסקו בתורה והכל רואים שאתם בני, הדא אימתי אתם בני, כשתקחו אמרי, ע"כ.

ועיין להרב הקדוש בספר 'שארית יעקב' סדר הנזכר, שנתן טעם על זה: אי משום דקיימא לן עבד אסור בדברי תורה²⁰, הילכך משיקחו אמריו, תורה שהוא מלמדם, היא לאות כי הם בחזקת בנים. אי נמי, דקיימא לן לא תהוו באעבורי

שבא"י נוחים זה לזה בהלכה כשמון זית.

ונדחק הרב שם ליישב, יעו"ש, שמה שאמרו שתלמידי חכמים שבא"י מנעימים זה לזה, היינו לבסוף, שאף על פי שנתחילה היו מדברים קשים, עם כל זה לבסוף נוחין זה לזה בהלכה, יעו"ש.

ואחר המחילה הראויה, שותיה דמר לא ידענא, דהמעשה היה בבקעת רימון שהיא בחו"ל, וזוהי בעצמו קושיית הירושלמי שם: ולמה הווי דחקין מעתה וכו', וכדתרגמה הרב 'קרבן העדה', זה לשונו: ועל זה עשו נסיון אם יסכימו מן השמים שהם באמת הגדולים שבדור ומותרים לעבר אף בחו"ל, וכמו שתרצו התוספות בתלמודא דידן בסנהדרין דף י"א²⁹, יעויין בדבריהם.

א"י. בא"י נקראו ישראל בנים למקום, ובחו"ל נקראו 'עבדים'. וזה שאמר¹: "אתה החילות להראות את עבדך", "עבדך" דייקא, שבחו"ל נקראו 'עבדים למקום'. ואיתא בזהר 'רעיא מהימנא'², שהעבד אין לו רשות לדרוש ולהפש בגנוי אוצרות האדון, וביקש משה ליכנס לא"י להיות לו מדרגת בן. השיב לו הקב"ה: "רב לך"³ מהקמת המשכן, קרא הקב"ה למשה וגילה לו מסתורין שלו במעלת הבן, ע"כ 'לקוט ראובני' פרשת ואתחנן בשם 'מגלה עמוקות'⁴.

אמר הצעיר, אתיא הא כהא שכתב הרב 'שארית יעקב' פרשת שלח בשם מורו זקנו הרב⁵ על פסוק⁶: "והארץ לא תמכר לצמיתות", שלא יזכו ישראל לארץ רק על היותם נקראים בנים למקום; דאם כעבדים, הא קיימא לן⁷: כותב נכסיו לעבדו - יצא לחירות, שייר קרקע כל שהוא - לא יצא לחירות, והנה ישראל שהוא ית' הבטיחם לתת להם את הארץ, ונתן להם שטר על זה, היא התורה שכתב בה מתנת הארץ, אך שייר לעצמו ירושלים, למאן דאמר ירושלים לא נתחלקה לשבטים⁸, ומאן דאמר נתחלקה, הרי שייר לעצמו חו"ל, ואיכא למימר דכל הנחית לשוורא אמרינן לדידיה נמי שייר ולא קנו. על כן הגוים הוא ית' בקוראו לישראל בשם "בני בכורי ישראל"⁹, לומר, דבכל גוונא קנו הארץ קניין גמור, כדין הנותב לבנו שיזכה בכל גוונא אף ששייר אביו גביה¹⁰, ע"כ. ועיין מה שיישב ודרש על זה הרב החסיד שם במתק ודרשין עדי"ו, יעו"ש. [עיין בזה בספר 'אהבת עולם' עמוד עבודה דף מ"ד, ושם תראה שיש קצת שינוי, ובפרשת כי תבוא העתיק דברי הרב הגדול מורו זקנו זלה"ה כדמותם. האומנם דא עקא, שראיתי למי שהעתיק דברי הרב הגדול

בא"י ישראל קרויים בנים

זכות ישראל על א"י מכה היותם בנים

29. עמוד ב ד"ה 'ואין מעברין' - שכתבו שיש תלמידי חכמים גדולי דור שרשאים לעבר את השנה בחו"ל, וז"ל: "והא דר' עקיבא עיבר השנה בנהרדעא בריש פרק האשה שלום (יבמות קטו, א) ונהרדעא מחוצה לארץ. שאני רבי עקיבא שלא הניח כמותו בארץ ישראל, כדאמרינן בסוף ברכות (סג, א)".
1. דברים ג, כד. 2. בהר קיא, ב. 3. דברים ג, כו. 4. עיין עוד לעיל סי' תקיד. 5. בעל 'אהבת עולם'. 6. ויקרא כה, כג. 7. פאה פ"ג מ"ח ובשו"ע י"ד סי' רסז סעי' נז. 8. דפליגי בזה בימא יב, א. 9. שמות ד, כב. 10. פאה פ"ג מ"ז ובשו"ע חו"מ סי' רמו סעי' ד. 11. לו, א - "תניא: 'בנים אתם לה' אלהיכם, בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים - אתם קרויים בנים, אין אתם קרויים בנים, דברי ר' יהודה; רבי מאיר אומר: בין כך ובין כך אתם קרויים בנים" וכו'. 12. עירובין מו, ב. 13. חלק א. 14. "אף על גב דרבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה, הכא רבי מאיר קראי קא דייקי", עיי"ש. 15. דברים ו, כ-כג. 16. חו"מ סימן קעה ס"ק ל. 17. הרב יצחק הכהן רפפורט. 18. פרשה ז, ט. 19. משלי ב, א. 20. כתובות כח, א.

מנתינת התורה לישראל ולא למלאכים מוכח שהם בנים

נעים. ושוב אחר כך מצאתי להרב החסיד מוהר"י אלגאזי בספר 'שמע יעקב' פרשת בא שנתכוונתי לדעתו קצת²⁶.

אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא²¹, ואם באמת אף אומות העולם נקראים בנים, איך העביר המקום ברוך הוא הנחלה מאומות העולם ולא נתנה כי אם לישראל בלבד - אלא ודאי דאין נקראים בנים רק ישראל, ואומות העולם עבדים, ואין כאן לתא דאעבורי אחסנתא. וזה טעם מתניתין דמסכת אבות²²: הביבין ישראל שנקראים בנים למקום, יעו"ש.

ועל פי האמור בשם הרב 'אסיפת זקנים', אפשר לעניות דעתי טעם כעיקר קרוב לדברי הרב, דאיך הקב"ה לא נתן תורה למלאכים, אלא מאי טעמא דישאל נקראו בנים, לכך צריך שיעסקו בתורה והכל רואים ויענו בפיהם הדין דין אמת.

עוד נקדים, מה שידוע למה ישראל יצאו קודם הזמן. ואחד מן הטעמים שנאמרו בזה, כי קושי השעבוד יעלה מן החשבון. ועל זה כתבו המפרשים דתירוץ זה ל"ו יונח דוקא אם יש לנו דין בנים, הא לאו הכי לא. הרי מוכח דמיציאת מצרים יש לנו דין בנים, ואתיא נמי הא כהא שכתב הרב 'שארית יעקב' פרשת כי תבוא.

וטעם שהגזים הוא ית' תחילת דברו לפרעה לאמר "בני בכורי ישראל"²³, שהיה הדבר מפני כי פרעה היה טועה בשיקול דעתו שישאל בהזקת עבדים אצל הקב"ה, כדרך שאמרו²⁴: אם אלוהיכם אוהב עניים וכו', וכיוצא בזה טעה פרעה בשיקול דעתו והכביד עולו על ישראל, שדומה למלך שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורים. על כן תחילת דבר ה' לאמר "בני בכורי ישראל", לומר, אדרבה, מאחר שהם בנים למקום אפילו בזמן שאין עושים רצונו של מקום, כדאמר רבי מאיר בפרק קמא דקדושין²⁵, אם כן, המכביד עולו עליהם גדול עונו מנשוא, יעו"ש.

והוא הנרצה, אם אפשר, בכתובים הנזכרים: "מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם", אתכם דייקא, ולא למלאכים דהם מצרנים. ויהי כמשיב: "ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים", בחזקת עבדים היינו לפרעה, "ויתן ה' אותות ומופתים וכו' ואותנו הוציא", ואם כן אנחנו בנים וליכא דינא דבר מצרא. ועוד ראייה לזה, "למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ", מארץ ישראל מוכח דיש לנו דין בנים, כדבר האמור.

והוא גם כן טעם כעיקר למה שסומך בכל מקום מתנת הארץ ליציאת מצרים, דעל פי האמור מקודם מה טוב ומה

ישראל יצאו ממצרים קודם הזמן מכח היותם בנים למקום

טעם סמיכת מתנת הארץ ליציאת מצרים

מדוע הקב"ה הוריש את הכנעני ולא ברא לישראל ארץ חדשה

ח' א"י. חקר הרב 'חוזה דוד' על פסוק¹: "ויתן להם ארצות גויים": כיוון שענינו הרואות את כל מעשה ה' אשר עשה לישראל עמו, וכולם היו חוץ מן הטבע, ולמפורסמות אין צריך ראייה, אם כן, למה לא ברא להם ארץ חדשה, ולא יוריש את ארץ הכנעני כדי לתת לישראל את ארצם, וכי היד ה' תקצר חס וחלילה.

ותירץ, שהקב"ה בכיכול רצה להכריח את ישראל שיקיימו התורה והמצוות, ואם היה נותן להם ארץ חדשה לא היה מקום להכריח, שהיו אומרים: הרי הכנעני והפרזי וכו' יש להם ארצות ואין להם חיוב לקיים התורה, ואנו למה נגרע. על זה הקב"ה הוריש גויים והביא את ישראל על ארצם ועל נחלתם, ובוה יכול להכריח אותם שיקיימו התורה והמצוות. וזהו כוונת הכתוב: "ויתן להם ארצות גויים", ואם תאמר למה לא ברא ארץ חדשה, לזה אומר: "בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ויצורו" וכו', ע"כ.

כ"י על פי יסודו נראה לעניות דעתי לפרש מאמרם ז"ל²: "על מה אבדה הארץ"³, דבר זה נשאל לחכמים ולא פירושוהו וכו', עד שפירשו הקב"ה בעצמו - "ויאמר ה' על עזבם את תורתי"⁴, ופשוט.

ואפשר שזהו כוונת הכתוב פרשת שמות⁵: "וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההיא וכו' אל מקום הכנעני" וכו', והדיוק מבורר. ועל פי האמור, בא לומר דלא תיקשי למה לא בראתי לכם ארץ חדשה, לזה אמר "אל מקום הכנעני" וגו', כלומר, הבט ימין וראה שאתם נכנסים במקומם ועל כן צריכים לקיים התורה והמצוות. ועיין עוד בסימן רכ"א ובסימן תרי"א.

גם בזה יובן מאמרם ז"ל ב'מדרש חזית' על פסוק⁶: "הביאני המלך חדריו", וזה לשונו: ר' ינאי אמר: לא היתה התורה צריכה להדרש אלא מ"החדש הזה לכם"⁷, ומפני מה גילה הקב"ה לישראל מה ביום ראשון, מה ביום שני - אלא בזכות מה שאמרו 'נעשה ונשמע' מיד גילה להם, ע"כ והוא תמוה.

וראיתי להרב 'זרע אברהם' בפירושו על מדרש שיר השירים שם, שפירש בשם מר מחותנו, על פי מאמר חז"ל הידוע⁸, שלא היתה תורה צריכה להתחיל בבריאת העולם, רק בשביל אומות העולם, והן הן דברי ר' ינאי כאן. רק שעל

21. ב"ב קלג, ב - ופירושו, שלא תהא מעביר נחלה אפילו מכן רע לבן טוב. 22. פ"ג מ"ד 23. שמות ד, כב. 24. ב"ב י, א - "וזו שאלה שאל טורנסורופוס הרשע את רבי עקיבא: אם אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם?". 25. לו, א - "רבי מאיר אומר: בין כך ובין כך אתם קרוים בנים. שנאמר: (ירמיה ד, כב) 'בנים סכלים המה', ואומר: (דברים לב, כ) 'בנים לא אמונ בם', ואומר: (ישעיהו א, ד) 'זרע מרעים בנים משחיתים', ואומר: (הושע ב, א) 'והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חיי'. 26. עיין עוד לקמן סי' שעב ותמג. 1. תהלים קה, מד-מה - "ויתן להם ארצות גוים ועמל לאַמִּים יִרְשׁוּ: בְּעִבּוֹר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרָתוֹ יִנְצְרוּ". 2. ב"מ פה, א. 3. ירמיה ט, יא. 4. שם פס' יב. 5. ג. ת. 6. שה"ש א, ד. 7. שמות יב, ב. 8. ילקו"ש בא רמז קפז - "אמר ר' יצחק לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחדש הזה לכם ולמה התחיל מבראשית - משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים". וברש"י (בראשית א, א) נוסף - "שאם יאמרו אומות העולם לישראל לטטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו".

בזכות נעשה ונשמע' זכו שתחיל התורה בבריאת העולם

לא זכו לתורה, יען כי הם שאלו בפיהם: "תנה הודך על השמים"¹⁷, והיו כמי שאומר לחבירו תן לי דבר זה, דיכול לומר לו לשם פקדון נתתיו, ואם כן המתנה עבידא דבטלה. לא כן בישראל שלא שאלו בפיהם, אלא "הוא אמר ויהי הוא ציווה ויעמוד"¹⁸, אם כן המתנה מתנה גמורה. וזהו כוונת הכתוב: "כי לקח טוב נתתי לכם" - אני הוא הנותן מתחלה, ואם כן "תורת אל תעזובו".

גם אפשר שזהו כוונת הכתוב¹⁹: "עלית למרום שבית שבי" וכו', דלמה זכית לזה - לזה אמר: "לקחת מתנות", שהיתה התורה בתורת מתנה.

הימנותא ליהוי, כי אני הדל נמשכתי אחר פשט הלשון של הרב 'גבורת אנשים' כפי העתק לשון הרב 'אש דת', ומזה יצאתי לחלק בין כשאומר לנותן סתם, ועל זה פירשתי מה שפירשתי. אמנם עתה שבתי וראיתי כי אין לחלק בהכי, ואפילו בנותן סתם נמי דינא הכי, דחד טעמא הוא. הגם שנידון הרב 'גבורת אנשים' שם הוא באשה שאמרה תן לי, יעו"ש, נראה ברור דהוא הדין בסתם. וכן בקודש חזיתי להרב גאון עזונו בספר 'חיים שאל' חלק א' דף צ"ג, וזה לשונו: מי שנתן לחבירו חפץ סתם, ואחר כך אמר הנותן וכו', בספר 'גבורת אנשים' דהדין עם הנותן וכו', יעו"ש. וכלשון זה ממש כתב עוד בספר 'שיירי ברכה'²⁰ חו"מ סימן רמ"א, יעו"ש. האמנם יש לקיים הדרך הנזכרת על אופן זה, והוא דלמלאכים יש טענה לומר בדרך פקדון, כיון שכיצא בזה יכול הנותן נתן בסתם, מה שאין כן לישראל, שלא נתנה להם כי אם אחר ההחזירה על כל שרי עם ועם²¹, ותשובתם היתה מה כתיב בה - לא תרצח, לא תנאף וכו'²², ואילו היתה לשם פקדון תשובתם נשאר מעל²³. ואם כן הוא, כשנתנה לישראל אחר כך, למתנה גמורה נתנה, והדרשה תדרש, וק"ל.

ועל פי דרכנו אפשר, דא"י נקראת 'טוב' כידוע²⁴. ולזה אמר: "כי לקח טוב נתתי לכם" - לקיחה טובה, היא ארץ הקודש שלקחתיה מאומות העולם ונתתיה לכם. שמה תאמר למה לא בראתי לכם ארץ חדשה - לזה אמר: "תורת אל תעזובו", כדי שתתעסקו בתורה²⁵.

ובזה אפשר עוד להבין מאמרם ז"ל בשמות רבה פרשה ט"ו²⁶, וזה לשונם: "החדש הזה לכם"²⁷ - הדא הוא דכתיב²⁸: "יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך", ע"כ. ופשוטו ודאי דקאי אדסמיך ליה²⁹, אלא שהדרשה תדרש על פי דרך הקד"ם, דהיה לו לפתוח ב"החדש הזה לכם" כיוון שהיא מצווה ראשונה, אלא משום "כח מעשיו הגיד לעמור" שלא יאמרו לסטים אתם, ובזה זכו באדמת הקודש וגבולותיה סביב, וזהו: "יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך"³⁰.

זה קשה, והלא אמרו רז"ל במסכת בבא קמא⁹: "ראה ויתר גויים"¹⁰ - ראה הקב"ה שלא קיימו אומות העולם שבע מצוות, עמד ויתר ממונם, אם כן אין צריך לגלות הבריאה¹¹. רק שבמסכת ע"ז¹² אמרו רז"ל דרשה אחרת על פסוק זה: שראה הקב"ה שלא קיימו ז' מצוות, עמד והתירם להם. ופריך הגמרא: איתגורי איתגור, אם כן מצינו חומא נשכר. ומשני: לומר שאין מקבילים שכר כמצווה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה. ואיתא במפרשים, שמה שהקדימו 'נעשה ונשמע' היה כוונתם לקיים תורה ומצוות כמי שאינו מצווה ועושה, דגדול שאינו מצווה¹³. אמנם בגמרא בשבת¹⁴ משמע, שיש לישראל זכות על הקדימה, כמאמרם ז"ל: בשעה שהקדימו ישראל 'נעשה ונשמע', ירדו שישים ריבוא מלאכי השרת וקשרו להם כתרים.

והשתא הקשה ר' ינאי, לא היה צריך להתחיל אלא "מהחדש הזה", אלא¹⁵ בשביל אומות העולם, שלא יאמרו לסטים אתם. ואם כן תקשה, הלא "ראה ויתר ממונם". מאי אמרת דסבירא ליה לר' ינאי כאידך מאן דאמר שהתיר להם ז' מצוות, דגדול המצווה ועושה, קשה, והלא ישראל אמרו 'נעשה ונשמע' להורות דגדול שאינו מצווה. לזה אמר, אלא בזכות שאמרו 'נעשה ונשמע', פירוש: לא היה כוונת ישראל לזה במה שהקדימו נעשה, וזכות היא להם הקדימה, וכוונתם היה לעשות חיש קל מהרה קודם שישמעו, אבל לא היה כוונתם לקיים כמי שאינו מצווה, דבאמת גדול המצווה ועושה, עכ"ד.

ואולם על פי דברי הרב 'חווה דוד' הנאמרים למעלה הוא פשוט, דר' ינאי לשיטת ר' יצחק אמרה שטעם שפתח בבראשית משום שלא יאמרו אומות העולם לסטים אתם, אלא לר' ינאי קשיתיה, דלמה זה יותן נחלת הכנעני לעמו בית ישראל וכי היד ה' תקצר חס וחלילה ויברא להם ארץ חדשה - אלא בזכות שאמרו 'נעשה ונשמע', שהורו על קבלת עול התורה והמצווה, ואם היה בורא ארץ חדשה לא היה מקום השתעבדות עול התורה, כי יאמרו ישראל מה נשתנו אלו מאלו וכדבר האמור.

גם בזה יובן כוונת הכתוב: "כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזובו"¹⁶. וחזן לדרכנו, היה אפשר לפרשו על פי מה שכתב הרב 'גבורת אנשים', הביא דבריו 'אש דת' פרשת שלח לך, שמי שאמר לחבירו תן לי דבר זה במתנה, ומסרה בידו, יכול לומר לו לשם פקדון נתתיו, ויכול לחזור בו, עיי"ש. ועם כי דבריו אינם מוכרחים כלל, כמו שכתב הרב שם, כבר פשפש ומצא כעין ראיה מתלמודא בפרק איזהו נשך, יעו"ש. ואפשר דהמלאכים מטעם זה

מפני מה זכו ישראל בתורה ולא המלאכים

לא בראתי ארץ חדשה כדי שתתעסקו בתורה

9. לח, א. 10. חבקוק ג, ו. 11. כלומר דבזה שויתר ממונם לישראל סרה טענת לסטים אתם. 12. ב. ב. 13. כלומר, כך סברו, דגדול מי שאינו מצווה ועושה, אך באמת טעו בכך דק"ל שגדול המצווה ועושה. 14. פח, א. 15. התחיל בבריאית העולם. 16. משלי ד, ב. 17. תהלים ח, ב. 18. תהלים לג, ט. 19. תהלים סח, יט - "עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות פאדום". 20. שיורי ברכה המלוקט: מדברי רבינו נראה שהבין כי ספר שיורי ברכה המלוקט (שאלוניקי תקע"ד), חיברו החיד"א, אך האמת היא שחיברו ר' רפאל קאלאמרו. 21. ע"ז ב, ב. 22. ילקו"ש יתרו רמז רפ"ו. 23. ע"פ איוב כא, לד - "ואיך תבנחמיני הגבל ותשיבתיקם נשאר מעל", ופירושו: תשובותיכם נשארו כזבות, שקריות ובטלות, כתרגום "ומעלה מעל" (ויקרא ה, כא) וישקר שקר. 24. דברים ג, כה - "אעפ"ר יא וְאֶפְרָיִם אֵת הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בָּעֵבֶר הִזְדַּן הָקָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבָּן". 25. עיין עוד לקמן סימן רכ"א. 26. אות כג. 27. שמות יב, ב. 28. משלי ה, יז. 29. דאמר שם במדרש - "אמר הקב"ה איני מזהיר עובדי כוכבים על עבודת כוכבים אלא לכם" וכו'. 30. עיין עוד לקמן סימן תו.

היוצא לחו"ל אין זכות אבות מועילה לו

ט א"י. אמרו רז"ל בבתרא¹, דליוצא מא"י לחו"ל אפילו זכות אבות אינה מועלת לו, ע"כ. וטעם לזה ראייתי להרב 'מטעם המלך' חלק ששי דף י"ב בשם הרב 'זרע ברך', והיינו טעמא על פי מה דאיתא במדרש² על פסוק³: "וזכרתי את בריתי יעקב וכו' והארץ אזכור" - משל למלך שציווה: שאלו בשלום פלוני ופלוני הבנים שלו, ולבסוף ציווה: שאלו בשלום מגדלת, ולכן אחר שזכר האבות שאל בשלום המגדלת, היא א"י דאווירה מחכים⁴, והיא היתה בגרם המעלות לפקה עין שכלם ביראת הרוממות. ולכן זה שעזב את הארץ והלך לו החוצה, ממילא לא יוכל לדרוש בשלום המגדלת, וכיוון שכן גם האבות לא יעמדו לו, שהרי כשרוצה הקב"ה לזכור את האבות צריך גם כן לזכור המגדלת, ע"כ. ועל פי דבריו, פירש הרב 'מטעם המלך' מאמרם ז"ל במדרש פרשת ואתחנן: "אתה החלות להראות את עבדך את גדלך⁵" - זה אברהם, "ואת ידך החזקה" - זה יצחק, "אשר מי אל בשמים ובארץ" - זה יעקב המקשר מעלה ומטה, "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה, דמה שייכות זה לזה. ועל פי האמור, כיוון שאתה החלות להראות את גדלך לאבות, אם כן צריך לדרוש גם בשלום המגדלת, ולכן "אעברה נא ואראה", ע"כ דבריו⁶.

ירושת הארץ מכח האבות ולכן לעזובה אין זכות אבות

ולדעתי דעת הדיוט, אפשר ליתן טעם להא דאינו מועיל זכות אבות ליוצא לחו"ל, בהקדים מאמרם ז"ל פרשת שלח לך, במדבר רבה⁷ על פסוק⁸: "כי תבואו אל ארץ מושבותיכם", אמר ר' זכאי דשאב, אמרו ישראל לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, בכל מקום אתה קורא אותה 'ארץ כנען', בכאן 'ארץ מושבותיכם'. אמר להם הקב"ה: חייכם, נתתי אותה לאברהם ליצחק וליעקב, והבן יורש את האב, לכך 'ארץ מושבותיכם', ע"כ.

אמור מעתה, היינו טעמא דלא אהני זכות אבות ליוצא לחו"ל, מכיוון דלא זכה לישוב אלא מכח זכות אבות, אם כן זה שעזב את הארץ לא חפץ בברכה, גילה דעתו דאינו יורש, אם כן הוא אהניא ליה שטותיה שיוורד על פי מידותיו. והתקרב לזה כוונת המאמר הנזכר: "את גדלך" - זה אברהם וכו', ואני יורש דבר תורה⁹, אם כן שורת הדין - "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה".

והנה אחרי כותבי ראייתי הדברים בשורשן בבתרא¹⁰ פרק הספינה, וזה לשונם: אמר ר' חנן בר אבא אמר רב: אלימלך ושלמון ופלוני אלמוני ואבי נעמי כולם בני נחשון בן עמינדב הם. מאי קא משמע לך, שאפילו מי שיש לו זכות אינה עומדת לו בשעה שיוצא מהארץ לחו"ל. פירש

מהרש"א, שרצונו לומר, אף שהיה למחלוך וכליון זכות אבות בין מהאב בין מהאם.

ולכאורה יש להשיב על הטעמים הנזכרים, בין לטעם הרב 'זרע ברך', בין לטעמא דידי אני הצעיר, אלא דהדרשה תדרש דממילא משמע, עם שהלשון 'מי שיש לו' הוא דחוק.

א"י. מה שניתנה לנו וניטלה אחר כך בעווננו, דוגמא היא למה שכתב מור"ם חו"מ סימן ש"ב¹: מי ששכר בית לחבירו² לפי שהיה אוהבו, ואחר כך נעשה שונאו, אינו יכול להוציאו מן הבית. ואם אומר לו תחילה שאינו משכיר לו, רק מפני שהוא אוהבו, ונעשה שונאו, יכול להוציאו מן הבית. והנה הקב"ה היה אוהב לאברהם, כמו שנאמר³: "כי ידעתינו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו", ונתן לו את הארץ ולורעו אחריו. ומכא שנתעבו במעשיהם, שנא אותם וגירש אותם מן הארץ מה שנתן להם בשביל אהבתם, ע"כ 'לקט יוסף' בשם הרב 'ווי העמודים'.

כי על פי יסודו נראה לעניות דעתי לפרש, אם אפשר, כוונת הכתוב יחזקאל סימן ל"ו⁴: "ריבא אל הגויים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה ומארכו יצאו", דזה אות חותך שמורה על השנאה ח"ו.

גם אפשר להבין כוונת הכתוב בסדר בחקותי⁵: "וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור, והארץ תעזב מהם", וזוהי שקשה. ועיין לגאון עוזנו בספר 'פני דוד' סדר הנזכר מה שפירש בזה בשם הגאון הרדב"ז ז"ל, יעו"ש⁶.

ועל פי האמור אפשר ליישב, דלכי תידוק במתנת הארץ לאבות, בשלושתם היה בשביל אהבה. ואם כן כשגרמו המעשים, דין גרמא לגרשם מעל הארץ. זהו אומרו: "וזכרתי את בריתי יעקב וכו' והארץ אזכור", שלא ניתנה אלא על תנאי, אם כן שורת הדין הוא "והארץ תעזב מהם".

נמשך לזה, ראייתי להרב 'פני יצחק' בליקוטיו שפירש כוונת הכתוב⁷: "ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני", בהקדים הא דקיימא לך⁸, איש המגרש את אשתו, קא מבעיא מי נדחה מפניו, ואמרו: אם היתה חצרו - היא נדחית מפניו. אם כן איפה, ואת היתה תמיהת ציון, כיוון שהשי"ת גירש אותנו מן הארץ, ניחא דהכי דינא, דאם היתה חצרו - היא נדחית, אבל עתה שעזבני ה' וסילק שכינתו למעלה, זה הוראה שלא גירש אותנו, אם כן יגדל התימה למה ה' שכחני. ובוה פירש כוונת מאמרם ז"ל⁹: "מושכני אחריו נרוצה"¹⁰ - מה שסילקת

מתנת הארץ תלויה במעשי ישראל

סילוק השכינה למעלה מעיד שהקב"ה לא גירש אותנו

ט 1. ב"ב צא, א. 2. ויקרא רבה פרשה לו, ה. 3. ויקרא כו, מב. 4. ב"ב קנת, ב. 5. דברים ג, כד-כה - "אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיו וכגבורתו: אעפ"ה נא ונראה את הארץ הטובה". 6. ע"ע לקמן סי' שסט. 7. פרשה יז, ג. 8. במדבר טו, ב. 9. כלומר, יש לי דין יורש מדאורייתא. דבן יורש את האב. 10. ב"ב צא, א. 1. סעיף ט. 2. כלומר: מי שהשכיר בית לחבירו. 3. בראשית יח, יט. 4. פס"כ. 5. ויקרא כו, מב-מג. 6. עיין עוד לקמן סימן רפ. 7. ישעיה מט, יד. 8. כתובות כח, א ובש"ע אבה"ע סי' קיט סעי' יא. 9. שה"ש רבה פרשה א, ב. 10. שה"ש א, ד.

שהם בני נח שנקרא 'איש', שנאמר¹⁸: "ויחל נח איש האדמה". "עד מה כבודי לכלימה" - עד מתי אתם מרדפין אחר כבודם של ישראל. "תאהבון ריק" - עד מתי אתם מרדפין אחר דברים של ריקנות ואומרים אלהים עזבם, שכחם, וסילק שכינתו מהם, ואין השכינה חוזרת להם. מעתה "תבקשו כוב סלה" - מה אתם סבורים, על ידי שנסתלקה השכינה לשעה היא קיימת לעולם, "ודעו כי הפלא ה' חסיד לו", כבר בשרנו ע"י ישעיה הנביא "נחמו נחמו עמי", וכד אתי ההיא שעתא ה' ישמע בקראי אליו, עכ"ל. ועיין מה שפירש בזה הרב 'חזוה דוד' דף י"ג. ועל פי דרכנו יבוא על נכון, דמה אתם סבורים, על ידי שנסתלקה השכינה עזב אותנו ושכחנו, אדרבא, משם ראייה, כי סילוק שכינתו למעלה היא הוראה שלא גירש אותנו, וכדבר האמור על ידי ישעיה: "נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם".

י"א א"י. בש"ס פרק קמא דמגילה! אמרו: אמר ריש לקיש: לדידי חזי לי זבת חלב ודבש דציפורי, והוי ששה עשר מיל על ששה עשר מיל. ורבה בר בר חנה א"ר יוחנן: לדידי חזי לי זבת חלב ודבש דכל ארעא דירשאל, והויא כמבי כובי עד אקרא דתולבקיני - עשרין ורתין פרסי אורכא, ופותיא שיתא פרסי. וכן איתא בכתובות פרק שני דיני גזירות².

והרואה יראה דריש לקיש ורבה בר בר חנה לא פליגי, ומר אמר חדא ומר אמר חדא. והכי דייק לישנא לדידי חזי לי דציפורי, ולדידי חזי לי דכל ארעא דירשאל. והדבר מוכרח, דאי כוונת ריש לקיש שכל זבת חלב ודבש הוא בציפורי דוקא, וכמו דאיתא בירושלמי דבכורים פרק א'³, מה מקשה הש"ס שם פרק קמא דמגילה אהיא דאיתא התם קטרון זו ציפורי, ומקשה הש"ס: וקטרון ציפורי היא, והא קטרון בחלקו של זבולון הוואי, וזבולון מתרעם על מידותיו הווה, אמר זבולון לפני הקב"ה: רבש"ע, לאחי נתת להם שדות וכרמים, ולי נתת הרים וגבעות. ואי סלקא דעתך קטרון זו ציפורי, אמאי התרעם על מידותיו, והא הוואי ציפורי מלתא דעדיפא טובא. וכי תימא דלית בה זבת חלב ודבש - והא אמר ריש לקיש: לדידי חזי לי זבת חלב ודבש דציפורי, והוואי ט"ז מיל על ט"ז מיל. וכי תימא דלא נפישא ידידה כדאחיה - והא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן: לדידי חזי לי זבת חלב ודבש דכל ארעא דירשאל, והוואי וכו'. ואם איתא שכוונת ריש לקיש הוא דוקא דציפורי, מה מקשינן 'וכי תימא דלא נפישא ידידה כדאחיה'. אלא ודאי הדבר ברור, דכוונת ריש לקיש אינו דוקא על ציפורי, וזה פשוט וברור.

שכינתך למעלה, בשביל כך אחר כך נרוצה, ע"כ ודברי פי חכם חן.

כי על פי יסודו אפשר לעניות דעתי לפרש כוונת שני כתובים הבאים כאחד בתהלים סימן מ"ב¹¹: "ברצח בעצמותי חרפוני צוררי באמרם אלי כל היום איה אלהיך, מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי הוחילי לאלהים כי עוד אודנו ישועות פני ואלהי". דהנה אלה רשעים יצאו לטעון ומונים אותנו לומר, דכיוון שעזב אותנו וסילק שכינתו למעלה, אם כן עזב אותנו ח"ו. זה אומר: "חרפוני צוררי באמרם אלי כל היום איה אלהיך", שכבר סילק שכינתו למעלה. משיב עם נפשו ואומר: "מה תשתוחחי ומה תהמי עלי" על זאת הטענה, אדרבא, משם ראייה, "הוחילי לאלהים כי עוד אודנו ישועות פני ואלהי".

[ואפשר עוד שזהו כוונת הכתובים באיכה¹²: "זכור עניי ומרודי לענה וראש וגו', זאת אשיב אל לבי על כן אוחילי", שיש לפרש שהכתוב קאי אדלעיל מיניה¹³: "ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה", והוא מצטמק ורע לו על שנתרחק מה' שסילק שכינתו למעלה. זהו "ותזנח משלום נפשי", שהוא כינוי לשי"ת, ולזה "נשיתי טובה", שאין לך טובה גדולה מזו. "ואומר אבד נצחי ותוחלתי" מסיבת "ה" שעזבני וסילק שכינתו למעלה. וזכירת דבר זה אצלי "לענה וראש", עד ש"זכור תזכור ותשוש עלי נפשי". האמנם שבתי וראיתי "זאת אשיב אל לבי על כן אוחילי", כי הדין הוא אם היתה חצרו - היא נדחית, ומה שסילק שכינתו למעלה, משם ראייה שלא גירש אותנו.]

גם אפשר שזהו כוונת הכתוב¹⁴: "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי איתם כי אני ה' אלהיהם", דמי שראה היותם בארץ לא להם ונידחו מפניו ח"ו, אמור יאמר כבר עזב אותם, דהדין הוא אם היתה חצרו - היא נדחית מפניו. ולבבי לא כן יחשוב, ואף "בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים וכו' כי אני ה' אלהיהם", וסילקתי שכינתי למעלה, ומשם הוראה דלא היו גירושין גמורים.

ואינו רחוק שאפשר שזה כוונת הכתוב גם כן ישעיה סימן מ'¹⁵: "נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם", דלכאורה תיבות "יאמר אלהיכם" יתור נפיש. אכן על דרך הקדי"ם דסילוק שכינה למעלה היא נחמה גדולה לישראל, דזה הוראה שלא גירש אותנו, זה אומר: "נחמו נחמו עמי", וזה לכם האות - "יאמר אלהיכם" שסילק שכינתו.

ובזה אפשר להבין כוונת המדרש שוחר טוב¹⁶: "בני איש עד מה כבודי לכלימה תאהבון ריק תבקשו כוב סלה, ודעו כי הפלא ה' חסיד לו"¹⁷, "בני איש" - אלו אומות העולם

האם כל א"י נקראת זבת חלב ודבש או רק ציפורי

11. פס' יא-יב. 12. ג. יט-כא - זכר עניי ומרודי לענה וראש: זכור תזכור ותשוש עלי נפשי: זאת אשיב אל לבי על כן אוחילי. 13. שם פס' יז-יח - ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה: ואמר אבד נצחי ותוחלתי מה". 14. ויקרא כו, מד. 15. פס' א. 16. מזמור ד. 17. תהלים ד, ג-ד. 18. בראשית טו, כ. יא | 1. ו, א. 2. קיא, ב. 3. הלכה ת.

קלקול
המעשים
גורם
למיעוט
ברכת
הארץ

וכיוון שכן שווין בשיעורן דברי ריש לקיש דהכא ודהתם, וזלת שינה דלא קאמר הכא⁵ ט"ז מיל על ט"ז מיל כדאמר התם⁶, עכ"ל.

ואחר המחילה רבה, אין מקום לדבריו כלל, דריש לקיש ורבה לא פליגי כמו שהוכחנו, דקושית הרב הכהן הגדול הוא לדברי רבה, כיוון דלפי האמת לא פליגי, והדברים פשוטים.

עוד ראיתי להרב נחמד למראה⁷, שהעיר: למה לא הקשה מקרא שאמר קודם זה: "וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה"⁸, יעו"ש שהניח בויה ליישב.

ולעניות דעתי הדבר פשוט, דיש חילוק בין האי קרא ד"ואומר" לקרא ד"וארד", דשם⁸ נאמר: "אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש" בתחילה, ואחר כך כתוב: "אל מקום הכנעני והחתי והאמורי" וכו', ואם כן לעולם אימא לך דזבת חלב ודבש קאי דוקא אציפורי, והכוונה שיעלה אותם לציפורי שהיא זבת חלב ודבש ולשאר ארצות, אבל בכאן⁹ כתיב: "אל ארץ הכנעני והאמורי והחתי" וכו', ו"אל ארץ זבת חלב ודבש" בסוף, אם כן משמע דזבת חלב ודבש קאי אכלהו, משום הכי מקשה מהאי קרא, ופשוט. [ועיין בקידושין¹⁰ בסוגיא ההענקה: ואימא חמש סלעים מכולהו, אי כתיב "ריקים" וכו', יעו"ש ודר"ק].

וראיתי להרב הכהן הגדול בספר 'אגדת אליהו' בפירושו על הירושלמי, אהיהא דאיתא התם מסכת בכורים פרק א', וזה לשונו: ר' יוסי בשם ר"ש בן לקיש, ר' יונה ור' זעירא בשם ר' חנינא: ט"ז מיל חיזור חיזור לציפורי, הן הן ארץ זבת חלב ודבש. מתיבין לר' יונה: והא כתיב⁴: "ואומר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה ורחבה ארץ זבת חלב ודבש". אמר לון: אשר בה זבת חלב ודבש, ע"כ. והקשה הרב הנזכר, דכאן אמר דכל ארץ זבת חלב ודבש שבא"י ט"ז מיל, ובבבלי אמר בפרק קמא דמגילה, דבציפורי, שהוא חלקו של זבולון, היו ט"ז מיל על ט"ז מיל, וזבת חלב ודבש של כל א"י, כלומר דבש וחלב של שאר שבטים, עשרין ותרת פרכי באורכא, ופותיא וכו'. ותירץ הרב שם, שבתחילה כשהיו עושין רצונו של מקום היו כך, וכשהתחילו לקלקל היתה הברכה הולכת ומתמעטת, עד שפסק דבש וחלב שבשאר שבטים, ולא עמד אלא בחלקו של זבולון בשביל שהחזיק ביד יששכר לעסוק בתורה, והירושלמי מדבר במה שעמד לבסוף, יעו"ש. [מה שיקשה לכאורה על זה, כבר הרב ז"ל נגיש מזה, וכתב שם, אף שמדברי סוף המאמר לא משמע כן, יעויין שם ודר"ק].

והדבר פשוט דקושית הרב הוא לפי דברי רבה בר בר חנה, כיון דריש לקיש ורבה לא פליגי, אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא, משום הכי קא מוהיב הרב ומשני. הן אמת שיש להרגיש בקושית הרב, דמפשט השמועה שם מוכח דרבה על כל א"י קאמר וגם ציפורי בכלל, ומדבריו משמע לשאר א"י קאמר חוץ מציפורי, וזוהי שקשה.

וראיתי להרב נחמד למראה⁷ שם בפירושו, וזה לשונו: הכי אמר ריש לקיש גופיה בתלמוד דידן במגילה דף ו' ובכתובות דף קי"א, אמר ריש לקיש: לדידי חזי לי זבת חלב ודבש וזוהי חלקי מילין אשיתסר מילין, וכלומר, דוקא בציפורי היה מקום דבש וחלב ולא בשום מקום של שאר א"י. אך רבה בר בר חנה פליג עליה, וקאמר שם: לדידי חזי לי וכו', כלומר שבכל מקומות א"י היה חלב ודבש אלא שבציפורי היה ריבוי יותר. והרב הגדול, כהנא רבא, בספר 'אגדת אליהו' הקשה, דכאן אמר ריש לקיש שכל זבת חלב ודבש שבא"י היו ט"ז מיל, ואילו בבבלי קאמר דבציפורי היו ט"ז מיל וכו'. נראה דהגירסא דבבלי אשר היה לפניו, הנה הוא שכל זה הם דברי ריש לקיש, וכיון שכן קשיא ליה הכי. ברם לפום גירסא שלפנינו לא קשה, דמה שאמר דבש וחלב של שאר השבטים כ"ב פרכי, לאו סיום דברי ריש לקיש, אלא הם דברי רבה בר בר חנה דפליג עליה דריש לקיש.

המשך
הבירור מי
נקראת
זבת חלב
ודבש

י"ב א"י. נקראת 'עוז', שנאמר¹: "ויתן לשיבי עוז", ע"כ 'רוח נאמן' דף ו' בשם מדרש תהלים².

כי על פי זה אפשר לעניות דעתי לפרש כוונת הכתוב³: "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום". ויש בו מהדיק, דהוה ליה לומר 'ה' יתן לעמו עוז', כמו סיפא דקרא - 'ה' יברך את עמו בשלום'. אמנם על דרך הקדי"ם יבוא על נכון.

ונקדים עוד מה שידוע, דכל הצרות הבאים על ישראל בעבור שנאת חינום וקטנות, וכמו שאמרנו⁴, דבית שני לא נחרב כי אם בעוון שנאת חינום. ושמעתי על זה רמז נאה בפסוק⁵: "כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבות בשעריך", דיש מדרש חז"ל⁶, שאמר ישראל לפני הקב"ה: רבש"ע, למה נשתנינו מדין חיה ועוף שאמרת בתורה⁷: "וכסהו בעפר", ובישראל כתיב⁸: "סביבות ירושלם ואין קובר". עוד שאלו: בתורה כתוב⁹: "על פי שניים עדים וכו' יקום דבר" וכאן כתיב¹⁰: "ידו פרש צר". עוד שאלו: כתוב בתורה¹¹: "נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן" בכאן כתיב¹²: "אוהבי

על ידי
השלום אנו
מתקיימים
בארץ

4. הירושלמי הרכיב שני פסוקים יחד, שמות יג, יז - 'ואמר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הפניעני והחתי והאמורי והפרזי והחזי והיבסי אל ארץ זבת חלב ודבש' ושם פס' ח - 'וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ הטובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש אל מקום הפניעני והחתי והאמורי והפרזי והחזי והיבסי'. 5. בירושלמי. 6. בבבלי. 7. שמות ג, ת. וצ"ע שהרי הירושלמי הקשה גם מפס' זה כפי שצוין לעיל שהירושלמי הרכיב שני פסוקים יחד. ונראה ששאלתו מדוע לא הקשה רק מהפס' הזה שהוא הראשון. 8. בקרא ד"ואומר". 9. בקרא ד"וארד". 10. יז, א. יבא. 11. תהלים עח, סא. 12. שוחר טוב תהלים כא. 3. תהלים כט, יא. 4. יומא ט, ב. 5. דברים יז, ח. 6. איכה רבה פרשה א, לו. 7. ויקרא יז, ג. 8. תהלים עט, ג. 9. דברים יט, טו. 10. איכה א, י. 11. ויקרא יג, ט. 12. תהלים לח, יב.

יושבי א"י
מכפרים
ביסוריהם
על חטאי
כל ישראל

ט"ו א"י. דע שכתבו המקובלים, דיושבי א"י נאנחים ונאנקים ביסורים ורעב ברשעת הגויים, מיני עצבי בשמים, רוש ולענה מנת כוסם, מי שיעלה תמורתו לכפר על כל ישראל, על כל חטאת הציבור והיחיד, חדשים גם ישנים. והגם דשם אינם נמצאים ממיני החטאים האלה, כגון גילוח הזקן והפאות, וסתם יינם, ועריות, ושחוק וקומידיאס אינהו ואביזריהו, ורובם ככולם מתפללים בציבור וקורין ושונים דבר בעתו, מלבד רבנו קדישי בעלי ישיבות שם יתנו צדקות ה', גופי הלכות בפלפול וסברא, ופסקו אנשי אמנה דין אמת לאמיתו, עם כל זה רבו מצערו"ת² מדהרות הדרות בני ושירות על כל דבר פשעי ישראל לימים ראשונים, וגם עתה בארץ העמים לא יבצר איזה מאן דהוא מוסיף על חטאתו, ע"כ גאון עוזנו בספר 'יוסף אומץ' סימן י"ט.

כי על פי יסודו אפשר לעניות דעתי לפרש כוונת הכתובים בתהלים סימן פ"ה³: "רצית ה' ארצך שבת שבת יעקב, נשאת עון עמך וכו', שובינו אלהי ישעינו והפר כעסך עמנו וכו', הראינו ה' חסדיך וישעך תתן לנו", ואלו קרא"ים שאין מתאח"ים. מאי "שובינו" דקאמר, והלא כתיב: "נשאת עון עמך וכו' השיבות מחרון אפך", ומאי "שובינו אלהי ישענו" דקאמר.

והרד"ק הביא בשם יש מפרשים: כאשר רצית בבית שני כן שובינו. ואולם על פי אמות הקודם יאמר בשם האומה: "רצית ה' ארצך", ובחרת בה מכל שאר ארצות, ועל ידי זה "שבת שבות יעקב", לשון מנוחה והשקט, כמו שפירש הרד"ק לדרכו. "ונשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה, אספת כל עברתיך", היינו לכפר על עוון דימים ראשונים ועל בני חור"ל גם עתה.

ומעתה אנחנו מבקשים בתחנה ובבקשה, בני ארץ הקודש⁴, עד מתי נצטער בהאי צערא, "שובינו אלהי ישענו והפר כעסך עמנו, הלעולם תאנף בנו וכו', הלא אתה תשוב תחיינו". והעניין, כלפי מה שכתב הרב 'חסד לאברהם' בעין הארץ⁵ נהר כ"ג, וזה לשונו: מסורת קבלה היא בדינו, שתחיית המתים יהיה בא"י ארבעים שנה קודם התחייה שתהיה בחו"ל, ואם כן זה אות ומופת חותך על חיבת בני ארץ הקודש לפני הקב"ה⁶. זה אומר: "הלא אתה תשוב תחיינו ועמך", יושבי הארץ, "ישמחו בך", ואם כן "הראנו ה' חסדיך וישעך תתן לנו", ועד מתי נצטער וניזל בהאי צערא ביסורים מינים ממינים שונים. "אשמעה מה ידבר האל ה'", שנראה מה ישיב האל ית"ש. על זה משיבה רוח

ורעי מנגד נגעי יעמדו". משיבה להם רוח הקודש: מפני שנאת חינום וקטטות שיש בכם. וזהו "כי כי יפלא ממך דבר למשפט", מאי שנא בין דם לדם כיסוי, ובין דין לדין דעדים, ובין נגע לנגע - והתשובה היא: "דברי ריבות בשעריך", ע"כ.

והנה זאת מצאנו, שהקב"ה הבטיחנו לתת לנו הארץ, וחיובא רמיא עלי דידיה כביכול, אמנם אם אין שלום אין כלום¹³. וזהו ששינה הכתוב: "ה' עוז לעמו יתן", שצריך שיתן לנו העוז שהיא הארץ כמו שהבטיח, אמנם צריך תפילה ותחנונים - "ה' יברך את עמו בשלום", כי בלא זה לא קיימא.

והיינו דתנן בסוף עוקצין¹⁴: לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר: "ה' עוז לעמו יתן" וכו', דכלי מחזיק ברכה היינו א"י, שמשם ברכה יוצאה לעולם, כדכתיב¹⁵: "כי שם ציווה ה' את הברכה", ולא מצא הקב"ה הכלי שיחזיק ברכה ותהיה א"י קיימת, אלא על ידי השלום.

י"ג א"י. איתא בסנהדרין¹ פרק חלק: א"ר יוחנן: מפני מה זכה עומרי למלכות, מפני שהוסיף כרך אחד בא"י, שנאמר²: "ויקן את ההר שומרון מאת שִׁמְרֵם בכפרים כסף ויבן את ההר ויקרא שם העיר אשר בנה על שם שִׁמְרֵם אדוני ההר שומרון", ע"כ. עיין במהרש"א שהכוונה על שזכה שבנו ובן בנו מלכו. ועל זה מפרש הרב 'עיון יעקב' ז"ל: מפני שהוסיף כרך אחד, שעשה צרכי רבים בצדקה זו שהוסיף כרך אחד, לכך עמד לו הזכות עד ג' דורות, כדכתיב³: "וצדקתו לבני בניו", יעו"ש. ולעניות דעתי אפשר על פי הידוע דא"י היא מידת המלכות, ואתי שפיר מידה כנגד מידה.

י"ד א"י. יחד הקב"ה לישראל את ארץ ישראל כמו בעל המיידה קרקע לאשתו למוזנותיה, והו"ו: "והיה זרעך כעפר הארץ" זה נגד עונה, "ושמרתיה" נגד כסותה, וקבל עליו שלא לגרשה שנאמר: "כי לא אעזובך", ע"כ הרב 'מדרש תלפיות'² בשם הרב 'נפוצות יהודה'³.

ולעניות דעתי אפשר שא"י היא הכתובה, כדלקמן סימן ק', ורמז מזונות בתיבת "כי לא אעזובך", שפירש רש"י על פסוק⁴ "ונתן לי לחם": כמו שאמר⁵: "כי לא אעזובך", שהמבקש לחם קרוי נעזב, כמו שנאמר⁶: "ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם", ע"כ.

מפני מה
זכה עומרי
למלכות

א"י לא
ישראל
כקרקע
לאשה
למוזנותיה

תפילת
יושבי א"י
ותשובת ה'
שיושעו
מלח
השלום

13. ספרא בחוקתי פרשה א, א. 14. פ"ג מ"ב. 15. תהלים קלג, ג. יג | 1. קב, ב. 2. מל"א טז, כד. 3. תהלים קג, יז. יד | 1. בראשית כח, יד-טו "והנה זרעך כעפר הארץ ופרצת: ומה וקצמה וצפנה ונגבה ונגרבו בך כל משפחת האדמה וזרעך: והנה אנכי עמך ושמרתיה בלל אשר תלך ויהי בתיך אל האדמה האתה כי לא אעזובך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך". 2. ענף ארץ ישראל. 3. דרוש מד. 4. בראשית כח, כ. 5. בראשית כח, טו. 6. תהלים לז, כה. 1 | 10 | 1. "תמרתו - קיסור העשן שמתמר ועולה" (רש"י ברכות מג, א). 2. מליצה ע"פ תהלים סט, ה. 3. פס' ב-ח - 'רצית ה' ארצך שבת שבות שבת יעקב. נשאת עון עמך פסית כל חטאתם סלה: אספת כל עברתיך מחרון אפך: שובנו אלהי ישעינו והפר כעסך עמנו: הלעולם תאנף בנו תמטוף אפך לדר ודר: הלא אתה תשוב תחיינו ועמך וישמחו בך: הראינו ה' חסדיך וישעך תתן לנו: אשמעה מה ידבר האל עמו ואל יחסידי ואל ישובו ללכסלה". 4. כלומר, אנחנו בני ארץ הקודש מבקשים, עד מתי וכו'. 5. מעין שלישי. 6. עיין לקמן סי' קיט ורלו.

וכן תעשו". דלכאורה קשה, מכיוון שאמר לו אחר כך מידת כל הכלים במידתן ובשיעורן, למה הוצרך לומר "ככל אשר אני מראה אותך" וכו'.

אכן על פי דרך הקדי"ם יבוא על נכון, דבא ליתן טעם, שאל תתמה על החפץ למה צויתי על ריבוי הזהב והכסף ואבני שוהם ואבני מלואים, ואני "את דכא" כתיב, ודי בכלים שבורים - לזה אמר: "ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן" למעלה, "ואת תבנית כל כליו", שהם דברים רוחניים, והדוגמא בכאן למטה ממה שלמעלה, וממשיך דוגמת זה השפע מלמעלה למטה, "וכן תעשו". בשביל כך צריך שיהיה מזהב וכסף ואבן יקרה, שעל ידי זה מושפעים כל העולמות, ושכינה שורה בתחתונים. וזהו "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", שהשכינה שורה בתחתונים, שתיקנו מדרגת הרוחניות.

וזהו טעם דתנן במתניתין פרק ה' דאבות⁵: עומדים צפופים ומשתחוים רווחים. ופירש הרב הקדוש בספר הנזכר⁶, מסכת ביכורים פרק ג', שהטעם שהיה מחזיק המקדש כל הנכנסים בתוכו, משום שהיו קונים שם מדרגת רוחניות, וכל דבר רוחני אינו תופס מקום, כדוגמת הזהב הטהור שאינו תופס מקום, שאם תמלא כוס מים עד שפתו ותכניס אחר כך שלשלת זהב טוב לתוך הכוס, לא יצאו מן המים לחוץ אפילו טיפה, שהוא כשמש שורה על כלי מים, כן דומה בדומה היו כל הנכנסים במקדש, והם נעשים כנשמה מופשטת מן הגוף, ע"כ⁷.

טעם
שבמקדש
עומדים
צפופים
ומשתחוים
רווחים

הקודש: "כי ידבר שלום", שהכל תלוי בשלום, כמו שפירש הרב "זכות הרבים" לדרכו, יעו"ש.

ושמעתי בזה מהרב הר' אליהו מני ה"י בשם המפרשים כוונת הכתוב בשיר השירים⁷: "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו", דיש למעלה היכל הנקרא אהבה⁸, וכשאינן אהבה בין איש ובין אחיו בר מינו, אזי מתגברת אש המחלוקת בהיכל אהבה, ואין מנכה כי אם עד שובם בשלום אהבה. זה אומר: "מים רבים", רצונו לומר, אם הם עוסקים בתורה שנקראת מים, והם רבים המורה על הפירוד, "לא יוכלו לכבות את האהבה", רצונו לומר היכל הנקרא אהבה. ואם יכלו בדמעות עיניהם לתקן המעוות, "ונהרות לא ישטפוה", ו"אם יתן איש את כל הון ביתו" לפזר בצדקה בעבור היכל אהבה, לתקן עוון המחלוקת, "בוז יבוזו לו", ולא יש שום תיקון כי אם השלום, וזה שנאמר: "אשמעה מה ידבר האל ה' כי ידבר שלום".

ט"ז א"י. מקדש. חקר הרב הקדוש בספר 'אגדת אליהו' חלק א' דף פ"ב עמוד א': כיון שתשמישו של הקב"ה בכלים שבורים¹, והוא "את דכא"², אם כן מה צורך לריבוי הכסף והזהב שהוכן במקדש ואבן יקרה לרוב. וכן מצינו בהוצאות המשכן, ציווה למושה רבינו ע"ה לעשות כן. בשלמא מלך בשר ודם בונה בית מלכותו בריבוי הכסף והזהב, יען כפי גודל ריבוי עושרו יגדל כבודו בעיני העולם, אבל הקב"ה שהוא ברא הכל והכל שלו, וכדכתיב³: "לי הכסף ולי הזהב", נמצא אין כבודו ומעלתו מסיבות הכסף והזהב חלילה.

מדוע נצרך ריבוי כסף וזהב במשכן ובמקדש

ויישב הרב בד' אופנים, ויצא הראשון, שכל דבר מהמשכן והמקדש הם רומזים לדברים עליונים של מעלה שעליהם נבנים ריזן דריזן, ונצטוונו לעשות הדוגמא כאן למטה מדברים גופניים בכסף וזהב, ועל ידי הדוגמא כאן למטה ממה שלמעלה, ממשך דוגמא זו השפע מלמעלה, ומושפעים כל העולמות, ושכינה שורה בתחתונים ומתבסס הכל. וכפי זה, כפי העניין למעלה, מחייב שהדוגמא כאן למטה היא כשיעור זה, כך רוחבו וכך אורכו וכך קומתו, וכן שיעור הכלים, כארון ושולחן ומנורה, וכן הכל, ובכלל זה חייב הדין היות צריך להכניס בו ריבוי הכסף והזהב ואבן יקרה, דכפי השורשים למעלה, כך צריך למטה להיות, ואנחנו לא נדע.

אמר הצעיר: כי על פי יסוד הרב נראה, שזה פשט הפסוק בסדר תרומה⁴: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו

כל דבר במקדש ובמשכן רומז לדברים רוחניים

טו"ב

א"י. ואשר על ידו השנ"ל¹: כיוון דכתיב בתורה²: "ואהבת את ה' אלהיך ככל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך", ודרשו רז"ל³: "בכל מאודך" - בכל ממונך, וכיוון שכן, ציווה הקב"ה על ריבוי הכסף והזהב במשכן ובמקדש, להרגיל הטבע על ריבוי הוצאות הממון לאהבתו ית'; שעם זה, בהגיע לידו הנסיון לאהבה אותו, אפילו שיטלו כל ממונו על אהבתו ית"ש, נקל לאבד כל אדם מישראל כל ממונו על אהבתו, יען הורגל בזה לראות ריבוי הוצאות על אהבתו.

וזהו הטעם שכל מי שהוא כילי עובר על עשרת הדיברות, כאומרם ז"ל, לפי שהמדת הממון מביאו לעבוד עבודה זרה, כדי שיגלה לו מטמוני הממון, כנודע מרז"ל, שעל ידי שם הטומאה היתה מגלה לעובדיהם מטמון כדי שיטעו אחריה; גם נשבע לשווא ולשקר כדי שלא ישלם; ומבטל עונג שבת דצריך לקדשו במאכל ובמשתה, ובכסות נקיה; ומבטל כבוד אב ואם, דחייב להאכילם ולהלבישם, כנאמר רז"ל⁴; ורוצה

ריבוי הכסף והזהב במקדש - להרגיל לריבוי הוצאות לאהבת ה'

7. ח. ז. 8. עיין לקמן סימן כג שהיכל אהבה היא ירושלים העליונה שמשם יורד השפע לתחתונה, וע"פ זה מובנת חשיבות השלום ביותר ליושבי א"י וירושלים. **טו** 1. ויקרא רבה פרשה ז, ב - "הקב"ה כלי תשמישו שבורים שנאמר (תהלים לד, יט) 'קרוב ה' לנשברי לב'; 'הרופא לשבורי לב' (שם קמז, ג); 'ואת דכא ושפל רוח' (ישעיה נז, טו) 2. ישעיה נז, טו ועיין סוטה ה, א - "ואת דכא ושפל רוח' (ישעיה נז, טו) - רב הונא ורב חסדא, חד אמר: אתי דכא, וחד אמר: אני את דכא. ומסתברא כמאן דאמר אני את דכא, שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני, ולא גבה הר סיני למעלה". 3. חגי ב. ח. 4. שמות כה, טו. 5. משנה ה. 6. 'אגדת אליהו הנ"ל'. 7. עיין עוד לקמן סימן רצג. **טוב** 1. מליצה ע"פ בראשית לח, ל - "ואמר יצא אחיו אשר על ידו השנ"ל". 2. דברים ו, ה. 3. ברכות נד, א. 4. קידושין לא, ב.

אפילו אם היה של עץ, יען הוא אוהב את השפל. אבל מצד מה שנוגע לכבוד מעלת ישראל לעיני כל האומות, רצה לבנותו בריבוי הכסף והזהב ואבן יקרה, ובוה מתעלים בעיניהם, בראותם את רוב עושרם ויופי בית תפארתם בבניין מפואר, אין כמוהו תחת כל השמים, ע"כ.

כי על פי יסודו אפשר לעניות דעתי לפרש מאמר תמוה¹, וזה לשונו: "ויקחו לי תרומה"², הדא הוא דכתיב³: "אהבתי אתכם אמר ה'", ע"כ.

וחוץ לדרכנו, היה אפשר לפרשו במה שכתב הרב⁴ בעצמו ב'מדרש תלפיות' ענף 'בגדי כהונה', בטעם עשיית המשכן וכל אשר בו: ואחר אשר ה' בחכמה יסד ארץ ושמים חזקים כראי מוצק, כשבא אדם הראשון ועבר אמימרה דרחמנא, אז העולם רצה להתמוטט ועמודי שמים ירופפו, ונמשך עד קבלת התורה בהר סיני, כי על ידה חזרו הארץ והשמים לאיתנם ולתוקפם. וכשהזרו ישראל ועשו עגל בחורב, נתעורר גם כן הטא אדם הראשון, כמעט נטוי עמודי שמים ויסוד הארץ ליפול, ולחזור העולם לתהו ובהו, ואלהי עולם הפץ חסד הוא, והרבה להטיב במה שציווה לבני ישראל לעשות משכן - עולם קטן דוגמת העולם ומלואו. כל מה שישנו בעולם, המצא תמצא שמין מינהו שם, כמו שאמרו בילקוט בראשית⁵. ולא המעשה היה העיקר, כי אם הכוונה, שהיו מכוונים כל חכמי לב על כל דבר ושמות הקדושים לתקן את כל מעשה בראשית, לחזק בדקי וסדקי מה שכבר נעשה. ובוה עולם כמנהגו הולך וחזק כוחו אז ביום ברוא אלוקים, באופן שעל ידי משכן נתבסס העולם ונתקן, ע"כ.

הרי מבואר, שעשיית המשכן הוא לטובתנו, שהעולם קיים. והנה מדרך העולם, שהמהנה לחבירו - חבירו יקרא 'נהנה', ומי שמהנה אותו - יקרא 'מהנה', אבל מי שמהנה יקרא 'נהנה' - זה לא מצינו, רק אם הנהנה הוא אדם חשוב, דומיא דקדושין⁶: הילך מנה ואקדש אני לך. ובכאן אמר הפסוק: "ויקחו לי תרומה", כביכול אומר "לי", להנאתי, חסד והטובה שאתם מקבלים בעשיית המשכן, אני הוא שקיבלתי. היש חייך מתוק מזה, שמורה על אהבת עמו בית ישראל - זה אומר: "אהבתי אתכם אמר ה'".

ואולם על פי דרכנו יאמר: אל תתמה על החפץ בציווי על ריבוי הכסף והזהב, כי לא לכבודי עשיתי כי אם לכבודכם, להראות מעלתכם בעיני כל האומות, וזהו "ויקחו לי תרומה" - "אהבתי אתכם אמר ה'".⁷

על חמדת הממון; ונואף גם כן, דיש זונה שוכרתו בדמים וכו'.⁵ ואין צריך לומר דגונב, ומעיד עדות שקר, ומתן בסתר⁶ וחומד כל מה שרואה. ונמצא הוותרן בממונו מקיים עשרת הדיברות, דבהן כלולה כל התורה. ולכן הרגילם הקב"ה בהוצאות רבות על מקדשו, שיטבע בלבם מידת הוותרנות, כדי שיבואו לאהוב אותו בכל מאודם, שכל זמן שהיה רואה אדם הוצאת המקדש והמשכן בהכנס בתוכם התמדת הראייה, מטביע בהם מידת הוותרנות, ובנקל יבוא לאהוב אותו ית' כמדובר, ע"כ.

כי על פי יסודו נראה לעניות דעתי לפרש, אם אפשר, מאמר תמוה⁷: בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע, מיד אמר הקב"ה: "ויקחו לי תרומה"⁸, ע"כ. דעל פי אמות הקודם, דטעם ריבוי זהב וכסף שהיה במשכן הוא להרגילם במדת הוותרנות, והוותרן מקיים עשרת הדיברות כאמור, דבהן כלולה כל התורה⁹; ולכן בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע, דהורו על כוונתם הטובה שרצו לקבל עשרת הדיברות והתורה בכלל, ונמצא שהם וותרנים, ולזה ציווה: "ויקחו לי תרומה" בריבוי זהב וכסף, שיתמידו במידת הוותרנות ולא יסורו ממנה.

נמשך לזה אמרתי לפרש בדרך הלציי כוונת הכתוב¹⁰: "ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי", דלכאורה יש לדקדק, דמתחילה אמר: "מאת כל איש" דמשמע הכל, ואח"כ פרט: "אשר ידבנו לבו", והוי ליה למימר 'מאת אשר ידבנו לבו תקחו'. ואמרתי בדרך הלציי, דלהורות נתן ועצה טובה קמ"ל, דבמילי דשמיא דאית ביה חסרון כיס, ורוצים הגבאים לגבות מכל אחד ואחד, ויש עשירים גדולים והם קמצנים, ויש נדיבי עם שלא יגיעו לשליש ולרביע להעשירים הנזכרים, ואם יתחילו לגבות מהקמצנים ואינם נותנים כפי הראוי להם, אם כן האחרים נושאים קל וחומר והגבייה מתמעטת והולכת, ורק אין דבר. אכן אם יתחילו לגבות מנדיבי עם תחילה, ונותנים יותר ויותר מהראוי להם כפי נדבת לבם הטוב, אזי רעיהם עונים בעל כורחם אמן, כי נושאים ק"ו וכו'. וזה אומר: "ויקחו לי תרומה מאת כל איש" כולם ביחד יתנו, אבל בתנאי - "מאת אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי" תחילה, ואז כולם יתנו יחד, עשיר ואביון.

י"ח א"י. ועוד בה שלישיה, דריבוי הכסף והזהב כמשכן ובמקדש לא היה זה למה שנוגע לכבודו ית', דכיוון שהוא ברא הכל והוא אדון הכל, כל הדברים שווין לפניו,

בתרומה כדאי לגבות מן הנדיב תחילה

ריבוי הכסף והזהב במקדש - לכבוד מעלת ישראל

5. ב"מ פה, א - "וכל זונה שנשכרת בשנים שוכרתו בשמנה", ע"ש 6. נראה שכוונתו לנתינת שוחד. 7. תנא דבי אליהו, אליהו רבה, פרשה יז. 8. שמות כה, ב. 9. כדכתב רש"י שמות כד, יב על הפסוק: "וְאֶתְּנֶה לָךְ אֶת לַחַת הָאָבֶן וְהַתְּנֶה וְהַמְצִיחַ אֲשֶׁר פְּתַבְתִּי לְהוֹרְתָם" - "כל שש מאות ושלוש עשרה מצוות בכלל עשרת הדיברות הן, וריבוי סעדיה (סידור רס"ג עמוד קצא והלאה) פירש באזהרות שיש לכל דיבור ודיבור מצוות התלויות בו". 10. שמות כה, ב. **יח** 1. תנחומא תרומה ס"ג. 2. שמות כה, ב. 3. מלאכי א. ב. 4. בעל האגדת אליהו שדבריו פותחים את הסימן. 5. ילקוט בראשית רמז יז. 6. ז, א - "בעי רבא: הילך מנה ואקדש אני לך, מהו? אמר מר זוטרא משמיה דרב פפא: מקודשת. וכו' הכא באדם חשוב עסקינן, דבההיא הנאה דקא מקבל מתנה מינה - גמרה ומקניא ליה נפשה". 7. עיין עוד פירושים למאמר זה לקמן סימן תפד.

ש'לפי דעתך שאתה סובר שהם כשרים תשלח אנשים, אבל לפי דעתי היה יותר טוב לשלוח הנשים המחבבות את הארץ, כי לא יספרו בגנותה, עכ"ל.

ואתני שפיר שהנשים מחבבות את הארץ, משום שהארץ היא גופא 'אשה יראת ה''. ועיין מה שכתבתי לעיל⁷ בטעם מה שזכה עומרי למלכות, והבן.

כ"ב א"י. אמרו הו"ל במסכת מגילה¹, שעתידים בתי כנסיות ובתי מדרשות שבחו"ל להיות נקבעים בא"י, שנאמר²: "כי כתבור בהרים וככרמל בים יבוא". עם כל זה אינו דומה הראוי בכמוחזק כבר. וזה כיוון אדוננו דוד המלך ע"ה במזמור פ"ז³: "לבני קורח מזמור שיר יסודתו בהררי קדש", הם המקומות שנתקדש בהם שם שמים, ועליהם אמר שהשיר יסודתו על הררי קודש נאמר, ש"שערי ציון" אהובות יותר "מכל משכנות יעקב" שבחו"ל, אף על פי שעתידין לבוא בא"י ונחשבין עלי אדמה, מכל מקום "ונכבוד מדובר בך" ציון, שהיא "עיר אלקים סלה", ואותם בתי כנסיות הם לעתיד לבוא.

ואם תאמר: מצינו בכל ומצרים שהם קרובות לא"י ונוהגים בהם תרומה ושביעית, כמו שכתוב בסוף דים⁴, אם כן תאמר שגם אירם מחכים. אין הדבר כן, אלא לא מבעיא בכל ומצרים שהם חו"ל, אלא אף צור וארץ פלשתים, שהם בתוך תחום א"י ומובלעות בה, אלא שלא נתקדשו בעליית עזרא, שקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא לעתיד לבוא⁵, מה שאין כן א"י שהיא עיר האלוקים סלה. וזה אומרו "אזכיר רהב ובבל ליודעי", לא מבעיא אלו אלא אפילו "פלשת וצור" הרי הם בציווי אחד "עם כוש", והנולד בהם כאילו נולד בכוש, ע"כ הרה"ג מוהרימ"ט בדרשותיו פרשת בהעלותך. [עיין עוד בזה בסימן ש"ו וסימן תנ"ט עד סימן ת"ק⁶].

ולפי דרכו ניחא תיבות "עם כוש", דמאי שנא הכא דנקט "עם כוש" ולא רהב עם בבל ופלשת עם צור.

כי מן הבאר אתה תבאר מאמרם ז"ל בברכות⁷: אמרו ליה לר' יוחנן: איכא סבי בבבל. תמה ואמר: "למען ירבו ימיכם על האדמה" כתיב⁸, אבל בחו"ל לא. כיוון דאמרי ליה דמקדמי ומחשכי בי כנישתא, אמר: היינו דאחני להו. ומהרש"א והרי"ף⁹ פירשו מפי השמועה עם מאמרם ז"ל שהבאנו לעיל, שעתידים בתי כנסיות להיות נקבעים בא"י, ולכן ניחא, כיוון דמקדמי בבי כנישתא הוו להו יושבים על האדמה כבא"י, ע"כ.

י"ט א"י. ואת רב"ע¹, דיופי הבניין, מרוב הכסף והזהב שבתוכו מתפעלים הנכנסים בתוכו, שיפול בלבבם אימה ויראה לעמוד שם באימה ויראה, ומהרהרים תשובה בלבם פן תאכלם אש. וזהו שורש יראת ה' בלב כל אחד ואחד מישראל ולעבדו בכל לבכם ובכל מאודם ובכל נפשם. ועל ידי כך יתקיים המקדש לעולם, באופן דריבוי הכסף והזהב במקדש הוא מצד מה שנוגע לתועלת נשמותיהם של ישראל, שעל ידי כך קונים אימה ויראה ממי ששייכן שמו שם, ע"כ.

כי על פי יסודו יתפרש מאמרם בירושלמי פרק ג' דביכורים², שמביאי ביכורים היו אומרים בעזרה: "כל הנשמה תהלל יה"י³. ועל פי האמור מבואר, ויען שרוב הכסף והזהב שבתוכו דבר שנוגע לתועלת נשמותיהם של ישראל, לכן היו אומרים: "כל הנשמה תהלל יה". ואחר זה ראיתי קרוב לזה שפירש הרב מהר"ש יפה⁴, יעו"ש⁵.

כ"א א"י. כל הדר בא"י נקרא 'צדיק', הגם שאינו צדיק כפי הנראה לעינינו, כי אם לא היה צדיק היתה הארץ מקיאה אותו, כמו שכתוב: "ותקיא הארץ את יושביה", וכיוון שהארץ אינה מקיאה אותו, בהכרח הוא שנקרא 'צדיק' ואף שהוא בחזקת רשע, ע"כ הרב 'חסד לאברהם' מעיין ג' נהר י"ב.

ולדעתי המעט אפשר שזהו כוונת הכתוב ביחזקאל סימן ל"ג²: "ויבאו אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קודשי באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו", דכיוון שיצאו מארצו והקיא אתם הארץ, אם כן מוכח שהם רשעים ח"ו.

גם אפשר שזהו כוונת הכתוב³: "ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ", דכולם צדיקים, בין מי שהוא צדיק באמת בין מי שנראה שהוא רשע, וזה כש"לעולם ירשו ארץ" ולא תקיא אותם הארץ, זהו אות ומופת שהם צדיקים, ע"כ⁴, ושוב ראיתי שרמזו כן בדבריו⁵ בנהר כ"ג. וזהו כוונת הכתוב ירמיה סימן ט"ו⁶: "כי קול נהי נשמע מציון איך שודדנו בושנו מאוד כי עזבנו ארץ וכו', ומוכן.

כ"א א"י. נקראת 'אשה יראת ה'', ע"כ 'ילקוט חדש' ערך 'ארץ ישראל' אות ע"ג¹.

נראה לעניות דעתי שלזה אמרו רז"ל², הביא דבריהם הרב 'כלי יקר' פרשת שלח³, שהאנשים היו שונאים הארץ ואמרו: "נתנה ראש"⁴, והנשים היו מחבבות הארץ ואמרו: "נתנה לנו אחוזה"⁵, ושלזה אמר הכתוב⁶: "שלח לך אנשים",

רבינו הכסף והזהב במקדש - לקבוע יראת ה' בלב ישראל

כל הדר בא"י נקרא צדיק

א"י נקראת 'אשה יראת ה'' ולכן חביבה על הנשים

י"ט 1. מליצה ע"פ במדבר לא, ת. 2. הלכה ב. 3. תהלים קג. ו. 4. בספר 'פה מראה': 5. ע"ע לקמן סימן קצא. כ"א 1. ויקרא יח, כה. 2. פס' כ. 3. ישעיה ס, כא. 4. ועי עוד מה שכתב בזה לקמן סי' קלא ושנת. 5. 'החסד לאברהם' שם. 6. פס' יח. כ"א 1. עיין לקמן סימן קנג, שמשנה רבינו לא זכה אפילו שעצמותיו יקברו בארץ, מחמת בחינה זו של א"י שעל שמה נקראת אשה יראת ה'. ועיין עוד לקמן סימן רנג. 2. 'לקו"ש פנחס רמז תשעג. 3. במדבר יג, ב. 4. במדבר יד, ד. 5. במדבר כז, ד. 6. במדבר יג, ב. 7. סי' יג. כ"ב 1. כ"ט, א. 2. ירמיה מו, יח. 3. פס' א-ד - "לִבְנֵי קִרְחַן מִזְמוֹר שִׁיר יְסוּדֹתָו הַרְרֵי קִדְשׁ: אֱהָב ה' שְׁעָרֵי צִיּוֹן מִכָּל מִשְׁכְּנֹת יַעֲקֹב: נִקְבְּדוֹת מִדְבַר יְהוָה עִיר הַאֱלֹהִים סֶלָה: אֲזַפִּיר רַהֵב וַיִּבְּלֵ לִידְעָה הַנְּהָ פִלְשֶׁת וְצוֹר עִם כּוֹשׁ זֶה יִלְדֵ שָׁם". 4. פ"ד מ"ג. 5. חגיגה ג, ב. 6. ובמיוחד בסימן תצב שם. 7. ח, א. 8. דברים יא, כא. 9. על העין יעקב בברכות שם ד"ה 'איכא':

לגאון עוזנו ב'פתח עינים' מה שפירש בזה, יעו"ש.

ירושלים
העליונה
היא היכל
אהבה

כ"ג א"י. איתא בספר 'ברית מנוחה' עקוד ו' מאור ג', וזה לשונו: היכל אהבה היא ירושלים העליונה, שמשם יורד השפע לתחתונה, ועל זה ההיכל סידר שלמה המלך ע"ה שיר השירים בחכמה גדולה. ויראה שזה שאמר: "חולת אהבה אני", רצונו לומר, חולה בשביל בניין ירושלים שנקראת 'אהבה'.

צדיקי א"י
נקראים
'אוהבים'
על שם
היכל
אהבה

ולזה נחא מה שאמרו רז"ל²: עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק שלוש מאות ועשר עולמות, שנאמר³: "להנחיל אוהבי יש", דאיתא ב'ילקוט חדש' סימן ע"ד בשם 'מגלה עמוקות', דמי שדר בא"י דוקא זוכה בשלוש מאות ועשר עולמות, ולכן אמר "להנחיל אוהבי" דוקא, שנקראו 'אוהבים' על שם ההיכל שנקרא 'אהבה', ע"כ 'יקרא דשכבי' דרוש ס"ג ע"ש.

כי על פי זה יתפרשו כמה מקראי קדש, ומהם בתהלים סימן ס"ט⁴: "כי אלוקים יושע ציון ויבנה ערי יהודה וכו', וזרע עבדיו ינחלוה ואוהבי שמו ישכנו בה", וגם כן: "שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך"⁵, גם כן בישיעה ס"ו⁶: "שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה", ובאיכה⁷: "אין לה מנחם מכל אוהביה" וכו', "קראתי למאהבי"⁸ וכו', דו"ק ותשכח דטעם כינוי 'אהבה' בכולם לטעם הנזכר נחכונו⁹.

הדר בא"י
עובד ה'
מאהבה

כ"ד א"י. הדר בא"י עובד הקב"ה מאהבה, מה שאין כן בחו"ל, ע"כ מהר"ם ריקאנטי פרשת כי תצא¹, הביא דבריו הרב 'עיון יעקב' בברכות דף ד' ע"א². ובוה נמי יבואו הפסוקים דלעיל, דכנוי 'אהבה' בכולם, על נכון.

מקדש של
מטה כנגד
מקדש של
מעלה

כ"ה א"י. מקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה¹, זהו: "בנה בניתי בית זבול לך"² - בית מכוון כנגד זבול. ופסוק מלא מצינו³: "ירושלם הבנויה כעיר שחבורה לה יחדיו".

סוד שם
'ירושלם'

וזהו סוד הלשון בשם 'ירושלם' המורה על שניים, וכלשון עינים אונים וכיוצא בהם, ואות י' שחסר היא בית המקדש של מעלה, היא ה' אחרונה שבשם, ולכך תמצא ה' 'ירושלם' מלאים במקרא⁴, לרמוז כי הה' 'חבורה לה' בזמן השלמות, ע"כ רבינו בחיי פרשת חקת⁵.

והרי"ף שם הקשה על זה: דאם כן למה הוצרכו להיות מקדימין, דיספיק להם היותם מתפללים בבית הכנסת הווה ליה כיושבים בארץ ישראל, ע"ש. ועוד אני מקשה: דאם העיקר הוא בשביל שעתידים שיקבעו בא"י, אם כן מעיקרא מאי מתמה, דבודאי הזקנים היו מתפללים בבית הכנסת.

ועל דרך הקדי"ם ובהקדים עוד מה שראיתי למופת הדור בספר 'נפש חיים' דף ע"א בשם מדרש רז"ל¹⁰, דהוריו במצוות זוכה לאריכות ימים, ע"כ.

והנה ודאי ר' יוחנן כבר ידע זה שהיו מתפללים בבית הכנסת, דלאו בשופטני עסקינן ח"ו, ועם כל זה תמה, יען אין ראוי להיות הראוי כבמוחזק, ובכאן אמר "על האדמה", דמשמע על האדמה ממש. והשיבו לו דמקדמי ומחשכי, דיש בהם זריזות, ואז נחה דעתו, אמר: ודאי היינו דאהני להו, דזה וזה גורם, דמשום דעתידין שיקבעו בתי כנסיות לחוד לא מהני, דאין ראוי להיות הראוי כבמוחזק, ואי משום זריזות לחוד לא מהני, דאפשר דאריכות ימים אמרו אבל לא כל כך בהפלגה ובריבוי, כנראה מתמיהתו: "למען ירבו ימיכם על האדמה" כתיב, אבל משום זה וזה גורם ניחא.

וראיתי להרב 'לחמי תודה' דף רי"א שפירש בזה עניין נאות, דלכאורה מה זה שתמה ר' יוחנן על סבי דאיכא בבבל, הא מבקשים בתפילותם על אריכות ימים, וכתיב¹¹: "רצון יראוי יעשה" - רק משום דמצינו דכתיב¹²: "והתפללו אלך דרך ארצם", שכל התפילות יכונו לשלוח לא"י ושם עולים התפילות ביחד עם התפילות של א"י להר הבית, ובוה הוא רצוי לעלות למעלה, ובוה אמרתי לפרש מקרא שכתוב¹³: "השלוח אמרתו ארץ עד מהרה ירוץ דברו" - להיות מתקבל למעלה, וידוע מה שאמרו רז"ל¹⁴, דא"י גבוה מכל הארצות, דהשתא בא"י בבוקר מקדים הרבה להיות יום קודם שנעשה יום בבבל, וגם מתאחר הרבה להיות לילה קודם שנעשה לילה בבבל, וממילא אינו מכוון זמן תפילה של בני א"י בבקר ובערב עם זמן תפילה של בבל - והיינו שתמה ר' יוחנן על סבי דבבל. כיוון דשמע דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא, אמר: היינו דאהני להו, כיוון שבני בבל מכוונים להקדים הרבה ולהחשיך יותר מדאי, ממילא הם מכוונים בצמצום להתפלל בזמן אחד, ע"כ דברי פי חכם חן. ועיין

בזכות
תפילה
בבית כנסת
וזריזות
מאריכים
ימים
בחו"ל

תפילת
חו"ל
מתקבלת
מכשהיא
בזמן
תפילת א"י

10. במדבר רבה פרשה כב, ו, זה לשונו: "היה צריך יהושע לחיות ק"ך שנה כמשה רבינו, ולמה נתקצרו שנותיו י' שנים? - בשעה שאמר הקב"ה למשה 'נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך', ואע"פ שנתבשר בשורות מות לא איחר הדבר אלא נזדרז וישלח אותם משה, אבל יהושע כיון שבא להלחם עם ל"א מלכים אמר: אם אני הורגם מיד, מיד אני מת, כשם שעשה משה רבינו, מה עשה התחיל מעכב במלחמתם". ואף שלכאורה משמע משם רק שמחמת חוסר זריזות קיצרו ימיו, כתב רבי חיים פלאגי, מחבר הנפש חיים' בספרו 'ישמח חיים' מערכת ח אות מא, שממדרש זה יש ללמוד שהזריז במצוות זוכה לאריכות ימים, משום ש"גדולה מידה טובה ממידת פורענות, להיות זוכה לאריכות ימים הזריז במצוות".
11. תהלים קמה, יט. 12. מל"א ח, מח. 13. תהלים קמו, טו. 14. קידושין סט, ב. כג' 1. שה"ש ב, ה. 2. עוקצין פ"ג מ"ב. 3. משלי ח, כא. 4. פס' לו-לז. 5. תהלים קכב, ו. 6. פס' י. 7. א, ב. 8. איכה א, יט. 9. עיין עוד לקמן סימן רל. כד' 1. דברים כד, ה - וזה לשונו: "ובספר הזוהר (במדבר קיח, א) אמר וכו' כתוב אחד אומר (תהלים ק, ב) 'עבדו את ה' בשמחה' וכתוב אחד אומר (שם ב, יב) 'עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה', מה בין האי להאי, אלא כאן בזמן שישראל שרויין בארעא קדישא, כאן בזמן שישראל שרויין בארעא אחרא. 2. על ברכות ה, ב ד"ה 'ואיבעית'. כה' 1. ירושלמי ברכות פ"ד ה"ה, במדבר רבה פרשה ד, יג. 2. מל"א ח, יג. 3. תהלים קכב, ג. 4. ירמיה כו, יח. אסתר ב, ו. דה"ה-א, ג, ה. דה"ה-ב, כה, א. שם לב, ט. 5. במדבר יט, יג.

לו אברהם 'ה' יראה"⁵, וקרי ביה "יראה" בחיריק, ו"יראה" היו"ד בצירי - כדרך שבא לראות כך בא ליראות⁶. כי מיד בבואו שמה, כשם שהשכינה רואה אותו, כך הוא רואה פני השכינה, ומיד נעשה מושפע ומואצל ודבק בזיו שכינתו ית', מעין עולם הבא, כי גם שם הצדיקים יושבים ונהנים מזיו שכינתו ית'.

ולא בכל מקום בארץ האדם זוכה לשלמות זה, כי אם במקום הנקרא 'ה' יראה' והוא הר המוריה ובית אל. על כן נאמר לאברהם⁷: "שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם", הורה באצבע ששלמות זה הרוחני הנקנה לו בראייה לחוד, לא נקנה לו כי אם מן המקום אשר הוא עומד בו והיינו בית אל, כי כך משמע פשט המקראות⁸: "וילך למסעיו מנגב ועד בית אל" וגו'. וזה שנאמר⁹: "לך לך מארצך ומומולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך", שאני מראה אותך שמה, ובסיבה זו מלך ביופיו תחזינה עיניך.

ותועלת רוחני זה לא יסור מזרעו עד עולם, כי אף בזמן שבית המקדש שלמטה אינו בבניינו, מכל מקום הבית המקדש שלמעלה המכוון כנגדו הוא נצחי, לא יסור לעולם, ובכל זמן יורד ממנו השפע על זרע אברהם המקודש. ומטעם זה שלמים וכן רבים נכספה נפשם לעמוד במקום הקדוש ההוא, "כי רצו עבדיך את אבניה"¹⁰ וגו'.

וכנגד תועלת רוחני זה אמר הקב"ה¹¹: "שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם", שרצה לומר, מן המקום הקדוש הזה אשר אתה עומד בו, כי בו תקנה השלמות הרוחני ותוכה לראות פני השכינה. ועל אותו שלמות אמר¹²: "לך אתננה ולזרעך עד עולם", כי שלמות רוחני זה לא ימוש לעולם.

ואחר כך אמר כנגד השלמות הגשמי הנקנה לו בארץ - והיינו סתם נחלת שדה וכרם¹³, וסתם קרקע אינה נקנית כי אם בחזקה גמורה מבי דייש אמצרי¹⁴ - אמר: "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה"¹⁵, ולא הזכיר לזרעו עד עולם, כי הארץ ניתנה לישראל על תנאי אם ישמרו חוקיו ותורותיו יצורו¹⁶.

ועל קניית שני מיני שלמות אלו אמר משה¹⁷: "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה". כי באומרו "אעברה נא" ביקש על קניית סתם חלק בארץ, אשר לזה צריך העברה ממש, כדרך שנאמר: "קום התהלך בארץ". ובאומרו: "ואראה את הארץ" ביקש על קניית השלמות רוחני הנקנה בראייה לבד. וכנגד מה שנאמר כאן: "מן המקום אשר אתה שם", דהיינו בית אל, מקום המקדש, אמר להלן: "ההר הטוב הזה והלבנון".

ויש לרמוז בזה כוונת הכתוב⁶: "כתולותיה נוגות והיא מר לה". וזה רמוז גם כן בכתוב בתהלים⁷: "מאת ה' היתה זאת היא נפלאת", בהקדים עוד מאמרם ז"ל⁸: "בזאת יבא אהרן אל הקודש"⁹ - בזכות ירושלים שנקראת 'זאת', שנאמר¹⁰: "זאת ירושלים"¹¹, ודו"ק והארך.

כ"ו א"י. א"י שותה תחילה, וכל העולם שותה לבסוף; א"י שותה מי גשמים, וכל העולם שותה מי תמצית; א"י הקב"ה משקה בעצמו, וכל העולם על ידי שליח, שנאמר: "הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות", ע"כ ילקוט חדש' ערך א"י, יעו"ש, וכן הוא בגמרא פרק קמא דתענית², ועיין לקמן סימן ש"ן בס"ד.

ואיתא ב'זוהר חדש' פרשת בראשית³, וזה לשונו: א"ר אלעזר, לית לך בעלמא דלית תמן תמציתא מההוא סילונא דגיהנם בר ארעא דישראל, ואלמלא דשתן כל עלמא מההוא תמציתא דארעא דישראל, לא יכיל עלמא למשתי מנייהו, ע"כ.

נמשך לזה ראייתי לומר דבר פשוט בכוונת הכתוב⁴: "והארץ אשר אתם עובדים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעות למטר השמים תשתה מים", שאות ת' של "תשתה" היא ת' הנסתר לנקבה, וכמו שתרגם המתרגם: 'שתיא מיא', ולא כמו שמבינים שכוונת "תשתה" על האדם, דמרישא דקרא כך מוכח⁵. ועיין 'חבת ירושלים' דף ט' פיסקא המתחלת טל ומטר⁶, יעו"ש.

וראייתי לגאון עוזנו בספר 'פני דוד', שפירש בשם הרב מהר"ש הבדלא זלה"ה, שפירש דרך דרש במעשה נקדימון בן גוריון⁷, שבאו עולי רגלים לירושלים והיו בצער על המים, ולקח בהלוואה י"ב עיינות מים עד יום פלוני - אם יבוא מטר הרי טוב, ואם לאו, יתן לו כל כך כסף וזהב וכו' - וזהו רמוז "למטר השמים", שירד לימים עוד, "תשתה מים", שתקה בהלוואה ותשתה על סמך מטר שיבוא, ע"כ.

כ"ז א"י¹. הקב"ה הקנה לאברהם אבינו ע"ה את הארץ לקנות שמה שני מיני תועלות: האחד הוא רוחני, והוא נקנה בראייה לבד, ואחד גופני, והוא נקנה מבי דייש אמצרי.

הרוחני הוא כי שם מקום מקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה², ושם פעל ה' מכוון לשבתו ית'³, ושם חביון עוזו ית'⁴, וכל המסתכל במקום הקדוש ההוא, מיד נתלבש רוח טהרה וקדושה, ומלך ביופיו תחזינה עיניו. ובראייה לחוד סגי לאדם לקנות השלמות ההוא במקום אשר קרא

מעלת המטר של א"י

התועלת הרוחנית היא לעולם

התועלת הגשמית נקנת בחזקה ואינה לעולם

משה ביקש להכנס לא"י ליכות בשלמות הגשמית והרוחנית

ב' תועלות בא"י - רוחנית וגשמית

התועלת הרוחנית מושגת בראיית מקום המקדש

6. איכה א, ד. 7. קיח, כג. 8. ילקו"ש אחרי-מות רמז תקעא. 9. ויקרא טז, ג. 10. יחזקאל ה, ה. 11. עיין לקמן שעב. כו | 1. איוב ה, י. 2. י. א. 3. דף יז, א. 4. דברים יא, יא. 5. ע"י לקמן סי' תקפח פירוש נוסף שהביא רבנו בשם הגאון המב"ט בספר 'בית אלקים'. 6. מאמר חוף הים, סימן טל. 7. תענית יט, ב. 8. ד. 9. בדפוס הישן נדפס כאן עוד סימן כז, אך בלוח 'השמטות וטעויות' כתב שמקומו בסימן נג. 2. ירושלמי ברכות פ"ד ה"ה. 3. ע"פ שמות טו, יז. 4. ע"פ חבקוק ג, ד. 5. בראשית כב, ד. 6. חגיגה ב, א. 7. בראשית יג, יד. 8. שם יג, ג. 9. בראשית יב, א. 10. תהלים קב, טו. 11. בראשית יג, יד. 12. שם יג, טו. 13. ע"פ במדבר טז, יד. 14. כתובות צג, א. 15. בראשית יז, יז. 16. ע"פ תהלים קה, מד-מה - "וַיִּתֵּן לָהֶם אֲרָצוֹת גֹּיִם וַעֲמַל לְאֻמִּים יִרְשׁוּ. בְּעָבוֹר יִשְׁקְרוּ חֲקָיו וְתוֹרָתוֹ יִצְרוּ". 17. דברים ג, כה - "אֲעִבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר פָּעַר בְּהִרְדּוֹן הַהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבָּנוֹן".

שהוא "למעלה ראש", שהיא א"י, ומזה "אשמנתו גדלה עד לשמים", שהיא מכוונת כידוע.

השכינה בא"י שבאמצע העולם ומשגיחה על ד' רוחות

ל"א א"י. עשה הקב"ה בחכמתו הרמה להשרות שכינתו בא"י שהיא טבור העולם¹, כמלך הקובע כסאו באמצע הגדוד, שעם זה השגחתו לכל הסביבות. ובוה מתחייבים כל עובדי עבודה זרה ליום הדין על עובדם עבודה זרה, שנמצא שהלקו כבוד לעבד בפני הרב, שכיוון שיודעים ששכינה שורה בא"י שהיא טבור העולם, ממילא שהשגחתו לכל ד' סביבות העולם כטבע העומד באמצע, ואם כן איך עובדים לשרים בפני הרב, ע"כ 'מדרש תלפיות' דף נ"ה עמוד ד'².

מדוע המקריב למולך נרגם ע"י עם הארץ

כי על פי אמרי קדוש אפשר לפרש מקרא שכתוב³: "ואל בני ישראל תאמר, איש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בישראל אשר יתן מזרעו למולך עם הארץ ירגמוהו באבן". ופירש רש"י: "עם הארץ" - עם שעתידין לירש את הארץ על ידי מצוות הללו. לכאורה יש לדקדק, מאי שיאטיה דהארץ כאן. וכן יש להקשות בקרא דבתריה⁴, "למען טמא את מקדשי", ופירש רש"י: את כנסת ישראל המקודשת לי, יעו"ש.

ועל פי האמור אפשר שיוכן, דשורת הדין כן הוא, דמי שעובד עבודה זרה ח"ו, בכל מקום שיהיה הוא פוגם מאוד בקדושת הארץ, דמאחר שהשכינה שם, אם כן הוא חולק כבוד לעבד בפני רבו. ועל זה אמר: "עם הארץ ירגמוהו", עם שעתידין לירש את הארץ ירגמוהו, וכך היא המידה. ולזה אמר גם כן: "למען טמא את מקדשי".

הטעם שיהודה ובנימין קבלו לחלק את ירושלים

ל"ב א"י. ירושלים היא קודש קודשים. וכל העיר היתה לבנימין משום שבנימין קודש קודשים, שלא השתחוה לעשיו שהיה ע"ז שעדיין לא נולד, דמזה הטעם מלך ראשון שהוא שאול היה מבנימין, כמו שכתב בעל 'עשרה מאמרות'. ודבר מועט היה בחלקו של יהודה, שאף על פי שיהודה השתחוה לעשיו, מיהו שרף עגלות ששלח פרעה, על שהיתה עבודה זרה חקוקה בהם, כמאמר חז"ל¹: למוד אותו שבט לעקור עבודה זרה², ע"כ שם³ דף קס"ו.

זהירות יתרה מכל סרך עבודה זרה בירושלים

אמר הצעיר: מדבריו של ברבי נלמוד מוסר השכל, מי שחננו ה' ובא לשכון כבוד בעיר הקודש ציון מכלל יופי תובכ"א, כמה וכמה אזהרות צריך לבלתי פגוע במידות רעות דאית בהו סרך עבודה זרה, כגון כעס⁴, ומעלים עיניו מן הצדקה⁵, ושותה סתם יינם שהוא סעיף מעבודה זרה, וכיצא מאלו המידות המגונות, אינהו ואביזרייהו. וכל שכן

כמו שקנה אברהם אבינו ע"ה; השלישית, גורן ארוונה, והקונה דוד, ופדיונו בחמישים שקל כסף⁴. אמנם נתנם בזה⁵ והיה על ידי דוד.

ואין מלכות לישראל רק על ידי הברון. ואין תורה לישראל רק על ידי סוד החלקה הזאת ששם הר גריזים והר עיבל. ואין לישראל מקדש אלא מצד הגורן.

ועפרון וחמור וארנן נמשלים לנחש, שתפס שלושה חלקים אלו הכוללים כל אושר האדם, והם ג' חלקי א"י הגשמיות המורה על הרוחניות, וג' מקומות אלו מורים בג' חלקי נשמה, רוח ונפש⁶, ולכן פדיונם על ידי אברהם ויעקב ודוד, מוקבלים למרכבה כל אחד מהם, ע"כ הרב הקדוש בעל 'מעבר יבק' דף ר"ג, [עיין עוד בזה בסימן רנ"ב].

ואפשר לרמוז: "אתה תקום תרחם ציון"⁷, "תקום" נוטריקון תורה קודש ומלכות, כי שלושתם יחזרו בשוב ה' שיבת ציון במהרה בימנו אמן.

ל"ג א"י. היא ראש לכל הארצות, כי מטעם זה נאמר בכל מקום לשון עליה בהולך לא"י. ועל זה אמרו בפרשת המרגלים: "נתנה ראש ונשובה מצרימה"¹, מצינו נתינה לשון שביקה כמו: "ולא יתן אתכם מלך מצרים להלוך"², תרגומו לא ישבק. כך אמרו: נשבק הראש, אותה ארץ שאתם אומרים כי היא ראש לכל הארצות, ונשובה מצרימה, 'כלי יקר' פרשת שלח³.

כי על פי יסודו אפשר לפרש כוונת הכתוב⁴: "החכם עיניו בראשו והכסיל בחושך הולך". דהכוונה על דרך שאמרו⁵: אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה. והחכם, אפילו שהוא יושב בחו"ל, כל מעיניו ולבו ומחשבתו בארץ הקודש, באומרו מתי אבוא ואראה פני אלקים - זהו "החכם עיניו בראשו", בא"י שנקראת ראש. "והכסיל בחושך הולך", דלא חלי ולא מרגיש ואינו שם על לבו מעניין א"י כלל. וכן יתפרשו כמה כתובים על דרך זו: "ומשנאיך נשאו ראש" בתהלים סימן פ"ג⁶, שהכוונה, "משנאיך נשאו" וגברו, בשביל "ראש" שלקחו אותה. וכן גם כן: "היו צריה לראש" באיכה סימן א'⁷, דו"ק ותשכח כמה כתובים על דרך זו.

ובזה יתבאר כוונת הכתוב בעזרא סימן ט'⁸: "אלהי בושתי ונכלמתי להרים אלהי פני אליך, כי עוונותינו רבו למעלה ראש ואשמנתו גדלה עד לשמים". ועל פי האמור דא"י נקראת 'ראש', וכיוון שחטאו בהיכל מלך שהיא תחת כסא ית"ש, זהו אומר: "עוונותינו רבו" במה שחטאו במקום

מלכות תורה ומקדש יחזרו בשיבת ציון

ארץ ישראל לכל הארצות

4. שמ"ב כד, כד. 5. דה"ב כא, כה. ועי' תוס' שבועות מד, ב ד"ה 'התקבלת מהן דינר זהב'. 6. נשמה - מקדש, רוח - תורה, נפש - מלכות. וכנגדם ארנן, חמור ועפרון סופי תיבות נשמה, רוח, נפש. 7. תהלים קב, יד. 8. במדבר יד, ד. 1. במדבר יג, ב ד"ה 'ויתור'. 4. קהלת ב, יד. 5. כתובות עה, א. 6. פס' ג. 7. פס' ה. 8. פס' ו. **לא** 1. תנחומא קדושים סימן י - 'כשם שהטבור הזה נתון באמצע האיש כך א"י נתונה באמצע העולם שנאמר (יחזקאל לח, יב) 'יושבי על טבור הארץ'". 2. סוף ענף ארץ ישראל. 3. ויקרא כ, ב. 4. פס' ג - 'וַיִּצְנֵי אֶתְּנָן אֶת פְּנֵי פְּאִישׁ הַהוּא וְהִקְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עִמּוֹ כִּי מִזְרְעוֹ נָתַן לְמִלְכָּה לְמַעַן טַמְּא אֶת מִקְדָּשִׁי וְלַחֲלֹל אֶת שֵׁם קְדֹשִׁי'. **לב** 1. בראשית רבה פרשה צד, ג. 2. עיין מתנות כהונה שם. 3. 'מדרש תלפיות' ענף חלוקת הארץ. 4. שבת קה, ב - 'המקרקע בגדיו בחמתו, והמשבר כליו בחמתו, והמפזר מעותיו בחמתו - יאה בעיניך כעובד עבודה זרה'. 5. ב"ב י, א - 'רבי יהושע בן קרחה אומר: כל המעלים עיניו מן הצדקה - אכילו עובד עבודת כוכבים'.

ונוסף גם הוא, שבירושלים יש הסכמה בחרם, כמו שהובא ב'ספר התקנות' סימן נ"ד, וזה לשונו: לשמע און דאבה נפשינו, כי רבים מעמי הארץ אנשים ונשים פרצו גדר בשחוק הקארטין ושחיק עצמות הנקרא 'דאדוס'. ומלבד שיש הסכמות מרבני וגאוני עולם בחרמות ונידוים על שחוק הקארטין ושחיק עצמות, שאינם יכולים לשחוק, הנה כי כן מהיום והלאה הירא את דבר ה', בין איש בין אשה, לא יוכל לשחוק לא געולי קארטין ולא שחיק עצמות בשום זמן כלל ועיקר. וגם בתוך ז' ימי חופה אין להם רשות, לא איש ולא אשה, לילך ולשחוק כלל ועיקר, ודוקא החתן והכלה ותו לא מידי, ואפילו קרוב לא יוכל לשחוק.

וכל העובר על ההסכמות הללו, מלבד שמעל בחרם, עוד זאת, כבר ניתן רשות למעלת הפקיד למוסרו לשר העיר, וענוש יענש בגופו ובממונו, ואין חונן ואין מרחם עליו, ונקרא עובר על דת, ואין לו מחילה עולמית. ושומע לנו ישכון בטח ושאנן מפחד רעה¹⁴, כן יהי רצון, ע"כ.

ולמה יענו החטאים האלה בנפשותם ליום פקודה, חוטאים ומחטיאים, ועליהם נאמר¹⁵: "ותבואו ותטמאו את ארצי". ושכינה מה הלשון אומרת¹⁶ וכו' "המכעיסים אותי על פני¹⁷". ואף אלו שאינם משחקים, כי אם יושבים במושב ליצים ורואים מעשיהם, גם הם יקחו חלקם ונטילים שחרם משלם בעונש כפול.

[עיין עוד בזה להרב 'חמדת ימים' חלק ב' דף מ"ד בתוכחת מגולה טובה כפולה בעניין זה, ולהרב המגיה שם, שהביא שיר אחד על כת המשחקי בקובייה משמונה בתים, ואני ראיתי הפזמון הנזכר שנדפס משה עשר בתים, ולתועלת העניין אעתיקנו לפני הקורא, וזה נוסחו:

המשחק בקובייה. מכתו טרייה. ואחריתו שאיה. יקולל בשערים. יפזר ממונו. ויוסף עונונו. גם מורד בקונו. בשבועות שקרים. יחשוב כי רויח. ולעולם לא יצליח. ובימיו לא יפריח. כי אחריתו מרורים. יאכל בחפזון. בלי ברכת מזון. גם ימצא רוזן. בעינו כפורים. ילך מעיר לעיר. מקומו לא יעיר. והוא עני וצעיר. מודלג על ההרים. ראשו פרוע. ובגדו קרוע. כי רע ירוע. לעצמו ולאחרים. כל אנשי ביתו. שונאים אותו. ומצפים יום מותו. בשמחה ובשירים. והשחק בזר. מביתו נגזר. ולאחיו מזור. וחבר לנוכרים. השחק בשתיים. יפסיד פי שניים. שופך דם כמים. לבו לב אכזרים. השחק בשלושה. תכסהו בושה. מאבד הירושה. ויובל לקברים. והשחק בפאפאת. לעד לא ישבע פת. לא יזכה לחופת. בניו הסוררים. ישוב עד דכא. בשבר ובמכה. בפסח ובסוכה. יבקש הפורים. בלי קריאת שמע. בהפסד יטמע. וגם אשתו תדמע. תבכה במסתרים. ומרבה איבה. קטטה ומריבה. ועד זקנה ושיבה. יכנו לו העברים. ויגזול עמיתו. ומבטל עדותו. ומנדה שנתו. מערב עד שחרים.

געולי הקרטין, אשר אין קץ לעונשו אפילו בחו"ל, וכמו שהאר"ק הרב 'ראשית חכמה' פרק י"ב משער הקדושה, והביא גם כן דברי קודשו הרב 'דעת חכמה' דף ל"ג, וזה לשונו: יש שהתירו לעצמם מיני השחוק בקוביאות באומרים שהוא מחדד השכל, וראיתי לגלות טעותם למען לא יתחכמו בטענות יצרם נגד תורת ה', ממה שכתב רבינו יונה בספר היראה⁶, כי המדבר דברים בטלים הוא ככופר בעיקר, שאינו מאמין ש"מלא כל הארץ כבודו"⁷, כי המאמין שהוא עומד לפני המלך ה' יתברך שמו, לא יעשה דבר נגד רצונו.

ובעני קשה דבר זה יותר מכל העבירות, כי שאר העבירות אם יחטא פתאום ויצרו הטעהו, שלא שם יראת ה' כנגדו, אין עונשו גדול כל כך, אבל זה שבשואט נפש יושב שעה אחת או שתי שעות ולפעמים כל היום, לא יזכור ה' לנגדו לומר בלבו לפני מי אני עומד ומשחק, עומד ומכעיס, ולא אתבושש מגדולתו ולא אפחד מדינו, והוא עובר על לאו מה שכתוב⁸: "השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך".

ואם תאמר שזוכר את ה' ואף על פי כן עומד ומשחק, הרי זה במזיד מבזה את ה' ואת תורתו, שאומר בלבו: אין הקב"ה מעניש לכת ליצים, והוא כופר בדברי רבותינו ז"ל, והרי הוא צדוקי והוא דומה לאותם שהיו עובדים בכתר עבודה זרה, והיו אומרים: עוב ה' את הארץ ואין רואה אותם⁹, ואלו עובדים עבודה זרה בגלוי ואין מוחה בידם. ואם על הכועס אמרו חז"ל¹⁰, שאין שכינה השובה כנגדו, כל שכן שייאמר על כת זו. ואמרו¹¹: מוטב שיוציא לעו על בניו שהם ממזרים, ואל יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום, וכל שכן אלו משחקים שעושים עצמם רשעים לפני המקום יותר מכמה שעות, ואפשר כל היום.

וביותר גדול עוונם מנשוא המשחקים בקוביאות בימי המועדים, שהם ימי דין כמו שאמרו¹²: בפסח דנין על התבואה, ובחג נידונין על המים. ואפשר שחטא זה יכריע את העולם לכף חובה, כמו שאמרו¹³: לעולם יראה אדם את עצמו ואת כל העולם, כאלו חציו זכאי וחציו חייב, עשה מצוה אחת - אשריו שהכריע עצמו ואת כל העולם לכף זכות, עבר עבירה אחת - או לו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה, ואז אותם העניים שיצטערו או ימותו ברעב או בצמא, כולם תלויים עליו.

ולכן ראוי להרחיק כל מיני שחוק, בין בחול בין במועדים, כי העולם והאדם נידון לעולם, ועיון זה גורם יסורין וכליה לעולם, כמו שאמרו רבותינו ז"ל, עכ"ל.

וכל הדברים האמורים בחו"ל, כל שכן וקל וחומר בעיר הקודש ירושלים. דכיון דראינו דבנימין ויהודה לא זכו לחלקי ירושלים אלא על דרך שנתבאר, אנן מה נענה בתרייהו.

חומרת משחקי הקובייה והקרטין

6. עיין אגרת התשובה אות יג. 7. ישעיה ו, ג. 8. דברים ת, יא. 9. על פי יחזקאל ת, יב - "אין ה' רואה אותנו, עזב ה' את הארץ". 10. נדרים כב, ב. 11. נדה יג, א. 12. ראש השנה טז, א. 13. קידושיו מב, ב. 14. ע"פ משלי א, לג. 15. ירמיהו ב, ז. 16. סנהדרין מו, א. 17. ישעיהו סה, ג.

וזה לשונו: ומזה תתבונן גודל האיסור והפגם הנעשה בנפש מי שעוסק ח"ו בשחוק הקרטיץ (בגימטריא 'שטן'), אשר המציאה הקליפה בימי שליטת היוונים ל"ו קליפות זה לעומת זה, שרצו לבטל על ידי זה התורה הנתונה בידנו בל"ו מסכתות מפורשות, ורצו להגביר חכמות החיצוניות. לא כאלה חלק יעקב, ליהודים היתה אורה זו תורה²⁹, ואתה דע לך, יעו"ש].

וראיתי בכתבי הרב מוהר"ר יוסף אדהאן זלה"ה, שפעם אחת מצא הרב הגאון מו"ה יעקב אבן צור זלה"ה כת משחקים בקוביאי, וקרא עליהם זה הפסוק³⁰: "הטוב לך כי תעשוק, כי תמאס יגיע כפיך, ועל עצת רשעים הופעת". ותחת שלוש רגזה ארץ, כי לא יבצר משלושה פשעי: שהמרויח הוא גוזל, והמפסיד מואס בשפע שהשפיע לו הקב"ה, והשלישי שהוא יושב ורואה, הוא יושב במושב לצים ומסכים על עצת רשעים. וזה אומרו "הטוב לך כי תעשוק" - כנגד הגזלן המרויח, וכנגד זה שהפסיד - "כי תמאס יגיע כפיך", כנגד הג' הרואה - "ועל עצת רשעים הופעת", ע"כ דברי פי חכם חן.

וזוה לשון 'ספר החרדים' דף ס' והובא גם כן ב'מדרש תלפיות' דף נ"ד³¹: **הבאים לא"י ואין שמים על לב כי הם בהיכל מלך, ומורדים ופושעים ומרבים במשתאות של סעודת מריעות ומרויחין, עליהם הכתוב אומר³²: 'ותבואו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה', וכתב³³: 'כי תבואו לראות את פני מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי'. ואל יעלה על לבם שאחרי מותם ישארו בארץ, אלא כמותם יגרשום חוצה ככלבים. וזה לשון פרקי רבי אליעזר³⁴: וכל המתים הרשעים שבא"י, נפשותיהם נשלכות בחו"ל, שנאמר³⁵: 'ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע'. ולעתיד לבוא הקב"ה אוהו בכנפות הארץ, ומנער אותם מכל טומאה ומשליכן לחו"ל, שנאמר³⁶: 'לאהו בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה'³⁷.**

והרמב"ן ז"ל בפרשת אחרי³⁸ כתב, שהזכיר הכתוב בעריות 'ותטמא הארץ', אף על פי שהעריות חובת הגוף הן ואינן תלויות בארץ, מכל מקום כל עיקר המצוות ליושבים בארץ. וכן שנו בספרי³⁹: 'ולא תקיא הארץ אתכם'⁴⁰ - דא"י אינה כשאר ארצות, אינה מקיימת עוברי עבירה. והנה הכותים לא היו נענשים בארצם, ובבואם אל א"י ועשו כמעשיהם הראשונים, שלח בהם האריות הממיתים אותם. לכן כל איש יחדר בבואו אל א"י, להיות ירא שמים כפלי כפליים ממה שהיה בחו"ל, וידע כי בבית המלך הוא יושב, ע"כ. וה' הטוב יכפר בעד, כי ישראל קדושים הם ורצונם לעבוד ה', והחסרון נמשך מחסרון ידיעה וכיוצא. והוא ברחמיו יזכנו לעשות רצונו כרצונו, ולעבדו בלבב שלם, אמן כן יהי רצון.

והמואס בהם. כל ישב עמהם. נוטל חלקיהם. בגן עדן שמורים. **וכמו כן**, עיין להרב החסיד 'אורות אלי' מסכת עדיות, על אותה שאמר¹⁸: חזור בך בארבעה דברים שהיית אומר וכו', ומוטב לי להקרא שוטה כל ימי ולא ליעשות שעה אחת רשע לפני המקום, כתב וזה לשונו: זאת ישיבו אל לבם יושבי קרנות, ומשחקים בקוביאות, ומאבדים כמה שעות, בדברים בטלים ושחוק וקלות ראש, ואילו יהי להו כל חללי דעלמא שיעשו מעשה שטות בפני רבים, אם הוא איש נכבד, כוז יבוז לכל הון שיתנו לו על זה, ועושים עצמם רשעים לפני המקום כמה שעות בהיותם יושבים במושב לצים וסוד משחקים, לא ירד בני עמהם, יעו"ש.

ועיין עוד להגאון הרא"ם בתשובה סימן נ' שכתב בתוך התשובה: אף על גב דמדאורייתא שרי לשחוק בקוביאי, דאינו אלא מדברי סופרים¹⁹, מכל מקום איסור דרבנן חמיר לן טפי, דהעובר על דברי חכמים חייב מיתה²⁰, יעו"ש. וכמו כן עיין בתשובת הרשב"א, והביאה הרב מרן 'בית יוסף' ביו"ד סימן רכ"ח, יעו"ש. וכמו כן עיין להרב מופת הדור והדרו מוהר"ח פלאגי זלה"ה בספר 'חקקי לב' חלק יו"ד סימן מ"ג, שהארץ והרחיב למעניתו, ושם נאמר בשם מהר"י אבראבנאל ז"ל ומשם מה"ר חיים אבואלעפיא ז"ל, כי בכלל המבזה את המועדות, שאמרו ז"ל²¹ דהוי כעובד עבודה זרה, הם המשחקים בקוביאי בחול המועד, שמתוך כך באים לקנטור ולמריבה ולכפירה וכו', הפך מה שצוית התורה²²: "ושמחת בחגך", שעיקר השמחה היא בתורה והם מתרחקים ממנה, עליהם נאמר²³ "כי דבר ה' בזה". ואפילו בשאר ימות השנה נראה דהו כעובדי עבודה זרה, כמו שאמרו רז"ל במדרש שוחר טוב, ובספרי²⁴ ורש"י סדר עקב על פסוק²⁵: "וסרתם ועבדתם אלקים אחרים", דהסר מדברי תורה הוי כעובד עבודה זרה וכו'.

וזהו כשהוא משחק בקוביאי בנאמנות וישרות, אבל כשגוזל עובר על "לא תגזול"²⁶, כשמשקר בדיבורו עובר על "מדבר שקר תרחק"²⁷, כשנשבע לשקר עובר משום "לא תשא"²⁸, כשמקלל את חבריו בשם עובר על לאו וחייב מלקות, כמו שפסק הרמב"ם והביאו הטור חו"מ סימן ז"ך, חוץ מכמה אסורים אחרים מדאורייתא ומדרבנן ומדברי סופרים וכו', וביטול קריאת שמע, תפילה שלא בציבור ולפעמים שלא בעונתה וכו', כמה חטאים רבים והווים ורגילים הנעשים ע"י שחוק בקוביאי כידוע מפורסם, יעו"ש במת"ק ודש"ן עדי"ן, פי צדיק יהגה חכמה רוח אלהים דבר בו, צדיק יסוד עולם זכה וזיכה את הרבים זיע"א. וראה זה חדש, כי אנא זעירי נהירנא, שראיתי בספר אחד מספרן של צדיקים חכמי ורבני המוסר זיע"א, לא ידעתי למי מקדושים, שכתב שכל אותן הצורות שבגייעולי הקארטיץ, יסודם בנוי רחמנא ליצלן על צורת קליפות ומרכבות טמאות ושמות הטומאה, ה' יצילנו, ודי בזה למי שיש לו לב.

ואתה תחזה עוד להרב החסיד 'בני יששכר' במאמרי החודשים דף מ"א עמוד א', שאמר מר בנועם מוסרו למשחקים, בפרט בימי חנוכה,

18. עדיות פ"ה מ"ו. 19. סנהדרין כד, ב. 20. ברכות ד, ב. 21. פסחים ק"ח, א. 22. דברים טו, יד. 23. במדבר טו, לא. 24. ספרי דברים פ"א פ"א. 25. דברים יא, טז. 26. ויקרא יט, יג. 27. שמות כג, ז. 28. שמות כ, ו. 29. מגילה טז, ב. 30. איוב ג, יג. 31. ענף ארץ ישראל. 32. ירמיהו ב, ז. 33. ישעיהו א, יב. 34. פרק לג. 35. שמו"א כה, כט. 36. איוב לח יג. 37. עיין לקמן סימן קלא, שנחלקו אם נאמר רק ברשעי האומות או גם ברשעי ישראל. 38. ויקרא יח, כה. 39. ספרי דברים פ"א פ"א. 40. ויקרא יח, כח.

למעוטי מידי אתא, וכמה מקומות דלא דייקינן מידי, ומאי קא מותיב ליה דאשתמיט מיניה דברי הרב מהר"ש יפה, ואדרבא תקשה להרב מוהר"ש יפה כל אותם המקומות שהזכיר. ועוד בה, מי גילה לו להכרח מוהר"ש יפה דהיא דנוחלי עולם הבא הוא ממניינא, ואחר המח"ר לא כן הוא, דהוכחת מוהר"ש יפה ברורה אף בלא ממניינא, ואי איתמר נמי 'אלו מנוחלי עולם הבא - הדר בא"י וכו', הוה משמע נמי כל אחד בפני עצמו, דאגברי קאי. ואף לדברי הרמ"ז דמניינא כל אחד בפני עצמו, היינו דווקא כעין דתנן ג' דברים וכיצא, דמניינא קאי אדברים, ואי הוה אמר הכא נמי ג' דברים העושה אותם מנוחלי עולם הבא הוה דייקינן כמו שכתבתי, ברם הכא דהעניין מוכיח דקאי אגברי, ודאי דתלתא גברי כל אחד עביד מילתא, ומזה מקשה מוהר"ש יפה ירושלמי עם תלמוד דידן, ולא ממניינא. ואם כן הוא, מאי מקשה אשתמוטי מפירוש שמפרש הוא בדברי מוהר"ש יפה.

ל"ד א"י. טעם הכתוב: "ארץ אשר אבניה ברזל" - א"י נשתבחה בנחושת וברזל שהם עיקר התשמיש

א"י. טעם הכתוב: "ארץ אשר אבניה ברזל" - במקום שתחשוב ששם אבנים, שם תמצא הברזל. וכן ההרים, שם תמצא הנחושת. והוה "לא תחסר כל בה" לפי פשוטו. כי העדר הברזל והנחושת, חסרון גדול בארץ, לפי שהם תשמישי הכלים שמשתמשים בהם ברוב, אבל הכסף והזהב, אינו חסרון גדול בארץ. ועל כן שיבא הארץ במה שהוא עיקר התשמיש והם הברזל ונחושת, שהעדרם חסרון גדול בארץ, ולא שיבא אותה בכסף וזהב. וכן הזכיר משה רבינו ע"ה בוואת הברכה, בברכת אשר - "ברזל ונחושת מנעליך"².

ודרשו רבותינו זכרונם לברכה³: "ארץ אשר אבניה ברזל" - אל תקרי אבניה אלא בונה, אלו תלמידי חכמים. כיוון הו"ל בזה לעניין האמונה ולקחו הפסוק הזה לאסמכתא. ע"כ רבינו בחיי פרשת עקב⁴.

ל"ה א"י. ורבינו מהר"ם אלשיך ז"ל¹ תירץ², כי לא בלבד מקצת מקומות שהארץ דשנה, כי אם אפילו במקומות אשר אבניה ברזל וכו', כי למה שאין דרך ארץ, שכולה טרסין ואבנים חזקים, להיות בה תבואה שמה ודשנה - אמר: "לא במסכנות תאכל בה לחם", ו"שלא תחסר כל בה", הא אפילו ב"ארץ אשר אבניה ברזל" וכו', עם כל זה "לא במסכנות תאכל בה לחם" וגם שם "לא תחסר כל בה", כל שכן שאר חלקיה, ע"כ.

ל"ו א"י. והגאון בעל 'כלי יקר'¹ פירש בזה, לפי שבסמוך הזהיר על המותרות ואמר²: "פן תאכל ושבעת" וכו', על זה הדרך אמר בכאן³: "ארץ אשר לא

ל"ג א"י. ירושלמי דשבת פרק א'¹, תני בשם ר' מאיר: כל מי שהוא קבוע בא"י, ואוכל חוליו בטרהה, ומדבר בלשון הקודש, וקורא את שמע בבוקר ובערב, מובטח לו שהוא בן עולם הבא, ע"כ. [עיי' מה שכתבתי בזה בסימן תק"כ].

והרב היפה מראה ז"ל כתב שם, וזה לשונו: משמע דכולהו בעי. ואף על גב דבפרק ערבי פסחים דף קי"ג עמוד א' א"ר יוחנן: ג' מנוחלי עולם הבא - הדר בא"י, והמגדל בניו לתלמוד תורה, והמבדיל על היין, אלמא דבדירת א"י לחוד הוא בן עולם הבא, אפשר דפליג, ע"כ. וכתב על דבריו הרב נחמד למראה שם, וזה לשונו: מה שכתב בפשיטות בדעת רבי יוחנן, דבדירת א"י לחוד הוא בן עולם הבא ולא בכלהו תלתא, נראה דנפקא ליה ממה שאמר ר' יוחנן: ג' מנוחלי עולם הבא, דמניינא אתא לאשמועינן דהוא בן עולם הבא אכל חדא וחדא. והכי מבואר ממה שנאמר בתלמוד דידן² בפרק ז' דמכילתין דף ס"ט עמוד א', דר' יוחנן גופיה סבירא ליה הכי, והוא על מאי דתנן: אבות מלאכות מ' חסר אחת, ופריך בגמרא: מניינא למה לי. ומשני: דאמר רבי יוחנן שאם עשאן כולם בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת, עי"ש. הרי דרבי יוחנן אויל לשיטתיה, דסבירא ליה דהיכא דתני מניינא הוא לאשמועינן דחייב אכל חדא וחדא, אם כן הכא נמי, דקאמר רבי יוחנן ג' מנוחלי עולם הבא, היינו אכל חדא וחדא. וכן ראיתי להרמ"ז³ פרק ב' דמכילתין משנה ו', במאי דשנו הו"ל בלשון המשנה: על שלוש עבירות נשים מתות בשעת לידתן - על שאינן זהירות בנדה, ובחלה, ובהדלקת הנר, שכתב, וזה לשונו: תני מניינא לאשמועינן דמתות אכל חדא וחדא, וכדאמרינן בגמרא גבי אבות מלאכות, יעו"ש.

ברם ראיתי להרב 'בית דוד' שם שהביא מה שכתב הרמ"ז וחלק עליו, וכתב דלא דייקינן כהאי גוונא אלא בעניין דינא, וכגון ארבעה ראשי שנים הן, ארבע אבות נזיקין, האשה נקנית בג' דברים, ע"כ. ואנכי הרואה תמהני עליו, איך אשתמיט מיניה דברי מוהר"ש יפה⁴ דכתיבנא, דמבואר יוצא דסבירא ליה דאף במקום דלא נפקא מיניה לעניין דינא אלא לעניין שכר נוחלי עולם הבא, עם כל זה אמרינן דמניינא אתא לאשמועינן אכל חדא וחדא, וכדברי הרמ"ז.

ואנא זעירא אמינא אחר המחילה רבה, בחינם השיגו להרב 'בית דוד', דמלבד דדברי הרב 'בית דוד' ברור מללו וטעמו ונימוקו עמו כאשר ביאר שם, דמה יענה הרב הרמ"ז במשנה דביצה⁵: ג' דברים ר"ג מחמיר וכו', וכן כתב הרב 'אדרת אליהו' בשיטתו, יעו"ש. וכן כתב הרב 'תוספת יו"ט' פרק ה' דבבא בתרא משנה ו' בשם הרשב"ם, דמניינא לאו

האם דירת א"י בלבד מזכה בעולם הבא או דוקא בצרון מעלות נוספות

לג | 1. הלכה ג. 2. במסכת שבת. 3. ספר 'קול הרמ"ז'. 4. היפה מראה. 5. פ"ב מ"ו. לד | 1. דברים ח, ט. - 'אָרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכָּנֹת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם. לֹא תִחְסַר כֹּל בָּהּ אֲרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנֶיהָ בְרִזָּל וּמִבְרִיךְ תִּפְלַח וְתִשָּׂא. 2. דברים לג, כה. 3. תענית ד, א. 4. דברים ח, ט. לה | 1. בספר 'תורת משה': 2. דלכאורה קשה למה שיבא הארץ בברזל ונחושת, ולא שיבא אותה בכסף וזהב. לו | 1. דברים שם. 2. דברים ח, יב. 3. דברים ח, ט.

במסכנות תאכל בה לחם", היינו הסיפוק ההכרחי באכילה. "ארץ אשר אבניה", היינו בונה, "ברזל", כי הבונה כדי צורכו הוא הבניין החזק כברזל אשר מתקיים לעד, לא כן הבונים הרבות למו, כי מבניין המותרים ודאי להרבה יהיה ושמם מאין יושב, כדרך רוב חצרות של שרים שמקוים בהם "ושאיה יוכת שער"4, ע"כ.

אבני א"י כבדים

ל"ז א"י. ובספר 'דרוש שמואל' תירץ, דבכסף וזהב בא"י אין שינוי לחו"ל, מה שאין כן אבני א"י כבדים, עיין בכתובות ותוספות דף קי"ב1, ועיין מדרש רבה סדר ויקהל פרשה מ"ט2, דא"י נקראת נחושת, ע"כ.

ל"ח א"י. אין שליטה לס"מ על ישראל בארץ ישראל1. ולכן כשראה הקב"ה שהוא רודף אחר יעקב אבינו ע"ה בכעס וחרון אף, כמו שכתוב2: "וילך הרנה", ועתה שמצא ליעקב יחידי היה לו רשות להזיקו הס וחלילה, מה עשה הקב"ה - קיפל הארץ תחתיו והיה שוכב על א"י, ואז לא היה לו יכולת לס"מ להזיקו כי אין רשות לס"מ בארץ, ע"כ טוב הארץ' דף ל"ג, [ועיין לקמן סימן ש"א שורש הקדמה זו באורך].

אין שליטה לס"מ על ישראל בארץ ישראל

כי על פי יסודו יתורץ דקדוק עצום בהני קראי פרשת ויצא3: "והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך, והיה זרעך כעפר הארץ וכו' והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך" וכו'. ולכאורה יש לדקדק, דהוה ליה להקדים הבטחת שמירת גופו תחילה ואחר כך שיתן לו מתנת הארץ, הא למה זה דומה, לאדם שהוא חולה ומסוכן וחבירו מבטיחו שיתן לו מתנה, דהכל כאין. ועל פי אמרי קדוש אתי שפיר, דהקדים לו טעם כעיקר לשמירתו, שהיא "הארץ אשר אתה שוכב עליה", ובזה "והנה אנכי עמך" וכו'.

ט"ל א"י. איתא במדרש: כשנחרב המקדש פיזור הקב"ה אבניו בכל העולם, דכתיב1: "תשתכנה אבני קדש בראש כל חוצות", בכל מקום שבעולם שנפל שם אבן, נבנה בית הכנסת, ע"כ, הביאו הרה"ק בספר 'אגדת אליהו' חלק א' דף פ"ט.

כשנחרב המקדש נבנו מאבניו בתי כנסת בעולם

ובזה נתן הרב טעם למה שנקרא בית הכנסת 'מקדש מעט', כלומר יש בו מעט מן המקדש, שהיא אותו אבן של מקדש שנשקע שם. וכן הביא הרב מדרש זה בספר 'ולא עוד אלא' דף א', ופירש בזה מאמרם שהבאנו לעיל: אמרו ליה לרבי יוחנן איכא סבי בבבל וכו'2.

טעם שנקרא בית הכנסת 'מקדש מעט'

ובזה יש להבין כוונת הכתוב בתהלים סימן פ"ז3: "אוהב

ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב" על פי דרכם ז"ל4, דהאי משכנות הוא על בתי כנסיות וכו', וכן במדרש ילקוט תהלים פ"ד5: "אוהב ה' שערי ציון", בכל מדינה ומדינה יש למלך פלטיץ אחד, לאיזה אחד הוא אוהב מכולם - פלטיץ שהוא בתוך מדינתו, אמר לו הקב"ה: מחבב אני בתי כנסיות ובתי מדרשות, ולמי אני מחבב יותר מהם - שערי ציון שהיא פלטיץ שלי, ע"כ - ולזה אמר ש"אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב", שהגם שבתי כנסיות נחשבים מקדש מעט, בהיותם בכל מקום בעולם, כמדובר, עם כל זה, שערי ציון אוהב אותם יותר, ומפרש ואזיל6: "נכבדות מדובר בך עיר האלקים סלה". ולולי זה היה קשה, מהיכא תיתי שלא יאהב זה יותר מזה.

ודרך אגב אני מזכיר מאמרם ז"ל בפרק א' דברכות7: מאי דכתיב "אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב" - אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות. ומקשינן, דבית המדרש לומדים שם הלכות, ואיך קאמר שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי מדרשות. ועיין לגאון עוזנו ב'פתח עינים' דף ה' מה שתירץ. וראה זה מצאתי במדרש שוחר טוב מזמור פ"ז, דשם הגירסא הכי: אמר הקב"ה, אוהב אני שערים המצויינים בהלכה מכל בתי כנסיות, ותו לא. והיא ודאי גירסא אמיתית בלי ספק.

שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי מדרשות

מ' א"י. יש לה בעצמה סגולה נפלאה ויחס גדול לקבול הניצוץ האלקי, והשגחה העליונה תתיחד באותה הארץ באופן נפלא, מה שאין כן בשום ארץ אחרת. ולהורות על מעלת הארץ בעצמה, זכרו הז"ל1 שאדם הראשון לא בראו השי"ת אלא ממקום קדוש וטהור, ממקום בית המקדש. וכאשר בחר באברהם ציווהו2: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך", להגיד שבהיותו עבד אלוקים ודבק בו, צריך שיעתק לאותו מקום השלמות. הנה אם כן, היתה הארץ ההיא, מצד טבעה ומצבה אצל העליונים, נבחרת מכל הארצות, ולכן העידה התורה3 עליה: "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה". ועל בית המקדש נאמר לשלמה4: "והיו עיני ולבי שם כל הימים". וכל זה ממה שיורה שהארץ בעצמה, מלבד העם היושב בה, היא היתה מקודשת בעצמה. ולכן היו רוב המצוות תלויות בארץ, כי הם היו מכלל עבודתה.

סגולת הארץ

ולכן בני קורה שיבחו את ירושלים וקראוה5: "יפה נוף משוש כל הארץ קרית מלך רב", ואמרו בשם המלכים, שיתמהו על קדושת הארץ ההיא ומעלתה: "דמינו אלקים הסדך בקרב היכלך", רצונו לומר, היינו מדמים וחושבים שחסדך והשפעתך היה בלבד בקרב היכלך, שהיא בית המקדש, ומצאנו שאינו

כל א"י נבחרת ומיוחדת להשגחת ה' ולא רק בית המקדש

4. ישעיה כד, יב. לז 1. עמי א - 'רבי חנינא הוה מתקל מתקליה' - 'פירוש שוקל אבנים ומוצאן קלות, אמר: עדיין לא נכנסתי לארץ ישראל. כיוון ששקלן ומצאן כבדות, אמר: כבר נכנסתי לארץ ישראל'. 2. אות ב. לח 1. עיין לקמן סימן רצה, ומה שהקשה על כך ותיירץ לקמן סימן פג. 2. בראשית כח, יג-טו. טל 1. איכה ד, א. 2. ברכות ת, א. 3. פסוק ב. 4. ברכות ת, א. 5. 'לק"ש תהלים רמז תתלו. 6. תהלים פז, ג. 7. ברכות ת, א. מ 1. ירושלמי נזיר פ"ז ה"ב. 2. בראשית יב, א. 3. דברים יא, יב. 4. מל"א ט, ג. 5. תהלים מח, א-יב - "שיר מְזֻמָּר לְבָנֵי קְדָח: גְּדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר קְדִשׁוֹ: יְפֵה נוֹף מְשׁוֹשׁ קַל הָאָרֶץ הַר צִיּוֹן יִרְקָתָי צִפּוֹן קְרִיַת מְלֶכֶךְ רַב וְכוּ: דְּמֵינוּ אֱלֹהִים חֲסָדָךְ בְּקֶרֶב הַיְכָלְךָ:

לו א"י שהיא נחלה בלי מצרים.

א"י כנגד
החמה
וכנגד
השבת

מ"א א"י. היא באמצע ו' אקלימין - ג' אקלימין מימין, וג' אקלימין משמאל, וא"י באמצע שנאמר: "יפה נוף משוש כל הארץ", כדמיון יום השבת בשאר ימי השבוע. כי חד בשבא, תרי בשבא, תלת בשבא, בתר שבתא, רביעי, ה', ו', קמי שבתא. וכן ו' כוכבי לכת בעולם, חמה באמצע שצ"ם חנוכ"ל² - שצ"ם מצד זה, נכ"ל מצד זה. נמצא שא"י הוא כנגד החמה, וזה שאמרו: שמיש בשבת צדקה לעניים, ע"כ ילקוט חדש ערך ארץ ישראל בשם מגלה עמוקות⁴, יעו"ש. וגאון עוזנו בספר חומת אנך פרשת ויקהל הביא הקדמה זו בשם ספר קדמון, ע"ש⁵.

ויש לרמז שלושתן בראשי תיבות חש"ק⁶. וזהו ר"ק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם⁷, כי כולם ניתנו מאהבת ישראל, כידוע. [עיין בכראשית רבה פרשה מ"ה⁸: "פתח האהל"⁹ - פתח טוב פתחת לעוברים ושבים וכו', שאלולי את לא בראתי גלגל חמה, שנאמר¹⁰: "לשמש שם אהל בהם" וכו', יעו"ש, וכמו כן בויקרא רבה פרשה כ"ח¹¹: כל מה שהבריות מגדלים במצוות ובמעשים טובים דיים שהקב"ה מזריח להם השמש, שנאמר¹²: "זורח השמש", יעו"ש.] ובזה יתבאר המאמר דלעיל: "כל המענג שבת נותנין לו נחלה בלי מצרים"¹³, יען דמיון א"י כדמיון השבת.

ובזה יובן גם כן דברי הרב ארץ החיים, מזמור ל"ז, שכתב וזה לשונו: הנה ג' דברים באים על ידי יסורין: תורה, א"י, עולם הבא¹⁴. וסימנם את"ה גבור, ראשי תיבות - א"י, תורה, הבא, אלו באים במידת הדין גבורה. וזה שכתוב¹⁵: "ועשה טוב" - תורה, "שכון ארץ" - א"י, "רעה אמונה" - עולם הבא, "והתענג על ה'" - שבת, היא מתנה טובה, ע"כ. והרי הוא כמבואר. גם בדברי הרב מהר"י אברבנאל יבוא על נכון, ודו"ק.

כיבו
שריפה ע"י
נוכרי
בשבת

מ"ב א"י. איתא בירושלמי פרק כל כתבי: בימי רבי אמי נפלה דליקה בכפר, אפיק רבי אמי כרוז בשוקי דארמאי ומר, מאן דעבד לא מפסיד². אמר רבי אליעזר ברבי יוסה קומי רבי יוסה³ - סכנה היתה⁴. אם

כן, אלא גם "תהלתך על קצוי ארץ", רצונו לומר, שכל א"י היתה מושפעת ונבחרת ומיוחדת להשגחתו ית'. ולכן, כמו ש"ישמח הר ציון" בפרט בעבור ירושלים, כן "תגלנה" בכלל "בנות יהודה" בכל עריהם.

נמצא, שהיתה א"י נבחרת ונחמדת לפניו יתעלה מתוך כל שאר הארצות, כמו שהיה העם הישראלי נבחר מכל שאר העמים. ומפני זה רצה הקב"ה, שכמו שהאומה בכללה תעשה זכר בשביתת היום השביעי אל הפינה הקדושה מבריאת העולם וחיידושו, ככה הארץ הנבחרת תעיד על זה בשמטתה השנה השביעית. ולזה נתן הסיבה במצוות השמיטה⁶: "שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה"⁷, רצונו לומר, ששמיטת הארץ יהיה כמו השבת המקודש אשר לישראל, ושענין השביתה ההיא, היא לרמוז ולהעיד על שבת בראשית, שבת לה, "כי בו שבת מכל מלאכתו"⁷, וכאילו הארץ היא למעלת קדושתה, עם היותה בלתי מדוברת, תעיד בפניה הזאת מה שיעיד העם הישראלי בשבתותיהם, ותהיה עדות הארץ בזמן היותר ניכר שבה, והוא השביתה מענין התבואה המתחדש בה, עכ"ל מהר"י אברבנאל בפירושו לאבות פרק ה' משנה ט'⁸, הביא דבריו הרב מדרש שמואל' שם ע"ש.

כי על פי יסודו יתבאר מאמר חז"ל בפרק כל כתיב⁹: אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים וכו'. וראיתי להרב יערות דבש' חלק ב' דף נ"ו, שפירושו, כי אמרו¹⁰: א"י ארץ צבי¹¹, שהוא בעצם קטן, אמנם על פי נס מחזיק מרובה, כי מקום דאין בעצם ראוי להחזיק מאה קנה מחזיק עשרים כרכים, וזהו נחלה בלי מצרים. ואמרו לכך נקראת 'נחלת יעקב'¹², כי ביעקב קיפול הקב"ה כל א"י תחת ראשו, כי תוכן א"י מעט הכמות, ומתפשט מאוד מאוד לאין תכלית, ולכך היה נצרך תחת ראש יעקב, ולזה נחלה בלי מצרים קרויה 'נחלת יעקב', כי היא כפולה ומכופלת, ובעת הצורך מתפשטת מקיפולה אילך ואילך, ע"ש.

ויש להבין, דהיאך תלוי זה בזה, דמי שמענג שבת נותנין לו נחלה בלי מצרים שהיא א"י. ועל פי אמרי קדוש הנאמרים למעלה יבוא על נכון, יען דמיון השבת עם דמיון הארץ שבת אחים גם יחד, ולזה שכר המענג שבת נותנין

כעדות
העם
הנבחר
על
הבריאה
בשביתתו
כן תעיד
הארץ
הנבחרת
בשביתתה

טעם
שהמענג
את
השבת
זוכה
לנחלה
בלי
מצרים
שהיא א"י

קְשִׁמְךָ אֱלֹהִים בְּנֵי תְהַלְתְּךָ עַל קִצְיֵי אֶרֶץ צֶדֶק מְלֵאָה יְמִינֵי: יִשְׂמַח הָרַץ צִיּוֹן תְּגַלְגֵּלָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ. 6. ויקרא כה, ד. 7. בראשית ב, ג. 8. בספר נחלת אבות. 9. שבת קיח, א. 10. גיטין נ, ג. - "אמר רב יהודה אמר רב אסי: ששים רבוא עיירות היו לו לינאי המלך בהר המלך, וכל אחת ואחת היו בה כיוצאי מצרים, חוץ משלש שהיו בהן כפלים כיוצאי מצרים, וכו'. אמר עולא: לדידי חזי לי ההוא אתרא, ואפילו שיתין ריבוותא קני לא מחזיק. אמר ליה ההוא צדוקי לרבי חנינא: שקורי משקריתו. אמר ליה: 'ארץ צבי' כתיב בה (ירמיהו ג, ט). מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו, אף ארץ ישראל, בזמן שיושבין עליה רווחא, ובזמן שאין יושבין עליה גמדה". ובכתובות קיא, א - "למה ארץ ישראל נמשלה לצבי? לומר לך: מה צבי זה אין עורו מחזיק בשרו, אף ארץ ישראל אינה מחזקת פירותיה". 11. ירמיהו ג, יט. 12. ישעיה נח, יד. **מא** | 1. תהלים מח, ג. 2. שצ"ם חנוכ"ל - שבתאי צדק, מאדים, חמה, נוגה, כוכב, לבנה. 3. תענית ח, ב. 4. על פרשת ואתחנן אופן רמט. 5. עיין עוד לקמן סימן סה. 6. חמה, שיבת, ובק' אולי כוונתו קרית מלך רב, על פי המשך הפסוק שהביא מתהלים מח, ג "יפה נוף משוש כל הארץ, הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב". 7. דברים י, טו. 8. אות ת. 9. בראשית יח, א - "והוא ישב פתח האהל פחם היום". 10. תהלים יט, ה. 11. אות א. 12. קהלת א, ה. 13. שבת קיח, א. 14. ברכות ה, א. 15. תהלים לו, ג-ד - "בְּטֶשֶׁת בְּהַ' וְעֵשֶׂת טוֹב יִשְׁכַּן אֶרֶץ וְרָעָה אֲמוֹנָה: וְהִתְעַנַּג עַל הַ' וְיִתְּן לָךְ מִשְׁעָלֶת לְבָבְךָ". **מב** | 1. שבת פט"ז ה"ז. 2. פירוש: "הכריז רבי אמי כרוז בשוק של עכו"ם ואמר: מי שמכבה לא יפסיד, כלומר יתן לו שכרו לאחר השבת" (קרבן העדה). 3. "אמר רבי אליעזר לרבי יוסה, שרבי אמי עבד כן, ותמה עליו איך עבד כן" (שם). 4. "השיב לו רבי יוסה, שמסתמא סכנה היתה" (שם).

עושה כל ישראל חברים³. מעתה אפילו בשאר ימות השנה - אמר רבי זעיריה: ובלבד בשעה "ששם עלו שבטים" ע"כ. ופירש מהר"ש יפה, שהיא עושה כל ישראל חברים - שנאמנים בה על הקודש ועל התרומה, כדתנן במתניתין⁴, ואם כן כל ישראל כחבר שהוא נאמן.

היתה סכנה אפילו רבי אמי יטפיל⁵, ולא כן תני, כל דבר שיש בו סכנה אין אומרים יעשו דברים הללו בנשים ובקטנים, אלא אפילו בגדולים, אפילו בישראל, ע"כ. ופירש הרב 'קרבן העדה' שם, דרבי אמי לא משני מידי, והוא מתיר אפילו שלא במקום סכנה, כיון דאינו עושהו שלוחו ממש, ע"כ.

ושמעתי מקשים מכאן על דברי הרב 'מים שאל', בתשובה סימן א', שפסק, בחצר שהיה בירושלים חרב, ועל ידי כמה כרכורים והוצאות עד שנתנו אילי הארץ רשות לבנותו, והגיע יום שבת קודש ורוצים לגמור הבניין, שמא יחזרו בהם וישאר חרב - שמותר להניח הפועלים לעשות מלאכה בשבת. והוא ממה שפסק מרן בשו"ע סימן ש"ו סעיף י"א, וזה לשונו: מותר לקנות בית מן הגוי בא"י בשבת, וחותר ומעלה בערכאות שלהם, דכיון דאינו אלא מדרבנן, משום יישוב א"י לא גזרו, יעו"ש. ואם מה שלא היה מעולם של ישראל, משום יישוב מותר, כל שכן מה שכבר הוא ביד ישראל ורוצים לתקנו, ויש לחוש שמא יתבטל אם לא יגמרו, דודאי מותר. דהעיקר איסור מלאכה על ידי גוי אינו אלא משום דאמירה לגוי שבות, וכיון דהכא לא גזרו משום שבות, ליכא איסורא כלל, יעו"ש - דאם כן, אמאי הוצרך לומר במעשה דרבי אמי, סכנה היתה, תיפוק ליה משום יישוב א"י, דהאי מעשה בא"י הוה, ע"כ.

יישוב הארץ ע"י נוכרי בשבת

ול"י נראה דלא קשה מידי, דהא רבי אמי אזיל לשיטתו, שאמר בתלמוד דידן פרק כל כתבי⁶, וזה לשונו: אמר רבי אמי: בדליקה התיירו לומר כל המכבה אינו מפסיד. הרי שרבי אמי אמר סתמא, בין לארץ בין לחו"ל. וטעמו של דבר, כיון דאינו עושהו שלוחו ממש, אלא כל המכבה אינו מפסיד, וגוי מדעתא דידיה עביד. וכן כתבו התוספות שם ד"ה 'אלא מיהא', וזה לשונם: מכל מקום קיימא לן כרבי אמי, ובירושלמי אמר שעשה רבי אמי מעשה כזה, ע"כ.

ואם כן, כשהקשה בירושלמי על רבי אמי, לא מצי לתרץ משום יישוב א"י, דהא רבי אמי מתיר אפילו בחו"ל. ועוד, אם איתא דטעמו דרבי אמי משום א"י, אפילו לומר להדיא לגוי מותר, כיון דאמירה לגוי שבות ומשום יישוב א"י לא גזרו, אלא מוכרח לומר דרבי אמי התיר בכל מקום, ועל זה הוצרך לומר סכנה היתה. ועיין ב'שלטי הגבורים' שם⁷ מה שכתב בשם הרי"א ז"ל, יעו"ש.

היתר כיבוי ע"י נוכרי אף בחו"ל

מ"ג א"י. איתא בירושלמי פרק ג' דחגיגה¹: "ירושלם הבנויה כעיר שחבורה לה יחדיו"², עיר שהיא

ירושלם עושה ברגל את כל ישראל חברים

איסור גידול תרנגולים בירושלים - לאוכלי קודשים או לכל ישראל

ובחומר בקדש⁶ תנינן נמי להך דרשה דרבי יהושע בן לוי בעניין אחר, דקאמר שעושה כל ישראל חברים, היינו בחוקת נאמנות כחברים. ולא קשיא, דדרשת "שחבורה לה", איכא למידרשה הכי והכי, עכ"ל.

וראיתי להרב מופת דורנו, מהר"ח פאלאגי ה"י, בספר 'נפש חיים' מערכת י' אות צ"ה, שהביא לשון הירושלמי דחגיגה הנזכר, ופירש בו כמה שתירצו חכמי אשכנז לטענת 'אחרי רבים להטות'⁷ מכח הארץ, דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, ומכח בית המקדש, דחשיבי ישראל רבים. ולזה אמרו דירושלים עושה לכל ישראל חברים, דהיינו שיהיו בחברותם ולא יהיה בהם מחלוקת, משום מין שיטעון אחרי רבים וכו', יעו"ש.

ואחר המחילה, מסוף המאמר - אמר רבי זעיריה: ובלבד "ששם עלו שבטים", אינו נראה כן. [גם שיש לפקפק, דסתמא אמרו כשישראל קבועים על אדמתם קביעי וקיימי, כמו שיראה המעיין בספרי הדרשנים, עיין לקמן סימן קי"א, מכל מקום יש לומר דירושלים עיקר וכל א"י בכלל, עיין מה שכתבתי בסימן תפ"ב, האמנם פירושו ז"ל במאמר

לימודים נוספים בדרשת "שחבורה לה יחדיו"

5. "הקשה, דאם היתה סכנה, אפילו רבי אמי יכבה בעצמו" (שם). 6. שבת קכא, א. 7. מה, א מדפי הרי"ף. 8. הלכה ו. 2. תהלים קכב, ג-ד - "ירושלם הבנויה כעיר שחבורה לה יחדיו: ששם עלו שבטים שקבטי יחדו עדות לישראל להזות לשם ה'". 3. בשעת הרגל. 4. חגיגה כו, א. 5. ירושלמי פ"ז ה"ז. 6. חגיגה כו, א. 7. דאיתא בויקרא רבה פרשה ד, ו - "אמר ר' אלעשא: גוי אחד שאל את ר' יהושע בן קרחה, כתיב בתורתכם (שמות כג, ב) אחרי רבים להטות; אנו מרובים מכם, מפני מה אין אתם משוין עמנו בעבודה זרה".

זו היא שקשה, וי"ל ודו"ק. מיהו מה שפירש הרב שם כוונת הכתוב⁸: "כי חזק בריחי שעריך ברך בניך בקרבך השם גבולך שלום", הדרשה תדרש.

נ"א א"י. "נשבע להרע ולא ימיר", זהירות יתירה בדבר השבועות בביטוי השפתים ובשטרות, שחילול דבריהם מביא לידי חלול ה' ולהטיל מום בקודשים.

מ"ד א"י. אמר הצעיר: נסב"ר לבי בקרבי לרגל המלאכה, להעלות על ספר חוקה מה שכתב הרב החסיד בספר 'דבר שמואל' סימן קנ"ו לחכם אחד שרצה לעלות לדור בא"י, לזרו ולקדש עצמו, ולעשות משמרת למשמרתו בקצת. ואמרתי לחלקם לבתי"ם לבדי"ם על פי דבריו ז"ל, ודו"ק, וזה לשונו הטהור שם:

נ"א א"י. "כספו לא נתן בנשך", להזהר ולהשמר מאיסור הריבית, צרעת פורחת היא כהיום בהמון עדתינו, וכפרט הקצוצה הנעשה בהיתר ליתומים ואלמנות, ויש מקילים גם כן לבעל תורה.

"מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו"¹ - "הולך תמים ופועל צדק"², בדקדוק חילוק המעות ששולחים לעניים על ידו, שלא לשנות בהם מדעת בעלים, ושלא לחלקם, כי אם ביושר ואמונה לכל אחד כפי הראוי לו ומיוחד, בסתם או במפורש.

נ"ב א"י. "ושוחד על נקי לא לקח"¹, לעשות משמרת למשמרת לבלתי התקבל פרס ושכר על הדינים וכתובת הפסקים, היא גרמא בנויקין וערעורי דברים כנגד תלמידי חכמים.

מ"ה א"י. "ודובר אמת בלבבו", לקיים באמת ואמונה כל התנאים שעושים טובי העיר עם הבאים לדור שם על דבר המסים ושאר צרכי העיר, לא יעברו עליהם בשום אופן וסיבה כל משך זמן המוגבל לשמירתן.

גם אלה לחכמים לדרוש ולהקור ולתקן: להחמיר באיסור ייחודי השפחות, ועשיית מלאכתן בשבת, ובחמיוס משקה הקאפ"י. בוריוות בדיקת הסכין של שחיטה, וזהירות הממונים על מלאכת הניקור. בהשגחת מעשה הגבינות, לראות החליבה והכשר הכלים. בגדר קדושת הצניעות, כל אחר לגבי בניו ובני ביתו בדירתם הצרה עליית קיר קטנה. לזרו התלמידים שיהיו בקיאים בכל כ"ד ספרי המקרא, והשגרת גירסת המשנה בעל פה, וקביעות עיון פירוש רש"י בפירושה ודקדוקיה, עכ"ל הזך.

מ"ו א"י. "לא רגל על לשונו", איסור הקללות איש לרעהו על כל דבר או סיבה קלה שבקלות, ונמצא חוטא ולא לו.

והאיש הנלכב יהיו דבריו אלה טוטפות בין עיניו, ויראה ויעמיק בכל אזהרה, שנמשך ממנה כמה ענפים ושריגים למי שיש לו מוח בקודקודו.

מ"ז א"י. "לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרובו", בעת פטירת אחד מן הבאים לגור בארץ, שלא ליקח ממה שהשאיר שם אחריו יותר מהראוי להוצאת קבורתו והספדו, ולכלכל בזה דבריהם במשפט השווה לכל כפי ממונו ומדרגתו. ומותר המת ליורשיו יהא מונח שם ביד בית דין או אנשים נאמנים בפקדון עד שיוחזר ליורשיו בחשבון צדק, שלא ליתן פתחון פה למערערים.

ואני עני וכואב, עם שפשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד, ואיני כדאי להוכיח, עם כל זה לייסר את עצמי ולאנשים אשר כגילי, אמרתי להעלות על זכרוני מה שדרשתי כמה פעמים בעניין זה. והוא שבעוונותינו כי רבו, במקום שבעלותנו אל המקום אשר בחר ה' לתקן עצמנו ולהוסיף על חיובינו מצוות ומעשים, מה שהיינו פטורים בחו"ל, כגון מצוות תרומות ומעשרות וכיוצא, וכדאיאתא בסוטה סוף פרק קמא דף י"ד²: דרש ר' שמלאי: מפני מה נתאוה משה רבינו ע"ה ליכנס לא"י, וכי לאכול מפריה היה צריך או לשבוע מטובה - אלא כך אמר משה רבינו ע"ה: כמה מצוות יש בא"י שאינן נהוגות בחו"ל, אכנס לארץ כדי שיתקיימו על ידי. ומזה מביא סמך רבינו הסמ"ג בהלכות ציצית דף ק"ט, מה שאנו נוהגים לצוות לקנות טלית כדי להתחייב. ונמצא שעלייתנו היא להוסיף על חיובינו. ורואה אנכי כי הן בעוון, שאפילו הדברים שהיינו נוהרים בהם ביתר שאת וביתר עז חלפו והלכו למו, ושכינה מה הלשון

מ"ח א"י¹. "נבזה בעיניו נמאס", למעט בתענוגים ותאוות גופים, ובכללם התענוג באבק ועשב הטאבאק"ו ואבידת זמן הלימוד בזה, והאיסור הגורם בימים-טובים על דבר הכיבוי, וצווחו עליה קמאי.

תוכחה על הצורך להוסיף הקפדה בקיום המצוות בא"י

מ"ט א"י. "ואת יראי ה' יכבד" - התלמידים ההגונים להזהר בשקידת הלימוד, שלא יבטלו אפילו שעה אחת, או להפסיק בדברים אחרים אפילו של מצווה שיוכלו לעשות על ידי אחרים, כל זמן שעוסקים עמהם לשם שמים ללמדם.

8. תהלים קמז, יג. **מד** | 1. תהלים כד, ג. וכעין זה הוא הפסוק הראשון בפרק טו בתהלים, שאותו הולך הדבר שמואל ומבאר - "מְזֹמֵר לְדָוִד, ה' מי יגור בְּאֶהָלָךָ מי יִשְׁכֵּן בְּהַר קְדֹשְׁךָ". 2. תהלים טו, ב. והולך ומפרש את כל הפרק (פסוקים א-ה) בפסקאות הבאות - "מְזֹמֵר לְדָוִד ה' מי יגור בְּאֶהָלָךָ מי יִשְׁכֵּן בְּהַר קְדֹשְׁךָ הולך תמים ופועל צדק ודבר אמת בלבבו: לא רגל על לשונו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרבו: נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד נשבע להרע ולא ימיר: כספו לא נתן בנשך ונשך לא לקח עשה אלה לא מוט לעולם". **מח** | 1. בדפוס הישן דולג כאן סימן מו, והשלמנו אותו מ'לוח השמטות וטעויות' המודפס בסופו. **נב** | 1. שם. 2. עמוד א.

והואיל ועיקר ביאתנו אל הקודש הוא להחמיר ולהוסיף חיוב על חיובינו, ראוי והגון לאחוז במידות הטובות שהיינו מוחזקים בהם, וליקח המידות טובות שבכאן, וטובים השניים וזה כל האדם. לא כשויטים הסכלים אשר אחזו למו השני קולות, ואין כל מאומה בידם, וטוב היה להם ישיבתם בחו"ל מלבוא להכעיסו בהיכל קדשו.

כי על כן אחי ועמי הטו אוזנכם אל כל האמור, שמעו ותחי נפשכם, מקרא זה לא ימוש מפנים: "אחת שאלתי מאת ה' וכו' לחזות בנועם ה'"¹⁰, וכדכתיבנא לעיל¹¹ ששלושתן כרוכין זה בזה, וזה הוא תכלית ביאתכם לעיר הקודש לזכות לשלושה בני נ"ח, וה' הטוב יזכנו לעשות רצונו כרצונו, אמן כן יהי רצון.

הבא לא"י
מכניס
עצמו לידי
חיוב ולכן
נתבע
להזהר
ביותר

וזה לשון הרב החסיד בספר 'שני לוחות הברית' דף ע"ז עמוד ב: עתה באתי להיותי כמזכיר בדינים הנהוגים בא"י, ואם תזכו כמוני לבוא לארץ הקודש לדור, כדי שתדעו מה לעשות, ולזרו אתכם שתהיו מאוד מדקדקים בהם לבלתי תחטאו ח"ו וכו'. ואני דנתי עם עצמי וחשבתי בלבבי, אני מחויב לקיים יותר מהם, ואפילו למכור גלימא דאכתפאי, כי יאמר לי הקב"ה: למה באת ממקום שהיית פטור מזה ובאת למקום החיוב, ועתה במקום החיוב תעווב המצוה, מדוע באת לטמא את ארצי. בשלמא הדרים כבר שמה, אין עונשם גדול כל כך.

ועוד, כל הנוסע לארץ הקודש נוסע בשביל לקדש את עצמו ולקיים המצווה אשר שמה, כעניין שאמרו ז"ל סוף פרק קמא דסוטה¹²: דרש ר' שמלאי וכו', כי ראוי לאדם להביא את עצמו לידי חיוב מצווה כדי לקיימה, אף על פי שאין מחויב בה, יביא עצמו לידי חיוב. ומי שאינו עושה כן, לפעמים נענש בעת שהדין שלמעלה מתוח, כדאיתא בפרק התכלת¹³, דאמר ליה מלאכא לרב קטינא: סדינא בקייטא סרבלא¹⁴ בסתווא, ציצית מזה תהא עליה - אמר ליה: ענשיתון אעשה, אמר ליה: בעידן ריתחא ענשיתון. ובפרק במה מדליקין¹⁵ אית ליה לחד תנא, דבעוון מזוזה בניים מתים, דכתיב¹⁶: "גם ככנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים לא במחתרת מצאתים"¹⁷. פירש רש"י: 'כמחתרת' - שאין לה פצימין וכו'. כי מאחר שלא עשו פצימין נפטרו ממזוזה, והיה ראוי אדרבא, להביא עצמן לידי חיוב מזוזה. וזה היה עניין משה רבינו ע"ה, שהיה רוצה להביא את עצמו לידי חיוב קיום המצוות בא"י. והנה הבא לא"י והמצווה הבאה לידו לא יקיימה ח"ו.

וכן כתב ב'ספר ההרדים', וזה לשונו: וכל הבאים לדור בא"י חייבים לזהר מאוד בכל מצוות התלויות בא"י כשם שהיו זהירים לקיימם האמוראים שדרו בה, כדי שלא תהיה מצוות

אומרת: הגמול הזה קויתי, לא די מה שהכעסתם אותי מקודם, עוד תוסיפו סרה בביתי ובחומותי, מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי. ואם כי הדברים ופרטיהם רבו מצערונ¹⁸, אמרתי להזכיר שני ראשים עיקריים והכרחיים.

הא', ידוע הוא, כשהוא בחו"ל, כי יהיה ריב בין אנשים, ונגשו אל המשפט ושפטום, והצדיק את הצדיק והרשיעו את הרשע, וכל איש ישראל מקבל עליו את הדין באיזה אופן שיהיה, או מיראת שמים או מיראת העונש, שיעשו בו משפט כתוב, עונה בעל כורחו אמן.

ובעלותו ההרה, או לעיניים שכך רואות, או לאוזניים שכך שומעות, הלשון אומרת, אמריה ממררת: מעם לוועז אני, איני מפתח לא מהדיין ולא מהרב, כי פתשגן הכתב להינתן דת בידו, ועמוד הדין נהרס ונפרץ, ועל ידי זה יבוא ליכשל בשאר עניינים, וכמאמר הכתוב⁴: "שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ", כי מי גרם ששתו בשמים פיהם - לשונם שתהלך בארץ.

הב', כמו כן ידוע, שהמנהג בחו"ל להיות גובין גבייה אחר גבייה ומתן אחר מתן בזמנים הנצרכים, ובחגים ובמועדים מנה אחת אפיים בכפלי כפליים להוצאות המועדים כי רבו. ובבואו אל הקודש נעשה חופשי מהמצוות, אדרבה, הוא צריך לאכול מפריה וכזה וכזה ממנהדורי מילי בטענות בלות ומטולאות, טלאי על גבי טלאי, עד שפוטר את עצמו ממצווה רבה וגדולה אין ערוך אליה, ופוט"ר אין אותו⁵. כי מהראוי למי שחננו ה' עושר ונכסים, ועלה למקום שלא זכו אבותיו, ורואה גודל ותוקף צר"א דעניותא⁶ בבני א"י, צרות תכופות שבר אל שבר, שיתן יותר ממה שהיה גותן בחו"ל. וה' הטוב יכפר בעד, ויסיר לב האבן ממנו, כי ישראל קרושים הם, ושאר שבעיסה הוא המעכב⁷.

ואולי נוכל להמליץ בזה כוונת מקרא שכתוב בישעיה⁸: "כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא" וגו'. דקדק לומר "שמרו", כמו שהייתם בחו"ל, ובזה "כי קרובה" וכו'.

עוד זאת אדרוש לכל ירא וחרד לדבר ה' וזכה לשכון כבוד בארצנו, להיות שורר בביתו להזהיר ולזרו בעניין מלבושי נשים, שיהיו כמנהג אנשי מערב שבית דדיהן מכוסה. כי פה עיר הקודש פשתה המספחת בעוונותינו, כי מכשילות את הרבים במראית העין, ומאבות יצאו תולדות, וזה הדבר מכאיב הגוף והנפש, ובפרט בעיר הקודש שאינה סובלת זנות, כמו שנבאר לקמן⁹ בסעיתא דשמיא. ועיין בספר 'חמדת ימים' חלק ב' דף ל"ט מה שמאריך בעניין זה, דרוש משם.

לקבל
הכרעת דין
התורה

לתת צדקה
כראוי לו

תוכחה
בעניין
הצניעות
בא"י

3. מליצה ע"פ תהלים סט, ה. 4. תהלים עג, ט. 5. מליצה ע"פ בראשית מ, ח. 6. ע"פ חולין קה, ב - "שרא דעניותא", פירוש: "שר הממונה על העניות" (רש"י). 7. ע"פ ברכות יז, א. 8. נו, א. 9. עיין לקמן סימן רלט. 10. תהלים כז, ד ועיין לעיל סימן א. 11. סימן ב, שא"י, תורה ועולם הבא כרוכין זה בזה. 12. יד, א. 13. מנחות מא, א. 14. "סרבלא - כגון אותן שלנו שהן עגולין ואין לה אלא שני כנפים למטה דפטורה מציצית" (רש"י). 15. שבת לב, ב. 16. ירמיה ב, לד. 17. ודורשת הגמרא - "שעשו פתחים כמחתרת".

דבקים כולם ביחד ברוח הטומאה בעבודה זרה, והיו בונים בניינים לפרצופיהם ולרוח הטומאה. וכשהיו מתחילים לבנות, היו אומרים דבר, וכיוון שהזכירו בפיהם עולה רוח הטומאה, וכשנגמרה המלאכה, ברוח הטומאה נגמרה. וכשבאו ישראל לארץ, רצה הקב"ה לטהר אותם ולקדש להם הארץ ולפנות מקום לשכינה, שלא תשרה השכינה תוך הטומאה ח"ו. ובשביל זה בנגע צרעת היו סותרים הבניינים של עצים ואבנים שנעשו בטומאה. ואם המעשה היה בשביל למצוא המטמוניות בלבד, יחזירו האבנים אחר כך למקומם והעפר למקומו, אבל הכתוב אומר: "וחלצו את האבנים וכו', ועפר אחר יקח", בשביל שיעבור רוח הטומאה ויתקדש עתה כקדם, ונמצאו ישראל בקדושה ובדירה קדושה שתשרה ביניהם השכינה, ע"כ יעו"ש.

והרב הדרשן המגיד בעל 'קול יעקב' בספרו 'קול בוכים' דף ע' תירץ לזה, וזה לשונו: דע כי ארצנו הקדושה לא היתה אצלנו כשאר ארצות אצל האומות, שאינם כי אם מקום לשבתם בלבד ואין מסגולת ארצותם לגוייהם אלו יותר מאלו. אבל א"י היו בה סגולות מיוחדות לישראל דווקא ולא לזולתם, והיא היתה ממש כמו הבגד העשוי לאדם מיוחד על פי מידתו, ולא יוכשר לאחר, אם לא כשיקלקלו וישנהו למידתו לארכו ולרחבו - כן היתה א"י מיוחדת לישראל והיה להם הצטרפות זה עם זה בסגולות מיוחדות. וכן אמרו חז"ל⁵ על פסוק: "וימודד ארץ" - מדד הקב"ה כל הארצות וכו', כי בה היו כל המקומות הנצרכים לתיקון נפשנו ושלמותנו, כמו הר הבית וכל אשר בו, והיתה מוכשרת לנבואה והכמה ורוח טהרה וקדושה, הנאותים לישראל לא לזולתם.

עוד יותר מזה היתה משונה א"י מכל הארצות, כי הם הינם כמו הבגדים, שאין להם חיבור עם לובשם כי אם כמה שהוא לבוש בהם - כן הארצות כולם אין להם חיבור עצמותי עם יושביהם כי אם מצד ישיבתם בהם. לא כן א"י הקדושה, שהיינו בתוכה כנשמה בתוך הגוף מצד החיבור העצמי שהיה לה עמנו, כמו הקליפה לפרי שיש להם חיבור טבעי, עד שיתעלה האחד בעליו האחר, וישפיל בשפלותו - כן היה חיבור א"י עמנו מצד ההרגשה בטהרת נפשנו ובחלאתה. והמופת על זה - צמיחת הנגעים בבתיים, אשר בארצות זולתה לא קרה כזה מעולם, ואין זאת כי אם מצד החיבור שהיה לארץ עמנו וכאילו היא עצם מעצמינו, וכמעט נפגמה נפשנו ונכתמה בחלאת עוון - תיכף היה נראה הנגע בקירות הבית, כאילו הרגישה הארץ את חולינו ומכאוב נפשנו.⁷

הדירה בא"י באה בעבירה של ביטול המצוות התלויות בה, ונמצא הפסדסם יותר על שכרם, ואלהי ישראל יעורנו לקיימן, יעו"ש דברי קודשון.

נ"ג א"י¹. בגמרא דזבחים דף קי"ט איתא: ת"ר "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה"², "מנוחה" - זו שילה, "נחלה" - זו ירושלים, דברי ר' יהודה. רבי שמעון אומר: "מנוחה" - זו ירושלים, "נחלה" - זו שילה. תנא דבי ר' ישמעאל: זו וזו שילה. רשב"י אומר: זו וזו ירושלים, ע"כ.

וראיתי להרב בעל 'ילקוט חדש' סימן ס"ח שהקשה, הא סתם רבי שמעון הוא רשב"י, והניח בצריך עיון. ועיין בספר 'בן יוחאי' דלת ק' שנתייע מזה לשיטתו היקרה, שיש חילוק בין הזמן שנקרא רבי שמעון סתם, שהוא קודם לכתו למערה, ואחרי צאתו מן המערה קראוהו רשב"י, ומשום הכי לא רמי דידיה אדידיה. והטעם לפי שנתעלית תורתו מאוד בעת היותו במערה, וחזר מתלי תלים של הלכות שאמר שלא אליבא דהלכתא. ולכן לא מצינו בכל הש"ס רומיא דרבי שמעון ארשב"י, ע"כ.

ועל פי אמרי קדוש, דברי הרב 'כלי יקר' הנאמרים למעלה⁴, יבוא על נכון שנקראת ירושלים 'מנוחה ונחלה', מלבד הטעם שאמרו רז"ל בגמרא⁵, והוא ד'נחלה' כפשטה כנגד תועלת הגשמי, ו'מנוחה' כנגד תועלת הרוחני, שהיא באמיתות מנוחה, והבן.

נ"ד א"י. כתיב¹: "כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזה ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם". ופירש רש"י²: בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם, לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן, ע"כ. וכן הוא בזוהר הקדוש פרשת תזריע³.

ועוד תירצו שם, שבכל דבר של קדושה צריך להזכיר בפיו, כגון בעשיית המשכן היו אומרים: זה בשביל המשכן, זה בשביל הפרוכת, וכן כל האומנים היו אומרים בעשייתם כך, בשביל שתשרה קדושה על ידם ואותה מלאכה תהיה מקודשת. ולעומת זה, מי שעושה מלאכה לעבודה זרה או לסטרא אחרא, מכיוון שהזכיר על ההיא מלאכה השמות הנזכרים, סטרא אחרא שורה עליהם, וכשהמלאכה נגמרת, בטומאה נגמרת. וכנעניים עוברי עבודה זרה היו, והיו

אל המנוחה ואל הנחלה

מתי נקרא ר"ש ומתי נקרא רשב"י

ירושלים נקראת 'מנוחה ונחלה'

צרעת הבתים נועדה לגלוי המטמוניות שבקירות

צרעת הבתים נועדה לטהרם ע"י בנייתם מחדש

על ידי צרעת הבתים ניכר הקשר העצמי שבין ישראל לארצם

נג 1. בדפוס ראשון הובא סימן זה כסימן כז נוסף, אך בלוח 'השמטות וטעויות' כתב המחבר שכאן הוא מקומו. 2. עמוד א. 3. דברים יט, ט. 4. סימן כז 5. זבחים קט, ב - "נחלה" - נחלת עולמים, 'מנוחה' - מנוחת ארון, דכתיב: "ויהי כנוח הארון". **נד** 1. ויקרא יד, לד. 2. תירץ מה דקשה לכאורה, דנגע צרעת אינו דבר טוב, ואם כן למה כתוב בלשון בשורה טובה - "ונתתי נגע צרעת", ולא "כי יהיה נגע צרעת" (ע"פ 'גור אריה'). 3. ויקרא דף ג, א. 4. ויקרא יד, מ-מג. 5. ויקרא רבה פרשה יג, ב - "מדד הקב"ה כל הארצות ולא מצא ארץ שראויה לינתן לישראל אלא ארץ ישראל". 6. חבקוק ג, ו. 7. עיין רמב"ן ויקרא יג, מז - "והבגד כי יהיה בו נגע צרעת" - זה איננו בטבע כלל ולא הוה בעולם, וכן נגעי הבתים, אבל בהיות ישראל שלמים לה יהיה רוח השם עליהם תמיד להעמיד גופם ובגדיהם ובתייהם במראה טוב, וכאשר יקרה באחד מהם חטא ועון, יתהוו כיעור בבשרו או בבגדו או בביתו, להראות כי השם סר מעליו. ולכן אמר הכתוב: "ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם", כי היא מכת השם בבית ההוא. והנה איננו נוהג אלא בארץ שהיא נחלת ה', כמו שאמר 'כי תבאו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזה', ואין הדבר מפני היותו חובת קרקע, אבל מפני שלא יבוא

שדרשו ז"ל, שנקרא שמו של משיח - ה', וכן ירושלים, וכן המלאכים, שנקראו תמיד בשם המיוחד, ע"כ.

והדמיון בזה, לאחד שיבשה ידו כעץ ובטלו הרגשותיה, ועשו הרופאים מה שעשו להובשה ולחוקה, ומסרו לו סימן לאמר: בזאת תדע לדון את דינך למוזר - בשוב לידך קצת כח הרגשתה, ואז תדע כי תועלת רפואותיו רבה וידך תשוב לאיתנה כמקדם. לימים היכהו איש על ידו, והרגיש כאב גדול, אז שמח מאוד, ובכל עצב הכאב היה מותר שמחה, ומעמו מוכן. וזהו מאמר הכתוב⁸: "כי תבואו אל ארץ כנען וכו' ונתתי נגע צרעת" וכו', וזהו סימן על חיבור העצמי וקישור הטבעי שבינם לארץ כקישור הגוף עם הנפש. ולכן בשורה טובה באמת היא, עכ"ל.

ועל פי אמרי קודשו ימתק לחכי כוונת הכתוב⁹: "אשר אני נותן לכם לאחוזתה", דלכאורה יתור נפיש, דהיה די באומרו 'כי תבאו אל ארץ כנען ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם'. ועל פי האמור הנה מה טוב, דיען שאני נותנה לכם ומיוחסת לכם בחיבור עצמי - לזה "ונתתי נגע צרעת" וכו'.

נ"ה א"י. איתא בבתרא פרק המוכר את הספינה¹: א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן: ג' נקראו על שמו של הקב"ה, ואלו הן - צדיקים, ומשיח, וירושלים. צדיקים, שנאמר²: "כל הנקרא בשמי ולכבודי" וכו'. משיח, דכתיב³: "וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו". ירושלים, דכתיב⁴: "ושם העיר מיום ה' שמה", אל תקרי ה' שמה אלא ה' שמה, ע"כ.

ומהרש"א פירש שם, דמדולא קאמר נקראו בשמו של הקב"ה, אלא על שמו של הקב"ה, משמע דשם של הקב"ה יהא בהם שם לוואי - במשיח, משיח ה'; בירושלים, עיר ה'; וכן בצדיק, צדיק לה'. וכן במשיח שאמר⁵: "יקראו לו ה' צדקנו", רצונו לומר שהוא צדיק לה', וכמו שכתבתי לעיל⁶ בצדיקים, שיקראו להם כן על שם שכל מעשיהם לשם שמים, וכן הוא במשיח על שם שכל מעשיו לשם שמים, וכן בירושלים לעתיד, שלא יהיו מוזמנים לה אלא אותם שכל מעשיהם לשם שמים. ועיין שם בהרי"ף⁷ מה שפירש.

וראיתי לרבינו בחיי פרשת לך לך⁸ שיישב העניין בדרך מושכל, כי ידוע מדרך הקבלה, גם חכמי המחקר מסכימים בזה, כי הדבר הדבק נקרא על שם הנדבק בו, גם הנדבק נקרא על שם הדבק. וכן מצינו שבחן של ישראל נקרא ישראל, וזהו שכתוב⁹: "מבקשי פניך יעקב סלה", וכן דרשו רז"ל¹⁰: "אמר נא ישראל¹¹ - ישראל סבא. מכאן כי הדבק נקרא על שם הדבר הנדבק בו, והנדבק על שם הדבק, ואין לך לתמוה אם נקרא המלאך או הנביא בשם המיוחד, או מקום המקדש. וזהו

וקרוב לזה איתא באיכה רבתי¹² ובילקוט¹³ על מקרא שכתוב בירמיה סימן ד'¹⁴: "דרכך ומעלליך עשו אלה לך זאת רעתך וכו' כי נגע עד לבך" - "נגע עד לבך" זו סנהדרין גדולה, דכתיב¹⁵: "לבי לחוקקי ישראל". דבר אחר, זה בית המקדש, דכתיב¹⁶: "והיו עיני ולבי שם כל הימים". דבר אחר, זה הקב"ה, א"ר חייא: היכן מצינו שהקב"ה קרוי 'לכם של ישראל', דכתיב¹⁷: "צור לבבי וחלקי אלקים לעולם", ע"כ.

ופירש מהרי"ט בדרשותיו¹⁸ פרשת וילך, שדרכיהם הרעים גרמו להם זאת הרעה, כי נגע עד לבם שלא יוכלו להרפא, אם מחסרון הסנהדרין הרודים בעם, וחסרון בית המקדש מקום כפרתנו, וחסרון השגחתו ית'. ומנין שהקב"ה נקרא 'לכם של ישראל' וכו', דמטעם זה נקראו הסנהדרין 'לכם', וכן בית המקדש נקרא 'לכם', דקאי אהקב"ה והוא ית' לבם של ישראל, ע"ש.

ובזה אמרתי למה התורה מתחלת בב' ומסיימת בל', שהם אותיות 'לב', יען השלושה הם רפואת הנפש וקיומה, ולכן הפותח והסוגר הוא 'לב' כי הוא יסוד הכל.

ואפשר לרמוז בזה כוונת הכתוב¹⁹: "חכם לב יקח מצוות ואויל שפתים ללבט". דהכוונה, דמי שהוא חכם ומתבונן על חסרון השלושה הנקראים 'לב', שהם הסנהדרין הרודים בעם להחזירם למוטב, וחסרון בית המקדש לכפר על עוונותינו, וחסרון השגחתו ית' המגין עלינו, והחכם הוא מעלה על לבו חסרון השלושה, ובוזה חוזר בתשובה ליקח מצוות. ולהיפך, "אויל שפתים ילבט", דלא חלי ולא מרגיש. ובוזה יובנו כמה מקראי קודש, ומהם תהלים סימן כ"ה²⁰: "צרות לבבי הרחיבו ממצוקתי הוציאני". דהכוונה, צרותי על השלושה הנקראים 'לבבי' הרחיבו ורבו כמו רבו, ואני מתחנן: "ממצוקתי הוציאני".

ובזה יובן עוד כוונת מקרא שכתוב שם סימן נ"א²¹: "זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה, היטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים". ויש לדקדק מה עניין זה לזה. ועל פי האמור יבוא על נכון, והכוונה, דמי שהוא נשבר ונדכה על השלושה הנקראים 'לב', אלהים לא תבזה. וזהו "היטיבה ברצונך את ציון", שאז יחזור שלושתן בעזרת ה' יתברך. וכן על דרך זה יתבאר כמה מקראי קודש בתהלים ובמשלי ובקהלת, דו"ק ותשכח.

ג' נקראו על שם הקב"ה - שכל מעשיהם לשם שמים

טעם שתחילת התורה בב' וסופה בל'

הרגשת חסרון הנקראים 'לב' והתפילה להשבתם

הקריאה על שם ה' משום הדבקות בו

הענין הוא אלא בארץ הנבחרת אשר השם הנכבד שוכן בתוכה". 8. ויקרא יד, לד. 9. שם - "פי תבאו אל ארץ כנען אשר אני נתן לכם לאחוזתה ונתתי נגע צרעת פְּבִית אֶרֶץ אֶחְזַקְתֶּם". נ"ה | 1. ב"ב עה, ב. 2. ישעיה מג, ז. 3. ירמיה כג, ו. 4. יחזקאל מח, לה. 5. ירמיה כג, ו. 6. במהרש"א שם בדיבור המתחיל הקודם לזה. 7. על העין יעקב. 8. בראשית יב, ו. 9. תהלים כד, ו. 10. בראשית רבה פרשה עד, יא. 11. תהלים קכד, א. 12. פתיחות טז. 13. ילקוט שירמיה רמז רעא. 14. פס' יח. 15. שופטים ה, ט. 16. דה"ב ז, טז. 17. תהלים עג, כו. 18. ספר 'צפנת פענח'. 19. משלי י, ח. 20. פס' יז. 21. פס' יט-כ.

ובדרך הלציי, אמרתי בכוננת מקרא שכתוב בקהלת סימן י"22: "לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו" על פי מה שכתבתי, דטעם התורה שהתחילה בב' ומסיימת בל', שהם אותיות 'לב', יען כי השלושה הנזכרים הם שלושה עיקרים ראשיים ביסוד התורה וקיומה. ולזה תחילה וסוף הוא לב, דנעוץ סופה בתחילתה. והחכם ומבין מדעתו שהתורה כך היא, הוא נועץ סוף התורה מסופה לתחילתה, והוא 'לב', אמנם הכסיל, שלא יבין זאת, ואינו נועץ תחילה לסוף, והם אותיות 'בל' ואינו מעלה על לב²³.

פ"י א"י. טעם שלא נשתבחה א"י כי אם בפרי האדמה ובפרי העץ, ראיתי להרב 'נחלת בנימין' סימן קל"ח, וכללות דבריו בקיצור, כי כלל כל הקורבנות הם ג' מינים: זבחים, דהיינו בהמות. שניים להם עופות, דהן מיני דמים אבל לא זבחים. ג', מנחות, דהם מזרע הארץ. והארץ נבראת משלג שנשל הקב"ה מתחת כסא הכבוד וממנו נתהווה הארץ, 'כי לשלג יאמר הוזה ארץ'.¹ ודבר זה היה ספירי ומקום מחצבו מעידו. אך בהתמדת עמידת ארץ, כל עוד שתמיד קיומה, תתמיד ההגשמה. לכן כל שמוקדם בכריאה הוא יותר ספירי מן המאוחר, הדכל היה מן העפר. והנבראים מהעפר בשלישי אין חומריותם כל כך גס כנבראים בחמישי, כי העפר עדיין לא היה מתגשם הרבה. ודבר זה נראה לעין, דפרי האדמה יותר ספירי ויותר רוחני מבשר העופות, ובשר העופות אינם גסים כל כך כבשר הבהמות. וכמו שזה נקרבין כך במקריבים. דכל אדם שחומריות גופו גסה, ממחר לחטוא, כי עלול לכך מצד רוב עפרורית שבו. אי בעית אימא קרא, אי בעית אימא סברא - אי בעית אימא קרא, "שְׁמַנְתָּ עֵבֶיךָ פְּשִׁית וִיטוּשׁ אֱלוֹהַּ עֲשָׂהוּ"², ואי בעית אימא סברא, כמו שכתבתי.

ולכך נתנה תורה לכל חוטא כפרתו בדמי ליה. קרבן עשיר, אשר חלב כסליו למו, השמן לבו וגרם לחטוא, לכך מן הבהמה קורבנו. ואם דל הוא, ובשרו כחוש בודאי, ועפרורית חומריותו אינו גסה כל כך להיות דבר זה סיבה לחטאו, יביא מן העוף קורבנו. ודלי דלות, אשר כתותי מיכתת שאורו³ וחומר שבו, ולא נשאר כי אם הרוחניות שבו מצד הנפש שבו, לכך סולת יהיה קורבנו, שהוא המעולה שבצמחונים ויותר ספירי.

ג' מדרגות בחוטאים וכןגדם ג' סוגי קרבנות

ועוד מעלה מפורסמת לכל פרי העץ ופרי האדמה, אשר נבראו טרם חסרון הלבנה. כי ברביעי נתלו המאורות, ואותו היום היה מיעוט הירח, ומאו התחיל שליטת הקליפות. ובכל הנבראים מאז והלאה היה אחיזה במקצת לחיצונים, מה שאין כן בצמחי האדמה הנבראים בשלישי, אשר עדיין היה הארץ טהורה ואיירה טהור, לא היה בהם שום אחיזה לחיצונים.

ומהאי טעמא לא נשתבחה א"י כי אם בפרי האדמה ובפרי העץ, "ארץ חטה ושעורה וכו' ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה"³, משום דאינה כדאי להשתבחה הארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד במידי שיש לחיצונים אחיזה בו, ע"כ.

אמר הצעיר, נראה דבמעלה הא' נמי שכתב הרב בגידולי קרקע, אתי נמי שפיר דלא נשתבחה א"י כי אם במידי היותר ספירי.

פ"י א"י. בגמרא איתא בכתובות פרק 'שני דיני גזרות'¹: "א"ר ירמיה א"ר אבא א"ר יוחנן: כל המהלך ארבע אמות בא"י מובטח לו שהוא בן עולם הבא.

והרב הגדול מהרימ"ט בחלק ב' יו"ד סימן כ"ח פירש בזה, דדוקא בנקבר שם, אלא שלא הספיק לדור וליישב בה, דהכי משמע רישא דקרא: "נותן נשמה לעם עליה"² - אפילו שפחה שבא"י מובטח לה שהיא בת עולם הבא, והיינו שמתה ונקברה שם. ואין עיקר המצווה בעלייה אלא בהישיבה והדירה שמה, כמו שהביא הרמב"ן ז"ל³, אבל מי שעולה לראותה על דעת לחזור, לא מצינו בזה מצווה מפורסמת. ואחר זמן רב ראיתי, שדבר ה' בפיהו אמת, שכך איתא במדרש משלי על פסוק⁴: "טוב פת חריבה", וזה לשונו: אמר רבי יוחנן: כל המהלך בא"י אפילו שעה אחת ומת בתוכה, מובטח לו שהוא בן העולם הבא, דכתיב⁵: "וכפר אדמתו עמו", ע"כ.

ובזה נתן⁶ טעם לדברי הרא"ש בתשובה סוף כלל י"ב, דמי שנדר ללכת לא"י, יש לאותו נדר התרה כמו לשאר נדרים, ואם נדר ונתחרט ילך לפני שלושה יודעים בטיב נדרים ויתירו לו, והיינו טעמא, דאין עיקר המצווה בעלייה אלא בישיבה, והוי כשאר נדרי הרשות, ודחה דברי רבו שכתב שטעמו של הרא"ש משום דאזיל לשיטת הרבינו חיים

מעלת פירות העץ והאדמה שנבראו טרם חסרון הלבנה

מדוע א"י נשתבחה דוקא בפירותיה

המהלך ד' אמות בא"י

מעלת המהלך ד' אמות דוקא בנקבר בארץ

מדוע יש התרה לנדרר ללכת לא"י

22. פס' ב. 23. וזה שרמוז בפסוק: "לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו". החכם מצרף האותיות משמאל לימין, מסופו לתחילתו, והוא 'לב' - זהו "לב חכם לימינו", שהוא פונה אל הימין, אמנם הכסיל הוא פונה לשמאלו, והם אותיות 'בל'. **נ"ו** 1. ע"פ איוב לז, ו. 2. דברים לב, טו. 3. דברים ח, ח-ט. **נ"ז** 1. קיא, א - א "רבי אבא בר ממל, האי 'נותן נשמה לעם עליה' מאי עביד ליה? מיבעי ליה לכדרכי אבהו, דאמר ר' אבהו: אפילו שפחה כנענית שבא"י - מובטח לה שהיא בת העולם הבא, וכו' ירווח להולכים בה' - א"ר ירמיה בר אבא א"ר יוחנן: כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן העולם הבא". 2. ישעיה מב, ה. 3. במדבר לג, נג - "והורשתם את הארץ וישבתם בה" - על דעתי זו מצות עשה היא, יצוה אותם שישבו בארץ וירשו אותה כי הוא נתנה להם, ולא ימאסו בנחלת ה'. ואילו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשר זולתן ולהתישב שם, יעברו על מצות ה'. ומה שהפליגו רבותינו (כתובות קי, ב) במצות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה, וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האיש, כבאן נצטוונו במצוה הזו, כי הכתוב הזה היא מצות עשה". 4. משלי יז, א. 5. דברים לב, מג. 6. הרב מהרימ"ט.

עולם הבא, דזה לשונו שם: אמרו חכמים כל השוכן בא"י עוונותיו מחוללים, אפילו הלך בה ד' אמות זוכה לחיי העולם הבא, וכן הקבור בה נתכפר לו, וכאילו המקום שהוא בו מזבח כפרה, ע"כ - מכל מקום אין להקשות עליו ממה ששאל משה רבינו ע"ה "אעברה נא ואראה", דאפשר דדעתו, דעת עליון, כדעת הגאון 'כלי יקר' שהעתיקנו למעלה¹⁷, ששני מיני תועלות בארץ הקודש - האחד הוא רוחני והוא נקנה בראייה לבד, והאחד גופני. והרוחני הוא כי מקום מקדש שלמטה מכוון כנגד בית המקדש שלמעלה¹⁸, ושם פעל ה' מכוון לשבתו יתברך¹⁹, וכל המסתכל במקום הקדוש ההוא מיד נתלבש רוח טהרה וקדושה, ומלך ביפויו תהינה עיניו. ובראייה לחד סגי לאדם לקנות השלימות, ומיד נעשה מושפע ומואצל ודבק בזיו שכינתו יתברך מעין עולם הבא, כי גם שם הצדיקים יושבים ונהנים מזיו שכינתו יתברך. ולא בכל מקום בארץ האדם זוכה לשלימות זה, כי אם במקום הנקרא 'ה' יראה' והוא הר המוריה ובית אל. ולזה אמר הקב"ה לאברהם אבינו²⁰: "שא נא עיניך וראה". ועל קניית שתי שלמויות אלו אמר משה: "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה", ובאומרו "אעברה נא ואראה קניית חלק בארץ, ובאומרו "ואראה את הארץ הטובה" מבקש על סתם על קניית שלימות הרוחני הנקנה בראייה לבד. וכנגד מה שאמר באברהם אבינו ע"ה²¹: "מן המקום אשר אתה שם", והיינו בית אל, מקום המקדש, אמר להלן²²: "ההר הטוב הזה והלבנון", ע"כ.

ואם כן אפשר סובר הרב מהרימ"ט, דעיקר תפילת משה רבינו ע"ה היה בשביל ראייה בלבד, שאף שהוכיר "אעברה נא", עיקר כוונתו היא על ראיית מקום המקדש, כמו שסיים: "ההר הטוב הזה והלבנון", כדי שיהיה מושפע ומואצל ודבק בזיו שכינתו יתברך. ולזה השיבו הקב"ה: "רב לך מה רב טובך אשר צפנת ליראיך". וכמו שכתב הרב 'טירת כסף', דהאי דאמרין²³: אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה, דזה הממשלה היא בירושלים ולא בשאר ערי ישראל, דדוקא המצפה לראות ירושלים הוי כנולד בה, ועל זה אמר²⁴: "נכבדות מדובר כך", ציון, דוקא כך אמרין "איש ואיש יולד בה"²⁵, יען היא "עיר האלהים סלה". וקדושת בית המקדש וירושלים לא בטלה, מה שאין כן בשאר א"י, וכמו שכתב הרב 'חידושי אגרות ז"ל, יעו"ש. ואם כן אף אנן נמי נימא, דמשה רבינו ע"ה ששאל היה בשביל ירושלים על המקדש שבתוכה, ולא קשה מידי על הרב מהרימ"ט ז"ל²⁶.

שהובא בשלהי כתובות⁷, דעכשיו אין מצווה לדור בא"י וכו', דהיא אינה מיסוד התוספות, יעו"ש. והרב 'מלאכת הקודש' פרשת מסעי ד"ה: "כי אתם עוברים" וכו' כתב, דהטעם דמתירין לו כשאר נדרים, למי שנדר לעלות לא"י, דדוקא אם נדר לקיים מצוות לא תעשה, אפילו במילתא דליתא אלא מדרבנן, כגון אם נדר שלא לשחוק בקוביא, אף על גב דאינה אלא מדברי סופרים⁸, אין מתירין לו, אבל אם נדר לקיים מצוות עשה, כגון הא, או לתת צדקה, או להתענות ביום פלוני, ולא מצא לקיים נדרו, שלא מצאה ידו לתת צדקה לעניים, או שהדרכים בחזקת סכנה, או לא מצא מה להוציא בהוצאות - אזי יכולים אנו להתיר לו נדרו כשאר נדרים, דכיוון דאינה אלא בשב ואל תעשה, ולא עוד אלא דלא מצי למיקם, משום הכי יתירו לו, ע"כ. וכן כתב בפרשת בהר ד"ה "להיות לכם לאלהים", יעו"ש.

וראיתי להרב 'טירת כסף' פרשת ואתחנן, שכתב על דברי מהרימ"ט אלו, וזה לשונו: מפשט דבריהם ז"ל, כל המהלך ארבע אמות בא"י מובטח לו שהוא בן עולם הבא, היינו אף שלא יקבר שם, אלא כל זמן שהלך שם, ואפילו שיהיה על מנת לחזור, עם כל זה כיוון שעלה והלך בה ד' אמות. ואפשר דמילת 'כל', אפילו שכוונתו לחזור. ומוכרח לומר כן, דאם איתא דכל שהולך שם על מנת לחזור אין בו הבטחה זו, וכדעת עליון הגאון הרב הגדול מהרימ"ט חלק ב' יו"ד סימן כ"ה, דדוקא כשנקבר שם, ברם כשהולך על מנת לחזור לא - ולפי דבריו צריך עיון מאי האי דאמר משה רבינו ע"ה⁹: "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה", ואמרו ז"ל¹⁰ שכוונתו היה לעבור שם לשעה ולחזור ולהקבר בקברו המזומן לו מששת ימי בראשית¹¹, ועל זה אמר מילת 'נא', לשעה ולחזור. ובודאי דכוונת משה רבינו ע"ה בזה היינו להרוויח חיי עולם הבא, ממה שאמר לו הקב"ה: "רב לך"¹², ואמרו ז"ל¹³: יותר ממה שבקשת נתון לך, שנאמר¹⁴: "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" - כנראה דכוונתו היה לילך שם בא"י כדי שיהיה מובטח בעולם הבא, ואמר לו הקב"ה: יותר נתון לך. ואם איתא דההולך לשם להלך ד' אמות על מנת לחזור לא נאמר עליו "ורוח ההולכים בה"¹⁵, כדאמר הרב ז"ל, צריך עיון מה זו שאלת משה רבינו ע"ה, ומה ירויה בזה. אלא ודאי דכל מי שהולך ד' אמות בא"י מובטח לו שהוא בן עולם הבא, ע"כ ע"ש¹⁶.

ולעניות דעתי נראה אפשר להליץ בעד הרה"ג מהרימ"ט ז"ל, הגם שפשט דברי הרמב"ם פרק ה' מהלכות מלכים הלכה י"א נראה דעל הליכה לחד מובטח לו שהוא בן

מעלת ההולך ד' אמות אף כשלא נקבר בה

משה ביקש להכנס לא"י כדי לראות מקום המקדש

7. קי, ב תוס' ד"ה 'הוא אומר': 8. שבת פכ"ג מ"ב. 9. דברים ג, כה. 10. עיין 'אור החיים' דברים ג, כה. 11. אבות פ"ה מ"ו. 12. דברים ג, כו. 13. ספרי במדבר פיסקא קלה. 14. תהלים לא, כ. 15. ישעיה מב, ה. 16. עיין לקמן סימן קיח שמביא את דברי הרב 'בן פדהצור', המקשה על הרב 'טירת כסף', ומתיר את קושיותיו על מהרימ"ט, ומה שדן שם רבנו בהרחבה בהבנת מהרימ"ט ע"פ דברי הרב 'בן פדהצור' והטירת כסף: 17. סימן כז. 18. ירושלמי ברכות פ"ד ה"ה. 19. ע"פ שמות טו, יז. 20. בראשית יג, יז. 21. בראשית יג, יז. 22. דברים ג, כה - 'אֶעְבְּרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַיָּרֵךְ הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבָּנוֹן'. 23. כתובות עה, א - 'וּלְצִיּוֹן יֵאמֶר אִישׁ וְאִישׁ יוֹלֵד בָּהּ וְהוּא יְכוֹנֵנָה עֲלֵיוֹן' (תהלים פז, ה) - 'א"ר מיישא בר בריה דרבי יהושע בן לוי: אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה". 24. תהלים פז, ג - 'נִכְבְּדוֹת מִדְּבָר בָּרַךְ עִיר הָאֱלֹהִים סָלָה'. 25. שם פס' ה. 26. עיין לקמן סימן

בניו לתלמוד תורה, והמבדיל על היין, אלמא בדירת א"י לחוד הוא בן עולם הבא, אפשר דפליגי, אבל ליכא למימר דהכא הוי רבותא דאפילו בלא דין ובלא יסורין, כדכתבו התוספות בפרק הנושא גבי כל דהווה באשכבתיה דרבי מזומן הוא לחיי עולם הבא, דהכי נמי צריך לומר בההיא דר' יוחנן, דאם לא כן תקשי מה שכתבו התוספות - והלא כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא.

ואם כן הוא הדין בנידון דידן, אם אנו מפרשים נוחלי עולם הבא בלא דין ויסורין, הוא הדין דההיא דכל המהלך ד' אמות וכו' בלא דין ויסורין מכח קושיית התוספות. ומהתימא שהוא בעצמו³⁵ הביא דברי הי"פה מראה' בסוף דבריו, שכתב: ועיין לה"פה מראה' במה שכתב 'אבל ליכא למימר דהכא הוי רבותא' וכו', ועם כל זה מחלק בהכי, דדברי הרב 'יפה מראה' הם סתירה לדבריו. ולדחוק ולומר שזו היא כוונתו במה שכתב ועיין לה"פה מראה' וכו', כלומר שבזה נסתר החילוק, אין זה במשמעות דבריו כלל. ועלה בדעתי ליישב דבריו במה שכתב רבינו האר"י ב'שער הגלגולים' פרק כ"ד, כי יש מדרגות בדברי רז"ל: יש לו חלק לעולם הבא, או הרי הוא בן עולם הבא, או הרי הוא מזומן לחיי עולם הבא. כי מדרגה הא' יש לו חלק לעולם הבא הוא גרוע ממדרגת בן עולם הבא, ומדרגת מזומן לחיי עולם הבא הוא גדול משני מדרגות הנזכרים, יעויין בדברי קודשו סודן של דברים.

ולפי זה נוכל לומר, שמדרגות נוחלי עולם הבא היא כמדרגת מזומן לחיי עולם הבא, ומהלך ד' אמות בא"י שהוא בן עולם הבא, היא מדרגה פחותה ממנה, ומדרגה הג' היא חלק לעולם הבא, היא המדרגה הפחותה יותר. ומדוקדק בלשונו³⁶, שכתב: קאמר רבי יוחנן נוחלי עולם הבא, שהיא המדרגה העליונה. אלא שעם כל זה קשה לו, דאיפכא מסתברא, דלשון מובטח לו שהוא בן עולם הבא נראה שהוא יותר מעולה מלשון נוחלי עולם הבא.

[שבתי וראיתי דאין כאן לכאורה³⁷, והאמת הוא דמה שעלה על דעתי דעת הדיוט, לזה כיוון הרב³⁸ ז"ל מתחילה, שהרי תוך דבריו הזכיר: ועיין להרב 'אדרת אליהו' דף י"ט, ושם נאמר בהדיא שאתה מזומן לחיי העולם הבא במדרגה יותר גדולה מחלק לעולם הבא ובן העולם הבא, כידוע ליודעי חן. והן הנה דברי רבינו האר"י זיע"א ב'שער הגלגולים' הנאמרים, וזו היא כוונתו בבירור מעיקרא. ומה שכתב 'ועיין להרב 'קרבן העדה' מה שפירש וכו', כוונתו לסתור לכאורה, כמו שכתבתי, מהקושיא עצמה שהקשיתי. האמנם מה שדקדקתי דאפכא מסתברא, נראה שהוא דקדוק, והראיה

איברא לפי זה מי שנדר לעלות לירושלים, העלייה גופה היא מצווה, ונידון מהרימ"ט היה בסתם לערי ישראל. ואי קשיא, אם איתא לחלק בהכי, כשהקשה מההיא דכל המהלך ד' אמות בא"י²⁷, והוצרך לאוקמה בנקבר שם - לוקמה בירושלים. הא לא קשיא, דכל המהלך ד' אמות בא"י אמרו סתם, ומשום הכי הוכרח לאוקמה בנקבר שם.

ואפשר להביא סמך לדבריו מההיא דאיתא בפרק ערבי פסחים²⁸: א"ר יוחנן: ג' מנוחלי עולם הבא - הדר בא"י, והמגדל בניו לתלמוד תורה, וכו'. אם כן משם מוכח דדווקא הדר בא"י הוא מנוחלי עולם הבא, ואיך קאמר בכאן ר' יוחנן כל המהלך ד' אמות בא"י מובטח לו שהוא בן עולם הבא. ומשום הכי הוצרך לאוקמי דלא הספיק לדור ונקבר שם.

וראיתי להרב 'נחמד למראה' בשבת פרק א', שהקשה שני מימרות אלו לדעת הרב 'סירת כסף'. ותיירן, דנוחלי עולם הבא היא מדרגה יותר מעולה מבן העולם הבא, וכיוון שכן, הדר בא"י קאמר ר' יוחנן נוחלי עולם הבא, שהיא המדרגה המעולה, אך במהלך ד' אמות בא"י קאמר שהוא בן עולם הבא, שהיא המדרגה הפחותה. ועיין להרב 'קרבן העדה' שפירש בפירוש ב', דמה שאמרו בירושלמי²⁹: כל מי שהוא קבוע בא"י ואוכל חוליו בטהרה - מובטח לו שהוא בן עולם הבא, היינו בלא דין ויסורין. ועיין לה"פה מראה' במה שכתב: אבל ליכא למימר, דהכא הוי רבותא וכו', וק"ל, ע"כ.

ולכאורה נראית כוונתו³⁰, שרצינו לומר, דנוחלי עולם הבא הוא בלא דין ויסורין, וההיא דמובטח לו שהוא בן עולם הבא, היינו אחר דין ויסורין, וכעין ההיא שכתבו התוספות בכתובות פרק הנושא³¹, שהקשו אההיא דאתמר התם, כל דהווה באשכבתיה דרבי מזומן הוא לחיי עולם הבא. והקשו: והלא כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא³². ותירצו בשם הרב ר' מאיר: כל היכא דאמר מזומן לחיי עולם הבא, היינו בלא דין ובלא יסורין, ע"כ.

ואם לזה כיוון קשה לי טובא, דאם אנו מפרשים ההיא דנוחלי עולם הבא היינו בלא דין ויסורין, מוכרחים אנו לומר דההיא דמובטח לו שהוא בן עולם הבא גם כן היינו בלא דין ובלא יסורין, מכח קושיית התוספות בעצמה, וכמו שכתב מהר"ש יפה אההיא דירושלמי דשבת³³: תני בשם ר"מ: כל מי שהוא קבוע בא"י, ואוכל חוליו בטהרה, ומדבר בלשון הקודש, וקורא את שמע בבוקר ובערב - מובטח לו שהוא בן עולם הבא, והקשה, דאף על גב דבפרק ערבי פסחים³⁴ א"ר יוחנן: ג' מנוחלי עולם הבא: הדר בא"י, והמגדל

מדרגת בן
העולם
הבא
ומדרגת
עולם
הבא

ק"ח שתיירן באופן נוסף על פי הבנתו שם למסקנה את דעת מהרימ"ט. 27. שקשה איזו מעלה יש בזה, הרי אין מצווה בהליכה אלא בישיבה. 28. פסחים ק"ג, א. 29. שבת פ"א ה"ג. 30. של הרב 'נחמד למראה'. 31. כתובות ק"ג, ב. 32. סנהדרין ז, א. 33. שבת פ"א ה"ג. 34. פסחים ק"ג, א. 35. הרב 'נחמד למראה'. 36. של הרב 'נחמד למראה'. 37. דהיינו שההסבר של המחבר לדברי 'נחמד למראה', אותו הוא פתח לעיל במילים: 'ולכאורה נראית כוונתו...', מוכח שכן הוא ודאי ולא רק לכאורה. 38. 'נחמד למראה'.

ממה שכתב מהר"ש יפה ז"ל 'אבל ליכא למימר' וכו', ודר"ק.]

ובדבריו של רבינו האר"י זיע"א מתורץ קושיית הרב מהר"ש יפה ז"ל בההיא דירושלמי, דמובטח לו שהוא בן עולם הבא אפשר שהוא כמו מדרגת מזומן לחיי עולם הבא, וההיא דנחלי עולם הבא הוא כמו מדרגת בן עולם הבא, ולא קשה ממשנת "כל ישראל".

השפע יורד לעולם באמצעות צדיקי א"י

נ"ח

א"י. הצדיקים היושבים בארץ ישראל, באמצעות השפע יורד מלמעלה. וזה אחר שהשפע הרוחני אי אפשר שירד למטה לארץ הגשמית אלא ע"י הצדיקים שהם חלק אלוה ממעל, ובהכנת מעשיהם ותורתם יורד השפע היפך טבעו. ויעזור להם טהרת המקום, כמו הפתילה הטובה והשמון הזך שהם נושאי השלהבת, כי בהם נאחו האור הרוחני שאין בטבעו לירד למטה.

וכבר ידעת מזה שכתוב ב'ספר התיקונים' דף מ"ד עמוד א', וזה לשונו: ללבי גליתי, ולאברי לא גליתי. ומקשה מהר"י ז"ל: ולמה אמרו רז"ל² מליבא לפומא לא גליתי, שהרי מצינו בפירוש כמה רבים וגדולים שדברו בעניין הגאולה, כגון רשב"י והכריו.

אבל רוא דמילה הוא, כי אל כל אותם הנשמות שהם מבחינת הלב, גילה סוד הקין, ולזה היו יכולים לדבר. אבל לנשמות שהם משאר האיברים, לא גילה. וזה שאמר ב'תיקונים' דף מ"ד עמוד א': ללבי ודאי גליתי, ולאברי לא גליתי. מאי ללבי, אלא לאורייתא יש לה רישא וגופא ולבא ואיברין, כגונא דישאל דאתמר בהו³ "עיני העדה", דא שבעין סנהדרין ומשה ואהרן על גביהן, אלין דאתמר בהו ללבי גליתי. וכן באורייתא שבעין אנפין תליין מתרין תורות, אורייתא דכתב ואורייתא דבעל פה. בגלותא "חלק לבם"⁴ דאינון ע"ב צדיקים דאינון כגונא דסנהדרין, ורוא דמילה "אשרי כל חוכי לו"⁵. ל"ו בחושבנא סליק תלתין ושית, ואינון ל"ו בארעא דישאל ול"ו לבר מארעא דישאל, ודא איהו חלק לבם.

וזה סוד שהקב"ה רמו למשה "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ואצלת מן הרוח אשר עליך ושמת עליהם"⁶. ונדע כי פני משה כפני חמה⁷, וזה שכתוב⁸: "ושמתי כ"ד-כ"ד שמשותין", רוצה לומר, שמ"ח צדיקים מן השבעים, שכולם הם משורש השמש כמשה רבינו ע"ה, וכולם הם מעלמא דדכורא וכו'. וכשלא יש זכות בישראל, אזי חס והחלילה הם להיפך, ונשארין בא"י כ"ד אחת בלבה, ואז נאמר⁹: "אל ישוב ד"ך נכלם", שיקבל הקב"ה את תפילתם ואל תשוב ריקם מלפניו.

והנה נודע אם הדור זכאי - רובם בא"י, ואם הדור חייב - רובם בחו"ל. והכוונה מזה שאמרנו, כי קיום העולם הוא

בגלות נחלקים לע"ב הצדיקים - ל"ו בא"י ול"ו בחו"ל

כשהדור זכאי רוב הצדיקים בא"י וכשהייב רובם בחו"ל

הצדיקים שעובדים ומושכים השפע למטה לארץ, והנה בהיות רובם בא"י, אז ימשכו שפע רב טהור ונקי.

אמנם מיעוטם בחו"ל יספיקו להמשיך אותו השפע שכבר ירד לא"י, והם ימשיכוהו לחו"ל. ולזה רמזו בפסוק משלי כ"ט¹⁰: "ברבות צדיקים ישמח העם ובמשול רשע יאנה עם", רצונו לומר, כי ראשי תיבות "ברבות צדיקים ישמח העם" הוא הצב"י. כשיש רוב הצדיקים בארץ הצבי, אז ישמח כל העם שבחו"ל, שהם גורמים הורדת השפע ברכה עד בלי די. אבל "ובמשול רשע יאנה עם", כמו שכתוב בתיקונים¹¹: מאן "חלק לבם", דא שאור וחמין דאינון ס"מ ונחש. וזה שכתוב: "ובמשול רשע", דא ס"מ השולט ומחלק לבם, שרובם בחו"ל, אז יאנה העם. כי השפע הוא מעט מועד מה שמקבלים, כי בהיות מיעוטם בא"י לא יוכלו להמשיך משער השמים כי אם מעט שפע, כי כפי עובי הפתילה תהיה אחיזת השלהבת, ולזה אף אם יהיו רובם בחו"ל, לא יועילו להמשיך אצלם לחו"ל, רק מה שכבר נמשך לא"י על ידי המועטים וכו'.

ויש לפעמים, שמחלקים השבעים ושתים צדיקים שני חלקים בא"י, שהם כמניין "ושמתי כ"ד-כ"ד שמשותין", וכ"ד אחד בחו"ל, ואז נאמר¹²: "קול רינה וישועה באהלי צדיקים ימין ה' עושה חיל", ראשי תיבות 'צבי', רצונו לומר, כשיש בארץ צבי במספר "באהלי", או הוא "קול רינה וישועה" בכל חו"ל, בשביל שיש כ"ד-כ"ד צדיקים. ומה שהיה מקודם 'אהל' אחד, שהוא במספר ל"ו, עתה שנחלקו לשני שלישים נעשו שני אהלים, וזה שכתוב "באהלי" לשון רבים, כי מיעוט רבים שניים. ולכן אמר גם כן שני לשונות - "קול רינה וישועה". ומי גרם זה, וזה שכתוב "ימין ה' עושה חיל", רצונו לומר, החסד של מידת הרחמים פועל בעולם ועושה חיל, בעבור חיל דמטרוניתא, שיש במספר 'חיל' צדיקים בא"י וכו'.

ושמעתי מאהובי הרמ"ז¹³, כי כל דרוש זה רמזו בפסוק¹⁴: "על זה היה דווה לבנו על אלה חשכו עינינו". ירצה, כי הצדיקים נקראים 'לב' ונקראים 'עיניים', כנזכר לעיל מ'התיקונים', ויקונן הנביא: "על זה", שהם הי"ב לעשות חיל "היה דווה לבנו", ולא עוד אלא אפילו "על אלה", שהם הל"ו, "חשכו עינינו". ודייקא, כי בחסרון הזה' דווה הלב וכו', ואמנם בחסרון אל"ה אז יש חושך גם לעיניים, כי אז נסתמו עיניהם ולבם של ישראל, ושפתיים ישק, ע"כ 'טוב הארץ' דף י"ד עמוד א'.

ואפשר שזהו מה שקונן הנביא¹⁵: "על אלה אני בוכיה וכו' כי רחק ממני מנחם משיב נפשי היו כני שוממים כי גבר אויב". הכוונה, על שהיו כי אם "אלה", שהם ל"ו, "אני בוכיה", כי על ידי זה "היו כני שוממים" מחסרון השפע, כי הוא מעט מזער. וזהו "כי גבר אויב", שהוא

כשרוב הצדיקים בא"י ישמח כל העם שבחו"ל

נח | 1. תיקון כא. 2. שוחר טוב תהלים ט. 3. במדבר טו, כד. 4. הושע י, ב. 5. ישעיה ל, ית. 6. במדבר יא, יז. 7. ב"ב עה, א. 8. ישעיה נד, יב. 9. תהלים עד, כא. 10. פס' ב. 11. תיקון כא. 12. תהלים קיח, טו. 13. רבי משה זכות. 14. איכה ה, יז. 15. איכה א, טז.

הס"מ ונחש, בגלות חלק 'לבס'. ויתקרב לזה כוונת הכתוב בירמיה סימן ד'16: "דרכיך ומעלליך עשו אלה לך זאת רעתך כי מר כי נגע עד לבך", והרי הוא כמבואר - "עשו אלה לך", שהם הל"ו, שאם זכית היו הרוב בא"י, והגורם לזה "כי נגע עד לבך", חלק 'לבס', וכדבר האמור. **ואפשר** לרמז עוד כוונת הכתוב בישעיה סימן ס'17: "אז תיראי ונהרת ופחד ורחב לבבך כי יהפך עליך המון ים **חיל** גוים יבואו לך", והבן.

תלפיות' דף נ"ה¹ בשם 'טוב הארץ' בשם הרמ"ק זלה"ה². **ואפשר** דזה רמז הפסוק³: "לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה, מי יעלה בהר ה' וכו', שדרשו ז"ל⁴ שמדבר על א"י. ומ"דעל ימים יסדה ועל נהרות יכוננה", מזה תקיש כמה גדולה מעלת תוקף קדושת הארץ, וכמה צריך האנוש הנלבב לקדש עצמו בתוכה, זהו "כי הוא על ימים יסדה", מזה תבין "מי יעלה בהר ה'".

גובה בית המקדש שלמעלה

נ"ט א"י. אין בית המקדש שלמעלה גבוה משלמטה אלא י"ח מיל. וסימניך, "וזה שער השמים"¹ - "וזה" בגימטריא י"ח, ע"כ. כך היא הגירסא בבראשית רבה² ובילקוט³. ובספר 'פאת השלחן' דף י' ד"ה 'תפילה' וכו' העתיק בסגנון אחר, יעו"ש.

ס' א"י. איתא בשוחר טוב מזמור ק"ה, וזה לשונו: א"ר יוסי בן חלפתא לר' ישמעאל בריה: אתה מבקש לראות השכינה בעולם הזה - עסוק בתורה בא"י, שנאמר: "דרשו ה' ועוזו בקשו פניו תמיד", ע"כ.

בזכות עסק התורה בא"י זוכה לראות פני שכינה

ואפשר דזה כוונת הכתוב²: "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו". מלבד מה שכתבנו לעיל³ בשם הרב האר"י זיע"א, יש לומר עוד, דתלמוד תורה כנגד כולם⁴. וזה שנאמר "אחת שאלתי", שהיא המצווה המיוחדת שהיא שקולה כנגד הכל "אותה אבקש", ובאיזה מקום - "שבתי בבית ה' כל ימי חיי", היינו א"י⁵, ואז "לחזות בנועם ה'". [ועיין עוד מה שכתבתי בזה בסימן תפ"ו].

וזהו גם כן כוונת הכתובים בתהלים ל"ז⁶: "שכון ארץ ורעה אמונה והתענג על ה'". "שכון ארץ", היינו א"י, "ורעה אמונה", היינו תורה, על שם "ואהיה אצלו אמון"⁷ - אז "והתענג על ה'", שהיא ראיית השכינה בעולם הזה. ואפשר דזהו גם כן כוונת הכתוב בתהלים ק"ה⁸: "ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו הללויה", ופשוט⁹.

ס"א א"י. בכל גבולי א"י יש מים. כי גבול מזרחי הוא הירדן, וגבול מערב הוא הים הגדול, וגבול דרומי הוא נחל מצרים, וגבול צפוני נהר פרת. והכוונה, כל הנכנס לא"י שהוא אויר הקודש, מחו"ל שהוא אויר הטמא, צריך בכניסתו לטבול ולטהר עצמו תחילה ואחר כך יכנס, כי אז בכניסתו מתקדש אחר כך בתוספת נשמה, ע"כ 'מדרש

הנכנס לא"י צריך לטבול ולהטהר תחילה

אחרון לא התפלל להכנס לא"י מפני שמך על עזרא

ס"ב א"י. למה לא נתאווה אחרון ולא התפלל להכניסו לארץ ולהראותו בנועם זיווה, דכמעט שזה כמו עוול בחיק אחרון ח"ו שלא להיות חומד וחרד על דבר מצווה לפחות לראותה בעלמא. הנה הפשטנים הם אמרו דהיינו טעמא, כי הוא היה מייחל שיבוא עזרא שהוא ניצוץ אחרון, וסמך על דורות הבאים אחריו שגם הוא יעלה עם עולי גולה, ע"כ הרב 'מטעם המלך' חלק ששי דף י"ב.

מהי חשיבות הידיעה שמה שחזיו איש וחזיו אלוקים

והרב הא דידיה נתן טעם, על פי מה שכתבו רבני אשכנז אהא דאיתא במדרש סדר וזאת הברכה¹: "איש האלהים"² - מחציו ולמטה איש, מחציו ולמעלה אלהים, ע"כ. והקשו דמאי נפקא מינא בהודעה זאת, והלא טוב היה לסתום הדבר, כדי שיסכרו שכולו אלהים ויראו מגשת אליו ויהיו נשמעים לו ביותר.

ותירצו כי הם רצו בהודעה זו כדי ליישב דקדוק עצום ונורא הנופל בקרא דכתיב³: "אם יראה איש באנשים האלה את הארץ". ויקשה ממה נפשך, אי משה בכלל הגזירה ההיא עמם, אם כן אפילו להראותו אסור, ואי לא נכלל עמהם, העברה ברגליו נמי לארץ לישתרי ליה. לזה באו להבליע קושיא זו בנעימה, דמחציו ומעלה אלהים, והעניינים הם בחצי העליון, ודוקא לאיש דעלמא איתסר הראות, דומיא דדרשינן⁴ גבי "אל אנכי ולא איש"⁵, אבל העברה ברגליו שהוא חצי התחתון דהוא בכלל איש דעלמא, זה מנע ממונו. ולכן כשהעתיר משה אל ה' ואמר "אעברה נא"⁶, כלומר ברגליו, השיבו הקב"ה: "רב לך" במראית העין, דוקא דהאי הוא דאשתרי לך, ע"כ תורף דבריהם ז"ל ודברי פי חכם הן.

אחרון לא התפלל להכנס לא"י מפני הגזירה נשמת אחרון נתגלגלה בעזרא

ועל פי האמור, דאחרון ידע בנפשיה שהוא כולו איש ואין לו מקום לבקש אפילו על ראייה בעלמא, כיוון שכבר נגזרה גזירה "אם יראה איש באנשים האלה", ע"כ. וטעם הראשון שכתב הרב, הוא טעם הרב 'מגלה עמוקות' אופן כ"ח שכתב, וזה לשונו: לפי שראה אחרון שתתגלגל נשמתו בעזרא בסוד "הוא עזרא עלה מבבל"⁷, דקאי אדלעיל

16. פס' יח. 17. פס' ה. **נט** | 1. בראשית כח, יז. 2. פרשה סט, ז. 3. ילקוט ויצא רמז קכ. **ס** | 1. תהלים קה, ד. 2. תהלים כז, ד. 3. סימן ב. 4. פאה פ"א מ"א. 5. מנין שא"י נקראת בית ה', עיין לקמן סימן קז. 6. פס' ג. 7. משלי ח, ל - ובתנחומא וילך סימן ב - "ואין חכמה אלא תורה ומה שמה אמון, שנאמר 'ואהיה אצלו אמון, ולא נקראת תורה עד שנתנה בסיני'". 8. פס' מה. 9. עיין עוד לקמן סימן רפד. **סא** | 1. סוף ענף ארץ ישראל. 2. אור יקר חלק טז עמ' קכג ובחלק ד עמ' רג. ועיין עוד לקמן סימן שב. 3. תהלים כד, א-ג. 4. זוהר וארא כב, ב. **סב** | 1. דברים רבה פרשה יא, ד. 2. דברים לג, א. 3. דברים א, לה. 4. ספרי דברים פיסקא שו. 5. הושע יא, ט. 6. דברים ג, כה. 7. עזרא ז, ו.

כמו שעשה ריב"ל, וק"ל. [ועיין עוד מה שכתבתי בזה בסימן רמ"א¹⁴.]

צדיקי א"י
מגינים על
כל העולם
וצדיקי
חו"ל על
מקומם

ס"ג א"י. הצדיקים בהיותם בא"י יוכלו להגן על כל המקומות. והטעם, כי א"י כמו הל"ב הנותן חיות וקיום לכל האיברים כולם¹. אמנם צדיקי חו"ל לא יועילו אלא למקומם בלבד, כי הם כמו חיות האיבר הפרטי שלא יועיל רק לעצמו. וכן בעת סילוקן בר מינו, שהצדיקים שבא"י ייקו לכל העולם. וזה שכתוב²: "ותמות שרה בקרית ארבע היא חרון בארץ כנען", שיש להעיר שאמר תחילה הסימן הפרטי, שהוא "בקרית ארבע", ואחר כך הסימן הכללי, שהוא "בארץ כנען", שהוא כולל כל א"י. אלא הכוונה לרמוז מעלת שרה, שזכותה היתה מועלת לאנשי מקומה וגם כן לכל אנשי גבול ארץ כנען, וכן בעת סילוקה, לכולם יחד נסתלקה, כלומר, שכולם איבדו התועלת. והטעם כנזכר, שהצדיק בהיותו בא"י מועיל למקומו ולכל העולם, ע"כ 'טוב הארץ' דף י"ב עמוד ג'.

ואפשר שזה רמז הכתוב³: "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען", דזכותו מועלת לבי תרי, למקומו הפרטי, וגם "בארץ כנען", שהוא הכללי.

חסר אות
יו"ד
מירושלים
במקום
לחסרה
משמות ה'

ס"ד א"י. איתא בפליאה: למה חסר יו"ד מירושלים! - משום שיו"ד של ירושלים רומז ליו"ד שד"י, ליו"ד אדנו"ת, ליו"ד אהי"ה, ליו"ד הוי"ה. ואם יחסר יו"ד משד"י ישאר שד, וזהו שד משד"י². ואם יחסר יו"ד מהוי"ה ישאר הוה, והוא כעניין "ותפול עליך הוה"³. ואם יחסר יו"ד מן אדנ"י ישאר אד"ן, כעניין "ואדן לריב"י"⁴. ואם של אהי"ה ישאר אהה⁵. ואם היה חסר יו"ד מאלו השמות היה כליה לישוואי ישראל. ויען שהיה גזירת הגלות עלינו של שארית וקיום, לכן נחסר היו"ד מירושלים ונסתלקה השכינה משם ומישראל, כי נסתלקה שכינה עלינוה משכינה תתאה עד ישוב אף חרון ה' מעלינו ברחמי הרבים, ע"כ 'מדרש תלפיות' דף קצ"א⁶.

חסרון
היו"ד
לעורר
לתשובה
על החטא
שגרם
לחורבן

והרב נתן טעם, דלמה חסר יו"ד של ירושלים ונשאר ירושלים, בדרז"ל⁷: אברהם קראו 'יראה' - 'בהר ה' יראה'⁸, ומלכי צדק קראו 'שלם', צירף הקב"ה יראה שלם וקראו ירושלים, ע"כ - ונמצא שבשם שקראו מלכי צדק, דהיינו 'שלם' הכניס הקב"ה יו"ד משמו. וידוע⁹ שניטלה הכהונה ממלכי צדק על שהקדים ברכת עבד לברכת רבו, דקאמר "ברוך אברהם לאל עליון, וברוך אל עליון"¹⁰, שנמצא עשה

מיניה - "אהרון הוא עזרא"⁸ כרוך ותני. וזה סוד מה שאמרו בגמרא בסנהדרין⁹: ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו כמשה. ובאמת הוא עזרא אחיו של משה בגלגול. ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו, נשתנה הכתב על ידו. וסוד זה הוא נרמז בשמו של עזרא, שהוסיפו על שם אהרון כ"ב אותיות, שכן אהרון הוא בגימטריא רנ"ו ועזרא בגימטריא רע"ח, כשתוסיף כ"ב על אהרון הרי עזרא, ועזרא היה דור כ"ב מן אהרון, ע"כ. וכן העתיק ב"לקוט חדש" בשמו ערך 'אהרון' אות נ"ג, יעו"ש.

ולעניות דעתי נראה, דטעם אהרון שלא ביקש על כניסתו לא"י כמו משה, יען שכבר נגזרה גזירה, ומשה רבינו ע"ה מצא פתח להיות עומד ומתפלל, כמו שפירש רש"י בפרשת ואתחנן¹⁰ בד"ה "אתה החלות להראות את עבדך": פתח להיות עומד ומתפלל אף על פי שנגזרה גזירה, אמר לו ממך למדתי, שאמרת לי "ועתה הניחה לי"¹¹, וכי תופס הייתי כן, אלא לפתוח פתח, שבי תלוי להתפלל עליהם, כמו כן הייתי סבור לעשות עכשיו, ע"כ. ואם כן אהרון שלא מצא זה הפתח לא ביקש.

ואפשר עוד לומר בדרך דרש, במה שכתב הרב 'עיר דוד' בשם מר מחותנו מהר"ר שמחה ז"ל, על מאמרם ז"ל במדרש שוחר טוב: "אתה החלות להראות את עבדך" - כבר התרת לי שבועה בארץ מדין, "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה". בהקדים גמרא דכתובות פרק המדיר¹²: מעשה ריב"ל, כד תפש למלאך המוות ואמר לו: אהווי לי דוכתאי בגן עדן. וכשבא ריב"ל לגן עדן קפץ בתוכו ונשבע שלא יצא משם. ואמר הקב"ה אי איתשיל לו כבר איזה שבועה¹³ נהדר, ואי לא - לא נהדר. והשתא אתי שפיר שלא רצה הקב"ה להראות למשה את הארץ, שלא יעשה כמו שעשה ריב"ל, שלא יקפוץ לא"י וישבע שלא לצאת משם. אכן אם לא היה משה מפיר נדרו כל ימיו, היה ביכולתו לקפוץ לתוכו ויתבע שלא לצאת משם, לזה אמר משה רבינו ע"ה: הלא כבר התרת לי שבועה במדין, ואם אקפוץ לתוכו ואשבע אז תתיר לי גם אותה השבועה, לכן "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה", ע"כ.

אמור מעתה, משה רבינו ע"ה שמצינו שהקב"ה התיר לו שבועתו, על כן מצא מקום ויד ושם להתפלל "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה", מה שאין כן באהרון, שלא מצינו לו כנידון זה, משום הכי לא התפלל אעברה נא ואראה, כי נתירא שמא יאמר תואנה הוא מבקש שיעשה

אהרון לא
התפלל
להכנס
לא"י מפני
שלא מצא
פתח
תפילה

מדוע
אהרון לא
התפלל
לראות את
א"י

8. דכן כתוב בעזרא ז ה-ו "בן אבישוע בן פינקס בן אלעזר בן אהרון הפכה הראש. הוא עזרא עלה ממצרים והוא ספר מהיר" וכו'. 9. כא. ב. 10. דברים ג. כד. 11. שמות לב. י. 12. כתובות עז. ב. 13. פירוש: "אם נשבע בשבועה מעולם ונשאל עליה להתירה" (רש"י שם). 14. ועיין עוד לקמן סימן תב. **סג** 1. עיין רבינו בחיי דברים יא. יב. 2. בראשית כג. ב. 3. בראשית לז. א. **סד** 1. שבכל התנ"ך נכתבת ירושלים ללא יו"ד מלבד בה' מקומות, עיין לקמן סימן שפה. 2. ע"פ ישעיה יג. ו פירושו: "יום ביזה מאת הקב"ה" (רש"י). 3. ישעיה מז. יא ופירוש הוה - "ענין שבר ומאורע קשה" (מצודת ציון). 4. תהלים לה. כג. וצ"ע דשם כתיב "ואדוני לריב"י" עם יו"ד. ופירושו: שאתה אדון, והאדון ידרוש משפט עבדו (רד"ק). 5. פירוש: "לשון דאגה ואנחה" (רש"י שופטים ו, כב ויחזקאל ד, יד). 6. ענף ירושלים. 7. בראשית רבה פרשה נו, י. 8. בראשית כב, יד. 9. נדרים לב, ב. 10. בראשית יד יט-כ.

ואפשר להסמיך בזה כוונת הכתובים בתהלים סימן ג'¹⁸ חסרון הי מירושלים הוא אות על שמירת ישראל וגאולתם הם המדברים: "רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה, ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי, קולי אל ה' אקרא ויענני מהר קודשו סלה". כי מהאמור שירושלים לאות ולעד על אהבת ה' עם עמו בני ישראל כי לא יעזבם ולא יטשם, מאחר ששם ישראל לעולם קיים, ולחסרון היו"ד הוכרח לחסר מירושלים, משם הוראה יוצאה שיש תקווה לאחריתם ושבו בנים לגבולם. זה אומר: "רבים אומרים לנפשי", הם האומות אומרים לנפשי "אין ישועתה" ח"ו, "ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי", מרים קרני למעלה ראש, "ויענני מהר קודשו סלה", היא ירושלים שמשם הוראת גדול חיבתו עמנו.

ואפשר להסמיך בזה כוונת הכתוב בישיעה סימן מ'¹⁹: "ועתה כה אמר ה' בוראך יעקב ויוצרך ישראל, אל תירא כי גאלתיך קראתי בשמך לי אתה". דהכוונה, מדקראתי בשמך בשם ישראל לעולם קיים, ובמקום הי' שצריך לחסר מירושלים, הוכרחתי לחסר מירושלים, וזה הוכחה שלא תירא ולא תחת. וזה שנאמר²⁰: "כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך" וכו'. וזהו גם כן כוונת הכתוב שם סימן מ"ד²¹: "ועתה שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי בו". והכוונה, מקריאת שם ישראל מוכח שבחרתי בו, שלא חסרתי משמו כלום. וזהו גם כן כוונת הכתוב שם סימן מ"ה²²: "ישראל נושע בה' וכו' לא תבושו ולא תכלמו", והרי הוא כמבואר.

וזוהו גם כן כוונת הכתובים שם²³: "שמעו זאת בית יעקב הנקראים בשם ישראל וכו', כי מעיר הקודש נקראו ועל אלהי ישראל נסמכו ה' צבאות שמו", והרי הוא כמבואר. וכן כמה כתובים יתפרשו על דרך זו, דו"ק ותשכח.

ס"ה

א"י. שבעה פעמים כתיב 'ארץ' בקראי דפרשת עקב. "כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים"¹ וכו', כתיב שני פעמים 'ארץ', וכן בפסוק שני²: "ארץ חטה ושעורה וכו' ארץ זית שמן ודבש", וכן בפסוק שלישי³: "ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וכו' ארץ אשר אבניה ברזל" וגו', הרי ששה פעמים 'ארץ'. ובסוף פסוק רביעי⁴ הזכיר 'הארץ', הוא שאמר הכתוב: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ". והיה העניין להזכיר ששה פעמים 'ארץ' כנגד ו' אקלימין המתפשטים ממנה והשותין מתמציתה, ועל האקלים הז' הזכיר: "הארץ הטובה" בלשון ידיעה. וכן דרשו רז"ל⁵: שבעה ארצות הן, והכוונה להם ז' אקלימין שהעולם השפל נחלק בהם.

ו' אקלימי הארצות ומעלת אקלים הארץ

עיקר מהעבד ולא מרבו, ולכך נענש. והנה כיוון שישראל הטאו בחורבן המקדש בבחינה זו, שעבדו לכל צבא השמים והניחו את הרב שהוא הקב"ה, ונמצא שעשו לעבד עיקר שהיא העבודה זרה, לכן כשהטיל כעסו על ירושלים כדי להציל לישראל כנודע¹¹, נטל היו"ד אחרונה שבתבת 'ירושלים' שהיא אות משמו המפסיק בשם שלם, השם שקראו מלכי צדק, ונשאר ירושלם, שבאים אותיות 'שלם' כסדרן, לרמוז שחטאו בבחינה עצמה שחטא מי שקראו שלם, שעשה הטפל עיקר והעיקר טפל. ובהיותם קוראים תמיד 'ירושלם' חסר יו"ד, נותנין לב על מה שחטאו ומתקנים המעוות, על דרך "והטאתי נגדי תמיד"¹² דקאמר נעים זמירות ישראל, שבהיות החטא נגד העיניים עולה על זכרון האדם מה שעינות ודואג עליו תמיד, וזאת תשובתו.

עוד אפשר לומר, דידוע שהקב"ה וישראל וירושלים הם קשר אמיץ, וזהו "והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ"¹³, ואמרו במדרש: אני ואתם והארץ וכו', כלומר שם הוי"ה מתחיל ביו"ד וכן ישראל וירושלים, והם ג' יודיין שנקראים סגולתא. וזהו "והייתם לי סגולה" שהיא ג' יודיין, והג' יודיין הם: לי, ואתם, והארץ, שכולם מתחילין ביו"ד כמו שמבואר אצלי ענין זה באורך¹⁴.

והנה ידוע, כשהרב בית המקדש חסר הקב"ה 'וה' משמו וא' מנסאו, דכתיב¹⁵: "כי יד על כס יה". גם חסר י' מירושלים והם אותיות 'והיא', וסימן 'והיא מר לה'¹⁶ על חסרון אותיות 'והיא', מר לה לשכינה כביכול, עיין בזה בספר 'עמודיה שבעה', והוא שם קדוש ונורא בסדר זה אהו"¹⁷.

העולה מכאן, נראה שהורה הקב"ה בזה חיבתו עם ישראל ידידיו, שחיסר אות משמו ומירושלים, והיה ראוי שכיוון שהוא כביכול וישראל וירושלים בחינת סגולתא כמדובר, שכשם שחיסר משמו ומירושלים שיחסר גם אות מירושלם, והוא יתברך לא כן עשה, כיוון שישראל הם כסא ה' על שהם מרכבתו, חיסר אות מנסאו בתמורת ישראל, כדי שישאר שם ישראל שם בלי חסרון אות אפילו בגלותם. הביטו וראו יש חיבה גדולה מזו, דלא חס על כבוד שמו ושם עירו לחסר אות, וחס על שם ישראל שלא לחסר. והנה אותיות 'והיא' הוא שם לתועלת שמירת ישראל וכו'. אם כן הוצרך לחסר י' מירושלים, ואף על פי שכיוון שירושלים לא חטאה כי אם ישראל, והיה ראוי לחסר י' מירושלם ולא מירושלים, כדי להשלים את השם הנזכר, והוא כביכול לא כן עשה לכבוד שם ישראל, והטיל כעסו על ירושלים, ע"כ אמרי קדוש ושפתיים ישק.

לכבוד ישראל חיסר יו"ד מירושלים ולא מירושלם

11. איכה רבה פרשה ד, יד - "אמרו לאסף: הקב"ה החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמר? אמר להם: מזמר אני ששפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל". 12. תהלים נא, ה. 13. שמות יט, ה. 14. עיין לקמן סימנים קפה ושפה. 15. שמות יז, טז. 16. איכה א, ד. 17. עיין עוד לקמן סימנים סח וקפה. 18. פס' ג-ה. 19. פס' א. 20. שם פס' ב. 21. פס' א. 22. פס' יז. 23. מח, א-ב. **ס"ה** | 1. דברים ח, ז. 2. שם פס' ת. 3. שם פס' ט. 4. שם פס' י. 5. זוהר ויקרא ט, ב.

ואקלים הז' הוזה שיבחו דוד ע"ה ואמר⁶: "יפה נוף משוש כל הארץ", כלומר, אקלים יפה. כי פירוש "נוף" - אקלים, מלשון הכתוב ביהושע⁷ בעניין חילוק הארץ: "שלושת הנפת", ותירגם יונתן: תלתא פלכין. ומה שהוא בלשון הגרי 'אקלים' הוא בלשון הקודש 'נוף'. ובכל נוף ונוף יש בו שינוי אויר לפי מזגו ולפי קרבתו לשמש, ומי שנוולד בנוף זה ויוצא משם ונכנס בנוף אחר יחלה. אבל בירושלים נוף מוזג וטוב, דכל הנכנס שם מן הנופות הוא חזק ובריא ולא יחלה לעולם⁸, ולכך נקרא "משוש כל הארץ", ע"כ רבינו בחיי פרשת עקב⁹. [ועל זה רמז הרב המופלא כמוהר"ר אחי"ם¹⁰ הי"ו, כי "משוש" במילוי כוזה - מ"ם ש"ן ו"ו ש"ן בגימטריא 'ארץ ישראל'].

ועיין במה שכתבתי למעלה את מ"א בשם הרב מגלה עמוקות, והמעין יראה דלא סתרי אהדדי והכל הולך אל מקום אחד, ודו"ק.

[ועוד רמז, שתיבות 'ארץ ישראל' בגימטריא 'אורה זך וקדוש וגם מחכים'. ועוד בגימטריא 'היא האדמה זבת חלב ודבש'. ועוד בגימטריא 'בה הוא דומה כמי שיש לו אלוה'].

ועל ירושלים שם רמז באופן זה: 'ירושלים' בגימטריא 'מקום קדוש'. ועוד בגימטריא 'כלילת יופי'. ועוד בגימטריא 'יפית'¹¹. ונטריקון 'ירושלים' - 'רחום וחנון שומר לעמו ישראל ממופלות' (כמו שהבאתי אני הצעיר בסימן שמ"ג, יעו"ש). ועוד 'ירושלים' נטריקון 'יושביה רבים ואויר שלה לאדם מחכים'. ועוד 'ירושלים' נטריקון 'היה רעות ואהוה שלום למען יבוא משיחנו'. ועוד נטריקון 'יריב ריבנו ויתקע שופר לחירותנו יבנה מקדשנו'. ועוד נטריקון אותיות 'שלום' ואותיות 'ריי', נטריקון 'רצון יראיו יעשה', ע"כ דברי קודשו הוצק חן בשפתותיו].

גימטריאות ומזים בתיבות 'ארץ ישראל' וירושלים

ס"ו א"י. לפי שהיא מכוונת כנגד העשירית¹ לכך נשתבחה בעשרה דברים - כי התבואה ה' מינים, ולקח מהם² השניים שהם עיקר, והניח שבולת שועל ושיפון וכוסמין שהם בכלל חיטה ושעורה, הרי המישה. וגפן ותאנה ורימון, זית ודבש, הרי עשרה. וכן נשתבחה ב'ארץ זבת חלב ודבש'³, כלומר, הרצון המשפיע רחמים והדיון, כלשון "בת מי זהב"⁴, והמשכיל יבין, ע"כ רבינו בחיי שם⁵.

ואפשר דיען עיקר נתינת א"י הוא בעבור שיקיימו התורה, וכדכתיב⁶: "ויתן להם ארצות גוים וכו', בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו", ולכך נשתבחה בעשרה דברים כנגד

טעם שנשתבחה הארץ בעשרה דברים

עשרת הדברות, שבהם כלולים כל התרי"ג מצוות כידוע⁷.

ס"ז א"י. כל א"י היא בכלל ירושלים, ע"כ ילקוט חדש' ערך 'ארץ ישראל' אות ל"ז בשם הזוהר פרשת וירא¹.

והמעין במקורו יראה שכוונתו היא כמו שמבואר שם, וזה לשונו: ר' אבא אמר: היום שישמח הקב"ה עם בריותיו לא היתה שמחה כמותה מיום שנברא העולם, והצדיקים הנשארים בירושלים לא ישוכו עוד לעפרם, דכתיב²: "והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו", הנותר בציון ובירושלים דייקא. א"ר אחא: אם כן זעירין אינון, אלא כל אינון דאשתארו בארעא קדישא דישאל דינא דלהון כירושלים וכציון לכל דבר, מלמד דכל א"י בכלל ירושלים היא ממשמע דכתיב³: "וכי תבואו אל ארץ" - הכל בכלל, ע"כ.

וכוונתו פשוטה, דלענין הנזכר קאמר דא"י בכלל ירושלים. ומעתה מה שכתוב ב'הגהות הזוהר' הנדפס מחדש שנת תרי"א, וזה לשונו: אפשר דמכאן סייעתא למאן דסבר⁴, דמה שאמרו במשנה⁵ - במקדש היו תוקעים אבל לא במדינה, ירושלים נמי היינו מקדש, ונמצא דשאר א"י נקראת מדינה - אין מקום לדבריו כלל כאשר יראה המעיין, ופשוט.

ס"ח א"י. איתא במדרש: מהו ירושלים אה"ו, ע"כ. והרב 'זכות הרבים' פרשת וזאת הברכה שמע מפ"י קדוש הרה"ג ראשון לציון מהר"ם סווין ז"ל פירושו בשם המפרשים, דידוע¹ כי מלכי צדק קרא שם העיר 'שלם'² ואברהם אבינו ע"ה קרא אותו 'יראה'³, והקב"ה קרא על שם שניהם. ועל זה שואל: מהו 'ירושלים', הוזה ליה להקרא 'יראה שלם'. לזה אמר: אה"ו, רצונו לומר, א"ה של תיבת יראה הוא ו', ועל זה נקרא 'ירושלים', ע"כ.

והרב איש ירושלים הנזכר הא דידיה פירש, כי אנו קורים ירושלים מלא יו"ד, ובכל המקרא אינו כתוב אלא ירושלים חסר יו"ד, וזהו שמקשה: מהו ירושלים, רצונו לומר למה חסר היו"ד מירושלים. לזה השיב: אה"ו, רצונו לומר, הלא תראה כי אין ה' שלם ואין הכסא שלם כי חסר משניהם אה"ו, וכמו שחסר אלו האותיות מן השם ומן הכסא כך חסר היו"ד מירושלים, וכשימלא השם והכסא אזי ימלא גם כן ירושלים ביו"ד, ע"כ.

ובזה פירש הרב 'זכות הרבים' כוונת הכתוב בירמיה ג'⁴: "בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה'". והוא כי כל זמן

כל א"י בכלל ירושלים - לענין מה

מדוע לא קרא לירושלים 'יראה שלם'

כל זמן שהשם והכסא חסר אף שם ירושלים חסר

6. תהלים מה, ג. ז', יא. 8. עיין רד"ק תהלים מה, ג שאומר כדברים האלה ומסיף - כי כל אדם שיצא מנוף אחד לנוף אחר יחלה בהשפנות האויר, ואויר ארץ ישראל, כל שכן אויר ירושלים, היה יפה נוף והיה משוש כל הארץ, כי אפילו היו באים שם חולים היו מתרפאים, כי אוירה ממוזג וטוב.
9. דברים ת, יז. 10. אברהם חי מוסאפיא. 11. עם הכולל, בצירוף מספר האותיות. **ס"ו** 1. כנגד ספירת מלכות, העשירית בעשר הספירות. 2. הפסוק שמנה את שבעת המינים שנשתבחה בהם הארץ (דברים ת, ח - "אָרֶץ חִטָּה וְשֵׁעִרָה וְגֶפֶן וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וְדָבָשׁ"). לקח מחמשת מיני התבואה רק שניים - חיטה ושעורה. 3. שמות ג, ח ועוד. 4. בראשית לו, לט. 5. דברים ת, ח. 6. תהלים קה, מד-מה. 7. זוהר רעיא מהימנא צו לג, ב. **ס"ז** 1. קיד, א. 2. ישעיה ד, ג. 3. ויקרא יט, כג. 4. רמב"ם הלכות שופר פ"ב ה"ח. 5. ר"ה פ"ד מ"א. **ס"ח** 1. בראשית רבה פרשה נו, י. 2. בראשית יד, ית. 3. בראשית כב, יד. 4. פס' יז.

אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו", וכי מזה עניין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני, אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב¹¹: "לכן בגללכם ציון שדה תחרש", ובזכריה כתיב¹²: "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים", עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. ובלשון הזה אמרו לו: עקיבא נחמתנו עקיבא נחמתנו, ע"כ. ועוד אמרו רז"ל¹³: אין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה שמו של עמלק.

והנה המקונן באומר¹⁴: "זקנים משער שבתו וכו', שבת משוש וכו', נפלה עטרת ראשינו" וכו', קונן על שני דברים: דהיינו על סילוקן של צדיקים, כאמרו: "זקנים משער שבתו", ועל חורבן בית המקדש, כאמרו: "נפלה עטרת ראשינו". ולזה אמר: "על זה היה דוח לבנו", קאי אדסמך ליה, דהיינו חורבן בית המקדש, "היה דוח לבנו", כלומר, לכב דווי בלבד, אבל "על אלה", שהוא סילוקן של צדיקים, "חשכו עינינו", דקשה סילוקן יותר מחורבן בית המקדש. ויהיב טעמא, דאילו "על הר ציון ששמים" כבר, "שועלים הילכו בו", ותהי זאת נחמתו, דכיוון דנתקיימה נבואתו של זה וכו', ועוד טעם אחר, וכי "אתה ה' לעולם תשב", השם חסר לעולם, בתמיה, או "כסאך לדור ודור" הישאר חסר. אם כן מכה הני תרי טעמי "היה דוח לבנו" בלבד, אמנם על הצדיקים "חשכו עינינו", ע"כ. ועיין לגאון עוזנו בינחל אשכול שפירש קרוב לזה בשם הרב מהור"ר יהודה הכהן ז"ל, יעו"ש, [ועיין עוד לקמן סימן תכ"ז].

[בעניין מה שאמרו רז"ל, דאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה שמו של עמלק, שמעתי בזה מהרב חכם רבי אברהם עמיאל זלה"ה, ששמע מפי הרב הגדול כמוהר"ר וידאל ישראל זלה"ה ר"מ ור"מ דק"ק טיטוואן יע"א, שזהו כוונת הכתוב¹⁵: "היחברך כסא הוות יוצר עמל עלי חק". שאמרו ז"ל¹⁶: קשים מזונותיו של אדם לפני הקב"ה כקריעת ים סוף, ועוד מצינו שהמזונות נקראים 'חק'¹⁷.

והן בעוון, לא יש מי שמרגיש בצער גלות השכינה עד גדר שכסאו ית"ש אינו שלם. והיש מי שמצטער על זה. שראוי להנלבב להיות גנוחי גנה וילולי יליל עד שינקוב הלב לבית חללו. ומהראוי היה כמו שכביכול מצטער וקשים מזונותיו של אדם לפניו, ועם כל זה נותן לחם לכל בשר ואוכלם בעתו, כך היה ראוי להצטער על הכסא שאינו שלם. זה אומר: "היחברך", מלשון פצע וחבורה, כלומר, האם אתה

שהשם והכסא חסר, אף ירושלים כן, וכשמתמלאים, דמה שהוא עכשיו כס יח נעשה כסא ה', אזי הוא בשורה לירושלים שתתמלא. וזהו הבטחת הנביא - "בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה'", לבשרה שכבר נתמלא השם והכסא, והיא גם היא עתידה להתמלאות, ע"כ.

ואפשר לפרש בדרך רמז על פי מה שכתבתי באות ס"ד בשם הפליאה, דלמה חסר יו"ד מירושלים, משום שיו"ד של ירושלים רומז ליו"ד אדנו"ת, ליו"ד אהי"ה, ליו"ד הוי"ה, ליו"ד שד"י, יעו"ש. וזה רמז בעל המאמר, מהו ירושלים, כלומר למה חסר יו"ד מירושלים. והשיב כמו שהשיב במדרש פליאה הנזכר, שיו"ד של ירושלים הוא רומז ליו"ד אדנו"ת וליו"ד אהי"ה וזהו א', ועוד רומז ליו"ד הוי"ה וזהו ה', ועוד רומז ליו"ד שד"י וזהו ו', ששם שד"י יש בו שישה צירופים⁵ כידוע, וק"ל.

ס"ט א"י. אין השכינה חוזרת לירושלים עד שתיעשה חר' שנאמר²: "בהר ה' יראה", ע"כ ילקוט חדש' ערך א"י³ יעו"ש.

ואפשר לרמוז בזה כוונת הכתוב⁴: "ישמח הר ציון תגלנה בנות יהודה למען משפטך", דאין לו שחר, דקינה מבעי ליה. ועל פי האמור יבוא על נכון, דראוי לשמוח וגילה אחר גילה למען משפטך, דנעשה הר ועל ידי זה חוזרת השכינה בירושלים, וזהו: "ישמח הר ציון למען משפטך"⁵.

וזהו גם כן רמזו בכתוב תהלים סימן ג'⁶: "קולי אל ה' אקרא ויענני מהר קודשו סלה", ופשוט. וזהו כוונת הכתובים באיכה סימן ה'⁷: "על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו, אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור, למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים". והכוונה, דכיוון דהר ציון שמם ונעשה הר עד ששועלים הילכו בו, אם כן כביכול צריך "אתה ה' לעולם תשב", שתחזיר השכינה למקומה, ו"למה לנצח תשכחנו".

ומפי חכם רבי אברהם עמיאל זלה"ה שמעתי בהבנת הכתובים אלו, וכמדומה לי דהווה מטי בה משמיה דגברא רבה הרב ר' משה אבן צור זלה"ה, והוא בהקדים גמרא דסוף מכות⁸: פעם אחת היו עולין לירושלים, כיוון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם, כיוון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קודשי הקודשים, התחילו הם בוכים ורבי עקיבא משחק. אמרו לו: מפני מה אתה משחק. אמר להם: מפני מה אתם בוכים. אמרו לו: מקום שכתוב בו: "והור הקרב יומת"⁹, ועכשיו שועלים הילכו בו, ולא נכה. אמר להם: לכך אני משחק, דכתיב¹⁰: "ואעידה לי עדים נאמנים

אין השכינה חוזרת לירושלים עד שתיעשה חר' שנאמר²: "בהר ה' יראה", ע"כ ילקוט חדש' ערך א"י³ יעו"ש.

הצער הראוי להיות על החסרון שבכסא ה'

5. שד"י, ש"י, יד"ש, יד"ש, ד"ש, ד"ש. **ס"ט** | 1. כלומר חרבה ושוממה. ועיין לקמן סימן תקה. 2. בראשית כב, יד. 3. ומקורו בתוספתא ברכות סוף פרק ראשון. 4. תהלים מת, יב. 5. עיין עוד ביאור בזה לקמן סימן קנט וסימן רפ. 6. פס' ה. 7. פס' יח-כ. 8. כד, ב. 9. במדבר א, נא. 10. ישעיה ת, ב. 11. מיכה ג, יב. 12. זכריה ת, ד. 13. תנחומא כי תצא סימן יא. 14. איכה ה, יד-יט - "זקנים משער שבתו פחורים מגנינתם: שבת משוש לבנו נקפף לאבל מחלנו: נפלה עטרת ראשנו אוי נא לנו פי חטאנו: על זה הנה דנה לבנו על אלה חשכו עינינו: על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו: אפה ה' לעולם תשב פסאך לדור ודור". 15. תהלים צד, כ. 16. פסחים קיח, א. 17. משלי ל, ח - "הטריפני לחם חק".

מוהר"א הכהן זלה"ה סימן קי"ח, שפירש בזה פירוש נאה בשם הרב מר אביו זלה"ה, שהכוונה "מן המצר", הוא הגלות, "קראתי יה", שיושיעני, "ענני", וכי "במרחב יה", דיו לעבד להיות כרבו, שגם אני בצרה, דכתיב²⁴: "עמו אנכי בצרה", ודברי פי חכם חן.]

ביאור מאמר משה - יה' אלוקיך מביאך אל ארץ טובה

ע"א. הא דאמר משה רבינו ע"ה¹: "כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה", ולא אמר 'ה' אלהינו, הטעם כי כל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה², ולכן אמר משה רבינו ע"ה כן לאותם העתידים ליכנס לארץ, ולא אמר 'אלהינו', ע"כ ילקוט חדש' ערך 'ארץ ישראל' אות מ' בשם הזוהר³.

טעם שלא נענה משה בתפילתו להכנס לארץ

ובזה פירש הרב 'עיר דוד' דף י"ז כוונת מאמרם בילקוט ואתחנן⁴: "רב לך אל תוסף דבר אלי עוד"⁵ - מלמד שאין מניחים לצדיקים לעבור עבירה חמורה, ע"כ. והכוונה, בהקדים מאמרם ז"ל⁶: תקט"ו תפילות התפלל משה רבינו ע"ה כמנין "ואתחנן", ואם היה מתפלל עוד תפילה אחת היה נענה. ואם נשאר משה רבינו ע"ה בחו"ל יש לו תשובה על מה שאמר "אלהיך", אבל אם יכנס לארץ אין לו תירוץ על זה, ויבוא לידי עבירה חמורה במה שאמר "אלהיך" והוציא עצמו מהכלל. לזה השיבו הקב"ה: "רב לך אל תוסף דבר אלי עוד" תפילה, כי אם תוסף עוד תפילה ותכנס לארץ אזי יעלה בידך עבירה חמורה, ואין מניחין את הצדיקים שיבואו לעבור עבירה חמורה, ע"כ.

וצריך לומר, דלפי תוקף וגדולת משה רבינו ע"ה, לו יחשב לעוון. דאם לא כן מוצל אותו צדיק, דקודם תפילה הוזה אמר הכי, וכשיהיה נענה בתפילתו ידעו שהתפילה ביטלה הגזירה ואין כאן עוון אשר חטא, אלא דעל פי דעתו דעת עליון שהיה מובטח שתקובל תפילתו ברצון, ועם כל זה אמר האי לישנא, לזה לו יחשב לעוון, ודו"ק.

עפר א"י ממחר לכלות בשר הנקברים בה

ע"א. נאמר בה¹: "ארץ אוכלת יושביה היא", ואמרו: מתוך גנותה למדנו שבחה, שממחרת לאכול את יושביה אשר בתוכה, כדי שהנשמה תמצא מנוחה ביישיבה עליונה אם היא ראויה לכך, ע"כ הרדב"ז חלק א' סימן תפ"ד, יעו"ש.

ועיין בספר 'מעבר יבק'², הביא דבריו הרב 'קמח סלת' דף ק"ס עמוד ד', וזה לשונו: הועד לי מפי הראייה, שעפר א"י מכלה בשר הגוף בזמן חודש ימים, כי הבשר להיותו מעור הנחש היא מכלה אותו במהרה להסיר טומאתו ממנה, למען יהיה העם היושב בה נשוא עוון.

ואתה תחזה תוקף וגודל קדושת הארץ, כי בחיים מקיאה למי שאינו ראוי, כמו שהעתקנו למעלה³ בשם הרב 'חסד

מצטער עד שמרוב הצער בשרך מעלה חבורות חבורות על הכסא שהוא הוות, לשון שבר, כמו שפירש הרד"ק לדרכו, כמו ש"וצר עמל עלי חק" כביכול, הנמצא כזה, ע"כ ושפתים ישק.

והרב מוהר"א הנזכר הא דידיה פירש סיומא דקרא על דרך זאת, שהן בעוון כל עמל אדם לפיהו, וכל היום רץ לקראת ירץ על המחיה, ואדם לא זכר מצער כסאו ית'. זה אומר: "היחברך כסא הוות יוצר", כמו שכתבתי לעיל, וכל הטורח ועמל הוא על המזונות, ובסיבה זו לא בא לזכרנו מעניין הכסא כלל, ע"כ.

ונראה לעניות דעתי לפרש הפסוק דלעיל מזה¹⁸: "ברב שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי", שיהיה הסמיכה נמשכת בדברים עם הכתוב: "היחברך" על דרך הנזכר. והוא בהקדים מה שכתוב ב'ליקוטי תורה' לרבינו האר"י ז"ל, שראשי תיבות "שרעפי בקרבי תנחומיך", ראשי תיבות שבת, יעו"ש לדרכו, וכמו כן להרב גאון עוזנו ז"ל בספר 'יוסף תהלות' כמה רמזים על זה, יעו"ש. ולדרכנו יאמר על דרך אשר חכמים הגידו¹⁹, כי מלחמת עמלק נתעורר על ישראל בעוון חילול שבת, ואסמכוהו אקרא - 'ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו'²⁰, מה כתיב בתריה - 'ויבא עמלק'²¹ וכו'. עיין להרב 'חמדת ימים' חלק ב' דף ס"ו, שהארץ הרחיב בתוכה מגולה על איסור חילול שבת, ומסיים בה: וכאשר יהיו נשמרים מחללו, אז יותם שרו של עמלק ויאבד זכרו מני ארץ, כי כולם יראים ונכנעים מאות זה, כמו שכתוב בווהר פרשת צו, דעל כן אמרו²² אלמלא שמרו ישראל שני שבתות כראוי מיד היו נגאלין, ואין הכוונה לשמור שני שבתות דוקא, רק הכוונה אם ישמרו אפילו שבת אחת ככל חוקתיו ותורותיו, אז היו מייחדים שתי שבתות בינה ומלכות, כמו שכתוב בריש תיקון מ"ה, והיה אם על בנים חרות על הלוחות, היו נגאלים, שאז אין שר של עמלק שולט עליהם וכו', יעו"ש נועם שי"ח ש'ר פ"ה קד"ש.

זה אומר: "ברב שרעפי בקרבי תנחומיך", שהוא שבת הרמוז בראשי תיבות, זהו "ישעשעו נפשי", שבשביל שבת תבוא גאולת ישראל, וזהו שעשוע האמיתי. ולזה אמר אחר כך: "היחברך כסא הוות", רצונו לומר, כיון שבשמירת שבת תליא גאולת ישראל, צריך להתעורר ולהתחזק בשמירת שבת, ועל ידי זה יותם שרו של עמלק ויאבד זכרו מני ארץ, שהן בעוון אין הכסא שלם וכו', ולזה אמר "היחברך כסא הוות", היש משכיל שיצטער על זה וכו'. ועיין עוד לקמן סימן של"ז בכוונת הכתוב²³: "מן המצר קראתי" וכו'. וכמו כן עיין 'תהלות ה' להרב הקדוש

בזכות שמירת השבת ישראל נגאלים

18. תהלים צד, יט. 19. שבת קי"ב. ב - "אמר רב יהודה אמר רב: אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון, שנאמר: זיהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט וכתוב בתריה 'ויבא עמלק'". 20. שמות טז, כז. 21. שם יז, ת. 22. שבת קי"ב, ב. 23. תהלים קי"ח, ה - "מן המצר קראתי יְהוָה עֲנִי בַמִּקְרָב יְהוָה". 24. תהלים צא, טו. | ע 1. דברים ח, ז. 2. כתובות ק"ב, ב. 3. זוהר יתרו ע"ט, ב.

דחיית
הארץ את
החוטאים
מורה על
חומרת
העוון בה

ועל פי אמות הקודם הוא מוכן, דהר"ם בא להזהיר שאינו דומה המורד בפלטיץ וכו' למורד חוץ לפלטיץ וכו'; ואות מופת חותך על זה, שא"י אינה סובלת עוברי עבירה מהמוות ומחיים, דמדחזינן דבמיתתו מכלה תכף הבשר, כי אינה יכולה לסבול כח הטומאה של נחש, ובחיים חיותו מקיאה למי שאינו ראוי. וזה אומר: "והיא ארץ אוכלת יושביה" "ולא תקיא" וכו', ומכאן תקיש, ופשוט.

הרוחניות
שבמן
מתלבשת
בפירות א"י

ע"ב א"י. הנה יש להקשות למה בארץ הקודש גרע ממנה המן הרוחני. [עיי'ן בזה לקמן סימן קס"ט ובסימן תקס"ח].

ויש לומר שהטעם לזה הוא, שהמדבר, כל הדברים הגשמיים שבו, הם חיצוניים וטמאים, שהם גדלים בארץ העמים שהם ממשלת השרים, ולכך אין פירותיה כלי לקבל רוחניות הקדוש, שאין גוף טמא נעשה כלי לרוחניות הקדוש. ואם היתה הקדושה היתה בפירותיה ומונוותיה, היה ניתן על ידי השרים, וזה אינו בענין המן שהוא מן השמים, שאין חלק לשרים בו כלל. אמנם א"י פירותיה הם על ידי הקדושה, אותו הרוחניות הראוי להיות שורה כמון מתלבש בפירות הקדושים ההם¹, ולכן לא ירד המן בא"י. ולכן הברכה האחרונה דשבעת המינים מסיימת: "על פירותיה" ולא על הפירות², להורות כי קדושות הארץ שורה בפירותיה הגדלים בה דוקא ולא בפירות חו"ל, ע"כ 'טוב הארץ' דף כ"ב³.

ואפשר להסמך בזה כוונת הכתוב ביהושע סימן ה'⁴: "ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי בעצם היום הזה, וישבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ ולא היה עוד לבני ישראל מן" וכו'. והרואה יראה דתיבות "באכלם מעבור הארץ" יתור נפ"ש, כיון שכבר אמר למעלה "ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח", היה די שיאמר 'וישבות המן ממחרת ולא היה עוד לבני ישראל מן'.

ועל פי אמרי קדוש יבא על נכון, דבא הכתוב ליתן טעם לשביתת המן בא"י, והיה טעמו, באכלם מעבור הארץ, ופירות א"י הם בקדושה, דהרוחניות הראוי להיות שורה כמון מתלבש בפירות, ולזה לא היה עוד לבני ישראל מן.

בא"י
מקבלים
שכר מצוות
גם בעולם
הזה

ע"ג א"י. כתב הרב 'נחלת יעקב' אשר עם 'אבני השוהם' פרשת ואתחנן דף ע"ג בשם המפרשים,

לאברהם, ובמיתתו אינה סובלת כח הטומאה של נחש, ותכף ומיד צא תאמר לו, כדי שישאר הגוף קדוש ונקי.

כי על פי זה אפשר להבין דברי ה'כל בו' בסימן קכ"ז, הביא דבריו הרב 'פאת השלחן' דף ב' עמוד א'⁴, וזה לשונו: כתב הר"ם: וששאלת להודיעך עיקר המצווה ההולך לא"י וכו', הכי מפורש בסוף כתובות⁵, ובלבד שיהיה פרוש מכאן ואילך ויזהר מכל מין עוון, ויקיים כל המצוות הנוהגות בארץ. שאם יהטא, יענש יותר מאם חטא בחו"ל, כי ה' דורש אותה תמיד, ועיני ה' אלהיך בה⁶, והשגחתו תמיד, ואינו דומה מורד בפלטיץ של מלך למורד חוץ לפלטיץ, והיא "ארץ אוכלת יושביה"⁷, "ולא תקיא הארץ אתכם"⁸ וכו', לפי שהיא תקיא כל עוברי עברה. והיינו דכתיב⁹: "ושממו עליה אויביכם", ועל כן עכשיו "שממה היא מאין אדם ובהמה"¹⁰ וכו', ואין מיושבת כמו שאר ארצות. ואותם ההולכים לשם ורוצים לנהוג קלות ראש בפחזותם ולהתקוטט שמה, קורא אני עליהם: "ותבאו ותטמאו את ארצו"¹¹, "מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרו"¹². אבל מי שהולך להתנהג בקדושה ובטהרה, אין קץ לשכרו.

והקשה הרב 'פאת השלחן' שם על מה שאמר¹³: 'והיא "ארץ אוכלת יושביה" וכו', דזה דברי המרגלים¹⁴. ותיקן, דשיטת מהר"ם ז"ל, דודאי המרגלים לא דיברו כזב, וכמו שאמרו בסוטה דף ל"ה¹⁵: אמר הקב"ה, אני חשבת לטובה, דכל היכא דמטו, מת השיבא דידהו כי היכי דנטרדו וכו', והם חשבו לרעה. והכי נמי בגוף יסוד הנהגתו בא"י, דודאי בפלטיץ של מלך, השוכן שם וממרה עיני המלך במעשיו, מסוכן בעונשו, וכי בשביל זה יוגרע מעלת פלטיץ דמלכא. וכמו שמבחר ישראל, הכהן הגדול, כמבחר הזמן שהוא יום הכיפורים, ובמבחר המקום שהוא קודש הקודשים, כשהיה נכנס לשם פעם אחת בשנה, ואם פגם שמה נענש תכף¹⁶, וכי יוגרע מזה המקום הקדוש. כך היא מידת הארץ הקדושה, שאינה מקיימת עוברי עברה, כמו שכתב הרמב"ן בפרשת אחרי¹⁷, גם על הכותים כשהטאו בא"י שלח עליהם אריות, רק דהמרגלים חשבו זה לרעה וגיונה, כי קשה לישב שם וליזהר בכל התורה ומצוותיה כי אוכלת וכו'. וכשהשיב מהר"ם בתשובתו להזהיר להנוסעים לא"י, הודיעם אמיתת הנהגתה, וזה שאמר: ואינו דומה וכו' למורד וכו' והיא ארץ וכו', אבל הנוהר בקדושה אין קץ לשכרו ועוונותיו מחולים, ע"כ.

זהירות
מעוון בא"י
משום
שהיא ארץ
אוכלת
יושביה

4. ילקו"ש רמז תתיט. 5. דברים ג, כו. 6. ילקו"ש וילך רמז תתקמ. **עא** 1. במדבר יג, לב. 2. חלק שפת אמת פרק כ"ז - עיי'ן לקמן סימן קיז שהביא את דבריו בהרחבה. 3. סימן כ. 4. הלכות ארץ ישראל סימן א בית ישראל אות טו. 5. קי, ב. 6. ע"פ דברים יא, יב. 7. במדבר יג, לב. 8. ויקרא יח, כח. 9. ויקרא כו, לב. 10. ירמיה לב, מג. 11. ירמיה ב, ז. 12. ישעיה א, יב. 13. הר"ם. 14. ואם כן לכאורה אלו דברי דיבה ושקר והאמת אינה כן. 15. עמוד א. 16. יומא יט, ב. 17. ויקרא יח, כה - "והנה הכותיים לא היו נענשים בארצם בעבדם את אלהיהם לשלח בהם את האריות, ובבואם בארץ השם ועשו שם כמעשיהם הראשונים שלח בהם האריות הממיתים אותם (מ"ב יז, כו). וכן שנו בספרא (קדושים יא, יד), ולא תקיא הארץ אתכם" וגו', ארץ ישראל אינה כשאר ארצות, אינה מקיימת עוברי עברה". **עבא** 1. וכעין זה כתב הב"ח או"ח סי' רח, וזה לשונו: "קדושת הארץ הנשפעת בה מקדושת הארץ העליונה היא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ... באכילת פירותיה אנו ניוונים מקדושת השכינה ומטהרתה ונשבע מטובתה". 2. ברכות מד, א - "מיחתם במאי חתים... רב חסדא אמר: על הארץ ועל פירותיה. ורבי יוחנן אמר: על הארץ ועל הפירות. אמר רב עמרם. ולא פליגי, הא לן, והא להו". וכן פסק הרמב"ם הל' ברכות פ"ח הי"ד ובשו"ע או"ח סי' רח סעי' י. 3. ומקור הדברים הוא ביחסד לאברהם, מעין ג נהר כא, וב'אור החמה' ח"ג פרשת בהעלותך (כ, א). 4. פסוק יא-יב.

לכנות אנשי השם באבנים, כמו "אבן מאסו הבונים"³, "כי אבני נזר"⁴, "האבן הראשה"⁵, וכן רבים. ועליהם נאמר: "ואכלת ושבעת", כי הצדיק אוכל לשובע נפשו⁶ אם מעט ואם הרבה יאכל⁷. וכן מה שאמר "ומהרריה", היינו מן אנשי השם שנקראו הרים, כמו שנאמר⁸: "שמעו הרים את ריב ה'". "ומהם תחצוב נחשת", כי נשיכתן נשיכת נחש⁹, והלשון נופל על הלשון, ע"כ, ועיין מה שכתבתי למעלה אות ו'.

הביא דבריו ספר 'מעטה תהלה' הנדפס מחדש דף פ', שיש חילוק בין א"י לחו"ל לעניין שכר מצוות. כי חו"ל מתנהג על פי המזלות, ולכן אין מקבלים שכר בעולם הזה בחו"ל על המצוות, כי בני חיי ומוזני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא, אבל בא"י שהיא ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד¹, והיא למעלה מכל המזלות, כדמצינו באברהם אבינו ע"ה שאמר לו: צא מאצטגנינות שלך², כי שם מקבלים שכר מצוות, דהיינו הפירות, אפילו בעולם הזה, ע"כ יעו"ש.

וכן כתב הרב 'פני יצחק זוטא' בשיטתו לברכות דף ע"ג, באותה דאמרו לו לר' יוחנן איכא סבי בבבל וכו', כיון דאמרי ליה דמקדמי וכו' אמר היינו דאהני להו³. וכתב הרב ז"ל שם: על פי מה שאמרו הקדמונים - "אם בחקתי תלכו וכו', ונתתי גשמיכם"⁴, דאף על גב דקיימא לן שכר מצוות בהאי עלמא ליכא⁵, מכל מקום שכר הפסיעות ומה שמזרו ומקדים נפשיה למצווה מקבל שכר בהאי עלמא, כאותה ששינו בניזיר⁶: לעולם יקדים אדם לדבר מצווה, שבשכר לילה אחת שקדמה וכו' זכתה וקדמה ארבעה דורות למלכות. וזהו "אם בחקתי תלכו", רומז שכר הליכה וקדימה, מקבל שכר. והיינו דדייק 'כיון דאמר מקדמי ומחשבי', כלומר אקדימה מקבל שכר גם בחו"ל ובעולם הזה, דקושטא הוא עיקר שכר מצוות אינו אלא בא"י ובעולם הבא, אבל לעניין קדימה אין חילוק, ע"כ.

ואפשר דזהו טעם הכתוב⁷: "ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם" וכו', דיען דאוכל השכר גם בעולם הזה ולכן ליכול וליחדי בשופי. וזהו שאמר אחר כך⁸: "ואכלת ושבעת וכו' על הארץ הטובה אשר נתן לך", דשם יאכלו עניים וישבעו. וזהו גם כן כוונת הכתובים תהלים סימן ל"ז⁹: "שכון ארץ ורעה אמונה, והתענג על ה'", ופשוט.

ע"ד א"י. והגאון בעל 'כלי יקר'¹ פירש בזה, שהמונה, שארץ הקודש לא בעבור מסכנות ודלות תאכל בה לחם כמות שהוא, שהרי לא תחסר כל בה, אלא לפי שהיא ארץ אשר אבניה ברזל, מחדדין זה לזה בהלכה, וכל כך יהיה להם חשק בתורה עד שלא ידרשו איהו מקומן של זבחים הרוג צאן ושחוט בקר, אלא יסתפקו בלחם לבד. ואל תאמר שבעבור זה יותש כוחם, אלא יהיו חזקים כברזל, כי התורה תוסיף תת כוחה להם.

ומה שאמרו²: אבניה - בונייה, אין צורך לזה, כי מדרך הכתוב

שכר הזריות במצוות מקבל בעולם הזה גם בחו"ל

בני א"י מסתפקים בלחם מרוב חשק התורה

צדיק אוכל לשובע נפשו

ע"ה

א"י. אוריא דא"י מחכים¹. שמעתי מהרב ר' אליהו מני הי"ו בשם המפרשים, דטעם דנקטו רז"ל בדבריהם 'מחכים' ולא לשון 'מובין', כי אותיות ארץ ישראל עולים במספר ל"ב שמות הוי"ה ב"ה, והם ל"ב נתיבות חכמה, ע"כ. ונראה לעניות דעתי, שזה רמז הכתוב²: "ה' בחכמה יסד ארץ".

ע"ן

א"י. הצדיק היושב בא"י מייחד עולם הבא הנברא ביו"ד, והארץ עד הרקיע ת"ק שנה שהוא רמוז לה' שניה של שם, והאדם שבארץ עומד על רגליו רמוז לו, והארץ אשר הוא יושב עליה רמוז לה' אחרונה שבשם. ובצאתו לחו"ל מפריד, והאבות לא יצאו אלא על פי הדיבור, ע"כ 'ספר חרדים' דף ס"ו.

ואפשר דזה רמז הכתוב¹: "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו", דכוונתו באומרו "לחזות בנועם ה'", היינו הייחוד², והבן.

ואפשר דזהו רמוז גם כן תהלים סימן ל"ז³: "שכון ארץ ורעה אמונה והתענג על ה'", דכך היא המידה. וזהו גם כן רמז הכתוב שם סימן טו⁴: "ה' מי יגור באהליך" וכו', ירצה, מי הוא המייחד שמך - מי שיגור באהליך.

ע"ז

א"י. והרב הקדוש בספר 'תהלות ה'" פירש¹, בהקדים דברי הרב 'טוב הארץ', שכל החומד לשכון בה בחורבנה יזכה לשכון ולדרור בה בישובה: זהו "ה' מי יגור באהליך" - מי ש'ישכון בהר קדשך', בהיותו הר².

ואפשר דזהו כוונת הכתובים³: "אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד, כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו". ויש להקשות היאך תלוי זה בזה, דבשביל

אוריא דא"י מחכים

צדיק היושב בא"י מייחד שמו ית'

החומד לשכון בא"י בחורבנה יזכה לשכון בה בישובה

עג | 1. דברים יא, יב. 2. נדרים לב, א. 3. ברכות ח, א - "אמרו ליה לרבי יוחנן: איכא סבי בבבל. תמה ואמר: (דברים יא, כא) 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה' כתיב, אבל בחוצה לארץ לא. כיון דאמרי ליה: מקדמי ומחשכי לבי כנישתא, אמר: היינו דאהני להו. 4. ויקרא כו, ב-ג. 5. קידושין טו, ב. 6. כג, ב. 7. דברים ח, טו - "אַרְצָךְ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכְּנֹת תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תִחְסַר כָּל יוֹם אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בְרִזָּל וּמִהַרְרִיהָ תִּחְצַב נְחֹשֶׁת: וְאֶכְלֶתְךָ וְשִׁבְעֶתְךָ וְיִבְרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ". 8. שם פס' י. 9. פס' ג-ד. **עד** | 1. דברים ח, ט על הפסוקים: "אַרְצָךְ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכְּנֹת תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תִחְסַר כָּל יוֹם אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בְרִזָּל וּמִהַרְרִיהָ תִּחְצַב נְחֹשֶׁת: וְאֶכְלֶתְךָ וְשִׁבְעֶתְךָ וְיִבְרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ". 2. תענית ד, א. 3. תהלים קיח, כב. 4. זכריה טו, טז. 5. שם ד, ז. 6. ע"פ משלי יג, כה. 7. ע"פ קהלת ה, יא. 8. מיכה ו, ב. 9. במדבר רבה פירשה ג, א. **עה** | 1. ב"ב קנח, ב. 2. משלי ג, יט. **עו** | 1. תהלים כז, ד. 2. ומנין שא"י נקראת בית ה'; עיין לקמן סימן קז. 3. פס' ג. 4. פס' א. **עז** | 1. את הפס' הנזכר בסוף הסימן הקודם, בתהלים טו, א - "מְזַמְּרֵי לְלִדּוֹ ה' מִי יגִיד בְּאֶזְרָתְךָ מִי יִשְׁפֹּן בְּהַר קְדֹשְׁךָ". 2. כלומר בהיתה חרבה ושוממה, על דרך הכתוב (איכה ה, יח): "על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו", עיין לעיל סימן סט וסימן תקה. 3. תהלים קב, יד-טו.

שרצו עבדיך את אבניה אתה תקום תרחם. ועל פי אמרי קודשו יבוא על נכון, דמאחר שרצו עבדיך את אבניה ונכספנו לשכון בה בחורבנה, כאשר יורו תיבות "אבניה" ו"עפרה", אם כן שורת הדין הוא שנוכה לדור בה ביישובה, וזהו "אתה תקום תרחם ציון".

וּאִפְשַׁר דזהו גם כן כוונת הכתוב תהלים סימן כ"ד: "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קודשו". ומסיפיה לרישיה מדריש, רצונו לומר "מי יקום במקום קודשו", דהיינו בישובו, מי ש"יעלה בהר ה'", דהיינו בחורבנו. וכן על דרך זו יתפרשו כמה כתובים, דו"ק ותשכת.

ע"ח א"י. כתב רש"י בפרשת לך לך ד"ה "לזרעך נתתי את הארץ הזאת" - אמירתו של הקב"ה כאילו היא עשויה. ופירש הרב הגאון בעל "צמח דוד" בדרשותיו דף נ"ב, דהכוונה, משום דהמזכה לעובר לא קנה, כמו שאמרו בפרק מי שמת², דאין אדם מקנה לדבר שלא בא לעולם, וכמו שפסק הטור חו"מ ריש סימן ר"י, ואם כן מה קיום במה שאמר הקב"ה לאברהם "נתתי", דהוי מקנה לעובר. ואפילו לזמן דאמר דבאמר לכשילד קנה, כמו שפסק הטור שם, היינו דוקא כשיוכר העובר, בין שיהיה אפילו בתוך ארבעים ליצירה כסברת 'העיטור' בין אחר ארבעים יום כסברת הריטב"א, כמו שכתב הרב 'בית יוסף' שם³, והכא אין כאן שום הכרה. לזה אמר שאמירתו כאילו היא עשויה, כלומר כבר נולדו ובאו לעולם וניתנה בידם, ע"כ.

ועיין בספר 'לקט יוסף' ערך 'ארץ ישראל' אות כ"ח, שהקשה קושיא זו בעצמה על פסוק⁴: "לזרעך אחריך", דהמזכה לעובר לא קנה. ותיריך, כיוון שנשבע צריך לקיים, ע"כ. ואפשר להעמיס דבריו בלשון רש"י על דרך "לא איש אל ויכזב"⁵ וכו', ודר"ק.

כיצד הקנה הקב"ה את א"י לזרע אברהם שלא בא לעולם

ע"ט א"י. כתב רש"י: "הנהר הגדול נהר פרת" - לפי שהוא דבוק לא"י קורחו גדול, אף על פי שהוא מאוחר בארבע נהרות היוצאים מעדן, שנאמר²: "והנהר הרביעי הוא פרת", משל הדיוט: עבד מלך מלך, הדבק לשחזור וישתחוו לך. וכן כתב בפרשת דברים³, יעו"ש. וזה לשון רבינו בחיי פרשת לך לך⁴: מה שקרא הכתוב לנהר פרת "הנהר הגדול", לפי שהארץ הקדושה היא מבחר הישוב, ובית המקדש ששם נקרא 'הבית הגדול'⁵, והעובד שם נקרא 'הכהן הגדול'⁶, והשם השוכן בקירבה נקרא 'האל הגדול'⁷. וכן הזכיר שלמה המלך ע"ה בדברי הימים⁸: "והבית אשר אני בונה גדול כי גדול אלהינו מכל האלהים", לכך

מדוע נקרא נהר פרת 'הנהר הגדול'

קרא הנהר הסובב אותה "הנהר הגדול", ע"כ, ודברי פי חכם חן.

פ' א"י. שקולה כנגד כל מה שנברא בששת ימי בראשית. ביום ראשון כתיב¹: "וירא אלהים את האור כי טוב", ובא"י כתיב²: "כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה". בשני כתיב³: "יהי רקיע בתוך המים", ובא"י כתיב⁴: "ארץ נחלי מים". בשלישי כתיב⁵: "תדשא הארץ דשא", ובא"י כתיב⁶: "ארץ חטה ושעורה". ברביעי כתיב⁷: "יהי מאורות ברקיע" וכו', (נראה שחסר שם בילקוט), ובא"י כתיב⁸: "לא תחסר כל בה". בששי נבראו אדם וחווה וכתב⁹: "נעשה אדם", ובא"י כתיב¹⁰: "כי האדם עץ השדה". ובשביעי כתיב¹¹: "ויברך אלהים את יום השביעי", ובא"י כתיב¹²: "ואכלת ושבעת וברכת", ע"כ 'ילקוט חדש' ערך 'ארץ ישראל' אות ס'.

וּאִפְשַׁר דזה רמז הכתוב תהלים סימן כ"ד¹³: "לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה", דקשה הכפל. ולפי מה שכתב, רומז דהארץ הקדושה היא כמו "תבל ויושבי בה", שהיא שקולה כנגד כל מה שנברא בששת ימי בראשית.

פ"א א"י. הנה השם הוי"ה ברוך הוא, נודע שהוא מידת הרחמים, ושם 'אלהים' הוא מידת הדין. אכן השם הוי"ה ברוך הוא, שהוא מידת רחמים בין בארץ בין בחו"ל, אבל בא"י הוא רחמים גמורים יותר ממה שהוא רחמים בחו"ל. ושם 'אלהים', אף שהוא מידת הדין, מכל מקום בארץ הוא רחמים כמו שם הוי"ה בחו"ל, ע"כ 'שיר חדש' מזמור ק"ח משם ספר 'שפתי ישנים', יעו"ש¹.

ובזה פירשו כוונת הכתובים בתהלים שם²: "אודך בעמים ה' ואזמרך בלאומים", רצונו לומר, כשאני בין העמים דהיינו בחו"ל, השם הוי"ה מידת רחמים, לפי כשאני בחו"ל צריך רחמים גמורים, ולזה אודך בין העמים בהוי"ה, במידת הרחמים. ו"רומה על שמים אלהים", הסתלק והתרומם למעלה ושב בשמים אתה ודינך הצדק, לפי שאני בחו"ל ומתיירא ממידת 'אלהים'. אכן אם 'אלהים' דיבר בקודשו, היא א"י, "אעלוה", לפי שאף על פי שהיא אלהים מידת הדין בחו"ל, מכל מקום בא"י היא מידת הרחמים, וזהו "אעלוה" אף ש"אלהים דיבר", כיוון שהיא "בקדשו אעלוה", עכ"ד.

ועל פי דברי קודשו אפשר ליתן טעם מה שנקראת א"י 'עיר אלהים'³, 'נאות אלהים'⁴ וכיוצא, כי היה טעמו להורות נתן, שגם הדינים נהפכים לרחמים. ובזה יובנו כוונת

א"י שקולה כנגד כל הנברא בששת ימי בראשית

מידת הרחמים האלוקיים יתרה בא"י

בא"י גם הדינים נהפכים לרחמים

4. פס' ג. עח | 1. בראשית טו, יח. 2. ב"ב קמב, ב. 3. אות ג. 4. בראשית יז, ח. 5. במדבר כג, יט. עט | 1. בראשית טו, יח. 2. שם ב, יד. 3. א, ז. 4. בראשית טו, יח. 5. ע"פ דה"ב ג, ה - "ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים" - "הוא ההיכל כי היה גדול שבבתי" (רד"ק). 6. ע"פ ויקרא כא, ז. 7. ע"פ דברים י, יז. 8. דה"ב ב, ד. 9. בראשית א, ד. 10. דברים ת, ז. 11. בראשית א, ז. 12. דברים ת, ז. 13. פס' א. פא | 1. עיין עוד לקמן סימנים 7. בראשית א, יד. 8. דברים ת, ט. 9. בראשית א, כו. 10. דברים כ, יט. 11. בראשית ב, ג. 12. דברים ח, ט. 13. פס' א. פא | 1. עיין עוד לקמן סימנים 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100.

גם כן בחלקו של יהודה, ולפי זה מדוע אמר "בנימין זאב" ולא יהודה, אחר שהמזבח היה גם כן בחלקו. וצריך לומר, כהך פירושא דקאי על שאול שחטף המלוכה, ושייך המלוכה ליהודה ודוד. ועל כן היו ליצני הדור אומרים, ד"בנימין זאב" קאי על המזבח, והמלוכה שייך לשאול ולזרעו. ועל כן היו הולכים אצל חלונותיו של דוד ואומרים: דוד, אימתי יבנה בית המקדש וכו', כדאיתא בירושלמי⁹. ודוד היה שמח ואומר: "שמחתי באומרים לי בית ה' נלך", רוצה לומר, הם חשבו לרעה ואני חשבתי לטובה, דאדרבא, כהך פירושא דקאי על שאול שחטף המלוכה, עכ"ד בקיצור, ודברי פי חכם חן.

ולעניות דעתי אפשר לפרש כוונת הכתובים בתהלים¹⁰: "רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלקים סלה, ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי, קולי אל ה' אקרא ויענני מהר קדשו סלה", ד"רבים אומרים לנפשי" היינו ליצני הדור, שהיו אומרים ד"בנימין זאב" קאי על המזבח, והמלוכה שייך לשאול ולזרעו, ולא נשאר לי שום תשועה. "ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי", שיש לי הרמת ראש, והמלוכה שייכא לי ולזרעי, והא ראייה לזה - "ויענני מהר קדשו סלה", דהיינו כשיבנה בית המקדש והמזבח, ומשם מוכח דפירוש הפסוק "בנימין זאב" קאי על שאול שחטף המלוכה, והמלוכה שייכא לי.

פ"ג א"י. קושיא גדולה איך אנו אומרים שאין לשום קליפה רשות ושליטה בא"י¹, הרי אנו רואים שנכנסו גויים בהיכל ה' ושרפו והחריבו כל א"י ובית המקדש, ואם כן על כורחך בודאי יש להם שליטה שם².

והנה קושיא זאת מבוארת בזהר הקדוש פרשת תרומה³, וכללות דבריו בקיצור נמרץ הוא, כי דוקא בשעת החורבן, על ידי פגם הגדול של עוונות ישראל, נתן הקב"ה רשות להקליפות ולהיצוונים להכנס לא"י ולהחריב את המקדש, אבל מיד אחר החורבן נתגרשו הקליפות משם, ויש מסך פרוכת סביב לא"י שהיא שומרת הגבולים האלו שלא תתפשט הקליפה והשרצים, ומגרש כל זר מתוכה. ואפילו א"י חריבה מכות הקליפה הנוכרת לעיל, עם כל זה אינה שולטת בא"י, אלא החריבה ונתגרשה משם. וא"י אפילו בעת חורבנה נקיה וברה מאין זר בתוכה, ע"כ 'מדרש תלפיות' דף נ"ה עמוד א'⁴ בשם 'שיח השדה'⁵.

והרב הקשה שם, דאיך היום יש בתוכה עבודה זרה ורבו עובדיה בה, שנראה שכל זה הוא מכות שליטת הקליפה שם. ונראה שלא נקראת זו שליטה, כיוון שאין בידם להחריב

הכתובים בתהלים סימן ס"ד⁶: "אלהים יחוננו ויברכנו יאר פניו איתנו סלה, לדעת בארץ דרכך בכל גוים ישועתך".

דקשה כיצד שואל "אלהים יחוננו" שהיא מידת הדין. ועל דרך הקדים יבוא על נכון, דהיינו דסיים: "לדעת בארץ דרכך", היינו א"י, דאז אפילו מידת הדין "בארץ" הוא רחמים, אבל "בכל גוים" רומז לחו"ל, "ישועתך" הידועה, שהיא מידת הרחמים. ונהירנא שראיתי במכתב לאחד קדוש, וכמדומה לי דמטו בה בשם הרב מהר"י נבון זלה"ה, שפירש בזה, דהיינו דסיים "יאר פניו", שהפנים של אלהים הוא רחמים.

ועל פי דרכנו יובן דברי 'ארץ החיים' סימן מ"ב, וזה לשונו: "מתי אבוא ואראה פני אלהים"⁶, רצונו לומר, שיהא מומתק מידת הדין, ע"כ. ודבריו צריכים ביאור. וכפי האמור, דבא"י אף שם 'אלהים' שהוא מידת הדין, בארץ היא מידת הרחמים, לזה אמר "מתי אבוא" לא"י, "ואראה פני אלהים", שיהיה ממותק מידת הדין. ואפשר להעמיס בלשונו גם כן במה שראיתי במכתב, ודו"ק⁷.

פ"ב א"י. איתא בגמרא דיומא פרק א'¹: תניא, מה היה בחלקו של יהודה - הר הבית, הלשכות והעזרות. ומה היה בחלקו של בנימין - אולם, והיכל, ובית קודש הקודשים. ורצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה ונכנסת בחלקו של בנימין, ובה היה מזבח בנוי, ובנימין הצדיק היה מצטער עליה בכל יום, שנאמר²: "חופף עליו כל היום", לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיוזן לגבורה, שנאמר³: "ובין כתפיו שכן". וכמו כן איתא בזבחים פרק פרת חטאת⁴. [ועיי' עוד מה שכתבתי לקמן בסימן קס"ח].

ובזה פירש הרב ת"י כוונת הכתוב⁵: "שמחתי באומרים לי בית ה' נלך", לפי שכל שנאת שאול לדוד, דוד ימלוך אחר מותו, ושאלו סבר כשהקדוש ברוך הוא פוסק גדולה לאדם, פוסק לו ולזרעו אחריו. וברבה איתא⁶: "בנימין זאב יטרף"⁷ - מדבר במלכותו, מה זאב חוטף ואוכל, כך שאול חוטף המלוכה, שנאמר⁸: "ושאל לכד את המלוכה". ר' פנחס פתר קרא במזבח: מה הזאב חוטף, אף מזבח חוטף הקורבנות. אם כן לסברת שאול, דמפרש הכתוב "זאב יטרף" קאי על המזבח, לפי זה שלא כדון ביקש דוד למלוך, אבל דוד מפרש הכתוב "בנימין זאב יטרף" על המלוכה של שאול.

ברם למאי דאמרן: 'רצועה יוצאת מחלקו של יהודה ונכנסת לחלקו של בנימין, ובה מזבח בנוי', נמצא שהמזבח היה בנוי

חלוקת שטח המקדש בין נחלות יהודה ובנימין

מקום המזבח מוכיח את שייכות המלכות לבית דוד

אם אין שליטה לקליפה בא"י כיצד נחרבה הארץ

אם אין שליטה לקליפה בא"י כיצד יש בה עבודה זרה

5. פס' ב-ג. 6. תהלים מב, ג. 7. עיין עוד לקמן סימן רלח. **פב** 1. יב, א. 2. דברים לג, יב - 'לְבַנְיָמִן אֶמְרָן יְדִיד ה' יִשְׁכֵן לְקִטָּח עֲלָיו חֶפֶץ עֲלָיו כָּל הַיּוֹם וְגַיִן כְּתִפָּיו יִשְׁכֵן'. 3. שם. 4. קיח, ב. 5. תהלים קכב, א. 6. בראשית רבה פרשה צט, ג. 7. בראשית מט, כז. 8. שם"א יז, יז. 9. שקלים פ"ב ה"ה - "אין דור שאין בו ליצנין, בדורו של דוד מה היו פרוצי הדור עושים, היו הולכים אצל חלונותיו של דוד אומרים לו: דוד דוד, אימתי יבנה בית המקדש, אימתי בית ה' נלך. והיה דוד אומר: אף על פי שמתכוונן להכעיסני יבא עלי אם לא הייתי שמח בדבריהם, דכתיב: 'שמחתי באומרים לי בית ה' נלך'". 10. ג. ג-ה. **פג** 1. עיין לעיל סימן לח ולקמן סימן רצה. 2. עיין לקמן סימן קצח, שסיים שם דלפי המבואר שם תתורץ קושיה זו. ועיין עוד לקמן סימן רצה. 3. קמא, א. 4. ענף ארץ ישראל. 5. כן הוא בספר 'מדרש תלפיות', והוא טעות סופר, וצ"ל: 'שיח יצחק' (בתוך 'פרקי שירה', וינציאה תכ"ד, דף ג). 6. עיין עוד לקמן סימן רצה בשם 'טוב הארץ'.

יכנסו גם כן בקדושה, ע"כ 'טוב הארץ' דף י'.

ועיין להרב 'החזקוני' פרשת לך לך ד"ה "את הקיני ואת הקניזי ואת הקדמוני", שהביא מדרש חז"ל⁵, וזה לשונו: ר' חלבו בשם ר' יוחנן: כך עלה בדעתו של הקב"ה להנחיל עשרה עממין לישראל ולא נתן להם אלא שבעה, אבל קיני קניזי וקדמוני לא נתן להם. ואימתי עתיד ליתן להם - לימות המשיח⁶. ואף על פי כן, על ידי טרוניא באו מקצת השניים לידם. פירוש, מקצת ארץ בני עמון ומואב במלחמת סיחון ועוג, ע"כ. עיין להרב התנא בדרכו דרך הקודש דרוש שביעי, ומשמם באר"ה.

ואפשר לפרש בזה כוונת הכתוב תהלים סימן מ"ד⁷: "אתה ידך גוים הורשת ותיטעם תרע לאומים ותשלחם", דקשה הכפל. ועל פי האמור יאמר, דלא מבעיא ארץ ז' עממין, וזהו "גוים הורשת ותיטעם", אלא אפילו ארצות שלא היינו ראויים לירש אותם, על ידי טרוניא והמצאה מאהבת ה' אותנו התחכם לתת לנו קצת מארצותם, וזהו כן "תרע לאומים ותשלחם" במלחמת סיחון ועוג. וזהו גם כן כוונת הכתוב בתהלים סימן ע"ח⁸: "ויגרש מפניהם גוים ויפילם בחבל נחלה", ד"גוים", היינו ארץ ז' גוים, ויפילם בחבל נחלה", היינו ארץ סיחון ועוג, דמה שנחלו הם מעמון ומואב ניתן לנו. דהגם שהוזהרנו שלא לקחת מארצם, היינו דוקא הארץ אשר היא ברשותם, אך הארץ אשר לקחוה אחרים מעמון ומואב הותר לנו לקחתה. וזהו גם כן כוונת הכתוב שם סימן ק"ה⁹: "ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים ירשו", והרי הוא כמבואר, ד"עמל לאומים ירשו" היינו ארץ עמון ומואב שלקחו סיחון ועוג. [עיין עוד מה שכתבתי בזה לקמן בסימן שע"ט.]

מאהבת ה' אותנו נתן לנו קצת מעמון ומואב כבר בזמן הזה

בעולם הזה ישראל יורשים א"י בלבד ולעתיד את כל העולם

עתידה ירושלים להתרחב ככל א"י, וא"י ככל העולם

שיעור התרחבות ירושלים בעתיד

ולגרש ממנה כל הכופר בעבודה זרה, ואדרבא מוכנענים הם ביד מי שאינו עובד עבודה זרה, דהיינו הישמעאלים, ע"כ.

אמר הצעיר, עיין במדרש איכה רבתי פרשה ס"ו⁷, דאיתא התם: באותה שעה קפצה קטיגוריא לפני כסא הכבוד, פירוש, בשעה שכבש האויב את ירושלים אמרה לפניו: ריבוננו של עולם, כך יהיה רשע זה מתגאה ואומר אני חרבתי ביתו של אלוקים ושרפתי מקדשו, אם כן הוא, תרד אש מלמעלה ותשרוף. מיד מה כתיב - "ממרום שלח אש בעצמותי"⁸. א"ר יהושע: הוא שהנביא מקנטרה ואמר לה: "קחי ריחים וטחני קמח"⁹, הא כל עמא טחנין חטיין ואת אמרת וטחני קמח - אלא אמרה ירושלים לבת בבל: אילו ממרום לא עשו בי מלחמה את היית יכולה להלחם בי, אילו ממרום לא שלחו בי אש את היית יכולה לי, אלא אריה קטילא קטלת, קמחא טחינא טחנת, קרתא יקירתא אוקירתא. לכך אמר: "ממרום שלח אש בעצמותי", ע"כ. **ומזה** מבואר שלא שלטה יד אויב וצר בחורבן בית המקדש, אלא הכל היה מן השמים. וכן הוא אומר בתוכחות¹⁰: "ונתתי את עריכם חרבה והשימותי את מקדשיכם וכו', והשימותי אני את הארץ". וכמו שפירש הרה"ג מהר"ח בן עטר בספר 'אור החיים' פרשת בחוקותי בד"ה 'והשימותי אני את הארץ', וזה לשונו: אמר "אני", פירוש, מידה זו ה' בכבודו יעשנה, ע"ש.

וזהו כוונת הכתובים באיכה סימן ד'¹¹: "כילה ה' את חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה, לא האמינו מלכי ארץ וכו' כי יבוא צר ואויב בשערי ירושלים". דקרא דלא האמינו קאי אדלעיל מניה, שלא היו מאמינים שיהיה שליטה ואחיזה לאומות העולם במקום הקודש, אבל בעונותינו כי רבו, "כילה ה' חמתו וכו' ויצת אש בציון", הוא בעצמו ולא היה שליטה לאויב כלל.

פ"ד א"י. כתב האר"י ז"ל¹, כי א"י היו בה עשרה עממים כנגד עשר מידות שבה. וישראל כבשו חלק השבעה לבד, כי כנגד עשר שבה בקדושה יש גם כן עשר בטומאה², והו' שהם תחתונים יכלו ישראל לכבוש, אבל הקליפות שכנגד שלושה עליונות שלה לא יכלו, שהם קליפות דקות גדולות יותר וכו'. והרמז לזה, כי 'קיני קניזי קדמוני'³ גימטריא 'ישראל'. ולכן היא נקראת 'ארץ ישראל' על שם העתיד, שירשו גם כן השלושה ראשונות. והנה עתה רמז בתיבת 'ישראל' - 'לא ירש', שלא ירשו עדיין, אבל לעתיד יהיה - 'לי ראש', רצונו לומר, שהשלוש ראשונות

חורבן בית המקדש היה מהשמים ולא משליטת יד אויב

ישראל כבשו רק ארץ שבעה עמים ולעתיד יכבשו עוד שלושה

7. איכה רבה פרשה א, מא. 8. איכה א, יג. 9. ישעיה מז, ב. 10. ויקרא כו, לא-לב. 11. פס' יא-יב. **פ"ד** 1. 'ליקוטי תורה' פרשת לך לך עמ' ג. 2. פירטם וביארם בספר 'קהילות יעקב' לבעל 'מלוא הרועים' ר' יעקב צבי יאליש. 3. ע"פ הכתיב שבתורה בראשית טו, יט. 4. בראשית טו, יט. 5. בראשית רבה פרשה מד, כג. 6. עד כאן איתא במדרש רבה. 7. פס' ג. 8. פס' נה. 9. פס' מד. **פ"ו** 1. דלגנו על סימן פה בעקבות הדפוס הראשון בו הוא דולג בטעות, אך לעומתו סימן פח נכפל כך שמניין הסימנים הכולל - תרי"ג, לא נפגם. 2. שה"ש רבה פרשה א, ג. 3. כתובות סט, א. 4. מתוך שבעים אומות. 5. זכריה ב, טז - וְנָחַל ה' אֶת יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אֲדָמַת קִדְשׁוֹ וְנָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלַם. 6. נ. א. 7. ופירש רש"י: "עד שעה שהסוס רץ ומציל - כשיעור מרוצת הסוס עד חצי היום, ולשון מציל - שצילו תחתיו, שכל שעות היום חמה נוטה לצדדין, וצל האדם וצל הבהמה נוטה לצידו, שחמה במזרח - צל האדם למערב, אבל בחצי היום חמה עומדת באמצע הרקיע, בראש כל האדם וצל הסוס תחתיו, בפירוש ר' מכיר זכר צדיק

היה רעב רק במדינות הסמוכים למצרים ולא בא"י, עיי"ש במדרש על פסוק¹⁴: "ויהי רעב בכל הארצות", כי א"י לא נגזרה בראש השנה, ע"כ הרב 'יערות דבש' דף ל"ה עמוד ג'¹⁵. ועיינן בפירושו רש"י פרשת מקץ ד"ה "למה תתראו"¹⁶, יע"ש.

מדרגות
בכפרת
הארץ

פ"ח (1) א"י. מכפרת על העבירות הנעשים בה, אבל דוקא על השגגות, אבל אותם שבמזיד אינם נמחלים כי אם ביסורין או למי שעובר על פשע¹; והפשעים שנעשים בא"י אין להם סליחה כי אם בתשובה, ע"כ 'חסד לאברהם' מעין ג' נהר י"ב, יע"ש². ואפשר דזה כוונת הכתוב³: "ובא לציון גואל ולשבי פשע". כי שתיים זו שמענו, נמחלות השוגג והמזיד, אבל לפשעים צריך תשובה. ובזה יובן מאמרם ז"ל באיכה רבת⁴: "כי ה' הוגה על רוב פשעיה"⁵, יכול על מגן - תלמוד לומר "על רוב פשעיה".

מידת
השתיקה
הופכת
פ'שע'
לשפע'

וחוץ לדרכנו היה אפשר לפרשו במה שכתב הרב 'ארץ החיים' סימן י"ט, דמי שיש לו מידת השתיקה גורם לעשות מ'פשע' 'שפע', אבל אם אין לו מידה הזאת, נשאר 'פשע'. זה שאמר הכתוב⁶: "ברוב דברים לא יחדל פשע". וזה שהתפלל דוד המלך ע"ה⁷: "ונקיתי מפשע רב, יהיו לרצון אמרי פי", שלא אדבר כי אם דברים הגונים לפניך 'ה' צורי וגואלי", ע"כ.

ואנכי נתתי סימן על זה - "על כל דבר פשע"⁸. ובזה אמרתי כוונת הכתוב במשלי סימן י"ב⁹: "בפשע שפתיים מוקש רע ויצא מצרה צדיק", ע"כ.

בכל דיבור
ודיבור של
האדם
מצטייר
שם הוי"ה

ועוד נקדים מה ששמע הרב 'אגדת אליהו' חלק א' דף ק"ז, וזה לשונו: שמעתי מפי רבי הקדוש ז"ל, שבכל דיבור ודיבור שמדבר האדם מצייר שם הוי"ה ברוך הוא, שהדיבור קודם שיצא מן הפה טמון בלבו של אדם, שהלב בחינת יו"ד, כשעולה אל הרצון לדבר מיד הדיבור נאצל מן הלב ובא אל החוזה שהוא בחינת ה', ועולה אל הגרון שהוא בחינת ו', וכשמוציא הדיבור מן הפה בחינת ה' אחרונה שבשם, הרי בכל דיבור ודיבור היוצא מפיו של אדם מצייר שם הוי"ה. ועל כן נרמזים גם כן בכל דיבור עולמות אבי"ע¹⁰ שהם כנגד ד' אותיות הוי"ה, כי הדיבור מיד שנאצלת מהלב אל החוזה הוא בחינת אצילות, ובכואה אל החוזה הוא בחינת בריאה, יען שכבר מתחיל שם בחינת בריאת הדיבור ממה שיצא ממקום אצילותו, וכשעולה הדיבור אל הגרון הוא בחינת

ועיין במהרש"א שם, שזה התוספת הוא לעניין אכילת קודשים קלים ומעשר שני, יע"ש. וטעם שיעור זה ראיתי להרב 'אור יקרות' פרשת קורח בשם גיסו הרב מו"ה נפתלי הירש, דהנה משמעות הגמרא הוא שיהיה מכלל צד ההוספה מארבע רוחות, והיינו כ"ד שעות. ואיתא בגמרא⁸: אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד ושני לחמי תודה, ולחמי תודה נאכלין ליום ולילה⁹, אם כן אינו יכול להיות יותר מכ"ד שעות, דשוב יהיה הלחם פסול, אם כן צריך ההוספה דוקא שש שעות כדי שיהיה בין הכל כ"ד שעות, וזה תורף דבריו. ועיינן בבא בתרא פרק הספינה¹⁰ ובהרב התנא בדרכו שם מה שהביא משם המדרש, יע"ש באורך.

א"י נידונת
בניסן
ושאר
הארצות
בתשרי

פ"ז א"י סגולה לישראל. ובניסן יצאו ישראל ממצרים, ולכך מלכי ישראל מונין הכל בניסן¹; והעומר היה בא מא"י², וא"י היא מדינה פרטית שדנין אותה בפסח על זרע תבואת א"י, וזה שאמרו ז"ל³: בפסח על התבואה. אבל הו"ל שארי ארצות הם ככלל נגזרים הכל אחר תשרי, כי בו מלכי אומות העולם מונין מתשרי⁴, והכל נידונין בראש השנה. וזה שדייק⁵: ועל המדינות בו יאמר, היינו הו"ל, שהיא בכלל מדינות, כמו שאמרו בירושלמי⁶: "שרתי במדינות"⁷ - שהיא ראש לשאר מדינות. ולכך בחו"ל נידונין בראש השנה, אבל א"י נידון בהקרבת העומר וכי'. ומוזה תבין דעת רוב הו"ל דאין חדש נוהג בחו"ל⁸, כי עניין חדש תלוי בעומר כמבואר, ואמרו⁹: הקריבו עומר כדי שיתברך תבואת הארץ, וזה הכל לא"י לבד.

ומזה תבין ענין חרטומי מצרים שפתרו החלום לפרעה - שבע ארצות אתה כובש שבע ארצות אתה מפסיד, שבעה בנים מוליד ושבעה יקבור¹⁰. וקשה, כיון שבאו לידי כך, למה לא אמרו מטיב החלום, שראה שבולים עולים, שהוא על שני רעב ושני שובע. אבל הם חשבו כי בדרך כלל בפסח נידונין על התבואה כל הארצות, ולכך פרעה שחלם בראש השנה כנודע, כי בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין¹¹, ושפטו לפתור החלום מעין אותו היום, ולכך שפטו על מלחמות הצלחה והפסד, כי בו יאמר איזו לחרב איזו לשלום, וכן שפטו על מיתה וחיים, כי הוא בראש השנה כנודע¹², אבל רעב ושובע מייאנו לשפוט, כי אין זה טיב ראש השנה. אבל יוסף הבין, ולכך אמר: 'אשר אלהים עושה הראה לפרעה'¹³, כי שאר ארצות זולת ארץ הקודש אינו בכלל דין פסח, רק בראש השנה. ולכך באמת יש במדרש דעות שלא

ביאור
פתרון
החרטומים
ויוסף
לחלומות
פרעה

לברכה מצאתי⁸. 8. שבועות יד, א. 9. ויקרא ז, טו. 10. עה, ב. 11. ר"ה ב, א - "באחד בניסן - ראש השנה למלכים". 2. מנחות פג, ב. 3. ר"ה טז, א. 4. ר"ה ג, א. 5. בתפילת מוסף של ראש השנה. 6. בירושלמי לא מצאנו, ועיין בבלי סנהדרין קד, א - "שרתי במדינות" אמר רבא אמר רבי יוחנן: כל מקום שהן הולכין - נעשין שרים לאדוניהן". 7. איכה א, א. 8. קידושין לו, א. 9. ר"ה טז, א. 10. בראשית רבה פט, ו. 11. ר"ה י, ב. 12. ר"ה טז, א - "בראש השנה - כל באי עולם עוברין לפני כבני מרון". 13. ע"פ בראשית מא, כה. 14. בראשית מא, נד. 15. דרוש ה. 16. בראשית מב, א - וזה לשונו: "למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאלו אתם שבעים, שבאותה שעה עדיין היה להם תבואה". **פח(ג)** 1. עיין ר"ה יז, א - "אמר רבה: כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר 'נשא עון ועבר על פשע', למי נושא עון - למי שעובר על פשע". 2. עיין עוד לקמן סימן תנה. 3. ישעיה נט, כ. 4. פרשה א, לב. 5. איכה א, ה. 6. משלי י, יט. 7. תהלים יט, יד-טו - "וְנִקְיִיתִי מִפֶּשַׁע רָב: יְהִי לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהִגִּייוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ ה' צוּרִי וְגֹאֲלִי". 8. שמות כב, ח. 9. פס' יג. 10. אצילות, בריאה, יצירה, עשיה.

ועוונות של האומות, "ועולל למור", תענוש אותם כאשר ענשת אותי על כל פשעי.

יצירה, שבבואה שם מתחיל לצייר דבר, דהיינו תנועת הדיבור המתחילות, ובהוציא הדיבור מן הפה שעשה מעשה, הוא בחינת עשיה, ע"כ.

ומזה נקח מוסר השכל כמה קשה עונש הדיבור לבטלה, שעליו נאמר¹¹: "הוגעתם ה' בדבריהם". דלפי האמור שבכל דיבור מצייר שם הוי"ה ברוך הוא, ולזה אמר "הוגעתם ה'", דאם ית"ש בא יבוא בזכרונו, ודאי לא ירבה דברים, ובפרט אם הדברים אסורים, שמצייר השם הקדוש בדיבור שאינו ראוי.

והוא פשט הכתוב בישעיה סימן נ"ט¹²: "וכחש בה' ונסוג מאחר אלקינו דבר עושק וסרה הורו והוגו מלב דברי שקר". והרי הוא כמבואר, דטעם פשוע "וכחש בה'" הגדול והנורא, הוא על ידי "דבר עושק וסרה". גם אפשר שזהו כוונת הכתובים ביחזקאל סימן י"ח¹³: "השליכו מעליכם את כל פשעיהם אשר פשעתם בם ועשו לכם לב חדש ורוח חדשה ולמה תמותו בית ישראל". וידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל זיע"א, דמי שמדבר לשון הרע פוגם ברוח, וזהו שאמר הכתוב¹⁴: "מרפא לשון עין חיים וסלף בה שבר ברוח", ע"כ. וזהו אומר: "השליכו מעליכם את כל פשעיהם אשר פשעתם", והגורם לזה שנשאר פשעים הוא הדיבור, "ועשו לכם לב חדש ורוח חדשה".

ולזה כשהנביא הזהיר על מצוות תשובה¹⁵: "שובה ישראל עד ה' אלהיך", מה כתיב אחריו¹⁶: "קחו עמכם דברים", דהצרי הגדול לתשובה הוא שיהיה הדיבור כמוס עמו חתום באוצרותיו, זהו: "קחו עמכם דברים ושובו", והיינו טעמא "אל ה'", מסיבת ציור שם הוי"ה, כמו שנתבאר.

ובזה הבוא נבוא אל כוונת המאמר: "כי ה' הוגה", ואם תתפלא על זה כיצד ה' הוי"ה ברוך הוא שהוא מידת רחמים הוגה, זהו: יכול על מגן - לזה אמר: "על רוב פשעיה", דכיון שנשאר הפשעים מוכרח שמדברת דברים בטלים, ועל זה ה' הוגה מידה במידה.

ועל פי דרכנו יבוא גם כן על נכון, דהנה נודע דישאל שבאותו הדור כמה צרות אשכולות מרורות שבעה נפשם, ואם כן העוונות נתכפרו על ידי היסורין, והשגגות חלפו הלכו למור, שא"י מכפרת, ואם כן מה חרי האף הגדול הזה "ויצא מבת ציון כל הדרה"¹⁷ ו"עולליה הלכו שבי לפני צר"¹⁸, מאחר דחטאות ועוונות ספו תמו. וזהו: "כי ה' הוגה", יכול על מגן - תלמוד לומר "על רוב פשעיה", דלפשעיה אין כפרה כי אם בתשובה. וזהו כוונת הכתוב באיכה¹⁹: "תבוא כל רעתם לפניך ועולל למור כאשר עוללת לי על כל פשעיה", והכוונה, "תבוא כל רעתם", היינו חטאות

חומרת עונש הדיבור לבטלה

חשיבות הדיבור לתהליך התשובה

בעיון דברים בטלים לא נמחלים הפשעים

פשעים הארץ אינה מכפרת אלא בתשובה

פ"ח (2) א"י. למה לא זכו ראובן וגד וחצי שבט המנשה - ראובן לפי שנודע בחשאי, שיעקב סבר שהיא רחל, והיה קצת פגם בלידתו. וכן גד, שמסרה לאה את זלפה בחשאי ליעקב, ולא נמלכה ביעקב תחילה כמו שעשו שרה ורחל כשרצו למסור שפחותיהם לבעליהן, דהא כתיב¹: "ותקח וכו' ותתן", שלא נמלכה בבעלה, והיה זה גם כן קצת פגם. וחצי שבט מנשה הטעם, כי אמו אסנת, ידוע² כי היא היתה בת דינה משכם החיווי, אלא שפומפרע גידלה, ולכן נפגם חציו וחציו הוכשר, ודוקא מנשה כי הוא היה הבכור. ומאחר שחציו אחרון הוכשר לא היה באפרים פסולת. וסימנך: "כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה"³, רצונו לומר, מגרעות פירושו, 'מג'ר' ראשי תיבות מנשה גד ראובן, בשביל 'עוות' שהיה בהם, לכן ניתנו סביב לבית חוצה, דהיינו חו"ל, ע"כ 'מדרש תלפיות' דף נ"ד עמוד ג'⁴ בשם 'עשרה מאמרות'.

ובשם 'ילקוט חדש' פירש כוונת הכתוב⁵: "כי מנשה הבכור": וזה נתינת טעם מה שזכה אפרים להיות לו יתרון בברכה, "כי מנשה הבכור" והיו בו קצת זוהמא, ע"כ.

ואפשר להסמיק בזה כוונת הכתוב בפרשת מטות⁶: "כי לא ננחל אתם מעבר לירדן והלאה, כי באה נחלתינו אלינו מעבר הירדן מזרחה". דלכאורה כל הכתוב הוא יתור נפ"ש. ועל פי האמור יבוא על נכון, דכוונתם לומר, דלאו דוקא על ידי שהיה להם מקנה רב לקחו נחלתם מעבר לירדן, אלא היו ראויים לזה מזמן קדמון, וכמו שכתבתי לעיל, וזה אומר: "כי באה נחלתינו אלינו" לשעבר "מעבר הירדן מזרחה", על דרך ציבא ולא ידע מה ניבא. ועיין מה שכתב גאון עוזנו בספר 'יוסף תהלות' סימן קמ"ה בפסוק⁷: "צדיק ה' בכל דרכיו".

פ"ט א"י. "ובל יאמר שכן הלית"¹ - שיכולים כל שכני ירושלים להיות בטוחים כשהעם היושב בה נשוא עוון, כי כדאי הם בני ירושלים לשאת עליהם חטאת כל ישראל, כי היושבים בה הם כנגד כל ישראל. ראיה לדבר, שאם היו כל ישראל שחוצה לה טהורים וחמישיים בלבד בתוך ירושלים טמאים, יעשה פסח בטומאה, וכן כל שאר קורבנות הציבור, ע"כ הרב 'קרבן מנחה' סימן שי"א.

ואפשר דזה כוונת הכתובים תהלים סימן קמ"ז²: "שבחי ירושלים את ה' הללי אלהיך ציון, כי חזק בריחי שערך בך בניך בקרבך", והברכה היא שהם כנגד כל ישראל,

מדוע לא זכו שנים וחצי השבטים לנחול בעבר הירדן המערבי

היושבים בירושלים הם כנגד כל ישראל

11. מלאכי ב, יז. 12. פס' יג. 13. פס' לא. 14. משלי טו, ד. 15. הושע יד, ב. 16. שם פס' ג. 17. איכה א, ו. 18. שם פס' יא. 19. א, כב. פח (2) 1. בראשית ל, ט - 'ותרא לאה פי עמדה מלדת ונתקח את זלפה שפחתה ונתת אתה ליעקב לאשה'. 2. תרגום יונתן בן עוזיאל בראשית מא, מה ו"ע בחזקוני שם. 3. מ"א ו, ו. 4. ענף ארץ ישראל. 5. בראשית מת, יד - 'וישלח ישראל את מיניו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה שפל את ידיו פי מנשה הבכור'. 6. במדבר לט, יט. 7. תהלים קמה, יז. פט | 1. ישעיה לג, כד. 2. פס' יב-יג.

וסמך לזה הפירוש בשמעתין מברייתא דתורת כהנים פרשת בהר פרשה ה', וזה לשונו: "לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלקים"⁶, מכאן אמרו: כל בר ישראל היושב בא"י מקבל עליו מלכות שמים, וכל היוצא לחו"ל כאילו עובד עבודה זרה, וכן בדוד הוא אומר: "ארורים הם לפני ה' כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלקים אחרים", וכי עלה על דעתינו שדוד המלך ע"ה עובד עבודה זרה - אלא שהיה דורש ואומר, כל היושב בא"י מקבל עליו מלכות שמים, וכל היוצא לחו"ל כאילו עובד עבודה זרה, ע"כ. ועיין להרב יד מלאכי בכללי הרמב"ם סימן ט', ודו"ק היטב. [ועיין עוד לקמן סימן תס"ו].

וראיתי להרב 'פאת השלחן' דף ב' שכתב על דברי הרמב"ם הללו, דרבינו גריס שם: אלא לומר לך כל היוצא לחו"ל וכו'. ואחר המחז"ר אין צורך לזה כמו שכתבתי. גם מה שכתב אחר כך: וכן מצאתי אחר כך הגויסא בהרמב"ן בספר המצוות שלו⁸ מצוה ד', וזה לשונו: עד שאמרו בכתובות כל היוצא ממנה ודר בחו"ל כאילו וכו', עי"ש, אחר המחז"ר ליתא, אלא הכל כמו שכתבתי לעיל.

ועיין ברש"י פרשת בהר⁹ ד"ה "להיות לכם לאלהים", שכתב גם כן שכל היוצא ממנה כעובד עבודה זרה. וכתב עליו 'ספר הזכרון', וזה לשונו: מדרש תורת כהנים הוא, יעו"ש. נראה דקשיתיה כקושיין, דבגמרא אמרו 'הדר', ורש"י נקט 'היוצא'. ולזה תירץ: מדרש תורת כהנים הוא. וזה יוצדק בדברי רש"י שדרכו להביא מדרש הקרוב לפשוטו של מקרא, אבל בדברי הרמב"ם, אם נאמר ששיטת הגמרא הוא להיפך, אי אפשר שיפסוק כברייתא דתורת כהנים. וראיתי להרב 'מלאכת הקודש', שהקשה על דברי רש"י, שלמה לא פירש כלישנא דש"ס, ונדחק הרב ליישב, יעו"ש. ואין צורך, כי הדבר ברור כמו שכתב הרב 'ספר הזכרון', ופשוט.

צ"א א"י. אמר הצעיר: יען כי במאמר זה¹ רבו הפירושים, אמרתי לרגל המלאכה אסוף אסיפה כפי מה שהשיגה ידי, יד כהה, וזה החלי בסיעתא דשמיא.

הרשב"א בתשובה² סימן קל"ד כתב: לפי שא"י נקראת נחלת ה' ית', דכתיב³: "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה'", והוא ית' נקרא 'אלהי הארץ' ומיוחדת לו ולא לשרי מעלה, כדכתיב בנותים: "כי לא ידעו את משפט אלהי הארץ"⁴, ועל כן קרא לעבודה זרה "אלהי נכר הארץ"⁵, וכתיב⁶: "תמיד עיני ה' אלהיך בה". ועיקר מצוות התורה כולם בארץ הם עד כי כמה מצוות אין נוהגות כלל אלא בארץ, כמו שאמרו במדרש⁷: "הציבי לך ציונים"⁸. ועל כן

שאפילו שהם מועטים הם מרובים, וזהו "ברך בניך בקרבך".

צ"ב א"י. איתא בכתובות פרק שני דיני גזירות¹: ת"ר לעולם ידור אדם בא"י אפילו בעיר שרובה גויים, ואל ידור בחו"ל אפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר²: "לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלקים". וכי כל שאינו דר בארץ אין לו אלוה. אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודה זרה, וכן בדוד הוא אומר³: "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלקים אחרים", וכי מי אמר לו לדוד לך עבוד אלקים אחרים. אלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודה זרה, ע"כ.

והרמב"ם פסק בהלכות מלכים פרק ה' הלכה י"ב, וזה לשונו: לעולם ידור אדם בא"י אפילו בעיר שרובה גויים, ואל ידור בחו"ל אפילו בעיר שרובה ישראל, שכל היוצא לחו"ל כאילו עובד עבודה זרה, שנאמר: "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלקים אחרים", ובפורענות הוא אומר⁴: "ואל אדמת ישראל לא יבואו", ע"כ.

ונראה לעניות דעתי, דרבינו קשיתיה לשון המקשן ששינה לשונו ואמר 'וכי כל שאינו דר בארץ אין לו אלוה', דהיה לו לומר 'וכי כל הדר בחו"ל אין לו אלוה'. ומדשינה לשונו, סובר רבינו שהמקשן מפרש כוונת הבריתא, שכל הדר בחו"ל, שעל היוצא לחו"ל קאמר, לא על מי שלא ראה א"י מימיו. ועם כל זה, קא מתמה שאפילו נימא שכוונת הדר בחו"ל הוא על היוצא, אכתי קשה וכי כל שאינו דר בא"י אין לו אלוה. ומדוקדק לשון 'אינו דר בארץ', שהכוונה שעזב הארץ והלך לו. וכמו שפירש מהרש"א שם כוונת המקשן, דודאי הקב"ה הוא אלוה כל העולם, אבל נקרא 'אלהי הארץ', דהיינו על שם א"י⁵, וכל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה, ניחא, על שם אלהי הארץ, אבל מה שאמרו הדר בחו"ל, לא יתכן בו לומר שדומה כמי שאין לו אלוה, כיוון שנקרא גם כן אלהי עולם, ע"ש.

ולזה תירץ: אלא לומר לך, כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודה זרה. וכוננתו לעולם דפירוש 'כל הדר' היינו כדקאמרת, דהכוונה על היוצא, וכוננת 'כמי שאין לו אלוה' היינו כאילו עובד עבודה זרה. וכן בדוד הוא אומר: "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים", שהכוונה שם על יציאתו מקודש לחו"ל. ולזה כתב רבינו, שכל היוצא לחו"ל כאילו עובד עבודה זרה.

כל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה

כל היוצא לחו"ל כאילו עובד עבודה זרה

הדר בא"י כמי שיש לו אלוה כיוון שהיא נחלת ה'

צ 1. קי, ב. 2. ויקרא כה, לח. 3. שמ"א כו, יט. 4. יחזקאל יג, ט. 5. עיין רמב"ן ויקרא יח, כה ודברים לא, טז. 6. ויקרא כה, לח. 7. הלכות ארץ ישראל סימן א בית ישראל אות ת. 8. השגות הרמב"ן על 'ספר המצות' להרמב"ם. 9. ויקרא כה, לח. **צא** 1. דכתובות קי, ב - "כל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה". 2. חלק א. 3. שמ"א כו, יט. 4. מל"ב יז, כו. ועיין רמב"ן ויקרא יח, כה. 5. דברים לא, טז. 6. דברים יא, יב. 7. איכה רבה פרשה א, נד. 8. ירמיה לא, כ.

והרב גאון עזונו ב'פתח עינים' כתב על דבריו, שאינו מחוור להוסיף ח"ו על חטאת ישראל שמחשבה רעה מצטרפת למעשה כל שלא נמצא הדבר מפורש בדברי רז"ל, ע"כ.

צ"ג א"י. והרב כתב שם, דהטעם פשוט בדברי המקובלים, כי השבעים שרים כל אחד נתן לו הקב"ה אומה אחת תחת רשותו וגם האדמה אשר הם עליה¹, הנה כי בניהול ישראל תחת רשות שר אחד בגלות אצל אומתו וארצו, הנה כל התורה והמצווה אשר ישראל המה עושים ולומדים סלקין לעילא באוויר ארץ העמים לרשות השר ההוא ומשם יעלו נוכח פני ה' כביכול והשר נהנה מהם, אם כן אין נראת העבודה מיוחדת לה' דוקא ח"ו. וזה שאמרו רז"ל: כאילו עובד עבודה זרה ח"ו, וזה טעם שני ימים טובים של גלויות כמו שכתב הרמ"ק ז"ל באורך וקלסיה הרמ"ז, יעו"ש, ע"כ.

צ"ד א"י. והרב 'מגלה עמוקות' אופן ס"ב כתב, וזה לשונו: רוא דמילה, שכר של הצדיקים הוא 'יש', כמו שכתוב¹: "להנחיל אוהבי יש". ובגד של נשמה שזוכה לשכר עולם הבא הוא 'אלוה', כמו שכתוב²: "אמרת אלוה צרופה", שהוא לבוש של נשמה. ובו זוכה לשכר עולם הבא, כמו שנאמר³: "מגן הוא לכל החוסים בו", הוא דייקא, אותו לבוש של אלוה בו זוכה למגן שהוא שכר של עולם הבא, כמו שכתוב⁴: "אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד". וזה נרמז במה שאמרו⁵: הדר בא"י יש לו אלוה - 'יש' הוא השכר של עולם הבא, 'אלוה' הוא הלבוש שיש לנשמה בגן עדן. ואם כן לזה היה מתאוה משה להכנס לא"י ולהתלבש בלבוש של אלוה שהוא חלוקא דרבנן. השיב הקדוש ברוך הוא: "רב לך"⁶, מה רב טובך שכרך הרבה, 'צו את יהושע וחזקוהו'⁷. אמר בתוספת הו', שישלים גם הוא שם אלוה כשיהרוג ל"א מלכים, אזי זוכה ללבוש של א"ל. ואתה נתן לו 'וסמכת את ידך עליו'⁸, שתסמוך בשתי ידיים, הם הם סוד חזקה"ו' ואמצה"ו, והוסיף לו לתשלום חלוקא דרבנן, ע"כ.

ועיין לגאון עזונו ב'יוסף אומץ' סימן י"ט, שכתב בסוף דבריו, דבמה יתרצה עבד ה' להיות לו חלק בשיבת א"י ותורת א"י אם לא בהחזק ביד יושביה, וגמירי⁹ גדול המעשה. ופוק חזי פום ממלל רברבן הגאון מוהר"ר קולון בסוף שורש ה', על מה שהתנדבו לעניי ירושלים ת"ו, ובאו שלוחים מעיר הקודש לבניין בית הכנסת אשר שם, ועל זה כתב דיכולים

כשברך יצחק את יעקב שלא מדעתו ונתן לו את הברכה, דכתיב⁹: "ויתן לך האלהים מטל השמים", ומיד זכה יעקב בברכת אברהם שהיא ירושת הארץ ולא היה יכול ליתנה לעשיו, והוא אומר: "ולכה איפה מה אעשה בני"¹⁰, ע"כ. ומה שכתב בשם המדרש "הציבי לך ציונים", הוא במדרש איכה רבתי¹¹ על פסוק¹²: "קראתי למאהבי המה רימוני", זה לשונו: רשבי" פתר קרא בנביאי האמת שהיו מאהבין אותי להקב"ה, המה רמוני, שהיו מרמין בי ואומרים לי: הפרישו תרומות ומעשרות, וכי יש תרומות ומעשרות בבבל. אלא בשביל לאהבני להקב"ה, הוא שירמיה אומר: "הציבי לך ציונים", הציני במצוות שהיו ישראל מצויינין בהם, ע"כ.

ועיין ברש"י פרשת עקב¹³ ד"ה 'ושמתם את דברי' - אף לאחר שתיגלו היו מצויינים במצוות, הניחו תפילין, עשו מזוזות, כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו, וכן הוא אומר "הציבי לך ציונים", ע"כ והוא תמוה. ושמעתי בשם הגאון מהר"א מווילנא זלה"ה, שהיה כתוב בלשון רש"י במקום 'הניחו תפילין עשו מזוזות' - ה"ת ע"ם, והכוונה, הפרישו תרומות עשרו מעשרות, והמדפיסים כתבו 'הניחו תפילין עשו מזוזות', ע"כ ודברי פי חכם חן, שעם זה יבוא לשון רש"י מוסכם עם מדרש איכה.

צ"ב א"י. והרב 'עיון יעקב' בשיטתו לכתובות¹ פירש, דהא דמדמה הדר בחו"ל לעובד עבודה זרה, לפי שא"י נקראת 'ארץ החיים'² ועל עובדי עבודה זרה נאמר³: "אותי עזבו מקור מים חיים", כן הוא גם כן בזה שעזב ארץ החיים והלך לחו"ל.

ועוד דקיימא לן, אין הקב"ה פוקד עוון אבות על בנים רק בעבודה זרה, דכתיב גביה⁴: "פוקד עון אבות על בנים" וכן כתב ב'זרע ברך' פרשת דברים, וגם בא"י אין הקב"ה פוקד עוון אבות על בנים, כי "העם היושב בה נשוא עוון"⁵, "וכפר אדמתו עמו"⁶, וכן כתב ב'טוב הארץ' דף י"ח⁷. וכן לעניין המחשבה, אינו דן בא"י כמעשה לפי שאו יושבין תחת הקב"ה בעצמו, מה שאין כן בחו"ל שיושבים תחת השמים שלמעלה⁸ ונידונים כאומות העולם על המחשבה כמעשה⁹, וכן לעניין עבודה זרה דנין על המחשבה¹⁰, כדכתיב¹¹: "למען תפוש את בית ישראל בלבם", להכי שפיר מדמה הדר בחו"ל כאילו עובד עבודה זרה לעניין שנידון על המחשבה כמעשה ופוקד עוון אבות על בנים, ע"כ.

הציבי לך ציונים

הדר בחו"ל כעובד עבודה זרה משום שעזב את ארץ החיים

הדר בחו"ל נידון על מחשבה כמעשה כעובד עבודה זרה

9. בראשית כז, כח. 10. בראשית שם, לו. 11. פרשה א, נד. 12. איכה א, יט. 13. דברים יא, יח. **צב** | 1. קי, ב. 2. כתובות קיא, א וילקו"ש תהלים רמז תתפח. 3. ירמיה ב, יג. 4. שמות כ, ה. 5. ישעיה לג, כד. 6. דברים לב, מג ובספרי דברים פיסקא שלג - "רבי מאיר אומר: כל היושב בארץ ישראל ארץ ישראל מכפרת עליו שנאמר 'העם היושב בה נשוא עון', עדין הדבר תלי בדלא תלי אין אנו יודעים אם פורקים עוונותיהם עליה ואם נושאים עוונותיהם עליה, כשהוא אומר 'וכפר אדמתו עמו' הוי פורקים עוונותיהם עליה ואין נושאים עוונותיהם עליה", ועיין עוד לעיל סימן ה. 7. הובא לקמן בס"י תקלא. 8. עיין רמב"ן ויקרא יח, כה. 9. כדכתיב בירושלמי פאה פ"א ה"א - "מחשבה רעה אין המקום מצרפה למעשה וכי הדא דתימא בישראל אבל בגוים חילופין מחשבה טובה אין הקב"ה מצרפה, מחשבה רעה הקב"ה מצרפה". 10. קידושין לט, ב. 11. יחזקאל יד, ה. **צג** | 1. עיין רמב"ן ויקרא יח, כה. **צד** | 1. משלי ת, כא. 2. שם ל, ה. 3. תהלים יח, לא - "הַאֵלָּהִים יְיָ אֱמַתְּ הוּא לְכָל הַחַסִּים בּוֹ". 4. בראשית טו, א. 5. כתובות קי, ב. 6. דברים ג, כו. 7. דברים ג, כח. 8. במדבר כז, יח. 9. ב"ב ת, א.

בני חו"ל זוכים לחלק בשיבת ובתורת א"י כשתומכים ביושביה

לתתם. וכתב: הכא שיש לשער ולומר דאין כאן שינוי דעת בעלים, דמדהניחו עניי עירם וענייהם משום עניי ירושלים, גילו דעתם שרוצים לזכות בהעמדת העניים שם כדי שיהיה להם בזכות העמידה שם כי רב הוא, כי שם ציווה ה' את הברכה לברך בשמו ולשרתו [עכ"ל מהר"י קולון]¹⁰. וכמה אנו לומדים מנועם ש"ר פ"י קודש וטעמא טעים, שעמידת שם ישראל בהר הקודש כי רב הוא, ודין עדיפא, כי בזה תהיה מנת חלקם בישיבת א"י ובתפילות ותורת א"י המלאה לה אמיר, עכ"ל.

כל ישראל יש להם חלק בישיבת א"י ותורת א"י, אם כן כל ישראל יש להם חלק וזוכים לש"י עולמות. ואתיא הא כהא דכתב הרב 'ארץ החיים' תהלים סימן י"ד על משנת עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק י"ש עולמות¹¹, דכפל 'לכל צדיק וצדיק' קאי על התלמידי חכמים, ועל המחזיק שמכבד להתלמידי חכמים כאילו מכבד לה', שנאמר¹²: "את ה' אלהיך תירא" - לרבות תלמידי חכמים¹³. וזה שנאמר¹⁴: "הי"ש משכיל דורש את אלהים".

ומאחר דזכינו לדין דבני חו"ל המחזיקים ביד בני א"י יש להם חלק בישיבת א"י ותורת א"י, אם כן כל ישראל יש להם חלק וזוכים לש"י עולמות. ואתיא הא כהא דכתב הרב 'ארץ החיים' תהלים סימן י"ד על משנת עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק י"ש עולמות¹¹, דכפל 'לכל צדיק וצדיק' קאי על התלמידי חכמים, ועל המחזיק שמכבד להתלמידי חכמים כאילו מכבד לה', שנאמר¹²: "את ה' אלהיך תירא" - לרבות תלמידי חכמים¹³. וזה שנאמר¹⁴: "הי"ש משכיל דורש את אלהים". ולפי מה שכתבתי לעיל¹⁵ בשם הרב 'חסד לאברהם', שכל הדר בא"י נקרא 'צדיק', יתכן לפרש כוונת המשנה דכפל 'לכל צדיק וצדיק', היינו בין צדיק הדר בא"י שנקרא 'צדיק' באמת, ובין המחזיק הדר בחו"ל, דשניהם כאחד טובים. וזהו גם כן כוונת הכתוב¹⁶: "ועמך כולם צדיקים", רצונו לומר, בין הדרים בארץ בין המחזיקים הדרים בחו"ל, יען "לעולם ירשו ארץ", שכולם יש להם חלק בה, ופשוט.

הדר בחו"ל אין לו אלוה - שבקל יבוא לכעוס

צ"ה א"י. והרב 'ישמח לב' בשיטתו לברכות דף ב' עמוד ד', פירש על פי מה שאמר רז"ל¹: רגזן לא עלתה בידו אלא רגזנותו - ואמר מהור"ר נחמן קאסווער ז"ל, כי נודע שבכל לילה בעת עליית נשמות כותבת היד כל מה שחטא האדם בזה היום. והנה, אם היה לו לב רגז באותו היום, אינה כותבת היד אלא חטא רגזנותו ואינה צריכה לכתוב יותר, מאחר דדא ביה - כולא ביה, כי זה מבווא לכל העבירות. וזהו 'לא עלתה בידו' לכתוב 'אלא רגזנותו'. ואיתא בגמרא², דהנהו שני אנשים שנתלוו בדרך, כשעברו נהר פרת קם חד שחטיה לחברי. ואמרו שם: "ונתן ה' לך לב רגז"³, אבל בא"י אין שליטה כל כך להרגיז את לב האדם. ועל כן אמרו⁴: הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה, שאפילו שכונה אינה

חשיבה כנגדו, ולתוקף חומר עוון זה אמרו כל הדר וכו', ע"כ.

צ"ז א"י. והרב 'יד יוסף' בדרשותיו פרשת ויחי פירש, כי להיות א"י ארץ קדושה ובלתי סובלת ליכלוך, וכדכתיב¹: "ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם", למה שהיא תחת ממשלתו והשגחתו ית' והיא ארץ קדושה, מה שאין כן מצרים שנקראת 'ערוות הארץ'², והיו שטופי זימה³ ולא קאה אותם הארץ. וכן מצינו שהמטיר הקדוש ברוך הוא אש וגפרית על סדום ועמורה והפכם באפו על שהיה בהם זנות⁴ להיותם מארץ ישראל, כדכתיב⁵: "ויהי גבול הכנעני מצידון וכו', וכן אמרו במדרש⁶. ולזה כיוון הנביא יחזקאל באומר⁷: "הנה זה היה עון סדום אחותך", סדום ועמורה הם אחות ירושלים שהיא כמות א"י. ולכך הקפיד הקדוש ברוך הוא עם סדום ועמורה ואנשיה, לסיבת קדושת הארץ הבלתי סובלת ליכלוך, ומיד שהאדם חוטא מיפקיד עליה דיניה דהקדוש ברוך הוא באופן שיוכר לאדם, מצד עונשין הבאים עליו, שיש עליו אלוה משגיח וכאילו יש לו אלוה. אמנם הדר בחו"ל, מצד טומאת וחלאת הארץ, הקדוש ברוך הוא מאריך אפיה ואין השגחתו בה תמיד להענישו, ויש לה אסטומכה רחבה סובלת הטינופים והליכלוכים, ולכך הקדוש ברוך הוא מאריך אפיה.

וזהו שתיירן בגמרא⁸: כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודה זרה, כביכול דומה כמו העובד עבודה זרה שענינים להם ולא יראו, ואינם משגיחים תיכף לעוברי רצונם, ככה הדר בחו"ל אין ההשגחה שוקדת בה כל כך להעניש תיכף עוברי רצונו ית'. והיינו דקאמר⁹: "לתת לכם את ארץ נענן להיות לכם לאלקים" - אלוקים הוא מידת הדין, ונתתי ארץ נענן להיות לכם למידת הדין להעניש עוברי רצונו. ותדע שכך היא כוונת הכתוב, שכן בדוד הוא אומר¹⁰: "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה'", מאי "מהסתפח" - כמה דאמרת¹¹: "ושפח ה' קודקוד בנות ציון", וכן "לשאת ולספחת"¹² שהם נגעים ויסורים - ככה בהיותי בנחלת ה' והיו לי יסורים ונגעים, שהדר בא"י באין עליו יסורין שאת אשר יאהב ה' יוכיח¹³, ע"כ¹⁴.

צ"ח א"י. והרב 'ארוחת תמיד' פרשת לך לך פירש מעין זה, ודקדק דמדאמר 'דומה' משמע שדומה כמי שיש לו אלוה, אבל אינו כן. והעניין דמי שדר בא"י דומה כמו שיש לו אלוה, שהוא מידת הדין מחמת היסורין

מחמת קדושת הארץ החוטא בה נענש במהרה

הדר בא"י סובל יסורים מצד מידת הרחמים

10. עיין עוד לקמן סימן תקיח. 11. עוקצין פ"ג מ"ב. 12. דברים י, כ. 13. פסחים כב, ב. 14. תהלים יד, ב. 15. סימן כ. 16. ישעיה ס, כא. **צה** | 1. קידושין מ, ב. 2. נדרים כב, א. 3. דברים כח, סה. 4. כתובות קי, ב. **צו** | 1. ויקרא ית, כח. 2. בראשית מב, ט. 3. רש"י בראשית יב, יט ע"פ יחזקאל כג, כ. 4. תנחומא וירא סימן ט - "אמר רבי יהודה בר נחמיה אף בסדום לפי שנפרצו מעשיהם בזנות המטיר עליהן אש וגפרית מן השמים ושרפן, שנאמר (בראשית יט, כד) 'וה' המטיר על סדום' וגו'". 5. בראשית י, יט - "וַיְהִי גְבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידוֹן בְּאֶרֶץ גְּרָרָה עַד עֵזָה בְּאֶרֶץ סְדֹמָה וְעַמֹּרָה וְאֶדְמָה וְצִבְיִים עַד לְשַׁע". 6. וכן כתב הרמב"ן בראשית יט, ה - "דע, כי משפט סדום היה למעלת ארץ ישראל, כי היא מכלל נחלת ה' ואינה סובלת אנשי תועבות, וכאשר תקיא את הגוי כלו מפני תועבותם הקדימה וקאתה את העם הזה שהיו רעים מכולם לשמים ולבריות... כי יש באומות רעים וחטאים מאד ולא עשה בהם ככה, אבל למעלת הארץ הזאת היה הכל, כי שם היכל ה'". 7. טז, מט. 8. כתובות קי, ב. 9. ויקרא כה, לח. 10. שמ"א כו, יט. 11. ישעיה ג, יז. 12. ויקרא יד, נו. 13. משלי ג, יב. 14. עיין עוד לעיל סימן ה.

שסובל שם, ואינו כן, דשם באים לו אותם היסורין ממידת רחמים, שהוא שם הוי"ה דשולט שם לטובתו. וכל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה מוחמת שישב שם בשלווה. והן אמת דכפי מאי דשקיל וטרי שם בגמרא אינו עולה יפה פירוש זה, כבר מצאנו ב'מגלה עמוקות' שפירש פירוש אחר ואינו עולה יפה, דפירש על ענין עשר עולמות והלבוש של הנשמה שהוא אלוה וכו', והנה כפירוש זה קושי ותירוץ הגמרא לא אתי כפי הרמז, ואם כן אגן נמי נאמר דרמזו ז"ל נמי הקדמה זו, ע"כ.

ולפי דברי הרב יד יוסף שכתבנו לעיל², יבוא רמז הרומז גם על תירוץ הגמרא כאשר יראה המעיין, ופשוט.

צ"ח א"י. והרב הגדול מהר"י בספר 'צמח דוד' פרשת בהר סיני, פירש על פי מאי דאיתא בתקונים תקון ו' דף י"ז עמוד ב'²: שלח תשלח אינון ישראל בגלותא ברשותא אחרא וכו' ואי תימא דקב"ה לאו איהו שרי עמן, הדא הוא דכתיב³: "כציפור נודדת מן קינה כן איש נודד ממקומו" בגין לנטרא לון בגלותא מרשו נוכראה, הדא הוא דכתיב⁴: "אני ה' הוא שמי וכבודי לא אחר לא אתן ותהלתי לפסילים" אלין ממנן דעל שבעין אומין.

וזה שאמרו: 'כל הדר' - בין גוי בין ישראל, שאפילו גוי הדר בא"י דומה שהוא תחת רשות הקדושה כיוון שהוא ברשות הקדושה, מקום הקודש, ואינו כן, כי לא כל הדר בא"י יש לו אלוה אלא דווקא לישראל ברשות הקדושה, אבל לא גוי, אף על פי שהוא שם, כי לא המקום גורם. וכן כל הדר בחו"ל אפילו ישראל דומה שאין לו אלוה, כלומר שאינו תוך רשות הקדושה, ואינו כן, כי דווקא הגוי אינו תוך הקדושה, אבל ישראל לעולם הוא בתוך הקדושה אפילו כשהוא בחו"ל שהוא רשות נוכראה, כי לא המקום גורם, ע"כ.

צ"ט א"י. ואני שמעתי פירוש זה המאמר בדרך זה, דיש לדקדק מאי 'דומה' ומאי 'כמי שיש לו אלוה', דהיינו הך. אלא הכוונה דכל הדר בא"י בדרך דמיון בעלמא, וכל מגמתו ופנייתו הוא בחו"ל, כי יזכור ימים מקדם שהיה יושב בכבודו של עולם ואכל ושבע ודשן ועכשיו אין כל מאומה בידו. וזה שיעור המאמר: כל הדר בא"י דומה - על צד הדמיון בעלמא - זה כמי שיש לו אלוה, אבל באמת אין לו, וכל הדר בחו"ל דומה - שדירתו בחו"ל על צד הדמיון בעלמא - וכל מעייניו ומחשבותיו מתי יבוא וישכון כבוד בארצנו, זה כמי שאין לו אלוה אבל באמת יש לו, וכמו שאמרו רז"ל¹: אחד הנולד בה

לגוי אף בא"י אין אלוה ולישראל אף בחו"ל יש אלוה

היושב בא"י ומתגעגע לחו"ל הוא כמי שאין לו אלוה וכן להיפך

ואחד המצפה לראותה, ע"כ.

ק' א"י. והרב 'לקט יוסף' פירש בשם 'מעשה ה', כי הקדוש ברוך הוא קידש אותנו כאשה, והתורה הוא שטר כתובה, וכפיית הר כגיגית היא החופה, וא"י היא הכתובה. וקיימא לן¹, דאסור לאדם לדור עם אשתו בלא כתובה, לכן כל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה, דאין לנו כתובה, ע"כ.

א"י היא ככתובה והדר בחו"ל כמי שאין לו כתובה

ק"א א"י. והרב 'שארית יעקב' פרשת תזריע פירש בשם חכמי אשכנז, שהכוונה כלפי מה שאמרו בויקרא רבה¹: גוי אחד שאל את ר' יהושע בן קרח: כתוב בתורתכם²: "אחרי רבים להטות", אנו הרבים, מפני מה אין אתם משוין עמנו בעבודה זרה. ואינה מפרקי לה עם הדין, דקיימא לן³ מדאורייתא כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי, וישראל קבעם הקדוש ברוך הוא בא"י כי היכי דליהוי להו דין קבוע דלא בטל ברובא. וזהו פירוש תמיהת הכתוב⁴: "בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותם בדרכם ובעלילותם", אתמהה. ולכן אמרו: כל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה, ע"כ.

מלך ישבת א"י יש תשובה למה איננו כרוב הגויים

ק"ב א"י. והרב 'ברית יעקב' דף כ"ח פירש בשם הרב 'ערך השלחן'¹, על פי מה שכתב הרב 'שארית יעקב' ז"ל במאמרם ז"ל²: שהקדוש ברוך הוא אמר לאברהם אבינו ע"ה: אם ננסיים ישראל לארץ מקבלין אלהות, ואם לאו, אין מקבלים אלהות. על פי מה שאמרו בסנהדרין דף נ"ט³: והרי יפת תואר - שאני אומות העולם דלאו בני כיבוש נינהו⁴. דמזה תשובה ניצחת לטענת אומות העולם - ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גויים⁵, ונהפוך הוא, דגויים לאו בני כיבוש נינהו.

מלך ישיבת הארץ בטלה טענת היתר עבודה זרה

וכתבו המפרשים ז"ל, שטעותם בעגל היה, דלמשה ציווה ולא להם⁶, אע"ג דעבודה זרה היא משבעה מצוות בני נח, ומי איכא מידי דלבני נח אסיר ולישראל שרי - לא קשיא, דאין הכי נמי איכא, מידי דהוה יפת תואר, כפי סלקא דעתא דמקשן בסנהדרין. אמנם על ידי כניסתם לארץ, דמוכח דלישראל הוי כיבוש ואומות העולם לאו בני כיבוש, ומהאי טעמא צריך לומר דיפת תואר היינו טעמא דגויים לאו בני כיבוש נינהו, כמסקנת הש"ס בסנהדרין, ומהשתא לא שייך לעבוד עבודה זרה בטענת מי איכא מידי דלישראל שרי ולבני נח אסיר דומיא דיפת תואר, דשאני גויים דלאו בני כיבוש

צז | 1. עיין לעיל סימן פא. 2. סימן צז. **צח** | 1. בדפוס הישן דולג כאן סימן צח, והשלמנו אותו מילוח השמטות וטעויות המודפס בסופו. 2. דף כא, ב. 3. משלי כז, ח. 4. ישעיה מב, ח. **צט** | 1. כתובות עה, א. **ק** | 1. כתובות נז, א. **קא** | 1. פרשה ד, ו. 2. שמות כג, ב. 3. כתובות טו, א. 4. יחזקאל לו, יז. **קב** | 1. הרב יצחק טייב. 2. בראשית רבה פרשה מו, ט. 3. עמ' א - "כל מצווה שנאמרה לבני נח ולא נשנית בסיני, לישראל נאמרה ולא לבני נח. אדרבה, מדלא נישנית בסיני לבני נח נאמרה ולא לישראל - ליכא מידעם דלישראל שרי ולנכרי אסור - ולא? והרי יפת תואר - התם משום דלאו בני כיבוש נינהו". 4. "לאו בני כיבוש נינהו - לא נתנה ארץ לכבוש כי אם לישראל, שאף לישראל לא הותר יפת תואר אלא במלחמה על ידי כיבוש" (רש"י). 5. עיין רש"י בראשית א, א. 6. עיין שמות רבה פרשה מג, ה - "אמר משה: רבון העולם כך אמרת בסיני - אנוכי ה' אלהיך, אלהיכם לא נאמר, לא לי אמרת? שמא להם אמרת?".

הוא אומר: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"³, "ושכנתי בתוך בני ישראל"⁴, וכיוצא.

וזה אומרו כל הדר בא"י, וגורם השראת שכניה בארץ, ועל ידי זה יבושו כל עובדי פסל המתהללים באלילים, דכיוון דהשכינה שורה בארץ ממילא השגחתו לכל ד' רוחות העולם, וזה דומה כמי שיש לו אלוה. וכל הדר בחו"ל, וגורם לשכינה שלא תשרה בארץ, ולא יש תשובה לעובדי עבודה זרה לומר איך חולקים כבוד לעבד בפני הרב, דהא שכניה אינה שורה בארץ, ולזה דומה כמי שאין לו אלוה ופירשו בגמרא כאילו עובד עבודה זרה מהך טעמי.

נינהו, וחזר הדין דכולם נצטוו על עבודה זרה, ועל כן יקבלו אלהותו, ע"כ [דברי ה'שארית יעקב].

ובזה יבין המאמר כל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה, דרצונו לומר דעל ידי שדר בא"י מורה דא"י הוי כיבוש לישראל, וממילא לגבי דידיה בטלה לה טענת ישראל שעבדו עבודה זרה מטעם דלישראל לא ציווה לעבוד עבודה זרה ואיכא מידי דלישראל שרי ולבן נח אסיר מידי דהוה יפת תואר, דליתא לדידיה, דשאני גויים דלאו בני כיבוש נינהו וכמסקנת הש"ס בסנהדרין והרי הוא כמבואר, ע"כ.

ק"ג א"י. והרב 'ברית יעקב' דף ל"ה הא דידיה על פי מה שכתב הרב 'שארית יעקב' עוד שם בההיא דאם ננסיים ישראל לא"י מקבלים אלהותי¹. דקיימא לן², כל האמור בפרשת מלך - מלך מותר בו, וכתיב³: "ואת שדותיכם וכו' יקח", וזוהו בטלה לה טענת אומות העולם - ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גויים.

וזה עונש המרגלים במוה שאמרו: "כי חזק הוא ממנו"⁴, ואמרו ז"ל⁵ שאמרו בכיבוש אינו יכול להוציא כליו. דקיימא לן דלא אמרינן מלך מותר בו אלא במלך שמלכותו בכל משלה, ולדידהו דכביכול אינו יכול להוציא, לא שייך ליטלה מהם ח"ו, ומשום הכי אם ננסיים לארץ בביטול טענת המרגלים, דידיהו סוברים ויודו במלכותו דבכל משלה ובידו יתברך ליטלה מאומות העולם מדינא דכל האמור בפרשת מלך - מלך מותר בו, אז מקבלין אלהותי, ע"כ [דברי ה'שארית יעקב].

ולזה אמר כל הדר בא"י, דסבירא ליה דהשי"ת מלך אדיר ובידו ליקח ארצות שבעה עממין וליתנה לישראל מדינא דכל האמור בפרשת מלך - מלך מותר בו, דממילא מקבל אלוהותו, והוהו ליה כמו שיש לו אלוה. וכל הדר בחו"ל בטענה דכביכול אינו יכול להוציא כליו ח"ו, כשיטת המרגלים, דומה כמי שאין לו אלוה, ומיייתי שפיר "לתת לכם את ארץ כנען", דעל ידי זה תדעו נאמנה "להיות לכם לאלהים"⁶, ע"כ.

ק"ד א"י. ולעניות דעתי אפשר לומר, בהקדים מה שכתבנו למעלה¹ בשם הרב 'מדרש תלפיות', שעשה הקדוש ברוך הוא בחכמתו הרמה להשרות שכנתו בא"י כמלך הקובע כסאו באמצע הגדוד, שעם זה השגחתו לכל הסביבות, וזוהו מתחייבים כל עובדי עבודה זרה ליום הדין על עובדם עבודה זרה, שנמצא שחלקו כבוד לעבד בפני הרב, שכיוון שיוודעים ששכינה שורה בא"י שהיא טבור העולם², ממילא שהשגחתו לכל ארבע פינות העולם כטבע העומד באמצע, ואם כן איך עובדים לשרים בפני הרב, עכ"ל. וידוע דהשראת השכינה הוא כשישראל דרים בארץ, וכן

בכיבוש הארץ מתבררת מלכות ה' בעולם

ק"ה א"י. הא דאפליגו בית שמאי ובית הלל אי שמים נבראת תחילה אי ארץ נבראת תחילה¹, כתבו המפרשים בשם הרב 'קול יהודה', דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. והעניין, דבא"י הקדים השמים קודם לארץ, ובחו"ל להיפך, וכן בפרשת בראשית כתיב²: "את השמים ואת הארץ" בה' הידיעה - להורות דקאי על השמים הידועים הקדושים שהם של א"י. דהבית המקדש שלמטה מכוון כנגד בית המקדש שלמעלה³, וכן הארץ הקדושה א"י, משום דהמקום בית המקדש שלמעלה הוא הכסא שלו יתברך, ובית המקדש שלמטה הוא הדום רגליו. ולכן כתיב⁴: "השמים כסאי והארץ הדום רגלי" בה' הידיעה, דהיינו א"י, ולכן הכסא, דהיינו השמים, קודם; מה שאין כן בחו"ל דהארץ נברא תחילה, ולכן כתיב⁵: "ביום עשות ה' אלוקים ארץ ושמים" ולא כתיב בה' הידיעה. ולכן כתיב⁶: "הבונה בשמים מעלותיו", ולא כתיב 'השמים' בה' הידיעה, כיון דקאי בחו"ל, ע"כ.

ולעניות דעתי נראה שבזה מצינו טעם נכון שבכאן כתיב 'אלוקים' - "בראשית ברא אלוקים", ולקמן כתיב: "ביום עשות ה' אלוקים ארץ ושמים", עם מה שהקדמנו למעלה⁷ בשם הרב 'שיר חדש', דשם 'אלוקים' בא"י הוא רחמים, ועל זה יכול העולם להתקיים. ומשום הכי כתיב 'אלוקים' מה שאין כן בחו"ל, דאין העולם יכול להתקיים בדין, ועל זה כתיב: "ביום עשות ה' אלוקים ארץ ושמים". ובזה יש לרמוז בשני כתובים הבאים כאחד, תהלים סימן ס"ב⁸: "אחת דיבר אלוקים שמים זו שמעתי כי עוז לאלוקים, ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו", עם מה שהקדמנו לעיל⁹ דא"י נקראת 'עוז', וגם כן כתבנו למעלה¹⁰, שבא"י שחר מצווה בהאי עלמא איכא, וזהו מחסדו הגדול ומאהבתו בארץ הקדושה. וזה אומרו: "אחת דיבר אלוקים",

השכינה שורה בארץ וממנה משגיח על ד' רוחות העולם

ק"ג 1. בראשית רבה פרשה מו, ט. 2. סנהדרין כ, ב. 3. ש"מ"ת, יד - "וְאֵת שְׁדוֹתֵיכֶם וְאֵת פְּרָמֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקַּח וְנָתַן לְעַבְדָּיו". 4. במדבר יג, לא. 5. סוטה לה, א. 6. ויקרא כה, לח - "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְתֵת לָכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן לְהִיט לָכֶם לְאֱלֹהִים".
ק"ד 1. סימן לא. 2. תנחומא קדושים סימן י - "כשם שהטבור הזה נתון באמצע האיש כך א"י נתונה באמצע העולם שנאמר (יחזקאל לח, יב) 'ושבי על טבור הארץ'". 3. שמות כה, ח. 4. שמות כט, מה. **ק"ה** 1. חגיגה יב, א. 2. בראשית א, א. 3. ירושלמי ברכות פ"ד ה"ה. 4. ישעיה סו, א. 5. בראשית ב, ד. 6. עמוס טו, ו. 7. סימן פא. 8. פס' יב-יג. 9. סימן יב. 10. סימן עג.

הדר בא"י גורם להשראת שכניה בארץ

בא"י נברא השמים תחילה ובחו"ל נבראה הארץ תחילה

בא"י שם אלוקים הוא רחמים

שכחה, מוכח לומר דהיינו טעמא, לפי שלא אכל דבר שאינו מעושר, ולפיכך נשאר דברי תורה חקוקים בזכרון, ע"כ¹⁴. והנה ידוע, כשהאדם לומד ושוכח, כל ימיו מכאובים בדאגה ובעצבון, דכל עמלו לריק ולבהלה, וזה אומרו: "ושמחת בכל הטוב", דהיינו התורה, ולא יהיה לך עצבון ודאגה מחמת שכחה. ולזה מסיים: לפיכך משה מזהיר את ישראל "עשר תעשר", שאם לא תעשר תבוא לידי שכחה, כאמור. והיינו דמסיים קרא אבתריה¹⁵: "למען תלמד ליראה את ה' כל הימים", רצונו לומר, בלא שכחה.

[מלפנים אותה גיליתי¹⁶ בסימן תצ"ז, שספר 'נאוה תהלה' נודמן לידי לפי שעה, ובשמים עדי, והנה מה שכתבתי בשם הגאון 'זית רענן', כן הוא בתחילת ספר 'שמן שושן' המחובר ל'זית רענן' דף א' עמוד א' בשם הרב מהר"ם מפוזנא, עיין עליו, וכן הביא דברי קודשו הרב 'עפר יעקב' פרשת ואתחנן יעו"ש. ואני הדל פירשתי מאמר הילקוט על פי דברי קודשו. והן עתה ראיתי להרב 'נאוה תהלה' סימן מ' וזה לשונו: ובילקוט: "ותורתך בתוך מעי" - אם אכלתי דבר שאינו מעושר. ולפי זה יש לפרש הכתוב שלאחריו¹⁷: "בשרתי צדק" וכו'. ונקדים מה שהביא הרב בעל 'זית רענן' מדרש תמוה: "ושמחת בכל הטוב" - אין טוב וכו', לפיכך משה מזהיר את ישראל "עשר תעשר" וכו'. ופירש הרב ז"ל על פי מה שאמרו רז"ל: אמר להם הקב"ה לישראל: אם אתם מעשרין מוטב, ואם לאו - באים עכברים ואוכלים את התבואה. וידוע מה שאמרו רז"ל, שהאוכל ממקום אכילת עכבר שוכח, גם ידוע מה שאמרו הכתובים¹⁸: "שמחה לאיש במענה פיו". זה אומר: "ושמחת בכל הטוב" וכו', דהיינו שיש לך זכירה, כששואלין אותך דבר הלכה אינך מגמגם, ועל ידי זה יהא לך שמחה, כמו שאמרו הכתוב וכו'. לפיכך משה מזהיר את ישראל "עשר תעשר", שעל ידי שאתם מעשרים אין עכברים אוכלים מהתבואה, דאינו בא לידי שכחה. וזהו שאמר דוד המלך ע"ה: "ותורתך בתוך מעי" - שלא אכלתי דבר שאינו מעושר, לזה אמר "בשרתי צדק" וכו', יעו"ש והוא פלא, והדן לכך זכות יתברך באלוהי ישראל אמן.]

ועוד אפשר לומר במה דאיתא בפסיקתא על פסוק זה ד"למען תלמד", והביאה הגאון 'ווי העמודים' פרק א', וזה לשונה: גדול מעשר שמביא לידי תלמוד תורה, שנאמר: "עשר תעשר", וכתוב: "למען תלמד". וזה אומר: "ושמחת בכל הטוב", שהיא התורה - אם רצית לזכות לכתרה של תורה צריך שתהיה זריז ונזכר במצוות מעשרות, לפיכך

ששם 'אלוקים' בכל מקום הוא דין, ועכשיו 'שתים' זו שמענו - מידת הדין ומידת הרחמים. וזהו דמסיים "כי עוז לאלוקים", כי 'עוז' שהיא א"י ל'אלוקים', שאפילו שהוא דין, בא"י הוא מידת הרחמים. ויהי כמשיב: אל תתמה על החפץ, "ולך ה' חסד", כי זהו מידת חסדו ית', שהרי מצינו גם כן "כי אתה תשלם לאיש כמעשהו" בא"י, ושכר מצוות בהאי עלמא ליכא¹¹, אם כן אל תתמה¹². ואפשר להסמך בזה כוונת הכתובים תהלים סימן נ"ג¹³: "באלוקים אהלל דבר בה' אהלל דבר, באלוקים בטחתי וכו', עלי אלוקים וכו', כי הצלת נפשי ממות הלא רגלי וכו' להתהלך לפני אלוקים באור החיים". דהכוונה בין במידת הדין בין במידת הרחמים אגיל ואשמח וכו', וכמו שפירש רש"י. ושמה תאמר: כיצד יתכן זה - לכן פירש שיחתו ואמר: תדע באיזה מקום אמרתי - במקום שהצלת נפשי ממות, שאיני קרוי 'מת' בחיי ח"ו, לפי שהיושב בארץ נקרא 'צדיק', וכמו שכתבתי לעיל¹⁴, וזהו "להתהלך לפני אלוקים באור החיים", ופשוט¹⁵.

ק"ו א"י. על ידי הממון שנותן לעניי א"י, על ידי זה ממונו מתקיים בידו, ע"כ הרב ב"מ¹ דף ז', יעו"ש. ועיין לגאון עוזנו בספר 'פני דוד' פרשת ראה מה שכתב מזה באורך, ובדברי הרב ב"ח יו"ד סימן רנ"א² בפירוש ברייתא דספרי, וכמו כן בספר 'יוסף אומץ' סימן י"ט, יעו"ש³.

נמשך לזה אמרתי לפרש מאמרם ז"ל בילקוט פרשת ראה⁴: "ושמחת בכל הטוב"⁵ - אין טוב אלא תורה, דכתיב: "כי לקח טוב נתתי לכם", לפיכך משה מזהיר את ישראל⁷: "עשר תעשר", ע"כ. ועיין מה שפירש הרב החסיד בספר 'שארית יעקב' פרשת כי תבוא וכמו כן להרב גאון עוזנו בספר 'ראש דוד' פרשת תרומה.

ולעניות דעתי אפשר לפרש בדרך דרש על פי מה שכתב הרב 'זית רענן'⁸ על פסוק⁹: "לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי", דהכוונה על פי מה שאמרו בדברים רבה¹⁰, בעיר אחת שלא היו מעשרין מעשרותיהן כראוי, ובאו העכברים ונטלו מהם. עוד אמרו בש"ס¹¹, דמי שאוכל מאכילת עכבר שוכח תלמודו. וזה אומר: "לא עברתי ממצותיך", דהיינו שעשיתי מעשרותי כראוי, ואם כן לא באו עכברים, וממילא לא אכלתי מאכילת עכבר, וזה היה סיבה שלא שכחתי ותלמודי מתקיים בידי. ובזה פירש הרב 'עפר יעקב' פרשת ואתחנן כוונת מאמרם ז"ל בילקוט¹²: "ותורתך בתוך מעי"¹³ - שלא אכלתי דבר שאינו מעושר: כי ממה שלא בא לידי

צדקה לעניי א"י מקיימת את ממונו

המעשר מאכלו כראוי לא שוכח תלמודו

גדול מעשר שמביא לידי תלמוד תורה

11. קידושין לו. ב. 12. עיין עוד לקמן סימן קעב וסימן תיב. 13. פס' יא-יד. 14. סימן כ. 15. וכן פירש רש"י - "באור החיים" - לשוב לארץ ישראל.
קו"ו 1. הוא 'ספר המדות' לרבי נחמן מברסלב ערך א"י ח"ב אות ו. 2. אות ד. 3. ועיין לקמן סימן תקיח. 4. רמז תתצב. 5. דברים כו, יא. 6. משלי ד, ב. 7. דברים יד, כב. 8. בריש הספר בקונטרס 'שמן שושן' פרשת בראשית. 9. דברים כו, יג. 10. פרשה ג, ג. 11. הוריות יג, ב. 12. ילקו"ש ראה רמז תתצב. 13. תהלים מ, ט. 14. עיין עוד לקמן סימן תקמג. 15. דברים יד, כג. 16. פסקה זו היא תוספת מאוחרת שכתב המחבר במילואים, ובה הוא מציין שכתב את הדברים דלעיל לפני שמצא כתוב כדברים האלו בספר 'נאוה תהלה'. 17. תהלים מ, י - "ב'פ'רתי צדק פקקל רב הנה שפתי לא אכלא ה' אתה ידעת". 18. משלי טו, כג.

אין טוב אלא תורה, ומשם הוראה יוצאה דדין בנים יש לנו, ואמטו להכי משה מזהיר לישראל "עשר תעשר" בשביל שתתעשר, וליכא למיחש לריבית כלל.

ומעין חקירת הרב 'מטעם המלך' על המעשרות חקר גאון עוזנו בספר 'ראש דוד' פרשת כי תשא על עניין הצדקה, וזה לשונו שם: יש לחקור דהא צדקה היא כביכול הלוואה לה', בדכתיב²⁸: "מלוה ה' חונן דל", ואמרו ז"ל²⁹: אין הצדקה משתלמת אלא לפי גמילות חסדים שבה, ותנן³⁰: אלו דברים שאדם אוכל מפירותיהן בעולם הזה והקין קיימת לו לעולם הבא, והד מנייהו היא גמילות חסדים. וכיון שהצדקה היא הלוואה איך אוכל פירות, והא הוי ריבית, ואסור בין למלוה בין ללווה. והתירוץ הפשוט בזה הוא, דלגבי ה' לא שייך נשך, וריבית שרי. ועוד אפשר לומר במה שהרוז מגדולי אחרונים, דאם לא יש כי אם פירות, ולא מצי לתבוע קרן שרי, וכמבואר בתשובת הרב מהר"ש פרימו בריש ספר 'כהונת עולם', אם כן השתא דשכר מצוות בהאי עלמא ליכא, אם כן לא מצי לתבוע הקרן, ובעולם הזה אין לו אלא פירות ושרי לאכול פירות, עכ"ל.

ואתהלכה ברחבה לפרש על זה כוונת הכתוב³¹: "צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך". וידוע דהמפרשים פירשו זה הפסוק על הצדקה, וחזק לדרכנו אפשר לפרשו בהקדים מאמרם ז"ל בגיטין³² על פסוק³³: "אם שלמים וכן רבים" - אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין יעשה מהם צדקה וכל שכן שהם רבים. ועוד אמרו שם: כל הגוזז נכסיו ועושה מהם צדקה ניצול מדינה של גיהנום, ועוד אמרו שם: "וענתך לא אענך עוד" אמר מר זוטרא: אפילו עני המתפרנס מן הצדקה ועושה צדקה לא אענך עוד, תני רב יוסף שוב אין מראין לו סימני עניות, ע"כ. ועיין בהרי"ף שם. והמורם מדבריו הוא, שבצדקה נמצאו בה שני תועליות, תועלת הגוף והנפש. העושר שהוא תועלת לגוף, והצלת הנפש מדינה של גיהנום. אם כן העני והעשיר צריכים על כל פנים לעשות צדקה, שהרי אם אינו צריך לזו צריך לזו, דאם יאמר העשיר דכיון דשכר הצדקה הוא תועלת לגוף שירבו נכסיו, אין אני רוצה בתוספת ממון, ודי לי את אשר לי - הרי הוא צריך לקיימה להצלת נפשו מדינה של גיהנום. ואם העני יאמר דכבר ניצול הוא מדינה של גיהנום על ידי עניותו, וכדכתיב³⁴: "יחלץ עני בעוניו", הרי מצווה זו מביאתו עוד להנאת הגוף דהיינו ריבוי הנכסים, ע"כ.

והוא הנרצה בכתוב: "צדק צדק", רוצה לומר שתי אזהרות יש, בין עשיר בין עני. ואם יאמר העשיר: די לי את אשר לי איני רוצה בתוספת ממון - לזה אמר: צריך לקיימה להציל נפשו מדינה של גיהנום. וזה אמרו: "למען תחיה וירשת את הארץ" - ארץ העליונה³⁵.

משה מזהיר את ישראל "עשר תעשר", כי על ידי זה יבוא לירי תלמוד תורה.

וזוהו גם כן כוונת המאמר: "ותורתך בתוך מעי" - שלא אכלתי דבר שאינו מעושר, דגדול מעשר שמביא לירי תלמוד תורה.

ועוד אפשר לומר על פי מאמרם ז"ל¹⁹: עשר בשביל שתתעשר. וזוהי עצה היעוצה והכנ"ה דרב"ה להיות יושב ולומד על התורה ועל העבודה, דאם אין קמח אין תורה. וזה אומרו: "ושמחת בכל הטוב", היינו תורה, שקט ושאנן. ושמא תאמר: שמחה מה זו עושה - ויהי כמשיב: לפיכך משה מזהיר לישראל "עשר תעשר", ורצונו לומר, בשביל שתתעשר, ובזה תמצא נחת והשקט על התורה ועל העבודה²⁰.

ועוד אפשר לומר על פי מה שחקר הרב 'שמנה לחמו', שהקב"ה נותן נשמה לאדם ריקנית, ולוקחה ממנו מקושטת בעדי עדיים, ואינו חושש דהוה ליה ריבית. והשיב דהוה ליה כשותף, שכמו שחולקין ברווח כן חולקין בהפסד, כי בהיותם עושים רצונו של מקום מוסיפין כוח למעלה, שנאמר²¹: "רוכב שמים בעזרך", והאדם נהנה על ידי מצוותיו מזיו השכינה. וגם חולקין בהפסד, כמו שאמר יצחק: פלגא עלי ופלגא עליך²². וכיוון שחולקין ברווח כמו בהפסד, תו לא הוי ריבית, כנודע על פי הדין. ועוד יש ליישב, דאב לבנו מותר להלוות בריבית ע"כ. ועיין בש"ס דמציעא פרק איהו נשך²³, ובטור יו"ד סימן ק"ס סעיף ח', ובהרמב"ם פרק ד' מהלכות מלווה ולווה, וב'לחם משנה', וב'משנה למלך', ובהרב בעל 'פרישה'²⁵, ובספר 'גדולי תרומה' שער מ"ו חלק ג', ובט"ז סימן הנזכר, ובש"ך, ומשם באר"ה. ובזה יישב הרב 'מטעם המלך', טעם שאמרו זו"ל: עשר בשביל שתתעשר, והיאך יכול להיות זה, והא הוה ליה ריבית - ועל פי האמור הנה מה טוב, ע"כ.

ועוד נקדים מאמרם ז"ל ברבה פרשת כי תבוא²⁶, והבאנו אותו למעלה אות זו: "בני אם תקח אמרי"י²⁷ - אמר ר' יהודה בר שלום: אמר הקב"ה לישראל אימתי אתם נקראים 'בנים', כשתקחו אמרי. למה הדבר דומה, למלך שאמר לו בנו: סיימני בתוך המדינה שאני בנך. אמר לו אביו: מבקש אתה שידעו הכל שאתה בני, לבוש פורפירא דילי ותן עטרה על ראשך, וידעו הכל שאתה בני - כך אמר הקב"ה לישראל, מבקשים אתם שתהיו מסויימים שאתם בני, עסקו בתורה וידעו הכל שאתם בני, הדא הוא דכתיב: "בני אם תקח אמרי"י, ע"כ. והיינו דקאמר: "ושמחת בכל הטוב" -

עשר בשביל שתתעשר

מדוע אין ריבית בשכר הקב"ה לאדם

שכרה של מצוות צדקה

19. שבת קט"א - "בעא מיניה רבי מרבי ישמעאל ברבי יוסי: עשירים שבארץ ישראל במה הן זוכין? אמר לו: בשביל שמעשרין, שנאמר (דברים יד, כב) 'עשר תעשר' - עשר בשביל שתתעשר". 20. עיין עוד לקמן סוף סימן רלב. 21. דברים לג, כו. 22. שבת פט, ב. 23. ב"מ עה, א. 24. הלכה ת. 25. יו"ד קס, יג. 26. פרשה ז, ט. 27. משלי ב, א. 28. משלי יט, יז. 29. סוכה מט, ב. 30. פאה פ"א מ"א. 31. דברים טז, כ. 32. ז, ב. 33. נחום א, יב - "פה אָמַר ה' אִם שְׁלָמִים יָבֹן רַבִּים יָבֹן נְגָזִי וְעָרְךָ יִפְתָּךְ לֹא אֶעֱנֶךָ עוֹד". 34. איוב לו, טו - ובגמרא יבמות קב, ב מפרש: "יחלץ עני בעניו" - בשכר עניו יחלצו מדינה של גיהנום". 35. זוהר חדש מגילת רות כח, א - "על ארץ זו ארץ התחתונה, יסדה זו ארץ העליונה".

רז"ל הם המדברים בשבח המגיע לבעלי צדקות. וגאון עוזנו בספר 'ראש דוד' פרשת כי תצא ראה ויתר, דנכסי העשיר עושר ולא במשפט, ויש בו גול ועושיק ואונאה וכיוצא, ועל כן כל צדקותיו לא עלו כהוגן ולא נתקיימו היעודים הטובים. והוא פשט הכתוב⁴⁰: "בצדקה תכונני רחקי מעושיק כי לא תיראי וממחתי כי לא תקרב אליך", עכ"ל.

כ"י ע"פ יסודו נראה לענ"ד לפרש כוונת הכתוב במשלי סימן י"א⁴¹: "ראש עשה כף רמיה ויד חרוצים תעשירי", דיש בו מהדיוק, למה כתיב ראש באל"ף וקרינן ק"ש בלא אל"ף.

ואולם על פי האמור יאמר: אם ראתי איש שיהיה שר וגדול וראש, ועכשיו נעשה רש והכל הלך לטמיון ולא הועילו צדקותיו, אל תתמה על החפץ, כי שמענוה ואתה דע לך, שזה האיש "עושה כף רמיה", ו"עושה עושר ולא במשפט"⁴², אבל "ויד חרוצים" - המכלכל דבריו ביושר ובכשר, זה "תעשירי", ולעולם לא ימוט.

גם בזה יובן כוונת הכתוב בקהלת סימן ג'⁴³: "וגם כל האדם שיאכל ושתה וראה טוב בכל עמלו מתת אלוקים היא", ע"כ. דהכוונה דהאדם שיאכל ושתה וראה טוב וממונו נתקיים בידו, דע והבן שהוא עמלו, ולא מגזלות ואונאות. והיינו דמסיים: "מתת אלוקים היא", ועיין תוספות על התורה פרשת מטות ד"ה 'ומקנה רב' ומשם באר"ה. ובזה יובן כוונת הכתוב תהלים סימן ק"י⁴⁴: "טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט כי לעולם לא ימוט" - כשיכלכל במשפט ולא בעושיק וכו' כי לעולם לא ימוט.

והרב הגדול בעל 'בינה לעתים' דף ו' תירץ לחקירה הלזו במה שאמרו בגמרא כתובות פרק מציאת האשה⁴⁵, במעשה דבתו של נקדימון בן גוריון, שראה אותה רבי יוחנן בן זכאי מלקטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים, ואמר לה: בתי ממון של בית אביך היכן הלך, והשיבה לו: לא כדן מתלין מתלייא, מלח ממון חסר⁴⁶. וקא מתמה בגמרא: ונקדימון לא עבד, והתניא וכו' - ומשני: אי בעית אימא לכבודו הוא דעבד, ואי בעית אימא כדבעי ליה למעבד לא עבד. ומסיק: אמר ר' אלעזר בר צדוק, אראה בנחמה אם לא ראיתיה שהיתה מלקטת שעורים מבין טלפי סוסים, וקרייתי עליה מקרא זה⁴⁷: "אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך", אל תקרי גדיותיך אלא גויותיך. כי לאשר שלימות המצווה יכלול ב' עניינים, אם גוף הדבר בעצמו לא יחסר שום חלק מחלקיו, ואם בטוב הכוונה. הנה בנפול איזה חסרון מאחד מהנה אין המצווה כתקנה ולא ימשך השכר המקווה ממנה. ולפיכך אם הנותני צדקה לא יצליחו כולם, אז הוא מפני חסרון הכוונה הרצויה, שתהיה לה איזו פנייה חיצונית, או שעם היותם עושים הרבה, אולי אינם מגיעים לשיעור הראוי להם, עם שיראה בעיניהם שעושים המוטל עליהם די והותר. אכן בהצטרף ב' העניינים יחד ודאי תעשה הצדקה מה שהוא מטבעה, ע"כ.

ואולי שזה גם כן כוונת הכתוב תהלים שם⁴⁸: "פזר נתן לאבינים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד".

ואם יאמר העני שאינו חפץ לקיים מצוות צדקה, דכבר ניצול מדינה של גיהנום על ידי עניות - הרי מצווה זו מביאתו להנאת הגוף, וזה אומר: "אשר ה' אלקיך נותן לך", ועוד לנו ציצין ופרחין בזה בס"ד.

ועל פי דרכנו יאמר בדרך פשט: "צדק צדק תרדוף למען תחיה" בעוה"ז, היינו הפירות, ועוד בה: "וירשת את הארץ" בעוה"ב, שם קרנו תרום בכבוד, ובזה נרמז התירוץ השני דהיכא דלא מצי למתבע הקרן שרי, ועוד מאן יהיב לך - לזה אמר: "אשר ה' אלקיך נותן לך" אלקי עולם ה' ולא שייך נשך.

נמשך לזה אביע אומר כוונת הכתוב פרשת ואתחנן³⁶: "וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלוקינו כאשר צונו". וה"ן עוד נב"א דברי הרב 'יושב אהלים' בישוב החקירה הזאת על פי מה שכתב הרב ט"ז ביו"ד³⁷, דאם אחד יש עליו מלווה לאחד, יכול לומר לראובן, אתן לך כך וכך מעות רווח בעבור שתפרע בעבורי חוב לשמעון. ואם כן הכא נמי ממש בנידון דידן שהקב"ה מחויב לעני, ואומר הקב"ה לעשיר זה: פרע בעבורי מה שאני חייב לו ואתן לך כך וכך שכרך, דזה שרי. ועוד תירץ על פי מה דאיתא בפרקי ר"א³⁸, והובא בילקוט גם כן, דהקב"ה תכף לוקח אותה פרוטה וזורעה בערבובת, ומוציאה פירות ופירי פירות לאין קץ. ואם כן מצוות הצדקה שכרה מיניה וביה, והרי זה דומה לאחד שלקח ממון חבירו בהלוואה, ותכף שלקחם לא הכניסם לכיסו אלא זיכה לו אותם ע"י אחר, והתעסק לו בהם על כסו, וכל מה שמרויח בהם הם לבעל המעות, דהא ודאי שהרווח שלוקח הלווה ממעותיו לא הוי ריבית, והרי הם כאילו נתונים אלו המעות בידו דרך פקדון והלך ונתעסק בהם, דיש מן הפוסקים סבירא להו דכל הרווח לבעל המעות, ויש סבירא להו דיחלוקו. והכא נמי, תיכף שנתן זה פרוטה לעני הוי כאילו הלוה אותה להקב"ה, והקב"ה תיכף לקחה לפרוטה זו וזורעה ברקיע של ערבות לשם הנותן, וזיכה אותה לו היא ופירותיה, דודאי אין בזה סרך ריבית, ע"כ.

ואפשר דזה כוונת הכתוב במשלי³⁹: "מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו". דהכוונה שמגמולו ישלם לו ושכרו מיניה וביה, ואין כאן חשש אפילו שישלם לו יותר ממה שהלוה.

וזה אומר: "וצדקה תהיה לנו" - להנאתינו ולטובתינו, שנאכל פירותיה בעוה"ז, ואם נפשך לומר: הא הוי רבית - לזה אמר: "כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלקינו", ושם רמז שני התירושים, האחד דזו מצוותו כביכול, דחיובא רמיא עליה לזון ולפרנס את העני, וזה אומר: "המצוה הזאת לפני ה' אלקינו", ועוד רמז באומר: "המצוה הזאת לפני ה' אלקינו" דמצוות צדקה לוקח אותה הקב"ה וזורעה ומוציאה פירות לאין קץ, וא"כ שכרה מיניה וביה.

ועוד זאת אדרוש בהאי קרא בהקדים חקירה הידועה, שמצינו כמה יעודים והבטחות לבעלי צדקות, וראה ראינו כי כמה מבעלי צדקות שירדו לטמיון וממונם פלט, ואיה כל יעודי תורתנו הקדושה ומאמרי

מדוע אין בצדקה משום ריבית

מדוע אין מתקים מה שהבטיחו התורה וחז"ל לנותני צדקה

36. דברים ו, כה. 37. סימן קס. 38. פרק לב. 39. יט, יז. 40. ישעיהו נד, יד. 41. פסוק ד. 42. ירמיהו יז, א. 43. פסוק יג. 44. פסוק ה. 45. סו, ב. 46. "ולא כדן מתלין מתלא - ולא כך היו מושלין משל בירושלים. מלח ממון חסר - הרוצה למלוח ממנו, כלומר לגרום לו שיתקיים, יחסרנו לצדקה תמיד, וחסרנו זה קיומו" (רש"י שם). 47. שה"ש א, ח. 48. פסוק ט.

צדקה
צריכה
להיות
בצנעה

והן עוד נביא מה שפירשו הראשונים בכוונת הכתוב⁴⁹: "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך", הביא דבריהם גאון עוזנו ב'נחל קדומים', והוא במה שאמרו: אסור להלוות מעותיו בלא עדים, והצדקה צריכה להיות בצנעה, שלא יתבייש העני. וזה רמז: "אם כסף תלוה" זו ההלוואה, תהיה לעיני בני עמי, שיהיו עדים בדבר, דאי לאו הכי גורם קללה לעצמו, אבל "את העני עמך" - בצנעה, ע"כ.

והנה אין ספק כי העושה צדקה בצנעה הוא ניצול מחלוקת לכבודו הוא דעבד, וזהו שנאמר: "פזר נתן לאביונים", ורמזו בתיבת "פזר" שנותן בפזור - כפי הראוי לו, ועוד גם כן "נתן לאביונים", במה שהם אביונים ולא לכבודו. או ירמזו בתיבת "נתן לאביונים", בצנעה, על דרך "את העני עמך". אז כששתיים זו שמענו, אז "צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד", ויתקיימו בו כל היעודים וההבטחות הנאמרים באמת.

ונבוא לקרא דאתאן עליה: "וצדקה תהיה לנו" בלי התמוטטות, אלא "לטוב לנו כל הימים"⁵⁰, אבל צריך ב' תנאים, הא', הוא "כי נשמור לעשות את כל המצווה הזאת" בשלימות ולא תחסר כל בה, עוד כשתהיה המצווה הזאת "לפני ה' אלקינו", שהוא בצנעה ואין רואה וזולתו יתברך שמו, וזהו "לפני ה' אלקינו כאשר ציונו" - "את העני עמך", ע"כ.

ואפשר להסמיק זה בכוונת הכתוב סדר ראה⁵¹: "נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתן לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך בכל מעשיך ובכל משלח ידיך", ע"כ. והוא דידוע שהנותן צדקותיו בצנעה הוא מיצר ודואג מדיבת רבים מגור מסביב שאומרים עליו שאינו נותן צדקה, ולזה אמר: "נתון תתן לו", והכוונה בכפל: "נתון תתן" - שיתן כדבעי ליה, ובתיבת "לו" שם רמז שיתן לו בצנעה, "ולא ירע לבבך בתתן לו" בצנעה, "כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך" ולא תמוט לעולם.

ודרך אגב אמרתי ליישב מה שאנו מפטירין 'עניה סוערה' בפרשת ראה, ו'רני עקרה' בפרשת 'כי תצא', והם שלא כסדר, ומאחר שאנו מפטירין שבע דנחמתא אחר ט' באב, למה הקפידו להקדים 'עניה סוערה' ל'רני עקרה', ועיין תוס' דמגילה⁵² פרק בני העיר ד"ה 'ראש חודש אב שחל להיות בשבת'. ואמרתי בזה, דמאחר שבהפטרות שאר שבתות אנחנו מפטירין מעין פרשת השבוע ובהפטרות 'עניה סוערה' שם נמצאו שתיים כהלכתן, דהיינו מעין הפרשה, שבפרשה שם נאמר מצוות הצדקה: "נתון תתן לו" וכו', ובהפטרות גם כן יתן אומר: "בצדקה תכונני רחמי מעושק כי לא תירא" וכו'. ולזה הקדימו 'עניה סוערה' ל'רני עקרה', דכל היכא דאיכא תרי, מעין השבוע ונחמה, הכי עדיף. ועיין ב'לבוש חמור' הלכות ר"ח מה שישב בזה בשם 'האבודרהם', יעו"ש. [ועיין תוספות דמגילה פרק בני העיר ד"ה 'ראש חודש אב שחל להיות בשבת'].

מעלת
הצדקה
וגנות
הקמצנות

טעם
שמקדימין
ב' דנחמתא
'עניה סוערה'
קודם 'רני עקרה'

נמשך לזה אדברה נא ברמז הכתוב ישעיה סימן ל"ב⁵³: "יכלי כלי רעים הוא זמות יעץ לחבל עניים באמרי שקר ודבר אביון משפט" וכו'. ועיין לגאון עוזנו בספר 'כסא דוד' דף כ"ח מה שפירש, ובשם הרב הקדוש מהר"א הכהן ז"ל פירש דרך הלציי, כי הלא תראה כי ישאל איש מעם רעהו השאלני חפץ זה, אם הוא כלי יאמר: ימחול שנשבר או קרוב לישבר או חסר ממנו וכיוצא. וזהו שאמר: "יכלי כלי רעים" - אומר שכולם שבורים ורעים כדי שלא להשאל, ע"כ.

ולעניות דעתי נראה לפרש בדרך הלציי גם כן, והוא דידוע דזה דרכו כסל לו נבל ונבלה, ואם פעם באקראי צריך ליתן ואי אפשר לימלט, דרך משל כגון ביום פורים וכיוצא, הוא בוחר מטבע שהוא עוורת או שבור כל מום בו, כדי להשקוט ולהפיג צינת היצר סמוך שבלבו, ועושה פשר בין יצר הטוב לרע. על דרך ששמעתי משל אחד מהרב ח"ר יוסף שווארץ הי"ו, לאחד שהשחית והתעיב והיה אוכל כל ימיו מאכלות אסורות נבילות וטריפות וכיוצא, וביום התענית היה אוכל מאכל היתר כדי לעשות פשרה בין שני היצרים, ע"כ, כן הדבר הזה. וזה אומר: "יכלי", כל ימיו מתהלך בקמצנות וכילות, ואם לפעמים נותן, "כליו רעים", שנותן מן הפחות וגורע, ו"הוא זמות יעץ", תהפוכות בלבו "לחבל וכו' ובדבר אביון משפט", היינו יצר הטוב שנקרא 'מסכן', כשאומר לו ומוכיחו בדברים של טעם, דהאי יומא קא גרים, וזמן מתן לכל הוא, עושה תחבולה לקיים דברי השניים.

אן יאמר במה ששמעתי מהרב הנזכר טעם לדבריהם ז"ל⁵⁴, על משל שהמשילו לקמצן, עכברא דשכיב אדינרי. והיה אומר בשם המפרשים, דהטעם אם היה שוכב העכבר אכד קמח או מיטה של מוכין וכיוצא, החרשתי, שהוא להנאתו, אבל על הדינרים הוא קשה, שנעשה בשרו חידודין חידודין, ועם כל זה הוא סובל. והוא דומה בדומה לכלי, שאע"פ שהכילות היא קשה לו, ונמשך ממנה כמה מכאובים, אפילו הכי יסבול ולא יבול, ע"כ.

וזהו אומר: "יכלי כלי רעים", רוצה לומר, שכל עסקיו וענייניו רעים, שנמשך לו כמה צרות מזה, ועם כל זה "הוא זמות יעץ" וכו', וכמו שתרגם יונתן: דעובדיהן בישין, יעו"ש.

אן יאמר על פי מאי דאיתא בבתרא פרק קמא⁵⁵: רב פפא הוא סליק בדרגא, אישתמיט כרעיה בעי למיפל, חלש דעתיה, אמר: השתא כן איחייב מאן דסני לן, כמחלל שבתות וכעובד עבודת אלילים⁵⁶. אמר ליה חייא בר רב מדפתי לרב פפא: שמא עני בא לידך ולא פרנסתו, דתניא רבי יהושע בן קרחה אומר: כל המעלים עינו מן הצדקה כאילו עובד עבודת אלילים, כתיב הכא⁵⁷: "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל", וכתוב התם⁵⁸: "יצאו אנשים בני בליעל", מה להלן עבודת אלילים אף כאן עבודת אלילים, ע"כ. ושמעתי רמז נאה בשם הגאון מוהר"א ווילנא זצוק"ל, דעונש זה

49. שמות כב, כד. 50. דברים ו, כד-כה - 'וַיְצַוְנִי ה' לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל הַחֲקִים הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֵת ה' אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים לְחַיֵּינוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה, וְצִדְקָה תִּהְיֶה לָנוּ כִּי נִשְׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ כְּאֲשֶׁר צִוֵּנוּ'. 51. דברים טו, י. 52. לא, ב - שכתב: 'ולפיכך מקדימין עניה סוערה' קודם 'רני עקרה' דדרך הנחמות להיות הולכות ומשובחות יותר'. 53. ישעיהו לב, ז. 54. סנהדרין כט, ב. 55. י, א. 56. "השתא כן - אם נפלת: איחייב מאן דסני לן - כאדם שתולה קללתו בחבירו" (רש"י שם). 57. דברים טו, ט. 58. דברים יג, יד.

רמוז בפסוק⁵⁹: "פתח תפתח", דטעמו דרגא תביר, ע"כ. והרב 'משכנות יעקב' פרשת מקץ כתב בשם הרב 'כלי פז' בפסוק⁶⁰: "כי נבל נבלה ידבר ולבו יעשה און", דחמור עוון המעלים עיניו מן הצדקה כעבודה זרה ולעניין המחשבה, דכשם שבעבודה זרה מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה⁶¹, כן הוא בצדקה, עיי"ש.

ואפשר להסמיק זה בקרא דאתאן עליה, שהוא אחר הפסוק הנזכר, וכולם לעניין אחד. זה אומר: "ןכלי כליו רעים" - עובדוהי בישין, דנתפס כאילו עשה מעשה, וקורא אני עליו: "מעשיו רעים" - מעשיו ממש, הגם כי "הוא זמות יעץ", שהוא במחשבה, עם כל זה כאילו עשה ממש.

כשאר ארצות, אלא "אם שמוע" - ונתתי גשמיכם, אם לא "ועצר", ע"כ הרב 'קרבן מנחה' דף ל"ג, יעו"ש.

ולעניות דעתי הדבר דחוק הרבה, כי פשטיה דקרא בשבח א"י מישתעי. והעד - "ואכלת ושבעת"⁸, הכתוב גם על האבנים וההר. אחר המחילה רבה, לא יצדק פירושו, והעד - "והיו שמין אשר על ראשך נחושת והארץ אשר תחתיך ברזל"⁹. ויותר היה נראה ליישב הפסוק לפי דרכו דרך הקודש מה שכתבתי למעלה אות ל"ה ול"ו ול"ז, יעו"ש ומשם באר"ה.

ק"ט א"י. למעלה¹ הבאתי דברי הרב החסיד מהר"ש אבוהב ז"ל, בתנאים למי שרוצה לעלות לא"י, ואחת מהנהגה ל"ו נהדר"ה² - ודובר אמת בלבבו, יעו"ש מה שפירש הרב במידה זו, וכמו כן עיין לרבינו מהרח"ו ב'שערי קדושה' חלק ב' מה שמאריך בעניין זה. ובגמרא³ איתא: אמר רב הונא, לא גלו ישראל מארצם אלא על שעברו על פסוק⁴: "מדבר שקר תרחק", ע"כ. ולעניות דעתי נראה, דזה רמוז בכתוב עצמו - "מדבר שקר", היינו מ"ם הסיבה, מסיבת דבר שקר תרחק ממקומך ותגלה חוץ לארצך.

בעוון שקר גולים מהארץ

ק"י א"י. על ידי השתוקקות שאדם משתוקק לביאת ארץ ישראל, על ידי זה נשפע פרנסה גדולה, ע"כ ספר ב"מ¹ יעו"ש. ועיין ב'ילקוט חדש' ערך 'ארץ ישראל' אות נ' ונ"א ונ"ב.

על ידי השתוקקות לא"י נשפע בפרנסה

ק"יא א"י. עיין להרב גאון עוזנו ז"ל בספר 'יוסף אומץ' סימן י"ט, דכתב תוך התשובה, דלדברי הרמב"ם סוף פרק ה' מקידוש החודש¹, דמה שאנו חושבין ראש חודש והמועדות בחו"ל, אנהנו סומכין על חשבון בני א"י וקביעותם וכו'. והוסיף בספר המצוות עשין קנ"ג, שאם יעדרו ח"ו בני ישראל מא"י, חשבוננו לא יועיל כלום בשום פנים וכו', ע"ש. ואם כן חיובא רמיא על כל בני חו"ל להשתדל שיהיו ישראל בא"י, דאם לא, ח"ו יהיו בני גולה בלי ראש חודש ומועדים. והגם דהרמב"ן שם הרבה להשיב על הרמב"ם, ומסיק דר' הלל בנו של ר' יהודה הנשיא ובית דינו קידשו החודשים והמועדים עד שיבוא אליהו זכור לטוב, וכמו כן הרשב"א והריטב"א והר"ן, דהוא מסורת ביד הגאונים כמו שכתבתי במקום אחר, מכל מקום לדעת הרמב"ם אבי

קביעת הזמנים בחו"ל נסמכת בני חשבון בני א"י וקביעתם

ק"יז א"י. בגמרא דחולין פרק גיד הנשה¹: "ואכרה לי בחמישה עשר כסף וחומר שעורים ולתך שעורים"² - אלו חמישה וארבעים צדיקים שהעולם עומד בהם, ואיני יודע אם שלושים כאן וחמישה עשר בארץ ישראל, אם שלושים בארץ ישראל וחמישה עשר כאן. כשהוא אומר³: "ואקחה שלושים הכסף ואשליך אותו בית ה' אל היצר", הוי שלושים בארץ ישראל, ע"כ.

א"י נקראת 'בית ה'

[עיין מה שכתבתי לעיל בסימן נ"ח ואינו עניין לכאן, דהתם כגוונא דסנהדרין, דו"ק שם והארץ, ועיין ב'חידושי אגדות' בחולין פרק גיד הנשה בפירושו דאגדתא "ואכרה לי" וכו', וכמו כן להגאון 'עיון יעקב' בחידושי שם, ודו"ק.] ומזה למד הרב 'כפתור ופרח' דף מ"ח, שארץ ישראל נקראת 'בית השם', ע"כ. ומפסוק⁴: "ה' אהבתי מעון ביתך" וכו', "אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך נשבעה בטוב ביתך"⁵ וכו', אין להביא ראיה, דאפשר דקאי על המקדש בעצמו, ופשוט.

ק"ח א"י. אמרו קצת, שהארץ היא בריה. ויש רמוז לזה: 'ראש ארצות'¹, 'טבור הארץ'², 'עין הארץ'³ וכו'.⁴ וכשם שאיברי האדם מעולים זה מזה, כך יש מקומות בארץ מעולים, מהם מוציאים ברזל ונחושת, כסף וזהב, אבנים טובות ומרגליות.

בארץ יש איברים כבאדם

ואין בא"י דבר מזה, כי שכינת ה' ששורה בה תמיד יקרה היא מפנינים. ומה שכתוב⁵: "ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תהצב נחושת", אמרתי בה הכוונה, שאחר שסיפר בשבחה, גילה גם כן - כשאין עושין רצונו של מקום נעשית ברזל ונחושת מלחוציא פירות, כי אינה מוציאה התבואה דרך טבע

ארץ אשר אבניה ברזל

59. דברים טו, ח. 60. ישעיה לב, ו. 61. קידושין מ, א. ק"ז א. 2. צב, א. 2. הושע ג, ב. 3. זכריה יא, יג. 4. תהלים כו, ח. 5. תהלים סה, ב. קח א. 1. ע"פ משלי ח, כו. 2. יחזקאל לח, יב. 3. שמות ג, ה. 4. עיין קהלת רבה פרשה א, א - "אמר ר' ברכיה בשם ר' שמעון בן לקיש: כל מה שברא הקב"ה באדם ברא בארץ לדוגמא לו, אדם יש לו ראש, והארץ יש לה ראש, שנאמר (משלי ח, כו) 'וראש עפרות תבל', אדם יש לו עינים והארץ יש לה עינים, שנאמר (שמות ג, ה) 'וכסה את עין הארץ, אדם יש לו אזנים והארץ יש לה אזנים, שנאמר (ישעיה א, ב) 'והאזיני ארץ, אדם יש לו פה והארץ יש לה פה, שנאמר (במדבר טז, לב) 'ותפתח הארץ את פיה, אדם אוכל והארץ אוכלת, שנאמר (שם יג, לב) 'ארץ אוכלת יושביה, וכו', אדם יש לו ידים והארץ יש לה ידים, שנאמר (בראשית לד, כא) 'והארץ הנה רחבת ידים, אדם יש לו ירכים והארץ יש לה ירכים, שנאמר (ירמיה לא, ז) 'וקבצתים מירכתי ארץ, אדם יש לו טבור והארץ יש לה טבור, שנאמר (יחזקאל לח, יב) 'יושבי על טבור הארץ, אדם יש לו ערוה והארץ יש לה ערוה, שנאמר (בראשית מב, ט) 'לראות את ערות הארץ באתם, אדם יש לו רגלים והארץ יש לה רגלים שנאמר (קהלת א, ד) 'והארץ לעולם עומדת". 5. דברים ח, ט. 6. דברים יא, יג-יד. 7. שם פס' יז. 8. דברים ח, ט. 9. דברים כח, כג. קט א. 1. סימן מה. 2. מליצה ע"פ ישעיה לד, טז - "אחת מְהַנֶּה לא יְנַעֲדָה". 3. ע"י רות רבה פרשה א, ב. 4. שמות כג, ז. ק"י א. 1. הוא 'ספר המדות' לרבי נחמן מברסלב ערך א"י ח"ב אות ג.

התעודה צריך שיהיו ישראל בא"י, ואם בטל הכל ח"ו, עכ"ל.

וזה זמן רב ששמעתי מי שהסמיך דברי הרמב"ם הללו בכתוב סדר אמור²: "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש אלה הם מועדי", ולא ידעתי כיצד.

ונראה לעניות דעתי שהסמך הוא על דרך זה, דיש להקשות: למה כפל "אלה הם מועדי". גם מהו הכנת "מקראי קודש". ורז"ל דרשו מה שדרשו.

ועל פי דברי אב התעודה הרמב"ם, פירוש הכתוב על דרך זה - "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם", ויכלול גם כשישראל בגלותם, "מועדי ה' אשר תקראו אותם", אימתי זה - כשיהיה "מקראי קודש", שהם בני ארץ ישראל היושבים על אדמת הקודש, "אלה הם מועדי" ובאלה חפצתי, ולכן יכולים אתם לעשות מועדות וכו'.

והואיל ואתא לידן האי קרא, אביע אומר עניין נאות ששמעתי בשם הגאון מהר"א ווילנא זצוק"ל שהיה מדקדק, דפתח במועדים וסיים בשבתות³: "ששת ימים תעשה מלאכה". ותו דברישא כתיב: "תעשה מלאכה", ולא כתיב 'כל', וגבי 'ביום השביעי' כתיב: "שבת שבתון וכו' כל מלאכה לא תעשו". והיה אומר, דכשתמנה כל ימים טובים שאסורים במלאכה מדאורייתא תמצא בפרטן שבעה ימים. כיצד - פסח יום ראשון ויום שביעי, עצרת יום אחד, ר"ה יום אחד, סוכות ראשון ושמיני, ויום כיפור, וביום טוב הותרה מלאכת אוכל נפש אבל ביום כיפור אסור. וזה אומר: "אלה הם מועדי", ירצה כל המועדות בכללות, "ששת ימים תעשה מלאכה", לא 'כל מלאכה', שלא הותר כי אם מלאכת אוכל נפש, אבל "ביום השביעי שבת שבתון" שהוא יום כיפור - "כל מלאכה לא תעשו" אפילו מלאכת אוכל נפש, ושפתיים ישק דפח"ח

רמז בעניין המועדים

קי"ב א"י. כתיב בפרשת עקב¹: "כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך והשקית ברגליך כגן הירק, והארץ אשר אתם וכו' למטר השמים תשתה מים", ע"כ. עיין ברש"י ז"ל שמפרש הכתוב בשבחה של א"י², יעו"ש.

והרמב"ם ז"ל כתב, וזה לשונו: כי ה' יתן מטר ארצכם בעתו והארץ תתן יבולה, אבל דעו לכם, שאינה כארץ מצרים להשקות אותה ברגל מן היאורים ומן האגמים כגן הירק, רק היא ארץ הרים ובקעות, למטר השמים תשתה מים, לא

א"י צמאה מאוד וצריכה מטר כל השנה

בעניין אחר. וצריכה שידרוש אותה ה' אלוקים תמיד במטר, כי היא ארץ צמאה מאוד וצריכה מטר כל השנה. ואם תעברו על רצון ה' ולא ידרוש אותה בגשמי רצון - הנה היא רעה עד מאוד, לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב בהריה. ויחזור ויפרש כל זה בפרשה השניה³: כי "אם שמוע תשמעו אל מצותי וכו', ונתתי מטר ארצכם" וכו', ואם לא תשמעו, "ועצר את השמים וכו' ואבדתם מהרה" - ברעב, "מעל הארץ הטובה", שלא תוכלו לחיות בה בלא מטר.

והנה הפרשה הזו תזהיר במנהגו של עולם, וממנה נלמד, כי אף על פי שהכל ברשותו יתברך ונקל בעיניו להאביד יושבי ארץ מצרים ולהוביש נהרותם ויאוריהם, אבל ארץ כנען תאבד יותר מהרה שלא יתן בה מטרות עוון, והחולה צריך זכות ותפילה שירפאהו ה' יותר מן הבריא שלא יבוא עליו החולי, וכך המידה בעשיר ובעני, ומאיר עיני שניהם ה'⁴, עכ"ל.

אמר הצעיר: דרך אגב אני מזכיר דברים הגורמים לעצירת גשמים כמו שהובאו בגמרא, כדי שיהיה האדם בהם, ובפרט הדר בארץ הקודש:

הא', הוא מה שאמרו בפרק א' דתענית⁵: אמר רב חסדא: אין הגשמים נעצרים אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרות, שנאמר⁶: "ציה גם חום יגזלו מימי שלג", מאי משמע - תנא דבי ר' ישמעאל: בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם, יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים, ע"כ.

ועוד שם, א"ר שמעון בן פזי: אין הגשמים נעצרים אלא בשביל מספרי לשון הרע, שנאמר⁷: "רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר". ועוד שם, א"ר המנונא: אין הגשמים נעצרים אלא בשביל עזי פנים, שנאמר⁸: "וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך". עוד שם, אמר רב קטינא: אין הגשמים נעצרים אלא בשביל ביטול תורה, שנאמר⁹: "בעצלתים ימך המקרה" - בשביל עצלות שהיה בישראל שלא עסקו בתורה נעשה שונאו של הקב"ה מן¹⁰, ואין מן אלא עני, שנאמר¹¹: "ואם מן הוא מערכך". רב יוסף אמר: מהכא, "ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים ורוח עברה ותטהרם"¹², ואין אור אלא תורה, שנאמר¹³: "כי נר מצוה ותורה אור". "בהיר הוא בשחקים", תנא דבי ר' ישמעאל: אפילו בשעה שרקיע נעשה בהורין בהורין להוריד טל ומטר - רוח עברה ותטהרם¹⁴.

בא"י נצרכת תפילה יתרה על המטר

דברים הגורמים לעצירת גשמים שיש להזהר בהם

קיא | 1. הלכה יג. 2. ויקרא כג, ב. 3. שם פסוק ג - "ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש כל מלאכה לא תעשו שבת הוא לה' ככל מושבתתים". **קיב** | 1. דברים יא, יא. 2. וזה לשונו: "והשקית ברגלך" - ארץ מצרים היתה צריכה להביא מים מנילוס ברגלך ולהשקותה וצריך אתה לנדד משנתך ולעמול, והנמוך שותה ולא הגבוה, ואתה מעלה המים מן הנמוך לגבוה. אבל זו 'למטר השמים תשתה מים' אתה ישן על מטתך, והקב"ה משקה נמוך וגבוה, גלוי ושאינו גלוי, כאחת³. דברים יא, פס' יג-יז. 4. ע"פ משלי כט, יג - "רש ואיש תככים נקנשו מאיר עיני שניהם ה'". 5. ז, ב. 6. איוב כד, יט. 7. משלי כה, כג. 8. ירמיה ג, י. 9. קהלת י, יח. 10. פירוש: "כמי שאין בו כח להוריד טל ומטר" (רש"י). 11. ויקרא כז, ת. 12. איוב לז, כא. 13. משלי ו, כג. 14. פירוש: "אפילו כשהשמים בהורין כמו בהרת, מנומר בעבים, ורוצה להוריד גשמים - רוח עברה ותטהרם, מפזרת העבים" (רש"י).

עוד שם, א"ר אמי: אין הגשמים נעצרין אלא בעוון גזל, שנאמר¹⁵: "על כפים כסה אור" - בעוון כפים כסה אור, ואין כפים אלא חמס, שנאמר¹⁶: "ומן החמס אשר בכפיהם", ואין אור אלא מטר, שנאמר¹⁷: "יפיץ ענן אורו". עוד שם, א"ר אמי: מאי דכתיב¹⁸: "אם קָהָה הברזל והוא לא פנים קֶלְקֶל" - אם ראית רקיע שקיחה כברזל מלהוריד טל ומטר - בשביל מעשה הדור שהם מקולקלים. עוד שם¹⁹, א"ר אמי: מאי דכתיב²⁰: "אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון" - אם ראית דור שהשמים משתכין²¹ עליו כנחושת מלהוריד טל ומטר - בשביל לוחשי לחישות²² שאין באותו הדור.

עוד אמרו בסוטה²³: בעוון חנופה הגשמים נעצרין, שנאמר²⁴: "ותחניפי ארץ בזונותיך", וכתיב בתריה²⁵: "וימנעו רביבים". עוד אמרו ביבמות פרק הערל²⁶ על פסוק²⁷: "ויהי רעב בימי דוד שלוש שנים שנה אחר שנה" - שנה ראשונה אמר להם: שמא עובדי עבודה זרה יש בכם, דכתיב²⁸: "ועבדתם אלוקים אחרים והשתחיתם להם וכו' ועצר את השמים" וכו'. שניה אמר להם: שמא עובדי עבירה יש בכם, דכתיב²⁹: "וימנעו רביבים ומלקוש לא היה, ומצח אשה זונה היה לך". שלישית אמר להם: שמא פוסקי צדקה ברבים יש בכם ואין נותנים, דכתיב³⁰: "נשיאים ורוח וגשם אין, איש מתהלל במתת שקר", ע"כ.

עוד אמרו שם בפרק קמא דתענית³¹: א"ר אמי: אין גשמים יורדים אלא בשביל בעלי אמנה, שנאמר³²: "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף", ע"כ. ועיין להרב 'חמדת ימים' חלק ב' דף ל"ח ודף ל"ט מה שהארץ והרחיב למעניו בחומר כל מידה ומידה, גם מה שנכלל בהכנת לוחשי לחישות, יעו"ש.

וכמו כן עיין להרב 'קרבן מנחה' סימן רפ"ג על פסוק³³: "ולא תחניפו את הארץ", שפירש אותו על פי מה שאמרנו לעיל, דאין הגשמים נעצרים אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואין נותנים. ועוד אמרו³⁴: כל תענית שאין בו צדקה כאילו שופכי דמים - ולפיכך הארץ מעלה אדים ומראה לבני אדם שירדו גשמים ומחניפה אותם, וחוזרים לאחוריהם, וזה שכתוב: "ולא תחניפו את הארץ" - לא תעשו שהארץ תחניף אתכם ותראה דבר שאינו, "כי הדם" שאתם שופכים, דמן של עניים שענייהם תלויות לנדבתכם, ומחמת שאתם פוסקים בצניבור, אומרים היחידים כשהעניים הולכים לשאול מהם: כבר יש להם נדבות הרבה, ואין נותנים, ונשפך דמם.

ולפיכך כשם שאתם דרך חנופה מתנדבים, גם הארץ מחנפת. ואם תאמר, מה איכפת לה לארץ בזה - "ולארץ לא יכופר", כדכתיב³⁵: "ארורה האדמה בעבורך", לפיכך נוקמת נקם ברית. ונראה לעניות דעתי, דכל המידות האמורות נרמזו בתהלים סימן ט"ו: "מי יגור באהליך" וכו', אחת לאחת, דו"ק ותשכח.

קי"ג

א"י. כתיב¹: "למען אספרה כל תהלתך בשערי בת ציון אגילה בישועתך". לכאורה תיבה "כל תהלתך" היא קשת ההבנה. ועיין להרה"ג בעל 'עיקרים' מאמר השני פרק כ', שכתב בזה, שמילת 'כל' הנחתו הראשונה היא על כללות הדבר, כמו "כל פעל ה' למענהו"², "וירא אלהים את כל אשר עשה"³. ויאמר על הפרטי אשר תחת הכלל, כמו "כל נפש יוצאי ירך יעקב"⁴ שנאמר על כל אחד ואחד מן הפרטים, וכן "ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילידי ביתו וכו' וימל"⁵ וכו'. ופעמים יבוא על רוב הדבר - "שבתי בבית ה' כל ימי חיי"⁶, "ותשא כל העדה ויתנו את קולם"⁷ וכו', "ויאמרו כל העדה לרגום אותם"⁸ שרצונו לומר רוב העדה. ופעמים יבוא זה הלשון על חלק מהכלל אף על פי שאינו רוב הכלל אלא שהוא חלק גדול - אמר ישעיה⁹: "כי קצף ה' על כל הגוים וחימה על כל צבאם", ולא אמר אלא על חלק מועט מן האומות, כמו שפירש בסוף העניין¹⁰: "כי זבח לה' בכצרה וטבח גדול בארץ אדום", וכן אמר ירמיה¹¹: "שממה תהיה כל הארץ" על חורבן ירושלים. ופעמים תבוא מילת 'כל' על חלק מועט מן הכלל ויהיה פירושו כל מכל, כמו "וכל הארץ באו מצרימה"¹², שפירושו, מכל הארץ באו, כי בתחילה אמר: "ויהי רעב בכל הארצות" על חלק מן העולם, שהם ארצות הסמוכות לארץ מצרים, ועל חלק מועט מן הארצות ההם אמר: "וכל הארץ באו מצרימה", וכן "וכל הארץ מבקשים את פני שלמה"¹³, כמו ומכל הארץ, וכן "כל גוים יעבדוהו"¹⁴ שנאמר על שלמה, וירמוז על חלק מועט מן הארץ ומן הגוים.

ועל זה הדרך האחרון ראוי שיובן מה שנאמר על השי"ת: "למען אספרה כל תהלתך", לא שיאמר שיש יכולת באדם לספר כל תהילה ותהילה מתהילות ה' חלילה, אבל יאמר שיספר חלק מועט מתהילות ה', כי כן דרך הכתוב לחסר מ"ם השימוש מן הכתוב, כמו "כסאך אלוקים עולם ועד"¹⁵, שפירושו כסאך מאלוים עולם ועד, וירמוז בזה אל דוד כי מאלוים נגזר שיהיה כסאו לעולם ועד לפי ש'שכט מישור

ביאור המילה כ'ל בכתבי הקודש

ביכולתנו לספר רק קצת מתהילות ה'

15. איוב לו, לב. 16. יונה ג, ח. 17. איוב לז, יא. 18. קהלת י, י. 19. ח, א. 20. קהלת י, יא. 21. פירוש: "מאדימין פנים, כעין רודילי"א (חלודה), כדאמרינן בבבא מציעא (כו, א): דשתך טפי - שהעלה חלודה, שנעצרין מלהוריד טל ומטר" (רש"י). 22. פירוש: "בשביל שאין מתפללים תפילה בלחש" (רש"י). 23. בסוטה לא מצאנו ועיין ספרא קדושים פרשה ג, ז. 24. ירמיה ג, ב. 25. שם פס' ג. 26. עה, ב. 27. שם"ב כא, ב. 28. דברים יא, פס' טו-יז. 29. ירמיה ג, ג. 30. משלי כה, יד. 31. ח, א. 32. תהלים פה, יב. 33. במדבר לה, לג - "ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה פי הדם הוא יחניף את הארץ ולא יאריך לא יפטר לדם אשר שפך בה פי אם ידם שפכו". 34. סנהדרין לה, ב. 35. בראשית ג, יז. **קי"ג** | 1. תהלים ט, טו. 2. משלי טז, ד. 3. בראשית א, ה. 4. שמות א, ה. 5. בראשית יז, כג. 6. תהלים כז, ד. 7. במדבר יד, א. 8. שם פס' י. 9. לד, ב. 10. שם פס' ו. 11. ד, כז. 12. בראשית מא, נו. 13. מ"א י, כד. 14. תהלים עב, יא. 15. תהלים אלהים עולם ועד שֶׁכַּט מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁכַּט מִלְכִּיתָּךְ".

כמו שפירש רד"ק לדרוכו²⁹, ואומר "בציון", כי שם יכול להאריך.

וזוהו גם כן כוונת הכתוב שם פ"ד³⁰: "נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' לבי ובשרי ירננו אל אל חי", דנתן טעם למה נכסף ונתאווה לחצרות ה' - בשביל שלבי ובשרי ירננו אל אל חי, שיכול להאריך ולשבח הרבה.

ובזה יובן מאמרם ז"ל בירושלמי פרק ה' ה' ה' רבי אבהו בשם ר' יוחנן: "היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע"³² - אם בא אדם לספר גבורותיו של הקב"ה, מתבלע מן העולם. א"ר שמואל בר נחמן: "מי ימלל גבורות ה'"³³ - כגון אני וחברי, ע"כ. ומפרש בשוחר טוב³⁴: א"ר שמואל: "מי ימלל" - כגון אנו שאנו עסוקין בתורה כל צורכינו, ע"כ. והוא תמוה, דאיך יתכן שיוכלו למלל גבורותיו ית"ש כיון שהם לאין תכלית.

ועיין ב'אגדת אליהו' חלק א' דף מ"ד עמוד ד' שפירש בשם מהר"ש יפה³⁵, שפירושו שסיפור שבחיו יתברך היא בהשמעת כל תהילתו, דהיינו בעוסקו בתורה כל הצורך כי זוהי תהלתו ית' והיא הודו וסיפור גבורותיו, כי בה ידעו שמין מגבורותיו.

והרב הא דידיה פירש, דהמונה דאפילו דסוף סוף הם פוסקים מהשבחים, עם כל זה אין מענה בפי השומעים לומר סיימתינהו וכו', משום שאנו עוסקים בתורה כל צורכינו, וכיוון שכן תולין ההפסקה שהיא מסיבת עסק התורה, שאנו רוצים לעסוק בה, ולא משום דיש סיום בשבחיו, יעו"ש.

ועל פי האמור, בהקדים עוד מאי דתנן בפרק ג' דאבות³⁶: שניים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה, שכינה שרויה ביניהם וכו'. ולזה אמר: "מי ימלל גבורות ה'", שיכול לומר שבחים הרבה יותר מדאי - כגון אני וחברי שאנו עוסקין בתורה כל צורכינו ושכינה שרויה בינינו, ומשום הכי נוכל להאריך, כי הוא בפניו ויאמרו העולם שהוא מקצת.

ועיין עוד בספר 'אגדת אליהו' שם שהביא בשם הפוסקים, שיכול האדם להאריך בשבחי ה' בגמילות חסדים וטובותיו שעשה עמו. והוא מאי דאמרינן בפרק אין עומדין³⁷: מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה לפני ר' אליעזר והיה מאריך יותר מדאי, אמרו לו תלמידיו: רבינו כמה ארכן הוא זה, אמר להם: כלום האריך יותר ממשע רבינו ע"ה, ע"כ. ופירש מהר"ש יפה, שהתלמיד היה מאריך בשבחי ה' בגמילות חסדיו וטובותיו, ולא שייך ביה סיימתינהו

שבט מלכותו¹⁶, וכן "וכל טוב אדוניו בידו"¹⁷ כמו ומכל. וכבר נמצא 'כל' שאין פירושו מכל ועם כל זה ירמוז על חלק מועט מן הכלל, כמו "אשפוך רוחי על כל בשר" שנאמר ביואל¹⁸, וירמוז בזה על חלק מועט מכלל ישראל, ויהיה פירוש "על כל בשר" - על איזה שיהיה מכלל בשר, ע"כ.

ולעניות דעתי אפשר לפרש בהקדים דברי הרב 'עיר דוד' שער 'בית החכמה' על פסוק בקהלת¹⁹: "כי אלוקים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים", שפירש בשם בנו הרב פתחיה ז"ל, בהקדים מדרש פרשת נח²⁰, וזה לשונו: מצינו אומרים מקצת שבחו של מי שאמר והיה העולם בפניו, שנאמר²¹: "אמרו לאלוקים מה נורא מעשיך", וכולו שלא בפניו, שנאמר²²: "הודו לה' כי טובו כי לעולם חסדו". ועוד נקדים מאי דאיתא בגמרא²³: ההוא דנחית וכו' אמר ליה סיימתינהו לשבחי דמאריך.

זה שאמר: אילו היה הקב"ה על הארץ ואתה גם כן על הארץ, זו בפניו, והיית יכול להגיד שבחי דמארי עלמא אפילו הרבה שבחים, כי יאמרו הבריות שזוה גם כן מקצת. אך "אלוקים בשמים ואתה על הארץ", זהו שלא בפניו, "על כן יהיו דבריך מעטים", עכ"ד.

ובזה אמרתי כוונת הכתוב²⁴: "עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו", ע"כ. ונקדים מה שכתב רש"י ז"ל בפירוש "זה אלהי ואנוהו" - בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע, ע"כ. ונמצא דיכולים לומר שבחים הרבה כיוון שהוא בפניו ויאמרו הבריות שזה מקצת, וזהו כוונת הכתוב "עזי וזמרת יה", כלומר מה שאני מאריך בשבחים היינו טעמא - "זה אלי ואנוהו", שהוא בפניו, לכך אני יכול לומר שבחים הרבה.

ועוד נקדים מאמרם ז"ל²⁵: לא זה שכינה מכותל מערבי. ונמצא דשכינה שרויה לעולם בירושלים, ולזה יכול להאריך ולדבר בשבחי השי"ת. וזה אומר²⁶: "למען אספרה כל תהלתך" רוב התהילה והשבח, ולא שייך לומר סיימתינהו לשבחי דמאריך, והיינו טעמא: "בשערי בת ציון אגילה בישועתך", דכיוון שהוא בירושלים ושכינה שרויה יכול לומר הרבה כי יאמרו העולם שזהו מקצת.

וזוהו גם כן כוונת הכתוב תהלים סימן מ"ח²⁷: "גדול ה' ומהולל מאוד בעיר אלקינו הר קודשו", דכיוון שהוא בעיר אלקינו, מהולל מאוד ויכול להאריך בשבחיו. וזוהו גם כן כוונת הכתוב שם סימן ס"ה²⁸: "לך דומיה תהילה אלהים בציון וכו', דפירושו שהתהילה מייחלת,

בפני הקב"ה ניתן להאריך בשבחי

השכינה בירושלים ולכן אפשר להאריך שם בשבחי ה'

עוד אופנים בהם אפשר להאריך בשבחי ה'

16. פירוש: "ממשלת מלכותו היא ממשלת מישור כי ינהיג את המלוכה בצדק ובמישור" (מצודת דוד). 17. בראשית כד, י. 18. ג, א. 19. ה, א. 20. בראשית רבה פרשה לג, ב. 21. תהלים טו, ג. 22. שם קיח, א. 23. ברכות לג, ב - "ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא. אמר: האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעוז והיוראוי החזק והאמיץ והודאי והנכבד. המתין לו עד דסיים, כי סיים אמר ליה: סיימתינהו לכולהו שבחי דמריך? למה לי כולי האי? אנן הני תלת דאמרינן - אי לאו דאמרינהו משה רבינו באורייתא, ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה - לא היונן יכולין למימר להו, ואת אמרת כולי האי ואזלת. משל למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב, והיו מקלסין אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו". 24. שמות טו, ב. 25. שמות רבה פרשה ב, ב. 26. תהלים טו, טו. 27. פס' ב. 28. פס' ב. 29. וזה לשונו: "דומיה" - ענין תוחלת, כמו (מזמור מה, י): 'דמינו אלהים חסדך', משרש דמה, וכו' אמר: לך מייחלת התהלה שתאמר לך בציון". 30. פס' ג. 31. ברכות פ"ט ה"א. 32. איוב לו, כ. 33. תהלים קו, ב. 34. תהלים מזמור קו. 35. בספר 'פה מראה'. 36. משנה ב. 37. ברכות לד, א.

להאריך ולומר יותר מדאי. ועיין בטור ושו"ע או"ח סימן קי"ג סעיף ט', שפסק דאין להוסיף על תואריו של הקב"ה יותר מ'האל הגדול הגיבור והנורא', ודוקא בתפילה, מפני שאין לשנות ממשטבע שטבעו חז"ל, אבל בתחנונים ובבקשות ושבחים שאדם אומר מעצמו לית לן בה וכו'. וכמו כן עיין להגאון יעב"ץ בספר 'עמודי שמים' דף קע"ה עמוד ב' בענין 'שיר היחוד', והעלה דלא הזהירו חז"ל אלא דוקא בתפלת י"ח שלא להוסיף על מה שתקנו חז"ל. ואפילו לדברי הר"מ ז"ל, דמחמיר הרבה לפי דעת הטור, לא החמיר אלא בתוארים בלבד לא זולת, ואף בזה לא נתכוון אלא שלא לקובעם תוך הי"ח להוסיף על תוארים שיסדרו אנשי כנסת הגדולה. תדע, שהרי הוא ז"ל עצמו תיקן שיר 'גדל' שיש בו תוארים נוספים מחודשים ממנו ז"ל, לא מצאנו להם חברים במקרא ולא בגמרא, כמו 'אלקים חי', 'נמצא ואין עת למציאותו' וכו', יעו"ש.

ומה שכתב: 'לא מצאנו להם חברים במקרא ולא בגמרא כמו 'אלהים חי', שמעתי ממו"ר הרב כמוהר"ר סעדיא מראג"י זלה"ה, שהקשה כי מצינו בישעיה סימן ל"ז⁴⁶: "אולי ישמע ה' אלקיך וכו' אלקים חי", וכן שם⁴⁷: "הטו ה' אזנך ושמע וכו' אלקים חי", ואפשר ניישב בדוחק דכוונתו על השאר, וצ"ע.

ודרך אגב ראיתי להביא דברי הרב 'תולדות יצחק' פרשת בשלח בטעם שהשירה נכתבה חלק ותחתיה כתב, דלמה אינה כשאר הספר תורה שכולו כתב. ותירץ, כי בעניין השבח יש גנאי שלא ימנע או נשבח הרבה או מעט. אם הרבה - יאמרו: סיימתינהו לשבחי דמארך, ואם מעט - יאמרו שאנו כפויי טובה, ולזה הניחו חלק בשירה, כלומר אין אנו יודעים לשבח אלא זה המעט והוא הכתוב, אבל הקב"ה שידוע שלמותו, הוא יבוא ויכתוב בזה החלק מה שאנו חסרנו, ע"כ דבריו ודברי פי חכם חן.

ובהדי אורחאי ראיתי לתרץ מה שהקשה גאון עוזנו בספר 'מדבר קדמות' מערכת השי"ן אות ח' על מאמרם ז"ל⁴⁸: "בשעה שהיו מצריים טובעים בים ביקשו מלאכי השרת לומר שירה, אמר להם הקב"ה: מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה. וקשה ואיך ישראל אמרו שירה. ותירצו בזה המפרשים, דהמלאכים בשעה שהיו טובעים, בו בפרק רצו לומר שירה, דעדיין לא נגמר הנס, ולא נתגלה כי הם טובעים, ולזה אמר הקב"ה שלא יאמרו שירה באותה שעה. דיקא נמי, דקאמר מעשה ידי טובעים בים. ועוד תירצנו, דבעל הנס יכול לומר שירה על הצלתו, מה שאין כן אחרים שאינם בעלי הנס. ומסתברא כשנויאי קמא, שהרי אמרו רז"ל⁴⁹ שהמלאכים אמרו שירה אחר ישראל, ויש אומרים אחר הנשים גם כן. והגם כי יש לקיים תירוץ שני, דאם היו בעלי הנס אף בשעה שטובעים יכולים לומר, שפיר אמינא דמסתברא כשנויאי קמא, דהא שנויאי תניינא איצטריך לקמא, ברם שנויאי קמא לחודיה נמי קאי, עכ"ל. ותירוץ שני שתירץ הרב, לענ"ד הוא פשוט הכתוב: "עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה", דאל תתמה דאיך אני אומר שירה והקב"ה מנע למלאכים לומר שירה - ד"ויהי לי לישועה", ובעל הנס יכול לומר שירה על הצלתו, ופשוט.

לשבחי דמארך, דההוא מאריך בתוארי ה' שזה גנאי, אבל בטובותיו שעשה עמו יכול להאריך. והמפרשים ז"ל יסדו דבריהם בפסוק³⁸: "אתייה ותמהייה דעבד עמי אלקא עלאה שפר קדמי להחוייא", כלומר אף על פי שאין האדם יכול להאריך בשבחי המקום ב"ה משום סיימתינהו, אבל בשבחי המקום ממאי דעבד עמו שפר קדמי להחוייא, דזהו מותר, וכן בשירת הים שהאריכו בשבחים - הם שבחים מהמאורע ממה שעשה עמהם. וזהו דרמזו באמרים³⁹: "עזי וזמרת יה ויהי לישועה", כלומר, נתנו טעם על אריכות שבחיו לפי שהם ממה שעשה עמהם - מה שאני אומר "עזי וזמרת", הם ממה שהיה "לי לישועה", ע"כ.

ולעניות דעתי דזהו כוונת הכתוב תהלים סימן מ'⁴⁰: "רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך אגידה ואדברה עצמו מספר". דהכוונה, כיון ש"רבות עשית" ניסים ונפלאות, "אין ערוך" אליהם, לזה אוכל "אגידה ואדברה" שבחים הרבה "עצמו מספר", וכדבר האמור. וזהו כוונת הכתוב שם סימן נ"ב⁴¹: "אודך לעולם כי עשית".

וזוהו גם כן כוונת הכתוב שם סימן ק"ה⁴²: "שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו", דהכוונה "שירו לו זמרו לו" אפילו שבחים הרבה, ונתן טעם - "שיחו בכל נפלאותיו". וזהו גם כן כוונת הכתוב שם סימן קי"ח⁴³: "אודך כי עניתני ותהי לי לישועה", והרי הוא כמבואר. וכן על דרך זה יובנו כמה מקראי קודש, דו"ק ותשכח. ועיין עוד להרב שם, שהביא בשם הפוסקים דכשארם עושה הקדמה קודם שיתחיל בשבחיו ואומר: כל מה שאני אומר בשבחיו אינו אחד מאלף אלפי אלפים ורוב רובי רבבות משבחיו ית"ש, אח"כ יכול להאריך, דמזה הטעם יכולים לומר 'שיר היחוד' ו'כתר מלכות', שהם כולם מלאים משבחי המקום ב"ה, יען עשו הקדמה קודם כמדובר. ואפשר דזהו גם כן רמזו בשירת הים במה שאמרו: "ויאמרו לאמר: אשירה לה" וכו', כלומר, עשו הקדמה קודם התחלת השבחים ואמרו "לאמר", כלומר מה ש"אשירה לה" הוא כאמירה אחד ממה שראוי בספור שבחיו, וזהו "לאמר".

עוד ראיתי, כשארם ברבים או בפני חבירו אינו יכול להאריך בשבחי המקום, שאז שייך לומר סיימתינהו, אבל אדם לבין עצמו יכול לומר משבחיו מה שיכול לומר, ע"כ.

ולענ"ד יש לרמוז שלושה סברות אלו בכוונת הכתובים בתהלים סימן ע"א⁴⁵: "ואני תמיד איחל והוספתי על כל תהלתך, פי יספר צדקתך כל היום תשועתך כי לא ידעתי ספורות". דהכוונה כשאני לבדי ביני לבין עצמי איחל שאוסיף על כל תהלתך, היינו שבח הקבוע - הגדול הגיבור והנורא, יען דכשאני לעצמי לא שייך לומר 'סיימתינהו'. ועוד באופן אחר אוכל להאריך יותר מדאי, דהיינו "פי יספר צדקתך כל היום תשועתך", שהצדקה והתשועה שעשית עמי לזה אני יכול להאריך. ועוד באופן אחר אני יכול להאריך ואוסיף על כל תהלתך הקבועה - "כי לא ידעתי ספורות", ואני אומר בפה מלא שהשבחים שלך אין להם קץ ומספר, ותחת שלוש אני יכול

38. דניאל ג, לב. 39. שמות טו, ב. - עֲזֵי וְזִמְרַת יְהוָה לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלַי וְאֶנְוֶהוּ אֶלְהֵי אֲבִי וְאֶרְמְנֶנּוּ. 40. פסוק ו. 41. פסוק יא. 42. פסוק ב. 43. פסוק כא. 44. שמות טו, א. 45. תהלים יד-טו. 46. פסוק ד. 47. פסוק יז. 48. מגילה י, ב. 49. שמות רבה פרשה כג, ז.

מ' הם
מעשה ידי
הטבועים
ב'ים

- תרגם יונתן "גררה" - גרדיקי, וגזרו טומאה עליו שיהיה כארץ העמים, ע"כ. משמע מכאן שגרר אינה חשובה, והיא נווה רע, והיא ארץ שאינה חשובה כא"י עצמה כארץ ז' עממין, כמו שפירש רש"י ז"ל על פסוק⁹: "ויזרע יצחק בארץ ההיא". אם כן מוכרח דכשאמר הקב"ה ליצחק: "אל תרד מצרימה שכן בארץ אשר אומר אליך, גור בארץ הזאת ואהיה עמך"¹⁰, פירושו כך - "אל תרד מצרימה", שהיא חו"ל ואתה עולה תמימה, אך "שכן בארץ אשר אומר" אחר כך "אליך", ושם תעשה שכונה בא"י, הוי זורע, הוי נוטע, כדברי המדרש. וגם שם במקום שאומר אליך שכן את השכינה, אמנם עכשיו לשעה: "גור בארץ הזאת", דהיינו גור עד יעבור זעם הרעב, ואחר כך תחזור לשכון בארץ מקום המוכרח שהיא ירושלים או חברון, ועשה שם שכונה, הוי זורע, הוי נוטע.

אם כן כפי זה איך זרע בגרר שנראה שעשה שכונה בה, היפך מה שאמר לו המקום "שכן בארץ אשר אומר אליך", שיעשה שכונה במקום שיאמר לו, אך לשעה יגור בגרר לבד. אם כן מוכרח דאומרו "ויזרע" אינו דגן. ובהיות שהוקשה לחו"ל זו, לזה אמרו: וכי זרע יצחק דגן ח"ו, כי זה אי אפשר, שח"ו נראה עובר על דבריו ית', אם כן מוכרח שאינם דברים ככתבן, אלא אומרו "ויזרע יצחק", רצונו לומר, לקח ממונו זרע צדקה לעניים, עכ"ל.

ואחר המחילה רבה לא הבנתי פירושו, דהרואה יראה במדרש רבה פרשה ס"ד ופירושו מהר"ש יפה¹¹, שהגירסא בירושלמי דשביעית¹² כך היא: 'מפני מה לא גזרו על אותה הרוח שבגרדיקי'. ויש לומר שאותה הרוח היא מגבול א"י, אלא שהיא לצד חו"ל, ובעי למה לא גזרו עליה טומאה כארץ העמים, כחו"ל שאצלה, שלא יטעו בין זו לזו. ויש לפרש דמחו"ל היא, ובעי למה לא גזרו עליה שתתחייב במעשרות כא"י, שלא יטעו בין זו לזו, ומשני מפני שהוא נווה רע ואין דרך לדור שם, לכן לא חששו לגזור על יושביה, ע"כ.

איברא דמהר"ש יפה בעצמו פירש על מאמרם שם¹³: "וילך יצחק אל אבימלך גררה" - לגרדיקי, דהודיענו זה, דלא תימא מאי איכפת לן אם היה גררה או מקום אחר, לכן אמר דהיינו גרדיקי, דהשתא אתא לאשמועינן שעם היותו נווה רע, כדבסמוך, ברכו ה' שם, ע"כ. ולא מפני זה נאמר דמה שאמרו: "וירא אליו שכון בארץ" - עשה שכונה בא"י, הוי נוטע, הוי זורע, הוי נציב. דבר אחר: "שכון בארץ" - שכן שכינה בארץ - לא על ארץ גררה אמר לו, דהא היא גופא אתא לאשמועינן, דאפילו גררה היא גרדיקי והיא נווה רע, עם כל זה ברכו ה', וכמו שכתב מהר"ש יפה.

וראה זה דבר חדש מצאתי בסוף ספר 'חמדת ישראל' בבקשת 'אלף אלפין', ראיתי שפירש בשם רבני אשכנז, דאמרו רז"ל על תשע מאות רכב ברזל דסיסרא, דאמרו מלאכי השרת שירה ויצאו להבי אש בשעת אמירתן ונשרפו, ובכאן היו רוצים גם כן מלאכי השרת לומר שירה ויצאו להבי אש וישרפו כל סוס רכב מצרים, אך באשר שהש"ת דן מידה כנגד מידה, ובכאן היו המצריים צריכים לידון במים משום גזירת 'כל הבן הילוד'⁵⁰, אם כן מוכרח לדון אותם במים דוקא. זה אומרו: בקשו מלאכי השרת לומר שירה, כדי שישרפו אותם בהבל פיהם, אמר להם הקב"ה: אינה היא המידה, דמעשה ידי טבועים בים, הם ישראל שהם טבועים, ואתם רוצים לומר שירה, שידונו בשריפה, והם צריכים דוקא שידונו במים, ע"כ. ולפי זה לא קשה ולא מידי על ישראל שאמרו שירה, דמידי הוא טעמא, אלא בשביל שידונו המצריים במים, וק"ל. ולהך פירושא צריך להיות הגירסא 'טבועים' ולא 'טובעים', ופשוט.

[שמעתי מקשים על זה, דכפי מאי דשקיל וטרי הש"ס פרק קמא דמגילה⁵¹: ומי חדי קב"ה במפלתן של רשעים וגו', לא סליק הך פירושא. ולא קשי ולא מיד, דבדרך רמז נוכל לפרש כן בדברי ר' יוחנן, והש"ס שקיל וטרי ע"פ פשטם של דברים, ועיין מה שכתבתי בסיומן צ"ז בדברי 'ארוחת תמיד', ודו"ק.]

קי"ד א"י. איתא בפרקי רבי אליעזר¹: "ויזרע יצחק בארץ ההיא"² - וכי זרע יצחק דגן ח"ו, אלא לקח ממונו זרע צדקה לעניים, הדא הוא דכתיב³: "זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד", מאי⁴ "לפי חסד" - רצונו לומר, ששכר צדקה זו מרובה משאר גמילות חסדים, ואף על פי שגמילות חסדים גדולה מן הצדקה, אם תזרעו מעט לצדקה תקצרו הרבה לפי גמילות חסד שבה, הדא הוא דכתיב: "קצרו לפי חסד", ע"כ.

וכתב על זה הרב 'מעיל צדקה' סימן ק"כ, וזה לשונו: דמאמר זה הביאו בעל 'מנורת המאור' דף ס"ח ריש פרק י"ג, אך קשה אומרו 'וכי זרע יצחק דגן ח"ו', דאומרו 'ח"ו' משמע שאם האמת שזרע דגן כפי משמעות הכתוב, הטא בזה הטא גדול, וצריך להבין למה. ועוד מה ראו חו"ל להוציא המקרא מידי פשוטו ומה דחק להם.

ונראה עם מה דאיתא במדרש רבה פרשת תולדות דף ע"א⁵: "וילך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גררה"⁶ - לגרדיקי. ר' דוסתאי בשם ר' שמואל בר נחמן: מפני מה גזרו⁷ על הגוה שבגרדיקי, מפני שהיא נווה רע. ועד היכן, ר' חנן אמר: עד נחל מצרים. "וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה שכון בארץ"⁸ - עשה שכונה בא"י, הוי נוטע, הוי זורע, הוי נציב. דבר אחר: "שכון בארץ" - שכן את השכינה בארץ.

וכתב בעל 'מתנות כהונה' זה לשונו: גרדיקי, פירש 'הערך'

מה זרע יצחק בגרר

מדוע נצטוו לגור בגרר

50. שמות א, כב. 51. י. ב. קיד א. 1. פרק לג. 2. בראשית כו, יב. 3. הושע י, יב. 4. מכאן ליתא בפרקי דר"א שלפנינו, כעין זה עיין סוכה מט, ב. 5. פרשה סד, ג. 6. בראשית כו, א. 7. טומאת ארץ העמים. 8. שם פס' ב. 9. בראשית כו, יט ד"ה "בארץ ההיא". 10. בראשית כו ב-ג. 11. בספר יפה תואר: 12. פ"ו ה"א - "מפני מה לא גזרו על אותה הרוח שבגרדיקי". רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי: מפני שנווה רע". 13. בראשית רבה פרשה ג, טז.

ועוד דהא על פסוק: "גור בארץ הזאת"¹⁴ איתא שם: א"ר הושעיא אתה עולה תמימה, מה עולה אם יצאת חוץ לקלעים היא נפסלת, אף אתה אם יצאת חוץ לארץ נפסלת. וכתב מהר"ש יפה שם: דהא דנקט ר' הושעיא למילתיה א"גור בארץ הזאת" ולא א"אל תרד מצרימה" דכתיב ברישא, אפשר משום דמהתם הווה אפשר לומר דדוקא למצרים הוא דקאמר שלא ירד, מפני שהם רשעים, אבל לארץ אחרת מחו"ל אילו היה התם לא היה מונעו משם, אלא דאתרמי מילתיה דגור הוי ככל הארצות שזולת מצרים, ולזה לא יצטרך לצאת ממנה לאחרת כיוון דלא אויל למצרים, להכי מייית מילתיה א"גור בארץ הזאת" דכתיב ביה, "כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל", דמשמע דמפני היותה מא"י יעכבהו בה.

האם גרר נחשבת כא"י או כחול?

ומכל זה משמע דאזהרות "שכון בארץ" - דהוי נוטע, הוי זורע, על ארץ גרר נאמר, ונהי דאינה חשובה כארץ ז' עממין, מכל מקום מא"י היא בודאי.

ומזה הטעם העתיק רש"י: אינה חשובה כא"י עצמה כארץ ז' גויים. וכתב הרא"ם, שהוסיף מילת 'עצמה' ואמר 'כארץ ז' גויים', הוא מפני שגם גרר שהיא ארץ פלשתים, מא"י היא, כדמשמע ממה שפירש למעלה - "אל תרד מצרימה", שאתה עולה תמימה ואין חו"ל כדאי לך, כלומר, אבל ארץ גרר אינה חו"ל. ולפיכך אמר 'כא"י עצמה', כלומר, כעיקר א"י, שאף על פי שאינה חשובה כחול"ל לגמרי, מכל מקום גם אינה חשובה כא"י עצמה, ולפיכך חזר ואמר 'כארץ ז' גויים', כלומר, שהוא עיקר של א"י, ע"כ.

ועיין להגאון 'מור וקציעה' חלק ב' סימן ש"ז דף ט"ז שכתב, וזה לשונו: עוד אביא ראייה מפורשת מן התורה למצוות דירת א"י גם בארץ פלשתים כמו בגופה של א"י בלי הפרש, שהרי נאמר ליצחק אבינו ע"ה בה: "גור בארץ הזאת וכו' כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל", ואף על פי שהיתה עדיין ביד מלך פלשתים ולא נכבשה לפני ישראל אז. ואין צריך לומר מאברהם אבינו ע"ה, שנאמר בו¹⁵: "ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים". כל שכן אחר שבאה פעם ליד ישראל בכיבוש עולי מצרים, שכבר פשטה בה קדושה על כל פנים, ע"כ.

ומכל האמור יצא לנו, דלא הורע כוח גרר כלל עד שנאמר שפירוש "גור בארץ" - לפי שעה. גם לגירסת הרב 'מתנות כהונה', דגזרו טומאה על גרדיקי, לא מפני כך יורע כוחה בזמן קדמון, ודברים פשוטים הם, גם המשך הכתובים מוכיח כדכתיבנא.

האם מקיים מצוות ישוב הארץ בגרר?

ובעיקר קושייתו במאמר, אפשר לפרש דהוא סובר דכוונת "ויזרע יצחק" הוא בעצמו, כמו "ויאסור יוסף מרכבתו"¹⁶, שדרשו רז"ל¹⁷ והביאו רש"י בחומש, שפירושו: הוא בעצמו אסר את הסוסים למרכבה, הגם שלפי הפשט פירושו על ידי ציווי, כמו "ויבן שלמה את הבית"¹⁸, כמו שפירש הראב"ע ז"ל, דעת הדרש אינו כן. וכן סובר בעל המאמר בכאן, שפירוש "ויזרע" - הוא בעצמו, ולזה מקשה: וכי זרע יצחק דגן ח"ו, אתמהה, אלא וכו', ולפי דעתי הוא דבר ברור בכוונת בעל המאמר.

ביאור המדרש שיצחק לא זרע דגן

קט"ו

א"י. הגאון יעב"ץ בספר 'מור וקציעה' סימן א' הביא בשם ה'כוזרי'¹ בעניין קידוש החודש ושמירת שבת, ששבתות ה' ומועדי ה' תלויים בנחלת ה', שהיא העיקר ושאר ארצות טפלות. וכן הוא דעת הרמב"ן בפירוש התורה² וכמה מחברים עמו, והוא דבר מוכרע מעצמו, שאם לא כן, לא מצינו ידיו ורגליו בשמירת שבתות ומועדים בכל חלק היישוב. וכן יראה דעת המקובלים, שכל שאר מקומות יונקים מנקודת ציון, ע"כ.

שבתות ומועדי ה' תלויים בנחלת ה'

ועיין בספר 'מדרש אליהו' בביאורו על מגילת אסתר דף נ"ז בפירוש מאמרם ז"ל³: לא זזה שכינה מישראל אפילו בשבתות של חול. ופירש בתוך דבריו, דהשבתות שהיו ישראל משמרים בזמן שבית המקדש קיים, באמת היו נקראים 'שבתות של קודש', אבל שבתות שבחוצה לארץ, ארצות העמים מלאות גילולים, נקראים השבתות 'שבתות של חול'. וקאמר אפילו ב'שבתות של חול', הם שבתות חוצה לארץ שהיא חול, לא זזה שכינה מישראל, עכ"ל.

שבתות של חול או שבתות של חול

ולפי האמור בשם ה'כוזרי' הוא כפשוטו, ולא נצטרך לחלק בין בזמן הבית וכו', דיען כי שבתות ה' הם תלויים בארץ, וחוצה לארץ טפל, לזה אמרו ב'שבתות של חול'. וקרוב לשמוע שעל תיבת 'חול' היה נקודה⁴, והכוונה חוצה לארץ, ובאורך הזמן נכתב בלי נקודה וחשבו שהיא חול, ופשוט.

ועיין דרך קרוב לזה בספר 'פרשת דרכים' דף נ"ד בשם הרב זרחיה גוטה זלה"ה והוא, דיש חקירת הראשונים ז"ל, שהדבר ידוע אצל בעלי המחקר, דמשכחת דבמקום אחד יהי ביום השישי עדיין יום והוא חול גמור, ובמקום אחר כבר נטה היום והוא לילה והוא שבת; וכן להיפך, ביום השביעי משכחת לה שבמקום אחד עדיין יום והוא שבת גמור, ובמקום אחר הוא לילה והוא חול, וטבריא וציפורי יוכיחו⁵. והנה אנהנו נאמין אמונה שלימה, דכשם שאנהנו מבדילין בין יום השישי ליום השביעי, כך בשמים ממעל יש הבדלים והפרשים רבים

לפי איזה מקום נקבעת שבת בשמים

14. בראשית כו, ג - "גור בארץ הזאת וְאֶהְיֶה עִמָּךְ וְאֶבְרַכְךָ כִּי לֶךְ וּלְזַרְעֶךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל וְנָשַׁבְעָה אֶשְׁרָךְ וְנָשַׁבְעָה לְאֶבְרָהָם אֲבִיךָ".
15. בראשית כא, לד. 16. בראשית מו, כט. 17. בראשית רבה נה, ח. 18. מ"א ו, יד. **קט"ו** 1. מאמר ב, כ. 2. ויקרא יח, כה. 3. זוהר רעיא מהימנא קרח קעט, ב. 4. כלומר שהיה סימון המורה שתיבה זו היא ראשי תיבות. 5. כדאמרין בשבת קי"ח, ב - "אמר רבי יוסי: יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בציפורי", ומפרש רש"י: "ממכניסי שבת בטבריא - מפני שהיא עמוקה, ומשכחת מבעוד יום, וסבורין שחשכה, וממוציאי שבת בציפורי - שיושבת בראש ההר, ובעוד כשהחמה שוקעת נראית שם אור גדול, ומאחרין לצאת".

בין יום השביעי לשאר הימים, ומלבד מה שאמרו רז"ל⁶ מעניין גהינום, ששוכתין הרשעים ביום השביעי, ונהר סמבטיון⁷, עוד יש הבדלים רבים ודברים מופלאים בשמי השמים בין ימי החול ליום שבת קודש כאשר נודע ליודעי חן.

ועל פי אמרי קודש יובן כוונת הכתוב לדעתי בפרשת אמור¹⁴: "ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש כל מלאכה לא תעשו שבת היא לה' בכל מושבותיכם". ויש להקשות, למה חזר וכפל "שבת היא לה' בכל מושבותיכם". אלא דבא לומר, שאפילו עיקר "שבת היא לה'" בשמים ממעל, שניכר השבת בכמה דברים עליונים ומופלאים ושם ישבתו בזמן ירושלים, עם כל זה "בכל מושבותיכם", שאתם מחוייבים לשבות שבת כל אחד כפי מקומו וישיבתו.

נמשך לזה, אביע אומר בכוונת הכתוב פרשת כי תשא¹⁵: "ואתה דבר אל בני ישראל לאמר איש את שבתותי תשמורו וכו'. די ש להקשות דתיבת "ואתה" בראש אין לו מובן. ורבינו האר"י זיע"א פירש בזה, הביא דבריו גאון עוזנו בנחל קדומים, דהטעם לזה כי בדיברות הראשונות נאמר¹⁶: "זכור" ולא נאמר 'כאשר צוך', ובשניות כתוב¹⁷: "שמור וכו' כאשר צוך", וכן בעניין כבוד אב ואם, בראשונות לא כתיב: "למען ייטב לך כאשר צוך", ובשניות כתיב¹⁸: "למען ייטב לך כאשר צוך". והעניין, כי מצוות שבת וכבוד אב ואם שוות, כי זה כבוד אב ואם גופניים וזה כבוד אב ואם רוחניים, שהם קוב"ה ושכינתיה הנקראים שתי שבתות, אשר עליהם רמזו רז"ל בפרק כל כתוב¹⁹: אלמלא שמרו ישראל שני שבתות היו נגאלים. וזהו שנאמר²⁰: "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו", שהם שני שבתות האמורים כנגד אב ואם.

והנה שתי בחינות יש בעניין שבת, האחד, לשמור שבת בכל פרטיו, לקיים מצוותו יתברך שצונו ולא לפנייה אחרת. והשנית, לשבות האדם ממלאכה בשבת, כי בזה יש הנאה לאדם, שנח ושוכת ממלאכה. וכבר ידעת מה שאמרו רז"ל, כי משה שאל לפרעה שיתן להם לישראל יום אחד בשבוע שינוחו בו ממלאכת הלבנים כדי שיהיה להם פח לעשות מלאכה יתירה בששה ימים האחרים, ונתן להם יום השבת. וזה ירצה: "ואתה דבר אל בני ישראל" - אתה ששאלת מפרעה לתת להם יום אחר של מנוחה והוא יום שבת, אתה בעצמך חוזר ו"דבר אל בני ישראל" שלא יקיימו השבת לתועלת כמו בתחילה בימי פרעה, אלא להיותם שבתות שלי, כי אני הוא הגזור עליהם מצווה זו, ולא תהיה כוונתם לתועלתם אלא לשמי. וזה מיעט תיבת "אך", שלא ישמרוהו אלא להיות "שבתותי", "לדעת כי אני ה'

והנה יש לחקור על איזה מקום סומכים בשמים ממעל. והעלו שהמקום האמיתי לזה היא ירושלים, שהיא אמצעות העולם שנקרא טבור הארץ⁸. ועל זה אמרו: אפילו בשבתות של חול, כלומר שבמקום אחד הוא שבת ובירושלים הוא חול, אפילו הכי לא זכה שכינה מיישראל, אף שהוא חול לגבי ירושלים שהיא העיקר, ע"כ.

ומהאמור למעלה⁹, דכשהשכינה למטה יכולין להאריך בשבחי השי"ת, ומעולם לא זכה שכינה מישראל בשבתות, אפשר לפרש כוונת הכתובים תהלים סימן צ"ב¹⁰: "מזמור שיר ליום השבת, טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון", והרי הוא כמבואר, דיום השבת נאה ויאה להודות לשם ולזמר יותר, יען דשכינה לא זכה, כדבר האמור.

וגאון עוזנו בספר 'פני דוד' פרשת כי תשא, הביא דברי הרב 'פרשת דרכים' הללו ופירש בזה מאמרם ז"ל במכילתא¹¹: "ושמרתם את השבת"¹² - ר' שמעון בן מנסיא אומר: "לכם" שבת מסורה, ואין אתם מסורים לשבת, ע"כ, דכיון דכל אדם אינו חייב לשבות אלא כפי מקומו, ואף שלפי האמת בשמים, שניכר השבת בדברים מופלאים בעליות מרווחים, אינו שבת כפי מקום שהוא עומד, אשר בשמים ישבתו בזמן ירושלים כמו שכתב הרב 'פרשת דרכים', מכל מקום איש ישראל לא חייבתו תורה אלא כפי מקומו.

הן אמת, דלפי קיצורי נראה דגבול השבת בשמים היא כפי ערך גן עדן הארץ, שהוא תחת קו השווה שתמיד בקיץ ובחורף י"ב שעות היום וי"ב שעות הלילה, על דרך שכתב רבינו מהרמ"ק ז"ל בפירושו הזוהר לעניין תיקון הצות, וכן הוא לעניין שבת ולכל הדיברות. הנה אמת, נכון דאיש ישראל אינו מחויב לשמור השבת בזמנו האמיתי בשמים, רק אין לו אלא מקומו ושעתו. וזה שאמרו: לכם שבת מסורה, דלכל אחד נמסרה שבת כפי ישיבתו, ולא עוד, אלא כי אדם אחד עצמו ישנה זמן השבת, דכחיותו במזרח שובת בזמן שהוא שם, ואם ילך למערב משנה זמן שבת. וכן כתב בפירושו רבינו הרדב"ז בתשובות החדשות¹³ סימן ע"ו בעניין זה: השבת נמסרה לכל אחד מיישראל כפי המקום אשר ימצא,

החייב לשמור שבת הוא לפי מקומו של כל אדם ואדם

6. ילקו"ש איוב רמז תקנו. 7. בראשית רבה פרשה יא, ה - "שמושך אבנים כל ימות השבת, ובשבת הוא נח", וברמב"ן דברים לב, כו - "וקורין אותו סמבטיון מפני שביתתו בשבת, כי יום השבת בלשון ההוא סבט כאשר הוא בערבי, ונהוג בלשונם להוסיף בתארים יו"ן". 8. תנחומא קדושים סימן י - "כשם שהטבור הזה נתון באמצע האיש כך א"י נתונה באמצע העולם שנאמר (יחזקאל לח, יב) 'יושבי על טבור הארץ, וממנה משתיתו של עולם יוצא וכו' ארץ ישראל יושבת באמצעיתו של עולם וירושלים באמצעיתו של א"י ובית המקדש באמצע ירושלים וההיכל באמצע בית המקדש והארון באמצע ההיכל ואבן שתיה לפני הארון שממנה נשתת העולם". 9. סימן קיג. 10. פס' א-ב. 11. כי תשא פרשה א. 12. שמות לא, יד - "ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם" וכו'. 13. חלק א. 14. ויקרא כג, ג. 15. שמות לא, יג-יד - "ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אף את שבתותי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדעת כי אני ה' מקדשכם: ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם מן כל ימיכם". 16. שמות כז, ז. 17. דברים ה, יא. 18. שם פסוק טו. 19. שבת קיח, ב. 20. ויקרא יט, ג.

נטויה על כן צוך ה' אלקיך". דמה עניין יציאת מצרים גבי שבת. ועיין מה שפירש רש"י ז"ל: על מנת כן פדאך שתהיה לו עבד ותשמור מצוותיו, ע"כ. וע"פ הדברים האמורים אפשר דמילתא אגב אורחיה קמ"ל, דטעם שאמרתי "כאשר צוך ה' אלקיך" היינו טעמא: "זוכרת כי עבד היית בארץ מצרים", ושמה תקיים השבת לתועלת גופך כמו בתחילה - "על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת" לשם ה' דוקא.

מתי כן מקבלים שכר מצוות בהאי עלמא

ובפירוש המאמר דמכילתא דלעיל אפשר לענ"ד לפרש, בהקדים מאי דאיתא ב'לקט יוסף' ערך 'שבת' סימן ה' אהא דאיתא בש"ס²²: כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים, וילפינן מקרא. וקשה, הלא שכר מצוות בהאי עלמא ליכא²³. ותירץ, דדוקא אהאי מצווה נותנים לו בהאי עלמא משם דבטל ממלאכה, ונותנים לו שכר בטלה, ע"כ. ועיין לגאון עוזנו ב'פתיח עינים' בשבת פרק כל כתבי, מה שכתב בעניין יוסף מוקיר שבי²⁴, דמה שאמרו רז"ל שכר מצוות בהאי עלמא ליכא, היינו מצוות לפי שיעור מה שהוא חייב מן הדין, אך אם מוסיף דבר שלא נתחייב אפשר ליטול שכרו בעוה"ז²⁵. ויוסף מוקיר שבי שהיה מפליג להוסיף תוספת מרובה לכבוד שבת, התוספת הגדול הזה פרע לו הקב"ה בעוה"ז, יעו"ש.

ולעניות דעתי אפשר לפרש דלמה הקב"ה פורע שכר שבת בהאי עלמא, ע"פ מה שכתב הרב החסיד בספר 'שארית יעקב' פרשת נשא בשם הרב 'נשמת חיים'²⁶, דלפעמים הקב"ה נותן גם בעוה"ז מטעם דהעוה"ז נקרא 'חול', ועוה"ב עולם שכולו שבת קודש, וקיימא לן דמוסיפין מחול על הקודש²⁷, הילכך נותן ומוסיף להם לצדיקים מן הקודש - עוה"ב, בימי החול הוא העוה"ז, ע"כ. אמור מעתה, השומר שבת כהלכתו ודאי הוא מוסיף מחול על הקודש, א"כ הקב"ה לפי מידתו דן אותו, דכיוון שהוא מוסיף מחול על הקודש, גם מן השמים מוסיפין מחול על הקודש, ונותנים לו מן הקודש שהיא עוה"ב גם בעוה"ז.

טעם לשמה של שבת הגדול

ובזה אמרתי טעם לקריאת שבת שלפני הפסח קורין אותו 'שבת הגדול'. וגאון עוזנו בספר 'ראש דוד' פרשת בא נתן כמה טעמים לזה, ובכלל כתב, דישראל שבארץ מצרים היו מענגים שבת במאכל ומשתה כדת ישראל, אך יען גוי ששבת חייב מיתה²⁸, עשו גם המה קצת מלאכה בשבתות ה', על כן בא האלקים להורות חיבתו ואהבתו וחמלתו אשר מעשיהם רצויים, ויפקדם בטלאים²⁹: "משכו וקחו לכם צאן", להורות דאף דיעשו מלאכות דאורייתא להביא כבשים מרשות לרשות ולקושרם וכיוצא בשבת, שריותא ניהו לישראל, כי "כה אמר ה'", גם כל אשר עשו מלאכה מראש מקדם בשבת אין נגרע מערכם בטוב כוונתם. ויהי מאז הפקיד על דם פסח ודם מילה, נתנו אל לבם לשמור שבת כישראל לגמרי, ועל טוב כוונתם נצטוו במרה על השבת. וזהו הטעם שקורין שבת זו 'שבת הגדול', דעד עתה כל הצדיקים וחסידים שמרו שבת, אך היו מענגים ועושים

מקדשם". וכבר בארנו עניין "שבתותי", שהוא רמז עליון לקוב"ה ושכינתיה. ולכן דיברות הראשונות לא נאמר "כאשר צוך", לרמוז אל הטעם הראשון, כי הוא משותף גם לסיבת תועלת, והיא מצווה שהדעת מחייב וגוזר עליה "למען ינוח", ובשניות זכר הטעם השני שיהיה לקיים מצוות הבורא יתברך, וזהו "כאשר צוך ה' אלקיך", ו"שמור" היא בחינת השכינה, שהוא בחינת השניות. והנה בכבוד אב ואם יש שני סיבות, האחד, שהיא מצווה שהדעת מחייבה, שהבן יכבד אביו ואמו שהשתדלו תמיד עליו והוציאוהו לעולם, והשנית, לרמוז אל ציוויו יתברך שהוא כנגד אביו ואמו העליונים, קוב"ה ושכינתיה, ובדיברות ראשונות הזכיר הטעם הראשון, ובשניות הזכיר: "למען יאריכון ימך ולמען יטב לך" וכו', ולכן כתיב שם "כאשר צוך", ע"כ דברי קדשו.

ולעניות דעתי אפשר, דלמה פתח הכתוב בתיבת "ואתה", מה שלא נאמר בכל הדברים, בהקדים דברי הרב 'עיר דוד' פרשת קדושים שתיריך קושיא שהקשה לו הרב כמהר"י מפוזנא ז"ל, דלמה אמרה התורה: "מחלליה מות יומת", הלא שבת היא רק הגדת עדות, ואם יחלל שבת הוי ליה כמי שכובש עדותו, והקב"ה ציווה מצוות שבת ע"י שלוחו, דהיינו ע"י משה, ובהגדת עדות ע"י שליח הוא פטור. והשיב לו הרב על דרך דאיתא ב'מגלה עמוקות', דכל הנביאים מתנבאים ב'כה' ומשה מתנבא ב'זה הרב', והטעם, דכל הנביאים מה ששמעו מפי הקב"ה היו אומרים 'כה אמר ה'', מה שאיו כן משה, מעלה יתירה גביה, דיבורו של הקב"ה נכנס תוך גרונו של משה, והדיבור עצמו היה יוצא מתוך גרונו של משה, וקאמר: "זה הדבר אשר ציווה ה'", רוצה לומר, זה הדיבור עצמו של הקב"ה, אם כן לא הוי כלל ע"י שליח. ולזה אמר: "מחלליה מות יומת".

והטעם שהיה הדיבור נכנס תוך גרונו של משה, איתא בספר 'בשרתי צדק' פרשת יתרו, משום דהתורה היתה קידושין לישראל, וכדי שיהיה משה גם כן בכלל מקבל קידושין, ואי לא היה הדיבור נכנס תוך גרונו של משה לא היה משה כי אם שליח לישראל, ולא הוי משה בכלל הקידושין, לכך היה נכנס תוך גרונו, כדי שגם משה יהיה בכלל מקבלי קידושין, עכ"ל. וזה אומר: "ואתה" - שנכנס הדיבור תוך גרונו, ולזה אני יכול לומר: "דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתותי תשמורו וכו', ומחלליה מות יומת לדעת כי אני ה'", אני בעצמי הוא המצווה אתכם והמקדש אתכם, והמחלל שבת הוא כמי שכובש עדות. וזהו שאמר בפרשת ואתחנן: "זכור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלקיך", שלא תאמר דהגדת עדות ע"י שליח הוא ופטור, לזה אמר: "כאשר צוך ה' אלקיך", דאני בעצמי הוא המצווה.

ועל פי אמרי קדוש רבינו האר"י זיע"א, יובן כוונת הכתוב דיברות שניות²¹: "יום השביעי שבת לה' אלקיך וכו', וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלוקיך משם ביד חזקה ובזרוע

דבר ה' נכנס תוך גרונו של משה

21. ה, יג-יד. 22. שבת קיח, א-ב - "אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיהו נח) 'אז תענג על ה' והרכבתך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך' וגו'. לא כאברהם שכתוב בו (בראשית יג) 'קום התהלך בארץ לארכה' וגו', ולא כיצחק שכתוב בו (בראשית כו) 'כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל', אלא כיעקב שכתוב בו (בראשית כח) 'ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה' 23. קידושין טז, ב. 24. שבת קיט, א. 25. עיין עוד לקמן סימן קצו. 26. פרק יט. 27. עיין שו"ע או"ח תרת, ב. 28. סנהדרין נח, ב. 29. שמות יב, כא.

קודשים, ואפשר שהם בבחינת בני עליה, שהם למעלה משישים ריבוא, ושרש שישים ריבוא נשמע מזה כל נשמת ישראל היא שבת אחד, על כן צריך לשמור השבת שמירה יתירה, וזהו בעצמו נשמה יתירה, עכ"ל. ועיין להרב 'עיר דוד' דף מ"ו שתיירץ באופן אחר יעויין שם.

ונבוא לפירוש המאמר דמכילתא: "ושמרתם את השבת", צריך לשמור השבת שמירה יתירה, יען לכם שבת מסורה, שלכל אחד ואחד מישראל נשמתו אצולה משבת אחד, וזהו לכם שבת מסורה ואין אתם מסורים לשבת, רוצה לומר, שכל ישראל אינם נאצלים משבת אחד, ועל כן צריך לשמורו ביתר שאת ויתר עז.

קט"ז

א"י. כתוב בישעיה סימן נ"ז¹: "והחוסה בי ינחל ארץ וירש הר קדשי". הכתוב הזה בא להודיענו כמה גדולה מעלת הבטחון בו יתברך, שהיא צריכה לעבודת ה' יותר מכל המידות, ובפרט הדר בארץ בימים האלה בזמן הזה. דמאחר דכל יושבי הארץ בעוונותינו כי רבו, רובם ככולם ניזונים מחוץ, ועיניים תלויות למחזיק, וחלילה וחס להסיר בטחוננו מהשי"ת. וידע נאמנה כי הכל בידו ית"ש, וכמו שכתוב²: "אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה". ועוד כתיב³: "טוב לחסות בה' מבטוח באדם, טוב לחסות בה' מבטוח בנדיבים".

והקושי בזה הכתוב מבואר, דכשומר: "טוב לחסות", משמע שח"ו נכנסים תחת סוג אחד, ואומר טוב זה מזה, וחלילה לומר כן, דהבטוח בזולת ה' הוא קאי בארור, דכתיב⁴: "ארור הגבר אשר יבטח באדם". ושמעתי תירוץ על זה, דהחסייה היא קטנה מהבטיחה, ולזה אמר: "טוב לחסות בה'", דאפילו אם ית"ש לא הבטיח הבטחה כי אם בחסייה בעלמא, ולהבדיל הנדיב הבטיח הבטחה, בכל זאת "טוב לחסות בה'", חסייה בעלמא, "מבטוח באדם".

ועיין להרב החסיד בעל 'חובת הלבבות' בשער הבטחון⁵, שהאריך והרחיב במעלת הבטחון, וראיתי להעתיק קצת מדבריו כפי הנצרך לענייננו, וזה לשונו שם: יהיה דומה במנוחת נפשו ורוחו לבר ומיעוט דאגתו לענייני עולמו לבעל האלכימיא, והוא היודע להפך הכסף לזהב והנחושת והבדיל לכסף ע"י חכמה ומעשה. ועוד כי הבטוח באלוקים יש לו עליו יתרון בעשרה דברים:

תחילתם, שבעל הכימיא צריך דברים מיוחדים למלאכה, לא יגמר לו דבר זולתם ולא ימצאם בכל עת ובכל מקום; והבטוח באלקים, טרפו מובטח לו מכל סיבה מסיבות העולם, כמו שאמר הכתוב⁶: "למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם" וכו'. כי הסיבות אינם נבצרות ממנו בכל עת ובכל מקום, כאשר ידעת מדבר אליהו עם העורבים⁷ ועם האשה האלמנה בעוגת רצפים וצפחת המים⁸, ודבר עובדיהו עם הנביאים שאמר⁹: "ואחביא מנביאי ה' מאה איש חמשים חמשים איש במערה ואכלכלם לחם ומים", ואמר¹⁰: "כפירים

מלאכה, ועתה לא כן, כי לא עשו רק המלאכות שנצטוו לעשות בקרבן פסח. וזהו 'שבת הגדול', כי עד עתה איננו גדול, לפי שעשו מלאכה, אבל מן ההוא והלאה קיבלו אנפשיהו לשמור שבת בכל, וזה יקרא בעצם 'שבת הגדול', כי רב הוא ההזהר ממלאכה ולענגו, אי לזאת תרב גדולתו יתר שאת משבתות הקודמים, על כן קורין אותו 'שבת הגדול', ע"כ.

ראני אתנהלה לאיטי על פי דרכו דרך הקודש, אבל באופן אחר, והוא ע"פ מה שכתבנו למעלה אות ג' בפירוש מאמרם³⁰: "שלח נא ביד תשלח"³¹ - ביד ר' עקיבא, דדוקא לדעת ר' עקיבא דאית ליה מוסיפין מחול על הקודש, ואז מגיע הזמן לצאת ישראל ממצרים, יעו"ש באורך. והשתא אף אנן נמי נימא דכיון דעיקר גאולתם היה תלוי בזה הסבא דמוסיפין מחול על הקודש, אם כן בודאי דישארל שמרו אותו שבת כהלכתו, ובהוספה מחול על הקודש כדבעי, ולהכי קורין אותו שבת הגדול, רוצה לומר יום ארוך כיון דהוסיפו בו מחול על הקודש, מה שאין כן בשאר שבתות.

ונבוא למאמר דלעיל: לכם שבת מסורה, דהכוונה דשכר שבת אינו כשאר מצוות, שתלוי ועומד לעולם שכולו טוב, אלא לכם שבת מסורה, שתכף שכר שבת מסור לכם, ואין אתם מסורים לשבת, שתהיו מצפים ומייחלים עד עוה"ב, וכאלו אתם נמסרים בידו, אלא לכם שבת מסורה, שתקחו שכרה גם בעוה"ז.

ואפשר דזהו רמז הכתוב³²: "ביומו תתן שכרו" - ראשי תיבות 'שבת', ועיין מה שפירש בזה רבינו האר"י זיע"א, הביא דבריו גאון עוזנו בינחל קדומים' בפרשת כי תצא, וכמו כן בהרב 'חמדת ימים' חלק א' דף ט"ו. וע"פ דרכנו איפשר דתי"ו "תתן" הוא ת' הנסתר לנקבה, והכוונה כלפי שבת, שתתן שכרה גם בעולם הזה, וכדבר האמור, ופשוט.

ואפשר לרמוז עוד בדברי המכילתא בהקדים מה שכתב הרב של"ה דף קל"ז עמוד ב', וזה לשונו: מצאתי כתוב במגילת סתרים, אם תחשוב כל השבתות של השמיטה, עולים שישים ריבוא שבתות,

כמספר בני ישראל שכל אחד מישראל שהוא אזרחי נשמתו אצולה משבת אחד, וכן המידות כל אחד כלולה מעשר והיה כל אחד כלולה מעשר עד שיעלו שישים ריבוא, וכך יש שישים ריבוא צינורות, ועל כן בליל שבת יורדות נשמות חדשות, ונראה שכל נשמה יורדת בצינור אחד שלה, ע"כ מצאתי. ותמהני, כי בששה אלפים שנה אם תחשוב לכל השנה חמישים שבתות לא תמצא רק שלושה פעמים מאה אלף. ואף אם תרצה לחשוב העיבורים לא יעלו החשבון, אם לא שנאמר שחושב לכל שבת לשתיים, דהיינו הלילה והיום, אבל זה דוחק בעיני, דזכור ושומר בדיבור אחר נאמרו. ע"כ נראה בעיני דיעלה החשבון עם אלף השביעי החשוב שהוא כולו קודש, וכל שישה ימים נחשבים לששת ימי השבת, ואז יעלו אלו הימים גם כן שלשה פעמים מאה אלף, הרי הכל ביחד שישים ריבוא. ואין להקשות עתה יהיה החשבון יותר חמישים אלף, דהיינו השבתות של שנת האלף, דע כי שנת אלף כולו שבת קודש, ואלו החמישים אלף קודש

מפני מה חשוב לשמור כל שבת ושבת

30. ילקו"ש שמות רמז קעג. 31. שמות ד, יג. 32. דברים כד, טו. **קט"ז** 1. פס' יג. 2. תהלים קמו, ג. 3. תהלים קיח ח-ט. 4. ירמיהו יז, ה. 5. בפתיעה. 6. דברים ג, 7. מל"א יז, ג-ו. 8. שם יז, ט-טו. 9. שם יח, יג. 10. תהלים לד, יא.

מעלת הבטחון

מעלת הבטוח בה והצלחתו

עת ובכל מקום עד סוף ימיו, כמו שכתוב²⁴: "ברעב פדך ממות", ואמר²⁵: "ה' רועי לא אחסר", ואמר²⁶: "לא יבושו בעת רעה ובימי רעבון ישבעו".

והשמיני, שבעל הכימא אינו מתעכב בשום מקום מיראה שמה יגלה סודו; והבוטח באלוקים בבטחה בארצו ובמנוחת נפש במקומו, כמו שכתוב²⁷: "בטח בה' ועשה טוב שכון ארץ ורעה אמונה", ואמר²⁸: "וצדיקים ירשו ארץ וישכנו לעד עליה".

והתשיעי, שבעל הכימא לא תלונו הכימא שלו באחריותו, ולא ישיג בה זולת הבטחון מן הריש והצורך לבני אדם; והבוטח בה' ילונו גמול בטחונו בעוה"ז ובעוה"ב, כמו שכתוב²⁹: "והבוטח בה' חסד יסובבנו", ואמר: "מה רב טובך אשר צפנת ליריאתך פעלת לחוסים כך".

והעשירי, שבעל הכימא, אם יודע עניינו, תהיה סיבת מותו, מפני שמה שהוא משתדל וטורח בו היפך הנהגת העולם, ומנהיג הכל ישליט עליו מי שימיתו, כשאנו יודע להעלים את סודו; והבוטח בה', כאשר יודע בטחונו, יגדל בעיני הבריות ויכבדוהו בני אדם, ויתברכו בקרבנו ובראייתו, ויהיה גורם לתקנת עירו ולדחת הפגעים מעל אנשי מקומו, כמו שכתוב³⁰: "וצדיק יסוד עולם", וכעניין לוט בצוער, ע"כ.

ועלה מן האר"ש כמה תועלות נאותיות נמשכות לבעל הבטחון. ולזה יש לפרש הכתובים הנזכרים לעיל: "טוב לחסות בה'", דאינו רוצה לומר דזה טוב מזה חליה, אבל הכתוב דיבר לעניין השכר והרווח, כאילו אמר: טובה גדולה ורווח גדול יש לחוסה בה' מבטוח באדם, כאשר חוש הראות יעיד על זה, וממילא בן אדם מאליו ומעצמו יבטח בשם ה' וישען באלקיו, אבל הנביא ירמיה באומר: "ארור הגבר אשר יבטח" וכו', שם דיבר לעניין העונש, דקאי בארור, ופשוט.

קרוב לזה אמרתי לפרש כוונת מאמרם ז"ל באיכה רבתי³¹: "טוב ה' לקווי"³², יכול לכל - תלמוד לומר: "לנפש תדרשנו", ע"כ. בהקדים מה שכתב הרב החסיד בעל 'חובות הלבבות' עוד שם בשער הבטחון³³, כי מעשה העבודה והעבירה לא יתכנו לאדם, כי אם בהקבץ שלושה דברים: האחד, הבחירה בלבו ומצפוניו; והשני, הכוונה וההסכמה לעשות מה שבחר בו; והשלישית, שישתדל לגמור המעשה באיבריו הנראים ויוציאהו אל גדר המעשה. ומה שאינו נעלם ממנו בהם, כבחירת העבודה והעבירה והכוונה וההסכמה על המעשה, הבטחון על האלקים בזה - טעות וסכלות, כי הבורא יתברך הניח ברשותנו בחירת עבודתו והמרותו, כמו שאמר³⁴: "ובחרת בחיים", ולא הניח ברשותנו השלמת המעשה בעבודה ובעבירה, אלא בסיבות שהם חוץ לנו, מזדמנות בקצת העתים ונמנעות בקצתם. ואם יבטח על האלקים בבחירת עבודתו, ויאמר: לא אבחר ולא אכוון לעשות כלום מעבודת הבורא, עד שיבחר לי הטוב ממנו - כבר תעה מדרך הישרה ומעדרו רגליו מאופני הנכונה, כי הבורא יתברך כבר

רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב", ואמר¹¹: "יראו את ה' קדושו כי אין מחסור ליריאו".

והשני, כי בעל הכימא צריך למעשים ולמלאכות, לא יושלם לו חפצו וזולתם, ואפשר שימיתוהו ריחם ועשנם עם התמדת העבודה באורך היגיעה בהם לילה ויומם; והבוטח באל בביטחה מהפגעים ולבו בטוח ממצוא הרעות, וכל אשר יבואנו מאת האלוקים יהיה לו לששון ולשמחה, וטרפו בא אליו במנוחה והשקט ושלוח, כמו שכתוב¹²: "בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני".

והשלישי, כי בעל הכימא אינו מאמין על סודו וזולתו, מיראתו על נפשו; והבוטח באלוקים אינו ירא משום אדם בבטחונו, אבל הוא מתפאר בו, כמו שאמר דוד המלך ע"ה¹³: "באלוקים בטחתי לא אירא מה יעשה אדם לי".

והרביעי, כי בעל הכימא אינו נמלט מהזמין מהזהב והכסף הרבה לעת צרכו, או שלא יזמין מהם כלום אלא כפי שסיפק לזמן מועט. ואם יזמין ממנו הרבה, יהיה כל ימיו מפחד על נפשו שלא יאבד ממנו בענייני סיבות האבירה, ולא ישקוט לבו ולא תנוח נפשו מפחדו עליו מהמלך והעם. ואם לא יזמין מהם אלא למלאות מחסורו זמן מועט, אפשר שיבצר ממנו המעשה בעת הצורך הגדול אליו מפני המנע סיבות מסיבותיו ממנו. והבוטח באלקים בטחונו חזק באלקים שיטריף אותו ברצונו בעת שירצה ובמקום שירצה, כאשר יטרף העובר ברחם אמו והאפרוח בתוך הביצה, אשר אין בה מקום מפולש להכנס אליו ממנו דבר מחוצה, והעוף באויר, והדגים במים, והנמלה הקטנה עם חלישותה, וייבצר הטרף מהארי עם תוקפו בקצת הימים, כמו שנאמר¹⁴: "כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב", ואמר¹⁵: "לא ירעיב ה' נפש צדיק", ואמר¹⁶: "נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם".

והחמישי, שבעל הכימא תחת יראה ופחד על מלאכתו מן המלך ועד הקטן שבעם; והבוטח באלוקים ייראוהו המלכים ונכבדי בני אדם, אף החיות והאבנים מבקשים רצונו, כמו שנאמר במזמור 'יושב בסתר עליון'¹⁷ עד אחריתו, ואומר¹⁸: "בשש צרות יצילך ובשבע לא יגע כך רע ברעב פדך ממות" עד סוף העניין.

והשישי, שבעל הכימא אינו בטוח מהחולאים והמדווים שמערבבים עליו שמחתו, ואינם מניחים אותו ליהנות ממה שיש לו, ולא להתענג כמה שהשיגה ידו; והבוטח בה' בטוח מן המדווים והחולאים, אלא על דרך הכפרה או על דרך התמורה (רוצה לומר, כדי שיגיע לו תמורת זה טובה גדולה להטיב לו באחרית עוה"ב), כמו שכתוב¹⁹: "ויעפו ערעים ויגעו ובחורים כשול יכשלו", ואמר²⁰: "קויו ה' יחליפו כח" וכו', ואומר²¹: "זרועות רשע תשברנה" וכו'. **והשביעי**, שבעל הכימא אפשר שלא יגיע אל מזונו במה שיש אצלו מן הזהב והכסף, מפני שלא יהיה האוכל נמצא בעירו בקצת העתים, כמו שכתוב²²: "כספם בחוצות ישליכו", ואמר²³: "גם כספם גם זהבם לא יוכל להצילם"; והבוטח בה' לא יבצר ממנו מזונו בכל

11. שם פסוק י. 12. תהלים כג, ב. 13. תהלים נו, יב. 14. תהלים לד, יא. 15. משלי י, ג. 16. תהלים לו, כה. 17. תהלים צא, 18. איוב ה, יט. 19. ישעיהו מ, ל. 20. שם פסוק לא. 21. תהלים לו, יז. 22. יחזקאל ז, יט. 23. צפניה א, יח. 24. איוב כ, כ. 25. תהלים כג, א. 26. תהלים לו, יט. 27. תהלים לו, ג. 28. שם פסוק כט. 29. תהלים לב, י. 30. משלי י, כה. 31. איכה רבה פרשה ג, ט. 32. איכה ג, כה. 33. פרק ד, 34. דברים ל, יט.

לסוכות בשם הרב ז"ל, שלא יצדק בטחון זה אלא בעניינים הנוגעים אל האדם שאינם מעצם העבודה האלקית, כי אמנם בעניין העבודה ושמירת המצוות אין שייך בזה בטחון, כי זה תלוי ברצון ובחירת האדם, ומידו הוא העיקר. הן אמת שיצטרך לסיוע אלקיו לעזור באמצעים, אבל לא יהיה זה רק בחלק קטן נמשך ממנו יתברך, אחרי היות היסוד השורשי בא מן האדם. ועל זה אמר דוד המלך ע"ה⁴⁶: "חלקי ה' אמרתי לשמור דברך". יאמר בענייני העולם תולדותיו וטובותיו: אין ספק כי אתה יתברך שמך הכל המוחלט, ואין לי בהם אלא התעוררות קטן מעט מזער, כעין⁴⁷: "גול אל ה' דרך ובטח עליו והוא יעשה", כי באמת ממנו הכל. אמנם מקביל לזה אומר, כביכול אתה החלק ממנו ואני הרוב והכל, ואלי יוחס עיקר הדבר ולא אליך, אלא הסיוע בלבד שהוא חלק פרטי. וזהו "לשמור דברי לעניין שמירת מצוותיך אני הוא העיקר ואתה החלק, אך בכל השאר עליו יתברך נשליך כל יחיביו ובצל כנפיו נחסה, ע"כ.

ונבוא לפירוש המאמר: "טוב ה' לקווי", שדבר טוב והגון מי שהוא מקווה לשי"ת בכל ענייניו וצרכיו, דבר טוב הוא בלי ספק, אבל יכול לכל, אפילו בעניינים הרוחניים ושמירת מצוותיו יתברך שמו, גם על זה יבטח וישען באלקיו, ויאמר: אתה תבחר ולא אני - לזה אמר: "לנפש תדרשנו", בחלק הנוגע לנפשך שהוא עבודה האלקית - אתה תדרשנו, הדרישה ממך וכך הדבר תלוי, וה' יגמור בעדך.

גם אפשר דזהו כוונת הכתוב במשלי⁴⁸: "בטח אל ה' ככל לבך ואל בינתך אל תשען". דהכוונה, בכל עניינים הנוגעים לבן אדם בדברים הגשמיים: "בטח אל ה' ככל לבך", אבל "ואל בינתך", דהיינו דברים הרוחניים המכונים בשם "אל תשען", כי כך הדבר תלוי, אלא שיתפלל להקב"ה שיעזרוהו על הגמר.

ודע, שהרב 'בינה לעתים' דרוש ס"ג הביא זה המאמר דלעיל ופירש אותו באופן אחר, וזה לשונו: ונראה כי כל הדברים אשר יבקש וירצה האדם להשיג יכול לשים תקוותו עליהם בו יתברך, כי מבלעדיו לא יגיע אליו שום דבר, וזה יכלול בין בדברים הגשמיים והחומריים, בין בדברים הרוחניים הנוגעים להצלחה הנפשית. אלא שהנכון והראוי לאדם שעליו ישים תקוותו באלקיו, הוא מה שביאר הנביא ירמיה ע"ה⁴⁹: "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו". והכוונה, "ברוך הגבר" הבוטח בה', ופירש נושא עניין בטחון מה יהיה - "והיה ה' מבטחו", שהמבטח שלו, דהיינו העניין אשר הוא המבטח והתקווה שלו, אינו אלא הוא יתברך עצמו, שהוא מקווה אלקותו, דהיינו לעבוד עבודתו ושמירת עול מצוותיו, ואין המבטח שלו דברים גופניים בהבלי העולם. שאפילו בדברים בלתי גוונים, לפעמים האדם מורה שבוטח ומקווה לה', על דרך שאמרו רז"ל: גנב אפוס מתרתא רחמנא קרי, ובתקווה כזאת נוכל לומר שהחומר והגוף הוא המקווה דורש ומבקש אותם הדברים הנבזים והשפלים.

ציונו לבחור במעשה העבודה ולכווין אליה בהשתדלות והסכמה ובלב שלם לשמו הגדול. והודיענו שהוא אופני הנכונה לנו בעוה"ז ובעוה"ב. ואם יודמנו הסיבות ויתכן גמר המעשה בעבודתו, אשר קדמה בחירתנו בה, יהיה לנו השכר הגדול על הבחירה בעבודה ועל הכוונה לעשותם, ועל השלמת מעשיה באיברים הנראים. ואם ימנע מן האיברים גמר המעשה, יהיה לנו שכר הבחירה הכוונה, כאשר זכרנו במה שקדם, וכן העונש על העבירה.

וההפרש שבין עבודת הבורא ושאר מעשה העולם בענייני הבטחון באלוקים יתברך, כי שאר ענייני העולם לא נגלו לנו אופני הטוב והרע בסיבה מן הסיבות מבלעדי שאריתם, ולא אופני ההפסד והרע בקצתם בלתי קצתם, כי לא עמדנו על איזו מלאכה מן המלאכות טובה לנו, ויותר ראוי לבקש הטרף והבריאות והטוב, ולא באיזו סחורה ובאיזו דרך ובאיזה מעשה מן המעשים העולמיים נצליח כשנתגלגל בהם. ומן הדין עלינו, שנבטח באלוקים בבחירתנו והשלמתה לעזורינו על מה שיש בו טובתינו, אחר שנתגלגל אליהם, ונתחנן אליו להעיר לביבנו לבחירת הטובה והראויה לנו מהם. אבל עבודת הבורא יתברך איננה כן, מפני שכבר הודיענו אופני הנכונה בה, וציונו לבחור בה, ויעד אותה בגמול עליה. ואם נתחנן אליו בבחירתה, ונבטח עליו בהראותנו אופני הטוב לנו, נהיה תועים בדברינו וסכלים בבטחוננו, מפני שכבר קדמה הודעתה אותנו דרכי העבודה אשר יועילונו בעוה"ז ובבא, כמה שאמר הכתוב³⁵: "ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים", ואמר בגמול העוה"ב³⁶: "וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות".

ועוד, כי ענייני העולם, יש שתשוב הסיבה המשובחת מגונה, והמגונה משובחת, אך העבודה והעבירה אינם כן, כי המגונה והמשובח מהם לא יעתק מעניינו ולא יתחלף. אבל מה שראוי לבטוח עליו הוא גמר מעשה העבודה, אחר בחירתה בלב שלם ונאמן והסכמה והשתדלות כבר בכונה לשמו הגדול. ובזה אנחנו חייבים להתחנן אליו לעזור אותנו בו ולהורות אותנו עליו, כמה שכתוב³⁷: "הדריכני באמתך" וכו', ואמר³⁸: "הדריכני בנתיב מצותיך" וכו', ואמר³⁹: "דבקתי בעדותיך ה' אל תבישני", ואמר⁴⁰: "ואל תצל מפי דבר אמת עד מאד". וכל זה ראוי, שבחירתו היתה במעשה העבודה, אך התפלל אל האלוקים על שני דברים: אחד מהם, לייחד לבבו ולחזק בחירתו ועבודתו והרחקתו טרדות העולם מלבו, כמו שאמר⁴¹: "יחד לבבי ליראה שמך", "גל עיני ואביטה" וכו'⁴², "העבר עיני" וכו'⁴³, "הט לבי אל עדותיך" וכו'⁴⁴, והדומה לזה. והשני, לחזק איבריו על השלמת המעשים בעבודתו, והוא מה שאמר⁴⁵: "הדריכני בנתיב מצותיך וכו' סעדני ואושעה" וכו', והרבה כמוהו, עכ"ל.

עלה בידינו מהאמור, דלא שייך בטחון כי אם בדברים הגשמיים שלא נגלו לנו עניינם, אבל בדברים הרוחניים שידענו מהותם לא שייך בזה בטחון, כי אם בזה האופן שיתפלל לשי"ת שיחזק בחירתו ושיעזרוהו על המעשה. וכן העתיק הרב 'בינה לעתים' בדרוש א'

35. דברים ו, כד-כה - 'ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחייתנו פְּבִיּוּם הָיָה, וְצִדְקָה תְהִיָּה לָנוּ כִּי נִשְׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ כְּאֲשֶׁר צִוֵּנוּ'. 36. דברים ו, כה. 37. תהלים כה,ה. 38. תהלים קיט, לה. 39. תהלים קיט, לא. 40. שם פסוק מג. 41. תהלים פו, יא. 42. שם פסוק יח. 43. שם פסוק לו. 44. שם פסוק לו. 45. שם פסוקים לה-קצ"ז. 46. תהלים קיט, נז. 47. תהלים לו, ה. 48. ג, ה. 49. ירמיה ז, ז.

עושה רצונו, בין בדברים הגשמיים הנוגעים בעוה"ז, ובין בדברים הרוחניים הנוגעים בעוה"ב.

נמשך לזה נבין כוונת מאמרם ז"ל בשמות רבה פרשה כ"ה⁵⁶: "ויצאו העם ולקטו דבר יום ביומו"⁵⁷, הדא הוא דכתיב⁵⁸: "ברוך ה' יום יום", ע"כ. ופשוטו נראה ע"פ מה שכתב בספר 'דרוש שמואל' פרשת בשלה על מאי דאיתא במסורה ג' "יום יום" - "והיה משנה על אשר ילקטו יום יום"⁵⁹; "יום יום לשנה"⁶⁰; "יום יום ידרושון"⁶¹. ופירש בזה בשם הרב מנחם מקראקא, דאיתא ביומא⁶²: למה לא ירד מן בפעם אחת שיהיה די לכל השנה - כדי שיכוונו לבם לשמים בכל יום. זהו שאמר: "ילקטו יום יום", למה לא "יום יום לשנה" - ותירץ: "יום יום ידרושון", עכ"ל.

ולפי דעתי אפשר דזהו רמז הכתוב: "ברוך ה' יום יום", ומקשה הכתוב: "יעמס לנו" בפעם אחת - ותירץ "האל ישועתנו סלה". וזהו כוונת המדרש: "ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו", ואם תאמר: למה לא ירד בפעם אחת - ותירץ: הדא הוא דכתיב: "ברוך ה' יום יום", כדי שיכוונו לבם לשמים בכל יום.

ומה שדרשו בפתיחה דאסתר רבתי: "והיו חיך תלואים לך מנגד"⁶³, זהו שלוקח חייטים לשנה. ומשמע שיש לקנות תבואה לשנים רבות, וזה נראה מיעוט בטחון, ובהיפך זה אמרו במכילתא בפרשת המן⁶⁴: מי שיש לו לאכול ואומר מה אוכל למחר, הרי זה מקטני אמנה. כבר תירץ יתיב מהר"ש יפה שם, דהתם לענין רווח האדם שהוא פותח את ידו לתת לכל אחד די מחסורו, כי בזה יש לבטוח בהשגחת ה', וכענין המן שהיה נתון מאת ה' בהשגחה פרטית לישראל, אבל במציאות המזונות בעולם, שהוא נידון אחר רובו, יש לפחד ממכת מדינה הנמצאת בעולם, כגון העצר גשמים, ארבה ושדפון וכיוצא. ואף על גב דכתיב⁶⁵: "ברעב פדך ממות" - מכל מקום אין סומכין על הנס, עכ"ל.

ולעניות דעתי אפשר לומר, דהיינו דמסיים קרא: "ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחיך", מלבד מה שדרשו רז"ל⁶⁶: "ופחדת לילה ויומם", זה שהוא לוקח חייטים מן הסדקי, "ולא תאמין בחיך". זה שהוא לוקח לו מן הפלטר. ולפי דברי הגאון מהר"ש יפה הנאמרים, נוכל לומר שהכתוב נותן טעם לתחילת דבריו, דטעם שאמרת: "והיו חיך תלואים", זה שלוקח חייטים לשנה, וזה נראה מיעוט הבטחון, ואדרבא "ברוך ה' יום יום", ויהי כמשיב: "ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחיך", דבמציאות המזונות שהעולם נידון אחר רובו יש לפחד ולא יאמין בחייו.

ודרך אגב ראיתי להזכיר משל נאה בענין ההבטחה מבעל 'ארחות חיים' דף מ"ח⁶⁷, הביא דבריו 'מדרש תלפיות' דף קי"ט⁶⁸, וזה לשונו: למאה עיוורים ההולכים זה אחר זה, וכל אחד שם ידו על כתף חברו, ובראש כולם יש איש הרואה והוא מנהיג כולם אחריו. הנה כל אחד יודע שאע"פ ששם ידו על חברו, והוא מנהיגו, שאין

אבל התקווה בה' על דבר השלמות והמעלה, היא תקוות הנפש והנשמה, ועל זה אמר המשורר ע"ה⁵⁰: "קויתי ה' קותה נפשי ולדברו הוחלתי", כשאני מקוה לה' למען תקוותי יתן אלוה, אין הגוף שלי והחלק החומרי הוא המקווה, שהיתה אז התקווה לדבר הנוגע אל החומריות, אלא "קיוותה נפשי", הנשמה הטהורה היא היתה בעלת התחלת והתקווה והמבקשת אותה הבקשה, וזה לפי ש"לדברו הוחלתי", ומה שאני מייחל הוא לדבר שלו יתברך, לנוגע אליו לקבלת אלהותו, שהוא ממש "והיה ה' מבטחו". והיא כוונתם ז"ל: "טוב ה' לקויו", יכול יהיה זה לכל מי שיקווה בכל איזה עניין שיהיה, אפילו בדברים הגשמיים - לזה פירש הפסוק, תלמוד לומר "לנפש תדרשנו", דוקא כשהנפש היא הדורשת ומבקשת ממנו מה שהוא מקווה, שהוא ודאי בדברים רוחניים ואלקיים, ע"כ.

והמעין בטוב בלבבו יבין שאינו סותר דברי עצמו מה שכתבנו בשמו בדרוש א' של סוכות, דמה שכתב הכא, דהמבטח והתקווה שלו, דהיינו לעבוד עבודתו ושמירת עול מצוותיו, הכוונה אחר שכן אדם עשה את שלו, דהיינו הבחירה והרצון והכוונה בטוב לבב, ופשוט.

וזהו כוונת הכתוב בתהלים סימן כ"ה⁵¹: "הדריכני באמתך ולמדני כי אתה אלהי ישעי אותך קיויתי כל היום". דהכוונה, מאחר שהיה לי בחירה ורצון אני מתפלל: "הדריכני באמתך" ולמדני חזקני ואמצני בדרך זו אלך, ומזה הסוג "אותך קיויתי כל היום".

ומתפילת שלמה המלך ע"ה למדנו, כי המתפלל על צורכי רוחו ונשמתו ומניח צורכי גופו, שיותן לו גם שניהם, כמו שנאמר⁵²: "ויאמר אלקים אליו יען אשר שאלת את הדבר הזה ולא שאלת לך ימים רבים ולא שאלת לך עושר ולא שאלת נפש אויבך ושאלת לך הבין לשמוע משפט, הנה עשיתי לך כדברך וכו', וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עושר גם כבוד" וכו'. וכן הדבר הזה, שהאדם אשר מקווה לה' על דבר שלמות והמעלה, שיותן לו גם צורכי גופו שלא קיווה עליהם.

ואינו רחוק שלזה כיוון הכתוב בתהלים סימן מ'⁵³: "קוה קיויתי ה' ויט אלי וישמע שועתי". והכוונה, שמהקיווי שאני צריך לקוות "קויתי ה'" - לדבר שלו יתברך, לנוגע אליו לקבלת אלקותו, ועם שאני צריך לקוות גם על ענין הדברים הגשמיים לצורך גופי, עם כל זה "קיויתי ה'" דוקא, לעבוד עבודתו ושמירת עול מצוותיו, והוא ית"ש עשה גם שניהם "ויט אלי וישמע שועתי", וענני על שניהם יחד.

ואפשר דזה כוונת מאמרם ז"ל במנחות פרק הקומץ⁵⁴: בעא מיניה ר' יהודה נשיאה מר' אמי: מאי דכתיב⁵⁵: "בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים" - אמר ליה: כל התולה בטחונה בהקב"ה, הוי לו מחסה בעוה"ז ובעוה"ב, ע"כ. והרי הוא כמבואר, דכל התולה בטחונה בהקב"ה, וכל עיקר בטחונה ותקוותו בהקב"ה - במילי דשמאי לעבוד עבודתו ושמירת עול מצוותיו, הוי לו מחסה בעוה"ז, שהקב"ה

50. תהלים קל, ה. 51. פסוק ה. 52. מל"א ג, יא-ג. 53. פסוק ב. 54. כט, ב. 55. ישעיהו כו, ד. 56. אות ט. 57. שמות טו, ד. 58. תהלים סח, כ. 59. שמות טז, ה. 60. במדבר יד, לד. 61. ישעיהו נח, ב. 62. עו, א. 63. דברים נח, טו - "והיו חייך תלואים לך מנגד ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחיך". 64. מכילתא דרבי ישמעאל מס' דויסע בשלה, פרשה ב. 65. איוב ה, כ. 66. ירושלמי שבת פ"ח ה"א. 67. הכוונה לספר 'ארחות צדיקים' שער ט, המכונה בפי חלק מהמחברים 'ארחות חיים' (עיין למשל 'שט מסור' פרק מ). 68. ענף הבטחה.

אנו רואים כמה מהכבוד נמשך לו מבטחונו בם, אם כן משם נעשה קל וחומר בן בנו של קל וחומר מה ימשך מהבטחון בה, ע"כ. ומה שפירשנו בענינונו כוונת הכתוב, יבוא גם כן פירוש המאמר על דרך הרב כאשר יראה המעיין, ופשוט.

ק"יז א"י. איתא בבראשית רבה פרשה ק"ז: ר' ירמיה מפקיד ואמר: אלבישוני מאנין חיוורין חפיתין, ואלבישוני דרדיסאי, והבון חוטרי בידאי, וסנדלי ברגלאי, והבו יתי על אורחא דאי אתבעית אנא קאי אוטמוס, ע"כ. ופירש 'מתנות כהונה': הלבשו אותי לאחר מותי בכלים לבנים. 'חפיתין' - שפתי החלוק על הזרועות יהיו נפלים ומתוקנים לאחוריהם כמנהג הולכי אורח. ומצאתי פירוש, שהוא מלשון חפיפה, כלומר שיהיו מגוהצין ומכובסין היטב. 'דרדיסאי' - בתי שוקיים. ותנו לי מקל בידי ומנעלים ברגלאי, ותנו אותי על הדרך, כלומר שיקברוהו סמוך על הדרך, שאם יבקשו אותו לעמוד לימות המשיח, שיעמוד מוכן ומזומן. 'אוטמוס' - מוכן בזריות, ע"כ.

והרב יד יוסף דף פ"ו עמוד ד' פירש מאמר זה דרך דרש, דבקבורת גוף האדם בא"י נמשכים לאדם ארבעה תועלויות: האחד, שהמת בחו"ל חי בתחיית המתים בגלגול מחילות, מה שאין כן הנקבר בא"י. והב' שהמת בחו"ל יש לו חיבוט הקבר, מה שאין כן המת בא"י שאין לנקבר בה חיבוט הקבר. והתועלת השלישי, שהמת בחו"ל תכף ומיד נעשים בו רימה ותולעה, וא"י עפרה כסיד שאוכל הבשר ואינו עושה רימה ותולעה. והתועלת הד', שהמת בא"י, שם סולם מוצב ארצה וגם שער השמים בה, לעלות הנשמות דרך ישרה למעלה ואין התחתים בדרך ומקטרגים הדוחים ומונעים אותה; מה שאין כן המת בחו"ל, שיש כמה קליפות וכמה מונעים ומקטרגים בארץ אחרת שיקטרגו, עד שינצח את כולם ויבוא לדרך הישר, דרך שער השמים.

והנה אלו הארבעה תועלויות גילה ר' ירמיה בצוואתו, ולכן ציווה שיקברוהו בא"י. כי בקבורתו בא"י הוזה ליה כאילו אלבישוני מאנין חיוורין חפיתין ודרדיסאי, והנקבר בחו"ל הוזה מתגלגל בגלגול מחילות תחת הקרקע, ויבוא עם בגדיו מטונפים ומלוכלכים ומסוחבין ונשחתין ונפסדין מסריקתם מחמת הגרירה והסחיבה והגלגול תחת הקרקע, אבל אתם אלבישוני חיוורין חפיתין כיוון שלא אבוא בגלגול, שאהיה נקבר בא"י.

עוד תועלת ב' בקבורת א"י, שהנקבר בחו"ל המקטרגים עושין וגורמים לו חיבוט הקבר, ובא"י מצד קדושתה, כאילו חוטרא בידי להכותם ולהבריחם מעלי, אם כן אם תקברוני בא"י אין לי חיבוט הקבר, וכאילו נתתם חוטרא בידי להכות על ראש המקטרגים הגורמים חיבוט הקבר ועושין אותו. עוד תועלת שלישי יש לנקבר בא"י, שהנקבר בחו"ל שולט

זאת ההנהגה באה מכוחו, אך כולם נמשכים אחר איש הרואה הראשון, ואם יהיה נשמט מהם, יכשלו כולם ויפלו. זה ישים האדם בלב, ויחשוב שהקב"ה הוא המנהיג בלבד כעיוורים, וכל אחד ממנו מסתייע ונעזר בעזר חברו, אך אין כח בחבירו לולא המנהיג העליון, ע"כ. ובזה רמז הרב 'מדרש תלפיות' הנזכר רמז הכתוב בירמיה⁶⁹: "ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומה' יסור לבו", שהוא כמשל העיוור כשאין לו דעת להבין שהכל המנהיג העליון, ובוטח באדם חבירו אשר שם זרועו על בשר כתפו להיות נסמך עליו, וסובר שהוא מנהיגו - ואינו כן, כי כולם נמשכים אחר הראשון שהוא מנהיגם, לכן ארור הוא, והנמשל מהבוטח באדם העוזרו ואינו משים נגד עיניו כי העוזרו תלוי בהקב"ה, ע"כ.

וכן כתב הרד"ק תהלים סימן קמ"ו⁷⁰: "אל תבטחו בנדיבים בכך אדם שאין לו תשועה", שאם יבטח באדם, ישים העיקר האל יתברך, שיתן בלב האדם הנדיב לעזרו. וכן כתב בכוונת הכתוב דאתאן עליה: "טוב לחסות בה'", על דרך שאמר ירמיה: "ארור הגבר אשר יבטח באדם וכו' ומה' יסור לבו", אלא אם יבטח באדם ישים העיקר בהש"ת שיתן בלב האדם הנדיב לעזרו, ע"כ.

כנראה שבא ליישב הקושי שלנו, שאין כוונת מבטוח מ"ם היתרון חלילה, אלא שהכוונה שאם יבטח באדם ישים העיקר בו ית"ש. **ובמדרש** שוחר טוב איתא, וזה לשונו: "טוב לחסות בה' מבטוח בנדיבים"⁷¹, שכן דוד הוא אומר⁷²: "אל תבטחו בנדיבים", ע"כ, והוא תמוה. והרב הגדול בעל 'בינה לעתים' דף כ"ב ראה ויתר דרו"ל דייקן, שאם כוונת הכתוב הוא כפי פשוטו, שיותר טוב הוא לחסות בה' ממה שהוא בנדיבים, יקשה, דמשמע שנכנסים בסוג אחד, אלא שהבטחון בה' הוא יותר טוב מהבטחון האחר. ונמצא שהבטחון בנדיבים אינו רע, כי אם טוב ויש לו מקום, וישתנה מבטחון ה' בפחות ויתר, וזה ודאי תכלית הביטול. ועוד, מילת "מבטוח" נראה מיותרת, שהיה מספיק לומר: 'טוב לחסות בה' מבנדיבים'. על כן אמרו, כי פירוש זה לא יעלה על לב לפרש בדברי דוד, ולא חשש שנבין כן מכוונתו, שהרי דוד המלך ע"ה הוא עצמו אמר מאמר מוחלט: "אל תבטחו בנדיבים", ששלל מכל וכל וסגר הפתח שלא נבטח כלל על הנדיבים, ואיך אפשר שיסתור הוא את עצמו.

אלא ודאי מכח דברים אלו סמך על המבין שלא יפרש כוונתו כאשר אמרנו, אלא הוא כפי דבריהם ז"ל בבראשית רבה פרשה צ'⁷³: ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר: מן אני של בשר ודם אתה למד אני של הקב"ה, מה אני של בשר ודם, על ידי שאמר פרעה הרשע ליוסף⁷⁴: "אני פרעה" היה לו כל הכבוד הזה, לכשיבוא אני של הקב"ה, "אני עשיתי ואני אשא"⁷⁵, על אחת כמה וכמה. נמצא שאנו למדים עצמות קיום הבטחתו ית' ממה שאנו רואים בבשר ודם, כי אם פרעה הרשע, עם היותו היום כאן ומחר בקבר, בשביל שאמר: "אני פרעה" הגדיל כל כך הכבוד ליוסף ע"ה, כל שכן הבטחתו יתברך. והם הם דברי דוד המלך ע"ה: "טוב לחסות בה'", דבר טוב והגון הוא לחסות בכל תוקף בו ית' ולקוות ממנו תועלת עצום ורב, ונאמר זה ממה שנמשך מהבטחון בנדיבים, כי כשיבטח האדם בהם

ד' תועלויות לאדם הנקבר בא"י

בו, ואין לך מידה טובה הימנה, כי כבר אמרו ז"ל¹²: קשה רימה למת כמחט בבשר החי. ואשריו למי שזכה לקבורת א"י שניצול מעונש זה. והגם כי כל דבריהם צדקו יחדיו שנאמרו ברוח הקודש, וחס לזרעא דישראל שלא להאמין בדבריהם, וכל דבריהם כנחלי אש, גם בעינינו ראינו נבלות מושלכות על הארץ, ואין שום רימה שולטת, עד שיתרקבו ויתבטלו ברוב הימים.

ובזה אמרו המפרשים בפירוש הפסוק¹³: "האוכלים למעדנים נשמו בחוצות האמונים עלי תולע חיבקו אשפתות". דהנה הרודפים אחר מאכלות ומעדנים שבחול, משום חיי שעה למלאות תאוותם, אוכלים בפיהם מה שאינם נמצאים בארצות החיים, כעניין אומרם¹⁴: מפני מה אין פירות גינוסר בירושלים וכו', "נשמו בחוצות" - לא ידעו אחריתם כי מיתתם יהיה בחול, ויענשו בנשיכת עקרבים ונחשים וכל רימה שולטים בו. אמנם המאמינים שקבורת א"י מצלת אותם מן התולעים, זהו: "האמונים עלי תולע חיבקו אשפתות", ועדיפא להו להבק אשפתות א"י משור אבוס ומעדי מלכים הנמצאים בחול, ע"כ. וכעת לא מצאתי איה מקום כבוד מאמרם ז"ל הנזכר¹⁵.

מתי א"י אינם חייבים אכילתם לקליפות ולכן אין בהם רימה

ועיין להרב 'חסד לאברהם' בעין הארץ דף מ"ג¹⁶ שכתב, דמתי שאר בני אדם¹⁷ בא"י אינם חייבים אל הקליפות ממה שניזונות¹⁸ ממעדי העולם, מפני שלא אכלו מדיליהן כלום, שהרי א"י מוונתיה ופירותיה תחת יד הקב"ה ורשותו הם. ולכן כאשר יבואו הקליפות לשאול אכילתם, ישיבון להם: וכי מדיליכון אכלנו ושתינו. אמנם נתחייבו בכליון של הגוף עפר, מחמת עוון אדם הראשון שלא נתרחקו ממנו, ונכנסו בעונש "כי עפר אתה ואל עפר תשוב"¹⁹, אבל מיד גופו כלה ונשמתו מתקדשת, ע"כ.

עפר א"י מכלה הבשר בחודש ימים

ועיין עוד להרב 'מעבר יבק' בחלק 'שפת אמת' פרק כ"ז, וזה לשונו: אמרו בוהר ויחי²⁰, כי ארץ נענן ומצרים מכלים הגוף בזמן קרוב יותר משאר ארצות. ואולי זה למצרים להיותה מצרנית לקדושה וכן הקליפה וכו'. והועד לי מפי הראייה, שעפר א"י מכלה בשר הגוף בזמן חודש ימים, כי הבשר, להיותו מעור הנחש, היא מכלה אותו במהרה להסיר טומאתו ממנה, למען יהיה העם היושב בה נשוא עוון. ואולי נטבע בה שתכלה כשיעור זה ולא פחות, ויהיה על פי מה

רימה ותולעה בו, וקשה רימה לבשר המת כמחט בבשר החי²¹, ועל זה כתיב²²: "אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל", והאבל הולך יחף בלי מנעלים; ואתם לא תעשו כך - הכו סנדלי ברגלאי ולא אהיה כאבל. וגם רמז שהוא כרגל בתוך המנעל, שאינו נושך אותו נחש ועקרב.

עוד תועלת ד', כי בקבור אותי בא"י, כאילו אתם נותנים לי על הדרך והאורה הישר לעלות נפשי למעלה, דרך ישר לעלות הנשמות, כי לנקבר בחול יש קליפות ומקטרגים וחתחתים בדרך, עכ"ל. ומה שכתב ארבעה תועליות בקבורת גוף האדם בא"י, הכוונה שמהתועליות לנקבר בא"י, יש מהם ארבעה מפורסמים.

ומה שכתב עוד: והשנית, שהמת בחול יש לו חיבוט הקבר, מה שאין כן במת בא"י שאין לנקבר בה חיבוט הקבר, ע"כ - עיין בפרק ג' דחיבוט הקבר, הביאו הרב 'ראשית חכמה' שער היראה פרק י"ב²³, ושם איתא בהאי לישנא: אבל אמרו רז"ל: הדר בא"י ומת בערב שבת²⁴, אינו רואה דין הקבר, ע"כ²⁵. ועיין עוד ב'שער הגלגולים' פרק כ"ג שכתב, וזה לשונו: ושמתני ממורי ז"ל, כי כל הנקבר בערב שבת אחר חמישה שעות ביום ושעה חמישית בכלל, אינו רואה חיבוט הקבר, כי קדושת שבת מפרדת הקליפות ממנו בלי צער חיבוט הקבר. וזה סוד "יום הששי" בה"א היתירה, כי מתחלת שעה חמישית של יום ששי ולמעלה כבר קדושת שבת מאירה אז, ע"כ.

הדר בא"י ומת בערב שבת ניצול מחיבוט הקבר

ובסוף הפרק²⁶ כתב עוד, וזה לשונו: מי שיש להם נר"ן שלמים מן הקליפות צריך שיתרקבו עצמותיהם ויאכלו את בשרם. וזה סוד רות וערפה, כי ערפה שבה אל עמה ואל אלוהיה²⁷. וזה סוד "הכסיל חובק את ידיו ואוכל את בשרו"²⁸, שהוא הרוח, ומכלין עצמם. וכדי להפריד מהם הנפש ההיא, לכן הוצרך עניין חיבוט הקבר, שהובטין אותם כדי להפריד מהם הנפש ההיא. ואפילו בא"י יש מעט מאלו, לפי שהנולדים בא"י מהם בא בפירוד, וכל זה תלוי כפי מעשה האדם אם לטוב אם לרע, ע"כ.

הטעם לחיבוט הקבר

ומה שכתב עוד: והתועלת הג', שהמת בחול תכף ומיד נעשים בו רימה ותולעה, ע"כ. כן בקודש חזיתי להרב החריף ז"ל בספר 'טוב ירושלים' שכתב, וזה לשונו: אמרו ז"ל²⁹, כי אחרי מות האדם אין שום רימה ותולעה שולטת

הנקבר בא"י ניצול מרימה ותולעה

2. שבת קנב, א. 3. איוב יד, כב. 4. מסכת חיבוט הקבר מובאת מלבד בראשית חכמה פרק יב, גם באוצר המדרשים חלק א דף צג, כמו כן הביאה ופירשה 'החסד לאברהם' מעיין חמישי נהר א-ו. 5. עי' כתובות קג, ב - 'מת בערב שבת - סימן יפה לו'. 6. מבאר 'החסד לאברהם' (מעיין חמישי נהר ג): "אפשר דאו או קאמר, או האי, או האי, כל אחד מהם מספקת - וזה הפירוש אינו, דאם כן בטלת דין קבר בא"י מכל וכל וזה אינו, אלא דוקא בא"י מפני קדושתה וילווה אל עניין זה קדושת היום, וכשהיו שניהם יחד יציל כיוון שקדש היום בא"י אין כח לחיצונים" וכו', ולקמן סימן קעד הובאו דבריו במילואם כפי שהעתיקם בספר 'טוב הארץ'. 7. בראשית א, לא. 8. ב'שער הגלגולים' שם. 9. רות א, טו. 10. קהלת ד, ה. 11. על הנקבר בא"י. 12. שבת קנב, א. 13. איכה ד, ה. 14. פסחים ת, ב - "אמר רבי אבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: מפני מה אין פירות גינוסר (מתוקן מאוד - רש"י) בירושלים - כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים: אלמלא לא עלינו אלא לאכול פירות גינוסר בירושלים - דיינו, נמצאת עליה שלא לשמה". 15. שאחרי מות האדם הנקבר בא"י אין שום רימה ותולעה שולטת בו. 16. מעיין שלישי נהר טו. 17. להבדיל ממעלת משובחי א"י שהביא שם, שמעלתם גדולה עוד יותר, שבשרם ישכון לבטח מפני שקדשו עצמם במותר להם, עיי"ש. 18. ב'חסד לאברהם' מהדורת זיו ע"פ כת"י נדפס 'ממה שניזוני', ונראה שזו הכוונה גם כאן, שאין הניזונים ממעדי העולם בא"י חייבים אל הקליפות, הניזונות בדרך כלל ממעדי העולם. 19. בראשית ג, יט. 20. רג, ב.

לרשתה⁶ - וודאי תאוות משה רבינו ע"ה בזה היה לדור בקביעות. ולזה שאל ר' שמלאי: מפני מה נתאווה משה רבינו ע"ה ליכנס לא"י. ומצינו לשון כניסה שהיא דירת קבע, כאומרם ז"ל⁷: אם נכנסים בניך לא"י הם מקבלים אלקותי, ולזה שאל: מפני מה נתאווה ליכנס לא"י באומרם "כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה וכו' ארץ חטה ושעורה"⁸ וכו', וכי לאכול מפריה היה צריך. ולזה משני: הרבה מצוות נצטוו ישראל וכו'. וכשראה שנגזרה גזירה שלא יכנס לארץ, התפלל על ראייה והעברה בעלמא, כאומרם "אעברה נא ואראה" וכו'.

וכן נראה מפירושו הרב 'עיון יעקב' בשמעתין, דפירש על פי הילקוט פרשת כי תשא⁹: "ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה"¹⁰ - וכי אפשר לילוד אשה להיות ארבעים יום בלא אכילה ובלא שתייה, אלא אזלא לקרתא אזל בנימוסיה, ופירש המדרש, דצריך לומר דמשה באמת נעשה במדרגת המלאך, ואם כן קשה למה אכל למטה. על זה מתרץ המדרש, דלכך אכל למטה, משום אול לקרתא הלך בנימוסו. ואם כן קשה, וכי לאכול מפריה הוא צריך, דהלא כל אכילתו לא היה רק להלון בנימוסו, כי היה במדרגת מלאך, לכן אין לחשוש גם כן משום צער גלגול מחילות וכדומה, כיוון שהיה בו קדושה יתירה, עכ"ל. הנה ממה שאמר 'לכן אין לחשוש משום צער גלגול מחילות וכדומה', נראה דמפרש כדכתיבנא, דכוונתו דמשה רבינו ע"ה לדור בקביעות וליקבר בה, ופשוט.

וראייתו להרב 'בן פדהצור' פרשת חיי שרה שתיריך קושיית הרב 'טירת כסף', שהקשה על מהרימ"ט¹¹ דכתב דאין מצווה בעליית א"י אלא על מנת לדור בה, וכמו שהעתקנו דבריו למעלה באות נ"ז - דאם כפי דבריו, אם כן, מאי האי דאמר משה רבינו ע"ה: "אעברה נא ואראה", ואמרו ז"ל, שכוונתו היה לעבור שם לשעה ולחזור ולהקבר בקברו המזומן לו מששת ימי בראשית וכו', ואם איתא דההולך לשם לא נאמר עליו "ורוח ההולכים בה"¹², מה זו שאלת משה רבינו ע"ה, ומה ירוויח בזה. אלא ודאי כוונת משה רבינו ע"ה בזה היה להרוויח חיי עולם הבא, ממה שאמר לו הקב"ה: "רב לך"¹³, ואמרו ז"ל¹⁴: יותר ממה שבקשת נתון לך, "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך"¹⁵, כנראה דכוונתו היה לילך שם בא"י כדי שיהיה מובטח לעולם הבא¹⁶, ע"כ.

וכתב על דבריו הללו הרב 'בן פדהצור', וזה לשונו: דשרי ליה מאריה, דאיך חשב על גדול אדונו, רבן של ישראל, דהיה מבקש לזכות לחיי עולם הבא, והלא ענין הרוואת

שאמרו בוהר פרשת ויקהל דף קצ"ט עמוד ב', שכל תלתין יומין אתדנו גופא ונפשא כחדא, ובגין כך אשתכחת נשמתא לתתא בארעא, כאתתא דיתבא לבר כל יומי מסאבותא, לבתר נשמתא סלקא וגופא אתבלי בארעא, ולכן תלתין יומין אינון לגיהוץ ולתספורת, ע"כ²¹.

ועל פי אמרי קדוש הרב 'חסד לאברהם', שבא"י אינם חייבים אל הקליפות ממה שניזונות ממעדני העולם, מפני שלא אכלו מדילהון כלום, אפשר לעניות דעתי לרמוז כוונת "ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וכו' ואכלת ושבעת"²² וכו' - דבחור"ל צריך שלא יתענג יותר מדאי, כי המותר יש בו אחיזה לקליפות, אבל בא"י אין לחוש. גם זהו כוונת הכתוב²³: "שכון ארץ ורעה אמונה והתענג על ה'", ופשוט²⁴.

קי"ח א"י. איתא בפרק קמא דסוטה¹: דרש ר' שמלאי: מפני מה נתאווה משה רבינו ליכנס לא"י, וכי לאכול מפריה היה צריך, או לשבוע מטובה היה צריך, אלא כך אמר משה רבינו: הרבה מצוות נצטוו ישראל שאינם מתקיימות אלא בארץ, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו על ידי. אמר לו הקב"ה: כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר, מעלה אני עליך כאילו עשיתם וכו', ע"כ. אמר הצעיר: לעניות דעתי נראה, דדרש ר' שמלאי לא קאי על פסוק: "אעברה נא ואראה", כפי מאמר רז"ל שהביא הרב 'טירת כסף' בפרשת ואתחנן, והעתקנו דבריו למעלה באות נ"ז, שכוונתו היה לעבור שם לשעה ולחזור ולהקבר בקברו המזומן לו מששת ימי בראשית, ועל זה אמר מילת "נא", לשעה, יעו"ש - דאיך יצויר בשכל, שבשעה מועטת כזו יכול לקיים מצוות הארץ - תרומות ומעשרות, לקט, שכחה ופאה, שמיטין ויובלות וכיוצא. אלא דמצינו ראינו כמה פעמים במשנה תורה כתובים, הם המדברים מתאוות ותקוות רבן של נביאים, משה רבינו ע"ה, לארץ הקדושה, באומרם בפרשת עקב²: "כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה", כלומר ולא אני, וכמו שהעתקנו למעלה³ בשם ה"ילקוט חדש", דהא דאמר משה רבינו ע"ה: "כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה", ולא אמר 'ה' אלקינו', הטעם דכל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחור"ל דומה כמי שאין לו אלוה⁴, ולכן אמר משה רבינו ע"ה כן לאותם העתידים ליכנס לארץ, ולא אמר אלקינו. ומדברי הרב 'עיר דוד' שהעתקנו שם מוכח, שאלו הפסוקים אמרם משה קודם תפילתו "אעברה נא ואראה", יעו"ש. וכן כמה כתובים הם מלאים מזה - "כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה"⁵ וכו', "והארץ אשר אתם עוברים שמה

בא"י אין לחוש מאחזית הקליפות בתענוגותיו

כוונת משה בבקשתו להכנס לא"י ובבקשתו 'אעברה נא ואראה'

אעברה נא - לשעה, להרוויח חיי עולם הבא

אעברה נא - לשעה, לקיים מצוות התלויות בארץ

21. עיין עוד לעיל סימן עא. 22. דברים ת, ט-י. 23. תהלים לו, ג. 24. עיין עוד לקמן סימן תקצט ותיז. **קי"ח** 1. יד, א. 2. דברים ח, ז. 3. סימן ע. 4. כתובות קי, ב. 5. דברים ז, א. 6. שם יא, יא. 7. בראשית רבה פרשה מו, ט. 8. דברים ח, ז-ח. 9. שם לא מצאתיו והוא בשמות רבה פרשה מז, ה. 10. שמות כד, יח. 11. חלק ב' יו"ד סימן כח. 12. ישעיה מב, ה ודרשו בכתובות קיא, א - "ורוח ההולכים בה" - א"ר ירמיה בר אבא א"ר יוחנן: כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן העולם הבא". 13. דברים ג, כו. 14. ספרי במדבר אות קלה. 15. תהלים לא, כ. 16. דעת הט"רת כסף אינה כמהרימ"ט, אלא כל שעלה והלך ד' אמות בא"י, אפילו שהיה על מנת לחזור, מובטח לו שהוא בן עולם הבא.

ולפי הבנת הרב 'טירת כסף' בדעת הגאון מהרימ"ט, לא סליק תירוץ הרב 'בן פדהצור' דכוונת משה רבינו ע"ה היה כדי לקיים מצוות התלויות בארץ, דאי הכי הווה ליה עליית ארץ ישראל גופיה ענף מצווה מהאי טעמא גופיה, בשביל מצוות התלויות בארץ. גם מה שתירץ הרב 'בן פדהצור' קושיא שניה, שהקשה מההיא דעולא, דאמרו עליו דהווה רגיל למיסק לא"י נח נפשיה בחו"ל וכו'²², ואם באמת העולה על מנת לחזור אין לו ריווח, מה יענה לעולא וכו', ע"כ. וכתב על זה, דלא קשה מידי, דאיתא דהווה סליק ללמוד תורה או ללמד או לקיים מצוות התלויות בארץ, כגון תרומות ומעשרות וכיוצא, ולא משום לזכות לחיי העולם הבא, ע"כ. גם תירוץ זה לא יעלה ארוכה לפי דעתו מטעמא דכתיבנא, דאי הכי העלייה גופיה ענף מצווה תקרא, ולא רשות כדעת הגאון ז"ל.

להרמב"ם בפירוש המשנה, על מה ששינוי¹⁷: רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות - אמר מר, דכל העושה מצווה אחת ממצוות ה' בכל דקדוקיה ופרטיה זוכה לחיי עולם הבא. ומי לנו גדול ממושה שקיים כל המצוות בדקדוקיהם ופרטותיהם, ובחיים חיינו עלה לשמים וירד, ואיך יתכן לומר דמה שביקש משה רבינו ע"ה הוא לזכות לחיי עולם הבא, הא ודאי לא ניתן לאמר לכל.

ומה שביקש, כבר אמרו בסוטה פרק קמא¹⁸: דרש ר' שמלאי: מפני מה נתאוה משה רבינו ע"ה ליכנס לא"י, וכי לאכול מפריה הוא צריך, אלא כך אמר: הרבה מצוות נצטוו ישראל ואינם מתקיימות אלא בארץ, אכנס אני לארץ שיהיו מתקיימות על ידי. אמר לו הקב"ה: כלום אתה מבקש אלא ליטול שכר, מעלה אני עליך כאלו עשיתם. הרי לך דהיה טעמו ליכנס בשביל מצוות התלויות בארץ, ומה שאמר "אעברה נא" לשעה, היינו לאפוקי דירה וקבורה, וברור, עכ"ל.

ואנא דאמרי דהרב 'טירת כסף' הבין בדעת הגאון מהרימ"ט ז"ל, דעליית ארץ ישראל על מנת לחזור ליכא לא ענף ולא סרך מצווה כלל אלא רשות לגמרי, וכמו שכן הבין בדעתו הרב 'זרע אברהם' חלק א' יו"ד דף נ"ו עמוד ד' שהקשה על דבריו, וזה לשונו: ותו, דמדברי הרא"ש אלו מוכח דמצווה קעביד, דאי ליכא מצווה, התרה למה, אטו מי שאמר לילך למקום אחד מי חייל עליה נדרא להצריכו התרה, ואי נימא וכו', ע"כ.

וכיוון שכן, דאין ענף ולא סרך מצווה, משום הכי רמי ומקשה מתפילת משה רבינו ע"ה, דאם איתא דהיא רשות לגמרי, מה זו שאלת משה רבינו ע"ה, ומה ירוויח, אלא ודאי דעלייה גופה היא מצווה, שבאמצעותה יכול להשיג תועלות. ועל זה אמרו¹⁹: כל המהלך ד' אמות בא"י מובטח לו שהוא בן העולם הבא. ועל זה היה מתפלל ומתחנן משה רבינו ע"ה, להרוויח זו המצווה שעל ידה יכול להשיג כמה תועלות טובות. וזו היא דנקט בתחילת דבריו, 'להרוויח חיי עולם הבא', על דרך "אוהב כסף לא ישבע כסף"²⁰, שדרשו רז"ל²¹: אוהב מצוות לא ישבע מצוות. ומה שאמר בסוף דבריו 'כדי שיהיה מובטח לו העולם הבא', הכוונה כמו שפירשתי, להיות לו הרווחה גם בזו המצווה.

וכן נראה ממה שכתב עוד, וזה לשונו: וכן נראה שהעלייה לשם, אפילו על מנת לחזור, ודאי דהוי הרווחה גדולה וכו', עכ"ל.

אעברה נא - לשעה, לשם ראיית המקדש

הטירת כסף' בדעת המהרימ"ט - עלייה ע"מ לחזור אינה מצווה כלל

איברא דלפי הבנתו זאת בדעת הגאון ז"ל, תירצתי לפי עניות דעתי מה דתירצתי²³, דתפילת משה רבינו ע"ה היא לענין ראיית המקדש, וחילקתי בין עליית ירושלים לשאר א"י. דלא מצינא לתרוצי דתפילת משה רבינו ע"ה באומרו "אעברה נא" לשעה ואחזור, כמו שאמרו חז"ל, היינו כדרש ר' שמלאי - חדא, דמצוות התלויות לא יצוייר בשכל שיתקיימו לשעה, ומה שתירץ הרב 'בן פדהצור', דהיינו לאפוקי דירה וקבורה, הוא דוחק גדול בפירוש מילת 'שעה'.

ועוד דעדיין תיקשי, דלפי זה תהוי עליית א"י ענף מצווה מהאי טעמא גופיה.

ומשום הכי הוכרחתי לפרש, דמאמר רבי שמלאי לא קאי על פסוק "אעברה נא", אלא על פי חפצו ורצונו שהיה רוצה לדור וליקבר בה, ומאמר "אעברה נא" לשעה, קאי על עליית ירושלים לחוד, ולעולם עליית שאר ארץ ישראל רשות. כל זה הוא על פי יסוד הרב 'טירת כסף' והנחתו בדברי הגאון מהרימ"ט, דעליית א"י על מנת לחזור היא רשות.

ועתה האמת אגיד, דדקדקתי בדברי קודשו של הגאון²⁴, ומצאתי דענף וסרך מצווה איכא, דזה לשונו שם בתשובה: משמע לי דטעמו של הרא"ש בתשובה²⁵, שהשווה דבר זה כשאר דברי הרשות, היינו משום דנדר זה שנדר לעלות אין בו מצווה, שאין עיקר המצווה בעלייה אלא בישיבה והדירה שמה, כמו שהביא הרמב"ן ז"ל²⁶, אבל מי שעולה לראותה

הטירת כסף' - לשיטתו - עלייה ע"מ לחזור היא מצווה

שער החצר בדעת המהרימ"ט - עלייה ע"מ לחזור היא ענף מצווה

17. אבות פ"ו מ"א. 18. יד, א. 19. כתובות קיא, א. 20. קהלת ה, ט. 21. ויקרא רבה פרשה כב, ב. 22. כתובות קיא, א - "עולא הוה רגיל דהוה סליק לארץ ישראל, נח נפשיה בחוץ לארץ, אתו אמרו ליה לרבי אלעזר, אמה: אנת עולא (עמוס ז, יז) 'על אדמה טמאה תמות': אמרו לו: ארונו בא, אמר להם: אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה". 23. לעיל בסימן נז, עיי"ש בהרחבה. 24. המהרימ"ט. 25. סוף כלל י"ב - הובאו דבריו לעיל סימן נז. 26. במדבר לג, נג - "והורשתם את הארץ וישבתם בה" - על דעתי זו מצות עשה היא, יצוה אותם שישבו בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם, ולא ימאסו בנחלת ה'. ואילו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשור וזולתן ולהתישב שם, יעברו על מצות ה'. ומה שהפליגו רבותינו (כתובות קי, ב) במצות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה, וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האישי, בכאן נצטוינו במצוה הזו, כי הכתוב הזה היא מצות עשה".

אלך לא"י, ולכך צריך התרה - הרי יישוב על דברי מהרימ"ט הללו כבר קדמו הרב הגדול כמהור"ר ישראל זאבי מר שנינו דהרב 'זרע אברהם', באותה תשובה עצמה, והרב 'זרע אברהם' שם בתשובה הרבה להשיב על יישוב זה, איך לא נשא על דל שפתיו תשובת הרב הנזכר באותו פרק באותו מקום. ואם נאמר דפירוש נדר ללכת אינו באיסור חפצא, אלא שאמר הרי עלי ללכת וכו', או הריני מקבל ללכת, על זה קא מוטיב שפיר הרב 'זרע אברהם', דבשלמא אם עליית א"י מצווה משום הכי מתחייב בלשון זה, דדברים של מצווה מתקיימים בדיבור לבד, אבל אם אין העלייה מצווה, נעשה כמי שאומר הרי עלי לילך למקום פלוני, דאין צריך התרה, ומאי משני שנדר ללכת לא"י ובעי התרה.

ועיקר התיורן בזה הוא כמו שחילק לבסוף, דיש הפרש בין מצווה לענף מצווה, ולעולם בלי איסור חפצא אלא סתם הרי עלי וכו', ועם כל זה, הן הן הדברים הנקנים באמירה, דעל כל פנים סרך מצווה איכא, ואפילו הכי מתירין שלא מדוחק, דיש חילוק בין מצווה וכו'.

ועוד ראיתי להרב 'בן פדהצור' שם, שפירש מאמר רבי שמלאי על דעת מהרימ"ט ז"ל, דסבירא ליה דליכא מצווה בעלייה, ולזה שואל: מפני מה נתאוה משה רבינו ע"ה, מאחר דאין מצווה. ומשני: לעולם דליכא מצווה ונתאוה משום מצוות התלויות בארץ, ע"כ. ורצונו לומר כדארמין, דליכא מצווה מפורסמת, אבל ענף מצווה וסרך מצווה איכא, משום שבאמצעותה יכול לקיים כמה מצוות.

עוד כתב, דלסברת האומרים דאיכא מצווה בעלייה לבד, יש לפרש הנקט רבי שמלאי בהאי לישנא 'מפני מה', כלומר על איזה מצווה נתאוה משה ליכנס. דכל מקום שאומר 'מפני מה', איירי ביש לפניו ב' דרכים, ומבטיח ליה על איזה מהם. וזה שאמר 'מפני מה נתאוה', אי משום עליית א"י או מפני מצוות התלויות בארץ. ומשני: משום מצוות התלויות בארץ.

ומה שאמר הרב 'טירת כסף', שאמרו רז"ל שכוונתו לעמוד שם לשעה ולחזור לקברו המזומן לו מימי בראשית, יסברו כמאן דסבירא ליה דאף בעלייה לבד איכא מצווה, ולא משום מה שכתב הרב דהוי לזכות לחיי העולם הבא, דזוכה ועומד היה, אלא דסבירא ליה דגם בעלייה לבד איכא מצווה, ורצה ליזכות ולהרבות מצווה יתירה, לקיים מצווה לעלות לא"י דאיכא נמי מצווה, ע"כ.

ואנכי לא הבינותי, דלפי זה קשה להרב מהרימ"ט מבי תרי"ג - ממדרש רבי שמלאי וממאמר שהביא הרב 'טירת כסף' שכוונתו לחזור וכו', לפי פירושו בדברי רבי שמלאי לב' הצדדים, אם כן אינם חולקים המדרשים, ולעולם דסבירא ליה דמצווה לעלות. ועוד, מי דחקו לפרש דמאמר

על דעת לחזור, לא מצינו בזה מצווה מפורסמת. ואפילו תימא שזכות הוא לו ממה שאמרו²⁷: כל המהלך ד' אמות בא"י מובטח לו שהוא בן העולם הבא, מכל מקום מצוות עשה ליכא. ועוד היא מתפרשו בנקבר שם אלא שלא הספיק לדור ולישב בה, דהכי משמע רישיה דקרא וכו'.

הנה ממה שכתב 'לא מצינו מצווה מפורסמת', גם ממה שכתב 'מצוות עשה ליכא', מוכח דענף מצווה איכא בלי ספק. גם ממה שכתב 'ועוד היא מתפרשו' וכו', כוונתו היא דאפילו אם תימצא לומר דמוכח מההיא דמצוות עשה איכא, היינו בנקבר שם, אבל נידון דידן מצוות עשה ליכא, ולעולם דענף וסרך מצווה איכא, זו היא ודאי כוונת הגאון בלי ספק.

וכן בקודש חזיתי להרב גאון עוזנו בספרו 'יוסף אומין' סימן נ"ב, שהשיב על מה שהקשה הרב 'זרע אברהם' בתשובה על פירושו של מהרימ"ט, דמדברי הרא"ש מוכח דמצווה קא עביד, דאי ליכא מצווה - התרה למה, אטו מי שאמר לילך למקום אחד מי חייל נדרא עליה להצריכו התרה. ואי נימא דכוונת מהרימ"ט לחלק בין מצווה רבה למצווה זוטא, סוף סוף תקשי ליה דאיך התייר הרא"ש לישאל על נדרו שלא מדוחק, מאן פליג ליה בין מצווה זוטא למצווה רבה, אטו הנודר לתת פרוטה לצדקה לא מקרי נודר לדבר מצווה, ע"כ.

וכתב על דבריו אלו, דלא הבין דבריו, דמה שאמר 'דאי ליכא מצווה - התרה למה, אטו מי שאמר לילך למקום אחד' וכו' - תם אני לא אדע, דנדרי הרשות צריכים התרה, ואי נדר כדון לילך למקום אחד, התרה בעי. אך אם אמר לחוד ולא נדר, לא בעי התרה. והרא"ש איירי שנדר ללכת ובעי התרה. ומה שכתב, דאי כוונת מהרימ"ט לחלק בין מצווה רבה למצווה וכו', אטו הנודר לתת פרוטה וכו' - יש להשיב, דנודר לצדקה מצווה הוא ודאי. והחילוק שיש לחלק הוא בסגנון זה, דיש הפרש בין מצווה לענף מצווה וסרך מצווה, וכשהנדר למצווה, אין נשאלין אלא מדוחק, אבל לעלות לא"י ולחזור, סרך מצווה הוא, ובוה מתירין, וזה לא יכחיש מהרימ"ט דסרך מצווה הוא, אבל לא מיקרי מצווה זוטא אלא הוא סרך מצווה, ע"כ.

הנה מפורש יוצא מדבריו כדארמין. ומעתה אין אנו צריכים לפרש תפילת משה רבינו ע"ה על ירושלים והמקדש, כי אם לכל ארץ ישראל בכללות, כיוון דהיא ענף וסרך מצווה כדארמין, וברור.

אמנם בדברי גאון עוזנו נתקשיתי טובא, שכתב: והרא"ש איירי שנדר ללכת לא"י ובעי התרה, ע"כ. וקשה לי, ממה נפשך, אם פירוש שנדר ללכת, היינו נדר ממש האמור בקרא, דאסר חפצא עליה ואמר: הרי ככר זה עלי אם לא

'אעברה נאי' - לשעה, לענין כל א"י

הנודר ללכת לא"י מתי הוי נדרי מצווה

והרב 'אגדת אליהו' חלק א' בפירושו שם כתב ג' טעמים לזה, דמדון ומסברא מתי א"י יהיו חיים תחילה - דאם לא כן, מאי עדיפות יהיה למתי א"י מאותם שמתו בארצות העמים מלאות גילולים. ועוד, למתי א"י שמסרו נשמתם בחיק אמותם, אם כן מוכרח דלחלוק כבוד למעלת א"י שיהיו מתי קודם מתי חו"ל; אי נמי, מלך בשר ודם חולק כבוד לקרובים אליו מהרחוקים ממנו, כך מתי א"י נקראים קרובים אליו ית', שישבו בירושלים, רצונו לומר בא"י, דלא וזה שכינה מכותל מערבי¹², ומתו בהיכל מלך, לכן בדין הוא להחיותם תחילה. גם יתכן לומר, מתי א"י חיים תחילה לכבוד הצדיקים שמתו בחו"ל, דכשבאים בגלגול מחילות לא"י ושם מקבלים נשמתם, שיצאו מתי א"י להקביל פניהם, כאדם חשוב הבא לעיר שיוצאים להקביל פניו כל גדולי העיר, והוא דרך מעלה וכבוד, ע"כ.

ואפשר להסמיק זה בפסוק¹³: "הלא אתה תשוב תחיינו ועמך ישמחו בך", כלפי מה שכתבתי למעלה¹⁴ דזה הפסוק על בני א"י נאמר, יעו"ש, זה אומר: "הלא אתה תשוב תחיינו" תחילה, ונתן טעם לזה - "ועמך ישמחו בך", היינו צדיקים שמתו בחו"ל, להקביל פניהם דרך מעלה וכבוד והוא שמחה להם.

ק"י א"י. והרב מהר"ש יפה שם¹ כתב בטעם שנקראת א"י 'ארצות החיים', אהיה דאיתא התם²: ר' אלעזר אמר: דברים בגו³, אמר רבי חנניה: דברים בגו, ר' יהושע בן לוי אמר: דברים בגו. מהו דברים בגו - רשב"ל אמר: "אתהלך לפני ה' בארצות החיים"⁴ וכו', דהכוונה היא, דסוד יש בדבר. ויתכן דר' אלעזר ורבי חנניה ור' יהושע בן לוי נמי ידעי ליה, ולא פירשו לפי שאין ההיקש מחייבו, ורשב"ל פירשו מכה הכתוב. וענין הסוד הוא מה שכתב רשב"ל גופיה בשם בר קפרא⁵, שמתו א"י חיים תחילה.

ויתכן שהסוד הוא, שהנפש בהפרדה מהגוף בהיותה בא"י, עולה למעלה למכון שבתה דרך ישרה, לפי שמקום הנשמות הטהורות תחת כסא הכבוד, שהוא מכוון כנגד א"י. וכן בהיותה עולה ויורדת לקברה כל י"ב חודש, תבוא בנקל; מה שאין כן בהקברה בחו"ל, תצטרך לבוא באורחות עקלקלות, ולעבור במקום טומאה לסטרא דשמאלא. והיינו "אתהלך לפני ה' בארצות החיים" סתם, שתהיה הליכתו לפני ה' נאותה בארצות החיים. ומכל מקום הביא דברי בר קפרא דיהיב טעמא

שכוונתו לעמוד לשעה ולחזור סבירא ליה דאף בעלייה לבד איכא מצווה, דהרי פירש למעלה דכוונת משה רבינו ע"ה באומר "אעברה נא" כדי לקיים מצוות התלויות בארץ, ומה שאמר "אעברה נא" לשעה - לאפוקי דירה וקבורה.

ואולי אפשר לפרש דבריו בסגנון זה, והיינו לפי מה שכתב הרב 'טירת כסף' שאמרו רז"ל שכוונתו לעמוד לשעה ולחזור, והוכיח מזה דעלייה גופיה היא מצווה, עם כל זה לאו משום מה שכתב הרב, דהוי לזכות לחיי העולם הבא. כלומר, לדידי לא קשה, דהמאמר יסבור דאין בעלייה מצווה אלא ענף מצווה משום מצוות התלויות בארץ וכדכתיבנא, והאי דנקיט לשעה - לאפוקי דירה וקבורה, אלא אפילו לדעת הרב 'טירת כסף', דהוכיח מזה דיסבור בעל המאמר דמצווה, לאו משום מה שכתב דהוי לזכות לחיי העולם הבא, ודו"ק בדבריו ותמצא שנראה שכוונתו כמו שכתבתי.

קי"ט א"י. נקראת 'ארצות החיים'. טעם לזה אשכחן בירושלמי פרק ט' דכלאים¹: ר"ש בן לקיש אמר: "אתהלך לפני ה' בארצות החיים"² - והלא אין ארצות החיים אלא צור וחברותיה וקיסרין וחברותיה, תמן זולא תמן שובעא. רשב"ל בשם בר קפרא: ארץ שמתיה חיים תחילה לימות המשיח, ומה טעם - "נותן נשמה לעם עליה"³. אלא מעתה רבותינו שבגולה הפסידו - א"ר סימאי: מחליד⁴ הקב"ה לפנייהם את הארץ, והן מתגלגלין כנודות, וכיוון שהן מגיעין לא"י נפשם חוזרות עליהן, ומה טעם - 'והנחתי אתכם על אדמת ישראל ונתתי רוחי בכם וחיייתם'⁵, ע"כ.

וטעם שמתיה חיים תחילה, עיין שם במהר"ש יפה⁶ שכתב בשם הרב 'עין יעקב'⁷: לפי שא"י היתה ראשונה בבריאת העולם, כמו שאמרו פרק הוציאו לו⁸ גבי "מציון מכלל יופי"⁹, וגם כן בענין השגחתו ית' בעולם השפל היא קודמת, שנאמר¹⁰: "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה", ימשך מזה שראוי שתהיה ראשונה בנס זה הנפלא.

ולא זו הדרך, כי הדבר מבואר שמאחר שלא תינתן הנשמה אלא על א"י, עד שהנקברים בחו"ל צריכים להתגלגל כנודות, כדאיתא לעיל ובבראשית רבה¹¹, יתחייב מזה שהנקברים בה חיים תחילה קודם שיבואו הנקברים משאר דוכתי, ע"כ.

א"י נקראת 'ארץ החיים' - שמתיה חיים תחילה

טעם שמתיה חיים תחילה לימות המשיח

קיט 1. הלכה ג. 2. תהלים קטז, ט. 3. ישעיה מב, ה. 4. "מחליד - נוקב לפנייהם את הארץ ועושה להן מחילות תחת הקרקע" (פני משה). 5. ע"פ יחזקאל לו, יב-יד - "הנה אני פתח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי ונבאתי אתכם אל אדמת ישראל; וכו' ונתתי רוחי בכם וחייתם ונתחתי אתכם על אדמתכם וידעתיכם כי אני ה' דפנתתי ופעשיתי נאם ה'". 6. בספר 'יפה מראה'. 7. בפירושו 'פירוש הכותב' לעין יעקב' כלאים פ"ט סימן כו. 8. יומא נד, ב - "חכמים אומרים: מציון נברא (העולם), שנאמר (תהלים נ, א) 'מומור לאסף אל אלהים ה', ואומר (שם ב) 'מציון מכלל יפי' - ממנו מוכלל יפי של עולם". 9. תהלים נ, ב. 10. דברים יא, יב. 11. פרשה צו, ה. 12. זוהר שמות ה, ב. 13. תהלים פה, ז. 14. סימן טו. **קכ** 1. ירושלמי כלאים פ"ט ה"ג. 2. בתשובה לשאלת הירושלמי, מדוע יעקב אבינו חפץ להקבר בארץ ישראל, הרי יודע היה בעצמו שצדיק הוא ולא נזקק לזכות א"י, ו"כל הן דהוא מה הוא מנכ" (פירוש: כל היכן שהוא קבור מה הוא מפסיד ומה אכפת ליה). ועיין בבראשית רבה פרשה צו, ה שמובאים דברים אלו בתשובה לשאלה כללית יותר: "למה כל האבות תובעין ומחבבין קבורת א"י". 3. פירוש: "יש כאן דברים מסותרים בדבר זה וצריך לתת להם לב" (רש"י כתובות קיא, א). 4. תהלים קטז, ט. 5. ירושלמי כתובות פ"ב ה"ג.

סוד 'ארץ החיים' - שמתיה חיים תחילה

מעלות המת והנקבר בא"י

בא"י, אף דנקרא מת בעת הפרדת הנפש מן הגוף, סוף סוף בהקברו בא"י אינם נקראים עצמותיו פגרים מתים. ובוזה פירש מאמרם ז"ל בכתובות¹⁰: עולא הוה רגיל דהוה סליק לא"י, נח נפשיה בחו"ל, אתו אמרו ליה לר' אלעזר, אמר: אנת עולא על אדמה טמאה תמות. אמרו ליה: ארונו בא. אמר להם: אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו אחר מיתה, ע"כ. דכשאמרו לו שעולא מת בחו"ל חשש שמא יקברו אותו בחו"ל, וזה אומר: על אדמה טמאה תמות, כוונתו היה להספידו ולהגדיל המדורה, שלאדם גדול כזה אירע לו שני מיתות - הן המיתה עצמה שהוא הפרדת הנפש מהגוף, על היותה בחו"ל שיש לה טורח גדול עד בואה למכון שבתה, והן על מיתת העצמות שהיא עתידה לבוא. אך השומעים הבינו שכוונתו היה, שסבר שלא היה נקבר בא"י, ולזה אמרו לו: ארונו בא ואל יצטער. וכששמע דבריהם שאמרו לו ארונו בא, אזי פירש להם דבריו, שאינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה. וכוונתו, דכשקולטתו לאחר מיתה, דהיינו שנקבר שם¹¹ ומת בחו"ל, אף דנמלט ממיתה העתידה, שהיא מיתת העצמות, מכל מקום ראוי להספידו בשביל טורח הנפש בהפרדה מהגוף, ע"כ.

ונראה לעניות דעתי דזהו רמז הכתוב¹²: "ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי", דיעקב אבינו נצנצה בו רוח הקודש שימות במצרים ויקבר בא"י, ואז לא יש לו כי אם מיתה אחת שהיא הפרדת הנפש מהגוף. הגם שאמרו בזוהר הקדוש¹³ טעם על יעקב שמת בחו"ל, הוא לא היה מחזיק עצמו לזו המדרגה, כי "יאחז צדיק דרכו"¹⁴ כמידתו לכל רוח¹⁵ - "ויירא יעקב מאד וייצר"¹⁶ וכו'. וזהו "אמותה הפעם" - לא יש לי כי אם מיתה אחת "אחרי ראותי את פניך כי עודך חי", דיש ספק בידך להעלות אותי ולקבור אותי עם אבותי.

ואפשר דזה רמז הכתוב תהלים סימן נ"ז¹⁷: "עלי אלקים נדריך אשלם תודות לך, כי הצלת נפשי ממות הלא רגלי מדחי, להתהלך לפני אלקים באור החיים". דאדוננו דוד לו ידע וצפה והביט ברוח הקודש שבארץ החיים שם תהיה מיתתו וקבורתו, ובוזה ניצול משתים האמורות - הן בשעת הפרדת הנפש מהגוף, הן בחזרתה לקבר תוך י"ב חודש, שלא תצטרך לבוא באורחות עקלקלות מדחי אל דחי. ובא ליתן תודות לה' על זה, וזה אומר: "עלי אלקים נדריך אשלם תודות לך, כי הצלת נפשי ממות", שהוא בעת הפרדת הנפש מהגוף שלא תקרא מיתה, ועוד בה, "הלא רגלי מדחי", שבחזרת הנפש תוך י"ב חודש לא יהיה נידח עוד, וזהו "להתהלך לפני אלקים באור החיים", דכיון שהיא

אחרינא להקרא א"י ארצות החיים, דהיינו שמתיה חיים תחילה, ע"כ.

והרב 'צעיר רדס' המחובר עם 'אבני השוהם' דף כ"ד העתיק דברי מהר"ש יפה הללו בשם הרב 'פאת נגב' בשם חכמי האמת, וצייד בדבריהם כמה שאמרו 'מה שאין כן בהקברו בחו"ל', דאינו רוצה לומר, שאם נקבר בא"י, אף דמת בחו"ל, נמלט משתים רעות האמורות, דהא במותו בחו"ל, אפילו דנקבר בא"י, כשמת, הפרדת הנפש מהגוף לא מצאה מנוח לילך בדרך ישרה למכון שבתה, לפי שחו"ל אינו מכוון תחת כסא הכבוד; אלא כוונתם הוא אחד משני פנים - אם נאמר דאומרים 'בהקברו', הוא כשנקבר בחו"ל ומת גם כן בחו"ל, אזי יש לנשמה יסורין הרבה בהפרדה מן הגוף, על לכתה למקום שבתה, הן בחזרתה לקברה תוך י"ב חודש, שצריכה לבוא במקום טומאה, מה שאין כן בהקברו בא"י ומת גם כן שם, דאזי נמלט משניהם. או נאמר, באומרים 'בהקברו בחו"ל' הוא לומר, שאם נקבר בא"י ומת בחו"ל, אזי נמלט מרעה השנייה שהיא חזרתה לקבר תוך י"ב חודש, שתוכל לבוא בנקל בלתי שום מכשול מטומאה כלל, אך אמנם להמלט משניהם צריך שימות ויקבר בא"י. וזה הצד נראה יותר מפורש ויצא מדבריהם, אף דלשני הצדדים שכתבנו אין הפרש ככוונת דבריהם כלל, באופן דיש עליו למי שמת בא"י ונקבר שם, יותר ממי שמת בחו"ל ונקבר בא"י, דאילו המת בחו"ל ונקבר בא"י, אפילו דמצאה הנשמה מנוח בחזרתה לקבר תוך י"ב חודש, סוף סוף עברו עליה המים הזדוניים למצוא דרך למכון שבתה כאמור, מה שאין כן כשמת בא"י ונקבר גם כן שם, דאזי נמלט משניהם, ואין לנשמה שום מכשול, לא בהפרדת הגוף ולא בחזרתה לקבר.

עוד כתב בשם הרב 'נזר הקודש' בשם חכמי האמת, על מה שאומר הפסוק⁷: "ונחף ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ", שזה נאמר על רוח החיוני הנשאר בקבר, הנקרא 'הבלא הגרמי', שיורד תמיד שפע טל העליון וכו', כי לולי זה הם כפגרים מתים וכו', אלא שאין זה אלא בא"י המכוונת כלפי ארץ החיים העליונה שמשם יורד השפע, אבל על חו"ל נאמר⁸: "ארץ ציה" וכו', ולכן עצמות הקבורים שם הם פגרים מתים.

ומהאי טעמא מי שמת בחו"ל ונקבר שם, שתי מיתות יש בידו, שמלבד המיתה שנפרדה הנפש מן הגוף, עוד מת שנית בקבר מצד עצמותיו שהם כפגרים מתים, מה שאין כן בא"י.

ונראה דאומרים 'עצמות הקבורים שם הם כפגרים מתים', הוא דוקא כשמת ונקבר בחו"ל, אבל כשמת בחו"ל ונקבר

המת בחו"ל ונקבר בא"י

עצמות הנקבר בא"י אינם פגרים מתים כנקבר בחו"ל

המת ונקבר בחו"ל יש בידו שתי מיתות

6. עיין עוד לקמן סימן תנד. 7. ישעיה נח, יא. 8. יואל ב, כ. 9. כדאמר בבראשית רבה שם: "ר' חנינא אמר מי שמת בחו"ל ונקבר שם שתי מיתות יש בידו, שכך כתיב (ירמיה כ, ו) וזאתה פשחור וכל יושבי ביתך תלכו בשבי ושם תמות ושמה תקבר", הוי יש בידו שתי מיתות. 10. קיא, א. 11. בארץ ישראל. 12. בראשית מו, ל. 13. ויחי ריב, ב. 14. איוב יז, ט. 15. לשון מושאלת מהמשנה פסחים פ"ט מ"ב, וכוונתו שכך היתה מידתו של יעקב בכל עניין. 16. בראשית לב, ח ודרשו חז"ל בסנהדרין צח, ב: "שהיה מתיירא שמא יגרום החטא". 17. פס' יג-יד.

בא"י, עולה למעלה למכון שבתה דרך ישרה, ופשוט.

קכ"א

א"י. והרב 'לקוט דוד' פרשת ואתחנן בשם הרב 'שפתי כהן' פירש, כי חו"ל היא תחת ממשלת השרים שהם מתחלפים ומתים, ועל כן המת בחו"ל היא מיתה ודאית. וזה שאמר משה רבינו ע"ה: "כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר את הירדן"; מה שאין כן א"י שהיא תחת הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם, לכך נקראת 'ארץ החיים', ע"כ. וזהו גם כן שאמר יעקב אבינו ע"ה: "אמותה הפעם" והרי הוא כמבואר.

ארץ החיים -
היא תחת
ממשלת ה'
שהוא חי
וקיים

קכ"ז

א"י. אי נמו, כתיב: "למען ירבו ימיכם וימיו בניכם על האדמה", לכך נקראת 'ארץ החיים' שמאריכה החיים לאדם.²

ארץ החיים -
שמאריכה
חיי האדם

קכ"ח

א"י. ואשר אני אחזה לי לעניות דעתי בטעם שנקראת א"י 'ארץ החיים', בהקדם מה דאיתא באבות דרבי נתן: עשרה דברים נקראו 'חיים': הקב"ה, שנאמר: "אלקים חיים", תורה, שנאמר: "עץ חיים היא למחזיקים בה", ישראל, שנאמר: "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום", חכמים נקראו 'חיים', שנאמר: "תורת חכם מקור חיים", צדיקים נקראו 'חיים', שנאמר: "פרי צדיק עץ חיים", גן עדן נקרא 'חיים', שנאמר: "ועץ החיים בתוך הגן", א"י נקראת 'חיים', שנאמר: "ונתתי צבי בארץ חיים", ירושלים נקראת 'חיים', שנאמר: "אתהלך לפני ה' בארצות החיים", גמילות חסדים נקרא 'חיים', שנאמר: "כי טוב חסדך מחיים", מים נקראו 'חיים', שנאמר: "והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים", ע"כ.

עשרה דברים נקראו חיים

קכ"ב

א"י. והרד"ק בתהלים סימן קט"ז פירש, שנקראת א"י 'ארץ החיים' כמו שנקראת 'ארץ צבי', 'ארץ הפזי', כי היא חמדת הארצות והיושבים בה הם חיים ובריאים. 'חיים' עניין בריאות, כמו "עד היותם", כי א"י אוירה טוב מכל הארצות, כמו שפירשנו בפסוק: "יפה נוף מושב כל הארץ". וכן נאמר עליה: "ובל יאמר שכן חליתי", כלומר, השוכן בירושלים לא יאמר חליתי, ע"כ.

ארץ החיים -
שיושביה
חיים ובריאים

קכ"ג

א"י. והרב 'אגדת אליהו' חלק א' דף ק' עמוד ד' פירש: מפני שהיושב בה נשוא עוון, ועם זה זוכה לחיי עולם הבא, והכוונה לומר, ארץ שעל ידה קונה החיים, ע"כ.

ארץ החיים -
שע"י זוכים
לחיי עולם
הבא

קכ"ד

א"י. ועוד דאזירא דא"י מחכים¹, ועל ידי כך זוכה לתורה, וכמאמרם ז"ל: אין תורה בתורה של א"י. והטעם משום דאזירא מחכים באופן שעל ידה קונה האדם החיים, היא התורה שנקראת חיים, שנאמר: "עץ חיים היא", ע"כ.

ארץ החיים -
שעל ידה
זוכים לתורה

קכ"ה

א"י. אי נמו, כיוון שאדם היושב בה נשוא עוון, נמצא שכולם צדיקים, וצדיקים אפילו במיתתם נקראים חיים, כמאמר רז"ל¹, ונמצא שהיא ארץ שכולה חיים, שאפילו המתים שבה נקראים חיים², ע"כ. והנה טעם זה כתבתי אני עני מדנפשאי למעלה באות ה' אגב גררא, והנה בשמים עדי שלא ראיתו עד הנה, גם המעיין יראה שיש שינוי בקצת בין דבריו לדברי, והדן אותי לכף זכות המקום ידון אותו לכף זכות³.

ארץ החיים -
שיושביה
נשואי עוון
ואף במיתתם
קרוים חיים

קכ"ו

א"י. אי נמו, שבא"י שם שער השמים ומשם יוצא השפע לכל העולם. א"י נוטל חלק בראש והתמצית יוצא לכל העולם, נמצא א"י היא המחלקת החיים

ארץ החיים -
שמחלקת
חיים לכל
העולם

קכ"א | 1. דברים ד, כב. 2. בראשית מו, ל. **קכ"ב** | 1. פס' ט. 2. יחזקאל כה, ט. 3. מלאכי ג, יב. 4. יהושע ה, ח. 5. ב"ב קנח, ב. 6. תהלים מח, ג. ופירש הרד"ק - "כי כל אדם שיעצ מנוף אחד לנוף אחר יחלה בהשתנות האויר, ואויר ארץ ישראל, כל שכן אויר ירושלים, היה יפה נוף והיה משוש כל הארץ, כי אפילו היו באים שם חולים היו מתרפאים, כי אוירה ממוזג וטוב". 7. ישעיה לג, כד. **קכ"ד** | 1. ב"ב קנח, ב. 2. ויקרא רבה פרשה יג, ה. 3. משלי ג, יח. **קכ"ה** | 1. ברכות יח, א. 2. ע"י עוד לקמן סימן תנד. 3. ע"פ שבת קכז, ב - "הדן חברו לכף זכות דנין אותו לזכות". **קכ"ו** | 1. ב"מ ק"ז, א. **קכ"ז** | 1. דברים יא, כא. 2. עיין לקמן סי' תקיג. **קכ"ח** | 1. פרק לד, 2. ירמיה י, י. 3. משלי ג, יח. 4. דברים ד, ד. 5. משלי יג, יז. 6. משלי יא, ל. 7. בראשית ב, ט. 8. יחזקאל כו, כ. 9. תהלים קטז, ט. 10. שם סג, ד. 11. זכריה יד, ח. 12. אבות פ"ו מ"ד. 13. מז, א.

התועלת היוצא לנו מהידיעה מי הם הנקראים חיים

'חיים', כמו שכתבתי למעלה באות כ', שכל הדר בא"י נקרא 'צדיק'; גן עדן שנקראת 'חיים', שעל ידי דירת א"י יזכה לגן עדן²⁵.

גמילות חסד שנקראת 'חיים', מאחר שהתורה שייכא בא"י כמו שכתבתי, אם כן צריך שיהיה עמה גמילות חסד, וכמו שאמרו רז"ל במסכת ע"ז²⁶: כל העוסק בתורה בלבד ולא בגמילות חסדים, דומה כמי שאין לו אלוה וכו'.

ועיין ב'עיון יעקב' שם²⁷, שזה נרמז במאמרם ז"ל פרק הבונה²⁸: אלף בינה, גמול דלים, ה"ו זה שמו של הקב"ה, יעו"ש. והרב 'פני יצחק' בליקוטיו פירש בשם רבינו האר"י ז"ל: הוא שכדי ללמוד תורה, אם רואה אדם שנתקשה בתלמודו, יתן צדקה, ואז יבין בתורת ה' הפצו. וזה שאמרו: אלף בינה, הכוונה שללמוד בינה תעשה זאת, היינו צדקה שהיא גמול דלים ויאירו עיניך. ובה פירש הרב הנזכר כוונת הכתוב²⁹: 'נדבות פי רצה נא ה' ומשפטך למדני'.

ואנ"י אמרתי בעוניי, שלזה 'קול' גימטריא 'ממון'. שם רמז דלזכות בקול תורה - ממון, שכשיתן צדקה אז יבין בתורת ה'.

ועיין לגאון עוזנו בספר 'דבש לפי' מה שפירש בזה באופן אחר, באופן התורה עם גמילות חסד הם כרוכים זה בזה, וכמו שאמרו רז"ל עוד שם³⁰: א"ר יוחנן משם ר' בנאה: מאי דכתיב³¹ "אשריכם זורעי על כל מים" - אשריכם ישראל, בזמן שעוסקים בתורה ובגמילות חסד יצרכו מסור בידם וכו'. וכן אמרו עוד³²: כל העוסק בתורה ובגמילות חסד זוכה לנחלת שני שבטים. וגבי בני עלי בזבח ומנחה - אינו מתכפר, אבל מתכפר בתורה ובגמילות חסדים, ורבים כאלה.

והרב 'בינה לעתים' בדרשותיו נתן טעם להתיחסות אשר לשתייהם אלו - תורה וגמילות חסד, שהיה כן מפני סגולה עצמית נמצאה בשתייהן, תדמה האחת לחברתה דמיון גמור - והוא כי בכל אחת מהנה יקרה מה שיקרה לאם המניקה את בנה, כי כל אשר ירבה התינוק לינק ולהיות מוצץ החלב מן הדדים, כן ירבה ויפרוץ החלב בדדים, ואם תפסיק מלהניק, גם החלב מתמעט. ועם כי לפי שעה ימלאו דדיה ויהיו כנפוחים, עוד מעט יובשו וישארו שדים צמוקות, ואדרבא, החלב המלא מבלי צאתו החוצה יתעפש ויפסד, ויגרום היוק רב. כן ממש יקרה בעסק התורה ובגמילות חסד, כי בעניין הלימוד הוא מפורסם שבהיות החכם משפיע לזולתו ומלמד אחרים, בהאי שעתא הוא עצמו המושפע כי יוסף בחכמתו, כאומרם ז"ל³³: ומתלמידי יותר מכולם. ודומה לזה ממש הוא העניין השני מגמילות חסד, כי כל עוד שירבה לתת מממונו לעניים, יוסף תת כוחו לו וירבה עושרו, ע"כ. ועל דרך הקדים יבוא גם כן על נכון חבור השניים.

חכמים נקראו 'חיים', אף על פי שיוסיף דעת יוסיף מכאוב¹⁴, וגם לא לחכמים להם¹⁵, אדרבא, זהו חיים, חיים אמיתיים, שעל ידי כך עוסקים לשמה ויתרבה שכרם מתוך צערם.

צדיקים נקראים 'חיים', אף על פי שהצדיקים ימיהם מכאובים ונתפסים בעוון הדור, אדרבא, זהו חיותם, שהדור שבים בתשובה במיתתם וזכות הרבים תלוי בהם.

גן עדן נקרא 'חיים', שנאמר¹⁶: "ועץ החיים בתוך הגן", אף על פי שתראה שמשם נמשך מיתה לאדם הראשון באוכלו מפיו, אדרבא, משם נמשכו החיים האמיתיים, לפי שנולד משם הבחירה ורצון, שעל ידי כך זוכה האדם למעלות עליונות יותר ממלאכי השרת¹⁷. ולכן קראו 'חיים', שהמיתה שתראה שנמשך, חיים הם כמדובר.

א"י נקראת 'חיים', כלומר כללות כל תחום א"י. ויוכן בדברי רז"ל¹⁸: טוב לישב בחורבה של א"י מפלטיות שבחו"ל. ובהיות שעתידה ליחרב קראה 'חיים', לומר שטוב לישב בחורבה אחת שבה מפלטיות שבחו"ל, שמהחיים אינו נמשך מיתה, אדרבא, חיים ימשך לך.

ירושלם נקראת 'חיים', אף על פי שהיושב בה הוא במצור ובמצוק מפני חמת המציק ממסים וארנונית, וחסר להם כנודע היום, ישב אדם בה כי לא ימשך מכל זה מוות, שמהחיים אינו נמשך מיתה, ואדרבא, המיתה שמרגיש זהו החיים האמיתיים, שהעם היושב בה נשוא עוון, ונמצא דר בפלטיין של מלך ומשתמר עצמו מלחטוא בהיותו יושב לפני השכינה.

גמילות חסד נקרא 'חיים', אף על פי שאדם מתייגע גופו ומחסר ממונו לעשות גמילות חסד, דע שלא יגיע לו נזק, שמן החיים אינו נמשך נזק ומיתה, ואדרבא, המיתה שמרגיש בהיותו טורה, אלו החיים בקיום העולם, שעל גמילות חסדים העולם עומד¹⁹, וזה מקיים הבריאה, יש שכר גדול מזה. מים נקראו 'חיים', ואף על פי שאדם יטבול מטומאתו בקיץ ובחורף ביום השלג, לא יגיע לו מזה נזק, כי מהחיים אינו נמשך מיתה, ולכן קראם 'חיים', עכ"ל.

אמור מעתה כמו שירושלים נקראת 'חיים' בכללות א"י ונקראת 'חיים' בפרטות, אף אנן נמי נימא, שא"י נקראת 'חיים' בכללות, יען שכל הדברים הנקראים 'חיים' הם נדבקים ונאחזים ושייכים בה - הקב"ה שם בחר להשרות שכינתו; ישראל שנקראו 'חיים' שייכים בארץ, כמו שאמרו חז"ל בכמה מקומות, ואיתא בזוהר²⁰: כשישראל על אדמתן אזי נקראין 'גוי אחד', כדכתיב²¹: "גוי אחד בארץ"; התורה שנקראת 'חיים', כמו שאמרו רז"ל²²: "וזהב הארץ היא טוב²³" - אין תורה כתורת א"י; חכמים שנקראו 'חיים', כמו שאמרו ז"ל²⁴: אורא דא"י מחכים; צדיקים שנקראו

ארץ 'חיים' - שכל הנקראים חיים שייכים בה

14. ע"פ קהלת א, יח. 15. שם ט, יא. 16. בראשית ב, ט. 17. עיין שבת פט, א. 18. עיין בראשית רבה פרשה לט, ח - "מוטב ללון במדברות של א"י ולא ללון בפלטיות של חו"ל". 19. אבות פ"א מ"ב. 20. זוהר אמור דף צג, ב. 21. שמ"ב ז, כג. 22. בראשית רבה פרשה טז, ד. 23. בראשית ב, יב. 24. ב"ב קנה, ב. 25. עיין לעיל סימן א. 26. יז, ב. 27. בעיון יעקב' שם בעבודה זרה אינו אלא בעיון יעקב' בשבת קד, א. 28. שבת קד, א. 29. תהלים קיט, 30. ע"ז ה, ב. 31. ישעיה לב, כ. 32. ב"ק יז, א. 33. תענית ז, א.

ועוד אפשר לומר כמה שתרצו המפרשים רומיז דקראי, כתיב³⁴: "לה' הארץ ומלואה", וכתיב³⁵: "השמים שמים לה'" - ותירצו: כאן קודם מתן תורה, כאן לאחר מתן תורה, דלאחר מתן תורה זכו בה בני אדם. וטעם לזה כתב הרב 'מטעם המלך' חלק ד' ערך תורה: כי לולי שקבלו ישראל את התורה היה העולם חוזר לתוהו ובוהו³⁶, וקיימא לן³⁷: דהמציל מזוטו של ים ומשלוליתו של נהר הרי אלו שלו, ע"כ.

ובזה מיושב מה שחקר גאון עוזנו בספר 'חומת אנך' פרשת ראה, דאיך יכול האדם להקדיש דבר ולתת צדקה והרי אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו³⁸. ובשלמא בדבר שמברך קנאו בברכה, כמאמר ר' לוי³⁹ דאחר ברכה כתיב⁴⁰: "והארץ נתן לבני אדם", ע"ש מה שתירץ. ועל פי האמור בשם המפרשים הנה מה טוב, דלאחר מתן תורה ארץ נתן לבני אדם ויכול להקדיש.

ולזה התורה וגמילות חסד שתים כהלכתן נאחזים בסבך, שאלמלא התורה מה יצדק אנוש בצדקתו כיוון דלה' הארץ ומלואה, ועל ידי קבלת התורה יכול אדם להקדיש ולתת צדקה.

אי נמי בהקדמה ידועה, שמהצדקה מוכח שיש לנו דין בנים⁴¹, גם מהתורה מוכח דיש לנו דין בנים, וכמו שכתבתי לעיל⁴², ולזה בכל מקום נסמכו יחד.

ולזה, כיון שהתורה שייכא בא"י, אם כן גם גמילות חסד הנדבקת וכרוכה עמה שייכא גם כן בארץ.

מים נקראו 'חיים', שייך גם כן בא"י, דכתיב⁴³: "כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה", דמהאי טעמא ציווה ר' מאיר שיתנו מיטתו על חוף הים, כמו שנאמר בירושלמי פרק ט' דכלאיים⁴⁴.

ולזה נקראת א"י 'ארצות החיים', יען שכל הדברים שנקראו 'חיים' שייכים בה כמו שביארנו. ומלבד זה נקראו ארץ ישראל וירושלים 'חיים' לטעמים פרטיים כמו שכתבנו, ע"כ.

קכ"ט א"י. יש לה דין קרקעות, וחול'ל דין מטלטלים. והטעם הוא, לפי שחול'ל תחת ידי המזלות

לא"י יש דין קרקע ולחול'ל דין מטלטלים

לכך הם כמטלטלין, מה שאין כן ארץ ישראל שהיא תחת יד הקב"ה, לכן היא כקרקע, ע"כ 'לקט יוסף' ערך א"י.

ועיין עוד ערך 'גלות' שכתב, שישראל הוכרחו להיות בגלות ולא ישמעאל ועשיו, משום שישראל לקחו א"י שהוא קרקע וחייבים לפרוע חובות אביהם, אבל עשיו וישמעאל לקחו מטלטלים, ומטלטלי דיתמי לבעל חוב לא משתעבדי, ע"כ.

וכמו כן עיין להרב התנא ב'פרשת דרכים' דרוש ד', שכתב בשם רש"י², שמתנת הארץ עם גזירת "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך"³, הם שני דברים דשייכי אהדדי, דמי שזכה בארץ חייב לפרוע השטר חוב, ומי שאינו זוכה בארץ אינו חייב לפרוע השטר חוב. והכי איתא בספרי פרשת הקת: "כה אמר אחיך ישראל"⁴ - מה ראה להזכיר כאן אהוה, אלא אמר אחים אנחנו בני אברהם, שנאמר לו: "כי גר יהיה זרעך", ועל שנינו היה החוב לפרועו, "אעברה נא בארצך" - אין לך לעורר על הירושה של א"י כשם שלא פרעת החוב, ע"כ.

וכמו כן עיין להרב 'ארץ החיים' סימן קכ"ו, דהגלות היה ראוי להיות ארבע מאות שנה, כמו שנאמר כברית בין הבתרים⁵, נגד עשרה עממין שהיו ראויים ישראל לירש והיה מגיע לכל אומה ארבעים שנה, והם לא לקחו כי אם ז' עממין, ז' פעמים ארבעים הוא ר"פ ולא היו כי אם רד"ו וחסר שבעים, והשלימו בגלות ככל, ע"כ.

ונראה לעניות דעתי שעם זה יובן מה שכתבתי לעיל⁶ ארץ בשם אבות דרבי נתן, שא"י נקראת 'חיים', ולא נצטרך לפרש מפני שעתידה ליחרב, כמו שכתב הרב 'תהלות ה', אלא הדבר כפשוטו, יען שא"י נמשך בסיבתה הגלות לישראל, כמו שכתבתי, לכן הוכרח בעל המאמר לומר שעם כל זה היא נקראת 'חיים', ופשוט.

ק"ל א"י. מה שבא"י חייב במעשרות ובהו"ל פטור, כי בהו"ל אין שכיח גשמים ומשקן השדות בגלילהם ונמצא כל הטורה של האדם, לכן פטור מליתן מעשר לגבוה, מה שאין כן א"י שהקב"ה נותן חלק בשדה, שנותן מטר, לכן חייבת א"י במעשר, ע"כ 'לקט יוסף' ערך 'א"י' סימן כ"ב.

ולעניות דעתי נראה שזה טעם מאמרם ז"ל פרק א'

ירושת הארץ מכח פריעת החוב של הגלות

ארץ החיים - אע"פ שבסיבתה נמשכת הגלות

טעם חיוב מעשרות דוקא בא"י

34. תהלים כד, א. 35. שם קטו טז. 36. שבת פח, א - "אמר ריש לקיש: מאי דכתיב (בראשית א, לא) 'ויהי ערב ויהי בקר יום הששי', ה"א יתירה למה לוי - למלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה - אתם מתקיימין, ואם לאו - אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו". 37. "ב"מ כד, א ושו"ע ח"מ סימן רנט סעי' ז. 38. "ב"ב פח, א. 39. ברכות לה, א. 40. שם קטו טז. 41. "ב"ב ק, א - "וזה שאלה שאל טורונסורפוס הרשע את רבי עקיבא: אם אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם? אמר לו: כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם. אמר לו: אדרבה, זו שמחייבתן לגיהנם. אמשול לך משל, למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא כועס עליו; ואתם קרוין עבדים, שנאמר: (ויקרא כה, נה) 'כי לי בני ישראל עבדים'. אמר לו ר"ע: אמשול לך משל, למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין, וציווה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא דורון משגר לו; ואנן קרוין בנים, דכתיב: (דברים יד, א) 'בנים אתם לה' אלהיכם'". ועיין לקמן סימן קלא ורעא. 42. סימן ז. 43. תהלים כד, ב. 44. הלכה ג. **קכט** 1. פסחים לא, א. 2. בראשית לו, ז - "ומדרש אגדה: 'וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו', מפני שטר חוב של גזירת (שם טו, יג) 'כי גר יהיה זרעך', המוטל על זרעו של יצחק. אמר: אלך לי מכאן, אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת, ולא בפרעון השטר". 3. בראשית טו, יג. 4. במדבר כ, יד-יז - "וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקִּדְשׁ אֱלֹהִים מִלֶּקֶחַ אֶדְוֹם כֹּה אָמַר אֲחִיךָ יִשְׂרָאֵל... יַעֲבֹרָה בְּאֶרְצָךָ לֹא יַעֲבֹר בְּשָׂדֶךָ וַיִּכְרְם וְלֹא יִנְשְׂתָה מִי בְּאֶרְצְךָ הַמְלֶכֶת יִלְכֵךְ לֹא יִנְשֵׂה יְמִין וְשְׂמָאוֹל עַד אֲשֶׁר יַעֲבֹר גְּבוּלְךָ". 5. בראשית טו, יג. 6. סימן קכח.

יד הקב"ה ורשותו הם, וכאשר יבואו הקליפות לשאול אכילתם ושיבון להם: וכי מדילהון אכלנו ושתינו, ע"כ. ולזה "והתענגו על רוב שלום" - כיון שהם בא"י, אפילו אם יתענגו לא איכפת להם מהקליפות, ויאכלו וישבעו¹¹.

הרשעים הנקברים בא"י מוחלפים בצדיקים הנקברים בחו"ל

והרב החרי"ף ז"ל בספרו 'זכות הרבים' פרשת שלח לך פירש אלו הפסוקים בדרך קרוב לזה, במה ששמע - מעשה שהיה באדם אחד רשע גמור, והיה עשיר גדול וקמץ ביותר, עד שלרוב קמצנותו לא נשא אשה, ומכל שכן כי מימיו יד עני ואביון לא החזיק. ולא היה לו כי אם עבד אחד קניין כספו כדי שיעשה לו כל צרכו. והיה מקץ הימים, ויבוא האיש ההוא לירושלים עיר הקודש להיות זוכה לקבורת א"י, ובמשך ימים ויגוף ה' את נבל וימות. וקודם מותו, כאשר ראה בעצמו סימני מיתה, קרא לעבדו וציווה אותו שישחוט לו תרנגולת פטומה ויבשל אותה במרק הרבה. ולא אחר הנער לעשות הדבר. כהרף עין לקח התרנגולת, שחט אותה לפניו, וישם אותה בפרור, ויצק עליה שמן ובאו בה המים המאריים לעשות המרק כאשר צווה. ואחר גמר הבישול הביא אותה לפניו, ותבף לקח החולה תיבה אחת מלאה אבנים טובות ומרגליות, וישם אותה לפניו, והתחיל לבלוע המרגליות על ידי המרק שלפניו, עד שלא נשאר מן המרגליות עד אחת. וכל זה עשה כדי שלא יהיה לשום אדם תועלת ממנו לאחר מותו.

ועבר כמו רגע שעה ומת מחמת שצבתה בטנו. ותבף נטפלו בו אנשי העיר ויקברו אותו. ולהיות כי העבד ראה בעיניו את כל המעשה שעשה, תבף אחר שקברו אותו, וילך העבד ויקח בידו מרא וחצינא, וילך אל ארץ קבורת האדון לחפור את כל הארץ ולהוציא את המת החוצה, לפתוח דלתי בטנו כדי ליקח את כל מה שבלע אדונו. והיה כאשר בא אל הקבר ויחפור את הארץ, וירא והנה איש אחר קבור שם. וישאלהו האיש הקבור לאמר: מה תבקש. ויען העבד ויאמר: את אדוני אני מבקש אשר פה קברו אותו היום הזה. ויאמר לו: בני, דע לך כי אני חכם פלוני בעיר פלונית בחו"ל, והיום הזה נפטרתי מן העולם ויקברו אותו בגבול נחלתי בחו"ל, ומן השמים החליפו - אותי הביאו אל הר הקודש ירושלים, ואת אדוניך הנקבר פה הוליכוהו שמה בקברי אשר כרו לי בחו"ל. וכאשר שמע העבד הדבר הזה, וישב העפר אל הארץ כשהיה, ויקם אל העיר אשר אמר לו, ותבף שאל על קבר אותו חכם, והראו לו. ובאישון לילה ואפילה חפר את הקבר ומצא את אדוני שם, ותבף פתח דלתי בטנו ומצא שם כל הרכוש, ויקח בידו וילך לו לדרכו.

נמצא מן המעשה הנורא זה, שלאדם רשע כזה לא הרוויח

דתענית¹: אמר רב חסדא: אין הגשמים נעצרים אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרות, שנאמר²: "ציה גם חום יגזלו מימי שלג". מאי משמע, תנא דבי ר' ישמעאל: בשביל דברים שציוותי אהכם בימות החמה ולא עשיתם, יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים, ע"כ והרי הוא כמבואר. גם זהו כוונת הכתוב תהלים סימן פ"ה³: "גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן יבולה". וזכורני שהרב 'מדרש שמואל' פירש בזה, שהקב"ה יתן הטוב בתנאי שארצנו תתן יבולה, הם מצוות ומעשים טובים, ע"כ. ועל פי האמור הוא כפשוטו, כיוון שגם ה' יתן הטוב, היינו הגשם, אם כן מכיוון שהוא נותן חלק בשדה אם כן גם ארצנו צריך שתתן יבולה, היינו תרומות ומעשרות, ופשוט⁴.

קל"א א"י. כתוב בתהלים סימן ל"ד¹: "ועוד מעט ואין רשע, והתבוננת על מקומו ואיננו, וענים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום".

אפשר לעניות דעתי לפרש אלו הפסוקים עם מה שכתבתי למעלה סימן כ' בשם הרב 'חסד לאברהם'², שכל הדר בארץ ישראל נקרא 'צדיק', הגם שאינו צדיק כפי הנראה לעינינו, כי אם לא היה צדיק היתה הארץ מקיאה אותו, כמו שכתוב³: "ותקיא הארץ את יושביה", וכיון שהארץ אינה מקיאה אותו, בהכרח הוא שנקרא 'צדיק', ואף שהוא בחזקת רשע.

ועוד נקדים מה שפירש הרב 'בינה לעתים' בדרשותיו⁴ כוונת הכתוב⁵: "מעודד ענוים ה' משפיל רשעים עדי ארץ": כי מהראוי היה לומר דבר והיפוכו, הדיפך הענויים הם הגאים, ומקביל לרשעים הם הצדיקים. אלא הכוונה, דהם ממש זה כנגד זה, שכשהם ענויים היינו ממש צדיקים, כי בהיות בהם הענווה הנה בהכרח ממנה תוצאות חיי הצדקות והשלמות כולו. ובהיותם רשעים, כולל כל הרשעויות, ממילא נשמע כי משורש נחש הגאווה יצא צפע הרשעה כולה⁶, ע"כ.

וזה שכתוב "ועוד מעט ואין רשע", והכוונה, כשתראה רשע מתהלך ברעתו בארץ ישראל, עוד מעט ואיננו. וזה לך האות שהוא רשע, כשהתבוננת על מקומו ואיננו, כי "ותקיא הארץ את יושביה". אבל "וענוים" שהם צדיקים, כמו שכתבתי, "יירשו ארץ", כמו שכתוב⁷: "ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ".

ומאי דמסיים "והתענגו על רוב שלום", היינו נמי כמו שכתבתי לעיל⁸ בשם הרב 'חסד לאברהם'⁹, דבני א"י אינם חייבים אל הקליפות ממה שניזונות¹⁰ ממעדני העולם, מפני שלא אכלו מדילהון כלום, שהרי א"י מזוונתיה ופירותיה תחת

הענווה שורש הצדקות ובזכותה ירשו ארץ

בני א"י אינם חייבים לקליפות ממה שהתענגו בהאכילתם

קל"א 1. ז. ב. 2. איוב כד, יט. 3. פס' יג. 4. עיין עוד לקמן סימן שעא. **קלא** | 1. פס' יא. 2. מעיין ג נהר יב. 3. ויקרא יח, כה - 'וַתִּקְמָא הָאָרֶץ וְאֶפְקַד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ וַתִּקְאֵה אֶת הָאָרֶץ אֶת יִשְׁבִּיָהּ'. 4. עת צאת, דרוש א ליום שני של פסח. 5. תהלים קמז, ו. 6. ע"פ ישעיה יד, כט - 'כי משורש נחש יצא צפע'. 7. ישעיה ס, כא ועיין לעיל סימן כ שפירשו בענין זה. 8. סימן קיז ועיין עוד לקמן סימן רפה. 9. מעיין שלישי נהר טו. 10. 'ב'חסד לאברהם' מהדורת זיו ע"פ כתי' נדפס 'ממה שניזונו', ונראה שזו הכוונה גם כאן, שאין הניזונים ממעדני העולם בא"י חייבים אל הקליפות, הניזונות בדרך כלל ממעדני העולם. 11. עיין עוד לקמן סי' תקצט.

טעם
סמכה
התורה
אזהרת
הגאווה
לשבח א"י

הגאווה -
סיבותיה
ותוצאותיה

ולזה שסמכה תורתנו הקדושה אזהרת הגאווה לשבח א"י, כאומרו²⁸: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך, השמר לך פן תשכח" וכו'. אפשר לומר דלזה אדוננו דוד שמר סדר זה באומרו: "וענוים ירשו ארץ", ודו"ק²⁹.

ועוד נקדים, מה שכתב הרב 'בינה לעתים' שם, כי מגדולי המידות המגוננות הנמשכות מהגאווה, היא הכילות וחמדת הממון. כי הוא מפורסם, להיות בעוונותינו הכבוד וההתנשאות תלוי בעושר, עד שאמרו הפריצים, כי לכך נצמדו העושר והכבוד והגאווה - מדאגתו פן יחסר לו הונו ותתמעט תפארת גדולתו, יעשה משמרת למשמרתו, ויקפיד מאוד בהוצאת הפיזור, וישתדל להיות קובץ על יד, וכמו שנאמר בנבל הכרמלי³⁰: "ואיש במעון ומעשהו בכרמל, והאיש גדול מאד, ולו צאן שלשת אלפים ואלף עזים, ויהי בגזוז את צאנו בכרמל, ושם האיש נבל" וכו'. כי מדרך העולם בזמן הגיזה, כל איש ואיש מוציא הוצאות של שמחה בהרחבה יתירה, להיות אצלו קרואים אוכלים בשמחה ויו"ט. הלא ראינו ביהודה: "וינחם יהודה, ויעל על גוזזי צאנו"³¹. וכעניין זה עצמו שלח דוד המלך ע"ה לומר לנבל: "שמעתי כי גוזזים לך" וגו'³², כי על יו"ט באתי, והיא הוראה כי לעת כזאת, בהיות לו גוזזים, אין מקום כלל לקמצנות רק בהרווחה יתירה, פתוח יפתח את ידו להטיב לכל. וסיפר הכתוב כי בהיפך כל זה היה באיש נבל; כי להיות האיש גדול מאוד, מתנהג בגדולה מרובה בגאווה וגודל לבב, מזה נמשך עניין אחר, והוא "ולו צאן שלשת אלפים", כי לו לבדו ולעצמו דוקא, היו הצאן והעזים של מקנהו, ואין לזרים אתו שום תועלת ממנו. והנה לא היה כן בלבד בזמן הבלתי מורגל להתנהג בנדיבות, אלא "ויהי בגזוז את צאנו" היה זה כן, רוצה לומר, היות לו לבדו צאנו ולא לאחרים, אפילו "בגזוז את צאנו", בזמן הגיזה, אשר לא ימצא בו מי שלא היה נדיב ושווע, וזה הנבל, אפילו בזמן זה לא זו מכילותו וקמצנותו. ועם היות מצאנו אח"כ שהיה לו משתה כמשתה המלך - היה זה כן להיותו שיכור עד מאוד, וחזן מדעתו, ולא הבין בהוצאה, ואח"כ כשנודע לו הדבר מת לבו בקרבו. וכל זה נמשך לו, מהיות לו עיניים רמות וחוטרי גאווה, באשר מידה זו באנשים, שורש פורה מכשולות רבים לכל פשעיהם ולכל חטאתם כאמור, ע"כ לשוננו.

[ועם זה אמרתי, שזהו כוונת הכתוב במשלי³³: "טוב שפל רוח את ענוים מחלק שלל את גאים", ופירש רש"י, שטוב להתחבר את ענוים ולהיות איתם שפל רוח, מהיות מחלק שלל את גאים, יעו"ש. ויש להבין מה עניין זה לזה. ועל פי האמור יאמר, כי ביען שמהגאווה נמשכת הכליות והקמצנות, ובהיותו מחלק שלל, וכביר מצאה ידו מהשלל והביזה, אמור יאמר: אך עשרתי מצאתי הון לי, ואפילו בהיותי מתחבר עם הגאים לא אחזו מעשיהם בידי ללמוד מהם מידתם המגונה - לזה אמר: "טוב שפל רוח את ענוים", ללמד מהם מידת הנדיבות והוותרנות, מלחלק שלל את גאים.]

ובזה יובן מאמרם ז"ל³⁴: בשעה שיצאו ישראל ממצרים, כרתו ברית לעשות חסד זה עם זה. דהמה ראו שהזהיר ית' שמו על השבתת החמץ, והפליג באיסורו באיסור משהו, וכל זה בסיבת המידה הרעה המגונה של הגאווה שנשקעו בה, ועל כן בא האלוקים להזהיר על עניין המצה הנמוכה והשפלה. ולזה, להורות על כניעתם ושפלותם, בשעה שיצאו ישראל ממצרים כרתו ברית לעשות חסד זה עם זה, שעניינו מורה עצם הענווה והרחק הגאווה, כדבר האמור.

ואחר זמן רב ראיתי לגאון עוזנו ב'שמחת הרגל' דף כ"ב, שראה בגליני מר אביו זלה"ה, שכתב משם הרב החסיד כמוהר"ר דוד חזן זלה"ה, במה שאמרו רז"ל: ראויים היו ישראל ללקות במכת הערוב, אלא שהקב"ה הלך את המצריים עליהם, הדא הוא דכתיב³⁵: "נתתי כפרך מצרים", ע"כ, והוא תמוה. ותרגמה במה שכתב רבינו בחיי ז"ל, דמה שנשתעבדו במצרים, היה בעבור דיד עני ואביון לא החזיקו, והעלימו עין מעשות צדקה, והיו צרי עין. וכן 'צרי עין' עולים בגימטריא ת"ל, כשני גלותם. ואמרו בזוהר³⁶, דמי שאינו עושה צדקה - דמות דיוקנו כולו סר. וכן נבוכדנצר, כל זמן שקיים דברי דניאל³⁷ - "וחטאך בצדקה פרוק", לא נעבר דמות דיוקנו, וכאשר קפץ ידו מלתת צדקה, סר כרגע דיוקנו, ושלטו בו כל החיות. כי בכל עת אשר החיות בעין יראו דמות אדם, מורא יעלה עליהם ויראו מגשת אליו, דכתיב³⁸: "ומוראכם וחתכם". וזאת היתה לרז"ל: ראויים היו ישראל ללקות במכת הערוב, דמאחר דלא עשו צדקה, צלם דמות תבניתם העדיד מינייהו, וכך היא המידה, שמי שסר דיוקנו מעליו החיות שולטים בו. ובכן ישראל היו נכונים ומזומנים בדין עירוב"א שישלטו בהם החיות על שהיו צרי עין ולא עשו צדקה, אך נכנסו המצריים תחתיהם, יען שמהם למדו להיות צרי עין, כמה שכתוב³⁹: "ויתערבו בגויים" וכו'. ויומתק בזה מאמרם ז"ל במדרש אבכיר: כשיצאו ישראל ממצרים, כרתו לעשות חסד זה עם זה. ויען ישראל קדושים המה, ראו דסיבת שעבודם על אשר מנעו צדקה וחסד, על דבר זה נכרת ברית לגמול חסד זה עם זה, עכ"ל.

ואפשר דדברי הרב 'בינה לעתים' הם דברי רבינו בחיי, דמה שהיו צרי עין וקמצנים, היינו טעמא, מפני שהיו גאוותנים ורחבי לבב, ופשוט. ואפשר לומר דבזה יובן כוונת הכתוב פרשת ראה⁴⁰: "העניק תעניק לו מצאנך מגרנך וכו' תתן לו, וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלהיך, על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום". ורש"י פירש שם: "וזכרת כי עבד היית" - והענקתי ושניתי לך מביזת מצרים ומביזת היס, אף אתה הענק ושנה לו, ע"כ.

ועל פי הדבר האמור הוא כפשוטו - "העניק תעניק וכו' אשר ברכך ה' אלקיך תתן לו", דהדין הוא, מאחר שברכך ה' אלקיך תתן לו, ולא תהיה כילי וקמצן. הלא תראה "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים", וכל זה גרם לך צרות עין והכילות, על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום.

ובזה יובן מאמרם ז"ל⁴¹: כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד

שעבוד
מצרים
מפני
מניעת
הצדקה

הגאווה
גורמת
לקמצנות

המוציאך מַצְרַיִם מִצְרַיִם מִפִּי עֲבָדִים. 28. שם פס' י-יא. 29. ע"ע לקמן סימן רה. 30. שם"א כה, ג-ג. 31. בראשית לח, יב. 32. שם"א שם פסוק ז. 33. משלי טז, יט. 34. מדרש אבכיר. 35. ישעיהו מג, נ. 36. עיין זוהר בחוקותי קיג, ב. 37. דניאל ד, כד. 38. בראשית ט, ב. 39. תהלים קו, לה. 40. דברים טו, יד-טו. 41. ב"ב י, א.

מהר"מ אלשיך ז"ל⁵⁵ סדר בשלח על פסוק⁵⁶: "ויאמר ה' אל משה כתוב זאת זכרון בספר", כי הלא יתחמץ לבב אנוש, ומה גם ישראל שבאותו הדור, ויותר מהכל יהושע, באומרים: אם כל כך רע בעיני ה' עמלק, למה אינו מחריבו כמו רגע, ועל כל ההכנות לא הספיק רק להחלישו. על כן "כתוב זאת זכרון בספר, ושים" בעצם "באזני יהושע", בל יתמה איך כל ההכנות - משה, אהרן וחור, וגם היותו על ידי מי שלא ימיש מתוך האוהל⁵⁷, ומזרע יוסף שטנו של עשיו⁵⁸, עם כל זה לא כילה אותו כי אם "ויחלוש" בלבד. והוא, כי כל שרי עם ועם, קל לפניו יתברך להפילם כמו רגע, ומיד נופלים אומותם, אך שר עמלק אין מפלתו כי אם ביד ישראל, כי איככה יפיל הוא ית' את שרו הצריך ליפול תחילה - אם הוא שטן, הוא ס"מ, הוא יצר הרע - ובכל חטא ועוון אשר נחטא אנו מחזקים ומאשרים אותו כנודע, באופן שאי אפשר להפילו ארצה, אם לא על ידי שזכינו מכל עוונותינו בכל מכל כל, כי אז יכנע וימחה מן העולם. ואחר שנפילהו מלמעלה, הוא ית' יפילהו מלמטה.

וזה אומרו: "כי מחה" - אתם את השר מן השמים, ואחרי כן "אמחה את זכר עמלק מתחת השמים"; היפך יתר האומות שהוא ית' מפיל השר מן השמים, שהוא צבא המרום במרום, ואח"כ ויאמר לנו השמר מתחת השמים את העם. אך בזה נהפוך הוא, כי מלחמת השר הזה היא מלחמת היצר הרע והיא מוטלת על האדם, ושל העם היא לה' איש מלחמה. ועל כן צריך זכירה זו בלב כל איש ישראל, למען ידעו כי בדבר הזה תלויה גאולתם וטובתם לעולם.

ועל כן במשנה תורה הוא אומר⁵⁹: "תמחה את זכר עמלק מתחת השמים". כי הלא לכאורה יראה כסותר מאמרו פה, כי בזה מייחס המחאה מתחת השמים אליו יתברך, ושם אל ישראל, ופה נאמר "מחה אמחה" שהוא כפול, ושם מחאה אחת בלבד. אמנם הנה פה יאמר: "כי מחה" אתם את השר על ידי תשובתכם, ואח"כ "אמחה את זכר עמלק", שאהיה עמכם למחותם למטה, אך אח"כ אמר: "בהניח ה' אלקיך לך מכל אויבך מסביב", שבאומרו "מסביב" יכווין אל האויבים המסבכים את האדם, הם אשמותיו, כוחות טומאותיו אשר עשה - אמר הכתוב: בהניח ה' אותך מהם, כאשר היה בדורו של שואל, אז לא תצטרך, רק למחות מתחת השמים בלבד, כי יהיה כבר מחוי מלמעלה, ואתה מאלו תמחה אותו, כי אהיה עמך ואמחננו

עבודה זרה, דכיון שהוא מעלים עיניו מן הצדקה, הרי זה בא ללמד דיש בו מידת הגאווה, ובגאווה אמרו רז"ל⁴²: כל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו עובד עבודה זרה, והיא היא.

ויתקרב לזה מאמרם ז"ל⁴³: אמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער בתחיית המתים, שנאמר⁴⁴: "הקיצו ורננו שוכני עפר" וגו'. ונקדים מה שידוע, דטעם הצדקה משום דאנו קרויים 'בנים', כמו שאמרו בפרק קמא דב"ב⁴⁵, יעו"ש. וכבר נודע מה שעלה בדינו מתורתו של הרב תנא ב'פרשת דרכים' דרוש כ"ה, דתחיית המתים אי אפשר אלא אם כן יש במונח דאנחנו בניס⁴⁶. אמור מעתה, אדם שיש בו גסות הרוח ודאי, והיא העלמה ממצוות הצדקה, דהא בהא תליא, מוכרח שהוא סובר דיש לנו דין עבדים, כי על כן על פי מידתו דן אותו - אין עפרו ננער בתחיית המתים. **או** אפשר על פי דרך זה, במה שכתב הרב החסיד בספר 'שארית יעקב' פרשת קדושים, בשם הרב כמהר"י מוילנא ז"ל, בטעם מחשבת עבודה זרה שמצטרפת למעשה⁴⁷, שהיא מפני כי מלאכי השרת אינם יודעים המחשבות, רק השי"ת היוצר יחד לבם, ואין מי שיעיד באדם, כי השי"ת אב לישראל ואין אב מעיד על בנו. אבל במחשבת עבודה זרה, כי עזב צור עשהו ופנה אל אלוקים אחרים ועזב את אביו שבשמים, אז אין לו להקב"ה דין אב על הבן, ומעיד עליו.

ואם כן דון מינה ואוקי באתרין, מאחר שרשע זה יש בו גסות הרוח וכאילו עבד עבודה זרה ועזב את אביו, אז אין לו דין בן, ולזה דין הוא שאין עפרו ננער בתחיית המתים על פי מידותיו.

ובזה יתבאר מאמרם ז"ל בפסיקתא⁴⁸: "זכור את אשר עשה לך עמלק⁴⁹", ר' תנחום בר חנילאי פתח: "זכרוניכם משלי אפר, לגבי חמר גביכם"⁵⁰, אמר הקב"ה לישראל: בני, הווי זהירין בשתי זכירות שהכתבתי לכם בתורה - "תמחה את זכר עמלק"⁵¹, ונאמר: "כי מחה אַמְחָה את זכר עמלק"⁵². "משלי אפר" - משולי באפר, אם זכיתם, הרי אתם בניו של אברהם אבינו ע"ה, אותו שהמשיל עצמו כאפר, שנאמר⁵³: "ואנכי עפר ואפר", ואם לאו, "לגבי חמר גביכם", התקינו עצמכם לשעבודה של מצרים, מה כתיב במצרים - "וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים"⁵⁴, ע"כ, הביאו הרב יד יוסף והרב הקדוש בספר 'מדרש אליהו', יעו"ש מה שפירשו.

ועל דרך קדמה לפני, אפשר לענ"ד לפרש, בהקדים עוד דברי הרב

מי מוחה את עמלק הקב"ה או אנחנו

42. סוטה ד, ב. 43. סוטה ה, א. 44. ישעיה כו, יט. 45. י, א - "וזה שאלה שאל טורונסופוס הרשע את רבי עקיבא: אם אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם? אמר לו: כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם. אמר לו: אדרבה, זו שמחייבתן לגיהנם. אמשול לך משל, למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו. כששמע המלך לא כועס עליו? ואתם קרוין עבדים, שנאמר: (ויקרא כה, נה) 'כי לי בני ישראל עבדים'. אמר לו ר"ע: אמשול לך משל, למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין, וציווה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו. כששמע המלך לא דורון משגר לזו ואנן קרוין בנים, דכתיב: (דברים יד, א) 'בנים אתם לה' אלהיכם'. ועיין עוד לקמן אות שעד. 46. וזה לשונו שם: "ובתחיית המתים אנו מוכרחים לומר שאנו יש לנו דין בנים למקום... דאמרינן בפרק טבול יום (זבחים קב, א): כבוד גדול חלק לה הקב"ה למרים באותה שעה, אמר: אני כהן, אני מסגירה, אני חולטה ואני פוטרה, ע"כ. הרי דהקב"ה יש לו דין כהן. והתוספות ז"ל (סנהדרין לט, א) עלה דהך דאמרינן (בסנהדרין שם) כי קבריה למשה במאי טביל, כתבו: הא דלא קשיא ליה היאך נטמא, דישאל נקראו בניו למקום, ע"כ. למדנו מזה דמה שנתעסק ה' בקבורתו של משה הוא מטעם היות ישראל בניו למקום והכהן מיטמא לבנו. ובראשון דתעניות (ב, א) אמרינן: א"ר יוחנן: ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח, ואלו הם... ושל תחיית המתים... דכתיב (יחזקאל לו, יג): 'וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם', ע"כ... ולפי זה חזרה קושיית התוספות למקומה, דאחר שהקב"ה הוא כהן היאך מחיה מתים, ואין לנו אלא מה שתיצרו התוספות, שישאל נקראו בניו למקום וכהן מיטמא לבנו". 47. קידושין מ, א. 48. פסיקתא דרב כהנא פיסקה ג, ב. 49. דברים כה, יז. 50. איוב יג, יב. 51. דברים שם פסוק יט. 52. שמות יז, יד. 53. בראשית יח, כז. 54. שמות א, יד. 55. בספר תורת משה. 56. שמות יז, יד - "קַתְבּוּ אֵת זֵאת זְכוּרֹן וְשִׁים פְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ פִּי מַחָה אֶמְחָה אֶת זְכוּר עִמְלֵק מִפְּתַח הַשָּׁמַיִם". 57. שמות לג, יא. 58. בראשית רבה פרשה עג, ז - "כיון שנולד יוסף נולד שטנו של עשו וכו' מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בנייה של רחל". 59. דברים כה, יט.

כי טעם השעבוד היא לרום גבהות לבם של ישראל, כמו שכתבת לעיל, ולכן עשה האלוקים מידה כנגד מידה - צרת השעבוד והעבדות להשפיל גאוותם, כאומר⁷⁴: "וישימו עליו שרי מסים למען ענותו" וכו'. וזה אומרם: ואם לאו "לְגַבִּי חָמַר גְּבִיכֶם" - התקינו עצמכם לשעבודה של מצרים, מה כתיב במצרים - "וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים" וכו'⁷⁵, ולזה צריך שתהיו "מְשָׁלֵי אֶפְרָיִם" - ענווים ושפלים.

וסמך לדברי הרב 'בינה לעתים' הנזכרים, ממה ששינו באבות פרק ה'⁷⁶: מי שיש בו שלושה דברים הללו - מתלמידיו של אברהם אבינו, עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה, ושלושה דברים אחרים - מתלמידיו של בלעם הרשע, עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה, על כרחך ששלוש הנה שייכי אהדדי, דכיון שיש בו עין טובה הנאמר על הנדיבות והוותרנות, זה נמשך מרוח נמוכה ונפש שפלה, ועין רעה הנאמר על צרות עין וכלילות, זה נמשך מרוח גבוהה ונפש רחבה, כדבר האמור; דכיון שרוחו גבוהה ונפשו רחבה, יעשה משמרת למשמרתו להיות קובץ על יד, עד שנעשה צר עין, כי לא תשבע עינו במה שחננו ה', ואפילו אם לפעמים באקראי, איזה פעם ביובל, נותן לעניים, לא לרצון יהיה, כי לא מלבדו, כי זה דרכו נבל ונבלה. ובוזה יובן מאמרם ז"ל בסוטה בפרק א'⁷⁷: מאי י"ד ליד לא ינקה רע'⁷⁸ - א"ר יוחנן: אפילו עשה צדקה בסתר, דכתיב⁷⁹: "מתן בסתר יכפה אף, ושוחד בחיק חימה עזה", לא ינקה מדינה של גיהנום, ע"כ. דהיינו טעמא, כיון שהוא גס רוח, ודאי צדקתו אשר עשה לא מלבדו ורצונו כידוע.

ואפשר לומר, דעם זה יובן מאמרם ז"ל⁸⁰: "נושא עון ועובר על פשע"⁸¹ - למי נושא עון למי שעובר על פשע, ע"כ. ועיין לגאון עוזנו בספר 'דברים אחדים' דף ק"ה, שפירש בשם הרב 'וחשב לו הכהן' דהיינו טעמא, כי הסברא נותנת לומר שאין התשובה תועיל לחוטא, שהרי הדברים ק"ו, ומה אם חטא לפני מלך בשר ודם אחת דתו להמית, על אחת כמה וכמה החוטא למלך מלכי המלכים הקב"ה. ולעומת זה יש סברא להיפך, כי החוטא לפני אדם כמותו פוגם הוא בכבודו, וכדי ביוון וקצף, ומשום הכי לא יועיל לו התשובה, מה שאין כן המורד בקונו מלך מלכי המלכים הקב"ה, אינו פוגם בכבודו כלום, כי מה הוא האדם שיפגום בכבודו ית'. למשל, אם יחטא יתוש, שהוא ברייה קטנה, לאדם - אין כבוד האדם לעמוד כנגדה, באומרו מה לברייה קטנה זו לעשות לי מאומה, ואם כך יאמר האדם ליתוש, מה יאמר הקב"ה לאדם, אשר כאין נגדו, ואין בכל העולמות ברייה קטנה שפלה כאדם, ומצד זה הסברא נותנת דמועלת התשובה לאדם אם חטא. וכיון שיש סברא לכאן ולכאן אם תועיל התשובה אם לאו, אם אדם מעביר על מידותיו בחייו, יוכל להפך בזכותו, ויאמר: אם אני העברתי על מידותי, ומחלתי לאיש שכמותי, ומכל שכן הבורא ית', שהכל כאין כנגדו; מה שאין כן כשאינו מעביר על

איתך. ובוזה מצא טעם יהושע אל מה שלא כילה את עמלק, כי אין הדור ראוי, כי רפו ידיהם מן התורה, ע"כ דברי קודשו.

והנה נתבאר למעלה, שכשהוא עניו הוא ממש צדיק, כי בהיות בו מידת הענווה, הנה בהכרח ממנו תוצאות חיי הצדקות והשלמות, ובהיות רשע, ממילא כי משורש הגאווה יצא צפע⁶⁰. ועיין לגאון עוזנו ב'מדבר קדמות' מערכת ע' אות ז', מה שאסף איש טהור קצת מעלות מי שהוא עניו. האחד, נעשה מרכבה לשכינה⁶¹. שנית, כאלו הקריב כל הקרבנות כולם⁶². ג', תפילתו נשמעת⁶³. ד', מעבירין לו על כל פשעיו⁶⁴. ה', אין סטרא אחרא שולטת בו⁶⁵. ו', אינו בא בגלגול⁶⁶. ז', הלכה כמותו⁶⁷. ח', תורה ניתנה לו במתנה⁶⁸. ט', לא בחר הקב"ה בישראל אלא דווקא בשביל הענווה⁶⁹. י', לגבי ידיה ליכא טענת מי הקדימני⁷⁰. וסיים שם, דלפי דברי רז"ל בתנחומא⁷¹, זהו עיקר היהדות, ובלא ענווה נחשב כנוכרי, עכ"ל.

ובספר 'דבש לפי'⁷² כתב עוד: 'ענו' במילוי - עיין נו"ן ו"ו, גימטריא רמ"ח, שאם הוא עניו במילוי, כלומר ענווה כתיקנה במילואה, הוא מובטח שיקיים רמ"ח מצוות. גם נאחו בחסד, מידתו של 'אברהם' אבינו ע"ה, גימטריא רמ"ח. והוא אותיות 'רחם', שהקב"ה מרחם עליו והוא מצילו מכל צרה. ו'ענו' אותיות 'עון', שמכפר עוונותיו, ע"כ יעו"ש.

ומכל הדברים האמורים בשבח המגיע לכתפים⁷³ במעלות הענווה, נראה שציונו ית"ש "כי מחה אמחה", וצריך לזכות מכל עוונותיו, כי אז יכנע וימחה מעולם. נראה שכאשר נהיה ענווים באמת ובתמים, נוכל למחותו ולהפילו מלמעלה, דמידת הענווה כולוהו איתנהו בה, ובוזה יוכל נוכל להפילו, והוא ית"ש ימחה זכרו מתחת השמים.

ובזה הבוא נבוא לביאור המאמר הנזכר: "זכור את אשר עשה לך עמלק", אמר הקב"ה לישראל: בני, הו זהירין בשתי זכירות שכתבתי לכם בתורה - 'תמחה את זכר עמלק', ונאמר: "כי מחה אמחה את זכר עמלק". כלומר, הביטו וראו השינוי שיש בין ציווי הראשון לצייווי השני, דבציווי הראשון אמרתי: "כי מחה אמחה", והכוונה "כי מחה" אתם את השר על ידי תשובתכם ומעשיכם הטובים, ואח"כ "אמחה את זכר עמלק", ורואה אני שאין לך מידה טובה ממעלת הענווה, כי על ידי זה תוכלו לקנות כל השלמות ותמחו השר הזה. וזהו דסיים: "מְשָׁלֵי אֶפְרָיִם" - משולי אפר, שתהיו ענווים ונאחזים במידתו של אברהם אבינו ע"ה שהמשיל עצמו כאפר, וזה אומר: אם זכיתם, הרי אתם בניו של אברהם אבינו ע"ה, אותו שהמשיל עצמו כאפר, שנאמר: "ואנכי עפר ואפר". ונקט אברהם אבינו ע"ה לשני סיבות - הא', הוא הראשון שנשתבח במעלת הענווה. וזאת שנית, כי 'ענו' במילוי בגימטריא רמ"ח, כמו שכתבתי.

ואם לאו, "לְגַבִּי חָמַר גְּבִיכֶם" - התקינו עצמכם לשעבודה של מצרים, דאם תהיו גאים ורמי הקומה, התקינו עצמיכם לשעבודה של מצרים.

מעלות הענווה

אם תשובה לחוטא כלפי הקב"ה קלה או קשה יותר

60. סוטה ה, א. 62. שם ב, ב. 63. תענית כה, ב. 64. ר"ה יז, א. 65. בשם מהר"א הלוי ברוכים ז"ל. 66. בשם הרב זרע ברוך ח"ג. 67. עירובין יג, ב. 68. שם נד, א. 69. תנחומא עקב סימן ג. 70. איוב מא, ג - "מי הקדימני ואשלם, תחת כל השמים לי הוא". 71. עקב סימן ג. 72. מערכת ע אות ח. 73. ע"פ ב"ק צה, ב. 74. שמות א, יא. 75. שמות יא, יד. 76. משנה יט. 77. סוטה ד, ב. 78. משלי יא, כא. 79. משלי כא, יד. 80. ר"ה יז, א. 81. מיכה ז, יח.

מידותיו, והוא נוקם ונוטר למי אשר חטא לו, ודאי הוא שלא יוכל להפך בזכות עצמו, דאיכא ק"ו להיפך - כי יחטא איש לאיש שהוא עפר ואפר אינו מוחל, ומכל שכן מלך מלכי המלכים הקב"ה. וזה שאמר רבא⁸²: כל המעביר על מידותיו, מעבירין לו על כל פשעיו, עכ"ל.

ועל פי דרכו אפשר לפרש שני כתובים הבאים כאחד ביחזקאל סימן י"ח⁸³: "שובו והשיבו מכל פשעיכם ולא יהיה לכם למכשול עון, השליכו מעליכם את כל פשעיכם אשר פשעתם במ ועשו לכם לב חדש ורוח חדשה, ולמה תמותו בית ישראל", ע"כ. דיש להקשות, למה חזר לומר "השליכו מעליכם את כל פשעיכם אשר פשעתם ועשו לכם לב חדש", וכבר אמר למעלה "שובו והשיבו מכל פשעיכם". וע"פ אמות הקודם אפשר לומר, דכיון שיש סברא לכאן ולכאן אם תועיל התשובה, ולא יש תיקון לזה כי אם בעוברו על מידותיו, ולכן אמר: "שובו והשיבו מכל פשעיכם", בתנאי "השליכו מעליכם את כל פשעיכם אשר פשעתם" - עבירות שבין אדם לחבירו, "ועשו לכם לב חדש ורוח חדשה", שלא יהיה בלבכם כלום על חבריכם, בזה תקובל תשובתכם, "והשיבו וחיו"⁸⁴.

ועל דרך קדמה לפני דברי הרב 'בינה לעתים', נוכל לומר דהיינו טעמא דמי שמעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו, יען דמעביר על מידותיו הוא עניו באמת, וממילא רווחא שיש בו גם כן מעלת הוותרנות והנדיבות, וצדקתו עומדת לעד ופזר נתן לאביונים. ובצדקה אמרו רז"ל⁸⁵: גדולה צדקה יותר מכל הקרבנות, דהתם על השוגג, ובצדקה אף על המזיד, דכתיב⁸⁶: "בחסד ואמת יכופר עון", ולזה המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו.

וע"פ דברי הרב 'וחשב לו הכהן' הנזכרים, אפשר לפרש מסורה אחת וזה תוארה: ד' 'מה' - 'ה' אדוננו מה אדיר"⁸⁷; ב', 'מה אנוש כי תזכרנו'⁸⁸; ג', 'מה רב טובך אשר צפנת ליראיך'⁸⁹; ד', 'מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה'⁹⁰. דהכוונה, דעל התשובה יש סברא לכאן ולכאן, יש סברא דלא תועיל התשובה, כיון שבשר ודם ברייה קלה, וחוטא לפני מלך המלכים, שגדולתו בלתי בתכלית, ויש סברא דתועיל התשובה, כיון שבן אדם הוא ברייה קלה ושפלה, ואם חטא אדם מה יפעל בו ית' שמו, ואם רבו פשעיו מה יעשה ל⁹¹ כביכול. זהו שהזכיר בתחילה: "ה' אדוננו מה אדיר שמך", והסברא הב': "מה אנוש כי תזכרנו", ועם כל זה "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך", שגדל חסדו וטובו ית' שמו, ומקבל בן אדם בתשובה, בתנאי "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' וכו' ללכת בכל דרכיו ולאבה אתו", שיהלך בדרכיו, ומה ית' שמו מוחל עוונות ומעביר ראשון ראשון, אף כשבן אדם יעבור על מידותיו יומחלו לו כל פשעיו.

ודרך אגב אמרתי בכוונת הכתוב, בהקדים מה שחקר הרב הקדוש בעל 'שבט מוסר', הביא דבריו הרב 'פני יצחק' סדר וירא, וזה לשונו: דמצינו: "ה' מלך גאות לבש"⁹² באופן שהקב"ה מתלבש בגאוה, והקשה מהר"ש יפה: למה אסר רחמנא לאדם כל כך הגאוה בתכלית הריחוק עד שאמרו רז"ל⁹³ שאמר הקב"ה: אין אני והוא יכולים לדור בעולם כיון שהוא מתלבש בה, וכתוב: "והלכת בדרכיו"⁹⁴ - מה הוא רחום אף אתה רחום⁹⁵, אם כן מה הוא גאה, ראוי לאדם להיות גאה. וביאר על זה הכהן הגדול ז"ל, שהתשובה לזה, כי הנה אנחנו עם בני ישראל מצווים על הצדקה ולפייס עניים ולנחם אבלים וכמה מאלו הדברים המורים על השפלות, לכן ביכולתו ית' להיות לבש הגאות, ועם כל זה להיות עם דכא ושפל רוח ולנחם אבלים ולקבור מתים, אף על פי שהם שני דברים דסותרין אהדדי, לכן לו נאה הגאוה; מה שאין כן באדם, שאי אפשר להתלבש בגאוה, ושיקיים להתחבר עם דכא ושפל רוח, וזה הדור בלבשו ית', לו נאה הגאוה, כי אין זולתו. ובזה פירש הרב 'פני יצחק' שם כוונתם ז"ל בנוסח היוצא⁹⁶: "המתגאה על חיות הקדש, ונהדר בכבוד על המרכבה וכו', חסד ורחמים מלא כבודו", והגם שהוא מתגאה, עם כל זה חסד ורחמים מלא כבודו, ע"כ דברי קודשו.

וזה שכתוב⁹⁷: "ועתה ישראל, מה ה' אלקיך שואל מעמך, כי אם ליראה את ה' ללכת בכל דרכיו ולאבה אתו, לשמור את מצות ה' אלקיך ואת חקותיו אשר אנכי מצוך היום" וכו'. והכוונה "ללכת בכל דרכיו" - מה הוא רחום אף אתה רחום וכו', ושמתאמר: מה הוא גאה אף אתה גאה - לזה אמר: "לשמור את מצות ה' אלקיך ואת חקותיו" וכו', ואם תהיה גאה, לא תוכל לשמור מצוותיו, כמו שנתבאר. ועיין במדרש ילקוט תהלים רמז תש"ב: דבר אחר, "כל ארחות ה' חסד ואמת"⁹⁸, בשעה שאמר משה לישראל וכו'⁹⁹.

גם זה הוא פשט הכתוב¹⁰⁰: "אחרי ה' אלקים תלכו ואותו תיראו ואת מצוותיו תשמורו", ודרשו רז"ל¹⁰¹: הלך אחר מידותיו, ושמתאמר מה הוא גאה - לזה אמר: "ואת מצותיו תשמרו", ואם תתגאה לא תוכל לקיים מצוותיו.

ומעין מה שכתב הרב 'וחשב לו הכהן', כתב הרב 'שבט מוסר' אגותו של האדם סותרת את טענתו שהוא שפל ופסור מן הדין בכוונת הכתובים בתהלים¹⁰²: "זוורו רשעים מרחם, תעו מבטן דוברי כזב. חמת למו, כדמות חמת נחש". ובדרך קיצור הוא, שלמעלה רוצה הנשמה לפטור עצמה מהדין בטענה באומרה, הן אמת שהיא נחצבה מקורה ממקום קדוש ורוחני, חלק אלוה, אבל אחר שניתנה בגוף העכור, שמחצבתו מראשיתו ועד אחריתו הכל ממקום סרוח ומסואב נעשה, מדם האשה ומלחות סרוחות, ונתרקם במקום מוסרח וטינופת בבטן, ויצא דרך מעבר סרוח ומסואב, ויונק וכו', גם נכנס לזה העולם בין עושי רשעה, וכיוצא מהקטנות שמקטנת עצמה בכל

82. יומא כג, א. 83. פסוקים ל-לא. 84. שם פסוק לב. 85. סוכה מט, ב. 86. משלי טז, ו. 87. תהלים ת, ב. 88. תהלים ת, ה. 89. תהלים לא, כ. 90. דברים י, יב. 91. ע"פ איוב לה, ו. 92. תהלים צג, א. 93. סוטה ה, א. 94. דברים כח, ט. 95. לפנינו בילקו"ש בשלח רמז רמה על הפסוק: "זה אלי ואנוהו". 96. פיט אל אדון. 97. דברים י, יב-יג. 98. תהלים כה, י - 'כָּל אֲרָחוֹת ה' חֶסֶד וְאֱמֶת לְנֶצְרֵי בְרִיתוֹ וְיַעֲדֵתוּ'. 99. וזה לשון הילקוט: "דבר אחר, 'כל ארחות ה' חסד ואמת, בשעה שאמר משה לישראל 'אחרי ה' אלהיכם תלכו' (דברים יג, ה), אמרו לו: משה רבינו, מי יוכל להלך בדרכיו של הקב"ה, דכתיב (נחום א, ג): 'ה' בסופה ובשערה דרכו, וכתוב (תהלים עז, כ): 'אלוקים בים דרכך', וכתוב (ישעיה סו, טו): 'כי הנה ה' באש יבא'. אמר להם: אני אומר לכם דרכיו של הקב"ה: 'כל ארחות ה' חסד ואמת', 'חסד' זו גמילות חסדים, 'אמת' זו תורה, ולמי נתן אותה - 'לנוצרי בריתו ועדותיו'. 100. דברים יג, ה. 101. סוטה יד, א. 102. תהלים נח, ד-ה.

שבאו מרחם ומבטן, וממקום טינופת באו ואל מקום טינופת מוכרחים לילך. והשיב דוד המלך ע"ה: "תעו מבטן", היינו שתעו בטענה זו, שמקטינים עצמם לומר שבאו מהבטן ומהרחם וממקומות הנוכחים, לכן לא שמרו נשמתם בטהרה, כי "דברי כזב", כלומר, מאי דקמן שהם מדברים שקר וכזב, כי "חמת למו כדמות חמת נחש", היינו אם אחד מקניט אותם החימה שלהם בווערה בהם כדמות חמת נחש, על דרך כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם, אבל הם אפילו אם אינם תלמידי חכמים, השאת היצר והגיאות שלהם מגדילים אותם לאמר שהם המה בעצמם תלמידי חכמים, ו"כדמות חמת נחש", ושופכים חימה ונוקמים ונוטרים, וכל ימיהם אינם זוכרים כלל בטענתם זו שהם מהרחם ומהבטן ומכל הנוכח, ושלא ירגישו כלל במעט הכעסה שנעשה להם, ולא ירבו מחלוקת בישראל ח"ו, ובעת שצריכים לרפאות עצמם בטענה זו עושים ממנה מזור ותרופה, ע"כ דברי קדשו, הביא דבריו הרב 'חמדת ישראל' דף י"ח, יע"ש.

ועיין עוד ב'מדרש שמואל' פרק ג' דאבות משנה א', שכתב דג' דברים דנקיט עקביא בן מהללאל, צריך שיסתכל בג' יחד, אמנם אם יסתכל באחד או שתיים מהם אי אפשר, כי לא די שלא יועיל אלא אדרבא יזיק. לפי שאם יסתכל שבא מטיפה סרוחה לבד, אפשר שיאמר האדם, אם כן אין ראוי להאשימני אם אחטא, כי יסודי נבנה מדבר מאוס מטיפה סרוחה, וזרוק חוטרה אאירא - אעיקרא קאי¹⁰⁹. וכמו שאמר איוב¹¹⁰: "אדם ילוד אשה" וגו', דהיינו שבא מטיפה סרוחה, "אף על זה פקחת עיניך ואותי תביא במשפט"¹¹¹, כי אחר שהוא טיפה סרוחה לא יחשב לו עוון אשר חטא. והתנצלות כזה אמר דוד המלך ע"ה¹¹²: "הן בעון חוללתי ובחטא יחמתיני אמי". ולכן אמר: צריך שיסתכל גם כן למקום שהוא הולך, כי בזוכרו יום המיתה, וסוף אדם למות - לא יחטא. ואף אם יסתכל באלו השני דברים, אפשר כי יאמר, שכיון שהוא הולך למקום עפר רימה ותולעה, אפשר כי יחשוב האדם כי אין דעת וחשבון בשאול אשר הוא הולך שמה¹¹³, כי אחריתו עפר ואפר, ואין דעת וחשבון לעפר ולאבן דומם, על כן אמר: ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, וצריך שיסתכל האדם בשלושה דברים ביחד כדי שלא יחטא, ע"כ דברי קודשו.

ועל פי הדברים האמורים למעלה, פירוש דברי התנא באופן זה, כי נוכל לומר שגם חלוקת למקום עפר רימה ותולעה, שייכא עם חלוקת מטיפה סרוחה, ועל שניהם יפסע גבר. כי בא ממקום עכור ומסואב, ודין גרמא לכל עוון ולכל חטאת, וזו שנית, אשר מחומר קורץ ומעפר יסודו, כי עפר הוא ואל עפר ישוב, וע"פ השניים יצא לטעון לפטור אותו, לזה אמר: ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון - לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, ודע כי על כל אלה יביאך במשפט. שאם היית מתנהג בקטנות ושפלות, וכדבר אשר דיברת בפיק, יקובלו טענותיך, ואם בשעת חימום וכעס יעלה חמתו ולנקום נקם, ואומר

מיני קטנות, ואיך היה באפשרי שלא תתלכלך בכתמי עונות. וזה דומה לאבן טוב המושלך למקום טינופת וכתמים, ואיך אפשר שלא יתלכלך האבן טוב.

והתשובה על כל טענותיה, הדעת מכרעת לקבל כנגון דא, אם באמת כל ימי היותה בגוף העכור היתה במחשבות הקטנות האלה, ואפילו בעת גדולתה ורוממותה שעברו עליה בחייה, באיזה עושר ושררה או באיזהו מינוי בין החכמים לראש ואב"ד, היתה חושבת כל עת ורגע בשפלותה וקטנותה, ושהיא במדור העכור והמסואב, בזה אשר מחצבתה בארות בארות נשברים ומוסרחים ומסואבים ככל אשר הזכרנו, והיתה עלובה ושפלה כל ימיה לבלתי תרום ראש עליון באיזהו גיאות או כעס הבא מחמת גאוה כידוע, ושלא תחמוד מטעם זו לחמדות האסורות, ובעת אשר הכעיסה אחד באיזה פגם והעדר כבוד לא תרגיש כלל בכל זה, לצד שחשבה כל רגע הקטנות והשפלות הנזכרים - הדין נותן לקבל ממנה הטענות הנזכרות, לפטור אותה מאיזהו עוונות ופגמים שבאו לידה באיזהו ממאורעות הכרחיות, כי על כל פנים "אין צדיק בארץ" וכי¹⁰³.

אמנם אם לא נמצא בה ככל אשר זכרנו, רק אדרבא, שכל חיי האדם היה מתנהג ברוממות וגיאות וגדולות ונפלאות, להשתרר על ראשי עם קודש לצד עושר, להטיל אימה יתירה על הציבור שלא לשם שמים¹⁰⁴, רק להגדיל מעלתו ולהפחיד על עם ה' - כי אפילו לגבי תלמידי חכמים צריך העניין מיתון ושיקול דעת לענוש להפוגמים בכבודם, כי לפעמים משכחת לה באחד שהוא חכם מופלג בעיני עצמו מהשאת היצה"ר, רחמנא ליעלן, ובאמת עדיין לא הגיע אפילו לרועה צאן, ואם נראה לו שאחד פגם בכבודו, תכף בא אצלו היצה"ר והגיאות ועושה ממנו תלמיד חכם גדול, ואומר לו, וכי אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה¹⁰⁵, ואם היית בעיר במקום מבינים כבר היית רב עליהם, אבל בכאן מצד הקנאה אינם מנשאים אותך, אבל לעולם דין תלמיד חכם יש לך, ואתה בקי בגמרא¹⁰⁶ שכל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם, ואיך אתה יוצא ידי חובה בגמרא זו, ובזה הרגע ובאותה שעה הוא שוכח שבא מכל המקומות ושפלות ומוסרחים, רק נעשה גדול ובעל קרניים לנגח ולנקום בעם ה' חלילה, ועושה מחלוקת ותבערת אש בין הצדדים, והוא בין אחים יפירי, והבערה ללה"ב יצאה באין מכבה, ולפעמים חס ושלוש מגיע העניין לידי חילול ה' ומסירות ממון לאומות וכיוצא, וכל זה לבעבור שאתה בגיאות, עד בין הכוכבים ישם קינו, ואינו זוכר להקטין עצמו בכל ההקטנות שבדעתו להקטין עצמו בעת כי יבוא ליתן דין וחשבון למעלה - אם כן טענתו שקר ודבר כזב בהקטין עצמו, כי כל ימיו היה בעיני עצמו גדול, אחר עשותו כל אלה בחייו, ואיך יקבלו ממנו שם טענתו הנזכרת לרפואתו מהדין. והם דברי דוד המלך ע"ה באומר: "זורו רשעים מרחם"¹⁰⁷, הוא לשון רפואה, כמו "לא זורו ולא חובשו"¹⁰⁸. ומדבר על הרשעים, באומר: "זורו רשעים מרחם", שהם חושבים לרפאות עצמם בטענת

103. קהלת ז, כ. 104. עי' רמב"ם הל' תשובה ג, יג. 105. ע"פ שמו"א טו, יז. 106. יומא כג, א. 107. תהלים נח, ד-ה - "זרו רשעים מרחם קטנו מִקְטָן דְּבָרֵי קִזְבִּי: חֶמַת לְמוֹ פְּדֻמֵי חֶמַת נְחָשׁ כִּמּוֹ פְּתוֹן חֶרֶשׁ יֵאָטֵם אֲנִי". 108. ישעיהו א, ו. 109. ע"פ רש"י בראשית כא, כא. 110. איוב יד, א - "אָדָם יָלִיד אִשָּׁה קָצֵר יָמִים וְשֹׁבֵעַ רִגְזוֹ". 111. שם יד, ג. 112. תהלים נא, ז. 113. ע"פ קהלת ט, י.

ולפי דברי הרב 'טל אורות' יפורש הכתוב: "וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום", רצה לומר, כל הימים, אפילו לעת זקנתו שגופו כלה ותאוותו וחמדתו אבדה, אם כן לא יצא מעפר און, כי גילה על חטאתו, כי לא בסיבת יסוד העפר היה עונו.

ועיין עוד להרב 'בינה לעתים' דרוש מ"א, שכתב בשם הרב 'נחלת אבות'¹²⁰, שיש שבעה סיבות לחולי הגאווה:

הסיבה הראשונה, נשיאות המשפחה. בבואו ממשפחת רם, בן חכמים בן מלכי קדם, ירום לבו מאדוניו, ויאמר מי שווה לי. רפואתו, ליתן אל לבו, כי המתים שכבר מתו, אם קנו כתר שם טוב במעשיהם הטובים, והוא אינו הולך בדרכיהם, לא בלבד הם לא יועילו לו להאיר אפילת חסרונו, אלא הוא יזיק להם, להחשיך זוהר מעלתם בדרכיו המקולקלים. ומעשה דר' עזרא בר בריה דר' אבטולס יוכיח, שאמר ר' פרידא: אי בר אבהן ולא בר אוריין הוא, אשא תכליה¹²¹.

הסיבה השנייה, הוא היופי וקלסתר הפנים. כי בראותו עצמו נחמד למראה בקומתו וצביונו ותואר איבריו, יגבה לבו ויפחו עליו יצרו. ורפואתו, שיעריך יופיו החיצוני עם כיעורו הפנימי, וטנפת מעיו ושתן כיסו, שאילו ראה כל זה על שולחנו, היה בעיניו נמאס. ויזכור העיפושים המתילדים בגופו, כינים ופרעושים ונגפי בני אדם, אשר יעלה בשרו גלדי גלדי, טיני טיני, וסופו בא לידי מיתה, יבאש גופו ותכסהו רימה, ויהיה משחת מאיש מראהו¹²², אז יכנע לבבו, ואל יביט אל מראהו ואל גובה קומתו.

סיבה השלישית, ועצומה היא אצל האנשים, והיא העושר והצלחת הנכסים. כי בראות האדם היותו מלא על כל גדותיו מרוב כל הון, יגבה לבו, ויתקיים בו¹²³: "ובקרך וצאנך יריבין וכסף וזהב ירבה לך, ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך". ורפואתו, שיחשוב היות העושר בלתי מתקיים באדם, וכמה צרות באות על העשיר בעבור עושרו, ואולי יצבור העושר לרעתו. ויציר דעוהו כי מאומה אין בידו משלו, שהכל ממנו יתברך, ואיננו אלא פקיד ונאמן על אותו הממון לפרנס בו עניים, שהם שלוחיו יתברך הבאים בהורמונתא ידידיה. כדרך הסוחרים השולחים ממנום לפקדיהם במקום אחר, אשר ע"י כתב חלוף מסדרים יפרעו סך כך לפלוני מהממון שיש להם שם, והפקיד יחוייב לפרוע ככל הכתוב בפיתקא ההיא. ואם אולי המביא הפיתקא, אחר שקיבל המעות יברח עמהם ולא יביאם אל בעליו, אין לפקיד בזה כי אם להראות הכתב חתום מיד בעל הממון, כי על פיו נתנו לשליח. ואם ימאן מלתת לו, הרי זה פושע ומועל בחיובו. כן העני בא בשליחתו ית', ומראה כתב ידו, פסוק: "נתן תתן לו"¹²⁴, "הענק תעניק לו"¹²⁵ וכיוצא, וכיון שממונו ית' בידינו, ואנו מחזיקים היות זה עני, מחוייבים אנחנו ליתן לו. ואם אכ"כ נמצא רמאי, והולך בדרך לא טוב, אנו את נפשנו הצלנו, ועל כתב ידו ית' סמכנו. כדברי המלך דוד ע"ה: "כי ממך הכל ומידך נתנו לך"¹²⁶, כל מה שיש לנו הוא שלך ואנו פקידיך, ואשר

בלבו ממשפחת רם אני, ולי נאה ויאה גם מצד עצמי הגדולה והכבוד, ולמי כל חמדת ישראל - הלא לי ולמשפחתי, ובאותה שעה לא זכר שבא מטיפה סרוחה ומעפר יסודו, על כל אלה יביאנו במשפט. והוה דסיים: ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון - לפני מלך מלכי המלכים, והוא היודע עתיו ורגעיו, מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מעללי איש. גם טענת מעפר לוקח בטילה מאליה, דהרי הבהמה גם כן מחומר קורצה ואינה עושה כמעשהו, וכמו שפירש על זה גאון עוזנו בקונטרס 'תורת השלמים' כוונת הכתוב¹¹⁴: "מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו", יעו"ש.

גם זו הטענה לא שייכא כי אם לנערים וצעירים עלי דש"א, כאשר ראיתי להרב 'טל אורות' להגאון מהר"ר יהודה ליב מרגליות דף ט', וזה לשונו: הצעירים בימים יש להם תקווה, שיקבל מהם התנצלותם אשר הם אומרים: זכור כי עפר אנחנו, וטבע העפר להצמיח כוסף התשוקה בלב האדם. אבל הזקן שגופו כלה, וכוספו ותשוקתו אבדה, אם בבחירתו ורצונו לעפר ישווה, לא תקובל ממנו זאת האמתלא, ולא יצא מעפר און¹¹⁵, כי מאחר שגם בזקנתו לא הצליח, על דבר אמת גילה על עונו כי בזדון עשאו, ולא בסיבת עפרות גופו. והגאון בספר 'הפלאה'¹¹⁶ אסמכיה אקרא¹¹⁷: "לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם, כי יצר לב האדם רע מנעוריו", לומר, כלום ענשתי את האדמה שלא תוסיף תת כוחה, אלא בעבור שטבע האדמה אשר ממנה נוצר האדם, גרם לו שהולידה והצמיחה באדם הכוסף והתשוקה אל התאוות המדומות, ומעתה "לא אוסיף עוד לקלל את האדמה" ע"י האדם, כי רואה אנכי כי יצר לב האדם בזקנתו הוא רע יותר ממה שהיה בנעוריו, ואחר שהזקין נשקע בו כח התשוקה יותר מאותה תשוקה הבאה לאדם כפי טבע האדמה אשר נוצר ממנה, אם כן נראה שהחטא אינו בא לו בסיבת טבע האדמה, כי אם בבחירתו ורצונו, ע"כ. ומכל התשובות הללו וכיוצא לזה, קא פסיק ותני: לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון.

ונראה לענ"ד שזהו שרמז איוב בטענתו: "אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רוגז". שבא לומר, כיון שהוא "ילוד אשה" וממקום עכור מחצבתו, ו"קצר ימים ושבע רוגז", דין הוא להקל מעליו עונשו. אבל בטענתו "קצר ימים ושבע רוגז", דא תברתיה, ושוברו בציודו, דכיון שהוא שבע רוגז, ובעת כעסו ורוגזו לא זכר כי הוא ילוד אשה וממקום עכור נחצב, ואם היה בא בזכרונו כל זה, לא היה לו לכעוס, ומאמרו זה על דרך ניבא ולא ידע מה ניבא¹¹⁸.

ואפשר להסמיק זה בכוונת הכתוב¹¹⁹: "וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ, וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום". דהכוונה, "רבה רעת האדם בארץ", ושמה תאמר מאי כולי האי, כיון שהאדם מחומר קורץ ומעפר לוקח, דין גרמא לרעתו, כי החומר שבו גרם - לזה אמר: "וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום". לפי דברי הרב 'שבט מישראל' יפורש הכתוב: "וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום" בקטטות ומריבות, ובאותה שעה אדם לא זכר כי מעפר יסודו.

114. איוב לה יא. 115. ע"פ איוב ה. ו. 116. ריש כתובות אות טו. 117. בראשית ח, כא. 118. ע"פ סוטה יב, ב. 119. בראשית ו, ה. 120. אבות פ"ד מ"ד. 121. מנחות נג, א - "אמרי ליה רבנן לרבי פרידא: רבי עזרא בר בריה דרבי אבטולס דהוא עשירי לר' אלעזר בן עזריה דהוא עשירי לעזרא קאי אבא, אמר: מאי כולי האי? אי בר אוריין הוא יא, אי בר אוריין ובר אבהן יא, ואי בר אבהן ולא בר אוריין אישא תכליה! אמרו ליה: בר אוריין הוא, אמר להו: ליעול ולית". 122. ע"פ ישעיהו נב, יד. 123. דברים ח, יד. 124. דברים טו, י. 125. שם פסוק יד. 126. דה"א כט, יד.

ישמח כי רב חילו לרוץ לדבר מצווה ולעסוק בתורה - "קוי ה' יחליפו כח"¹³⁹. הו', הכבוד והממשלה. אם יתגאה בה להטיל אימה יתירה שלא לשם שמים, רק כי ייראוהו האנשים - "לא יראה כל חכמי לב"¹⁴⁰, ואם ישתמש בה לרדות הפושעים והמורדים, ולזרוק מרה בתלמידים לחנכם ולהורותם בתורה ומעשים טובים - זכות הרבים תלוי בו, ע"כ.

וכן כתב הרב 'בינה לעתים' שם¹⁴¹, במשנת רבי שמעון בן מנסיא אומר משום ר' שמעון בן יוחאי, הנוי והכח¹⁴², יעו"ש. ועיין עוד לרבינו מהרח"ו ב'שערי קדושה' בחלק ה' בשער הא', וזה לשונו: ועתה בן אדם פקח עיניך מן העוורון, וראה כי כל טובות העוה"ז הבל המה, מעשה תעתועים, ולמה תתגאה על הבריות. אם בקומה זקופה - כולם נבראו בצלם אלקים כמוך, ואם במשפחה - כולנו בני איש אנחנו, בני אברהם יצחק ויעקב, ואם בעושר - כמה ריקים ופוחזים ממך עשירים יותר ממך, ועוד כי "ה' מוריש ומעשיר"¹⁴³, ו"אל יתהלל עשיר בעשרו"¹⁴⁴, כי באולי "עושר שמור לבעליו לרעתו"¹⁴⁵, ואם בשררה וכבוד - כמה בזויי משפחה שולטים בעולם, והוא משפיל גאים עדי ארץ, ואם בחכמה - כמה חכמים גדולים נטרדו מן העוה"ז ומעולם הבא, כענין דואג ואחיתופל וירבעם, וכידו יתברך 'להסיר שפה לנאמנים, וטעם זקנים יקח'¹⁴⁶, ו"אל יתהלל חכם בחכמתו"¹⁴⁷, ע"כ לשונו הזך.

והנה השבע מראות נגעים לחולי הגאווה, כלל אותם הרב¹⁴⁸ במילות קצרות, דבאמרו: אם בקומה זקופה, כולל השתיים רעות, שמתגאה מצד יופיו וזאת קומתו דמתה לתמר, ונכלל בזה עוד הגיבור בגבורתו. ובאמרו: אם במשפחה, כלל בזה שמתגאה מצד שלשלת היחס והמעלה, ונכלל בזה עוד רוב הקרובים, הרי ארבעה. ושלושה רעים: החכמה והממשלה והעושר, וזכרם בהדיא, הרי שבעה מראות אחת לאחת.

ונוכל לומר שרפואת השבע חולאים הנוכרים על דעת אחד יסמכו, כי כיון שבידו ית' שמו הכל, והוא יכול על כל, אם כן בן אדם המתברך בלבבו להתגאות מאחת המנהג, הוא כסיל בחושך הולך, ואשובה ידי יד כהה על כל אחת מהם.

אם יתגאה, דרך משל, בנשיאות המשפחה, וכי הוא בן חכמים המה, הגיבורים אשר מעולם אנשי השם, הנה הוא ית' שמו ישפילנו עד עפר, עד שלא יזכר ולא יפקד עם בני משפחתו, ולא יועילו לו כל שפ"ר יוחסין הקודמים. ואם יתגאה ביופיו וקלסתר פנים, בידו ית' שמו להשחית מאיש מראהו, ותארו מבני אדם, ויוצמד עורו על עצמו יבש כעץ, ויהיה חרפת אדם ובזוי עם. ואם יתגאה בעושרו, זה גלוי וידוע החוש"ה אל העין¹⁴⁹, שברגע קטן עיניו פקח ואיננו, וכמה שכתוב: "ה' מוריש ומעשיר"¹⁵⁰, וכבר מילתו אמורה בדברי רבינו מהרח"ו. ואם לרוב הקרובים, בידו ית' שמו נורא עלילה על

אנו נותנים בעבורך "מידך נתנו לך", מחתימת ידך, וממה שכתבת עלינו וצויתנו לתת "נתנו לך".

סיבה הרביעית, רוב הקרובים. כי יראה רבים מבני משפחתו קרובים אליו, מוכנים לעזרתו לכל המצטרך אליו, יתגאה לחושבו כי זה יספיק שיקיימו הכל את דבריו, ולא ישנו את תפקידו, כי יקומו כל קרוביו מקצה לתומכו ולסעדו אפילו שלא כדין. רפואתו, שישים אל לבו כי בזה יהיו הם סיבת מפלתו, להרחיקו מקרבת אלקיו הקרוב אליו, כי "קרוב ה' לנשכרי לב"¹²⁷. ויסתכל כי לא לנצח יהיו נאמנים באהבתו ובעבודתו. ובעודנו באבו ברוב עשור, יתקרבו אליו, ואם יתחיל לנפול, ישנאוהו ויתרחקו ממנו כמטחוי קשת. וסוף דבר, אין מי שיוכל להמלט מהבגידה, ואיזה קרוב יותר עצמי באדם מאשתו, שאר בשרו, אשר היא עצם מעצמיו, וחלק ממנו פלג גופו, ועם כל זה כבר יביא הזמן מקרה תבגוד בבעל נעוריה, ומעלה בו מעל להמיר אהבתו באחר; ואיך אם כן ישים בטחונו לקרובים אחרים שאינם מגיעים לגדר זה מהקורבה. ויש עוד ג' סיבות אחרות להתגאות בהם, והם החכמה, והגבורה, והכבוד והממשלה וגדולת האדנות, ע"כ.

ועיין להרב 'משכנות יעקב' פרשת נשא, שהביא דברי הרב 'בינה לעתים' אלו, וכתב על דבריו, כי דבר פשוט הוא, כי אלו השבעה שזכר הרב, שהם סיבת הגאווה, לא ימלט מהיות מהם תועלת רב למתנהג עמהם בשפלות ונמיכת רוח. כי הן אמת, כי אם האדם יתגאה במשפחתו לקנטר ולכזו את בני האדם, ולבו בל עמו ליראה את ה' הנכבד, טוב ממנו הנפל. אכן אם יעיד על שורשו, ובבוא דבר עבירה לידו יבוש ויכלם, וישיב אחור ימינו מלעשותה בסיבת אבותיו הקדושים, אז טוב לו. ב', היופי. אם יתגאה בו לחטוא ללכת אחרי עיניו - "עיני רשעים תכלינה"¹²⁸, ואם אדרבא, יכוף את יצרו, שכרו יותר מן הכיעור, וכענין יוסף¹²⁹, כמו שפירש הרב מהר"ש אוזינדא¹³⁰ במשנת הנוי והכח¹³¹. ג', רוב הממון. אם ישתמש בו בהבלי העולם - בטרם בוקר איננו, ואם יעשה משפט וצדקה וגמילות חסד - 'חסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו'¹³². ד', רוב הקרובים. אם יאחז דרכו להשתרר על בני גילו בבוטחו כי רב חילו ואנשי משפחתו - יבוא זה ויאבד את זה, ואם ישתדל ללמוד בהם או ללמדם, או לאוהבם ביראת שמים, כמה שאמרו¹³³: האוהב את שכניו והמקרב את קרוביו - כבר מילתו אמורה, 'אז תקרא וה' יענה'¹³⁴. ועוד אדרבא, אם יסתייע בקרוביו להעמיד היושר והדת והאמת, מה טוב חבלו ונעים גורלו. ה', החכמה. אם תהיה בידו קרדם לחפור בה ועטרה להתגדל בה¹³⁵ - "חיל בלע ויקיאנו"¹³⁶, ואם תהיה לעזר ולהועיל לשם שמים - "יתהלל חכם בחכמתו"¹³⁷. הרי, הגבורה אם יתגאה בה בבוטחו על זרועו כי כביר מצאה ידו - הבל הוא מעשה תעתועים, "ונחת קשת נחושה זרועותי"¹³⁸, ואם

127. תהלים לד, יט. 128. איוב יא, כ. 129. עיין יומא לה, ב - "רשע אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה, אם אמר: נאה הייתי וטרוד ביצרי, אומרים לו: כלום נאה היית מיוסף". 130. בספר 'מדרש שמואל'. 131. אבות ו, ח. 132. תהלים קג, יז. ועיין סוכה מט, ב. 133. יבמות סג, א - "האוהב את שכניו, והמקרב את קרוביו, והנושא את בת אחותו, והמלוה סלע לעני בשעת דחקו, עליו הכתוב אומר: 'אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני'". 134. ישעיה נח, ט. 135. ע"פ אבות פ"ד מ"ה. 136. איוב כ, טו. ועיין סנהדרין קו, ב. 137. ירמיה ט, כב. 138. ש"מ"ב כב, לה. 139. ישעיה מ, לא. 140. איוב לו, כד. ועיין ר"ה יז, א. 141. דרוש מא. 142. אבות ו, ח. 143. שמו"א ב,ז. 144. ירמיה ט, כב. 145. קהלת ה, יב. 146. ע"פ איוב יב, כ. 147. ירמיה ט, כב. 148. רבינו מהרח"ו ב'שערי קדושה' הנ"ל. 149. מליצה ע"פ בראשית כד, כט. 150. שמו"א ב, ז.

מי ששמח ביו"ט ואינו נותן חלק להקב"ה, שהוא מה שנותנים לעניים, ההוא מקטרגא שטן רע עין רדיף אבתריה. גם איתא בזהוהר¹⁵⁷, דכולהו שאר זמנין וחגיגין בעי בר נש למחדי, ולמחדי למסכני, ואי הוא חדי בלחדוי ולא יהיב למסכני, עונשיה סגי, ואי איהו בשבתא חדי וכו', לא יהיבין ליה עונשא כשאר זמנין וחגיגין. והרב 'חמדת ישראל' דף קמ"ח שמע רמז על זה: אי בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד¹⁵⁸, רצה לומר: בלחדוי ולא יהיב למסכני.

ונמצא דחולה רעה זו הנמשכת מגאוהו שהיא הכלולה והקמצנות, גורם לו ההיזק והקלקול והעיקום, בפרטות בחגים ובמועדים, כי דבקתו הרעה שבקרבו, ואינו נותן לעניים, ולשמחם בימי השמחה, ולזה בא הרמז יעק"ם חג"ך, ופשוט. ולפעמים ימצא כילי, שאפילו בקרב ביתו, רחמנא לצלן, מקמץ מעיסתו, פיתו פת קיבר, ויינו חומץ בן יין, ולפני לחמו אנחתו תבוא, הלוך ילך ובכה ואוכל לחם העצבים, על הוצאה שהוציא וכיוצא, עד שאויבי איש אנשי ביתו, ויציאתו מן המקום הנאה להם יותר מביאתו. ואולי נוכל להמליץ על זה מאמרם ז"ל¹⁵⁹: האי מאן דיהיר, אפילו אינשי ביתיה לא מיקבל, והוא מטעם האמור. ולהיפך זה, מי שהוא עניו באמת ובישוש, והרי זה קנה לעצמו מידת הנדיבות והותרנות, כי אינו חושש על הכבוד המדומה, ולא חש במיעיה, ואוכל בשמחה לחמו, ושוחה בלב טוב יינו, ושמח בחלקו. זהו רמז הכתוב דאתאן עליה¹⁶⁰: "וענוים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום", והרי הוא כמבואר. וזהו שיח סודם ז"ל במגילה¹⁶¹: שאלו את ר' נחוניא הגדול: במה הארכת ימים - אמר להם: מימי לא קבלתי מתנות, שנאמר¹⁶²: "ישונא מתנות יחיה", ולא עמדתי על מידותי, ותן בממוני הייתי. יען דהוא עניו באמת ובתמים, ע"ז זה נמשכה לו מידת הוותרנות, כדבר האמור לעיל. וכן על דרך זה יתפרשו כמה עניינים רבים כאלה.

נמשך לזה, ראיתי להרב 'בינה לעתים' שם דרוש כ"ג, שנתן טעם לגלות מצרים, דהיה זה כיתר משפטי ה', דלא עביד דינא בלא דינא¹⁶³, ואין יסורין בלא עוון¹⁶⁴, והעוון הוא שנסקעו בג' מידות המגונות - הקנאה והתאוה והכבוד. וזה ממה שמתבאר בסיפור הפסוקים¹⁶⁵: "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב וכו', וימת יוסף וכל אחיו" וכו', כי כיוונה התורה, קודם שתספר גלות מצרים, להודיע ולפרסם סיבת גלותם, וכי עוונותיהם היטו אלה, וזה שלא הלכו בדרכי אבותיהם. כי בתחילה היו שלמים, כולם כאחד, אנשים ונשים וטף, הלא תראה: "אלה שמות בני ישראל", הסתכל בשמותם המורים על שלמותם, כדאיתא במדרש¹⁶⁶, דבזכותם היו ראויים לגאולה, ראובן - שראה בעוניים, שמעון וכו', "את יעקב"

בני אדם סיבת כל הסיבות, ויעשה אופנים וגלגולים עד שחדלו קרוביו, ומידועיו שכחהו, אוהביו ורעיו מרחוק עמדו, ואינם יכולים לשמוע שמעו, ולא זה בלבד שירחקו ממנו, אלא אפילו למתחברים עמו, הרחיק ירחיקו ממנו כמטחוי קשת.

וכאשר פירש על זה הרב הקדוש בספר 'אגדת אליהו' חלק א' דף נ', בשם הרב מהר"י דמודינה ז"ל, כוונת הכתוב¹⁵¹: "כל אחי רש שנאהו, אף כי מרעהו רחקו ממנו, מרדף אמרים לו המה", שהכוונה, לא מיבעיא ש"כל אחי רש שנאהו" ומרחקים לו, אלא אפילו אם יש ריע להאח העני, גם כן מרחיקים אותו מהם, כדי שלא יהיה מרדף אמרים להם מאחיהם הרש, לומר: כך אומר אחיכם העני שתחזיקו בידו, וכך אומר שיתנו לו, לכן מרחיקים גם לרעהו של אחי העני, כדי שלא יוכל לבוא להסב שליחות האח העני, עכ"ל. **ואם** בחכמה, כבר מילתו ג"כ אמורה למעלה, שבידו ית' שמו משיב חכמים אחר ושופטים יהולל, ומסיר לבו ויהי לאבן, ותחת חיטה יצא חוח¹⁵².

ואם בגבורה, גם זה ידוע, שבידו ית' שמו יחלהו ויחלישהו ויהיה כקש לפני רוח, וכגרעין חרדל שיבוא באחד מרגליו, ישב בדד וידום, וכמו שכתב הרב 'צדה לדרך' דף ע"ז, לדרכו בתוכחת הבטחון, יעו"ש.

ואם בכבוד וממשלה, גם זה מילתו אמורה למעלה, כי רעת רשעים מקרוב, ושמחת חנף עדי רגע כחלום מהקיץ, וכבודו מעליו הוסר ולקלון הומר, ירוד ירד עד לעפר.

באופן העולה מהאמור, כי החולאים הנזכרים שוכרם בצדם, כי על כולם ישים השם נגד עיניו, ואז "ושב ורפא לו"¹⁵³, וכמאמר החכם ע"ה¹⁵⁴: "גאות אדם תשפילנו", רצה לומר, שהיא בעצמה תשפילנו למעמיק ומחשב ומעיין בה. וכל אשר דיברנו רמזה חנה ע"ה בתפילה באומרה¹⁵⁵: "אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה יצא עתק מפיכם, כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות" וכו', רצה לומר: "אל תרבו תדברו גבוהה", באיזה צד ואופן מהז' מראות הנזכרים, "יצא עתק מפיכם, כי אל דעות ה', ולו נתכנו עלילות", ובדבריה אלה נכלל כל מה שכתבנו, דו"ק ותמצא, וכמו שביארה אח"כ: "קשת גבורים חתים" וכו', וזכרה הראשיים העיקרים אשר גדולים אל האנשים.

ואמרת דרך הלציי, שהסימן לשבעה מראות הנגעים הנזכרים הוא יעק"ם חג"ך, נוטריקון: יופי, עושר, קרובים, משפחה, חכמה, גבורה, כבוד. והרמז לזה הוא ע"פ דרך הקדים, שהמידה המגונה הנמשכת מחולי הגאווה היא הכלולה והקמצנות. ואיתא בזהוהר¹⁵⁶:

הקמצנות מזיקה למעלת שמחת יו"ט

האם ישראל במצרים היו שקועים בעריות או גדורים ממנה

151. משלי יט, ז. 152. ע"פ איוב לא, מ. 153. ישעיהו ו, י. 154. משלי כט, כג. 155. ש"מ א, ב, ג-ד - "אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה יצא עתק מפיכם פי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות: קשת גבורים חתים ונקשלים אזורי חיל". 156. זוהר הקדמה י, ב. 157. זוהר יתרו פח, ב ומופיע בסיפורים בסעודת שחרית של שבת. 158. מגילה ז, ב. 159. ב"ב צח, א. 160. תהלים לו, יא. 161. כח, א. 162. משלי טו, כז. 163. ברכות ה, ב. 164. שבת נה, א. 165. שמות א, א-יא - "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וגיבתו באה ראובן שמעון לוי ויהודה: יששכר זבולן ובנימין: דן ונפתלי גד ונאשור: ויהי כל נפש יצאי ירף יעקב שבעים נפש ויוסף היה במצרים: וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא: וגני ישראל פרו וישרצו ויךבו וינעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אתם: וישימו עליו שרי מסיים למען ענתו בסגלתם ויכן ערי מסקנות לפרעה את פתם ואת רעמסס". 166. שמות רבה פרשה א, ה - "ואלה שמות בני ישראל, על שם גאולת ישראל נזכרו כאן, ראובן שנאמר (שמות ג): 'ראה ראיתי את עני עמי', שמעון ע"ש (שמות ב): 'ישמע אלהים את נאקתם', לוי ע"ש שנתחבר הקדוש ב"ה לצרתם מתוך הסנה, לקיים מה שנאמר (תהלים צא): 'עמו אנכי בצרה', יהודה על שם שהודו להקב"ה, יששכר שנתן להם הקב"ה שר שעבודם בזת מצרים ובזת הים, לקיים מה שנאמר (בראשית טו): 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, זבולן, ע"ש שהשכין הקב"ה שכינתו בקרבם, שנאמר (שמות כה): 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם', ואין זבולן אלא בית המקדש שנאמר (מלכים א ח): 'בנה בניתי

ברמז דברי המכילתא הנזכרת. ומה שהקשה לו מניין לו זה, הנה מפורש יוצא מדברי הרב כמה סמוכות ממקראי קודש ומאמרי רז"ל. ומעתה גם מה שהקשה מדברי רבינו האר"י זיע"א, יתורץ כאשר יראה הרואה, ועיין בספר 'שפה אחת' לגאון עוזנו¹⁷², ובספר 'דבש לפי' מערכת הגימ"ל אות ז', ומשם באר"ה.

בח"ל יש
ללבוש
מנעלים
להפסיק
בין הגוף
לטומאת
הנחש

קל"ב א"י. כתב הרב 'נפתלי שבע רצון' פרשת כי תשא משם הרב 'חסד לאברהם', כי בארץ העמים יש שליטה לנחש, ועל כן צריך ללבוש מנעלים כדי להפסיק בין הטומאה של הנחש. כי הנחש עפר לחמו, והעפר שואף וזורה מזוהמת הנחש ומשפיע וכו', לכן צריך ללבוש כדי להפסיק בין הטומאה של הנחש. וזו דווקא בארץ העמים שיש לו שליטה ומטמא הארץ ויושביה, אבל בא"י - "וכיפר אדמתו עמו"¹⁷¹, ע"כ. ובזה פירש הרב 'נפתלי שבע רצון' כוונת הכתוב ביהושע²: "של נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא".

בא"י רצון
עבדי ה'
ללכת
ברגליהם
על אדמתה

ונראה לעניות דעתי שזה רמז הכתוב³: "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו", שלגודל חיבתה וקדושתה רצו להלך ברגליים על אבניה ועפרה הקדושים⁴.

בנוסח
הברכות
ארץ' סתם
היא ארץ
ישראל

קל"ג א"י. רז"ל תיקנו 'על הארץ ועל הפירות', ועל הארץ ועל המזון' בשבחה א"י שנקראת 'ארץ' סתם, כדכתיב¹: "הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני הצינות".

מדוע
תיקנו
לברך
'בורא פרי
האדמה'
ולא 'בורא
פרי הארץ'

ומהאי טעמא תיקון רז"ל לברך על הפירות 'בורא פרי האדמה', ולא תיקנו לברך 'בורא פרי הארץ', כיון דכמטבע ברכות תיבת 'ארץ' רומזת לארץ ישראל, ולהכי הכא שהיא ברכה לכל גידולי קרקע בכל מקום, תקון 'פרי האדמה' שהוא שם כולל לכל אדמה שבכל מקום. אי נמי, שכיוונו שתתברך האדמה ויומשך לה שפע על ידי הברכה לתקן קללת 'ארורה האדמה'². וגם אני שמעתי שיש נ"ה פירות אדמה, ולזה תיקנו: 'בורא פרי האדמה', גימטריא נ"ה, ע"כ גאון עוזנו בספר 'שירי ברכה'³ אורח חיים סימן ר"ג.

ועיין עוד ב'מחזיק ברכה' סימן הנזכר, שתירץ במאי דאיתא בילקוט משל⁴, ד'אדמה' נקראת על שם שממנה נברא אדם, ו'ארץ' נקראת על שם שרצין בה בני אדם - אם כן נמצא דשם 'אדמה' קודם לשם 'ארץ', ד'אדמה' על שם שממנה נברא אדם, והוא היה ברישא, ואחר כך צודק שם 'ארץ' בהיות בני אדם בעולם שרצין בה. אמור מעתה, דלהכי תיקון 'בורא פרי האדמה', בשם הראשון.

ומעין דוגמא קרוב להאמור אפשר לומר במה שראיתי בספר

- דומה בדומה ליעקב אבינו, "איש וביתו" - אנשים ונשים, כולם אנשים צדיקים, היו נגררים אחריו ולומדים ממעשיו. וגם אחרי כן, שמת יעקב אביהם, "ויוסף היה במצרים", והיה הולך בדרכי אביו, וגם היה מלמדם לילך בדרך זו. אמנם אחרי מות יוסף וכל אחיו וכו', קם דור אחר אשר לא שמרו חק השלמות, ונתלכלכו בטינופת ג' מידות הרעות האלה, דהיינו הקנאה והתאוה והכבוד, וזה כי "ובני ישראל פרו וישרצו", כאשר באו לכלל פריה, לא היו מכוונים אל תכלית המכוון לקיים המין, אלא היו כשרצים, כפחותי הבעלי חיים, אשר אין בהם דעת, וכוונתם למלאת תאוותם. גם נלכדו ברשת בקשת הגדולה והכבוד, הוא אומר: "וירבו", שביקשו ריבוי יתירה. ונוסף גם הוא, סמל הקנאה וחמדת הממון, הוא אומר: "במאד מאד", שהיו רודפים אחר הממון לסיבת הקנאה, יותר מהשיעור השייך להם, לפיכך: "וישימו עליו שרי מסים למען ענותו" וכו', לעונש מכוון אל השלוש מידות הנזכרות, הקנאה והתאוה והכבוד. וההודעה בברית בין הבתרים היתה כיתר ידיעות יתברך העתיד, עכ"ל בקיצור נמרץ.

וראיתי להרב 'שני אליהו' בדרשותיו דף ל"ה, שכתב על דברי הרב 'בינה לעתים' הללו, דמנא ליה להרב ז"ל, ואשכחן במכילתא¹⁶⁷ להיפך, שאמרו שהיו בידם ארבעה דברים, שלא שינו שם, ושלא שינו לשונם, ושלא היה בהם דלטורין, ושלא היו מגלי עריות והיו גדורים בערוה, וכלהו יליף מקראי, יעו"ש. ותו, דרבינו האר"י זיע"א גילה סודו, דגלות מצרים היה כדי להוציא לאור ניצוצי הקדושה אשר נפוצו שמה בערות הארץ, ואילו ח"ו היה בהם עוון גילוי עריות, דהיינו התאוה, כדאמר מר הרב 'בינה לעתים', יצא שכרם בהפסדם ע"י מידה זו שהיתה בהם, דהיינו התאוה, שהיא גילוי עריות, ונמצא שלא היו מועילים כלום בשעבוד. וזוהי שקשה על הרב ז"ל דאמר שהיו בהם ג' מידות, הקנאה והתאוה והכבוד, ויש ליישב, עכ"ל.

ואנא דאמרי אחר המחילה רבה מקדושת עצמותי, נראה דהיה העלמה מעיני הרב, דברי הרב 'בינה לעתים' עצמו בדרוש כ"ח, שכתב וזה לשונו: וכבר רמזו זה רז"ל¹⁶⁸ במה שדרשו עליהם: "בה' בגדו כי בנים זרים ילדו" וכו'¹⁶⁹, דרמז להם ית' שמו, כשציווה אותם על העריות - "כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו"¹⁷⁰, כאילו יאמר: הזהרו מלהכשל ברשת זה "כמעשה ארץ מצרים" וכו', כי הלא ידעתם מה הגיע לכם על ככה, כי "ישבתם בה", ונתעכבתם שם בגלות ושעבוד בעבור זה. ובאמת הועילה להם מאוד צרת השעבוד, כי מיד הכירו סיבתו, ומשם ואילך גדרו עצמם, ולא נמצא בהם עוד שמץ דבר מהפריצות, עד שאחת היתה ופרסמה הכתוב¹⁷¹. ובזכות גדרם זה, בכלל זכויות אחרים, באו לכלל גאולה, ע"כ דברי קודשו. הרי שהרב עצמו נשא על דל שפתיו, והטמין

בית זבול לך מכוון לשבתך עולמים, ובנימין ע"ש (שמות טו): "ימיך ה' נאדרי בכח, דן ע"ש (בראשית טו): "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, נפתלי ע"ש תורה ומצות שנתן להם הקב"ה שכתוב בהם (תהלים טו): "ומתוקים מדבש ונופת צופים", גד ע"ש המן שהאכילם הקדוש ב"ה שהוא (שמות טז): "כזרע גד", אשר ע"ש שהיו מאשרין אותן כל שומעי גאולתן וגדולתן, דכתיב (מלאכי ג): "ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ אמר ה' צבאות, יוסף ע"ש שעתיד הקב"ה להוסיף ולגאול את ישראל ממלכות הרשעה כשם שגאל אותם ממצרים דכתיב (ישעיה יא): "והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו וגו'". **167**. מכילתא דר' ישמעאל בא מס' דפסחא פרשה ה. **168**. תנחומא שמות ה. **169**. הושע ה, ז. **170**. ויקרא יח, נ. **171**. שמות רבה פרשה א, כח. **172**. בסוף ספר 'אהבת דוד'. **קלבל** | **1**. דברים לב, מג. **2**. ה, טו. **3**. תהלים קב, טו. **4**. עיין עוד לקמן סימן קצג. **קלג** | **1**. איוב ה, י. **2**. בראשית ג, יז. **3**. בספר 'ברכי יוסף'. **4**. ילקו"ש רמז תקמג.

ולפי שמניעת הגזל יסוד לכל האמונה, על כן הקדימו הקב"ה והזהיר עליו במצווה ראשונה - "החודש הזה לכם", כי שם נאמר⁶: "משכו וקחו לכם צאן" - משלכם, להוציא הגזל⁷.

וכן יצחק כשציווה להביא לו שני גדיי עזים, אחד לעשות ממנו קרבן פסח, אמר: "וצודה לי ציד"⁸, פירש רש"י: מן ההפקר ולא מן הגזל. ולפי שעשיו לבבו לא כן ידמה, כי אם לצוד ציד להביא אפילו מן הגזל, על כן סיבב הקב"ה שלא הביא כי אם יעקב שהיה נזהר בגזל. וכן שור שהקריב אדם הראשון, אמרו רז"ל⁹, שהיה לו קרן אחת במצחו, להורות שלפי שהיה אדם הראשון קרן אחד, רצונו לומר, שהיה יחידי בעולם ולא היה גזול משום בריה, על כן נתקבל קרבנו. וכל זה כדי להרחיק הגזל והליסטיות המביא לידי כפירה ומינות.

ומה שכתב ר' יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה וכו', אין הפירוש שלא יכתוב בתורה כלל כל הסיפור שמ'בראשית' עד 'החודש הזה לכם', שהרי יש בו צורך גדול בסיפור חידוש העולם, כי הוא מפרסם מציאות השי"ת, וסיפור דור המבול מפרסם השגחתו יתברך לשכר ועונש, מלבד מה שנכתבו בו כמה מצוות: אבר מן החי לנח, ומילה לאברהם, וגיד הנשה על ידי יעקב, אלא שרצה לומר, מאחר שעיקר התורה למצוותיה ניתנה, אם כן היה לו להתחיל התורה במצווה ראשונה, וסיפור זה מ'בראשית' עד 'החודש הזה לכם' די בזה בשיקבענו בסוף התורה.

על זה בא כמתרץ ואמר: אילו היה כותב כן, היה מעיקרא דדינא פירכא, והיה בזה נתינת יד לפושעים לפקוד עול התורה. ובקוראו "החודש הזה לכם" כל שכן דפקר טפי, ויאמר: ודאי משה בדה מלבו מצווה זו, כי איך יצווה ה' בו על הגזל באמרו "משכו וקחו לכם" - משלכם דוקא, והרי אתם ליסטים, כי לקחתם ארצות ז' אומות ולא מיחה בכם ה', כי אולי לא יקרא התורה מראש ועד סוף. על כן הוצרך להקדים סיפור חידוש העולם, להורות שלא על ידי ליסטיות לקחו, כי אם בצדק ובמשפט.

זה שאמר הכתוב¹⁰: "כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, מעשה ידיו אמת ומשפט נאמנים כל פקודיו". כי עיקר הגדה זו, שהגיד כח מעשיו לעמו, הכל היה כדי להורות ש"מעשה ידיו אמת ומשפט" - שהתורה והלוחות 'מעשה אלוקים'¹¹ והצדיקים שנבראו בשתי ידיים¹², הכל ב"אמת ומשפט", שהוא מונע הליסטיות. ו"נאמנים כל פקודיו" - הפקודים אשר פקד ה' על ארצות ז' אומות, כי ברצונו ית' נתנה להם, וברצונו ית' נטלה מהם ויפקד המלך ה' פקידים אחרים עליהם.

'לקוט דוד', ד'אדם' נקרא על שם 'אדמה', כי הוא עיקר שמה, ולא 'ארץ', שהוא על שם שרצתה לעשות רצון קונה. ועל פי זה מעיקרא קושיא ליתא.

ואחר זמן רב ראיתי מה שכתב הרב 'אבודרהם' גבי ברכת המוציא, וזה לשונו: והרב רבי אשר מלוניל תירץ, דלישנא דקרא נקיט⁵ - "להוציא לחם מן הארץ", ובשאר ברכות נמוי נקיט לישנא דקרא, שנאמר⁶: "הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה". ובהאי תירוץ מתורץ מאי דקשיא, דמאי שנא הכא דאמרינן 'ארץ' ומאי שנא באידך דאמרינן 'אדמה' - משום דלישנא דקרא הכי הוא, ע"כ. וקצת יש להרגיש, דהכתיב נמוי⁷: "ולקחתם מפרי הארץ". אמנם לכל הדיברות שכתבנו בנותן טעם לנוסח 'פרי האדמה' צריך לומר, דשאני ברכת 'המוציא', דלישנא דקרא נקיט - "להוציא לחם מן הארץ", עכ"ל.

ואנא בריה קלה אמינא במטו מיניה דמר, נראה דלא קשה ולא מידי, דמלבד דזה הפסוק "ולקחתם מפרי הארץ" הוא בעניין המרגלים, ונמשך מזה לומר 'כשם שפריה משונה'⁸ וכו', ולא רצו לתקן נוסח על שם פסוק שיהיה בו מזכרת עוון אשר חטא. דהגם דמשה רבינו ע"ה כיוון בזה לשבח, המה היה להם לגנאי. ועוד בה, דכוונת הרב היתה לישנא דקרא בלי מגרעת, ודר"ק.

לא תיקנו ברכה על פי פסוק שבעניין המרגלים

קל"ד א"י. כתב רש"י בפרשת בראשית¹: א"ר יצחק: לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מ"החודש הזה לכם"² וכו', אלא כדי שלא יאמרו אומות העולם, ליסטים אתם שכבשתם ארצות ז' גוים וכו'. וקשה, ומה בכך אם יאמרו ליסטים אתם, וכי בעבור זה ישנה סדר התורה.

תשובה לזה, לפי שדבר זה גורם כפירה בעיקר, כי יאמרו לית דין ולית דיין וכל דאלים גבר. כי אילו היה לעולם מנהיג המסדר ענייני מוצאו ומובאו, למה לא מיחה בכם כשלקחתם בזרוע דרך ליסטיות ארצות ז' אומות. כי מטעם זה לא נחתם גזר דינם של דור המבול כי אם בעבור הגזל³, כמו שכתוב⁴: "גזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית". כי מה שחטא זה גדול מזולתו, אינו בעבור עצם החטא, כי אם בעבור הרעה הנמשכת ממנו, שהחוטא בגזל לא ישים אשם בנפשו, ויאמר: "אין פשע" כי אין אלוקים שופטים בארץ, ועל כן 'חבר הוא לאיש משחית', רצונו לומר, לדור המבול שנאמר בהם: "השחית כל בשר את דרכו", כי גם המה כפרו בעיקר ואמרו: "מה שדי כי נעבדנו"⁵ וכו', וזה החילם לעשות חמס וגזל בארץ.

מדוע השתנה סדר התורה בגלל טענת הגוים

שינוי הסדר כדי למנוע כפירה בעיקר

5. תהלים קד, יד. 6. דברים כו, י. 7. במדבר יג, כ. 8. רש"י במדבר יג, כג - "לפי שכל עצמם להוציא דבה נתכוונו, כשם שפריה משונה כך עמה משונה". **קלד** | 1. בראשית א, א. 2. שמות יב, ב. 3. סנהדרין קח, א. 4. משלי כח, כד. 5. איוב כא, טו ועיין סנהדרין קח, א. 6. שמות יב, כא. 7. וכן פירש בעל הטורים - "משכו בגימטריא 'מן עברה', שלא יביאו מן הגזל". 8. בראשית כז, ג. 9. שבת כח, ב. 10. תהלים קיא, ו-ז. 11. ע"פ שמות לב, טז. 12. עיין כתובות ה, א.

מניעת הגזל - יסוד האמונה

ביאור דברי רבי יצחק בטעם התחלת התורה ב'בראשית'

בבית, יעו"ש דברי קודשו. זה אומרו: "גורו לכם", רוצה לומר, לגופכם, שעון הגזל אינו כשאר העבירות שאין בעל הרחמים וכו', כי זה מהגוף תחילה. זה אומרו: "לכם כי חמה עונות חרב", רוצה לומר, שהחמה שמביא השי"ת בעולם תכף, הוא ע"י עונות חרב, כמו שהיה בדור המבול שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל²³, למען תדעו שיש דין בעולם וכו' כמו שכתבו המפרשים ז"ל לדרכם²⁴, והכא נמי עוון הגזל הוא מביא הדין והפורענות על עצמו, כמו שכתוב: "כן כל אורחות כל בוצע" וגו'. או רמז בזה על דרך מה שכתבתי בסמוך דבמידת הדין פוגע, יעו"ש. זה אומרו: "למען תדעו" שעון הגזל הוא מתנהג במידת הדין, ולזה "גורו לכם", ובוזה יתיישבו כמה דקדוקים כמו שיראה הרואה].

וראיתי להרב 'מדרש שמואל' פרק ו' דאבות בברייתא דר' יהושע בן לוי²⁵: בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב, שפירש מאמרם ז"ל²⁶: אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה. דיש להבין, איך אמר פשפש ולא מצא, וכי יש אדם בעולם שאחר שפשפש לא ימצא, והרי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ועוד, איך אמר אם לא מצא יתלה בביטול תורה, וכי אחר שיש בו עוון ביטול תורה, קרי ליה לא מצא, והרי אין לך עוון גדול מזה. אלא הכוונה עם מה שאמרו רז"ל: אין בעל הרחמים פוגע בנפשות וכו', על כן אמר: אם רואה אדם שיסורין באים עליו, כלומר שרואה שנשתנה בו הסדר הזה, ותיכף בראשונה באו היסורין עליו ועל גופו, אז יפשפש במעשיו, לפי שכיון שהשם ית' שינה בו הסדר אשר בו מנהיג ומיסר את כל העולם, מוכחא מילתא שגם הוא שינה את מעשיו מסדר העולם, וחטא איזה עוון משונה רע ויחיד, ולכן יפשפש במעשיו ויתחזר בתשובה. ואם פשפש ולא מצא עוון בסגנון זה, אז יתלה בביטול תורה, כי הוא עוון פלילי וראוי שישתנו עליו סדרי בראשית, ויפרע מן הנפשות תחילה, ולזה אמר רבי יהושע בן לוי: בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת: אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, כלומר שתכף מתחיל הפורענות בהם ובגופם, וזהו סיבת עלבונה של תורה למי שאינו עוסק בה, מסכים למה שאמרו רז"ל: אם רואה אדם שיסורין באין עליו וכו', יתלה בביטול תורה כמו שכתבתי, ולזה אמר מלת להם, ע"כ.

ועל פי יסודו, אפשר להסמיק בזה מאמרם ז"ל במנחות פרק שתי הלחם²⁷: ר' אלעזר ור' יוחנן דאמרי תרוויהו: תורה ניתנה בארבעים יום ונשמנה נוצרת בארבעים יום, כל המשמר התורה נשמתו משתמרת, וכל שאינו משמר את התורה אין נשמתו משתמרת. תנא דבי ר' ישמעאל: משל לאדם שמסר צפור דרוו לעבדו, אמר לו: כמדומה אתה שאם אתה מאבדה, איסר אני נוטל ממך בדמיה, נשמתך אני נוטל ממך, ע"כ. דעל ידי עוון ביטול תורה דין הוא שישתנה עליו הסדר, והיינו דקאמר: וכל שאינו משמר את התורה, דהיינו ע"י עוון ביטול תורה, ודין גרמא דשוכח, דאינו מתחייב עד שיסירם מלבו²⁸,

ולפי פשוטו, הוצרך להתחיל התורה מ'בראשית' לפרסם אמונת החידוש, כי זה יסוד לכל התורה. כי לו הונח שהעולם קדמון, אין מקום לקבלת התורה הבנויה על יסוד הבחירה, על כן הוצרך להניח היסוד תחילה, ע"כ הגאון 'כלי יקר' פרשת בראשית, יעו"ש.

וראיתי להרב 'מטעם המלך'¹³ סימן תרפ"ד, הטעם למה שלא נחתם גזר דינם של דור המבול אלא על הגזל¹⁴ ולא אשאר שבע מצוות. ששמע באומרים לו דהיינו טעמא, לפי דקיימא לך, שאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה אלא בתחילה בממון, ואח"כ בבניו, ואח"כ בגופו, והעד יסורי איוב. ואולם זה אינו אלא אם יש לו לאותו נידון ממון של היתר, אבל אם הוא גזל בידו לא, דמה בצע לקחתו ממון אחרים, דבר שאינו שלו. ולכן אנשי דור המבול שכל הונם וממונם גזל, חל עליהם חובת ביעור, ונחתם גזר דינם על גזל. וזהו כוונת מקרא שכתוב¹⁵: "קץ כל בשר בא לפני, כי מלאה הארץ חמס", כלומר שמה שלא נתפייס מהם בממון כמידתו לכל רוח, שאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה¹⁶, ובא לפניו קץ כל בשר דוקא - ויהי בנותן טעם: "כי מלאה הארץ חמס", וכיון שכן הוא, דין שלא יענישם בממון, ע"כ דברי קדשו.

וע"פ יסודו, אנכי אחזה לפרש מקרא שכתוב משלי סימן א'¹⁷: "כן ארחות כל בוצע בצע, את נפש בעליו יקח", דמאחר דהוא בוצע בצע, אם כן לא שייך לומר אין בעל הרחמים פוגע בנפשות, כיון דאינו ממון של היתר, וגזלה הוא בידו, אם כן "את נפש בעליו יקח". וזהו גם כן כוונת הכתוב שם: "בוטח בעשרו הוא יפול וכו'".¹⁸ דיש להקשות, מה היה המקרא חסר אם היה אומר: בוטח בעשרו יפול - אלא הוא הדבר אשר דברנו, דיען דזה רשע ערום, ענינו יחזו מאמרם ז"ל: אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה אלא בממון וכו', ולזה רשע יראה, ופנה אל גזלות וחבנות ולהרבות ממון, כדי שבבוא יום פקודתו יבוא עד כסו, וה"ן עוזר לו, והוא לא ידע כי אדרבא, דא תברתיה, כי זה לא נאמר אלא בממון של היתר, וזה אמרו: "בוטח בעושרו", ולפי דמיונו כי הצל יצילהו, ולכן עושה עושק להרבות לו, "הוא יפול" תחילה. גם זהו כוונת הכתוב שם¹⁹: "נבהל להון איש רע עין, ולא ידע כי חסר יבואנו", דלא ידע דעל ידי שעלה בקבץ ממון שלא כדין בגזל וחמס, מזה יבוא לו חסר, והוא נידון תחילה, כי מאחר שהממון הוא גזל בידו ממנו קרנותיו. וזהו גם כן כוונת הכתוב שם²⁰: "שונא בצע יאריך ימים", והרי הוא כמבואר.

[ועל דרך זו המלצתי כוונת הכתוב באיוב סימן י"ט²¹: "גורו לכם מפני חרב פי חמה עונות חרב למען תדעו שדין". והן עוד נביא מה שלמדנו להועיל הגאון יעב"ץ ז"ל בקונטרס 'תפילת ישרים', שאותיות 'חרב' הם רמז לשלושה מיני גזל שאמרו בש"ס דמציעא פרק²²: האחד, שהוא גזל החוטף מחבירו והוא רמז בחי"ת, הב', ריבית הרמוז ברי"ש, הג', אונאה שהוא ביטול מקח הרמוז

אמונת החידוש - יסוד התורה

הקב"ה אינו פוגע בנפש החוטא תחילה, מלבד בעוון גזל

הקב"ה פוגע בממון החוטא תחילה מלבד במבטל תורה

ג' מיני גזל

13. חלק ו. 14. תנחומא נח אות ד'. 15. בראשית ו, יג. 16. ויקרא רבה פרשה יז, ד. 17. פסוק יט. 18. משלי כח, י. 19. כח, כב. 20. פסוק טז. 21. פסוק כט. 22. דף סא, א. 23. רש"י בראשית ו, יג. 24. עיין רש"י שם - "שדון" - שיש דין בעולם". 25. משנה ב. 26. ברכות ה, א. 27. מנחות צט, ב. 28. ע"פ אבות ג, ח.

בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה.

ועיין עוד לגאון עוזנו בספר 'שמחת הרגל' על רות דף י"ז, שכתב בשם המפרשים, דבגויים, תכף מתחיל עונש בהם ואח"כ בממונם, כמה שאמר הכתוב³⁴: "וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים, ואת ביתו". וזה שאמר הכתוב³⁵: "כי מר לי מאד מכס", יותר ממה שהמר לכם, דלכם היו היסורין בהדרגה, ואני "יצאה בי יד ה'", בי דייקא תכף הגיעה, בעבור ובמיתת בעלי, א"כ "כי יצאה בי יד ה'", יצאה מידת הרחמים, ע"כ.

ועיין עוד מה שכתב בספר 'נחל קדומים' פרשת מצורע, דמשמע דדוקא במדת רחמים אינו פוגע בנפשות תחילה, אבל במדת הדין פוגע. ואפשר דזה כוונת ירמיה שהיה מקלל³⁶: "בעת אפי"ך עשה בה"ם", דייקא תחילה בנפשותם, כי דוקא מדת הרחמים אינו פוגע בנפשות תחילה, עכ"ל.

ואפשר לומר דזה שאמר דוד המלך ע"ה³⁷: "שפוך חמתך אל הגוים וכו', אשר בשמך לא קראו", והרי הוא כמבואר, והוכרח להתפלל עליהם שלא ירחם עליהם בשום צד ואופן, הגם שהוא בעל הרחמים, ולזה התפלל: "שפך חמתך אל הגוים", מהם תחילה, יען דבגויים כך הדין נותן, ואם תאמר מצד הרחמנות - לזה אמר: "אשר בשמך לא קראו", וא"כ לא ירוחמו בשום אופן.

ואפשר שזהו גם כן כוונת הכתוב באיכה³⁸: "תבוא כל רעתם לפניך ועולל למו כאשר עוללת לי על כל פשעיי". והכוונה: "ועולל למו" בגופם תחילה, ולא תתנהג עמהם במדת הרחמים כלל, "כאשר עוללת לי על כל פשעיי" שהוא עוון ביטול תורה, כמו שכתב בתנא דבי אליהו³⁹, כי כל הצרות שבאו על ישראל על כלל ופרט וחורבן בית ראשון ושני, הכל בעוון ביטול תורה, דכתיב⁴⁰: "בפשע יעקב כל זאת", עכ"ל. והיינו דאמר: "כאשר עוללת לי" - בגופי תחילה, על עוון ביטול תורה, כן "עולל למו" על כל רעתם.

ועל פי דברי הרב 'מדרש שמואל' הנאמרים למעלה, דעל עוון ביטול תורה בא תחילה בגופו, אפשר לענ"ד לפרש מאמרם ז"ל בפרק הניזקין⁴¹: מעשה בר' יהושע בן חנניא שהלך לדרך גדול שברומי, אמרו לו: תינוק אחר יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וכו', עמד על פתח בית האסורים, אמר⁴²: "מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים", ענה אותו תינוק: "הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוחך ולא שמעו בתורתו", אמר: מובטחני בו שמורה הוראה בישראל, העבודה שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו, אמרו, לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה, ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל, ומנו ר' ישמעאל בן אלישע, ע"כ. וכולם היו תמהים, דמה חכמה ראה בזה התינוק, עד שאמר עליו מובטחני בזה וכו', הלא לא אמר אלא סיפיה דקרא. והרב 'עפר יעקב' פרשת בא כתב, ששמע מהרב כמוהר"ר יצחק זאבי זלה"ה, על פי מאי דקיימא לן⁴³, דאין אדם לוקה ומשלם, ואין

וזהו: אין נשמתו משתמרת, והיינו דאייתי משל: כמדומה אתה שאם אתה מאבדה איסר אני נוטל ממך, היינו בממונו ואח"כ בגופו, כמו שאר העבירות - לא היא, דעוון ביטול תורה חמיר טפי, וזהו: נשמתו אני נוטל, דהיינו שיבואו יסורים בגופו, וסוף סוף למיתה אזיל.

ועיין עוד להרב הקדוש בספר 'אגדת אליהו' חלק א', שכתב בשם הרב יד יוסף' על מאמר רז"ל²⁹: החושד בכשרים לוקה בגופו, דלמה לוקה מיד בגופו קודם הביא לו הנגע בכותל - אלא יש לומר עם מה שכתב הרמב"ם ז"ל פרק ד' מהלכות תשובה³⁰: חמשה דברים העושה אותם אין חזקתו לשוב מהם, לפי שהם דברים קלים בעיני רוב האדם, ונמצא חוטא והוא ידמה שאין זה חטא, ואלו הן: האוכל מסעודה שאינה מספקת לבעליה, שזה אבק גזל הוא, והוא מדמה שלא חטא, ויאמר: כלום אכלתי אלא ברשותו. ב', המשתמש בעבטו של עני, שהעבטו של עני אינו אלא כגון קורדום ומחרישה, ויאמר בלבו: אינן חסרים, והרי לא גזלתי אותו. ג', המסתכל בעריות, מעלה על דעתו שאין בכך כלום, שהוא אומר: וכי בעלתי, או קרבתני אצלה, והוא אינו יודע שראיית העינים עוון גדול, שהיא גורמת לגופן של עריות, שנאמר³¹: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם". ד', המתכבד בקלון חבירו, אומר בלבו שאינו חטא, לפי שאין חבירו עומד שם ולא הגיע לו בושט ולא ביישו, אלא ערך מעשיו הטובים וחכמתו למול מעשה חבירו, או חכמתו, כדי שיראה מכללו שהוא מכובד וחבירו בזוי. ה', החושד בכשרים, אומר בלבו שאינו חוטא, לפי שהוא אומר: מה עשיתי לו, וכי יש שם אלא חשד שמא עשה או לא עשה, והוא אינו יודע שזה עוון, שמשים אדם כשר בדעתו כבעל עבירות, ע"כ.

הנה כפי זה שהחושד בכשרים חושב שאינו חוטא, איך יקדים לו הנגע בכותל, שאף על פי שיראה הנגע, אינו מתעורר לשוב, באומרו שאין בידו עוון כדי לשוב, יען דחושד בכשרים אין בדעתו שהוא עוון, לכן מיד לוקה בגופו, ע"כ.

ונהירנא שכן כתב גם כן הגאון 'יערות דבש', יעו"ש. ומדבריהם יש ללמוד, דכל מידי שאינו נותן דעתו עליו שחטא בו, כגון אלו שמנה הרמב"ם ז"ל, נענש בגופו, כי חד טעמא הוא.

ואפשר לומר שזהו כוונת הכתוב בירמיה סימן ב'³²: "ותאמרי כי נקיתי, אך שב אפו ממני, הנני נשפט אותך על אומרך לא חטאתי". דהכוונה: על פי סברתך שאמרת: נקיתי ולא חטאתי, אם כן הדין הוא שאבוא עמך במשפט מגופך ממש, יען שלא יש תועלת אם אעשה כסדר, כיון שעל דעתך לא חטאת.

ואפשר עוד, שזהו כוונת הכתוב³³: "מכסה פשעיו לא יצליח, ומורה ועוזב ירוחם", והקדוק מבואר, ואולם ע"פ אמות הקודם כיון לומר, שזה ש"מכסה פשעיו" ואומר: זך אני בלי פשע, א"כ "לא יצליח", שאדרבא נענש בגופו, כיון שלפי דעתו לא חטא, אבל "ומורה ועוזב ירוחם", שיתנהג עמו השי"ת במדת הרחמים, שאין

הקב"ה פוגע בממון החוטא תחילה, מלבד בחושד בכשרים

29. שבת צז, א. 30. הלכה ד. 31. במדבר טו, לו. 32. פסוק לה. 33. משלי כח, יג. 34. בראשית יב, יז. 35. רות א, יג - "כי מר לי מאד מכס כי יצאה בי יד ה'". 36. ירמיהו יח, כג. 37. תהלים עט, ו. 38. א. כב. 39. אליהו זוטא פרשה א - "וכל צרות הבאות על ישראל אינן אלא מפני פשעה של תורה". 40. מיכה א, ה. 41. גיטין נח, א. 42. ישעיהו מב, כד - "מי נתן למשפה יעקב וישראל לבזזים הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבנו בדרךנו הלא ה' ולא שפגענו בתורתו". 43. כתובות לב, א.

ולא שמעו בתורתו", שהיה להם עוון ביטול תורה חמיר טפי, וראוי שישתנה עליו הסדר, לכך אמר ריב"ח: מובטחני בזה שמורה הוראה בישראל שראה בו דבר חכמה.

ונחזור לדברי הרב 'כלי יקר', דלפי שעוון הגזל גורם כפירה בעיקר, כי יאמרו לית דין ולית דיין, ולא ישים אשם בנפשו ויאמר אין פשע כי אין אלוקים שופטים בארץ, ועל כן פתח הכתוב בהקדים סיפור חידוש העולם, להורות שלא על ידי ליסטיות לקחו כי אם בצדק ומשפט, ע"כ.

ובילקוט פרשת בהר⁴⁹ על פסוק⁵⁰: "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מי עמיתך אל תונו איש את אחיו", זה לשונו: כתיב⁵¹: "כה הראני והנה ה' נצב על חומת אנך" - על שורא דאוניתא, "ובידו אנך" - כבעל חוב שהוא עומד ובידו שטרו. ר' ברכיה בשם ר' אלעזר אמר: בכל עוונות כתיב⁵²: "נושא עון ועובר על פשע", ברם הכא⁵³: "לא אוסיף עוד עבור לו". ר' יודן בשם ר' יוחנן: "ובצעם בראש כולם"⁵⁴ - קופה שהיא מלאה עוונות מי מקטרג בראש כולם - גזל. בני אדם שהיו בהם עובדי אלילים ושפיכות דמים וגילוי עריות, הגזל חמור כנגד כולם. א"ר יעקב בר אבא בשם ר' יוחנן: כ"ד חטאות סדר יחזקאל, ומכולם לא חתם אלא בגזל, שנאמר⁵⁵: "והנה הכיתי כפי אל בצעך". לפיכך משה מזהיר לישראל: "אל תונו איש את אחיו", עכ"ל.

ומדברי ר' ברכיה בשם ר' אלעזר נלמד, דהגם דבא"י כתיב⁵⁶: "העם היושב בה נשוא עון", אם יש בר מינן עוון גזל, אינו נמחל. ופוק חזי כמה כתובים בנביאים מוכיחים על זה. ועיין מה שכתבתי למעלה באות מ"ד וכו' בשם הרב החסיד מהר"ש אבוהב זלה"ה, ועיין בגמרא שבת פרק כל כתבי⁵⁷: אמר רבא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה, שנאמר⁵⁸: "שוטטו בחוצות ירושלים" וכו'.

ואפשר שזהו כוונת הכתוב פרשת בהר⁵⁹: "ולא תונו איש את עמיתו וכו', ועשיתם את חוקותי וכו' וישבתם על הארץ לבטח", והרי הוא כמבואר.

גם יכלול במאמרו "וישבתם על הארץ לבטח" דברי הגאון הרב 'כלי יקר' הנאמרים, והכוונה: וישבתם לבטח באין פוצה פה בטענת ליסטים אתם, מה שאין כן כשיש בידכם עוון גזל ואונאה, אז יאמרו בגויים: אומה של בוזים, והוכיח סופם על תחילתם, שגם הארץ גזילה בידם, ודו"ק. **ובסגנון** זה נפרש הכתוב שאחריו⁶⁰: "ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשובע", כלפי מאמרם ז"ל: אין הגשמים נעצרים אלא בעוון הגזל. ולזה "ועשיתם את חוקותי", וקאי אדלעיל מיניה, אאיסור אונאה, אז "ונתנה הארץ פריה".

כלל זה אמור אלא בידי אדם, אבל בידי שמים לוקה ומשלם. ולזה שאל ר' יהושע בן חנניא: למה "נתן למשיסה יעקב", דהיינו חלק המיתה, "וישראל לבוזים" שבזו ממונם, הא קיימא לן דאין אדם לוקה ומשלם. ואותו התינוק הבין תכלית מבוקשו, והשיב לו בטוב טעם: "הלא ה' זו חטאנו לו", כלומר דמה זו שאלה, הא הכא הוי בידי שמים, דבכהאי גוונא אדם לוקה ומשלם, ע"כ.

ועם שהדרך חריף ומתוק, עם כל זה עדיין קשה, דהיה לו לומר: "הלא ה' זו חטאנו לו", ותו לא, ולמה הוצרך להשלים הפסוק.

והרב 'עפר יעקב' שם פירש סיפא דקרא דקאמר: "ולא אבו בדרכיו הלך", עפי" מה שכתב הרב 'משפטי שמואל' סי' קי"ח, דאע"ג דבעלמא אמרינן: קים ליה בדרכה מיניה, כשהוא גבי ביזוי תלמידי חכמים, לא אמרינן קים ליה בדרכה מיניה, אלא דיינינן ליה בתרווייהו. וכן כתב מוהר"ש ז"ל בשו"ת 'תורת חיים' ח"ב סימן ק"ז. וזהו מה שהוסיף אותו תינוק והרבה להשיב לשאלת ריב"ח, דכבר ידוע מה שאמרו רז"ל⁴⁴ דלא נחרבה ירושלם אלא על שביזו בה תלמידי חכמים, עוד אמרו בעירובין דף נ"ד⁴⁵ על פסוק⁴⁶: "והולכי על דרך שיחור", דרך" אלו בעלי משנה, וזהו שאמר כי גם רעה זו היתה ביניהם, שלא אבו לשמוע בדרכיו, דהיינו התלמידי חכמים, אלא אדרבא ביזו אותם, ובשביל כך בדין הוא שילקו בשניהם. וכיוון ששמע ריב"ח דברי התינוק מיוסדים על אדני פז, יפה אמר: מובטחני בזה וכו'. ומה שאמר: "הלא ה' זו חטאנו לו", כלפי מה שכתבו התוספות בערובין דף ס"ב ע"ב ד"ה "בן נח", דבגויים לא אמרינן קים ליה בדרכה מיניה, ואדם לוקה ומשלם, וזו היתה כוונת התינוק הזה, ליישב מה שהקשה לו ריב"ח, דאיך ישראל שבאותו הדור לקו בשתיים - דהלא "ה' זו חטאנו לו", וכשאר ישראל עושים רצונו של מקום תו לא מיקרי בנים ויש להם דין גויים, ולפיכך לקו במיתה וממון, ע"כ.

ומה שאמר: כשאין ישראל עושים רצונו של מקום תו לא מיקרי בנים, עיין בפרק קמא דקידושין⁴⁷ מחלוקת ר' יהודה ור' מאיר, ומה שכתב הרשב"א בתשובה חלק א' סימן רמ"ב, דהגם דקיימא לן ר' יהודה ור' מאיר הלכה כר' יהודה⁴⁸, בכאן הלכה כר' מאיר, דקראי דייקי כוותיה, והגם דרבנן בעלי הפרשים הדביקו הסברא דישנה בעולם דרך אסמכתא כידוע, עם כל זה לי הדל קשה, דנהי דבנים לא מיקרי, וגויים נמי לא מיקרי, חלילה וחס. [ועיין באותה תשובה בסוף שכתב להדיא: ועוד דר' יהודה נמי מכלל ד"בנים" הוא דמפיק להו, מכלל אדם לא מפיק דלהו כבהמה, דהא קידושי קידושין גיטו גט, יעו"ש ודו"ק.]

ועל פי אמות הקודם אפשר לומר, דשאלת ריב"ח היא, דכיון דאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה, אלא הסדר הוא תחילה בממונו ואח"כ בגופו, ובכאן אף הוא ראה שלא כסדר, וזהו שאמר: "מי נתן למשיסה יעקב" היינו המיתה, ואחר כך "וישראל לבוזים", ולמה נשתנו עליהם סדרי - לזה השיב: "הלא ה' זו חטאנו לו וכו'".

44. שבת קיט, ב. 45. עמוד ב. 46. שופטים ה, י. 47. לו, א. 48. עירובין מו, ב ועוד. 49. רמז תרס. 50. ויקרא כה, יד. 51. עמוס ז, ז. 52. מיכה ז, ית. 53. עמוס ז, ח. 54. שם ט, א. 55. יחזקאל כב, יג. 56. ישעיה לג, כד. 57. קיט, ב. 58. ירמיה ה, א. 59. ויקרא כה, יז-יח. 60. שם פס' יט.

חומרת עוון גזל

עוון גזל אינו נמחל אפילו בא"י

בזכות זהירות מגזל יושבים לבטח בא"י ושבעים מפירותיה

אם כן הא דקאמר הכתוב "מיד עמיתך" מיירי כשמוזיל גביה, דאם בשוויים הכתוב מדבר - לא צריך קרא, דפשיטא הוא דעל עמיתך הוא חייב להחיות, אלא שמע מינה דהכי קאמר, דאפילו בגוי במעות ולחבירו בא הפסד מכל מקום חבירו קודם, ולית דין צריך בשש, יעו"ש. הרי דהגאון רמ"א ז"ל טעמו ונימוקו עמו, דאפילו גוי מוזיל טפי מישראל.

ג מה שתיריך דמידת חסידות קאמר וקרא אסמכתא בעלמא, הוואה יראה שם בתשובה סימן ט' שזוהו היסוד הגדול שבנה עליו יסודו מור"ם ז"ל, וזיכה להגאון מוהר"ם מפדווא דיניו, יעויין עליו. ומוכרח לומר דמצווה איכא, גם שהיא אסמכתא, וההיא דסימן קע"ה דמחמירין עליה בשמתא ובקבלת אונס, ומשום הכי דוקא כשהגוי והישראל שוים בדמי המקח, שאז ודאי מחייבין ליה, כי למה ימכור לגוי כיון שהוא לא היה מפסיד כלל, וכיון שמכר והוא לא נהנה וחבירו חסר - משמתינן עד דמקבל. אבל כשיש הנאה גדולה למוכר, שאי אפשר להגיע לו ההנאה ההיא אלא כשיקחנה הגוי, לא נחויב למוכר שלא יקבל תועלת בשביל נזק שאפשר שימשך למצרין מן הגוי (עייין בהרשד"ם חו"מ סימן רל"ה), אבל לענין מצווה ד"וכי תמכרו ממכר לעמיתך" - אין הכי נמי דאיכא⁷¹. ועיין מה שכתבתי בסיומן קע"ג מה שכתבתי בשם הגאון 'מגילת אסתר', ודו"ק.

גם מה שהקשה דהא כולי קרא לא מיירי אלא במטלטלין, ומשום הכי קיימא לן אין אונאה לקרקעות, ומאי לרבות דקאמר וכו', זה לשון הברייתא דתורת כהנים: אין לי אלא קרקעות שבהם דיבר הכתוב וכו', ופירש הגאון 'קרבן אהרן' ז"ל שם, וזה לשונו: אין לי שימכור לעמיתו ויקנה מעמיתו אלא בקרקעות, לפי דקראי לא משמע אלא בקרקעות, כי עליהם אמר בסמוך "במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך", ואין זה אלא בקרקע. מגין לרבות המטלטלין - ת"ל "ממכר", והכי קאמר "וכי תמכרו" קרקע שבו מדבר, או "ממכר" שהוא טלטל, הכל יהיה "לעמיתך", וכן בקניין מעמיתך, יעו"ש.

ומאי דילפינן דאין אונאה לקרקעות מהאי קרא, היינו מסיפא דקרא, כדאיתא התם: מגין שאין אונאה לקרקעות - ת"ל "או קנה מיד", וכמו שפירש הגאון שם, דמאי דלא אמרינן ד"אל תנו" הדר לשני הדברים שרמז באומרו: "וכי תמכרו ממכר" שהם קרקע ומטלטלין משום דהיה לו לומר "או קנה מעמיתך אל תנו ובמאי דהדר לומר "מיד" להראות על המטלטלין משמע, והכי קאמר וכי תמכרו קרקע או ממכר, והוא טלטל, מעמיתך יהיה, או כאשר תקנה וזהו "או קנה", וכשיהיה זה המכר והקנין "מיד עמיתך" שהוא טלטל, "אל תנו" יעו"ש, ולא קשה ולא מידי.]

קל"ה א"י. אמר הצעיר: יען כי על דברי רש"י הללו¹ באו תשובות לרוב, אני אמרתי

[ודרך אגב ראיתי להרב הגדול 'משחא דרבנותא' דף קע"ג שכתב וזה לשונו: כתב הרב 'כנסת הגדולה'⁶¹: תניא בתורת כהנים פרשת בהר סיני⁶²: מגין כשתהא מוכר או תהא קונה לא יהיה אלא לעמיתך - תלמוד לומר⁶³: "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך", מגין לרבות דבר המטלטל - תלמוד לומר "ממכר" - לרבות דבר המטלטל. וכתב בתשובת מהר"ם איסרלאס ז"ל סימן ט', דאפילו גוי מוזיל טפי מישראל - מצווה לקנות מישראל ולא מגוי; והוא הדין מוכר, דאפילו מוצא למכור לגוי ביוקר יותר מישראל, מוכר לישראל אפילו בפחות, ע"כ.

וקשה לי מזה מהא דקיימא לן בגמרא⁶⁴ והפוסקים ז"ל, דהמוכר קרקע לגוי או שוכר לו - משמתינן ליה עד דמקבל כל אונס שיבוא מהגוי, ואפילו הכי כתבו התוספות והרא"ש ז"ל, ופסקו מרן ז"ל סימן קע"ה, דהיינו דוקא כשיכול למוכרה לישראל או לשוכרה בדמים שנותן הגוי, אבל אינו חייב למוכרה לישראל בפחות, ורמ"א גופיה לא הגיה עליו כלום בזה. אך אם לא שנאמר דמידת חסידות קאמר, וקרא אסמכתא בעלמא הוא. ולולי דבריו ז"ל נראה לי דבשווי הכתוב מדבר. אך יש להתיישב במאי דקאמר התורה כהנים: לרבות דבר המטלטל, דהא כולי קרא לא מיירי אלא במטלטלין, ומשום הכי קיימא לן אין אונאה לקרקעות, כמבואר בגמרא ובפוסקים ופסקו מרן ז"ל, ומאי לרבות דקאמר, והדבר צריך יישוב, יעו"ש.

ואחר נשיתק הרצפה והמחילה רבה, ת"ם אני לא אדע במה שכתב: ולולי דבריו ז"ל רוצה לומר דבשווי הכתוב מדבר. דהמעין בתשובת רמ"א סימן ט' יראה שזהו ז"ל דבריו מוכרחין, שכתב וזה לשונו: ואין לומר דזהו דווקא כשהגוי וישראל נותנין בערך ובמקח אחד, אבל כשהגוי מוזיל טפי שרי ליקח ממנו כדי להרויח במקחו. הנה דברים אלו גם כן הבל המה, דהא גרסינן בפרק איזהו נשך⁶⁵: תני רב יוסף: "אם כסף תלווה את עניי⁶⁶ - עמי ונכרי עמי קודם, ופריך בגמרא: פשיטא, ומשני אמר רב נחמן אמר רב הונא: תנא לא נצרכא אלא דאפילו לגוי בריבית, שנאמר⁶⁷: "לנכרי תשיך", אפילו הכי דוחה עשה של "אם כסף תלווה" עשה זו וכו'. ואין לומר דדוקא התם שאינו מפסיד משלו אלא שאינו מרויח, אבל במקום שמפסיד משלו אינו צריך להקדים לישראל, דהא גרסינן בפסחים פרק כל שעה⁶⁸: תניא "לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך" וכו'⁶⁹, ועד כאן לא פליגי ר' מאיר ור' יהודה אלא להצריכו קרא להיות גר קודם, אבל בהא כולי עלמא מודו דגר קודם לגוי, ואף על פי שמפסיד, מכל מקום הוא מחוייב לקיים "לגר אשר בשעריך תתננה". והוא הדין בנידון דידן שמחויב כל אדם לקיים "מיד עמיתך" קודם. ואף נאמר שאף מכאן נלמוד, דהא דמפרש קרא "מיד עמיתך" קודם, אף על גב דגוי מוזיל גביה, דהא פסקינן בפרק מי שהוציא אהו⁷⁰ דר' מאיר ור' יהודה הלכה כר"י, וקאמר הכא דלאקדומי לא צריך קרא,

דעת הרמ"א שמחויב למכור לישראל בפחות למרות שהגוי מציץ יותר

השגת הרב 'כנסת הגדולה' על דברי הרמ"א

יישוב דברי הרמ"א

האם יש חילוק בין מכירה לגוי בין קרקע למטלטלין

61. חו"מ חלק ב' סימן רכז ב'הגהות בית יוסף': 62. פרשה ג. א. 63. ויקרא כה, יד. 64. ב"מ קח, ב. 65. ב"מ עא, א. 66. שמות כב, כד. 67. דברים כג, כא. 68. פסחים כא, ב. 69. דברים יד, כא. 70. עירובין מו, ב. 71. עיין מה שהקשו על דבריו אלה ומה שהשיב למקשה בספר 'ומצור דבש' חו"מ סימן ד, הובא בנספח בסוף הספר **קלה** | 1 בראשית א, א - "אמר רבי יצחק: לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מ'מהחודש הזה לכם' (שמות יב, ב), שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום 'כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים' (תהלים קיא, ו), שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו,

בעוניי, אסוף אסיפ"ם לרגל המלאכה כפי מה שהשיגה ידי, יד כחה.

הנה הגאון בעל של"ה כתב על דברי רש"י הללו, וזה לשונו: וכי דינא הוא כך, הנותן מתנה לאחד ברצון טוב, וכי יוכל אחר כך לקחת ממנו. עוד יש להקשות בלשון שנראה כפול, שאמר 'לא היה צריך' ו'מה טעם פתח'. עוד יש לשאול, מה שאמר 'משום כח מעשיו', מה פירושו.

והעניין הוא, בפסוק 'בראשית ברא' רצה להודיענו על הבריאה שהיתה מאפס המוחלט. ולא כדעת הפילוסופים שאומרים שהיה חומר כמו היולי ומה המשיך העולם, אבל אנחנו מאמינים שהיה אפיסה מוחלטת ומתחילה ברא יש מאין, זה ההיולי. וכמו שכתב הרמב"ן זלה"ה? כי תיבת "ברא" היא על יש מאין. וזהו כונת הפסוק "בראשית ברא" - דאף הראשית, ההיולי, ברא אותו אלוקים. וההיולי הזה בו נברא כל העולם, שמים וארץ וכל צבאיהם בכוח, ואחר כך המשיך הקב"ה כוח זה לפועל. וזהו "בראשית ברא", פירוש: עם הראשית, שהוא ההיולי אשר ברא אלוקים יש מאין, המשיך את השמים ואת הארץ. וההיולי נברא, כי לשון "ברא" נפל על יש מאין, והוא ההיולי שנברא מאין ואפס המוחלט ובו כוח כל העולם, ואחר כך נמשכו מכוח הזה אל הפועל ונתהוו ונוצרו ונעשו. וזה שאמר הכתוב: "והארץ היתה תהו ובהו"³ - תחילת הווייתה תהו, היינו ההיולי, ואחר כך נתלבשו היינו בוהו.

ואחר שהודיענו הפסוק הזה שהעולם היה אפיסה מוחלטת, ואף ההיולי שהוא הכוח נברא, אז מתורץ ויהיה דין אמת שראוי להקב"ה ליתן לישראל. והוא על פי הדין שהנותן מתנה דבר שאין בו ממש אין המתנה מתנה⁴, ועל כן מי שנותן ומקנה לחבירו דירה אינו כלום, כי הדירה אין בה ממש, רק צריך להקנות לו בית לדור, וכן הרבה. והנה מאחר שנברא העולם מאפיסה מוחלטת, שהרי אף ההיולי נברא, נמצא מצד הקב"ה העולם אין בו ממש, שהרי נתהווה מאפיסה מוחלטת, על כן אינה מתנה מוחלטת.

וזה שדייק רש"י 'הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו', כלומר, מאחר שבראה, דהיינו מאפיסה מוחלטת אשר על זה מורה תיבת "ברא", על כן נותן ולוקח. וזה שאמר 'משום כוח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים', כלומר שאף הכוח, דהיינו ההיולי, הוא מעשה ידיו, ואחר כך המשיך ית"ש מהכוח, דהיינו ההיולי, הכל לפועל. ועל כן פתח בבראשית, הוא ההיולי, והודיענו שברא אותו ית' מאפיסה מוחלטת. וכזה תשובה לאומות העולם שלא יאמרו גולנים אתם, כי א"י שהיתה בידם אין הקניין קניין. ומה שאמר 'מה טעם פתח בבראשית' הוא תירוץ, כלומר אודיעך מה טעם פתח בבראשית, וההיולי הזה שהוא הכוח הנקרא ראשית הוא

העולם
נברא
מאפס -
לכן בצדק
נלקחה א"י
מהגויים
להם ניתנה

הפתיחה, כי הוא היה תחילת הבריאה ואחר כך יצא לפועל, עכ"ד.

כי על פי אמרי קדוש אפשר לפרש שני כתובים הבאים כאחד בישיעה סימן מ"ה⁵: "ישראל נושע בה' תשועת עולמים לא תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד, כי כה אמר ה' בורא השמים הוא האלקים יוצר הארץ ועושה הוא כווננה לא תהו בראה לשבת יצרה אני ה' ואין עוד". ואלו קרא"ן שאין מתאח"ן, דמה עניין בריאת שמים לתשועת ישראל.

וחוץ לדרכנו היה אפשר לפרש על פי מה שכתב הרב י'חן טוב' בפרשת בראשית בטעם שנבראו השמים לחים ביום ראשון וקראו ביום השני, דאחד מן הטעמים - לחוק את לב בני ישראל היושבים בגלות המר והנמהר הזה הארוך, אם יתמהמה חכה לו, ואדרבה, בעת שתכבד העבודה על האנשים, שזה להם סיבה להתיאש מן הגאולה, אז מתוך צרה רווחה "ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע" כשם שהשמים ביום ראשון היו לחים ואחר כך קרשו. וכן היה גאולת ישראל במצרים - גואל הראשון זה משה נגלה וחזר ונכסה וחזר למדין, כן גואל האחרון נגלה וחזר ונכסה תמיד. וכן היה בבית ראשון, התחיל דוד לבנות יסודותיו, ונתעכב על ידי נתן הנביא מפי ה' שאמר לו "לא אתה תבנה הבית" עד שבא שלמה לבנותו. גם בית שני ביוצא בו, התחיל דריוש לתת רשות לבנות, ונתבטל עד כורש המלך. כן גואל אחרון אם יתמהמה חכה לו, עכ"ד בקצת שינוי.

זה אומרנו "ישראל נושע בה' תשועת עולמים לא תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד", ואם יתמהמה חכה לו. ומהמכה רפואה ואות חותך על זה, כי "כה אמר ה' בורא השמים הוא האלוקים", ושמים יוכיחו כמו שכתבתי. ולזה בכאן הקדים בריאת השמים, ולמעלה מזה כתיב "אנכי עשיתי ארץ, ואדם עליה בראתי, אני ידי נטיו שמים, וכל צבאם צויתי", כי עיקר ההוכחה היא מבריאת שמים כמו שכתבתי. ועל פי דרכנו יאמר, דהנה כתב רש"י ז"ל בפסוק "אנכי עשיתי ארץ" - ונתתיה לאשר ישר בעיני. ופן יהיה חלילה פתחון פה לומר וכי כך דרך הנותנים, הנותן מתנה לאחד ברצון יוכל אחר כך לקחת ממנו, ויהיה עוד בושח לישראל באמור להם אומה של בוזים אתם. לזה אמר "ישראל נושע בה' תשועת עולמים לא תבושו" וכו' - לא יהיה לכם שום בושח וכלימה בזה "כי כה אמר ה' בורא השמים הוא האלקים", שבראתי אותם מאפיסה המוחלטת ועל כן אוכל ליקח וליתן.

עוד זאת אדרוש בהני קראי, דיש בהם מן הדיוק באומרו: "בורא השמים הוא האלקים". ונקדים מה שכתב הרב 'עיר דוד' דף כ"ה בשם בנו הרב פתחיה זלה"ה, כוונת מאמרם ז"ל בילקוט⁶: "שיר

מבריאת
השמים
לומדים
דרכי
הגאולה,
שמתוך
צרה רווחה

הצלחת
המשיח ע"י
הנהגת שם
הוי"ה

הטבע לכבוש שבעים אומות - וישיב הוא בעצמו: "עזרי מעם ה'" - לעתיד יקרא הקב"ה שמי בשם הוי"ה ב"ה, ואז יהיה באפשר לפעול אפילו למעלה מן הטבע. אך קשה, לא נכתוב לא ה"א ולא ו"ו, למה להקב"ה שיקרא שמי בשם הוי"ה ב"ה כדי שלא יקשה היאך יכול לפעול למעלה מהטבע, הלא כבר תירץ הרד"ק: צא ולמד מן הארץ, הלא הארץ רקוע על פני המים, ודרך אבן כובד נופל למטה, אלא שהקב"ה פועל אפילו למעלה מן הטבע - לזה השיב: "עושה שמים וארץ" השמים נבראו תחילה, לפיכך עומד הארץ לפי דרך הטבע, לפיכך אמר: "עזרי מעם ה'", שעזרתו יהיה דוקא מעם ה', שאני אקרא בשם הוי"ה שהוא פועל למעלה מהטבע, ע"כ דבריו.

גאולה
העתידה
ע"י שם
הוי"ה

ז"ה אמרו¹⁷: "ישראל נושע בה'", שהתשועה שתהיה לישראל ע"י מלך המשיח יהיה בשם ה', זהו "תשועת עולמים", שגאולה העתידה בימינו היא תשועה עולמית, וזאת תהיה בשם ה' שהוא פועל למעלה מהטבע, דכפי המירוץ הטבעי אינו תחת האפשרות שאדם אחד יכול לכבוש בכוחו שבעים אומות, ולעשות תשועה גדולה לישראל כזאת. ואם תאמר: למה צריך שיקרא בשם ה', הלא כבר נלמד מהארץ, ויהי כמשיב: "כי כה אמר ה' בורא השמים הוא האלקים", מהתם ליכא ראייה, דהשמים נבראו תחילה ויכול להיות כפי הטבע. זה אמרו: "בורא השמים הוא האלקים", שהוא גימטריא: 'הטבע', ואח"כ: "יוצר הארץ הוא כוננה", ולזה אמר: "ישראל נושע בה'", וזהו שסיים: "אני ה' ואין עוד".

בגלות
נותר רק
עמוד
החסד

והואיל ואתא לידן האי קרא, אביע אומר מה שפירש הרב הקדוש בספר 'תהלות ה'" בדף י"ג, בשם הרב בנו של מה"ר דוד חביליו ז"ל, שידוע שעל שלושה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסד¹⁸. והנה תורה נתבטלה בגלות, כדברי רז"ל במסכת חגיגה¹⁹: משגלו ישראל אין ביטול תורה גדול מזה. גם בגלות נתבטלו הקרבנות, לא נשאר רק רגל השלישי שהוא החסד, וזהו מאמר דוד המלך ע"ה: "אשא עיני אל ההרים" שהוא הר המוריה כנגד הקרבנות, והר סיני כנגד התורה²⁰, ואני רואה אותם חרבים, אם כן "מאין יבוא עזרי" - חזר ואמר: "עזרי מעם ה'" שהוא החסד, דכתיב: "כי עם ה' החסד", ע"כ.

ובזה פירש הרב ז"ל כוונת מאמרם ז"ל²¹: שערי דמעה לא נעלו. ידידע דתורה הוא התפארת, וקרבנות הוא מלכות, כדאיתא בספר ה'פרדס', ודמעות הם בחסד, שהם ניסוך המים כדאיתא שם. ואם כן, כיון שבגלות אין תורה כתקנה ואין קרבנות, רק דמיון מהם בלבד, והוא "זבחי אלקים רוח נשברה"²², לכן אמר: שערי תפילה פעמים נעולים ופעמים פתוחים, מלכות נקראת תפילה, ופעמים פתוחה להשפיע כשמקבלת מתפארת, ופעמים נעולה כשאין לה שפע

למעלות אשא עיני אל ההרים⁷ זה מלך המשיח, שנאמר⁸: "מה נאוו על ההרים רגלי מבשר", ע"כ. דאיתא בגמרא דחגיגה⁹: "ב"ש סברי שמים נבראו תחילה, שנאמר¹⁰: "בראשית ברא אלקים את השמים" וכו', וב"ה סברי ארץ נבראת תחילה, שנאמר¹¹: "ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים". ופלוגתייהו, דאיתא במדרש¹²: שאל אבנימוס הגרדי: ארץ היאך נבראת תחילה. וכוונתו, דאיתא במדרש: למה לא נאמר "כי טוב" ביום השני - שבו ביום נבראו המלאכים, שלא יטעו הבריות לומר: שותף היה במעשה בראשית, לפיכך לא נאמר בו "כי טוב", שאין טוב אלא באחד, ואין שני לנגדו. וקשה, והלא ביום ראשון נברא הארץ, וכל דבר שיצא מפי הקב"ה נברא מלאך¹³, והאיך כתיב ביום הראשון "כי טוב", זהו שאלת אבנימוס **ובאופן אחר** נראה כי בעל יד יוסף מקשה, למה שאל אבנימוס על הארץ יותר מעל השמים, ופירש: לפי שהארץ רקוע על פני המים ותולה באויר העולם, ודרך אבן כובד נופל למטה, ועמידה היא ע"י השמים, כי הם מכריחים כאלו אווזים אותם כמגנטיים לברזל, לפי שהעולם הוא ככדור ומשופע למטה, שאם לא היה השמים היה הארץ נופלת למטה, וע"י השמים הארץ עומד. וזה שאל אבנימוס: היאך נבראת תחילה, דבשלמא אם היה השמים תחילה היה השמים מחזיק את הארץ שלא יפול, אך הארץ איך נבראת תחילה. ואיתא ב'של"ה' בשם 'ציוני', דשם אלקים בגימטריא: 'הטבע', שהוא גם כן פ"ו, שהשם אלקים אינו יכול לעשות שום פעולה רק כפי הטבע, ושם הוי"ה יכול לעשות נסים ונפלאות אפילו למעלה מהטבע, וזהו שאמר¹⁴: "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלקים".

נמצא כהא תליא פלוגתייהו, דב"ש סברי: "בראשית ברא אלקים", שהעולם נברא בשם אלקים, וזה השם אינו פועל רק כדרך הטבע, ודרך הטבע כובד אבן נופל למטה, וא"כ מוכרח לומר "את השמים" תחלה, ואח"כ "את הארץ", שהשמים יחזיק את הארץ שלא יפול; וב"ה סברי ארץ תחילה, ואם תקשה: איך לא תפול - לזה אמר: "ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים", והוא יכול לפעול למעלה מן הטבע.

והנה ברד"ק בישעיה מקשה שם, וזה לשונו: תמה אני על מלך המשיח, היאך אדם אחד יכול לכבוש בכוחו שבעים אומות, ומתוך: צא ולמד מן הארץ, הארץ רקוע על פני המים, ודרך הטבע כובד אבן נופל למטה, והיאך העולם עומד - אלא זה אינו קושיה על הקב"ה, כי הקב"ה פועל אפילו למעלה מן הטבע. ואיתא¹⁵: לעתיד יקרא הקב"ה את מלך המשיח בשם הוי"ה ב"ה, שנאמר¹⁶: "ה' צדקנו".

וזהו כוונת מאמרם ז"ל: "שיר המעלות אשא עיני" וכו' - זה מלך המשיח, ויתמה על עצמו: "מאין יבוא עזרי", שאתפעל למעלה מן

7. תהלים קכ"א, א. 8. ישעיה נב, ז. 9. יב, א. 10. בראשית א, א. 11. בראשית ב, ד. 12. שמות רבה פרשה יג, א וז"ל: "שאל אבנימוס הגרדי את רז"ל, אמר להם: הארץ היאך נבראת תחלה, אמרו לו: אין אדם בקי בדברים אלו, אלא לך אצל אבא יוסף הבנאי. הלך ומצאו שהוא עומד על הקרוי אמר לו: שאלה יש לי לשאול אותך. אמר לו: איני יכול לירד מפני שאני שכיר יום, אלא שאל מה תבקש. אמר ליה: היאך נבראת הארץ תחלה. אמר ליה: נטל הקב"ה עפר מתחת כסא הכבוד וזרק על המים ונעשה ארץ, וצורות קטנים שהיו בעפר נעשו הרים וגבעות, שנאמר (איוב לח) בצקת עפר למוצק ורגבים ידובקו". 13. חגיגה יד, א - כל דיבור ודיבור שיוצא מפי הקדוש ברוך הוא נברא ממנו מלאך אחד. 14. שמות יח, יא. 15. איכה רבה פרשה א ד"ה 'נא מעשה בדואג': 16. ירמיהו כג, ו. 17. ישעיהו מה, יז-יח - "ישראל נושע בה' תשועת עולמים, פי כה אָמַר ה' בְּרַאֲהַּ הַשָּׁמַיִם הוּא הַאֱלֹהִים יִצְרָאֵל וְעֹשֶׂה הוּא כוֹנֵנָה לֹא תְהוּ בְרָאָה לְשִׁבְתָּ יִצְרָאֵל אֲנִי ה' וְאֵין עוֹד"¹⁸. אבות א, ב. 19. חגיגה ה, ב. 20. עיין לקמן סימן תצה. 21. ברכות לב, ב. 22. תהלים נא, ט.

כנותן לחבירו דבר שאין בו ממש ומותר לחזור, ע"כ. ועל פי העתקתו זאת, אפשר לעניות דעתי לפרש כוונת הפסוקים בתהלים סימן ל"ג²⁹: "כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד ה' הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים", דמה עניין זה לזה. ולפי מה שכתבתי אתי שפיר, שכביכול חזר בו מן המתנה משום שהעולם נברא במאמר ויכול לחזור בו. זה אומרו "כי הוא אמר ויהי" - העולם באמירה בעלמא, "הוא צוה ויעמוד" ואם כן הוי דבר שאין בו ממש ויכול לחזור בו, וזהו "ה' הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים" הדוברים ליסטים אתם.

והנה על פסוק זה דרשו רז"ל³⁰: "כי הוא אמר ויהי" - זו אשה, "הוא צוה ויעמוד" - אלו הבנים. והרב החסיד בספר 'שארית יעקב' פרשת תזריע, פירש סמיכות הכתובים ע"פ דרשת ז"ל, בשני אופנים. זה יצא ראשונה, על פי מה שחקרו המפרשים, דעל מה עשה ה' ככה להיות האדם נוצר ע"י איש ואשה, ומדוע לא יברא הוא ית' כל אדם עפר מן האדמה. ואמרו בזה שני תירוצים: האחד הוא, כי ה' חפץ למען צדקו ולהצדיק את בריותיו, כי הוא ידע אחרית דבר מראשיתו שעתיד לחטוא, ועלה ברצונו הטוב לבלתי ענוש את האדם בפעם ראשונה, כמו שכתוב³¹: "הן כל אלה יפעל אל פעמים שלוש עם גבר", ואם היה האדם יציר כפיו של הקב"ה, לא היה לו מחילה. ואמרו ז"ל בויקרא רבה פרשת אמור³²: אמר רב שמואל בר נחמן: בג' מקומות בא הקב"ה להתווכח עם ישראל, ושמוחו אומות העולם ואמרו: כלום איננו יכולין להתווכח עם בוראם, עכשיו הוא מכלם מן העולם, "לכו נא ונוכחה יאמר ה'"³³, כיון שראה הקב"ה כן, הפכה לטובה - "אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ליבינו". שהם חשבו שכשם שגדולתו כל תכלית כך עונשו לברואיו כל תכלית, והוא ית' שמו לא כן ידמה, אבל הוא אלקינו מרחם, שכיון שברא אדם ע"י איש ואשה יקל עונשו.

וזו סמיכות הכתובים: "כי הוא אמר ויהי" - זו אשה, "הוא צוה ויעמוד" - אלו הבנים, ובכך יקל עונשו, ולזה: "ה' הפיר עצת גוים" וכו'.

והפן השני על פי תירוץ שני של חקירה הנזכרת. כי היה טעמו יתברך להיות בריאת בני אדם ע"י איש ואשה, על דבר שהיה עתיד ליתן התורה ולפתוח ב"אנכי"; ופן יהיה איזה שורש פורה ראש ולענה לאמר: לכבוד עצמו הוא דורש, כדאמרינן בפרק קמא דקידושין³⁴ שאמרו אומות העולם כן, לכך העמיד הוא ית' את האדם להוליד בנים, וכן מסוף דבריו שיצוה: "כבוד את אביך"³⁵ יסכר פי אומות העולם, הילכך ברא הוא ית' אדם הראשון, והוא יפיר וירבה, ובכך פשוט מאוד קשר הכתובים, ע"כ דבריו.

ואנני ברגליו אעבורה, לפרש על דרך זו קשר הכתובים, וליישב חקירת המפרשים, באותה שאמרו בסנהדרין פרק חלק³⁶: א"ל קיסר לרבן גמליאל: אמריתו דשכבי חיי, הא הווי עפרא, ועפרא מי קא

מלמעלה, ונמצא שכל השערים שהם תפארת שהוא תורה, ומלכות שהוא קרבן, שכל המידות נקראים שערים כנודע, בכחית התורה והקרבנות הם ננעלין כמדובר, אבל שערי דמעה שהוא בחסד אינן ננעלין, לפי שחסד אפילו בגלות לא סר, כמדובר, דתורה וקרבנות נחסרה בגלות מה שאין כן חסד, כמאמר המשורר: "עזרי מעם ה'" מאותו דבר שהוא עם ה' שהוא החסד, דכתיב: "כי עם ה' החסד", עכ"ל.

כי על פי יסודו, נראה לעניות דעתי לפרש כוונת הכתוב, תהלים סימן י"א²³: "בה' חסיתי, איך תאמרו לנפשי נודי הרכם צפור", דעל זמן שישאל בגלות ידבר, ולזה אמר בשם האומה: "בה' חסיתי", והכוונה: כי על החסד שהוא עם ה', אשר לעולם חסדו ולעד לא יפסוק, ועל זה בטחתי וחסיתי, כי החסד לעולם קיים, ואיך אומות העולם אומרים לנפשי כי 'הר' שלכם, שהוא הר המוריה והר סיני, נדרו הלכו כמו צפור, ולא יש לכם תקומה חס ושלוש, כי החסד לעולם קיים.

ואל זה אביט כוונת הכתוב בירמיה סימן נ"ד²⁴: "כי ההרים ימוש והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא ימוש" וכו', דאפילו "ההרים" - הר סיני הרומו לתורה והר המוריה הרומו לקרבנות, ימוש, "והגבעות תמוטינה" הוא כפל העניין במלות שונות, "חסדי מאתך לא ימוש" כי לעולם חסדו.

גם אפשר שזהו נמי כוונת הכתובים תהלים ק'²⁵: "בואו שערי תודת חצרותי בתהלה, הודו לו ברכו שמו כי טוב ה' לעולם חסדו" וכו'. דהכוונה: "בואו שערי תודת" היינו הקרבנות, ונקיט תודה על פי מדרש ילקוט בפסוק זה: כל הקרבנות בטלים לעתיד לבוא, וקרבן תודה אינה בטילה, ונקיט המין המעולה. "חצרותי בתהלה" היינו תורה, וכמו שכתבתי לעיל בסימן ק"ג בשם מהר"ש יפה, בפירוש מאמרם ז"ל בירושלמי²⁶: "מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו"²⁷ - כגון אני וחבירי, יעו"ש. "הודו לו ברכו שמו" על חסדו שהוא עמו, כמו שנאמר: "כי עם ה' החסד", והיינו שלושה דברים שהעולם עומד עליהם, ואם תאמר: בזמן הגלות חסדים השניים - לזה אמר: "כי טוב ה' לעולם חסדו".

וראיתי להרב 'עיר דוד' פרשת לך לך שהעתיק דברי הרב של"ה הנזכר לעיל באופן אחר, וזה לשונו: כתב הרב של"ה על מה שאמר רש"י ז"ל דעם שהתחילה התורה מבראשית, שאם יאמרו אומות העולם ליסטים אתם, יאמרו ברצונו וכו', והקשו: וכי דינא הכי שאם אחד יתן מתנה, שיחזור ויטלנה. ותירץ: אחר שידוע שבדבר ה' שמים נעשו²⁸, באמירה בעלמא, הוי דבר שאין בו ממש ומותר לחזור. ועל זה כתבו המפרשים, דאף למאן דאמר עקימת שפתיו הוי מעשה אבל כאן אפילו עקימת שפתיו לא הוי, משום דבה"א בראם, דכשפותח פיו ורוצה לדבר דבר מיד יוצא ה"א מפיו, שהיא אות קלילא דלית בה ממשא. ואחר שלא יעף ולא יגע בבריאתו, הוי

העולם נברא באמירה - לכן יכול לחזור בו מנתינת א"י לגויים

23. פסוק א. 24. פסוק י. 25. פסוק ד. 26. ברכות פ"ט ה"א. 27. תהלים קו, ב. 28. ע"פ תהלים לג, ו. 29. פס' ט-י. 30. שבת קנב, א. 31. איוב לג, כט. 32. ויקרא רבה פרשה כז, ו. 33. ישעיהו א, יח - "לכו נא ונוכחה יאמר ה' אם יקוי חטאיכם פְּשִׁיגָּם יְקַבְּלֵנוּ אִם יִצְדִּימוּ כְּתוּלַע פְּצָמָר יְקִי". 34. לא, א. 35. שמות כ, יא. 36. צ, ב. 37. פסוק א. 38. פסוק י. 39. פסוק ד. 40. ברכות פ"ט ה"א. 41. תהלים קו, ב. 42. ע"פ תהלים לג, ו. 43. פס' ט-י. 44. שבת קנב, א. 45. איוב לג, כט. 46. ויקרא רבה פרשה כז, ו. 47. ישעיהו א, יח - "לכו נא ונוכחה יאמר ה' אם יקוי חטאיכם פְּשִׁיגָּם יְקַבְּלֵנוּ אִם יִצְדִּימוּ כְּתוּלַע פְּצָמָר יְקִי". 48. לא, א. 49. שמות כ, יא. 50. צ, ב.

ע"כ דברי קדשו, והביא דבריו הללו הרב החסיד בספר 'שארית יעקב' בפרשת תזריע.

ובזה נרמזה המיתה באומרו: "כי הוא אמר ויהי" זו אשה, "הוא צוה ויעמוד, אלו הבנים, דכל זה הוצרך בשביל המיתה, ובכך על דרך זה יבוא סמיכות הכתובים⁴⁷: "ייראו מה' כל הארץ ממנו יגורו כל יושבי תבל כי הוא אמר ויהי", והוא על דרך מאמרם ז"ל באבות⁴⁸: הילודים למות והמתים להחיות, לידע שהוא אל וכו', והרי הוא כמבואר.

חיי, א"ל ברתיה: שבקיה ואנא מהדרנא ליה, שני יוצרים בעירנו, אחד יוצר מן המים, ואחד יוצר מן הטיט, איזה מהם משובח, א"ל: זה שיוצר מן המים, א"ל: מן המים צר³⁷ מן הטיט לא כל שכן, ע"כ. ולזה גזרה חכמתו ית' לברוא האדם ע"י איש ואשה, כדי שישכר פי דוברי שקר הכופרים בתחייה.

ובכך יבוא על נכון קשר הכתובים: "כי הוא אמר ויהי" זו אשה, "הוא צוה ויעמוד" אלו הבנים, ואם תאמר למה זה - ויהי כמשיב: "ה' הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים" - הכופרים בתחיית המתים.

[ועל פי זה מה נמלצו לחכי דברי רבינו יעקב 'בעל הטורים' ז"ל בפרשת נח, בפסוק³⁸: "ואני הנני מקים את בריתי אתכם" סופי תיבות 'מתים', רמז לתחיית המתים שה' מקים להם את בריתו להחיותם. שעם זה יבוא סמיכות הפסוק דלעיל מינה³⁹: "ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה". עיין בספר 'ידיד ה' מה שפירש בזה, ועל פי האמור יבוא כמין חומר.]

ובזה אפשר לעניית דעתי לפרש מאמרם ז"ל, בויקרא רבה פרשה י"ד⁴⁰, וזה לשונו: דבר אחר, "אשה כי תזריע"⁴¹ - הדא הוא דכתיב⁴²: "חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי". ופשוטו ודאי קאי אמאי דמסיים למטה: בנוהג שבעולם וכו'⁴³, ואולם הדרשה תדרש, ונוכל לומר שרמזו בדבריהם ז"ל הני תלתא ישובי דאמרן; ובעל המאמר הוקשה לו, על מה עשה ה' ככה להיות נוצר ע"י איש ואשה, לזה אמר: הדא הוא דכתיב: "חיים חסד", ורמז לשלושתן: "חיים" היינו תחיית המתים, כי ע"י זה יסכר פי דוברי שקר כדבר האמור, וזאת שנית: "וחסד" להקל העונש, ועוד בה: "ופקודתך שמרה רוחי", לא כמו שאומרים האומות לכבוד עצמו הוא דורש, כי הרי זה בא ללמד שלא לכבודו דורש ח"ו.

וכפי זה נרמז בהאי קרא כפי דרשתם ז"ל, תחיית המתים והמיתה גם כן. והוא על דרך שפירש מוהראנ"ח ז"ל במאמרם בברכות⁴⁴: לישרי לן מר, א"ל: ווי לן דמיתנן, ווי לן דמיתנן. כי לא הוצרך האדם לחברת האשה אלא להיותו עתיד למות, ולא יהיה קיום באיש, ולכן הוצרך אל חברת האשה, להחיות זרע על פני כל הארץ, להשאיר מינו קיים, וכדרך שפירשו: "האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל"⁴⁵, ירצה: מדהוצרכתי אל חברת האשה, משם ידעתי כי סופי למות, ואוכל, והיא גם היא אמרה: "הנחש השיאני ואוכל" לשון נישואין.

וזאת היתה כוונת רב המנונא, לומר כי השמחה הזאת היא אות על המיתה, וענתה השירה הזאת לעד שיהיו עתידין למות, עד שלזה היו צריכים לחיות זרע. ועל דרך זה פירשתי כוונת הכתוב⁴⁶: "טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה", ששניהם תחת סוג אחד,

הצורך באשה בגלל המיתה

שני טעמים מדוע נוצר האדם מאב ואם

[הן עתה נראה בעליל ספר 'צור יעקב' לרב אחאי מ"ע מהר"י יעבץ נר"ו, וראיתי בפרשת בראשית שהביא עוד תירוצים לחקירה זאת בשם הרב הקדוש י"דו בכל' כתב יד, זה לשונו: דכיון דהקב"ה ברא את האדם כדי להטיב עמו, ולכן עשה שיצא מאב ואם משני סיבות: א, שיהיה עליו שבט מוסר מהם להדריכו והרגילו לעבודת בוראו, וההרגל נעשה טבע, וקרוב הדבר שלא יסור כל ימיו מאחרי ה', כאשר הדריכוהו אביו ואמו. מה שאין כן אם היה בורא את האדם עפר מן האדמה, שאז כל אחד היה שולט בעצמו, ולא היה לו שבט מוסר ההדרכה עליו לעבוד את בוראו, ואז היה עושה מה שלבו חפץ מהרע, ונמצא פעולתו ית"ש לריק ח"ו, כי אין הדין מחייב להיטיב עמו כאשר חשב.]

ב, ברא את האדם על ידי איש ואשה כדי שיעבור במקום השתן ב' פעמים: א', כשהאב מולידו, א', כשהוציאו מרחם אמו. ופחיתות זה הוא רסן לעכבו מלחטוא, בעלות על זכרוננו דקותו ושפלותו ואפילתו, ועל ידי זה מיטיב מעשיו, ויפק רצון מה' להיטיב עמו. מה שאין כן אם היה נברא מן האדמה, שהיה לו מקום להתגאות ולחטוא, יען שלא עבר במעבר השתן ב' פעמים, וגם לא בא מטיפה סרוחה, ע"כ.

אשר על פי זה הנה מה טוב ומה נעים כוונת המאמר שהבאתי: "אשה כי תזריע" - הדא הוא דכתיב: "חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי", על פי פשוטו. והוא שהוקשה לבעל המאמר החקירה הנזכרת על מה עשה ה' ככה להיות נוצר האדם ע"י איש ואשה, ויהי כמשיב, כי מאחר ש"חיים וחסד עשית עמדי" בבריאתי, להיטיב עמי, לזה יצרתני ע"י איש ואשה, כדי ש"פקודתך שמרה רוחי", ולולי זה הייתי חוטא, מב' סיבות הנזכרות, ודו"ק.

גם יבוא הרמז הרב גאון עוזנו ז"ל בספר 'נחל קדומים': "כי תזריע וילדה זכר" - ראשי תיבות 'זכות', יעו"ש מה שפירש לדרכו. ועל פי האמור הוא מובן, דעל ידי זה שנברא מאיש ואשה, זכות הוא לו שלא יחטא, כדבר האמור. גם אפשר שזהו סמיכות הכתובים⁴⁹: "ייראו מה' כל הארץ ממנו יגורו כל יושבי תבל כי הוא אמר ויהי",

37. רש"י ד"ה: 'אמרה לו' - "אם כן הקדוש ברוך הוא אם מן המים הוא מצייר, דמטפה סרוחה שהיא כמים הוא מוליד". 38. בראשית ט, 39. שם פסוק ז. 40. אות ג. 41. ויקרא יב, ב. 42. איוב י, 43. "חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי" - "רבי אבא בר כהנא אמר תלת: בנוהג שבעולם אם נוטל אדם ארנקי של מעות ונותן הפה למטה אין המעות מתפזרות, והולד שרוי במעי אמו והקב"ה משמרו שלא יפול וימות אין זה שבת, הוי 'חיים וחסד עשית עמדי'. ר' אבא בר כהנא אמר אחר: בנוהג שבעולם בהמה זו מהלכת רבוצה והולד נתון בתוך מעיה כמין שק, והאשה זו מהלכת זקופה והולד נתון בתוך מעיה והקב"ה משמרו שלא יפול וימות, הוי 'חיים וחסד עשית עמדי'. רבי אבא בר כהנא אמר אחר: בנוהג שבעולם בהמה זו דדיה במקום רחמה והולד יונק במקום בשתה, והאשה זו דדיה במקום נאה והולד יונק במקום כבודה, ואין זה 'חיים וחסד הוי חיים וחסד עשית עמדי". 44. ברכות לא, א. 45. בראשית ג, יב-יג - 'ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי הוא נתנה לי מן העץ ואכל, ויאמר ה' אלהים לאשה מה זאת עשית ונתאמר האשה הנחש השיאני ואכל'. 46. קהלת ז, ב. 47. תהלים לג, ח. 48. פ"ד מכ"ב. 49. תהלים לג, ח.

ודרשו ז"ל: "כי הוא אמר ויהי" זו אשה וכו', ועל פי האמור מובן מאליו.

עוד תירץ הרב הקדוש ז"ל, שאם היה נברא האדם עפר מן האדמה, לא היה אהבה ואחוה בעולם, כיון שכל אחד ואחד בפני עצמו, ואין לו קורבה עם חברו. ומאן דאלים גבר, להרוג את חברו, ואין זכר של שלום בעולם, ובזה העולם הולך ומתמעט. מה שאין כן בהיות האדם ילוד אשה, מתרבה אהבת אב ואם על הבנים, והבנים על האבות, והאחים זה לזה, עד שיעשו כולם אגודה אחת באהבה ואחוה שלום ורעות, והעולם עומד ביישובו, עכ"ל.

ועם זה יובן מאמרם ז"ל: "כי הוא אמר ויהי" - זו אשה, "הוא צוה ויעמוד" - אלו הבנים, עם סמיכות הכתובים שלאחריו⁵⁰: "ה' הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים". והוא מעין מה שכתבתי בסמין רע"א בשם הרה"ג 'בינה לעתים' ז"ל, כי יסוד רשעת המן הרע, אשר עליו בנה בניין שאלתו, הוא מה שהתחיל לטעון: "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד, שלבם רחק אלו מאלו. ויתברך שמו הקדים רפואה למכה במצוות השקלים, בהיותו מזרוז לישראל על התאחדות ודביקות אלו באלו, להיות כולם אחדים כאיש אחד, יעו"ש. זה אומר: "כי הוא אמר ויהי" - זו אשה, "הוא צוה ויעמד" - אלו הבנים, וה' עשה כדי שיהיו כולם באגודה אחת באהבה ואחוה ושלום ורעות, ובזה 'ה' הפיר עצת גוים", המן ודעימיה, "הניא מחשבות עמים", שאמר ישנו עם אחד מפוזר ומפורד, דדא תברתי. ואתי שפיר לפי מאמר הכתוב⁵¹: "ראשית גוים עמלק" וגו'.

ועיין להגאון הרב דוד אבודרהם ז"ל בסדר תפילות של פורים, שכתב שמה שתיקנו ז"ל בנוסח 'על הניסים' זהפרת את עצתו, על שם "מפר מחשבות ערומים"⁵², ועצתו על שם דכתיב⁵³: "ועצת נפתלים נמהרה", יעו"ש. ולא ידעתי למה ממרחק הביא לחמו, ולא נחא קמיה דמר שהוא על שם הפסוק הזה⁵⁴: "ה' הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים", וכמאמר הכתוב: "ראשית גוים עמלק" כמו שנכתב.

וראיתי להרב 'ארץ החיים' מזמור ל"ג, שפירש האי קרא ד"ייראו מה' כל הארץ"⁵⁵ מקושר עם הכתוב דלעיל⁵⁶ "כונס כנר מי הים" על פי מה שחקר הוא ז"ל, דהנה מצינו שאין הקב"ה עושה נס אלא לצורך, והלא קפאו תהומות תחתיהם וישראל הלכו על הים שנקרשו תחתיהם, ואם כן למה היה צריך להבקיע המים והיו יכולין לילך על המים נקרשים.

אך בזה שנבקע הים ונערמו המים גבוה מאד, כמו שאמרו רז"ל⁵⁷, ראו הנס הגדול כל מלכי מזרח ומערב. זה שאמר הכתוב: "כונס כנר מי הים", והטעם, "ייראו מה' כל הארץ ממנו יגורו כל יושבי תבל". וכן פירש גם כן בכוונת הכתוב⁵⁸ "הפך ים ליבשה, בנהר יעברו ברגל", דטעם לזה שם

ע"י שנברא האדם מאב ואם יהיה אחוה ורעות בעולם

בקריעת ים סוף נערמו המים גבוה לפרסם הנס לאומות

נשמחה בו", שיראו כל העולם ניסים הנעשים לישראל, יעו"ש.

ואפשר לפרש על פי דרכו ובסגנון אחר, על פי מה שפירש הרב העשל במאמרם ז"ל בזבחים⁵⁹: "וישמע יתרו" - מה שמועה שמע ובא, קריעת ים סוף שמע, ע"כ. לפי דיש לרז"ל⁶⁰ שני שיטות בפסוק⁶¹ "אני אל שדי", דאית דאמרי "אני אל שדי" - אני הוא שאמרתי לאלהותי די, ואית דאמרי, אני הוא שאמרתי לעולמי די. ופלוגתייהו בפלוגתא דפליגי רבנן אי מוקדם בבריאה חביב או מאוחר בבריאה חביב.

דמאן דפריש אני הוא שאמרתי לאלהותי די, סבירא ליה דמאוחר בבריאה עדיף, ומה שבחר ה' בא"י מכל הארצות היה טעמו משום דמאוחר בבריאה היה, ובריאה התחילה בשאר הארצות בעיגול ולבסוף נבראת א"י באמצעיותו של עולם, כמו שאמרו ז"ל⁶² שהיא טבורו של עולם. ואמטו להכי על כורחו לפרש קרא ד"אני אל שדי" לומר שאמר לאלהותו די, שלא חלק כבוד ה' לאלוקים אחרים על פניו, דהא ליכא למימר כאיך פירושא, שאמר לעולמו די, דכיוון דא"י שהיא טבורו של עולם נבראת לבסוף, אם כן לא היה מקום לעולם להתרחב יותר שיעטרך לומר לעולמו די. ועל כורחך לא אתא קרא אלא לסכר פי המינים האומרים שחלק כבוד לאלוקים אחרים ח"ו.

וההוא דאמר "אני אל שדי" שאמר לעולמי די, סבר דמוקדם בבריאה עדיף, ומה שנבחרה א"י מכל הארצות היה על שהיתה קדומה בבריאה. ואם כן הבריאה התחילה בא"י באמצעיותו של עולם, ואחר כך היה בורא שאר הארצות בעיגול, והיה העולם הולך ומתרחב עד בלי די עד שאמר לעולמו די. ולפי זה אין הוכחה למינים שיוכיח על פניהם של מינים לומר שאמר אלוקים לאלהותו די ולא חלק כבוד לאלוקים אחרים, דהם יאמרו "אני אל שדי" - לומר לעולמי די הוא דאתא⁶³.

והנה במדרש רבה פרשת בשלח⁶⁴ אמרו, שהים עמד לפני משה רבינו ע"ה מחמת טענה כי הוא גדול ממנו, שנברא ביום שלישי ומשה באחרונה, ביום הששי, והיה בהניח מונח קיים דמוקדם בבריאה עדיף ומאוחר בבריאה מידחי מקמיה ולא יקרע. אבל הוא ית' הסכימה דעתו דמאוחר בבריאה עדיף, ונקרע הים בפניהם.

והוא הנרצה במאמרם, מה שמועה שמע ובא להתגייר ולומר "עתה ידעתי כי גדול ה'"⁶⁵ וכפר בכל אלוהים אחרים. והיו כמשיב: קריעת ים סוף שמע ובא, דמשם באר"ה דמאוחר בבריאה עדיף, אם כן על כורחך ארץ ישראל דנבחרה היינו טעמא משום דנבראה באחרונה, ועל כורחך פירושא ד"אני

מחלוקת חכמים אי מוקדם בבריאה חביב או המאוחר

המאוחר חביב - בחירת א"י מכל הארצות כי נבראה אחרונה

המוקדם חביב - בחירת א"י מכל הארצות כי נבראה ראשונה

מקריעת ים סוף מוכח שאחרון חביב

כיוון שאחרון חביב יוצא שיש הוכחה שאין אלוקים אחרים

50. שם פסוק י. 51. במדבר כד, כ. 52. איוב ה, יב. 53. שם פסוק יג. 54. תהלים לג, ו. 55. תהלים לג, ח. 56. שם פס' ז. 57. ילקוט' ש בשלח רמז רלג - "נעשה ערמות ערמות שנאמר (שמות טו, ח) 'וברוח אפיך נערמו מים'". 58. תהלים סו, ו - 'הפך ים לַיְבֵשָׁה בְּנֶהָר יַעֲרֹוּ כְּרִגְלֵי שֶׁם נִשְׁמָחָה בו'. 59. קטז, א. 60. בראשית רבה פרשה מ, ג. 61. בראשית לה, יא. 62. תנחומא קדושים סימן י. 63. עיין לקמן סימן רפו. 64. פרשה כא, ו. 65. שמות יח, יא.

דקבלת אלהותי תליא במצוות המילה, אם כן היא עצמה
אות כמו שבת שהוא אות ומורה על קבלת אלהותי ושאתם
עבדי, ולזה דחיא שבת.

אל שדי" לסכר פי המינים הוא דאתא, לומר לאלהותו די
לבלתי היות שום עירוב אלוהים אחרים ח"ו. ולפיכך הודה
ולא בוש - "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלקים", ע"כ
דברי קודשו, והביא דבריו הרב החסיד בספר 'שארית יעקב'
פרשת בהעלותך יעו"ש.

והוא הנרצה בכתובים הנזכרים: "כונס כנד מי היס"66
ו"נערמו מים"67 ומוכרח לומר דמאחר בבריאה עדיף, ואם
כן מה שנבחרה א"י הוא מטעם דמאחר בבריאה עדיף,
וקרא ד"אני אל שדי" - אני הוא שאמרתי לאלהותי די,
וזוהו "ייראו מה' כל הארץ".

ועל דרך זה יפורש כוונת הכתובים בתהלים ס"ו68: "אמרו
לאלקים מה נורא מעשיך כל הארץ ישתחוו לך ויזמרו לך
וכו' לכו וראו מפעלות אלקים וכו' הפך ים ליבשה" דמוכח
דמאחר בבריאה עדיף וכו' וכדבר האמור.

ובזה יובן מאמרם ז"ל בבראשית רבה פרשה מ"ו69, וזה
לשונו: "ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגוריו וכו'
והייתי להם לאלקים"70 - אמר לו הקב"ה לאברהם: אם
נכנסים בניך לארץ הם מקבלים אלהותי, ואם לאו אין
מקבלים אלהותי. אם מקבלים בניך את המילה הם מקבלים
אלהותי, ואם לאו אין מקבלים אלהותי, ע"כ. וקשה לזווגם.

ועל פי האמור, ונקדים עוד מה שכתב הרב 'דרוש שמואל'
בפרשת שמות בטעם שהמילה דוחה שבת, דאדם הראשון
נולד מהול ביום ששי, נמצא מילה היתה קודם שבת ומה
שמוקדם חשוב מן המאוחר, לכן מילה דוחה שבת. עוד כתב
בשם 'נחלת בנימין': כיוון דמילה עצמה אות, אין צריך אות
אחר, לכן דוחה שבת, ע"כ.

והנה טעם הראשון, אי אמרינן דמאחר בבריאה עדיף,
נסת"ר מחמתו, וצריך לומר כטעם האחר. ובהו יובנו דברי
המדרש הנזכר, אם נכנסים בניך לארץ הם מקבלים אלהותי,
ואם לאו אין מקבלין אלהותי, וכיוון שאמר אלוקים שקבלת
אלהותו תלויה בארץ, אם כן מוכרח לומר דמאחר בבריאה
עדיף, ואני הוא שאמרתי לאלהותי די. ואם תאמר, הרי
ממצוות מילה מוכח דמוקדם בבריאה עדיף, ומה שנבחרה
א"י משום דמוקדמת בבריאה, ו"אני אל שדי" - אני הוא
שאמרתי לעולמי די. לזה אמר: אם מקבלים בניך את
המילה הם מקבלים אלהותי, דטעמא אחרינא איכא, דכיון

אם נכנסים
לארץ
מקבלים
אלהותי
ואם
מקבלים
את המילה
מקבלים
אלהותי

טעם נתינת
א"י לכנען

קל"ז א"י. ורבינו בחיי פרשת נח כתב¹: לפי
שמחשבות השי"ת עמוקות, רצה שתהיה
הארץ הקדושה לכנען, והוא העבד שנשתעבד לבני שם על
פי אביו². ונמסרה בידו כדי שלא יוכל להחזיק, כי אין העבד
יכול להחזיק בנכסי האדון. שאילו נמסרה ביד אומה אחרת
היו מחזיקים בה, מה שאין כן בעבד, דמה שקנה עבד קנה
רבו³, ע"כ. והוא מה שהשיב גביהא בן פסיסא לכנענים,
כדאייתא בש"ס⁴.

מדוע אין
ליפת חלק
בארץ

ועיין 'לקט יוסף' ערך 'ארץ ישראל' סימן נ"ג, שהקשה
על זה הטעם, דאם הוא משום מה שקנה עבד קנה רבו,
אם כן בני יפת נמי יש להם חלק⁵. וצריך לומר דעובד אלילים
אינו יורש את אביו, עכ"ל.

כי על פי זה נראה לעניות דעתי לפרש כוונת הכתובים
פרשת קדושים⁶: "ולא תלכו בחוקות הגוי אשר אני משלח
מפניכם כי את כל אלה עשו ואקוץ בם, ואומר לכם אתם
תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם", ע"כ. מכיוון שלא
זכיתם בארץ, כי אם מכח מה שקנה עבד קנה רבו, ובני
יפת לא זכו משום דהם עובדי אלילים, אם כן "לא תלכו
בחוקות הגוי", דאם תלכו ח"ו בחוקותיהם, אז יאמרו
בגויים: מה נשתנו אלו מאלו. וזה שאמר: "ואומר לכם
אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם", דייקא, אם כן
הוה זהירים שלא תלכו וכו', ופשוט.

הקב"ה
מלך - לכן
בצדק לקח
את א"י
מהגויים
להם ניתנה

קל"ז א"י. והרב 'זו"י העמודים' תירץ¹, דקיימא לן²:
כל האמור בפרשת מלך³ - מלך מותר בו. אם
כן יכול ליקח שדות וליתן לעבדיו, ע"כ
ואפשר דזהו פשט הכתוב בתהלים⁴: "ה' מלך עולם ועד,
אבדו גוים מארצו" והבל יפצה פיהם. גם זהו כוונת הכתוב⁵:
"כי לה' המלוכה ומושל בגוים", ופשוט.

מדוע נענש
אחאב
כשלקח
את כרם
נבות

ועיין עוד ב'לקט יוסף' שם אות ח', שהקשה על זה התירוץ,
דהא בתוספות דסנהדרין פרק ב'⁶ מקשים למאן דאמר דכל
האמור בפרשת מלך - מלך מותר בו, אם כן למה נענש
אחאב שלקח כרם נבות⁷. ותירץ, דוקא ליקח וליתן לעבדיו,

66. תהלים לג, ז-ח - "כִּנְס כְּנַד מִי הַיָּם נָתַן בְּאַצְרוֹת תְּהוֹמוֹת: יִירָאוּ מֵה' כָּל הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יִגְדוּ כָּל יְשֻׁבֵי תִבְלִי". 67. שמות טו, ח. 68. פס' ג-ו. 69. אות ט. 70. בראשית יז, ח. **קלו** 1. בראשית י, טו. 2. בראשית ט, כו - "וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי שָׁם וַיְהִי כִנְעַן עֶבֶד לְמֹנִי". 3. פסחים פח, ב. 4. סנהדרין צא, א - "כשבאו בני אפריקיא לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, אמרו לו: ארץ כנען שלנו היא, דכתיב (במדבר לד, ב) 'ארץ כנען לגבלתיה, וכנען אבוהון דהנהו אינשי הוה. אמר להו גביהא בן פסיסא לחכמים: תנו לי רשות ולאך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס מוקדון וכו'. נתנו לו רשות, והלך ודן עמהם. אמר להם: מהיכן אתם מביאים ראיה? - אמרו לו: מן התורה. - אמר להו: אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה, שנאמר (בראשית ט, כה) 'ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו, עבד שקנה נכסים - עבד למי, ונכסים למי?'. 5. שהרי נאמר בבראשית ט, כז: 'וַיִּפְתְּ אֱלֹהִים לְפֶתַח וַיִּשְׁפֹּן בְּאֶהָלֵי שָׁם וַיְהִי כִנְעַן עֶבֶד לְמֹנִי". 6. ויקרא כ, כג-כד. **קלז** 1. את קושיית השל"ה שהובאה בריש סימן קלה, דהקשה על דברי רש"י שאמר: 'אם יאמרו אומות העולם לישראל ליסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו' - וכי דינא הוא כך, הנותן מתנה לאחד ברצון טוב, וכי יוכל אחר כך לקחת ממנו. 2. סנהדרין כ, ב. 3. שם"ב פרק ח. ושם בפס' יד כתיב: 'וְאֵת שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֵת פְּרִמֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקַּח וְנָתַן לְעֶבְדָיו". 4. י, טז. 5. שם כב, כט. 6. כ, ב. 7. עיין מ"א כא, יט-כד.

בה"ט¹⁹, דבקות עצמי. וזה שאמרו 'נתן ידו', רצונו לומר, מה שבידו של אדם לתקן על ידי תשובה ביום הכיפורים להעביר עוונותיו שעל ראשו המבדילין בינו לבין אלקיו, ע"כ. הרי מבואר שכח הטומאה שבא להגויים מכח החטא שלהם הוא דבוק בהם בעצם, שאי אפשר להסירו מהם בשום עניין.

תשובה אינה מועילה לאומות כי אינם שייכים בדרכי התשובה

ומצד פעולת התשובה הוא, שאף אם תמצא לומר שכח הטומאה שבא בהם על ידי חטאיהם היה רפוי בהם כמו בישראל, אי אפשר להסירו על ידי תשובה. כי הלא עיקר התשובה הוא שני דברים: הא' הוא, שעל ידי החרטה והיודוי בלב שלם ממשיך ניצוץ שכינה בפנימיותו, ואותו הניצוץ מגרש כח הטומאה אשר בו. והב', על ידי חבילות של מצוות בורא מלאכים קדושים לגרש המשחיתים אשר עליו מבחון, או על ידי שמירת שבת כהלכתו. ושניים אלה לא שייכי באומות העולם, כי אינם זוכים לניצוץ שכינה ולא יכולין לברוא מלאכים קדושים, ולא לשמירת שבת.

ולכן אף אם היה רוח הטומאה רפוי בהם ועליהם, אי אפשר להסיר מהם על ידי דרכי תשובה שכתבנו, ומכל שכן כאשר הוא בהם נדבק בחוץ גדול והווה ליה תרתי לריעותא. על כן בהכרח שישאר בהם כח הטומאה לעולם.

תשובה אינה מועילה לאומות כי נקראים 'עבדים' ולא 'בנים'

ומצד המחול הוא, על פי מה שאמרו בגמרא דקידושין²⁰: א"ר חסדא, האב שמחל על כבודו - כבודו מחול. א"ר אשי, אפילו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו - כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול. ולפי זה ישראל שנקראים 'בנים', כמו שנאמר²¹: "בנים אתם לה' אלקיכם", ולכן יוכל הקב"ה למחול על כבודו ומחול עוונות ישראל על ידי התשובה, מה שאין כן בגויים נקרא הקב"ה 'מלך', כמו שכתוב²²: "מי לא יראך מלך הגוים", "מלך אלקים על גוים"²³, ומלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול, ולכן אין התשובה מועלת להם, עכ"ל.

ה' מלך על כל העולם ולכן יכול למחול על כבודו

וראיתי להרב 'מים אחדים' בדרשותיו לשבת תשובה, שהקשה על טעם השלישי - ממאי דאיתא בקדושין²⁴: מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' צדוק שהיו מסובין בבית משתה בנו של רבן גמליאל, והיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהן. נתן הכוס לר"א ולא קבלו, נתנו לר"י וקבלו. אמר לו ר' אליעזר: מה זה יהושע, אנו יושבים וגמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו. אמר ליה: מציינו גדול ממנו ששימש, אברהם גדול הדור היה וכתוב בו²⁵: "והוא עומד עליהם". ושמא תאמר כמלאכי השרת נדמו לו, לא נדמו לו אלא כערביים, ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו. אמר להם ר' צדוק: עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ועוסקים בכבוד הבריות, הקב"ה משיב הרוח ומעלה נשיאים ועורך שולחן לפני כל אחד ואחד, ואנו לא יהא רבן גמליאל עומד

אבל לעצמו לא. אם כן היאך נמל הקב"ה א"י מאומות העולם מטעם דכל האמור בפרשת מלך - מלך מותר בו, דאיתא בש"ס⁸ לחד מאן דאמר דירושלים לא נתחלקה לשבטים ושייר הקב"ה לעצמו - אלא צריך לומר דירושלים נתחלקה לשבטים, עכ"ל.

ועין רואה שם בתוספות דמתרצי כמה תירוצים, ולהנך תירוצים לא קשה ולא מידי. ובסוף דבריהם כתבו, דפרשת מלך לא נאמרה רק על מלך שנמלך על כל ישראל ויהודה ומאת המקום, ואחאב לא מלך על יהודה וגם לא היה מלך מאת המקום, ע"כ. ויומתק על פי זה כוונת הכתובים הנזכרים, ודו"ק.

אי נמי 'ה' מלך עולם ועד"⁹ וכו'. בהקדים מה שכתבו המפרשים משם הרב 'עשרה מאמרות' ז"ל, דהתשובה אינה מועלת אלא לישראל, אבל לא לאומות כי נכתם עונם. ומה שכתוב באנשי נינוה¹⁰: "וירא אלקים את מעשיהם כי שבו", כבר נפרע מהם אחר כך, ע"כ.

ואנכי איש צעיר מצאתי שדבר ה' בפיהו אמת, שכן דרשו חז"ל¹¹: "מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע" - יכול לכל, תלמוד לומר "לשארית נחלתו"¹². ופשטן של דברים הרי זה בא ללמד כמו שאמר הגאון הרמ"ע ז"ל.

והרב המוכיח בספר 'דעת חכמה' שער התשובה פרק י"א ישנו בנותן טעם במוט"ב תלתא כחדא לדברי הרמ"ע ז"ל, ויצא הראשון מצד פעולת החטא, והשני מצד פעולת התשובה, והשלישי מצד המחול:

מצד החטא הוא, כי על ידי התשובה מגרש ומסיר כוחות הטומאה שנדבקו בפנימיותו וחיצוניותו, זהו שייך בישראל שהטומאה רפוייה בהם, אבל בגויים שהיא דבוקה בהם בחוץ אי אפשר להסירה בשום עניין. כמו שאמרו במדרש¹³, וזה לשונו: "הן עשו אחי איש שעיר ואנכי איש חלק"¹⁴ - ר' לוי אמר: משל לקוון וקרח שהיו עומדים על שפת הגורן ועלה המוץ בקוון ונסתבך בשערו, עלה המוץ בקרח ונתן ידו על ראשו והעבירו, כך עשיו הרשע מתלכלך בעוונות כל ימות השנה ואין לו כמה יתכפר, אבל יעקב מתלכלך בעוונות כל ימות השנה ובא יום הכיפורים ומכפר, שנאמר¹⁵: "כי ביום הזה יכפר", ע"כ.

וכתב ב'תורת משה'¹⁶: פירושו, עשיו שהוא מכח הטומאה אשר בהם נדבקים העוונות כמוץ בשערות, כי מצא מין את מינו ונדבק בו. אך ישראל שהם מכח הקדושה, שאין חלאת טומאה שיעשו נדבק בהם בעצם כי אם כמוץ בחלק, כמו שאמר¹⁷ על "ויצמד ישראל לבעל פעור"¹⁸ - שהיה כצמיד בלתי נדבק בעצם בזרוע, אך בקדושה - "ואתם הדבקים

התשובה מועילה לישראל ולא לאומות

תשובה אינה מועילה לאומות כי הטומאה דבוקה בהם בחוץ

8. יומא יב, א. 9. תהלים י, טו. 10. יונה ג, י. 11. איכה רבה פרשה ג, ט. 12. מיכה ז, יח. 13. בראשית רבה פרשה סה, טו. 14. בראשית כז, יא. 15. ויקרא טז, ל. 16. פרשת תולדות. 17. ילקו"ש תהלים רמז תתסה - "במתניא תנא ויצמד ישראל" - כצמידים על ידי אשה. ואתם הדבקים בה' אלהיכם - דבוקים ממש". 18. במדבר כה, ג. 19. דברים ז, ד. 20. לב, א. 21. דברים יד, א. 22. ירמיה ז, ז. 23. תהלים מז, ט. 24. לב, ב. 25. בראשית יח, ת.

ומשקה עלינו, ע"כ.

ועל זה הקשה מוהרש"א באגדתיה אהיהא דמלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול, דהא מהאי דינא דר' צדוק נימא דליהווי מחילת המלך מחילה מק"ו מכבוד המקום. ותירץ, דהקב"ה כולי עלמא דיליה היא ומלכותא דיליה היא, ומצי מחיל ליקריה, אבל מלך בשר ודם משמיא מוקמי ליה ומלכותא לאו דיליה היא, כדכתיב²⁶: "כי לה' המלוכה", ואמטו להכי אין מלך בשר ודם יכול למחול בכבוד מלכות שמים. ואם כן נימא דאף שהגויים עבדים הם תהני להם התשובה, דהא קב"ה כולי עלמא דיליה.

הכופר במלכות ה' על הכל אין מחול לו

ולתרץ זה כתב הרב 'שארית יעקב' דף קנ"ב וכן כתב הרב 'דברים אחדים', דאכתי יש לחלק בין ישראל לאומות העולם, דכיוון דהוא יתברך דן את האדם על פי מידותיו, אם כן אתה אומר דמי שמודה דכולי עלמא דיליה היא, הוא היוצר, הוא הבורא, אמרינן דגבי דידיה דקב"ה כולי עלמא דיליה וכבודו מחול. אמנם הגויים שאינם מודים בזה, שהרי הם עובדים לאלוהים אחרים, ולדידהו הם אומרים דלאו כולי עלמא דיליה ה'ו, ולזה מודד להם כמידתם, כדין מלך דעלמא שאינו מוחל כבודו ותשובתם נשאר מעל, עכ"ל.

בטענת ליסטים אתם איבדו את יכולת התשובה

ועל זה מן האר"ש דטעם דלא מהני תשובה לאומות הוא מצד שאינם מודים בו ית"ש דכולי עלמא דיליה היא, הא לאו הכי הוה אמרינן דתהני להו תשובה אף אם נאמר דמלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול. ולשיטתייהו אזלי האומרים לישראל: ליסטים אתם שכבשתם ארצות ז' גויים, וזה נסתר מחמת שהקב"ה כולי עלמא דיליה היא והוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ונמצא דלפי טענתם 'ליסטים אתם', הרי זה בא ללמד דאינם מודים דכולי עלמא דיליה, ומזה אבדה מהם תקוות התשובה.

וזה אומר: "ה' מלך עולם ועד" - דכולי עלמא דיליה ומצי מחיל ליקריה. ואל יקחך לבך לומר דמזה הטעם תיהני תשובה לאומות העולם, לא היא, אלא "אברו גוים" ואין להם תקומה, והטעם "מארצו", ומ"ם "מארצו" היא מ"ם הסיבה, רצונו לומר מסיבת ארצו, שהם טוענים ליסטים אתם, ומה זו טענה, הלא הקב"ה כולי עלמא דיליה והוא נתן לאשר ישר בעיניו, ומאי אית לך למימר דאינם מודים בזה, ולכן ית"ש דן אותם על פי מידתם.

ובזה יובן מקרא שכתוב בירמיה²⁷: "שמוע שמעתי אפרים מתנווד וכו' השיבני ואשובה כי אתה ה' אלהי". ולכאורה האי "כי אתה" אין לו שחר. ועל דרך הקדים יאמר, "השיבני

ואשובה" כי כל לגבי דידי אין לחלק בין דין מלך לדין אב, וזה אומר "השיבני ואשובה", דהא אני מודה בפה מלא "כי אתה ה' אלהי".

וזהו גם כן כוונת הכתוב בהושע²⁸: "ואתה באלקיך תשוב", דהוה ליה למימר לאלקיך. ועל פי האמור הכוונה, בשביל שאתה מודה שהוא אלקיך אלהי עולם ה', לזה תשוב ותשובתך תקובל.

גם אפשר שזהו כוונת הכתוב²⁹: "רצית ה' ארצך שבת שבית יעקב, נשאת עון עמך" וכו'. ויש להקשות דמה עניין זה לזה. ועל פי האמור בא לומר, ש"רצית ה' ארצך" ובחרת בה מכל הארצות, ונתת אותה לעמך ישראל, והבאת אותם אל המנוחה ואל הנחלה, וזהו "שבת שבית יעקב" לשון מנוחה, כמו שפירשו המפרשים לדרכ"ם³⁰. ולא עשית כן לכל גוי, יען כל העולם שלך הוא ונתת לכל מי ישיר בעיניך, וכל טענת הגויים מאפס ותהו נחשבו. ולזה "נשאת עון עמך", שלישאל דוקא מהני תשובה ולא לאומות, שמהארץ אבדה תקוותם מהתשובה, וכדבר האמור.

אי נמי, "שבת שבית יעקב, נשאת עון עמך", במה שכתב גאון עוזנו בספר 'יוסף תהלות' דף מ"א, דאיתא בשירי השירים רבה³¹ על פסוק³²: "אחות לנו קטנה", שהקב"ה ברחמי מחשיב את ישראל כקטן, ואין להקפיד במעשיו, ומוחל לנו ביום הכיפורים. ואיכא פלוגתא דרבוותא בחו"מ סימן רל"ה אי מה שנהנה הקטן חייב לשלם, דיש אומרים דאף על גב דאם הזיק פטור, מכל מקום מה שנהנה חייב, ויש אומרים דגם מה שנהנה פטור. וכתב הרב 'כנסת הגדולה' שם משם מהר"ם גלאנטי ז"ל, דכיוון דפליגי רבוותא המוציא מחבירו עליו הראיה.

ואפשר דבחסדו יתברך מחשיב החוטא כקטן, ועוד בה, דפוטרו גם ממה שנהנה. ורז"ל אמרו במדרש, הביאו הרב 'זרע ברך' חלק ג': "יעקב" אלו בניס קטנים, "ישראל" אלו בניס גדולים. ואפשר דזה רמז: "צוה ישועות יעקב"³³, דתצווה שידונו כבניס קטנים וגם מה שנהנו פטורים, וזהו שנאמר: "ישועות יעקב", "ישועות" תרתי משמע, עכ"ל.

וזה אומר: "רצית ה' ארצך שבת שבית יעקב", שחשבת אותם כבניס קטנים, ולזה "נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה", בין ההיזק בין ההנאה, ודו"ק.

ואשר אני אחזה לי בטעם דלא מהני תשובה לאומות, בהקדים מה שחקר הרב 'כתנות אור' בפרשת נצבים, דאיך מהני תשובה שיתקרב החוטא להקב"ה, הלא קיימא לן³⁴ נראה ונדחה אינו חוזר ונראה, ואדם היה נראה תחלה, וכשחטא נדחה מקדושתו, ואיך יהיה

ישראל נחשבים כקטנים ולכן נמחלים עוונותיהם

26. תהלים כב, כט. 27. לא, יז. 28. יב, ז. 29. תהלים פה, ב-ג. 30. רד"ק שם - "ויפרשוהו זה מענין מנוחה. וכן: שובה ה' רבבות אלפי ישראל (במדבר י, לו), ושב ה' את שבוותך (דברים ל, ג), שובנו אלהי ישענו (להלן פסוק ה), כולם שהם פעל יוצא מִהַקְל מזה השורש הם ענין מנוחה, וזה הוא דעת רבי יהודה חיוג". 31. פרשה ת, א - "אחות לנו קטנה; אלו ישראל. רבי עזריה בשם רבי יהודה ב"ר סימון: לעתיד לבא עתידין כל שרי אומות העולם באין ומקטרגין את ישראל לפני הקב"ה ואומרינן: רבש"ע אלו עבדו עבודת כוכבים ואלו עבדו עבודת כוכבים, אלו גלוי עריות ואלו גלוי עריות, אלו שפכו דמים ואלו שפכו דמים. מפני מה אלו יורדין לגיהנם ואלו אינן יורדין. אמר להם הקב"ה: "אחות לנו קטנה", מה קטן זה כל מה שהוא עושה אין ממחין על ידו למה שהוא קטן, כך כל מה שישראל מתלכלכין כל ימות השנה בעוונותיהן בא יום הכפורים ומכפר עליהם". 32. שה"ש ח, ת. 33. תהלים מד, ה. 34. פסחים עג, ב.

וזהו כוונת רז"ל במדרש פרשת קרח⁴⁰: "אל תפן אל מנחתם"⁴¹ - אל תקבלם בתשובה. לפי שכתבו המקובלים דקורח הוא גלגול קין⁴², ומציגו בתרגום ירושלמי פרשת בראשית⁴³, דקין כפר בתחיית המתים, באומרו: לית דין ולית דיין ולית עלמא אחרא, ולזה אמר משה בתפילתו, מאחר שקורח שהוא קין כפר בתחיית המתים, אם כן לדידיה לא נקרא האדם בעל חיים, אם כן אל תקבל מהם תשובה, משום דנראה ונדחה אינו חוזר ונראה.

וזהו כוונת מאמרם ז"ל⁴⁴: כשפגע אדם הראשון בקין אמר לו: מה נעשה בדייך, אמר לו: עשיתי תשובה ונתפשרתי, אמר לו: כל כך גדול כחה של תשובה, מיד פתח ואמר: "מזמור שיר ליום השבת"⁴⁵. והכוונה, בהקדים מאמרם ז"ל⁴⁶: "מזמור שיר ליום השבת", מדקאמר ליום השבת, ולא 'מזמור שיר לשבת', אלא שזה קאי ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים⁴⁷. וזה אמרם: כשפגע אדם הראשון בקין, ואמר לו: מה נעשה בדייך, ואמר לו: עשיתי תשובה ונתפשרתי, אזי אדם מתמיה ואמר: כל כך גדול כחה של תשובה, והלא נראה ונדחה אינו חוזר ונראה, ואם תאמר: בעלי חיים שאני - הרי גם האדם סופו למות, אלא ודאי מחמת שיעמדו בתחייה, הילכך מיתתן אינה נחשבת לכלום, ונקראו בעלי חיים, לזה אמר: "מזמור שיר ליום השבת", רצה לומר, ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים, כלומר דאי לאו שהקב"ה מחיה מתים לעתיד, להיות לנו עולם הבא שנקרא כולו שבת, לא היתה התשובה מועלת, ע"כ דברי קדשו. ואנ"י העבר, לא יכולתי להלום דברי קדשו, אחר המחילה רבה מקדושת עצמותיו, במה שכתב דקין כפר בתחיית המתים, ולזה התפלל משה על קורח שלא יקובל בתשובה כיון דקורח הוא גלגול קין, דהרי ראינו שאפילו קין בעצמו נתקבל בתשובה, כמו שהביא הרב בעצמו מאמרם ז"ל סמוך ונראה.

איך שיהיה, על פי דברי הרא"ש ז"ל אפשר לומר, דהיינו טעמא דלא מהני תשובה לאומות העולם, יען שהם כופרים בתחיית המתים, ולדידהו הוי נראה ונדחה, ואינו חוזר ונראה.

ואפשר לומר דזהו כוונת הכתובים בתהלים⁴⁸: "נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה וכו' הלא אתה תשוב תחינו, ועמך ישמחו בך", והכוונה לומר דוקא "עוון עמך", ולא של האומות, דנראה ונדחה אינו חוזר ונראה, ושאינו עמך ישראל, דאנחנו מודים ואומרים: "הלא אתה תשוב תחינו", לא כן האומות הכופרים בתחיה, ודין הוא שלא יקובלו בתשובה, ולזה אמר: "ועמך ישמחו בך", דוקא עמך ישמחו בזה. ואחר זמן רב ראיתי, שכן כתב הרב 'תולעת שני' פרשת שמות, והרב 'ברית יעקב' דף פ"ד עמוד ד'.

ובכוונת הכתובים הנזכרים, ראיתי להרב 'בירך יצחק' פרשת נצבים, שכתב הדרך עצמו באופן אחר, יעו"ש ת"ל. אי נמי, "שובה ישראל" על פי מה שכתב הרב הקדוש בספר 'תהלות ה'" דף ט"ז, שאף על פי שהתשובה חביבה כל כך לפני המקום, לא בשביל זה חפץ שיחטא

חוזר ונראה בתשובה. וקושיא זו חיפשתי בכל המפרשים, ולא מצאתי בשום מפרש תירוץ על קושיא זו.

ונראה לי תירוץ נכון, דהא איתא בזבחים דף ל"ד עמוד ב', גבי קבל הכשר ונתן לפסול יחזיר לכשר, ופריך: ולהוי ליה דחוי, ותירץ רב אשי: כל שבידו לא הוי דיחוי, ופירש רש"י: שבידו לתקן, אבל ההוא דמשתלח לאו בידו לתקן, דמי יימר דיהבי ליה אחרינא, ע"כ. הרי לפניך דאם תולה בדעת אחרים לאו בידו לתקן, דילמא לא יהבי ליה.

וזה כוונת הכתוב³⁵: "כי המצוה הזאת וכו', לא רחוקה היא, לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה וכו', ולא מעבר לים היא, לאמר מי יעבור לנו אל עבר הים ויקחה לנו". כלומר אילו היה צריך לאלו לא הוי בידו לתקן, דמי יימר שישמע לנו, הוי נראה ונדחה ואינו חוזר ונראה, אבל המצוה הזאת קרוב אליך מאד, ובידו לתקן, ע"כ. ואפשר לומר שזהו כוונת הכתובים בהושע³⁶: "שובה ישראל עד ה' אלהיך וכו'. קחו עמכם דברים ושובו אל ה'", והכוונה שובה ישראל עד ה' אלקיך, שמא תאמר: נראה ונדחה אינו חוזר ונראה - לזה אמר: קחו עמכם דברים, שזה הדבר הוא בידכם, וכל שבידו לא הוי דיחוי.

איברא אנא זעירי, מצאתי קושיא זו בספר 'עיר דוד' דף מ"ז בשם הרא"ש, ולא ידעתי איה מקום כבודו, וזה לשונו: מצינו קושיא בהרא"ש, דמקשה איך הקב"ה מקבל תשובה על חטא אנושי, שהרי מתחלה היה נראה ואחר כך בחטאו נדחה, וקיימא לן: נראה ונדחה אינו חוזר ונראה, ואיך חוזר ומקבל תשובה ממנו להיות חוזר ונראה. ומשני: בעלי חיים שאני, שאדם נקרא בעל חי, מה שאין כן בהמה דלמיתה אזלא. והקשה עוד: והלא סוף כל אדם למות, ואם כן יהא דינו כבהמה - ויש לומר דשאני אדם, לפי שעתיד לעמוד בתחייה לעולם הבא, לפיכך מיתתו אינו נחשב לכלום, ע"כ.

ובזה פירש הרב 'עיר דוד' כוונת הכתוב³⁷: "וידבר אלקים אל משה וכו' וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי", בהקדים עוד מה שכתב רבינו בחיי בפרשה זו, ששם של שדי מורה שהקב"ה תולה לאדם על חטאיו, וממתין לו עד שיעשה תשובה ויביא קרבן, אז נקרא בשם שדי. ובפרק חלק³⁸ איתא: מנין לתחיית המתים מן התורה, שנאמר³⁹: "אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם", לכס לא נאמר אלא להם, מכאן לתחיית המתים מן התורה.

זה אומר: "וארא וכו' באל שדי", ושם שדי מורה, שהקב"ה תולה לאדם על חטאיו, עד שיעשה תשובה או יביא קרבן, שהרי נראה ונדחה אינו חוזר ונראה, מאי אמרת דבעלי חיים שאני - הרי סופו למות, לזה אמר הפסוק: "וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם", ומכאן מוכח תחיית המתים, אם כן, מאחר שאדם יכול לעמוד בתחיית המתים, ולא שייך ביה נראה ונדחה, לפיכך שפיר הקב"ה תולה לאדם על חטאיו עד שיעשה תשובה ויתכפר לו.

35. דברים ל, יא-יג, ועיין רמב"ן שם שפירש שהכוונה למצות התשובה. 36. יד, ב-ג. 37. שמות ו, ב-ג. 38. סנהדרין צ, ב. 39. דברים יא, כא. 40. במדבר רבה פרשה יח, י. 41. במדבר טז, טו. 42. עיין סימן תפ. 43. בראשית ד, ח. 44. בראשית רבה פרשה כב, ג. 45. תהלים צב, א. 46. תמיד לג, ב. 47. ר"ה לא, א. 48. תהלים פה, ב-ח - 'נְצִיטָה ה' אֶרְצָךְ שְׁבֵט שְׁבִית יַעֲקֹב, נְשִׂאת עֹן עַמְךָ פְּסִית כָּל חַטָּאתָם סָלַח, אֶסְפֶּת כָּל עֲבֹתָךְ הַשִּׁבוֹת מִחֲרוֹן אֶפֶס, שׁוֹבְנוּ אֵלָי יִשְׁעֵנו וְהִפֵּר פְּעֻסָךְ עִמָּנוּ, הִלְעוּלָם תִּתְּנֵנוּ בְּנוֹ תִמְשֹׁךְ אֶפֶס לְדֹר וָדֹר, הֲלֹא אֶתָּה תְּשׁוּב תִּתְּנֵנוּ וְעַמְךָ יִשְׁמְחוּ בְּךָ, הֲרֵאֵנוּ ה' חֲסִדָּךְ וְנִשְׁעָךְ תִּתֵּן לָנוּ".

יש לו לה' חלק, דהבא ליטהר מסייעין אותו⁵⁵, והעבירה כולה של האדם, לכן המצווה אינה מבטלת העבירה, אבל התשובה שהיא כולה של האדם, שהוא מתעורר מעצמו וכולה שלו, לכן מבטלת העבירות. וזה אמרו: "אם תשוב עד שדי תבנה תרחיק עולה מאהליך", רצה לומר: אם תזכה לשוב עד שדי, דע דתשובה אינה כשאר מצוות שאין המצווה מכבה עבירה, כי אם שתרויח ש"תרחיק עולה מאהליך", ומכבה את העבירה, עכ"ל.

וזהו פשט הכתוב ביחזקאל סימן י"ח⁵⁶: "והרשע כי ישוב מכל חטאתיו אשר עשה ושמר את כל חקותי וכו' כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו בצדקתו אשר עשה יחיה". דהכוונה דהתשובה מבטלת העבירות, זהו "כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו", והיה טעמא: "בצדקתו אשר עשה יחיה", כיון שהוא נתעורר בתשובה, דין הוא שתכבה העבירות שעשה. ועיין בפרק ד' דאבות מה שפירש הרמב"ם ז"ל במשנת⁵⁷: ברוך הוא שאין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא מקח שוחד. דאיך שייך לומר בו ית' מה שלא יצויר ולא ידומה בו - אלא ענינו הוא, שלא יקח שוחד הטובות, כמו שיעשה אדם אלף טובות ורעה אחת, שלא ימחול השי"ת העבירה ההיא לרוב טובותיו ויחסר לו מאלף טובותיו טובה אחת או יותר, אבל יענש על זאת הרעה האחת, ויגמלהו על הטובות ההם כולם. וזהו ענין: "לא יקח שוחד"⁵⁸, והוא כמו "לא ישא פנים", שיענש הגדול במעלות על דבר מועט, כמו שנענש משה רבינו ע"ה על חטא הכעס, וגמול עשוי הרשע על כיבוד אב ואם, ונבוכדנצר על כבוד השי"ת, עכ"ל.

וכתב על דבריו הללו הרב 'מדרש שמואל', דלפי זה מה שאמר התנא: שהכל שלו, פירושו: לפי שכל השוחד של מצוות הוא שלו יתברך, לפי שהאדם אינו עושה במצווה רק התחלה לבד, והשאר הקב"ה עושה אותן, ואם כן איך יעלה על הדעת שיקח שוחד של מצוות תמורת העבירות, שהרי כל המצוות הם שלו. וזהו שאמר: שהכל שלו, וכיון שכל המצוות הם מעשה ידיו ית', והאדם לבדו עושה עבירה תחלה וסוף, לכן לא יחליפנו, ולא ימיר טוב ברע או רע בטוב, ולא יקח שוחד של מצוות, עכ"ל.

וזהו יובן מה שתרגם אונקלוס בפרשת עקב בפסוק⁵⁹: "כי ה' אלקיכם הוא האלקים אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד" - ואף לא לקבלא שוחדא, ויש לעיין מאי אפילו - ועל פי האמור הוא מובן ופשוט.

אי נמי, "אם תשוב עד שדי תבנה תרחיק עולה מאהליך", כמה שכתב הרב הקדוש 'ספר חרדים' דף ס"ח עמוד ב', וזה לשונו: רשם המלך ית' שמו שד"י באדם: שיי"ן בחוטם, דל"ת בפשיטות הזרוע עם הגוף, יו"ד בכרית קודש, רמז לאדם שיאמר ד⁶⁰, ויסתפק באכילה ושתיה ומשגל ושינה ודיבור ההכרחי, ואת היותר יחריש. רשם נמי שד"י במזוזת הבית, להסתפק ולומר, די בהכרחי מכסף וזהב ובתים וכלי בית, כמה דאת אמר⁶¹: "אל תיגע להעשיר"; רשם נמי שד"י

האדם בקום עשה, כדי לחזור ולקיים מצות תשובה. ואם נכנס בבחינה זאת, שחטא כדי לחזור, ולא היה בו כח לשוב, כי נלכד ברשת יצרו ומת קודם שובו, לא בשביל שכוונתו מתחלה היה לשמים יש מקום לזכותו. וזה רמז הכתוב⁴⁹: "כי לא אל חפץ רשע אתה", דהכוונה: אפילו אותו שעושה רשע כדי לשוב, אין אתה חפץ. וזהו הטעם, שאם מת ברשעו קודם שיחזור, ש"לא יגורך רע", שאינו שוכן במחיצתך כשאר בעלי תשובה, דאותם הם שחטאו מצד יצרו וחזור, ואלו החביבים לפני המקום, אבל לא חפץ במי שאומר אחטא ואשוב⁵⁰, עכ"ל.

ובזה יובן מאמרם ז"ל, וזה לשונו⁵¹: "וחשך על פני תהום"⁵² - אלו מעשיהם של רשעים, "ויאמר אלקים יהי אור" - אלו מעשיהם של צדיקים, ואיני יודע באיזה מהם חפץ - כשהוא אומר: "ויאמר אלקים את האור כי טוב", ודאי חפץ במעשה הצדיקים ואינו חפץ במעשה הרשעים, ע"כ, והוא תמוה. והמפרשים האריכו למענינם בפירוש המאמר הנזכר, ואענה חלקי גם אני, על פי דברי הרב הנזכרים. דאמרו ז"ל⁵³: במקום שבעלי תשובה עומדים, אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, ורשעים הללו האמורים הם שכוונתם שיחטאו בקום עשה כדי לחזור ולקיים מצות תשובה, וזה אמרו: "וחשך על פני תהום" - אלו מעשיהם של רשעים, שחוטאים כדי לקיים מצות תשובה, "ויאמר אלקים יהי אור" - אלו מעשיהם של צדיקים, ואיני יודע באיזה מהם חפץ, דיש פנים לומר, כיון דמצינו דגדולים בעלי תשובה יותר מצדיקים גמורים, והייתי אומר שחפץ במעשה רשעים הללו שכוונתם לשמים, לזה אמרו: כשהוא אומר "ויאמר אלקים את האור כי טוב", ודאי חפץ במעשיהם של צדיקים ואינו חפץ במעשה הרשעים, כי גם בזה לא בחר ה', דדוקא אלו שחטאו מצד יצרו וחזור, באלו אמרו גדולה תשובה.

ואחרי כותבי ראיתי לגאון עוזנו בספר 'ראש דוד' פרשת בראשית, שפירש קרוב לזה בשם מה"ר חיים אבואלעפייא בסגנון אחר, יעו"ש, והקשה עליו. ולפי פירושי אני הדל לא קשיא ולא מידי, כאשר יראה המעיין.

וזהו אמרו: "שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעוניך", דטעם שתקובל תשובתך, הוא מחמת שנכשלת מצד היצר, שלא במתכוין, וחזרת, ולזה אני אומר לך שובה ישראל.

ואפשר שזהו נמי כוונת הכתוב באיוב⁵⁴: "אם תשוב עד שדי תבנה תרחיק עולה מאהליך" וכו', שמצות תשובה גדולה מאד, ו"תבנה" - יהיה לך התיצבות והעמדה וקיום, וכשתהיה על ההזדמן מצד שחטאת מצד היצר, אבל לא בעולה ורמאות, שתחטא בקום עשה כדי לקיים מצות תשובה, זהו "תרחיק עולה מאהליך".

והרב 'מנחת שמואל', הביא דבריו גאון עוזנו ב'חומת אנוך', וזה לשונו: דאף על גב דיש לאדם מצוות, אם עשה עבירות אינו מנכה העבירות במצוות, ואילו בתשובה מכפר העבירות. והטעם, דהמצוות

אין מצווה המבטלת עבירה מלבד התשובה

49. תהלים ה, ה - 'כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע'. 50. ע"פ יומא פ"ח מ"ט. 51. ע"י בראשית רבה פרשה ב, ה. 52. בראשית א, ב-ד - 'והקאץ היתה תהו ובהו ונחשף על פני תהום ורוח אלהים כרחפת על פני המים. ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור. ויבא אלהים את האור פי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך'. 53. ברכות לד, ב. 54. כב, כג. 55. יומא לח, ב. 56. פסוקים כא-כב. 57. משנה כב. 58. דברים פ"ד, יז - 'האל הגדל הגבור והנודע אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד'. 59. דברים י, יז. 60. ע"פ חגיגה יב, א - 'אמר ריש לקיש: מאי דכתיב (בראשית ל"ה): 'אני אל שדי' - אני הוא שאמרתי לעולם די'. 61. משלי כג, ד.

שם שד"י מסיע לאדם להדבק בה'

מה שהקשה בשם הרב מנחם די לונזאנו, שהרי ביום אחד לבריא אתם חטאנו, ואיך אבדו של כל הימים, ותירץ בשם הרמ"ז, דלא קשיא מידי, שכאן אמרו שאבדו הלבושין שנעשים מסוד הימים, והם נבראו בהם בצלם אלקים, ובחטאם אבדום, עכ"ל.

ועיין עוד במה שכתב הרב 'מקדש מלך' בשם הרב, בפירושו ועל באינן יומין באינן לבושי יקר וכו', יעו"ש ומשם באר"ה, וכמו כן עיין מה שפירש הרב המקובל מהר"ם פאפיראש זלה"ה בספר 'טל אורות' פרשת קורח, על פסוק⁶⁹: "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה", ודו"ק.

ודרך אגב ראיתי להביא עוד, מה שכתב הרב הקדוש בספר חרדים דף ע"ג, וזה לשונו: פעמים שהבעל תשובה כל כך יבכה, ויצטער בלב שלם, יכמרו רחמיו של הקב"ה עליו, וישלח עזרו מקדש, ניצוץ אחד מנשמתו של משה רבינו ע"ה, שיש בה שישים ריבוא ניצוצות. וזה רמז רבי עקיבא: אשה אחת ילדה שישים רבוא בכרס אחד, וכתיב⁷⁰: "דור הולך ודור בא", אין דור פחות משישים ריבוא כמפורש בתקונים⁷¹. ובסוף דבריו כתב עוד, וזה לשונו: ועוד ראיה מן הכתוב, שניצוצות של משה רבינו ע"ה מתנוצצות על ראש בעלי תשובה לסייעם, מה שאמר דוד המלך ע"ה⁷²: "אשרי העם שככה לו", "שככה" עולה בגימטריא משה, וע"י כך - "אשרי העם שה' אלקיו", שמסייע לכל אחד מבעלי תשובה לשוב אל ה' בשלימות, שיקרא "ה' אלקיו", עכ"ל הנצרך לענינו. ועיין לגאון עוזנו בספר 'פתח עינים' סנהדרין דף כ"ח, וכמו כן בספר 'דבש לפי מערכת התי"ו אות ג'.

וע"פ דרכו דרך הקודש, אפשר לענ"ד לפרש מאמרם ז"ל בברכות פרק אין עומדין⁷³: א"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר⁷⁴: "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה", אטו יראה מלתא זוטרתא היא, והאמר רבי חנינא משום רשב"י: אין להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר: "יראת ה' היא אוצרו" - אין, לגבי משה מלתא זוטרתא. משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו, דומה עליו ככלי קטן, קטן ואין לו, דומה עליו ככלי גדול, ע"כ. והוא תמוה, והמפרשים האריכו למעניתם.

ועל פי האמור, בהקדים עוד מאמר רז"ל⁷⁵: אין "ועתה" אלא תשובה, וזה אמרו: "ועתה ישראל", שמזהיר על מצות התשובה הנרמזת במלת "ועתה", ואם כן מתנוצץ בהם ניצוץ משה רבינו ע"ה, ולזה יראה מלתא זוטרתא גבייהו, כיון דלגבי משה מלתא זוטרתא היא, ודו"ק.

אי נמי טעם דלא מהני תשובה לאומות העולם, בהקדים מה שכתב הרב 'מקור ברוך' פרשת עקב, כוונת הכתוב⁷⁶: "עזרתך כהררי אל משפטך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה'", שהוא אמר שמע מפיו קדוש גאון עוזנו זלה"ה, בהקדים מה שכתב הרמב"ם זלה"ה פרק ט' דכלאיים⁷⁷: בהמת פסולי המוקדשין, אף על פי שהיא גוף

בתפילין לומר די מחשבות העולם וענייניו, ויפנה לבו לשי"ת, ולא יסיח דעתו מיראתו, עכ"ל.

ואפשר דזה כוונת הכתוב בפרשת לך לך⁶²: "וירא ה' אל אברם ויאמר אליו אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים", פירש רש"י: "התהלך לפני" - כתרגומו 'פלח קדמי', הדבק בעבודתי, ע"כ. והכוונה, כיון שאני "אל שדי", ושמי מורה לומר די בהכרחי, אם כן "התהלך לפני" - הדבק בעבודתי.

וזה אמרו: "אם תשוב עד שדי תבנה", רוצה לומר אם תשוב ותתבונן בשם שדי אזי "תבנה ותרחיק עולה מאהליך".

נמשך לזה, ראיתי להעתיק מה שכתב הרב 'גולל אור' דף ז', שלמד הקדמה אחת מהוזה"ק⁶³, שמי שפוגם ימיו וחסא בהם, אף שיחזור בתשובה ויתקן ימיו, אינם מועילים להעשות מהם לבוש להתלבש בהם לעולם הבא. אלא עושים לו מאנין לבושין אחרנין, ממצוותיו ומעשיו הטובים, ולא מן יומיו, כנזכר בזוהר, דקב"ה קביל ליה, ועביד ליה מאנין אחרנין, ולא מן יומיו.

וזהו כוונת מאמרם ז"ל בברכות⁶⁴: א"ר יוסי בר חנינא: כל המבזה את הבגדים לסוף אינו נהנה מהם, שנאמר⁶⁵: "והמלך דוד זקן בא בימים, ויכסוהו בבגדים ולא יחס לו". דהכוונה, שהימים נקראין 'לבושין' ו'בגדים', וזהו שאמר: כל המבזה את הבגדים, דהיינו שחטא ופשע בימיו, שהם הלבוש והבגד שלו לעולם הבא, לסוף אינו נהנה מהם, שאף שעושה תשובה אינו נהנה מן הימים עצמם שיעשו לו לבוש מהם להתלבש בו לעולם הבא, אלא עושים לו מאנין אחרנין, ולא מן יומיו, שנאמר: "והמלך דוד זקן בא בימים", כיון באומרו "בא בימים" לומר שתיקן ימיו בתשובה שלימה, ויכסוהו בבגדים" רוצה לומר שעשו לו לבוש לעולם הבא ודאי ממצוותיו ומעשיו הטובים, אבל "ולא יחס לו" כיון שאינו מן יומיו, אלא מאנין לבושין אחרנין, עכ"ל.

ואנא בריה קלה אמניא, דחלילה וחס והס מלהזכיר לומר זה על משיח ה' אדוננו דוד המלך ע"ה, שנעשו לו לבושין אחרנין ולא מן יומיו, חלילה, דחטא בת שבע לא נכתב עליו אלא לרוב חסידותו וקדושתו, שהרי היתה מגורשת⁶⁶, ועוון אוריה מורד במלכות כנודע⁶⁷.

ועיין בהקדמת הזוהר דף ח' בענין קטרוג דומה, ומה שכתב הרב 'מקדש מלך' שם על דברי הרמ"ק ז"ל, ועיין בזוה"ק פרשת ויחי דף רכ"א ע"ב, וזה לשונו: בגין כך כתיב בצדיקייא קריבה, משום דקריבו יומיו קמי מלכא בלא כסופא, ווי לרשיעיא דלא כתיב בהו קריבה, ע"כ. ועיין עוד שם דף רכ"ד ע"א באותו מאמר: תא חזי באברהם דזכה מה כתיב - "בא בימים", משום דזכה כד אסתלק מהאי עלמא, באינן יומין ממש דיליה על ואתלבש בהו, ולא גרע מההוא לבוש יקר כלום, דכתיב: "בא בימים", עכ"ל. ומה שכתב שמי שפגם ימיו וחסא וכו' אינם מועילים, כנזכר בזוהר, דקב"ה עביד ליה מאנין אחרנין ולא מן יומיו, ע"כ. עיין בהגהות הזוהר⁶⁸

עוד בענין השב בתשובה

62. בראשית יז, א. 63. זוהר חדש שה"ש טו, א. 64. סב, ב. 65. מל"א א, א. 66. שבת נו, א - "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו". 67. שם - "אוריה החתי אי אתה נענש עליו, מאי טעמא - מורד במלכות הוה". 68. נצוצי אורות אות ג. 69. תהלים לב, א. 70. קהלת א, ד. 71. תיקוני זוהר, תקונא שתין ותשע קיב, א. 72. תהלים קמד, טו. 73. לג, ב. 74. דברים י, יב. 75. מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מס' דשירה פרשה ה ועוד. 76. תהלים לו, ז. 77. הלכה יא.

המוקדשין, ודין הוא שתשובתם נשאר מעל.
ואי בעית אימא, הטעם דלא מהני תשובה לאומות, במה שכתבתי למעלה בסימן קל"א בשם הרב 'וחשב לו הכהן', בסברה נותנת לומר שאין התשובה תועיל לחוטא, שהרי הדברים קל וחומר וכו', ולעומת זה יש סברא להיפך, כי החוטא לפני אדם כמותו, פוגם בכבודו, מה שאין כן במורד בקונו. וכיון שיש סברא לכאן ולכאן, אם אדם מעביר על מידותיו בחייו, יוכל להפך בזכותו, ויאמר: אם אני עברתי על מידותי, ומחלתי לאיש שכמותי, מכל שכן הבורא ית' שמו, שהכל כאין נגדו; מה שאין כן כשאינו מעביר על מידותיו, והוא נוקם ונוטר למי אשר חטא לו, ודאי הוא שלא יוכל להפך בזכות עצמו, דאיכא קל וחומר להיפך, כי יחטא איש לאיש שהוא עפר ואפר אינו מוחל, מכל שכן מלך מלכי המלכים הקב"ה. וזהו שאמר רבא: כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו, ע"כ.

ועוד נקדים מה שפסק הרמב"ם פרק ב' מהלכות תשובה הלכה י"ד: אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס, אלא יהי נוח לרצות וקשה לכעוס, ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלב שלם ובנפש חפצה, ואפילו הצר לו וחטא לו הרבה לא יקום ולא יטור, וזה דרכם של זרע ישראל ולבם הנכון, אבל הגויים ערלי לב אינם כן, אלא "ועברתן שמרה נצח"⁸³, וכך הוא אומר על הגבעונים, לפי שלא מחלו ולא נתפייסו, "והגבעונים לא מבני ישראל המה"⁸⁴, עכ"ל.

אמור מעתה, דרוקא ישראל שלבם נכון ועוברים על פשע, דין גרמא שתקובל מהם התשובה, כדבר האמור, אבל הגויים שעברתן שמורה נצח, אם כן כפי מדרגת דן אותם ולא יקובלו בתשובה.

ומה נמלץ לחכי על פי זה כוונת הכתוב⁸⁵: "מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו", שדרשו חכמינו ז"ל⁸⁶: למי נושא עון - למי שעובר על פשע, אבל דוקא "לשארית נחלתו" שלבם נכון, לא עשה כן לכל גוי.

והרב מטעם המלך⁸⁷ סימן תרפ"ו, כתב בשם הרב 'כסף נבחר'⁸⁸ דהיינו טעמא, לפי דקימא לן⁸⁹, שאם נגח שור המזיק ועד שלא נגמר דינו למיתה הקדישוהו בעליו, פטור ממיתה, והוה ליה כשור של הקדש שהזיק, דפטור, ד"שור רעהו"⁹⁰ אמר רחמנא, ולא שור של הקדש⁹¹; אבל אם הקדישו לאחר שנגמר דינו למיתה, אז לא הועיל כלום. והנה לגבי בני נח דאזהרתן זו היא מיתתן⁹², תכף ומיד כשעברו עבירה הוה ליה נגמר דינם למיתה, וכי הדרי בתשובה הוה ליה כהקדישו גופם לשמים, וכיון שהקדש זה הוה לאחר גמר דין, דין הוא שלא תועיל להם תשובה, אחר דאזהרתם זו היא מיתתם. מה שאין כן ישראל עם בחירו, דליתנהו בעונש זה, אחר דלא הוי גמר דין תכף ומיד אחר עבירה, ולכן שפיר מהניא להו תשובה עד שלא נגמר הדין למיתה, ע"כ.

ואפשר דעל פי יסודו יתפרש המאמר דלעיל: אמרו ישראל וכו',

אחד, עשאה הכתוב כשני גופין מפני שהיתה קדש, ונעשית כקדש ונחול מעורבים זה בזה, ונמצאת בהמה זו כבהמה טהורה עם טמאה המעורבים כאחד, הרי הוא אומר⁷⁸: "ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה", מפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בפסולי המוקדשין, לפיכך החורש בשור פסולי המוקדשין או המרביע הרי זה לוקה משום כלאיים, ע"כ. ואם כן מאחר שהאדם קודם שיחטא היה קדש, וכשחטא נעשה חול, וגופו הוא נחשב בהמה טהורה עם טמאה, והוא ממש כשור פסולי המוקדשין, ומהראוי כפי השכל שלא יקובל בתשובה, כי החליף וטימא צלם אלקים שבו בטומאה, ואפילו הכי מצד הרחמים מקובל. וזה אמרו: "צדקתך כהררי אל", רוצה לומר: גודל צדקה כגודל ההרים הגדולים, והטעם, לפי שראינו עומק משפטיך בשור פסולי המוקדשין, שהוא גוף אחד ונחשב כב' בפסול מן הקדש, ואם כן ראוי שכשיחטא, שהצד הא' שקודם שחטא יקרא בשם אדם, וכשחטא ועשה מעשה בהמה נעשה בהמה, וזהו שאמר: "אדם ובהמה" שהוא כלאיים, אשר אתה ה' מאסת בו לעשות בו מלאכה, אפילו הכי "תושיע ה'" שהוא שם הרחמים.

וזהו גם כן כוונת הכתוב⁷⁹: "אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו", כלומר אדם שכבר חלק לו ה' נשמה קדושה מתחת כסא הכבוד, "ולא יבין" ענין זה, אלא יחשוב עצמו ככלי אובד ויחטא, אז הוא "נמשל כבהמות" שהן פסולי המוקדשין, שהוא גוף אחד ונמשלת לשנים, וכן החוטא כנ"ל, עכ"ל.

וכמתלמד מדברי קדשו אפשר לומר, דהיינו טעמא דלא מהני תשובה לאומות העולם דווקא, דישראל נקראו אדם, כמאמרם ז"ל⁸⁰: אתם קרוים אדם וכו', וקודם שיחטא הוא אדם באמת, ולאחר שחטא ועשה מעשה בהמה נעשה בהמה, ואם כן לא דמי לשור פסולי המוקדשין ממש, כי אם על צד הדמיון ומשל בעלמא, ולזה הקב"ה מקבל ברחמיו תשובת ישראל; מה שאין כן באומות העולם, דאפילו קודם החטא הם ממש בהמה, ולאחר החטא גם כן מקרי בהמה, וממילא הוי דוגמת שור פסולי המוקדשין ממש, ונפסלו, משום הכי לא מהניא להו תשובה.

ואפשר דזהו כוונת הכתוב: "צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה'", והכוונה, "צדקתך כהררי אל" - עם ישראל שמקבלם בתשובה, "משפטיך תהום רבה" - כלפי האומות שאינם מתקבלים בתשובה, וחזר ופירש מה היא הצדקה - "אדם ובהמה תושיע ה'".

ובזה אפשר להבין מאמרם ז"ל בויקרא רבה פרשת אמור⁸¹: אמרו ישראל: רבש"ע, כאדם אנחנו כבהמה תושיענו, לפי שאנו נמשכים אחר כך כבהמה וכו', הדא הוא דכתיב⁸²: "משכני אחר כך נרוצה" וכו'. דהכוונה לומר, כאדם אנחנו קודם החטא, ואפילו לאחר החטא שאנחנו כבהמה תושיענו, יען: "אדם ובהמה תושיע ה'", מה שאין כן אומות העולם, שהם לעולם בהמה, והוי ליה כשור פסולי

78. ויקרא כז, יא. 79. תהלים מט, כא. 80. יבמות סא, א. 81. פרשה כז, א. 82. ש"ש א, ד. 83. עמוס א, יא - "כה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי אֲדָוִם וְעַל אֲרָבָעָה לֹא אֶשְׁכַּח עַל רִדְפוֹ בְּחָרֵב אֲחִיו וְשָׁחַת רִמְמֵיו וַיִּסְרֹף לְעֵד אִפּוֹ וַיַּעֲבֹרְתוּ שְׁמֵרָה נְצַח". 84. ש"ב כא, ב. 85. מיכה ז, יח. 86. ר"ה יז, א. 87. חלק ו. 88. פרשת לך לך. 89. ב"ק מד, ב. 90. שמות כא, לה. 91. ב"ק ג, ב. 92. סנהדרין נו, א.

"נחפשה דרכינו ונחקרה".

ויתקרב לזה כוונת הכתובים בישיעה סימן כ"י¹⁰¹: "ה' תשפות שלום לנו כי גם כל מעשינו פעלת לנו, ה' אלקינו בעלוננו אדונים זולתך לבד בך נזכיר שמך, מתים בל יחיו רפאים בל יקומו לכן פקדת ותשמידם ותאבד כל זכר למו". דהכונה, ישראל שואלים מהקב"ה: השיבנו בתשובה, זהו 'תשפות שלום לנו', וכן דרשו רז"ל על פסוק¹⁰²: "שלום שלום לחוק ולקרוב"¹⁰³, וכמו שדרשו חז"ל על פסוק¹⁰⁴: "ושבתי בשלום אל בית אבי" - שלם מן החטא¹⁰⁵. והגאון בעל 'עוללות אפרים' כתב, דעל ידי השלום חוזרים בתשובה, דאחד מוכיח לחברו, ומצד אשר שלום ביניהם מקבל דבריו, אדאכי והכי אחרים מוכיחים לחבריהם ויחזרו בתשובה, ואם כן נאה ויאה לכנות התשובה בשם שלום. "כי גם כל מעשינו פעלת לנו" אלקינו בחטאתינו, כמו שפירש רש"י לדרוכו¹⁰⁶, ואם כן "שובנו אלקי ישעינו", ודווקא לנו ואין לזרים אתנו, יען 'ה' אלקינו בעלוננו אדונים זולתך לבד בך נזכיר שמך", רוצה לומר שאפילו עבדים משלו בנו, להטות לבבנו לאמר: עבוד אלקים אחרים, אנחנו "לבד בך נזכיר שמך" כי אלקי עולם ה', ואתה הוא האלקים, ואם כן מאחר שאנחנו מודים דכולי עלמא דילך, יכול שתמחול, כי המלכות שלך היא, ואין כאן דינא דמלך שמחל על כבודו¹⁰⁷, וכדבר האמור. לא כן הרשעים שאינם מודים בזה, וחזר הדין כמלך שמחל על כבודו ואינו מחול, ולא יש להם תשובה.

ועוד איכא טעמא אחריו למילתא. "מתים בל יחיו רפאים בל יקומו", לכן פקדת עליהם עוונותם, ותאבד כל זכר למו, לפי שנמשלו כבהמות, ונראה ונדחה אינו חוזר ונראה, מה שאין כן עמך ישראל גוי אחד העומדים בתחייה, ולהם נאה ויאה התשובה באין רוצה פה.

ועיין לגאון עוזנו בספר 'דבש לפי מערכת הח', שכתב בשם הרב 'אשד הנחלים' ז"ל כוונת הכתוב¹⁰⁸: "רחוק מרשעים ישועה כי חקך לא דרשו", דחק היא התשובה, ומשום הכי אומות העולם לא יש להם תשובה, דהם אינם רוצים בחוקים, יעויין עליו. ועיין עוד בספרו 'נחל קדומים' פרשת נח, מה שכתב משם המפרש, דבשלמא ישראל, שנצטוונו תרי"ג מצוות הן ושריגיהן ודקדוקיהן, לא מצו למיקם בהו, ויאתה להם התשובה כי האדם מחומר קרוץ, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת¹⁰⁹, אמנם הגויים כי לא נצטוו אלא על ד' מצוות, הם יכולים לעמוד בהם בנקל, ואין ראוי להם התשובה, ע"כ.

ודרך זו אלך לפרש כוונת הכתוב פרשת ואתחנן¹¹⁰: "ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטים" וכו', דאין "ועתה" אלא תשובה והרי הוא כמבואר.

ויתקרב לזה כוונת הכתוב פרשת נצבים¹¹¹: "ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה על אויבך וכו' ואתה תשוב ושמעת בקול ה' וכו'".

דהכונה, כבהמה תושיענו - כדין שור המזיק שהקדישוהו בעליו קודם גמר דין, דהוה ליה שור של הקדש דפטור ממיתה.

והרב 'מטעם המלך' הא דידיה כתב, לפי דהאיש הישראלי אשר הוא חוטא נקרא בעל חוב כידוע, וקימא לן⁹³ מסדרין לבעל חוב, ולכן כדי שיהיה קיום והעמדה לחוטא, קוב"ה עביד שיקובל בתשובה, כדי שעי"ז זה יהיה מיקלא קלי לאיסורא וקא ממעיט ליה, ובשובו מדרכיו וחיה. מה שאין כן בני נח, שאין דינם כבעל חוב, רק דין מזיק יש להם, דלא שייך בהו סידור, דהא לא אשכחן סידור למזיק, ולכן לא מהניא להו תשובה.

וזהו כוונת מאמרם ז"ל⁹⁴: יכול על מגן⁹⁵, כלומר, דהוה ליה בעת הפרעון להקל עונשם, לזה אמר: "על רוב פשעיה"⁹⁶, דהוה ליה כדין מזיק. והיינו דקאמר⁹⁷: "חבא כל רעתם לפניך" בהתחלת דין מה לי שוגג מה לי מרד "ועולל למו" בסוף דינא, שלא לעשות סידור, לבתלי השאיר להם לא שורש ולא ענף, כאשר נהגת במדה זו בהדי דידי שאיני ראוי לכל כך, "ועוללת לי על כל פשעי" אלו המרדים, כן יהיה לדידהו בחטאים, ע"כ.

וקצת קשה, דמשמע דלמרדים אין תשובה, וחלילה לומר דבר זה⁹⁸, דאין לך דבר שעומד בפני התשובה, ויש לישוב. ועין בספר 'דבש לפי מערכת השי"ן אות י"ט.

ומהאמור אפשר דזהו רמז הכתוב פרשת האזינו⁹⁹: "ראו עתה כי אני הוא ואין אלקים עמדי, אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל", ע"כ. יאמר: אתם "ראו עתה" שהיא התשובה כדאמרן, וכמו שרמז גאון עוזנו בהאי קרא ב'נחל קדומים' לדרכו, ואתם דווקא, עם בני ישראל ולא זולת, וטעם לזה "כי אני הוא ואין אלקים עמדי", וכולי עלמא דילי היא, ומצינא מחיל ליקרי, ואתם המאמינים בזה אהניא לכו תשובה, לא כן הגויים ערלי לב וערלי בשר אבדה תקותם. ועוד טעם אחר, "אני אמית ואחיה", והגויים מתים בל יחיו, רפאים בל יקומו, ונראה ונדחה אינו חוזר ונראה. ועוד טעמא אחריו, "מחצתי ואני ארפא" בראתי משחית לחבל, וכיון ש"מחצתי" - "אני ארפא", דוגמת סידור הבעל חוב, כדי שיהיה קיום והעמדה לחוטא, מה שאין כן אלה רשעים, הנה הנם מזיקין ולא שייך בהו סידור, ולזה "ואין מידי מציל", ואזהרתם זו היא מיתתם.

ואל זה אביט הכתובים באיכה¹⁰⁰: "מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו נחפשה דרכינו ונחקרה" וכו', רוצה לומר, כמה וכמה יתאונן ויאנח הבן אדם שלא עשה תשובה, מאחר שהדרך פתוח לפניו באין מונע, שאם יאמר מסיבת נראה ונדחה, הרי אדם חי איקרי, ולא נאמר האי כללא אלא בבהמה, זה אמרו: "מה יתאונן אדם", שהוא "חי" באמת, ועם כל זה "גבר על חטאיו", ולכן הדרך הטוב והישר

93. ב"מ קיג, ב - ופירש רש"י: "שמין להניח לו צרכי חייו". 94. איכה רבה פרשה א, לב. 95. כלומר: שנענשו לחינם. 96. איכה א, ה. 97. שם פסוק כב. 98. עיין עוד סימן קנד. 99. דברים לב, לט. 100. ג, לט. 101. פסוק יב-יד. 102. ישעיהו נו, יט. 103. ברכות לד, ב. 104. בראשית כח, כא. 105. עיין בראשית רבה פרשה ע, ד. 106. רש"י: "כי גם כל מעשינו - הרעים, פעלת לנו" - כנגדם לקחנו מידך בכל חטאתינו". 107. שאין כבודו מחול - כתובות יז, א. 108. תהלים קיט, קנה. 109. יומא ל, א. 110. דברים ד, א. 111. דברים ל, ז - "ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על אויבך ויעל שגאוף אשך ודפיו, ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום, והויתירך ה' אלקיך בכל מעשה ידך בקרי בטנגר ובקרי בקמית ובקרי אדמתך לטובה פי ישוב ה' לשוטט עליך לטוב פאשך שש על אבתיך, פי תשמע בקול ה' אלקיך לשמר מצותיו וחקתיו הפקדיה בספר התורה הנה פי תשוב אל ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך".

ואמרתי טעם כעיקר דמתנת הארץ על תנאי שישמרו חוקיו, שהדברים מגיעים למה שכתב הרב 'עיר דוד' דף ע"ג עמוד ג', אהיהא דאיתא בפרק ר' עקיבא⁹: "ויתצבו בתחתית ההר"¹⁰ - מלמד שכפה עליהם ההר כגניגית, והקשו התוספות: הלא אמרו 'עשה ונשמע', והיאך חזרו. ותיצבו: שזא מתוך האש הגדולה, מתוך הפחד, חזרו. ובתנחומא פרשת נח¹¹ איתא, שחזרו שלא רצו לקבל תורה שבעל פה, ו'נעשה ונשמע' אמרו לקבל תורה שבכתב לבד, אבל תורה שבעל פה לא רצו לקבל.

ונראה דכוונתם בחזרתם, דמצינו פלוגתא במסכת בכורות¹²: אלו דברים שאין חוזרין ביובל: היוורש את אשתו, והמזיבם אשת אחיו, והבכורה והמתנה. ומפרש בגמרא הטעם: מכר הוא דאמר רחמנא חוזר ביובל, אבל מתנה אינה חוזרת, והבכורה מתנה קרייה רחמנא, דכתיב¹³: "לתת לו פי שנים", וכמו שהדין גבי מתנה כך הדין גבי בכורה. ור' אלעזר אומר: כולן חוזרין ביובל, דכתיב¹⁴: "תשובו" - לרבות המתנה שחוזרת ביובל, והוא הדין בכורה, מתנה קרייה רחמנא.

וזהו כוונת הפסוק¹⁵: "הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם וכו' וגם כך יאמינו לעולם", דתיבת "לעולם" מיותרת. אלא הכוונה דמצינו שהתורה ניתנה במתנה, שנאמר¹⁶: "כי לקח טוב נתתי לכם". ושנא יהיו סבורים ישראל שהמתנה חוזרת ביובל, אם כן לא יקבלו התורה רק לפי שעה עד היובל - לכך אומר: "וגם כך יאמינו לעולם", הו יודעים שהוא לעולם, ואינו חוזר ביובל. כששמעו ישראל זה, לכך חזרו, דמתחילה אמרו 'עשה ונשמע', לפי שסברו רק לפי שעה.

וזהו כוונת הכתוב¹⁷: "הנה אנכי מת והיה אלקים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם, ואני נתתי לך שכר אחד על אחיך", ואמרו רז"ל בבבא בתרא¹⁸: זה חלק הבכורה. וקשה היאך תלה ענין הבכורה במה ששייב אותם אל ארץ אבותם. אלא הוא הדבר שאמרנו, דדין בכורה כדן מתנה, דהא בהא תליא מילתא. וגבי א"י מצינו דאיכרי מתנה וכתביב ביה "לעולם", דכתיב¹⁹: "לזרעך אחריך אחוזת עולם", אם כן אותה המתנה היא לעולם מוכח מוכח א"י. וזה שאמר: "והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם" שנתן לכם א"י, "ואני נתתי לך שכר אחד" זה חלק בכורה, בלא זה הייתי אומר מאי רבותא כולי האי, דבכורה יוצאת ביובל, אם כן אין זה

והותירך וכו' כי תשמע בקול ה' אלהיך לשמר מצותיו וחוקותיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל ה' אלהיך וכו', והרואה יראה דהאי קרא ד"כי תשמע" בא בכפלון, דכבר אמר למעלה "ואתה תשוב". ואולם על פי האמור, בא הכתוב ליתן טעם על מאמרו "ונתן את כל האלות האלה על אויביך, ואתה תשוב", אשר במאמרו הורה שלגויים אין להם תשובה; ונתן טעם לזה, יען כי אתה תשמע לשמר מצותיו תרי"ג מצוות, ולא כרשעים הללו, שאינם מצווים כי אם על שבע ותו לא, ומצו למיקם. ועוד "וחוקותיו", וכיון שאתם שומרים החקים, הדין שתקובל תשובתכם שהיא גם כן חק, מה שאין כן האומות שאינם רוצים בחקים. ומאי דמסיים "כי תשוב אל ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך" בא לדמוז מה שכתב הרב 'תולעת שני' פרשת נצבים, שהביא הישוב הזה שהתשובה היא חוק, ומסיים: ואנשי נינוה לא עשו תשובה אלא מיראה, ותשובה כזו יש להם, אמנם תשובה מאהבה אין להם, לפי שכל מעשיהם אינו אלא מיראת העונש, לא כן ישראל שעושים מאהבה מלב ומנפש, ע"כ. וזה אומר: "כי תשוב אל ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך" לאפוקי האומות, ולזה אמרתי ואתה תשוב.

קל"ח א"י. והרב 'שארית יעקב' פרשת עקב תירץ¹, דמאחר דהיה העולם חוזר לתוהו ובהו, וישראל היו מצילים את העולם ומלואו², וכו' בכל העולם להיות שלהם ואין כאן גזל, שהרי זכו גם בכל הארצות בקיום כל העולם על ידי שומרם תורה ומצוות, ע"כ.

נמשך לזה נבין כוונת הכתוב בתהלים³: "ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו, בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו". וכתב הרד"ק⁴ ז"ל: על תנאי שישמרו חוקיו ותורותיו נתן להם את הארץ, כמו שכתוב⁵: "כי אביאנו אל האדמה" וכו', שאם לא ישמרו חוקיו והיה לאכול ויגלו מן הארץ, ע"כ. וכן כתבו המפרשים⁶ בשם הרשב"א, על מה שאמרו בגמרא דשבת פרק ר' עקיבא⁷, דיש מודעא רבה לאורייתא, והקשה הרשב"א ז"ל, דאיך נתחייבו גלות ונחרב הבית. ותיירץ, דנתן להם א"י בעבור ישמרו חוקיו וליכא מודעא, ע"כ.

וזה אומר: "ויתן להם ארצות גוים". דאף על גב דהם ארצות גויים, עם כל זה לא יש להם פתחון פה, יען דהש"ת הוא הנותן והוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, וכמו שתירץ רש"י ז"ל⁸. ועוד בה, דמתנת הארץ על תנאי שישמרו חוקיו ותורותיו, אם כן זכו בכל העולם להיות שלהם.

ישראל זכו בכל העולם כי מכח תורה ומצוות העולם מתקיים

הארץ ניתנה על תנאי שנשמרו חוקי ה' ותורתו

ממתנת הארץ למדנו שמתנה ובכורה אינן חוזרות ביובל

קלח 1. את קושיית השל"ה שהובאה בריש סימן קלה, דהקשה על דברי רש"י (בראשית א, א) שאמר: אם יאמרו אומות העולם לישראל ליסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גויים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו - וכי דינא הוא כך, הנותן מתנה לאחד ברצון טוב, וכי יוכל אחר כך לקחת ממנו. 2. עיין שבת פח, א - "אמר ריש לקיש: מאי דכתיב (בראשית א, לא) 'ויהי ערב ויהי בקר יום הששי', ה"א יתירה למה לוי - מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה - אתם מתקיימים, ואם לאו - אני מחזיר אתכם לתוהו ובהו". ובפסחים סח, ב - "אמר רבי אלעזר: אילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר (ירמיהו לג, כה) 'אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתיי'. 3. קה, מד-מה. 4. שם. 5. דברים לא, כ-כא - 'כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבותי וזאת חלב ודבש ונאכל ונשבע ונשן ונפנה אל אלהים אחרים ונעבדום ונאצוני ונחפר את פרייתי: והיה כי תקצאן אתן רעות רבות וצרות ונענתה השירה הזאת לפניו לעד פי לא תשכח מפי זרעו פי ידעתי את יצרו אשר הוא עשה היום כפי אשר אביאנו אל הארץ אשר נשבעתי". 6. 'הכתוב בעין יעקב. 7. פח, א. 8. בראשית א, א. 9. שבת פח, א. 10. שמות יט, יז. 11. סימן ג. 12. נב, ב. 13. דברים כא, יז. 14. ויקרא כה, י. 15. שמות יט, ט. 16. משלי ד, ב. 17. בראשית מח, כא-כב. 18. קכג, א. 19. בראשית מח, ד.

והרב 'מתת יה' אשכנזי פרשת כי תשא מצא מקום פטור ביישוב חקירה זו, דהואיל ואין מוטל עלינו לבוא אל תכליתה, ואם אדם עוסק בתורה כל ימי חייו נחשב לו כאילו הגיע לתכליתה, וזה לא נקרא דבר שאין לו קצבה. וזה כוונת התנא³⁰: היום קצר והמלאכה מרובה, ושמא יעלה על דעתך הואיל והמלאכה מרובה כל כך הוי התורה דבר שאין לו קצבה ולא נתחייבנו בשמירתה, לזה אמר³¹: ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה, משום שלא עליך המלאכה לגמור. עוד נתן טעם לשבת, הואיל ואצל הקב"ה התורה היא דבר שיש לו קצבה, אזלינן אחר הנותן, והווה ליה כדבר שיש לו קצבה. וזה אומרם ז"ל: של ארון - עדיין הוא מונח. שמא תאמר פחות שבהן הוא - תלמוד לומר: "בי מלכים ימלוכו". הכוונה, דמקום יש בראש לומר דפחות שבהן הוא, דאין לך אדם שמתחייב בו משום דהוה ליה דבר שאין לו קצבה, ואפילו ישראל שקבלו את התורה לא נתחייבו בשמירתה משום דחייבו עצמם בדבר שאין לו קצבה - לזה אמר: "בי מלכים ימלוכו". לא כהעולה על רוחכם לפטור עצמכם משמירת התורה מטעם דהוה ליה דבר שאין לו קצבה, אין הרבר כן, אלא כי "בי מלכים ימלוכו", בי הדבר תלוי ולגבי דידי הוי התורה דבר שיש לו קצבה, עכ"ל³².

וסיים שם הרב [קרבן אשה], דיתברך שמו תפס השיטה כדעת החולקים על הרמב"ם ז"ל שהם רובא דרבנותא, וכמו שכתב מרן הקדוש על השולחן הטהור³³, וזה לשונו: וחלקו על הרמב"ם ז"ל כל הבאים אחריו לומר שהוא משתעבד, והכי נקטינן [עכ"ל מרן]. ומשום הכי מחייב עצמו כביכול לזון את ישראל לחם מן השמים דבר יום ביומו, הגם שהמזונות של כל יום ויום לא קייצי. וכמו שכתב בעל התרומות בסימן ס"ד, הביאו מרן 'בית יוסף' בסימן הנזכר, וזה לשונו: שהשיב הרמב"ם³⁴: מה ששאלת על דעת הרמב"ם, אם קבל עליו לזון חמש שנים, אם הוא דבר קצוב, ודאי לאו קצובים הם, כדאמרין באף על פי³⁵: לאפוקי מזונות דלא קייצי, שמע מינה מזונות של כל יום ויום לא קייצי.

וזה שאמר הכתוב³⁶: "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו", מזונות של כל יום ויום, ואף דלא קייצי לדעת הרמב"ם, מכל מקום הנני מסכים הולך לדעת החולקים עליו דסבירא ליה דמשתעבד בדבר שאינו קצוב "למען אנסנו הילך בתורתך", אם יש להם מקום לבוא בטענות לפטור עצמם מן התורה מחמת דהוי דבר שאינו קצוב, דעיניהם הרואות שהסכמתי להלכה כסברת מאן דאמר דאדם מתחייב בדבר שאין לו קצבה. וזהו כוונת הכתובים³⁷: "אם בחוקתי תלכו וכו', ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה וכו', ואכלתם לחמכם לשובע". דהכוונה, "אם בחוקתי תלכו", שתהיו עמלים בתורה ולא תפרקו עול בטענות דהוה ליה מחייב עצמו בדבר שאינו קצוב, גם אני מחייב עצמי בדבר שאינו קצוב - "ואכלתם לחמכם לשובע", ע"כ תורף דבריו [של הרב 'קרבן אשה'].

מתנה כל כך, אבל עתה שאני אומר שהקב"ה יתן לכם א"י, וגבי א"י מוכח דמתנה היא לעולם ואינה חוזרת ביוכל, אם כן בכורה גם כן אינה חוזרת ביוכל, ומעתה אני נותן לך מתנה חשובה שהיא לעולם, ע"כ דברי קודשו.

אם כן דון מינה ואוקי באתרין, דכי היכי דא"י הוי הוכחה על הבכורה, הכי נמי נימא שהיא הוכחה על התורה שהיא לעולם, ולא יש פתחון פה לומר דהתורה אינה לעולם, דא"י תוכיח. ולכן דין הוא, כשלא ישמרו התורה - שיגלו ממנה. וזה אומרם: "ויתן להם ארצות גוים", דמשם באר"ה שהמתנה היא לעולם, וזהו "בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו", דהא בהא תליא.

והוא פשט הכתוב²⁰: "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו". והכוונה "לקח טוב" היא א"י, כמו שכתבתי לעיל בסימן ח', והיא מתנה לעולם, אם כן "תורתי אל תעזובו", כמו שא"י לעולם כן התורה לעולם.

והוא כוונת הכתוב פרשת בהר²¹: "ועשיתם את חקתי ואת משפטי תשמרו ועשיתם אותם וישבתם על הארץ לבטח". והרי הוא כמבואר, דאם תשמרו התורה ולא תאמרו שהתורה אינה לעולם ח"ו, גם מתנת הארץ היא לעולם, וזהו "וישבתם על הארץ לבטח", דהא בהא תליא.

גם על פי דברי הרב 'שארית יעקב' יבוא על נכון, שהכוונה כיוון שתעשו את חוקתי ותשמרו משפטי, אם כן זכותם בכל העולם להיות שלכם ואין כאן טענת 'ליסטים אתם', זהו "וישבתם על הארץ לבטח" ואין פוצה פה.

א"י נמי, "ועשיתם את חקתי ואת משפטי תשמרו" וכו', בהקדים דברי הרב 'קרבן אשה' על מאמרם ז"ל פרק ז' דיומא²²: א"ר יוחנן: שלושה זרים הם: של מזבח ושל שולחן ושל ארון. של מזבח - זכה אהרן ונטלו, של שולחן - זכה דוד ונטלו, של ארון - עדיין הוא מונח, כל הרוצה ליטול יבוא ויטול. שמא תאמר פחות שבהן הוא - תלמוד לומר²³: "בי מלכים ימלוכו", ע"כ. ופירש הרב: הכוונה במה שחקרו הראשונים, דבמה נתחייבו ישראל בשמירת התורה. דלכאורה כד דייקת שפיר, הוה ליה כדן מחייב עצמו בדבר שאינו קצוב²⁴, דמקרא מלא דיבר הכתוב²⁵: "לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד", וכתב²⁶: "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים", ואי אפשר האדם להגיע עד תכלית התורה, ואפילו יחיה אלף שנים פעמיים לא יבוא עד תכונתה. ואם כן הוה ליה מחייב עצמו בדבר שאינו קצוב, ובאנו למחלוקת הפוסקים הרמב"ם ורבותיו ושאר הפוסקים. דלהרמב"ם²⁷ - אינו חייב, והבאים אחריו²⁸ סבירא להו דחייב. ומעתה כל אדם יכול לפטור את עצמו מחיוב התורה לעוברת ולשומרה, דמימר אמר: קים לי כסברת הרמב"ם ורבותיו²⁹, והמחייב עצמו בדבר שאינו קצוב לא מחייב.

כמו שמתנת א"י היא לעולם כן התורה לעולם

כיצד נתחייבו ישראל בשמירת התורה והרי היא כדבר שאינו קצוב

20. משלי ד, ב. 21. ויקרא כה, יח. 22. עב, ב. 23. משלי ח, טו. 24. רמב"ם מכירה פ"א ה"ז - "חייב עצמו בדבר שאינו קצוב וכו', לא נשתעבד וכו', וכן הורו רבותי". 25. תהלים קיט, צו. 26. איוב יא, ט. 27. שם. 28. הרמב"ד שם, וכתב המגיד משנה שכן דעת הרשב"א והרמב"ן בתשובותיהם. 29. עיין רמ"א שו"ע אה"צ נג, ג. 30. אבות פ"ב מט"ו. 31. שם משנה טז. 32. עיין לקמן סימן רנח שדחה דרך זו. 33. שו"ע ח"מ סימן ס סעיף ב. 34. שו"ת סימן סה. 35. כתובות נט, א. 36. שמות טז, ד. 37. ויקרא כו, ג-ה.

שאינן כן התם דכתיב: "טרף נתן ליראיו", ע"כ. ועיין ב'עין יעקב' בחידושים מה שכתב משם הרב 'זהב שבא', ודו"ק.
איך שיהיה בעניין המאמר, כאן הבן שואל: איך בא אמירת זה המזמור משום דאית ביה תרתי, אלפא ביתא ושבת הכנת מזון, יהיה סיבה עצמית לעולם הבא, וכמו שהקשה הרב 'הכותב', יעו"ש לדרכו. **ועל פי** האמור אפשר לומר משום שהמזמור נתיסד באלפא ביתא, והוא רמז ללימוד תורה שניתנה בכ"ב אותיות של התורה, ומפני שעל לימוד התורה יש טענה גדולה דהוה ליה דבר שאינו קצוב, והסתירה לזה דקא חזינן ית"ש הולך ומסכים ומחייב עצמו לזון את ישראל דבר יום ביומו, הגם שהוא אינו דבר קצוב, ואם כן הרי עיקר ויסוד התורה נתקן בזה המזמור, ולכן דין הוא שהאומר מובטח לו שהוא בן עולם הבא.

ויתקרב לזה מאמרם שם⁴⁹: א"ר לוי בר חמא א"ר שמעון ב"ל: לעולם ירגיו אדם יצר הטוב על יצר הרע, שנאמר⁵⁰: "רגזו ואל תחטאו", אי אזיל מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה שנאמר: "אמרו בלבבכם". אי אזיל מוטב, ואם לאו יקרא קריאת שמע, שנאמר "על משכבכם". אי אזיל מוטב, ואי לאו יזכור לו יום המיתה, שנאמר: "ודומו סלה", ע"כ. והן קדם אציגה נא מאמרם ז"ל בסנהדרין פרק חלק⁵¹: א"ר יוחנן: מנין לתחיית המתים מן התורה - שנאמר⁵²: "ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן", וכי אהרן לעולם קיים, והלא לא נכנס לא"י - אלא מלמד שעתידי לחיות וישראל נותנים לו תרומה, ע"כ.

וראיתי להרב 'נחלת בנימין' דף פ"ב שהקשה דר' יוחנן אדר' יוחנן, דתמן תנינן במסכת נידה פרק האשה דף ס"א⁵³, דבגד שאבד בו כלאיים עושיין ממנו תכריכין למת, א"ר יוסף: זאת אומרת מצוות בטלות לעתיד, דהיינו תכף כשיעמוד בתחיית המתים, דאיך לובשים בגדי כלאיים למת, הרי כשיעמוד לעתיד לבוא יעמוד בלבושיו שנקבר בהם והמה כלאיים, שמע מינה שמצוות בטלות לעתיד לבוא. אמר ליה אבבי ואי תימא רב דימי: והאמר ר' אמי א"ר ינאי: לא שנו דעושים מכלאיים תכריכים למת אלא לסופדו, אבל לקוברו לא, אמר ליה: לאו אתמר עלה א"ר יוחנן: אפילו לקוברו, ור' יוחנן לטעמיה דאמר ר' יוחנן "במתים חפשי"⁵⁴ וכו', ע"כ. אם כן הרי בהדיא דסבירא ליה לר' יוחנן כרב יוסף, דמצוות בטלות לעתיד לבוא. ובסנהדרין אמרינן: מנין לתחיית המתים מן התורה וכו'.

ותירין דהא דסבירא ליה לר' יוחנן דמצוות בטלות לעתיד לבוא היינו מצוות לא תעשה, אבל מצוות עשה אינן בטלות. וטעמא רבה אית ביה לחלק בין מצוות עשה למצוות לא תעשה, דכבר נודע דעת המאמרות' כל שס"ה לאוין שבתורה שומרים את שומריהם ויצר הרע אסור בהם בקשר של קיימא וכו', הרי דכל לא תעשה ניתנו להיות שלשלאות לאסור בהם הקליפות, משום הכי אז, לאחר התחייה, דכבר נתקיים "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ"⁵⁵, "והאלילים כליל יחלוף"⁵⁶, בודאי כל הלא תעשה מותרים, דכבר הגיע עת

וזה אומר³⁸: "ועשיתם את חקתי ואת משפטי תשמרו ועשיתם אותם", ולא תחשו לטענת דבר שאינו קצוב, ואז "ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשובע", שגם אני אעשה זאת, שאחייב עצמי בדבר שאינו קצוב.

ובעיקר המאמר שהביא הרב ז"ל נראה לעניות דעתי לפרש בחקירה הידועה שטוענים אומות העולם שהם הרוב, וצריכים ח"ו ללכת אחריהם³⁹, ועל זה נאמרו כמה תירוצים. ועיין בספר 'דבש לפי מערכת הרי"ש' מה שאסף איש טהור עשרה תירוצים לזו החקירה. ואנא זעירי ראיתי להרב 'עיר דוד' דף ע"ו שכתב בשם הרב 'נחלת בנימין', דהא דמכרות התורה ואומרת⁴⁰: "בי מלכים ימלוכו", כרי להיות ישראל מכוונים בשם מלכים להיותם נידונים כרבים, דמלך דינו כרבים. ובהו יסבר פי דוברי שקר האומרים: "כי אתם המעט"⁴¹, דאף הם אומרים: "בי מלכים ימלוכו" וכל אחד נידון כרבים, עכ"ל. וידוע דעיקר התורה היא למצוותיה, ולזה אמר: של ארון עדיין הוא מונח, כל הרוצה ליטול יבא ויטול, שמא תאמר פחות שבה הוא, דאז יאמרו בגוים שהם הרבים, וזאת התורה ח"ו בטילה, לזה אמר: אל תחוש לזה, ודבריהם כלא היו, יען "בי מלכים ימלוכו", וכל איש ישראל בקבלת תורה הקדושה מלך יקרא ודינו כרבים, וכל הגויים כאין מאפס ותוהו נחשבו.

ועל פי יסוד הרב 'קרבן אשה' נראה לעניות דעתי לפרש כוונת הכתובים משלי סימן ט'⁴²: "חַכְמוֹת בְּנֵתָה בִּיתָה חֲצֵבָה עֲמוּדֶיהָ שִׁבְעָה, טִבְחָה טִבְחָה מִסְכָּה יִינָה אֶף עֲרֻכָה שְׁלֻחָה, שְׁלֻחָה נְעֻרְתֶּיהָ חֲקָרָה עַל גְּפֵי מְרִמֵי קָרְתָה, מִי פָתִי יִסֵּר הִנֵּה חֶסֶר לִב אֶמְרָה לּוֹ, לְכוּ לְחַמּוּ בְלֻחָמֵי וְשִׁתּוּ בְּיַיִן מִסְכָּתֵי, עֲזוּבוּ פְתָאִים וְחַיּוּ וְאִשְׁרוּ בְּדֶרֶךְ בִּינָה", ע"כ. והכוונה שהתורה "שלחה נערותיה תקרא": "מי פתי יסור הנה וחסר לב" בטענות פריקת עול התורה משום דהוה דבר שאינו קצוב, דהא "לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי" וזה דבר שאינו קצוב, דמזונות לא קייצי, ועם כל זה כביכול חייב עצמו וזן אתכם, אם כן גם אתם צריך שתעסקו בתורה ולא תבואו בטענות ותלונות, דמידה כנגד מידה לא בטלה⁴³, וגם בוא יבוא עמכם במידה זו ולא יתן לכם מזונות, ולזה "עזבו פתאים" זאת הטענה "וחיו ואשרו בדרך בינה".

בדרך זו אלך לפרש מאמרם ז"ל פרק קמא דברכות⁴⁴: כל האומר 'תהלה לדוד'⁴⁵ ג' פעמים בכל יום - מובטח לו שהוא בן עולם הבא. ומסקינן משום דאית בה תרתי: דאתי באלפא ביתא, ואית בה שבח הכנת מזון לכל חי, כמו שפירש רש"י. ומה שדקדק רש"י לומר 'הכנת מזון לכל חי', שמעתי בשם הגאון מהר"א מוויילנא זצוק"ל הכוונה, דרש"י ז"ל הוקשה לו, דאי משום דאית בה תרתי, נימא מזמור קי"א דאית בה תרתי, כמו שכתוב⁴⁶: "אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה" וכו', וגם כן דאית ביה מזון כמה שכתוב⁴⁷: "טרף נתן ליראיו" - ולזה דקדק רש"י: אית בה שבח הכנת מזון לכל חי, כמו שכתוב⁴⁸: "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון", מה

כל אחד מישראל נידון כרבים

דחייית טענת הפורקים עול התורה משום דהוה דבר שאינו קצוב

מצוות בטלות לעתיד לבוא - אלו מצוות בטלות

38. ויקרא כה, יח-יט - 'ועשיתם את חקתי ואת משפטי תשמרו ועשיתם אותם וכו', ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשובע וישבתם לנטח עליה". 39. עיין ויקרא רבה פרשה ד, ו. 40. משלי ת, טו. 41. דברים ז, ז. 42. פסוקים א-ו. 43. ע"פ בראשית רבה פרשה ט, יא - "אמר רבי סימון בשם רבי שמעון בר אבא: כל המדות בטלו מדה כנגד מדה לא בטלה". 44. ד, ב. 45. תהלים קמה, א. 46. פסוק א. 47. פסוק ה. 48. פסוק טז. 49. ברכות ה, א. 50. תהלים ד, ה. 51. צ, ב. 52. במדבר יח, כח. 53. עמוד ב. 54. תהלים פח, ו. 55. זכריה יג, ב. 56. ישעיה ב, יח.

אמי, ע"כ. וכתב על דבריו הרב 'מעדני יו"ט' דצריך עיון לפי גירסת הגמרא, וכן העתיק גם כן רבינו בפרק אלו מגלחין, דגרסינן ר' ינאי, ובפרק אלו טרפות סימן ל"ו דחה לדברי ר' יוחנן כנגד ר' ינאי, לפי שר' ינאי רבו של ר' יוחנן היה.

ועיין להרב 'סדרי טהרה' בשיטתו שם דנראה לו להכריע כגירסת הרא"ש ז"ל דלא גרס ר' ינאי, דהתוס' כתבו דהא דאמר ר' יוסף זאת אומרת שמצוות בטלות לעתיד לבוא, פירושו לאחר תחיית המתים, והרשב"א כתב דהא דמצוות בטלות לעתיד לבוא - לאחר מיתה, אבל לאחר תחיית המתים אין מצוות בטלות. ונראה דמוכח כדעת הרשב"א ז"ל, דלפירוש התוס' קשה, איך אמר ר' יוחנן אפילו לקוברו, אם כן על כרחך סבירא ליה דאפילו לאחר תחיית המתים המצוות בטלות, והא איהו אמר בפרק חלק: מניין לתחיית המתים מן התורה, שנאמר⁵⁹: "ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן" וכו', ואם כן הא סבירא ליה לרבי יוחנן דלאחר תחיית המתים אין המצוות בטלות, ואם כן איך סבירא ליה כאן דמצוות בטלות - אלא ודאי דכאן לא אמר דמצוות בטלות אלא במותו, אבל לאחר תחיית המתים לא. וכי תימא: אכתי קשה, דאיך אמר רבי יוחנן אפילו לקוברו, הא כשיעמוד במלבושו יהיה לבוש בכלאיים - ויש לומר דסבירא ליה כמה שכתבו התוס' בכתובות⁶⁰ בשם הירושלמי דהנושא: אמר רבי לבנו: מעטו בתכריכין שעתידיים צדיקים שיעמדו בלבושיהן, ואם כן יש לומר דרבי יוחנן הכי סבירא ליה כרבי.

וכי תימא מאי קאמר הש"ס: ורבי יוחנן לטעמיה דאמר רבי יוחנן "במתים חפשי" וכו', דמשמע דר' ינאי ור' יוחנן בהאי קרא פליגי, הא אפשר לומר דכולי עלמא אית להו האי דרשא, אלא דר' ינאי אמר לקוברו אסור, טעמו דסבירא ליה שעתידין שיעמדו בתכריכין, משום הכי סבירא ליה דלקוברו אסור. ואיכא פלוגתא דתנאי בהכי בירושלמי סוף כלאיים⁶¹, דר' נתן סבירא ליה כסות היורדת עמו היא עולה עמו, ורבי וחכמים פליגי עליו. ולזה יש לומר דלא ניחא ליה להש"ס דפליגי הני אמוראי בפלוגתא דתנאי, וטפי ניחא ליה דכולי עלמא סבירא להו כחכמים וכרבי, דכסות היורדת עמו אינו עולה עמו, אלא דפליגי בדרשא ד"במתים חפשי". אך כל זה ניחא אי לא גרסינן ר' ינאי, אבל לפי ספרים דגרסי ר' ינאי סבירא ליה דלקוברו אסור, הדרא קושיא לדוכתה, דמנא ליה להש"ס דפליגי בקרא ד"במתים", דלמא דפליגי דכסות היורדת עמו אי עולה עמו, דהא על כרחך פליגי בלאו הכי ר' ינאי ור' יוחנן בהא לפירוש הרשב"א הנזכר, דהא כתב הטור ביו"ד סימן שנ"ב וזה לשונו: תניא ר' נתן אומר כסות היורדת עם המת עולה עמו לעתיד לבוא, על כן ציווה ר' ינאי לבניו: אל תקברוני בכלים לבנים שמא לא יזכה ויהיה כחתן בין אבליים, ולא בשחורים שמא יזכה ויהיה ככאל בין החתנים, אלא בכלים צבועים קצת, והאידינא נהוג עלמא בכלים לבנים, ע"כ. ודברי ר' ינאי הם בסוף כל היד⁶², ובפרק אלו קשרים⁶³, אלמא דסבירא ליה לר' ינאי דכסות היורדת עמו עולה עמו לעתיד לבוא. ור' יוחנן על כרחך סבירא ליה דכסות היורדת עמו אינו עולה עמו, דאם לא כן קשה, כמו שכתבתי. ואם כן למה ליה להש"ס לחדש

להתיר שלשלאות, כי אסיריו פתח ביתה להכניס הקליפה אל הקדושה, כי שורש שלהם נשרש בקדושה. אבל מצוות עשה אפילו לאחר התחייה יהיו, דהם מצד הקדושה, ואז יהיה תגבורת הקדושה ויהיו כל תרי"ג מצוות כולם מצוות עשה, דהלא תעשה יתהפכו לעשה, כטעם זדונות נעשו לו כזכות, ע"כ תורף דברי קודשו.

וכן בקודש חזיתי בספר 'עמק יהושע' פרשת קורח, שהקשה קושיא הנזכרת בשם הרב מוהר"י מליסא ז"ל, וכנראה שגירסתו היתה בגמרא: א"ר יוחנן: זאת אומרת מצוות בטלות לעתיד לבוא, דזה לשונו שם: קשה, והא איתא במסכת נידה: בגד שאבד בו כלאיים עושין ממנו תכריכין למת מצווה, אמר ר"י: זאת אומרת מצוות בטלות לעתיד לבוא, אם כן הרי דברי רבי יוחנן סתרי אהדדי, דהא קאמר מצוות בטלות לעתיד לבוא ואיך יתנו לעתיד תרומה לאהרן, ע"כ. ובש"ס שלנו הגירסה: אמר רב יוסף: זאת אומרת וכו', ועם כל זה הקושיא במקומה עומדת ממסקנא דמילתא, דר' יוחנן לטעמיה דאמר: כיון שמת אדם נעשה חופשי מן המצוות, וכמו שהקשה הרב 'נחלת בנימין'. ואפשר דקיצר לשונו, ועיקר קושייתו ממסקנא דמילתא, ופשוט.

ועיין מה שכתב הרשב"א בסוף פרק קמא דברכות, הביאו הרב 'הכותב' שם, כי כוונת מאמרם מצוות בטלות לעתיד לבוא ביאורו לאחר המות ממש, רוצה לומר שהמתים בעודם מתים פטורים מן המצווה, והוא שהביאו שם רביה ממש - "במתים חפשי", יעו"ש. וכן כתב הרב החסיד 'יד מלאכי' בסימן תל"ז: מצוות בטלות לעתיד לבוא, לאו אחר התחייה קאמר, אלא זמן מיתה קרי לעתיד לבוא. וכדאמרין⁵⁷: שלא תהיה מכשילין לעתיד לבוא, שהוא אחר זמן מועט. והיינו דאמרין: "במתים חפשי" כיון שאדם מת נעשה חופשי מן המצוות, דאלמא בזמן מיתה קאמרין, הר"ן בחידושי נידה פרק ט' בשם הרשב"א, וכן העתיק דבריו הללו הרב 'ארעא דישראל' מערכת המ"ם אות י"ט, ומסיים בה, שמצא להרשב"א ז"ל בתשובה סימן צ"ג שמתבאר מדבריו כן, יעו"ש.

ולפי דברי הרשב"א לא קשיא ולא מידי, דקושייתם היא לפי מה שכתבו התוס' בד"ה 'אמר רב יוסף זאת אומרת מצוות בטלות לעתיד לבוא': תימא, אמאי לא קאמר רב יוסף מילתיה אמתניתין דכלאיים, דתנן בהדיא⁵⁸: תכריכין למת אין בהם משום כלאיים, ויש לומר דמהך מתניתין לא משמע אלא שכל זמן שהוא מת אין עליו משום איסור כלאיים, אבל הך דקתני דלכתחילה עושה לו תכריכין מכלאיים, אף על פי שכשיעמוד לעתיד ויעמוד במלבושו שנקבר בהם, שמע מינה שמצוות בטלות לעתיד לבוא, ע"כ. ולפי דבריהם קשה קושיא הנזכרת, וכן מוכח מלשון הרב 'נחלת בנימין' הנזכר שכתב תוך דבריו דהיאך לובשים בגדי כלאיים למת, הרי כשיעמוד לעתיד לבוא יעמוד במלבושו שנקבר בהם והמה כלאיים - שמע מינה וכו', שמפרש הסוגיא כדברי התוס'.

ועיין במה שכתב הרא"ש שם בפלוגתא דר' אמי, דלא שנו אלא לסופדו, אבל לקוברו אסור, ור' יוחנן אמר אפילו לקוברו מותר, דכתיב: "במתים חפשי" וכו', והלכה כרבי יוחנן שהיה רבו של ר'

מצוות
בטלות
לעתיד
לבוא -
מהו העתיד
לבוא

מי התנא
המתיר
זוקא
לסופדו
בכלאיים
וכמי
ההלכה

במפרש ה' שנים, או שנקבל דבריו בדבר שאינו קצוב, דלא הזכיר ה' שנים, אבל במפרש ה' שנים לא נקבל דבריו. והרמב"ן ז"ל השיב לו דאם נקבל דבריו בדבר שאינו קצוב, נקבל דבריו גם כן במחייב עצמו חמש שנים, דמזונות לא קייצי. ומכל זה מבואר דלדעת הרמב"ם אין חילוק בין קצב שנים או לאו.

ולעיקר החקירה, המעיין בספרי הפוסקים היטב, בפרט להגאון בספר 'אורים ותומים' סימן ס' ובספר 'נתיבות המשפט' בביאור דברי הרמב"ם, ומסקנת מילתייהו דלא משכחת דינא דהרמב"ם כי אם במתנה, עיין עליהם, נראה דסרה החקירה הנזכרת ממקומה כאשר יראה המעיין.

ואולם הדרשה תדרש, ואבחר גם אנכי הדל דרכם, ואענה גם אני חלקי. והוא על פי מה שכתב מרן החבי"ב סימן הנזכר אות ל"ז, זה לשונו: המאמין את חברו והמתחייב לפרוע כל מה שיאמר שחייב לו, חייב לשלם כל מה שיאמר שחייב לו, דבנאמנות אין חילוק בין דבר קצוב לדבר שאינו קצוב, מורי הרב בתשובה⁷⁰, מהראד"ב ז"ל בתשובה כ"י סימן קפ"ג, עכ"ל. ובאות מ"ה כתב עוד בשם מהר"י אדרי ז"ל⁷¹, ששותפין שנתחייבו להאמין לראובן ככל מה שיאמר מהחייב הנודע להם, אף על פי שלא פירשו קצב מה שהאמינו - דבר קצוב מיקרי, עכ"ל. אמור מעתה, ישראל שהאמינו באמונה, ואמר⁷²: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע", הרי האמינו לכיכור⁷³ ית"ש, שכל מה שידבר הם חייבים, ו"הוא אמר ויהי" זו התורה לעסוק בה, והגם שהיא דבר שאין לו קץ וקצבה, נתחייבו על פי האמונה שהאמינו, ודו"ק.

ואפשר לומר שעל דרך זה יובנו הכתובים בירמיה סימן ז'⁷³: "ולא שמעו ולא הטו את אזנם ויקשו את ערפם וכו', ודברת אליהם את כל הדברים האלה ולא ישמעו וכו', ואמרת אליהם זה הגוי אשר לא שמעו בקול ה' אלהיו ולא לקחו מוסר אבדה האמונה ונכרתה מפייהם", והדיוקים מבוארים. והכוונה דהנביא מירתח קא רתח על ישראל שבאותו הדור, שרצו לפרוק עול התורה יען דהוי דבר שאין לו קצבה ולא נתחייבו בה, והרי כבר האמינו בו ית' שמו, ובנאמנות אין חילוק. זה אומר: "ולא שמעו אלי ולא הטו את אזנם" לקול התורה, "ויקשו את ערפם" בטענות ותלונות. "ואמרת אליהם זה הגוי אשר לא שמעו לקול ה' אלהיו ולא לקחו מוסר השכל", שהיא התורה כידוע, ואתמהה כיצד "אבדה האמונה ונכרתה מפייהם" האמונה שהאמינו ואמרו בפה מלא: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע", וכיצד חזרו בהם.

ואל זה אביט כוונת הכתובים תהלים קי"ט⁷⁴: "דרך שקר הסר ממני ותורתך חנני, דרך אמונה בחרתי משפטיך שויתי". והכוונה, "דרך שקר", מרמה ותחבולה לפרוק עול התורה בטענות - "הסר ממני", "ותורתך חנני", והטעם - "דרך אמונה בחרתי" - שהאמנתי, ואני אמרתי: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע", ונתחייבתי להטות שכמי לסבול עול התורה.

ובזה יובן מאמרם ז"ל בסנהדרין פרק דיני ממונות⁷⁵: אמר רב

פלוגתא חדשה - אלא ודאי דלא גרסינן ר' ינאי וכגירסת הרא"ש ז"ל, ע"כ תורף דברי קודשו.

ואחר המחילה רבה, נראה שדבריו דחוקים כפי הכלל המוסכם שבידינו, שכל דברי הרא"ש אינם רק קיצור מדברי התוספות. ועיין להרב החסיד יד מלאכי בכללי הרא"ש אות ל' מה שאסף איש טהור בזה, ובשם הדרשה חו"מ סימן קס"ה כתב, דבכל מקום שנוכל להשוות ולפרש דברי התוס' כדברי הרא"ש מפרשינן לה בשווה, כי הרא"ש ביאורו הוסכם לדברי התוס' ברוב המקומות, ע"ש. ואם כן, מדחזינן שהביא דברי ר' יוחנן בסתם, וכל כי האי מילתא היה צריך לאודועי דדעתו כדעת הרשב"א, ומסתמא אזיל ומודה לשיטת התוס' כמידתו לכל רוח. ואם כוונתו להכריע כגירסת הרא"ש ולא מטעמיה, הוא דוחק לפרש בדבריו כן, דכל כי האי היה צריך לפרש. ומה שהכריח מהקושיא דר"י אדרי - יש לתרץ כמו שתירץ הרב נחלת בנימין. גם מה שכתב דלא ניחא ליה להש"ס דפליגי הני אמוראי בפלוגתא דתנאי וטפי ניחא ליה דכולי עלמא סבירא להו כחכמים וכרבי ע"כ, הרואה יראה שהוא דוחק, ואדרבא יותר ניחא לומר דפליגי בפלוגתא דתנאי וכולי עלמא סבירא להו לענין דינא דמצוות בטלות, ופלוגתייהו אי עולה עמו או לאו, מלומר דכולי עלמא סבירא להו אינה עולה עמו, ופלוגתייהו לענין דינא.

וראיתי להרב 'מטעם המלך'⁶⁴ סימן ת"ת, זה לשונו: דלמאן דאמר מצוות בטילות לעתיד לבוא, הוי התורה דבר שיש לו קצבה, ברם על עבודה זרה לא בטיל כלל, דהאי "על פני" כתיב⁶⁵. וממרוצת לשונו משמע דמפרש כפירוש התוס', ועל כל פנים ממנו נקח, דכיון דיש גבול באמצעות המיתה מיקרי דבר שיש לו קצבה.

איברא דבריו באו סתומים וחתומים, דנראה מדבריו דכיון שיש קצבה לשנים, ו"אלה המצוות אשר יעשה אותם האדם וכו"⁶⁶ דווקא, ולא לעתיד לבוא, מיקרי דבר שיש לו קצבה.

ואנכי לא ידעתי דזו היא נוסחת בעל התרומות שהיתה לפניו בלשון הרמב"ם: חייב עצמו בדבר שאינו קצוב, כגון שאמר הריני חייב לזון אותך או לכסותך לא נשתעבד, ולא היה כתוב שנים כנוסחתנו. ושאל את הרמב"ן דלדעת הרמב"ם אי אמר ה' שנים אי מיקרי קצובים, והשיב לו דלדעת הרמב"ם פשיטא דלא נשתעבד לפי שאינם קצובים מקרי, וכדאמרינן באע"פ⁶⁷: לאפוקי מזונות דלא קייצי, שמע מינה מזונות של כל יום ויום לא קייצי. וכאשר הובא כל זה למרן ה'בית יוסף' חו"מ סימן ר"ז סעיף כ"ז, יעו"ש. הרי מבואר להדיא לדעת הרמב"ם אפילו קצב השנים מיקרי דבר שאין לו קצבה, ואם כן מה יושיענו למאן דאמר מצוות בטילות לעתיד לבוא ולא נתחייב אלא כל ימי חיותו דהוי קצבה לשנים, סוף סוף הוי דבר שאין לו קצבה, כיון ד"ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים"⁶⁸.

ועיין עוד למרן החבי"ב⁶⁹ סימן ס' בהגהת ה'בית יוסף' שדחה תירוצו מרן ה'בית יוסף' הנזכר במה שכתב שנוסחת בעל התרומות לא היה שנים, ומסיק שהשאלה היתה אם לדעת הרמב"ם ז"ל דהמתחייב עצמו בדבר שאינו קצוב לא קנה, אם נקבל דבריו אף

האם דבר שיש בו קצבת שנים חשיב דבר הקצוב

64. חלק ו. 65. שמות כ, ב - "לא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי". 66. ויקרא יח, ה. 67. כתובות נט, א. 68. איוב יא, ט. 69. הרב כנסת הגדולה בחו"מ. 70. שו"ת מהרימ"ט חלק א' סימן ס. 71. דברי ריבוב' סימן רכ. 72. שמות כד, ז. 73. פסוקים כו-כח. 74. פסוקים כט-ל. 75. דף ז, א.

שם גאון עוזנו בדין עני המהפך בחררה. ועל פי הדברים האמורים למעלה בשם הרב 'קרבן אשה', דהקב"ה תפש השיטה כדעת החולקים על הרמב"ם, ומשום הכי חייב עצמו כביכול במזונות ישראל, אם כן גם ישראל צריכים לעסוק בתורה, הגם דהוי דבר שאינו קצוב, ע"כ. וכמתלמד מדברי קודשו נאמר דיעקב אבינו ע"ה שהיה עוסק בתורה, והוא דבר שאינו קצוב, ועם כל זה סבר וקיבל על עצמו להשתעבד בדבר שאינו קצוב, ואם כן דינא הוא דיחולו הברכות על ראשו, הגם דהוי דבר שאין קצוב. וזה אומרו: על ידי שהייתי עוסק בתורה הנמשלה למים, זכיתי להתברך, ודו"ק.

ויתקרב לזה מאמרם ז"ל: כל מה שישאל אוכלים בעולם הזה הוא בשכר האמונה. דאמונה כינוי לתורה, וכמו שאמרו בירושלמי פרק ט' דסוטה⁸⁵: ובטלו אנשי אמונה - זו תורה. ובמדרש תהלים קי"ט: אמונה זו תורה. וזהו שאמר: כל מה שישאל אוכלים בעולם הזה, הגם דמזונות לא קייצי, הוא בשכר האמונה שהוא התורה, והתורה דבר שאינו קצוב, ומידה כנגד מידה לא בטלה⁸⁶.

ואתה לכה ברחבה לפרש על דרך זה כוונת הכתובים תהלים סימן ל"ז⁸⁷: "בטח ה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה, והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך". והן עוד נביא מה שכתב הרב 'קרבן אשה' שם במאמרם ז"ל⁸⁸: ר' חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם וכו', דהשכר אין לו קץ, כמה שאמרו ז"ל⁸⁹: אבל עולם הבא עיץ לא ראתה⁹⁰, וכדי שלא יעלה על לב דמאין יזכו בהפלטת שכר המרובה - לפיכך הרבה להם תורה ומצוות שאין לו קצבה, שעל ידי שיקבלו את התורה, דבר שאין לו קצבה, ויתפשו השיטה כדעת החולק על הרמב"ם, גם השי"ת יבא עמהם במידה זו מידה כנגד מידה. על כן זה אומרו: "ורעה אמונה" זאת התורה, ובזה "והתענג על ה'" שכר הרבה, "ויתן לך משאלות לבך" דכך היא המידה. וזהו כוונת הכתוב משלי סימן כ"ח⁹¹: "איש אמונות רב ברכות ואץ להעשיר לא ינקה", והכוונה זה שעוסק בתורה הנקראת אמונה, הגם דהוי דבר שאינו קצוב, בדין הוא שיטול שכרו "רב ברכות" הגם דהוי דבר שאינו קצוב; אבל "ואץ להעשיר" ופורק עול תורה - "לא ינקה". ומה שפירשתי בכוונת פסוק משלי⁹²: "לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי", עתה ראיתי שדרשו רז"ל במדרש⁹³: "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים"⁹⁴ - הדא הוא דכתיב⁹⁵: "לכו לחמו בלחמי", אמר הקב"ה: מי גרם לאכול את המן - מפני שקיבלתם את החוקים ואת המשפטים, שנאמר⁹⁶: "שם שם לו חק ומשפט", הוי בזכות "לחמי" נטלתם לחמו של מן, ע"כ, והרב 'קרבן אשה' פירש שם במאי דאמרן, יעו"ש.

ודרך זו אלך לפרש כוונת הכתוב במשלי סימן ה'⁹⁷: "יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעורך", ואמרו במדרש שהיא התורה, יעו"ש ובפירושו רש"י. ולזה אמר: "יהי מקורך ברוך" ברוב טובה וברכה, הגם דהברכות הוי דבר שאינו קצוב, ולזה גם אתה "ושמח מאשת

המנוגא אין תחילת דינו של אדם נידון אלא על דברי תורה, שנאמר⁷⁶: "פוטרי מים ראשית מדון", ע"כ. ורבותינו התוס' הקשו מהא דאמרין פרק במה מדליקין⁷⁷, ששואלים לו: נשאת ונתת באמונה, ואחר כך קבעת עתים לתורה. ותיצרו דהתם באדם שעוסק בתורה מיירי, אלא שלא קבע עתים לתורה, והכא מיירי שלא עסק כלל. אי נמי, ששואלים לו תחילה על משא ומתן באמונה, ומכל מקום יקבל דינו תחילה על דברי תורה, ע"כ.

והרב הקדוש בספר 'מדרש אליהו' דף כ"ג עמוד ב' תירץ, דגם זאת השאלה נופלת לשאל ממנו אם עסקת בתורה או לא, ולעולם דהכא והתם שואלים תחילה על דברי תורה. והעניין, שאותו שעסק בתורה ויודע ספר, שואלים ממנו אם קבע עתים לתורה, ולאותרו שלא עסק בתורה, כשישאלו ממנו למה לא עסקת בתורה, יש לו טענה שלא היה בו דעת ללמוד, לכן כדי לסתור טענתו מקדימין לשאול ממנו אם נשא ונתן באמונה, שבעניין הסחורה צריך חכמה, ובזה נסתר טענתו שהיה מוכן לו לומר לא היה לו דעת ללמוד, שהרי היה לו דעת לעסוק בסחורה, וכשם שהיה לו דעת לעסוק בסחורה, גם בזה הדעת היה יכול ללמוד. ונמצא שגם מה ששואלין: נשאת ונתת, גם זה השאלה נופל על דברי תורה, ולעולם שתחילת דינו של אדם הוא על דברי תורה, משום דשאלת נשאת ונתת באמונה הוא תחילת דינו אם עסק בתורה, עכ"ל.

ודרך זו אלך אמנם באופן אחר על פי הקדמתנו, דלעולם גם שאלת נשאת ונתת באמונה היא על עסק התורה שייכא. והכוונה דאדם שלא עסק בתורה בטענת דהוי דבר שאין לו קצבה, ואילו יחיה אדם אלף פעמים לא יבוא עד תכונתה, ולזה שואלים לו תחילה נשאת ונתת באמונה, והן שלך צדק ולאן צדק⁷⁸ וכיוצא. ואם באמת נשא ונתן באמת ובאמונה, אז יש לחייבו למה לא עסקת בתורה, ואיה אמונה שלך שאמרת בהר סיני: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע", והאמנת אותי עליך על כל אשר אומר, ואני אמרתי להגות בתורה, הגם דהוי דבר שאינו קצוב, דבנאמנות אין חילוק בדבר האמור. ונמצא דדא ודא אחת היא, דאין תחילת דינו אלא על דברי תורה, כי שאלת משא ומתן באמונה היא מבוא ופתח לשאלת עסק התורה, ואם לא נשא ונתן באמונה ואינו נאמן בבריתו, אם כן ענוש יענש גם על עסק התורה, שלא שמר האמונה שהבטיח "כל אשר דיבר ה' נעשה".

וראיתי לגאון עוזנו ב'פני דוד' פרשת תולדות שפירש עניין הברכות שנטל יעקב אבינו ע"ה, הגם דהוי דבר שאינו קצוב - בההיא הנאה ד"צודה לי ציד"⁷⁹ נתחייב, כדעת הרב 'פני משה'⁸⁰ והרב 'בני שמואל'⁸¹, יעו"ש.

ובכץ הבוא נבוא לפרש מאמרם ז"ל ברבה⁸²: "ויתן לך האלקים"⁸³, כתיב⁸⁴: "שָׁשִׁי פְתוּחַ אֲלֵי מַיִם", אמר יעקב: על ידי שהייתי עוסק בתורה הנמשלה למים, זכיתי להתברך בטל וכו'. ועיין מה שפירש

בשכר העסק בתורה שאינו קצוב זוכים להתברך בלא קצבה

76. משלי יז, יד. 77. שבת לא, א. 78. ב"מ מט, א. 79. בראשית כז, ג. 80. ח"ב סוף סימן ל. 81. סימן ל. 82. בראשית רבה פרשה טו, א. 83. בראשית כז, כח. 84. איוב כט, ט. 85. הלכה יג. 86. ע"פ בראשית רבה פרשה ט, יא - "אמר רבי סימון בשם רבי שמעון בר אבא: כל המדות בטלו מדה מדה כנגד מדה לא בטלה". 87. פסוקים ג-ד. 88. מכות כג, ב. 89. ברכות לד, ב. 90. ישעיהו סג, ד. 91. פסוק כ. 92. ט, ה. 93. שמות רבה פרשה כה, ז. 94. שמות טז, ד. 95. משלי ט, ה. 96. שמות טו, כה. 97. פסוק יח-יט - "וְהָיָה מְקוֹרְךָ בְרוּךְ וְשִׂמְחָה מֵאֲשֶׁת נְעוּרֶיךָ: אֵילַת אֲהָבִים וְנֵיֶלֶת חַן וְנֵדָה וְנֵיֶלֶת כָּל עֵת בְּאַהֲבָתָה תְשַׁנֶּה תְמִיד"

לאיזה עניין התורה אינה דומה לאשה

נעורך, אילת אהבים וכו' באהבתה תשגה תמיד", תעסוק בתורה באין אומר ואין דברים הגם דהוי דבר שאינו קצוב.

אי נמי, "יהי מקורך ברוך וכו', אילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת", בהקדים מה שחקר גאון עוזנו בספר 'חומת אנך' משלי סימן ח', דהאשה החומרית חייבת לכבד לבעלה כמלך ולשרת אותו, כמו שכתב הרמב"ם פרק ט"ו מהלכות אישות; והתורה נמשלה לאשה, כמו שאמר⁹⁸: "מורשה"⁹⁹ - מאורסה, והיא אשת החכם, והוא נקרא בעל תורה. ומדוע התורה אינה עושה מעין נשים, וצריך שבעלה ימית עצמו עליה ויהיה כל ימיו משועבד לה, ואמרו בירושלמי פרק ט' דברכות¹⁰⁰: אם יום תעובני יומיים אעזובך, ומדוע אשת חיל התורה לא תתנהג עם בעלה החכם כדין האשה החומרית.

ושלש תשובות בדבר: אחת היא, דהאשה החומרית זה בעלה והוא באחד, דאתתא לגבי תרי לא חזיא, ולכן חייבת לשרתו ולפייסו דאין בלעדו; מה שאין כן האשה הרוחנית, התורה קדושה, רבו כמו רבו בעליה, לכן כל אחד מחוייב להשתעבד לה ולפייסה. וזאת שנית, חייב לאשתו חומרית שאר כסות ועונה, ותחת שלוש משועבדת לו בכל; מה שאין כן אשת חיל התורה הרוחנית, אינו חייב כי אם בעונתה, לקבוע עתים לתורה, אך שאר וכסות, אדרבא, היא נותנת לו, וממרחק תביא לחמה, ולכן משועבד לאשתו רוחנית כי היא הנותנת שאר וכסות, שתיים כהלכתן והוא באחד. ועוד בה שלישיה, כי לא כל תלמיד חכם התורה היא אשתו אלא היא מאורסה, עד שיהיה שלם בפרד"ס¹⁰¹, אז התורה מגלה לו סתריה, רזי דרוין, ואז יקרא בעל תורה.

וזהו שנאמר¹⁰²: "אני אוהבי אהב", אני איני כחומרית שמחויבת לבקש אהבת בעלה ולפייסו, אלא אני אוהבי אהב - למי שאוהב אותי אני אהב. ובוזה רמזה שיש לה בעלים הרבה ואינה כחומרית שאין לה אלא אחד. "ומשחרי ימצאונני" - כלומר שתי מציאות, עתה אני מאורסה, ולאחר זמן רב מציאה אחרת, שיהיה ראוי בעל גמור, ואז אגלה סתרי רזי דרוין, והרי רמזה שתי תשובות. ועוד שלישית "עושר וכבוד אתי", אני נותנת "הון עתק" בעולם הבא, "וצדקה" ופירות בעולם הזה, ולכן כדין אני עושה שהוא ישתעבד לי, ואז "אני אוהבי אהב", עכ"ל.

ומה שכתב כי הבעל חייב לאשתו חומרית שאר כסות ועונה, והתורה רוחנית אינו חייב כי אם בעונתה. עיין ב'ספר חרדים' דף ס"ז שכתב, וזה לשונו: צריך אדם להיות יגע בה כפלי כפלים מהשנית, "שאר כסותה ועונתה לא יגרע"¹⁰³, עונה מן המות, וכל ששת ימי השבוע לקום ולהדבק נפשו בה "ישקני מנשיקות פיהו"¹⁰⁴, כדאמר בזוהר כשעונת בני אדם בחצות לילה באשה השנייה, בה שעתה עונת תלמידי חכמים בראשונה. ואף בשבת כשמקיימים מצוות עונה בשנייה, כוונתם להוליד בן לראשונה שיהיה תלמיד חכם, הרי העונה במחשבה. כסותה בדיבור, שנמשלו ישראל לתולעת, שבפיהם

עושים להם לבוש מלכות כתולעת המשי, והיינו דכתיב¹⁰⁵: "כחות השני שפתותיך", ולא קורי עכביש שנעשים מדברי בטלה. "שאר" שהם המזונות במעשה, כי כמו שהלחם קיום הגוף, כן המצוות המעשיות קיום הנפש, ובהעדרם רשעים בחייהם קרויים מתים¹⁰⁶, ועל המעשים הטובים אמר בזוהר¹⁰⁷ שאמר הקב"ה¹⁰⁸: "ועשה לי מטעמים", ע"כ. ומכל מקום אין נסתר דברי גאון עוזנו כאשר יראה המעיין.

וזה אומר: "יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעורך" שהיא התורה כמו שכתבתי, ולא תימא כיון שהיא אשה היא מחוייבת להשתעבד לו ולהתנהג עמו כדין האשה החומרית - ולזה אמר: "אילת אהבים ויעלת חן" - הרבה אהובים יש לה, ורבו כמו רבו בעליה. וזאת שנית, אימתי התורה תקרא אשה - כש"דדיה ירווך", כשיזכה לינק מן שדיה, שם רמו על הפרד"ס. ועוד "בכל עת", שמכל החיובים שחייב הבעל באשתו, שאר כסות ועונה, ואתה לא כן, שאינך חייב כי אם לקבוע עתים לתורה בכל עת וזמן, ואם כן אדרבא אתה הוא ש"באהבתה תשגה תמיד".

ואפשר דזהו נמי כוונת הכתובים שם¹⁰⁹: "אליכם אישים אקרא וקולי אל בני אדם, הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב, שמעו כי נגידים אדבר ומפתח שפתי משרים". ודרשו רז"ל בילקוט¹¹⁰: "נגידים", מהו נגידים - אלו תלמידי חכמים המגידיים לכם טומאה וטרה, אסור והיתר, "ומפתח שפתי משרים" - פותחים לכם חדרי חדרים שבמרום, ע"כ. והנה למעלה מזה כתיב¹¹¹: "הלא חכמה תקרא" וכו', ורוצה לומר שהתורה מכרות ואומרת שישמעו לה ולהשתעבד לה. ואם תאמר: למה זה ועל מה זה, דהרי האשה החומרית חייבת לכבד בעלה כמלך ולשרת אותו ומשועבדת לו, ומאי שנא זו - לזה "פיה פתחה בחכמה", דע לך דשנא ושנא, "אליכם אישים אקרא וקולי אל בני אדם" ויש לי בה הרבה אוהבים ובעלים, ולכן דין הוא שכל אחד מחוייב להשתעבד לי ולשמוע בקולי. זאת שנית, כי אחת שאלתי מכם והיא "הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב", שהיא על ידי קביעות עתים לתורה המחכימת פתי ואין עוד, ולזה איני כמו האשה החומרית. ועוד לא הכל יקרא בעלי ואני אשתו, "שמעו כי נגידים אדבר ומפתח שפתי משרים" - אלו השרידיים אשר ה' קורא, המגידיים ופותחים חדרי חדרים, שהם שלמים בפרד"ס, אלו הם שנאה להם שם בעלי תורה, ולכן רב המרחק ביני לבין החומרית, ו"אמת יהגה חפי"¹¹², ופשוט.

ונשוב אל העניין, כי על פי קוטב דרושינו יראה לעניות דעתי לפרש מאמרם ז"ל בגמרא דתענית, זה לשונו¹¹³: רבי חייא בר לוליאני שמעינהו להנך ענני דקא אמרי: ניתי וניתבו מיא בעמון ומואב, אמר לפניו: רבש"ע כשנתת תורה לעמך ישראל חזרת על כל האומות העולם ולא קיבלוה, ועכשיו אתה נותן להם מטר, שרו הכא, שדיוה אדוכתייהו, ע"כ. דכבר אמרנו למעלה דמזונות לא

בשכר העסק בתורה שאינו קצוב זוכים ישראל להתברך בלא קצבה

98. ברכות נו, א 99. דברים לג, ד. 100. הלכה ה. 101. פשוט, רמז, דרש, סוד. 102. משלי ח, יז-יח - "אני אהבי אהב ומשחרי ימצאונני: עשך ונכבוד אתי הון עתק וצדקה". 103. שמות כא, י. 104. שה"ש א, ב. 105. שה"ש ד, ג. 106. ברכות יח, ב. 107. תיקוני זוהר תקונא עשרין וחד נא, א. 108. בראשית כז, ד. 109. משלי ח, ד-ו. 110. ילקוט"ש משלי רמז תתקמ. 111. משלי פרק ח, א - "הלא חכמה תקרא ויתבונה תתן קולך". 112. שם פסוק ז. 113. כה, א.

היא, ואין כאן דבר הידוע ומצוי שנתנו במתנה, ע"כ. והכוונה דלגבי המתחייב הוא כמו מתנה, דכיון דאין לו קצבה לא הוא דבר הידוע מה שנתון במתנה, אף דלגבי המקבל הוא כדבר שיש לו קצבה, שנתחייב לו לזונו ה' שנים ולכסותו. הכא נמי לגבי ישראל שחייבו עצמם לגבי הקב"ה בקבלת התורה, דהוי דבר שאינו קצוב, דכתיב¹²⁰: "ארוכה מארץ מדה", במה נתחייבו, אף דהויא אצל הקב"ה דבר שיש לו קצבה, מכל מקום המתחייב במה נתחייב, עכ"ל.

ואנ"י שמעתי ולא אבין, דהרואה יראה להרב 'מתת יה' שם, שכתב, וזה לשונו: איתא במדרש: "לעולם ה' דברך נצב בשמים"¹²¹ - נתת גדולה לאהרן, נתת לעולם, וכן לדוד, שנאמר: "לדוד ולזרעו עד עולם"¹²², ע"כ. נשמע שהקב"ה נתן המלכות לדוד לעולם, ואם כן הוי כדבר שאין לו קצבה ולא קנה כלום לדעת הרמב"ם. אכן נראה לי, הואיל והוי אצל הקב"ה דבר שיש לו קצבה אזלינן אחר הנותן, והוי כדבר שיש לו קצבה. והטעם שאזלינן בתר הנותן, הואיל ודוד היה עוסק בתורה כל ימיו, והתורה כדבר שאין לו קצבה, ויש לומר שלא נתחייב בשמירתה, ואפילו הכי היה עוסק כל ימיו בתורה והיה סבור שאזלינן בתר הנותן, לכך לעניין מתנתו אזלינן גם כן בתר הנותן, והוי מתנתו מתנה. ובוה פירש כוונת הכתובים: "לעולם ה' דברך נצב בשמים" נתינתך היא לעולם נתינה גדולה לי לעולם, ואפילו הכי הוי כדבר שיש לו קצבה, משום "למשפטיך עמדו היום", רוצה לומר: אזלינן בתר דעתך, אבל רשעים לא סברו כן לכך "קו" רשעים לאבדני" ואומרים שלא נתת לי כלום, דהוי כדבר שאין לו קצבה, אבל אני "עדותך אתבונן, לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד", ואפילו הכי "מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי", ורוצה לומר, אני אתבונן שאין קץ לתורה, ואפילו הכי "כל היום היא שיחתי", הואיל והיא אצלך כדבר שיש לו קצבה ואזלינן אנן בתר דעתך, הכא נמי מתנתי הוי כדבר שיש לו קצבה, ע"כ.

ומלשוננו זה מוכח בהדיא שאפילו שכפי הדין אזלינן בתר המקבל, עם כל זה בדוד המלך ע"ה שתפס השיטה דאזלינן בתר הנותן, הקב"ה דן אותו כפי מידתו דאזלינן בתר הנותן, עם שאינו על פי הדין. והגם שבסוף דבריו בפירוש המאמר: חייבים לי ישראל מה שלוו ממני, שנאמר¹²³: "כי תשא", כמאן דכתיב¹²⁴: "כי תשה ברעך", אמור להם שיפרעו לי מה שהם חייבים לי ואשלמה להם, שנאמר¹²⁵: "והיה מספר בני ישראל כחול הים", ע"כ. וכתב הרב שם, דכך אמר הקב"ה למשה: אמור להם שיפרעו לי מה שלוו ממני, ולא תימא שלא נתחייבו בשמירת התורה לעולם משום דהוי כדבר שאינו קצוב, שאצלי הוא כדבר שיש לו קצבה ונתחייבו בשמירתה, ואם תפרעו לי גם אני אשלמה להם, שנאמר: "והיה מספר בני ישראל כחול הים", והוא כדבר שאין לו קצבה, ואפילו הכי אשלמה. על כן אין להוכיח מלשוננו זה שעל פי הדין אזלינן בתר הנותן, דסוף דבריו יוכיחו, שכתב: ואם תפרעו לי גם אני אשלמה להם, שהכוונה שכיון שאתם תתפסו השיטה דאזלינן בתר הנותן, עם שהדין אינו

קייצי, ואפילו הכי חייב עצמו כביכול בדבר שאינו קצוב, ולעומת זה צריכים אנחנו לקבל עול תורה, הגם שהיא דבר שאין לו קצבה. והרב 'קרבן אשה' כתב שם הטעם שלא קיבלו האומות את התורה, משום דהוה ליה דבר שאין לו קצבה, ע"כ. ולזה אמר ר' חייא: רבון העולמים, כשנתת תורה חזרת על כל האומות ולא קיבלוה, יען דהוי דבר שאין לו קצבה, ועכשיו אתה נותן להם מטר שהוא תוספת טובה וברכה דמזונות, דהוא דבר שאין לו קצבה, ובשלמא לעמך ישראל דקיבלו התורה ושיעבדו עצמם לתורה, גם שהיא דבר שאין קצבה, להם יאתה טובה וברכה מכל מקום, וק"ל. וזה גם כן פשט הכתוב¹¹⁴: "ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך", דמידה כנגד מידה.

[עיי' עוד להרב 'קרבן אשה' שפירש מאמרם ז"ל ברבה ריש פרשת בחקתי¹¹⁵, וזה לשונו: תני רבי שמעון בן יוחאי: הככר והמקל ניתנו מכרכין מן השמים, אמר להם: אם שמרתם התורה - הרי ככר לאכול, ואם לאו - הרי מקל ללקות בו. דרצונו לומר, אם שמרתם את התורה בלי טענות ודברים שהתורה הוי דבר שאינו קצוב, ארוכה מארץ מידה, וקיימא לן כמאן דאמר וכו' - הרי ככר לאכול, אף אני מחייב עצמי בדבר שאינו קצוב דבר יום ביומו, ככר לאכול. ואם לאו, שבאתם בטענות וסברות כמאן דאמר דאין אדם משתעבד בדבר שאין לו קצבה - הרי מקל, יעו"ש. ועל פי זה אמרתי שזהו רמז הפסוק¹¹⁶: "זכרו תורת משה עבדי", זיין ד"זכרו" רבתי, עיי' להרב גאון עוזנו ז"ל בספר 'צוארי שלל'. ועל פי האמור, ונקדים עוד מה שכתב הגאון 'ערכי הכינייים' מערכת הזיין, שצורת הזיין דומה לחרב ודומה לשבולת של חטים, שזיין משמעו מזון ומשמעו כלי זיין, יעו"ש. ולזה זיין רבתי, לומר שאם שמרתם התורה בלי טענה הנוכרת - הרי מזון, דהוי נמי דבר שאינו קצוב, ואם לאו - הרי חרב, והוא כנזכר במדרש, ונכון].

ודרך זו אלך לפרש מאמרם ז"ל בילקוט תהלים¹¹⁷ על פסוק¹¹⁸: "צדקתך כהררי אל", רבי ישמעאל אומר: הצדיקים שקיבלו את התורה שניתנה מהררי אל, אתה עושה עמהם צדקה כהררי אל. אבל הרשעים שלא קיבלו את התורה שניתנה מהררי אל, אתה מדדקק עמהם עד תהום רבה, ע"כ. והרי הוא כמבואר, שהצדיקים שקיבלו את התורה שניתנה מהררי אל, ושיעבדו עצמם לעול התורה, גם דהיא דבר שאין לו קצבה, אתה עושה עמהם צדקה כהררי אל בלי קצבה, דזה לעומת זה וההיפך בהיפך, ודו"ק.

וראיתי להרב 'קרבן אשה' שם שפקפק בעיקר טעמו של הרב 'מתת יה' הנוכח, דהואיל והוי אצל הקב"ה דבר שיש לו קצבה אזלינן בתר הנותן, דמה מועיל אי הוי גבי הנותן דבר שיש לו קצבה, כל זמן דלגבי המתחייב הוי דבר שאינו קצוב, דודאי בתר המתחייב אזלינן. וכן הוא לשון הר"מ ז"ל פרק י"א מהלכות מכירה¹¹⁹: המחייב עצמו בדבר שאינו קצוב, כגון שנתחייב לזון את חברו או לכסותו ה' שנים, אף על פי שקנו מידו לא נשתעבד, שזה כמו מתנה

אי אזלינן לעניין הקצבה בנותן או במקבל

114. שמות כג, כה. 115. ויקרא רבה פרשה לה, ו. 116. מלאכי ג, כב. 117. רמז תשכו. 118. תהלים לו, ז. 119. הלכה טז. 120. איוב יא, ט. 121. תהלים קיט, פט-צז - "לעולם ה' דברך נצב בשמים, לדוד וד' אמונתך פוננת ארץ ותעמל, למשפטיך עמזו היום פי הכל עגדיך, לולי תורתך שעשעי אז אבדתי בקניי, לעולם לא אשפח פסודיך פי כם חייתי, לך אני הושיעני פי פסודיך דרשתי, לי קווי רשעים לאבדני עדותיך אבוננו, לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד, מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי". 122. תהלים יח, נא. 123. שמות ל, יב. 124. דברים כד, י. 125. הושע ב, א.

כן, גם אני אשלמה להם, וזה פשוט.

עוד ראיתי להרב 'קרבן אשה' שם שפירש בכוונת הכתובים¹²⁶: "מי כהחכם ויודע פשר דבר וכו', אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלקים". שכתב, וזה לשונו: "על דברת שבועת אלקים" שנשבענו לו בהר חורב על קיום התורה. וכבר נודע מה שכתב הרב החביב¹²⁷ בהגהת בית יוסף 'חומ"מ סימן ס' אות נ"א, דהמחייב עצמו בדבר שאין לו קצבה ונשבע עליו - חייב להשלים מכת שבועתו. ואפשר דהיינו דקאמר "על דברת שבועת אלקים", דאף דחייבנו עצמנו בדבר שאינו קצוב, ולדעת הר"מ ורבותיו אין עלינו צד חיוב, מכל מקום אריה דשבועה רביע עלן, והיינו "על דברת שבועת האלקים", ע"כ.

ואני אומר, דאם עיקר החקירה הוא משום דמצי למימר קים לי כסברת הר"מ ורבותיו, דהמחייב עצמו בדבר שאינו קצוב לא מחייב, אכתי לא פלטינן מינה, דמצי לומר קים לי כמהריב"ל, דקניין אין כאן שבועה אין כאן. ועיין ב'זכור לאברהם' חלק ג' אות השי"ן שכתב כן בשם הרב 'לחם שלמה', יעו"ש. ומה שכתב הרב 'זכור לאברהם' דיש להבין מכיון דמהריב"ל הוא יחיד נגד כמה פוסקים איך יוכל לומר קים לי, עיין להרב החביב"ב בהגהות 'בית יוסף' אות מ"ט, ומשם באר"ה. איברא דיש לחלק כאשר יראה המעיין.

עוד כתב הרב 'קרבן אשה' בכוונת¹²⁸: "אני פי מלך שמור", דקאי על משה רבינו ע"ה שנקרא מלך, כדכתיב¹²⁹: "ויהי בישרון מלך". והוא על פי מה שכתב הרב החביב"ב סימן הנזכר אות מ"ו, וזה לשונו: אף על גב דלדעת הר"מ ורבותיו דהמתחייב בדבר שאינו קצוב לא קנה, אפשר דעל ידי שליח מתחייב. וזהו דקאמר: "אני פי מלך שמור", אף על גב דהוי מתחייב בדבר שאינו קצוב וכאמור, מכל מקום על ידי שליח מתחייב, והיינו "אני פי מלך" - משה רבינו ע"ה¹³⁰, "שמור" שנחתייבנו על ידו.

עוד כתב הרב שם בכוונת הכתוב¹³¹: "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים למען אנסנו", בהקדים מה שכתב מוה"ר שמואל חיון ז"ל בביאורו¹³² סימן ס' ומהר"ש הלוי בתשובה, דעד כאן לא קאמר הר"מ ז"ל דאין אדם מתחייב בדבר שאינו קצוב אלא כשלא קיבל המתחייב טובת הנאה מהמקבל, אבל אם קיבל המתחייב מהמקבל טובת הנאה, אפילו הר"מ מודה דמתחייב בדבר שאינו קצוב. והיינו דקאמר הקב"ה לישראל: "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים", ואין לך קבלת טובה מרובה מזו, כל שהיו ישראל באותו פרק ברעב ובצמא ובחוסר כל, והיה טעמו: "למען אנסנו הילך בתורתך", למען דעת היש להם עוד פתחון פה לבוא בטענה שאין חייבים בשמירת התורה מטעם דהוי דבר שאינו קצוב, מאחר שכבר הם מקובלים טובת הנאה מרובה כזו, ולכולי עלמא אפילו הר"מ ז"ל יודה דכשקבל המתחייב טובת הנאה משתעבד אף בדבר שאינו קצוב, עכ"ל.

ועיין עוד להרב 'מטעם המלך' שם, מה שפירש בשם המפרשים

אנו חייבים בעסק התורה אף שאינו קצוב מכת שבועתנו בסיני

טעמים נוספים לחיובנו בתורה אף על פי שאינה קצובה

מה ששינו באבות¹³³: בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת: אוי להם לבריות מעלבונה וכו'. דסימנא דהר חורב למה לי, מאיזה מקום שתצא. והכוונה על פי חקירתנו, דהוי דבר שאין לו קצבה, ברם דא תברתהון, דאמרו "נעשה ונשמע"¹³⁴ בעידנא דחופה בסיני, שכפה ההר כעין תליתו עליהם, וקיימא לן דתנאי בעת החופה הן הן הדברים הנקנין באמירה¹³⁵ ובלא קצבה, משום ההיא הנאה דחיבת חופה קונה. ולזה אמר מהר חורב דהוי חופה, ולכן אוי להם לבריות מעלבון ביטול תורה, ע"כ דבריו בקיצור נמרץ.

ועל פי הדברים האמורים למעלה הנשבעו בהר חורב על קיום התורה וחייב להשלים מכת שבועה, אתי שפיר נמי דקאמר מהר חורב, ואין פוטר מכת דבר שאין לו קצבה, משום חומר השבועה.

והנה על מה שתירץ הרב 'קרבן אשה' דכל היכא דקיבל המתחייב מהמקבל טובת הנאה אפילו הר"מ ז"ל מודה דמתחייב בדבר שאינו קצוב, נוכל לומר דכל ישראל נתחייבו בשמירת התורה, הגם דהוי דבר שאין לו קצבה, יען דקיבלו טובה גדולה ביציאתם ממצרים, שהיו כלואים ומשוקעים שאין עבד יכול לברוח, ואין לך טובה גדולה מזו, ומשום הכי נתחייבו בשמירת התורה ואין פוטר. והיינו דהקדים לומר ית"ש בתחילת הדיברות¹³⁶: "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ופירשו רז"ל: כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי.

וזהו גם כן כוונת הכתובים במיכה סימן ר'¹³⁷: "עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך ענה בי, כי העליתך מארץ מצרים מבית עבדים פדיתך" וכו'. ועיין לגאון עוזנו שפירש ב'נחל שורק', שבא להעיר לישראל אשר חשבו עליהם ההר ויש להם מודעא¹³⁸, דמלבד שהכל לטובתנו, הרי העלנו ממצרים על מנת שנקבל תורה ומצוות. וזהו שאמר: "ומה הלאתיך", כי מה שאתה סבור שהלאתיך אינו כן, אלא הוא לטובתך, "ענה בי" דברי טענותיך, ואעיקרא לא מצית שלא לקבל התורה, כי על מנת כן העליתך מארץ מצרים וכו', יעו"ש.

ועל פי דרכנו יאמר, מה שהלאתיך בעסק התורה יומם ולילה, וסובר אתה דהוי דבר שאינו קצוב, "ענה בי, כי העליתך מארץ מצרים ומבית עבדים פדיתך", ונשתעבדת בטובה גדולה שקיבלת. והם הם הכתובים ביחזקאל סימן כ'¹³⁹: "ואוציאם מארץ מצרים ואביאם אל המדבר, ואתן להם את חקתי ואת משפטי" וכו' והרי הם כמבואר. וכן יתפרשו כמה מקראי קודש על דרך זה, דו"ק ותשכח.

והנה בפרשה ראשונה של קריאת שמע שם נאמר¹⁴⁰: "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך ושננתם לבניך ודברתם בם", שמדבר על לימוד התורה. ופן יפנה לבכם מעסק התורה בטענת דבר שאינו קצוב, לזה הבליע התיורץ בנעימה: "אשר אנכי מצוך" והוא על יד שליח, דעל יד שליח מתחייב. ובפרשה שנייה של קריאת שמע

בעבור שהוציאנו ממצרים נתחייבנו בשמירת התורה אף שאין לה קצבה

בקריאת שמע נרמזו סתירות טענת הפורקים עול תורה מכיון שאין לה קצבה

126. קהלת ת, א-ב. 127. הרב 'כנסת הגדולה'. 128. קהלת ת, ב. 129. דברים לג, ה. 130. שמות רבה פרשה מח, ד - "משה מלך שנאמר (דברים לג): 'ויהי בישרון מלך'". 131. שמות טז, ד - "ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ונצא העם וילקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתך". 132. בספר 'בני שמואל'. 133. פ"ו מ"ב. 134. שמות כד, ז. 135. קידושין ט, ב. 136. שמות כ, ב. 137. פסוקים ג-ד. 138. שבת פח, א. 139. פסוקים י-יא. 140. דברים ו, נ.

ועוד נקדים מה שאמרו המקובלים, הביא דבריהם גאון עוזנו בספר 'חומת אנך' בתהלים בסימן ל"א, דכל מה ששואל האדם מן הקב"ה, תכף נותן לו, וימשך שפע אשר ממנו ישלשל לעשות שאלת האדם, וזה להורות כי מידת הטוב להטיב והוא רוצה לרחם. אך זה השפע יעבור דרך צפון, ושם יש בית דין וחוקרים אם ראוי זה האיש לשפע הזה או למקצתו או אינו ראוי כלל, וכפי הדין נותנים לו, והנשאר נשאר בצפון, וכשתהיה הגאולה כל הטמון בצפון ניתן ליראי ה'. ובוזה פירשו הראשונים כוונת הכתוב¹⁴⁷: "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך", כלומר, שהוא ניתן בצד צפון, הכל נתון ליראי, ע"כ.

ואפשר דזה רמז הכתוב בפרשת דברים¹⁴⁸: "רב לכם טוב את החר הזה פנו לכם צפונה". והכוונה, שלא תשגוהו בטענות ותחבולות ומרמות ועלילות היצר כי טובות העולם הזה מוחשות, זה אומרו: "רב לכם טוב את החר הזה", שהוא יצר הרע הנקרא הר כיודוע¹⁴⁹, רב לכם לשמוע בקולו, כי "פנו לכם צפונה", תראו הטוב הצפון לצדיקים לעולם הבא, שכל טוב הטמון שם ניתן לצדיקים, והיא טובה גדולה יותר מטובות העולם הזה שהם כצל עובר, "התעייף עיניך בו ואיננו"¹⁵⁰.

ואחרי כותבי ראיתי מה שדרשו רז"ל בדברים רבה וזה לשונם¹⁵¹: דבר אחר, מהו צפונה - א"ר יצחק: אמר הקב"ה: המתינו עד עת מלך המשיח לבא, ויקיים "מה רב טובך". ויומתק על פי דרך הנוכח.

ועוד נקדים מה ששמעה אזני בפירוש מאמרם ז"ל: אם פגע בך האי מנוול זה - משכהו לבית המדרש. דהכוונה שהיצר הרע בא בטענה לאדם שהוא זקן שנתלווה עמו מרחם אמו, והיצר הטוב הוא ילד שאינו בא לאדם עד י"ג שנה, והיצר מפתהו לשמוע לו על דרך¹⁵²: "ימים ידברו ורוב שנים יודיעו" וכו'. ודבריו כלא היו, וכמו שכתב בקהלת סימן ד'¹⁵³: "טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל", ואמרו רז"ל¹⁵⁴: בישיבה הלך אחר החכמה, ובמסיבה הלך אחר הזקנה. וזה אומרו: אם פגע בך האי מנוול זה, בטענה שהוא זקן - משכהו לבית המדרש, כי בישיבה הלך אחר החכמה.

ועל דרך זה שמעתי מפי החכם ר' יוסף הלוי בן טובו זלה"ה רמז הכתוב¹⁵⁵: "נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן". דאמרו רז"ל¹⁵⁶: ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ - "ייקרה היא מפנינים"¹⁵⁷ - מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים. ואם כן דברי היצר הער לעו¹⁵⁸, דמאי רבותיה שהוא זקן וכסיל, דהחכמה היא העיקר. וזה אומרו: "נגע צרעת כי תהיה באדם", שהוא רמז ליצר הרע הדבק באדם כמו הנגע שבבשר, ובא בטענה שהוא זקן, "והובא אל הכהן", שמשם ראה שחיבה יתירה נודעת לחכמה.

ועוד נקדים מה שפירש הרב הקדוש בספר 'מדרש אליהו' דף ב' על מאמרם ז"ל¹⁵⁹: שלעתיד לבוא עתיד הקב"ה לשחוט ליצר הרע, דקשה טובא דמה עוון אשר חטא ליצר הרע שעתידי לשחוט, והלא ציוויו הוא עושה, דאדרבא, אם לא היה עושה כן היה חייב, משום שהיה עובר על ציווי השי"ת. אמנם הכוונה עם מה ששמעתי מפי

נאמר¹⁴¹: "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלקיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם, ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירושך ויצהרך, ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת", שמדבר גם כן בלימוד התורה כמו שפירש רש"י: "לאהבה את ה'" - שלא תאמר הרי אני לומד בשביל שאהיה עשיר, ובשביל שאקרא רבי וכו', ולזה אמר: "ונתתי מטר ארצכם וכו', ואכלת ושבעת", שגם אני מתחייב בדבר שאינו קצוב שהם המזונות, ואם "יפתה לבבכם וסרתם" לפרוש מן התורה, כמו שפירש רש"י לדרכו, אז גם אני אעשה זאת לכם "ועצר את השמים" וכו'. ובפרשה שלישית של קריאת שמע שם נאמר דרך כלל¹⁴²: "אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים אני ה' אלקיכם", ופירש רש"י: על מנת כן פדית אתכם שתקבלו גזרתי, ע"כ בעניין שבקריאת שמע נרמזו חלקי הסותר לטענה זו.

ובזה הבוא נבוא לפירוש המאמר דאתאן עליה: לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע. שבכל עניין ילחם בו וינצח יצר הטוב על יצר הרע, אי אזיל מוטב ואם לאו יעסוק בתורה, כמו שאמרו רז"ל¹⁴³: בראתי יצר הרע - בראתי לו תורה תבלין, ואמרו גם כן¹⁴⁴: אם פגע בך האי מנוול זה - משכהו לבית המדרש וכו'. ופן ואולי יש לו פתחון פה ליצר הרע לומר לו שעל עסק התורה לא נתחייבת, דהוי דבר שאין לו קצבה - לזה אמר: אי אזיל מוטב, ואם לאו יקרא קריאת שמע, שבקריאת שמע נרמזו הסתירות לזו הטענה כדבר האמור. ואם לא תשב עינו מאלו הסתירות, אף אתה אמור לו דהתורה מיקרי דבר שיש לו קצבה, והוא כמו שכתבתי בשם הרב 'מטעם המלך', דלמאן דאמר מצוות בטילות לעתיד לבוא, מיקרי דבר שיש לו קצבה. וזה אומרו: יזכור לו יום המיתה, דכיון שיש מיתה באמצע, מיקרי שפיר יש לו קצבה, ודו"ק.

אי נמי לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, בהקדים מה שכתב הרב הגאון 'כלי יקר' בפרשת בראשית על פסוק¹⁴⁵: "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעינים", כי בכל חטא יש ליצר הטוב ויכוח עם היצר הרע. כי היצר הטוב מבטיחו שכר הרוחני לעולם הבא, והיצר הרע משיב עליו וטוען כי טוב לילך אחר התאוות המוחשות לעין הרואה, כי תאוות העולם הזה נראים לעין כל, מלילך אחר חמדת העולם הבא אשר "עין לא ראתה". לכך נאמר: "ותרא האשה", ראתה דברי הנחש וישרו בעיניה טענותיו, "כי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעינים", שתאוות העולם הזה נראים עין בעין, לאפוקי חמדת העולם הבא "עין לא ראתה"¹⁴⁶, והרוצה לשקר ירחיק עריו, ע"כ דברי קודשו.

העולה מן האר"ש, שהיצר הרע נדמה לאדם שהוא אוהב טוב ומבקש הנאתו ורוצה לו התועלת, ולזה מסיתו היס"ת כפול לילך אחר תאוות העולם הזה. והאיש הנלבב רואה אחרית דבר מראשיתו, ובאמת הוא שונא גמור, וכמו שיסדר הפייטן: נדמה אלי כאוהב, ובאמת הוא אויב.

היכוח שבין יצר הטוב ליצר הרע

דחיית טענת היצר הרע

141. דברים י"א, יג-טו. 142. במדבר טו, מא. 143. קידושין ל, ב. 144. סוכה נב, ב. 145. בראשית ג, ו. 146. ישעיהו סד, ג. 147. תהלים לא, כ. 148. דברים ב, ג. 149. סוכה נב, א. 150. משלי כג, ה. 151. פרשה א, יט. 152. איוב לב, ז. 153. פסוק יג. 154. ב"ב קכ, א. 155. ויקרא יג, ט. 156. הוריות יג, א. 157. משלי ג, טו. 158. ע"פ איוב ו, ג - "על פן דְּבָרֵי לְעוֹ", ופירש רש"י: "מגומגומין, כאדם שאין בו כח להוציא דבר מפיו כתיקונו". 159. סוכה נב, א.

קדוש מדבר משם מדרש אחד, שהטעם שנמשכה המיתה לעולם, משום שאחר שברא הקב"ה את עולמו, אחר שהשלימו, קרא לכל המלאכים ואמר להם שישאלו כל אחד ואחד הממשלה שירצה, כדרך המלך אחר שקלף נותן ממשלה לכל אחד ואחד, כן עשה הקב"ה. ובאו כולם ושאלו כל אחד כפי רצונם - זה שאל להיות שר על המים, וזה על האש, וזה על הברד, וס"מ אשר מקדם ומאז היה שר וגדול שאל להיות אדון הנשמות, וכעס עליו הקב"ה בהיות שנתן עיניו על אומנותו ית"ש, והשליכו ממחיצתו. ובהיות ש"לא איש אל ויכזב וכן אדם ויתנחם"¹⁶⁰, שכבר גזר אומר שכל אחד ינתן לו כפי שאלתו, המשיך המיתה בעולם על ידי ציווי האילן, והשליטו אדון על הנשמות להוציאם בעל כרחם, באופן ששאלו ששאל גרם לשחיטת הבריות בהמשכת המיתה, לכן עתיד הקב"ה לשוחטו¹⁶¹ בהיות הוא הגורם מיתה לכל העולם, ע"כ דברי קודשו.

המורם מהאמור שהיצר הרע בא לאדם בטענות שתיים רעות: האחת שהוא זקן, והב', שהוא אוהב לו ומבקש טובתו בתאוות העולם הזה שהם נגלים ונראים החוש"ה אל העין. ושתיים אלה חלפו הלכו למו: אם טענת הזקנה - בטלה מאליה, כמו שכתבתי דהחכמה היא העיקר; והטענה הב' גם כן היא הבל, כי על ידי עסק התורה שם יראה גודל מתן שכר לעובדי ה' ועונש לעוברי רצונו ית', והיצר שמסיתו לעבור פי ה' ולטורדו מרב טוב הצפון, הוא האויב והשונא. ואם כן מעסק התורה השתיים סרו מאליהן. וגם כן מקריאת שמע, ששם נאמר¹⁶²: "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך" ודרשו רז"ל¹⁶³: בשני יצריך - ביצר הטוב וביצר הרע, ופירש הרב 'שושנים לדוד' שם, שהכוונה שגיבור וירגיו יצר הטוב עד שהיצר הרע עצמו יתפך למוטב ויסייעוהו בעבודת השי"ת, עיי"ש, ואם כן כיצר יעלה על לב יצר הרע לשמוע לו. וגם כן בפרשה שנייה נאמר¹⁶⁴: "בכל לבבכם", ובפרשת ציצית נאמר גם כן: "ולא תתורו אחרי לבבכם" וכו'. וסתירה הגדולה לטענתו היא בזכרון האדם יום המיתה, שהוא המשיך המיתה בעולם, היש שונא גדול מזה. ואם כן הבל יפצה פיהו, הן בטענת הזקנה הן בטענת שהוא אוהב, שהרי המיתה תוכיח שהוא שונא גמור ושהוא כסיל שנתן עיניו באומנותו ית"ש, אם כן מאחר שהוא כסיל ושונא אין לשמוע לו.

וזהו לעולם ירגיו אדם יצר הטוב על יצר הרע, שצריך לנצח היצר הטוב על היצר הרע ולסתור כל דבריו ומרמותיו ותחבולותיו, אי אזיל מוטב, ואם ערך שתיים אלה למולו, הא', שהוא זקן, והב', שהוא אוהב - יעסק בתורה, ומעסק התורה שני הטענות חלפו הלכו. אי אזיל מוטב, ואם לאו יקרא קריאת שמע, שמשם באר"ה שצריך לעבוד את ה' בשני היצרים, ולנצח היצר הטוב על יצר הרע, ואם כן לא יאבה לו ולא ישמע לו. ואם לא נתרעה צמאוננו בזה ועודנו מחזיק בטומאתו כי הוא זקן ואוהב, אז יזכור לו יום המיתה, ובזכרון יום המיתה שם נפל שרוד, שהוא כסיל גמור ושונא בעצם.

נמשך לזה אמרתי להביא מה שפירש הרב 'עיר דוד' דף ע"ה בשם הרב מוהר"ר פתחיה בנו זצוק"ל בכוונת דברי רש"י ז"ל פרשת צו¹⁶⁵, אין צו אלא לשון זירוז וכו'. דאיתא בגמרא¹⁶⁶: תינח בזמן שבית המקדש קיים - אדם חוטא ומביא קרבן עולה ומתכפר, ועכשיו שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהן - אלא "זאת תורת העולה", הלימוד של פרשת העולה כאילו הקריב עולה, "ונשלמה פרים שפתינו"¹⁶⁷. דמה יעשה העני אף שהיה בית המקדש קיים, ולא היה ביכולתו להביא קרבן, ואף מנחת העני עשירית האיפה שהיא דלי דלות לא היה לו - ומוכרח לומר שהיה אומר פרשת העולה, דמה הוא החילוק בזמן הזה שאין בית המקדש קיים או בזמן שהיה בית המקדש ולא היה ביכולתו להביא עולה או מנחת עני ומוכרח לומר פרשת העולה. ולזה כיון הרב הגאון המנוח מו"ה ליב ז"ל באומר שזוהו כיון דוד המלך ע"ה¹⁶⁸: "לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי" שאין לי מה להביא, ומוכרח לומר פרשת העולה, ע"כ.

ובזה פירש דברי רש"י הנזכרים: "צו את אהרן" - אין צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות, אמר ר"ש: ביותר הכתוב צריך לזרוז במקום שיש בו חסרון כ"ס. דהכוונה "צו את אהרן וכו' לאמר" פרשת העולה, לומר "זאת תורת העולה", אם אומר פרשת עולה כאילו הקריב עולה. אין צו אלא לשון זירוז - שאני מזרוז לך שתאמר פרשת עולה ולא תצטרך להביא עולה, מיד ולדורות - מיד בזמן שבית המקדש קיים, ולדורות בזמן שאין בית המקדש, תמיד אני מזרוז שתאמר פרשת העולה. וכי תאמר: בשלמא לדורות ניחא, דאז לא יהיה בית המקדש קיים, מה שאין כן מיד בזמן בית המקדש היה לו להביא עולה, ומה מועיל לו באמירה של פרשת העולה - ולזה אמר ר"ש: ביותר צריך הכתוב לזרוז במקום שיש בו חסרון כ"ס, שהוא דלי דלות אין לו מה להביא, עכ"ל.

ואנא זעירי מצאתי סמך לדבריו משמות רבתי פרשה ל"ח¹⁶⁹, וזה לשונו: לפי שישראל אומרים: ריבון העולמים, הנשיאים חוטאים מביאים קרבן ומתכפר להם, משיח חוטא ומביא קרבן ומתכפר לו, אנו אין לנו קרבן - אמר להם¹⁷⁰: "ואם כל עדת ישראל ישגו" וכו', אמרו לו: עניים אנו ואין להביא קרבנות - אמר להם: דברים אני מבקש, שנאמר¹⁷¹: "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'", ואין דברים אלא דברי תורה, שנאמר¹⁷²: "אלה הדברים אשר דבר משה", אמרו לו: אין אנו יודעים - אמר להם בכו והתפללו לפני ואני מקבל וכו', עכ"ל.

וראיתי למרן החבי"ב ז"ל ב'שיירי כנסת הגדולה' או"ח סימן תרפ"ז¹⁷³, שעלה ונסתפק בתלמוד תורה דיחיד דקיל מעבודה¹⁷⁴, אי דוקא מעבודה דרבים או אפילו מעבודה דיחיד. ומתוך הסברא היה נראה דכיון דתלמוד תורה דרבים חמור מעבודה דרבים, תלמוד תורה דיחיד קיל מעבודה דרבים, אבל לא מעבודה דיחיד. דאין סברא כל כך לחלק ביניהם, דתלמוד תורה דרבים יהיה חמור יותר

160. במדבר כג, יט. 161. סוכה נב, א - "דרש רבי יהודה: לעתיד לבא מביאו הקדוש ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים".
162. דברים ו, ה. 163. ברכות נד, א. 164. דברים יא, ג. 165. ויקרא ו, ב על הפסוק: "צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה". 166. מגילה לא, ב. 167. הושע יד, ג - ופירש רש"י: "פרים שהיה לנו להקריב לפניך נשלם אותם בריצוי דברי שפתינו". 168. תהלים קיט, צב. 169. אות ד.
170. ויקרא ד, ג. 171. הושע יד, ג. 172. דברים א, א. 173. הגהות הטור אות ג. 174. מגילה ג, א.

מעלה אני עליכם כאילו אתם מקריבין קרבן לפני, שנאמר: "זאת תורת העולה", כלומר מי שהוא עוסק בתורת העולה זוכה לחיי העולם הבא, עכ"ל.

אבל הרב 'משכנות יעקב' בפרשת ויקרא, רוח אחרת איתו. שכתב דלסכרת ריש לקיש שאמר כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה, כוונתו היא שהתורה היא ממש במקום עולה, דחסרון בית המקדש דאין בידינו להביא קרבנות - זכרון דברים תהיה כפרתינו, הא אם היה בית המקדש טוב שיביא עולה, או אף בזמן הבית הם שווים, ורבא קאמר דתורה חביבה, עכ"ל.

וראייתי להרב 'פני מבין' חלק ב' דף כ"ג שהביא דברי הרב 'משכנות יעקב' הללו, וכתב דנראה דיש קצת ראייה לסברא זו, דאמרינן במדרש, והובא בילקוט הושע¹⁸⁵ על פסוק¹⁸⁶: "כי חסד חפצתי ולא זבח" - אמר הקב"ה לישראל: חביב עלי חסד שאתם עושים זה עם זה יותר מכל הקרבנות, וכן הוא אומר¹⁸⁷: "עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח", וחביב עלי תלמוד תורה שלכם יותר מכל הקרבנות שבתורה, דכתיב: "כי טוב יום בחצרך וכו' אף עולות", וכן הוא אומר¹⁸⁸: "זאת התורה לעולה" - לא עולה ולא מנחה, עכ"ל. הרי להדיא דתלמוד תורה חביב יותר מקרבן, והשווה אותם לחסד, וחסד כבר הוא פשוט דעדיף מכל הקרבנות, כאשר הכריח הרב 'דברי אמת' בדרוש ח' דף י"ז, ואם כן הרי דתורה השווה אותה לגמילות חסד, וכשם דבגמילות חסד עדיף מקרבנות, אפילו בזמן שבית המקדש קיים, ומפיק לה מקרא, ומסיים וכן הוא אומר: "זאת התורה" וכו' - לא עולה וכו', והיינו לישנא דרבא, ואם כן מכאן ראייה להרב 'משכנות יעקב' ודעימיה, דכתבו אפילו בזמן שבית המקדש קיים תורה עדיפא מקרבנות. ואדרבה, קשה על הרב 'חן טוב' ודעימיה שכתבו דלא נראה דמימרת רבא כי אם בזמן הזה דוקא, קשה ממדרש זה, דנראה דאף בזמן הבית אהניא ליה תורה יותר מקרבן, עכ"ל.

וגירסת הילקוט שבידינו כך הוא: אמר הקב"ה: חביב עלי חסד שאתם גומלים זה לזה יותר מכל הזבח שזבח שלמה לפני "אלף עולות יעלה שלמה"¹⁸⁹, וכן הוא אומר: "זאת התורה לעולה ולמנחה" - זאת התורה לא עולה ולא מנחה. פעם אחת היה ר' יוחנן בן זכאי מהלך בירושלים והיה ר' יהושע מהלך אחריו, ראה בית המקדש שהוא חרב, אמר: אוי לנו על הבית שחרב, מקום שמתכפרים בו עוונותינו. אמר לו: בני אל ירע לך, שיש לנו כפרה אחרת שהיא כמותה, ואיזה - זה גמילות חסדים, לכך נאמר: "כי חסד חפצתי ולא זבח", ואומר¹⁹⁰: "אמרתי עולם חסד יבנה", עכ"ל. ועיין להגאון מהרימ"ט בדרשותיו פרשת ויקרא שהעתיק גם כן מדרש זה בסגנון אחר, וכמו כן עיין בדברים רבה פרשה ה'¹⁹¹: "עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח", 'זכובח' אין כתיב כאן, אלא 'מזבח', כיצד - הקרבנות לא היו נוהגות אלא בפני הבית, אבל הצדקה והדינין נוהגין בפני הבית ושלא בפני הבית. דבר אחר, הקרבנות אין מכפרין אלא

מעבודה דרבים, ותלמוד תורה דיחיד יהיה קיל מעבודה דיחיד. וכן נראה ממה שאמר¹⁷⁵: מכאן שמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה ק"ו מעבודה, והק"ו מעבודה הוא מעבודה דרבים. ומיהו איכא למידחי, דתלמוד תורה דיחיד קיל מעבודה, אלא שהבירייתא נקט עבודה דרבים לרבותא, לומר דאפילו עבודה דרבים מבטלין ובאין לשמוע מקרא מגילה. ומכל מקום, בין הכי ובין הכי דתלמוד תורה דרבים ליכא מאן דפליג דחמיר אפילו מעבודה דרבים, עכ"ל.

והרב החסיד בספר 'שארית יעקב' פרשת צו רצה לפשוט ספיקו של מרן החבי"ב מהא דאמרו בפרק ב' דמכות¹⁷⁶, דקאמר ליה הקב"ה לדוד¹⁷⁷: "טוב יום בחצירך מאלף" - טוב יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות דעתיד שלמה להקריב, אלמא תלמוד תורה דיחיד עדיף מעבודה דיחיד, שהיה שלמה עתיד להקריב שלא היה אלא עבודה דיחיד. ושוב דחה, דשאני תורתו של דוד, תורה דרבים הוה, כדאמרי בראשון דברכות¹⁷⁸ בפסוק¹⁷⁹: "שמרה נפשי כי חסיד אני", שהיו ידיו מלוכלכות בדם שפיר ושליא לטור אשה לבעלה, ולא עוד, אלא שאני נמלך במפיבושת רבי: יפה דנתי וכו', וראש הסנהדרין היה, שמשם תורה יוצא לכל ישראל, עכ"ל. גם מההיא דפרק ג' דמנחות דאמר רבא¹⁸⁰: כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה, היה מקום להביא ראייה דעדיף סתם תלמוד תורה מעבודה, אבל הא ודאי בורכא היא, דודאי לא אמרה רבא אלא בזמן שאין בית המקדש קיים. דאי לא תימא הכי קשיא, אם כן בטלו כל הקרבנות כולם, שכל אדם שחייב קרבן יקרא בתורת חטאת או אשם ויתכפר ואין צורך עוד קרבן, ואדרבא אם ירצה להביאו אחר כך הוא מביא חולין לעזרה, או חטאת שנתכפרו בעליה. אבל האמת יורה דרכו דכוונת רבא היתה לאמר שהתורה היא רומזת לזמן שאין בית המקדש קיים, שהתורה תעלה תחת הקרבנות. וכאותה שאמרו בפרק בני העיר¹⁸¹, שאמר אברהם אבינו ע"ה: בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם, אמר לו הקב"ה: יקראו בתורה.

ואותה שאמרו בפרק ב' דשבת¹⁸², שר' ישמעאל כתב על פנחסו: כשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמנה וכו', ויקשה דהא מצי למפטר נפשיה בקריאת פרשת חטאת ויעלה לו כאילו הקריב חטאת - לא קשיא מידי, דודאי אפילו לרבא דקאמר לא עולה וכו'¹⁸³, ובקריאת התורה סגי, אזיל ומודה שלא נגמרה כפרתו בקריאת פרשת חטאת, והקריאה איננה מעלה רק להגן עליו מן היסורין, אבל חטאת ועולה ממש אינם להפטר לגמרי, אלא חייב להביא עולתו כשיבנה בית המקדש, וזה פשוט מכל כת הקודמים ז"ל, עכ"ל. וכן הוא להדיא במדרש תנחומא פרשת צו, וזה לשונו¹⁸⁴: הודיעך שאף על פי שחרב בית המקדש ואין קרבן נוהג, אלולי שתינוקות שקורין בסדר הקרבנות לא היה העולם עומד, לפיכך אמר הקב"ה לישראל: בני, אף על פי שחרב בית המקדש ובטלו הקרבנות ואין קרבן עולה נוהג, אם אתם עוסקים וקורין בפרשה עולה ושונין בפרשת קרבנות,

האם קריאת תורת הקרבן מכפרת לגמרי לקרבן

175. שם. 176. י. א. 177. תהלים פד, יא. 178. ד, א. 179. תהלים פו, ב. 180. קי, א. 181. מגילה לא, ב. 182. שבת יב, ב. 183. "כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה". 184. פרשה יד, יד. 185. רמז תקכב. 186. הושע ו, ו - "כי חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלהים מעולות". 187. משלי כא, ג. 188. ויקרא ז, לו. 189. מל"א ג, ד. 190. תהלים פט, ג. 191. אות ג.

המקדש חייב להביא חטאת, זה תורף דבריו. ועיין לגאון עוזנו ב'שירי ברכה'¹⁹⁷ חלק א"ח סימן א' שהביא דבריו וקלסיה, יעו"ש, ודו"ק ליישב דבריו עם האמור.

אמנם זו היא שקשה, דקפסיק ותני דמימרת רבא לא נאמרה אלא בזמן החורבן, והא רבא הוא דאמר בפרק קמא דר"ה¹⁹⁸: "בזבח ומנחה"¹⁹⁹ אינו מתכפר, אבל מתכפר הוא בדברי תורה, והתם בזמן מעשה הקרבנות הוה קאי, ואפילו הכי תורה עדיפא. ומזה פשט הרב החסיד שם ספיקו של מרן החבי"ב דתורת יחיד עדיפא מעבודה דיחיד, ורבא אזיל לשיטתו דמנחות, וכן כתב הרב 'יעקב' שם. הרי דרבא אפילו בזמן הבית קאי, והגם דהתוספות בחולין פרק הזרוע דבההיא דבית עלי כזבח ומנחה גרסי רבא, יעו"ש, רש"י גריס רבא, יעו"ש, עיין בספר 'חכמת שלמה' שם, וכעת צ"ע.

וראיתי עוד להרב 'פני מבי' שכתב שמצא ראה להיפך ממדרש תנחומא פרשת צו, וזה לשונו: אשרי מי שמלמד עצמו תורה ונותן ממונו ללמוד עצמו ובניו, שנאמר: "וזאת תורת זבח השלמים", אמרו ישראל לפני הקב"ה: רבש"ע, הרי אתה מצוה אותנו שנביא כל הקרבנות הללו. בעוד שבית המקדש קיים, אדם חוטא מביא קרבן ומתכפר לו, וכן אשם היה מביא קרבן אשם ומתכפר לו, וכן מביא מנחה ומתרצה לו, ועכשיו שחרב בית המקדש היאך אנו עושים על חטאתינו ועל אשמתינו. אמר להם הקב"ה: אם מבקשים אתם שיתכפר עליכם היו משמרים תורתו ואני מעלה עליכם כאילו עשיתם לפני קרבן, ומנין - "וזאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם ולמלוואים ולזבח השלמים", אל תקרי כן אלא 'זאת התורה לא עולה' וכו', אלא היו עוסקים בתורה ויהיה חשוב לפני כאילו אתם מקריבים כל הקרבנות, לפיכך אמר דוד²⁰⁰: "מה אהבתי תורתך" וכו' כי אני יודע שעסק תורתך מכפר עוונות, לפיכך "אהבתי תורתך", ע"כ. הרי להדיא דהמדרש מביא האי דרשא דלא עולה לא מנחה והיא דרשת רבא, וקא מפרשינן לה לאחר החורבן דליכא בית המקדש להקריב קרבן, אבל בזמן בית המקדש אין הכי נמי דאפילו לרבא קרבן עדיף, עכ"ל.

ולא ידעתי למה לא נשא על דל שפתיו גם כן מאמר דלעיל מיניה שהבאתי למעלה, דמפורש בהדיא: אמר הקב"ה לישראל: בני, אף על פי שחרב בית ובטלו קרבנות, ואין קרבן עולה נוהג וכו', מעלה אני עליכם כאילו מקריבין קרבן אתם לפני, שנאמר: "זאת תורת העולה" וכו'. ואין לומר דזה אליבא דר"ל דאמר כאילו, ולזה הביא ראייה מסוף המאמר דמביא דרשה דרבא וכו', זה אינו, דאם כן דברי המאמר פליגי אהדדי מרישא לסיפא. ועוד המעיין יראה שם במדרש דעל דבריו הראשונים קאי, דזה לשונו שם: ומי שקורא בתורת העולה כאילו מעלה עולה ומקריבה לפני הקב"ה, ולפיכך אשרי שמלמד עצמו תורה ונותן ממונו ללמוד עצמו ובניו וכו'. ומזה מוכח דריש לקיש ורבא לא פליגי, דהרי בעל המאמר רומז דברי שניהם ביחד, וכן כתב הרב 'משכנות יעקב' שם בסוף דבריו, שהדרך שפירש

לשוגג, והצדקה והדינין מתכפרין בין לשוגג בין למזיד. דבר אחר, הקרבנות אין נוהגין אלא בתחתונים, והצדקה והדינין נוהגין בין בעליונים בין בתחתונים. דבר אחר, הקרבנות אין נוהגין אלא בעולם הזה, והצדקה והדינין נוהגין בין בעולם הזה בין בעולם הבא, ע"כ. ומכל זה מוכח להדיא דהחסד הוא עדיף מהקרבן אפילו בזמן הבית. ועיין עוד להרב 'תורת משה' שבסוף ספר 'גולל אור' דף ח' שכתב משם הרב 'בתי כנסיות' ביישוב ב' מאמרים הסותרים זה את זה. דבמסכת שבת¹⁹² אמרו, דאמר לו הקב"ה לדוד המלך ע"ה: טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח, ואילו בירושלמי פרק ב' דברכות¹⁹³ אמר רשב"ן: אמר הקב"ה לדוד: כלום שלמה בנך בונה בית המקדש אלא להקריב קרבנות, חביבים עלי משפט וצדקה שאתה עושה יותר מן הקרבנות, ומה טעם - "עשה צדקה ומשפט נבחר לה" מזבח¹⁹⁴. אלא הכוונה דתלמוד תורה דיחיד חמירא מעבודה דיחיד, ולא קילא אלא מעבודה דרבים. ולכך בההיא דשבת, שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות דשלמה, דהיינו עבודה דיחיד, לכן סגי בטעם התורה; אמנם בירושלמי שאמרו בית המקדש סתם, דכולל עבודה דרבים, לא סגי בתלמוד תורה דיחיד דדוד המלך ע"ה, והוצרך לטעם צדקה ומשפט. וזה אומרם ז"ל: "כי חסד חפצתי ולא זבח" - חביב עלי חסד שאתם עושים זה עם זה יותר מכל הקרבנות, "ודעת אלקים מעולות" - "אלף עולות יעלה שלמה" דלגבי כל הקרבנות, אפילו קרבנות ציבור בכלל, אמר: חביב עלי חסד שאתם עושים יותר מכל הקרבנות, כמו שדחה צדקה ומשפט דדוד המלך ע"ה לבניין בית המקדש, "ודעת אלקים" שהוא תלמוד תורה, דסתמא קאמר אפילו דיחיד, חביב "מעולות", שהם קרבן יחיד אבל לא מעבודה דרבים, ע"כ תורף דברי קודשו.

ומה שאמר תורתו של דוד המלך ע"ה תורת יחיד, ומזה פשט ספיקו של מרן החבי"ב, כבר נתבאר בדברי הרב החסיד דתורת דוד המלך ע"ה תורת רבים מיקרי. ומה שדחה דמימרא דרבא לא נאמרה אלא בזמן החורבן מטעם שכתב, אם כן בטלו כל הקרבנות כולם, שכל אדם וכו', עיין להגאון חק"ל¹⁹⁵ תפוחין בחלק אורח חיים שכתב, דאם נאמר כל שאפשר להקריב בפועל לא נפטר על ידי קריאה, מה שאין כן עכשיו שלא היה בידו להקריב שנחרב הבית בעוונותינו, אין הכי נמי דהקריאה כהקריבה ממש חשיב, ונפטר אף לכשיבנה בית המקדש. גם זה אינו נכון, דאם כן צריך לומר דכי כתיב "זאת תורת החטאת" דכל הפרשה נאמרה בזמן הבית, וכי רבי 'תורת החטאת' דהעוסק כהקריב, לאו על זמן הבית קאי, כי אם לאחר החורבן, דאילו בזמן הבית אין העוסק בעבודה כמעשה, וזה דוחק. אך אם נאמר דלאו כהקריב ממש קאמר - אתי שפיר, שגם בזמן הבית מכפר הקריאה קצת מעין הקרבן, אלא שלא נפטר בכך מחיוב הקרבן, וראיה ממה שאמרו פרק קמא דשבת¹⁹⁶: קרא והטה וכו'. אלא ודאי אין הלימוד כקרבן ממש, ועל כל פנים לכשיבנה בית

חנותנו במדבר³ זה ארבעים שנה לסבוב כמה ארצות לבלתי לכת דרך ארצות גויים בחוזה, וכל שכן שלא נבקש מה שאינו מגיע לנו, ע"כ דברי קודשו.

ואפשר דזה כוונת הכתובים בתהלים סימן ק"ה⁴: "לאמר לך אתן את ארץ כנען חבל נחלתכם, בהיותכם מתי מספר כמעט וגרים בה, ויתהלכו מגוי אל גוי מממלכה אל עם אחר". שם רמז, "חבל נחלתכם" ואך שקר נחלו האומות האומרים 'ליסטים אתם', שהרי "ויתהלכו מגוי אל גוי מממלכה אל עם אחר", ולא רצו ללכת בחוזה דרך הארצות שהוא חניה בעלמא, וכל שכן שלא יבקשו מה שאינו מגיע להם.

ודרך זה אלך לפרש כוונת הכתובים שם בסימן ס"ח⁵: "אלקים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות אך סוררים שכנו צחיחה, אלקים בצאתך לפני עמך בצעדך בשימון סלה, ארץ רעשה אף שמים נטפו מפני אלקים זה סיני מפני אלקים אלקי ישראל, גשם נדבות תניף אלקים נחלתך ונלאה אתה כוננתה, חיתך ישבו בה תכין בטובתך לעני אלקים" ע"כ. ואלו קרא"ן שאין מתאח"ן.

ועל דרך קדמ"ה לפני אפשר לפרש, ונקדים עוד מה שפירש רש"י שם: "תכין בטובתך" - כשיצאו ישראל ממצרים הסבותם במדבר ארבעים שנה, לפי שעמדו כנענים וגדעו את האילנות, ובתוך כך שעכבו במדבר עמדו ותיקנו הכל, ע"כ.

וזוה אומר: "אלקים מושיב יחידים ביתה", שהקב"ה הושיב עמו ישראל, שהם יחידים מהאומות, "ביתה" שהיא א"י, כמו שכתבתי לעיל סימן ק"ז שא"י נקראת בית. אך סוררים - הם האומות, "שכנו צחיחה" ו"אבדו גוים מארצו"⁶. ושמה תאמר, דהרי הם מונים את ישראל לומר 'ליסטים אתם' שכבשתם ארצות ז' גויים - לזה אמר: "אלקים בצאתך לפני עמך בצעדך בשימון סלה, ארץ רעשה" - במתן תורה, כמו שאמרו רז"ל⁷, שתנאי התנא הקב"ה - אם מקבלים ישראל את התורה מוטב, ואם לאו אחזיר העולם לתהו ובהו. ואם כן מאחר שהעולם כבר היה חוזר לתהו ובהו וישראל היו מצילים העולם ומלואו, זכו בכל העולם ואין כאן גזל.

וזאת שנית, "גשם נדבות תניף אלקים נחלתך" שהיא א"י, כשהיא נלאה וצמאה למטר אתה בעצמך כוננת אותה. והרי זה אות חותך שהארץ של ישראל הוא, דאם באיסור גזל באה לידם, הא כתיב: "אני ה' שונא גזל בעולה", ואיך ישפיע הוא בעצמו לישראל בגשמי רצון ברכה ונדבה. וזהו "חיתך ישבו בה" - עדתך, כמו שפירשו רש"י ורד"ק לדרכם.

בדברי ר"ל ורובא הוא לפי הדרך שדרכו בה הרבנים, אבל מה שנראה מדברי רש"י ז"ל דלא פליגי אלא משמעות דורשין איכא בינייהו, ע"כ. וכן יראה ממאמר זה כמו שכתבתי, ולמאי דאתאן עליה דברי הרב 'עיר דוד' בשם בנו נראה נידון אחר, דעני שאין לו כלום שאני, כאשר יראה המעיין, ודר"ק.

קל"ט א"י. ראיתי עוד להרב 'שארית יעקב' סדר בחקוטי, שתירץ על פי מאי דאמרינן בפרק קמא דתענית¹: אין הגשמים נעצרים אלא בשביל הגזל, שנאמר²: "על כפים כסה אור". ואמרינן תו התם³: א"י משקה הקב"ה בעצמו, וכל העולם משקה על יד שליח. ואם כן זו תשובה ניצחת לישראל, שאם באיסור גזל נתנה לידם, הא כתיב⁴: "אני ה' שונא גזל בעולה", וא"י הוא בעצמו יתן לה גשמי רצון ברכה ונדבה, וכמו שכתוב בתורת כהנים⁵: "ונתתי גשמיכם"⁶ - ולא גשמי כל הארצות, הא מה אני מקיים "ונברכו בך כל משפחות האדמה"⁷ - שיהיה שובע בא"י ורעב בכל הארצות, והם באים ולוקחים מכם ומעשירים אתכם, ע"כ. ואם באמת באיסור גזל היתה הארץ בידם, נהפוך הוא, שה"ו איסור גזל הוא גורם מיעוט הברכה והשפע, כמו שכתבתי, אם כן בזמן שיש לישראל ריבוי הברכה בגשמים לא יהיה פתחון פה לאומות העולם, ע"כ.

ואפשר דזה פשט הכתוב פרשת עקב⁸: "והארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעות למטר השמים תשתה מים". שם רמז "הארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה" - שירושה היא לכם, ולא יש לאומות פתחון פה לומר 'ליסטים אתם', כי "למטר השמים תשתה מים" על ידי הקב"ה בעצמו. וזהו "למטר השמים", וכמו שכתב הרשב"א בפרק קמא דתענית⁹, וזה לשונו: כי ארצנו נבחרת, שאינה מסורה לשליח רק להשגחה מאתו ית"ש, כי תמיד עיניו בה לא תסור השגחתו ממנה, ועל כן הוא אומר: "למטר השמים תשתה מים", ע"כ.

וזוה גם כן רמז הכתוב¹⁰: "ונתתי מטר ארצכם", שעל ידי המטר היא ארצכם, ולא יש פתחון פה לאומות.

ק"מ א"י. ראיתי עוד להרב הנזכר¹ בפרשת בהעלותך, שתירץ בשם הרב 'כלי יקר' ביהושע סימן ב', כי מפני זה היה טעמו ית' שהסיבם לישראל ארבעים שנה במדבר, שאם יאמרו אומות העולם 'ליסטים אתם', יש לישראל תשובה ניצחת, שהרי תעו במדבר בשימון דרך ארבעים שנה וסבבו כל הארצות, ולא רצו ללכת בחוזה דרך הארצות שלהם שהוא חניה בעלמא, וכל שכן שלא ביקשו מה שאינו מגיע להם. וזה שאמר משה רבינו ע"ה ליתרו: אל נא תעזוב אותנו בטענת "כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך"² - ארץ שלי ולא מן הגזל חלילה, דהא "ידעת

משפע המטר בא"י מוכח שהיא אינה גזולה בידי ישראל

תשובה לטענת ליסטים אתם מהליכת ישראל מי שנה במדבר

קלט 1. ז. ב. 2. איוב לו, לב. 3. י. א. 4. ישעיה סא, ת. 5. בחוקתי פרשה א. 6. ויקרא כו, ד. 7. בראשית כד, ח. 8. דברים יא, יא. 9. ט. ב. הובא בעין יעקב. 10. דברים יא, יד. קמ"א 1. הרב 'שארית יעקב'. 2. במדבר י, ל. 3. שם פס' לא. 4. יא-יג. 5. ז-יא. 6. תהלים י, טו. 7. שבת פח, א.

לעשות מן אל"ף: אי, או, אה, שהרי אה אינו תיבה. וכן לעשות מן מ"ם: מי, מו, מה, שהרי מו אינו תיבה. והביאור בזה, שבזה נרמז שתכל ומלואה הכל תלוי בו ית' ושלו הכל. ותואר הבי"ת שהקב"ה מדבר בעדו ואומר: 'בי', רצונו לומר, הכל תלוי בי, ונבראיו אומרים: 'בו', שהכל תלוי בו ית', ולשון 'בו', 'בה', היינו דבר ונוקבה שהזכירו חכמי האמת המקובלים. וכן הקב"ה אומר: 'לי' תכל ומלואה, ונבראיו אומרים: כי 'לו' יתברך תכל ומלואה, וכן 'לה' בדרך שנתבאר, והכל עניין אחד. כי לפי שהכל תלוי בו ית' על כן הכל לו יתברך. וזה רמז על אחדותו יתברך והוא סוד התורה. ודבר זה הפותח והסוגר, על כן פתח התורה בבי"ת ומסיימת בלמ"ד, להורות כי השי"ת הפותח והסוגר והכל תלוי בו ובשמו ית' כאמור, ע"כ.

ובזה נרמזו דברי ר' יצחק, כיוון שהכל תלוי בו והכל שלו והוא נתנה לאשר ישר בעיניו, וטענת הגויים הבל יפצה פיהם, ועיין מה שרמזתי למעלה אות נ"ה ומשמ באר"ה, ודר"ק.

קמ"ב א"י. ראיתי עוד להרב החסיד בספר 'שארית יעקב' סדר בהעלותך, שתירץ בשם הראשונים, כי מפני לעז זה של אומות העולם, האומרים 'ליסטים אתם', רצה הקב"ה להשרות שכינתו בארץ בבית המקדש. דמן הדין אסור לאדם לדור במקום שנעשה באיסור, וכן איתא במדרש¹ על פסוק: "למה תרצדון הרים גבנונים"² - שלא נבנה בית המקדש בחלק שאר שבטים מפני שהיו גנבים, ולא נבנה אלא בחלקו של בנימין. ואם חשש הוא ית' שלא יבנה בחלק שאר שבטים מפני שנמצא בהם גזל, שגנבו את יוסף, כל שכן שהיה מקפיד שלא לשכון כבודו במקום שהיה גזול בידיהם מן הגויים, ע"כ, וכן כתב הרב בפרשת כי תבא, יעו"ש.

ועל פי יסודו אפשר לעניות דעתי לפרש כוונת הכתובים בתהלים סימן מ"ז³: "ידבר עמים תחתנו ולאמים תחת רגלינו, יבחר לנו את נחלתינו את גאון יעקב אשר אהב סלה". וכתב הרד"ק שם: כבוד האל שוכן בחלק ממנו והוא בית המקדש, והוא גאון יעקב ותפארתם כי בו יתפארו על כל הגויים, ע"כ. ועל פי זה נאמר, "ידבר עמים תחתנו ולאמים תחת רגלינו" במה ש"יבחר לנו את נחלתינו", ולא נחלת אומות העולם האומרים 'ליסטים אתם'. ואות מופת על זה - "את גאון יעקב אשר אהב סלה", אשר הוא בית המקדש ומשמ הוראה יוצאה כי א"י היא לנו, דאילו בגזל אפילו להדיוט אסור לדור בדבר הגזול וק"ו לשכינה. ובזה יובן מאמר תמוה⁴, הביאו הרב 'מטעם המלך'⁵ סימן

ועוד רמז טעם אחר באומרו: "תכין בטובתך לעני אלקים", שהסיבם במדבר ארבעים שנה ואחר כך באו לארץ. והסיבם ארבעים שנה משם הוראה יוצאה דישראל זכו בא"י, ויסכר פי האומות האומרים 'ליסטים אתם', ודר"ק.

קמ"א א"י. והרב 'רמת שמואל' בסוף הספר כתב, דממה שתורתנו הקדושה מסיימת בלמ"ד ומתחלת בבי"ת, שהם אותיות ל"ב, רמזו בזה התירוץ לישראל ששייך להם א"י כדון. דידוע דאמר הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה¹: "קום התהלך בארץ לאורכה ולרחבה כי לך אתננה", ואיתא בגמרא²: כדי דליקנייה בהילוך. וא"י היא ד' מאות פרסה באורך וכן ברוחב, וד' מאות פרסה באורך הם אלף ות"ר מילין, וכן ברוחב אלף ות"ר מילין. עשה מהם רצועות של רוחב מילין באורך אלף ות"ר מילין - הרי לך אלף ות"ר רצועות של רוחב מיל ואורך אלף ות"ר מילין. ואלף ת"ר פעמים אלף ת"ר מילין שהוא ת' פרסאות - הרי תר"ם אלפים פרסאות. ומהלך אדם בינוני עשר פרסאות ביום, ופסיעה שלו אמה.

ופסיעה של אברהם אבינו ע"ה לחד דעה³ היא מיל, דהוא ב' אלפים אמה, ואם כן היה פסיעה שלו גדול משאר בני אדם דהשתא ב' אלפים. ואם כן היה יכול להלך ב' אלפים פעמים עשר פרסאות בכל יום, והוא עשרים אלפים פרסאות. ובל"ב יום היה מהלכו תר"ם אלפים פרסאות, דהלך כל יום לאורכו ולרוחבו בפסיעה שלו דרוחב מיל - בזה קנייה אברהם אבינו ע"ה בהילוך כל א"י, וניתנו לנגענים - לפועלים ולאריסים, לימן עד שיבואו ישראל. ואם כן בזה מסולק הערעור מישראל על שלא יאמרו האומות ליסטים הם. ולכך היינו טעם דהיו ל"ב מלכים עם הגבעונים, שנתנו להם קניין מהלך יום א' של אברהם אבינו ע"ה למלך אחד. ואם כן בזה מרמז לנו התורה באותיות ל"ב, שלא יאמרו אומות העולם 'ליסטים אתם', משום דירושה היא מאברהם אבינו ע"ה, דקנייה אברהם אבינו ע"ה בהילוך כל"ב יום, ע"כ.

ואני הצעיר אבחר דרכו דרך הקודש אבל באופן אחר, ונאמר כי באותיות ל"ב שם רמז תשובת ר' יצחק שהביא רש"י ז"ל, שכל העולם של הקב"ה הוא, והוא ברא ונתנה לאשר ישר בעיניו. והוא בהקדים דברי הגאון 'כלי יקר' פרשת וזאת הברכה, ששמע באומרים לו טעם למה שהתורה מתחלת בבי"ת ומסיימת בלמ"ד, לפי שכל אותיות השם הגדול - יו"ד וי"ו ה"א, אם תסמוך אחת מהם אל בי"ת או אל למ"ד יהיה ממנו תיבה אחת שלימה, והם: בי, בו, בה, לי, לו, לה, מה שלא תמצא כן בכל אלפא ביתא, שיהיה תיבה שלימה מכל השלושה אם יסמכו לאיזה אות. כגון

בפתיחת התורה בב' וסיימה בל' רמז שא"י בידינו כדון

בפתיחת התורה בב' וסיימה בל' רמז לדברי ר' יצחק שברש"י

קמא | 1. בראשית יג, 2. ב"ב ק, א. 3. דעת רבי סימון בבראשית רבה פרשה מג, ג. **קמב** | 1. בראשית רבה פרשה צט, א - 'בשעה שאמר שלמה לבנות בית המקדש היו השבטים רצים ומדיינים אלו עם אלו זה אומר בתחומי יבנה וזה אומר בתחומי יבנה, אמר להם הקב"ה שבטים' לממה תרצדון, כולכם שבטים, כולכם צדיקים, אלא 'גבנונים', מהו גבנונים - גנבים, כולכם הייתם שותפין במכירתו של יוסף, אבל בנימין שלא נשתתף במכירתו של יוסף (תהלים סח, יז) ההר חמד אלהים לשבתו". 2. תהלים סח, יז. 3. פס' ד-ה. 4. שמות רבה פרשה טו, ח. 5. חלק ד.

תשובה לטענת ליסטים אתם' מהשראת השכינה במקדש

זה יובנו הכתובים דלעיל גם כן.

ובסדר קדושים כתב הרב, שעם זה יהיה טעם הכתוב בפרשת עריות⁵: "ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה", ואמרו רז"ל⁶, שא"י אינה סוכלת זנות. ולכאורה יפלא, מה טעם לעריות מכל עבירות שבתורה, שהקפידה בהם הארץ להקיא את ישראל ממנה.

ועל פי האמור, דטעם שזכו ישראל לארץ מפני שא"י היא תרומתו של עולם, ואין חולקין תרומה לעבד אלא בפני רבו, ובעריות כתיב⁷: "פן יראה בך ערות דבר ושב מאחריך" - על כל אלה מצאה הקפידה מקום לנוח בעריות, להקיא אותם מעל הארץ בסור מלכם מאחריהם עליהם, ואין להם זכות בארץ מדין עבדים האוכלים בתרומת רבם, שהרי ה' אין שם, ואין חולקין תרומה לעבד אלא בפני רבו, ע"כ.

ועל פי יסודו אפשר לומר, שזהו כוונת הכתובים בסדר קדושים⁸: "ולא תלכו בחוקות הגוי אשר אני משלח מפניכם כי את כל אלה עשו ואקוץ בם, ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה ארץ זבת חלב ודבש, אני ה' אלקיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים". דהכוונה, דמאחר שלא זכיתם בארץ כי אם מטעם דין עבד האוכל בתרומת רבו, ואין חולקין תרומה לעבד אלא בפני רבו, אם כן "לא תלכו בחוקות הגוי", שהוא אזהרה כללית על העריות, כי "ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה וכו' אני ה' אלקיכם" שוכן בקרבכם, ואם תפרצו גדר העריות, אזי אסלק שכינתי מהארץ ואין לכם זכות בארץ⁹.

ועל דרך זה יובן מאמרם ז"ל בויקרא רבתי פרשה כ"ג¹⁰, וזה לשונם: ר' מנשה בר בריה דריב"ל אמר: מצינו שכל מי שרואה דבר ערוה ואינו זן עיניו ממנה, זוכה להקביל פני שכינה, מאי טעמא - "עוצם עינו מראות ברע"¹¹ מה כתיב בתריה¹² - "מלך ביפיו תחזינה עיניך תראינה ארץ מרחקים", ע"כ. ויש להקשות, דמהכתוב משמע תרתי - שמלך ביופיו יחזו עיניו, שהוא הקבלת פני שכינה, ועוד שיראה ארץ מרחקים.

ועל פי האמור יובן, דטעם דזוכה להקביל פני שכינה, משום מידה כנגד מידה, דבעריות כתיב¹³: "פן יראה בך ערות דבר ושב מאחריך", וזה שרואה דבר ערוה ואינו זן עיניו ממנה, זוכה להקביל פני שכינה, וממילא רווחא שיזכה לראות ארץ מרחקים, היא א"י שנתרחקו ישראל ממנה. עיין ב'מנחה גדולה' שסביב המקראות גדולות. ולזה

תרי"ז, וזה לשונו: בשעה שאמר ה' לאברהם על מתנת הארץ, אז אמר אברהם להקב"ה: אם אתה נותן לי מקום מקדש - מוטב, ואם לאו - לא נתת לי כלום, ע"כ¹⁴. ועל פי האמור הוא מבואר, דאם אין מקדש אז יאמרו בגויים 'ליסטים אתם', וכשיש מקדש, משם הוראה יוצאה כי א"י היא לישראל ואך שקר נחלו הגויים.

והימנותא ליהוי, כי אני הדל לא ראיתי המאמר הנזכר לעיל במקורו ונמשכתי אחר הרב הנזכר, ועתה ראיתי המאמר הנזכר בשמות רבה פרשה ט"ו¹⁵, וזה לשונו: משל למלך שהיה לו בן והשליטו על כל נכסיו, ואמר הבן לאביו: אם אין אתה נותן לי הכסא שלך היאך הכל יודעים שאתה מחבבני, אלא כשתתן לי מקום הכסא שלך הכל נותנים לי קילוס - כך נתן האלוקים לאברהם העולם, שנאמר¹⁶: "וה' אמר המכסה אני מאברהם", כיוון שנתן לו הכל אמר לו: אם אין אתה נותן בית המקדש ת"ק אמה על ת"ק אמה לא נתת לי כלום, ונתן לו הקב"ה כל מה שביקש, שנאמר¹⁷: "ואני נתתי לך שכס אחד וכו', ע"כ.

ועיין מה שכתב מהר"ש יפה¹⁸ שם, דמאחר שהעולם ניתן לו, אין להשחית חלק סדום ועמורה בלי רשותו, וכדרך שאמרו לעיל פרשה מ"ט¹¹, אלא דהתם קאמר מפני שנתן לו א"י, והכא קאמר כל העולם, עכ"ל, איברא הדרשה תירוש כאשר יראה המעיין, ודו"ק.

וזוהו גם כן כוונת הכתובים בתהלים סימן ס"ח¹²: "נורא אלקים ממקדשיך אל ישראל הוא נותן עוז ותעצמות לעם ברוך אלקים". רצונו לומר, "נורא אלקים ממקדשיך" - שאתה עושה כמה ניסים ונפלאות לישראל ועל ידי זה יראוי, כמו שאומר הרד"ק לדרוכו¹³, וגם מסיבת המקדש אתה "נותן עוז ותעצמות" לישראל, כי על ידי זה יסכר פי האומות הדוברות עליהם 'ליסטים אתם'.

ונראה שמוזה הטעם דקדק משה רבינו ע"ה בתפילתו: "אעברה נא וכו' החר הטוב הזה והלבנון"¹⁴, שהוא בית המקדש, שהבליע התירוץ בנעימה, ודו"ק.

קמ"ג א"י. עוד ראיתי להרב הנזכר¹ פרשת וזאת הברכה, שכתבו חכמי אשכנז, דא"י היא תרומתו של עולם, נתונה לאל ית' כהן עליון, וישראל עמו ועבדיו הם יאכלו בלחמו. וראייה לאמת הדבר ההוא, מה שהרכין שכינתו "ויהי בשלם סוכו"², מפני הדלכה היא - אין חולקין תרומה לעבד אלא בפני רבו³, ע"כ⁴. ועל דרך

א"י כתרומה לה מהעולם וישראל זוכים בה כדון עבד כהן

6. עיין מה שפירש בזה לקמן סימן רפו ותפה. 7. אות ח. 8. בראשית ית, יז. 9. שם מת, כב. 10. בספר יפה תואר. 11. בראשית רבה פרשה מט, ב. - "כך אמר הקב"ה: כבר נתתי את הארץ מתנה לאברהם, שנאמר 'לזרעך נתתי את הארץ, וחמשה כרכים הללו בתוך שלו הם, ואילו מפטריקון שלו הייתי מבקש לא היה מעכב בידי ומה בכך, ונמלך בו". 12. פס' לב. 13. זה לשונו: "היראה תבוא לבני אדם ממקדשיך, כי שם שוכן הכבוד ומשם יצאו הנפלאות בישראל בשכון כבודו ביניהם ואתה נורא בעבורם". 14. דברים ג, כה. **קמ"ג** 1. הרב החסיד בספר 'שארית יעקב'. 2. תהלים עו, ג. 3. כתובות כח, ב. 4. עיין עוד לקמן סימן תנג. 5. ויקרא ית, כח. 6. עיין ספרא קדושים פרשה יא, יד. וברמב"ן ויקרא ית, כה - "והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה ולא תסבול עובדי ע"ז ומגלים עריות", ע"ש. 7. דברים כג, טו. 8. ויקרא כ, כג-כד. 9. עיין עוד לקמן סימן רנא. 10. אות יג. 11. ישעיה לג, טו. 12. שם פס' יז. 13. דברים כג, טו.

טעם שא"י מקיאה יושביה בעיון עריות ולא בשאר עבירות

זכותנו על הארץ רק כששכינה שורה בישראל

דהכוונה, יאמר בשם האומה הישראלית: "שרים רדפוני" - הם האומות, ומונים אותי לומר: 'ליסטים אתם' וא"י היא גזולה בידכם, וזהו "חינם" - על עיסקי חינם. "ומדברך פחד לבי" - מאיסור הגזילה פחד לבי, אבל "שש אנכי על אמרתך", שדרשו רז"ל⁷ על המילה, ועל ידי המילה זכיתי בכל העולם, ואם כן מדידי קא זכינא. וכעין זה כתב הרב 'ברית יעקב' לדרכו על יישוב התורה, יעו"ש.

ודרך זו אלך לפרש כוונת הכתובים שם⁸: "ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם, לאמר לך אתן את ארץ כנען חבל נחלתכם". ד"חק" היא המילה, כמו שדרשו רז"ל⁹, וזה אומרו: "ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם", שהיא המילה, לזה "לך אתן את ארץ כנען חבל נחלתכם" ודברי הגויים לעו והיו כלא היו¹⁰.

נמשך לזה אמרתי ליישב מה שמקשים במאמרם ז"ל פרשת וירא פרשה מ"ח¹¹: א"ר לוי, לעתיד לבוא אברהם יושב על פתח גיהנום ואינו מניח אדם מהול מישראל לירד לתוכו, ואותן שחטאו יותר מדאי מה הוא עושה להם - מעביר את הערלה מעל גבי תינוקות שמתו עד שלא מלו, ונותנה עליהם, ומורידם לגיהנם, הדא הוא דכתיב¹²: "שלח ידיו בשלומיו חלל בריתו", ע"כ. ומקשים, מדוע לא יקבעו לו מום בו, דהיינו שערלה שלו היא גופה יחזירוה לכמות שהיתה ויחזירו עטרה ליושנה, ולמה להו לאתווי ערלה מתינוקות דעלמא, ומשלו יתנו לו, דומיא דטיטוס וכנפי ליה לקיטמיה¹³. והרב 'מטעם המלך'¹⁴ סימן תשנ"ה, השיב על פי מאי דאיתא בזה"ק¹⁵ ובתיקונים¹⁶, דמצווה למשרי ערלה בעפרא, דומיא ד"מי מנה עפר יעקב"¹⁷, משום ד"נחש עפר לחמו"¹⁸, לאשר הוא לו יתננו, חלקו חלק רשע, הנהו קליפי דערלה ליכול וליחדי. ואם כן לא ניחא ליה לשטן דנישקלו ערלות דאתייהבו בעפר דנסב להו לגרמיה וחלוקיה, ומה גם דמשימא מיהב יחבי מישקל לא שקל¹⁹, וקלסוה רבנן, ע"כ. **ולעניות דעתי** נראה על פי מאי דאיתא במסכת עירובין פרק ב'²⁰, דהא דכתיב²¹: "עוברי בעמק הבכא מעין ישתוהו", ההוא דמחייבי דינא דגיהנום חדא שעתא, ואתי אברהם ומקבל להו ומסיק להו, לבר ישראל הבא על גויה דמשכא ערלתיה, ולא מבשקר ליה²², ע"כ. וגאון עוזנו ב'פתח עינים' הקשה, דמה טעם משכא ערלתיה הבא על הגויה. ומתריך במה שראה בספר 'מנחה כלולה' שכתב, כי גדול עוון זה הוא, דישאל הבא על גויה רואה דאינה משתוקקת לו, ויודע שרוצה בערל, ומצטער שהוא נימול, ע"כ דבריו. ולפי זה מבואר עונשו דמשכא ערלתיה, מידה כנגד מידה, שהוא נצטער שלא

לא הזכיר כי אם 'זוכה להקביל פני שכינה', דכיון דזוכה להקביל פני שכינה, יזכה גם כן בא"י, דהא בהא תליא.

קמ"ד א"י. ובספר 'ילקוט דוד' פרשת לך לך כתב בשם המפרשים, דהא דאמר אברהם אבינו ע"ה "במה אדע", רצונו לומר, שלא יאמרו האומות 'ליסטים אתם'. והשיב הקב"ה: קח תור וגוול שניזון מאחרים ולא מבעליו, והא הקב"ה שונא גזל בעולה¹, אלא על פי הדיבור שאני, ע"כ.

קמ"ה א"י. והרב 'עיר דוד' דף פ"ה כתב: משום דכתיב: "עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים", ודרשו רז"ל²: ראה הקב"ה שבע מצוות שקבלו בני נח ולא קיימום, עמד והתיר ממונם, ע"כ. ועיין בתוספות ב"ק דף ל"ח שכתב: עמד והתיר ממונם לישראל - משמע דוקא לעניין זה שנגח שור שלנו לשור שלהם, ולמאן דאמר³ גזל הגוי אסור, ניחא, ולמאן דאמר מותר, קשה, ע"כ.

ועיין מה שכתב על דבריהם הגאון רש"ל בספר 'חכמת שלמה', וכמו כן עיין בספר 'ים של שלמה', וכמו כן עיין גם כן להרב 'שמע שלמה' פרשת חקת ובספר 'מנחת בכורים' דף ל"א, ומשם באר"ה.

קמ"ו א"י. והרב החסיד 'שארית יעקב' פרשת תזריע כתב עוד: כשישראל מקיימים את המילה, שאמרו רז"ל¹: אלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר²: "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתיו", ובלעדיה 'נמוגים ארץ וכל יושביה'³ - הדר דינייהו דישאל כמציל מן הנהר ומן שלוליתו של ים דקיימא לף הרי אלו שלו. ועל ידי קיום המילה שמקיימם את העולם, זכו בכל העולם להיות שלהם. ובכך יסכר פיהם של אומות העולם לומר עוד 'ליסטים אתם', יען באמת מדידהו קא זכו. ועיין מה שיישב ודרש הרב על זה במתק ודש"ן עדי"ו, ע"כ.

ועל פי יסודו יבואר מאמרם ז"ל במדרש איכה⁴: לא גלו ישראל מארצם עד שבטלו מהם ברית מילה. והרי הוא כמבואר, דיען דלא זכו לארץ כי אם בשביל מילה, אם כן דין הוא כשבטלו מהם המילה, שיגלו מארצם.

ואפשר דזהו כוונת הכתובים⁶: "שרים רדפוני חינם ומדברך פחד לבי, שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב".

כלפי הניתן בצווי ה' לא שייכת טענת גזל

א"י אינה גזולה משום שהותר ממון האומות שלא קיימו מצוות בני נח

ישראל זכו בכל העולם מפני שבזכות המילה הוא מתקיים

בזכות המילה זוכים בארץ

מדוע נותנים על החוטאים ערלת אחרים

קמד | 1. ע"פ ישעיה סא, ת. **קמה** | 1. חבקוק ג. ו. 2. ב"ק לח, א. 3. שם קיג, א. **קמו** | 1. נדרים לב, א. 2. ירמיה לג, כה. 3. תהלים עה, ד - "נמגים אָרְץ וְכָל יִשְׂרָאֵל אֲנֹכִי עֲמֹדֶיךָ סֵלָה". ועיין בשה"ש רבה פרשה א. ו - "דמיתך רעית", רבנן אמרי רעיתא דעולמי שקבלו תורתך, שאילו לא קבלוה הייתי מחזיר עולמי לתהו ובהו, דאמר ר' חנינא בשם רבי אחא: כתיב 'נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה' - אילולי שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו 'כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע' היה העולם מתמגמג וחוזר לתהו ובהו, ומי ביסם העולם 'אנכי תכנתי עמודיה סלה' בזכות 'אנכי ה' אלהיך' 'תכנתי עמודיה סלה'. 4. ב"מ כד, א, שו"ע ח"ו"מ סי' רנט, ז. 5. פרשה א, א. 6. תהלים קיט, קסא-קסב. 7. שבת קל, א. 8. תהלים קה, י-יא. 9. תנחומא לך לך סי' כ. ועיין שבת קלז, ב. 10. ע"פ עובדיה א, טז - ומפרש רש"י: "לעו" - לשון מהומה ושממון וטירוף דעת". וברד"ק: "לעו" - יבולעו. 'והיו כלא היו' - והיו כלים עד שלא יכירו מקומם כאלו לא היו". 11. בראשית רבה פרשה מת, ח. 12. תהלים נה, כא. 13. עיין גיטין נו, ב-ג, א. 14. חלק ו. 15. רעיא מהימנא תזריע מד, א. 16. תקונא שבע ותלתין עת, ב. 17. במדבר כג, י. 18. ישעיהו סה, כה. 19. תענית כה, א. 20. יס, א. 21. תהלים פד, ז. 22. ופירש רש"י: "איננו מכירו שהוא יהודי, דמשכח ערלתו ודומה לו כמי שאינו נימול".

שהכוונה שהחוטא, עם היותו מהול, אחר שהוא ערל לב הרי הוא כאילו לא מל, ודומה לתינוק בן יומו שאין לו שכל, ניחא אלא שזה קרוב לדרש. ויש אומרים שערלת עצמם שנמולו לשם שמים לא תהיה להם למוקש, דאין סניגור נעשה קטיגור²⁶. ולדידי אין צורך לכל זה, מכיון דבתחיה עסקינן, כדפירשית, וערלת הקטנים שלא נמולו נמצאת אז בעולם בעמדם חיים כאשר מתו, אבל ערלת הגדולים שנמולו אינה בעולם, כי כבר אבדה ונהיתה עפר ולא תשוב לקדמותה בתחיה, כי המתים יעמדו בתחיה כהוייתן בעת מותן, יעו"ש.

קמ"ז א"י. ולעניות דעתי נראה, דלא שייך לומר 'ליסטים אתם', יען כי יש לנו עם כביכול כדין אשה ובעלה, והבעל חייב ליתן בית דירה לאשתו, ורצה ובחר בא"י שהיא ראויה לישראל דוקא ולא לעם אחר, כמו שדרשו ז"ל¹ על פסוק²: "עמד וימודד ארץ".

ומן האמור הבוא נבוא לפרש מאמרם בתנחומא פרשת שמות³: יעקב, ארבע אותיות יש בו כנגד ד' עטרות שבניו מעטרין להקב"ה, יו"ד כנגד עשרת הדברות, ע' כנגד שבעים זקנים, ק' כנגד ההיכל שבנו בניו להקב"ה שגובהו מאה אמה, ב' כנגד שתי הלוחות, ע"כ. והוא תמוה קשר וחיבור זה עם זה.

וגאון עוזנו בספר 'ראש דוד' פרשת שלח הכי אמר מר, בהקדמה ידועה, דההוא מינא אמר לר"י בן קרח: כתוב בתורה⁴: "אחרי רבים להטות", והם הרבים⁵. וכמה טעמים נאמרו בזה כי לא שייך בהא טענת אחרי רבים לעבוד עבודה זרה ח"ו - זה יצא ראשונה, כתבו ז"ל, דאמרינן בפרק קמא דיבמות⁶, דלמאן דאמר עשו בית שמאי כדבריהם, אף דכית הלל רובא, משום דאינהו מחדדי טפי.

הנה כי כן, שם קודשו של יעקב בו תרמוז תלתא טעמי על רוא דנא, כי הוא יסוד מוסד פינת יקרת לזרע יעקב. ואחרי שעלתה יו"ד הרומזת לעשר דברות, שמא יעלה על לב טענת אותו מין דאחרי רבים להטות, על זה זוהי שימת עי"ן, שבעים זקנים, שהם הסנהדרין והם החכמים מהחכמים והריפים, דכל לגבי דידהו לא אזלינן בתר רובא. ואם נפשך לומר, אגן מה נענה לכל המון ישראל, דכמה וכמה לאו חכימי ניהו, על כן בא קו"ף בפני אדם תבנית היכל, לרמוז טענה אחרת, שהם קבועים בא"י, וזאת תורת הבית קבוע לה', לשם ה' בוא יבוא ברינה כל זרע ישראל, וכל קבוע כמחצה על מחצה⁷. ורמוז נמי דעל ידי היכל, ששכינה שורה שם בקביעות, הם דבר חשוב עליון למלכי ארץ, ודבר חשוב אפילו באלף לא בטיל⁸.

וכי תימא אנהת לן חדא בעוד שישאל שרונים על אדמתם, ואקשת לנו בגלות החיל הזה אשר ישראל שה פורה מפוזר

היה ערל, ולכן עושין אותו כערל, עכ"ל.

ולא זכר ש"ר שכן איתא ב'ליקוטי מהרי"ל²³ דף קי"ז, וזה לשונו: אמאי עבירה זו גדולה יותר משאר עבירות - אמר מהר"י סג"ל ששמע ממנו"ה יצחק ויידא, לפתור להמון העם, שהכל יודעים הטבע שאמר קשה לפרוש מן הערלה, רחמנא ליצילן, שהאשה נהנית מבעילת הערל יותר מבעילת הנימול, והשתא כשמרגיש הנימול הזקק עם הגויה שאינה משתוקקת אליו כמו אל הערל, ויצרו תקפו לחבב את עצמו אליה כמו הערל, מצייר בדמיונו בשעת התשמיש לחבבה אליו כאילו הוא ערל גמור, לפיכך עונשו גדול עד התכלית, שדימה עצמו לגוי גמור, עכ"ל.

אמור מעתה, דמה שאמר ר' לוי במאמרינו באותם שחטאו יותר מדאי, פירושו בבא על הגויה, וסובר בעל המאמר, כי מכיון שיצרו תקפו לחבב את עצמו כמו הערל, ומצייר בדמיונו בשעת התשמיש כאילו הוא ערל גמור, לפיכך לא די לו במה שערלה שלו יחזירוה לכמות שהיתה, שדנין אותו על פי מידותיו, שהרי הוא היה מצטער על שנימול, והיה נוח לו שלא היה נימול מעולם. ועל כן על פי מידותיו, מעבירין את הערלה מעל גבי תינוקות שמתו עד שלא מלו, ונותנה עליהם ומורידין לגיהנם. הגם שבגמרא אמרו: דמשכא ערלתיא, בעל המדרש סובר שלא די לו זה אלא שידונו אותו כערל גמור, ופשוט.

[כוונתי פשוטה במה שכתבתי לא די לו, שהכוונה, אין זה עונש הראוי לו, אלא שיעבירו הערלה מעל גבי תינוקות כמו שהיה רוצה הוא שיורד על פי מידותיו. ולישנא ד'לא די' שיורא דלישנא בעלמא הוא.

והן עתה האיר וזרח אל עבר פנינו ספר"א דמאריה טב 'שמו אברהם', להרב המופלא רב אחאי ורב רחומאי כמוהר"ר אברהם פלאגי הי"ו. ושם ראיתי בספרו הבהיר הנזכר, שבשפלנו זכר לנו בכמה מקומות, ה' יזכרהו לטובה. ואגב רהטאי עין ל"ו ראתה במערכת הגימל²⁴ אות ח', שהביא דברי העבד הצעיר בסימן זה באופן אחר, וזה לשונו שם: וזה עושה עצמו כערל ומואס במילה ומצטער שמל כדי שיהיה חביב עליה וכו' ולכן מלבד המשכת ערלתו, יוסיפו לו ערלת הקטן לפי מידתו. ולזה הקשה, וזה לשונו: ואני לא הבנתי, דאיך שייך שני ערלות זו על גב זו, ואיך ניכר, יעו"ש. ואחר המחילה רבה, גם אני לא זכיתי להבין, כי כוונתי פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה, כמו שנתבאר. ומה שכתב עוד, האמת יורה דרכו דמשכה ערלתיה מערלת הקטן, וממילא רווחא דזה נימול - דהוא הקטן, וזה נשאר ערל - דבא על הגויה, ומוציאים מזה ונותנים לזה, וברור, יעו"ש. לא זכר שר שכן תירץ הגאון מוהר"ש יפה שם, וזה לשונו: אין זה חולק למה שאמרו בעירובין וכו', דאפשר שהמשיכה היא על ידי העברת ערלת הקטנים עליו, יעו"ש.

ולעיקר קושיית הרב 'מטעם המלך', ראיתי שם להרב מוהר"ש יפה שהקשה כן, וכתב כי על פי מה שכתב הרב שם טוב בן שם טוב²⁵,

23. שבסוף 'ספר מהרי"ל': 24. ערך 'גהינם': 25. בספר 'דרשות התורה' פרשת לך לך. 26. ברכות נט, א. **קמז** | 1. ויקרא רבה פרשה יג, ב - "מדד הקב"ה כל הארצות ולא מצא ארץ שראויה לינתן לישראל אלא ארץ ישראל, הדא הוא דכתיב 'עמד וימודד ארץ'". 2. חבקוק ג, ו. 3. סימן ד, 4. שמות כג, ב. 5. ויקרא רבה פרשה ד, ו - "א"ר אלעשא: גוי אחד שאל את ר' יהושע בן קרחה: כתיב בתורתכם 'אחרי רבים להטות' אנו מרובים מכם מפני מה אין אתם משוין עמנו בעבודה זרה". 6. יז, א. 7. כתובות טו, א. 8. נדרים נח, א.

ועולם הבא ליעקב, ואם כן איך מצאנו ידיו ורגליו להנות בעולם הזה, וכמה עשירים בישראל וכמה בינונים דשולחנם מלא דשן. ואחד מן התירוצים, הוא במה שאמרו: ר' לוי רמי, כתיב: "לה' הארץ ומלואה", וכתיב: "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" - לא קשיא, כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. ולפי זה קודם ברכה הוא לה', ובמה יזכה עשוי וזרעו כי לא חפץ בברכה, לא כן זרע ישראל ברוכי מברכין ועל ידי הברכה אנו קונים, דה' נתן לבני אדם.

ובזה פירש כוונת רז"ל⁴ בפסוק⁵: "וברך את לחמך ואת מימך" - אל תקרי 'וברך' אלא 'וברך': והכוונה אל תקרי 'וברך' - אין אתה יכול לקרות 'וברך את לחמך ואת מימך', דהיינו בשופע רב, עד אשר תקרא 'וברך', כי על ידי הברכה, משמיא מיהב יהבי והוא שלך ואין לעשוי כלום, כי לא חפץ בברכה ובמה יזכה בעולם הזה, הלא 'לה' הארץ ומלואה", ע"כ.

אף אנן נמי נימא, דטענת הגויים האומרים 'ליסטים אתם', הבל יפצה פיהם, ד"לה' הארץ ומלואה", וכל זרע ישראל על ידי הברכה הם קונים העולם ומלואו, וכל הגויים כאין. וכיוצא בזה כתב הרב 'ברית יעקב' דף נ"ב, וזה לשונו: דכפי תירוץ המפרשים ז"ל להקירת חלוקת העולמות, ליתא לטענת ליסטים. והרב דיבר שם מתירוץ מהר"ש פרימו על התורה, דהוה להו כמציל מזוטו של ים דהרי אלו שלו, ובזה סתר טענת ליסטים, יעו"ש. ונעלם ממנו שכבר קדמו הרב 'שארית יעקב' שתירץ כן, וכמו שהעתקנו דבריו למעלה⁶.

ועיין להרב 'ארץ החיים' מזמור כ' שכתב, וזה לשונו: אותיות "למנצח" הם 'מל נצח', ורצונו לומר, 'מל' גימטריא ע' - הם שבעים קלין דיולדת⁷, וקאי על ישראל שמנצחים עם קול התורה שיש בו שבעים פנים. וראשי תיבות "למנצח מזמור לדוד" גימטריא ק' - רומז למאה ברכות שצריך לברך בכל יום, ע"כ.

ועל פי דרכנו יבוא הרמז בטוב, דישראל מנצחין, רצונו לומר על טענת 'ליסטים אתם', ב'מל', רצונו לומר, על ידי המילה או על ידי הברכות, כמו שכתבתי לעיל⁸. וכן גם כן יבוא הרמז על חקירת העולמות, שתירצו המפרשים דעל ידי המילה אנו זוכים, ובכך יבוא הרמז הנזכר, ודו"ק.

ובמה שתירץ גאון עוזנו חקירת העולמות, אפשר לעניות דעתי לפרש כוונת הכתוב משלי⁹: "ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה". וחוץ מן המכוון, אמרתי בהקדים מה שכתב הרב 'מטעם

ומפורד שניטלה תפארתו והיה שארית ישראל דק לקוי עני ואביון, אי לזאת ב"ת יעקב, הרומזת לשני לוחות שהם קדושין, כמו"ש רז"ל, וכיון שיש לנו דין אשה ובעלה אין מקום לומר אחרי רבים, כי זאת האשה עושה רצון וגזירת בעלה⁹ והוא באחד. וזה רמז הכתוב¹⁰: "בית יעקב לכו ונלכה באור ה'" מסיבת בית יעקב, אין בית אלא אשה¹¹, שאנו יש לנו דין אשה ובעלה - "לכו ונלכה באור ה'" ואין מכלים מטעם אחרי רבים.

ועל דרך צחות יאמר נא, "בית יעקב" רמז לאות ב"ת שם יעקב, דרומז לשני לוחות והם קדושין, ובזה הם נחשבים בית יעקב אשה כאמור, לזה "לכו ונלכה באור ה'". וכן יש לפרש על דרך צחות פסוק¹²: "והיה שארית יעקב בגויים בקרב עמים רבים וכו', תרום ידך על צריך" וכו', רמז דמכוח שארית שם יעקב, שהוא אות ב' הרומז לב' לוחות שהם קדושין, בטענה זו יהיה "שארית יעקב בגויים בקרב עמים רבים", אף שהם רבים כל הגויים כאין, כי הם דין אשה ובעלה, והטוען נגדם הבל יפצה, "תרום ידך על צריך", עכ"ל¹³.

ואנני ליה עינינו לפרש באופן זה, והוא דידוע שא"י נקראת 'נחלת יעקב', כמו שכתוב¹⁴: "והאכלתיך נחלת יעקב אביך", ובשם יעקב בא להסיר טענת הגויים האומרים 'ליסטים אתם' ותכל תלונתם - יו"ד, רומזת לעשרת הדברות, שם רמז דעל ידי התורה זכו בכל העולם להיות שלהם ואין כאן גזל, שהרי זכו גם בכל הארצות בקיום העולם על ידי שומרם תורה ומצוות. עי"ן יעקב, שהם השבעים זקנים, שם רמז דעל ידי קיום המילה שמקיימים את העולם זכו בכל העולם להיות שלהם, וזהו רמז שבעים זקנים, שעל ידי המילה זכו לשבעים זקנים, כדאיתא במדרש¹⁵: "סוד ה' ליריאיו"¹⁶ - זו המילה, 'סוד' גימטריא שבעים, שהעמיד להם בזכות המילה שבעים זקנים, שנאמר¹⁷: "אספה לי שבעים איש". ק' כנגד ההיכל שבנו בניו להקב"ה שגובהו מאה אמה, שם רמז מכוח בית המקדש יסכר פי דוברי השקר הדוברות עליהם 'ליסטים אתם', דאם היא גזולה, כיצד הקב"ה השרה שכינתו בבית המקדש. ב"ת יעקב כנגד שני לוחות שהם קדושין, וכיוון דיש לנו דין אשה ובעלה אין מקום לומר 'ליסטים אתם'.

קמ"ח א"י. ועוד נראה לעניות דעתי דלא שייך לומר 'ליסטים אתם', בהקדים מה שכתב גאון עוזנו בספר 'פני דוד' פרשת משפטים, להקירת המפרשים דיעקב ועשיו חלקו העולמות, ועולם הזה לעשיו

ד' דחיות לטענת ליסטים אתם הרמזים בשם יעקב

עוה"ז חלק עשיו, וישראל נהנים ממנו מכל ברכותיהם לה'

9. ע"פ ילקוט שופטים רמז מב - "כי מה טיבה של יעל שבאת תשועה גדולה על ידה? אמרו: אשה כשרה היתה ועושה רצון בעלה, מכאן אמרו: אין לך אשה כשרה בנשים אלא אשה שהיא עושה רצון בעלה". 10. ישעיה ב, ה. 11. יומא ב, א. 12. מיכה ה, ז-ח. 13. עיין עוד סימן קא. 14. ישעיה נח, יד. 15. בראשית רבה פרשה מט, ב - "כתיב 'סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם' איזהו סוד ה', זו מילה שלא גלה אותה מאדם ועד עשרים דור עד שעמד אברהם ונתנה לו וכו', א"ל הקב"ה: אם תמול, תטול סוד ה', מה סוד ה'?' - ס' ששים, ו' ששה, ד' ארבעה, הרי שבעים, שבעים אני מעמיד ממך בזכות המילה שנאמר (דברים י, כב) 'שבעים נפש ירדו אבותיך', מעמיד אני מהן שבעים זקנים שניא' (במדבר יא) 'אספה לי שבעים איש מזקני ישראל'. 16. תהלים כה, יד. 17. במדבר יא, טז. **קמח** א. 1. ברכות לה, א. 2. תהלים כד, א. 3. שם קטו, טז. 4. ברכות מח, ב. 5. שמות כג, כה. 6. סימן קלח. 7. עי' זוהר פנחס רמט, ב. 8. סימן קמז. 9. י, כב.

בזכות ישראל מברכים בטלה טענת ליסטים אתם

מדוע אין עצב עם העושר שבא מברכת ה'

והוא פשט הכתוב בקהלת סימן ג'¹⁷: "וגם כל האדם שיאכל ושתה וראה טוב בכל עמלו מתת אלקים היא". כוונתו, כיון שהוא מתת אלקים, ומן שמיא מיהב יהבי ליה - הוא רואה טוב בכל עמלו, ומשתמר ממונו מכל דבר רע. לא כן המתעשר על יד חריצותו וזריזותו, כל ימיו מכאובים, גם בלילה לא שכב לבו.

שתיקה
מועילה
לתפילה

והואיל ואתא לידן האי קרא דברכת ה', אביע אומר מה שדרשתי בו דרך רמז ומוסר השכל. והוא במה שכתב הרב 'חמדת ימים' חלק א' דף ד', שבחנו החסידים לתועלת כוונת התפילה לאחוז בפלך השתיקה, כי רוב ביטול כוונות הוא בא מדברים בטלים הקבועים בלב. ודורשי רשומות שו"ת ש"ו רמז בתיבת 'תפלה', נוטריקון 'תחסום פיך לתועלת התפילה', ע"כ. והרב החסיד המגיה שם, רמז על זה כוונת הכתוב¹⁸: "בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתיים אך למחסור". ולדעתי המעט אפשר דזהו כוונת הכתוב¹⁹: "תפלה לדוד שמעה ה' צדק הקשיבה רנתי, האזינה תפילתי בלא שפתי מרמה". דהכוונה, שואל ומתחנן שישמע תפילתו מאחר שכיון בה, והעד לזה - "בלא שפתי מרמה", שאני נזהר מלדבר דברים בטלים.

ואחרי כותבי ראיתי שכן כתב קרוב לזה הרב מופת הדור מהר"ח פאלאג'י נר"ו בהקדמת ספרו 'ערת החיים', יעו"ש.

ועיין מה שכתב הרד"ק בתהלים סימן קכ"ז בכוונת הכתוב²⁰: "שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שנא". דיבר על העוסקים בעסק העולם ורודפים אחר הממון, והם משכימים למלאכה או לסחורה, גם מאחרים עד בוא השמש במלאכתם או בשבתם בחנויות למכור סחורתם, וכל השתדלות הזה שוא הוא להם, אם לא יעזרם האל יתברך; למי שירצה בו השי"ת ויאבהנו - יתן לו הממון בלא יגיעה ובלא עמל כאילו הוא ישן, עכ"ל.

[ומצאתי להגאון מוהר"ר חיים מפראג זלה"ה ב'ספר החיים' פרק ה', וזה לשונו: כי עכשיו ספו תמו העבודות הזרות אשר היו מימי קדם כחמה ולבנה וכיוצא בהן, שהרי אף הגויים שבחול"א אמרו ז"ל²¹ דלא עובדי עבודה זרה הם, רק מנהג אבותם בידם. וחדשים מקרוב באו, כגון עבודת הכסף, שגם הוא בכלל עבודה זרה יחשב. דודאי עבודה זו היא זרה לא לבד בעיני השי"ת, אלא אף בעיני בעלי השכל. ושלושה מיני עבירות אשר חטאו בהם כל הדורות למן היום אשר ברא אלהים את האדם עד היום האחרון, דהיינו זנות, עבודה זרה, ממון, שהוא ראשי תיבות של זע"ם, וכל עוד שלא עבר ובטל הזעם הזה, יתעכבו עקבות רגלי המשיח. ואנשי כנסת הגדולה אשר קטלו ועקרו ליצרא דעבודה זרה וליצרא דזנות²², ולא רצו לעקור גם כן יצרא דממונא - לפי שאי אפשר לעקור את כולם, כי לא ניתנה התורה למלאכי השרת²³, וראוי שיותר טוב לבחור בהתחדשות שטיפת יצרא דממונא, כי בין כך ובין כך האדם טרוד בחיי השעה, ולא יהיה מחשבות האדם ולבו פנוי לפנות אחר עבודה זרה וגם אחר הזנות. וזהו 'כחלינהו לעיניה' שהוזכר שם²⁴, כי רדיפת

המלך¹⁰ סימן תרכ"ו מפי השמועה, דנס הנעשה בידי נביא, ההוא בעי שיריים לאחולי עליה ברכה, ברם הקב"ה אינו כן, דמיחל ברכה גם על אין, אפילו דליכא שיריים, דהא הוא עושה ארץ ושמים מתוהו מאפס ואין. הגם כי ארץ נבראת מהעפר מתחת כסא הכבוד, כדאיתא במ"ר¹¹ בשם ר' יוסי הבנאי: מאי "שמים" - אש ומים, מכל מקום גם הוא ברא העפר שתחת הכסא ואש ומים מן האין. ולזה כיון דוד בקרא¹²: "אשא עיני אל ההרים" שברא ה', ואדעה כי מאפס יצרם היוצר מתחילה, ומזה אדע כי "מאין יבא עזרי", הגם שאין לי שום דבר מה שתחול עליו ברכה, ולמה - כי "עזרי מעם ה'" אשר הוא עושה ארץ ושמים מהאפס המוחלט, ואין ברכתו על יד נביא כי היכי דתבעי שיריים, ע"כ.

וזה אומרו: "ברכת ה' היא תעשיר" ברכת ה' היא לבדה בלי שום דבר לאחולי עליה, "ולא יוסיף עצב עמה", שלא תצטער אם אין כלום על מי תחול הברכה, כי "ברכת ה' היא תעשיר" לבדה.

ועל פי האמור יאמר: "ברכת ה'", היינו הברכה שמברכים להקב"ה, ובזה מצאנו ידיו ורגליו להנות מן העולם הזה בשופע בעושר רב, ולולי הברכה לא היינו יכולים להנות יותר מדאי, כי העולם הזה לקח עשיו לגורלו, ועל ידי הברכה לא יהיה לך שום צער, כיצד אתה נהנה בשופע, זהו "ולא יוסיף עצב עמה", ופשוט. **והרב** הקדוש בספר 'אגדת אליהו' חלק א' דף י"ב פירש כוונת הכתוב, דידוע שהמתעשר באמצעות האדם, כגון שהחזיק בידו והעשיר, יש בידו שתי דאגות. חד, דאגה מהטבע הממון להמשיכה כמאמר התנא¹³: מרבה נכסים מרבה דאגה. נוסף על זה דאגה אחרת, שלעולם הוא כפוף למי שהעשיר על ידו, לא כן המעשיר על יד ברכת ה' שברכו על דרך¹⁴: "ויזרע יצחק בארץ ההיא וכו' ויברכהו ה'", שאין לו כי אם דאגה הנמשכת מהממון בלבד, כמדובר מרבה נכסים מרבה דאגה. זה אומרו: "ברכת ה' היא תעשיר" אבל "לא יוסיף עצב עמה", שאין לו הוספת עצבון כמתעשר ע"י בשר ודם שצריך להיות כפוף לו כדי שלא להיות כפוי טובה, ומה גם שטבע האדם מחייבו לכך להיות כפוף לו, עכ"ל.

ומה שכתב הרב: המתעשר על יד ברכת ה' אין לו כי אם דאגה הנמשכת מן הממון בלבד, כוונתו רצויה, שרוצה לומר לפי טבע הנמשך מהממון בן אדם דואג ומצטער שמא יגזלוהו ושמא יבאו עליו ליסטים וכיוצא, או שלא ישבו מעותיו בטלות, אמנם האמת הוא, כיון שהעושר הוא על יד ברכת ה', ממונו משתמר מכל דבר רע כלל. וכמו שאמרו רז"ל במדרש פרשת נשא¹⁵: "יברכך" ¹⁶ - בממון, "וישמרך" מן המזיקין, וכמו שפירש"י שם: "וישמרך" - שלא יבואו עליו שודדים ליטול ממנו, שהנותן מתנה לעבדו אינו יכול לשומרו מכל אדם, וכיון שבאים ליסטים עליו ונוטלים אותו ממנו, מה הנאה יש לו במתנה זו, אבל הקב"ה הנותן הוא השומר, עכ"ל. ונמצא דכיון שהברכה מאת ה', אין לו שום היזק בממונו, רק שלפי דעתו של בן אדם בהוא פחדא הווה יתיב.

10. חלק ה. 11. בראשית רבה פרשה ד, ז. 12. תהלים קכא, א-ב - "שיר למעלות אֶשָׁא עֵינַי אֶל הַקְּרִים מֵאֵן יָבֵא עֲרִי, עֲרִי מֵעַם ה' עֲשֵׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ". 13. אבות ב, ז. 14. בראשית כו, יב. 15. במדבר רבה פרשה יא, ה. 16. במדבר ו, כד. 17. פסוק יג. 18. משלי יד, כג. 19. תהלים יז, א. 20. פסוק ב. 21. חולין יג, ב. 22. יומא סט, א. 23. ברכות כה, ב. 24. יומא סט, ב.

בפגם
השתדלות
היתירה
אחר הממון

ממקומו לפקוד עון יושב הארץ", וזהו בזמן הגאולה, עיין ברש"י ורד"ק שם.

עוד זו אדרוש ברמז כוונת הכתוב בתהלים³⁴: "אל תזכור לנו עוונות ראשונים מהר יקדמונו רחמיך כי דלוננו מאד". אמר: "אל תזכור לנו עוונות ראשונים", היינו עוון עבודה זרה ועוון זנות שהיו בדורות הראשונים. וכי תימא: הרי עכשיו עבודה זרה של הממון ואחרון הכביד, ומה תועלת שלא יזכרו עוונות הראשונים - לזה אמר: "מהר יקדמונו רחמיך כי דלוננו מאד", וידל ישראל וגם דל"ה דל"ה ולא נשאר שטיפת הממון כאז וכקדם, ולזה³⁵: "עזרינו אלהי ישענו וכו' וכפר על חטאתנו למען שמך".

וכן הוא אומר³⁶: "ועברתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך ואת מימך", ורז"ל דרשו³⁷ על פסוק³⁸: "ולעבדו בכל לבבכם", איזו היא עבודה שלב - זו תפילה. והאיש הנלכב יבטח בשם ה' וישען באלהיו שהשי"ת יזמין לו פרנסתו, ויתפלל עם הציבור שלוש תפילות כהלכתן, ערב ובוקר וצהריים, ולא יחוש על הזמן שמתאחר למלאכתו בתפילתו עם הציבור, כי הכל בידי שמים. ואדרבא, בשכר זאת ימצא ברכה והצלחה, זהו "ועברתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך". וזה אמרתי דרך רמז³⁹: "ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף", פירושו לא יפסוק⁴⁰, כמו "קול גדול ולא יסף"⁴¹, שהשי"ת לא יפסוק ממך השפעה והברכה, ותמיד הברכה מצויה בביתך, כעין מה שכתוב⁴²: "יצו ה' את הברכה באסמיך". אבל צריך שתדע שהברכה עם העבודה אחים ולא יתפרדו, וזהו "עצב עמה" - שתהיה נזהר בכל שלוש תפילות ולא תחוש על הזמן, כי "ברכת ה' היא תעשיר". וכיוצא בזה היה אומר מו"ר הרב כמוהר"ר סעדיא מאראגי זלה"ה בכוונת הכתובים בישעיה סימן נ"ה⁴³: "למה תשקלו כסף בלא לחם ויגיעכם בלא לשבעה שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם", ע"כ. וידוע הוא דיש בני אדם להוטים אחר הממון, ולא ינוח ולא ישקוט כל היום בלהיטות ורדיפתו אחר תאוות הבלי עולם הזה, עד שאין לו פנאי כשמוכר סחורה לחשוב מעותיו, ולוקח מעות ממכרו במשקל כדי שלא יתבטל באיבוד זמן חשבון מעותיו, וכל כך הוא להוט עד שכל היום לא יטעם מאומה, כי אין לו פנאי לישב ולאכול וליטול ידיו ולברך ברכת המזון. ולזה הנביא מוכיח: למה אתם כל כך בזה הלהיטות והרדיפה אחר חמדות העולם הזה עד שאין לכם פנאי לחשוב המעות, זהו "תשקלו כסף" - שהכסף לוקחים במשקל, וכל היגיעה והעמל בלא לחם בלא אכילה. ואם תמצוי לומר שיאכל איזה דבר - סוף סוף לא ישבע, זהו "ויגיעכם" - כל היגיעה "בלא לשבעה". ולמה זה ועל מה זה, "שמעו שמוע אלי ואכלו טוב", שתאכלו בטוב, שהכל בידי ואם אני רוצה אתן לכם הממון בלא יגיעה ובלא טורח, וזהו "ותתענג בדשן נפשכם", כי מה יתרון לאדם בלהיטותו ורדיפתו והוא עמל לריק ולבהלה, ע"כ. והוא פשט הכתוב בקהלת סימן ב'⁴⁴: "כי מה הווה לאדם בכל עמלו וברעיון לבו שהוא עמל תחת השמש כי כל ימיו מכאובים וכעס ענינו גם בלילה

הממון בודאי הוא סימיו עין השכל, ואם כן ממילא יתבטלו חכמת אמנות הרעות והדעות הנפסדות התלויים בשכל האדם, גם תאוות הזנות יהיה בטל קצת בביטול חכמת השכל, כי מקורו ממקור השכל, כעניין שנאמר²⁵: "והאדם ידע את חוה", אבל קנייני הכסף אינם מצד הידיעה, רק מצד שטיפת התאוה והחמדה היתרה, והוא מלשון "ונכספה וגם כלתה נפשי"²⁶, ואין להחזיק שום אדם לאיש צדיק, אלא אם כן ידוע שהוא נקי וצדיק על עניין הממון והכסף.

וזהו הרמז במקרא שכתוב²⁷: "זאת חוקת התורה אשר צוה ה' וכו' אך את הזהב ואת הכסף". כלומר, כל חוקת התורה ודאי מתוקן ומקובל וטוב ויפה בפני כל איש ישראל לעשות, אך בענייני הכסף והזהב פסו אמונים מבני אדם. וכל רשע שבמקרא, לפירוש רד"ק, הוא מלשון²⁸: "והוא ישקט ומי ירשיע"²⁹, רמז על אותם בני אדם שלא נתנו מנוח לכף רגלם, רק תמיד רצים ושבים אחר הבלי העולם הזה, שהם נקראים רשעים, והם בכלל הרשעים שנקראו גם כן על שם שרצים ושבים תמיד ולא ינוחו, גם כל מרבה רגלים הוא סימן טומאה, להיפך משיבת אהלים שהוא סימן טהרה. והכתוב קורא לממון³⁰: "היקום אשר ברגליהם", ומגיד שאף על גב שודאי הוא תקומתו של אדם, עם כל זה אינו שלימות גמור אחר שאינו קניין נפשי או גופני כשלימות החכמה והגבורה. ומצינו באיוב שהיה מתנחם על איבוד ממנו, בשביל שהיה עני מתחילה³¹, אדרבא, כל שכן ידוע טפי בצער העני וחסרונו. אבל איוב היה מתנחם על איבוד ממנו הואיל ואינו קניין הכרחי לאדם, שאם היה קניין הכרחי לא היה יוצא ערום מבטן אמו, רק יוצר הכל אשר יצר את האדם בחכמה היה מוציאמו מבטן אמו בכיס מלא דינרין תלוי בצוארו, וגם אמר שערום ישוב שמה, נמצא שאינו דבוק עם האדם אחר פטירתו מן העולם, ואין צורך בממון קניין מעשה הטוב וכקניין החכמה הדבוק עם האדם, רק "היקום אשר ברגליו" כלומר, כמו אותו הכח שיש לו לאדם ברגליו, שאף על גב שחזק הוא מאוד, שהרי כל הגוף נשען עליו, עם כל זה אינו רק בשפל מדרס כפות רגלי אדם ובמקום הליכולו, ע"כ תורף דברי קודשו ושפתיים ישק.

אשר על פי זה נראה לעניות דעתי לפרש דרך רמז בכוונת הכתוב בישעיה כ"ו³²: "יחיו מתוך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר וגו', לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך בעדיך חבי כמעט רגע עד יעבור זעם, כי הנה ה' יוצא ממקומו לפקוד עון יושב הארץ" וכו'. והוא על פי דבריהם ז"ל³³: כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים. זה אומר: "יחיו מתוך הקיצו ורננו שוכני עפר", שהוא בזמן הגאולה, ואימתי זה - בזמן "לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך בעדיך", כתרגומו: אזילי עמי עביד לך עובדין טבין דיגינן עלך בעידן עקא וכו'. ולזה מסיים: "חבי כמעט רגע עד יעבור זעם", היינו שיעבורו ויתבטלו השלושה עבירות הידועות הרמוזות בתיבת "זעם", וכשיתבטלו מכל וכל השלוש הנה, והאחרון הכביד, דהיינו עבודה זרה של הממון וכו', אז "כי הנה ה' יוצא

25. בראשית ד, א. 26. תהלים פד, ג. 27. במדבר לא, כא-כב. 28. איוב לד, כט. 29. רד"ק שמ"א יד, מז - "ירשיע" - יחיד ויבלבל, וכן 'והוא ישקט ומי ירשיע, ותרגומו: 'יחיב'. 30. דברים יא, ו. 31. איוב א, כא - 'ויאמר ערם נצאתי מקטן אמי וְעָרַם אֶשׁוּב שָׁמָּה ה' נָתַן וְה' לָקַח יְהי שָׁם ה' מְבָרָךְ". 32. פסוקים יט-כא. 33. סנהדרין צז, ב. 34. עט, ת. 35. שם פסוק ט. 36. שמות כב, כה. 37. תענית ב, א. 38. דברים יא, ג. 39. משלי כ, כב - 'נְפִרְפֵת ה' היא תַּעֲשִׂי וְלֹא יוֹסֵף עֲצָב עִמָּה". 40. סנהדרין יז, א. 41. דברים ה, יח. 42. דברים כה, ת. 43. פסוק ב. 44. פסוקים כב-כג.

לא שכב לבו גם זה הבל הוא", והרי הוא כמבואר.

ואמר הכתוב⁴⁵: "אל תיגע להעשיר מבינתך חדל", ופירש הרב 'מדרש שמואל' מפי השמועה, שלא אמר 'אל תיגע להתעשר' שהוא התפעל, אלא "להעשיר" שהוא פועל יוצא, והכוונה שאדם אשר הוא מרבה נכסים אינו להתעשר לעצמו, לפי שמחר ימות ויעזוב לאחרים חילו, נמצא שהוא יגע להעשיר את אחרים, וכיון שהיגיעה היא להעשיר את אחרים, אין צורך להזהירך על זה, אלא מבינתך ומעצמך תחדל להעשיר את אחרים, ע"כ. והגאון הרב 'כלי יקר' פירש כוונת הכתוב⁴⁶: "אל תביט אחריך", שהכוונה, אל תחוס על אבידת הממון שתעזוב אחריך ליורשים, כי למה תביט אחריך - במה שיהיה אחריך, ותדאג על עולם שאינו שלך, כי סוף שתעזוב לאחרים חילך. וזהו כוונת הכתוב בסדר כי תצא⁴⁷: "כי תחבוט זיתך לא תפאר אחריך לגר ליתום ולא למנה יהיה". אמר, לא תבקש לפאר מה שיהיה אחריך, כי מי יגיד לאדם מה שיהיה אחריך, וכן לא תבקש לעזוב העוללות למי שיהיה אחריך, אלא לגר ליתום יהיה, ואז תראה עולמך בחיך. ואל תדאג לומר: אם לא אשאיר אחרי מאומה, לזרעי מהיכן יתפרנסו, על זה אמר: "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים", חסר מכל וכל, כי מה שקנה עבד קנה רבו⁴⁸, ואף על פי כן זכית עכשיו לשדות וכרמים ברצון האל ית', הוא ישלח גם מלאכו לפני זרעך אחריך ויתן להם די מחסורם. ועל כן, טוב לך לעשות לצרכך לביתך הנצחי, כי אדם קרוב אצל עצמו יותר מלכניו אחריו, על כן לא יבקש וידרוש כדרך שעושים רוב עשירי דורנו, עושים עושר ולא במשפט, והם אבירי לבב הרחוקים מצדקה וטוענים שהם עושים כן בעבור בניהם, והמה מאומה לא ישאו בעמלם לעולם הנצחי, או לאותה כלימה ובושה, ע"כ דברי קדשו.

[ושמעתי רמז נאה בשם חכמי ורבני שאלוניקי זיע"א במשנה פרק י' דשבת⁴⁹: המצניע לזרע ולדוגמא ולרפואה, והוציאו בשבת - חייב וכו'. דהן בעוון יש נמנעין ממצוות הצדקה מטענות בלות ומטולאות טלאי על גבי טלאי, ואת כולם ישא רוח - יש מי שנמנע, כמו שכתב הגאון 'כלי יקר' לדרכו, שהוא מביט על יורשיו אחריו, עיין [לעיל] בסימן זה באורך. ויש שנמנע מפני שהוא רואה בעשיר אחר, וקורא על עצמו⁵⁰: "גומל נפשו איש חסד", ולמה נגרע מזה שהוא עשיר גדול, ואם אהיה בעל צדקה ופז"ר גדול, אזי יהיה תלש"א. ויש שנמנע מפני שהוא קורא ומפרש הכתוב עליו⁵¹: "ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה", שהוא מחשב להרע, שלמחר יהיה חולה ואינו יודע כמה יאריך בחוליו, וצריך לזה הוצאה רבה. ויש מתחסד, שהן כל ראתה עינו שכר המענג את השבת, ואם כן יוציא כל ממונו בהוצאת שבת ויו"ט, ולא יתן צדקה. וכל ארבע מראות נגעים אלו רמזה המשנה: המצניע - שהוא מצניע ממנו, לזרע או לדוגמא או לרפואה, או הוציא הוצאות בשביל שבת - חייב, כי כל אחת מהנהג נשברה ויש סתירה למי שאין עניו טרוטות. והמקום ברחמיו יאר עיני שכלנו, להסתכל ולהביט אל האמת במה שהוא אמת, ולעשות הטוב והישר בעיניו ית"ש, אמנ].

לא יאסוף
כסף לבניו
אחריו אלא
לצדקה

ונראה לעניות דעתי שזהו כוונת הכתוב בישעיה⁵²: "הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית כי תראה ערום וכסיתו ומבשרך לא תתעלם". וחזק מן המכוון אמרתי במה שכתב ב'ספר הישר' המכונה לר"ת דף ל"ג, וזה לשונו: אם השיגה ידו הון עתק אל יקפוך מלתת צדקה, ובוזה החסרון יהיה שלמות הונו, כאשר ברית המילה היא קצת מאיבריו, ובחסרון ההוא יהיה שלמות האדם, ואם לא יחסרהו יהיה חסר כל ימיו, כן מתת הצדקה, ע"כ. וזה אומר: "הלא פרוס לרעב לחמך" וכו', ולא תאמר שממונך מתחסר, דאך בשר"ו יוכיח עליו, שהמילה בחסרונה הוא שלמות האדם. והמפרשים דרכו דרך זה באופן אחר, באותה שאמרו: מעשה ידי אדם עדיף, עיין בדברי קודשם.

ועל פי האמור יאמר: "הלא פרוס לרעב לחמך" וכו', ולא תבקש ותדרוש ותאמר: אם אני אתן לעניים, זרעי מהיכן יתפרנסו - כי קרוב אדם אצל עצמו יותר מלכניו אחריו, וזהו "מבשרך לא תתעלם", ועל כן לא תבקש לבניך אחרך.

וזהו גם כן רמז הכתוב: "ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה". בא ליתן מוסר השכל וללמד דעת, שבן אדם לא יצטער על זרעו אחריו במה יתפרנסו, כיון שהקב"ה הוא המעשיר והוא הנותן, מה לך לדאוג על בניך אחריך במה יתפרנסו, כי ה' יתן להם די מחסורם. זהו "ולא יוסיף עצב עמה", שלא תדאג ולא תצטער. וזהו גם כן כוונת הכתוב⁵³: "נתן תתן לו ולא ירע לבבך בתתך" וכו'. הכוונה "לא ירע", שיחסר לבניך מה שתתן, "כי בגלל הדבר הזה יברכך".

והרב הגדול 'בינה לעתים' בדרשותיו חקר ודרש בענין קריאת שם הממון בשם 'דמים', כאומרם: חייב ליתן את הדמים⁵⁴, הדמים מודיעים⁵⁵ וכיוצא, כי לא יאמן לאשר יחשבו הפתאים את הממון לעיקר חיותם יקראוהו בשם 'דם', כאילו הוא חייהם "כי הדם הוא הנפש"⁵⁶, ימשכו החכמים הקדושים גם כן אחריהם בקריאת השם, חלילה לייחס להם כוונה זו. אמנם הונח לו שם זה להורות על ההיפך ולהודיע ענייניו, ואיך ישתמש האדם ממנו. כי הנה מצאנו ראינו שלושה מיני חולאים מתהווים לאדם מצד הדם: האחד מחמת כמותו, בהיותו מלא ממנו בריבוי יגרום לו חולי מחמת תגבורת הדם, כאשר יקרה בזמן האביב, אשר תרופתו היא ההקזה, להקל ממנו כובד וריבוי הדם. הב', מחמת איכותו, אם נתעפש לאיזו סיבה, שאין לו האיכות העצמי אשר לדם, גם זה רפואתו להקיז, ולהסיר ממנה הדם מעופש. הג', כאשר נראה יציאת הדם מנחיריים בריבוי עצום כל כך עד שמתעלף, מבלי יוכלו להעמידו בשום מין תרופה. גם בזה מצאו הרופאים תועלת מפורסם, להקיז מוורידי הזרוע, כי בזה הדם היוצא חוצה יכניסהו מן העגולה אל המרכז, באופן שכל חלאי הדם יתפארו על יד הוצאת הדם. וכנגד כל זה יקרו לאדם חלאים עצמיים כנפש הטהורה מחמת הממון, אשר רפואתם היא הוצאת הממון לשמו ית', אם מחמת הריבוי והכמות, שהוא מזיק

מדוע נקרא
הממון
בשם דמים

45. משלי כד, ד. 46. בראשית יט, יז. 47. דברים כד, כ. 48. פסחים פח, ב. 49. משנה א. 50. משלי יא, יז. 51. קהלת ז, יד. 52. נח, ז. 53. דברים טו, י. 54. ב"מ מ, ב. 55. ב"ק קיד, א. 56. דברים יב, כג.

לעד, טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט, פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד". אמר שהאיש הירא הוא נזהר לבל יפול ברשת השלושה. וכנגד הריבוי אמר: "הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד". ירצה כשהוא רואה שהנכסים בריבוי, ובהיותו מיוחד שמה יגיע לו נזק מזה "לבלתי רום לבבו"⁶⁴, הוא רץ אל ההקזה אמיתית לעשות צדקה, כי בזה מורה היותו מכיר שאין העושר והנכסים שלו. זה אומר: "הון ועושר בביתו" בריבוי, מה הוא עושה - "צדקתו עומדת לעד". וכנגד הב' מצד איכות, בהיות הממון מעופש, אמר: "טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט", שהאיש הירא הוא נזהר אזהרה אחר אזהרה לבלתי יהיה שום עילה ושחיתה בממונו, והוא חונן, שנותן צדקה ומחונן עניים, ומלוה הלוואת חן וחסד, וכל משאו ומתנו בצדק ובמשפט. זה אומר: "יכלכל דבריו במשפט". וכנגד הג', מסיבת יציאת הדם ונטילתו, הוא מתקן לעשות יציאה ממקום אחר מכוונת לשמו יתברך. והוא אומר: "פזר", אם רואה שממונו מתפזר, אם מצד חוץ, אם מצד עצמו, הוא מתקן עצמו במה ש"נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד", ובזה "קרנו תרום בכבוד"⁶⁵, כי אל השלושה לא בא.

וב'ספר המוסר"⁶⁶ איתא, הביא דבריו הרב 'מכתב אליהו' דף כ"א, וזה לשונו: החסד לוה מהצדקה והצדקה מהחסד; השמים לווי מן הארץ והארץ לווי מן השמים; התורה לווי מן המצוות והמצוות לווי מן התורה; בריותיו של הקב"ה לווי זה מזה ועושים חסד זה עם זה, בשר ודם לווי מן חבירו ומבקשים לבלועו בריבית וגזל, ואלו שנוטלין אומרים להקב"ה: למה אין אתה נוטל מעולמך שהבריות בתוכו שכר הארץ שאתה משקה, שכר הצמחה שאתה מעלה, שכר המאורים שאתה מאיר, שכר הנשמה שנפחת, שכר הגוף שאתה משמר. אומר לו הקב"ה: ראה כמה הלוייתי ואיני נוטל ריבית, אלא אני נוטל מה שהלוייתי, והיא נוטלת שלה, שנאמר⁶⁷: "וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה", ע"כ. וסיים הרב 'מכתב אליהו' שם, ששמעינן מזה שהקב"ה מלוה לאדם הנשמה ואינו נוטל ריבית אלא הנשמה תחזור להקב"ה בלא ריבית, ואע"ג שהקב"ה נוטל ריבית במעשים טובים - זה אינו להקב"ה אלא לאדם עצמו הפועל, וכמו שאמר הכתוב⁶⁸: "אם צדקת מה תתן לו". ובזה פירש כוונת הכתוב⁶⁹: "ולך ה' חסד", יעו"ש.

ועל פי זה סרה חקירת הרב 'שמנה לחמו', והעתקנו דבריו למעלה בסימן ק"ו, שהקב"ה נותן נשמה לאדם ריקנית ולוקחה ממנו מקושטת בעדי עדיים, ואינו חושש דהוי ליה ריבית, ועיי"ש מה שתיירך. ועל פי הדברים האמורים לא קשיא ולא מידי, דזה אינו להקב"ה אלא לאדם עצמו כמו שכתבתי. ובזה אפשר לרמוז בכוונת הכתוב סוף בהר"ן⁷⁰: "אל תקח מאתו נשך ותריבת ויראת מאלהיך". ויש להקשות, למה הוצרך לומר: "ויראת מאלהיך", הלא דבר הוא. ועם הדברים

גדול אל השלמות האנושי, וכבר באו מופתים נאמנים על זה בתורתנו הקדושה בכמה מקומות, כמאמר הכתוב⁵⁷: "ובקרך וצאנך יריבון וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה ורם לבבך" וכו'. וכוונתו עם מה שאמרו רז"ל⁵⁸ בעניין הצלחת איוב, שכל הנוטל פרוטה מאיוב היה מתברך, כן אמר כאן: תהי כל כך מוצלח, כי לא בלבד יתרבה הכסף והזהב לך, שיכנס לך ממנו הרבה מאוד, אלא אפילו כל מה שהוא שלך, שנקרא על שמך, ירבה, אף אם יכנס ביד אחרים, שכל הנוטל פרוטה משלך יתברך, כעין ההיא דאיוב. אבל יש לחוש שתסתכן בזה, פן ירום לבבך ושכחת מסיבת ריבוי ההצלחה, ובלי ספק ינצל מסכנה זו אם ירוץ אל ההקזה לעשות צדקה בממונו, כי בזה יורה היותו מכיר שאין העושר והנכסים שלו, אלא הוא פקיד עליהם לחלקם כפי רצונו ית' לעניים הקרובים אליו, ובלי ספק בהיות לו הבחנה זו ימלט נפשו מלחטוא בהם. ואם מצד האיכות, להיות הממון נגוי לאדם באורחות עקלקלות, "עושה עושר ולא במשפט"⁵⁹, הוא ממש עיפוש גמור, שיכלה כליון חרוץ, ויקויים בו "בחצי ימיו יעזבו ואחריתו יהיה נבל". ותקנתו היא ההקזה, להוציא הממון המעופש ממנו, שהיא ההשבה המעולה לאשר עשקו ממנו, ולותר משלו במצוות הצדקה. כי כאשר יראה בעין שכלו היותו מחוייב לתת משלו לאחרים, כל שכן שלא יוכל לקחת לעצמו משל זולתו. ואם מחמת יציאת הדם ונטילתו, כגון מנחירי האף וכיוצא בזה, אם רואה אדם שממונו מתפזר ויוצא ממנו בכמה מיני אופנים שונים, אם מן החוץ כעין הטלות המיסים וארנוניות, ואם מצד עצמו שהוא וותרן ומפזר ביותר, גם זה יתוקן בשישתדל לעשות לו יציאה ממקום אחר מכוונת לשמו ית', והיא תעכב היציאה המקולקלת. ויש לנו עד מוכיח על זה, אשר רוב חכמי ישראל ראשונים ואחרונים הסכימו היות מעשה המשכן מסודר ממנו ית' לתקן המעוות אשר נעשה במעשה העגל, כי לכן נקראת תרומת מחצית השקל בשם "כסף הכיפורים"⁶⁰, לפי שבא לכפר על מעשה העגל וכו', ע"כ תורף דבריו.

וכן כתב הרב 'עיר גיבורים' פרשת מטות, שהצדקה הוא גורם גדר בפני העושר, שלא יבוא לידי רום לב מתוך העושר, כעניין שנאמר: "וכסף וזהב ירבה לך וכו' ורם לבבך ושכחת". ולפיכך הרוצה לגדור בעד ממנו שלא יביאהו לידי רום לב, אז יחסר ממנו בצדקה, ובזה הוא גודר בעדו, כעניין שנאמר בישעיה⁶¹: "ותפק לרעב נפש וכו', וכתוב באותו עניין: "וקרא לך גודר פרץ" וכו', שבצדקה הוא גודר הפרצה הבאה מן העושר. וזהו שאמר⁶²: מעשרות סייג לעושר, הזכירו לשון סייג לפי שבזה הוא גודר בעדו, ע"כ.

ונראה לעניות דעתי ששלושה דברים הנזכרים רמוזים בתהלים סימן קי"ב שבשבח המגיע לירא את ה', ומכלל שבחיו הושבח השבח ששמר רגליו מלכד בג' דברים הנזכרים, וכנגד זה אמר ג' מקראות, ואם באו שלא כסדר, כאומר⁶³: "הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת

57. דברים ח, יג-יד - "ובקרך וצאנך יריבון וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ יִרְבֶּה, וְרֵם לִבְּךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּיַד יְדָיִם". 58. ב"ב טו, ב. 59. ירמיהו ז, יא - "עֲשֵׂה עֵשֶׂר וְלֹא בְמִשְׁפָּט בְּחַצֵי יָמָיו יַעֲזֹבֶנּוּ וּבְאַחֲרֵיתוֹ יִהְיֶה נָבֶל". 60. שמות ל, טז. 61. נח, יב - "וְתִפְקֹךְ לְרֵעֵב נֶפֶשׁ וְנֶפֶשׁ נִגְעָה תִשְׁבֹּעַ וְכו'. וְקָרָא לְךָ גֹדֵר פֶּרֶץ מְשֻׁבָּב נְתִיבוֹת לְשִׁבְתָּ". 62. אבות פ"ג מ"ג. 63. תהלים קיב, פסוקים ג, ה, ט. 64. ע"פ דברים יז, כ. 65. קיב, ט - "פִּזַּר נֶתַן לְאֲבִיוֹנִים צְדָקְתוֹ עֹמֶדֶת לְעַד קְרָנוֹ תְרוֹם בְּכַבֹּד". 66. פרק א. 67. קהלת יב, ז. 68. איוב לה, ז. 69. תהלים סב, יג. 70. ויקרא כה, לו.

הקב"ה אינו נוטל ריבית

ועיין מה שכתב מרן הב"י שם ובפרישה שם. והא דלא מייתי פסוק מלא בתורה: "נתון נתן לו ולא ירע וכו' כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך בכל מעשה ידך ובכל משלח ידך" - אפשר דהתם פשוטו של מקרא שלא למנוע לתת לעני בשמיטה בראותו שצונו ית"ש⁷⁹: "שדך לא תזרע וזרמך לא תזמור", ולפיכך "ורעה עיניך"⁸⁰, וכמו שכתב החזקוני שם, ולזה מבטיחו ש"לא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך", על דרך "וכי תאמרו מה נאכל וכו' וצויתי את ברכתי" וכו'. ולזה הוצרך לאתויי מקרא דנביאים ופשוט.

ובמסורה, ה' פסוקים שבכל אחד ה' תיבות, ואותיות שניים היצר מתגבר מאוד בענייני ממון

באו אל התיבה, והם: "ויולד נח את שם את חם ואת יפת"⁸¹, "גם לי גם לך לא יהיה גזורו"⁸², "אין זה כי אם רע לב"⁸³, "כי גם זה לך בן"⁸⁴, "על כן לא בא אל שלחן המלך"⁸⁵, "כי יד על כס יי"⁸⁶. ופירש הרב 'מקור ברוך' פרשת נח, כי יצה"ר ידיח האדם בעצות מרחוק, וכל שכן אם המצווה תלויה בממון, באומרו: הא ראית כי כל היום אתה מתעסק במלאכה או בסחורה, וטורח טרחא יתירה במועצות ודעת כדי שהרווחת סלע זה, ואיך תוציאנו ברגע אחד. וכל שכן במצוות צדקה שהיא שקולה כנגד כל התורה שירבה פיתויו בטענות רבות להדיח ממנה. ואחד מהנה באומרו: הלא יש כמה עשירים גדולים שאין אתה מגיע לאחד מעבדיהם לשליש ולרביע, והלואי תוכל לסעוד גופך שכל היום מטריח וגם בלילה לא ישכב; עד שנכנסים הדברים בטוחותי, ותכף בבוא איש רש לפתח ביתו ערום ורעב בוכה ומתחנן על רוע מזלו, קול ברמה נשמע כי ה' מחסהו, כי הלואי שיספיק מה שבביתי לחיי נפשי, אם אתננו לך, אשב רעב, ואם יתחלק בינינו, אינו מספיק לא לי ולא לך, ומה גם כי ילדים רכים ורבים ואין לי הספקתם. ותכף יזכירוהו יצר הרע מאמרם ז"ל בגמרא⁸⁷ על פסוק: "עושה צדקה בכל עת"⁸⁸, וכי אפשר לו לאדם לעשות צדקה בכל עת - אלא זה הזן בניו ובנותיו כשהם קטנים, ואין לך התנצלות יותר מזה. ואפילו ירוויח הרבה יסיתהו לאמר: הלא עיניו הרואות כי אין מי שיוכל לקנות שם כשם הגדולים כי אם באסיפת הממון והכל יכבדהו, וכמו שאמר הכתוב⁸⁹: "והעושר והכבוד מלפניך", מה שאין כן במשולל הממון. עוד יזכירונו מאמר רז"ל⁹⁰: הכל בידי שמים חוץ מצינים ופחים, ואם כן מוכרח אתה לקנות בגדים חדשים לך ולבניך כדי שתתחמם בקרה, שמא תתחייב בנפשך ובנפשם. עוד יזכירונו מאמרם ז"ל⁹¹: כל ישראל נאים הם, אלא שהעניות מנוולתן, ואם כן צריך לאסוף הון ולא תפורנו, כדי שתהיה יפה ונאה ולא מנוול. ומאחר שמלח ממון חסר⁹², ואדרבה, המפורז יפזרו לו מן השמים והקובץ להיפך, ואמרו רז"ל: "ה' צלך על יד מיניך"⁹³, כי כשיעמוד האדם בשמש או באור הנר יעשה צלו כנגדו נראה כגופו, ויהיה הולך וצלו הולך עמו. והנה מי שהוא קופץ ידו מליתן צדקה, ודאי

האמורים, הכוונה דזה כעין תוכחת מגולה, הלא תראה אלהי עולם ה', שאינו נוטל שכר המחיה והכלכלה ושכר המאורים שאני מאיר ושכר הנשמה שנפחתי ושכר הגוף שאני משמר, וראה כמה לויתתי ואינו נוטל ריבית, אף אתה הלך אחר מידותי. וזה אומרו: "אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלקיך", שאינו נוטל ריבית, "וחי אחיך עמך" כמו שאני מחיה אותך ואינו נוטל כלום.

והרב הקדוש בספר 'אגדת אליהו' חלק א' דף קט"ו כתב תוכחת מגולה ומוסר השכל למי שאינו מוציא מעשר, שעונשו גדול ומעותד במשפטי גיהנום יותר משאר רשעים, דשאר רשעים חוטאים להנאתם, וזה שאינו מוציא מעשר, אף על פי שיודע שמאבד מלהתעשר, כמאמרם ז"ל⁷¹: עשר בשביל שתתעשר, מביא עצמו בידיו לידי עניות, שהקב"ה נעשה בעל השדה והוא נעשה הכהן, כמאמר רז"ל⁷², ועם כל זה רוצה לאבד העושר וגם להיות עני ולא לקיים מצוות בוראו שצווהו לעשר, היש חוטא גדול מזה. ואם תאמר, דאינו מעשר להנאת השעה, שלא לחסר מהתבואה מה שמוציא מן המעשר - הא ליתא, משום דאי ממאה כורים מוציא עשרה מתברך הכרי, ושוב אם ימדוד ימצא המאה. והוא מעין מה ששמעתי מהרב הגדול כמוהר"ר יהודה שארא"ב זלה"ה על משנת: אוי להם לבריות מעלבוניה של תורה⁷³, ואינו מזכיר מהו העלבון שעושים לה, אלא הכוונה העלבון שעושים לה היא זו שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נוף, כלומר מנודה. וכיון דכל מי שאינו עוסק בתורה הרי הוא מנודה, מה רואה זה שאינו עוסק בתורה - אלא דיותר חפץ להיות בנידוי ולא לעסוק בתורה, יש עלבון יותר גדול מזה לתורה. על כן גם זה חפץ יותר שלא להתעשר וגם להיות עני כדי שלא לקיים מצוות בוראו, יש חוטא גדול מזה. גם מצורף לזה שמגלה לבו שאינו מאמין בדברי חכמים שדרשו כפל "עשר תעשר"⁷⁴ - עשר בשביל שתתעשר, ואם מאמין ועם כל זה עובר, הוא רעה חולה יותר, והוא מה שפירשנו, דחפץ יותר שלא להתעשר וגם להיות עני ולא לקיים מצוות בוראו, ע"כ דברי קדשו.

ועיין לרבינו הטור יו"ד סימן רמ"ז, וזה לשונו: ואל יעלה בלבו עצה לומר איך אחסר ממוני ליתנו לעניים, כי יש לו לדעת שאין הממון שלו, אלא פקדון לעשות בו רצון המפקיד, וזה רצונו שיחלק לעניים ממנו, וזהו החלק הטוב שיהיו לו ממנו, כדכתיב⁷⁵: "והלך לפניך צדקך". ועוד כי הדבר בדוק ומנוסה כי בשביל הצדקה שנתן לא יחסר לו, אלא אדרבא, תסיף לו עושר וכבוד, כדכתיב⁷⁶: "מהחל התרומה לבא אל בית ה' אכול ושבוע והותר עד לרוב כי ה' ברוך את עמו". וכתב⁷⁷: "הביאו את כל המעשר לבית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די", ואמרו רז"ל⁷⁸: בכל דבר אסור לנסות חוץ מדבר זה, כדכתיב: "ובחנוני נא בזאת", ע"כ.

71. שבת קי"ט, א. 72. עיי' תוספות תענית ט, א ד"ה 'עשר תעשר'. 73. אבות פ"ו מ"ב - 'אמר רבי יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבוניה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נוף שנאמר (משלי יא, כב): 'נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם'. 74. דברים יד, כב. 75. ישעיהו נח ת. 76. דה"ב-ב לא, י. 77. מלאכי ג, י. 78. תענית ט, א. 79. ויקרא כה, ד. 80. דברים טו, ט. 81. בראשית ה, לב. 82. מל"א ג, כו. 83. נחמיה ב, ב. 84. בראשית לה, יז. 85. שמ"א כ, כט. 86. שמות יז, טז. 87. כתובות ג, א. 88. תהלים קו, ג. 89. דה"י-א כט, יב. 90. כתובות ל, א. 91. נדרים סו, א. 92. כתובות סו, ב. ומפרש רש"י: "מלח ממון חסר" - הרוצה למלוח ממנו. כלומר, לגרום לו שיתקיים, יחסרו לצדקה תמיד וחסרונו זהו קיומו". 93. תהלים קכא, ה.

על טובה שעשה יבז למשבחו עליה, ותהי נקלה בנפשו וקטנה בעיניו מהייתה מקובלת ורצויה אצל הבורא לקטנותה נגד מה שהוא חייב לו מכפלי הטובה ההיא. ויאמר למשבחו: רב לך אחי, כי אינה נגד עוונותי אלא כניצוץ מן האש בים, ואפילו אם תהיה נחשבת למאומה, איך אדע אם היא ניצלת מפגעי ההפסד המשיגים אותה עד שיקבלנה הבורא ממני ולא ישיבנה עלי וישליכנה בפני, כמו שכתוב¹⁰⁰: "כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם", ואמר¹⁰¹: "לא תוסיפו הביא מנחת שוא" וכו'. כל שכן אם ישבחנו בשקר, שצריך להרחיק הרבר ההוא מעצמו, ויאמר למספר: די לי אחי בקיצורי במה שאני חייב בו לבורא, אל תקבץ עלי עוון קיצורי ועוון השבח במה שלא עשיתי, כי אני יודע עוונותי ופשעי יותר ממך, כמו שאמר דוד ע"ה¹⁰²: "כי פשעי אני אדע". ואם יזכור ברעה שעשה, יודה על נפשו בקיצורו, ואל יתור אחר אמתלאות להנקות ממנה ולזכות עצמו, כמה שאמר יהודה¹⁰³: "צדקה ממני", ואל ישלח להכלם, אבל יאמר לו: אחי ומה שיעור מה שהשקפת עלי מרוע מעשי אצל מה שלא ידעת ממני, אשר האריך לי הבורא סתרו בהם, ואילו היה נגלה לך רוע מעשי ועוונותי היית בורח ממני ומפחד מעונש הבורא עליהם, כמו שכתב אחד מן המשוררים: חטאי לו ירחיקו בם שכני, אזי ברחו ורחקו מגבולי, ואמר איוב¹⁰⁴: "אם כיסיתי כאדם פשעי". ואם מה שסיפרו עליו שקר, יאמר למספר: אחי אינו מן התימה מה שהצילני הבורא מעשות מה שתלית בי אצל הטובות אשר גמלני, אך התימה סתרו עלי במה שהוא יותר מגונה וגדול מאוד ממה שספרת עלי, הרף אחי וחמול על זכויותיך שלא תאכיד ממך ולא תרגיש, כי כבר נאמר על אחד מן החסידים שזכרו אותו לרעה, וכיון שהגיעו הדבר, שלח למדבר בו כלי מלא מזמרת ארצו, וכתב אליו: הגיעני ששלחת לי מנחה מזכויותיך וגמלתיך בזה. ואמר אחד מן החסידים: הרבה בני אדם יבואו יום החשבון, וכשמראים להם מעשיהם, ימצאו בספר זכויותם זכויות שלא עשו אותם, ויאמרו: לא עשינו, ויאמר להם: עשה אותם אשר דיבר בכם וסיפר בגנותכם. וכן כשיחסרו מספר זכויות המספרים בגנותם יבקשו אותו בעת ההיא, ויאמר להם: אבדו מכם בעת שדברתם בפלוני ופלונני. וכן יש מהם גם כן שימצאו בספר חובותם חובות שלא עשו, וכשאומרים: לא עשינו, יאמר להם: נוספו עליכם בעבור פלוני ופלונני שדברתם בם, כמו שכתוב¹⁰⁵: "והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך ה'", ועל זה הזהירנו הכתוב באומר¹⁰⁶: "זכור אשר עשה ה' אלקיך למרים בדרך". והרביעי, כשייטב לו האל בטובה גדולה, ובחכמה יתירה ובתבונה רבה ובעושר גדול או כבוד אצל המלכות והדומה לזה ממה שנהגו בני אדם להתפאר בהם ולהתגאות בעבורם, ונשאר על עניין שפלותו קודם לכן, ולא הוסיף אלא ענוה ושפלות לפני האלקים וכבוד וטובה לבני אדם, כמו שאמר אברהם בעת ששבחו הבורא ואמר¹⁰⁷: "המכסה אני מאברהם", אז אמר¹⁰⁸: "ואנכי עפר ואפר", ואמר משה¹⁰⁹: "ונחננו מה", ואמר דוד המלך ע"ה¹¹⁰: "ואנכי תולעת ולא איש", אז יתברר מצפוננו ותאמן כניעתו. ואמר החכם בעניין הזה¹¹¹:

שתהיה ידו סגורה, לא כן הנותן שתהיה ידו פתוחה, כעין מה שכתוב: "פותח את ידך" וכו', ואמר כי ה' הוא צל האדם על ידו, וכמו הצל שיהיה ממש כעין האדם, שאם ידו פתוחה, גם צלה יפתח, ואם סגורה - יסגר, כן הוא ממש, שאם יפתח, גם ה' יתן הטוב ויפתחו לו, ואם יסגור, גם ה' יסגור עליו השפע בר מינן.

וכת הקדמונים עשו משל נאה לזה, לשני בני אדם שהיה אחד שופך ואחד מקבל יין, או שאר משקין, והשופך שופך בכלי על יד משפך. והנה כל זמן שהמשפך הוא חלול מלמטה, אז השופך ישפוך בו לאט לאט, מה שאין כן אם נסתם פי המשפך מלמטה מחמת איזה צרור וכדומה, אז המקבל אומר לשופך השמר תשפוך, פן תשפכנו ארצה, הואיל והמשפך סתום ואינו שופך. והנמשל, הנה השופך ית"ש המשפיע טובו לכל, והמשפך הוא העשיר, והמקבל הוא העני, והוא מובן. וזו שכיון בעל המסורה, שהעשיר כשישאלו העני צדקה, הוא משיבו: גם לי גם לך לא יהיה, שכל מה שבביתי אי אפשר שיספיק לי ולך, לך אצל עשירי עם. ועוד שיש לי בנים רבים, וכשאזון אותם היא הצדקה לכל עת, וזהו "ויולד נח שלשה בנים". ועוד, אני צריך לאסוף ואקנה שם, גם צריך לקנות כסתות וכרים כדי שלא תשלוט בי הצינה, וזה "את חם". וגם כדי שאהיה יפה ולא עני המנוול, וזהו "ואת יפת". השיב בעל המסורה, כל זה עצת יצה"ר הנקרא 'לב', כמו שכתוב⁹⁴: "כי יצר לב האדם רע", וזהו "אין זה כי אם רוע לב", כי אם טענתו מצד בניו כי חייב להאכילם ולהלבישם, אנו שואלים אותו, שאם על בניו יולד לו בן אחר, האם אפשר שיניחנו בערום וברעב, ואם כן יחשוב שזה העני הוא גם כן בנו, וזהו "כי גם זה לך בן". ולדעתו מרויח, ואדרבא מפסיד, כי ה' צילו על יד ימינו, וזהו "על כן לא בא אל שלחן המלך", מלכו של עולם ששולחנו ערוך לכל. וכבר אמרו רז"ל בגמרא⁹⁵: גדולה צדקה שמקרבת הגאולה, כמו שכתוב⁹⁶: "שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא" וכו', ונמצא שהוא מונע הגאולה, אין ה' שלם ואין הכסא שלם כנודע, וזהו "כי יד על כס יה", עכ"ל.

ואנחנו בשם ה' אלקינו נזכיר, לפרש על שבח מעלת הענוה באופן זה. והוא בהקדים דברי הרב בעל 'חובת הלבבות' בשער ההכנעה פרק ז', שהסימנים שבהם תתברר הכניעה מן הנכנע כשייראו בו, הם חמישה:

אחד מהם, בעת חזוק כעסו על מי שמבזה אותו, בין במאמר בין במעשה, שאם ימשול ברוחו וימחול, אחר היכולת להנקם, מענוה ושפלות, יורה על בירור כניעתו.

והב', כשיפגעהו פגע בממונו או יקרהו מקרה בקרוביו, אם יגביר הסבל על החרדה וירצה בגזירת הבורא ויצדיק דינו, יורה על כניעתו הטובה ושפלותו לאלקים, כמו שאמר הכתוב על אהרן במה שאירעו במות נדב ואביהו: "וידום אהרן"⁹⁷, ואמר דוד⁹⁸: "דום לה' והתחולל לו", ונאמר⁹⁹: "לכן המשכיל בעת ההיא ידום".

והג', כשיתפרסם עניינו אצל בני אדם בטובה או ברעה, שאם ישבחוהו

שבח הענוה וגנות הגאווה

94. בראשית ח, כא. 95. ב"ב א, א. 96. ישעיהו נ, א. 97. ויקרא י, ג. 98. תהלים לז, ז. 99. עמוס ה, יג. 100. ישעיהו א, יב-יג. 101. שם. 102. תהלים נא, ה. 103. בראשית לח, כו. 104. איוב לא, לג. 105. תהלים עט, יב. 106. דברים כד, ט. 107. בראשית יח, יז. 108. שם פסוק כז. 109. שמות טז, ז. 110. תהלים כב, ז. 111. קהלת י, ד.

"אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח".

והחמישי, כשהוא מוכיח את נפשו ונותן דין הבורא מעצמו, אף על פי שאין יכולת לדון על זה, תתברר כניעתו לאלקים בשפלותו ושחיתו, כמו שכתוב¹¹²: "אנחנו מעלנו באלקינו" וגו', ונאמר¹¹³: "ייתנו ידם להוציא נשיהם", ועם המאורעים האלה והדומים להם יתקיימו סימני הכניעה לאל יתעלה והשפלות מן הנכנעים, ותראה אמנות לבכם בהם, ע"כ דברי קדשו.

והרב 'בינה לעתים' בדרשותיו כלל הדברים הנזכרים בשני סוגים, אם בהיותו במצב הגדולה וההצלחה או הכבוד והשבח וכיוצא, שלא יעשה כל זה בר שום התפעלות להתגאות לעצמו, ואם בהיותו בהיפך, מוכה ומעונה או יפגענו פגע בממונו או באיזה מקרוביו או כשיכיעסוהו ויבוהו, אם על כל זה יגביר השכל על החרדה, ולא יעזו פניו להטיח דברים חלילה או להשיב חורפו דבר בגאוה ובוז, אלא יקבל הכל בסבר פנים, זהו באמת הענין האמיתי. וזהו כוונת הכתוב¹¹⁴: "כי יום לה' צבאות על כל גאה ורם ועל כל נשא ושפל", ייעד הוא ית"ש להנקם מאותם אשר נשתקעו בתכונה רעה של הגאוה בהתפתותם על אחת מב' סיבות האמורות, אם על אשר הוא גאה ורם, שבהיותו ברום המעלות והגדולות סיבב לו היותו גאה. וגם על כל הנשא ושפל, שלסיבת היותו שפל המצב הוא מתנשא לבלי סבול השפלות ההוא, כי יראה בעיניו אינו ראוי לכך, ושנתעלית מדרגתו מהיותו בשפלות ההוא, ע"כ.

המבחן לענוה בשעת הגדולה ובשעת השפלות

הענוה כוללת את כל המעלות ומצלת מכל יסורים

ורבינו הרמ"ק, הביא לדבריו גאון עוזנו בספר 'חומת אנך' תהלים סימן צ', כתב, וזה לשונו: הלא ידעת כי כמה וכמה חטאת וצריך תיקון, ואם יאמרו, שתתענה כמה תעניות, השב תשיב: כשל כוחי ושגבו ממני דברי הצומות. ואם יאמרו לך: לכפר על חטאתיך צריך שתהיה זמן הרבה בסובלי חולאים ורבים מכאובים, תחיל תזעק: כי תאוה נפשך להיות בריא אולם, וכל מיני חולאים ומכאובים הרחק מאוד. ואם כה יאמרו: צריך שימותו בניך, הלא תענה אתה: ה' תשמרם. ואם יגזרו עליך עניות ודלות, לבך ימהר: הרחק ממני כל מיני עוני ולא יחסר לחמי, באופן שכל חולי ומדוה ועניות אינהו ואביזרייהו אל תאבה, ובכה תבכה להנצל מהם. וזאת העצה היעוצה שתהיה בריא ומתפרנס בכבוד וכל בני ביתך חיים וטובים, רק שתהיה עניו ומעביר על מידותיך כי בזה יתכפרו עוונותיך, ע"כ. ולמעלה בסימן קל"א כתבנו, שמכל הדברים האמורים בשבח המגיע לכתפים במעלות הענוה, נראה שכאשר ציונו ית"ש¹¹⁵: "כי מחה אמתה זכר עמלק", וצריך לזכות מכל עוונותינו כי אז יכנע וימחה מעולם, כאשר נהיה ענוים באמת ובתמים נוכל למחותו ולהפילהו מלמעלה, דמידת הענוה כולהו איתנהו בה, ובזה יכול נוכל להפילו, והוא ית' ימחה זכרו מתחת השמים, ע"כ.

ועוד נקדים מה שכתב הרב 'בינה לעתים' שם, ומעין זה כתבנו

לעיל בשמו בסימן הנזכר, שתרופת כל תחלואי הנפש, להדריכה אל הישור והמעלה בכשרון המעשה, היא החשובה שבמעלות המדותיות, אשר זולתה לאפס ותוהו נחשבו כל האחרות, הלא היא ההכנעה ושפלות הרוח לבלתי רום לבב אנוש לשום סיבה אפשרית, ומאן דדא ביה, יוכל לומר בטח כי כל השלמויות כולם נקבצו באו לו, ע"כ.

ועוד כתבנו למעלה, שרפואת ד' מראות נגעים של הגאוה על דעת אחד יסמכו, כיון שבידו ית"ש הכל, והוא יכול על כל, אם כן בידו ית"ש להסיר ממנו הדברים שמתגאה בהם. ובזה פירשתי כוונת הכתוב¹¹⁶: "גאות אדם תשפילנו", שרוצה לומר שהיא תשפילנו למעמיק ומחשב ומעיין בה, יעו"ש. ועוד לאלוה מילין באותה שאמרו פרק קמא דסוטה¹¹⁷: דרש רב עירא זמנין אמר לה משמיה דר' אמי וזמנין אמר לה משמיה דר' אסי: כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף מתמעט, שנאמר¹¹⁸: "רומו מעט ואינונו", יכול ישנו בעולם - תלמוד לומר "ואינונו". עוד שם¹¹⁹: א"ר זירא: בשר כתיב ביה "ונרפא", אדם לא כתיב ביה "ונרפא". ופירש רש"י, שמי שהוא רך ועניו כבשר, קרוב להתרפאות מיסורין הבאים עליו, אבל מי שהוא קשה כאדמה, אין רפואה למכתו ורוח קימצא עוכרתו, ע"כ.

וזה אומרו: "גאות אדם תשפילנו", ירצה שהוא קשה כאדמה, וזה גרמא לו בנזקין שאין תרופה למכתו. והרב 'עיון יעקב' פירש בכונת אומרים: לסוף מתמעט - שמתמעט מתורתו וממונו, כדאמרין¹²⁰: סימן לגסות הרוח עניות. ויותר יש לפרש שמתמעט מבריות גופו, וזהו שאמר: יכול ישנו בעולם - תלמוד לומר: "ואינונו", כלומר שמתנוונה והולך, ואם חוזר בו נאסף בזמנו, והיינו דאמרין¹²¹: הוי קבל וקיים, ע"כ.

ואפשר דתרווייהו איתנהו ביה, שתורתו מתמעטת ובריותו. כדאמרין¹²²: כל המתיהר חכמתו מסתלקת ממנו, ואמרין עוד בנדרים¹²³: מאי דכתיב¹²⁴: "ממדבר מתנה" - כיון שעושה אדם עצמו כמדבר - תורה ניתנה לו במתנה, שנאמר: "וממדבר מתנה" וכו', ואם הגביה עצמו הקב"ה משפילו, שנאמר: "ומבמות הגיא", ולא עוד אלא ששוקעין אותו בקרקע, שנאמר: "ונשקפה על פני הישימון", ואם חוזר בו, הקב"ה מגביהו, שנאמר¹²⁵: "כל גיא ינשא", ע"כ. ואם כן תרתי איתנהו, ושו"ת ש"ת"ו בנועם שיח דבריהם 'לסוף מתמעט'.

ונבוא לביאור המסורה, ויהיה סדר המסורה כך: נח את שם את חם ואת יפת", "גם לי גם לך לא יהיה", "כי גם זה לך בן", "כי יד על כס יה", "על כן לא בא אל שלחן המלך", "אין זה כי אם רוע לב", ע"כ. הרצון בזה, שמי שהוא נח, שהוא עניו ומעביר על מידותיו ושמו מורה עליו - נח, וזה דרכו דרך הקודש להיות עניו באמת ובתמים, בין בהיותו ברום המעלות ובמותי ההצלחות והכבוד הרמזו

112. עזרא י ב. 113. שם פסוק יט. 114. ישעיהו ב, יב. 115. שמות יז, יד. 116. משלי כט, כג. 117. ה, א. 118. איוב כד, כד. 119. סוטה שם - "אמר חזקיה: אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים לבו כבשר, שנאמר: (ישעיהו סו) 'והיה מדי חדש בחדשו [וגו'] יבא כל בשר להשתחוות' וגו'. א"ר זירא: בשר כתיב ביה (ויקרא יג) ונרפא, אדם לא כתיב ביה ונרפא". 120. קידושין מט, ב. 121. סנהדרין צב, א - ופירש רש"י: "הוי קבל" - הוי עניו ותחיה, 'קבל' - לשון אפל, עשה עצמך אפל ושפל". 122. פסחים סו, ב. 123. נה, א. 124. במדבר כא, יח-כ - "בְּאֵר תְּפֹרֵךְ שָׁרִים פְּרוּיָה נְדִיבֵי הָעָם בְּמַחֲקָם מְשֻׁמְעֵתָם וּמְמַדְרָם מִתְּנֶה, וּמִמְתְּנָה נְחִלְיָאֵל וּמִנְחִלְיָאֵל בְּמוֹת, וּמִקְמוֹת הַגָּאֵר אֲשֶׁר בְּשֶׁדָה מֹאבָה רֹאשׁ הַפְּסָגָה וְנִשְׁקָפָה עַל פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן". 125. ישעיהו מ, ד.

זוכה לתקן השם הוי"ה ב"ה. ורז"ל אמרו דה' גוונין אית בעיניי, ואם כן כשזוכה אדם לתקן ה' הוי"ו"ת בעיניי, כנגד ה' גוונים דאית בעיניי, שה' הוי"ו"ת גימטריא ק"ל שהוא בגימטריא 'עין', וכשזוכה האדם לתקן גם העין השני, וגם בעין הב' שהוא ה' גוונין בגימטריא ק"ל, אז זוכה לתקן עור ה' הוי"ת, בין הכל גימטריא ס"ר. וזה אומר¹²⁹: "וירא ה' כי סר לראות", רוצה לומר, על ידי הראייה זוכה לתקן השם הוי"ה ב"ה עשרה הוי"ו"ת שהוא בגימטריא ס"ר. וסמך לדבר: 'עין יפה', רוצה לומר, כשזוכה לתקן העין או יפה, ראשי תיבות ה' פעמים הוי"ה, דה' פעמים הוי"ה, שהם ה' גוונין דעין, זוכה לתקן ה' הוי"ו"ת שהם בגימטריא 'עין'. וזהו 'עין יפה', רוצה לומר, כאשר זוכה האדם לתקן השני עיניי שהם עשרה הוי"ו"ת, אז זוכה להיות יפה - י' פעמים הוי"ה, ע"כ.

במילת "את שם" - שהולך שמו למרחוק לרוב מצב גדולתו והצלחתו, ובין שהוא מוכה ומעונה או יפגענו פגע בממונו או באיזה מקרובי, או כשיכעיסוהו ויבזוהו וכי יחס לבבו, עם כל זה יגביר השכל על החרדה ולא יטיח דברים חלילה, וזהו "את חס", שבזמן כי יחס לבבו לסיבות הנזכרות, הוא לא עשה כן, אלא "ואת יפת" - לשון הרחבה¹²⁶, שמרחיב דעתו ושכלו לבלתי יחטא ואשם, וזה נמשך לו מסיבה שידכה ישוח עם רוחו ונפשו לאמר: נפשי מה תהמי עלי בדברים הגורמים לי גאה וגאון, הלא תדע שהכל בידו ית' והוא יכול על כל, וימנע כל הדברים הגורמים הגאוה ממני וממך. וזה אומר: "גם לי גם לך לא יהיה", וכל הכבוד חלף הלך, וית"ש משפיל גאים עדי ארץ ומשיב חכמים אחר ושופטים יהולל. זהו מה שמחשב השלם העניו לבלתי ילכד ברשת הגאוה. ועתה זאת התורה אומרת: דע וראה כי זו המידה היא היתה לראש פינה, והוא בנין אב לכל המידות, שממנה נבנו וחוצבו כל המעלות המידותיות, זה אומר: "כי גם זה לך בן", שממנה נבנה הכל. ודקדק לומר: "כי גם זה לך בן", שהעניו השלם אינו מחשיב מעלת הענווה למאומה, באומר שכן צריך להיות וכך נאה ויאה לבן אנוש רמה ובן אדם תולעה, ואינה נחשבת אצלו למידה טובה מן המידות המעולות. על דרך שהביא גאון עוזנו בספר 'לב דוד' דף מ"ג, וזה לשונו: וכבר סופר כי בדור שלפנינו היה אדם גדול אשר ברכו אלקים, וגם עד זקנה ושיבה ותפארת בנים וממשלה, כי היה ראש הקהל. ובשבתו עם זקני ארץ עשירי עם היה נותן את השבח לה' אשר זיכהו לכל זה, ולא היה בו שום דופי, כי מעולם לא ביזה אדם. ואמר לו שיש לו גם כן מעלת הענווה, אז השיב: יש כאן מחילה, שאני מדבר בבני אדם כמוני כמוהם, אך הגאה נמשל כבהמות ויצא מכלל אדם, ותשובה ניצחת השיבם, עכ"ל.

ולזה לפי דעתו ומחשבתו שאינו מחשיב מעלת הענווה מהמעלות אמר: "כי גם זה לך בן", אבל האמת הוא שהיא היתה ראש לכל פינה, כדבר האמור, הלא תראה "כי יד על כס יה", ואין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה שמו של עמלק, ואין לך מידה טובה לזכות שימחה שמו כי אם בקניין מידת הענווה. ואם בן אדם יסיתנו יצרו היסת כפול מסיבת ד' דברים הנזכרים, אם בהיותו ברום המעלות או בהיותו בשפל מצבים ורם לבבו ונתרחק ממחיצתו של הקב"ה, כמה שאמר¹²⁷: אין אני והוא יכולים לדור בעולם, ואמר¹²⁸: אני את דכא, וזה הגאוותן ורחב לבב, על כן משניים האמורים לא בא אל שולחן המלך, מלכו של עולם, שנתרחק ממחיצתו ית"ש, אין זה כי אם רוע לב, דהא חזינן כמה מעלות טובות רבו מלמנות במעלת הענווה, ועד אחרון שמתכפרים עוונותיו בנקל. ולהיפך כמה מגונה מידת הגאוה, וזה האנוש השפל העלים עינו מהכל ואינו משגיח לא על השכר הגדול ולא על עונש המעותד לבוא, היש בעולם רוע לב גדול מזה. וכתבו המפרשים בשם הרב 'דרך משה' בשם המקובלים, דכאשר האדם זוכה למידת הענווה, להיות שח עיניי, אז הב' עיניי שהם ב' יודיין של שם הוי"ה ב"ה, והחוטם שהוא כנגד הוי"ו, אז

הענווה היא הפתח לעילוי

ועיין עוד להרב הקדוש בספר 'מדרש אליהו' דף י', שכל הדברים שבעולם השפלתם זוהי הגבהתם, שעל יד שפלותם עולים כל הדברים שבעולם במדרגות ומעלות להשיג כל אחד שלמותו. והנה יש דומם וצומח ובעל חי בלתי מדבר ובעל חי מדבר, וכולם עולים מלמטה למעלה על ידי שפלותם אחרי בואם לידי השחתה. שהרי ממדרגת דומם שהיא הארץ, עולה למעלת צומח על ידי חרישת הארץ, ומצומח עולה למדרגת בעל חי שאינו מדבר, שהבהמות אוכלים כל ירק וצמח השדה. ונמצא שעולה הצומח במעלת בעל חי, והוא על ידי שפלות, שנשחת ונשפל ממה שהיה מקודם, וכן הבעל חי בלתי מדבר, על ידי השחתתו ושפלותו, ששוחטים אותה, עולה למעלת בעל חי מדבר, באכול אותה ישראל על ידי הכשר שחיתה וברכה, ע"כ דברי קדשו.

באופן העולה מכל האמור, שמעלת הענווה אין לך מידה טובה הימנה, והיא היתה לראש כל השלמות והמעלות. ולזה אפשר לומר כוונת הכתוב¹³⁰: "אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה'", והיא על דרך דאיתא במדרש שוחר טוב מזמור ג': "וילך דוד ואנשיו בדרך"¹³¹ - וכי באויר היה להם לילך - אלא הלכו בדרך ענווה, ע"כ. וזה אומר: "אשרי תמימי דרך", התמימים בדרך שהיא הענווה, כי באמת לאלו יקרא ההולכים בתורת ה', כי היא היתה אם לכל חי, לכל התורה והמצווה. **ומהאמור** למעלה אמרתי אדברה נא ברמז הכתוב¹³²: "כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפול הנופל ממנו". ועיין לגאון עוזנו ב'נחל קדומים' וב'חומת אנך' שרמז בזה על בעל תשובה, יעו"ש.

ועל פי יסודו אמרתי, שעם זה יבוא סמיכות הפרשיות, דהיינו שילוח הקן ומצוות מעקה ומצוות כלאיים - "לא תזרע כרמך כלאים לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו"¹³³. וב'ליקוט דוד' איתא: "לא תחרוש בשור ובחמור" - לא תחשוב במחשבה על שני משיחין, "שור" זה משיח בן יוסף, ו"חמור" זה משיח בן דוד, כי יבואו בהסיח הדעת, ע"כ. ועוד נקדים מה שכתב בספר 'קיצור הסמ"ג', וזה לשונו: לשון כלאיים לשון מניעת הכוחות ממה שנבראו, ובזה

126. אונקלוס דברים יב, כ - "כי ירחיב" מתרגם באונקלוס: 'ארי יפתי'. 127. סוטה ה, א. 128. שם. 129. שמוות ג, ד. 130. תהלים קיט, א. 131. שמו"ב טו, יג. 132. דברים כב, ח. 133. שם פסוק ט-י.

השם רצה להורות שלא יהיה בין בני ישראל עירבוב אלא אחדות שלמה ואהבה, ולא לשון הרע ונטירה ושנאה. וע"פ זה פירש גאון עוזנו בינחל קדומים פרשת קדושים קשר הכתובים¹³⁴: "לא תקום ולא תטור ואהבת לרעך כמוך", וסמך ליה "את חקתי תשמורו בהמתך לא תרביע כלאים", שלא יהיה עירבוב, ומכל שכן שצריך שלא יהיה עירוב ושנאה עם ישראל זה לזה, ויהיו כולם באחדות גמורה, ע"כ. וידוע דכלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים. ועוד נקדים מה שמבואר בזה ובכתבי הקודש לרבינו האר"י זיע"א, שקיום מצוות שילוח הקן ממהרת הגאולה, יעוין בדבריהם. ובזה יבוא סמיכות הפרשיות, הלא מראש דיבר על מצוות שילוח הקן שממהרת הגאולה, ואחרי זה מצוות תשובה הרמוז ב"כי תבנה בית חדש", עיקר שהכל תלוי בו, ואחר זה מצוות כלאיים שממנו ניקח מוסר השכל על האחדות בין איש ובין אחיו, וזהו ג"כ כלל גדול לגאולה, כמו שאמרו ז"ל. ואחר שהזהיר על שלושה דברים עיקריים הכרחיים, לזה אמר: "לא תחרוש בשור ובחמור" על שני משיחין. ולמעלה בסימן ק"ו כתבנו בשם הרב 'בינה לעתים', דמה שראינו שכמה מבעלי צדקות ירדו לטמיון וממונם פלט, היינו טעמא, משום כדבעי להו למעבד לא עבדי, ועם היותם עושים הרבה, אולי אינם מגיעים לשיעור הראוי להם, יעו"ש.

ועוד נקדים מה שכתבו המפרשים, דבעל תשובה צריך שיקיים מצוות צדקה, כי הצדקה מדין בנים כידוע, ומצוות תשובה גם כן מדין בנים, כמו שכתבתי לעיל. ואם לא יתן צדקה בחושבו דדין העני כדין עבד, ומלך שכעס על עבדו וכו', אז גם הוא לא יועיל לו תשובה, שיווד על פי מידותיו.

ונבוא לרמז קרא דאתאן עליה: "כי תבנה בית חדש", היינו שרצית לעשות תשובה, "ועשית מעקה לגגך", היינו הגדר והסייג לגאה וגאון הרמוז בגגך, דהיינו מצוות צדקה, כמו שכתבתי לעיל שהצדקה הוא גדר בפני העושר, שלא יבוא לידי רום לבב, וסימן לדבר 'מעקה' נוטריקון 'מתנות עניים קיום הממון', "ולא תשים דמים בביתך", היינו שלא יאבד הממון בכלי ביתו ותשמישו וישאר ערום ועריה ממצוות צדקה, "כי יפול הנופל ממנו", כמו שכתבתי בהרבה בעלי בתים ירדו לטמיון בשביל זה וממונם פלט, ולזה אני מצווה "ועשית מעקה", וק"ל.

קמ"ט א"י. כתב הרב 'פענח רזא', הביא דבריו הרב 'תורת יוסף' פרשת חיי שרה, וזה לשונו: אברהם נתכווין לקנות לכל אחד מישראל אמה על אמה במערת המכפלה, כי קרקע שנקנית ונפדית בעד ד' מאות שקלים! יהיה בה שיישים ריבוא אמה על אמה. צא ולמד מהצד המשכן שהיה קרקע של סאתיים, יהיה אורכו מאה ורוחבו חמישים², הרי לך לקרקע סאתיים חמישים מאות אמה על אמה, שהם חמישה אלף, דהיינו חצי ריבוא.

אברהם קנה לכל אחד מישראל אמה על אמה במערת המכפלה

והרי קרקע שיש בה ט"ו פעמים כאלה, דהיינו קרקע זרע חומר שעורים שכתוב בתורה, שהיא שלושים סאין שהם ט"ו פעמים סאתיים, נפדית בעד חמישים שקלים, ככתוב בתורת משה³. והנה בקרקע ההיא יש ט"ו הצאי ריבואות אמה על אמה, אם כן ארבע מאות שקלים שהם שמונה פעמים חמישים שקלים, נפדית בהם קרקע שיש בה שמונה כזאת, דהיינו שמונה פעמים ט"ו הצאי ריבואות אמה, שהם ד' פעמים ט"ו ריבואות שלמים, שהם בין הכל שיישים ריבואות אמה על אמה, ע"כ.

ובזה נתן טעם הרב 'תורת יוסף' על מה שתיקנו רבנן שיוכל לכתוב פרוזובול אף על פי שאין לו קרקע, לפי שאנחנו בני אברהם אבינו ע"ה אב לכולנו, וכל אחד מישראל יש לו ירושה מאבותינו הקדושים שאין לה הפסק, ויש לו גרמידיא⁴ הדא בא"י, ועל זה נוכל לכתוב פרוזובול.

ודעת התוספות בפרק חזקת הבתים⁵, על מאי דמשני התם דאמרי עדים ידעי בהאי דלא הווה ליה קרקע מעולם, דמה שנהגו לכתוב בהרשאות 'ונתתי לו ד' אמות בחצרי' אף על גב דלית ליה קרקע, משום דאין אדם שאין לו ד' אמות בא"י וקרקע אינה נגזלת, [ע"כ]. ולכאורה יש להקשות ד' אמות מנא לן בא"י⁶.

ונראה לומר על פי מה שאמרו רז"ל בזבחים דף קט"ז⁷: כתיב⁸: "ויתן דוד לארנון במקום שקלי זהב משקל שש מאות", וכתיב⁹: "ויוקן דוד וגו' בכסף שקלים חמישים", הא כיצד - גבה מכל שבט ושבט חמישים שהם שש מאות. וכתבו התוספות¹⁰, שרבינו תם אומר שיש במדרש דנתן לו חמישים שקלי זהב, דהיינו שש מאות שקלי כסף. וקשה, דבפרק שור שנגח¹¹ משמע דדינר של זהב שווה כ"ה של כסף. ואומר רבינו תם, דדינר של זהב עב בכפליים משל כסף וכו', יעו"ש.

ולוי נראה לי לתרץ, כי דוד קנה בעד חמישים שקלי זהב, שכל שקל שווה כ"ה של כסף, ומאלו חמישים יוכל לנכות אחד מכ"ד דאין בו הונאה, נשאר י"ב מאות שקלים. ומוזה גבה מכל שבט ושבט חמישים שקלים, הרי שש מאות, ואידך שש מאות "ויתן דוד לארנון וכו' משקל שש מאות" כסף מכיסו, הרי י"ב מאות שקל. ואברהם נתן ארבע מאות שקלים כדלעיל, אם כן הגיע לכל אחד מישראל, כפי חשבון התורה, ארבע אמות חלק בא"י ירושה מאברהם ודוד¹², ע"כ דברי קודשו¹³.

ומה שכתב דדעת התוספות בפרק חזקת וכו', דמה שנהגו לכתוב בהרשאות 'ונתתי לו ד' אמות בחצרי' אף על גב דלית ליה קרקע, משום דאין לך אדם דאין לו ד' אמות בא"י וכו', הוא אגב שיטפיה, דאדרבא התוספות

טעם שניתן לכתוב פרוזובול אף כשאין לו קרקע

אין אדם שאין לו ד' אמות בא"י

מכח קניין אברהם ודוד יש לכל אחד מישראל ד' אמות בא"י

דעת תוספות והרא"ש שיש אדם שאין לו ד' אמות בא"י

134. ויקרא יט, יח-ט. **קמט** | 1. כג, טז - 'וישקל אברהם לעפרו את הפסך אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עבר לסחר'. 2. עיין שמות כז, יח ועירובין כד, ב. 3. ויקרא כז, טז - 'ואם משדה אֶחָזְתָּו יְקַדִּישׁ אִישׁ לֹה' וְהָיָה עֲרֵכְךָ לְפִי זָרְעוֹ זָרַע חֲמֵר שְׁעָרִים בְּחֻמֵּשׁ שֶׁקֶל כֶּסֶף'. 4. פירושו: אמה. 5. ב"ב מד, ב. 6. עיין עוד לקמן סימן תע. 7. עמ"ב. 8. דה"י-א כא, כה. 9. שם"ב כד, כד. 10. זבחים קטז, ב ד"ה 'גבה'. 11. ב"ק לו, א. 12. שיחד קנו קרקע בסך אלף ושש מאות שקלים, וכפי החשבון דלעיל בארבע מאות שקל שקנה אברהם יש שיישים ריבוא אמה על אמה, ואם כן באלף ושש מאות יש ארבע פעמים שיישים ריבוא אמה על אמה, דהיינו ד' אמות לכל אחד מישראל. 13. עיין עוד לקמן סימן שכה.

אחר המת כאילו מספר אחר האבן - איכא דאמרי דלא ידעי, ואיכא דאמרי דידעי ולא איכפת להו: והרי מוכח מההיא דנענשו שדיברו על עצים ואבנים, ואיך אמר ר' יצחק כאילו מספר אחר האבן, משמע שאינו נענש. ודוחק לומר ר' יצחק סבר דנענשו על דבר גדול שדיברו המרגלים באותה שעה, כביכול אפילו וכו', דהא מסוגית הש"ס על דיבת הארץ נענשו. ונדחק הרב ליישב, יעו"ש שאין לשון הש"ס סובל פירושו כמו שיראה המעיין שם.

ואחר המח"ר, שותיה דמר לא ידענא, ואיני יודע מאי קשיתיה, דמה עניין זה לזה, וכי סלקא דעתך דמי שידבר על עץ ואבן דעלמא שיהיה נענש, הא ודאי מילתא בורכא⁵ היא, ועיקר עונשם של מרגלים הוא בשביל שהוציאו דיבה על הארץ הקדושה והנבחרת מכל הארצות, ונכבדות מדובר בה עיר האלקים סלה⁶.

והק"ו הוא על דרך זה - אם המרגלים שהוציאו דיבה על עצים ואבנים, בשביל קדושתם כך, מוציא שם רע על חבירו שנברא בצלם, על אחת כמה וכמה. וכעין זה כתב רש"י פרשת יתרו⁷ ד"ה "אשר לא תגלה ערותך עליו", וזה לשונו: והלא דברים ק"ו, ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיון, אמרה התורה: הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון, חבירך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיון, על אחת כמה וכמה, וזה פשוט.

ועיין מה שכתב רש"י בפרשת דברים⁸ ד"ה "וחצרות" - אמר להם, היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע, ואתם נדברתם במקום, ע"כ. וכתב הגאון הרא"ם בזה, שמה שאמרו בספרי 'ואתם נדברתם במקום', שלשון הרע של מרגלים על הארץ הוא כנגד המקום, שהקב"ה שיבחה והם גינו אותה. אי נמי, מה שאמרו "כי חזק הוא ממנו", כביכול כלפי מעלה, עכ"ל. ופירושו הראשון של הגאון הוא מסייע שיש בו ממש וקרוב למה שכתבנו.

ועיין לגאון עוזנו בספר 'ראש דוד' פרשת שלח לך, ששמע שמקשים על פירוש הרא"ם מש"ס דערכין דלעיל: לפי דבריו, מאי משני דאמר קרא⁹: "מוציא דבת הארץ" - על דיבת הארץ שהוציאו. הן לו יהי כדבריו, אכתי מה ק"ו הוא, ומה מוציא שם רע על עצים ועל אבנים כך, המוציא שם רע על חבירו על אחת כמה וכמה, שאני מרגלים, דשם רע על עצים ואבנים שהוציאו הוא נגד המקום וחמיר טובא, שכביכול שיבחה והם מגנים אותה, ומה דמות יערוך למוציא שם רע לחבירו, והדרא קושיא לדוכתה.

והוא ז"ל ראה ויתר, דהלא היא גופה תקשי בש"ס לחוד, דהני מיילי דהרא"ם דסברא נינהו קושט אמרי אמת, דודאי הני דאפיקו אארעא שתו בשמים ולשונם תהלך בארץ, דכיוון דכביכול שיבחה והם מגנים אותה, אין לך אפקירותא¹⁰ כלפי

שם דחו זה, וזה לשונם, דיבור המתחיל 'דלא הווה ליה ארעא מעולם': מכאן תשובה לאומרים דמה שנהגו לכתוב בהרשאות 'ונתתי לו ד' אמות בחצרי' אע"ג דלית ליה קרקע, משום דאין לך אדם שאין לו ד' אמות בא"י, דקרקע אינה נגזלת. אי נמי, דאין לך אדם שאין לו ד' אמות לקוברו, דהכא משמע דאפשר שאין לו קרקע. וכן משמע בפרק ג' דקידושין¹⁴, הרי את מקודשת לי על מנת שיש לו קרקע, משמע דאפשר שאין לו, ודוחק להעמיד בגר שאין לו חלק בארץ וכו'.

ונראה לרבינו תם דהיינו טעמא, כיוון שמודה שיש לו קרקע, וחוב הוא לו, שהרי על ידי קרקע מקנה לחבירו אפילו יש כמה עדים שמכחישים אותו, הרי הודאת בעל דין כמאה עדים ולא חיישין למוחזי כשיקרא, כדאשכחנא¹⁵ גבי איסור גיורא דנפק הודייתא מבי איסור, ע"כ.

וכן כתב הרא"ש בפרק ג' דמציעא אהיהא דאיתא התם ונקנינהו אגב קרקע - דלית ליה, וזה לשונו: והאידנא נהיגי עלמא למוכתב 'ונתתי לו ד' אמות קרקע בחצרי' אע"ג דלית ליה קרקע, ויש שנותנים טעם לדבר, לפי שאין לך אדם שאין לו ד' אמות קרקע לקוברו שם ובא"י, וליתא להך טעמא, מדמשני הכא דלית ליה קרקע, וכן בפרק חזקת הבתים בשמעתין דפרה וטלית¹⁶, דקאמור ואתו סהדי ואסהידו ביה דלא הווה ליה קרקע מעולם, וכן היה דפרק קמא דקידושין וכו'.

ונראה שפשט המנהג שלא לדקדק אם יש לו קרקע, לפי שרוב המקנין מקנין לחובותיהם, ליתן ולשעבד נכסיהם, וסמכינן אהודאתם שהם מודים לחובתם, ואין בודקין אחריו, אבל בימי חכמי הגמרא היו רגילים לדקדק, ע"כ.

הרי להדיא, שלדעת התוספות טעם זה דחוי מעיקרו, ומה שכתב דעת התוספות וכו', כוונתו שהם הביאו טעם זה, ופשוט.

ק"ג

א"י. איתא בגמרא דערכין דף ט"ו: 'תניא, א"ר אלעזר בן פרטא: בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע, מנא לך, ממרגלים - ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך, המוציא שם רע על חבירו על אחת כמה וכמה. ממאי, דילמא משום דרבי חנינא בר פפא, דא"ר חנינא בר פפא: דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה, דכתיב²: "כי חזק הוא ממנו" - אל תיקרי 'כי חזק הוא ממנו' אלא 'ממנו', כביכול בעל הבית אין יכול להוציא כליו משם. אלא אמר רבה אמר ר"ל: אמר קרא³: "וימתו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה" - על דיבת הארץ שהוציאו, עד כאן.

וראיתי להרב 'פני יצחק זוטא' בשיטתו לברכות דף ו', שהקשה מההיא דאיתא התם⁴: א"ר יצחק: כל המספר

לשון הרע של המרגלים על עצים ואבנים והנלמד מכך

עונש המרגלים על דברים בעצים ואבנים ולא על דברים נגד ה'

14. ס. ב. 15. ב"ק קמט, א 16. ב"ב מד, ב. קנא 1. עמ' א. 2. במדבר יג, לא. 3. שם יד, לו. 4. ברכות יט, א. 5. 'בורכא - דבר שאינו הגון' (רש"י כתובות סג, א).

אלשון הרע היינו על דבר גדול שדיברו המרגלים וכו', אבל אברייתא, דקתני ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך וכו', מקשה שפיר, ע"כ דברי קודשו.

ולא זכיתי להבין דברי קודשו, דהא במתניתין מביא ראייה שהאומר בפיו חמור מן העושה מעשה, שכן מצינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו וכו', ולפי דברי קודשו מאי ראייה מייתי מהתם שדברו דבר גדול לאומר בפיו שהוא על בשר ודם.

ועיקר התירוץ בזה נראה כמו שתירץ הרב 'צאן קדשים' שם, דלשון הרע דיברו כל העדה, ו"כי חזק הוא ממנו" לא דיברו אלא המרגלים, כדכתיב¹⁷: "והאנשים אשר עלו עמו אמרו כי חזק הוא ממנו". וגזר דין שלא יכנסו לארץ נתתם על כל העדה, על כורחך משום לשון הרע לחוד, ע"כ.

ובהבנת התוספות שם¹⁸, שכתבו: אל תקרי 'ממנו' אלא 'ממנו', פירוש, אל תקרי 'ממנו' רפה אלא 'ממנו' דגוש; ואינו כן, שכל ממנו שבתורה דגושין ואינו מחליף כלל זה בזה, וכן מצינו בספרי¹⁹: "ולא נס ליחה"²⁰, אין כתיב כאן אלא 'ולא נס ליחה', ע"כ - נתחבטו בו ראשונים ואחרונים. ועיין בספר 'צאן קדשים' מה שפירש, ועיין להרב הגדול בספר 'הליכות אלי' וכמו כן לגאון עוזנו בספר 'פתח עינים' דף ע"ז.

והדרך המחזור בזה, הוא הדרך שפירש הרב 'חק נתן' שם והרב 'הבנת המקרא'²¹ פרשת שלח לך, שכונתם לומר שדרך רז"ל לומר אל תיקרי על חילוף המובן, אף שאין ביניהם חילוף הקריאה, כמו "לא נס ליחה" שהוא לדעת הספרי לשון הווה, לא לשון עבר, אף שאין שום חילוף קריאה ביניהם כידוע מדרך הדקדוק, ומכל מקום אמרו עליו אל תיקרי. וככה פירושו: אל תיקרי 'ממנו' אלא 'ממנו', רצונו לומר, אל תפרש הכינוי 'נו' לרבים מדברים בעדם, אלא לזכר נסתר, אבל הנו"ן דגוש לעולם, ע"כ.

ובכתיב סלקי דברי הגאון מהרש"א ב'חידושי אגדות' שם בסוטה²², שכתב על דברי רש"י דהתם, שכתב: לא גרס, שאין הפרש וכו'²³, ועיין שם בתוספות מסכת ערכין יישוב לזה, ע"כ. וגאון עוזנו שם כתב, שלא ידע מה יישוב כתבו התוספות לזה, דגם לפי מה שפירש הוא בכונת התוספות אינו יישוב. וצייד שהרב מפרש בכונת התוספות כפירוש 'עין יעקב' והרא"ש, שמה שכתבו: ואינו כן, כוונתם לדחות פירוש זה שכתבו דאל תיקרי ברפה אלא בדגש, וכתבו ואינו מחליף כלל זה מזה. כלומר, דכוונת 'אל תיקרי' פה, אל תפרש ממנו לרבים אלא ליחיד, כמו שכתב הרא"ש ופירוש 'עין יעקב', ונדחק בהבנת סוף דבריהם שכתבו וכן מצינו בספרי, יעו"ש. ולפי דברי הגאונים הנזכרים, דברי התוספות ברור מללו מרישא לסיפא.

והגאון 'זית רענן' פרשת וזאת הברכה פירש באופן זה ומטעם אחר, ורמז דבריו גאון עוזנו שם, וזה לשונו: אלא "לא נס ליחה" בדגש,

מעלה גדולה מזו ח"ו, ומאי דייק מקרא כאמור. אמנם נראה דהכי רהטא סוגיא, כי הנה המרגלים אמרו: "כי חזק הוא ממנו"¹¹, כביכול לצד עילאה, והאי קרא דכתיב: "וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ" אתא לאשמועינן, דלא תימא כי ספו תמו על שאמרו: "כי חזק הוא ממנו", רק גם אילו לא הוזהר אלא דיבת הארץ היו חייבים מיתה. והשתא מוכרח דקרא אתא לאשמועינן, דדיבת הארץ לחוד שקולה ומכרעת בכרעי המית"ה, והוא הלשון הרע על עצים ואבנים, דאי אמרת דלשון הרע על עצים ואבנים אינו כלום, ושאיני המרגלים כיוון דעצים ואבנים הללו מושבחים מאדון הכל, והם אמרו שכביכול זה אינו, ואדרבה, סיפרו בננותם, אם כן אמאי אתא קרא לאשמועינן דמתו על דיבת הארץ ולא על אומרם: "כי חזק הוא ממנו", דגם על דפחיתא טובא מתו, הלא גם דיבת הארץ אש היא עד אבדון תאכל, דבפרהסיא אמור כי מה ששיבח הקב"ה כביכול אינו אמת, ומאי חדית לן קרא. אלא ודאי מדהוינן דאצטריך קרא לפרושי "מוציאי דבת הארץ", ולא כתיב בסתמא 'וימותו האנשים', דבגוייהו משתעי קרא, אי נמו לימא, 'וימותו התרים את הארץ', שמעינן דבשביל לשון הרע על עצים ואבנים מתו, דהא לחודיה אהני לחייבם, עכ"ל. ואחד הרואה דלא נסתרו דברינו כאשר יראה המעיין.

וראיתי בספר 'עמק יהושע' פרשת שלח, שהקשה על דברי רש"י, שכתב¹²: למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דיבה שדיברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר, דלפי ש"ס דערכין דלעיל, איך היה להם למרגלים ליקח מוסר ממרים, דמה לי מרים שדיברה באחיה, אך הם הוציאו דיבה על עצים ואבנים וסברו שאין עונש בדבר.

ותירץ, דרש"י הולך לשיטתו, שפירש על "כי חזק הוא ממנו", כביכול אין בעל הבית יכול להוציא כליו משם. ואם כן דיברו על הקב"ה, ובוה פירש 'ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר' עכ"ל. ולא זכר ש"ר מדברי רש"י דספר דברים¹³ ומדברי הגאון הרא"ש ז"ל¹⁴, דאפילו לפירושו הראשון דבר גדול דיברו המרגלים והיה להם ליקח מוסר ממרים.

ושוב ראיתי שכן הקשה גם כן הרב 'מלאכת הקודש' פרשת לך לך, ועיין שם מה שתירץ בשם הגאון 'שפתי דעת', וכמו כן מה שתירץ הוא ז"ל, ולפי מה שכתב הגאון הרא"ש לא קשה ולא מידי כמו שכתבתי.

ותבט עיני להרב 'חק נתן' בשיטתו שם, שכתב על מאי דמקשה הש"ס¹⁵: ממאי דילמא משום דר"ח בר פפא וכו', דהאי דלא מקשה קושיא זו אמתניתין דקתני¹⁶, שכן מצינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו שבמדבר אלא על לשון הרע - משום דאיכא למימר דקושטא הוא דקתני מתניתין

מדוע נסמכה פרשת המרגלים לפרשת מרים

דיבת הארץ דיברו כל העדה ונגד ה' דיברו רק המרגלים

6. ע"פ תהלים פז, ג. 7. שמות כ, כב. 8. פרק א, א. 9. במדבר יד, לו. 10. "אפקיותא - חוצפא" (רש"י כתובות ס, ב). 11. במדבר יג, לא. 12. במדבר יג, ב. 13. פרק א, א. 14. שם. 15. הנזכר לעיל בערכין טו, א. 16. שם. 17. במדבר יג, לא. 18. ערכין טו, ב. 19. פיסקא שנו. 20. דברים לד, ז. 21. בתוך חומש 'מודע לבניה': 22. לה, א. 23. "אל תקרי" - "לא גרס, שאין

שלוחה¹⁴, ופירש רש"י: זו בקעת גינוסר שקלה לבשל פירותיה כאילה זו שהיא קלה לרוץ, יעו"ש. ואי מטעם שאין העור מחזיק הבשר, אפשר שגם באיל כן, וכמו שנראה מפירושו רש"י שם בדיבור המתחיל 'אין עורו מחזיק את בשרו' - שהעור כרוץ וגומד לאחר הפשטו. ועל כורחך לומר דעיקר הטעם, משום ארץ שצביוני בה, והדרשה תדרש.

וזה אפשר רמזה המסורה - "איל וצבי", היינו שניהם שקולים, שמה שיש לזה יש בזה, זה קל וזה קל, זה אין עורו מחזיק וזה אין מחזיק, ואם כן יקשה למה נקראת א"י ארץ צבי. לזה בא כמתרץ: "לבד מאיל וצבי", רצונו לומר, מלבד שני הטעמים שבאיל וצבי, עוד יש טעם כעיקר - "וצבי עדיו לגאון שמהו", דהיינו ארץ שצביונו בה, ודר"ק.

כן כתבו התוספות בערכין, ונראה לי דכשהנו"ן רפה הוא עבר, וכשהוא דגש הוא בינוני, שגם עתה לא נס ליחה, ע"כ. וכבר נתבאר בדברי הרב 'הבנת המקרא' שאין שום חילוף קריאה ביניהם כידוע מדרך הדקדוק, וק"ל.

קנ"א א"י. מצינו שבעה ארצות לנגד ז' היות, וא"י לנגד צבי. וכבר נודע דברי רז"ל: מזה צבי קל ברגליו מכל החיות, כך א"י קלה מכל הארצות לבשל את פירותיה. ובעבור זה חלקה התורה כבוד בהקדים בכל מקום צבי לפני איל. ובפרשת ראה³ הפכה התורה איל וצבי, להראות על גנותו, על דרך דאמרו ז"ל בגיטין פרק הניזקין: שישים ריבוא עיירות היו לינאי המלך בהר המלך, אמר לו ההוא מינא: שקורי משקריתו וכו' "ארץ צבי" כתיב⁵, מזה צבי אין עורו מחזיק בשרו, אף א"י, בזמן שיושבים עליה רווחה, ובזמן שאין יושבין עליה גמדיא.

וזהו כוונת המסורה בסדר ראה: וצבי שלושה, וסימן "איל וצבי"⁶, "לבד מאיל וצבי"⁷, "וצבי עדיו לגאון"⁸. דהכוונה, שאמר "איל וצבי" ולמה לא חשיב בראשונה. ותירץ, "וצבי עדיו לגאון", באמת ארץ צבי היא עדות ולגאון, שהוא חשוב לכולם והיה מן הראוי להקדים, רק "וצלמי תועבותיהם שקוציהם עשו בו על כן נתתיו להם וגלמוד" לאחר שחטאו, ובאותו זמן ארץ צבי באחרונה ושפלה שבכולם, ע"כ 'תורת יוסף' פרשת ראה.

ואנכי אבחר דרכו, אבל באופן אחר, והוא במאי דאיתא בכתובות פרק שני דייני גזירות⁹: א"ר אלעזר: מתים שבחור"ל אינם חיים, שנאמר¹⁰: "ונתתי צבי בארץ חיים", ארץ שצביוני בה - מתיה חיים, שאין צביוני בה - אין מתיה חיים. עוד שם¹¹ א"ר חסדא: מאי דכתיב¹²: "ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי", למה נמשלה לצבי. לומר לך: מה צבי זה אין עורו מחזיק בשרו, אף א"י אינה מחזקת פירותיה. דבר אחר, מה צבי זה קל מכל החיות, אף א"י קלה מכל הארצות לבשל את פירותיה. אי מה צבי זה קל ואין בשרו שמן, אף א"י קלה לבשל ואין פירותיה שמנים, תלמוד לומר¹³: "ארץ זבת חלב ודבש" - שמנים מחלב ומתוקים מדבש, ע"כ.

והנה אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ומוכרחים לומר דטעם העיקרי שנקראת צבי הוא משום ארץ שצביוני בה, דלפי שני הטעמים יקשה, דלמה לא נמשלה לאיל מטעמים האמורים, וכמו שמצינו בטעם שנקרא נפתלי אילה

א"י כנגד צבי לכן תמיד צבי קודם לאיל

טעם לקריאת א"י ארץ צבי

קנ"ב א"י. שקולה כמצוות מילה, שנאמר: "וזכרתי את בריתי וגו' והארץ אזכור", לומר, מה מילה דוחה שבת², אף כיבוש א"י דוחה שבת. 'ילקוט חדש' ערך 'ארץ ישראל'³.

ועיין עוד בספר 'טוב הארץ' דף י"ג: רמז כי בשמות הנקרא א"י תמצא בסופי תיבות דילהון 'מילה' כזה: ארץ החיים, ארץ צבי, ארץ ישראל, ארץ הקדושה⁴. [ושמעתי מנהירו דעייניו, רחמתין עזיזא, הרב המובהק ספרא רבא כמוהר"ר משה הכהן נהר הי"ו, בעלותו פה ההרה להשתטח על קברי הצדיקים זיע"א, שראשי תיבות לארבע שמות אלו - 'יצחק', כי הוא ראשון הנימול לשמונה, והוא רמז נכון, ויומתק על פי מה שכתבתי בסימן ב' שארץ ישראל בזכות יצחק, יעו"ש]. ולכן צריך השוכן בארץ לימול בשרו, שאם לאו תטמא הארץ. נמצאת למד, שקבלת אלקותו ית"ש תלוי בישיבת הארץ וישיבת הארץ תלוי במילה.

וזה רמז "הן צדיק בארץ ישולם"⁵, כי מי ששומר הברית נקרא צדיק ועומד בנסיון, כמו שמצינו ביוסף הצדיק, אבל מכל מקום אינו שלם עד שנכנס לא"י ויושב בה. וזה שנאמר: "הן צדיק בארץ", דהיינו שהצדיק דר בארץ, אזי הוא "ישולם", וראשי תיבות הצב"י, רצונו לומר באיזו ארץ. וזהו רומז הראשי תיבות שהוא דוקא בארץ הצבי, כי זה תלוי בזה. וגם כן קבלת האלקות תלוי במילה לבד, וזה אפילו אם לא יזכו לארץ, אבל אינה בשלמות וכו', ע"כ.

הצדיק אינו שלם עד שנכנס לא"י

הפרש קרייה בין ממנו הנאמר על יחיד שנדברים עליו, לממנו של רבים שאומרים על עצמן. **קנא** | 1. כתובות קיב, א. 2. דברים יב, טו וכו. ושם טו, כב. 3. דברים יד, ה. 4. נז, א. 5. ירמיה ג, יט. 6. דברים יד, ה. 7. מ"א ה, ג. 8. יחזקאל ז, כ - "וצבי עָדְיו לְגֵאוֹן שְׁמָהוּ וְצִלְמִי תוֹעֲבֹתְכֶם שְׁקוֹצִיָּהֶם עָשׂוּ בּוֹ עַל כֵּן נִתְּתִי לָהֶם לְנֶדֶה". 9. קיא, א. 10. יחזקאל כו, כ. 11. קיב, א. 12. ירמיה ג, יט. 13. שמות ג, ח, ויקרא כ, כד ועוד. 14. בראשית מט, כא. **קנב** | 1. ויקרא כו, מב. 2. שבת קלה, א. 3. מקורו בילקוט"ש עקב רמז תתס: "כתיב 'וזכרתי את בריתי יעקוב וגו' והארץ אזכור" מן הפסוק הזה אתה למד שני דברים: שארץ ישראל שקולה כנגד המילה, כשם שמילה דוחה את השבת כך כבושה של ארץ ישראל דוחה את השבת" וכו'. 4. מ"ר הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, בפירושו 'עולת ראייה' על הסיפור חלק א עמ' שצח, הביא דברים אלו בשם ספר 'שער החצר', והוסיף עליהם, וזה לשונו: "והנני מוסיף לעניות דעתי, שראשי תיבות ישראל צבי חיים קדושה, הוא יצחק, ראש לנימולים לשמונה, להורות שחשיבות א"י היא כמו מילה במילואה, שחביבה מצווה בשעתה". ואמנם הרב המחבר בעצמו מביא ראשי תיבות אלו בשם הרב כמוהר"ר משה הכהן נהר הי"ו, אך מובאה זו והשלמה מתוך קונטרס 'אולם השער' שהודפס מספר שנים לאחר ספר 'שער החצר', וככל הנראה לא היה לפני מרן הרב קוק זצ"ל. 5. משלי יא, לא.

בזכות המילה מקבלים את התורה

נמשך לזה נבין מאמרם ז"ל⁶: אמר הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה: אם מקבלים בניך את המילה - מקבלים אלהותי, ואם לאו - אין מקבלים, עיין מה שכתבתי למעלה סימן קל"ה. ועל פי פשוטו אפשר לומר, על מה שכתב בספר 'שערי אורה': אלמלא שקיבלו ישראל ברית בשר שהוא המילה, לא זכו לקבל את התורה שהוא ברית הלשון, ע"כ. אמור מעתה, כיון שעיקר אלהותו ית' תלוי בקבלת התורה, ואם לא יקבלו את המילה לא יזכו לקבלת התורה, ולזה נאה דורש: אם מקבלים בניך את המילה הם מקבלים אלהותי. ובוזה נראה לי סמך למנהגם של ישראל קדושים שעוסקים בתורה בליל השמירה, עיין בזוה"ק פרשת לך לך, וע"פ האמור הנה מה טוב ומה נעים. ובוזה נראה לעניות דעתי לפרש דברי רש"י בנדרים דף ל"א⁷ אהא דאיתא התם: דבר אחר, גדולה מילה, שאלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר⁸: "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתיו", ופליגא דר"א, דאמר ר"א: גדולה תורה שאלמלא תורה וכו'. ופירש רש"י: והיינו פליגא, דהכא מוקי לה להאי קרא במילה, והתם מוקים לה בתורה, עכ"ל. וכאן הבן שואל: מה חידש לנו רש"י בזה, הלא דבר הוא. ועל פי האמור אפשר ליישב, דלפי זה גם לר"א דמוקי ליה לקרא בתורה, ואלמלא שקיבלו ברית המילה לא זכו לקבל את התורה, ונמצא דהמילה היא סיבה לקבלת התורה, והסיבה גדולה מהמסובב, אם כן ע"י מילה מתקיימין שמים וארץ, אם כן במאי פליגי רבי ור"א - ולזה חידש רש"י דפליגי במשמעותא דקרא, אי האי בריתי היינו מילה או תורה, ולעולם דגם ר"א סבירא ליה דעל ידי המילה, שהיא סיבה לקבלת התורה, מתקיימין שמים וארץ, ודר"ק.

ומהאמור אפשר שזהו כוונת מאמרם ז"ל בויקרא רבתי⁹: ר"ח וריב"ל חברין דרבנן אמרי: מפני מה כהן גדול משמש בשמונה בגדים - אלא כנגד מילה שהיא לח' ימים, הדא הוא דכתיב¹⁰: "בריתי היתה אתו החיים והשלום", ע"כ. וידוע מה שכתבו הראשונים בטעם שמונה הזאות שמוזה כהן גדול, אחת למעלה ושבע למטה, שהם כנגד ח' תיבות שנשמש בהם דוד המלך ע"ה במקראיו לכנות שם לתורה: 'אמרתך', 'דברך', 'חקיך', 'מצוותיך', 'משפטך', 'עדותיך', 'פקודך', 'תורתך'; וכנגדן היה כהן גדול לובש ח' בגדים ומזה ח' הזאות, לכפר על ישראל, שעברו על התורה המכוננת לשמונה לשונות כמדובר, ע"כ. ועל פי האמור הא בהא תליא, שהוא כנגד המילה שהיא לח' ימים שהיא גרמא לקבלת התורה המכוננת כח' לשונות.

ועוד אפשר לומר במאי דאיתא בשמות רבה פרשה ל"ח¹¹: דבר אחר, "וזה הדבר"¹², באיזה זכות היה אהרון נכנס לבית קודשי הקודשים - א"ר חנינא בנו של ר' ישמעאל: זכות המילה היתה נכנסת עמו, שנאמר¹³: "בזאת יבא אהרן" - זו המילה, כמה דאת אמר¹⁴: "זאת בריתי אשר תשמרו", וכן הוא אומר¹⁵: "בריתי היתה אתו החיים והשלום", ע"כ. ולזה, כיון שזכות המילה היתה נכנסת

עמו, לזה משמש בח' בגדים, כנגד המילה שהיא לח' ימים, ופשוט. **ועוד** אפשר להסמיק מאמרם ז"ל במאי דאיתא עוד ברבה פרשת קדושים¹⁶: ר"י אומר אברהם כהן גדול היה, הדא הוא דכתיב¹⁷: "נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם", וכתיב¹⁸: "ונמלתם את בשר ערלתכם". ומהיכן ימול - אם ימול מהאזון, עדיין אינו כשר להקריב, אם ימול מהלב, עדיין אינו כשר להקריב, אם ימול מהפה, עדיין אינו כשר להקריב, מהיכן ימול ויהיה כשר להקריב - הוי אומר זו מצוות הגוף, ע"כ. אמור מעתה כיון דמפח הכהונה אנו לומדים על המילה, אם כן נאה לדרוש ח' בגדים של כהן גדול כנגד המילה שהיא לח' ימים.

אי נמי, אפשר במה שכתב הרב החסיד בספר 'שארית יעקב' בפרשת תזריע בפירוש מאמרם ז"ל¹⁹: א"ר יוסי: מה זה שבנה מזבח הריני נגלה אליו ומברכו, אברהם שמל עצמו לשמי על אחת כמה וכמה. דהכוונה על פי מה שכתב הרמב"ם בספר 'המורה'²⁰, שענין הקרבנות הוא להרחיק העבודה זרה אשר יעבדו הגויים את אלהיהם בזה, ולא היה אפשר להסיר מהם העבודה אם לא שיעשנה להשי"ת, וכענין שנאמר²¹: "ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים", ע"כ. נמצא דקרבנות ומילה שוו בשיעוריהן, דכמו שהקרבנות סיבת הרחקה מעבודה זרה, כן המילה סיבה עצמית להשבית דעת המתהללים באילים, לומר: אם אינו חפץ בעבודה זרה למה אינו מבטלה²², שהרי ראינו דאף על פי שאין הקב"ה חפץ בטומאת הערלה, עם כל זה לא ברא כל הברואים כאשר הם נימולים, וציווה למולם, דמעשה בשר ודם עדיף ליה, וממנו תוצאות חיים למיעוט תיפלה של ע"ז. ועל כן עבד ק"ו אליה דקרבנות בממונו, ונראה אליו ה' מילה שבגופו, עכ"ל. ולזה מהאי טעמא, שבגדי כהונה מכפרים כמו הקרבנות, וקרבנות ומילה מישך שייכי, ולזה בא בכיוון ח' בגדים, כנגד מילה שהיא לח' ימים, ופשוט.

מצורף לזה, נבין כוונת הכתוב פרשת לך לך²³: "ואתנה בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד". והוא על דרך מה שהשיב²⁴ ר' ראובן בן איצטרובל לקיסר שביקש לבטל את המילה, ואמר לו: אדוני, מי שיש לו שונאים רוצה שיהיו חלשים או גיבורים, והיהודים הם חלשים על אודות המילה. וכעין זה כתב הרמב"ם בספר 'המורה'²⁵, שאחד מטעמי המילה למעט המשגל ולהחליש את האיבר הזה להשבית יצר לב האדם וכו'. זה אומר: "ואתנה בריתי ביני ובינך", דקאי אדלעיל מיניה, "התהלך לפני והיה תמים"²⁶, ודרשו רז"ל²⁷: "התהלך לפני במצוות המילה ובוזה תהיה תמים, שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני, ע"כ, ולא תימא שבזה יהיה נחלש - לזה אמר: "וארבה אותך במאד מאד", ודר"ק.

והרב 'טירת כסף' פרשת לך לך פירש בדרך דרש, על פי מה שדרשו רז"ל בע"ז דף כ"ז²⁸: מנין למילה בגוי שהיא פסולה, שנאמר²⁹: "המול ימול" - המל ימול, ובדף כ"ו עמוד א': וחכמים

השייכות של ח' ימי מילה לח' בגדי כהונה

מדוע ברכת ריבוי הזרע נסמכה לברית

6. עיין בראשית רבה פרשה מו, ט. 7. עמוד ב. 8. ירמיהו לג, כה. 9. ויקרא רבה פרשה כא, י. 10. מלאכי ב, ה. 11. אות ח. 12. שמות כט, א. 13. ויקרא טז, ג. 14. בראשית יז, י. 15. מלאכי שם. 16. ויקרא רבה פרשה כה, ו. 17. תהלים קי, ד. 18. בראשית יז, יא. 19. בראשית רבה פרשה מח, ד. 20. 'מורה נבוכים' חלק ג פרק מו. 21. ויקרא יז, ז. 22. ב"ב י, א ועיין עוד סימן שעד. 23. בראשית יז, ב. 24. מעילה יז, א. 25. 'מורה נבוכים' חלק ג פרק מט. 26. פסוק א. 27. בראשית רבה פרשה מו, א. 28. עמוד א. 29. בראשית יז, יג.

אומרים: גוי מל את ישראל. ובודאי לדעת חכמים מה שכתוב: "המול ימול" - דיברה תורה כלשון בני אדם, וכמו שאמרו שם בדרך כ"ז עמוד א': ואידך, הכתיב: "המול ימול" - דיברה תורה כלשון בני אדם. וכתבו התוספות: דיברה תורה כלשון בני אדם - אומר ר"י, דמאן דאית ליה הכא דיברה תורה כלשון בני אדם, יכול להיות שאינו חולק על "השב תשיבם"³⁰ ועל "הוכיח תוכיח"³¹ דרשינן להו, דלא אשכחנא תנא דפליג, יעו"ש. למדנו מזה דמאן דאמר הכא דיברה תורה כלשון בני אדם אינו חולק ב'השב' וב'הוכיח' וכו', משום דלא אשכחנא שום תנא דפליג, משמע הא במקום שפליגי תנאי, ואיכא מאן דאמר דיברה תורה כלשון בני אדם, ודאי דמאן דאמר הכא דיברה תורה כלשון בני אדם, הוא הדין דהכי סבירא ליה בכל מקום שפליג תנא ואמר דיברה תורה כלשון בני אדם. וידוע מה שאמרו רז"ל בפרשת וירא³², דמה שניתן בן לאברהם אבינו, משום שאמר הקב"ה: כתיב³³: "וטהורה היא ונקתה ונזרעה ורע", וזו שנכנסה לבית אבימלך אינו דין שניתן לה בן, יעו"ש.

והנה ראוי להבין, הניחא למאן דאמר³⁴ דזה שאמרה חנה: "אם ראה תראה"³⁵ - אמרה חנה: "אם ראה" - מוטב, ואי לאו - "תראה" אלך ואסתתר וכו', ואין אתה עושה תורתך פלסתר וכו'. אלא למאן דאמר³⁶ דמה שכתוב: "אם ראה תראה", פירוש: דיברה תורה כלשון בני אדם, ופירוש "ונקתה ונזרעה", היינו דאם יולדת בצער יולדת ברווח, א"כ קשה, איך נתן הקב"ה בן לשרה בטענה זו, כיון דיש לומר דמה שאמר הפסוק: "ונקתה" היינו דאם יולדת בצער יולדת ברווח, ומה שנאמר: "אם ראה תראה" - דיברה תורה וכו'; אם לא שנאמר, שהקב"ה סבירא ליה דלא אמרינן דיברה תורה כלשון בני אדם. ואפשר דזהו שנאמר: "ואתנה בריתי ביני ובינך", דוקא, ולא ע"י גוי, משום דמילה בגוי פסולה, משום דכתיב: "המול ימול", ולא כחכמים שאמרו דמילה בגוי כשרה ומה שכתוב: "המול ימול" - דיברה תורה וכו', אם כן ודאי שלפי זה ארבה אותך. וכתב הרב 'בעל הטורים': 'ארבה' בגימטריא 'יצחק', דרצה לומר דעל ידי זה שהמילה פסולה בגוי, וטעמא דלא אמרינן דיברה תורה וכו', אם כן פירוש "אם ראה" היינו "אם ראה" - מוטב, ואם כן אתן לך את יצחק, אבל אי אמרינן דמילה בגוי כשרה, ומה שכתוב: "המול ימול" היינו דיברה תורה וכו', אם כן ודאי דסבירא ליה להאי תנא דגם התם ב"אם ראה" פירוש דיברה תורה וכו', כיון שהתם פליג תנא, ע"כ.

אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. אמר לו: אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה, ע"כ. ומאמר זה תמוה, מה 'ילוד אשה' דרייקי. ועוד, מה שאמר 'החזר להם תשובה', פירשו המפרשים ז"ל, דהכוונה שאם יחטאו יעשו תשובה, ומה עניין זה לכאן. ועוד מה שאמר: 'אחוז בכסא כבודי', וכי בשביל שיאחזו בכסא הכבוד נסתר להם טענה זו. והכוונה בהקדים שני הפירושים³⁹ שנאמרו בכוונת הכתוב⁴⁰: "שובה ישראל עד ה' אלקיך". אחד, גדולה תשובה אפילו כופר בעיקר, שנאמר: "שובה ישראל עד ה' אלקיך", והב', גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד. ואיתא בגמרא⁴¹: כל המספר לשון הרע כאילו כפר בעיקר, שנאמר⁴²: "לשונו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו". והנה אם תשובה מכפר על לשון הרע או לא, תליא אי אמרינן 'עד ועד בכלל' או 'עד ולא עד בכלל', דאיתא בגמרא דנדרים⁴³: האומר קונם שלא אשתה יין עד הפסח אינו אסור אלא עד הפסח, ומפרש הר"ן ז"ל: משום דלשון בני אדם עד ולא עד בכלל, ושמעינן מזה דלשון בני אדם הוא עד ולא עד בכלל. והנה פלוגתא זו תליא נמי בפלוגתא אחרת, אי אמרינן דיברה תורה כבני אדם או לא. אי אמרינן דיברה תורה כבני אדם, ולשון בני אדם עד ולא עד בכלל, אם כן לפי זה אין התשובה מהני על כופר בעיקר, כמו שכתוב: עד ה' אלקיך, אבל לא על כופר בעיקר; אבל אי אמרינן דלא דיברה תורה כלשון בני אדם, אם כן לפי דברי תורה עד ועד בכלל, ומהני תשובה אפילו על כופר בעיקר, ומכפר נמי על לשון הרע, כי כל המספר לשון הרע כאילו כופר בעיקר, ועל זה נמי מהני תשובה.

ואיתא במפרשים: מה ששייך התורה לנו ולא למלאכים, הוא לפי כי דברה תורה כבני אדם, ולכך לא שייך התורה למלאכי השרת. אם כן נקוט האי כללא בידך, אי אמרינן דהתורה שייך לנו, מטעם דדברה תורה כבני אדם, ולפי זה עד ולא עד בכלל, אם כן לא מהני תשובה על כופר בעיקר, ולא מהני על לשון הרע, וזהו אי אמרינן הפירוש של הפסוק: "שובה ישראל עד ה' אלקיך" - אפילו כופר בעיקר. אבל אי אמרינן הפירוש הב', דגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, אם כן יכול לומר דתשובה מהני אפילו על כפר בעיקר, ו"עד ה'" קאי שמגיע עד כסא הכבוד, ואם כן מהני תשובה על לשון הרע. וע"פ זה מבואר דברי הגמרא הנזכרת: בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת: "מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם וכו', רוצה לומר דהא אדם הוא קרוין מחומר ועלול לחטוא, ואם כן מה לך ליתן התורה להם, אלא "תנה הודך על השמים", השיב לו הקב"ה למשה: החזר להם תשובה, רוצה לומר שאם יחטאו יעשו תשובה, אמר לפניו: רבש"ע, מתירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם, רוצה לומר שינצחוני בזה שהבל שלהם הוא של קדושה, מה שאין כן הבל של אדם של לשון הרע, ועל זה לא מהני תשובה, דממה נפשך, אי אמרינן דברה תורה כבני אדם, ואם כן שייך התורה לישראל, מכל מקום אין ראויים לזה, משום דהאי לישראל דבני אדם הוא עד ולא עד בכלל, וא"כ התשובה אינה מכפרת על לשון הרע, כי לשון הרע הוי כאלו כופר בעיקר, ו"עד ה' אלקיך" מהני תשובה,

ביאור הדין ודברים שבין משה והמלאכים במרום

ודרך אגב אמרתי להביא מה שפירש בעניין זה הרב 'מכתב אליהו' בפרקיו בשם הרב מר אביו ז"ל על מאמרם ז"ל בשבת פרק ר' עקיבא³⁷: אמר ריב"ל: בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע, מה לילוד אישה בינינו. אמר להם: לקבל את התורה בא. אמרו לפניו: חמדה גנוזה וכו', אתה מבקש ליתן לבשר ודם, "מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו, ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים"³⁸. אמר לו הקב"ה למשה: החזר להם תשובה. אמר לפניו: רבש"ע, מתירא

בתוכו נשמה נקייה וברה, עד שכאשר יגביר הנשמה על חלקי חומרו יאיר בו אור המאיר נשמתו, אור עליון ומשובח מאור השופע על המלאך, מפני כי נשמתו אבי"ע, ואינו מצטרף לקבל ע"י שום אחת מהמדרגות אלא ע"י עצמה, כי תאיר ותקבל השפע ממקור מקור נשמתו.

והרי נתבאר שמצד חלקי היסודות המלאך עדיף על האדם, ואפשר שעל זה סובבים הפסוקים: "הן במלאכיו" וכו', המורים על שפלות אדם בערך המלאך, אמנם מצד הנשמה הוא יותר ממלאך, ואדרבא, המלאך שואף ממנו. ואם תאמר, לפי זה הרי ראוי שיהיה לאדם הרכבת ד' יסודותיו למעלה מהרכבת ד' יסודות של המלאך, מאחר שאור הפנימי שבו הוא יותר גדול מאור הפנימי של המלאך. והתשובה, כדי שיהיה בחיירי, כי אז מורכב מטוב ומרע, הטוב מצד הנשמה, והחומר רע יאמר, וכשגובר מצד הנשמה או בדין שיהיה מעלתו נוסף על מעלת המלאך, זולת הטעם שכתבתי, וכזה דתנן⁴⁷:

לפום צערא אגרא. וכן נאמר, האדם הוא מצווה ועושה והמלאך אינו מצווה ועושה, והמלאך אינו עושה בכחירה, רק טוב הוא להיותו כולו טוב, מה שאין כן האדם הטוב שעושה הוא מצד בחירתו, כי מצד החומר היה מעוכב. זהו הטעם שד' יסודות שלו, אף שהם מעולים, מכל מקום הם חומריים לטובתו אם ירצה, ולעתיד חלק הרע שנתגלה יתבטל לגמרי עיקרו, וישאר כולו טוב בלי סיג, ויזכה לכולו טוב. הכלל העולה מכל הנזכר, כי האדם כשיהיה משולל וערום מכל השלמות, הנה הוא להבל דמה ובמה נחשב והוא והבהמות שווים, ועל עניין זה באו הפסוקים המפליגים בפחיתותו בערך העליונים. אמנם כשגדול כוחם של צדיקים המדמין צורה ליוצרה⁴⁸ בעולם כחכמה ובדעת ובכשרון מעשה, אז ידם על העליונה על כל הנבראים עליונים ותחתונים, ע"כ תורף דבריו בקיצור.

הנה נתבאר מדברי קודשו, שמעלת האדם נוסף על מעלת המלאך לשתי סיבות, האחד מצד נשמתו, וכן כתב רבינו מהר"ו ב'שערי קדושה' דף כ"ז, כי אור מחצב הנשמות פנימי ועליון מן אור מחצב המלאכים, ולכן הם משרתיו, כי על ידו נמשך הארתם וחיותם מאור ה' ספירות אליהן, ע"כ דברי קדשו. והשנית, מצד שהאדם, מורכב מטוב ורע, והאדם הוא מצווה ועושה, והטוב שעושה הוא מצד בחירתו. ועוד ידוע מה שכתבו המקובלים במעלת מדרגת נשמת משה רבינו ע"ה, יעויין בדבריהם. ולמעלה בסימן קל"ז כתבנו בשם הרב הקדוש 'ספר החרדים', שניצוצות של משה רבינו ע"ה מתנוצצות על בעלי תשובה לסייעם, ולזה אמר דוד המלך ע"ה⁴⁹: "אשרי העם שככה לו", 'שככה' עולה בגימטריא 'משה', וע"י כן: "אשרי העם שה' אלקיו", שמסייע לכל אחד מבעלי תשובה לשוב אל ה' בשלמות שיקרא 'ה' אלקיו". ועוד נקדים מ"ש רבינו האר"י זיע"א דכל ת"ח מופלג בדורו יש בו ניצוץ משה רבינו ע"ה, וזהו דאיתמר בש"ס⁵⁰: משה שפיר קאמרת. ועוד נקדים מה שכתב הרב הגאון מוהר"ר נפתלי ז"ל בספר 'סמיכת חכמים', די ש מי שכתב דתשובה אינה מועלת לעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, ויש חולקים, והרב

ולא עד בכלל, לפי זה אין ראוייה ליתן להם התורה, משום שאדם עלול לחטוא בלשון הרע, ועל זה לא מהני תשובה, וינצחוני בזה. והשיב לו הקב"ה: אחוז בכסא כבודי, רוצה לומר אחוז הלימוד זה ש"ע ד' ה' אלקיך", דגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, ואם כן לפי זה יכול לומר שהתשובה מהני אפילו על לשון הרע, דלעולם אימא לך דברה תורה כבני אדם, ועד ולא עד בכלל, ומאי אית לך למימר, דאי אמרינן עד ולא עד בכלל א"כ אין התשובה מכפרת על לשון הרע, כי "עד ה' אלקיך" משמע עד הכופר בעיקר ולא עד בכלל, ולשון הרע הוא ככופר בעיקר, כלך מפירוש זה ואחוז הפירוש השני ש"ע ד' ה' אלקיך" דגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, ואם כן יכול לומר שהתשובה מהני אפילו על לשון הרע. והחזר להם תשובה, רוצה לומר ע"י זה אתה יכול להשיב להם תשובה, דהיינו אם יחטאו אפילו בלשון הרע יעשו תשובה, ולכך ראויים הם לזה, ע"כ דברי קדשו.

ולעניות דעתי אפרש לפרש על דרך המפרשים הנזכרים ובאופן אחר, והוא בהקדים דברי הרב החסיד בעל 'של"ה' דף מ"ד ע"ב, בעניין שמעלת ישראל למעלה אף ממעלת מלאכי עליון. והרב ז"ל האריך, ואנחנו ניקח מה שצריך לענייננו, וזה לשונו בקיצור: דעת הפילוסופים דדעת האדם למטה מאוד מדעת הגלגלים, והרמב"ם ז"ל פרק ג' מהלכות יסודי התורה הסכים לדעתם, ולא חילק הרב ז"ל בין מקבלי התורה לזולתם, ובפרק ד' כתב בזה הלשון: וירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו כשיעריך עצמו לאחד מהגופים הקדושים הגדולים, וכל שכן לאחד מהצורות הטהורות הנפרדות מן הגולמים. והראב"ע⁴⁴ ז"ל שלח יד לשונו בגאון, וחרה בו אפו על אשר שלח ידו במלאכים באומרו שבני אדם נכבדים מהם, והרבה להשיב בפרשת משפטים על דברי הגאון, והרב 'עבודת הקדש' פרק ד' מחלק התכלית דחה את כל ראיותיו ויישב כל מה שהקשה על הגאון.

ואמנם מבואר בדברי רבותינו האמיתיים הם אמת ודבריהם אמת, שבני אדם נכבדים ממלאכי השרת, ולא מאותם המתחדשים בכל יום ובכל רגע, כדברי הראב"ע ז"ל, אבל מהשרים היושבים ראשונה במלכות, קיימים תמיד במדרגתם, ודבר זה עיקרו מדברי נבואה, ומקובל ביד חכמי ישראל הקדושים אשר מפיהם אנו חיים וכו', הנה ביארו כי מעלת ישראל על המלאכים מצד התורה ומעשים טובים שבהם, ובעבורם יהיה הנישא והנשמר גדול במעלה מהנושא ומהשומר. והנה נאמרו פסוקים אשר מפשרין יש להוכיח היפך מהנזכר: "הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה אף שוכני בתי חומר"⁴⁵, "הן בקדושו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו אף כי נתעב ונאלח איש"⁴⁶ וכו'. ויתיישב העניין בבירור על פי מה שכתב הפרד"ס, שהמלאכים זכים וברים בסוד קיבוץ חלקיהם בקרבתם אל יסודות העליונים, ובבחינה זו האדם רחוק מהם, אבל בפנימיות, דהיינו מצד הנשמה, האדם למעלה מהם, שהמלאך אין בפנימיותו אלא אור סתום כדרך שאר מעברי האור השופע, והאדם לא כן, שיש

44. שמות כג, כ. 45. איוב ד, יח-טו. 46. שם טו, טו-טז. 47. אבות ה, כג. 48. ע"פ בראשית רבה פרשה כז, א - "א"ר יודן גדול כחן של נביאים שמדמין צורה ליוצרה". 49. תהלים קמד, טו. 50. שבת קא, ב ועוד.

אפילו כותי, ופרכינין עלי דר' יהודה, הכתיב: "המול ימול", ולזה משני שפיר דיברה תורה כבני אדם, דעל פירכת רבוייא שייך לתרין דיברה תורה כבני אדם, אבל לטעמא דאיתמר דמילה בגוי שהיא פסולה מדכתיב: "המול ימול", דקרינן ביה 'המל ימול' - מי שהוא מהול ימול אחרים, לא שייך לשנויי דיברה תורה כבני אדם.

וכן מבואר בדברי הרב הגדול מהר"ש אלגאזי בספר 'לחם סתרים' דף כ"ז, שכתב על דברי רש"י שפירש בד"ה 'ור' יוסי המול ימול רבוייא הוא', והאי דלא פירש כדלקמן קרי ביה 'המל ימול', משום דאם כן היכי משני דיברה תורה כבני אדם, והא לא שייך למימר הכי אלא בייתור לשון לא במסורת, יעו"ש. ומעיקרא לא קשה ולא מידי על רבנן דמכשרי מהאי קרא ד"המול ימול" - דהאי קרא אסמכתא בעלמא, וכדתרגמא מרן 'הכסף משנה' שם פ"ב דמילה⁵⁸ על מה שפסק הרמב"ם דגוי לא ימול כלל ואם מל אינו צריך לחזור ולמול שנייה, וכתב על דבריו שלמד כן מדאמרינן בהתכלת⁵⁹: אמר רב: ציצית אין צריך ברכה בשעת עשייה, ורמי רב חסדא עליה מאידך דאמר רב דציצית בגוי פסולה, והאי מאי רומיא - קסבר רב חסדא כל מצווה שכשרה בגוי אין ישראל צריך לברך, וכל מצווה שפסולה בגוי בישראל צריך לברך, וכלל הוא, והרי מילה דכשרה בגוי, דתניא עיר שאין בה רופא ישראל ויש בה כותי וארמאי, ימול ארמאי ואל ימול כותי, דברי ר"מ, ר' יהודה אומר: כותי ולא ארמאי, ובישראל צריך לברך, מידי הוא טעמא אלא לרב, רב מיפסל פסיל, דאתמר מנין למילה בגוי שפסולה, דרו בר פפא משמיה דרב אמר וכו', ומדסתמא דגמרא פריך ממילה בגוי דכשרה, ומהדר: מידי הוא טעמא אלא לרב, משמע דכל אינך רבנן פליגי עליה דסברי כו' יהודה וחכמים ור' יוסי דסברי בפרק ב' דעבודה זרה דמילה בגוי כשרה, אלא משום שמא יעשו כרות שפכה, ורב סבירא ליה כו' יהודה הנשיא דאמר התם פסולה, ואפשר דר' יוחנן נמי סבירא ליה דמילה בגוי כשרה, וכי אמר "המול ימול" - 'המל ימול' לאו א'מנין למילה בגוי דפסולה קאי, אלא הכי קאמר: לר' יוחנן פסולה ליכא, אבל אסמכתא בעלמא איכא למימר דלכתחילה לא מדכתיב: "המול ימול", דלר' יוחנן לא מיפסל מדאורייתא, דאמרינן התם: כי אתא רב דימי א"ר יוחנן: אם היה רופא מומחה מותר, וליכא למימר דתרי אמוראי נינהו ואלויבא דר' יוחנן דאם כן הוי ליה לאסוקי הכי.

ואפשר דאפילו רב נמי סבר דכשרה ככולהו הנך תנאי, אלא בטעמא דר"י הנשיא אפליגו רב ור' יוחנן, דחד מפיק לה מהאי קרא, דלרב כי תניא בברייתא מניין למילה בגוי שפסולה שנאמר: "ואתה את ברייתא תשמור" מאלו התיבות עצמם מפיק לה, ולר' יוחנן הוי ליה כאומר וכו' ומפיק לה מ"המול ימול" דכתיב בפרשה. וכי אמרינן בהתכלת מידי הוא טעמא אלא לרב, דחייה בעלמא היא, לומר דכי קאמר רב מנין למילה בגוי שפסולה אליבא דנפשיה קאמר, ומיהו קושטא דמילתא לאו הכי הוא, דאי לא תימא הכי לימא רב הלכה כר"י הנשיא, אלא ודאי כדאמרן. והא דלא כתב רבינו שאם היה רופא מומחה מותר, אפשר דרבינו מספקא ליה אי רב ור' יוחנן

כתב⁵¹: "תשב אנוש עד דכ"א" - דם כפירה אשה, ע"כ, הביא דבריו גאון עוזנו בספר 'דבש לפי מערכת התי"ו אות י"ט. **ואפשר** להכריע דתשובה מועלת לשלושתן, מדאמרינן בחלק⁵²: "ויעתר לו"⁵³ ה' - ויחתר לו ה', שעשה לו כמין מחתרת ברקיע, וכעין זה כתבו בשם רבינו האר"י זיע"א שתיקן בברכת השיבנו: יהי רצון שתחתור חתירה מתחת כסא כבודך להחזיר וכו'.

ואחרי הודיע אלקים אותנו את זאת, אפשר לפרש המאמר באופן זה, דהמלאכים היו סבורים שמעלתם גדולה ממעלת בני אדם, ולזה הם ראויים לקבלת התורה, ואפילו שנודה שגדלה ורמה מעלת נשמת משה רבינו ע"ה - אין הכי נמי, לו משפט הבכורה ולו ראויה התורה לינתן, אבל ליתנה לבני אדם לא, כי המה בשר ודם ואנחנו בני עליון. ולזה אמרו בסתם: מה לילוד אשה בינינו, וה' ית' בוחן לבות וכליות, וידע מה במחשבתם, השיב להם כפי דעתם ואמר להם: לקבל התורה בא, כלומר שע"י התורה יזכה כל ת"ח לניצוץ משה, וכל הראוי לבילה וכו'⁵⁴, ואם כן גדלה מעלת בני אדם על המלאכים. חזרו וטענו מצד משה: חמדה גנוזה מששת ימי בראשית וכו' אתה מבקש ליתנה לבשר ודם. דהכוונה, בשלמא לת"ח השרידים אשר ה' קורא, שיזכו לניצוץ משה ומעלתם גדולה ממנו, אכן לא רבים יחכמו ומה נענה להמון העם. לזה אמר לו הקב"ה למשה: החזר להם תשובה, כלומר שאם יחטאו יחזרו בתשובה, ו"אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא"⁵⁵, וע"י התשובה יתנוצץ במ ניצוץ משה, ואם כן כל ישראל ראויים לקבלת התורה. אמר לפניו משה: מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם, רוצה לומר, שמא ינצחוני בדבריהם, דהא על ג' עבירות אין התשובה מועלת. לזה אמר לו: אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה, רוצה לומר אחוז בסכרא שאני חותר להם חתירה מתחת כסא כבודי ומקבל אותם בתשובה, ומשה רבינו ע"ה לרוב ענוותנותו הגדולה לא רצה לומר זה התשובה, כלומר שישאל יעשו תשובה ויתנוצץ במ ניצוץ משה ומצד זה תהיה מעלתם גדולה ממעלת המלאכים, שלא להחזיק טובה לעצמו, והשיב להם תשובה ניצחת דרך כלל, כי האדם מטוב ורע ומצווה ועושה והמלאך אינו עושה בבחירה רק טוב, ולזה אמר: למצרים ירדתם וכו' יצר הרע יש ביניכם וכו', מיד הודו לו להקב"ה, ודו"ק. ובזה יתורצו כמה דקדוקים, והיותו קשה מה שאמרו: מה לילוד אשה, אחרי שהמה ראו מעלתו והשגתו הנפלאה, שדשו רגליו במרום - וע"פ המבואר הנה מה טוב, דעיקר טענתם לא היה בשביל משה רבינו ע"ה, ועיין בנדרים דף ל"ח⁵⁶: אמר ר' יוסי בר חנינא לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו וכו', ודו"ק.

ונחזור לדברי הרב 'טירת כסף' דלדעת חכמים מה שכתוב: "המול ימול" - דיברה תורה כבני אדם, וכמו שכתוב שם⁵⁷ בדף כ"ז עמוד א', ואידך הא כתיב "המול ימול" - דיברה תורה כבני אדם, ע"כ. ואנכי איש צעיר לא זכיתי להבין דברי קודשו, דהא לא איתמר האי תירוץ אלא לר' יהודה, דאמר: כותי לא ימול ישראל מפני שמל לשם הר גריזים, ור' יוסי מכשיר דכתיב: "המול ימול" וריבה הכתוב

עוד בעניין הדרשה ד"המול ימול"

51. תהלים צ, ג. 52. קג, א. 53. דה"ב לג, יג. 54. מנחות יח, ב - "אמר ר' זירא: כל הראוי לבילה - אין בילה מעכבת בו, וכל שאין ראוי לבילה - בילה מעכבת בו". 55. קהלת ז, כ. 56. עמוד א. 57. במסכת עבודה זרה. 58. הלכה א. 59. מנחות מב, א.

וראי פסולה מדאורייתא כמו שכתבתי.

ולמאי דאתאן עליה דלר' יוחנן גופיה "המול ימול" הוא אסמכתא, ואם כן מאי דוחקיה להרב 'טירת כסף' דלדעת חכמים "המול ימול" - דברה תורה כבני אדם, ואפילו לפירוש השני של מרן ה'כסף משנה', דרב ור"י איפולגו בטעמא דר"י הנשיא, ודרשא גמורה היא, אפשר דסבירא להו לחכמים דאתו לדרשא אחרינא, כמו שמוכרחים אנו לומר על דרשא ד"ואתה את בריתי תשמור" שהיא דרשא גמורה, בין לפירוש הא' בין לפירוש השני, והכי נמי "המול ימול", אבל לתרין ולומר ד"המול ימול" דברה תורה כבני אדם אי אפשר לומר כן, וכמו שכתבתי. ועיין בתוספות סנהדרין דף נ"ט, ודו"ק.

עוד ראיתי להרב 'טירת כסף' שם, שהקשה על מרן ה'כסף משנה' פרק קמא דמילה הלכה ט' על מה שפסק הרמב"ם ז"ל: מילה בזמנה דוחה את השבת, שלא בזמנה אינה דוחה לא את השבת ולא יו"ט. וכתב מרן ז"ל: ומה שכתב שלא בזמנה אינה דוחה - ברייתא בשבת דף קל"ב⁶²: מילה דוחה צרעת בין בזמנה בין שלא בזמנה, יו"ט אינה דוחה אלא בזמנה, ולמד רבינו מכל שכן שאינה דוחה את השבת שלא בזמנה, ע"כ. וקשה, דאמאי צריך לומר מכל שכן דיו"ט, ודילמא למד כן בפירוש בפשטות דברי הגמרא שם, וזה לשונה: רבא אמר מילה בזמנה דוחה צרעת, לא צריך קרא לומר "בשר"⁶³, דאתיא מק"ו דשבת, ומה שבת דחמירא דוחה, צרעת לא כל שכן. הרי בפירוש דדוקא למילה בזמנה שדוחה צרעת לא צריך קרא שיאמר "בשר", משום דאתיא מק"ו דשבת, אבל למילה שלא בזמנה שדוחה צרעת צריך לומר "בשר", דלא אתיא מק"ו דשבת. ואם אמת הדבר שמילה שלא בזמנה דוחה שבת, אם כן למה צריך הכא לומר "בשר" ללמד שמילה שלא בזמנה דוחה צרעת, הא מק"ו דשבת אתיא - אלא מוכרח לומר דשבת אינו דוחה מילה שלא בזמנה, ועל זה צריך שיאמר "בשר" ללמד שמילה שלא בזמנה דוחה צרעת. וכן נראה בפירוש שם דף קל"ג⁶⁴, שמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת, וזה לשונה: אמר מר: יו"ט אינו דוחה אלא בזמנה, מנא הני מילי - אמר קרא⁶⁵: "עולת שבת בשבתו" - ולא עולת חול בשבת, ולא עולת חול ביו"ט. ופירוש רש"י ז"ל: מילה שלא בזמנה נמי מידי דחול הוא, דבשבת לא היה זמנה. הרי בפירושא אתמר ולא עולת חול בשבת, וא"כ איך כתב הרב ז"ל שדין מילה שלא בזמנה שאינה דוחה שבת למד מכל שכן דיו"ט, הרי שלך לפניך דלאו מכללא אתמר אלא בפירוש, ע"כ דברי קדשו. [ואחר זמן ראיתי להרב מרכבת המשנה' דף נ"ג, שנתעורר בדברי הרב 'טירת כסף' ותירץ באופן אחר, יעו"ש.]

ואני הדל לא זכיתי להבין, דרבא גופיה דקא פסיק ותני מילה בזמנה דוחה, אבל מילה שלא בזמנה שאינה דוחה שבת מהברייתא יליף לה. דתני, יו"ט אינה דוחה אלא בזמנה בלבד, וכל שכן שבת, ולזה אמר דמילה בזמנה דוחה צרעת לא צריך קרא, דאתי מק"ו דשבת, אבל לשלא בזמנה, דלא דחיא שבת, צריך לומר "בשר", ומאי מותיב ליה למרן ה'כסף משנה' שכתב דהרמב"ם למד מהברייתא

סבירא להו דמילה בגוי פסולה, כיון דאינהו סבירא להו הכי, הכי קיימא לן, או אי סבירא להו דכשרה, אלא בטעמא דר"י הנשיא פליגי וכדפרישית, ולפיכך פסק לכתחילה לא ימול ואם מל אינו צריך לחזור שנייה, וזה נראה לי עיקר, עכ"ל. והוכרתי להעתיק כל לשונו, יען דמלשונו זה מוכח דדוקא ר' יוחנן הוא דאמר "המול ימול" אסמכתא, כי היכי דלא תיקשי ר"י אר"י, אבל רב סבירא ליה כר' יהודה הנשיא דאמר התם פסולה, דהא הש"ס דמנחות קרי בחיל דמידי הוא טעמא אלא לרב - רב מיפסל פסיל.

ולפי זה תמיה אני תמיהא קיימת במה שכתב הרב 'בתי כנסיות' בדרשות ד' ר', וזה לשונו: וכתב מרן דאע"ג דרב ור' יוחנן אמרו דמילה בגוי פסולה, מר יליף לה מקרא ד"ואתה את בריתי תשמור"⁶⁰ ומר יליף לה מ"המול ימול" אינה אלא אסמכתא, והיינו מפך ההיא דא"ר יוחנן דאם היה רופא מומחה לרבים מותר, וקשה דאי הכי אמאי לא משני תלמודא לעיל לעולם תיפוך, והא דתני בברייתא דמילה בגוי פסולה דכתיב: "ואתה את בריתי תשמור", אינו אלא אסמכתא, ובהכי נחה שקטה כולה סוגיא, וליכא למיפך תו מר' יהודה דאמר ואל ימול כותי מפני שמל לשם הר גריזים, דהא כיון דמפכינן קם ליה דר' יהודה אומר ימול ארמאי ואל ימול כותי, ולא הוה בעינן למימר דההיא דלעיל ר"י הנשיא היא, אלא ר' יהודה היא, וברופא מומחה שרי וליכא איסורא כלל, ואסמכתא הוא דוקא בשאין שם רופא מומחה. ותו מאי פריך תלמודא דלדידיה אשה פסולה מן "ותקח צפורה צור"⁶¹, הרי לרב לא פסיל לה אלא מדרבנן, ואם כן שפיר מלה צפורה לבנה כדין תורה, ובאותו פרק להציל עשוק מיד המלאך לא דיברו חכמים דאשה פסולה, וכהאי גוונא אשכחן דמתרפאין בחולי שיש בו סכנה מאיסור תורה, כל שכן באיסור דברייהם. ומכל הני משמע להדיא דקרא ד"ואתה את בריתי תשמור" הוי דרשא גמורה, ודלא כמרן, ע"כ דברי קדשו.

ואחר המחז"ר לא זכיתי להבין דהא מפורש להדיא בדברי מרן ה'כסף משנה' דלא פירש דקרא אסמכתא בעלמא אלא לר' יוחנן, כי היכי דלא תקשי ר"י אר"י, אבל לרב סבירא ליה כר"י הנשיא, דאמר פסולה מקרא ד"ואתה את בריתי תשמור" ודרשה גמורה היא, דלא מצי לפרושי בדברי רב אסמכתא, דהא הש"ס דמנחות עומד לנגדו דמסיק רב מיפסל פסיל דאתמר וכו'. תמיה אני, דאיך עלה על דעתו דעת עליון לומר דמרן פירש בדברי רב שהוא אסמכתא, דהא מרן ה'כסף משנה' כתב להדיא דכי אמר ר' יוחנן "המול ימול" - "המול ימול" לאו א'מנין למילה בגוי דפסולה' קאי, אלא הכי קאמר: לר"י פסולה ליכא, אבל אסמכתא איכא וכו', ומזה מוכח דרב דקאי א'מנין למילה בגוי' לא שייך לומר אסמכתא, ומשום הכי כי פריך לעיל ר"י אר"י דהא תניא ר' יהודה אומר: מנין למילה בגוי שהיא פסולה, שנאמר: "ואתה את בריתי תשמור" לא שייך לשנויי אסמכתא, ופשוט. והסברא נותנת ג"כ לחלק בין דרשא דקרי ביה 'המול', לדרשא ד"ואתה את בריתי תשמור", ודו"ק.

ומעתה גם מה שהקשה מן "ותקח צפורה צור", דלרב לא פסיל האי אלא מדרבנן, ואם כן שפיר מלה צפורה לבנה, לא קשה, דלרב

הגם הלום ראיתי להרב 'יצחק יונן' בפ"א דמילה, שכתב על דברי מרן, דלמד רבינו מכל שכן, דלאו מהכא נלמד, אלא מדאמר קרא⁶⁷: "וביום", ודרשינן⁶⁸: אפילו בשבת, ובמילה בזמנה איירי קרא, ואין לך בו אלא חידושו, ולא אמרינן גם שלא בזמנה ידחה שבת. ומאי דאצטריכו אמוראי שם בש"ס למילף דמילה שלא בזמנה אינה דוחה יו"ט מקראי אחריני, הני מילי דיו"ט קיל משבת, ואף דבשבת מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת, ליו"ט דקיל סלקא דעתך אמינא דתדחי - קמ"ל דגם ליו"ט לא דחי, ברם לשבת גופיה, דלא ידחה אותו מילה שלא בזמנה, אין צריך לכל שכן דיו"ט. וכן ראיתי להרב 'הלבושים' חלק אר"ח סימן של"א סעיף ד', שכתב וזה לשונו: והא דמילה דוחה שבת בזמנה וכו', אבל שלא בזמנה אינה דוחה שבת, דביום הח' ביתורא דשבת, ע"כ, והוא כדכתיבנא, וכן כתב ביו"ד סימן רס"ו וזה לשונו: מילה וכו' אבל שלא בזמנה כגון שהיה לו חולי וכו' אינו נימול, שאינו דוחה, ד"ביום השמיני" כתיב, ועליה כתיב "וביום" - אפילו בשבת, מכלל דכל היכא דלאו שמיני, ואפילו ספק שמיני אינו נימול בשבת, וכדתנן⁶⁹: נולד בין השמשות של שבת נימול לשנים עשר, ע"כ.

ואחר המחילה רבה לא זכיתי להבין דברי קדשו, דמייתי ראייה מדברי 'הלבוש', ודברי הרב 'הלבוש' שם ביו"ד תיובתיה, דזה לשונו שם: ודוקא מילה בזמנה דוחה שבת ויו"ט, אבל שלא בזמנה, כגון שלא נימול ביום הח' מפני חולי התינוק או דבר אחר שעכבו, אין מלין אותו בשבת, שאינה דוחה, ד"ביום השמיני" שמיני ודאי משמע, ולא שמיני ספק דהיינו מילה שלא בזמנה, ע"כ. הרי דיו"ט נפקא לן מהיכא דנפקא לן שבת, וא"כ למאי אצטריכו אמוראי למילף דמילה שלא בזמנה אינה דוחה יו"ט מקראי אחריני, דאין לתרץ כדברי הרב דיו"ט קיל משבת, וסלקא דעתך אמינא דתדחי - קמ"ל דגם ליו"ט לא דחי, דדברי הלבוש שנסתייע מהם לפירושו עומדים לנגדו.

ומעיקרא דברי הרב בעל הלבוש תמוהים, וכאשר תמה הרב 'לחם יהודה' פרק קמא מהלכות מילה, דהלבוש נתן טעם שלא הוזכר בגמרא, דנפקא לן מטעמא דיו"ט עשה ולא תעשה, ועוד יש שם ילפותות אחריני, וכל שכן שבת דלא דחינן, וכן על מה שכתב באר"ח סימן של"ה סעיף ד', אבל שלא בזמנה אינה דוחה שבת ד"ביום השמיני" כתוב בייתורא דשבת ליתא, דאם כן אמאי אצטריכו בש"ס טעמי אחריני דשבת ויו"ט כי הדדי נינהו, אלא ודאי דמהתם לא מציינן למילף אי לאו הנך קראי דאיתו בש"ס, ע"כ תורף דברי קדשו. **ואל** תשיבני שהרי כתבו התוספות פרק במה מדליקין דף כ"ד ע"ב, בד"ה 'ולא עולת חול בשבת ולא עולת חול ביו"ט': תימה, כיון דקרא בשבת איירי, מנא ליה למידרש ולא עולת חול ביו"ט, דילמא דווקא ולא עולת חול בשבת דחמיר מיו"ט. ומתצייס דאביי סבר חלבי שבת קריבים ביו"ט, מדאיצטריך קרא למשרי עולת שבת ביו"ט, אם כן עולת חול ביו"ט אסור, יעו"ש. וא"כ ממנו ניקח, דכיון דדרשינן "ביום" - אפילו בשבת, ובמילה בזמנה איירי אבל שלא בזמנה לא, ומאי דאיצטריך הש"ס למילף דמילה שלא בזמנה אינה

מכל שכן דיו"ט, כיון דרבא גופיה למד מהברייתא. ומעין דוגמא כתב הרב בחלק אה"ע סימן ו', דדרכו של הרמב"ם בדוכתי טובא דלא קא סמיך אשנויא דקא משני לדחות הקושיא, אלא קסמיך אפשוטה של משנה וברייתא ומימרא דאמוראי, ע"כ, וכן כתב הרב החסיד 'יד מלאכי' בכללי הרמב"ם אות ל"ג בשמו, יעו"ש. והגם שאין הנדון דומה לראיה, מכל מקום ממנו ניקח, דסמך אפשוטה של ברייתא.

גם מה שכתב הרב, וכן נראה בפירוש שם: אמר מר וכו' ולא עולת חול בשבת וכו', ופירש רש"י ז"ל: מילה שלא בזמנה נמי מידי דחול הוא, דבשבת זו לא היה זמנה, הרי בפירוש איתמר ולא עולת חול בשבת וכו', המעין שם בלשון רש"י ד"ה 'שאיין ת"ל עד בקר' - תניינא, "והנותר ממנו עד בקר", דמצי למכתב 'והנותר באש תשרופו', אלא אשריפה קאי, והכי קאמר: "והנותר ממנו" בזמן שאסרתי לך, והיינו בוקר ראשון, כשיבוא בוקר שני שהוא חולו של מועד - תשרופו, אבל ביו"ט לא, אלמא מידי דחול לא עבדינן ביו"ט, ופסח קרבן י"ד בניסן הוא שהוא חול, ומילה שלא בזמנה נמי מידי דחול הוא, דהשבת זו לא היה זמנה, ע"כ. ומוכח להדיא דצריך לומר ברש"י 'דביו"ט זו', וכך היא גירסת הב"ח: דביו"ט זו לא היה זמנה. והגם דבהדיא איתא התם, אמר קרא: "עולת שבת בשבתו" - ולא עולת חול בשבת, הרואה יראה דהש"ס יהיב טעמא על יו"ט בלבד. וכן נראה מדברי רש"י ד"ה 'ולא עולת חול ביו"ט' - איברי תמיד של ערב יו"ט אין קרבין ביו"ט, ומילה שלא בזמנה נמי כעולת חול ביו"ט דמי. והאי דמייתי דרשא ד"עולת שבת בשבתו" - ולא עולת חול בשבת, כדי לדרוש 'ולא עולת חול ביו"ט' דקרא בשבת איירי. וכן נמי איתא בפרק במה מדליקין, דקא שקיל וטרי הש"ס בטעם דאין שורפין קדשים ביו"ט, והביא הך דרשא, אמר קרא: "עולת שבת בשבתו" - ולא עולת חול בשבת, ולא עולת חול ביו"ט, והיינו טעמא, דקרא בשבת איירי, והך דרשא דלא עולת חול ביו"ט נפקא לן מדאצטריך קרא למישרי עולת שבת ביו"ט, יעו"ש בתוספות, וכן כתב נמי בפסחים דף נ"ט, קא שקיל וטרי הש"ס על רומיא דיו"ט והביא כל הדרשה הנזכרת מטעמא דכתיבנא. [עיין עוד בזה להרב 'מרכבת המשנה' שם, שיישב כמו שכתבתי. ומה שכתב דבשבת זו לאו שבת ממש הוא אלא שבושע זו וכו', כבר נתבאר שהגירסא היא דביום טוב לא היה זמנה וכגירסת הב"ח].

איברא דודאי מהאי דרשא דלא עולת חול בשבת, שפיר נילף דמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת, אלא דסוגיא דשמעתא מרישא לסיפא קא מיהדר למילף על יו"ט, וכמו שאמרו: אמר מר: יו"ט אינה דוחה אלא בזמנה, מנהגי מילי וכו' וכל הילפותא הנזכרת שם דחזקיה, מדאמר קרא⁶⁶: "לא תותירו ממנו עד בקר", ודרבה מ"והוא לברו", ודרב אסי דיו"ט עשה ולא תעשה, וכל הני לא שייכי אלא ביו"ט. ועיין במהר"ם, מה שכתב על דברי התוספות בד"ה 'האי עשה ולא תעשה' וכו', דסבירא ליה להתוספות דשבת לא הוי עשה ולא תעשה, אלא הוי לאו שיש בו מיתה וכת. וכן משמע בפרק קמא דיבמות וכו', וע"כ שבת נילף מכל שכן, ופשוט.

ומה דמות יערוך, דהתם גבי מוקצה מדאורייתא מישראל שרי ורבנן הוא דגזור ביה, וביו"ט דקיל עשו חיזוק דלא ליתי לזלזולי ביה, משא"כ שבת דחמיר; אבל במילה שלא בזמנה דאינה דוחה יו"ט איסורא מדאורייתא, כדילפינן מקראי, וכיון דיו"ט אינה דוחה כל שכן שבת, וכיצד תיסק אדעתין שהתירו איסור תורה בקום עשה, ויאמרו שמילה דוחה שבת בין בזמנה בין שלא בזמנה משום דחמיר. ואם היה בכאן נמי שמילה דוחה בין בזמנה בין שלא בזמנה מדאורייתא, ורבנן החמירו ביו"ט ואמרו דוקא בזמנה דוחה, ובשבת לא החמירו ואוקמוה אדין תורה, אז דמיונו עולה יפה. [עיין עוד בזה להרב 'מרכבת המשנה' שתמה עליו כן בקצת שינוי.]

ואם נאמר שכוונתו היא, דכמו שמצינו גבי מוקצה שפלוג רבנן, ואמרו גבי שבת דחמיר ולא אתי לזלזולי, מוקצה שרי, וגבי יו"ט דקיל ואתי לזלזולי, מוקצה אסור, ועל דרך זה התורה גבי שבת דחמיר התירה שמילה דוחה שבת בין בין, וגבי יו"ט דקיל אינה דוחה אלא בזמנה - מלבד, שאין זה משמעות דבריו כלל, דקאמר בהדיא דביו"ט עשו חיזוק. עוד בה, דאדרבא יגדל התימא, דמי איכא מידי דבשבת מותר וביו"ט אסור, וכעין ההיא דאיתא פרק שני דביצה⁷²: אמר רבא מי איכא מידי דבשבת שרי וביו"ט אסור, יעו"ש, והכי נמי יגדל התימא. וגדולה מזו מצינו שאפילו גבי מוקצה הקשה הר"ז פרק א' דמסכת ביצה, מההיא דאמר רבא מי איכא מידי דבשבת שרי וביו"ט אסור, הכי נמי גבי מוקצה מי איכא מידי דבשבת שרי וביו"ט אסור, ועיין שם מה שתירץ, וכן כתב במלחמות. והרב 'בני שמואל' בשיטתו שם תירץ ז"ל, דדוקא הכא דאירי במוקצה שהוא מדרבנן, אמרינן כיון דחמיר לא רצו חכמים לאסור המוקצה, אבל יו"ט דקיל אסור, אבל לקמן דאירי בגזירת מלאכה דאורייתא, אין סברא לומר כיון דחמירא יש להתיר מלאכה דאורייתא, ואם כן פריך שפיר, כיון דשבת דחמיר שרי, יוה"כ לא כל שכן. וכמו כן כתב בפרק משילין, יעו"ש, והם דברים ברורים וכמו שכתבתי, וא"כ איך סלקא דעתך לומר דמילה דוחה בין בין, ויו"ט אינה דוחה אלא בזמנה.

ולעיקר קושיתו נעלם ממנו, שכן הקשה הרשב"א בשיטתו שם, וזה לשונו ד"ה 'מאי טעמא דאתיא בק"ו, שבת חמורה דוחה, צרעת לא כל שכן': קשיא לי, להאי לישנא דמייתי ליה בקל וחומר, דתינח מילה בזמנה דדחיא שבת, שלא בזמנה דלא דחיא שבת מנא לן - ונראה לי דכיון דאיכא במילה צד דהוא שבת נדחה, כולה מילה חשבינן כחמורה, וכולה בכלל מיקרייא דוחה, ואורחיה דתלמודא בהכי. וכההיא דריש פרק קמא דיבמות, דאמרינן התם⁷³: אשכתן דאתי עשה ודחי לא תעשה גרידא, שיש עמו כרת מנין. ופשטיה מבינייא דמילה ופסח דוחין השבת, ודחינן מה להנך שכן יש בהם צד כרת, אלמא אף על גב דמילת קטן אין בה כרת ודחיא שבת, מכל מקום כיון שעיקר מילה היא חמורה, שיש בה כרת, אף על גב דמילת קטן אין בה כרת, אין הולכין בה אחר הפרט, אלא אחר הכלל, דמילה גופה מכלל מקום חמורה היא, שיש בה צד כרת, והכי נמי דכוותה היא, דעיקר מילה יש בה צד דיחוי שבת, והיינו דאתי

דוחה יו"ט היינו דווקא יו"ט דקיל, דלא מצי ילפינן מהיכא דנפקת לן שבת, וכמו שכתב שם התוספות - זה אינו, דשאני התם דקרא ד'עולת שבת בשבתו' בשבת כתיב, ומשום הכי הקשו התוספות כיון דקרא בשבת איירי מנא ליה ולא עולת חול ביו"ט, משא"כ קרא ד'ביום השמיני' דדרשינן מיתורא - אפילו בשבת, ודאי אין לחלק בין שבת ליו"ט, ואם כן למאי אצטריך הש"ס למילף יו"ט מקראי אחרוני, אלא ודאי דמהתם לא מצינן למילף מידי אי לאו קראי דאייתי הש"ס, ודברי מרן הקדוש שרירים וקיימים שלמד רבינו מכל שכן.

עוד ראיתי שם להרב 'יצחק ירנן' שהקשה על דברי מר"ן, דהא דמילה שלא בזמנה דוחה שבת היא משנה ערוכה, שבת דף קל"ז⁷⁰: קטן נימול לח' לט' לי' לי"א לי"ב. לי' כיצד, בין השמשות של ערב שבת נימול לי' וכו', והיינו טעמא דהויא ספק זמנה ספק אינה זמנה, ואינה דוחה שבת, והשתא בדאיכא ספק אינה דוחה, ודאי לא כל שכן, עכ"ל.

ולענ"ד דלא קשה ולא מידי על מר"ן, דהוא ראה שלשון הרמב"ם כלשון הברייתא ככתבה וכלשוונה, שכן לשון הברייתא: מילה דוחה את הצרעת בין בזמנה בין שלא בזמנה, יו"ט אינה דוחה אלא בזמנה בלבד. ואם כן כיון שתפס הרמב"ם הני שתיים כהלכתן: מילה דוחה שבת ושלא בזמנה אינה דוחה לא את השבת ולא את יו"ט, ובין בזמנה ובין שלא בזמנה דוחה את הצרעת, ע"כ, אם כן בודאי הגמור שמהברייתא הזאת למד, והם דברים ברורים וק"ל.

עוד ראיתי להרב 'טירת כסף' שהקשה על דברי מרן שכתב שדין זה למד מברייתא דת"ר וכו', דאדרבה מאותה ברייתא איכא למילף שמילה דוחה שבת בין בזמנה בין שלא בזמנה, כיון דשאל המקשן: מנא הני מילי, על הברייתא דתני מילה דוחה צרעת בין בין וכו', ובודאי דמה שאמר מנא הני מילי, היינו מנא הני מילי דמילה דוחה צרעת בין בין, ותירץ וכו' דאתיא מק"ו דשבת, ומה שבת חמורה וכו', ואם כן בשלמא אם נאמר דסבירא ליה לתנא דמילה דוחה שבת בין בין, אתי שפיר, שלמד מק"ו לצרעת שדוחה אותה המילה בין בין, אבל אי תנא דברייתא סבירא ליה דמילה אינה דוחה שבת אלא בזמנה, אם כן מאי האי דקאמר דמילה דוחה צרעת בין בין, ולמד מק"ו דשבת שדוחה צרעת, והא מילה אינה דוחה שבת אלא בזמנה, אבל שלא בזמנה לא, וא"כ איך למד מק"ו דשבת על מילה שדוחה צרעת בין בין. אלא ודאי שהאי תנא סבירא ליה דמילה דוחה שבת בין בין, ועל זה למד מק"ו דשבת למילה שדוחה צרעת בין בין. ואל תשיבני דאם כן יו"ט הוא יותר חמור משבת, דיו"ט אינה דוחה אלא בזמנה ובשבת בין בין בתמיהא, דילמא יש לומר דביו"ט עשו חיזוק דאתי לזלזולי, כדן מוקצה⁷¹ וכו'. ועלה בזכרוני ששאלתי קושיא זו, ואמרו לי אינה קושיא, ואיני זוכר מה שתירצו. וצ"ע בדברי הגמרא איך נלמד מההיא ברייתא דכל שכן שבת, ע"כ תורף דברי קדשו. ואני שמעתי ולא אבין, ואחר המחילה רבה מגודל רבנותו, תם אני, איך עלה על דעתו דעת עליון לומר דמילה דוחה שבת בין בין, ויו"ט אינה דוחה אלא בזמנה, ודימה לדין מוקצה

ביאור
מאמרם
ז"ל גדולה
מילה וכו'

וְדַרְךְ אגב אמרתי ליישב מה שמקשים במה ששינונו בפ"ג דנדרים⁷⁷: ר' יוסי אומר: גדולה מילה שדוחה את השבת החמורה וכו', ר' נחמיה אומר: גדולה מילה שדוחה את הנגעים. ומקשים: מאי קמ"ל, כיון דאמר ר' יוסי שדוחה את שבת החמורה, כל שכן שדוחה את הנגעים. ועיין מה שתירץ הגאון בעל תירו"ט, ומה שכתב על דבריו הרב בעל 'תוספות חדשים'. והוא ז"ל תירץ בשם הגאון רבי שאול, אב"ד דאמשטרדם, דמר' יוסי לא שמעינן אלא בזמנה שדוחה את השבת, והוסיף ר' נחמיה, דאפילו מילה שלא בזמנה שדוחה את הנגעים, ע"כ. וכן תירץ מהרש"א בחידושי אגדות, והרמ"ז⁷⁸, ר"ב בית דוד' שם, ועיין לגאון עוזנו ב'פתיח עינים'.

ולעניות דעתי נראה, בהקדים מה שכתב הרמב"ם שם: מילה בין בזמנה בין שלא בזמנה דוחה את הצרעת, כיצד, שאם היתה בהרת בעור הערלה חותכה עם הערלה, אף על פי שקציצת נגע בלא תעשה - יבוא עשה וידחה לא תעשה, ע"כ. וראיתי להרב התנא בספר 'משנה למלך' פרק עשירי מהלכות טומאת צרעת, שהקשה, דהא אמרינן בשבת דף קל"ב⁷⁹: אימור דאמרינן דאתי עשה ודוחה לא תעשה - לא תעשה גרידא, האי עשה ולא תעשה, ופירש רש"י: "השמר" - לא תעשה, "לעשות ככל אשר יורו" - היינו עשה. ותירץ, דדעת רבינו הוה דסבירא ליה דאיך ברייתא דרש"י⁸⁰: "לעשות"⁸¹ - אי אתה עושה, אבל אתה עושה בסיב שעל רגלו, סבירא ליה דליכא בתולש סימני טומאה עשה, מדדריש לקרא ד'לעשות' לדרשא אחריתי, ואם איתא דאתא קרא לעשה, מנא לן איך דרשא. ופסק רבינו כאידך ברייתא, משום דרב אשי פסק הכי, דקאמר: היכא אמרינן דאתי עשה ודחי לא תעשה כגון מילה בצרעת, משמע דסבירא ליה דטעמא דמילה דוחה את הצרעת משום דאתי עשה ודחי לא תעשה, ועיין מה שכתב התוס' ד"ה 'האי עשה וכו', ע"כ.

וראיתי להרב 'לחם יהודה' פרק א' מהלכות מילה, שהטמין ברמו דברי הרב התנא, ודחה אותם, יעו"ש. ומה שהקשה עליו, ועוד דהוי ליה לסמוי חדא מקמי תרי ברייתות, חדא דלעיל, ואידך דפליגי בה ר' יאשיהו ור' יונתן, דמוכח מפלוגתייהו דאי לאו קל וחומר למאן דאמר, או 'בשר' למאן דאמר, לא הוה ידעינן דמילה דוחה צרעת, דאית בה נמי עשה, ע"כ. אחר המחז"ר לא קשה, דהא רב תנא קרי בחיל דפסק רבינו כאידך ברייתא, משום דרב אשי פסק הכי, וכיון דרב אשי שהוא בתראה פסק הכי, הכי עדיף כידוע. ועיין מה שכתב הרב 'לימודי ה' לימוד קל"ג על דברי התנא 'משנה למלך', ומשם באר"ה.

ומעתה אפשר לומר דהני תנאי כהני תנאי. דר' יוסי סבירא ליה גדולה מילה שדוחה את השבת החמורה, ושבת אינו כי אם לא תעשה גרידא, כאידך ברייתא דרש"י: "לעשות" - אי אתה עושה אבל אתה עושה בסיב שעל רגלו, ולא שייך למימר גדולה מילה כי אם מצד דדוחה שבת, דאית בה לאו שיש בו מיתה וכתר, אבל מצד דדוחה את הנגעים לא שייך לומר גדולה מילה, דהא נגעים לא תעשה גרידא, וקיימא לן בכל התורה אתי עשה ודחי לא תעשה.

לפרשה ברין קל וחומר. ואע"ג דקתני בברייתא מילה בין בזמנה בין שלא בזמנה דוחה את הצרעת, א"כ איכא למימר דלא קפדינן בה, משום דתנא דברייתא סמיך אמסקנא דדינא דמסיק ליה תנא, משום דכתיב ביה "בשר", ובין בזמנה ובין שלא בזמנה כתיב בשר, מכל מקום פשיטותא דמילתא כלישנא קמא קאי שפיר טפי, ע"כ דברי קדשו.

ואפשר עוד לומר, שהגם שמצינו בדרך קל וחומר שלא להטיל על הלמד אלא אותה חומרא שנמצאת במלמד בלבד, אבל להעדיף עליו יותר מהמלמד לא, מכל מקום מצינו לפעמים דלא אמרינן דיו. וכעין ההיא דאיתא בפרק קמא דקדושין דף י' ע"ב: וכבר שלח ר"י בן בג בג אצל ר' יהודה בן בתירא לנציבין: שמעתי עליך שאתה אומר ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה. שלח לו: ואתה אי אתה אומר כן, מוחזקיני כך שאתה בקי בחדרי תורה לדרוש בקל וחומר, אי אתה יודע, ומה שפחה כנענית שאין ביאתה מאכילתה בתרומה, כספה מאכילתה בתרומה, זו שביאתה מאכילתה בתרומה, אינו דין שכספה מאכילתה בתרומה. והקשו התוספות: ונימא דיו אסוף דינא, כלומר מאיזה כח אתה בא ללמוד כסף מכח ביאה דיו כביאה, ולא יאכל אלא אחר חופה. ותירץ ר"ש מקוצי דלא אמרינן דיו אלא היכא דבעי למימר דין חדש, כגון מאי דאמרינן בב"ק⁷⁴: קרן ברשות הרבים חצי נזק ואתה בא ללמוד נזק שלם מקל וחומר דשן ורגל, אבל הכא דרחמנא אמר קניין כסף אוכל, ואין אנו באים ללמוד מק"ו אלא מה הוא קניין כסף, ע"כ. וכן כתב הרב 'הליכות עולם' שער ב' דף פ"ב, דהיכא דעיקר קל וחומר לא אתי כי אם לפרושי ולגלווי מילתא בעלמא, לא שייך למימר דיו, יעו"ש. והכי נמי אפשר לומר מעין דוגמא, דמילה דוחה את הצרעת מן הכתוב: "ימול בשר ערלתו", ולא אתי קל וחומר אלא לגלות לנו שכוונת הכתוב - אפילו אם יש צרעת, ואם כן לעולם אימא לך דשבת דוקא בזמנה מילה דוחה, וצרעת ילפינן משבת אפילו שלא בזמנה, והיינו טעמא, דעיקר הקל וחומר אינו בא אלא לגלות.

ומידי עוברי ראיתי להרב 'אהלי יהודה' בפירושו על ספרי בפרשת קרח, שהקשה למה שכתב 'טורי זהב' ביו"ד סימן קי"ז דאין כח לחכמים לאסור מה שהתירה תורה בפירוש, דהא הכא לדברי רבינא ארוסה אוכלת לכולי עלמא היינו מ"כל טהור בביתך יאכלנו"⁷⁵ יתירה, ואפילו הכי, קאמר ר"י בן בתירא: אבל אמרו חכמים ארוסה לא תאכל משום דעולא, ולבן בג בג משום סימפון, ע"כ. ואני שמעתי ולא אבין, דהא הרב ט"ז קאי אדבר שפירשה התורה בפירוש להיתר, דומיא דההיא דנבלה או מכור לנכרי, כאשר יראה המעיין שם, מה שאין כן הכא, דרשא ד"כל טהור בביתך יאכל אותו", פשטיה דקרא הוא בנשואה, כדאיתא התם בספרי, אלא דלרבינא דאמר דכולי עלמא ארוסה אוכלת בתרומה, היינו נמי מ"כל טהור בביתך יאכלנו", מכל מקום אינה בפירוש כדי להקשות לדברי הרב ט"ז⁷⁶. ועיין בשו"ת 'דברי יוסף' אירגאס סימן מ"ח, שהביא סמוכות לדברי הרב ט"ז, והשיב מה שהקשה עליו הגאון 'חוות יאיר' סימן קמ"ב, ומשם באר"ה.

74. כד, ב. 75. במדבר ית, יג. 76. עיין עוד לקמן סימן תקעז. 77. לא, ב. 78. בספר 'קול הרמ"ז'. 79. עמוד ב. 80. שם קלג, א. 81. דברים כד, ח - "הַשִּׁמְרֵם בְּנֶגַע הַצֵּרְעָת לְשִׁמּוֹר מֵאֵד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יֹרֶוּ אֶתְכֶם הַפְּהִיגִים הַלְוִיִּם פֶּאֶשֶׁר צִיְתָם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת."

ולטעמין שלא הקשו מזה, משום דשבת לא תעשה גרידא עדיין לא פלטינן דתקשה ממילה דדוחה יו"ט דהוי עשה ולא תעשה, כמה שאמרו להדיא בש"ס, ומאי אית לך למימר דהא דהקשו ממילה בצרעת משום דמינה ילפינן, בעידנא דמיעקר לאו מקיים עשה, כמו שאמרו שם בגמרא, היכי אמרינן דאתי עשה ודחי לא תעשה כגון מילה בצרעת, והיא קדמה להך דרשה דציצית בכלאים. ועל זה הקשו: ונגמר ממילה בצרעת, והוא הדין דהוה מצו להקשות ממילה דדוחה שבת, אלא מהאי טעמא דאמרן, ותירוצם עולה יפה לשניהם. ועיין מה שכתב הגאון מהרש"א בד"ה 'האי עשה' וכו', ועיין להרב 'למודי ה' למוד קל"ג, ולהרב 'שארית יעקב' דרוש לשבת הגדול, ומשם באר"ה.

ומידי עוברי ראיתי ליישב מה שהקשה הגאון הרא"ם בפרשת ראה, בההיא דאיתא בקידושין פרק האי שם מקדש⁸⁹: "כל צפור טהורה תאכלו"⁹⁰ - לרבות המשולחת, "וזה אשר לא תאכלו" - לרבות השחוטה, ואיפוך אנא, ומסיק רבא אמר: לא אמרה תורה שלח לתקלה. והקשה, אי הכי למה לי רבויא ד"כל צפור" לרבות המשולחת - ויש לומר דאסמכתא בעלמא הוא. וכן כתב רש"י שם בהדיא ע"כ. ועיין בספר 'עמק יהושע' פרשת מצורע שהקשה כן והניח בוים ליישב, ונעלם ממנו שכן הקשה רש"י והרא"ם כמ"ש.

ולדעתי המעט הוא אפשר כמו שיעקר קרא ד"כל צפור טהורה" הוא ללאו הבא מכלל עשה גבי טמאה, כמו כן נמי רבויא ד"כל" המשולחת אתי ללאו הבא מכלל עשה גבי שחוטה. ושוב ראיתי מה שכתב הרב החסיד 'יד מלאכי' אות קמ"ד וכן כתב ב'עין זוכר' מערכת הד' אות י"ב, ויש לחלק בנידון דידן כאשר יראה הרואה, ודר"ק.

קנ"ג א"י. למה נישתנו אלו שלושה צדיקים בקבורתם; יעקב זכה ליקבר בארץ גופו ועצמותיו, יוסף בעצמותיו ולא גופו, ומשה לא זכה כלל, לא גופו ולא עצמותיו. אלא משום דאיתא במדרש¹: "רב לך"², אמר הקב"ה למשה: שם רע אתה נותן בדור המדבר, קָשֶׁר אחד היה ביניהם ונכנס לארץ והם אינם נכנסים. וכן איתא במדרש³: אמר הקב"ה למשה: לא טוב אתה מאהרון. ואם נאמר למשה לא טוב הוא מאהויו, כל שכן וק"ו שלא יהיה טוב מאביו ומאמו הקבורים במדבר, כדי שלא יאמרו שלא היו כשרים. ואמרינן בש"ס⁴: שלושה שותפים באדם, הקב"ה ואביו ואמו; אביו מזריע לובן שממנו מוח ועצמות, אשה מזרעת אודם שממנו עור ובשר, והקב"ה נותן בו נשמה וכו'.

והשתא אתי שפיר, יעקב נכנס לארץ בבשר ועצמות, כי אביו ואמו נקברו בארץ, שמהם הגוף והעצמות. יוסף נקבר ועצמותיו, מפני שאביו נקבר בארץ שממנו עצמות, אבל רחל אמו לא נקברה בארץ, כדאיתא ברש"י פרשת ויחי⁵, על כן יוסף מצד

ואתא רבי נחמיה לומר גדולה מילה שדוחה את הנגעים, דאפילו מצד דדוחה את הנגעים מצי למימר גדולה מילה, דהא נגעים אית בהו לא תעשה ועשה, וכמו שכתבתי.

וכל זה פירשתי לפי שיטת מהר"ם מלובלין, שהכריח מדברי התוספות דמקשו ממילה דוחה צרעת ולא מקשו מהא דמילה דוחה שבת, דסבירא להו דשבת לא הוי עשה ולא תעשה, אלא הוי לאו שיש בו מיתה וכתה. והא דאשכחן כמה מצוות עשה דכתיבי גבי שבת כגון זכור ושמור, לאו לעניין איסור מלאכה איירי אלא לקדשו בשאר מיני קדושות. אבל שבת וראיתי שאחר המח"ר דבריו תמוהים מכמה אנפי, חדא, שמכריח מכח הקושיא, וקושייתו יש לתרץ כמו שנבאר. ועוד בה דהרי התוספות עצמם ביכמות דף 82 ד"ה 'ניגמר מהכא' כתבו להדיא דשבת הוי עשה ולא תעשה. והגם שכתבו שם בתירוצם, דעשה דשבת כמאן דליתיה לגמרי, והוי כמאן דליכא אלא לאו גרידא - זהו לגבי כבוד, כמו שכתבו להדיא, ומכל מקום שמעינן דעשה איכא בשבת. וכן כתבו עוד שם עמוד ב' ד"ה 'לא רבי יוסי' ו'או אינו' דקאמר משום דשבת עשה ולא תעשה, ע"כ. וכן פסק הרמב"ם פרק א' מהלכות שבת הלכה א': שבתה בשביעי מצוות עשה, שנאמר⁸³: "וביום השביעי תשבות", ועיין ב'מגדל עז'. וכן כתב הרשב"א בשבע שיטות שם ד"ה 'ונגמר מהכא דלא דחי', וזה לשונו: איכא למידק, אדרבא, נגמר מהכא דדחי מיהא עשה ולא תעשה, דהא שבת עשה נמי איכא, דכתיב "תשבות" וכו', גם תריץ בשם רבו ז"ל דבמחמר ליכא עשה, דמסתמא "תשבות" אינו עשה אלא אאכות מלאכות, ושמעינן מיהא דבשבת איכא עשה.

גם כמו שמצינו גבי "כל צפור טהורה תאכלו"⁸⁴, שההיתר בציפור טהורה היא ללאו הבא מכלל עשה של העופות טמאות, וכן "כל אשר לו סנפיר וקשקשת תאכלו"⁸⁵, וכן "לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך"⁸⁶, שאומרו לנכרי תשיך הוא לאו הבא מכלל עשה גבי ישראל לדעת הראב"ד והרמב"ן, כמו שכתב הרב 'בינה לעתים' דף נ"ג, כמו כן נמי נימא גבי שבת שההיתר שהוצרך הכתוב לומר⁸⁷: "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך" הוא ללאו הבא מכלל עשה גבי שבת, ולאו הבא מכלל עשה הוא עשה, הרי דאשכחן עשה גבי שבת טובא.

גם מה שכתב: וכן משמע פרק קמא דיבמות, דפריך התם⁸⁸: אשכחן דאתי עשה ודחי לא תעשה גרידא, לא תעשה שיש בו כרת היכי אשכחן, וכי תימא נילף ממילה - מה למילה שנכרתה עליה י"ג בריתות, ע"כ, יש לדחות, דהתם לא נחית תלמודא אלא לאתויי לא תעשה שיש בו כרת, כאשר יראה המעיין. ודוגמא לדבר מצינו שהקשו התוספות בשמעתין, אהא דאמרינן דצרעת עשה ולא תעשה הוא, דהא אמרינן בסמוך: היכא אמרינן דאתי עשה ודחי לא תעשה, כגון מילה בצרעת, אלמא דליכא בצרעת אלא לאו - ואומר ר"ת דלא נקטי אלא לסימנא בעלמא, יעו"ש. ולעיקר קושייתו, דאמאי לא הקשו מהא דמילה דוחה את השבת - אפשר לומר דהגע עצמך

82. עמוד א. 83. שמות לד, כא. 84. דברים יד, יא. 85. שם פסוק ט. 86. שם כג, כא. 87. שמות כ, תו. 88. ה, ב. 89. נו, א. 90. דברים יד, א. **קנ"ג** 1. ילקו"ש ואתחנן רמז תתכ. 2. דברים ג, כו. 3. במדבר רבה פרשה כא, יג. 4. נדה לא, א. 5. בראשית מח, ז - "ואקברה שם" - ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה לארץ, וידעתי שיש בלבן עלי תרעומת, אבל דע לך, שעל פי הדיבור קברתיה שם, שתהא לעזרה לבניה כשיגלה אותם נבוראדן, והוי עוברים דרך שם, יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים, שנאמר (ירמיה לא, יז): 'קול ברמה נשמע רחל מבכה על בניה'

הטעם שיעקב - גופו נקבר בא"י, יוסף - עצמותיו ומשה - כלל לא

אשר בארץ כנען היא בית אל", וכתבי¹⁴: "ויסעו מבית אל ויהי עוד ככרת הארץ לבוא אפרתה", והיא בא"י, ע"כ. והאמת הוא, דלא כמו שעלה על דעת הרמב"ן עלה על דעת רש"י, דגם הוא מודה דבא"י נקברה, ומה שכתב 'ולא הכנסתיה לארץ', כלומר לארץ בית לחם, וקברתיה על אם הדרך ולא קניתי לה מערה אחת בארץ בית לחם לפי כבודה, מפני שכך עלה במחשבה כדי שתהיה עזרה לבניה, מה שאין כן אם הולכתיה לעיר וקברתיה שם במערה אחת לפי כבודה, לא תראה את בניה כשיעברו דרך שם, ועיין מה שכתב הרא"ם.

גם מה שכתב הרב ז"ל, דמשה לא נקברו אביו ואמו בא"י, גם זו בדותא היא, שמפי סופרים שמענו שקחה ועמרם ויוכבד ומרים העלו עצמותם עם עצמות כל השבטים וקברו בא"י. ולכן במדרש לא אמרו, אלא שאמר ה' למשה לא טוב אתה מאהרון, ולא אמר לו טוב אתה מאביך ואמך ומרים, לפי שכל מה שאירע לאהרון אירע למשה, שאהרון נקבר בחו"ל גופו ועצמותיו, ומשה נקבר בחו"ל גופו ועצמותיו. האמנם טעם הנכון לקבורת ג' צדיקים אלו, הוא מה שכתב בספר 'עמק המלך' בשער 'קרית ארבע' פרק ק"ח משם האר"י ז"ל, והובא גם כן בספר 'חסד לאברהם' מעין ג' נהר כ"ד בשם רבינו קלונימוס הזקן, שיוסף אודות חימום גופו, שהוציא קרי, לא התקבל גופו בא"י, אך לפי שלא נגמר המעשה לכך נקברו עצמותיו מיהא בא"י. אמנם משה רבינו ע"ה, אף על פי שלא יצאה ממנו טיפה, עם כל זה הרי לקח אותה אשה כושית הנוכרת בדברי הימים של משה, ולקחה כבעל עם אשתו ארבעים שנה, ולכן לא נקברו לא גופו ולא עצמותיו בא"י הנקראת 'אשה יראת ה'¹⁵. וזה סוד לשון הרע של מרים, שאומר הפסוק¹⁶: "על אודות האשה הכושית אשר לקח", ונתפס בזה העוון שלא יביא את ישראל לארץ שהיא השכינה¹⁷. ויעקב לפי שלא קיבל תמונע פילגש עשיו, לכן נקברו גופו ועצמותיו, כי לא עשה בה ליקוחין וגם לא הוציא שכבת זרע לבטלה, ולכן לא נענש. ועל העניין הזה נאמר¹⁸: "אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו".

ומה שכתב, דמה שאמר רש"י שם 'ואקברה שם ולא הולכתיה לבית לחם להכניסה לארץ', לאו למימרא שקברה בחו"ל, שהרי השלוחים הבאים מא"י וכו', אחר המחילה רבה, הוי כיהודה ועוד לקרא, שמאחר שכבר הוכיח שהוא מקרא מלא: "ואקברה שם בדרך אפרת", וכתב כן בסמוך בשם הרמב"ן, שתמה על רש"י שלא ידע מה הוא, שהרי בארץ נקברה, כמו שכתוב "מתה עלי רחל בארץ כנען

חלק אביו, דהיינו עצמותיו, נכנסו לארץ, מה שאין כן חלק אמו, הוא הבשר, לא נכנס, שלא יהיה בושה לאמו. מה שאין כן משה, אביו ואמו לא נכנסו לארץ כי מתו שניהם במדבר, לכן לא זכה משה ליקבר בארץ, לא בגופו מצד אמו ולא בעצמות מצד אביו, ע"כ 'זווי העמודים'.

והרב 'מלאכת הקודש' פרשת בשלח כתב על דבריו אלו, וזה לשונו: ואם קבלה קיבל דבר זה - נקבל, ואם לדין - יש תשובה, כי פסקי הראש הם אלו, ושתי שגגות שגג הרב ז"ל: האחד, דאם איתא דהכי הוא, דהטעם שנקבר יעקב בא"י היינו לפי שאביו ואמו זכו שניהם ליקבר בארץ, ויוסף, אף על פי שאביו נקבר בא"י, כיון שאמו נקברה בחו"ל לכן נקברו עצמותיו בארץ ולא בשרו, כדי שלא תהיה בושה לאמו, אם כן שאר השבטים בני לאה שאביהם ואמם נקברו בא"י, למה לא זכו ליקבר גופם שלם בא"י, ומצינו שקרה להם כמו שקרה ליוסף, שבשרם כלה בחו"ל ועצמותיהם לחוד נקברו בא"י¹⁹. ועוד שנית, הדברים תמוהים מצד עצמם, וכי מי שמתו אביו ואמו בחו"ל מוכרח שלא ימות גם הוא אלא בחו"ל, הא קמין שכמה בני אדם שלא ראו אבותיהם א"י מעולם וזכו להקבר בעמק יהושפט²⁰.

גם מה שכתב שרחל לא נקברה בא"י, הא בדותא הוא, ומקרא מלא דיבר הכתוב⁸: "ואקברה שם בדרך אפרת היא בית לחם", ובחלק בנימין היא קבורה, כמו שכתוב⁹: "הנה שמעונה באפרתה".

ומה שכתב רש"י ז"ל: 'ואקברה שם ולא הולכתיה לבית לחם להכניסה לארץ', לאו למימרא שקברה בחו"ל, שהרי השלוחים הבאים מא"י אומרים שקבורתה היא בבית לחם קרוב לירושלים מהלך יום או פחות. אלא הכוונה באומרו 'שלא הכנסתיה לארץ', כלומר לקבורה בבית הקברות שבעיר, וקברתיה בדרך על אם הדרך סמוך לעיר לבדה. ואומר ליוסף, שלא מחמת עצלות עשה כן, אלא כדי שתהיה עזרה לבניה, שימצאו בדרך מיד מצבת קבורתה ויבכו על קברה ותהיה להם עזרה בצר להם, מה שאין כן אם היה מכניסה לעיר וקבורה שם, לא יניחו אותם השכאים ליכנס לעיר לבכות על קברה כדי שתהיה להם עזרה, לכן קברה שם על אם הדרך, כדי שבראותה ילדיה עוברים כבני מרון, אשר להרג להרג וכו', תעלה בכייתה במרום, ונאמר¹⁰: "בבכי יבאו" וכו'.

ואיברא שכך הבין הרמב"ן¹¹ בפירושו רש"י במה שכתב: 'ולא הולכתיה לארץ', שכתב וזה לשונו: לא ידעתי מה הוא, וכי בחו"ל נקברה, והרי בארץ נקברה, כמו שכתוב¹²: "מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך", ושם כתוב¹³: "ויבא יעקב לווה

האם רחל נקברה בא"י

קחה, עמרם, יוכבד ומרים נקברו עצמותיהם בא"י

טעם נוסף לצורות הקבורה השונות של יעקב, יוסף ומשה

וגו, והקב"ה משיבה (ירמיה לא, טו): 'יש שכר לפעולתך נאם ה' ושובו בנים לגבולם'. 6. כן למדו חז"ל בספרי דברים פסקא שמה, מדכתיב (שמות יג, טו): 'הועליתם את עצמתי מזה אתכם', וכן פירש רש"י (שם) - 'לאחיו השביע כן, למדנו שאף עצמות כל השבטים העלו עמהם, שנאמר 'אתכם'. 7. עמק ליד ירושלים בו נהגו לקבור את גדולי ירושלים. 8. בראשית מח, ז. 9. תהלים קלב, ו. ובספרי דברים פסקא שנהב: 'ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה היא בית לחם' רבי מאיר אומר: בחלקו של בנימין בנה מתה וכו', תלמוד לומר: 'הנה שמעונה באפרתה מצאנוה בשדה יערי' - במי שנמשל בחייתו יער ואיזה זה, בנימין' וכו'. 10. ירמיה לא, ח. 11. בראשית מח, ז. 12. בראשית מח, ז. 13. שם לה, ו. 14. שם פס' טז. 15. עיין לעיל סימן כא. 16. במדבר יב, א. 17. עיין עוד לקמן סימן קפח. 18. תהלים קה, טו.

בדרך" וכו', מה לו להביא ראייה מהשלוחים. גם מה שכתב שקבורתה היא בבית לחם קרוב לירושלים מהלך יום או פחות, אינו כן, כי קבורת רחל כמו שיעור מיל לבית לחם, ומירושלים לבית לחם קרוב לשתי שעות. ודע שהגאון בעל 'כפתור ופרח' פרק י"א דף מ"ח כתב, וזה לשונו: מבית אל זה אל קבורת רחל אמרו שיש כמהלך שמונה שעות בקירוב, ולזה נראה פירוש שהביא רש"י ז"ל¹⁹ בשם מנחם, שפירש "כברת ארץ" מהלך רב, וגם הוא ז"ל פירש: מהלך יום או יותר²⁰, ע"כ.

מהו שיעור 'כברת ארץ' ולמה הוא מתיחס

וראיתי לרב חביבא כמוהר"ר יוסף שווארץ נר"ו בספר 'תבואת הארץ' דף ס"ב עמוד ב' שכתב על דבריו הללו, וזה לשונו: במחילה מכבוד תורתו, שגגה גדולה בדבריו, כי רש"י מפרש מהלך יום או יותר מקבורת רחל לבית לחם, לא מקבורת רחל לבית אל, ומה הוכחה יש ממרחק שמונה שעות מבית אל לקבורת רחל, ועדיין לא נדע המרחק שבין קבורת רחל לבית לחם היא אפרתה, ונתחלף לו בית לחם בבית אל, עכ"ל.

באמת נראה שהיא תמיהה קיימת בדברי הגאון 'כפתור ופרח', שכך נראה פשט דברי רש"י וכן הבין הרמב"ן ז"ל, שכן כתב בפרשת וישלח²¹, שעכשיו שזכיתי ובאתי אני לירושלים ראיתי בעיני שאין מן קבורת רחל לבית לחם אפילו מיל. והנה הוכחש הפירוש הזה²², וגם דברי מנחם. אבל הוא שם מידת הארץ כדברי רש"י, יעו"ש.

ואולי יש ליישב בדרך זה, שהוא ראה דברי מנחם שפירש כברת ארץ מהלך רב, וגם רש"י פירש מהלך יום או יותר, עם שבנוסחתינו הגירסא מהלך פרסה או יותר, והוקשה לו דאיך יתכן שמקבורת רחל עד בית לחם מהלך רב, וכל שכן לדברי רש"י שהוא מהלך יום או יותר, והרי מקבורת רחל עד בית לחם כאלפיים אמה, וכמו שכתב הרב בעצמו סמוך ונראה. ולזה אמר, שעם מה שאמרו שמבית אל אל קבורת רחל כמהלך שמונה שעות בקירוב, בזה יובנו דברי מנחם וגם דברי רש"י. ופירוש הכתוב כך הוא: "ויסעו מבית אל ויהי עוד כברת הארץ לבוא אפרתה", דהיינו שהיה מהלך רב מבית אל לאפרתה, ותכף "ותלד רחל ותקש בלדתה" ומתה, ומה' היתה סיבה להקבר בדרך אפרת סמוך לבית לחם, אף על פי שמתה בגבול בנימין. ויעיד על זה הפירוש לשון ספרי פרשת זאת הברכה²³ בפסוק: "ברך ה' חילו" - ר' מאיר אומר: בחלקו של בנה מתה וכו', ואיזה זה - בנימין, שנאמר²⁴: "בנימין זאב יטרף".

יישוב דברי הכפתור ופרח

וכבר העיר הרב חביבא הי"ו שם בספרו הנזכר, וצידד שכוונת הספרי שמתה בחלק בנה אבל לא שנקברה שם, והוא כמו שאמרנו. ובזה מדוקדקים דברי הרב הגאון 'כפתור ופרח' שכתב: ולזה נראה וכו' וגם הוא ז"ל פירש וכו', שהכוונה שעם זה יובנו דברי מנחם וגם פירוש רש"י במקצת, שלפי פירושו שהוא מהלך יום עדיין קשה, שמבית אל אל קבורת רחל כמהלך ח' שעות ומשם אל בית לחם כאלפיים אמה, אפילו שנאמר שפירוש "ויהי עוד כברת ארץ" מבית אל לבית לחם, עם כל זה אינו מהלך יום, מכל מקום כבר נכנס בגדר יום, שפירוש יום לאו דוקא, מה שאין כן אם נאמר ש"כברת ארץ" הוא מקבורת רחל לבית לחם, הוא קשה על פי המציאות, וכמו שכתב הגאון בעצמו.

קנ"ד

א"י. איתא בכתובות בפרק שני דיני גזירות¹: א"ר אלעזר: כל הדר בא"י שרוי בלא עוון, שנאמר²: "ובל יאמר שכן חליתי וכו' העם היושב בה נשוא עוון", ע"כ.

והקשה הרב 'עיון יעקב' שם, דלמה יהיה שרוי בלא עוון, דליכא למימר דמשום הכי שרוי בלא עוון, על דרך דאמרינן לא תרתח ולא תחטא³, "ונתן לך לב רגז"⁴ בחו"ל כתיב ולא בא"י, וכדאיתא בנדרים⁵ - זה אינו. הדא, דהא בקרא משמע דנשוא עוון אף על פי שחטא באמת. ועוד, דאם כן איך גלו ישראל מעל אדמתם בשביל עוונם. ותיירץ, דזכותא דא"י, זכות התורה, גם זכות המצוות התלויות בארץ, אם מקיימן אגוני מונא ואצולי מצלא מעוונות. וכן הוא להדיא במדרש ילקוט תהלים סימן פ"ה: לא גלו ישראל עד שלא קיימו המצוות הנהוגות בה, כדכתיב⁶: "שחקו על משבתיה" - שלא קיימו השמיטין והיובלות, גם זכות התורה לא היה להם.

ועוד אפשר לומר, דדוקא קאמר שרוי בלא עוון, אבל פשעים אלו המרדים אינו ניצול, כדכתיב באיכה⁷: "כי ה' הוגה על רוב פשעיה", וכן כתיב⁸: "בפשעיהם שלחה אמכם". וכן מצינו הרבה מקראות נביאים שעיקר הגלות היה בשביל פשעים דוקא.

וכן יש לומר, דדוקא עוון יחיד הוא נושא, מה שאין כן עוון ציבור אינו נמחק. ועוד יש לומר, דאתחלת דירתו קאמר, לפי שלא זכה לא"י אלא על ידי יסורין, וכדאיתא בפרק קמא דברכות⁹, ויסורין ממרקין עוונותיו, וזה פירוש הפסוק "חליתי" וכו'.

בא"י שרוי בלא עוון - בזכות א"י, התורה והמצוות התלויות בארץ

בא"י שרוי בלא עוון - אך לא בלא פשע

בא"י שרוי בלא עוון - דוקא ביחיד או בתחילת דירתו

19. בראשית לה, טז - "כברת ארץ" - מנחם פירש לשון כביר, רבוי, מהלך רב". 20. לפנינו הגירסא ברש"י: "מהלך פרסה או יותר", ומהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ביום (רש"י במדבר יג, כה), ואם כן מהלך פרסה הוא כשיעור עשירית יום שהוא בין שתיים לשלוש שעות. 21. בראשית לה, טז. 22. כוונתו לפירוש שכתב שם קודם בשם הרד"ק - "ופירושה שיעור מהלך ארץ מן הבקר עד לעת האוכל". 23. פיסקה שגב. 24. בראשית מט, כז. **קנ"ד** 1. קיא, א. 2. ישעיה לג, כד. 3. ברכות כט, ב ופירושו: "לא תכעוס, שמתוך הכעס, אתה בא לידי חטא" (רש"י). 4. דברים כח, סה. 5. כב, א. 6. איכה א, ז. 7. א. ה. 8. ישעיה נ, א. 9. ה, א - "רבי שמעון בן יוחאי אומר: שלוש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתן אלא על - ידי יסורין, אלו הן: תורה וארץ ישראל והעולם הבא".

ומחטאתי טהרני, כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד", ואלו קראיין שאינם מתאחייין. ועל פי האמור, אפשר דאדוננו דוד ל"ו ידע בהני יישובי דא"י מכפרת על העוון ועל החטא, אבל פשע לא, או אפילו העוון עצמו אינו נמחק ונשאר החטא, ולזה אמר: "חנני אלקים כחסדך כרוב רחמיך מחה פשעי", דפשע אינו נמחק אבל העוון נמחק, ולזה מתפלל מלפני הקב"ה שימחה הפשעים עם שא"י אינה מכפרת הפשעים. ואם תאמר, מאן פלג לך, דילמא כתירוץ האחר דהעוון בעצמו אינו נמחק אלא שנעשה שוגג, לזה אמר: "הרב כבסני מעוונתי", ולא שהעוון יעשה שוגג אלא ש"מחטאתי טהרני", שיהיה נמחק לגמרי. וזה אומר "כי פשעי אני אדע" - כפי תירוץ הראשון, "וחטאתי נגדי תמיד" - כפי תירוץ השני. ולזה אמר אחר כך²¹: "הסתר פניך מחטאי", וזה על ידי ש"כל עוונותי יעשה שימחו העוונות לגמרי, מה שאין כן אם לא ימחה לו העוון נשאר החטא.

ואפשר דזהו גם כן כוונת הכתובים בישעיה סימן מ"ג²²: "אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכור". דעל פי האמור הפשעים אינם נמחקים, גם העוונות נעשים שגגות. לזה אמר: "אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני", אעשה עמכם חסד, דבר שאפילו בארץ המכפרת, ועם כל זה הפשעים אינם נמחלים, גם העוונות אינם נמחקים ונעשית שגגות כפי דעתכם, ואני רב חסד מטה כלפי חסד ומוחל הכל, גם הפשע, גם החטא הנמשך מעוון ובכל מקום.

גם אפשר שזה כוונת הכתוב²³: "מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך" ודו"ק. וכן על דרך זה יתבארו כמה מקראי קודש, דו"ק ותשכח.

והרב 'פקודת המלך' דף ל"ב פירש הני קראי²⁴: "חטאתי אודיעך ועוונתי לא כסיתי" וכו', בשני אופנים. ויצא הראשון, דאדוננו דוד היה מחזיק, מרוב ענותנותו, שהוא מלא בשלושה סוגי עבירות הללו - שיש לו חטאים, כמו שכתוב²⁵: "וחטאתי נגדי תמיד", ועוונות, כמו שכתוב²⁶: "כי עוונותי עברו ראשי כמשא כבד יכבדו ממני", ופשעים, כמו שכתוב²⁷: "ופשעי אני אדע". ותמיד היה דוד דואג אם יכופר לו עוונות ופשעים הגדולים, ואמר בלבו: מה לי לעשות תשובה ולבקש על כפרת החטאים בלבד, דהיינו שגגות, נמצא עדיין תלוי באויר אם נמחלו לי העוונות ופשעים, מפני שהם גדולים יותר, מוטב שאעשה תשובה על הפשעים אשר הם גדולים מכולם, ואם ימחול לי השי"ת עליהם, ודאי אדע בעצמי שהעוונות והחטאים ממילא ימחקו, כיוון שהם קטנים ופחותים בערכם מהפשעים. וזהו שאמר דוד: אם "חטאתי אודיעך", כלומר אם לא אודיע לך בתשובתי רק החטאים, "עוונתי לא כסיתי" - לא אדע אם כסיתי בתשובה זו

ומאדוני מורי ורבי שמעתי, דעוון עצמו אינו נמחק לגמרי, אלא שעוון שהוא מויד נעשה לו כשוגג, ובשביל השגגות גלו ישראל, כדכתיב באיכה¹⁰: "גלה על חטאתיך", ע"כ דברי קודשו. ועיין מה שכתבתי לעיל בסימן ה' בשם הגאון 'שערי אורה', יעו"ש באורך.

ומה שכתב דהפשעים אינם מתכפרים בא"י, כיוון במקצת לדברי הרב 'חסד לאברהם' מעין ג' נהר י"ב, והעתקנו דבריו למעלה בסימן פ"ח¹¹, שהפשעים שנעשים בא"י אין להם סליחה כי אם בתשובה, יעו"ש.

אך מה שכתב דאתחלת דירתו קאמר, לפי שלא זכה לא"י אלא על ידי יסורין, לדבר הזה יסלח הארון, שאחר המחילה רבה אין זה משמעות 'כל הדר' ופשט הכתוב "העם היושב בה", דלפי פירושו, אם כן מי שנולד בה אינו בסוג זה חלילה וחס. ועוד, הרי כתב הגאון של"ה, והביאו 'ילקוט דוד' פרשת לך לך, דמאי דאיתא בגמרא: א"י ניתנה על ידי יסורין, רצונו לומר, אפילו בא"י צריכים להיות גרים, כמו שכתוב¹²: "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם וכו' ארבע מאות שנה", אבל מכל מקום אפילו בארץ להם יהיו גרים, כמו שאמר דוד¹³: "גר אנכי בארץ". וזה שנאמר¹⁴: "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען", רצונו לומר, שנעשה גר אפילו בארץ כנען, ע"כ. והחוש גם כן יעיד על זה, שאנחנו רואים יושבי א"י נאנחים ונאנקים בכל מיני יסורין בצער בת רבים, וכמו שכתבתי לעיל¹⁵ בשם המקובלים, יעו"ש¹⁶.

ועל פי תירוץ השני¹⁷ אפשר לפרש כוונת הכתובים סימן ל"ב¹⁸: "חטאתי אודיעך ועוונתי לא כסיתי, אמרתי אודה עלי פשעי לה' ואתה נשאת עוון חטאתי סלה", והדיוקים מבוארים. ועל פי הדברים האמורים, דהפשע אינו נמחל בא"י, אבל העוונות גם החטאים הנמשכים ממנו נמחקים, יבוא על נכון. דאדוננו דוד יאחז צדיק דרכו, כמו שכתוב¹⁹: "חטאתי נגדי תמיד", עם שהאמת הוא שהעוון עם החטא מתכפרים הם בא"י, מכל מקום לפי חסידותו וקדושתו ומקיימו תמיד הכתוב הנזכר, ולזה היה אומר "חטאתי אודיעך", בדרך ידיעה בעלמא לא בדרך וידוי, מכיוון שהאמת שכבר נתכפרו. זהו "חטאתי אודיעך ועוונתי לא כסיתי" בדרך ידיעה, אבל על הפשעים - "אודה עלי פשעי לה'" בוידוי ותשובה, דעל זה ידו כל הדוים, אבל העוון עם החטא - "ואתה נשאת עוון חטאתי סלה", ולזה בחטא ועוון אמרתי דרך ידיעה, אבל הפשעים אודה לה', ודו"ק. ועל פי התירוץ האחרון דעוון עצמו אינו נמחק, אלא שעוון שהוא מזיד נעשה לו כשוגג, אפשר לעניות דעתי לפרש כוונת הכתובים בתהלים סימן נ"א²⁰: "חנני אלקים כחסדך כרוב רחמיך מחה פשעי, הרב כבסני מעוונתי

בא"י שרוי בלא עוון - מפני שנהפך לשוגג

היושבים בא"י גם צריכים להיות כגרים

האם תשובה מאהבה מהפכת פשעים לזכויות

10. ד. כב. 11. פח(4) וע"ע לקמן סימן תנה דחייה לדבריו. 12. בראשית טו, יג. 13. תהלים קטו, יט. 14. בראשית לו, א. 15. סימן ה. 16. עיין עוד לקמן סי' תקצג. 17. דדוקא קאמר שרוי בלא עוון, אבל מפשעים, אלו המרדים, אינו ניצול. 18. תהלים לב, ה. 19. תהלים נא, ה. 20. פס' ג-ה. 21. שם פס' יא - "בסתר פניך מִחֲטָאֵי וְכָל עֲוֹנֹתַי מִחַה". 22. פס' כה. 23. ישעיה מד, כב. 24. תהלים לב, ה. 25. תהלים נא, ה. 26. לז, ה. 27. תהלים נא, ה.

אבל השוגג נשאר בידי מהפשעים, לזאת "חטאתי אודיעך" בתשובה מיוחדת, כדי שתכפר לי גם החטאים הנשארים מהפשעים שלי. והשיב הקדוש ברוך הוא: גם "וחטאתך תכופר"³², ע"כ תורף דבריו. ובמחילה מכבודו, נראה שהוא סותר את עצמו מה שפירש לעיל בסמוך כוונת הכתוב³³: "אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישוּבו", שהיה רוצה דוד המלך ע"ה שישוּבו מחמת אהבה, כדי שידבקו בדרך ה' שמתנהג עמנו גם כן מחמת אהבה, שאז הזדונות נעשות להם זכויות. וזהו "אלמדה פושעים דרכיך וחטאים", היינו השגגות, שהיו נשארים באם היה עושי תשובה מחמת יראה, עכשיו שאני מוכיח אותם שישוּבו מחמת אהבה, ישוּבו גם אותן החטאים אליך ותקבלם לזכויות - הרי שאפילו בפשעים שהם מרדים נעשות להם זכויות.

עוד בה אמרו בפרק ג' דיומא³⁴: כיצד מתודה - אומר עויתי פשעתי חטאתי, וכן במשה אומר³⁵: "נושא עון ופשע וחטאה ונקה", דברי ר"מ. וחכמים אומרים: עוונות אלו זדונות וכו', מאחר שהתודה על הזדונות ועל המרדים חוזר ומתודה על השגגות - אלא אומר: חטאתי עויתי פשעתי. אם כן מה הוא שאמר משה: "נושא עון ופשע וחטאה ונקה" - אמר משה לפני המקום: רבש"ע בשעה שחוטאין ישראל ועושים תשובה, עשה להם זדונות כשגגות. הרי דהפשעים נקראים זדונות, ואם כן כשאמר בגמרא שמאהבה זדונות נעשו זכויות, ודאי שגם הפשעים בכלל, ומה שיש לחלק הוא בלשון מקרא לבד, אבל בלשון חכמים זדונות כולל עוונות ופשעים.

ועוד נראה דההדרגה היא במעלת התשובה, אם היא מיראה או מאהבה, אבל בענין העוונות והפשעים אין סברא לחלק, ובכלל אופן כשיעשה מיראה נעשו שגגות, וכשיהיו מאהבה נעשו זכויות. שהרי כעין זה הכתוב ביחזקאל סימן ל"ג³⁶: "ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה", שהביא הש"ס ראייה ממנו שזדונות נעשו זכויות, וכתוב נמי ביחזקאל סימן י"ח³⁷: "ובשוב רשע מרשעתו אשר עשה ועש משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה, ויראה וישוב מכל פשעיו אשר עשה חיו יחיה לא ימות". הרי בפירוש כתוב "מכל פשעיו אשר עשה", שהם המרדים, אם כן משמע שגם הזדונות בכלל. ומה שלא הביאו ראייה מזה הכתוב, והביאו ראייה מכתוב דסימן ל"ג - משום שהתם מפורש בהדיא עליהם. אבל כשלמד הש"ס מקרא דסימן ל"ג, שזדונות נעשו זכויות, הוא הדין והוא הטעם נמי בהאי קרא דסימן י"ח. וכן כתב הרב הגדול מהר"ם בן חביב ב'תוספת יוה"כ' דף כ"ו, דמאי דלא דייק לה מדכתיב סימן ח"י: "ובשוב רשע מרשעתו" וכו' - משום דהתם איכא למידחי דמאי דכתיב: "והוא את נפשו יחיה", קאי בעבור המשפט וצדקה שעשה. גם מה שאמר הכתוב האחר: "ויראה וישוב מכל פשעיו חיה יחיה", איכא למידחי דכוונת הכתוב לומר, דכיון שחזר בתשובה לא ימות בלי עתו, וזהו הכפל "חיה יחיה", אבל אכתי לא שמענו זדונות נעשו לו זכויות, להוסיף לו חיים על אנשי דורו. לכך מוכח לה מקרא דסימן ל"ג דכתיב: "עליהם הוא יחיה", כלומר, דאף על עבירות שעשה, שנעשה

את העוונות, מחמת שהם גדולים יותר, והתשובה שתיקנתי על החטאים אינה מספיקה על העוונות, לכן "אמרתי אודה עלי פשעי לה" - שאתוודה על הפשעים, וכשאתה תסלח לי על הפשעים אז בודאי "ואתה נשאת עון חטאתי", שתכפר לי גם על העוונות והחטאים.

ומה שאמר, מוטב שאתוודה ואבקש מחילה לפשעים וכו', בודאי אתה נשאת עון וכו', כוונתו שצריך ודאי לעשות תשובה גם על העוונות וחטאים, ומכיוון שתקובל תשובתו על הפשעים, ודאי שתקובל גם על החטאים. וכמשל שהביא, לאחד שצריך לבקש מחבירו שלוש טובות אשר הם במדרגה זו למעלה מזו, קטנה ובינונית וגדולה, ואם ימלא בקשתו הקטנה עדיין מסופק אם ימלא לו שאלתו בטובות הנשארים הגדולים, מה שאין כן אם יבקש הגדולה ומילא בקשתו לגדולה, בודאי יש הוכחה שימלא לו גם בקשת הטובה הקטנה. ועם ששטחיות סוף דבריו אינם מוכיחים כן, מוכרח לפרש כמו שכתבתי, ועיין מה שפסק הרמב"ם הלכות תשובה פרק ד' הלכה ג' ומשם באר"ה.

והשני הוא, על פי מה שאמרו רז"ל ביומא²⁸: אמר ר"ל: גדולה תשובה שזדונות נעשות להם כשגגות, שנאמר²⁹: "שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעוונך", האי עון מזיד הוא וקרי ליה 'מכשול'. איני, והאמר ר"ל: גדולה תשובה שזדונות נעשות להם זכויות, שנאמר³⁰: "ובשוב רשע מרשעתו וגו' חיה³¹ יחיה" - לא קשיא, כאן מאהבה כאן מיראה, ע"כ. ועינינו הרואות שדבר זה הולך בהדרגה, אם שב על הזדונות מיראה, מעוונות נעשים חטאים. ואם התשובה היא בהדרגה אחת יותר, שהיא מאהבה, גם שם תתעלה בהדרגה אחת, שזדונות נעשות זכויות. כך הדין נוטה בשב על הפשעים שהם גרועים מהזדונות, כך הוא הסדר אם שב עליהם מיראה, אזי מהפשעים נעשים זדונות, ובאם שהתשובה מאהבה, אזי מהזדונות שגגות, אבל שיתפכו לזכויות לגמרי לא מצינו. כי בגמרא לא אמרו, רק לענין עוונות דנעשים זכויות בשב מאהבה, וכן משמע בגמרא: זדונות וכו', דמשמע עוונות דוקא, אבל בשב על הפשעים יוכל להיות דלא נעשים מהם כלל זכויות, אף אם שב עליהם מאהבה, רק נשארים שגגות דהיינו חטאים. ונמצא השב על הפשעים נשאר תמיד בחטאים, וצריך לעשות תשובה מחדש על השגגות. ונמצא שאף תשובתו של דוד ודאי היה מאהבה, אפילו הכי לא פעל יותר, רק שיכופר לו הפשעים והזדונות. כי אילו היה תשובתו מיראה לא היה פועל רק מדרגה אחת, שמהפשעים היו נשארים זדונות, אבל מאחר שתשובתו של דוד היה מאהבה, העלם עוד למדרגה אחת, והיינו שלא יחשבו גם הזדונות רק החטאים. ולזה אמר: "חטאתי אודיעך", כלומר, אני צריך להודיע לך החטאים שלי בתשובה מיוחדת בפני עצמה, כי "עונוני לא כיסיתי", כלומר, תשובתי לא היה כדי לכסות את העון, רק אמרתי: "אודה עלי פשעי לה", כלומר, כל התשובה שלי היה רק על הפשעים, ואף שתשובתי היתה מאהבה לא פעלתי יותר, רק "ואתה נשאת עון", אבל "חטאתי סלה", כלומר,

28. פו. ב. 29. הושע יד, ב. 30. יחזקאל לג, יט - "ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה". 31. ובמסורת הש"ס הגיה ע"פ הפסוק: "הוא יחיה". 32. ישעיהו ו, ז. 33. תהלים נא, טו. 34. לו, ב. 35. שמות לד, ז. 36. פסוק יט. 37. פסוקים כז-כח.

אמר וחד אמר, חוזר על המאמרים לא על האומרם, ולא רצה להאריך לומר דתרווייהו מר"ל. ואשר יישב דאהבה ויראה הם פשע ועוון - לא נהירא כלל, דאטו לא משכחת שב מאהבה בפושע, כי נשאו לבו והכיר בסכלותו ושב בכל לבו, וכן העובר לתיאבון דבאו עליו יסורין, משכחת לה לשוב מיראה.

והוא ז"ל תירץ, דלעוצם הדבר נראה לו שהלשון אינו מדוקדק כלל. אך כונת רבינו ז"ל על מאי דאמרינן לעיל דף ל"ו³⁸, מהו שאמר משה: 'נשוא עוון, פשע וחטאה', אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: ריבונו של עולם, בשעה שישאל חוטאים לפניך ועושים תשובה, עשה להם זדונות כשגגות. וקשה, דאמאי משה לא אמר כזכויות, וקא פסיק ועושין תשובה, ומשכחת דעשו מאהבה, ואלו ר"ל קאמר דבשב מאהבה נעשות כזכויות כמסקנת הש"ס - ולכן מוקי רבינו האר"י ז"ל ההיא דמשה רבינו דאיירי בפשע שהוא מרד. ואף על גב דקאמר: 'נשוא עון ופשע', כיון דנקוט פשע אף בשב מאהבה לא משכחת לה כזכויות אלא כשגגות, ור"ל איירי בעוון. תדע, דהרי ר"ל יליף נעשות כשגגות מדכתיב: 'כי כשלת בעוונך', וא"כ אף בעוון קאמר דנעשית כשגגות, היפך רבינו האר"י ז"ל. אלא מוכרח תירוצו הש"ס דאיירי מיראה, ומשום הכי הש"ס לא משני כדשני האר"י ז"ל, משום דר"ל אף בנעשות כשגגות בעוון איירי, והלשון הכתוב ב'שער הגלגולים': גדולה תשובה שנעשות כשגגות - לאו דוקא, אלא קאי על ההיא דמשה רבינו. גם מה שנראה דתרי מימרי איתנהו בפרק בתרא אינו מדוקדק, וכן הרב מהר"מ בן חביב ב'תוספת יוה"כ', קשיא ליה מההיא דלעיל ומחלק בין פשע לעוון, ע"כ דברי קדשו.

ואחר נשיקת הרצפה, לא זכיתי להבין דברי קודשו, דאיך סלקא דעתך לומר דאין צורך לומר דגירסא אחרת היה לו, ומה שאמר 'חד אמר וחד אמר' חוזר על המאמרים לא על האומרם, דהא לשון רבינו האר"י קרי בחיל 'בזה תבין מחלוקת ר"י ור"ל פרק בתרא דיומא'. הרי מבואר דרבינו האר"י היה בגירסתו ר"י ור"ל, ולא ר"ל אמר להני תרי מימרי. גם מה שכתב שהלשון דגדולה תשובה לאו דוקא, גם מה שנראה דתרי מימרי אינו מדוקדק וכו', כל זה הוא דוחק גדול כאשר יראה המעיין. גם מה שכתב דרבינו האר"י קשיתיה, דאמאי משה לא אמר כזכויות, ומשום הכי מוקי רבינו האר"י וכו' דאיירי בפשע - אי משום הא לא איריא, דאפשר לתרץ דמשה רבינו ע"ה על רובא דעלמא קא מתפלל, דמיעוטא דמיעוטא הם השבים מאהבה כידוע. וכמו שכתב הרב 'בינה לעיתים' לדרכו בדרשותיו, דרוש שבת תשובה דרוש ג' בכוונת הכתוב³⁹: 'בימים ההם ובעת ההיא יבוקש את עוון ישראל ואיננו' וכו', יעו"ש. או אפשר לתרץ כמו שתירץ הרי"ף שם, עם שאין כן דעת המפרשים שהביא ב'מדבר קדמות' מערכת התי"ו אות ח"י, והוא במה שאמרו רז"ל⁴⁰: עבר אדם על לא תעשה, תשובה תולה ויה"כ מכפר. ואם כן על החטאים שעשה תשובה בלבד אינם נעשים זכויות עד יוה"כ, ונהי דאהני תשובה שלא יהיה נענש ויהיה עוון של מזיד חשוב כשגגה. ולכך התפלל משה: בשעה שחוטאים במצות לא תעשה ועושים תשובה,

לו כזכויות, הוא יחיה יותר מבני דורו, ע"כ. והוא מוכח כדכתיבנא, משום דאיכא למידחי, אבל לעולם מאחר שהוכיח הש"ס מהאי קרא דסימן ל"ג דזדונות נעשו כזכויות, גם הכתוב דסימן י"ח כמוהו. ודעדיפא מינה ראיתי להרב 'בינה לעיתים' דרוש ג' לר"ה, שכתב בהדיא דמהאי קרא דסימן י"ח קמייתי הש"ס ראה שזדונות נעשו לו כזכויות, יעו"ש מה שיישב ודרש על זה.

שוב ראיתי לרבינו האר"י ז"ל ב'שער הגלגולים' פרק כ"א שכתב, וזה לשונו: ונבאר החילוק שיש בין חטא ועוון ופשע. דע, כי הפשע הוא כאשר האדם יודע את רבו ומכוין למרוד בו להכעיסו, ואז גורם שהקליפות יקחו כל השפע תמורת הפשע, ואינם נותנים ממנו כלל לתחתונים ישראל. והעוון הוא כאשר עושה ברצונו, שאינו להכעיס, רק שאוכל נבלות לתאבון, ואז גורם גם כן שהקליפות יקחו גם כן השפע היורד. ואמנם אחר שהם לוקחים אותו, חוזרים הם ומורידים מן השפע ההוא שלקחוהו, ונותנים לנו קצת, כי זה סוד הגלות כנודע. ובזה תבין מחלוקת ר' יוחנן ור"ל בפרק בתרא דיומא, חד אמר שעל ידי התשובה הזדונות נעשים לו כשגגות, כי זה מדבר בזדון הנקרא פשע, שבתחילה גרם שהקליפות היו לוקחים כל השפע לעצמם, ועתה ע"י התשובה גרם שהגם שהקליפות יקחו כל השפע, עם כל זה חוזרים ומורידים לנו מן השפע ההוא ע"י עצמם, אחר אשר לקחוהו לעצמן. וחד אמר שהזדונות נעשים לו כזכויות - מיירי בעוון שאינו חוטא אלא לתיאבון, כי אז כשישוב בתשובה גורם שהקליפות לא יקחו מן השפע ההוא היורד לעצמן כלל, ומנע מהם אפילו השפע שהיו לוקחים לעצמם, ע"כ דברי קדשו.

ובספר 'פתח עינים' לגאון עוזנו פרק ח' דיומא דף פ"ב, הביא דברי רבינו האר"י הנזכרים, וכתב שם שהקשה לו חד צורבא מרבנן, דדברי רבינו האר"י ז"ל היפך הש"ס. חדא, דהוא כתב שני מאמרי חז"ל חד אמר וחד אמר, ובסוגיא מבואר דתרי מימרי ריש לקיש אמרם, ואותבינן דידיה אדידיה, ומשנינן כאן מאהבה כאן מיראה, ולדברי רבינו אין הדבר תלוי במהות התשובה אם מאהבה אם מיראה, אלא במהות העבירה. והוא מותיב לה והוא מפרק לה, דרבינו האר"י ז"ל היה לו גירסא אחרת בש"ס דתרי מימרי לאו ר"ל אמרן, ומאי דמשני כאן מאהבה כאן מיראה, הכוונה כאן בפשע כאן בעוון, כי בפשע כל השפע לוקחים כל החיצונים, זה 'שב מיראה', דכיון דהסט"א לוקחת כל השפע יאבד הוא והעולם, ומיראתו עושה תשובה, אבל העובר לתיאבון, סט"א אינה לוקחת השפע, והא מיהא יש שפע לעולם, ואם כן ודאי הוא השב הוא מאהבה, ודברי הש"ס והאר"י ז"ל דא ודא חדא היא, ע"כ. והגם דנראה שבספר 'שער הגלגולים' שהיה בידו ז"ל לא היה כתוב 'בזה תבין מחלוקת ר"י ור"ל', כי אם 'בזה תבין שני מאמרי רז"ל במסכת יומא', מכל מקום נראה לשון קצר הוא, וילמד סתום מן המפורש.

וכתב על דבריו דזה אינו מתווך, חדא, דאם אמרו בראשונים דגרסי בש"ס גירסא אחרת, שהיה הכל בכתב יד, כי דפוס לא ידעו מה הוא, נאמר כן בדברי האר"י החי, כי בזמנו כבר נתפשט הדפוס. ותו, דאין צורך לומר דגירסא אחרת היה לו כלל, דמה שאמר 'חד

דרכינא, יעו"ש, התם שאני, דדוקא בכהאי גוונא דתנא טרח למילף מגזירה שווה אם כן שמע מינה דליכא ילפותא מקרא, ואצטריך לדרשה אחריתי, וזוהי שקשה לדברי האמורא וחשיב פלוגתא, ופשוט.

מה הרבותא בזה שמצוות תשובה דוחה לא תעשה שבתורה

ודרך אגב ראיתי להרב 'בני חיי' שפירש במאמרם שם⁵⁴: אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה, שנאמר⁵⁵: "הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר וכו', ושובו אלי נאם ה'", והקשה דמאי אולמיה דתשובה, בכל התורה נמי אמרינן אתי עשה ודחי לא תעשה. ותיריך עם מה שאמרו פרק ג' דכתובות דף מ"ו⁵⁶ על מתינתין: כיצד שותה בעציצו וכו' אמר רב כהנא אמרייתא לשמעתיא קמיה דרב זביד מנהרדעא, נייתי עשה ד"ולו תהיה לאשה⁵⁷ ונדחי לא תעשה דאינה ראויה לבוא בקהל, אמר לי: היכי אמרינן אתי עשה ודחי לא תעשה - כגון מילה בצרעת דלא אפשר לקיומי לעשה, אבל הכא אי אמרה לא בעינא, מי איתיה לעשה כלל. וכתבו התוס' ד"ה 'אתי עשה', וכן כתב הרא"ש, דאפילו אמרה בעינא - לא חשיב עשה, דלא דמי למילה בצרעת. לכן אמר ר"י: גדולה תשובה שדוחה לא תעשה, אע"ג דלא דמי למילה בצרעת, שהרי אם אמר הקב"ה לא בעינא ליהדרינהו ליתיה לעשה כלל, וא"כ אפילו עכשיו שהקב"ה רוצה לא חשיב עשה, ואפילו הכי עשה דתשובה דוחה לא תעשה שבתורה, מה שאין כן בעלמא, ע"כ דברי קודשו. **ולא** זכיתי להבין דברי קודשו דהיכי סלקא דעתך לומר: אם אמר הקב"ה לא בעינא ליהדרינהו ליתיה לעשה כלל, שהרי כמה כתובים הם המדברים במצוות תשובה, ומצוות המלך היא לאמר: "ושבת עד ה' אלקיך וכו', כי אל⁵⁸ וכו', שובו אלי ואשובה אליכם⁵⁹, שובה ישראל⁶⁰ וכו', ולא דמי לעשה דאונס דמצי אמרה לא בעינא. ואחר זמן רב ראיתי להרב 'יד המלך' בדרשותיו דף ל"א שמתמה כן, יעו"ש.

שוב ראיתי להרב החסיד בספר 'שארית יעקב' ששמע הטעם הנזכר מפי הרב בעצמו, וכתב בסוף דבריו: ואפשר שבטענה זו היו באים בית ישראל, שהיה עולה על רוחם לומר דעשה דתשובה, הואיל אי בעי קוב"ה למימר לא בעינא לקבלינהו ליתא לעשה כלל, אף כי בעי לא דחי לא תעשה, ועל כן היו מתיאשים מן התשובה לומר "ובם אנחנו נימוקים"⁶¹ וכו', אמנם קוב"ה מירתח קא רתח: "חי אני נאום ה' אם אחפוץ במות הרשע", אטו מי איכא ספיקא בהא, דאימא חס ושלום לא בעינא, והיינו לשון "אם אחפוץ" לשון ספק, כלומר גבי דידי יש מי שיסתפק אם אחפוץ אם לא אחפוץ, בשבועה "חי אני נאום ה' אם אחפוץ" למימר לא בעינא, חלילה, ועשה גמור הוא כמילה בצרעת ודוחה לא תעשה, שובו ושובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל", וזהו גם כן כוונת הכתוב⁶²: "מי אל

תהיה מעלה העוון כשגגה, כי באותה שעה דדוקא שעשה תשובה ועדיין לא בא יוה"כ אינו נעשה זכויות כי אם שגגה, ולעולם כשיבוא יוה"כ יהיו נחשבים זכויות. ואם כן מאי דוחקיה לרבינו האר"י לפרש היפך פשט דברי הגמרא, והגם שמהר"ם בן חביב תירץ גם כן דההיא במרדים, כבר הוא בעצמו תירץ תירוצו אחר, דמשה הכי קאמר: בתחילה עשה להם זדונות כשגגות, ואח"כ גם השגגות - "ונקה", יעו"ש דתירוצו הראשון דחוק טובא כאשר יראה המעיין. **גם** מה שכתב שלעוצם הדבר נראה לי וכו', לא ידענא מאי קושיא, דהרי כעין זה מצינו בש"ס⁴¹ דרמי הכתובים אהרדי: "פוקד עוון אבות על בנים"⁴², וכתב⁴³: "ובנים לא יומתו על אבות", ומשני: הא כשאוחזין מעשה אבותיהם, הא כשאין אוחזין מעשה אבותיהם. ורבינו האר"י תירץ כאן במזיד כאן בשוגג, וכדמסיים סיפיה דקרא: "איש בחטאו יומתו". וזהו דכתיב⁴⁴: "כי בחטאינו ובעונות אבותינו", אבל בחטאות אבותינו אין אנו נתפסים, כי אם בשלנו. עיין בספר 'זאת ליהודה' דף ס"ה, וכן כתב ב'מדבר קדמות' מערכת הפ' אות ט"ו וב'שער הפסוקים' בדניאל⁴⁵, יעו"ש⁴⁶. הרי דדברי רבינו האר"י היפך הש"ס כאשר יראה הרואה. ועם כל זה לא קשיא, דרבינו האר"י לפי סודן של דברים יפרש, כדרכו דרך הקודש. והכי נמי דכוותיה, דאפילו שהש"ס מתרץ: כאן מאהבה כאן מיראה, הוא ז"ל תירץ בנועם שיח סוד: כאן במרדים כאן בעוונות, ודו"ק.

ומצינו בגמרא שהתנאים דרשי דרשה מקרא, והאמוראים מקרא אחרנא, ועם כל זה לא קשיא, כיוון דלא נפקא מינה מידי לעניין דינא. וכעין ההיא דחגיגה דף ח' ח' דאיתא התם: ת"ר, "ושמחת בחגך"⁴⁸ - לרבות כל מיני שמחות לשמחה, מכאן אמרו חכמים: ישראל יוצאין ידי חובתן בנדרים ונדבות וכו', יכול אף בעופות ובמנחות - תלמוד לומר: "ושמחת בחגך", מי שחגיגה באה מהם, יצאו אלו שאין חגיגה באה מהם. רב אשי אמר מ'ושמחת' נפקא יצאו אלו שאין בהם שמחה. וכתב הרב 'בני שמואל' שם: אין לחוש אם רב אשי חולק, כיון שלעניין דינא לא פליגי, וכן מצינו בכמה מקומות, שהרי מהרש"ל חלק בכהאי גוונא עם הש"ס בסנהדרין, יעו"ש. וכן איתא שם דף י"ח⁴⁹: ור"ל אמר: "בחג הקציר"⁵⁰, איזהו חג שאתה חוגג וקוצר בו - הוי אומר זה עצרת, ור' אליעזר בן יעקב יליף שם מדאמר קרא⁵¹: "וקראתם וכו' ובקצרכם", איזהו חג שאתה קורא וקוצר בה - הוי אומר חג עצרת. וכתב הרב הנזכר שם דאין לחוש, כיון דלא פליגי לעניין דינא, וכן בכמה דוכתי, ע"כ. והא דמקשה בסנהדרין דף מ"ג⁵²: והא האי תנא נאמר קאמר, ופירש רש"י: 'נאמר קאמר' - מגזירה שווה דפרים יליף לה, והיכי אתי רב פפא לאפלוגי עליה דתנא, וכן פירש רש"י במציעא דף ס"א⁵³ אההיא

41. ברכות ז, א. 42. שמות לד, ז. 43. דברים כד, טז. 44. דניאל ט, טז. 45. סימן ט. 46. ועיין עוד לקמן סי' תקלא. 47. עמוד א. 48. דברים טז, יד. 49. עמוד א. 50. שמות כג, טז. 51. ויקרא כג, כא-כב - 'וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו חקת עולם ככל מושבותיכם לדתתיכם: ונקצרתם את קציר ארצכם לא תקלה פאת שדך בקצירתך ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אתם אני ה' אלהיכם". 52. עמוד א. 53. עמוד א ד"ה 'והא תנא נאמר נרמא קאמר'. 54. יומא פ, ב. 55. ירמיהו ג, א. 56. עמוד א. 57. דברים כב, כט. 58. דברים פרק ד, ל-לא - 'בצר לך ונמצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבט עד ה' אלהיך ושמעת בקלו: כי אל רחום ה' אלהיך לא ינפך ולא ישחיתך ולא ישפח את ברית אבותיך אשר נשבע להם". 59. מלאכי ג, ז. 60. הושע יד, ב. 61. יחזקאל פרק לג י-יא - 'ואתה בן אדם אמר אל בית ישראל כן אמרתם לאמר כי קשינו וחסאתינו עלינו וכן אנחנו נמקים ואיך נחיה: אמר אלהים ח' אני נאם אדני ה' אם אהפ' במות הנשע כי אם פשוט נשע מדכרן ויהי שובו ושובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל". 62. מיכה ז, יח.

לעיל סימן ה' בשם 'שערי אורה', שחבר נוקמת נקם ברית היתה שוכנת בירושלים, ומייסרת אותם תמיד כמו הדיין הקבוע לדין, עד שהיו כולם צדיקים. ולפיכך נקראת 'צדק'⁴, שהיתה גובה מהם פשעיהם ומצדקת אותם. גם ב'מכלל יופי' על פסוק⁵: "ומלכי צדק" כתב: נקראת ירושלים 'צדק' לפי שלא תסבול עוול וחמס ותועבה, לפיכך מקיאה היושבים בה.

וזוה אומר "יוחן רשע", וכי יוחן רשע, בתמיה, "בל למד צדק בארץ נכוחות יעגל", שלא למד שצדק בארץ נכוחות היא ירושלים, ולא ידע שצדק ילין בה ולא תסבול עוול וחמס, ועם כל זה הוא יעגל, מתהלך ברעתו, לזה "ובל יראה גאות ה'". ושוב ראיתי שפירש קרוב לזה הרב החסיד בספר 'שארית יעקב' פרשת שלח לך.

אי נמי על פי מה שכתב הרב 'מקור ברוך' פרשת נח בשם המפרשים בטעם הכתוב⁶: "ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו", שמשלם שכר מצוותיו בעולם הזה. כי עובר פי ה' נקרא 'רע', אך כדי שלא יתאבד מהר כי אם עד תום שכר מצוותיו כנוכר, ה' עושה כשמו אות ש' שהיא בגימטריא אלקיים⁷ דיודין⁸ ואז נקרא 'רשע'. ועל זה שמע רמז הכתוב⁹: "שני רשעים שפרת", כי הנה רשעים רבים שכל אחד נקרא 'רשע', יש בכל אחד אות ש' כנוכר, ואתה ה', אותיות שינין¹⁰ שבהם שיברת ולא נשאר בהם רק אותיות 'רע', ובוה יכלו מהר כנודע. והוא ז"ל פירש בזה כוונת הכתוב⁹: "רשע כנוכה אפו בל ידרוש אין אלקים כל מוזימותיו", כי בראותו דרכיו מוצלחים יוסיף על חטאתו פשע, והוא לא ידע ואשם כי הצלחתו היא לרעתו, ולא קיימא ליה שעתא אלא מצד שם אלקיים שהוא גימטריא ש' שניתן בו כנודע, ע"כ.

וזוה אומר "יוחן רשע", מה שיוחן הרשע ברעתו הוא על ידי הש' שניתנה בו שנקרא 'רשע', אבל הוא לא ידע קושט אמרי אמת, זהו "בל למד צדק", כי הצלחתו היא לרעתו, ולעולם שכולו ארוך יצא רשע ולא ישאר לו כלום, וזהו "בארץ נכוחות יעגל" ויצא חייב בדינו "ובל יראה גאות ה'", והוא לבבו לא כן ידמה ועל ידי זה הוא מאריך ברעתו, כנזכר לעיל. ועיין מה שכתבתי עוד למעלה בסימן ל"ב בשם 'ספר החרדים' ומשם באר"ה¹⁰.

קנ"ו

א"י. והרב 'כלי חמדה' פרשת חקת כתב, שההולך ד' אמות בא"י שעונותיו נמחלים¹, שנאמר²: "וכפר אדמתו עמו", שמעתי דהיינו על עוונות שנעשו בחו"ל, שאינם כל כך חמורים כשאר עוונות הנעשים בא"י, שאינו דומה מכעיס המלך בפניו ולעיניו להמרות עיני כבודו בתוך היכלו³, למכעיסו חוץ להיכלו, ולכן עוונות חו"ל מתכפרים, יעו"ש, ע"כ.

כמוך וכו' כי חפץ חסד הוא", ע"כ דברי קודשו. ובוה סלקי דברי הרב 'בני חיי' כהוגן כאשר יראה המעיין, [דאפשר דכוונתו לדבריהם דישראל קאמר], ודו"ק. ועיין מה שתיירץ הרב הגאון מוה"ר חיים אבואלעפייא בספר 'מקראי קדש' דף מ"ה בשם מר זקנו, ומה שתיירץ הוא ז"ל, דאתי עשה דתשובה ודחי שני לאוין ד"אחרי אשר הטמאה"⁶³, לרבות סוטה שנסתרה⁶⁴, נמצאו שני לאוין בקרא דא, ודעת הרב שאין עשה דוחה שני לאוין, וכן דעת הרב החסיד בספר 'שארית יעקב' דרוש שבת הגדול. אמנם הרב 'למודי ה' דף ק"א עמוד ד' ובלימוד קל"ג דף ע', הוכיח בראיות שעשה דוחה כמה לאוין, יעו"ש. ועיין עוד לגאון עוזנו בספר 'ראש דוד' דף קל"ט ומשם באר"ה.

קנ"ה

א"י. והגאון 'פני יהושע' בשיטתו כתב על מאמר זה, וזה לשונו: נראה דהיינו דוקא במי שדר בה לשם מצוות ישיבת א"י, שהיא מקום קדושה, וכדאי שתגן עליו זכות א"י שלא יבוא לידי חטא, ואז אף אם לפעמים חטא בא לידו, ואפילו עוון שהוא מזיד על ידי שתקף עליו יצרו, מכל מקום מסתמא גורם לו זכות ישיבת א"י שלא לן ועבירה בידו, דלאחר שחטא ומצא עצמו עומד במקום קדוש, ודאי תוהה על הראשונות ושב ורפא לו, מה שאין כן מי שדר שם דרך מקרה, או מפני שהוא מקום מולדתו, או מפני שבח פירותיה וכיוצא בו, ומכל שכן מי שהוא מבעט בה ומזלזל בקדושת הארץ לילך אחר יצרו הרע, לא דיברה תורה במתים, אדרבא, עליו נאמר¹: "ותבאו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה". ומפני כך מצינו כשגברו עוונות אבותינו גלינו מארצינו ושמם מקום מקדשנו, ואיה הבטחת "העם היושב נשוא עוון", אלא על כורחך כדפירשית.

ובלאו הכי נמי מסתברא דהכי הוא, שאף אם נאמר דא"י מכפרת לגמרי, אפילו הכי לא עדיף מיום הכיפורים שמכפר כפרה גמורה, ואפילו הכי מי שאומר אחטא ויום הכיפורים מכפר - אין יום הכיפורים מכפר², הרי דעל כורחך הא דאמרין דהיושב בא"י שרוי בלא עוון, היינו דאף שעשה איזה עוון מבלי שים על לב קדושת הארץ בשעת יצרו, בכהאי גוונא זכות א"י גורם שיתחרט לעשיית העוון, ע"כ.

ובזה פירש הרב 'בן פדה צור' כוונת הכתוב ישעיה כ"ו³: "יוחן רשע בל למד צדק בארץ נכוחות יעגל ובל יראה גאות ה'". כלומר, הרשע הזה "בל למד צדק", כלומר לא הבין כוונת וקושט אמתיות העניין במה שאמרו כל הדר בא"י שרוי בלא עוון, דמפרש אפילו במזלזל בקדושת הארץ, דהא ליתא, אלא ודאי אם "בארץ נכוחות" שהוא א"י "יעגל", כלומר מבעט ומזלזל בקדושת הארץ, ודאי "בל יראה גאות ה'", ע"כ.

ונראה לעניות דעתי בדרך קרוב לזה, עם מה שכתבתי

הדר בא"י שרוי בלא עוון - קדושתה גורמת לו שישוב בתשובה

הצלחת הרשע היא לרעתו

ההולך ד' אמות בא"י עוונותיו נמחלים - עוונות שנעשו בחו"ל

ירושלים צדק ילין בה ולא תסבול עוול וחמס

63. דברים כד, ד. 64. יבמות יא, ב. קנה | 1. ירמיה ב, ז. 2. יומא פה, ב. 3. פס' י. 4. בראשית רבה פרשה מג, ו - 'צדק נקראת ירושלים שנאמר (ישעיה א, כא) 'צדק ילין בה'. 5. בראשית יד, יח. 6. דברים ז, ז. 7. דהיינו אותיות שם אלוקים במילוי יודיין - אל"ף למ"ד ה"י י"ד מ"ם. 8. תהלים ג, ח. 9. תהלים י, ד. 10. עיין לקמן סימן רצט פירוש נוסף. קנו | 1. כתובות קיא, א. 2. דברים לב, מג. 3. עיין סימן עא.

כך נתכפר כעניין הבגדים אחר התכבסם. וזה יוכיח מהפסוק שאמר: "ובל יאמר שכן חליתי" וכו', ירצה, השוכן ודר לא יקרה לו כעין החולה שיתרפא מן החולי, שעל כל פנים היה חולה בו קודם שנתרפא, אלא כמי שלא היה בו חולי מעיקרא, כן זה לא יאמר חליתי מחולי הנפשות והעוונות, והעם היושב בה נשוא ומחול מהעוון אחר היות שם מציאות עוון, אלא לא יהיה שם שום עוון כלל שיצטרך למחילה.

הנה שעיקר ראינו היא מהתחלת הפסוק, בהיותו מפרש "חליתי" על חולי הנפש, ולזה אמר רבא לרב אשי שם: אנו בסובלי חולאים מתנינן לה, ואם כן אין לו משם ראייה של כלום, כי על כרחך כיוון ש"חליתי" הוא ממש כפשוטו, אין סוף הפסוק נמשך, אלא הכוונה לא יסבלו חולאים שם יען העם היושב בה יכופר מעוון.

ואולם רב ענן בא לפרש זכות אותו שקולטתו ממייתה ולא דר בה מחיים, ועל זה אמר: כל הקבור בא"י כאילו קבור תחת המזבה, לומר כי עם היות שאינו מאותו הכת אשר לא יחשב לו עוון כלל, לפחות יהיה נשוי פשע כסוי חטאה⁴. ולזה אמר כאילו קבור תחת המזבה, שאותו המקום מכפר לו, כי שם כפרה מונח היות שם חטא קודם ואינו מורה על ההעדר, וזה ישיג מי שלא זכה אלא לקבורת א"י.

ולפי שמפסוק "וכפר אדמתו עמו" אין שום הכרח אם ידבר מחיים או לאחר מיתה, לכן מביא מגזירה שווה ד"מזבח אדמה", כעין רמז, כי המזבח מה שמכפר הוא בקרבן אחר מיתת הבעל חי הנקרב תמורת האדם החוטא, ואם כן גם "וכפר אדמתו עמו" מדבר אחר מיתת האדם, שאדמת הקודש תהיה לו כמזבח כפרה.

והרמב"ם ז"ל, שפסק בהלכות מלכים⁵: וכן הקבור בה נתכפר לו, וכאילו המקום שהוא בו הוא מזבח כפרה, שנאמר "וכפר אדמתו עמו", ולא הביא גזירה שווה ד"מזבח אדמה" - לא נחית עתה במימרא זו לחלק בין דר בה לקבור בתוכה לעניין כפרה או שרוי בלא עוון, ולפיכך הביא ראייה הנראית לו פשוטה ממשמעותיה דקרא, כנודע ז"ל, עכ"ל.

ומה שאמר שרוי בלא עוון, שהכוונה בו שלא יהיה שם שום עוון כלל שיצטרך למחילה. אבל מלשון הרמב"ם שם שכתב: אמרו חכמים, כל השוכן בא"י עוונותיו מחולים, שנאמר "ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עוון", נראה מדנקט עוונותיו מחולים ולא נקט שרוי בלא עוון כלשון הש"ס, הורה לנו שכוונת שרוי בלא עוון הכוונה שעוונותיו מחולים.

וכן בקודש חזיתי להרב יד משה' פרשת כי תבא, שכתב בהדיא, שמה ששינה רבינו ממימרא דר' אלעזר דאמר כל הדר בא"י שרוי בלא עוון, והוא אמר עוונותיו מחולים, ודאי

ובזה פירש הרב 'בן פדה צור' פרשת חיי שרה כוונת הכתובים תהלים ס"ה⁴: "אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך", דבאיזה אופן תכפרם באיש השוכן בחו"ל ואתה תבחר ותקרב - לכשישכון חצריך, דכהאי גוונא נמחלים לו עוונותיו שעשה בחו"ל, ולכן קאמר "תבחר ותקרב ישכון חצריך", שהיה שוכן בחו"ל ואתה תבחר ותקרבו שישכון עכשיו מחדש בחצריך, ע"כ.

ועל פי יסודו אפשר לעניות דעתי לפרש כוונת הכתובים בתהלים⁵: "רצית ה' ארצך שבת שבת יעקב, נשאת עוון עמך וכו' שובינו אלהי ישענו והפר כעסך עמנו הראנו ה' חסדך וישעך תתן לנו". וכבר כתבנו בזה למעלה בסימן ט"ו. ועל פי האמור יאמר: "רצית ה' ארצך שבת שבת יעקב נשאת עוון עמך", כנגד בני חו"ל הבאים לשכון כבוד בארצנו שעוונותיהם נמחלים, שאינם כל כך חמורים כשאר עוונות הנעשים בא"י. וכנגד בני הארץ אמר: "שובנו אלקי ישענו והפר כעסך עמנו", שמבקשים מהקדוש ברוך הוא שישוב מחרון אפו וכפר על עוונות הנעשים בארץ, הגם שהם עוונות חמורים, ופשוט.

קנ"ז א"י. ובעיקר מה בין דברי רבי אלעזר שאמר: כל הדר בא"י שרוי בלא עוון, ובין רב ענן שאמר: כל הקבור בא"י כאילו קבור תחת המזבח, כתיב הכא: "מזבח אדמה תעשה לי", וכתב התם: "וכפר אדמתו עמו"¹. ולכאורה היינו הך, דהא כיוון שעוונותיו מכופרים הוא מה שאמר ר' אלעזר שרוי בלא עוון, ומאי בינייהו. ועוד למה הוצרך רב ענן לגזירה שווה לראיה לדבריו שהוא כאילו קבור תחת המזבח, שהכוונה על כפרת העוונות, הרי מספיק לזה "וכפר אדמתו עמו", שהאדמה תכפר על עמו.

וליישב כל זה פירש הרב 'בינה לעתים' בדרשותיו דרוש י', שיש בזה שתי מדרגות, אשר נתבאר במעשה שהובא שם², מעולא דהווה רגיל דהווה סליק לא"י, נח נפשיה בחו"ל, אתו אמרו ליה לר' אלעזר, אמר: אנת עולא "על אדמה טמאה תמות"³. אמרו לו: ארונו בא. אמר להם: אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה.

והנה אלו השלמים ביארו לנו כל אחד מהם המעלה שיש לכל אחד מהם כפי מדרגתו. כי ר' אלעזר אמר כפי שישתו, כל הדר בא"י, דהיינו שמחיייו דר שם, שקולטתו מחיים, הנה זה תגדל מעלתו. כי לא מביעיא אילו היה חוטא יתכפרו לו עוונותיו, אלא יזכה עוד שם שיהיה שלם בלי עוון, כי קדושת המקום תגרום לו להצילו מן החטא, כנודע מאורא דא"י, באופן שלא יהיה בו שום רושם של עוון לומר שחטא ואחר

כפרת עוונות שנעשו בחו"ל וכפרת עוונות שנעשו בארץ

מה בין הדר בא"י שרוי בלא עוון להנקבר בה שעונו מתכפר

שיטת הרמב"ם - אין חילוק בין דר בה לקבור בתוכה לעניין עוון

4. פס' ה' 5. פה, ב-ח. **קנ"ז** 1. כתובות קיא, א - "אמר רבי אלעזר: כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עוון, שנאמר (ישעיהו לג, כד): 'ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עוון'. אמר ליה רבא לרב אשי: אנו בסובלי חולאים מתנינן לה. אמר רב ענן: כל הקבור בארץ ישראל - כאילו קבור תחת המזבח, כתיב הכא (שמות כ, כ) 'מזבח אדמה תעשה לי', וכתב התם (דברים לב, כג) 'וכפר אדמתו עמו'". 2. כתובות קיא, א. 3. עמוס ז, יז. 4. ע"פ תהלים לב, א. 5. פ"ה ה"א.

מאיר דסבירא ליה כר' אלעזר, דאמרינן בספרי¹⁰, הובא בילקוט פרשת האזינו¹¹, וזה לשונו: היה ר' מאיר אומר: כל היושב בא"י, א"י מכפרת עליו, שנאמר: "העם היושב בה נשוא עוון", ועדיין אין אנו יודעין אם פורקין עוונותיהם עליה או אם נושאים עוונותיהם עליה, כשהוא אומר "וכפר אדמתו עמו", הוי אומר פורקין עליה. הרי דר' מאיר סבירא ליה כר' אלעזר, ולא מצינו מאן דפליג עליה, לכן פסק כר' אלעזר יען ר' מאיר קאי כוותיה, ע"כ.

ועל פי האמור דרבא בא לפרש דברי ר' אלעזר ניהא, אלא שאין זה פשט הש"ס שם, אלא או נפרש דרבא סבירא ליה לענין סובל יסורין אפילו בחו"ל, או סבירא ליה נמי דתרתו בעינן, דר בא"י וסובל חולאים.

ואיך שיהיה, מדברי הרב 'קרא דשכבי' ניקח, שרב ענן בא להוסיף על ר' אלעזר, דאילו ר' אלעזר קאמר טעם שעוונותיו מחולים הוא בשביל שסובל יסורין, ובא רב ענן לומר, שהארץ היא מכפרת והקבור בה כאילו קבור תחת המזבח. והרמב"ם ז"ל פסק כדברי שניהם דתרויהו איתנהו, ודר"ק.

הדר בא"י
עונו נמחל
ביסורין
והנקבר בה
הארץ
מכפרת
עונו

האם
מצווה
לעלות
לא"י גם
ע"מ לחזור
או דוקא
ע"מ לדור

קנ"ח א"י. והרב 'בן פדה צור' פירש, דפלוגתייהו דר' אלעזר ורבא, דר' אלעזר סבירא ליה כסברת מהרימ"ט¹, דאין מצווה אלא לדור בא"י, אבל לעלות אין כאן מצווה, ולפיכך קאמר כל הדר בא"י עוונותיו נמחלים, דזכות מצוות ישיבת ודירת א"י, זכות המצווה מהני ליה למחול עוונותיו. ודייק לה מקרא: "ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עוון" - היושב דוקא, ולא העולה על דעת לחזור. אכן רבא סבירא ליה כסברת מוהראנ"ח והרב 'פני משה'² והרב 'כנסת הגדולה'³ שהביא משם 'שלמי הגבורים', דאפילו בעלייה איכא מצווה, ולכן מפרש לקרא בסובלי חולאים ולא ביושבי הארץ, והיינו כפשט דברי הלחם משנה' דמפרש לה דוקא בסובלי חולאים אף בחו"ל, יען סבירא ליה דאין לפרש הכא ביושב בא"י, דאם כן אך יצוא יצא דדוקא ביושב בה הוא דאיכא מצווה ויכול שתגן למחול העוונות אבל לא בלעלות, והוא סבירא ליה דאף לעלות מצווה איכא, ויכולה שתגן למחול עוונותיו, ולכן מוקי לקרא בסובלי חולאים אפילו בחו"ל, אבל בא"י, אפילו במהלך ד' אמות עוונותיו מחולים, ונמצא דאף הוא מתכווין להרבות בשבחה א"י, ע"כ דברי קודש.

ונראה לי להביא סמך לדבריו ממה שפסק הרמב"ם בהלכות מלכים פרק ה' הלכה י"א, שכתב ותני: אמרו חז"ל: כל השוכן בא"י עוונותיו מחולים וכו', אפילו הלך בה ד' אמות וזכה לחיי עולם הבא, וכן הקבור בה נתכפר לו, ע"כ.

דהיינו טעמא, דמקרא דמייתי ר' אלעזר "העם היושב בה נשוא עוון", משמע דהיה לו עוון ונמחל לו, ולזה אמר עוונותיו מחולים, אבל מה שאמר ר' אלעזר שרוי בלא עוון, משמע לכאורה שאין כאן שום עוון, ומעולם לא בא עוון לידו. ולזה שינה ואמר עוונותיו מחולים כפשטיה דקרא, וזהו כוונת ר' אלעזר דאמר שרוי בלא עוון, כלומר שהם מחולים, ע"כ. ועיין מה שכתב בספר 'טוב הארץ' דף י"ח עמוד ב', שפירש כדברי הרב, יעו"ש.

ועיין מה שכתבתי למעלה בסימן ה' בשם הרב הגדול 'קרא דשכבי', שפירוש דברי ר' אלעזר, שהדר בא"י גובה ממנו העוון שעשה באופן שהוא שרוי בלא עוון, כי אין זמן בעולם שיהיה עוון עמו, מה שאין כן בחו"ל שאינו גובה מיד, נמצא יש זמן מה ששרוי בו עוון. וזה שנאמר: "ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עוון", שלא יתרעם השוכן בא"י לומר חליתי בא"י טפי משאר ארצות, משום דכך היא המידה, העם היושב בה צריך שיהיה נשוא עוון מחמת מעלתה וקדושתה, ע"כ.

והספר אינו מצוי בידי עתה לראות כיצד יפורשו לפי זה דברי רבא שאמר אנן בסובלי חולאים מתנינן לה⁷ - אם פירשו בסובלי חולאים מתנינן לה אפילו בחו"ל, וכמו שפירש הגאון 'לחם משנה' שם⁸: אנן בסובלי חולאים מתנינן לה, כלומר דהאי קרא ד"בל יאמר שכן חליתי" דמשמע שהוא מכופר מעוון, לא אמרינן ליה לענין דר בא"י, אלא למי שסובל יסורין, ע"כ.

וכן בדין, דאם נאמר כמו שפירש רש"י דמהדורא קמא, והובאו דבריו ב'שיטה מקובצת' בכתובות, והביא דבריו הרב 'בן פדה צור' פרשת חיי שרה, וזה לשונו: אנן האי קרא בסובלי חולאים מתנינן לה, והכי משמע "שכן חליתי", כלומר, אדם השוכן בחולאים אל ידאג ואל יגוד לומר חליתי, לפי שהעם היושב בה בחולאים וסובלם - נשוא עוון הוא, ומשמע דרבא מוקי לקרא בשוכן בא"י וסובל חולאים, לאפוקי סברת ר' אלעזר דבדר בה לבד נשוא עוון, ע"כ. ולדברי הרב 'קרא דשכבי' אפילו לסברת ר' אלעזר שאמר שרוי בלא עוון על ידי יסורין הסובל שם, ואם כן מה בין דברי ר' אלעזר לדברי רבא.

או נאמר שרבא לא לחלוק בא כי אם לפרש דברי ר' אלעזר, שהטעם שהדר בא"י שרוי בלא עוון הוא מטעם שסובל יסורין, וכדבר האמור, שעם זה ינוח לנו מה שהקשה הגאון 'לחם משנה' שם, שהטעם שפסק רבינו כר' אלעזר אף על גב דרבא בתראה, להרבות שיבחה דא"י, דכל אמוראי שהוזכרו שם בפרק בתראה⁹ מפליגין בשבחה הרבה. והרב 'בן פדה צור' שם נתן טעם, משום דאשכחן תנא הוא ר'

א"י גובה
העוון
ביסורין
מיד ולכן
שרוי בלא
עוון

6. ישעיה לג, כד. 7. עיין לקמן סימן תקכג, שם הביא המחבר את פירוש ה'קרא דשכבי' בדברי רבא, לאחר שהגיע הספר לידיו. 8. הלכות מלכים פ"ה ה"א. 9. דכתובות. 10. דברים פ"א שלג. 11. רמז תקמ"א. **קנ"ח** | 1. חלק ב י"ד סימן כח. 2. חלק א סימן ה. 3. אבן העזר סימן עה' הגהות בית יוסף אות כז.

במעשי, והטעם דאין צריך לבדיקה כח"ל, כי כל השוכן בא"י נשוא עוון, וכיוון שהם נשואי עוון ויסורין באים עליהם, בידוע שיסורין של אהבה הם כדי לכפול שכרן לעולם הבא, עכ"ל.

ומעין זה פירש הרב החסיד בספר 'שארית יעקב' פרשת שלח לדעת רבא בתוספת נופך, דתוכחות על עוון לא אפשר, דכפרה כתיב בה כקודשים - "וכפר אדמתו עמו", אם כן יסורין למה באים - על כורחך אי אתה דן אלא שיסורין של אהבה להרבות שכרן הם, יעו"ש.

ועל פי יסוד הרב 'פני יצחק' אפשר לעניות דעתי לפרש כוונת הכתוב⁶: "ישמח הר ציון תגלנה בנות יהודה למען משפטיך", שהוא קשה ההיתוך. וכבר דיברנו בזה למעלה בסימן ס"ט⁷, יעו"ש. ועל פי האמור הוא מובן, דיען שהיסורין שבא"י אינם אלא יסורין של אהבה, ואינם בסוג תוכחות על עוון, ולזה "ישמח הר ציון תגלנה בנות יהודה" גילה אחר גילה "למען משפטיך", על היסורין שבה שהם יסורין של אהבה כדי להרבות שכרן, וכמו שכתבתי.

וזוהו גם כן כוונת הכתובים⁸: "דברי עוונות גברו מני פשענו אתה תכפרם, אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך". שהכוונה, שהעוונות עם הפשעים "אתה תכפרם" באיזה אופן, של כפרה או מיסורין בתוכחות על עוון וכיוצא, יהיו מכופרים מכל מקום, אבל "אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך", ששם הוא שרוי בלא עוון, ואם עם כל זה הוא מיוסר, בודאי יסורין של אהבה הם, ולזה נאה לומר "אשרי".

ק"ס א"י. והרב החסיד בספר 'שארית יעקב' דף ע' כתב על זה¹, כמה שפירשו כת הקודמים בפסוק²: "הוי גוי חוטא" וכו', שהיצר הרע אינו יכול בתחילה להביא האדם לידי עוון ופשע עד שיחטיאנו בחטא קל, ושוב בנקל יחטיאהו בעוון חמור. והוא הדבר אשר דיבר הנביא: "הוי גוי חוטא", אויה להם גם על חטא שוגג, יען מידה זו תביאם לגדר "עם כבוד עוון" מזיד, כי מהשוגג נמשך לעוון מזיד.

והנה כתב הרב 'חסד לאברהם' ז"ל³: ודע, כי א"י אינה מכפרת על העבירות הנעשות בה במזיד, כי אם על השגגות בלבד, ועל זה נאמר "וכפר אדמתו עמו" וכו', יעו"ש.

ועל הנח"ה סובר"ת הלזו אמר ר' אלעזר, דכיוון דאשכחן דכתיבה בה כפרה, "וכפר אדמתו עמו", דמכפרת שגגות דומיא דמזבח שהיה מכפר על השגגות⁴, אם כן מעתה כל הדר בא"י שרוי בלא עוון - לא אמר מכפרין לו, רק שרוי בלא עוון, כלומר דהואיל ונמחל לו החטא הקל על ידי קדושת הארץ ממילא שרוי בלא עוון, שאין עוון מזיד בא לידו, דכל

ויש לדקדק, ואם הוא דקדוק קלוש, דלמה הכניס כך מימרא דר' יוחנן דכל המהלך בה ד' אמות בין דברי ר' אלעזר לדברי רב ענן. ולפי האמור אפשר, יען דמדברי רבא דמפרש בסובלי חולאים יוצא לנו דבהליכת ד' אמות בא"י די, ואינו צריך לדור דוקא, ומעתה הם כסדר, דמאי דתני ברישא השוכן בא"י עוונותיו מחולים היא מימרת ר' אלעזר, ומאי דתני אפילו הלך בה ד' אמות יוצא לנו גם כן מדברי רבא כמו שכתבתי, ומימרא דהקבור בה מימרא דרב ענן, ומעתה הם כסדרן, ופשוט.

אלא שלעניות דעתי קשה, דלפי זה הך מימרא דההולך בה ד' אמות היא חולקת עם ר' אלעזר, דלר' אלעזר דוקא ביושב בה איכא מצווה, אבל לעלות על מנת לחזור לא הוי מצווה, ואם כן הוא, למה הש"ס לא אמר ופליגא הך דר' אלעזר עם ר' יוחנן, כיוון שהם פליגי אהדדי. ועוד, הרמב"ם איך פסקינהו לתרוויהו כיוון דהם סתרי אהדדי. ועיין מה שכתבתי למעלה בסימן נ"ז בשם הגאון מהרימ"ט ז"ל, ומשם באר"ה⁴, ודו"ק.

קנ"ט א"י. והרב 'פני יצחק' דף ק"ל פירש במה שאמרו בגמרא דברכות¹: אמר רבא: אם רואה אדם שיסורין באים עליו - יפשפש במעשיו, שנאמר²: "נחפשה דרכינו ונחקורה", פפשש ולא מצא - יתלה בביטול תורה, שנאמר³: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה", תלה ולא מצא - בידוע שייסורין של אהבה הם, שנאמר⁴: "כי את אשר יאהב ה' יוכיח" - אמור מעתה, דר' אלעזר רבותא דא"י קא משמע לן, שהדר בא"י ויש לו יסורין - אין לו צורך לפשפש במעשיו בכל הדרכים שאמרו ז"ל, שהרי כל הדר בא"י שרוי בלא עוון, שנאמר: "ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עוון", וכיוון שהוא נשוא עוון בידוע שהיסורים שבאו עליו אינם אלא יסורין של אהבה, כפירוש רש"י שם: יסורין של אהבה - הקדוש ברוך הוא מייסרו בעולם הזה בלי שום עוון, כדי להרבות שכרו בעולם הבא יותר מכדי זכויותיו. וזה כוונת הפסוק: "ובל יאמר שכן חליתי", פירש רש"י⁵: השוכן חליתי, כלומר לא יתרעם לומר צר לי וכו'.

וקשיית רש"י מבוארת, דהוקשה לו היכי קאמר קרא "ובל יאמר שכן חליתי", במאי מיירי - אי לא חלה, פשיטא שלא יאמר שכן חליתי, כי שקר הוא, ואי חלה, איך לא יאמר חליתי והא חלה את חוליו. לזה פירש רש"י כוונת הנביא, לומר דמעלת א"י אינה כח"ל, דבח"ל אם חלה אדם ויסורין באין עליו, חל עליו חיוב לבדוק ולפשפש במעשיו ולחזור בתשובה, אבל השוכן בא"י לא צריך להאי בדיקה. וזה שפירש: אל יתרעם לומר צר לי, כלומר צריך אני לפשפש

יסורי הד' בא"י הם של אהבה

שמחת בני א"י ביסוריהם

מחטא שוגג נמשך לעוון מזיד

א"י מכפרת השגגות ולכן לא נמשך לעונות

4. עיין עוד מה שכתב המחבר בדעת מהרימ"ט בסימן קיח. **קנט** | 1. ה, א. 2. איכה ג, מ. 3. תהלים צד, יב. 4. משלי ג, יב. 5. כתובות קיא, א. 6. תהלים מח, יב. 7. עיין עוד לקמן סימן רפ. 8. שם סה, ד-ה. **קס** | 1. על מימרא דר' אלעזר ור' ענן הנ"ל. 2. ישעיה א, ד - "הוי גוי חטא עם כָּבֵד עֹן זָרַע מְרִיעִים בְּנִים מְשֻׁחִים עֲזָבו אֶת ה' נִצְצו אֶת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נָזְרו אַחֲרָיו". 3. מעין שלישי נהר יב. 4. כריתות, א - "חטאת ואשם - שאין מכפרין על המזיד כשוגג".

וראיתי להרב נחלת בנימין דף קנ"ז שכתב על דברי רבינו מהר"מ אלשיך הללו, וזה לשונו: וסברתו בלתי מוכרחת, דכל עיקר הוכחתו לזה הוא, דאי תחילת עבירה היא שוגג, אם כן עד אותה שעה צדיק היה, ואין הקב"ה מביא תקלה ע"י הצדיקים, ותוספות הוכיחו בגיטין¹³, דהא דאין הקב"ה מביא תקלה ע"י הצדיקים, היינו בענייני איסור אכילה, הוא דאין הקב"ה מביא תקלה על ידם, אבל בשאר איסורים, גול, ועריות וכמוהם כל לא תעשה, לא אמרינן אין הקב"ה מביא תקלה, ואפשר להיות שוגג עבירה ראשונה מבלי קדם אליה מויד, ע"כ דברי קודשו.

ומדברי רבינו מהר"מ אלשיך ז"ל שהבאתי, נראה דעיקר הוכחתו הוא על פי שכל אנושי, כי אשר אין בידו עוון אשר חטא, למה יבוא שגגה על ידו. ולדוגמא בעלמא נקט הא דאפילו בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם, שהוא מאמר הכתוב "רגלי חסידיו ישמור", ומאמר ר' מאיר דכל העוסק בתורה לשמה מרחקתו מן החטא, ופשוט.

עצמו של עוון לא נמשך אלא מהחטא, וכיוון שנמחל החטא ראשון בזכות הארץ, מאז בל יראה ובל ימצא בו עוון מזיד. ודייק לה מדקאמר "העם היושב בה נשוא עוון", ולא אמר לשון כפרה - לרמז כי לא על כפרת עוון ידבר, אבל הרצון בו לומר, דזכות הארץ אגוני מגנא להיות נשוא עוון, מסולק מבוא לידי עוון. ועל זה עני רב ענן בתריה ואמר: כל הקבור בא"י כאילו הוא קבור תחת המזבח, לומר דעל כורחך לא היו מזבח כפרה רק דומיא דמזבח, דלא הוי מכפר אלא על השגגות, וכיוון דקדושת הארץ הוי לו כפרה הן בעודנו חי כמזבח, ממילא כשנקבר בה הוי לו כאילו קבור תחת המזבח. והכוונה דגזירה שווה זו יכריח דאין כפרה זו למזיד רק נשוא עוון, מסולק מבוא בדמי עוון המזיד כדבר האמור, ע"כ.

ואפשר דזהו דקדוק הכתוב בהושע סימן י"ב⁵: "ויאמר אפרים אך עֲשֵׂרְתִי וכו' כל יְגִיעֵי לא ימצאו לי עוון אשר חָטָא", דהווה למימר עוון וחטא. ועל דרך כת הקודמים יאמר, עוון אשר גרם החטא מתחילתו, שכיוון שחטא בשוגג גרם לו לבוא לידי מזיד.

והואיל דאתא לידן האי קרא, אמרתי להביא רמז מוסר מה שראיתי בספרן של צדיקים נשמתם עדן, ואיני זוכר עתה הספר, והוא כי מצאנו כי בארבעה לשונות של חיבה נקראו ישראל: 'עם קדוש', כמו שכתוב¹⁴: 'עם קדוש אתה לה' אלקיך'; ונקראו 'גוי אחד בארץ', שנאמר¹⁵: 'ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ'; ונקראו 'זרע בירך', שנאמר¹⁶: 'וונודע בגוים זרעם וכו' כל ראייהם יכירום כי הם זרע ברך ה''; ונקראו 'בנים', שנאמר¹⁷: 'בנים אתם לה' אלקיכם'. ולזה הנביא מירתקא רתח, שבמקום "אשרי העם"¹⁸ - "איכה יועם"¹⁹. זה אמרו²⁰: "הוי" ואבוי, "גוי" במקום "גוי אחד" - "חוטא", במקום "עם קדוש" - "כבוד עוון", במקום "זרע בירך ה'" - "מריעים", ובמקום "בנים אתם" - "בנים משחיתים".

ומזה שכתוב: "עזבו את ה'" הכוונה על דרך שכתב רבינו האר"י זיע"א, שיצייר שם הוי"ה תמיד נגד עיניו וזה סוד "שויתי ה' לנגדי תמיד"²¹, וזה תועלת גדול לעניין היראה. ועיין מה שכתב מור"ם באר"ח סימן א' סעיף א': "שויתי ה' לנגדי תמיד" הוא כלל גדול בתורה במעלת הצדיקים וכו'. ורבינו החסיד בספר 'ראשית חכמה' סוף פרק עשירי משער היראה כתב, שיש תת"ף חלקים בשעה, וכנגדה שם בן ארבע מתגלגל בצירוף נקודות בא"ב תת"ף צירופים. ואחר שתת"ף חלקים אלו שבשעה הם תת"ף נשימות שאדם מנשף, ועל כל נשימה ונשימה יש אות משם בן ארבע אותיות הנותן בו חיות הנשימה ההיא, וזהו "על כל מוצא פי ה' יחיה האדם"²², וכיון שהש"ת הוא נותן הנשימה והחיים, ראוי שיהיה כל נשימותיו

מעוון מזיד נמשך לחטא שוגג

ורבינו מהר"מ אלשיך⁶ פרשת ויקרא כתב בפסוק⁷: "דבר אל בני ישראל נפש כי תחטא בשגגה" וכו', כי אין זה לו, כי אם שגם בלא דעת נפש לא טוב, שאם יחטא איש שוגג, אין זה כי אם שנפשו לא טובה היא מאיזה עוון שעשה תחילה, ואותה עבירה גרמה לו זאת. והוא כי אשר אין בידו עוון אשר חטא, אין שוגג בא על ידו, כי הוא יתברך, אפילו בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם, צדיקים עצמן לא כל שכן⁸. והוא מאמר הכתוב⁹: "רגלי חסידיו ישמור". והוא מאמר ר' מאיר¹⁰ על העוסק בתורה לשמה - ומרחקתו מן החטא. וזהו "נפש כי תחטא בשגגה", מהיכן נמשכה לו תקלה זו - הלא הוא "מכל מצוות ה' אשר לא תעשינה ועשה מאחת מהנה", כי אשר כבר עשה אחת מהנה גרם לו שתבוא תקלת שגגה זו מתחת ידו, ע"כ. וכן כתב עוד בסמוך: כי גם שעתה הנפש לא חטא, הנה נמשך לה מכל מצוות ה' אשר לא תעשינה, כלומר מאחת מהנה עשתה הנפש תחילה, שהוא בזדון, ע"כ דברי קודשו.

ועל פי דברי קודשו נאמר כוונת הכתוב הנזכר¹¹ באופן זה: "הוי גוי חוטא", ואם תאמר מה כל החרדה כי השגגה מצויה, לזה אמר: "עם כבוד עוון", כבר היה בידו מתחילה עוון שהוא מזיד, ולזה אני אומר "הוי גוי חוטא". ויתפרש נמי דקדוק הכתוב הנזכר¹²: עוון אשר גורם החטא אחר כך.

5. פס' ט. 6. בספר 'תורת משה'. 7. ויקרא ד, ב - "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נֶפֶשׁ פִּי תִחַטֵּא בְשִׁגְגָה מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תַעֲשֶׂינָה וְעָשָׂה מֵאֲחַת מֵהֵנָּה". 8. 'במות צט, ב גיטין ז, א ועוד. 9. ש"מ"א ב, ט. 10. אבות פ"ו מ"א - "רבי מאיר אומר: כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו' ומרחקתו מן החטא". 11. בראש הסימן, ישעיה א, ד - "הוי גוי חטא עם כָּבֵד עֲוֹן זָרַע מְרִיעִים בְּנִים מִשְׁחִיתִים עֲזָבוּ אֶת ה' נֶאֱצָו אֶת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נָזְרוּ אַחֲוֹר". 12. לעיל ד"ה 'ואפשר דהו', הושע סימן יב, ט - "ויאמר אפרים אך עֲשֵׂרְתִי וכו' כל יְגִיעֵי לא ימצאו לי עוון אשר חָטָא". 13. ז, ד"ה 'השתא' - "אמר ר"ת: דלא פריך (השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם, צדיקים עצמן לא כל שכן) אלא גבי מידי דאכילה, דגנאי הוא לצדיק שאוכל דבר איסור". 14. דברים ז, ו ועוד. 15. ש"מ"ב ז, כג. 16. ישעיה סא, ט. 17. דברים יד, א. 18. תהלים קמד, טו. 19. איכה ד, א. 20. ישעיהו א, ד - "הוי גוי חטא עם כָּבֵד עֲוֹן זָרַע מְרִיעִים בְּנִים מִשְׁחִיתִים עֲזָבוּ אֶת ה' נֶאֱצָו אֶת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נָזְרוּ אַחֲוֹר". 21. תהלים טז, ח. 22. דברים ח, ג.

ביאור הוכחת המהר"ם אלשיך

ישראל פגמו בחטאים בכל שמות החיבה שלהם

ביאור ל"עזבו את ה'"

לעבודת הבורא. וכשיסתכל האדם בדבר זה יירא מלחטוא, וינהוג בעצמו ענווה ושפלות, כי איך יחטא ויקל ראשו בחיים שה' ית' משפיע לו. והיה אומר מורי ע"ה²³, כי על זה קראו ב'ספר היכלות' לה' ית' 'מלך עלוב', כי אין לך עלבון גדול מזה, שבחיים שהוא ית' שופע באדם ובאבירים שהכין לו לעובדו - יחטא לו. משל למה הדבר דומה - למלך שנתן לעבדו מעות לקנות לחם שיתפרנס, בא עבד וקנה מהמעות מקל להכות לאדונו, היש לך עבד רע גדול מזה, ועם כל זה ה' ית' הוא עלוב ועובר על פשע ומאריך אפו, כל שכן נוצר מטיפה סרוחה שראוי לעבור על מידותיו, עכ"ל.

זה אמרו: "עזבו את ה'", שכל המידות הרעות הנזכרות בא להם מסיבת שלא שמו ה' בין עיניהם. וגאון עוזנו בספר 'צוארי שלל' פירש, דחלק גדול מהתמדת טאטא הציבור והיחיד הוא על שאין מחשיבין לתלמידי חכמים, ובזה אין תוכחת, ואיש המעוקם בעיניו יעשה. וזהו שאמר: "עזבו את ה'", הם התלמידי חכמים, וכמו שאמרו²⁴: "את ה' אלקיך תירא"²⁵ - לרבות תלמידי חכמים, ולא דרוש את ה', ומזולזלים בתלמידי חכמים, וזה אמרו: "נאצו את קדוש ישראל", דהיו חוטאים ואין מוכיח, ולזה נשתרשו בחטאים גדולים, עכ"ל.

רמזים
בשמו של
רבי עקיבא

ובספר 'יסוד יוסף' סימן ט' פירש מה דאיתא ב'ספר הגיטין' לראשונים, וזה לשונו: ששאלו לאור זרוע' היאך לכתוב בסידור הגט 'עקיבא', אם באל"ף אם בה"א, והשיב: באל"ף, וסימנך: "וגואלך אביר יעקב"²⁶, אותיות רבי עקיבא. וקשה, רבי עקיבא מאן דכר שמייה, מה רמז הנביא בזה רבי עקיבא יותר משאר תנאים. והכוונה, כי הנה ידוע מה שאמרו רז"ל במסכת יומא²⁷: איזהו בעל תשובה - באותו חטא וכו', אם כן מפני חטאינו גלינו מארצינו, שבינו תלמידי חכמים, אם כן אנחנו בגלות בתראה עלינו לתקן החטא ולכבד לומדי תורה. וזהו שאמר הנביא: "וגואלך אביר יעקב" - רבי עקיבא, כשנקיים דברי ר' עקיבא, ונדרוש "את ה'" - לרבות תלמידי חכמים, נזכה לגאולה, ע"כ. וב'ספר הקנה' איתא: "אור זרוע לצדיק"²⁸ - זה ר' עקיבא²⁹, ופירש הרב 'פני יצחק' זוטא דף ל"ח בשם מר אחיו ז"ל, שעם זה יובן כוונת הכתוב³⁰: "כי השתות יהרסון צדיק מה פעל". שעם מאי דאמרן שבא ר' עקיבא ודרש "את ה'" - לרבות תלמידי חכמים, ואמרינן בשבת פרק כל כתבי³¹: לא הרבה ירושלים אלא בשביל שבינו תלמידי חכמים, זה אמרו: "כי השתות יהרסון", פירושו, אם נחרב בית המקדש על ביזוי תלמידי חכמים, "צדיק", זה ר' עקיבא, "מה פעל" בדרשתו שדרש "את ה' אלהיך תירא" - לרבות תלמידי חכמים, ע"כ.

ואשר אני אחזה לי על פי דבריהם הידועים בבתרא³², דאמר ליה טרונוסרופוס לר' עקיבא: אם אלהיכם אוהב עניים למה אינו מפרנסם, אמר ליה: אמשול לך משל וכו', והשיב שאנחנו בנים, ע"כ. נמצא

לדברי ר' עקיבא צריך ליתן צדקה באין אומר ובאין טענה כלל. ועוד אמרו ז"ל: גדולה צדקה שמקרכת הגאולה. ולזה אמר: "וגואלך אביר יעקב" - רבי עקיבא, כשנקיים דברי ר' עקיבא, ולקיים מצוות צדקה, אזי נזכה לגאולה. ויומתק עניין זה במה שכתב גאון עוזנו בספר 'דברים אחרים' דף ק"ח משם הגאון מה"ר אלעזר מקראקא בספר 'מעשה רוקח', דגאולת מצרים היתה ממ"ט שערי בינה, אך לא משער החמישים כי אם ממ"ט, שמשו רבינו ע"ה לא השיג כי אם מ"ט, ולעתיד לבוא הגאולה תהיה מהחמישים. וזהו שדרשו דרדקי בשבת דף ק"ד³³: אלף בינה גמול דלים, דאמרו בש"ס: העושה צדקה בסתר גדול ממשו רבינו ע"ה, ואם כן יזכה העושה צדקה בסתר לשער החמישים. וזה אמרם: אלף בינה גמול דלים, שער הראשון ד'בינה', וזה על ידי 'גמול דלים'. ומאי טעמא הדר אפיה דדל"ת מגימ"ל - דליתן בצנעא כי היכא דלא לכסוף. ובזה רמז גאון עוזנו בפסוק³⁴: "ולך תהיה צדקה לפני ה' אלהיך" - בסתר, שלא ידע שום אדם, "לך" גימטריא נון. ורמז, כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות³⁵ - נון פלאות³⁶. וזה אמרם: אין ירושלים נפדית אלא בצדקה. וכיוון דגאולה העתידה בשער החמישים, וזה לא יתכן אלא בצדקה, ומשום הכי ישראל כשיצאו ממצרים כרתו ברית לעשות חסד זה עם זה³⁷, ע"כ. ולזה נאה דורש: "וגואלך אביר יעקב" - רבי עקיבא, ודו"ק. ועיין עוד מזה בספר 'שמחת הרגל' בהגדת פסח דף כ"ו, יעו"ש.

קס"א

א"י. ליעקב אבינו ע"ה נגלה ז' היכלות הקודש כשהיה בא"י, וכשיצא נאמר²: "ויצא יעקב מבאר שבע", שייצא מו' היכלות הקדושים, "וילך חרנה", שהלך גם כן לראות שבעה היכלות הקליפות, ע"כ ילקוט ראובני פרשת ויצא בשם מדרש. והחזי יתן אל לבו, אם יעקב אבינו ע"ה שיצא ברשות על פי הדין לישא אשה, וכמו שכתבתי בסימן שפ"ג באורך, כך - וכל שכן ליוצא על בולמוס התאוה ורגילות שהיה רגיל בחו"ל, רחמנא ליצלן. וכבר דיברנו בזה ובפרט בסימן פז"ך³.

ונראה לעניות דעתי, לרמוז הז' הנזכרים, נשתבחה א"י בז' דברים⁴, הוא רחמיו ינחנו במעגלי צדק למען שמו, אמן סלה.

קס"ב

א"י. איתא בירושלמי דחגיגה פרק א' הלכה ח': ר' חייא בר בא אתא לגבי ר' אלעזר, אמר ליה: פייס ליה לר' יהודא נשיאה דכתוב לי חדא איגרא דאייקך ניפוק לפרנסתי לארעא ברייתא¹. פייסיה, וכתב ליה: הרי שלחנו אליכם אדם גדול שלוחינו וכיוצא בנו עד שהוא מגיע אצלינו², ע"כ.

שינוי השגתו הרוחנית של יעקב בצאתו מא"י

תוכחה ליוצאים מהארץ

האם מותר לתת כתב שלחות ליוצא מא"י לחו"ל לפרנסתו

23. הוא הרמ"ק, רבו של הראשית חכמה; בספרו 'תומר דבורה' פרק א': 24. פסחים כב, ב. 25. דברים ו, יג. 26. ישעיהו מט, כו. 27. יומא פו, ב. 28. תהלים צז, יא - "אור זרע לצדיק וגליטרי לב שמקה". 29. וכן רמז בסופי תיבות - "אור זרוע ולישרי לב שמחה". 30. תהלים יא, ג. 31. קיט, ב. 32. י, א. 33. עמוד א. 34. דברים כד, יג. 35. מיכה ז, טו. 36. עיין עוד לקמן סימן שפ וסימן תפט. 37. עיין לעיל בסימן קלא. קס"א | 1. בדפוס הישן דולג כאן סימן קסא, והשלמנו אותו מלוח השמטות וטעויות שנדפס בסופו. 2. בראשית כה, י - "ויצא יעקב מפאר שבע וגלך תרנה". 3. עיין עוד לעיל סימן ה. 4. כלומר בשבעת המינים שנשתבחה בהם הארץ. קס"ב | 1. פירוש: תבקש עבורי מר' יהודה הנשיא שיכתוב לי אגרת אחת של כבוד לכבד אותי בעיני העם וצא להתפרנס בחו"ל (ע"פ 'קרבן העדה' שם). 2. פירוש: הרשות שאני נותן לו יהיה עד שיחזור אצלנו ולא יותר (ע"פ

התיר לו וכתב ונתן בידו, וכי דייקי דברי הגאון 'שדה יהושע' שם בחגיגה ד"ה 'פייס' וכו' דדחוק הווה, ודו"ק. מה שאין כן במעשה דר' חנינא, שהכיר בשמעון בר בא, שעם שהיה בדוחק, לא היה בדוחק כל כך שאינו יכול לעמוד בו, משום הכי לא התיר לו, וזה נראה ברור.

וראיתי להרב 'נחמד למראה' שם, דהא דאיתא במועד קטן³ הלכה א': שמעון בר בא אתא לגביה דר' חנינא, אמר ליה: כתוב לי חדא איגרא דאייקר ניפוק לפרנסתי לארעא ברייתא. אמר לו: למחר אני הולך אצל אבותיך, יהיו אומרים לך: נטיעה אחת של חמדה שהיתה לנו בא"י התרתה לה לצאת לחו"ל⁴ - נראה דפליג אהא. ומד שנהגו מימי עולם וכשנים קדמוניות לכתוב אגרת ולתת בידם כתב שליחות, כדין עושים, יען יש להם ארבעה מלכים - ר' חייא בר בא, ור' אלעזר, ור' יהודה נשיאה, ושמעון בר בא דאתא לגבי ר' חנינא לשאול ממנו אגרות שלוחים, דכולהו סברי דמותר. ואף דר' חנינא פליג וסבירא ליה דאסור לתת כתב שליחות למי שיוצא מא"י לחו"ל, לא סמכינן בהא, כיוון דרבים לוחמים⁵, וכיוון שכן מנהגן של ישראל תורה הוא⁶.

ואין לחלק ולומר דשאני כתב שליחות לצורך יחיד לכתב שליחות [לצורך] רבים, ולא חשש ר' חנינא לתרעומות המתים אלא דוקא משום דהוי ליחיד, וכלישנא דקאמר ניפוק לפרנסתי וכו' - הא ליתא, דאי הכי הוה ליה למצוא פתח ולבקש מנוח שלא ימות ברעב, שיצא מא"י לחו"ל לצורך פרנסת רבים, אלא ודאי דלא שאני פרנסת יחיד מפרנסת רבים, אין נכון לתת כתב ביד השלוחים לצאת מא"י לחו"ל. אלא דלפי זה נמצא דר' חנינא פליג עם ר' חייא בר בא ור' אלעזר ור"י נשיאה מן הקצה אל הקצה, דאיהו סבירא ליה לצורך פרנסת רבים אסור⁷, וזה דוחק, עכ"ל.

ואני אומר, דאם נצטרך לחלק בהכי, בודאי שהוא חילוק וניתן לאמר, דשאני צער בת רבים לצער של יחיד, וזה פשוט וברור, אין צורך להביא ראיות על זה.

ומה שדחה דאי הכי הוה ליה למצוא פתח ולבקש מנוח שלא ימות ברעב, שיצא מא"י לחו"ל לצורך פרנסת רבים - אחר המחילה רבה אינה דחייה, דנחזי אנן דאם היה במצור ובמצוק כל כך איך לא הניחו לצאת לחו"ל, ואין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש, הא מילתא בורכא היא⁸, אלא האמת יורה דרכו דשאני האי מעשה דר' חנינא מר' יהודה נשיאה, דר"י נשיאה הכיר וקים ליה בר' חייא בר בא שהיה בדוחק גדול שאינו יכול לעמוד בו, ומשום הכי

האם יש חילוק בכתב שליחות בין צורך רבים לצורך יחיד

קס"ג א"י. כתב הרב 'נחלת בנימין' דף קנ"א עמוד ב', דבהמות נבראו מעפר א"י וחיות מעפר חו"ל.

חז"ל. ואמרו בכראשית רבה¹, דאף העפר הם שני מינים עפריים, עפר זכר ועפר נקבה. עפר זכר הוא קשה ועפר נקבה הוא רך, כמו שכתב בעל 'ברית אברהם' בפירושו, אך הנברא מעפר נקבה הוא חזק מאוד. וכבר ידעינן בכמה מקומות מדברי רז"ל², דעפר א"י הוא קשה יותר משאר כל הארצות וארצה צונמא³, ולכך מתבשלים פירותיה תחילה.

וכזה תבין מדוע בהמה גסה שבגסות נרדפת מפני היה קטנה ממונה הרבה מאוד, כגון דרוסת הזאב בגסה, אין זה כי אם מרוב תקופו וחוזק גופו של היה אשר נבראה מעפר נקבה, אשר כל הבאים מעפר נקבה הם אילי הארץ תקיפי וחזקי כוח, מה שאין כן הבהמות נבראו מעפר א"י, עפר זכר, עפר צונמא, הם חלושי כוח.

ולכך נבחרו הבהמות להקרבה ולא החיות, הואיל ונבראו מעפר חו"ל אשר הוא תחת ממשלת השרים משרי העמים וגושי עפרה טמאים, לכך נפסלו מהקרבה, לא כן הבהמה הנבראה ממקום טהור. ואף רז"ל⁴ כיוונו לזה, באומרם במליצת חכמים, דלכך נבחרו בהמות ולא החיות, דבחר ה' בנרדפים ולא ברודפים, פירוש, דאם תבין מדוע אלו נרדפים ואלו רודפים, תדע דהיינו פסוליהו, עכ"ל.

ובבמדבר רבה פרשה כ"א איתא: א"ר יודא בר סימון: אמר הקב"ה: עשרה בהמות טהורות מסרתי לך, ג' הן ברשותך ושבעה אינן ברשותך, ולא הטרחתה עליך שתהא מחזיר בהרים להביא קרבן מאלו שאינן ברשותך, ולא אמרתי אלא מהגדלים על אבוסך, הוי"ע: "אם ארעב לא אומר לך", ע"כ. והרב 'לקט יוסף' הביא טעם הנזכר בשם הרב 'אמרי שפר', וכתב שמכח זה מוכח דלאו דלאכילה הוא צריך, יעו"ש, והן הננה דברי ר' יודא בר סימון הנזכרים. והוא פשט

הקב"ה אינו זקוק לאכילת הקרבנות

'קרבת העדה' שם). 3. ירושלמי פרק ג. 4. פירוש: שאמות ויאמרו לי אבותיך: בן אחד הנחמד שהיה לנו, איך התרתה לו שיצא לחו"ל. ומה אשיב לשואלי דבר, לכן לא אהיה מתיר לך (ע"פ 'קרבת העדה' שם). 5. ע"פ תהלים נו, ג ועיין רד"ק שם. 6. עיין פסחים סו, א - "הנה להן לישראל אם אין נביאים הן - בני נביאים הן" ועל פי זה טבעו הראשונים את הביטוי 'מנהג ישראל תורה הוא', למשל ברשב"א חולין קלו, ב - "ומנהגן של ישראל תורה היא, שאע"פ שאינן נביאים בני נביאים הם". 7. כלומר אפילו לצורך פרנסת רבים אסור. 8. פירוש: דבר שאינו הגון (ע"פ רש"י כתובות סג, ב). **קס"ג** 1. פרשה יד, ז. 2. עיין בראשית רבה פרשה טז, יב - "ומה הארץ השמנה היא" - אם פירותיה קלים אם שמנים, אמר להם: הסתכלו באבנים ובצורות שלה אם של צונמא הם שמנים הם, אם של חרסים הם רזים הם", ומבאר בתוספות חולין פח, א ד"ה "כל", דהא דקאמר במדרש ואם צונמא היא פירותיה שמנים, הכוונה שעפרה כעין צונמא, שהרי למדנו בפסחים מז, ב שצונמא לאו בר זרעים היא. ועיין עוד תוס' כתובות קיב, א - "ר' חנינא מתקן מתקלא. ר"ת ז"ל פירש שהיה שוקל האבנים והיה מוצאן קלות כיון ששקל ומצאן כבדות אמר כבר נכנסתי לגבול ארץ ישראל", ובירושלמי שביעית פרק ד הלכה ז - "רבי חנניה מתקל גושיא" כלומר שגם גושי האדמה שלה כבדים יותר. 3. "צונמא בלשון ארמי סלע" (רש"י בראשית מא, כג). ואם כן עפר א"י הוא עפר זכר. 4. ויקרא רבה פרשה כז, ה - "והאלהים יבקש את נרדף" (קהלת ג, טו) ר' הונא בשם רב יוסף אמר: לעולם והאלהים יבקש את נרדף וכו' רבי אלעזר ב"ר יוסי בן זמרא אמר: אף בקרבנות כך, אמר הקב"ה שור נרדף מפני ארי, עז נרדף מפני נמר, כבש מפני זאב, לא תקריבו לפני מן הרודפים אלא מן הנרדפין". 5. תהלים נ, יב.

ומעין דוגמא, הלא נראה ונתבונן בראש יחוסנו, אברהם אבינו ע"ה, בשעה שבאו לו המלאכים, וכמה מההשתוקקות ומההתלהבות ומההכוסף הנמרץ שהיה לו על עניין זה, עד שהיה רץ על בן הבקר, ואמרו ז"ל בילקוט¹³, שברח מלפניו ונכנס למערת המכפלה, ונכנס אחריו שם. ועם שהיה כל הטורח הזה להנאתו ולטובתו, כדי שיחמוד ויבחר במקום המקודש ההוא, עם כל זה אינו מספיק ליישוב השכל האנושי, שהרי היכול על כל היה מראהו בקל ביום אחר, שיהיה בריא וחזק, ולא להטריחו וליגעו ביום ג' למילתו - אלא התשובה המספקת היא: אנחנו לא נדע.

ולעומת זה מצינו גבי רבקה אמנו ע"ה, כוונתה הרצויה לבחיר שבאבות, יעקב אבינו ע"ה, על עניין הברכות שאמרה לו¹⁴: "לך נא אל הצאן", ותכף ומיד המציא לו ה' ית', ובשעה מועטת נעשה רצונו כדי שיקח הברכות. והוא מאמר יצחק אבינו ע"ה¹⁵: "מה זה מהרת למצא בניי", והשיבו: "כי הקרה ה' אלקיך לפניי", והוא היודע ועד שאלולי זה, בר מינן, היתה כמעט כלתה חררה. והתכלית הוא שידיעתנו אינה ידיעה. ואל יתמה אדם על החפץ בראותו קושי המצווה לפעמים, והנה ב' הנזכרים סרו מאליהם בקניית מידת הכניעה.

וכבר נתבאר דבחינת הקרבן הוא שבירת הלב וביטול התאוה, וזה רמז: "אדם כי יקריב מכם" - ש"זבחי אלקים רוח נשברה", ועל הטענות הנזכרות, אם על חלק סור מרע שיצא לטעון שמחומר קרוץ - שוברו בצדו: "מן הבהמה", אם על חלק ועשה טוב - "מן הבקר" של אברהם אבינו ע"ה, "ומן הצאן" של יעקב אבינו ע"ה, "תקריבו את קרבנכם", ותיקנו בקניין גמור הכניעה האמתית, שהיא בחינת הקרבן כידוע.

והגאון 'עיר גבורים' בפרשת ויקרא כתב, שעשרה בהמות טהורות יש, מן השלושה, דהיינו שור צאן ועזים, ציווה הקב"ה להביא מהם קרבן, ומן הז' לא. והוא כי בזמן שאדם עוסק בתורה אינו צריך לקרבן, כי התורה עומדת במקום קרבן. לפיכך לא ציווה להביא קרבן משבעה בהמות אלו, לפי שהם מורים על התורה, שנאמר בה¹⁶: "חצבה עמודיה שבעה", ושבעה בהמות אלו מורים על התורה - ואלו הם¹⁷: "איל", שנאמר בתורה¹⁸: "אילת אהבים ויעלת חן"; "רציב", על שם שאמרו רז"ל¹⁹: הוי רץ כצבי בעבודת השי"ת, וכעניין שנאמר²⁰: "דרך מצוותיך ארוץ"; "זומר", על שם שנאמר²¹: "זמירות היו לי חקיק"; "ודישון", על שם שנאמר²²: "דשנת בשמן ראשי", והיא התורה הנמשלה לשמן, שמביא אור לעולם; "ויחמור", על דרך שאמרו רז"ל²³: לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כחמור למשאוי, וכתב²⁴: "יששכר חמור גרם"; "ואקר", מתרגמינין: יעלא, על שם שנאמר: "ויעלת חן"; "ותאו", פירושו שור הבר, על דרך שאמרו רז"ל: לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכו', וכתב²⁵: "ורב תבואות בכח שור", וזהו שור הבר, כי בר הוא לשון תבואה, ורומז לתורה, שנאמר²⁶: "מונע בר יקבוהו

הכתוב⁶: "לא אקח מביתך פר ממכלאותיך עתודים, כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף, ידעתי כל עוף הרים וזיו שדי עמדי, אם ארעב לא אומר" וכו'. הכוונה, לא אקח מביתך פר, שלא לאכילה אני צריך חלילה, דהא "לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף", ומדלא הטרחתי עליך להביא אלא מן המצוי, הרי זה אות לטובה, ד"אם ארעב לא אומר לך", כי אם "זבח לאלהים תודה"⁷ וכו'.

והגאון מהר" מפוזנא בספר "סוד יוסף" דף ה' כתב, שהסתירה לאומרים לאכילה הוא צריך היא, שהרי מצינו שה' ית' החריב בית המקדש, ומוכח דלא לאכילה הוא צריך, דאם כן יקשה מאין כביכול יהיה לו אכילתו מחורבן בית המקדש ואילך, אלא מוכח דלאו לאכילה הוא צריך חס ושלום, יעו"ש.

ועל פי יסודו אפשר לעניות דעתי לפרש הכתובים⁸: "כי לא תחפוץ זבח ואתנה וכו', זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה, הטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים", ע"כ. הכוונה, "לא תחפוץ זבח", דלא לאכילה צריך חלילה, אלא עיקר הטעם הוא "זבחי אלקים רוח נשברה", כי ע"י הקרבן היא נכנע ונשבר הלב, אף רוחו בקרבן. והעד על זה שלא לאכילה הוא צריך, הלא תראה שאנו שואלים ומיחלים: "הטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים, אז תחפוץ זבחי צדק", ואם כן בזמן החורבן מאין כביכול יהיה לו אכילתו - אלא מוכח דלאו לאכילה הוא צריך, וטעם כעיקר של קרבנות הוא שבירת הלב והכניעה.

נמשך לזה אביע אומר מה שדרשתי בקהל עם ה' דרך רמז על פסוק⁹: "אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם". והוא עם הנודע כי על הב' חלקים - "סור מרע ועשה טוב"¹⁰, כל אחת מהנה בן אדם מחשב להרע ובא בטענה. על חלק 'סור מרע' יצא לטעון, בהיות האדם מחומר קרוץ, החומר גורם ושאר שבעיטה מעכב, ודין גרמא לכל עוון ולכל חטאת. אבל זאת הטענה בטלה מאליה, דהרי הבהמה גם כן מחומר קורצה, ואינה עושה כמעשהו, וכמו שכתבתי למעלה בסימן קל"א, שעם זה פירש גאון עוזנו בקונטרס 'תורת השלמים' כוונת הכתוב¹¹: "מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו", יעו"ש, באופן כי על חלק סור מרע תוחלתו נכזבה מבהמה, שלפחות ילמד ממנה ויהיה לב נשבר ונדכה, ולא ישוב עוד לכסלה.

גם על חלק 'ועשה טוב' בן אדם הנזכר טוען, כי לפעמים ירצה לעשות מצווה וסבוהו גם סבבהו ציצין המעכבין בסיבות מונעות, ואחר עמל וטורח ויגיעה גדולה עד ששיג אותה, ובסיבת זה אנוש הסכל מעדו קרסוליו מעשות טוב, כי ראה כמה יגיעה בדבר. והנה גם זה הבל יפצה פיהו, שהרי אמרו ז"ל¹²: הבא לטהר מסייעין אותו, ואם אנו רואים ההיפוך - יש לרדון על זה מכמה אנפי המתחלפים לפי חומר הנושא וכיוצא, ואף גם זאת האיש הנלכב ישפוט בצדק כי הכל לטובתו, ואל תמים דעים הוא היודע ועד, ואנחנו לא נדע.

6. שם, ט-יב. 7. שם פסוק יד - "זָבַח לְאֱלֹהִים תּוֹדָה וְשָׁלַם לְעֹלֵינוּ נִדְרֶיךָ". 8. תהלים נא, יח-כ. 9. ויקרא א, ב. 10. תהלים לד, טו. 11. איוב לה, יא. 12. שבת קד, א. 13. ילקוט שורא רמז פב. 14. בראשית כז, ט. 15. שם פסוק כ. 16. משלי ט, א. 17. ע"פ דברים יד, ה - "אֵינְל וְצָבִי וְיַחְמוּר וְאָפְקוּ וְדִישׁוֹן וְתָאוּ וְזִמְרָה". 18. משלי ה, יט. 19. אבות ה, כ. 20. תהלים קיט, לב. 21. שם פסוק נד. 22. שם כג, ה. 23. עבודה זרה ה, ב - "תנא דבי אליהו: לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשאוי". 24. בראשית מט, יד. 25. משלי יד, ד. 26. משלי יא, כו.

והנה מספר 'עזים' גימטריא קכ"ז כשנותיה של שרה, וברחלים רמז לו גם כן שתעמוד לו זכות של רחל אשתו, וגם כן מן 'הבקר', שתעמוד לו זכות 'רבקה' אמו. וחשבון הגמלים והאתונות היו שישים, בגימטריא 'הטמאה', וכשתחברם הטמאות עם הטהורות יעלה 'נתק' לראשו של עשיו. ולפי ששלח הדרון תחילה לעוזל קודם שיפרוש המעשר לקרבן, אפילו שהיו בעלי מומין, לכך נתייבו בניו להקריב בכל שנה תק"ן בהמות למוספין, מאה לחמישים שבתות, קל"ב ל"ב ראשי חודשים י"א לכל ראש חודש, ע"ז לשבעת ימי פסח, י"א בעצרת למוסף, וי"א על מנחת הביכורים - בין כולם של"א. עשר לראש השנה, עשר לכיפור - יעלו שנ"א. שבעים פרים לשבעת ימי סוכה, י"ד אלים לז' ימי סוכה - יעלו פ"ד, צ"ח כבשים לשבעה ימי סוכה - יעלו קפ"ב, שבעה שעירים לז' ימי סוכה - יעלו קפ"ט, עשר לשמיני עצרת - יעלו קצ"ט, עם שנ"א יעלו תק"ן, ע"כ דברי קדשו. **ובזה** פירש הרב 'עיר דוד' דף ק"ד ע"ב סמיכות פרשת נדרים לקרבנות. דאיתא בתנחומא פרשת וישלח³⁴: יעקב נדר ולא שלם, בא עליו שיעקב שלח דורונות לעשיו. ואם כן הוא מבואר, לפי דחשיב בפרשת קרבנות תק"ן, וקשה למה היתה להקריב כל שנה תק"ן קרבנות - מוכרח לומר לפי שיעקב שלח לעשיו תק"ן בהמות, ולמה שלח יעקב כזאת - לזה סמך פרשת נדרים לפרשת קרבנות, דבשביל דיעקב נדר ולא שלם, לפיכך שלח דורונות לעשיו, יעו"ש. ועל פי יסוד הרב 'חסד לאברהם' אפשר שזה טעם כעיקר מה שציוונו ה' ית' להביא קרבן מן הבהמות ולא מן החיות, ודו"ק.

[ומצאתי עוד בספר 'לקט הקציר' כתב יד, בטעמים שבסוף הספר בשם מהר"י אברבנאל זלה"ה³⁵, שטעם שנבחרו הבהמות ותורים ובני יונה להקריבה, שהבקר נגד אברהם, דכתיב ביה³⁶: "ואל הבקר" וכו', והכבשים נגד יצחק, מפני האיל שנעשה תחתיו, ועזים רמז ליעקב על שני גדיים שהביא, תורים ובני יונה רמז למשה ולאהרן, יעו"ש. ובה יובן מאמרם ז"ל³⁷ על פסוק³⁸: "ידמה לה' בבני אלים" - אמר בלעם: את שבעת המזבחות ערכתי, אמר לו הקב"ה: רשע, הירצה ה' באלפי אלפים ברבבות נחלי שמן, אם הייתי מבקש קרבן הייתי אומר למיכאל ולגבריאל והיו מקריבים לפני, שנאמר: "כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים" - בבני אברהם, יצחק ויעקב שהם אילי עולם, ואין אני מקבל קרבנות אלא מישראל, יעו"ש, והרי הוא כמבואר. גם אפשר שזהו כוונת מאמרם ז"ל בשיירי³⁹: א"ר חנינא: אילו היה יודע משה כמה חביבין הקרבנות, בשעה שבאו ישראל לאותו מעשה היה מקריב כל קרבנות שבתורה, אלא רץ לו לזכות אבות, שנאמר⁴⁰: "זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך", ומוכן מאליו.]

לאום", ואמרו רז"ל²⁷: אין בר אלא תורה. הרי ששבעה שמות אלו של הבהמות הטהורים מרמזים על שבח התורה הנמשלה בז' דברים אלו. ולכך לא ציווה הקב"ה להביא מהם קרבן, להורות שבזמן שעוסקים בתורה אינם צריכים לקרבן, כי התורה במקום כל הקרבנות. אבל השלושה בהמות - בקר וצאן ועזים, המורים על שלושה נפשות שבאדם, ציווה להביא מהם קרבן, כדי לכפר על שלושה נפשות. כי שור מרמז על הנפש השכלית, וצאן מרמז על הנפש הבהמית, ועזים רמז לנפש החיונית, ושלושה אלו כוללים כל פעולות האדם, ועל פיהם כל ריב וכל נגע ומשפט האדם ומעשהו, ע"כ דברי קדשו, הביא דבריו הרב 'וילקט יוסף' דף קנ"ג.

ובתורה כהנים פרשת ויקרא פרשה ב' איתא²⁸: "קרבן לה' בהמה"²⁹, יכול אף חיה שהיא קרויה 'בהמה', שנאמר³⁰: "זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כבשים וכו' איל וצבי ויחמור" - תלמוד לומר: "בקר וצאן", יכול לא יביא ואם הביא כשר, למה הדבר דומה, למי שאמר לו רבו לך והבא לי חיטים והלך והביא לו חיטים ושעורים, הרי זה מוסף על דבריו - תלמוד לומר: "בקר וצאן", אין לך בבהמה אלא בקר וצאן בלבד, הא למה זה דומה, למי שאמר לו רבו אל תביא לי אלא חיטים, הא אם הוסיף זה על החטים הרי הוא עובר על דבריו, ע"כ.

ועל פי דברי הגאון הנזכרים יומתק אומרו: יכול לא יביא ואם הביא כשר, כאשר עיני המעיין תחזינה משרים ודו"ק, ועיין בפירוש 'התורה והמצוה' שנדפס מחדש. ומה נמלצו לחכי לפי זה דבריהם ז"ל בילקוט: אמרו האומות בבלעם: למה אמר הקב"ה לישראל להקריב קרבן ולנו לא אמר, אמר להם: אין הקרבנות שלום אלא למי שקיבל את התורה שהן כתובים בתוכה, ואתם מתחילה פסלתם אותה, שלא קיבלתם את התורה, ועכשיו אתם מבקשים להקריב הקרבן, הדא הוא דכתיב³¹: "ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" וכו', ע"כ. כי ממה שציווה להקריב מהבהמה ולא מחיה, זה אות לטובה שאין שייכי הקרבנות אלא למי שקיבל התורה.

והרב החסיד בספר 'חסד לאברהם' דף צ"ז כתב וזה לשונו: דע שמקנה הצאן ששלח יעקב לעשיו היו ארבע מאות וארבעים, לא פחות ולא יותר, בכוונה גמורה בחשבון 'תם', בבחינת הטהרה; ובחינת הטומאה, שהיו בעלי מומין, וזהו 'מת'. ולכן חברו הכתוב עם הטמאים, והיינו שכתב הגמלים בין מקנה הבקר והצאן, וכתב מקנה הבקר בין הגמלים ואתונות³², להודיע, כמו שהגמלים ואתונות פסולים לקרבן, כי היו בעלי מומין. ולכן כתב בפסוק ראשון של הדרון כל סופי תיבות שמסיימים במספר, והם "עזים מאתים ותישים עשרים רחלים מאתים ואילים עשרים"³³, בלי שום מילה אחרת מפסיק ביניהם, להודיענו שכל הבהמות ששלח לדרון היו כולם בעלי מומין. ודע שכל החשבון של הבהמות הטהורות ששלח לדרון הם ארבע מאות ותשעים, כמנין 'סלת', בבחינת מינים טהורים, וישקץ בבחינת בעלי מומין.

דבקו
של אברהם
במידת
החסד

קס"ד א"י. הנה ידוע בחינת אברהם היא בחינת חסד¹, שהיה מרכבה למידת החסד, מחמת שתמיד הסתכל במידת החסד של הבורא ית"ש, איך שלא

²⁷ סנהדרין צא, ב - על הפסוק הנ"ל. ²⁸ ספרא ויקרא פרשה ב, ב. ²⁹ ויקרא א, ב. ³⁰ דברים יד, ד-ה. ³¹ תהלים כט, יא. ³² בראשית לב, יד-טו - "וַיִּשָׁח מִן הַבָּא בְּיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אֲחִיו: עֲזִים מְאֵתִים וְתִישִׁים עֶשְׂרִים רְחֵלִים מְאֵתִים וְאִילִים עֶשְׂרִים: גְּמָלִים מִיְּנִיקוֹת וְנִיָּהֶם שְׁלֹשִׁים פְּרוֹת אֲרָפְעִים וּפְרִים עֶשְׂרֵה אֶתְנַת עֶשְׂרִים וְעִגְרִים עֶשְׂרֵה". ³³ בראשית לב, טו. ³⁴ סימן ת. ³⁵ בספר נחלת אבות פ"ג מ"א. ³⁶ בראשית יח, ז. ³⁷ ילקו"ש תהלים נתמ. ³⁸ תהלים פט, ז. ³⁹ שהש"ר פרשה א, ג. ⁴⁰ שמות לב, יג. **קסד** | 1 מיכה ז, כ - "תִּתֵּן אֲמֶת לְעֵקֵב חֶסֶד לְאַבְרָהָם".

כך אני רוצה שאדבק במצווה זו הגדולה, עד שבאופן המצווה רודפת אחרי לקיימה כנודע.

ואפשר עוד דזהו כוונת הכתוב¹⁰: "נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעֶזְך אל נָה קדשך". ביקש מהקב"ה שיהיו ישראל מונהגים במידת החסד, ושינהלם אל נווה קודשו היא ארץ הקדושה, כי שם יכולים להשיג מידה זו בשלמות. ועבר במקום עתיד, כמו שכתבו המפרשים לדרכם¹¹.

ובאה תפילה זו במקום זה על דרך מה שכתבתי למעלה בסימן קל"א בשם רבינו בחיי, דמה שנשתעבדו היה בעבור דיד עני ואביון לא החזיקו, והעלימו עין מעשות צדקה והיו צרי עין, וכן 'צרי עין' עולים בגימטריא ת"ל כשני גלותם, יעו"ש ודר"ק.

כלו רחמיו בכל עת ובכל שעה ורגע, וחיינו מסורים בידו, ותמיד מהיינו ברוב חסדיו. ותמיד הסתכל במידה זו והשתוקק לידבק במידה זו הנכונה, ולדמות את עצמו ליוצרו, כמאמרם ז"ל²: מה הוא רחום אף אתה רחום, וגמל חסד עם כל באי עולם כדי להדבק על ידי מידת החסד לבוראו.

אמנם מצד היותו בחו"ל, מקום מדור הקליפה מבחינת הגבורות, לא היה יכול להשיג מידת החסד בשלמות, על כן היה ה' בעזרו ונתן לו עצה נכונה ואמר לו: "לך לך"³, רצונו לומר לך לב"ה הדמיון, פירוש לך לבחינת דמיון ליוצרך, שהוא מה הוא רחום אף אתה רחום, שתדבק בשלימות במידת החסד. "מארצך וממולדתך", רצונו לומר, כי אי אפשר להשיג מידה זו בחו"ל, על כן תלך מאותה ארץ. ותלך "אל הארץ אשר אראך", וזהו א"י, רצונו לומר, שאתה בעצמך תראה גודל קדושתה, שתשיג בשלמות אותה הבחינה, מצד שאותה הארץ הקדושה שם כבוד מלכותו ית"ש, שהוא שכינתו, מקום משכן הקדושה מבחינת החסד. כי אין הקדושה ושכינתו ומלכותו ית"ש שוכן כי אם במקום החסד ולא במקום אכזריות וגבורות. ועל כן השרה הקב"ה שכינתו ית"ש על ישראל עם קדוש, כי הם רחמנים ודבקים במידת החסד⁴, וכן בא"י שורה גם כן שכינתו שהוא בחינת כבוד מלכותו ית"ש.

וזהו שרמו הכתוב⁵: "ויעבור אכרם בארץ עד מקום שכ"ם" - ראשי תיבות: 'שם כבוד מלכותו', גם 'שכב' אותיות ש"ם כ"ף, רצונו לומר כ"ף הדמיון הנוכרת לעיל, שהלך ונסע הנגבה⁶, בחינת הגבהה למעלה לה', בחינת חסד, רצונו לומר, שביקש אותה מידה עד שהגיע למקום אשר שם כבוד מלכותו ושם השיג אותה המידה בשלמות, ע"כ הרב 'בת עין' פרשת לך לך, יעו"ש.

ועל פי יסודו אפשר שזוהי מה שרמו יעקב אבינו ע"ה ליוסף באומר⁷: "ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים, ושכבתי עם אבותי ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם". שכיוון לומר לו, כיוון שמידת החסד אי אפשר להשיגה בחו"ל, על כן אחלי יכונו "אל נא תקברני במצרים, ושכבתי עם אבותי ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם", ובזה תשיג החסד האמיתי במה שתעשה עמדי שם.

ואפשר שזהו גם כן כוונת הכתוב תהלים כ"ג⁸: "אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושכבתי בבית ה' לאורך ימים". ביקש מהקב"ה שישגי מעלת החסד והטוב, וזה לא יושג בשלמות כי אם בארץ הקדושה, וזהו "ושכבתי בבית ה' לאורך ימים"⁹. ואומרו "ירדפוני" במקום ארדוף, כי כל

רק בא"י ניתן להשיג את מידת החסד בשלמות

קס"ה

א"י. איתא בזוהר פרשת תרומה דף קנ"א עמוד ב': אתר אית בישובא דלא שלטא

ביה ההוא מחבלא ולא אתיהיב ליה רשו לאעלא תמן, וכל אינין דדיירו תמן לא מתין עד דנפקין לבר מקרתא, ולית לך בר נש מכל דדיירין תמן דלא מתין, וכלהו מתין כשאר בני אנשא, אבל לאו במתא. מאי טעמא, בגין דלא יכלין למיתב תדיר במתא אלא אלין נפקין ואלין עאלין, ועל דא כלהו מתין. מאי טעמא לא שלטא תמן ההוא מלאך מחבלא - אי תימא דלא קיימא ברשותיה, הא ארעא קדישא דלא קיימא ברשו אחרא מתין, בההוא אתר אמאי לא מתין, ואי תימא בגין קדושה, לית אתר בקדושה בכל ישובא כגוונא דא"י, ואי תימא בגין ההוא גברא דבני לה, כמה בני נשא הוו דזכותהון יתיר מדיליה וכו'.

ואי תימא, אי הכי דבההוא אתר שריין חיין, אמאי לא אתבני תמן בי מקדשא למיהב חיין ליתבהא וכו', אלא דארעא קדישא¹ יהיב חיין וכפרה ליתבהא בההוא עלמא, ואתר דא לאו הכי יהיב חיין לההוא אתר בהאי עלמא ולא בעלמא דאתי, ובי מקדשא בהפיכא מתמן בגין דאית חולקא לישראל בההוא עלמא ולא בעלמא דא, ועל דא קיימא בי מקדשא לכפרא חובין ולמזכי לון לישראל לעלמא דאתי, עכ"ל.

ובזה פירש הרב החסיד בספר 'נאות יעקב' דף נ"ג עמוד ד' כוונת המגיד²: ובנה לנו בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו, דלפי שמצאה הקפידה מקום לנו, לומר, למה בחר ה' במקום ההוא, הלוא טוב שיבחר בעיר לזו שהיא נותנת חיים לעם עליה³, כלפי זה אמר: בנה לנו בית הבחירה, שגם בזה היתה טובה כפולה, שלא בחר בארץ שתועלתה לעולם הזה, אבל בנה לנו בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו,

נשתעבדו למצרים מפני חסרון החסד ובשוכם לא"י ישיגו החסד בשלמות

מהמקדש באים חיי הנצח ולכן אינו קלוז שאין בה מיתה בעוה"ז

2. שבת קלג, ב. 3. בראשית יב, א - 'ויאמר ה' אל אברהם לך מֵאֲרָץ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִפֶּיט אֲבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲרָצְךָ'. 4. יבמות עט, א - 'שלושה סימנים יש באומה זו: הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים'. 5. בראשית יב, ו. 6. שם פס' ט - 'וישע אברהם הלוך ונסוע הנגבה'. 7. בראשית מז, כט-ל. 8. פס' ו. 9. עיין לעיל סימן קז שא"י נקראת 'בית ה''. 10. שמות טו, יג. 11. ע"י רב"ע שם. **קס"ה** 1. נוסח אחר בזוהר: בי מקדשא. 2. בהגדה של פסח. 3. עיין סוטה מו, ב - 'ויולך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לזו הוא שמה עד היום הזה' (שופטים א, כו) - תנאי: היא לזו שצובעין בה תכלת, היא לזו שבא סנחריב ולא בבלה, נבוכדנצר ולא חריבה, ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בה, אלא זקנים שבה בזמן שדעתן קצה

שנותן חיים לעולם הבא, ע"כ.

ונראה לעניות דעתי, שאפשר שזה פשט הכתוב פרשת ראה⁴: "והיה המקום אשר יבחר ה' אלקיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם עלותיכם וזבחיכם מעשרותיכם" וכו'. שם רמז, דאם נפשך לומר למה בחר במקום ההוא, ויותר היה בוחר בעיר לזו מקום החיים, ויהי כמושיב: "שמה תביאו" וכו', שמתכפרים עוונותיהם ואלו הם החיים הנצחיים, ופשוט.

ומעין מה שתירץ בזה אפטר לומר, דיען ארץ ישראל הוא מקום מוכשר לתורה כידוע, ודרשו ז"ל⁵: "וזהב הארץ היא טוב" - אין תורה כתורת א"י ואין חכמה כחכמת א"י. ורבינו בחיי פרשת שמות⁷ כתב: כי כל השבחים הנאמרים בכתוב⁸: "ולהעלותו וכו' אל ארץ טובה ורחבה ארץ זבת חלב ודבש", על שם התורה נאמרו - "טובה", שנאמר⁹: "כי לקח טוב"; "רחבה", שנאמר¹⁰: "רחבה מצוותך מאד", וכתוב¹¹: "ורחבה מני ים"; "ארץ זבת חלב ודבש", שנאמר¹²: "דבש וחלב תחת לשונך" וכו', יעו"ש. ושנינו¹³: גדולה תורה, שנותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא - ולזה נבנה בית המקדש בארץ הקדושה, מקור החיים בעולם הזה ובעולם הבא, מה שאין כן בלזו שהוא נותן חיים בעולם הזה דוקא.

ויתקרב לזה מאמרם ז"ל ספרי פרשת כי תבוא¹⁴: "ויביאנו אל המקום הזה" - זה בית המקדש, "ויתן לנו את הארץ הזאת" - זו א"י, ע"כ, ודרך המפרשים ידוע. ועל פי אמות הקודם יאמר, "ויביאנו אל המקום הזה" - זה בית המקדש, וכי תאמר בלבבך למה בחר במקום הזה, שנבנה בית המקדש בא"י ולא בלזו שנותן חיים - לזה אמר: "ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש", היא התורה שנאמר בה: "דבש וחלב תחת לשונך", וטובים השניים, חיי עולם הזה וחיי עולם הבא, מן האחד שנותן חיים בעולם הזה, ודר"ק¹⁶.

א"י מזכה גם בחיי נצח ולזו מזכה רק בחיי עוה"ז

השכינה, ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר²: "והשמותי את מקדשיכם", ואמרו חכמים³: אף על פי ששוממין - בקדושתן הן עומדים. אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים, וכיוון שנלקחה הארץ מידיהם בוטל הכיבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית, שהרי אינה מן א"י. וכיוון שעלה עזרא וקידשה, לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה, ולפיכך כל מקום שהחזיקו בו עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השנייה הוא מקודש היום ואף על פי שנלקחה הארץ ממנו וחייב בשביעית ומעשרות, ע"כ.

אשר על פי זה פירש הרב החסיד מהר"י אלגאזי ז"ל, והביא דברי קודשו מוה"ר בספר "יו"ט דרבנן"⁴ דף ע', כוונת הכתובים⁵: "אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב, נכבדות מדובר בך עיר האלקים סלה" - והכוונה לומר "בהררי קודש", דאף בזמן שהם הרים וחרבה, הרי הם קודש. ולפי שנשמע נמי דהכי נמי הוי על כל א"י בכללה, לזה אמר: "אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב", אף מא"י עצמה, דאילו מחו"ל לא צריכא למימר, דפשיטא כיתרון האור מן החושך, ואינם נכנסים בסוג אחד לומר דזה אוהב יותר מזה, אלא מכל משכנות יעקב דא"י עצמה קאמר, דאילו קדושת ירושלים קידשה לעתיד לבוא אף בהיותה חרבה כהר, מה שאין כן שאר משכנות יעקב, כדעת הרמב"ם ז"ל. וזה אומר: "נכבדות מדובר בך", כלומר דירושלים יש לה שני כבודות ושני מעלות, דבין בנויה ובין בחורבנה קדושתה קיימת. ונתן טעם, מפני שקדושתה היא מפני שהיא "עיר האלקים", ושכינה לא זזה משם אפילו בחורבנה, ובכך שייך לומר בה "עיר האלקים סלה" ועד, בלי ספק, ע"כ.

והוא פשט הכתוב תהלים סימן מ"ד⁶: "יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב אשר אהב סלה". ביקש מהש"ת שיחזירנו אל המנוחה ואל הנחלה זו ירושלים⁷, והיא "גאון יעקב אשר אהב" השי"ת "סלה", אפילו בחורבנה, כדבר האמור.

קס"ז

א"י. הנה ידוע דברי רז"ל¹, דאדם הראשון היה נעבד כי המליכו אותו כל הברואים עליהם ועשו אותו עבודה זרה, ואם נימא דאיסור מוסף² יש בכל בני אדם, דכולם היו תלויים באדם בשעה שהיה נעבד³, ותמן

קס"ו א"י. כתב הרמב"ם פרק ו' מהלכות בית הבחירה הלכה ט"ז: ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר א"י לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהם לא קידשה לעתיד לבוא¹ - לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני

שיטת הרמב"ם שירושלים והמקדש קודשו לשעתם ולעתידי לבוא

עליה - יוצאין חוץ לחומה והן מתים⁴. דברים יב, יא. 5. בראשית רבה פרשה טז, ד. 6. בראשית ב, יב. 7. שמות ג, ח. 8. שמות ג, ח. 9. משלי ד, ב. 10. תהלים קיט, צו. 11. איוב יא, טו. 12. שה"ש ד, יא. 13. אבות פ"ו מ"ז. 14. פיסקא שא. 15. דברים כו, ט - ו'יבאנו אל המקום הזה ונתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש". 16. עיין עוד לקמן סימן תסא. **קס"ז** 1. בערכין לב, ב נחלקו התנאים אם בקדושה ראשונה שבכיבוש עולי מצרים קידשו גם לעתיד לבוא או רק לשעתה, ופסק הרמב"ם בהלכות תרומות פ"א ה"ה ע"פ הנראה בסוגיות בחולין ז, ב, ביבמות טז, א, ובחגיגה ג, ב, כמאן דאמר שלא קידשה לעתיד לבוא. ואומר כאן הרמב"ם, שכל מחלוקת התנאים הזו היא רק ביחס לשאר חלקי הארץ, אך ביחס למקדש וירושלים נחלקו התנאים בשבועות טז, א, ובזה הלכה כמאן דאמר שנתקדשו לשעתם ולעתיד לבוא. הראב"ד בהשגותיו בהלכות בית הבחירה פ"ו ה"ד חולק על הרמב"ם ואומר, שלמאן דאמר קדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבוא, אין חילוק בין מקדש וירושלים לבין שאר א"י, ופוסק לגבי שניהם שלא קדשו לעתיד לבוא. 2. ויקרא כו, לא. 3. מגילה כח, א. 4. בסוף ספר 'קדושת יום טוב'. 5. תהלים פז, א-ג - 'לִבְנֵי קָרַח מִזְמוֹר שִׁיר יְסֻדָּתוֹ בְּהַרְרֵי קָדְשׁ: אֱהָב ה' שְׁעָרֵי צִיּוֹן מִכָּל מִשְׁקְנֹת יַעֲקֹב: נִבְדָּדוֹת מִדְּבַר יְהוָה עִיר הָאֱלֹהִים סֵלָה". 6. פס' ה. 7. מגילה ז, א. וטעם לכך שנקראת ירושלים 'נחלה' עיין לעיל סימן נד. **קס"ז** 1. עיין בראשית רבה פרשה ח, ת. 2. פירוש: "כשהאיסור מוסף על החתיכה לאוסרה על מי שמתרת עליו" (רש"י יבמות לב, ב). 3. משום שממנו נולדו כולם.

מעלת ירושלים ששכינה לא זזה ממנה אף בחורבנה

אדם הראשון נעבד לע"ז וצאצאיו נאסרו עמו

דעתייהו דניחא להו בעבודה זרה, וכי אתו גויים בתרייהו, שליחותא דידהו קא עבדי, לכך "ואשריהם תשרפון באש". וזה שאמר הפסוק: "שמר לך את אשר אנכי מצוך היום", היום דייקא, היינו אחר מעשה העגל, לכך "ואשריהם תשרפון באש"¹⁵, דגלי דעתייהו דניחא להו בעבודה זרה ושליחותיהו קא עבדי, אבל קודם מעשה העגל לא שייך מצווה זו, דאינו יכול לאסור דבר שאינו שלו, עכ"ל.

כי על פי זה נראה לעניות דעתי לפרש כוונת הכתוב פרשת ראה¹⁶: "אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגויים אשר אתם יורשים אותם את אלהיהם" וכו'. ויש לדקדק דתיבת "אתם" יתור"ר נפי"ש. גם "יורשים אותם", מי לא ידע בכל אלה, והיה די שיאמר 'את כל המקומות אשר עבדו שם הגויים את אלהיהם'.

ועל פי האמור, אפשר דבא להבליע התירוץ בנעימה, דשמא תאמר: למה נאבד את כל המקומות, מאחר דא"י ירושה מאבותינו, לזה אמר: "אשר אתם" הגורמים לזה, ואם כן אפילו שיורשים אותם "אבד תאבדון" יען שליחותא דידכו קא עבדי.

וראה זה מצאתי בספר כתב יד, ושמו הטוב לא הגיד, וזה לשונו: הנה ידוע מה שאמרו רז"ל¹⁷, כי כשעבדו ישראל את העגל היה שישה שעות ולא יותר, שנאמר¹⁸: "וירא העם כי בשש משה" רוצה לומר: כי בשש. וקיימא לן¹⁹, דכדי שיתבטל האיסור צריך נגדו שישים כדי שיתבטל, ועכשיו כדי שיתבטל איסור העגל שהיה שש שעות, צריכים אנו שלוש מאות ושישים שעות כדי לבטל אותם השש שעות. מה עשה הקב"ה - תיקן לישראל שלוש רגלים, שהם שבעת ימי סוכה ושבעת ימי פסח ויום חג שבועות, ובאלו ט"ו ימים דוק ותשכח שלוש מאות ושישים שעות. וזהו כוונת המסורה - ארבעה "אלה": "אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי"²⁰; "אלה אלהיך ישראל"²¹; "גם אלה תשכחנה"²²; "אלה מועדי ה'"²³. דהכוונה, "אלה אזכרה" איזה אלה - לזה אמר: "אלה אלהיך ישראל" שאמרו בעגל, מה השיב להם הקב"ה - "גם אלה תשכחנה", וכיצד - ב"אלה מועדי ה'" הם מתבטלים, אותם השש שעות של העגל, ע"כ דברי קודשו.

כי על פי יסודו נראה לעניות דעתי שזהו סמיכות הכתובים בפרשת משפטים²⁴: "ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלקים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך, שלוש רגלים תחוג לי בשנה". והכוונה לומר: "ושם אלקים אחרים לא תזכירו" כמו בראשונה במעשה העגל, הבט ימין וראה כי לתקן זה - "שלוש רגלים תחוג לי בשנה". ובזה יובן מאמרם ז"ל בפתיחא דאיכה רבתי²⁵, וזה לשונו: אילו

תנינן⁴: נעבד - הוא ומה שעליו אסור, ונעבד וציפוייו בשעה שנעבד וננינו כולם שווין לאיסורא, וכלל כל הדורות היו אז ציפוי אדם ונאסרו כולם יחד, דהן עצמם כולם דין ציפוי נעבד יש להן, דהוי כנעבד.

ובזה נסתלק דעת המפרשים, דפירשו דלכך הושלך אברהם לכבשן האש, כי מאת ה' היתה זאת שעל ידו יוטהר הלאות וזהמת אדם קדמאה דהיה נעבד, דהתייבא אם לא היה צריך אברהם תיקון מצד עצמו, או אפשר ליה לתקן את אחרוני, מה שאין כן אם אברהם עצמו היה צריך תיקון דפסילי אלהיהם, כי היה ציפוי עבודה זרה, מאז עדיין לא נטהר וזהמת אדם קדמאה רק עד קבלת התורה, דת-אש⁵, או נתקנו הכל.

והיינו דאמרו ז"ל⁶: ישראל שעמדו על הר סיני פסקה וזהמתן, אומות העולם דלא עמדו על הר סיני לא פסקה וזהמתן, גם וזהמתא זו, טומאת עבודה זרה דהוי בהו מצד גידולי עבודה זרה או מצד ציפוי עבודה זרה. כללו בלשונם דנטהר במעמד סיני בקבלת אש-דת, דאז נתקיים בהו פסילי אלהיהם, ואומות העולם כדקאי קאי, וצריכים תיקון בלהט יום הבא, אבל בעולם הזה עדיין אינם מתוקנים, וכל עוד שאינם מתוקנים כל דין נעבד יש להם.

והיינו פרישא דגמרא⁷: כל הדר בחו"ל דומה כמו שאין לו אלוה, כי המה עדיין נעבד, וטהרה לא היתה להם וישראל כפופין תחת ידם, ודין עבודה זרה גמורה עדיין לאומות העולם, ונכסייהם, נכסי חו"ל, הם נכסי עבודה זרה ואינם מותרים לישראל רק בכדי חיותם מפני פיקוח נפש, אבל המותרות הם בכלל איסור עבודה זרה, "דלא ידבק בידך מאומה מן החרם"⁸, עד לעתיד שיטהרו גם אומות העולם מאיסור נעבד, אז יקויים בנו "ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה"⁹. ואפשר גם היום הותר רכוש חו"ל, דהואיל וכל האומות קוראים תגר ומבטלין עבודה זרה אלו את של אלו, וכל העמים ילכו איש בשם אלהיו בחוזק אמונתו ומבטל את של חבירו, וגוי מבטל עבודה זרה שלו ושל חבירו¹⁰, בזה נתבטל נמי כל אחד מהיות נעבד ורכושם מותר, וזה יוצדק, ע"כ הרב נחלת בנימין דף קס"ז¹¹.

נמשך לזה אמרתי להביא מה שכתב הרב 'אור יקרות', בטעם שציווה הקדוש ברוך הוא אחר מעשה העגל: "כי את מזבחותם תנוצון ואת מצבותם תשכרון ואת אשירי תכרותון"¹², עם מה דאיתא בגמרא דעבודה זרה¹³: "ואשריהם תשרפון באש"¹⁴ - מכדי א"י ירושה מאבותינו היא, ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ומשני: מדפלחי לעגל, גלי

ישראל שעמדו בהר סיני פסקה וזהמתן וכבר אינם בגדר נעבד

הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוה - כי לגויים דין ע"ז מדין נעבד

הנעבד ע"י גויים בא"י כיצד נאסר והרי אינו שלהם

4. תמורה כח, א.ב. 5. עיי ביצה כה, ב - "תנא דבי רבי ישמעאל: מימינו אש דת למו (דברים לג, ב), אמר הקדוש ברוך הוא: ראויין הללו שתנתן להם דת אש". 6. שבת קמו, א. 7. כתובות ק, ב. 8. דברים יג, יח. 9. בראשית כח, יד. 10. ע"ז מג, א. 11. ע"ע לקמן סימן תיקח. 12. שמות לד, יא-יג - "שמר לך את אשר אנכי מצוך היום וכו': השקור לך פון תקרת פריית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה וכו': פי את מזבחותם תנוצון ואת מצבותם תשכרון ואת אשירי תקרתון". 13. נג, ב. 14. דברים יב, ג. 15. כך נדפס ב'אור יקרות' אך אולי צ"ל "את מזבחותם תנוצון" וכו'. 16. דברים יב, ב. 17. שבת פט, א. 18. שמות לב, א. 19. חולין צז, ב. 20. תהלים מב, ה. 21. שמות לב, ד. 22. ישעיהו מט, טו - ודרשו רז"ל (ברכות לב, ב): "זה מעשה העגל". 23. ויקרא כג, ד. 24. שמות כג, יג-יד. 25. אות יא.

חשדא יעו"ש. ואחר המח"ר, אגב טירדתו בלימודו לא דק בדברי העבד, כאשר יראה המעיין.

ואם נאמר בדרך חקירה אהיה נוכל לתרץ בפשיטות, כמו שכתב הגאון ה'בית חדש' שם, דבמידי דמצווה עביד לא אמרינן הכי, דמצוות לאו ליהנות ניתנו, או כמו שחילק הגאון הרמ"ע בתשובה סימן כ"ז, דהיכא דלא אפשר בלאו הכי, מבטלין, והכא נמי גזר אומר השי"ת דהתיקון הוא במועדי ה'. ולא עוד אשר ע"פ זה אפשר לרמוז בכוננת הכתוב פרשת אמור³³: "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי". שם רמז במקראי קודש לומר שזה דבר של קדושה ולא שייך אין מבטלין. ועוד "אלה הם מועדי" - התיקון של "אלה אלהיך" הם "מועדי". ולא עוד, והיכא דלא אפשר מבטלין. ומה שהעיר עוד שם על זה דאשכחן דעגלי ירבעם היה על שלושה רגלים, ובדבר שהיה לתקן קלקל ירבעם, יעו"ש, לא ידענא מאי קושיא, דאין הכי נמי, דבזה הוסיף על חטאתו פשע.]

וראיתי להגאון ט"ז שם שהקשה על זה, דהרי מצינו גם במצווה זו יש גזירה, כגון בנסרים שאין מסככינן בהם משום גזירת תקרה כדלקמן, ואין קושיא מעיקרא וכו', יעו"ש.

ואחרי נשיקת הרצפה אנא זעירי לא הבינותי, דמעולם לא עלה על דעת הגאון ה'לבוש' לומר דלא גזרינן במצווה זו או כיוצא בה, וכוננתו פשוטה, דגזירה דאין מבטלין איסור לכתחילה הוא שמא יפשע להתיר כל האיסור, ועל זה מתרץ דבמצווה לא חיישינן שמא יפשע ויעשה המצווה בעבירה, מה שאין כן בגזירת נסרים הוא דילמא אתי למטעי, שמא יישבתחת התקרה לשם סוכה, ולא בפשיעה, ועל כן יש לגזור, וק"ל.

זכיתם הייתם קורין בתורה: "אלה מועדי ה'",²⁶ עכשיו שלא זכיתם הרי אתם קורין: "על אלה אני בוכיה"²⁷. ואמרו עוד שם²⁸ בפסוק: "על אלה אני בוכיה", וזה לשונם: ר' שמואל בר נחמן אומר: על עבודה זרה, הדא הוא דכתיב²⁹: "אלה אלוקיך ישראל", יעו"ש. והרי הוא כמבואר, שאם זכיתם כבר ניתקן עוון העגל ב"אלה מועדי", עכשיו שנתקלקלתם וחזרו הדבר לסורו, "על אלה אני בוכיה".

ועיין מה שכתב גאון עוזנו בספר 'דבש לפי מערכת ע', ש'עגל' בא"ת ב"ש 'זכר', וזה שרמז משה רבינו ע"ה באומר³⁰: "זכר לאברהם ליצחק ולישראל", כלומר בעבור עגל - "זכר לאברהם ליצחק ולישראל", ואתי 'זכר' ומבטל 'עגל', ע"כ.

[עיין ב'ילקוט ראובני' פרשת וירא, שהביא מכתבי האר"י זיע"א, כי בשעת העקידה היה קיטרוג בין מיכאל ובין השטן, כי מיכאל היה מקריב האיל כדי שינצל יצחק, והשטן היה מרחיקו כדי שישחט יצחק. וטעמו היה בשביל חטא העגל, שכאשר ישחט יצחק יתבטל כלל ישראל. וזה סוד "הנה איל"³¹ גימטריא 'מיכאל', "אחר נאחז בסבך", כשתקח אותיות שאחר 'סבך' הוא עגל, ומיכאל היה מנצח ב'קניני' גימטריא שס"ה, כמניין הקטורת הם סס"ה ושלושה שהיה מוסיף כהן גדול ביום הכיפורים. ובעוון העגל אמר³²: "קח נ"א" ראשי תיבות 'נדב אביהוא', שבהם נתכפר עוון העגל, שבאהרן נתאגף וכו', יעו"ש. וע"פ דברי הרב גאון עוזנו ז"ל יבוא הרמז של עגל בסופי תיבות "אחר נאחז בסבך" שהוא 'זכר' וכנזכר, ועיין סוף סימן תקצ"ז, ודו"ק.]

ועל פי זה אפשר לרמוז, דלזה נתחייבנו במצוות ראיית כל זכורך, יען דשלושה רגלים הם לתקן עוון העגל כמו שנתבאר, ולזה בא הרמז בראיית כל זכר לכפר על עוון העגל שמספרו 'זכר', ודו"ק.

נמשך לזה ראיתי להגאון ב"ח בסימן תרכ"ו, שכתב בשם ה'מרדכי' על ההיא דחבטן וערבן ומבטלן ברוב, דהא אין מבטלין איסור לכתחילה - ויש לומר, דקודם י"ט שאינו אסור עדיין נתקן. ועוד, דהא דאין מבטלין לכתחילה מדרבנן הוא, והני מילי במקום שנהנה כגון לאכול או להחם, אבל מצוות לאו להנות ניתנו, ע"כ. והגאון ה'לבוש' שם תירץ, וזה לשונו: ואפשר לומר דהא דקיימא לן אין מבטלין איסור לכתחילה, היינו משום גזירה דשמא יבוא להתיר כל האיסור, אבל הכא במצווה ליכא למיחש בהכי, כיון דלמצווה קא מכוון, לא יעשה המצווה בעבירה, ע"כ.

[עין רואה שהקושיא דאין מבטלין איסור לכתחילה לא שייכא עם הקדמה שהבאתי, דעגל היה בששה שעות וכו', וכן עתה ראיתי בספר הבהיר 'שמו אברהם' לרב אחאי ורב רחומאי, הרב המופלא אחד היה אברהם הי"ו, במערכת האל"ף אות טו"ב, שהביא דברי העבד הצעיר בסימן זה, ומסיים בה, וזה לשונו: ושם הקשה דקיימא לן דאין מבטלין איסור לכתחילה - ותירץ דשמא יפשע, וכאן אין

ביטול איסור לכתחילה

מה ענין ספירת מגדלי ציון

קס"ח א"י. כתיב: "ישמח הר ציון תגלנה בנות יהודה למען משפטך, סובו ציון והקפוחה ספרו מגדליה, שיתנו לבכם לחילה פסגו ארמנותיה למען תספרו לדור אחרון, כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות". ראוי להבין מזה עניין סיפור מגדלי ציון, ולמאי הלכתא מניינא למה לי. ומה הוא "פסגו ארמנותיה".

אין עין הרע שולטת במקום קדוש

והכל יובן, דידוע שהטעם שאין הברכה שורה בדבר המנוי והמדוד², משום ששורה שם וחל עליו עין הרע בסטרא דשמאלא. ואמנם בענייני המשכן שהיו קודש אין יכולת וכה לסטרא דשמאלא לחול בהם, ולא עין הרע דאתו מסטריא להתדבק שם, שמפני מורא הקדושה נחת הוא ובורח ממונה כבריחה מהאש הגדולה. ולכן אמר³: "אלה פקודי המשכן" שהיה "משכן העדות", הא לאו הכי לא היה מונה אותם. וזה שאמר הנביא: "קודש ישראל לה' ראשית תבואתו כל

26. ויקרא כג, ד. 27. איכה א, טז. 28. איכה רבה פרשה א, נא. 29. שמות לב, ד. 30. שמות לב, יג. 31. בראשית כב, יג - "וַיִּשָׂא אֶבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה אֵיל אֲחֵר נֹאֲחַז בְּסֶבֶף פְּקָרְנָיו וַיִּלָּךְ אֶבְרָהָם וַיִּשָׂח אֶת הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלָה פֶּתַח בְּנוֹ". 32. בראשית כב, ב. 33. ויקרא כג, ב. **קס"ח** 1. תהלים מח, יב-טו. 2. תענית ת, ב - "תנו רבנן: הנכנס למוד את גרנו אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידנו. התחיל למוד אומר: ברוך השולח ברכה בכרי הזה. מדד ואחר כך בירך - הרי זו תפלת שוא, לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין". 3. שמות לח, כא - "אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הַעֲדוּת אֲשֶׁר פָּקַד עַל פִּי מֹשֶׁה עַבְדְּת ה' לְהוֹדִים בְּיַד אִיתָמָר בִּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן". 4. ירמיה ב, ג.

לר"ש א"ל הא אוקמוה דברכתא לא שריא במלה דקאים במדידו ובמלה דקאים בחושבנא, הכא במשכנא אמאי הוה כלא בחושבנא, אמר ליה הא אתמר אבל בכל אתר דקדושה שריא עליה אי ההוא חושבנא אתי מסטרא דקדושה ברכתא שריא עליה תדיר ולא אתעדי מניה, מנלן, ממעשר בגין דאתיא חושבנא לקדשא, ברכתא אשתכחת ביה, כל שכן משכנא דאיהו קדוש ואתיא מסטרא דקדוש, אבל כל שאר מילי דעלמא דלא אתיין מסטרא דקדושה ברכתא לא שריא עליהו כד אינון בחושבנא, בגין דסטרא אחרא דאיהו רע עין יכיל לשלטאה עליה, וכיוון דיכיל לשלטאה עליה ברכתא לא אשתכחת ביה בגין דלא ימטו ברכאן לההוא רע עין ומדידו דקדושה וחושבנא דקדושה תדיר ברכאן אתוספן ביה, ועל דא וכסף פקודי העדה, פקודי העדה בקושטא ודאי ולא דחילו מעינא בישא ולא דחילו מכל חושבנא דא דהא בכלא שריין ברכאן דלעילא, יעו"ש.

ועם זה פירש הרב 'שתי ידות' פרשת במדבר כוונת הכתובים¹⁰: במקום הקדושה שורה הברכה ויודבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר, שאו את ראש כל עדת בני ישראל וכו'. בהקדים עוד דברי זוהר חדש פרשת יתרו¹¹: שאיל ר' ייסא את רשב"י: "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים"¹² מאי משתכח קוב"ה, תנאי שלם הוא דאתני קב"ה עם אברהם - כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם וכו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול¹³, אם כן למה לאדכרא להון מלה דא בכל אתר ואתר. אמר ליה: תא חזי ברי, קב"ה לא אתני עם אברהם אלא דיפוק לון ית ישראל מן גלותא דמצרים, ולא מן תחות שעבודא דדחלא אחרא, דודאי ישראל כד הוו במצרים, אסתאבו ואתנפו גרמיהון בכל מיני מסאבא דהוו שראן תחות מ"ט חילא דמסאבותא. קב"ה אפיק יתהון מתחות פולחן כל שאר חילין, ועוד דאעיל יתהון במ"ט תרעידסוכלתנותא לקבליהון, מה דלא אתני עם אברהם, יעו"ש. וממוצא דבר נשמע, שכל השבח שהקדוש ברוך הוא מתפאר ביציאת מצרים הוא שהוציא אותם מן הטומאה והכניסם לתוך הקדושה, וממילא נעשו ישראל קדושים לה'. ולזה אמר: "לצאתם מארץ מצרים לאמר", דלא תימא איך ציווה ה' למנותם, ואיך אפשרי שהברכה ישרה עליהם כשהם מנויים, על כן הקדים הפסוק "לצאתם מארץ מצרים", מארצות הטומאה לתוך הקדושה, שנקראו קדושים, ולזה "שאו את ראש בני ישראל", דבכל מקום דסטרא דקדושה שריא ברכתא שריא עליה תדיר, עכ"ל. ונראה לעניות דעתי שעם זה יובן הכתוב פרשת פנחס¹⁴: "מבן עשרים שנה ומעלה כאשר צוה ה' את משה ובני ישראל היוצאים מארץ מצרים". דתיבת "היוצאים מארץ מצרים" היא יתו"ר נפיי"ש. ועל דרך הקדים יאמר בא ליתן טעם, דכיצד ציווה ה' למנותם, דהלא הברכה נעדרת בדבר המנוי - לזה אמר: "היוצאים מארץ מצרים" לתוך הקדושה, ובאתרא דקדושה שריא ברכתא שריא, כדבר האמור, ופשוט.

אוכליו יאשמו רעה תבוא אליהם נאם ה'. ירצה, "קודש ישראל לה", וכיוון שהם קודש, כמו האוכל קודש מביא אשם כך "כל אוכליו יאשמו". ועוד יקרה להם כי "רעה תבוא אליהם", הכוונה עם מה שידוע שהאפעה כאשר יסתכל באדם, מהארס היוצא מעינו ימית האדם, והוא הבאזאליסק"ו, ולכן כדי להמיתו מה עושיין - מתלבש אדם במראות זכוכית, וכאשר רואה הבאזאליסק"ו בהם חוזר ארס ועין הרע שלו אליו ומת. וזה שאומר הנביא שיקרה לאומות העולם מה שקרה לבאזאליסק"ו, שעין הרע שלו חוזרת אליו וממיתו. וזה שאמר: "כי רעה תבוא אליהם", אפילו אם יסתכלו האומות בעין רעה, תבוא אליהם ויחזור אליהם העין הרע בנאום ה' וגורתו, יען כיוון שהם קודש, בדבר של קדושה אין יכולת לעין רעה לשלוט שם.

ולזה אמר: "ישמח הר ציון ותגלגלה בנות יהודה" בבשורה טובה שיתן להם, והבשורה היא, שאף על פי שאין הברכה שורה בדבר המדוד ולא בדבר המנוי - אתם לא כן, אלא סובו ציון מבחוץ, והקיפיה מבפנים, לידע מידתה, וכן ספרו מניין מגדליה, שבדבר של קדושה אין לכם פחד מעין הרע. וכן שיתו לבכם ודעתכם לחילה ופסגו ארמנותיה, כמו "עלה ראש הפסגה"⁵, רצונו לומר, ראו היטב ארמנותיה יען אין לה פחד מעין הרע. וכן דרך העולם, שהאנשים נוהרים ובורחים שלא יספרו ולא ידברו העולם עליהם פן ימשול וישלוט בהם עין הרע והמקטרג מצד הסיפור בהם, ואתם לא כן תעשו בציון, אלא "למען תספרו לדור אחרון", דאין פחד לקדושה ולמקום קדוש מעין הרע והמקטרג מצד הסיפור.

ואם תאמר, הא כיוון שנחרכה נסתלקה הקדושה משם - אמר כי זה אינו, "כי זה אלהים אלהינו עולם ועד", רצונו לומר, דלעולם ועד השכינה שם, כמאמרם ז"ל⁶: לא וזה שכינה מכותל מערב, וכדכתיב⁷: "על הר ציון ששמים" ועם כל זה, אף על פי ששמים, "אתה ה' לעולם תשב".

וכיוון שהוא מקום קדוש יש לנו להתפלל כי הוא ינהגנו וינהיגנו שם, אף על פי שנדע שנמות בהליכתנו שם, כי יותר טוב המיתה בא"י מהחיים בחו"ל, לכן הוא ינהגנו שם אף על פי שנדע שנמות בהליכתנו שם, כי הדירה בא"י מעלתה גדולה. וכמו שאמרה נעמי⁸: "אני מלאה הלכתי וריקם השיבני ה'", ירצה, כיוון שהשיבני לא"י, אף על פי שהשיבני ריקם, למידת רחמים יחשב לי, וזה שאמרה: "וריקם השיבני ה'", שהיא מידת רחמים, באופן שהמיתה בא"י חשובה מהחיים בחו"ל. ולכך אמר, כיוון שכל כך גדלה קדושתה הוא ינהגנו שם ויוליכנו שם אף על פי שנמות, ע"כ הרב יד יוסף דף קפ"ג יעו"ש.

והטעם שנתן למניין המשכן, הן הנה דברי הזוהר הקודש פרשת פקודי דף רכ"ה⁹, וזה לשונו: ר' יצחק שאיל ליה

לא נסתלקה שכינה מירושלים אף בחורבנה

טוב המיתה בא"י מהחיים בחו"ל

5. דברים ג, כז. 6. שמות רבה פרשה ב, ב. 7. איכה ה, יח-יט - 'על הר ציון ששמים שועלים הלכנו בו: אתה ה' לעולם תשב פסאף לדר זדור'. 8. רות א, כא. 9. עמוד א, 10. במדבר א, א-ב. 11. נב, א. 12. שמות כ, ב. 13. בראשית טו, יד. 14. במדבר כו, ד.

מדוע
ישראל לא
בטלים
ברוב
אומות
העולם

דנוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא²⁵, איך יחזיק המקום טיבותא ויאמר: 'אנכי אשר בראתיך', דמשמע שהרבה להטיב עמנו בבריאה זו, הלא נוח היה לנו שלא נברא, לכן אמר לנו "אשר הוצאתיך", ע"כ.

ועם זה פירש הרב 'חמדת ישראל' בשם הרב 'גנזי יוסף' כוונת מאמרים ז"ל: בשעה שאמר הקב"ה למשה רבינו ע"ה: "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", מיד אמר משה: ברוך אשר לא עשני גוי, ע"כ. דהנה הגאון 'מגן אברהם' מפלפל בהא דמברכינן 'שלא עשני גוי' על העדר והשלילה, ולמה לא נברך 'ברוך שעשני ישראל' או 'יהודי'. ומתוך תירוץ הנוכח, כיוון דנמנו וגמרו דבבריאת האדם לא עשה לנו כל כך טובה, ונוח לו שלא נברא, איך נברך לשון 'שעשני', לכן מברכינן 'שלא עשני גוי'. ומשמעותו בזה הדרך - בודאי נוח היה לנו שלא נברא, אבל עכשיו שנברא - 'ברוך שלא עשני גוי', על דרך ימשמש במעשיו שאמרו²⁶.

ובזה מבואר המדרש הנוכח, דמעיקרא היה משה מסתפק הלכה כמאן, או דנוח לו לאדם שלא נברא, או שנברא, והיה יכול לברך אפילו בנוסח 'שעשני ישראל'. וכששמע מהקדוש ברוך הוא בלשון "אשר הוצאתיך מארץ מצרים" ולא אשר בראתיך, כקושיית השל"ה, ממילא הבין התירוץ, מפני דנוח לו שלא נברא, וכיוון שכן לא יכול עוד לברך 'שעשני ישראל', דליכא טיבותא כל כך, לכן אמר על כל פנים: 'ברוך שלא עשני גוי', ע"כ.

ועל פי דברינו הנזכרים על פי יסוד הרב 'בתי כהונה', נחה שקטה חקירה הנוכרת. דיש הכרח וצורך גדול לומר "אשר הוצאתיך", יען כי היא סיבה לבטל טענת האומות כדבר האמור, וממילא רווחא, שיוכן המאמר הנוכח בטוב טעם ודעת כאשר יראה המעיין, ודו"ק.

ובכוונת הכתוב²⁷: "קדש ישראל לה" וכו', אפשר לעניות דעת, במה שפסק הרמב"ם פרק א' מהלכות מעילה הלכה ג': כל המועל בזדון - לוקה ומשלם מה שפגם מן הקודש בראשו. ואזהרה של מעילה מזה שנאמר²⁸: "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך וכו' ונדרוך" - מפי השמועה למדו שזו אזהרה לאוכל מבשר עולה הואיל וכולו לה', והוא הדין לשאר כל קודש שהוא לה' לברו, בין מקודשי מזבח בין מקודשי בדק הבית, אם נהנה מהם בשווה פרוטה - לוקה, ע"כ. והטעם שלוקה ומשלם, וקיימא לן דאין לוקה ומשלם²⁹ - עיין בזה להרב החסיד מהר"ש אבוהב ז"ל, בספר 'דבר שמואל' סימן שכ"ו, שיש לחלק בין תשלומי מעילה דהקדש ובין תשלומין של ממון לבעלים או תשלומי תרומה לכהנים, שהם בעליה. שהרי מצינו במסכת כתובות פרק אלו נערו³⁰, דעיקרא דהאי מילתא דאין אדם לוקה ומשלם - מודסמין לאו דחסימה לעדים זוממים דכתיב בהו: "כדי רשעתו במספר"³¹ - משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו בשתי רשעיות, והתם מיירי בתשלומי ממון. אבל גבי מוציא

ולעיקר חקירת ר' ייסא אפשר לומר, עם מה שתירצו המפרשים בשם הרב"ג 'בתי כהונה'¹⁵ לטענת האומות אחרי רבים להטות וכו'¹⁶, דאף על גב דקיימא לן דרובא וחזקה - רובא עדיף¹⁷, יש לחלק בין חזקה לחזקה. דחזקה סתמא, שאינה באה לא מצד סברא ולא מצד רובא, אלא דאמרינן העמד דבר על חזקתו, כגון העמד טמא על חזקתו וכיוצא בו, ודאי רובא עדיף. אבל חזקה הבאה מכח סברא, כגון חזקה דאין אדם פורע חובו בתוך זמנו¹⁸, דאתיא מכח סברא דחשיב כעדים, דאנן סהדי שלא פרע, שהלואי שיפרע אדם בזמנו - עדיפא מרובא, דאנן סהדי שלא פרע. אמור מעתה, גם לעניין רובא דגויים, אית לן חזקה אלימתא כי אין אלוה מבלעדי ה' מכח סברא במעשי ה', כי נורא הוא באותות ובמופתים שלימים וכן רבים ממצרים ועד הנה. ובוזה פירש הרב הנוכח כוונת הכתובים פרשת ואתחנן¹⁹: "כי שאל נא לימים ראשונים הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמוהו השמע עם קול אלהים וכו' או הנסה אלקים וכו' אין עוד מלבדו", והרי הוא כמבואר, ע"כ.

ולזה מזכיר יציאת מצרים בכמה מקומות, כדי לסתור טענת האומות 'אחרי רבים להטות', דמיציאת מצרים מוכח דאנן מוחזקים בו ית"ש, וטענתם כמאן דליתא.

ועוד כתבו המפרשים בשם הגאון הרב העשיל, בכוונת מאמרים ז"ל²⁰: מתוך חיבתן מונה אותם בכל שעה, שהכוונה, דקיימא לן כל דבר שבמניין - אפילו באלף לא בטיל²¹, ולכך מתוך חיבתן לבל יסורו ממנו, מונה אותם, שיהיה להם דין דבר שבמניין, "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה"²², ע"כ. ודרך זו הבא נבוא לקראין דלעיל: "וידבר ה' אל משה כמדבר סיני באהל מועד וכו' לצאתם מארץ מצרים לאמר שאו את ראש כל עדת בני ישראל וכו', דהני בי תרי שתי"ם כהלכתן - יציאת מצרים והמניין, לדבר אחד נתכוונו, ועיין לגאון עוזנו בספר 'ראש דוד' סדר במדבר.

ודע דעל פי יסוד דברי הרב 'בתי כהונה' יפורשו כמה כתובים, ומהם בפרטות בפרשת בהר²³: "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים אני ה' אלקיכם, לא תעשו לכם אילים", והרי הוא כמבואר. ובפרשת בחוקות²⁴: "והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלקים ואתם תהיו לי לעם אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מצרים מהיות להם עבדים" וכו'. וכן כמה כתובים שיבוארו על דרך הנוכח, דו"ק ותשכח.

ובדברינו אלה יתורץ נמי חקירה שחקרו המפרשים בשם הגאון של"ה, דלמה תפס הקדוש ברוך הוא יציאת מצרים דוקא, הלא יציאת מצרים יש מקום לבעל דין לחלוק ולומר, דדרך העולם כל פעם, שאחד מן הלוחמים מנצח; הלא יותר נפלא ונשגב לומר: 'אנכי ה' אשר בראתיך', ששום מלך וגיבור אינן יכולים לברוא אפילו בריה קטנה כיתוש וזבוב. ותירצו בשם הגאון הנ"ל, דהואיל דנמנו וגמרו

מדוע בחר
הקב"ה
להזכיר
עניין
יציאת
מצרים ולא
בריאת
העולם

דין ישראל
כדין הקדש

15. הרב יצחק הכהן רפאפורט. 16. ויקרא רבה פרשה ד, ו - "אמר ר' אלעשא: גוי אחד שאל את ר' יהושע בן קרחה: כתיב בתורתכם 'אחרי רבים להטות' אנו מרובים מכם מפני מה אין אתם משווין עמנו בעבודה זרה". 17. קידושין פ, א. 18. עיין ב"ב ה, ב. 19. דברים ד, לב. 20. במדבר רבה פרשה ד, ב. 21. ביצה ג, ב. 22. שה"ש ח, ז. 23. ויקרא כה, נה - נו, א. 24. ויקרא כו, יב-יג. 25. עירובין יג, ב. 26. בעירובין שם - נמנו וגמרו: נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, עכשיו שנברא - יפושש במעשיו. ואמרי לה: ימשמש במעשיו". 27. ירמיהו ב, ג - "קדש ישראל לה' ראשית תבואתה קל אקליו יאשמוו רעה תבא אליהם נאם ה'". 28. דברים יב, יז. 29. כתובות לב, א. 30. כתובות שם, עיין תוספות ד"ה 'דאין לוקה ומשלם'. 31. דברים כה, ב.

באמת לזה לא היה צריך עוד, רק לקיים המצות הנוהגות שמה, ע"כ הרב 'לקוט הרועים' בפירושו ההגדה הנדפס מחדש.

ועיקר מטרון¹⁰ הקדמה זו היא מהרב 'טוב הארץ' דף כ"ב¹¹, ורמזתי דבריו אני עני לעיל סימן ע"ב¹², ושם נאמר, שהרוחניות הראוי להיות שורה במן מתלבש בפירות הקדושים ההם, ולכן לא ירד המן בא". ולזה נראה שצריך להגיה בדברי הרב הנזכר¹³, שקדושת פירות א"י וטעמם היה גדול כקדושת המן, ופשוט.

ק"ע כי קודם שבא לבחינת א"י אזי נקרא גיבור ותקף, כמפתה, אבל אחר כך כשנוצח¹, אז נקרא 'איש מלחמה', ע"כ 'ליקוטי עצות' דף ט'.

ונראה לעניות דעתי שזהו כוונת הכתוב תהלים סימן קי"ב²: 'גבור בארץ יהיה זרעו' וכו', שבירך לירא ה', שזרעו יהיה לו גבורה בא"י, שהוא גיבור באמת. וטעם לזה, כי 'מקום הצדק שמה הרשע'³, על דרך כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו⁴, ולכן בראותו גדול מעלת והשגת והזכות שיש לאדם עלי ארץ, יצר סמוך עושה כמה טצדקי, ובתחבולות יעשה עמו מלחמה כדי להפילו ארצה או כדי להשיאו עצה לצאת ממנה, ולכן באמת ובתמים מי שכושב את יצרו ומנצחו בארץ, הוא נקרא גיבור ותקף.

ועל דרך זה נוכל לומר שגם השני מידות - העושר והחכמה, שבא"י יקרא 'עשיר' ו'חכם'. כי הן אמת ואירא דא"י מחכים⁵, וחד מינייהו עדיף וכו'⁶, ואמרו רז"ל⁷: 'וזהב הארץ ההיא טוב וכו', מכל מקום בחו"ל שלא יש קטרוג מהיצר כל כך, אינו תימה שיקרא 'חכם', מה שאין כן בארץ, לרוב הבלבולים והמעיקים והמונעים כידוע, ועם כל זה הוא חכם בחכמתו, ואינם מטרידים אותו הסיבות הנזכרות ולומד מכל אדם כדבעי ליה⁸, לזה יקרא 'חכם'.

שם רע, שהתשלומין הם קנס, קיימא לן מקרא דלוקה ומשלם, והוא הדין במעילה, שהתשלומין להקדש הם, ואין לו בעלים תובעים רק אם מסירתו לגבוה, משום כפרה דהוי כקנסא, דשפיר דיינינן ליה כמוציא שם רע דלוקה ומשלם כמוהו, שלא כדין התרומה שהתשלומין הם ניתנים ליהנות לכהנים הבעלים, יעו"ש. וכמו כן עיין בספר 'קדושת יו"ט' סימן ס"ה מה שתיירץ.

זה אומרנו: 'קדש ישראל לה', שדין ישראל כדין הקדש לה', ולזה 'כל אוכליו יאשמו' - רמז לתשלומין, 'רעה תבוא אליהם' - שלוקין בגופן, 'נאם ה' - שיש להם דין הקדש לה', ואינו כשאר תשלומין דעלמא שהם לבעלים, ולכן לוקין ומשלמין, ודו"ק.

קס"ט א"י. תיקנו לנו קדמוננו! בברכת מעין שלש: "ונאכל מפריה ונשבע מטובה". וקשה, וכי לאכול מפריה אנחנו צריכים כמה פעמים לבקש מהש"ת. והכוונה על פי מה שכתבו המקובלים, שבזמן שהיתה א"י בקדושתה ומוזבה בנוי על תילו, קדושת פירות א"י וטעמם היה גדול מקדושת המן וטעמו, ובשביל זה לא ירד המן בא"י, רק במדבר ארבעים שנה, כי לא היו צריכים בא"י לקדושת המן. וכבר ידוע גדול הודככות אכילת המן, שהוכרחו לאכול המן שיוזכך גופם לקבלת התורה הקדושה², ועוד כמה מעלות נפלאות כידוע³.

ומעתה נוכל להבין גדול קדושתנו באוכלנו פירות של א"י, ולזה כוונתנו בבקשתנו "ושמחנו בבנינה ונאכל מפריה" - לשבוע מקדושת טובה⁴. וזה שאמרו רז"ל סוף פרק קמא דסוטה⁵: דרש רבי שמלאי: מפני מה נתאוה משה רבינו ע"ה ליכנס לא"י, וכי לאכול מפריה היה צריך או לשבוע מטובה וכו'. וקשה, וכי יעלה על דעתך לומר זה⁶. אבל באמת, זה רמזו בלשונם הוך - וכי לאכול מפריה היה צריך, הלא חומר נודרך מכל וכל, וראיתו משהייתו בשמים ארבעים יום בלי אכילה ושתייה כלל⁷, ו"פה אל פה אדבר בו" כתיב⁸, ואיזה מעלה וקדושה יתווסף בו באכילתו מפירותיה. ותיירצו⁹,

בא"י לא הוצרכו למן מפני שקדושת פירותיה גדולה מהמן

ביאר בקשת ונאכל מפריה ונשבע מטובה

קסט 1. בגמרא ברכות מד, א הנוסח הוא - 'ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה, רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל מקדשך ועל מזבחתך ותבנה ירושלים עיר קדשך במהרה בימינו והעלנו לתוכה ושמחנו בה כי אתה טוב ומטיב לכל', כלומר שענין האכילה מובא בחלק השבב בלבד ולא בחלק הבקשה. אך בנוסח ה'הלכות גדולות' (הל' ברכות פרק ו) נאמר גם בחלק הבקשה - 'ונאכל מפריה ונשבוע מטובה'. על נוסח זה מקשה הרב 'לקוט הרועים', ובקושייתו כבר נתקשו הראשונים, כמובא בטור או"ח סי' רח בשם רבינו יונה - 'ויש אומרים ונאכל מפריה ונשבוע מטובה, ואין לאומרו, שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה אלא לקיים המצוות התלויות בה'². עיין רבינו בחיי שמות טז, ד ודברים ח, ב. 3. עיין יומא עה, א - עו, א. 4. וכעין זה ביאר הב"ח או"ח סי' רח, וזה לשונו: 'הלא קדושת הארץ הנשפעת בה מקדושת הארץ העליונה, היא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ... ועל כן ניחא שאנו מכניסין בברכה זו ונאכל מפריה ונשבוע מטובה, כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה ונישבוע מטובתה'. ובמור וקציעה' או"ח סי' רח כתב בדרך דומה, וזה לשונו: 'ודאי הנכון לאומרו (ונאכל מפריה ונשבוע מטובה) וכמו שכתב הרב 'בית יוסף', ואף על גב דאמרין (סוטה יד, א) וכי משה לאכול מפריה ולשבוע מטובה היה צריך, אנו ודאי צריכין להם, כי פירות א"י מוסיפים כח וחכמה, וכמו שכתוב (ב"ב קנח, ב) באוירא דמחכים... שפירותיה נותנים חיים לעם עליה, ומוסיפים כח וגבורת ההשכלה'⁵. יד, א. 6. ובספר 'דברת שלמה' (לרב שלמה לודמיר מסקאהל), הוסיף להקשות בשם זקנו מרז"ן זצ"ל: 'ועוד, מהו הלשון לאכול מפריה היה צריך, 'רצה' היה לו לומר'. 7. שמות לד, כח. 8. במדבר יב, ה. 9. בגמ' בסוטה שם. 10. פירוש ר'קם. כן הוא בילקוט"ש בראשית רמז פב ביחס לשרה אמנו, 'עיקר מטרין לא היה לה, וגלף לה הקב"ה עיקר מטרון'. וכוונתו לומר שדברים אלו מקורם מדבריו של הרב 'טוב הארץ'. 11. ומקור הדברים הוא ביחס לאברהם' מעיין ג נהר כא. 12. ועיין עוד לקמן סימן תקסח תוספת ביאור בדבר. 13. במה שאמר: 'קדושת פירות א"י וטעמם היה גדול מקדושת המן. **קע"א** 1. כלומר כשמנצח את היצר הרע בא"י, אז ראוי להאמר עליו 'איזהו גבור הכובש את יצרו' (אבות פ"ד מ"א). 2. פס' א-ב - 'אשתי אשת ג'א א'ת ה' גמ'צו'תיו חפץ מאד: גבור פ'א'ץ יק'ה זרעו דור ישרים יב'ר'. 3. קהלת ג, טז. 4. סוכה נב, א. 5. 'ב"ב קנח, ב. 6. כתובות עה, א - 'אמר אבי: וחד מינייהו (פירוש: מבני ארץ ישראל) עדיף (פירוש: פקח וחריף) כתי מינן (מבני בב)'. 7. בראשית רבה פרשה טז, ד - 'וזהב הארץ ההיא טוב' (בראשית ב, יב), מלמד שאין תורה תורת א"י ולא חכמה חכמת א"י. 8. ע"פ אבות פ"ד מ"א - 'בן זומא אומר: איזהו חכם הלומד מכל אדם'.

הלומד מכל אדם בא"י הוא חכם באמת

השמח בחלקו בא"י הוא עשיר באמת

וכן על מעלת העושר, אם יקרא 'עשיר' בחו"ל מי ששמח בחלקו אינו מן התימה, מה שאין כן בא"י, שבעונותינו כי רבו, פרק המקבל שנו כאן, ולית ליה מגרמיה כלום, והכל בא מן החו"ל אל הקודש, ועם כל זה הוא שמח בחלקו אשר חננו השי"ת, לזה יקרא 'עשיר' השמח בחלקו⁹.

ועוד כתבנו למעלה בסימן צ"ז בשם 'ארוחת תמיד', דמי שדר בא"י הוא סובל שם יסורים ודומה כמו שיש לו אלוה מידת הדין, ואינו כן, דשם באים לו אותם היסורים ממידת רחמים, שהוא שם הוי"ה, יעו"ש. ונמצא שהקב"ה מתנהג עמו בארץ הקודש בחסד ובמשפט, שעם שנראה שהוא דין, הוא חסדים גמורים. ועוד כתבנו למעלה¹⁰ בשם הרמב"ן¹¹, דעיקר המצוות ליושבים בארץ, ונמצא שהשכלת ידיעתו ית"ש אינה כי אם בארץ ע"י קיום מצוותיו.

ואולי נוכל להמליץ על זה כוונת הכתוב¹²: "כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעושרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה'". כיוון למה שאמרתי, שבחו"ל אל יתהלל חכם ולא גיבור ולא עשיר, "כי אם בזאת יתהלל המתהלל", שבארץ הקודש שם יתהלל המתהלל החכם בחכמתו והגיבור בגבורתו והעשיר בעושרו. וזהו סיים: "השכל וידוע אותי", שעיקר דבר זה הוא בארץ. וזה אומר: "כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ", שאני עושה חסד ומשפט ביחד, שעם שהם יסורין, עם כל זה הוא חסד גדול מאיתי, ואם שאני עושה המשפט, האיש השלם הזה יאחז דרכו בשלושה מידות הנזכרות, לזה "כי באלה חפצתי נאם ה'".

בא"י יתהללו החכם בחכמתו, הגיבור בגבורתו והעשיר בעושרו

קע"א

א"י. מקבלת השפע על ידי השי"ת, ושאר ארצות על ידי שליח. והיינו שהשפע יורד בשביל ישראל, כדכתיב¹: "לתת מטר ארצך", וכתיב²: "גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן יכולה", דהיינו שהוא במתנה, אבל שאר ארצות הוא בהלואה, והם מחוייבים לשלם לעתיד, להיות עבדים ומשועבדים לישראל. וזה שנאמר: "והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה", שאתה מקבל במתנה אבל שאר ארצות בהלואה, ע"כ 'פנים יפות' פרשת כי תבא, הביא דבריו וילקט יוסף דף ז'³. ועיין מה שכתבתי למעלה בסימן ק"ל, וכמו כן עיין מה שפירש מהר"ש פרימו זלה"ה בכוונת מאמר⁴ ז"ל בפסוק⁵: "עזים מאתים ותשישם עשרים" - מכאן לעונה האמורה בתורה, והובאו דבריו

א"י מקבלת שפע מה' במתנה ושאר ארצות משליח בהלואה

ב'נחל קדומים' פרשת וישלח ומשם באר"ה. **ואפשר** דזהו כוונת הכתובים פרשת וזאת הברכה⁶: "וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שמיו יערפו טל, אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עורך ואשר חרב גאותך ויכחשו אויביך לך ואתה על במותימו תדרוך". והכוונה, שישראל שוכני בדד אל ארץ דגן ותירוש, ולהם לבדם ניתנה הארץ. "אף שמיו יערפו טל", דהיינו שהשפע להם במתנה. וזה אומר: "אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה'", שמקבלים השפע מאתו יתברך, וזה לך למגן וחרב. ולזה לעתיד "ויכחשו אויביך לך ואתה על במותימו תדרוך", שיהיו עבדים ומשועבדים לך לשלם, וק"ל.

קע"ב

א"י. מה שהשי"ת משלם לאדם מידה במידה הוא חסד גדול, כדי שיבין על ידי זה לפשפש במעשיו, ועיקר עניין זה הוא בא"י, ע"כ 'ליקוטי עצות' דף י'.

נמשך לזה נבין מאמרם ז"ל בפרק ארבע ראשי שנים¹: רבי אלעזר רמי, כתיב²: "ולך ה' חסד", וכתיב: "כי אתה תשלם לאיש כמעשהו" - בתחילה אתה תשלם לאיש כמעשהו, ולבסוף - ולך ה' חסד, ע"כ. והוא מאמר קשה ההיתוך, ועיין בתוספות מה שפירשו³.

והרב 'בינה לעתים' דרוש א' פירש בטעם מה שבא בדברי משה רבינו ע"ה בריבוי הקללות ואצל הברכות מקפץ ועולה, כי בעונשים אינו נותן שום עונש מוקדם אלא אחר שכבר קדמו לאדם פעולות העבירות, או אחר כך נותן לו השי"ת העונש הראוי להם על כל מה שעשה, ולפיכך נתבארו העונשים כולם הבאים אחר מעשה, כאשר כתוב⁴: "עקב לא תשמעון" וגו'. אבל אצל המעשים הטובים מקדים ונותן לו שכר קודם פעולת המצווה, כאומר⁵: "ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך כי תשמע" וגו', אף על פי כן גם אחר המעשה נותן לו עוד שכר מושלם ומופלא, אלא שהשכר הקודם אינו כל כך בהפלגה כיוון שעדיין לא עשה מאומה.

וזה שאמר רבי אלעזר: בתחילה - "כי אתה תשלם לאיש כמעשהו", אתה ית"ש בתחילה, קודם המעשה, תשלם לאיש כמו על המעשה עצמו, כאילו כבר עשה אף על פי שלא עשה. ואם כן לפי זה ולבסוף - "לך ה' חסד", מה שאתה נותן לו מהשכר בסוף אחרי עשותו המעשה הטוב, לחסד גמור יחשב, כי לפי האמת פרוע ועומד הוא מה ששילמת לו בתחילה, כי בלי ספק באיזה דבר כל שהוא שנתת לו יש

עיקר הנהגת מידה כנגד מידה היא בא"י

שכר המעשים הטובים ניתן עוד בטרם עשיתם

9. ע"פ אבות פ"ד מ"א - "איהו עשיר השמח בחלקו". 10. עי' סימן צא שכתב כן בשם תשובת הרשב"א. 11. כן כותב הרמב"ן בויקרא יח, כה. 12. ירמיה ט, כב-כג. **קע"א** 1. דברים כח, יב - "יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך ועתו ולקרב את כל מעשה ידך והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה". 2. תהלים פה, יג. 3. מערכת א אות כא. 4. בראשית רבה פרשה עו, ז. 5. בראשית לב, טו. 6. דברים לג, כח-כט. **קע"ב** 1. ראש השנה יז, ב. 2. תהלים סב, יג - "ולך אֲדֹנָי חֶסֶד פִּי אֶתָּה תְּשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשָׂהוּ". 3. וזה לשונו: "בתחילה כי אתה תשלם - והכי קאמר קרא, ולך ה' חסד ליכנס לפני משורת הדין כשאתה רואה שאין העולם מתקיים כשתשלם לאיש כמעשהו". 4. דברים ח, כ - "פגוים אָשֶׁר ה' מַאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם פֶּן תֵּאבְדוּן עֵקֶב לֹא תִשְׁמְעוּן קוֹל ה' אֱלֹהֵיכֶם". 5. דברים כח, ב.

סיבת העבירות הנגרות, אי משום דטבע העניין כן - עבירה גוררת עבירה, אי משום דהסט"א רודפת אותו מאד, מכל מקום הוי ליה תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב, אלו דבריו ז"ל.

ומעין זה תירץ הרב הקדוש בספר 'תהלות ה' דף ט"ז מאי דקשיא במאמרם ז"ל⁸: אין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות, וקשה כיון שהשטות פטור מכל העונשים כדברי רז"ל, אם כן למה הקב"ה מעניש לרשעים כיון שאינם חוטאים כי אם מסיבת רוח שטות שבהם. והשיב שאין רוח שטות נכנס בהם כי אם אחר שגומרים בדעתם לעשות העבירה, ונמצא שהם מביאים בידם עליהם השטות, ונענשים על גרמת השטות שגרמו להם. ובוזה פירש כוונת הכתוב⁹: "לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך שנאת כל פועלי און", דהכוונה דאם תאמר למה, כיון שאין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות - לזה אמר: "שנאת כל פועלי און", כלומר הם פעלו האון, שגמרו בדעתם לעשות העבירה, וזהו הסיבה שנכנס בהם השטות, ולכן נענשים אף על פי שהם הוללים, שחטאו בשטותם כי הם גרמו השטות, ע"כ. והיינו כדבר האמור, דמאחר שגומר בדעתו לעשות העבירה, אם כן אח"כ מה שנכנסה בו רוח שטות, לוי יהיה שהוא אנוס, מכל מקום תחילתו בפשיעה וסופו באונס וחייב הוא.

ולפי דעתי זה פשט הכתוב בפרשת נשא¹⁰: "איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל", שלא נכנסה בה רוח שטות עד שמעלה בו מעל מתחילה לעשות העבירה, על זה נכנסה בה רוח שטות.

ומהאמור הנה אלה רשעים יצאו לטעון ליפטר מן הדין, הן מצד שנכנסה בהם רוח שטות, הן מצד דעבירה גוררת עבירה, ועל העבירה השנייה מן הראוי לא יהיה נענש, כי עבירה גוררת עבירה, ושתיים אלה ישא רוח, כי תחילתם בפשיעה וסופן באונס.

וזה אפשר כוונת הכתוב תהלים סימן ע"ה¹¹: "אמרתי להוללים אל תהולו ולרשעים אל תרימו קרן". והכוונה על פי האמור, דיבר כנגד אלה השוטים הרוצים לפטור עצמם בטענת שטות, זהו "אמרתי להוללים אל תהולו" - שאל ישעו בדברי שקר, ולרשעים השונים באיולתם זה אחר זה - "אל ירימו קרן" בטענתם, כי דבריהם כלא היו. ואפשר דהיינו דאמר: "שנאת כל פועלי און", רוצה לומר דלכולם, בין לטענת רוח שטות ובין לטענת עבירה גוררת עבירה, תשובה אחת להם, דתחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב.

ואפשר עוד דזהו כוונת הכתוב¹²: "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב". והוא בהקדים עוד מה שכתבתי לעיל בסמוך בסימן ק"ס בשם רבינו מהר"ם אלשיך, שאם יחטא איש בשוגג, אין זה כי אם שנפשו לא טובה היא מאיזה עוון שעשה תחילה, ואותה עבירה גרמה לו זאת, כי אשר אין בידו עוון אשר חטא אין שוגג בא על ידו, כי הוא יתברך אפילו בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם, צדיקים עצמם לא כל שכן וכי¹³, יעו"ש.

זה אומר: "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים" - הרוצים לפטור עצמם בטענת עבירה גוררת עבירה, "ובדרך חטאים לא עמד"

בו די והותר לתשלום כל מה שיוכל להיות ראוי לו מהשכר, אלא שגדלה מידת טובו להפליא חסדו עמו גם לבסוף, ע"כ. **ועל פי** אמות הקודם יאמר, כי מה שהקב"ה משלם לבן אדם בתוכחות על עוון על פי מידותיו כדי שיפשפש במעשיו - זהו חסד גדול, וזה שאמר: בתחילה - "כי אתה תשלם לאיש כמעשהו", וזהו לטובת האדם, ולבסוף, היינו אחר התשלומין, ניכר מידת טובו וחסדו שעשה עמו, שעל ידי זה יזכה לשוב. ובתחילת המעשה, בבוא אליו היסורין, אינו מרגיש בן אדם שהכל לטובתו עד לבסוף, ולזה אמר: ולבסוף - "ולך ה' חסד", ועיין מה שכתבתי למעלה בסימן ק"ה.

ובפשט הכתוב אפשר לעניות דעתי לפרש, בהקדים מה שכתב הרה"ג 'בן שמואל' בדרשותיו בשם הגאון מהרי"ט, כוונת הכתוב⁶: "ואהיה תמים לו ואשתמרה מעוני". שהכוונה, כשאדם עושה עבירה כל שהוא, גדולה או קטנה, המעשה הוא, בעצמו. אבל כשעושה מצווה וכל פועל טוב, הנה הוא בסיוע ועזר אלוקי, ועם כל זה מחסד ה' שנותן לו שכר כאילו הוא לבדו עשה המצווה. זה אומר: "ואהיה תמים" - הכוונה אם אהיה תמים, הוא "עמו", בעזרתו ובסיועו הוא, ובוזה "ואשתמרה מעוני", עם כל זה "וישב ה' לי כצדקי", כאילו אני לבדי הייתי עושה המצווה, ע"כ. זה אומר: "ולך ה' חסד, כי אתה תשלם לאיש כמעשהו" - מה שאתה תשלם לאיש כמעשהו, כאילו הוא לבדו עשה המצווה, זהו באמת חסד.

וגאון עוזנו בספר 'ראש דוד' פרשת בהעלותך פירש בשם רבו זלה"ה בשם הרב מר אביו כמהר"ר חנון נבון זלה"ה, כי הנה מודעת זו דמצווה גוררת מצווה⁷, ואם באנו לדקדק בדין שכר המצוות, הלב מבין דעל מעשה מצווה ראשונה בא בשכרו שכר מצווה בשלימות, אבל במצוות הנגרות אחריה רעותיה מובאות בנקל, וממילא לא יהיה שכרן כמצווה ראשונה. אמנם אלוקינו זה מטוביה אוטיב, ומשלם שכרן מושלם בכל המצוות הנגרות כשכר מצווה ראשונה, כמות זה כמות זה, וזה שאמר: "ולך ה' חסד". וזה מידת טובך, "כי אתה תשלם", כל המצוות, "כמעשהו" הראשון, וזה הוא "כמעשהו" לשון יחיד.

ומתוך הדברים מצאה החקירה מקום לנוח, דלכי מטית למימר דמצוות הנגרות ממצווה ראשונה לאו מדינא הוא לתת שכר טוב, רק יבוא בשכרן מחסד אל, אם כן צא ופרנס לי בעונשי העבירות, דאחרי שעבירה גוררת עבירה, לא היה לו להקב"ה להעניש כי אם על עבירה ראשונה, ולא על שאר עבירות הנגרות. דאף אם יהיה עונש על עבירות הנגרות, יהיה קל מאד, ומשמע מדברי רז"ל וממדרשים להיפך בכמה מקומות, וגם מהתלמוד ומדברי הרמב"ם בהלכות תשובה נראה דיש עונש על כל עבירה ועבירה, ואין חילוק בין אם היא ראשונה או אם היא נגרת. ושמעתי ממורי הרב זלה"ה, שהיה נותן טעם על פי הדין דקיימא לן בחו"מ סימן רצ"א, דתחילתו בפשיעה וסופו באונס - חייב, כיון שכן, אף דעבירה ראשונה היא

תוכחה על עוון - תחילתה דין וסופה חסד

הקב"ה מחשיב כאילו האדם פועל מצוות ועבירות בכוחו

6. שמ"ב כב, כד-כה - "ואהי תמים עמו וְאֶשְׁתַּמַּר מְעוֹנֵי וְיִשָּׁב ה' לִי כְצַדְקֵי קְבוֹר יְדֵי לַנְּגִד עֵינָיו". 7. אבות פ"ד מ"ב. 8. סוטה ג, א. 9. תהלים ה, ו. 10. במדבר ה, יב. 11. פסוק ה. 12. תהלים א, א. 13. יבמות צט, ב.

אלו העושים עבירה בשוגג, ורוצים לפטור עצמם מן הדין בטענת כי שיה וכי שיג להם, ואינם ראויים לעונשים, ודבריהם כלא היו, יען שכבר קדם להם עוון מזיד, ו"במושב לצים לא ישב" - הרוצים לפטור עצמם בטענת שנכנסה בהם רוח שטות. ובוזה יתורצו כמה דקדוקים דו"ק ותשכח.

קע"ג א"י. כתב מרן ה'בית יוסף' סימן תרפ"ח, דטעמא דמוקפין בט"ו לתנא דידן, היינו משום דמצווה זו הוקבעה בזמן חורבנה של ארץ ישראל, ראו חכמים שבאותו הדור לעשות זכר לארץ ישראל בנס זה, וכדאמרינן בפרק בתרא דראש השנה¹ דאית לן למעבד זכר למקדש. ולפיכך תיקנו שמוקפין חומה מימות יהושע יקראו בט"ו, ושאר העיירות יקראו ב"ד. ואילו לא היו מחלקין ביניהם, לא היה לארץ ישראל זכר בנס זה².

ויהיה קצת סעד לזה מדברי הרמב"ם שכתב³: כל מדינה שהיתה מוקפת חומה מימות יהושע קורין בט"ו, וכל מדינה שלא היתה מוקפת מימות יהושע קורין ב"ד. שושן הבירה, אף על פי שלא היתה מוקפת חומה מימי יהושע קורין בט"ו, שבה היה הנס, שנאמר⁴: "ונח בחמשה עשר בו". ולמה תלו הדבר בימי יהושע, כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל שהיתה חריבה באותו זמן, כדי שיהיו קורין בבני שושן ויחשבו כאלו הם כרכים המוקפים חומה, אף על פי שהם עתה חרבים, הואיל והיו מוקפין חומה בימי יהושע קורין בט"ו ויהיה זכרון לארץ ישראל בנס זה, ע"כ [לשון הרמב"ם].

ומאחר שכתב דין המוקפין קודם שכתב דין שושן הבירה, משמע דטעמא דמוקפין בט"ו לא תלי בשושן. ומה שכתב 'כדי שיהיו קורין בבני שושן', לאו למימרא דמוקפין תלו בבני שושן, אלא הוי כאומר שיהיו קורין בט"ו. ומה שכתב 'ולמה תלו הדבר בימי יהושע', הכי פירושו, למה חלקו מוקפות מימות יהושע משאינן מוקפות, והיינו דמסיים בה כדי ש'יהיה זכרון לארץ ישראל בנס זה', ואם איתא שסיבת חילוק מוקפין משאינן מוקפין הוא מטעם אחר, וטעם כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל אינו אלא לומר למה תלו בימות יהושע ולא בימות אחשוורוש, מאי 'ויהיה זכרון לארץ ישראל בנס זה' דקאמר, ע"כ.

והרב ט"ז סימן תרפ"ח⁵ כתב על דבריו הללו, וזה לשונו: הרב 'בית יוסף' טרח בחינם לתרץ בעניין אחר ולומר שעשו לזכרון שבה ארץ ישראל בנס זה, והוא תמוה, דאם כן קשה, גם בנס דחנוכה היה להם לתקן איזה דבר לנס בשביל ארץ ישראל, ע"כ.

ואחר המחילה רבה, לא קשה ולא מידי על מרן בית יוסף, דמרן 'בית יוסף' קארי בחיל ודקדק בלשונו: 'היינו טעמא, כיון דמצווה זו הוקבעה בזמן חורבנה של ארץ ישראל, ראו חכמים שבאותו הדור לעשות זכר לארץ ישראל בנס זה', ומה דמות יערוך למצוות חנוכה שהיתה בזמן הבית, והוא פשוט.

וכן בקודש חזיתי להרב הקדוש בספר 'מדרש אליהו' דף ס"ז, וזה לשונו: וכמה תמוהין בעיני דברי ה'מגן דוד' ז"ל⁶, שאין מקום לדבריו כלל, משום דבשלמא נס של פורים שהיה בחו"ל ועיקר הנס היה בשושן וקורין בט"ו, לכן לחלוק כבוד לארץ ישראל תיקנו שכרכים המוקפין חומה מימות יהושע בן נון שיהיו קורין בט"ו כשושן עצמו, שבו היה עיקר הנס, כאילו הנס עצמו או נעשה בארץ ישראל עצמו או נעשה בשביל זכות ארץ ישראל. אמנם נס חנוכה, שהנס עצמו היה בארץ ישראל, לא שייך לומר, היה להם לתקן איזה דבר לנס בשביל ארץ ישראל, ע"כ. ועיין ב'לבוש' שם⁷.

ובדרך דרש תירץ הרב הקדוש הנזכר, דלמה באמת כן עשו כבוד לארץ ישראל בנס של פורים, דמה שייכות יש לנס של פורים עם ארץ ישראל, והוא בדברי רז"ל⁸: שלא נתן הקב"ה ארץ ישראל לישראל כי אם על מנת שיקבלו התורה, שנאמר⁹: "ויתן להם ארצות גויים ועמל לאומים ירשו. בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו". ולא על התורה שנתקבלה בסיני באונס¹⁰ נתן לנו ארץ ישראל, כי אם על התורה שקבלנו בפורים ברצון, כמאמרם ז"ל¹¹: קיימו מה שכבר קבלו. וכי אינו דין לעשות דבר רמוז על כבודה, וכאילו אומר בזכותה אנו חוזרים בה. וכן היה, שבזמן מועט עלו מבבל וחזרו לארץ ישראל, שזכו בה על קבלת התורה ברצון.

והרב רבי מאיר דאנון פירש עם מה שכתב רש"י ז"ל בפסוק עשרת בני המן¹²: ראיתי בסדר עולם, אלו עשרה שכתבו

קעג 1. ל. א. 2. הב"י בדבריו אלו בא לענות על השאלה, 'למה חלקו מצוה זו לימים חלוקים, וקבעו יום מיוחד לפורים ויום מיוחד לכרכים, מה שאין כן בשאר המצוות'. ומביא הב"י בתחילה את תירוץ הר"ן לשאלה זו, אך מקשה עליה ומתרץ באופן אחר. הר"ן אומר שעצם החלוקה נובעת מכך, שהיהודים בערי הפרוות והיהודים שבשושן לא נחו מאויביהם ביום אחד, לכן כשקבעוהו לדורות, קבעו לכל אחד ביום שנה בו, 'והושוו כל הכרכים המוקפין חומה לשושן מפני שבה היה עיקר הנס'. ומבאר הר"ן שזה הוא ההסבר לשתי הדעות בגדר החלוקה המובאות בגמ' (מגילה ב, ב), בין לרבי יהושע בן קרחה, שסובר שדין מוקפין הוא במוקפין חומה מימות אחשוורוש, שלפיו מובן שבשושן תליא מילתא, ובין לתנא דידן, תנא דמתניתין, שסובר שדין מוקפין הוא במוקפין מימות יהושע בן נון, שלפיו יש לומר שתלו בימות יהושע כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל. כלומר, כיון שהוצרכו לחלוק בין מוקפין לפרזים כשם שנחלקה שושן משאר מקומות, תלו הדבר בימות יהושע, שאז היתה הארץ בבנינה, ולא בימות אחשוורוש, שאז היתה ארץ ישראל חרבה והיה גנאי בדבר. אך הב"י מקשה על הר"ן, דמהגמ' משמע שלתנא דידן אין דין המוקפין תלוי בשושן כלל עיי"ש, ומסיק שאומנם לדעת רבי יהושע בן קרחה יש להסביר כהסבר הר"ן, אך לתנא דידן הטעם לעצם החלוקה הוא כדי לעשות זכר לארץ ישראל בנס זה. 3. הלכות מגילה פ"א ה"ד - ה"ה. 4. אסתר ט, יח. 5. ס"ק א. ועיי"ש שמישב בתחתית ההר"ן. 6. הוא הט"ז הנזכר לעיל. 7. סי' תרפח סעי' א. 8. ספרי דברים פ"א פ"א מ. 9. תהלים קה, מד-מה. 10. שבת פח, א - 'ויתצבו בתחתית ההר' (שמות יט, יז), אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם". 11. שם. 12. אסתר ט, י.

מדוע
בחנוכה לא
תיקנו
לעשות זכר
לארץ
ישראל

שייכות נס
פורים
לארץ
ישראל

טעם חילוק
הזמנים
ביום פורים
בין פרזים
למוקפין

לכן המה ראו בנס זה של פורים לעשות כבוד וזכרון לארץ ישראל, ובזכות זה נחזור לתוכה ויתבטל טענת המן שחיק ומחיק, וק"ל.

נמשך לזה נבין מאמרם ז"ל בילקוט²³: "זכור את אשר עשה לך עמלק"²⁴, זכור בפה ואל תשכח בלב, וכן הוא אומר²⁵: "שמעו עמים ירגזון", ע"כ. והרב הקדוש בספר 'מדרש אליהו' פירש הכוונה, שהטעם שגזר הקב"ה על עמלק למחותו יותר מכל אומה ולשון, משום שכשיצאו ישראל ממצרים נפל אימה ופחד על כל האומות, שנאמר "שמעו עמים ירגזון", ועמלק התחיל להלחם ונתן פתח לכל האומות להלחם, משל למים רותחים וכו'²⁶. וזה שאמרו: זכור בפה ואל תשכח בלב, ואם תאמר למה זה דוקא בעמלק מה שאין כן בשום אומה ולשון, לזה אמר, וכן הוא אומר: "שמעו עמים ירגזון", כלומר בעבור שהתחיל לבוא נגד ישראל והסיר המורא מכל האומות אשר שמעו וירגזון, לכן נגזר עליו "תמחה את זכר עמלק", ע"כ. **ולעניות דעתי** נראה, בהקדים מה שכתב הרב 'החינוך' בפרשת כי תצא²⁷ בטעם מצוות זכירת עמלק: כדי לתת אל לבנו שכל המיצר לישראל שנאו לפני השם ברוך הוא, וכי לפי רעתו ועורמת רוב נזקו היתה מפלתו ורעתו, כמו שאתה מוצא בעמלק כי מפני שעשה רעה גדולה לישראל, שהתחיל להזיקם, ציוונו ברוך הוא לאבד זכרו מן הארץ ולשרש אחריו עד כלה, ע"כ. ויש לנו לומר, דעם זה יבשו, יכלו כל הקמים עלינו לרעה, בראותם גודל הנקמה ואבדת זכר עמלק על שהיצר לישראל, ורשעים הללו יקחו מוסר "ולא יוסיפו בני עוולה לענותו"²⁸.

וכעין זה כתב הרב אחד חכם בספרו 'כף ונקי', הביא דבריו גאון עוזנו ב'מחזיק ברכה' בקונטרס אחרון, דלמה בכל תפוצות ישראל עושים רעש ופרסום גדול ומכים להמן וכיוצא, ותבקע הארץ לקולם, והטעם, שראו רז"ל אורך הגלות המר הזה, וחיישי שמא יקום מלך מאומות העולם וירצה לגזור כגזירת המן, לכן הנהיגו זה הפירסום ושמחה בהפלגה ברחובות ובשווקים, למען ישמעו קול רעש גדול ודברים משונים, וישאלו מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם, ויודיעום עניין המן, ויקחו מוסר. וזהו כוונת הראב"ע אשר שר בשיר שייסוד: "שומעי דבר בן המדתא. תפול עליהם אימתה", ע"כ דברי קודשו. ולזה אפשר דהיינו טעמא שהקפידה תורה ד"זכור" הוא בפה ולא סגי בלב, יען שכל שהיצר לישראל שנאו להקב"ה, ופן יעלה על שום לב גוי לקום על ישראל כמעשה עמלק, לכן קפיד רחמנא שיהיה זכירה בפה, וישמעו וימס לבבם. זה אומר: "זכור" בפה, ו"אל תשכח" בלב, לזה אמר: וכן הוא אומר "שמעו עמים ירגזון", והרי הוא כמבואר.

שטנה על יהודה וירושלים, כמו שכתוב בספר עזרא¹³: "ובמלכות אחשוורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על יהודה וירושלים". ומה היא השטנה - לבטל העולים מן הגולה בימי כורש, שהתחילו לבנות את הבית והלשינו עליהם הכותים וההדילים, וכשמת כורש ומלך אחשוורוש והתנשא המן, דאג שלא יעסקו אותן שבירושלים בבניין ושלחו בשם אחשוורוש לשרי עבר הנהר לבטלם, [ע"כ לשון רש"י]. ובוזה ניחא שעשו כבוד לארץ ישראל בנס של פורים, שנתלו עשרת בני המן שרצו למעט כבוד ארץ ישראל כמונעם העולים אליה להגדיל כבודה בבנין המקדש, עכ"ל.

ואני הצעיר אוסיף נופך על דרך זו, והוא במה שכתב גאון עוזנו בספר 'נחל אשכול' בקריאת טעם שם פורים¹⁴, יען הצלתנו היה בעבור שני גורלות. כי ישראל, עם זו קנה הוא ית' בגורל, כדכתיב¹⁵: "יצב גבולות עמים וכו' כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו". ואמרו ז"ל¹⁶, דישאל נפלו בגורלו ית' והוא גורל אחד לה'. גם ארץ ישראל נפלה בגורלו ית'¹⁷. והמן בתוקף רשעו רצה לבטל שני גורלות לה', לאבד ישראל ושלא יבנה בית המקדש. וזהו פורים, שני גורלות - ישראל וארצם, שנפלו שניהם בגורלו ית' והמן הרע חשב להפיל פור לבטל שני גורלות שנפלו בחלקו ית'. וזהו סימ"ת עין¹⁸ להפיל גורל, לשחת גורלו ית'. וזה עיקר הצלתנו להיותנו חבל נחלתו, וזו הכנה להזור לארץ ישראל ולבנות בית המקדש. ועל כן קראום פורים, שניצולנו בעבור שאנחנו גורלו וארצנו חבלו. והוא טעם כעיקר להצלתנו, ע"כ. ולזה עשו כבוד וזכרון לארץ ישראל בנס של פורים, ודו"ק.

ועוד אפשר לומר, במה שתירצו המפרשים¹⁹ לטענת האומות²⁰ - דכשישראל בארץ ישראל אזדא להו זאת הטענה, דקיימא לן²¹ כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי. ובוזה פירש הרב 'ברית שלום' כוונת הכתוב²²: "ויאמר המן למלך אחשוורוש ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים וכו' ודתייהם שונות מכל עם", דהכוונה, דאם היו יושבים על אדמתם אז היו קבועים, ודין הוא שיהיה דתייהם שונות מכל עם דאין כאן רבים, אבל עכשיו הם מפוזר ומפורד ואפילו הכי ודתייהם שונות מכל עם, דישאל עם אחד בטל לגבי רוב האומות. וכן ראיתי שפירש כן גאון עוזנו בספר 'ראש דוד' פרשת במדבר בתוספת נופך, יעו"ש.

אמור מעתה, דכיון שכל טענת המן הרע שעליה בנה מצודתו והטיל ארסו ארס נחש, הוא משום ארץ ישראל,

13. ד, ו. 14. שהתקשו בו המפרשים: למה קבעו ליום זה בשם פורים, על שם הפור, ולא על שם אחר המורה יותר על הנס. ע"ע בסוף הסימן ובסימן רעא שכתב לבאר באופנים נוספים. 15. דברים לב, ח-ט. 16. תנחומא האזינו סי' ו. 17. תנחומא ראה סי' ת. 18. נראה שכוונתו כפולה - שימת עין על ביהמ"ק שלא יבנה, ורצון לסמות עינו של עולם, הוא ביהמ"ק (ע"פ ב"ב ד, א). 19. עיין לקמן סימן קא בשם הרב 'שארית יעקב' פרשת תזריע. 20. דאיתא בויקרא רבה פרשה ד, ו 'אמר ר' אלעשא: גוי אחד שאל את ר' יהושע בן קרחה: כתיב בתורתכם (שמות כג, ב) 'אחרי רבים להטות', אנו מרובים מכם, מפני מה אין אתם משווין עמנו בעבודה זרה". 21. כתובות טו, א. 22. אסתר ג, ח. 23. ילקוט"ש כי תצא רמז תתקלח. 24. דברים כה, יז. 25. שמות טו, יד. 26. תנחומא כי תצא סימן ט - "אמר רבי חוניא משל למה הדבר דומה, לאמבטי רותחת שלא היתה בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד וקפץ לתוכה, אע"פ שנכוה, הקירה (פירוש: קירר אותה) לפני אחרים, אף כאן כיון שיצאו ישראל ממצרים הקב"ה קרע היס לפניהם ונשתקעו המצרים לתוכו נפל פחדן על כל האומות, שנאמר (שמות טו, טו): 'אז נבהלו אלופי אדום' וגו', כיון שבא עמלק ונזדווג להם, אע"פ שנטל את שלו מתחת ידו, הקירו לפני אומות העולם". 27. מצוה תקנו (בהוצאת אשכול-מצוה תרג). 28. שמ"ב ז, י.

מצוות
זכירת
עמלק -
בפה או
בלב

ומידלי עוברי, ראיתי להרב 'החינוך' סדר בהר סימן שכ"ו במצוות מניין שני היובל, וזה לשונו: ואם תשאל, למה חייבנו רז"ל למנות השנים שבע שבע מדכתיב²⁹: "וספרת לך", ולא ראינו מעולם שימנה הזב ימי ספירו ולא הזבה ימי ספירתה, ואף על פי שכתוב בהם: "וספר לו"³⁰, "וספרה לה"³¹, זולתי שחייבים שיתנו לב על הימים, ולא שיתחייבו למנותם בפה ולברך על מניינן. תשובת דבר זה מה שהקדמתי לך בראש ספרי, כי כל עניין התורה תלוי בפירושו המקובל וכמה כתובים נראים היפך זה מזה, וכמה קושיות וכמה ספיקות יתחדשו על כל מי שלא ידעום, ואשר ידענו על ברורי יראה כי כל דרכי דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום ואמת. וכן באתנו הקבלה שציווי "וספרת" דיובל צריך מניין בפה, וציווי הספירה הכתוב בזב וזבה אינו אלא השגחה בימים, ומנהגן של ישראל בכל מקום כך הוא, ואף על פי שאינם נביאים בני נביאים הם³². וכעין עניין זה מצאנו בתורה בלשון "זכירה", דכתיב בעניין עמלק זכירה³³, ועל דבר מרים זכירה³⁴, וכתיב גם כן זכירה בעניין יציאת מצרים³⁵, ועל זכירת מצרים באתנו הקבלה לעשותה בפה, כמו שאמרו רז"ל³⁶: ברכת אמת ויציב דאורייתא, ושאר הזכירות די לנו בזכירת הלב לבדו והשגחתנו על הדברים, ע"כ.

והרב הגדול 'דרכי היס' בדרוש ה' לשבת זכור, הביא דבריו הרב 'כסא שלמה' דף נ"ב, הקשה דברי הרב אהרדי עם מה שכתב בפרשת כי תצא³⁷ שחייב זכירה זו היא בלב ובפה, וכן הוא בספרא³⁸: "זכור את אשר עשה וגו', יכול בלב, כשהוא אומר "לא תשכח" הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים "זכור", שתהיה שונה בפך. ואל הזכירה הזאת בלב ובפה לא ידענו בה זמן קבוע בשנה או ביום כמו שנצטוונו בזכירת יציאת מצרים, בכל יום ובכל לילה, והטעם כי בזכירה ההיא עיקר הדת, אבל טעם זכירת מה שעשה עמלק, אינו רק שלא תשכח שנאתו מלבנו, ודי לנו בזה לזכור העניין פעם אחת בשנה או בשתי שנים ושלוש. והנה בכל מקומות ישראל קורין ספר התורה בשנה אחת או בשתיים או שלוש לכל הפחות³⁹, והנה הם יוצאים בכך במצווה זו.

ואולי נאמר, כי מנהגן של ישראל בפרשת זכור לקרותה בשבת מיוחד בכל שנה תורה היא, ומפני מצווה זו הוא שקבעו כן, והוא השבת שלפני פורים לעולם. ודין היה לקרותה ביום פורים, לפי שהוא מעניינו של יום, כי המן הרשע היה מזרעו, אבל להודיע שקודם נס זה נצטוונו בזכירה זו, קבעו הפרשה קודם לפורים, אבל סמוכה לפורים על דרך מה שאמרו רז"ל⁴⁰: סמכו עניין לו, עכ"ל [הרב החינוך].

והוא נראה נגד יסודו אשר השרישנו בפרשת בהר, דזכירת עמלק די בלב לבד. ועוד זאת, דמה יענה אבנ"ר⁴¹ למאי דאמרינן במגילה דף י"ח⁴²: "זכור", יכול בלב - כשהוא אומר "לא תשכח" הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים "זכור" - בפה, ע"כ, הרי דזכירת עמלק גם כן בפה, ואיך קאמר מר דזכירת עמלק דיה בהשגחה לבד.

וניחא ליה לתרץ דברי הרב 'החינוך' על זה האופן, דמה שכתב הרב בפרשת בהר דשאר הזכירות די בהשגחת הלב, הכוונה דאף זכירת עמלק, אלמלא קרא דלא תשכח, אילו הוה כתיב "זכור" לבד, דומיא דזכירת יציאת מצרים וזכירת דבר מרים, דליכא יתורא ד"לא תשכח", היה די לנו בהשגחת הלב לבד, ואילו בזכירת יציאת מצרים, אף על גב דכתיב "זכירה" לבד בלא יתורא דלא תשכח, אמרו חכמים שצריך שתהיה הזכירה בפה, כמו שאמרו⁴³: אמת ויציב דאורייתא, ע"כ.

וכתב על דבריו הללו הרב 'כסא שלמה', וזה לשונו: הנה מריהטא דלישניה משמע דברירא ליה מלתא דזכירת מרים אינה אלא בהשגחת הלב לבד, דהא לא הקשה על דברי הרב 'החינוך' רק מעניין זכירת עמלק דוקא. וכן נראה גם כן מדבריו בתירוץ, שכתב אלמלא יתורא ד"לא תשכח", אילו הוה כתיב "זכור" לבד, דומיא דזכירת יציאת מצרים וזכירת דבר מרים, היה די לנו בהשגחת הלב לבד, משמע להדיא דזכירת מרים דיה בהשגחת הלב לבד.

ואחר נשיקת הרצפה יש להפליא על דבריו, דהרי אמרינן בתורת כהנים ריש פרשת בחוקת⁴⁴, וזה לשונו⁴⁵: "זכור את יום השבת לקדשו", יכול בלב, כשהוא אומר⁴⁶: "שמור" הרי שכחת הלב אמור, מה אני מקיים "זכור", שתהא שונה בפך. וכן הוא אומר⁴⁷: "זכור את אשר עשה ה' אלוך למרים", יכול בלב, כשהוא אומר⁴⁸: "השמור בנגע הצרעת וכו' הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים "זכור" - שתהא שונה בפך. וכן הוא אומר: "זכור את אשר עשה לך עמלק"⁴⁹, ע"כ.

הרי התורת כהנים בחדא מחתא מחתינהו, ששניהם שקולים, זכירת מרים וזכירת עמלק, דבתרוייהו מכה רבויא אמרינן דזכירתן בפה ולא די בהשגחת הלב, ואם כן הוה ליה להקשות עליו מתרוייהו. ומכל מקום התירוץ ברור על דרך מה שתרץ הרב בזכירת עמלק, דהכוונה אלמלא יתורא ד"לא תשכח", והכא נמי אלמלא יתורא ד"השמור". האמנם מדלא פריך עליה מזכירת מרים, וגם ממה שכתב בתירוץ דאף זכירת עמלק, אלמלא קרא ד"לא תשכח", אילו הוה כתיב "זכור" לבד דומיא דזכירת יציאת מצרים וזכירת מרים דליכא יתורא ד"לא תשכח", נראה דפשיטא ליה דאינה בפה כי אם בהשגחת הלב לבד כיון דליכא יתורא - נראה דלא זכר שר דברי התורת כהנים הנזכר לעיל, וצריך יישוב. וכן ראיתי להרמב"ן בהשגותיו על הרמב"ם ב'ספר המצוות' מצווה ז', שמנה למצווה הלזו דזכירת מעשה מרים בפה, שהשמיטה הרמב"ם ז"ל, וכתב שהיא ראויה למנותה מצווה, עכ"ל.

ואני אומר, דחלילה דנעלם מעיניו דמר רבה הרב 'דרכי היס', ברייתא דתורת כהנים הנזכרת, ואין כוונתו כי אם להקשות להרב 'החינוך' מדידיה אדידיה, וזכירת מרים, לפי דעת הרב החינוך, אינה זכירה בפה אלא בלב, ולזה לא מנאה ממניין המצוות, כדעת הרמב"ם שלא מנאה, ולזה השיגו הרמב"ן ב'ספר המצוות' מצוה ז'. ואם

29. ויקרא כה, ח. 30. ויקרא טו, יג. 31. ויקרא טו, כח. 32. פסחים טו, ב. 33. דברים כה, יז. 34. שם כד, טו. 35. שמות יג, ג. 36. ברכות כא, א. 37. מצוה תקנו. 38. ספרא בחוקתי פ"א. 39. עיין רמב"ם הלכות תפילה פ"ג ה"א. 40. ברכות כא, א ועוד. 41. ע"פ ש"מ"א כו, יד. 42. עמוד א. 43. ברכות כא, א. 44. פ"א. 45. שמות כ, ז. 46. דברים ה, יא. 47. שם כד, טו. 48. שם כד, ח. 49. שם כה, יז.

מצוות
זכירת
מעשה
מרים -
בפה או
בלב

תאמר סוף סוף תקשה ליה מבריייתא דתורת כהנים הנזכרת, לזה כבר ישב הגאון מהר"י די זיאון ב'מגילת אסתר' שם, וזה לשונו: נראה לומר, כי מאחר שכן נמצא בספרי או בספרא ראוי להביאה במניין המצוות אם לא נמצא איזה דעת סותר אליו בגמרא, שהוא העיקר, או שיוציאו הפסוקים למדרשים אחרים, יעו"ש⁵⁰.

אי נמי כוונת הילקוט הנזכר קרוב לדרך הראשון, בהקדים מה שכתב רבינו מהר"ח ז"ל בכוונת הכתוב⁵¹: "ויספר משה לחתונו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים על אודות ישראל את כל התלאה אשר מצאתם בדרך ויצילם ה'", שעניין יציאת מצרים, משל למלך גדול ששלח למלך אחד ששבה בן אהובו, שישלחהו חפשי.

ואתו מלך שפל ביזה את המלך הגדול והתריז כנגדו בדברים קשים ומרים, ואז המלך הגדול ערך מלחמתו, והריק כלי זעמו, והשמיד והחרים למלך ההוא, ולכל חילו עשה בהם שפטים, והוציא השבוי ביד רמה. ואז כל העולם הם מסופקים, אם כל מה שטרח המלך האדיר הוא בעבור חובתו ותוקף אהבת השבוי, או אין זה רק בעבור שהמלך השפל ההוא, דמלבד שלא קיים גזרתו לשלח השבוי, עוד הוסיף על חטאתו פשע וביזוהו והתריז נגדו. והסכימו חכמי הדור, שאם אחר שהוציא השבוי ההוא משם ישלחו לנפשו ולא פנה אליו עוד, זה מופת כי כל אשר פעל ועשה הוא למענהו ולכבודו, אך אם אחר צאת השבוי נתן עיניו בו להפליא חסדו, בא האות כי עיקר פעולתו לכבוד בן אהובו וחובתו.

וכן הדבר הזה, כי ישראל זרע אוהביו, תלתא דמרחמי אברהם יצחק ויעקב, ושלח ביד משה עבדו, "שלח עמי ויעבדוני"⁵². ופרעה אמר⁵³: "מי ה' אשר אשמע בקולו", ואמרו רז"ל⁵⁴, שאמר פרעה שכל המלכים אשכר יקריבו, והשם לא שלח לו שום דורון. וה' הכהו, לו ולעמו, מכות גדולות. ואפשר לאומר לומר כי כל פעל ה' למענהו ולכבודו, אשר פרעה אמר מי ה', אך מאחר שראו שאחר כך האכילים המן, והפליא חסדו עם ישראל, נודע כגויים שהכל לאהבת ישראל. וזה שאמר: "את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים", הכל הוא "על אודות ישראל" ולא על שהתריז נגדו, והראיה, "את כל התלאה אשר מצאתם בדרך" ואכתי לא זו מחבבן "ויצילם ה'", ואילו היה לכבודו דוקא, אחר צאתם לא היה נטפל עוד בהם, ע"כ דברי קודשו.

ואפשר דזהו כוונת הכתובים⁵⁵: "נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך, שמעו עמים" וכו'. דהכוונה, כיון שראינו ש"נחית בחסדך" והיית מנהיג אותם בחסדך הגדול אחרי צאתם ממצרים, מזה ידענו שהכל היה בשביל "עם זו גאלת", וכל מה שעשית לפרעה ולמצרים היה בשביל ישראל, שהרי אפילו אחרי כן נטפלת בהם ונהלת אותם "אל נוה קדשך". ולזה "שמעו עמים ירגזון", שיראו גויים ויבושו עד היכן הגיע אהבת ה' עם עמו ישראל, שהניח כבודו ותבע עלבון עמו.

הקב"ה
מקנא
ונוקם
לכבוד
ישראל
יותר
מלכבודו

וכעין זה כתב הרב 'חמדת ימים' ח"ב דף ס"ו בנועם מוסרו וכה אמר מר: כי הנה גלוי וידוע העיוות אשר עיוות עמלק הרע ההוא, כי בא לקראתנו וישווה את עצמו נגדנו ואת שרו עד ה', כי שם אותו בכף מאזנים ואת אלקי עולם ה' בכף שנייה, ויכריע את עצמו ואת שרו לעומתו ית', וישם פיו כחרב חדה נגד ה' לדבר ולומר על המילות בזרוק אותם כלפי מעלה ואמור אליו ית': טול לך מה שבחרת⁵⁶. ועם כל זה, גדלה חובתו יתברך ויאמר לנו: "זכור את אשר עשה לך עמלק". לומר, אף כי שתיים רעות עשה עמלק, אחד לי ואחד לך. אחד לי, אשר עשה לי בדברים הרעים אשר דבר, ואחד לך, על אשר שלח ידו ביהודים; אך הנני שם פני על אשר לך, ואומר "זכור את אשר עשה לך עמלק", ואניח את אשר לי עד פוקדי הנוגע אליך. אשר כך הוא דרך אהבתו וחובתו ית' לעם סגולתו, לעזוב את שלו ולדרוש כבוד בניו, כאשר עשה בפרעה, שעזב אומרו: "מי ה'?"⁵⁷ וכו', ופקד על אומרו: "וגם את ישראל לא אשלח". וכן בימי ירבעם, בהקטירו לעבודה זרה האריך לו, ובנטותו את ידו על הנביא, מיד ותיבש⁵⁸. ולכן אמר הוא ית': "זכור את אשר עשה לך", כלומר כי זה אחזיק לזכור יותר מהנוגע אלי, ע"כ.

והוא לדעתי פשט הכתוב שמואל א' סימן ט"ו⁵⁹: "כה אמר ה' צבאות, פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל, אשר שם לו בדרך בעלותו ממצרים". הרצון בו, "פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל", והמעשה שעשה עם ישראל היו שתיים רעות, האחד היה נוגע לכבודו ית"ש, ועוד רעה חולה היה עם ישראל. ולזה חזר ופירש: "אשר שם לו בדרך בעלותו ממצרים", שכל עיקר פקידתי היא בשביל ישראל.

זה אמרו: "זכור את אשר עשה לך עמלק", שכל עיקר מגמתי בשביל מה שעשה לך, כי גדולה אהבתי וחובתי אתכם. ומזה "זכור" בפה ו"אל תשכח" בלב, להורות גודל ותוקף החיבה. ולזה אמר: וכן הוא אומר "שמעו עמים ירגזון", שכך מידתו יתברך שמו כפעם בפעם, לעזוב את שלו ולדרוש כבוד בניו כאשר עשה לפרעה, עד ששמעו עמים ירגזון, יבהלו, יבושו בראותם כבוד עמו ישראל.

ומעין האמור, פירש הרב 'חמדת ימים' דף ל' מפי השמועה כוונת הכתובים מלאכי א'⁶⁰: "אהבתי אתכם אמר ה', ואמרתם במה אהבתנו, הלא אח עשו ליעקב נאם ה' ואוהב את יעקב. ואת עשו שנאתי" וכו'. וקשה, דאחר התשובה עדיין הקושיא והשאלה לא זזה ממקומה. אלא יש שני סוגי כבוד שנוהג האדם בחבירו, או מפאת שחבירו בעצמו הוא אדם נכבד ואיש מסויים נוהגים בו כבוד, ולפעמים המציאות שחבירו בעצמו הוא איש רע ובליעל ולא נאה לכסיל כבוד, אבל לבעבור שהוא בן אדם גדול או בן נכבד, נוהגים בו גם כן איזה כבוד. והנה לבעל הבית המכבדו ידוע לאיזהו מהבחינות הנזכרות הוא מכבדו, איכרא אם באותה השעה יושב בבית המכבד איש זר מבחוץ, שאינו מכיר את הנכבד ולא את אביו, רק רואה

50. וצ"ע מה יישב יש בדבריו, דלכאורה בא להצדיק את דעת הרמב"ן ולא ליישב את שיטת הרמב"ם. 51. שמות ית, ח. 52. שמות ח, טז. 53. שם ה, ב. 54. ילקו"ש בשלח רמז רמא. 55. שמות טו, יג-יד. 56. תנחומא כי תצא סימן ט. 57. שמות ה, ב. 58. מל"א יג, א-ד. 59. פסוק ב. 60. פסוקים ג-ב.

והיה לי להקדים אותו, ואפילו הכי, 'נאם ה' ואוהב את יעקב". כלומר הדיבור ונאום ה' הוא מתחילה לשבח ולומר: "ואוהב את יעקב", ואחר כך לגנות ולומר: "ואת עשו שנאתי", אם כן מדין הקדימה תלמדו שמעשי יעקב הם העיקריים ומוכשרים ומקובלים בעיני, ע"כ.

ולעניות דעתי נראה כוונת הכתוב: "אהבתי אתכם אמר ה' וגו', בהקדים מאי דאיתא בפרק קמא דבתרא⁶²: "אף חובב עמים כל קדושי בידך"⁶³, אמר משה לפני הקב"ה: רבונו של עולם, אפילו בשעה שאתה מחבב עמים, כל קדושי יהיו בידך. "והם תכור לגליך", תני רב יוסף: אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. "ישא מדברותיך" - לישא וליתן בדברותיו של המקום, יעו"ש. ופירש גאון עוזנו בספר 'פתח עינים' במה שכתב בספר 'דרוש שמואל' פרשת לך לך, שישראל משועבדים תחת עשיו לכבודו, לקיים "ואת אמך" - לרבות אחיך הגדול⁶⁴, מה שאין כן כשעוסקים בתורה, אז מחמת התורה ישראל חשובים יותר ואז דרשינן "את ה' אלהיך תירא" - לרבות תלמידי חכמים⁶⁵, ואינם חייבים לכבודו. והרא"ש בתשובה כלל ט"ו סימן ז' כתב, דאח הגדול שחירף וביזה אחיו הקטן והוא תלמיד חכם, ונידהו הקטן, יפה עשה שנידהו, דכיון דאינו נושא פנים לתורה, אינו עושה מעשה עמך, ומן הדין אינו חייב לכבודו.

ואפשר שזה שאמר, אף בשעה שאתה מחבב אומות העולם, דהיינו דהמון ישראל נתחייבו להשתעבד לעשיו שהוא אח הגדול, יהיו כל קדושי בידך, התלמידי חכמים שהם מכתתים רגליהם וכו', דאינם חייבים בכבוד עשיו, עם היותו שאומר שהוא האח הגדול, שהרי אינו עושה מעשה עמך. ואדרבא, אומות העולם חייבים לכבדם מטעם "ישא מדברותיך", ע"כ דברי קודשו.

וצריך לעיין לפי זה, דלמה הוצרך משה רבינו ע"ה להתפלל, כיון שכך שורת הדין נותנת. ומוכרח לומר, דכיון דרובא המון ישראל נתחייבו להשתעבד, ומעט מהשרידים אשר ה' קורא ולא רבים יחכמו, והוא אמינא, כיון שהרוב מחויבים לכבוד לעשיו, גם המיעוט שהם התלמידי חכמים יתחייבו. ולזה הוכרח תפילה למשה, שכל קדושי יהיו בידך, וזה מאהבת ה' ומחסדו. וזה אומרו: "אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם במה אהבתנו", הודיענו נא בחינת האהבה במה יודע, לזה אמר: "הלא אח עשו ליעקב נאם ה'", שהוא האח הגדול, והגם שיהיו התלמידי חכמים בדור הנם מועטים, עם כל זה "ואוהב את יעקב" בפרטות, על כן "כל קדושי בידך".

ועיין במה שכתב הרא"ם פרשת שמות ד"ה 'הוא יוסף', ששם העצם הפרטי, הוא מורה על האיש המחובר מתכונות שאי אפשר חיבורם בעצם לזולתו מן האישים בעת מן העתים, ודו"ק.

ועוד אפשר לפי פשוטו, בהקדים מה שכתב הרב הקדוש בספר 'מדרש תלפיות' ענף יעקב, וזה לשונו: "שני גויים בבטןך", באותו פרק בא סמאל ורצה להרוג את יעקב, כמו שאמר⁶⁶: "בבטן עקב

כבודו מהמכבד לנכבד, היכי משכחת שבלתי שאלה על העניין יבין מעצמו על איזה צד מכבדו זה. ונאמר שמשכחת לה ככהאי גוונא, שנכנס הנכבד עם אחיו לבית המכבד, ושומע הזר שאמר להם המכבד ברוכים הבאים אחים, או שמתוך דבריהם, שהם מדברים ביניהם, ניכר להזר שהם אחים. ואחר כך רואה האיש זר, שלאחד מהם הוא מכבד הרבה ועל השני אינו משגיח לכבדו, אזי ניכר גם להזר, שהוא לבעבור עצמותו של הנכבד, כי אחים הם ואב אחד לשניהם ומובן זה.

וזה פירוש מקרא הנזכר: "אהבתי אתכם אמר ה'", היינו לבני יעקב נאמר זאת, ומראה להם הקב"ה חיבה יתירה נודעת באומרו: "ואמרתם במה אהבתנו", הרצון, באיזה צד מב' צדדים הנזכרים אהבתי אתכם, או לבעבור שמעשה יעקב אהובים לפני, או מצד אביו יצחק שהיה אהוב לפני. ויהי כמשיב: הלא תבינו, "הלא אח עשו ליעקב נאם ה'", ואב אחד לשניהם, "ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי", מזה צריכים אתם להבין שיעקב בעצמו אהוב לפני, ע"כ.

ועוד פירש מפי השמועה, כי מי שיש לו ב' בנים דרך משל, ובא לפני הבריות ומשבח לאחד ומגנה את השני, עדיין יש מקום להשומעים להסתפק בעניין אחד - או מה שהוא משבח את הראשון לאו משום שהוא משוכח הרבה, רק לעניין שהשני הוא רשע גמור, כל קבל דנה הוא משבח את זה. או נאמר בהיפוך, שהמגונה גם כן אינו תחת הגנות כל כך, רק כל קבל הטוב, שהוא צדיק הרבה, הוא מגנה את זה. ומאן מפסי לאיזו צד מהצדדין השבח והגנות. ונאמר, הבחינה הוא מחשבון הדברים שאביו מקדים ברישא - אם מקדים לשבח את הטוב מתחילה ובתרי הכי הוא מסיים בגנות הב', נראין הדברים שגנות הב' הוא דווקא לבעבור שאינו חשוב כמו הא'. ואם הקדים הגנות של המגונה תחילה ואחר כך מסיים בשבח הב', נראין הדברים שהשני הוא רק צדיק כנגד הא' דווקא. והבחינה למה שאמרנו, כבר חקרו חכמי המחקר וגם נראה לכל א' בעליל, שהפה והלשון קולמוסי הלב נינהו, ומה שבלב האדם העיקר, הן לטב והן לביש, ומחשבותיו סובבים על אותו העניין, אם טוב ואם רע, הפה והלשון משליכין ומוציאין אותו הדבר בהקדים בלא רשות הרצון. והבוחן יבחן שכן הוא. וזהו הטעם המספיק לסימן אבי שני הבנים שהקדמנו, לאיזהו שהוא מקדים ברישא, או לשבח או לגנות, הוא הבכור למחשבת לבו ועיקרא דלכא. ומי כהחכם יודע ליקח חשבון דברי זולתו, בדברו עמו לאיזהו דיבורים שנותן להם דין קדימה, יכול להבין עיקרא דלכא להיכן נוטה, ועל זה נאמר⁶¹: "תן לחכם ויחכם עוד".

ולפנים הללו יתפרש שפיר באופן אחר את מה שאנחנו עוסקים בו, והוא אומרו ית', "אהבתי אתכם אמר ה'", וקאי על בני יעקב, "ואמרתם במה אהבתנו", הרצון, באיזה בחינה אני משבח ואוהב את בני יעקב, אם מצד שמעשי יעקב מוכשרים לפני הרבה, נמצא שיש לכם תפארת מאהבה זו, או רק לגבי מעשי עשיו אני אוהב את יעקב. לזה אמר: "הלא אח עשו ליעקב", הרצון, שעשיו הוא הבכור

אהבת ה'
לישראל
בעצמיותם

אהבת ה'
לישראל
אף
בשפלותם

61. משלי ט, ט. 62. ב"ב ח, א. 63. דברים לג, ג - "אף חבב עמים כל קדושי בידך והם תפנו לרגלך ישא מדברותיך". 64. כתובות קג, א. 65. פסחים כב, ב. 66. הושע יב, ד.

הבתולה הוה אמינא אפילו בעל כורחה, לכך נאמר בתולה נשאת, מדעתה אין, שלא מדעתה לא. דהלכתא היא, דקידושין על כורחה לאו קידושין הם.

נמצא, גם קדושי ישראל לאו קידושין היו, כי בעל כורחה היו, וקידושין על כורחה לאו כלום הוא. אם כן, לא חטאו ישראל כלל ולא היו צריכים להורות תשובה לרבים, כי ליכא למילף תשובה לרבים, היכא דחטאו רבים חטא גמור, מחטא ישראל שלא חטאו חטא גמור. אם כן שפיר עשה דוד המלך ע"ה שחטא, כי הוא בא להורות תשובה לרבים, ואז נתקרה דעתו, ומוכנים בטוב דברי הפליאה, עד כאן דברי קודשו.

ובזה מבואר המאמר הנזכר, ששאל דוד המלך ע"ה מהקב"ה שיזכר בתשועת ישראל מהמן בשעה שיקבלו התורה ברצון, דממילא קודם זה היו אנוסים, ודוד המלך ע"ה יפה עשה להורות תשובה לרבים, ולזה שאל שיעלה זכרונו לטובה בעת ובעונה ההיא.

ומעין זה פירש הרב 'זכות הרבים' במאמרם ז"ל בילקוט פרשת וישלח⁷⁷: "ויהי לי שור וחמור"⁷⁸, "שור" זה יוסף, "וחמור" זה יששכר, "צאן" אלו ישראל, "ועבד" זה דוד, "ושפחה" זו אביגיל. ע"כ. והכוונה בהקדים מה שאמרו רז"ל⁷⁹, שיעקב ועשיו חלקו העולמות, ואם כן כל מה שישראל אוכלים בעולם הזה, ח"ו גול הוא בידם. ומכלל התשובות שנאמרו בזה הוא, שעל ידי שאנו קבלנו את התורה מקיימים העולם, כמו שאמר הכתוב⁸⁰: "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתיו". וזה נקרא מציל מזוטו של ים ומזוטו של נהר הרי אלו שלו⁸¹, ושפיר אכלי ישראל בעולם הזה.

ועדיין יש טענה לעשיו על יעקב באומר: התינה אם ישראל עושין רצונו של מקום, אבל עתידין לחטוא, וכשחוטאים אזי אני אוכל לשלוט עליהם, כמו שאמר יצחק⁸²: "והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוואריך". וגם בזה יש להשיב: שהקב"ה יסד את העולם על אדני התשובה, וראיה לזה, ישראל שחטאו בעגל וקיבלם הקב"ה בתשובה. ואם אמור יאמר עשיו הרשע: הא לרבים דנפישו ברחמין, אבל ליחיד לא מהני תשובה - אף לזה יש ראייה מדוד המלך ע"ה, שהיה יחיד ונתקבל בתשובה. גם לזה יש טענה לעשיו באומר, כי אין ראייה מדוד שהוא מלך ודינו כרבים, ולזה יש סתירה מאביגיל והוא, כי ראיתי בספר 'אבק סופרים' בפסוקי אביגיל⁸³: "ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול"⁸⁴ וכו' "והושע ירך לך"⁸⁵, והוא השיב

את אחיו, עד שבא מיכאל והציל את יעקב וכו'⁶⁷. זה אומר: "הלא אח עשו ליעקב נאום ה'", בזמן שהיה אח עשיו עם יעקב, ובו בפרק "ואוהב את יעקב". ומזה תקישו גדול האהבה וחיבה.

ודרך אגב, אמרתי להבין טעם מאמרם ז"ל⁶⁸, דדוד המלך ע"ה שאל שיזכר בתשועת ישראל מהמן. וגאון עוזנו בספר 'יוסף תהלות' סימן ק"ו הכי אמר מר דרמז בפסוק⁶⁹: "זכרני ה' ברצון עמך". כי הנה המון ישראל היו אומרים שיש להם מודעא והדור קבלוה בימי אחשוורוש⁷⁰. וזה שאמר "זכרני ה' ברצון עמך", כלומר בזמן שעמך יהיו מרוצים בתורה ולא יאמרו שהיה באונס, וזה רמז "ברצון עמך", והוא מעורר הרחמים שכדאי דבר זה להצילם, שהקב"ה רואה הטובה שעתידין לעשות ומרחם, ע"כ.

ועל פי דרכו הקודש, אפשר לעניות דעתי לומר הטעם שהיה שואל דוד המלך ע"ה שיזכר בתשועת ישראל, בהקדים עוד מה שפירש הרב 'עיר דוד' דף י' בביתאור מאמרם ז"ל בפליאה⁷¹, שכל ימיו של דוד היה מצטער על עוונותיו ולא נתקרה דעתו עד שהגיע לפרק בתולה נשאת ליום הרביעי⁷². והעניין הוא, כי לדעת הגמרא⁷³ לא היה דוד ראוי לאותו מעשה, אלא כדי להורות תשובה ליחיד; ולא היו ישראל ראויים לאותו המעשה, אלא כדי להורות תשובה לרבים. נמצא לדעת הגמרא, אין לדוד המלך ע"ה שום צער על עונו, אדרבא, יפה עשה כדי להורות תשובה ליחיד. אך לדעת המדרש רבה שדרשו: "אשר נשיא יחטא"⁷⁴, שחטא של מלך הוא חטא של רבים, אם כן בודאי יש לדוד המלך ע"ה להצטער על עונו, כי לא יוכל לומר שחטא להורות תשובה לרבים, כי כבר הורו ישראל תשובה לרבים. אלא מוכרחים אנו לומר, דלעולם דוד לא חטא, ולהורות תשובה לרבים בא, כי ישראל לא חטאו כלל במה שעבדו לעגל, כי אנוסים היו, ובעל כורחה קבלו עליהם אלהות וקידושין על כורחה לאו כלום הוא⁷⁵. נמצא לא חטאו ישראל כלל, וליכא למילף מיניה לחטא גמור של רבים, לפיכך שפיר עשה דוד שחטא, כדי להורות תשובה לרבים.

והנה, כל ימיו היה דוד מוטל בספק אם קידושין על כורחה הם קידושין או לאו, לפיכך היה דוד כל ימיו מצטער על עוונותיו, דשמא הלכתא היא דקידושין על כורחה הוה קידושין, נמצא היו ישראל מורים תשובה לרבים, וחטא של דוד חטא גמור הוא. לפיכך לא נתקרה דעתו עד שהגיע לפרק בתולה נשאת, כי אז נתקשה לדוד קושית התוס'⁷⁶. דשם מקשים התוס': למה אמר התנא בתולה נשאת ולא אמר נושאין את הבתולה. ומשני: אילו היה אומר נושאין את

מדוע ביקש דוד המלך להזכר בתשועת ישראל מהמן

67. וכן הוא בילקוט"ש תולדות רמז קי - "ויתרוצצו הבנים בקרבה, שהיו חולקין בשביל העוה"ז והעוה"ב באותה שעה רצה סמאל להרוג יעקב במעי אמו אלא שעמד מיכאל כנגדו...". 68. אסתר רבה פרשה ו, א. 69. תהלים קו, ד. 70. שבת פח, א. 71. מדרש פליאה, הובא בהקדמת 'סמיכת חכמים' דף כב טור ג. 72. פרק ראשון של מסכת כתובות. 73. ע"ז ד, ב-ה, א. - "אמר רב יהושע בן לוי: לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, שנאמר (דברים ה'): 'מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותה כל הימים' וגו'. והיינו דאמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחאי: לא דוד ראוי לאותו מעשה (מעשה דבת שבע- רש"י), ולא ישראל ראוי לאותו מעשה; לא דוד ראוי לאותו מעשה, דכתיב (תהלים קט): 'ולבי חלל בקרבי'; ולא ישראל ראוי לאותו מעשה, דכתיב: 'מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותה כל הימים', אלא למה עשו? לומר לך, שאם חטא יחיד - אומרים לו: כלך אצל יחיד, ואם חטאו ציבור - אומרים להו לכו אצל ציבור". 74. ויקרא ד, כב. 75. קידושין ב, ב. 76. כתובות ב, א ד"ה 'נשאת'. 77. ילקוט"ש בראשית רמז קל. 78. בראשית לב, ו - 'וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמֹר צֶאֱן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה' וכו'. 79. ילקוט"ש תולדות רמז קי - 'כשהיו יעקב ועשיו במעי אמן אמר לו יעקב לעשו: אחי, שני עולמות לפנינו העוה"ז ועוה"ב, העוה"ז יש בו אכילה ושתייה ומשא ומתן, לישא אשה ולהוליד בנים ובנות, אבל העוה"ב אין בו כל המדות הללו, רוצון טול אתה העוה"ז ואני אטול העוה"ב שנאמר (בראשית כה, לא): 'מכרה כיום את בכורתך לי כאותו היום שהיו בבטן אמן, מיד כפר עשו בתחית המתים שנאמר (שם לב): 'הנה אנכי הולך למות, אותה שעה נטל עשו חלקו העוה"ז ויעקב נטל חלקו העוה"ב". 80. ירמיה לג, כה. 81. ב"מ כד, א. 82. בראשית כז, מ. 83. שהתחננה אל דוד לבל יהרוג את נבל וביתו. 84. שם"א כה, לא. 85. שם פסוק כו.

עליהם. לזה אמר, "וצאן" אלו ישראל. רצונו לומר, שמישראל שחטאו בעגל ונתקבלו בתשובה יש הוראה כי מהני תשובה. ואם תמצי לומר התינוח לרבים אבל ליחיד לא מהני תשובה - לזה אמר: "ועבר" זה דוד, כי ממנו יש הוראה ליחיד. ואם תמצי לומר, דוד הוא מלך ודינו כרבים - לזה אמר: "ושפחה" זו אביגיל, שהוכיחה בדבריה כי כשהוא רדוף דינו כיחיד. מעתה לא נשאר שום פתחון פה כלל ועיקר. ע"כ דברי קודשו. ועיין מה שפירש הרב 'בינה לעתים' דף ל"ד בכוננת הכתוב⁹¹, מה לי ולכם בני צרויה כי תהיו היום לי לשטן, היום יומת איש בישראל כי הלא ידעתי כי היום אני מלך על ישראל, ומשם באר"ה.

ובמדרש תנחומא, פרשת וישלח⁹², איתא שם זה המאמר בסגנון אחר, וזה לשונו: "ויהי לי שור" אין לי לירא ממך שהרי נולד יוסף שנקרא שור שנאמר⁹³: "בכור שורו הדר לו". וחמור זה משיח בן דוד שנאמר⁹⁴: "עני ורוכב על חמור". צאן אלו זכותן של שבטים שנקראו בניהם צאן שנאמר⁹⁵: "ואתנה צאני צאן" וכו'. ועבר זה משה שנאמר⁹⁶: "משה עבר ה'". ושפחה זו רות, שעתיד דוד לצאת ממנה וכתוב עליו⁹⁷: "אני עבדך בן אמתך" וכו'. והמאמר אומר דרשוני וחיו.

ולעניות דעתי, דידוע דעשיו היה רודף ליעקב לחושבו שנשא שתי אחיות ונכשל בעריות ח"ו, עיין לגאון עוזנו בספר 'דבש לפי' דף ל"א. ויעקב אבינו נתכוון בהודעת צדיקים הללו, להורות נתן דמוצל מעניין זה ואין לו עוון אשר חטא. והגם שיש תשובות ניצחות, הזכיר לו דברים עיקריים שיסתם פי עשיו מלחשוב עוד מחשבת חרץ. והוא במה שכתב הרב 'עיר דוד'⁹⁸ בשם ע"מ, על מה שאמרה המילדת לרחל בהקשותה בליתיה⁹⁹: "אל תיראי כי גם זה לך בן". כי רחל אמנו היתה מסופקת אולי היא יושבת תחת בעלה באיסור שתי אחיות, כי לאה בהיתר נשאת ליעקב, על כן נתקרבה מיתתה בעוון זה. ולפיכך המילדת אמרה לה: "אל תיראי" בזה, "כי גם זה לך בן". רצונו לומר שהילד היולד בנימין הוא בן שלך כמו יוסף. וכמו שיוסף יהיה מושל במצרים, כך יצא מבנימין שאול המלך. נמצא עליך נאמר: "ומלכים ממך יצאו"¹⁰⁰, ושוב אין לך דאגה ומורא על איסור שתי אחיות, שהרי ממך יצאו שני בנים שימשלו בישראל, ואם היה חשש איסור בהם ח"ו, הלא אמרה תורה¹⁰¹:

"מקרב אחיך תשים עליך מלך", מן המיוחסים שבך¹⁰². ע"כ.

ועוד נקדים מה שכתב הרב הקדוש בספר 'מדרש תלפיות' דף קפ"ה, וזה לשונו: שהוכרח יעקב אבינו ע"ה ליקח שתי אחיות ואי אפשר בלאו הכי, שאם לא כן, לא היה יכול להעמיד י"ב שבטים צדיקים גמורים. כיון שנתחברו האבנים ששם מראשותיו לנסיון אם יעמיד י"ב שבטים, חשב מחשבות איך יוכל לבלבל דעת השטן שלא למנוע יציאתם, וגמר בדעתו ליקח שתי אחיות, דבר אסור לו כיון שהאבות קיימו כל התורה, כדי שיחשוב השטן בראות כן, אין דבר של קדושה יוצא ממעשה זה, ובזה ילך לו ולא ישים לבו לקטרג למנוע הקדושה.

לה⁸⁶: "ברוכה את אשר כליתני היום הזה מבוא בדמים והושע ידי לי". ויש לעיין מאי האי דאמרה אביגיל "והושע ידך לך" והוא גם כן הודה לדבריה, "והושע ידי לי". ואמר הרב הנזכר, כי ידוע מה שאמרו בגמרא⁸⁷: לא היה דוד ראוי לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה ליחיד. ואם כן אין לדוד שום חטא כלל, ואדרבא, זכות הוא לו, כי על ידו שבים בתשובה כמה יחידים. אמנם אי אמרינן מלך דינו כרבים ולרבים אית להו ראייה מישראל, נמצא דליחיד אין ראייה, ואם כן מה שחטא דוד לעוון יחשב לו. ואם כן היאך אמרו בגמרא, לא היה ראוי דוד אלא כדי להורות תשובה ליחיד. וצריך לומר כי לעולם מלך דינו כרבים, אמנם דוד מה שנתקבל בתשובה הוא בהיותו רדוף מאבשלום, ואז דין הדיוט היה לו ודינו כיחיד. ואם כן שפיר אמרינן, לא היה ראוי דוד אלא כדי להורות תשובה ליחיד. ואם כן אין לדוד שום חטא ועוון כלל. מעתה, כשראתה אביגיל שדוד אור כגבר חלציו להרוג את נבל מפני שהוא מורד במלכות באומרו "רבו עבדים המתפרצים"⁸⁸, והנה בַּעֲתָה דוד הוא רדוף משאול, וכיון שעתה רוצה להחזיק למלך ורוצה לדון את נבל מדין מורד במלכות, זהו לרעתו - שגם כשיהיה רדוף מאבשלום, דין מלך יש לו ודינו כרבים ועונו צרור בשמלתו על שכמו. ואם בעניין זה לא יחזיק עצמו למלך מפני היותו רדוף משאול, ויחשב עצמו כהדיוט, אם כן למחר, בהיותו רדוף מאבשלום, להדיוט יחשב ודינו כיחיד. וזהו לטובתו כדי שיאמר עליו: לא היה ראוי דוד לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה ליחיד. וזהו מה שכיוונה אביגיל בדבריה: "ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול" וגו', שאם אתה רוצה לדון את עצמך עכשיו שאתה רדוף כמלך, זהו "לפוקה ולמכשול" לך, כי אחר כך בהיותך רדוף מאבשלום, אזי גם כן דינך כמלך ודינך כרבים ואין להורות ממך תשובה ליחיד. לא כן אם אתה תחשוב את עצמך עכשיו, שאתה רדוף משאול, כהדיוט, אף באותו זמן תהא נחשב להדיוט ושפיר יש להורות ממך תשובה ליחיד. ועל זה אמרה: "והושע ידך לך", שאם אתה עכשיו לא תתנקם מנבל אתה מורה שאתה נחשב כהדיוט, ובזה תרויח כי "והושע ידך לך". וכששמע דוד המלך ע"ה דבריה הנעימים, הודה ולא בוש, וכך אמר לה: "ברוכה את לה" אשר כליתני וכו' מבוא בדמים והושע ידי לי", שודאי זהו לטובתי. ע"כ דבריו.

נמצא מכל האמור, שאם יאמר האומר אין תשובה מועיל ליחיד - יש ראייה מדוד. ואם תמצי לומר דדוד הוא מלך ודינו כרבים - יש לנו ראייה מאביגיל כי כשהוא רדוף דינו כיחיד.

מעתה זהו כוונת המאמר שאמר יעקב לעשיו: "ויהי לי שור" זה יוסף. והזכירו בתחילה מפני שהוא שטנו של עשיו. ואם תמצי לומר, שכל מה שאני אוכל בעולם הזה הוא גזל מפני חלוקת העולמות, תדע לך "כי יש לי רב", והוא יששכר שעוסק בתורה⁸⁹ - "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת⁹⁰". ואם תאמר: התינוח בזמן שישראל שומרים התורה אבל בזמן שחוטאים יכול אני לשלוט

מענהו של יעקב על נושאו שתי אחיות

86. שם פסוק לג. 87. ע"ז ד, ב. 88. ש"מ"א כה, י. 89. כדכתיב בבראשית מט, יד-טו - "וַיִּשְׁכַּר יַמֶּר גָּרָם", ופירש רש"י: "חמור בעל עצמות, סובל עול תורה כחמור חזק שמטעינין אותו משאוי כבד". 90. ירמיהו לג, כה. 91. ש"מ"ב יט, כג. 92. סימן א. 93. דברים לג, יז. 94. זכריה ט, ט. 95. יחזקאל לד, לא. 96. דברים לד, ה. 97. תהלים קטז, טז. 98. סימן שמ. 99. בראשית לה, יז. 100. בראשית יז, ו. 101. דברים יז, טו. 102. עיין ירושלמי קידושין פ"ד ה"ה.

ואפשר לומר במה שחקר הרב הגדול בעל 'בינה לעתים' בדרשותיו דף כ"ז, וזה לשונו: כי הנה שתיים הנה קוראתנו מסכנות עצומות השתרגו עלו על צוארנו, ומשתיים הצילנו ה' בעוזו ונפלאותיו. האחד, בימי המן הרשע, אשר לזכר הצלתנו אנו עושים את ימי הפורים בזמניהם. והב', בימי אנטיוכוס אשר לפרסום אותו הנס הוקבעו שמונת ימי חנוכה אלה. ומה זה היה לבן קיש, מרדכי, אשר הנס הנעשה על ידו זכה אל כל הכבוד ההוא, מעוצם הפרסום הנעשה עליו ביום הפורים בקריאת המגילה וסעודות ומתנות ושמחה גדולה, מה שאין כן בנס זה של חנוכה, כי לא הוקבעו הימים הללו כי אם להלל ולהודות ולהדלקת הנרות ותו לא מיד. ומה גם לפי מה שאמרו בפרק אמר להם הממונה¹¹¹: אמר רב אסי: למה נמשלה אסתר לשחר, לומר לך מה שחר סוף הלילה אף אסתר סוף הניסים, והאיכא חנוכה - דניתנה להכתב קאמינא וכו'. והיא גופה תקשי, כיוון דהא והא ניסי הצלה נינהו, מה נשתנה זה מזה, שהאחד לא ניתן ליכתב כמו האחר עד שיאמר עליו שהוא סוף כל הנסים, [עכ"ל].

והרב נתן שם טעמים, ומהם כי הנס כל אשר יהיה יותר כללי יתחייב יותר התפרסמות והתעצמות הזכרון עליו. כי בהיותו כולל, יהיו רבים אשר הגיעה להם ההטבה ממנו, ובהיותו פרטי, לא יתהנו אלא אותם הפרטים, ולא יתפשט הטוב ההוא לזולתם. והנה נס חנוכה, עם היותו בעצמו גדול ועצום מאוד, לא היה כולל לכל ישראל, כי לא היו כולם בכל מקומות מושבותיהם בסכנה ההיא אלא מקצתם, וממילא לא היה הנס כללי כל כך, ולפיכך יספיק לפירסומו זכרון הדלקת הנרות והלל והודאה. אבל נס אסתר, היה כולל לכל ישראל, כי כולם היו תחת מלכות אחשוורוש והיתה הגזירה כללית "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן" וגו'¹¹², והיתה ההצלה כוללת את כולם. על כן היה מן הראוי יהיה זכר הנס מופלג מאוד, וניתנה ליכתב המגילה עם שאר פרטי הזכרונות לסיבה זו.

ועוד, כי בזמן אנטיוכוס עיקר הגזרות והסכנה היה על דבר נוגע אליו ית', במה שרצו לבטל מישראל שמירת המצוות השורשיות כאמור¹¹³, וסכנת הגופות היתה טפלה לזה. והוא מבואר כי בהיותם נוגעים בכבודו ית', תקל מאוד הנקמה מהם, כי יעשה על דבר כבוד שמו. על דרך שפירשנו בדברי דוד המלך ע"ה¹¹⁴ "מה יעשה לאיש אשר יכה את הפלישתי" וגו', כי מאחר שהפלישתי חרף מערכות אלהים חיים ונוגע בכבודו ית', מעצמו הוא נופל ואשר ירהגהו וימיתהו גברא קטילא קטיל וכו'. אמנם גזירת המן, כל תכלית כוונתו לא היתה אלא ההריגה וכליון הגופות חלילה. ועם שיש רמז בדבריו שהיה רוצה גם כן להעבירם על דת, מכל מקום המפורסם מכוונתו הוא להשמיד להרוג ולאבד. ובלי ספק, להנצל מזה על ידי נס, היה חסד אלוקים עצום ונורא מאוד, ע"כ.

ולעניות דעתי נראה, עם מה שכתב הרב בעצמו בדרוש שבת זכור, כי גדולת נס זה תבחן מאוד בהשערת הקושי העצום אשר

ועשה כדין המחלל שבת על החולה כדי שיקיים הרבה שבתות¹⁰³, דמותו לחללו על ידי גדולי ישראל כנודע¹⁰⁴. גם הוא עבר על מצוה אחת דשתי אחיות, כדי להעמיד י"ב שבטים מקיימי כל התורה הם וזרעם אחריהם. גם כיוון על דרך "גורל אחד לה"¹⁰⁵ בקיום פריה ורביה, "וגורל אחד לעזאזל" בלקיחת שתי אחיות, כדי לסתום פיו מלקטרג ומבלבל.

ולכל עניין זה כיוון יהודה בכלתו כדי שיצא מלך המשיח, ועמרם עם דודתו, גם נעמי בשולחה לרות אל בועז דרך זנות; הכל לבלבל דעת הקטרוג להחיות נפשות רבות, יעו"ש, ועיין עוד מה שכתב גאון עוזנו בספר דבש לפי דף ל"א.

ובזה מבואר המאמר הנזכר, "ויהי לי שור" אין לי לירא ממך, וזו הרדיפה שאתה רודפני, לחושבך שנכשלת באיסור שתי אחיות, לא היא, אלא עם לבן גרתי ותר"ג מצוות שמרת¹⁰⁶. ושמה תאמר עוון שתי אחיות - אין כאן עוון אשר חטא, שהרי "ויהי לי שור" שהוא יוסף שנקרא שור, שנאמר¹⁰⁷: "בכור שורו הדר לו", שהוא לשון גדולה ומלכות, כמו שפירש רש"י לדרכו¹⁰⁸, ואם איתא שהיה לי עוון שתי אחיות, לא היה יוצא ממני מלך, וכתוב: "מקרב אחיך", ומוכרח לומר שעל פי הדיבור לקחתי. והזכיר יוסף, אגב חדא תרתי, על דרך שכתב הילקוט בעניין יוסף, שהוא שטנו של עשוי, שלעתיד דן הקב"ה לעשוי על מה שעשה בזרעו של יעקב, וטוען שיעקב נטל בכורתו וברכתו. מיד עומד יוסף ואומר לו: לא היה לך ללמוד ממני, שאף על פי שאחי מכווני עם כל זה הטבתי עמהם. מיד יוצא עשוי חייב בדינו וכו', יעו"ש, ולזה הזכיר יוסף.

ועוד דע לך שאני מוכרח במעשי ליקח שתי אחיות, דאי אפשר בלאו הכי, שאם לא כן, לא הייתי יכול להעמיד י"ב שבטים צדיקים גמורים, ויסר פי המקטרג בזה. הלא תראה, "וחמור" זה משיח בן דוד שנאמר: "עני ורוכב על חמור", שלזה כיוון יהודה בכלתו לסתום פי המקטרג, גם אני בעבור להעמיד י"ב שבטים צדיקים גמורים הוכרחתי ליקח שתי אחיות. זה אומרו: "צאן" אלו זכותן של שבטים, "עבד" זה משה שנאמר: "משה עבד ה'", שגם עמרם עם דודתו היה מטעם זה, "ושפחה" זו רות, שנעמי בשולחה לרות אל בועז דרך זנות היה גם כן מטעם זה, ואם כן הוכרחתי במעשי גם אני, ועל משמתי אעמודה לומר: ותר"ג מצוות שמרתי, ודו"ק.

נמשך האמור למעלה, אמרתי להבין כוונת הכתובים במגילת אסתר¹⁰⁹: "וקבל היהודים את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי אליהם, כי המן בן המדתא האגגי צורר כל היהודים חשב על היהודים לאבדם והפיל פור הוא הגורל להם ולאבדם". ויש לדקדק בהם כמה דיוקים: האחד, ד"כי" הוא נתינת טעם, ובכאן על מה בא ליתן טעם. שנית, למה נקט פה תיבת "כל היהודים" ולמעלה אמר¹¹⁰: "צורר היהודים", ג', למה חזר לומר "והפיל פור הוא הגורל להם ולאבדם", וכבר אמר "חשב על היהודים לאבדם".

מה בין נס פורים לנס חנוכה

103. שבת קנא, ב. 104. עיין בית יוסף או"ח סימן שכת. 105. ויקרא טז, ת. 106. בראשית לב, ה וברש"י שם. 107. דברים לב, יז. 108. וזה לשונו: "יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות, שנאמר (תהלים פט, כח): 'אף אני בכור אתננהו, וכן (שמות ד, כה): 'בני בכורי ישראל'". 109. פרק ט, כג-כד. 110. בפרק ג, י ו בפרק ט, י. 111. יומא כט, א. 112. אסתר ג, יג. 113. 'בינה לעתים' קודם, וזה לשונו: 'בימי היוונים, תוקף צרותם היה מה שמנעום משמירת הדת המצוות העיקריות, שבת, ראש חודש ומילה'. 114. שמי"א יז, כו.

ועוד, "חשב על היהודים לאבדם", שלא היתה כוונתו אלא הריגה וכליון הגופות. ועוד, "והפיל פור הוא הגורל להמם ולאבדם", הביטה והבן מה היתה כוונתו בגורלות אלו - לכך זכה נס פורים לכל הכבוד. ועיין מה שאמרו בפרק קמא דמגילה¹²⁰: אסתר ברוח הקודש נאמרה וכו', ודו"ק.

היה בגאולת ישראל ותשועת ישראל, בהיות הדבר רחוק מאוד משני צדדין, אם מצד המן הרע וסיעתו, ואם מצד מרדכי הצדיק ע"ה. כי נודע שהגורלות שהפיל המן היו סובבים על שני עניינים: הא', לידע ולראות כפי המבט השמימי, הזמן אשר יורה על שפלות והכנעת מרדכי כפי רוע מזלו, והב', זמן עליית כוכב מערכתו של המן. ומצא היותו אותו הזמן של י"ג באדר נכון ומזומן למלאות חפצו בשני אלו הדברים, כי היה אז המן בגובה רום הוראתו ומרדכי ע"ה בשפל המדרגה, משועבד למדרך כף רגל. והיה מחסד השם יתברך בגודל רחמיו, לבטל כל אלו ההוראות ולשדרר המערכות ולגזור ההיפך בשני הדברים. כי ודאי זהו מעיקר הנס שראוי לפרסם ביום זה.

ונמצא היות נס זה עצום ורב משני צדדין: אם מהשפלת המן, שהיתה נמנעת כפי כוכבי נשפו, ואם ממעלת מרדכי, שלא היה לה מקום כפי המבט השמימי. ובהשנות הפלא בשני הצדדין, לשדרר שתי המערכות כל אחת אל ההיפך, בהיות לאל לעשות אחת מהנה, כי כבר היה אפשר להציל את העם ולהגדיל את מרדכי במעלה וכבוד נגד הוראתו עם שישאר גם המן חי ובגדולתו, כי היה מספיק להם להנצל מהמיתה המעותדת להם. או להיפך, ישדרר מערכת המן וישפילנו עד עפר באופן שינצלו ישראל מידו, כי אותה היו מבקשים, ולא שישטרך גם כן להגביה למעלה למעלה מדרגת מרדכי ע"ה בהריסת הטבע בב' צדדיו וכו', יעו"ש.

ובזה אמרתי טעם לקריאת שם 'פורים' דדשו בו רבים, מה עניין שם זה¹¹⁵. ועל פי האמור הוא מבואר, כי קראום 'פורים' על שם הגורל, להודיע ולהודיע מה היה כוונת המן בגורלות אלו, ומה נעשה לבסוף, שזהו עיקר הנס. ואחר זמן ראיתי להרב 'חמדת ימים' שכתב כן, יעו"ש.

ואפשר דזה רמז הכתובים תהלים קכ"ד¹¹⁶: "שיר המעלות לדוד לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל, לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם". שם רמז לדבר האמור, דמב' הצדדין היה קשה הצלת ישראל. ולזה אמר "לולי ה' שהיה לנו", שהיינו בשפל מצבים, "ולולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם", המן הרע, שהיה זמן עליית כוכב מערכתו, ונמצא שהתשועה היתה רחוקה מב' צדדין, "אזי חיים בלענונו" וגו'¹¹⁷. וזה על דרך שדרשו רז"ל בפ"ק דמגילה¹¹⁸: "בקום עלינו אדם"¹¹⁹ אדם ולא מלך, יעו"ש.

ואם כן הוא מבואר דגדול נס זה של פורים מנס חנוכה ביתר שאת וביתר עז, שלא היה דבר כזה שתהיה התשועה רחוקה משני צדדין כמו שכתבתי, ופשוט.

והוא הנרצה בכתובים הנזכרים: "וקבל היהודים את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי אליהם", ושמא תאמר: מה כל החרדה הזאת, מה שלא זכו שאר ניסים. לזה אמר "כי המן בן המדתא האגני צורר כל היהודים", שהיה הנס כללי, ויחייב יותר הפרסום והזכרון.

קע"ד א"י. איתא בשלהי כתובות¹: ר' אבא מושק כיפי דעכו, ר' חנינא מתקיל מתקליה, ר' אמי ור' אסי קיימי משמשא לטולא ומטולא לשמשא, ר' חייא בר גמא מוגנדר בעפרה, שנאמר²: "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו", ע"כ.

הנה השלמים האלו רצו להורות לנו ד' מעלות שבא"י - האחת, מצד המים שהם זכים ודקים ונקיים, כדכתיב³: "ארץ נחלי מים עינות ותהומות". השניה, מצד חכמה ושלמות הנפש, כי אורה מחכים⁴, ונשתבחה ביה א"י, "ארץ אשר אבניה ברזל"⁵ - אל תיקרי אבניה אלא בונה⁶, הם התלמידי חכמים שבה, שהם חדים כברזל. השלישית, בריאות העיר, וכדאמרו רז"ל בגמרא⁷: "וכל יאמר שכן חלית"⁸, רצונו לומר, השכן ודר בא"י אינו חולה, יען היא ארץ טובה וממוזגת לבריאות האדם, ולכן נקראת 'פה נוף', שהוא האקלים. הרביעית, מצד קבורתה, שכל האבות נתאו להקבר בא"י, אם מצד שאין בה חיבוט הקבר, אם מצד שמתיה חיינ תחילה לימות המשיח⁹.

ולכן, כנגד שלמות המים ויש בה סלעים נובעים מים, וכדכתיב¹⁰: "עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר", לכן ר' אבא היה מושק כיפי דא"י, המוציא מים הדקים והזכים.

וכנגד החכמים, שאוירה מחכים, וכדכתיב: "אשר אבניה ברזל", ר' חנינא מתקיל מתקליה. ופירשו התוספות: דאיתא בתנחומא, כשעלה ר' חנינא הגדול מבבל ביקש לידע אם נכנס לא"י, והיה שוקל אבנים; כל זמן שהיו קלות אמר, עדיין לא נכנסתי לא"י, כיון שמצאן כבדות אמר, אין אלו אלא אבני א"י. והוא רמז התלמידי חכמים שהם כבדים בחכמה יותר מחכמי חו"ל.

וכנגד שלמות בריאותה, אף על פי שהיושב בחמה הוא בא לידי חולי ופגעות וקדחות, לכך ר' אמי ור' אסי הוו קיימי מטולא לשמשא, להורות שלמות בריאותה, שאפילו בהיותם בחמה לא יבוא עליהם חולי ופגע. וכן בחורף, שהיושבים בצל ובקור הם באים לידי חולי הקרירות, שכולם חולים אצל הקור, והולכים אצל השמש, ואלו הוו קיימי משמשא לטולא ולא היה בא עליהם חולי.

ממעלות א"י - זכות מימה, חכמת בניה, בריאות בריאות אורה וטוב קבריה

חיבת הארץ של האמוראים באופן המורה מעלותיה

מדוע נקרא בשם 'פורים'

115. ע"ע לעיל בריש הסימן מה שכתב בזה בשם גאון עוונו בספר 'נחל אשכול'. 116. פסוק א-ב. 117. שם פסוק ג. 118. יא, ומפרש רש"י: "אדם ולא מלך" - זה המן. 119. תהלים קכד, ב. 120. ז, א. **קע"ד** | 1. קיב, א-ב. 2. תהלים קב, טו. 3. דברים ח, ז. 4. ב"ב קנח, ב. 5. דברים ח, ט. 6. תענית ד, א. 7. כתובות קיא, א - "אמר רבי אלעזר: כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון, שנאמר: 'וכל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון'. אמר ליה רבא לרב אשי: אנו בסובלי חלאים מתנינן לה". 8. ישעיה לג, כד. 9. ירושלמי כלאים פ"ט ה"ג - "ר"ש בן לקיש אמר: 'אתהלך לפני ה' בארצות החיים' (תהלים קטז, ט) וכו', רשב"ל בשם בר קפרא: ארץ שמתיה חיים תחילה לימות המשיח, ומה טעם - 'נותן נשמה לעם עליה' (ישעיה מב, ה)". ועיין לעיל סימן קיט. 10. דברים ח, ז.

וכנגד שלמות עפר קבורתה, שאין באותו עפר חיבוט הקבר, אמר דר' חייא מוגנדר ומתגלגל בעפרה, להורות שהנקבר בה ניצול מוגלגול מחילות ומחיבוט הקבר, באופן שא"י שלמה מכל השלמות, ע"כ יד יוסף פרשת וישלח.

ומה שכתב 'מצד שאין בה חיבוט הקבר', וכן כתב גם כן בפרשת ויחי והבאתי דבריו אני עני למעלה בסימן קי"ז, ושם הבאתי מאמר רז"ל פרק ג' מחיבוט הקבר¹¹ ודברי רבינו האר"י ב'שער הגלגולים' פרק כ"ג.

ועתה ראיתי בספר 'טוב הארץ' דף ל"ד¹² שכתב, וזה לשונו: אמרו רז"ל¹³, הדר בא"י ומת בערב שבת¹⁴, אינו רואה דין חיבוט הקבר. הנה אפשר דאו או קאמר, או האי או האי, כל אחד מהם מספקת¹⁵ - וזה הפירוש אינו, דאם כן ביטלת דין חיבוט קבר בא"י מכל וכל, וזה אינו, אלא דוקא שניהם יחדיו, דהיינו שהוא בא"י מפני קדושתה, וילווה גם כן אל עניין זה קדושת היום, וכשיהיו שניהם יחד אזי ינצל מחיבוט הקבר, מפני שכיוון שקדש היום בא"י אין כח לחיצוניים. אמנם אם לא קדש היום או שהוא בחו"ל, החיצוניות מתגברת ושולטת, ודנה אותו בחיובו אפילו שמת בערב שבת.

ואחר זמן ראיתי ב'שער הכוונות' שסידר מהר"ש ויטאל זלה"ה, בכוונות שבת, שכתב להדיא, וזה לשונו: אשר נראה מדברי הרב ז"ל, שאפילו נקבר בחו"ל, יעו"ש.

נמשיך בספר 'טוב הארץ' ס' 3: ואם תאמר, אם מת בערב שבת ובא"י, סוף סוף מעשיו הרעים במה יתקנו. אם נאמר שזכות א"י מנכה, מה נאמר במיתת ערב שבת שאינו בזכות, אם לא שנאמר שהקב"ה גרם לו שימות בערב שבת כדי שיהיה ניצול מדין חיבוט הקבר מפני שאינו חייב. ועדיין קשה, אם זה פטור, אם כן אפילו לא ימות בערב שבת יהיה גם כן ניצול. ויש לומר כאותו מעשה דאיתא בוורה, מאותו תינוק שתפסוהו הכרוכים ונכנס לגן עדן שלא מן הדין, וקאמר התם, אפילו הכי לא איתסי אלא בצערא סגיא, וכן זה גם כן, עכ"ל.

קע"ה א"י. גרסינן ביבמות דף פ"ב: תניא, "אשר ירשו אבותיך וירשתה"² - ירושה ראשונה ושניה יש להם, ושלישית אין להם. פירש רש"י: ירושה ראשונה - בימי יהושע הוא ירושה, וכן שניה דבימי עזרא, דכשגלו גלות ראשונה בטלה קדושת הארץ. שלישית אין להם - כלומר לא בעי למהדר למרתה³, דירושה עומדת היא, ואשמועינן האי קרא דלא בטלה קדושת הארץ בגלות טיטוס,

ע"כ. והתוספות כתבו בשם ר"ח, שקדושה ראשונה היינו ירושת האבות, ושניה ירושת יהושע, ומשם ואילך קדושה לעולם, יעו"ש⁴. ומקשים לשיטת רש"י: מה זו סברא, שקדושה ראשונה שהיה בימי יהושע, שהיו כל ישראל ביהד ושכינה עמהם והארון והלוחות ואורים ותומים - נתבטלה בגלות ראשון, וירושה שניה בימי עזרא, שלא היה כל זה - ישאר הקדושה לעולם.

ונראה ליישב הכל על פי מה שאמרו בגמרא במסכת פסחים⁵ בפסוק: "לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלקי יעקב" - לא כאברהם שקראו 'הר', ולא כיצחק שקראו 'שדה', אלא כיעקב שקראו 'בית'. ופירשו המפרשים שהבית ראשון היה בזכות אברהם, וראה שעתידי ליחרב - לכך קראו 'הר', ובית שני בזכות יצחק, וראה גם כן שעתידי ליחרב - לכך קראו 'שדה', אבל בית ג' הוא בזכות יעקב, בניין עולמים - לכך קראו 'בית'⁷. המורם מהאמור, שקדושה שניה היא כנגד יצחק שקראו 'שדה', ובשדה יש לאו - "לא תכלה פאת שדך"⁸, וזה היה פעולת יצחק שקראו 'שדה', שקדושה שלו לא יתבטל לגמרי, מה שאין כן אברהם שקראו 'הר' נתבטל קדושה שלו לגמרי.

ובזה מבואר דרש"י ור"ח תרווייהו סבירא ליה סברא זו, שקדושת שדה אי אפשר להתבטל לגמרי, אך בזה הם מחולקים, דרש"י דוקא בקדושה שניה היא נקראת 'שדה', אבל לא בקדושה ראשונה שהיא כנגד אברהם שקראו 'הר', ולכך מפרש שקדושה ראשונה נתבטלה אבל לא קדושה שניה. אבל ר"ח סבירא ליה כמשמעות הפסוק⁹: "ציון שדה תחרש", דקאי בחורבן ראשון, ולכן סבירא ליה שאותו קדושה לא נתבטלה לגמרי מכח הלאו ד"לא תכלה פאת שדך", ולכך מוכרח לפרש שקדושה ראשונה היינו ירושת האבות, ושניה של יהושע לא נתבטלה לעולם.

ולזה איתא במדרש¹⁰ על פסוק¹¹: "ממרום שלח אש" וגו', שהקב"ה שלח מלאכי השרת ושרפו המקדש קודם שישרפוהו האויבים, דאיתא במשנה פרק שני דפאה¹²: שדה שקצרוה ליסטים פטורה מפאה, נמצא אם היה נחרב על ידי האויבים נתבטלה הקדושה לגמרי, אף שנקראת 'שדה' מכל מקום פטורה, ולכן עשה הקב"ה ששלח שלוהים שלו לשרוף בית המקדש וכל ירושלים מקודם ונתחייב בפאה, ולכך נשאר קדושה בתוכה.

ובזה מבואר הפסוק¹³: "וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלקינו", ומקשה בגמרא¹⁴: משום דצדיק ה'

הדר בא"י ומת בערב שבת ניצול מחיבוט הקבר

מעשיו הרעים במה יתקנו

איזו ירושה לא בטלה קדושתה

ביאור שיטות רש"י ור"ח

מדוע נשלחו מלאכי השרת לשרוף המקדש לפני האויבים

11. מסכת חיבוט הקבר מובאת באוצר המדרשים חלק א דף צג. 12. ומקור הדברים הוא ב'חסד לאברהם' מעין ה נה ג. 13. מסכת חיבוט הקבר פרק ג. 14. עיי כתובות קג, ב - "מת בערב שבת - סימן יפה לו". 15. כמו שמשמע בכתובות קג, ב - "מת בערב שבת - סימן יפה לו", ומפרש רש"י: "סימן יפה הוא לו שיכנס למנוחה מיד". **קעה** | 1. עמ' ב. 2. דברים ל ה. 3. פירוש: לרשת אותה. 4. שתוס' מאריך להקשות ולחלוק על ר"ח. 5. פת. א. 6. ישעיה ג. 7. עיין עוד לקמן סימן תסח (2). 8. ויקרא יט, ט. 9. ירמיה כו, יח. 10. ילקו"ש איכה רמז תתרט וע"ע איכה רבה פרשה א, מא. 11. איכה א, יג. 12. משנה ז. 13. דניאל ט, יד. 14. גיטין פח, א ושם מתרצת הגמרא באופן אחר - "אלא, צדקה עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל שהגלה גלות צדקיהו ועדיין גלות יכניה קיימת".

וא"י יש להם יחס יחד, וכן יש לישראל יחס עם הארץ בלי ספק בשביל יחס נשמותם.

והראיה מיוקאל¹⁰, שהילק א"י ליי"ב שבטים ויחס כל שבט ושבט בגבול אחד, ולפי יחס השבט כן משכנו, במה שהוא נגדיי¹¹ לגבול אשר שם אצילות נשמת אותו השבט, כדי שיהיה שופע עליו.

וכן המצוות הנעשות בארץ עולות ומקשטות כל גבול וגבול בסוד נשמת כל שבט ושבט, בעניין שלמות הנשמות בחלקם בארץ, ושלמות הארץ בחלק הנשמות המגיע אליה, נגדיית אל מציאותה.

והעניין, כי גם נקודת ציון אשר היא נקודה שממנה הושתת העולם כנודע¹², היא מתייחסת אל השכינה, וסוד י"ב גבוליה מתפשטים מהנקודה האמצעית, והיינו סוד מידות הארץ הנוכרים בפסוקי יוקאל¹³ והמקדש בתוכו, וישראל חוסים תחת שולי כנפיה הנפרשות מלוא רוחב הארץ.

וכן גם כן, כמו שהשכינה אינה בשלמות בעוד שמקום בית המקדש אינו בשלמות על מכונו, כן גם כן השכינה אינה בשלמות כאשר א"י אינה בשלמות גבוליה, שהוא מנחל מצרים ועד הנחר הגדול נהר פרת¹⁴, וישראל שוכנים כל אחד ואחד בחלק המגיע לו כפי גורלו האמיתי הנגדי אל גבולו, ע"כ טוב הארץ דף ט'¹⁵. ועיין מה שכתבתי למעלה בסימן ד"ן בשם הרב המגיד בעל 'קול יעקב', ודו"ק.

ועיין עוד במה שכתב הרב החסיד בספר 'שארית יעקב' פרשת אחרי במאמרם ז"ל, שאמר הקב"ה: איני מתעלה להיות נקרא 'קדוש' אלא בין קדושים, שנאמר¹⁶: "ונקדשתי בתוך בני ישראל". ועל דרך זה פירש מהר"ם אלשיך זצוק"ל¹⁷ כוונת הכתוב¹⁸: "קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם", כלומר קדושים תהיו, יען אין קדושתני ניכרת רק כשתהיו קדושים אתם, ע"כ.

והוא לדעתי מה שיסדו לנו אנשי כנסת הגדולה¹⁹: "אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה", שקדושתך ניכרת מקדושים שיהללוך סלה. ומזה בחר ה' בארץ ובישראל עמו, ואמרו במדרש: אני ואתם והארץ, וכמו שכתבתי בסימן ס"ד.

וכעין זה כתב הרב הקדוש בספר 'אגדת אליהו' חלק א' דף ל"ב, שהשם ברוך ה' נקרא 'צבאות' על היות לו צבאות למעלה שהם המלאכים, וצבאות למטה הם ישראל. והו' כוונת הכתוב²⁰: "ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה". כלומר, אם נקרא 'ה' צבאות' הוא "עמנו", דהן אמת

וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו. ועל פי מה שכתבתי הוא מבואר, ששלח מלאכי השרת שישרפו אותה קודם האויבים כי צדיק ה' אלקינו, צדקה עשה עמנו שישאר מקצת הקודשה ולא יתבטל לגמרי, ע"כ הגאון 'מעשה רוקח' מסכת גיטין דף ס"א.

ובזה אפשר לעניות דעתי לפרש מאמרם ז"ל¹⁵, והביאו רש"י בפרשת אמור ד"ה "ובקצרכם"¹⁶: אמר רבי אבדימי בר' יוסי: מה ראה הכתוב ליתנה באמצע הרגלים, פסח ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכפורים והחג מכאן - ללמדך שכל הנותן לקט, שכחה ופאה לעני כראוי, מעלין עליו כאילו בנה בית המקדש והקריב קרבנותיו בתוכו.

והוא תמוה, דמה טעם בקיום לקט, שכחה ופאה מעלין עליו כאילו בנה בית המקדש. ועל פי האמור הוא מובן, דלפי מידתו שקיים מצוות ד"לא תכלה פאת שדך" וגו', ובמקדש נמי איכא לאו ד"לא תכלה" והקדושה במקומה עומדת ולא נתבטלה, והרי זה מופת חותך שיבנה במהרה בימינו, ולזה מעלין עליו כאילו בנה בית המקדש, ודו"ק היטב.

קע"ו א"י. דע כי כל חלק וחלק מהארץ ניתן אל האומה המתייחסת אל החלק ההוא, וזה שכתוב¹: "כי לבני לוי נתתי את ער ירושה", ממש מתייחס לבני לוי הוא ער, וכן לעשיו הר שעייר². וכן פירשו רז"ל³: הוא אדום וארצו אדומה, מורה שממש יחס הארץ לפי האומה השוכנת בה.

והטעם, כי השר השולט על האומה, גם כן יש לו יחס להשפיע בחלק הארץ ההיא, וכן הנשמות ההם הם מחלק הקליפה המתייחסת לאותו עפר החיצוני, בעניין שהם שלושה יחסים - יחס האומה, ויחס הארץ, ויחס השר בנשמות ובהשגחה. וזה סוד: "לשמך מאש"ה זרה מנכריה"⁴ - ראשי תיבות: אומה, שר, הארץ, שכל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודה זרה⁵.

וכן עניין זה ממש לישראל בא"י, בנשמתם ותורתם ואלקיהם, כי א"י הוא עפר קדוש⁶, והעם היושב בה עם קדוש, ונשמתם קדושה, ותורתם קדושה, ואלהיהם קדוש שהוא השר של ישראל. ולא זה בלבד, אלא כמו שא"י אין לה יחס ברוב מצוותיה עם שאר ארצות⁷, כך אין לה יחס התורה עם שאר התורות והחוקים אשר לאומות העולם⁸. ולזה אמר⁹: "ולא תעשו מכל התועבות האלה וגו' כי את כל התועבות וגו', ולא תקיאו אתכם כאשר קאה" וגו'. הנה שהתורה הקדושה

טעם שנכתבה מצוות פאה באמצע פרשיות הרגלים

כל חלק בעולם ניתן אל האומה המתייחסת אל אותו החלק

יחס האומה, הארץ והשר בארץ ישראל

15. תורת כהנים אמור פרשה י' ג. 16. ויקרא כג, כב. **קע"ו** 1. דברים ב, 20. כדכתיב שם פס' ה - "כי יִרְשָׁה לְעַשׂו נְתַתִּי אֶת הַר שְׁעִיר". 3. בראשית רבה פרשה סג, יב. 4. משלי ז, ה. 5. כתובות ק, א. 6. זוהר פקודי רכב, ב. 7. עיין רמב"ן ויקרא יח, כה ולעיל סימן צא בשם תשובת הרשב"א. 8. כלומר אין יחסה של א"י עם שאר התורות כיחסה עם תורת ישראל. 9. ויקרא יח, כו-כח. 10. פרק מח. 11. פירוש: מקביל, מתאים. 12. יומא נד, ב. 13. פרקים מז-מח. 14. יהושע א, ד. 15. ויסוד הדברים הוא ב'חסד לאברהם' מעין ג נהר ז. 16. ויקרא כב, לב. 17. בספר 'תורת משה' פרשת קדושים. 18. ויקרא יט, ב. 19. בנוסח תפילת עמידה. 20. תהלים מו, ח.

חלוקת הארץ לשבטים לפי אופי נשמתם

השכינה לא בשלמות כשארן ישראל שוכנים כל אחד בנחלתו

קדושת ה' ניכרת בקדושת ישראל וקדושת הארץ

ה' נקרא 'צבאות' על שם צבאות המלאכים וצבאות ישראל

עם ישראל
לא בטל
בשישים
משום
שהוא דבר
הניכר

וראיתי לגאון עוזנו בספר 'פני דוד' פרשת בא, שהביא הקדמה הלזו בשם ספר 'סוד ה' ובסגנון אחר, וזה לשונו: שבעים אומות הם ועשרה נתנם לאברהם אבינו ע"ה, נשאר שישים, וחס וחלילה יש מקום לומר דישאל בטלים בשישים - אבל קיימא לן! דאם הדבר ניכר אין לו ביטול, וישאל הם ניכרים ומובדלים ואין להם ביטול.

ובזה פירש כוונת המגיד²: "ויהי שם לגוי גדול"³ - מלמד שהיו ישראל מצויינים שם, עם מאי דאיתא בפסיקתא פרשת תבוא, וזה לשונם: מלמד שהיו ישראל מצויינים שם, שהיה מלבושם ומאכלם ולשונם משונה מן המצרים, מסומנים היו וידועים שהם גוי לבדם חלוק מן המצריים. וזה שכתוב: "ויגר שם במתי מעט", ובמצרים היו שבעים אומות, ואם כן יש סלקא דעתך חס וחלילה דנתבטלו ישראל - לזה אמר: "ויהי שם לגוי גדול" - מלמד שהיו ישראל מצויינים, כלומר אין מקום לומר שישאל בטלים בשישים, דהיו ישראל מצויינים במלבושם ובמאכלם ולשונם, ודבר הניכר אינו בטל.

ועל פי זה שמע מפי קדוש הרה"ג מהר"י הכהן ז"ל בעל 'בתי כהונה' שהיה מפרש כתוב הדר הוא בישעיה סימן ס"א⁴: "ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כל רואיהם יכירום כי הם זרע בוך ה'": הוונה "בגוים זרעם", הגם שיהיו בגלות בין הגוים וצאצאיהם בתוך העמים, עם היותם בנייהם ובתוכם, וכי תימא דינא הוא דליבטלו כדבר הבטל בשישים אשר אין חליפות למו, ואין אמרת "ונודע בגוים" וכו' - לזה אמר: "כל רואיהם יכירום", כיון שהדבר ניכר אינו בטל בשישים, גם זרע יעקב ידועים וניכרים ושפיר קאמינא "ונודע בגוים", ע"כ.

על ידי
לימוד
הש"ס
ישראל
נצלים
מהאומות

ולעניות דעתי נראה כוונת הכתוב: "ונודע בגוים" בדרך קרוב לזה, בהקדים מה שכתב הרה"ג מוה"ר נתנאל כ"ץ בספר 'סמיכת חכמים' דף נ"ו בשם רז"ל, דיש שישים מסכתות נגד שישים אומות, "שישים המה מלכות"⁵, כי היו שבעים, ועשרה נתבטלו ונשאר ששים, וכנגדם הם ששים מסכתות, כל מסכתא להגן מאומה אחת, כי כולם עומדים עלינו לכלותינו לולי ה' שהיה לנו. והן אמת דמיצני דהם ס"א אומות, כי כולם כמניין 'גוים' גימטריא נ"ט, לבד עשירי וישמעאל ראשי האומות, בין כולם הם ס"א, ולפי זה חסר מסכתא אחת להגן עלינו בפני אומה. ויש דעות בזה, יש מי שסובר שתורה שבכתב מגינה, ויש שסובר שתורה שבכתב אינה מגינה, דתורה שבעל פה היא שנקראת 'תושיה' - שמתשת כחו של אדם⁶, ולכן תיקנו מסכת עדויות, כיון שאין רק שישים מסכתות, ואין לנו שמירה מאומה אחת כי הם ס"א אומות, ולזה הוסיפו מסכתא אחת להיות גם כן ס"א מסכתות נגד ס"א אומות, להגן עלינו כל מסכת מאומה אחת, ע"כ דברי קודשו בקצת שינוי.

ובזה אמרתי שזה רמז הכתוב הושע⁷: "גם כי יתנו בגוים עתה

שיש לו צבא מעלה הם מלאכי השרת, אמנם "עמנו", צבא של מטה, הם סימן שיקרא ה' צבאות. ולהיות שגדולה כל כך מעלתנו שבשבילנו נקרא ה' צבאות, בודאי שכל צרה שלא תבוא עלינו: "משגב לנו אלהי יעקב סלה" להצילנו ממנה. וזהו "סלה" - בין היותנו הגונים, בין בלתי הגונים, כאשר עשה עמנו במצרים שהצילנו אף בלתי הגונים, ולכן הזכיר "אלהי יעקב" וכו', יעו"ש.

וזהו כוונת הכתוב²¹: "גואלנו ה' צבאות שמו קדוש ישראל", והבן. וזה גם כן כוונת הכתוב תהלים פ'²²: "אלהים צבאות שוב נא וכו', והרי הוא כמבואר, וכן יתפרשו כמה כתובים על דרך זו, דו"ק ותשכח.

קע"ז א"י. לראות במפלתן של רשעים אי אפשר אלא על ידי בחינת א"י, ע"כ 'ליקוטי עצות' דף י"א.

ע"י בחינת
א"י ניתן
לראות
במפלתן
של רשעים

וימתק דרך זה על פי מה שכתבו המפרשים בשם הרב 'אזני יהושע', דכשארם ירא ה' - אז הקב"ה מסתכל בעין אחת, דכתיב²: "הנה עין ה' אל יריאיו", אבל כשהוא צדיק - אז מסתכל בו הקב"ה בשתי עיניים, וזה שאמר דוד המלך ע"ה³: "עיני ה' אל צדיקים". דליראי ה' דוקא רואה בעין אחד וע"י השגחתו זאת מציל אותם מאויביהם. ולזה אמר: "הנה עין ה' אל יריאיו להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב", אבל שיעשה נקמה בשונאיו, זה לא יתכן למי שהוא ירא ה'. אמנם לצדיק, שהוא יותר גדול מכולם, הוא זוכה גם כן לראות נקמה בשונאיו. ולזה אמר דוד המלך ע"ה: "עיני ה' אל צדיקים" דייקא, הם זוכים להיות להם השגחה בשתי עיניים, ומה מרוויחים בה - לזה אמר: "ואזני אל שועתם" להצילם מן הצרה, ועוד 'פני ה' בעושי רע להכרית מארץ זכרם", רצונו לומר, דזוכה גם כן לראות נקמה בשונאיו, ע"כ.

וכתבנו למעלה בכמה מקומות⁴ בשם הרב 'חסד לאברהם', שכל הדר בא"י נקרא צדיק. ולזה לראות במפלתן של רשעים אי אפשר אלא על ידי א"י, שאז נקרא צדיק ואז מסתכל בו הקב"ה בשתי עיניים וזוכה לראות נקמה בשונאיו. ולזה אמר הכתוב⁵: "תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה", מכיון שכל העם היושב בה נקראו צדיקים, לזה "עיני ה' אלהיך בה", "עיני דייקא, שמסתכל בשתי עיניים, וק"ל.

קע"ח א"י. עשרה אומות ניתנו לישראל, דהיינו שבעה שכבשו ושלושה לעתיד, ונשאר שישים ובתוכם ישראל, ואפשר שיהיו בטלים בשישים - לכן ביטל הקב"ה אומה אחת שהם כשדים ונשאר נ"ט, ע"כ 'לקט יוסף' ערך 'ארץ ישראל' בשם 'אהבת עולם', יעו"ש.

הקב"ה
ביטל אומה
אחת כדי
שעם
ישראל לא
יבטל
בשישים

21. ישעיה מז, ד. 22. פס' טו. **קע"ז** 1. ערך א"י אות י מתוך 'ליקוטי מוהר"ן סימן נה. 2. תהלים לג, יח-יט - "הִנֵּה עֵין ה' אֶל יִרְאַיוֹ לְמַעַתְלָם לְחַסְדּוֹ; לְהַצִּיל מִפְּנֵי נַפְשָׁם וּלְחַיֹּתָם בְּרַעֲב". 3. תהלים לד, יז-יז - "עֵינֵי ה' אֶל צְדִיקִים וְאֶזְנֵי אֶל שְׁׁעֵתָם. פְּנֵי ה' בְּעֹשֵׂי רַע לְהַכְרִית מֵאַרְצָךְ זָכָרָם". 4. בסימנים כ וקלא. 5. דברים יא, יב. **קע"ח** 1. חולין צח, א. 2. בהגדה של פסח. 3. דברים כו, ה - "וְיָגֵר שָׁם בְּמִתֵּי מַעֲטָן וְיִהְיֶה שָׁם לְגוֹי גָדוֹל עֲצוּם וְרַב". 4. פס' טו. 5. "הה"ש ו, 6. סנהדרין כו, ב. 7. ת, ג.

והרב 'משכנות יעקב' פירש בדרך צחות לדרכו מפי השמועה, דיידע דבכמת הפרצוף ובשרטוטי היד והפנים נרשמים העוונות וזכויות האדם, ויש חכמה זו גם כן לפילוסופים, והוא כפי חכמת התולדה. וסיפר על שני חכמים שהיו בקיאים בחכמה זו על פי הטבע, והיו רחוקים זה מזה, ולשמע ארון היו יודעים זה בזה. ואחד מהם הסכים בדעתו ללכת להתראות פנים עם השני, והלך לעירו ושאל בעבורו, והראו לו מקום מושבו והלך שם, ובאותה שעה לא היה שם והיתה צורתו חקוקה בכותל עם כל השרטוטים, ונכנס שם והביט וראה הצורה ואמר: בעל הצורה הזאת הוא נואף ושופך דמים וכיוצא בזה, וקמו עליו תלמידי החכם והכהו מכה עצומה, וילך הלך ובכה. אח"כ בא החכם רבם וספרו לו המעשה וגער במ בניזיפה: מדוע ככה עשיתם, כי כפי הנראה הוא חכם גדול, כי האמת הוא מדבר. ראה תלמידי מסתכלין זה בזה ותמהים על דבריו, אמר להם: דעו בני כי הן אמת, מערכת תולדותי היה מחייב כל זה, אבל בחסד ה' חכמתי גברה על יצרי ואיני עושה כלום. נמצאנו למדים כי לפעמים תואר הפנים מורה על עבירות רבות, והאדם כובש את יצרו. וזה אומרו: "הכרת פניהם ענתה במ" על רשעם, "וחטאתם כסדום הגידו ולא כחדו" הם לצורת פניהם כמו החכם, רק היה מסכים מעשיהם עם צורת פניהם, יעו"ש. ועיין לגאון עוזנו בספר 'כסא דוד' דף ל"ו, שיישב ודרש בכתובים הנזכרים.

ועל פי האמור ירמוז כי אנשים כאלה "הכרת פניהם ענתה במ" שנפשם לא מטהרה, כי נאחזים בסבך הסט"א, ולוקחת אותם למנה, ותפול שבא¹⁸, ותקחם בציצת ראשם, "וחטאתם כסדום הגידו לא כחדו" - שכל רואיהם יכירום כי תחתם תעמוד הבהרת ליכשל בכמה מכשילים, "אוי לנפשם כי גמלו להם רעה" הסט"א הנקרא 'רעה'. וה' הטוב יכפר בעד, כי אורך הגלות דין גרמא עירו"ב חסרו"ת לכל עילה ושחיתה, כי ישראל קדושים הם, ששים ושמחים לעשות רצון קוניהם בכל מכל, ושגיאות כאלה לא במרד ולא במעל ח"ו, וה' ברחמיו יחונן ויחוס לגאלנו גאולה שלמה לעשות רצונו כרצונו, אמן כן יהי רצון.

קע"ט

א"י. "ואשא אתכם על כנפי נשרים"¹, תרגום יונתן: לאתר בית מקדשא וכו', ומתמן קריבית יתכן לאולפן אורייתו. יען אוירא דא"י מחכים², ונקרא ראש עפרות תבל', שמתובלת בתבלין התורה³, אם כן אין ללמוד סודי תורה כי אם מי שהיה באוירא דא"י, והוקשה לישראל לקבל תורה בחו"ל - לכן אמר: "ואשא אתכם על כנפי נשרים", לאתר בית מקדשא וכו', ומתמן קריבית יתכן לאולפן אורייתו, ע"כ הרב 'דרוש שמואל' פרשת יתרו. ובדברי התרגום הנזכרים פירש הרב מו"ה יעקב מולכו ז"ל

אקבצם", שם רמוז כיון ש"יתנו" - לימוד המשניות, אפילו שהם "בגוים", שעולה למספר ס"א, "עתה אקבצם", שזכות המשניות מגן ומציל.

והן עוד נביא מה שכתב גאון עוזנו בספר 'דבש לפי' דף ט"ל בשם הרב 'חזון נחום': 'משנה' אותיות 'שם הן', רמוז "הן עם לבדד ישכון"⁸. ולפי דעתי זהו מה שמסיים הפסוק: "ובגוים לא יתחשב", שכוין ש"הן עם לבדד ישכון" הרומז אל המשנה, ולזה "ובגוים" - אפילו שהם בתוך ס"א אומות כמספר 'בגוים' - "לא יתחשב", לא יהיו נעשים כלה עם שאר האומות, כמו שפרש"י לדרכו⁹, כי זכות המשניות מגינה עליהם.

וזה אמרו: "ונודע בגוים זרעם", שאפילו זרעם בתוך ס"א אומות במספר 'בגוים', עם כל זה יהיה נודע זרעם וצאצאיהם בתוך העמים, יען "כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה"¹⁰, על דרך "הן עם לבדד ישכון" - ע"י לימוד המשניות.

רמן האמור אדברה נא מעט מזעיר תוכחת מוסר, על שפשתה המספחת בקצת בני עמנו לגדל שערות ראשם ופירוקא לסכנתא¹¹, ומסלסים בשערם ומייפים עצמם להדמות לגויים, שהרי מקרא מלא דבר הכתוב: "כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה"¹², ואמרו¹²: "יהיה שם לגוי גדול"¹³ - מלמד שהיו ישראל מצויינים שם במלבושם במאכלם וכו' והן בעוון, כל ישעם וכל חפצם להדמות להעם אשר זעם ה', ולהתכסות בשמלת עשיו הנאמר בו¹⁴: "איש שעיר" ולהניח שמלת יעקב אבינו הנאמר בו: "ואנכי איש חלק". ומהמשלה הזאת יבוא ליכשל בכמה איסורים, ומאבות יצאו תולדות. ואמרו דז"¹⁵, שכשהסט"א רואה מי שמסלסל בשערו ומקפיד ללבוש כשרים, זאת אומרת: דין הוא דילי. וגאון עוזנו בספר 'לב דוד' הכי אמר מר בנועם שיח: בדור יתום שאנו בגלות וכל חפץ וכל ישע להדמות לגויים בענייני המלבוש ומיני שחוק וטיול וכיוצא, והכבוד הוא לעשות כמעשיהם, ובאתרא דליעול ירקא - כירק עצב על חרבן בהמ"ק וגלות השכינה וביטול תורה ועבודה זה כמה מאות שנים, ולשוב בתשובה, נחזי אנו להוסיף חטא אף גילה ורנן אל גיל כעמים, וכסו למלבוש כסוי חטאה מלבוש נכרי, אהה עלינו, יעו"ש. ומפי הרב המופלא אחד היה אברהם כמוהר"ר אברהם אשכנזי נר"ו שמעתי, שזה רמז הכתוב¹⁶: "אך אלהים ימחץ ראש אִבְרָם קֶדְקֶד שְׁעַר מִתְהַלֵּךְ בְּאֶשְׁמִי", והרי הוא כמבואר, והנביא צווח¹⁷: "הכרת פניהם ענתה במ", וחטאתם כסדום הגידו לא כחדו אוי לנפשם כי גמלו להם רעה" וכו'.

[עיין עוד בזה להרב 'חמדת ימים' חלק א' פרק ב' בתוכחת מגולה מעין זה, יעו"ש באורך, וכמו כן להגאון יעב"ץ בספר 'שערי שמים' ביחלון המצרי' דף ע"ו יעו"ש, ישמע חכם ויוסיף לקח.]

8. במדבר כג, ט. 9. פירש רש"י: "לא יהיו נעשין כלה עם שאר האומות, שנאמר (ירמיה ל, יא): 'כי אעשה כלה בכל הגוים' וגו', אינן נמנין עם השאר".
10. ישעיהו ט, טא. 11. ע"פ עבודה זרה ל, א - ופירש רש"י: "לדבר שיש בו סכנה אתה בא לתרץ ולסתור ראיות שאנו מביאין ואנו נסמוך אהני שינויי דליתו, אלא ודאי לא שנה הכי ולא שנה הכי אסור". 12. ספרי דברים פסקא שא. 13. דברים כו, ה. 14. בראשית כז, יא - "הָן עָשׂוּ אֶחָיו אִישׁ שֶׁעָרַ וְאָנְכִי אִישׁ חֶלֶק". 15. ע"פ זוהר פקודי רסז, א ועוד. 16. תהלים סח, כב. 17. ישעיהו ג, ט. 18. מליצה ע"פ איוב א, טו. ובמצודת ציון שם: "ותפול - ענין חנייה, שמחנה מלכות שבא חנה". **קעט"א** 1. שמות יט, ד. 2. ב"ב קנח, ב. 3. ספרי דברים פסקא לו - "תבל" - זו ארץ ישראל, למה נקרא שמה תבל, על שם תבלין שבתוכה, איזהו תבלין שבתוכה זו תורה, שנאמר (איכה ב, ט): 'בגוים אין תורה' - מכאן שהתורה בארץ ישראל". וכן מצינו שהתורה נקראת תבלין בקידושין לב, ב - "בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין".

מתן תורה
בסיני היה
מכא שהיו
קודם
באוריא
דא"י

לעבר את השנים בכבל, אמר לו הקב"ה: אין לך רשות לעבר את השנה בחו"ל, ישראל שבארץ יעברו את השנה. מכאן אמרו: אפילו צדיקים וחכמים בחו"ל ורועי בקר בארץ, אין מעברין את השנה אלא ע"י הדיוטות שבארץ.

וכיצד היו מעברין את השנה - היו מביאין ספר תורה לפניהם, והיו עושיין גורן עגולה, ויושבין הגדול לפי גודלו והקטן לפי קוטנו, ונותנין פניהם למטה לארץ ועומדים ופורשים כפיהם למעלה לאביהם שבשמים, וראש ישיבה מזכיר את השם, ושומעין בת קול בלשון הזה 'ידבר ה' אל משה לאמר'. ואם עוון הדור גרם אין שומעין כלל, ואשריהם העומדים במקום ההוא בשעה ההיא, שנאמר: "אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון", באור פניו של הקב"ה הם מהלכין, ע"כ

[דברי הפרקי דרבי אליעזר].

ומכאן יש ללמוד מעלת הארץ הקדושה וכמה חביבה לפני המקום, וכן בירושלמי פרק קמא דסנהדרין: "ואל יתר זקני הגולה" - אמר הקב"ה: ביותר הם עלי זקני הגולה, חביבה עלי כת קטנה שבא"י מסנהדרין גדולה שבחו"ל⁸, ע"כ לשון רבינו בחיי פרשת אמור⁹.

ורבינו העתיק בקיצור, ובפרקי רבי אליעזר פרק ח' איתא כך: גלו לבבל, היו מעברין את השנה ע"י הנשאר בארץ. לא נשאר אחד בארץ, היו מעברין את השנה בכבל. עלה עזרא וכל הקהל עמו ורצה יחזקאל לעבר את השנה בכבל, אמר לו הקב"ה: יחזקאל אין לך רשות לעבר את השנה בחו"ל, הרי ישראל אחיכם בא"י והם יעברו את השנה, שנאמר¹⁰: "בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם", שלהם הוא לעבר את השנה וכו', יעו"ש.

ולשון הירושלמי פרק קמא דסנהדרין: בחו"ל אין מעברין, ואם עיברה אינה מעוברת - ביכולין לעבר בא"י, אבל בשאינם יכולין לעבר בא"י מעברין אותה בחו"ל; ירמיה עיבר בחו"ל, יחזקאל עיבר בחו"ל, ברוך בן נריה עיבר בחו"ל, חנניא בן אחי ר' יהושע עיבר בחו"ל וכו', יעו"ש.

ומה שאמר: יחזקאל עיבר בחו"ל, אינו סותר למאי דאיתא בפרקי ר' אליעזר כאשר יראה המעיין¹¹, ודר"ק.

אכן ממאי דאיתא בברכות סוף פרק ט'¹², גבי חנניא בן אחי ר' יהושע שהיה מעבר שנים וקובע חדשים בחו"ל וכו', אמר להם: והלא עקיבא בן יוסף היה מעבר שנים

כוונת רש"י בפרשת כי תבוא⁴, בד"ה 'ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת': "אל המקום הזה" - זה בית המקדש, "ויתן לנו את הארץ הזאת" - היא א"י, דהכתוב בהיפך⁵. ועם האמור ניהא, "ויוציאנו ה' ממצרים", ואו הביאנו "אל המקום הזה" - זה בית המקדש, ואחר כך "ויתן לנו את הארץ הזאת", ע"כ.

ולעניות דעתי נראה טעם שאמר הכתוב שהביאם לבית המקדש, בהקדים מה שכתב הרב 'לקט יוסף' דף כ"ה, ישראל נקראו 'קדושים', לכך יצאו ממצרים קודם זמנם, כי הקדש מוציא מידי שעבוד⁶, ע"כ.

והנה זה אות לטובה שישראל קדושים, כיון שבו בפרק ובעונה ההיא הביאם למקום המקדש קודם קדושים, וזה אומר⁷: "ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה", ושמא תאמר, למה זה הוציאנו קודם הזמן - לזה אמר: "ויביאנו אל המקום הזה", ומדהביאנו אל המקום הזה, זה לאות ולעד שאנחנו קדושים, והקדש מוציא מידי שעבוד.

וזה אומר⁸: "אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים", שבא לומר להם, יען שאתם קדושים, והא ראיא - "אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים", והוצאתי אתכם קודם הזמן לפי שאתם קדושים, ומזה - "ואשא אתכם על כנפי נשרים" - לאתר בית מקדשא, "ואביא אתכם אלי" - קריבית יתכון לאולפן אורייתך, אם כן נאה לעם קדוש לקבל תורה קדושה, וזה שנאמר אחר כך⁹: "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש".

ק"פ א"י. איתא בפרקי רבי אליעזר¹: בכ"ה באלול נבראו חמה ולבנה, וימים ולילות, תקופות ועיבורין, היו לפני הקב"ה והיה מעבר את השנה. ואחר כך מסרם לאדם הראשון, שנאמר²: "זה ספר תולדות אדם". ואדם מסרם לחנוך, שנאמר³: "ויתהלך חנוך את האלקים". וחנוך לשם, ושם לאברהם, ואברהם ליצחק, ויצחק ליעקב, עד שבאו למצרים, שנאמר⁴: "בארץ מצרים לאמר" מה לאמר - אמר הקב"ה: לך אמור להם עד עכשיו היה אצלי סוד העיבור, מכאן אילך שלכם הוא לעבר את השנה.

וכך היו ישראל נוהגין לעבר את השנה בארץ, כשגלו לבבל היו מעברין אותה על ידי הנשארים בארץ. ביקש יחזקאל

הבאת ישראל לביהמ"ק מבררת שהם קדושים

השתלשלות הסמכות לעיבור השנה

אפילו ת"ח בחו"ל והדיוטות בארץ - מעברין ע"י יושבי הארץ

שיטת הבבלי והירושלמי - ת"ח בחו"ל מעבר בשאינו בא"י כמותו

4. דברים כו, ח-ט - "ויוציאנו ה' ממצרים... ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ויבטח לב"ח ויבטח לב"ח... כו. ח-ט - "ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ויבטח לב"ח ויבטח לב"ח... ח. שמות יט, ד - "אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי" 9. שמות יט, ו. **קפ"א** 1. פרק ת. 2. בראשית ה, א. 3. בראשית ה, כב. 4. שמות יב, א-ב - "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן מצרים לאמר" מה היא לכם לחדשי השנה? 5. תהלים פט, טז. 6. הלכה ב. 7. ירמיה כט, א. 8. פירוש: "דריש יתר" מלשון חשיבות הוא, שאמר הקב"ה חביבין עלי ביותר זקני הגולה ואף על פי כן ביותר הוא שחביבה עלי כת קטנה שבא"י יותר מסנהדרין גדולה שבחו"ל" (פני משה). 9. ויקרא כג, ד. 10. יחזקאל לו, יז. 11. דבפרקי דר"א דובר על עיבור יחזקאל לאחר שעלה עזרא וכל הקהל עמו, ואילו בש"ס דובר על תקופה שקדמה לכך. 12. סג, א - "כשירד חנניא בן אחי רבי יהושע לגולה היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ. שגרו אחריו שני תלמידי חכמים רבי יוסי בן כיפר ובן בנו של זכריה בן קבוטל וכו', התחיל הוא מטמא והם מטהרים, הוא אוסר והם מתירים וכו', אמר להם: מפני מה אני מטמא ואתם מטהרים, אני אוסר ואתם מתירים - אמרו לו: מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ. אמרו לו: מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ? - אמרו לו: הנח רבי עקיבא, שלא הניח כמותו בארץ ישראל. אמר להם: אף אני לא הנחתי כמותי בארץ ישראל. - אמרו לו: גדיים שהנחת נעשו תישים בעלי

ברכה, ואברכה מברכך" וכו', ודו"ק.

קפ"ב

א"י. אמונה היא בחינת אריכות אפים, דכשיש
לו אמונה שלמה הוא הולך וגדל בעבודתו
ית' אפילו אם יעבור עליו מה, כי אין יכול לבלבלו שום
בלבול ומונע, רק הוא מאריך אפו לסבול כל מה שיעבור
עליו. כי כל הבלבולים והמניעות מעבודת השי"ת, ומה שאינו
מתקרב ליראי ה' - הכל הוא מחמת עצבות ועצלות וכבודות
שבא מחמת חסרון אמונה. כי אם היה לו אמונה שלמה
בהאמת כראוי, בודאי היה רץ ומוזרו מאוד להתקרב להם.
וכן מה שאינו מתפלל כראוי, הוא גם כן מחמת עצבות
וכבודות שבא מחסרון אמונה, כי בודאי אם היה לו אמונה
שלמה, והיה מאמין שהשי"ת עומד עליו ושומע כל דיבור
ודיבור שיוצא מפיו, ומאזין לקול תפילתו, בודאי היה מתפלל
כראוי בהתלהבות ובחשק גדול, אך עיקר כלבול התפילה
הוא מחמת חסרון אמונה. וכן כל ההתרחקות מצדיקים ויראים
ומעבודת ה' באמת, הכל מחמת חסרון אמונה, שעל ידי זה
בא עליו עצבות ועצלות וכבודות כנוכר. אבל כשיש לו אמונה
שלמה, אין יכול למונעו שום דבר, רק מאריך אפו לסבול
הכל וגדל והולך בעבודת השי"ת איך שיהיה.

ולזכות לאמונה ואריכות אפים כנוכר, הוא על ידי קדושת
א"י, ועל ידי זה זוכה לאריכות אפים, לשבר הכעס והעצבות
והעצלות והכבודות כנוכר, רק יזרו עצמו מאוד בעבודת ה'
ולא יוכל לבלבלו שום מונע ומעכב, כי מאריך אפו לסבול
הכל, ע"כ ליקוטי עצות דף ד' יעו"ש. כי על פי יסודו
נראה לעניות דעתי זה רמז הכתוב²: "שכן ארץ ורעה
אמונה", ומובן.

והוא גם כן פשט הכתוב³: "עיני בנאמני ארץ לשבת
עמדי". כיון דעל ידי קדושת א"י זוכה לאמונה, משום הכי
כתיב: "עיני בנאמני ארץ" דייקא, שהאמונה עם הארץ
יחדיו יהיו תמים. ובזה יובן מאמר רז"ל בתמיד פרק ד'⁴:
רבי אומר: איזהו דרך ישרה שיכור לו האדם - יש אומרים:
יחזיק באמונה יתירה, שנאמר: "עיני בנאמני ארץ". ויש
לדייק מאי יתירה. ועל פי האמור הוא מובן, שעל ידי
קדושת א"י זוכה לאמונה אמיתית, וזהו אמונה יתירה,
ולזה מביא ראייה: "עיני בנאמני ארץ", ובזה יתבארו כמה
עניינים, דו"ק ותשכח.

התורה מרחצת ומכפרת עוון ורוחצת ומטהרת כל הסברות
הכוזבות, ולהודיע שלימות בתורתו - מרחצאות תיקן להם.
וכנגד שהיה צולע על ירכו ולא יוכל להלך בשווקים, ועכשיו
נתרפא ונעשה שלם בגופו להלך בשווקים וברחובות - לכך
א"ר יוחנן: שווקים תיקן להם, הכל מידה כנגד מידה, לפרסם
כללות החסדים שקיבל מהאל ית', ככה עשה פעולות לפרסם
לבריות העניין, עכ"ל.

ומה שאמר שלימות הממון שבא"י, דכתיב: "פן תאכל
ושבעת" וכו', לעניות דעתי נראה יותר לומר ששלימות
א"י בממון הוא על פי מאי דאיתא בירושלמי סוף כתובות¹³:
נותן לה ממעות א"י, הדא אמרה מטבע א"י יפה מכל
הארצות, ע"כ. ולזה יעקב אבינו כנגד שלם בממונו תיקן
להם מטבע, ואתי שפיר¹⁴.

ואחשוב שכנגד שלושת שלימויות הנזכרות כיוון הנביא¹⁵:
"כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור
בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעושרו, כי אם בזאת" וכו',
שהחכמה הוא שלימות הנפש, והגבורה שלימות הגוף,
והעושר שלימות הממון, ויומתק על פי מה שכתבתי למעלה
בסימן ק"ע, ודו"ק.

ואל זה אביט כוונת הכתובים בסדר לך לך¹⁶: "ויאמר ה'
אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ
אשר אראך, ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה
ברכה, ואברכה מברכך" וגו'. ויש להקשות: למה הוצרך
לומר לו שלושה לשונות הללו - שילך מארצו, וממולדתו
ומבית אביו, שנראה הכל עניין אחד. ודבריהם ז"ל ידועים¹⁷.
ועל פי האמור, אפשר שרצה לומר לו לצאת מחו"ל שאין
בה כל הג' שלימויות הנזכרות, ולזה אמר לו שלושה
לשונות - מארצו, וממולדתו ומבית אביו, וילך אל הארץ
אשר יראהו שיש בה ג' שלימויות הנזכרות. ולזה אמר:
"ואעשך לגוי גדול" כנגד החכמה שהיא שלימות הנפש,
ובתורה כתיב¹⁸: "בי מלכים ימלוכו", ומלך דינו כרבים,
כמו שכתבתי לעיל¹⁹, זהו "ואעשך לגוי גדול". "ואברכך"
זהו שלימות הממון, כמו שדרשו רז"ל²⁰. "ואגדלה שמך"
כנגד שלימות הגוף, שהשם שלו המורה על כחותיו יהיה
גדול בכריאות וחזוק. הרי ששיג בארץ הקודש שלושה
שלימויות שאינם בחו"ל. ולפי ששלימות החסרון אינו
יתרון, לזה הוזקק לברכו עוד בברכות אחרות - "והיה

שלימות
הממון
שבא"י

לך לך
מארצך
וממולדתך
ומבית
אביך -
כנגד ג'
השלימויות
החסרות
בחול

13. פרק יג ה"א על דברי המשנה - "נשא אשה בא"י וגרשה בארץ ישראל - נותן לה ממעות ארץ ישראל. נשא אשה בא"י וגרשה בקפוטקיא - נותן לה ממעות ארץ ישראל. נשא אשה בקפוטקיא וגרשה בארץ ישראל - נותן לה ממעות ארץ ישראל, רבן שמעון בן גמליאל אומר: נותן לה ממעות קפוטקיא". 14. עיין עוד לקמן סימן רכח ותקית. 15. ירמיה ט, כב-כג. 16. בראשית יב, א-ג. 17. בראשית רבה פרשה לט, ט - "אמר רבי יוחנן: לך לך מארצך - מארפכי שלך, וממולדתך - זו שכונתך, ומבית אביך - זו בית אביך". ופירש הרמב"ן - "וטעם להזכיר 'ארצך וממולדתך ובית אביך', כי יקשה על האדם לעזוב ארצו אשר הוא יושב בה ושם אוהביו ורעיו, וכל שכן כשהוא ארץ מולדתו ששם נולד, וכל שכן כשיש שם כל בית אביו, ולכך הוצרך לומר לו שיעזוב הכל לאהבתו של הקב"ה". 18. משלי ח, טו. 19. סימן קעג - וזה לשונו: "לדעת המדרש רבה שדרשו, 'אשר נשא יחטא' - שחטא של מלך הוא חטא של רבים" וכו'. 20. בראשית רבה לט, יא וכן פירש רש"י. **קפב | 1** ערך 'אמת ואמונה' אות לד-לה וערך 'א"י אות יד, מתוך ליקוטי מוה"ר סימן קנה. 2. תהלים לו, ג. 3. תהלים קא, ו. 4. כה, א.

ע"י קדושת
א"י זוכה
לאמונה

מבית המקדש, ואחד, מפני שקרוב הוא לארץ העמים ויש לו לדאוג מהם וכו', יעו"ש. ועיין מה שפירש מהר"ש יפה⁵ בירושלמי פרק ד' דיומא יעו"ש.

ונראה לעניות דעתי דשלושה הנזכרים רמוזים בכתוב פרשת פנחס⁶: "א"ך בגורל יחלק את הארץ", נוטריקון 'אורים כספים בגורל' - יחלק את הארץ. ואלו השלושה כנגד עדת ישראל המתחלקת לשלושה, ובצירוף זכותם לא יבוא שום שבט לתקלה, וזה אומרו: "לשמות מטות אבותם ינחלו", רצונו לומר, על ידי זה ינחלו נחלה בנחת בלי שום מכשול.

קפ"ד א"י. גרסינן במנחות פרק כל הקרבנות¹: כתיב²: "על חומתיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו המזכירים את ה' אל דומי לכם" - מאי אמרי, הכי אמר רבא בר רב שילא: "אתה תקום תרחם ציון"³. רב נחמן בר יצחק אמר: "בונה ירושלים ה"⁴. ומעיקרא מאי הוה אמרי, אמר רבא בר רב שילא: "כי בחר ה' בציון אוה למושב לו"⁵, ע"כ. ונראה לעניות דעתי שיפורש על פי מה שכתב רבינו מהר"ם אלשיך בפירושו כוונת הכתוב⁶: "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה" - יאמר "ציון" אשר לא חטאה - ולקתה, בדאמרינן⁷: "כלה ה' את חמתו וכו' ויצת אש בציון" לכפר על עמה - במשפט ובדין הוא שתפדה. אך "ושביה", הם אנשים אשר חטאו - לא היה רק בתורת צדקה, יעו"ש. ולזה אמר רבה בר רב שילא כנגד ציון: "אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה" וכו', כי ציון לא חטאה - ולקתה, ולזה אמר: "אתה תקום", שהדין הוא שאתה תקום תרחם ציון, ונקט "תרחם" על דרך "כי לא יצדק לפניך כל חי"⁸ וכו'. ורב נחמן אמר כנגד שניהם, ירושלים וישראל: "בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס", שמצד רחמנותו ית' בונה ירושלים וגם נדחי ישראל יכנס. ועיין לגאון עוזנו בספר 'מראית העין' מה שישב ודרש על דרך האמת.

והרב 'טירת כסף' פרשת ויגש פירש בדרך דרש על פי מה שאמרו רז"ל בפרק קמא דשבועות דף ט"ו⁹, דאין בניין בית המקדש בלילה ולא ביום טוב ושבת - ומשום הכי שאלו מאי קאמרי הנהו שומרים, כיון דביום ובלילה צועקים, וכן מדקאמר "תמיד" נראה דאפילו בשבת הם צועקים, וכמו שכתב רלב"ג: "להעלות נר תמיד"¹⁰ - אף בשבת, אם כן היאך מתפללים בלילה ובשבת שיבנה בית המקדש. וכתב הרב 'חידושי אגדות' שם¹¹, דמשום הכי מתפללים תמיד, ד"היום אם בקולו תשמעו"¹², משום הכי כל היום וכל הלילה

קפ"ג א"י. נתחלקה בשלושה דברים אלו: אורים ותומים, וגורל המדבר וכספים, והם כנגד עדת ישראל שמתחלקת לג' חלקים: כהנים, לויים וישראלים - לצרף זכות כולם בחלוקת הארץ; שהחלק הטוב מהארץ שיעלה לשבט שיהיה, שלא יגרום לו ריבוי ברכת הארץ לחטוא, על דרך "וישמן ישורון ויבעט"¹, ומי שיעצא לו חלק רע, ארץ כחושה ממועטת פירותיה, בכל מזון שישלח לו ברכה, מברך את המועט ויספיק להם כמרוכה.

והנה האורים ותומים הם כנגד הכהנים המתעסקים באורים ותומים. והגורל שהיה מדבר הוא כנגד הלויים העוסקים בתורה, שהיא מחכימת פתי ועושה אותו לדבר בחכמות, להבין ולהורות בצחות לשון. והכספים כנגד ישראל העוסקים בסחורה, לתת לכסף מוצא להחזיק ביד לומדי התורה, ובצירוף זכותם לא יבוא שום שבט לתקלה בחלק שיוכה בו, כמדובר.

אי נמו, שלושה אלו שנתחלקה עמהם הארץ: אורים ותומים, וגורל וכספים, באים לרמוז - הארץ זאת המתחלקת להם, עתידה שיבנו בה שלושה מקדשות - אורים ותומים בא לרמוז על מקדש ראשון שבנה שלמה, שהיה בו אורים ותומים; והגורל בא לרמוז על בית שני, שהיו משתמשים בגורל שתיקנו שבעים זקנים שהיו בימי תלמי מלך מצרים, והיה כתוב אצלם בספר על הגויל, וסוד גורל זה הוא סוד גדול בחכמה נפלאה, ובימי שבעים זקנים לא היו משתמשים בו אלא יחידים ולא גילוהו לכל ישראל, והיו משתמשים בגורל זה במקום אורים ותומים; והכספים לרמוז על מקדש האחרון, שאז כל כסף וזהב שבעולם הוא של ישראל, דכתיב²: "תחת הנחשת אביא זהב ותחת הברזל אביא כסף", ע"כ הרב הקדוש 'אגדת אליהו' חלק ב' דף נ"ג.

ומה שכתב כספים, הוא כדתיניא פרק יש נוחלין³: לא נתחלקה אלא בכסף, שנאמר⁴: "בין רב למעט". ולמאי? - אילימא לשופרא וסניא, אטו בשופטני עסקינן, אלא לקרובה ורחוקה.

פירש רשב"ם: למאי הלכתא קאמר שיהיו מעלין כספים זה לזה, אילימא בשופרא וסניא, מה שהיתה זו יפה מזו וזו רעה מזו, דמסלק ליה בדמי מאן דאית ליה שופרא למאן דאית ליה סניא, אטו בשופטני עסקינן דמסתלקים מנחלתם בזווי, אלא ודאי בגליל נוטל ה' סאין נגד סאה ביהודה. אלא לקרובה ורחוקה - הקרקעות היו חולקין בשווה, מי שלוקח מן הכחוש נוטל יותר עד כדמי היפה, אבל מי שעולה לו גורלו בקרוב לירושלים, מועלה מעות למי שעלה לו גורלו ברחוק מירושלים, שהרחוק גרוע הוא מפני שני דברים: אחד, מפני שרחוק הוא

א"י נתחלקה בעזרת ג' דברים כנגד ג' חלקי העם לצרף - זכות כולם בחלוקתה

א"י נתחלקה בעזרת ג' דברים - לרמוז שיבנו בה ג' מקדשות

כיצד חולקה בכספים

מה היו מתפללים השומרים על חומות ירושלים

תפילת השומרים התמידית - על המקדש או על כל ירושלים

קפג | 1. דברים לב, טו. 2. ישעיה ס, יז. 3. קכב, א. 4. במדבר כו, נו. 5. בספר יפה מראה: 6. במדבר כו, נה - "אף יגורל יחלק את הארץ לשמות מטות אבותם וינחלו". **קפד** | 1. פז, א. 2. ישעיה סב, ו. 3. תהלים קב, יד - "אתה תקום תרחם ציון פי עת לתקנה פי בא מועד". 4. שם קמז, ב - "בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס". 5. תהלים קלב, ג. 6. ישעיה א, כז. 7. איכה ד, יא. 8. תהלים קמג, ב. 9. עמי ב. 10. שמות כז, כ. 11. מהרש"א מנחות פז, א, וזה לשונו - "בכל יום ובכל לילה אומרים כן (אתה תקום תרחם ציון) כמו שכתוב 'היום אם בקולו תשמעו', דבכל יום עת הוא ובא מועד של הגאולה". 12. תהלים צה, ז ועיין סנהדרין צח, א - "רבי יהושע בן לוי אשכח לאליהו וכו' אמר ליה: אימת אתי משיח? - אמר ליה: זיל שיליה לדידיה, והיכא יתיב? - אפיתחא דרומי וכו'. אזל לגביה, אמר ליה: שלום עליך רבי ומורי! - אמר ליה שלום עליך בר ליואי. - אמר ליה: לאימת אתי מר? - אמר ליה: היום. אתא לגבי אליהו - אמר ליה: מאי אמר לך? וכו' - אמר ליה: שקורי קא שקר בי, דאמר לי היום אתינא, ולא אתא! -

אני הצתי
אש בציון
ואני עתיד
לבנותה -
מה בא
להשמיענו

ועוד אפשר לעניות דעתי, דהני קראי דקאמרי השומרים, הדברים מגיעים על פי מה שאמרו בפרק הכונס¹⁷: "שלם ישלם המבעיר את הבערה"¹⁸ - אמר הקב"ה: עלי לשלם את הבערה שהבערתי אש בציון. ופירש הרש"ף ז"ל: הכוונה לפי שנאמר¹⁹: "ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה", והיסודות יש להם דין טמון, וטמון באש פטור²⁰, אכן אמר אלוקים: 'אני הצתי אש בציון' וכו', דגבי דידיה לא שייך טמון, דהכל גלוי לפניו ואין הסתר מנגד פניו, 'ואנכי עתיד לבנותה', אנכי דייקא.

ובזה פירש הרב החסיד בספר 'מענה לשון' דף ב' רמז הכתוב²¹: "אבן מאסו הבונים" וכו', שדרשו ז"ל "אבן" - זו ירושלים, הוא מה דאת אמר²²: "אשים את ירושלים אבן מעמסה" וכו', בהקדים עוד מה שכתב הוא ז"ל בפרשת ראה, דלפי דברי רז"ל שאמרו שהצית אש בציון ע"י מלאכי השרת, היה מקום פטור, דהא קיימא לן²³ אין שליח לדבר עבירה, אבל אמר: עלי לשלם את הבערה, דבדינא דשמיא יש שליח לדבר עבירה.

ועוד זאת כתבו המפרשים, דאף על גב דכתיב²⁴: "כי תצא אש" - מעצמו, על ידי עוונותיהם של ישראל, מכל מקום כביכול הוא²⁵ היה גרמא בנוזקין, כי הוא גרם בהתראת הנביאים והחזוים והם לא שבו, דין גרמא, כי הגדילו עוונותיהם, וכביכול הוא גרם כי ידע דלא מקבלי מנייה, ולמה לא עשה כמשפט מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים²⁶. ואף על גב דגרמא בנוזקין פטור²⁷, מכל מקום אמרינן בפרק הכונס²⁸ דבדינא דשמיא חייב.

ועל כל אלה רמז הכתוב: "אבן" - זו ירושלים, כי לא נשאר בה רק אבן "ויצת אש" בה, "מאסו הבונים" - דמן הדין אין לה דין תשלומין - אי משום שהיה על ידי שליח ואין שליח לדבר עבירה, אי משום דלא היה אלא גרמא בעלמא, ואי משום דהצית אש ביסודותיה וטמון באש פטור - אבל "היתה לראש פינה", כמו שאמר: עלי לבנותה "ואני אהיה לה חומת אש סביב"²⁹. והיה בנותן טעם, "מאת ה' היתה זאת", דבדינא דשמיא חייב בכל אלה, "היא נפלאת בעינינו", לעיני בשר למו, בית דין של מטה, אכן בדיני דשמיא חייב וכו', יעו"ש.

זה אמרו רבא בר רב שילא: "אתה תקום תרחם ציון", רצונו לומר 'אתה' דייקא, כי לגבי דין שמיא תקום תרחם ציון, כי תחת שלוש לא יש דין תשלומין - אם לא מצד דין שמים, ואתי שפיר.

אל דומי להם. משום זה שאלו מאי קאמרי, אחר שבלילה ובשבת גם כן מתפללים שיבנה בית המקדש, דהא אין בניין בית המקדש בלילה ואינו דוחה שבת.

לזה אמר: "אתה תקום תרחם ציון", עם מה שכתבו שם התוספות ז"ל¹³ ורש"י ז"ל בר"ה דף ל', שבית המקדש דעתיד יכול להבנות אף בשבת, משום שהוא בנוי בניין שמים, וכמו שכתוב¹⁴: "מקדש ה' כוננו ידיך", ודוקא בניין בשר ודם אינו דוחה. אם כן זה שאמר רבה בר רב שילא: הלא תדע כי הני שומרים דכל היום וכל הלילה, ומה גם תמיד, שאפילו בשבת הם מתפללים, משום דהם באין בטענה ואומרים: בניין בית המקדש שייבוא אתה תקום תרחם ציון, ולא מיד בשר ודם, ואם כן יכול להבנות אף בשבת, ועל זה "תמיד לא יחשו", כי כל יום יהיה ראוי שיבנה בית המקדש כיוון דידין של הקב"ה יכוננהו.

ובא רב נחמן ואמר דזה לא מבעיא דאפילו בשבת יכונן ה' ציון, דהוא מקום בית המקדש, וכמו שאמרו בספר הוזהר פרשת שמיני¹⁵ דציון היא נקודה אמצעית, דודאי מקום זה יכול להיות שיבנה אף בשבת, כיוון דכתיב "מקדש ה' כוננו ידיך". עוד זאת אני אומר, דהשומרים הם מתפללים אפילו בשבת - בונה ירושלים ה', ואפילו [על] כל עיר ירושלים הם צועקים לומר בונה ירושלים ה', ואפילו בשבת הם אומרים כן. והיינו דכיוון שבית המקדש שלעתיד הוא גדול כירושלים, אם כן ירושלים הוא הבית המקדש שלעתיד, ובודאי דמה שאמר הכתוב: "מקדש ה' כוננו ידיך", היינו על כל ירושלים, דאם לא כן אלא על מקום בית המקדש דוקא קאמר דכוננו ידיו, מאי רבותיה דבית המקדש, הלא ירושלים גם כן כתיב בה "בונה ירושלים ה'", אלא דדוקא הבית המקדש יבנה ה', ומה שאמרו "בונה ירושלים ה'", היינו דבית המקדש יהיה כל ירושלים. ואם כן יפה קאמר "בונה ירושלים ה'" וכתיב גם כן "מקדש ה' כוננו ידיך", כנראה שאין בונה בידינו כי אם בית המקדש דוקא, והיינו משום שכל ירושלים היא בית המקדש. זה שאמר רב נחמן דכל היום תמיד, אפילו בשבת, מתפללים ואומרים בונה ירושלים ה', ויכול להיות אפילו בשבת דהא כתיב "מקדש ה' כוננו ידיך" וכמו שכתב התוספות ז"ל.

ובזמן בית המקדש מאי קאמרי - "כי בחר ה' בציון", דוקא שם בציון מקום בית המקדש בחר ה', אמנם לעתיד, בעזרת ה' יתברך, "בחר עוד בירושלם"¹⁶, שיהיה בית המקדש ככל ירושלים, ואז לא בחר במקום בית המקדש אלא בציון דוקא, וזה שאמרו: מעיקרא הוי אומרים "כי בחר ה' בציון", יעו"ש.

אמר ליה: הכי אמר לך 'היום אם בקלו תשמעו'.¹³ שבועות טו, ב ד"ה 'אין בנין'.¹⁴ שמות טו, יז. דף לה, ב. ¹⁵ זכריה א, יז. ב"ק ס, ב - "שלם ישלם המבעיר את הבערה" - אמר הקב"ה: עלי לשלם את הבערה שהבערתי, אני הציתי אש בציון, שנאמר (איכה ד, יא): 'ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה', ואני עתיד לבנותה באש, שנאמר (זכריה ב, ט): 'ואני אהיה לה... חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה'.¹⁶ שמות כב, ה. ¹⁷ איכה ד, יא. ¹⁸ ב"ק ה, ב. ¹⁹ תהלים קיח, ב - "אֶבֶן מַאֲסוֹ הַבּוֹנִים הִתְּהָה לְרֹאשׁ פִּנְיָהּ".²⁰ זכריה יב, ג. ²¹ קידושין מב, ב. ²² שמות כב, ה. ²³ דהיינו הקב"ה. ²⁴ ביצה ל, א. ²⁵ ב"ב כב, ב ובתוס' שם. ²⁶ ב"ק נה, ב. ²⁷ זכריה ב, ט.

תפילת
השומרים
על
ירושלים -
לדחות
סיבות
שלא
לבנותה

בחזקת שימור קיימי, ובדין הוא דלא בעי לאשתלומי, רק חכמים קנסוהו כי היכי דלינטיר תורא. ורב ששת אמר: פלגא נזקא ממונא, משום דסבר דסתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימי, ובדין הוא דכוליה בעי לשלומי, אלא דאכתי לא אייעד תורא. ואמרינן בכתובות⁴¹: דמיתה וממון לא מחייבי תרווייהו משום דכתיב⁴²: "כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות, אבל קנס ומיתה אף על גב דמיקטל, משלם, משום דקנס חידוש הוא וריבתה התורה אף על גב דמיקטל משלם. אם כן ישראל שהיו בירושלים עוברים עבירות, והיו חייבים מיתה וממון, וממון שלהם היה בית המקדש, כדאיתא בספר 'דברי שלום': "ועשו לי מקדש"⁴³ - מממון שנטלו ישראל במצרים, וגם אילנות ששתל יעקב במצרים הביאו איתם למקדש. אם כן למאן דאמר פלגא נזקא קנסא, וגבי קנס ריבתה תורה אף על גב דמיקטל משלם, היו חייבים מיתה וגם לחרוב המקדש, מה שאין כן אם פלגא נזקא ממונא, אז קים ליה בדרכה מיניה.

ובאמת מצינו דעל כרחך ישראל היה להם דין שוורים דלאו בחזקת שימור קיימי, כדאיתא ב'עשרה מאמרות': "על חומותיך ירושלם הפקדתי שומרים"⁴⁴ דארבעה שומרים הם כנגד ד' אותיות של שם הוי"ה, על כל חומה אות אחת משמו של הקב"ה. אם כן מדהוצרכו שמירה בודאי לאו בחזקת שימור קיימי, והוי ליה כמאן דאמר דפלגא נזקא ממונא, ובדין הוא דכולא נזקא בעי לשלומי, אלא דעדיין לא אייעד תורא. אם כן ישראל שעברו עבירות שחייבים עליהם מיתה פטורים אפילו מחצי נזק שהוא ממונא, דמיתה וממון קים ליה בדרכה מיניה. והאמת - "אכלו את יעקב" וגם "את נוהו השמו"⁴⁵, מיתה וממון, וזהו שלא כדת, אם לא דלא קראו ה' שהיה על חומות ירושלים, ממילא סברו דסתם שוורים בחזקת שימור קיימי, וכמאן דאמר פלגא נזקא קנסא, ולגבי קנס אף על גב דמיקטל משלם. לכך אמר אסף: "שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו", המה שרי מעלה שלא קראו שמך אשר הפקדת שומרים על חומות ירושלים. ואם תאמר: מנא לן דלא קראו - לזה אמר: "כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו", ואילו קראו בשמך על חומות ירושלים לא התחייבו בתרווייהו, מיתה וממון, מאחר שאם צריכים שימור, ישראל בודאי לאו בחזקת שימור קיימי, והוי ליה פלגא נזקא ממונא, ומיתה וממון לא אמרינן אף על גב דמיקטל משלם, אלא ודאי דלא קראו בשמך' לכך שפוך חמתך עליהם, ע"כ. **ולעניות דעתי** אפשר עוד לפרש במאי דאמרינן בקמא פרק כיצד הרגל⁴⁶: אמר רבה הניח לו גחלת על לבו ומת - פטור, על בגדו ונשרף - חייב. בעי רבה: הניח גחלת על לב עבדו מהו, כגופו דמי או כממונו דמי, אם תמצי לומר כגופו דמי, שורו מהו. הדר פשטה: עבדו כגופו, שורו כממונו, ע"כ. ורש"י ז"ל פירש בעבד שאינו כפות ולעניין נזיקין, כלומר כיון שהעבד הוא בן דעת ויכול

ומה שאמר רב נחמן: בונה ירושלים ה', הכוונה על פי מה שכתב הרב החסיד שם, שאומות העולם מונין את ישראל לומר דירושלים דין עיר הנדחת היא, שהיה בה עובדי עבודה זרה, כמו שכתוב³⁰: "כי מספר עריך היו אלהיך יהודה", ועל כן דנו אותה בסייף והעיר וכל שללה נשרפה כדין עיר הנדחת, ובדין עיר הנדחת כתיב³¹: "לא תבנה עוד". אבל חלק הסותר לזה, הוא מה שאמרו³²: אין ירושלים נעשית עיר הנדחת משום דלא נתחלקה לשבטים, ואפילו למאן דאמר ירושלים נתחלקה, מודה דבית המקדש לא נתחלק, והוא אומרו "אבן מאסו" וכו', יעו"ש. וכלפי זה אמר רב נחמן, דהשומרים הללו הם אומרים בונה ירושלים ה', ולא כעולה על רוח האומות שירושלים חס וחלילה עיר הנדחת, אלא בונה ירושלים ה', ודו"ק.

ומה שכתב: ולמה לא עשה כמשפט מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, עיין בר"ן פרק ד' דביצה והרא"ש שם בשם 'בעל העיטור' ובהג"ה או"ח סימן תר"ח³³, וק"ל.

נמשך לזה נבין כוונת הכתובים תהלים³⁴: "שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו". ועל פי פשוטו אפשר לומר, במה שכתב הרב 'תהלות ה' דף ט"ז עמוד ד' בשם הרב יעקב טורון, ששופכי דמים ומרמה קונים מידת האכזריות על שלא נתנו עיניהם בשם הוי"ה המורה על הרחמים ללמוד ממידתו ית"ש³⁵. וזהו שכתוב³⁶: "איש דמים ומרמה" - היות איש דמים ומרמה בא לו ש'יתעב' הרשע הזה מידת ה' שהוא רחמים, ע"כ. זה אומרו: "שפוך חמתך אל הגוים וגו' ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו" - שלא נתנו עיניהם בשמך הקדוש המורה על הרחמים, וקאי אדלעיל מיניה: "שפכו דמם כמים" וגו', וזה בא להם מסיבת "שמך לא קראו", ולכך "שפוך חמתך" וגו'.

[ואפשר עוד במאי דאיתא בספר 'פענח רזא' פרשת כי תשא, וזה לשונו: כשאומרים פסוק³⁷ "שוב מחרון אפך" בבית הכנסת, מקדימים ה' אלהי ישראל, מפני שעולה בגימטריא תרי"ג, וכשמזכירין תרי"ג השי"ת משרה שכינתו ושם מחרון אפו, יעו"ש. ואם כן אלה רשעים שאינם מודים בזה, אליהם יאתה חרון אף, זה אומרו: "שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך" שאתה אלהי ישראל, וזה אומרו: "אשר בשמך לא קראו".]

והרב 'עיר דוד' דף ל"ג פירש כוונת הכתוב הנזכר עם הכתוב שלאחריו, בהקדים מאי דאיתא דישאל הוי כדין שור תם שהזיק, כי הם זרע יעקב, וכתוב ביה³⁸: "ויעקב איש תם" לכך לא מת³⁹, משום דאדם הראשון היה לו דין שור מועד, ויעקב דינו כתם ומשלם פלגא נזקא. ותמן תנינא במסכת בבא קמא בפרק ארבעה אבות⁴⁰: איתמר פלגא נזקא רב פפא אמר: קנסא הוא, משום דסתם שוורים

ביאור הפסוק "שפוך חמתך"

30. ירמיה ב, כח. 31. דברים יג, יז. 32. ב"ק פב, ב. 33. זה לשונו: "אמרינן מוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין, ודוק שאינו מפורש בתורה, אע"פ שהוא דאורייתא; אבל אם מפורש בתורה, מוחין בידן". ומקורו בר"ן דביצה וברא"ש בשם העיטור הנ"ל. 34. עט, ג-ז - "שִׁפְכוּ דָמָם פְּנִימָם סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלַם וכו', שִׁפְךָ חֲמַתְךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יְדַעוּךָ וְעַל מַמְלְכוֹת אֲשֶׁר פְּשַׁמְךָ לֹא קָרְאוּ. פִּי אֶכֶל אֶת יַעֲקֹב וְאֶת נְהוֹ הַשְּׁמוֹ". 35. עיין עוד לעיל סימן קס. 36. תהלים ה, ז. 37. שמות לב, יב. 38. בראשית כה, כז. 39. תענית ה, ב. 40. ב"ק טו, א. 41. לב, ב. 42. דברים כה, ב. 43. שמות כה, ח. 44. ישעיהו סב, ו. 45. תהלים עט, ז. 46. כז, א.

וסימנך: 'עורה למה תישן ה' הקיצה לפקוד כל הגוים הוי אומר לעץ הקיצה'⁵¹. והוא במה שאמרו באדרא⁵²: עורה לאשגחא עלן והקיצה ליפרע מן האומות, זהו "הקיצה לפקוד כל הגוים", ואם תאמר: למה יפרע מהם, כיון שאינו מצילם רצונו בכך - לזה אמר: "הוי אומר לעץ הקיצה", הם היו אומרים לעץ הקיצה, והיו עובדים עבודה זרה וכופרים בהשגחתו ית', ואיך יאמרו שעשו כדי שאם אין רצונו יצילם, הלא הם כופרים במציאותו, ולכן "הקיצה לפקוד כל הגוים", יעו"ש. ומעתה יובן כוונת הכתוב: "שפוך חמתך" כפשוטו, שאם תאמר: על מה ועל מה, הרי צדקו בטענתם, שאם רצונו יצילם - על זה אמר: "אשר לא ידעוך ואשר בשמך לא קראו", שאינם מאמינים בהשגחה ותשובתם נשאר מעל.]

לסלק הגחלת מעליו, ולא עשה ולא כלום, שעל העבד היה לסלקה, וכשלא סלקה הוא פשע בעצמו, או דילמא כממונו וחייב - ואסיקנא דעברו כגופו ושורו כממונו, מפני שאין השור יכול לסלקו מעליו. וכן פירש רבינו חננאל וכן פסק הרמב"ם בפרק ד' מהלכות חובל ומזיק הלכה כ"ב: הרי שהניח גחלת על לב עבדו של חבירו ומת, או שדחפו לים או לאש והוא יכול לעלות משם ולא עלה ומת - פטור מן התשלומין. אבל הראב"ד ז"ל וכן בתוספות דרשוה בעבד כפות ובנותן עליו בפני אדוניו, ולומר: אם האדון חס עליו כעל גופו להסיר הגחלת כדי שלא ישרף בגחלת או לאו, עיין בזה ב'שיטה מקובצת'.

והרב ה'נימוקי יוסף' כתב שם⁴⁷: עבדו כגופו דמי, אי בעבד כפות מיירי - ודאי לאו לעניין מיתה בעי, דפשיטא שההורג עבד חייב, ואף על פי שאדונו לפניו שיכול לסלקה, אלא לעניין נזיקין בעי וכגון שאדונו לפניו שיכול לסלקה. ואי בעבד שאינו כפות - פשיטא דלעניין מיתה פטור, שהעבד עצמו היה לו לסלקה, אלא לעניין נזיקין, לשלם בעי; כיון דמצי העבד לסלקה לאו גיריה דמזיק ניהו, או דילמא כבגדו שהוא ממונו דמי וחייב לשלם, יעו"ש. ועל זה כתבו המפרשים בשם הרב 'מתת יה' דדין זה דומה לגלותינו, שאומות העולם משעבדים בנו ואנו כפותים ועומדים בשבועה שלא נמרוד תחת אומות העולם⁴⁸, ואם כן בטענה זו יפטרו אומות העולם מכל כובד הגלות, באומרים: הנה יד ה' עשתה זאת, שבידו להציל ולא הציל. אמנם לפי האמור דדוקא לענין תשלומי נזיקין, אבל ההורג עבד חייב, ואף על גב שאדוניו לפניו שיכול לסלקו, דא תברתהון. ובזה פירשו המפרשים, כמדומה לי הרב 'שיר חדש', כוונת הכתוב⁴⁹: "אל נקמות ה'" וגו', וכי תימא: באמת צדקו בטענתם - לזה אמר: "אלמנה וגר יהרוגו", יעו"ש.

זה אמרו: "שפוך חמתך אל הגוים וכו' ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו" וגו', ואם תאמר: הרי צדקו בטענתם, בטענת המניח גחלת על לב עבדו של חבירו וכפות, ורבו עומד אצלו שפטור המניח, לזה אמר: "כי אכל את יעקב" דהיינו מיתה, וכמו שמפורש לעיל מיניה "שפכו דמם כמים" וגו', ואם כן לא צדקו בטענתם דעל המיתה מה יענו ליום פקודה, ולזה "שפוך חמתך אל הגוים".

[והנה עיקר מטרון⁵⁰ הקדמה זו ראיתי שהביא אותה הרב 'חווה דוד' סימן מ"ז בסגנון אחר, וזה לשונו: ואם כן בטענה זו יפטרו אומות העולם וכו', שבידו להציל ואינו מציל, והרי ישראל מחוייבים במצוות, ואפילו הכי אינו מציל, הוא הגורם ואנחנו פטורים. אמנם זהו דוקא אם אומות העולם מודים במציאות ה', ושמשיגה בתחנתונים ויוכל להציל, אז יכולים לטעון כל זה. אבל אם הם כופרים, שאינו משגיח בתחנתונים, שאינו בעל היכולת, ומכחישים מציאות ה', אז אין טעם לטענה זו. ובזה פירש כוונת המסורה: "הקיצה" שלושה,

קפ"ה א"י. איתא במדרש! מעשה בחסיד אחד

דהוה מטייל בשוניתא דימא דחיפה, והרהר בלבו ואמר: אפשר שהקב"ה עתיד לעשות שער מזרחי של בית המקדש, הוא ושני פשפשיין, מאבן של מרגליות. מיד יצאה בת קול ואמרה: אלולי שאתה חסיד גמור כבר היתה מידת הדין פוגעת באותו האיש. העולם כולו בראתי בשישה ימים, דכתיב²: "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ", ושער מזרח של בית המקדש אי אפשר לעשות הוא ושני פשפשיין מאבן אחת של מרגליות. מיד ביקש רחמים על עצמו ואמר: רבון העולמים, אף על פי שבלבי הרהרתי, בשפתי לא דיברתי. מיד נעשה לו נס ונבקע לו היס, וראה מלאכי השרת מסתתין בו, מגלפין בו ומסרגין בו, ואמר להם: מהו זה. אמרו לו: זה שער המזרח של בית המקדש, הוא ושני פשפשיין מאבן אחת של מרגליות, ע"כ.

וראו להבין האיך יסיק אדעתין חסיד גדול, מופלג בחסידות, ירהר על מידותיו של הקב"ה ולא יאמין בדבר קל. ועוד, מה שהזכיר המדרש המקום שהיה מטייל בו, מאי נפקא מינה באיזה מקום שהוא. ואחרון הכביד, על בת קול שאמרה בשישה ימים בראתי העולם, והלא במאמר אחד יכול להבראות³, ומה הוא שער ושני פשפשיין, וגם למה נבקע לו היס. ואחרון הכביד המראה הזה, אטריחות בכדי, מאי נפקא מינה צריכין לסתת והלא במאמר אחד יכול להבראות.

וכדי להבין, תדע שכתבו חכמי האמת סוד הפסוק⁴: "עמו אנכי בצרה" - אל תקרי בצרה אלא ב'צירי'. בזמן שאנחנו עושין רצונו של מקום, נקראים אנחנו להקב"ה עם סגולה לשון 'סגול'. ורמז על שלושה יודיין המחוברין זה בזה - וי"ד של שם הוי"ה, והיו"ד של ירושלים, ויו"ד של ישראל, ג' יודיין הוא 'סגול', ובגלות נחסר אחת ולא נשאר אלא שניים בסוד 'צירי', לכך כתב: "עמו אנכי בצירי"⁵.

מעשה
בחסיד
אחד
דהוה
מטייל
בשוניתא
דימא
דחיפה

עניין ג'
יודיין - של
שם הוי"ה,
ירושלים
וישראל

47. יב, א בדפי הר"ף. 48. כתובות קיא, א - "השביע הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא ימרדו באומות העולם". 49. תהלים פרק צד, א-ו - "אל נקמות ה' אל נקמות הופיע וכו', אלקמנה וגר יתרגו ויתומים יצחו". 50. פירוש: רָחַם. כן הוא בילקו"ש בראשית רמז פב ביחס לשרה אמנו, "עיקר מטרין לא היה לה, וגלף לה הקב"ה עיקר מטרון". וכוונתו לומר שדברים אלו מקורם מדבריו של הרב 'חווה דוד': 51. תהלים מד, כד - "עונה למה תישן אדני הקיצה אל תזנח לנצח". תהלים נט, ו - "ואתה ה' אלהים צבאות אלהי ישראל הקיצה לפקד כל הגוים אל תחן כל בגדי און סלה". חבקוק ב, יט - "הוי אמר לצץ הקיצה עורי לאבן דומים הוא יורה הנה הוא תפוש זָבַב וְנָסַף וְכָל רוּחַ אֵין בְּקַרְבּוֹ". 52. אדרא רבה נשא קלו, ב. **קפה** | 1. ילקו"ש ישעיה רמז תעת. 2. שמות כ, י. 3. אבות פ"ה מ"א. 4. תהלים צא, טו. 5. עיין עוד לקמן סימן שפה.

התשובה להשיב היו"ד של שם הוי"ה, ושבת הוא סוד י' מן השם של הוי"ה כדבר האמור, ולזה פתח ואמר: "מזמור שיר ליום השבת". וכן כל אותן מאמרים ופסוקים שהביא גאון עוזנו ופירש לדרכו, יתפרשו כולם בהקדמה הנזכרת. ומה נמלצו לחכי מאמרם ז"ל¹⁵: "וישם ה' לקין אות" 16 - שבת מסר לו. והרב עיר וקדיש מהר"ש אלקבץ ז"ל בספרו 'ברית הלוי' כתב, שהאות שניתן לקין היא אות י', והביא דבריו גאון עוזנו בכמה מקומות, ועל פי האמור צדק יחדיו, ודו"ק היטב, ואם שגיתי ה' הטוב יכפר בעדי.

קפ"ו א"י. איתא במדרש¹: אותה שנה שנכנסו ישראל לא"י היתה עושה א"י פירות הרבה. וצריך לתת טעם למה עשתה בזו השנה כל כך פירות.

וכדי להבין נבאר מתחילה ביאור מאמרם ז"ל²: לא יצאו ישראל ממצרים אלא בשביל שלא שינו לשונם ושמותם - ראובן ושמעון נחתו, ראובן ושמעון סלקו. דאיתא ב'שפתי כהן': הכנענים היו רוצים להחזיק בא"י בטענת יאוש, כי אבותינו נתיאשו מא"י כהיותם בגלות מצרים. והנה לפום ריהטא היה טענתם טענה מעליא, כי בודאי שנתיאשו לעלות מעומק הגלות לארץ טובה ורחבה, מבירא עמיקתא לאיגרא רמה. אבל אבותינו הקדושים החזיקו באמונתם ובטחו בה' ולא נתיאשו מהגאולה, וקראו לבניהם על שם הגאולה, דאיתא במדרש³: כל שמות השבטים רומזים על הגאולה - ראובן על שם "ראה ראיתי את עוני עמי"⁴, וכן בשמעון - "וישמע אלקים את נאקתם"⁵, ראובן ושמעון נחתו, ראובן ושמעון סלקו. והשתא המדרש מבואר מאליו - לא יצאו ישראל ממצרים אלא בשביל שלא שינו שמותם, שאלמלא שינו שמותם היה טענתם של כנענים טענה מעליא, ואם כן להיכן היו הולכים ביציאתם ממצרים, אבל השתא שלא נתיאשו זכו לעלות לארץ.

והנה עדיין היה להם טענה והיה להם פתחון פה ולטעון שקנו הארץ בשינוי, שהארץ נשתנית ולא עשתה פירות כמו שהיתה עושה בזמן שאבותינו דרו בה, וגרסינן בפרק מרובה⁶ אף שינוי שחזור לבריתו קונה, והכי נמי קנו הארץ בשינוי. ונראה לומר, שלא אמרינן שינוי שחזור קונה אלא כל זמן שלא חזר, ולא אמרינן הואיל ויכול לחזור הרי הוא כאילו חזר, אבל אם כבר חזר לא קנה באותו שינוי. לכך חזרה א"י ועשתה פירות כמו שהיתה רגילה לעשות ונסתר טענתם לגמרי, ע"כ הרב 'מתת יה' פרשת וישלח.

ועוד נקדים, שגת הוא סוד יו"ד מן השם של הוי"ה, ויו"ד יש לה שישה צירופין - יו"ד, וי"ד, דו"ד וכו'⁶, וששת ימי בראשית יניקתם הוא מו' צירופין אלו.

ונראה לומר, שלכך אנו נגאלין בשמירת שבת, וזהו: "אם תשוב אלי תשוב"⁷, עיקר תשובה הוא להשיב היו"ד של שם הוי"ה. וזה שאמר "אלי תשוב" - אל יו"ד.

והנה ידוע⁸, התשובה נמשלת לים, וגם ידוע⁹ שהתיבה נקראת בית, ואותיות נקראים אבנים.

והחסיד הזה היה מהרהר, היאך אפשר שיבנה ירושלים על ידי היו"ד של שם הוי"ה עם מילואה, שהיה יודע שעיקר הגאולה היא תלויה ביו"ד, והיא נמשלת לאבן אחת, לזה אמר שהקב"ה יבנה שער ירושלים עם שני פשפשוין מאבן אחת, רצונו לומר, עיקר השער יבנה על ידי היו"ד בעצמו ושני פשפשוין על ידי מילואיו של היו"ד. וזה שאמר שהלך בשוניתא דימא, רצונו לומר שהיה מהרהר בעניני תשובה שנמשלת לים, היאך אפשר לתקן היו"ד עם מילואה. יצתה בת קול ואמרה: העולם ומילואה בראתי בשישה ימים, רצונו לומר שכל ששת ימי בראשית, יניקתם וכוחם הוא מיו"ד עם מילואה, ושער מזרח של בית המקדש אי אפשר לעשות. ומה שאמר: נעשה לו נס ונבקע לו הים, רצונו לומר שהיו מראים שהכל תלוי בתשובה שנמשלת לים. והיו מראים שמשום הכי רוצים לסייע אותנו להחזיר היו"ד עם מילואה, וזה שאמר שהיו מלאכי השרת מסתתין בו.

וזה שאמר הפסוק¹⁰: "השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו בקדם", דידוע דשישה צירופי היו"ד בגימטריא 'קדם'¹¹. ודבר זה אנו מבקשים מהקב"ה, להשיב אותנו אליו להשלים יו"ד של הוי"ה עם שישה מילואים שעולים במספר 'קדם'. לזה אמר "חדש ימינו בקדם", רצונו לומר, כל ו' מילואים של היו"ד שעולים במספר 'קדם', ע"כ הרב 'מתת יה' פרשת פנחס. ועיין מה שכתבתי למעלה בסימן ס"ד משם הרב 'עמודיה שבעה', ודו"ק.

כ"י על פי יסודו נראה לעניות דעתי לפרש מאמרם ז"ל¹² שאדם הראשון אמר: כל כך גדול כוחה של תשובה, פתח ואמר¹³: "מזמור שיר ליום השבת"¹⁴. וגאון עוזנו בכמה מקומות מספרו פירש בהקדמת הרב 'דעת חכמה' שער השבת פרק ד', עיין ב'לב דוד' דף נ"ו ובראש דוד' פרשת במדבר וב'כסא דוד' דף נ"ו וב'נחל קדומים' פרשת בראשית ופרשת נצבים, יעו"ש. ועל פי האמור הוא מובן, דעיקר

מדוע אנו נגאלין בזכות שמירת שבת

ביאור המעשה - בענין תיקון היו"ד של שם הוי"ה שבו תלויה הגאולה

בשנה שנכנסו ישראל לא"י רבו פירותה דחיות טענת הכנענים בכך שלא נתיאשו מהגאולה וקראו לבניהם על שמה

מדוע בשנה שנכנסו ישראל לא"י עשתה הרבה פירות

6. יד"ו, דו"ד, וד"י. 7. ירמיה ד, א. 8. איכה רבה פרשה ג, ס - "נמשלה תשובה כים, מה הים הזה לעולם פתוח כך שערי תשובה לעולם פתוחין". 9. 'ספר יצירה' פרק ד, יב. 10. איכה ה, כא. 11. אולי כוונתו עם האותיות (3) והכולל (4) של כל צירוף וצירוף, שבחשבון כזה אכן עולה כמניין 'קדם'. 12. בראשית רבה פרשה כב, יג. 13. צב, א. 14. וע"ע לקמן סימן שיז. 15. תנחומא פרשת בראשית סימן י. 16. בראשית ד, טו. **קפ"ו** 1. פסיקתא רבתי פרשה כז. 2. ויקרא רבה פרשה לב, ה. 3. תנחומא פרשת שמות סימן ג - "כל השבטים לשם גאולה ישראל נקראו, ראובן על שם 'ראה ראיתי את עני עמי', שמעון 'וישמע אלהים את נאקתם', לוי 'ונלוו גוים רבים אל ה' (זכריה ב), יהודה 'אודך ה' כי אנפת ב'י (ישעיה יב), יששכר 'יש שכר לפעלתך' (ירמיה לא), זבולון 'בנה בניתי בית זבול לך' (מלכים א ח), בנימין 'נשבע ה' בימינו (ישעיה סב), דן 'וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי (בראשית טו), נפתלי 'נפת תטופנה שפתותיך כלה' (שיר השירים ד), גד 'ומהן כזרע גד' (במדבר יא) ואשר 'ואשרו אתכם כל הגוים' (מלאכי ג) יוסף על שם 'יוסף ה' שנית ידו (ישעיה יא)". 4. שמות ג, ז. 5. שמות ב, כד. 6. ב"ק סז, א ועיין תוס' סוכה ל, ב ד"ה 'שינוי'.

ידוע כי דרך המתנדבים בעם, שלפעמים אין בדעתו ליתן הנדבה שעושה כי אם בשביל שקדמו חבירו לעשות כן, שאם הוא יעשה פחות ממנו יגיע לו חרפה ובושה מהשומעים¹³. ואם היה אומר בכאן: 'כאשר הקריב הראשון כן הקריבו כולם', הייתי אומר בשביל שראו הראשון שהקריב כן בא רעהו ועשה כן וכן חבירו וכו', ולזה כתבה התורה כל שבט בפני עצמו, לומר שכוננה אחת היתה להם, ואפילו אם לא היה מקריב חבירו כן, הוא היה מקריב, וק"ל. [עיין בתשובת הגאון 'פנים מאירות'¹⁴ סימן ט"ל, בטעם שאנו אומרים: 'אלהי אברהם יצחק ויעקב'. והשיב, שמצינו באברהם שהוא היה חוקר ראשון אלהותו 'ית' שמו, והוא הודיע אלהותו בעולם. ואם היינו אומרים אלהי אברהם יצחק ויעקב, הייתי יכול לומר שאברהם היה חוקר ראשון שחקר אלהותו 'ית'ש, ויצחק ויעקב בניו סמכו על אמונת אבותם ומנהגם, ולכך אנו אומרים אלהי אצל כל אחד ואחד, כדי להודיע שכל אחד מצד עצמו עמד על החקירה, ומצא שאין אחד אלא אלהינו, יעו"ש, והוא מעין דוגמא למה שכתבתי.]

כי על פי יסודו נראה לעניות דעתי לפרש כוונת הכתובים סדר בחוקתי': "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלוקיהם, וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים" וכו'. ונקדים מה שפירש רש"י: ברית ראשונים - של שבטים, יעו"ש. ועוד נקדים מה שידוע⁸, שגאולת מצרים היא סימן לגאולה העתידה.

ואם כן השמות שנקראו השבטים על שם גאולת ישראל, בזה גם כן נרמזה גאולה העתידה. וכן אמרו רז"ל⁹: יוסף - על שם שעתידי הקב"ה להוסיף ולגאול את ישראל כשם שגאל אותם מארץ מצרים, דכתיב¹⁰: "יוסף ה' שנית ידו". וממילא שאפילו עכשיו, שישראל הם בתוקף הגלות, אין טענת האומות טענה לקנות א"י ביאוש, יען דגאולת מצרים תוכיח שלא קנו ביאוש וגאולת מצרים היא סימן לגאולה העתידה. זה אומרו: "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם" וכו', לא יתיאשו מא"י בטענת היותם בארץ אויביהם בגלות, "לא מאסתים ולא געלתים לכלותם", כי "וזכרתי להם ברית ראשונים" - ברית של שבטים אשר נקראו על שם גאולת ישראל, ולזה "אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים", וכימי צאתם מארץ מצרים אעשה עמהם נפלאות בגלות האחרון. ועוד אפשר לומר בדרך קרוב לזה, במה שכתב הרב החסיד בספר 'חסד לאברהם', שהטעם שנשתעבדו ישראל במצרים הוא שגלוי וידוע לפניו 'ית' שעתידין ישראל להשתעבד בד' מלכויות, וכדי שלא יתיאשו מתשועת ה' גם הם גם האומות שמששתעבדים בהם, ויאמרו דהשר שלהם אמיץ וחזק ואי אפשר להוציאם משם, לכן גזרה חכמתו 'ית' לשעבד אותם במצרים, שאין מושלים בה אלא ס"מ ורהב, שכל השרים של שבטים אומות הם תחת ממשלתם, ואם הם לא יוכלו לעמוד כנגד ישראל, כל שכן שאר אומות והשרים. זה אמרו¹¹: "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם", אל יתיאשו מן הגאולה ויאמרו דהשר שלהם אמיץ וחזק, לא היא, "לא מאסתים ולא געלתים", כי "וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לעיני הגוים", שהיו משועבדים לשרי הגוים הגדולים המכונים בשם 'עיניים', ומכל שכן לשאר האומות.

ודרך אגב ראיתי לישב חקירת הרב 'חמדת ימים', שלמה כתבה התורה¹² כל שבט ופרט הקרבן של כל אחד ואחד אף על פי שכולם שוו בשיעוריהן, והיה ראוי לומר בדרך קצרה 'וכן זה הנשיא כן הקריב' 'וכן הנשיא' וכו'. והוא ז"ל תירץ, שלכל אחד היו לו סודות מיוחדות אשר המשיכו שפע והארה כל אחד לשבט כל ימי עולם, יעו"ש. ולקוצר דעתי נראה לי כי דבר גדול דיברה התורה בזה, והוא

קריאת השבטים על שם הגאולה גם לגאולה העתידה

השעבוד הראשון במצרים כדי שלא יתיאשו המגאולה בשאר גלויות

מדוע פרטה התורה קרבנו של כל נשיא ונשיא

קפ"ז א"י. בית המקדש, הקדים הקב"ה לברוא המקדש קודם שנברא העולם¹, דקיימא לן² בבתי ערי חומה: "כי ימכור בית מושב עיר חומה³ - שהוקף ולבסוף ישב ולא שיישב ולבסוף הוקף. ולכך ברא הקב"ה המקדש קודם בריאת העולם, כדי שיהא מקרי 'ישב ולבסוף הוקף', דתחילה עשה בית דירתו, ושוב עשה היקף לדירתו כביכול. מה שאין כן אילו ברא העולם תחילה ושוב היה בונה בית דירה לעצמו, מאז הווה ליה 'הוקף ולבסוף ישב', דאז הווה ליה בתי ערי חומה ו"ימים תהיה גאולתו", אבל בכלות השנה, הוא "לצמימות לקונה אותו". והוא 'ית' מביט עד סוף כל הדורות, וידע שעתידי למכור בית מקדשו לאומות, בעוונתו ועוון אבותינו, וכדדרשו רז"ל⁴ בפסוק: "ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה", דדרשו על חורבן המקדש. ומשום הכי גזרה חכמתו 'ית' לבנות המקדש קודם בריאת העולם, כדי שיהיה 'ישב ולבסוף הוקף', דהוה ליה כבתי ערי החצרים ו"גאולה תהיה לו", ע"כ 'נחלת בנימין' מצוה צ"ו. כי על פי יסודו נראה לעניות דעתי לפרש מאמרם ז"ל בבראשית רבה⁵: אמר ר' חייא רבה: מתחילת ברייתו של עולם צפה הקב"ה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי, "בראשית ברא אלקים" - הרי בנוי, היאך מה דאת אמר: "לנטוע שמים וליסוד ארץ"⁶ וגו'; "והארץ היתה ובהו" - הוי חרב, היאך מה דאת אמר: "ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו"⁷; "ויאמר אלקים יהי אור" - הרי בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא, היאך מה דאת אמר: "קומי אורי כי בא אורך"⁸, וכתב⁹: "כי הנה החשך יכסה ארץ" וכו', ע"כ. והוא תמוה.

7. ויקרא כו, מד-מה. 8. כדכתיב מיכה ז, טו - "פִּימִי צִאתָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶרְאֶנּוּ נִפְלְאוֹת". 9. תנחומא פרשת שמות סימן ג. 10. ישעיה יא, יא. 11. ויקרא כו, מד. 12. בקרבנות הנשיאים שבפרשת נשא, במדבר ז, יב-פג. 13. עיין עוד לעיל סימן יז. 14. חלק א. **קפ"ז** 1. פסחים נד, א. 2. מגילה ג, ב. 3. ויקרא כה, כט-לא - "וְאִישׁ פִּי יִמְכֹר בֵּית מוֹשֶׁב עִיר חוֹמָה וְהִקְיָה גְּאֻלָּתוֹ עַד תֵּם שָׁנַת מִמְכָרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ. וְאִם לֹא יִגְאֹל עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תִּמְיָמָה יִקָּם הַבַּיִת אֲשֶׁר בְּעִיר אֲשֶׁר לֹא לוֹ חֲמָה לְצִמְיַתָּהּ לִקְנָה אֹתוֹ לְדִרְתּוֹ לֹא יֵצֵא בַּיָּבֵל. וְכִתְבִי הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר אֵין לָהֶם חֲמָה סָבִיב עַל שְׂדֵה הָאָרֶץ יִחְשָׁב גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ וְבַיָּבֵל יֵצֵא". 4. תנחומא בהר סי' א. 5. פרשה ב, ה. 6. ישעיה נא, טז. 7. ירמיה ד, כג. 8. ישעיה ס, א. 9. שם פס' ב.

ליה כי היא באתה בגבולי ולא נאסר הר המוריה.
זה אומרו: "תביאמו ותטעמו בהר נחלתך", ושמה תאמר:
הרי אין לך הר וגבעה שלא היה שם עבודה זרה - לזה
אמר: "מכון לשבתך פעלת ה'", שם רמז תירוץ הרב 'מטה
אהרן', שהמקדש נברא קודם בריאת העולם וזה "לשבתך"
דקאמר, שעשה בית לשבתו תחילה כדי שיהיה 'ישב ואחר
כך הוקף', וממילא רווחא דאין כאן בית מיחוש כלל. ועוד
"מקדש ה' כוננו ידיך", שם רמז תירוץ הרב מהר"א רוזאניס,
כי מאחר שהיה מקום קדוש ומקודש אין רשות לסט"א
לבוא שם, ודרו"ק¹⁸.

ועל פי האמור אפשר שיובן, בשנקדים עוד מה שכתב הרב
'עיר דוד' דף ל"ב עמוד א' בשם רז"ל: בראשית, אותיות
'בית ראש', שהבית המקדש הוא נברא קודם בריאת העולם,
שנאמר¹⁰: "מרום מראשון מקום מקדשנו", יעו"ש. ואיתא
שפיר, "בראשית ברא אלקים" - הרי בנוי, ומרמז שנברא
קודם בריאת העולם. ולמה זה - לזה אמר: "והארץ היתה
תהו ובוהו", הרי חרב, האיך מה דאת וכו', ואם היה אחר
בריאת העולם לא היתה תקומה, כאמור, ולזה נברא קודם
בריאת העולם, שעל ידי זה יש תקוה. "ויאמר אלקים יהי
אור" - הרי בנוי ומשוכלל לעתיד, ודרו"ק.

נמשך לזה, אדברה נא וירוח לי בכוונת הכתוב¹¹: "תביאמו
ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו
ידיך". והן עוד נביא מאי דאמרינן בעבודה זרה פרק כל
הצלמים¹²: אמר רבי עקיבא: כל מקום שאתה מוצא הר
גבוה וגבעה נישאה ועץ רענן, דע שיש שם עבודה זרה.
וכתב התוספות¹³: בירושלמי¹⁴ פריך מבית הבחירה, ומסיק
על פי נביא נבנה.

ועיין להגאון 'מעשה רוקח' רמזי המשניות דף ס"ב,
שהקשה: דילמא באמת היה שם עבודה זרה וביערו אותה
משם, וההר לא נאסר שהרי הפסוק אומר¹⁵: "אלקיהם על
ההרים", מכואר בהדיא שדרכם לעבוד עבודה זרה שלהם
על ההרים ולא בתוך ההר. והקב"ה הודיע להם זאת, שילכו
כל ישראל על ההרים ושם ימצאו עבודה זרה שלהם ויבערו,
ואם כן דילמא גם בהר הזה עשו כך וביערו עבודה זרה משם,
ומאי היה צורך לנביא. ושוב ר'א"ה בירושלמי שמפרש דברי
ר' עקיבא, שהיו עובדין ההרים גופם, ומקשה: לפי הסברא
דנעבד של בעלי חיים, אף שמותרים להדיוט אסורין לגבוה,
אם כן גם מחובר כן, ע"כ.

ואנכי חזון הרביתי לגאון עוזנו ב'מדבר קדמות' דף ע"ט
עמוד ג', שתירץ בשם מה"ר אברהם רוזאניס ז"ל, דיש
מדרש רז"ל: כשברא הקב"ה אבן השתיה, כביכול התפלל
יהי רצון שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על ישראל.
ואמרו בוזהר הקדוש¹⁶: בכל מקום ששרתה קדושה אין עוד
כח לשלוח סט"א, ומאחר שהקב"ה בעת הבריאה התפלל
שם, שוב אין רשות לסט"א לבוא שם, ע"כ.

והרב 'עיר דוד' שם תירץ בשם 'מטה אהרן', שהמקדש
נברא קודם בריאת העולם, ותמן תנינן¹⁷: שאל פרוקלוס בן
פלוספוס: מפני מה אתם רוחצים במרחץ של אפורדיטי.
אמר ליה: אני לא באתי בגבולה היא באתה בגבולי. אם כן
גבי המקדש נמי, שהמקדש נברא קודם בריאת העולם, והוזה

כיצד יתכן
שנבנה
המקדש
בהר שאולי
שימש
לעבודה
זרה

קפ"ח

א"י. איתא במדרשי¹, שאמר משה רבינו
ע"ה: עצמות יוסף נכנסים לא"י ואני איני
נכנס, והשיב לו ה': יוסף הודה בארצו ואתה לא הודיתה.
ויש לתמוה, למה לא אמר על השאר שנכנסים לא"י ולמה
דוקא יוסף, ובפרט למה שאמרו שכל עצמות השבטים בכלל
נכנסו לארץ, דדרשינן ליה² "והעליתם את עצמותי מזה
אתכם"³, אם כן למה תלה הדבר בעצמות יוסף דוקא.

אבל ידוע מה שאמרו במדרש⁴ שאמר משה: בהן קלסתיה,
בהן אתה גוזר עלי, והשיב ה': אתה אמרת 'והן לא יאמינו
לי'⁵. הרי דלכך נענש מלבוא לא"י, בשביל שחשד ודיבר
סרה על עם ה' היותם קטני אמנה. והנה ידוע דכל שורש
ומצב ישראל הם שבטי יה אשר הם כוללות ישראל, ואם
כן המדבר סרה על השבטים גדול עונו ממדבר על זרעם
אחריהם, דיפה כח האב, ואם כן היה טענת משה חזקה:
עצמות יוסף נכנסים לא"י, אף שהוציא דיבה על השבטים
ואמר שאוכלים איבר מן החי וכדומה ממאכלות אסורות,
ואני שהייתי רק מוחשדי ישראל אולי לא יאמינו לי, לא
אכנס לא"י.

והשיב לו ה': לא מן הטעם זה אין אתה נכנס, רק עיקר
הטעם הוא כי משה היה סיבה למרגלים בדור המדבר. כי
באמת ה' אמר לו: 'שלח לך מרגלים'⁶ - לדעתך, והיינו
לחפור הארץ לדעת איזה מקום נוח וקל לכבוש ואיזה מקום
קשה, אבל לחפור טוב הארץ, השמנה אם רזה וטוב פירותיה,
אינו מגדר מרגלים. ועל ידי כך נתגלגל שאמרו פירותיה
משונים ואוכלת יושביה וכדומה, ואילו לא היה שליחותם
רק לדעת המקומות, לא היו באים לידי כך. וגם על ידי
חקירה זו הוליד ספק בעיני העם כאילו יש ספק בדבר ה'
ה"ו שהפליג בשבחה א"י זבת חלב ודבש וכו'. וזה אומרו:
משה לא הודה בארצו, הרצון, שלא הפליג להודות ולהלל

ביאור
טענת משה
שראוי
שיכנס
לא"י
כעצמות
יוסף

בעוון חטא
המרגלים
לא זכה
משה
להקבר
בא"י

10. ירמיה יז, יב. 11. שמות טו, יז. 12. מה, א. 13. שם. 14. ע"ז פ"ג ה"ה. 15. דברים יב, ב. 16. עיין פקודי רכה, א. 17. ע"ז מד, ב. - שאל פרוקלוס
בן פלוספוס את רבן גמליאל בעכו, שהיה רוחץ במרחץ של אפורדיטי, אמר ליה: כתוב בתורתכם: (דברים יג) 'לא ידבק בידיך מאומה מן החרם', מפני
מה אתה רוחץ במרחץ של אפורדיטי? אמר לו: אין משיבין במרחץ. וכשיצא, אמר לו: אני לא באתי בגבולה, היא באה בגבולי, אין אומרים: נעשה
מרחץ נוי לאפורדיטי, אלא אומר: נעשה אפורדיטי נוי למרחץ". 18. עיין עוד לקמן סימן תסג. **קפח"א** 1. דברים רבה פרשה ב, ח. 2. מכילתא בשלח
פיתחתא. 3. שמות יג, יט. 4. ילקו"ש וילך רמז תתקמא. 5. שמות ד, א. 6. ע"פ במדבר יג, ב. - "שֶׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים וַיְתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן".

השתוקקות יוסף לא"י שבזכותה זכה להקבר בה

שבה א"י, עד שהוצרך לשלוח המרגלים ולחקור בטוב השמנה היא אם רזה.

ולא כן יוסף, שאמר לשר המשקים "כי גנבתי מארץ העברים"⁷. כי חסידים הראשונים היו בוחרים לשבת תמיד במערות וחורים כדי להתבודד ולהתרחק מן בני אדם המרגלים ומביאים לידי חטא, והנביא צוה "מי יתנני במדבר"⁸, ורבי שמעון בר יוחאי היה יושב במערה כמה שנים, ובחר בישיבה זו לקניין שלימות, כאשר תראה בוהר כמה סיפורים מהנכמים רבים שהיה דירתם תמיד במערות ובמחילות לקניין השלימות להתרחק מבני אדם. אם כן, אף שיוסף הצדיק נבחר לו לשבת בבית האסורים, נבדל מיישוב בני אדם, להנצל מחטא בני אדם ולעבוד ה' בתכלית העוני והוסר וזה יהיה שלימותו, ובצאתו עלול לכמה עניינים ולכמה מלחמות, אמנם חמד ובחר לצאת מהמאסר, כי ידע כי עיקר שלימות האדם הוא בא"י, מקום אשר שם משכן ה' ובו יקנה אדם שלימות והתדבקות גמור עם ה', וגם אין מסך הבדל רוחות הטמאות וכדומה. והגבר אשר יבקש להתדבק בה' הוא צריך לעלות לא"י, ועל זה היה יוסף חומד לשוב לארצו ארץ חיים ולקנות שם שלימות גמור, להיות כסא ומרכבה לה' ככל אבותיו, ובשבתו בבית האסורים אי אפשר לזאת. וזהו אומר⁹: "והוצאתני מן הבית הזה", לא לשם תענוג לבקש חופשיות, דשבי כולחו איתנהו ביה, רק הטעם "כי גנב גנבתי מארץ העברים", וכל מגמתי לשוב שמה להתדבק בה' באור אלהים חיים, ולא לתענוג עולם הזה. ובחר בשבת א"י ולא אמר לשוב אל אביו, כי חשב זה לעיקר. וכל האבות זכו למעלה נשגבה כזה מחמת זכות א"י. וזה הודה בארצו, ולכך אף כי לא זכה בחייו, מחמת שכבר החל הגלות וירדו יעקב ובניו מצרימה, זכה לאחר מיתה שבאו עצמותיו לא"י. ומוזה תבין כמה מצווה יש לחמוד לעלות לא"י כמו שכתבו השל"ה ו'ספר יראים', שתמיד יהיה בלב האדם חשק וחמדה לא"י, ואם אדם מלא כל המודות, יזכור שהוא חסר שאינו בא"י תכלית השלימות ויתעצב על כך, כי העיקר חסר אצלו, וכמו שכתוב¹⁰: "אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתני", כי לשמחה מה זו עושה אם מקום תכלית האושר האמיתי חסר, עד כאן הרב י'ערות דבש' דף פ'.

ומה שאמר במדרש כי משה אמר: עצמות יוסף נכנסים ואני איני נכנס וכו', לשון המדרש שהביא 'ספר חסידים' סימן קי"ז: כך היא: אמר: רבש"ע, יכנסו עצמותי בארץ הואיל ולא זכיתי ליכנס, כמו עצמות יוסף. אמר הקב"ה: דמודה בארעיה יקבר בארעיה, יוסף על שאמר

משה לא הודה בארצו ומכך נמשך עוון המרגלים

"כי גנב גנבתי מארץ העברים" - זכו עצמותיו ליקבר בארץ, אבל אתה ששתקת כששמעת שאמרו עליך "איש מצרי הצילנו מיד הרועים"¹¹, ולא אמרת איש עברי אנכי, לכן לא יכנסו עצמותיך לארץ, ע"כ. ולכאורה אין מקום לדברי הגאון כלל כאשר יראה המעיין, ואולי יש ליישב דזה גרמה לו מתחילה, כי אם היה מודה בארצו והלל ושבח, לא היה נמשך עניין המרגלים אחר כך, ודו"ק.

ונראה לעניות דעתי שאפשר שדעת בעל המאמר הוא כמו שכתבתי למעלה בסימן קנ"ג בשם הרב החסיד 'חסד לאברהם', שיוסף אודות טיפת זרע וכו', ומשה רבינו ע"ה לקח אשה כושית, כי א"י נקראת 'אשה יראת ה'¹² וכו', והדברים עתיקים, יעו"ש. ומשום הכי שאל האיש משה רבינו ע"ה כמו עצמות יוסף, והשיבו דמודה בארעיה, שהיא 'אשה יראת ה'', ומשום הכי לא גמר אותו מעשה, ומאן דלא מודה בארעיה ולקחה כבעל עם האשה, אף שלא נגע בה, ולזה כששמע "איש מצרי" שתק, יען דלא הודה בארעיה מתחילה, לכן לא יכנסו וכו', ודו"ק היטב כי קיצרתי, ואם שגיתי ה' הטוב יכפר בעדי.

קפ"ט א"י. מי שרוצה להיות איש ישראלי באמת, דהיינו שילך מדרגא לדרגא, אי אפשר כי אם על ידי קדושת א"י, כי כל עליות שצריכין לעלות אל הקדושה הוא רק על ידי ארץ ישראל, וכן כל עליות התפילות הוא רק בא"י, ע"כ 'ליקוטי עצות' דף ט"א.

ונראה לעניות דעתי דהיינו טעמא דכתיב בכל מקום 'עליה' בא"י - "מהרו ועלו אל אבי"², "וקמת ועלית"³ וכיוצא, וכן בלשון חז"ל⁴: הכל מעלין. ודבריהם ז"ל ידועים⁵. ועל פי האמור בא הרמז הרומז לעליה רוחנית, וק"ל. ועיין מה שכתבתי למעלה בסימן ל'.

ק"ץ א"י. כתב הרב הקדוש ב'מדרש תלפיות' דף קצ"א עמוד ד': נראה לומר שנקראת 'ירושלים' על שם שהיא ירושה לישראל לעולם, ואף על פי שעכשיו בגלות מסורה ביד גויים, סוף סוף עתידה הירושה לחזור לבעליה, וזהו ירושלים לשון ירושה. וגם נוסריקון של 'ירושלים' - ירושה לבני יידי מלך, שהם ישראל בני יידיים למלך מלכי המלכים הקב"ה. וירושלים הוא מלא יו"ד אחר הלמ"ד, שעתה חסר, לפי שהיו"ד המורה על תיבת יידיים עכשיו בגלות חסר, כי אינו ניכר ידידותו עמנו. ודברי רז"ל ידועים, שאברהם קראו 'יראה' ומלכי צדק קראו 'שלם', שיתף הקב"ה 'יראה' ו'שלם' וקראו 'ירושלים', ע"כ. ועיין מה שכתבתי לעיל בסימן ס"ד ובסימן ס"ח².

יחוסם של יוסף ומשה לא"י הנקראת 'אשה יראת ה''

ההתעלות האדם ועליית התפילות, הן רק על ידי א"י

הטעם שההליכה לא"י נקראת 'עליה'

'ירושלים' - על שם שהיא ירושה לישראל לעד

7. בראשית מ, טו. 8. ירמיה ט, א. 9. בראשית מ, יד. 10. תהלים קלז, ו. 11. שמות ב, יט. 12. עיין לעיל סימן כא. **קפט** | 1. ערך 'ארץ ישראל' אות ג, מתוך ליקוטי מוהר"ן סימן ז. 2. בראשית מה, ט. 3. דברים יז, ח - "וְקָמַתְּ וְעָלִיתְּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ". 4. כתובות קי, ב - "הכל מעלין לארץ ישראל". 5. קידושין סט, א-ב - "עשרה יוחסים עלו מבבל. מאי איריא דתני עלו מבבל? ניתני הלכו לארץ ישראל. מילתא אגב אורחיה קמ"ל; כדנתיא: 'וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך' - מלמד, שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל, וארץ ישראל גבוה מכל הארצות". **קצא** | 1. בראשית רבה פרשה נו, י. 2. עיין עוד סימן כה.

וכבוד אלהי ישראל עליהם.

וזה מעשה המכונה¹⁸ מעון לשכינה; ששם היכל הקודש מכון לשמוע אל הרינה ואל התפילה, ולוירדים בדימועה פותח פיו¹⁹, ובו השולחן ועליו לחם הפנים, פנים המאירים בכל מערכה, כי שם ציווה ה' את הברכה. שמשם לישראל משאות ואַרְחָוֹת²⁰, פניו חיים שובע שמחות; ושם המנורה הטהורה אשר אל עבר חכמי ישראל מאירה, בשבעה נרותיה תופיע, והמשכילים יזהירו כוזהר הרקיע. ושם מובח הפנימי להעלות עליו מקטר קטורת ועליו גולת הכותרת, בו נפשות הצדיקים צרופות בעליל עולה כליל, ולבית גובה למעלה מן השמים, ומשם יתגדל ויתקדש מקום לבית, ומקדש למקדש, וחצר החיצונה והאריאל מובח כפרה לישראל, ששם נעקד אבינו כשה תמים²¹, לטוב לנו כל הימים. ושם הוכן לשיר הלויים דוכן, להדר לרומם ולהלל לאלהי השמים בכנורות ובנבלים ובמצלתים ובמצלצלים. ושם יד חזית²², לשכת הגזית, בשבעים זקניה וסנהדרין מעוטרת, בשירי קודש ושירי אלהים מפוארת ומהודרת, לתבנית מעלה מסודרת, והנשיא נשיא הוא מיוחד, כנגד גוי אחד; ששם ישבו כסאות למשפט ולהוראות, ללכת בתורת ה' צבאות, והיה לעד ולאות, כי אלהים יושב בעדתי בקרב אלהים ישפוט; ושם הר ציון, קדוש משכנו עליון; ומה ציון הלוי²³, כי רמה קרני בה' ולכי עלו.

הן אלה קצות שבחי העיר הנוכרת, לתהלה ולשם ולתפארת, ותהלותיה ומעלותיה רבו למעלה, נכבדות מדובר כך עיר אלהים סלה.

ועתה עלי תשתפך נפשי, ועל אלה אני בוכיה, כי נשאר העיר שמה ושאינה²⁴, בית קודשינו ותפארתנו אשר הללו בו אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה. וגם חמת אל תנבל בה, ימים אין מספר דור הולך ודור בא; הדביר ולפני לפנים היה מעון תנים, וההיכל והר הבית לשמיר ושית, עלה כולו קמושונים, פסו פניו חרולים, ומרעה הוא

ועיין עוד לגאון עוזנו בספר 'דבש לפי מערכת הי' אות כ"ט, מה שכתב בשם הרמ"ע, שהפשט מלשון אותה ששנו חכמים³: "ולבש הכהן מדו בד" - כמידתו, שלא יהיו בגדיו מצומצמים ולא מרושלים, אף כאן, מקום שהיה תמיד מרושל ועודף, נמתח והולך בהיותה רבתי עם⁵ ועתידה שתתרחב עד דמשק⁶, והריבוי לירושלים של מעלה כמוהו, ע"כ.

ועוד יש לומר ירושלים נטרקין: ירושלים ראויה והגונה שתיתן לעם ישראל מה', והוא על דרך מה שכתבתי למעלה⁷, אני ואתם והארץ וכו', ודו"ק.

אמר הצעיר: יען כי כוונתי בקונטרס זה להודות ולהלל, להגדיל ולהאדיר מעלת ארצינו ונחלת אבותינו אשר אהבת עולם אהבתיה, בצדקתי החזקתי ולא ארפיה, למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט, בחרתי להביא בבית גנזי האגרת אשר כתב הרמב"ן ז"ל מארץ הקודש⁸, והיא ל"ו נדפ"סה בספרו על התורה⁹. ואמרתי להעלותה על קונטרסי זה, כי היא מלהבת הרעיון מסיפור שבחיה, ומעוררת הלבבות על גודל חורבנה ושוממותיה, ואולי על ידי זה ישוב ה' מחרון אפו ובה לציון גואל, אמן כן יהי רצון. וזה לשונו לשון הזהב:

עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים, בית אלקים ושער השמים; ירושלים הבנויה עיר שחוכרה לה יחדו עם אותה שקעליה¹⁰; ששם עלו שבטים שבטי יה; ששם אבן שתיה שממנה הושתת העולם¹¹ וממנה השתרגו מוסדות תבל וגבולם; ששם הר המוריה שממנו תצא תורה ותושייה¹², ההר קמד אלקים לשבתו¹³, ובנה בו בית מנוחתו; ושם הכין כסא מלכותו, ויהי בשלם סוכו ומעונתו מבית לדביר וקודש הקודשים¹⁴; שם ארון הברית אדון כל הארץ, ובו לוחות כתובים באצבע אלהים; שמשם נבואה יוצאה ומתפשטת על נפש תאמי צביה¹⁵; היא החיה אשר תחת אלהי ישראל בנהר קבר ואדע כי כרובים המה¹⁶, להבא ולשעבר, שנים לכרוב¹⁷ מלפנים ולחיצון, פני צדק ופני רצון, ורוח אלהים בכנפיהם

3. פסחים סה, ב. 4. ויקרא ו, ג. 5. ע"פ איכה א, א. 6. ספרי דברים פיסקא א. 7. סימן סד ועיין עוד סימנים קפה ושפה. 8. הרמב"ן הגיע לירושלים בהיותה במצב שפל ביותר. שבע שנים קודם לכן, בשנת ה' אלפים ועשרים, פרצו המונגולים מתוככי אסיה אל ארצות המערב, ובכללם אל ארץ ישראל. הם החריבו את הארץ, שמו את עיר הקודש לתל שממה ואת היהודים אשר היו בה הרגו באכזריות רבה ושרידיהם נפוצו לכל רוח. כשהרמב"ן מגיע לירושלים הוא פוגש את תוצאות החורבן הזה ועליו הוא מקונן בדברים שלפנינו. 9. נדפסה בסוף ביאורו על התורה דפוס רומא (לפני שנת ר"מ) ובדפוס ליסבון (שנת רמ"ט), ועיין ביאורים ומראה מקומות מפורט בכתבי הרמב"ן מהדורת שעוועל, הוצאת מוסד הרב קוק, כרך א עמ' תכד-תלב. 10. ע"פ הגמרא תענית ה, א - "אמר רבי יוחנן: אמר הקדוש ברוך הוא, לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה. ומי איכא ירושלים למעלה? - אין, דכתבי: ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדו". 11. יומא נד, ב. 12. ישעיה ב, ג - "פי מציון יצאה תורה וזכר ה' מירושלם", ובראשית רבה נה, ז - "ארץ המוריה, רבי חייא רבה ורבי ינאי חד אמרו: למקום שהוראה יצאה לעולם". 13. תהלים סח, ז. 14. ע"פ מל"א ו, טו - "וַיֵּן לוֹ מִבֵּית לְדָבִיר לְקַדֵּשׁ הַקְּדָשִׁים". פירוש: "אותו שהוא מבנים בנה אותה לדביר להיותו קודש הקודשים שהוא מקודש מההיכל ומהאולם" (רד"ק). 15. ש"ה ז, ה. ועיין ילקוט"ש רמז תתקפח שנאמר כנגד משה ואהרן. 16. ע"פ יחזקאל י, כ ועיין רמב"ן שמות כה, כא - "אמר עתה, ונתת הכפרת עם כרובי, שהכל דבר אחד, על הארון מלמעלה, כי אל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך, כדי שיהיה לי כסא כבוד, כי אני אועד לך שם ואשכין שכניתי עליהם, ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים, בעבור שהוא על ארון העדות. והנה הוא כמרכבה אשר ראה יחזקאל, שאמר 'היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר ואדע כי כרובים המה', ולכן נקרא 'יושב הכרובים' (שמי"א ד, ז), כי היו פורשי כנפים להורות שהם המרכבה נושאי הכבוד". 17. ע"פ יחזקאל מא, יח - "וַיִּשְׁעֶנּוּ פְּנֵים לְקְרוֹב" ובדפוס ליסבון כן נכתב גם בדברי הרמב"ן; שנים פנים לכרוב. 18. מל"א ז, כח. ופירוש מכוונה: "בסיס ומקום מושב" (מצודת ציון). 19. תמיד פ"ג מ"ו. ופירושו: "פותח מהר בלא טורח" (ר"ע מברטנורא). 20. פירוש: "ארוחה - ענין פרס קבוע מבית המלך וכו', ומשאת - ענין תשורה ודורון" וכו' (מצודת ציון ירמיה מ, ה). 21. עיין רמב"ם הל' בית הבחירה פ"ב ה"א. 22. עיין ישעיה נז, ח. 23. כלומר הבניין הבנוי במקום המקדש. 24. באגרת שכתב הרמב"ן לבנו בבואו לירושלים, הובאה לקמן סימן שך, מתאר את אשר רואה, וזה לשונו: "ומה אגיד לכם בענין הארץ, כי רבה העזובה וגדל השממון, וכללו של דבר, כל המקדש מחבירו חרב יותר מחבירו, ירושלים יותר חרבה מן הכל" וכו'.

היום הזה ראיתי בך קדושה, חזות קשה; מצאתי בתוכך איש יהודי נגש ונענה, והוא צבע, ובוז ישבע, ואילו יאספו בביתו בין גדולים ובין קטנים אם ישלימו מניין, עדה שאין לה ענין, לא מקנה וקנין, עם עני ודל ורש ומסכן, הלך ואביון³⁰.

ופרי הארץ לגאון ולתפארת, ופריה ותבואתה מרובה, ועדיין היא זבת חלב ודבש ליושבים בה. דמיתך הורתי ליוולדת שמת בנה בחיקה, והקלב בשדיה למכאובים, ותניק את גורי הכלבים, ועם כל זה מאסו בך עוֹגְבִים³¹, ושמו עֲלֶיךָ אויבים³²; ובמרחקים יזכרוך, ויתפארו בעיר הקדושה לאמר לנו ניתנה למורשה³³, וכאשר יבואו אליך ומצאו כל מחמדי עין, יברחו כמפני חרב ורודף אֵין, ורבה העזובה בקרב הארץ השמנה והרחבה, כי הם אינם הגונים לך, גם את אינך ראויה להם מְהֻמָּנִים ולא מְהֻמָּמִים ולא נָהֵם בהם³⁴. עיר תהלה, תחת היותך גילה ועמך משובש בתחילה, ראיתי היום יושבך נאנחים ונאנקים, והמה נמקים, כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים, למלאת דבר ה' אשר דבר³⁵ - 'והשימותי אני את הארץ ושמו עליה אויבים היושבים בה'.

אני הגבר רָאָה עָנִי, גְלִיתִי מעל שולחני, הרחקתי אוהב נרע כי אַרְךְ המצע מהשתרע, הייתי נזיר אחים במדבר מלון אורחים, עזבתי את ביתי נמשתי את נחלתי, ושם הנחתי רוחי ונשמתִי עם הבנים והבנות אשר כנפשי ועם הילדים אשר טפחתי ורביתי על ברכי, הם ראשית דרכי, הם לי הנאהבים והנעימים, והיו עיני ולבי שם כל הימים, וכבוד החברים כצפוני ישך³⁶, מיודעי מחשך, ונקל זאת, וכל יקר ראתה עיני להבנות³⁷.

טוב לי יום בחצריך לבקר בהיכלך החרב ומקדשך השמם, לחזות, לרצות אבניך ואת עפריך לחונן, ועל חרבותיך לקונן, כי עפריך בפי צוף ופגג³⁸, ובכיתי עליך במר נפש מספד מר ובכתי אַתְעַנֶּה.

וידוי כהרימי קולי, ובקרעי בגדי ומעילי, אז ינוח לי, כי ביום תשיעי לירח אלול שנת המשת אלפים ועשרים ושבע, באתי בעיר החרבה ושוממה מבלי בניה, והיא יושבת וראשה חפוי, וקראתי עליה כראוי³⁹ - 'ציון מדבר היתה ירושלים שממה'. ואצל העיר כנגד הפתח קרעתי עליה, ובבואי כנגד הבית

לכפירים; ואויבנו פלילים, זה מחריב ועוקר את הגבולים, וזה מציב ומקים אלילים, ובאו בו פריצים ומחללים, ואֵל אֵל לא יושיע בתוכו מתפללים, כל ערל וטמא בבית תפילה נתן תפלה, ובהיכל האלהים ללא אלהים יענוהו, זו כחו לאלה²⁵.

נשכבה בבושתינו ותכסנו כלימתינו, כי כל אלו גרמו פשעינו וחטאותינו, והעיר הקודש השחיתו עוונותינו, והחילו את המקדש, המעון, נווה צדק ומקום אבותינו; על זה היה דווה לבנו, על אלה דאבה נפשינו, וכל ימינו על אדמתינו, על נחלת הצבי תיזל דמעתינו, ונתכס שק פתיגיל²⁶, כי נכרת מביט אלהינו שמחה וגיל.

איכה היתה לשנינה, קריה נאמנה, רבתי בגויים ועליונה, שרתי על המדינה, העיר היונה, יונה תמה, ברה כחמה, יפה כלבנה, מקוטרת מור ולבונה, עיניה יונים על אפיקי מים, ואורה כשמש בחצי השמים, ומתוק האור וטוב לעיניים, בעברת ה' צבאות נעתם²⁷, לבשו שמים קדרות ושק הושם כסותם, ואל ארץ יביט משמים נזנה, והנה צרה וחשיכה מעוף צוקה ואפילה מנודה, והיה אור ישראל לאש בקרבה וקדושו ללהבה, ואכלה ובערה כל הדרה ויקרה היתה מעי מפלה.

אלילי לי ירושלים עיר ואם בישראל, דדיך ירוו בכל עת חלב ודבש ושמן וציר, ועתה חמת תנינים יינך, וראש תנינים אכזרי. אהה אמי, הקרע הקרעתי ואת היית בעוכרי ושופכי דמי; מדעתי מעלותיך ורוממותך, וראיתי הריסותיך ושוממותך, היית עטרת תפארת ביד ה' וצניף מלוכה, גאון כל צבי, אוצר כל חמדה, אבן פינת יקרת - ועתה הכל נכרת. ביום ההוא קראו לך ירושלים כסא ה', ובך כל מעיני, ושם העיר מיום ה' שָׁמָה, ועתה חרפה וגדופה, מוסר ושממה ובתוכחות חמה, כערים אשר הפך ה' למלה וגופרית, ושב וזעם על ארץ הברית, והיא מחוללה מפשעינו וחטאותינו, מדוכאה מעוונותינו, וה' הכריע בה את עוון כולנו, ובחבורתה נרפא לנו²⁸. אבל היא כאשר פלֶתְנוּ, ומעל שולחן האב הגֶלְתְנוּ, אל ארבעת שפתינו הרעים כעל כל אשר גמלנו.

ירושלים השדודה, ובנותיה אשר היו ערי התעודה²⁹ לתורה ולתעודה, תחת אשר היו בך אלפים ורכבות, רכב אלהים אלפי שנאן ה' בם - ואשרי מי שלא ראן.

25. חבקוק א. יא. ופירושו: "עוד יעשה אשמה גדולה שיאמר זה כחו לאלהו ולא לשם" (אבן עזרא). 26. ע"פ ישעיה ג, כד - "תסת פתיגיל מִחֶגְרֶת שֶׁק", ופירושו: "במקום שהיו חגורות בחגורה של פאר שמה יהיה מחגורת שק בעבור הצער והאבל". 27. פירושו: החשיך. 28. ע"פ ישעיה נג, ה. ופירושו: "עם החבורה (הפצע) שבא עליה נרפא לנו נגעי העון כי בזה נתכפרו והלכו להם" (מצודת דוד). 29. בדפוס רומא - "ערי המועדה" ע"פ יהושע כ, ט. "מלשון ועד וקבוץ להתאסף בהן" (מצודת ציון). 30. באגרת שכתב הרמב"ן לבנו בבואו לירושלים, הובאה לקמן סימן שך, מתאר את אשר רואה, וזה לשונו: "יושביה קרוב לאלפיים, ונוצרים בתוכם כשלוש מאות, פליטים מחרב השולטן, ואין ישראל בתוכה, כי מעת באו התתרים ברחו משם, ומהם שנהרגו בחרבם, רק שני אחים צבעים קונים הצביעה מן המושל ואלהים יאספו עוד מניין מתפללים בביתם בשבתות" וכו'. 31. ירמיה ד, א. ופירושו: "המשחקים עם הנשים בצדי מיני ניאוף" (רש"י). 32. עיין רמב"ן ויקרא כו, טז - "מה שאמר בכאן ושממו עליה אויבים, היא בשורה טובה, מבשרת בכל הגלויות שאין ארצנו מקבלת את אויבינו, וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם, והיא חרבה כמוה, כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם". 33. רומז למסעי הצלב שנסעו לירושלים בהתפארות לאמור ששלהם היא. 34. ע"פ יחזקאל ז, יא עיי"ש. 35. ויקרא כה, לב. 36. כלומר, הצער על עזיבת החברים גדול כנשיכת נחש. 37. כלומר, כל יקר וכבוד שהיו לי בביתי החשבתי לכלום. 38. עץ אפרסמון הוא פג והיו מצויין ביריחו ועל שם ריח הטוב נקראת יריחו" (רש"י יחזקאל כז, ז). 39. כנאמר במ"ק כו, א - "אמר רבי אלעזר: הרואה ערי יהודה בחורבן - אומר: 'ערי קדשך הו' מדבר' (ישעיהו סד, ט), וקורע ירושלים בחורבנה - אומר: 'ציון מדבר היתה ירושלים שממה' (שם), וקורע בית המקדש בחורבן - אומר: 'בית קדשנו ותפארתנו אשר הללך אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה' (שם פס' ו), וקורע".

נתתם נבזים ושפלים בגויים, ואותם לוחמים כל עמים רבים, עורם מעליהם הפשיטו, זה עובד וזה גוזה, זה שולל וזה בוז, והוא מכרפר ומפוז⁴². מכת אויב היתם בכל מכה מאוד קשה וארוכה, ובכל מוסר אכזרי, מני רעב ולחומי רשף וקטב מרירי, ועוד בחיים היתם לך נצמדו, ובמותם לא נפרדו, אשורי ה' במעגלותיך תמכו, כי מעיר הקודש נקראו ועל אלהי ישראל נסמכו; אומרים אמור⁴³ למנאצי, ואל לוחצי ומוחצי לא נואש לבכנו מהגואל, ולבנות הבית והאריאל, כי זאת לפנים בישראל, שבשפלנו וזכר לנו, לא מאסנו ולא געלנו, וכי אשב בחושך ככל, וידי זרובבל יסדו הבית לבנות, ליום קטנות, כך מעולם ועד עולם, כאשר יבשו עצמותינו פותח את קברות מתינו, ומבטן שאול אליו יקראו, ישלח רוח ונבראו, מן המכוסים תולעה ותחתם יוצע רמה, וחדש פני אדמה, לא אבדה תקותינו באבוד הגויה, ולא נגורנו לנו בשוב העפר על הארץ כשהיה, כי לא קצרה יד ה' מהושיע, ברכת אובד אליו תבוא, ונפש נענה ישיב, וכל תפילה וכל תחינה אליו יגיע, ומשפטינו לאור עמים ירגיע.

כזאת וכזאת דברו ובשמך יתחזקו, כי אחרך דבקו, כאשר נאקות חלל ינאקו, אליך יצעקו, המון מעיך ורחמיך אליהם יתאפקו. העל אלה לא תפקוד נאם ה', ואם בגוי אשר כזה לא תרחם, שוב מחרון אפך ותנחם, למען ציון לא תחשה ולמען ירושלים לא תנשה, כי לרחמך עיניהם תלויות; ולהם עליך רציאות וזכיות, מגדל דוד בנוי לתלפיות, שטרות חתומות עדים נאמנים, ושבעות קיימות בשמך המיוחד, דברי נביאים פה אחד, כולם נתנו לנו קץ וזמן, ועד בשחק נאמן כי לא לנצח ישכח ציון, והבית היוצא מבית המלך העליון, נכון יהיה בראש ההרים ונשא מגבעות, והאל לנו ה' למושעות, כי לקץ הימין אל תניחנו, אל לאורך אפך תקחנו, וחיש לנו עתידות; כי פנינו אליך מועדות, ואנחנו היודעים ועדים, כי אין קץ לפני רחמיך, ולא מועד מועדים כי ארכו לנו הימים והזמנים ועידן עדינים, רבת שבענו בהם מרוחות פתנים, רבת שבעה לה נפשנו, הלעג השאננים, הבוז לגאיונים, מן אזי עבר על נפשנו המים הזידונים, מחרון אפך תשוב, וראה כי אולת יד ואפס עצור ועוזב, ככתוב⁴⁴ - "למה לנצח תשכחנו תעזובנו לאורך ימים, השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם", ברוך אתה ה' גואל ישראל.

ומי פתי ישור הנה ולא יקרע סגור לבבו, כי דבריו הקדושים נוקבים הלב לבית חללו, ועין במר בוכה כמה חסרנו בעוונותינו, ומידי יום ויום קול ברמה נשמע ממעון קודשו לאמר: אוי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי בני לבין האומות, ומה לו לאב שהגלה בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם⁴⁵.

הגדול והקדוש קראנו בכביה רבה - 'בית קודשנו ותפארתנו אשר הללך אבותינו היה לשריפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה'. וקרענו קריעה שניה בתאניה ואניה, וקראנו במקום מזמור קינה⁴⁰ לאמר - "אלהים באו גוים בנחלתך, טמאו את היכל קדשיך, שמו את ירושלים לעיים, נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים, בשר חסידך לחיתו ארץ, שפכו דמם כמים סביבות ירושלים ואין קובר, היינו חרפה לשכנו, לעג וקלס לסביבותינו; עד מה ה' תאנף לנצה, תבער כמו אש קנאתך, שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך, ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו, כי אכל את יעקב ואת נדוה השמו, אל תזכור לנו עונות ראשונים, מהר יקדמונו רחמיך כי דלנו מאד, עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך, והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך, למה יאמרו הגוים איה אלהיהם, יודע בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך, תבוא לפניך אנקת אסיר, כגודל זרועך הותר בני תמותה, והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך ה', ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם, לדור ודור נספר תהלתך".

עורי עורי לבשי עצבך ובגדי אלמנותיך ירושלים עיר הקודש, צאי וידיך על ראשך, בואי אל אלקיך ואישך, כי הוא אדוניך והשתחוי לו, ואת מנת חלקו ונחלת חבלו, אשת נעורים ואהבת כלולות, ודרשי לפניו תהלות, לכת עדתך אחריו במדבר לא דרך ולא מסילות, מקוטר מור ואהלות, מעלת זבחים ועולות, ועונה לו במחולות, את הנוראות ואת הגדולות, להודות להלל, לשבח ולפאר, לרומם ולהדר ולעלות, למרום על כל ברכות ותהלות, המרוצה בתחנונים ותפילות, ומרבה כפרות, סליחות ומחילות, ואשר עשה עמך כל הימים את החסד ואת הרחמים.

שאי אליו כפים ושפכי לבך כמים, עד מתי אתה לא תרחם את ירושלים, השכחת חנות, ולא תזכור ראשונות אשר שמת במדבר דרך, בשימון מעינות, להשקות גאולך, אשר תופו לרגליך, ועליהם פרשת ענך למסך, בקול רינה ותודה המון חוגג, יעבור בסך, אם קצפת - רחמים, דברים טובים דברים נחומים, שכבר עשית לעולמים, ולא תדרוש דמים, דם נפשות אביונים עגומים, צדיקים ותמימים, אשר לשמך הערו למנות נפשם, ותחת החרב נתנו ראשם, אחרך ישאגו, ועליך הורגו כל היום, יקריבו לפניך עולה וזבחים, וזבחי אדם, ויעשו לריח ניחוחים את הראש ואת הנתחים, והם ששים ושמהים, זה יאמר לה' אני, ולצור ישראל בראני, אקריב את עצמי וחלבי ודמי ונתחי וראשי, ואתן ככורי פשעי, פרי בטני חטאת נפשי⁴¹, ונפשם מתעלסת, בדמיה מתבוססת, מאבות לבנים מורשה מסיני, לעשות נפשם שלמי נרבה לרצון להם לפני ה', והדבקים בה' חיים.

40. תהלים עט, א-יג. 41. עיין מיכה ו, ז. 42. כלומר, ישראל מקבלים עליהם את הדין בשמחה. 43. פירוש: "רגילים הם לומר" (מצודת דוד' ירמיה כג, יז). 44. איכה ה, כ-כא. 45. ע"פ ברכות ג, א.

הרמב"ם⁵², דה' מיני דיבור הם: מצווה בו, נזהר בו, נמאס בו, אהוב בו, מותר בו.

מצווה בו עסק התורה, נזהר בו הוא לשון הרע, נמאס בו הם דברים בטלים, אהוב בו לספר בשבחי הצדיק כדי שילמדו בני אדם ממעשיו, מותר בו הוא דיבור שהוא צורך לאדם לצורך גופו. והתנא לא מיירי באותם שני חלקים שהם נזהר בו ונמאס בו, אלו מן הדין אסורים, אבל בשלושה, דהיינו מותר בו שהוא צורך הגוף, אמר: ולא מצאתי לגוף טוב, היינו צורך הגוף, כל מה שימצא לקצר יקצר. ובחלק מצווה בו אמר: ולא המדרש הוא העיקר, צריך שיהיה האדם שלם במעשיו, אבל אם הוא רשע הא כתיב⁵³: "ולרשע אמר אלקים" וגו', וכל המרבה דברים מביא חטא, דאפילו באותה חלוקה של אהוב בו, שמספר בשבחי הצדיק, אל יספר יותר מדאי, כי מתוך שבחו אתה מספר בנגותו. ולכך אמר 'מביא חטא' ולא 'חוטא', כי באמת אינו חוטא, כי כוונתו רצויה, רק ע"י זה מביא חטא לבני אדם, ע"כ. ואולי נוכל לפרש שהוא מוסר למוכיח שאינו מושלם, כי מאחר שהמוכיח צריך ה' דברים, ובכלל שיהיה נקי, וכבר אמרו⁵⁴: תמיה אני אם יש בדור הזה מי שיכול להוכיח, טול קיסם טול קורה וכו', לזה אמר: ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה, ולכך שמו נאה לו - גוף, שהוא על הבלתי שלם. ואם יאמר: אני לא אדרוש לעם כי אם בפסוקים ומאמרים וכיוצא, ולא אדרוש בתוכחות על עוון, שיאמרו לי: טול קיסם וכו', לזה אמר: ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, שעיקר הדרוש יהיה מילי דשמאי, וזה כל פרי הדרוש כידוע. וכל המרבה דברים - שהוא אינו ראוי להוכיח, ואינו שלם בה' דברים הנזכרים, אזי מביא חטא, שגורם לבני אדם לדבר עליו תועה.

ואולם ר' יצחק במאמרינו בא להורות הדרך אשר ילך בה המוכיח המושלם בתנאי התוכחה. והוא שלפעמים שיתעלם ולא יאמר כלום, כההיא דאמרינן בהמביא⁵⁵ גבי תוספת יו"כ: מוטב שיהיו וכו', אמנם כתב הרא"ש כשם בעל העיטור שזהו דווקא במילי דאתי מדרשא, אבל במידי דכתיבא בתורה בהדיא - מחינן בהו וענשינן להו עד דפרשי, יעו"ש. וזאת שני, אזהרה יתירה שיהיה בתוכחתו, לבל ילמד במאמרו לדבר סרה על ישראל קדושים ח"ו, הכל יהיה ביושר ובכושר ומתק שפתים יוסיף לקח. זה אומר: מה אומנותו של אדם בעולם הזה יעשה עצמו אילם, דיבר כנגד הסוג הראשון, יכול אף לדברי תורה - שאף לדבר המפורש בתורה יתווק, תלמוד לומר: "צדק דברון", יכול יגיס דעתו, שבהוכיחו ידבר סרה בגאווה ובוז, תלמוד לומר: "מישרים תשפטו בני אדם", שיהיה הכל במתק שפתים ובלשון רכה, ועל ידי זה יתקבלו דבריו. וכמו שפירשו בכוונת הכתוב⁵⁶: "אל תוכח לך פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך", כשאתה רוצה להוכיחו אל תאמר לו שהוא לך ונסיל וכיוצא פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך, שתאמר לו שהוא חכם וכן קדושים⁵⁷, ובוה יאהבך.

ובזה אמרתי בעוניי כוונת הכתובים משלי סימן כ"ד⁵⁸: "אמר

והנה טרם אחלה לדבר קצת מזער כמעט תוכחת על עוון העצמי והעיקרי, אשר היה גרמא באבדן הכל, וכוחו אז ככוחו עתה ובמקומו עומד. ויעניי לבי לאמר: מה לך לספר ומלין לחבר בתוכחת, והלא אתה שנאת מוסר וממעשים שולל וערום, ולרש אין כל, אין לחם ואין שמל"ה. הלא ידעת אשר חכמים הגידו שהמוכיח צריך ה' דברים: לשון, חכמה, תדיר, נקי, דרך לימוד, וחמשה אלה לא ישכנו עמך. ואמרתי אל לבי: כדעתך ידעתי גם אני, ואולם גם פה לא עשיתי מאומה, ואם אדברה מה מני יהלוך, הלא הכל תורתן של ראשונים ונכתב בספר. גם מלפנים אותה גליתי שכל הדברים סובבים על עצמי, כי "פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד"⁴⁶, ובהזכירי בקהל עם ה' אולי יישר בעיני ה' ויקל מעלי עול עוונותי וזדוני אשר עברו ראשי, כמשא כבד יכבדו ממני.

וכאשר שמעתי מפי מעלת הרב המופלא אחד היה אברהם כמוהו"ר חכם רבי אברהם אשכנזי נר"ו, ומטי בה משמיה דהגאון "יערות דבש", משל למלך אחד שהלוח לעבדיו סך מסויים לזמן והיה עבד אחד מעבדי המלך מזרו אותם בכל שעה ובכל רגע לאמר: השמרו ברוחכם, שבהגיע הזמן תקיימו מצוות פריעה בזמנה, והיו הכל חושבים שכיון שהוא עומד ומזרו אותם בודאי שהוא יקיים תחלה. ובהגיע הזמן יצאו כולם ידי חובתן עם המלך, והמלך שמח לקראתם, והאיש העומד עליהם לזרום לא יצא ידי חובת פריעה בזמנה. ויען למלך ויאמר לו: אדוני המלך, די לי במה שזירזתי לעבדיך לפרוע פרעות בזמנם, כי עבדך אין כל מאומה בידו, ויען המלך ויאמר: סלחתי כדבריך, ע"כ. והנמשל מובן מאליו. ובוה פירש הוא נר"ו כוונת הכתובים⁴⁷: "אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו, הצילני מדמים אלקים". כי דוד המלך ע"ה, לרוב חסידותו וקדושתו לא היה מחשיב עצמו, כמנהגו הטוב, והיה שואל מהקב"ה שבזה העניין, שילמד פושעים דרכיו, כשישובו בתשובה, בזה יצילהו מדמים.

כי על פי זה אפשר לעניות דעתי שזהו גם כן כוונת הכתובים⁴⁸: "שם בשרתי צדק בקהל רב הנה שפתי לא אכלא ה' אתה ידעת, צדקתך לא כסיתי בתוך לבי אמונתך ותשועתך אמרתי לא חדתי חסדך ואמתך לקהל רב, אתה ה' לא תכלא רחמיך ממני", והרי הוא כמבואר.

ויתקרב לזה מאמרם ז"ל פרק כיסוי הדם⁴⁹: אמר ר' יצחק: מאי דכתיב⁵⁰: "האמנם אלם צדק דברון מישרים תשפטו בני אדם", מה אומנותו של אדם בעוה"ז - יעשה עצמו אילם, יכול אף לדברי תורה - תלמוד לומר: "צדק דברון", יכול יגיס דעתו - תלמוד לומר: "מישרים תשפטו בני אדם", וכבר דשו בו רבים. והן עוד נביא מה שפירש הרב הגדול כמוהו"ר אליעזר די אבילה זצ"ל בפירוש משנת חסידים⁵¹: שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה, ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, וכל המרבה דברים מביא חטא. והוא על פי מה שכתב

מיהו הראוי להוכיח וכיצד יוכיח

46. תהלים נא, ה. 47. שם פסוקים טו-טז. 48. תהלים מ, י-יב. 49. חולין פט, א. 50. תהלים נח, ב. 51. אבות א, יז. 52. פירוש המשניות אבות א, יז. 53. תהלים נ, טז. 54. ערכין טז, ב - "תניא, א"ר טרפון: תמה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, אם אמר לו טול קיסם מבין עיניך, אמר לו טול קורה מבין עיניך. אמר רבי אלעזר בן עזריה: תמיהני אם יש בדור הזה שידוע להוכיח". 55. שבת קמח, ב - "מוטב שיהו שגוגין ואל יהו מזדיין". 56. משלי ט, ח. 57. ע"פ פסחים קד, א. 58. פסוק כד.

שאמר: "חינם נמכרתם" - בחרבן שני, על חינם, דהיינו שנאת חינם, נמכרתם, "ולא בכסף" - במצוות, "תגאלו", רק צריך שתעבירו השנאת חינם, ולא סגי שתעשו מצוות ליגאל. וכתבו ז"ל דשנאת חינם לא דמי לשאר עבירות, דעבירות דעלמא אינו עובר תמיד עליהן אלא עובר לעשייתן, אך עוון שנאת חינם הוא תדיר יום ולילה בשכבו ובקומו, ובכל עת עובר על "לא תשנא"⁶⁶ ועל "ואהבת לרעך כמוך"⁶⁷ שהוא כלל גדול בתורה⁶⁸, ותנן⁶⁹: שנאת הבריות מוציאה את האדם מן העולם. ושעתי פירוש הפסוק⁷⁰: "שנאה תעורר מדנים ועל כל פשעים תכסה אהבה", הכוונה "שנאה תעורר מדנים ועל כל פשעים" שיש לשנאה, אחת היתה, שהיא מכסה אהבה שהיה לו לפנים עם זה, ושקיבל טובה ממנו, ועתה בשנאה מעלים עין ומכסה האהבה שהיה ביניהם על אשר עשה לו חסד, איכו השתא גברא דנש"י שכוח מעיקרו, ע"כ.

והרב הגדול 'בינה לעתים' בדרשותיו הכי אמר מר: ידענו כי אריכות הקץ והתמדת הגלות אנו גרמנו לעצמנו, וראוי לנו לדעת בו מה הסיבות העצמיות למען נשתדל בתיקון. ונזכיר מהם שלושה יותר מוחשיות ומפורסמות בדורנו זה, כי כל דור ודור כפי מה שהוא מעכב את הגאולה. האחד מריבוי הקטטות והבדל ופירוד הלבבות אשר בינינו בין איש ובין אחיו ובין גרו בבקשת הנקמה והרחקת השלום, אשר על זה אמר⁷¹: "עונותיכם היו מבדילים" וכו'. ונתפשטה צרעת השנאה הזו בגלות הזה האחרון, כי היא היתה בעמנו מזמן החורבן השני ועדיין לא הטהרנו ממנה. וגילו זה רז"ל ביומא פראק יום הכפורים באמרם⁷²: מפני מה חרב מקדש ראשון - מפני שהיו בו ג' דברים: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים וכו' לפיכך הביא הקב"ה עליהם ג' פורעניות כנגד ג' עבירות, שנאמר⁷³: "לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלם לעיים תהיה והר הבית לבמות יער". אבל מקדש שני שאנו בקיאים בו שהיו עוסקים בתורה ובמצות וגמילות חסדים, מפני מה חרב - מפני שנאת חינם שהיה ביניהם, ללמדך ששקולה שנאת חינם כנגד ג' עבירות. ובמקדש ראשון לא היה שנאת חינם, והכתוב⁷⁴: "מגורי אל חרב" וגו' וא"ר אלעזר אלו בני אדם שאוכלים ושותים זה עם זה ודוקרים זה את זה בחרבות שבלשונם - ההוא בנשיאי ישראל הוא דהוה. ר' יוחנן ור"א דאמרי תרוייהו ראשונים שנתגלה עוונם נתגלה קיצם, אחרונים שלא נתגלה עוונם לא נתגלה קיצם.

כי להיות מידותיו ית' מידה כנגד מידה, וראינו היו בחורבן הבית ג' פורענויות שסיפר הכתוב: "לכן בגללכם" וכו', כי היה זה לג' עבירות שבידם המקבילים מידה כנגד מידה. ושל בית שני אדרבה, היו עוסקים בתורה לדביקות בו ית', ולא בעבודה זרה, וזהירים במצוותיו, ממילא נזהרים מגילוי עריות וגומלים חסדים אלו עם אלו, כל שכן שהם רחוקים משפוך דם חבריהם, למה חרב. והשיב להיות בהם עוון השנאת חינם, ונתן להם אותו הפורענות, ללמדך ששקולה היא כנגד כולם. וביאר כי שנאה זו היתה מהמין הנפסד, שלא היה דבר שמראים אותו בגלוי והכל יודעים היות חבריו שונא

לרשע צדיק אָתָּה יְקַבְּהוּ עַמִּים יְזַעְמֵהוּ לְאֲמִים, וְלְמוֹכִיחִים יִנְעֵם וְעַלְיָהֶם תָּבוֹא בְרַכַּת טוֹב". והכוונה, "אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו" וכו', ושנאת תאמר הלא דברך סותרים זה את זה, שכבר אמרת: "אל תוכח לץ הוכח לחכם" - שיאמר לו שהוא חכם אפילו שהוא רשע, וכיצד אתה אומר: "אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו" וכו', ויהי כמשיב: "ולמוכיחים ינעם" - מה שאמרת: "אומר לרשע צדיק אתה" וכו' הוא דוקא בדרך חנופה שלא בדרך תוכחה, אבל כשהוא בדרך תוכחה מה טוב ומה נעים.

והרב 'בינה לעתים' בדרשותיו פירש כוונת הכתוב "אל תוכח לץ" בדרך אחרת. שרמז למוכיחים אל הלץ, אשר מדרכו לבעוט בתוכחות כשיוכיחוהו בפירוש לומר שיש בידו עבירות, אלא יוכיח בפניו לחכם, וישמע הלץ ויקח מוסר מבלי יהיה לו עליך שנאה. ובזה פירש כוונת הכתוב⁵⁹: "יסר לץ לקח לו קלון ומוכיח לרשע מומו", ומוכן. ועוד פירש כוונת הכתוב: "יסר לץ", שהודיענו לימוד יותר נכון בהמצאת התוכחות, ולא יצטרך לבקש חכם או זולתו לברות עליו חטאות אשר לא כן, אלא בינו לבינו יוכל לייסרו ולהוכיחו מבלי יוכל לשנאתו, באמור לו: מדוע ככה עשית, אלא כשידע חסרונות הלץ והרשע מה הם, אז היסור והמוכיח יתלה בעצמו החסרונות ההם, כאילו הוא נכשל בהם ומתחרט עליהם. וזהו "יסר לץ", מי שהוא באמת "יסר לץ" כראוי, הנה הוא לוקח לו לעצמו, ותולה בו הקלון והחרפה שיש ללץ בפעולותיו המגונות, ובזה מבין, וממילא הוא מוכיח לרשע המומין שלו במעשיו הרעים, כי יכנסו דבריו באוזניו, בידעו שכל מה שמצטער המוכיח בעבור מה שאומר שעשה, הוא גם כן עשהו, ולו יאה ההתעצבות ההוא כמוהו, וישוב מרשעו, עד אשר יסיר ממנו מומו, ע"כ.

ומהאמור הנה שלושה דרכים למוכיח: או שיקרא אותו חכם הוא בעצמו, או שיוכיח לחכמים בפניו, או שיתלה העניין בעצמו. ובזה יובן לעניות דעתי כוונת המסורה: "ואתה תצוה את בני ישראל"⁶⁰, "ואתה הקרב אליך"⁶¹, "ואתה תדבר אל כל חכמי לב"⁶², שבא ללמדנו מוסר השכל, כאשר יצווה לבני ישראל בתוכחות על עוון, יהיה באחד משלושה דרכים: האחד, "ואתה הקרב אליך", שיתלה העניין בעצמו. וזאת שנית, "ואתה תדבר אל כל חכמי לב", שתקרא אותו חכם, על דרך "הוכח לחכם", ונרמז בו עוד שידבר אל חכמי לב בפניו, כדבר האמור, ואתי שפיר.

ולמאי דאתאן עליה היו דברינו כעת בתמרות עוון המכאיב גוף ונפש, והוא היה בעוכרינו מתחילה ועד סוף, הוא עוון שנאת חינם. וגאון עוזנו בספר 'לב דוד' הכי אמר מר בנועם מוסרו: בעוונותינו הרבים מכדי פריצת"א הואי ועדיין פרצה זו בינינו, ואיך יתכן שנוכה לגאולה כל עוד שהסיבה שבעבורה נחרב הבית שהיא שנאת חינם עדיין מרקדת בינינו. וזהו פירוש פסוק⁶³: "חינם נמכרתם ולא בכסף תגאלו". ורז"ל דרשו על פסוק⁶⁴: "אוהב לא ישבע כסף" - אוהב מצוות לא ישבע מצוות⁶⁵, ונמצא דכסף דרשוהו על המצוות. וזהו

עיקוב הגאולה על ידי שנאת חינם

59. משלי ט, ז. 60. שמות כז, כ. 61. שמות כח, א. 62. שם פסוק ג. 63. ישעיהו נב, ג. 64. קהלת ה, ט. 65. מכות י, א. 66. ויקרא יז, יז. 67. שם פסוק יח. 68. ספרא קדושים פרשה ב, ד. 69. אבות ב, יא. 70. משלי י, יב. 71. ישעיהו נט, ב. 72. ט, ב. 73. מיכה ג, יב. 74. יחזקאל כא, יז.

למפרע הוא נוטריקון: 'תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם'. ובוזה פירש הוא ז"ל כוונת הכתוב⁷⁹: "אשמעה מה ידבר האל ה' כי ידבר שלום", רוצה לומר אם תחזיקו במידת השלום, "אל עמו ואל חסידיו" דהיינו אל המון העם, והוא על ידי "חסידיו" דהיינו התלמידי חכמים, ובלבד שיהיה השלום שלם "ואל ישוּבו לכסלה" ובעשותכם כן "אך קרוב ליראיו ישעו לשכון כבוד בארצנו" וכו', יעו"ש.

וְיִוָּתֵר יש לומר: "אל עמו" הם התלמידי חכמים, כמו שאמרו רז"ל⁸⁰: "הגד לעמי פשעם"⁸¹ - אלו התלמידי חכמים ששגגות נעשה להם כזדונות, "ואל חסידיו" כמשמעו, דאלו הם העיקר של שלום, הצדיקים והחסידים, ואזי כל העם מקצה יחדיו יהיו תמים, "שלום על ישראל"⁸². ואפשר שזהו כוונת הכתוב⁸³: "יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך", ש'חיל' כינוי לצדיקים, עיין למעלה בסימן נ"ח, ובספר 'מענה לשון' דף י"ח, וזהו "יהי שלום בחילך" - שעיקר השלום יהיה בצדיקים, אזי "שלוה בארמנותיך" - בשאר העם.

וְנִחְזָר לדברי הרב 'בינה לעתים', שהסיבה ה' העצמית המעכבת הגאולה היא ביטול כוונתו ית' בגזירת הגלות, כי שמו מורה על עצמו היותו השתעבדות והכנעה תחת יד המושלים עלינו, ואנחנו מבקשים בכל עז לפרוק עול ובלתי השתעבד אפילו למי שחוייבנו להכנע אליו כפי דת תורתנו שתתעלה. והוא מאמרם ז"ל פרק אין דורשין⁸⁴: כי אתא רב דימי אמר י"ח קללות קילל ישעיה הנביא את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר להם⁸⁵: "ונגש העם איש באיש ואיש ברעהו ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד", ומסיק: "ונתתי נערים שריהם" אלו בני האדם מנוערים מן המצוות. מאי "ירהבו הנער בזקן" יבאו בני אדם המנוערים מן המצוות, ו"ירהבו" במי שמלא מצוות כרימון. כי רב דימי דקדק בכתוב שמתחלה באומר⁸⁶: "כי הנה הארון ה' צבאות מסיר מירושלים" וכו' מורה היותו הוא ית' המסיר את כל אלו. ונמשך עוד לומר: "ונתתי נערים שריהם ותעלולים ימשלו בם", שגם זה אומר בפירושו כי הוא ית' הנערים שיהיו שריהם ושהתעלולים ימשלו בם. ואחר כך אמר פסוק אחר: "ונגש העם הזה איש באיש ירהבו", וכאן לא אמר היות זה מפועל ה' ולא ייחסו אליו ית'. ומדקדוק זה שיער רב דימי ע"ה שאין כל זה עניין שווה בהמשך הקללות, אלא שהוא התחיל באומר: "כי הנה הארון", אשר לשון זה מורה כעין תמיהה והגזמה, על דרך⁸⁷: "והנה ה' עושה ארובות" וכיוצא.

וישעיה ע"ה מרוב אהבתו הוכרח מהשפעת נבואתו לומר נבואה זו, והיה מתפלא ומתמיה ממה שגזר בית דינו ית' הצדק שיתקללו ישראל ב"ח קללות נמרצות כאלה, והיה משתומם על זה מה פשעם ומה חטאתם כי כבדה מאוד, שגזר עליהם גזירה קשה כזאת, והיה זה כעין משה רבינו ע"ה שהיה מתפלא על גלות מצרים עד שראה מעשה דתן ואבירים "אכן נודע הדבר"⁸⁸, כן כאן לא היה ישעיה

לו, אלא היה ביניהם בינם לבין עצמם בקירבם שמור בלבם ולא היו מראים אותו.

והנה המקשן היה סבור כי עוון השנאת חנינם עם היותו קשה, וידע שנמצא במקדש ראשון, מכל מקום אינה עבירה כל כך חמורה ראויה לעונש כבד כאשר היה שם, וכל שכן שאין להשוותה לאותם הג' עבירות ולמנותה אצלם. אמנם עכשיו ששמע ששקולה כשלושתן הקשה, כי אחרי שנמצא גם במקדש ראשון אם כן היו ראויים לעונש כפל ממה שבא להם. ותירץ כי היה בראשון, בנשיאים בלבד, ולכן לא עשה כל כך רושם כמו בשני. ור"י ור"א רצו לתרץ זה באופן אחר, ואמרו: ראשונים שנתגלה עוונם וכו', ירצה כי שנאת חנינם של הראשונים לא היתה ממין של אחרונים, כי של ראשונים לא היתה מאותה שבלב, אלא היו מגלים אותה ומראים בחוץ מה שבלבם, ועם שהוא רע ומו, אינו רע כל כך, ולכן נתגלה קיצם, כלומר ניתן קץ וסוף ביסורין שלהם לזמן מוגבל. אמנם האחרונים שהיה העוון שלהם בשנאת חנינם מהמין שבלב בלתי גלוי, כי היו מכסין אותה, שלא נתגלה לחוץ עוונם, לכן לא נתגלה קיצם, ונגזרו יסוריהם לזמן הרבה, ובעוונותינו הרבים נתארך כ"כ שעדיין לא באנו עד קיצו, ובוזה דייק אומר: ראשונים שנתגלה עוונם, בלשון יחיד, שאם על העבירות שהזכיר למעלה בראשון ידבר, הוי ליה למימר עוונותיהם, כי שלושה היו.

ויצא מזה כי עיקר סיבת גלות החיל הזה היה העדר השלום ואש השנאה תקועה בלבבו, והיא שעמדה לנו עתה לסיבה ראשונה להתמדת צרותינו, ע"כ.

וְנִרְאָה לעניות דעתי שזהו כוונת הכתוב דלעיל⁷⁵: "שנאה תעורר מדנים ועל כל פשעים תכסה אהבה". דיבר משנאה של המין השני שלא היתה שנאה בגלוי, אלא היו מראים אהבה וחיבה, ותחתיה תעמוד הבהרת. זה אומר: "שנאה תעורר מדנים", מאיזה מין שיהיה, הן שבסתר הן שבגלוי שחיים רעות, אמנם מה שעל כל פשעים ולמעלה ראש לכל עוון ולכל חטאת, שהשנאה תהיה מכוסה מצד האהבה הנגלית, ובקרבו ישים ארבו, זהו "תכסה אהבה", רוצה לומר תכסה השנאה הטמונה בלב האהבה הנגלית, על דרך: 'אבנים - שחקו מים'⁷⁶.

וְהָרַב 'זכות הרבים' פרשת שופטים כתב שעיקר השלום הוא בין החכמים, כי כשהחכמים הם בשלום יכולים להרבות שלום בעולם⁷⁷. אמנם כשח"ו מסה ומריבה בין החכמים, אזי כל העולם הם במחלוקת, דאין מי שיתווך השלום. ושמע משם המפרשים שזה כוונת הכתוב⁷⁸: "שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול", ומוכן. אף הוא ראה רמז נאה בספר 'בית פרץ' על מה שאנו אומרים בתפילת מוסף של שלש רגלים: 'זהביאנו ה' אלוקינו לציון עירך ברנה ולירושלים עיר מקדשך', באיזה זכות - לזה אמר: 'בשמחת עולם', תיבת 'בשמחת'

עיקר השלום צריך להיות בין החכמים

75. משלי י, יב. 76. איוב יד, יט. 77. ע"פ ברכות סד, א - "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר (ישעיהו נד): 'וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך', אל תקרי בניך אלא בניך. 'שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול' (תהלים קיט)." 78. תהלים קיט, קסה. 79. תהלים פה, ט - 'אֲשַׁמְעָה מִה' יְדַבֵּר הָאֵל ה' פִּי יְדַבֵּר שְׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְאֶל חֲסִידָיו וְאֶל יְשׁוּבוֹ לְכַסְּלָהּ: אֲף קְרוֹב לִי־אֵיּוֹ יִשְׁעוּ לְשֹׁפֵן פְּבֹד פְּאָרְצָנִי". 80. ב"מ לג, ב. 81. ישעיהו נח, א. 82. תהלים קכה, ה. 83. תהלים קכב, ז. 84. חגיגה ד, א. 85. ישעיהו ג, ד-ה - 'וְנִתְּתִי נְעָרִים שְׂרִיָּהִם וְתַעֲלוּלִים יִמְשְׁלוּ בָם: וְנִגַּשׁ הָעָם אִישׁ בְּאִישׁ וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יִרְהָבוּ הַנְּעָרִים וְהַנְּקֵלָה בְּנִכְבְּדָהּ". 86. שם פסוק א. 87. מל"ב ז, יט. 88. שמות ב, יד.

ומורה היותו מכיר גלותו ומיעוט מדרגתו, אז תחכה למשיח, כי זהו תשלום הכוונה. והוא מאמר דוד המלך ע"ה: ואת עם עני - שמתנהג בדרך עניות, על דרך שאמר: "ואני בעוניי וגו', "תושיע" אותו, ובהיפך "ועיניך על רמים תשפיל", כשאתה רואה שהם רמים ומתגאים, אתה תשפיל עיניך מהם, ולא תביט במ אלא כרואה למטה כאילו אינך רואה אותם.

ועל כן אמר בשם האומה⁹⁴: "כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו קומה עזרתה לנו" וגו', כבר אני משתדלת לתקן מה שעויתי, כי מה שלעבר "יראהבו הנער בזקן" ולא רציתי להיכנע לגדולים, עתה שחה ונכנעה נפשינו אפילו לעפר - לקטן שבקטנים, ואם לשעבר הרגלתי עצמי בתענוגים ותפנוקי הגוף, עכשיו "דבקה לארץ בטננו", ועל כן "קומה עזרתה לנו", ע"כ.

ונראה לעניות דעתי שזהו כוונת הכתוב תהלים ע"ט⁹⁵: "אל תזכר לנו עוונות ראשונים מהר יקדמונו רחמיך כי דלונו מאד", יאמר בשם האומה: "אל תזכור לנו עוונות ראשונים", מה שהיה לשעבר, שהראשונים לא היו מקבלים מרות, "יראהבו הנער בזקן", ומענגים עצמם בתפנוקי מלכים וכיוצא, "אל תזכר לנו", כעת "מהר יקדמונו רחמיך", ונתן טעם "כי דלונו מאד" בדור האחרון, וידל ישראל מדחי אל דחי ושבר אל שבר, על כן "מהר יקדמונו רחמיך".

הסיבה הג' שאנו גורמים להתארך גלותינו וקשה היא עד מאוד מרה כלענה, כי הן אמת מתחילת חורבן השני לא נמצאו הג' עבירות החמורות שהיו בראשון, וגם מאז ועד עתה בטלו מכללות ישראל שתיים הראשונות שהם עבודה זרה ושפיכות דמים, כי תהילות לאל לא נשמעה באומתינו נטיית הרגלים בשתיים אלו, אם לא בדרך אונס או מקרה פרטי, אכן העבירה האחרונה מג' עבירות לא נשמרה כראוי, ופרצה גברה בדורות הללו בעוונותינו הרבים באופנים שונים מכל מיני משחיות, בהיות עוון זה מעורר חמתו ית', כי לא תסבלהו קדושתו הטהורה.

ואין איסור הערוה תלוי בלבד בפועל המגונה, אבל יש כמה דברים נכנסים באיסור זה, ומכללם ההסתכל בנשים אפילו הפנויות וכל שכן הנשואות, להיות העין הסרסור הגדול והמסית ומדיח האמיתי לעבירה ודבר זה ודאי צריך תיקון גדול. הלא ראינו במה שאמרו בפרק במה בהמה⁹⁶ על "ויקצוף משה על פקודי החיל"⁹⁷ אמר רב נחמן אמר רבה בר איבו אמר להם משה לישראל: חזרתם לקלוקלכם הראשון, אמרו⁹⁸: "לא נפקד ממנו", אמר להם: אם כן כפרה למה, אמרו לו: אי מידי עבירה יצאנו מידי הרהור לא יצאנו, מיד "ונקרב את קרבן ה'", תנא דבי ר' ישמעאל: מפני מה הוצרכו ישראל שבאותו הדור כפרה - מפני שזנו עיניהם מן הערוה.

וידענו שפירשו מלחמה זו על מלחמת היצר, והנה העבירה הנעשית בפועל בכלי המעשה היא מתייחסת אל הידיים להיותם הכלים עיקריים שבכל הפעולות, ועל כן אמרו כי בדבר המלחמה, ששייכא לידיים שהיו מוסתים מיצרם הנלחם במ לעשות בפועל מעשה עבירה

מוצא קורת רוח להפיס דעתו על אכזריות הקללות האלו, ובפרט שהכניס בכללם שיתן נערים שריהם, עד שנגלה הטעם והסיבה כשאמר להם: "ונגש העם ירהבו הנער", ואין פירוש דברי פסוק זה כמו פירוש פסוק דלעיל: "ונתתי נערים", כי פה הוא קללה מכלל העונשין והיסורין שהוא ית' ימשיל עליהם, המנוערים מן המצוות, להכביד עולם ולהשפילם עד עפר. ובכאן בפסוק "יראהבו" אין הקללה שנותן ה', אלא הודעה וגילוי חטאתם מסבב הקללות, והוא שמודיע כי יבאו הנערים המשוללים מן המצוות, הם מרצונם ורוע בחירתם, וזהו "ונגש העם", יבאו ויתגברו ויראהבו על המלאים מצוות, שהיה ראוי שהנערים ישתעבדו תחתם, לפיכך ה' ית' מקלל אותם הקללות מידה כנגד מידה. ובוזה נתקרה דעתו של הנביא, כי ראה שורת הדין תחיבו, וקב"ה לא עביד דינא בלא דינא⁸⁹, ואם סיבת הגלות והצרות היתה חסרון ההשתעבדות הזו, אין ספק סיבת התמדתו היא גם כן על כי לא הטהרנו ממנה, ועדיין אנו מחזיקים בהעדר ההכנעה והשמעות הקטנים אל הגדולים, ועל כן ארך קצנו.

ובכלל זה, כי אין אנו מרגישים בגלות ולא מחשיבים עצמנו כעבדים הרחוקים מכל מיני תענוג וגדולות, כי הם עומדים נבזים ושפלים נשברי לב, הן בתכשיטי ביתם והן במלבושיהם ובמאכלם, ואנחנו בהיפך זה, קיימנו בגלותינו 'כל ישראל בני מלכים'⁹⁰, כי קורות וקירות בתינו מלאים כל טוב, ומלבושינו ושל בנינו ובנותינו כאחד השרים, שני עם עדנים, ואנו מעלין על שולחנינו מעדני מלכים כסעודת שלמה במלכותו, כאילו היה בזמן הצלחתינו, לא חסרנו דבר.

ולכן היה מקונן ירמיה⁹¹: "זכרה ירושלים ימי עניה ומרודיה כל מחמדיה אשר היו מימי קדם בנפול עמה ביד צר ואין עוזר לה ראוה שרים שחקו על משבתיה", אמר שירושלים, כל מה שהיתה חומדת ומתאוה מימי קדם, בזמן ההצלחה הקדמונית שהיתה בשלוותה, הנה עתה בידה גם "בנפול עמה ביד צר ואין עוזר לה", כי עם היותה מסורה ומשועבדת בגלות תחת יד הצר מבלי שום עזר, אינה עוזבת אותם החמודות והתפנוקים במנוחות שאננות, וכשראוה שרים הם צוחקים ומלעיגים על משבתיה, על מה שהיא שוכתת בשובה ונחת כאילו היא בת חורין, כי אין יתכן השובה והמנוחה מהתענג ומרוך לעבד שפל ואפל. ומה גם ברצותו ית' שנגישי הגלות ואנו בורחים מזה ועושים להיפך בלי ספק, לכך הגאולה מתעכבת, כי למה תבוא גאולה כשאינן שם קבלת גלות, כל שכן כשאינן אנו משגיחים על גלות השכינה כביכול, אשר איננה פה עמנו, וראוי להתאונן ולהגדיל הצער על זה להתרחק מן ההתנשאות ולקיים מה שאמרו רז"ל⁹²: "א"ר יוחנן אם ראית דור שמתמעט והולך חכה לו שנאמר⁹³: "ואת עם עני תושיע", שאין הכוונה שיהיה הדור ממועט באוכלוסין, אלא אמר מתמעט והולך מההתפעל, ורצונו אם אתה רואה שהדור מתקן סיבת אורך גלותו במה שהוא מתמעט בעצמו, בהקטנת עניינו, שאינו מתנהג בגדולות ומעלות אלא הוא מתמעט,

89. ע"פ ברכות ה. ב - "מי חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא". 90. שבת סז, א. 91. איכה א. ז. 92. סנהדרין צח, א. 93. שמ"ב כב, כח. 94. תהלים מד, כו. 95. פסוק ח. 96. שבת סז, א. 97. במדבר לא, יד. 98. שם פסוקים מט-נ - "ויאמרו אֵל מֹשֶׁה עֲבָדֶיךָ נְשָׂאוּ אֶת רֹאשׁ אֲנֵשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּגִבְדוֹ וְלֹא נִפְקְדוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ: וְנִקְרַב אֶת קַרְבָּן ה' אִישׁ אֲשֶׁר מִצָּא כְלִי זֶהָ אֶעֱעֶדָה וְצִמִּיד טִבְעַת עֲגִיל וְכֹמִץ לְכַפֵּר עַל נַפְשֵׁינוּ לְפָנֵי ה'".

רשות לשום אשה כלל. גם סתם אשה שלא השלימה לשישים שנה, אין לה רשות ליכנס בבית גוי כדי לישא וליתן באיזה פרקמטיא או באיזה שירות בשום אופן שבעולם. כל זה נעשה בהסכמת כולנו בכח תורתנו הקדושה, וכל מי שהוא בעל נפש יקבל עליו את כל האמור בלי מגרעת, ואם המצא ימצא איש או אשה שיעבור על דברינו אלה, מלבד שעובר על דברי חכמים ולא יראה כי יבא טוב, אלא אנן בדידן נדעה נרדפה אחריו עד החרמה ושומע לנו ישכון בטח ושאנן מפחד רעה ועליו תבוא ברכת טוב. ואל שדי יאמר די לצרותינו, ויקבץ נדחינו ויאסוף פזורינו על ארצנו ועל נחלת אבותינו, בסדר "ואתה אמרת הטיב אטיב"¹⁰⁰, משנת "וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב"¹⁰¹, היא תקי"ד ליצירה ושלום, ע"כ.

ותתומים רוב בניין ורוב מניין רבני גאוני ארץ, חלקם זיע"א, ואוי ואבוי בדורנו זה שכמעט אין זכרון להסכמה הנזכרת ואין רישומה ניכר, "והוא רחום יכפר עוון"¹⁰².

ועוד אני מדבר בעוון המכאיב ומאריך הגלות, והוא עוון לשון הרע. עיין לגאון עוזנו בספר 'לב דוד' פרק כ"ד, וזה לשונו: כבר כמה פעמים זכרנו תמורור עוון לשון הרע שהוא חמור מאד, וכמעט בדור יתום זה רבו כמו רבו הנלכדים בעוון הגדול הזה, זולתי השרידם אשר ה' קורא, ומלבד חומר שבו ששקול כג' עבירות חמורות, עבודה זרה גילוי עריות שפיכות דמים, כמו שאמרו בפרק ג' דערכין¹⁰³, ויש לה פירות בעוה"ז כמו שאמרו באבות דר' נתן. עוד בה זוהי שקשה, כי כתבו המקובלים והובאו דבריהם בספר 'ברכת טוב' דף ה', כי גלות בבל על ידי נבוכדנצר הרשע היה בעוון עבודה זרה שהיא בסקילה, ומשום הכי נשרף ונחרב בית המקדש ונכשלו באנדרטי¹⁰⁴. ובעוון שפיכות דמים נמסרו להריגה בימי המן, והוא בסיף, לכן נתבטל בהמ"ק. ובעוון גילוי עריות היה השמד של היוונים, וגזרו שכל כלה תהיה עם ההגמון¹⁰⁵, והוא בחנק קל מכלן, לכן היה בית המקדש, רק שפרצו בו פרצות ושקצו הכלים. ובעוון לשון הרע הגדול מכלן הוא גלות האחרון הגדול והחמור והארור, ואין תקונו אלא בתורה, זה תורף דבריו.

וזו רעה חולה כפולה ומכופלת, דמאחר שהגלות הזה הוא בעוון לשון הרע, מוכרח שצריך לשוב מעון לשון הרע, גדולה תשובה שאם לאו איך יתכן לבא הגאולה. וזה טעם לאורך הגלות הזה המר והנמהר זה כמה מאות שנים, שצריך לתקן העוון אשר בעבורו הוא הגלות והוא לשון הרע, ועדיין לא שבנו. וזהו הכנות שעושה היצה"ר לייסד אלו החברות של שחוק וכיוצא בהם, כי בזה מרויח היצה"ר רווח גדול, האחד ביטול תורה, והב' לשון הרע ודברים האסורים הבאים ממילא.

וזה אפשר כוונת הכתוב¹⁰⁶: "החשיתי מטוב וכאבי נעכר", הכוונה "החשיתי מטוב" אין טוב אלא תורה¹⁰⁷, "וכאבי נעכר" כי הגלות הזה בעבור לשון הרע, ואין תיקונו אלא בתורה, על כן אם "החשיתי מטוב" מהתורה - "וכאבי נעכר" מהגלות הארוך והקשה. "חם לבי

כזה, נשאו את ראשם, ומצאו בעצמם שלא נפקד ממנו איש, כי שום אחד מהם לא נכשל בעבירה ממש, אך מה שהקרבנו קרבנות אלו, היה בלבד על המחשבה, דהיינו "לכפר על נפשותינו לפני ה'", להיות לנו כפרה על מה שהוא לפני ה' לבדו היודע מחשבות לב, כי מידי המחשבה לא יצאנו, ונמשך זה מפני שזנו עיניהם מן הערוה ואנחנו לא נדע חומר איסור זה וגרמת נזקיו, ותמיד כל היום ראה ראינו מידי עבור אשה נשואה ברחובות קריה, אליה ישגיחו אליה יתבוננו מכף רגל ועד ראש, אוי לעיניים שכך רואות, עכ"ל הטהור בקצת שינוי.

ואני עני ואביון ראיתי שערוריה במחנה אלקים זה, וגדלה הפרצה מנשים יצאניות, ותחת "כבודה בת מלך פנימה"⁹⁹, בעל הבית בפנים ונוות בית בחוץ, ויחליפו מלאכת האנשים לנשים, וערלי לב וערלי בשר עיניהם ישיתו להביט בהם ובתכשיטיהם, וקנאה חמת גבר לגרום כמה נזקין. והיה לי להאריך בעניין זה אלא שלסיבה עת לחשות, ולכבוד עיר קדשינו ושכינת עוזינו שלא זזה ממנה גיליתי רק טפח, הלא לנו לדעת ראשונים כמלאכים לקדושים אשר בארץ, שעשו משמרת למשמרת וכמה גדרים וסייגים לגדר הערוה, תסמר שערת אנוש, איכה נשכחו ונעזבו הסכמות הראשונים נוחי נפש שעשו בעניין זה. וכאשר כתוב ב'ספר התקנות' בסימן נ"ג, וזה לשונו: בשבתנו על צי"ר הבצ"ר צרות תכופות ורוח זלעפות, ואין לך יום שאין קללתו מרובה. ועל זה נתעוררנו יחד אגב אסיפה חכמי ורבני ומשגיחי ירושלים ת"ו לבקש תיקון וישוב הארץ, כי הא ודאי לא לחינם עשה ה' ככה לארץ הזאת, מה חרי האף הגדול הזה, והא ודאי בהתאסף ראשי עם לבקש תיקון ומזור מן השמים ירוחמו. זה יצא ראשונה, הסכמנו בכל תקף ברוב בניין ורוב מניין ובהסכמה עלינו, ששום בת ישראל ואפילו הזקנות לא תוכל ללכת בשוק בלתי מכסה על מלבושיה (הנקרא ליזא"ר), ואפילו מחצר לחצר הקרוב אליו ופתחו של זה נגד פתחו של זה, כל שדרך הרבים באמצע. גם לא תוכל לשבת בפתח שער החצר כדי לדבר עם חברתה, ואפילו מחלון לחלון ודרך הרבים באמצע. ואם איזה אשה תעבור על דברינו אלה, הא ודאי נדעה ונרדפה למען תהיה למשל ולשנינה ולהכריזה בשווקים וברחובות, מלבד שיקנסו אותה כמשפט.

גם לא תוכל שום אשה בין אלמנה בין נשואה למכור יין ושכר לשום אדם, ושום בר ישראל לא יוכל למכור יין ושכר לשום גוי וערל. גם שום בר ישראל לא יוכל לשבת אצל מוכרי יין לאכול ולשתות שם. גם בגזירה על האופים פת בתנור שלא יוכל ליקח משרת בחור רך בשנים, לא יהודי ולא גוי, אלא נשוי או גדול בהקפת זקן. גם סתם אשה שעדיין לא הגיעה לחמישים שנה אין לה רשות לילך אצל התנור להוליך ולהביא הפת וכיוצא, ולא תוכל ליכנס בפתח התנור כלל ועיקר. גם סתם אשה שלא השלימה ארבעים שנה לא תוכל לבוא לבית הכנסת מנחה וערבית בין בחול בין בשבת, חוץ מר"ה, ויוה"כ, ושמחת תורה, וכל שכן בלילי שמחת בית השואבה שאין

99. תהלים מה, יד. 100. בראשית לב, יג. 101. ע"פ דה"י ב ז י. 102. תהלים עח, לח. 103. טו, ב. 104. הוא הצלם שעשה נבוכדנצר. 105. עיין כתובות ג, ב. 106. תהלים לט, ב-ה - "אֲמַתִּי אֲשַׁמְרָה דְרָכֶי מַחְטָא בְלִשׁוֹנִי אֲשַׁמְרָה לְפִי מַחְסוֹם בְּעַד רָשָׁע לְנַגְדִּי: נְאֻלְמַתִּי דוּמִיָּה הִחְשִׁיתִי מִטוֹב וְכִאֲבִי נֶעְפָּר: חֵם לְבִי בְּקִרְבִּי בְּהִגְיִי תִבְעַר אֵשׁ דְּפָתִי בְּלִשׁוֹנִי: הוֹדִיעֵנִי ה' קִצֵּי וּמִדַּת יְמֵי מָה הִיא אֲדַעָה מִה חֲדַל אֲנִי". 107. ברכות ה, א.

אלקים מה לך לספר חקי". אי נמי אפשר במה שכתבתי במקום אחר דאמרו רז"ל: אם דיבר לשון הרע שיעסוק בתורה, דכתיב¹¹⁶: "מרפא לשון עץ חיים", כמו שאמרו פרק ג' דערכין¹¹⁷. ויש לחקור דהא קיימא לן¹¹⁸ אין קטיגור נעשה סניגור, ועלה מן הישוב במה שאמרו בפרק קמא דקדושין¹¹⁹: ונקיש יציאה להויה מה הויה בכסף אף יציאה בכסף - אמר אביי: יאמרו כסף מכניס כסף מוציא סניגור יעשה קטיגור, אי הכי שטר נמי - מילי דהאי שטרא לחוד ומילי דהאי שטרא לחוד. והוא הדין דיפה תלמוד תורה לתקן לשון הרע משום דמילי דלשון הרע לחוד, אמרים המאריים, ומילי דתורה לחוד, אמרות טהורות. וזה רמז המסורה: "קבר פתוח גרונו" שנטמא בלשון הרע, ועל זה קשה איך ילמוד תורה לתקן, והלא אין קטיגור וכו', וזהו "לא יהגו בגרונו", דמן הדין לא יהגו, על דרך: "ובתורתו יהגה"¹²⁰. ותירץ: "רוממות אל בגרונו" מילי דתלמוד תורה לחוד, שהיא תהלות ה', ומילי דלשון הרע לחוד, ע"כ דברי קודשו.

ולעניות דעתי נראה פירוש המסורה הנזכרת על פי מה שפירש הרב 'מטעם המלך'¹²¹ סימן תשע"ג בכוונת המסורה "על פי התורה אשר יורוך"¹²², "על פי הדברים"¹²³, "על פי שנים עדים יקום דבר לא יקום על פי עד אחד"¹²⁴. והוא שמצינו שהרשב"י זיע"א חקר¹²⁵ דשפיר אם היה הקב"ה יוצר האדם בשני פיות כדי שלא ישיח בפה הלומד בו תורה, ותירץ שהרי אפילו באחד לא מצי קאי לבלום פיו מלדבר לשון הרע וכל דבר נבלה אפילו בהיותו חומה בתוך חומה, קל וחומר הדברים אם היו לו שתי פיות. והיינו דקא מתמה: "על פי התורה", "על פי הדברים", כלומר דלמה לא יצר ב' פיות כדי שיהיה א' לתורה וא' לדברים - ויהי כמשיב: "על פי שנים יקום" בתמיה, והלא על פי א' אינו קם כל שכן אם היו שנים, ע"כ. זה אומרו: "רוממות אל בגרונו" שהיא התורה, אם כן מן הראוי "לא יהגו" דברים "בגרונו", רק צריך פה אחר, ויהי כמשיב: "קבר פתוח גרונו", שאפילו באחד לא מצי למיקם ופה פתוח לא ישוב מפני כל, וכל שכן אם היו שנים.

[דרך אגב אמרתי בכוונת הכתוב במשלי¹²⁶: "הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר". דיש לדקדק, דמה בא להשמיענו, ומי לא ידע בכל אלה שמי שמוליק רכיל הוא מגלה סוד חבירו. וגם אסיפא דקרא יש לדקדק כן. ואמרתי שהעניין הוא כך, שתמצא במי שמדבר עם חבירו על עניין חבירו, ומיראתו ממנו שמה יגלה סודו, בגמר דבריו הוא מזהירו באזהרה אחר אזהרה, שאלה הדברים בכל תאמר, וסוד ה' ליראיו, וכיוצא מהאיום והגיוזום, שלא ישמעו הדברים החוצה. ולזה אמר, אם האיש הזה הוא מוליק רכיל, וזה דרכו כסל לו, לא יועילו בו אוצרות האזהרות בסוד ה' שאמר לו, כי אם מגלה סוד. האמנם מי שהוא נאמן רוח, אינו צריך להזהירו ולומר לו שהדברים בסוד, כי אם מכסה דבר בעלמא.]

בקרבי בהגיגי תבער אש דברתי בלשוני", פירש הרה"ג שארינו מה"ר אברהם יצחקי זלה"ה במ"ש בערכין¹⁰⁸: דאפילו אמר איכא נורא בי פלניא וכו' הוי אבק לשון הרע, וכל זה מכאיב הלב, וזהו שאמר: "חם לבי בקרבי" בוער באש עד לב, כי "בהגיגי תבער אש", כלומר באומרי: 'איכא נורא בי פלניא', וזהו "תבער אש" בזה לבד, הרי עוון שדברתי בלשוני וזה דבר קשה, ע"כ שמעתי משם הרב הנזכר. ויתקשר היטב עם מה שביארנו פסוק "החשתי מטוב" כמבואר, ע"כ. ובספר 'כסא דוד' דף י"ט כתב עוד בכוונת הכתוב¹⁰⁹: "אל תתן את פיך לחטיא את בשרך אל תאמר לפני המלאך כי שגגה" וכו', כי האדם ברשעו הקורא בתורה ועושה מצוות, הכל הולך לט"א, וכמו שאמר הכתוב¹¹⁰: "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי", והפליגו בזה"ק על המדבר לשון הרע וכיוצא, ואח"כ לומד בתורה. וכבר כתב הרה"ג רבינו מהר"ם אלשיך כי החי יתן אל לבו כי הלא הלשון הוא כלי שרת לעבוד את ה', ובפרט בגלות החיל הזה אשר הן בעוון חוללניו, נעשינו חולי חולין, ואין לנו מקדש ולא קרבנות ציבור ויחיד, ולא כהן שיכפר בעדינו, רק זה נשאר לעבוד את ה' בלשון, לברך את ה' ולהתפלל וללמוד ולפייס לעני וכיוצא רוב עבודת ה' עתה הוא בלשון. והרי המדבר לשון הרע הוא שקול כעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, ונבלות הפה אפילו נחתם לו וכו'¹¹¹, וכיוצא בשאר דברים האסורים ונמצא מטמא הלשון וכל הגוף כי בעוון זה נטמא כל גופו, וכל שכן שלשון הרע שקול כעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. ונמצא הלשון בפרט שקץ ישקצנו ויטנפהו לדבר לשון הרע וליצנות ושקר וחנופה, אשר באחת מהם הלשון נפגם ונמאס יהיה סרו"ח סר"ח העודף ונעשה איסור כולל, חתיכה דאיסורא. ואיך אח"כ יבא לשרת ה' אלקי עולם בכלי נמאס ומשוקץ ולברך ולהתפלל וללמוד, וכדאי בזיון וקצף לעבוד ה' בכלי טמא ומטומא, אוי לה לאותה בוששה, זה תורף דבריו ז"ל.

וזהו שאמר: "אל תתן את פיך לחטיא את בשרך" - שלא תדבר לשון הרע וכיוצא, "לחטיא את בשרך" שכל גופך חתיכה נעשית נבלה, "ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא" כי מה עשה דיבור בעלמא ונמשכו הדברים בשבתו עם אהוביו ומיודעיו, כי הוא עוון פלילי, ולא עוד אלא כי אח"כ כשלומד ומתפלל בהאי לישנא מסאבא, מגדיל עוונות לעבוד ה' בכלי טמא, וזהו שאמר: "למה יקצוף האלקים על קולך" על דרך "הקול קול יעקב"¹¹² כלומר קול תפלה ולימוד, "וחבל את מעשה ידיך" על רוב זדונך לשרתו בכלי מלוכלך נבזה ונמאס.

וזה רמז המסורה: "רוממות אל בגרונו"¹¹³, "קבר פתוח גרונו"¹¹⁴, "לא יהגו בגרונו"¹¹⁵, והכי פירושו, "רוממות אל בגרונו" של בני ישראל בתורה ותפלה וברכה, אך אם דברו לשון הרע וכיוצא אשר היו טמאים "קבר פתוח גרונו" אז "לא יהגו בגרונו" "ולרשע אמר

108. שם. 109. קהלת ה, ה - "אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך פי שגגה היא למה יקצוף האלקים על קולך וחבל את מעשה ידיך". 110. תהלים נ, טז. 111. שבת לג, א - "כל המנבל פיו אפילו חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה - הופכין עליו לרעה". 112. בראשית כז, כב. 113. תהלים קמט, ו. 114. תהלים ה, י. 115. תהלים קטו, ז. 116. משלי טו, ד. 117. טו, ב. 118. קידושין ה, א. 119. שם. 120. תהלים א, ב. 121. חלק ו. דברים יז, יא. 122. שמות לד, כז. 123. דברים יז, ו. 124. דברים יז, ו. 125. ירושלמי ברכות פ"א ה"ב - "דרכי שמעון בן יוחי אמר: אילו הוינא קאים על טורא דסניי בשעתא דאיתיהיבת תורה לישראל הוינא מתבעי קומי רחמנא דיתברי לבר נשא תרין פומין. חד דהוה לעי באוריתא וחד דעביד ליה כל צורכיה. חזר ומר: ומה אין חד הוא לית עלמא יכיל קאים ביה מן דילטוריא דליה, אילו הו תרין על אחת כמה וכמה". 126. יא, יג.

השותק
למחרפו
מקבל את
זכויות
המחרף.
והמחרף
מקבל
עונות
השותק

והרב 'חמדת ישראל' דף י' פירש כוונת הכתוב¹²⁷: "חם לבי בקרבי" עם הכתובים שלמעלה, מפי השמועה, והוא בנותן טעם לדברי רז"ל פרק חלק¹²⁸ שאמרו: המלבין פני חבריו ברבים אין לו חלק לעוה"ב, והואיל והוא דומה לרציחה, והעד דאזיל סומקא וכו'. והוא מצטער לכבוש כעסו ומקבל מאהבה מאת המקום ברוך הוא לבל ישיב לחורפו דבר, ובזכה אמרינן בגמרא¹²⁹: זכה נוטל חלקו וחלק חבריו בגן עדן, ואם לא זכה וכו'. ואית לן למימר דבהא מיירי חומרא דהמלבין פני חבריו ברבים, והוא זוכה ושותק, ובידו להשיב רק שכונתו לקבל יסורין מאהבה ונוטל חלק חבריו בגן עדן, ואם כן לא נשאר להמלבין כלום. ולפי זה יאמר העובר: מה לו לסגף עצמו בתורה ובמצוות, הלא הבחירה בידו לעשות מה שלבו חפץ, ולעת זקנותו יפגום בכבוד איזה רב וגדול וחסיד באיזה עניין קטן עד אשר ימצא א' שטבעו לא יוכל לסבול וילבינו ברבים, אזי זה ישים לפיו מחסום כדי שיחליפו זה בזה, וזה יטול חלקו וחלק חבריו וכו' וזה יטול וכו'. אבל האמת אינו כן, כי המקום ברוך הוא לא בא בטרוניא עם בריותיו¹³⁰, ובוחר כליות ולב הוא, כי מי שמכוון דעתו מתחילה להיות פוטר מים וראשית מדון, בכדי שיחליפו זה בזה בגן עדן וגיהנם, לא עשה ולא כלום רק זה עומד בשלו וזה עומד בשלו, אלא בדיעבד אם מצא מציאה שצדיק א' הלבין אותו בדיעבד ובמקרה על לא חמס בכפו, והוא שותק לכוונה לקבולי באהבה, או מצד צדקת זולתו שהוא צדיק, אזי טוב לו, וכנ"ל.

ושמעת גם כן שזה רמזו במקצת במשנה דריש תמורה שאמרו שם¹³¹: הכל ממירין וכו' ותמורתן תמורה, לא שאדם רשאי להמיר, אלא שאם המיר מומר, עכ"ל, ושם רמז החילוק שאמרנו וכה משפטן: הכל ממירין, הכוונה שאם א' מלבין פני חבריו וזה עצור במלין מלהשיב לחורפו דבר, ממירין ומחולפין זה בזה, זה נוטל וכו' וזה נוטל וכו', אמנם בתנאי, לא שאדם רשאי להמיר אלא שאם המיר מומר בדיעבד, ופרט למתכוין. ועדיין יש מקום לומר שמידה זו יאה דוקא אם המחרפו אדם גדול בתורה ומלא מצוות כרימון, אזי יש לו לזה להיות מן הנעלבים ואינם עולבים¹³² כדי להרויח מצוותיו ותורתו של העולם, אבל אם אין להמלבין שום לחלוחית תורה ומעשים טובים משום צד, אם כן היה סברא שלא ישתוק לו הנעלב, כי מה בצע בשתיקותו והואיל ואין לו מה ליקח מהמלבין, אמנם אפילו הכי ישתוק לו, כי די לו להנעלב שיתן להעולם חלקו בגיהנם, היינו העוונות של הנעלב. גם יש לומר שכל האמור לא נאמר רק שאם הנעלב הוא אדם נכבד שלא הורגל בבזיונות מימיו, ופעם א' אנה ה' לידו שאחד עולבו, א"כ בושתי וצערו מרובה, ואפילו הכי הוא שותק, ושפיר כל האמור; משא"כ אם הנעלב הוא נקלה ובזוי ורשע, וכל יום מבזים אותו בשווקים וברחובות מפני רוע מעלליו, ויהי כמצחק בעיניו ואינו חס על כבודו, לזה אין סברא לומר שאם א' רב וצדיק עולבהו והוא שותק שיטול חלק הצדיק העולם בגן עדן והצדיק יטול חלקו בגיהנם, אין דעת האנושי מסכמת על זה

כלל, כי מה ששתק הוא בעבור שאינו מקפיד על בזיונו מצד ההרגל, וסברא הניתנה ליאמר היא.

ומאחר שעל ידי הלשון יכול העולם לאבד חלקו בגן עדן, והיה מן הראוי שאלו הגדרים, של הלשון של השינים והשפתים, יעשה להם משמרת למשמרת לבל ילביין לשום אחד בשום אופן, מחמת דשכיחא היזקא ועונשו מרובה משאר העונשין, גם הנעלב יהיה שומר פיו ולשונו מלהשיב לחורפו דבר כדי שישמור מצרות נפשו, מדין גיהנם על עוונותינו, וירויח חלק חבריו בגן עדן.

וזהו כוונת הכתובים הנזכרים: "אמרת אשמרה דרכי מחטוא בלשוני", כלומר לחטאי הלשון - שלא אלביין פני חברי, אני נותן שמירה מעולה ויתירה יתר משמירת חטאי שאר האיברים, שעל כל העבירות איני מאבד חלקי בגן עדן אחר קבלת העונש, אבל המלבין לא נשאר בידו כלום מהתורה והמצוות שעשה כל ימיו, כי הנעלב נוטלם. וכן להיפך: "אשמרה לפי מחסום", הרצון כמו כן, אם א' מלבין אותי "אשמרה לפי מחסום" לבל אשיבנו דבר, כדי שאקח אני חלקו בגן עדן, ואם תאמר שזה דוקא אם העולם שלי צדיק שיש לו מעשים טובים אזי אשתוק ולא לרשע העולבי, לזה אמר: לאו דוקא, אלא אפילו "בעוד רשע לנגדי נאלמתי", גם נגד רשע עולבי אני נאלם מלהשיבו בסיבת דומיה, "החשיתי מטוב", דומיה בכאן מפורש לשון דמיון, והרצון שנדמה לי במחשבתי כאילו הנגדי ועולבי הוא טוב וצדיק, אם כן בכל לבי אני שותק לו כדי לקבל חלקו בגן עדן, כמו כן אני שותק לרשע הנגדי, ואם תאמר מה ארויח בשתיקתי להרשע - ויהי כמשיב: על כל פנים אני מרויח במקצת "וכאבי נעכר" שהוא נעכר בכאבי וחלקי בגיהנם שהוא נוטל ממני וגם זו לטובה. ואם תאמר ששתיקתי להם היתה בעבור שאני נקלה והורגלתי בבזיונות ולא הרגשתי במה שביזי - ועל זה אמר: לא כן, אלא "חם לבי בקרבי" והקפדתי הרבה בבזיוני כי לא הורגלתי בבזיונות, אבל שתיקתי היתה כי אמרתי "בהגיגי" לשון הגיון ודיבור, והרצון כשאדבר ואשיב לו דבר "תבער אש" של גיהנם מצד עוונות שעלי, ויפה שתיקה כדי שיקח הוא חלקי בגיהנם ואני חלקו בגן עדן וכו', יעו"ש.

ועיין עוד לגאון עונונו ב'מדבר קדמות' מערכת ל' אות ח', וזה לשונו: כתבו ז"ל שהמדבר לשון הרע על חבריו נותן זכויות לחבריו ולוקח עוונותיו, וכשילך לעוה"ב ויענישוהו על איזה עון ואמר: אני לא עשיתי, וישיבוהו אמת שלא עשית אבל אותו שדברת לשון הרע עליו - עשאו, וקניית אותו בלשון הרע שדברת עליו. ואפשר זהו שאמר הכתוב¹³³: "תנה עון על עונם ואל יבאו בצדקתך ואני עני וכואב, ישועתך אלקים תשגבני", "תנה עון" אשר יש למי שדברו לשון הרע עליו "על עונם", ואם עשו זכויות, אלו המדברים לשון הרע, "אל יבאו בצדקתך" בשכר מצוות שאתה משלם בצדקתך, כמו שכתב הרמב"ן על פסוק¹³⁴: "וצדקה תהיה לנו", כי זכויותיהם יהיו

מ' וזה שמדברים עליו לשון הרע נוטל את זכויות המדבר, ועוונותיו עוברים למדבר

127. תהלים לט, ד - "חם לפני פקדוני פהגיגי תבער אש דפתי פלשוני". 128. סנהדרין צט, א. 129. חגיגה טו, א - "ברא צדיקים - ברא רשעים, ברא גן עדן - ברא גיהנם. כל אחד ואחד יש לו שני חלקים, אחד בגן עדן ואחד בגיהנם, זכה צדיק - נוטל חלקו וחלק חברו בגן עדן, נתחייב רשע - נוטל חלקו וחלק חברו בגיהנם". 130. ע"ז ג, א. 131. תמורה פ"א מ"א. 132. גיטין לו, ב. 133. תהלים פרק סט, כח-ל - "תנה עון על עונם ואל יבאו בצדקתך, וימחו מספרי תינם ועם צדיקים אל יפתבו, ויגני ויכאב וישועתך אלהים תשגבני". 134. דברים ו, כה. ופירש הרמב"ן: "שתיה לנו צדקה

ית' בלשונו מבלי דבר בה במה שהוא מחוייב, אבל עוד יאבד שפיטת שכלו עד שבכח הדיבור עצמו הניתן לו מאלוקי"ו יתפקד נגדו, ובו בעצמו יעזו מצחו ליגע בקצה הוד גדולתו רחמנא ליצלן, במה יכופר העוון ההוא, היש מספר לגדודי העונשין הראויים אליו, ע"כ תורף דברי קודשו.

כי על פי יסודו נראה לי שזהו כוונת הכתוב בקהלת¹³⁶: "אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים". יאמר כי מאחר שהאלקים בשמים ואתה על הארץ מתחת ומחומר קורצת, ולא יש התקרבות והתיחסות כי אם מצד הנפש, אבל מצד החומר דל ונחשל בשפל המדרגה, והיה מחסרו הגדול להגדילך על כל הנבראים מכת הדיבור שנתן לך, "על כן יהיו דבריך מעטים" שלא תכפור במתנה שנתן לך השי"ת. וכיוצא בזה כתב גאון עוזנו בספר 'דבש לפי' דף ט"ו, שהדעת הוא מתנתו ית"ש, כי הוא החונן לאדם דעת דרך חנינה, ואין להשתמש במתנה שנתן לו הוא ית' כי אם לעבודתו, ואם יתן דעתו לעשות מרמות ותחבולות או לעשות המצאות לרדוף אחר העבירה, א"כ מטמא את הקדש, ומשתמש במה שחננו ה' להכעיסו, וכדי בזיון וקצף. וזהו שאמר הכתוב בהושע סימן ד'¹³⁷: "כי אתה הדעת מאסת וימאסך מכהן לי", ע"כ.

ונראה שהכל עניין אחד, שאם האיש הנלכב ישתמש בדעת שנתן לו ית' לעבודתו דוקא, אזי לא יאבד שפיטת שכלו לדבר דברים האסורים וכיוצא, כי הדעת שבו מחזירו למוטב, מה שאין כן אם נטה דעתו מעליו ומשתמש בו שלא לצורך עבודתו ית', אזי יסיתנו יצרו היסת כפול, להיות פיו פתוח ולדבר דברים האסורים וכיוצא. ואינו רחוק שזהו כוונת הכתובים שם בקהלת¹³⁸: "דברי פי חכם חן ושפתות כסיל תבלענו תחלת דברי פיהו סכלות ואחרית פיהו הוללות רעה והסכל ירבה דברים לא ידע האדם מה שיהיה" וכו', ומובן. וזהו גם כן הכתוב בתהלים סימן ק"א¹³⁹: "לא אֶשֶׁית לִנְגֵד עֵינֵי דָבָר בְּלִעַל עֲשֵׂה סֵטִים שְׁנֵאתִי לֹא יִדְבַק בִּי", יאמר שדברים של בליעל לא אשית לנגד עיני, יען שהדברי בליעל נמשך לו מהשטות, שלא נשתמש בדעת שנתן לו השי"ת לעבודתו, ולזה "עשה סטים שנאתי לא ידבק בי".

ואולי נוכל להמליץ בזה כוונת הכתוב בשמואל א' סימן ב'¹⁴⁰: "אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה יצא עתק מפיכם כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות", ועיין מה שפירש בזה הרב 'בינה לעתים' שם לפי דרכו. וע"פ דרכינו יאמר: "אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה", באה להזהיר לבני אדם שלא ידברו בלשון מדברת גדולות, "יצא עתק מפיכם", שבוה כופרים בדעת שנתן להם השי"ת, ולזה אמר: "כי אל דעות ה'", שברוך הוא וברוך שמו הוא הנותן לכם דעת ותנן אתכם במתנת חנם, כי הוא החונן לאדם דעת, ולכן לא תהיו כפויי טובתו של מקום ותדברו גבוהה גבוהה.

זהו מה שרצייתי כעת לעורר עצמי והלבבות עמי בעניין זה, וה' הטוב ברחמיו יזכנו לעשות רצונו כרצונו, אמן כן יהי רצון.

לאשר דברו לשון הרע עליו, ולא על עצמי אני אומר כי אני רוצה זכויותיהם, וזהו שאמר: "ואני עני", וגם אני רוצה שיענשו בעוונתי ואני אסבול, וזהו "וכואב, ישועתך אלקים תשגבני" מהעונש, רק אני אומר לעלמא, עכ"ל.

והעולה מן האר"ש שהנדבר בו לשון הרע יש לו רווח מב' צדדין, אם מצד שלוקח זכויות המדבר, אם מצד שהמדבר לוקח עוונותיו של הנדבר. וראה זה מצאתי בספר 'כתנות אור' פרשת מצורע, שפירש בכוונת הכתוב¹³⁵: "ישוחו בי יושבי שער" וכו' בשם רבינו ישעיה, עם מאי דאיתא ב'ספר חסידים': פעם א' מת חסיד אחד, והראו לו מעשים טובים ומצוות מה שלא עשה מימיו, ושאל על זה, ואמרו שאותם בני אדם שדברו עליך לשון הרע עשו המצוות האלה, ונטלו שכר מצוות מהם וניתנו לך. ועל זה אמר דוד המלך ע"ה, שאם בני אדם הגונים ובעלי מצוות היו משיחים לא הרע לי כל כך, כי ידעתי שכל המצוות שעשו יתנו לי שכתן לעוה"ב, אבל "ישוחו בי יושבי שער" שהם אנשים פחותים וריקים מן המצוות, ואין לי מה ליטול מהם, ע"כ. ולפי זה דוד המלך ע"ה היה מצטער על חלק המצוות שהוא העיקרי, הגם שהיה מרויח מצד אחר, ודו"ק.

והרב הגדול בעל 'בינה לעתים' המשיל משל בעניין חטא לשון הרע, וזה לשונו: אם מזרע הפרתמים וקרוב למלכות נולד איש רש, אשר לא נמצאו אצלו הצלחות העולם ועשרו בשופע גדול, כי איש עני הוא ומך מערכו, וגרם טוב מזלו להפיל חינו בעיני המלך האדיר שבזמנו, עד אשר מעט מעט גידלו ונישאו על כל השרים אשר איתו, ולתוספת אהבה ביקש לפרסם לו מעלה מופלגת, ונתן בידו חרב מלוטשת עם אבן יקרה מאד אין ערוך אליה, ואמר לו "חגור חרבך על ירך" לסימן הוד מלכות כי מטכסיסי מלך היא, ולא הורשה זולתך לחגור אחרת כמוה בדמותה כצלמה, וכל רואיך יכירוך כי לאשר יקרת בעיני נכבדת, מי לא ידע כי האיש הלזה נתרבה עליו חיוב עצום וגדול מאד להשתדל בכל כחו שלא להשתמש מאותה החרב, ולא להוציאה מתערה כי אם במה שיזדמן לעבודת המלך, להתקומם נגד הקמים עליו, ולהיות יוצא לקראת נשק לחוש על כבודו בכל מקום ובכל זמן. אך אם יום מהימים ילכדונו עוונותיו ותכבד עליו רוח עושים ויתפתה מיצרו עד אשר ימלאנו לבו לשלוף החרב הזו נגד המלך ולהעזי פניו לזלזל בכבודו בחרבו היקרה הנתונה לו ממנו, האם יצוייר בעולם יספיק שום עונש עצום ורב לייסר את האיש המשוגע הזה.

הלא זה הדבר בעצמו יקרה לאיש הישראלי אצל אלקים חיים ומלך עולם ית' שמו, כי הן אמת מצד המין האנושי במה שהוא אדם נברא מאדמה ומחומר קרוץ קטן הוא מאד ובשפל המדרגה, אבל מטעם נפשותינו החצובות מתחת כסא הכבוד כבר יתייחס לנו היותינו גדולי הייחס והמעלה וכביכול קרובי מלכותו ית' שמו, וקורבה זו המתייחסת לנו עמו ית' היא מצד הנפש כאמור, אך מצד החומר דלים ונחלשים אנחנו. אמנם היה מחסד האל ית' לקרבינו אליו, ומתנה גדולה נתן לנו להגדילנו על כל הנבראים הוא כח הדיבור. מעתה אילו יצוייר חלילה וחס על שום אדם אשר לא בלבד יחדל מלעבוד את בוראו

קצ"א

הבחירות
האלוקיות
בעמים,
בזמן
ובמקום

א"י. [כתב גאון עוזנו בספר 'פני דוד']:
בילקוט חבקוק¹: אמר רשב"י: מדד הקב"ה את כל האומות ולא מצא אומה שהיתה ראויה לקבל את התורה אלא ישראל. מדד הקב"ה את כל הדורות ולא מצא דור שהיה ראוי לקבל את התורה אלא דור המדבר. מדד הקב"ה את כל ההרים ולא מצא הר שראוי שתשרה עליו שכינה אלא הר המוריה. מדד הקב"ה את כל העיירות ולא מצא עיר שראויה שייבנה בית המקדש בה אלא ירושלים. מדד הקב"ה את כל ההרים ולא מצא הר שתינתן עליו תורה אלא הר סיני. מדד הקב"ה את כל הארצות ולא מצא ארץ שראויה לינתן לישראל אלא א"י.

ואפשר דמה שאמר דלא מצא אומה ראויה לקבל התורה אלא ישראל, הטעם כי התורה נקראת 'אש', וצריך פח לקבלה, וישראל עז שבאומות, והם דוקא יכולים לקבלה². ולזה מדד כל האומות ולא מצא אומה ראויה לקבל את התורה אלא ישראל.

מדד כל הדורות וכו' אלא דור המדבר, במה שכתב רבינו האר"י ז"ל³, שנשמת כל אותו הדור מהדעת, מבחינת משה רבינו ע"ה, והוא בחינה עליונה דור המדבר, ולהכי נקרא⁴ 'דור-דעה', ומשום הכי הם ראויים לקבל את התורה היא הדעת.

מדד כל ההרים וכו' אלא הר המוריה, במה שתירץ הרב מהר"ר אברהם רוואניס לקושיית התוס'⁵, דאיך נבנה בית הבחירה על גבי הר - משום דכביכול התפלל יה"ר וכו', ובכל מקום ששרתה קדושה אין רשות לסט"א לבוא⁶. והיינו דקאמר מדד הקב"ה כל ההרים ולא מצא הר אלא הר המוריה, כי כל ההרים אשר במעד"ר יעדד"ו⁷ ועבדו בהם עבודה זרה ונפסלו לגבוה, אבל הר המוריה אין רשות לסט"א שם.

מדד כל העיירות וכו' ולא מצא עיר שראויה אלא ירושלים, כי שם הקדוש של 'ירושלם' - 'ירו' גימטריא 'גבורה', 'שלם', שממותקת וראויה לזיווג. ולכן אברהם אבינו ע"ה שהוא חסד⁸ קראה 'יראה'⁹, גימטריא 'גבורה', ובבחינתו שהיא חסד ממתקה. וזה שנאמר¹⁰: "ה' יראה" - ה' רחמים, למתק יראה, גבורה. ושם בן נח קראה 'שלם', להמשיך לה מש"ע נהורין, ואם בן זאת העיר ראויה לבניין בית המקדש שהוא לייחד קוב"ה ושכינתיה, וזה שאמר: מדד כל הערים ולא מצא עיר

בחירת
ישראל
מפני שהם
עזים
שבאומות

בחירת דור
המדבר
מפני שהוא
מבחינת
דעת

בחירת הר
המוריה
מפני שאין
בו רשות
לסט"א

בחירת ירושלים
מפני ששמה
רומז על
יראה
ממותקת

שראויה לבנות בה בית המקדש אלא ירושלים.

מדד כל ההרים ולא מצא הר שתינתן עליו תורה אלא הר סיני, כי עיקר התורה הוא להיות עניו, ובזה תתקיים התורה ויכווין אל האמת. וזה כל פרי התורה, להבינה על בוריה על דבר אמת, וזה לא יכון אלא בענוה. וגם שהתורה לא תתקיים אלא במי שהוא טהור. וכבר כתבו הכמי המוסר הענוונות הם כצואה, וכמו שאמר הכתוב¹¹: "צואת בנות ציון". והחוטא הוא מלא צואה של הסט"א, וכשם שאסור ללמוד במקום שיש צואה, כך החוטא אסור ללמוד. וזהו רמז הפסוק¹²: "רחצו הזכו וכו' למדו היטב". ומי שיש לו ענוה כאילו הקריב כל הקרבנות¹³, ומתכפרים חטאתיו ויכול ללמוד.

ונמצא כי ללמוד תורה צריך להיות עניו. וזה אומר: מדד כל ההרים ולא מצא אלא הר סיני שראוי שתינתן תורה עליו, כי ידוע שהענוה נלמד מסיני¹⁴, וכן 'סיני' עם המלא¹⁵ גימטריא 'ענוה'. ומשם ילמדו לומדי תורה הענוה, שהניח הקב"ה כל ההרים והשרה שכינתו על הר סיני שהוא שפל.

מדד הקב"ה כל הארצות וכו' אלא א"י, כי כל הארצות חילקם הקב"ה לשרי אומות העולם וא"י נתעלית בחלקו ית'. ולכן בני אל חי, העם אשר בחר לו יה והם חלקו, ראויים להיות בארץ שהיא חלקו ית'¹⁶. וגם א"י היא בבחינת 'מלכות', וכאי הארץ היו בבחינה העליונה דמלכותא קדישא, כמו שכתב רבינו האר"י ז"ל, ולזה אמר לא מצא ארץ שראויה לינתן לישראל כא"י.

אי נמי, קרוב להאמור, מדד הקב"ה ולא מצא אומה לקבל תורה אלא ישראל. כי תורה שבכתב בחינת קוב"ה, ותורה שבעל פה בחינת שכינתיה, וישראל קדושים כתיב בהו'¹⁷: "בנים אתם לה' אלקיכם", פירוש, קוב"ה ושכינתיה, וראויים לקבל תורה שבכתב ותורה שבעל פה הרמוזים לקוב"ה ושכינתיה. וחדא מיגו חדא אתה תשמע, דמשום הכי יצאו עוררין והיו רוצים התורה¹⁸, דאתו עלה מדינא דבר מצרא¹⁹, וכלפי ישראל לא זכו כי הם בנים, ולגבי בן ליכא דינא דבר מצרא, כמו שכתבו הראשונים²⁰, הילכך לא מצא אומה שהיא ראויה לקבל תורה אלא ישראל.

מדד כל הדורות וכו' אלא דור המדבר. במה שכתב רבינו האר"י ז"ל, כי כבר נבררה ונצרפה נשמתם על ידי דור המבול ודור הפלגה וסדום ומצרים, והם נקיים וזכים, "ויהן שם ישראל"²¹ מבוררים וזכים. וכמעט קטן ובנקל במעמד הר

בחירת הר
סיני מפני
שמורה על
מידת
הענוה

בחירת א"י
לעם
ישראל
מפני שהיא
חלק ה' ית'

בחירת ישראל
מפני שהם
בנים
למקום

בחירת דור
המדבר
מפני שהם
מבוררים
וזכים

קצא | 1. ילקוט ש רמז תסקג. 2. ביצה כה, ב - "תנא משמיה דרבי מאיר: מפני מה נתנה תורה לישראל - מפני שהן עזין. תנא דבי רבי ישמעאל: מימינו אש דת למו' (דברים לג, ב) - אמר הקדוש ברוך הוא: ראויין הללו שתינתן להם דת אש... והיינו דאמר רבי שמעון בן לקיש: שלשה עזין הן: ישראל באומות וכו'. 3. 'עץ חיים' שלב פ"ב מ"ת. 4. זוהר בשלח סב, ב. 5. עבודה זרה מה, א. 6. הובא לעיל סימן קפז. 7. ע"פ ישעיה ז, כה. 8. כדכתיב מיכה ז, כ - "יתתן אמת ליעקב חסד לאברהם" ועיין רמב"ן בראשית יז, כב. 9. בראשית רבה פרשה נו, י - "אברהם קרא אותו יראה שנאמר (בראשית כב, יז): 'ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה'; שם קרא אותו שלם שנאמר (בראשית יז, יח): 'ומלכי צדק מלך שלם' וכו'. 10. בראשית כב, יז. 11. ישעיה ד, ד - "אם רחץ אדני את צאת בנות ציון ואת דמי ירושלים ידים מקרבה ברוח משפט וברוח צער". 12. ישעיה א, טז-יז. 13. סוטה ה, ב. 14. סוטה ה, א - "ואת דכא ושפל רוח" (ישעיהו נז, טו) - רב הונא רב חסדא, חד אמר: אתי דכא, וחד אמר: אני את דכא. ומסתברא כמ"ד אני את דכא, שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני". 15. כלומר עם הכולל. 16. עיין תנחומא ראה סימן ח - "חביבה ארץ ישראל שבחר בה הקב"ה, אתה מוצא כשברא העולם חלק הארצות לשרי האומות ובחר בארץ ישראל, מניין שכן משה אמר: 'בהנחל לעליון גוים' וגו' (דברים כב, ח), ובחר לחלקו ישראל, שנאמר: 'כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו' (דברים לב, ט), אמר הקב"ה: 'יבואו ישראל שבאו לחלקי וינחלו את הארץ שבאה לחלקי'. 17. דברים יד, א. 18. המלאכים. 19. ב"מ קח, א. 20. עיין לעיל סימן ז. 21. שמות יט, ב.

וזהו "לא עשה כן לכל גוי" - אין להם בית קיבול בדעתם ללמוד בתורה, ולכן בתורה "ומשפטים בל ידעום". ובוזה פירש הרב הקדוש כוונת הכתוב³³: "אשרי האיש וכו' כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו וכו' לא כן הרשעים", דהיינו, אומות העולם אין להם "כן", רוצה לומר, בית קבול להבין בתורה, וזהו "לא כן הרשעים" וכו', יעו"ש. **והשתא** אתי שפיר דמדד כל האומות ולא מצא אומה שראויה לקבל את התורה אלא ישראל, ומובן.

אי נמי על פי מה שכתב הרב 'ילקוט חדש' בשם הרב 'מגלה עמקות', 'ישראל' נוטריקון 'יש' שישים ריבוא אותיות לתורה, כי ישראל הם שישים ריבוא, וכל אחד מישראל יש לו אות אחת בתורה. ולזה אמר: לא מצא אומה ראויה לקבל התורה אלא ישראל.

אי נמי במה שכתב עוד שם: התורה נארגת על רל"א שיערים פנים, ורל"א שיערים אחר, גימטריא 'נתיב'. והוא שנרמז גם כן במלת 'ישראל' אותיות 'יש רל"א', וכן המכתב מכתב אלקיים הוא 'מכתב' גימטריא שני פעמים רל"א, יעו"ש. ואתי שפיר מדד וכו' ולא מצא אלא ישראל.

מדד כל הדורות ולא מצא וכו' אלא דור המדבר. על פי מה שכתב הרב 'ילקוט דוד' פרשת יתרו, שלמה המתין הקב"ה בנתינת התורה עד דור המדבר - שכדורות הקודמים עדיין לא באו שבעים אומות, ואפשר שיאמרו אותם אומות שעדיין לא היו: אילו המתין עד שבאנו לעולם, היינו מקבלים את התורה, לכך המתין עד שהחזיר על כל שבעים אומות, יעו"ש. ולזה אמר: מדד הקב"ה כל הדורות ולא מצא דור שיקבל התורה, בלתי שום טענה, אלא דור המדבר, שאז יסכר פי האומות.

מדד כל ההרים ולא מצא וכו' אלא הר המוריה, על פי מה שכתב הרב מופת הדור מהר"ח פאלג"י ז"ל בספר 'נפש חיים' דף ס"א, טעם לקריאתו 'המוריה', דידוע מאמר רז"ל, דשמו הוא 'הר המור', וי"ה הוא רמז להשראת שכניה, והיינו טעמא, משום דבריאת העולם היה בשם י"ה, כמו שדרשו³⁴ על פסוק³⁵: "כי ביה ה' צור עולמים", ומצינו³⁶ דהמקדש שקול כבריאת העולם וכו', יעו"ש. ולזה לא מצא הר שתישרה עליה שכניה אלא הר המוריה.

מדד כל העיירות ולא מצא עיר שיבנה בה בית המקדש אלא ירושלים, על פי מה שכתבתי לעיל בסימן כ"ה בשם רבינו בחיי, סוד הלשון בשם 'ירושלים' המורה על שניים, כלשון עיניים אזניים, שהיא מכוונת כנגד בית המקדש של מעלה. ונוסף גם הוא שיו"ד של ירושלים, אחד מג'

סיני, נתקנו ונצרפו צירוף אחר צירוף. ובכן לא מצא דור שיקבל התורה אלא דור המדבר כי לו נאה ולו יאה.

מדד כל ההרים וכו' אלא הר המוריה, במה שאמרו ז"ל²²: דבעבור אברהם אבינו ע"ה נברא העולם, וזה שאמר הכתוב²³: "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", וקרי ביה אברהם. ואמרו רז"ל בשיר השירים רבה²⁴: "הר המור" - זה אברהם, מה מור זה מפיח ריחו באש, כך אברהם אבינו ע"ה הושלך לאש באור כשדים, והפיח ריחו בתורה ובמצוות על ידי האש. ואפשר דבחר בהר המוריה לכבוד אברהם שנמשל למור, ושם היתה העקידה, איכו השתא ליעול 'מור' ברישא, והן השכינה שורה בהר המוריה.

מדד כל העיירות וכו' אלא ירושלים, כי אמרו ז"ל²⁵: כי ירושלים של מטה מכוונת כנגד ירושלים של מעלה, ובא האות כי 'ירושלם' גימטריא 'שערי'. וזה שנאמר²⁶: "בשעריך ירושלים וכו' כעיר שהוברה לה" למעלה בירושלים. ומשום הכי "שם עלו שבטי יה עדות לישראל", ואפילו בשעת חורבנה כתיב²⁷: "הואת העיר שאמרו כלילת יופי", שיאמרו לעתיד. ובכלל צרה נחמה, תבנה ותכונן עיר האלקים סלה, כי היא מכוונת לירושלים שלמעלה.

לא מצא הר שתינתן עליו תורה אלא הר סיני. כי 'סיני' גימטריא 'ה' היות' כנגד ת"ת נהי"ם²⁸, דבהם רמזים תנ"ך, כאשר כתב רבינו האר"י ז"ל, ונמצא ההר הטוב הזה, זה סיני, ראוי והגון שתינתן עליו התורה, לפקוח עיניים עיוורות והיו למאורות, כי 'עין' גימטריא 'ה' היות' כמספר 'סיני'.

מדד כל הארצות וכו' אלא א"י, במה שכתבו גורי האר"י ז"ל, דא"י היא בחינת רחל מלכותא קדישא, ואנו בני מלכים, בני רחל אמנו, ובא אל חדר הורתנו, ע"כ גאון עוזנו בספר 'פני דוד' פרשת יתרו בקצת שינוי.

ולעניות דעתי אפשר לפרש דמה שאמרו: מדד כל האומות ולא מצא וכו' אלא ישראל, על דרך מה שכתב הרב 'תורת חכם' פרשת האזינו, והביא דברי קודשו הרב 'מדרש תלפיות' דף קצ"ד²⁹, על פסוק³⁰: "הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך". שההבדל בין ישראל לאומות, שישאל נשמתם חלק אלוה ממעל, וזהו "הלא הוא אביך קנך", אמנם אומות העולם כבהמות נדמו. ועוד "ויכוננך", עשה כך כוונות והכנה לקבלת החכמה בדעתך, וזהו "ויכוננך", לשון 'פן'. וזהו³¹: "מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל" דוקא, ולא לאומות העולם, והטעם משום ש"לא עשה כן לכל גוי", ומילת 'כן' לשון כוונות, כמו³²: "מעשה כן" של כלים דשלמה.

בחירת הר המוריה - לכבוד אברהם אבינו שנמשל למור

בחירת ירושלים מפני שמכוונת כנגד ירושלים של מעלה

בחירת הר סיני מפני שראוי שתינתן עליו תורה

בחירת א"י מפני שהיא בחינת רחל מלכותא קדישא

בחירת ישראל מפני שרק להם מוכנות נפשית לקבל תורה

בחירת ירושלים מפני שהיא מכוונת כנגד בית המקדש של מעלה

22. בראשית רבה פרשה יב, ט. 23. בראשית ב, ד. 24. פרשה א, א. 25. תענית ה, א. 26. תהלים קכב, ב-ד - "עמדות היו רגלינו בְּשִׁעְרֵיךָ יְרוּשָׁלַם; וְרוּשְׁלַם הַגְּבִינָה קְעִיר שְׁהֶבְרָה לָהּ יִתְדוֹ: שְׁשִׁים עָלָיו שְׁבִטִים שְׁבִטֵי יָהּ עֲדוּת לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם ה'". 27. איכה ב, טו. 28. תפארת נצח, הוד, יסוד, מלכות. 29. ענף ישראל. 30. דברים לב, ו. 31. תהלים קמו, יט-כ - "מְגִיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֲקָיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בְּלֹא יָדְעוּם הַתְּלִיחָה". 32. מל"א ז, לא. 33. תהלים א, א-ד - "אֲשֶׁר־י הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הִלֵּף בְּעֵצַת רְשָׁעִים וּבְדַרְךָ חֲסָאִים לֹא עָמַד וְגִמְוֹשֵׁב לְצִדִים לֹא יָשָׁב: כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חֲפָצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה וְיִהְיֶה קַעַץ שְׁתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם אֲשֶׁר פָּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעֵלְהוּ לֹא יִבּוֹל וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ: לֹא כֵן הִרְשָׁעִים כִּי אִם פְּמָץ אֲשֶׁר תִּדְפְּנוּ רֵיחַ". 34. בראשית רבה פרשה יב, י. 35. ישעיה כו, ל. 36. תנחומא תרומה סימן ט - "א"ר שמואל בר נחמן: עד שלא נבנה בית המקדש היה העולם עומד על תרונס של שתי רגלים, משנבנה נתבסס העולם ועמד בישובו". ועיין אליהו רבה פרשה ה - "בית המקדש, שעמד הקב"ה בתוכו וברא את כל העולם כולו מסוף העולם ועד סופו".

שער השמים.

והטעם שנבחר דוקא מקום נגד שער השמים, מה לי אם היה מקדש לה' במקום אחר בגבול שבט אשר איננו מכוון נגד שער השמים, אטו בשביל שלא היה מכוון מקום המקדש נגד שער השמים לא היו עולים תפלותיהם דרך שם למעלה. ולזה אודיעך מה דתמן תנינן במסכת נדרים במשנה⁶: המודר הנאה מחבירו אסור ליכנס לתוך רשותו, דדריסת הרגל הנאה חשיבא. ולכך בחר ה' בירושלים אשר לא נתחלקה לשבטים, כי אם להיות יד כולם שווה בו, להיות שם דוקא מקום לה', הואיל והוא מכוון נגד שער השמים אשר בה מדרך כף רגל הנשמות לעלות דרך שם השמימה, וכן תפילות ישראל הכל עולה דרך שם, כי כל תפילותיהן של כלל ישראל מתקבצין הכל למקום המקדש, כטעם הקרא': "והתפללו אל הבית הזה", ומשם עולים יחד דרך השמים להעשות כתר בראש חי העולמים.

וכבר נודע מאי דקיימא לן⁸, דרשות היחיד עולה עד לרקיע. אמור מעתה, אם לא היה מכוון בית המקדש נגד שער השמים, רק היה בגבול שבט אחר, אילו היה אותו השבט אשר שער השמים מכוון בגבולו מודר הנאה מכלל ישראל ומאיש פרטי - היו דרכיה שוממים, מבלי באי מועד וזמן ידוע לתפילות ונשמות ישראל לכנוס דרך שם, דהמודר הנאה מחבירו אסור לכנוס לרשותו, ואיך יעלו הנשמות והתפילות דרך שם. ודאי הא דתנן במסכת נדרים פרק ה'⁹, דנודרי הנאה זה מזה, אפילו הכי מותרין בשל עולי בבל, כגון הר הבית והעזרות, הואיל ויד הכל שווה בהן הווה ליה כהפקר ולא של שותפין. אם כן, בית המקדש אי אפשר לאסור על חבירו, וכן שער השמים הפקר הוא לכל ישראל, אבל אויר רשות שכנגד שער השמים עד לרקיע ודאי ביד בעליו לאוסרו. משום הכי איזה ה' למושב לו מקום המקדש, מכוון נגד שער השמים, ומקום המקדש לא נתחלק לשבטים כי אם יד כולם שווים בו, ומאז הווה ליה גם כן רשות זה עד לרקיע, הפקר לכל אחד ואחד ואי אפשר לאסור זה על זה.

ומהאי טעמא סבירא ליה להד מואן דאמר בגמרא¹⁰, דירושלים לא נתחלקה לשבטים רק יד כולם שווים בה, דאילו היה של שבט אחד בלבד, מאז אפשר דיתבטלו כמה מצוות, עליית הרגל וכדומה בהדרת¹¹ אותו השבט ואותו היחיד שעלה בחלקו ירושלים, הנאה משאר שבטי ישראל. לכן לא נתחלקה ירושלים, רק נשאר בשותפות כולם והווה ליה שותפין, ובשותפין קיימא לן¹² דאם נדרו הנאה זה מזה דמותרין לכנוס בחצר של שניהם, דאמרינן יש ברירה, והוברר הדבר דכל אחד בשלו הולך.

יודיין של סגו"ל כמו שכתבתי³⁷. ולזה אמר מדד כל העירות ולא מצא עיר שראויה שיבנה בה בית המקדש אלא ירושלים.

מדד הקב"ה כל ההרים ולא מצא הר שתינתן עליו תורה אלא הר סיני, על פי מה שכתב הרב 'שם שמואל' והביא דברי קודשו הרב 'וילקט יוסף' דף ק"ג, שנתן הקב"ה התורה בסיני נגד קליפת עשיו למעט כח הקליפה. כי עשיו הוא באדרת שער, שהוא אותיות 'רשע', והוא ראש שרים עשו, ולעתיד "מחץ ראש"³⁸, היינו, שימחץ ראש קודקוד שער עשיו, שימחץ ראשו, שהוא על "ארץ רבה" - שהוא רב ושר על ארץ. ולכן ניתנה תורה 'בהר', שהוא אותיות 'רבה', כנגד קליפת עשיו וכן נגד קליפת 'רבה'. 'סיני' הוא מגיין ק"ל, למעט כח ס"מ שהוא מגין קל"א, ע"כ. ולזה מדד כל ההרים ולא מצא הר שתינתן עליו תורה אלא הר סיני.

מדד כל הארצות ולא מצא ארץ שראויה לינתן לישראל אלא א"י, על פי מה שאמרו ז"ל³⁹, דהעולם לא נברא אלא בשביל ישראל ובשביל התורה, ושתי הסברות לא פליגי. עיין מה שכתב הרב הגדול 'משכיל לדוד' פרשת בראשית בזה, דכפי מה שאמרו המקובלים דתכלית הבריאה - לפי דהתורה קדמה לעולם⁴⁰, וכתוב בה⁴¹: "רחום וחנון" וכו', ודברים הללו אין ניכרים בפועל אלא בבריאת האדם - ולכך עלה ברצונו הפשוט לברוא העולם. וזה אומרו: בשביל ישראל ובשביל התורה וכו'. וידוע דאין מקום מוכשר לתורה כמו א"י, וכמו שכתבתי למעלה⁴². ולזה מדד כל הארצות ולא מצא ארץ שראויה לינתן לישראל אלא ישראל.

קצ"ב א"י. הטעם שנצטוונו לבנות דוקא בית הבחירה בהר המוריה בירושלים, הלא כ"כל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך" כתיב¹, ובכל מקום שהיו בונים היה מקום להשראת שכינה, ואמאי הקפידה התורה דוקא בהר המוריה, הלא הוא ית' מכבד מקומו ואין המקום מכבדו.

ועתה, התעוררי התעוררי לבשי בגדי תפארתך ירושלים עיר הקודש, כי עליך נגלה דוקא כבוד ה' להשרות שכינתו בתוכה, מטעם כי היא הבנויה כעיר שחוכרה לה יחידיו², ושם שער השמים³ תחת היכל לבנת הספיר. והכל יודעים דבר זה, שיש שער השמים במקום ידוע, כי יעקב הודיענו את זאת באומרו: "מה נורא המקום הזה"⁴, ודאי שהוא הר המוריה מקום המקודש לה', והא ראייה - "וזה שער השמים" מכוון כנגדו. אך לא ידעו איה איפה הוא מקום אשר שכב יעקב לידע דוזהו מקום המקודש, ולכך נשבע דוד: "עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב"⁵, להמצא מקום המיוחד כבר כי שם

בחירת הר סיני מפני שמורה על מיעוט קליפת עשיו

בחירת א"י מפני שבה יכולה להתממש תכלית הבריאה

טעם הציווי לבנות את בית המקדש דוקא בהר המוריה

37. סימן קפה. 38. תהלים קי, ו - 'ידין בגוים מלא גלויות מחץ ראש על ארץ רבה'. 39. בראשית רבה פרשה א, ו וויקרא רבה פרשה לו, ד, הביאם רש"י בראשית א, א. 40. פסחים נד, א. 41. שמות לד, ו. 42. סימן קסה. **קצב** א. 1. שמות כ, כ. 2. תהלים קכב, ג. 3. בראשית כח, יז. 4. בראשית כח, יז - 'מה נורא המקום הזה אין זה פי אם בית אלהים וזה שער השמים'. 5. תהלים קלב, ה. 6. פ"ד מ"א. 7. דה"י ב, ו, לב. 8. שבת ז, א. 9. מת, א. 10. יומא יב, א. 11. דהיינו, כשאותו שבט ידיר את שאר השבטים. 12. ב"ק נא, ב.

לשם מה ירושלים שלמטה מכוונת כנגד ירושלים שלמעלה

ודוד המלך ע"ה מפרש הא דכתיבנא¹³: "ירושלם הבנויה בעיר שחבורה לה יחדיו", היינו ירושלים של מטה מכוונת נגד ירושלים של מעלה, ולכך מיקרי מחוברת אשה אל אחותה, והם מקבילות ממש זה כנגד זה. ואם תאמר: כל כך למה מקבילות דוקא, ומפרש טעמא דכתיבנא¹⁴: "ששם עלו שבטים שבטי יה", כלומר, שם הוא מסילה עולה בית אל, והואיל והוא שביל שריבים בוקעים בו, נשמות ותפילות ישראל, לכך ירושלים בנויה בעיר שחבורה לה יחדיו, מכוונת נגד של מעלה שלא יבוטל מדרך כף רגל הנשמות ותפילות, ע"כ הרב נחלת בנימין דף קצ"ו.

כי על פי יסודו נראה לעניות דעתי דזה רמז הכתוב¹⁵: "תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה' מקדש אדוני כוננו ידיך". ודרשו רז"ל¹⁶: "מכון לשבתך" - מקדש של מטה מכון כנגד בית המקדש של מעלה, ולזה אמר: "תביאמו ותטעמו", נטיעה של קיום והעמדה, וזה להם מפני "מכון לשבתך" וכו', שמקדש של מטה מכון וכו', ואם לא היה זה, רק היה שער השמים במקום אחר, לא היה קיום והעמדה כדבר האמור. וזהו גם כן כוונת הכתוב¹⁷: "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם, ירושלם הבנויה" וכו' וכפירוש הרב ז"ל, ודרו"ק.

קצ"ג א"י. בית המקדש, הטעם שהיו הכהנים הולכים יחפי רגלים הוא, כי להדורכים רצפת בית המקדש היו משיגים חכמה, והיא רצפה מחכמת. והוא כי המקום היה אדמת קודש, והדורכים עליו השיגו חכמה ונתדבקה בהם רוח הקודש, ולכך הוצרכו לילך בלי סנדל, שלא יהיה דבר הוצץ בינו לבין האדמה אשר דורכים עליו, כדי ששיגו שפעת קודש מן האדמה, ע"כ הגאון יערות דבש, הביא דבריו וילקט יוסף דף כ"א.

ונראה לי כי זה רמז הכתוב ביהושע¹: "של נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא", כדי שתשיג שפע קודש מן האדמה. וספר הגאון יערות דבש לעת כזאת חיפשתי ולא מצאתי לראות אם פנה אל הכתוב הנזכר.

ועיין מה שכתב הרב מזבח אדמה דף מ"ו בעניין סגולת מי השילוח בשם אבות דר' נתן², שכתוב שם, שהכהנים היו הולכים יחפים ואוכלים בשר שמן, והיו שותים מי שילוח והיה מתעכל במעייהם בלי שום נוק, ע"כ³. ועיין מה שכתבתי למעלה בסימן קל"ב⁴.

קצ"ד א"י. איתא בחולין פרק ו' דף פ"ד: "כי ירחיב ה' את גבולך"² - למדה תורה דרך

טעם הליכת הכהנים יחפי רגלים במקדש

טעם הציווי ליהושע של נעלך

הרחבת החיים בהתאם להתרחבות גבולות הארץ

ארץ, שלא יאכל אדם בשר אלא לתיאבון, יכול יקח אדם מן השוק ויאכל - תלמוד לומר³: "וזבחת מבקרך ומצאנך", יכול יזבח כל בקרו ויאכל, כל צאנו ויאכל - תלמוד לומר: "מבקרך" ולא כל בקרך, "מצאנך" ולא כל צאנך. מכאן א"ר אלעזר בן עזריה: מי שיש לו מנה - יקח לליפסו⁴ ליטרא דגים, חמישים מנה - יקח לליפסו ליטרא בשר, מאה מנה - ישפתו לו קדירה בכל יום⁵. ואינך אימת⁶ - מערב שבת לערב שבת, ע"כ.

וראיתי להרב הגדול כמהור"ר חיים עמרם בתשובה, והובאה תשובתו בספר 'משבצות זהב' למר בריה דרבינא השם ישמרהו, שנשאל במי שהבטיח חבירו כי בהרחיב ה' את גבולו יפרע לו מחובו סך כך וכך, וטען ראובן שעדיין לא הורחב גבולו, עד מתי יוכל לדחותו. ופשיט לה מהכא, שכאשר יהיה הקרן שלו חמישים מנה יקרא רוחב גבול, כדאמרינן חמישים מנה יאכל ליטרא בשר, דעל כל פנים חמישים מנה מיקרי הרחבת גבול. ולכאורה היה נראה לדחות, דדוקא בימיהם היה נקרא חמישים מנה הרחבה, אבל עתה שעלה השער יש לומר דחמישים לא מיקרי הרחבה, כי ההוצאה מרובה ואין בו די כדי לעשות כלכול ולשלם חובו. וזה אינו, דהא תנן⁷: מי שיש לו חמישים זוז והוא נושא ונותן בהם לא יטול מן הקופה, כדאיתא בפאה בסופה ופסקה שו"ע ביו"ד⁸ להלכה בזמן הזה, ע"כ.

והנה בתשובתו זאת כבר קדמו הרב 'קול יהודה' בשם הגאון מהר"ר יצחק רע"ש ז"ל, והובאו דבריו בספר הגאון 'נודע ביהודה' חלק חו"מ מהדורא בתרא בסימן י"ד, והכה על קודקוד סברא זאת מיניה וביה, יעו"ש. ועוד אני תמה, דמה ראייה מייתי מדפסקה מר"ן ביו"ד, שהרי סמוך ונראה בסעיף שאחריו כתב: יש אומרים שלא נאמרו כל השעורים הללו אלא בימיהם, אבל בזמן הזה יכול ליטול עד שיהיה לו קרן, כדי שיתפרנס הוא ובני ביתו מהרווח, ודברים של טעם הם, והיא סברת הסמ"ק וכן הביאה רבינו הטור שם, וכיון שכן איך יכולים להוציא מיד המוחזק, דיכול לומר קים לי כסברת הסמ"ק, וכל שכן שמרן 'בית יוסף' חתים עלה וכתב: דברים של טעם הם, וצריך ישוב.

ודרך אגב ראיתי להביא בכאן מה שפירש הגאון 'אור ישראל' בהקדמתו על מאמרם ז"ל: אלמלא נכנס משה רבינו ע"ה לא"י לא היו ישראל אוכלים בשר. והוא בהקדם מאי דאמרינן בפרק קמא דחולין⁹: מנא הא מילתא דאמרי רבנן זיל בתר רובא, ופריך הש"ס מנא לן, והא כתיב¹⁰: "אחרי רבים להטות" - ומשני, רובא דאיתא קמן כגון ט' חנויות וסנהדרין לא קמבעיא לן, כי קמבעיא לן רובא דליתא קמן, כגון קטן וקטנה, מנא לן. ושם הביא הש"ס כמה ילפותות, וחדא מנייהו רב אשי אמר: איתא משחיטה עצמה, דאמר רחמנא: שחוט ואכול, וליחוש שמא במקום נקב שחט - אלא לאו

הרחבת הגבול - מה שיעורה

עניינים הנמשכים מדין רוב

13. תהלים קכב, ג. 14. שם פס' ד'. 15. שמות טו, יז. 16. במדבר רבה פרשה ד, יג. 17. תהלים קכב ב-ג. **קצג** | 1. ה, טו. 2. פרק לה, ה. 3. ועל זה הוסיף הרב 'מזבח אדמה': "ואני נסיתיו בעצמי בחוליי הגדול זה כמה שנים. ועיין מה שכתוב בזהר פרשת בא דף לה עמוד א מעלתו הגדולה". 4. ועיין עוד בעניין מעיין השילוח לקמן סימן טו. **קצד** | 1. עמוד א. 2. דברים יב, כ. 3. שם פס' כא. 4. פירוש: לקדירתו. 5. "כשנותנין קדירה על הכירה קרי שפיתה" (רש"י). 6. פירוש: "אלו האחרים שאמרו, ליטרא דגים וליטרא בשר, אימת יאכלוה אם לא בכל יום" (רש"י). 7. פאה ח, ט. 8. רנג, א. 9. יא, א. 10. שמות כג, ב.

רובא, ורוב בעילות אחר הבעל, ואם כן מכח אביו ואמו מוכח דאזלינן בתר רובא, רק על זה יש תירוץ שאנחנו עובדים אלוה אחד, זה אומרו: "איש אמו ואביו תיראו". אבל יקשה, בשלמא האם בדין הוא ש"תיראו", כי אמו היא אמו ודאית, אבל את אביו, דילמא לאו אביו הוא - אלא על כרחך אזלינן בתר רובא, ואם כן יעלה על דעתך ח"ו לעבוד את עבודה זרה מכח קושיית הגוי - לזה אמר: "אל תפנו אל האלילים" מכח קושיא זו, "כי אני ה' אלקיכם" ואני ה' אחד, ע"כ תורף דברי קדשו. ועיין להרב החסיד 'שמע יעקב' פרשת לך, יעו"ש.

ולעניות דעתי אפשר שסמיכות הכתובים הנזכרים, בהקדים מה שכתב הגאון 'עיר מקלט' בטעם מצוות מורא אב ואם. כי להיותם שותפים באדם הקב"ה ואביו ואמו ולפיכך כל המיקל בכבודם כאלו מיקל בכבודו יתברך, ע"כ. ואיתא בקדושין¹⁹: בשעה שאמר הקב"ה²⁰: "אנכי ולא יהיה לך" אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר²¹: "כבד את אביך ואת אמך" חזרו לדבריו הראשונים. ועל זה מקשה הרב 'עמק יהושע' פרשת יתרו, לפי מאי דאמרינן ג' שותפין באדם אביו ואמו והקב"ה, ואם כן היאך חזרו לדבריו הראשונים מכח כבוד אב ואם, הלא יש להם פתחון פה לומר לכבוד עצמו הוא דורש, דאם האדם מכבד לאביו ואמו מאחר שהם שותפים בו, מכל שכן שיש לכבוד להקב"ה. ומתוך דאיתא במדרש²²: "כבד את ה' מהונך"²³ - ממה שחננך, רוצה לומר, אם יש לו ראוי לכבוד את ה', ואם אין לו אינו מכבד את ה', מה שאין כן אביו ואמו, אף שאין לו מחוייב לחזור על הפתחים וליתן להם, ושפיר מוכח דלאו לכבוד עצמו הוא דורש, יעו"ש.

ואמרו רז"ל²⁴: עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. ובוזה אמרתי טעם שנשמחה מצוות שבת למצות כבוד אב ואם בדברות ראשונות ושניות, יען דמכח מצוות שבת מוכח דאין לכבוד את ה' אלא ממה שחננו, והרי זה בנין אב על כבוד אב ואם, דלאו לכבוד עצמו הוא דורש מכח ג' שותפין, דשבת יוכיח. זה אומרו: "איש אמו ואביו תיראו", והטעם, להיותם שותפים כך אני והם. ולא תימא דמזה יוצאים לטעון האומות לכבוד עצמי אני דורש, ולזה צויתי "אנכי" ו"לא יהיה לך", לא היא, דשבת יוכיח, זהו "ואת שבתותי תשמורו אני ה' אלקיכם", הרי בדבר הנוגע לי אין אתה מחוייב לכבדני אלא ממה שיש לך, ובכבוד אב ואם החמרת, ועל זה אני מצווך: "אל

משום דאמרינן אזלינן בתר רובא. רב כהנא אמר: אתיא מהורג את הנפש, דאמר רחמנא: קטליה, וליחוש דלמא טרפה הוא, אלא משום דאזלינן בתר רובא, ע"כ. וכבר נודע מה שכתב האר"י ז"ל¹¹ שמשו רבינו ע"ה נתחייב גלות על שהרג את המצרי¹². ובוזה יובן המדרש אלמלא נכנס משה רבינו ע"ה לא"י - והיה פטור מגלות מטעם דגברא קטלא קטיל, אם כן ישראל לא יאכלו בשר, דדילמא במקום נקב שחט, ע"כ.

ומעין האמור פירש גאון עוזנו בספר 'נחל קדומים' בפרשת משפטים בשם רבני אשכנז כוונת הכתוב¹³: "וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות ומכה אביו ואמו מות יומת". כי הנה הרוצח, היה מקום לפוטרו דילמא היה טריפה וגברא קטילא קטל, אמנם אין זה פטור דאזלינן בתר רובא, והא ראייה, עולה דנשרפת לגבוה ודילמא היא טרפה, גם אב שחייב עליו ודילמא אינו בנו, אלא מוכרח דאזלינן בתר רובא. וזהו שאמר: "וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה" לא תימא דיש לחוש שמא היה טרפה, לא היא, דאזלינן בתר רובא, והא ראייה מעולה, וזהו שאמר: "מעם מזבחי" - מדין המזבח שמקריבין עולה כליל ואזלינן בתר רובא, מזה "תקחנו למות", וזה טעם "מכה אביו ואמו", דאזלינן בתר רובא, ע"כ. ונראה לי שלזה נסמכו הפרשיות: "ואשר לא צדה והאלקים אנה לידו ושמתו לך מקום אשר ינוס שמה", ופירש רבינו האר"י דרמו למשה רבינו ע"ה שהרג את המצרי, ולזה כתיב בתריה: "וכי יזיד איש על רעהו להורגו בערמה" וגו', דאזלינן בתר רובא, ודו"ק.

ובדרך זו פירש הגאון הנזכר כוונת הכתובים סדר קדושים¹⁴: "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה' אלקיכם, אל תפנו אל האלילים ואלקי מסכה" וכו', עם הנודע מאמרם ז"ל במדרש רבה בפרשת ויקרא¹⁵: גוי אחד שאל את ר' יהושע בן קרחה כתיב בתורתכם¹⁶: "אחרי רבים להטות" ואנו מרובים, מפני מה אין אתם משוים עמנו וכו', בעשוי כתיב שש נפשות וכתוב ביה נפשות הרבה, דכתיב¹⁷: "ויקם עשו וכו' ואת כל נפשות ביתו", וביעקב שבעים נפש - אחד, דכתיב¹⁸: "ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב" וכו'; אלא עשוי שהוא עובד לאלוהות הרבה כתיב ביה: "נפשות", אבל יעקב שהוא עובד לאלוה אחד כתוב ביה: "נפש" אחת. ואמרינן תו התם בחולין: רב מרי אמר אתיא ממכה אביו ואמו, דאמר רחמנא קטליה, וליחוש דילמא לאו אביו הוא - אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר

11. שער הפסוקים פרשת משפטים ל. ב. 12. עיין עוד לעיל סימן ג. 13. שמות כא, יב-טו - "מִכָּה אִישׁ וְיָמַת מוֹת יָמָת, וְנֶאֱשָׁר לֹא צָדָה וְנֶאֱלָהִים אֲנָה לְיָדוֹ וְשִׁמְתִי לָךְ מִקוֹם אֲשֶׁר יָנוֹס שְׁמָה; וְכִי יִזְד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהַרְגוֹ בְּעֶרְמָה מִעַם מִזְבְּחֵי תִקְחֵנוּ לְמוֹת; וּמָכָה אֲבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יָוִמָת". 14. ויקרא יט, ג-ד. 15. ויקרא רבה פרשה ד, ו - "א"ר אלעשא גוי אחד שאל את ר' יהושע בן קרחה כתיב בתורתכם (שמות כג) 'אחרי רבים להטות' אנו מרובים מכם מפני מה אין אתם משוין עמנו בע"ז, אמר לו יש לך בנים אמר לו הזכרתי צרתי אמר לו למה אמר לו הרבה בנים יש לי בשעה שהן יושבין על שולחני זה מברך לאלהי פלוני וזה מברך לאלהי פלוני ואינם עומדים משם עד שמפצעין את מוחין אלו את אלו אמר לו ומשנה אתה עמך אמר לו לא אמר לו עד שאתה משוה אותנו לך השוה את בניך נדחף והלך לו כיון שיצא אמרו לו תלמידיו רבי לזה דחית בקנה רצוץ לנו מה אתה משיב, א"ל בעשו כתיב ביה שש נפשות וכתוב ביה נפשות הרבה דכתיב (בראשית לו) ויקם עשו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל נפשות ביתו, וביעקב שבעים נפש וכתוב ביה נפש א' דכתיב (שמות א) ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב וגו' אלא עשו שהוא עובד לאלוהות הרבה כתיב ביה נפשות הרבה אבל יעקב שהוא עובד לאלוה אחד כתיב בו נפש אחת ויהי כל נפש וגו'". 16. שמות כג, ב. 17. בראשית לו, ו. 18. שמות א, ה. 19. לא, א. 20. שמות כ, ב. 21. שם פסוק יא. 22. ירושלמי קידושין פ"א ה"ז - "תני ר"ש בן יוחי: גדול הוא כבוד אב ואם שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו נאמר כאן כבוד את אביך ואת אמך ונאמר להלן כבוד את יי' מהונך במה את מכבדו מהונך מפריש לקט שכחה ופיאה מפריש תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני וחלה ועושה סוכה ולולב שופר ותפילין וציצית מאכיל את הרעעבים ומשקה את הצמאים אם יש לך את חייב בכל אילו ואם אין לך אין את חייב באחת מהן אבל כשהוא בא אצל כבוד אב ואם בין שיש לך בין שאין לך כבוד את אביך ואת אמך אפילו את מסבב על הפתחים". 23. משלי ג, ט. 24. שבת ק"ח, א.

ולזה לא הזכיר מלת מחונך, וכן אפשר לפרש דעת התוס', דלאו ב'אל תקרי' דרשי.

וראי' בספר 'שורש יש' בשיטתו שם שכתב וזה לשונו: הקשה אלי הרב כמוהו"ר אליהו בלעיש, דלפי מה שכתבו התוס', דהעדרה תיתי אף ממלת "מהונך", ולמה ליה למימר "מהונך", הוי ליה למימר דהעדרה היא כפי מה שאנו קורין "מהונך", דלה' אתה נותן ממה שחנך, דהיינו משלו אתה נותן לו ואין אתה מחסר כלום, ואי לא נתן לך אי אתה נותן לו, אבל באבין משלך אתה נותן לו, ואתה מחסר דאין זה שלו אלא שלך, ואף דאין לך תחזור על הפתחים, ואף למאן דאמר משל אב מכל מקום מחסר משלו ומבטלו ממלאכתו, ומדבריו אלה למדתי פירוש מהרש"א ז"ל בזה הלשון, ע"כ דברי קדשו.

ולפירושו יתישבו הדקדוקים אשר דקדקנו על הרב 'מגדנות נתן' כאשר יראה המעיין. ומה שכתב ולמה ליה למימר "מהונך" הוא טעות מוכח, וצריך לומר 'מחונך'.

ולעניות דעתי אפשר לומר עם הנודע דנהי דהעולם ומלואו של הקב"ה, אמנם מה שיקצוב הקב"ה לאדם לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו על צד החסד והרחמים, הרי הוא לאדם מתנה בעין יפה מאת ה', דשלו הוא. ונפקא מינה, שאם אין לו אלא פרנסתו בצמצום, לא יהיה מחוייב להוציא מה שהוא לו לתת לעניים. אלא שאם יעדיף טובו עליו ית"ש בהון עתק נוסף על פרנסתו, הוא שלו ית', וחייב לעשות צדקה. ועם זה פירש הרב מהר"י אשכנזי כוונת מתני' דאבות²⁷: תן לו משלו וכו'. ובזה אפשר שיוכנו דברי המהרש"א ז"ל, דלדברי התוס' החילוק הוא אם יש לו, משמע אפילו מפרנסתו יכבד השי"ת, ובכבוד אב ואם אפילו אין לו לגמרי, אבל מהרש"א ז"ל מפרש דהעדרה היא דהיינו כלומר משלו תן לו, דאינו חייב בכבוד המקום אלא אם יש לו יותר מכדי פרנסתו, כדאמרין: משלו תן לו, אבל בכבוד אב ואם מחוייב לחזור על הפתחים, וזה עדיפות יותר ויותר מדברי התוס', וק"ל.

תפנו אל האלילים ואלקי מסכה לא תעשו לכם", ויסכר פי דוברי שקר.

ובהדי' אורחאי אמרתי לישב לשון מהרש"א פרק קמא דקדושין דף ל"א²⁵ על מה שכתבו התוס' בד"ה 'כבד את ה' מהונך': בירושלמי²⁶ דורש "מהונך" כמו 'מחונך', משמע שהקפיד הקב"ה על כבוד אב ואם יותר מכבודו. שבכבודו הוא אומר: "כבד את ה' מהונך" דהיינו מחונך, דמשמע ממה שחנך, כלומר אם יש לו ממון חייב ואם לאו פטור, ובכבוד אב ואם נאמר: "כבד את אבין ואת אמך" דמשמע בין שיש לו ממון ובין שאין לו, והיכא דלית ליה חייב לחזור על הפתחים לזון את אביו ואת אמו, ע"כ. וכתב מהרש"א על דבריהם, וזה לשונו: ולולי דברי התוס' היה נראה לפרש שהעדיפו המקום, דמ'מחונך' משמע דלא ביקש אלא אם נתן לך הקב"ה תן לו וכבד אותו, דהיינו כדאמרין משלו תן לו, אבל בכבוד אב ואם אף אם אין לך תתן להם, דהיינו שצריך לחזור על הפתחים, ע"כ, ודבריו עמקו למאוד.

וראי' בספר 'מגדנות נתן' בליקוטיו שכתב, וזה לשונו: ויש להגיה בדברי מהרש"א ז"ל, במקום דמ'מחונך' צריך לומר: דמ'מהונך'. והוא דהתוס' ז"ל סבירא להו דלא דרשינן האי דרשא, אלא אי אמרינן אל תקרי "מהונך" אלא 'מחונך' דאז דרשינן ממה שחנך תן לו, אבל מהרש"א ז"ל סבירא ליה דאף ממילת 'מהונך' דרשינן האי דרשא, דאם יש לך הון תן לו ואם לאו לא תתן לו, מה שאין כן בכבוד אב ואם. והכריחו להרב ז"ל לומר הכי, משום דהכי איתא בירושלמי 'מהונך' ולא הזכיר מלת 'מחונך' כלל, וכן העתיק הירושלמי הרא"ש ז"ל, יעו"ש. אבל קשה על דברי התוס' ז"ל, דאמאי לא ניחא להו בדברי הרב ז"ל וכו'. והשיב בזה בשם הגאון מר אביו ז"ל, דטעמיהו של התוס' משום דאי ממלת 'מהונך' דרשינן האי דרשא, הוה אמינא דאינו חייב ליתן להקב"ה אלא אם יש לו הון רב, משום דמילת 'מהונך' הכי מוכחא, דלא אמרינן הון אלא על ממון רב, אבל אם אין לו הון רב אינו חייב, וזה אינו, דמה לי הון רב מה לי ממון מועט, הא חייב ליתן הצדקה אף מממון מועט. לכך כתבו דאל תקרי "מהונך" אלא 'מחונך', דממה שחנך בין מועט בין הרבה, ע"כ תורף דבריו.

ולפי' קוצר דעתי דבריו דחוקים, חדא דמה לו להרב להזכיר בלשונו שהעדיפו המקום, דהעדיפות הוא צד השווה לשניהם, וההפרש הוא אם דרשינן מלת "מהונך" או 'מחונך', וכיון דכן הוא הכי איבעי ליה למימר. ולולא דברי התוס' היה נראה דמ'מהונך' משמע דלא ביקש אלא אם נתן לך הקב"ה וכו', ועוד למה שינה הרב בלשונו לומר משלו תן לו, ולמה לא נקט כדברי התוס' שכתבו כלומר אם יש לך ממון וכו' ואם לאו פטור. גם מה שנסתייע מהירושלמי דלא הזכיר מלת 'מחונך' אפשר לומר משום דאותיות אחה"ע מתחלפות

קצ"ה א"י. דע, כי מסורת קבלה יש בידינו, כי באותו יום שיבוא מלך המשיח עם קיבוץ גלויות לא"י, באותו היום ימצא שם בא"י שבעת אלפים מבני ישראל, ובאותו היום יהיו המתים שבא"י, וגם באותו היום יסתלקו החומות מירושלים ויבנה אותם באבנים טובים ומרגליות¹, ויחזרו אז המתים שבא"י בעת היותם אל ברייה חדשה רוחנית, וכן השבעת אלפים אשר נמצאים חיים בעת ההיא שמה, גם כן יהיו ברייה חדשה כולם גוף רוחניות, כמו גוף אדם הראשון קודם שחטא והגוף של הנוף ומשה רבינו ע"ה ואליהו, וישוטטו כולם באויר ויעופפו כנשרים², וכל זה יהיה לעינינו אנשי קיבוץ גלויות.

25. עמוד א בד"ה 'אורו ליה רבנן'. 26. קידושין פ"א ה"ז. 27. אבות ג, ז - 'רבי אלעזר איש ברתותא אומר תן לו משלו שאתה ושלך שלו וכן בדוד הוא אומר (דה"א א' כ"ט): 'כי ממך הכל ומידך נתנו לך'". **קצה** | 1. ביחסד לאברהם' וביטוב הארץ' שלפנינו הנוסח הוא: "יסתלקו חומות האש מירושלים, ובאתו יום יבנה בית המקדש מאבנים טובים ומרגליות". 2. עיין סנהדרין צב, ב - "תנא דבי אליהו: צדיקים שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיותן אינן חוזרין לעפר, שנאמר (ישעיהו ד, ג): 'והיה הנשאר בציון והנוותר בירושלים קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלים', מה קדוש לעולם קיים - אף הם לעולם קיימין. אם תאמר: אותן שנים שעתיד הקדוש ברוך הוא לחדש בהן את עולמו, שנאמר (ישעיהו ב, יא): 'ונשגב ה' לבדו ביום ההוא', צדיקים מה הן עושין? - הקדוש ברוך הוא עושה להם כנפים כנשרים, ושטין על פני המים, שנאמר (תהלים מו, ג): 'על כן לא נירא בהמיר

בבוא המשיח יהפכו בני א"י החיים והמתים שיחיו בה לברייה רוחנית

ואפשר להסמיך זה בכוונת הכתוב תהלים סימן כ"ב¹⁰: "יאכלו ענוים וישבעו יהללו ה' דורשיו יחי לבבכם לעד". והרד"ק פירש שעל זמן הגאולה ידבר, יעו"ש¹¹. ולפי זה יאמר, כי בזמן הגאולה העתידה במהרה בימינו, הצדיקים שבחו"ל ישבעו מהממון הרב כי זה חלקם, זה אומרו: "יאכלו ענוים וישבעו". האמנם הדורשים את ה', והם שבאו לשכון כבוד בארצו, כמה דאת אמרת¹²: "לשכנו תדרשו ובאת שמה", זה אומרו: "דורשיו", שבאו להסתופף תחת צילה, "יהללו" וישישו וישמחו גילה אחר גילה, יען כי אלו יש להם שכר טוב בעמלם מה שלא זכו צדיקי חו"ל. והוא "יחי לבבכם לעד", שהלב הרומו לגוף הגופני יחי לעד ברוחניות כמו הנפש, ופשוט.

ואפשר לרמוז עוד בכוונת הכתובים שם ט"ז¹³: "ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך ה', זמרו לה' יושב ציון הגידו בעמים עלילותיו, כי דורש דמים אותם זכר לא שכח צעקת ענוים, חנני ה' ראה עניי משונאי מרוֹמְמֵי משערי מות, למען אספרה כל תהלתך בשערי בת ציון אגילה בישועתך". יאמר, כי אלו הבאים לשכון כבוד בארצו, להם יקרא 'יודעי שמו' בעצם, ושמו בטחונם וכסלם בו ית"ש, ולא חשו לגופם ולממונם, ובאו בים וביבשה ועשו עיקר רוחם ונשמתם, ולזה "לא עזבת דורשיך ה'" לתת להם שכר רוחני, כאמור. ולזה אתם השוכנים בארץ הקודש "זמרו לה' יושב ציון הגידו בעמים עלילותיו" אשר עשה עמכם, להפליא מהשכר הגדול הזה. כי "דורש דמים", ירצה, בני קיבוץ גלויות שדרשו הדמים והממון, ולהם עשו עיקר, הנה הי"ת "אותם זכר", לכבוד אותם בממון, "לא שכח צעקת ענוים", אנקתם ושועתם שהיו בבור גלות. ואתם, לא כן, כי לא עזב אתכם ליתן לכם שכר מיוחד.

ועתה ביקש מה' בשם האומה שיחון ה' לשוכנים בארץ, ויראה עוניים משונאיהם הרודים בהם ביסורים קשים ומרים - "מרוֹמְמֵי משערי מות", על דרך שכתבנו בכמה מקומות¹⁴, כי היושב בארץ נקרא 'צדיק' ואינו נכנס בסוג רשע שנקרא מת בחייו, וזהו "מרוממי משערי מות". ואתה האל, "המרוממי משערי מות" ועשית עמנו חסדים גדולים כאלה לשכון בארץ הקודש, חוננו והושיענו "למען אספרה כל תהלתך, בשערי בת ציון אגילה בישועתך".

וכאשר יראו אותן האנשים, כאשר אחיהם נעשו בריות חדשות ופורחים באוויר ללכת לדור בגן עדן התחתון ללמוד תורה מפי הקב"ה, אז יתקבצו יחד בני קיבוץ גלויות ויקחו דאגה בלבבם ויהיה להם דאבון נפש, ויתרעמו או על מלך המשיח, ויאמרו: הלא אנחנו עם בני ישראל כמוהם, ומאין זכו להיות הם רוחניות בגוף ונפש מה שאין כן אנחנו, ולמה נגרע.

וישיב להם המשיח: הלא כבר נודע ומפורסם³ מידותיו של הקב"ה שהם הכל מידה כנגד מידה - אותן שהיו בחו"ל, אחר יגיעות רבות השתדלו לבוא לא"י כדי לזכות אל נפש טהורה ולא חשו לגופם ולממונם, ובאו בים וביבשה, ולא חשו להיות נטבעים בים, או להיות נגולים ביבשה, או להיותם שבוים ביד אדונים קשים, ובעבור עיקר רוחם ונשמתם עשו זאת - על כן חזרו להיות רוחניים מידה כנגד מידה. אבל אתם שהיה בידכם לבוא לא"י כמוהם, ואתם נתרשלתם בעבור חמדת הממון, וחששתם לאיבוד גופכם ומאודכם, והם עשיתם עיקר, ורוחכם ונפשכם עשיתם טפל - לכן נשאתם אתם גם כן גשמיים מרוחניות.

ולחמדת ממון שהמדתם, הנה השי"ת יתן אליכם ממון בלי שיעור, כי כל כסף וזהב, אבנים טובים ומרגליות הנטבעים בכל יום מן הימים, הנה אותו הים מושבע להביא הכל אל ים-יפו. כי כל מה שנטבע מששת ימי בראשית עד זמן שלמה המלך ע"ה, הכל הקיא ים-יפו אל שלמה המלך ע"ה, ומשם נתעשר⁴. ומן אותו עת שמת שלמה המלך ע"ה עד עת שהוא זמן קיבוץ גלויות, הכל יבוא לעתיד לבוא אל ים-יפו, והוא יקיא אותם אל היבשה⁵, ומלך המשיח יחלק לכל צדיק וצדיק לפי חלקו הראוי לו, כמו שאומר הכתוב: "כי שפע ימים יינקו". וגם המטמונים שתחת לארץ, עתידה הארץ שתעשה מחילות מחילות כדי שיתגלגלו שמה כל אוצרות המלכיות ולהביאם לא"י, כדי לחלק אותם אל אנשי קיבוץ גלויות, לכל אחד ואחד כפי חלקו הראוי לו וישבעו בממון רב, כמו שאומר הכתוב⁷: "ושפוני טמוני חול".

וכל זה יהיה לאותן שהקפידו על ממונם וגופם, ונשארו גשמיים שבעים בממון רב. אבל אותן שלא חשו לגופם ולממונם כנוכר, רק חשו לרוחם ולנפשם בלבד, עושה עמהם השי"ת כמה טובות לעשותם ברייה חדשה כנוכר, ולהוליך אותם אל הגן עדן התחתון, הרב 'חסד לאברהם' דף מ"ד⁸ וכן הוא ב'טוב הארץ' דף ל"ז⁹.

החילוק בזמן ביאת המשיח בין בני א"י לבין בני חו"ל

ארץ ובמוט הרים בלב ימים. ושמה תאמר יש להם צער - תלמוד לומר (ישעיהו מ, לא): 'וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו'. 3. סנהדרין צ. ב. 4. דכתיב בשלמה במל"א י, כא - "וכל קְלֵי מִשְׁקֵה הַפְּלֶקֶת שְׁלֹמֹה זָהָב וְכָל קְלֵי בַיִת יַעַר הַפְּלֶקֶת זָהָב סָגוּר אֵין פָּסָף לֹא נִחְשָׁב בְּיָמֵי שְׁלֹמֹה לְמֵאוֹמֶה", ומפרש הרד"ק: "כל הכלים האלה היו זהב סגור אין כסף בהם, כי לא נחשב הכסף למאומה בימי שלמה מרוב הזהב, לפיכך עשה כל הכלים זהב ולא עשה אחד מהם מכסף". 5. מעיו זה בספרי זאת הברכה פיסקא שנד - "כי שפע ימים יינקו" - זה ימה של חיפה שגנוז לצדיקים לעתיד לבוא, מנין אתה אומר שאין ספינה אובדת בים הגדול וצורו של כסף ושל זהב ואבנים טובות ומרגליות וכלי זכוכית וכל כלי חמדה שאין הים הגדול מקיאה לימה של חיפה שגנוז לצדיקים לעתיד לבוא, תלמוד לומר 'כי שפע ימים ינקו'. 6. דברים לג, יט. 7. שם. 8. מעין שלישי נהר כב. 9. וסיים שם: "עכ"ל הרח"ו זלה"ה". 10. פס' כז. 11. זה לשונו: "ישראל שהם ענוים... כשיהיו נגאלים יאכלו וישבעו משלל אויביהם ויתענגו היפך ממה שהיו בגלות, ויאמרו להם: 'יחי לבבכם'. ופירושו... כשיצא מהצרה לרווחה הנה יחיה לבבו. וטעם 'לעד', כי לא יגלו עוד, אלא יהיו בארצם שמחים וטובי לב הם ובניהם עד העולם". 12. דברים יב, ה. 13. פס' יא-טו. 14. לעיל סימנים כ וקלא.

האם בזמן הזה ב' ימי ר"ה היו קדושה אחת או ב' קדושות

קצ"ו

א"י. איתא בפרק קמא דביצה¹: אמר רבה: מתקנת רבן יוחנן בן זכאי ואילך ביצה מותרת, דתנן: משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיו מקבלין עדות החודש כל היום². אמר ליה אביי: והא רב ושמואל דאמרי תרוייהו ביצה אסורה. אמר ליה: אמניא לך אנא רבן יוחנן בן זכאי ואת אמרת לי רב ושמואל. ולרב ושמואל קשיא מתניתין - לא קשיא, הא לן והא להו. פירש רש"י: לבני ישראל שעושים יום אחד - מותרת, אבל לדידן בני גולה - אסורה, שהרי עדיין אנו עושים שני ימים, ועודנו בכתחילה מפני אותה תקנה ראשונה, לא מפני ספק, הלכך, הואיל ולא פסקה מוצלנו משהתחלנו - אין להקל ולומר אין מנהגנו זה מפני תקנה ראשונה אלא מפני הספק וביצה מותרת - הא לא אמרינן, דכיון דלא פסקה אותה תקנה מוצלנו שנה אחת לעשות יום אחד, עדיין באיסורנו הראשון עמדנו, להיותם כיום ארוך, יעו"ש.

והקשו שם התוספות: לרבי יוסי דאמר בעירובין³ גבי שני ימים של ראש השנה נולדה בראשון אסורה בשני, דהא רבי יוסי בא"י הוה לאחר חורבן, ואם כן שתי קדושות הם, ואמאי ביצה אסורה. ואין לומר דהיינו קודם החורבן דהוה קדושה אחת, דאם כן מה נפקא מינה, מאי דהוה הוה. וכי תימא דהיינו לאחר חורבן והא דביצה אסורה היינו לבני בבל דלדידהו קדושה אחת הם, זה אינו, דרבי יוסי מא"י ונקט מילתא בשביל בבל. ויש לומר וכו', יעו"ש⁴.

וראיתי להרב שם שלמה⁵ בליקוטי הש"ס דף ח', שכתב על דבריהם, וזה לשונו: ודבריהם תמוהים טובא, שהרי מכמה סוגיות נראה להדיא, דכמה תנאים מא"י לא נקטי מילתייהו אלא בשביל בבל, וכן להיפך. והכי איתא בסוכה דף מ"ח: אין לו מקום להוריד כליו מהו - רבי חייא בר רב אמר: פוחת בה ארבעה, רבי יהושע בן לוי אמר: מדליק בה

מתי ניתן לומר שחכמי א"י דברו לבני בבל ולהיפך

את הנר. ולא פליגי, הא לן והא להו. הרי שרבי יהושע בן לוי לא נקט מילתיה אלא לבני בבל אף על פי שהיה מא"י, וכן רבי חייא בר רב נקט מילתיה לבני א"י לבד, אפילו שהיה מבבל. והכי איתא בשבת דף ט': מאימתי התחלת אכילה - רב אמר: משיטול ידיו, רבי חנינא אמר: משיטיר הגורה. ולא פליגי, הא לן והא להו. והתוספות בעצמם כתבו שם, שרבי חנינא שהיה בא"י היה אומר לתלמידיו שהיו מבבל, ורב שהיה מבבל היה אומר לתלמידיו שהיו מא"י, ע"כ, וכן כתבו התוספות בקידושין דף כ"ט⁶, ולא ידעתי למה לא הביאו שם ראיה מסוגיא דסוכה הנזכרת גם כן, אלא הביאו מסוגיית שבת הנזכרת לבד. סוף דבר דברי התוספות צריכים עיון, עכ"ל.

ואחר המחילה, לא ידענא מאי קשיתיה, שהרי התוספות שם בקידושין הקשו אההיא דאמרינן בפרק כיצד מברכין⁹, דקאמר רב חסדא על הארץ ועל פירותיה, ורבי יוחנן אמר על הארץ ועל הפירות. ופריך עליה דרב חסדא: אינהו אכלי ואנן מברכין. ומאי קשיא, דלמא רב חסדא שהיה מבבל מדבר לתלמידים שהיו לפניו מא"י, ורבי יוחנן לבני בבל כמו בכל דוכתא. ויש לומר, דקים להו דלא הוה באותה שעה תלמידי דרב חסדא מתלמידי א"י, וכן כתבו שם התוספות בכרכות, דבאותה שעה שאמר רב חסדא האי מילתא לא היה לפניו שום תלמיד מא"י, וכן לא שום תלמיד מבבל לפני רבי יוחנן, ואם כן לא היה מזכיר רב חסדא שהיה מבבל כי אם לבני בבל, ע"כ.

הרי דלא אמרינן הא לן והא להו, כי אם בידוע שהיו תלמידים מא"י למר ומבני בבל למר. וכיון שכן איך נוכל לומר בפשיטות דרבי יוסי מא"י ונקט מילתא בשביל בבל, והש"ס בעצמו לא אמרה למילתיה אלא כשקים ליה שהיו תלמידים מכאן ומכאן.

קצ"ו 1. ה, א. בתחילת הסוגיה מבאר הגמרא, שלפני תקנת רבן יוחנן בן זכאי, ביצה שנולדה ביום טוב הראשון של ראש השנה היתה אסורה ביום טוב השני, מפני ששני ימי ר"ה הם חוק קבוע להיות כיום ארוך מדרבנן, ולא נעשים רק מחמת הספק. ומסבירה הגמרא מדוע עשו אותם כיום אחד ארוך - "דתנן: בראשונה היו מקבלין עדות החודש כל היום כולו, (פירוש: 'כל היום' - 'יום שלשים של אלול, ומבערב היו אסורין במלאכה שמא יתקדש החודש למחר, ונמצא שהלילה הזה יום טוב, שכן כל היום מצפין לעדות רואי הלבנה אולי יבואו, וכל שעה שבאין עד שתחשך - היו מקבלין עדותן, ומקדשין החודש בו ביום" - רש"י). פעם אחת נשתהו העדים לבוא ונתקלקלו הלויים בשיר (פירוש: "בשיר תמיד של בין הערבים, שאמרו בו שירה של חול, שהיו סבורים שלא יבאו עוד, והיום חול, וכשבאו - נמצא שהוא קודש" - רש"י). התקינו שלא יהו מקבלים את העדים אלא עד המנחה ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה - נוהגין אותו היום קודש, ולמחר קודש" (פירוש: "מקבלים את העדים עד הקרבת תמיד של בין הערבים, אבל לאחר מכאן - אותו היום הרי הוא מעובר, ומונין מיום המחרת ליום הכפורים וסוכות, ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה, אף על פי שאין מונין למועדות מהיום לא מזלזלינן ביה בהאי שלשים, אלא גומרינן אותו באיסורו, כאשר הוזהרו עד המנחה ממלאכה - כן נוהגין וגומרינן אותו בקדושתו, אלמא: תחילת עשייה שני ימים לראש השנה אפילו בבית דין הוה, ולא מספק, שהרי ודאי שיום טוב למחר, ואף על פי כן תקנו לעשותו, שמע מינה: חק חכמים ומצותן היה לעשותן בבאו עדים אחר המנחה, והרחוקים יש עליהם לעשותן בכל שנה, שמא יבאו עדים אחר המנחה והרי קדושתו אחת, ואין כאן לומר ממה נפשך חד מינייהו חול - דשמא אין כאן חול, אלא שניהם קודש" - רש"י). ואומרת הגמרא שלכאורה כל זה שייך דוקא בזמן המקדש, אך לא כשבית המקדש חרב ושוב מקבלים את עדות החודש כל היום. 2. "שהחזיר רבן יוחנן בן זכאי את הדבר לישנון, לקבל עדותן כל היום ולקדש היום - נמצא שאין בית דין עושין שני ימים, והרחוקים העושים שני ימים - אינו אלא מספק, שאין יודעין אם נתקדש ביום שלשים אם בשלשים ואחד, והרי הן כשאר יום טוב של גלויות, וביצה שנולדה בזה מותרת בזה ממה נפשך, דחד מינייהו חול" (רש"י). 3. לט, א. 4. תוספות מתרין: "ויש לומר, דלעולם רבי יוסי מקודם חורבן קאמר, ואין להקשות מאי דהוה הוה, הואיל ואשמועינן פסק דגם עתה שייך לאחר חורבן לבני בבל". 5. בספר 'יקר הערך'. 6. עמ' א. 7. עמ' ב. 8. וזה לשונו: "ואין תימה אם שמואל שהיה מבני בבל דמורה לבני א"י, שהיו לפניו תלמידים מבני א"י שהיה מדבר להם. ור' יוחנן אע"פ שהיה מא"י, היה מדבר לתלמידים שלפניו מבבל. וכן מצינו בפרק קמא דשבת (ט, ב) גבי מאימתי התחלת אכילה - רב אמר משיטול ידיו, ורבי חנינא אמר משיטיר חגורו. ומפרש התם הא לן והא להו, וע"כ רבי חנינא אע"פ שהיה מארץ ישראל היה מדבר לתלמידים שלפניו מבבל, כדאמרי' התם הני חברין בבליא כיון דשרו המנייהו לא מטרחי להו, משמע דבני בבל היו רגילין בהתרת הגורה". 9. ברכות מד, א.

בן לוי היה מא"י, דרכן של תלמידי חכמים לסדר דבריהם לתלמידי א"י היושבים לפנייהם וכו', יעו"ש. וכנראה שגם מעיני קודשו של הרב שם שלמה ז"ל היה העלמה לדברי התוספות הללו, שזכר עשה לתוספות דסוכה ותוספות דקידושין, ולא נשא על דל שפתיו דברי התוספות הנזכר שהם חיזוק יותר לקושייתו, ודו"ק.]

ביאור
הסוגיא

ובהדי אורחאי אמרתי ליישב בסוגיא, דלמה לא פריך תלמודא מקודם לרב ושמואל כשהביאו ראייה ממתניתין - היו מקבלין עדות החדוש כל היום וכו', ליפרוך מריב"ז. ואמרתיה שהדבר פשוט במה שפירש רבינו בצלאל בשיטתו, שרבה נמי הכי קאמר: אמינא לך אנא ריב"ז, דמיירי לבני א"י, ואת אמרת לי רב ושמואל, דמיירי לבני בבל, ע"כ. ולזה לעיל לא פריך לרב ושמואל, דיש לומר הא לן והא להו כדמסיק, אלא אחר שהקשה אביי לרבה: והא רב ושמואל דאמרי תרווייהו ביצה אסורה, וקא משני ליה: אמינא לך אנא ריב"ז, ולא משני ליה הא לן והא להו, נראה דתירוץ זה אינו. ולזה פריך תלמודא: ולרב ושמואל קשיא מתני', לפום סברא דהשתא - ומשני: הא לן והא להו. וכוונת רבה נמי הכי הוא, אמינא לך אנא ריב"ז, דמיירי בא"י, ואמרת לי רב ושמואל, דמיירי לבני בבל, ודו"ק. [עייני היטב להרב 'בן שמואל' בשיטתו דף ה' עמוד ד', ד"ה 'לא קשייא הא לן', ודו"ק.]

מניין
שבא"י
זוכים
לאריכות
ימים

קצ"ז א"י. איתא בברכות פרק קמא': אמרו ליה לר' יוחנן: איכא סבי בבבל. תמה: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה" כתיב², אבל בחו"ל לא. כיון דאמרי ליה דמקדמי ומחשכי בבי כנישתא, אמר: היינו דאהני להו, ע"כ. עיין מה שכתבתי למעלה סימן כ"ב.

וראייתי להרב 'עמק יהושע' פרשת יתרו, שהקשה, אמאי לא קא מתמה ר' יוחנן מפסוק המוקדם בתורה, דכתיב³: "כבוד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימך על האדמה",

דמשמע דוקא על האדמה הוא דכתיב, אבל בחו"ל לא. ותירץ, דאי מהכא אין לתמוה, דהכי פירושו, דמעלת א"י עדיפא מחו"ל, דאילו בא"י אפילו על מצות כבוד אב ואם זוכים לאריכות ימים, מה שאין כן בחו"ל צריכים לעשות מצוות הרבה כדי לזכות לאריכות ימים, ולעולם ראויים להיות סבי בבבל. אבל ממה דכתיב "למען ירבו ימיכם" דקאי על כלל כל המצוות, שזכר לפניו "והיה אם שמוע", קא מתמה שפיר, דאף על כלל המצוות נאמר "על האדמה", דמשמע באדמה אין, אבל בחו"ל לא, ע"כ.

ולעניות דעתי נראה לתרץ בפשיטות, דהא בפרק קמא דקידושין⁴ דרשינן האי קרא דכבוד אב ואם דכתיב ביה⁵: "למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך", וכן קרא דשילוח הקן דכתיב ביה⁶: "למען יטב לך והארכת ימים" - לעולם שכולו טוב ולעולם שכולו ארוך. ונמצא דהאי קרא הוא

גם מה שכתב בתוך דבריו: 'וכן רבי חייא נקט למילתיה לבני א"י לבד, אפילו שהיה מבבל', אחר המחילה, ליתא, דרבי הוא מא"י. [והכוונה על פי הכלל הידוע, דכל רבי הוא מא"י, ואם כן לפי הנוסחאות שבידינו, שכתוב בהם להדיא רבי חייא בר רב, הוא מא"י. דהגם שמצינו בדוכתי טובא חייא בר רב ורב חייא בר רב, אפשר שהוא על דרך ר' זירא כידוע¹⁰, וכל שכן לפי נוסחת הרא"ש שגריס רבי חייא בר רב אשי, ומצינו בשבת פרק במה טומנין¹¹ וכל הנוסחאות חדשים גם ישנים שנזכר שם רבי להדיא, יעו"ש.

(ועיין להגאון 'סדר הדרורות' בסדר תנאים ואמוראים מערכת האל"ף דף ס"ז עמוד ד' שהקשה על הסימן הנאמר פרק במה מדליקין דף ל"ד¹²: 'בגופיא זימרא ציפרא' וכו', שהוא סימן על מימרות שאמר רבי אבא בשם רב חייא בר אשי בר רב במסכת שבת, כמו שפירש הגאון של"ה ז"ל בחלק תורה שבעל פה אות סמ"ך והגאון מהרש"א ז"ל בחידושו, יעו"ש, והוקשה לו, שלמה דילג ההיא דפרק במה טומנין, והגיה יעו"ש. ועל פי מה שכתב אפשר ליישב כאשר יראה המעיין. ועל מה שהוקשה לו עוד מההיא דנידה דף ט"ז, ותירץ דיש לומר דכוונת הסימן וכו' במסכת שבת וכו', יעו"ש, הנה לא הוצרך לכתוב כן אלא על פי דברי הגאון של"ה, מה שאין כן לדברי הגאון מהרש"א ז"ל הוא מפורש), ועל פי זה תירצתי מה שתירצתי לקושיית הרב 'שם שלמה'.]

גם מה שכתב¹³: 'לא ידעתי למה לא הביאו ראייה מסוגיית סוכה', גם כן לא קשה, דהתוספות שם מביאים ראייה לשני צדדים, דשמואל שהיה מבני בבל דמורה לבני א"י, ורבי יוחנן שהיה מא"י היה מדבר לתלמידים מבבל, ודכוותיה מצינו בשבת: רב שהיה מבבל, ורבי חנינא שהיה מא"י, מה שאין כן בסוכה, שרבי חייא דאמר פוחת בה ארבעה, הוא נמי מא"י, וליכא ראייה אלא לצד אחד, שרבי יהושע בן לוי שהיה מא"י אמר מדליק בה את הנר לבני בבל, ובשביל זה לא הביאו ראייה מסוגיא דסוכה, ולפי דבריו¹⁴ הוקשה לו, וק"ל.

[ועתה שבתי וראיתי ששגיתי ברואה ונעלם מעיני דברי התוספות בסוכה דף מד¹⁵ ד"ה 'והא אמר ר' יוחנן', שכתבו תוך דבריהם: וכן תלמידי חכמים שמבבל היו רגילים לדבר לתלמידים שמא"י, כדאשכחן לקמן¹⁶: רב חייא בר רב שהיה מבבל דאמר פוחת בה ארבעה, דמיירי לבני א"י, ור' יהושע בן לוי שהיה מא"י, דאמר מדליקין בה את הנר, איירי לבני בבל. וכן פרק קמא דשבת¹⁷ גבי מי שיתיר חגורו וכו', יעו"ש. וכן כתב הר"ן פרק לולב וערבה ד"ה 'ולא פליגי', וזה לשונו: ואף על גב דר' חייא בר ר' אשי היה מבבל ור' יהושע

10. שמכונה 'רב' בברכות כד, ב; שבת ה, א ובכתובות מג, ב, ומפרש רש"י בכתובות: "הוא רבי זירא הוא רב זירא אלא בבבל מקמי דסליק לארעא דישראל לקמיה דרבי יוחנן ואין סמיכה בבבל הוה קרו ליה רב זירא". 11. מט, ב. 12. שבת לד, א. 13. הרב 'שם שלמה': 14. שהניח שרב חסדא הוא מבבל. 15. עמוד א. 16. סוכה מח, א. 17. ט, ב. **קצ"ז** | 1. ה, א. 2. דברים יא, כא. 3. שמות כ, יא. 4. מ, א. 5. דברים ה, טו. 6. שם כב, ז.

תורה. ולהכי הוּוּ מקדמי ומחשכי כדי לצאת ידי ספק במחלוקת דרש"י ותוס', דכיון דמקדמי ומחשכי הרי ממה נפשך בין למור ובין למור הוסיפו זמן אחד שהם פטורים בו, וקיימו בעצמם דמכאן ואילך משל הקב"ה. ולכך בדין הוא שיטלו שכרם אף בעולם הזה. והדבר פשוט דזה יהיה שכרם, שיוסיף על ימיהם בעולם הזה, כמו שהם הוסיפו זמן להקב"ה בזמן שהיו פטורים בו מתלמוד תורה. ומעתה נתבאר הדברים, דמעיקרא תמה על שהאריכו ימים בחו"ל, "על האדמה" כתיב, וכיון דאמרי ליה: מקדמי ומחשכי לבי כנישתא, אמר: היינו דאהני להו, ובדין הוא שייכו לאורך ימים, ע"כ.

ומה שכתב: 'ואל כוונה זו וכו' ולהכי הוה מקדמי ומחשכי כדי לצאת ידי ספק מהמחלוקת וכו', עיין שם בתוס' ד"ה 'פועל בכניסתו משלו' שהקשו, דאף על גב דבעזרא כתיב גבי בניין בית המקדש שהיו עושיין מעלות השחר¹³, ותירצו משום כבוד בית המקדש וכו'. ועיין מה שכתב הרב החסיד 'שמע יעקב' פרשת ויגש דף נ"ז עמוד ג', שלפי מה שכתבו התוס' הדין יוצא לכל אדם שהוא פועל במלאכתו של הקב"ה לעבדה ולשמרה וכו', ומשם באר"ה, ודו"ק.

ודרך אגב ראיתי להביא בכאן מה שכתב הרב מאיר גדליה ז"ל בשם הרב העש"ל והובאו דבריו בספר 'בגדי אהרן' פרשת בשלח, בכוננת הכתוב¹⁴: "מרכבות פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלישי טבעו בים סוף". דהנה מר"ן באו"ח סימן תרנ"ו ספק: שלישי מלגאו לקולא, ומכל מקום ודאי דמידת חסידות יש לו להדר המצווה שלישי מלבר. והנה רז"ל דרשו¹⁵: "זה אלי ואנוהו" התנאה לפניו במצוות, לולב נאה סוכה נאה ציצית נאה, ולכן כאן ישראל מאהבת הנס שאמרו שירה, משנת חסידים שנו כאן, וזהו שאמר: "זה אלי ואנוהו" - התנאה לפניו במצוות, וכי תאמר: עד כמה - לזה אמר שאנו למדין ממידתו ית', שהרי כאשר "ה' איש מלחמה ה' שמו" - אפילו בשעת כעסו שנלחם בגויים ההם - עם ה' חסד, ופוק חזי מ"מרכבות פרעה וחילו" אשר "ירה בים" שהיו שש מאות רכב, והקב"ה ממידת חסידותו פרע לים על שפלטן ליבשה, תשע מאות רכב של סיסרא, וכמו שאמרו בפרק ערבי פסחים¹⁶, הרי שפרע לו בתוספת שלישי מלבר; אם כן גם אנחנו נתחסד עמו בשלישי מלבר, אף שאינו מן הדין, ע"כ.

ולעייין במה שכתבו התוס' בב"ק דהידור מצווה יותר משליש אוכל פירות בעוה"ז והקרבן קיימת לעוה"ב, יעו"ש. וממנו ניקח לעניין הידור מצווה מלבר, אוכל פירות נמי בעוה"ז והקרבן קיימת לו לעוה"ב, כיון דפסקינן דהשליש הוא מלגאו. ולפי דעתי זהו פשט הכתובים בתהלים קי"ב¹⁷: "אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד, גבור בארץ וכו', הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד". דיש לדקדק כפל העניין באומרו: "ירא את ה'" "במצותיו חפץ מאד", ודבריהם ז"ל ידועים¹⁸. ועל פי האמור יאמר, דלא מבעיא שהוא

מדבר על עולם הבא, מה שאין כן בהאי קרא ד"למען ירבו ימיכם וימי בניכם" הוא מדבר על עולם הזה, ומשום הכי קא מתמה דהא "על האדמה" כתיב, ופשוט. [ואחר זמן רב ראיתי להרב 'עיון יעקב' שהקשה ותירץ כן, יעו"ש].

וראיתי להרב 'בירך יצחק' פרשת תרומה, שפירש באותה שאמרו פרק קמא דבבא קמא⁷: א"ר זירא: במצווה עד שלישי. מאי שלישי, אילימא שלישי ביתו, אלא מעתה אי איתרמי ליה תלתא מצוותא ליתניב ליה כוליה ביתיה, אלא א"ר זירא: להידור מצווה עד שלישי במצווה. בעי רב אשי: שלישי מלגאו או מלבר - תיקו. אמרי במערבא: עד כאן משלו מכאן ואילך משל הקב"ה. פירש רש"י: שהקב"ה ישלם לו שכרו בעולם הזה, ע"כ. ונמצא דלפי פירוש רש"י, שאם הוסיף להידור מצווה יותר משליש ישלם הקב"ה שכרו אף בעולם הזה, כיון שהוסיף על חובו. ודכוותה הכי נמו מציינו בדין פועלים גופיהו, שכתב הרמב"ם פרק י"ג מהלכות שכירות פועלים⁸: מוזהר הפועל שלא לבטל כאן מעט וכאן מעט, וכן חייב לעבוד בכל כחו, שהרי יעקב הצדיק אמר⁹: "כי בכל כחי עבדתי את אביכם", לפיכך נטל שכרו אף בעולם הזה שנאמר¹⁰: "ויפריזן האיש מאד".

והנה בדין פועלים אמרינן בריש פרק הפועלים¹¹: אמר ריש לקיש: פועל בכניסתו משלו, וביציאתו משל בעל הבית, שנאמר¹²: "תזרח השמש יאספון ואל מעונותם ירבצון יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב". ופירש רש"י ז"ל: בכניסתו לעיר משלו - צריך לוותר משלו אצל בעל הבית ולהחשיך אצלו, וביציאתו למלאכתו בבוקר משל בעל הבית - אין צריך להקדים אלא עם הנץ החמה, ואוקי לה באי בעית אימא דאגרינהו כפועל דאורייתא. אך התוס' פירשו איפכא, דבכניסתו היינו בבוקר בכניסתו למלאכה, וביציאתו בערב ממלאכה. נמציינו למדים בין לפירוש רש"י בין לפירוש התוס' על כל פנים זמן אחד מהזמנים, או דלהשכים או דלהעריב, אינו חייב בו הפועל כלום. דלכולי עלמא אינו חייב להשכים ולהעריב גם כן, אלא או להשכים או להעריב, לרש"י כדאית ליה ולתוס' כדאית להו. ועוד למדנו דהזמן דחייב בו הפועל מיקרי משלו דפועל, והזמן דפטור בו הוה מקרי משל בעל הבית, ונמצא זה כהא דאמרינן עד כאן משלו מכאן ואילך משל בעל הבית. והבעל הבית דהכא הוא הקב"ה ואנו הפועלים שלו, וכדאמרינן בגמרא: אנו פועלי דיממא אנו, ופועלי דיממא אינם חייבים אלא באחד משני הזמנים, או להשכים או להעריב, שהרי אחד מהם הוא משל הבעל הבית שהוא משל הקב"ה.

ואל כוונה זו כיוונו הנהו סבי דבכל דהוּוּ מקדמי ומחשכי, שהם רצו לוותר משלהם על זמן אחד שהם פטורים מתלמוד

סבי דבכל זכו באריכות ימים בזכות שהוסיפו מעבר לחיוב

ממדת ה' בים סוף למדנו שראוי להדר במצווה עד שלישי מלבר

שכר המהדר במצווה בשלישי מלבר

7. ט, א. 8. הלכה ז. 9. בראשית לא, ו. 10. בראשית ל, מג. 11. ב"מ פג, ב. 12. תהלים קד, כב-כג. 13. נחמיה ד, טו - 'וַיִּנְחָנוּ עֲשִׂים בְּמִלְאָכָה וְחֻצִּים מְחֻזְקִים בְּרִמְחֵים מְעֻלֹת הַשָּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים'. 14. שמות טו, ב-ד - 'עָזָי וְזַמְרָתָהּ יְהִי לִי לִישׁוּעָה זֶה אֱלֹהֵי וְאֶנְוָהוּ אֶלֶּהִי אֲבִי וארממנהו: ה' איש מלחמה ה' שמו: מְרַכֶּבֶת פָּרְעָה וְחִילֹו יְרָה בַיָּם וּמִבְחָר שְׁלִישִׁי טָבְעוּ בַיָּם סוּף'. 15. שבת קלג, ב. 16. קי"ח, ב. 17. פסוקים א-ג. 18. ע"ז יט, א - "במצותיו חפץ מאד" - אר"ה - במצותיו - ולא בשכר מצותיו".

יש לומר בכהאי גוונא, דכיון דהכניסו שם עבודה זרה הוה ליה כמו מצבות עבודה זרה דקיימא לן בהו "אבד תאבדון"¹², ואתי עשה ודחי לא תעשה. והגם שיש מקום לדחות הני תירוצי, כביכול השופט כל הארץ סבר וקיבל לסמוך על זה לצורך שעה, ע"כ.

לעניות דעתי לא הבינותי, דהתם מעיקרא ובראשונה נכתב שלא לשם קדושה ולזה מותר למוחקו לצורך תיקון דוקא, כמפורש שם בש"ך, ומה דמות יערוך לבית המקדש שנבנה בקדושה ובטהרה. והגם שהרב בעצמו כתב 'הגם שיש מקום לדחות' וכו', נראה דלאו מהאי טעמא אלא מטעמא אחרניא כמו שיראה המעיין, ודו"ק. ומהאמור יתורץ הקושיא שכתבנו למעלה בסימן פ"ג, יעו"ש.

ולמה שכתב 'דבגויים מחשבה רעה מצטרפה למעשה' וכו'. ראיתי להרב 'קול יהודה' ליקוטי גאונים ז"ל בגמרא דחולין דף קמ"ב¹³ גבי מחשבה רעה אין מצרפה למעשה, שכתב בשם הגאון, וזה לשונו: דהיינו דומיא דשני שבילין דאמרינן בפסחים דף י"ד: שני שבילין אחד טמא ואחד טהור והלך באחד מהם ועשה טהרות, ובא

חבירו והלך בשני ועשה טהרות, אם באו לשאול שניהם בבת אחת - טמאין, וזה אחר זה - טהורין. הכא נמי, הא דאינו מצרפה, היינו כשדן לרשע בפני עצמו ולצדיק בפני עצמו, מה שאין כן כשדן שניהם בבת אחת, כשם שדן לצדיק על המחשבה טובה כך דן לרשע על המחשבה רעה, דלא ליהו כרתתי דסתרן.

וזהו מה שאמר הכתוב¹⁵: "אז ירננו כל עצי יער לפני ה' כי בא כי בא לשפוט הארץ", ואמרו ז"ל¹⁶: עצי היער הללו רשעי ישראל הדומים ליער שאין בו פירות. זה אומרו: "אז ירננו כל עצי יער" - רשעי ישראל, במה שבא תרי זימני - "כי בא כי בא לשפוט הארץ", ולא ידונם יחד עם הצדיקים, ע"כ דבריו.

והרב 'ברית יעקב' דרוש ל"ג כתב על דבריו אלו: קשה, דהגע עצמך, אם הצדיק יש לו מחשבה טובה ושאינה טובה, כשידון אותו בפני עצמו הרי קיימא לן דמחשבה רעה אינו מצרפה למעשה, ומחשבה טובה מצרפה למעשה, ולא אמרינן דהוה כרתתי דסתרן, מאחר שהסכימה דעת עליון בזה, ואם כן הוא הדין נמי משפט אחד לצדיק ולרשע. ומה שהביא מהך דשני שבילין - שניא היא, דאחר דהספק הוא בשניהם מאי חזית דתטהר או דתטמא לאחד טפי מחבריה בחדא מילתא דהוי ליה כרתתי דסתרן, מה שאין כן ברשע וצדיק, דשתי מחשבות נינהו, וכך גזרה חכמתו ית', דמחשבה רעה אינו מצרפה, ומחשבה טובה מצרפה מחסדו ית'. וצידד דמשכחת לה המצאת הרב הנזכר באופן אחר, היינו דלא ידון ישראל עם אומות העולם ביחד; משום דקיימא לן דלגבי ישראל מחשבה רעה אינו מצרפה למעשה, ולגבי אומות העולם מצרפה, ומשום הכי לא ידונם יחד, דממה נפשך יעניש שניהם על מחשבה רעה או לא יעניש שניהם. וזה כוונת

ירא את ה' אלא אף גם זאת במצוותיו חפץ מאד, שהוא מקיים הידור מצווה יותר משליש, ולזה הקב"ה משלם לו שכרו "גבור בארץ יהיה זרעו וכו' הון ועושר בביתו" - בעוה"ז, "וצדקתו עומדת לעד" - בעוה"ב, כמו שפירש הרד"ק לדרכו, יעו"ש.

קצ"ח א"י. כתב הרב 'עשרה מאמרות', דבית המקדש לא נשרף ולא נחרב ולא שלט בו יד אויב, אלא נגנו במקומו, ועדיין הבית קיים ואלהיו מקריב בו בכל יום תמידין, רק שנתעלם מן העין. וזה פירשו המפרשים ז"ל כוונת הפסוק: "זכור ה' לבני אדם את יום ירושלם האומרים ערו עד היסוד בה", וקשה, דאמאי חייב לבני אדם משום שאמרו "ערו ערו", דמשמע שלא עשו מעשה בפועל אלא האומרים, והלא עדיפא מינה הוה ליה למימר, שהחריבו - אלא הוא הדבר אשר דבר הרב ז"ל, דלפי האמת לא שלט בו יד אויב כלל ולכן חייבם הנביא מפני שאמרו "ערו ערו" וכו', דבגויים מחשבה רעה מצטרפת למעשה², ע"כ הרב 'שיר חדש' דף מ"ב, וכך כתב גאון עוזנו בספר 'מדבר קדמות' מערכת המ', יעו"ש.

ובזה יישב הרב מופת דורנו, מהר"ח פאלג"י נר"ו, בספר 'נפש חיים' דף כ"ג חקירת הגאון חק"ל³ תפוחין, דאיך הקב"ה שרף בית המקדש וממרום שלח אש, והרי קיימא לן הנותץ אפילו אבן אחת מן המזבח לוקה, דכתיב: "לא תעשון כן לה' אלהיכם", כמו שדרשו בספרי⁵ והביאו רש"י בחומש⁶, וכן פסק הרמב"ם בפרק ו' מהלכות יסודי התורה⁷. וידוע בכמה מדרשי רז"ל⁸, דהקב"ה שומר המצוות, ואם כן קושיא לאלהינו, איך התיר לעצמו לאו זה דשריפת המקדש. ואי משום דלא היה על ידי הקב"ה והיה על ידי גבריאל, וקיימא לן⁹ דאין שליח לדבר עבירה - הרי בכבא מציעא¹⁰ פליגי רב סמא ורבינא, דלרבינא אם אינו בר חיובא יש שליח לדבר עבירה, ולרב סמא אי בעל כורחו עביד מיחייב שולחו. ואף גם זאת, דבדיני שמים מחייב שולחו כדאמרינן בקידושין¹¹, אם כן הדרא קושיא לדוכתא איך שרף הקב"ה הבית המקדש.

והגאון יישב כמה יישובים. והרב מופת הדור שם תירץ על פי האמור, דבית המקדש נגנו בי גזא דרחמנא ועלה למעלה, ומעיקרא לא שלט בו האש, יעו"ש.

אמנם מה שתירץ הרב עוד שם, דכיוון דישאל הכניסו עבודה זרה וצלם בהיכל, הרי נעשה הקדושה בפסול זכר לדבר, על דרך דקיימא לן ביו"ד סימן רע"ו עיין ברבני האחרונים, דאם נכתב השם שלא בקדושה לית ביה איסור משום מחיקת השם, דנפקא לן מהאי קרא ד"לא תעשון כן לה' אלהיכם" - שהיא קדושה לשם אלהיכם. וקרוב לזה

בית המקדש לא נחרב ולא נגנו במקומו

איך הקב"ה שרף את המקדש והרי הנותץ אף אבן אחת מהמזבח לוקה

האם העבודה זרה שהכניסו ישראל למקדש פגמה בקדושתו והתירה לשורפו

קצח | 1. תהלים קלו, ז. 2. ירושלמי פאה פ"א ה"א. 3. ספר 'חקרי לב'. 4. דברים יב, ד. 5. דברים פסקא סא. 6. דברים יב, ד. 7. הלכה ז. 8. למשל עיין ויקרא רבה פרשה לה, ג - "אמר ר' אלעזר בנוהג שבעולם מלך בשר ודם גוזר גזירה, אם רצה לקיימה הרי הוא מקיימה ואם לאו סוף שמקיימה ע"י אחרים, אבל הקב"ה אינו כן אלא גוזר גזירה הוא מקיימה תחלה, ה"ד (ויקרא יט) 'מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני ה' ה"ו אני הוא שקיימתי מצות עמידת זקן תחלה". 9. קידושין מב, ב. 10. י. ב. 11. מב, ב. 12. דברים יב, ב. 13. עמוד א. 14. עמוד א. 15. תהלים צו, יג. 16. עיין ויקרא רבה פרשה ל.

לגזל הגוי ולטעותו, יעו"ש בתוס'. כללא דמילתא, לדברי רבא דיליף מ"וחשב" משום דדילמא עשיו יש לו דין ישראל מומר, ולדברי הירושלמי דפשיטא ליה דעשיו לאו דין ישראל מומר, לעולם אימא לך דילפינן מהך קרא ד"כי ירושה לעשו" דעשיו דינו כגוי, וקרא ד"וחשב עם קונהו" איצטריך לדרשה אחרת, דגזל הגוי וכו'. ונהי דיש לדחות דהתם דריש מ"וחשב" והכא מ"קונהו" דריש ושמעינן לתרוויהו, מכל מקום הדרשה תיירש. וכזה ראיתי להרב 'לקט יוסף' שכתב, וזה לשונו: איתא בש"ס דקידושין דגוי יורש את אביו דבר תורה, דכתיב: "כי ירושה לעשיו", ודילמא ישראל מומר שאני, אלא מהכא: "וחשב עם קונהו", ובמסכת בבא קמא²⁸ יליף הש"ס: "וחשב עם קונהו" מכאן שגזל הגוי אסור, ע"כ, והמעין יראה שיש שינוי מדבריו לש"ס, מכל מקום מוכח מדבריו דכתיבנא.

ומעתה על פי כל האמור, אפשר שזהו מה שרמזו לנו הכתובים הנזכרים. זה אומר: "אך הבל בני אדם", רוצה לומר, דלגבי ישראל מחשבה רעה אינה מצטרפת למעשה, וזהו "הבל", על דרך "מחשבות אדם כי המה הבל"²⁹, ורצונו לומר, שיהא כמו הבל שאינה מצטרפת למעשה, אבל "לבני איש" שהם האומות, המחשבה שלהם מצטרפת למעשה, וזהו "כזב", שהמחשבה שלהם כמו דיבור; על דרך שכתב הרב החסיד 'ראשית חכמה', דלגבי ישראל בעצמם שמחשבה רעה אינה מצטרפת להם למעשה, היינו דוקא כשלא הוציא בפיו, אבל אם הוציא בפיו ובשפתיו מצטרפת למעשה. וזהו דדייק לומר: "כזב בני איש" כאילו דיברו, שכן גזר אומר ית"ש, שמחשבה רעה בישראל אינה מצטרפת, ובאומות העולם מצטרפת. שאפילו שכאשר "במאזניים" ישאו "יחד" השתי מחשבות "המה מהבל", עם כל זה, זאת אינה מצטרפת וזאת מצטרפת, והיינו טעמא דאמר קרא: "מחמס אחיך יעקב" שחשב עליו הכתוב כאילו הרגו. ואם תאמר התינת אם עשיו דינו כגוי, ומצינו³⁰ גבי גוי יורש את אביו דילפינן מ"וחשב" ולא ילפינן מ"כי ירושה לעשו" משום ישראל מומר שאני, ולזה הטמין ברמ"ז דלעולם אימא לך דילפינן מ"כי ירושה לעשו", וקרא ד"וחשב" איצטריך לגזל הגוי. זה אומר: "אל תבטחו בעושק ובגזל אל תהבלו" וכו'. ועם זה שמחשבה רעה מצטרפת גבי האומות ובישראל אינו מצטרפת, מה עושה ה' - דן ב' פעמים, ישראל לבד ואומות העולם לבד כדי שיצדיק לעמו. כאמור זה אומר: "אחת דבר אלקים" - ה' במשפט יבוא, ועשיו "שתי שמענו", ה"עוד" והדין של "אלקים" - שני פעמים דן, אלו לבד ואלו לבד, והיה טעמו: "ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו" ולא כמחשבתו, ואם היה דן ביחד, ממה נפשך יעניש שניהם, ועל זה דן ב' פעמים, כדי להצדיק עמו כאמור.

הכתוב עצמו ד"אז ירננו עצי יער", דהכי קאמר: "אז ירננו כל עצי יער" הללו רשעי ישראל, במה - ד"כי בא לשפוט הארץ" - רשעי אומות העולם לחוד ורשעי ישראל לחוד, אף על גב דאלו ואלו רשעים נינהו, דאז על ידי שלא ידונם יחד נפקא מינה דלא יעניש לרשעי ישראל על המחשבה רעה שעשו, ע"כ דברי קדשו.

כי על פי זה נראה לענ"ד ברמ"ז הרומ"ז בכתובים תהלים ס"ב¹⁷: "אך הבל בני אדם פזב בני איש במאזניים לעלות המה מהבל יחד, אל תבטחו בעשק ובגזל אל תהבלו חיל כי ינוב אל תשיתו לב, אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי פי עז לאלהים, ולך אדני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו", ע"כ. ודרשו רז"ל בילקוט¹⁸: ר' נחמיה אומר: "כי אתה תשלם לאיש כמעשהו", 'כמחשבתו' אין כתיב כאן אלא "כמעשהו", יש אדם שחשב ולא עשהה אין הקב"ה מכתוב עליו עד שיעשנה, יעו"ש. ויש להקשות דאלו קראי"ם שאין מתאחיי"ם. חדא, כפל העניין "הבל בני אדם כזב בני איש", דנראה הכל עניין אחד. ועוד מאי שנא דגבי "בני אדם" כתיב "הבל" וגבי "בני איש" כתיב "כזב". ועוד מה שחזר לומר המה מהבל יחד. ועוד מה עניין "אל תבטחו בעושק ובגזל אל תהבלו" לכאן. ועוד מהו "אחת דבר אלקים" שתיים זו שמעתי", ודבריהם ז"ל ידועים¹⁹. ועוד היאך הסמיכה נמשכת, שהוא סומך בכאן "ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו", שמחשבה רעה אינו מצרפה למעשה, ויתבאר הכל בס"ד.

והן עוד נביא מה שכתב רבינו מהר"מ אלשיך בספר 'רוממות אל' דף מ' עמוד ב', ש"בני אדם" הם ישראל הקרוים אדם, או בני אברהם שנקרא אדם, ו"בני איש" הם בני נח איש האדמה, הם כל יתר אומות הנקראים בני נח, יעו"ש. ונקדים עוד מאי דאמרן בירושלמי פרק קמא דפאה²⁰, בטעם שגבי אומות העולם מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה, דכתיב²¹: "למען יכרת איש מהר עשו מקטל, מחמס אחיך יעקב", וכי הרגו - אלא מלמד שחשב עליו להורגו, והעלה עליו הכתוב כאילו הרגו, יעו"ש. וכן כתבו התוס' טעם זה פרק קמא דקידושין דף ל"ט²², יעו"ש. ועל זה הקשה הרב 'לקט יוסף' דף כ"ט, הלא עשיו ישראל מומר - אלא מוכח דישאל מומר לא הוי ישראל, ע"כ, יעו"ש. וסברא זו יש לסתור ממאי דאמרין התם בקידושין²³: ר' חייא בר אבין א"ר יוחנן: גוי יורש את אביו דבר תורה, דכתיב²⁴: "כי ירושה לעשו נתתי את הר שער". ודילמא ישראל מומר שאני, אלא מהכא²⁵: "כי לבני לוט נתתי את ער ירושה", ורבא יליף התם דגוי יורש את אביו מדאמר קרא²⁶: "וחשב עם קונהו" - ולא עם יורשי קונהו. וטעמא שלא אמר כר' חייא בר אבין, משום כבודו דאברהם, יעו"ש. הרי דלדברי רבא ליכא ילפותא למילף דגוי יורש את אביו אלא מקרא ד"וחשב עם קונהו", דקרא ד"כי ירושה לעשו" יש לדחות דישאל מומר שאני, וקרא ד"כי לבני לוט" יש לדחות משום כבודו דאברהם, וליכא ילפותא אלא הך ד"וחשב עם קונהו", ובבבא קמא²⁷ יליף שם ר"ע מהך קרא ד"וחשב

קצ"ט א"י. בית המקדש, ההולך לשם מביאו לידי ענווה, וגם יהיה חכם בחכמת התורה על ידי שיושבים שם שערים המצויינים בהלכה, הרב 'כלי יקר' בשופטים סימן ד' על פסוק "ודבורה אשה נביאה"¹, יעו"ש.

17. פסוקים י-יג. 18. ילקוט תהלים רמז תשפד. 19. עי' סנהדרין לד, א - אמר אב"י דאמר קרא: (תהלים ס"ב) 'אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי כי עז לאלהים' - מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות". 20. הלכה א. 21. עובדיה א, ט-י. 22. עמוד ב ד"ה 'מחשבה רעה'. 23. יז, ב. 24. דברים ב, ה. 25. דברים ב, ט. 26. ויקרא כה, ג. 27. קיג, ב. 28. קיג, א. 29. תהלים צד, יא. 30. כלומה: אך שמצינו. **קצ"ט** | 1. פסוק ד.

העולה על מוקדה". ופירש בעל 'מתנות כהונה': מי שעולה בדעתו גאות. ופן יטעה הטועה להבין האי לשון "ששם עליו" - עלה על דעתם איזה גאות, משום הכי כדי שלא תאמר כן הסמיך לזה שבטי י"ה, כי איך תאמר שלבשו גאות והפסוק מייחסם שבטי י"ה, ואם היה גאוה בהם היה שם י"ה מסתלק מהם.

וזהו התרעומת שנתרעם דוד במזמור ס"ח¹⁹: "לְקַחְתָּ מִתְּנוּת בָּאָדָם וְאֶף סוֹרְרִים לִשְׂכֹּן יְהוָה אֱלֹקִים". ופירש הרד"ק: עד עתה שצויות הישועה נלכדה א"י וגלו העם אשר בה, כאילו אתה עלית למרום ושבית שבים, כי אתה בהעלותך שמירתך מעליהם ובא האויב וגבר, "לקחת מתנות באדם" - המתנות שנתת באדם להשרות שכינתך ביניהם ולשומרם מכל רע, לקחת אותם המתנות עד שגם סוררים, והם מלך אשור ואשר עמו, חשבו לשכון במקום הקדוש, במקום י"ה אלוקים, והוא ירושלים שהוא משכן אלקים, ע"כ. ורש"י פירש בפסוק²⁰: "כי אתם המעט" - הממועטים עצמכם, לא כנבוכדנצר וכו', ולא כאשור וכו', ואם כן הם היו מגדילים עצמם ואוחזים במידת הגאוה, משום הכי מתרעם דוד לאמור שחשבו לשכון י"ה וזהו הפך הגאוה.

וזהו מה שאמרו בעירובין²¹: א"ר ירמיה: מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם להשתמש בחצי השם, שנאמר²²: "כל הנשמה תהלל יה". כי שם י"ה מורה על שם י"ה פשוט, וכן על המילוי יו"ד ה"י הוא גם כן י"ה. וענין המילוי יורה על ריבוי רחמים. ועל זה אמר: לא תאמר מה שכחורבן בית המקדש אין העולם ראוי להשתמש יותר רק בחצי השם, ושמא תאמר גם אותו החצי לא ישתמשו בשלמות, רק לפי הנכתב שם י"ה כפשוטו, אבל לא אותו שם י"ה המורה על ריבוי רחמים - על זה אמר: דיו לעולם להשתמש בחצי השם, כלומר, שדי בעונש זה שאין משתמשים רק בחצי השם ולכל הפחות אותו החצי יהיה במילוי. ולזה אמר לשון ד"י, כי די בחדא אבל לא בתרת.

וזהו כוונת הכתוב²³: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו", דידוע²⁴ שאין דברי תורה מתקיימים אלא כמו שדעתו שפלה, וזה מוגיע לו על ידי שמסתכל בשם י"ה, משום הכי "אשרי תיסרנו יה", ואז בהסתכלות שם י"ה "מתורתך תלמדנו", ע"כ דברי קודשו.

ומה שכתב: 'וביקש הקב"ה לרמוז שלא בשביל אהבתו של אברהם', הוא טעות סופר דמוכח, וצריך לומר: וביקש הקב"ה לרמוז שלא תאמר שלא בשביל אהבתו של אברהם גילה לו וכו'.

וטעם דעל ידי בית המקדש מביאו לידי ענווה, כתב הרב מופת הדור בספר 'נפש חיים' דף כ"ה, דיען שם הוא אבן השתיה שהוא 'שת יה', ושם י"ה עוזרו ומגינו למי שהוא עניו ונפרע מהגאה, די"ה גימטריא 'גאוה', כמו שכתבו גורי האר"י ז"ל. גם זוכה להכמה מהאי טעמא גופיה על ידי שם י"ה, דיו"ד חכמה, ה' בינה כידוע. וזהו גם כן הטעם שנקראת 'הר המוריה', שמשם תורה יוצאה, כמו שאמרו רז"ל²⁵, וכדכתיב²⁶: "כי מציון תצא תורה" וכו', יעו"ש.

והואיל ואתא לידן עניין זה, אציגה נא עמך מה שכתב הגאון 'ווי העמודים' דף ז' עמוד ב', דישנו בנותן טעם ומוסר גדול על הגאוה יתירה, והוא במה שכתוב בספר 'נפשי יונה' חלק ג' סימן מ"ט, וזה לשונו: ולפי שהכעס בא מצד הגאוה והיא קשה הימנו, מי שכועס כאילו עובד עבודה זרה²⁷, והגאוה עצמה עבודה זרה²⁸, ולכן להסיר הגאוה צריך שיכווין בשם י"ה מלא כזה - יו"ד ה"ה. כי פשוטה י"ה עולה ט"ו, ומילוי של יו"ד ה"ה עולה ט"ו, ומילת 'גאוה' עולה נמי ט"ו. וכתיב²⁹: "אשירה לה' כי גאה גאה", מה כתיב בתריה³⁰: "עזי וזמרת יה", וכפל גאה, חד לשם י"ה כפשוטה וחד למילואו. ואדם שיש לו גאוה מפריח ומסלק שם י"ה ממנו וזהו נותן כח לקליפות, שיהיה להם אחיזה באותיות שם ו"ה שנסתלק שמירתו וכו', יעו"ש.

ומאחר שנגעים באים בסבת גאוה, רמז הקב"ה בזה הדיבור מילת "יהיה"³¹, ורמז להם התיקון להסיר הגאוה על ידי שיסתכלו במילת י"ה, דהיינו יהיה שני פעמים, חד לפשוטה וחד למילוי, הרי שני פעמים י"ה י"ה. ולזה אמר³²: "אדם כי יהיה בעור בשרו" וכו'.

וזהו הנאמר בסדוים³³: "ואברהם היו יהיה". כי אמר הכתוב³⁴: "המכסה אני מאברהם", ופירש רש"י³⁵: וכו' אני מעלים והרי הוא חביב לפני וכו'. וביקש הקב"ה לרמוז שלא בשביל אהבתו של אברהם³⁶ גילה לו הדבר, רק גילה לו שלא יכעוס אברהם, כי הארץ שלו וה' נתן לו, ועכשיו חזר ולקח. וכבר הקדמנו שהכעס בא מצד הגאוה, ועל כרחק גבי אברהם לא היה בו שום גאוה, כפירש רש"י גבי "כי אתם המעט מכל העמים"³⁷ - כאברהם שאמר³⁸: "ואנכי עפר ואפר", וראיה לדבר שאברהם היה שונא גאוה רמז לנו הכתוב: "ואברהם היו יהיה", מילת יהיה מורה על י"ה י"ה, חד לפשוטו וחד למילואו, ועל ידי כוונה זו מסולק הגאוה ואז לא בא לכלל כעס.

וזהו כוונת הכתוב³⁹: "ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל", על דרך מדרש רבה פרשת צו⁴⁰: א"ר לוי: כל המתגאה נידון באש, שנאמר⁴¹: "זאת תורת העולה היא

שם י"ה שבמקדש מביא לענווה וחכמה

כדי להסיר את הגאוה יש לכונן ולהסתכל בשם י"ה מלא

2. תענית טז, א. 3. ישעיה ב, ג. 4. שבת קב, ב. 5. עיין סוטה ד, ב - 'כל אדם שיש בו גסות הרוח... עולה אמר: כאילו בנה במה, שנאמר (ישעיהו ב, כב): 'חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא', עיי"ש. 6. שמות טו, א. 7. שם פס' ב. 8. בדיבור של עשרת הדברות האוסר עבודה זרה, שמות כ, ב - 'לא יהיה לך אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי'. 9. ויקרא יג, ב. 10. בראשית יח, יח. 11. שם פס' יז. 12. שם פס' יח. 13. בהמשך מבאר רבנו שנפלה כאן טעות סופר וצריך לומר: וביקש הקב"ה לרמוז שלא תאמר שלא בשביל אהבתו של אברהם גילה לו וכו'. 14. דברים ז, ז. 15. בראשית יח, כז. 16. תהלים קכב, ד. 17. ויקרא פרשה ז, ו. 18. ויקרא ו, ב. 19. פס' יט - 'עלית למרום שְׁבִית שְׁבִית לְקַחְתָּ מִתְּנוּת מֵאֲדָם וְאֶף סוֹרְרִים לִשְׂכֹּן יְהוָה אֱלֹהִים'. 20. דברים ז, ז. 21. יח, ב. 22. תהלים קג, ו. 23. תהלים צד, ב. 24. תענית ז, א.

ויצא ממקומו והביאה בכבודו. ובוה עשה ממש מה שהיה מעיקר כוונתו ית' בביכורים שהיא מידת ההכנעה הזו, בהבאתם על ידי עצמו, שאפילו אגריפס מלך ישראל וכו'³³. וזהו לומר לך שהמביא דורון לתלמיד חכם, הוא בעצמו מביאו ואינו שולחו ביד אחר, הוא ממש כמקריב ביכורים שהיה עיקר בהם ההבאה וכו', יעו"ש.

ולזה מביאי הביכורים, שעיקר הבאתם כדי לתקוע בלבם מידת ההכנעה, היו אומרים בעזרה: "כל הנשמה תהלל יה"³⁴, כי על ידי הסתכלות בשם י"ה מסתלקת מידת הגאוה, וההולך לשם מביאו לידי ענווה כאמור, ופשוט. ואפשר דזהו טעם נמי מאמרם ז"ל שם, שבדרך היו אומרים: "שמחתי באומרים לי בית ה' נלך"³⁵, יען דההולך לשם מביאו לידי ענווה, ופשוט.

ואשר אני אחזה לי טעם דעל ידי הליכת בית המקדש מביאו לידי ענווה, הוא על פי מה שכתבתי למעלה בסימן ט"ב בשם הרב הקדוש 'אגדת אליהו' בטעם ריבוי הכסף והזהב שהוכן במקדש ואבן יקרה לרוב, והוא משום דכתיב בתורה³⁶: "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" ודרשו רז"ל³⁷: "בכל מאדך" - בכל ממונך. ולכן הרגילים הקב"ה בהוצאות רבות על מקדשו, שיטבע בלבם מידת הוותרנות, כדי שיבאו לאהוב אותו בכל מאדם - שכל זמן שהיה רואה האדם הוצאות המקדש, מטביע בו מידת הוותרנות ובנקל יבוא לאהוב אותו ית', יעו"ש. ועוד כתבנו לעיל בסימן קל"א, כי מגדולי המידות המגוננות הנמשכות מהגאוה היא הכליות בחמדת הממון וכו', ולהפך זה מי שהוא עניו באמת וביושר, הרי זה קונה לעצמו מידת הנדיבות והוותרנות, כי אינו חושש על הכבוד המדומה, יעו"ש.

ולזה ההולכים לשם ורואים הוצאות המקדש בריבוי הכסף והזהב, ועל ידי זה נטבע בהם מידת הוותרנות, וזה להם סיבה להביאם לידי ענווה, ופשוט.

ר א"י. איתא במדרש ילקוט: "תורה צוה לנו משה"²⁴ - ציווי זה אינו אלא לנו, אינו אלא בעבורינו, וכן הוא אומר³: "ואבנה הבית לשם ה' אלקי ישראל", בית זה למה - "ואשים שם מקום לארון", הוי ציווי זה אינו אלא לנו, אינו אלא בעבורינו, ע"כ.

ופירש הרב 'בירך יצחק' פרשת תרומה, שהכוונה הוא על פי מה שכתב הרב 'עין החיים' בשם לקוטי מו"ר גבריאל אישפראנסא ז"ל⁴: על מאמר⁵ ר' חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שנאמר⁶: "ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר".

כי על פי זה נראה שהוא כוונת מאמרם ז"ל בירושלמי פרק ג' דביכורים²⁵, שמביאי ביכורים היו אומרים בעזרה: "כל הנשמה תהלל יה"²⁶. עיין מה שכתבתי לעיל בסימן י"ט.

והן עוד נביא מה שכתב הרב הגדול 'בינה לעתים' חלק ב' דף ל"א²⁷, שאחד מטעמי הבאת הביכורים הוא לתקוע בלבנו המידה המעולה החשובה, צבי היא לכל המעלות, מידת הענווה, שאין לך מידה טובה הימנה. ולכן, להשרישנו במידה המהוללה זו, ציוונו ה' ית' על הביכורים בדבר פרטי ועצמי בהם, שיתבאר בפירוש מאמרם ז"ל פרק שני דיני גזירות²⁸: רב ענן אייתי ליה ההוא גברא כנתא דגילדני דבי גילי²⁹, אמר ליה: מאי עבידתך. אמר ליה: דינא אית לי. לא קביל מניה, אמר ליה: פסילנא לך לדינא. אמר ליה: דינא דמר לא בעינא, לקבולי לקביל מר, דלא למנען מר מאקרובי בכורים, דתניא: "ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלקים לחם ביכורים עשרים לחם שעורים וכרמל בצקלונו"³⁰ - וכי אלישע אוכל ביכורים היה³¹ - אלא לומר לך: כל המביא דורון לתלמיד חכם כאילו מקריב ביכורים.

והכוונה בו, כי בולמוס תאוות המאכל והרדיפה אשר הוש הטעם יגרום להיות להוט אחר הפירות החדשים בראשית ותחילת המצאם. ממיאל יובן כי האיש הנלבב, אם בעל נפש הוא, ישלוט בתאוותיו ולא ירצה מיד להנות מפירות הביכור, ולא יאמר עליו "אשר יראה הרואה אותה בעודה בכפו יבלענה"³². כי מדרך השטופים אחר תענוג ועריבות המאכל הוא שלא בלבד בשעה שהם אוכלים ממש מתענגים במה שבפיהם, אלא גם בהיות המאכל בידם, בראותם אותו היותו נחמד לאכילה ותאוה לעיניים, מתהנים מזה על שם העתיד, ועושים כל כך תנועות מראים כאילו הם נושכים בשיניהם המאכל ההוא, בעין החתול עם העכבר, כאופן שהם כבולעים טרם יאכלו, בהיות הדבר הנאכל עדיין קיים, וזהו "בעודה בכפו יבלענה". ולזה אמר כמתמיה, וכי אלישע שהוא קדוש אלקים, היתכן היות מתכונתו אוכל ביכורים ונהנה מפרי חדש כאחד מהמון המתאווים ומשביעים חיכם מחוש הטעם, עד שלזה נתעורר האיש ההוא להביא לו מן הבכורות, וידע שיערבו לו - זה ודאי לא יתכן לגדול המעלה כמוהו, אלא לומר לך כל המביא וכו'.

והכתוב הודיענו טוב תכונת האיש הלזה ומעלתו בעניין זה הדורון, כי לא יבחן בו הדורון עצמו לבדו היותו עשרים לחם שעורים, אשר בזמן ההוא היה נאה ומתקבל ומנה ראויה להתכבד לפי צורך השעה, אלא ההשתעבדות וההכנעה, שלא שלחה ביד אחד מעבדיו ושלוהו, אלא הוא בעצמו בא מעירו

הבאת הביכורים כל אחד בפני עצמו קובעת בלבנו מידת ענווה

עושרו ופארו של המקדש מביא לידי לענווה

תורה צוה לנו - דוקא לנו ובעבורנו

ריבוי ציווים על מצוה אחת נועד להרבות שרם

25. הלכה ב. 26. תהלים קג, ו. 27. דרוש ד' לחודש אלול, פרשת כי תבוא. 28. כתובות קה, ב. 29. פירוש: סל של דגים קטנים. 30. מ"ב ד, מב. 31. "והלא לא כהן היה, שהרי מצינו בדברי הימים שנתייחס אביו על שבת גד, דכתיב (דה"א-ה, יב): "זיעני ושפט בבשן ומצינו במסכת פסחים באלו דברים (פסחים סח, א) דשפט דהאי קרא הוא אביו של אלישע" (רש"י). 32. ישעיה כח, ד. 33. ביכורים פ"ג מ"ד - "הגיעו להר הבית אפילו אגריפס המלך נוטל הסל על כתפו ונכנס עד שמגיע לעזרה". 34. ירושלמי ביכורים פ"ג ה"ב. 35. תהלים קכב, א. 36. דברים ו, ה. 37. ברכות נד, א. 38. ילקוט ש"ש וזאת הברכה רמז תתקנא. 2. דברים לג, ד. 3. מ"א ח, כ-א. 4. הנדפסים בסוף ספר 'עין החיים'. 5. מכות פ"ג מט"ז. 6. ישעיה מב, כא.

דציווי זה אינו אלא לנו, בעבורינו, כדי להרבות שכרנו, שמכאן אתה למד לכל המצוות כולם שאין הכוונה בהם אלא להנאתנו. וזה שאמר: ציווי זה אינו אלא לנו, בעבורינו, משום דה' הפץ לזכות את ישראל, ע"כ דברי קודשו.

כי על פי זה נראה לעניות דעתי פשוט כוונת הכתובים פרשת ואתחנן¹³: "ויצונו ה' אלקינו לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלקינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה, וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצווה הזאת לפני ה' אלקינו כאשר צונו". שהכוונה בו לומר, שהציווי שצונו ה' "לעשות את כל החקים", דהיינו על מצווה אחת כמה אזהרות, זהו "לטוב לנו כל הימים", להנאתנו ולטובתנו, כדי ליתן לנו שכר טוב בעשותנו מצווה בפעם אחת כאילו עשינו כמה מצוות. זה אומר: "וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצווה הזאת לפני ה' אלקינו כאשר צונו", ודו"ק.

ובפירוש המאמר הנזכר, נראה לעניות דעתי בדרך פשוט במה שכתב הרמב"ם סוף מסכת מכות בפירוש המשנה הנזכרת¹⁴, כי מעיקרי האמונה בתורה, כי כשיקיים האדם מצווה מתרי"ג מצוות כראוי וכהוגן, ולא ישתף עמה כוונה מכוונות העולם בשום פנים, אלא שיעשה אותה לעצמה מאהבה, כמו שביארתי לך, הנה זכה בה לחיי העולם הבא. ועל זה אמר ר' חנניא כי המצוות בהיותם הרבה, אי אפשר שלא יעשה האדם בחייו אחת מהם על מתכונתה ושלמותה, ובעשותו אותה מצווה תחיה נפשו באותו מעשה. וממה שיורה על העיקר הזה, מה ששאל ר' חנניא בן תרדיון מה אני לחיי עולם הבא, והשיב המשיב: כלום בא מעשה לידך, כלומר, נדמין לך לעשות מצווה כהוגן, והשיב כי נודמנה לו מצוות צדקה על דרך שלמות בכל מה שאפשר וזכה לחיי עולם הבא. ופירוש הפסוק: "ה' הפץ למען צדקו" - לצדק את ישראל, למען כי "גדיל תורה ויאדיר", עכ"ל.

ובזה פירש גאון עוזנו ב'נחל קדומים' בשם הרב עיר וקדיש מוהר"ר אברהם גירון ז"ל כוונת הכתובים הנזכרים: "ויצונו וכו' וצדקה" וכו', יעו"ש.

ואפשר שזהו כוונת הכתוב פרשת עקב¹⁵: "כל המצווה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון ורבייתם" וכו', ודבריהם ז"ל ידועים¹⁶. ועל פי האמור יאמר, שאם מכל המצוות כולם יהיה רק מצווה אחת בשלמותה, בזה בדקדוקיה ובכל פרטיה, זה אומר "תשמרון לעשות", בזה תזכו "למען תחיון" - חיי עולם הבא, "ורבייתם" - תזכו לרב טוב הצפון, "וירשתם את הארץ" העליונה, שתשיגו בה חיי עולם הבא.

וקשה, דהרי מניין המצוות הוא מוכרח - רמ"ח עשה ושס"ה לאוין, עליהם אין להוסיף ואין לגרוע, והיכי שייך לומר משום דרצה לזכות את ישראל לפיכך הרבה. אלא הכוונה עם מה שאמרו רז"ל במדרש⁷: בהרבה מקומות ציווה הקב"ה על הדלקת הנרות, הדא הוא דכתיב: "ה' הפץ למען צדקו וגדיל תורה ויאדיר". וזה אומר 'כדי לזכות את ישראל ריבה להם בציווים', על מצווה אחת שנה וציווה הרבה פעמים בתורה, כמו מצוות שבת ופסח ומילה ונרות ותפילין וכיוצא, כדי ליתן שכר טוב לעושה מצווה בפעם אחת כאילו עשה כמה מצוות, שהרי כמה ציווים נכתבו על אותה מצווה.

וכדי דלא תיסק אדעתך למימר דאדרבא, יש לומר דכדי להענישו נתכוון, וכמו שאמרו⁸: כל מי שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה וכיוצא בזה, אבל נמלה לוקה המשיב וכיוצא, לאפקי מזה בא ר' חנניא בן עקשיא ואמר: רצה הקב"ה לזכות את ישראל, ולטובה נתכוון כדי לזכות ולא להרבות בעונש, אבל העובר ממילא יענש על כל אחד מהציווים, ועל דרך עובר בשמונה עשה וכיוצא, ע"כ [דברי הרב עץ חיים].

וזהו כוונת המאמר: "תורה צוה לנו משה", דרצה הקב"ה לזכות את ישראל ולהרבות שכר טוב לצדיקים, לפיכך הרבה להם באזהרות וציווים, על מצווה אחת כמה אזהרות, שבקיומו מצווה אחת יחשב לו כאילו קיים כמה מצוות. והכא "צוה לנו" קא דריש, כלומר, שריבוי הציווים, שציווה לנו על מצווה אחת כמה פעמים, ציווי זה אינו אלא לנו, כלומר להנאתנו כדי להרבות שכרנו. וכדי שלא תיסק אדעתך לומר דאימא איפכא, דלהרבות בעונשים נתכוון, כמו שאמרו: כל מי שאינו מניח תפילין עובר בח' עשה, לכך חזר ואמר: אינו אלא בעבורינו, וחלילה וחס לומר דלרעה נתכוון, ואינו אלא להנאתנו, ולטובתנו נתכוון.

תדע לך שכן, וראיה חותכת בא ואראך, שהרי כתיב: "ואבנה הבית לשם ה' אלקי ישראל", ועיקרו של בית זה למה - בשביל דבר זה, "ואשים שם מקום לארון", שילזה היתה הכוונה לבניין הבית, כדי לעשות מקום לשכון שכניה שהיא שרויה בתוך הכרובים, וכדכתיב¹⁰: "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים", וכתיב¹¹: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם". הרי לך שיעקר המצווה הגדולה הזו של בניין הבית אינה אלא לכוונה זו, כדי להשים שם מקום לארון. וכי דייקת שפיר עניך תחזינה, שאם לכוונה זו היתה לא היה צורך כלל לכל מצווה זו, שהרי אמרו¹²: מקום ארון וכרובים אינו מן המידה, כלומר דבגס היו עומדים בבית קודשי הקודשים ולא אכלו שם מקום. הרי לך מכאן ראיה

ראיה ממצוות בניין המקדש שריבוי הציווים נועד להרבות שכר

7. במדבר רבה פרשה טו, א-ב. 8. מנחות מד, א. 9. מכות טז, ב. 10. שמות כה, כב. 11. שם פס' ת. 12. ב"ב צט, א. 13. דברים ו, כד-כה. 14. מכות פ"ג מט"ז - ר' חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקב"ה לזכות את ישראל וכו'. 15. דברים ת, א - "כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֶגְדְּלִי מִצִּוְתָהּ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּ וְיִרְבִּיתֶם וְיִרְשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם". 16. שביארו למה כתיב "כל המצווה" ולא "כל המצוות": ומדרש אגדה, אם התחלת במצוה גמור אותה, שאינה נקראת אלא על שם הגומרה (רש"י).

מתענג בעבודתו הוא תוספת טובה מנדפשיה, על כן אלקים חשבה וקובע לו שכר ממש, ועל דבר זה זוכה ורואה פני שכינה ולא בהיל לאסתכולי, ע"כ דבריהם בישוב החקירה הנזכרת.

ועוד כתב בסמוך בשם כת הקודמים, דמצינו שדרשו רז"ל¹⁹: "היום לעשותם"²⁰ ולמחר לקבל שכרם, ותוך כדי דיבור כתב: "והיה עקב תשמעון וכו' ואהבך וברוך" וכו', דמוכח מיניה דשכר מצוות בהאי עלמא איכא, והווי תרתי דסתרן. וניחא להו דשכר מצוות עצמם בהאי עלמא ליכא, ומתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא משומר ובא לעולם שכולו טוב, אמנם אשר ישמח האדם בקיום המצוות בעמלו של תורה, ליכול וליחדי בהאי עלמא, וקרנו תרום בכבוד לעתיד לבוא. זה אומרו: "היום לעשותם" ומחר לקבל שכרם, אבל "והיה עקב תשמעון", אין והיה אלא לשון שמחה²¹, שם רמז כי בשכר שמחה אשר שמח תשמח בתורה ובמצוות יש בו כדי שביעה מטוב הארץ, "ואהבך" וכו' וכל זה בשכר השמחה, אבל גופי תורה ומצוות - מחר לקבל שכרן, אלו דבריהם ז"ל. ועיין שם מה שיישב ודרש על זה במת"ק ורש"ן עדי"ו. וכן כתב "ימים אחדים" בדרשותיו בשם הרמב"ם, דבשכר השמחה שבמעשה המצוות נותנים לאדם שכר במתנה ממה להתפרנס בעולם הזה, בלי ניכוי משכר גוף המצוות הצפון לעוה"ב. ושבוה פירש מהרי"ט ז"ל כוונת הכתוב הנזכר: "וצדקה תהיה לנו כי נשמור" מלשון "ואבינו שמר את הדבר"²², דכיון דשכר מצוות בהאי עלמא ליכא, וכשארם שמח בעשיית המצוות יש לו במה ליוזן בעולם הזה, בשכר השמחה לחוד בלי ניכוי מקרן שכר גופן של מצוות הצפון לעולם הבא, ומי שמצפה ומקווה אל המצווה מתי תבוא בידו לקיימה, אין לך ראייה גדולה מזו ששמח הוא במצוות, שהרי הוא מצפה לראותן, ונותנים לו חיי עוה"ז בשכר שמחה בדרך צדקה ומתנה, בלי ניכוי מקרן המצוות. וזהו "וצדקה תהיה לנו", רוצה לומר שנהנה בעוה"ז בדרך צדקה ומתנה בלי שום ניכוי, וע"י מה יהיה זה - "כי נשמור לעשות", דהיינו לעומת השמחה. **ועלה** מן האר"ש דשכר השמחה במצוות משמש לכאן ולכאן, לאור באור החיים לעולם הבא ולאכול מפירותיו בעולם הזה כעין מתנה וצדקה, יעו"ש בהרב "ימים אחדים". זה אומרו²³: "כל המצווה אשר אנכי מצוין היום תשמרון לעשות", שתצפו ותקווו מתי תבוא לידכם כדי לעשותה, שזה מורה על השמחה, ובוה "למען תחיון ורבייתם" בעולם הזה, כמה שכתבתי בשם כת הקודמים ובשם הרמב"ם, ועוד אחרת: "ובאתם וירשתם את הארץ הטובה" זו עולם הבא, כמאן דאכיל דיליה, וק"ל.

עוד זאת אדרוש בהאי קרא בהקדים מאי דאיתא ברבה פרשת ויקרא פרשה ל"ד²⁴ בפסוק²⁵: "ויצבט לה קלי" א"ר יצחק: למדך תורה, כשארם עושה מצווה יעשה אותה בלב שמח, שאילו היה ראובן יודע שהקב"ה מכתוב עלי²⁶: "וישמע ראובן ויצילהו מידם", היה טוענו על כתפו ומוליכו אצל אביו, ואילו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתוב עלי²⁷: "וראך ושמה בלבבו", בתופים ובמחולות

זה אומרו: "תורה צוה לנו משה", שהם תרי"ג מצוות כדבריהם ז"ל, ושמה תאמר: מי יכול לעמוד בכל אלה - לזה אמר אדרבא, זהו להנאתנו ולטובתינו, כי בעשותינו אחת ממצוות ה' בשלימות, בזה נזכה לחיי עולם הבא כאמור, והכל הוא לתועלת עמו ישראל, כי מידת הטוב להטיב, ובכל עת ובכל זמן דורש טוב לעמו בית ישראל.

הלא נראה ונתבונן בריבוי הכסף והזהב שהיה במקדש, שלא היה זה למה שנוגע לכבודו ית', דכיון שהוא ברא הכל והוא ארון הכל, כל הדברים שווים לפניו, אפילו אם היה של עץ, אבל מצד מה שנוגע לכבוד מעלת ישראל לעיני כל האומות, רצה לבנותו בריבוי הכסף והזהב ואבן יקרה, וכמו שכתבתי למעלה בסימן י"ח, יעו"ש. ולזה אמר בעל המאמר שציווי זה אינו דבר הנוגע לכבודו ית', ושלזה הרבה, אינו כן, אלא לנו, וכן הוא אומר: "ואבנה הבית לשם אלהי ישראל", בית זה למה, כלומר למה כל כך בריבוי הכסף והזהב, כי לא היה כי אם לשים שם מקום לארון ולזה לא היה צריך כל כך ריבוי הוצאות בכסף וזהב, אם לא שציווי זה אינו אלא לתועלת וטובת עמו בחירו, וכן ההיקש, ופשוט.

אי נמי כוונת הכתוב "כל המצווה" וגו', במה שידוע כי תכלית ביאת האדם לעולם הזה, עם היות נשמתו קודם בואה מלחם אביה תאכל, שנהנית מזיו השכינה, וטעמא הוא משום דמאן דאכיל דלאו דיליה בהיל לאסתכולי באפיה¹⁷, מה שאין כן הנאתה לאחר צאתה מהעולם הזה, כשסגלה תורה ומצוות. והווי בה קמאי לפי מה שכתב הרמב"ן ז"ל בביאור הכתוב¹⁸: "וצדקה תהיה לנו", וזה לשונו: קרא גמול המצוות צדקה, כי העבד הקנוי לרבו שהוא חייב לעבוד אותו אם יתן לו עוד שכר בעבודתו, צדקה יעשה עמו. ולפי זה נפל פתא בבירא, דאם אחר עבודתו בעסק התורה והמצוות עדיין אינו ניזון בזרוע, דאכתי שכרו אתו בתורת מתנה וצדקה, מה בצע והנאה אית ליה בעוה"ז.

וגאון עוזנו בפרשת עקב כתב, דעבידי רבנן דמשנ"ו החקירה הנזכרת, כי הן אמת זאת התורה והמצווה חיובא רמיא בחובת גברא כעבדא קמא מאריה, וכמו שכתב הרמב"ן, וכאשר נשבע ונוטל מזיו שדי יתענג, ומתת אלהים היא אשר צדקה עושה עמו פניו למטה אין רואה, אמנם תקנה יש לו, אם בעשותו מכל מצוות ה' ובלומדו ספר תורת האלהים, לו הגדיל השמחה שעשועים יום יום ובדח טובא אף גילה ורנן גיל יגיל ירון ושמה על אשר זכה לעבוד ה', ובמקום רינה שם תהא רעדה, הנה השמחה הזו לתכלית השלמות, ושמחה זו עושה לחזות בנועם זיו השכינה דליינהו לעיניה, ועינו ל"ו תשבע שבע רצון, כי הגם כי עובד רבו עבודת עבד וכך חובתו, זהו לעניין עשיית המצוות בלימוד התורה בעצמה, אבל השמחה והעונג אשר

ראיה מריבוי העושר במקדש

ע"י שמחת המצווה מקבל שכר בעוה"ז

17. ירושלמי ערלה פ"א ה"ג - "דאכל מן חבריה בהית מסתכלא ביה". 18. דברים ו, כה. 19. עירובין כב, א. 20. דברים ז, יא-יג - "וְשָׁמְרָתְךָ אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם, וְהָיָה עִקְבֵּי תִשְׁמָעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וְשָׁמְרָתָם וְעָשִׂיתָם אִתָּם וְשָׁמְרָה ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִיָּת וְאֶת הַחֻסְדֵי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם, וְנִאֲהָרְךָ וְנִבְרָכְךָ וְהִרְבָּךָ וְגַבְרָךְ פְּרִי בִטְנְךָ וְיִרְי אֲדָמְתֶךָ" וכו'. 21. בראשית רבה פרשה מב, ג. 22. בראשית לז, יא - ופירש רש"י: "היה ממתין ומצפה מתי יבוא". 23. דברים ח, א. 24. אות ת. 25. אות ב, יד. 26. בראשית לז, כא. 27. שמות ד, יד.

חרדים' דף נ"ז דאייתי מאי דתנן בפרק קמא דקדושין³⁴: כל העושה מצווה אחת, מטיבין לו ומאריכין את ימיו ונוחל את הארץ, ואוקמוה בגמרא דרוצה לומר: העושה מצווה אחת יתירה על זכויותיו, והוי כאילו אמר כל שזכויותיו מרובים. והקשה הרב, דלמה רבינו סתם דבריו דמשמעותו דבחדא מצווה קאמר. ופריק, דכיון דלומר שצריך אדם להחזיק במצווה אחת כתיקנה בשלימותה תדיר בכל כחו, ואז ודאי מובטח לו שזכויותיו יהיו מרובים על עוונותיו.

והכי נמי גרסינן על אותה משנה בירושלמי³⁵: א"ר יוסי בר בון: מי שמייחד לו מצווה ולא עבר עליה מימיו. ונראה לכאורה שחולק עם הבבלי, ומפרש 'כל העושה מצווה אחת' - כפשטה, אחת בלבד. והטעם נודע מאליו, דכשמחזיק מצווה אחת בכל עזו ודאי שיהיה צדיק גמור בכל שאר המצוות. ועל דרך זה סיפא דקתני: וכל שאינו עושה מצווה אחת אין מטיבין לו, היינו שמבטל אותה ואינו עושה אותה כלל, והוא דעת הרמב"ם שמומר לעבירה אחת הוי מומר לכל התורה כולה. אי נמי, אפשר שגם הירושלמי מפרש המשנה ד'העושה מצווה אחת' - יתירה על זכויותיו קאמר, אלא מה שאמר שייחד לו מצווה ולא עבר עליה מימיו, בא לתת טעם לרבינו הקדוש אמאי נקט האי לישנא, ותרץ כדתרצינא. ונראה שזה נמי דעת הרמב"ם ז"ל, שאף על פי שכתב בסוף מסכת מכות על משנת ר' חנניא בן עקשיא וכו', שאי אפשר שלא תחשק נפשו באחת מכולם וכו' ובה יזכה לעולם הבא, אין כוונת הרב דבמצווה אחת לבדה יזכה, שהרי הוא עצמו בסוף פרק קמא דקידושין על המשנה שכתבנו: כל העושה מצווה אחת מטיבין לו, פירש בה הרב מה שפירש הבבלי בפירוש ד'מצווה אחת' - יתירה על זכויותיו קאמר, וגם אם נאמר שדעת הרב שהירושלמי חולק על הבבלי במה שאמר שייחד לו מצווה אחת, 'ולא עבר עליה כל ימיו' - במצווה אחת לבד קאמר וכו', אם כן תיקשי דידיה אדידיה למה לא פירש בסוף פרק קמא דקידושין 'כל העושה מצווה אחת מטיבין לו' - כמשמעה, כיון שהוא סבור שזה האמת והוא מה שכתב בסוף מכות, אלא ודאי הוכיח תחילתו על סופו, שממה שפירש ד'מצווה אחת' - יתירה על זכויותיו קאמר, ובזה דוקא הוא שזוכה לחיי עולם הבא. מינה נלמוד, דמה שפירש בסוף מכות דבמצווה אחת בשלימותה יזכה לחיי עולם הבא, הכי קאמר, דודאי ע"י אותה מצווה יתחזק בשאר המצוות ויהיה רובו זכויות, ואזדא לטעמיה שהוא סבור על דרך זה בעבירה, דמומר לעבירה אחת מומר לכל התורה כולה, דמסתמא כיון שפשע בה כל כך גם בשאר המצוות יהיה פושע, כדכתב הר"ן בריש מסכת חולין, אבל בודאי אין שלימות האדם אלא בתרי"ג מצוות שניתנו למשה מסיני, רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה כמניין רמ"ח איברי וסס"ה גידיו של אדם, ע"כ דברי קודשו.

ואנא זעירא לא זכיתי להבין דברי קודשו, דמלבד פשט דברי הרמב"ם ברור מללו כמו שכתבתי. עוד בה מאי קשיא ליה ממה שפירש בפרק קמא דקידושין כמו שפירש הבבלי בפירוש 'מצווה אחת' - יתירה על זכויותיו, דההיא דקידושין קתני: מטיבין לו ונוחל

היה יוצא לקראתו, ואילו היה יודע בועז שהקב"ה מכתוב עליו: "ויצטב לה קלי", עגלים מפוטמים היה מאכילה, ע"כ. ופירש הרב 'ימים אחדים' שם, שהכוונה להזהיר את המתחיל במצווה לגומרה כתקנה, שהרי אם לא גמרה קובר אשתו ובניו²⁸; ולפי שהעושה מצוותו בשמחת לבו בטוח שיגמור מה שהתחיל, לזה אמר: יעשה אותה בלב שמח, שבוה מובטח הוא שיגמור מצוותו. וכדי שלא תקשה על צדיקים אלו, דהא ודאי עשו אותן בשמחה ועם כל זה ראינו שלא נגמרה המצווה כל כך כראוי להם, לזה אמר: מה שלא גמרו הוא במה שלא החשיבו מה שעשו להתחלת מצווה, שאם ידעו שהקב"ה מכתוב עליהם מה שכתב, הא ודאי שהיו גומרין אותה בכל עזו ותעצומות, ובה פירש כוונת הכתוב: "ויצונו" וכו', יעו"ש. **זה** אומרו: "כל המצווה", אם רצית לגמור המצווה עשה אותה בשמחה, זהו "תשמרון" - שתצפה למצווה, שזה אות מופת על השמחה כדבר האמור.

ועוד אפשר להסמיק בהאי קרא במאי דאמרין בפרק קמא דר"ה²⁹: האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני ובשביל שאזכה בה לחיי עולם הבא, הרי זה צדיק גמור. והקשו התוס'³⁰: דהא תנן³¹: אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס - ותירצו דהיינו באומות העולם שתוהים על הראשונות³². ועיין מה שתירץ הגאון מהרימ"ט בדרשותיו פרשת מצורע. והרב מהר"ש פרימו פריק לה, דההיא במצוות עצמם כמות שהן, אבל הכא מיירי כשכבר יצא ידי חובתו במצוות צדקה, ועתה סול"ע סלע זו נוסף על חיובו, ובזה התוספת שרי לעשותו על מנת לקבל פרס בעבור חיי בנו או שיזכה לעולם הבא, ואסמכיה אקרא³³: "צדק צדק תרדוף", הכפל לומר דאם כבר יצא ידי חובתו ועתה מוסיף, וזה אומרו: "צדק צדק" שם רמ"ז בכפל לומר דיצא ידי חובתו ומוסיף, והיינו דקאמר "צדק צדק" שני פעמים, אז יכול לעשות "למען תחיה" שאתה מוסיף בכוונה זו - על מנת ש"תחיה וירשת את הארץ" - שתזכה לעולם הבא. והוי ממש כמי שאומר: על מנת שיחיה בני או שאזכה לעולם הבא, עכ"ל. והביא דברי קודשו גאון עוזנו בי'נחל קדומים, יעו"ש. **ואפשר** להסמיק זה בקרא דאתאן עליה: "כל המצווה" רוצה לומר כללות המצווה כמות שהיא "תשמרון לעשות", לא על מנת לקבל פרס, ואימתי אתה יכול לעשות על מנת לקבל פרס - זה אומרו: "למען תחיון" אז "ורביתם" קרי ביה מה'הפעיל' - שתרבו על המצווה בעצמה ותוסיפו על החיוב, ואז תוכל גם כן לעשות כדי שתזכה לעוה"ב, זהו "וירשתם את הארץ", וק"ל.

ומה שכתבתי בשם הרמב"ם בפירוש משנת ר' חנניא, פשט דבריו נראה כי על מצווה אחת ידבר. וכן נראה מפירוש הרב מהר"א גירון שהבאתי, וכמו כן נראה מדברי גאון עוזנו בספר 'כסא דוד' דף קכ"א שכתב, וזה לשונו: איברא ודאי דזה שכתב הרמב"ם היינו ברמ"ח מצוות עשה, אבל שס"ה לא תעשה כל איש ישראל חיובא רמיא עליה לשומרם, ואם יעבור אפילו על לא תעשה אחד כבר מלתיה אמורה ונענש ודאי, יעו"ש. ועתה ראיתי להרב הקדוש בספר

מתי רשאי לעשות מצווה על מנת לקבל פרס

ביאור פירוש הרמב"ם על משנת ר' חנניא

28. סוטה יג, ב. 29. ד, א. 30. שם ד"ה 'בשביל שיחיו בני'. 31. אבות א, ג. 32. ע"פ קידושין מ, ב. 33. דברים טז, כ - 'צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך'. 34. לט, ב. 35. קידושין פ"א ה"ט.

אמר הקב"ה: עלי לשלם⁴³. וביאר הרב מופת הדור מהר"ח אבואלעפיא ז"ל בספר 'עץ החיים' פרשת ויקהל בדין חוטף את המצווה, עיי"ש, ע"כ. וחילק שם כמה חילוקים, ואחת מהנה ל"ו נהדר"ה, דכתב ה'דרישה' במה שכתב הטור בהורג שור דחייב לשלם כמו שיראו הדיינים, שכוונתו לומר, אם הוא צורך שעה להורגו ולקוצצו מיד ולא היה פנאי להודיע וכיוצא, פטור. אמור מעתה, כיון דהוי פסידא וצורך גדול, דעמי הארץ אשר לא נגה אליהם אור תורה ואינם חיים, ותקנתם להנות לחכם ולהחזיק בידם להיות להם חלק בתורה ולהדבק בשכינה, וכשיש צורך בדבר - פטור, כמו שכתב הרב ה'דרישה', ע"כ תורף דברי קודשו בשינוי קצת.

ואפשר שזהו טעם מה שאמרו רז"ל⁴⁴: אם ביקשת לעשות צדקה עשה אותה עם עמלי תורה, זה אומר: "צדק צדק תרדוף", ורמז בכפל על מצוות הצדקה המעולה שהיא עם התלמידי חכמים, וליכא למיחש לדין חוטף את המצוות, דהא "למען תחיה וירשת את הארץ", וכיון דאיכא צורך דתחיה ליכא למיחש לדין חוטף את המצווה.

ויתקרב לזה כוונת הכתוב⁴⁵: "אשרי שומרי משפט עושי צדקה בכל עת", והן עוד נביא מה שפירש רש"י בפרשת בחוקות⁴⁶: "ואם את משפטי תגעל נפשכם" - שונא החכמים. למדנו שהחכמים יתכנו בשם 'משפט'. [ובזה רמזתי כוונת הכתוב במשלי⁴⁷: "אנשי רע לא יבינו משפט ומבקשי ה' יבינו כל".] שהכוונה ע"פ מה שכתבתי בסיון ק"ס, דהעושה צדקה בסתר זוכה לבינה. וזהו מאמרם ז"ל⁴⁸: אלף בינה גמול דלים, ומ"ט מיהדר אפיה וכו', כדי ליתן בצנעא. ואמרו ז"ל: אם ביקשת לעשות צדקה, עשה אותה עם עמלי תורה. ואם כן הצדקה המעולה צריכה להיות בשני המעלות הנזכרות, היינו עם עמלי תורה, ובצנעא. ואנשי רע, לא די שאינם עושים בסתר, שהיא המעלה העליונה, אלא אפילו באחת, דהיינו שיתנו לעמלי תורה ואפילו בפרהסיא, לא ישגיחו ולא יתבוננו. וזה אומר: "לא יבינו משפט", אבל "ומבקשי ה' יבינו כל", לא דיים שעושים עם עמלי תורה, אלא נותנים גם כן בסתר, להשיג על ידה מידת הבינה, זה אומר: "ומבקשי ה' יבינו כל".

זה אומר: "אשרי שומרי משפט", אשרי השומרים עצמם לעשות מצוות הצדקה המעולה שהיא עם התלמידי חכמים, וזהו "עושה צדקה בכל עת", וליכא למיחש לדין חוטף את המצווה. ובוהו יובן מאמרם ז"ל⁴⁹: גדולה צדקה שמקרבת הגאולה, שנאמר⁵⁰: "שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות". ומקשים דמהכתוב תרתי משמע משפט וצדקה. ועל דרך הקדים, ונקדים עוד מה שחילק גאון עוזנו שם בדין חוטף את המצווה, דאיתמר בש"ס החובל⁵¹ ופסקו הרמב"ם שם פרק ז' דחובל⁵², דאם אמר הורג השור: אתה אמרת להורגו - פטור. וכתב הרב 'כנסת הגדולה' ביו"ד סימן כ"ח דהוא הדין בכל המצוות, אם יצא לטעון: אתה אמרת לי לעשותה - פטור. ומעתה בעושה צדקה ומחזיק לחכם, דהקב"ה בעל

את הארץ - בעולם הזה ובעולם הבא, ואמטו להכי ודאי צריך מצווה אחת יתירה על זכויותיו, מה שאין כן מתניתין דסוף מכות הוא על זכיית חיי עולם הבא, כמו שפירש להדיא. ואם כן לעולם סובר רבינו שדעת הירושלמי כמו הבבלי, ד'העושה מצווה אחת' - יתירה על זכויותיו קאמר, ולזה מטיבין לו ונוחל את הארץ, מה שאין כן מתניתין דמכות שהיא על עולם הבא, ואחת בשלימות תספיק, ודו"ק.

ומה שכתב דעיקר ביאת האדם לעולם הזה הוא משום דמאן דאכיל דלאו דיליה וכו', עיין בזה להרה"ג 'בינה לעתים' בדרשותיו, שכתב שהנכון שביישוב עניין זה הוא, כי בעוד היותה שם לפני ה' היא במדרגת נקבה מקבלת ומושפעת, ומה יתרונה בזה להיותה לעולם עלולה, שהיא מדרגה שפלה, על כן שלחה הוא ית' לזה העולם למען תקנה מעלת הזכר, להיותה משפעת ומשלמת זולתה, אם הגוף אשר בחברתה, אם שאר אישי המין האנושי להדריכם דרך זו ילכו בהשגת שלימותם, כי זה כל פרי חמדתה ותכלית יצירתה להטיב את הזולת ולהדמות בזה ליצורה יתעלה. וזהו שאמר הכתוב³⁶: "שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו", כי הנשמות הקדושות בהיותם שם בבית ה', העולם העליון, שהוא כאמת בית נאמן הקבוע, אינם אלא שתולים כעץ נטוע בגן רטוב, אשר סוף סוף הוא יונק ומקבל מהקרקע ומושפע ממנו, ולכל המרבה הוא מתגדל ומתרבה בעצמו אבל אינו משפיע לזולתו, ואין זה עיקר השלימות. אבל בכואם "בחצרות אלקינו" הוא העולם הזה, שהוא חצר ופרוזדור לגבי עולם הבא, גדל ערכו בתוספת מדרגה במה ש"יפריחו" - יעשו לאחרים שיפריחו ויעשו פרי, ובהשפיעם את זולתם יהיו משפיעים וזכרים, יעו"ש.

ואפשר לרמוז זה בפסוק³⁷: "אלה תולדות נח נח" וכו'. הרצון, אלה התולדות והנבראים שנבראו בעולם, הסיבה לזה "נח נח", שתיים זו שמענו, דעל ידי שיהיה "איש צדיק תמים" אז גם כן מזכה אחרים עמו. זה אומר: "בדורותיו", אם הגוף אשר בחברה ואם שאר המין האנושי, מה שאין כן "את האלקים", כשהיה "את האלקים" - "התהלך נח" והוא באחד, וק"ל.

וקרא ד"צדק צדק תרדוף" הואיל ואתא לידן נימא בה מילתא. ועיין מה שכתבתי בזה בסיומן ק"ו ועוד לאלוה מילין, והוא במה שחקק גאון עוזנו בספר 'ראש דוד' פרשת קדושים, דאמרין בחולין דף ס"ז³⁸: "ושפך וכסה"³⁹ - מי ששפך הוא יכסה, מעשה בשוחט אחד וחבירו כיסה, וחייבו רבן גמליאל עשרה זהובים שכר ברכה. וכתב הרמב"ם פרק ז' דחובל⁴⁰, דיש מי שהורה שהוא שכר קצוב עשרה זהובים, ואף במצווה שאין בה ברכה כגון שור העומד להריגה וקדם והרגו, חייב עשרה זהובים. והשתא במעשה הצדקה הנה מקום לומר דזו מצווה שעושה הקב"ה, דכתיב⁴¹: "נותן לחם לכל בשר", וזה המפרנס עני או חכם הוא חוטף מצוותו של הקב"ה, וכבר רז"ל אמרו⁴²: כתוב בתורה: "נותן לחם לכל בשר", בא זה וחטף המצווה,

תכלית
ביאת
האדם
לעולם

מעלת
נתינת
צדקה
לתלמידי
חכמים

36. תהלים צב, יד. 37. בראשית ו, ט - "אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ". 38. עמוד א. 39. ויקרא יז, ג. 40. הלכה יד. 41. תהלים קלו, כה. 42. ויקרא רבה פרשה לד, ב. 43. ומפרש ה"פה תואר" - "כיון דמוטל החוב על הבורא לכלכל את העניים, והוא בא וחטף לו המצווה, אל יאמר אדם כי הכעיס את בוראו, אבל לא כן הוא, כי ה' לבדו ישלם לו גמולו". 44. קהלת רבה פרשה יא, א. 45. תהלים קו, ג. 46. ויקרא כו, טו. 47. כת, ה. 48. שבת קד, א. 49. ב"ב י, א. 50. ישעיהו נו, א - "פֶּה אָמַר ה' שְׁמְרוּ מִשְׁפָּט וְעֲשׂוּ צְדָקָה פִּי קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לְבֹא וְצַדִּיקְתִּי לְהַגְלוֹת". 51. ב"ב צא, ב. 52. הלכה יג.

מעשה
האדם
עדיף על
מעשה
שמים

עוד זאת אדרוש בהאי קרא: "כה אמר ה' וכו' ו"אשרי שומרי" וכו', במה שכתב גאון עוזנו בספר 'ראש דוד' סדר בהר סיני, ותורף דבריו הנצרך לענייננו הוא, כי הנה הגויים אלה רשעים יצאו לטעון על מצוות צדקה, דאם הקב"ה אוהב העניים למה אינו מפרנסם, משום דסברי מעשה שמים עדיף⁵⁹, אבל אנן בדידן בני אל חי אשר נתן לנו תורת אמת, ידענו כי הכל המה כזבי"ם לכל דבריהם, כי רצה הקב"ה ליזכות את ישראל, ומעשה אדם עדיף לעשות נחת רוח ליוצרו. ובא האות דמעשה אדם עדיף, מדבר המשפט כי העושה רעהו או גזלו, דבר אתו משפט לפני הדיינים ומוציא את בולעו מפיו, וכל האומות ישפוטו הם, איש לפי מעללו. ואי אמרת מעשה שמים עדיף, למאי איצטריכו שופטים בארץ, הלא לאלהים פתרונים, לפניו נגלו תעלומות והוא השופט הנאמן דן דין להוציא ממון מזה לזה על דבר אמת, והיתה הרווחה אורה ושמחה מעולבנא⁶⁰ דדייני חצצתא⁶¹, ומקבלי שוחדא⁶², אבל העיקר הוא דמעשה אדם עדיף, ואי לזאת דון דייני שפוט השופטים בין איש ובין רעהו, יעו"ש.

ונראה לעניות דעתי שזהו סמיכת הכתובים⁶³: "שופטים ושוטרים תתן לך וכו' צדק צדק תרדוף", ומובן. זה אומרו: "אשרי שומרי משפט עושי צדקה בכל עת", דעל ידי המשפט מוכח דמעשה אדם עדיף, וע"י זה עושה צדקה בכל עת. וכמו כן כוונת הכתוב: "כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה וגו', ומובן.

ואפשר דזהו גם כן כוונת הכתוב בישיעה סימן כ"ו⁶⁴: "כי פֶּאֶשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לְאַרְצֵךָ צֶדֶק לְמַדּוֹ יִשְׁבִי תָבֵל, יִחַן רִשְׁעֵי בָל לְמַדּוֹ צֶדֶק בְּאַרְץ נִכְחוֹת יַעֲלֶה וְכָל יִרְאֶה גְאוֹת ה'". והרב 'קרבן אשה' דף קנ"ו פירש דמהדיינים מוכח דישאל יש להם דין בנים, דעבד פסול לדון, ומהצדקה מוכח גם כן דיש לנו דין בנים⁶⁵, וזהו "כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדור" וכו', יעו"ש. ובזה פירש גם כן סמיכות הכתובים דלעיל וכוונת הכתוב: "שמרו משפט" וכו' ו"אשרי שומרי משפט" וכו', יעו"ש, וקרוב לזה פירש הרב 'שתי ידות', יעו"ש.

ועל פי דרך הקדים יאמר "כי כאשר משפטיך לארץ" כיון שגורה חכמתו ית' להיות שופטים בארץ, דין גרמא שכל יושבי תבל למדור לעשות צדקה, ואם כן "יחן רשע בל למד צדק" אתמהה, ודו"ק. ויתקרב להאמור כוונת הכתוב⁶⁶: "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך", דידוע דשמונה מעלות זו למעלה מזו יש בצדקה, והמעלה הגדולה הוא המחזיק ביד ישראל המך ונותן לו מתנה או הלואה⁶⁷. וגאון עוזנו בספר 'דברים אחדים' ישנו בנותן טעם למאמרם ז"ל: אם ביקשת לעשות צדקה עשה אותה עם עמלי תורה, דהיינו טעמא ע"פ מה שאמרו רז"ל⁶⁸: בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, אם כן איפה טוב לגבר שהצדקה יעשנה עם עמלי תורה ובזכות שהוא מחזיק ביד לומדי תורה התורה תגן עליו, יעו"ש. ונודע שהיצר

המצווה הוא אמר ויהי, הוא ציווה רח"ם רחמתי"ם לראש גבר⁵³ דל והלך ולהחזיק לחכם, ואם כן בעל המצווה פטור ומותר, דברשות קעביר, ובטוען: אתה אמרת לי - פטור, כל שכן הכא דמפרסמא מילתא, כי מצוות המלך היא עשות צדקה וחסד, יעו"ש. והיינו דאמר קרא: "כה אמר ה'", רוצה לומר: זה מצוות המלך, ועוד: "שמרו משפט" אלו התלמידי חכמים "ועשו" עמהם "צדקה", ובזה אין אומר ואין דברים ואין כאן דין חוטף את המצווה. ולפי זה קרא קא מזהיר על הצדקה, ולזה אמר: גדולה צדקה שמקרבת הגאולה.

אי נמי, "אשרי שומרי משפט עושי צדקה בכל עת", בהקדים מאמר רז"ל בירושלמי דפאה⁵⁴: חד תלמיד מן דרבי היו לו מאתים חסר דינר, והוה רבי יליף זכי עמיה, חדא תלת שני מעשר מסכנין, עבדון ביה תלמידיו עינא בישא ומלון ליה, אתא בעי מזכי עימיה, א"ל: רבי יש לי שיעורא, אמר: זה מכת פרושים נגעו בו, רמז לתלמידיו ואעלוניה לקפילין וחסרונה חד קרט, וזכה עימיה איך מה דהוה יליף, עכ"ל.

ובזה פירש הרב הגדול מהר"ש אלגאזי⁵⁵ כוונת מתניתין דתנן⁵⁶: ד' מידות בנותני צדקה, וחדא מנייהו לא יתן ולא יתנו, ומקשים דאי לא יתן ולא יתנו אחרים איך כללו בנותני צדקה, ופירש הרב כגון שיש לו מאתים זוז חסר א', וזה רשע ערום נותן לו זוז כדי שלא יתן לא הוא ולא אחרים, ע"כ. ונראה שזהו כוונת הכתוב במשלי⁵⁷: "עושה דל להרבות לו נותן לעשיר אך למחסור", שהוא עושה במה שהוא להרבות לו, ונותן לו כדי שלא יתנו לו אחרים, וזהו "אך למחסור", ומובן.

וראיתי להרב 'חמדת ישראל' דף מ"ב, שהביא לשון הירושלמי הנזכר וסיים שם, וזה לשונו: ומקשו שם: היכי עביד הכי, הרי תנן⁵⁸: מי שיש לו מאתים זוז הרי זה לא יטול - ומשני לצורבא מרבנן שאני, ושבוה שמע מהרה"ג מוהר"ר חיים שלמה אבואלעפיא זלה"ה כוונת מאמרם ז"ל: אם ביקשת לעשות צדקה עשה אותה עם עמלי תורה, שהכוונה אם ביקשת לעשות צדקה שעולה מאתים חסר א', והיינו לחסר לאחד שיש לו מאתים כדי ליתן לו צדקה, עשה אותה עם עמלי תורה דוקא. זה אומרו: "אשרי שומרי משפט", השומר עצמו לעשות מצווה כהלכתה, ויתן צדקה לתלמיד חכם שנקרא 'משפט', כי בזה "עושה צדקה בכל עת", בכל עת דייקא, פירוש, ע"י זה יכול לעשות צדקה אפילו בזמן שיהיו לו מאתים, והוא גם כן כוונת הכתוב: "שמרו משפט ועשו צדקה", ומובן, [ע"כ לשון הרב 'חמדת ישראל']. [הרואה יראה, בירושלמי פרק ח' דפאה שבידינו ליתא הכי, לא קושיא ולא תירוץ. ואפשר שהכל הוא בדרך חקירה מהמפרשים, ותיבת 'שם' טעות סופר, ובתיבת 'ומשני' צריך לומר 'ומשנו', או אולי שגירסא אחרת היתה לו, ומי יתן ידעתי ואמצאהו.]

53. מליצה ע"פ שופטים ה, ל. 54. פ"ח ה"ז. 55. בספרו 'זהב ישיבה'. 56. אבות פ"ה מ"ג - "ארבע מדות בנותני צדקה הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים עינו רעה בשל אחרים יתנו אחרים והוא לא יתן עינו רעה בשלו יתן ויתנו אחרים חסיד לא יתן ולא יתנו אחרים רשע". 57. כב, טז. 58. פאה פ"ח מ"ח. 59. ע"פ ב"ב י, א. 60. רש"י גיטין לו, ב ד"ה 'עולבנא' - "לשון חוצפא נוטלים ממון שלא כדין בחזקה". 61. רשב"ם ב"ב קלג, ב ד"ה דייני חצצתא' - "דייני פשרה שאין בקיאים בדין וחוצצין מחצה לזה ומחצה לזה כדין ממון המוטל בספק, ורבינו חננאל פירש חצצתא בית הקברות". 62. יבמות סג, ב. 63. דברים טז, יח-כ. 64. פסוקים ט-י. 65. ב"ב י, א. 66. שמות כב, כד. 67. כן כתב הרמב"ם מתנות עניים י, ז - "שמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו, מעלה גדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק ביד ישראל שמך ונותן לו מתנה או הלואה או עושה עמו שתפות או ממציא לו מלאכה כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות לשאלו, ועל זה נאמר 'החזקת בו גר ותושב וחי עמך' כלומר, החזק בו עד שלא יפול ויצטרך". 68. קידושין ל, ב.

היום תמיד, ירא ה' וישפוט.

והתחיל בתיבת "והיה"⁹, הוא אחד מי"ב צירופין של השם הקדוש, רמז כי הדר בא"י דבק בה', היפך הדר בחו"ל, היינו הישראלי, שדומה למי שאין לו אלוה¹⁰. ונקט צירוף זה רמז למה שאמרו רז"ל¹¹: כל מקום שנאמר "והיה" לשון שמחה הוא, וכתב רמב"ן במניין תרי"ג מצוות¹²: ישיבת א"י, בכל עת ורגע שהאדם בא"י הוא מקיים המצווה זו, וידוע שעיקר שכר המצווה על השמחה הגדולה בה, כדכתיב¹³: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה", אם כן צריך היושב בא"י להיות שמח תדיר במצוותו התדירה באהבתו אותה.

וגם צריך להיות ירא וחרד, כדכתב רשב"י¹⁴: כל פקודא דלאו איהו ברחימו ודחילו, לאו פקודא היא. לכך אמרו באבות דר' נתן: הוי שש וחרד על המצוות. והנה תיבת "והיה" אצל מצוות ישיבת א"י רמז לשמחת המצווה, וסמיכת הפרשה לעמלק רמז לחרדה במצווה מהרצועה התלויה באויר¹⁵.

ויסורין של א"י, הן מן האומות מושלי הארץ הן מן החולאים, מזבח כפרה הם, כדבר שנאמר¹⁶: "ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון". וזה רמז גם כן בפסוק זה בסופי תיבות - "והיה כי תבא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה" - 'נכה', והוא מלשון מנכה לו מן הדמים¹⁷, וכדפירש רש"י בפסוק¹⁸: "אולי אוכל נכה בו". ופירוש העניין, שעל ידי הצרות שבא"י מתנכים ומתמעטים העוונות, והעם היושב בה נשוא עון, וכתב¹⁹: "וכפר אדמתו עמו". ודוקא בעוונות קלים, ששבים ומתחרטים עליהם ויסורין אלו ממרקין, ובעת מותו של אדם הולך נכוחו לן עדן, ע"כ הרב הקדוש 'ספר חרדים' דף כ"ו.

ולענינות דעתי נראה סמיכות פרשת עמלק לפרשת "והיה כי תבא אל הארץ" שיש בה מצוות ביכורים, בהקדים מה שכתב גאון עוזנו בספר 'אהבת דוד' דף מ"ו, שבכלל זכירת עמלק הוא לזכור מהיצר הרע שהוא עמלק הנלחם בנו תדיר, וצריך להתבונן במה שעשה לו היצר הרע גם מתמול גם משלשום ולישמר ממנו. ובוא וראה שעיקר העבירות רמוזים בתיבת 'עמלק' - עצבות מאכלות לשון קנאה. וכבר נודע מה שכתב רבינו מוהר"ח ז"ל ב'שער

סמוך זה דרכו בתחילת ביאתו כמו זה עני קרא, ותחנונים ידבר רש, ולבסוף נעשה בעל הבית. ואפשר שזהו טעם שבא לפלימו בערב יוה"כ בדמות עני⁶⁹ יען כי זה דרכו, וכמו שאמרו ז"ל על פסוק⁷⁰: "מפנק מצער עבדו ואחריתו יתה מנון"⁷¹. גם ידוע דבריהם ז"ל על פסוק⁷²: "הגד לעמי פשעם" אלו התלמידי חכמים⁷³. זה אומר: "אם כסף תלוה" שרצית לעשות הצדקה המעולה שהיא ההלוואה, זה יהיה "את עמי" שהם התלמידי חכמים, והטעם כי "את העני עמך" הוא השטן הוא היצר כרוך עמך. ואפשר שזהו שאמר הכתוב⁷⁴: "אשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע" ודרשו רז"ל על המחזיק כידוע⁷⁵. ולזה אמר: למה אמרתי שצריך להחזיק ביד התלמיד חכם שהוא שבת - כי 'ושומר ידו מעשות כל רע' כי ע"י זה יהיה נשמר מהיצר, ופשוט.

ר"א הקרובים והרחוקים אשר הוצה לה, ראוי להם שיהיו נכספים ותאבים אליה, כי כשם שבחר בהם כך בחר בא"י וייחד אותה להם¹, ואין נקראים גוי אחד אלא עמה, שכך פירש רשב"י² על מקרא³: "ומי כעמך בישראל גוי אחד בארץ".

ומצינו במדרש⁴, שהקב"ה אמר לאברהם אבינו פעם ראשונה שילך לא"י ויראנה ויחזור, ואחר שהזר לא נתן לו רשות לחזור ללכת לא"י עד חמש שנים, ואותן חמש שנים היה משתוקק לחזור ללכת, והוא אמר זה הפסוק⁵: "מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה הנה ארחיק נדוד אלון במדבר סלה" - מוטב ללון במדבריות של א"י ולא ללון בפלטריות של חו"ל, והיה תאב, ומשהורשה כתיב⁶: "וילך אברם כאשר דבר אליו ה'". וקודם בואו אל הארץ לא היה משתוקק, אבל אחר שבא שמה פעם ראשונה וראה במראה הנבואה 'קר תפארת קדושת הארץ, אז נכסוף נכסף⁷. וממנו נלמוד לדורות אנחנו יוצאי חלציו, להיות נכספים כמוהו אף על פי שיושביה בצער, על מנת כן, נהיה שמחין בייסורין.

וזהו טעם סמיכות פרשת עמלק וביאת א"י בפרשת כי תבוא, כמו שאמרו רז"ל⁸: ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל ולא נתן אלא ע"י יסורין, ואלו הן - תורה וא"י ועולם הבא, וכי היכי דבביאה ראשונה בא עמלק, הכי נמי בכיבוש גליות, כשרוצים לבוא לא"י, עמלק מוזמן להם בדרך, וכאשר עינינו רואות

ראוי להיות נכספים לא"י

השתוקקות אברהם אבינו לא"י

לעולם עמלק מעכב את ביאת ישראל לא"י

69. קידושין פא, א. 70. משלי כט, כא. 71. סוכה נב, ב - "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: יצר הרע מסיתו לאדם בעולם הזה, ומעיד עליו לעולם הבא. שנאמר: (משלי כט) 'מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון'. שכן באט"ח של רבי חייא קורין לסהדה מנון". 72. ישעיהו נח, א. 73. ב"מ לג, ב - "דריש רבי יהודה ברבי אלעאי: מאי דכתיב: (ישעיהו נח) 'הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם'. הגד לעמי פשעם - אלו תלמידי חכמים, ששגגות נעשות להם כדזונות. ולבית יעקב חטאתם - אלו עמי הארץ, שזדונות נעשות להם כשגגות". 74. ישעיהו נו, ב. 75. ילקוט שמעוני ישעיהו רמז תפה - "רבי הונא בשם רבי ירמיה בר אבא עתיד הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי מצות אצל עמלי תורה, מה טעם כי בצל החכמה בצל הכסף, וכתב אשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה, עץ חיים היא למחזיקים בה". **ראו** 1. עיין תנחומא ראה סי' ח - "חביבה ארץ ישראל שבחר בה הקב"ה, אתה מוצא כשברא העולם חלק הארצות לשרי האומות ובחר בארץ ישראל, מניין שכן משה אמר: 'בהנחל עליון גוים' וגו' (דברים כב, ח), ובחר לחלקו ישראל, שנאמר: 'כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו' (דברים לב, ט), אמר הקב"ה: יבואו ישראל שבאו לחלקי וינחלו את הארץ שבאה לחלקי". 2. זוהר אמור צג, ב. 3. ש"מ"ב ז, כג. 4. בראשית רבה פרשה לט, ח. 5. תהלים נה, ז. 6. בראשית יב, ד. 7. עיין עוד לקמן סימן תנב. 8. ברכות ה. א. 9. דברים כו, א-ב - "והיה פי תבוא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וּיְרֻשָׁתָה וְיִשְׁבְּתָהּ: וְלִקְחָתָּ מִרְאשִׁית פֶּלֶא פְרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְרֵא מֵאֲרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וְשָׂמְתָּ בְּטֶנְא וְהִלַּקְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יְבָחֶר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֶׁפֶן שְׁמוֹ שֶׁם". 10. כתובות קל, ב. 11. במדבר רבה פרשה יג, ה. 12. מצוות עשה ד. 13. דברים כח, מז. 14. עיין זוהר בראשית רג, א. 15. ע"י במדבר רבה פרשה טז, יח - "עמלק יושב בארץ הנגב" - מה ראו לפתוח בעמלק, משל להניק סרסר ולקה ברצועה, וכשמבקשין להפחידו מזכירין לו הרצועה שלקה בו, כך היה עמלק רצועה רעה לישראל". 16. ישעיהו לג, כד. 17. ב"מ קה, ב. 18. במדבר כב, ו. 19. דברים לב, מג.

היושב בא"י צריך להיות שמח תדיר במצוותו התדירה באהבתו אותה

יראה הנצרכת במצווה

יסורי א"י מזבח כפרה הם

מצוות ביכורים מתקנת את ארבע המידות הרעות

לבכורה, אשר היא בלי ספק תאוה נפסדת בלי שום תקווה להשיגה, כי הוא נמנע ובלתי אפשר שתמצא בכורה ממש בשלהי קייטא, כן הוא מה שאני מתאוה ותאב לראות איזה שלם תמים וישר בבני ישראל, ונראית תוחלת ממושכה ונמנעת וכו'. אכן זה דרכו של אדם להיות לו תאוה נמרצת בכל פירות הביכור, ולמען הכניע היצר הזה ציווה השי"ת שאדרבה, הפרי הראשון והמינים החשובים אשר עיניו תלויות, לשלוט בעצמו ובלתי יטעם ממנו, אלא מתחילה חניטתו יקדישוהו קודש לה', ומיום ליום יראה מתי יתבשל עד ביאהו לבית ה' והוא רואהו בעיניו וממנו לא יאכל. זו ודאי כבישת התאוה בעצם, אשר ממנה תוצאות השלימות. ועד ממהר, כי אבינו הראשון חטא חטאה גדולה באכילת העץ וגרם מיתה לכל המין האנושי בעבור מה שנתפתתה חוה מבולמוס התאוה ממראה עיניה, כאומר²⁵: "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל" וכו'.

ועוד טעם שני, להרחיק האדם מהמידה הפחותה מהכפוי טובה המאוסה ונתעבת בעיני אלהים ואדם. וזה המכוון בהבאת הביכורים להורות הכרת טובו ית', כי כל העושר וההצלחה מפרי הארץ מידו היתה זאת לנו. והמביא מודה באומר²⁶: "הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה'", כאילו יאמר: אני מביא לך מה שאתה נתת לי, ואין כאן משלי כלום, על דרך מה שאמר דוד המלך ע"ה²⁷: "כי ממך הכל ומידך נתנו לך".

וטעם שלישי, להורות כי בזמן ההצלחה ושפע הטוב צריך אדם לזכור ימי עוני וצרות רבות ורעות אשר עברו עליו, ויועיל לו מאוד לבלתי יגרום לו רוב הטובה לפרוק עולו ית' מעליו. על כן נצטוונו תמיד לזכור כי עבדים היינו לפרעה במצרים, כי לא תשכח מפי זרענו ועבודתינו הראשונה, למען נחדל מחטוא לאלקינו ברוב עושרינו. והוא מה שמספר המביא את הביכורים באומר²⁸: "ארמי אובד אבי", שמעביר על זכרונו שפלות התחלתינו בירידה עבדות וגירות, ויהיה זו סיבה להשתעבד לעבודתו ית' לעשות רק טוב, ולא יסית אותנו רוב הצלחה.

וטעם הרביעי לתקוע בלבנו המידה המעולה מדת ענווה, והעתקנו דבריו לעיל בסמוך בסימן קצ"ט, קחנו משם. **ואחרי** הודיע אלקים אותנו את כל זאת, הנה מכל טעמים האמורים סרו מהר ארבע אבות הטומאה הנזכרות לעיל. אם לחלוקת העצבות, אם באה לו מחמת "גאות לבש", ושעשו לו נגד רצונו, ושלא עשו רצונו כרצונו, ישפיל עצמו ויראה ויתבונן במצוות הבאת ביכורים אשר ציוונו יוצרנו כדי לתקוע בלבנו מדת הענווה, כמו שנתבאר. ואם העצבות באה לו מחמת איזה מקרה, יחשוב כי הכל מידו ית', וכי הוא משגיח על הכל כאמור לעיל. ואי לחלוקת מאכלות, גם זה יראה ממצוות הבאת ביכורים, שציוונו למען הכניע היצר הזה. ואם לחלוקת הלשון האמורים: "שפתינו אתנו מי אדון לנו"²⁹ - עיניו יחזו במצוות הבאת ביכורים שהוא אדון הכל כדבר האמור. ואם לחלוקת קנאה שהיא ענף מהגאווה, שאם לא היה מחשיב עצמו לא היה מתאוה מזולתו, והקנאה והשנאה והקפדה והכעס ובקשת

הקדושה²⁰, דמארבע יסודות החומר הם נמשכים כל המידות הרעות והאסורות, ומשם יומשכו כל העבירות רוש ולענה. יסוד האש, ממנו נמשכה הגאווה, והכעס, והקפדה, והקנאה ודומיהם. יסוד המים, ממנו נמשכו העריות ומאכלות אסורות וענפיהן. יסוד הרוח, ממנו נמשכו לשון הרע וחנופה וכל דברים האסורים. יסוד העפר, ממנו נמשך העצבות והעצלות לקיים המצוות ומאלה נפרדו כל העבירות. וזה סמך בכתוב: "זכור את אשר עשה לך עמלק", הוא היצר הרע אשר טמאך בראשי העבירות הרמוזים בשמו, יעו"ש, ושם האריך במוסר השכל מכל מידה ומידה עיין עליו במתק ודשן עדיו.

ועיין עוד להרב 'פלא יועץ' חלק ב' דף נ"ז, שמידה זו של עצבות יש שבאה לו מחמת מקרה בלי טהור שאירע לו בגופו או בנכסיו, ויש מחמת שגאות לבש, ותיכף שעושים לו נגד רצונו כל שהוא או מה שנראה לו לפי דעתו שאינו לפי כבודו, תיכף אש תוקד בקרבו וחמתו בערה בו. וכשאנו יכול לדבר דבר ולנקום נקם, עצבותיה מסתייה, באופן שהעצבות היא תולדת הגאווה והכעס, היצא מן הטמא טמא, והאיש אשר הוא טהור, ל"ו בחיל ול"ו בכח יגבר לדחות מעליו מידה זו במחשבות טהורות; שאם בא לו העצבות מחמת שעשו לו נגד רצונו ושלא עשו רצונו כרצונו - ישפיל עצמו ויחשוב מה אני ומה חיי, ומה יתן ומה יוסיף אם יכבד אותו או מבזהו אדם שכמותו להבל דמה והכל הבל. ואם העצבות בא לו מחמת איזה מקרה - יחשוב כי לא מקרה הוא אלא גזירת הבורא לטובתו, "כי את אשר יאהב ה' יוכיח"²¹ וישמח לבו ויגל כבודו על כי ה' אהבו וכו', יעו"ש.

ועוד נקדים מה שכתב הרב 'עיר מקלט' בשם הרב ב"ע ז"ל בטעם מצוות ביכורים, להורות שהוא אדון הכל ומידו הכל ומשגיח בכל. על כן יראה בהבאת ביכורים הכנעה כעבד לפני אדוניו, ולזה נאמר²²: "השקיפה ממעון קדשך", לאפוקי דעת המינים שאמרו שאין הקב"ה משגיח אלא עד גלגל הירח וכו', יעו"ש. והרב 'בינה לעתים' דף ל"א²³ כתב בטעם הבאת ביכורים, לרסן התאוה ולהכניע היצר הלהוט אחר המאכל אשר מדרכו להביא לחיך אוכל יטעם לו, ומה גם הדבר אשר זה לו זמן הרבה לא בא אל פיו והוא עומד ומצפה מתי יגיע עת דודים להשיגו, וכאשר תשליט בו עיניו בראשונה אין ספק מהור ימהר לאוכלו, ולא יעצור כח עבור עליו לתתו לזולתו ולהמתין עד יגדל אחר כיוצא בו. ולהפליג תאוה זו אמר הנביא מיכה ע"ה²⁴: "אֲלֵלֵי לִי פִי הָיִיתִי כְּאֶסְפִי קִיץ כְּעֵלְלַת בְּצִיר אֵין אֶשְׁפּוֹל לְאָכֹל בְּפוּרָה אֶתָּה נְפִשִׁי" - הגזים דבר חסרון השלמים באומה, ושכמעט אבדה התקוה שימצאו בתוכה, כאילו הוא דבר נמנע או חוץ מהטבע. והמשילו למי שמתאוה בכורה שלא בזמנה, רחוק מאוד מהעת שלה, אשר מדרכה הוא להמצא בראשית ותחילת לקיטת הפירות, כי לכך נקראת בכורה. לזה אמר הנביא: אוי ואבוי על זה, כי אני הייתי כעין מי שנמצא בזמן אסיפת קיץ שהוא סוף לקיטת הפירות כשבא הבציר כבר, להיות בו העוללות בלבד, שיווי הגפן, ואין עוד אשכול ממש לאכול. והנה אז בזמן הזה נפשי מתאוה

20. בספר 'שערי קדושה'. 21. משלי ג, יב. 22. דברים כו, טו. 23. דרוש ד' לחודש אלול, פרשת כי תבוא. 24. מיכה ז, א. 25. בראשית ג, ו. 26. דברים כו, י. 27. דה"א כט, יד. 28. דברים כו, ה. 29. תהלים יב, ה.

והוא על פי דאיתא בזוהר ריש דברים⁶, וזה לשונו: "החכם עיניו בראשו"⁷ וכי עיניו דבר נש בגופו או בזרועו דאפיק לחכם יתיר מכל בני עלמא - אלא קרא הכי הוא ודאי, דתנן: לא יהלך בר נש בגילוי ראש ד' אמות, מאי טעמא - דשכינתא שריא על רישיה, וכל חכם עיניו בראשו בההוא דשריא וקיימא על רישיה, וכד עיניו תמן לידע דההוא נהורא דדליק על רישיה אצטריך למשחא, בגין דגופא דבר נש איהו פתילה, ונהורא אדליק לעילא על רישיה. ושלמה מלכא צוות ואמר⁸: "ושמן על ראשך אל יחסר", דהא נהורא דראשו אצטריך למשחא ואינון עוברין טבן, ועל דא "החכם עיניו בראשו".

הרי ממשיל הזוהר גוף האדם לפתילה, ומצוות ומעשים טובים לשמן להדליק בהם נר ה', דשכינתא דשריא על ראשו דאדם. ורבינו משה אלשיך ז"ל⁹ פרשת בחוקותי כתב דשיעור קומת אדם הוא הוראות בחינת נפשו, לפי שיש לאדם נר¹⁰, וכשנולד האדם הוא נולד בנפש לבדה יש לו אז גידול אמה אחת, וכשהוא בן י"ג שנה שאז קונה גם רוח יש בו גידול ב' אמות, ואח"כ לבוא גם אל הנשמה גדל עוד אמה, והכל הוא ג' אמות כי זה כל האדם. הרי לפי זה כשהוא בן י"ג שנה קומתו לערך ב' אמות, והנה אמה בינונית היא ה' טפחים, הרי לבן י"ג שנה קומתו עשרה טפחים. והנה אמרו רז"ל¹¹: מעולם לא ירדה השכינה למטה מעשרה טפחים, נמצא לפי זה לכך קרוי לבן י"ג שנה גדול, לפי שאז ראשו מגיע לשמים למקום שכינה אחר שנתגדל אז גבוה עשרה טפחים, הרי השכינה חופף על ראשו, ולכך נמי נעשה אז בר מצווה, לפי שאז נר של שכינה דולק על ראשו איצטריך לשמן ומשחא דאינון מצוות ומעשים טובים, שאל יחסר שמן על ראשו. ובוה יבואר פירוש מארז"ל פרק שואל¹²: "בכל עת יהיו בגדיך לבנים" אלו ציצית, "ושמן על ראשך אל יחסר" אלו תפילין, והוא מבואר דשמן הוא כינוי לכלל המצוות, דאינון שמן לנר השכינה אשר על ראש האדם, וכאן שאמר: "ושמן על ראשך אל יחסר" קאמר דהשמן שעל הראש הוא מצוות תפילין שהם בראש.

אי נמי הא דבן י"ג שנה נעשה בר מצווה, לפי דאיתא סוף פרק קמא דב"ב¹³: אמר רבא ביקש איוב לפטור את העולם מן הדין אמר: רבש"ע, בראת צדיקים בראת רשעים. מאי אהדרו ליה חבריה - אמרו ליה: ברא הקב"ה יצר הרע ברא לו תבלין התורה, הרי אין מקום לענוש החוטא, שהוא אנוס מיצר הרע, אם לא מצד התבלין של התורה שעל ידה יוכל לכבוש היצר הרע. ונראה דתבלין של תורה שיוכל על ידה לכבוש היצר הרע הוא מה דאמרינן סוף פרק קמא דקידושין¹⁴: כל שיש במקרא ובמשנה ובודרך ארץ לא במהרה הוא חוטא, הרי מי שהוא במקרא ובמשנה אינו קל לחטוא, ואמרינן באבות¹⁵: הוא היה אומר בן חמש שנים למקרא, בן עשר שנים למשנה, בן חמש עשרה לתלמוד. וכתב ר' עובדיה בפירוש המשנה, דלכל לימוד נותנין חוק וזמן ה' שנים, דאמרינן¹⁶: כל תלמיד שלא ראה במשנתו סימן יפה חמש שנים שוב אינו רואה, ומסקינן בפרק קמא דחולין דדוקא להלכות דתקיפין צריך לימוד ה' שנים, אבל

השררה הכל סעיפי ופרקי הגאווה, גם זה יראה מהבאת ביכורים שנצטוונו כדי לתקוע בלבנו מעלת הענווה ולא ישוב עוד לכסלה. ולזה נסמכה פרשת זכירת עמלק לפרשת ביכורים, כדי לסתור ארבע מדות האמורים, ודו"ק.

ר"ב א"י. קדושת המקום נוהג בארץ. זכר לדבר, דבריאת אדם שהיה קדוש והניחו ה' בגן עדן, וכשקלקל נגרש מגן עדן, ונתקן באומה ישראלית הנקראים 'אדם', ועל ידי התורה ניתן להם ארץ הקודש שהיא מעין קדושת גן עדן, וכמו שכתוב ביהזקאל¹: "הארץ הלזו הנשמה היתה בגן עדן", ע"כ הגאון החסיד של"ה דף ק"ה. ועיין בשמות רבה פרשה כ"ה²: "כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ורחבה"³ - לראות שולחן שהוא ערוך בגן עדן, שנאמר⁴: "אהלך לפני ה' בארצות החיים", יעו"ש. ועיין ב'טוב הארץ' דף ל' ומשם באר"ה. ונראה לי דלרמז זה גן עדן נקרא 'לבנון'⁵, כמו שכתב ה'ילקוט חדש' ערך 'גן עדן' בשם הזוהר⁶, ופשוט.

ר"ג א"י. טעם לשבח לדעת מאן דאמר¹ דבית המקדש וירושלם לא נתחלקה לשבטים, דאילו היה נתחלק מקום המקדש והיה שייך ליחיד, מאז לא היה אפשר לשכינה לירד למטה. כיון דקיימא לך², דאוייר רשות היחיד עולה עד לרקיע, וכבר נודע דעת מאן דאמר³ דמעולם לא ירדה שכינה למטה מטעם ד"השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם"⁴, והא דירדה שכינה למטה היינו למעלה מעשרה טפחים מהקרקע, דעד עשרה טפחים שייך לארץ ולמעלה מעשרה טפחים הוי מקום פטור ולא הוי בכלל "והארץ נתן לבני אדם". ואם כן, תינה אם מקום המקדש וירושלים היה של רבים, מאז אפשר לשכינה לירד משמים לארץ למקדש וכן לירושלים, מזה שאין כן אם היה של יחיד מקום מקדש, אם כן רשות היחיד עולה עד לרקיע ואי אפשר לשכינה לירד, דאוייר זה שייך לבני אדם, ע"כ הרב 'נחלת בנימין' דף קכ"ו, ועיין מה שכתבתי בשמו בסימן קצ"ב.

ואפשר להסמיך זה בכוונת הכתוב פרשת ראה⁵: "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלקיכם מכל שבטים לשום את שמו שם" וכו'. יאמר שהמקום אשר בחר ה' בו, הוא "מכל שבטים", שלא נתחלק, וכל השבטים יש להם חלק בו ויד כולם שווה בו, והטעם לזה - "לשום את שמו שם", כדי שתשרה השכינה בו. ואם היה שייך ליחיד, מאז לא היה אפשר לשכינה לירד למטה, כיון דקיימא לך דאוייר רשות היחיד עולה עד לרקיע, כדבר האמור, וק"ל.

נמשך לזה ראיתי להביא דברי הרב 'לוית חן' פרשת חיי שרה בטעם לדבריהם ז"ל שכן י"ג שנים נקרא גדול ונתחייב במצוות.

קדושת הארץ מעין קדושת גן עדן

טעם הסובר שירושלים לא נתחלקה לשבטים

מדוע בן י"ג נעשה גדול ובן מצוות

רב 1. לו, לה. 2. אות ת. 3. דברים ת. 4. תהלים קטז, ט. 5. ואין לבנון אלא בית המקדש" גיטין נו, ב. 6. האינו רצז, א. **רג** 1. יומא יב, א. 2. שבת ז, א. 3. סוכה ה, א. 4. תהלים קטו, טז. 5. דברים יב, ה. 6. בלק קפז, א. 7. קהלת ב, יד. 8. קהלת ט, ח - "בְּכָל עֵת יִהְיֶה בְּגָדֶיךָ לְבָנִים וְשָׂמֶן עַל רֵאשְׁךָ אֶל יִחְסָר". 9. בספר 'תורת משה'. 10. נפש, רוח, נשמה. 11. סוכה ה, א. 12. שבת קנג, א. 13. טז, א. 14. מ, ב. 15. פ"ה מ"א. 16. חולין כד, א.

הוא ית' שע"י שבחוקתיו נלך, כי נהיה הולכים ומתקדשים עד נזדכך הכנות האמורות עד שנהיה ראויים להיות בגוף נפש ומרכבה אל השכינה, ולא תצטרך הנפש אשר היא המרכבה לגעול בחומר ולבקש לצאת, כי אם אדרבא, לא תהיה מבקשת לצאת, ולזה אמר: "ונתתי משכני בתוכם" - בתוך גופכם ונפשכם שבקרבכם, ובזה "לא תגעל נפשי אתכם", כי מה שהיתה מבקשת לצאת מתחילה בכל נשימה, הלא הוא שוב אל מקורה הוא האלקים אשר נתנה, אך אחר שהיא בגוף מרכבה לשכינה לא תגעל בגופים שלכם, כי הלא גם שם היא דבקה בשורשה, כי שם השכינה, כי הוכן החומר לקבלה, וזה אומר: "ולא תגעל נפשי אתכם", כי נפשי אשר בכס לא תגעל אתכם אחר היות משכני בתוכם, ע"כ דברי קודשו בקצת שינוי.

ולזה אמר כל המניח תפילין, שהוא מושב שכינה על הכסא, ממילא הנשמה דבקה בשורשה ואינה רוצה לצאת עוד, כי מתנחמת ומתעכבת, ולזה מאריך ימים, שנאמר: "ה' עליהם יחיו", וק"ל. **ואפשר** שזהו טעם ר' אליעזר שאמר במדרש ילקוט³³: אמרו ישראל לפני הקב"ה: רבש"ע רצונו להיות יגיעים בתורה יומם ולילה אבל אין לנו פנאי, אמר להם הקב"ה: קיימו מצוות תפילין ומעלה אני עליכם כאילו אתם יגיעים בתורה יומם ולילה, דטעם אחד שווה לשניהם, ודו"ק.

ר"ד א"י. מתנת ארץ ישראל היא מתנה טובה נגלית ונסתרת, כי היא מכוונת כנגד ארץ ישראל שלמעלה, ובכל אחת מהם יש מעלות מעלות זה על גבי זה, כדתנן: עשר קדושות הן בארץ ישראל וכו'. ומשה רבינו ע"ה היה סובר שארץ סיחון ועוג יש בה קצת מקדושת ארץ ישראל, ומעלת המנהיג את ישראל לארץ הקודש גדול מאד. וזהו ענין שררת ישראל ומנהיגיהם - לא כהאומות ששררתם מצד גופם וכוחם, אבל שררת ישראל של מנהיגים היא מעין מלכותא דרקייעא, רצוני לומר, מי שיש לו תוספת השגה, הוא נעשה ראש ומקור להשתורר על ישראל להנהיגם על פי התורה. והנה שאול כשעלה למלוכה זכה לרוח הקודש, כי גם שאול נבניאים². והמלוכה ניתנה לדוד, שלא היה כמוהו עוסק בתורה ובשירות ותשבחות, וה' איתו³, הלכה כמותו בכל מקום⁴.

וזה היה ענין תאוות משה רבינו ע"ה להיות מנהיג לארץ ישראל, כי אז יוסיף עוד רוח ה' עליו, ורצה להשלים את עצמו ביותר, הן במעשיות והן במושכלות. במעשיות - כמו שאמרו רז"ל⁵: כדי לקיים מצוותיה, ובמושכלות - כמו שביארתי, כי אז יתווסף רוח. ועל זה התפלל: "אעברה נא"⁶, כי הוא יעבור לפניהם ויהיה מנהיגם. וכענין "פקוד אלהי הרוחות לכל בשר וגו' אשר יצא לפניהם"⁷ וגו', ובמדרש

בקליל די בשלוש שנים דכתיב¹⁷: "ולגדלם שנים שלש וללמדם ספר". לפי זה יכול להיות בן י"ג שנים בן מקרא ומשנה, דמקרא ישלים לבן עשר, ובשלוש שנים ילמד משנה כולה חוץ מהלכות עבודה, והרי אז לא במהרה הוא חוטא, שיש לו תבלין של תורה. ולכן נעשה בן י"ג בר מצווה, יעו"ש.

ועל פי הרמז מספר י"ג הוא רמז לכמה עניינים נפלאים: 'אחד' בגימטריא י"ג כנגד י"ג מידות של רחמים¹⁸, י"ג עקרי הדת¹⁹, י"ג מידות שהתורה נדרשת בהם²⁰, י"ג דברים שהתנדבו במשכן שהוא קיום העולם²¹, י"ג בריתות שנכתרו על המילה²², והבן. ואחרי כותבי ראיתי להגאון 'עוללות אפרים' דף צ"ט שדרך דרך זה בשינוי קצת, יעו"ש.

ודרך אגב אדברה נא וירווח לי בכונת מאמרם ז"ל במנחות פרק התכלת²³: אמר ר"ל כל המניח תפילין מאריך ימים, שנאמר²⁴: "ה' עליהם יחיו ולכל בהם חיי רוחי ותחלמני ותחייני". ופירש רש"י: אותם שנושאים עליהם שם ה' - יחיו, יעו"ש. ונקדים עוד מה שכתב 'עיר מקלט' בשם התיקונים, שהתפילין הוא מושב שכינה על הכסא. והן עוד נביא מה שכתב רבינו מהר"ם אלשיך פרשת בחוקותי על מאמר רז"ל בשוחר טוב על פסוק²⁵: "כל הנשמה תהלל יה", וזה לשונו: הנשמה שבאדם עולה ויורדת והיא מבקשת לצאת ממנו, והיאך היא עומדת בגופו - אלא הקב"ה 'כבודו מלא עולם'²⁶, והיא באה לצאת ורואה את יוצרה וחוזרת לאחוריה, ע"כ. והכוונה, כי כל דבר שואב מקורו, כדרך כל חלק אל הכל שהוא שורשו²⁷. על כן כשהנשמה עולה במחשבת מהיכן היא, שהיא חלק ית', ויורדת ומסתכלת היותה בחומר עכור, בכל נשימה מבקשת לצאת, אלא שרואה את יוצרה, שעם כל רוחניות קדושה הוא בעולם השפל, שכבודו מלא עולם, חוזרת גם היא ומתנחמת ומתעכבת באדם.

והוא הטעם שהיה עונש אדם הראשון מיתה לו ולזרעו מכל עונש זולתו, וישאר חי, למה שכונתו ית' להשרות שכינתו בנו, שנהיה בגוף נפש מרכבה אל השכינה כאשר היה אדם טרם יחטא, וזה היה תכלית הבריאה. והוא מאמרם ז"ל²⁸: משברא הקב"ה את העולם נתאוה שתהיה לו דירה בתחתונים, ולא אמרו בזה העולם כי אם בתחתונים, להורות כי אין חפצו ית' לשבת בארץ או בית אבנים רק באנשים, שנזכה ונהיה מרכבה אליו, כענין "היכל ה' המה"²⁹, וזה אומרם 'בתחתונים'. ועל חטא אדם נתעכר חומרם וחומר זרעו בזוהמת נחש ולא נעצור כח לסבול השראת שכינה בעוד הנפש בגוף, ועל כן היה העונש מוות לזכך החומר בכור הארץ, לסבול אח"כ בתחייה קדושת שכינה בגוף נפש, והיה מקום להזדכך מבלי מוות ע"י קדש עצמנו בעבודתו, כאשר היה במעמד הר סיני שפסקה זוהמתנינו³⁰, ועל כן היה לנו חרות על הלוחות³¹, חירות ממלאך המוות וממלכויות, ושב ונתלקלל בעגל. וזה אומר³²: "ונתתי משכני בתוכם", שמייעד

ערכה של מצוות תפילין

הטעם שהתאוה משה רבינו להנהיג את בני ישראל לא"י

17. דניאל א, ד. 18. ר"ה יז, ב. 19. פירוש המשנה לרמב"ם, הקדמת פרק חלק. 20. ספרא ברייתא דרבי ישמעאל פרשה א ד"ה רבי ישמעאל. 21. שמות כה, ב-ז. 22. משנה נדרים פ"ג מ"א. 23. מד, ב. 24. ישעיהו לח, טז. 25. תהלים קנ, ו. 26. שמות רבה פרשה ג, ו - 'כבודו מלא כל העולם שנאמר (ירמיה כג): 'הלווא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה'". 27. עיין לקמן סי' תקכ"ב. 28. במדבר רבה פרשה יג, ו. 29. ירמיהו ז, ד. 30. שבת קמו, א - ישראל שעמדו על הר סיני - פסקה זוהמתן. 31. ע"פ עירובין נד, א. 32. יו"קרא כו, יא - "ונתתי משקני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם". 33. ילקוט שמעוני פרשת בא רמז רכב. **ר"ד** 1 כלים פ"א מ"ו. 2. ע"פ ש"ב י יא-יב. 3. שמ"א טז, יח. 4. סנהדרין צג, ב. 5. סוטה יד, א. 6. דברים ג, כה - "אעברה נא ויארץ את הארץ הטובה אשר יעבור עליה ויחיה ויבן בית ויגור". 7. במדבר כז, טז.

אפשר לו לעשות מעלין עליו כאילו עשה. וזהו שאמרו רז"ל¹⁵: חשב לעשות מצווה ולא עשאה, מעלין עליו כאילו עשאה, מאחר שלא היתה מניעה מצדו, רק מצד אחר. ועל זה אמר הקב"ה למשה: מה דעתך כדו לקיים מצוות התלויות בארץ, וליטעמך הרבה מזה שמור לך, הלא יש עוד הרבה מצוות מן עשין ומן לא תעשיין שלא קיימת. אלא מאי אית לך למימר, שרב טוב צפון לך אף מה שלא קיימת, מאחר שלא היתה המניעה מצדך, וחשקך היה לקיים, כך יהיה לך מאלה המצוות התלויות בארץ, מעלה אני עליך כאילו עשיתם.

ועל מה שאתה מבקש מאוירה דארץ ישראל תוספת השגה, על זה השיב לו: "אל תוסף". כי עניין התחכמות מארץ ישראל של מטה הוא השגת ארץ ישראל של מעלה, וכבר היה זה בהשגת משה רבינו ע"ה בשלימות, כי היה בעלה דמטרוניתא¹⁶ שהוא מידת מלכות של ארץ ישראל של מעלה, ועל זה כתיב¹⁷: "בכל ביתי נאמן", ע"כ הגאון החסיד של"ה דף שס"ט¹⁸.

כי על פי זה נראה לעניות דעתי לפרש כוונת מאמרם ז"ל¹⁹: אמר לו הקב"ה למשה: חכם אתה ואתה רוצה ליכנס לארץ. שהכוונה, שמה שאתה מבקש לתוספת השגה, כבר אתה חכם והשגת השלימות²⁰. ועיין לגאון עוזנו בי'נחל קדומים' פרשת ואתחנן²¹, שפירש בהקדמות רבינו האר"י זיע"א, ושלוה אמר שאתה מבחינת חכמה בסדר המדרגות העליונות ואתה רוצה ליכנס לארץ בחינת מלכות, יעו"ש, וצריך ליישב עם האמור.

ועוד פירש, שהכוונה שהיה משה רבינו ע"ה רוצה ליכנס לארץ לקיים המצוות התלויות בארץ, ואמרו בסוף מנחות²²: כל העוסק בתורת עולה - כאילו הקריב עולה, וכן בשאר קרבנות, ולמדנו שהעוסק בתורה בדיני המצווה נחשב כאילו קיימה בפועל. וכן כתבו המפרשים, דבקבלת המצוות ולימוד בתורתם חשוב כמקיימן בפועל, וזה שאמרו: חכם אתה ואתה רוצה ליכנס לארץ, דהיינו לקיים המצוות. ומאחר שאתה חכם תלמוד בתורתם, והרי הוא כאילו קיימת בפועל, יעו"ש.

כי על פי זה נראה לעניות דעתי לפרש מאמר רז"ל²³: אמר הקב"ה להמן: אלמלא לא מת משה - יפה אמרת, עכשיו שמת משה - ויתלו את המן על העץ וכו'. והוא במאי דאיתא במגילה²⁴: אמר רבא: ליכא איניש דידע לאשתעווי לישנא בישא כהמן וכו', אמר ליה ישנו מן המצוות. עוד איתא במדרש²⁵: אמר לו אחשורוש להמן:

ילקוט⁸, שהיה יכול לעמוד נגד שישים רבוא. וזה היה מעלת משה רבינו ע"ה, שהיתה נשמתו כוללת שישים רבוא נשמות של ישראל, על כן ביקש "אעברה נא" - לא עבור שררה, רק עבור תוספת השגה. ואז יתרומו גם כן קרן ישראל כשהוא מנהיגם. וזו השאלה היתה משותפת עבורו ועבור ישראל.

ואחר כך אמר: "ואראה את הארץ הטובה", כי מעלות יש בקדושה, ואף שסבר שארץ סיחון ועוג הוא במקצת ארץ ישראל, מכל מקום גוף ארץ ישראל מקודש ביותר. והנה ארץ ישראל שלמטה מכוון נגד ארץ ישראל שלמעלה, מכל מקום בחלק שמתפשט הטובה למטה יותר מבמקום אחר, בוודאי אותו החלק מכוון יותר נגד קדושה של מעלה, על כן התאוה להיות בהארץ במקום שהיא טובה יותר. וזהו שסיים: "ההר הטוב הזה והלבנון", שהוא בית המקדש⁹ המקודש מכל ארץ ישראל. וכלל כוונתו היה לקיים מצוות התלויות בארץ בהידור מצווה במקום קבוע לקדושה ביותר, ולבא גם כן לידי השגה ביותר וביורה.

והשיב לו השי"ת, והוא זה מה שאמר משה: "ויתעבר ה' בי למענכם"¹⁰, כלומר השי"ת אמר לו: היא הנותנת, שאיני רוצה שתהיה אתה מנהיגם, כי אז תתגדל ותתרומם מעלת ישראל. כי משה מאס במלאך¹¹, והם לא זכו לזה, רק על ידי הושע ואז בא המלאך, כמו שנאמר¹²: "עתה באתי", אבל בימי משה רבך לא היה לו רשות¹³. וזהו "ויתעבר ה' בי למענכם", כי אין אתם זוכים לזה שאהיה מנהיגם לקדושת ארץ ישראל. וכן הוא אומר¹⁴: "גם בי התאנף ה' בגללכם", ודורשי רשומות אמרו: ג"ם ב"י - ר"ת גרשוני מהסתפח בנחלת ה'.

וזה אמרו: "ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף", השיבו על שני עניינים - על קיום המצוות התלויות בארץ, ועל תוספת השגה. על קיום המצוות אמר לו "רב לך", ופירש רש"י: הרבה מזה צפון לך, רב טוב הצפון לצדיקים. ופירש אבא מורי ז"ל בזה, שהכוונה כי צריך אדם להשלים עצמו, דהיינו רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו, ברמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה. והנה דבר זה אי אפשר, ואפילו משה רבינו ע"ה לא קיים כל התרי"ג מצוות, כי לא קיים מצוות כהונה כי לא היה כהן, ולא קיים מצוות יבום כי לא בא מצווה זו לידו. וכן יש הרבה והרבה ממצוות עשה וממצוות לא תעשה שאי אפשר לקיים.

אלא העניין הוא, העוסק בתורה לשמה, דהיינו שלומד על מנת לעשות בכל מה דאפשר לו לעשות, או אפילו מה שאי

תשובת ה' למשה על בקשתו להכנס לא"י

ביאור המדרש הקושר את מפלתו של המן במיתת משה

8. ילקוט' פנחס רמז תשעו. 9. גיטין נו, ב. 10. דברים ג, כו - "ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף עלי עוד בדרך הנה". 11. כדכתיב שמות לג, טו - "ויאמר אלין אם אין פניך הלכים אל תעלנו מזה". 12. יהושע ה, יד. 13. תנחומא משפטים סי' יח - "אני הוא שבאתי בימי משה רבך ודחה אותי ולא רצה שאלך עמו, ועתה באתי", עיי"ש. 14. דברים א, לו. 15. ברכות ו, א. 16. זוהר ויחי רלו, ב. 17. במדבר יב, ז. 18. תורה שבכתב, פרשת ואתחנן, תורה אור אות ב. 19. הביאו החיד"א בספר נחל קדומים פרשת ואתחנן, דברים כה, ג, וכתב עליו: "כך שמעתי נוסח מדרש זה", ועיין בקהלת רבה פרשה י דאיתא מעין זה. 20. עיין לקמן סימן רנד. 21. דברים כה, ג. 22. ק. א. 23. ספר 'מדרש פליאה' עם ביאור ז'כרון מנחם' סימן תקב בשם 'משען המים' - וזה לשונו: "כשנפל הגורל על חודש אדר שמח שמחה גדולה, שהוא חודש שמת משה רבן. אמר הקב"ה להמן: אלמלא לא מת משה יפה אמרת, עכשיו שמת משה, יתלה המן על העץ". 24. יג, ב. 25. ילקוט' אסתר רמז תתרנד.

יושביה יוכל היא קדש תהיה לכם", פירוש, "וקראתם דרור", פירוש, שתראו לבוא לבחינת עלמא דחירות שהוא בחינת קדושה, שתיבת 'דרור' בגימטריא 'קדוש', ומאזיה בחינה יכול לבוא לבחינה זו - על ידי "יובל היא", י"ו ל"ב, בחינת לב נשבר, "קדש תהיה לכם", תהיו בבחינת קדושה הוא עלמא דחירות.

והנה בחינת ענווה מכונה בשם 'חשק', כמאמר הגמרא⁴: חושקני בכס שאתם ממעטין עצמכם לפני - נתתי גדולתי לאברהם, אמר⁵: "ואנכי עפר ואפר", נתתי גדולה לדוד, אמר⁶: "ואנכי תולעת". וזהו⁷: "עולת תמיד" - "עולת" אותיות 'תולע', 'תמיד', פירוש, שצריך להיות תמיד בבחינת תולע, הוא בחינת ההכנעה. וצא ולמד מבחינת הכנעה שהיתה בהר סיני, וזהו "העשויה בהר סיני", שבהר סיני היה בחינת ענווה, שהקב"ה השרה שכניתו על נמוך שבהרים. וזהו⁸: "תביאמו", וכתוב בסידורים ישנים פסיק בין שני אותיות כזה - ת"ב י"א מ"ו. ונוכל לומר שזהו הכוונה, ש"א פעמים מ"ו גימטריא 'תולע', הוא בחינת ענווה, וגם "תביאמו" הוא אותיות 'באמת' י"ו, הוא מידת לב נשבר, פירוש, כשיש לו שפלות באמת, או "תטעמו בהר נחלתך", שגם יכול לבוא לבחינת קדושה⁹.

ובחינת ענווה, מכונה בשם 'זאת' בגימטריא 'חשק', גם בחינת ענווה היא בחינת אבות, כמאמר הכתוב¹⁰: "רק באבותיך חשק ה'", ובחינת חשק הוא בחינת ענווה כנוצר לעיל. וזהו "בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו"¹¹, ואיתא בזוהר הקדוש¹², שרומז זה על הגאולה שיהיה בת"ח. ולכאורה אינו מובן, שכבר עבר ת"ח ועדיין לא נושענו. אך נוכל לומר שהמכוון הוא על בחינת ענווה, ש'זאת' מרמז על בחינת ענווה כנוצר לעיל, ויובל גם כן מרמז על בחינת ענווה, וזהו: "בשנת היובל הזאת", פירוש, כשיהיה לכם בחינת ענווה, אז "תשובו איש אל אחוזתו" בסטרא דקדושה, היינו כפי אחיזתו בקדושה, ימשוך עליו קדושה מעלמא דחירות בחינת קדושה.

והנה בחינת א"י הוא בחינת קדושה, ואינו יכול לבוא רק על ידי בחינת ענווה, וזה מרמז הפסוק¹³: "כי" בגימטריא שלושים, "תבאו" - אותיות 'אבות', פירוש ששלושה אבות כל אחד כלול מעשר, שאין דבר שבקדושה פחות מעשרה¹⁴, וג' פעמים עשר הוא שלושים, ותיבת "נותן" גימטריא 'תולע', וזה שאמר הכתוב: "כי תבאו אל הארץ", פירוש, ע"י מה יכול לבוא אל הארץ, הוא בחינת קדושה - על ידי בחינת "כי תבאו", בחינת אבות בחינת ענווה. ועוד מרמזה התורה: "אשר אני נותן" - "נותן" גימטריא 'תולע' כנוצר לעיל, פירוש, שאני נותן לכם מתנה טובה כזו הוא בחינת קדושה, רק בתנאי שיהיה לכם בחינת 'נותן' בחינת 'תולע', ע"כ ספר 'בת עין' פרשת בהר.

הואיל ואתה רוצה לקחת ממני אותם יהודים שמשכימים ואומרים ה' אחד, איני מוכרם לך וכו', אמר לו המן לאחשורוש: כל אותם הדברים היה כשהיה בית המקדש קיים והיה הקב"ה רצוי להם וכו', יעו"ש.

וכבר נתבאר דמי שלומד על מנת לעשות בכל מה דאפשר לו לעשות, אז אפילו מה שאי אפשר לו לעשות מעלין עליו כאילו עשה, ובזה תכל תלונת המן הרשע שהם ישנים מן המצוות וכבר נחרב בית המקדש, דכיוון דמה שבידם לעשות עושין, אז אפילו מה שאי אפשר להם לעשות כאילו עשו¹⁶. ועיין עוד במה שכתבתי לעיל בסימן קכ"א בשם הרב 'שפתי כהן', דהמת בחו"ל היא מיתה ודאית, וזה שאמר משה רבינו ע"ה¹⁷: "כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר את הירדן" וכו', יעו"ש.

זה אומר: אלמלא לא מת משה, והכוונה בו, שהיה נכנס לארץ והיה צודק בטענתו שאמר כדי לקיים מצוות התלויות בארץ - יפה אמרת, שישראל ישנו מן המצוות במה שנחרב בית המקדש. עכשיו שמת משה, ולא נכנס לארץ, ומאחר שלא היה מניעה מצידו וחשקו היה לקיים, ומעלין עליו כאילו קיים, אם כן הבל יפצה פיך, ולזה "ויתלו את המן על העץ", וק"ל.

ר"ה א"י. הנה עיקר בחינת קדושה הוא בחינת ענווה, שאז הוא בחינת השראת השכינה, שהקב"ה משרה שכניתו עליו, לכך היא בחינת קדושה. ובחינת ענווה מכונה בשם 'יובל', שעיקר בחינת ענווה הוא לב נשבר, וכששובר בחינת 'לב' לחצאין, נעשה שני פעמים י"ו, ולזה מרמז תיבת 'יובל' - י"ו ל"ב, שצריך לשבר בחינת 'לב' לבוא לבחינת י' ו' לעילא, י' ו' לתתא, ונעשה מזה א', כי א' הוא גם כן י' ו' לעילא, י' ו' לתתא. ואות א' מרמז על אלופו של עולם.

וזה הכלל, שמי שיש לו בחינת ענווה, בודאי ממואס בדברים מותרים ומסתפק במיעוטו. ונוכל לומר שזהו פירוש כונת האר"י זלה"ה: "לב חכם לימינו"¹¹, פירוש לאותיות שקודם ל' ב' הוא א' ד', 'ולב כסיל לשמאלו' - לאותיות שלאחר ל' ב' הוא ג' ס', ע"כ דבריו ז"ל. ואפשר לומר בדרך זה, דהנה בחינת ענווה מכונה בשם 'אך', שהוא מיעוט, כמאמר הגמרא²: אכין ורקין - מיעוטין, ובחינת גסות מכונה בשם 'גם', שגם, הוא ריבוי.

וזה הכלל, שעל ידי בחינת ענווה יכול לבוא לבחינת קדושה, ומחמת בחינת קדושה אינו ירא מהחיצונים ונעשה בבחינת 'דרור', עלמא דחירות. וזהו³: "וקראתם דרור בארץ לכל

עיקר הקדושה היא ענווה וענווה מכונה בשם 'יובל'

העניו מואס במותר ומסתפק במעוט

על ידי הענווה זוכה לקדושה שהיא עלמא דחירות

26. ברכות ו, א. 27. דברים ד, כב. **רה** | 1. קהלת י, ב - 'לב חכם לימינו ולב קסיל לשמאלו'. 2. ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה. 3. ויקרא כה, ג. 4. חולין פט, א. 5. בראשית יח, כז. 6. תהלים כב, ז. 7. במדבר כה, ו - "עלת תמיד העשנה בהר סיני לריח ניחח אשה לה". 8. שמות טו, יז - "תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכן ולשבתך פעלת ה' מקדש אדני פוננו ידיו". 9. בספר 'בת עין', שמשם מובאים הדברים נאמר כך: "אז 'תטעמו בהר נחלתך', פירוש, מזה יכול לבוא לבחינת נחלה שהוא בחינת קדושה", והמחבר קיצר את דבריו. 10. דברים י, טו. 11. ויקרא כה, יג. 12. תולדות קלט, ב. 13. ויקרא כה, ב בראש פרשת היובל - "כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם וישבתה הארץ שבת לה". 14. ברכות כא, ב.

על ידי הענווה זוכה לבוא לארץ שהיא בחינת קדושה

ו' תנאים
נצרכים
לשלמות
כל פעולה

וכל פעולה ומעשה צריכים לשישה תנאים, אשר עליהם בא הרמז במאמרו של מונבו שאמר⁵: אבותי גזזו למטה, ואני גזזתי למעלה, שנאמר⁶: "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף". אבותי גזזו במקום שהיד שולטת בו, ואני גזזתי במקום שאין היד שולטת, שנאמר⁷: "צדק ומשפט מכון כסאך". אבותי גזזו דבר שאינו עושה פירות, ואני גזזתי דבר שעושה פירות, שנאמר⁸: "אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו". אבותי גזזו אוצרות ממוון, ואני גזזתי אוצרות נפשות, שנאמר⁹: "ולוקח נפשות חכם". אבותי גזזו לאחריים, ואני גזזתי לעצמי, שנאמר¹⁰: "ולך תהיה צדקה". אבותי גזזו לעולם הזה, ואני גזזתי לעולם הבא, שנאמר¹¹: "והלך לפיך צדקך". כי כל פעולה שלמה לא תקרא שלמה עד אשר יהיה בה שישה תנאים, ואלו הם:

תנאי א'
פעולה
מעולה
ונקיה

התנאי הראשון הוא, שכל פועל חכם ידע ויבין שעל כל פנים האדם לעמול יולד¹², הנה הנלכב יבחר לו המלאכה המעולה והנקיה שבכל המלאכות, עד אשר יהיה הוא ביתר שאת ועוז על זולתו. כי כל פעולה היא הוראה על שלמות הפועל, כמו שנאמר¹³: "כל עמל אדם לפיהו", ומילת "לפיהו" מילה מורכבת - לפי הוא, כמו "לפיהו ישיב גאולתו"¹⁴, רצונו לומר, שכל עמל ומלאכה של כל אדם היא לפי מה שהוא, שאם הוא בר לכב אז הוא בוחר לו המלאכה המעולה, להיות שהפעולה היא עדות על מהות הפועל. וכן אמרו רז"ל¹⁵: אי אפשר לעולם בלא בסם ובלא בורסקי, אשרי למי שאומנותו בסם ואוי למי שאומנותו בורסקי.

וכן הוא העניין בפעולות האלוקיות, על דרך שנאמר¹⁶: "רבות בנות עשו חיל ואת עליית על כולנה". ויתרון זה נמצא בעצם וראשונה בעמל התורה והמצווה שיש להם יתרון ומעלה על כל המלאכות, כמו שנאמר: "בראש מרומים"¹⁷, "תקרא על גפי מרומי קרת"¹⁸, כי לה משפט הבכורה והרוממות.

זה שאמר מונבו: אבותי גזזו למטה, היינו בחרו במלאכה פחותה היורדת היא למטה במדרגה, ואני גזזתי למעלה, היינו קניין התורה העולה במעלה וביתר שאת על כל המלאכות, ועוד, שקניין התורה מתעצם באדם ועל ידו יעלה האדם מעלה מעלה, כמו שאמרו רז"ל¹⁹: זקני תלמידי חכמים כל זמן שמוקנים מוסיפין חכמה, וזקני עמי הארץ בהיפך זה, מטפשיין והולכין. נמצא שזה עולה למעלה וזה יורד למטה.

ובזה אפשר לפרש כוונת המסורה: "שיר המעלות לדוד" ארבעה אינון: "שיר המעלות לדוד שמתחי באומרים לי בית ה' נלך"¹⁵, "שיר המעלות לדוד לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל"¹⁶, "שיר המעלות לדוד ה' לא גבה לבני ולא רמו עיני"¹⁷, "שיר המעלות לדוד הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד"¹⁸. דהכוונה על פי מה שכתבתי בסמך רכ"ד, כי שם הוי"ה ב"ה הוא השולט בא"י נוסף על שם אלקים השולט בכל העולם, יעו"ש. וכתבתי עוד בסמך ש"פ, שהשלום לא יתכן אלא בענווה, יעו"ש.

זה אומר: "שמתחי באומרים לי בית ה' נלך", שהיא ירושלים, כמו שכתוב אחר כך, ונקט ירושלים שהיא עיקר והכל בכלל, כמו שכתבתי בכמה מקומות. והשמחה, כי שם מתנהג עמנו במידת הרחמים, זה אומר: "לולי ה'", דייקא, "שהיה לנו אזי חיים בלעונו" וכו'. האמנם לדירת ארץ הקודש צריך תנאי - "לא גבה לבני ולא רמו עיני", כי א"י בחינת קדושה, ואינו יכול לשכון כבוד בה כי אם בבחינת הענווה, וגם נמשך מזה "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד" באהבה ואחזה.

ואפשר שזהו פשט הכתוב¹⁹: "וענוים יירשו ארץ", ואתיא הא כהא שכתבנו למעלה בסמך קל"א, יעו"ש. וזהו נמי סמיכות אזהרת הגאווה לשבח א"²⁰, כמו שכתבתי לעיל על פי דרכנו, ועל פי האמור נמי הוא טעם כעיקר, ודו"ק.

ר"ן א"י. [כתב הגאון 'עוללות אפרים': עניין שליחות המרגלים אשר שלח משה לרגל את הארץ, העניין הוא לראות מה טובה ומה יופיה, אם היא ארץ מוכנת לקנות בה חיים הנצחיים מצד היותה אוירה מחכים. כי הארץ ההיא, היא "ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם"¹, פירש בעקידה, שלא היתה הכוונה בארץ הקדושה לעשות בה חיל ועושר יותר מכדי הצורך ההכרחי, זולת שלא במסכנות יאכל בה לחם, כי יהיה להם שמה די מחסורם אך לא יותר מכדי צורכם, דומה ממש לאמרו²: "לאכלה"³ - ולא לסחורה. ורמז להם משה בשליחותו באמרו: "וראיתם את הארץ מה הוא" וגו' שישה תנאים: תנאי האחד, "החזק הוא הרפה", ב', "היש בה עץ אם אין", ג', "הטובה היא אם רעה", ד', "הבכחנים אם כמבצרים", ה', "השמנה היא אם רזה", ו', "המעט הוא אם רב".

כוונת
המסורה -
ד' פעמים
'שיר'
המעלות
לדוד

שליחת
המרגלים -
לבדוק אם
ניתן לקנות
בארץ חיים
נצחיים

15. תהלים קכב, א. 16. שם קכד, א. 17. שם קלא, א. 18. שם קלא, א. 19. תהלים לו, יא. 20. בדברים ת, י-יא - "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך, השמר לך פן תשכח" וכו'. **ר"ן** 1. דברים ת, ט. 2. ע"ז סב, א. 3. ויקרא כה, ו - "והייתה שבת הארץ לכם לאכלה". 4. במדבר יג, יח-כ - "וראיתם את הארץ מה היא ואת העם הישב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא הרב ומה הארץ אשר ישוב בה הטובה היא אם רעה ומה הערים אשר ישוב בהנהן הקמתנים אם במקצרים: ומה הארץ השמנה היא אם רזה הגש בה עץ אם אין והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ והקמים ימי פתוי ענבים". 5. ב"ב יא, א - "תנו רבנן, מעשה במונבו המלך שבזבז אוצרותיו ואוצרות אבותיו בשני בצורת, וחברו עליו אחיו ובית אביו ואמרו לו: אבותיך גזזו והוסיפו על של אבותם, ואתה מבזבזם. אמר להם: אבותי גזזו למטה" וכו'. 6. תהלים פה, יב. 7. שם פט, טו. 8. ישעיה ג, י. 9. משלי יא, ל. 10. דברים כד, יג. 11. ישעיה נח, ח. 12. ע"פ איוב ה, ז. 13. קהלת ו, ז. 14. ויקרא כה, נא. 15. קידושין פב, ב. 16. משלי לא, כט. 17. משלי ח, א-ב - "הלא חכמה תקרא ותבונה תפן קולה. בראש מרומים עלי דרך בית נתיבות נצבה". 18. משלי יג, ג. 19. שבת קנב, א.

תנאי ב' -
פעולה
חזקה שלא
תוכל
להרס

התנאי השני הוא, שכל פעולה לא תקרא שלמה כי אם כשתהיה פעולה חזקה ושלמה שלא תקבל שום הירוס והעדר, שאם תקבל ההירוס שווא עמלו בוניו בו ותהיה הפעולה לבטלה, כי הוא יבנה ואחר יהרוס.

ומעלה זו היא מצויה בעצם וראשונה בקניין התורה והמצווה, שהפעולה היא חזקה ובצורה ואין יד זולתו שולטת בהם כלל, כמו שנאמר²⁰: "אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח ואין שלטון ביום המות", יאמר שהמעשים הרוחניים הם קניין דבק בעצמותו של אדם, עד שאין כח בשום אדם לכלוא הרוחניים שבו מצד היותם דבוקים בו. ואפילו יום המוות השליט על הכל, ולפניו יכרעו כל יורדי עפר, מכל מקום אין בו כדי השלטון להפריד בין המעשים הטובים ובין עצמות הנפש, בהיות שאיש באחיו ידבקו בזה ובכא, כי בצאת הנפש מארץ מאפיליה זו, אז גם המעשים טובים הולכים עמה, כמו שנאמר²¹: "והלך לפניך צדקך".

זה שאמר מונבו: אבותי גזוו במקום שהיד שולטת בו, כי קניין הממון אינו מתעצם ודבק עם האדם עד אשר יש כח ביד זולתו לשלוט עליו, כדאמרין²²: "ישלוט האדם באדם לרע לו", היינו בממונו השמור לרעתו, כדאמרין²³: "עושר שמור לבעליו לרעתו". וכן המוות משליט עליו אחרים, אמנם אני גזותי דבר שאין היד שולטת בו כאמור.

התנאי השלישי הוא, שכל פעולה לא תקרא שלמה, אך ורק כשתיפנה אל איזו תכלית טוב, והתכלית ההוא נקרא פרי המעשה, כי כל פעולה שאין לה שום תכלית נמשלת לאילן סרק שאינו עושה שום פרי. ומזה הטעם נקרא הדיבור "ניב שפתיים"²⁴, כי ניב נגזר מלשון תנובה, ונקרא הדיבור 'פרי' לפי שהוא תכלית האדם. ומטעם זה נקראת הנפש המשכלת 'נפש המדברת', כתרגומו "לנפש חיה"²⁵ - לרוח ממללא. נמצא שהתכלית נקרא 'פרי'.

ובזה נשתבחה התורה שהיא לא תמיש מעשות פרי²⁶ קודש הילולים לה²⁷, כמו שנאמר²⁸: "והיה כעין שתול על פלגי מים". מה שאין כן בקנייני הגוף, כמו שהתבאר. זה שאמר מונבו: אבותי גזוו דבר שאינו עושה פירות.

התנאי הרביעי הוא, שכל פעולה לא תקרא שלמה, כי אם כשתהיה לצורך איזו נמצא נצחי, שאם יפעל לצורך דבר כלה ונפסד, הנה בהפסד הבעלים תאבדנה גם הפעולות, ונמצא מציאותה לבטלה.

וזה ההבדל נראה בעצם וראשונה בין קניין הנפש, שהוא לצורך הנשמה העומדת לעד, ובין קנייני החומר, שהבל המה מעשה תעותיים, בעת הערב שמשו תאבדנה כל הפעולות ההם. זה שאמר מונבו: אבותי גזוו ממון הבא לתשמיש הגוף,

תנאי ג' -
פעולה
תכלית
טוב

תנאי ד' -
פעולה
לצורך
נמצא נצחי

ובכוא יום הפקודה שניהם יחדיו יכלו, ואני גזותי יראת ה' היא אוצר הנפש העומדת לעד כאמור.

התנאי החמישי הוא, שלא יקרא פועל חכם כי אם כשיפעל לצורך עצמו, כמו שנאמר²⁹: "נפש עמל עמלה לו", כי אפילו השכיר פועל לעצמו לתקוות השכר שיקבל, כי אין לך דבר מגונה מזה כשיפעל לאחרים והוא ישאר ריקם מכל.

ובזה נבדל קניין התורה שהוא מתעצם באדם, כמו שנאמר³⁰: "יהיו לך לבדך" וכו', מה שאין כן בקניין הממון נאמר³¹: "ועזבו לאחרים חילם". זה שאמר מונבו: אבותי גזוו לאחרים וכו'.

התנאי השישי הוא, מלבד שהפעולה צריכה להיות נצחית כאמור, הנה נצחיות זה צריך שישתמשו בו בעליו שווה בשווה. כיצד, אם תהיה איזו פעולה שלא תושלם כי אם על ידי שניים, גם לעומת זה אינה במלואה וטובה כי אם בששניהם יחד יאכלו מפרי מעלליהם.

והבדל זה נראה בעצם וראשונה בכל פעולות האדם שנפעלים על ידי הגוף והנפש יחדיו. וזה ברור ששכר העולם הזה הוא לגוף לבד, ושכר העולם הבא הוא לשניהם ביחד, למאן דאמר שלעתיד יהיו נפשות בגופות כדעת הרמב"ן³², או כדעת הרמב"ם³³ לעולם התחייה. נמצא אתה אומר שהעדר זה כרוך בפעולות חיצוניות אלו שאין הנשמה נהנית מהם, אך אמנם מפעולות התורה והמצוות יזכו שניהם משולחן גבוה לאכול לשובעם בסעודה המתוקנת לצדיקים לעתיד לבוא. זה שאמר מונבו: אבותי גזוו לעולם הזה, ואני גזותי לעולם הבא.

ומצינו בפסוק³⁴: "תורת ה' תמימה", שנשתבחה התורה בשישה שבחים, לידע ולהודיע שהיא שלמה מכל צד, שישה בחינות אלו:

א', "תורת ה' משיבת נפש", היינו כנגד אומרו: ואני גזותי נפשות, היינו לצורך הנפש הזכה הנצחית, ויש בתורה די השיב הנפש לשורשה, זה שנאמר: "משיבת נפש".

ב', "עדות ה' נאמנה מחכימת פתי", כנגד אומרו: ואני גזותי למעלה, היינו קניין החכמה שמשטבעה לעלות מעלה מעלה, על דרך זקני תלמידי חכמים מוסיפין חכמה, שנאמר³⁵: "בישישים חכמה" וכו'.

ג', "פקודי ה' ישרים משמחי לב", היינו כנגד ואני גזותי לעצמי, כי אין שמחה לאדם במעשה ידיו כי אם כשיאכל הוא מהם ולא יעזבו לאחרים, ועל דרך שנאמר³⁶: "לב יודע מרת נפשו ובשמחתו אל יתערב זר", "ראה זה מצאתי אמרה קהלת"³⁷, "ולשאת את חלקו ולשמוח בעמלו זו מתת אלקים הוא"³⁸ וגו'.

תנאי ה' -
פעולה
שמועילה
לעצמו

תנאי ו' -
פעולה
שטועיל
לכל
השותפים
בעשייתה

התורה
נשתבחה
במילוי
ששת
התנאים

20. קהלת ח, ת. 21. ישעיה נח, ח. 22. קהלת ח, ט. 23. שם ה, יב. 24. ישעיה נז, יט. 25. בראשית ב, ז. 26. ע"פ ויקרא יט, כד. 27. ע"פ ויקרא יט, כד. 28. תהלים א, ג. 29. משלי טז, כו. 30. משלי ה, יז. 31. תהלים מט, יא. 32. שער הגמול. 33. עיין הלכות תשובה פ"ח הלכות א-ב ובנו"כ שם. 34. תהלים יט, ח-יא - "תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה מחכימת פתי: פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' פרה מאירת עינים: יראת ה' טהורה עומדת לעד משפט ה' אמת צדקי יחדו: הנחמדים מזבח ומפז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים". 35. איוב יב, יב. 36. קהלת יד, י. 37. שם ז, כז. 38. שם ה, יח.

פלגי מים אשר פרו יתן בעתו".

ודוגמת שליחות המרגלים ששלח משה לתור את הארץ לידע מה טיבה, אם יכול האדם לקנות על ידה החיים הנצחיים, הוא גם כן שליחות המרגלים דיהושע וכו'.

תכלית הציווי לקחת מפרי הארץ זהו שסיים משה דבריו: "והתחזקתם ולקחת מפרי הארץ" ⁴⁶ וכו', הזכיר הפרי, לידע ולהודיע התכלית המכוון בשליחות ההוא, שיאחזו צדיק דרכו ⁴⁷ במעשים הנרצים אצל השי"ת, בעושים פרי צדיק עץ חיים ⁴⁸, ואוהביה יאכלו מפרי דרכם ⁴⁹ בעולם הנצחי, כמו שנאמר ⁵⁰: והכל מתוקן לסעודה, ע"כ הגאון 'עוללות אפרים' דף ז' בשינוי קצת.

ועיין בספר 'מתת יה' סדר שלח לך מה שפירש על מאמרם ז"ל בקהלת: רשב"י אומר: המרגלים מתו בנישול איברים, ומשם באר"ה.

ששת התנאים רמזים בפרק אחד ונראה לעניות דעתי שהשישה האמורים רמזם דוד המלך ע"ה במזמור קי"ב ⁵¹: "אשרי איש ירא את ה' וכו', גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך, הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד, זרח בחשך אור לישרים חנון ורחום" וכו'. והן עוד נביא מה שכתב הגאון שם, ששישה יתרונות אלו נמצאו גם אצל האור. כי האור הוא הקניין המעולה שבכל מעשה בראשית, והוא עולה מעלה מעלה וכו'. ב', שמציאות האור אין פה ביד שום אדם לבטלו, אמנם מציאות החושך ביד האדם לבטלו בהדלקת נרות. ג', יתרון האור עושה פרי למינו כמו שנאמר ⁵²: "ומגד תבואות שמש", וזה דבר ידוע שהשמש מניעה יסוד האש ומבשלת הפירות. ד', יתרון האור נאמר ב ⁵³: "ויבדל אלקים את האור" וכאומרם ז"ל ⁵⁴: הבדילו לצדיקים לעתיד לבוא, שהוא לצורך הנפש הנצחי. ה', יתרון האור שהאור קניין ויקרא גונז לעצמו, מה שאין כן החשך, אינו כי אם העדר ואין לו מציאות כלל, וא"כ אינו גונז לעצמו כי אין לו עצמות כלל. ו', יתרון האור יש בו צורך לגוף ונפש והחשך אינו כי אם לגוף לבד. וזהו שאמר שלמה המלך ע"ה ⁵⁵: "וראיתי שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך", עד כאן דבריו בשינוי קצת.

וכלפי זה יאמר הכתוב: "אשרי איש ירא את ה'", שמאס בקנייני העולם הזה הבל המה, ובחר לו חפצו ורצונו בקנייני המצווה והעבודה האלקית שאין למעלה הימנה בכל הקניינים. ובזה רמז שניים הבאים כאחד, שקניין המצווה עולה מעלה מעלה, והשנית שאינה מקבלת הירוס והעדר בשום צד ואין בה שליטת יד כלל. וכנגד דבר שעושה פירות אמר: "גבור בארץ יהיה זרעו", שהשלם הזה קנה קניין שעושה פירות, שע"י זה יאכלו בניו אחריו. וכנגד קניין הנפש שהוא נצחי אמר: "דור ישרים יבורך", שב"דור ישרים" שהוא עולם הקיום והנצחי "יבורך" ושם יקצור אשר זרע, לא כן קנייני החומר בעת הערב שמשו יאבדו כל הפעולות, ולא יקח בידו מאומה. וכנגד חלוקת גזתי לעצמו אמר: "הון ועושר בביתו", שקניין המצווה

ד', "מצות ה' ברה מאירת עינים", כנגד אומרו ואני גזתי דבר שעושה פירות. ומאירת עינים היינו השקפת התכלית, כי התכלית הוא הפרי. וזה שאמר "מאירת עינים", היינו עין השכלי הצופה ומביט בראש כל דבר מה תהא באחריתו, כמו שנאמר ³⁹: "החכם עיניו בראשו, לא כן הכסיל בחושך הולך", ועושה מעשים בלתי השקפת שום תכלית. נמצא כל פעולתיו הם דבר שאינו עושה פרי.

ה', "יראת ה' טהורה עומדת לעד", היינו שלא ינתש ולא יהרס לעולם. זהו כנגד אומרו: ואני גזתי במקום שאין היד שולטת.

ו', "משפטי ה' אמת צדקו יחדיו", היינו הגוף והנפש, שניהם יאכלו בטובה לעולם הבא. זהו כנגד ואני גזתי לעולם הבא, ובדרך שנתבאר.

ואחר זה נאמר מיד: "הנחמדים מזהב ומפז רב", כי באלו שישה בחינות נבדל אוצר בלום זה מאוצר זהב ופז, מאוצר רב ומהומה בו ⁴⁰.

נמצא שכל פעולה ומעשה צריכה לשישה תנאים אשר עליהם בא הרמז במאמרו של מונבו, כי בהם ולא בזולתם נבדלו הפעולות השכליות מן הפעולות הגופניות. ורמזם משה בשישה תנאים אלו:

כנגד מאמר: אבותי גנזו במקום שהיד שולטת, ואני גזתי במקום שאין היד שולטת, זה שאמר: "החזק הוא הרפה".

כנגד מאמר: אבותי גנזו ממון, ואני גזתי נפשות, זה שאמר: "הטובה היא אם רעה", כי הממון נקרא רע, שנאמר ⁴¹: "עושר שמור לבעליו לרעתו", והגניזה לצורך הנפשות נקרא טוב בהחלט לעולם שכולו טוב, כמו שנאמר ⁴²: "וירא אלקים את האור כי טוב ויבדל", הבדילו לצדיקים לעתיד לבוא ⁴³.

כנגד מאמר: אבותי גנזו לעולם הזה, ואני גזתי לעולם הבא, זה שאמר: "הבמהנים אם כמבצרים", שהעולם הזה דומה לערי הפרוות שאינן מוקפים חומה ויד כל אדם שווה בו, כטוב כחוטא, והעולם הבא דומה לערי המבצר שאין דרים שמה כי אם הקרואים והתושבים, וה' יהיה להם לחומות אש סביבם.

כנגד מאמר: אבותי גנזו לאחריים, ואני גזתי לעצמי, זה שאמר: "השמנה היא אם רזה", כי הגונו לאחריים ומחסר נפשו מטובה משמון, בשרו ירזה, והגונו לעצמו, שמנה לחמו ויהיה לבדו ולא לזרים אתו ⁴⁴.

כנגד מאמר: אבותי גנזו למטה, ואני למעלה, היינו דבר שעולה מעלה מעלה והולך ורב, זה שאמר: "המעט הוא אם רב", דבר המתמעט והולך או דבר ההולך ורב עד כי גדל מאוד.

כנגד מאמר: אבותי גנזו דבר שאינו עושה פירות, זה שאמר: "היש בה עץ אם אין", כמו שנאמר ⁴⁵: "והיה כעץ שתול על

משה הורה למרגלים לבדוק את ששת תנאי השלמות

39. שם ב, יד. 40. ע"פ משלי טו, טז. 41. קהלת ה, יב. 42. בראשית א, ד. 43. חגיגה יב, א. 44. ע"פ משלי ה, יז. 45. תהלים א, ג. 46. במדבר יג, כ. 47. ע"פ איוב יז, ט. 48. ע"פ משלי יא, ל. 49. ע"פ משלי א, לא. 50. אבות פ"ג מט"ז. 51. פסוקים א-ד. 52. דברים לג, יד. 53. בראשית א, ד. 54. חגיגה יב, א. 55. קהלת ב, יג.

"ושבתה הארץ שבת לה"⁶, היינו שיהיה אצלכם אכילת פירות א"י כמו אכילת שבת, היינו לדבק את עצמו על ידי האכילה לבחינת קדושה, ולעורר ז' מידות קדושות עליונות על ידי הז' מינים שנשתכחה בהם א"י, ע"כ 'בת עין' פרשת בהר.

כי על פי זה נראה לעניות דעתי לפרש מאמר רז"ל בפרק כל כתבי⁷: א"ר יוחנן משום ר' יוסי: כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים, וכבר כתבנו בזה בסימן מ'⁸. ועל ידי האמור הוא מוכן, דבחינת שבת הוא כמו בחינת א"י, שעל ידי שניהם יכול לדבק את עצמו לבחינת קדושה עליונה.

ומה שכתב: צריך להבין עניין בריאת האדם שאין לו קיום רק על ידי אכילה וכו', עיין בזה להרב הגדול מהר"ח בן עטר ז"ל בספר 'אור החיים' פרשת שלח לך⁹, שהביא החקירה הנזכרת בשם חכמי האמת בתוספת נופך, דיש מין בריה ששואפת רוח והיה לה למזון, ואם ככה היה ה' עושה היו ישראל ניפנים לעסק התורה והמצוות וכו'.

ותירץ בשם חכמי האמת¹⁰: כי כל עיקרי הנבראים מעלין בקודש בסוד הביורורים של ניצוצי הקדושה, הן המה המתבררים באמצעות המאכלים, יעו"ש.

ובזה פירש גאון עוזנו כוונת הכתוב במשלי¹¹: "כי בעד אשה זונה עד ככר לחם", שהכוונה כי בעד אשה זונה, הסטרא אחרא, הוצרכנו עד ככר לחם, שעשקה ניצוצי הקדושה. ולברר צריך לזרוע ולקצור בכמה מלאכות עד שיעשהו לחם. וכי תאמר מה נרוויה בזה, לזה אמר¹²: "ואשת איש נפש יקרה תצוד", רצונו לומר, "אשת איש" היא הנשמה, היא המבררת נפש יקרה בניצוצי הקדושה אשר בלחם, ולזה הוצרכנו לאכול לחם ולטרוח כל הטרחות בכמה הרפתקי דעזו והכל לצורך הביורור, איש לפי אכלו לקטו וכפי מדרגתו, ע"כ.

והרב הגדול מהר"ח הנזכר הא דידיה תירץ, כי רצה ה' לזכות ישראל בתרי"ג מצוות אשר רובם תלויים במיני המאכל והמשתה - תרומות ומעשרות, חלה, מצוות שמיטה, ושבתרישה, ושבוריעה, ושבקצירה, וכדומה, יעו"ש.

ולעניות דעתי שאפשר שזה כוונת הכתוב קהלת ג'¹³: "וגם כל האדם שיאכל ושתה וראה טוב בכל עמלו מתת אלקים היא", עיין מה שכתבתי בזה בסימן ק"ו. ועוד לאלוה מליץ עם האמור, שהכוונה ש"גם כל האדם שיאכל ושתה", שמא תאמר, על מה עשה ה' ככה להיות האדם ניזון על המחיה ועל הכלכלה, ולמה לא בראו ברוח מתקיים - לזה אמר, שהטעם לזה - "וראה טוב בכל עמלו", שעל ידי זה יקיים כמה מצוות, וזה "מתת אלקים היא", שהקב"ה רצה לזכות את ישראל, ופשוט.

והעבודה המכונה בשם "הון ועושר", שהוא ההון והעושר האמיתי, עיין בספר 'חזה ציון' מזמור זה, לזה אמר בביתו - לעצמו. וכנגד עולם הבא אמר: "צדקתו עומדת לעד", שהיא עולם הבא. הרי שיש יתרונות לקניין המצווה והעבודה, ולזה סמך לו: "זרח בחשך אור לישרים חנון ורחום וצדיק", כמו שהשי"ת הזריח אור שיש לו שיש יתרונות, כך קניין המצווה והעבודה, ודו"ק.

ר"ז א"י. הגה צריך להבין עניין בריאת האדם שאין לו קיום רק על ידי אכילה ושתיה, שלכאורה אינו מוכן למה ברא הבורא ברוך הוא את העולם שיהיה מוכרח לבחינת גשמינות, דהיינו אכילה, ובפרט שעל ידי זה עובר אדם כמה עבירות ואינו יכול לעבוד את הבורא ברוך הוא בתמידות כל כך בלי הפסק על ידי טרדת הפרנסה.

אך נוכל להבין כל זה בדרך עבודה. דהנה עיקר כוונת הבורא ברוך הוא בבוראו בחינת אכילה, היה רק בשביל בחינת א"י. מחמת שפירות א"י יש להם קדושה כל כך, כשאדם אוכל מפירות א"י שהם ז' מינים שנשתכחה בהם א"י, ואוכל אותם בקדושת הגוף, מעורר שבעה מידות עליונות ונקשר ונדבק לבחינת קדושה, ובא לבחינת "ואתם הדבקים בה' אלוקים חיים"¹ וכו'. ולבחינת אכילה זו צריכים לכסוף ולהשתוקק מאד, שעיקר בריאת אכילה היה בשביל זה, כדי שעל ידי אכילה יהיה קשור ודבוק בבחינת קדושה, ולעורר ז' מידות עליונות. אבל בלא בחינת אכילה מקדושת ז' מינים מפירות א"י היה קשה מאוד להדבק בבחינת קדושה לעורר ז' מידות עליונות. והו"ו תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף², היינו כשלא נזרע ולא נאסוף ולא יהיה לנו מפירות א"י לאכול, באיזה בחינה נוכל לעורר שבע מידות עליונות הקדושים, על זה אמרה התורה³: "וצוית את ברכתי לכם בשנה הששית", כדי שיהיה לכם לאכול מפירות א"י לידבק על ידם לבחינת קדושה עליונה.

העולה מכל מה שכתבנו, שבחינת אכילה הוא עבודת גדול להדבק על ידה לבחינת קדושה על ידי פירות א"י. ובחול"ל, בחינת שבת הוא בחינת א"י. שעל ידי בחינת שבת יכול לדבק את עצמו לבחינת קדושה עליונה כמו על ידי אכילת פירות א"י. ובחול"ל יכול לדבק את עצמו גם כן לבחינת קדושה על ידי האכילה, על ידי שמוזכר תמיד בחינת א"י.

וזהו "ידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר"⁴, היינו לאמר להם שיש ב' בחינות עבודת ה': אחד, שצריך לעבוד את ה' בתורה ומצוות ומעשים טובים, ב', שצריך לעבוד את ה' בבחינת גשמינות גם כן, היינו על ידי אכילה ושתיה. ושני בחינות עבודת הנ"ל מרומזים בתיבות 'הר סיני', שתיבת 'סיני' גימטריא שתי פעמים אדנ"י, שמורה על קבלת עול מלכות שמים. וזהו "כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם"⁵ ואכלתם מפירות הארץ, אני מזהיר אתכם שיהיה לכם בחינת

מדוע נברא באדם צורך האכילה

צורך האכילה נברא בעיקר לשם אכילת פירות א"י

בחינת שבת בחול"ל היא בחינת א"י

ב' בחינות בעבודת ה' - ברוחניות ובגשמיות

צורך האכילה נברא לשם ביורור ניצוצי הקדושה

האכילה נבראה לזכות את ישראל במצוות

שביתת
הארץ
בשביעית
היא עניין
רוחני ולא
טבעי

ומה שאמר¹⁴: וזהו "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית"¹⁵ וכו', עיין בזה להרב הגדול בעל 'בינה לעתים' חלק ב' דף ט'¹⁶, שפירש בזה עניין נאות, שהכוונה כי כוונתו ית' להשריש בלבנו כי כל ענייני האומה הנבחרת מונהגים מהשגחתו ית' הפרטית, ואין להם שום שייכות עם המרוץ הטבעי שייצטרכו להתנהג בעבודת האדמה כדרך עובדיה האנושיים, לתת לה איזה זמן של מרגוע ומנוחה לבלתי יחלש כוחה, כי אין הדבר כן. וזה אומרו¹⁷: "דבר אל בני ישראל וכו' כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם", הארץ אשר אתם באים אליה אני הוא הנותנה, ומידי היתה זאת לכם על ידי השגחתי. וממילא תדעו היותי מושגח בכל עניינה ולא תחשבו שתצטרכו לתת איזה שבות והנחה לתועלתה, כי אדרבא, "ושבתה הארץ שבת לה", שש שנים תזרע¹⁸ וגו', ירצה, השביטה והמנוחה האמיתית אשר תשבות הארץ, היא אדרבא במה שתזרעו אותה ותקצרו ותאספו תבואתה, זו היא עונג דידה ואין לה מנוחה גדולה מזו, להיותה עמלה ועסוקה במה שהוא לצורך מחייתכם, שזה הוא תכלית שלימותה, ולפיכך התעמלות זה הוא אצלה התענוג האפשרי. אך בשנה השביעית מה שציוויתך שתשבות אינו מכוון לעצמה, רק לשמו ית', כפי הרמזים והסודות אשר במצווה זאת. ובאר העניין בתכלית באמרו¹⁹: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", כלומר השבת האמיתית לארץ ומנוחתה הנכספת אצלה הוא מה שנוגע לכם לצרככם, להזמין לפניכם לאכול ולכל הנגררים אליכם, כי בזה משגת תכליתה כאמור. ואם כן שביתתה בשביעית הוא עניין רוחני מאוד, נפלא מהמנהג הטבעי.

במה
יושלם
חסרון
הארץ
שאינה
עמלה
בשביעית

ועתה נמשך מזה הרגש עצמי, כיוון בו באמרו²⁰: "וכי תאמרו מה נאכל" וגו', והוא כי כיוון שכל תכלית שלימות הארץ תלוי במה שהיא עסוקה ומורה להוציא להם לעבודת האומה לאכול לשבעה, וזה עצם אושרה, אם כן תינח שהיא משגת שלימות ותכלית זה בששת שנות המעשה, אבל בשנה השביעית היא חסרה השלימות הזה, ונמצא שלא השיגה בה תכליתה. וזהו "מה נאכל בשנה השביעית", ירצה, ונחזי אנו מה הוא הדבר אשר נאכל בשנה השביעית שבו תשתלם הארץ, הרי אינו אלא ממה שקדמה זריעתו וקצירתו בשנה השישית, אבל בשנה השביעית עצמה אין בה לא זריעה ולא קצירה, ואם כן שנה זו של שמיטה חסרה הארץ עיקר שביתתה כיוון שאינה עמלה ולא עושה כלום לתועלת ישראל. על זה השיב, שאם נתבונן היטב נמצא שהיא עמלה ועושה גם בשנה הזאת, וזה כי השישית לא תעשה כיתר השנים בלבד, אלא תוסף תת כוחה בהעדפה יתירה, שתוציא תבואה רבה בכמות וחזקת הטבע, בריאה וטובה כל כך שתספיק

לשלוש השנים, ונמצאת בזה כאילו היא עושה ופועלת בשלוש השנים, אלא שהיא עושה את הכל בפעם אחת, וכבר יצאה ידי חובתה בהשגת תכליתה לכל המצטרך שנה בשנה, ע"כ. ועל פי דברי הרב מהר"ח ז"ל יאמר בפשיטות, "מה נאכל בשנה השביעית", כיוון דעיקר טעם האכילה הוא בשביל שרצה ה' לזכות את ישראל בתרי"ג מצוות, ורובם תלויים במיני מאכל כדבר האמור, אם כן בשנה השביעית שחסרים כמה מצוות, תרומות ומעשרות וכמה מצוות בזריעה ובחרישה, אם כן עיקר טעם האכילה בשנה השביעית אין - זה אומרו: "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית", ירצה, תכלית וטעם האכילה בשנה השביעית לא יש, "הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתינו", ומה מצוות יש - לזה אמר²¹: "וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית" וכו', וכיוון שתוסיף תת כוחה ביתר שאת וביתר עז שתוציא תבואה רבה שתספיק לשלוש השנים, ועל ידי זה מקיימים בשופי מצוות תרומות ומעשרות וכמה מצוות התלויים במאכל ומשתה, נמצא כאילו קיימתם בשנה השביעית עצמה.

ויתפרש גם כן על פי מה שתירצו חכמי האמת זלה"ה, דכיוון דעיקר האכילה הוא הברור כמו שאמרו על ידי זריעה וכיוצא, לזה שאלו: "מה נאכל בשנה השביעית", כדי לעשות הברור "הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתינו", לזה אמר "וצויתי את ברכתי", וכיוון שעושה בשנה אחת יותר מדאי, בזה אתם מבררים הרבה, וכאילו אתם מבררים בשנה השביעית עצמה.

ועיין בשו"ע או"ח סימן קס"ז סעיף ד', וזה לשונו: יתן שתי ידיו על הפת בשעת ברכה, שיש בהן עשרה אצבעות כנגד עשרה מצוות התלויות בפת. ולכך יש עשרה תיבות בברכת המוציא ועשרה תיבות בפסוק²²: "מצמיח חציר לבהמה", ועשרה תיבות בפסוק²³: "עיני כל אליך ישרור", ועשרה תיבות בפסוק²⁴: "ארץ חטה ושעורה", ועשרה תיבות בפסוק²⁵: "ויתן לך האלקים", ע"כ. ונראה לי דבא הרמז לומר, דהטעם שגזרה חכמתו ית' להיות האדם ניזון על ידי מאכל, כדי לקיים המצוות הנזכרות, ודו"ק. ודע דאיתא בירושלמי פרק קמא דחלה²⁶: עשר מצוות אדם עושה עד שלא יאכל פרוסה - משום לא תחרוש²⁷, בל תזרע²⁸, בל תחסום²⁹, לקט, שכחה ופאה, תרומה, מעשר ראשון, מעשר שני וחלה. ר' יצחק כדו אתי מיסב לידוי הווה פשיט עשרת אצבעיה ואמר: הרי קיימתי עשר מצוות³⁰, ע"כ. וכתב הגאון יפה מראה' שם: במדרש ויכולו מייתי ביכורים ולא בל תחסום, יעו"ש, וכן העתיק ה'באר היטב' סימן קס"ז.

חסרון
תכלית
האכילה
בשביעית

עשרה
מצוות
התלויות
בפת

14. ספר 'בת עין' שהובא לעיל. 15. ויקרא כה, כ. 16. עת לעשות, דרוש ז' לפרקים. 17. ויקרא כה ב. 18. שם פס' ב-ג. 19. שם פס' ו. 20. שם פס' כ. 21. שם פס' כא. 22. תהלים קד, יד. 23. שם קמה, טו. 24. דברים ת, ח. 25. בראשית כז, כח. 26. הלכה ו. 27. דברים כב, י - "לא תחרש פְּשׁוֹר וּבְחֶמְרָא יַחְדָּו". 28. ויקרא יט, יט - "לא תִּזְרַע פְּלֵאִים". 29. דברים כה, ד - "לא תִּחְסַם שׁוֹר פְּדִישׁוֹ". 30. פירוש: כשבא לאכול מניח ידיו על הפרוסה לרמוז שקיים כל עשר מצוות עד שיאכל ממנה (ע"פ 'פני משה').

ה'בית יוסף' ז"ל ודברי מור"ם בסימן רס"ג, וכתב, דדוקא בכופל אמרינו כל המוסקיף גורע, ומוכחא מילתא שמכוין להשלים י"ט שמות ואינו כן לפי הראוי, לכן הוא גורע, אבל כשמוסיף פסוקים אחרים לית לן בה, והדלקת נרות יתרות הוא כמוסיף פסוקים אחרים, יעו"ש.]

עוד ראיתי להרב 'נחמד למראה' שכתב, וזה לשונו: ראיתי להרב מוה"ר בספר 'מחזיק ברכה' בסי' קס"ז אות ג', שכתב וזה לשונו: רבינו ה'רוקח' הוסיף דאמרו בפרק הרואה דיש עשר מלאכות מן החרישה עד אפייה. וזה תימה על ה'רוקח' איך כתב "ויש עשר מלאכות", דהרואה יראה שהם מניין י"א מלאכות מן החרישה עד אפייה. והיותר תימה על הרב מוה"ר ז"ל איך לא השיגה ידו עליו דהן י"א מלאכות, וכמו שכתב איהו גופיה בספר 'פתח עינים' וכו', יעו"ש.

ועיי' ב'אבודרהם' סימן צ"ט³⁷, שכתב וזה לשונו: עשר מלאכות נעשות בתבואה: חורש, קוצר, מעמר, דש, זורה, בורר, טוחן, מרקד, לש, אופה. כנראה שכך היתה גירסתו בגמרא וכך היא גירסת רבינו ה'רוקח' בלי ספק ולא קשה מידי, ודו"ק.

וטעם שבא הדבר שלא יאכל אדם פרוסת לחם עד עשיית עשר מצוות, לא פחות ולא יותר, כתב הרב הקדוש ב'אגדת אליהו' שם ד' טעמים: האחד, כדי שיהיה לאדם ליכרון נגד עיני שאין השתדלותו בחרישתו וזריעתו ושאר המלאכות מועיל להוציא מלאכתו בפועל, כי אם השגחתו של המלוכש בעשר ספירות בלי מה, בקיום מצוותיו על כל דבר ודבר, הוא שיוציא הכל בפועל, שאם יתלה הדבר בכה השתדלותו, "ועצר את השמים"³⁸ וכו'. ולכן לרמוז על זה עשה אלקים, שלא יאכל אדם פרוסה עד שעושה עשר מצוות, עשר דווקא, לשים לו זכרון נגד עיניו שהמלוכש בעשר ספירות בלי מה, הוא העושה את הכל כמדובר.

וטעם השני הוא, בהקדים מאי דתנן באבות³⁹: אם אין קמח אין תורה ואם אין תורה אין קמח, דהכונה עם מה שכתב הרמב"ם ז"ל בפרק ג' מהלכות תלמוד תורה⁴⁰: כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי ח"ו חילל את ה', וביזה את התורה, וכיבה מאור הדת, וגרם רעה לעצמו, ונטל חייו מן העולם הבא.

ולזה כיוון התנא לומר: אם אין קמח אין תורה, על דרך 'פה תלמוד תורה עם דרך ארץ', שהוא מלאכה, כלומר, אם אין אדם עוסק במלאכה על הקמח להתפרנס מייגע כפו אלא שמטיל פרנסתו מן הצדקה - אין תורה, כלומר אין זו תורה אלא חילול ה' וביזוי התורה וכיבוי אור הדת. לכן כשנכנס אדם לעסוק בתורה, יקבע בלבו לעשות הקמח עיקר, כלומר יכנס על מנת להתפרנס מייגע כפיו. אך כשביקש מלאכה

וראיתי להרב 'נחמד למראה', שהקשה דלמה לא חשיב ותני הכא נמי מצוות ביכורים, וכן במדרש: אמאי לא קתני כל תחסום ויהיו י"א מצוות. וכתב, שמה טוב ומה נעים לגרוס הכא מצוות ביכורים נמי, והתם במדרש לגרוס 'בל תחסום' כדי שיעלו למנין י"א, והוא כנגד י"א מלאכות שהאדם עושה עד שיאכל פת, וכמו שכתב בתלמודא דידן בברכות³¹: הוא היה אומר: כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול - חרש וזרע וכו'. ואחד הרואה יראה שהן הם מנין י"א מלאכות, וכבר נודע שכל אלו המלאכות הם לברר ניצוצי הקדושה, וכמו שכתב הרב מוה"ר בספר 'פתח עינים', וכתב שהי"א מלאכות הם כנגד י"א סמני הקטורת.

ומעתה אתי שפיר אם אנו גורסין הכא מצוות ביכורים והתם במדרש מצוות בל תחסום, שעולים למנין י"א מצוות שעושה האדם, אחר שעשה הי"א מלאכות שהן הם לברר ניצוצי הקדושה כדאמרן וכו', יעו"ש.

ואחר המחילה רבה שותיה דמר לא ידענא, דמלבד דלפי זה צריך למחוק בין הכא בין במדרש במקום 'עשר' אחד עשר, עוד בה, מה יענה הרב במאמר ר' יצחק שפשט עשר אצבעותיו ואמר: הרי קיימתי עשר מצוות. ועוד בה, שרבינו הטור בסימן קס"ז תני בהדיא: יתן שתי ידיו על הפת, שיש בהן עשרה אצבעות כנגד עשרה מצוות התלויות בפת: לא תחרוש בשור ובחמור, וכו'. וכתב מרן 'בית יוסף' שם, שכן כתב ה'כלבו'³², וברוקח³³ בשם הירושלמי פרק קמא דחלה³⁴, ובמדרש ויכולו, אלא שבמקום ביכורים כתוב שם לא תחסום, יעו"ש. ולפי דברי הרב 'נחמד למראה' דברי רבינו הטור דלא כמאן.

[ועיי' מה שכתב מור"ם ז"ל באו"ח סימן רס"ג סעיף א', על מה שכתב מרן דיש מכוונים לעשות שתי פתילות אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור, דיכולים להוסיף ולהדליק שלושה ארבעה נרות וכו', כי יכולים להוסיף על דבר המכוון נגד דבר אחד ובלבד שלא יפחות. וכמו כן להגאון 'מחצית השקל' שם, שהביא לשון הרא"ש שכתב דאין התוספת מבטל המכוון, דהא תקנת חז"ל לקרות בשבת ז' עולים נגד ז' רואי פני המלך, וכדאיתא סוף מגילה³⁵, ואפילו הכי מוסיפין, יעו"ש ואינו עניין לכאן כאשר יראה המעיין. ועיי' עוד למרן ז"ל ב'בית יוסף' או"ח סימן נ"א משם ה'ארחות חיים', שכתב שיש ח"י אזכרות בשירת הים, ומזה הטעם אין לכפול פסוק 'ה' ימלוך', שמוסיף שם אחד, וכל המוסיף גורע, יעו"ש וכמו כן להרב 'פתח הדביר'³⁶ בהשמטות סימן נ' ומשם באר"ה. ועיי' עוד להרה"ג 'בית דוד' או"ח סימן ל"א, שהביא דברי מרן

עשר מצוות הפת קודמות לאכילה להזכיר השגחת המתלבשת בעשר ספירות

עשר מצוות הפת קודמות לאכילה לרמוז לתורה הכלולה בעשרת הדיברות

31. נח, א. 32. סימן כה. 33. סימן שכט ד"ה 'הלכות'. 34. הלכה נ. 35. כג, א. 36. חלק ב'. 37. הלכות ברכות השער הראשון. 38. דברים יא, יז. 39. פ"ג מ"ז. 40. הלכה י.

זכות התורה נזכה לשוב לירושלים

והנראה בזה, שר' חנינא ראה את בני דורו שהיו מתפללים על בניין בית המקדש ועל ירושלים שלא יהיו לחרבה, וזה שאמר שהיו מעלין נדרים ונדבות לירושלים, כדאמרינן: 'אשר נדר לאביר יעקב עד אמצא מקום לה' וגו'. ואמר שהיו מעלים במחשבתם להתנדב ולדוד נדר לה' לירושלים בשביל העיר הקדושה. אמר: הכל מעלין ואני איני מעלה. ראה אבן אחת וכו' - רמז לכנסת ישראל שנקראו 'אבני נזר', כמו שכתוב: "כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו". ורמז בהעלאת אבן זה לכנסת ישראל, ופיתחה פיתוחי חותם קודש לה', כדאמרינן: "שימני כחותם". נודווגו לו חמישה מלאכים וביקשו ממנו חמישה סלעים וכו' - רמזו לו, שבזכות חמישה סלעים של פדיון בכורות יזכה בנו בכורו ישראל על גאולתו ועל פדות נפשנו, (כמו שכתב לעיל בסמוך). אך בתנאי זה שיתן אצבעו לתוכו, והוא בשיתערב בכוונה זו הפדיון הנפש בחמישה סלעים שהתורה נמשלת בהם, והתורה רמוזה באצבע, כדאמרינן: "כתובים באצבע אלקים", וכתוב: "קשרם על אצבעותיך", רצונו לומר, ה' אצבעות כנגד ה' חומשי תורה, דהיינו ה' כסף או ה' סלעים כאמור. נתן אצבעו לתוכו ונמצאו עומדים בירושלים - רמז, שבזכות הסלעים התוריים יזכו לעמוד בירושלים, "ופדויי ה' ישובו ובאו ציון ברנה?". ומתחילה לא הבין ר' חנינא כוונה זו, והיה סבור שהם בני אדם, עד שמצאם על דרך הנגלה, אז הבין חידותם שבדרך הנסתר דברו אליו, ע"כ הגאון 'עוללות אפרים' דף צ"ט⁸.

חלק בא"י כחלק עולם הבא

ואפשר שבא לרמז מה שכתבתי למעלה בסימן א' בשם הראב"ע, שמי שיש לו חלק בא"י חשוב הוא כחלק עולם הבא, יעו"ש ודו"ק.

זכות אבות לא תמה

ואפשר לרמז עוד, שבא ללמדנו מוסר השכל, שבן אדם לא יתלה בזכות עצמו ואפילו הוא צדיק גמור שלם בכל, אלא יתלה ברחמי של הקב"ה המרובים וחסדיו הגדולים או בזכות אבות העולם. ואמרינן בשבת פרק במה בהמה⁹, דר' יוחנן אמר: תחון זכות אבות. וכתבו התוספות שר' יוחנן ושמואל לא פליגי, אלא דשמואל קאמר דלרשעים תמה אבל לצדיקים לא תמה. והביאו עוד שבויקרא רבה¹⁰ איתא: ר' אחא אומר: לעולם זכות אבות קיימת. וכן כתב הרב 'אספקלריא המאירה' בזהר חלק א' דף קס"ח, דמוכח מהזוהר דסבר דלא תמה זכות אבות לעולם. ובבראשית רבה פרשה ע' איתא: "והאבן גדולה על פי הבאר"¹¹ - זו זכות אבות, "והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה"¹² - לעתיד לבוא זכות אבות עומדת, ע"כ.

להתפרנס והתחיל בה לעסוק בה, יעשה התורה עיקר, שיעשה תורתו קבע ומלאכתו עראי. ולזה מתחיל בחלוקה הב' - אם אין תורה אין קמה, שאם אין תורתו קבע ומלאכתו עראי, אין קמה. ולרמז זה אמר עשרה מצוות אדם עושה עד שלא יאכל פרוסה, לרמזו על מספר עשר שהיא התורה הכלולה בעשרת הדברות, ועיקר התורה הם המצוות, שיעשה התורה עיקר, היינו המצוות, והמלאכה עראי, אף על פי דזה בלא זה אי אפשר, אף על פי כן יעשה תורתו קבע. ולזה אמר: עשר מצוות אדם עושה וכו', דאם אין תורה אין קמה.

והשלישי הוא בדברי רז"ל⁴¹: ג' שותפים יש באדם: הקב"ה ואביו ואמו - הקב"ה נתן בו עשרה דברים בחינות ורחניות: נשמה, ראייה, שמיעה, וכו'. ואביו ואמו נתנים בו עשרה בחינות גופניות, כגון עור ובשר וכו'. ואלו של הקב"ה אין שייך בהם אכילה, ושל אביו ואמו צריכין אכילה. לכך לקדש אלו העשרה הגופניים להכניסם אל הקודש פנימה, עשה שלא יהנו מאכילה עד שיקיים עשר מצוות, שעל ידי כן קונים אלו החלקים הגופניים ורחניות לעצמם על ידי אותה אכילה.

והטעם הרביעי, כיוון דחטא אדם הראשון באכילה ונתקלל בעשר קללות, ונתקללה גם האכילה שיוצאת בפסולת כנודע, לכן לתקן זה עשה אלקים שיעשה האדם עשר מצוות עד שיאכל פרוסה, לתקן קלקול מי שנתקלל בעשר קללות, ולזה אמר עשר מצוות וכו', ע"כ תורף דבריו בקצת שינוי.

ועל פי מה שכתב הרב 'בת עין' ז"ל, דעיקר כוונת הבורא ברוך הוא בבוראו בחינת אכילה היה רק בשביל בחינת א"י, מחמת שפירות א"י יש להם קדושה, אפשר לומר דהיינו רמז מספר עשר בדיוק, קודם שיאכל לחם, רמז לא"י שהיא מכוונת כנגד העשירית, ולכך נשתבחה בעשרה דברים כמו שכתבתי לעיל בסימן ס"ו בשם רבינו בחיי זלה"ה, ודו"ק היטב.

ר"ח א"י. איתא בפסיקתא והילקוט הביא מדרש זה במשלי¹, וזה לשונו: מעשה בר' חנינא בן דוסא, שראה בני עירו מעלין נדרים ונדבות לירושלים, אמר: הכל מעלין ואני איני מעלה. יצא חוץ לעיר וראה אבן אחת, ופיתחה וסדקה, ואמר להעלותה לירושלים. נדווגו לו חמישה בני אדם, אמר להם: מעלים אתם לי האבן לירושלים, אמרו לו: תן לנו חמישה סלעים ואנו מעלים לך את אבנך לירושלים, ובלבד שתתן אצבעך עמנו. נתן אצבעו עמהם ונמצאו עומדים בירושלים. ביקש ליתן להם הסלעים ולא מצאם, אמר, שמא מלאכי השרת הם וכו', עכ"ל.

עשר מצוות הפת קודמות לאכילה לקדש עשר בחינות גשמיות

עשר מצוות הפת קודמות לאכילה לתקן קללת אדם הראשון הכלולה מעשר עשר מצוות הפת קודמות לאכילה לרמז לכוונת המכוונת כנגד העשירית

מעשה בר' חנינא בן דוסא

41. נדה לא, א. קידושין ל, ב. רח"ל 1. ילקו"ש רמז תתקס. 2. תהלים קלב, ב-ה - 'אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְה' נִדָּר לְאָבִיר יַעֲקֹב: אִם אָבָא בְּאֶהָל בְּיַתִּי אִם אֶעֱלֶה עַל עָרְשׁ יְצֻעִי: אִם אֶתֵּן שַׁנַּת לְעֵינַי לְעַפְעָפִי תְנוּמָה: עַד אֶמְצָא מָקוֹם לְה' מִשְׁכָּנֹת לְאָבִיר יַעֲקֹב". 3. זכריה ט, טו. 4. שה"ש ח, ו. 5. שמות לא, יח. 6. משל ז, ג-ב - 'שֶׁמֶר מִצְוֹתֵי יְהוָה וְתוֹרַתֵי כְּאִישׁוֹן עֵינָיו: קִשְׁרָם עַל אֶצְבָּעֹתָיִךְ כְּתָבָם עַל לִיחַ לִפְנֶיךָ". 7. ישעיה לה, י. 8. חלק ג עמוד כא מאמר תפב-תפג. 9. נה, א - 'כְּתִיב (יחזקאל ט): 'וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו עֲבֵר בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם וְהַתִּייתָ תוֹ עַל מִצְחוֹת הָאֲנָשִׁים הַמֵּנַחִימִים וְהַנֹּאנְקִים עַל כַּל הַתּוֹעֵבוֹת הַנֶּעֱשׂוֹת בְּתוֹכָהּ' וגו'... וְמֵאֵי שֵׁנָא תִּיּוּז... וְשִׁמּוּאֵל אָמַר: תִּמְהָ זְכוּת אֲבוֹת. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: תַּחֲוֹן זְכוּת אֲבוֹת". 10. פרשה לו, ו. 11. בראשית כט ב. 12. שם פס' ג.

האצבע
מכוון כנגד
השם הוי"ה
ב"ה

ועוד נקדים מה שכתבו המפרשים, דהאצבע מכוון כנגד השם הוי"ה ב"ה, על דרך זה "תורת ה' תמימה משיבת נפש"¹³ - הם נגד ה' אצבעות, דהיינו "תורת" הוא גודל, "ה" הוא אצבע, "תמימה" כנגד אמה, "משיבת" היא קמיצה, "נפש" הוא נגד זרת. וכעין דרך זו הולכים כל הפסוקים דכתיב בתריה¹⁴: "עדות ה' נאמנה מחכימת פתי, פקודי ה' ישרים משמחי לב, מצות ה' ברה מאירת עינים, יראת ה' טהורה עומדת לעד, משפטי ה' אמת צדקו יחדיו", באופן דאצבע הוא מכוון כנגד הוי"ה ב"ה.

ובזה נתנו טעם למנהגם של ישראל להניח הטבעת של קידושין באצבע, כי בפסוק שאחריו, "הנחמדים מזהב ומפז רב", תיבת זהב הרי כנגד אצבע השני, להורות נתן, דהטבעת של זהב שמניח החתן להכלה היא באצבע שני. וכן בכל הפסוקים הללו השם הוי"ה ב"ה כנגד אצבע ההורות דעל ידי הקידושין שהוא לשם שמים אז זוכים למה שאמרו רז"ל¹⁵: איש ואשה שזכו, שכינה ביניהם וכו', אלו דבריהם. ולזה ירמוז, שראה בני עירו מעלין נדרים ונדבות לירושלים, שהיו מתפללין על בניין בית הבחירה ועל ירושלים על ידי מעשה המצוות שלהם. אמר: הכל מעלין ואני איני מעלה, שלגודל חסידותו לא היה מחשיב עצמו לכלום. וראה אבן אחת - ירמוז לזכות אבות. ואמר להעלותה לירושלים, כלומר, שלא יש לנו במה לתלות כי אם בזכות אבות שלא תמה. ואמרו ה' סלעים - הזכירו שם סלעים דווקא לזאת הכוונה עצמה, כי שם סלע ירמוז לזכות אבות, כמו שאמרו בילקוט פרשת חקת¹⁶: ואין סלע אלא זכות אבות, שנאמר¹⁷: "ירונו יושבי סלע", דאף על גב דהתם על כוונה אחרת, מכל מקום בשם סלע בא הרמז. ועיין במדבר רבה פרשה כ"ב בפירוש 'מתנות כהונה': סלע קשה כסלע וכו', יעו"ש.

ומספר ה' ירמוז על זכות אמהות, שכולן כתיב בהו ה', וה' של רחל - לזה אמרה: "הנה אמת בלהה", עיין בזוהר חדש דף פ"ח עמוד ג'.

'ובלבד שתתן אצבעך עמו' - ירמוז למה שכתב הרב 'יפה תואר' סוף פרשת ויקרא, דעל ידי בקשת רחמים יזכור ה' זכות אבות להושיע, וזהו שרמזו לו בנתינת האצבע שהוא כנגד השם הוי"ה ב"ה המורה על רחמים, והבן.

ר"ט א"י. איתא בויקרא רבה פרשה ב' סימן ב': "הבן יקיר לי"¹ - כל מקום שנאמר "לי" אינו זו לעולם, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. ככהנים כתיב²: "וכהנו לי", בלויים כתיב³: "והיו לי הלויים", בישראל כתיב⁴: "כי לי בני ישראל", בתרומה כתיב⁵: "ויקחו לי", בבכורות כתיב⁶: "כי לי כל בכור", בסנהדרין - "אספה לי

טעם
למנהג
להניח את
טבעת
הקידושין
באצבע

בזכות
אבות נזכה
לשוב
לירושלים

שבעים איש מזקני ישראל"⁷, בא"י - "כי לי כל הארץ"⁸, בירושלים - "העיר אשר בחרתי לי"⁹, במלכות בית דוד - "כי ראיתי בבניו לי מלך"¹⁰, במקדש - "ועשו לי מקדש"¹¹, במזבח - "מזבח אדמה תעשה לי"¹², בקרבנות - "תשמרו להקריב לי"¹³, בשמן המשחה - "שמן משחת קדש יהיה זה לי"¹⁴, הא בכל מקום שנאמר "לי" אינו זו, לא לעולם הזה ולא לעולם הבא, ע"כ.

פירש מהר"ש יפה ז"ל¹⁵: 'אינו זו' - יראה הטעם, שבאומרו "לי" הוא תולה אותו בהקב"ה, וכשם שהוא קיים, כך זה שנאמר בו "לי" קיים¹⁶. 'אינו זו' - שמעלתם וקדושתם אינה יורדת לעולם.

והעניין בכהנים, שהכהונה לאהרן ברית מלח¹⁷ ולא תוסר מהם - אף על פי שיחטאו - כמו שהוסרה ממלכי צדק וניתנה לאברהם, וכמו שהוסרה מהבכורות שהיתה העבודה על ידם וכשחטאו בעגל הוסרה מהם וניתנה לכהנים. וכן העניין בלויים, שמעלת שבט לוי לא תסוב לשבט אחר לעולם. וכן העניין בישראל, שנשבע ה' שלא להחליפם באומה אחרת. וכן העניין בסנהדרין, שאחר שנתמנו אין מורדין מגדולתם, דמעלין בקודש ולא מורדין. וכן העניין בא"י, שאין קדושתה ניטלת ממנה וכן השגחת ה', כאומר¹⁸: "תמיד עיני ה' אלקיך בה". וכן העניין בירושלים, שאחר שנבחרה, שוב אין ארץ אחרת נבחרת במקומה, כי נוב וגבעון ושיילה שהיה המשכן בהם תחילה, ושוב הובא לירושלים שנקראת 'נחלה', כדאיתא בזבחים¹⁹. וכן העניין בדוד, שאין מלכות פוסקת מזורעו כמו שנפסקה משאול. וכן העניין בשמן המשחה, שלא נעשה אחר במקומו, כי אותו שעשה משה רבינו ע"ה קיים לעולם.

והא דהבכורות נדחו משהוקם המשכן וניתנו הכהנים במקומם, והיכי כתיב בהו "לי". ויש לומר, שאף על פי שנדחו מפני שחטאו, מכל מקום לא פסקה קדושתם, דהא צריכים פדיון. והמקדש והמזבח, יראה שאף על פי שבבניין שלמה נסתלקו, מכל מקום הם קיימים לעולם במקום שנגנו ולא יהיה בהם הפסד²⁰.

ומה שאמרו תרומה, אי אפשר לומר על קיום הדברים שיביאו לתרומה, דהא בכלל זה אוהל מועד והמזבח שמהדברים שהביאו תרומה נעשו, ומה צריך לומר עוד כאן מקדש, דהיינו אהל מועד ומזבח. ויש לומר, שמפני שג' תרומות נאמרו שם, ואחד מהם בקע לגולגולת לקנות מהם קרבנות הציבור, כמו שאמרו רז"ל²¹ - לכן אמר "לי", לומר דאין תרומה זו לצורך האדנים והמשכן הצריכים לאותה שעה לבד, כי יש כאן תרומה שהיא מצווה לדורות תמיד, וכמו שאומר הרמב"ן בכי תשא²², מדכתיב²³: "והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו

קדושה
התלויה
בקב"ה
אינה בטלה
לעולם

קדושת
הבכורות
קיימת
לעולם

המקדש
והמזבח
קיימים
לעולם

תרומה
שהיא
מצווה
לדורות -
לקרבנות
ולבדק
הבית

כל מקום
שנאמר
"לי" אינו
זו לעולם

13. תהלים יט, ח. 14. שם פס' ח-י. 15. סוטה יז, א. 16. רמז תשסג. 17. ישעיה מב, יא. **ר"ט** | 1. ירמיה לא, יט. 2. שמות מ, טו. 3. במדבר ח, יד. 4. ויקרא כה, נה. 5. שמות כה, ב. 6. במדבר ג, יג. 7. במדבר יא, טז. 8. שמות יט, ה. 9. מל"א יא, לו. 10. ש"מ"א טז, א. 11. שמות כה, ח. 12. שם כ, כ. 13. שם כה, ב. 14. שם ל, לא. 15. בספר יפה תואר. 16. עיין עוד לקמן סימן תעד. 17. במדבר יח, יט. 18. דברים יב, יב. 19. קיט, א. 20. עיין לעיל סימן קצז. 21. מגילה כט, ב. 22. שמות ל, יב. 23. נחמיה י, לג.

ומה שאמר 'לא ידעתי למה חזר לומר כן', נראה לעניות דעתי לומר, שזה כעין ראייה שבכל מקום שנאמר "לי" אינו זו לא לעולם הזה ולא לעולם הבא, דאשכחן בשמן המשחה לקמן פרשה י' סימן ח' שדרשו רז"ל: "ואת שמן המשחה"³⁰ - שהוא קיים לעתיד לבוא, מדכתיב³¹: "שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם". ופירש מהר"ש יפה שם: מדכתיב "זה" ולא קאמר "כזה" אלא "זה", משמע שזה עצמו קיים, וכן כתב רש"י בפירוש החומש בפסוק: "שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם", וזה לשונו: לדורותיכם - מכאן למדו רז"ל לומר שכולו קיים לעתיד לבוא. וכתב הרא"ם שם: דאם לא כן, "כזה" מבעי ליה, יעו"ש. ולזה הכא במדרש, דקא מני כל מקום שנאמר "לי" אינו זו לעולם, וסיים בשמן המשחה שנאמר בו: "שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם" - ולזה אמר: הא בכל מקום שנאמר וכו', כלומר ששמן המשחה יעיד על כולם, שמוכרח לומר שהוא קיים לעולם מכח שנאמר בו "זה" ונאמר בו "לי", אף כולם שנאמר בהם "לי" אינו זו לעולם, ודו"ק.

וראיתי להגאון מהר"ש יפה אהא דאיתא התם³²: "ואת שמן המשחה"³³ א"ר יהודה בר אלעאי: שמן המשחה שעשה משה במדבר, מעשה ניסים נעשו בו מתחילה ועד סוף. מתחילה לא היה אלא שנים עשר לוג, שנאמר³⁴: "שמן משחת קדש יהיה זה לי", אם לשרות בו את העצים לא היה מספיק, כמה האור שורף, כמה העצים בולעים, כמה יורה בולעת. ממנו נמשח אהרן ובניו כל ז' ימי המילואים, ממנו נמשחו מזבח הזהב וכל כליו, ממנו נמשחו מזבח הנחושת וכל כליו, ממנו נמשחו השולחן וכל כליו, ומנורה וכל כליה, וכיור וכנו, ממנו נמשחו כהנים גדולים ומלכים, אפילו כהן גדול וכו'. וכתב מהרש"י בד"ה 'יהיה זה לי', ו'זה' בגימטריא י"ב, ואיכא למידק, דילמא מה שנשאר אחרי הבישול הוא דהוי י"ב, דהאי קרא בהשארותו לעתיד מיירי כדלקמיה. ושמא מתחילה הווה טפי, שבלעו העיקרים והאור, ויראה דגמרא גמיר ולא אסמכוה אקרא, ע"כ.

וכתב על דבריו הללו הרב 'מלאכת הקדש' פרשת כי תשא, וזה לשונו: ודבריו ז"ל תמוהים, דאיך אפשר לומר דמתחילה היה בו יותר מ"ב לוגין, והרי בתחילת צוואתו קאמר קרא³⁵: "שמן זית הין". והין י"ב לוגין הוי לכולי עלמא, הרי דבתחילתו לא היה אלא י"ב לוגין, ובסופו כתיב נמי³⁶: "זה לי", דהוי נמי בגימטריא י"ב לוגין, והוי תחילתו וסופו מבואר בכתוב, דלא הוי אלא י"ב לוגין. וחז"ל לא הוצרכו להביא ראייה דהוי י"ב לוגין אלא על סופו, ומפקי לה מגימטריא ד'זה', אבל על תחילתו אין צריך לגימטריא, שמבואר הוא בכתוב שאמר: "ושמן זית הין", ו"הין" י"ב לוגין הוי. והכי נמי אמרינן במסכת כריתות דף ה'³⁷: ת"ר שמן המשחה שעשה

שלישית השקל בשנה לעבודת בית אלקינו", שהיו מביאין שקלים בכל שנה לקרבנות ולבדק הבית.

וענין הקרבנות, מפני שהיה עולה על הדעת שאין תמידין נוהגין אלא בזמן שהמסעות נוהגין, כמו שאמרו בספרי²⁴ על מה שנשנית פרשת התמידין - ר' יהודה אומר: לפי שהיו ישראל אומרים: לשעבר היו המסעות נוהגין והתמידין נוהגין, פסקו המסעות פסקו התמידין. אמר הקב"ה למשה: לך אמור לישראל שיהיו נוהגין בתמידין. וטעם סברא זו, לפי שכשמסעות נוהגין היה ה' הולך לפנייהם ולכן יכבדוהו בתמידין, שהוא כמתאכסן אצלם, אבל כשפסקו המסעות לא, לכן הודיעם שלעולם שכינה עמדם במשכן, ולכן אמר "לי", לומר שיהיו מעשיהם נעשים לעולם.

אי נמי אתא לומר, שלעולם הם קיימים אפילו כשאינם נעשים בפועל, על ידי שמתעסקים בדיניהם, וכדאמר התם ר' הנינא: שלא יהיו ישראל אומרים: לשעבר היינו מקריבין ומתעסקין בהם, עכשיו שאין מקריבין קרבנות מהו שנתעסק בהם. אמר להם הקב"ה: הואיל ואתם מתעסקים בהם כאילו אתם מקריבין אותם וכו'.

ולא דרשינן "לי" היכא דפירושו שלי לומר שאינו זו לעולם, דאם כן מאי שנא א"י דנקט הכא, לימא כל הארץ ואשכחן נמי - "כי לי כל הארץ"²⁵, ולימא נמי כל החיות, דכתיב²⁶: "כי לי כל חיתו יער", ולימא כל הגויים, דכתיב²⁷: "והיו לי לעם", אלא ודאי לא דריש "לי" אלא היכא שפירושו לשמי, ובא"י דאי אפשר לומר "כי לי הארץ" שהיא שלו, שבכל הארץ נאמר כן, צריך לומר שהיא מיוחדת לשמו, וכן ירושלים וישראל וזולתם.

ולא מצאתי סדר נאות לכל הנך דמני ואזיל, דלא נקטיננהו כסדר מציאותם ולא כסדר חשיבותם ולא כסדר המקראות. [ומה שסיים] הא בכל מקום וכו' - לא ידעתי למה חזר לומר כן. ואין נראה דאתא לרבווי כל מילי דכתיב בהו "לי", דהא לקמן²⁸ מני י"ג, ומדנחית למנינא שמע מינה דאתא למעוטי. ועוד אין סברא למדרש בכל מקום דכתיב "לי" אלא כשפירושו לשמי דכתיבנא, ע"כ תורף דברי קודשו בקצת שינוי.

ומה שאמר המדרש: בא"י - "כי לי כל הארץ", צריך לומר: "כי לי הארץ"²⁹, וכן הוא במדבר רבה פרשה ט"ו וכן מוכח מפירוש מהר"ש יפה כאן כאשר יראה המעיין. ומה שפירש שהטעם שאינו זו, שכשם שהוא קיים כך זה שנאמר בו "לי" קיים אינו זו, עיין בזה להרב 'כתנות אור' פרשת יתרו באורך.

ומה שאמר, דלא דריש "לי" אלא היכא שפירושו לשמי, כן נמי מוכח ממדבר רבה שם, דאיתא שם: י"ג דברים שהם כתובים לשמו של הקב"ה, יעו"ש.

קרבן התמיד נוהג אף כשפסקו המסעות

ערך העיסוק בדיני הקרבנות בזמן שאינם נוהגים

לא דריש "לי" אלא היכא שפירושו לשמי

24. כן הוא בילקו"ש פנחס רמז תשעו. 25. שמות יט, ה. 26. תהלים ג, י. 27. זכריה ב, טו - 'וְנָלוּ גוֹיִם רַבִּים אֶל ה' בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם'. 28. במדבר רבה פרשה טו, יז. 29. ויקרא כה, כג. 30. שמות כט, ז. 31. שם ל, א. 32. ויקרא רבה פרשה י, ח. 33. שמות לא, יא. 34. שמות ל, לא - 'וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לְאָמֹר שְׁמֹן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יְהִי לִי לְדֹתֵיכֶם'. 35. שמות ל, כד. 36. שמות ל, לא. 37. עמוד א.

משמן המשחה מוכח שכל שנאמר בו "לי" אינו זו לעולם

שיעור שמן המשחה בתחילת עשייתו ובסופו

רש"י, ובודאי אילו ראה פירוש רש"י דש"ס, לא כתב מה שכתב, ע"כ דברי קודשו.

וְאֵינָנוּ מוכרח, דלעולם אימא שראה פירוש רש"י, ואין דבר נעלם, ומה שתירץ 'קבלה היתה בידם', הוא סובר דתירוץ זה של קבלה מוכרח לומר לגבי ההתחלה שהיה י"ב, וכדתיירץ מהרש"י ז"ל, ולזה אמר גם כן שלגבי מספר לוגין, נמי היתה קבלה, ודו"ק.

משה וכו', א"ל ר"י: וכי נס אחד נעשה בשמן המשחה, והלא ניסים הרבה נעשו בו מתחילתו ועד סופו, תחילתו לא היה אלא י"ב לוגין וכו', וכולו קיים לעתיד לבוא, שנאמר: "שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם" - "זה" בגימטריא י"ב לוגין הוי. הרי דלא הוצרכו להביא ראיה אלא על סופו, דהוי י"ב לוגין, אבל על תחילתו דהוי י"ב לוגין, לא הוצרכו לשום ראיה, והיינו מטעמא דכתיבנא, דקרא כתיב: "ושמן זית הין", מבואר הוא דלא היה אלא י"ב לוגין. ואף לישנא דויקרא רבה, שאמרו: מתחילה לא היה אלא י"ב לוגין, שנאמר: "שמן משחת קדש יהיה זה לי" - "זה" בגימטריא י"ב לוגין, לאו אתחילה מיייתי דהוי י"ב לוגין, דמכאן אין ראיה, ד'זה' על לעתיד משמע, כדכתיב: "זה לי לדורותיכם", אלא הכי נמי מפרשא, מתחילה לא היה אלא י"ב לוגין כדכתיבנא, דזה מפורש בכתוב, אלא אסוף לחוד הוא דמיייתו ראיה, וכמו שהביאו במסכת כריתות להדיא, וזה פשוט, ע"כ דברי קודשו.

וְאֵנִי שמעתי ולא אבין. דהא אמרינן במנחות דף פ"ט³⁸, אהא דתנן שישה לפר ארבעה לאילי ושלשה לכבש, מנלן - דכתיב³⁹: "ונסכייהם חצי ההין יהיה לפר", הין תליסר לוגי הוין, דכתיב: "שמן זית הין", וכתיב: "שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם", 'זה' בגימטריא י"ב הוין. הרי דלא ילפינן הין דהוי תריסר אלא מדכתיב: "שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם", ולהכי קא מוטיב מהר"ש יפה שפיר, מנלן דתחילתו היה י"ב, דהאי קרא ד'זה' הוא בהשארותו לעתיד, ודילמא מתחילה היה יותר, ומנלן ד'זה' הנאמר בהשארותו הוא פירושא דקרא ד"שמן זית הין", ושהיה בו י"ב לוגין מתחילה. גם לישנא דויקרא רבה הכי מוכח להדיא, דמזה ילפינן.

ומה שנסייע ממאי דאיתא בכריתות, אחר המחילה רבה לא שמה מתאי, דהתם מביא ראיה שכל הי"ב לוגין שהיו מתחילה קיימים לעתיד מדאמר: "זה לי לדורותיכם", ד'זה' בגימטריא י"ב לוגין, כלומר שהשמן שהיה בו מספר זה, כולו קיימי לעתיד לבוא, אבל לעולם דאפילו בתחילה לא ילפינן דהווי י"ב אלא מכח זה, וכדאיתא במנחות.

ומה שדחה, דמכאן אין ראיה, ד'זה' על העתיד משמע, אחר המחילה רבה, הא נמי ליתא, דקרא הכי קאמר, דהשמן שהיה מתחילה ועד סוף י"ב לוגין, יהיה "לדורותיכם", וכדאיתא במנחות, ומהתימה שהרב מר ניהו רבה איהו גופיה אייתי האי סוגיא סמוך ונראה שם. **עוֹד** ראיתי להרב 'מלאכת הקדש' שהקשה, מנא ליה לרש"י ולחז"ל דלוגין הוו, בשלמא חשבון י"ב, ידענו אותו מגימטריא ד'זה', אבל הא דאמרינן דהווי לוגין מנא ליה, ודילמא י"ב חצי לוגין היו וכיוצא. ואייתי ההיא דמנחות, ופירש רש"י 'זה' בגימטריא י"ב הוין, ואי קשיא לך, אימא רביעיות - הא לא קשיא, דלא אשכחן מדאורייתא מידה פחותה מלוג, יעו"ש. והקשה על פירוש הרא"ם, שכתב שקבלה היתה בידם שהוא י"ב לוגין, שאין הדבר כן, ונעלם ממנו פירוש

ר"י א"י. כתיב¹: "כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר את הירדן ואתם עוברים וירשתם את הארץ הטובה הזאת, השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלקיכם אשר כרת עמכם ועשיתם לכם פסל תמונת כל". ויש לדקדק למה היה משה דואג על מצווה זו דעבודה זרה יותר מכל המצוות. ועוד, האיך תלוי הדבר במה שאמר: "כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר", אפילו אם היה עובר ראוי להוכיחם על זה.

ונראה, דאיתא בערכין דף ל"ב עמוד ב', שעזרא ביטל יצרא דעבודה זרה ואגן זכותה עלייהו כי סוכה², והיינו דקא קפיד קרא עלווייה דיהושע - דככל דוכתא כתיב "יהושע" והכא כתיב "ישוע"³, בשלמא משה לא בעא רחמי דלא הוי ליה זכותא דא"י, אלא יהושע דהווי ליה זכותא דא"י אמאי לא לבני רחמי, ע"כ.

הרי לפניך דיהושע לא ביטל יצר הרע דעבודה זרה, ומשה לא היה יכול לבטל, שלא היה לו זכות דא"י. והנה משה רבינו ע"ה היה אדון כל הנביאים וידע כל עתידות, וידע שיהושע לא יבטל יצר הרע דעבודה זרה, ואם היה בא לארץ היה מבטל, ולכך אמר: "אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר את הירדן", אם כן אין לי פה זכות דא"י ואין בידי היום לבטל יצר הרע דעבודה זרה, על כן הזהיר אותם: "השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלקיכם וכו' ועשיתם לכם פסל". בשלמא אם הייתי בא לא"י לא היה לי חשש זה, כי בידי לבטל שם יצרא דעבודה זרה, אבל עכשיו שאני מת בארץ הזאת יש לי לדאוג על זה "פן תשכחו את ברית ה' אלקיכם ועשיתם לכם פסל" וגו', ע"כ הגאון 'כתנות אור' פרשת ואתחנן, וכן פירש גם כן הרב תנא⁴ בדרכו דרך הקודש דרוש ח', יעו"ש. ועיין מה שכתבתי לעיל בסימן ג'.

ולעניות דעתי נראה, עם מה שכתבתי למעלה בסימן קצ"ד בשם הגאון 'אור ישראל', שמשה רבינו ע"ה נתחייב גלות ולא נכנס לא"י על שהרג את המצרי, ואלמלא נכנס משה רבינו ע"ה לא"י, מוכח דלא אזלינן בתר רובא ולא היו ישראל אוכלים בשר. ונודע טענת האומות הטוענים לישראל אחרי רבים להטות וכו'⁵. ובזה מבואר: "כי אנכי

מדוע חשב
משה
שיעבדו
ע"ז
כשיכנסו
לא"י
בלעדיו

38. עמוד א. 39. במדבר כח, יד. **ר"י** 1. דברים ד, כב-כג. 2. וזהו כוונת הפסוק בנחמיה ח, יז שממנו לומדת הגמרא דבר זה - "ויעשו קל הקהל השבים מן השבי סבות וישובו בספות כי לא עשו מימי ישוע בן נון פן פני ישראל עד היום ההוא ונתהי שמחה גדולה מאד". 3. פירוש: "כי לא עשו דבר זה בימות יהושע, והיינו דקפיד קרא לאדכורי יהושע טפי מהאחרים וקא מדכר ליה בלשון גנאי" (רש"י). 4. בספרו 'פרשת דרכים'. 5. ויקרא רבה פרשה ד, ו - "א"ר אלעשא: גוי אחד שאל את ר' יהושע בן קרחה: כתיב בתורתכם (שמות כג, ב) 'אחרי רבים להטות', אנו מרובים מכם מפני מה אין אתם משוין עמנו בעבודה זרה, אמר לו: יש לך בנים. אמר לו: הזכרתי צרתי. אמר לו: למה. אמר לו: הרבה בנים יש לי, בשעה שהן יושבין על שולחני

כבוד בארץ להם יקרא יודעי שמו בעצם, ומובן על פי הקדמת הרב הנזכר. ועיין בספר 'ארץ החיים' מזמור כ"א שכתב בשם הזוהר: כי מילת "עד" מורה על הבטחון, שנאמר⁸: "בטחו בה' עדי עד" והוא השם אכדט"ם גימטריא "עד". וזהו מאמר הכתוב⁹: "כי תשיתו ברכות לעד וכו' כי המלך בוטח בה' ובחסד עליון בל ימוט", כי הלומד תורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום¹⁰, רצונו לומר שעומד בחצות לילה ואז יש לו אחיזה בשם הבטחון, ע"כ דברי קודשו.

ואפשר שזהו רמז הפסוק: "ויבטחו בכך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך ה'" ראשי תיבות לעד, והבן.

רי"ב א"י. גרסינן בבראשית רבה פרשה ה' א': ר' יוחנן סליק למשאל שלמיה דר' חנינא, אשכחיה דתיב דר' פסוקא²: "בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה'". אמר ליה: רבי, וכי מחזקת היא ירושלים כסא ה'. אמר ליה: הקב"ה אמר לה 'האריכי הרחיבי מקום אהלך', למה - 'כי ימין ושמאל תפרוצי'³, ע"כ.

פירש מהר"ש יפה ז"ל: "בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה' ונקוו אליה כל הגוים" - הרי שתחזיק הרבה מאוד. והכי גרסינן בסמוך, אמר ליה: וכי מחזקת היא אותם, ולא גרסינן, וכי מחזקת היא כסא ה', שאין הכסא עניין מתקומם שיחשב שיחזיקנה ירושלים. ועוד, דמנא לן הא מקרא, דלא קאמר קרא אלא שתקרא ירושלים 'כסא ה'". ועוד, מאי משנה הרחיבי, דאין ראייה דמחזקת האוכלוסין, שאין ערך ודמיון לזה עם זה. ואם תאמר, והשתא נמי מאי משנה, הא לא קאמר שתקבל כל הגוים אלא אוכלוסיה - הא לא קשה, דכיון שתקבל לישראל הרבים, כמו שכתוב⁴: "כי רבים בני שוממה מבני בעולה", לא יפלא אם תחזיק גם כן כל הגוים.

'האריכי הרחיבי', אינו מדוייק, דברישא כתיב בקרא 'הרחיבי' - ושוא משום דאריכות טפי מהרחבה, אקדמיה ברישא הרחיבי. ומשום הכי, 'כי עתה תצרי מיושב' וכן 'עוד יאמרו באזניך צר לי המקום'⁵, מבואר שעל הפלגת האוכלוסין אמרן על דרך ההפלגה.

למה - 'כי ימין ושמאל תפרוצי' - קשה, דהא לא דמי להני דלעיל שאמר שהחזיק מועט את המרובה⁶, דהתם הוא

מת בארץ הזאת אינני עובר את הירדן" - משום שהרגתי את המצרי ומוכח דאזלינן בתר רובא, ואם כן יעלה על דעתם חלילה וחס לעבוד את עבודה זרה מטעם אחרי רבים - לזה אמר: "השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלקיכם וכו' ועשיתם לכם פסל" וכו' בזו הטענה, "כי ה' אלקיך אש אוכלה"⁶, רמז בזה שאנחנו עובדי אלוה אחד, וכמו שהשיב רבי יהושע בן קרחה לאותו מין, ודו"ק.

רי"א א"י. איתא בוהר הקדוש¹ על פסוק²: "בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה" - "בטח בה' ועשה טוב", כדי שיהיה לך משכן בארץ. על ידי הבטחון דווקא יהיה לך משכן וקיום בארץ, כי זהו היה כוונת הקב"ה שהכניסנו לא"י, בכדי שתחול עלינו קדושת הארץ; ובמה יהיה לנו קיום ושייכות עם א"י - רק במידת הבטחון, כמאמר הכתוב³: "וישבתם על הארץ לבטח", פירוש, אימתי 'וישבתם על הארץ' - כשיהיה לכם בחינת "לבטח", פירוש, מידת הבטחון. ועל ידי הבטחון והאמונה בה', שאנחנו מאמינים שהכל בא רק ברצון ה', כמאמר הכתוב⁴: "פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון", שרק ברצונו ית' הוא משביע לכל חי ולא אנחנו עושים כלום, ועל כן אנחנו בטוחים בה' ית' שברצונו הטוב יתן לנו כל שפע טוב - ובעבור זאת יהיה לנו קיום בא"י בקדושה. ובחינת הבטחון נקרא 'אני', פירוש, שעל ידי אמונה שמאמינים שהוא הוא אני הפשוט ואין בלתו, ממילא הוא מאמין שהכל בא מאתו ית' ואין לו לבטוח כי אם בו ית'.

וזה מאמר הכתוב פרשת בהר סיני⁵: "וכי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם", פירוש, כאשר תבואו אל הארץ ותאמינו אשר אני נותן לכם ולא כוחכם ועוצם ידכם עשה כי אם אני נותן לכם, אזי 'ושבתה הארץ שבת לה', פירוש, שיהיה לכם ע"י האמונה והבטחון שביתה בארץ והשביתה יהיה לה, פירוש, שיהיה בקדושה, כי קדושת הארץ ישכון בתוכם ויהיה הכל לה', ע"כ ספר 'בת עין' פרשת בהר.

ואפשר דזהו כוונת הכתוב בישעיה סימן נ"ז⁶: "והחוסה בי נחל ארץ ויירש הר קודש", ואתיא הא כהא מה שכתבתי למעלה בסימן קט"ז, ופשוט. וזהו נמי כוונת הכתוב⁷: "ויבטחו בכך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך ה'" על פי מה שכתבתי לעיל בסימן קצ"ה דהבאים לשכון

על ידי הבטחון בה' שוכן בארץ

קדושת הארץ מופיעה בזכות הבטחון

באיזה אופן תתרחב ירושלים לעתיד לבוא

זה מברך לאלהי פלוני וזה מברך לאלהי פלוני ואינם עומדים משם עד שמפציעין את מוחין אלו את אלו. אמר לו: ומשוה אתה עמהן. אמר לו: לא. אמר לו: עד שאתה משוה אותנו לך השוה את בניך. נדחף והלך לו. כיון שיצא אמרו לו תלמידיו: רבי, לזה דחית בקנה רצון, לנו מה אתה משיב. אמר להם: בעשו כתיב ביה שש נפשות וכתוב בו נפשות הרבה, דכתיב (בראשית לו, ו) 'ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת נפשותו ואתו, וביעקב שבעים נפש וכתוב ביה נפש א', דכתיב (שמות ה, ה) 'ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב' וגו' - אלא עשו שהוא עובד לאלהות הרבה כתיב ביה 'נפשות' הרבה, אבל יעקב שהוא עובד לאלוה אחד כתיב בו 'נפש אחת'. 6. דברים ד, כד. **רי"א** 1. פנחס רכה, ב. 2. תהלים לו, ג. 3. ויקרא כה, יח. 4. תהלים קמה, טז. 5. ויקרא כה, ב. 6. פס' יג. 7. תהלים ט, יא. 8. ישעיה כו, ד. 9. תהלים כא, ז-ח. 10. חגיגה יב, ב. **רי"ב** 1. א. תז, 2. ירמיה ג, יז - 'בעת ההיא יקראו לירושלם פסא ה' ונקוו אליה כל הגוים לשם ה' לירושלם ולא ילכו עוד אחרים שררות לשם ה'". 3. ע"פ ישעיה נד, ב-ג - "הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך; וטו אל תחשכי האריכי מיתרתיך ויתדתיך תחזקי; כי ימין ושמאלו תפרצי ותרעף גוים יתש ויערים נשמות יושבי". 4. ישעיה נד, א. 5. ע"פ ישעיה מט, יט-כ - "פי תרבתתיך ושקמתתיך וארץ הרסתיך פי עתה תצרי מיושב ותרקו מבליעני; עוד יאמרו באזניך בני שקלתיך צר לי המקום גשה לי ואשכבה". 6. שאמר שם בתחילת המדרש, וזה לשונו: "בנוהג שבעולם אדם מפנה כלי מלא בתוך כלי ריקן, שמא כלי מלא בתוך כלי מלא, כל העולם כולו מים במים ואת אומר 'אל מקום אחד', אלא מכאן שהחזיק מועט את המרובה. ודכוותה (במדבר כ) 'ויקהילו משה ואהרן, אמר רבי חנינא כמלא פי כברה קטנה היתה בה וכל ישראל עומדין בה, אלא מכאן שהחזיק מועט את המרובה. ודכוותה (שמות ט) 'ויאמר

מכוון לכסא שלמעלה. דאיתא בספר 'סודי רזיא': נקרא הקב"ה 'מלך' שהוא בגימטריא צ', שאין הקב"ה שוכן פחות מתשעים אלפים רבבות מלאכים, תני ר' חייא: כסא שעשה שלמה היו בו תשעים אלף קתדראות, והיו יושבים בו שבעים סנהדרין, כסא אחר מימין לגד החוזה, משמאל לנתן הנביא, מלפניו כסא אחד שישבה בת שבע אמו. והנה נרמז עניין זה בכתוב¹⁴: "והיה ה' למלך על כל הארץ" שאין הקב"ה נקרא מלך בפחות מהמרכבה שנרמז במילת 'ארץ', שהיא צ' אלפים רבבות, "ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ"¹⁵. "כסה שמים הודו"¹⁶, וכמה משריין מכסא הודו - לזה אמר: "תהלתו מלאה הארץ", דהיינו מניין 'ארץ', נוטריקון צ' אלפים רבבות. וכן אומרים ב'נשמת': 'המלך היושב על כסא רם ונשא, חוזר ומפרש בכמה שכינתו על הכסא - 'שוכן עד מרום וקדוש קאי על 'מלך' שאמר מתחילה, דהיינו כמניין שם 'מלך' שהוא צ', כן הוא 'שוכן עד', לא פחות מתשעים אלף רבבות. ונתן טעם למה דוקא שכינתו בתשעים - חזר ואמר: "רננו צדיקים בה'", לפי שהקב"ה צדיק וישר. מזה הטעם: "צדיק אתה ה'"¹⁷, רוצה לומר, השם של ה' הוא שוכן למעלה לא פחות מתשעים אלף רבבות, אבל למטה אין אוכלוסא פחותה משישים ריבוא. וזהו שאמר: "וישר משפטיך", במילת 'ישר' נרמז חשבון שישים ריבוא בזה האופן: עשרה פעמים ש' - שלושה אלפים, ר' פעמים שלושה אלפים, הרי שישים ריבוא.

וזה הטעם שנקראת התורה 'ספר הישר'¹⁸, לפי שאותיות התורה הם שישים ריבוא, והם רמזים בשני תיבות של 'ספר הישר': מילת 'ספר' נוטריקון 'שישים ריבוא פרצופין', "זה ספר תולדות אדם"¹⁹, שהיה אדם מתחילה כלול משישים ריבוא פרצופין. ודוד שהוא גלגול אדם אמר²⁰: "במגילת ספר כתוב עלי", ומזה מתפשטים בספר שישים ריבוא פשטים, נוטריקון 'ספר ישר', הוא חשבון שישים ריבוא, כי אלקים ברא אדם בתחילה שהיה כלול משישים ריבוא נשמות, נרמז במילת 'ישר'. זהו שנאמר²¹: "צדיק וישר הוא" - "צדיק" על חשבון צבא שלמעלה שסביב הכסא, "וישר" על אוכלוסא שלמטה שאינה פחותה משישים ריבוא, וכן אמר: "רננו צדיקים בה"

שהמקום המעט עצמו נתרחב, אבל הכא אינו אלא שתגדל מידת א"י במה שתהיה נושבת מכל צדדיה בתוספת שיעור רב, וכדגרסינן בשלהי אלו עוברין⁷: עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים עד שעה שהסוס רץ ומציל⁸. ובמדרש⁹ אמרו, שתגיע עד שערי דמשק, ובפרק הספינה¹⁰ אמרו עוד: ביקש הקב"ה לתת את ירושלים במידה וכו'. ושמא דסבירא ליה הכא, שתוספת ירושלים הוא שמקומה עצמו יתרחב ויתפשט להחזיק המרובה, והכי משמע דסבירא ליה למאן דאמר בשלהי כתובות¹¹ שקפצה לה א"י¹², ו"ארץ הצבי" כתיב¹³ - מה צבי אין עורו מחזיק את בשרו וכו', שמקום אחד עצמו לפעמים מתפשט, לפעמים מתקצר. אבל אין נראה דרבי חנינא פליג אדלעיל, דלעיל סבירא ליה שקיבוץ כל הגויים הוא על ידי שמחזיק מועט את המרובה, ומשום הכי הרחיבי אינו אלא לקבל אוכלוסי ישראל, כי לקבץ כל הגויים לא יספיק כל זה, ורבי חנינא סבירא ליה שהכל הוא על ידי התרחבות מקומה, ומכיון דמייתי הכא מקרא ד"בעת ההיא", מייתי נמי דרבי חנינא, אף על גב דאפליגא, עכ"ל.

וטעמו מלבד דדוחק הוא לאפוש פלוגתא, כיון שיכולין להשוות דבריהם כמו שאמרו, עוד בה, כיון דמייתי קרא ד"בעת ההיא יקראו" ולא פירש בו כלום כמו הנך דמייתי לעיל מזה - "ויקהילו משה ואהרן" וכו', ודכוותה "ויאמר ה' אל משה ואהרן קחו לכם" וכו', ודכוותה "אורך החצר" וכו' - דמפרש בכלהו טעמא דמועט מחזיק את המרובה, וכאן שאמר ואף לעתיד לבוא כן, שנאמר "בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה'" ומייתי בתריה דרבי יוחנן, שמע מינה שזהו הטעם דמועט מחזיק את המרובה מכח הקושיא, וכי מחזקת היא וכו', ואם כן על כורחך לומר דלא פליגי ודו"ק. ועיין מה שכתבתי למעלה בסימן פ"ו.

נמשך לזה אמרתי להביא מה שכתב הגאון 'מגלה עמוקות' אופן ר"ן בעניין שלמה המלך ע"ה, שישב על כסא שהוא כסא ה' ממש,

שיעור אוכלוסא שלמעלה ואוכלוסא שלמטה

ה' אל משה ואל אהרן קחו לכם, א"ר הונא וכי חפנו של משה היתה מחזקת שמנה קמצים, אתמהא, לא דמי ההוא דחפן לההוא דקמץ ההוא דחפן תרי מההוא דקמץ, וכתב 'זורקו משה', נמצאת חפנו של משה היתה מחזקת שמנה קמצים, אלא מכאן שהחזיק מועט את המרובה. ודכוותה א"ר יוסי ב"ר חלפתא (שמות כז) 'אורך החצר מאה באמה ורחב חמשים בחמשים', וכל ישראל עומדים שם, אתמהא, אלא מכאן שהחזיק מועט את המרובה... ואף בירושלים, דתנן עומדים צפופים ומשתחווים רווחים, רבי שמואל ברבי תנא בשם רבי אחא אמר ארבע אמות לכל אחד, ואמה מכל צד כדי שלא יהא אדם שומע תפלתו של חברו, ואף לעתיד לבא כן, שנאמר 'בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה'" וגו'. 7. פסחים נ, א. 8. פירוש: "שיעור מרוצת הסוס עד חצי היום, ולשון מציל - שצילו תחתיו, שכל שעות היום חמה נוטה לצדדין, וצל האדם וצל בהמה נוטה לצידו, כשחמה במזרח - צל האדם למערב, אבל בחצי היום חמה עומדת באמצע הרקיע, בראש כל האדם וצל הסוס תחתיו, בפירוש ר' מכיר זכר צדיק לברכה מצאתי" (רש"י). 9. שה"ש רבה פרשה ז, ג. 10. ב"ב עה, ב - "אמר רבי חנינא בר פפא: בקש הקדוש ברוך הוא לתת את ירושלים במדה, שנאמר: (זכריה ב, ו) 'ואומר אנה אתה הולך ויאמר אלי למוד את ירושלים לראות כמה רחבה וכמה ארכה', אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, הרבה כרכים בראת בעולמך של אומות העולם - ולא נתת מדת ארכן ומדת רחבן, ירושלים ששמך בתוכה ומקדשך בתוכה וצדיקים בתוכה - אתה נתן בה מדה: מיד: (זכריה ב, ח) 'ויאמר אליו רוץ דבר אל הנער הלז לאמר פרזות תשב ירושלם מרוב אדם ובהמה בתוכה'. אמר ריש לקיש: עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים אלף ספף גינאות, אלף קפל מגדלים, אלף ליצוי ביניו, אלף ושני שילה טוטפראות, וכל אחת ואחת הוא כציפורי בשלוותה"¹¹. 11. קיב, א. 12. עיין ירושלמי מגילה פ"א ה"א - "אמר רבי יוחנן: מגבות ועד אנטיפטרס ששים ריבוא עיירות היו והקטנה שבהן היתה בית שמש, מה כתיב בה (שמ"א ו, יט) 'ויקראו בית שמש כי ראו בארון ה' ויקר בעם שבעים איש וחמישים אלף איש, ואלו מרוח אחת היו (פירוש: 'אלו שמתו מאנשי בית שמש היו מהדרים בצד אחד מן העיר אשר בא דרך שם הארון, צא וחשוב כמה היו אנשי בית שמש כולן' - 'קרנן העדה), וכדון אין את מבצע לה קניי לא נסבה (פירוש: 'ועכשיו אם אתה ממלא בקנים בית שמש כמספר המתים לא תכילם המקום ההוא שהיו עומדים שם האנשים' - 'קרנן העדה) - אמר רבי תנינה קפצה לה ארץ ישראל (פירוש: 'נתקצרה לאחר החורבן' - 'קרנן העדה')". 13. ירמיה ג, יט. 14. זכריה יד, ט. 15. תהלים ת, י. 16. חבקוק ג, ג - 'אֲלֹהִים מִתְיַמֵּן יְבֹא וְקָדוֹשׁ מִיָּמֵר פִּאֵן סֶלָה פֶּסַח שְׁמִים הוֹדוּ וְתִהְיֶה לָּם מְלֵאָה הָאָרֶץ". 17. תהלים קיט, קלז - 'צִדִּיק אֶתֶּה ה' וְיִשָּׁר מִשְׁפָּטֶיךָ". 18. ש"ב א, יח - 'וַיֹּאמֶר לְלִמְד גְּנִי יְהוֹדָה קִשְׁתְּ הַנֶּה כְּתוּבָה עַל סֵפֶר הַיְשָׁר', ופירש ב'מצודת דוד': "הנה כתוב על ספר הישר והוא התורה". 19. בראשית ה, א. 20. תהלים מ, ח. 21. דברים לב, ד.

מנצפ"ך, כ"ך גאולת אברהם - "לך לך"³⁰, מ' יצחק - "כי עצמת ממנו מאד"³¹, נו"ן גאולת יעקב - "הצילני נא"³², פ"ף גאולת משה - "פקד יפקוד אלקים אתכם"³³, צ"ץ גאולה העתידה, שנאמר: "צמח יצמח"³⁴. (ובזה פירש הרב הקדוש מהר"ש מאסטרופולי זלה"ה: "מכנף הארץ זמירות שמענו"³⁵, דאותיות "מכנף" כבר "שמענו" דנעשו בהם ניסים, ועתה "צבי לצדיק", מתאווים לאות צדי"ק, בגאולה העתידה שתהיה באות צדי"ק). ועוד נקדים מאמר חז"ל³⁶, שישראל אומרים להקב"ה שיתחיל להשיבם, שנאמר³⁷: "השיבנו ה' אליך ונשובה", והקב"ה אמר שיתחילו ישראל, שנאמר³⁸: "שובה ישראל", ובסוף הקב"ה יקים מלך אכזר כאחשוורוש ומתוך הדחק הם יתחילו לצעוק ולשוב אל ה' ויגאלם מיד. ולכן לרמוז אופן הגאולה כדפרישית סדרו האותיות כדרך זה מנצפ"ך, כלומר כשיצעקו ישראל אל ה' מדוחק הצר הצורך, כאומרם³⁹: "כי עצמת ממנו מאד" שהיא אות המ"ם, ויאמרו להקב"ה בתשובה: "הצילני נא" שהיא אות הנו"ן, אז "צמח יצמח" שישלח להם המלך המשיח שהיא אות צד"י, ויבוא ויאמר לישראל: "פקד יפקוד אלקים אתכם" שהיא אות פ"א, ואז יתקבצו כל הגלויות, שכל אחד מהאומות יאמר לישראל: "לך לך" אל ארץ אבותיך, ולכן סדרו האותיות מנצפ"ך כדרך זה לגלות לנו כל זה, ע"כ. ועיין בבראשית רבה פרשה א' ובמה שפירש הגאון יפה תאר' שם, וכן כתב בירושלמי פרק קמא דמגילה ובמה שכתב שם הגאון, ועיין לרבינו תם ב'ספר הישר' פרק קמא דמגילה ומשם באר"ה.

וב'ילקוט חדש' בשם 'יונת אלם' כתוב לאמר: אותיות מנצפ"ך, אברהם תיקן ד' שהיא "לך לך" רמז למלכות, יצחק מ' של "כי עצמת ממנו" רמז לתבונה, יעקב נ' ב"הצילני נא" רמז להוד, משה פ' דפחד ב"פקוד יפקוד", בן דוד צדקנו יתקן צ' דכתיב: "צדיק", וניוושע, ע"כ. הכוונה לקשר התבונה עם ההוד, דא"י עד הוד אתפשט, והמלכות מקושרת עם הגבורה, כי הם חלקה, והיסוד אמצעי, כי הוא ממוצע קו אמצעי, ודו"ק. ועל פי אמרי קדוש אפשר היינו דתיקון מנצפ"ך ולא כמנפ"ץ ודו"ק, ואם שגית ה' הטוב יכפר בעדי.

רי"ג א"י. ראה כמה גדולה מעלת א"י דנדהה מצוות כיבוד אב ואם בשביל לדור בא"י, כמו שאמרו במדרש פרשת לך לך: "ויאמר ה' אל אברהם"² - מה כתיב למעלה מן העניין: "וימת תרח בחרן"³. אמר ר' יצחק: אם לעניין החשבון עד עכשיו, מתבקש לו עוד ס"ה שנה, אלא בתחילה אתה דורש שהרשעים קרויים מתים בחייהם, לפי שהיה אברהם אבינו ע"ה מפחד ואומר: אצא ויהיו מהללין בי שם שמים, ואומרים הניח אביו לעת וקנתו והלך לו. אמר ליה הקב"ה: לך אני פוטר מכיבוד אב ואם, ולא עוד, אלא שאני מקדים מיתתו ליציאתך - "וימת תרח בחרן".

לקבל החשבון שלמעלה, 'לישרים' על חשבון ישר שלמטה וכו', יעו"ש באריכות והשפיע בצחצחות.

ועל פי זה נראה לעניות דעתי לומר, כי זהו רמז הכתוב²²: "כי צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו פנימו". דיען שהשי"ת "צדקות אהב", מזה הטעם "צדיק ה'", שהוא תשעים, וזה על חשבון צבא שלמעלה, וכנגד למטה "ישר יחזו פנימו", חשבון "ישר", שהוא שישים ריבוא, "יחזו פנימו". וזהו גם כן רמז הכתוב²³: "שמחו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב", ש'גילו צדיקים" כנגד אוכלוסא שלמעלה, "והרנינו כל ישרי לב" על חשבון 'ישר' שלמטה.

אי נמי, "צדיק ה' צדקות אהב" במה שכתבתי בסמוך בסימן ר' על מה שפירש הרמב"ן: "וצדקה תהיה לנו"²⁴ שקרא גמול המצוות 'צדקה', כי העבד הקנוי לרבו אם יתן לו שכר בעבודתו - צדקה יעשה עמו. ולפי זה מהו תכלית ביאת האדם לעולם הזה, אחר שכל העמל והיגיעה יהיה לו בתורת צדקה, מה בצע והנאה אית ליה בעולם הזה. ועבידי רבנן דמשנו: אם בעשותו מכל מצוות ה' בשמחה, שמחה זו עושה לחזות בנועם זיו השכינה, וקובע לו שכר ממש דלא בהיל לאסתכולי. זה אומר: "כי צדיק ה' צדקות אהב", שהשי"ת מדבר בצדקה רב להושיע ונותן לנו שכר מצוות בתורת צדקה, אמנם "ישר יחזו פנימו", רוצה לומר, בבחינת ישר והמצווה בשמחה, כדאיתמר: "ולישרי לב שמחה"²⁵, "יחזו פנימו" - עין בעין, ולא בהיל לאסתכולי.

ואמרתי בזה דרך רמז ומוסר השכל בכוונת הכתוב²⁶: "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה", הואיל ואתא לידן. דבא ללמד דעת לבן אדם להיות שמח בטובת חבירו, ולא יהיה מיצר ודואג כשחבירו מושפע במין שפע שיהיה, כי הכל מידו ית"ש, וזה אומר: "אור זרוע לצדיק", שהוא רמז לשפע שהצדיק מושפע, אז "ולישרי לב" - הישרים בלבותם שמחים בטובת חבריהם, והו' ולישרי לב שמחה".

ודרך אגב אמרתי להביא מה שכתב הרב הקדוש בספר 'אזור אליהו'²⁷ בטעם רו"ל במגילה²⁸: מנצפ"ך צופים אמרום, דלמה לא סדרו האותיות כסדר שהם סדורות באלפא ביתא - כמנפ"ץ. וכתב בזה שלושה טעמים:

הא', בשם הראשונים, שכיון שאמר צופים אמרום נקט מנצפ"ך שהוא לשון צופים.

והב', בשם הראב"ע ז"ל, שנקט סדר זה כדי לרמוז סדר ה' מלך, ה' מלך, ה' ימלך, ש'ה' מלך' עולה צ' כמניין מ"ן של מנצפ"ך, ה' מלך' עולה תשעים כמניין צ' של מנצפ"ך, פ"ך עולה מאה כמניין 'ימלך', באופן שסידרו הסדר הזה מנצפ"ך, שהם אותיות מסודרות כמנין ה' מלך, ה' מלך, ה' ימלך'.

והג' הא ידידיה בדברי רו"ל²⁹: ה' גאולות הם שהם כנגד אותיות

צדיק וישר

רמזי גאולה באותיות מנצפ"ך

דחיית מצוות כיבוד אב ואם מפני דירת הארץ

22. תהלים יא, ז. 23. תהלים לב, יא. 24. דברים ו, כה. 25. תהלים צו, יא. 26. תהלים צו, יא. 27. סימן רטז. 28. מגילה ב, ב. 29. במדבר רבה פרשה יח, כא. 30. בראשית יב, א. 31. בראשית כו, טז. 32. בראשית לב, יב. 33. שמות יג, יט. 34. זכריה ו, יב. 35. ישעיהו כד, טז. 36. איכה רבה פרשה ה, כא - "השיבנו ה' אליך ונשובה", אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: רבש"ע שלך הוא השיבנו, אמר להם שלכם הוא, שנאמר (זכריה א): "שובו אלנו ואשובה אליכם נאם ה'", אמרה לפניו: רבש"ע שלך הוא, שנאמר (תהלים פה): "שובנו אלהי ישענו", לכן נאמרו: "השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם", כאדם הראשון כמה דאיתמר (בראשית ג): "יגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן". 37. איכה ה, יא. 38. הושע יד, ב. 39. בראשית כו, טז. **רי"ג** 1. פרשה לט, ז. 2. בראשית יב, א - "ויאמר ה' אל אברהם לך לך מארץך ומפולקתך ומבית אביך אל הארץ אשר ארץך". 3. שם יא, לב.

נתגרשה מהו. וכתב הוא ז"ל, דאיכא פלוגתא במשנה דגיטין⁷: בית שמאי אומרים: לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה, שנאמר⁸: "כי מצא בה ערות דבר", ובית הלל אומרים: אפילו הקדיחה תבשילו, שנאמר: "כי מצא בה ערות דבר", ר"ע אומר: אפילו מצא אחרת נאה הימנה וכו'. וזה ידוע דר"א שמותי הוא, ופירושו התוס'⁹ שהוא מתלמידי שמאי, ור"י אזיל לשיטת ב"ה כנודע. ואיתא דאם אביו ואמו רשעים אין חייב לכבדם כלל, דאין עושין מעשה עמך, וזה הטעם למה שגירר חזקיה עצמות אביו אחז¹⁰ - דרשע הוה ופטור מכבוד, וכן אברהם הניח תרח כנודע. וא"כ לר' אליעזר לא מצי שאל נתגרשה מהו, דהא הוא קאי בשיטת ב"ש, דאין גירושין אלא אם כן מצא בה ערות דבר, ורשעה היא, ואין בנה חייב בכבודה, וכל שכן להקדימה לאב. מה שאין כן לר"י, דגבי ידידה איכא גרושה אפילו הקדיחה תבשילו או מצא אחרת נאה הימנה, ע"כ. ועיין כמה שפירש הרב 'שושנים לדוד' בגיטין במשנה הנזכרת וכן כתב בהרמב"ם פרק י' מהלכות גירושין, ומה שכתב עליו הרב תנא ב'משנה למלך', ודו"ק.

האם מורין הלכה מתוך מדרש

ועיין עוד בספר 'פאת השלחן' סימן ב' סעיף כ"א, מי שיש לו אב ואם בחו"ל, ומוחזין בו לצאת ממקומם לא"י, אינו חייב לשמוע להם בזה. ובסוף דבריו¹¹ הביא דברי הרב הגאון המבי"ט הנזכרים. וכתב על דברי הרב 'שערי צדק', שהביא ראייה ממדרש הנזכר - לך אני פוטר ולא לאחרים וכו': ליתא, דמלבד דאין מורין הלכה מתוך מדרש, בפרט נגד הש"ס ופוסקים, גם כן לא מכרעא כלל וכו', יעו"ש¹². וממרוצת לשונו משמע דהא דאין מורין הלכה מן המדרש הוא מילתא פסיקתא, ואחר המחילה רבה אינו כן, עיין בספר 'יד מלאכי' מערכת האלף אות ע"ב, דזה לא אמרינן כי אם דווקא כשהפסק יהיה נגד הכלל האמור בגמרא, יעו"ש, וכמו כן לגאון עזונו ב'עין זוכר' אות מ"ב. גם מה שכתב, 'בפרט נגד הש"ס ופוסקים', המעיין יראה שיש להשיב על דבריו, ואכמ"ל.

דימה את אברהם אבינו לבת הפטורה מכיבוד אב ואם

ובפשט המאמר הנזכר: לך אני פוטר מכיבוד אב ואם וכו', נראה לעניות דעתי על פי מה דאיתא בבראשית רבה פרשה ל"ט: "ויאמר ה' אל אברהם לך לך מארצך וכו', ר' יצחק פתח: "שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך"¹³ - א"ר יצחק: משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום, וראה בירה אחת דולקת, אמר תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה, אמר לו: אני הוא בעל הבירה. כך לפי שהיה אבינו אברהם ע"ה אומר: תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג, הציץ עליו הקב"ה וכו', יעו"ש. וטעם שקרא הקב"ה לאברהם בכינוי 'בת', כתב הרב

ואיכא למידק, כמה היה אברהם אבינו ע"ה מסתפק, דמשמע שיש מקום לומר שלא יצא, ואיך יעבור מצוות השי"ת. ועוד, איכא למידק כמה שאמר לו הקב"ה: לך אני פוטר ולא לאחר, דמאי שנא. גם מה שסיים, ולא עוד אלא, דאך למותר דכבר פטרו.

ולחבין זה נקדים מה שכתב הטור ביו"ד סימן ר"מ, וזה לשונו: כתב הרמב"ם: אפילו היה אביו רשע ובעל עבירות, מכבדו ומתיירא ממנו. ונראה לי, דכל זמן שהוא רשע אינו חייב בכבודו כל זמן שלא עשה תשובה, ע"כ.

עוד נקדים מה שנשאל הרב המבי"ט בחלק א' סימן קל"ט, על ראובן שנדר שאם יהיה לו כך וכך שידור בא"י, ונתקיים בדבר, ואביו ואמו אינם מניחים אותו לדור שם - אם חייב לקיים מצוות אביו. והשיב דחייב לקיים נדרו ואינו חייב לחוש לצוואת אביו ואמו.

ואתי שפיר, דספיקו של אברהם אבינו ע"ה שמא הדין כהרמב"ם, דאפילו היה אביו רשע חייב בכבודו, ונמצא שאינו יכול להניחו ולצאת, משום הכי אמר: אני מפחד לצאת ויהיו מחללים בי שם שמים, דמצד הדין יכולין אנו לומר דהלכתא כהטור, דכל זמן שהוא רשע אינו חייב בכבודו, אך אני מתפחד מהבריות, דשמא יסברו דהלכתא כהרמב"ם, שחייב לכבדו אפילו שהוא רשע, ונמצא כשאני מניחו איכא חילול שם שמים על ידי.

ואז השיבו הקב"ה, שאתה פטור מכיבוד אב ואם מטעם שאתה הולך לא"י, וכמו שפסק הרב המבי"ט, דאינו חושש לצוואת אביו. והיינו דקאמר: לך אני פוטר ולא לאחר, דאתה שאני, דיש לך טעם גדול כדי לעלות לא"י. ומשום דלאו כולי עלמא דינא גמירי פסקו של הרב המבי"ט ז"ל, ואתו להרחורי אבתריה, אמר השי"ת: אני עושה דבר שהכל יודו בו, והיינו דאמר לו: ולא עוד, אלא שאני מקדים מיתתו ליציאתך, וליכא עוד שום ערעור.

ויש לרמוז העניין בכתובים: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך", דיכול לילך מבית אביך משום ישוב א"י, וכפסק הרב המבי"ט ז"ל, ע"כ הרב 'קרבן אשה' דף קנ"ח⁴.

ובהדי אורחאי אמרתי להביא מה שכתב הרב ז"ב ז"ל והביא דברי קודשו הרב 'מטעם המלך'⁵ סימן תש"נ, אהא דאיתא בקידושין דף ל"א⁶: שאל בן אלמנה אחת את ר' אליעזר: אבא אומר השקיני מים ואמא אומרת השקיני מים, איזה מהם קודם. אמר לו: הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך, שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך. בא לפני ר' יהושע אמר לו כך, אמר לו: רבי, נתגרשה מהו, אמר לו וכו' הטל להם בספל וכו'. ומקשים, דמה טעם לא שאל לר' אליעזר

מדוע חשש אברהם אבינו לעזוב את אביו וללכת לא"י

ביאור בסוגיא דכיבוד אבא ואמא איזה קודם

4. עיין עוד לקמן סימן תקצא. 5. חלק ו. 6. עמוד א. 7. גיטין פ"ט, מ"י. 8. דברים כד, א. 9. שבת קל, ב ד"ה 'דרא'. 10. ברכות י, ב. 11. שם בבית ישראל סעי' כח. 12. זה לשונו: "גם כן לא מכרעא כלל, דמאן חייבינהו, ואברהם אבינו ע"ה קיים מעצמו כל התורה קודם נתינתה, רק מפני דכל אומות העולם מקיימין כיבוד אב ואם גם שאינם מצוים, רק שהיא ממצוות שכליות, והקב"ה ציווהו שילך לא"י גם שיניח אביו בחו"ל לעת זקנתו, ושלא יהיה חילול ה' אמר ליה: לך אני פוטר וכו', ולא עוד אלא וכו', דלא היה אז מצווה לילך לא"י". 13. תהלים מה, יא.

ועדות יש, דכולם ציירים במקדש, ואם אינם בא"י היכן ראה אותם לציירם, אם כן מוכרח דכל מיני אילנות שבעולם נמצאים בא"י, וכמאמרם ז"ל במדרש⁷. ואין לבעל דין לחלוק ולומר, דלעולם אינן נמצאים בא"י כל מיני אילנות שבעולם, וראה וצייר מדעתו צורת אילנות - אי אפשר זה, משום דצייר זה שצייר כל מיני אילנות אינו להודיע לישראל כי הארץ אינה חסרה כלום, שהרי עיניהם הרואות שלא יחסר כל בה, ושכל אילנות שבעולם נמצאים בארץ, אלא מודעה זאת לכל העמים מקצות הארץ הבאים לראות המקדש או הבאים להביא דבר - כל אחד ואחד רואה אילן הפרי הגדל בארצו, והכירו רואה האילן הגדל בארצו, וכל אחד מעיד לחבירו על אילן הגדל בארצו, וביניהם מתפרסם כי כל אילנות שבעולם צייר, ואין זו כי אם שכולן נמצאים בא"י וראה וצייר כדוגמתם. ואין שבה גדול מזה לא"י לעיני כל באי עולם, ולטעם זה צייר כל מיני אילנות במקדש וכו', יעו"ש.

ולעניות דעתי נראה, בהקדים מה שכתב ילקוט חדש⁸ דף ל"א, שבמקדש היו ד' דברים: דומם, דהיינו מים ומלח - לתקן עולם העשייה; צומח, דהיינו שמן, סולת, יין - לתקן עולם היצירה; חי, דהיינו בהמות ועופות - לתקן עולם הבריאה; האדם המביא קרבן, והכהנים והלוים וישראלים במעמדן - תיקון עולם אצילות. גם מה שהיה נאכל לאישים - נגד העשייה; ריה - נגד יצירה; נוחה - נגד בריאה; לה' - אצילות. וכל זה להעלות ניצוצות הקדושה שנבלעו בדומם, צומח, חי, מדבר, ע"כ. ועיין ביעיר מקלט⁹ פרשת ויקרא.

ולמעלה בסמוך סימן ר"ז כתבנו, דעיקר מה שגזרה חכמתו יתברך להיות האדם ניזון על ידי המאכל, הוא כדי לברר ניצוצי הקדושה שנבלעו בדומם וכו'. ועוד טעם אחר, להיות נדבק בקדושה על ידי פירות א"י.

ולזה אפשר, דהואיל שמהמקדש משתלשל השפע ומזון לכל העולם כידוע, ולזה היה במקדש ד' דברים הנזכרים, לומר שעיקר המזון היה כדי לברר ניצוצי הקדושה, גם היו מצוירים בו כל מיני פירות לרמוז הטעם האחר, שעיקר המזון היה משום פירות א"י, והבן.

רט"ו א"י. אמת ואמונה שמעלת א"י גדולה עד מאוד, עד שגדלה מעלתה שאמרו רז"ל בירושלמי דמכות¹⁰: רבן שמעון בן גמליאל אומר: מחוייבי מיתות שברחו מא"י לחו"ל - ממיתין אותן מיד, ברחו מחו"ל לא"י - אין ממיתין אותן מיד אלא דנין אותן בתחילה. הנה, דאף על גב שנגמור דינו למיתה בחו"ל, כשבא לא"י דנין

לקט יוסף¹¹ דהיינו טעמא, כי לבעבור שאברהם הלך ועזב את אביו לכבוד הקב"ה, וקיימא לן¹² דבת אין כבוד ומורא חל עליה לפי שרשות בעלה עליה, והקב"ה הוא הבעל, על כן דימהו לבת שהיא פטורה מכבוד ומורא, ע"כ. ולזה אמר ליה: לך אני פוטר מכבוד אב ואם, לך דייקא, שקראתי אותך 'בת' ולא לאחר, וק"ל.

רי"ד א"י. גרסינן בירושלמי דיומא פרק ד'¹³: אמר ר' אחא בר יצחק: בשעה שבנה שלמה את בית המקדש צר כל מיני אילנות לתוכו, ובשעה שהיו אלו שבחוץ עושיין פירות, אלו שבפנים עושיין פירות, הדא הוא דכתיב¹⁴: "פרוח תפרח ותגל אף גילת ורגן" וגו'. ואימתי יבשו, אמר ר' חנינא בר יצחק: בשעה שהעמיד מנשה צלם בהיכל, דכתיב¹⁵: "ופרח לבנון אומלל", ע"כ.

פירש מהר"ש יפה ז"ל¹⁶, שעשה ה' את בית המקדש דוגמא ודפוס כל העולם, כדי שעל ידי עבודת ה' הנעשית בו יתעורר כח כל הנמצא בדוגמתו להצליח כהוגן. וזהו ענין הפירות, כי כל מה שבתוכו היה מועיל ועושה פרי ושפע לכל הנמצא שהוא דוגמתו וכו', יעו"ש.

והרב הקדוש בספר 'אגדת אליהו' שם פירש, דטעם שצייר שלמה המלך ע"ה כל מיני אילנות במקדש, לפי שעל ידי אוכלו אדם הראשון מן העץ נתקלקלו צינורי השפע בחטאו, ונתלבשו כל הדברים בקליפה, וניטל טעם הפירות, והעולם היה מתמוטט והולך, עד שציווה הקב"ה המקדש במיבור העולם, היא א"י, וכל מה שלמעלה ומטה כלול במקדש כנודע, כדי שיתבסמו כל הדברים המקולקלים בעונו. ועל ידי ציור כל מיני אילנות בבית המקדש, ועל ידי עבודת ה' הנעשית בו על ידי כהן גדול בלא מום, דוגמתו של אדם הראשון יציר כפיו של הקב"ה בלי מום, בו מתבסמים כל הדברים שבעולם, וחזור למקומו טעם הפירות וריחן, כי בהיותן במקום עבודת ה' כל מיני אילנות, מתבסמים גם אותם שמבחוץ. לטעם זה צייר בתוכו כל מיני אילנות וכו'. וזה שאמרו רז"ל¹⁷: משחרב בית המקדש ניטל טעם הפירות וכו'.

ועוד פירש הטעם שצייר במקדש כל מיני אילנות: להראות לעולם שיבחה של א"י יותר מכל שאר ארצות אשר תחת כל השמים. דידוע דהפירות שעושה ארץ אחת אינם נמצאים בארץ אחרת, ואותם הנמצאים שם אינם נמצאים כאן, וכן כל ארץ וארץ, ובא"י "לא תחסר כל בה"¹⁸, כל מיני אילנות הנמצאים בכל הארץ אשר תחת כל השמים נמצאים בה.

ציור כל מיני האילנות במקדש

עבודת ה' שבמקדש משפעת על כל הנמצאים

על ידי ציור האילנות במקדש חוזר טעם הפירות

ציור האילנות במקדש מודיע שבה א"י שבה כל מיני הפירות

העלאת ניצוצות הקדושה הבלועים בדומם, צומח, חי ומדבר

ציור האילנות רומז שעיקר המזון משום פירות א"י

הבא לא"י נעשה ברייה חדשה ואינו נדון בדין שדנהו בחו"ל

14. קידושין ל, ב. ריד | 1. הלכה ד. 2. ישעיה לה, ב. 3. נחום א, ד. 4. בספר י"פה מראה: 5. סוטה מח, א. 6. דברים ח, ט. 7. ספרי דברים פסקה לו - 'רבי שמעון בן יוחי אומר: תבל זו ארץ ישראל, שנאמר (משלי ח, לא) 'משחקת בתבל ארצו, למה נקרא שמה תבל, שהיא מתובלת בכל, שכל הארצות יש בזו מה שאין בזו ויש מה שאין בזו, אבל ארץ ישראל אינה חסרה כלום, שנאמר (דברים ח, ט) 'לא תחסר כל בה'. וע"ע ברכות לו, ב - 'מיתיב: היה רבי מאיר אומר, ממשמע שנאמר (ויקרא יט, כג): 'וערלתם ערלתו את פרי', איני יודע שעץ מאכל הוא? אלא מה תלמוד לומר עץ מאכל - להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה, ואיזהו - זה הפלפלין, ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה, וללמדך שאין ארץ ישראל חסרה כלום, שנאמר: (דברים ח, ט) 'ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה'. רטו | 1. פ"א ה"ח.

אותו פעם אחרת בתחילה ואין מומיתין אותו.

וזהו סמיכות הכתובים? "וימת תרח בחרן, ויאמר ה' אל אברם לך לך" וגו', דאיתא במסכת שבת פרק כ"א³: אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן: אחד מן האחים שמת - ידאגו כל האחים כולן, אחד מבני הבורה שמת - תדאג כל החבורה כולה, איכא דאמרי דמת גדול, ואיכא דאמרי דמת קטן. וכתב רש"י ז"ל: ידאגו - ייראו מן המיתה. דמת גדול - יש לדאוג, הואיל ושלטה מידת הדין בראש הבית. זה אומר: "וימת תרח בחרן", ששלט מידת הדין בראש הבית, לכן "ויאמר ה' אל אברם לך לך", שילך לא", ובכך המידת הדין ששלט אין לדאוג ממנו, שהדין שנעשה בחו"ל לא מהני אם ילך לא", ודנין אותו בתחילה ואותה גזירה מתבטלת. והטעם פשוט, דכיון שהנכנס לא"י נעשה ברייה חדשה, לכן אין דנין אותו בדין שדנו אותו בחו"ל, ע"כ הרב 'ארוחת תמיד' פרשת לך לך, יעו"ש.

ולא ידעתי למה ממרחק הביא לחמו מהירושלמי, והיא גמרא ערוכה סוף פרק קמא דמכות⁴: ר' יהודה בן דוסתאי אומר משום שמעון בן שטח: ברח מא"י לחו"ל - אין סותרין את דינו, מחו"ל לא"י - סותרין את דינו מפני זכותה של א"י, ע"כ. ופירושו רש"י: 'מפני זכותה של א"י' - אולי תועיל למצוא לו פתח של זכות.

ועם הגמרא הנזכרת פירש הגאון 'כתנות אור' פרשת ואתחנן, כוונת משה רבינו ע"ה שנתאוה לכנוס לארץ, דהיה סבור שבחו"ל אי אפשר לבטל הגזירה, שכבר נגמר דינו בבית דין של מעלה שימות, אבל אם נכנס לארץ שמא יסתרו דינו מפני זכותה של א"י. ועיין מה שכתבתי למעלה בסימן קי"ח, ודו"ק.

משה התאוה להכנס לא"י כדי שיסתרו דינו בזכותה

רט"ז א"י. איתא במדבר רבה¹: "כי אתם באים אל הארץ כנען"² - הלכה, עד שלא נכנסו לארץ

כיצד היו מברכין על המזון - שנו רבותינו: עד שלא נכנסו לא"י היו מברכין ברכה אחת, 'הזן את הכל'. משנכנסו לא"י היו מברכין 'על הארץ ועל המזון'. משחרבה הוסיפו 'בונה ירושלים'. משנקברו הרוגי ביתר הוסיפו 'הטוב והמטיב', 'הטוב' שלא הסריחו, 'והמטיב' שניתנו לקבורה. ואין לך חביבה מכולם יותר מברכת 'על הארץ ועל המזון', שכך אמרו חז"ל³: כל מי שאינו מזכיר בברכת המזון 'על הארץ ועל המזון', 'ארץ חמדה' וברית ותורה, לא יצא ידי חובתו.

אמר הקב"ה: חביבה עלי א"י יותר מן הכל, למה - שאני תרתי אותה, וכן הוא אומר⁴: "ביום ההוא נשאתי ידי עליהם ארץ אשר תרתי להם זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות".

חביבות א"י בעיני אלוקים ואדם

וכן הוא אומר⁵: "ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים" - אתה מוצא כשהרג יהושע אותם המלכים, א"ר ינאי הכהן: שישים ושנים היו שם, שלושים ואחד ביריחו, שלושים ואחד בימי סיסרא, כשהלך להלחם עם ישראל נהרגו אף הם עמו, למה - שהיו מתאוים לשתות מים מן א"י, וביקשו מן סיסרא ואמרו לו: בבקשה ממך נבוא עמך למלחמה. כל מלך שהיה מבקש למלחמה היה משלם ושוכר פועלים בכסף שיעזרו אותו, אמרו לסיסרא: אין אנו מבקשים ממך כלום אלא נבוא עמך בחינם, שאנו מתאוים למלאות כרסינו מן מים של אותה הארץ, שנאמר⁶: "באו מלכים נלחמו אז נלחמו מלכי כנען בתענך על מי מגידו בצע כסף לא לקחו", להודיעך שאין חביבה כא"י.

אמר לו הקב"ה למשה: הן הארץ חביבה עלי, שנאמר⁷: "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד", וישראל חביבין עלי, שנאמר⁸: "כי מאהבת ה' אתכם", אמר הקב"ה: אני אכניס את ישראל שהן חביבין עלי לארץ שחביבה עלי, שנאמר: "כי אתם באים אל הארץ כנען", עכ"ל.

נתינת הארץ החביבה לעם החביב

[מה שאמר: משחרבה הוסיפו 'בונה ירושלים', עיין בברכות דף מ"ח⁹ דאיתא שם דודד ושלמה תיקנו 'בונה ירושלים', וכבר נרגש מזה הרב 'עץ יוסף' הנדפס מחדש על מדרש תנחומא פרשת מסעי, יעו"ש. ועיין עוד להרא"ש שם ורבינו הטור סימן קפ"ח, שכתב שתיקנו המטבע לפי מה שניתווסף טובה לישראל, דודאי קודם הכיבוש ובניין הארץ לא אמרו כמו אחר הכיבוש והבניין, כמו שאין אנו אומרים מטבע שטבעו דוד ושלמה, שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית והם היו מבקשים להמשיך שלוות הארץ והמלכות והבית, יעו"ש ודו"ק.]

מה מבקשים בברכת 'בונה ירושלים'

אמר הצעיר: לעניין ברכת 'על הארץ ועל המזון' בא"י, עיין בספר 'פאת השלחן' דף ה'י¹⁰, שכתב בשם 'ספר האגודה' פרק ו' דברכות¹¹, אהא דאמר ר' יוחנן על הארץ ועל פירותיה, ולא פליגי, הא לן והא להו - שמכאן הוכיח ר"י דבא"י אין לברך 'על הארץ ועל המזון' כמו שאנו מברכין, אלא יש לברך 'על הארץ ועל מזונותיה'. וכן כתב בספר 'כפתור ופרח'. ומסתברא מסוגיא זו דצריך לברך בברכת המזון - 'על מזונותיה', ובברכה מעין שלוש - 'ועל מחייתה', ובפירות - 'על הארץ ועל פירותיה'. ובאמת שם בגמרא מזכיר גם דעל המחיה, ושאל מיחתם במאי חתים, ועל זה אמר 'ועל פירותיה' - הא לן וכו', ואין שום חילוק בין פירות למזונות, עכ"ל. ועיין בהגהות הגאון מהר"א מוילנא זלה"ה שם¹², ודו"ק.

מהו הנוסח הראוי בא"י בחתימת ברכת 'על הארץ ועל המזון'

2. בראשית יא, לב-יב, א. 3. קו, א. 4. ז, א. רט"ז | 1. פרשה כג, ז. 2. במדבר לד, ב. 3. ברכות מח, ב- מט, א. 4. יחזקאל כ, ו. 5. ירמיה ג, יט. 6. שופטים ה, יט. 7. דברים יא, יב. 8. שם ז, ח. 9. עמוד ב. 10. פרק ב סעי' יד וב'בית ישראל' אות כ. 11. מד, א - וזה לשון הגמרא שם: "מיחתם במאי חתים?... רב חסדא אמר: על הארץ ועל פירותיה; ורבי יוחנן אמר: על הארץ ועל הפירות. אמר רב עמרם: ולא פליגי, הא לן, והא להו. מתקיף לה רב נחמן בר יצחק: אינהו אכלי ואנו מברכין? אלא איפוך: רב חסדא אמר: על הארץ ועל הפירות; רבי יוחנן אמר: על הארץ ועל פירותיה". 12. ברכות מד, א שמקשה על הגירסא שלפנינו ומציין לגירסת הרי"ף והרא"ש, שלפיה שאלת הגמרא 'במאי חתים' נסובה גם על על המחיה ולא רק על הפירות.

שהוא מכוון כנגד בית המקדש של מעלה, ששם שכנתו של הקב"ה שנקרא 'צדק'. גם יתכן שרמזו למה שכתב 'בעל העקדה', להיות בה חיי הסיפוק וההגבלה והשיעור, ולא יטרידו מהשלימות. אבל בעל 'מגלה עמוקות' כתב, שהמקום מצדיק את יושביו להיותו תחת ממשלת צדק, עכ"ל.

והרב 'מתנות כהונה' כתב, שהמקום הזה נקרא 'צדק' על שם שמצדיק את יושביו, וצדק זה היא ירושלים, דכתיב: "צדק ילין בה", ודרשו רז"ל: מעולם לא לן אדם בירושלים ובידו עוון. כיצד, תמיד של שחר היה מכפר על עבירות של לילה, ושבין הערביים על עבירות שביום וכו', יעו"ש.

וראיתי להרב 'שלחן גבוה' בליקוטי¹¹ שכתב, וזה לשונו: שמעתי מקשים מפי קדוש מוהר"ר שמואל דאנון ז"ל משם חכמי א"י, על ההיא דאיתא במדרש פרשת פנחס¹² על פסוק¹³: "עולת תמיד העשויה" - א"ר יהודה בר סימון: מעולם לא לן אדם בירושלים ובידו עוון, שהרי תמיד של שחר היה מכפר על עבירות שבליילה, ותמיד של בין הערביים היה מכפר על עבירות שביום, מכל מקום לא לן אדם בירושלים ובידו עוון, שנאמר: "צדק ילין בה". ובילקוט¹⁴ הביאו וסיים: "צדיק ילין בה".

והקשו חכמי א"י, דמאי איריא ירושלים אפילו כל העולם נמו, שהרי התמידין היו קרבין מהשקלים שכל ישראל יש להם חלק בהם שווה בשווה ממחצית השקל. ותמן תנינן פרק ד' דתעניות¹⁵: אלו הן מעמדות - לפי שנאמר¹⁶: "צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי", והיאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גבו - התקינו כ"ד משמרות נו'. הרי שהתמידין כל ישראל יש להם חלק בהם בשקלים ובמשמרות, שהיו שלוחי כל ישראל, וכמו שכתב הרמב"ם בפרק ו'¹⁷ מכלי מקדש, אם כן אפילו כל ישראל נמו היה צריך שיכפר להם תמידין, ולמה נקט ירושלים לחוד. והניחו הדבר בצריך עיון.

ואצלי אפשר לתרין דר' יהודה סבר, דלתמידין לא היה כח לכפר, אלא לאותם הדרים בירושלים בלבד, שהיא מקודשת מכל א"י, כדתנן בפרק קמא דכלים¹⁸: עשר קדושות הן, א"י מקודשת מכל הארצות וכו', לפני מן החומה מקודש מהם, וכהיא דא"ר אלעזר בפרק שני דיני גזרות¹⁹: כל הדר בא"י שרוי בלא עוון. ובא ר' יהודה למימר, דלאו בכל א"י, אלא בירושלים בלבד לפני מן החומה דמקודש מכל א"י, ובזכות התמידין נמו, דא ודא גרמא לחו להיות נשוא עוון.

ובתשובת הלק"ט¹³ סימן נ"ה נתן טעם שאין אומרים על הארץ ועל מזונה, ששבה א"י בשבעה מינים אלו לפי שהם מזון ואור ומשמחין את העולם, לפי שברוב מקומות אין נמצאים כולם בחד - יש אקלים שאינו מוציא חטים, ויש שאין בו תמרים, ויש שאין בו גפנים וזיתים - ומכלל שבחי א"י, דמלבד כל שאר פירות שידועים בעולם, אלו השבעה שהם ראשיים וטובים מן הכל, נמצאים יחד. ולכן יש לשבח על הארץ ועל כל פירותיה יחד וכו', ועיין לגאון עוזנו ב'ברכי יוסף' סימן ר"ח, ומסיים שם, דלא נהגו לסיים ב'על הארץ ועל מזונותיה', יעו"ש.

רי"ז א"י. איתא בבראשית רבה פרשה מ"ג: "ומלכי צדק מלך שלם"² - המקום הזה מצדיק את יושביו - 'מלכי-צדק', 'אדני-צדק'³, 'צדק' נקראת 'ירושלים', שנאמר⁴: "צדק ילין בה", ע"כ.

פירש מהר"ש יפה ז"ל⁵: המקום הזה מצדיק את יושביו - כלומר, ולכן נקרא 'מלכי-צדק', לפי שהיה מלך העיר המצדקת יושביה. והווקק לזה משום ד'מלכי-צדק' הוא שם בן נח לפי קבלתם⁶, ואם כן למה נקרא כאן 'מלכי-צדק'. גם סמך ממה שנמצא 'אדני-צדק', ודוחק שאירע הדבר במקרה שנקראו שני מלכי ירושלים בשם צדק. ולהכי לא קאמר משום דהוה צדיק, דהא לא שייך ב'אדני-צדק', אבל טעמא דמקום שייך בכלהו, שהרי יצדיקם קצת, ועוד, שכיון שדרכה להצדיק יושביה יקראו מלכיה על שם הצדק, אף על פי שלפעמים לא יהיו הם צדיקים.

והוסיף לומר כי גם ירושלים עצמה נקראת 'צדק', מדכתיב: "צדק ילין בה", ומסתמא נקראת על שם המצוי בה⁷. ואפשר דמילתא אחריתי הוא, דקאמר דמה שנקראו 'מלכי-צדק' ו'אדני-צדק' לא שמם הוא, אלא רצונו לומר, מלך העיר הנקראת 'צדק', וכן 'אדני-צדק', ו'מלכי' ו'אדני' סמוכים.

מצדיק את יושביו - מהידוע שהמידות נמשכות לטבע הארץ. ולחיות א"י בקו השווה יהיה מוג הנולדים בה יותר נאות. ומוזה אמרו רז"ל⁸: דאורא דא"י מחכים, וכמו שכתב הר"ן בן חסדאי בספר 'אור ה', מהיות א"י מוכנת אל עבודת ה' לסיבות ארציות ושמיות.

ונוסף על זה, למה שעיני ה' בה תמיד ואינה תחת ממשלת מזל וכוכב, והוא מאמר רז"ל⁹: כל הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוה, והרמב"ן ז"ל כתב¹⁰, שמאז ידעו הגויים שהמקום ההוא מבחר המקומות באמצע היישוב, או שידעו מעלתו בקבלה

מפני מה נקראו מלכי ירושלים על שם הצדק

ביאור מעלת ירושלים כמקום המצדיק את יושביו

13. שו"ת 'הלכות קטנות' חלק ב. רי"ז | 1. אות ו. 2. בראשית יד, יח ותרגם אונקלוס - 'ומלכי צדק מלכא דירושלם'. 3. יהושע י, א. 4. ישעיה א. 5. בספר 'יפה מראה'. 6. תרגום יונתן בראשית יד, יח. 7. עיין עוד לעיל סימנים ה וקנה. 8. ב"ב קנה, ב. 9. כתובות קי, ב. 10. בראשית יד, יח. 11. 'אהל יוסף' אות סז. 12. במדבר רבה פרשה כא, כא. 13. במדבר כה, ו. 14. 'ילקוט' פנחס תשעו. 15. משנה ב - 'אלו הן מעמדות? - לפי שנאמר 'צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי', וכי היאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו - התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבע משמרות על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלם של כהנים של ליום ושל ישראלים הגיע זמן המשמר לעלות כהנים וליום עולים לירושלם וישראל שבאותו משמר מתכנסין לעריהן וקוראין במעשה בראשית". 16. במדבר כה, ב. 17. הלכה א. 18. משנה ח. 19. כתובות קיא, א - "אמר רבי אלעזר: כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון, שנאמר: (ישעיהו לג): 'ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון'. אמר ליה רבא לרב אשי: אן בסובלי חלאים מתנינן לה".

מדוע קרבן התמיד מכפר רק לאנשי ירושלים

ובזה אתי שפיר מה ששמעתי מקשים עוד, דהיכי קאמר דהתמידין היו מכפרין על עוון, והלא אין הקרבנות מכפרין על עוונות אלא על השגגות. ובהאמור אתי שפיר, דהתמידין עם ישיבת ירושלים היו מכפרין אף על העוונות, דהקרבנות מכפרין על השגגות וישיבת ירושלים על עוונות, כמו שאמר ר"א: כל הדר בא"י וכו'. וכשם שרבה פליג התם על ר' אלעזר, ואמר: אגן בסובלי חולאים מתנינן, כלומר ישיבת א"י לחוד לא סגי לכפר על העוונות אלא עם יסורין, כך ר' יהודה בר סימון פליג עליה בתרתי, שדוקא ירושלים ולא כל א"י, ובתמידין נמי. ואין להקשות כיון שהיה להם תמידין שמכפרין על כל העוונות איך גלו, כבר תירצו בילקוט תהלים סימן פ"ה, דלא גלו ישראל עד שלא קיימו המצוות הנהגות בה, דכתיב²⁰: "שחקו על משבתיה", ע"כ.

וראיתיה להרב 'עושה שלום' בדף מ"ז שהביא דברי הרב 'שלחן גבוה' הנזכר, וכתב על דבריו הללו, וזה לשונו: וכעת ראיתי לרבינו עובדיה ז"ל פרק ב' דתענית משנה ז' דכתב, דהכתוב ציווה²¹: "תשמרו להקריב לי כמועדו", שיעמדו על הכהנים בשעת עבודה, משום הכי אנשי המעמה, דהם ישראל הקבועים בירושלים, עומדים על קרבן אחיהם ועומדים שם בשעת העבודה שלוחים מכל ישראל. הרי בהדיא כתב דהם שלוחים מכל ישראל. וכן כתב רבינו עובדיה משנה ד' פרק ג', וכעת צריך עיון, עכ"ל.

ולא ידענא מה חידש בזה, שהרי הרב 'שלחן גבוה' גופיה נשא על דל שפתיו שהיו שלוחי כל ישראל, וכמו כן נמי כתב, וכמו שכתב הרמב"ם בפרק ו' מכלי מקדש, ובדברי קודשו כתוב לומר: אי אפשר שיהיה קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גבו, וקרבנות הציבור הם קרבן של כל ישראל ואי אפשר שיהיו כל ישראל כולם עומדים בעזרה בשעת קרבן, לפיכך תיקנו נביאים ראשונים שיבררו מישראל כשרים ויראי הטא ויהיו שלוחי כל ישראל לעמוד על הקרבנות והם הנקראים 'אנשי מעמד', וחילקו אותם לכ"ד מעמדות וכו'. הרי שהרב 'שלחן גבוה' מהך מילתא דשלוחים מכל ישראל פריך, ועם כל זה מתרץ דנהי שהיו שלוחים מכל ישראל והתמידין לכל ישראל לרצון להם, עם כל זה לא היה כח לכפר אלא לאותם הדרים בירושלים בלבד, ופשוט. איברא שתירוצי הרב 'שלחן גבוה', דחוק טובא, ויותר היה לנו לדחוק ולומר שכוונתם ז"ל: מעולם לא לן אדם בירושלים, הכוונה באמצעות ירושלים על תילה לא לן אדם ובידו עוון, ולעולם אפילו כל העולם נמי, וכן נמי יפורש "צדק ילין בה", הכוונה באמצעותה. ומה שכתב עוד, ובזה אתי שפיר מה ששמעתי מקשים וכו', עיין מה שכתבנו בזה למעלה בסימן קנ"ד²² ומשם באר"ה, וק"ל.

על ידי קרבן התמיד שבירושלים מתכפר לכל העולם

ר"ח א"י. בזמן שהיה בית המקדש קיים היו לישראל ג' טובות בכללות: אושר תורה ומעשים טובים, וכבוד וגדולה, ופרנסה בשפע. וכשנחרב בית המקדש, נאבדו מישראל ג' טובות הנזכרות. והו רמו מאמרם ז"ל בסוכה¹: אמר רב חסדא: הני תלת מילי אשתני שמיייהו מכי חרב בית המקדש: חלפתא ערבתא, ערבתא חלפתא; שפורא חוצרתא, חוצרתא שפורא; פתורתא פתורא, פתורא פתורתא. שם רמו על גודל ההפסד והשינוי שנתהווה על ידי החורבן.

דישראל נמשלו לערבה והרשעים לצפצפה, אכן על ידי החורבן עליונים למטה ותחתונים למעלה, כדאמרינן במתניתין²: [משחרב בית המקדש - בושו חברים ובני חורין] חפשו ראשם, ונתדלדלו אנשי מעשה, וגברו בעלי זרוע. וזהו חלפתא ערבתא, ערבתא חלפתא - מה שהיה חשוב נעשה גרוע, והגרוע נעשה חשוב. והו כנגד אושר תורה ומעשים טובים.

וכן שפורא חוצרתא יש לו רמו על זה, דשופר הוא כפוף וחוצרתא הוא פשוט, ואמרינן בגמרא דתקיעה בכפוף הוא סימן להכנעה, ותקיעה בפשוט סימן לגדולה וחירות, ולכן בראש השנה תוקעין בשל כפופין, וביובל שהוא סימן לדרור וחירות בשל פשוטים³. וזה עניין השינוי, מה שהיה קודם החורבן כמו שופר בהכנעה, דהיינו האומות שהיו מוכנעים לישראל, גברו למעלה, וישראל שהיו כמו חוצרות בגדולה, נכנעו כמו שופר כפוף. והו כנגד כבוד וגדולה.

וכן פתורא פתורתא, ידוע מה שאמרו רז"ל⁴: קודם החורבן היה עיקר שפע הפרנסה לישראל, ומתמצית ניוונו האומות, ואחר החורבן הוי איפכא. והנה השולחן הוא סימן לעושר וכבוד, ולכן קאמר מה שהיה קודם החורבן שולחן גדול שהיא פרנסת ישראל, שהיה להם השפע, נעשה קטן, והאומות שהיה להם אז שפע בצמצום, כמו שולחן קטן, נעשה גדול. וזהו כנגד פרנסה בשופע, ע"כ הגאון 'ערוך לנר' מסכת סוכה דף ס' בקצת שינוי⁵.

נמשך לזה ראיתי להביא דברי הגאון 'כתנות אור' פרשת וישב, מה שפירש דרך רמו ומוסר בגמרא דפרק הבית והעליה⁶: הנהו בי תרי דהוו דיירי חד עלאה וחד תתאה, איפחית מעזיבה, כי קא משי עלאה אזלי ומזקי לתתאה, מי מתקן. ר' חייא בר אבא אמר: עליון מתקן, ר' אלעאי משום ר' חייא בר' יוסי אמר: התחתון מתקן, סימן 'ויוסף הורד מצרימה'⁷. והכוונה בדרך מוסר, שרמזו לנו דרך נסתר בהנחתם סימן זה 'ויוסף הורד מצרימה'. וייתיישב גם כן מה שאמרו רז"ל בפסחים⁸: מתחילה כשהיו מביאים נסכים לא היה יינם של יהודה מחמיץ עד שנותנים לתוכו שעורים, עכשיו אין יין של אדומי מחמיץ, לקיים מה שאמר הכתוב⁹: "אמלאה חחרבה", אם מלאה זו חרבה זו.

משחרב המקדש אבדו ג' טובות - תורה, כבוד ופרנסה

האם תיקון השכינה מלמעלה או מלמטה

20. איכה א, ז. 21. במדבר כה, ב. 22. נראה שכוונתו למה דאמר שם, שמה דאמרינן בכתובות קיא, א דהדר בא"י שרוי בלא עוון, אין כוונתו דהעוון עצמו נמחק לגמרי, אלא שעוון שהוא מזיד נעשה לו כשוגג, שלפי זה יש לומר, שהזדונות נהפכים לשגגות מכה ישיבת א"י ועל ידי התמידין, המכפרין על השגגות, הם מתכפרין לגמרי. ר"ח | 1. לז, א. 2. סוטה מט, א. 3. ר"ה כו, ב. 4. תענית י, א. זוהר תרומה קנב, ב. 5. עיין עוד לקמן סימן תקצח. 6. ב"מ קז, א. 7. בראשית לט, א - ופירש רש"י טעם הסימן בפסוק זה: 'תרגמו איתחת, רבי חייא ברבי יוסי אמר תחתון וכו'. 8. מב, ב. 9. יחזקאל

שכינת עוזנו עלינו, כך התחתון צריך לתקן מה שמהרס התקרה, ע"כ דברי קדשו.

ונראה לעניות דעתי ששלושה אלה רמזו בדבריהם ז"ל בויקרא רבה פרשה ל"ה¹⁵: "א"ר יונתן: שלושה ניתנו מתנה לעולם - התורה, והמאורות, והגשמים. התורה מנין - שנאמר¹⁶: "ויתן אל משה ככלותו"; המאורות מנין - שנאמר¹⁷: "ויתן אותם אלקים"; הגשמים מנין - שנאמר¹⁸: "ונתתי גשמיכם בעתם". התורה יכלול אושר תורה ומעשים טובים; והמאורות כנגד הכבוד, שנקראו 'כבוד', עיין בספר 'רוח נאמן' דף ד'; והגשמים כנגד הפרנסה. ולשלושתן זכו ישראל כשהיה בית המקדש, כדבר האמור.

ונראה לי שאבירת השלוש האמורים היה גרמא הג' דברים שהיו במקדש ראשון, כמו שאמרו חז"ל ביומא פרק יום הכיפורים¹⁹: מפני מה חרב בית המקדש ראשון - מפני שהיו בו ג' דברים: עבודה זרה, וגילוי עריות, ושפיכות דמים. ובמקדש שני שלא היו בו ג' דברים הנזכרים היה שנאת חינם, ללמדך ששקולה שנאת חינם כנגד ג' עבירות. ולזה כנגד עבודה זרה, כל המודה בעבודה זרה כאילו כופר בכל התורה כולה²⁰, לזה נאבד מהם אושר תורה ומעשים טובים. וכנגד גילוי עריות, ו"בעד אשה זונה עד ככר לחם"²¹, לזה ניטל שפע פרנסה. וכנגד שפיכות דמים, שלא חסו על כבוד קונם כי בצלם אלקים עשה את האדם, ולזה ניטל הגדולה והכבוד.

ולזה אמרו שם²²: לפיכך הביא הקב"ה עליהם ג' פורעניות כנגד ג' עבירות, שנאמר²³: "לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלם לעינים תהיה והר הבית לבמות יער". "ציון שדה תחרש" - נגד אבירת אושר תורה ומעשים טובים, על דרך "ויצא מבת ציון כל הדרה"²⁴. וכנגד אבירת הפרנסה בשופע - "ירושלם לעינים תהיה", שמירושלים משתלשל השפע ויורד, עתה תהיה לחרבה ושממה, וניזונית מתמצית. וכנגד אבירת הגדולה והכבוד - "והר הבית לבמות יער", שהר הבית שהוא כבודם וגאון עדיים של ישראל, עתה יהיה לבמות יער ונוטל הכבוד והגדולה.

ואפשר שזהו רמז הכתוב²⁵: "דברו על לב ירושלם וקראו אליה כי מלאה צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה" - בא לנחם את ירושלם שיחזרו לה ג' אושרים הנזכרים כקדם וכבתחילה. כנגד אושר תורה ומעשים טובים אמר: "כי מלאה צבאה", שהגבול והתכלית והצבא לאנוש עלי ארץ הוא האושר תורה ומעשים טובים, כידוע. עתה אמר, נשלם והגיע לשלימותו האמיתית. וכנגד הפרנסה ושופע אמר: "כי נרצה עונה", שהעוון שהוא כינוי לגילוי עריות כידוע - עיין בספר 'רגל ישרה'

והעניין איתא בזוהר תרומה¹⁰: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום בניניהן דישראל יהיב מזונא לכל עלמא, ויהיב חלקי תמצית לעמין עובדי ע"ז, והשתא דישראל בגלות, אתהפך לגוונא אחרא והם מקבלים עיקר השפע וישראל מקבלים התמצית. וכתב בספר 'חסד לאברהם' משל לצינור שהולך לתוך הגן שהולכים מים זכים לתוך הגן, ואם נתקלקל הצינור הולכים המים הזכים דרך עקלתון ואינו יורד לגן אלא מעט מזער. אף ישראל והאומות, אם אנו עושים רצונו של מקום אז יורד אור הישר דרך צינור הישר לישראל, ואומות מקבלים התמצית; ואם חס ושלום אין אנו עושים רצונו של מקום ואנו מקלקלים הצינורות ע"י מעשינו, אז יורדים האורות בהשפעה לצד אחר, וישראל אינם מקבלים אלא התמצית. והנה ידוע שהשכינה כביכול היא פורשת שלום עלינו, כתקרה המגנת עלינו מכל המשטינים ומקטרגים. ואיתא עוד בזוהר תרומה¹¹ דהקב"ה מוריד ע"י מעשה הצדיקים ההשפעה למטה, ומביא ראייה מכמה צדיקים וכו', עד דאתי יעקב ובניו ואשלימו ליה, נפקי מארעא קדישא ונחתי למצרים ושם נעשו עבדים למצרים, אתכפיא ואתעדי שלימו עד דאתי למעבד משכנא וכו'. הרי מבואר מתוך דברי הזוהר שהשכינה תמיד חופפת עלינו להגן, אבל ע"י מעשינו הרעים אנו מקלקלים הצינורות, והשכינה מסתלקת מאתנו.

והנה ע"י יוסף נתגלגל הדבר שירדו אבותינו למצרים, והוא הוריד אותם וגם השכינה למצרים, וגרם לאתכפיא ואתעדי שלימו, ונתקלקלו הצינורות עד שיצאו ממצרים ואתו למעבד משכנא. ולא יכלו לצאת אלא בזכותא דיוסף, דאי לאו דשליט יוסף תחילה על מצרים היה בלתי אפשר שיצאו ישראל משם. ואמרו רז"ל¹² על פסוק¹³: "אני ה' בעתה אחישנה", זכו - "אחישנה", לא זכו - "בעתה". והעניין הוא דכשאין ישראל עושין רצונו של מקום, עושה הקב"ה בשביל שמו הגדול, דכתיב¹⁴: "ואביט ואין עוזר וכו', ואז לא יזכו לגאולה אלא שנים מעיר; אבל אם אנו עושים רצונו של מקום, אז ממחר הקב"ה לגאול אותנו ונעשה התיקון ע"י מעשינו. והרי ביארנו שע"י יוסף הוריד ישראל ושכינה למצרים ונעשה הקלקול במצרים כאילו נשברה התקרה ופרישת שלום עלינו, ויוסף תיקן זה, שבזכותו זכה למשלט על מצרים, על ידו חזרו ויצאו ושרתה השכינה עלינו במדבר, והיה פרישת סוכת שלום עלינו. וזה רמזו לנו חז"ל: חד אמר: אם נתקלקלה המעזיבה העליון מתקן, רוצה לומר כשאנו מקלקלים התקרה, והיא פריסת סוכת שלום עלינו, אין לנו תיקון אלא ע"י הקב"ה, כדכתיב: "ואביט" וכו'. וחד אמר: התחתון מתקן, רוצה לומר, שאנו צריכים להתחיל בתשובה ולתקן הקלקול שקלקלו, כמו גבי יוסף, שעל ידו התחיל הקלקול והוא היה התיקון, שע"י מעשיו זכה לשלוט על המצרים, וחזרה שכינה לשרות על ישראל ולפרוש סוכת שלומו עלינו. ולזה אמר ר' אלעאי משום ר' חייא בר' יוסי: התחתון מתקן, וסימן "ויוסף הורד מצרימה", רוצה לומר כשם שע"י יוסף נהרס התקרה, כך על ידו הוכרח לבנות, ונפרשה סוכת שלום

אבירת הג'
טובות
נגרמה מג'
החטאים
שהיו בבית
ראשון

נחמת
ירושלים -
שיחזרו הג'
טובות
כבתחילה

כו. ב. 10. קנב, ב. 11. קמו, א. 12. סנהדרין צח, א. 13. ישעיהו ס, כב. 14. שם פסוק ה. 15. אות ח. 16. שמות לא, יח. 17. בראשית א, יז. 18. ויקרא כו, ד. 19. ט, 20. חולין ה, א. 21. משלי ו, כו. ומפרש 'מצודת דוד': "בעבור חמדת אשה זונה בא האדם לרב העוני עד כי ישאל ככר לחם". 22. יומא ט, ב. 23. מיכה ג, יב. 24. איכה א, ו. 25. ישעיה מ, ב.

כן נאבד עושרו, עכ"ל. ועיין עוד במדרש איכה רבתי על פסוק "רבתי בגוים", ומשם באר"ה.

ומהאמור פירש הרב 'בינה לעתים' בדרשותיו בכוונת הכתוב: "טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט", כי הדרך הטוב והישר הוא בעיני אלקים, היות האיש חונן דלים ומלווה לעני בשעת דוחקו, אך ישמור בזה תנאי עצמי ועיקרי: "יכלכל דבריו במשפט", שידבר לו דברים מסודרים בהשכלה, בצדק ובמשפט לדבר על לבו. ורבינו מהר"ם אלשיך ז"ל במשלי⁷ פירש כוונת הכתוב על דרך זה: "כופר נפש איש עושרו ורש לא שמע גערה"⁸, שכופר ופודה האיש העשיר את נפשו ועושרו ע"י הצדקה, ובלבד כשיתן צדקה ש"רש לא שמע גערה", שלא יכעוס עליו, אלא בעין יפה ובנפש חפצה, ע"כ, וכן פירש רש"י שם.

ולענ"ד יש לרמוז בפסוק זה, ומקודם אציגה נא עמך תוכחת גדולה ומוסר השכל, על פי משל שכתב בעניין זה הגאון 'אספקלריא המאירה' פרשת בהר, ואם כי דבריו באו בארוכה, וזה לשונו שם: מתלין מתלא רז"ל בעניין הצדקה, והוא בפרקי ר"א⁹ ומובא בילקוט ישעיה, ואוסיף בו דברים בתוספת ביאור. והוא משל נחמד לאדם גדול ומכובד מאוד בעיני המלך, ויש לו כמה אוהבים וכמה שונאים בין השרים. ובין האוהבים אשר לו, יש לו ג' אוהבים נאמנים וחביבים יותר מכולם; האחד הוא אוהבו אשר כנפשו ורעו אשר לא יפרד אהבתו ודבק כאח, והם אוהבים נאמנים מאוד, אשר לא ינוח ולא ינוע אחד בזולת חברו, אם אינו רואהו זמן מועט, וכל עצמו וכל מעשיו הכל בהמלכו תחילה עם אוהב הזה, ומהנהו ומשליטהו בכל נכסיו, ונפשו קשורה בנפשו, ולא יאכל ולא ישתה חוץ ממנו, גם בלילה לא שכב לבו עד אשר יראה את אוהבו לפניו וימתיק דיבורו עמו, וכל הון לא יועיל ליתן באהבתו, בוז יבוז לו. והשני הוא אוהבו גם כן ביותר, ולא יכול להיות בלעדו אפילו שעה אחת, וכל ענייניו וכל מעשיו עם אוהבו הזה, אף הוא נהנה הרבה מאוהב הזה, ושולט בכל אשר לו וכל עושרו לא ימנע ממנו, ועל ידי כן הוא אוהבו ביותר, שאינו נפרד ממנו אפילו רגע אחד. וגם בלילה לא ישכב עד אשר ישכב אוהבו תחילה, שמאלו תחת לראשו וימינו יחבקהו, יותר ויותר מאוהב הראשון אשר לפעמים מרחיקים זה מזה לעיתים ידועים, מה שאין כן אוהב הזה אינו מפריד ממנו כלל, באשר כל עיקר גדולתו ורוממותו על ידו, ואוהב הזה כל יש לו נתן בידו. והשלישי הוא אוהב גם כן, אבל לא כהראשונים שתמיד דבקה אהבתו בהם ונפשו קשורה בנפשם, לא כן אוהב הזה השלישי, אלא לעיתים מזומנים הוא מעמיק עצתו עמו ומכבדו ועושה לו משתה גדול ומשמח עמו, וכשיעבור הזמן ההוא אינו דבק עמו כל כך כמו עם אוהבים השניים הנ"ל, רק מבקרו לפרקים, לפעמים פעם אחת בחודש, ולפעמים פעם אחת בשנתיים או שלושה חודשים, מה שאין כן אוהבים הנ"ל, שהאוהב השני בודאי שאינו מפריד מאתו אפילו שעה אחת מרוב גודל אהבתו, והאוהב הראשון, אף שלפרקים מתפרד ממנו,

דף ט"ל²⁶ - 'עון' במילואו כזה: עי"ן ו"ו נו"ן בגימטריא רמ"ח, כי אין לך עבירה נעשית בהרגשת כל רמ"ח אברים כמו ביאה, יעו"ש, וגילוי עריות גורם אבידת הפרנסה, לזה אמר: "כי נרצה עונה". וכנגד אבידת הגדולה והכבוד, לזה אמר "כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה", ודין הוא שתשוב לכבוד כקדם וכבתחילה.

ר"י ט א"י. איתא בויקרא רבה פרשה ל"ד¹: א"ר זעירא: אפילו שיחתן של בני א"י תורה היא, כיצד - אדם אומר לחבירו: זכי בי או דכי בי, זכי גרמך בי. ר' חגי אמר: סכי בי אסתכל בי, סכי בי מה הוינא ואסתכל בי מה אנא, דא"ר חגי בשם ר' יצחק: כתיב²: "ואבד העושר ההוא בענין רע", שהשיב לאותו העני בעניין רע ואמר לו: לית את אזיל לעי ונגיס חמי שקיין חמי כרעין חמי כרסוון חמי קפרן, אמר ליה הקב"ה: לא דיין שלא נתת לו משלך מאומה, אלא במה שנתתי לו אתה משים בו עין, לפיכך "והוליד בן ואין בידו מאומה" מכל דהוה ליה, ע"כ.

ופירש מהר"ש יפה ז"ל³: אפילו שיחתן של בני א"י תורה - הכוונה לפרש "ומטה ידו עמך"⁴, שעם עצמך אתה מטיב או מרע, שבהשגחתו בעני ייטיב לעצמו, וההיפך בהיפך. ולהכי מיייתי מה שרמוז בדברי בני א"י עניין זה, שאומר העני לעשיר: זכי בי, רמוז שיוכה לעצמו, או סכי בי, רמוז שיוסתכל בירידתו ממצבו, כי כזה יקרהו לעשיר כשלא ישגיח בו.

וה"ג אדם אומר לחבירו: זכי בי או דכי בי, זכי גרמך בי. ר' חגי אמר: סכי בי אסתכל בי, סכי בי מה הוינא וכו', והכי פירושו, שדרך העני הוה ליה לומר לעשיר כששואל ממנו: זכי בי או דכי בי, והיינו הך, שהד' הו' מתחלפות, ומשמעות פשוטו שיוכה לו איזה מתנה, וקאמר שיש בזה רמוז שיוכה העשיר בו, שעל ידי שיתן לו יוכה העשיר לשכר ולעושר. ור' חגי מוסיף, שגם כן פעמים היו אומרים, סכי בי, ופירושו הסתכל בי, מלשון סוכה ברוח הקודש⁵. ומשמעות פשוטו, שיראה בעונו לחנונו. וקאמר שיש בזה רמוז, שיוסתכל במדרגתו עכשיו ובמדרגתו בתחילה, שהיה עשיר ושוב העני, וזה הוה ליה על ידי שהיתה עינו צרה בעניים, כדמייתי "ואבד העושר ההוא בענין רע", ורצונו לומר, כי גם הוא כמקרה הזה יקרנו אם לא יפתח ידו לעניים. ואף על פי שאין מאמר זה צודק אלא בעני שהיה מתחילה עשיר, מאחר שמשמעות פשט סכי בי צודק ככולם, אין חשש.

שהשיב לאותו עני בעניין רע - משום דקשיא ליה, מאחר ש"אבד העושר" ודאי "בעניין רע" הוא, כי איך יאבד העושר בעניין טוב - דריש "בעניין רע", לשון עין הרע, רצונו לומר, בשביל עין רעה שנתן בעני, דאמר לו חמי שקיין וכו', על

שיחתן של בני א"י תורה היא

26. אות ע ערך 'עון'. ר"ט | 1. אות ז. 2. קהלת ה. יג - "וְאָבַד הָעֶשֶׂר הַהוּא עֲנֵן בֶּן יְהוֹלִיד בֶּן יְאִין בְּיַד מְאוּמָה". 3. בספר 'יפה תואר'. 4. ויקרא כה, לה - "וְכִי יִמְנָף אֲחִיד וּמִטָּה יָדוּ עִמָּךְ וְהִתְצַקְתָּ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחֵי עִמָּךְ". 5. עיין רש"י בראשית יא, כט. 6. תהלים קיב, ה. 7. בספר 'רב פנינים'. 8. משלי יג, ח. 9. פרקי דר' אליעזר פרק ל"ג.

ומי יוכל לפייסו וחרונו יבהל גם אותי, וזחלתי ואירא שלא אכווה בגחלתך גם אני. ולא תאמר להרבות מוהר ומתן לכפרה פניו במנחה, כי לא יאבה כי תרבה שוחד. ואף כי אתן לו מלוא בית כסף וזהב, ימאס ויגדל חרונו, באשר אין כסף נחשב בעיני המלך, ולא יבזה כבודו אשר מאסת בשביל זהב, על כן אבדה עצה באין מושיע ואפס כסף ותם פתי. ובפרט אשר כמעט בהשתדלותי תפילתי על חקי תשוב, לכפורי ידיה בההוא גברא¹⁰, כי מודעת זאת שמרוב אהבתינו העמדתי במרחב רגליך, ואעביר כל טובי על פניך, ותיגדל מחמתי מאוד בכסף וזהב וכל טוב, והא גרמא שמרוב הטובה שהשפעת ליך מרוב אהבתינו בעטת והתרות במלך, ועל כן לא אוכל לבוא להמליץ עריך, כי אין קטיגור נעשה סניגור, ואני הוא החייב. אך ראה זה לבד אעשה לך ולא אשיבך ריקם בפרידתנו, ואתקן לך בגדים חדשים מעולים לבוא בהם אל שער המלך לבושי מכלול ומהלל מסומנים, כאותן הזכאים ואוהבי המלך העומדים לפניו תמיד ואהובים בעיניו, כאותם אתקן לך, אולי יהיה זה לך זכות ולהמלצה, כשיראו עליך לבושי זכאי, יאמרו גם עליך שאינך חייב בשום דבר, ותנצל מחורי האף הגדול הזה.

ובשמעו את דברי האלה הזאת של אוהב השני הזה, צעק צעקה גדולה ומרה לאמר: אוהבי רועי מנגד נגעי יעמודו, ואין מתקרבים אלא בשעת הנאה, ואין עומדין בעת דוחק¹¹, ואיה איפה תקוותי, למי אזעק ואשווע, ומי ימלטני מרעה גדולה הזאת. ויאמר בלבו: הלא נשאר עוד אח, הקטן מכולם באהבה, כי לא דרשתי רק לפעמים, ונחמתי כי עשיתי זאת, כי כל אח עקוב יעקבני ואת זה ריחקתי ממני. ואם אלו הראשונים, אשר נתתי נפשי עליהם, מרחוק עמדו, על אחת כמה וכמה מה יעשה זה השלישי, אשר לא קרבתיו כמותם, ויענני עזות, והדין עמו.

ויהי עד כה ועד כה והזמן הגיע, ויבואו עבדי המלך משרתיו ויבהילו להביא את השר הזה ברעתו לפני המלך, ויחרד לבו וזיוויה משתנין וארכבוהיה דא לדא נקשן ויאחזהו השבץ, וישא עיניו וירא והנה גם אוהבו השלישי בא ביניהן, וגם הוא מעבדי המלך היושבים ראשונה. ויהי כאשר ראהו ויפול לפניו ארצה מלוא קומתו, ומבין ציפורני רגליו משווע במר נפשו לאמר: אחי אחי עזרני, ידעתי כי חטאתי לנגדך, אשר לא קירבתך כמותם הראשונים ואף ריחקתיך, והמה בגדו בי, כאפיק נחלים יעבורו ולבם רחק ממני, ואותך לא דרשתי רק לעיתים מזומנים, אל נא תזכור עוונות ראשונים וזכור נא לחסדי דוד הנאמנים, לכל אותם הזמנים אשר קשרה אהבתינו, ותרב חסדך ורוב אהבתך וישעך תתן לי, להצילני מרעה הגדולה הזאת. **ויען** ויאמר: אל תירא אחי, חלילה חלילה לי לשלם רעה תחת טובה אשר גמלתי מעודי, וחלילה לי לשכוח חסד מאשר עשית עמדי. ויוציא מאמתחתו מגילה עפה¹² כתובה פנים ואחור, ושם נאמרו ונרשמו כל החסדים וכל הטובות וכל הגמולות אשר גמלו, לא נעדר דבר מכל אשר עשה עמו לשעבר. ויאמר אליו: המגילה הזאת אצלי כדבש למתוק, והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך, ואתה שתוק, כי על כן באתי בצל קורתך כשמעי בצרת נפשך, אמרתי

מכל מקום לא לגמרי, רק שאינו אוכל ואינו שותה עמו זמן מועט ידוע, וגם זה רק לפרקים, לפעמים פעם אחת בחודש, לפעמים פעם אחת בשנה, ולפעמים פעם אחת בשתיים; והרי אלו שלושה אוהביו נאמנים שלו שאין למעלה מהם.

ויהי היום וילשינו את השר הגדול ההוא למלך לומר, שזה דרכו תמיד לאכול ולשתות ולראות טוב, וכל תענוגים לפניו צגים, ואוהביו אצלו, ומיקל את ראשו והוא כנגד רצון המלך. ויעלה עשן באפו, והיטב חרה למלך על הדבר הזה. ויצו את עבדיו העומדים לפניו להביאו לפניו בזמן ידוע, למחר או ליום השלישי, ולהחריץ את דינו כפועלו. ויהי כאשר נודע לשר השרים ההוא את הדבר הרע הזה, וירא מאוד וייצר לו, באשר ידע כמה מלשינים בחצר המלך העומדים עליו ומקטרגים עליו, וישת עצות בלבו איך להמלט מרעה הגדולה הזאת. ויקרא את אוהבו הראשון, ויספר לו את כל התלאה אשר עליו עברה ובאה, ויבך ויתחנן לפניו בצרת נפשו לומר: הושיעני, וזוכרה נא על כל החסד והטובה אשר גמלתיך מעת דבקה אהבתינו, וכל אח לצרה יולד, על כן הושיעני נא והצילני בכל יכולתך, ולמען תעשה, כי לא תמצא עוד אוהב דבק כזה, אשר היינו קשורים בעבותות האהבה באין פירוד. ויען לו ויאמר: אוהבי אוהבי, בצרתך הגדולה לי צר מאוד, ויתמרמר רוחי בקרבי עד אשר לא נותרה בי נשמה, כי קשה ומר עלי פרידתך כפרידת הציפורן מן הבשר והנפש מן הגוף. ומה אעשה באשר הייתי אוהבך גדול ולא עשית דבר בלעדי, וגם ידוע לכל עם כי לא זזת מעצתי, בודאי גם עלי יעבור כוס לאמר: על פיו יצא ועל פיו בא זה שר השרים, ואילו רצה זה לנהלו בדרך הישר ולדבר טוב על המלך בודאי לא היה מונע, ונמצא שזהו סיבת כל הרעה. על כן ירא אני, בראותם אותי אתפס בעוונך וישמד גחלתי, על כן לא אוכל לבוא אל חצר המלך פנימה לדבר בעדך, פן יקראני אסון. אמנם לרוב גודל אהבתינו אשר מרה נפשי עלי, הנה זה אעשה, לא אפרד מעמך בהוליכך לחצר המלך, ואלך גם אנכי, ואבכה על אהבתינו הגדולה, ואלוך עד החצר, אולם משם ואילך ירא אני ללכת, שלא יתזו את ראשי ושלא אסתבך במכמתך. **וירא** השר כי אוהבו זה הגדול אשר היה נותן נפשו עליו מימיו נחרק וקם לו ואין עזור. ויאמר בלבו: אולי אוהבי השני, אשר ידעתי כי הוא כנפש בנפש עמדי, לא זהה ידו מתוך ידי ולא נפרדה אהבתנו בין ביום בין בלילה, וכל יש לו נתן בידי, והייתי מושל בכל אשר לו, אולי יזכור אהבתו הגדולה, ויגדיל טובתו לפתוח ידו ולהרבות שוחד, כי יש לאל ידו ויפדני מרשת טמנו לי ויצילני מפח יוקש. ויקרא את השני, ונפל לפניו, ודמוע תדמע עינו מאין הפוגות לאמר: אחי ואדוני אוהבי ומשעני, הראה נא חסדך היום, ותרב גדולת אהבתינו והצילני רק ממוות הזה, כי יכול נוכל לעשות חיל. וזכור ואל תשכח רוב אהבתינו הנפלאה, שלא ניתן רווח אפילו שעה קלה בינינו, והיינו דבקים נצמדים כל הימים והלילות. ויען גם הוא ויאמר: אוהבי וחביבי, צירים אחזוני כיולדה ומר לי מר, כי נעמת לי מאוד באהבה רבה וחיבה גדולה וחזקה, ועששה מכעס עיני אשר אין בידי להושיעך, באשר ידעתי כי משפט המלך הזה חרוצה ואנושה,

פעם אחת בשנה, והיינו בעת עיבורה, ולפעמים פעם אחת בשתי שנים, והיינו בעת שמניקה, זהו אוהב אחד. והאוהב השני הוא ההיפוך מאוהב הנ"ל, שהרי הראשון הוא אוהב לו כל כך עד שמשליטו בכל אשר לו, והיא המושלת ושולטת ונהנית ממנו ומכל אשר לו, מה שאין כן האוהב זה השני, הוא האוהב אשר לא יפרד ממנו בעבור שהוא נהנה מאוהב שהוא ושולט בכל רוב עושרו, ולפיכך אוהבו כל כך עד שלא תיפרד דביקותו כלל וכלל ממנו אפילו שעה אחת, כי בכל רגע נהנה ממנו, וליכא שום זמן הפרדה כלל ביניהם, לא יום ולא יומיים. והיינו הממון של האדם אשר יש לו, כמה חביב עליו יותר מגופו ואשתו ובניו, ולא יאכל ולא ישתה חוץ ממנו, וכשהוא הולך לישן לוקח הארנקי ונותנו עמו תחת מראשותיו, ושמאלו תחת לראשה וימינו תחבקה, ולא תסור אהבתו עד זיבולא בתרייתא, והוא נאהב מאוד יותר מאוהב הראשון, זה אוהב השני. והשלישי הוא האוהב אשר אינו מבקרו רק לפרקים, מחבבו ומאהבו הן בנתינות, הן במשתאות שעושה לו, ומי הוא - הוא עניים שבישראל, שאין לך אדם מישראל אשר נתן לו אלוקים עושר שלא יפור דבר לעניים, או שיתן מלחמו לדל. אכן אינו שווה, יש שמבקרו ומהנהו פעם אחת בחודש, ויש פעם אחת בכל רגל, ויש אפילו הרגלים עצמם אינם שווים, פעם מפחית פעם מוסיף פעם משווה אחד כחבירו.

והנה אין לך אדם שאין לו שטן משטין עליו מלמעלה, עד שמגיע עיתו, וגורם החטא, ונתבע דינו למעלה להביא נשמתו ולחשוב חשבונות פשעים ועוונות. ובנפלו על המשכב, ורואה כי דחיק ליה עלמא טובא, הנה מתחיל לצעוק במר נפשו לאשתו: אוי ואבוי, הושיעני, כי נפשי מרה לי מאוד. והיא משיבה: מאין אושיעך, ומה אוכל להושיעך, הלא רוב העוונות אשר עשית אשר תתן חשבון עליהם, גם אנכי ידעתי את מריך, כי שבתך וצאתך ובואך והתרגונך בוראך בימי בחרותך וזקנותך, את הכל נפשי יודעת מהם, ורוב פשעיך וחטאתיך נעשים על ידי, ויש הרבה מהם שיכולתי למונעך שלא לעשותם, ולא מנעתי, והרי הפחים שלך נטמנו גם לרגלי, וגם אנכי בההוא פחדא יתיבנא, כי יהיה למוקש שהייתי בעוכרך, על כן מה אעשה לך. אך את זה מוטל עלי לבכות וללכת אחריך עד מקום הפורעניות - קברך, בור אשר אין מים בו אבל נחשים ועקרבים יש בו.

וישמע המר הנמהר והערער ויצעק צעקה גדולה ומרה. ויאמר אל האוהב השני, הוא הממון האוהב, להושיעו, באשר לא נפרדה אהבתו תמיד ממנו. והוא משיבו: הלא ידעת אלוקי עולם ה', לא ישא פני כל כופר, ולא יאבה כי תרבה שוחד, ובמה אושיעך, הלא ידי היתה גם כן במעל הזה אשר מעלת באלוקים, כי שמנת עבית כשית ותטוש תורת אלוקיך¹³, עשית לך תענוגות בני אדם ולא זכרת אחרייתך, ורוב עושרך היא שובבתך ללכת אחר מראה עיניך, ואת מצוות ה' אלוקיך לא שמרת. ועל כן באשר עיקר גרם מרייך ומרדך אני אני הוא הייתי, ואיך קטיגור יעשה סניגור, ואיך אוכל להושיעך, ועיקר הקטרוג למעלה אצל המלך הגדול הוא על רוב הטובה שהשפיע

הגיע העת הגישה אלי לא אמישך, עמך אנכי בצרה, ועלי לילך לדרב אל המלך על אודותיך. ידעתי כי לא ישיב המלך את פני, תמכתיך אף עזרתך עם כל חיילותי ומחני. וייפג לבו כי לא האמין לו. ויקום ויעמוד לפניו ויוליכהו אחריו בכל שבילו, ולא נתן שום מחבל עבור גבולו ולעמוד למולו. ויהי כאשר ראהו המלך ואוהבו לפניו, ויאמר: מה לידידי זה אשר התחבר לרשע כסיל, הלא זהו אשר מרד בי ויעשה לו תמונת כל פסל. ויאמר: מלכי ואדוני אל תבזהו ותשקצוהו לעיני, כי רבו הטובות אשר ברוב חסדו גמלני, ועל כל פשעיו תכסה אהבה אשר אהבני, ואעידה לי עדים נאמנים אלו ואלו בני היכלך אשר במלכות ראשונים, עניים האומללים והאביונים שהגדיל לעשות עמם, אשר חינוך ונשא ונתן במטמונים במוהר ומתן כלים מכלים שונים, וישיבו את נפשם משלו המונים המונים. ויעמדו אלה נוכח אלה, ותעל שוועתם עד למעלה, ויזעקו למלך לאמר: הלאיש הזה אתה מכלה, אשר הטיב לנו מטובו קטנה וגדולה.

ויתמה המלך לקול המולה, ויצו ויעבירו קול במחנה: הנוגע באיש הזה דמו בראשו יענה, והמכבדו יהיה לשר ולמשנה. ויתנהו לאוהב ההוא למנה, ויצילהו מכל צרה וסכנה, ולא עוד שמצילו האוהב ההוא מרעתו, אלא מוליכו לביתו ומראה לו אוצרותיו וכל גזויו ומחמדיו, ואומר לו: כל הנה, כל מה שעשית לי הטובות כפי מה שנרשמים בפנקס, מיד לקחתי מעות כמעות שנתת והוצאת עלי, ונתתם על משא ומתן מעבר לים בכל הדרכים הטובים והמעולים, ועשו רווחים ופירות הרבה, והרי מה שהוצאת עלי בפעם הראשונה עשה פירות כל אוצר מלא זה אשר אתה רואה. ומה שהוצאת בפעם השניה כך וכך עשיתי גם כן, ועשה אוצר הגדול השני הזה. וכן על כל פעם ופעם מראה לו אוצרות מופלאות אשר עין לא ראתה, ואומר לו: הלא דמית שצריך הייתי לך, לא נצרכתי לך כלל, כי הרי אתה רואה גודל עושרי ורוב הוני ועוצם כבודי ואיך אני חשוב בעיני המלך, רק נתחברתי אליך לדעת דעתך אם תהיה קרובה ורצויה אלי, ועתה יהי לך אשר לך, וקח לך כל האוצרות וגנזים הללו. והנה מה חושב השר הזה בשומעו ובראותו כל זה, כמה מסתער בלבו משתומם ומבוהל ודואג וכואב ומכה כף ואומר: אוי ואבוי, למה לא הקרבתני את זה להדיקו אלי כמו שעשיתי להנהו רעים, ואילו עשה לזה כן, היה שכרו כמה רבבות אוצרות וגנזים כפלי כפלים באין ערך ושיעור כלל וכלל, הרי זהו המשל.

והנמשל מבואר להדיא במדרש פרקי ר"א הנזכר, והיינו שכל אדם הוא נקרא 'שר השרים' אצל הקב"ה, שהרי כל אחד בפני עצמו נקרא עולם קטן, ויוכל לתקן את עצמו ואת כל העולם. ולכל אדם יש שלושה אוהבים גדולים - האוהב הראשון הוא אשתו, שאין כמותה בתחברו עימה בכל דבר, מפתו תאכל ומכוסו תשתה והיו לבשר אחד, ואינו עושה דבר קטון וגדול בביתו מבלעדה, והיא הנותנת לו עצה בכל ענייניו, ועל פיה ישק כל ביתו. אך מכל מקום יש עיתים מזומנים שמרחיק אהבתם, הן בזיווג הן במאכל ובמשתה הן בשאר הרחקות, לפרקים פעם בחודש, היינו בעת נידתה, ולפעמים

עזה אהבתיו. וכשרואה הקב"ה כביכול כן, מצווה בעבורה להצילו מרעתו. ולא עוד אלא מכניסו לרקיע ערבות, אשר שם נאמר¹⁸: "זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד", שהקב"ה, כל צדקה וצדקה שאדם עושה, זורע אותה ברקיע ערבות, ושם עושה פירות כל צדקה; כדמיון התבואה, כשזורעים אותה בקרקע ועושה רובי רבבות כפלי כפליים ממה שעשה. וכשעושה צדקה אחרת, אז לוקחים צדקה הראשונה מאותו מקום, וזורעים שם הצדקה השנייה, והראשונה זורעים במקום אחר באותה רקיע, דהיינו כל הנהו רבואות שכבר עשה פירות, זורעים אותם רבואות כולם במקום אחר, והם נושאים עוד פירות כפלי כפליים עד אין קץ וערך. וכן עושה לכל צדקה וצדקה, כשבאה השני תחתיה זורעים הראשונה עם פירותיה באין סוף, ונעשים גנזי אוצרות הרבה, וכשצדקה מראה לאיש הזה כל הנהו גנזים הוא שואל: של מי זה, והצדקה משיבו: על כל פעם שעשה צדקה איזה פרוטה, או שנתן לעני לאכול, מזה נעשה אוצר זה, ומזה נעשה אוצר זה.

צא וראה כמה שבר רוח וכאב לב אנוש מגיע לאיש הזה אשר צועק אוי ואבוי, לאמר אילו לא עביד כל ימיו ולא מידי, רק שהיה נותן כל ממונו והונו לדבר מצווה זו, כמה היו לו אוצרות על אוצרות, ואיך הדביק אוהבי שקרים בחינם, הן המה אשתו, אשר הוציא עליה ועל בגדיה ושאר דברים ככל חפץ לבה ורצונה, ולא מנע ממנה אפילו כמה עשירות בפעם אחת, והכל לתאוות גופני. ולצדקה, כיון שבא ליתן זהב אחד או מעט יותר כמה כואב לבו, כמי שמוכרח לעשות שלא ברצון גמור, וכמה מגיע לו מן החרטה ודואג ועוצב על הדבר הזה ולא יכול לשנות. וגם מה שנהנה הוא במאכל ומשתה וכל שאר תענוגיו, כמה יבכה ויתאבל על זה שלא עשה בזה מעשה צדקה, שלא די שאינו מקבל שכר גדול אוצרות וגנזים על זה, אלא ישיגוהו בלהות ועונשים קשים, ומתחרט ולא יוכל לשנות.

ונראה שאלו הדברים כפי המשל נבארם בקוצר ויהיו נרמזים הכל בקוצר נמרץ במזמור אילת השחר שאמרה אסתר (תהלים כ"ב). רק נקדים מה דאיתא במקובלים, שיש מלאכי חבלה בר מינן המכונים בשם 'כלבים', באשר יש להם חוש השמיעה עדיפא יותר מכל שאר בריות, כמו שאנו רואים במורגש בכלבים. והנה שוכבים על אם הדרכים, אשר יש לנשמות ללכת בצאתם מן הגוף, והנה הכלב המורגש, ידוע שאם רואה מי שאינו ניכר לו מיד מתחיל לנבוח. אך אם אדונו אצלו וגוער בו, בולם פיו אפילו על מי שדרכו לחרוץ לשונו יותר ויותר, כי פחד הארון עליו. והדברים ידועים כי אין אדם צדיק בארץ אשר לא יחטא בעוונותינו הרבים, ובחטאים נבראים מלאכי משחית, והן הנה מזיקי עלמא שהם עצמם נקראים 'נגעי בני אדם', כדכתיב בהדיא¹⁹, והם הנפרעים מן האדם השחתה רבה ופורעניות גדולות בר מינן, כל אחד ואחד כפי עונו שנברא ממנו. ומכל עוון וחטאת אשר יעשה אדם נברא משחית אחד כידוע, וכפי מספר עוונותיו כן מספר מלאכי משחית הקמים עליו לרעה, ומצפים ומחכים על מיתתו לאמר: מתי יבא לידינו וננתקה את איבריו, הדימין

לך, ולא נהגת בו כדבעי למעבד במצוות ה' ובמיחן עניין ויראי ה' כל היום כראוי, על כן מן הנמנע ממני להושיעך. אך את זה תדע, כי כל זכאים עליונים המשמשים במרום ועומדים בהיכל המלך מלכו של עולם כל בגדיהם לבנים, כמו שכתוב¹⁴: "בכל עת יהיו בגדיך לבנים" וגו', על שם "אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו"¹⁵ וכו', הרי גם אנכי אלבישך חדשים לבנים, אולי תסתור ביום אף שלא תקטרג עליך מידת הדין, ושאר מלכי רוגז באשר יראוך מלבושי צדיקים העומדים לפני ה' תמיד ובגדיך לבנים, כסבורים שתוכך כברך. וכשמעו קללתו כי רבה הזאת, נהפך לבו בקרבו וזיווהי משתנין.

ויהי עד כה ועד כה והנה הגיע השעה לקחת נפשו למעלה, והשלוחי משחית באים, ויחדר חרדה גדולה עד מאוד באפס תקווה. והנה בצאת נפשו וישא עיניו וירא בין כל שלוחי מחבלים גם האוהב השלישי אשר כבר נתאש ממנו, והוא צדקת הצדקה המועטת אשר עשה בחייו, כדכתיב¹⁶: "צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו", רוצה לומר, כשמשים אדם לדרך הרחוק פעמיו אשר לא ישוב עוד, אז "צדק לפניו יהלך", כדאיתא במדרש שהצדקה היא מחבתו, ומאירה לפניו, ואינה נותנת לשום מעיק לקרב אליו. והנה העני הלזה במצוות, בראותו הצדקה באה בין השלוחים הרעים הללו, ניתוסף לו מכאוב על מכאובו, כי תשיגוהו הבושה והכלימה ומתבייש מאוד על מיעוט נתינתו, ואשר לא טוב עשה בעמיו, כדבעי למעבד, וקסבר שבאה גם היא לתבוע ממנו על אשר לא עשהו כראוי. ויבך בצרת נפשו, ויתנפל ויתחנן אליה לאמר: אוי ונהי על מעשי אשר עשיתי, כי לא קרבתוך כאוהבים הראשונים, וירא אני לגשת אליך לבקש על נפשי באשר גם אנכי ריחקתוך.

(ולדעתי זה אחד מן הפירושים בפסוק¹⁷: "תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו". רוצה לומר, כשאדם עושה צדקה, אז העני הלזה שעשה עמו צדקה, הוא העומד למעלה ומלמד סיניגוריא עליו להצילו, ומפיל תחינתו לפני הקב"ה בעבורו. זהו "תפלה לעני", רוצה לומר, שהעני מתפלל. ומפרש מתי מתפלל - זהו שמסיים: "כי יעטוף", רוצה לומר, כשמתעטף עצמו העני בנפשו של האיש שעשה עמו צדקה, ומפרש וקאמר: "לפני ה' ישפוך שיחו", רוצה לומר, ששופך שיחו ומתחנן לפני הקב"ה בעבורו וגו').

והצדקה לא כן תדמה, אלא ממתקת דבריה אליו לאמר: אל תירא אל תירא בני, כי לא באתי להוסיף על שונאיך להלחם בך, כי אתך אני, להושיעך מרוב צרת נפשך, ולהצילך בזוכרי מעט אהבה וקירבה אשר הראיתני בעודך. וכשמוליכים אותו לקבר, הצדקה מהלכת תחילה, ובהשכיבו שמה, היא שוכבת אצלו, וכשמביאים אותו למשפט אלוקים, היא מתעטפת בו, ואינה נותנת לשום משחית להגיש אליו. והקב"ה רואה כביכול, וידוע מעשיו הרעים ושואל: מה את ידידה מתחברת ומתבקשת אצל האיש הלזה אשר פחים סביביו, ורשע כסל בפניו יענה. והיא משיבה: מארי מלכי שלי הוא זה, והוא אהבני וקרבני מעודו, על כן אחזתיו ולא ארפנו, כי אהבה

14. קהלת ט, ת. 15. ישעיהו א, יח. 16. תהלים פה, יד. 17. תהלים קב, א. 18. הושע י, יב. 19. שמ"ב ז, יד - "אני אֶהְיֶה לוֹ לְאֵב וְהוּא יִהְיֶה לִּי לְבָן אֲשֶׁר בְּהֻלָּתוֹ וְהִכְחִיתוּ בְּשֶׁבֶט אֲנָשִׁים וּבְגִנְעֵי בְּנֵי אָדָם".

במעשי הרעים ואנכי בראתים בעוונותי, כדפרישית, אותם הקיפוני את הכלבים כנ"ל, והרי להנצל אז אין שום תקווה, שגם האשה שהיתה אהובה ביותר, מתרחקת ומשיבה אשר גם היא ראתה בכל הרעה שעשה הוא, וגם עליה יעבור הכוס ואין בידה להושיע, רק שתבכה אחריו בדמעות עיניה הרואות בארובות כנ"ל. זהו שאמר: "אספר כל עצמותי המה יביטו יראו בי", רוצה לומר, אגידה ואספרה צרותי ומצוקותי כי רבו אל כל עצמותי, היינו לכל הנשים שלי שנבראו מעצמותי כנ"ל, והם משיבים המה הביטו במעשי הרעים, ועל כן דואגים גם המה מזה, ולא יוכלו להושיע רק בדמעות עיניהם, והיינו דקאמר "יראו בי" רוצה לומר באיבר שרואים, הם העיניים, יתנו בי בכייתם.

וכשרואה שאין עוזר, אז צועק לאוהב השני, הוא ממנו החביב עליו כל ימי חיותו כנ"ל. ומה משיב - אין בידי גם כן להושיע, רק אלישם מחלצות, בגדים נכבדים כשרי המלך הפנימיים כנ"ל, הן המה תכריכין לבנים. זהו דקאמר: "יחלקו בגדי להם" - שלוקחים הבגדים הפשוטים להם, "ועל לבושי יפילו גורל", רוצה לומר, על לבוש שילבישהו להלך לבית עולמו, "יפילו גורל", לעשות לבנים בדמות עומדים בהיכל המלך פנימה. ובאשר אני רואה אפס תקווה, הרי אפיל תחינתי אל אוהב השלישי והוא הצדקה, ש"אל תרחק ממני, כנ"ל. ואיתא במדרש שהצדקה חביבה לפני הקב"ה כאילה זו החביבה על בעלה, זהו נועם לישנא: "ואתה ה' אל תרחק אילותי", היינו הצדקה, ואותה "לעזרתי חושה" וגו'. (ואיכא למימר נמי, דהשכינה ההולכת בהדי צדקה כנ"ל הרי היא נקראת 'אילת' כמבואר בזהרה בכמה מקומות, ועיקר בפרשת ויקרא עמוד ל"ו ועמוד מ"ג, עיי"ש). וקאמר: "אספרה שמך לאחיי" וגו', רוצה לומר אדע לספר שם אוהב הזה לאחי הם אוהבי הראשונים, היינו כמי שאומר: ראו מה בין אהבתכם לאהבה זו כנ"ל. ומפרש ואזיל לפי דאמרן, שבאים כל דמות אותם עניים אשר גמל צדקה להם, ונוטלים את זה האיש ביניהם, ועומדים לפני הקב"ה, וממליצים בעדו, ומתחננים ומפילים תחנונם, והקב"ה אינו יכול כביכול להשיבם ריקם, ומוכרח לישא עוונו כנ"ל. זהו "כי לא בזה ולא שקץ ענות עני ולא הסתיר פניו ממנו ובשועו אליו שמע", ומגדיל אחר כך תהילה ושבח להקב"ה בעבור זה, והיינו שאמר: "מאתך תהליתי בקהל רב וגו' יאכלו עונוים וגו' יזכרו וישבו אל ה' וגו' כי לה' המלוכה" וגו'.

והנה כבר הקדמנו שלא זו בלבד שניצול מכל פגעים רעים, אלא שהצדקה מראה לו אוצרות וגנוזים, שמכל פרוטה ופרוטה נעשה רובי רבבות שזרוע ונצמח ונולד ברקיע ערבות. כי כל פרוטה ופרוטה שנתן לכל איש ואיש עם עני ואביון באותו דור שלו של כל אחד ואחד, זורע ביחוד, שכשעושה צדקה עם אחד זורעו ברקיע כנ"ל,

תעבד²⁰. ונוקמים ממנו נקמות גדולות בר מינן, הן חוץ לגיהנם הן בגיהנם עצמו המה בעוכריו, והיינו שיש להם שנה גדולה וחלוטה עליו לאמר: אילו עשה מצווה בעת ההיא אשר עשה העוון הזה אז הייתי נברא מהמצווה והיה כולו בקדושה, והיה נעשה ממנו מלאך טוב וקדוש, ועכשיו נעשה מלאך רע וטמא מהעבירה אשר עבר. וכל הדברים שלמעלה תאבים לקדושה מאוד, באשר יודעים כי רוחות הטומאה כרות יכתונן במלכות שדי, וגם כל זמן שגם הטומאה קיימת אין לה חיות בלתי הקדושה. ובלעדי זה, הלא ידוע כמה חביבה ועליונה הקדושה, וכמה מאוסה ותחתונה הקליפה והטומאה, ועל כן מייסרים אותו באכזריות אף ושטף חימה, ומצפים על יום מותו. והנשמה של אדם בצאתה יודעת מאוד את כל אלה, ואיך על משמרתה עומדים לכולתה ולהזיק גרמה. על כן במרת נפשה היא הולכת ומשמטת עצמה במחבואים ונתינות עקלקלות, להשמר מאותן מלאכי משחית. ולפיכך מה עושין אותן מלאכי משחית אשר ברא, באשר יגורו מדבר הזה שלא תמלט מהם - מניחים אותם הכלבים בכל הדרכים ונתיבות עולם, ואז אף שרוצה הנשמה להשמיט עצמה באיזה דרך מעוקם, הרי שומעים הכלבים שעטת פרסותיה אפילו בדממה דקה ניתוח האויר שעוברים שם, ומיד מתחילים לנבוח. ושומעים המשחיתים הממתנים, ובאים וחוטפים אותם בר מינן, ומקלעים אותם בכל מיני השחתה. אך מי שעושה בימיו צדקה רבה, ולא נתן עינו בממון בעוה"ז, הרי הצדקה הולכת לפניו ומלפפתו, ואז כשרואים הכלבים את פני הארון, היא השכינה ההולכת בהדי צדקה, כי כל צדקה שאדם עושה הלא גומל לשכינה, הרי מתייראים ומתפחדים הכלבים ההם ונאלמים, לא יפתחו פיהם, ובין כך ובין כך נצלת הנשמה. ואם תאמר ואם השכינה הולכת עמה, אם כן אף אם ינבחו הכלבים מה בכך, שאף שיבאו המשחיתים הנוגעים אליה, גם הם לא יוכלו לה כשיראו השכינה - אין זה תימה, כי הקב"ה אלוקי המשפט ברוך הוא, ועל כן אילולי היו בעלי הדין לעין, לא מצי כביכול ליטול מהם בכח, כי יאמרו: השופט כל הארץ וכו', אבל כשאנשים מרגישים, והנשמה ניצלת, אז אין להם פתחון פה כלל, כי היה להם לשמור את שלהם. והנה זה ידוע כי האשה נבראת מעצם האדם.

ואחר כל אלה מה נעמו הכתובים על פי ענין הנ"ל, דקאמר²¹: "יבש כחרש כחי גו' ולעפר מות תשפתני", רוצה לומר, דואג אני מאוד מאוד ונתייבש כחרש כחי, בזוכרי אשר לעפר תשפתני - למות, אז דאגתי ופחדתי. ומפרש מהו הפחד, וקאמר: "כי סבבוני כלבים", היינו אותן הכלבים האורבים על הדרכים ונתיבות עולם שבביל הנשמה כנ"ל, ומי העמיד והקיף אותם הכלבים - ומפרש: "עדת מרעים הקיפוני" וגו', רוצה לומר, אותה עדת מרעים אשר הרעותי

20. דניאל ג, כט - ופירש רש"י: 'כלומר ינתחוהו לאברים'. 21. תהלים כב, טז-לב - "יבש פתחי וילשוני מִדְּבַק מְלָקוּחֵי וְלִעְפָּר מְיוֹת תִּשְׁפָּתַי: כִּי סִבְבֹנֵי כָלְבַי עֲדַת מְרַעִים הַקֹּיפֹנֵי פְאָרֵי יְדֵי וְגִלְגֵי: אֶסְפֶּר כָּל עֲצָמוֹתַי הַמָּה יְבִיטוּ יִרְאוּ בִּי: יִחְלְקוּ בְּגָדֵי לֵהֶם וְעַל לְבוּשֵׁי יִפְּלוּ גִוְרָל: וְאַתָּה ה' אֵל תִּרְחֹק אֲגִילֹתַי לְעֵזְרֹתַי חוֹשֶׁה: הַצִּילֵה מִחֶרֶב נַפְשִׁי מִיַּד כָּלֵב וְיַחֲדֹתֵי: הוֹשִׁיעֵנִי מִפִּי אֲרִיָּה וּמִשָּׂרְיָי רַמִּים עֲנִיתֵנִי: אֶסְפְּרָה שְׁמֹךְ לְאֶחָי בְּתוֹךְ קֶהֱל אֲהַלְלֶךָ: יִרְאֵה ה' הַלְלֵהוּ כָּל זָרַע יַעֲקֹב פְּדוּהוּ וְגִוְרוּ מִמֶּנּוּ כָּל זָרַע יִשְׂרָאֵל: כִּי לֹא בָּזָה וְלֹא שִׁקָּץ עֲנִית עֲנִי וְלֹא הִסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ וְנִשְׁעֶנּוּ אֵלָיו שְׁמֵעַ: מֵאֲתָךְ תְּהַלְתִּי בְּקֶהֱל רַב גְּדֵרֵי אֲשֶׁלֶם נִגְדָּ וְרֵאָיו: יִאֲכְלוּ עֲנֹוִים וְיִשְׂבְּעוּ: הֲלָלוּ ה' ה' דִּרְשׁוּ יְחִי לְבַבְכֶּם לַעֲד: יִזְכְּרוּ וְיִשְׂבוּ אֶל ה' כִּי כָּל אֶפְסֵי אֲרָץ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְפָנָי כָּל מִשְׁפָּחוֹת גוֹיִם: כִּי לֵה' הַמְּלוֹכָה וַיִּשְׁלַח בְּגוֹיִם: אֲכָלוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ כָּל דְּשָׁנֵי אֲרָץ לְפָנָי כִּי רָעוּ כָּל יוֹרְדֵי עֵפֶר וְנִפְּטוּ לֹא חֵיה: זָרַע יַעֲבֹדוּנוּ וַיִּסַּר לֵאדֹנָי לְדוֹה: יָבֵאוּ וְיִגִּידוּ צְדָקְתוֹ לְעַם נוֹלֵד כִּי עָשָׂה."

ויבוא אל ביתו, ויצו לאשר על ביתו לתקן לו מכל האוכל אשר יאכל, תורים ובני יונה ואוויזים ומעשה עיזים, חמר מדינה ו'כבשי דרחמנא' ובישרא שמנה, מבושמים המטעמים מכל עצי בשמים, מר ואהלות מאחר עלות. וימלא את אמתחתו ויעמוס על חמורו, וישם את פניו אל קדמת עדן. והנה עני לקראתו והוא בחצי הדרך לאמר: תנה לי ממה שחנך כי עיפה נפשי. ויאמר לו: ריקה, לא אתן לך מאומה, כי זו הכינותי לעצמי, ואין לזרים אתי. ויפצר בו ולא אבה, רק אמר לו: הנה מקום פלוני נפלה חתיכת בשר מנקב האמתחת, לכה שם אולי תמצאנה. וילך העני המסכן ההוא ויאכל אותה, והיא היתה מעופרת ומלאה חצירי מכל אבקת עפר הארץ. ויהי כבואו אל המקום, ויתן את כל אשר עשה לממונים העומדים שם, שיסדרו לו שולחן ערוך בקערותיו. וישימו לפניו, וישב הוא תחת תומר מיחל מתי יושם השולחן לפניו. והנה הביאו לפניו קערה כאיסר, ובתוכה חתיכה דלה ורזה מעופרת ומתובלת בעפר הארץ, וישימו אותה לפניו. ויאמר: מה זאת, איה מטעמי, איה מאכלי אשר הכינותי. אמרו לו: שוטה, מאכליך הלכו לדראון ולטמיון, הלא ההבלים המה לא יועילוך פה, כי אם החתיכה שנתת לעני, היא קדמה לפניך וממנה תאכל. ולא עוד, כי מה שאמרנו לך שתעשה מאכל לך, כוונתנו היתה שתעשה צדקה עם העניים, ומה שיתן אליו הוא יבוא לכאן ויהיה שמור אליך מבלי שיביאנו שום אדם, ויקם האיש והנה חלום. ומההוא והלאה חזר מדרכו הרעה וילך בדרך טובים "פזר נתן לאבינונים"²⁷, "ואכלו אבינונים"²⁸ והוא יתן מעדני, לכל שואל די מחסורו היה ממלא גרונו.

ובזה פירש ברמזו כוונת הכתוב²⁹: "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם". בהקדים עוד מה שפירש רש"י פרשת ויקרא על פסוק³⁰: "ונפש כי תקריב קרבן מנחה", לא נאמר נפש בכל הקרבנות אלא במנחה, לומר לך שעני המביא קרבן מנחה מעלה עליו הקב"ה כאילו הקריב נפשו, ע"כ. הרי שהעני נקרא 'נפש'. זה אומר: "אך אשר יאכל לכל נפש", שהוא העני, "הוא לבדו יעשה לכם", בעולם שכולו טוב, לא יושם לפניו רק אשר יקרב לעניים ההמה, ע"כ דברי קודשו. והוא ג"כ רמז הכתוב: "כופר נפש איש עשור", רוצה לומר, שהאיש העשיר, מכל עשורו לא ישאר בידו כי אם "כופר נפש", רוצה לומר, מה שעושה עם העני שנקרא 'נפש', כמו זה העשיר, אכן לא כך הדרך, עם שמועיל במקצת, אינו דרך ישרה, אלא "ורש לא שמע גערה", שנותן לו בשמחה ובטוב לבב.

והגאון 'עוללות אפרים' כתב, והביא דברי קודשו הרב 'מטעם המלך' שם, בכוונת הכתוב³¹: "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך", בתמיה, וכי הכסף תלווה את עמי בקבר, הלא אין מלווין לו וכו'³², ברם "את העני" בתתן לו אותו ממון, הוא "עמך" בקבר, והלך לפניך וכו', יעו"ש.

ונראה לעניות דעתי שיוצדק הרמז כך ש"אם" הוא נוטריקון 'אשה ממון', ו"כסף תלוה את", הם השלושה אוהבים. וקאמר שמכל

וכשעושה עם השני לוקח הזרוע בראשונה וזורעו במקום אחר, עם פירותיו שעשה כבר, ובמקום שהיה נזרע הראשון זורע השני, וכן עושה אח"כ גם כן לשני כשעושה צדקה לשלישי וכן לעולם, הרי עושה פירי פירות עד אין מספר כנ"ל, ונמצא הם בחשבון לפני הקב"ה, שסופרים ומונים לכל עני ועני בדור שלו שעשה עמהם צדקה וחסד, בכדי שמכל אחד ואחד יגיע לו אוצרות הרבה כדאמרן. והשתא זהו נועם לישראל שפירא דמסיים: "זרע יעבדנו יסופר לה' לדור", רוצה לומר, "זרע יעבדנו", היינו שהקב"ה עושה הצדקה כמו זרע שזורעים וצומח, כן עושה גם כן ממש עם הצדקה כנ"ל, וקאמר: "יסופר לה' לדור", רוצה לומר, שסופרים ומונים לפני ה' לדור שלו, לכל איש עני ועני ביחוד בדור ההוא כנ"ל. וזהו שמסיים ומפרש יותר: "יבואו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה", רוצה לומר, יבואו ויגידו לעם צדקתו דייק, היינו צדקתו של הקב"ה - מה שהוא עושה עם הצדקה כנ"ל, שזורע אותה ונצמח ונולד ממנו כמה רבבות וגזנים. זהו מתיקת מרגניתא דמפיק: "נולד כי עשה", היינו שעושה נולד עם הצדקה, שמפרטה אחת נולד כמה וכמה אוצרות כדפרישית, ע"כ דברי קודשו.

זה אומר²²: "כופר נפש איש עשורו", ירצה שהאיש יחשוב מחשבות שתיים, שהכופר והפדיון שלו הוא, או במה שהוא איש לאשה או עשורו. אבל האמת הוא שהכופר האמיתי הוא במה ש"רש לא שמע גערה" ממנו, בהשכימו לפתחו לשאול ממנו, והממון שנותן לו הוא הכופר האמיתי.

ויתקרב לזה מאמרם ז"ל²³: "יברכך"²⁴ - בממון, "וישמרך" מן המזיקין. רוצה לומר, "יברכך" בממון שתעשה ממנו החיוב, שהיא מצוות צדקה ביתר שאת, ובוה "וישמרך" מן המזיקין, השומרים דרכים שהולכת בהם הנשמה לעתיד, כדבר האמור.

ואפשר עוד שזהו כוונת הכתוב במשלי י"ג²⁵: "צדקה תצר פם דרך ורשעה תסלק תפארת". שהכוונה, הצדקה שעושה בחיים חיותו תצר לו הדרך בתמימות ללכת נשמתו לגן עדן מבלי פחד ואימה, מה שהיה שרשעתו תסלק דרכו, הצדקה תשמור ותנצור לו הדרך.

והרב 'מטעם המלך'²⁶ בסימן תקמ"ט הביא מעשה שהיה בקמצן גדול מכל בני אדם. ויהי היום, והוא שוכב על משכבו והנה חלום, וירא עצמו ביני אילני ותענוגות בני אדם, והוא יושב בחצר המלך במרום קיצו מתהלך בגן, וירא שם חברת מרעים שרים ונכבדים אוכלים למעדנים על רצפת בהט ושש ודר, יתבי ביני אילני נרד וכרכום ופתח הסמדר בשולחן נאדר כולו אבן בדולח, ותתאו נפשו לאכול לשבעה, ולא נתנוהו השיב נפשו. ויאמרו לו: למה לא הכנת עמך סעודה בביתך, הלא ידעת כי שבת הוא לה, והמכין מערב שבת ממנו יאכל בשבת, ואם לאו - ירעב ויתקלקל, כי אין מעשה בשאול. ויאמר: אנכי אלך לביתי, ואעשה לי מטעמים מכל בשמים ומכל אבקת רוכל כאשר אהבתי, ואבוא היום אל המקום הזה, ואתעדן בשפך הדשן כאשר אתם עושים פה היום. ויאמרו לו: עשה והצליח.

22. משלי יג, ח - פָּכַר נֶפֶשׁ אִישׁ עֲשָׂרוֹ וְרָשׁ לֹא שָׁמַע גְּעָרָה". 23. במדבר רבה פרשה יא, ה. 24. במדבר ו, כד. 25. פסוק ו. 26. חלק ד. 27. תהלים קיב, ט. 28. שמות כג, יא. 29. שמות יב, טז. 30. ויקרא ב, א. 31. שמות כב, כד. 32. אבות ו, ט - "שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד".

השלושה, מה שאתה עושה עם העני, הוא דוקא "עמך", והשניים חלפו הלכו למו, ועיין עוד להרב 'אספקלריה המאירה' פרשת בהר, יעו"ש.

ר"ב א"י. אמר הצעיר: נסבר לבי בקרבי להביא בבית גנזי המעשה שהביא הרב הקדוש בספר 'מדרש אליהו' דף כ"ב, על החסיד מר אחיו כמוהו"ר יצחק זלה"ה, אשר מלהיב הרעיון האנושי לבוא להסתופף בחצרות בית ה' ולבקר בהיכלו, וזה לשונו הטהור: החסיד אחי, בהיותו בן י"ח שנים, השקה נפשו להלוך לירושלים תיבנה ותכונן, להסתופף בצילו ית', מקום אשר שכן שמו שם, ולא היה יכולת בידו להלוך.

מעשה המלהיב את הרעיון לעלות לא"י

ומרוב השקתו שם לדרך פעמיו להלוך ברגליו אחר שיירה שהיתה הולכת, והקב"ה עשה לו ניסים אין חקר, והננו עם בני השיירה, ושכרו לו המור לרכוב עליו והוליכוהו על כפים עד מקום חפצו. והלך בבית המדרש ולא יצא משם מעולם, והיה מסתפק בהכרחי, ומקיים המצוות אליבא דכולי עלמא, שאם היו שניים חולקין בדין אחד, היה משווה דעת שניהם לקיים כוזה וכוזה, וכה דרכו בקיום מצוותיו. ומעיד עליו שמים וארץ שלא למד דבר בתורה שלא קיימה. ודבר מצווה שלא היה יכול לקיימה, כמצוות הביכורים וכדומה, היה קורא עניינו בכל יום, שהקורא כמקיים, כאומרם ז"ל: כל הלומד בתורת עולה כאילו הקריב עולה וכו'.

ובהיותו שם והי רעב גדול בארץ, עד שברחו רובם מא"י לחוץ לארץ, שרעב של מזהומה היה, רעב של לחם ומים, כי לא המטיר ה' באותה שנה ורבים מתו בצמא יותר מהלחם, והעשירים שהיו שם היו קונים קיתון של מים בערך גדול. והוא היה מוטל ברעב ובצמא, ובאו אצלו החכמים ואמרו לו שילך לחוץ לארץ עד יעבור זעם, והם ישאו עליהם עווננו. והוא השיב, שכוונתו למות בארץ הקדושה, ומה לו למות ברעב או ממיתה אחרת. והחכמים תמהו על חסידותו, ולא היה יכולת בידם לרחמו, כי הרעב כבד בארץ. והוא היה הולך בשדה החרובין ובחסד עליון היו נותנים לו שניים או שלושה שערכו רב, והיה נותן החרובים כפי בניו הקטנים היונקים שימוצו מהם, כי לא נשאר כח באשתו להניקם. והוא והיא מושלכים כמתי עולם, ועם כל זה לא היה מפסיק מלימוד תיקונו ביום. ופעמים היה הולך אחר הרחיים לבקש מעט סובין להשיב נפש, ולא היה מוצא רק רושם הסובין מעורב בעפר, ועם כל זה לא שם לבו לצאת לחוץ לארץ, ע"כ.

ונראה לעניות דעתי שזהו רמז הכתוב²: "יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות". וחזן מדרכנו פירש הרב הגדול בעל 'בתי כהונה'³, והביא דברי קודשו גאון עזונו

דרך ישר לפני איש

בספר 'לב דוד' דף ט"ל, באותה שאמרו⁴ שאמר ר' עקיבא: תחילת שימושי לפני החכמים היה שמצאתי מת מצווה ונשאתיו והבאתיו לעיר וקברתיו. וכשבאתי אצל ר' אליעזר ור' יהושע, אמרו: על כל פסיעה ופסיעה נתחייבת מיתה, שכך אמרו: מת מצווה קנה מקומו. ואמר ר' עקיבא: אם כשסברתי שעשיתי מצווה נתחייבתי, כל שכן כשאיני עושה מצווה. זה אומרו: "יש דרך ישר לפני איש", כמו ר' עקיבא שסבר שעושה מצווה במה שהולך המת לעיר לקוברו, ולפי האמת "ואחריתה דרכי מות", "דרכי" דייקא, ועל כל פסיעה נתחייב מיתה, עכ"ד.

ועל פי האמור יאמר, כמו זה החסיד שכוונתו היה למות בארץ הקודש, ועל ידי זה כל היסורין שהיה סובל ברעב היה מקבל באהבה וברצון, כיון שסוף אדם למות. זה אומרו: "יש דרך ישר לפני איש", שה"איש" הוא תואר לאיש השלם, ונראה בעיניו שהכל דרך ישר, אפילו בסובלו יסורין קשים, ועם כל זה נראה לו שהוא דרך ישר, וזה בא לו בזוכרו כי ב"אחריתה דרכי מות", סוף סוף למיתה אזיל, ומלאך המות מה לי הכא מה לי התם⁵, וק"ל.

קבלת יסורים באהבה מתוך ההשתוקקות למות בא"י

רכ"א א"י. איתא במדבר רבה פרשה כ"ג¹: "זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה"² - מהו לכם, לכם היא ראויה. משל למלך שהיו לו עבדים ושפחות, והיה משיא לעבדיו שפחות מן אוסיא אחרת ולשפחותיו עבדים מן אוסיא אחרת, עמד המלך וחשב בדעתו, אמר: העבדים שלי והשפחות שלי, מוטב שאשיא עבדי לשפחותי שלי לשלי. כך כביכול אמר הקב"ה: הארץ שלי, שנאמר³: "לה' הארץ", ואומר⁴: "כי לי הארץ", וישראל שלי הם, שנאמר⁵: "כי לי בני ישראל עבדים", מוטב שאנחיל ארצי לעבדי שלי לשלי, לכך נאמר "זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה".

זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה

זה שאמר הכתוב⁶: "כח מעשיו הגיד לעמו" - אמר להם הקב"ה לישראל: יכול הייתי לבראות לכם ארץ חדשה, אלא בשביל להראות לכם את כחי אני הורג את שונאיכם מפניכם ונותן לכם את ארצם, לקיים מה שנאמר: "כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גרים", ע"כ.

הקב"ה מנשל את הגוים מא"י ונותנה לישראל - להורות כוחו

ונראה לעניות דעתי שזהו כוונת הכתובים פרשת ואתחנן⁷: "ועשית הישר והטוב בעיני ה' למען ייטב לך ובאת וירשת את הארץ הטובה אשר נשבע ה' לאבותיך, להדוף את כל אויביך מפניך כאשר דבר ה'". בא לומר, שמא תאמר למה לא ברא ארץ חדשה והוצרכו לירושא - ויהי כמשיב, להדוף את כל אויביך מפניך, שהקב"ה הורג את שונאיכם לקיים מה שנאמר: "כח מעשיו", כדבר האמור. גם זהו כוונת הכתוב שם⁸: "כי יביאך ה' אלך אלך הארץ

רכ"א 1. מנחות קי, א. 2. משלי יד, יב; טז, כה. 3. הרב יצחק הכהן רפפורט. 4. דרך ארץ זוטא פרק ח. 5. ע"פ ב"מ לו, ב. **רכ"א** 1. אותיות יא-יב. 2. במדבר לד, ב. 3. תהלים כד, א. 4. ויקרא כה, כג. 5. שם פס' נה. 6. תהלים קיא, ו. 7. דברים ו, יח-יט. 8. שם ז, א.

ימצא בה הנוי והכח והבריאות גם כן, ומצדדין אלה ימצאון שם מעלות אחרות גם כן. לכן, כנגד דביקות ההשגחה בה - הזכיר הישועה ההשגחית אשר היא במסכות ובמוראים גדולים, ועל זה אפשר שאמרו בשוחר טוב: הופעה מציון, שפירושו הופעת ה' והשגחתו, עם שאפשר שהכוונה שמשם הושגת העולם, כמו שאמרו בפרק הוציאו לו¹⁰: "מציון מכלל יופי אלוקים הופיע"¹¹, מכל מקום לפי מדרשינו ניהא שלא חש להזכיר ענין ההשגחה אחר שנרמז בישועה, וכן בעזר וסיוע, דהיינו עזר אלוקי וכו'. וכנגד הגבורה והבריאות - הזכיר עזר, וכנגד החכמה - הזכיר תורה. וכנגד יראת ה' - אמר ברכה מציון, רצונו לומר, היות האדם עובד את ה' ומברכו תמיד. והיינו נמי שופר מציון, שהוא מורה על החרדה וההכנעה, וביחוד בעידן צלותא, ועל זה אמר¹²: "תקעו שופר בציון קדשו צום קראו עצה". ומזה הענין מה שאמרו בשוחר טוב: גדולה מציון, כלומר היותם מגדלים ומשבחים את ה', וכאן לא חש להזכיר את זה אחר שהזכיר ברכה ושופר. ועל אורך החיים ושועב הפרנסה - אמר טל וברכה, ע"כ דברי קודשו.

ולעניות דעתי שזהו רמז הכתובים פרשת עקב¹³: "והארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעות וכו', ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלקיך בה" וכו'. שמצד תכונתה, שהיא גבוהה מכל הארצות, הזכיר "ארץ הרים". ומצד מהותה, שהיא שוות ההרכבה ויותר מוכנת לבריאות ואורך חיים ויש בה רוב תבואות והכנת צרכי החיים, הזכיר הכתוב "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה", דרישה מעליא לכל המצטרך. ומצד ייחוסם עם העליונים, ומזה הצד שפע ההשגחה האלקית דבק בה, אמר: "תמיד עיני ה' אלקיך בה" וכו', ופשוט.

ונראה לי עוד לרמוז, כי ראשי תיבות הדברים הנזכרים¹⁴: בט"ח ע"ת יש"ע, שם רמז למה שכתבתי בסימן רי"א, שעל ידי הבטחון יהיה לנו קיום ותשועה בארץ, וזהו רמז הכתובים¹⁵: "וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש וכו', אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה" וכו', והבן.

רכ"ג א"י. איתא בפרק א' דימא¹: א"ר יוחנן: טובה ציפורנן של ראשונים מכריסם של אחרונים. אמר ליה ריש לקיש לר' יוחנן: אדרבא, אחרונים עדיפי, אף על גב דאיכא שעבוד מלכיות - קא עסקי בתורה. אמר ליה: בירה² תוכיח, שתזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים. שאלו את רבי אלעזר: ראשונים גדולים או אחרונים גדולים. אמר להם: תנו עיניכם בבירה. איכא דאמרי, אמר להם: עידיכם בירה³, ע"כ.

אשר אתה בא שמה לרשתה ונשל גוים רבים מפניך, החתי והגרגשי והאמורי והכנעני והפרזי והחוי והיבוסים שבעה גוים רבים ועצומים ממך", שמה תאמר בלבבך, למה לא ברא ארץ חדשה - לזה אמר: "ונשל גוים רבים מפניך החתי והגרגשי והאמורי" וכו', ופשוט.

ולמעלה בסימן ח' כתבתי יישוב לזה בשם הרב 'חזוה דוד', שהקב"ה רצה להכריח את ישראל שיקיימו התורה והמצוות, דאם היה נתון להם ארץ חדשה לא היה מקום להכרח, שהיו אומרים, הרי הכנעני והפרזי יש להם ארצות ואין להם חיוב לקיים התורה וכו'. ומלבד מה שפירשתי על זה למעלה, עוד לאלוה מלין לפרש על פי דרכו כוונת הכתובים שם⁹: "ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו, ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלקינו" וגו'. והרי הוא כמבואר, שטעם שנתן לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו ולא ברא לנו ארץ חדשה, הטעם לזה הוא, "ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה", ואם היה בורא לנו ארץ חדשה לא היה מקום להכרח, ופשוט.

גם זהו כוונת הכתובים פרשת עקב¹⁰: "ושמרת את מצות ה' אלקיך ללכת בדרכיו וליראה אותו, כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה" וגו'. והרי הוא כמבואר, וק"ל. וכעין דרך זו יובנו כמה מקראי קודש, דו"ק ותשכח¹¹.

רכ"ב א"י. איתא בויקרא רבה פרשה כ"ד¹: "ישלח עזרך מקדש² - א"ר לוי: כל טובות וברכות ונחמות שהקב"ה עתיד ליתן לישראל אינם אלא מציון - ישועה מציון, שנאמר³: "מי יתן מציון ישועת ישראל". עוז מציון, שנאמר⁴: "מטה עזך ישלח ה' מציון". ברכה מציון, שנאמר⁵: "יברכך ה' מציון". שופר מציון, שנאמר⁶: "תקעו שופר בציון". טל וברכה וחיים מציון, שנאמר⁷: "כטל חרמון שיורד על הררי ציון כי שם צוה ה' את הברכה חיים ער העולם". תורה מציון, שנאמר⁸: "כי מציון תצא תורה". עזרה וסיוע מציון, שנאמר: "ישלח עזרך מקדש" וגו', ע"כ.

פירש מהר"ש יפה ז"ל⁹: שלהיות מעלות א"י מכמה פנים - אם מצד ייחוסה עם העליונים מזולתה, ומזה הצד שפע ההשגחה האלוקית דבק בה מזולתה, ומזה הצד מוכנת לניסים ומראות אלוקים והנבואה מזולתה.

ואם מצד מהותה, שהיא היותר שוות ההרכבה להיותה ראשית היצירה, והיא תחת קו השווה, ומזה הצד מוג יושביה יותר נאות לחכמה וליראת חטא, והם יותר מוכנים לבריאות ואורך חיים, ויש בה רוב תבואות והכנת צרכי חיים.

ואם מצד תכונתה, שהיא גבוהה מכל הארצות, ומזה הצד

הקב"ה מנשל את הגוים מא"י ונותנה לישראל - להכריח קיום תורה ומצוות

כל טובות ברכות ונחמות - מציון

מעלותיה של הארץ

על ידי הבטחון נזכה לתשועה בארץ

מהי הבירה לדעת ר' יוחנן

9. דברים ו, כג-כד. 10. דברים ת, ו-ז. 11. עיין עוד לעיל סימן ח ולקמן סימן תו. **רכב** 1. אות ד. 2. תהלים כ, ג. 3. שם יד, ז. 4. שם ק, ב. 5. שם קלד, ג. 6. יואל ב, א. 7. שם קלג, ג. 8. ישעיה ב, ג. 9. בספר יפה תואר. 10. יומא נד, ב - "מציון מכלל יפי אלהים הופיע" - ממנו מוכלל יופיו של עולם. 11. תהלים נ, ב. 12. יואל ב, טו. 13. דברים יא, יא-יב. 14. בויקרא רבה הנ"ל - ברכה, טל, חיים, עוז, תורה, ישועה, שופר, עזרה. 15. דברים לג, כה-כט. **רכג** 1. ט, ב. 2. פירוש: "בית המקדש" (רש"י). 3. פירוש: "בנין הבית עד לכס בדבר, שלא חזר לנו וחזר לראשונים" (רש"י).

ותירץ עם מאי דקיימא לך¹³, שמצווה על היתומים לפרוע חוב אביהם אם היה חייב מלווה בשטר, ויש מי שסובר שכופין על היתומים לפרוע חוב אביהם, והיינו דוקא אם ירשו מאביהם קרקע, אבל אם לא ירשו קרקע הרי הם פטורים מלשלם. והיינו לדינא דגמרא, אבל לאחר שתקנו הגאונים משום נעילת דלת לגבות ממטלטלין, אפילו אם ירשו היתומים מאביהם מטלטלין, חייבים לפרוע את חובו, כמבואר בטור חו"מ סימן ק"ו.

וכתב מוהרשד"ם בטור חו"מ סימן ר"ד: שאם ירשו מטלטלין, והעליל עליהם גוי שהיה חייב להם, ומכרו המטלטלין או הקרקע לשלם לגוי, הווה ליה כאילו לא ירשו כלל, ואין חייבים לשלם חוב אביהם. ועוד הוסיף לומר, שאם המטלטלים קיימים ונתנו דמי מחירם לשלם העלילה, אף שהמטלטלים של אביהם הרי הם בידם בעין, הווה ליה כמכרה לאחרים, ופטורים מלשלם חוב אביהם, וכן כתב הרש"ך.

וברבה פרשה משפטים¹⁴ אמרו, שאין ברייה שאינה חייבת לאלקים, אלא שהוא הגון ורחום ומוחל על כל הראשונים, שנאמר¹⁵: "אל תזכר לנו עונות ראשונים". משל לאחד שלוה מן דיוסטוס ושכחו, ואחר זמן בא ועמד לפניו, אמר לו: יודע אני שאני חייב לך, אמר ליה: למה הזכרת חוב הראשון וכו' - כך הקב"ה וכו', עכ"ל. למדנו שעונות הרי הם כמלווה ביד כל אדם, שחייב לשלם.

וקרא כתיב¹⁶: "כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלם ועמד לחרפה", ועלינו לשלם חוב אבותינו ושחטאו ושעו ושפשעו, שמצווה על היתומים לפרוע חוב אביהם. אמנם היינו דוקא אם ירשו מהם קרקע, שהוא א"י, או מטלטלים לאחר תקנת הגאונים, אבל אם לא ירשו כלום, פטורים אנחנו מלשלם. והוא מאמר הכתובים¹⁷: "כי אכל את יעקב ואת נהו השמו, אל תזכר לנו עונות ראשונים מהר יקדמונו רחמך כי דלוננו מאד". רצונו לומר, כיון שבאו גויים ונטלו נחלת אבינו יעקב ואת נהו השמו, אם כן נמצא שלא ירשו קרקע מאבותינו, אם כן "אל תזכר לנו עונות ראשונים", שאין אנו חייבים לפרוע חוב אבותינו. וכי היכי דלא נימא שמא ירשו מטלטלים, אמר הכתוב: "כי דלוננו מאד", דייקא.

כדבר הזה היה מקונו ירמיה בעד שארית הנמצאה¹⁸: "נחלתינו נהפכה לזרים", דסתם נחלה אפילו מטלטלים במשמע, ונחלתינו נהפכה לזרים שבאו גויים וירשו אותם, וגם "בתינו",

ומה שיקשה על זה, שהרי ר' יוחנן גופיה אמר למעלה⁴: מקום היה בהר הבית ובריה שמו. עיין בזה להרב 'יקרא' דשכבי' דף ע"ו מה שתירץ בזה, וכמו כן לגאון עוזנו בספר 'פתח עינים' דף ע"א⁵. ועיין עוד להרב 'שיח יצחק' בשיטתו ליומא דף ב' ד"ה 'ומאי שנא', ולהרב 'יד דוד' שם ד"ה 'ומאי בירה', יעו"ש.

ובירושלמי פרק א' דיומא⁶ איתא, וזה לשונו: שאלו את רבי אליעזר: דורות האחרונים כשרים מן הראשונים. אמר להן: עידיכם בית הבחירה יוכיח⁷, אבותינו העבירו את התקרה - 'ויגל את מסך יהודה'⁸, אבל אנו פגעפגענו את הכתלים - 'האומרים ערו ערו עד היסוד בה'⁹, אמרו כל דור שלא ניבנה בימיו מעלין עליו כאילו הוא החריבו, ע"כ.

וכתב שם מהר"ש יפה: אף על גב דמילתא דפשיטא שהדורות הולכים ומתמעטים, כדאמרינן בפרק אלו קשרים¹⁰: אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם, ואם ראשונים בני אדם אנו כחמורים, ולא כחמורו של ר' חנינא בן דוסא ושל ר' פנחס בן יאיר - היינו כחכמה, אבל ביראת ה' פעמים דאחרונים טובים מן הראשונים, כדאשכחן בימי שמואל ודוד שהיו ישראל כשרים טפי מבימי השופטים. והא דפריך ביבמות¹¹ גבי הכונס יבמתו לשם נוי: אכשור דרי, היינו שהיו יודעים בדורות ההם שלא היו כשרים כראשונים, עכ"ל.

ולא ידעתי מאי דוחקיה לתרץ הכי, שהרי בתלמוד דידן¹² כשאמר ר"י: טובה ציפורנן של ראשונים, השיבו ריש לקיש: אדרבא, אחרונים עדיפי, אף על גב דאיכא שעבוד מלכיות קא עסקי בתורה. ונוכל לומר שזוהי ששאלו את ר"א: ראשונים גדולים, כדאמרינן אם ראשונים כמלאכים וכו' או אחרונים גדולים, דאף על גב דאיכא שעבוד מלכיות קא עסקי בתורה, וזה פשוט.

ועיין עוד להרב הגדול 'אש דת' פרשת מסעי, שהקשה גם כן קושיית מהר"ש יפה. ועוד הקשה, במה שאמר: בית הבחירה יוכיח כיון שאינו ניבנה, דהא ודאי מי שנחרב בימיו יותר קשה, לפי שהיה בנוי והחריבו, מה שאין כן בדורות האחרונים שכבר הוא חרב ואין בידינו תלמוד גדול ומעשה לבנות הנהרקות, ואפשר שאם היה בנוי לא היה נחרב. ולו יהא דכיון שלא ניבנה הווה ליה כאילו נחרב, אכתי נמצאו שווים דורות אחרונים לדורות הראשונים, ומאי נפקא מינה.

4. יומא ב, א - "ומאי בירה? - אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: מקום היה בהר הבית, ובריה שמו. וריש לקיש אמר: כל המקדש כולו קרוי בירה, שנאמר (דה"א-א כט, יט) 'הבירה אשר הכינותי'". 5. הובא לקמן בסימן שיט. 6. הלכה א. 7. פירוש: "בניין הבית עד לכם בדבר, שהראשונים נבנה להם אחר שבעים שנה ואחרונים כבר בגלות זמן רב" (קרבן העדה). 8. ישעיה כב, ת. ופירושו: "אבותינו בחטאם העבירו את התקרה, שלא החריבו נבוכדנאצר אלא התקרה של בית המקדש והשאיר היסודות" (קרבן העדה). 9. תהלים קלז, ז. ופירושו: "שבחרבן בית שני החריבו גם היסודות... וקאמר אנו פגעפגענו, לפי שכל דור שלא נבנה בימיו כאילו החריבו" (קרבן העדה). 10. שבת קיב, ב. 11. לט, ב - "בראשונה שהיו מתכוונים לשם מצוה - מצות יבוס קודמת למצות חליצה, ועכשיו שאין מתכוונים לשם מצוה, אמרו: מצות חליצה קודמת למצות יבוס. אמר רמי בר חמא א"ר יצחק, חזרו לומר: מצות יבוס קודמת למצות חליצה. א"ל רב נחמן בר יצחק: אכשור דרי? (פירוש: "וכי נתכשרו הדורות" - רש"י). 12. יומא ט, ב. 13. כתובות פו, א. 14. פרשה לא, א. 15. תהלים עט, ת. 16. דניאל ט, טז. 17. תהלים עט, טז. 18. איכה ה, א-ה - "זָכַר ה' הַיְהוָה לָנוּ הַבֵּית הַבְּרִיטָה וְיָאֵה אֶת חֲפְצֵתָנוּ; נִחַלְתָּנוּ נִהְפְּקָה לְזָרִים פְּתִינוּ לְנִקְרָיוֹם: יְתוּמִים הָיִינוּ אִין וְאִין אֶב אֲמַתְיָנוּ פְּתַלְמָנוֹת: מִיָּמֵינוּ בְּקֶסֶף שְׁתִּינוּ עֲצֵינוּ בְּמַחִיר בְּאוֹ".

כשא"י
והמקדש
אינם
בידינו
איננו
חייבים
לפרוע
עונות
אבותינו

יתרונו של
דורות
אחרונים
על דורות
ראשונים

רצה לומר שיתגדל ויתמלא אותיות "נא" כזה - נו"ן אל"ף בגימטריא 'בירה'. ובזה פירש הרב ר'גל ישרה' שהוא סוד הכתוב²⁷: "הושיעה נא הצליחה נא". וזה שאמר יעקב²⁸: "הצילני נא מיד אחי מיד עשוי", כי בהיות הבירה, היינו הבית המקדש, על מכונו ניצולים בני ישראל מיד עשוי, ע"כ. ולעניות דעתי זהו רמז הכתוב²⁹: "נפלה עטרת ראשינו אוי נא לנו כי חטאנו", והבן.

שהם הקרקעות שירשנו מאבותינו, היו "לנכרים", והרי אנו יתומים ואין אב. ורעה עוד מוזאת, "מימינו בכסף שתינו", כמו שאמרו רז"ל¹⁹, שהיו מעלילים עליהם והיו לוקחים את מימיהם ומוכרים אותם להם. ו"עצינו", שהם מטלטלים, אף שהם בעין, "במחיר יבואו". אם כן איפה, היה מתאנה ודואג מה זה ועל מה זה "אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו"²⁰, הרי מצד הדין פטורים אנחנו מלשלם חוב אבותינו כיון שלא ירשנו מהם לא קרקע ולא מטלטלים, והעלילו עלינו גם כן ש"מימינו בכסף שתינו ועצנו" וכו'.

והנה אמרו רז"ל ברבקה²¹, שאמר אברהם אבינו להקב"ה: אם אין אתה נותן לי בית המקדש ת"ק אמה על ת"ק אמה לא נתת לי כלום, ונתן לו הקב"ה כל מה שביקש, וכיון ששמע אברהם כן, אמר²²: "אלהים דבר בקדשו" וכו', ע"כ. ולמדנו שבית המקדש גם כן ירושה היא לנו מאבותינו.

כפי זה, מה ששאלו לר"א, היינו שדורות אחרונים כשרים מן הראשונים, שהרי כתוב: "ואנחנו עונותיהם סבלנו". ואמר להם שאין הדבר כן, שבית הבחירה יוכיח שהוא חרב ביד הגויים, ונמצא שלא ירשנו כלום ואנחנו פטורים, ומוכרח לומר שבשביל עונותינו דוקא הוא. וחזר ואמר: אבותינו העבירו תקרה וכו', שכל דור שאינו נבנה בימיו הרי הוא כאילו נחרב, ואם כן נמצא שירשנו מאבותינו בית המקדש בנוי ואחר כך נחרב בימינו, ובחטאינו ועונות אבותינו בהצמדם יחר גרמו החורבן, ע"כ תורף דברי קודשו בקצת שינוי.

ואפשר שזהו כוונת הכתוב שם²³: "נפלה עטרת ראשינו אוי נא לנו כי חטאנו". שאחר שטענו: "אבותינו חטאו ואינם", חזרו והודו שעונותינו גרמו, כמו שהשיב ר"א: בית הבחירה יוכיח. זה אומר, כיון שנפלה עטרת ראשינו שהוא בית המקדש והוא חרב ושמם, אם כן אוי ואבוי, שמוכרח לומר כי חטאנו, דהרי לא ירשנו כלום ואנחנו פטורים מלשלם, הא אין לנו לומר אלא שבעונותינו הוא. ויתקרב לזה כוונת הכתוב בירמיה סימן ה'²⁴: "כי קול נהי נשמע מציון איך שודדנו בושנו מאד כי עזבנו ארץ כי השליכו משכנותינו". בא לומר, כיון שבאו גויים ויבוזו ושודדנו ואף מטלטלין במשמע, ועזבנו ארץ והשליכו משכנותינו שהם הקרקעות, אם כן איפה קול נהי נשמע בכי תמרורים, שמכיון שלא ירשנו הרי מצד הדין אנחנו פטורים, והוא על דרך "אבותינו חטאו ואינם" שפירש הרב.

ועיין להרב ר'גל ישרה' שכתב בשם 'מגלה עמוקות', שנקראת בית המקדש 'בירה'²⁵, שיש בו סוד - ז' פעמים 'אל' בגימטריא 'בירה'. והוא סוד "ועתה יגדל נא כח"²⁶,

ביאור תשובת ר"א במעלת דורות ראשונים

שם מלא ועולם מלא

רכ"ד

א"י. דרשו רז"ל¹ על פסוק: "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים" - הזכיר הקב"ה שם מלא על עולם מלא וכו'. למדנו מכאן כי ב' שמות יחד הוי"ה ו'אלוקים' נקראים שם מלא, לאפוקי שם אחד מהם, נקרא רק חצי ה'. (והטעם כי אין הקב"ה מתיחד בייחוד גמור אלא כשהוא כלול בדין ורחמים, או הוא על אמיתותו ומלואו כביכול, כמו שדרשו דורשי רשומות: "בדבר ה' שמים נעשו"³, שדרשו נטריון מילת "בדבר ר" - במידת דין במידת רחמים). נמצא שם אחד מאלו נקרא רק חצי השם, וכשהם יחד הרי הקדושה מלאה. כי כל שם לחוד לא ניכר דקאי על ה' כביכול, שכשהוא אומר הוי"ה לחוד לא משתמע דקאי על הוי"ה, דהא מפיו יקרא 'אדני' והוא לשון אדנות, ואיכא למימר שהוא לשון חול ולא קודש, דקאי גם על איזה שר או מושל. וכן 'אלוקים' לחוד איכא למימר דקאי על שר שלמעלה, שהשרים נקראו 'אלוקים', כדאמרינן⁴: "ויראו בני אלהים את בנות האדם", אבל כשאתה אומר 'ה' אלוקים יחד, ליכא שום פיקפוק בעולם דקאי ודאי על ה' ב"ה ולא אחר, דאם לא כן הוזה ליה לומר הדא.

ולזה אמר שם מלא, שהוא מלא בקדושתו ואין בו ספק לומר שפעמים קאי על קדושה ופעמים ישתמש על חול, דזה אי אפשר לאסתפוקי ביה כלל רק כשהוא בחציו. וכן עולם מלא אי אפשר לומר אם לא כששמים וארץ ביחד, ששניהם יחד נקרא עולם שלם, דלא סגי הא בלא הא, לאפוקי כל אחד לחוד נקרא רק חצי עולם.

ועוד כתבו חכמי האמת, כי שם הוי"ה הוא השולט בא"י, נוסף על שם 'אלוקים' השולט בכל העולם. זהו "בראשית ברא אלהים" - לחוד, "את השמים ואת הארץ"⁵, ואחר כך ראה שאין העולם מתקיים ושיתף רחמים בא"י לחוד. והיינו "ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים"⁶, ולא כתב הארץ, להורות על א"י לחוד ושמים אשר שם. נמצא שניהם נקרא עולם מלא. ולזה נקראו כל שרי מעלה 'אלוקים אחרים', רוצה לומר, לא אותו 'אלוקים' שם מלא עם הוי"ה שהוא קודש כולו.

שם הוי"ה שולט בא"י נוסף על שם 'אלוקים' השולט בכל העולם

סוד שם 'בירה' לבית המקדש

19. איכה רבה פרשה ה, ד. 20. איכה ה, ז. 21. בראשית רבה פרשה טו, ת. 22. תהלים ס, ת. 23. איכה ה, טז. 24. פס' ית. 25. יומא ב, א - ריש לקיש אמר: כל המקדש כולו קרוי 'בירה', שנאמר (דה"א י"א כט, יט): 'הבירה אשר הכינתי'. 26. במדבר ד, יז. 27. תהלים קית, כה. 28. בראשית לב, יב. 29. איכה ה, טז. **רכ"ד** | 1. ילקו"ש בראשית רמז כ. 2. בראשית ב, ד. 3. תהלים לג, ו. 4. בראשית ו, ב. 5. בראשית א, א. 6. בראשית ב, ד.

ועמו, שאפילו ילך בה ד' אמות מובטח שהוא בן עולם הבא. ושמא תאמר: למה מעלת א"י כל כך - לזה אמר: "האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ" וגו', שמים וארץ שהם עולם מלא, לרמוז להם לישראל שזהו מעלת קדושת א"י, ששם שמים וארץ יחד ונקרא עולם מלא, וממילא השם מלא על עולם מלא.

ועוד, הרי רב כח מעלת קדושה זו דאורא דא"י מחכים, דהו מינייהו עדיף כתיב, זה אומר¹⁴: "ערוף כמטר לקחי", רוצה לומר, כמעשה מטר שכל טיפה מלמעלה עולים שני טפחים מלמטה שהם כפל, כן 'לקחי' היא התורה והחכמה¹⁵, כפליים שם, וזה דקאמר אחר כך¹⁶: "כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו", רוצה לומר, שיהיה השם מלא דהיינו 'הוי"ה' אלוקים, כדאמרן, ע"כ הגאון 'אספקלריא המאירה' בפרשת בהר בקצת שינוי.

ומה שכתב שכשהוא אומר הוי"ה לחוד לא משתמע דקאי על הוי"ה, עיין להרב הקדוש מה"ר אליהו הכהן בשם מו"ה מאיר מלמד ז"ל, שכתב שגם הפסילים נקראים בשם 'אלוקים', אבל שם הוי"ה דוקא הוא שם מיוחד להקב"ה. וזהו כוונת הכתוב¹⁷: "אני ה' הוא שמי וכבודי", זאת של שם הוי"ה, "לאחר לא אתן", שאין דבר בעולם שיקרא בשם הוי"ה, אבל "ותהלתי", שהוא שם 'אלוקים' 'לפסילים', שגם הפסילים נקראים בשם 'אלוקים', ע"כ.

ומה שכתב בשם חכמי האמת כי שם הוי"ה הוא השולט בא"י נוסף על שם 'אלוקים' השולט בכל העולם וכו', עיין מה שכתבתי לעיל בסימן פ"א ובסימן ק"ה ומשם באר"ה, ודר"ק.

והוא פשט הכתוב¹⁸: "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלקיך בה", שרצונו לומר, כי שם הוי"ה הוא השולט בארץ. והוא הנרצה ככוונת הכתוב ביחזקאל סימן ל"ג¹⁹: "ויבא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה ומאצרו יצאו". שכיון שה' הוי"ה ב"ה הוא השולט בארץ, ולזה נקראו 'עם ה' ומכיון שבאו אל הגוים הרי חיללו את השם, שזה אות מופת שה' ב"ה עמד כנגדם לגרום להם גירושין, ואינו חפץ במ ומאס בהם כי רחוק מהם ה'. ולזה היה מקונן ירמיה²⁰: "על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו, על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו, אתה ה' לעולם תשב וכו', למה לנצח תשכחנו" וכו'. כלומר, כיון ששם הוי"ה הוא השולט בא"י והוא רחמים גמורים, ו"בחר ה' בציון

ונראה שזהו הטעם דאמרו רז"ל בכתובות⁷: אמר אביי: חד מינייהו עדיף כתיב מינין, דיש לו יניקה משני שמות על כן יכול לעמוד על חכמתו וללמוד התורה על בוריה, לאפוקי בחוץ לארץ אין לו יניקה רק מחד הוא 'אלוקים'.

ועל דבר זה התרעם דוד על שאול וסיעתו לומר שעושים לו כאילו עובד עבודה זרה⁸, שהרי כשהוא בחוץ לארץ הדשליטה היא עיקר 'אלוקים' לבד, הוי כאילו עובד לשם 'אלוקים' לחוד. ואף על פי שעובד אותו בקדושה, מכל מקום השם הזה אינו מלא, ואם כן הרי שייך ביה למשתמע לשון חול. וזה שאמרו⁹: הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה, היינו 'אלוקים אחרים' הואיל דמשתמע ביה למימר לשון חול.

ועוד תרעומות אחרת של דוד, שכשגרשוהו לחוץ לארץ הרי הלכה ממנו גם כן מחצית הקדושה, שמה שהיה לומד בתכלית החכמה בא"י לא היה יכול ללמוד בחוץ לארץ רק מחציתו. וזה שאמר דוד לשאול: "אם ה' הסיתך בי", הוי"ה דייקא, רוצה לומר אם זה השם ב"ה עמד כנגדי לגרום לי גירושין ואינו חפץ בי ומאס בי כי רחוק ממני ה' עצמו, שלא נשאר אצלי רק שם 'אלוקים', וממילא נשאר בי רק חצי החכמה, הרי אתם נקיים בדבר, רק "ירח מנחה", יקבל תפילתי ברחמים, כפרש"י ז"ל, "ואם בני אדם ארורים הם לפני ה'" דייקא, "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה'" דייקא, כי זה השם המושל בא"י פירש ממני ולא נשאר אצלי רק השם השני הוא ה'אלוקים' המושל בחוץ לארץ. זה שאמר: "לאמר לך עובד אלקים אחרים", שהוא 'אלוקים' לחוד ולא הוי"ה.

וזהו סמיכות הכתובים בפרשת האזינו¹⁰: "וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תומם, האזינו השמים ואדברה" וכו'. בהקדים עוד מה שאמרו בגמרא¹¹: א"ר ירמיה א"ר יוחנן: כל המהלך ד' אמות בא"י מובטח לו שהוא בן עולם הבא, והיינו מכח שקדושת א"י מכפר על כל עוונותיו, והיינו דכתיב¹²: "וכפר אדמתו עמו". ובעניין הגשמים אמרו רז"ל¹³: אין לך טיפה מלמעלה שאין תהום יוצא לקראתו טפחיים. וכבר הקדמנו כי עיקר שם מלא ועולם מלא שהוא שמים וארץ יחד, הכל הוא בא"י, ושם התורה על מילואה כפליים לתושיה ממה שהיא בחוץ לארץ.

ומשה רבינו ע"ה כל עיקר תוכחותיו היו שלא יחטאו כשיבואו לארץ, זה אומר: "וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תומם" דייקא, רוצה לומר עד סוף השירה, ומה כתיב שמה - "וכפר אדמתו עמו", שבישר להם בשורה טובה כמעלות קדושת א"י, שתכפר על כל עוונות

הטעם שת"ח אחד מא"י עדיף משני ת"ח מחוץ לארץ

ביאור תרעומת דוד על שאול שבגירושו מא"י עשוהו כעובד ע"ז

משה רבינו הודיע בתוכחתו את מעלת כפרת הארץ ותורת הארץ

7. עה, א. פירוש: "חד מינייהו - מבני ארץ ישראל. עדיף - פכחים וחריפים" (רש"י). 8. כדכתיב בשמ"א כו, יח-יט - "ויאמר למה זה אֲדַנִּי וְדָף אֶחָרִי עָבְדוּ כִּי מֵה עֲשִׂיתִי וּמֵה פָּדִי רָעָה: וְעַתָּה: יִשְׁמַע נָא אֲדַנִּי הַמְּלֶכֶת אֶת דְּבָרֵי עָבְדוֹ אִם הִ' הִסְתִּיף בִּי יָרַח מִנְחָה וְאִם בְּנֵי הָאֲדָם אֶרְוִים הֵם לִפְנֵי הִ' כִּי גִרְשׁוֹנֵי הַיּוֹם מִהִסְתַּפֵּחַ פְּנֵחֶלֶת הִ' לְאֹמֵר לֵךְ עָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים". 9. כתובות קי, ב. 10. דברים לא, ל- לב, א. 11. כתובות קיא, א. 12. דברים לב, מג. 13. תענית כה, ב. 14. דברים לב, ב. 15. עיין תענית ז, א - "אמר רב יהודה: גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה, שנאמר: "ערוף כמטר לקחי, ואין לקח אלא תורה, שנאמר (משלי ד, ב): "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו". 16. דברים לב, ג. 17. ישעיה מב, ח - "אֲנִי הִ' הוּא שְׁמִי וְקָבֹדִי לֹא אֶחָר לֹא אֶתֵּן וְתִהְיֶה לְפָסִילִים". 18. דברים יא, יב. 19. פס' כ. 20. איכה ה, יז-כ.

שם הוי"ה מיוחד להקב"ה

שם הוי"ה הוא השולט בארץ

נתנו חילם", ע"כ.

וכתב על זה הרב 'בתי כנסיות' חלק 'בית האסופים' דף כ"ג עמוד ד', וזה לשונו: ואיכא למידק דמנא לן שלעתיד יטענו פירות, לימא דקרא איירי דוקא באותו פרק, שהוא בזמן יואל בן פתואל אשר דיבר טוב על ישראל על הגאולה, ושילם להם את השנים אשר אכל הארבה, הילך והחסיל והגזם, ארבע אבות נזיקין, כאשר העיד הכתוב בראשון ביואל³: "יתר הגזם אכל הארבה" וכו'. וכן מורה משפט הכתוב: "העץ נשא פריו", ואילו לעתיד הווה ליה למימר 'העץ ישא פרי'. ואף על גב דמשפט חרוץ הוא בנביאים לדבר דבר העתיד בלשון הווה, כאשר האריכו למענייתם גדולי המפרשים הקדמונים, כגון מוהר"י אברבנאל וכת שלמים וכן רבים כמותו, מכל מקום היכא דאיכא למדרש דרשין, שהרי על אותו דור נאמר⁴: "הזורעים בדמעה ברנה יקצורו", והיטה הגדלה בששה חדשים גדלה ביו"א יום⁵, אם כן לא נפלות היא ולא רחוקה לומר דבאותו זמן נתנו אילני סרק חילם כשאר עצי פרי, כגון התאנה והגפן שנתנו חילם.

על כן נראה, דלעולם דרב איל ומודה דבו בפרק נתנו עצי סרק את חילם, אלא דממנו תוצאות דלעתיד אילני סרק נושאים פירות, דאם לא כן מאי ברכה היא זאת בזמן יואל שאילני סרק יתנו פריים, כיון דאסור להנות ממעשה ניסים, אלא מוכח דעתידין אילני סרק שבא"י לטעון פירות, דבא"י משתעי קרא, כדכתיב⁶: "אל תיראי אדמה" וכו', וכיון דעתידין לעשות פרי לא הוי מעשה ניסים ומותר להנות ממנו, ע"כ תורף דברי קודשו.

וראיתי להרב 'נחמד למראה' שדחה פירושו זה, מהא דאיתא התם בירושלמי דשביעית⁷: א"ר יונה: כתיב "כי עץ נשא פריו" - מגיד שלא נשא פריו בעולם הזה, ו"גפן ותאנה נתנו חילם" - מגיד שלא נתנו חילם בעולם הזה. ואף דדברי ר' יונה באו סתומים, מיהו מדברי רב בתלמוד דידן נשמע דמה שאמר ר' יונה היינו באילני סרק, שלא נשאו פריים בעולם הזה אלא לעתיד לבוא עתידים לעשות פירות. וכפי דברי הרב 'בתי כנסיות' נמצא דפליג תלמוד דידן עם הירושלמי, דהא לר' יונה אי אפשר לפרש כמו שפירשנו בדברי רב, דהא קאמר שלא נשא פריו בעולם הזה,

אוה למושב לו²¹, "אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור", ו"על זה היה דוה לבנו" איכה נעשה שהר ציון "שועלים הלכו בו" וכו', ו"למה לנצח תשכחנו" וכו'. וכעין דרך זו יבוארו כמה כתובים, דו"ק ותשכח. ועיין עוד מה שכתבתי בסימן ת"ך.

רכ"ה א"י. כתב הרב הקדוש בספר 'אגדת אליהו' דף ק"ו, אהא דאיתא התם בירושלמי דר' יוסי בר חנינא מנשק לכיפי דעכו: ראוי לשים לב דכמו זר נחשב במה שאמרו שר' חנינא היה מנשק סלעים, וכמעט היה כאיסור לנשק את האבנים. ולכאורה יש לומר, דכיון דא"י היא מושב השכינה, היא בעצמה קודש קודשים, כתיק של ספר תורה שהוא מקודש, ונמצא נשיקת אבני א"י כאילו מנשק את השכינה השוכן בה, ע"כ דברי קודשו.

ופשט דבריו יראה, דהגם דעיקר השראת שכינה היא בבית המקדש ובירושלים, מכל מקום כל א"י בכלל יקרא מושב השכינה. ועיין מה שכתבתי לעיל בסימן ה' בשם הרב הגדול בעל 'יקרא דשכבי', וכן כתבתי בסימן כ"ג וכמו כן בסימן מ', ודו"ק היטב.

וראיתי להרב 'נחמד למראה' שם שכתב על דברי הרב הקדוש הנזכר, וזה לשונו: אחר המחילה רבה, זה לא ניתן ליאמר, והוא דהא דהשכינה שוכן בה היינו דוקא במקדש וירושלים, ששם שכינה אינה במילה, ושם הוא אומר²²: "והשמותי את מקדשכם", ואמרו רז"ל³: אף על פי ששוממין - בקדושתן הם עומדים, אבל בשאר א"י אין השכינה שוכן בה. ועיין להרמב"ם בסוף פרק ו' מהלכות בית הבחירה, דסבירא ליה דאפילו למאן דאמר דקדושת א"י לא קדשה לעתיד לבוא, היינו דוקא בשאר א"י, אבל קדושת ירושלים ובית המקדש קדשה לעתיד לבוא. ונתן טעם לדבר, דקדושת ירושלים ובית המקדש מפני השכינה, דלא זזה השכינה משם מעולם, יעו"ש. ועל פי האמור לא קשיא ולא מידי, וכמה מקומות בזהר הקדוש יעידון על מה שכתבתי, דו"ק ותשכח.

רכ"ו א"י. איתא בשלהי כתובות¹: אמר רב חייא בר אשי אמר רב: עתידין כל אילני סרק שבא"י שיטענו פירות, שנאמר²: "כי עץ נשא פריו תאנה וגפן

בנישק אבני א"י כאילו מנשק את השכינה שבארץ

אף שיעקר השראת שכינה היא בירושלים כל א"י נקראת מושב השכינה

בזמן הזה שכינה שוכנת בירושלים בלבד ולא בשאר א"י

האם אילנות סרק נתנו פירות בימי יואל הנביא

מניין שעתידין כל אילני סרק שבא"י שיטענו פירות

21. תהלים קלב, יג. **רכה** | 1. שביעית פ"ד ה"ז וכעין זה בכתובות קיב, א. 2. ויקרא כו, לא. 3. מגילה כח, א. **רכו** | 1. קיב, ב. 2. יואל ב, כב - ופירושו: "מדכתיב 'תאנה וגפן נתנו חילם', הרי עץ פרי אמור, מה תלמוד לומר 'כי עץ נשא פריו' אף אילני סרק ישאו פרי" (רש"י). 3. א. ד - "יתר הגזם אכל הארבה ויתר הארבה אכל הילק ויתר הילק אכל הקסיל". 4. תהלים ככו, ה. 5. עיין תענית ה, א - "משנה: עד מתי שואלין את הגשמים: רבי יהודה אומר: עד שיעבור הפסח, רבי מאיר אומר: עד שיצא ניסן, שנאמר (יואל ב, כג): 'ויורד לכם גשם יורה ומלקוש בראשון'. גמרא: אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: יורה בניסן? יורה במרחשון הוא... אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן: בימי יואל בן פתואל נתקיים מקרא זה, דכתיב ביה: 'יתר הגזם אכל הארבה' וגו'. אותה שנה יצא אדר ולא ירדו גשמים, ירדה להם רביעה ראשונה באחד בניסן. אמר להם נביא לישראל: צאו וזרעו. אמרו לו: מי שיש לו קב חטים או קבים שעורין יאכלנו ויחיה, או יזרענו וימות? - אמר להם: אף על פי כן, צאו וזרעו. נעשה להם נס ונתגלה להם מה שבכתלין ומה שבחורי נמלים. יצאו וזרעו שני ושלישי ורביעי, וירדה להם רביעה שניה בחמשה בניסן, הקריבו עומר בששה עשר בניסן, נמצאת תבואה הגדילה בששה חדשים גדילה באחד עשר יום, נמצא עומר הקרב מתבואה של ששה חדשים קרב מתבואה של אחד עשר יום. ועל אותו הדור הוא אומר: 'הזרעים בדמעה ברנה יקצרו הלוך ילך ובכה נשא משך הזרע' וגו'. מאי הלוך ילך ובכה נשא משך וגו? אמר רבי יהודה: שור כשהוא חורש - הולך ובוכה, ובחזירתו אוכל חזיו מן התלם. וזהו 'בא יבא ברנה'. מאי 'נשא אלמתי'ו? אמר רב חסדא ואמרי לה במתינתא תנא: קנה - זרת, שיבולת - זרתים". 6. יואל ב, כא. 7. פ"ד ה"ח.

אחד בלבד עמד עלינו, אלא בכל דור לא שקטנו ולא שלוונו, על צווארינו נרדפנו, יגענו ולא הונח לנו, כמות מלב נשכחנו אחר ששכחנו דירת א"י לגמרי. אין אחד מאלף מתעורר להחזיק בה להתיישב שם לדור, כי אם אחד ממדינה ושנים בדור, אין איש שם על לב מבקש אהבתה, דורש שלומה וטובתה, ולא מצפה לראותה.

כמדומה לנו בהיותנו בשלווה בחוץ לארץ, שכבר מצאנו א"י וירושלים דוגמתה, על כן באו עלינו כל הרעות כשבת ישראל בארץ שפניא וארצות אחרות בשלווה בכבוד גדול מימי החורבן זמן רב, קרוב לאלפיים שנה, ושוב נתגרשו ממנה עד שלא נשאר שם ושארית ישראל בארץ היא, צדיק הוא ה', כי יצא מדעתם לגמרי עניין גלותם, והתערבו בגויים וילמדו מעשיהם ויעשו נאצות, ויתערבו זרע הקודש בעמי הארצות, ציון היא דורש אין לה, היינו עזובה היינו שכוחה, גם היא נאנחה ותשב אחור, ודודה חמק עבר שלח ידו מן החור, והבנים חשך תארם משחור, הלכו שחוח בגויים לא מצאו מנוח, מות מחיים נבחר להם בחור. כל זאת באתנו כי כארו נמשלנו⁷, ארץ צבי שכחנו, לשוב אל ארץ מולדתנו לא זכרנו, עיר קברות אבותינו לא דרשנו, אל גיל כעמים שמחנו, לאד בגויים אין תורה לקבוע דירה חשקנו.

"מי האיש החכם ויבן את זאת וגו' על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר וגו', ויאמר ה' על עזבם את תורת⁸" כי ישראל קרוים 'נחלת ה'⁹ והארץ היא נחלתו¹⁰, והתורה תלויה בשניהם, בעם ה' על נחלת ה', והעוזב אחת עוזב השנית, על דרך האמת. ואמרו בבראשית רבה פרשת לך לך¹¹: אם נכנסים לארץ מקבלים אלהותי ואם לאו וכו'.

ואין להאריך בידוע כמה הפליגו חז"ל בשבח א"י והדרים בה, כי התלמוד והמדרשים והזוהר וספרי החכמה מלאים מפה לפה, וכן המפרשים מלאו ידיהם לה' להזכירה לשבח גדול, ביחוד הראב"ע והרמב"ן על התורה, ועייין עליהם. ובעל 'ספר הזוהר' החסיד הפליא בדבר זה בכמה מקומות מספרו, כמעט שעל קוטב זה סובב קוטר ספרו, מבריה מן הקצה אל הקצה תחילתו וסופו, התיימה מעיין פתיחה וכן בשני וברביעי ממאמריו, והכל הולך אחר החיתום שמוצא שפתיו שמר כאשר בפיו מלא לאמר, לטענת המלך המווכח עמו שרצה לעכב על ידו ולהחזירו מדעתו, בתום לבבו בחכמה והשכל ענה, לטורח עינוי הדרך וסכנה לא חשש, לא נסוג אחור ולא פנה, צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו, לחתום בה ימיו ינוח על משכבו בשלום, צדיק יסוד עולם זכה וזיכה רבים בוויכוחו ותוכחותיו האלהיים, רוח ה' דבר בו, בא איש האלהים עד הלום.

כלומר, שלא נתנו עצי סרק את חילם בו בפרק כלל, ונבואת יואל אינו אלא לעתיד לבוא, וכיון שכן מה לנו לאפושפי פלוגתא היכא דמצינן למימר דשוים הם, ע"כ תורף דברי קודשו.

ואחר המחילה רבה נראה דבחינם השיגו, דדברי ר' יונה בירושלמי ברור מללו שאין כוונתו על אילני סרק, וכונתו מדלא קאמר "פרי" ולא כתיב "חיל" משמע פרי המיוחד לו, כדרך שעשתה בימי אדם הראשון, וכדתרגמה מהר"ש יפה⁸ להדיא יעיין עליו, ואינו עניין לדברי רב כלל כאשר יראה המעיין, ומאי קמותיב ליה מפירוש שמפרש מר ניהו רבה, וזה פשוט⁹.

רכ"ז

א"י. אמר הצעיר: ראיתי להעתיק דברי הגאון יעב"ץ בהקדמתו לספר 'עמודי שמים', מה שכתב בעניין א"י להלהיב הרעיונים, כי דבריו הם קילורית לעין ולשונו לשון זהורית, ומכניס כוסף וחשק ודבקות נמרץ בלב הנלכב, ולכן לא מנעתי עצמי מלהביאה בבית גנזי, ואם באה באריכות, ואלו דברי קודשו:

ראינו לזכור ירושלים שנית, לומר שלא יספיק זה הרושם והרמוז שאנו עושים לזכר ולדוגמא וסימנא בעלמא, אלא היכא דלא אפשר, אז תעלה לנו הכוונה והמחשבה הטובה ותצטרף למעשה הנמנע מפני האונס והסכנה, כי האונס פטור מכל דבר, וההכרח לא יגונה. אמנם לא ישובה, ולא תועיל הכוונה במקום שאין טענת אונס גמור ובשעת ריווח. ולזה צריך כל אדם מיישראל לעשות בלבו הסכמה קבועה ותקועה לעלות לדור בא"י, (על כל פנים כשתמצא ידו די הוצאה וקצת מעמד סיפוק פרנסה, אם בדרך מלאכה או איזה משא ומתן, או לקבל ההספקה הנצרכת וההכרחית כדי ליישב הארץ הקדושה השוממה מבלי בניה), ולהשתוקק להיות זוכה להתפלל שם לפני היכל מלך, אף על פי שחרב לא וזה שכינה ממנו¹. והדר בחוץ לארץ עובד ללא אלוקים אמת, כמו שאמר דוד המלך ע"ה²: "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלוקים אחרים", ואמרו חז"ל³: ישראל שבהוץ לארץ עובדי עבודה זרה בטהרה הם.

על כן שמעוני אחי ורעי המתגוררים בארץ לא לנו על אדמה טמאה, זכרו זאת והתאושו, זכרו את ה' וירושלים תעלה על לבבכם, התקוששו וקושו⁴, המזכירים את ה' אל דמי לכם תמיד לא יחשו, ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהילה, עושו⁵ גושו חושו, ואל תחשבו להשתקע בחוץ לארץ חס וחלילה לקיים "ואכלה אתכם" וגו'.

ואת היתה חטאת אבותינו הראשונים שגרמו בכייה לדורות כי מאסו ארץ חמדה, והיא שעמדה לנו בגלותינו המר שלא

על כל אדם מיישראל לקבוע בלבו לעלות לדור בא"י כשיוכל

השתקעות בגלות ושכחת יישוב א"י הן הסיבות לצרות הגלות

התורה תלויה במציאות עם ה' על אדמת ה'

הפלגת שבח הארץ בפי גדולי ישראל

8. בספר יפה תואר. 9. עיין עוד לקמן סימן שצג. **רכז** | 1. מגילה כח, א. 2. ש"מ"א כו, יט. 3. ע"ז ת, א. 4. פירושו: "התקוששו - התלקטו ואספו יחד... וקושו - מעשיכם השוו מעשיכם לדעת קונכם" (רש"י, צפניה ב, א), "חפשו עצמיכם אחר העבירות שבידכם לשוב מהם וגם חפשו עבירת זולתכם להשיב אותם" (מצודת דוד, שם). 5. עיין יואל ד, יא. ופירושו: כמו חושו או התקבצו (ע"פ רש"י שם). 6. ויקרא כו, לח - "וַאֲבִיבְךָם בְּגוֹיִם וְאֶכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֲבִיבְכֶם". 7. עיין תענית כה, ב. 8. ירמיה ט, יא-ב. 9. דברים ט, כט - "וְהֵם עִמָּךְ וְנִלְתָף". 10. עיין ש"מ"א כו, יט. רמב"ן ויקרא יח, כה. כוזרי מאמר ב אות טז. 11. פרשה מו, ט.

מעלת
הדירה
בבבל

אם מחמת חולי ויסורין או עוני, או תלו בהו טפל²⁵, או שעת חירום היה ותגר מלכות, דאנוס פטור ואין דנין משאי אפשר ואין שעת הדחק ראייה, אבל בשעת רווח ודאי היו עולין לא"י עם כל השבחה הנזכר לעיל דבבל.

ואף על פי שאינה רואה חבלי משיח וקרו לה 'קרנא דשיזבתא'²⁶, אף על פי כן לא השגיחו בה ראשי דורות חכמי התלמוד, והניחו מקומם ועקרו סיכ²⁷ ומשכני, ואזלו ורהטי ונקטי במצרא, ועברי לדוכתא דמשה ואהרון לא זכו.

אם כן מה יש לנו לעשות, אנו העניים והאביונים השוכנים קרוב לקוטב הצפוני, אשר לא זרח שם אור השכינה מעולם, ורחוקים מאוד מאדמת הקודש ומלשון הקודש, על אחת כמה וכמה שיש לנו להתאמץ ולעלות במרכבה, בקרון ובאסדא אל ארץ חמדה. ולא יעצרנו הגשם והשלג מלכת אל מקום העבודה. ואין טענה מחמת הסכנה, כי בשעת שלום אין סכנה כל כך, וסכנת המדבר והים בודאי אינה קרויה סכנה לעניין זה לפטור ממצווה גדולה כזו דמצלה ומגנא (ועיין שו"ע אה"ע סימן ע"ה²⁸, שאפילו בשעת חירום, מנא אמון והלאה חייבין לעלות, אף על פי שאין הולכין משם כי אם בספינה או דרך המדבר). ומלכים ושרים עוברים ושבים באניות, הלכו בציות, ראה דרכך בגיא ובקעה, על כל הר וגבעה, יחד עשיר ואביון לקנות נכסים רצים בסוסים, דרכם בים חומר מים רבים ובעזים נתיבה, הביטו ארחות תימה קוו הליכות שבא²⁹, לאסוף הון עתק וליצבור כסף כחול, ישומו להודו ולכוש למדינחא למערבא. בכמה סכנות אתה מכניס עצמך גוף ונפש בכל יום (וכמו שהרגיש בעל 'ספר הכוזרי' בחתימת הספר, יעו"ש פי צדיק ינוב חכמה), על פת לחם יפסע גבר פסיעה גסה המאבדת מאור עיניו, ומקצרת ימיו ושניו, ולכבוד בוראך ולהנאת נפשך לזכות לחיי עולם, אמרת עצל שחל בדרך³⁰ כמשוכת חדק³¹, חש לכל אשר ימצא שם בדיק. עד מתי עצל תשכב על מיטת העצלות, מעט חבק ידיים לשכב בראש חבל³², עד יגלו מוסדות תבל, ולמה לא תקנה לך תחבולות להמלט על נפשך בהיות לאל ידך לעשות, לבוא להתלונן בצל שדי ותחת כנפיו לחסות.

ברם עדיין יש לדבר אחד שזכר מהרא"י בפסקיו³³ (שאינם תחת ידי לעת כזאת) למנוע העלייה לארץ מחמת שנמצאו שם בעמנו רשעים ישור קשך וקושים³⁴, דוגמתו

אמנם שאין מקום לבעל דין לחלוק מזה דר' יהודה¹² דסבירא ליה: כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה, דהא אידחי בגמרא דההיא ודאי בכלי שרת כתיב, ור' יהודה גופיה נמי לא אמרה אלא מבבל משום דאזיל לטעמיה, דסבירא ליה נמי¹³ הדר בבבל כדר בא"י, כדיליף מקרא, וטעמה דמילתא משום דמשם יצא עיקר שורשנו אברהם אבינו ע"ה, ארץ מולדתו אור כשדים, ושם נגלו אליו האלוקים. וכן ליחזקאל הנביא ודניאל וחבריו הופיעה עליהם נבואה ורוח הקודש על נהר כבר היה מוכן להשראת שכינה. ולכן כשגלו ישראל בתחילה גלו לבית אמם, בשגם קרוב לשונם ללשון התורה, ותרגום שני ללשון הקודש, לכן נתקיימה תורתן בידם בארץ ההיא המסוגלת לתורה דוגמת א"י בקירוב, וזכו לקבוע שם ישיבות גדולות מימות גלות יכניה והחרש והמסגר, מבבל יצא תורה והוראה לכל ישראל כל ימי האמוראים בעלי התלמוד והגאונים.

והוא עיקר הטעם של אותן שלא רצו לעלות לא"י או, מפני שלא היה שם ישיבות גדולות מופלגות בהרבצת תורה כמו בבבל, כמו שאמרו שילהי כתובות¹⁴, דאמרי במערבא קמו רבנן ממתיתבתא דרב הונא בבליה, שהיו מתמידים על ריבויים. עם שהיו גם בא"י חכמים גדולים בעת ההיא, מכל מקום לא זכו להתפשט בלימודם בקיבוץ גדול עם תלמידים כמוהם, אולי בסיבת מלכות הרשעה שפשטה אז בארץ ומנעה לימוד תורה ברבים, והיו מתחבאים ועוסקים בתורה בסתר, מה שאין כן תחת מלכי פרס היו ישראל בשלווה גדולה, פנויים לעסק התורה ברווח גדול זמן ארוך, והו בלי ספק הטעם העיקרי שלא עזבו כל חכמי בבל מקום דירתם לבוא לגור בארץ. וכך נראה מדשלהו אחוהי לרבה¹⁵: שמה תאמר אין לך רב לתלמוד הימנו. ולא סוף דבר כדי לתלמוד תורה מותר לצאת לחוץ לארץ, אלא אפילו לתלמודה לאחרים, כדאמרינן שילהי יומא¹⁶, כי היכי דליזיל רב ולגמר אורייתא בבבל.

ואף על פי כן מצינו כמה וכמה מן האמוראים שעלו מבבל לא"י אחר שנתחכמו בתורה, כגון ר' חייה ובניו¹⁷, ר' אלעזר בן פדת¹⁸, רב כהנא¹⁹ ורב אסי²⁰, רב ספרא²¹ ורב זירא²² ורב חייה בר אבא²³ ור' ירמיה²⁴ ורבים זולתם, וילמוד סתום מן המפורש, פשיטא טובא דסליקו להו לבתר אף על גב דלא דכיר להו לתלמודא. ואותן שלא עלו בודאי אנוסים היו,

האמוראים
עלו מבבל
לא"י לאחר
שנתחכמו
בתורהתיקף
החובה
לעלות
לא"י
למרות
קשיי הדרךאין להמנע
מלעלות
לא"י
מחמת
שיש שם
רשעים

12. כתובות קי, ב - קיא, א. 13. שם. 14. קו, א. 15. כתובות קיא, א - א"ף על פי שחכם גדול אתה, (יפה לך לעלות כאן ללמוד מפי רב שאין דומה וכו' - רש"י) אינו דומה לומד מעצמו ללמוד מרבו; ואם תאמר, אין לך רב (כאן שיוכל ללמדך - רש"י), יש לך רב, ומנו: רבי יוחנן. 16. פז, ב. 17. סוכה כ, א. 18. כתובות קיב, א. 19. ב"ק קיז, א. זבחים טז, א. 20. כתובות קיב, א. 21. חולין קי, ב. 22. כתובות קיב, א. 23. שבת קה, ב. 24. כתובות עה, א. 25. פירוש: "בנים קטנים תלויים עליו לזון וצריך להשתכר" (רש"י חולין יח, א). 26. כתובות קיא, א - "אמר אביי, נקטינן: בכל לא חזיא חבלי משיח, תרגמה: אוצול דבנימין, וקרו ליה (לבבל בימות המשיח) קרנא דשיזבתא (פירוש: קרן הפליטה)". 27. פירוש: יתדות. 28. סעי' ה. 29. ע"פ איוב, יט - "הביטו ארחות תימא תימא תימא תימא קאו למו". ופירושו: "ארחות תימא - הם השיירות ההולכות לתימא וכן הליכות שבא הם שיירות סוחרים ההולכות לשבא" (רלב"ג). 30. ע"פ משלי כו, יג - "אמר עצל שחל בדרך ארץ בין התיבות". ופירושו: "לרוב העצלות יגזים לומר איך אלך הלא שחל בדרך וגו' ואהיה נטרף" (מצודת דוד). 31. ע"פ משלי טו, יט - "דרך עצל קמלשכת חדק". ופירושו: "במקום אשר ידרוך העצל ידמה לו כאילו גדר של קוצים לפניו ומעכו כלכת כי לגודל העצלות ימצא מניעות לכל מעשיו" (מצודת דוד). 32. ע"פ משלי כג, לד - "והיית קשך בלב גם וקשך בראש חבל". ופירושו: "בראש חבל - הוא תורן הספינה שכל החבלים תלויים בו והשוכב שם דעתו מבולבלת מפני ראיית הים ומהירות התנועה" (מצודת דוד). 33. 'תרומת הדשן' חלק ב סימן פח. 34. ע"פ ירמיה ה, כו - "פי נמצאו בעמי קשעים ישור קשך וקושים". ופירושו: "כי נמצאו בעמי רשעים -

מצינו זכרון לראשונים בירושלמי סוף פרק היה קורא³⁵, ששאל כהנא לרבי יוחנן: מאן דאימיה מבסרא ליה ואיתת אבוא מייקרא ליה - להן יזיל. אמר ליה: יזיל להן דמוקרא ליה. נחית ליה וכו'. ואולי יאמר אדם לפסוק גם בזו בתרי זמני היא חזקה³⁶ - חלילה לנו לגזור גזירה קשה כזאת על ארץ הקדושה.

ואם באמת לא אכשור דרי, הלא יש לנו לדון קל וחומר מעצמנו, אם גבירה לוקה - שפחה על אחת כמה וכמה³⁷ דשכיחי אפיקורי, פוק חזי, ולא עדיף שמוא מברי, אם כן מה לנו הנאה ומה הרווח בארץ טמאה. אבל אם רב כהנא בזמנו ומהרא"י כפי דורו דיברו, שבבל היתה לראש פינה לתורה ולתעודה, וא"י פנה הדרה והודה או, כנוכר לעיל, וכן לפי ערך בימי מהרא"י היה עדיין לחלוחית של כבוד תורה קיימת בארץ אשכנז יותר מכל הארצות - מה שאין כן עכשיו בעוונותינו הרבים שירדה פלאים, פליטת הגולה שבמדינות הללו ירדה בעניות של תורה למדרגה תחתית, וידל ישראל מאוד בחוץ לארץ, עד שכל הארצות עיסה לא"י להרבעת תורה אמיתית, הלא טוב לנו להתהלך לפני ה' בארצות החיים, תמן זולא תמן שובעה, תמן רננה דאורייתא חכמה ודעה. וכבר זכרתי למעלה והוכחתי בבירור שאפילו מבלל בימי חכמי התלמוד היו עולין לא"י תלמידי חכמים לרוב.

ובזה נראה לי לפרש מה שאמרו רז"ל פרק תולין³⁸: מפני מה תלמידי חכמים שבבבל מצויינין - לפי שאינן בני מקומן, היינו כשעולין לא"י (ופירוש רש"י דחוק). ואף על פי שסתם אמרו תלמידי חכמים שבבבל, אין הכוונה כי אם על כל העולין מוש לא"י, שהיו בני א"י תמהים עליהם שלבושיהם נאים יותר מהם. ורב אסי שרצה לומר מפני שאינן בני תורה, היינו לגבי בני א"י דעדיפי כתרי מינין³⁹ - כלא חשיבי, אבל רבי יוחנן השיבו לפי האמת, משום דכי סלקי להתם עדיפי כתרי מינייהו. ולכבוד אכסניא של תורה וכו', יעו"ש.

גדולת תלמידי חכמים של א"י

לכבוד הארץ הקדושה העלובה ועצובת רוח עתה באתי, למען ציון לא אחשה עד יצא כנוגה צדקה, ולמען ירושלים לא אשקוט לחזק בדקה, קול קורא פנו דרך העם הרימו מכשול, לזרו לבוא אליה בלי רישול, ובאמת היא תמיהא קיימת על ישראל קדושים, בכל מקום הם החמירו על עצמן בכמה דקדוקי מצוות שהחזיקו בהם, מדקדקים בהם ביותר, מפזרים ממוון רב וטורחים מאוד לקיימן בשלימות האפשרי, ומדוע מזולזלין ומתעצלן במצווה החביבה הזאת, יתד שכל התורה תלויה בו.

ואם אמנם דבר גדול הוא לעזוב אדם ארץ מולדתו ולעקור דירתו ליסע לדרך רחוקה כשש מאות פרסאות ממקומנו זה, ולעבור בארצות ומדינות אשר לא ידע ולא שמע לשונם, ודרך ממועט שלושה, מאתר לאתר נפש⁴⁰ - כזאת וכזאת ידעתי, כל שכן, ששכרנו מרובה לפום צערא אגרא⁴¹ (ועל זה אמרו⁴²: אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה). אך אם זאת נשיב אל לבנו, כמה מרופה ישיבתנו בידינו במקומות פזורינו בגולה, אז יקל עלינו לשום נוכח ה' דרכנו לבקש נחלתנו, בפרטות איש אשר נתן לו אלקים עושר ונכסים ואינו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה (גם כממשא ומתן וסחורה הנה הארץ רחבת ידים לפניכם, לא תחסר כל בה, יגיע כפיך כי תאכל שם אשריך, אך אל יחשוב לרדוף שם אחר הבלי העולם ח"ו כאותן שנאמר עליהם⁴³: "ותבואו ותטמאו את ארצו"), ולא ישליטנו האלוקים לשאת חלקו ולשמוח בעמלו לראות עולמו בחייו לקנות לו אחוזת נחלה בארץ הטובה - זה הכל וחולי רע, וצדיקים ירשו ארץ וישכנו לעד עליה, עינו מצדיק לא יגרע.

אולי יאמר אלי אומר: קשוט עצמך תחילה, לזאת אשיבנו דבר כאשר עם לבבי באמת, ועד בשחק נאמן סלה, שכך עלתה במחשבה לפני בשכבר, הסכמתי מאז בלי נדר, אם ירצה ה' בחיים ובריאות ויסיר המונעים באין מכלים דבר, אזי לא אחוש לטלטול הדרך ולגופי החלוש מעוני ומרוב

סיבות עיכוב העליה אף שגמר בלבו לעלות

ומעשיהם הם המטממים את הלב. ישור - ביט לארוב על אנשים כאדם המניח פח יקושים ללכוד עופות כן הציבו הם פח משחית וילכדו אנשים לגזול הונם ולהרגם³⁵. ברכות פ"ב ה"ח - "כהנא הוה עולם סגין (היה יניק וחכים הרבה כשעלה לא"י, ומפני שהיה נער חריף לא יכל לסבול חרפה ולשתוק, כמו שהולך ומספר). כד סליק להכא חמתיה חד בר פחין (בליעל אחד שהיה מבזה אותו ומלעיג עליו, מה הלעיג?) - אמר ליה: מה קלא בשמיא (מה הקול ששמעת בשמים - היה לועג עליו על שמת ואחר כך חי, כפי שמסופר בב"ק קיז, א שבבוא רב כהנא לא"י הרגו רבי יוחנן בקפידתו ואחר כך החייהו, עיי"ש). אמר ליה: גזר דיניה דההוא גברא מיחתם (שמעתי שנחתם דינך למות) וכן הוות ליה. ומתפגע ביה חמתיה חד חרן, אמר ליה: מה קלא בשמיא. אמר ליה: גזר דיניה דההוא גברא מיחתם וכן הוות ליה. אמר, מה סליקת מזכי (עליתי לא"י למיזכי ולהגות בתורה, ובמקום זאת) ואנא איחסי (אני מעניש הבריות), מה סליקת למיקטלה בני ארעא דישראל (וכי עליתי להרוג בני א"י), ניזול וניחת לי מן הן דסליקת (אני צריך לירד ולחזור לבבל). אתא לגבי רבי יוחנן, אמר ליה: בר נש דאימיה מבסרא ליה ואיתתיה דאבוהי מוקרא ליה - להן יזיל ליה (אדם שאמו מבזה אותו ואשת אביו מכבדתו, לאיזה מהן ילך. והרמז על א"י שהיא משולה לאמו וחז"ל דומה לאשת אביו, ובא"י יש לצער ובושה ובחז"ל עושין לו כבוד הרבה). אמר ליה: יזיל להן דמוקראין ליה (ילך למקום שמכבדן אותו). נחת ליה כהנא מן הן דסלק³⁶. כלומר להכריע לפי שתי דעות אלו, הירושלמי והמהרא"י³⁷. ע"פ תענית כא, ב ועי' לקמן סימן רמט. 38. שבת קמ"ב, ב - "יטיב רבי חייה בר אבא ורבי אסי קמיה דרבי יוחנן, ויטיב רבי יוחנן וקא מנמנמ. אמר ליה רבי חייה בר אבא לרבי אסי... מפני מה תלמידי חכמים שבבבל מצויינין? - לפי שאינן בני תורה... איתער בהו רבי יוחנן, אמר להו: דרדקי! לא כך אמרתי לכם (משלי ז) 'אמר לחכמה אחתי את' - אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך - אומר, ואם לאו - לא תאמר. אמרו ליה: ולימא לן מר... מפני מה תלמידי חכמים שבבבל מצויינין? - לפי שאינן בני מקומן"³⁹. כתובות ע"ה, א. 40. בראשית רבה פרשה לט, יא - "שהדרך גרמת לשלשה דברים, ממעטת פריה ורביה, וממעטת את היציאה (פירוש: הממון) וממעטת את השם... דאמרין אינשי מבית לבית חלוק, מאתר לאתר נפש". פירוש: כשיוצא מבית לבית אי אפשר שלא יאבד חלוק או דבר אחר, וכשיוצא ממקום למקום מאבד נפש אחת. "כלומר מטורח הדרך נחלש הגוף ומאבד הדרו" (מתנות כהונה) או פירושו שממקום למקום מאבד נפש, "שפעמים שמאבד נפש אחת מנפשות ביתו מרוב הדרך ומטורח" (רש"י). 41. ע"פ אבות פ"ה מ"ג. 42. שבת פ"ג, ב. 43. ירמיה ב, ז.

חזרנו לעניין מי שעושה בלבו הסכמה מוחלטת לעלות לא"י כשתשיג ידו, ומתעכב בחוץ לארץ מפני ההכרח, אז תועיל כוונתו הטובה ותעלה לו, ותקובל תפילתו כאילו עומד בא"י נגד שער השמים, ויעזרוהו להוציא מחשבתו לפועל ממש לקיים, עכ"ל הצח והמצוחצח שפתיים ישק, דברי פי חכם חן.

והאיש הנלכב יהיו דבריו אלה לטוטפות בין עיניו, כי נעים כי ישמרם בבטנו עדי צאת מחשבתו לפועל, והבא ליטהר מסייעין אותו. ויכולה מצווה רבה זו שתגן מכל צער ונזק, בתנאי שתהיה עלייה לשמה⁴⁷, מנוקה מכל סיג מחשבת חוץ ומכל פנייה באופן שיהיה, ואז ילך לבטח דרכו, ואם ירוץ לא יכשל, נכון לבו שיהיה לו יישוב כאשר עם לבבו. וידיעת ההפכים אחת היא, כי אז יהפך עליו בלהות, וסביב בעתוהו הקיפוהו הרהבוהו, עד שיהיה ניסת לחזור למקומו, רחמנא ליצלן, כאשר החוש יעיד על זה, ודי בזה הערה.

ועיין עוד בהקדמת ספר 'צח ואדום', שהאריך והשפיע בצחצחות בשבח הארץ הקדושה, ובכלל דבריו כתב, וזה לשונו: 'בין האדם עד היכן צריך להשתדל ולהתפלל ולהתחנן אולי יזכה ליקבר בארעא קדישא, שבה תלוי אמונת ישראל⁴⁸, זאת הארץ דברים בגו⁴⁹ - היא הירושה והנחלה; היא 'בית אלקים' ו'שער השמים'; סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בה⁵⁰; ארץ טובה ורחבה⁵¹; ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה, תמיד עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה⁵²; עיניו ולבו שם כל הימים⁵³, אף בגלות לא זו מחבבה; מקום השלמות⁵⁴; מקום הקדושה והטהרה; מקום השמיטין והיובלין; מקום הראייה; מקום מוכן לקיום מצוותיו ית'⁵⁵; מקום מוכן לטובה להתחכם בתורתו הקדושה⁵⁶; מקום מוכן להשראת שכינתו יתברך⁵⁷; מקום להשגת רוח הקודש והנבואה⁵⁸; מקום המנוחה והקוממיות; מקום אריכות ימים ושנים⁵⁹; ארץ חיטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש⁶⁰; זבת חלב ודבש⁶¹; ובה נכרת ברית; מקום שבה קניין אחד⁶²; מקום המלכות; נבחרת מכל הארצות⁶³; מקום השמחה⁶⁴; מקום הכפרה⁶⁵; נאוה קודש עוז ותפארת ותהילה מה נורא הדום רגליו⁶⁶; מקום הישועה; מקום התחייה והגאולה; מקום הנקמה להמשעבדים בבניו; מקום שמלך מלכי המלכים הקב"ה איווה למושב לו⁶⁷; מקום השלם⁶⁸; ההר הטוב הזה והלבנון⁶⁹, יפה

עבודה ותלאות נוראות שעברו עלי מנעורי, אשר אם זכרתי ונבהלתי, ברוך ה' אשר לא הסיר חסדו מאיתי, בו בטח לבי ונעורתי, אשר הראני צרות רבות ורעות ושב והחיני וקיימני, בו חסיה נפשי, יעשה עמי ככל נפלאותיו חיים וחסד חינם, וישוב ויעלני לארצו הנבחרת להשיג שלמות נפשי על אדמת הקודש, לא אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה עד אמצא מקום לה' המקודש לשמו לעטרת תפארת. והוא ית' יודע תעלומות, לב נשבר ונדכה אלקים לא תבוה, כי על אפי והמתי היתה לי ישיבתי בחוץ לארץ, אף אם בית נתן לי, דירת כבוד מעולה לתורה ולתפילה, תמיד עיני צופיה אל הר המוריה, אך כל עוד שהמלוכיות מתגרות אי אפשר לעבור דרך ים כה ולעמוד במקום סגנה ברורה. גם בעוד הילדים רכים ברגלי לא אוכל לעבור מעברה. ועדיין לא הכינותי מזון לגוף וצידה לנפש כראוי, שלא לבוא בהיכל מלך ביאה ריקנית חלילה, לרש אין כל להביא תשורה. לולא זאת, השתי ולא התמהמתי לשמור דרך פיקודיו ארוץ מהרה, ואני בה' אצפה ולא ארפה, שיבוא עת רצון לה' ונעלה אל הר בית ה', אוחילה לאלהי ישעי, בתוך כך תהא גם זאת העכבה לטובה לזכות עצמי ואחרים עמי, וחפץ ה' בידינו יצלה, עזרו מקודש ישלח. ואתם הבנים בני אשר נתן לי אלקים בזה, הילדים אשר חנו ה' אותי לאות ולמופת בישראל - יחי לבכם לעד, שמעו אל יעקב אביכם ותהי זאת בכס לעד, את אשר אני מצווה אתכם על דבר א"י, כי עת לחונן עפרה ואבניה כי בא מועד. כשתזכו להשיא יוצאי חלצכם לטוב להם, וישאר בידכם ברכה להוצאת הדרך ולעשות איזה מעמד פרנסה, אפילו בצמצום ויפרוץ לרוב, פנו וסעו לכם ובואו אל ארץ הקדושה לשכון בתוכה דירת קבע, ואכלו את טוב הארץ לשובע. ואתם אל תיראו את עם הארץ, כי לחמנו ניתן מיד ה' אשר לא תקצר, נותן לחם לכל בשר, אשר התהלכו אבותי לפניו. האלקים הרועה אותי מעודי רועי ה' לא אחסר, הוא יברך אתכם ולא יסיר פנים מכם, וחסדו לא יסור מעמכם, בשובכם אל ארץ אבותיכם. שמעו אלי ותתענג בדשן נפשכם, ויקיים בכס מקרא שכתוב⁴⁴: "אז תתענג על ה' והרכבתך על כמותי ארץ והאכלתך נחלת יעקב אביך" וגו' - נחלה בלי מצרים⁴⁵, "וקורא לך גודר פרץ משובב נתיבות לְשִׁבֵת"⁴⁶ בראש הר מרום הרים. בלכתך לא יצר צעדך, והדרך צלח רכב הודך, כי תעבור במים אתך אני, הנה אלה מרחוק יבואו, לא יכם שרב ושמש לא ירעבו ולא יצמאו, זהב ולבונה ישאו, כבוד אלוקינו יראו.

קריאה לעלות לא"י כשיתאפשר

מצוות ישוב הארץ הנעשית לשמה מגינה מכל צער

שבחי ארץ ישראל

44. ישעיה נח, יד. 45. שבת קיח, ב. 46. ישעיה נח, יב. 47. עיי לעיל סי' קנה ולקמן סי' רלט ושכד. 48. עיין לעיל סימנים קב, קג וקפב. 49. עיין בראשית רבה פרשה צו, ה - 'למה כל האבות תובעין ומחבבין קבורת א"י? א"ר אלעזר: דברים בגו. רבי יהושע בן לוי אמר: מהו דברים בגו 'אתהלך לפני ה' בארצות החיים' (תהלים קטז, ט), אמרו רבותינו שני דברים בשם רבי חלבו: למה האבות מחבבין קבורת א"י, שמת א"י חיים תחילה בימות המשיח, ואוכלין שנות המשיח". 50. ע"פ בראשית כח, יב. 51. שמות ג, ח. 52. דברים יא, יב. 53. ע"פ מל"א ט, ג. 54. עיין לעיל סימנים קעו וקפא. 55. עיי לעיל סימן עג. 56. ע"פ ב"ב קנח, ב - "אוריא דא"י מחכים". 57. עיי לעיל סימן לא ולקמן סימן שמג. 58. עיי לקמן סי' שכא וב'ספר הכוזרי ב, יד. 59. עיי לקמן סימן תקיג. 60. דברים ח, ת. 61. שמות ג, ח. 62. אבות פ"ו מ"י - "חמשה קנינים קנה הקדוש ברוך הוא בעולמו ואילו הן. וארץ ישראל קנין אחד". 63. עיי לקמן סימן רלז. 64. עיי לקמן סימן ת. 65. עיי דברים לב, מג. 66. עיין לעיל סימן קה. 67. ע"פ תהלים קלב, יג. 68. עיין לעיל סימן קפא. 69. דברים ג, כה.

נוף משובש כל הארץ⁷⁰; מקום מכוון כנגד בית המקדש של מעלה מכוון שבתו בשמי מרומים⁷¹; מקום מעבר לכל הנשמות; מקום מובדל בקדושה בין הקודש ובין קודש הקודשים; מקום שממנו נברא העולם⁷²; מקום שממנו יצא אורה לעולם⁷³; מקום שעליונים ותחתונים תלוי ישועתם ועילוים בו; מקום ייחודו של מלך מלכי המלכים הקב"ה⁷⁴.

ובזהר הדש דף י"ט עמוד ב', זה לשונו: א"ר יודא: עשה הקב"ה ירושלים של מעלה כנגד ירושלים שלמטה (הבט וראה עד היכן מעלתה, שלא אמר עשה הקב"ה ירושלים שלמטה כנגד ירושלים של מעלה וכו'), עכ"ל.

ותהי זאת נחמת עבדי ה' השרוים בתוכה בצרות ובדלי דלות, כי בהעמיק בהבטה שכליית כל האמור, ישא ביום ההוא לאמר, מה אני ומה חיי ומה עבודתי ודתי שזכיתי למקום קדוש ונורא כזה, ואז כל מר למתוק אף גילה ורנן. ועיין מה שכתבתי למעלה בסימן ה'.

נמשך להאמור, אביע אומר בכוונת הכתוב⁷⁵: "לספר בציון שם ה' ותהלתו בירושלם". ובתכלית הפשיטות נראה לי לפרש בהקדמה שכתבתי בסימן קי"ג, שבירושלים יכול להאריך בשבחי המקום, קחנה משם. ועוד נראה לי לפרש על דרך הסוד, עיין בספר 'גולל אור' בסימן שבסוף הספר בכוונת הכתוב⁷⁶: "כי שם ה' אקרא", וכמו כן בספר 'מאורי אור' מערכת הש' אות נ"ג, וכמו כן בספר 'חסד לאברהם' דף מ"ב⁷⁷ נהר י"ג: דע כי 'ירושלם' במספר קטן י"ט וכו', ואם שגיתי אתי תלין משוגתי.

ירושלים של מעלה כנגד ירושלים שלמטה

בזכירת מעלות א"י תבוא נחמה מהצרות שבה

סיפור שבחי המקום

רכ"ח א"י. איתא במדבר רבה פרשת כ"ג: שנו רבותינו: שני חכמים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאומות העולם - אחיתופל מישראל ובלעם מאומות העולם, ושניהם נאבדו מן העולם. וכן שני גיבורים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאומות העולם - שמשון מישראל וגולית מאומות העולם, ושניהם נאבדו מן העולם. וכן שני עשירים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאומות העולם - קורח מישראל והמן מאומות העולם, ושניהם נאבדו מן העולם. למה, שלא היה מתנתן מן הקב"ה אלא חוטפין אותה להם. וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים והיה להם מקנה גדול וחבבו את ממונם, וישבו להם חוץ מארץ ישראל, לפיכך גלו תחילה מכל השבטים, שנאמר²: "ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה". ומי גרם להם - על שהפרישו עצמן מן אחיהם בשביל קניינם. מניין, ממה שכתוב בתורה³: "ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד" וגו', ע"כ.

שניים וחצי השבטים גלו ראשונים בעבור שישבו מחוץ לא"י מפני חיבת הממון

כי על פי זה נראה לעניות דעתי שזהו הנאמר בדברי הימים

א' סימן ה'⁴ גבי בני גד ובני ראובן וחצי שבט המנשה: "וימעלו באלקי אבותיהם ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ אשר השמיד אלקים מפניהם, ויער אלקי ישראל את רוח פול מלך אשור ואת רוח תלגת פלנצר מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה ויביאם לחלח וחבור והרה ונהר גוזן עד היום הזה", ע"כ. דכמערכה אל הדרוש הקדים ליתן טעם למה גלו תחילה מכל השבטים, והיינו טעמא, "וימעלו באלקי אבותם ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ", דכל הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה⁵, ולזה הם שחיבבו את ממונם וישבו להם חוץ מא"י, לפיכך "ויער אלקי ישראל" וכו', וק"ל⁶.

ועם המאמר הנזכר פירש הרב 'ארוחת תמיד' פרשת לך לך פסוק⁷: "ואעשך לגוי גדול וכו' והיה ברכה". דהנה הקב"ה בשביל צדקתו היה רוצה לעשותו לאברהם גוי גדול ולברכו בממון ולהרבות שמו, ואם היה בחוץ לארץ לא היה מתקיים, לכן אמר לו "לך לך וכו' אל הארץ אשר אראך", שהיא א"י "ואעשך" וגו', ואם תהיה שם "והיה ברכה", כלומר, יתקיים הממון שרמזו במילת "ואברכך" ואמרו ז"ל⁸: בממון, ובלאו הכי לא יתקיים כך, לכן אני מצווך שתלך לא"י. ועיין במה שכתבתי בסימן קפ"א בעניין שלמות הממון בא"י בשם הרב יד יוסף' ומה שכתבתי אני בעניותי, ועל פי מאמרם הנזכר הוא מובן, ודו"ק.

בא"י בלבד יכול הממון להתקיים

רכ"ט א"י. התפילה של א"י רצויה ומקובלת יותר מפני שאין כל כך מקטרגים. וזה מפני שאין אותם האותיות המתהוות מהפה מתלבשות באויר טמא, ולכן הם רצויות ונעשות תיכף עטרה וכוורת על ראש מלכו של עולם. וזהו רמז "הנה צעקת בני ישראל באה אלי" - ראשי תיבות הצב"י, רצונו לומר כי בארץ הצבי תכף אני מקבל בעצמי הצעקות והתפילות של בני ישראל, לא על ידי מלאך אלא אני בעצמי, מה שאין כן בחוץ לארץ שצריכין להתלבש באויר טמא ויש כמה חיצונים מקטרגים עליהם עד התכנסם בארץ, ואחר כך צריכים טהרה ונקיון כדי לעלות למקום גבוה, ע"כ 'טוב הארץ' דף ט"ז עמוד ב'.

מעלת התפילה בא"י

ובהדי אורחאי אדברה נא וירווח לי, במאי דאתמר בברכות פרק אין עומדין²: אמר רב הונא: טעה בשלוש ראשונות חוזר לראש, באמצעיות חוזר ל'אתה חונן', באחרונות חוזר לעבודה. ורב אשי³ אמר: אמצעיות אין להם סדר. מתיב רב ששת: מהיכן הוא חוזר - מתחילת ברכה שטעה זה, תיובתא דרב הונא. אמר לך רב הונא: אמצעיות כולהו חדא ברכתא נינהו. ופירש רש"י ד"ה 'אין להם סדר': ואם דילג ברכה אחת ואחר כך נזכר בה, אומרה אף שלא במקומה מתחילת ברכה שטעה זה, וממילא משתמע דגומר ממנה

ביאור שיטת רש"י בדין טעה בברכות אמצעיות

70. תהלים מח, ג. 71. במדבר רבה פרשה ד, יג. 72. יומא נד, ב. 73. בראשית רבה פרשה נט, ה. 74. עיין לעיל סימן עו. 75. תהלים קב, כב. 76. דברים לב, ג. 77. מעין שלישי. **רכח** | 1. אות ז. 2. דה"א-ה, כו. 3. במדבר לב, א. 4. פס' כה-כו. 5. כתובות קי, ב. 6. עיין עוד לקמן סי' שכת, שסז. 7. בראשית יב, א-ב - ו'נאמר ה' אל אברהם לך לך מארץ וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך: וְאָעֶשְׂךָ לְגוֹי גָדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדַּלְהָ שְׁמִי וְהָיָה בְרַכְּהָ". 8. בראשית רבה פרשה לט, יא. **רכט** | 1. שמות ג, ט. 2. ברכות לד, א. 3. לפנינו הגירסא: רב אסי.

והלאה, אלמא על סדרה צריך לחזור ולאומרה, ע"כ. והנה בלשון זה של רש"י נשמו אחרונים, וקדמונים אחזו שער. ועיין בסוף ספר 'קרבן נתנאל' שראה בש"ס על הקלף בפערסי הגירסא: תיובתא דרב אשי, לימא תהוי תיובתא דרב הונא - אמר לך רב הונא. וגירסא זו היתה לפני רש"י, ודבר פלא הוא, ע"כ.

וראיתי להרב 'דברי שמואל' דף ז' שכתב בזה, וזה לשונו: אי לאו דמספתינא מבעלי התוס' ז"ל⁴, הוה אמינא דכוונת רש"י ז"ל במה שכתב: ואם דילג ברכה אחת אומרה אף שלא במקומה, כוונת הרב בזה כפירוש הרשב"ם ורב אלפס ז"ל שכתבו בתוס', ופירוש שלא במקומה, היינו דרך משל, אם שכח ברכת 'סלח לנו', ולא נזכר עד גמר 'ראה נא בעניינינו', אפילו הכי אומרה שם, אפילו שמקום זה היינו שלא במקומה, דמן הראוי מקום סלח לנו היינו אחר 'השיבנו', לא אחר 'ראה נא בעניינינו', והיה צריך להתחיל מאתה חונן' כדי שיאמרה בסדר הראוי לה, אפילו הכי קאמר רב אשי דאין צריך לחזור ל'אתה חונן', אלא אומרה אף שלא במקומה. ולעולם סבירא ליה לרש"י ז"ל דעת רב אשי דמשם ואילך יאמר על הסדר, ואפילו הכי קא קרי ליה רש"י ז"ל שלא במקומה. ואין כוונת הרב בזה כמו שהבינו התוס' ז"ל, לאותה ברכה דוקא שלא במקומה, ומזה הקשו עליו ממאי דתנן במגילה. וכפי מה שפירשנו יבוא על נכון, ע"כ. וכן בקדש חזיתי הרב 'סמיכת חכמים' שם שכוונת רש"י ממש כפירוש התוס', יעו"ש.

ונראה לעניות דעתי להכריע כפירושם, ממה שכתב גאון עוזנו ב'כרכי יוסף' סימן קי"ט בשם הגהות אשרי פרק ב' דמגילה, שכתבו בשם רש"י ז"ל דמפרש כפירוש רשב"ם וסייעתו, והניח בקושיה, דהרי רש"י פרק אין עומדין פירש דאומרה במקום שנזכר, יעו"ש. וב'שירי ברכה' כתב עוד: לפנים דקדקתי על הגהות אשרי שכתבו בדעת רש"י היפך מה שכתב רש"י פרק אין עומדין, ואחר זמן רב בא לידי 'ספר האורה' לרש"י, ושם ראיתי בסימן ט"ו שכתב כמו שכתב ההגהות אשרי בשמו, כנראה דהדר רבינו משמעתיא דכתב בפירוש הש"ס, והגהות אשרי מייתי סברת רש"י בתרייתא, עכ"ל. ומכל זה נראה שהפירוש שפירשו בדבריו הרבנים הנזכרים הוא אמת וצדק, ולא הדר רבינו משמעתיא כלל, והדברים ברורים, ודו"ק.

ר"ל א"י. איתא באבות דרבי נתן פרק כ"ח: אין לך אהבה כאהבה של תורה, אין לך חכמה כחכמת

ארץ ישראל, אין לך יופי כיופיה של ירושלים, ע"כ.

ופירש גאון עוזנו בספר 'כסא רחמים': אין לך יופי כיופיה של ירושלים - היינו רבותא, דאמרינן בפרק קמא דתענית¹, דחכמה מפוארה בכלי מכווער, כמו היין שמתקיים בכלי חרס, ופריך: והאיכא שפירי דגמירי, ומשני: אי הווי סגו² גמירי טפי. ואם כן זהו שבח ירושלים, דהבריות יפים וגם הם חכמים, והוא פלא. וכן פירש הרב הגדול בעל 'פרי חדש'³ ז"ל במה שאמרו בקידושין פרק ב'⁴: עשרה קבין של חכמה ירדו לעולם, תשעה נטלה א"י וכו', עשרה קבים יופי ירדו לעולם, תשעה נטלה ירושלים וכו', הביאו הרב מופת הדור בישראל גדול שמו מזה"ר חיים אבואלעפיא ז"ל ב'ישרש יעקב'⁵.

וזה שאמרו⁶: ר' יוחנן דהווה יתיב בשערי טבילה, ואמר, כי היכי דליהווי בני שפירי וגמירי כוותי, דהני בי תרי לא שכיחי. וזה שכתוב⁷: אם "יפיפית מבני אדם", דסיבת יופיך היה מבני אדם כמו ר' יוחנן דיתבי בשערי טבילה, אז "הוצק חן" תורה נמי. וזה שכתוב⁸: "וישראל אהב את יוסף וכו' כי בן זקונים" - זיו איקונין, ומה שלמד משם ועבר וכו'⁹, ושתיים זו לא שכיחי, עכ"ל. ועיין עוד בספר 'פני דוד' פרשת וישב.

ואפשר לרמוז דהני מוטב תלתא¹⁰ כחדא הני בהני שייכי בפרטות בירושלים, עיין מה שכתבתי למעלה בסימן כ"ג, שירושלים העליונה היא היכל אהבה, יעו"ש, וזהו שנאמר¹¹: "שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך וכו', למען אחי"¹² ורעי אדברה נא שלום בך", דעל פי השלושה אלה בני נח¹³ "אדברה נא שלום בך", ודו"ק.

ר"ל א"י. [כתב בספר 'טוב הארץ':] דע כי פירות האדמה אינם צריכים למים זכרים¹, אלא

אפילו על ידי מים נקבות מוציאים פירותיהם², חוץ מן החיטה. וכל פירות האילן שהם בעלי גאווה אינם מוציאים פירותיהם אלא על ידי מים זכרים, חוץ מן האתרוג. והטעם, לפי שהוא

אין לך יופי כיופיה של ירושלים

אהבה, חכמה ויופי שייכים בפרט לירושלים

מי הם הגדלים במים זכרים ומי הם הגדלים במים נקבות

4. כתבו התוספות שם וזה לשונם: "אמצעות אין להן סדר" - פירש בקונטרס, ואם דילג ברכה אחת ואחר כך נזכר בה שלא במקומה, אומרה במקום שנזכר. ולא נהירא וכו' לכך נראה כפירוש רשב"ם ורב אלפס, דאין להן סדר דקאמר היינו שיתחיל במקום שדילג הברכה ומשם ואילך יאמר הכל על הסדר, אבל ודאי לא יתחיל באתה חונן כמו בג' ראשונות וג' אחרונות שחוזר לראש, וכו'. ובה"ג פסק כרב אשי דאמר אמצעות אין להן סדר.
ר"ל 1. תענית ז, א - "ואמר רבי אושעיא: למה נמשלו דברי תורה לשלשה משקין הללו: במים, ובין, ובחלב... לומר לך: מה שלשה משקין הללו אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. כדאמרה ליה ברתיה דקיסר לרבי יהושע בן חנניה: אן חכמה מפוארה בכלי מכווער! - אמר לה: אביך רמי חמרא במני דפחרא. - אמרה ליה: אלא במאי נירמיזי - אמר לה: אתון דחשבייתו - רמו במאני דהבא וכספא. - אזלה ואמרה ליה לאבוה. רמיא לחמרא במני דהבא וכספא. ותקפי. אתו ואמרו ליה. אמר לה לברתיא: מאן אמר לך הכי? אמרה ליה: רבי יהושע בן חנניה. קריוהו, אמר ליה: אמאי אמרת לה הכי? - אמר ליה: כי היכי דאמרה לי - אמרי לה. - והא איכא שפירי דגמירי! אי הווי סנו - טפי הווי גמירי". 2. "אי הוי סנו - פירוש מכווערין" (תוספות נדרים נ, ב). 3. רבי חזקיה די סילוה. 4. מט, ב. 5. מהדו"ב קידושין פ"ב סימן לג. 6. ב"מ פד, א. 7. תהלים מה, ג - "יְפִיפִית מִבְּנֵי אֲדָם הִוצֵק חֵן בְּשִׁפְתוֹתָיךָ עַל פֶּן בְּרָקָה אֱלֹהִים לְעוֹלָם". 8. בראשית לו, ג. 9. בראשית רבה פרשה פד, ח - "וישראל אהב את יוסף" - רבי יהודה ורבי נחמיה, ר' יהודה אומר: שהיה זיו איקונין שלו דומה לו, ר' נחמיה אמר: שכל הלכות שמסרו שם ועבר ליעקב מסרו לו". 10. שנזכרו באבות דרבי נתן - אהבה, חכמה ויופי. 11. תהלים קכב, ו-ח. 12. ראשי תיבות: אהבה, חכמה, יופי. 13. מליצה ע"פ בראשית ט, יט. **רלא** 1. מבואר שם שישנם מים זכרים ומים נקבות, וזה לשונו: "דע, שכל מה שברא הקב"ה זכר ונקבה בראם כדי שיפירו וירבו, ואפילו המים יש בהם זכר ונקבה כשנבראו, וברא רקיע להבדיל בין מים זכרים למים נקבות". ועיין פרקי דרבי אליעזר פרק ד', וזה לשונו: "ר' יהודה אומר: העבים משמיעין את קול צנורותיהן לימים, והימים משמיעין את קול צנורותיהן לתהומות, ותהום אל תהום קורא לקול צנוריה, והעבים שאובים מים מן התהומות, שנאמר 'מעלה נשיאים', ובכל מקום שיפקוד להם המלך שם הן מגשימין, ומיד הארץ מעוברת וצמחה כאשה אלמנה שהיא מעוברת מנות. אבל כי רצה הקב"ה לברך צמחה של ארץ וליתן צידה של בריות, פותח אוצר הטוב שבגשמים וממטיר על הארץ שהן מים זכרים ופריים, ומיד הארץ מעוברת וצמחה צמח של ברכה, שנאמר 'פתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים". וע"ע תענית ו, ב. 2. וביאר שם: "שפירות

וגו' והשקית ברגלך" וגו'. והמדרגה השנייה למעלה מזו היא המים הנמשכים מן המעיינות והנהרות, ואלו נקראים 'מים חיים'. המדרגה השלישית היא מי גשמים שהם נקבות, והם כשמתמלאים העבים ממימי הים והנהרות המרים והרעים, מתמתקים ונהפכים למים מתוקים וטובים ויורדים, ואלו הם יותר משובחים מן הראשונים עם היות שהם נקבות.

וכמו שהמים הנקבות נחלקים לג' חלקים כנזכר לעיל, כן העניין במים זכרים נחלקים גם כן לג' מדרגות:

והמדרגה הראשונה היא, כשהגשמים יורדים ואויר השמים כולו גוון אחד, רצונו לומר שאינו טלאים טלאים מגוונים משונים. השני, כשיוצא חתן לקראת כלה¹⁵. השלישית היותר מעולה היא, כשהשמים מגשימים ג' ימים רצופים יומם ולילה בלי הפסק.

והנה הכ"ט מיני פירות האילן¹⁶ והחיטה אינם מוציאים פירות אלא על ידי אחד מאלו הג' מיני מים זכרים, והאתרוג גדל אפילו במים שאובים. וזה שאמרו רז"ל¹⁷: אתרוג גדל על כל מים, ולזה הוא שווה לירק לענין המעשר¹⁸ מצד שפלותו, ולזה נקרא "פרי עץ הדר"¹⁹, שפלותו הוא הדרו, שאין חשוב והדר לפניו ית' אלא מי שהוא שפל.

ודע, כי אין דבר גשמי למטה שלא יהיה תחילה רוחני דוגמתו למעלה, והגשמיים הם כמו צל מהרוחני, באופן שכל השלושים מיני פירות הנזכרים לעיל כולם נמצאים למעלה בגוונם וצורתם, אלא שהעליונים הם רוחניים והתחתונים הם גשמיים והם צל הרוחניים, ואם לא היה מצל לא יהיה צל, ע"כ 'טוב הארץ' דף כ"ה²⁰.

ועל פי הקדמה היקרה ומפוארה הלזו פירש הרב הגדול בעל 'עמודיה שבעה' מאמרם ז"ל בספר הפליאה, וזה לשונו: ידעת בני מי המית מבקשי נפש משה. אמר לו: העלה פישון בחשבוננו ועולה 'מתו', הדא הוא דכתיב²¹: "כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך". אמר לו: וכי יש פח לזה הנהר להמית האנשים המבקשים את משה, והלא אמר אברהם²²: "לו ישמעאל יחיה לפניך", אמר לו: בני, למי היה מדבר אברהם והיה מבקש ממנו - ממי שהוא למעלה ממנו, אם כן הוא שגזר להמית, ע"כ.

בצירוף עוד דברי רבינו האר"י ז"ל, שכל השמות שבעולם אינם במקרה, כמו שחושבים הבריות שאביו קרא לו כן במקרה בלי טעם, אלא הכל בהסכמה מאתו ית', הגלוי לפניו מה עניין האיש הזה ופעולתו, ועל שם העניין והפעולה כך מזדמן בפי אביו לקוראו בשם, שהשם ממש יורה על עניין ופעולה שבאותו אדם - אם הוא מצד הטוב או מצד הרע, ובאיזה אופן יהיה הטוב שבו ובאיזה עניין

המובחר שבמיני פירות, שנאכל כולו³, ועם כל זה אינו מתגאה כשאר אילנות, לזה גדל על כל מים⁴ בין זכרים ובין נקבות. אמנם החיטה, להיות שהאל ית' נתן בה סגולת המזון והיא חשובה מכל מין יותר מפירות האילן, לזה היא במעלת פירות האילן ואין מוציאה פירותיה אלא על ידי מים זכרים בלבד. ולכן תמצא שנה שיהיו בה ריבוי גשמים ואינה מוציאה ריבוי תבואה, ויש שנה שיהיה מיעוט גשמים ומוציאה תבואה הרבה, מפני שהדבר תלוי במים זכרים.

ואל יקשה בעיניך שארץ מצרים מוציאה חיטה על ידי מים נקבות כמו הירקות, שאין העניין כן, אלא כמו שאמרו רז"ל⁵, שבכל שנה ושנה בימי תקופת תמוז הקב"ה מטיף טיפה אחת כמו כדור ממים זכרים לתוך הנילוס, ואותה הטיפה היא כמו שאור שבעיסה, ונעשים כל מי נילוס מים זכרים ואינה צריכה למי גשמים. וזאת הטיפה אינה נמנעת מלכוא בכל שנה ושנה, לפי שניתנה למצרים בשביל תפילת אברהם, והעניין נרמז בפסוק⁶: "וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים וגו' ויתן אל הגר שם על שכמה" וגו'.

והעניין, ששר של ישמעאל הוא 'ר'הב', שר של מצרים⁷. ולפי שמצרים היא שנייה לא⁸, וכמו שא"י הוא בתכלית הטהרה והקדושה, לזה היא ניוזת ממים זכרים דוקא, וזהו שאמר הכתוב⁹: "למטר השמיים תשתה מים"; ואפילו שהיא בחורבנה היא בתכלית הטהרה והקדושה, ולזה היא ניוזת תמיד ממים זכרים, אפילו בזמן הזה אותו התמצית שמקבלת הוא ממים זכרים¹⁰ - כך ארץ מצרים מעלתה בתכלית הטומאה, ולזה נקראת "ערוות הארץ"¹¹, ולכן לא היתה ראויה להיות ניוזת ממים זכרים אלא מנילוס שהם מים נקבות, ואפשר שזה סוד "לא כארץ מצרים וגו' והשקית ברגלך כגן הירק"¹², אמנם אברהם לאהבת ישמעאל בנו התפלל עליו ואמר: "לו ישמעאל יחיה לפניך"¹³, שהניזון ממים נקבות חיי אינם חיים. והאל ית' השיבו: "ולישמעאל שמעתך הנה ברכתי אותו"¹⁴ וגו', והברכה היא סוד הטיפה הנזכר לעיל. והכוונה הוא, אחר שכבר גזרה חכמתו ית' שלא ירדו הגשמים בארץ מצרים, ואי אפשר שתהיה גזרתו בטילה, לזה בשביל תפילת אברהם ניתנה למצרים זאת הטיפה.

ודע, שהמים הנקבות נחלקים לג' בחינות זו למעלה מזו: הבחינה ראשונה היותר פחותה היא המים השאובים, ששואבים בני אדם ביד מן המעיינות ומן הנהרות להשקות גני הירק, ואלו נקראים 'מתים'. וזהו היתה מעלת מצרים קודם תפילת אברהם, ואפשר שזהו אומרו: "לא כארץ מצרים

ברכת אברהם למצרים שיהיה במימים טיפת מים זכרים

ג' מדרגות במים זכרים

גידול האתרוג

כל מציאות גשמית נובעת ממצאות רוחנית דוגמתה

במה מתו מבקשי נפש משה

ג' מדרגות במים נקבות

האדמה להיותם שפלים, רוצה לומר שאינם מתגאים, לזה הם מוציאים פירותיהם וגדילים על כל מים... אפילו על ידי מים נקבות". 3. סוכה לה, א. שם. 5. מדרש הנעלם דף קכא סימן עא. 6. בראשית כא, יז. 7. זוהר תרומה קע, ב. 8. וכן מבאר בריקאנטי בראשית מא, מג - "מלת מצרים הוא לשון מיצר השכינה הנקראת ים, על כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה כי מצרים שנייה ומצרנית לארץ ישראל, וסוד העניין הוא כי שר של מצרים הוא שני למרכבה" וכו'. 9. דברים יא, יא. 10. ע"ע לקמן סימן תריב. 11. בראשית מב, ט. 12. דברים יא, י. 13. בראשית יז, יח. 14. שם פס' כ. 15. עי תענית ו, ב. 16. ביאר שם, והובא לקמן בסימן תקלד, שיש שלשים מיני פירות האילן, ואם כן מלבד האתרוג יש כ"ט מיני פירות. 17. סוכה לה, א. 18. קידושין ג, א - "דדרכיה דאתרוג כירק, מה ירק דרכו ליגדל על כל מים ובשעת לקיטתו עישורו, אף אתרוג דרכו ליגדל על כל מים ובשעת לקיטתו עישורו". 19. ויקרא כג, מ. 20. ומקור הדברים הוא ב'חסד לאברהם' מעין ז נהר ז. 21. שמות ד, יט. 22. בראשית יז, יח.

למה היה הטיפה של מים זכרים בשביל יעקב, עיין בספר ט'וב הארץ', משום ששורש נשמתו היה ממקום אשר יורדים מים זכרים מן השמים. ובזה תבין שכל שכן היה בשביל משה, כי יעקב ומשה בדרגה חדא³⁰, ויש למשה, אדרבא, מדרגה יותר גדולה במקום אשר שם מקור מים זכרים. וכל זמן היות משה שם במצרים היה בהכרח שירד אתו הטיפה שהיא מים זכרים לכל יהיה משה ניזון ממים נקבות, כמו יעקב.

ולזה אמר משה אל יתרו³¹: "אלכה נא ואשובה אל אחי אשר במצרים ואראה העודם חיים", ואמר לו ה'³²: "לך שוב מצרימה כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך". כי משה ידע שכל זמן שבמצרים טיפת מים זכרים מצויה, חיים חיים, ובהסתלקותם הם חשובים כמתים, ובזמן היותו שם היה ניזון ממים זכרים על ידי אותו הטיפה, לכך אמר: "אלכה נא ואשובה וכו' ואראה העודם חיים", שלא נסתלקה וניזונים ממים זכרים, שאז הם חיים, ואם לאו, כי פן נסתלקה הטיפה וחשובים כמתים. ולא שהיה כוונתו לגור שם, כי ירא היה מפני אויביו הקמים עליו בדבר המצרי, אלא שרצה לילך דרך עראי לראות לבד אם חיים חיים אם לאו. והשיב לו הקב"ה: "לך שוב מצרימה", אפילו להשתקע ולגור שם, משום ש"מתו כל האנשים", רצונו לומר, לא לבד ישראל אשר שם שניזונים במים נקבות וחיים אינם חיים, אפילו כולם אשר שם, הכל חשובים כמתים שנסתלקה הטיפה, ועל כן שוב אין לך לירא משונאיך, ואדרבא "המבקשים את נפשך", רצונו לומר, לא זו שאין רוצים לקום עליך להרע לך, אדרבא, הם מבקשים ומצפים את נפשך, כי על ידך ובזכותך היה בהכרח ליתן להם אותה הטיפה, ובבואך לשם ויראו שיחזור כמו שהיה בראשונה, לא זו שלא יריעו לך, אלא אדרבה ייטיבו לך, כי תועלת גדול יגיע אליהם בבואך לשם. וזה שאמר רז"ל³³ שירדו מנכסיהם, רוצה לומר שנפסקה מהם טיפת זכרים שהיתה מצויה אצלם, ועל ידה היו המים עולים ומשקים את הארץ והולידה והצמיחה ונתברכו נכסיהם, ועתה נפסקה הטיפה וירדו מנכסיהם וחיים אינם חיים. ובדאי משה היה בטוח משונאיו, כי בבואו שם מיד ירד להם אותו הטיפה. ולכך החזירו הקב"ה לשם, אבל אם היו כמתים מטעמים אחרים, כגון סומא ומצורע ואין להם בנים³⁴, ודאי לא היה הקב"ה מחזירו לשם אפילו דרך עראי, כי במקום דשכיח הזיקא אין לסמוך אנס שהיה עושה לו הקב"ה, שמנכין לו מזכיותיו כנודע³⁵.

ובזה מבואר המאמר הנזכר: ידעת בני מי המית מבקשי נפש משה, שבאמת לא מתו ממש אלא היו חשובים כמתים. לזה שואל: אחרי שארבעה הם בעולם שהם חשובים כמתים, ואם כן האי 'מתו' באיזה מהם מדבר, רצונו לומר, מי הוא מהם שהיה בהם שמצידו היו נקראים מתים. ותירץ: 'פישון' בחשבונו עולה 'מתו', רצונו לומר, פישון יש לו ב' מדרגות - האחד, 'פישון' בזמן שיש בתוכו טיפת

הרע, הכל יורה שמו עליו ויהיה הכל מרומז בשמו. ולא זו השם עצמו, אפילו מספר שמו, וכל אות ואת ונקודה שבשמו, הכל מורה על פעולתו ועניינו אשר באותו איש, באופן שאין דבר קטון וגדול שבכל איש ואיש שלא יורה עליו שמו. ואפילו שתמצא לפעמים אדם רשע ושמו יורה על טוב, יורה שיש בו איזה ניצוץ טוב. ולפיכך ראשונים שהיו יודעים סוד זה היו בודקים בשמות, כמו האיש ההוא הנזכר בדברי רז"ל²³ - כידור, והבין ר' מאיר שהוא רשע על שם "כי דור תהפוכות המה"²⁴.

וכן העניין בשמות כל בעלי חיים שבעולם, כמו שכתב בעל 'לקח טוב'²⁵ שזו החכמה היתה באדם הראשון, שהתפאר בו הקב"ה שהוא חכם יותר ממלאכי השרת לפי שקרא שמות לבהמות ולחיות ולעופות ולכל הנבראים. ואם היה קריאת השם במקרה - מה חכמה היה לקרות שם, אלא שהשם הוא אינו אלא הוראת דברים מה שיש באותו דבר שקראו בשמו. ואדם הראשון שהיה חכם גדול, בחכמתו השיג, וידע בחכמתו לכל מין ומין מה עניינו, ועל שם אותו העניין אשר בו, קרא לו שם באופן שכל שם ושם הוא מורה ממש על כל עניין אותו דבר שנקרא בשם, וזה היה ודאי חכמה גדולה ונפלאה שאפילו מלאכי השרת לא היו משיגים בחכמתם.

והנה כתב רש"י בפרשת בראשית²⁶: פישון הוא גילוס נהר מצרים, ולמה נקרא שמו פישון - על שם שמימיו מתרבים ועולים ומשקים את הארץ נקרא פישון, כמו "פשו פרשיו"²⁷. שקריאת שמו הוא מורה על שם עניינו, שהיה טיפה אחת יורדת בכל שנה ונתרבה הנהר ועל ידי זה היה עולה, ובשביל כך היה נקרא בשם זה להורות על הטיפה שבו, שעל ידו נתרבה הנהר. וכשם שהשם יורה על עניין שבו, כן מספר אותו השם מורה גם כן על איזה עניין אשר בו, ולזה 'פישון' עולה כמנין 'מתו', שהכל לפי הזמן, כי כמו שבזמן שהטיפה בתוכה נקרא 'פישון', שעל ידי אותה הטיפה מתרבים המים ועולה ומשקה הארץ, כן בזמן שנסתלקת לפעמים הטיפה אז נקרא 'מתו', כי כל האנשים אשר שם כולם חשובים כמתים, שאין ניזונים אלא במים נקבות, וכל הניזון מהם חיי אינם חיים וחשוב כמת. ואם כן שם 'פישון' מורה על זמן היות הטיפה בתוכו, ושם 'מתו' מורה על זמן הסתלקות הטיפה מתוכו.

ואין להקשות האין אפשר להסתלק אותו הטיפה, אחרי שהקב"ה שמע לתפילת אברהם וברכו בטיפה זו - אין זה קושיא, שכך איתא בזהר²⁸ בפסוק²⁹: "ויבא עד גורן האטד וכו' ויספדו שם" - משום דכל זמן שהיה יעקב במצרים נתברך הנלוס ויצא להשקות את הארץ, ואם היה נחשב מצד תפילת אברהם אם כן למה היה בזכות יעקב - אלא ודאי שתפילת אברהם הועילה שיהיה רצון לפני הקב"ה להורידה באיזה זמן אשר ייטב בעיניו ית', וברצונו נוטלה, ואם לא היה תפילתו של אברהם לא היה מורידה כלל אפילו לעיתים. והטעם

23. יומא פג, ב - "רבי מאיר רבי יהודה רבי יוסי הוו קא אזלי באורחא, רבי מאיר הוה דייק בשמא וכו'. כי מטו לההוא דוכתא בעו אושפיזא, יהבו להו. אמרו לו: מה שמך? - אמר להו: כידור. - אמר: שמע מינה אדם רשע הוא, שנאמר 'כי דור תהפכת המה'". 24. דברים לב, כ. 25. פרשת בראשית. 26. ב, יא. וברש"י שלפנינו מסיים בפסוק אחר - "ובשלו עבדי פשתים שריקות ונאגים חורף" (ישעיהו יט, ט). 27. חבקוק א, ת. 28. ויחי רמט, א. 29. בראשית נ, י. 30. תיקוני זוהר תקונא שתין ותשע קא, א - "יעקב ומשה הוו קיימי בדרגא חדא בעמודא דאמצעייתא אבל דא בגופא ודא בנשמתא". 31. שמות ד, יח. 32. שם פסוק יט. 33. נדרים סד, ב. 34. דאיתא שם בגמרא: "תניא, ארבעה חשובין כמת: עני, ומצורע, וסומא, ומי שאין לו בנים". 35. שבת לט, א.

נביאים עמדו להם לישראל, וכולם קיבלו נבואה ממשה. וזהו "הגם שאול בנביאים"⁴⁶, אם שאול נכנס במנין 'הגם'. וזהו מה שאמר רז"ל במדרש רבה⁴⁷: "כל רוחו יוציא כסיל"⁴⁸ - זה פרעה, "וחכם באחור ישבחה" - זה משה, כלומר שעתה ניטלה חכמה מפרעה וניתנה למשה. וזה אומר: ידעת בני מי המית מבקשי נפש משה, דהיינו המצריים, דעל כן אמר לו "כי מתו כל", דכיוון דשניים היו היה די בשיאמר "האנשים", "כל" למה לי. והיינו מה שאמר⁴⁹: "הבה נתחכמה לו"⁵⁰ - נתחכם למושיען של ישראל, שהיו מתחכמין בחכמתם להמית את משה. והנה חכמתם היתה להם מנהר פישון, מברכת אברהם שאמר "לו ישמעאל יחיה", לכן השיב לו: למה אין אתה דורש שמות, מפני מה נקרא פישון - על שם מות, וזהו מה שנתן לו חמת מים כשיצא לתרבות רעה שהן אותיות מ"ח מתים, שעתידין אותן מ"ח טיפות להסתלק ממנו, וזהו "כי מתו כל האנשים", והיינו שאמר לו עלה פישון בחשבוננו ועולה 'מתו'. והקשה: וכי יש כח לזה הנהר להמית האנשים המבקשים את משה, כלומר לטפש דעתם, והלא אמר אברהם: "לו ישמעאל יחיה לפניך", כלומר ובשבילו באה החכמה במים של פישון, ואם כן איך ישנו את תפקידם. אמר לו: למי היה מדבר אברהם ומבקש ממנו - למי שהוא למעלה ממנו, דחכמה היא למעלה ממידת אברהם שהוא מידת חסד, אם כן הוא שגור להמית, ואזלו מים מני ים ונהר יחרב ויבש⁵¹, שהוא ים החכמה, ואותה חכמה באה למשה כמו דאיתא בזוהר, וזריק להו בגנא דנהרא דעדן וכו', ע"כ דברי קודשו.

וראיתי להרב הקדוש בספר 'אגדת אליהו' חלק א' דף נ"ו עמוד ב', שעם ההקדמה הנזכרת יובן למה אתרוג נקרא 'פרי עץ הדר', ולמה בחר בו ה' להלל לפניו עמו יותר מכל פירות שבעולם. אלא כיוון שאין דבר אשר שניא ה' מגאוה, עד שאומר אין אני והוא יכולים לדור במקום אחד, דכתיב⁵²: "אותו לא אוכל" - אל תקרי אותו וכו' כמארו⁵³, לזה לא בחר בשום פרי אחר אף על פי דיש מהודרים יותר כרימון וכתפוח, לפי שהם בעלי גאוה כמדובר, לא כן עץ האתרוג שהוא עץ שאינו מתגאה, ומשפיל עצמו וגדל על כל מים, בין זכרים בין נקבות, וכתב⁵⁴: "ואת דכא" - אני את דכא⁵⁵. לכן קראו 'פרי הדר' וציווה להלל עמו לפניו, וללמד דעת את העם לבחור בשפלות ובענוה כי בו בחר ה', ע"כ דברי קודשו.

ומה נמלצו לחכי דברי רבינו האר"י ז"ל, הביא דברי קודשו הרב 'ארץ החיים' בסימן ל"ו על פסוק⁵⁶: "אל תבואני רגל גאוה", שיש במדרש⁵⁷: כשרצה אדם הראשון ליקח מעץ הדעת, צווה העץ ואמר: "אל תבואני רגל גאוה". ואמר האר"י ז"ל: מכאן ש'עץ הדעת' היה אתרוג, כי ראשי

מים זכרים, והב', שנקרא 'מתו', בזמן שמסתלק הטיפה, שאז הם ניוונים במים נקבות וחייהם אינם חיים וחשובים כמתים. ועל ידי זה היו כולם חסרים נכסים וירדו מנכסיהם, ובוזה המיתם, כי חייהם לא היו חיים, ובמיתה זו היה משה בטוח לשוב מצרימה. והמקשה היה סובר שפישון בעצמו עשה פעולה זו, שסילק מתוכו הטיפה והמיתם, והיה קשה לו איך עבר על הבטחת הקב"ה שהתפלל לפניו אברהם "לו ישמעאל יחיה לפניך", והיה תפילתו על אותו הטיפה שיהיה ניוון ממנה ויהיו חיי חיים, והבטיחו הקב"ה ואמר "ולישמעאל שמעתך". זה אומר, וכי יש פח ביד אותו הנהר להמית מבקשי נפש משה, והכתוב: "לו ישמעאל יחיה לפניך". לזה אמר: בני, למי היה מדבר וכו', רצונו לומר, אל תחשוב שהנהר מעצמו עשה זאת, אלא הקב"ה שהוא למעלה ממנו, הוא שגזר לסלקה כי מאתו ית' היה אברהם שואל שאלה זו, והבטיחו לברכו כרצונו, וברצונו נתן וברצונו נטל, עכ"ל בקיצור נמרץ.

ודרך אגב ראיתי ליישב קושיית הרב 'דרוש שמואל' פרשת שמות, אהא דאמרינן בפסחים³⁶: שלוחי מצווה אינם ניוזקים, והיכא דקביע היזיקא שאני, שנאמר³⁷: "ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני". וקשה, אמאי לא הביא ראיה מן התורה - "כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך", והלא שלוחי מצווה אינן ניוזקים - אלא היכא דשכיח היזיקא שאני, ע"כ, והניח בקושיא.

ולעניות דעתי הדבר פשוט דמהתם אין ראיה, דקושטא קאמר, וכל שכן בשליחות מצווה, מה שאין כן התם. ושוב ראיתי שכן הקשה גם כן בספר 'עמק יהושע' פרשת שמות, ותירוצו השני קרוב למה שכתבתי, ותירוצו הראשון עיין בסוגיא דפסחים דף ח' ודו"ק.

והרב 'ארוחת תמיד' פרשת שמות פירש המאמר הנזכר באופן אחר, בהקדמת מדרש הנעלם פרשת חיי שרה³⁸ על פסוק 'ואברהם זקן בא בימים', אית מייא דמגדלן חכימין ואית מייא דמגדלן טיפשיין, ואינון מייא דמגדלן חכימין אינון מייא הוו מטיפין דעדן, ע"כ. ואפשר לומר דמה שאמר "לו ישמעאל יחיה לפניך", שבירך לנהר מצרים שהוא משרו של ישמעאל, והכוונה היא לענין החכמה, דהחכמה תחיה את בעליה³⁹. וזה לשון הזוהר⁴⁰: מ"ח טיפין נוטפין מגן עדן ובכל טיפה רוח חכמה יוצא עמה, ונוטפת תחילה לנהר פישון הוא נהר מצרים, ולפיכך היתה חכמת מצרים יותר מכל העולם, ומשנגזרה גזירה ואברה חכמת מצרים, ניטלו מהם אותם טיפות וזריק להו בגנא נהרא דעדן ומשם המציא כל נביא ונביא נבואתו, והיינו דכתיב⁴¹: "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", שאותן המים מגדלים ידיעה בעולם.

ובזה כתב בעל 'זרע בריך'⁴² דזהו כוונת רז"ל⁴³: "וגם כך יאמינו"⁴⁴ - כך ובנביאים כיוצא בך. דאמר רז"ל במסכת מגילה⁴⁵: מ"ח

36. ת, ב. 37. שמ"א טז, ב. 38. זוה"ק חיי שרה קכא, א. 39. ע"פ קהלת ז, יב. 40. חיי שרה קכא, א. 41. ישעיה יא, ט. 42. חלק א פרשת שמות. 43. ילקו"ש יתרו רמז רעו. 44. שמות יט, ט. 45. יד, א. - "תנו רבנן, ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הויתרו על מה שכתוב בתורה, חוץ ממקרא מגילה". 46. שמ"א ג, יא. 47. שמות פרשה ט, ז. 48. משלי כט, יא - "כָּל רוּחוֹ יוֹצִיא כְּסִיל וְחָכְם פְּאֵחוֹר וְשִׁפְחָה". 49. סוטה יא, א. 50. שמות א, ג. 51. ע"פ איוב יד, יא. 52. תהלים קא, ה. 53. סוטה ה, א. 54. ישעיה נז, טו. 55. סוטה ה, א. 56. תהלים לו, יב. 57. ילקו"ש בראשית רמז כה שצווח כן על הנחש וזה לשונו: "הלך הנחש ונגע באילן, התחיל האילן לצווח: רשע אל תגע בי אל תבואני רגל גאוה. והלך הנחש ואמר לאשה: הרי נגעת באילן ולא מתי אף את תגעי ולא תמותי" וכו'.

וממנו נלמוד מוסר השכל על הענווה.

והלולב גם כן רומז על הענווה, כמו שכתב הרב 'מיים אחדים' לדרכו, שהלולב נקרא 'כפות תמרים', רמז לאדם להיות נכנע אצל הכל כמו שהוא כפות ידיו לו אסורות.

ו'ענף עץ עבות' גם כן ירמזו על מעלת הענווה, שהוא משולש, וידוע מה שרמז גאון עוזנו בספר 'לב דוד' על פסוק⁶⁰: "ארץ ארץ ארץ שמעי דבר ה'", 'דישים על לב כי אדם הויתו מעפר, ובחיי עפר, והולך לעפר, וזה רמז שלושה ארץ, ולזה הוא משולש לרמז הנזכר.

או על דרך שאמרו הראשונים⁶¹, דמשלושה נלמד מידת הענווה: וראשון הוא אברהם אבינו ע"ה שאמר: "ואנכי עפר ואפר"⁶², ומשה אמר: "ונחננו מה"⁶³, ודוד המלך ע"ה אמר: "ואנכי תולעת ולא איש"⁶⁴, ובזה רמזו משנת חסידים⁶⁵: מאוד מאוד הוי שפל רוח, שראשי תיבות של הג' הוא מא"ד. ובזה שמעתי רמז הכתוב⁶⁶: "ואתם הדבקים בה' אלוֹקֵיכֶם חיים כולכם היום", שאת"ם הוא ראשי תיבות אפר, תולעת, מה, ועל ידי זה שתביטו ותתבוננו בג' הנזכרים אז יש לכם דבקות בה'. וזהו הרמז השלוש של עבות לג' צדיקים הנזכרים שמהם נלמד מעלת הענווה.

ו'ערבי נחל', הוא גם כן רמז על הענווה, כמו שאמרו רז"ל⁶⁷: למה נמשלו דברי תורה למים - מה מים אינם הולכים אלא למקום נמוך, כך דברי תורה וכו'. ולזה כערבה שהיא גדלה על מים נרמזה מעלת הענווה. ולכן באו ד' מינים הללו ארבעתם בזמן המעורר ליראה, ודר"ק.

ו'עיינ' בספר 'מגורת המאור' דף קצ"ה⁶⁸ שכתב בשם הרב 'המורה' טעם למצווה זאת: כדי לזכור שהביאם השי"ת ממקום שאין שם פרי, ארץ מלחה לא תשב, אל ארץ נחלי מים זבת חלב ודבש. ועל כן ציווה לקחת בידם מהדברים החשובים שבארץ. וגם כן יש לנו להודות בכל דור ודור על כל הניסים והנפלאות שעושה עמנו, וזונו ומפרנסנו מטוב הארץ בהיותנו גולים בין העמים, ע"כ.

ואתיא הא כהא, שהענווה עם הארץ מישך שייכי אהדדי, עיינ מה שכתבתי לעיל בסימן ר"ה⁶⁹, וכתב⁷⁰: "וענוים יירשו ארץ". ואינו רחוק שזהו כוונת מאמר רז"ל ב'ילקוט ראובני' והביאו הרב 'זכות הרבים' דף מ"א, וזה לשונו: "אתה החלות להראות את עבדך"⁷¹, ראשי תיבות הדס, לולב, אתרוג, ערבה, עי"ש מה שפירש לדרכו, ועל פי האמור הוא מובן כאשר יראה המעיין, ודר"ק.

והרב 'מיים אחדים'⁷² נתן טעם ברמז הרומז בד' מינים האמורים, על דרך הנזכר באופן אחר. והוא בהקדים מה שכתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בכוננת הכתוב⁷³: "אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי

תיבות "אל תבואני רגל גאוה" הוא אתרוג, שאכילה ההוא היה גאוה שנאמר⁵⁸: "והייתם כאלוקים", ע"כ. ועל פי אמרי קדוש הנזכר יצדק הרמז של האתרוג בפסוק: "אל תבואני רגל גאוה", שהאתרוג הוא עניו מכל, ודר"ק.

ואפשר לומר על פי דרכו דרך הקודש, שזהו טעם נמי לג' מינים הנשארים. ונבין גם כן למה בא הרמז של ענווה בחג הסוכות. והוא בהקדים מה שכתבו הראשונים בטעם מצוות סוכה, והביא דברי קודשם גאון עוזנו בספר 'שמחת הרגל' חלק ב' דף מ"ב, וזה לשונו: כי אחד מטעמי פשוטי מצוות סוכה הוא, בהעיר אוון שומעת ועין רואה כי ישיבת העולם הזה דירת עראי כסוכה. ואחרי אשר התנפלו נגד פני עליון מראש השנה ועד יום הכיפורים שואלין ודורשין הרחמים והסליחות לכפר הפשע ולהתם החטאת, ואשריהם ישראל, כל אחד מתעורר לשוב, ויש אשר ברכיו כשלו מצום, ויש אשר ריבה בהם מצוות יתירות, ויש אשר קבע עצמו לתורה, וכולם בעלי הנפש וחשוקיהם כסף להדבק באור החיים, על כן ציוונו יוצרינו תקף אחר יום הכיפורים להשתדל במצוות סוכה, רמז הרומז: אתה בן אדם, אם יש את נפשך באמת לחזור בתשובה אנכי מצווך לעשות סוכה, כי תשוב ללחום את מושל יצר סמוך ואינו נראה - בין תבין את אשר לפניך, כי העולם הזה הבל הוא, ואתה עראי בעולם הזה. וידיעה זו להיותה בין עניך תדיר, היא לבדה תספיק להנצל מיצר הרע, כי מאחר שהעולם הזה הוא הבל וריק וכל תענוגיו אין בהם ממש, ופתאום יבוא אידו בבלי דעת, ומה בצע לילך אחרי הבלי המדות העולם כי אין בהם קיום ולא תועלת עצמי, כמו רגע תבואהו שואה, יגווע ויאסף. והוא הנרצה במצוות סוכה אחר התעוררות המופלא בתשובה בימים נוראים הקדושים, לומר: אם בינה שמעה זאת, דע, כי אתה עראי בעולם הזה וימין קצובים, שים כה נגד עניך ובוה תוכל להחזיק בתורה ובמצוות שהן קיימות לעד ולעולמי עולמים, ע"כ. ועלה מן האר"ש שטעם מצוות סוכה הוא התעוררות אל היראה והשלמות.

וכבר כתבנו לעיל⁵⁹ בשם הרב הגדול 'בינה לעתים', שתורפת כל תחלואי הנפש, להדריכה אל היושר ואל המעלה וכשרון המעשה, היא החשובה שבמעלות המידות אשר זולתה רפש ותהו נחשבו כל האחרות, הלא היא ההכנעה ושפלות הרוח לבלתי רום לבב אנוש לשום סיבה אפשרית, ומאן דדא ביה יוכל לומר בטח, כי כל השלמויות כולם נקבצו באו לו, ע"כ. ולזה בא הרמז במצוות ד' מינים הללו בזמן חג הסוכות, להורות נתן שזה מבוא ודרך אל השלמות, והיא מעלת הענווה:

האתרוג, כמדובר, שהוא משפיל עצמו וגדל על כל מים,

טעם מצוות סוכה - להשריש בלב את עראיות העולם הזה

בד' המינים נרמזת מידת הענווה

טעם ד' מינים - להודות על טוב הארץ שהביאנו אליה

וענוים יירשו ארץ

שמחת ה' שבסוכות על כפת עיונות ישראל

58. בראשית ג. ה. 59. עיין סימן קלא. 60. ירמיה כב, כט. 61. עיי 'חובות הלבבות' שער הכניעה פרק ז. 62. בראשית יח, כז. 63. שמות טו, ז. 64. תהלים כב, ז. 65. אבות פ"ד מ"ד. 66. דברים ז, ד. 67. תענית ז, א - 'מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה'. 68. הנר השלישי כלל ד חלק ו פרק ד. 69. ועי' בריש סימן קלא. 70. תהלים לו, יא. 71. דברים ג, כד. 72. דרוש כג. 73. ויקרא כג, לט - 'אף בַּמִּשָּׁה עֶשֶׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶסְפֶּכֶם אֶת תְּבוּאֹת הָאָרֶץ תַּחֲגוּ אֶת חַג ה' שְׁבַעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁבָתוֹן וּבַיּוֹם

וכגילוי עריות, ושפיכות דמים⁷⁹ וכו', יעו"ש, ואם כן אם רצונו להנצל מיצר הרע שלא לשלוט, יקנה לו עסק התורה לשמה, וניצול הוא ממנו.

השני, לקנות לו מידת הענווה והשפלות. דהא ע"י הענווה, זוכה הוא שתשרה עליו שכונה, כמו שאמרו בפרק קמא דסוטה⁸⁰, שהקב"ה השרה שכנתו על הר סיני וכו'. ויה' עמו⁸¹ אמרו רז"ל⁸²: אפשר שכונה שורה עליו וחסא בא על ידו, פוק חזי מה שכתב הרב מהרי"ז בד"א דף ק"ו, אההיא דפרק קמא דע"ז⁸³, דמאן דפריש ממינות מיד מיית, והוא הדין מאן דפריש מעבירה דאביק בה טובא. וכתב מהרש"א שם, דהטעם דמיד מיית הוא, דה' ברחמיו מרחם עליו שימות, כי קרוב הוא לחזור לסורו. וכתב על זה הרב 'פנים מאירות', דלפי זה, אם ישתדל לחקור היטב דעביד כל טצדקי שלא יחזור לסורו, וישוב לגמרי, לא ימות וחי. וכתב על זה, דהכוונה בזה הוא, שיעשה גדרות וסייגים הרבה בלתי יחזור לסורו, ושנראה שאם יקנה מידת הענווה, באמת ינצל מחששא זו דחזור לסורו, ואם כן לא יפחד מהמיתה אף דהוה אביק בה טובא, דהא על ידי הענווה זוכה שתשרה עליו שכונה, כמו שאמרו בפרק קמא דסוטה. והעניו האמיתי, שקנה מידת ההכנעה והענווה בשלימות חלקיה, שנעשה מרכבה לשכינה, תסגי ליה תשובתו לכפר לו הכל, ואינו צריך לד' חילוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש בפרק בתרא דיומא⁸⁴, יעו"ש.

השלישי, יקח מוסר, והיה על לבו תמיד בלתי יחטא, בזוכרו כי הוא מגוע היחס והמעלה, ומשורשים קדושים ג' אבות, וראוי לענף להיות דבק בשורשו ופונה אליו תמיד, ולא לתת לשורשו עורף, ולא פנים. ושאם יחטא, רב מאוד עונשו מזולתו, שאינו זרע קודש. כמו שכתבו הראשונים על פסוק⁸⁵: "זוכרת את בריתי יעקב", שאף זו מן התוכחות, שלא אחזו מעשה אבותיהם הקדושים בידיהם. ואם כן מי שהוא אדם, דבר ידבר עם יצרו דברים הללו, להחמיר כח החטא בעיניו, אם לא ידמה לאבותיו, להרחיק הנזק מעליו.

הרביעי, בהכנע יצרו מעליו וזכור יזכור כי העולם הזה דירת עראי הוא, כאורח נטה ללון. ומה מתקו דברי רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל פרשת אמור, וזה לשונו: הנה כל תיקון העולמות ושמחתו י"ת, תלוי בצדקת וכשרון עם בני ישראל. וכל כשרונם וצדקתם וחסידותם תלויה בדבר אחד בלבד, הלא היא בהכיר כי הן האדם היה כאחד ממלאכי השרת, כי נפשו רוחנית מעל השמים כבודה, ושם לה דירת קבע, ובבואה אל העולם הלזה, היא כאומרים לה: 'צא מדירת קבע ושב בדירת עראי, והכיני שם מכל מאכל אשר יאכל בעולם העליון, כי שוב תשוב אל דירתך הקבוע, ושם תאכלי לחם, אשר תביא מעולם העראי מתורה ותרי"ג מצוותיה, כי היא לחמך לנפשך'. והעושה כן, ינחל ארץ העליונה ויקיים ארץ התחונה, כי יריק עליה רוח שפע ממרום להכין אותה ולסעדה. כי הלא אשר שם לו שומה זו בלבו, כמקרה ההולך מביתו וארמונות מנוחתו, ועוב אשתו ובניו, ללכת אל עיר להסתחר ולהביא טרף לביתו, יקרנו. כי הלא לא יהיו

הזה, דהכוונה לומר, שהוא ית' ציוונו לחוג את חג הסוכות שהוא חג ה', ואנחנו נחוג ונשמח ונעלוז על שמחת חג ה', ואנחנו חוגגים את חגו כמאמרו ית': "תחוגו את חג ה'". כי מראשית השנה יתלכלך האדם בדברי עוונות, ומראש השנה והלאה יעשו תשובה ויתקנו מעשיהם, ויתוקן העולם ביום הכיפורים מאשר היה מתקלקל כל השנה. ולכן על ידי התיקון, שהוא שמחתו ית', יהיה חג לה' בחג הסוכות. וזה שנאמר⁷⁴: "דבר אל בני ישראל לאמר", כלומר מה שראוי לאמר אינו שיהיה חג זה בניסן על ענני כבוד, כי אם בחמשה עשר יום לחודש השביעי. והטעם פירש באומרו "הזה", שהוא להיות חודש זה, כי אז עלתה ארוכת ישראל ותיקון העולם, כי שמחת פסח ושבעות עיקרן עלינו, על אשר הטיב הוא ית' עמנו, וה' קוראם מקראי קודש, ושבת לה' בשבילנו, אך חג הסוכות הוא בעצה ובראשונה חג לה', לכבודו ית'. ומדברי קודשו נלמד, דבהיות יום זה ראשון לחשבון עוונות⁷⁵, ובימי התשובה שעברו, ישראל קדושים תיקנו עצמם ככל האפשר, וגם בד' ימים שבין יום הכיפורים לחג הסוכות לא שלט שטן במעשה ידיהם, להיותם טרודים במצוות סוכה ולולב ומיניו, ולא ימצא השטן מנוח להתגרות באדם להחטיאו, כי אם מהיום הזה והלאה הא ודאי אין לך אדם מישראל בימי התשובה שעברו שלא קבל עליו שלא יחטא עוד.

ולעומת זה באו ד' מינים אלו, לעורר האדם בד' דברים המסייעים את האדם לבלתי יחטא, ולומר, שאם האדם אוזח בהכנות אלו מובטח הוא שיוכל ליצרו כמו שקיבל עליו, והרי זה דומה לאומן מובהק באומנותו אצל הכל, שאם לפי שעה או אפילו רגע נעלמו מעיניו מכשיריו וכלי אומנותו, אפסו כחותיו, ולא יוכל לעשות באותה מלאכה כלל. ואם יאמר שיכול לעשות - טעות הוא בידו מהעדר הכנותיו, כן הדבר הזה במלחמת האדם עם יצרו, צריך הוא להכין הכנות ככל האפשר לסייעו להנצל ממנו מלחטוא.

האחד לעסוק בתורה, כי אין ביטול ליצר הרע אלא בתורה. וכבר אמרו בפרק קמא דקידושין⁷⁶: בראתי יצר הרע - בראתי לו תורה תבלין, ואמרו בפרק היה נוטל⁷⁷, דתורה מגנא ומצלא, והא ודאי מי שעוסק בה לשמה, דאי לאו הכי אדרבא, באותו עסק שלא לשמה מוסיף תת כח לסט"א, ויד השטן גוברת עליו להחטיאו. ופוק חזי מה שכתב הרב גאון עוזנו בספר 'דברים אחרים' דרוש ט', וזה לשונו: כבר כתבנו בשם חכמי המוסר, שאין תרופה להנצל מיצר הרע אלא עסק התורה. הלא לאמונה אמור רבנן כי כה אמר ה': בראתי יצר הרע - בראתי לו תורה תבלין, ואם כביכול אלקי עולם ה' הוא היוצר הוא הבורא גילה סודו אל עבדיו, שתבלין של יצר הרע למתק מרירותו היא התורה, מי פתי יצייר בדעתו שאפשר להנצל מיצר הרע בלי עסק התורה. אם אמור יאמר העבד אך מצאתי און לבטל היצר הרע בלי עסק התורה, אי פתי ואי סכל אין בשר המת מרגיש באיזמל חריף היצר הרע, כי זהו היצר הרע עצמו לבטל התורה, שכל מי שאינו עוסק בה נקרא נוזף⁷⁸, ושקול כעבודה זרה,

ד' מינים
שומרים על
ישראל
שלא ישובו
לחטוא

השמיני שבתון⁷⁴. שם פסוק לד - "דבר אל בני ישראל לאמר בתמשה עשר יום לחדש השביעי הנה חג הסוכות שבעת ימים לה"⁷⁵. תנחומא אמור סימן כב. ⁷⁶ קידושין ל, א. ⁷⁷ סוטה כא, א. ⁷⁸ אבות פ"ו מ"ב. ⁷⁹ עיין ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז. ⁸⁰ ה, א. ⁸¹ שמ"א יח, יד. ⁸² שבת נו, א. ⁸³ יז, א. ⁸⁴ פו, א. ⁸⁵ ויקרא כו, מב.

האדם את עיתו, ויש לו לחוש לזה, להיות עושה טוב כל ימיו. ואם קונים אתם ד' הכנות אלו, אתם בטוחים שלא תחטאו, והשמחה שיש למעלה על כשרון תשובתכם, שמחה אלימתא היא, ואז יאות לכם, "ושמחתם לפני ה' אלקיכם", על שמחתו בכם, "שבעת ימים", הרומזים לשבעה עשירות שנים, שבהיותכם כן, הרי אתם צדיקים וטובים כל ימיכם, ע"כ תורף דבריו בקצת שינוי.

ונראה לעניות דעתי שזהו כוונת הכתוב⁹¹: "והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח". ויש לעיין, למה דימה האיש השלם לעץ אשר פריו וכו', ולא קבע לו שכר אחר וכדומה. ועל פי אמרי קדוש יבוא על נכון, כי משלו נתנו לו, יען האיש השלם הזה הכניע את יצרו על ידי ד' דברים - התורה, והענווה, וזכירתו שהוא משורש קדוש, וזכירתו שהעולם משוך כנחל שהמים עוברים בו כעין דרך, כמו שכתבתי. ולזה, כנגד עסקו בתורה אמר: "והיה כעץ שתול", שהתורה נקראת "עץ חיים". וכנגד זכירתו שהעולם משוך כנחל שהמים עוברים בו, אמר: "שתול על פלגי מים", כמו שהוא זכר שר, שהעולם הזה דירת עראי, ומשוך כנחל, כן שכרו שיהיה "שתול על פלגי מים". וכנגד זכירתו שהוא משורש קדוש, ונטיעות דימה לשרשים, לזה שכרו "אשר פריו יתן בעתו", שהפרי שואב ויונק מלחות השורשי שבו. ולזה, השלם הזה, שהשתדל לענפים שידבקו בשורשם, כנגד זה "פריו יתן בעתו". וכנגד מעלת הענווה שנשתלם בה אמר: "וכל אשר יעשה יצליח", על דרך "ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו", כן השלם הזה, על ידי שהשכינה עמו בקנייתו מעלת הענווה - "כל אשר יעשה יצליח".

ורז"ל דרשו על פסוק⁹²: "לא כן הרשעים", זה לשונם⁹³: ר' יודן ור' פינחס, ר' יודן אמר: אמר הקב"ה לרשעים: אני בראתי העולם ביכן, שנאמר⁹⁴: "ויהי כן", ואתם אומרים: "לא כן", שנאמר⁹⁵: "ולב כסילים לא כן", חייכם "על כן לא יקומו רשעים במשפט". ר' פינחס אמר: אמר הקב"ה לרשעים: אני אמרתי "ויהי כן", ואתם אומרים: "לא כן", אני אמרתי "לא כן", ואתם אומרים: "כן", חייכם "לא כן", "על כן לא יקומו רשעים במשפט", ע"כ. והמאמר הזה צווחו ביה קמאי ובתראי, עיין בספר 'עמודיה שבעה' ובספר 'מנחת אליהו'. ואני אמרתי בו דרך רמז ומוסר השכל, כי הנה ידוע שנותיו של אדם שבעים שנה, כמו שכתוב⁹⁶: "ימי שנותינו בהם שבעים שנה". ושמעתי טעם לזה, כי הנה שלושה שותפים באדם, וכשתחשוב מספר שמות על דרך זה - 'יקו'ק' 'אב' 'אם' עולים שבעים. ואם תקח סופי תיבות משלושתם כזה - ה' ב' מ', הם אותיות 'בהם'. וזהו כוונת הכתוב: "ימי שנותינו בהם שבעים שנה", ע"כ. והצדיקים, בכל עת ובכל זמן זוכרים יום המיתה נגד עיניהם, וכן הוא אומר⁹⁷: "בכל עת יהיו בגדיך לבנים", ושנינו: ושוב יום אחד לפני מיתתך;

כל מעיניו על אשר יאכל ואשר ישתה ואשר יתכסה, אם יהיה מאכלו בריאה או רזה, או אם אכל למעדנים או פת חרבה או יכסה בגד עדיים או מכלול, כי יאמר: הלא פה אורח נטה ללון אני ואנכי בדרך, למה אחוש על דברי עידונים, כי אם מן הבא ביד. ואם אשכבה בין שפתיים או אשים אבן מראשותי, הלא כמה כרים וכסתות מרוקמים וטובים לי בבית מנוחתי אשר אני הולך שמה. ואם פה פת במלח אוכל, שם אתעדן, כי אוכל למעדנים, כי שם הוא העיקר, כי שם ביתי, באופן אסוף יאסוף כל הון יקר נמצא, קבץ יקבץ כל כלי, ויוליך לביתו להתעלס באהבה. על הדרך הזה אשר דעה יקנה לחשוב מחשבות בלבו, לאמר: הלא העולם הזה עראי הוא, אשר שלחני אלקים לשאת ולתת ולהרויח בנכסים רבים וחשובים - תורה ותרי"ג מצוות, וכל הימים אשר אני פה, כהולך בדרך אחשב, ולמה אשית לבי אם מעט ואם הרבה אוכל או אשתה וכו' או על הארץ אישן, הלא אין זה כי אם עראי, כי אורח אני, ובדרך אני הולך, ויעבור עלי מה, כי הלא אל משכנות מבטחים ומנוחות שאננות אני הולך, כי שם ביתי בעולם העליון, שם ארוה דודים ואתעלס באהבים. ומה לי טוב, כי אם שאשא עול תורה ומצוות בעולם הזה החולף והולך, ואיגע בדירת עראי להעשיר בדירת קבע. כי הנה איש כזה מקיים העולם הזה ונוחל העולם הבא כרבי חנינא בן דוסא⁸⁶, ע"כ. הא למדנו ד' דברים מועילים לאדם שלא לחטוא. אחד, עסק התורה לשמה, דאצולי מציל מיצר הרע. הב', ההכנעה והשפלות, שהרי הוא נעשה מרכבה לשכינה, ואין חטא בא על ידו. הג', אתיא זכירה זכירה דהענף יש לו להדמות לשורשו, ורשע בן צדיק יגדל עונשו כל כך, ומכל שכן בהיותו זרע קודש, החוט המשולש, כולם קדושים, כולם אהובים. והד', להיות זוכר שהעולם הזה משוך כנחל, שהמים עוברים בו כעין דרך. דהרי מעת צאתם מהמקור רדיפי מייא, זוחלין והולכים עד הגיעם לים, וכמו שכתוב⁸⁷: "כל הנחלים הולכים אל הים". כן צריך האדם לזכור תמיד יום המיתה, בהכירו שהעולם הזה עראי בעלמא הוא, כעין דרך לעולם הבא.

והוא רמז הכתוב⁸⁸: "ולקחתם לכם ביום הראשון", רוצה לומר, להנאתכם ולטובתכם, להנצל מיצר הרע ביום הראשון, שאמרו רז"ל⁸⁹: ראשון לחשבון עונות, הן קודם "פרי עץ", והיינו תורה הנקראת "עץ חיים"⁹⁰, ובתנאי שיהיה "הדר", דהיינו לשמה, דאז היא מצלת מיצר הרע. ועוד, הלולב שנקרא "כפות תמרים" רומז לאדם להיות נכנע אצל הכל, כמו שהוא כפות ידיו לו אסורות. וע"י זה זוכה הוא להיות "צדיק כתמר יפרח", דאין חטא בא על ידו, ולא יחזור לסורו. הג', זכור יזכור על ידי הדס המשולש, כי גם הוא "ענף מעץ עבות". ומשולש, אברהם, יצחק ויעקב, ושם יחטא, יוכפל עונשו בכפלי כפליים מזולתו. והד', "וערבי נחל", לזכור שהעולם הזה דומה לערבה המשוכה בנחל, דעראי בעלמא היא, כי לא ידע

86. ברכות יז, ב - "אמר רב יהודה אמר רב: בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת: כל העולם כולו נוזנין בשביל חנינא בני, וחנינא בני - די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת". ובברכות סא, ב - "אמר רבא: לא איברי עלמא אלא לרשיעי גמורי או לצדיקי גמורי... אמר רב: לא איברי עלמא אלא לאחאב בן עמרי ולרבי חנינא בן דוסא... ולרבי חנינא בן דוסא - העולם הבא". וברש"י: "לצדיקי גמורי העולם הבא - שאין להם בעולם הזה כלום, כגון רבי חנינא בן דוסא שדי לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת". 87. קהלת א, ז. 88. ויקרא כג, מ - "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר פפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים". 89. תנחומא אמור סימן כב. 90. משלי ג, יח. 91. תהלים א, ג. 92. שם פסוקים ד-ה - "לא כן הרשעים פי אם פמץ אֶשֶׁר תִּדְבְּרוּ רִיחַ: עַל כֵּן לֹא יִקְמוּ רָשָׁעִים בְּמִשְׁפַּט וְחַסְדֵי יְהוָה יִלְקוּשׁ תְּהִלָּים רִמּוֹז תְּרִיחַ. 94. בראשית פרק א בימי מעשה בראשית. 95. משלי טו, ז. 96. תהלים צ, י. 97. קהלת ט, ח.

לבככם" - זו תלמוד, אתה אומר זו תלמוד או אינו אלא עבודה - הרי הוא אומר¹⁰⁷: "ויקח ה' אלקים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה", מה שמירה לשעבר, אף עבודה לשעבר. הא למדת, "לעבדה ולשמרה" - "לעבדה" זו תלמוד "ולשמרה" אלו מצוות, וכשם שעבודת מזבח קרויה עבודה, כן תלמוד קרוי עבודה, ע"כ, והובא גם כן בילקוט שם. ועוד מקרא מלא דיבר הכתוב¹⁰⁸: "תעבדון את האלקים על ההר הזה", שהוא נאמר על קבלת התורה כידוע. ועוד, על ידי התורה יעבוד את ה', שאין בור ירא חטא¹⁰⁹, ותלמוד מביא לידי מעשה¹¹⁰, כידוע.

איך שיהיה, הנה "פרי עץ הדר", רומז לאברהם שנקרא "ירא אלקים"¹¹¹. וממנו ניקח התעוררות ליראה את ה'. ו"כפות תמרים", רמז ליצחק שנעקד על גבי המזבח. וממנו ניקח התעוררות לאהוב את ה', כמו יצחק אבינו ע"ה, שפשט צווארו על גבי המזבח, וזה יורה על אהבת ה' ברוך הוא. ובוזה"ק¹¹² על פסוק¹¹³: "והאלקים נסה את אברהם", ניסה את יצחק מבעיא ליה, יעו"ש. ו"וענף עץ עבות" רמז ליעקב. וממנו ניקח התעוררות על התורה, שיעקב אבינו ע"ה היתה תורתו אומנותו, דכתיב¹¹⁴: "ויעקב איש תם יושב אהלים". ו"ערבי נחל" רמז ליוסף, וממנו ניקח התעוררות אל המצוות, שהיה מלך, ועוד שנשבה לבין הגויים ועמד בצדקו, ודו"ק.

והגם שלפי כתבי האר"י, אלו הדר' הם רמוזים בשם הוי"ה ב"ה כסדר, וד' מינים הם רמוזים בשם הוי"ה באופן אחר, כידוע בכתבי האר"י ז"ל, מכל מקום הדרשה תדרש לפי פשוטו, ואם שגיאתי אתי תלין משוגתי.

והרב "זכות הרבים" בדרשותיו, נתן טעם אחר דרך רמז, והוא כי ד' יסודות הם: אש ורוח, מים ועפר. ואין לך דבר שאינו כלול מד' יסודות. ואדם גם כן כלול מד' יסודות אלו. ואלו הדר' מינים כל אחד מיסוד אחד, והיינו, ערבה מיסוד המים, ועל זה אין גידולו אלא מן המים; הדס הוא מיסוד האש, ועל זה אינו משתלש, אלא אם יבערו אותו באש; הלולב הוא מיסוד הרוח, שכן הוא תלוי באויר; אתרוג הוא יסוד העפר, שכן ראשו מביט אל העפר. וידוע מה שאמר עקיבא בן מהללאל¹¹⁵: הסתכל בשלושה דברים ואין אתה בא לידי עבירה: דע מאין באת - מטיפה סרוחה, ולאן אתה הולך - למקום עפר רמה ותולעה, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון - לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. ולזה אנו לוקחים ערבה, שהיא מיסוד המים, לרמז בואנו מיסוד המים, שהוא טיפה סרוחה. ועוד אנו לוקחים לולב, שהוא מביט כלפי מעלה, לזכור מה שאנו עתידין ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שהוא גבוה מעל גבוה. ועוד אנו לוקחים הדס, שהוא יסוד האש, לזכור משפטי גיהנום, שהוא אש להבת שלהבת. ועוד אנו לוקחים אתרוג, שהוא מיסוד העפר, לזכור כי אחריתנו הוא למקום העפר. וזה אומר: "ולקחתם לכם", רוצה לומר, להנאתכם, "ביום הראשון", ראשון לחשבון עונות, כדי שלא

ואף ששנותיו של אדם שבעים שנה, מי יודע מה יהיה, וע"י זה הם כל מיניהם בתשובה ומעשים טובים. ונראה לי שזהו נועם שיח דבריהם⁹⁸: יזכור לו יום המיתה, שלא אמרו יזכור לו המיתה אלא יום המיתה, ודברי המפרשים ידועים. ועל פי האמור הוא מדוייק, דעיקר ההכנעה הוא יום המיתה שאינו ידוע, ופתאום יבוא אידו. והרשעים לבכם לא כן יחשוב, שאומרים: עוד השמש במרומים, ולא די שאינם חושבים שימי האדם שבעים, אלא אדרבא, ישפטו בדעתם שכמה אנשים חיים יותר ויותר, וע"י זה הם רחוקים מהתשובה. זה אומר: אמר הקב"ה לרשעים: אני בראתי העולם ב'כן', שנאמר: "ויהי כן", 'כן' גימטריא שבעים, ודקדקתי לומר האי לישנא בכל מעשה בראשית, לרמז שהאדם שהוא עיקר הבריאה בכל מעשה בראשית יהי כן במספר, ואתם אומרים "לא כן", שנאמר: "ולב כסילים לא כן", למרחוק עיניהם יביטו, חייכם "על כן", מסיבת 'כן', שהוא שבעים, "לא יקומו רשעים" וכו'. ור' פינחס אמר: אמר הקב"ה לרשעים: אני אמרתי "כן", כמו שבארתי וכו'. ועוד בה, אני אמרתי: "לא כן", לפעמים ימות האדם בלא זמנו, ואתם אומרים: "כן", לא פחות, חייכם, "לא כן", "על כן לא יקומו רשעים" וכו', וק"ל.

ועוד זאת אדרוש על פי מאמר רז"ל⁹⁹: "פרי עץ הדר" זה אברהם אבינו, שהדרו הקב"ה בשיבה טובה, דכתיב¹⁰⁰: "ואברהם זקן בא בימים", "כפת תמרים" זה יצחק אבינו, שהיה כפות על גבי המזבח, "וענף עץ עבות" זה יעקב אבינו, מה הדס זה רחוש בעלים כך יעקב רחוש בבנים, "וערבי נחל" זה יוסף, מה ערבה זו כמושה ויבשה בפני שלושת המינים, כך מת יוסף לפני אחיו, ע"כ. ונראה לעניות דעתי, כי באו ד' מינים אלו לרמזו לד' הידועים - היראה ואהבה והתורה והמצווה, כידוע.

ועם זה פירש הרב המופלא, אחד היה אברהם, רחמתין עזיזא, כמוהר"ר אברהם חי מוסאפיא נר"ו, כוונת הכתוב¹⁰¹: "ועתה ישראל מה אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בדרכיו ולאהבה אותו ולעבד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך, לשמר את מצות ה' ואת חוקותיו" וכו', והכתובים באו בכפלון. ועל פי האמור מובן, דכנגד יראת ה' אמר: "מה ה' שואל כי אם ליראה"; וכנגד האהבה כתיב: "ולאהבה אותו"; וכנגד התורה, שהיא חשובה כעובד עבודה, כמו שדרשו רז"ל¹⁰² על פסוק¹⁰³: "זאת התורה לעולה ולמנחה" וכו'; כל העוסק וכו', אמר: "ולעבד את ה' אלהיך". ודייקא נמי, כי ארבע תיבות אלו - "ולעבד את ה' אלהיך" בגימטריא 'תורה', "בכל לבבך ובכל נפשך", לרמז מה שאמרו חז"ל¹⁰⁴: אין אדם לימד תורה אלא במקום שלבו חפץ; וכנגד המצוות אמר: "לשמר את מצות" וכו', אלו דבריו, ודברי פי חכם חן. ומלבד מה שכתב הרב נר"ו, שבתיתב "לעבוד" וכו' היא כנגד התורה. עוד בה בספרי פרשת עקב¹⁰⁵ איתא להדיא על פסוק¹⁰⁶: "ולעבדו בכל

ד' מינים כנגד יראה, אהבה, תורה ומצווה

ד' מינים כנגד ד' יסודות

98. ברכות ה, א. 99. ויקרא רבה פרשה ל, י. 100. בראשית כד, א. 101. דברים י, יב-ג. 102. מנחות ק, א - "אמר ריש לקיש, מאי דכתיב: 'זאת התורה לעולה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם?' כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם". 103. ויקרא ז, לז. 104. ע"ז ט, א. 105. אות מא. 106. דברים יא, יג. 107. בראשית ב, טו. 108. שמות ג, יב. 109. אבות ב, ה. 110. קידושין מ, ב. 111. בראשית כב, יב. 112. וירא קיט, ב. 113. בראשית כב, א. 114. בראשית כה, כז. 115. אבות פ"ג מ"א.

צומח הוא מיסוד המים, "כי כאשר ירד הגשם והרוה את הארץ והולידה והצמיחה"¹¹⁸; חי הוא יסוד האויר, כמו שכתוב¹¹⁹: "כל בשר אשר בו רוח חיים", ואלמלא רוח האויר הוא מת; מדבר הוא האדם, שמעלתו מצד הנשמה, שהוא יסוד אש הרוחני, כמו שכתוב¹²⁰: "נר ה' נשמת אדם". ונודע כי ד' יסודות שורשם למעלה, ולמעלה מלמעלה, כי גבוה מעל גבוה. עד שתאמר, ד' מנחות שכינה - מיכאל, גבריאל, אוריאל, רפאל. מיכאל הוא יסוד המים הרוחניים, גבריאל יסוד האש הרוחניים, אוריאל יסוד האויר הרוחניים, רפאל יסוד העפר הרוחניים. ואלו ד' יסודות הרוחניים משתלשלים מד' יסודות, בהם יותר גבוהים ויותר רוחניים, דהיינו, ד' חיות: אריה, שור, אדם, נשר. ואלו משתלשלים מרוחניות הנעלם, ד' רגלי המרכבה שבאצילות. עד שתאמר, ד' אותיות שם המיוחד הם שורש שורשי השורשים של ד' יסודות - ו' הוא יסוד המים, ה' הוא יסוד האש, ו' הוא יסוד הרוח, ה' הוא יסוד העפר, כנודע לחכמי האמת. ויש בכל מדרגות, אלפים ורכבות מדרגות בלי ערך, עד שישוּב הכל אל שורשן הנעלם. ואז תדע ותבין, כי "ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד"¹²¹, כלומר אין בנמצא שום מציאות שיהיה מזולתו, כי הכל מאתו ית', ע"כ.

ולזה ציוותה תורה על ד' מינים הרומזים לד' יסודות, להורות נתן חיבתו וקרבתו לעם קרובו, ששב הכל אל שורשו הנעלם. כי על פי האמור, אפשר שזה שדרשו רז"ל ויקרא רבה¹²²: דבר אחר, "פרי עץ" זה הקב"ה, שכתוב בו¹²³: "הוד והדר לבשת". "כפת תמרים" זה הקב"ה, שכתוב בו¹²⁴: "צדיק כתמר יפרח". "וענף עץ עבות" זה הקב"ה, דכתיב¹²⁵: "והוא עומד בין ההדסים". "וערבי נחל" זה הקב"ה, דכתיב ביה¹²⁶: "סולו לרוכב בערבות ב"ה שמו", ע"כ, כי הכל הולך למקום אחד, ודו"ק.

ודע דבליקוט ישעיה רמז רס"ב איתא על פסוק¹²⁷: "אמרו צדיק כי טוב", וזה לשונו: אמרו לצדיקו של עולם, "כי טוב" במה שעושה לכם, שנאמר¹²⁸: "כי ביום הזה יכפר עליכם", לפיכך נוטלין לולביהן בסוכות, ואומרים¹²⁹: "הודו לה' כי טוב", ע"כ. והגאון זית רענן כתב: וצריך טעם מה עניין זה ללולב, יעו"ש.

ולעניות דעתי הדבר פשוט, במאי דאיתא בויקרא רבה¹³⁰: אמר ר' אבין: משל לשניים שנכנסו אצל הדיין, ולית אנן ידעין מאן הוא נצח, אלא מאן דנסב באיין (פירוש כידון) בידיה, אנן ידעין דהוא נצח. כך ישראל ואומות העולם, באין ומקטרגין וכו'. וכן איתא במדרש תהלים¹³¹: "בימינך נצח"¹³² זה הלולב, שניקה בימין ובו מראין הנצחון, יעו"ש. ולזה אמר: אמרו לצדיקו של עולם כי טוב, במה שעושה לכם, שכיפר לכם ביום כ"כ, ואות על זה נוטלין לולביהן בסוכות וכו' ופשוט.

רל"ב א"י. כתב הרב הקדוש בספר 'מנחת אליהו' פרק כ', וזה לשונו: **אקדים לכתוב פה מה שמצאתי בספר הנצחון בכתב יד, ובדפוס בספר 'מאירת**

תבוא עבירה לידכם, וצריך שתקחו אלו הד' מינים, "פרי עץ הדר" וכו', ע"כ.

ומה שכתב, ערבה מיסוד המים, הדס מיסוד האש, הלולב הוא מיסוד הרוח, אתרוג מיסוד העפר, הכוונה נטייתם אל היסודות הנזכרים, ופשוט.

ודע, שדרך זה דרך בו הרב הגדול 'מנורת המאור' דף קצ"ג, אמנם הוא באופן אחר, וזה לשונו שם במצווה הזאת: רמז לנו איך ד' יסודות הנבראים, אשר בהם כל מיני העולם השפל, שהם קיום גשמי בני אדם, ויצירתם במיזוגם ואפיסתם בסתירת אחד מהם, וכולם עומדים ברצון בוראם, ואין מקיימם זולתו ית'. על כן ציוותה תורה בזה החג שנקרא "חג לה"¹¹⁶, להללו ולשבחו באלו הד' מינים מפוארים מהצמחים הנוצרים בעולם, שדומה כל אחד מהם ליסוד אחר, ונוטה יותר אליו. ולקחתם מסודרים במקרא כפי סדרם בעולם, מלמעלה למטה. ו"פרי עץ הדר" שהוא אתרוג, נוטה קליפתו, שהוא מראהו בחוץ, ליסוד האש. "כפות תמרים", שהוא הלולב, נוטה לצד האויר, אף על פי שכל האילנות נוטים לצד האויר, והאויר מושכם, יש אילנות שהם נמשכים יותר אצלו, כמו כפות תמרים, והוא גבוה באויר, והיינו דכתיב¹¹⁷: "והיא יושבת תחת תומר דבורה", רוצה לומר, תחת האויר, וקראו לשון 'תומר'. והעד הנאמן, שפירותיו חמים וטובים לאכול מהם מעט, וזהו טבע האויר. ו"ערבי נחל" זהו ערבה הגדלה על המים, הנוטה ליסוד המים, ועל כן נקרא 'ערבי נחל', לפי שרובם גדלים על הנחל. ו"ענף עץ עבות", שהוא הדס, השפל שבעצים, לפיכך דומה ליסוד הארץ, והוא קר ויבש בטבעו, כיסוד הארץ. ונכתב "ענף עץ עבת" קודם "ערבי נחל", שלא כסדר היסודות כפי טבעם. אבל מאחר שנקוו המים אשר מתחת השמים אל מקום אחד ונראית היבשה, ובני אדם דרים בה, והמים מכונסים לשפלות שבארץ, כפי יישוב בני אדם יותר היא קרובה הארץ לאויר מהמים, על כן נכתב ההדס בפסוק קודם הערבה. ובאתה תורה להורות לנו, כי בכל יסודותינו אנו מחוייבים להודות לבוראינו על אשר זננו והחיינו. ולפי שהמין הראשון שהוא אתרוג יש בו דוגמת ד' יסודות, כאשר הם בעולם השפל - הקליפה העליונה דומה ליסוד האש במראהו ובטבעו, חם ויבש כמותו; והלובן שתחת הקליפה, דומה מראהו ליסוד האויר, והוא חם ולח כמותו; והלח שסביב הגרעינין דומה ליסוד המים, והוא כמים קרושין, וקר ולח כהם; והגרעינין הם קשין כארץ, דומין ליסוד העפר, וקרים ויבשים כמותו - ועל כן כתבו תורה בראשונה, וניטל לבדו ביד אחד, לפי שיש בו כל ד' יסודות, כנגד כולם, ואף על פי כן נוטלו בשמאלו, לפי שאינו אלא מין אחד, ולולב בימין, לפי שהם ג' מינים אגודים ביחד, ע"כ דברי קודשו.

ויומתק דרכו דרך הקודש, במה שכתב הרב הגאון 'עיר מקלט' בפרשת ויקרא, וזה לשונו: דע באמת, כי כל מה שיש בתחתון הוא משתלשל בעליון, וגבוה מעל גבוה. והנה מציאות התחתון הוא דומם, צומח, חי, מדבר, שהם דוגמת ד' יסודות, דומם - יסוד העפר;

מעלת כלי המקדש ויוקר מציאותם בעולם

116. ויקרא כג, מא. 117. שופטים ד, ה. 118. ע"פ ישעיה נה, י. 119. בראשית ו, יז. 120. משלי כ, כז. 121. דברים ד, לו. 122. פרשה ל, ט. 123. תהלים קד, א. 124. תהלים צב, יג. 125. זכריה א, ח. 126. תהלים סח, ה. 127. ישעיה ג, י. 128. ויקרא טז, ל. 129. תהלים ק, א. 130. פרשה ב, ל. 131. ילקוט שמעוני תרי"ע. 132. תהלים טז, יא.

במגדל הנזכר. ואבנים טובות שהיה ההיכל בנוי בהם, ונדבכים ג' אבנים ונדבך אחת של עצי אלמוגים, והנדבכים ג' הן מאבנים טובות, וכל אבן טובה אחת שבעה באמה שתיקן דוד המלך ע"ה, ורחבה חמש באמה, ואורך מרגליות אחת עשר באמה, כל אלו תיקן דוד המלך ע"ה לבית הגדול, ומסר לשלמה בנו ע"ה. מניין של אבנים טובות ל"ז אלפים ומניין המרגליות כל כך אלו ההיכל בנויים מהם, שלושה נדבכים ונדבך של עצי האלמוגים שנתגלו לשלמה, והיו מחופים זהב טוב ונתונים בבנין, כל אלו הביאום כשדיים מפני נבוכדנצר, והאלמוגים מזהירין כוזהר הרקיע, אבנים טובות ומרגליות וכסף וזהב שהקדיש דוד המלך ע"ה לבית הגדול אלף אלפים ככרי זהב, ומאת אלף ככרי זהב פרוים שהיה עושה פירות, שש מאות ושישים ושיש ריבוא ככרים מזהב טוב שהיה תחת עץ החיים בין הקודש, כל אלו נגלו לחלקיה הלוי ומסר לשמשיאל המלאך שישמרהו עד שיקום המלך דוד ע"ה וימסור לו הכסף והזהב.

הנדבך שהתנדב שלמה המלך ע"ה ועמהם ככרי זהב ואבנים טובות שאין להם דמים, כל אלו גנוזים והחביאום וגנוזים ושמרום מפני חיל כשדים במקום בורסיף¹.

פרוכת של זהב שבעה, שנכנס בהם שנים אלפים ככרי זהב, ולבושי הלויים ואבנטים שלהם שנים עשר אלפים מלבושים, ואפוד של כהן גדול ע"ה שהוא משרת בהם ומעיל, לבד מלבושי כהנים ע' אלף מלבושים, ואבנטיהם ומצנפיהן ומכנסיהן, כל אלה שעשה דוד המלך ע"ה לרצון על ישראל, ולקחום הכשדים בסוד שנתגלה להם כל התשמישים הזה לרצון על ישראל.

כנורות שעשה דוד המלך ע"ה, אלף כינורות, ונבלים שבעה אלפים, עשאה לרצון על ישראל. צלצלים לשיר ולתושבחות להודות להלל לאלקי ישראל שנתנו לו למשה מסיני, וכתב עליהם מתחת רגלי כסא הכבוד אבן ספיר דמות כסא, והכינורות מעצי אלמוגים היו מצופים זהב טוב ואבנים טובות, חמישה על כל כינור וכינור, שהיו מביאים לאותם העננים והשפירים והרוחות שהיו משועבדים לשלמה המלך ע"ה, ועל כל כינור וכינור היו בו פעמון של נחושת קלל מלפני כסא הכבוד, ואבן אחת טובה יקרה ומעולה שחצב משה רבינו ע"ה בהר סיני מתחת רגלי הכבוד שעל אבן ספיר. הכל צפונים וגנוזים בענן צדקיהו, שהיו יודעים כשדים בסוד שגילה להם שהיה צר שונא לישראל, שכלים הללו אין משתמשים בהם אלא לרצון ישראל, והיו יודעים ברוך וצדקיהו שהכשדים משתמשים בהם, והטמינום עד היום הזה שישונו ישראל לקדמותן ויקחו כבוד, ויקרא עולם כשימצא להם איש דוד, בן דוד שמו, ויגלה לו הכסף והזהב קיבצו כל ישראל, ויעלו עלייה שלימה בירושלים.

עינים ונקרא גם כן 'מעשה ניסים', ובספר 'עמק המלך', מעניין כלי הקודש ומעלתם ויוקר מציאותם בעולם, כי אין מלך אשר תחת השמים אשר יכול להשיג אחד מהנה. וכתבתיו למען דעת כל הלומד בו כמה גרמו העוונות למנוע זה מישראל, ויהרהר תשובה מלבו וידאג על הבית והחורבן, אולי ירחמו מן השמים, וזה לשון הספר:

אלו הן כלי המקדש המקודשים והגנוזים כשחרב בית המקדש: המשכן, והפרוכת, ומנורת הקודש, וארון העדות, וציץ הזהב, ונזר הקודש לאהרון הכהן, וחושן המשפט, חציצרות הכסף, והכרובים, ומזבחה העולה, והפרוכת, ואוהל מועד, והמזולגות, והקשות, והשולחן, ומסך השער, ומזבחה הנחושת, והבגדים לאהרון הכהן הקדושים שהיה מלבישם כהן גדול ביום הכיפורים, הפעמונים והרימונים שהיו על שולי המעיל, וכלי הקודש שעשה משה רבינו ע"ה בהר סיני במצוות הקב"ה, והמטה, וצנצנת המן - אלו כלי המקדש, וכלי המקדש הקדושים שעשה שלמה בן דוד המלך ע"ה, ובמקום שימור הלויים היו עמו חזקיה וצדקיה וחגי הנביא וזכריה בן ברכיה בן עידוא הנביא.

ואלו לקחם הארץ - הבריהים, ויתדות הקרשים, והטבעות, ועמודי החצר.

אלה הכלים: מזרקי כסף מאה ועשרים ריבוא, מזרקי זהב טוב חמשת ריבוא, ועוד כוסות של זהב טוב שישים ריבוא, ושל כסף מאה ועשרים ריבוא. ארבע אלו כתבו זה בבבל. ושאר הנביאים שהיו עמם, ועזרא הכהן הסופר מאה ושלושים מן הלויים נהרגו, ומאה נמלטו עם שימור הלוי וחביריו.

קערות משל זהב טוב חמישים ריבוא, ושל כסף מאה ריבוא, קשות של זהב טוב שתיים ועשרים ריבוא, ושל כסף מאה ועשרים ריבוא, על כל קשוח וקשוח מרגליות חמש, אבנים טובות שנים, ודמי כל אבן טובה מאה ככרי זהב, כל דמי המרגליות מאתים אלפים ככרי זהב, חצוצרות של זהב שלושים ושישה, וכל אלו הכלים הביאום וגנוזם במגדל בארץ בבל, בכרך שממה בגדר.

מנורה של זהב טוב עשר ריבוא ושבעת נרות על כל אחת ואחת. ועשרים אבנים טובות לכל מנורה ומנורה, שמרגליות אחת מהם לא נודע דמיה, ובין כל אבן ואבן מאתים אבנים גם הם לא נודעו דמיהם.

שולחנות של זהב שבעים ושבעה, וזהבם מקורות גן עדן שנתגלה לשלמה, ומזהירין כוזהר שמש ולבנה שמוהירים ברום עולם. וכל כסף שהיה בעולם מששת ימי בראשית עד יום שמלך צדקיהו לא היו שווים הזהב שהיה מחופה על ההיכל מבית ומוחין, ואין חקר ואין שיעור ואין קצבה ואין משקל לאותו הזהב שהיה מחופה על ההיכל ועל פני ההיכל. ועוד משקל שבעה אלפים ככרי זהב. כל אלו הביאום וגנוזם

ואלו הן משקלי הכסף הצפונים בעין על ידי ברוך וצדקיהו, ככרי כסף מאה ועשרים ריבוא, ככרי זהב חמש עשרה ריבוא, של כסף טוב מאה וששים ריבוא, כלים של נחושת, סירים של נחושת טוב מאתיים ריבוא, של ברזל מאה ועשר ריבוא, ושפתים שאין להם מוצקים, ומוצקים של נחושת סביבות מתחת שער הנחושת ככרים שאין להם משקל.

כיוורים של נחושת שאין להם משקל, מחתות של זהב טוב שלשת אלפים, שולחנות של זהב טוב מתחת עץ החיים העומד בגן הקודש שבעים, שהיה עליהם לחם הפנים, שאין להם קץ לדמיון. שקמים של זהב שכל מעדנים תלויים בהם, שהם של זהב מוזקק שזיקק דוד מלך ישראל ע"ה, כל אלו גנזו צדקיהו.

ואוצרות כסף וזהב מימי דוד מלך ישראל עד צדקיהו ועד שגלו ישראל לבבל, מגינים של זהב ריבי רבבות, ושל כסף שאין להם מניין, כפות של זהב ריבי רבבות, ושל כסף שאין להם מידה, מרגליות ואבנים טובות אלף אלפים וג' מאות אלף ושבעים אלף. כל אלה צפונים וגנויים בחומת בבל ונחל ברוך לתחת הערבה הגדולה שבבבל שתלו עליה כינורותיהן. ומבית יער הלבנון לקחו זהב מידות כורים אלף אלפים ושבע מאות ושבעים. וכל הנביאים והחכמים וסופרים לא יוכלו לחשב העושר והכבוד שהיה בירושלים. ועוד שתיים עשר אבנים ביד חלקיה בן שימור הלוי נמסרו בידם להצניעם להחזירם לשבטים, שהיו שמות השבטים חקוקים עליהם, שהיו מאירות על ראשי השבטים, מעולות ויקרות בדמים זו מזו, ואלו מלאך ונביא ואיש לא ידע מהן אלא חלקיה בן שימור הלוי. ושאר העושר והכבוד שהיה בירושלים לקחו אותו שמיאל וחזרו והראו אותו שימור וחלקיה וחבריהם הלויים למיכאל ולגבריאל, וכל ישראל הביאו את הכלים עד שיקום מלך צדיק לישראל.

עוד אלו נשבעו שבועה גדולה אלו לאלו שלא יגלו הכלים האלה עד שיקום דוד בן דוד, וימסרו בידו כל כסף וזהב בשעה שיתקצו גלויותיהם של ישראל מארבע רוחות העולם ויעלו בגדולת גדולה על ישראל בעזרת ה', בעת ההיא יצא נהר גדול מבית המקדש ששמו גיחון, וישטף עד המדבר הגדול והנורא, ויתעכב בנהר פרת, מיד יעלו ויתגלו כל הכלים, עכ"ל.

הנה הוכרחת להעתיק דבריו בעבור התועלת הנמשך מן העניין, הגם כי יש דברים שאינם מובנים כאשר יראה המעיין.

ודע, דכעין זה איתא ב'ילקוט חדש' ערך 'בית המקדש' אות ס"ו: לעתיד יבנה בית המקדש על מכוננו מאותם האבנים בעצמם שהיה בית המקדש ראשון בנוי, ע"כ. **ונראה לעניות דעתי** שזהו דקדוק הכתוב²: "עניה

סוערה לא נוחמה הנה אנכי מרביץ בפוץ אבניך ויסדתיך בספירים". דקדק תיבת "אבניך" בכינוי, יורה על האמור. ועיין מה שכתב הרד"ק בכוונת הכתוב³: "ושעריך לאבני אקדח וכל גבולך לאבני חפץ", שיתכן לפרש למ"ד "לאבני אקדח" ולמ"ד "לאבני חפץ" משמשות, כלומר כל האבנים שהיו בהם מתחילה אשים אותם לאבנים טובות ומרגליות, וכן למ"ד "ושמתם ליער"⁴ והדומים להם, יעו"ש.

ומה שסמך לזה⁵: "וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך", נראה לעניות דעתי על פי מאי דאיתא במדרש ילקוט⁶ על פסוק: "וכל גבולך לאבני חפץ" - א"ר לוי: עתידין תחומי ירושלים להיות מלאים י"ב מיל על י"ח מיל אבנים טובות ומרגליות, לפי שבעולם הזה אדם חייב לחבירו ואומר לו לך נידון אצל הדיין, פעמים שהוא עושה שלום ביניהם, פעמים שאינו עושה שלום ביניהם - לית תרתין אפיין נפקין מרצין, אבל לעתיד לבוא אדם חייב לחבירו והוא אומר לו לך נידון אצל המשיח בירושלים, כיוון שמגיעין אצל תחומי ירושלים הם מוצאים אותם מלאים אבנים טובות ומרגליות והוא נסיב תרתי מנהון, ואומר לו: יתר מאלין אני חייב לך, והוא אומר לו: אף לא כדין, יהא שרי לך יהא שביק לך, הדא הוא דכתיב⁷: "השם גבולך שלום", ע"כ.

ולזה אמר "וכל בניך למודי ה'", הכוונה, כיוון שכל כך יש עושר וכבוד עד שהגבולין של ירושלים לאבני חפץ, בזה יכולים ללמוד תורה הרבה מרוב כל טוב⁸, ועוד בה, "ורב שלום בניך", שמתרבה השלום בין איש ובין רעהו ולא יהיה מחלוקת ביניהם.

וראיתי בליקוטי מה"ר גבריאל אישפראנסא שבסוף עץ החיים, שפירש פסוק זה⁹ עם פסוק הבא אחריו¹⁰: "בצדקה תכונני", על פי הידוע שבכל המידות אנו לומדים מהשי"ת - מה הוא חנון ורחום, ויש לנו יתרון בצדקה, שיכולים אנו לקיים צוניתה ואינו יודע למי נותנה, והמקבל אינו יודע ממי מקבלה, מה שאין כן השי"ת, הכל גלוי לפניו, ולפנינו שהוא הנותן. וזה אומר: "וכל בניך למודי ה' ורב שלום" הצדקה של "בניך", יעו"ש.

ונראה לעניות דעתי שזהו כוונת הכתוב¹¹: "וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלקינו כאשר צונו". הכוונה לומר, שהצדקה יש לנו בה דוקא יתרון, זהו "לנו", וזה כשתהיה "לפני ה' אלקינו" - שאינו יודע לא המקבל ולא הנותן זולתי הוא לבדו ית"ש, זהו היתרון. וזהו גם כן רמז הכתוב: "ולך תהיה צדקה לפני ה' אלקיך", והרי הוא כמבואר, ועיין מה שכתבתי לעיל בסימן ק"ו ובסימן ר'.

רל"ג

א"י. איתא באבות דרבי נתן פרק כ"ח: ר"ש בן אלעזר אומר: חכם הדר בא"י ויוצא לחו"ל - פגם, הדר בה משובח הימנו, ואף על פי שפגם משובח

עושרה העתידי של ירושלים יאפשר ללמוד תורה וירבה שלום

יתרון האדם לעומת הקב"ה במצוות הצדקה

חכם הדר בא"י ויוצא לחו"ל פגם

המקדש יבנה בעתיד מאבני המקדש הראשון

2. ישעיה נד, יא. 3. שם פס' יב. 4. הושע ב, יד. 5. ישעיה נד, ג. 6. ילקוט"ש ישעיה רמז תעח. 7. תהלים קמז, יד. 8. עיין לעיל סימן קו. 9. ישעיה נד, יג - "וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך". 10. פסוק יד. 11. דברים ו, כה.

הוא יותר מכל המשובחין שבמדינות. משלו משל למה הדבר דומה, לברזל הינדואי שבא ממדינת הים, שאף על פי שנפחת ממה שהיה, הוא משובח יותר מכל המשובחים שבמדינות, ע"כ.

ופירש גאון ערונו שם¹, וזה לשונו: ואם תאמר, מאי קאמר, כיון דאמר חכם הדר בא"י ויצא לחו"ל פגם, אמאי איצטריך לומר הדר בה משובח הימנו, צריכא למימר, כיון דהיוצא פגם, ודאי הדר בה משובח הימנו. ויש לומר דהוה סלקא דעתך כיון דשניהם היו דרים בא"י ונתחכמו באוירא דא"י, אם אחד יצא לחו"ל אין נגרע מחכמתו שכבר קנה, ומאי דקתני שאם יצא לחו"ל פגם, הייתי סובר שפגם בחשיבות, שהיה בא"י מקודשת ויצא חוצה, אבל לענין החכמה לא איבד כלום - לזה אמר: הדר בה משובח הימנו גם לענין החכמה, דהגם דשניהם היו בא"י ונתחכמו באוירה, מכל מקום הדר בה מתמיד לשאוב מאויר הקדוש. ואמטו להכי חזר לומר, ואף על פי שפגם משובח וכו', להורות הכל במהות החכמה מיירי, ולא מיירי כמעלת ומצוות ישיבת א"י, עכ"ל.

ונראה לעניות דעתי דפירושו כך, דמיירי בשני חכמים שבאו מחו"ל לדור בארץ, והמה ראו שלא אייטדר להו לישב בארץ מפני כמה בלבולים המקטרגים, המעיקים ומטרידים אותם מעבוד את ה' כאשר היו בראשונה, ולזה האחד אך יצא לחו"ל לעבוד את ה' כבראשונה, והשני נשאר שם אפילו שלא היה נשאר על תילו ועל עבודתו כמאז ומקדם, אמנם לבו נוקפו שקצור קצרה ידו מעבודת ה'. וזה אומר: חכם הדר בא"י ויצא לחו"ל - פגם, הדר בה משובח הימנו, ואף על פי שפגם משובח הוא יותר מכל המשובחין שבמדינות, כי ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצוות כמאמרם ז"ל², ו'טוב פת חריבה ושלוה בה'³, ופשוט, עיין מה שכתבתי לעיל בסימן ו' ובסימן ק"ע⁴.

הנשאר בא"י משובח מהיוצא אף כשיש בה מניעות בעבודת ה'

ונראה לעניות דעתי דפירושו כך, דמיירי בשני חכמים שבאו מחו"ל לדור בארץ, והמה ראו שלא אייטדר להו לישב בארץ מפני כמה בלבולים המקטרגים, המעיקים ומטרידים אותם מעבוד את ה' כאשר היו בראשונה, ולזה האחד אך יצא לחו"ל לעבוד את ה' כבראשונה, והשני נשאר שם אפילו שלא היה נשאר על תילו ועל עבודתו כמאז ומקדם, אמנם לבו נוקפו שקצור קצרה ידו מעבודת ה'. וזה אומר: חכם הדר בא"י ויצא לחו"ל - פגם, הדר בה משובח הימנו, ואף על פי שפגם משובח הוא יותר מכל המשובחין שבמדינות, כי ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצוות כמאמרם ז"ל², ו'טוב פת חריבה ושלוה בה'³, ופשוט, עיין מה שכתבתי לעיל בסימן ו' ובסימן ק"ע⁴.

משה ביקש להכנס לא"י למרות הגזירה כדי לחבבה על ישראל

ר"ל"ד א"י. "אעברה נא ואראה את הארץ"¹ - למה היה מבקש לפני הקב"ה לעבור את הירדן, והלא כבר נאמר לו: "לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ"², וכבר ראה אהרן מות בהר ההר, אלא כדי לחבב הארץ בפני ישראל, ילקוט ראובני פרשת ואתחנן בשם הפסיקתא³.

ובזה יובן מאמר רז"ל בילקוט⁴, הביאו ילקוט ראובני שם: "ואתחנן אל ה'"⁵ - למה, כדי שיכנס לארץ, ע"כ. והוא תמוה. והן אמת שהמעייין במקורו שם, בעיניו יראה

ונראה לעין כל, שהכל עניין אחד, ובשמים עדי ששוב ראיתי אחר כך שכן פירש הגאון ז"ת רענן, יעו"ש. ואחר זמן ראיתי במדרש תנחומא⁸ בהדיא: "ואת יהושע צוית" וכו' תלמוד לומר "ואתחנן" וכו'. ומכל מקום כפי דעת ילקוט ראובני שעשה אותו מאמר בפני עצמו, יתיישב על פי האמור, והכוונה, למה היה מבקש וכבר נגזרה גזירה - לזה אמר: כדי שיכנס לארץ, ובזה הורה גבר חובת הארץ הקדושה בפני כל, ופשוט. וכן נראה מדברי הגאון פנים יפות פרשת ואתחנן שהוא מאמר בפני עצמו, יעו"ש, וכן נראה מדברי הרב נחלת יעקב המחובר עם 'אבני השוהם' סדר הנזכר, יעו"ש.

רל"ה א"י. במדרש ילקוט¹ איתא, וזה לשונו: "משחקת בתבל ארצו"² - רשב"י אמר: תבל זו ארצו, ולמה נקרא שמה 'תבל' - שהיא מתובלת מכל ארצות, שכל הארצות מה שיש בזו אין בזו, אבל א"י אינה חסרה כלום, שנאמר³: "לא תחסר כל בה". דבר אחר, למה נקרא שמה 'תבל' - על שם תבלין שבתוכה, ואיזה זה, תורה, שנאמר⁴: "בגוים אין תורה", מכאן שהתורה בא"י.

וא"י משובחת משאר ארצות, שנאמר⁵: "וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים" - מצרים משובחת שבארצות, שנאמר⁶: "כגן ה' כארץ מצרים", וצוען שבח ארץ מצרים היא, דמרבו בה מלכים, דכתיב⁷: "כי היו בצוען שריו", וחברון מן המגונה שבא"י הוא, דקברי בה שכבי, והיא מבונה שבעה מצוען שהיא משובחת שבמצרים, קל וחומר לשבח של א"י. ואם תאמר, מי שבנה זה לא בנה זה, תלמוד לומר⁸: "ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען", מי שבנה זה בנה זה, אי אפשר שבנה את הכעור ואחר כך בנה את הנאה, אלא בנה את הנאה ואחר כך בנה את

מפני מה נקראת א"י תבל

א"י משובחת וחביבה משאר ארצות

רל"ג 1. בספר 'כסא רחמים' תוספות ד"ה 'הדר'. 2. ספרי דברים פ' פ' 3. משלי יז, א. ובילקוט'ש משלי רמז תתקנו - "אמר ר' יוחנן: טוב פת חרבה: זו ארץ ישראל, שאפילו אוכל אדם בה פת ומלח בכל יום ודר בתוכה זוכה לעולם הבא, מבית מלא זבחי ריב' זה חוצה לארץ, שהיא מלאה חמסים וגזלות". 4. ועיין עוד לקמן בסימן רצז, שכתב סיעתא לפירושו זה. רל"ד 1. דברים ג, כה. 2. במדבר כ, יב. 3. פסיקתא זוטרתא ואתחנן. 4. ילקוט'ש ואתחנן רמז תתיב. 5. דברים ג, כג. 6. דברים ג, יב. 7. דברים ג, יב-כא. 8. פרשת ואתחנן סימן ד. רל"ה 1. ילקוט'ש משלי רמז תתקמג. 2. משלי ח, לא. 3. דברים ח, ט. 4. איכה ב, ט. 5. במדבר יג, כב. 6. בראשית יג, י. 7. ישעיה ל, ד. 8. בראשית י, ו. וחם בנה את חברון לכנען בנו הקטן ואת צוען למצרים בנו הגדול.

שמחריבין אותה המים. 'יבשה' - בשעה שקבלה דמו של הבל. 'ארקא' - בשעה שברחה לפני הקב"ה בשעת מתן תורה לישראל על הר סיני. 'תבל' - שהיא מתובלת בפירותיה. 'חלד' - שבני אדם חולדין בה. 'ראשית' - שהיא ראשית לכל מעשה בראשית. 'גיא' - שעשויה גבעות גבעות. 'שדה' - שעשויה שדות שדות, ע"כ.

שבע שנים
נבנתה
לפני צוען
מצרים -
פירוש
נבנתה:

ומה שאמר, 'ואם תאמר, מי שבנה זה לא בנה זה וכו', משמע שמפרש נבנתה מלשון בניין, ועל ידי זה היתה מבונה מכל טוב, ועיין במדרש רבה פרשת שלח לך פרשה ט"ז¹⁶ שמוכח כן, ועיין שם ב'מתנות כהונה', ועיין עוד בסוטה פרק אלו נאמרין¹⁷ וברש"י סדר הנזכר¹⁸, ומשם באר"ה.

ומה שכתב עוד, 'א"י שחביבה מן הכל היא נבראת קודם לכל, שנאמר: "עד לא עשה ארץ וחוצות"', עיין בספר 'לקט יוסף' ערך 'ארץ ישראל' א', מה שכתב בשם הגאון מוהר"ר משה ז"ל בפלוגתא דכל המאוחר בבריאה חשוב, וכמו כן מה שכתבנו אנן בעניותיך בסימן קל"ה בשם הרב העשל, וצריך ליישב כעת עם המאמר הנזכר, ודר"ק.

מתי א"י
יחיו לפני
מתי חו"ל
ויכלו
להחיות
את
קרוביהם
שבחו"ל

רל"ו א"י. דע כי יש מסורת קבלה בידנו, שתחית המתים של א"י קודם לתחית המתים של חו"ל ארבעים שנה¹. אמנם כל מי שנפטר בחוץ לארץ ויש לו אחד ממשפחתו בא"י, שהוא כל כך קרוב לו שחייב באבלותו, בין איש בין אשה, יש כח ביד קרובו שבא"י להחיות כל קרוביו שבחוץ לארץ.

וסוד זה נרמז במסכת פסחים בפרק תמיד נשחט², באומרו: עתידים צדיקים שיחיו המתים, הדא הוא דכתיב³: "כה אמר ה' עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ואיש משענתו בידו", וכתיב⁴: "ושמת משענתי על פני הנער"⁵.

ומה שתלה⁶ כח התחייה בזקנה וצדקות, העניין לרמוז לפי שכל הדרים בא"י נקראים 'צדיקים', כאומרו⁷: "ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ"⁸. אמנם זאת הסגולה של התחייה צריך שיהיו בני תורה שנקראים 'זקנים', כאומרו⁹: "והדרת פני זקן", ופירשו רז"ל¹⁰: זה שקנה חכמה, ע"כ מוהר"ח ז"ל, 'טוב הארץ' דף ל"ז עמוד ד'¹¹.

ומה שכתב: ומה שתלה כח התחייה בזקנה וצדקות, הוא טעות דמוכח, וצריך לומר, ולא בצדקות, וכן הוא

הכעור שהיא פסולת של ראשון, לפי שחביב ומשובח ממנה בנה תחילה.

וכן אתה מוצא בדרכי המקום, כל מי שחביב נברא קודם לחבירו, לפי שהתורה חביבה לכל נבראת ראשון לכל, שנאמר⁹: "ה' קנני ראשית דרכו, מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ". ובית המקדש, לפי שחביב מכל נברא קודם לכל, שנאמר¹⁰: "כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו". ארץ ישראל שחביבה מכל נבראת קודם לכל, שנאמר¹¹: "עד לא עשה ארץ וחוצות", "ארץ" זה א"י, "חוצות" אלו שאר ארצות. דבר אחר, "ארץ" אלו שאר ארצות, "חוצות" אלו מדברות, "תבל" זו א"י, שנאמר: "משחקת בתבל ארצו".

הרי הוא אומר¹²: "ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים" - ארץ עשויה חוליות לשליטים, שכל מלך ושליט שלא קנה בא"י לא עשה כלום. ר' יהודה אומר: וכי שלושים ואחד מלכים היו כולם בא"י - אלא כדרך שעשו ברומי עכשיו, שכל מלך ומלך שלא קנה ברומי לא עשה כלום, כך כל מלך ושליט שלא עשה פלטריות וחוליות בא"י לא עשה כלום.

"נחלת צבי" - מה צבי קל ברגליו מכל בהמה וחיה, כך פירות א"י קלים מכל פירות הארצות. דבר אחר, מה צבי זה כשאתה מפשיטו אין עורו מחזיק את בשרו, כך א"י אינה מחזקת פירותיה.

בשעה שישראל עושים את התורה אין פירותיה קלים, יכול לא היו שמנים - תלמוד לומר¹³: "ארץ זבת חלב ודבש", שמנים כחלב ומתוקים כדבש. וכן הוא אומר¹⁴: "כרם היה לידידי בקרן בן שמן" - מה שור זה אין בו גבוה מקרניו, כך א"י גבוהה משאר ארצות, אי מה שור זה אין בו פסולת מקרניו, אף א"י פסולת משאר ארצות - תלמוד לומר, "בן שמן", ששמנה היתה א"י, גבוהה ומתוקה ומשובחת משאר ארצות.

בתחילה היתה תורה בשמים, שנאמר¹⁵: "ואהיה אצלו אמון", ואחר כך עלה משה והורידה לארץ ונתנה לבני אדם, שנאמר: "משחקת בתבל ארצו".

א"ר אלכסנדר: מהו 'בתבל ארצו' - מכאן שעשרה שמות יש לארץ: 'ארץ', 'אדמה', 'חרבה', 'יבשה', 'ארקא', 'תבל', 'חלד', 'ראשית', 'גיא', 'שדה'. 'ארץ' - שבני אדם רצים בה. 'אדמה' - שממנה נברא אדם הראשון. 'חרבה' -

מדוע
נקראת א"י
'נחלת צבי
צבאות
גוים'

פירות א"י
שמנים
כחלב
ומתוקים
כדבש

עשרה
שמות יש
לארץ

9. משלי ח, כב-כג. 10. ירמיה יז, יב. 11. משלי ח, כו - "עד לא עשה ארץ וחוצות וראש עפרות תבל". 12. ירמיה ג, יט. 13. שמות ג, ת. 14. ישעיה ה, א. 15. במדבר יג, כב. 16. זה לשונו: "וחברון שבע שנים נבנתה" - להודיעך שבחה של א"י, שהפסולת שלה משובח הרבה יותר מן המשובח של מצרים, שבשעה שיצאו ונחלו בני נח את העולם אחר המבול הם בנו עיריות תחלה, ולא במקום השבח אלא במקום הפסולת של א"י, וצוען מצרים היא הטובה שבארץ מצרים וזו קדמה לה שבע שנים". 17. לד, ב. 18. רש"י מסביר כפי הגמרא בסוטה המצויינת לעיל, וזה לשונו: "אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה את צוען למצרים בנו הגדול, אלא שהיתה מבונה בכל טוב על אחד משבעה בצוען. ובא להודיעך שבחה של ארץ ישראל, שאין לך טרשין בארץ ישראל יותר מחברון, לפיכך הקצוה לקברות מתים, ואין לך מעולה בכל ארצות כמצרים... וצוען היא המעולה שבארץ מצרים ששם מושב המלכים... והיתה חברון טובה ממנה שבעה חלקים." **רלו** 1. עיין זוהר תולדות קלט, א. 2. סת, א. 3. זכריה ת, ד. 4. מ"ב ד, כט. 5. עיין עוד לקמן סימן תרו. 6. הנביא זכריה. 7. ישעיה ס, 8. עיין לעיל סימן כ. 9. ויקרא כ, לב. 10. קידושין לב, ב. 11. ומקור הדברים הוא ב'חסד לאברהם' מעין ג נהר כג.

משיחא, והא אידנא יומא דכיפורי הוא, ואיבעול כמה בתולות בנהרדעא. אמר ליה: הקב"ה מאי אמר, אמר ליה: "לפתח חטאת רובץ"²². אמר ליה: שטן מאי אמר, אמר ליה: שטן ביומא דכיפורי לית ליה רשותא לאשטוני, דאמר רמי בר חמא 'השטן' בגימטריא שס"ד וכו', ע"כ.

ועל דרך זה שמע הרב 'יוסף חן'²³ ממהר"י לומברוזו ז"ל רמז הכתוב²⁴: "עתה ידעתי כי הושיע ה' משיחו", דהכוונה "עתה" ראשי תיבות - עינויים, תפילות, ה', שביום הכיפורים יש ה' תפילות וה' עינויים, "ידעתי כי הושיע ה' משיחו", ומפני מה לא אתא - ויהי כמשיב²⁵: "אלה ברכב ואלה בסוסים" בעבירות, "ואנחנו בשם ה' אלקינו נזכיר", ומצידם לא אתא משיחא, ע"כ.

ואני אמרתי בו דרך רמז ומוסר השכל על דרך הנזכר, במה שכתב גאון עוזנו בספר 'לב דוד', בנועם שיח מוסרו על יום פורים, וזה לשונו: ובעיני הדבר פשוט, שאם כל ישראל - היום הזה, אשר זרע עמלק לטבח יובל ונפל המן הרע הזה ראש מבית רשע - היו נוהגין בסדר קדושה, והשמחה היתה מקודשת לשמים, ויתר היום עוסקים בתורה כל אחד כפי שיעורו, על כורחך בשכר זה היינו נגאלים גאולת עולם, וימחה זכר עמלק. כי היום הזה אשר החל לנפול, ונפל מהם עם רב, הנה עם ישראל, אם היינו מתאמצים בתורה ובמצוות כהיום הזה, רעה תבוא אליהם לזרע עמלק עד כלותם אותם, ובא לציון גואל. ומה גם, אשר רוב ישראל מרבים צדקה היום הזה עם עמלי תורה ועניים מרודים ובינונים, אשרין ישראל, כמה מאות נתונים נתונים המה למצוות. והוא אשר דברתי, כי בכח מעשה הצדקה, אשר היא אם לכל הטובה - לכפרה ולבטל גזירות רעות, ולהחיש תשועתנו; ובכח עבודתנו להשי"ת היום, אין ספק שהיתה מפלת עמלק גמורה, ותפרה ישע גאולה שלימה, ע"כ דברי קודשו. ועוד לו בספר 'חומת אנך' פרשת משפטים כתב וזה לשונו: דר"ת "אם כסף תלוה את"²⁶ בגימטריא 'משיח בן דוד', דבזכות הצדקה יבוא משיח בן דוד, ע"כ.

וזה רמז "עתה ידעתי" - "עתה" הוא נוטריקון - 'עת תת הצדקה', שהוא יום פורים, "ידעתי כי הושיע ה' משיחו", אבל מה נעשה "אלה ברכב ואלה בסוסים", שהם כינויים לעבירות, ואין לנו להשען כי אם על רחמי אבינו שבשמים, זהו "ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר". **אין** שיהיה נחזור למאי דאתאן עלה. הנה כתב מהרש"א שם במה שאמרו: הקב"ה אומר: "לפתח חטאת רובץ", ופירש רש"י מחטיאן בעל כרחם. שהכוונה גם שניתן לאדם הבחירה, וכמו שכתוב²⁷: "ואתה תמשול בו", מכל מקום יש להם קצת התנצלות בזה שהקב"ה ברא היצר הרע, ואילו לא נברא לא חטאו, כדאמרין²⁸: אלמלא ג' פסוקים הללו נתמוטטו ח"ו רגליהם של ישראל דכתיב²⁹: "ואשר

בספר 'חסד לאברהם' עין הארץ נהר כ"ג, יעו"ש. ועיין עוד מה שכתבתי למעלה בסימן ט"ו¹².

רל"ז א"י. איתא בילקוט תהלים¹ על פסוק²: "ימים יוצרו ולא [קרי - ולו] אחד בהם", וזה לשונו: ברא הקב"ה ימים ובירר לו אחד מהם, ואיזה - אמר רבי לוי: זה יום השבת. ברא שנים ובירר לו אחד מהם - זו שביעית, שנאמר³: "ושבתה הארץ שבת לה". ברא שבועים ובירר לו אחד מהם - זה היובל, "וקדשתם את שנת החמישים שנה"⁴. ברא בהמות ובירר לו אחד מהם - זו "בהמות בהררי אֶלֶף"⁵. ברא עופות ובירר לו אחד מהם - זו "זיו שדי"⁶. ברא דגים ובירר לו אחד מהם - זה "לויתן זה יצרת לשחק בו"⁷. ברא מדברות ובירר לו אחד מהם - זה מדבר סיני. ברא הרים ובחר לו הר סיני, שנאמר⁸: "ההר חמד אלוקים לשבתו". ברא ארצות ובירר לו אחד מהם - זו ארץ ישראל, שנאמר⁹: "תמיד עיני ה' אלוךך בה". ברא רקיעים ובירר לו אחד מהם, שנאמר¹⁰: "סולו לרוכב בערבות". ברא אומות ובירר לו אחד מהם, שנאמר¹¹: "ובך בחר ה' אלוךך". ברא שבטים ובירר לו אחד מהם, שנאמר¹²: "ובחור אותו מכל שבטי ישראל", ע"כ.

נמשך לזה, ראיתי להביא מה שפירש בזה הרב 'בגדי אהרן'¹³ מפי השמועה, על פי מה שאמרו בפרק קמא דיומא¹⁴: 'השטן' בגימטריא שס"ד, כמניין ימות החמה, לבד מיום הכיפורים דלית ליה רשותא לאשטוני. וזהו שנאמר¹⁵: "ימים", כלומר, כל ימות השנה, "יוצרו", כלומר, שולט בהם היצר, "ולא אחד בהם", כלומר, חוץ מאחד מהם הוא יום הכיפורים, ע"כ.

וסיים עוד, שזה יצדק לפי הכתיבה, שהיא "ולא" באלף. ולפי הקריאה¹⁶ יתפרש על דרך מאמר רז"ל¹⁷, שאין יצר הטוב בא לאדם עד תחילת י"ד שנה. ודורשי רשומות רמזוהו במשנה¹⁸: "אור לי"ד בודקין את החמץ לאור הנר", עיין ב'טור ברקת'. וזה שנאמר: "ימים יוצרו", כל ימי האדם שולט בהם יצר הרע, אך "ולו אחד" בגימטריא י"ג - באלו הי"ג הוא אחד בהם ואין עמו שותף, לא כן לאחר י"ג אינו אחד, שהרי בא רעהו וחקרו, ע"כ.

ומעין זה איתא בילקוט¹⁹ על פסוק הנזכר: רבי יהושע אומר: שס"ה ימים הם, וליחידו של עולם אחד מהם. רבי לוי אמר: זה יום הכיפורים, "הכזה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו"²⁰.

ונראה לעניות דעתי לפרש כל הפסוק: "גְּלָמֵי רָאוּ עֵינֶיךָ וְעַל סַפְרָךָ כֹּלֵם יִכְתְּבוּ, יָמִים יוֹצְרוּ וְלֹא [קרי - ולו] אֶחָד בָּהֶם" על דרך הנזכר. והוא בהקדים מאי דאיתא בגמ' דיומא²¹: אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא: אמריתו אמאי לא אתי

הקב"ה ברא ארצות ובירר לו אחד מהם

פירוש הפסוק "ימים יוצרו ולא אחד בהם"

12. עיין עוד לעיל סימן קיט. **רלז** א. 1. ילקוט רמז תתפח. 2. תהלים קלט טז. 3. ויקרא כה, ב. 4. ויקרא כה, י. 5. תהלים נ, י. 6. שם פס' יא. 7. תהלים קד, כו. 8. תהלים סח, יז. 9. דברים יא, יב. 10. תהלים סח, ה. 11. דברים יד, ב. 12. שם"א ב, כח. 13. תהלים מזמור קלט. 14. כ, א. 15. תהלים קלט, טז - "ימים יצרו [ולא] וְלֹא אֶחָד בָּהֶם". 16. שהיא "ולו". 17. קהלת רבה פרשה ט, ח - "ולמה הוא קורא ליצר הרע גדול - שהוא גדול מיצר טוב שלש עשרה שנה, וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים". 18. פסחים פ"א מ"א. 19. ילקוט תהלים רמז תתפח. 20. ישעיה נח, ה. 21. יט, ב. 22. בראשית ד, ז. 23. תהלים מזמור כ אות ג. 24. תהלים כ, ז. 25. שם פסוק ח. 26. שמות כב, כד. 27. בראשית ד, ז. 28. ברכות לב, א. 29. מיכה ד, ג.

הרעותי", וכתב³⁰: "כי הנה כחומר ביד היוצר", וכתב³¹: "והסירותי את לב האבן" וגו', יעו"ש.
ועיין עוד מה שכתבתי לעיל בסימן קנ"א בשם 'מדרש שמואל', שמה שאמר איוב³²: "אדם ילוד אשה", דהיינו שבא מטיפה סרוחה, ויצא לטעון שאף על זה פקחת עיניך וכו', כי אחר שהוא טיפה סרוחה לא יחשב לו עוון אשר חטא. והתנצלות כזה אמר דוד המלך ע"ה³³: "הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי", יעו"ש. ולזה אמר: "גלמי ראו עיניך", הוא הטיפה הקפואה, "ועל ספרך כולם יכתבו", כל האיברים הם ידועים לפניך, כמו שפירש הרד"ק לדרכו. ולזה, כיון שבאתי מטיפה סרוחה ובחטא יחמתני אמי, לזה "ימים יוצרו ולא אחד בהם", שהוא יום הכיפורים, על דרך דאמרינן: הקב"ה מאי אמר - "לפתח חטאת רובץ" וכו', וק"ל.

אמר הצעיר: יומתק דרכו דרך הקודש, במה שכתבתי למעלה בסימן פ"א בטעם שנקראת א"י 'עיר אלקים', נאות אלקים' וכיוצא, כי בא להורות שגם הדינים נהפכים לרחמים, יעו"ש, וזה אומרו: "התחת אלהים אני", ופשוט. ועיין עוד במה שכתבתי לעיל סימן רכ"ט בעניין זה.⁷

ונראה לעניות דעתי שזהו כוונת הכתוב⁸: "תפלה לדוד שמעה ה', צדק הקשיבה רנתי, האזינה תפילתי בלא שפתי מרמה". אמר, שכיון שאני מתפלל במקום הצדק, וכדכתיב⁹: "פתחו לי שערי צדק", בדין הוא שתשמע תפילתי ותאזין לרינתי, יען שאין האותיות מתלבשות באויר טמא, וזהו "בלא שפתי מרמה", והבן.

ויתקרב לזה כוונת הכתובים תהלים סימן נ"ה¹⁰: "אני אל אלהים אקרא וה' יושעני, ערב ובוקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי". שהכוונה לומר, שבמקום המיוחד, שהיא א"י, ש"אני אל אלהים אקרא", שהוא מידת הדין, "וה' יושעני", שהוא מידת הרחמים, ששם אלקים אף שהוא מידת הדין, מכל מקום בארץ הוא רחמים כמו שם הוי"ה ב"ה, כמו שכתבנו, ובאותו מקום המיוחד "ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה", ואני בטוח וישמע קולי.

ודרך אגב אמרתי בסוגיא דברכות פרק תפילת השחר¹¹, אהא דאתמר התם: רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפילות אבות תיקנום, רבי יהושע בן לוי: תפילות כנגד תמידין תיקנום. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי, ומייתי סיעתא לכולהו. ולבסוף מסיק: נימא תיהוי תיובתיה דרבי יוסי ברבי חנינא - אמר לך רבי יוסי ברבי חנינא: לעולם אימא לך תפילות אבות תיקנום, ואסמכינהו רבנן אקרבנות, דאי לא תימא הכי, תפילת מוסף לרבי יוסי ברבי חנינא מאי תקנה - אלא תפילות אבות תיקנום, ואסמכינהו רבנן אקרבנות, ע"כ לשון הסוגיא.

והגאון 'הליכות עולם' בפרק ב' הקשה, דאין זו שיטה בגמרא, דאומר תניא כוותיה דפלוגי, והדר מוטיב מינה לאידך. ובאמת שהיה קשה מאוד להתפתח, אלא שראה לה' הכריתות' שנתעורר בזה, ואומר דהתם קיימא ליה לבעל הגמרא, שאותה הבריייתא היתה שגורה וידועה במדרשו של רבי יוסי ברבי חנינא, ומשום הכי דחיקא ליה מילתא היכי פליג עליה, וטעם מספיק הוא ליישב השיטה, ע"כ. ומרן

הרעותי", וכתב³⁰: "כי הנה כחומר ביד היוצר", וכתב³¹: "והסירותי את לב האבן" וגו', יעו"ש.

ועיין עוד מה שכתבתי לעיל בסימן קנ"א בשם 'מדרש שמואל', שמה שאמר איוב³²: "אדם ילוד אשה", דהיינו שבא מטיפה סרוחה, ויצא לטעון שאף על זה פקחת עיניך וכו', כי אחר שהוא טיפה סרוחה לא יחשב לו עוון אשר חטא. והתנצלות כזה אמר דוד המלך ע"ה³³: "הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי", יעו"ש. ולזה אמר: "גלמי ראו עיניך", הוא הטיפה הקפואה, "ועל ספרך כולם יכתבו", כל האיברים הם ידועים לפניך, כמו שפירש הרד"ק לדרכו. ולזה, כיון שבאתי מטיפה סרוחה ובחטא יחמתני אמי, לזה "ימים יוצרו ולא אחד בהם", שהוא יום הכיפורים, על דרך דאמרינן: הקב"ה מאי אמר - "לפתח חטאת רובץ" וכו', וק"ל.

רל"ח א"י. זאת מלפנים בישראל שהיה הקב"ה מתאוה לתפילתן של ישראל, ועל כן היה עקרות באבות ובאמהות, כדי שיתפללו! וזה היה בארץ הקודש, כי שם הפץ השי"ת בתפילה, כי התפילה מעורר וגורם ייחוד ה' למעלה כמבואר ליודעי הן, והתפילה נעשית עטרה, כי ארץ הקודש היא ארץ אשר ה' דורש אותה. ודבר זה לא שייך בחו"ל, שהיא ארץ העמים תחת ממשלת השמים, ומה חשק יהיה להקב"ה בתפילתן לעשות חיבור למעלה, כי אז יתערב זר בתוכו שהוא השר החיצוני אשר תחתיו יושב המתפלל². וזהו ענין ישראל שבחו"ל עובדי עבודה זרה בטהרה הם³, כי בעוונותינו הרבים הם יושבים תחת רשות השמים, שהם אלהי עמים עובדי עבודה זרה, אבל לכם של ישראל לשמים.

וזהו שאמרה רחל ליעקב: "הבה לי בנים - ויחר אף יעקב ברחל"⁴ - ולכאורה יש לתמוה, מה חורי האף הזה, והלא רחל מה שאמרה הבה לי בנים שאלה כהוגן, כי כוונתה היתה שיתפלל עבורה, ובדאי ידע יעקב מה שאמרו רז"ל: למה היו האבות והאמהות עקרות, משום שהקב"ה התאוה לתפילתם, ובדאי ידע יעקב כל זה, ואם כן למה חרה אפו.

אלא העניין, יעקב אמר לרחל: "אשר מנע ממך פרי בטן", כלומר, אין הכוונה שמתאוה לתפילה אלא המניעה הוא ממך, מצד איזה עונש שאת עקרה, ואין לך לומר שהוא בעבור שמתאוה אל התפילה, שזה אינו שייך אלא הדר בארץ שהוא חלק ה', אבל אנחנו עתה בחו"ל שהוא תחת ממשלת השמים, בודאי אינו מתאוה אל התפילה. וזהו מה שאמר: "התחת אלקים אני", כלומר אין אנחנו יושבים תחת חלק ה' שהיא א"י.

השיבה רחל: אני אכניס צרה לביתי, הנה ישראל בחו"ל עובדי עבודה זרה בטהרה הם, כי לכם לשמים אבל מכניסים צרה לבית, כי בעוונותינו הרבים מפסיק ביניהם הצרה, שהיא

הקב"ה מתאוה לתפילת ישראל - דוקא בא"י

ביאור הדברים שבין יעקב לרחל

בא"י התפילה ראוייה להתקבל

תניא כוותיה דפלוגי - האם זו קושיא לאידך מאן דאמר

30. ירמיהו ית, ו. 31. יחזקאל לו, כו. 32. איוב יד, א. 33. תהלים נא, ז. רלח א. 1. יבמות סד, א. 2. עיין לעיל סימן צג. 3. ע"ז ת, א. 4. שם פס' א-ב - 'ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן'. 5. ע"פ ישעיה כח, כ. 6. אות כב. 7. עיין עוד לקמן סימן תקכו. 8. תהלים יז, א. 9. תהלים קיח, יט. 10. פס' יז-יח. 11. כו, ב.

תמיד של בוקר היא הנקראת 'תפילת השחר', ותפילה שכנגד תמיד של בין הערבים היא הנקראת 'תפילת מנחה', ותפילה שהיא כנגד המוספין היא הנקראת 'תפילת המוספין'. וכן התקינו שיהיה האדם מתפלל תפילה אחת בלילה, שהרי איברי תמיד של בין הערבים מתעכלין והולכין כל הלילה וכו', דכתב סברת רבי יהושע בן לוי, עיין מה שתיירץ מרן על זה. והרב הנזכר ראה ויתר, דדעת רבינו לפסוק כרבי יהושע בן לוי משום דאנו מתפללין תפילת מוסף, ולכולי עלמא הוי חיובא. בשלמא לרבי יהושע בן לוי, דתיקנו אנשי כנסת הגדולה כנגד תמידין, יבוא מרווח תפילת מוסף, לא כן לרבי יוסי ברבי חנינא דסבירא ליה אבות תיקנום, מוסף מאן דכר שמיא, וצריך לידחק כמו שנדחק בש"ס, ומשום הכי תפס כרבי יהושע בן לוי. וזהו כוונת הש"ס דקאמר: לימא תהוי תיובתא וכו', ומאי מקשה, הא ברייתא אחרת הויא תיובתא דרבי יהושע בן לוי, ומאי מקשה לרבי יוסי ברבי חנינא טפי מרבי יהושע בן לוי. אלא הכוונה, דמקשה ליה לרבי יוסי ברבי חנינא מכת תפילת מוסף דתני בברייתא, ולרבי יוסי ברבי חנינא היאך ימלט מזה דתני בברייתא דמוסף הוי כנגד קרבן מוסף, דלדידיה ליכא אב אחר - ואהא מתרץ לעולם אימא לך וכו', דאי לא תימא הכי מאן תקנה וכו', כלומר בלאו ברייתא תיקשי ליה לרבי יוסי ברבי חנינא, מי לא מודה בתפילת מוסף, ומאן תקנה, אלא צריך לומר כדאמרן, ע"כ. והוא כמו שכתבתי, וק"ל.

ותבט עיני בשורי להגאון מוהריט"ץ סימן ע', שתמה על דברי מרן, ויישב דעת רבינו באופן אחר, וזה לשונו: והנראה לפרש, בשקשה עוד קושיא אחרת בסוגיא דגמרא, אמאי לא אמר נימא תהוי תיובתא לרבי יהושע בן לוי מברייתא שהיא סייעתא לרבי יוסי ברבי חנינא, כמו שאמר: נימא תהוי תיובתא לרבי יוסי ברבי חנינא מברייתא דמייתי סייעתא לרבי יהושע בן לוי. אמנם הנראה הוא, דמברייתא לחודה ליכא לאותוביה, כיון דאיכא ברייתא אחריתי מסייעתא ליה. אמנם מההיא דרבי יהושע בן לוי דתניא: מפני מה אמרו תפילת השחר עד חצות וכו', והיכן אמרו, בודאי שהיא על המשנה סתמית בריש תפילת השחר, אם כן הרי משנה וברייתא מסייעתא לרבי יהושע בן לוי, לכך אמר: נימא תהוי תיובתיה לרבי יוסי ברבי חנינא, להכי שני ואמר, דגם רבי יוסי ברבי חנינא לא פליג, אלא מודה דכנגד תמידין תיקנום למה שתיקנו האבות. והשתא יתורץ להרמב"ם דפסק ככולי עלמא, וזה דייק לישנא דהרמב"ם דכתב: וכן התקינו שיהיה מניין התפילות כמניין הקרבנות, ולא כתב וכן תיקנו מניין התפילות כמניין הקרבנות, כלומר שלא תיקנו מניין התפילות, שכבר האבות תיקנום, אלא תיקנום שיהיה מניין התפילות כמניין הקרבנות, דאסמכינהו אקרבנות, ואם כן מהכא אין הוכחה דפסק הרב כרבי יהושע בן לוי, דהא אתיא אפילו כרבי יוסי ברבי חנינא, עכ"ל.

וראיתי להרב 'לשון למודים' שסתר תירוצו לקושיא הנזכרת, וזה לשונו: אי מהא לא איריא, דהא איכא למידק בפשטא דשמעתא דמאי פריך לרבי יוסי ברבי חנינא, דילמא לעולם תפילות אבות תיקנום, אמנם שיעור המשך זמנם לא תיקנום, ואתו רבנן ותיקנו

בכללי הגמרא תירץ באופן אחר, יעו"ש. והרב הגדול 'יבין שמועה' תירץ בהיפך ממה שתיירץ מוהרי"ק ז"ל, והוא דבמקום דאמר תניא כותיה דפלוני, והדר קאמר לימא תהוי תיובתא לאידך, היינו משום דבעי לתרוצי אפילו לבר פלוגתיה, אמנם במקומות שאומרת הגמרא: תניא כוותיה דפלוני, ואינו אומר: לימא תהוי תיובתא לאידך, היינו משום דלא מצי לתרוצי אליביה. ולכך בפרק תפילת השחר, כי מייתי תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא, לא קשיא לימא תהוי תיובתא לרבי יהושע בן לוי, משום דפשיטא דלא מיתוקמא כרבי יהושע בן לוי, אמנם דלגבי רבי יוסי ברבי חנינא, דפריך לימא תהוי תיובתא דרבי יוסי - משום דמצי לתרוצי אליביה, כדמשני התם: לעולם דאבות תיקנום. ויש להביא ראיה לזה ממה שכתב רבינו מוהרי"ק ז"ל לקמן וכו', עכ"ל.

וראין להקשות לכאורה על תירוצו זה מסוגיא דפסחים פרק כיצד צולין¹², דאתמר: הרי שהיו ישראל מחצה טהורים ומחצה טמאים, רב אמר: מחצה על מחצה כרוב, ורב כהנא אמר: מחצה על מחצה אינו כרוב. רב אמר: מחצה על מחצה כרוב, הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן, ורב כהנא אמר: מחצה על מחצה אינו כרוב, טהורין עושין את הראשון וטמאים עושין את השני. איכא דאמרי, אמר רב כהנא: מחצה על מחצה אינו כרוב, טהורין עושין את הראשון, וטמאים אין עושין לא את הראשון ולא את השני. בראשון לא עבדי דלא הוו רובא, בשני לא עבדי דלא הוו מיעוטא וכו'. תניא כוותיה דרב ותניא כוותיה דרב כהנא בתרי לישני וכו', ומקשה לרב כהנא: הא דתניא, הרי שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאים, הללו עושין לעצמם והללו עושין לעצמם, היכי מתרץ לך - א"ל רב כהנא: תנאי היא. ולפי דברי הגאון האמורים, מאי קא מקשה ליה לרב כהנא, כיון דלא מצי לתרץ אליביה זה אינו, דהתם שאני, דכיון דתיירץ אליבא דרב, וללישנא בתרא דרב כהנא, הא דתנא טהורין עושין את הראשון וטמאין את השני, ותיירץ גם כן לרב, וללישנא קמא דרב כהנא, הא דתנא טהורין עושין את הראשון וטמאין אין עושין לא את הראשון ולא את השני, היה סובר גם כן לתרץ האי ברייתא, שהיו ישראל מחצה טהורין הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן אליבא דרב כהנא, והוכרח לומר תנאי היא, ופשוט.

וראה זה מצאתי בגירסת הילקוט רמז תשע"א: ורבי יוסי בר חנינא - שפיר קאמר רבי יהושע בן לוי, דאי לא תימא הכי, של מוספין מאן תקון - אמר ליה רבי יוסי ברבי חנינא: לעולם אבות תיקנום, ואסמכוה רבנן אתמידין, ע"כ. והיא גירסא נכונה בלי ספק, דעם זה סרה תמיהת הגאון 'הליכות עולם', דלא מקשה ליה מכת הברייתא, כיון דאיכא ברייתא אחריתי דמסייעת ליה, אלא קא מקשה ליה: מוסף מאן תקנו. וגירסת הילקוט זה הוא סמך גדול לדברי הרב 'יצחק ירנן' פרק א' מהלכות תפילה, על מה שיישב דעת הרמב"ם שפסק¹³: וכן תיקנו שיהיה מניין התפילות כמניין הקרבנות, שתיים תפילות בכל יום כנגד שני תמידין, וכל יום שיש בו קרבן מוסף תיקנו בו תפילה שלישיית כנגד קרבן מוסף. ותפילה שהיא כנגד

למאן דאמר אבות תיקנום. ונעלם מהרב ז"ל דברי התוס' ביומא¹⁷ והראש"ש והמרדכי בריש פירקין, והרשב"א בחידושו, שמדברי כולם הוכיח תוכיח דאף אם יעקב תיקנה היא רשות למאן דאמר, יעו"ש באורך, וכמו כן ב'מתזיק ברכה' סימן פ"ט, יעו"ש שהאריך ומשם באר"ה, ודר"ק. ועיין במדרש 'שחר טוב' על פסוק¹⁸: "ערב ובקר וצהרים", וזה לשונו: מכאן שצריך אדם להתפלל שלוש תפילות ביום, ומי תיקן אותם - אבות העולם, אברהם תיקן וכו', אמר דוד: הואיל ואבות תיקנום "ערב ובקר וצהרים אשיחה". ואפשר לומר דהנה זה היה טעמו דהגאון השאלות, דנקט דברי ר"י בר' חנינא, ודר"ק.

נמשך לזה אמרתי ליישב דברי מוהרש"א אהאי דאמרינן בפסחים¹⁹: תמיד נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשעה ומחצה, בערבי פסחים נשחט בשבעה ומחצה וקרב בשמונה ומחצה, בין בחול בין בשבת. ואמרינן בגמרא: מנא הני מילי - אמר רבי יהושע בן לוי: דאמר קרא²⁰: "את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים" - חלקהו לבין שני ערבים, שתי שעות ומחצה לכאן שתי שעות ומחצה לכאן, ושעה אחת לעשייתו. פירש רש"י: מדהויליה למכתב 'בערב' ושני בדבוריה וכתב: "בין הערבים", לדרשה, חלוק הערב לשני חלקים, שתי שעות ומחצה לכאן קודם לעשייתו ושתי שעות ומחצה לכאן אחר עשייתו. והקשה הגאון מהרש"א בדברי רש"י, דהא בפסח נמי "בין הערבים" כתיב²¹, ואי אפשר לפרש כן, דהא פסח אחריו, ע"כ. וראיתי להרב 'חק נתן' בליקוטיו דף ר"ג, וזה לשונו: נראה לי דלא דרשינן כן אלא מרישא, מדכתיב: "את הכבש אחד תעשה בבקר", והווי ליה למכתב כן: 'את הכבש השני תעשה בערב', ושינה וכתב "בין הערבים" לדרשא, כנראה מדברי פירוש רש"י, מה שאין כן בפסח דליכא שינוי, ע"כ. **ואני** אומר דתירוצו זה יבוא בלשון הש"ס, שאמר: דאמר קרא: "את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים", שהכוונה לומר מדשינה, כמו שכתב הרב ז"ל, אלא דזהו בעצמו הרגיש הגאון מהרש"א, שהקשה לפירוש רש"י ולא הקשה אש"ס. וכוונת מוהרש"א נמי הכי הוא, דבשלמא על הש"ס לא קשיא, כמו שכתבתי, מדשינה מרישא לסיפא, אלא אלישנא דרש"י דנקט בלישניה, והווי ליה למכתב 'בערב', ושני בדבוריה וכתב "בין הערבים" לדרשא, משמע מפירושו דהעיקר הוא מלשון ד"בין הערבים", ולהכי שפיר מקשה מהרש"א דהא בפסח נמי "בין הערבים" כתיב. ועיקר התירוץ הוא מה שתירץ הרב בפירושו השני, דפסח נמי כתיב: "בערב", וק"ל.

רל"ט

א"י. איתא בילקוט תהלים סימן תרס"ד: "מזמור לדוד, ה' מי יגור"ל - כתיב²: "נאום ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלם". אמר דוד: אם אור לו בציון ותנור לו בירושלם, "ה' מי יגור באהלך". כתיב³: "ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב, ולכבוד אהיה בתוכה", אמר דוד: אם חומת אש מבחוץ וכבוד

כנגד תמידין. והכי משמע מברייתא בהדיא, דקתני: מפני מה אמרו תפילת השחר עד חצות וכו', ואילו עיקר תפילה לא קתני שהוא כנגד תמידין. אמנם הנראה ברור, דהכרח תלמודא מלישנא דברייתא דקתני, שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות, ואם איתא דעיקר תפילות אבות תיקנום, אם כן מאי לישנא שהרי תמיד של שחר, ומאי שיאטה דתמיד כאן, כיון שאבות תיקנום. ואי משום דשיעור המשך זמנם תיקנו אנשי כנסת הגדולה כנגד תמידין, אכתי לא הוי ליה למימר בהאי לישנא, כנראה שהוא מילתא דפשיטא, ומעיקרא הווי ליה לאשמועינן, דאף על גב דאבות תיקנום, מכל מקום המשך זמן תקנו רבנן כנגד תמידין, והילכך תפילת השחר עד חצות. אלא על כרחך נראה, דמילתא פסיקתא היא, דעיקר תפילות כנגד תמידין תיקנום, וזה פשיטא ליה לתנא דברייתא טובא, ומשום הכי קתני שפיר מפני מה אמרו תפילת השחר עד חצות שהרי תמיד של שחר וכו', כלומר כיון דעיקר תפילות הוא כנגד תמידין, אתי שפיר מאי דתנן במתניתין: שהרי וכו'. ואם כן ממתניתין לא קשיא ליה כלל לרבי יוסי ברבי חנינא, דאיכא למימר לעולם תפילות אבות תיקנום, אלא דשיעור המשך זמנם תיקנו אנשי כנסת הגדולה כנגד תמידין, הילכך תפילת השחר עד חצות, ואם כן בהכרח צריכים אנו לדברי מרן ז"ל, עכ"ל.

ואחר המחילה רבה בחינם השיגו, דמלבד דההכרח אינו הכרח כלל, כאשר יראה המעיין, עוד בה, מאי קמ"ל, דהגאון מהריט"ץ נמי אזיל ומודה דמתניתין ליכא לאקשווי כלל, דהא סתם קתני תפילת השחר עד חצות. ונוכל לומר, דהמשנה סבירא ליה דאבות תיקנום, אלא מכח הברייתא שפירשה טעם המשנה, מפני מה אמרו תפילת השחר עד חצות וכו', שהרי תמיד של שחר קרב והולך וגו', אם כן המשנה וברייתא לפי זה שווין בשיעוריהן, דכנגד תמידין תיקנום, ולזה קא רמי ומותיב לרבי יוסי ברבי חנינא, וק"ל.

ודע, דהגאון השאלות¹⁴ בפרשת לך לך הביא מימרא דרבי יוסי ברבי חנינא לבד, ותמה הרב 'תועפות ראם' שם, אמאי לא הזכיר דברי רבי יהושע בן לוי, יעו"ש. ולא קשיא ולא מידי, דאדרבא לרבי יוסי ברבי חנינא ישבו שני הברייתות, וכמו שתמהו כל המפרשים על דברי מרן, ועיין ב'לחם משנה'. גם בתירוצו שתירץ, דהגאון ז"ל סבירא ליה דפלוגתא דרבי יוסי ברבי חנינא ורבי יהושע בן לוי תליא בפלוגתא דרבן גמליאל ורבי יהושע דתפילת ערבית רשות או חובה¹⁵, והא תלוי בהא, דמאן דאמר אבות תיקנום, אם כן מאי שנא ערבית משאר תפילות, הא תפילת ערבית בחירי שבאבות תיקנה, ברם למאן דאמר כנגד קרבנות תיקנום, אם כן דינא הוא דשחרית ומנחה, שהם כנגד שחיטת תמידין, דאיכא חובה לעיכובא, הכא נמי התפילה חובה, האמנם תפילת ערבית שהיא כנגד איברים ופדרים חובה ליכא וכו', יעו"ש. עיין בזה למהריט"ץ שם, ולהרב 'מרכבת המשנה' שם, ולהרב המוסמך הרי"ף¹⁶ בפרק ד' דברכות, ולהרב 'לשון למודים' בזה, ולגאון עוזנו ב'פתח עינים' שם, דסוגיא לא ריהטא הכי, אלא מוכח דהווי פלוגתא באפי נפשיה, דאף מאן דאמר רשות, אתי גם

14. שאליתא ח. 15. ברכות כז, ב. 16. הרי"ף הנדפס על העין יעקב, הרב יאשיהו פינטו. 17. פז, ב. 18. תהלים נה, יח - 'עָרַב וּבָקַר וְצִהְרִים אֶשְׁיָחָה וְאֶהְיֶה וְיִשְׁמַע קוֹלִי'. 19. נח, א. 20. במדבר כח, ד. 21. ויקרא כג, ה. **רלט** | 1. תהלים טו, א. 2. ישעיה לא, ט. 3. זכריה ב, ט.

מחו"ל, ומסורת בידינו כי אין אפוטרופוס לעריות¹⁰, ואי אפשר לומר ונקח.

לכן נתוועדנו יחד אגב אסיפה חכמי ופקידי ומנהיגי ומשגיחי וממוני וטובי עיר הקודש, רוב בניין ורוב מניין, ומחדשים ההסכמה הקדומה, וכולנו פה אחד בהסכמה עלינו על עניין הרווקים, מבן עשרים שנה ומעלה ומבן שישים שנה ולמטה לא יורשה שום בר ישראל רווק לדור פה עיר הקודש ירושלים תו"ב בלא אשה. והזמן קצוב נתנו להם לכל הרווקים היושבים פה עיר הקודש מהיום, ה' לחודש אייר עד ראש חודש אלול. ראה יראה וישים כל מגמת פניו בתוך הזמן הנזכר לישא אשה, ואזי יוכל לדור פה עיר הקודש כרצונו, ואם אין כח בידו כי לא מצא מנוח לישא אשה, מחוייב הוא תיכף ומיד לצאת מפה עיר הקודש לבקש את חייו בחו"ל. והרשות נתונה לעיני העדה, פקידי ירושלים תו"ו, לכל העובר על דברינו אלה, לגרשו מן הארץ, ולרדוף אותו עד חורמה בכל מאמצי כחם כפי ראות עיניהם עד מקום שידם מגעת.

עוד מהודעין אנחנו, כי יש הסכמה קדומה בכל תוקף, שלא יורשה שום בר ישראל ללכת לבית אבי הבן בשום לילה משמונת ימי המילה כלל ועיקר, ולא בבית אבי הבת, כי אם דוקא הקרואים בליל הריחא"ן שהוא ליל שמיני, התלמידי חכמים הקרואים כמנהג לא זולת כלל, כי אם דוקא קרובי אבי הבן ואבי הבת והשכנים הדרים באותו חצר. וככלל ההסכמה, דמכל שכן וקל וחומר לעשות ליליא"ס, הרשות בשום לילה מלילי השבוע.

גם אנחנו מחדשים ההסכמה הקדומה בכל תוקף, ששום בחור שלא נשא אשה לא יורשה ללכת לשום וילאד"ה (רצונו לומר, ליל לימוד) בעולם, ואפילו ליל חג השבועות ולילי הושענא רבה. כל זה הסכמנו בכל תוקף ההסכמות. ולראית אמת והצדק התמנו שמנו פה עיר הקודש ירושלים תו"ו, היום ה' לחודש אייר, בסדר 'וכפר על מקדש הקודש' משנת התק"ט, והיה זה שלום.

רצונו לומר, שהבחורים יכולים לצאת לוילאד"ה עם אביו, שלא תזוז ידו מתוך יד בנו, ומי שאין לו אב ויש לו אח גדול, במקום אב קאי, יוכל ללכת עם אחיו הגדול דוקא, ולא תזוז ידו מתוך יד אחיו כלל, והיה זה שלום. וחתימי עלה רוב בניין ורוב מניין רבני וגאוני ארץ, תקיפי ארעא דישראל זיע"א.

והן בעוון, בדורנו זה כמעט אבד זכר ההסכמה הנזכרת, ואין מבין ואין דורש ואין מבקש, הוא ברחמיו יסיר לב האבן ממנו ויעזרנו על דבר כבוד שמו לעוברו עבודה תמה על אדמת הקודש, אמן כן יהי רצון.

מבפנים, מי יכול לשרות בתוכה, ה' מי יגור באהליך". דבר אחר, 'מי ידור באהליך' אין כתיב כאן, אלא 'מי יגור', מאן יכיל לאתותבא גבך ומאן יכיל למהוי תותבך. אמר רבי יהושע בן לוי: ומה נדב ואביהוא נכנסו להקריב ויצאו שרופים, מכאן ואילך ה' מי יגור באהליך". א"ר שמואל: כתיב בעוזא⁴: "וישלח עוזא אל ארון האלהים ויאחז בו וגו', ויחר אף ה' בעוזא", מכאן ואילך ה' מי יגור באהליך". משל לעירוני שנכנס למדינה, וראה אותם מוכרים מיני כתייתין (פירוש: מיני תענוג) וכל דבר, אמר: מי יוכל לשבוע מאלו, אמרו לו חבריו: מי שיש לו מעות - כך אמר דוד לפני הקב"ה: ה' מי יגור באהליך" - אמר לו הקב"ה: מי שיש לו מצוות פרישות, "הולך תמים ופועל צדק"⁵, ע"כ.

אמר הצעיר: עיין במה שכתבתי למעלה בסימן מ"ד⁶ בשם הרב החסיד דבר שמואל, וכמו כן מה שכתבתי למעלה בסימן ל"ב בשם 'ספר חרדים'. ומעין זה כתב בספר 'ליקוטי עצות' ערך 'ארץ ישראל' אות י"ג, וזה לשונו: מי שכוונתו לשמים באמת, שנסע לא"י כדי לשוב על ידי זה להשי"ת, בודאי מועיל א"י מאוד, כי על ידי שנכנס לא"י, על ידי זה לבד נאצל⁷ אצלה ונתהפך למהותה הקדוש, ועל כן אמרו רז"ל⁸: אפילו המהלך ד' אמות בא"י וכו'. אבל אם אין רצונו כלל בשביל עבודת ה' לכלות הרע שלו, לא יועיל לו ישיבת א"י, כי היא מקיאה אותו, בבחינת "כאשר קאה"⁹ וכו', ע"כ.

והחזי יתן אל לבו דברים היוצאים מהמאמר הנשגב הזה, כי פשוטו מבהיל הרעיונים. ואם המלך החסיד, אדוננו דוד, קרי בחיל: "מי יגור באהליך" וכו', אנן יתמי דיתמי מה נענה בתריה, הי תורה והי מצווה מהחיוכים המוטלים בתקנות הראשונים נוחי נפש בישיבת ירושלים עיר הקודש, שגדרו כמה גדרים וסייגים ליישוב העיר.

וראיתי כעת להעתיק מה שכתוב ב'ספר התקנות', תקנה נ"ג, וזה לשונו:

בשבטי ישראל הודענו נאמנה, כי יש הסכמה עשויה בכל תוקף ההסכמות, מוזמן קדמון לקדושים אשר בארץ המה, על עניין הרווקים, מבן עשרים שנה ומעלה לא יוכל לדור בעיר הקודש ירושלים תו"ב שרוי בלא אשה. הנה בעתה ראה ראינו בעוונותינו הרבים שנתרבו הרווקים והפנוים פה עיר הקודש ירושלים תו"ב, מבן עשרים שנה ומעלה שרויים בלא אשה, ותולין העניין בבוקי סריקי כי אין ידם משגת לצורכי החופה ולזון ולפרנס את אשתו, ומידי יום ביומו באים

ישיבת א"י מועילה לנפשו רק אם כוונתו לשם שמים

תקנות בענייני צניעות ליושבי ירושלים

4. שמ"ב ו, 1-5. תהלים טז, א-ב - "מזמור לְדָוִד ה' מִי יִגְוֹר בְּאֹהֲלֶיךָ מִי יִשְׁכֵּן בְּהֵרֵךְ קִדְשֶׁךָ: הוֹלֵךְ תָּמִים וּפְעֵל צְדָק וְדָבַר אֱמֶת בְּלִבּוֹ". 6. מסימן מד עד סימן נג. 7. לפנינו כתוב: 'ונאכל'. 8. כתובות קיא, א - "א"ר ירמיה בר אבא א"ר יוחנן: כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל - מובטח לו שהוא בן העולם הבא". 9. ויקרא יח, כח - "ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה פֹּאֶשֶׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם". 10. כתובות יג, ב.

האחד, מזה שאמרו המפרשים ז"ל, שמושה היה תרומתו של עולם, שהעולם הוא ששה אלפים שנה, והתרומה מידה בינונית - תרי ממאה², וביקש שיכנס לא"י שימות מיד.

ועוד טעם כתוב בשל"ה, שלא ביקש אהרן ליכנס לא"י כי היה בדין ורחמים, מזה שאין כן אם יבוא משה לא"י היה רחמים לבד, וכן איתא בספר 'מגלה עמוקות' כמה פעמים.

ועוד טעם כתבו המפרשים ז"ל, בשלמא לאהרן לא איכפת ליה כל כך על ביאתו לארץ, משום דידע איניש בנפשיה דבניו יכנסו ויכתירוהו בכתר של אביהם ויורשים גדולתו, מזה שאין כן משה, שניתן גדולתו לאיש אחר והוא יהושע, ע"כ.

והנה הטעם שכתבתי³ בשם 'מגלה עמוקות', שאהרן לא התפלל משום שראה גלגול נשמתו בעזרא, ועזרא בא לא"י, ראיתי שם שסיים בה משם 'עשרה מאמרות' ז"ל, מה שאין כן משה לא היה יכול לבוא בגלגול, כי היה ג' פעמים, בסוד "הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר"⁴, לכן אי אפשר לבוא עוד בגלגול ליכנס לא"י.

ובזה פירש בשם הרב 'בגדי אהרן' כוונת הכתובים פרשת וילך⁵: "וילך משה וידבר את כל הדברים האלה אל כל ישראל, ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא וה' אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה, ה' אלקיך הוא עובר לפניך הוא ישמיד את הגוים האלה מלפניך וירשתם יהושע הוא עובר לפניך כאשר דבר ה'". שהכוונה, למה אני חושש כל כך ליכנס לא"י - ולזה אמר: "בן מאה ועשרים שנה אנכי היום", והם ק"ך שנים כנגד תרומתו של עולם, אם כן הרי אני תרומתו של עולם ואכנס לא"י. עוד טעם, אחר שאני מבקש כל כך ליכנס לא"י, מזה שאין כן אהרן, משום שאני "לא אוכל עוד לצאת ולבוא", רצונו לומר, פעם אחר בגלגול ליכנס לארץ, כי "פעמים שלוש" כתיב, מזה שאין כן אהרן. ועוד טעם אחר הוא, "ה' אלקיך", רצונו לומר, רחמים ודין, הוא בכניסתו לא"י, מזה שאין כן אני, אם אבוא לא"י, הוא רחמים דוקא, יעו"ש. ויש שם חיסור לשון, וצריך לומר עוד: ועוד טעם אחר, "יהושע הוא עובר לפניך", כמו שכתבנו.

ובטעם הגלגול, פירש הרב 'מכתב לחזקיהו'⁶ כוונת הכתוב⁷: "כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר את הירדן". וקשה, מאחר שהוא מת, פשיטא שאינו עובר את הירדן. ועל פי האמור מובן שהכוונה: "כי אנכי מת בארץ הזאת", ואם תאמר נחזור לגלגול ולבוא לא"י - לזה אמר "אינני עובר", אפילו בגלגול שהוא אחר מיתה אינני עובר את הירדן, יעו"ש.

ר"מ א"י. איתא במסכת דרך ארץ פרק השלום, וזה לשונו: אמר רבי יהושע בן לוי: אמר להם הקב"ה לישראל: אתם גרמתם להחריב את ביתי ולהגלות את בני, היו שואלים בשלומה ואני מוחל לכם. מה טעם - "שאלו שלום ירושלם ישליו אוהביך"¹, ואומר²: "ודרשו את שלום העיר", ואומר³: "למען אחי ורעי" וגו', ע"כ.

עיינן בספר 'חמדת ימים' שהביא מאמר זה, וכתב עליו וזה לשונו: ומי האיש ירא ה', הרואה שמחילת עוון שגרים החורבן והגלות תלוי בשאלת שלום ירושלים, ולבבו לא יחרד לשאול תמיד בשלומה. ופשוטו כמשמעו, לשאול על איכות ומזות א"י וירושלים ומקום מקדש בכל פרטיה ודקדוקיה, ולהשתוקק להשיג מאבניה ועפרה הקדושים, ולרצותם ולהבבם. כמו שמצינו שעשו בגלות יכניה המלך, כדאיתא במסכת ראש השנה⁴, בכנישתא דשף ויתבי בנהרדעא, עיין פירש"י ז"ל⁵. וב'כפתור ופרח' כתב: כלומר, שדילג מא"י וישב שם, וזהו משום דכתיב⁶: "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו" - שיכניה וסיעתו כשיצאו מירושלים הביאו עמם מאבנים ועפר מבית המקדש, ובנו בנהרדעא בית הכנסת, ויסדוה באותם אבנים ובאותו עפר וכו'. וגם להשתוקק ליכות לעלות להר ה' ולעמוד לשרתו, כי רבה היא מצוות ישיבת א"י. ומה גם, שכן כתב רבינו חיים כהן, הובא בתוספות דמסכת כתובות⁸ וכו', יעו"ש.

ומה שכתב, ומה גם וכו', המעיין שם בתוספות יראה להיפך, יעו"ש, שכן כתוב שם, וזה לשונו: אומר רבינו חיים, שעכשיו אינו מצווה לדור בא"י, כי יש כמה מצוות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולין לזוהר בהם ולעמוד עליהם, יעו"ש. ואולי כוונתו, דמידי הוא טעמא שאין אנו יכולים לזוהר, ואתיא מכללא דהיא מצווה רבה.

ונראה שזהו רמז הכתוב⁹: "שוש אשי"ש בה", נוטריקון "שאלו שלום ירושלם ישליו אוהביך", והיו"ד עומד במקום שניים, והיה העלמה לטעם שכתבנו בסימן ס"ד, יעו"ש. ועל ידי דרישת שלומה ישיב את שבינתו ונגילה ונשמחה בו.

רמ"א א"י. כתבנו למעלה בסימן ס"ב טעמים למה לא נתאווה אהרן להתפלל ליכנס לארץ ולפחות לראותה, יעו"ש מזה שכתבתי בשם הרב 'מגלה עמוקות', ומה שכתבנו אנן בעניותין. ועתה ראיתי להרב 'דרכי שלום' פרשת וזאת הברכה, שכתב בשם הרב 'בגדי אהרן'¹ עוד ג' טעמים:

בזכות שאלת שלום ירושלים נמחל העוון שגרים לחורבנה

כיצד היא שאלת שלום ירושלים

מדוע לא התפלל אהרן להכנס לא"י

רמ"א 1. תהלים קכב, ו. 2. ירמיה כט, ז. 3. תהלים קכב, ח. 4. כד, ב. 5. זה לשונו: "שף ויתבי בנהרדעא - מקום הוא, ויש פותרין: שחרב וחזר ונבנה, ותמיד היתה שכינה מצויה שם, ויכניה וגלותו בנאוהו, שנשאו עמהם מאבני ירושלים, ועליהם נאמר: 'כי רצו עבדיך את אבניה'". 6. תהלים קב, טו. 7. עיין עוד לקמן ס"ו תרט. 8. קי, ב. 9. ישעיה סא, י. **רמ"א** 1. פרשת וילך. 2. ותרי ממאה מששת אלפים שווה מאה ועשרים, כמניין שנותיו של משה רבינו. 3. בסימן סב. 4. איוב לג, כט. 5. דברים לא, א-ג. 6. סוף פרשת ואתחנן. 7. דברים ד, כב - 'פי אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר את הירדן ואתם עבירים וירשטם את הארץ הטובה הזאת'.

ואנכי חזון הרבתי להדרשן הגדול מהר"י מפוזנא בספר 'סוד יוסף', שפירש עם זה מאמר רז"ל, אשר הובא בספר של"ה ובשאר ספרי המקובלים: בשעה שחטא אדם הראשון פרחא ממנו אות א' ונשאר 'דם', שנאמר⁶: "ונרגן מפריד אלוף". וקשה, למה אות א' דוקא פרחא ממנו, יותר משאר אותיות של 'אדם'. אלא העניין הוא על פי השיטה דעירובין ושבועות⁷, דילפינן שתייה בכלל אכילה "שכר" "שכר" מניזר. והקשו התוס'⁸, לר"י דלא סבירא ליה גזירה שווה ד"שכר" "שכר" מניזר, שתייה בכלל אכילה מנא ליה. ותיצור, דסבירא ליה כהירושלמי⁹, שכתב: "לא תאכל דם"¹⁰ היכי דמי, אי קרוש, והתניא: דם שהוא קרוש אינו לא אכילה ולא שתייה, אלא שהוא צלול והוא משקה וקרי ליה "לא תאכל", שמע מינה שתייה בכלל אכילה.

וזהו פירוש המדרש: בשעה שחטא אדם הראשון ושתה מן הענבים שסחטה לו, ביקש להנצל ולומר שלא עבר כלום, כי נאמר ל¹¹: "מכל עץ הגן אכול תאכל, ומעץ הדעת לא תאכל", והוא לא אכל אלא שתה, ושתייה לאו בכלל אכילה. ולא שמיצא ליה, כלומר לא סבירא ליה דילפינן "שכר" "שכר" מניזר, כי סבירא ליה כר"י, אז פרחא ממנו אות א' ונשאר ממנו 'דם', להורות לו שמן דם ילפינן שתייה בכלל אכילה, כמו שכתבתי. וזהו כוונת מאמר רז"ל על פסוק¹²: "אביך הראשון חטא ומליציך פשעו ביי". "אביך הראשון חטא" - זה אדם הראשון, "ומליציך פשעו ביי" - זה נדב ואביהוא. בהקדים עוד מה שדרשו רז"ל¹³: לא מתו בני אהרון אלא מכח שנכנסו שתויי יין. ועוד ידוע מכתבי האר"י ז"ל, שנדב ואביהוא היו בסוד גלגול ניצוץ נשמה מקין, וזה סוד: "ואנחנו טמאים לנפש אדם"¹⁴, שהיו נפש מאדם הראשון. וידוע מי שהוא נשמה בסוד הגלגול, עליו לתקן מה שהראשון קלקל. לכן שלא כדן עשו נדב ואביהוא ששתו יין, שהיה להם לתקן מה שקלקל אדם הראשון, שסחטה לו ענבים ושתה יין. וזה אומר: "אביך הראשון חטא", זה אדם הראשון, שחטאו היה שוגג באומר מותר, שסבר שתייה לאו בכלל אכילה, כי לא אכל מעץ הדעת, רק שתה. אבל "מליציך", נדב ואביהוא, "פשעו ביי", שהיא פשיעה ממש, כי כשראו שנענש אדם ע"י ששתה יין, היה להם לתקן ולשמור עצמם מן היין, שלא יהיו שתויי יין, ע"כ דברי קודשו בקצת שינוי, ודברי פי חכם חן.

ואמרת דרך רמז ומוסר השכל, שהטעם שפרחה אות הא' ונשאר 'דם', הוא שרמז לו תוכחות על עוון על המעשה הזה, שלא ריחם על עצמו ועל זרעיותיו בדבר זה, ולא למד מוסר השכל ממצוות הדם שציוונו הבורא. כי ידוע הטעם שנאסר עלינו שלא לאכול דם הוא, כמו שכתב הרב 'החינוך'¹⁵, וזה לשונו: כי מלבד רוע מזוג, שהוא רע המזג, יהיה באכילתו קצת קניין במידת אכזריות, שיבלע האדם מבעלי חיים שכמותו וגוף אותו דבר שבהם שהחיות ממש תלוי עליו, ונפשם נקשרת בו. כי ידוע שיש לבהמות נפש, יכונה חכמים 'נפש חיונית', כלומר שאינה שכלית. גם נראה אותם שיש

ולעניות דעתי אפשר דבא לרמוז שיאחז צדיק דרכו ומידתו לחבב את הארץ הקדושה בעיני כל ישראל, שהנה כבר נתבאר למעלה בסימן ר"ד בשם הרב הקדוש השל"ה, שמשא רבינו ע"ה היה סובר שארץ סיחון ועוג יש בה קצת קדושה מקדושת א"י, ומכל מקום גוף א"י מקודש ביותר, ושלזה התאוה להיות בארץ במקום שהיא טובה יותר, ולזה אמר: "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה"⁸, יעו"ש. וזה אומר: "כי אנכי מת בארץ הזאת", והחסרון הוא ממה ש"אינני עובר את הירדן", אבל אתם עוברים וירשתם את הארץ הטובה הזאת, שהיא במעלה ביותר קדושה, וק"ל⁹.

ומזה שהקשה הרב 'דרכי שלום' שם, דאהרן נתגלגל ארבעה פעמים, ושכן ראה בספר 'גולל אור' בשם האר"י, דאהרן נתגלגל בעלי, ונפל מן הכסא ומת במקום סקילה על עוון העגל, ואחר כך בעזרא, ואחר כך בהלל הזקן, הרי דאדם בא ד' פעמים בגלגול, יעו"ש. עתה ראיתי ב'ספר הגלגולים' ישן דף ל"ה, וזה לשונו: אהרן הכהן נתגלגל בעלי הכהן, ועוון עבודה זרה הוא בסקילה, ולכן "ויפול מעל הכסא וכו' ותשבר מפרקתו"¹⁰, ואחר כך נתגלגל בעזרא הסופר, שהיה גם כן כהן, ושם היה נתקן, ע"כ. איברא שעדיין יש להקשות מן הלשון הקודם לזה, שכתב: אדם הראשון נתגלגל בהרן וכו', ואחר כך נתגלגל באהרן, יעו"ש, ויש ליישב, ודו"ק.

רמ"ב א"י. איתא בפרק קמא דפסחים¹: תניא איסי בן יהודה אומר: כלפי שאמרה תורה²: "ולא יחמוד איש את ארצו" - מלמד שתהא פרתך רועה באפר ואין חיה מזיקתה, תרנגולתך מנקר באשפה ואין חולדה מזיקתה. והלא דברים קל וחומר, ומה אלו שדרכן לזווק אינן ניזוקין, בני אדם שאין דרכם לזווק - על אחת כמה וכמה. אין לי אלא בהליכה, בחזרה מנין - תלמוד לומר: "ופנית בבקר והלכת לאהליך"³ - מלמד שתלך ותמצא אהליך בשלום, ע"כ. כתבו התוספות: מלמד שתהא פרתך רועה באפר - מ"את" קא דריש, "את ארצו" - הטפל לארצו, יעו"ש.

וראיתי להרב 'לקט יוסף' ערך 'אדם הראשון' אות ד', שכתב שאדם הראשון יש לו תירוץ, שהקב"ה ציווה שלא יאכל מעץ הדעת, וחוה סחטה ענבים ונתנה לו⁴, וכל זה אם שתיה אינו בכלל אכילה, וגם מוכח דלא דרשינן "את". דאיתא בפרק קמא דבכורות⁵, דלרבנן "גמל" "גמל", חד לאיסור עצמו, וחד לאיסור חלבו. ור"ש לאסור חלבו מנא ליה - נפקא ליה מ"את הגמל", הטפל לגמל, דהיינו חלבו. אבל אי אמרינן דשתייה בכלל אכילה, לא צריך "את", זהו תורף דבריו.

דרכו של הצדיק לחבב את הארץ בעיני ישראל

כמה פעמים נתגלגל אהרן

ולא יחמוד איש את ארצו

חטא אדם הראשון

8. דברים ג, כה. 9. עיין עוד לקמן סימן תקסב. 10. שם"א ד, יח. **רמב** | 1. ח, ב. 2. שמות לד, כד. 3. דברים טז, ז. 4. בראשית רבה פרשה יט, ה. 5. ו, ב. 6. משלי טז, כח. 7. כג, א. 8. שבועות שם ד"ה 'גמר שכר'. 9. יומא פ"ח ה"ג. 10. ויקרא ז, יב. 11. בראשית ב, טז-יז. 12. ישעיה מג, כז. 13. ויקרא רבה פרשה יב, א. 14. במדבר ט, ז. 15. מצווה קמח.

שווגים, וזה לשונו: ולא ידענא מאי קאמר, דגם ההיא דשבת הוי בשוגג ואפילו הכי קרו להו התוס' פושע, והטעם משום דהוי ליה לאסוקי אדעתיה, כמה שכתבו כן להדיא התוס' בפרק בכל מערבין דף ל"ב²², עכ"ל. ולא קשה ולא מידי, דכוונת הרב במה שכתב 'היו ישראל שווגים' הוא כמו שכתב בסוף דבריו, ששווגים ומוטעים והוי קרוב לאונס, מה שאין כן התם, ופשוט.

ונקדים עוד מה שכתב הרב 'לקט יוסף' שם: אם אהרון לא חטא, אם כן מוכח דבני אהרון מתו מחמת חטאם, מכח שהציצו בשכינה או מכח שנכנסו שתויי יין למקדש. ועוד כתב בערך 'אדם' סימן ט', שאדם הראשון יש לו תירוץ, משום שראה לעתיד יבואו פרעה ונבוכדנצר וחירם מלך צור, ויעשו עצמם אלוקות. ואם היו חיים וקיימים, יהיו הבריות טועים אחריהם, לכן חטא אדם הראשון וגרם מיתה לעולם, כדי שימותו גם הם, יעו"ש. ומוכרח לומר דהסברא הוא, דאומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו, ונפקא מינה, שגם גבי אהרון תועיל זה ההתנצלות, וממילא מוכרח לומר דבני אהרון מתו מכח חטאם. זה אומרים: "אביך הראשון חטא" - זה אדם הראשון, וקרי ליה חוטא יען שיש לו התנצלות, כמה שכתבתי דחטא בשביל שיזכו חבירו, וממילא גבי אהרון נמי חטא בשביל שיזכו ישראל, והוא על דרך מה שכתבתי לעיל בסימן קנ"ד בשם רבינו הארי"י זיע"א, שבשגגות איש בחטאו יומתו, יעו"ש²³. ואם כן לפי זה בניו מכח חטאם מתו, ולזה אמר "ומליצין פשעו ביי" - זה נרב ואביהוא, ודו"ק.

וגם למה שתירץ הרב החסיד שם, דיש להשיב עוד במה שכתבו התוס' בפרק בכל מערבין²⁴, דהא דשרו בשפחה דחציה שפחה וחציה בת חורין לשחררה בשביל שנהגו בה מנהג הפקר, אף על גב שעובר בעשה - הווה ליה כמצווה דרבים דשרי, כדמשני גבי ר"א דשחרר עברו להשלימו לעשרה - מצווה דרבים שאני. וכמו כן בפרק קמא דביצה דף ה'²⁵: ונתקלקלו הלויים בשרי, שהוקשה להם, דהא איכא קלקול במוספין, כי כשבאו העדים מן המנחה ולמעלה כבר הקריבו התמיד, ושוב אינם יכולים להקריב את המוספין, דבעינן עליה השלם כל הקרבנות כולם. וניחא להו דקא עברי כהני אעשה דהשלמה משום עשה דרבים דמוספין, ואיך שיהיה, אומרים לאדם חטא בשביל שיזכו רבים. והוא היה טעם משה רבינו ע"ה בשברו את הלוחות, וכן אהרון במעשה העגל, לזכות לקהל ועדה מישראל, יעו"ש. וזה בעצמו יוצדק גבי אדם הראשון, שרצה לזכות לרבים, ויבוא הדרך בעצמו, וק"ל.

וראיתי להרב 'פני יצחק' פרשת בראשית שפירש במאמר רז"ל²⁶: אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע, מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון, אמר להם מצווה קלה ציוותיו ועבר עליה. והוא במה

לנפשם בחינה להשמר מנפול באחת הפחתים ובקצת דברים אחרים, יעו"ש. ולזה האדם שחטא ואכל מעץ הדעת, ונתאכזר על עצמו ועל זרעיותו, פרח ממנו אות א' ונשאר 'דם'. שממצוות הדם היה לו להסתכל ולמנוע עצמו ממה שעשה, ופשוט.

ובפירושו המאמר ד"אביך הראשון חטא" וכו', נראה לעניות דעתי לפרש בדרך דרש, בהקדים מה שאמרו רז"ל¹⁶, שטעם אהרון שחטא בעגל, היה משום שרצה לזכות את ישראל, ואמר: מוטב לתלות הסרחון בי ולא בישראל. וגם אמרו שלא יתקיים בהם "אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא"¹⁷, כמבואר בארוכה במדרש רבה פרשת כי תשא¹⁸, עיין בספר 'לקט יוסף' ערך 'אהרן' אות ה' ובספר 'שארית יעקב' פרשת שמיני. והנה הרב 'זרע ברוך' חדש בסדר הנזכר, והביא דברי קודשו שם, תמה על זה, דהא אמרינן בפרק קמא דשבת דף ד'¹⁹, על אהא דהדביק פת בתנור: התירו לו לרדותו קודם שיבוא לידי חיוב חטאת, ומוקי לה בהדביק בשוגג, ולמאן התירו - לאחריים, ומתקיף לה רב ששת: וכי אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך, אלא א"ר אשי: לעולם במזיד, ואימא קודם שיבוא לידי איסור סקילה. אם כן לפי זה איך הותר לאהרון לחטוא כדי שיזכו ישראל. וניחא ליה על פי מה שכתבו התוס' שם, דהא דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך, אינו אלא דומיא דהתם, דפשע חבירו, אבל היכא דחבירו אינו פושע, שרי לחטוא כדי שיזכה חבירו. ובעגל היו ישראל שווגים, כמו שאמרו ברבה פרשת דברים²⁰, שאמר משה רבינו ע"ה: רבש"ע, העגל נאה לסייע לך, אתה מוריד הגשם והוא משיב הרוח וכו', אמר לו הקב"ה: משה אף אתה טועה בעגל, וכי יש בו ממש, אמר לו: אם כן "למה ה' יחרה אפך בעמך"²¹. ופירש הוא ז"ל, שרצה ללמד סגוריא על ישראל לומר שווגים הם, ולפיקך עמד משה במקום ישראל לומר העגל נאה לך לסייע וכו'. והקב"ה אמר לו: אף אתה טועה בעגל, והשיבו: חס ושלום, איני אומר כן לפי האמת, אלא אדרבא, ממה שאתה אומר לי: אף אתה טועה בעגל, דמשמע לא סגי דישאל טעו וחשבוהו לממש, ושיתפו שם שמים ודבר אחר, אלא אף אתה טועה, ממילא משמע דישאל שווגים ומוטעים היו, וסבורים היו שיש בו ממש; אם כן "למה ה' יחרה אפך בעמך", חס ושלום אין אתה דן שוגג כמזיד. אם כן לפי זה שפיר עבד אהרון לחטוא כדי לזכות לישראל, כיון שלא היו פושעים אלא שווגים.

ובהכי ניחא ליה נמי מה שאמרו ז"ל, שטעם משה רבינו ע"ה ששיבר את הלוחות היה גם כן לזכות את ישראל, שידונו כפנויה ולא כאשת איש. דאף על גב דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך - ישראל שאני, דחשיבי שווגים ומוטעים כאמור, עכ"ל.

וראיתי מי שהקשה על דברי הרב שכתב 'ובעגל היו ישראל

חטא כדי לזכות את הרבים

מדוע נענש אדם הראשון בעונש קל מלבד העונש החמור

16. ויקרא רבה פרשה י, ג. 17. איכה ב, כ. 18. במדרש רבה פרשת צו, ויקרא רבה פרשה י, ג - "בשעה שעשו ישראל אותו מעשה בתחילה הלכו אצל חור, אמרו לו (שמות לב) 'קום עשה לנו אלהים; כיון שלא שמע להן עמדו עליו והרגוהו, הדא הוא דכתיב (ירמיה ב) 'גם בכנפיך נמצאו דם' וגו' וזהו דמו של חור, לא במחותרת מצאתים כי על כל אלה' על אשר עשו אלה אלהיך ישראל. ואחר כך הלכו אצל אהרן, אמרו לו: קום עשה לנו אלהים, כיון ששמע אהרן כן מיד נתיירא, הדא הוא דכתיב (שמות לב) 'וירא אהרן ויבן מזבח לפניו, נתיירא מהזבוח לפניו, אמר אהרן מה אעשה הרי הרגו את חור שהיה נביא עכשיו אם הורגים אותי שאני כהן מתקיים עליהם המקרא שכתוב 'אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא' ומיד הם גולין, וכן הוא בילקו"ש כי-תשא רמז שצא. 19. עמוד א. 20. פרשה א, ב. 21. שמות לב, יא. 22. עמוד ב. 23. ועיין עוד לקמן סי' תקלא. 24. שם. 25. עמוד א. 26. שבת נה, ב.

"אכול תאכל", ומילת "ממנו" מיותרת. גם שהשי"ת אמר: "כי ביום אכלך ממנו", ולא נתקיימה הגזירה באותו היום, ואם הועילה תשובתו, למה לא בטלה הגזירה לגמרי. ודרשתם ז"ל ידועה. והעניין הוא ממה שידענו משורשי המצוות, כי המניעה על הדברים האסורים באה מאחד משני פנים, או בשלילה מפורשת, שאומר בהדיא: לא תעשה כך וכך, או שיבוא האיסור והמניעה בלתי מפורש, אלא שהוא יוצא ממה שירצה ויתיר, מה שלא היה צריך לפרש היתרו, הוא הנקרא לאו הבא מכלל עשה. ולפעמים ירצה ית' להכביד הדבר באיסור אחד, ומונעו בשני פנים, לעבור עליו בעשה ובלא תעשה. כמו "כל צפור טהורה תאכלו, וזה אשר לא תאכלו"³⁶, שההיתר בצפור טהורה היא ללאו הבא מכלל עשה של העופות הטמאות. וכן "כל אשר לו סנפיר וקשקשת תאכלו"³⁷, וכמו "לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך"³⁸, שאומרו "לנכרי תשיך" הוא ללאו הבא מכלל עשה גבי ישראל, לדעת הראב"ד והרמב"ן וסיעתם ז"ל. אך עם היות דלאו הבא מכלל עשה הוא איסור, מכל מקום אינו נקרא לאו ממש אלא עשה, שאינו בגדר חומרת הלאו עצמו.

והנה ידוע כפי המירוץ הטבעי, כי כל הדברים כל אשר יהיו יותר קרובים אל שורשם והתחלתם, יחזק כוחם וסגולת איכותם, ובהתרחק ממנו, יחלש ויתמעט. וכפי התרבות זמן הריחוק מן השורש, כן ילך הלך וחסור, כמו שהוא העניין בכל עצי היער. כי דרך משל, בהיות שענף מחובר אל האילן עצמו, לא יקל כל כך אל האדם לעוקרו ממנו בידיו, כי עוד לחות האילן בו כהויתו, ויותר יטה אל העיקום מלהשתבר. אבל אחר שנכרת ונפרד ממנו, יהיה נקל להשבר, כי הוא מפסיד לחותו ויניקתו. הלא נראה, כי בקדחת החדה, אשר מתרופותיה העצמיות לשתות חלב עז או חמורה, יצו הרופאים תהיה העז או החמורה אצל החולה עצמו, ואם אפשר יקל בפיו. כי בהיותו בא החלב לפיו מהדרד עצמו, הנה הוא אז בכל עצמות איכותו, מה שלא יהיה כל כך אם יוציאו החלב וכינסוהו תוך כלי אחר, שהחלב אינו בשלימות טבעו בהחלט, וכהיה דפרק מרובה³⁹ בחסיד שהיה גונח מלבו וכו'. ובלי ספק כן יהיה בכל פרי, אשר בעודו מחובר ודבק אל עיקרו ושורשו, יהיה בכל כוחו וסגולתו במושלם, והולך ומתמעט בהפרדו ממנו.

ועל כן בעץ הדעת טוב ורע, אשר גזרה חכמתו ית' לאוסרו על האדם, לאשר הוא לבדו ידע מאיכותו וטבעו מה שזיקהו ויפסידהו מהשגת השלימות הנכסף, וראה כי תקף וחזק הכח והטבע המפסיד הוא עצום מאוד בעוד הפרי מחובר לאילן, ושאחרי הלקח ממנו, עם היותו גם כן מזיק אין ההיזק גדול כל כך, ולפיכך נתכוון לצוותו בשני ציוויים, על שני מיני אכילה. אם לאכול הפרי באילן עצמו בהיותו בגבורתו, ואם אחרי הלקח ממנו, שנתרחק משורשו, אלא שהחמיר על הראשונה והקל על השנייה. כי באכילה מן האילן עצמו, רצה שיהיה עובר בעשה ולא תעשה לחומרתו, אבל באכילה לאחר עקירת הפרי מהאילן, לא יהיה בו אלא איסור עשה, ונמצא שבשתי אכילות יהיה שווה האיסור בעשה. והוא אומר ית': "מכל עץ הגן

שכתב הרב 'שמע שלמה' ז"ל, שהקשה במה שכתוב²⁷: "כי ביום אכלך ממנו מות תמות", דאיך דן הקב"ה את האדם בשתיים, מיתה, ועוד לו הקללות "בזעת אפך תאכל לחם"²⁸, "בעצב תלדי בנים"²⁹, ואלו הוויין כדוגמת ממון לגבי מיתה, ומדוע נידון בשתיים, ולא קים ליה בדרכה מיניה³⁰. ותירץ, דאין מאמר "מות תמות" גזירת עונש, רק הודעה ועצה טובה קמ"ל לאדם, שאם לא יאכל לא ידע טוב ורע ולא יחטא, וכולו עושה טוב, ובזה לא ימות שהרי אינו חוטא, אבל ביום אוכלו, שידע טוב ורע, לא יבצר בשום זמן מהיותו חוטא, והחטא גורם מיתה, דאין מיתה בלא חטא³¹. [ע"כ דברי ה'שמע שלמה'].

הנה זה אפשר שאלת מלאכי השרת: רבש"ע, למה קנסת מיתה, קנס דייקא, תסגי ליה בחד שגזרת עליו עונש בקוץ ודורדור, ובזעת אפו וכו', ולמה קנסת עליו עוד גזירת מוות, הלא קים ליה בדרכה מיניה. והשיבם השי"ת דאינו כן, אלא מצווה קלה ציוותיו ועבר עליה, ולכן גזרתי עליו מיתה, ולא כמו שכתב הרב מוהרש"א דהוי הודעה. ואם תקשה, תסגי ליה במיתה לבד - וי"ל דגזירת "מות תמות", כפל זה בא להודיע דשתי מיתות בידו, האחד שיהיה עני, בזעת אפו יאכל לחם, ושוב ימות, והיא היא הגזירת מיתה, כי יומו של הקב"ה אלף שנה, כמאמר רז"ל³², אותן הימים בזעת אפו יאכל לחם, ושוב ימות, והעני חשוב כמת³³, נמצא שהכל גזירה אחת כאמור, ע"כ.

והמעייין יראה שיש דוחק בפירושו, כי לפי זה התשובה נשארה על פה. ויותר היה לו לפרש על דרך הפשט במה שהשיב הרב בעצמו למעלה דרוש ראשון, על קושיית הרב 'שמע שלמה', וזה לשונו: ולפי דעתו, דהקללות הוויין כדוגמת ממון, נראה לי דלא קשיא ולא מידי, דקיימא לן כרבנן דסבירא להו דלא נאמר 'אין אדם מת ומשלם' אלא במיתה בידי אדם, אבל במיתה בידי שמים, אדם מת ומשלם, כדאיחא בפרק אלו נערו דף³⁴. ואם כן איפה, הכי נמי נענש אדם הראשון מיתה וממון, משום דבידי שמים נינהו, וקיימא לן מת ומשלם כאמור, יעו"ש.

ובזה יבוא התשובה על נכון, שמלאכי השרת שאלו: מדוע נידון בשתיים, והשיבם הקב"ה: מצווה קלה ציוותיו, שזהו בידי, וכל לגבי דידי אדם מת ומשלם. ודייקא נמי תיבת 'צויותיו', שהיה לו לומר משום שעבר על מצווה קלה, ועל פי האמור הנה נכון.

והרב הגדול 'בינה לעתים' בדשותיו פירש, וזה לשונו בקיצור אמיץ: כי עניין אזהרת אכילת העץ ופועל אכילה וכל הנמשך בזה, הוא רב הספיקות. והעצמי שבהם, איך אדם הראשון, יציר כפיו של הקב"ה, שחכמתו מרובה משל המלאכים, אכל ויתפתה לעבור על מצוות קונו ית' בדיבור הקל של אשתו בלי שום טענה, מה שהאשה לא עשתה כן. אמנם לאשר רצה להתחכם יותר, נכשל במה שנכשל. והוא כי בציווי כתיב³⁵: "ויצו ה' אלקים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל, ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלו ממנו מות ימות". ואם אין הכוונה אלא מניעת אכילת עץ הדעת, מה לו ית' להתיר כל שאר העץ, איסור בלבד עץ הדעת. גם כפל

מה נאסר על אדם הראשון ומדוע חטא

27. בראשית ב, יז. 28. בראשית ג, יט. 29. שם פסוק טז. 30. כתובות לג, ב. 31. שבת נה, א. 32. סנהדרין צז, א. 33. נדרים סד, ב. 34. כתובות ל, א. 35. בראשית ב, טז-יז. 36. דברים יד, יא-יב. 37. שם פס' ט. 38. דברים כג, כא. 39. ב"ק פ, א.

כאן עוד מצווה קלה, שהוא איסור הבא מכלל עשה, וזה כולל כל אופן אכילה. והן אמת שלא עבר על החמורה אך עבר על הקלה, שלא שמר הלאו הבא מכלל עשה וכו', יעו"ש, ושפתיים ישק דברי פי חכם חן.

כי על פי דברי קודשו יובן מאמר רז"ל בבראשית רבה פרשה י"ט⁴⁶: א"ר אבא בר כהנא: 'ואכלתי' אין כתיב כאן, אלא 'ואוכל'⁴⁷, אכלתי ואוכל, ע"כ והוא תמוה. ועל פי האמור יבוא על נכון, דכוונתו לומר "האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ", וכיון שנתנה לי מן העץ, אם כן אין כאן עוון אשר חטא, ולזה "ואוכל" עוד, יען לפי דעתו מהתירא קא אכל, ודו"ק.

ואפשר עוד כמה שכתבו המפרשים⁴⁸ בשם הרב 'אמרי נועם', דאדם הראשון שאכל מעץ הדעת, כוונתו היתה לטובה, דרצה לקיים פרייה ורבייה, וזה אי אפשר להתקיים כי אם על ידי תאוה, ועץ הדעת הוא הגורם לתאוה, יעו"ש. לזה אמר: "האשה אשר נתת עמדי", וזה כדי לקיים מצוות פרייה ורבייה, ולזה אכלתי ואוכל, וק"ל.

וטעם שהוסיפה איסור הנגיעה, עיין בזה להרב החסיד בספר 'נאות יעקב', וספר 'מענה לשון' דף י"א, שמצינו אידי במקראות כמו שמצינו במשנה וברייתא, כמו שכתב הרב 'הליכות עולם' ז"ל. ועל פי זה שמע באומרים טעם לטעות שטעתה חווה שהוסיפה בציוויו ית' לאמר⁴⁹: "ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלקים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו". שהיתה מסתפקת שמה גם על הנגיעה ציווה, להיות גדר על איסור אכילה. והא דכתיב⁵⁰: "מעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו", דמשמע אכילה לחוד - יש לומר, דאידי דקאמר "מכל עץ הגן אכול תאכל", כתב נמי בעץ הדעת "לא תאכל", ולעולם נגיעה בכלל אכילה. דמצינו כעין זה⁵¹: ביצה שנולדה ביו"ט, דבית הלל אומרים: לא תאכל, והקשו התוס': היכי קאמר לא תאכל, והא קיימא לן דאסור גם כן בטלטול. ותרצו, דבית הלל אסרי אף בטלטול, אלא אידי דנקט בית שמאי תאכל, נקט בית הלל לא תאכל, ולעולם דבית הלל אסרי אף בטלטול, ע"כ.

והגאון 'כתנות אור' כתב בפרשת בראשית בשם גדול אחד, דאיאת באו"ח סימן תרי"ו, דמנהג פשוט שלא לזוהר ליגע במאכל ביום הכיפורים, אף דאיכא כרת ולא בדילי מיניה, ואיכא למגזר כמו גבי חמץ, דילמא אתי למיכל מיניה, מכל מקום אינו נראה להחמיר, דלא דמי לחמץ, משום דמותר בכל עניין מאכל, חיישינן דילמא משתלי, אבל המתענה, דאסור בכל מיני מאכל ומשקה, אסוחי דעתיה מיניה ולא אתי לאישתלוויי, עיין ב'בית יוסף' וב'לבוש'. ולפי זה נראה דרמזה בזה הדין הזכור, דודאי אם נאסר להם כל הפירות מהגן, אסוחי אדעתיה מנייהו, אם כן מותר ליגע, ולא היה חשש כלל שמא יאכלו ע"י נגיעה. אבל כיון דהותר להם לאכול מפרי עץ הגן, ומפרי עץ הדעת אשר בתוך הגן נאסר להם לאכול, אם כן יש חשש בנגיעה שלא תבוא לאכול ממנו, כמו גבי חמץ. ולכך רמזה בזה⁵²: "מפרי

אכול תאכל", לומר שבכל מיני אכילות, בין ממנו בין בחוץ ממנו, יש בהם איסור לאו הבא מכלל עשה, כי דוקא בשאר עצי הגן הותר להם כל אכילה שתהיה. ועוד ניתוסף גם כן לאו ממש בעץ הדעת טוב ורע, והוא שלא תאכלו ממנו עצמו מפני חומר הזיקו, וימשך ממנו שורש עצום, כי כשתאכל ממנו ממש, תמות ביום עצמו ההוא מבלי איחור. אך יובן כפי הדיוק האמיתי, שאם האכילה לא תהיה ממנו, עם שלא יהיה אפשר להנצל מהמיתה, מכל מקום יקל ערכה כשלא תהיה באותו היום עצמו, אלא יאריך לו הזמן, זאת היתה כוונתו ית' האמיתית.

אמנם האדם ואשתו נהפכו בקלות, לבלתי דקדק בכל הדברים האלה, מטענת הנחש המדיח, באומר⁴⁰: "כי יודע אלקים כי ביום אכלך ממנו ונפקחו עיניכם", ירצה, אמת הוא, גזר ה' מיתה לעוברים על ציוויו באכילה זו, אמנם יש מקום לאופן אכילה שלא תמשך ממנה מיתה, להיותה בלתי אסורה. וזיל בתר טעמא, למה אסר הוא ית' זה, לפי שידע כמה נזק יגרור לכם כשתאכלו ממנו, שיפקחו עיניכם ותהיו מעותרים אל ההפסד. אכן הוא יודע שכל זה נמשך כשתהיה האכילה ממנו, וזו בלבד היא שאסר לכם, אבל כשתאכלהו אחר היותו חוץ ממנו, סר כוחו ונאבדה סגולתו ואין כאן איסור, וממילא אין העונש מיתה. והצליח מעשה שטן, ונכנסו הדברים באזניה, לפיכך "ותקח מפריו ותאכל"⁴¹, לא אכלה הפרי מהאילן עצמו אלא לקחתו תחילה ועקרתו ממנו, ואז אכלה אותו. וטענה זו החלושה הספיקה גם כן לאדם, עם כל חכמתו, לחושבו שאין בו איסור, כיון שאינו מהעץ עצמו. וכבר הודיענו הוא ית' שהבין מחשבתו זאת, ואמר לו⁴²: "המן העץ אשר צויתך לבלתי אכול ממנו אכלת", יאמר: האם מהעץ, אשר הגיע לך ציווי עליו, מה שהתרת לעצמך הוא לסיבת בלתי היות האכילה ממנו עצמו, זה גרם לך שאכלת. והוא הודה על זה באומר⁴³: "האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ", כאמור, וזהו סיבה שאכלתי בלא פקפוק, כי לא הבנתי היה בזה עוון אשר חטא. מה שבאמת לא היה הדבר כן, כי איסור היה בו אף באכילה שחוץ ממנו, אלא שהוא עשה הקל, ולא נחשב אצל אדם הראשון זה לשוגג, כי לגבי ידיה שגגת תלמוד עולה וזון⁴⁴, והיה לו להמתין במתן ובדקדוק דבריו ית', כי ודאי אילו היה חוקר ודורש בהם היה משיג אמיתת הבנתם, וניצול מהחטא. על כן לא נמלט מעונש המיתה בקרוב לסוף אלף שנים, ולא ביום האכילה עצמו, כיון שלא היתה ממנו.

ואם האדם בכל חכמתו סכל אמיתת כוונה זו, לא יפלא איך נעלמה מהמלאכים. כי המה ראו שהמניעה שפירש ה' אינה אלא באומר⁴⁵: "לא תאכל ממנו", ודיוק זה בלבד עשו. והביאם לחשוב שבלתי היות האכילה ממנו, אין שום איסור. ועל כן שאלו ממנו ית': למה קנסת מיתה על אדם הראשון, אחרי שלא היתה הגזירה אלא מן העץ עצמו. אז השיבם השי"ת: לא דקדקתם היטב, כי במקום שחשבתם לא עמדת, ואינכם משיגים בדברי אלא מצווה חמורה, שהוא הלאו המפורש שאמרת "לא תאכל ממנו", אבל דעו שיש

40. בראשית ג. ה. 41. שם פס' ו. 42. שם פס' יא. 43. שם פס' יב. 44. ב"מ לג. ב. יז. 45. בראשית ב. יז. 46. אות יב. 47. בראשית ג. יב - 'האִשָּׁה אָשָׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הוּא נְתָנָה לִי מִן הָעֵץ וְאָכַלְתִּי'. 48. ע"י 'צפנת פענח חדש', ערך 'אדם וחווה' אופן ז; 'ידו בכל', סימן אלף קסד. 49. שם פס' ג. 50. שם ב. יז. 51. ביצה ב. א. 52. שם ג. ב-ג.

אחר, דבני בבל לא ידעי סוד התרועה ומספק עושים שני חומרות, ואף על פי כן שפיר הם עושים. ועל זה אמר: "אשרי העם", הם בני א"י, שהם יודעים סוד התרועה, ואף בני בבל שאינם יודעים סוד התרועה ומספק עושים שני חומרות, ולפי הדין אני קורא בהם: "הכסיל בחושך הולך"⁵, ועל כן אמר, אף על פי כן, "ה' באור פניך יהלכון" ולא בחשך, כדאיתא בזוהר⁶ כי שפיר הם עושים, יעו"ש.

עץ הגן נאכל, ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלקים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו", דעל ידי נגיעה תבואו לידי אכילה, ודברי פי חכם חן.

רע"ן ב'כלי יקר' פרשת בראשית שכתב, שהאשה לא שמעה הציווי מפי הגבורה, כי אם מפי בעלה. וזהו שאמר⁵³: "ויצו ה' אלקים על האדם לאמר", מהו "לאמר" - אלא שיאמר גם לאשתו שאכילה זו מסוכנת, כי מטעם זה נאמר "על האדם" ולא נאמר 'אל האדם', אלא על אודות שלא להביא את עצמו בסכנה, והאדם ראה בשכלו לעשות סייג, ולהוסיף על הציווי לאסור לאשתו אף הנגיעה, כדי שלא תבוא לידי אכילה. וחווה סברה שאמר לה הכל מפי הגבורה, על כן בא לה טעות זה, כי מצא לו הנחש מקום להטעותה, יעו"ש.

וראיתי עוד לגאון עוזנו בספר 'נחל קדומים' שהביא מאבות דרבי נתן כוותיה דמר, דאדם הראשון עשה סייג לדבר, שהוסיף הנגיעה לחווה, יעו"ש.

וראיתי בספר 'פי שנים' ערך 'אדם' אות נ"ט, שהקשה לפי דעת המדרש שהכל היה ביום אחד - הנגיעה והאכילה, היה לו להמתין עד הערב, שהרי אמרה תורה⁵⁴: "ביום אכלך", דמשמע כל היום, ודילמא קודם שקיעת החמה תמות, ולא הוי לה להאכילו אותו מיד, וצ"ע.

ואפשר שכיון שמצינו שאדם הראשון עשה סייג וגדר לדבריו להוסיף הנגיעה, ואמר לה לחווה שהנגיעה והאכילה היא אסורה, נוכל לומר גם כן שהוסיף למגדר מילתא, שתכף לאכילה ונגיעה תמות. ולזה אמרה, כיון שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה. ועיין עוד בספר 'טירת כסף' פרשה בראשית, ובספר 'משכנות יעקב' שם, וק"ל.

רמ"ג א"י. איתא בזוהר פרשת פנחס דף רל"א עמוד ב': "אשרי העם יודעי תרועה"¹ - לא כתיב 'שומעי' או 'תוקעי תרועה', אלא "יודעי תרועה", בגין חכימין דדירין באורא דארעא קדישא אינון יודעי תרועה, ע"כ.

ונראה לעניות דעתי להשלים הפסוק על דרך זה במה שכתבתי למעלה בסימן רכ"ד בשם חכמי האמת, כי שם הו"ה הוא השולט בא"י נוסף על שם 'אלקים' השופט בכל העולם, וזהו "בראשית ברא אלקים"² לחוד, ואחר כך ראה שהעולם אינו מתקיים ושיתף רחמים בא"י לחוד, והיינו "ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים"³, ולא כתב 'הארץ', להורות על א"י לחוד, יעו"ש. וזה אומר⁴: "אשרי העם יודעי תרועה", שהם החכמים היושבים בארץ, "ה' באור פניך יהלכון, בשמך יהלכון כל היום" כי השם הו"ה הוא השולט בארץ, וק"ל.

הגאון 'מגלה עמוקות' פרשת וזאת הברכה פירש באופן

חכמי ארץ ישראל יודעים את סוד התרועה

תרועת בני בבל רצויה אף שאינם יודעים את סודה

בחול"ה מושיענו בשביל שמו ובא"י בשביל עמו ונחלתו

רמ"ד א"י. איתא בילקוט תהלים צ"ד¹: "כי לא יטוש ה' עמו"² - ר' אבהו ור' שמואל בר' יצחק, ר' שמואל אמר: בשעה שישראל עושין רצונו של מקום הוא עושה בשביל עמו, ובשעה שאין להם מעשים הוא עושה למען שמו הגדול. ר' אבהו אמר: פעמים שהוא עושה בשביל שמו ופעמים שהוא עושה למען עמו. ורבנן אמרי: בחול"ה הוא עושה בשביל שמו ובא"י הוא עושה בשביל עמו ונחלתו, יעו"ש. ונראה שזהו דקדוק הכתוב³: "העם היושב בה נשוא עון".

ואפשר שאל זה סובב הולך כוונת הכתובים בדניאל⁴: "ועתה ה' אלקינו אשר הוצאת את עמך מארץ מצרים ביד חזקה ותעש לך שם כיום הזה חטאנו רשענו, ה' ככל צדקותיך יָשָׁב נא אפך וחמתך מעירך ירושלם הר קדשיך כי בחטאינו ובעונות אבותינו וגו', ועתה שמע אלקינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו וגו' למען ה'". הכוונה לומר, שתעשה עמנו בעת ובעונה הזאת כמו השעה שהוצאת את עמך מארץ מצרים, שאפילו הם עמך באמת, עם כל זה בחול"ה אתה עושה למען שמך. זה אומר⁵ "ותעש לך שם", שרצונו לומר, שהושעת אותם למען שמך, וכך הוא אומר⁶: "ויושיעם למען שמו", "כיום הזה" - כמו שאנחנו עכשיו בגלות בכל, ובחול"ה אתה עושה למען שמך, ולזה אנחנו שואלים עשה עמנו למען שמך. זהו שסיים: "ככל צדקותיך ישוב נא אפך וחמתך וגו' למען ה'".

ומה מתוק לחכי כוונת הכתוב⁶: "עד יעבור עם זו קניית", שפירשו ז"ל⁷: עד שיעברו את הירדן, ולזה אמר: "עם זו קניית", שבא"י עושה בשביל עמו ונחלתו. וזהו כוונת הכתוב⁸: "ויבואו אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה ומאראצו יצאו", אמת הוא דבא"י עושה בשביל עמו ו"עם ה' אלה", אבל "ומאראצו יצאו". ובהקדמה זו יפורשו כמה מקראי קודש, דו"ק ותשכח.

ועיין בספר 'יוסף חן' בילקוטיו שפירש כוונת הכתוב⁹ על פי מה שאמרו: כמה שמתיו של הקב"ה, והשיבו: רחמנא לבא בעי. ופירשו

רמזים בתיבת עמו

53. שם ב, טו. 54. שם פס' יז. **רמג** | 1. תהלים פט, טו. 2. בראשית א, א. 3. בראשית ב, ד. 4. תהלים פט, טו-יז - "אֲשֶׁרִי הָעַם יִדְעֵי תְרוּעָה ה' בְּאוֹר פְּנֵיךְ יְהַלְכוּן: בְּשִׁמְךָ יִגְלוֹן כָּל הַיּוֹם וּבְצַדִּיקְתְּךָ יְרוֹמוּ". 5. קהלת ב, ד. 6. פנחס רלא. ב לפני המובא לעיל בראש הסימן. **רמד** | 1. ילקוט"ש תהלים רמז תתנ על תהלים צד, ד. 2. שם"א יב, כב - "כִּי לֹא יִטֹּשׁ ה' אֶת עַמּוֹ בְּעָבּוֹר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל"; תהלים צד, יד - "כִּי לֹא יִטֹּשׁ ה' עַמּוֹ וְנִחַלְתּוֹ לֹא יַעֲזֹב". 3. ישעיה לג, כד. 4. ט, טו-יז. 5. תהלים קו, ח. 6. שמות טו, טו. 7. ילקוט"ש בשלח רמז רנב. 8. יחזקאל לו, כ. 9. בשם"א יב, כב - "כִּי לֹא יִטֹּשׁ ה' אֶת עַמּוֹ בְּעָבּוֹר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל".

טעות סופר, וכך צריך לומר: "כי הארץ אשר אתה בא שמה וכו' והארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה ארץ הרים וגבעות וכו' ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד"⁸, והם ד' פעמים "ארץ" בפיסקא זו ד"כי הארץ", וז' פעמים כתוב "ארץ" לעיל בפיסקא ד"כל המצוה"⁹ וכו', ו"ארץ זבת חלב ודבש" הוא בפרשה שלמעלה בפיסקא ד"כי הארץ"¹⁰, עכ"ל.

אמר המזכיר: כינוי 'בקעה' ו'הר' בארץ הקדושה עולה בקנה אחד, עיין 'ערכי הכינויים' דף כ"א ערך 'הר' ודף י"ד ערך 'בקעה' בסופו, ומשמם באר"ה. ועיין מה שכתבתי למעלה בסימן י"א, ודו"ק.

ועל פי מה שכתוב בתחילת המאמר שם בספרי, זה לשונו: או בגנות א"י הוא מדבר שמזכיר בה "הרים" - תלמוד לומר: "ובקעות" - מה בקעות לשבח אף הרים לשבח, יש לרמוז דהיינו דכתיב¹¹: "לא תחסר כל ב"ה", נוטריקון 'בקעה הר', רצונו לומר, שלא יש הבדל בין זה לזה אלא הכל לשבח.

רמ"ו א"י. איתא במקובלים, שעיקר חטאו של קין שהיה בהריגת הבל, שגרם בשביל זה שלא היה יכול משה ליכנס לא"י, ובעבור זה נחרב הבית וגברו הקליפות. ומצינו במדרש¹ על פסוק²: "ויגרש את האדם" - הראה לו חורבן בית המקדש, האיך מה דאת אמרת³: "ויגרש בחצץ שני". ולפי זה, אם כן בלאו הכי לא היה יכול משה ליכנס לא"י, שהרי אם יכנס משה לא"י לא יחרב הבית, ואם כן לא חטא קין בזה. וזה פירוש המדרש⁴: "הן גרשת אותי היום" - אתמול גרשת את אבא, דכתיב: "ויגרש את האדם", והיום גרשת אותי, דאין לו שחר, וכי בשביל שגם אביו היה חוטא ונתחייב בדינו גירושין, היה לו לקין איזה טענה שאינו חייב גלות.

ועל פי האמור ניהא, דכיון שגרש את אבא, דכתיב: "ויגרש את האדם", דפירושו חורבן בית המקדש, שבשבילו יחרב הבית, ואף בלאו הכי לא יכול משה ליכנס לא"י, ואם כן למה היום גרשת אותי, ע"כ הרב 'פי שנים' ערך 'אדם'.

והרב 'ידי משה' פירש, בהקדים הא דאיתא במכות פרק ב'⁶: "ואשר יבא את רעהו ביער"⁷, יצא חצר בעל הבית, שאין רשות להניזק ליכנס שם. אבא שאול אומר: יצא האב שמכה את בנו. ואדם הראשון גרם מיתה לבניו, אם כן אמר לו: ממה נפשך אם גרשת את אבא, על כרחך הוא מטעם שגרם מיתה לבניו, ואם כן קאי "ואשר יבא" על הנכנס ברשות המזיק, ואם כן הבל נכנס ברשותי, אם כן למה אתה מגרשני, ע"כ.

חכמי הקבלה דרחמנא לבא בעי, והם ד' מילואי שם הוי"ה: ע"ב, ס"ג, מ"ה, ב"ן, שכולם הם גימטריא רל"ב. והרב חסידא קדישא מהר"י לומברוזו צוק"ל רמז על זה בכוונת הכתוב¹⁰: "וה' סביב לעמו", שהאותיות הקודמות לתיבת "עמו" הם 'סלה', ואותיות שאחר "עמו" הם 'פנד'¹¹, שבין כולם הם גימטריא רל"ב. וזה שנאמר: "וה'", בד' מלויים שהם עסמ"ב הם "סביב" לתיבת "עמו", שהם 'סלה' 'פנד', שהם גימטריא רל"ב. וזה שאמר הכתוב¹²: "כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול", שהם ד' מילויים של הוי"ה עסמ"ב, שהם סביב לתיבת "עמו". וזה רמז הפסוק: "כי חלק ה' עמו", שתיבת "עמו" גימטריא קי"ו, והם מחצית רל"ב. והם חלק משני חלקי רל"ב, ויש¹³ עם הקב"ה כדין אשה עם בעלה וכו', יעו"ש. ויש לרמוז בכוונת הכתוב¹⁴: "לכן ידע עמי שמי", שבגאולה העתידה יכירו וידעו גודל הרבקות והחיבה הזאת, וק"ל.

רמ"ה א"י. איתא בספרי פרשת עקב¹: "ארץ הרים ובקעות"² - מגיד שלא שוו טעם פירות הר לטעם פירות בקעה, ולא טעם פירות בקעה לטעם פירות הר. אין לי אלא שלא שוו טעם פירות הר לטעם פירות בקעה ולא טעם פירות בקעה לטעם פירות הר, מניין שלא שוו טעם פירות הר לטעם פירות בקעה וטעם פירות בקעה לטעם פירות הר³ - תלמוד לומר: "ארץ הרים ובקעות", "הרים" - הרים הרבה, "בקעות" - בקעות הרבה. רשב"י אומר: שנים עשר ארצות ניתנו כנגד י"ב שבטי ישראל, ולא שוו טעם פירות ארצו של זה לטעם פירות ארצו של זה, ולא טעם פירות של זה לטעם פירות של זה, ואלו הם: "כי הארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה וכו' ארץ הרים ובקעות"⁴, "ארץ אשר ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים וכו', ארץ חטה ושעורה ארץ זית שמן ודבש, ארץ אשר לא במסכנות וכו' ארץ אשר אבניה ברזל וכו', על הארץ הטובה"⁵ וכו', "ארץ זבת חלב ודבש"⁶ - הרי י"ב ארצות ניתנו כנגד י"ב שבטים, ולא שוו טעם פירות שבטו של זה לטעם פירות שבטו של זה ממה שתלמוד לומר: "ארץ הרים ובקעות", "הרים" - הרים הרבה, "בקעות" - בקעות הרבה, עכ"ל.

פירש הרב הגדול ב'ספרי דבי רב', דמשום הכי כתוב "הרים ובקעות" בלשון רבים, לומר דאפילו פירות הר זה לא יהיו שווים לפירות הר אחר וכן בבקעות, וכך צריך לומר: טעם פירות הר לטעם פירות הר. ואתא רשב"י למימר, דלמא נפקא מינא הודיענו זה הכתוב, וקאמר להודיע שבחן של ישראל, שלכל שבט ושבת ניתן בארצו טעם בפני עצמו. וחשיב ואזיל י"ב פעמים 'ארץ' שנוכרו בפרשה זו. ויש כאן

המגוון הרב של טעמי פירות א"י

עיקר חטא קין שגרם שמה רבינו לא יוכל להכנס לא"י

מה היתה טענתו של קין

10. תהלים קכה, ב. 11. אותיות קודמות ומאוחרות בסדר הא-ב-ג-ד-ה-ו-ז-ח-ט-י-כ-ל. 12. שמי"א יב, כב. 13. כן נדפס ב'יוסף חן' אך אולי נשמט הגרש והוא קיצור של 'וישראל'. 14. ישעיה נב, ו. 1. פיסקא לט. 2. דברים יא, יא. 3. עיין בהמשך שמברר את הגירסא. 4. דברים יא, יא-יא. 5. דברים ת, ז-ז. 6. דברים יא, ט. 7. וכן גרסת הספרי שלפנינו: "מנין שלא שוו טעם פירות הר זה לטעם פירות הר אחר ולא טעם פירות בקעה זו לטעם פירות בקעה אחרת, תלמוד לומר: ארץ הרים ובקעות, הרים - הרים הרבה, בקעות - בקעות הרבה". 8. דברים יא, י-יב. 9. דברים ח, א-א. 10. דברים יא, ט. 11. דברים ת, ט. 1. רמז | 1. בראשית רבה פרשה כא, ת. 2. בראשית ג, כד. 3. איכה ג, טז. 4. בראשית רבה פרשה כב, יא. 5. בראשית ד, יד. 6. ח, א. 7. דברים יט, ה.

ואפילו מן האי פרסיקא דיהיב להו אריסא, מאחר דאיכא איסור גזל, ואפשר דבעל הכרם לא ניחא ליה. ולא מיבעיא אם אין לזה האריס חלק בגוף הפירות, דודאי דיש חשש גזל, אלא אף אם יש לזה האריס חלק בגוף הפירות, והוא שותף עם בעל הכרם וכו'. ולבסוף העלה, דסברי מרנן כסברת אמירורב ורב אשי, דאיתא בתלמוד דידן בבבא מציעא בפרק אלו מציאות³: אמירורב ומר זוטרא ורב אשי איקלעו לבוסתנא דמרי בר איסק, אייתי אריסיה תמרי ורמוני ושדר קמייהו, אמירורב ורב אשי אכלי, ומר זוטרא לא אכיל. אדהכי אתי מרי בר איסק, אשכחינהו ואמר ליה לאריסיה אמאי לא איתת להו לרבנן מהנך שפירתא, אמר ליה אמירורב ורב אשי למר זוטרא: השתא אמאי לא אכיל מר, והתניא אם נמצאו יפות מהם, תרומתו תרומה. אמר להו: הכי אמר רבא: לא אמרו כלך אצל יפות, אלא לענין תרומה בלבד, משום דמצווה היא וניחא ליה, אבל הכא משום כסיפותא הוא. וכתבו התוס' ז"ל שם ד"ה 'מר זוטרא' וכו', דטעמייהו דאמירורב ורב אשי דאכלי, דסבירא להו דהאריס מסתמא כבר נטלם לחלקו, ואם כן מדנפשיה קא יהיב. ואם כן אין ספק דהיינו טעמא דר' אבהו ור"י בר חנינא ורשב"ל, דאכלו אינון וחמוריהון מאי דיהיב להו ההוא אריסא, הם גם כן לא חשו, אלא מסתמא כבר נטלן לחלקו, ויאמר לבעל הכרם תטול כנגד מה שנתתי להם, ע"כ.

ולא ידעתי מאי דוחקין לומר שזה המעשה במחלוקת שנוי, ומי הגיד לנו לומר שלא היה זה המעשה בפני בעל הכרם בעצמו, והביא האריס כמנהג, ופשוט.

עוד ראיתי להרב שם שהקשה על דברי הרב מוהרש"ך ז"ל בחלק א' דף קס"ג שכתב, וזה לשונו: אין להקשות אמאי לא תירץ, שאני התם דשווייה שליח, אבל הכא זה האריס לא אמר לו בעל הבית שיתן לרבנן פירות. ואפשר דכוונתו לומר, לא מיבעיא אם מר זוטרא סבירא ליה כאביי דצריך שידע, דיש לתרץ דשאני התם דשווייה שליח אבל הכא לא שוייה שליח, אלא אפילו שיסבור כרבא וכו', יעו"ש. וכתב על דבריו הללו, וזה לשונו: ואחר המחילה רבה, לדעתי אין תירוץ זה עולה יפה, והוא דאף אם נאמר שמר זוטרא סבירא ליה כאביי, דצריך שידע, עם כל זה אין לתרץ שאני התם דשווייה שליח, משום הא דבעינן בתרומה דשווייה שליח הני מילי לדון על תרומה דמפרע למהוי גילוי מילתא, אבל להבא, אפילו בדלא שווייה שליח סגי, כיון דגלי דעתיה דניחא ליה, וכמו שכתב הרב בשיטה מקובצת מציעא. ואם כן הכא נמי, דגלי דעתיה מרי בר איסק ממה שאמר אמאי לא איתת להו מהנך שפירתא, דמבואר דניחא ליה, הוי ליה למיכל. ונמצא דאידי ואידי חד שיעורא, ואין דין שליחות חלוקא ביניהו, משום הכי תירץ: כלך אצל יפות וכו', יעו"ש.

הן אמת שכן תירץ הריטב"א ז"ל לקושיא הנוכרת, מכל מקום רואה אנכי שלא על הרב מוהרש"ך תלונתו, כי אם על הרמב"ן שם, שכתב וזה לשונו: דמירורב ורב אשי סברי, כיון דאית ליה שותפותא בגווייה, מדנפשיה קא יהיב. וכי פלגי ומודיע לבעלים ודיו, דבעלים גופייהו ניחא להו דליפלוג אריסא במחוכר בכהאי גוונא. והיינו דאמרי ליה: השתא אמאי לא אכיל מר, והתנן אם נמצאו יפות מהם, ואי סלקא

ולעניות דעתי, אפשר על פי מה שכתב הרב 'לקט יוסף' ערך 'קין', שהבל גם כן היה חייב מיתה, משום שהציץ בשכינה. אלא למה נענש קין - אלא שהרג אותו בשבת, ורציחה אינה דוחה שבת, יעו"ש. עוד נקדים מה שאמר בערך 'אדם', דאדם הראשון היה נידון בערב שבת, על זה קשה והלא אין דנין בערב שבת, משום דילמא חזי טענה לחובה ובעי הלנת דין למחר, ורציחה אינה דוחה שבת, ע"כ. וזה היה טענת קין, אתמול גרשת את אבא, ומוכרח דליתא להאי סברא, אם כן למה עכשיו אתה מגרשני בשביל שרציחה אינה דוחה שבת, והא תרתי סתראי נינהו, ודו"ק.

רמ"ז א"י. איתא בירושלמי פרק ד' דפאה¹: דלמא, ר' אבהו ור' יוסי בן חנינא ור"ש בן לקיש עברו על כרם דורון, אפיק לון אריסא חדא פרסיקא, אכלו אינון וחמריהון, ואיתרון, ושערונא כהדין לפיסא דכפר חנניא מחזיק סאה של עדשים. בתר יומין, עברין תמן, אפיק לון תרי תלת לגו ידיה, אמרין ליה: מן ההוא אילנא אנן בעינן. אמר לון: מגייה אינון. וקרונ עלוי: "ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה"², ע"כ.

פירש הרב הקדוש בספר 'אגדת אליהו': עברו על כרם אחד שנקרא 'דורון', והוציא להם האריס אפרסק אחד, ואכלו ממנו הם וחמוריהם והותירו ממנו, ושיעורו שהיה כאלפס הזה של חנניא שמחזיק סאה של עדשים. אחר זמן עברו שם, הוציא להם שניים שלוש אפרסקים לתוך ידו, אמרו לו: מאותו אילן שהבאת אז אנו רוצים. אמר להם: ממנו הוא. וקראו עליו: "ארץ פרי למלחה", כי בעוונות נשתלחה המארה בפירות.

ונראה שהוצרכו לתת סימן לשיעור שהוא כאלפס דכפר חנניא, כדי שלא ישכח הדבר, ויהיה נגד עיניהם תמיד כמה החטא גורם, ובוה יתנו את לבם לשוב אל ה', דהנה כיון שהודיע שיעורו שהיה כאלפס דכפר חנניא, אף שישכח הדבר, כל זמן שהיו רואים אלפס דכפר חנניא היה עולה על הזכרון המעשה ודואגים על העוון כמה גורם ונותנים לב לשוב, ע"כ.

ופירוש תיבת 'דלמא', עיין לגאון עוזנו בספר 'עין זוכר' מערכת הדי', דבירושלמי כי מייתי עובדא קאמר בתחילה דלמא, ופירש הר"ג מוהר"ר שלמה סיריליו ז"ל בפתיחתו לפירוש הירושלמי כתב יד: דלמא הוא כמו דא לימא, פירוש, זה המעשה ראוי שיאמר ויספרו אותו להגיד לאנשים שישמעו מוסר ואל יפרעו, ולעולם תמצא זה הלשון כשבא הירושלמי לספר מעשה שארע לחכמים, ע"כ.

והרב 'מתנות כהונה' ברות רבתי פרשה ד' פירש, וזה לשונו: דלמא בלשון ירושלמי כמו איתמר, ע"כ, ואינו נראה כאשר יראה המעיין.

וראיתי להרב 'נחמד למראה' שם, שהאריך הרחיב למעניתו, שאין

ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה

פירוש המילה 'דלמא' בירושלמי

מדוע אכלו מיד האריס ולא חששו לגזל

וארץ; בית המקדש נקרא 'קניין', שנאמר⁵: "הר זה קנתה ימינו"; התורה נקראת 'קניין', שנאמר⁶: "ה' קני ראשית דרכו". יבואו ישראל שנקראו 'קניין' לארץ שנקראת 'קניין' ויבנו בית המקדש שהוא 'קניין' בזכותה של תורה שנקראת 'קניין', לכך נאמר: "עם זו קנית" וכו'.

ד' נקראו
נחלה'

"בהר נחלתך"⁷ - בהר שהבטחתנו בו, שנאמר⁸: "כי בהר קדשי בהר מרום ישראל". ארבעה נקראו 'נחלה' - בית המקדש נקרא 'נחלה', שנאמר: "בהר נחלתך"; א"י נקראת 'נחלה', שנאמר⁹: "בארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה"; וכן התורה נקראת 'נחלה', שנאמר¹⁰: "וממתנה נחליאל"; וכן ישראל קרואים 'נחלה', שנאמר¹¹: "עמי ונחלתי ישראל". אמר הקב"ה: יבוא ישראל שנקראו 'נחלה' ויבנו בית המקדש שנקרא 'נחלה' בזכות התורה שנקראת 'נחלה', לכך נאמר "בהר נחלתך", ע"כ.

מה בא
למעט
מניין
הקרויים
קניין'

פירש הרב המפרש¹², דהא דנקט מניינא, אפשר לומר דאתא למעוטי הא דתנן בפרקי אבות¹³ ה' קניינים, וקחשיב נמי אברהם בהדיהו, מדכתיב¹⁴: "ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ" - קא משמע לן ד' קניינים.

והטעם דמעט המכילתא אברהם מדהאי מניינא, דאצטריך האי קרא ד"קונה שמים וארץ" לגופיה, ללמוד מנייה שמים וארץ נקראים 'קניין', וסבירא ליה דהאי "קונה שמים וארץ" קאי על הקב"ה שקנה שמים וארץ, דמסתבר טפי, מדלא כתיב: 'ברוך אברהם קונה שמים וארץ לאל עליון', דהוה משמע דקאי על אברהם, ומדלא כתיב הכי שמע מינא דקאי על הקב"ה. ואף על גב דבפרקי אבות למדו מקרא אחר ששמים וארץ נקראו 'קניין', מדכתיב¹⁵: "השמים כסאי והארץ הדום רגלי", וכתיב¹⁶: "מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנייך" - מכל מקום, סבירא ליה להמכילתא דמשם אין ראייה דשמים וארץ נקראים 'קניין', דבקרא קמא לא כתיב קניין, ובקרא ד"מה רבו מעשיך" אינו מזכיר קניין אלא גבי ארץ, לכן מצריך האי "קונה שמים וארץ" לגופיה, ומפיק אברהם ולכך נקט מניינא.

ואפשר דאתא למעוטי נמי הא דתנן בספרי פרשת האזינו¹⁷ ג' קניינים ולא קחשיב שמים וארץ בהדיהו, דסבירא ליה דשמים וארץ אינם קניין בעצמם, מפני שלא נבראו אלא על תנאי אם יקבלו ישראל את התורה, ואם כן הם אינם קניין עומד בעצמם אלא תלוי בדבר אחר. וסובר הספרי, הא דכתיב: "קונה שמים וארץ" קאי על אברהם. ומכל מקום לא קחשיב שם אברהם בהדיהו, דסבירא ליה דהכי פירושא דקרא, "ברוך אברהם" שקונה שמים וארץ, כלומר, על ידי מעשיו הטובים הוא קונה ומתקן שמים וארץ, שעל ידי מצוות ומעשים טובים העולם מתקיים, וכן אברהם תיקן שמים וארץ

דעתך מחלקו של בעלים, מי דמי, התם הא אוקימנא בשעשאו שליח, אלא שמע מינה דאינהו סברי דכמאן דעשאו שליח דמי, הואיל ומשלו הוא נותן, ואין כאן אלא שהוא חולק שלא מדעת חבירו. ואין לומר לא אמרו כלך אצל יפות אלא לעניין תרומה - דאנן סהדי דניחא ליה משום מצווה, וכך נהגו בעלי בתים לתרום בעין יפה, אבל הכא, דילמא לא הוה ניחא ליה וכו', יעו"ש. הרי שהרמב"ן לית ליה הך חילוקא, דהני מילי למפרע, אבל להבא אפילו בדלא שווייה שליח סגי, ואם כן הוא, מאי קא רמי ומותיב להרב מוהרש"ך שהוקשה לו כן ותירץ באופן אחר, ומהתימה שהרב 'נחמד למראה' הזכיר סמוך ונראה לעיל מזה דברי הרמב"ן, ואפילו הכי קא מותיב להרב מוהרש"ך ז"ל, ודו"ק.

ועל פי הגמרא הנזכרת, תירץ הרב 'אור יקרות' כוונת דברי רש"י ישן פרשת וירא, על פסוק⁴: "מהרי שלש סאים קמח סולת", שהוא אמר קמח והיא אמרה סולת, מכאן שהאשה עיניה צרה באורחים. דעל פי הנזכר הוא מובן, דהאשה דינה כמו אריס, אם כן כיון דהוא אמר קמח והיא אמרה סולת, שהוא יפה מקמח, אם כן שוב אינם רשאים לאכול המלאכים מסולת, כיון שעשתה בלתי ידיעת בעלה. ולא הועיל אף אם אמר אברהם שיאכלו, דילמא משום כיסופא הוא דאמר הכי, ומוכח שפיר דעיניה צרה באורחים, דהיא עשתה כך כדי שלא יאכלו, יעו"ש.

ולעניות דעתי נראה לפרש כפשוטו, על פי מה שכתב הרה"ג ב'ספר הזכרון' בפירושו הפסוק "קמח סולת", וזה לשונו: רז"ל הוא שרצו לדרוש "סולת" לעוגות, "קמח" לעמילן של טבחים⁵, לא מפני שהיו זקוקים לכך מחמת לשון הכתוב, שהכתוב כך פירושו: קמח העשוי מסולת, על דרך קמח שעורים, שאחר שמוציאין הסולת הנקיה המנופה, מחזירין אותה לרחיים, וטוחנין אותה, ועושין ממנה קמח, והוא מבחר כל מיני הקמחים והסלתות, וכך עושין בכל יום בערי המערב בבתי השרים והסגנים. ואברהם אבינו ע"ה, לנדיבות גדולה שבו, לא היה מאכיל לאורחים אלא מבחר הלחם שאין למעלה ממנו, וכן מבחר הבשר. ושוב דקדקתי באונקלוס, ומצאתי שכן פירש, שתרגם 'קמחא דסולתא', והוא הנכון בלשון הכתוב בודאי, עכ"ל. מעתה נוכל לומר, כיון שמנהג אברהם אבינו ע"ה להאכיל לאורחים קמח סולת, לזה אמר: "קמח", שפירושו קמח הידוע לאורחים, שהוא קמח סולת, והיא אמרה: "סולת", פירושו סולת פשוט, ולזה דרשו: מכאן שהאשה עיניה צרה באורחים.

רמ"ח א"י. איתא במכילתא פרשת בשלח¹: "עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית"² - לפי שכל העולם שלך ואין לך עם אלא ישראל, שנאמר³: "עם זו יצרתי לי".

ארבעה נקראו 'קניין' - ישראל נקראו 'קניין', שנאמר: "עם זו קנית"; שמים וארץ נקראו 'קניין', שנאמר⁴: "קונה שמים

ביאור דברי
ז"ל
שהאשה
עיניה צרה
באורחים

ארבעה
נקראו
'קניין'

4. בראשית יח, ו. 5. עיין רש"י בראשית יח, ו ובראשית רבה פרשה מח, יב. **רמח** 1. מס' דשירה פרשה טו-י. 2. שמות טו, יז. 3. ישעיה מג, כא. 4. בראשית יד, כב. 5. תהלים עח, נד. 6. משלי ח, כב. 7. שמות טו, יז - יז. 8. יחזקאל כ, מ. 9. דברים כה, יט. 10. במדבר כא, יט. 11. יואל ד, ב. 12. ספר ז'ה ינחמנו. 13. פ"ו מ"י. 14. בראשית יד, יט. 15. ישעיה סו, א. 16. תהלים קד, כד. 17. פיסקא שט.

על ידי מעשיו. והא דלא מפרשי נמי אקניין כהמכילתא, משום דבכולהו כתיב 'קניין' לשון עבר - דרש שהם קניינו של מקום, מה שאין כן הכא, כתיב: "קונה" הוא הווה, משמע תמיד, שעל ידי המעשים האדם מתקן העולם תמיד, וזהו "קונה שמים וארץ".

ארבעה נקראו 'נחלה' כדבר הננחל מדור לדור עד עולם, וקא משמע לן שאלו הד' דברים הם נחלה עולמית, דברים קיימים לעולם. ומניינא אתא לאשמועינן, שאף בית המקדש נקרא 'נחלה' אף על פי שנחרב הבית, מכל מקום הרי הוא בקיומו כאילו בבניינו. והוא לשני טעמים: חדא, כלפי שאמרו רז"ל¹⁸, שלא שלטה יד האומות בבנינו אלא שנסתלק, ולא נשרף כלל אלא לעין המראה והרי הוא בקיומו. ועוד, כיון שהבטיחנו הקב"ה להחזירו לנו, והבטחת הקב"ה היא מעשה, כדכתיב קראי טובא¹⁹: "אני ה' דברתי ועשיתי", שדיבור הקב"ה הוא כמעשה, ולכך הוא בכלל שנקראו נחלה שהם לעולם. תורה נקראת 'נחלה' שהיא מעולם ועד עולם, וכן ישראל הם לעולם, עכ"ל.

ולעניות דעתי קשה לי על דבריו. חדא, על מה שתירץ, דהטעם דמעט המכילתא אברהם מהאי מניינא, דאצטריך האי קרא ד"קונה שמים וארץ" לגופיה, ללמוד מיניה שמים וארץ נקראים 'קניין' וכו', דמי גילה לנו דהאי קרא ד"קונה שמים וארץ" דאייתי המכילתא, הוא קרא קמא ד"ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ", ולא קרא דבתריה²⁰: "הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ", דנהי דקרא ד"ברוך אברם" הוא מוקדם, מכל מקום כיון דיד הדוחה נטויה לדחות על כרחך לומר דאייתי ראייה מקרא שאין עליו תשובה, הרי דלא אצטריך האי קרא לקניין שמים וארץ, דכבר כתיב קרא אחרינא, ואם כן אצטריך האי קרא לאברהם, ומה טעם ממעט המכילתא אברהם מהאי מניינא.

גם מה שתירץ, דאתא למעט נמי הא דתנן בספרי פרשת האזינו שלושה קניינים וכו', לא הבינותי, דאי אמרינן מניינא למעוטי, הוא למעוטי יותר, אבל למעוטי פחות לזה לא איצטריך מניינא, דאם היה בלא מניין, נמי מובן ממילא שהם ארבעה ולא שלושה.

ולעיקר קושייתו, עיין מה שכתבתי למעלה בסימן ל"ג בשם הרשב"ם, דמניינא לאו למעוטי מידי אתא, וכמה מקומות דלא דייקנין מידי.

ומכל מקום בהא יש לתרץ כמו שתירץ הש"ס על ההיא דתנן²¹: אבות מלאכות מ' חסר אחת, ופריך בגמרא: מניינא למה לי, ומשני: דא"ר יוחנן שאם עשאהם כולם בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת. וכן תירץ הרמ"ז²² בההיא דתנן²³: על ג' עבירות נשים מתות בשעת לידתן, דתני

מניין הקרויים 'נחלה' מלמד שהמקדש נקרא 'נחלה' אף בחורבנו

האם מניין בא למיעוטי

המניין מלמדנו שכל אחד קרוי כן בפני עצמו

מניינא לאשמועינן דמתות אכל חדא וחדא, וכדאמרינן בגמרא גבי אבות מלאכות וכו', יעו"ש. בהא נמי נוכל לומר, להודיענו שהקניין על כל אחד ואחד, ולהודיענו כי הקניין השני אינו קרוי קניין בערך היותו מצורף עם הראשון, רק הוא לבדו אפילו יצויר שלא היה אחר הוא נקרא קניין וכן כולם, וכמו שתירץ לדרכו הרב 'מדרש שמואל' בפרקי אבות פרק ו'²⁴ במאי דתני, קניין אחד בכל אחד ואחד, יעו"ש. ולזה תני מניינא, וכן בההיא דארבעה נקראו 'נחלה' נמי, ופשוט.

ומה שהביא המכילתא שישראל קרויים 'נחלה' מקרא ד"עמי ונחלתי ישראל", ולא הביא מקרא מלא בתורה²⁵: "והם עמך ונחלתך", וכן גירסת הילקוט - עיין בזה להרב 'שבות יהודה', דתירץ דדברי הקב"ה בכבודו ניהא ליה טפי לאתויי, יעו"ש. ולעניות דעתי הדבר פשוט, מכיון שאמר ישראל קרויים 'נחלה' בפירושו, הביא קרא דמפורש ביה בהדיא ישראל.

רמ"ט

א"י. אמר המחבר: ראיתי להביא המשל שעשה הרב 'שפת אמת' בעניין ארץ הקדושה, כי ממנו יוצא מוסר והתעוררות הנפש המלאה לה דעת ויראת ה', כאשר עיני הקורא תחזינה מישרים, וזה לשונו: לפי שכבר אמרנו שבני א"י הם מעמידים הזקת הישוב של א"י, והם שומרי משמרת חורבותיה, והם הם הסובלים הצרות עבור אחיהם שבגולה, אמשול לך משל להבדיל בין הקודש לחול.

למה הדבר דומה, למלך שהיו בניו סוררים ומכעיסים אותו בעיניו ובפניו, והיה כאשר חרה אפו בהם וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה. והנה תוך היכל המלך נותר בן קטן ודל, יונק שדי המלכה היא אמו. והנה אחר שהוציא אותם החוצה, מידי יום יום בבואם לפני המלך השרים והסגנים אשר בכל מדינות מלכותו, היה קובל המלך עליהם מדוע בני המדינות עוברים את מצוות המלך ואת דתי המלך אינם עושים. והם עונים אחריו, בניך יוצאי חלצוך אשר גרשת בארץ לא לך, הם גרמו כי דלת העם הפרו חק וברית שבועת הנאמנות שנשבעו לך, ופורקים את העול מעל צוארם, באומרם, אם בני המלך אין שומרים את מצוות אביהם המלך, הותרה הרצועה, כי הן לצדק ימלוך מלך ובמשפט יעמיד ארץ, יוכיח וייסר בניו תחילה, ואחר כך ישפוט תבל בצדק ידיו לאומים במישרים. אך כל זמן שבניו אינם סרים למשמעתו, אנו מה איכפת לנו לסבול את עולו. ובכח טענה זו מוכרח המלך לפטור אותם מידי כריתתן. ונפטרים שרי המדינות בשלום מאת המלך.

והנה נשאר המלך עומד תוך היכלו מחשב מחשבות לטובה ולא לרעה כיצד יעשה - אם יעניש לאנשי המדינות ויפטור

מקור הלימוד שישראל קרויים 'נחלה'

משל על חשיבות הארץ הקדושה ויובנה

18. עיין לעיל סימן קצח. 19. יחזקאל יז, כד; כב, יד; לו, לו ועוד. 20. בראשית יד, כב. 21. שבת סט, א. 22. ספר 'קול הרמ"ז'. 23. שבת פ"ב מ"ו. 24. משנה י. 25. דברים ט, כט.

ואם בני בניני, אם הבנים עם הבן הקטן שלה ירצו לכוון אל המלך להתחנן לפניו ישוב חרון אפו מבניו וישיב את שבותם - אין ספק בזה, כי בהיות המלך זוכר כל ההכעסות שעשו לו בניו אשר הם חוצה לו, ישליך חמתו ויגער בבן הקטן ההוא, באמור אליו, ראה שצריך לייסר ולהוכיח אותך עכשיו כדי שלא תהיה כשאר אחיך הנדחים, מפני כי עם היות שגורשתים להוכיחם, הם הם הסיבה של הריסות חוקי ודתי מלכותי, להיות כי דלת העם עושים כפי מה שרואים שבני עושים לי. ולכן אל תראה פני, לך וסבול מוסר ויסורי האומן המלמדך להועיל, כי על ידי היסורין ודאי תהיה בן שומע למוסר אב ובמשפט תעמיד ארץ, אם תזכה למלכות.

ואחר כך מהפך פניו נגד המלכה אם הבנים ואומר לה, מה זו ביאה, מה שאלתך ומה בקשתך, כי לא אעשה דבר קטון וגדול כפי רצונך, יען בעבור בניך מהרסיך ומחריבך כי ממך יצאו, הם סיבה כי כל מלכותי הולך לאיבוד ורבו הפושעים והמורדים כי ולא אוכל להנקם מהם, להיות כי הם באים בטענת פטור כי יוצאי מעיך, הבנים אשר טפחנו גדלנו ורוממנו, הם פשעו בי. ראי עתה גידולים שגדלת, לכי ומעטי את עצמך תוך חדר קטן בקרן זווית, ודי לך כי איני גוזר עליהם גזירת מוות, כי אז היית שכולה וגלמודה כל עיקר, והיו בני הפלגשים יורשים כתר המלוכה בעיניך, ולכן חדלי מלבקש שום בקשה ושאלה.

והרי זה יוצאים הבן הקטן עם אמו המלכה מלפני המלך שפלים, בוכים ומבכים תוך היכל המלך, והמלך שומעם ובמסותרים תבכה נפשו.

האם נאמר, שאותם הבנים שגלו מעל שולחן אביהם, כשיהיו יודעים הצער שסובלת המלכה ואחיהם הקטן בעבורם, שלא יחזיקו להם טובה, וכפעם בפעם יהיו זוכרים אותם לטובה ומצטערים בצערן - בודאי שאם לא כן יעשו, ואדרכה במקום תשואות חן חן יהיו מדברים שטנה על אמם ואחיהם - הרי אלו האחים הם אמורים שאינם לא בתורה ולא בדרך ארץ, לא במידות אלהיות ולא במידות אנושיות, ונמשל כבהמות נדמו. וכמעט הם מסכנים את עצמם, שבהודע הדבר אל המלך יחרה אפו עליהם בכפליים, ובשצף קצף יגזור עליהם גזירות קשות ורעות, וסוף כל סוף כשוך חמת המלך יתנחם עם הבן הצעיר, והקטן העומד אתו יהיה לאלף. לפי שבאמת המלך הוא היודע, כי זה קטן מהכיל הוא עוד היסורין בעד שאר אחיו, וכי אין בו משפט מוות.

והבן מדאגת נפשו גם כן יענה לאביו, אם בניך חטאו לך ותשלחם ביד פשעם, עשה בהם כלה, כי אין בי חטא ולא כח לסבול עוד. והאם תבכה ותתיפח ותאמר למלך, הכלה את עושה בבניך כקטון מגדול, והשופט כל הארץ לא יעשה משפט, מי אשר חטא לך תמחננו מספרך, ומה לנו ולצרה הזאת לסבול עוד בעד שאר הבנים. בני הם בניך הרשעים

את בניו כל עיקר - הרי זה נמצא עושה עוול במשפט, וכן לא יעשה. אם יבוא להעמיד הדבר על פי קו הדין וחוקי המלכות - אזי יהיה מוכרח להתחיל מבניו לעשות בהם נקמה ולמוסרם ביד הסרדיוט שיחתוך ראשם עד שיפריד אותם מעל גופם ויתלם על העין, ואחר כך יסיים בשאר גדולי המלכות שפשעו ומרדו בו - גם זאת לא יעשה, כי רחמי אב על בן לא יניחוהו לעשות.

וסוף דבר הסכימה דעתו להאריך גירוש בניו, ולתת רשות לשרי המדינות שיכו ויענישו כפעם בפעם לאט לאט עד אשר ישובו אל אביהם ויעשו רצונו. וכדי שלא ינקמו השרים מהם, ובמקום יסורים שגזר המלך עליהם יהרגום, כמו שקרה לדוד עם אבשלום ויואב שר צבאו, מה עשה המלך - בחכמה מכניס בלבול ומלחמה בין שרי הצבאות שכל אחד יתגרה בחבירו, בין כך ובין כך בני המלך יהיו שקטים מצד אחד ורועשים מצד אחר, נוחים מצד אחד, כי בהיות שרי הצבא טרודים במלחמת הרשות שביניהם אינם נוטים לשמור את מצוות המלך לייסר את בניו כאשר ציווה, וכלים מאלהים, כי הרי זה בני המלך מוכרחים לעמוד לצד אחד מן הצדדים, אם לא בגופם כי אינם מלומדים במלחמה, על ידי ממונם. ולכם לא נכון שאם אחד מן הצדדים יגבר על חבירו, מי יודע מה יעלה בדעת השר צבא ההוא אשר יהיה גובר, מה יעשה באחריתה בהיותו רואה עצמו שקט, או מה יעשה הצד האחר שלא ניצח, פן חס וחלילה זה מדאגת לבו וזה משמחת לבו יהיו נועצים יחדיו נגד בני המלך להנקם מהם בבת אחת. והרי זה, על ידי בלבול זה שהמלך שם בין שרי הצבאות מרויח המלך שני דברים, כאמור, כי אם בני המלך הם חכמים, הדרך הישר לפניהם פתוחה לומר, עכשיו שהמלחמה ביניהם אנו מה איכפת לנו, נעשה באופן להתרצות לאבינו המלך בהנהגת המדינות ושמירת התורות והחוקים אשר ציווה לנו, כדי שעל ידי זה הוא יתרצה אלינו.

ואחר כך, אם יהיה זה נוצח לזה או זה לזה, המלך יאמר להם, כי אין לו עוד חפץ בהנהגתם, אחר שלא עשו מה שהיה מוטל עליהם לחובה להטיב בניו אליו, ובמקום זה שהיה להם לעשות הם הלכו להתגרות זה עם זה מלחמת הרשות, והניחו לבנים שיעשו מה שלכם חפץ, ואילולא שהבנים מצד טובם לא היו מטיבים את מעשיהם, לא עשו דבר.

ואם חס וחלילה מרידת הבנים תתמיד אף בשעת מלחמת השרי צבאות המסוכבים מאת המלך לסיבה הנזכרת, יהיה מוכרח המלך חס וחלילה לשלוח אחריהם ולהוכיחם על פניהם, על מה הם עושים כך שלא לשמור את מצוות המלך במה שציווה אותם שישתדלו לייסר את בניו ולהחזירם למוטב, והם לא כן עשו, אלא נתעסקו בהבלי העולם במלחמות שאין למלך נפקותא ותועלת מהם.

בלבו.

ורע עלי מראות ברע אשר מקרוב פשתה המספחת במחנה אלקים זה, שעל כל דבר פסע, על קל על חמור, הכל בפרק כל כתבי, ומיני עצבי ויהי רובה, ונשלוח ספרים להשמיע בחוץ דברים הדברים, וכבוד הארץ הקדושה לארץ חולל, כי שם בלל. אז יאמרו בגויים, הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי משוש לכל הארץ, כאשר נשמע דיבת רבים מגור מסביב, ושכינה מה הלשון אומרת וכו'.⁶

ועל כן האיש הירא ישים כבוד הארץ הקדושה בין עיניו, וישים אלה לנגד אלה ועל כל פשעים תכסה אהבת הארץ הנבחרת והמאושרת לשם ולתפארת. ויראה כי על פי הדברים, יש בזיון וצער לארץ הקודש חס וחלילה. הא למה זה דומה, לאחד שהיה משבח לאשה יראת ה' במעשיה הטובים, וכה היו דבריו אליה: ברוכה את וברוך טעמך על גודל הצניעות והיראה והקדושה שבך, לא ראיתי אשה יפה במעשים ובמידות כמותך, לך נאה ולך יאה השבח וההלל, אפס כי בניך אשר ילדת ממעיך הם פריצי הדור, פרוץ מרובה על העומד. הנה זה סתר כל הבניין אשר בנה אשר נטע, כי היכן הצניעות של האשה אם בניה הם פריצים. כן הדבר הזה. ועל דרך ששמעתי שזהו ממש מעין דיבת המרגלים באומרם⁷: "ארץ זבת חלב ודבש היא וזה פריה, אפס כי עז העם וגו', והוא על דרך האמור.

ומהר"ר הרב הגדול איש ירושלים מהר"ם סוזין זצוק"ל הכי אמר מר: רגיל אני לפרש מה שאמרו רז"ל⁸: לא חרבה ירושלים אלא על שביזו בה תלמידי חכמים, דתיבת 'בה' היא משוללת ההבנה. אמנם הכוונה, שכשרוצים לבנות את החכמים לשונם תהלך בארץ, באומרם, בירושלים ובארץ הקודש עושים כך וכך. וזה שאמרו על שביזו בה, רצונו לומר בה, דייקא, ובזה אינה מרוצה א"י להוציא לעז על בניה.

והיה לי להאריך בעניין זה הרבה, אלא לסיבת מה, יש לי להחריש. ואפילו על זאת ההערה ידעתי כי יחשדני שומע, וה' יודע מחשבות, חוקר לב, בוחן כליות, כי דברי בלתי שום פנייה, אפס לכבוד הארץ הקדושה אשר אהבתה בין מורשי לבבי⁹ חרושה, והוא ברחמיו יאר פניו איתנו, ויזכנו

והמורדים ימותו, ולמה זה נהיה אני ובני שלמה חטאים. וכמקרה ופגע זה יקרה אם חס וחלילה הבן הקטן יצא מהיכל מלך ויניח את אמו, ללכת אחר עצת אחיו, שודאי חמת המלך תבער בו ואין מכבה.

מה שאין כן אם אותם הבנים שגלו יטיבו את מעשיהם, אם לא להנאת עצמם יעשו לכבוד ותועלת אמם ואחיהם, ומידי יום יום ישלחו לומר להם דברים טובים מדברי ניהומים וורוים לאמם ואחיהם העומדים תוך היכל המלך, דאף שאינם רואים פני המלך, עם כל זאת שייבקשו אופן תחבולה לבוא אל המלך להתחנן לפניו; בהיותם כואבים, בוכים ובושים, תיזלנה עיניהם דמעה, עד שכל שרי המלוכה הרואים אותם יהיו מודיעים הדבר למלך, אשר הוא בודאי מהיכלו ישמע אנקתם ושאתם, כי כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו - שתהיה איזו עת רצון לפניו, ויחוס וירחם עליהם, ותסכים דעתו כדי לנחם את המלכה ואת בנו הקטן, לשלוח אחר שאר בניו, ויתן להם התוכחת הנצרך פנים אל פנים, אך סוף דבר יתרצה ויתפייס אל כל בניו וילבישם בלבוש מלכות כדי לנחם את המלכה אשר שמו נקרא עליה.

ואתה האיש הנלכב פקח עיניך לפתרון משל זה, וצייר אותו בעין שכלך, ותמצאהו מכוון דומה בדומה לנמשל שאנו ממשילים בו, להקב"ה שהוא מלך מלכי המלכים, ישראל אלו הבנים שבעונותינו גלינו מארצנו כנודע, האח הקטן שנשאר בחצר המלכות הם דלת העם הדרים בו כהיום, המלכה אם הבנים היא עיר הקודש ואגפיה, העיר רבתי עם שרתי במדינות, כמו שהוכחנו למעלה². והמבין יבין המוסר היוצא מן המשל הזה על דרך שאמרנו, להבין משל ומליצה דברי חכמים ויחידותם, ולבבו יבין ושב ורפא לו, ע"כ.

אמר המחבר: עיין מה שכתבתי בזה למעלה בסימן ט"ו³. ומהאמור, האיש הנלכב ישים משמרת למשמרתו ויחסום פיו ושפתיו, ואל יפן אל און לדבר סרה ותועה על אנשי אדמת הקודש, ומכל שכן וקל וחומר להוציא הדברים לחו"ל חלילה, כל יראה וכל ימצא. ואם בעיניו יראה שיש איזה דבר שלא כהוגן, לעולם ידון לכף זכות, על דרך כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו⁴, ואם גבירה לוקה, שפחה על אחת כמה וכמה⁵. ככה יעשה האיש אשר נגע יראת ה'

זהירות יתירה שלא לדבר בגנות הארץ ויושביה

2. זה לשונו של השפת אמת' למעלה: "הפליא חסדו ברפואת הארץ, כמו שאמרו (בראשית רבה פרשה יד, ח): 'ויצא ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה' (בראשית ב, ז) - ממקום כפרתו נברא, כדי לשפוך חרון אפו על אם הבנים בניה, כדכתיב (ישעיה סו, ח): 'חלה גם ילדה ציון את בניה... מראש הררי מקדם, אדם חטא והאדמה אשר ממנה לוקח נתקללה, כדכתיב (בראשית ג, ז): 'אדמה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חיך, וכי אדם אוכל אדמה? - אלא בא הרמו בקללה זו היות ברכה לישראל, כלומר כמקרה ופגע זה יקרה לך כל ימי חיך, שאתה תהיה חוטא והארץ תלקה בעבורך. כמו דאת אמר (שמות כ, כ): 'מזבח אדמה תעשה לי... שאמרו רבותינו ז"ל (ויקרא רבה פרשה ב, ב): בכל מקום שנאמר 'לי אינו זו משם לא בעולם הזה ולא בעולם הבא... בירושלים (מל"א יא, לו): 'העיר אשר בחרתי לי... במקדש (שמות כה, ח): 'ועשו לי מקדש, במזבח: 'מזבח אדמה תעשה לי... הרי לך כי... קדושת ירושלים, המקדש והמזבח היא נצחית ועומדת לעד... וכשם שקדושתה קדושת עולמים ונפקא לה מתיבת 'לי, אף לעניין שאמרנו שהאדמה עצמה תהיה מזבח כפרה לישראל נפיק מתיבת 'לי, להורות שתמיד נצח סלה ועד ישראל יהיו חוטאים והאדמה תלקה בעבורם... ולכן 'ביום ההוא יושר השיר הזה בארץ יהודה עיר עז לנו ישועה' (ישעיה כו, א), שהרי זו עיר עז, שהיא ירושלים ואגפיה, היא היתה לנו לישועה, שהיתה מפורת בעדינו...". 3. ועיין עוד לקמן סימן תקסד ותקצד. 4. סוכה נב, א. 5. ע"פ תענית כא, ב. 6. ע"פ סנהדרין מו, א - "אמר רבי מאיר: בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת: קלני מראשי, קלני מזרועי". 7. במדבר יג, כז-כח - "ויספרו לו ויאמרו: פָּאנו אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת תְּלָב וְדָבַשׁ הוּא וְזֶה פְּרִיָּהּ: אֶפְסֵי פִי עַז הָעָם הַיֵּשֵׁב בָּאָרֶץ וְהָעָרִים בְּצָרוֹת גְּדֹלֶת מְאֹד וְגַם לְדֵי הָעָקֶב רָאִינוּ שָׁם". 8. שבת קט, ב. 9. ע"פ איוב ז, יא. ופירושו: "מחשבותי אשר היו אל לבבי למורשה רצונו לומר... כי מאז חושב הייתי מחשבות חמה כאלו לבבי נחל אותם לה

בבחינת רוחניות בבחינת ההשתוקקות, ולתתא בבחינת גשמיית בבחינת הסתפקות. וזהו "משמאל ומימין על ישראל שלום"¹⁰, הן בבחינת רוחניות הן בבחינת גשמיית צריך להיות בבחינת שלום כנוכר לעיל.

ואפשר לומר שזהו ענין שופר: "מן המצר קראתי יה" - ממצר של שופר, "ענני במרחב יה"¹¹ - ממרחב של שופר. כי צריך להפוך השופר, היינו המרחב, למעלה, כי בבחינת מעלה שהוא דברים רוחניים צריך להיות בבחינת מרחב שהוא בחינת השתוקקות, להשתוקק שיהיה עבודתו בבחינת מרחב. ומיצר של שופר הוא למטה, כי למטה בבחינת גשמיית צריך שיהיה לו בחינת מיצר והסתפקות.

והנה עיקר ההשתוקקות שבקדושה, להשתוקק ולכסוף לה' בכלות הנפש ממש, הוא רק בבחינת ארץ ישראל, ששם הוא עיקר ההשתוקקות. וזהו "והיה כי תבוא אל הארץ"¹² וגו', כי עיקר בחינת 'והיה' הוא בחינת השתוקקות, הוא רק "כי תבוא אל הארץ" הוא א", שם הוא עיקר ההשתוקקות שבקדושה. וזהו "מראשית כל" וגו', כי כשתבוא לבחינת השתוקקות באמת אז יהיה כל עבודתך תמיד בבחינת ראשית והתחלה, שתכסוף ותשתוקק תמיד להוסיף יותר ויותר בעבודת ה'.

וזהו "ברוך אתה כבואך וברוך אתה בצאתך"¹³, ודרשו רז"ל¹⁴, שתהיה יציאתך מן העולם כביאתך לעולם. ולכאורה לפי פירוש זה שהיא ברכה אחת הווה ליה למימר ברוך אתה כבואך ובצאתך. ולפי דרכנו, על דרך מוסר יש לפרש, "כבואך" מרמז על בחינת פנימיות הוא בחינת רוחניות, ו"בצאתך" מרמז על בחינת חיצונית הוא בחינת גשמיית. וזהו "ברוך אתה כבואך" - היינו שיהיה לך בחינת ברכה בבחינת רוחניות, היינו בחינת השתוקקות. "וברוך אתה בצאתך" - היינו שיהיה לך ברכה בבחינת גשמיית, היינו מידת הסתפקות, ע"כ ספר 'בת עין' פרשת כי תבוא, יעו"ש.

ואפשר שזהו רמז הכתוב¹⁵: "והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך", רמז על שני בחינות הנזכרות, ההשתוקקות במילי דשמיא, והסתפקות במילי דעלמא. ומעין זה כתב הרב הקדוש ב"ספר חרדים" דף ס"ח, והבאנו דברי קודשו לעיל בסימן קל"ז, יעו"ש. והוא פשט הכתוב במשל¹⁶: "תאות צדיקים אך טוב תקות רשעים עברה", יאמר שהצדיקים תופסים בחינת ההשתוקקות, והתאוה הוא דוקא לצד הטוב, במה שהוא טוב, ובגשמיית יש להם בחינת ההסתפקות. מה שאין כן "תקות רשעים", הקיווי והתוחלת של הרשעים, הוא דוקא "עברה" וזעם וצרה, שהוא בחינת הגופניות. וזהו גם כן פשט הכתוב¹⁷: "קחו מוסרי ואל כסף ודעת מחרוץ נבחר", ירצה בחינת יסורין בעולם הזה, שהוא אין אדם מת וחצי תאוותו בידו, קחו זה

לעבדו שכם אחד, ויביא לנו משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

ר"ג א"י. הנה איתא בגמרא¹: אין אדם מת וחצי תאוותו בידו. ויש ליתן טעם, למה היתה הבריאה באופן שלא יוכל למלאת תאוותו ולהיות תמיד בבחינת חצי ולא יוכל לבוא לבחינת שלימות.

ונוכל לומר, כדי שיהיה לו בחינת יסורין בעולם הזה שהוא עולם עובר מחמת שלא יוכל למלאת תאוותו בשלימות, ותמיד הוא משתוקק ליותר ויותר, ומזה יכול לבוא לעולם הבא שהוא עולם הקיים. רק שהצדיקים תופסים בחינה זו בבחינת רוחניות, היינו שלא יוכלו למלאות תאוותם בתורה ומצוות ומעשים טובים, ומשתוקקים תמיד למדרגה היותר גדולה. אבל בבחינת גשמיית יש להם בחינת ההסתפקות ושמים בחלקם, כמו שאמר יעקב אבינו ע"ה²: "וכי יש לי כל", שלא היה חסר לו כלל בדברים גשמיים.

ונוכל לומר שזה כוונת הפסוק³: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו", פירוש, "אשרי הגבר", שהבחינת יסורין שברא הבורא ב"ה היינו בחינת השתוקקות, שיהיה בחינת יסורין בזה העולם העובר, הוא אצלו רק "ומתורתך תלמדנו", היינו שיש לו בחינת יסורין והשתוקקות שיבוא לבחינת תורה ומעשים טובים בשלימות.

ונוכל לומר שעל זה מרמז ענין מזוזה, שם שד"י מלבר 'והיה' מלגו⁴. שם שדי מרמז על מידת הסתפקות, שאמר לעולמו ד"י⁵, שהוא מסתפק במיעוטו - בבחינת מלבר, שהוא בחינת גשמיית, שכל מה שיש לו די לו, וזהו שדי מלבר. 'והיה' מלגו הוא דברים רוחניים נקראים בחינת מלגו, צריך להיות בהם מידת השתוקקות, שצריך להשתוקק ולכסוף מתי יעשה לביתו לעבוד את ה' עד כלות הנפש ממש, וכלא נחשב אצלו מה שעשה מעבודת ה', רק העיקר אצלו להוסיף תמיד בעבודת ה' ית' - וזהו בחינת 'והיה', שעדיין לא עשה כלום רק והיה, שהוא לשון עתיד, משתוקק לעבוד את ה' בכלות הנפש ממש.

וזהו פירוש הפסוק⁶: "ויעש דוד שם", ש"ם בגימטריא שד"י והי"ה, שעשה תיקון בשני בחינות הנוכרים לעיל, בגשמיית בבחינת שם שד"י, וברוחניות בבחינת והיה. וזהו "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך"⁷, היינו כשבת לבחינת ש"ם, היינו לעבוד את ה' בשני בחינות, שד"י והי"ה, או "ויראו ממך", שאימתו ופחדו מוטל על כל עמי הארץ. וזהו "או יחזק במעווי יעשה שלום לי שלום יעשה לי"⁸, ואיתא בזהר הקדוש⁹: תרין שלמא איכא הכא, שלום לעילא ושלום לתתא. היינו שצריך להשיג ב' שלימויות, לעילא

השלימות הרוחנית - בהשתוקקות והשלימות הגשמית - בהסתפקות

עיקר ההשתוקקות לקדושה היא בא"

תאוות הצדיקים ותקות הרשעים

לנחלה" (מצודת דוד). **רנ** | 1. בגמרא לא מצאתיו אלא בקהלת רבה פרשה א, א. 2. בראשית לג, יא. 3. תהלים צד, יב. 4. זוהר ואתחנן רסו, ב. וכן הוא בשו"ע י"ד סימן רפח סעי' טו - "מבחוץ כותבין שדי כנגד תיבת והיה (דברים יא, יג) שבפנים". 5. חגיגה יב, א. 6. שמ"ב ת, יג. 7. דברים כח, י. 8. ישעיה כז, ה. 9. במדבר קיח, א. 10. זמירות של שבת - ברוך ה' יום יום. 11. תהלים קיח, ה. 12. דברים כו, א-ב - "והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך שלום". 13. דברים כח, ו. 14. ב"מ קז, א. 15. איוב כב, כה. 16. יא, כג. 17. משלי ת, י.

במה שאינו שלו, וזהו עד שור, לשון ראייה, "אשר על פני מצרים", ערות הארץ, וכל זה גרם "בואכה אשורה", לשון ראייה, "על פני כל אחיו", דהיינו שהוא רואה למעלה, על פני כל אחיו, וע"י זה נפל לגיהנום.

כל קבל דנא, "ואלה תולדות יצחק", הצדיק שישמח לעולם הבא, כדכתיב²⁷: "ותשחק ליום אחרון", על דרך שאמרו במדרש הנעלם דף קל"ה²⁸, "בן אברהם" - היא הנשמה, כמו שנתבאר שם, כלומר תמיד הצדיק רואה הנשמה, לצחצחה ולהאירה בתורה ובמצוות, אז "אברהם", נשמה, "הוליד את יצחק", והשמחה לעולם הבא. ועלה מן האר"ש, דחייב אדם להתרחק ולשית עצות בנפשו, להנצל מתלאת דפורענותא, הקנאה, והתאוה, והכבוד. אשרי אדם מתרחק מהם ומהמונם, אשרי בעולם הזה, וטוב לו לעולם הבא. כי המידות האלה הם אויבי איש, ואשר לא הכיר בגנותם בחסריהם ובטירותם, אבד את עולמו. וכבר אמר המליץ²⁹: "שלש ערי"ם תבדיל לך", הקנאה, והתאוה, והכבוד מלפניך. ואדם בשכלו ישתדל במגרשי הער"ם, לגרשם מבית ומחוץ, כי המידות האלה הן הם המזיקין בעולם הזה, וחייו אינם חיים, ועונשו שמור לעולם הבא, ע"כ דברי קודשו בקצת שינוי.

ואפשר שזוהי כוונת הכתובים במשלי³⁰: "הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע". יאמר, לעולם תדבק בחכמים, ושם תוכל להשיג השני עניינים ביחד, אם בענייני העולם, תראה כמה מהם שהם דלים רשים ונחלשים, ותשמח בחלקך. ואם בענייני היראה והחכמה, תוכל ללמוד מהם כמה הם גדולים, ותכיר מיעוט ערכך, ותוסיף יותר על שלמותך. זהו "הולך את חכמים יחכם", ירצה, בעניינים השניים יחדיו, הן בקנייני עולם הבא, הן בקנייני העולם הזה, משא"כ "רועה כסילים ירוע".

אי נמי "הולך את חכמים יחכם", במה שכתבו המפרשים בשם הרב הקדוש מהר"א הכהן ז"ל על פסוק³¹: "לך מנגד לאיש כסיל ובל ידעת שפתי דעת". והוא כי אם יושב האדם במקום שאין ממי ללמוד איזוהי דרך ישרה, או שמתבייש לילך אצל חכם כדי לשאול ממנו על כל דבר הבא לידו, אם היא מצווה או עבירה, ומה יעשה אותו הבן ולא יחטא - ילך אצל אדם רשע ויעשה הפך ממעשיו, וזוהי הדרך ישרה. וזהו כוונת הכתוב: "לך מנגד לאיש כסיל", ורצה לומר, תעשה הפך ממעשה הכסיל, כש"בל ידעת שפתי דעת". נמצא שכשם שאדם לומד דרכי התורה והמצוות מן החכמים, כך יכול ללמוד מן הרשעים, בעשותו הפך ממעשיהם. ואמנם הדרך הישר והטוב, הוא ללמוד מן החכמים, ולא יצטרך לעמוד אצל הרשעים לראות מעשיהם ולעשות ההיפך. והטעם שיותר יפה ללמוד מן החכמים, מפני שכשהוא לומד מן הרשע ועושה הפך מעשיו, על כל פנים אינו יכול לעשות המצווה בטעמיה ובדקדוקיה, ובזמן הראוי לכל מצווה ומצווה. ועוד, כי אם ילך האדם אחרי הרשעים לעשות הפך מעשיהם, על כל פנים אם פעם ושתיים ושלוש יעשה הפך

המוסר, אבל "אל כסף", לא תעשו זו הבחינה בגופניות, אלא ה"דעת", שהוא "מחרון נבחר". והוא גם כן פשט הכתוב¹⁸: "שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו", ירצה, זה הבחינה של היסורין, יהיה לכם לצד החכמה, "ואל תפרעו". וכן על דרך זו יובנו כמה מקראי קודש.

ויתקרב לזה מאמר רז"ל בשוחר טוב¹⁹: "שבטך" אלו היסורין, "ומשענתך" זו תורה, "המה ינחמוני", יכול בלא יסורין - ת"ל "אך". והוא תמוה, דמאחר שכבר אמר: "שבטך" אלו היסורין, ו"המה ינחמוני", איך סלקא דעתך לומר: יכול בלא יסורין. אמנם על פי האמור הוא מובן, שדוד המלך ע"ה היה מקיים זה הבחינה של היסורין, שהיה משתוקק תמיד, היה מקיים בתורה, וכמו שאמר²⁰: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו". זה אומר: "שבטך" אלו היסורין, ואני מקיים זה הבחינה של ההשתוקקות ב"משענתך", שהיא התורה. ולזה אמר: יכול בלא יסורין, כלומר שדי בזו הבחינה הנזכרת, תלמוד לומר "אך", שהתורה צריכה יסורין, כדבריהם ז"ל.

וזה לשון גאון עוזנו בספר 'לב דוד' פרק כ"ה: העיקר הגדול לעניין קנייני העולם הזה, לראות למטה ממנו. וכמו שפירשו הראשונים פסוק²¹: "אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה", כי הנה בענייני היראה והחכמה ועבודת ה', תמיד יסתכל למעלה ממנו, וראה יראה לגדול ממנו. וילמד סדר עבודה, כל שישנו בלמידה, לתורה ולתעודה, אשר לו יעדה, ישקוד על דלתותיו, וישים כל מעיניו לעבוד ה', וסדר הלימוד, וכן יוסיף תמיד. אבל בענייני וקנייני העולם הזה, כל שבידו יהיה, חשוב הרבה בעיניו, ובעיניו יראה כי יש דל והלך למטה ממנו, וישמח בחלקו. וזהו שאמר: "אורח חיים", כלומר ללמוד אורח חיים בתורה ובמצוות, "למעלה למשכיל", צריך להסתכל למעלה ממנו. וזה שאמר למעלה, ההסתכלות למעלה ממנו, למי שהוא משכיל. אמנם במילי דעולם הזה, "למען סור משאול", צריך להסתכל למטה, כי ישמח במה שיש לו, ישר יחזה כי יש יותר עני. וכמו שאמרו בנדרים דף נ"ג²², דאמר ר' עקיבא לדביתהו: חזי האי גברא, דאפילו תבנא לית ליה. וכבר אתנ"ח סימנא²³: "בשמים ממעל ועל הארץ מתחת", כלומר, במילי דשמיא לעבודת ה' בעסק התורה - ממעל, יש להסתכל ממעל לו כדי להוסיף יום יום לעשות נחת רוח ליצרו. "ועל הארץ", ענייני הגוף, "מתחת", יש לראות יותר שפל ממנו, ובוה יעשה שלום לו.

וזה רמז הפסוק²⁴: "וישכנו מחוילה עד שור אשר על פני מצרים בואכה אשורה על פני כל אחיו נפל, ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק". שם רמז "וישכנו מחוילה", אשר כל דעתם לצבור זהב וכסף, וזה רמז חוילה כמו שאמר הכתוב²⁵: "הסובב את כל ארץ החוילה אשר שם הזהב", ויש בני אדם שוכני בתי חומר אזלי לחומרא, כל מגמתם שבתם וקמתם לענייני החומר, להתעשר ולקנות זהב וכסף, וסברי דאם יש מציאות לשכון בארץ היינו מסיבת הממוץ. וזהו "וישכנו מחוילה", מסיבת הזהב, ואחרי שנתעשר "וישמך וכו' ויבעט"²⁶, התאוה תאוה, דבר שבערוה, "עד שור", להסתכל

18. שם פסוק לג. 19. תהלים כ, ד - "שִׁבְטְךָ וּמִשְׁעַנְתְּךָ הִמָּה יִנְחַמְנִי; וְכוּ' אֶף טוֹב יִחְסֵךְ יְדָפְנִי כִּלְיָי מִיָּד יְמֵי תִיָּה וְשִׁבְתִּי בְּבֵית ה' לְאָרְךָ יָמִים". 20. תהלים צד, יב. 21. משלי טו, כד. 22. עמוד א. 23. דברים ד, לט. 24. בראשית כה, יח-יט. 25. בראשית ב, יא. 26. דברים לב, טו. 27. משלי לא, כה. 28. עמוד א. 29. דברים יט, ז. 30. יג, כ. 31. משלי יד, ז.

סילוק המידות הרעות מביא לשמחה לעתיד לבוא

ילמד מהחכמים מה לעשות או מהרשעים מה לא לעשות

מעשיהם, חיישינן שמא חס וחלילה יערב אל לבו, ויהיה נגרר אחריהם, ויעשה כמעשיהם ממש. ועם זה פירש הרב 'זכות הרבים' כוונת מאמר רז"ל³²: "וחשך על פני תהום"³³, אלו מעשיהם של רשעים, "ויאמר אלקים יהי אור", אלו מעשיהם של צדיקים, ואיני יודע באיזה מהם חפץ - כשהוא אומר "וירא אלקים את האור כי טוב", ודאי חפץ במעשה הצדיקים, ואינו חפץ במעשה הרשעים, יעו"ש. וכל זה כלל החכם באומרו: "הולך את חכמים", ירצה, כשלומד מן החכמים ודאי יחכם, הן שיעשה המצווה בדקדוקיה, בזמנה הראוי, הן מצד שישאר חכם בחכמתו, משא"כ "ורועה כסילים", להתלמד מהם צד הטוב, "ירוע", והוא מובן.

וזה לשון הרב המליץ בספר 'מסלת ישרים' פרק י"א: הקנאה אינה אלא חסרון ידיעה וסכלות, כי אין המקנא מרויח כלום לעצמו, וגם אינו מפסיד למי שהוא מתקנא בו, אינו אלא מפסיד לעצמו, וכמאמר הכתוב³⁴: "ופותה תמית קנאה". ואמנם יש מי שסכלותו רבה כל כך, עד שאם יראה לחבירו איזה טובה, יתעשש בעצמו, וידאג ויצטער, עד שאפילו הטובות שבידו לא יהנוהו, מצער מה שהוא רואה ביד חבירו. והוא מה שאמר עליו החכם³⁵: "ורקב עצמות קנאה". אמנם יש אחרים, שאינם מצטערים ודואבים כל כך, אף על פי כן ירגישו בעצמם איזה צער, ולפחות יתקרב רוחם, בראותם אחד עולה איזה מעלה יתירה, אם לא יהיה מאוהביו היותר דבקים בו כ"כ. כל שכן אם מאותם אשר אין לו אהבה רבה עמו הוא, כל שכן אם יהיה גר מארץ אחרת. ותראה שבפיהם אפשר שיאמרו דברים כשמחים, ומודים על טובתו, אך לבם רפה בקרבם. והוא דבר יארע על הרוב ברוב בני אדם, כי אף על פי שלא יהיו בעלי קנאה ממש, אמנם לא ניקו ממנה לגמרי. כל שכן אם בעל אומנותו מצליח בה, שכבר כל אומן סני לחבריה³⁶, וכל שכן אם מצליח בה יותר ממנו. ואמנם לא ידעו ולא יבינו, כי אין אדם נוגע במוכן לחבירו אפילו כמלא נימא³⁷, והכל כאשר לכל מה' הוא, כפי עצתו הנפלאה וחכמתו הבלתי נודעת, הנה לא היה להם טעם להצטער בטובת רעיהם כלל. והוא מה שיעד לנו הנביא על הזמן העתיד, שלמען תהיה טובת ישראל שלימה, יקדים הקב"ה, ולהסיר מלבבנו המידה המגונה הזאת, ואז לא יהיה צער לאחד בטובת האחר, וגם לא יצטרך המצליח להסתיר עצמו ודבריו מפני הקנאה. והוא מה שנאמר³⁸: "וסרה קנאת אפרים וצוררי יהודה יכרתו אפרים לא יקנא את יהודה" וכו', הוא השלום והשלום אשר למלאכי השרת, אשר כולם שמחים בעבודתם, איש איש על מקומו, ואין אחד מתקנא בחבירו כלל, כי כולם יודעים האמת לאמיתו, ועלזים על הטוב אשר בידם, ושמחים בחלקם. ותראה כי אחות הקנאה הם החמדה והתאוה, הלא היא המיגעת לב האדם עד יום מותו, וכמאמר רז"ל³⁹: אין אדם מת וחצי תאוותו בידו. ואמנם עיקר התאוה פונה לשני ראשים, האחד הוא הממון, והשני הוא הכבוד, שניהם כאחד רעים מאוד, וגורמים לאדם רעות רבות.

הקנאה
התאוה
והכבוד

32. ילקו"ש בראשית רמז ד. 33. בראשית א, ב-ד - 'וְהָאֲרָץ הִיְתָה תְהוֹ וְנָהוּ וְחָשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַפֶּקֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אור וַיְהִי אור: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאֹר כִּי טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ". 34. איוב ה, ב. 35. משלי יד, ל. 36. בראשית רבה פרשה יט, ב. 37. יומא לח, ב. 38. ישעיה יא, ג. 39. קהלת רבה פרשה א, יג. 40. קהלת ה, ט. 41. עירובין נה, א. 42. דברים ל, יג. 43. אבות פ"ב מ"ה. 44. אבות פ"ב מ"ז. 45. סנהדרין קב, א. 46. במדבר טז, י. 47. במדבר רבה פרשה יח, ב. 48. זוה"ק שלח קנח, א. 49. שמ"א יח, ז-ט. 50. שמ"ב יט, יב. 51. אבות פ"ד מ"א. 52. שם פ"ו מ"ה. 53. שם פ"א מ"י. 54. פסחים ק"ג, א.

ועיין עוד לו ז"ל שם בצוואות סימן כ', וזה לשונו: לא ישבחוני בשום תואר צדיק או חסיד וכיוצא, רק כה ישבחוני: שהיה למדן על הדף ולמד לימוד יפה ונאה אף בדרושים, והכל קרוב לאמת, ובדבר הזה אדבר בעלמא דקשוט נגד מלכים ולא אבוש, יעו"ש. וכמו כן עיין להרב 'כסא אליהו' שנדפס מחדש דף ע"ו, וזה לשונו: גם עוד אדברה משפט לפני מעלת המאורות הגדולים מרנן ורבנן חכמי הדור נ"י, הנה עליכם המצווה הזאת להסכים יחד בהסכמה גמורה בכל תוקף וחזק, לבטל כל מיני הלצות ותוארים אשר כותבים מליצי הזמן בכתבים, הן לחכם, הן לגביר, הן לאהוב בינוני, כי אנכי הרואה בגלילות הספרדים וגם קצת בגלילות האשכנזים, הולכים ומוסיפים בתוארים, וכל מה שהזמן מתמעט הם הולכים ומוסיפים בתוארים עשר ידות. ואם אחד כהן, מלקטים כל המעלות ותוארים שנאמרו בפסוק ובמדרשים ובש"ס השייכים לזה, וכותבים לו ממש שעושים אותו קרוב לאהרן הכהן זיע"א, ואפחד לומר יותר. וכן כיון שנעשה מעט תלמיד חכם, כותבים לו תוארים ומליצות, דברים אשר לא נכתבו על הראשונים אשר היו כמלאכים. וכן לגביר מלקטים ליקוטי בתר ליקוטי מן הפסוקים ומן דברי רז"ל, וכותבים לו בכתב מפואר שיר ושירה. ויש שעושים בשביל הנאת ממון, ויש שעושים בשביל מציאות חן, ויש בשביל אהבה, ויש בשביל שמראים עצמם שיש להם יד ושם באלו העניינים, והם מליצים. גם ראיתי עוד, שדברים ותוארים שנאמרו בפסוקים על מלכו של עולם, הם כותבים אותם על אדם או חכם או גביר, ושמו שמים, על זאת תאבל הארץ, מה נענה ומה נאמר, או לעיניים שכך רואות או לאזניים שכך שומעות, ואם באנו להביט בחומר העוון הזה ועד היכן מגיע, הנה כל אדם צריך לקרוע לבו ל"ב קרעים. ומי יודע שמא עניין הזה הוא המעכב הגאולה, ובפרט כי רז"ל אמרו⁶⁴: אין בן דוד בא עד שיכלו וכו', וקרא כתיב⁶⁵: "כי אתה עם עני תושיע".

והנה מזה ימשך גאוה גדולה לאדם, והוא מדקדק בכתביו לראות אם כתבו לו כהוגן, והנך רואה בעיניך, כל עוד שהם מגדלים בתוארים, העולם מתמעט, ואיה סופר איה שוקל. תאמינו, איני יכול לסבול דבר זה בדעתי. ושאלו נא למליצים האלו, האם מימיהם עשו איזה שיר להקב"ה, או איזה שיר בדרך מוסר, כמו 'קצרת כסף' שחיבר החכם הספרדי ז"ל, וכיוצא. גם בקשו נא באמתחות הראשונים ותראו מה היו כותבים להם (למרן הקדוש זיע"א - החכם השלם, כמובא בהקדמה, ולהאור המופלא מו"ה חיים בן עטר ולה"ה - החכם הותיק, עיין בהסכמות לספר 'חפץ ה'), ואיך לא תבושו לדבר על אחד מהאחרונים שבזמן הזה, דברים המרעישים ההרים. ואם אחד שמו כמו אבותינו הקדושים זיע"א, כותבים כל התוארים שנאמרו על האבות זיע"א. ואם שמו כמו משה רבינו ע"ה, כותבים התוארים שנאמרו על משה רבינו ע"ה, וכן כיוצא בשאר שמות הראשונים. והם כל כך בקיאים בעניינים כאלו, יותר מהלכות קריאת שמע ותפילה. ואם האדם גביר, יהיה מה שיהיה,

נבלתא בשוקא, ולא תימר גברא רבה אנא, כהנא אנא. ואמרו עוד⁵⁵: לעולם יעבוד אדם עבודה שהיא זרה לו, ואל יצטרך לבריות. כלל הדברים, הכבוד הוא מן המכשולות היותר גדולים אשר לאדם, ואי אפשר לו להיות עבד נאמן לקונו כל זמן שהוא חס על כבוד עצמו, כי על כל פנים יצטרך למעט בכבוד שמים מפני סכלותו. זה הוא מה שאמר דוד המלך ע"ה⁵⁶: "ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני". והכבוד האמיתי אינו אלא ידיעת התורה באמת, וכן אמרו ז"ל⁵⁷: אין כבוד אלא תורה, שנאמר⁵⁸: "כבוד חכמים ינחלו", וזולתה אינו אלא כבוד המדומה וכוב, הבל ואין בו מועיל, וראוי הנקי להנקות ולהטהר ממנו טהרה גמורה, אז יצליח.

והנה כללתי עד הנה רבים מפרטי הנקיות, וזה בנין אב לכל שאר המצוות והמידות כולם, "ישמע חכם ויוסף לקח, ונבון תחבולות יקנה"⁵⁹. והנה אינני יכול להכחיש, שיש קצת טורח לאדם להגיע אל הנקיות הזה. אף על פי כן אומר אני, שאין צריך כ"כ כמו שנראה לכאורה, והמחשבה בדבר הזה קשה מן המעשה. כי כאשר ישים האדם בלבו, ויקבע ברצונו בקביעות, להיות מבעלי המידה הטובה הזאת, הנה במעט הרגל שירגיל עצמו בזה, תשוב לו קלה הרבה יותר ממה שהיה יכול לחשוב, זה הדבר שהנסיון יוכיח אמיתו, ע"כ.

וידרך אגב ראיתי לכתוב תוכחת מגולה, מה שכתב הגאון מוהר"ר נפתלי כ"ץ זלה"ה ב'שער ההכנה' סימן כ"ו, וזה לשונו: דרך האנשים הכשרים, לצוות שלא להרבות בתארים ולספר בשבחיו יותר מדאי, וכן שלא לחקוק על המצבה שבחים יתרים, כי נפרעים מן המתים ומן הספדינין, ונכון הוא, דאטו בתונוי דליבא יתבי⁶⁰, "האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב"⁶¹. ולדעתי תואר חסיד, אסור לכתוב על שום אדם, כי אין אנו יודעים בדור הזה מי הוא זה ואיזה הוא המתחסד עם קונו נוסף על החיוב, "מי הקדימני ואשלם"⁶². ובימי חכמי התלמוד שהיו כולם חסידים ואנשי מעשה, אמרו ז"ל⁶³: כל מקום שנאמר: מעשה בחסיד אחד, או ר' יהודה בן בבא או ר' יהודה בר' אלעאי, הרי שבכל הדור ההוא לא בחרו אלא לאלו לקרומם בשם חסיד. ואף על אלו הובא בכתבים שזה השם של 'יהודה', דוקא הוא מסוגל לשם החסיד, כי על זה רמז דוד המלך ע"ה ברוח הקודש: "כי הפלה ה' חסיד לך", סופי תיבות: 'יהודה'. ולולי שנרמז על זה השם ברוח הקודש לקרותו חסיד, אפשר שלא היו קוראים בשם חסיד אף לאלו, בשגם היו מפורסמים בחסידות. אם כן מה יעשו אזובי קיר כמונו היום, אשר אי אפשר להעמיד משפטי הדת על תילם, יש מי שרוצה ואין לו, יש מי שיש לו ואינו רוצה. ולכן נראה לי שבזה השם חסיד הס מלהזכיר על שום אדם, ואם הוא באמת חסיד ואין אנו קוראים אותו בזה השם, אין אנו פוגמים בזה כלום לזה הנפש, הלא הקב"ה יודע ועד. ולהיפך, כשאנו קוראים אותו ומשבחים ומפארים אותו בזה השם, אנו פוגמים וגורמים רעה לו ולא טובה לו ולנו, על כן טוב להיות בשב ואל תעשה, וה' רגלי חסידיו ישמור, וגומל לאיש כמפעלו, ע"כ דברי קודשו.

זהירות מריבו תוארים וההיזק הנמשך מכך

55. ב"ב ק"א, 56. שמ"ו, נ, כב. 57. אבות פ"ו מ"ג. 58. משל ג, לה. 59. משל א, ה. 60. "בתונוי לבאי" - בחדרי הלב אתם יושבים, מחזירים מתרגמין מתונויא, כלומר כל חכמה מצויה בכס" (רש"י נדה כ, ב). 61. שמ"א טז, ז. 62. איוב מא, ג. 63. ב"ק קג, ב. 64. סנהדרין צח, א. 65. שמ"ב כב, כת.

לעולם⁶⁸, ושלח לו: יהי כבוד אדוני לעולם, ישמח אדוני במעשיו, זה לא יתכן, שהרי אמרו⁶⁹: לא יעשו אולם כנגד אולם, וכתוב⁷⁰: "ובמתכונתו לא תעשו כמוהו", אל תמיריני⁷¹, וזה משנה את ה' להדיוט.

ושמעתי מרב אחד שהיה הלצי ביותר, ועשה ספר אחד של הלצות. ולעת זקנתו כשהיה נוטלו לראות איזה הלצה, היה אומר: הביאו לי ספר 'דובר שקרים', ואמרו לו: למה קראו ספר 'דובר שקרים', והשיב, שכל ההלצות הם דוברי שקרים, שאין בהם תועלת לנשמה, אלא הם דברים הצריכים לעולם הזה, ולמצוא חן בעיני אדם, ואין בהם תועלת לנשמה, אלא שהחומר מתאוה להם, והם קוצים לנשמה. וכמו שהבגדים החשובים מתגאים את הלוכשים, כמו כן מתגאים האומרים ההלצות. ואמר אותו הרב, שרוב תאוות היצר הרע כבר נתבטלו ממנו קצתם או רובם, לבד מתאוות ההלצות, שעדיין יצרו עליו, אף שהוא יודע ש"להג הרבה יגיעת בשר"⁷², ואוי לו לעיסה שבעלה מעיד עליה⁷³. ועל זה אמר שלמה המלך ע"ה⁷⁴: "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני".

ושמעתי מחד צורבא מרבנן, שבספרי הראשונים היתה תורתם קבע ושיחתם קלה, שלא היו מאריכין ומדברים בלשון הלצי, שעשו את העיקר עיקר ואת הטפל טפל. אבל האחרונים היתה שיחתם קבע ותורתם קלה, ועשו את העיקר טפל ואת הטפל עיקר. ושמעתי וראיתי לכמה חסידים ואנשי מעשה, שציוו מחמת מיתה, שלא ידרשו שום דרשה בעבורם, מטעם האמור למעלה: כשם שנפרעים כו'. ומיום שרכו דרשנים כאלו, שדורשים להנאת עצמם, ומאבדים את זמנם לעשות הלצות ארוכות וקצרות, אין יום שאין קללתו מרובה מחבירו, ועמא אזלא ומדלדלא, והתלמידי חכמים הולכים נעים ונדים ותורתם נסרחת, יעו"ש.

ואתה תחזה עוד להרב גאון עוזנו ז"ל בספר 'מחזיק ברכה' סימן ט' שכתב, זה לשונו: כי בעוונותינו הרבים, בדור יתום זה, אנו יתושים. ואם האמוראים ע"ה אמרו⁷⁵: אנו כחמורים, להיות אנחנו יתושים הוא מעלה ואינו ענווה, כי דלוננו מאוד בתורה ובמצוות וביראה, יעו"ש.

ושמעתי מעשה נורא מבהיל הרעיון ונוקב הלב לבית חללו, מפי הרב המפורסם כמוהר"י שווארץ זלה"ה, ונהירנא שהיה אומר שהמעשה הזה הובא בספר התייר הגדול, כמוהר"ר ישר מקאנדייא צוק"ל. והוא, שהיה רב אחד באיזה מקומן, שהיה מאור עיניים, והיה מופלג בתורה ובחסידות ובקדושה ובטהרה אין חקר ואין מספר, וכל ימיו בהתבודדות בחדר מיוחד יומם ולילה, ולא היה יוצא לשוק כלל, וגם האכילה היו מביאין לו לתוך חדרו, ומידי יום יום מוסיף והולך בעבודה וביראת ה'. וכשהיה דין תורה בין איש לחבירו, היו באים האנשים אשר להם הריב, סמוך לחלון שבחדרו, ומדברים טענותיהם מחוץ, ופוסק הדין: מי שאומר כך זכאי, מי שאומר כך חייב, ולא היה יודע מי המה. וכשנתבקש לשיבה של מעלה, יצא כרוז בבית דין של מעלה: רב פלוני מוכן

מאחר שיש פרוטות, מגדלים אותו עד השמים, וממש כאילו עליו עומד העולם. ובעוונותינו הרבים, דברים אשר כל שומען תיצלנה שתי אזניו, ומה אוסיף כח לדבר ולהאריך בזה, הנה אם אכתוב קונטרס של מאה דפים בזה, גם כן לא אנוח על זה, והנה הערה הזאת לחכמי הזמן די להם.

ועל כן העצה היעוצה ממני השפל וקטן שבקטנים, שיסכימו מרנן ורבנן הסכמה גמורה בכל תוקף וחוקן, לבטל הדבר הרע הזה, וכל ההלצות והתוארים הנמצאים בקונטרסים ישרפו אותם, ורוח תזרם, והם יעשו תיקון לכתוב תואר אמצעי כפי הזמן, שני דברים ותו לא, ויפרסמו זה בכל תפוצות ישראל על ידי דפוס, וכן יעשו ויקיימו כולם. וכל הזריז לעשות תיקון לזה, יפה שעה אחת קודם, הוא חס על כבוד קונו, ועליו תבוא ברכת טוב, ויארץ ימים ושנות חיים אמן כן יהי רצון, עכ"ל.

ומצאתי עוד בספר 'לשון למודים' כתב יד, להרה"ג מוהר"ר אבן צור ז"ל, באגרת שכתב להרב מוהר"ש אזאווי ז"ל, שכתב תוך הכתב וזה לשונו: ואל תזוח דעתך עליך, במה שכתבו קצת חכמים מקרוב להליץ עליך שאתה גברא רבה וכו', כי כתב אשר נכתב על צד ההכרח, גם אם נחתם בטבעת המלכים, מאן מלכי רבנן⁶⁶, אין להחשיב, כי ידי הגוף חתמו עליו ולא ידי הנשמה, ע"כ דברי קודשו, ודבריו הקדושים האלה הן מוסר גדול למי שיש לו לב.

ושמעתי על גדול אחד מגאוני המערב הקדמונים נוחי נפש זה"ה, כמדומה לי הרה"ג כמהר"י בן עטר זה"ה או הרה"ג כמהר"ר יעקב אבן צור זה"ה, שכתב לו חבירו בכתב: כמוהר"ר נר"ו, והשיבו ביופי מליצתו: למה לי כמוהר"ר הבתולות הה"ר חמד אלהים לשבתו, ישמע חכם ויוסף לקח.

ועיין עוד בספר 'ארחות יושר' דף קס"ו, וזה לשונו: ומאנה הנחם נפשי על המנהג הרע הזה שנהגו בדורות הללו, לאבד את זמנם לעשות הלצות למצוא חן בעיני האדם. וכבר נתווכחתי עם קצת תלמידי חכמים שעשו הלצות גדולות, ואמרתי להם: לא נאה זאת לכם לאבד יום או יומיים לעשות את ההלצות הללו. והשיבו לי, שהוכרחו לאבד קצת זמן, כי גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. והבל יפצה פיהם, שאין זה כבוד למת, אלא להורידו לתחתית שאול, ולגרום רעה לעצמם ולמת, ולעבור על דברי חכמים ז"ל שאמרו⁶⁷: כשם שנפרעים מן המתים, כך נפרעים מן הספדנים ומן העונים אחריהם. שמוכרחים הם להזכיר על מת מה שלא היה בו, או להוסיף להפליג עליו ביותר מדאי, ורעה לעצמם לדבר שקרים כדי שיבואו החרוזים טובים, ולקשר חבל בחבל נימא בנימא ולעשות הלצה גדולה. וכן מוכרחין לאבד זמנם למצוא דברים שקריים, לספר בשבחן של הדרשנים שקדמו להם, כמחניף להם. ולפעמים משנים את ה' כלפי הדיוט, והוא איסור גדול, כמו שכתב ב'ספר החסידים' סימן תקל"ז, וזה לשונו: אין משנין את ה' כלפי הדיוט, כגון ששלח אחד לנדיב: "יהי כבוד ה'

ריבוי תארים הוא בבחינת דברי שקר

66. גיטין סב, א. 67. ברכות סב, א. 68. תהלים קד, לא. 69. מנחות כח, ב. 70. שמות ל, לב. 71. עיין סנהדרין לח, ב - 'כתיב (שמות כג, כא) 'אל תמר בו - אל תמירני בו". 72. קהלת יב, יב. 73. במדבר רבה פרשה יג, ד. 74. תהלים קא, ז. 75. שבת קיב, ב.

מלאכתם, וכדי שלא יזדלזלו בעיני עם הארץ מפני דוחקם, ושינהגו בהם כבוד, כדאיתא ביומא פרק קמא⁸⁰, ובהוריות פרק כהן משוח⁸¹: גדלהו משל אחיו וכו'.

ובתוספתא דיומא ובילמדנו⁸²: מעשה בפנחס הסתת שהוצרכו למנותו כהן גדול, והיה חוצב אבנים, ומלאו המחצב שלו דינרי זהב. וכן למדו, שיכול התלמיד חכם ליטול ממון כדי להתעשר בו, ואין גנאי בדבר, כמו שאמרו פרק הזרוע: ההוא שקא דדינרי דקדים ר' אמי וזכה בו, ופריך: "ונתן", ולא שיטול, ומשני: אדם חשוב שאני, דתניא: "והכהן הגדול מאחיו" - גדלהו משל אחיו. הרי דהשוו כהן גדול לאדם חשוב, וכמו שפירש רש"י בסדר תעניות⁸³, בההיא דאלפא ור' יוחנן, דנעשה ראש ישיבה, ופירש רש"י וזה לשונו: ומי שהוא ראש ישיבה היו נותנים לו הרבה, כדאמרין⁸⁴:

גדלהו משל אחיו. וכן בזמן התלמוד, כשהיו רואים פרנסי הדור איזה תלמיד חכם שהיה בדוחק גדול, היו משתדלים למנותו בראש, כדי שהציבור יפרנסוהו דרך כבוד, כההיא דהוריות פרק ב'⁸⁵, דרבן גמליאל ור' יהושע הוו אזלי בספינתא, כשעלה ליבשה שלח אחריהם וכו', הרי שהושיבם בראש כדי שישאלו יפרנסו אותם. וכההיא דברכות⁸⁶, דאמר ליה רבי יהושע לרבן גמליאל: אוי לו לדור וכו', שאין אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים וכו', ופירש הרשב"ץ, זה לשונו: דחס וחלילה לא היה מוכר פחם, אלא אף על פי שלא היה נשיא, כיון שהיה אב בית דין היה לו להיות דירה נאה ויפה, לא כותלים מושחרים. אבל מהירושלמי⁸⁷ נראה שהיה פחמי ממש וכו'. גם בסוטה בפרק אלו נאמרין⁸⁸, דאמר להו ר' אבהו: כיון שהיה להם ר' אבא דמן עכו, והיו לו חובות, אפילו שמינו לרבי אבהו לראש, כיון שהיה אצל הקיסר והיה עשיר גדול, משום הכי אמר להו שימינו לרבי אבא לראש, כדי שיגדלוהו בעושר גדול, וכן היה, שהושיבו לרבי אבא.

ודבר זה מוטל על הפרנסים והמנהיגים להשתדל בזה, ולא דוקא לראש, אלא אפילו לתלמידים העוסקים בתורה כל ימיהם. וכההיא דפרק הנזקין⁸⁹: ההוא שיפורא וכו' דהוה מעיקרא אצל רב יוסף וכו', לפי פירש הגאון, שהיה לקבץ בו ממון לחלק לתלמידים. ובמסכת בתרא פרק השותפין אמרו⁹⁰, דשכר המלמדים דמסייע להו ממתא וכו', כל שכן לתלמידי חכמים וראשי ישיבות. וההיא עובדא דאיתא בתנחומא פרשת תרומה⁹¹, שהיה חבר אחד בספינה עם סוחרים גדולים, אמרו לאותו חבר: היכן פרקמטיא שלך, היה אומר להם: פרקמטיא שלי גדולה משלכם, בדקו בספינה ולא מצאו לו כלום, והתחילו צוחקים עליו. נפלו עליהם לסטים בים, שללו ונטלו כל מה שנמצא בספינה, יצאו ליבשה ונכנסו למדינה, לא היה להם לא לחם לאכול, ולא כסות ללבוש, מה עשה אותו חבר - נכנס לבית המדרש, ישב ודרש, ועמדו בני המדינה וכבדו אותו

ומזומן למקומו הראוי לו בגן עדן, מי שיש לו עליו איזה דין ודברים יבוא ויגיד. וישבו בבית דין של מעלה, ובדקו ולא מצאו בו עוון אשר חטא, נקי ובר, והיה מוכן ומזומן לילך לגן עדן תכף. ותכף ענה אחד משם: יש לי עליו, והוא, כי היה מנהג המקום, כשעולה הרב לספר תורה, קורים אותו בשם מורנו פלוני. וטען עליו, כי אתה לא היית מרביץ תורה לזולת, שכל ימך היית בהתבודדות, ולמה תקרא בשם מורנו. והשיבו: וכי אני מה עשיתי, הם היו אומרים מעצמם. והשיב הטוען עליו: טיפה סרוחה, הלא תבוש ותכלם, כי אם לא היו קורין אותך מורנו בעלייתך לספר תורה, וכי לא היית מקפיד על זה. ותכף יצא כרוז בבית דין של מעלה: גלגול. ונתגלגל עוד פעם לתקן, ע"כ שמעתי, אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה.

הנה עד הנה אספתי באומרים כפי מה שהשיגה ידי יד כהה, מקומות המדברים בפרטות בעניין זה, לייסר עצמי ולהילדים אשר כגילי, להכיר מיעוט ערכי ושפל מצבי וקוצר השגתי וקיצורי בעבודתי ית"ש, הוא ברחמי יסיר לב האבן ממנו, ויטע בלבנו אהבתו ויראתו, כדת מה לעשות, אמן ואמן.]

ואנכי אמרתי דרך רמז ומוסר אסמכתא במשנה⁷⁶ דהקנאה והתאוה והכבוד וכו', על דרך זו, דהיינו, אם הקנאה באה על דבר התאוה - אש היא, עד אברון תאכל. וכל שכן וקל וחומר אם הקנאה באה על הכבוד - מוציאין את האדם מן העולם. והוא על דרך משל, בשני חכמים שהיו מנהיגים בעירם, כל אחד בעירו, והיה החכם האחד מתנהג ככל שאר המנהיגים ורועי ישראל שנוטל חלק בראש, ותמידין כסדרן ומוספין כהלכתן, ובחגים ובמועדים מנה אחת אפים, והאיכא שיריים⁷⁷, כפי הנימוס, להחזיק בידו ביתר שאת וביתר עז, שיהיה מרווח בפרנסתו, שיהיה לו כח לסבול ולא יבול, משא העול והטורח. ויהי היום, נתקנאו בו חכמי דורו, באומרם, שעלה האיש מעירו, ומה זה היה לבן קיש ליקח את כל הכבוד, הלא גם בנו דיבר ה'. ולא לו תקל אשמתם בעיני הרואים, כי יאמרו: מרוב שיחם וצערם דברו, ועניות לא הניחה מידה טובה וכיוצא, עם שהאמת אינו כן, כי אין אדם נוגע במוכן לחבירו, והכל הוא מחמת קנאה, ולרועה ישראל כך נאה ויאה, ועל דרך שאמרו רז"ל⁷⁸: "והכהן הגדול"⁷⁹ - גדלהו משל אחיו.

וזה לשון מוה"ר הגדול בספר 'מזבח אדמה' דף ל"ו: מצווה להעתיק קט מזער מה שכתב בזה לסכר פה הדוברים עתק, ויחדיו ירננו, והוא רחום יכפר. הנה מרן ביו"ד סימן רנ"א כתב: חייב להספיק להרב כלל ופרט דרך כבוד. וכתב התשב"ץ חלק א' סימן קמ"ב, וזה לשונו: חובה על כל ישראל לפרנס חכמיהם ודייניהם שתורתם אומנותם, כדי שלא יצטרכו להתבטל ממלאכת שמים בשביל

קנאה הבאה מחמת הכבוד קשה מכולם

הדרך הראויה לפרנסת תלמידי חכמים

76. אבות פ"ד מכ"א - "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם". 77. ע"פ זבחים לח, ב. 78. יומא יח, א. 79. ויקרא כא, י. 80. שם. 81. ט, א. 82. עיין תנחומא אמור סימן ד. 83. תענית כא, א. 84. יומא יח, א. 85. י, א. 86. כח, א - "כי מטא (רבן גמליאל) לביתיה (של רבי יהושע), חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן ביתו של רבי יהושע (שחורות). אמר לו: מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה. אמר לו (רבי יהושע): אוי לו לדור שאתה פרנסו, שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסים ובמה הם נוזנים". 87. ברכות פ"ד ה"א. 88. מ, א. 89. גיטין ס, ב ומפרש רש"י: "ההוא שיפורא - הא שופר של תקיעת ערב שבת... ורב שרירא גאון פירש בכתב תשובתו: שיפורא' - שופר של נדבה שהיו נותנין לתוכו נדבה השלוחה לבני הישיבה, כמו י"ג שופרות היו במקדש". 90. ב"ב כא, ב. 91. סימן ב.

הכבוד, וכיוצא ממהדורי מילי. הנה לכת השנית, תגדל אשמתם ביותר. כי נתקנאו על דבר של הבל, על הכבוד המדומה. זה אומרם: הקנאה והתאוה - אם היא באה על התאוה של ממון, כי זה נמשך מזה, שבת אחים, מצה ומרור מונחים, ואם זה דבר רע, כל שכן אם הקנאה היא בשביל הכבוד, מוציאים את האדם מן העולם.

החכם צריך
להוביל את
המלאכה

ובמשנה ד'אהוב את המלאכה⁹⁸ אמרתי על דרך זו, דהיינו, אם זה האיש רוח המושל יעלה בקרבו, והתברך בלבבו לאמר, כי לו נאה הכבוד, ובשביל כך יגע להעשיר, כאשר יאמרו הפריצים העושר והכבוד יחדו נצמדים, ולזה הוא עושה כל טעדי, כדי להתעסק בסחורה ופרקמטיא, כדי להשיג מבוקשו. ומלווה מזה ונותן לזה, ובעלי חובותיו עתקו גם גברו, וכדי להציל את ממונם הולכים אל השררה, להציל את דמיהם. והגורם לזה, שלא השפיל כבודו להתעסק במלאכה, כי אז היה נהנה מיגיעו באין אומר ואין דברים, ולא היה מתודע לרשות, זה אומר: אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות, שתצטרך לקבל מעות מיד אחרים, ולהכנס בדינא ודייני כדי שתשיג מבוקשך; שאתה מרויח בזה, שלא תתודע לרשות.

הגאווה
מונעת את
היכולת
לשוב
בתשובה

ורבינו מהר"ם אלשיך ז"ל פירש במשנה דהקנאה והתאוה על דרך זה, כי הקנאה הוא ראש עבירות שבין אדם לחבירו. כי ע"י הקנאה בא לידי שנאה, והשנאה מביאה לידי מחלוקת, ומחלוקת מביאה לידי לשון הרע ורכילות וכיוצא בזה; ונמצא הקנאה הוא גורם לכל העבירות. וכן התאוה הוא הגורם לכל העבירות שבין אדם למקום, כי ע"י התאוה בא למאכלים אסורים ולאסורי ביאה וכיוצא בזה; ונמצא התאוה הוא ראש העבירות. ועם כל זה יש תקנה על ידי תשובה לתקן חטאיו, מה שאין כן מי שיש בידו המידה של גאווה, אינו ביכולת לעשות תשובה. כגון שחטא בעבירות שבין אדם לחבירו, אומרים לו: לך ופייס את חברך, והוא אומר להם: מי הוא זה שאני הולך לפייס אצלו, והלא אני גדול ממנו. וכן אם חטא בעבירות שבין אדם למקום, אומרים לו: לך ופרסם קלוני ברבים, ולהכותך מלקות ארבעים, כי מוטב שתבוש בעולם הזה ואל תבוש בעולם הבא. והוא אומר להם: מי אנכי כי אלך להודיע קלוני ברבים, והלא אני חשוב בעיני הכל, ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת להתבייש ברבים, כי עכשיו יפנה הודי והדרי. ואם כן מי שיש לו מידת גאווה, אי אפשר שישוב. ולזה אמר: הקנאה והתאוה, רוצה לומר, אף שהם ראשי עבירות, מכל מקום יש להם תקנה ע"י תשובה. אבל והכבוד, רוצה לומר, כשרודף אחר הכבוד, דהיינו שיש לו גם המידה של גאווה, אז מוציאים את האדם מן העולם, לפי שזה גורם שלא יוכל לעשות תשובה, ולכך אין לו תקנה ונכרת מן העולם, ע"כ.

ועם זה פירש הרב 'מכתב אליהו' בדרשותיו בשם מר אביו, כוונת הכתוב⁹⁹: "וישלח אותם משה וכו' על פי ה' כלם אנשים ראשי

בגדולה וכבוד, והתחילו גדולי הקהל לילך מימינו ומשמאלו וללוות אותו. כשראו הסוחרים כך, באו אצלו ופייסו ממנו, ואמרו לו: בבקשה ממך עשה עמנו חסד, למד עלינו זכות לפני בני העיר, שאתה יודע מה היינו, ומה איבדנו בספינה, בבקשה ממך דבר להם אפילו על הפרוסה שניתן לתוך פינו ונחיה ולא נמות ברעב. אמר להם: הלא אמרתי אליכם שפרקמטיא שלי גדולה משלכם, שלכם אבד ושלי קיימת, הוי "כי לקח טוב נתתי לכם"⁹², ע"כ. גם בתנחומא פרשת תצוה⁹³, בתלמיד חכם אחד שעלה לירושלים, כיון שהכירו בני ירושלים בו שהיה תלמיד חכם גדול בתורה, אמרו לו לתת לו נ' זהובים לפרנסה שיישב אצלם וכו'.

ובזמן הגאונים היה להם קופה מיוחדת לשיבות, והיו שולחים מכל הקהילות ממון קצוב לראשי הישיבות ותלמידיהם, כההיא דשלחו לרב עמרם עשרים זהובים. וכששלחם הגאון רבינו יעקב, כך כתב בפירושו: שחמישה יקבל הרא"ש, וחמישה עשר לכל בני הישיבה. אז הוא נהג חסידות, דמן הדין היה לו ליטול מחצה, עשרה עשרה, כמו שאמר⁹⁴: מחצה לאהרון ומחצה וכו', וכמו שכתב הטור⁹⁵ סימן ט': והחכם עצמו יכול לתבוע בפיו חלקו, כההיא דר' אמי פרק הזרוע⁹⁶, משום כבוד התורה, ועיי"ש בתשב"ץ בתשובה סימן קמ"ד וקמ"ה, וההיא דשני דייני גזרות שהיו בירושלים, שנוטלים שכר מתרומת הלשכה צ"ט מנה, לא הספיק, אפילו שלא רצו מוסיפין להם, כדי שיהיה להם ברווח, כדאיתא בכתובות פרק בתרא⁹⁷.

וגדר לחכם לדברים אלו, יעו"ש סימן קמ"ו, וזה לשונו: דכל שמלאכתו מלאכת שמים, ותורתו אומנותו, וכל עוסק בתורה, והגיע להוראה, והוא חשוב בדורו ודורש ברבים, הוא ראוי לכל מה שפירשנו למעלה. ולכל המוציא לעז - התורה תתבע עלבונה, שחיוב הליטרא זהב הביא התשב"ץ משם הרא"ש: המבייש את הזקן, זה שקנה חכמה, והיינו תלמיד חכם שתורתו אומנותו, וקובע עתים לתורה, ואינו מבטל לימודו אלא בשביל מזונותיו, ולא סנו שומעניה חס וחלילה, המביישו חייב ליטרא זהב אליו, על כל פרט ופרט ועל כל פעם ופעם. ועיין שם סימן קמ"ז וקמ"ח וכו', עכ"ל בקצת שינוי.

ועלה מן האר"ש, שאין מקום והתנצלות למרננים אחר המנהיג והדָּרָך, ושורש הכל שנאה מחמת קנאה, ומחפים השמש בכברה כדי שיוצדקו דבריהם בעיני השומעים. ואמנם החכם האחר בעירו הוא היפך מזה, ואינו נהנה כי אם ממה שחננו ה' חלקו מכל עמלו, ומרחיק עצמו ממתן דמים כשור מועד. ומלבד זה, הוא מן הנותנים בכל מידי דמיטב, ועל דבר זה היה בעיני בני עירו נכבד וחשוב, מחבבין ומכבדין אותו, באשר המה ראו אמת לאמיתו, שאחר כל היגיעה והעמל הוא מוסיף מדלילה. ויהי היום קנאים פוגעים, המה ראו כל הכבוד, ויחר להם מאוד. כי על מה ועל מה זכה זה לכל

92. משלי ד, ב. 93. סימן יג. 94. יומא יז, ב. 95. חושן משפט. 96. חולין קלד, ב - "ההוא שקא דדינרי דאתא לבי מדרשא, קדים רבי אמי וזכה בהן, והיכי עביד הכי? והא כתיב 'ונתן' - ולא שיטול מעצמו! רבי אמי נמי לעניים זכה בהן; ואיבעית אימא: אדם חשוב שאני, דתניא: 'הכהן הגדול מאחיו' - שיהא גדול מאחיו בנוי בחכמה ובעושר, אחרים אומרים מנין שאם אין לו שאחיו הכהנים מגדלין אותו - תלמוד לומר: והכהן הגדול מאחיו - גדלו משל אחיו". 97. קה, א. 98. אבות פ"א מ"י - "שמעיה אומר אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות". 99. במדבר יג, ג.

פירשו הקדמונים מאמרם ז"ל¹¹²: לא מתו נדב ואביהוא אלא על שלא נטלו עצה זה מזה. וזהו כוונת המאמר, שמי שיש לו גסות הרוח, בלי ספק שאינו נוטל עצה ממי שקטן ממנו, אם כן הרי זה בא לכלל כפירה, כעניין שנאמר: "נעשה אדם". לכן אמר הקב"ה: אין אני והוא יכולים לדור בעולם, ששאר האומות שעובדים לשמש ולירח - אי אפשר שאני אאבד העולם מפני השוטים, אבל זה שמתגאה, ראוי לגדעו, "ואותו אצמית"¹¹³ דייקא, ע"כ. זה אומר: "ועמך כלם צדיקים", שהם ענווים, "לעולם ירשו ארץ", כמו שכתוב¹¹⁴: "וענוים ירשו ארץ", ובא להם השכר מידה כנגד מידה, שהם מביטים לעולם בארץ, ומשפילים עצמם עדי ארץ, ולא לו אני קורא "נצר מטעי מעשה ידי" דייקא, מה שאין כן השוטים הגאים, שכופרים בנעשה אדם, אם כן אינם קרואים "מעשה ידי" כמו שכתבתי, ודו"ק.

ובזה יובן מאמרם ז"ל¹¹⁵: "טוב ה' לכל"¹¹⁶, יכול לכל - תלמוד לומר: "ורחמיו על כל מעשיו", והוא תמוה. וחוץ מדרכנו פירש הרב 'קרן אור פני משה', והביא דברי קודשו גאון עוזנו בספר 'כסא דוד' בדרוש שבת תשובה, וזה לשונו: אמנם החוטא, ע"י חטאתו נברא משחית אחד, ובשובו תשובה שלימה מתבטל המשחית ההוא. ולא יבצר כי בהגיע עת פקודת המשחית ההוא, יצא לטעון שלא יבטלנו. וגם אם החוטא שב, אינו מתבטל, וישאר הוא בעולם. אמנם בעל תשובה, בשגם יזכה למעלות עליונות, יצר לו מהמשחית שנברא על ידו, שהוא קיים. כמו שכתוב בילקוט ישעיה¹¹⁷: אמרה כנסי": בושה אני מהמקומות שעבדתי ע"ז, שנאמר¹¹⁸: "ראי דרך בגי", אמר לה הקב"ה¹¹⁹: "כל גיא ינשא". והיה מחסדו ית', כי בשוב החוטא תשובה שלימה, לבטל המשחית ההוא, ולא תקובל טענתו. זה אומר: "טוב ה' לכל", יכול לכל, גם למשחית ההוא, שנברא מכח החטא, תלמוד לומר: "ורחמיו על כל מעשיו" וברואיו שברא במידת הרחמים, אך המשחית ההוא נברא מכח החוטא, אשר מכח הבחירה החפשית שנתן הקב"ה, "הרה עמל וילד שקר"¹²⁰ בחטאתו, "ויצא העגל הזה"¹²¹, ואינו ממעשיו ית', ולכן אינו טוב לו, ומתבטל. ובאשר קיימא לן: ברייה, אף באלף לא בטיל, ואיך יתבטל המשחית. לכך נתיסדה תשובה בתשרי, ויושפע שפע מחמישים שערי בינה, שהיא בינה עילאה, וכשתצרך נו"ן עם תשרי, יעלה תתק"ס, וברייה בטלה בתתק"ס, כמו שכתב בטור סימן ק' בשם הירושלמי. ולכן חודש תשרי מסוגל לתשובה, שהשב בכל לבו, יבוטלו הבריות אשר לא טובות בתתק"ס, ע"כ.

ועל פי דרכנו אפשר לומר, בהקדים עוד מה שכתב בערכי

בני ישראל המה. ופירש רש"י¹⁰⁰: 'שלא עכב על ידו', דכיון שחטא המרגלים והוצאת דיבה על א"י, לפי שהיו נשיאים וראשים במדבר, וחשבו, כשיביא אותם ה' אל הארץ שמא ידחו אותם מהנשיאות ויתמנו ראשים אחרים, כמו שהזכרנו¹⁰¹ - לזה אמר הפסוק: "על פי ה'", שלא עיכב על ידו. ואם תאמר, למה לא עכב, דאפשר שיחזורו מדרכם - לזה אמר הכתוב: "כלם אנשים ראשי בני ישראל המה", ואם כן היה להם נידוד גאוה, ולכן לא היה ביכולת שיחזורו מדרכם, יעו"ש.

ונראה לעניות דעתי שדבר זה רמזו בכתוב¹⁰²: "והתברך בלבבו לאמר וכי כי בשרירות לבי אלך וכי, לא יאבה ה' סלוח לו". והרי הוא כמבואר, שמכיון שהוא מתנהג בשררה, בגאוה ובוז, אי אפשר שיעשה תשובה, ולזה לא יאבה ה' סלוח לו.

ודע שהרב 'ראשית חכמה' כתב, שמעפר נלמד מידת הענווה, והיותר דק הוא חשוב ובונים בו היכל המלך, והיותר גם אינו מועיל, ולכן צריך להשפיל עצמו, וטוב לו, וכמו שאמרו¹⁰³: השפילתי הגבהתי. ובה רמז גאון עוזנו כוונת הכתוב¹⁰⁴: "השואפים על עפר ארץ בראש דלים" וכי, שהם מביטים בעפר הארץ, והיה להם ללמוד הענווה, ואדרבא, לא מביעיא שאינם חפצים בענווה, אלא כל כך מאוסה הענווה בעיניהם וכי, יעו"ש.

ודרך זו אלך לפרש כוונת הכתוב¹⁰⁵: "ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר". והוא עם מה שכתבתי למעלה סימן קל"א, בשם הרב 'בינה לעתים' בכוונת הכתוב¹⁰⁶: "מעודד ענוים ה' משפיל רשעים עדי ארץ", שהכוונה, שהם ממש זה כנגד זה, שכשהם ענווים, היינו ממש צדיקים, כי בהיות בהם הענווה הנה בהכרח מומנה תוצאות חיי הצדקות והשלימות כולו, ובהיותם רשעים, כולל כל הרשעיות. וממילא נשמע כי משורש נחש הגאוה יצא צפע הרשעה כולה¹⁰⁷ וכי, יעו"ש.

ונקדים עוד מה שפירש הרב 'פני יצחק' על מאמר רז"ל¹⁰⁸, כי מי שיש בו גסות הרוח, אמר הקב"ה: אין אני והוא יכולין לדור בעולם. שהוא כלפי שאמרו רז"ל¹⁰⁹: שאלו רומיים ברומי את רבי: אם אין הקב"ה חפץ בעבודה זרה, למה אינו מבטלה. והשיב רבי: וכי יאבד העולם מפני השוטים, והלא הם עובדים לשמש וכי. עוד אמרו רז"ל¹¹⁰, שאמר הקב"ה¹¹¹: "נעשה אדם", לשון רבים, ללמד לנו מוסר השכל, שיטול עצה הגדול מן הקטן, שהרי ילמדו דבר זה מפי עליון ב"ה, שאמר למלאכים ונמלך עמהם: "נעשה אדם". ובה

מהארץ לומדים מידת הענווה ובזכות הענווה יורשים הארץ

במה מתבטל המשחית הנברא מהעוונות

100. ד"ה 'על פי ה'". 101. לעיל בסימן זה בשם הזוה"ק שלח קנה, א. 102. דברים כט, יח-יט. 103. שמות רבה פרשה מה, ה - "הלל אומר: השפילתי זו הגבהתי והגבהתי היא השפילתי, מוטב לאדם שיאמרו לו עלה למעלן ולא יאמרו לו רד למטן". 104. עמוס ב, ז. 105. ישעיה ס, כא. 106. תהלים קמו, ו. 107. ע"פ ישעיה יד, כט - "כי משורש נחש יצא צפע". 108. סוטה ה, א - "אמר רב חסדא, ואיתימא מר עוקבא: כל אדם שיש בו גסות הרוח - אמר הקב"ה: אין אני והוא יכולין לדור בעולם, שנאמר (תהלים קא, ה): 'מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל, אל תקרי 'אותו' אלא 'אתו' לא אוכל'". 109. ע"ז נד, ב. 110. בראשית רבה פרשה ת, ת. 111. בראשית א, כו. 112. ויקרא רבה פרשה כ, ת. 113. תהלים קא, ה, שמשם למדו בגמרא בסוטה ה, א הנ"ל שכל אדם שיש בו גסות הרוח - אמר הקב"ה: אין אני והוא יכולין לדור בעולם. 114. תהלים לו, יא. 115. ילקו"ש נחום רמז תקסא. 116. תהלים קמה, ט - "טוב ה' לכל יְרַחֲמֵנו עַל כָּל מַעֲשָׂיו". 117. סימן תמה. 118. ירמיה ב, כג. 119. ישעיה מד, ד. 120. תהלים ז, טו. 121. שמות לב, כד.

הכנויים להרב 'סדר הדורות' דף כ"ט, ש'טוב' הוא כינוי לתשובה, יעו"ש בראיתו. זה אומר: "טוב ה' לכל", שהתשובה הנקראת 'טוב', היא לכל. יכול לכל, שאפילו לאלו הגאים אפשר שישובו בתשובה - תלמוד לומר: "ורחמיו על כל מעשיו", שהם הענויים הקרויים מעשה ידי יוצר כביכול, הוא מרחם עליהם, ומאריך אפו, אולי ישובו בתשובה. מה שאין כן הגאים, אי אפשר להם שישובו בתשובה, ולזה אין 'טוב' להם, ונכרתים מן העולם.

ויתקרב לזה כוונת הכתוב, תהלים נ"ג¹²²: "אלקים משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דורש את אלקים, כולו סג יחידו נאלחו אין עושה טוב אין גם אחד". ונקדים עוד מה שפירש הרב 'ארץ החיים' בפירושו המשנה¹²³: עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, דקאי על התלמיד חכם ועל המחזיק, שנאמר¹²⁴: "שמח זבולון בצאתך וישכר באהליך". וכשמכבד התלמיד חכם, כאילו מכבד לה, שנאמר¹²⁵: "את ה' אלקיך תירא" לרבות תלמידי חכמים¹²⁶, וזהו שכתוב: "הי"ש משכיל דורש את אלקים" וכו', יעו"ש. ונקדים עוד מה שכתב גאון עוזנו בספר 'יוסף תהלות' על פסוק זה, וזה לשונו: שמעתי דס"ג חלקים בגאווה הוא תועבה, והוא גס רוח, אך שמינית שבשמינית, שהוא חלק ס"ד, לתלמידי חכמים שרי, למאן דאמר¹²⁷. וזה שכתוב: "כולו ס"ג יחידו נאלחו", והוא תועבת ה', אבל התלמיד חכם צריך שמינית שבשמינית, שהוא חלק מס"ד, ולא "עושה טוב", מי שאין לו חלק מס"ד. וזהו שכתוב: "אין עושה טוב", מי שעוסק בתורה הנקרא טוב, לאו שפיר עבד התלמיד חכם שלא יש לו חלק אחד מס"ד וכו', יעו"ש. ולמעלה בסימן קל"א כתבנו בשם הרב 'בינה לעתים', כי מגדולי המידות המגוננות הנמשכות מהגאווה, היא הכליות וחמדת הממון, כי יקפיד מאוד בהוצאת הפיזור, וישתדל להיות קובץ על יד וכו', יעו"ש מה שפירשנו על זה.

ובזה נבוא אל הביאור, שיהיו הדרשות מקושרים בקשר יפה. זה אומר: "היש משכיל דורש את אלקים", להיות מחזיק ביד לומדי התורה, אבל "כולו ס"ג", שיש בהם מידת הגאווה וגסות הרוח, ובהם הם מקפידים ומקמצים שלא לעשות צדקה, "יחדו נאלחו". ותראה עוד ש"אין עושה טוב אין גם אחד", הכוונה בזה, שאין גם אחד שיעשה תשובה הנקראת טוב, יען כיון שהם מתנשאים בלבבם, אי אפשר לעשות תשובה.

ובפירוש המאמר¹²⁸ שתפסו הקב"ה לירבעם בבגדו, אמר לו: חזור בך וכו', פירש הרב הקדוש בספר 'מדרש אליהו' דף י"ט, שהמצוות שאדם מסגל, נעשים למעלה לבוש הנקרא 'חלוקא דרבנן'. ואינה נעשית ונשלמת, כי אם בקיום כל המצוות אשר המה שיעור הבגד, השלמת הגוף, כללותיה ופרטיה. ואחר יציאת הנשמה מן הגוף החומרי, והרוח תשוב אל האלקים ללבוש בגדי מלכות, והיא חלוקא אשר יגע בה, והיא כגוף לאותו רוח. ואם חס וחלילה גרע

ביאור האגדתא על גאות ירבעם

122. תהלים נג, ג-ד. 123. עוקצים פ"ג מ"ב. 124. דברים לג, יח. 125. דברים כז, כ. 126. פסחים כב, ב. 127. סוטה ה, א. 128. סנהדרין קב, א הובא לעיל בדברי המסילת ישרים: 129. איוב כז, יז. 130. חגיגה טו, א. 131. ע"פ קידושין מ, ב. 132. קב, א. 133. מל"א יא, כט. 134. קא, ב. 135. מל"א יב, כז. 136. מל"א יב, כח. 137. כז, ב. 138. ויקרא יח, ה. 139. סנהדרין קו, ב. 140. ויקרא כב, לב. 141. קד, ב. 142. תהלים ס, ט - "לִי גִלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מְעוֹז רֵאשִׁי יְהוָה מִחֻקֵּי".

בן נבט חטא והחטיא את הרבים, נמצא שחטא הרבים תלוי בו. ויכול להיות, וקרוב לודאי הוא, שלירבעם היו עבירות מרובים, יותר מאשר היה לדוד מצוות, מאחר שירבעם חטא והחטיא וחטא הרבים תלוי בו. ואם היה ירבעם שב עליהם מאהבה, היו מתהפכים כל עוונותיו לזכויות, כמאמר רז"ל במסכת יומא¹⁴⁶ על השב מחמת אהבה. וכיון שהיו מתהפכים לזכויות, היה לירבעם מצוות מרובים משל דוד המלך ע"ה, והיה ירבעם הולך בראש לטייל בגן עדן עמו ית', ואחר כך דוד המלך ע"ה. ומפני כך אמר הקב"ה לירבעם: חזור בך, חזור בך, והיה רצונו ית' שישבו מחמת אהבה, כי בו חפץ השי"ת, ואני ואתה קודם, ואחר כך בן ישי, נטייל בגן עדן, כי אתה תהיה במדרגה היותר מעולה מדוד. אבל גאוותו של ירבעם הביאה לשאול: מי ילך בראש, כי כל מגמתו היה רק לגאוה, כדי שילך לטייל בראש, ולא שם לבו כלל לשוב מחמת אהבה כרצונו ית'. וכיון שהיה בדעתו לבל תהיה התשובה מחמת אהבה, לא נתהפכו לזכויות, רק לשגגות. נמצא שדוד המלך ע"ה הוא במדרגה היותר מעולה מירבעם, ושפיר השיבו יתברך ואמר: בן ישי ילך בראש, ע"כ.

ויתקרב אל האמור כוונת הכתובים ירמיה סימן ל"א¹⁴⁷: "שמעו שמעתי אפרים מתנודד יסרתני ואוסר כעגל לא לומד השיבני ואשובה כי אתה ה' אלהי, כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על ירך בושתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי, הבן יקיר לי אפרים" וכו'. דהכוונה, שהיה אפרים מתנודד על שלא עשה תשובה מאהבה כי אם על ידי שנתיסר ביסורין. זה אומר: "מתנודד" על ש"סרתני ואוסר וכו', השיבני ואשובה", תכנס בלבי אהבתך ואשובה, "כי אתה ה' אלהי", ירצה, על שאתה ה' אלהי דווקא, לא לשום פנייה, "כי אחרי שובי" מיראה "נחמתי" על זה וכו', "בושתי וגם נכלמתי כי נשאתי" עכשיו "חרפת נעורי", שזדונות נעשו לי כשגגות, ואם היתה תשובה מאהבה, זדונות נעשו לי כזכויות. ומשיב הוא יתברך: "הבן יקיר לי אפרים זכר אזכרנו עוד", כמו האהב שמזכיר שמו, וזה מורה על חיבה יתירה נודעת, כמו שפירש גאון עוזנו לדרכו בנחל שורק, יעו"ש, ו"על כן המו מעי לו רחם ארחמנו", וק"ל.

ודרך זו אלך לפרש כוונת הכתוב¹⁴⁸: "מי חכם ויבן אלה נבון וידעם כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם", והדיוקים מבוארים. ועל פי האמור, ונקדים עוד מה שכתבנו למעלה בסימן קנ"ד, בכוונת הכתוב¹⁴⁹: "אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו", בשם הרב 'פקודת המלך', שהיה רוצה דוד המלך ע"ה שישובו מחמת אהבה, כדי שירבקו בדרך ה' שמתנהג עמנו גם כן מחמת אהבה, שאז הזדונות נעשה להם כזכויות, וזהו "אלמדה פושעים דרכיך וחטאים", היינו השגגות שהיו נשאים וכו', יעו"ש. והנה הנביא מתחילה היה מוכיח את ישראל ששבים מחמת יראה, ולזה אמר¹⁵⁰: "שובה ישראל וכו' כי כשלת בעונך", שהזדונות נעשה להם כשגגות, ולזה היה מוכיח שישובו מאהבה, כמו שמבואר

נטייל בגן עדן, ולעולם שהקב"ה הניחו בראש, וכוונת שאלתו מי בראש, כלומר, מי בראש בעזרה, אני או בן ישי, משום שכל תכלית עשיית העגלים היה בעבור בן ישי בראש בשיבת העזרה, והוא עומד ונתיירא מן המיתה. לכן שאל, שמאחר שהוא חטא בעבור זה, אם יחזור בו, מי בראש בעזרה. אמר לו: בן ישי בראש, משום שאין ישיבה אלא למלכי בית דוד בלבד. כיון ששמע כן, אמר: לא בעינא, משום שהיה ירא שמא יהרגוהו, ויראתו זה מקודם, ומה הועיל בתקנתו, עכ"ל בקצת שינוי.

וכעין זה כתב הרב 'ארץ החיים' מזמור כ"ב, ומוסיף בה, שאם חטא חטא גדול, נלקחו ממנו וניתנו לצדיק דמעבר במיליה. ועד שלא ניתנו לצדיק אחד, הוא בקלות לשוב בתשובה ולהרויח בגדיו. אך אם כבר ניתנו לצדיק, צריך לאותו צדיק לנהוג טובת עין ויחזירם לבעל תשובה. וזה שאמר¹⁴³: ישמח משה במתנת חלקו, ואינו רוצה חלק אחרים. ואמר האר"י ז"ל: לכן אומרים 'ישמח משה' בשבת, כי מכח חטא העגל ניטלו העדיים מישראל וניתנו למשה, ובשמירת שבת מקבלים נשמה יתירה, מצד עדיים שקיבלו בסני, ומשה נהג טובת עין, ומחזירם בשבת, שהוא תיקון על עבודה זרה, לכך אומרים: ישמח משה במתנת חלקו. וזהו שרמז הקב"ה לירבעם, שאמר לו: חזור בך, רוצה לומר, שעדיין המה בידו, ולא נתנם לצדיק אחר, ואם כן בנקל לעשות תשובה ויחזיר לו בגדיו וכו', יעו"ש.

ולעניות דעתי אפשר שזה רמז הכתוב¹⁴⁴: "ותתפשהו בבגדו לאמר שככה עמי ויעזוב בגדו" וכו'. ונקדים עוד, מה ששמעה אוזני בכוונת הכתוב¹⁴⁵: "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלקים". והוא, דידוע שאחד מתרי"ג מצוות הוא מצוות תשובה, ובזה היתה מפתה ליוסף, שמאחר שהוא צדיק גדול, כיצד יכול לקיים מצוות תשובה, ומוכרח שיחטא כדי שיקיים מצוות תשובה. ויוסף הצדיק ע"ה השיב לה על פי דבריה, עם שלא צדקו אמריה, שהוא יכול לקיים זה המצווה בעבירה קטנה, וכבר יש לו. זה אומר: "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת", כדי שיקיים מצוות תשובה, שאם בשביל זה, כבר "וחטאתי לאלקים", ע"כ שמעתי. זהו אומר: "ותתפשהו בבגדו", רמזה לו, שמאחר שהוא צדיק גמור והשלים מלבוש העליון, צריך לתפור הבגד בתפירה שלימה, ולכן צריך לקיים מצוות תשובה, זה אומר: "בבגדו לאמר שככה עמי". ועם שכבר השיב לה על טענתה, חזרה לרמוז לו בתפיסת הבגד, כמו שכתבתי.

והגאון מוה"ר יהונתן ז"ל ב'יערות דבש', פירש במאמר הנזכר במה שיש לדקדק. חדא, מה שאל ירבעם מי ילך בראש, אחר ששמע מהקב"ה שהקדימו למנותו ברישא באומר ית': אני ואתה, ואחר כך בן ישי. שנית, כי מקודם חשב הקב"ה לירבעם ברישא, ואחר כך כששאלו ירבעם מי ילך בראש, השיבו: בן ישי ילך בראש, ולא בן אדם הוא ויתנחם חס וחלילה. אמנם, כי הנה ירבעם

143. תפילת שחרית של שבת. 144. בראשית לט, יב. 145. שם פסוק ט. 146. פו, ב. 147. פסוקים יז-יט. 148. הושע יד, י. 149. תהלים נא, טו. 150. הושע יד, ב.

כוכבים הללו מעלות על גבי מעלות, כך הם ישראל מעלות על גבי מעלות; מה הכוכבים הללו אין להם חקר ולא מניין, כך ישראל אין להם חקר ולא מניין; ומה הכוכבים שליטים מסוף העולם ועד סופו, כך ישראל. וכוונת אלו השלוש דימויים, והתייחסם בכתוב, ולמה שני חלוקות ראשונות אמר: מה הכוכבים הללו, ובשלישי אמר: מה כוכבים שליטים וכו' ולא אמר מילת 'הללו'. נאמר, כי כבר התפרסם, יתחלף הדבר אשר הוא עצמי מאשר הוא מקרי ועל זה ההזדמן בג' עניינים: הא', במהותו, בהיותו שומר סדר נאות ויחס נכון בחלקיו, שלא נפל בו הבלבול והמבוכה, זה מורה שנעשה בדעת רצונית, והיותו בעצם ולא במקרה. הב', בריבוי, כי המקרה והזדמן לא יפול על הרוב אלא בקצת דברים ועל המעט, מה שאין כן הנעשה בעצם וראשונה, כי יתרבה עד מאוד. הג', בהתמדה ואורך הזמן, שזה יורה ודאי על העצמות, שהמקרה לא יתמיד. ועתה ראה, כי אהבתו ית' לעמו ישראל, היא בלי ספק עצמית בתכלית ולא מקרית, במה שחוברו לה ג' התנאים האלה בדמיון הכוכבים. ועל טוב הסדר אמר: מה הכוכבים הללו מעלות על גבי מעלות, כך ישראל לא היה ענינם מבלבל, אבל חפץ ית' יהיו מודרגים מעלות מעלות, אם בכהנים, לויים וישראלים, וכמה מעלות טובות אחרות ומדרגות יש בהם, מנייהו מלכי ואפרכי וכו'¹⁶². ועל הריבוי אמר: מה הכוכבים הללו אין להם חקר ולא מניין, כך ישראל וכו'. כי קיים הבטחתו לאבותינו הקדושים ע"ה, להרבות זרעם כעפרות תבל. ועל ההתמדה אמר: מה הכוכבים שליטים מסוף העולם ועד סופו, כך ישראל וכו'. כי הן אמת, שמים כעשן נמלחו¹⁶³, ואלה הכוכבים הנראים עתה עתידים ליבטל, אבל מכל מקום, כבר הבטיח ית' ואמר¹⁶⁴: "כאשר השמים החדשים וגו' כן יעמוד זרעכם ושמכם", כי יהיו השמים חדשים, שיתמידו, וממילא יהיו בהם כוכבים שיעמדו לעולם, ושכן יעמוד שם ישראל וזרעם לעולם. על כן אמר: 'מה הכוכבים' בסתם, ולא אמר: 'הללו', אבל בלי ספק, הכוכבים שייכא בהם השליטה מסוף העולם ועד סופו, דהיינו מתחילת הבריאה עד סוף זמן העולם, שמעולם לא יחסרו הכוכבים מלשמש ברקיע, או אלו או אחרים במקומם, כן ישראל תהיה בהם ההתמדה והקיום. וכאן לא אמר: 'כן ישראל שליטים מסוף העולם ועד סופו' כמו שאמר בחלוקות אחרות: 'כך ישראל מעלות מעלות', 'כך ישראל אין להם חקר ולא מניין'; יען בחלוקה זו אין הדבר במחלט ככוכבים אשר שלטונותם התחילה מתחילת בריאת העולם, ומתמדת עד סופו וקצו. אבל שלטנות ישראל, אמת היא שתהיה עד סוף העולם ותכליתו, עם שלא יהיה תמיד במצב אחד בתוקפו, מכל מקום לא יפסק לגמרי, על דרך "לא יסור שבט מיהודה" וגו'¹⁶⁵, כדבריהם ז"ל¹⁶⁶, אך לא התחילו מתחילת הבריאה. ולפיכך סתם העניין ואמר כך: ישראל שדומים להם, במה

לקמיה¹⁵¹: "קחו עמכם דברים ושובו אל ה' וכו' כל תשא עוון" - מכל וכל, והשיבם ה' יתברך¹⁵²: "אוהבם נדבה כי שב אפי ממנו, אהיה כטל" וכו'. ולזה מסיים בסוף¹⁵³: "מי חכם ויבן אלה נבון וידעם", כי יש הפרש והבדל גדול בין תשובה מיראה לתשובה מאהבה, כי "ישרים דרכי ה'", שדרכיו יתברך הוא לעולם באהבה וחיבה יתירה, לזה "צדיקים ילכו בם", ששבים מחמת אהבה, שלעולם דבקים בדרכיו יתברך, אבל "פושעים יכשלו בם", ששבים כי אם מיראה, ונשארו להם השגגות, "יכשלו בם". ועיין בדרשות מהר"ם פרימו ז"ל, איך משכחת לה צדיק גמור ובעל תשובה, ודרו"ק.

והרב הגדול 'בינה לעתים' בעת משפט' דרוש ג', המליץ על זה כוונת הכתוב¹⁵⁴: "שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול". דמדקאמר "שלום רב", מכלל דאיכא שלום שאינו רב אלא קטן, ומאי "אין למו מכשול", כי לא ידענו במה יכשלו שהוכרח להבטיחם שלא יהיה למו מכשול. אמנם כי ידוע¹⁵⁵ כי "שלום שלום לרחוק"¹⁵⁶ נאמר על השב בתשובה, שהיה רחוק ממחיצתו ית'. ואם הוא שב מיראה - יהיה השלום חסר מעט, כי עדיין יש אצלו השוגג, כי מעוון המזיד עשה מכשול. אבל לאוהבי התורה אמר המשורר ע"ה, שיש להם "שלום רב", גדול וגמור, לפי ש"אין למו מכשול", לא נשאר אצלם המכשול והשוגג מעוון, כי אדרבא נעשה זכות, ע"כ. **ולעניות דעתי** אפשר לפרש כוונת הכתוב בדרך דרש, עם מאמרם ז"ל בשבת פרק רבי עקיבא¹⁵⁷: אמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: מה לילוד אשה בינינו וכו', אמר לו: החזר להם תשובה, אמר לפניו: רבש"ע מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם וכו', אמר לו: תורה מה כתיב בה - "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך"¹⁵⁸, למצרים ירדתם וכו', שוב מה כתיב בה - "לא יהיה לך" וכו', שוב מה כתיב וכו', יצר הרע יש בכס. מיד חזרו והודו להקב"ה, מיד כל אחד נתן לו מתנה וכו'. והנה לרווחא דמילתא השיב משה רבינו ע"ה על כל פרט, כי מתשובת יצר הרע יש ביניכם היה די, כי כיון שהם רוחניים אין יכולים לקבל התורה, ועיין מה שכתב הרי"ף שם. זה אומר: "שלום רב לאוהבי תורתך", ירצה, "שלום רב" נעשה "לאוהבי תורתך", שהם המלאכים שרצו לקבל התורה, מה שהיה מקודם קטרוג וערעור, והטעם שהודו ועשו שלום, וכל אחד נעשה אוהב למשה רבינו ע"ה, כי "אין למו מכשול", הוא היצר הרע שנקרא מכשול, כדבריהם ז"ל¹⁵⁹.

עוד כתב הרב שם, כי כשנסתכל כי גדלה אשמתנו וחטאתנו מצד ג' דברים קשים כגידים, נשוב בתשובה, והשי"ת יתעשת לנו, ויגזור עלינו גזירות טובות. והעניין, אמרו ז"ל במדרש רבה¹⁶⁰: "ה' אלקיכם הרבה אתכם"¹⁶¹ וגו', למה ברך אותם לכוכבים - מה

151. שם פס' ג. 152. שם פס' ה-ו. 153. שם פס' י - 'מי חכם ויבן אלה נבון וידעם' פי' ישרים ירכי ה' וצדיקים ילכו גם ופושעים יכשלו גם". 154. תהלים קיט, קסה. 155. עיין ברכות לד, ב. 156. ישעיה נז, יט. 157. פח, ב. 158. שמות כ, ב - "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". 159. סוכה נב, א. 160. דברים פרשה א, יד. 161. דברים א, י-יא - 'ה' אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב: ה' אלהי אבותיכם יסף עליכם ככם אלהי פועלים ויברך אתכם פאשר דבר לכם". 162. ע"פ חולין נו, ב. 163. ע"פ ישעיה נא, ו ופירושו: "נמלחו - ענין השחתה וכליון" (מצודת ציון). 164. ישעיה סו, כב. 165. בראשית מט, י. 166. סנהדרין ה, א - "לא יסור שבט מיהודה" - אלו ראשי גלויות שבבל, שרודין את ישראל בשבט. ומחקק מבין רגליו - אלו בני בניו של הלל, שמלמדין תורה ברבים".

ששייך לזה.

והכתוב מספרן אחד לאחד: כי לענין המעלות והמדרגות אמר: "אלקיים הרבה אתכם", דהיינו, שעשה אתכם רבים במעלה, כמו "רבי המלך"¹⁶⁷. ולענין הריבוי במנין אמר: "והנכם היום ככוכבי השמים לרוב", ביאר שבחלק זה מדמה אותם לכוכבים לענין הריבוי במנין בהפלגת המספר. ועל ההתמדה אמר: "ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם אלף פעמים", כי יוסיף להתמיד לעתיד עוצם בברכה, פעם אחר פעם לעולמים עד זמן ארוך, ולהרחבת והגזמת האריכות אמר "אלף פעמים". וכי תאמר: היאך אתה מבטיח להתמדת הברכה כמו אלף פעמים, והרי לשתחול הברכה, צריך הכנה במתברך שיהיה ראוי לקבלה, כמו שביקש יצחק אבינו ע"ה כשרצה לברך בנו, ומי יודע אם בכל פעם תמיד תהיה בנו ההכנה הנאותה לקבלה - לזה אמר: "ויברך אתכם כאשר דבר לכם", דע, שלעולם חסרון ההכנה לא יעכבך מלברך אתכם כרצונו ית', כי הלא תהיה הברכה שיברך אתכם, כדמות ודוגמת מה שדיבר לכם במעמד הנבחר במתן תורה. כי אז, עם בלתי היותכם מוכנים לקבל שפע דיבורו ית', כנודע מממה חסרונות שהיו בכם, כדבריהם ז'¹⁶⁸ שהיו סומין וחרשין וכו', ועם כל זה בא לכם הדיבור האלקי, וכולכם שמעתם קולו - כן יברך אתכם בכל פעם אף בלתי היותכם מוכנים, כי הוא ית' נתן גם ההכנה, כמדובר.

באופן שג' דברים אלו, מהות ועצמות הענין מצד עצמו, וריבוי המניין במספר, והמשכת הזמן בהתמדה, מורים על התחזקות בעצם ושאינו במקרה. ומכל אלו הצדדים, כמשא כבוד יכבדו ממנו עוונותינו המרים, ואשמים אנחנו עליהם, ושיקובצו בהם שלושתם. ועליהם תפס אליפז את איוב באמור לו¹⁶⁹: "המיראתך יוכיחך יבא במשפט עמך, הלא רעתך רבה ואין קץ לעונותיך, כי תחבול אחיך חנם" וכו'. הוכיחו כי כמשא כבוד יכבדו עונותיו, מכל הג' צדדים שאמרנו. אם מפני רבויים, כי "הלא רעתך רבה", יש בו ריבוי במספר מאוד מאוד, ואם בזמן התמדתם לזמן ארוך, "אין קץ לעונותיך", זמן מוגבל וקץ ותכלה, כי אתה מתמיד והולך זמן אחר זמן. ואם לחומר עצמותו, "כי תחבול אחיך חנם", וכל זה יצדק אצלנו, להסתכל בכל פרט ופרט מאלו ההסתכלות עצמי, למען נוכל לבקש ממנו יתברך לעובדו שכס אחד, ע"כ דברי קודשו.

ונראה לעניות דעתי דזהו כוונת הכתוב¹⁷⁰: "וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום". רוצה לומר, כי מצד שלוש אלה הבחינות אשר היו בעוכם, נגזר עליהם מה שנגזר. וכנגד שהיה רעתם בריבוי אמר: "כי רבה רעת האדם בארץ", שהיה כל כך רעתם רבם. וכנגד שהיתה רעתם רעה עצמית מצד עצמה ומהותה, אמר: "וכל יצר מחשבות לבו רק רע", שהיתה רעתם כל כך חמורה מצד עצמה, עד שהיו מחשבין עליה כיצד לעשותה פעם אחרת, על דרך שפירשו 'הרהורי עבירה קשים מעבירה'¹⁷¹. וכנגד ההתמדה אמר: "כל היום", רוצה לומר, תמידית.

ולזה "ויאמר" וכו'¹⁷², כי תחת שלוש רגזו ארץ, ועיין מה שכתבתי למעלה עוד בזה בסימן קל"א.

זאת היתה לי כוונת הכתובים ירמיה סימן ב'¹⁷³: "התשכח בתולה עדייה כלה קשוריה ועמי שכחוני ימים אין מספר, מה תיטבי דרכך לבקש אהבה לכן גם את הרעות למדת את דרכיך, גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים" וכו'. דמירתח קא רתח, שבשלושתן לקח אותו הדור, והיה עוונותם חמורים בג' בחינות הנזכרות. אם להמשכת הזמן בהתמדה, על זה אתמוהי קא מתמה, כי "עמי שכחוני ימים אין מספר", אין זמן מוגבל ואין קץ ותכלה. ואם מצד ריבויים, אמר: "מה תיטבי דרכך לבקש אהבה וכו' גם את הרעות למדת את דרכיך", שכל כך רבו, ריבוי אחר ריבוי, עד שחזרו על כל רוע דרך ללמוד את המקולקלים שבכולן, כמו שפירש רש"י לדרכו¹⁷⁴, שזה יורה על הריבוי. ואם מצד מהותם וחומרם, אמר: "גם בכנפיך נמצאו" וגו', כי אינם ממה שבינם למקום, אלא גם ממה שבינם לבריות, שאין יכול למחול עליהם. וכן על דרך זו יובן הכתוב דלעיל מיניה¹⁷⁵: "תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחוך ודעי וראי כי רע ומר עזבך את ה' אלקיך ולא פחדתי אליך נאם ה' צבאות", וכל הכתוב בא בכפל. ועל פי הנזכר יאמר: "תיסרך רעתך" - שאת מאלך ומעצמך, כשתסתכלי ברעתך ותראי שהיא קשה משלושה בחינות הנזכרות, אזי תדעי כמה גדל עוונך ותשובי. זה אומר: "ומשובותיך תוכיחוך", שהם בעצמם יוכיחו אותך על פניך. "ודעי וראי", הביטה והבן, כי אתה "רע ומר", כל כך העוון שלך עצום מצד חומרו ומהותו ומר כלענה; ואם להמשכת הזמן בהתמדה, אמר: "עזבך את ה' אלהיך", כל כך האריך ימים והתמיד, עד שיצדק עליך לומר: "עזבך את ה' אלהיך"; ואם מצד הריבוי, "ולא פחדתי אליך", כל כך מהריבוי עד שאין פחד לנגד עיניך. וה' הטוב יחזירנו בתשובה שלימה, ויסיר מסווה העוורון מעל פנינו, להכיר מיעוט ערכנו ושפל מצבינו, אמן כן יהי רצון.

רנ"א

א"י. איתא במדרש על פסוק¹: "כי חלק ה' עמו" - משל לבן מלך שביקש ליתן אוסיא² ומדינה לאוהבו, וראה שיש לו בן רע ובן טוב, אמר: אם אני אתן המדינה לאוהבי עכשיו, יהיה גם לבנו הרע חלק בו, ולא רצה ליתן לו כלום. אחר כך בא בנו של אוהבו, וראה המלך גם כן שיצא ממנו בן רע, אמר: אם אני אתן המדינה לבן אוהבי עכשיו, יהיה גם לבנו הרע חלק בו. ואחר כך בא בנו וראה המלך שהוא הגון וראוי, ונתן לו המלך האוסיא. כך אמר הקב"ה: אם אתן לאברהם א"י, הרי יש לישמעאל חלק בו. ואחר כך בא יצחק, אמר הקב"ה: אם אני אתן ליצחק את א"י, הרי יש לעשיו חלק בו. ואחר כך בא יעקב שהיתה מיטתו שלימה, ונתן לו, שנאמר: "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו", ע"כ.

לעשיו
וישמעאל
לא ניתן
חלק בא"י

167. ירמיהו מא, א. 168. מכילתא דרבי ישמעאל יתרו פרשה ט. 169. כב, ד-ו. 170. בראשית ו, ה. 171. יומא כט, א. 172. בראשית ו, ז. "ויאמר ה' אִמְתָּה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר נְרָאתי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה". 173. ב, לב-לד. 174. רש"י שם: "גם את הרעות למדת" - חזרת על כל רוע דרך ללמוד את המקולקלת שבכולם". 175. ירמיה ב, יט. **רנ"א** 1. דברים לב, ט. 2. פירוש: נחלות שדות וכרמים.

מדוע
הארץ
מקיאה
דוקא
בעבור עוון
עריות

ודע שהרב תנא בדרשותיו⁸ דף י"ב כתב, שמתנת הארץ עם גזירת "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך"⁹, הם שני דברים דשייכי אהדדי, דמי שזוכה בארץ חייב לפרוע השטר חוב, ומי שאינו זוכה בארץ אינו חייב לפרוע השטר חוב. ומשום הכי איתא במדרש רבה¹⁰: "וילך אל ארץ מפני יעקב"¹¹ - ר' אליעזר אמר: מפני שטר חוב "כי גר יהיה זרעך". והכי איתא בספרי¹² פרשת חוקת: "כה אמר אחיך ישראל"¹³, מה ראה להזכיר כאן אחוה - אלא אמר: אחים אנחנו בני אברהם שנאמר לו "כי גר יהיה זרעך", ועל שנינו היה החוב לפרועו, "נעברה נא בארצך", אין לך לעורר על הירושה של א"י, כשם שלא פרעת החוב. ונמצינו למדים דמי שזוכה בארץ חייב לפרוע השטר, ועשיו כיון שלא זכה בארץ לא הוטל עליו חוב השטר, ע"כ תורף דברי קודשו.

וממוצא דבר נשמע, דהיינו טעמא שעשיו וישמעאל לא היה להם חלק בא"י בשביל שלא נשתעבדו במצרים. ועל דרך הנזכר פירש הרב תנא כוונת מאמר רז"ל בשמות רבה¹⁴: "ויאמר אליהם מלך מצרים למה משה ואהרן תפריעו"¹⁵ וגו' - אמר להם: אתם למה ודבריתם למה. דהנה לפי זה שבט לוי שלא היה לו חלק בארץ, וכדכתיב¹⁶: "לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל", לפיכך לא הוטל עליהם פריעת השטר חוב ד"כי גר יהיה זרעך". ואמרינן בשמות רבה פרשה ה'¹⁷: אמר משה: מפני מה נשתעבדו ישראל, אם בשביל שאמר אברהם אבינו "במה אדע כי אירשנה"¹⁸, ואמרת לו "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך", אם כן, הרי עשיו מבניו והם צריכים להשתעבד כמוהם, ע"כ. והנה פרעה כבר ידע שגזירת ה' היתה שיהיו גרים בארץ לא להם ד' מאות שנה, ועשיו רואה שמושה רוצה לגאול אותם, ועדיין לא היו בארץ לא להם כי אם רד"ו שנה, חשב פרעה, אולי עלה בדעתו של משה רבינו ע"ה לומר, דכיון דחוב זה היה מוטל על כל זרעו של אברהם וכבר פרעו ישראל יותר ממחצית החוב, שראוי הוא שיגאל אותם ויבוא עשיו ויפרע מחצה אחרת. ועל זה פרעה הקשה למשה ולאהרן קושיא חזקה ואמר להם: איך עלה בדעתכם שאין עליכם לפרוע כי אם מחצית החוב, משום הכי אתם סבורים שכבר נשלם הקץ ואין עוד חוב לפרוע, אם כן איפה אתם למה, כלומר למה אתם פנוים משעבוד, וכי אין אתם בכלל "כי גר יהיה זרעך", אלא על כוונתך לומר שהטעם הוא לפי שאין לכם חלק בארץ, ולפיכך לא הוטל עליכם פריעת השטר חוב, אם כן דבריתם למה, שאתם באים לומר שכבר הגיע הקץ לגאול את ישראל בטענת שכבר פרעו הם חלקם ויבואו בני עשיו ויפרעו חלקם, והלא כיון שבני עשיו לא נטלו חלק בארץ

וטעם למה עשיו וישמעאל אין להם חלק בא"י, כתב הרב 'מכתב אליהו' בדרשותיו דף כ"ד, בהקדים מה שכתבו המפרשים בפרשת אחרי מות על פסוק³: "ושמרתם אתם את חוקותי וכו', ולא תקיא הארץ אתכם" וגו', שלפי שהקב"ה חלק את שבעים ארצות אחר דור הפלגה לשבעים שרים של מעלה, והניח לנו את א"י שהיא חלקו ונחלתו, ולפיכך היא "ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד"⁴, לפי שהוא חלקו, והביא את ישראל שהם גם כן חלק אלוה ממעל, לארץ אשר היא גם כן חלקו - אבל אם הם עוברים על העריות שבתורה, אז חלף ועבר מהם אותו החלק אלוה ממעל, כטעם "ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך"⁵, ואז בהכרח מוכרחים לצאת מארץ אשר ה' אלקיך דורש, שהיא חלקו ונחלתו. דבשלמא אם הם חלק אלוה ממעל ובקרבם קדוש, אז יכולים הם שפיר ליישב בא"י שהוא גם כן חלק אלוה מתוך שבעים ארצות, אבל אם הם עוברים על עריות, ואותו החלק מסתלק מהם ושב מאחריהם, ואם כן אינם ראויים ליישב בא"י, דמה שייכות יש להם מעכשיו לא"י, שהיא חלק אלוה ונחלתו והם אינם חלק אלוה.

וזה שאמר הכתוב אחר פרשת עריות: "ושמרתם אתם את חוקותי", דהיינו חוקות העריות, "ולא תקיא הארץ אתכם", רצונו לומר, כשאתם תשמרו את העריות לבלתי עבור עליהם, אז לא תקיא הארץ אתכם, שמעכשיו אתם שייכים להארץ, שהיא ארץ נחלה בחלק אלוה וגם אתם חלק אלוה ממעל, ולכך יש לכם שייכות אליה. אבל אם תעברו עליה, אז יסתלק מכם אותו החלק אלוה ויסלק שכינתו מכם, ואז תקיא הארץ אתכם, דמה שייך זה לזה.

והיינו טעמא דלמה לא ניתן לעשיו וישמעאל חלק בא"י, רק ליעקב שהיתה מיטתו שלימה, והטעם בשביל שלא חטא בעריות⁶, לכך נתן לו הקב"ה את א"י שהוא חלקו ונחלתו. ויעקב כתיב ביה נמי: "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו"⁷, מה שאין כן עשיו וישמעאל שעברו על העריות כידוע, לכך לא נתן להם הקב"ה את א"י, לפי שאינם ראויים ליישב בא"י, דמה שייכות יש להם בא"י, שהיא חלקו ונחלתו והם אינם חלק אלוה, ע"כ דבריו בקצת שינוי.

אמר המחבר: עיין מה שכתבתי לעיל בסימן קמ"ג בשם הרב החסיד 'שארית יעקב', בטעם שא"י אינה סובלת זנות, ופירשתי בזה כוונת הכתוב בסדר קדושים⁷: "ולא תלכו בחוקות הגוי אשר אני משלח מפניכם כי את כל אלה עשו ואקוץ בם, ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם וכו' אני ה' אלקיכם" וגו'. ועל דרך קדמה לפני, יובן הכתוב בטוב טעם ודעת כאשר יראה המעיין, ודו"ק.

עשיו
וישמעאל
לא קבלו
חלק בא"י
כיון
שחטאו
בעריות

3. ויקרא יח, כח-כ. 4. דברים יא, יב. 5. דברים כג, טו. 6. נראה שכוונתו שבניו לא חטאו בעריות, לעומת אברהם ויצחק שבנם חטא בעריות. 7. ויקרא כ, כג-כד. 8. בספר 'פרשת דרכים' דרך מצרים דרוש א. 9. בראשית טו, יג. 10. בראשית פרשה פב, יג. 11. בראשית לו, ו. 12. בספרי לא מצאתיו והוא בתנחומא יב והובא ברש"י שם. 13. במדבר כ, יד. 14. פרשה ה, טז. 15. שמות ה, ד - 'ויאמר אלהים מלך מצרים למה משה ואהרן תפריעו את העם מפעשיו לכו לסבלתיקם'. 16. דברים יח, א. 17. אות כב. 18. בראשית טו, ח.

הזוכה
בארץ חייב
לפרוע
השטר חוב
של גר
יהיה זרעך

לעשיו
וישמעאל
אין חלק
בא"י
בשביל
שלא
נשתעבדו
במצרים

אין עליהם שום חיוב לפרוע השטר, כמו שאין עליכם חיוב כלל לפי שלא נטלתם חלק בארץ, ע"כ תורף דברי קודשו. ונראה לעניות דעתי דעל פי דרכו דרך הקודש, יבוא המאמר שאחריו מקושר עם הראשון, דאיתא התם: "לכו לסבלותיכם" - אמר רבי יהושע בן לוי: שבטו של לוי פנוי הוא מעבודת פרך¹⁹, ע"כ. והרי הוא כמבואר, כלומר דעל זה היה טענת פרעה אתה למה, וק"ל.

ולעניות דעתי נראה לפרש המאמר הנזכר. והוא, דפרעה הרשע עינו הטעתו, אף הוא ראה שכל מה שמשעבדים בישראל הם מתרבים ה"ן ריבוי אחר ריבוי, וכמאמר הכתוב²⁰: "וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ", ונמצא שהשעבוד טוב להם, שעם זה היו פרים ורבים שלא כפי הטבע. ועוד נקדים מה שכתב הרב תנא שם, בטעם שבטו של לוי שהיו מועטים. הוא היה אומר, שטעם הריבוי היה כדי להשלים גזירת השעבוד של ד' מאות שנה. ולזה שאר שבטים שהיו בשעבוד, הוצרך ה' להרבות אותם, כדי שישלימו גזרת השעבוד. אבל שבטו של לוי, שלא היה בכלל השעבוד, לא היה שום תועלת נמשך מריבויים, יעו"ש. ובוזה יובן המאמר הנזכר, אתם למה, כלומר שבטו של לוי למה היו מועטים - בשביל שלא היה להם שעבוד, אם כן ודבריהם למה, שאתם באים לגאול את ישראל, שזה יהיה סבת מניעת הריבוי. וזהו כוונת הכתוב²¹: "ויאמר פרעה הן רבים עתה עם הארץ והשבתם אותם מסבלותם", אתמהא, כיון שהם מתרבים ע"י זה, יותר טוב לסבול צרת השעבוד. והוא טעה בשיקול דעתו, דאדרבא, גזרה חכמתו ית' שיתרבו שלא כפי הטבע, כדי שלא יצטרכו להשלים הארבע מאות שנה, ולא יעבודו עוד, כמו שכתבתי, ולא שיהיה הריבוי גרמא לשעבוד.

ודע שגאון עוזנו בספר 'ראש דוד' פרשת בא, הביא זה המאמר, ופירש אותו כיד ה' הטובה עליו. ולבסוף כתב: ועתה אמת אגיד, שראיתי בתנחומא שכתב: אתם למה ודברכם למה כביכול, וזה מורה שפירש, אתם הבל, ודבר שלכם, חס וחלילה, וזהו כביכול דקאמר. וה' הטוב יכפר בעד כמה וכמה פירושים ודרכים שאמרו וכתבו והדפיסו המפרשים, והאמת הוא כמבואר בתנחומא, ע"כ. ואחר המחז"ר, אין זה מוכרח שבכל נוסחאות ישנים גם חדשים כתוב ודבריהם, ולשון מדרש תנחומא הוא מדרש בפני עצמו, ולא קרב זה אל זה, ועיין במהר"ש יפה שם וק"ל.

רנ"ב א"י. איתא בבראשית רבה פרשה ע"ט¹: "ויקץ במאה קשיטה² - א"ר יודן בר סימון: זה אחד מג' מקומות שאין אומות העולם יכולים להונות את ישראל לומר גזולים הם בידכם, ואלו הן: מערת המכפלה ובית המקדש וקבורתו

של יוסף. מערת המכפלה, דכתיב³: "וישמע אברהם לעפרון וישקול אברהם לעפרון". בית המקדש, דכתיב⁴: "ויתן דוד לארנן במקום" וגו'. וקבורתו של יוסף, "ויקץ את חלקת השדה"⁵, וכתיב⁶: "ואת עצמות יוסף קברו בשכם", ע"כ.

ופירש מהרש"י ז"ל⁷: אף על גב דבבל א"י נמי אינם יכולין לטעון, מאחר שה' בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, מכל מקום יש להם קצת טענה שנכנסו בגבולם, ולא יאות לאעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לטבא⁸. אך קצת קשה, מה צורך לנו לשכך תלונתם בג' מקומות אלו טפי מכל א"י, כי היכי דבבל א"י לא חיישינן לתלונה פורתא הנשאת להם⁹.

ושמא יש לומר דבית המקדש שהוא משכן השכינה ראוי שלא יהיה עליו שום תרעומת, וגם כן מקום קבורת האבות, מאחר שבעת קבורתם עדיין לא זכו ישראל בארץ, נמצא צדיק קבור במקום שאינו שלו בזמן קבורתו, ואף על גב דשכם כבר היתה לישראל בזמן קבורת יוסף, ניהא טפי שמשעת מיתתו היה מקום קבורתו ראוי לו בלא שום תרעומת, ע"כ.

ויש לדקדק במאמר זה, חדא, למה לא קבע דבריו ר' יודן בר' סימון על פסוק: "וישמע אברהם לעפרון וישקול אברהם לעפרון", שהוא פסוק המוקדם בתורה. שנית, מה בא ללמדנו, ומי לא ידע בכל אלה שמאחר שהמקומות הנזכרים קנויים בכסף מלא, כיצד יכולים לומר גזולים הם בידכם. ג', אומרו זה אחד מג' מקומות, ולמה לא אמר בג' מקומות אין אומות העולם יכולים להונות את ישראל. ד', למה לא מנאם כסדר, שהיה לו לומר, ואלו הן: מערת המכפלה וקבורתו של יוסף ובית המקדש.

ולכן נראה לומר דדבר גדול בא להודיענו ר' יודן, שהנהגה ראה ראינו במקומות הקדושים הנזכרים, שאף על פי שניתנו להם במתנה, וכמו שכתוב¹⁰: "השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתיה", ועם כל זה לא נתרצה ואמר¹¹: "אך אם אתה לו שמעני נתתי כסף השדה קח ממני". וכן בבית המקדש נאמר¹²: "ויאמר ארונה אל דוד יקח ויעל אדוני המלך הטוב בעיניו ראה הבקר לעולה" וגו', ולא נתרצה דוד המלך ע"ה ואמר¹³: "לא כי קנה אקנה מאותך במחיר ולא אעלה לה' אלקי עולות חנים". הרי מכאן מודעה רבה, שמלבד שישראל צדיקים ואינם גזולים כטענת האומות, אלא אדרבא, הורו לדעת שהם אנשי אמת שונאי בצע, שהרי אפילו מה שניתן להם במתנה לא רצו, ומעשה אבות יעשו בנים, נטיעות דומות לשורשים חוצב לאבות. ומי שם פה לומר שח"ו א"י גזולה היא בידם.

וקבורתו של יוסף נמי, עם שלא מצינו מפורש שנתנו לו

מפני מה צריך לדחות טענתם בג' מקומות אלו יותר מכל א"י

ג' מקומות אלו הם אות שבכל א"י אין לטעון שהיא גזולה

טעם שבי שבט לוי היו מועטים

ג' מקומות אין האומות יכולים לטעון גזולים הם

19. "אמר להם פרעה, בשביל שאתם פנוים אתם אומרים נלכה ונזבחה לאלהינו לכו לסבלותיכם". 20. שמות א, יב. 21. שמות ה, ה. **רנבא** 1. אות ז. 2. בראשית לג, יט. 3. בראשית כג, טז. 4. דה"א-א, כא, כה. 5. בראשית לג, יט. 6. יהושע כד, לב. 7. בספר 'יפה תואר'. 8. ב"ב קלג, ב. ופירושו שלא ראוי להעביר נחלה מהבן הראוי לה אף שהוא רע והאחר טוב. ועיין לקמן סי' רנז מה שיש להשיב לטענה זו. 9. עיין לעיל מסימן קלה - קמח מדוע לא חישנן לתלונתם. 10. בראשית כג, יא. 11. שם פס' יג. 12. שם"ב כד, כב. 13. שם פס' כד.

בגוים". היינו שעיקר הבחינת המלכות הוא לה' בלבד, והמלוכה שהוא בגוים הוא רק משל. אבל העיקר הנמשל, היינו לראות תמיד שיתגדל ויתקדש מלכות הבורא ב"ה שמכונה בשם 'אדני' ב"ה, ויתמלא השם הזה בכל מילואי אותיותיו, שזה מרמז על גדולת מלכותו ית"ש.

ונוכל לומר שזהו מרמז בפסוק²: "ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה ואת פאת נגב אלפים באמה ואת פאת ים אלפים באמה ואת צפון אלפים באמה והעיר בתוך". דהנה מלכות הבורא ב"ה, שמכונה בשם 'אדני' נקרא בשם 'עיר', וגדולת מלכותו, שמרמזו במילוי אותיותיו של שם הזה, נקרא 'מחוץ לעיר' כנודע. וזהו 'ומדותם מחוץ לעיר', היינו שראו לשקול ולמדוד ולפלט כל מעשיכם - הן במעשה, הן בדיבור, הן במחשבה, כדי שיתגדל כח 'אדני', היינו שתמלא אותיותיו של השם שמכונה בשם 'מחוץ לעיר', היינו "את פאת קדמה" - מרמז על אות א' משם הנ"ל, ויתמלא האות א' במילואו עוד ב' אותיות, וזהו "אלפים באמה" מרמז על ב' אותיות מילואו. "ואת פאת נגב אלפים באמה" - מרמז על שני אותיות מילואו של אות ד' מזה השם. "ואת פאת ים אלפים באמה" - מרמז על ב' אותיות מילואו של אות נ' מזה השם. "ואת פאת צפון אלפים באמה"

- מרמז על ב' אותיות מילואו של אות יו"ד משם הנ"ל. ועל זה מרמז תחום שבת שהוא אלפים אמה לכל רוח, הוא בחינת קבלת עול מלכותו ית"ש, שהוא אל אדון על כל המעשים. ותיבת 'שבת' גימטריא שם 'אל' ושם 'אדני' במילואו, כדאיתא בכתבים. וזהו תחום שבת אלפים אמה, היינו שבחינת שבת הוא בחינת מדרגות הדרך ההולך בית אל, הוא עבודת הבורא ב"ה, להשתדל שיגדל נא "כח אדני" במילואו, אותיותיו של כל אות ואות תוספות ב' אותיות שנקרא אלפים אמה כאמור לעיל.

ועתה נחזור לעניינינו, שעיקר יציאת בני ישראל ממצרים לבוא לא"י ומסעיהם במדבר, היה רק כדי שיצאו מבחינת יראה מדברים גשמיים ולבוא לבחינת יראה עילאה, יראת הרוממות מפני מלך מלכי המלכים הקב"ה על ידי קבלת עול מלכותו ית"ש. וזהו מרמז בפסוק³: "אלה מסעי בני ישראל", היינו שעיקר מסעי בני ישראל היה בשביל בחינת 'אלה מסעי', שהוא גימטריא 'יראה' כנ"ל. וזהו "ויכתוב משה את מוצאייהם למסעיהם על פי ה'"⁴, גימטריא 'יראה', היינו לקבל עול מלכותו הקדושה והטהורה בגודל אימה ויראה ופחד ובושה והכנעה ורתת וזיע, רק מפני הבורא ית"ש לבדו כאמור למעלה, ע"כ הרב 'בת עין' פרשת מסעי.

וכן כתב בפרשת ואתחנן בתוספת ביאור, וזה לשונו: הנה ידוע מאמר רז"ל⁵ על בראשית: בשביל היראה שנקראת 'ראשית'. ודקדקו רז"ל לומר היראה שנקראת 'ראשית', דייקא, בשבילה נברא העולם ולא בשביל יראה אחרת. כי

במתנה, מכל מקום כיון שעשה להם כמה טובות, כמאמר רז"ל על פסוק: "ויחן את פני העיר" - רב אמר: מרחצאות תיקן להם, וחד אמר מטבע תיקן להם וכו', בודאי הגמור שהיו נותנים לו חלקת השדה בלא כסף ובלא מחיר, ועם כל זה לא נתרצה, אלא קנה אותה בקניין גמור ושלם, ושלוה הוצרך לומר הכתוב סכום הקניין במאה קשיטה.

ואם כן שלושה מקומות הללו הם אות ומופת, שכל א"י בכללה אינם יכולים לומר האומות שהיא גזולה. ולזה אמר ר' יודן: זה אחד משלושה מקומות, הכוונה בו, שהגם שלא מצינו מפורש בכתוב שניתנו להם במתנה ולא נתרצו, כי אם בשני המקומות - מערת המכפלה ובית המקדש, ואין להוכיח שהם אנשי אמת כי אם משני המקומות הנזכרים, עם כל זה זה אחד מג' מקומות שאין אומות העולם יכולים להונות את ישראל ולומר שהם גזולים בידיכם, וכוונתו שמכאן תדע לשאר מקומות. ולזה מנה בית המקדש בהדי מערת המכפלה, שהשנים נזכרו בהדיא, כמו שכתבתי, מה שאין כן קבורתו של יוסף, ובה יתורצו כל הדקדוקים. ועיין מה שכתבתי למעלה סימן כ"ט בשם הרב 'מעבר יבק' ומשם באר"ה.

רנ"ג א"י. הנה עיקר בחינת א"י הוא כדי לבוא לבחינת יראת הרוממות מהבורא עולמים מלך מלכי המלכים הקב"ה, ולקבל עליו עול מלכות שמים בשלימות באשר מושל בעליונים ובחתוננים כרצונו ית". מחמת ששם, בא"י, הוא עיקר השראת השכינה והתגלות מלכות הבורא ברוך הוא, לכך יכול להשיג שם בחינת קבלת עול מלכות שמים בשלימות, בגודל אימה ופחד ויראה ובושה והכנעה.

וזה היה עיקר נסיעתם במדבר, ארץ ציה ושוממה נחש שרף ועקרב, כדי להתבונן ולראות בעין שכלו שיש בחינת פחד ויראה מדברים גשמיים. אבל אין זה עיקר היראה, מחמת שאין הנחש מומית, רק שזה נברא בעולם רק בשביל משל ודוגמא בעלמא, והעיקר הוא לבוא לבחינת א"י שהיא בחינת קבלת עול מלכות שמים באמת באימה ויראה אמיתית, ולראות להתחזק תמיד בהתחזקות יותר ויותר שיתגדל ויתקדש מלכותו ושמו הגדול והקדוש והנורא. ואין לירא משום דבר בלתי מהשם הנכבד והנורא לבדו, כמו שאנו מתפללין בכל יום תמיד: 'מלוך עלינו אתה ה' לבדך בחסד ורחמים', היינו שיעזור לנו על זה בבחינת חסד ורחמים, אף שאין אנו כדאים לזה, תעזור לנו שתמלוך עלינו אתה לבדך, היינו שנקבל עלינו רק עול מלכותך בורא עולמים ית"ש לבד, וליראה מפניו ולא אהבה אותו אהבה שלימה. ואין ליראו לאהוב שום דבר זולתו, לפי שאי אפשר לעשות קטנה או גדולה בלתי השגחתו ורצונו ית"ש.

ונוכל לומר שזהו מרמז בפסוק¹: "כי לה' המלוכה ומושל

עיקר בחינת א"י הוא כדי לבוא לבחינת יראת הרוממות

מהי מטרות הליכת ישראל במדבר ארץ ציה ושוממה

יראת העונש ויראת הרוממות

אית יראה ואית יראה, אית יראה תתאה, והיא היראת העונש שמתירא מהדין והעונש ומחמת זה עובד ה', הנה הגם שעובד ה' מיראה, אף על פי כן היא יראה פחותה, ונקראת יראת אחרית כי היא סוף המדרגות. אבל אית יראה עילאה, והיא יראת הרוממות, שמתבונן ומעמיק את עצמו בגדולת הבורא ב"ה תמיד איך שכל העולם קמיה כלא חשיב, ובעבור זה נופלת עליו אימה ויראה ורעד ובושת לעמוד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, ומשווה את ה' לנגדו תמיד, כמאמר הכתוב: "שויתי ה' לנגדי תמיד", עד שנתבטל במוציאות ולבו נשבר ונדכה בהכנעה וענוה מחמת שאינו תופס מקום כלל בעצמו. ויראה זו היא מעולה, ונקראת 'יראה ראשית' כי הוא ראש כל המדרגות. ועל יראה זו רמז שלמה המלך ע"ה בהכמתו באומר⁷: "הן יראת ה'" וגו', שכן בארמו קוראים לאחת ה"⁸, כי יראה זו נקראת אחת מטעם הנזכר.

והתי היראות מרומזים בתפילין. כי מילת 'תפילה' הוא מלשון חיבור, לשון נפתלת, כידוע⁹. ונקראת 'תפילה' של יד, רצונו לומר, האדם מחבר את עצמו לעבודת הבורא ב"ה מחמת היד, רצונו לומר דין, כמאמר הכתוב¹⁰: "על ידך", ודרשו חז"ל¹¹: יד כהה, שכל זה מרומז על בחינת דין כידוע. ומחמת אימת הדין מחבר האדם את עצמו לעבודה. אבל תפילין של ראש מרומזת על החיבור מחמת ראש, רצונו לומר, מחמת יראה הנקראת ראש. ויראה זו יכולים להשיג אותה בא"י דוקא, כמרומז במילת 'ישראל' - 'לי ראש', רצונו לומר, היראה הנקראת 'ראש', אבל בחו"ל אין משיגים כי אם יראה חיצונית, ועל כן נקראת חוץ לארץ על שם חיצוניות היראה וכו', יעו"ש דברי קודשו.

כי על פי יסודו אפשר שיובן מאמר רז"ל במנחות פרק הקומץ¹²: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך"¹³ - תניא ר"א הגדול אומר: אלו תפילין שבראש. ולכאורה יש להבין מי תלה זה בזה. ועל פי האמור הוא מובן, דתפילין של ראש הוא בחינת היראה המעולה שנקראת 'ראש' כמו שאמרו, ולזה "וראו ממך" - מידה כנגד מידה.

ומה שכתב שיראה זו יכולים להשיג אותה בא"י דוקא, הוא פשוט דבריהם ז"ל¹⁴: אם נכנסים בניך לארץ מקבלים אלהותי, ואם לאו אין מקבלים אלהותי, שפירושו יראת הרוממות שהיא היראה המעולה, שהיא קבלת עול מלכותו באמת ויראה אמיתית.

ומה נמלצו לחכי על פי זה דבריהם ז"ל, הביאם הי"לקוט חדש' ערך א"י, והבאנו דברי קודשו למעלה בסימן כ"א, שא"י נקראת 'אשה יראת ה'", והוא כמו שכתבתי, שבא"י יכולים להשיג היראה המעולה שהיא יראת ה' באמת ובתמים, וק"ל.

שתי היראות מרומזות בתפילין

אם נכנסים בניך לארץ מקבלים אלהותי

טעם שא"י נקראת 'אשה יראת ה'

והרב הקדוש בספר 'אזור אליהו' פירש במאמר הנזכר, וזה לשונו בקיצור: דע כי בתפילין יש שי"ן של שלושה ושל ארבעה ראשים. וקבלתי משם הרב המקובל האלקי כמוה"ר דוד חאביליו זלה"ה, שטעם שי"ן של ארבעה ראשים, רמז לשטן של קדושה, שיש שין של קדושה, שנאמר¹⁵: "ויאמר ה' אל השטן" שאינו של קדושה, "יגער ה' בך השטן" של קדושה. ומלת שטן רמוז בשני שיני"ן, שהנה השי"ן של ד' ראשים כזה ע"ן, אם תסיר שני ראשים האמצעיים, ותניחם זו על גב זו כזה] נעשה נו"ן, והשי"ן עצמה נשארת בצורת אות ט כזה. הרי טי"ת ונו"ן והשי"ן של ג' ראשים, הרי אותיות שט"ן. וזה שאמרו ז"ל¹⁶: "בתחבולות תעשה לך מלחמה"¹⁷, אם עשית חבילות חבילות עבירות, עשה כנגדם חבילות של מצוות. עיניים רמות - "והיו לטוטפות בין עיניך"¹⁸. דידוע שעיניא ולבא תרי סרסורי דעבירה¹⁹, ולכן מי שחטא בעיניו, שהיה עיניים רמות, יניח תפילין. ובזוכרו כי שם שטן כתוב שם, העומד לעד אם יחטא, א"כ איך ימלא לבו לחטוא. ולזה אמרו²⁰: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך"²¹ אלו תפילין שבראש, והטעם שיראו ממך, מטעם שיראו כי שם ה' הנקרא עליך, גורם שאפילו השטן מכניע עצמו לפניכם, ועומד להעיד על המצוות, כדרך עונה אמן בעל כרחו. ועל כן מי שחטא בעיניים רמות, יניח תפילין, ויזכור מהשטן העומד עליו להעיד, ולא ישוב עוד לחטוא, ע"כ.

ועיין עוד בספר 'עטרת זקנים' סימן כ"ה, וזה לשונו: גם צריך להסתכל לשני שיני"ן, באחד ד' ראשים, ובשנית שלושה ראשים, והכוונה שהוא רומז לתרי"ג מצוות. כיצד, שני שיני"ן מספר ת"ר, ושתייהן מלה אחת, שקורין אותן שש, הרי תר"ו. וז' ראשים שלהם, הרי תרי"ג.

אי נמי, אות שי"ן רמז לשכינה, ארבעה ראשים נגד ארבע חיות שבמרכבה, כנגד ד' גאים, ורם על כל גאים ה', שלושה ראשין כנגד ג' אבות, יעו"ש.

ועיין עוד בזה פרשת פנחס, ובהגהות הסמ"ג כתב הנקדן שם: שמעתי על שני שיני"ן, מתלתא רישי, ומארבע רישי, הוא כנגד ב' הכתיבות שיש לנו, כתב לחות, וכתב ס"ת. כתב הלוחות היה כתיבה שוקעת, שנאמר²²: "חרות על הלוחות", הרי שכל האותיות היו מן האויר, נמצא שיש לשי"ן ד' דפנות לג' אוירות הוא שי"ן לד' ראשים של קמטין ונעשה שי"ן מג' אוירות. והשנייה כתיבה בולטת, הוא כתב ס"ת שכתבו משה, שהוא בולט על הקלף, והביאו מרן הב"י סוף סימן ל"ב, יעו"ש.

ודרך אגב ראיתי להגאון 'הלכות קטנות' בסימן נ"ד, אי עדיף טפי לברך שתיים על התפילין. והשיב, וזה לשונו: ששמחה היתה לי אם הייתי ממשפחת אשכנזים והייתי מברך שתיים, דהכי משמע יותר פשוט וכו', אבל מה אעשה שאין לי לשנות מנהג אבותי, יעו"ש.

6. תהלים טז, ח. 7. איוב כח, כח. 8. שבת לא, ב. 9. רש"י בראשית ל, ח ובמדבר יט, טו. 10. שמות יג, ט. 11. מנחות לו, א. 12. לה, ב. 13. דברים כח, י. 14. בראשית רבה פרשה מו, ט. 15. זכריה ג, ב. 16. ויקרא רבה פרשה כא, ה. 17. משלי כד, ו. 18. דברים ו, ח. 19. במדבר רבה פרשה י, ב. 20. ברכות ו, א. 21. דברים כח, י. 22. שמות לב, טז.

ומתורתך תלמדנו". א"י מנין - דכתיב³: "וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך" וכתיב בתריה⁴: "כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה". העולם הבא מנין - דכתיב⁵: "כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחת מוסר", ע"כ.

אמר המחבר: יען כי במאמר זה רבו בו דברי המפרשים חלקם בחיים, לכן אמרתי לרגל המלאכה אסוף אסיפ"ם כפי מה שהשיגה ידי יד כהה, ולחלקם לבתי"ם לבדי"ם, וזה החלי בעזרת ה' יתברך צורי וגואלי.

הנה הרב 'גבול בנימין' חלק ג' דף ס"ב כתב על זה המאמר, וזה לשונו: קשה מניינא למה לי. ומאי 'וכלם', דהיה די שיאמר 'ונתנם על ידי יסורין'. וכל שכן דקשה למה אמר בלשון שלילה - 'לא נתנם'. ועוד, בשלמא תורה וא"י שפיר קארי להו מתנות, אך העולם הבא הוא לכל אחד כפי מעשיו. ועוד, למה הביא לתורה פסוק בפני עצמו, והלא בפסוק: "כי נר מצוה ותורה אור" יש גם כן ראייה לתורה.

אמנם ודאי שכמה מתנות נתן הקב"ה לישראל: באר ומן ועניי כבוד, וכן השבת נקראת מתנה, שכן אמרו⁶: מתנה טובה יש לי בבית גנזי וכו', אבל לא נתנם על ידי יסורין, אלא דוקא אלו הג' לא נתנם אלא על ידי יסורין, דאי אפשר לקנותם בלא יסורין.

וכדי שלא נאמר דדוקא מתחילת קניינם אך לא יתמידו ביסורין, לכן אמר: 'וכלם', כלומר מראש ועד סוף לא נתנם אלא על ידי יסורין, שהרי אמרו⁷: אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. ושנינו⁸: כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל וכו', כמו שפירשנוהו ב'אבות עולם' שלנו, ע"ש. וכן א"י, שתמיד היא על ידי יסורין, לפי שאינה סובלת חוטאים ולכן תמיד צריך להיות בתשובה ומעשים טובים⁹. וכן העולם הבא, כבר פירשו מאמרם ז"ל¹⁰: תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, כי אף אחר היותם בגן עדן חוזרים לדון אותם.

והעולם הבא נקרא מתנה, לפי מה שפירשנו ב'אבות עולם' פרק ב' משנה א', שאין אתה יודע מתן שכן של מצוות, שזה נאמר על פירות המצוות שמוסיף לצדיקים בעולם הבא, והוא מה שפירש רש"י ז"ל בפרק א' דברכות¹¹, בידוע שיסורין של אהבה הן, שהקב"ה מייסר את הצדיקים בעולם הזה כדי להרבות שכן בעולם הבא.

תורה מנין - שנאמר: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה", דהיינו מה שאמרו: כך היא דרכה של תורה וכו'. וכמו כן בתנחומא פרשת נח¹², שזוהי תורה שבעל פה שהיא קשה ללמוד ויש בה צער גדול וכו', ע"ש. לכן אמר: "ומתורתך דוקא, שהיא

ואני הצעיר ראיתי לה' אגור²³ בדיני התפילין, שאחר שהביא סברת הפוסקים בזה, דיש אומרים לברך שתיים, ויש אומרים לברך אחת וכו', כתב וזה לשונו: ואני המחבר מצאתי בספר הזוהר פרשת פנחס מאמר שרשב"י דאין לברך על שניהם כי אם ברכה אחת, וזה לשונו: אמר ר"ש: תפילין אינן על מוחא לקבל "זכור"²⁴, ותפילין דדרועא שמאלא על לביה לקבל "שמור"²⁵, ומה זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו²⁶, אוף הכא ברכה אחת לתרויהו, ולא צריך לאפרשא בין דא לדא בשחייה בעלמא כמה דאוקמוה. ואני תמהתי על הני רבבי החולקים על רשב"י, אם היה שידעו מאמר זה. ומכל מקום העולם נוהגים לברך שתיים, יע"ש.

ועיין להרב גאון עוזנו בספר 'מחזיק ברכה' סימן כ"ה אות ג', וזה לשונו: בקונטרס כתב יד משאלות שהיה שואל חד מרבוותא קמאי, רבינו יעקב ממרוויש ז"ל, מן השמים, והביאו מדבריו במרדכי ושבולי הלקט וזולתם, כתוב, ששאל אם הלכה כהגאון רבינו יצחק אלפסי, דסבר ברכה אחת, או כגאונים דסברי ברכה אחת ליד וברכה אחת לראש. והשיבו לו מהשמים: "ואת בריתי אקים את יצחק"²⁷, יע"ש. ומצאתי עוד באהבה של פרשת עקב²⁸, וזה לשונו: וגם דדרוש, ליד ולראש, אחת היא הברכה, יע"ש.

רנ"ד א"י. איתא במדרש: אמר הקב"ה למשה: אתמול קיבלת את התורה ועכשיו אתה רוצה ליכנס לא"י, ע"כ. והוא תמוה.

ופירש הרב 'מכתב אליהו' דף ג', שהכוונה על פי מאי דאיתא ב'מגלה עמוקות' אופן קו"ד, וזה לשונו: לפי שבא"י כתוב¹: "אמת מארץ תצמח", לכן התפלל משה עבור יסוד אמת, ולכן "בעת ההוא כתיב², שהיתה כוונתו לתקן וי"ו אמת.

והשיב לו הקב"ה: "רב לך", מידת אמת היא שלך שנקראת התורה על שמך. ובוה יבואר המדרש, אתמול קיבלת את התורה, רוצה לומר, אף שכל ישראל קיבלו את התורה מסיני מכל מקום נקראת התורה על שמך כאילו אתה לבדך קבלת מסיני, ואם כן למה אתה רוצה ליכנס לא"י לתקן וי"ו אמת, הלא המידת אמת היא שלך שקבלת את התורה ונקראת על שמך, ע"כ.

אמר המחבר: נראה שכוונתו כמו שפירשנו למעלה בסימן ר"ד מאמרם ז"ל³: אמר לו הקב"ה למשה: חכם אתה ואתה רוצה ליכנס לארץ, יע"ש ודו"ק.

רנ"ה א"י. איתא בפרק קמא דברכות⁴: תניא, רשב"י אומר: ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל, וכולם לא נתנם אלא על ידי יסורין, ואלו הם: תורה וא"י ועולם הבא. תורה מנין - דכתיב⁵: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה

מדוע ביקש משה רבינו ליכנס לא"י ולמה לא ענה

אלו הג' אי אפשר לקנותם בלא יסורין

אלו הג' היסורין מתמידים בהם

מדוע העולם הבא נקרא מתנה

התורה הנקנית ביסורין זו התורה שבעל פה

ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל על ידי יסורין

23. סימן לו. 24. שמות כ, ז. 25. דברים ה, יא. 26. עיין ר"ה כז, א. 27. בראשית יז, כא. 28. פיוט 'דיד עליין לריה"ל. רנ"ד | 1. תהלים פה, יב. 2. דברים ג, כג-כו - 'וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בְּעֵת הַהוּא לְאֹמְרִי... אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַקָּר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַקָּבָן... וְאִמְרָה ה' אֲלֵי רַב לָךְ אֶל תּוֹסֵף דְּבַר אֲלֵי עוֹד בְּדָבָר הַזֶּה". 3. הביאו החיד"א בספר 'נחל קדומים' פרשת ואתחנן, דברים כה, ג, וכתב עליו: "כך שמעתי נוסח מדרש זה", ועיין בקהלת רבה פרשה י דאיתא מעין זה. רנה | 1. ה, א. 2. תהלים צד, יב. 3. דברים ח, ה. 4. שם פס' ז. 5. משלי ו, כג. 6. שבת ק, ב. 7. ברכות סג, ב. 8. אבות פ"ו מ"ד. 9. עיין לעיל סימן ה. 10. ברכות סד, א. 11. ה, א. 12. סימן ג.

הזה מיקרי חול, ועולם הבא הוא עולם שכולו שבת קודש²⁶, וקיימא לך דמוסיפין מחול על הקודש²⁷, הילכך נותן ומוסיף להם לצדיקים מן הקודש, עולם הבא, בימי החול, הוא עולם הזה. ועוד כתבו חכמי אשכנז, דמהאי טעמא נמי הוא קבלת גרים, משום ד"קדש ישראל לה"²⁸, ומקבלין גרים דהוו חול, משום דכך היא המידה, מוסיפין מחול על הקודש. ואני מצאתי ראיתי סמך לדבריהם ז"ל בתנחומא פרשת יתרו וזה לשונו²⁹: "ובכך ראיתי רשעים קבורים ובאו ממקום קדוש יהלכו"³⁰, מדבר בגרים שבאים ועושים תשובה, "וממקום קדוש יהלכו", ממקום שישראל נקראו קדוש, שם הם מהלכים, ע"כ. נראה שכיוונו לרמוז שטעם קבלת הגרים הוא משום תוספת מחול על הקודש, זה היתה כוונת ר' חסא, ליחס מאמר "אשר באת לחסות תחת כנפיו", למאמר "ישלם ה' פעלך", לומר, אל תתמה על החפץ, איך יכון לצדיק בעולם הזה שכן, דשפיל לסיפיה דקרא שהיה בנותן טעם, "אשר באת לחסות תחת כנפיו", להתגיייר, ויפלא מה לחול אצל קודש ישראל - אלא על כרחך לומר דהוי מדינא דמוסיפין מחול על הקודש, אם כן ממנו ניקח נמי, דיתכן שכן לצדיק בחול, מקודש של העולם הבא, כאמור, ע"כ תורף דברי קודשו.

ועוד נקדים מה שכתב הרב 'לקט יוסף' ערך 'תחיית המתים' אות ג', לימוד על תחיית המתים, כי שכן מצוות בהאי עלמא ליכא, אלא לעולם שכולו ארוך. ופירש הרב בעל של"ה, דזה קאי דוקא אתחיית המתים, משום דיום התחייה קרוי יום שכולו ארוך וכו', יעו"ש.

זה אומר³¹: "מה יקר חסדך אלקים ובני אדם בצל כנפין יחסיון", שהם הגרים, כמו שכתוב: "אשר באת לחסות תחת כנפיו". ואם תאמר: מה לתבן את הבר, ויהי כמשיב: הלא תראה שישראל "יריון מדשן ביתך", שבעולם הזה בעצמו הקב"ה נותן להם שכר, וקרנם תרום בכבוד בעולם שכולו ארוך, זהו "ונחל עדניך תשקם", ומתראוי שכן מצוות בהאי עלמא ליכא, כי דוקא בזמן התחייה פועל אדם ישלם לו. זהו "כי עמך מקור חיים", ובאותו זמן "נראה אור", ואנו רואים לא כן, שגם בעולם הזה ניתן שכר, ומוכרח לומר דכך היא המידה, דמוסיפין מחול על הקודש, ואם כן הוא הדין והוא הטעם נמי גבי גרים, וק"ל.

אי נמי יקר חסדך וגו' יריון מדשן ביתך" וגו', קרוב לדרך הנזכר. והוא בהקדים מה שראיתי להרב 'תעודת שלמה', שכתב בשם הרב 'נחלת בנימין' מצווה י"ד, דבזמן שישראל במעלות מחוייבים לקבל גרים, דאם אינם מקבלים, אז מצא מידת הדין לחלוק ולומר דישאלם הם במעלה, ולהם כל טובות עולם הזה, וכבר היה תנאי לעשיו עם יעקב, לבלתי היות ליעקב מותרות עולם הזה, מאי אמרת, דיעקב ויתר לגבי עשיו לקבל מעמו להנחילם

מה שמסר למושה רבינו ע"ה. ולכן כתיב¹³: "מגיד דבריו ליעקב וכו' לא עשה כן לכל גוי", שהתורה שבעל פה לא ניתנה אלא לישראל בלבד לפי ש"משפטים כל ידעום", מלשון "ויודע בהם את אנשי סכות"¹⁴, שהאומות לא נתיסרו ביסורין ובפרט גלות מצרים שאחריו קבלו התורה. וכן כתב בוהר ויקהל רי"ב א', דלית חושבנא לאינון יסורין דקיימין עליה דבר נש בכל יומא על עונשי דאורייתא, וכולהו נחתו לעלמא בשעתא דאתיהיבת אורייתא לישראל.

א"י מנין - שנאמר: "וידעת עם לבבך" וכו' וכתוב בתריה: "כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה". ולכן הוצרכו ישראל לילך במדבר ארבעים שנה קודם שיכנסו לארץ. ועולם הבא - דכתיב: "כי נר מצוה" וכו'. ולא רצה ללמוד מכאן גם כן לתורה, לפי שאם היו דורשים תורה ועולם הבא מזה הפסוק, היינו אומרים דדוקא לזכות לשניהם צריך יסורין, אך לתורה בלבד אין צריך וכן לעולם הבא, לכן הוצרך ללמוד כל אחד מפסוק אחד, ודו"ק.

זה שאמר הכתוב¹⁵: "מה יקר חסדך אלקים", כי באמת ג' מתנות טובות נתת לנו ה' אלקינו, אך לא היו אלא על ידי יסורין. וזהו "חסדך", אמנם היה "באלקים" זו מידת הדין, שנתת לנו המתנות על ידי יסורין.

ואלה איפוא הם, תחילה ל"בני אדם בצל כנפין יחסיון" - בא", שהיא "צל כנפין", "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה"¹⁶ וכל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה¹⁷. "יריון מדשן ביתך" וכו' - זה עולם הבא, כי העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתייה רק הצדיקים יושבים ונהנים מזיו השכינה¹⁸, וזהו "יריון מדשן ביתך", כי זהו אכילתם, ליישב שם ועטרויהם בראשיהם, "ונחל עדניך תשקם" - כי זוהי אכילתם ושתייתם, "ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו"¹⁹. "כי עמך מקור חיים" - היא התורה, "עין חיים היא למחזיקים בה"²⁰, "באורך נראה אור" - "כי נר מצוה ותורה אור"²¹, עכ"ל.

אמר המחבר: על פי פשוטו נראה, דתלת מילין נינהו, שהמצווה בנר, והתורה באור, ודרך חיים תוכחות מוסר, דאם לא תימא הכי, תקשי, דהווא ליה למימר נמי המצוות נמי על ידי יסורין, ודו"ק²².

והכתובים הנזכרים נראה לעניות דעתי לפרש בדרך דרש, בהקדים מה שכתב הרב החסיד 'שארית יעקב' בפרשת נשא, בפירוש מאמרם ז"ל²³: "ישלם ה' פעלך"²⁴ - א"ר חסא: "אשר באת לחסות תחת כנפיו", וזה לשונו: הראשונים כתבו בספר 'נשמת חיים'²⁵, שהטעם שהוא ית' נותן לצדיקים שכר גם בעולם הזה, הוא מטעם העולם

טעם הליכת ישראל במדבר ארבעים שנה

מה יקר חסדך אלקים

הקשר שבין קבלת גרים לבין שכר המצוות בעולם הזה

13. תהלים קמו, יט-כ. 14. שופטים ת, טז. ופירושו: "עם הקוצים היה מייסרם ומשברם" (מצודת דוד). 15. תהלים לו, ח-י - "מה יקר חסדך אלקים ויבני אדם בצל כנפין יחסיון: יריון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם: פי עמך מקור חיים באורך נראה אור". 16. דברים יא, יב. 17. כתובות קי, ב. 18. ברכות יז, א. 19. שמות כד, יא. 20. משלי ג, יח. 21. משלי ו, כג. 22. עיין מה שהוסיף לקמן סימן רעג. 23. רות רבה פרשה ה, ד. 24. רות ב, יב - "ישלם ה' פעלך ויהי משפחתך שלמה מעם ה' אלהי ישראל אשכר פאת לחסות תחת כנפיו". 25. פרק יט. 26. ע"פ תמיד פ"ז מ"ד. 27. עיין שו"ע אורח שצג, ב. 28. ירמיה ב, ג. 29. סימן א. 30. קהלת ח, י. 31. תהלים לו, ח-י - "מה יקר חסדך אלקים ויבני אדם בצל כנפין יחסיון: יריון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם: פי עמך מקור חיים באורך נראה אור".

זה אומרו: "ישלם ה' פעלך", בעולם הזה, בתורת חסד, ולזה אמר: "ישלם ה'", שהוא מחסדו ית', בעל הרחמים, "ותהי משכורתך שלימה", בעולם הבא. ומה שהזקקתי לזה, היינו "אשר באת לחסות תחת כנפיו", שאין לך שכר מצוות בזכות אבותיך, ולזה הוצרך להתפלל מצד החסד והרחמים. והיינו שחידש ר' חסא, דבמאמרו "אשר באת לחסות תחת כנפיו", הוא טעם לדבריו הראשונים, ודו"ק.

אִי נְמִי במה שכתבתי למעלה בסימן ר', דשכר השמחה במצוות משמש לכאן ולכאן, לאור באור החיים לעולם הבא, ולאכול מפירותיו בעולם הזה, כעין מתנה וצדקה, יעו"ש. ועוד כתבתי לעיל בשם מהרי"ט, שמי שמצפה אל המצווה, מתי תבוא לידו לקיימה, אין לך ראייה גדולה מזו ששמח הוא במצוות, שהרי הוא מצפה לראותן, יעו"ש. ובחינה זו היא בחינת הגרים, שכיון שבא מאילו ומעצמו להתגייר, היא הוראה עצמית ששמח הוא במצוות. זה אומרו: "ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה", וכי תאמר: מאין ולאין יהיה לו בעולם הזה ובעה"ב - לזה אמר ר' חסא: "אשר באת לחסות תחת כנפיו", דכיון שהיא באה להתגייר, אין לך ראייה גדולה מזו ששמחה במצוות, וא"כ יש לה שכר בעולם הזה ובעולם הבא כמו שכתבתי.

ועל פי זה אפשר לומר דהיינו כוונת הכתוב: "מה יקר חסדך אלקים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון יריון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם", ויהיה הכל קאי על הגרים, שכיון שהם "בצל כנפיך יחסיון", והיא ראייה עצמית ששמחים במצוות, אם כן דין הוא "יריון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם" בעולם הבא, ופשוט.

עולם הבא, נגד זה מוותר עשיו ליעקב מותרות עולם הזה, הלא אינם רוצים לקבל גרים. לכך אם רוצים לישב בשלווה, ולסתום פי המקטרג, מוכרחים לקבל גרים, ע"כ. זה אומרו: "מה יקר חסדך אלקים וגו' ובני אדם בצל כנפיך יחסיון", שהם הגרים, ואם תאמר: על מה ועל מה מקבלים גרים להנחיל עולם הבא - לזה אמר דטעמא רבה איכא למילתא, שהרי ישראל "יריון מדשן ביתך", בעולם הזה, "ונחל עדניך תשקם", לעולם הבא, וכמו שויתר עשיו ליעקב מותרות עולם הזה, שורת הדין נותן שיעקב נמי יוותר לגבי עשיו לקבל גרים.

ויתקרב להאמור כוונת מאמר רז"ל בויקרא רבה פרשה א'³²: ר' אבהו פתח: "ישובו יושבי בצלו"³³, אלו הגרים שבאים וחסים בצלו של הקב"ה, "יחיו דגן", נעשו עיקר בישראל, ע"כ. וחזן מדרכנו פירש גאון עוזנו בספר 'נחל שורק', בהקדים חקירת הרב 'נחל בנימין', דהקב"ה חלק שבעים אומות לשבעים שרים, ונטל ישראל על פי הגורל, ואם כן איך אפשר להתגייר מן האומות, כי זה שבא להתגייר הוא תחת ממשלת השר של אומתו, שנפלה בגורל בחלקו של השר. ותיריך דהגרים הם ניצוצי הקדושה שנטמעו באומה ההיא, ועתה חוזרים למקום קדושה, וזה אינו חלק השר, כי זה ניצוץ קדוש ממשמות ישראל. וזהו שנאמר: "ישובו יושבי בצלו" אלו הגרים, וכי תאמר: איך אפשר להתגייר, והלא השר של אומת הגר קנה את אומתו בגורל, לזה אמר "יחיו דגן", שנעשו עיקר בישראל, כלומר אלו הם ניצוצות הקדושה מישראל, והם עיקר, ואם כן לא לקחו מהשר כלום, יעו"ש.

ועל פי האמור הוא מובן, "ישובו יושבי בצלו" אלו הגרים, וכי תאמר: מה לקודש את החול - לזה אמר: "יחיו דגן", שנעשו עיקר בישראל, וכך היא המידה, מוסיפין מחול על הקודש.

ופשט המאמר של ר' חסא, אפשר לעניות דעתי על פי מאי דאיתא במדבר רבה³⁴, וזה לשונו: שלא יאמר הגר: אוי לי שאין לי זכות אבות, מכל מעשים טובים שאסגל אין לי שכר אלא בעולם הזה לבד, לכך הכתוב אומר³⁵: "יגיע כפך כי תאכל", שבזכות עצמו יאכל בעולם הזה ובעולם הבא, ע"כ. זה אומרו: "ישלם ה' פעלך", בעולם הזה, "ותהי משכורתך שלמה" בעולם הבא, וכי תאמר: מאין ולאין יהיה לי לעולם הבא, הרי אין לי זכות אבות, לזה אמר: א"ר חסא: "אשר באת לחסות תחת כנפיו", שזה עצמו כוונת בועז שאמר: "אשר באת לחסות תחת כנפיו", שבזכות עצמה תאכל בעולם הזה ובעולם הבא, וק"ל.

אִי נְמִי במה שפרשו המפרשים בשם הרב 'סמיכת חכמים', דאע"ג דקיימא לן שכר מצוות בהאי עלמא ליכא³⁶, פעמים איכא משני סיבות. אחד, מחסדו ית', והשי"ת נותן לו מתנת חנינם חסד. והשנית, שכר מצוות אבותיו, דהיינו שכר מצוות הצדיק, נותן מהם לבניו, שכר בעולם הזה. וזהו דוקא כשאוחז מעשה אבותיו בידו, ע"כ.

ג' מתנות
ניתנו
ביסורין
להורות
שמא הבת
אותם
נתנם

רנ"ו א"י. והרב החסיד בספר 'שארית יעקב' פרשת שלח לך כתב על מאמר זה¹, וזה לשונו: **ראוי לשים לב גם עיניים לראות עיקרא דדינא, מה טעם יצתה זאת לפני אלקינו מרחם, לכלתי נתון מתנות אלו לבניו אם לא בשבט אלוה עליהם, והלא כל הנותן בעין יפה הוא נותן², וכל שכן וקל וחומר לאבינו אב הרחמן אשר גמלנו כל טוב כל הימים, מה נשתנו מתנות אלו שירדו כרוכות עם היסורין. ויתכן יישובן של דברים בשום שכל להבין מה ענין יסורין של ישראל, ומה יוכיח עליהם. והנה במדרש רבה ריש פרשת שמות³ מייתי להא דרשב"י, וזה לשונו: "ואהבו שְׁחָרוּ מוסר"⁴ - זה הקב"ה, על שאהב את ישראל, דכתיב⁵: "אהבתי אתכם אמר ה'", הוא מדכה אותם ביסורין, אתה מוצא ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל וכולם לא נתנם אלא על ידי יסורין. והוא כמערכה אל הדרוש, מילתא בטעמא מה טעם לא נתנם אלא על ידי יסורין. והיה בנותן טעם כי המה הוראה ומבחן רב כי מאהבתו אותם הוא נתנם, וצריך הוא לאותו דבר כמו שיתבאר.**

32. אות ב. 33. הושע יד, ח. 34. פרשה ח, ט. 35. תהלים קכח, ב. 36. קידושין לט, ב. **רנ"ו** 1. בברכות ה, א הנזכר לעיל סימן רנה. 2. ע"פ ב"ב סה, א. 3. פרשה א, א. 4. משלי יג, כד. 5. מלאכי א, ב.

תורה
ניתנה
ביסורין
לדחות
טענת
המלאכים

תורה על ידי יסורין - להורות שישאל אהובים אצלו. והעניין, כלפי מה שבא בספרן של ראשונים ז"ל, שטענת מלאכי השרת שקטרגו לומר: "תנה הודך על השמים"⁶, היו באים מחמת טענת מצרנות. ובמציעא פרק המקבל⁷ אמרין: אי פסיק משוניתא, פירוש: שן סלע, לית ביה דינא דבר מצרא, דלא הוי אלא כשכן בעלמא. והתם אמרין: שכן וקרוב מאי - תא שמע, "טוב שכן קרוב מאה רחוק"⁸. ופירש רש"י ז"ל: לאו בדינא דבר מצרא איירי, אלא דרך מוסר איירי, למי ימכור תחילה ואינם מצרנים זה לזה. וכתב רבינו ירוחם ז"ל: 'שכן, אין רוצה לומר שדר אצלו, כי כמה אנשים דרים זה אצל זה ואין להם שייכות כלל מאהבה וחיבה, אלא העיקר תלוי באהבה וחיבה. והכי דייק קרא: "טוב שכן קרוב" שהוא קרוב ואהוב אצלו ביותר.

והנה אמרין בפרק קמא דהגיגה⁹, שמלאכי השרת מקום חנייתם למעלה ברקיע התחתון, ואם כן התורה בלי ספק שהיתה שרויה אצל הקב"ה ברקיע עליון, כמו שכתוב¹⁰: "ואהיה אצלו אמון", אם כן אין למלאכי השרת דין דבר מצרא כלל אלא דין שכן בעלמא, והדר דינא לדרך מוסר שכן וקרוב למי ימכור תחילה. ולפי דברי רבינו ירוחם ז"ל, אף כי מלאכי השרת שכנים וכתוב: "טוב שכן קרוב מאה רחוק", מכל מקום אין עיקר הדבר תלוי בשכונה רק באהבה וחיבה, וישאל חיבה יתירה נודעת להם¹¹ והם קודמין.

ועל כן הציע בעל המאמר להודיע שמידת היסורין, מה שלא עשה כן לכל גוי, הוא מבחן רב להודיע שחיבה יתירה נודעת להם, כמו שכתוב: "ואוהבו שחרו מוסר", לומר, אתה מוצא ג' מתנות נתן להם וכולם לא נתנם אלא על ידי היסורין. שהיה עיכוב וקיסרוג על התורה ממלאכי השרת לומר, טוב שכן קרוב מאה רחוק, אכן בהקדים להם היסורין במצרים, שהיא הוראה עצומה שחיבה יתירה נודעת להם, עמדו ולא ענו עוד. דבאמת לאו בשכן תליא מילתא, אפס באהבה וחיבה תליא מילתא, וישאל אהב ביותר מכל מה שיש לו בעולמו, ובכן זכו לתורה. וזה רמוז במה שהחזיר להם משה רבינו ע"ה תשובה: למצרים ירדתם¹², על שדכה אותם ביסורין להורות אהבתו וחמלתו אותם.

וכן בא"ע על ידי יסורין יפה נדרש, על דרך זה בהקדים ביאור מאמר רז"ל במדבר רבה¹³: "כי אתם באים אל ארץ כנען" - אמר לו הקב"ה למשה: הארץ חביבה עלי וכו' וישאל

א"י ניתנה
ביסורין
להורות
שניתנה
בתנאי
שישראל
יקיימו
מצוות

חביבין וכו', אכניס ישראל שהם חביבין לארץ שהיא חביבה. ופטר דבריהם נראה על פי מה שכתוב בספר 'ווי העמודים', דעניין גירוש ישראל מעל אדמת הקודש כשחטאו היה מדין שכתב מור"ם בחושן משפט סימן שו"ב¹⁴, על מי ששכר בית לחבירו לפי שהיה אוהבו, ואחר כך נעשה שונאו, אינו יכול להוציאו מן הבית. ואם אמר לו תחילה שאינו משכיר לו אלא מפני שאוהבו, ונעשה אחר כך שונאו, יכול להוציאו מן הבית. ועל פי זה פירש המקרא שכתוב פרשת ואתחנן¹⁵, וזה לשונו: "אבד תאבדון מהר מעל הארץ וגו' ותחת כי אהב את אבותיך", שבא הכתוב בנותן טעם למה שאמר: "אבד תאבדון מהר מעל הארץ". דלכאורה יפלא, וכי דינא הכי לגרש אותם מן הארץ מפני ששונאו אותם, לזה אמר: "ותחת כי אהב את אבותיך וגו' לתת להם נחלה", שבתחילה הגיד שהוא נותן את הארץ בשביל שאוהב אותם, לפיכך כשנתבטלה האהבה יש לו רשות לגרשם מן הארץ.

וזה ביאור המאמר: "כי אתם באים אל ארץ כנען", דדייק לומר "אתם" ולא אומות העולם, מחמת בהיותכם חביבים לפניו, והוא עניין לדלעיל מניה, דכתיב¹⁶: "ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם וגו' והיה כאשר דמית לעשות להם אעשה לכם". כי לכאורה יפלא, למה על ידי כך גרש אותם - על זה אמר, כי לכך נאמר כאן: "כי אתם באים אל ארץ כנען", שכך אמר לו הקב"ה למשה: הארץ חביבה עלי וישאל חביבין, אכניס את ישראל שהם חביבין עלי לארץ שהחביבה עלי, להודיע ולהודיע שכך היו התנאים מעיקרא, שאינו מכניסם לא"י רק מפני שהם חביבין עלי. הלכך כשלא יאשרו ויקיימו מצוות הארץ, ויתעיבו מעשיהם, יגרשם מארצו, וכאשר דימה לעשות להם ה"ו יעשה לשונאיו.

והוא הדבר והוא הטעם שלא הקנה להם מתנת א"י רק על ידי הוראת אהבתו עמהם, וכאשר ייסר איש את בנו ה' אלקינו מיסרנו, להורות נתן לכל באי עולם שלא נתן להם הארץ אלא על מנת שהם אוהביו על ידי מעשיהם הטובים, וח"ו בהתעיב מעשיהם הרשות בידו לגרשם מן הארץ.

עולם הבא על ידי יסורין גם כן יפה נדרש על דרך זו, במה שאמרו במדרש תנחומא¹⁷, וזה לשונו: "אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם במה אהבתנו"¹⁸ - אמר הקב"ה: "הלא את עשו ליעקב נאום ה' ואוהב את יעקב" ואתם אומרים במה אהבתנו. בנוהג שבעולם מי שיש לו ב' בנים אחד בכור ואחד פשוט,

עולם הבא
ניתן
ביסורין
להורות
שמהבתם
ניתן להם
ולא לעשו
הבכור

6. שבת פח, ב - "אמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, מה לילוד אשה בינונו? אמר להן: לקבל תורה בא. אמרו לפניו: חמודה גנוזה ושגוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש ליתנה לבשר ודם? (תהלים ח, ב-ה) 'מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו, ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים"⁷. ב"מ קח, ב. 8. משלי כו, י. 9. יב, ב. 10. משלי ח, ל. 11. אבות פ"ג מ"ד. 12. שבת פח, ב - "אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: החזיר להן תשובה! (למלאכי השרת)... אמר לפניו: רבוננו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה - (שמות כ, ב) 'אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים'. אמר להן: למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם, תורה למה תהא לכם?"¹³. פרשה כג, ז. 14. סעיף ט בשם ה'נימוקי יוסף'. 15. דברים ד, כו-לח - "העידתי בקם היום את השמים ואת הארץ כי אבד תאבדון מהר מעל הארץ אשר אתם עבדים את ה' אלהיכם לא תאריכו ימים עליה כי השמדם תשמדון... ותחת כי אהב את אבותיך ויבחרו בך ויבחרו ויוצאך בקנין ברחו הגדל ממצרים: להוריש גוים גדלים ונעצמים ממך מפניך להביאך לתת לך את ארצם ונתלה ביום הזה"¹⁶. דברים לג, נה - לד, ב - "ויאם לא תורישו את ישיבי הארץ מפניכם... ויהי כאשר דמית לעשות להם אעשה לכם... צו את בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם באים אל הארץ כנען זאת הארץ אשר תפל לכם בנתלה ארץ כנען לגבלתיקה"¹⁷. תרומה סימן ט. 18. מלאכי א, ב - "אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם במה אהבתנו הלא את עשו ליעקב נאום ה' ואהב את יעקב".

להלוקח בית כלל, איכא למימר דגם החולקים מודים דלית ביה משום דינא דבר מצרא.

ואם כן יש לומר, דכיון דהעולם הזה דומה לפרוודור, ואי אפשר ליכנס לטרקלין, שהוא עולם הבא, עד שיתקן עצמו בעולם הזה, ואי לא הא לא קיימא הא, ח"ו. ומצינו שיעקב עלה לחלקו עולם הבא, ועשיו - עולם הזה, ואחר חלוקה זו, יש לומר שאין ליעקב ליהנות מן העולם הזה כלל, שהוא חלקו של עשיו, אי לאו שקיבל את התורה, שע"י זה נתקיים העולם, וע"י כן חזר דינו כדין המציל מזוטו של ים²⁴, דאכל וחדי, אפילו על צד הריוח, וחזר הדין להיות לישראל דין לוקח שאין לו בית כלל, לגבי מלאכי השרת, שאין צריכים לה רק להרווחה בעלמא, דלכולי עלמא אין המצרן יכול לסלקו, ע"כ דבריו.

ובזה אמרתי דרך רמז סמיכות התורה, "ישראל"²⁵ "בראשית ברא אלקים"²⁶, נעוץ סופה בתחילתה, ותחילתה בסופה. ונודע מה שכתבו המפרשים, שמים וארץ הם כינוי לעולם הזה ולעולם הבא. ועל פי זה יבוא הרמז: ישראל בראשית, כלומר מה שזכו ישראל בתורה שהיא ראשית, כדבריהם ז"²⁷, ולא המלאכים, היינו טעמא, משום "ברא אלקים את השמים ואת הארץ", שהם רמז לעולם הזה ולעולם הבא, ואי אפשר ליכנס לטרקלין וכו' אם לא על ידי התורה, והיכא דלית ליה ללוקח, לית ביה דינא דבר מצרא, כמו שכתבתי. **ולפי** פשוטו אמרתי במה שאמרו ז"²⁸: בשביל ישראל שנקראו ראשית, ובשביל התורה שנקראת ראשית. ושני הסברות לא פליגי, כמו שכתב הרב הגדול 'משכיל לדוד' ז"ל, שכתבו המקובלים ז"ל דתכלית הבריאה, לפי שהתורה קדמה לעולם, וכתוב בה "רחום ותנון"²⁹, ודברים הללו אין ניכרים בפועל, אלא בבריאת האדם, ולכך עלה ברצונו הפשוט לברוא העולם. וזהו שאמרו: בשביל ישראל ובשביל התורה, והעיקר בשביל ישראל, שלהם ניתנה התורה, ונצטוו עליה ועיקר שכר ועונש הוא להם, יעו"ש.

זה אומר "ישראל" "בראשית", רוצה לומר, לפי שישראל הם בקבלת ראשית, ואין עוד, לכך "ברא אלקים את השמים ואת הארץ", וכל העולם בכללו.

וראיתי לגאון עוזנו בספר 'פני דוד' פרשת משפטים בפירושו מאמרם ז"ל³⁰: "ועוז מלך משפט אהב"³¹ - אמר משה לישראל: הרי נתן לכם הקב"ה את תורתו, אם אין אתם עושים דינים הרי הוא נוטל תורתו, שלא נתן לכם הקב"ה את תורתו אלא על מנת שתעשו את הדינים. ועוד אמרו רז"ל³²: התורה לפנינו דינים - "ואתה תחזה"³³, ואחריה דינים - "ואלה המשפטים"³⁴, משל למטרונא שהולכת וכו'. והכוונה במה שידוע מרו"ל והמפרשים, שהמלאכים היו רוצים את התורה מדינא דבר מצרא, ואמרו רז"ל³⁵: כל הדין דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה במעשה שמים וארץ,

מי נוטל הרבה, הבכור, עשיו יצא תחילה והוא היה ראוי לישול ב' חלקים, ולא עשיתי כן אלא יעקב נטל ב' חלקים - העולם הזה והעולם הבא, ועשיו לא נטל אלא עולם הזה, ע"כ. ועל כן לא הקנה להם עולם הבא אלא על ידי הוראת אהבתו אותם ביסורין, למען יכירו וידעו שמן הדין היה נוגע לעשיו עולם הבא, אלא דרחימיה עזיזא כמו שכתוב "אהבתי אתכם אמר ה'", ע"כ דברי קודשו.

ועל פי יסודו אפשר שזהו כוונת הכתוב פרשת ואתחנן¹⁹: "כי ישאלך בנך וכו' מה העדות והחקים וגו' ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים" וגו', ועיין מה שכתבתי למעלה בסימן ז' בטענת המלאכים בדינא דבר מצרא, יעו"ש. ועל פי אמרי קודשו של הרב החסיד הנזכר הוא מובן, דהבן שואל בחכמה, דלא יהא אלא למלאכים דין שכן, הרי אמרו טוב שכן קרוב, ומפני מה זכיתם לכל הכבוד מה שלא עשה כן למלאכים. לזה השיב: "עבדים היינו לפרעה במצרים", ומשם הוראה יוצאה שחיבה יתירה נודעת לנו, דבאמת לאו בשכן תליא מילתא, אפס באהבה וחיבה כמו שכתבתי. והורה הוא ית"ש אהבתו וחיבתו עמנו, שאפילו אחר יציאתינו משם נטפל בנו כביכול "למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ"²⁰, וזה חיבה יתירה נודעת עם עמו וצאן מרעיתו, וכמו שכתבתי לעיל בסימן קע"ג בשם רבינו מוהר"ח ז"ל, יעו"ש וק"ל.

והנה על טענת המלאכים מדין מצרנות, ראיתי להרב 'מים אחדים' בדרשותיו, שיישב במה שתירץ הרב הגדול מהר"ש פרימו ז"ל, על חקירת המפרשים, דיעקב אבינו ע"ה ועשיו חלקו העולמות, ועולם הבא עלה לחלק יעקב, ועולם הזה עלה לחלק עשיו²¹. ואם כן לא היה לנו להנות מן העולם הזה, כי אם על צד הדחק, ומאין הידיים להנות מן העולם הזה בתענוגים, שנראה דגולה היא בידינו מחלק עשיו. וראה ויתר, כי כל העולם היו מטין ועומדין, אם יקבלו ישראל את התורה מוטב, ואם לאו יחזור העולם לתהו ובהו²². ואם כן לו יונח דיעקב אבינו ע"ה סבר וקיבל שהעולם הזה יהיה לעשיו, מכל מקום כבר היה נחרב העולם אם לא קיבלו ישראל את התורה, ובקבלת התורה נתקיים העולם, והוי ליה כדין מציל מזוטו של ים ומשולוליתו של נהר²³, הרי אלו שלו, ע"כ. וכתב מור"ם בעל המפה סימן קע"ו סעיף ג', דאם הלוקח לית ליה ארעא, ודחיקא ליה שעתא, והמצרן אין צריך לה, רק להרווחה בעלמא, יש אומרים דלית ביה דינא דבר מצרא, ויש חולקין, ומדברי מהר"ם ומהרי"ו נראה כסברא ראשונה. וכתב הסמ"ע בשם מוהרא"י, דיש לומר אפילו למאן דסבירא ליה דהמצרן יכול לסלקו, היינו דוקא כשיש ללוקח בית דירה, או שדה, דלא בא לקנות אלא מפני דדחיקא ליה שעתא, ורוצה להתפרנס ממנו. אבל היכא דלית ליה

משעבוד ישראל במצרים ומבהאתם נודעה חבתם לפני ה'

כיצד ישראל נהנים מהעוה"ז הרי הוא חלקו של עשיו

דחייט טענת המלאכים משום שאנו שותפיו של מקום

19. דברים ו, כ-כא. 20. שם פס' כג. 21. ילקו"ש תולדות רמז קי. 22. שבת פח, א. 23. ב"מ כא, ב. 24. ב"מ כא, ב. 25. דברים לד, יב. 26. בראשית א, א - "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ". 27. בראשית רבה פרשה א, א. 28. שם. 29. שמות לד, ו. 30. שמות רבה פרשה ל, כג. 31. תהלים צט, ד. 32. ילקו"ש יתרו רמז רעא. 33. שמות יח, כא - "ואתה תתן מקל העם אנשי תול יראי אלהים אנשי אמת שנאי בצע ושמט עלקם שרי אלקים שרי מאות שרי ממשים ושרי עשרות: ויפסו את העם בכל עת" וכו'. 34. שמות כא, א. 35. שבת י, א.

להיות מצרנים בא".⁴¹ ופירשתי על זה כוונת הכתוב ד"ועשית הישר והטוב" על הדרך הנזכר, והן עתה ראיתי שנתכוונתי לדעת גדול תהילה לה' ית'.

ועוד לאלוה מילין לפרש ברמז הכתוב בפרשת ויגש⁴¹: "וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן ויאחזו בה" וגו', ועין רואה הכפל. ועל פי אמות הקודם, בהקדים עוד מה שנאמר בזוהר הקדוש פרשת וירא⁴² על פסוק⁴³: "ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה", האי "בה" "בה" תרי זמני אמאי - אלא בה ולא באחרא, יעו"ש. זה אומרו: "וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן", ועל ידי זה זכו להיות להם אחיזה בארץ ישראל, וזה אומרו: "ויאחזו בה", שהוא כינוי לא"י כמו שכתבתי. ועם זה יש לפרש לשון זוהר הקדוש⁴⁴: "ויאחזו בה" - דילהון אתחזי כמה דאוקמוה, ועיין להרב 'מתת יה' פרשת ויחי, יעו"ש מה שפירש, ועל פי האמור הוא כמין חומר שקאי על א"י ממש כמו שנתבאר, ודו"ק.

ועל פי יסוד הרב 'שתי ידות' אפשר שזהו כוונת הכתוב⁴⁵: "כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזובו", עיין סימן ח' דארץ ישראל היא לקח טוב, ועיין עוד לעיל בסימן דידן, שעל ידי טענת המלאכים של מצרנות יש פתחון פה שלא ליגע בתורה ח"ו, יעו"ש. זה אומרו: "כי לקח טוב נתתי לכם", שהיא ארץ ישראל מטעם מצרנות כמו שנתבאר, ומשום דעל ידי זה יהיה פתחון פה ח"ו שלא ליגע בתורה, לזה אמר: "תורתי אל תעזובו", יען על ידי הדינים היו כמו שותף, וכמו שנתבאר.]

והרב 'פקודת המלך' דף נ"ה, הביא התירוץ הנזכר בתוספת נופך, שכבר הקדים לנו הקב"ה במרה ליתן לנו הדינים, יעו"ש. וכן כתב עוד הרב בספר 'חמדת ישראל' דף י"ד, ושבוה פירש בשם מהר"א פראנקו, כוונת הכתוב⁴⁶: "יורו משפט ליעקב", כלומר, על ידי שהקדמת במרה להורות על ידי משה ואהרן את משפט ליעקב, והם דנין דין אמת לאמתו, ונעשים שותפין להקב"ה כביכול במעשה בראשית⁴⁷, ע"י כן "ותורתך לישראל", ולא למלאכים, כי לגבי שותפין לא שייך טענת המצרנות. וגם פירש על זה כוונת הכתוב: "מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל ומובן", יעו"ש.

ולעניות דעתי נראה כוונת הכתוב, בהקדים מה שנשאל 'הלכות קטנות' סימן רל"ט, למה לא הרגוהו אחיו של ראובן מדין בן נח שבא על פלגש אביו. והשיב, שעל זה נאמר⁴⁸: "וישמע ישראל", ואמרו חז"ל, שליעקב ניתנה תורת ישראל, ולפיכך דנהו בדין ישראל שפטור, שנשמע בבי דין של ישראל, וזהו "ויהיו בני יעקב שנים עשר", שאם לא היה נידון בדיני ישראל לא היו אלא אחד עשר. וזהו שאמר הכתוב⁴⁹: "תורה צוה לנו משה מורשה

וקיימא לן³⁶ דבשותף אין בו דינא דבר מצרא - ולכן התורה שלנו, ולא שייך לטענת המלאכים לזכות מדינא דבר מצרא לפי שאנו דנין דין אמת, וכביכול נעשנו שותפים להקב"ה, ובשותף אין בו דינא דבר מצרא.

וזה הטעם שהתורה מוקפת עם הדינים, מצד אחד "ואתה תחזה", ומצד אחר "ואלה המשפטים" - שם רמז דמצד הדינים זכינו בתורה, דנעשנו שותפין על ידי הדין כביכול וזכינו בתורה, ואין כאן טענה דבר מצרא. וזה שאמר משה רבינו ע"ה: לא נתן לכם את תורת אלא על מנת שתעשו את הדין, דעל ידי הדין תזכו לתורה כאמור, ע"כ דברי קודשו. אשר על פי זה נראה לעניות דעתי כוונת הכתוב ישעיה סימן כ"ו³⁷: "כי כאשר משפט לך לארץ צדק למדו כל יושבי תבל". והכוונה, שיען "משפט לך לארץ", שמקיימים הדינים, אז הם שותפין - לזה "צדק" שהיא התורה, כמאמרם ז"ל על צדק תדברון, "למדו כל יושבי תבל" ולא המלאכים, וק"ל.

[וכזה ראיתי להרב 'שתי ידות' פרשת תרומה, שפירש על זה מדרש תמוה מהזוהר: בשעה שאמר הקב"ה לישראל עשו לי משכן שאני משרה שכינתי ביניכם, אמרו מלאכי השרת: ארץ ישראל נתת להם, תורה נתת להם. אמר להם הקב"ה: הרי נתתי להם הדינים, שהכוונה, דאיתא במדרש רבה שישאל לקחו א"י מכה דינא דבר מצרא, שמצרים היתה קרובה לא"י, והמלאכים רצו לזכות בתורה מכה מצרנות, ולזה טענו המלאכים: א"י נתת להם מכה מצרנות, אם כן למה נתת להם התורה. והשיב: הרי נתתי להם הדינים, ובשותף ליכא דינא דבר מצרא, ובגמרא אמרו כל הדין דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. ולזה השיב להם: נתתי להם הדינים והם שותפים, ולכן אני נותן להם התורה ולא לכם וכו'.

וזהו כוונת הפסוק³⁸: "ועשית הישר והטוב" - זו דינא דבר מצרא³⁹, ולזה אמר: "ועשית הישר והטוב", ומזה "ובאת וירשת" וכו', מכה דינא דבר מצרא, יעו"ש.

ומה שכתב במדרש רבה דישאל לקחו א"י מכה דינא דבר מצרא - לעת כזאת לא ידעתי איה מקום כבוד מאמרם ז"ל הנזכר לעיל.

ועיין בסימן תק"ץ שכתבתי הקדמה הנזכרת בשם הרב 'לקט יוסף' בשם הרב 'כתנות אור' ז"ל, שניתנה א"י לישראל מטעם מצרנות, כי ארץ גושן ירשו משרה שהיה לה מפרעה כשנלקחה אליו - לדעת פרקי ר' אליעזר ניתן בכתובת בנין דכרין, ולדעת מהרי"ל מטעם מוזיק שהזיקה בעת שנלקחה אליו, ולכן נאמר⁴⁰: "במיתב הארץ הושב את אביך ואת אחיך", כדן מוזיק לשלם במיטב. אם כן מכה ארץ גושן וכו

ישראל זכו בא"י מדין בר מצרא

מכח הדינים נעשנו שותפים עם הקב"ה ובטלה טענת מצרנות

36. ב"מ קח, ב. 37. פס' ט. 38. דברים ו, יח - 'ועשית הישר והטוב בעיני ה' למען ייטב לך ויבאת וירשת את הארץ הטובה אשר נשבע ה' לאבותיך'.
39. ב"מ קח, א. 40. שמות מז, ו. 41. בראשית מז, כז. 42. קח, ב. 43. דברים ח, ט. 44. ויגש ריא, ב. 45. משלי ד, ב. 46. דברים לג, י. 47. שבת י, א.
48. דברים לה, כב - 'ויהי בפקן ישראל פארץ ההוא וילך ראובן וישפך את פלגה פלגש אביו וישמע ישראל, ויהי בני יעקב שנים עשר'. 49. דברים לג, ד.

וזמרת יה", והיו מבקשים מהקב"ה שיתן להם את התורה, אמר להם: אינה שלכם, של עליונים הם. כיון שהטריחו עליו, נתנה להם, שנאמר: "ה' עוז לעמו יתן", ע"כ. והכוונה שהטריחו בטענה גדולה, שאין ראוי ליתן התורה, שהיא מרגלית, אלא לישראל, כמו שאמרו בשבת⁶¹: למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם וכו', הרי דבטענה גדולה זו, שהקב"ה גאל את ישראל ממצרים, נתנה לישראל. הגם כי בתחילה אמר שהיתה של עליונים, כיון שהטריחו ישראל, באו בטענה שכתוב בתורה: "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", וזה לא שייך גבי המלאכים. וזהו כוונתו: ישראל אמרו שירה "עזי וזמרת יה", דהיינו, על מה שגאל הקב"ה אותם מארץ מצרים. ולמה זכו ישראל לומר שירה. וצריך לומר כמו שאמרו רז"ל, שמלאכי השרת היו רוצים לומר שירה קודם ישראל, ואמר הקב"ה שישאל יאמרו שירה תחילה, כיון שגאלם ממצרים, לא כן המלאכים, אי נמי בטענה זו, שישאל אמרו שירה, מהאי טעמא תנה לנו התורה, ולא למלאכים, ע"כ תורף דברי קודשו בקיצור.

ועל פי יסוד הרב החסיד הנזכר, יבוא בטוב שהקב"ה אמר להם מתחילה: של עליונים היא, כיון שהם שכנים, אלא שהטריחו עליו בתשובה ניצחת, כיון שהיו במצרים, והורה חיבתו עמהם ביתר שאת, אם כן האהבה היא העיקר, ולא בשכך תליא מילתא כמו שנתבאר, ודו"ק.

וראיתי עוד להרב הנזכר, שעל טענת המלאכים מדינא דבר מצרא, לזה ציווה הקב"ה במרה, קודם שקיבלו התורה, ציווה לנו מצוות שבת, כמו שנאמר⁶²: "זכור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלקיך", ואמרו רז"ל⁶³: "כאשר צוך"⁶⁴ - במרה, ואמרו רז"ל⁶⁵: כל השומר שבת נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, שנאמר⁶⁶: "ויכלו השמים והארץ", אל תיקרי "ויכלו" אלא "ויכלו", יעו"ש.

ומכל האמור אפשר שזהו כוונת הכתוב ביחזקאל סימן כ'⁶⁷: "ואוציאים מארץ מצרים ואביאם אל המדבר, ואתן להם את חקתי ואת משפטי הודעתי אותם וגו', וגם את שבתותי נתתי להם להיות לאות ביני וביניהם לדעת כי אני ה' מקדשם, וימרו בי בית ישראל במדבר בחקתי לא הלכו" וגו'. והן עוד נביא מה שתרצו המפרשים לזה, כי התורה נתונה במתנה, ובמתנה לא שייך טענת המצרנות. ועיין עוד להרב 'חמדת ישראל' שם, שכתב וזה לשונו: נוכל לומר שלזו הטעם גופא, הבורא ית' הפליא חכמתו, שנתן לנו התורה דרך נתינה, ולא על דרך אחרת, כגון דרך מקח וממכר. כי אם היתה באה לידינו שלא בדרך מתנה, היה לנו פתחון פה ח"ו שלא ליגע עצמנו בתורה כל כך, ולא היינו יראים מעונש ביטולה ועזיבתה, כי שוכרה בצידה, שח"ו שלא כדן באת לידינו, מטעם מצרנות של טענת המלאכים. אף על פי שבסימן קע"ה פסק שהמצרנות בדיעבד אין מוציאים מיד הלוקח, זהו כשרוצה הלוקח להחזיק במקחו, משא"כ באופן כזה. לכן גזרה חכמתו ית' ליתן לנו את

קהלת יעקב", שהתורה כבר ניתנה ליעקב, ולפיכך יחי ראובן ואל ימות⁵⁰. ואם תאמר, ולמה לא נתפרסם נתינתה עד הנה - כרי שתינתן "ברוב עם הדרת מלך"⁵¹, "ויהי בישורון מלך"⁵², יעו"ש. והרב 'ימים אחדים' בדרשותיו טעמא טעים על פי האמור, דלמה כשלא רצו האומות לקבל התורה לא כפה עליהם ההר כגיגית, כמו שעשה לישראל⁵³. ועם האמור ניחא, דכבר נודע מהפוסקים דעדי המודעה צריכים שידעו בתחילה, שאונס זה, שבא עליו מודעה זו, שלא כדן הוא. דאם נאנס זה, היה חייב מן הדין לעשות אותו דבר שנאנס עליו, ועל שלא רצה לעשותו בא לו אונס זה, אין כאן מודעה. והכי נמי בקבלת התורה, לגבי האומות שלא קבלוה מעולם אם כפה ההר לקבלה, מצו למטען אחר כן: אנוסים היינו, כיון דלא היו חייבים בה מקודם לכן. לא כן בישראל, שכבר נתחייבו בה מזמן יעקב אבינו ע"ה, דכפייה זו היא באה לקיים דבר שהיו חייבים בה מן הדין, אין לרון בזה מדין מודעה כלל, יעו"ש.

זה אומר⁵⁴: "מגיד דבריו ליעקב", שכיון שנתחייבו בתורה מזמן יעקב אבינו ע"ה, לזה "חקיו ומשפטיו לישראל", שנתן להם התורה בכפיית ההר, "לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום". ולעיקר קושייתו של הרב הנזכר עיין בספר 'זרע אברהם' בדרשותיו, שהביא הקושיא הנזכרת משם הרב הגדול בעל 'אהבת עולם', ותירוצו קרוב לתירוץ הנזכר. דמה שלא כפה עליהם ההר שוב, שיכולין לטעון טענת אונס, שהרי תחילתם הוכיח על סופן, שבעה מצוות לא קיימו. אמנם לישראל כפה ההר, שהרי תחילתם הוכיח על סופן, שרז"ל אמרו⁵⁵: שבת ודינין במרה איפקוד, וזה בלא כפייה, אם כן אינם יכולין לומר אנוסים היינו, יעו"ש. ותירוץ זה נמי יש להסמיק בכתובים הנזכרים לעיל: "מגיד דבריו ליעקב" דוקא, יען "חקיו ומשפטיו לישראל", כמה דאת אמר⁵⁶: "שם שם לו חק ומשפט", ולזה "לא עשה כן לכל גוי". וכמדומה לי שכך פירש הרב 'זרע אברהם' בעצמו, כי הספר הנזכר אינו בידי כעת. ועם זה נמי יובן המאמר הנזכר: "ואלה המשפטים", הדא הוא דכתיב: "ועז מלך" וכו', ודו"ק.

ועם האמור יובן מאמר רז"ל בילקוט, וזה לשונו⁵⁷: "עזי וזמרת יה"⁵⁸, אין עזי אלא תורה, שנאמר⁵⁹: "ה' עוז לעמו יתן", ואומר⁶⁰: "ועזו מלך משפט אהב", ע"כ. וכאן הבן שואל, מאי ואומר, ועל פי האמור מובן. והכוונה, אין עזו אלא תורה, שנאמר: "ה' עוז לעמו יתן", וכי תאמר: מאין זכו ישראל בתורה, הרי המלאכים הם מצרים, לזה אמר: ואומר: "ועזו מלך", מה שנתן הקב"ה העזו לישראל, היינו טעמא "משפט אהב", דכבר ציווה להם על הדינים, וכיון שכן, הוי ליה דין שותף, ובשותף לית ביה דינא דבר מצרא. **ודע** שהרב 'טירת כסף' פרשת במדבר פירש כוונת מאמר רז"ל בילקוט שם, וזה לשונו: "עזי וזמרת יה", למה הדבר דומה - למלך שהיה לו מרגלית אחת, בא בנו ואמר לו: תן אותה לי, אמר לו: אינה שלך, הטריח עלי ונתנה לו. כך ישראל אמרו שירה: "עזי

מדוע לא כפה הקב"ה הר כגיגית על האומות

הטעם שנצטוונו במרה על השבת

50. שם פסוק ו. 51. משלי יד, כח. 52. דברים לג, ה. 53. שבת פח, א. 54. תהלים קמז, יט-כ - "מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל": לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום הללויה". 55. סנהדרין נו, ב. 56. שמות טו, כה. 57. ילקו"ש בשלח רמז רמד. 58. שמות טו, ב. 59. תהלים כט, יא. 60. תהלים צט, ד. 61. שבת פח, ב. 62. שמות כ, ז. 63. שבת פז, ב. 64. דברים ה, יא. 65. שבת קט, ב. 66. בראשית ב, א. 67. פסוקים י-יג.

הקדים הוא ית' להוכיחן ביסורין "כאשר ייסר איש את בנו", לא עשה כן לכל גוי, להודיע כי אין דין בנים רק לישראל עם קרובו, ואי הכי אפילו בסוג בנים רעים לא היו, אלא כעבדים, ולית בדידהו דינא דאעבורי אחסנתא, דלא אמרו אלא לכן בין הבנים, לא לעבד בין הבנים ח"ו.

אמר המחבר: עיין להרא"ם פרשת חיי שרה ד"ה 'שטר מתנה כתב ליצחק' מה שתירץ לקושיה זו, דאיך העביר הנחלה מישמעאל ובני קטורה, וכן כתב בתוספות על התורה⁸ ד"ה 'ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק'⁹. והגאון מהר"ש יפה¹⁰ בבראשית רבה פרשה נ"ט תירץ, דלא אמרינן לא תהוי באעבורי אחסנתא אלא בשכיב מרע או בריא המקנה לאחר מיתה, אבל המזכה מתנה בחייו לית לן בה, דלא גרע מכל נותן מתנה לזרים בחייו, דאין בזה נדנד עבירה, יעו"ש. וכפי זה הן נסת"ר מחמת"ו¹¹ הדרך הנזכר. אמנם עיין בספר 'בני חיי' טור חו"מ סימן רפ"ב, שמדברי הגמרא פרק נערה שנתפתתה¹², גבי ההוא עובדא דרב פפא איעסק לבריה וכו', הוי היפך דבריו, וכן כתב בספר 'פני משה' פרק א' חלק א' סימן ב' דף ק"ע¹³, דאפילו במתנה מחיים איכא מאן דסבר דמיקרי עבורי אחסנתא, יעו"ש. ושוב ראיתי להרב החסיד בעצמו פרשת בא שהאריך בזה, יעו"ש.

ואפשר להסמיק בכתובים תהלים סימן ג'¹⁴: "רכים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלקים סלה, ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי, קולי אל ה' אקרא ויעני מהר קודשו סלה, אני שכבתי ואישנה הקיצותי כי ה' יסמכני".

והן קודם נקדים, דידוע דאלה רשעים, אומות העולם, הם יצאו לידון על ישראל כי דין עבדים יש להם, וכמו שאמרו בבבא¹⁵ במשל של טורנוסרופוס: משל למלך שכעס על עבדו וכו', ובכל דור ודור עומדים עלינו בטענה זו אשר ממנה יצא צפע, שעבד שנמכר מה תקנה יש לו, וכמו שאיתא במדרש¹⁶, שאמר לו המן לאחשורוש: כל אותן הדברים היה כשהיה בית המקדש קיים וכו'. אך אמנם אנן בדידן בני אל חי¹⁷, חביבותיה גבן כרחם אב על בנים¹⁸, ומי שהוא בן לא יצוייר שלא יהיה בן, דבשלמא עבד על ידי שימכרנו לאחר יוצא מתחת שעבוד הראשון, אך הבן לא יצוייר בשום אופן שלא יהיה בן, וכמו שכתב הרב תנא בדרוש כ"ה לדרכו, יעו"ש.

התורה בדרך מתנה, ונתבטלה טענת מצרנות דמלאכים, ומוכרחים אנחנו ליגע בתורה מפחד עונש עזיבתה וביטולה. וזה כוונת הכתוב⁶⁸: "כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו", והכי פירושו: "כי לקח", אם הייתי נותן לכם את התורה דרך מקח וממכר, "טוב" שאתם עוזבים אותה ואינכם מתפחדים מהעונש, כיון שלא כדין באה לידכם, מטענת מצרנות. אבל לפי האמת, דהשתא נתתי לכם בתורת נתינה ומתנה, וליכא טענת מצרנות, דכדין באה לידכם, אם כן "תורתי אל תעזבו", יעו"ש.

ובזה הבוא נבוא לקראין הנזכרים, דהשי"ת מירתח קא רתח: "וימרו בית ישראל במדבר בחקתי לא הלכו" וגו', דמה היתה הסיבה והטעם לזה, דאי מצד שלא כדין באה לידם, מטעם שהמלאכים הם שכנים, לזה הקדים בראש אמ"ר: "ואוציאם מארץ מצרים", ושם הראיתי תוקף אהבתי אותם, ולא בשכן תליא מילתא. ואפילו נימא שהם מצרנים, הרי "ואתן להם את חקתי", ובמתנה לא שייך מצרנות. ועוד כבר נתתי להם "את חקתי ואת משפטי", שהדינין במרה איפקוד, ועוד "וגם את שבתותי נתתי להם להיות לאות ביני וביניהם", ומכל הטעמים האלה סרו מהר תלונת המלאכים מדין המצרנות, ואחר כל אלה "וימרו בי בית ישראל", אתמהה. ועיין עוד כמה שכתב גאון עוזנו ב'פני דוד' סדר תרומה, ובנחל שורק' בהפטרת יום ב' דשבועות, ומשם באר"ה.

רנ"ז א"י. ועוד כתב הרב החסיד שם¹ בטעם ג' מתנות אלו על ידי יסורין, והיה בהניח הנח"ה סוב"רת², שענין היסורין הם באים על ישראל להורות שהם בנים למקום, ואת היותר דינם כעבדים. וכמו שנאמר בדברים רבה פרשת עקב³, זה לשונו: אמר הקב"ה לישראל: בני, לא תהיו סבורין שאני עושה אתכם בעולם הזה כעבד שאדונו מבקש למכור אותו קוריסין, פירוש: ביוקר, ולפיכך מאכילו ומשקהו כדי שיהא גדול ושמן ויפה תואר, אלא בנים אתם ואני מביא עליכם יסורין שתכינו את לבבכם אצלי, ע"כ. ודבר זה מקרא מלא הוא⁴: "וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך".

ובכן נבוא אל העניין, תורה וא"י ועולם הבא, כל אחד מהנה היה מקום לעו לאומות העולם לומר, שאף על פי שרעים וחטאים המה, מכל מקום הא קיימא לן: לא תהוי באעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא, ואיך העביר תורה וא"י ועולם הבא, שנוגע לעשיו שהוא כבוד ונטל פי שניים, כמו שאמרו חז"ל⁶ על פסוק: "אהבתי אתכם אמר ה'". אכן

ג' מתנות ניתנו ביסורין להורות לישראל בנים למקום

כיצד העביר ה' את ג' המתנות מירושלם עשיו הבכור לישראל

68. משלי ד, ב. רנז | 1. בספר 'שארית יעקב' פרשת שלח לך. 2. לשון מליצית ע"פ המושג 'אנחה שוברת' המופיע בחז"ל בברכת נח, ב ועוד. 3. פרשה ג, ב. 4. דברים ח, ה. 5. ב"ב קלג, ב. ופירושו שלא יהיה מעביר נחלה מהבן הראוי לה אף שהוא רע והאחר טוב. 6. תנחומא תרומה סימן ט, הובא בהרחבה בסימן הקודם. 7. מלאכי א, ב. 8. בספר 'דעת זקנים'. 9. בראשית כה, ה. 10. בספר 'יפה תואר'. 11. מליצה ע"פ תהלים יט, ז. 12. כתובות נב, ב. 13. סימן ע, 14. פס' ג-ו. 15. ב"ב י, א - "אמשול לך משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא כועס עליו? ואתם קרוין עבדים, שנאמר: (ויקרא כה, נה) כי לי בני ישראל עבדים". 16. ילקו"ש אסתר תתרנד. 17. הושע ב, א. 18. תהלים קג, יג.

קצוב ואם כן אין המתנה כלום. על כן הוכרח אלקים להקדים להם יסורין לקבלתה, להורות כי כאשר ייסר איש את בנו ה' מיסרם, והואיל ויש להם דין בנים מדינא קא זכו.

והעניין על פי מה שכתבתי בענייני בתשובה א' לחד צורבא מרבנן, על עסקי צוואה אחת שכתב האב לבנו, ושדי בה נרגא בכמה אנפי, ובכללם כתב שצוואה היא אין בה מועיל גם כן משום שהקנה לו דבר שאינו קצוב, דאינו מועיל לדעת הרמב"ם.

ואני כתבתי לו בזה ששגה בחוזה, דנראה לעניות דעתי דעל כורחך לא קאמור הרמב"ם דאין קניין בדבר שאינו קצוב אלא באינש דעלמא, אבל אב לגביה בריה משתעבד. וראה לזה מה שאמרו בפרק מי שמת³: א"ר יוחנן: המזכה לעובר לא קנה. ואם תאמר, משנתינו. הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו. והרב המבי"ט בתשובה חלק ב' סימן קל"ז כתב: כשם שדעתו של אדם קרובה אצל בנו ומקנה לעובר שאינו בעולם, כך מקנה לבנו דבר שלא בא לעולם מהאי טעמא גופיה שדעתו של אדם קרובה אצל בנו, ע"כ. אם כן כל שכן דבר שאינו קצוב, דעדיף מדבר שלא בא לעולם, דהא רוב הפוסקים חלוקים על הרמב"ם בזה, וסברי דאדם מקנה דבר שאינו קצוב לכל אדם.

וכן התורה, עם היותה דבר אשר אין לו קצבה, ובפרט תורה שבעל פה, עם כל זה, הואיל ויסורין כרוכין בה כאשר ייסר איש את בנו, זה יספיק להודיע שיזכו בה בודאי אב לגבי בריה אפילו בדבר שאינו קצוב.

וזה יספיק גם כן טעם למתנת עולם הבא על ידי יסורין, כי גם במתנת עולם הבא תרתי איתנהו בה - דבר שאינו קצוב ואינו ידוע, כי עין לא ראתה, ובעינין שיהא הדבר קצוב לתרווייהו, למזכה ולזוכה, וגם שישאל בעולם הזה הווי כמזכה לעובר, ועדיין לא באו לעולם הבא מיקרי, ואיך מזכה להו כיון שהם דבר שלא בא לעולם. אשר על כן להוציא מלב המינים האומרים אין עולם אלא אחד⁴, ועולם הבא אין לישראל בו זכייה, על כן מקדים להם ביסורין שהם הוראה עצומה שדין בנים יש להם לאביהם שבשמים. ובכך יעידו הכל דיש להם בעולם הבא, כיון שהוא מתנהג בהם כאב עם בנו בכל, ואב לגבי בריה מקנה, דדעתו של אדם קרובה אצל בנו כאמור.

ומתנת א"י יפה נדרשת גם היא על דרך זו למה באה על ידי יסורין, כלפי מה שאמר מ"ז הרב בעל 'אהבת עולם' בפסוק⁵: "והארץ לא תמכר לצמיתות" וכו'. כתב הרב ז"ל, שלא יזכו ישראל בארץ רק על היותם נקראים בנים למקום, דאם כעבדים הא קיימא לן⁶: המתב נכסו לעבדו יצא לחירות, שייר קרקע כל שהוא לא יצא לחירות, והנה ישראל שהוא ית' הבטיחם לתת להם את הארץ ונתן להם שטר על זה,

והנה מדחזינן שלושה אלה נבחרו ונבררו לעמו ישראל, זה אות ומופת שישראל הם בנים למקום ויש להם תקווה, כמו שאמר הכתוב¹⁹: "ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם", הרצון, מכיון שהם בנים ומי שהוא בן לא יצויר שלא יהיה בן, וישומו כמקדם וככתחילה.

ועוד נקדים מה שכתוב ב'ערכי הכינויים' להרב 'סדר הדורות' אות כ': 'כבוד' - כינוי לעולם הבא - 'כבוד הכמים ינחלו'²⁰, יעו"ש.

זה אומרו: "רבים אומרים לנפשי", אמר בשם האומה: "רבים אומרים" - אלו אומות העולם, כדבריהם ז"ל בשוחר טוב: "אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלקים סלה" - שאבדה תקוותינו נגזרנו לנו, שעבד שמכרו רבו מה תקנה יש לו, אבל "ואתה ה' מגן בעדי", עוד ידך נטויה עלינו ומגן בעדנו, והראה מ'כבודי ומרים ראשי", שהוא עולם הבא, הכבוד האמיתי, ולי לבדי ניתן ולא לאחר. וזו שנית - "קולי אל ה' אקרא" - הוא קול התורה שאין לזרים אתי, ועוד בה - "ויענני מהר קודשו סלה", שהוא א"י. ושלוש אלה יעידון יגידון עלי שאני בן ויחיד לאבי שבשמים ומובטחני ש"אני שכבתי", בגלות, "ואישנה, הקיצותי כי ה' יסמכני".

רנ"ח א"י. עוד כתב הרב החסיד 'שארית יעקב' שם, וזה לשונו: יש להמתיק טעם הג' מתנות: תורה וא"י ועולם הבא באופן אחר, והוא כי הנה מתנת התורה לכאורה לא היה בה דין זכיה, כי "ארוכה מארץ מדה ורחבה מגני ים"¹, וכמו שכתוב²: "לכל תכלה ראיתי קץ" וכו', והווה ליה כדבר שאינו קצוב ואינו ידוע. וכתב הרמב"ם פרק י"א מהלכות מכירה, וזה לשונו: חייב עצמו בדבר שאינו קצוב, כגון שאמר הריני חייב לזון אותך או לכסות אותך ה' שנים, אף על פי שקנו מידו לא נשתעבד, שזו כמו מתנה היא ואין כאן דבר ידוע וקצוב, וכן הורו רבותי, ע"כ.

ואף דלגבי הקב"ה הנותן כביכול הווי התורה דבר קצוב, הא מיהא לגבי ישראל דבר שאינו קצוב, דכיון דכל טעמא הוי משום דלא סמכא דעתיה, בעינן שיהיה הדבר קצוב לשני, וכמו שנראה מדברי המפרשים שהביא הרב המגיד פרק ד' מהלכות מכירה לעניין אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, דאפילו שהלוקח מתנה וסבור שיש ברשותו, כיון דהמוכר יודע שאין לו ולא סמכא דעתיה, לא. ומינה נראה ודאי איפכא, דהיכא דהמוכר יודע שיש לו, ואמר ללוקח שאין לו ואדעתא שיקנה ליתן לו נתן מעותיו, לא קנה, כיון דלא סמכא דעתיה דלוקח, שסבור היה שלא היה ברשותו. והכי נמי דכוותיה, דנהי דלגבי הקב"ה סמכא דעתיה דהוי דבר קצוב, הא מיהא ישראל לא סמכא דעתיהו כלל, כיון דלדידהו אינו

תקוה הגאולה הנובעת מכך שישראל בנים

התורה ניתנה ביסורין להורות שזכו בה אף שהיא דבר שאינו קצוב

עולם הבא ניתן ביסורין להורות שיזכו בו אף שאינו קצוב

ישראל זכו במתנת הארץ מלח היותם בנים למקום

19. ירמיה לא, טו. 20. משלי ג, לה. **רנח** 1. איוב יא, ט. 2. תהלים קיט, צו - "לְכָל תְּפִלָּה רְאִיתִי קָץ רַחֲמֶיךָ מִצְוֹתֶיךָ מְאֹד", ועיין עירובין כא, א. 3. ב"ב קמב, ב. 4. ברכות נד, א. 5. ויקרא כה, כג. 6. פאה פ"ג מ"ח ובשו"ע י"ד סי' רסז סעי' נז.

אב, דכל לגבי בתו מחייב ומשעבד נפשיה, ואפילו בלא קניין, דומיא דאמרינן בעלמא לגבי כמה דברים, יעו"ש. וכן כתב הרה"ג 'בית דוד' בתשובה בחו"מ סימן י"ג, שכל שכן וקל וחומר אדם לגבי בניו דמהני, דודאי גבי בניו איכא חיבה גדולה יותר וכו', יעו"ש. וזוהי שקשה על הרב ז"ל, דאמאי לא אייתי בידיה סייעתא לדבריו מדברי הרבנים הנזכרים. וכבר השיגו בזה הרה"ג מופת דורנו מוהר"ח פאלאג'י זלה"ה בספר 'ברכת מועדיך לחיים', הנדפס מחדש דף ה' עמוד ג', יעו"ש. ועוד לו בספר 'נשמת כל חי' חלק ב' סימן י"א, הש"ג השי"ג עליו מסוגיא דפרק עשרה יוחסין, ולשון הרמב"ם פרק ו' מהלכות זכיה הלכה ט"ו, דכמה נותן לבנך כך וכך וכו', צריכים שיהיו הדברים מצויים ברשותו, דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, הוי תיובתיה של הרב המב"ט וכמו שהקשה הרב 'שער המלך' פרק כ"ב מהלכות מכירה דין יו"ד. ואם כן, במקום אשר בנה יסודו לדעת הרמב"ם, דמודה בדבר שאינו קצוב לגבי בנו, מדברי הרב המב"ט שכן כתב בדבר שלא בא לעולם, הרי הרמב"ם לא סבירא ליה הכי בדין שלא בא לעולם. וגם מה שכתב הרב: וכל שכן בדבר שאינו קצוב מדבר שלא בא לעולם, הרי היסוד הזה לא סבירא ליה להרמב"ם, יעו"ש.

ודרך אגב ראיתי למרן החבי"ב בחו"מ סימן ס' בהגהת ב"י אות כ"ח, שכתב ביישוב דברי הרמב"ן ז"ל, על האומר מידות כך וכך של חטים אני נותן לך כל שנה ושנה, שמיקרי דבר שאינו קצוב, שמא יוקרו החיטים, עם תשובת הרשב"א שכתב שאפילו לא קצץ סך ידוע, אלא שאמר הריני מחייב עצמי בקניין, לתת בכל שנה ושנה מעשר פירות היוצאים בשדה זו, הרי זו כקוצץ וכו', וכתב תוך דבריו שהרמב"ן חולק על הרשב"א במה שכתב ולא עוד אלא אפילו לא קצץ וכו'. ואפשר שדברי הרמב"ן ז"ל דווקא במתנה, דכיון דאפשר להתייקר לא גמר ומקני, אבל במקח וממכר, אידי דבעי למקני גמר ומקני, והיינו דווקא היכא דהחיוב קצוב בשעת ההקנאה, אבל היכא דאין החיוב קצוב בשעת ההקנאה, אף במקח וממכר לא גמר ומקני, כיון שבאותה שעה לא ידע כמה שיעור נתחייב, עד כאן.

ונוראות נפלאות, דהא שם בסמוך באות ל"ה כתב הרב ז"ל, וזה לשונו: לא אמר הרמב"ן ז"ל דדבר שאינו קצוב לא מחייב, אלא בבא להתחייב בדבר שאינו חייב, אבל מוכר, שכתב לקונה לפרוע כל מה שיוציא בבתיים, שליחותיה קא עביד, מורי הרב ז"ל בתשובה. וקרוב לזה כתב מה"ר שמואל חיון ז"ל¹⁶ בביאורו לסימן זה ובתשובה סימן יו"ד, שלא כתב הרמב"ן ז"ל אלא במי שלא היה חייב לחבירו ובא להתחייב עכשיו, אבל במכר משתעבד, ושבח חילוק זה מהר"ש הלוי ז"ל, יעו"ש. ולא הגיה לומר שדעת הרמב"ן בפירוש דברי הרמב"ם להיפך, וגם לא ידעתי מי הכריחנו לפרש כן בדברי הרמב"ן, דדווקא היכא דהחיוב קצוב, דלעיקר קושייתו כבר תירץ.

היא התורה שכתוב מתנת הארץ, אך שייר לעצמו ירושלים למאן דאמר ירושלים לא נתחלקה לשבטים⁷, ולמאן דאמר נתחלקה הרי שייר לעצמו חו"ל, ואיכא למימר דכל דנחית לשוירא אמרינן לדידיה נמי שייר ולא קנו - על כן הגויים הוא ית' בקוראו לישראל בשם "בני בכורי ישראל"⁸, דככל גוונא קנו הארץ קניין גמור כדון הכותב לבנו שזוכה בכל גוונא אף ששייר אביו גביה⁹, ע"כ תורף דברי קודשו בקצת שינוי.

אמר המחבר: עיין מה שכתבתי בזה למעלה בסימן קל"ח בעיקר החקירה הנזכרת בסגנון אחר, ומה שתירצתי אני הדל לחקירה הנזכרת. ועיין לגאון עוזנו ב'פני דוד' סדר תולדות שפירש עניין הברכות של יעקב אבינו ע"ה, וכתב משם האחרונים הסביר הנזכרת, דאם נתחייב לבנו בדבר שאינו קצוב, גם לדעת הרמב"ם מתחייב. וכנראה שמר כיון לדברי הרב החסיד הנזכר, דהוא מרא דשמעתא, וחילק דאם יש לו שני בנים, ומתחייב לאחד בדבר שאינו קצוב, ומזה יצא הפסד לבן השני, דלדעת הרמב"ם גם בזה לא קנה. דמאי אמרת, דעתו של אדם קרובה אצל בנו, הרי גם האחר הוא בנו, ודעתו קרובה אליו נמי, דלית תחומין במעייא. ושלזה הוצרך יצחק לומר ליעקב שיצוד ציד בעבור לקבל הברכות, כדעת מה"ר שמואל חיון¹⁰ והרב 'פני משה'¹¹, דאם נתן לו דבר מה כדי שיתחייב בחיוב הזה, אף בדבר שאין לו קצבה חל החיוב, דבלא זה לא מחייב, דמצד שהוא בנו, הכא לא מהני, ע"כ תורף דבריו בקיצור. ולפי דברי הרא"ם פרשת חיי שרה שתיירץ לההיא דאעבורי אחסנתא דאברהם ליצחק, משום דכתיב¹²: "כי ביצחק יקרא לך זרע", יעו"ש, והכי נמי יש לומר גבי יצחק ולא כל יצחק, אלא דלפי דעתו של יצחק אבינו ע"ה שהיה צד אותו בפיו, כמו שאמרו ז"ל¹³, לזה הוצרך למה שהוצרך, ודו"ק.

כ"י מן האמור יתבאר טעם לדבריהם ז"ל בדברים רבה פרשת כי תבוא¹⁴, זה לשונו: "בני אם תיקח אמרי"¹⁵, אמר ר' יהודה בר שלום: אמר הקב"ה לישראל: אימתי אתם נקראים בנים - כשתיקחו אמרי, למה הדבר דומה - למלך שאמר לו בנו: סיימני בתוך המדינה שאני בנך, אמר לו אביו: מבקש אתה שידעו הכל שאתה בני, לבוש פורפירא שלי, ותן עטרה שלי בראשך, וידעו הכל שאתה בני. כך אמר הקב"ה לישראל: מבקשים אתם שתהיו מסוימים שאתם בני, עסקו בתורה והכל רואים שאתם בני, הדא אימתי שאתם בני - כשתקחו אמרי, ע"כ. והרב החסיד בסימן הנזכר טעמא טעים על זה, יעו"ש. ועל פי האמור הוא מבואר, להודיע לכל שהם בנים למקום, דאי לא, הא התורה היא דבר שאינו קצוב, ומוכרח לומר דאב לגבי בריה שאני, כמו שנתבאר, וזה מעין מה שנתן טעם הרב על עניין אעבורי אחסנתא, יעו"ש וק"ל.

[שבתי וראיתי דלא היא, ושל כת הקודמים היא הרה"ג 'משפטי שמואל' סימן ל"ו, שכתב תוך התשובה, דכהאי גוונא אמרינן לגבי

הטעם שזכה יעקב בברכות אף דהוי הפסד לעשו

הקנאת דבר שאינו קצוב לבנו

7. דפליגי בזה יומא יב, א. 8. שמות ד, כב. 9. פאה פ"ג מ"ז ובשו"ע חו"מ סי' רמו סעי' ד. 10. ספר 'בני שמואל' סימן ל. 11. ח"ב סוף סימן ל. 12. בראשית כא, יב. 13. תנחומא תולדות סימן ת. 14. פרשה ז, ט. 15. משלי ב, א. 16. בספר 'בני שמואל'.

ידי כל התורה שלימה. ולזה ניהא דהוצרך לומר: ודומה וכו', משום דלפום האי תירוץ, דמתרין כל העושה מצווה אחת יתירה, קשה, וכי בשביל מצווה אחת יתירה יזכה לעולם הבא, הלא לזכות עולם הבא צריך שיקיים כל התורה. לזה אמר: ודומה וכו', כלומר שעל ידי שהוא רובו זכויות מחשב לו הקב"ה כאילו קיים כל התורה, ומזכהו לעולם הבא, ועל מיעוט עונות שיש לו מייסרו בעולם הזה ביסורין, ונשאר כולו נקי וצדיק.

ובזה ניהא הא דקרי ליה מתנה, והא דתולה אותו ביסורין, משום דמן הדין לא הוה ליה לזכות לעולם הבא על ידי רוב זכויות, אלא היה צריך שיקיים כל התורה בשלימות, והקב"ה נותן עולם הבא על ידי רוב זכויות, שמחשב הרוב ככולו, וזהו במתנה, אלא שמתנה זו אי אפשר אלא על ידי יסורין, לנקות ממנו מיעוט עונות - ולזה אמר שהעולם הבא שזוכה האדם על ידי רובו זכויות הוא מתנה על ידי יסורין. והיינו דדייק קרא לומר⁵: "ודרך חיים", ולא אמר וחיים, דעל האמת, החיים עצמם אינם באים מכח יסורין, אלא החיים הם מחמת התורה והמצוות, אלא שהדרך והאופן שגורם לזכות עולם הבא על ידי רוב זכויות לבד אף שאינו כולו זכויות, הוא ה"תוכחות מוסר". וקשה לי, דמהכא משמע, דמי שאינו רובו זכויות אין לו חלק לעולם הבא, דהא קתני: מי שאינו עושה מצווה אחת יתירה אין מטיבין לו ואינו נוהל את הארץ שהוא עולם הבא, ומיעוט זכויות שיש לו משלמין לו בעולם הזה כדי שלא ישאר לו שום זכות לעולם הבא. ואם כן קשה על הרמב"ם ז"ל, שכתב בפרק ג' מהלכות תשובה⁶: כל הרשעים שעוונותיהם מרובים דנים אותם כפי הטאיהם ויש להם חלק לעולם הבא, שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא אף על פי שחטאו, ע"כ. והיאך הוא זה, והלא מי שעוונותיו מרובים משלמים לו מיעוט זכויותיו בעולם הזה, ולא נשאר לו כלום מזכויותיו ובמה זוכה לעולם הבא, ע"כ דברי קודשו.

אמר המחבר: הנה על א"י והתורה על ידי יסורין לא גילה הרב מאומה על פי דרכו דרך הקודש. ואפשר לומר קרוב לעניין שפירש הרב, כי יען לזכות לכתר תורה צריך כמה עניינים, ובפרט אם בר-מינן הולך על דרך לא טוב, כתיב⁷: "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי", ולכן מטוב חסדו ורחמיו ית"ש מייסרו ביסורין, שעל ידי כן הוא צדיק גמור, כמו שכתב הרב ז"ל, וטוב לו.

וכן בא"י, כמה תנאים וכמה הכנות מזון הנפש בעליית א"י, והכתוב קרי בחיל⁸: "מי יגור באהליך מי ישכון בהר קדשך, הולך תמים וגו', עיין מה שכתבתי למעלה בסימן מ"ד, ובסימן רכ"ז על הגאון יעב"ץ ז"ל, שאחד מן העיכובים שלא הלך לארץ הקודש עדיין, משום שלא הכין

הגם הלום ראיתי להרב 'ברית אבות' בתשובה סימן ס', שהביא חילוק זה של הרב 'בני שמואל' משם הרב החסיד 'שמע יעקב' פרשת ויגש, וכתב על זה שהרב הכנסת הגדולה¹⁷ לא שמיע ליה חילוק זה, ממה שכתב באות כ"ח, דדוקא היכא דהחייב קצוב בשעת ההקנאה וכו', הרי דבמקח וממכר סבירא ליה להרב ז"ל דצריך להיות קצוב, הא לאו הכי אף דגם המוכר שהוא המתחייב אית ליה הנאה, מכל מקום לא משתעבד להרמב"ן, יעו"ש, והוא פלא, אמאי לא אותביה מר מדידה אדידה, שהוא עצמו הביא דברי הרב 'בני שמואל' באות ל"ה כמו שהזכרנו, וצריך עיון.]

רנ"ט א"י. והרב יקרא דשכבי דרוש ע"ב כתב במאמר זה¹, וזה לשונו: קשה, דהא ודאי עולם הבא אינו נישג אלא על ידי התורה והמצוות, והיכי קאמר על ידי יסורין. ועוד, כיון דהוא על ידי יסורין, היאך הוא מתנה, והלא אין מתנה אלא חניג בלא כלום, וכל שכן דודאי צריך תורה ומצוות להשיג עולם הבא, והאיך יקרא מתנה.

ונראה לומר על פי מה שאמרו בסוף פרק קמא דקידושין²: מתני', כל העושה מצווה אחת מטיבין לו, ומאריכין לו ימיו ונוהל את הארץ. ורמינהו: אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, אלו הם: כבוד אב ואם וכו'³. א"ר יהודה, הכי קאמר: כל העושה מצווה אחת יתירה על זכויותיו מטיבין לו, ודומה כמי שמקיים כל התורה כולה. ורמינהו: כל מי שזכויותיו מרובין מעוונותיו מריעין לו. אמר אביי: מתני' דעבדין ליה יום טוב ויום ביש.

פירש רש"י: מטיבין לו - בעולם הזה, ונוהל את הארץ - לעולם הבא. מריעין לו - בעולם הזה לנקותו מעוונותיו שיטול שכר שלם. דעבדין ליה יום טוב - מי שעושה מצווה יתירה, דהוי רובו זכויות, מתקנין ליה בעולם הזה יום טוב, שנפרעין ממנו עוונותיו, וזהו תיקון יום טוב לו לעולם הבא. ואיכא למידק, מה צריך רב יהודה לומר: ודומה כמי שמקיים כל התורה כולה, דהא לעיקר הקושייא לא צריך לומר, אלא הכי קאמר: כל העושה מצווה אחת יתירה ותו לא. תו יש לדקדק, למה אמר כל התורה כולה, די לומר כל התורה.

אלא נראה, דאילו אמר כל התורה איכא למשמע דהיינו רובא, דבכל התורה קיימא לן רובו ככולו⁴ - לזה אמר: כולה, לומר שהיא כולה ממש. ואם כן יש להוכיח מכאן דאין ראוי לאדם לזכות לעולם הבא אלא בקיום כל התורה בשלימות, בלי חסרון אפילו של מצווה אחת, דאם לא כן, מה צריך לומר דהעושה מצווה אחת יתירה דומה כמי שמקיים כל התורה כולה, אפילו לא יהא דומה כמקיים כל התורה, כיון שעושה מצווה אחת יתירה נוהל את הארץ לפי שהוא רובו זכויות - אלא ודאי אינו ראוי לזכות לעולם הבא אלא על

מדוע אמר שהעולם הבא נקנה ביסורין ולמה קרוי מתנה

מדוע התורה נקראת מתנה הרי נקנית ביסורין

מדוע א"י נקראת מתנה הרי נקנית ביסורין

17. חו"מ ח"א שם סימן ס. רנט | 1. בברכות ה, א הנזכר לעיל סימן רנה. 2. לט, ב. 3. פירוש: "הני הוא דאכול פירות והקרן קיימת אבל מצוה אחריתי לא ואנן תנן מטיבין לו ונוהל את הארץ" (רש"י). 4. נזיר מב, א; הוריות ג, ב. 5. תהלים ו, כג - "כִּי גַר מִצְוָה וְתוֹרָה אֹרֶךְ יָדָךְ חַיִּים תּוֹכַחַת מוֹסֵר". 6. הלכה ה. 7. תהלים ג, טז. 8. תהלים טו, א-ב.

ולא עשה מצווה א' כדי להשוותן, אלא נשאר עונותיו מרובין מזכויותיו, יעו"ש. ועיין שם במוהרש"א, שהכרח הרמב"ם שלא פירש המשנה בסגנון אחד, משום האי קושיא ד"רב חסד" מטה כלפי חסד, יעו"ש, וכן פירש ר"ע מברטנורה שם, שאינו עושה מצווה א', שיהיה מחצה זכאי ומחצה חייב, אלא נשאר עונותיו מרובין, וכתב שם תוס' יו"ט כמו שכתב מוהרש"א, שהכרחו מההיא ד"רב חסד" מטה כלפי חסד, יעו"ש ודו"ק.

ר"ם

א"י. והרב יד יוסף דף צ"ז כתב על זה המאמר¹, עם ההקדמה שהביא הרב 'בעל עקידה' ז"ל, כי עוצם החרדות ורוב הטורה וגודל ההזמנות יעידו על גודל דבר המושג ועוצם מעלתו, ולכן אמר אלישע לשונמיות²: "הנה נְרָדְתָּ אלינו את כל החרדה הזאת וכו' היש לדבר לך אל המלך", באופן שכל הדברים הטובים והחשובים יושגו על ידי טורה, שהוהב והמרגליות הטובות יש טורה להשיגם לסיבת מעלתם. לזה אמר בעל המאמר: 'ג' מתנות טובות נתן הקב"ה', להיותם טובות, 'על ידי יסורין'.

והרגיש בעל המאמר בעצמו שלא יטעה שום אדם בדבריו מדנקט מניינא וקאמר שלושה, דהנך ג' דוקא, כי זה אינו, כי 'כולם'³ נמו, רצונו לומר, כל הדברים הטובים נמי לא ניתנו אלא על ידי טורה ויסורין. ואם נקט הנך תלתא, תורה וא"י ועולם הבא - משום שהם שורשים ועיקרים לכל הטובות, בין טובות גופניות בין טובות נפשיות:

[תורה], דכתיב⁴: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו", והחוקר אמר, שלא יקרא מאושר מי שיהסר לו אפילו שלימות אחת, דאפילו המכוער לא יקרא מאושר כיון דיחסר לו שלימות היופי. וכן פירש המפרש ב"אשרי האישי"⁵, שמאשר הוא הכלול מכל השלימויות, גופניות ונפשיות. אם כן מי שיש לו תורה קראו הכתוב "מאושר", שלם בשלימות גופני ונפשי, דכתיב: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו", ולהיות כל התורה שורש כל הטובות גופניות ונפשיות נקט תורה.

וא"י, ארץ זבת חלב ודבש, שורש ועיקר כל התענוגים גופניים, דכתיב⁶: "כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלים מים עינות ותהומות וכו', ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון". ולכן, להיות שא"י שורש כל התענוגים הגופניים, נקט א"י.

ועולם הבא, שורש ועיקר כל התענוגים הנפשיים והרוחניים והיי הנפש, דכתיב⁷: "ודרך חיים תוכחת מוסר".

ולכן, להיות הטובות נחלקים לטובות הנפש או טובות הגוף או שניהם יחד, נקט הנך שלושה - דתורה עיקר טובות רוחניות וגופניות יחד, א"י עיקר הטובות והתענוגים הגופניים, ועולם הבא עיקר הטובות והשלימויות הרוחניים. ולכך נקט הנך תלתא, אבל לעולם דכולם נמי לא ניתנו, כל הדברים

מזון וצידה לנפש כראוי, שלא לבוא היכל מלך ביאה ריקנית, וכמו כן עיין בסימן רל"ט. ולכן רב חסד מטה כלפי חסד מייסרו ביסורין, שעל ידי זה יהיה צדיק גמור וראוי לעמוד בהיכל המלך.

ולעיקר קושייתו נראה לעניות דעתי דלא קשיא, שהרי רבינו פירש במשנתנו: כל העושה מצווה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו בעולם הזה, ומוכרח לומר שהוא מפרש כרבא, דמשני⁹: הא

מני ר' יעקב היא, דאמר שכר מצוות בהאי עלמא ליכא. והכוונה, דלעולם משנתנו כדאמרין מעיקרא, מטיבין לו בשכר פירות, והקרן קיים, וכרבנן, דבהאי עלמא נמי מטיבין. ומתניתין דקתני מריעין, ר' יעקב היא, דאמר: שכר מצות בהאי עלמא ליכא. וכמו שפירש הגאון בשיטת לא נודע שמו, דבוה מתורצת קושיית התוס', מה שהקשו על רש"י, יעו"ש. וכן בקודש חזיתי להרה"ג 'מגן גבורים' בשיטתו שם, שכתב וזה לשונו: הרמב"ם בפירושו המשנה, דמפרש כולה מתני' דמטיבין לו ומאריכין לו ימיו, בעולם הזה, פסק כרבא, דמוקי להך מתני' במי שרובו וכו' כר' יעקב, ומתני' כרבנן, דקיימא לן כוותיהו. אבל הרב ברטנורה פירשה כולה לעולם הבא, והיינו כאביי, וכפירוש רש"י, יעו"ש. ואם כן הוא, מאי קשיא ליה מדברי אביי, דמפרש מתני' דעבדין ליה יום טב ויום ביש, ופירוש מטיבין לו, שעושין לו הכנה ליו"ט לעולם הבא, וכל שעונותיו מרובין, דעבדין ליה הזמנת יום ביש, שמשלמין לו שכר מצוותיו כאן, להיות מתוקן לו יום רע, וממילא לא נשאר לו כלום לעולם הבא, והלא לדברי רבא פירושא דמתני' כך הוא, כל מי שרובו זכויות יש לו פירות בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, על פי הדין. וכל מי שעונותיו מרובין מזכויותיו, אין לו פירות בעולם הזה, ואין לו קרן לעולם הבא, שפירושו מוכן ומזומן ע"פ הדין, כמו מי שרובו זכויות, אבל אין הכי נמי, מי שרובו עונות דנין אותו כפי חטאיו, ויש לו חלק לעולם הבא, שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. והא דכתיב¹⁰: "ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו", אפשר לומר דמיירי באותם שאין להם חלק לעולם הבא, כגון אותם שמנה רבינו אח"כ¹¹, והמינים והאפיקורסים והכופרים בתורה וכו', יעו"ש.

וראיתי עוד שם להרב 'מגן גבורים' שהקשה שם במשנה, וזה לשונו: למאי דמוקי בגמרא רב יהודה, בעושה מצווה אחת יתירה, אם כן האי 'וכל שאינו', היינו שלא עשה אחת יתירה, דלא הוי אלא פלגא. וקשה, אמאי אין מטיבין לו וכו', ולא נוחל את הארץ, והא אמרינן ב"ה¹¹: "רב חסד" וכו', ויש לומר דכל שאינו עושה וכו', מיירי במצווה המוטלת עליו לעשות, כמו תפילין וסוכה וכו'. אי נמי לא פליגי בית הלל וסבירא להו ד"רב חסד" וכו', אלא בעולם הבא, דאי לא, לית ליה תקנתא וכו', יעו"ש דברי קודשו.

ועיין בפירושו המשנה שם להרמב"ם שכתב וזה לשונו: וכל שאינו עושה מצווה אחת, רוצה לומר, מי שעונותיו מרובין מזכויותיו,

העושה מצווה אחת מטיבין לו

גודל הטורה יעיד על גודל הדבר המושג

תורה א"י ועולם הבא - שורשים לכל הטובות

9. קידושין לט, ב. 10. דברים ז, י. 11. א - "בית הלל אומרים: 'רב חסד' מטה כלפי חסד". רס | 1. בברכות ה, א הנזכר לעיל סימן רנה. 2. מ"ב ד, יג. 3. שזה לשון המאמר: "רשב"י אומר: ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל, וכולם לא נתנם אלא על ידי יסורין, ואלו הם: תורה וא"י ועולם הבא". 4. תהלים צד, יב. 5. תהלים א, 6. דברים ח, ז-ח. 7. משלי ו, כג.

הטובים, אלא על ידי יסורין, אלא הנקט השורשים לבד, ומינה נפקי ענפים, ע"כ.

אמר המחבר: כפי זה יקשה, לא ליכתוב לא ה"א ולא וי"ו⁸, ודו"ק. ועיין מה שכתבתי למעלה בסימן ל"ג וכמו כן בסימן קפ"א, ושם כתבתי בשם הרב בעצמו ששלימות הגוף ושלימות הנפש בא"י, יעו"ש, וכאן דברי הרב לעניין השורשים, ודו"ק.

רס"א א"י. עוד פירש הרב במאמר הנזכר¹, דבעל הברייתא דקדק בדבריו לתקן, שהרי ראינו כמה אנשים זוכים לתורה בלא יסורין, וכן לא"י, וכן לעולם הבא יש קונה עולמו בשעה אחת² - לזה אמר שאפשר שיזכה האדם לחלק מה מן התורה בלא יסורין, וכן לדור בא"י וישגי דירה בחלק מה בא"י, וכן חלק לעולם הבא, אמנם אם ירצה לזכות בכל התורה - כך היא דרכה של תורה, לסבול יסורין, ואז ישיג כל ידיעת התורה ולא חלק ממנה, וכן להשיג כל א"י להיותה שלו כולה, וכל חי עולם הבא ולא שעה אחת של קורת רוח, צריך על ידי יסורין.

אמר המחבר: נראית כוונתו על ההתמדה והתדירות והקביעות, ושיזכה לקנות קרקע בא"י ויגיד עליו רעו. ומה נמצאו לחכי כפי זה דברי הגאון הראב"ע שהבאתי למעלה בסימן א' על פסוק³: "ויקן את חלקת השדה", יעו"ש, שכפי האמור בא לומר, שהשיג המעלה של א"י בתכלית שהוא הקניין, ודו"ק.

רס"ב א"י. עוד פירש, שהרגיש בעל הברייתא שהרי ז' מצוות בני נח שהוא חלק מהתורה, ניתנה לבני נח בלי יסורין, ויצחק דר בא"י בלי יסורין וכמה אנשים, וכן עולם הבא - לזה אמר: אין כוונת דברי אלא 'כולם'¹, כשניתנה התורה כולה וכן א"י כולו. ולכך שאל: תורה, מגין שחלק ממנה ניתן בלי יסורין ולזכות לכולה הוא דצריך יסורין, שנאמר: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך", שהיה תורתך וסודות שלך, אמנם ז' מצוות בני נח היא תורה שלנו, ששכלינו מחייב, דאלמלא לא ניתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול וגזל מנמלה².

וכן א"י, כשיזכינו לכולה שהיא ירושה שלנו הוא על ידי יסורין, דכתיב: "וידעת" וגו', וכתיב: "כי ה' אלקיך מביאך" וגו', וכתיב: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ

הטובה אשר נתן לך", וכן עולם הבא, עכ"ל. **אמר המחבר:** אפשר לרמוז בכוונת הכתובים פרשת וזאת הברכה³: "אף חובב עמים כל קדושו בידך והם תפנו לרגליך ישא מדברותיך, תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב". אמר, שחיבת ישראל מכל אומה ולשון, ושלוה הם מוכים ומעונים ונושאים משפטיך ודייך, והוא אומר: "תפנו לרגליך ישא מדברותיך", וכמו שאמרו במדרש דלעיל⁴: "ואוהבו שחרו מוסר" - זה הקב"ה, שאהב את ישראל וכו', ושלוה תמצא שזכו לג' מתנות טובות.

וכך היה מונה: אחת, "תורה צוה לנו משה", שניתנה על ידי יסורין, ורמז באומרו "צוה לנו משה" - בא לשלול ז' מצוות בני נח שזה תורת האדם ושכלו, כמו שאמר הרב ז"ל, "מורשה" - שם רמז לא"י שנקראת 'מורשה', כדכתיב⁵: "ונתתי אותה לכם מורשה", "קהילת יעקב" - רמז לעולם הבא שבו הצדיקים הנקראים 'קהל עמים', עיין ב'ערכי הכינויים' אות ק' ערך 'קהילות', ודו"ק.

רס"ג א"י. והרב הקדוש 'ראשית חכמה' דף קס"ג¹ כתב על זה המאמר², וזה לשונו: ג' מתנות אלו, אפשר לומר שהם כנגד נפש, רוח, נשמה, ונדוע שורש אלו מקומם במידות. והטעם שהקדים תורה לא"י, כי ישראל, קודם שזכו למתנת א"י זכו למתנת התורה במדבר, וקודם שזכו לה, היו ביסורין. בתחילה: "ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם"³, ואחר כך קריעת ים סוף: "ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה"⁴, ואחר כך ברפידים: "ויצמא שם העם למים"⁵, ואחר כך עמלק. וכן קודם שנכנסו לארץ באו עליהם סיחון ועוג. וכן בעולם הבא "נהר דיוור נגיד ונפיק מן קדמוהי"⁶, ופירשו בתיקונים⁷, דביה טבלין נשמתין וכו', ע"ש.

והטעם שניתנו ביסורין מפני שהם ג' "אלקים", כדפירשו בזוהר⁸, זה לשונו: אמר ר' יוסי, מאי דכתיב⁹: "אשר לו אלקים קרובים אליו", "קרובים", קרוב מבעי ליה - אלא אלקים עילאה, אלקים דפחד יצחק, אלקים בתראה, ובגיני כך קרובים. וגבורות סגיאן אינון דנפקין מחד, וכלהו חד, עכ"ל¹⁰.

והנה התורה ניתנה באש¹¹, שהוא אלקים הב' דפחד יצחק, וכן א"י הוא אלקים בתראה ומידת 'צדק ילין בה', וכן עולם

זכיה חלקית אפשרית בלא יסורין אך לא שלימה

זכיה שלימה בכמות ואיכות אפשרית רק ביסורין

הקדמת התורה לא"י

היסורין - לטהר גופו ונשמתו שיזכה לתורה לא"י ולעולם הבא

8. לא לכתוב תיבת 'העולם הבא' בה"א וביו"ו, אלא בלא ה"א ובלא וי"ו - 'עולם הבא': **רסא** | 1. בברכות ה, א הנזכר לעיל ריש סימן רנה. 2. עבודה זרה י, ב. 3. בראשית לג, ט. **רסב** | 1. שזה לשון המאמר: 'רשב"י אומר: ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל, וכולם לא נתנם אלא על ידי יסורין, ואלו הם: תורה וא"י ועולם הבא תורה מנין - דכתיב (תהלים צד, יב): 'אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו'. א"י מנין - דכתיב (דברים ח, ה): 'וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך' וכתיב בתריה (שם פס' ז): 'כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה'. 2. עירובין ק, ב. 3. דברים לג, ג-ד. 4. סימן רנה. 5. שמות ו, ח. **רסג** | 1. שער התשובה פרק ג אות לב-לד. 2. בברכות ה, א הנזכר לעיל בריש סימן רנה - 'תניא, רשב"י אומר: ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל, וכולם לא נתנם אלא על ידי יסורין' וכו'. 3. שמות יד, י. 4. שמות טו, כג. 5. שמות יז, ג. 6. דניאל ז, י. ופירושו: נחל של אש נמשך ויוצא מלפניו. 7. הקדמת תיקוני זוהר ד, א. שבו טובלין את הנשמות מזוהמתן שנתלכלכו בעולם הזה. 8. בראשית לא, ב. 9. דברים ד, ז. 10. פירושו: אמר ר' יוסי, מאי דכתיב: "אשר לו אלקים קרובים אליו", למה כתיב "קרובים" לשון רבים, קרוב היה צריך לומר בלשון יחיד? אלא שיש אלקים עליון, אלקים של פחד יצחק, אלקים אחרון, ומשום זה נאמר "קרובים", שהרבה גבורות המה ויוצאים מאלוקים אחד, וכל אלו הם אחד. 11. דברים ד, יב. ועיין תענית ז, א; ב"ב עט, א.

כתבו המפרשים, דכביכול הקב"ה מקיים כל המצוות, כמו שאמרו ז"ל²⁶, ומצוות השבת אבידה, כביכול מקיים במה שמקבל תשובת השבים, כי נפש החוטא היא מוצאת לסט"א, וכל תורתו ומצוותיו נדרו, הלכו שבי לסט"א, וכביכול הוא משיב מעמקי סט"א לבעליהן בעיניהן, ואין לך השבת אבידה גדול מזה. אמנם הנה האדון מלך מלכי המלכים הקב"ה, אין כבודו ליטפל בזה, ולהשיב אבידה שנפלה למקום הטנופת, דאף זקן ואינו לפי כבודו פטור מלהשיב אבידה שאינו לפי כבודו²⁷. אבל לפי מה שכתב הרמב"ם, דאם הכיש לבהמה נתחייב, הואיל והתחיל במצווה, יש מקום לומר דהיסורין אשר הקב"ה מיסרנו, הם בתוכחות על עוון, ומידה כנגד מידה, וע"י זה מתעורר החוטא לשוב מרשעו, אז תפקחנה עיניו לראות כמו אופל, אשר הלך חשכים, ויחשוב מחשבה על שיצא מרשות הגבוה, ויתן לב לשוב, וכל זה על ידי יסורין שכביכול מיסרו, וא"כ זה דומה להכיש במקל, שהתחיל ליטפל בה, דכיון שהתחיל במצווה צריך לגומרה. וכן כביכול, אשר התחיל לייסר החוטא, צריך לגמור ולהחזיר אבידת נפשו, ותורתו ומצוותיו. אף שדומה עניין זה למאי דאית לן בזקן, שאינו חייב ליטפל באבידה שאינה לפי כבודו, מ"מ גם בזקן אם התחיל אומרים לו מרוק ע"כ. זה אומרו: "אשרי הגבר אשר תיסרנו י"ה", דעל ידי זה כביכול צריך לגמור ולהחזיר אבידת נפשו, ותורתו, ומצוותיו. ודבר זה "מתורתך תלמדנו", דזקן ואינו לפי כבודו פטור, אמנם אם התחיל אומרים לו גמור. ועיין בספר 'ברית יעקב' דרוש עשירי, מה שיישב ודרש על זה.

ויתקרב לזה כוונת הכתוב ירמיה סימן ל²⁸: "כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאום ה' וכו'. והכוונה, מכיון שהבאתי עליך יסורין, ונטפלתי בך, נתחייבתי להשיב אבידה, וע"י זה יהיה לך תקומה, זה אומרו: "וממכותיך ארפאך".

ודרך זו אלך לפרש כוונת הכתוב²⁹: "כי חמת אדם תודך שארית חמות תחגור". וחזן מן המכוון פירש גאון עוזנו בספר 'יוסף תהלות' סימן ע"ו מפי השמועה, ומטו בה משם רז"ל, דכאשר האדם מודה על נס שנעשה לו, בשכר הודאה זו ניצל מרעות אחרות. וזהו שאמר: "כי חמת אדם תודך", כאשר יהיה חימה על האדם, ומודה על הצלתו, אז "שארית חמות תחגור", תעכב אותם, יעו"ש.

אשר על פי זה אמרתי כוונת הכתוב³⁰: "ואמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני", והרי הוא כמבואר, שכיון שאנפת בי לשעבר, וניצלתי והודיתי לשמך, על כן בשכר זאת ישוב אפך. ועל פי דרכינו יאמר, "כי חמת אדם תודך", ירצה, על מה שהבאת על האדם חמה, לך השבח וההלל על זה, יען כי ע"י זה

הבא שהוא אלקים עילאה. ולכן צריך בהכרח שיבואו ביסורין, כדי שיושפע הדין ההוא למטה ויומתק בצד החסד אחר קבלת הדין. ואמרו: לא נתנם אלא על ידי יסורין, שאפילו יהיה צדיק גמור צריך יסורין לזכות אליהם. וכן מצינו שלא זכה הרשב"י ע"ה אל החכמה הנפלאה אלא על ידי היסורין, שנצטער במערה י"ג שנה, וכדפירשו בזה¹² וכן במסכת שבת¹³. והטעם, כמו שפירשו ברעיא מהימנא¹⁴, והעתקנו לשונו בשער הקדושה¹⁵, שאמר: ועוד אית רזא "בלולה בשמן כתית"¹⁶ - ודאי לאו אורייתא איהי בלולה אלא למאן דסביל כמה מכתשין בגינה. כמה דאוקמוה מארי מתנתין¹⁷ - דלית אורייתא מתקיימת אלא במי דממית גרמיה עלה, עכ"ל¹⁸.

ורמז זה נרמז בתורה במקום אחר, שאמר¹⁹: "ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור", כי שמן זית זך, שהיא התורה²⁰, אינו מאיר אלא על ידי כתישה, שהוא כתישת החומר, כל שכן מי שיש לו עוונות; כי כדי לטהר פגם המידות העליונות ופגם נשמתו צריך לקבל יסורין, כדי שיזכה לעולם הבא או לזכות לתורה. וכן אחד ממ"ח דברים שהתורה נקנית בהם היא בקבלת היסורין²¹. וקבלת היסורין הוא כעניין רבי אלעזר ברבי שמעון דקביל עליה יסורין²², כיוצא בזה צריך האדם להצטער בסיגוף האכילה והשינה והתענוג או להתענות וכיוצא, ע"כ.

אמר המכתב: מה שכתב הרב כי רמז נרמז במקום אחר, שאמר "ויקחו אליך שמן זית", כיוצא בזה אמרו ז"ל במדרש²³, הביא דבריהם הרב 'שפתי כהן' פרשת תצוה, וזה לשונו: "ויקחו אליך שמן זית זך", מזהו הציווי - שיקחו מִשֵׁל מהוית, שכותשין אותו וטוחנין אותו לטובתו להוציא מרירותו ולהוציא ממנו אור לעולם, כן אתה בן אדם, אם ראית יסורין באין עליך אינו אלא לטובתך, זהו דכתיב: "למאור להעלות נר תמיד". עיין מה שכתב הרב 'טירת כסף' על זה בפרשת תרומה ובפרשת תצוה, ולהרב 'ברית יעקב' דרוש ט', יעו"ש.

ואפשר להסמיק בזה כוונת הכתוב²⁴: "אשרי הגבר אשר תיסרונו יה ומתורתך תלמדנו". ורז"ל²⁵ דרשו על פי דרכם: אל תיקרי 'תלמדנו' אלא 'תלמדנו' ק"ו משן ועין וכו'. ועל פי האמור אפשר לומר בדרך זה, דבא לשבח מעלת היסורין באשר הגבר יען שהם לטובתו, ודבר זה אנחנו למידין מתורתנו הקדושה, שנצטווינו בשמן זית זך כתית למאור להורות על זה.

אי נמי על דרך זה, בהקדים מה שכתבו המפרשים, והביא דברי קודשם גאון עוזנו בספר 'ראש דוד' פרשת בהר סיני, וזה לשונו:

היסורין
לטובה
ככתישת
הזיתים

שבח
היסורין

קיום מצות
השבת
אבידה ע"י
הקב"ה

12. הקדמת תיקוני זוהר א. א. 13. לג. ב. 14. פנחס רמז א. 15. פרק טו אות מ. 16. במדבר כח. ה. 17. ברכות סג. ב. 18. פירוש: עוד יש סוד "בלולה בשמן כתית". ודאי אין התורה בלולה במקרא, משנה ותלמוד, אלא במי שסובל כמה יסורים בשבילה, וכמו שהעמידו בעלי המשנה - שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. 19. שמות כז. כ - "וְאֵתָהּ תִּצְוֶהָ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כִּתִּית לְמָאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד". 20. עיין ברכות נז. א - "הרואה שמן זית בחלום - יצפה למאור תורה, שנאמר: ויקחו אליך שמן זית זך". 21. אבות פ"ו מ"ה. 22. ב"מ פד. ב. 23. שמות רבה פרשה לו. א. 24. תהלים צד. יב. 25. ברכות ה. א - "אל תקרי תלמדנו אלא תלמדנו; דבר זה מתורתך תלמדנו; קל וחומר משן ועין: מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם - עבד יוצא בהן לחרות, יסורין שממרקין כל גופו של אדם - על אחת כמה וכמה". 26. עיין ויקרא רבה פרשה לה. ג. 27. ב"מ ל. א. 28. פסוק יז. 29. תהלים עו. יא. 30. ישעיה יב. א.

היא הבכיה שאני בוכה תמיד, אני משיב אל לבי ואומר, כיון שאני בוכה, אם כן אין זה דבר של יאוש וכו'. זהו: "אלה אזכרה", מכאן אני מקיים בלי ספק, כי עוד בחסדו ית' "אדדם" וכו', זהו תורף דבריו בקיצור.

ולדרכנו יאמר הכתוב: "היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה", כי אזכרה רוב היסורין העוברים על ראשי, מהאומות לעג השאננים, האומרים אלי: איה אלהיך, אמנם כשאני זוכר, שאלו היסורין הם לטובתי, שע"י כן הקב"ה מקיים השבת אבידה לתורתו ולמצוותו, ומזה אוכל להיות "אדדם" עד בית אלהים בקול רנה ותודה המון חוגג³⁵, שישבי שבתי כקדם כבתחילה.

והוא הנרצה בכוונת הכתוב³⁶: "דחה דחיתני לנפול וה' עזרני", ירצה, ממה שדחיתני והפלתני ביסורין, זהו לי לעזר וישועה, כמו שנתבאר. ואפשר שזהו גם כן כוונת הכתוב³⁷: "כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו קומה עזרתה לנו", ירצה, מכיון ש"שחה לעפר נפשנו ודבקה לארץ בטננו" מרוב היסורין, אם כן כבר התחלת, ועליך כביכול המלאכה לגמור, "קומה עזרתה לנו", וכן על דרך זה יבנו כמה עניינים וכתבים, דו"ק ותשכת.

"שארית חמות תחגור", שאתה מקיים השבת אבידה לתורה ולמצוות של האדם, וע"י זה אתה מסלק הדינין, [וזהו נמי כוונת הכתוב הנזכר: "ואמרת ביום ההוא" וכו', והרי הוא כמבואר].

ויתקרב לזה מאמר רז"ל במדרש³¹: היסורין שאומות העולם מייסרין אותך, ומתישין את כוחך, אפילו הכי לטובתך, משקשקין וממרקין מן חובך, ע"כ. והרי הוא כמבואר, כי על ידי היסורין שנטפל בנו, הוי ליה כהכיש במקל, דכיון שהתחיל, נתחייב. והוא הדין להקב"ה, דהגם דאין כבודו להשיב נפש החוטא על ידי שמייסר אותנו ביסורין, מחזירין למוטב, כדבר האמור, וזה לטובתך ולהנאתך.

זאת היתה לי כוונת הכתובים באיכה³²: "זכור עניי ומרודי לענה ורוש, זכור תזכור ותשוה עלי נפשי, זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל". אמר בשם האומה, שזכירת העניות והמרדות הוא לענה ורוש, מעול היסורין שאני סובלת, "זכור תזכור ותשוה עלי נפשי", אבל "זאת אשיב אל לבי" אלו היסורין אני משיב על לבי, "על כן אוחיל", כי ע"י זה כביכול התחיל במצווה וצריך לגמור שישבי אבידה, ותהי זאת נחמתי.

והרב 'בינה לעתים' בדרשותיו פירש עם הנודע, שהדבר הנשכח הוא מה שנתיאש כבר ממנו, ואין תקוה לראותו, כי מה שאפשר לחזור להיות, אינו נשכח לחלוטין, כמו שכתוב³³: "נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד" וכו', והיא סיבה וטעם תוקף הזכרון שאנו עושים מהצרות הקדמוניות שעברו עלינו, אשר הושיבנו בזה הגלות המר, כי כוונתנו להורות ולהודיע שאין דעתנו מוחלטת להחשב כמתים ח"ו, לבלתי ישוב עוד רוחינו אלינו, אבל אנחנו כחולים מוטלים על ערש, ותקותינו על התרופה חזקה ומיוסדת, ונשוב אל גדר הבריאות, ועל כן אנו מצטערים דואגים ומצירים בזכרון הרעות, להיותנו בטוחים שאינם נצחיות. זה אומר: "זכור עניי ומרודי לענה ורוש זכור תזכור ותשוה עלי נפשי", אמר, זכירת העינויים והצרות הראשונות, יגרום הפסד מהשני צדדים, שזיק לגוף ולנפש. כי יכאיב גופו, ויתך לחותו, ומלת "זכור" תהיה מקור, בלא ציווי. וג"כ ידעתי שיגיע הנזק עד הנפש, כי "זכור תזכור ותשוה עלי נפשי", כי הנפש מתפעלת מהם, ותמנע ותחדל מהמושכלות הראויות לה, אך אמנם "זאת אשיב אל לבי", זאת הזכירה, אשר אני זוכר תמיד, "אשיב אל לבי", "על כן אוחיל" ואקוה התרופה וההצלה מכולם, כי אני אומר אל לבי, כיון שאינו שוכח מכל מה שעבר, הוא מופת מוכרח שאיני כמת, ושיש לי עוד תקוה. כי אילו היו הצרות נצחיות, בהכרח שברוב הימים ישתכחו מלבי, ולא אזכרם עוד.

ועם זה יבואר נמי כוונת הכתוב³⁴: "היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה באמור אלי כל היום איה אלהיך", כי צוררי נפשנו, כל היום תמיד הם מלעיגים עלינו לומר שאין לנו עוד תקוה, כי עוד לא ישוב אלהינו עמנו ח"ו, ובלי ספק היו עושים רושם בי, להחלישיני ולהצמיח אצלי צד יאוש, אם לא שיש לי עניין אחר תקיף וחזק,

הטעם שעושים זכרון לפורענויות

כל מתנה מהג' מתנות נקנת ביסורים בפני עצמה

רס"ד א"י. והרב 'טירת כסף' פרשת במדבר כתב על זה המאמר¹, וזה לשונו: קרוב לשמוע דמשום הכי אמר מניינא, לומר ג' ולא ד', והיינו לומר דאף דשבת היא גם כן מתנה טובה, וכמו שאמרו²: מתנה טובה יש לי בבית גנוי ושבת שמה, ולא ניתנה ביסורין אלא בעונג ושמחה, לבד אלו הג' ניתנו על ידי יסורין ולא ד'.

והן משולבות אחת אל אחת, והיינו דבא לאפוקי מאי דהווה סלקא דעתך דלא ניתנו אלא על ידי יסורין, היינו בג' מיני אנשים, וכגון דכל מי שרוצה לזכות בכתר התורה צריך להתיישר תחילה כדי לזכות בה. וכן מי שלא זכה בתורה ונפשו איוותה לדירת א"י, צריך להתיישר תחילה. וכן מי שלא זכה לא לתורה ולא לא"י צריך להתיישר כדי לזכות לחיי עולם הבא. ברם, מי שכבר זכה לתורה, והיינו על ידי יסורין שנתיישר, ורוצה לזכות לדירת א"י, הדעת נוטה שזוכה בה בלי יסורין אחרים, דהא כיון שזכה לאור תורה על ידי יסורין, ממילא הוה אמינא דזוכה לא"י, דהא כתבו התוספות³ ז"ל גבי מכאן מודעא רבה: וקשה, אם כן כיון שהיה להם מודעא למה נענשו וגלו מן הארץ. ונראה לומר, דאף שהיה להם מודעא, מכל מקום לא נתן להם א"י אלא כדי שיקיימו התורה, וכמו שכתוב⁴: "ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו ותורותיו יצורו", יעו"ש, ואם כן הוה אמינא דכיון דזכה לתורה ודאי דזוכה לא"י, דהא א"י ניתן בשכר התורה. וכן מי שזכה לתורה ולא"י אין צריך להתיישר כדי לזכות לחיי עולם הבא, דהא בלא זאת, מי שזכה לאור תורה, אור התורה מחייהו. וכן מי שזכה לא"י, ואפילו שלא נקבר בה אלא הלך

31. בראשית רבה פרשה סט, ה. 32. ג, יט-כא. 33. תהלים לא, יג. 34. תהלים מב, ד. 35. שם פסוק ה. 36. תהלים קיח, יג. 37. תהלים מד, כו. **רסד** | 1. בברכות ה, א הנזכר לעיל סימן רנה. 2. שבת י, ב. 3. בתוספות לא מצאנו, אך כך כתב הרמב"ן שבת פח, א. 4. תהלים קה, מד-מה.

שבת ומילה וראש חודש, כדי שלא יגנו עליהם ג' מצוות הללו וישארו תחתיהם. וכן הנשים נצטוו בג' מצוות, נידה, חלה, הדלקה. נידה להנצל ממזל מאדים, אשר לזה הטעם נצטוו לספור ז' ימים, נגד ז' כוכבי לכת הנזכרים. וכשהיא מטהרת את עצמה לאחר ז' ימים, אין כח לכוכבים הנזכרים לחול עליה שום נזק. חלה נגד כח הלבנה, כשם שהלבנה היא ראשית לכוכבים, כך חלה היא ראשית לעיסה. וזהו שרמזה התורה¹¹: "ראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך", ואין בית אלא אשה¹². הדלקה נגד שבתאי, וכשהיא זהירה בהדלקה היא ניצולת משבתאי, וברוך ה' אשר לו נתכנו עלילות, להציל את עמו, ו"לא נתננו טרף לשניהם"¹³, כי "ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם"¹⁴, ו"שומר מצווה לא ידע דבר רע"¹⁵, והיינו דכתיב¹⁶: "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", עכ"ל.

ויתקרב אל האמור כוונת מאמר רז"ל בילקוט תהלים, וזה לשונו¹⁷: "עד אנה אשית עצות בנפשי"¹⁸, אף על פי שמשועבדת למלכויות, תורה ומצוות שנתת לי אני עושה בנפשי, מילה, ושבת, חלה, ע"כ. והגאון ז"ת רענן' הניח בצ"ע, מאי שנא אלו דקא חשיב, יעו"ש. ולעניות דעתי נראה שתיבת חלה, צריך לומר במקומה חדש, ומובן על פי האמור, שחכמי יון רצו לבטל אלו הג' כדי שלא יגנו עלינו הג' מצוות, ונשאר תחת המזל, ואנחנו לא כן, אף על פי שמשועבדים למלכות, אנחנו מקיימים התורה והמצוות כמו שנתבאר, וק"ל.

והרב הגאון שפתי כהן', הביא דברי קודשו הרב 'עיר דוד' דף נ"ז, כתב וזה לשונו: לפי שיש מזל אחד הנקרא שבתאי, והוא שולט ביום השבת, והוא מורה על חורבן, בכי, ויללה, ותענית, וללבוש שחורים, לכך ציווה לנו הקב"ה ביום השבת להפוך, להתיש כוחו באכילה ובשתיה ובמלבושים נאים, ולענג בכל מיני עונג בשירות וזמירות, כדי להורות שאין אנחנו יושבים תחת המזל, ע"כ.

כי על פי יסודו נראה לעניות דעתי לפרש מאמר רז"ל פרשת בהר¹⁹ אמרו ישראל לפני הקב"ה: רבש"ע, מאחר שגלית לנו בין האומות, בדין הוא שלא נשמור שבת, ע"כ. והן עוד נביא דברי הרשב"א, והביא דברי קודשו הרב 'עיר דוד', וכמו שכתבתי לעיל נמי בסיון צ"א ובסימן צ"ג, דבא"י יושבים תחת הקב"ה, ובחור"ל יושבים תחת המזל. לזה באו ישראל בטענה, שמאחר ששמירת שבת כהלכתו, בתענוג ושמחה, הוא כדי להורות שאין אנו יושבים תחת המזל, א"כ כיון שהגליתנו בין האומות, ושם אנחנו יושבים תחת המזל, א"כ בדין הוא שלא נשמור שבת, וק"ל.

ויתקרב לזה מאמר רז"ל במכילתא²⁰: "ושמרתם את השבת"²¹, ר"ש בן מנסיא אומר: לכם שבת מסורה ואין אתם מסורים לשבת, עיין מה שכתבתי בזה בסיון קט"ו. וראיתי לגאון עוזנו בספר 'פני דוד' פרשת כי תשא, שהביא המאמר הנזכר וכתב וזה לשונו:

ד' אמות בא"י, מובטח לו שהוא מחיי עולם הבא², דכתיב: "ורוח להולכים בה", ואם כן הוזה אמינא דאיש שזכה לתורה וגם לא"י, מזה גם אם נקבר בה כאילו קבור תחת המזוכה⁷, הוזה אמינא שאין צריך עוד יסורין לזכות לחיי עולם הבא - לזה אמר דאינו כן, דג' מתנות אלו - תורה וא"י ועולם הבא, כולם, הגם שהם באיש אחד שכבר נתיישר ביסורין כדי לזכות בתורה וגם נתיישר עוד כדי לזכות לא"י, עם כל זה צריך להתיישר עוד כדי לזכות לחיי עולם הבא. והביא⁸ ראיה מפסוק: "כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחת מוסר", היינו מי שכבר זכה ל"תורה אור", עם כל זה, ל"דרך חיים", שהוא חיי עולם הבא, צריך "תוכחות מוסר".

ועל זה דייק ואמר: 'וכלם לא נתנם' בלשון שלייה, דכן הוזה ליה למומר: 'וכלם נתנם על ידי יסורין, אלא שבא לומר דלא תימא דב'כולם', כלומר שהם באיש אחד שכבר זכה לתורה שאור תורה מהייהו וגם זכה לא"י, ודאי שאין צריך עוד יסורין כדי לזכות לחיי עולם הבא - לא תימא הכי, אלא ידע להוי שכולם לא נתנם אלא על ידי יסורין. ובוזה אתי שפיר מאי דקשייא לן מזה חידוש לן רשב"י ולא כתוב זה בג' מקומות אלו שבאים על ידי יסורין, ע"כ דבריו בשינוי קצת, וכן פירש הרב 'ארוחת תמיד' פרשת וישב, יעו"ש.

אמר הממחבר: מה שאמרו דאף דשבת היא גם כן מתנה טובה, ולא נתנה ביסורין אלא בעונג ושמחה, מה נמצאו לפי זה אמרי יושר דברי הרב 'ארץ החיים' סימן ל"ז בכוונת הכתוב¹⁰: "בטח בה' וגו' שכון ארץ ורעה אמונה והתענג על ה'", וזה לשונו: הנה ג' דברים באים על ידי יסורין - תורה וא"י ועולם הבא, והסימן: את"ה גבור, ראשי תיבות - א"י, תורה, הבא, אלו באים במידת הדין, גבורה. זה שכתוב: "ועשה טוב" - תורה, "שכון ארץ" - א"י, "ורעה אמונה" - עולם הבא, "והתענג על ה'" - שבת היא מתנה טובה כי מצווה הוא להתענג, יעו"ש.

ודע שהגאון 'עיר מקלט' בהקדמתו כתב בשם הרב 'אור עינים', וזה לשונו: יש לדעת, כי ז' כוכבי לכת הנקראים שצ"ם חנכ"ל, ד' מהם מורים ומחייבים כל הטובות וההצלחות המתחדשים בהם, ח"ץ נ"ך. והג' הנשארים, שהם שמ"ל, להם ניתן רשות לחבל, והם גוברים על ג' יסודות החזקים והנוראים, והם יסוד הארץ למאדים, ויסוד המים ללבנה, ויסוד האש לשבתאי. וכדי להציל ישראל מרעות ג' כוכבים הנזכרים, נתן הקב"ה ג' מצוות לאנשים, וג' מצוות לנשים. ג' מצוות לאנשים הם שבת, וברית מילה, וראש חודש. שבת נגד שבתאי, בכדי ששבת יגן על רעות הבא משבתאי, דם מילה שיגן על רעות הבא ממאדים, ראש חודש להגן על כוכב לבנה. והנה חכמי יון, שהיו חכמים גדולים, רצו לבטל אלו הג',

המצוות המגנינות מפני רוע המזל

הקשר שבין הגלות לחילול השבת

5. כתובות קיא, א. 6. ישעיה מב, ה. 7. כתובות קיא, א. 8. בגמרא ברכות ה, א הנ"ל. 9. משלי ו, כג. 10. תהלים לו, ג-ד - "בָּטַח בַּה' וְעָשָׂה טוֹב שָׁכֵן אֶרֶץ וְעָשָׂה אֱמִינָה: וְהִתְעַנֵּג עַל ה' וַיִּתֵּן לָהּ מִשְׁאֵלֹת לֶבָבָהּ". 11. יחזקאל מד, ל. 12. ע"פ שבת קיח, ב. 13. תהלים קכד, ו. 14. הושע יד, י. 15. קהלת ח, ה. 16. ויקרא יח, ה. 17. רמז תרס. 18. תהלים יג, ג. 19. עיין ילקוט ישעיהו רמז תמג. 20. מכילתא דרבי ישמעאל כי תשא פרשה א. 21. שמות לא,

להרבות שכרו, ע"כ תורף דבריו.

ונראה לעניות דעתי שלזה כתיב³: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה". דיש לדייק, דמאי שנא דנקט השם הזה, עיין מה שכתבתי לעיל בסימן קצ"ט. ועל פי האמור יש לומר, דבא הכתוב לרמוז הג' פנים שעליהם באים היסורין, ולזה נקט שם י"ה - כנגד השכר של עולם הבא היא היו"ד, שעולם הבא נברא ביו"ד, וכנגד היסורין הבאים בתוכחות על עוון היא הה"א, שהעולם הזה נברא בה"א, שדומה לאכסדרה שכל הרוצה לצאת יצא, כמו שאמרו במנחות פרק הקומץ⁴. ועיי"ש במוהרש"א, שההולך בדרך רע ותענוגי עולם הזה וקניינים המדומין, נוטה לצד צפון וכו', יעו"ש. וכנגד היסורין הבאים על התורה אמר "מתורתך תלמדנו", וק"ל. **ואפשר** שעל זה באה מצוות סוכה בשתי דפנות כהלכתן ושלישית אפילו טפח⁵. יען כתבו המפרשים שסוכה הוא כמו גלות, יעויין בדבריהם. ולזה נרמז בסוכה, שהיא בחינת הגלות והיסורין, שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, לרמוז שבאים היסורין על אחד משלושה פנים: או בתוכחות עוון, או למען ילך בדרך טובים להגות בתורה - היינו שתיים כהלכתן, שעל הרוב רובא דרובא יסורין הבאים על האדם הם על שניים האמורים, ושלישית אפילו טפח ירמוז לשלישית, שהוא להרבות שכרו בעולם הבא. ולא לו מעט מן המעט לשרידים אשר ה' קורא, ולזה נרמז אפילו טפח, על דרך מה שאמרו רז"ל⁶: מפני מה נברא העולם ביו"ד - מפני שהצדיקים שבו מועטין.

ועל פי זה יובן מאמר תמוה לרז"ל, והביאו הרב ב'ירך יצחק' פרשת שמות, וזה לשונו: היה איוב קורא תגר על היסורין, עד שהראהו הקב"ה דפנות הסוכה שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, ע"כ, עיי"ש להרב מה שפירש בזה. ועל פי האמור הוא מובן, דאיוב היה קורא תגר על היסורין, והקב"ה רמז לו שהיה לו להסתכל במצוות הסוכה, הנרמז בה שעל ג' דברים היסורין באים, ויקבל בשמחה.

ודע שהרב 'עיר דוד' העתיק המאמר הנזכר בסגנון אחר, וזה לשונו: בשעה שנתרעם איוב על היסורין, הראהו הקב"ה סוכה של שלוש דפנות. ופירש בו, שהכוונה במה שאמרו ז"ל בילקוט⁷: א"ר חגי בר פפא: איוב, אלולי קרא תגר כשבאו עליו יסורין, כשם שאומרים עכשיו 'אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב', כך היו אומרים 'אלקי איוב'. אלא כיון שבאו עליו יסורין, התחיל מבעט ואומר⁸: "מי יתן ידעתי ואמצאהו", אמר לו הקב"ה: השכחתי עצה שנשלתי, ע"כ. ואיתא במדרש, שסוכה היא נגד אבות העולם, והיא ג' דפנות. והד' אפילו טפח, היא נגד דוד המלך ע"ה, שהוא רגל רביעי, ולפיכך אמר דוד⁹: "אם אמרתי מטה רגלי חסדך ה' יסעדני". זה אומר: אילו לא התרעם, אז היתה סוכה שלימה מד' דפנות, נגד האבות ונגד איוב, שהיו אומרים 'אלקי איוב' כמו שאומרים 'אלקי אברהם'. אבל עכשיו שהתרעם על היסורין, ונדחה מהיותו רגל

והפשוט הוא מה שפירשו בזה דפיקוח נפש דוחה שבת, וזהו שאמר: לכם שבת מסורה, לכם - לדעתכם, שאילו יש פיקוח נפש מחללים עליו את השבת, ואין אתם מסורים לשבת, ע"כ. והנה פירוש זה ממקומו הוא מוכרח, שהרי כך אמרו במכילתא²²: מניין לפיקוח נפש שדוחה את השבת, נענה ר' ישמעאל ואמר: אם במחלת ימצא הגנב וכו', נענה ר"א בן עזריה ואמר: מה מילה שאינה אלא אחד מאיבריו של אדם דוחה שבת, ק"ו לשאר כל גופו. ר' עקיבא אומר: אם דוחה רציחה את העבודה וכו', ר"י הגלילי אומר: כשם שהוא אומר²³: "אך את שבתותי תשמורו", "אך חלק, רשב"מ אומר: הרי הוא אומר²⁴: "ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם", לכם שבת מסורה ואין אתם מסורים לשבת. ר' נתן אומר²⁵: "ושמרו בני ישראל את השבת לדורותם", חלל שבת אחד כדי שתשמור שבתות הרבה, יעו"ש. הרי ממקומו הוא מבואר, שעל פיקוח נפש קאי, אלא שסמוך לה איתא "ושמרתם את השבת", זה שהיה ר"ש בן מנסיא אומר: לכם שבת מסורה ואין אתם מסורים לשבת, ומאמר זה בא בסתם, יעו"ש.

ומכל מקום כיון שהמפרשים פירשו בו דרך דרש, גם אנכי הדל לא אחשוך פי מלפרשו על פי האמור. "ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם", שאפילו דבר שהוא לתענוג שלכם ולצרככם, "קדש היא לכם". ולזה אמר: לכם שבת מסורה, שהמזל של שבת נמסר בידיכם, להתיש כחו באכילה ובשתיה וכיוצא, ולזה אפילו התענוג וההנאה היא קודש וצורך גבוה, ואין אתם מסורים לשבת, שאין אתם יושבים תחתיו, וק"ל.

רס"ה א"י. ועוד כתב הרב 'ארוחת תמיד', שבא רשב"י לאשמועינן שעל אחד מג' פנים באים היסורין על האדם - אחד, למען ילך בדרך טובים ויהגה בתורה, או בתוכחות על עוון, או להרבות שכרו. וזה ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל וכולם לא נתנם אלא על ידי יסורין, הראשונה היא התורה, והביא ראיה מפסוק: "אשרי הגבר וגו', וזה הפסוק הביאודו רז"ל! על מימרת אם רואה אדם יסורין באין עליו, וקאמר שם: פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה, שנאמר: "אשרי הגבר", פירש רש"י ז"ל: למדנו שבשביב יסורין צריך אדם לבוא לידי תלמוד תורה. הנה דפסוק זה נאמר על היסורין שבאים על האדם כדי שילמד תורה.

ועל הב', שבאין עליו יסורין על איזה עוון, לזה קאמר: וא"י על ידי יסורין, כי כל ההולך ד' אמות בא"י מוחלין לו על כל עוונותיו².

ועל הג', שהוא להרבות שכרו, קאמר עולם הבא. ועל כן הקב"ה נתן ג' דברים ביסורין, ללמד שהיסורין באים בג' סיבות אלו - או כדי שיעסוק בתורה, או לכפרת עונות, או

ג' טעמים ליסורים וכנגדם ג' המתנות

יד - וישמרתם את השבת כי קדש היא לכם". 22. מכילתא כי תשא מס' דשבתא פרשה א. 23. שמות לא, יג. 24. שם פסוק יד. 25. שם פסוק טז. **רסה** | 1. ברכות ה, א. 2. כתובות קיא, א. 3. תהלים צד, יב - 'אֲשֶׁרִי הִגְבַּר אֲשֶׁר תִּסְרְנֵנִי יְהוָה וּמִתּוֹרַתְךָ תִּלְמַדְנֵנִי'. 4. כט, ב. 5. סוכה ו, ב. 6. מנחות כט, ב. 7. איוב רמז תתקח. 8. איוב כג, ג. 9. תהלים צד, ית.

הקשר שבין יסורי איוב למצוות סוכה

ההעדר, דאין צורך בו כלל. והנה ידוע שהחוטא הוא בבינונית, וכבעל חוב. וכתב הרה"ג חיד"א בספר הבהיר 'ראש דוד', דרבנן תקון בעל חוב בבינונית משום נעילת דלת בפני לוויין, אבל הקב"ה גובה מחוטא, שהוא בעל חוב, זיבורית, כדין תורה. והנה איוב קרא תגר, דאפריעו מגופו ומעושרו וממונו, דהיה סבור שהם עידיית או בינונית, ולכן הראהו הקב"ה דפנות הסוכה, שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, שהם רמז שהנשמה, שהיא השכל, והתורה והנפש, שבה קבועים המידות, הם המה העידיית והבינונית, והגוף והממון הם המה הזיבורית, שהוא לפטם הגוף, ואם כן אין לך תרעומת עלי, שגביתי ממך מזיבורית כדין תורה, ע"כ.

ונראה לעניות דעתי שלזה נשתבח יעקב אבינו ע"ה בתואר 'איש ת"ם'¹⁶, שהיא נוטריקון 'תורה מידות', שכל עיקר מגמתו ופנייתו היתה כדי להשיג השניים המובחרים, ואפילו אל השלישית לא בא וכל שכן לרביעית, שכל עיקר חפצו ורצונו היה כי אם במושכלות. ומה נמלצו אמרי יושר דברי הרב הקדוש בספר 'התלות ה" דף קכ"ב, וזה לשונו: יעקב ועשיו היו חולקין בעניין זה, כי ידוע שמילת איש מורה על מעלת האדם ועל אנושיותו. והנה עשיו היה אומר, שאיש נקרא מי ש"יודע ציד, איש שדה"¹⁷, ויעקב אומר, איש נקרא מי שהוא "איש תם יושב אוהלים", זהו "ויהי עשו אי"ש יודע ציד ויעקב אי"ש תם יושב אוהלים", יעו"ש. ומה מתוק על פי האמור, כי עשיו, כל השתדלותו ומגמתו בשניים האחרונים, שהוא העושר והגבורה, ולזה בחר לחלקו ידיעת הצייד שנכלל בה הב' האמורים. אבל יעקב, השתדלותו בשני המעלות שהם ת"ם, וק"ל.

רס"ו א"י. והרב 'מעבר יבק' דף קצ"ד כתב על זה¹⁸, וזה לשונו: 'ג' מתנות שניתנו על ידי יסורין, אחד מהם הוא עולם הבא שהיא בינה שנייתיה אל השמאל, ובהיותה מתהפכת לפעול כח הרהמים אי אפשר אם לא יתן חלק לחיצונים, כעין "ואתן אדם תחתיד"². וכן הטעם בתורה וא"י, ולכן יוכרח שיוקדם לכל אחד מהם היסורין, כי המקטרגים ירצו חלקם.

אמר המחבר: עיין מה שכתב הרב 'ארץ החיים' תהלים סימן קמ"ז, וזה לשונו: "כי נעים נאווה תהלה"³ - כשהיסורין מאהבה, שהיא בינה, הנקראת נועם, ואז אין בהם ביטול תורה ותפילה⁴, כמו שכתוב באיוב⁵: "מי יתן ידעתי ואמצאהו", כי הנה היסורין של אהבה מאותיות 'מי' של אלק"ם, ושאינם של אהבה, המה מאותיות 'אלה', וזהו שכתוב⁶: "למען שתי אותותי אלה בקרבך". והנה קשה על איוב שצווח על היסורין, הלא איתא בגמרא⁷: אם רואה אדם שיסורין באין עליו, יפשפש במעשיו. פשפש ולא מצא, בידוע שיסורין של אהבה הם. אך אמר: אילו היו היסורין של אהבה, לא היה בהם ביטול תורה ותפילה. וזהו שאמר: "מי יתן", ורצה לומר, אם הם יסורין של אהבה, שהם מצד 'מי', "ידעתי"

רביעי, לפיכך הראהו סוכה של שלוש דפנות, ע"כ. איברא שהפירוש שפירשנו יבוא גם כן על המאמר הנזכר, ודו"ק.

[ומצאתי ב'ספר הזכרונות' כתב יד להרב גאון עוזנו ז"ל בכתב ידו הקדוש ממש, ושוב ראיתי שכבר נדפס ב'מדבר קדמות' מערכה ס' אות י', יעו"ש, שהעתיק המאמר הנזכר בשינוי, וזה לשונו: שמעתי שיש מאמר רז"ל, וזה לשונו: איוב היה מצטער מאוד, כיון שראה שהסוכה בשני דפנות נתקררה דעתו. ופירש מו"ה מהר"א נחום זלה"ה, דטעמא דסגי בשני דפנות והשלישית אפילו טפח, דכתיב: "בסכת", "בסכת", ויש אם למסורת¹⁰. גם אמרו ז"ל¹¹: "ואשימם בראשיכם"¹², ואשמם כתיב, שהכל תלוי בראשים גדולי הדור. ואיוב היה מצטער, כי הוא איש תם וישר וכו', ומה זה היה לבוא עליו כל היסורין. וכשראה סוכה בב' דפנות, ויש אם למסורת, אם כן גם ב"אשימם" יש אם למסורת, וגדול הדור סובל עוונות דורו, ונתיישרה דעתו, ע"כ שמעתי.

ועוד לאלוקה מילין לפרש על פי פשוטו, במה שאמרו ז"ל פרק קמא דברכות¹³: אמר רבא אמר רב הונא: אם רואה אדם שיסורין באין עליו - יפשפש במעשיו וכו', פשפש ולא מצא - יתלה בביטול תורה. וכמה פירושים נאמרו בזה. והפשוט הוא, שעוון ביטול תורה אי אפשר לומר "ונקה", ולזה אפילו פשפש ולא מצא - יתלה בביטול תורה, ועיין עוד בסימן קל"ד. ועוד נקדים מה שכתב מוהרי"ו, והביא דבריו הרב 'באר היטב' או"ח בסימן תרל"ט, שהסוכה רומז לתורה, ולזה שיעור גובהה וכו', יעו"ש, וכמו כן להרב מופת הדור והדרו בספר 'נפש חיים' מערכת הסמ"ך אות ז', יעו"ש, וכמו כן להרב 'זכור לאברהם' או"ח אות ס', דמשום הכי שיעורה יו"ד טפחים נגד עשרת הדיברות, ומהאי טעמא בעינן שלושה דפנות, נגד תנ"ך, וכן התורה ניתנה ביום משולש לעם משולש וכו', כמו שאמרו בש"ס¹⁴.

ואתי שפיר המדרש הנזכר, שאיוב היה מצטער שהיה תם וישר, וכיון שבאו עליו יסורין פשפש במעשיו, ודא עקא שפשפש ולא מצא. אמנם כיון שראה הסוכה דומות לתורה נתקררה דעתו, יען פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה, וכמ"ש. ויומתק זה הפירוש יותר להענתת הרב 'עיר דוד' שהבאתי, שהראהו הקב"ה סוכה של ג' דפנות, יעו"ש ודו"ק.]

והרב 'מטעם המלך'¹⁵ סימן תשפ"ג פירש כוונת המאמר הנזכר, בהקדים מה שכתב הגאון 'עוללות אפרים' בטעם הכשר סוכה שני דפנות ושלישית אפילו טפח, וזה לשונו: דהטעם, לפי שמצינו שיש בעולם ד' מעלות, והם המה: עושר, גבורה, מידות, תורה. והמעלה העליונה היא התורה, ושניה לה מעלת המידות, והג' מעלת הגבורה, והד' מעלת העושר. והנה הסוכה היא רמז לעולם הזה שהוא דירת עראי, ולכן השתי מעלות, שהם התורה והמידות, בעינן שיהיו כהלכתן. ושלישית טפח, רמז למעלת הגבורה, דבכל דהוא סגי להנצל מאנשי חמס. והמעלה הד' שהוא העושר, כרוך בו

ד' מעלות בעולם ד' וכנגדם ד' דפנות בסוכה

צריך שיוקדמו יסורין לג' המתנות לבטל חלק החיצונים

החילוק שבין יסורין מאהבה לשאינם מאהבה

10. סוכה ו, ב. 11. ספרי דברים פסקא יג. 12. דברים א, יג. 13. ברכות ה, א. 14. שבת פח, א. 15. חלק ו, 16. בראשית כה, כו. 17. בראשית כה, כו. 18. "וְנִגְדְלוּ הַנְּעָרִים וְנָהִי עֶשָׂו אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שְׂדֵה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אוֹהֲלִים". רס"ו | 1. על מאמרם ז"ל בברכות ה, א הנזכר לעיל סימן רנה. 2. ישעיה מג, ד. 3. תהלים קמז, א. 4. ברכות ה, א. 5. איוב כג, ג. 6. שמות י, א. 7. ברכות ה, א.

בתורה, "ואמצאהו" בתפילה, כמו שכתוב⁸: "דרשו ה' בהמצאו" וכו', יעו"ש.

כי על פי יסודו, אפשר לומר שזהו מה שקונן ירמיה⁹: "על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים" וגו'. בא לומר שהוא בוכה ומצטער על היסורין של ישראל, שהיו מצד אותיות 'אלה', ומובן. וזהו נמי דאמר שם¹⁰: "שמעו כי נאנחה אני אין מנחם לי כל אויבי שמעו רעתי ששו כי אתה עשית הבאת יום קראת ויהיו כמוני" וגו'. שאומות העולם, כששמעו הצרות של ישראל, שהם מצד הדין הגמור, שמחו וששו. וזהו "שמעו כי נאנחה אני אין מנחם לי", כלומר שאינם מצד מידת הבינה שאוכל להתנחם, ותמצא סופי תיבות "מנחם לי" - מ"י, ולזה שמחו ו"ששו". ואני מתפלל: "הבאת יום קראת ויהיו כמוני", ו"תבא כל רעתם לפניך ועולל למו כאשר עוללת לי על כל פשעי"¹¹, מצד תורת הדין, "כי רבות אנחותי ולבי דוי".

ויתקרב אל האמור מה דאיתא בילקוט חדש ערך 'ישראל' אות כ"ה. ששאל המין את ר' אלעזר: אתם אומרים אתם קרובים להקב"ה, אם כן למה אתם מעונים ביסורין. והשיבו, שודאי אנחנו קרובים להקב"ה, והיא הנותנת שאנחנו סובלים יסורין, כי אנחנו חשובים כמו הלב, שהוא העיקר מכל האיברים, וחשוב מכולם, וכשבא לאדם איזה כאב, פוגע תחילה בלב, מפני שהוא הרך והחשוב וכו', יעו"ש.

כי על פי זה אפשר שזהו כוונת הכתוב שם באיכה¹²: "זכור עוניי ומרודי לענה ורוש, זכור תזכור וגו', זאת אשיב אל לבי" וגו'. אמר בשם האומה, כשאני זוכר הצרות אשכלות מרורות העוברות על ישראל, הוא ודאי דבר מר, ו"לענה ורוש", "זכור תזכור ותשוח עלי נפשי". אך שבתתי וראיתי כי אדרבא, היא הנותנת שאנחנו סובלים יסורין, כי אנו חשובים כמו הלב שהוא עיקר. זה אומר: "זאת אשיב אל לבי", שאני מבטת בלב ואומרת: כמו שהלב חשוב, כך ישראל, "על כן אוחיל", שיש תקווה.

ועל דרך זה יאמר כוונת הכתוב בירמיה סימן ד'¹³: "דרכך ומעלליך עשו אלה לך זאת רעתך כי מר כי נגע על לבך". אמר שהדרכים והמעשים שלך גרמו שהיסורין שלך מצד 'אלה', ושמה תאמר: מה נשתנתי מכל אומה ולשון - לזה אמר: "כי נגע על לבך", שאתם חשובים כלב.

והוא הנרצה בכוונת הכתוב שם¹⁴: "עונותיכם הטו אלה וחטאתיכם מנעו הטוב מכם". אמר שעונותיכם המרובים והמשונים הטו 'אלה', שהיסורין שלכם קשים ומרים מצד מידת הדין, וחטאתיכם מנעו הטוב מכם, שלא יהיו לכם יסורין מצד החסד והרחמים. ועל דרך זה יובנו כמה עניינים, ועיין מה שכתבתי למעלה בסימן נ"ה.

רס"ז א"י. והרב 'ברית יעקב'¹ פירש, על פי מה שכתב הרב הקדוש מוהר"ח בן עטר ז"ל בכוונת

דבריהם בפרק כיצד מברכין²: ר' לוי רמז, כתיב³: "לה' הארץ ומלואה", וכתיב⁴: "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" - לא קשייא, כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. והקשה הרב, דילמא מעיקרא הכל של הקב"ה ואחר כך נתן הארץ לבני אדם - וניחא ליה, דקיימא לן⁵ מה שקנה עבד קנה רבו, ומשום הכי פריך מה זו נתינה, ותיירן - כאן לאחר ברכה, דלאחר ברכה הוי בן ונתינה הויא מתנה, ע"כ.

אמור מעתה, דמשום הכי צריך יסורין, משום דאי לא תימא הכי לא שמה מתנה, דמה שקנה עבד קנה רבו, אמנם על ידי יסורין מוכח דיש לנו תורת בן, דכתיב⁶: "כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך", ואז לגבי בן מתנתא שפירתא שריא וקיימת, ע"כ.

אמר המחבר: עיין לגאון עוזנו בספר 'צוארי שלל' הפטרת בשלח, בכוונת הכתוב⁷: "לבי לחוקקי ישראל המתנדבים בעם ברכו ה'", ששמע מאחד המיוחד, כמה שראה במכתב למוה"ר כמהר"א נחום זלה"ה, שחקר, דכיון דקיימא לן אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו⁸, מה יצדק אנוש להקדיש ולעשות צדקה, הרי הכל נכסי גבוה, כי 'לה' הארץ ומלואה"⁹. והוא מפרק לה, כמה שאמר ר' לוי¹⁰: כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה, ואם כן אחר שמברך או מודה להקב"ה, קנה אותו דבר בהודאה או בברכה, והרי הוא שלו ויכול להקדיש ולעשות צדקה ממנו שלו, כי קנאו. ובזה פירש הרב הנזכר: "לבי לחוקקי ישראל המתנדבים בעם" - הוו זהירין להודות ולברך לה', דאי לאו הכי אינם נכסיכם, ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, ע"כ. ועיין עוד מה שפירש ב'פני דוד' פרשת משפטים מאמר רז'¹¹ על פסוק¹²: "וברך את לחמך ואת מימך", אל תיקרי "וברך" אלא "וברך", בחקירת המפרשים דיעקב ועשיו חלקו העולמות, עולם הזה לעשיו ועולם הבא ליעקב וכו'. ואחד מן התירוצים הוא במה שאמר ר' לוי: כאן קודם ברכה, כאן לאחר ברכה. ועל ידי הברכה אנו קונים, וה' נתן לבני אדם. וזהו שאמרו: אל תיקרי "וברך", אין אתה יכול לקרות "וברך את לחמך" וכו', דהיינו בשפע רב, עד אשר תקרא "וברך", כי על ידי הברכה משמא מיהב יהבי והוא שלך, ואין לעשיו כלום, כי לא חפץ בברכה, ובמה יזכה בעולם הזה, הלא 'לה' הארץ ומלואה", יעו"ש.

כיוצא בזה ראיתי בספר כתב יד, ושמו הטוב לא הגיד, וזה לשונו: ידוע דיעקב ועשיו חלקו העולמות, אם כן מאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאסתכלי באפיה¹³, ואם כן כיצד אנו אוכלים ושותים בעולם הזה. אמנם תירצו חכמי אשכנז, דידוע דעבד כהן אוכל בתרומה¹⁴,

הטעם שישאל סובלים יסורים יותר משאר האומות

מאחר ולה' הארץ ומלואה: כיצד נודרים ומנדבים לצדקה

8. ישעיה נה, ו. 9. איכה א, טז. 10. שם פסוק כא. 11. שם פסוק כב. 12. ג, יט-כא. 13. פסוק יח. 14. ירמיה ה, כה. **רסז** | 1. דרוש ט. 2. לה, א. 3. תהלים כד, א. 4. שם קטו, טז. 5. שו"ע יו"ד סימן רסז סעי' כב. 6. דברים ח, ה. 7. שופטים ה, ט. 8. רמב"ם הלכות ערכין וחרמין פ"ד הכ"ו. 9. תהלים כד, א. 10. ברכות לה, ב. 11. ילקו"ש משפטים רמז שנט. 12. שמות כג, כה. 13. ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. 14. כתובות כה, ב.

כוונת הכתוב²¹: "יאכלו עניים וישבעו" וגו', והרי הוא כמבואר.

ועיין עוד בספר 'חומת אנך' פרשת ראה, בפסוק²²: "איש כמתנת ידו", שכתב וזה לשונו: חקרו המפרשים ז"ל דכתיב: "לה' הארץ ומלואה", ובשלמא דבר שמברך קנאו בברכה, כמאמר ר' לוי, דאחר ברכה כתיב: "והארץ נתן לבני אדם", ואם כן איך יכול האדם להקדיש דבר או לתת צדקה, והרי אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, ויש לתרץ בכמה אופנים. ואני בעניי תירצתי במה שפסק הרמב"ם פרק עשירי דשגגות, דהבעל חייב בכל קרבנות שהיא חייבת. ואנו יש לנו דין אשה ובעלה עם כביכול, כידוע, אם כן הוא מביא כל הקרבנות שהיא חייבת, וגם נדרים ונדבות. והגם דכתבו התוס', דהבעל אינו חייב בנדרי אשתו, היינו טעמא, שאם יקניטנה תדור אלף נדרים וכו' עיי"ש, ולגבי השי"ת כביכול לא שייך זה, וא"כ יכולים להקדיש ולידור, וכביכול משלם. ולכן אף כי "לה' הארץ ומלואה", משלו אנו משלמין. וזה רמז הכתוב²³: "ולא יראה פני ה' ריקם, איש כמתנת ידו", וכי תאמר: אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו - לזה אמר: "כברכת ה' אלקיך אשר נתן לך", כלומר, כמו שעל ידי הברכה אתה קונה הדבר ונעשה שלך, כן הדבר הזה, דכביכול הוא משלם החובות והנדריים שלך, שיש לך דין אשה וכו', יעו"ש.

ואני בעניי תירצתי בילדותי, על פי אותה שאמר²⁴, כי כל העולמות היו מטין ועומדין, שאם יקבלו התורה מוטב, ואם לאו יחזיר העולם לתוהו ובוהו. ואם כן על ידי קבלת התורה, ישראל מעמידין העולם, והוא ליה שלהם. ופירשתי בזה כוונת הכתוב²⁵: "לעשות רצונך אלהי חפצתי ותורתך בתוך מעי, בשרתי צדק בקהל רב", והרי הוא כמבואר, שעל ידי התורה הייתי יכול לעשות צדקה, כמו שנתבאר. ואמרת שזהו טעם כעיקר לדבריהם ז"ל²⁶: אם בקשת לעשות צדקה עשה אותה עם עמלי תורה, לפי שעל ידי התורה, היא סיבה לנתינת הצדקה, ולולי זה מה יצדק אנוש עם אל, שאין אדם יכול להקדיש דבר שאינו שלו, ולזה עשה אותה עם עמלי תורה, שהיא היתה אם כל חי. או על דרך זה, שהצדקה אי אפשר לעשותה כי אם מדין בנים, כמו שאמרנו בפרק קמא דבתרא²⁷, ומהתורה מוכח נמי שאנחנו יש לנו דין בנים, כמו שכתבנו בקונטרס זה בכמה מקומות. לזה אמר: עשה אותה עם עמלי תורה, וק"ל. וכן יש לתרץ בכמה אנפי, או משום שהעולם עומד על המילה, או משום הענווה.

ומה שכתב דבשלמא דבבר שמברך קנאו בברכה וכו', הנה כבר נתבאר ברברי הרב מהר"א נחום ז"ל, דדבר שמברך, או דבר שמודה עליו, קנאו, בין על ידי הברכה, בין על ידי ההודאה. ושלוה פירש כוונת הכתוב²⁸: "בהתנדב עם", ודו"ק. כי על פי זה, אפשר שזהו כוונת הכתובים בדברי הימים א' סימן כ"ט²⁹: "ועתה אלהיניו

ואנחנו מה שנהנים בעולם הזה הוא מחלק התרומה הנוגע להקב"ה, ואנחנו עבדיו. אמנם יש לומר דכל זה שאמרנו שעבד כהן אוכל בתרומה, הוא דוקא בפני רבו, וכל זה הוא בזמן שהיה בית המקדש, אבל עכשיו בגלות המר הזה שנחרב בית המקדש ונסתלקה השכינה, כיצד אנו יכולים לאכול.

אמנם מהר"ם אלשיך ז"ל תירץ בזה, דלזה נקרא השולחן 'מזבח', דכמו בזמן שבית המקדש קיים, על ידי הקרבנות שהיו מקריבים על גבי המזבח היו ממשיכים השכינה למטה שתשרה בינינו, כן בזמן הזה, על ידי הברכות שאנו מברכים על השולחן אנו ממשיכים השכינה, ונמצא דאוכלים התרומה בפניו ית', ע"כ. ובוה פירש שם כוונת הכתוב¹⁵: "בה' תהלהלל נפשי ישמעו עניים וישמחו" אף בעולם הזה, על ידי מה - "דרשתי את ה'" שהיא הברכה, "וענני", ובוה "מכל מגורותי" שהם אומות העולם, "הצילני", בטענה אלימתא, דעל ידי הברכה "הביטו אליו" ית' ונחרו", והוי כעבד כהן דאוכל בתרומה בפני רבו, וכפי זה "ופניהם אל יחפרו", ע"כ. **כי** על פי זה נראה לעניות דעתי כוונת הכתוב¹⁶: "יאכלו עניים וישבעו, יהללו ה' דורשיו, יחי לבבכם לעד". והוא מובן על פי האמור, שהענווים הם ישראל, כידוע מאמר רז"ל¹⁷ על פסוק¹⁸: "לא מרובכם חשק ה' וגו', זהו "יאכלו עניים וישבעו". ושמה תאמר: כיצד אוכלים מחלק עשיו - לזה אמר: "יהללו ה' דורשיו" שהם הברכות, ו"יחי לבבכם לעד" בלא בושא.

ויתקרב לזה כוונת הכתוב יואל ב'¹⁹: "ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה' אלקיכם אשר עשה עמכם להפליא ולא יבושו עמי לעולם". אמר שתאכלו ותשבועו, ליכלו וליחדו, אף בעולם הזה. שמה תאמר: כיצד נאכל מחלק עשיו - לזה אמר: "והללתם את שם ה' אלקיכם", שהם הברכות, "ולא יבושו עמי לעולם" כמאן דאכיל דלאו דיליה, ודו"ק.

אי נמי כוונת הכתוב²⁰: "ואכלתם אכול ושבוע", במה שכתבתי למעלה בסימן קי"ז בשם הרב 'חסד לאברהם', שבא"י אינם חייבים לקליפה ממה שניזונים ממעדני העולם, מפני שלא אכלו מדילהו כלום, שהרי א"י, מזונותיה ופירותיה תחת יד הקב"ה ורשותו הם, ולכן כאשר יבואו הקליפות לשאול אכילתם, ישיבון להם: וכי מדילכון אכלנו ושתינו וכו', יעו"ש. ועוד כתבנו בסימן רכ"ד בשם חכמי האמת, כי שם הוי"ה הוא השולט בא"י, נוסף על שם אלקים השופט בכל העולם, יעו"ש.

זה אומר ר': "ואכלתם אכול ושבוע", ובאיזה מקום אמרתי - במקום ש'והללתם את שם ה' אלקיכם", היא א"י, השולט שם הוי"ה, ועליכם לשבח על חסד הגדול הזה "אשר עשה עמכם להפליא ולא יבושו עמי לעולם" מבעלי הדין, כי לא אכלתון מדילהון כלום, וכן על דרך זה יובן נמי

בא"י אין חייבים לקליפה על שנהנים מהעולם הזה

15. תהלים לד, ג-ו - "בה' תתהלל נפשי ישמעו עניים וישמחו אל חולין פט, א - "אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: חושקני בכס, שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני". 18. דברים ז, ז. 19. פסוק כו. 20. יואל ב, כו. 21. תהלים כב, כז. 22. דברים טז, יז. 23. שם פסוקים טז-יז. 24. שבת פח, א. 25. תהלים מ, ט-י. 26. קהלת רבה פרשה יא, א. 27. י, א. 28. שופטים ה, ב. 29. פסוק יז.

אשר על פי זה נראה לי כוונת הכתוב¹⁰: "כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך". וחזן מן המכוון פירש הרה"ג 'בינה לעתים' בדרשותיו הכוונה, עם אותה שאמרו בסוכה¹¹: בג' דברים גדולה גמילות חסדים מן הצדקה, שהצדקה בממונו וגמילות חסדים בין בגופו בין בממונו, צדקה לעניים גמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים, צדקה לחיים גמילות חסדים בין לחיים בין למתים. וביקש מהשי"ת שימנע ממנו אחד מהם, והוא מה שנעשה עם המתים, כאמרו: "גמול על עבדך אחיה ואשמרה דבריך", כי השניים האחרים אקבל בסבר פנים יפות. וזהו "גמול על עבדך", תעשה עמי גמילות חסדים עם כל תנאיה ויתרוניה, אך בתנאי שאחיה ולא אמות, שהוא היתרון הג' הנעשה עם המתים. ומה שיראתי מהמיתה, לא לתכלית החיים עצמם אלא "ואשמרה דבריך", וזה אומרו: "כי טוב חסדך מחיים", והטעם שאני חפץ בחיים "שפתי ישבחונך", ע"כ תורף דברי קודשו. ועיין עוד מה שכתב הרב בעניין זה בדרשותיו בשבת תשובה, בכוונת נוסח התפילה 'זכרו לחיים', יעו"ש.

ועל פי דרכנו יאמר: "כי טוב חסדך מחיים", אני מבקש ממך שתעשה עמי החסד שאחיה ולא אמות, ואם תאמר: חיישינן לחימוץ - לזה אמר: "שפתי ישבחונך", שאני משבח בקהל רב תוקפך וגבורתך, וכל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו.

ויתקרב אל האמור כוונת הכתוב תהלים¹²: "בשרתי צדק בקהל רב הנה שפתי לא אכלא וגו' צדקתך לא כסיתי בתוך לבי וגו' לא כחדתי חסדך ואמתך לקהל רב אתה ה' לא תכלא רחמיך ממני חסדך ואמתך תמיד יצרוני כי אפפו עלי רעות וגו' רצה ה' להצילני וגו' יבושו ויחפרו יחד מבקשי נפשי" וגו'. ביקש מהשי"ת, כיון שהוא מבשר צדק בקהל רב, ולא כיחד חסדו ואמתו בתוך עם רב מישראל, שאז הוא מזכה את הרבים, ולא נשאר חשש חימוץ, אם כן יחיה ולא ימות, ולא יכלה רחמי ממנו וחסדו ואמתו תמיד יצרנהו. ועוד בה כי אפפו רעות עד אין מספר, עצמו משערות, וכשיש יסורין לא חיישינן לחימוץ, כתירוץ מוהר"י אדרבי ז"ל, אם כן על פי השניים "רצה ה' להצילני", ולא אמות כי אחיה, ויבושו ויחפרו יחד מבקשי נפשי", ודו"ק.

איברא בעיקר תירוץ הרב 'ברית יעקב' קשה לי לעניות דעתי ממאי דאיתא ב'ספר חסידים' סימן שנ"ב, וזה לשונו: אדם שזיכה את הרבים ולמד את העם, ועשה עבירות, לא יגן מפורענות הבא. תדע משלמה המלך ע"ה שאיזן ותיקן משלים הרבה¹³, ורצו למנותו עם ג' מלכים שאין להם חלק לעולם הבא, אלא שירדה האש¹⁴. ולכך לא יהיה גס רוח ולב המזכה לומר אעשה חפצי, כי לא יועילו מחשבותיו שאמר זכית, וכל המזכה וחילל שם שמים, הרי כנגד הזכות שזיכה, ע"כ. הרי דמשכחת לה מזכה את הרבים ואפשר לחטוא, ואם כן מה יועילו הצדיקים בתפילתם שלא ימותו, ועל

מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך וכי מי אני ומי עמי כי נעצור כח להתנדב כזאת כי ממך הכל ומידך נתנו לך", ע"כ. והוא מבואר, כי לולי ההודאה וההלל אי אפשר לומר שהתנדבנו, כי ממך הכל, ומה יצדק אנוש בנדבתו, ולה' הארץ ומלוואה, ועל ידי הברכה וההודאה הוי שלו, וק"ל.

רס"ח א"י. עוד כתב הרב¹ טעם לג' מתנות על ידי יסורין, על פי מה שחקר מוהר"י אדרבי ז"ל², מכיון שהשי"ת, מזה שמסלק לצדיק בשקנה שלמותו, היינו מטעם שמו יחמיץ, אם כן איפה, היאך מצינו כמה צדיקים שמרבים בתפילה שלא ימותו - וניחא ליה, משום שתכלית בריאת האדם היא העבודה, ואי משום חימוץ - אפשר להם שינצלו על ידי יסורין, שאין האדם חוטא אלא מתוך ההשפעה והתענוג.

ואמרו ז"ל³, ששגגת חכם עולה זדון. גם אמרו ז"ל בכתובות⁴: אנו בסובלי חולאים מתניין לה, ופירש הרב 'שארית יעקב', כי אינו דומה חוטא בפלטין של מלך לחוצה לו וכו'. וכן בעולם הבא, כל חד וחד נמוה בחופתו של חברו⁵.

ומשום הכי לג' אלה צריך יסורין, כדי שעל ידי זה לא יתענג אלא יצטער, וממילא אינו חוטא, הא לאו הכי, אם בלימוד התורה - מי יוכל לעמוד, ששגגת חכם עולה זדון. וכן א"י - "העם היושב בה נשוא עון", היינו בסובלי חולאים. וכן עולם הבא - מי יוכל לזכות בה אם לא יהיה זך ונקי, והיינו על ידי יסורין, שאז נמאס לבו בקרבו ולא יחטא, ע"כ.

כי על פי זה, נראה לעניות דעתי שזהו כוונת הכתוב⁶: "ואמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני". דהכוונה, על מה ש"אנפת בי" ביסורין "אודך ה'", כי על ידי זה לא אמות כי אחיה, שאין האדם חוטא אלא מתוך ההשפעה והתענוג, ובזה אנצל מחשש חימוץ, ובזה לא אמות כי אחיה "ישוב אפך ותנחמני", ומובן. גם על דרך זה יובן כוונת הכתוב⁷: "כי חמת אדם תודך שארית חמות תחגור", שעל ידי היסורין "שארית חמות" חמת מלך מלאכי מות, "תחגור" אותם ותעכב אותם.

והנה ראיתי להרב 'ברית יעקב' שם שתירץ לחקירת מוהר"י אדרבי ז"ל, על דרך שאמרו ז"ל⁸: כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו. ואם כן מתפללים הצדיקים שלא ימותו, כדי שיוסיפו עוד תורה ומעשים טובים, ואם משום חימוץ, שואלים מהשי"ת שיהיו מזוכים את הרבים, ואין חטא בא על ידם כלל ועיקר. וזהו כוונת הכתוב⁹: "לא אמות כי אחיה ואספר מעשה יה", הכוונה שמה תאמר ניחוש לחימוץ - לזה אמר: "ואספר מעשי יה", רוצה לומר שנספר ונדרוש ברבים מעשה תקפו וגבורתו של השי"ת, זהו תורף דבריו, יעו"ש.

נתינה ביסורין כדי שלא יתענג וכך לא יחטא

הטעם שהצדיקים מתפללים על אריכות ימים

רסח | 1. הרב 'ברית יעקב'. 2. כן כתב בשמו ר' רפאל אלעזר נחמיאש בספרו 'הון רב' חלק א'. 3. ב"מ לג, ב - "הגד לעמי פשעם" (ישעיה נח, א) - אלו תלמידי חכמים, ששגגות נעשות להם כזדונות. ולבית יעקב חטאתם' (שם) - אלו עמי הארץ, שזדונות נעשות להם כשגגות. והיינו דתנו, רבי יהודה אומר: הוי זהיר בתלמוד, ששגגת תלמוד עולה זדון⁴. קיא, א - "אמר רבי אלעזר: כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון, שנאמר (ישעיהו לג, כד): 'ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון'. א"ל רבא לרב אשי: אנו בסובלי חלאים מתניין לה". 5. ב"ב עה, א. 6. ישעיה יב, א. 7. תהלים עו, יא. 8. יומא פז, ב. 9. תהלים קיח, יז. 10. תהלים סג, ד. 11. מט, ב. 12. תהלים מ, י-טו. 13. קהלת יב, ט. 14. סנהדרין קד, ב.

איברא בעיקר יסוד הרב ז"ל קצת קשה, כפי החילוק שחילקו בזה והובא ב'לקט יוסף' ערך 'ארץ ישראל', דבמתנה מרובה לרבים אינו יכול לחזור בו, והוא חילוק שניתן ליאמר. ועוד, בא"י מציינו שהקב"ה נשבע, כמו שנאמר⁹: "והקימותי את השבועה", עיין ברש"י פרשת וארא ד"ה "וגם הקימותי את בריתי"¹⁰, וכיון שנשבע ודאי צריך לקיים. ועיין עוד במה שכתבתי בסימן ע"ח, וכמו כן בטור סימן ר"ד, ומה שכתב מרן 'בית יוסף' בשם ה'מרדכי' דהאי ענייניו שאין לו מאתים זוז, ודו"ק.

חשש חימוץ שיהיו מזכים את הרבים. והא דתנן כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, כבר תירץ יתיב גאון עוזנו בספר 'ברית עולם' סימן הנזכר, דהיינו שהמזכה את הרבים אינו נכשל לחטוא בשוגג, אבל לא מפני שזיכה את הרבים יסתלק ממנו הבחירה ולא יהיה לו יצר הרע, ואם כן אם יצרו הטעהו לעבור עבירה במזיד, אפשר שיעבור, כי הוא בחירי, יעו"ש. ועיין מה שאמרו פרק ח' דיומא¹⁵: מאי טעמא - כדי שלא יהיה הוא בגיהנם ותלמידו בגן עדן, שנאמר: "כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת", ומה שפירש רש"י שם, ודו"ק.

רס"ט א"י. והרב 'פני יצחק' פרשת ואתחנן פירש בזה, על פי מה שכתב ב'אהבת עולם' דף קי"ד בשם ה'מרדכי' פרק קמא דבבא בתרא¹, דברושלמי² אמרינן: אמר ליתן לחבירו מתנה מרובה מותר לחזור בו, הדא דתימא בעשיר אבל בעני נדר הוא, פירוש, הוי כנודר לצדקה ואסור לחזור בו. עוד כתוב ב'לקוט חדש' ערך 'עני' סימן ד' בשם הזוהר, שידוע הוא כי מי שהוא בעל יסורין אפילו עשיר - כעני חשיב.

ג' המתנה ע"י יסורין כדי שלא יוכל לחזור בו

זה אומרו: ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל והרי הם מתנה מרובה, כי התורה ארוכה מארץ מידה³, וכן א"י וכן עולם הבא. ויאמרו נא ישראל: במה נזכה לג' מתנות טובות הללו, שהרי הם מרובות, וכביכול מן הדין אם ירצה יכול לחזור בו ית' - ולזה אמר רשב"י, שכדי שיזכו בהם ישראל ג' מתנות מרובות הללו, לא נתנם אלא על ידי יסורין, ועל ידי יסורין מקרי עני, והרי היא כנודר שנודר לצדקה ואינו יכול לחזור בו, ע"כ.

אמר המחבר: זה חסד ורחמים גדולים על עמו, שבחר להם היסורין תמורת העניות, שהיא קשה מכל היסורים שבעולם, כמו שאמרו ז"ל בשמות רבה פרשת משפטים⁴ בפסוק⁵: "את העני עמך", יעו"ש.

חסד לנו שבחר ולא יסורין ולא עניות

ומה מתוק לחכי על פי זה כוונת המדרש שהעתקנו לעיל⁶: "ואוהבו שחרו מוסר"⁷ - זה הקב"ה, על שאהב את ישראל, דכתיב⁸: "אהבתי אתכם אמר ה'", הוא מדכה אותם ביסורין, אתה מוצא ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין וכו'. והוא מבואר על פי האמור, דעל שאוהב אותם הוא מדכה אותם ביסורין, דעל פי הדין היו צריכים להתייטר בעניות כדי שיזכו לג' אלה, אלא על ידי אהבתו אותם שם אלה נוכח אלה.

ע"ר

א"י. עוד פירש הרב¹ עם הדין דקיימא לך: מה שקנה עבד קנה רבו, וידוע הוא כי מקרא מלא הוא שישראל נקראים עבדים, דכתיב³: "כי לי בני ישראל עבדים", אם כן יאמר נא ישראל: ג' מתנות טובות הללו מה טיבן להם, אחר שאנו עבדים, ומה שקנה עבד קנה רבו, ומה שנתן לו רבו מתנה הרי היא של רבו, ובמה יזכו לג' מתנות הללו.

ובאה התשובה: 'וכלם לא נתנם אלא על ידי יסורין', והכוונה בו, עם מה שאמרו שם בגמרא⁴ קודם למאמר זה: ק"ו משן ועין שעבד יוצא בהם לחירות, אף יסורין, על ידי היסורין הווה ליה כאילו יצא לחירות וזוכים בג' מתנות הללו כאמור.

אמר המחבר: עיין בבראשית רבה פרשה צ"ב⁵, רבי חמא חזא חד סגי נהורא יתיב ולעי באורייתא, אמר ליה: שלום לך בר חריא, אמר ליה: מהיכן שמיע לך דההוא גברא בר עבדין, אמר ליה: לא, אלא שאתה בן חורין לעולם הבא. ופירש הרב 'ידי משה' שם, לפי שעל ידי יסורין הוא נעשה בן חורין, כמו שעבד יוצא על ידי שן ועין לחירות, יעו"ש, והוא כמו שכתבתי. ועוד איתא התם: אמר רבי אלכסנדר: אין לך אדם בלא יסורין, אשריו לאדם שיסורין באים עליו מן התורה, שנאמר⁶: "ומתורתך תלמדנו", ע"כ. **והנה** במפרשים שראיתי לא העתיקו תיבת 'מן התורה', והוכרחו לידחק בפירושו, מפני שהוא סותר את עצמו. אבל לפי הנוסחא הנזכרת הוא פשוט, וכדאיתא ב'לקוט תהלים מזמור צ"ד⁷: א"ר ביזנא: אין אדם בעולם בלא יסורין, חושש בשנו אינו יכול לישן, בעינו אינו יכול לישן, בתורה אינו ישן, זה ער וזה ער, הוי "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו", ע"כ. והוא ממש מאמר ר' אלכסנדר, וכ"כ הרב 'מתנות כהונה' שם, וזה לשונו: כלומר אשריו לזה, שיסורין באין עליו מכח שעוסק בתורה, יעו"ש וק"ל.

הנתינה ביסורין כדי שזוכה בכני חורין ולא כעבד שקנינו לרבו

על ידי היסורין זוכים לעולם הבא

15. פז, א. **רסט** | 1. סימן תצח. 2. ב"מ פ"ד ה"ב. 3. איוב יא, ט, ועיין עירובין כא, א. 4. פרשה לא, יב. 5. שמות כב, כד. 6. סימן רנו. 7. משלי יג, כד. 8. מלאכי א, ב. 9. בראשית כו, ג. 10. שמות ו, ד - זה לשונו: "וגם הקמתי את בריתי וגו' - וגם כשנראיתי להם באל שדי הצבתי והעמדתי בריתי ביני וביניהם: 'לתת להם את ארץ כנען' - לאברהם בפרשת מילה נאמר (בראשית יז, א) 'אני אל שדי וגו', ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגורך' (בראשית יז, ח), ליצחק (בראשית כו, ג) 'כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם, ואותה שבועה שנשבעתי לאברהם באל שדי, אמרתי ליעקב (בראשית לה, יא-יב) 'אני אל שדי פרה רבה וגו' ואת הארץ אשר' וגו'". **ע"ר** | 1. הרב 'פני יצחק'. 2. שו"ע י"ד סימן רסז סעי' כב. 3. ויקרא כה, נה. 4. ברכות ה, א - 'קל וחומר משן ועין: מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם - עבד יוצא בהן לחרות, יסורין שממרקין כל גופו של אדם - על אחת כמה וכמה'. 5. אות א. 6. תהלים צד, יב. 7. רמז תתנ.

כשקבלו תורה ונזדככו בגוף ונפש זכו בג' המתנות

רע"א

א"י. והרב הקדוש של"ה דף של"ד¹ כתב על זה המאמר², וזה לשונו: אלו הג' מתנות זכו כשקבלו התורה. והעניין הוא כי נזדככו בגוף ונפש, כמו שאמר הכתוב³: "אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כולכם" - "אלקים", רצה לומר, מצד תוקף נשמתם והתרוממותם, "ובני עליון", רצה לומר, שידוכך גופם ולא ישלוט בהם מלאך המות, וגם יהיו למעלה מעלה שינצלו משעבוד מלכיות, כמו שאמרו בפרק קמא דעבודה זרה⁴: ר' יוסי אומר: לא קבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהיה מלאך המות ואומה ולשון שולט בהם וכו'.

וכשחטאו בעגל נתחלשו ג' מתנות אלו: תורה - מצד שברית הלוחות בא שכחת התורה, כמו שאמרו רז"ל⁵: אלמלא לא נשתברו הלוחות לא נשתכחה תורה מישראל. וזהו פירוש מאמרם ז"ל⁶: הוזהרו בוקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, שהרי שברי לוחות מונחות בארון. רצה לומר, אל תאשימהו ששכח, כי ענין לוחות שנשתברו גרם זה הדבר.

א"י נתחלש - כי אילו לא חטאו היה הקב"ה בעצמו ובכבודו מוליכם ולא על ידי מלאך, שעתה גרמו כי לא אעלה בקרבך⁷ רק על ידי מלאך, ואף שמושה רבינו ע"ה לא קבלו, מכל מקום בימי יהושע חזר ובא, כמו שאמרו רז"ל⁸ על פסוק⁹: "עתה באתי" - בימי משה רבך וכו'.

עולם הבא - כבר דקדק ב'ספר הבהיר', מה זה עולם הבא, עולם שיבוא היה לו לומר וכו', יעו"ש, אבל על דרך הפשט הוא בא גם עתה, למי שזוכה ודבק בו ית' רואה עולמו בחייו. אך בחטא העגל כתיב¹⁰: "ועתה הורד עדיך מעליך", ובטלו שני הכתרים.

ולאחר שהתאבלו העם ולבשו חרטה, וגם משה רבינו ע"ה התפלל בעבורם, או מצא להם הקב"ה תקנה לדבר נגד ג' הנזכרים בג' דברים שנתן כנגדם, והם ג' פרשיות: 'ויקהל' - שבה מצוות שבת, 'פקודי המשכן' - זו מצוות המשכן, פרשת 'פרה' - מצוות פרה אדומה.

כיצד, בעניין שבת אמרו ז"ל¹¹: כל המשמר שבת כהלכתו, אפילו עובד עבודה זרה כאנוש מוחלין לו, שנאמר¹²: "אשרי אנוש וכו' שומר שבת מחללו", אל תיקרי מחללו אלא מחול לו. והעניין, כי כתב הרמב"ם¹³, כי אנוש לא היה כופר רק הכניס אמצעי לעבוד לכבוד ית"ש הגדול, כי אמר מגדולת העבד גדולת האדון נודעת. אבל הקב"ה נתן שבת לישראל ואות היא ביני וביניכם, ובו שבת ית' ממעשה בראשית ונשגב ה' לבדו ביום ההוא, ומורה על יחודינו בו ית' בלי אמצעי, כדאיתא במדרש¹⁴: ג' מעידים זה על זה, הקב"ה ושבת וישראל. על כן השומר שבת מוחלין לו. וכן ענין העגל לא

היה כפירה בו ית', רק בקשו אמצעי ומנהיג במקום משה רבינו ע"ה.

המשכן היה מכפר על עוון העגל, כדאיתא בתנחומא פרשת תרומה¹⁵: יבוא זהב התנופה ויכפר על זהב העגל. פרה אדומה, כמו שאמרו רז"ל¹⁶: תבוא האם ותקנה את צואת בנה.

כי חטאו בגוף ונפש וממון. מה שחטאו בגוף - לעומתו פרטי מעשה פרה. מה שחטאו בממון - לעומתו נדבת המשכן. מה שחטאו בנפש בשביל להשפיע על ידי אמצעי - לעומתו קדושת שבת. הרי ג' אלה תיקון לעגל והם מכוונים לג' מתנות טובות - תורה, א"י ועולם הבא. שבת בסוד נשמה יתירה מורה לעולם שכולו שבת, סוד עולם הבא. משכן - תורה, כדאיתא בתנחומא פרשת פקודי¹⁷: "משכן העדות" - אמר רשב"י: אין עדות אלא תורה, שנאמר¹⁸: "אלה העדות והחקים והמשפטים". פרה אדומה - שהשטן ואומות העולם מוניין וכו', לזה רומזת לא"י כדפרישית לקמן בפרשת חקת וכו', ע"כ תורף דברי קודשו בקיצור.

כי על פי זה נראה לעניות דעתי, שזהו מה שנצטוונו¹⁹: "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך", כי יען לשעבר חטאו בעגל בג' דברים: בגוף ונפש וממון, ולזה אמר "בכל לבבך", כנגד הגוף, שהלב הוא עיקר הגוף, "ובכל נפשך ובכל מאודך", כפשוטו, בנפש וממון.

ונראה לעניות דעתי שזה שאמר משה רבינו ע"ה בתפילתו²⁰: "זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בכ" וכו'. והן עוד נביא מה שכתבתי בסימן ב' בשם 'כנפי יונה', שהתורה בזכות אברהם אבינו ע"ה ששמר אפילו עירוני תבשילין²¹, א"י בזכות יצחק אבינו ע"ה שנעקד בתוכה ולא יצא חוצה לה²², עולם הבא בזכות יעקב אבינו ע"ה שהיתה מיטתו שלימה²³, יעו"ש.

ולזה הזכיר בתפילתו ג' אבות, דהוא ראה שחטאו בג' דברים - בגוף ונפש וממון, ונחלשו הג' מתנות הנזכרות, ולכן שאל, שכיון שהג' מתנות הללו זכו מכך ג' אבות, לא ירע כחם בשום צד ואופן לעולם. ואם חטאו בממון - "זכור לאברהם", שהיה שלם בממונו - "ויטע אש"ל בבאר שבע"²⁴, אכילה שתיה וכו'²⁵. ולמלך סדום אמר²⁶: "אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך". ואם ישראל חטאו בגוף - הרי יצחק שפשט צווארו על גבי המזבח, וידי ורגליו עקד. ואם חטאו בנפש - הרי יעקב אבינו ע"ה שסבל יסורין מנפש ועד בשר, וכל ימיו היה מתאוה שיהיו בניו משכימים ומעריבים לבתי כנסיות ויקראו קריאת שמע, כמו שכתוב בילקוט פרשת ואתחנן, יעו"ש. ואמרו עורד²⁷, שאל וכו' כשם שאין בלבך אלא אחד וכו'. ואם כן, על

כשחטאו בעגל נחלשו ג' המתנות

בעגל חטאו בגוף ונפש וממון - וכנגדם ניתנו הג' מצוות

בזכות האבות ניתנו ג' המתנות ונשתמרו למרות חטא העגל

תקנת הג' מתנות ע"י ג' מצוות - שבת, משכן ופרה

רע"א | 1. תורה שבכתב פרשת ויקהל פקודי. 2. בברכות ה, א הנזכר לעיל סימן רנה. 3. תהלים פב, ו. 4. ה, א. 5. עירובין נד, א. 6. ברכות ח, ב. 7. שמות לג, ג. 8. תנחומא משפטים סי' יח. 9. יהושע ה, יד. 10. שמות לג, ה. 11. שבת קיח, ב. 12. ישעיה נז, ב. 13. הלכות עבודת כוכבים פ"א ה"א. 14. עיין חגיגה ג, ב תוד"ה יומי. 15. סי' ח. 16. במדבר רבה יט, ח. 17. סי' ד. 18. דברים ד, מה. 19. דברים ו, ה. 20. שמות לב, יג. 21. יומא כח, ב. 22. עיין בראשית רבה פרשה סד, ג. 23. שה"ש רבה פרשה ד, א. 24. בראשית כא, לג. 25. ילקו"ש תהלים רמז תתס" - "אברהם פתח להם פונדק והיה מקבל העוברים והשבים, שנאמר ויטע אשל בבאר שבע, א"ר אלעזר: מהו אשל - אכילה שתיה ליה". 26. בראשית יד, כג. 27. פסחים נו, א - "אמר: שמא חס ושולם יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו. אמרו לו בניו: שמע ישראל ה' אלהינו

אפילו יהיו חמורים בגדר פשעים, כבר היה מקום שאתה ית"ש, כפי גודל חסדך, תכפרם ותעבור עליהם. ועל זה הדרך יובן הכתוב³⁷: "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלקים אחרים". כי קשה, אחרי אשר התוודו את עונם, ויאמרו³⁸: "הלא על כי אין אלקי בקרבי" וכו', יכפול עונשם באומרו: "הסתר אסתיר". אבל הכוונה, כי הם לא יחשבו לכלום, כי אם עיקר העניין בעצמו, ולא ישגיחו אל הפרטים הנמשכים ממנו, כי אינם כלום בעיניהם. ולפיכך יאמרו: "על כי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה", שיתלו העונש על עצם עבודה זרה, ולא יאשימו את עצמם על כל הפרטים הנמשכים מזה. ואמנם הוא ית' ירצה להראות להם כי אדרבא, כמעט הוא מקפיד יותר על אלו הפרטים הבאים מהמשכת העוון, ממה שיעשה על עיקר העבודה זרה עצמה, וזהו "הסתר אסתיר פני ביום ההוא", לא על עצמות פנותם אל אלקים אחרים, שכבר קדמה הסתרת פנים אחרת על זה, אלא זו המחודשת תהיה על כל הרעה, דהיינו פרטים רבים ורעים אשר עשה בשפנה אל אלקים אחרים.

ולא נצטרך להאריך בראיות על זה, רק נבוא אל העניין אשר אנו בו, ממעשה העגל המר והנמהר, אשר עליו אמר משה רבינו ע"ה³⁹: "ואתנפל לפני ה' וגו' על כל חטאתכם אשר חטאתם לעשות הרע בעיני ה'" וגו', לומר כי הסיבה אשר נתעצם כל כך להפלת ההשתדלות להשיג הכפרה, היתה לפי שמלבד עצם העוון, שהיה עשות הרע בעיני ה' וגו', נטפלו בזה פרטים רבים, אשר עליה אמר: "על כל חטאתכם" וגו', כי נעשה חמור מאוד מפאת הסתכלות פרטיות, והוכרחתי לפייס לפניו ית' על כולם. וזה כי כאשר נתבונן במעשה הרע ההוא, נמצאנו חמור ועצום מאוד מצד ה' פרטים כולם נקבצו באו בו:

האחד, בבחינת ההסתכלות במי שחטאו לו, כי אפילו לא נשגיח על עצמות ומהות החטא, היותו עבודה זרה או זולתו, אלא אפילו היתה הקלה שבעבירות, מאחר שנצטוו עליה ממנו ית' ויתעלה שמו, למעלת רוממותו וגדולתו להיות הוא המצווה, היה להם להזהר בתכלית הזהירות לבלתי עבור על ציוויו. על דרך מה שאמרו רז"ל⁴⁰ אצל אדם הראשון: כששאלו המלאכים למה נקנסה עליו מיתה, השיב ית"ש: מצווה קלה ציוותיו, ועבר עליה. כאילו יאמר לו, יונח היותה מצווה קלה מאוד, מכל מקום כיון שציוותיו עליה ועבר בה, נתחייב בעונש חמור.

והוא מה שאמרה רבקה אמנו ע"ה ליעקב אבינו ע"ה⁴¹: "ועתה בני שמע בקולי לאשר אני מצוה אותך", ראוי שתהיה נשמע ונכנע לקולי לקיים מאמרי, יהיה מה שיהיה, להיות אני המצווה אותך. ועל זה כיוונו עברי נעמן שר צבא ארם כשכעס על הנביא אלישע ע"ה, ששלח לו ירחץ במי הירדן ויטהר, אמרו לו⁴²: "אבי, דבר גדול הנביא דיבר אליך, הלא תעשה, ואף כי אמר אליך רחץ וטהר".

מה שחטאו בנפש להשפיע על ידי אמצעי, הרי יעקב אבינו ע"ה שייחד שמך בייחוד גמור, וזכותו תעמוד לבניו לבטל הגזירה על מה שחטאו בנפש. ושלושה אלה לעומת שלושה אלה, ואם כן הוא, לא יחלש כח הג' מתנות הנזכרות. ומה מתוק לחכי מאמרם ז"ל במדרש שוחר טוב בפסוק²⁸: "רבים אומרים לנפשי", וזה לשונו: "אומרים לנפשי" - אפשר אומה ששמעה מפי אלוהיה שאמר: "לא יהיה לך אלקים אחרים על פני"²⁹, ולסוף ארבעים יום אמרו לעגל: "אלה אלקיך ישראל"³⁰, יש להם תשועה וכו' - "ואתה ה' מגן בעדי", אלולי דאנהרת לי מגיניהון דאבהתי שהגנת עלינו, יעו"ש. דאומות העולם המה ראו כן תמהו מעשה העגל, וחשבו שהג' מתנות טובות הנזכרות הוחלש כחם ואין תקומה ח"ו לישראל, אבל "ואתה ה' מגן בעדי", שהגנת עלינו בזכות אבותינו הקדושים, ואם כן, הג' מתנות הנזכרות שרירין וקיימין, חזקים כראי מוצק. והיינו שפרט אותם אחר כך, וכמו שכתבתי בסימן רנ"ז, יעו"ש וק"ל. ובשמות רבה פרשה מ"ד³¹ איתא, וזה לשונו: מה ראה להזכיר ג' אבות - א"ר אלעזר בן טברי בשם ר' יצחק: כיון שעשו ישראל אותו מעשה יצאו ה' מלאכי חבלה לכלותם - אף וחימה וקצף ומשחית והשמד, כמו שכתוב³²: "כי יגורתי מפני האף והחימה". אמר משה: רבון העולמים, אתה עמוד באחד ואני באחד, אתה באף, שנאמר³³: "קומה ה' באפך", ואני עומד בחימה, שנאמר³⁴: "להשיב חמתו מהשחית". אמר לו: הרי עמדתי באחד ואתה באחד, לג' מה תעשה. אמר לו משה: הרי ג' אבות עומדים לשלושתם, לפיכך הוא מזכירם, ע"כ.

והרב הגדול בינה לעתים בדרשותיו פירש בזה, וראיתי להעתיק דבריו, כי דבריו הם קלורית לעין ומוסר השכל, וזה לשונו הצח: כי כאשר היה מחסד האל ית' אצל גמול ושכר המצוות, שלא לשלם בלבד על כללות המצווה בעצמה, אבל ירבה עוד להטיב על הפרטים והעניינים הסובבים אותה ממינים שונים, כן חייבים אנחנו להשקיף ולהתבונן אצל העבירות. כי העבירין לא יהיה ראוי לעונש בלבד על כללות העוון עצמו, אלא גם על כל פרט ופרט המתייחס אליו והנלווה עמו, שורת הדין נותנת להענש עליהם. וכמאמר המשורר ע"ה³⁵: "דברי עונות גברו מני פשעינו אתה תכפרם", כאותה שאמרו³⁶: לא שהדין כך אלא שהשעה צריכה לכך. כי יש מיני עונות ופשעים אשר הם מצד עצמם אולי ניתנו לכפרה, אלא שמצד דברים אחרים המתייחסים אליהם יחויב העונש. וזהו "דברי עונות", העניינים והדברים הנלווים ומצטרפים אל העונות, אלו הם מה ש"גברו מני", ואני מתירא מהם, כגון מפני השעה ומפני המקום ומצד הכוונה וכיוצא. כי אולם הפשעים עצמם,

כשם ששכר המצווה על כללה ועל פרטיה כך עונש העבירה

ה' אחד. אמרו: כשם שאין בלבך אלא אחד - כך אין בלבנו אלא אחד". 28. תהלים ג, ג. ד - "רבים אמרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה: ואתה ה' יגן וצדיק יבדיל ומרים ראשי". 29. שמות כ, ב. 30. שמות לב, ד. 31. אות ת. 32. דברים ט, יט. 33. תהלים ז, ז. 34. שם קו, כג. 35. תהלים סה, ד. 36. סנהדרין מו, א. 37. דברים לא, יח. 38. דברים לא, יז. 39. דברים ט, יח. 40. שבת נה, ב. 41. בראשית כז, ח. 42. מל"ב ה, יג.

בהוציאך אותם ממצרים, דבר זה שחתו אותו, כי נשכח זכרו מלבם, ובמקום הכירם העלאה זו לחסד ממך, אדרבה שחתה, וכפרו בטובתה, כי עליה אמרו: "זה משה האיש אשר העלנו" וגו', ובחרו להחליפך באחר.

ויש להם עוד עוון שני, בבחינת הזמן, כי "סרו מהר", עשו מה שעשו מהרה מאוד, תכף למתן תורה, ולא נתעכבו זמן מה לתת רווח ביני וביני.

ועוד בה שלישיית, שהסרתם היתה מן הדרך אשר ציוותים, כי מבלי נשגיח אל מהות ההסרה באיזה דבר היתה, היה מספיק שציוותים על הדרך ההוא, ויהיה מה שיהיה, היה להם להזהר לבלתי סור ממנו, והם לא חשו לזה כלל, כל שכן שיחשב לעוון.

הרביעי, עצמות הפשע החמור שהוא כי "עשו להם עגל מסכה", ושלחו ידם בעצומה שבכל המצוות היא העבודה זרה.

והחמישי האחרון הכביד גם כן, כי מלבד המעשה עצמו בעידן ריתחא, הורו עוד נחת רוח בו, במה שהשתחו לו וזבחו לו, שזה נאמר על שהעלו לו עולות וזבחים, ואכלו ושתו ויקומו לצחק, שהיא תכלית השמחה והחדוה.

הנה אלה הם חמישה מלאכי חבלה, הם חמישה גופי עבירות, שמהם נתהוו המשטינים המקטרגים האלו להכביד עונש ישראל, לייסרן ביסורין קשים על כל אחד ואחד מהם, כאשר פירשם הוא ית' למשה.

ובזה מצאו ז"ל יישוב למה ששאלו: מה ראה משה להזכיר ג' אבות; אשר לא נתכוונו לשאול על זכירת האבות כלל למה נצרכה, כי פשוט הוא שהוצרך מאוד להזכיר זכותם, שיגן על בנייהם בעת צרה גדולה כזאת; אבל הכוונה על פרטות זכרון כל אחד ואחד מהם בפני עצמו. וזה הוא אומרם: מה ראה להזכיר ג' אבות, כי פעמים רבות הוזכרו בתורה בכללותם בשם 'אבות' סתם - "אשר נשבע ה' לאבותם"⁴⁵, ובברכות דרך תפילה אמר⁴⁶: "ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם" וגו', אף כאן יאמר 'זכור לאבותיהם עבדיך', וכבר היה נודע מי הם, ולמה הוצרך להזכיר את שלושתם, דהיינו לומר בפרטיות "לאברהם ליצחק ולישראל"⁴⁷, ומה גם בהוסיף אות הלמ"ד בכל אחד מהם. לזה השיבו כי נזקק לפרטם, לפי שאינו מזכיר כולם בכללות על כוונה אחת לבדה, אלא דקדק לומר לפניו ית' זכות פרטי ומיוחד הנמצא בכל אחד מהם, למען כל אחד ואחד כפי מה שנתייחד בו מהזכות, יספיק לכפר על כל חלק פרטי נמצא בישראל בכללות עוון העגל מקביל לאותו הזכות.

כי מהחמישה מלאכי חבלה וגופי עבירות שאמרנו, השניים הראשונים שהם בבחינת גדולתו ית' ויתעלה, היותו הוא המצווה, ובבחינת משה רבינו ע"ה, שהיו לו כפויי טובה, על זה אמר, לא אצטרך לבקש הגנה מבחוץ, כי אתה ה' בחסדך הגדול תעמוד על שלך ותכפר האף הנוגע לך. וזהו "קומה ה' באפך"⁴⁸, רוצה לומר,

כי לפי שהוא לעג על מה שאמר לו, והיה בעיניו כדבר נבזה וקל הערך, ושלא השווה כלום אותה התרופה, על זה אמרו לו: אל תסתכל בכאן תוכן הדבר הנאמר מה הוא, שחשבתו לחוכא ואטלולא ובלתי ראוי להעשות, אלא הבט מבטן מי יצאו הדברים ומי אמרן, כי כאיש האומר כן גבורת דבריו. ואם כן ודאי שתחשוב שדבר גדול הוא זה, מאחר שהנביא דבר אליך, ומצד הנביא המדבר והגוזר הלא הוא מהראוי שתעשה ותקיים מאמרו, כי מן הסתם הוא דבר גדול, אף על פי שלא תבינהו. ומה גם כי הדבר עצמו אינו מרוחק מן השכל והוא נראה נאות, שאמר אליך: "רחץ וטהר". אם אצל בשר ודם כן, קל וחומר בן בנו של קל וחומר אצלו ית', כי צריך מאוד לשמור ולעשות איזו מצווה שתזדמן, אפילו תהיה נחשבת לקלה שבקלות, אחר אשר הדבר יצא מפי מלכו של עולם. ובבחינה זאת יתרבה חטאם של ישראל.

הב', מלבד מה שחטאו לו ית', עוד הרבו אשמה נגד הרועה הנאמן שלהם משה רבינו ע"ה, אשר נצטער כל כך, וסבל טורח מופלג להעלותם ממצרים. והם השליכו כל זה אחרי גוים, והיו כפויי טובה עמו, באומרם⁴⁹: "כי זה משה האיש אשר העלנו" וגו'.

הג', בבחינת החטא עצמו, אשר הוראתו השטחית היא עבודה זרה, שאין לך עוון חמור ממנו, והוא ככופר בכל התורה כולה.

הד', נתעצם עוונם בערך הזמן, כי אז היו קרובים לימי חופתם, שלא עברו ימים רבים מקבלתם התורה, אשר בה נעשו מאורסה אליו ית'⁴⁴, ולא הספיק זה למונעם מלחטוא, זה ודאי מכביד מאוד החטא, כאומר⁴⁵: "עד שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו".

הה', כי לא הספיק להם מה שעשו בעוון עצמו, אלא שאחר כך הורו שמחה עצומה במעשים הרעים, במה שהשכימו בכוקר והעלו עולות ושלמים, ואכלו ושתו ויקומו לצחק⁴⁶, שגדלה שמחתם בקיום והסכמה מחדשת על מה שעשו, מה שאין כן מדרך החוטאים. כי עם היות שבשעת חטאם הוא נוח להם, מכל מקום אחר כך הם עצבים, כאומרם: הרשעים מלאים חרטות. ואלו, אף על פי שעבר הלילה ובא יום המחרת, שהיה להם זמן לחשוב על מה שעשו, לא נתחרטו, אלא הוסיפו בשמחה, וזה באמת אשם מבהיל.

והסתכל איך אמרו ית' למשה אחד לאחד, עם שלא שמר הסדר, כאומר⁴⁷: "לך רד כי שחת עמך אשר הוצאת מארץ מצרים, סרו מהר" וגו'. והרואה יראה כמה דקדוקים והערות יש בזה, יאריך העניין אם נזכירם. ולפי דרכנו ביאר אגודת חמישה החטאים האלו אשר נצטרפו בעניין זה. ומעונותנותו ית' התחיל במה שנוגע למשה, כדרכו ית' לחוש יותר על כבוד עבדיו מעל כבודו. ואמר: "לך רד" מגדולתך, כדברי רז"ל⁴⁸, כבר אבדת המעלה והרוממות והגדולה שלך, וזה "כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים", לא אמר 'נשחת עמך' שהיה מהנפעל, אלא "שחת" מהכבד שהוא יוצא⁴⁹, ירצה, עמך זה השחית והאביד הטובה הגדולה אשר עשית עמהם

רמו בפסוקים לה הפרטים שבעוון העגל

טעם פירוט שמות האבות בתפילת משה

43. שמות לב, כג. 44. פסחים מט, ב. 45. שה"ש א, יב. 46. ע"פ שמות לב, ו. 47. שמות לב, ז. - 'וַיִּזְכֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לְךָ רַד כִּי שַׁחַת עַמְּךָ אֲשֶׁר הֶעֱלִית מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: סָרוּ מִהֵר מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתָם עֲשׂוּ לָהֶם עֲגֹל מִסֶּכֶה וַיִּשְׁתַּחֲוּ לוֹ וַיִּזְבְּחוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ? וְשָׂאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלִינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם". 48. ברכות לב, א - "מאי לך רד? אמר רבי אלעזר, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, רד מגדולתך! כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל, ועכשיו ישראל חטאו - אתה למה לך". 49. מקבוצת הבניינים הכבדים, והוא פועל יוצא. 50. דברים לא, ז. 51. דברים א, יא. 52. שמות לב, יג - "זָכֹר לְאֲבֹתֶיךָ לְיִצְחָק וְלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּרַד". 53. תהלים ז, ז.

בכעס, מיד "ודיבר ה' אל משה", יעו"ש.

והרב החסיד בספר 'שארית יעקב' בפרשת קדושים כתב, שמע מפיו קדוש מדבר כמוהר"ר יהודה הכהן ז"ל, הוא היה אומר בשם הארון אביו הרב 'שער אפרים' ז"ל⁶⁰, בכוונת הכתוב הנזכר, דלכאורה יפלא, שיגדיל עוון אשמתם בעת ובעונה ההיא, ומהו הכפל: "חטא העם הזה חטאה גדולה", וחזר לפרט את החטא: "ויעשו להם אלקי זהב". ופירש הרב הכוונה על פי מה שפירשו חכמי האמת, כי טעם חומר עוון עבודה זרה הוא מפני "כי בצלם אלקים עשה את האדם"⁶¹, ונמצא בהשתחוויותו לעבודה זרה הוא מטמא בצלם אלקים ח"ו. וזהו שאמר הכתוב⁶²: "לא יהיה לך אלקים אחרים על פני", דייקא. ואמרו ז"ל על פסוק "כי שחת עמך"⁶³: לא עבודה זרה בלבד עשו, אלא גם גילוי עריות, שנאמר: "ויקומו לצחק", הא מה דאת אמרת⁶⁴: "בא אלי העבד העברי וכו' לצחק בי".

ובזה נתחכם משה לבקש מטו עליהם על עוון שעבדו את העגל וישתחוו לו, והואיל וכבר חטאו בגילוי עריות, אם כן ממילא סר צלם אלקים מפניהם, כמו שכתוב⁶⁵: "פן יראה בך ערות דבר ושב מאחריך", ובכן יקל חומר עבודה זרה. והוא הנרצה באומרו: "אנא חטא העם הזה חטאה גדולה" זו גילוי עריות, המד"א⁶⁶: "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת", אם כן סר צלם מעליהם, ומה כל החרדה אשר חרדת עליהם על עבודה זרה, ויעשו להם אלקי זהב", להם דייקא, כלומר להם לבדם ולא לך ח"ו, ע"כ.

ונראה לעניות דעתי שזהו שכתוב⁶⁷: "ויחל משה את פני ה' אלהיו", "את פני" דיקא, שהיה מחלה, בעי ומתחנן על הפנים. ולזה הטעם ג' עבירות החמורות - עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים, שווים בשיעוריהם דיהרג ואל יעבור, יען טעמא חדא אית להו, שפוגמים בצלם ח"ו. עבודה זרה כדאמרן, וגילוי עריות מסלק הצלם, ושפיכות דמים כתיב⁶⁸: "שופך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלקים עשה את האדם".

ודרך זו אלך לפרש כוונת הכתוב⁶⁹: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם". ודרשו רבותינו ז"ל בברכות⁷⁰: "אחרי עיניכם" - הרהור עבירה, שנאמר⁷¹: "ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני", "אתם זונים" זה הרהור עבודה אלילים, וכן הוא אומר⁷²: "ויזנו אחרי הבעלים", ע"כ. דעל דרך הקדים מבואר, דעל ידי הרהור הזנות יסתלק הצלם, ומזה יבוא לעבודה זרה כיון שסר צלו מעליו, ועיין ביכלי יקר' פרשת כי תשא, בפסוק⁷³: "אנא חטא העם הזה", ודו"ק.

ויתקרב אל האמור כוונת הכתוב בהושע י"ד⁷⁴: "שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון קח טוב ונשלמה פרים שפתינו". ויש לעיין באלו הכתובים, האחד, במה שאמר "כי כשלת בעונך", מה

האף שלך, הנמשך מבחינתך. וגם אני אעבור על מידותי במה שנוגע לי, והוא אומר⁵⁴: "לולא משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו", שכיניו "חמתו" שב אל משה, שהחימה הנוגעת אליו היא עצמה השיבה אחרו.

אך אמנם על הג' אשמים האחרים, מחומרת העוון שהוא עבודה זרה, ומהזמן, שהיה בתוך חופתם ובימי נישואיהם, ומפני שמחתם ששמחו על מה שעשו, הוצרך לזכות ג' אבות, כל אחד בפני עצמו. כי אם חטאו בעוון עבודה זרה, הנה לך העבד הנאמן אברהם אבינו ע"ה ראש המאמינים, אשר היה הראשון לבער העבודה זרה מן העולם, ומסר עצמו בשביל כך לכבשן האש, ולכל הבריות פרסם אלקותך, יצא זה בזה. ואם הם חטאו במיטב זמן חופתם, ובימי מתן תורה, שעליהם הוכבד אשם, תזכור כנגד זה יצחק ע"ה, אשר היה במיטב ימיו ובעצם בחרותו, ופשט צווארו להשחט לעבודתך ברצונו הפשוט, כי ודאי היה יכולת בידו למאן בתוקף בחרותו, ועם שהיתה מיתתו מהרה הרבה, וקרובה מאוד למבחר שנותיו, את הכל עשה יפה בעתו. ועל השמחה וטוב לבב שהיה להם במעשה הרע ההוא, הרי לך יעקב ע"ה, אשר עליו נאמר⁵⁵: "לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז", כי כל ימיו היו בצער ודאגה וטלטול, והוא אמר לפרעה⁵⁶: "מעט ורעים היו ימי חיי" וגו', ותצא שמחת הבנים בצער האב המטולטל. באופן שהוצרך להזכיר כל אחד מהם בפני עצמו בפרטות, בעבור זכותו הפרטי שהיה צריך על פרטיות הדברים, שהיו מכבידים העוון ומעכבים השגת הכפרה, עכ"ל.

כי על פי זה נראה לעניות דעתי, שזהו מה שאמר הכתוב פרשת עקב⁵⁷: "וארא והנה חטאתם לה' אלהיכם עשיתם לכם עגל מסכה סרתם מהר מן הדרך" וגו', דיש לדקדק שהיה די באומרו, 'וארא והנה עשיתם לכם עגל מסכה סרתם מן הדרך אשר צוה ה' אתכם', דמי לא ידע בכל אלה שבזה חטאו לה'. ועל פי האמור, אפשר דיען שהקב"ה תבע ביקריה דמשה רבנו ע"ה, והקדים במה שנוגע למשה, ואמר לו: "כי שחת עמך אשר הוצאת מארץ מצרים", כמו שכתבתי, והוא ע"ה לרוב ענוותנותו הגדולה לא הזכיר כלום מעלבוננו, ואמר: "וארא", שכל עיקר ראייתי הוא במה שחטאתם לה' אלקיכם", במה ש"עשיתם לכם עגל מסכה סרתם מהר" וגו'.

ועל פי יסודו אפשר שזהו שאמר הכתוב⁵⁸: "וישב משה אל ה' ויאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלקי זהב", והרואה יראה שהכתוב בא בכפל. ועל פי האמור אפשר שבא לומר, שמלבד העוון עצמו, היה בו עוד פרטים רבים כמו שכתבתי, וכלל אותם באומרו: "חטאה גדולה", מלבד ש"עשו להם אלקי זהב". וכוונתו להגדיל המדורה, שבאותו מעשה היו חמישה פרטים נקבצו באו בו, ומראה כאילו כועס על ישראל, שעל ידי זה ישוב ה' מחרון אפו, כמו שאמרו בילקוט⁵⁹: כיון שראה הקב"ה ב' פנים

מדוע הגדיל משה את חטא ישראל

54. תהלים קו, כג. 55. איוב ג, כו ודרשו חז"ל בבראשית רבה פרשה פד, ג על יעקב אבינו: "לא שלותי ולא שקטתי" - לא שלותי מעשן, ולא שקטתי מלבן, ולא נחתי מדינה, ויבא רוגז' בא עלי רגזו של יוסף". 56. בראשית מז, ט. 57. דברים טו, טז. 58. שמות לב, לא. 59. ילקוט'ש כי תשא רמז שצב. 60. הרב אפרים הכהן. 61. בראשית טו, ו. 62. שמות כב, ב. 63. שמות רבה פרשה מב, א. 64. בראשית לט, יז. 65. דברים כג, טו. 66. בראשית לב, ט. 67. שמות לב, יא. 68. בראשית טו, ו. 69. במדבר טו, לט. 70. ברכות יב, ב. 71. שופטים יד, ג. 72. שופטים ח, לג. 73. שמות לב, לא. 74. פסוקים ב-ג.

איסורי תורה בטלים בשישים, כחל ביטולו בנ"ט⁸¹, ביצה צריך ס"א לבטלו⁸², תרומה עולה במאה, עולה וכלאי הכרם שיעורם במאתים. והעמידו חמישה ביטולים הללו נגד ביטול חמש קליפות החזקות נג"ע ר"ע. וראיה לזה, שאם נצרף כל השיעורים יחד, דהיינו ס', נ"ט, ק', ס"א, ר', עולים יחד כמניין ת"ף, והוא גימטריא 'לילית' ות"ף מחנות שיש לה, שהיא ובעלה ס"מ, הם ראשים לכולם, כידוע.

וביטולים הללו הם בקדושה, מכוונים לבטל חמש קליפות הנזכרות על ידי חמש מצוות חביבות שהצגנו לעיל: דהיינו תורה, נגד ביטול רוב איסורים בס', דאיתא בילקוט משפטים⁸³: ג' פרשיות בתורה שכל אחת יש בה שישים מצוות, והם פרשת נזיקין, פרשת פסחים, פרשת קדושים, ע"ש. וכן תורה שבעל פה יש שישים מסכתות זולת הבבות, גם יש בתורה שישים ריבוא אותיות. תפילה היא נגד ביטול ס"א דביצה, דעיקר התפילה היא תפלת י"ח וקבלת עול מלכות שמים דקריאת שמע, וג' פעמים מתפללים י"ט ברכות הם נ"ז, וד' פעמים מקבלים עול מלכות שמים, שתיים בשחרית בתפילה, ואחת בערבית, ואחת על מיטתו, עולה ס"א נגד ביטול ב'. טבילה נגד ביטול של כחל, טבילה עולה נ"ו, וג' פעמים ראוי לטבול בכל פעם נגד נפש, רוח, נשמה, ויכוון לקנות קדושה וטהרה, לטהר נר"ן מכל סיגים. נ"ו וג' עולה נ"ט נגד ביטול ג'. תענית נגד ביטול ק' שבתרומה, על פי מה שאמרו ז"ל⁸⁴: טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר ממאה מלקיות וכו', ואין לך הכנעה יותר הנמצא בלבו של אדם מביום התענית, אם כן שפיר מבטל ק', והרי זה ביטול ד'. צדקה נגד ביטול המאיתים של ערלה, וכן הוא ד' צדקה' עם הכולל גימטריא מאתיים, ויש שייכות לצדקה עם ביטול הה', ע"כ.

והן עוד נביא מה שכתב רש"י בפרשת כי תשא בפסוק⁸⁵: "ויקומו לצחק" יש במשמע הזה גילוי עריות, כמו שנאמר⁸⁶: "לצחק ביי"; ושפיכות דמים, כמו שנאמר⁸⁷: "ויקומו הנערים וישחקו לפנינו", אף כאן נהרג חור, ע"כ. ובי'לקט שמואל' ערך 'עגל' כתב, וזה לשונו: עגל' ראשי תיבות: עבודה זרה, גילוי עריות, לשון הרע; ושפיכות דמים - הריגת חור וזקנים, יעו"ש. ועיין עוד בספר 'לקט יוסף' ערך 'עגל' שכתב, וזה לשונו: ישראל עשו העגל במנחה של ערב שבת, ולמחר בא משה ודן ישראל. וקשה, הלא אין רציחה דוחה שבת, יעו"ש. ולפי זה, מה שנאמר⁸⁸: "וישכימו ממחרת ויעלו עולות ויגישו שלמים" וכו', היה ביום שבת קודש, אם כן היה גם כן העוון של חילול שבת. ובלא זה מוכרח לומר שעל ידי המעשה הרע ההוא פגמו בשבת קודש, יען שהשבת מורה על חידוש העולם, "ונשגב ה' לברו"⁸⁹, מצורף לזה שעל ידי שמירת שבת אי אפשר לפנות אחר הבל מעשה תעוועים ולתא דעבודה זרה, וכמו שכתוב⁹⁰: "את שבתותי תשמורו אל תפנו אל האילים", וטעם הדבר לפי פשוטו כמו שכתבת⁹¹.

נתינת טעם היא זו, ומי לא ידע בכל אלה, דהא עליה קאי, "תאשם שומרון כי מרתה באלקיה" וכו'. ב', אומרו "כל תשא עון", מהו כל. ג', אומרו "וקח טוב" מהו.

ועל פי האמור, אפשר שהנביא בא להוכיח את ישראל שבאותו הדור, שלא היו מתבוננים כי אם דוקא בעיקר העוון בעצמו, ולא היו משגיחים על הפרטים הנמשכים, כי אינם כלום בעיניהם, מה שאין כן האמת. כי כאשר מחסרו הגדול מרבה להטיב על הפרטים והעניינים, כן חייבים אנחנו להשקיף ולהתבונן אצל העבירות. זה אומרו: "שובה ישראל עד ה' אלקיך", במה שאני רואה כי לבד "כשלת בעונך" פרטי, ואינך משגיח על השאר, לזה אני אומר "שובה ישראל עד ה' אלקיך", שתהיה תשובה מעולה מכל וכל, וביודוי על כל פרט ופרט. זה אומרו: "קחו עמכם דברים ושובו אליו כל תשא עון", שפירושו כל עוון תשא, שהעוון בכללותו תשא, "וקח טוב", כמו שאתה לוקח מידת הטוב לשלם על כל פרט ופרט, כן חייבים אנחנו, "ונשלמה פרים שפתינו", בודוי מלא על כל דבר ודבר.

ולעניות דעתי נראה לי פירוש המאמר הנזכר, והן קודם אציגה נא לפניך מה שכתב הרב 'בינת יששכר', הביא דבריו הרב 'יילקט יוסף' דף קי"ח, וזה לשונו: חמש עבירות חמורות וגדולות והן עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים, דפסקינן בהו יהרג ואל יעבור, ועוד יש שניים השקולים להם, דהיינו לשון הרע וחילול שבת. מן ה' עבירות הללו מסתעפים חמש קליפות הנקובים בשמותם, סימנם נג"ע ר"ע - 'נפילים', 'גיבורים', 'ענקים', 'רפאים', 'עמלקים'. דהיינו מן גילוי עריות מתגברים ה'נפילים', שנאמר⁷⁵: "הנפילים היו בארץ", אשר נתנו עיניהם כבנות הארץ, ומצא מין את מינו וניעור. מן שפיכות דמים מסתעפים ה'גיבורים', דעיקר עוון זה בא מצדם, שמתגבר אדם על חבירו והורגו, שפיר יש להם שייכות להדדי. מן חילול שבת מתעוררים 'עמלקים', כמו שאמרו ז"ל⁷⁶: אלמלא שמרו בני ישראל שבת ראשונה וכו', דמיד כתיב⁷⁷: "ויבא עמלק", אלמא דעל עוון זה עונשו מלחמת עמלק. מן עבודה זרה מסתעפים ה'רפאים', דעל עוון עבודה זרה כתיב⁷⁸: "כרפאי וכו' עון אפרים" וגו'. מן לשון הרע נולדו 'ענקים', דקול ודיבור מקורם מגורגרת, וכתיב⁷⁹: "וענקים לגרגרותיך", דאם משתמש הקנה שלך לדבר זרות ולשון הרע, אז ישלטו 'ענקים' בך.

ולחלוש קליפות אלו נתן לנו התורה, כדי לזכותינו חמש מצוות יקרות כנגדם, המבטלים אותם, ומכפרים על חמישה עונות הנזכרים לעיל. והם ג' עמודי עולם הנזכרים במתניתין דאבות⁸⁰, ועוד שניים: תעניות וטבילה. ונכללים בג' קצ"ם - צום שהוא התענית וטבילה נכללת בו, קול של תורה ותפילה, ממון הוא צדקה, הם מעבירים את רוע הגזירה.

ולכוונה זו קבעו חז"ל חמישה חלקי ביטולי אסור, דהיינו רוב

ה' קליפות כנגד ה' עבירות החמורות וכנגד ה' מצוות המבטלות אותן

רמז בכתובים לה: העבורות החמורות שנעשו בחטא העגל

75. בראשית ו' ד. 76. שבת קיח, ב. 77. שמות יז, ח. 78. הושע ז, א. 79. משלי א, ט. 80. פ"א מ"ב. 81. חולין צו, ב. 82. חולין צח, א. 83. ילקו"ש משפטים רמז שז. 84. ברכות ז, א. 85. שמות לב, ו. 86. בראשית לט, יז. 87. ש"מ"ב, יד. 88. שמות לב, ו. 89. ישעיה ב, יא. 90. ויקרא יט, ד. 91. וכ"כ רש"י חולין ה, א - "האי תנא חמירא ליה שבת כעבודת כוכבים, דהעובד עבודת כוכבים כופר בהקב"ה, והמחלל שבת כופר במעשיו ומעיד שקר שלא שבת הקב"ה במעשה בראשית".

באשה ובאשה שמר⁹⁸, ולא ראה קרי מימיו. אם כן הרי שלושה לעומת השלושה, וכעין זה מצינו בעניין אדם הראשון שאמר ז"ל שעבר הג' הנזכרים, ואבות העולם תיקנו, כמו שכתב ה"לקוט חדש' ערך 'אברהם' אות ע"ח, ודו"ק.

ויתקרב אל האמור טעם כעיקר, על מה שהקשו אחרונים בטעם שבת שלפני הפסח שקורין אותו 'שבת הגדול', דהיה להם לייחס הגדולה לעשרה בחודש, אפילו בחול, יעויין בדברי האחרונים סימן ת"ל⁹⁹ מה שתירצו. ועל פי האמור הוא מובן, דיען דאותו שבת היה ביטול וביעור עבודה זרה מן העולם על ידי לקיחת שה, והשבת מרפא וארוכה לבלתי לכת אחרי ההבל, ולזה הוקבעה הגדולה לש"ס שב"ו 'שבת הגדול', ודו"ק.

והרב החסיד פרשת כי תשא פירש המאמר הנזכר, בהקדים מה שאמרו ז"ל בפסוק¹⁰⁰ "ואין מידי מציל"¹⁰¹: אין אברהם מציל את ישמעאל, ואין יצחק מציל את עשיו, דאבא לא מזכי ברא. והנה התוספות בפרק קמא דסוטה¹⁰², אהא דאבשלום דכתיב ביה ז' פעמים בני בני, דאסקיה מז' מדורי גהינם, הקשו, דהא קיימא לן דאבא לא מזכי ברא. ותירצו שם, דלא אמרו אלא בעובד עבודה זרה כישמעאל וכעשיו, ושאיני אבשלום שלא עבד עבודה זרה.

ומהרי"ט ז"ל בדרשותיו תירץ עוד לקושית התוספות, דשאני אבשלום דדוד אביו הוא היה גורם החטא. ועל זה אמר¹⁰³: "מי יתן מותי אני תחתין", שאהיה מת מיתת עצמי על חטאי, ולא שיתגלגל חטא אחר על ידי שיחטא אבשלום, ונמצא שדוד עצמו היה ברעה, ומשום הכי אסקיה, אלו דבריו ז"ל. והנה לפי זה יש לומר דבעל המאמר קשיתיה, דמה ראה להזכיר ג' אבות כאן. דאילו בעוון אחר יתכן דאבא מזכי ברא, אבל הכא דהיו עובדי עבודה זרה מה ראה להזכיר האבות, הלא במידי דעבודה זרה "אין מידי מציל" כתיב, ואבא לא מזכי ברא. ואהא תירץ, דהנה תראה דיצאו מספר ה', דאין זה אלא לרמוז על הגורמים מתחילה שבא עוון גדול הזה לישראל, כי לא היו ראויים ישראל לאותו מעשה, אלא גזירת מלך היתה, כמו שכתב רש"י בפרק קמא דעבודה זרה¹⁰⁴, ונמצא כביכול היה סיבה גורמת בעוון ההוא להורות תשובה לרבים. וכן היה גרמא בנויקין בריבוי כסף וזהב שהרבה להם, כמו שדרשו ז"ל¹⁰⁵: "ודי זהב"¹⁰⁶.

גם את השני היה משה רבינו ע"ה, שקיבל הערב רב. גם הג' אבות, שהם היו גרמא בגלות מצרים מלאה גלולים, דמשם למדו מעשיהם, כמו שאמרו ז"ל¹⁰⁷, שזו היתה טענתו של משה לאמר¹⁰⁸: "למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים". הנה אברהם אבינו ע"ה, אמרו בוהר פרשת לך לך דף פ"א עמוד ב', זה לשונו: א"ר יהודה תא חזי, כיון דנחת אברהם למצרים בלא רשו, אשתעבדו

והרב החסיד בספר 'שארית יעקב' פרשת קדושים, טעמא טעים דרך דרש כלפי מה שכתבו רבני אשכנז ז"ל, שאמרו בטעם חומר איסור העבודה זרה, כי היה טעמו מפני כי בעשותו אחת מכל אלה פסל ומסכה, ודאי אין כוונתו לשום דבר בעצמו, כי הן יצעק אליו ולא יענהו ומצרתו לא יושיענו, אלא כוונתו לגדא דידיה, להיות מרכבה ומשכן להשרות עליו השר ההוא, להיות מצוי עליו להשפיע מטובו, ובדבר הזה מתעב ומטמא טומאת עבודה זרה שמטמאה כנידה להשר ההוא⁹², והוי ליה כמטמא טהרת חבירו. אכן יקשה לפי זה, דהא קיימא לן אין אדם אוסר דבר שאינו שלו⁹³, ואין זה כמטמא טהרת חבירו. אך אמנם אמטו להכי ציווה הקב"ה לישראל על השבת, ואמרו ז"ל דעל ידי שמירת שבת נעשים שותפים להקב"ה במעשה בראשית⁹⁴, ובכן עמד לפנייהם השבת למגן וצינה לבלתי סור לבבם אחרי העבודה זרה, דהא הלכה פסוקה היא דאף על גב דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, היכא דאית ליה שותף בהדיה אוסר, וחזו הדין דעובד עבודה זרה מטמא ומתעב טהרת הקודש, יעו"ש. ואם כן מי שפונה אחר ההבל וזונה אחר הבעלים, אי אפשר שישמור שבת קודש, דהא תרתי דסטרן נינהו. ושלוה אמרו ז"ל⁹⁵: כל השומר שבת, אפילו עובד עבודה זרה כאנוש מוחלין לו, דאי אפשר שפנה אל ההבל מלבו, וכמו שכתב הרב החסיד שם, ועיין עוד מזה להרב 'מטעם המלך' סימן תר"ח.

העולה מכל האמור, שה"ן בעוון במעשה הרע ההוא נקבצו ובאו החמישה העבירות החמורות, שמסתעפים מחמש קליפות הנקובים בשמותם. והן הנה הערב רב שעשוהו, ואמרו⁹⁶: "אלה אלקיך ישראל", שחמש מינין אינון בערב רב, ואינון 'נפלים', 'גיבורים', 'ענקים', 'רפאים', 'עמלקים', כמו שכתוב בזוהר הקדוש פרשת בראשית דף כ"ה, יעו"ש, ולעומת זה יצאו חמישה מלאכי חבלה לכלותם.

ומשה רבינו ע"ה בחכמה יסד אר"ש, לומר רבון העולמים, עמוד אתה באחד, והוא כנגד עוון השבת שהוא מורה על ייחודו, ונשגב ה' לבדו, ותעבור על פשע ותמחול אשם. ואני באחד, שהוא כנגד עוון לשון הרע, שהיה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה, ושומע חרפתו ואינו משיב, ויכול לכפות המחבל הזה, ודיבר בסתם מענותותו היתירה. וה' ית' בוחן לבות, והשיבו ית': הרי אני עמדתי באחד, ומחלתי מחסדי הגדול ונתבטל המשחית ההוא, ואתה באחד, כי עשה תעשה וגם יכול תוכל, ולשלושה פשעי העבירות החמורות מה אתה עושה. והשיבו⁹⁷: "זכור לאברהם" וכו', דעוון עבודה זרה, הרי אברהם שמסר עצמו לכבשן האש וקידש שמך בעולמך. ואם עוון שפיכות דמים, הרי יצחק שפשט צווארו על גבי המזבח, ומסר נפשו להריגה. ואם עוון גילוי עריות, הרי יעקב אבינו ע"ה, שהיתה מיטתו שלימה, ויעבוד ישראל

תפילת משה כנגד ה' החטאים שבמעשה העגל

הטעם שהזכיר משה זכות אבות אע"פ שאבא לא מזכה לברא

92. שבת פב, א. 93. פסחים צ, א. 94. שבת קיט, ב. 95. שבת קיח, ב. 96. שמות לב, ג. 97. שם פסוק ג. 98. הושע יב, ג. 99. בשולחן ערוך או"ח. 100. דברים לב, ט. 101. סנהדרין קד, א. 102. ג, ב. 103. שמ"ב יט, א. 104. רש"י ע"ז ד, ב - 'כלומר גבורים ושליטים ביצרים היו ולא היה ראוי להתגבר יצרים עליהן, אלא גזירת מלך היתה לשלוט בהם כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלני אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל שכתבו ונתקבלו בתשובה". 105. ברכות לב, א. 106. דברים א, א. 107. שמות רבה פרשה מג, ז. 108. שמות לב, יא.

כאשר תבוא למנות את בני ישראל כמה נשאר מאותן שמתו בעוון העגל, לפי שיהיה זה מזכיר עוון לאלו שלא מיחו, לזה יתנו כופר בעד נפשם החוטאת בקוצר רוח ובלתי התעוררות למחות. וזה "למען לא יהיה בהם נגף בפקוד אותם", כשירצה הוא ית' לפקוד אותם על עוונם, כמו שכתוב: "וביום פקדי ופקדתי", לא יהיה בהם הנגף להשחית. ואמר שיתנו לכופר זה מחצית השקל בלבד, ולא שקל שלם, ובאר הטעם לזה, והוא "מחצית השקל תרומה לה'", ירצה, מה שלא צויתי כי אם על מחצית השקל, הוא לפי שהמחצית האחר של שקל כבר הוא "תרומה לה'", לרמוז שחלק הגוף שהוא חצי האדם, הוא "תרומה לה'", מופרש ומובדל לי מחטוא, כי לא חטא בזה כלל, ע"כ דברי קודשו יעו"ש.

זה אומר: "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל" וגו', וטעם לזה, למה העשיר והדל שווין בשיעוריה - "לכפר על נפשותיכם", שאינם צריכים כפרה כי אם על הנפשות, ולזה לא יתנו כי אם מחצית שקל.

ב' דרכים
בעבודת ה'
העורך
בהם לאדם
השלם

והרב 'בת עין' פרשת כי תשא כתב על זה, בהקדים עוד מה דאיתא במדרש¹¹⁷: כמין מטבע של אש הראה לו ואמר לו: כזה יתנו וכו'. ולכאורה אינו מובן, למה הוצרך להראות לו כמין מטבע של אש, הלא אמר לו השיעור עשרים גרה השקל. אך נוכל להבין על דרך עבודה, דהנה יש ב' בחינות צדיקים, כמאמר הגמרא¹¹⁸: עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, היינו ב' בחינות צדיק. בחינה א', שעובד את הבורא ב"ה בבחינת אהבה, הוא בחינת חסד, וגורם בעבודת שלו להמשיך השפעות טובות על כללות ישראל. ויש צדיק שעובד את הבורא ב"ה בבחינת אימה ויראה ופחד, וזהו בחינת גבורה, וגורם בעבודה שלו להמשיך דינים וגבורות על שונאי ישראל. אך האדם השלם צריך לעבוד את הבורא ב"ה בב' בחינות, ואז הוא בחינת שלימות האמיתי, והוא בחינת "צדיק יסוד עולם"¹¹⁹. ועל זה מרמוז שקל שלם, 'שקל' בגימטריא 'צדיק יסוד עולם', ומחצית השקל מרמוז על מי שעובד את הבורא ב"ה בבחינה א' לבד.

וזה כוונת הגמרא, עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק, הן לצדיק בבחינת יראה, והן לצדיק בבחינת אהבה, ש"י עולמות. אבל כשהוא צדיק בשלמות, בב' בחינות הנ"ל, יש לו ב' פעמים ש"י עולמות. רק כשהאדם נצרך לבחינת תשובה על חטאיו, צריך להיות בהתגברות אימה ויראה ופחד והכנעה לפני מלך גדול ונורא, ומבחינה זו יוכל לבוא לעבוד את הבורא ב"ה בבחינת אהבה. וזהו¹²⁰: 'הן גאלתי אתכם אחרית', פירוש, אפילו כשתהיו בסוף כל דרגין אגאל אתכם בשביל מידות היראה ובושה והכנעה. וזהו "בראשית"¹²¹ - ירא בשת¹²², ואמר 'כראשית' בכ"ף הדמיון, שאפילו לא בא לשלימות היראה והבושה והכנעה, רק בדרך דמיון, אגאל אתכם.

וזה הדרך מורה לנו התורה הקדושה¹²³: "זה יתנו כל העובר על

בנוי במצרים ת' שנין, דהא כתיב¹⁰⁹: "וירד אברם מצרימה", ולא כתיב 'רד מצרימה' וכו'. ויצחק נמי, כתבו חכמי אשכנז בשם הרב 'מגלה עמוקות' שכתב באופן קצ"א, שמחמת קטרוג השטן על עקידת יצחק, הבטיחו לשטן שישתעבדו בניו במצרים ושאר מלכויות, עיי"ש. ויעקב נמי אינה צריכה לפניו, דבהדיא אמרו¹¹⁰: בשביל משקל ב' סלעים שהוסיף ליוסף נתגלגל הדבר וירדו למצרים, ועל כן יצאו ה' מלאכי חבלה לקטרוג, ולפיכך עמד הוא ית' ומשה רבינו ע"ה בשלהם. נמצא דאף על גב דאין אבא מזכי ברא, הכא שאני, דהם עצמם היו ברעה, שהם גרמו להיות בגלות מצרים ונתגלגל על ידיהם חטא ישראל, ועל כן עמדו בפרץ, כמו שכתב מהרימ"ט, ע"כ דברי קודשו יעו"ש.

נמשך לזה אמרתי להבין כוונת הכתוב בפרשת כי תשא¹¹¹: "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל לתת את תרומת ה' לכפר על נפשתיכם". ומקודם אציגה נא עמך מה שכתב הרב הגדול 'בינה לעתים' בטעם מחצית השקל, וזה לשונו: רבותינו הקדושים רצו היות המצווה הזאת של שקלים בעבור מעשה העגל, אשר לדעתם היה מוקדם, ורצה הוא ית' יתנו כופר נפשם למען יתכפרו מאותו עוון. ולכן היתה המצווה לבני ישראל בלבד שחטאו, אבל שבט לוי שלא היה בהם חלק באותה העבירה, לא הוצרכו לכופר נפש. ועל פי דרכם ז"ל, אולי ניתן טעם למחצית השקל בשנדקדק בכתיב, מה שנקרא לזה 'כופר איש'¹¹² ולא קראו סתם 'כפרה', ואחר כך קראו "תרומה לה"¹¹³. וגם אלו הכפליים, "בפקוד אותם", "ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם", ועוד דיוקים אחרים. אמנם נודע¹¹⁴ כי בעגל היו ד' כתות: הא', שעשו בלא עדים והתראה, ולאילו השקה משה רבינו ע"ה כהשקאת סוטה. הב', אשר היו בעדים והתראה, אלו נהרגו מיתת בית דין על ידי בני לוי. הג', בעדים בלא התראה, והם העם אשר נגף ה'. והד', אשר לא חטאו כלל בפועל, אבל נחשב להם חטא על אשר לא מיחו, ואלו נשארו, ובלי ספק עליהם אמר ה'¹¹⁵: "לך נחה את העם אל אשר דברתי לך וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם", כי השתי כתות הראשונות כבר ספו תמו, ועל הג' אמר מיד¹¹⁶: "ויגוף ה' את העם" וגו'. אם כן מה שאמר: "נחה את העם וביום פקדי" וגו', על הזמנים הבאים, בהכרח על הבלתי מוחים ידבר, בראותו ית' כי נשארה להם זו האשמה, ובאמת לא חטאו כלל בגופם, כי הם לא עשו שום מעשה, אלא בשכלם ונפשם, אשר היו רכי הלבב, שלא התאמצו ואזרו חיל להתעורר למחות ביד אחרים, על כן רצה לתקן בעדם, למען לא יעניש אותם בעת פקדו עליהם כאשר אמר: "וביום פקדי" וגו', או שלא יהיה העונש בקושי, וזה בתת כופר על נפשם, אשר היא לבדה חטאה, ולא הגוף, ובוזה יכופר כובד עוונם.

ומאשר חיבור והרכבת הנפש והגוף הוא האדם השלם, וכל אחד מהם הוא חצי דבר, לכן היה הכופר נפש מחצית השקל ולא שקל שלם, כי חצי כל איש מהם החוטא, ולא חציו האחר. ולזה אמר,

הטעם
שמחצית
השקל הוא
כפרה לעוון
העגל

109. בראשית יב, י. 110. שבת י, ב. 111. שמות ל, טו. 112. שמות ל, יב - 'כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש פקר נפשו לה' בפקד אתם ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם". 113. שם פסוק יג. 114. עיין רש"י שמות לב, כ. 115. שמות לב, לד. 116. שם פסוק לה. 117. במדבר רבה פרשה יב, ג. 118. עוקצין פ"ג מ"ב. 119. משלי י, כה. 120. קדושה למוסף של שבת ויו"ט. 121. בראשית א, א. 122. תיקוני זוהר תקונא תמניא וחמשיין. 123. שמות ל, יג.

ואמרו ששני שמות "ה" "ה'" שני שורשים לכל ה"ג מידות, וכל ה"ג מידות הם ענפים המקבלים אורם משורשם, כנודע ליודעים סודם וכו', יעו"ש.

מדוע
ישראל
מזכירים
י"ג מידות
ולא נענים

ודרך אגב ראיתי להביא דברי הרב 'ארץ החיים' סימן נ' בכוונת הכתוב¹²⁷: "ולרשע אמר אלקים וכו' ותשא בריתי עלי פיך". דהנה ברית קאי על י"ג מידות, ובגמרא אמרו¹²⁸, שהתעטף הקב"ה כשליח ציבור, ואמר: כל זמן שישראל עושים כסדר הזה אני מוחל עוונותיהם. וקשה, הרי בכל יום עושים כך, ואילו היה הקב"ה מוחל עוונותיהם היה בא משיח, אך אינו אומר 'כשישראל יאמרו כסדר הזה', אלא 'עושים' - מה הוא רחום וכו'. וזה שאמר הכתוב¹²⁹: "עם זו יצאתי ליי", זו' גימטריא י"ג, שהם י"ג שבטים שיהיה להם י"ג מידות רחמים, אך הם 'תהלתי יספרו', ולא עושים. וזהו שאמר: "ותשא בריתי עלי פיך", בזה איני חפץ, ע"כ.

וכן בקודש חזיתי להרב 'פני יצחק' פרשת שלח שכתב בשם מהרימ"ט שתיריך בשם מהר"ם אלשיך כנוכר, כלומר, בזמן שישראל חוטאין, וחוזרין בתשובה, ויעשו לפני כסדר הזה של מידותי - מה אני רחום, מה אני חנון, ומיד ארחם עליהם. למי נושא עוון - למי שעובר על פשע, וכיון שמוחלין זה לזה, ומעבירין על מידותיהם, מיד הם נענים, יעו"ש.

וכן ראיתי להרב הקדוש בספר 'ראשית חכמה' דף שכ"ג, וזה לשונו: צריך האדם להדמות ליוצרו ולהיות עובר על מידותיו, ושאר המידות הנזכרות בהקב"ה ב"ג מידותיו. וכן פירשו רז"ל במדרש, וזה לשונו¹³⁰: "ללכת בכל דרכיו"¹³¹ - אלו הם דרכי המקום, 'ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת", ואומר¹³²: "כל אשר יקרא בשם ה' ימלט", וכי היאך אפשר לו לאדם ליקרא בשם ה' - אלא נקרא המקום 'רחום וחנון'¹³³, אף אתה הוי חונן ועושה מתנת חנים; נקרא המקום רחום, שנאמר: "כי אל רחום ה' אלקיך", אף אתה הוי רחום; נקרא המקום צדיק, שנאמר¹³⁴: "כי צדיק ה' צדקות אהב", אף אתה הוי צדיק; נקרא המקום חסיד, שנאמר¹³⁵: "חסיד אני נאם ה'", אף אתה הוי חסיד. לכך נאמר: "והיה כל אשר יקרא בשם ה' ימלט", ואומר¹³⁶: "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו", ואומר¹³⁷: "כל פעל ה' למענהו", עכ"ל.

ושמעתי משם הגאונים, כי על כוונה זו אמרו במסכת ר"ה על "ויעבור ה' על פניו ויקרא"¹³⁸: א"ר יוחנן: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראהו למשה ואמר לו: כל זמן שישראל יעשו לפני כסדר הזה אני מוחל להם, עכ"ל. והדבר קשה, שהרי אנו רואים שכמה פעמים אנו מזכירין י"ג מידות ואינם נענים. אלא אומרים הגאונים כי כוונת 'יעשו לפני כסדר הזה', אין הכוונה לבד על עטיפת טלית, אלא שיעשו סדר המידות שלמד הקב"ה למשה, שהוא "אל רחום וחנון",

הפקודים", פקודי אורייתא, ונצרך הוא לבחינת תשובה, זהו דרך התנהגות שלו על זה האופן: מתחילה יהיה בבחינת מחצית השקל, בחינה אחת משני הבחינות הנ"ל, ואינו יודע באיזה בחינה מב' בחינות הנ"ל - ואמר המדרש: כמין מטבע של אש, כמאן דדחיל מאש, מרמז על בחינת יראה, פירוש מתחילה צריך להיות בהתגברות, אימה ויראה. ואחר כך יוכל לבוא לבחינת שלימות, שהוא בחינת "צדיק יסוד עולם", וזה "עשרים גרה השקל", 'עשרים' בגימטריא שני פעמים ש"י, 'השקל' בגימטריא "צדיק יסוד עולם" כנ"ל, מרמז על האדם השלם שעובר בב' הבחינות הנ"ל.

וזה מרמז התנא¹²⁴: בא' באדר משמיעין על השקלים. שחודש אדר מרמז על בחינת התשובה, ש"ב חודשי השנה הם כנגד י"ב מידות הרחמים¹²⁵, ששם "אל" הוא מידה ראשונה, הוא המקור והכללות לכל ה"ב מידות, נמצא חדש אדר, שהוא חודש י"ב, הוא כנגד מידה י"ב שהוא "ונקה" לשבים.

וזה באחד באדר וכו', שהוא מרמז על מי שנצרך לבחינת תשובה, עצה היעוצה לזה שבתחילה צריך לעבוד את הבורא ב"ה בהתגברות, אימה ויראה. וזהו משמיעין על השקלים, שיתן כל אחד ואחד מחצית השקל, מטבע של אש, הוא בחינת התגברות היראה, ומה יוכל לעבוד את הבורא ב"ה במידות אהבה, שהוא בחינת חסד, ולהמשיך השפעות טובות, שפע ברכה וחיים על כללות ישראל, עד כאן דברי קודשו.

ואפשר שזה רמז הכתוב¹²⁶: "ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד". שחכמה היא כינוי לתשובה, כמו שכתב בספר 'ערכי הכינויים' באות ח"ת, יעו"ש. זה אומרו ראשית התשובה, בריש כל מראיין, צריך שיהיה בבחינת היראה, ואחר כך מזה יבוא לבחינה השנית, שהיא על פי השכל והסברא. זה אומרו: "שכל טוב לכל עושיהם", ועל ידי זה 'תהלתו עומדת לעד', כמו שאמרו: עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות.

ומה שאמר: י"ב חדשי השנה הם כנגד י"ב מידות, ששם "אל" הוא כנגד מידה וכו', עיין בספר 'פני יצחק' פרשת שלח, שכתב בשם 'גופי הלכות' שהביא להקת הפוסקים בעניין ה"ג מידות, ומסיק זה לשונו: סוף דבר, כפי מה שראיתי דברי רוב המפרשים ז"ל הם כדעת ר"ת ז"ל, שכתב: ה' - א', ה' - ב', אל - ג', רחום - ד', חנון - ה', ארך אפים - ו', ורב חסד - ז', ואמת - ח', נוצר חסד - ט', נושא עוון - י', ופשע - י"א, וחטאה - י"ב, ונקה - י"ג, יעו"ש.

אמנם הרב 'עמודיה שבעה' בעמוד השלישי כתב, וזה לשונו: דע העניין שרבים מנו ה"ג מידות ולא ירדו לסוף עומק הכוונה, ואין לנו אלא דברי פה קדוש הרשב"י ע"ה במדרש נשא, ומשנהו האר"י ז"ל בהג"ה, אשר כל דבריהם דברי אלקים חיים, ואינם בנויים בשכל האנושי. והם ז"ל מנו ה"ג מידות פרטן מ"אל".

124. שקלים פ"א מ"א. 125. שמות לד, ו-ז - "ויעבר ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ונאמת: נצר חסד לאלקים נשא עון ופשע וחסטתא ונקה". 126. תהלים קיא, י. 127. תהלים נ, טז - "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פיך". 128. ר"ה יז, ב. 129. ישעיהו מג, כא. 130. ספרי דברים מט. 131. דברים יא, כב. 132. יואל ג, ה. 133. תהלים קמה, ח. 134. תהלים ז, א. 135. ירמיה ג, יב. 136. ישעיהו מג, ז. 137. משל טז, ד. 138. יז, ב.

חלוקת י"ג
מידות
הרחמים
בפסוק
עצמו

שאמר, שציווה התורה י"ג מיני קרבנות לזכור י"ג מידות רחמים, כי גבי קרבנות ירדה התורה לסוף דעתם של המינים, שאמרו לאכילה הוא צריך, וכדי שיהיה התשובה בצידה, לפיכך ציווה הקב"ה ביי"ג מיני קרבנות, כדי שיזכרו שהם נגד י"ג מידות דרחמים. ואם כן בודאי לא יאמר האומר בזה, שהרי יראה שרחמן גדול הוא, שיי"ג מידות רחמים יש בו, וכלום יש רחמן מוסר מזונותיו לאכזרי, ע"כ דברי קודשו.

זה אומר: "אם ארעב לא אומר לך", דלא לאכילה אני צריך, "האוכל בשר אבירים" וכו', ועיקר הציווי בזה כי אם "זבח לאלקים תודה ושלם לעליון נדריך", שתתודה על מעשיך, ותקנה בזה מידת הכניעה, כמו שכתבו הראשונים בטעם הקרבנות, ואם יהיו זבחיך על זה הדרך "וקראני ביום צרה אחלצך" וכו', כמו שכתב הרד"ק לדרכו. ועתה הוכיח יוכח לרשע, אשר דיבר פיו סרה לומר: לאכילה צריך, מאחר שהוא יודע שיי"ג מידות כתובים בו. זה אומר: "מה לך לספר חוקי ותשא בריתי על פיך", הם י"ג מידות, ומאחר שאתה יודע זה, וקורא ושונה בזה, יש רחמן שמוסר מזונותיו לאכזרי, ועיין מה שכתבתי למעלה סימן קס"ג ומשמם באר"ה, ודו"ק.

המתבייש לעשות תשובה יחליף את חטאו במעשה טוב וישב ויתקבל

ועוד כתב הרב 'בינה לעתים' ז"ל בטעם מחצית השקל, וזה לשונו בהקדים מאמרם ז"ל בילקוט¹⁴¹ על פסוק¹⁴²: "צורר עון אפרים צפונה חטאתו", כל מי שיש בידו דבר עבירה ומתבייש לעשות תשובה, יחליפנה במעשה הטוב ויעשה תשובה ויתקבל. משל לאדם שיש לו צרורות זווים רעים, ילך אצל חנווני ויתן לו תוספת ומחליפם בזווים טובים, אף כל מי שיש בידו מעשים רעים, יעשה תשובה ומעשים טובים. והוא קשה ההיתוך בכוננת חילוף זה של דבר עבירה במעשה הטוב, ואם הוא שבמקום עבירה יעשה מעשה הטוב, למה אמר מעשה הטוב בה"א הידיעה. והמתמיה בזה הוא, כי אם מתבייש לעשות תשובה, מה תרופה נתן לו שיעשה מעשה הטוב ותשובה, הרי מזה הוא בוש, לומר היאך יעשה מעשה הטוב ותשובה אחר שחטא. ובמשל יקשה מה שסיים: 'אף כל מי שיש בידו מעשים רעים יעשה תשובה ומעשים טובים', דערבינהו ותניניהו לתשובה ומעשים טובים בלשון יעשה, ולא ייחד החילוף למעשה הטוב כדמעיקרא. וגם מעיקרא הקדים מעשה הטוב לתשובה, וכאן הקדים התשובה למעשים טובים.

אך אמנם גזירה מוחלטת היא מחכמינו ע"ה, שהאדם צריך שלא יחזיק עצמו לאחד משני קצוות, או לצדיק גמור או לרשע גמור. כי אם יחזיק עצמו לצדיק, יחשוב שכבר בא לתכלית שליחותו, ויתרשל מלהוסיף עוד כלל בשום שלימות. ואם יאמר היותו רשע מוחלט, אולי יתיימש מן הרחמים ולא יבקש מחילה, ויוסיף על חטאתו פשע, כעניין אלישע אחר¹⁴³.

והנביא ירמיה ע"ה צווח באומר¹⁴⁴: "מדוע שובכה העם הזה ירושלים משובה נצחת החזיקו בתרמית מאנו לשוב, הקשבתי ואשמע

דהיינו 'מה הוא רחום, אף אתה תהיה רחום' וכו', וכן לכל י"ג מידות, ע"כ יעו"ש.

אמנם הרב 'אש דת' פרשת נשא, אחר שהביא דברי מהרימ"ט ז"ל ותירוץ רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל, כתב על דבריו, וזה לשונו: מתיישבין הדברים למאן דחשיב מניין הי"ג מידות שמתחיל מ"אל רחום" עד "ונקה", שהם י"ג, אם כן יכולין ישראל לעשות ממש ככל המידות, "רחום וחנן ארך אפים" עד "ונקה". אמנם לדעת הר"ן והתוספות שכתבו דמניין הי"ג מידות מתחילין מ'ה' ה', שאף שמות הקדושים "ה' ה'" הם במספר הי"ג מידות, אם כן איך יתכן שיאמר עשו לפני כסדר הזה, היעשה לו אדם אלקים, ודוחק לומר דסמכינן ארובא. אלא ודאי לדעתם ז"ל 'עשו לפני כסדר הזה', הוא כפשוטו, להתעטף בשק ותענית, ולומר הי"ג מידות, ו"קרוב ה' לכל קוראיו"¹³⁹, ואם לא יענה באותה שעה תיכף ומיד על אותה צרה, אל דעות ה', שיודע עתידות שאותה צרה רווחה היא, והוא לא ידע, ע"כ.

וכן ראיתי לגאון עוזנו בספר 'חומת אנך' תהלים סימן נ', שכתב בשם המפרשים שהפירוש הוא באמירה בעלמא, שהרי ראשונה שבי"ג מידות, לפי הוזה"ק ורבינו האר"י ז"ל, הוא "אל", ואם כן מוכח דמה שאמר 'כל זמן שעושים כסדר הזה', היינו להתעטף בציצית, ולומר בכוונה י"ג מידות. ובזה פירשו הראשונים נוסח שתיקנו: 'אל הורתנו לומר מידות שלוש עשרה, זכור לנו היום ברית שלוש עשרה', דהכוונה דמידת "אל", שהיא מי"ג מידות, ידענו שהכוונה לומר הי"ג מידות, ובאמירה סגי, שהרי מידה ראשונה - היעשה לו אדם אלקים, אלא מוכרח באמירה. וזה שאומרים: 'אל הורתנו לומר', כלומר "אל" - ממידת "אל" הורתנו לומר מידות י"ג, לומר ולא לעשות, ואם כן זכור לנו היום ברית שלוש עשרה, ע"כ דברי קודשו.

ומה שכתב הרב 'אש דת', וזה לשונו: 'ודוחק לומר דסמכינן ארובא', מלשון המדרש דלעיל שהקשה 'וכי היאך אפשר לו לאדם ליקרא בשם ה', אלא נקרא המקום 'רחום' וכו', נראה שכך הוא, שעל זה בנה יסודו הרב 'ראשית חכמה' כמו שכתבתי, ודו"ק.

ולעניות דעתי נראה לפרש כוונת הכתוב: "ולרשע אמר אלקים" וכו', על פי דרך הרב 'ארץ החיים', ויהיה מחובר עם מקרא שלפניו¹⁴⁰: "אם ארעב לא אומר לך וכו', האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה, זבח לאלקים תודה ושלם לעליון נדריך, וקראני ביום צרה וכו', ולרשע אמר" וכו'. וה"ן עוד" נביא מה שכתב הרב 'עמודיה שבעה' שם, בפירוש דברי רבינו בחיי בפרשת צו, דמונה י"ג מיני קרבנות שציווה לנו התורה, והם נגד י"ג מידות, דהכוונה דרז"ל אמרו בפרשת פנחס גבי קרבנות, שהמינים הם אומרים שלאכילה אני צריך, אין לפני אכילה ושתייה. א"ר סימון: י"ג מידות של רחמים כתוב בי, ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה'" וגו', ויש רחמן מוסר מזונותיו לאכזרי, יעו"ש. וזהו

עשו לפני כסדר הזה באמירה - בעלמא או במעשה

י"ג מיני קרבנות כנגד י"ג מידות רחמים

139. תהלים קמה, ית. 140. תהלים נ, יב-טז - "אם אָרְעֵב לֹא אֹמַר לְךָ פִּי לִי תִבֵּל וּמְלֵאָה: הַאוֹכֵל בְּשָׂר אֲבִירִים וְדָם עֲתוּדִים אֶשְׁתֶּה: זָבַח לְאֱלֹהִים תוֹדָה וְשֵׁלֶם לְעֵלְיוֹן נְדַרְיָה: וְקִרְאֵנִי בְיוֹם צָרָה אֶחְלָצְךָ וּתְכַפְּדֵנִי: וְלִרְשָׁע אֹמַר אֲלֵהֶם מִה לָךְ לְסַפֵּר חֲסִי וּתְשֹׂא בְרִיתִי עָלַי פִּיר". 141. ילקו"ש הושע רמז תקטס. 142. הושע ג, יב. 143. חגיגה טו, א - "אמר לו (אלישע אחר לרבי מאיר): כבר שמעתי מאחורי הפרגוד 'שובו בנים שובבים' - חוץ מאחר". 144. ירמיה ת, ה-ו.

מבלי עשות עוד מעשים טובים אחרים, לכן הוסיף משל על זה לומר, כי אותו אשר לו הזוים רעים, כבר אפשר לו לתת לחנווני ויתן לו תחתם טובים, אבל לא יועיל לומר שהחליף ממש הרעים בטובים, כי אם, דרך משל, נתן לחנווני אלף זוים רעים, יחזיר לו במקומם עשרה טובים, שישוו כנגד האלף הרעים. אבל שיחליפם ממש, שיהיו כל כך טובים כמו הרעים במנינם, צריך שיתן לו תוספת עוד מלבד הרעים שנתנן בשוויין. כן זה שיש לו מעשים רעים, לא יספיק לו עשות תשובה בלבד, אבל צריך שיוסיף עוד לעשות גם כן מעשים טובים.

ולפי מה שנתבאר, ממה שצריך האדם לראות את עצמו היותו חציו זכאי וחציו חייב, באנו לטעם מחצית השקל. כי להיותו לכפר נפש החטאים, שהוא התעוררות אל התשובה, ציווה ית' יתן כל אחד מחצית השקל לכופר נפשו, להורות כי הוא יודע בעצמו היותו חציו חייב, שצריך כפרת החציו הזה כדי להיותו מוכרע לכף זכות, כי המחצית האחר כבר הוא "תרומה לה", שחציו זכאי, ויש לו

מקום להשתדל שיהיה כולו זכאי, ע"כ דברי קודשו.

אשר על פי יסודו נראה לעניות דעתי לפרש כוונת הכתוב באיכה¹⁴⁸: "נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה', נשא לבבינו אל כפים אל אל בשמים, נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת". ויש לעיין, דאם דרכים אלו הם כפשטם, שהם דרכים לא טובים, אם כן איפה, יקשה אומרו אחר כך: "אתה לא סלחת", דאיך יתכן שאחר החיפוש והחקירה ומשמוש במעשים אשר לא טובים, ויודיו בפה מלא, וה' לא יסלח ח'ו. ואולם על פי אמות הקודם, אמר בשם האומה: כשנרצה לשוב בתשובה, עצה היעוצה הוא צריך לחפש בדרכים הטובים שכבר עשינו, ונחקור במעשים הרעים, איך שיבואו זה כנגד זה, ונשובה אל ה', שנעשה תשובה ומעשים טובים כדי שתכריע הכף זכות, ונבקשה רחמים מאלקינו שיושיענו, על זה "נשא לבבינו אל כפים אל אל בשמים". ואמנם אם "אנחנו פשענו ומרינו", שהחזקנו עצמינו לרשעים גמורים, אם כן זו סיבה ונעילת דלת שלא לשוב, לזה "אתה לא סלחת", וק"ל.

עוד כתב הרב ז"ל בטעם מחצית השקל בשם המפרשים, וזה לשונו: כי לאשר שלימות האומה הנבחרת תלוי בהתאחדן אלו עם אלו התאחדות נמרץ, כאומר¹⁴⁹: "יחד שבטי ישראל", כאשר דרשו ז"ל¹⁵⁰ על פסוק¹⁵¹: "האספו ואגידה לכם וגו' הקבצו ושמעו" - לכן צריך שיחשוב כל אחד מאישיהם שהוא מצד עצמו אינו שלם, אם לא בחברת ושותפות האחר, כי חבירו משלים מה שהוא חסר. ונמצא אם כן, שכל איש ואיש מיחיד האומה הישראלית הוא כמו חצי חבירו, וחצי חבירו הוא חצי האחר, ובין שניהם בהצמדם יחד עושים אחד שלם. ועל כן ציווה ית' שיתן כל אחד מחצית השקל, למען יחשוב כי הוא לבדו לא יוכל להשלים את עצמו עד ישלימהו האחר. והגזירה הזאת בעצמה היא אמיתית. ותובן בזה משנתם ז"ל בדברי האלוקי הלל ע"ה¹⁵², הוא היה

לא כן ידברו אין איש נחם על רעתו לאמר מה עשיתי" וגו'. יאמר מה היה שהעם הזה התמידו במשובתם זמן רב בכח ותעצומות, מבלי שמו לבם לשוב בתשובה, האם נותנים איזה התנצלות לסרובם זה. ובא התשובה, כי לפי האמת לא היה זה אלא מרוע תכונתם וקשי ערפם, כי החזיקו בתרמית, ונעשה בהם קניין רשעות ברצונם, באופן שמאנו לשוב במרד, אינם רוצים לשוב מבלי שום סיבה תמנעם, אמנם הגיע מרשעתם. כי עם היות בא זה מהעדר החפץ ומיאון החלטי, הנה כשאני מקשיב ושומע דבריהם, אינם מדברים כן, ואינם אומרים שאינם רוצי, אבל מראים פני התנצלות, כי אינם מתנחמים מרעתם באומרם: מה עשיתי, או לי, כמה וכמה גדל פשעי, אין ערך למעשה הרע שעשיתי, ואין מקום אל התשובה, ואומרים שבעבור זה הם נמנעים. ואני הבוחן לבות יודע שאינו כן, אלא שמאנו לשוב. ומכל מקום ראינו שהחושב היותו בתכלית הרשעות, גורם לו מניעת התשובה, וכאמרם¹⁴⁵: ואל תהי רשע בפני עצמך.

והדרך הנכון הוא שביארו בפרק קמא דקידושין¹⁴⁶: לעולם יראה אדם עצמו כאלו חציו זכאי וחציו חייב, עשה מצווה אחת, אשריו שהכריע עצמו לכף זכות, עבר עבירה אחת, אוי לו שהכריע עצמו לכף חובה. וזו בלי ספק דרך בטוחה, כי בחשבו תמיד בכל שעה ובכל רגע היותו לחצאין, שקול בשווה בין הזכות והחובה, ישתדל תמיד להוסיף זכות, ולברוח מן העבירה. ועל הבלתי שמים לב על זה אמר המשורר ע"ה¹⁴⁷: "ואתה אלקים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך", ירצה, בלי שום ספק אותם הרשעים שעליהם מדבר הם מעותדים לשתורידם לבאר שחת על רוע מעלליהם, ואין תקוה ישובו מן החטא ומן החמס אשר בכפייהם. והסיבה בזה, כי אנשי דמים ומרמה אלו לא יחצו ימיהם, אינם מחצים הימים שלהם לחשוב, שמחציתם הם לזכות ומחציתם לחובה, כדי שישתדלו להכריע לכף זכות. אלא הם מחזיקים עצמם לאחת משתי קצוות, או לבלתי חוטאים כלל, שלא יצטרכו לתשובה, או לרשעים גמורים, שאבדה תקותם ונתייאשו מן הרחמים. אבל אני איני כן, כי אחזיק עצמי לבינוני, שאצטרך לרחמך, כי איני בתכלית השלימות, ואבטח בך שיגיעוני, כי איני בתכלית הרשעות, בהיות בידי מזה ומזה.

מעתה יאמר מאמרנו, כל מי שיש בידו דבר עבירה, שחטא לאלקיו, ומתבייש לעשות תשובה בחושבו איך ירים ראש להראות את פני הארון הקדוש אשר חטא לו, כי לא תקובל תשובתו. הנה תרופתו היא, שיחליף העבירה ההיא עם מעשה הטוב אשר בידו, מאשר עשה כבר, דהיינו שישים המעשה הטוב כנגד המעשה הרע הזה, ויחליף זה בזה, כאילו בא האחד תמורת האחר. ונמצא שהוא שקול שווה בשווה, ואז יעשה תשובה, שיוסיף בזה אל צד מעשה הטוב, ויתקבל, כי יכריע לכף זכות.

ולפי שלא יחשוב, יספיק לו עשיית תשובה על האופן האמור,

כיצד ראוי
לאדם
להעריך
את עצמו

מחצית
השקל -
לכפר על
חציו
כשבחציו
השני הוא
צדיק

מחצית
השקל -
לאחד את
עם ישראל

145. אבות פ"ב מ"ג. 146. קידושין מ. ב. 147. תהלים נה, כד. 148. איכה ג. מ.מב. 149. דברים לג. ה. 150. בראשית רבה פרשה צח, ב - "צוה אותן על המחלוקת, אמר להון: תהיו כלכון אסיפה אחת". ובמדרש הגדול על פסוק זה גורס: "מתוך שנעשו חבורה אחת יתקנו עצמן לגאולה". 151. בראשית מט, א.ב. 152. אבות פ"א מ"ד.

הוא כמותף ועומד בין העשיר לעני, יעו"ש. ולזה תיקנו מצוות מתנות לאביונים ביום פורים, המורה על שכל ישראל באחדות אחד וגוף אחד, היפך כוונת המן הרע שחיק ומחיק. ושוב ראיתי שהרב עצמו בדרוש ב' לשבת זכור דרך הדרך הנזכר בשינוי קצת, יעו"ש¹⁵⁷.

ועוד אמרתי באותה שאמר¹⁵⁸: אמר ליה המן: תא ואיגרי בהו. אמר ליה: מתירא אני, שכל המתגרה בהם אלוקיהם עושה עמו דין. אמר ליה: ישנו מן המצוות וכו'. ובלי ספק כי כוונת המן הרע, שישראל דין עבדים יש להם, כסברת טורנוסרופוס¹⁵⁹, כי אילו היה סובר שדין בנים יש להם, מי שם פה לומר כבר ישנו מן המצוות, והלא אב שכעס על בנו לא זז מחבבו. וידוע דמהצדקה מוכח דיש לנו דין בנים, כמאמר ר' עקיבא בפרק קמא דבתרא¹⁶⁰, ולזה מרדכי ובית דינו, המה ראו כוונת המן הרע ותיקנו לנו מתנות לאביונים, דזה אות מופת דיש לנו דין בנים, היפך כוונת המן הרע. **ויתקרב** אל האמור כוונת מאמרם ז"ל בשמות רבה פרשה ל"א¹⁶¹, וזה לשונם: "אם כסף תלוה את עמי"¹⁶², הדא הוא דכתיב¹⁶³: "טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט", אין בריה שאינה חייבת לאלוקים, אלא שהוא רחום וחונן ומוחל על כל הראשונים וכו'. מנין אתה אומר שאם שב אדם ועשה תשובה, אפילו יש בידו עוונות הרבה הוא עושה אותם זכויות - דכתיב¹⁶⁴: "ובשוב רשע" וגו'. לכך הוא מזהיר על העני: "לא תהיה לו כנושה", ע"כ.

ויש לדייק היאך תלוי זה בזה. ועל פי פשוטו, הוא כמו שמבואר, כמו שהוא חנון ורחום וכו'¹⁶⁵. אמנם בדרך דרש יראה, שהצדקה היא מדין בנים, והתשובה היא גם כן מדין בנים, כמו שכתבתי לעיל בסימן קל"ז, ולזה, כיוון שהקב"ה מוחל וסולח וחושב אותנו מדין בנים, לכך הוא גם כן מזהיר על העני, שלא תחזיקנו לדין עבד ותהיה לו כנושה, אלא כמו שהקב"ה חנון ורחום, ומחזיק לדין בן, גם אתה כן, וק"ל.

אי נמי טעם מתנות לאביונים ביום פורים במה שכתב הרב הקדוש ב'מדרש אליהו' בביאורו על מגילת אסתר דף ס"ח, ששמע מרבו הקדוש ז"ל על דרך האמת, שיום פורים מכפר הקב"ה עוונותיהם של ישראל כיום הכיפורים. וטעם הדבר, למה ביום הכיפורים מתכפרים בתענית, ובפורים במאכל ומשתה, כתב הרב שם, שיום הכיפורים הותקן על כפרת

אומר: אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני, ואם לא עכשיו אימתי. הורה צורך זה ההתעוררות אל האדם לחשוב שיתרחק משתי קצוות בהשגת שלימותו. האחת, שלא יטיל כל השלמת חסרונו על זולתו, לומר שעל ידי אחרים ישיג כל מה שיצטרך, עם שהוא לא יעשה מחלקו כלום. וגם לא יחזיק את עצמו לשיספיק הוא לבדו להשתלם, מבלי בחינת זולתו. כי אין הדבר כן, אלא צריך לאחוז בשניהם - תחילה אם אין אני לי, אם איני עושה כלום מצדי למה שנוגע לי, אלא אני מטיל הכל על אחרים, הלא שקר אני נוחל, כי מי לי, מי הוא אשר בהחלט יהיה לי בהיותי יושב ובטל. וגם כשאני לעצמי, כשאחשוב שאני לבדי אספיק לעצמי בלי הצטרפות זולתי, מה אני, מה זה אשר אני אוכל לעשות שאגיע אל גדר השלימות. אם כן איני יכול להשתדל אלא בהצטרפותי עם זולתי, כי אז בין שנינו נשלם תכליתי. ואין מקום לשום הארכת זמן לזה, כי אם לא עכשיו אימתי. באופן שצדקו ברמז מחצית השקל להורות על כוונת התאחדות הזה.

והוא הנרצה במאמרם ז"ל פרק מגילה נקראת¹⁵³: "אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר כסף אשקול"¹⁵⁴, אמר ר"ל: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שעתידי המן הרשע לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהם לשקלי המן, והיינו דתנן: בא' באדר משמיעין על השקלים, ע"כ. כי יסוד רשעת המן הרע, אשר עליו בנה בניין שאלתו מאת המלך, שימכור לו היהודים בעשרת אלפים ככר כסף, הוא מה שהתחיל לטעון¹⁵⁵: "ישנו עם אחד מפורד ומפורד" וכו', שהטיל זוהמתו לומר, היות העם הוא ראוי לאיבוד, אשר שלט בהם הפירוד ביניהם, וכולם מלאים קטטות ומריבות, ולבם חקק אלו מאלו. אולם הוא ית' הקדים רפואה למכה זו במצוות השקלים, אשר הם ממש הוראת היפך כל זה, בהיותו מזרז לישראל על התאחדות ודבקות אלו עם אלו, להיות כולם אחדים כאיש אחד. והיא שעמדה להם להצילם, כמאמר הצדקת ע"ה¹⁵⁶: "לך כנוס את כל היהודים", ע"כ דברי קודשו.

ובזה אמרתי טעם מתנות לאביונים ביום פורים, וה"ן עוד נביא דברי הרב 'מים אחדים' בדרשותיו, שהביא הטעם הנזכר וכתב, דהרואה יראה דרמזי ההתעוררות שיש במחצית השקל איתניהו במצוות הצדקה, דעל ידי שמחסר ממונו לתת צדקה לאחר אשר לא עמל בו ולא גידלו, אם בעל נפש הוא, בין יבין כי כל אחד מישראל יש לו חלק מחבירו, ושעל כן הממון של העשיר חשוב

מתנות לאביונים - לאחד את עם ישראל

מתנות לאביונים - לכפרה ביום המסוגל לכפרה

¹⁵³ מגילה יג, ב. ¹⁵⁴ אסתר ג, ט. ¹⁵⁵ שם ג, ח. ¹⁵⁶ שם ד, טז. ¹⁵⁷ וזה לשונו: "אולם ישראל שבאותו הדור... לא היתה ביניהם האהבה הנאמנה איש את רעהו ברוח נכון ולב תמים, אלא פירוד וחילוק לבבות, כדברי הצר הצורר: 'ישנו עם אחד מפורד ומפורד בין העמים' וגו', כי העם שהוא אחד לפי האמת, שיש בו בעצמו סגולה זאת המיוחדת להיות עם אחד וזה כל פרי שלמותו, עתה הוא להפך, כי הוא מפורד, מעט הנה ומעט הנה, והיה מן הראוי אחר היותם רחוקים אלו מאלו, שאותו המעט שנמצא יחד יהיו לאחדים באהבה עזה בלב אחד לא יפרדו, ואינם כן, אלא הוא מפורד בינו לבינו, כל אחד מתרחק ומתפרד מחברו... ואסתר ע"ה ביקשה לתקן... באומרה: 'לך כנוס את כל היהודים וגו' וצומו עלי' וגו'... על הוראת האהבה אלו לאלו, והיותם דואגים ומצטערים מצער חבריהם יותר מצער עצמו, 'צומו עלי', אתם תצומו בעדי שאני נתונה בצרת סכנה ולא בעדכם. וגם אני ונעורתי אצום כן, על צרותיכם ולא על עצמי, ותהיה בזה אהבת הרעים נאמנה. על כן ראה מרדכי ובית דינו ע"ה לעשות זכר לדורות... על אהבת החברים ברוח נדיבה, ירבו במנות איש לרעהו ומתנות לאביונים". ¹⁵⁸ מגילה יג, ב. ¹⁵⁹ ב"ב י, א. ¹⁶⁰ שם, שהשיב רבי עקיבא לטורנוסרופוס - "אמר לו ר'ע: אמשול לך משל, למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין, וציווה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא דורון משגר לו? ואנן קרוין בנים, דכתיב: (דברים יד, א) 'בנים אתם לה' אלהיכם'. ¹⁶¹ אות א. ¹⁶² שמות כב, כד - "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו פנשה לא תשימון עליו נשף". ¹⁶³ תהלים קיב, ה. ¹⁶⁴ יחזקאל לג, יט. ¹⁶⁵ כדאמרין בשבת קלב, ב - "הווי דומה לו: מה הוא חנון ורחום - אף אתה היה חנון ורחום", כלומר דכמו שהקב"ה מרחם ומוחל לבניו, כך תהי אתם מרחמים על העני.

העגל כנודע¹⁶⁶, ולא באו לעובדו כי אם מסיבת אכילה, דכתיב¹⁶⁷: "וישב העם לאכול ושתו ויקומו לצחק", ואין מצחק אלא עבודה זרה כמאמרם ז"ל¹⁶⁸, לכן יען שבאה התקלה על ידי אכילה ושתיה, בדין הוא שיתענו, שיתכפרו על הנמשך ממה שאכלו ושתו. אך עמלק לא בא להלחם עם ישראל במדבר כי אם על הבכורה והברכה שלקח יעקב מעשיו, כמאמרם ז"ל¹⁶⁹, וכמו שהביא גם כן המתרגם בשיר השירים¹⁷⁰. וידוע שהבכורה והברכות שלקח מעשיו, על ידי אכילה ושתיה היה¹⁷¹. וגם מה שנתעורר המן מזרעו של עמלק לאבד את כל היהודים, היה על הבכורה שלקח יעקב מעשיו¹⁷². וכיוון שעל זה בא, ולקחת הבכורה והברכה היה במאכל ובמשתה, לכן בפורים, שהוא על מפלת המן שבא מעמלק על הבכורה והברכה, והיה על ידי מאכל ומשתה, בדין הוא שיתכפרו במאכל ובמשתה.

ובזה נחה קושיית המפרשים ז"ל: למה קבעו ליום זה בשם 'פורים' על שם הפור, ולא על שם אחר המורה יותר על הנס. אכן רצו לרמוז בשם 'פורים' שכלול ביום הכיפורים, כמו שאמרו, שיום הכיפורים הוא כפורים, שביום זה ויום זה הם מתכפרים, ע"כ תורף דברי קודשו. [ואפשר שזהו שייסד הרב 'חמדת ימים' ז"ל בתפילה של ליל אשמורת יום כיפור: יום הכיפורים תהיה לעדת ישראל לשמחה ולששון כיום פורים, מהתענוג ומרוב טוב לבית ישראל, יעו"ש.]

ודרך אגב אמרתי כוונת מאמרם ז"ל במדרש¹⁷³: "גְּעַרְתָּ גוֹיִם"¹⁷⁴ - זה עמלק, "אֶבְרַתְּ רִשְׁעִי" - זה עשו. יכול אף יעקב בכלל - רשעים לא נאמר אלא רשע. "שמים מחית לעולם ועד" שנאמר¹⁷⁵: "תמחה את זכר עמלק", ע"כ. והוא תמוה.

ועל פי האמור אפשר, דעמלק בא בשביל הבכורה והברכה, וזה אומרם: "גְּעַרְתָּ גוֹיִם" זה עמלק ו"אֶבְרַתְּ רִשְׁעִי" זה עשיו, שבסיבתו בא עמלק. יכול אף יעקב שלקח בכורתו וברכתו, לזה אמרו: רשעים לא נאמר אלא רשע, שיעקב אבינו ע"ה כדין עשה, כמו שאמרו ז"ל¹⁷⁶.

ואיך שיהיה, יען כי יום פורים הוא כיום הכיפורים, וידוע כי הצדקה היא היתה אם כל חי למחילה ולסליחה ולכפרה¹⁷⁷, ולכן ראו מרדכי ובית דינו ותיקנו לנו מתנות לאביונים ביום הכפרה בעצם, ודו"ק.

ויתקרב על פי האמור כוונת מאמרם ז"ל¹⁷⁸: אמר הקב"ה להמן: אלמלא לא מת משה - יפה אמרת, עכשיו שמת משה - ויתלו

את המן על העץ¹⁷⁹, עיין מה שכתבתי בזה בסימן ר"ד. ועל פי דברי הרב 'בינה לעתים' הנזכרים אפשר לומר, בהקדים עוד מאי דאיתא ב"ילקוט חדש' ערך 'משה' אות מ"ה: משה שהכניס ערב רב תחת כנפי השכינה, נענש עליהם שלא בא לארץ ישראל, ע"כ. וידוע דעיקר העוון בזה היה בשביל שגרמו בחטא העגל¹⁸⁰. והנה מצינו שהתנצל משה רבינו ע"ה בעוון העגל ואמר: לי צוית ולא להם, "אנכי" ו"לא יהיה לך" לי אמרת, כמו שאמרו ז"ל¹⁸¹. ומוכרח לומר, מכיוון שלא נתקבלה טענתו בזה, וכמו שכתבו המפרשים ז"ל על פסוק: "ועתה הניחה ליי"ש¹⁸², היינו טעמא דמה שכתוב לשון יחיד, הוא בשביל שישאל גוף אחד ואחדות אחת, ולזה נאמר בלשון יחיד - "אנכי" ו"לא יהיה לך". ובזה נסתרה טענת המן שחיק ומחיק, שישאל מפוזר ומפורד. זה אומרם: אלמלא לא מת משה ונכנס לארץ ישראל, ולא נענש בשביל הערב רב, יפה אמרת. עכשיו שמת משה, שנענש בשביל הערב רב, ולא נתקבלה טענתו - לי צוית ולא להם, ומוכרח לומר שישאל עם אחד וגוף אחד, לזה "ויתלו את המן על העץ".

והגאון 'עיר מקלט' בפרשת כי תשא כתב טעם למחצית השקל, וזה לשונו: דורשי רשומות כתבו טעם על מחצית השקל, כי ראשי תיבות וסופי תיבות של 'מחצית' הוא מ"ת ח"י וצ' באמצע, הרומו לצדקה, לפיכך צדקה תציל ממות. וזהו שנאמר¹⁸³: "רודף צדקה וחסד ימצא חיים", ע"כ. ועם זה פירשו המפרשים כוונת המסורה: ארבעה ויעמוד - "הוא צוה ויעמוד"¹⁸⁴; "ויעמוד השמן"¹⁸⁵; "ויעמוד בין המתים ובין החיים"¹⁸⁶; "ויעמוד פנחס ויפלל"¹⁸⁷. והכוונה, בזמן שהשי"ת "ציווה ויעמוד" המשחית במקום פלוני ב"מ, ורוצה האדם להעמיד נשמתו ולא ימות, דהיינו "ויעמוד השמן", אותיות נשמה, התיקון לזה: "ויעמוד בין המתים ובין החיים", על דרך האמור, דמחצית השקל יש בה ח"י מ"ת, והצ' באמצע היא צדקה, ועל ידי שתעשה צדקה היא מכרעת ממיתה לחיים, "ותעצר המגפה", ובתנאי שיצטרף עמה תפילה, וזהו "ויעמוד פנחס ויפלל". אי נמי ויפלל לשון: "ונתן בפלילים"¹⁸⁸, רוצה לומר, מלבד הצדקה צריך לדון ולחקור ולדרוש בכל עם הקהל, ולהסיר המכשולות, ואז "ותעצר המגפה", ע"כ.

ולעניות דעתי נראה על פי מה שכתבתי בסימן קל"ה, בטעם שהאדם נוצר ע"י איש ואשה, ולא נברא עפר מן האדמה כמו האדם. ואחד מן התירוצים שתירצו הראשונים, הוא כי ה' חפץ למען צדקו ולהצדיק את בריותיו, כי הוא ידע אחרית דבר מראשיתו,

166. תנחומא פקודי סימן יא. 167. שמות לב, ו. 168. בראשית רבה פרשה גג, יא. 169. ילקוט ש חוקת רמז תשסד - "אמר עשו לעמלק: כמה יגעתי להרוג את יעקב ולא ניתן בידי, תן דעתך לגבות נקמתי". 170. ב, טו. 171. הבכורה כדכתיב בבראשית כה, כט-לד, והברכות כדכתיב שם כז א-כה. 172. עיין תרגום אסתר ג, ו. 173. תנחומא כי תצא סימן ט. 174. תהלים ט, ו - "גְּעַרְתָּ גוֹיִם אֶבְרַתְּ רִשְׁעִי שָׁמַיִם מְחִית לְעוֹלָם וָעֶד". 175. דברים כה, יט. 176. בראשית רבה פרשה סג, ח - "אם תניחו שתי מרגליות בשפופרת אחת, לא זו שאת נותנה ראשונה יוצאה אחרונה, כך טיפה ראשונה של יעקב היתה". 177. בדאיתא בברכות ה, ב - "כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וכו' מוחלין לו על כל עונותיו. אמר ליה רבי יוחנן: וכו' וגמילות חסדים דכתיב (משלי ט"ז, ו): 'בחסד ואמת יכפר עון', חסד - זו גמילות חסדים". ובירושלמי תענית פ"ב ה"א - "אמר רבי לעזר: שלשה דברים מבטלין את הגזירה קשה ואילו הן: תפילה וצדקה ותשובה". 178. ספר 'מדרש פליאה' עם ביאור 'זכרון מנחם' סימן תקב בשם 'משען המים' - וזה לשונו: "כשנפל הגורל על חודש אדר שמח שמחה גדולה, שהוא חודש שמת משה רבן. אמר הקב"ה להמן: אלמלא לא מת משה יפה אמרת, עכשיו שמת משה, יתלה המן על העץ". 179. אסתר ז, י. 180. תנחומא כי תשא סימן ל. 181. שמות רבה פרשה מג, ה - "אמר משה: רבון העולם כך אמרת בסיני - אנכי ה' אלהיך, אלהיכם לא נאמר, לא לי אמרת? שמא להם אמרת?". 182. שמות לב, י. 183. משלי כא, כא. 184. תהלים לג, ט. 185. מל"ב, ד, ו. 186. במדבר יז, יג. 187. תהלים קו, ל. 188. שמות כא, כב.

דחיית טענת המן מדמשה לא נכנס לארץ

ומרחיצות אותם במים, שהיו מחמין מי הנהר. והיה הקב"ה מזמין להם דגים תוך הים, והיו שופתות שתי קדרות, אחת לרחוץ אותם, ואחת לבשל הדגים להאכילם, ואחר כך למען הביאם לידי תאוה, היו מסתכלות במראות, ומיפות עצמן לפניהם, ועושים שיסתכלו במראות גם הם בשיחה נאה עד בואם לידי תאוה, והיו נזקקות להם, ועל ידי כן נמשך זרע ישראל, וגם לא שלטו בהם גויים. בזכות זה רצה הקב"ה שמאותן המראות יעשו כיוור וכנו לרחצה לעבודה, כנגד מה שהיו מרחיצות אותם. שכאשר כוונתם היתה לקדש עצמם בל יטמאון מצריים, היתה הרחיצה לקידוש, כי בחרו בבן זוגם הקדוש, על כן היה כיוור וכנו זכר לזכר ונקבה, שופע ומושפע, רמז אל הזיווג.

ובדבר הזה מצינו ראינו טוב טעם סמיכות יציב ונכון, כי הורה הוא ית' איך מרובה מידה טובה מהפכה, כי הלא בפורענות העגל לא פגם עוונם רק למחציתם, הוא הזכר, כי על כן לא יותן רק חצי שקל, כי לא פשטה חלאת העוון גם לבת זוגם, עם שהוא והיא נקראים אדם אחד. אך לא כן במידה טובה, כי זכות נשים צדקניות גם את חלק נפשות בעליהן תיקנו, כי על כן מזכותם נעשו כיוור וכנו, שהם זכר ונקבה, כי זכותן נתפשט בהם ואנשיהם, ע"כ תורף דברי קודשו.

ואפשר שזהו נמי רמז הכתוב הנזכר: "העשיר לא ירבה והדל לא ימעט ממחצית השקל לתת את תרומת ה' לכפר על נפשתיכם". והן עוד נביא מה שכתב הרב 'ערכי הכינויים' מערכת הו', שהנפש והצורה זכר, והגוף וחומר נקבה. זה אומרו: "העשיר לא ירבה והדל לא ימעט ממחצית השקל", ולמה הדל והעשיר שווין כשיעורין במחצית, ולא שקל שלם, היינו טעמא "לכפר על נפשתיכם", שהם הזכרים, כי החצי האחר שהם הנקבות, לא נפגם.

ודרך אגב ראיתי להביא מה שכתב ה'ילקוט חדש' בערך 'עגל' בשם 'ספר הכוונות', וזה לשונו: כל תלמידי חכמים שבדורותינו, שהנשים מושלים עליהם, הם אותם הנשמות שהיו בעגל, שהיה בידם למחות ביד עושי העגל ולא מיחו, והנשים לא חטאו בעגל, לכך יש בידם למשול עליהם, ע"כ.

ותהי זאת נחמת עבדי ה' לקדושים אשר בארץ, אם היו במדרגה הנזכרת נשים משלו בם, כי הדבר מה, ויקבל דין שמים בשמחה. וראיתי כעת להביא מוסר נאה, מה שכתב הרב המוכיח בספר 'פלא יועץ' אות א', וזה לשונו: ביותר צריך ליהזר גברא דנפל בחולקיה גרמא בישא, אשה קשה, שהוא עומד בנסיון גדול, וצריך חיזוק להתנהג עמה בשלום ורעות לכבוד השכינה, כי הדברים עתיקים. ויתן אל לבו כי בארזים נפלה שלהבת, עד שאמר¹⁹⁶: דיינו שמצילות אותנו מן החטא ומגדלות את בנינו. וגם יתן אל לבו מאמר רז"ל¹⁹⁷, שדעתן של נשים קלות, ואמרי אינשי: אשה שערה ארוך ודעתה קצר, לכן ממנו צריך שיבוא השכל. ואם עוברת על דעתו ומכעיסתו, ישמור רוחו ובל יכעוס עמה, ואין צריך לומר לבזותה ולקללה ולהכותה, חלילה וחס, כי זה מנהג בורים וריקים

שעתיד לחטוא. ועלה ברצונו הטוב לבלתי ענוש את האדם בפעם ראשונה, כמו שכתוב¹⁸⁹: "הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר", ואם היה האדם יציר כפיו של הקב"ה, לא היה לו מחילה. ואנן בעניותין יישבתי שם על פי אותה שאמרו בסנהדרין פרק חלק¹⁹⁰: אמר ליה קיסר לר"ג: אמריתו דשכבי חיי, הא הוה עפרא, ועפרא מי קא חיי. אמרה ליה ברתיה: שבקיה, ואנא מהדרנא ליה. שני יצירים בעירנו, אחד יוצר מן המים ואחד יוצר מן הטיט, איזה מהם משובת. אמר לה: זה שיוצר מן המים. אמרה ליה: מן המים צר, מן הטיט לא כל שכן. ולזה גזרה חכמתו ית' לברוא האדם על ידי איש ואשה, כדי שישכר פי דוברי שקר, הכופרים בתחיית המתים, יעו"ש. ועוד כתבנו בסימן קל"א, שהטענה שרוצה הנשמה לפטור עצמה מן הדין, מחמת שניתנה בגוף העכור שנעשה מדם האשה ומלחות סרוחות, אינה טענה, יעו"ש הטעם באורך.

ומעתה אפשר שזהו כוונת המסורה, ויהיה סדר המסורה כך: "כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד", "ויעמוד בין המתים ובין החיים", "ויעמוד השמן", "ויעמוד פנחס ויפלל". והוא על דרך שדרשו ז"ל¹⁹¹, "כי הוא אמר ויהי" זו אשה, "הוא צוה ויעמוד" אלו הבנים. ואם תאמר, על מה עשה ה' ככה, להיות האדם נוצר על ידי איש ואשה - ויהי כמשיב, "ויעמוד בין המתים ובין החיים", ורצה לומר, מה שהעמיד השי"ת הבנים על ידי איש ואשה, היינו טעמא בסיבת המתים שהם חיים לעתיד, ויסכר פי האומות הכופרים בתחייה. וזאת שנית, "ויעמוד השמן", שהוא אותיות נשמה כמו שכתבתי, שיהיה לה העמדה וקיום, ובלא זה לא היתה לה תקומה, אבל אין לסמוך על זה, כי לא תקובל טענתו כמו שכתבתי, כי דוקא אלקים חשבה לטובה, על צד החסד, וצריך תפילה ותחנונים על זה לאלקינו כי ירבה לסלוח, זהו "ויעמוד פנחס ויפלל", ודו"ק.

ורבינו מוהר"ם אלשיך כתב¹⁹² בפרשת כי תשא בטעם מחצית השקל, וזה לשונו: כי רצה הקב"ה להורות את בניו כי גדולה ומרובה מידה טובה ממידת פורענות. והעניין, כי הנה ידענו מספר הזוהר, כי כל הנפשות בצאתם למעלה, יצאו זוגות זוגות, זכר ונקבה, ועל שניהם נאמר¹⁹³: "זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם", נמצא כי הזכר לבדו מחצית אדם הוא, וההיקש בנקבה. והנה לימדנו רז"ל¹⁹⁴, כי בעגל, שום אשה לא חטאה. לא בלבד שלא נתנו חלק כבעליהם, כי אם שגם פירשו מהם על רגל העגל, באומרם כי נשתמדו, עד שבו עד ה'. נמצא כי נפגם חצי אדם, הוא נפש כל זכר, אך לא נפש שום אשה, כי אם בן זוגה. על כן ציווה הוא ית', יתנו מחצית השקל, שהוא כל איש על עצמו. אך לא שקל שלם, כי בת זוגו שהוא חציו האחר, לא נפגם, והוא הצריך כופר נפשו, לא היא.

ועל כן נסמכה פרשת כיוור וכנו אל כופר נפש, כי הנה אמרו רז"ל¹⁹⁵: למה נעשה כיוור וכנו ממראות הצובאות, אלא לזכור זכות נשים שהיו במצרים, שבראותם כי בעליהן בעמלם לא היו נזקקין להם, ויראו פן יאבד זרע ישראל, על כן היו יוצאות השדה,

הטעם
שישם
נשים
המושלות
על בעליהן
וכיצד
להתייחס
אליהן

189. איוב לג, כט. 190. סנהדרין ז, ב. 191. שבת קנב, א. 192. בספר 'תורת משה'. 193. בראשית ה, ב. 194. קהלת רבה פרשה ז, א וע"י בפירוש מהרז"ו שם. 195. תנחומא פקודי סימן ט. 196. יבמות סג, א. 197. שבת לג, ב.

ופוחזים, ונפשו הוא חובל, רק כפה רך וחיך מתוק יוכיחנה. ועל כל פנים עול יסבול, ויהיה עלוב ולא עולב, ויקבל עליו דין שמים בשמחה, כי מה' אשה לאיש¹⁹⁸. ולפי מאמר רז"ל שאמר¹⁹⁹, שמי שיש לו אשה רעה אינו רואה גיהנם, היה ראוי לבקש אשה רעה, אם היה יכול לעמוד בנסיון, לפי חומר דין גיהנם, וכיון שעומד בנסיון לא יירש תרתי גיהנם, אלא יקבל באהבה ויקבל שכר טוב בעמלו. וגם צריך להתחזק לעורר את האהבה למען לא יהיו בניו בני שנואה ח"ו, ולפום צערא אגרא.

והגדר למנוע דברי ריבות מביתו הוא שלא לדקדק כל כך בהוצאות הבית על כל פרוטה ופרוטה, כי קשה כשאול אשה רעותה קנאה. לכן איש אשר כבדו ירבה כבוד ביתו דבר בעתו, ויפייס את אשתו, כי אין הברכה שורה בתוך ביתו אלא בשביל אשתו²⁰⁰. וגדול שלום הבית עד שהותר למחוק השם הגדול ליתן שלום בין איש לאשתו²⁰¹, לכן לו בכח יגבר איש, להעביר רעה מביתו ולהשרות שכינה בביתו, ע"כ.

ואמרת שזה רמז הכתוב²⁰²: "ולשון רכה תשבר גרם". שהאשה עצם, ותרגום עצם - 'גרמא', ומענה רך אימ"א שלו"ם. וגאון עוזנו ב'נחל אשכול' על פסוק²⁰³: "בתולותיה נוגות והיא מר לה" כתב, וזה לשונו: צער באשה נוגע כביכול לשכינה, כמו שכתוב ברעיא מהימנא²⁰⁴: כל נשי ישראל בכנסת ישראל אחידן. וכן ראיתי בפסק עגונא להתרא, שחתם בו הרב עיר וקדיש כמוהר"ר אהרון חיון זלה"ה, שכתב דיען נוגע עיגון זה באיזה פרט צער לשכינה, לכך נטפל להתיר, זהו תורף דבריו ז"ל. וזה שאמר: "בתולותיה נוגות", ועל ידי זה כביכול, "היא", השכינה, "מר לה", יעו"ש.

ומהאמר אפשר שזהו שרמז שלמה המלך ע"ה בקהלת²⁰⁵: "אשר עוד בקשה נפשי ולא מצאתי אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי, לבד ראה זה מצאתי אשר עשה אלקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים", ע"כ. שם רמז למה שדרשו ז"ל²⁰⁶: "אשה בכל אלה לא מצאתי"²⁰⁷ - ב"אלה אלקיך ישראל"²⁰⁸ לא מצאתי, שלא חטאו בעגל, ודין גרמא שנשים מושלים באנשים בדורות הבאים, כמו שכתבתי, ואם כן צריך לקבל בשמחה ובטוב לבב, וירבה כבוד ביתו, כי הכל נגזר מה'. וזה אומרו: "לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלקים את האדם ישר", שרוצה לומר, האדם, שהוא שם כולל זכר ונקבה, הכל היה ביושר ובכושר, אבל "והמה", שלא ידעו העניין על מתכונתו, ומזה יבואו לקטטות ומריבות, ביקשו חשבונות רבים. והחי יתן אל לבו דברים היוצאים מכל האמור, "ישמע חכם ויוסיף לקח"²⁰⁹.

עב"ר א"י. ועוד כתב הרב¹ על זה² בדף רע"ז, וזה לשונו: הג' מתנות שניתנו על ידי יסורין וחד מינייהו א", כי בהיותנו במעלה גדולה בא"י קרובים לשי"ת,

יסורי א"י
באים
לכפרה

או אדרבא, "כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מייסרך"³, והיה מקויים בנו "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם"⁴. ותכף ומיד כשיחטא איש צדיק איזה חטא, היה הקב"ה שולח לו יסורין לנקותו. ואין לך טובה גדולה מזו, ועל זה אמר הכתוב⁵: "ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון", כי היה לו זה לנשיאת עון. ואל יתרעם מי שדר בא"י כשהוא חסר כל טוב ומוכה ביסורין, כי אדרבא, זהו לו לטובה, והכל מצד החסד לכפרת עון. ועל זה רמזו ז"ל⁶: א"ר אלעזר: כל הדר בא"י שרוי בלא עון.

וצריך האדם הדר בא"י תמיד לזכור בשם שנקראת 'ארץ כנען', והוא מורה על עבדות והכנעה. ולזה נשאר שם כנען לארץ הקודש אחר שהיתה של ישראל, אלא יען כי כנען הוא עבד, גם כנען לשון הכנעה, וזהו קיום הארץ שנחיה עבדי ה'. וזהו הרמז בדברי נח שאמר: "ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו"⁷, ולפי העניין היה לו לומר 'ארור יהיה כנען'.

הגם שנוכל לתרץ, כי אמר "ארור כנען" כלומר, כבר הוא ארור, כי משורש נחש הקדמוני שאמר ליה השי"ת "ארור אתה"⁸, משם שורש כנען בידו מאזני מרמה, אבל לעניינינו נוכל לומר, כי לא רצה לומר תיבת 'היה' על העתיד, כי אדרבא, הכנעני, רוצה לומר הנכנעים עבדי ה', הם ברוכים לה', אלא זה הכנעני ארור הוא. וזה שנאמר: "עבד עבדים יהיה לאחיו", רצונו לומר, ישראל הם עבדים לה', ולאילו העבדים יהיה הוא עבד.

כלל העולה, אדרבא, בארץ אשר ה' אלקינו דורש צריך להיות ביותר עבד ונכנע, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה⁹: "גר אנכי בארץ", כלומר ביותר אני משים עצמי לגר בארץ הקודש.

וזה שאמר הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה: "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם"¹⁰, ומה שאמר "לא להם", הנה פירש רש"י: מה שלא נאמר 'בארץ מצרים' אלא 'לא להם', כי משנולד יצחק 'ויגר אברהם'¹¹, 'וישב יצחק בגרר'¹², 'ויעקב גר בארץ חם'¹³, "לגור בארץ באנו"¹⁴. ועוד יש מפרשים, כי "בארץ לא להם" כאילו אמר בארץ מצרים לא להם היה, רצונו לומר, שלא היה למצרים בעצמם, כמו שאומר רש"י על הפסוק¹⁵: "ואת העם העביר אותם לערים" וכו'. אבל על פי עניינינו הכוונה, שאמר בארץ מצרים תהיו גרים, וזהו הגרות כפשוטו, כי יהיו בארץ לא להם עבדים לפרעה, אבל אחר כך תזכו להיות גרים בארצכם, כמו שאמר דוד המלך ע"ה: "גר אנכי בארץ", כי יושבי הארץ צריכים להיותם בהכנעה כמו הגרים, שלא יעשו העיקר להתישב באיתן מושבו.

ארץ כנען - להורות שקיומה בהיותנו נכנעים

יושבי הארץ צריכים להיות בהכנעה

198. עיין מועד קטן יח, ב. 199. עירובין מא, ב. 200. ב"מ נט, א. 201. שבת קטז, א. 202. משלי כה, טו. 203. איכה א, ד. 204. עיין זוהר נשא קכד, א. 205. ז, כח-כט. 206. עיי' קהלת רבה פרשה ז, א ועיי' בפירוש מהרז"ו שם. 207. קהלת ז, כח. 208. שמות לב, ד. 209. משלי א, ה. **עבר** 1. הרב הקדוש השל"ה, תורה שבעל פה פרשת לך לך. 2. על מאמר חז"ל בברכות ה, א הנזכר לעיל ריש סימן רנה. 3. דברים ת, ה. 4. עמוס ג, ב. 5. ישעיה לג, כד. 6. כתובות קיא, א. 7. בראשית ט, כה. 8. בראשית ג, די. 9. תהלים קיט, טו. 10. בראשית טו, יג. 11. שם כא, לד. 12. שם כו, ו. 13. תהלים קה, כג. 14. בראשית מז, ד. 15. שם מז, כא, וזה לשונו: "ואת העם העביר" - יוסף מעיר לעיר, לזכרון שאין להם עוד חלק בארץ, והושיב של עיר זו בחברתה".

בשעה שאתם רוצים ליישב בשלווה - תהיו גרים

וזה שאמרו ז"ל¹⁶: "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען"¹⁷ - ביקש ליישב בשלווה, אמר הקב"ה: לא דיין וכו'. וזהו "כי גרים ותושבים אתם עמדי"¹⁸, בשעה שאתם רוצים ליישב בשלווה - תהיו גרים, וסימנך: "ארץ אוכלת יושביה"¹⁹, היא מכלה הרוצים ליישב בה בשלווה ובתוקף, לאכול פירותיה ולנוח בה לבד. ואף שהמרגלים דיברו זה הפסוק, הם דיברו לרעה והוציאו דברי קדושה לחולין, חולין הוא להם. ומי שדר בא"י בעניין זה מוכתח לו שהוא בן עולם הבא וכו', יעו"ש זה תורף דבריו בקיצור.

ועיין מה שכתבתי לעיל בסימן קנ"ד על דברי הרב 'עיון יעקב', וכמו כן מה שכתבתי בזה בסימן ה'. ואפשר שזה רמז הכתוב פרשת מסעי²⁰: "צו את בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם באים אל הארץ כנען זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה ארץ כנען לגבולותיה". ולפי פשוטו הוא מקרא קצר, שהיה לו לומר 'אל הארץ ארץ כנען', כמו "את בריתי שלום"²¹, וכמו שכתב ה'חזקוני', יעו"ש. ואולם על פי הרמז נוכל לומר, כך שיעור הכתוב, "כי אתם באים אל הארץ" הידוע לכם, אמנם צריך שתהיו מוכנעים ועבדים, זה אומר: "כנען" ובזאת הבחינה "תפול לכם בנחלה", שתהיה לכם נחלה עולמית "ארץ כנען לגבולותיה" כי זהו קיום הארץ.

רע"ג

א"י. הנה מה שכתבתי למעלה בסימן רנ"ה על דברי הרב 'גבול בנימין', שנראה דלת מילין ניהו, דהמצווה בנר, והתורה באור, ודרך חיים תוכחות מוסר וכו', יעו"ש, עתה ראיתי להרב 'שנות חיים' פרשת וארא, וזה לשונו: שהיה אפשר לומר, דמה שלא הביא ראיה לתורה גם כן מ"ותורה אור"¹, מפני שמילת "ותורה אור" נצרכה לדרשת ר' מנחם בר' יוסי בסוטה², וזה לשונו: "כי נר מצווה ותורה אור" - תלה הכתוב המצווה בנר והתורה באור, לומר לך: מה נר אינה מגינה אלא לפי שעה, אף מצווה אינה מגינה אלא לפי שעה; ומה אור הוא מגין לעולם, אף תורה. נמצא, דתורה הוצרכה לדרשה, ולכן הביא מ"אשרי הגבר אשר תיסרנו יה", ע"כ.

מדוע על יסורי התורה מ"תורה אור"

ועוד תירץ, דיש הפרש בין יסורין הבאים על האדם מאתו ית', ליסורין המביאין הוא על עצמו. והנה יסורי התורה הם מאתו ית', שנתן לישראל יסורין כדי שיהיה להם הרבה לקבל את התורה. אמנם עולם הבא, הוא עצמו צריך שיביאם עליו, על דרך אמרם ז"ל בבראשית רבה³: א"ר תפדי בשם ר"א: אמר הקב"ה: אם אני בורא אותו מן העליונים - הוא חי

חילוק שבין יסורים המזכים לתורה ליסורים המזכים לעולם הבא

ואינו מת, ואם אני בורא אותו מן התחתונים - הוא מת ואינו חי, אלא אני בורא אותו מן העליונים ומן התחתונים, אם יהיה ימות, ואם ימות יחיה. וכוונתם ז"ל ידועה, שאם יהיה עצמו בעולם הזה, ימות לעולם הבא. ואם ימות בעולם הזה, ויהיה לעולם הבא. נמצא שהשגת עולם הבא, היא במה שממית עצמו בעולם הזה. ולזה כיוון רש"י ז"ל באומר: "ודרך חיים" חיי עולם הבא, הוויין ליה "תוכחות מוסר" לאדם. ולזה אינו מביא תורה ועולם הבא מחד קרא, דיסורי תורה לחוד ויסורי עולם הבא לחוד.

וראיתי מי שהקשה, דמאי קא בעי תורה מנין, דהמפורסמות אינם צריכים ראיה, שהרי ראינו כמה יסורין סבלו ישראל קודם מתן תורה, גלות מצרים ת' שנה, ויסורי המדבר לכתם במדבר בארץ לא זרועה, וכן א"י, והמפורסמות אינם צריכים ראיה. איברא דודאי גלות מצרים הם הם היסורין, אמנם הוצרך להביא ראיה מקראי, דהוא אמינא דכל היסורין הוו בשביל א"י, אבל להשגת התורה לא הוצרך יסורין, או להיפך, ולכן הביא ראיה לכל אחד מהם קרא בפני עצמו, אבל לעולם גלות מצרים היה בשבילם לזכותם, ע"כ.

מדוע צריך ראיה שג' המתנות תלויים ביסורים, והרי חזינן שכך הוא

אמר המתבר: לפי דברי הרב הקדוש 'ראשית חכמה' שהעתקתי לעיל⁴, שכתב שאפילו יהיה צדיק גמור צריך יסורין לזכות אליהם, וכן מצינו שלא זכה הרשב"י אל החכמה הנפלאה אלא על ידי יסורין, שנצטער במערה וכו', וכן אחד ממ"ח דברים שהתורה נקנית בהם הוא בקבלת היסורין וכו', ויצטרך האדם להצטער בסיגוף האכילה וכו', יעו"ש, אם כן הראיה אינה על שעת מתן לבד, אלא בא לכלול שככה צריך בן אדם להתיישר לזכות אליהם, אפילו אחר שניתנו, ולזה הוצרך להביא ראיה, ודו"ק.

רע"ד

א"י. והרב 'דרכי שלום' פרשת ויקרא כתב בשם הרב מוהר"י בן שאנג"י ז"ל¹, וזה לשונו: מתחילה משעת בריאת העולם עלה ברצונו ית' לתת אלו המתנות - תורה וא"י ועולם הבא, בלתי יסורין, וכל הנותן בעין יפה הוא נותן, ולכך קראם מתנות טובות. האמנם אחר כך, על ידי העגל שהם עשו, חזרו לזוהמת הנחש ונתנם אחר כך על ידי היסורין. וזה שנאמר²: 'ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל', בלתי יסורין, האמנם בעוון העגל נסתלקו אלו המתנות, ולא היה הקב"ה רוצה ליתן, 'יכולם לא ניתנו' פעם אחרת 'אלא על ידי יסורין', ע"כ.

לולא חטא העגל היו ניתנות ג' המתנות ללא יסורין

אמר המתבר: כעין זה איתא בילקוט³ על פסוק⁴: "וישבר אותם תחת ההר" - נסתכל משה בלוחות וראה שפרח כתב מעליהן, והשליכן מידי, מיד נתאלם ולא היה

16. בראשית רבה פרשה פד, ג. 17. בראשית לו, א. 18. ויקרא כה, כג. 19. במדבר יג, לב. 20. במדבר לד, ב. 21. במדבר כה, יב. רעג | 1. משלי ו, כג; מפסוק זה - 'כי נר מצווה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר', למדה הגמרא ברכות ה, א שעולם הבא נקנה ביסורין, ונשאלת השאלה, למה לא למדו ממנו כן גם שהתורה נקנית ביסורים. 2. כא, א. 3. פרשה ת, יא. 4. סו"רסג. רעד | 1. בספר 'באר יצחק': 2. ברכות ה, א. 3. כי תשא רמז שצא. 4. שמות לב, יט.

אמר שלמה בחכמתו: כי השמים לענין הרום והגבהות שלהם, וכן הארץ לענין עומקה ושפלותה, וכן שינוי לב המלכים אשר נראה מהם מחשבות שונות מתמיהות, הנה כל אלה הדברים אין מקום הקירה בהם לעמוד על תכליתם, כי הבורא ית' בחכמתו הנפלאה ידע כל מה שהיה נאות לכל דבר ודבר כפי עצמותו והכנתו, ואם אנחנו לא נשיגהו. והחקירה בזה היא הבל וסכלות גמורה, שלא יכנס בגדר חקירה למה לא היה החומר פילוסוף או ענין דומה לזה, כך ראתה חכמתו ית' יתכן לשמים צד מעלה. ואלהיהוא אמר לאיוב: "הבט שמים וראה ושורו שהקים גבהו מן" וכו'.

היתרון השני הוא מפאת עצמותם, שהם פשוטים ואין בהם הרכבה ולכן הם מעצמותם בלתי מעוותים אל ההפסד והכליון, כדמיון הכתוב⁷: "כעצם השמים לטוהר", והתחתונים בהיפך זה הם, מורכבים וחומרים גם, וממילא גם צורתם אינה כל כך חשובה ומעולה, כי לעולם הצורה היא מתיחסת אל ערך החומר ומחמת ההרכבה הם נפסדים.

היתרון השלישי הוא מפאת התנועה, כי העליונים תנועתם סיבובית המורה על הנצחיות, דומיא לבורא ית', אבל התחתונים תנועתם היא נפסקת, לאשר היא לו לצד מעלה או לצד מטה אשר בהכרח יש לה קץ וגבול, מה שאין כן התנועה אשר היא סביב העגולה.

והוא ית' מאהבתו אותנו ומשמרו את חברית ואת החסד אשר נשבע לאבינו באומרו⁸: "כה יהיה זרעך", רצה יהיו עם בני ישראל מובדלים מכל יתר הנבראים השפלים וידמו לכוכי השמים בג' יתרוניהם.

אם מצד המקום, שיושמו כעין השמים במקום המעלה, הנחילם ארץ חמדה צבי היא לכל הארצות, העולה היא למעלה על כולם בגבהות מצבה וכל השאר הם שפלים ממנה, כדבריהם ז"ל⁹: "מנין שא"י גבוהה מכל הארצות, שנאמר¹⁰: "וקמת ועלית אל המקום".

ועל עצם מהותם בין בחומר בין בצורה, כבר נודע היות נפשות ישראל הצובות מתחת כסא כבודו ית', וממילא גם החומר שלהם ראוי יהיה נערך כפי גדר הצורה, כי לא כל חומר שיוזמן יקבל כל צורה שתזדמן, אלא ודאי יש בכוחם להיות חומרים כגוף השמים וכוכביהם, וכמאמר דניאל ע"ה¹¹: "והמשכילים יזהירו כוזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד".

ועל השלישי מהתמדת התנועה, נתן להם את התורה שיתעסקו בה תמיד, לא ימוש הספר מפייהם יומם ולילה, שזו היא תנועתם והליכתם. ועליהם נאמר¹²: תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, ילכו מחיל

יכול להשיב דבר. באותה שעה נגזרה גזירה על ישראל שילמדו אותה מתוך הצער ומתוך השעבוד ומתוך הטילטול ומתוך הטירוף ומתוך הדחק ומתוך שאין להם מזונות. ובשביל אותו הצער שהן מצערין, עתיד הקב"ה לשלם שכרן לימות המשיח כפול ומכופל, שנאמר⁵: "הנה ה' אלקים בחזק יבוא וזרועו מושלה לו הנה שכרו אתו", ואומר⁶: "מי הקדימי ואשלם", לטובתי נשברה רגל פרתי שתהיה משכורתי שלימה, יעו"ש.

והוא פשט דבריהם ז"ל בילקוט⁷: "נוראות בצדק תענונו"⁸ - ר' חגי בשם ר' יצחק: נוראות שאתה עתיד לעשות בעולם הבא בשביל יסורין שאתה מביא עלינו בעולם הזה, יעו"ש. והוא גם כן פשט המאמר דלעיל⁹: "ואוהבו שחרו מוסר"¹⁰ - זה הקב"ה, על שאהב את ישראל, דכתיב¹¹: "אהבתי אתכם אמר ה'", הוא מדכה אותם ביסורין, ופשוט.

ומה שכתב עוד הרב 'דרכי שלום' שם, שהמפרשים ז"ל נסתפקו אם אדם אחד זכה שסבל יסורין קודם הליכת א"י, אי צריך יסורין עוד בהיותו בא"י. והוכיחו דאין הכרח עוד ביסורין, כמו שאמרו בגמרא¹²: ג' הם מנוחלי עולם הבא, ואלו הן: הדר בא"י וכו', ובודאי הגמור שדברים הללו מועילות לעולם הבא בלתי יסורין, דאי לא תימא הכי, מאי האי דקאמר ג' מנוחלי עולם הבא, אלא ודאי כיון דסבל יסורין לזכות לדבר אחד תו לא צריכי יסורין. וכן ראיתי להרב 'טירת כסף' ז"ל, שהביא ראיה גם כן לדבר זה, ע"כ דברי קודשו. אחר המחילה רבה, הרוואה דברי הרב 'טירת כסף' בפרשת במדבר, והבאתי דברי קודשו למעלה בסימן רס"ד הוא להיפך, יעו"ש.

ער"ה א"י. והרב הגדול 'בינה לעתים' ז"ל בדרשותיו, עת קץ¹, כתב על מאמר זה דג' מתנות טובות², וזה לשונו: כי מצינו שנתקבצו בורע הנבחר כל המעלות אשר נתעלו בהם השמים וכל צבאם על כל יתר הנמצאות השפלות אשר בארץ מתחת, והם ג' יתרונות המבדילים בינם לבין התחתונים.

אם מפאת מקומם, אשר הם בצד המעלה בגובהו ורומו של עולם, והתחתונים שמים מוכיח עליהם שהם בצד המטה בשפל המקומות ירדו פלאים, וכמאמר החכם ע"ה³: "שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר". כי רז"ל דרשו בבראשית רבה⁴ על פסוק⁵: "והארץ היתה תהו ובהו" - כאילו הארץ תוהא בעצמה על מה שהושפלה מדרגתה מהעליונים וכו', יעו"ש. וככה יקרה בענין הגבהות והשפלות, אולי יבוא אדם לחקור ולהתפלא, למה ניתן הרום והעליונות לשמים והשפלות והעומק לארץ ולא היה להיפך - על כן

האם הסובל יסורין קודם בואו לא"י צריך יסורין בא"י

ג' יתרונות בשמים וצבאם על פני הארץ וצבאה

ג' יתרונות לישראל על פני שאר הנבראים בדומה לשמים וצבאם

5. ישעיה מ, י. 6. איוב מא, ג. 7. ילקוט"ש תהלים רמז תשפט. 8. תהלים ס, ו. 9. סימן רנו. 10. משלי יג, כד. 11. מלאכי א, ב. 12. פסחים קיג, א. **ערה** | 1. דרוש ג לשבת נחמו. 2. ברכות ה, א הנזכר לעיל ריש סימן רנה. 3. משלי כה, ג. 4. פרשה ב, ב. 5. בראשית א, ב. 6. איוב לה, ה. 7. שמות כד, י. 8. בראשית טו, ה - "ויאמר הקטץ נא השמימה וספר הפוכבים אם תוכל לספר אתם ויאמר לו פה יהיה זרעך". 9. זבחים נד, ב. 10. דברים טז, ח. 11. דניאל יב, ג. 12. ברכות סד, א.

איך להם לא חקר ולא מניין, כלומר מצד חומרם וצורתם איך להם חקר ולא מניין כפשוטו, כך ישראל מצד חומרם וצורתם המשוניים איך להם חקר ולא מניין כפשוטו.

וכנגד היתרון הג', שהוא מפאת התנועה ושלזה ניתנה להם התורה שתתן להם התנועה התמידית הסובבת, כנגד זה אמר: מה כוכבים שליטים בכל העולם, כך ישראל שזכו לתורה שבה מלכים ימלוכו ושרים ישורו.

ולזה שאל, שהג' יתרונות הללו איתנהו נמי בחמה ולבנה, שהם בצד המעלה בגובהו ורומו של עולם, וגם כן עצם פשוט בלא הרכבה ואינם מעותדים אל ההפסד, וגם כן מפאת התנועה, והם גדולים ביותר מכוכבים ובערך הגדול איך להשיג על דימוי המניין. ולזה השיבו: חמה ולבנה יש להם בושח לעתיד, אבל הכוכבים איך להם בושח לעולם, ולזה נמשלו דוקא לכוכבים, ודו"ק.

אל חיל, שהוא ממש עניין התנועה הסיבובית. כי לכן כשאנו מסיימין התורה מיד אנו מתחילים ראשיתה, להורות על התמונה הכדורית הזאת.

ולשלושתן רמז הנביא ע"ה באומרו¹³: "וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו". על התחלפות בשינוי הויתם מיתר הנבראים אמר: "יחליפו כח", רוצה לומר, יתחלף ויתעלה כוחם במהותם משאר הנמצאים בין בחומר בין בצורה. ועל המקום במצב העליון - "יעלו אבר כנשרים", יעלו למעלה למעלה כאילו היו להם כנפי נשרים. ועל התמדת התנועה בלי הפסק - "ירוצו ולא ייעפו". וזהו ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל - תורה וא"י ועולם הבא, כי התורה נתן להם התנועה התמידית הסובבת, וא"י תושבים במקום העליון, ועולם הבא יזכו לו בעבור יקר מהותם ודקות הויתם, כי לא יוכלו שאנו גסי החומר ושפלי הצורה, כי העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה¹⁴, ע"כ דברי קודשו בשינוי קצת.

כי על פי יסודו נראה לעניות דעתי לפרש מאמרם ז"ל בדברים רבה¹⁵, וזה לשונו: "ה' אלקיכם הרבה אתכם"¹⁶ - למה ברך אותם ככוכבים, מה כוכבים הללו מעלות על גבי מעלות - כך הן ישראל מעלות על גבי מעלות. מה כוכבים הללו אין להם לא חקר ולא מניין - כך ישראל אין להם לא חקר ולא מניין. מה כוכבים שליטים מסוף העולם ועד סופו - כך ישראל. אמר לפניו: ריבונו של עולם, למה לא משלת את בניך בחמה ובלבנה שהם גדולים מכוכבים. אמר לו הקב"ה: חייך, חמה ולבנה יש להם בושח לעתיד לבוא, מנין, דכתיב¹⁷: "וחפרה הלבנה ובושה חמה", אבל הכוכבים איך להם בושח לעולם, מנין, שכן כתיב¹⁸: "וידעתם כי בקרב ישראל אני" וגו', ע"כ.

והוא מאמר קשה ההיתוך, מאחר שנדמו ישראל לכוכבים מצד הג' דברים, אם כן כיצד שאל למה לא משל ישראל לחמה ולבנה, שיש להם חקר ומניין.

ואולם על פי האמור אפשר לומר, שבעל המאמר רמז הג' יתרונות הנזכרים. וכנגד המקום אשר הוא בצד המעלה וגובה ורום, וכנגד זה נתן להם א"י, לזה רמז: מה כוכבים הללו מעלות על גבי מעלות, כלומר שהם בצד המעלה, כך הם ישראל במקום שיש בו מעלות על גבי מעלות, היא א"י וירושלים והר הבית ועזרות ובית קודשי הקודשים וכיוצא.

וכנגד היתרון השני, שהוא מפאת עצמיותם שהם פשוטים ואין בהם הרכבה, ולזה אינם מעותדים אל ההפסד והכליון, וכנגד זה נפשות ישראל חצובות מתחת כסא כבודו, והחומר שלהם נערך כפי גדר הצורה, ולזה ניתנה להם עולם הבא בעבור יקר מהותם ודקות הויתם, אמר: מה כוכבים הללו

ג' המתנות
כנגד ג'
היתרונות
שבישראל

מפני מה
נמשלו
ישראל
ככוכבים
ולא חמה
וכלבנה

כשישראל
עושים רצון
ה' הם
עליונים על
כל העולם
ככוכבים

ועיין עוד באגדתא דבראשית פרק ט"ל, זה לשונו: "שיר למעלות אשא עיניי"¹⁹ - זה שאמר הכתוב²⁰: "ונתנך ה' לראש ולא לזנב", אשריהם ישראל, בשעה שהן עושין רצונו של הקב"ה הוא מעלה אותן למלאכי השרת, שנאמר²¹: "והיה אם שמע תשמע" וגו', 'והיית למעלה' אין כתיב כאן, אלא "רק למעלה", מהו "רק", מיעוט - פעמים שאתם למעלה, אימתי - "כי תשמע בקול ה'"²² וגו'. ואם לאו, פעמים שאתם למטה, כשאינ אתם עושים רצונו, שנאמר²³: "הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה". וכך הבטיח הקב"ה לאברהם ע"ה - מתחילה: "הבט נא השמימה וכו' כה יהיה זרעך"²⁴, ובמקום אחר הוא אומר²⁵: "והיה זרעך כעפר הארץ", אם כוכבים למה כעפר. אלא אמר לו: בשעה שבניך עושין רצוני, כשם שהכוכבים עליונים על כל העולם כך בניך עליונים על הכל, וכשאינ עושים רצוני, כשם שהעפר למטה והכל דשין אותו, כך הן, שנאמר וגו', יעו"ש, והוא מבואר עם האמור.

ונקדים עוד מה שכתבתי בסימן ל', שא"י נקראת 'ראש', יעו"ש. זה אומר: "ונתנך ה' לראש", שהיא הארץ הקדושה, שתשבו בה לבטח "והיית רק למעלה", שאתם נמשלים לכוכבים מצד גובהם, וגם אתם במקום הגבוה ורום על כל הארצות, ולא תהיו למטה, ואימתי - "כי תשמע בקול ה'", וזה אומר: וכך הבטיח לאברהם "הבט נא השמימה" וכו', והוא מובן מעצמו, וק"ל.

רע"ו א"י. איתא בזוהר מדרש רות¹: "על התעודה"² בא"י נקראים ישראל למודי ה' חתום תורה בלימודי", שבא"י שם נקראו למודי ה' ושם היו ולא בחו"ל, ע"כ.

13. ישעיה מ, לא. 14. ברכות יז, א. 15. פרשה א, יד. 16. דברים א, י. 17. ישעיה כד, כג. 18. יואל ב, כז. 19. תהלים קכא, א. 20. דברים כח, יג. "ונתנך ה' לראש ולא לזנב והיית רק למעלה ולא תהיה למטה" פי תשמע אל מצות ה' אלקיך אשר אנכי מצוך היום לשמר ולעשות. 21. שם פס' א. 22. שם פס' ב. 23. שם פס' מג. 24. בראשית טו, ה. 25. בראשית כח, יד. **רע"ו** 1. מט, ב. 2. רות ד, ז. 3. ישעיה ח, טז.

בא"י
נקראים
ישראל
למודי ה'

דסבירא ליה דיש קניין לגוי בא"י להפקיע מידי מעשר¹³. וכבר נודע דרשת ר' יוחנן¹⁴: עשר בשביל שתתעשר, ומקרא מלא כתיב¹⁵: "ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות". ואם מוציא כראוי מתברך, ומינה דאם לא הוציא מעשרותיו כראוי יהיה להיפך, גבר לא יצלה בימיו, וכמו שכתוב¹⁶: "איש אשר יתן לכהן לו יהיה", והוא הדין אם הפקיע דבר הראוי למעשר, דיהיה עני ורש כל ימי צבאו ולא יתמו ימי בכיתו.

והנה ר' יוחנן כד הוה אויל לטבריא סח לפי תומו לר' חייא דמכר שדהו ובית זיתיו הראויים למעשר, ואם כן כפי הדין הפקיע ר' יוחנן מידי מעשר במוכרו הדבר שראוי לכך, ושורת הדין מחייבת שיהיה עני כל ימי חייו. ואמרו בכתובות¹⁷: "מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה"¹⁸ - אם הדין דומה למלך שאינו צריך לכלום, וכמו שמפרש רש"י שם והתוספות, שהוא עשיר - יעמיד ארץ. ואיש תרומות, שהוא עני ככהן המחזור אחר הגרנות, יהרסנה. ואמרינן בפרק קמא דבתרא¹⁹: "והמשכילים יזהירו כוהה הרקיע"²⁰ - זה דיין שדן דין אמת לאמיתו, שכל שדן דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, ורבנן מאי פירש רשב"ם: אותם שעוסקים בתורה תמיד, מאי ומשני: "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו"²¹. באופן שחכם שהוא עני, אינו ראוי להיות דיין, ד"איש תרומות יהרסנה", וכיון דלא יתמנה לדיין גם לא יזכה להיות שותף להקב"ה במעשה בראשית. אם כן ר' יוחנן שעשה אותו מעשה שמכר שדהו ובית זיתיו בא"י לגוי והפקיע מידי מעשר, ראוי שיחול עליו חולי עניות, ודל מיניה האי מילתא להיות שותף להקב"ה במעשה בראשית, שהרי אינו ראוי להיות דיין.

ועל כל כהני מילי בכה ר' חייא, שהקב"ה הצריכו לר' יוחנן למכור מיטב שדהו ומיטב כרמו באופן שיחול עליו חולי עניות, וגם עד זקנה ושיבה לא יהיה דיין להיות שותף להקב"ה במעשה בראשית. וזה שאמר לו: לא שבקת לסיבותיך כלום, וכיון דאתה הפקעת מידי מעשר, אין ספק דנגזר עליך להיות עני ואינך ראוי להיות דיין ושותף להקב"ה.

על זה השיב לו בעצם ר' יוחנן וכה אמר לו: הן לו יהי דכברך שעברתי אלא זה דלא תחנם והפקעתי מעשר, עד שמפני זה יגזור עלי להיות עני וקא אפסידנא שותפות עם הקב"ה, כמו שנתבאר, על כל אלה למה קשה עליך כל כך, דאנא אפסדית השותפות - דבר שנברא בשישה ימים, וזכיתי לתורה שנבראת בארבעים יום, וכמו שנאמר: "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו".

ולכן כשמת ר' יוחנן קראו עליה בני דורו: "אם יתן איש את

ואפשר שזהו כוונת הכתוב⁴: "וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך", והוא כמו שכתבתי למעלה בסימן ז', שבא"י נקראו ישראל בנים למקום. ועוד איתא בסנהדרין פרק ג'⁵: א"ר אושעיא, מאי דכתיב⁶: "ואקח לי את שני מקלות לאחד קראתי נועם" - אלו תלמידי חכמים שבא"י שמנעימים זה לזה בהלכה וכו', יעו"ש. זה אומר: "וכל בניך", שהם ישראל שבא"י, "הם למודי ה'" כמו שנתבאר, "ורב שלום בניך", שמנעימים זה לזה בהלכה בשלום ובמישור, וק"ל.

רע"ז

א"י. איתא במדרש רבה פרשת אמור¹: ר' יוחנן הוה מטייל, סליק מטבריא לציפורין והוה ר' חייא בר אבא מסמך ליה², מטון חד בית חקל, אמר: הדין בית חקלא הוה דידי וזבינת יתיה בגלל למזכי באורייתא³. מטון חד דבית כרמא, אמר: הדין בית כרמא דידי הוות וזבינת יתיה בגלל למזכי באורייתא. מטון חד דבית זיתא, אמר: הדין בית זיתא דידי הוות וזבינת יתיה בגלל למזכי באורייתא. שרי⁴ ר' חייא בכי. א"ר יוחנן: מה את בכי. אמר ליה: על דלא שבקת לסיבותיך כלום⁵. אמר ליה: קלה היא בעיניך מה שעשיתי, שמכרתי דבר שנברא לשישה ימים וקניתי דבר שניתן לארבעים יום, שנאמר⁶: "ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה", וכתיב⁷: "ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה". כד דמך ר' יוחנן⁸, הוה דורו קורא עליו: "אם יתן איש את כל הון ביתו", באהבה שאהב ר' יוחנן את התורה, "בוז יבוזו לו"⁹, ע"כ.

וראיתי להרב דת ודין' פרשת לך לך שכתב על זה המאמר, וזה לשונו בקיצור: צריך לידע במאי פליגי ר' יוחנן ור' חייא, ואיך עלה על דעתו לומר דלא שבק לסיבותיה כלום, ומקרא מלא כתוב¹⁰: "נתון תתן לו וכו' כי בגלל הדבר הזה יברכך", ואם לא מפזר לעניים כן, ק"ו למפזר מעותיו. ותשובת ר' יוחנן נמי צריכא לתמוד, דמי לא ידע בכל אלה שגדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות.

ונראה, דיען דא"י היא ארץ קדושה, העם היושב בה צריכים שיהיו קדושים, אלופים בתורה ומסובלים במצוות ובמעשים טובים. והנה האי מכירה שמכר ר' יוחנן שדהו ובית זיתו, היה מכירה לגוי אשר לא מבני ישראל הוא, כדי לעסוק בתורה. ומשנה שלימה שנינו לדעת ר"ש בפרק לפני אידיהן¹¹, דאין מוכרים שדות לגויים בא"י משום דאיכא תרתין, אי דקעבר אלאו ד"לא תחנם"¹² - לא תתן להם הניה בקרקע, ואי משום הפקעת מעשר, וכמו שאמרו שם התוספות, משום

אהבת התורה של ר' יוחנן

במה נחלקו ר' יוחנן ור' חייא

4. ישעיה נד, יג. 5. כד, א. 6. זכריה יא, ז. 7. רע"ז. 1. ויקרא רבה פרשה ל, א. 2. היה סומכו תחת כתפיו ור' יוחנן היה נסמך עליו (מתנות כהונה). 3. הגיעו לשדה אחת, אמר ר' יוחנן: שדה זו היתה שלי ומכרתיה בשביל ללמוד ולזכות בתורה (ע"פ 'מתנות כהונה'). 4. התחיל לבכות (מתנות כהונה). 5. על שלא הנחת זקנותך כלום (שם). 6. שמות לד, כח. 7. דברים ט, ט. 8. 'כשמת ר' יוחנן' (מתנות כהונה). 9. שה"ש ח, ז. 10. דברים טו, ז. 11. עבודה זרה כא, א. 12. דברים ז, ב. 13. דפליגי בכך בגיטין מה, א. 14. תענית ט, א. 15. מלאכי ג, י. 16. במדבר ה, י; ודרשו חז"ל בברכות סג, א - "אמר רב נחמן ברי יצחק: ואם נתנן (את התרומות ומעשרות) - סוף תעשר, שנאמר: 'איש אשר יתן לכהן לו יהיה' - לו יהיה ממון הרבה". 17. קה, ב. 18. משלי כט, ד. 19. ב"ב ח, ב. 20. דניאל יב, ג. 21. שופטים ה, לא.

העניין בכל מקום שהזכירו מכירת קרקע לגוי בא"י, וכן הותר לחון עליהם באונס וכו', אם כן, מצאנו שיהיה מותר לישראל למכור בארץ ישראל קרקעו לגוי על פי אחד מהדרכים שביארנו או כיוצא בהם, שמיני האונסים שונים הם, יעו"ש. ואם כן, דעת ר' יוחנן נראה כמו שכתבתי, ור' חייא היה מצטער עליו, דסבירא ליה איסורא איכא וגורם בזה עניות כמו שנתבאר. ולזה השיבו: הן לו יהי כדבריך דאני עברתי, כלומר לדידי מעיקרא ליכא איסורא, ואפילו לדבריך לא תצטער כמו שנתבאר. זהו כוונת דברי הרב 'דת ודין' ולא קשה ולא מידי.

עוד ראיתי להרב²⁵ שכתב, וזה לשונו: ואף אם נפשו של אדם רוצה לומר, דממאי דדייק ר' יוחנן ואמר: דידי הוה וזבניתיה בגין למלעי באורייתא, משם היא דנפקא ליה להרב דהמכירה היתה לגוי, ומשום הכי האריך בלישניה ונתן טעם ואמר: וזבניתיה בגין למלעי באורייתא, לאשמועינן דכל כי האי גוונא מותר לעבור על האיסור ולמכור קרקע בא"י לגוי כשאין ישראל קונה, וליכא עונש כלל, דממאי דההיא שאמרו בתלמוד דידן²⁶: גדול תלמוד תורה יותר מכבוד אב ואם וכו'. ור' חייא משום שהבין דברי ר' יוחנן על בורין בממאי דרמו לו בנתנית טעם בגין למלעי באורייתא, משום הכי לא השיב אלא: בני אנא דלא שבקת לסיבותיך כלום, כלומר, דאף בגין למלעי באורייתא מותר לעבור על האיסור, מכל מקום בני אנא דלא שבקת לסיבותיך כלום, כדי להטריח ולחזור אחריהם כדי לפדותם מיד הגוי וכו'. ולזה השיב ר' יוחנן לר' חייא: ונקלה זו בעיניך מה שעשית, אף שלא שבקתי כלום, שהרי מכרתי דבר שניתן וכו'. ועם כל זה האדם יראה לעיניו, שדברי הרב 'דת ודין' ז"ל לא מתרצתא בהכי, כיון דלפי האמור מבואר יוצא שאף שהמכירה היתה לגוי, כדין עשה, ואם כן ליכא תיובתא ממתניתין וכדכתיבנא, ע"כ דברי קודשו.

ולפי מה שכתבתי, אחר המחילה רבה, אין מקום לדבריו. דהרב 'דת ודין' לא הביא המשנה כדי להקשות לר' יוחנן, אלא לפרש פלוגתייהו דר' יוחנן ור' חייא - דר' יוחנן סבירא ליה דכיון שהמכירה היתה כדי לעסוק בתורה מישראל שרי וליכא איסורא, ור' חייא סבירא ליה, דעם כל זה איסורא איכא, כמו שמפורש בדברי הרב 'דת ודין', שכתב: הן לו יהי כדבריך שעברתי, וכדכתיבנא, והם דברים ברורים.

עוד ראיתי להרב שם שכתב וזה לשונו: מסתכל הוית, דהמדרש הנזכר הזכיר גם כן בשמות רבה סדר כי תשא²⁷, ויש שם שינוי. דמלשון המדרש ויקרא רבה ומדרש חזית, ליכא גילוי אם ר' חייא הוה תלמידו של ר' יוחנן או לא, ואילו הכא בשמות רבה שם נאמר: מעשה בר' יוחנן, והיה ר' חייא תלמידו אצלו וכו', יעו"ש, דמבואר יוצא, דר' חייא היה תלמידו של ר' יוחנן. אך ראיתי להרב

כל הון ביתו באהבה", שאהב ר' יוחנן את התורה, "בזו יבזו לו", דאם המצא תמצא איש ליתן את כל הון ביתו כדי לעסוק בתורה, איננו שווה לר' יוחנן כלל, מפני דהן אמת שנתן כל הון ביתו, אך כיון שעסק בתורה ראוי הוא שתשרה עליו ברכה לברכו באחריתו בכפלי כפלים, לא כן ר' יוחנן דעוסקו בתורה גרם לו שלא יתברך בעולם הזה בעושר משום דהפקיע מידי מעשר, ויהיה שכרו גנוז מן העין לעולם שכולו טוב ולעולם שכולו ארוך, ע"כ דברי קודשו.

ומה שכתב הרב בפשיטות דהאי מכירה שמכר ר' יוחנן שדהו היה מכירה לגוי אשר לא מבני ישראל הוא כדי לעסוק בתורה, נראה דפשיטא ליה משום נתינת טעם שנתן - 'בגלל למזכי באורייתא'. וזה מדוקדק בלשון הרב, שכתב: כדי לעסוק בתורה, עם שהמאמר הזה הובא בשמות רבה²² ולא נזכר שם שאמר לו כדי ללמוד תורה, מכל מקום יגיד עליו ריעו.

וראיתי להרב 'נחמד למראה' פרק ד' ממסכת פאה, שהביא המאמר הנזכר, וכתב בפשיטות, דמכירה זו היתה לישראל דוקא, משום דאיכא איסורא במכירת קרקע והפקעת מעשר וכו'.²³ וכן משמע גם כן במה שאמר ר' חייא לר' יוחנן לממאי דהוה שרי ר' חייא בכי, ואמר לו: מה את בני, והשיב ר' חייא ואמר: בני אנא דלא שבקת לסיבותיך כלום, ואם איתא דר' יוחנן לא עשה כהוון ח"ו, דמכר את שדהו וכרמו לגוי אף דאיכא איסורא, אם כן מה לו לר' חייא להעלים בינתיים ולא לומר לר' יוחנן, בכי אנא אי משום איסורא דאיכא במכירה זו, ועוד, אפילו שהמכירה היתה לישראל, עם כל זה בכי אנא דלא שבקת לסיבותיך כלום, ומדלא קאמר הכי ר' חייא, ודאי דלא הוה המכירה לגוי וכו'.

והוצרכתי לזה יען ראיתי להרב 'דת ודין' שהביא המאמר הנזכר, וכתב שהמכירה שמכר ר' יוחנן היה מכירה לגוי אשר לא מבני ישראל הוא, ומשנה שלימה וכו'. ותמהני עליו, מי גילה לו סוד זה דמכירה זו שמכר לגוי, כדי להקשות עליו ממאי דתנינן: אין מוכרין שדות, דמבואר דאיכא איסורא. ומלבד דאחד הרואה יראה, דאין הברירה אם המכירה זו לגוי, עוד בה, דמדברי ר' חייא איכא למידק שהמכירה היה דוקא לישראל וכמו שכתבתי, ע"כ תורף דברי קודשו.

והמעייין יראה, שהרב 'דת ודין' לא הביא המשנה כדי להקשות על ר' יוחנן, אלא לפרש במאי פליגי ר' יוחנן ור' חייא. ודעת ר' יוחנן, מכיון שמכר על אודות עסק התורה, דבר שניתן לארבעים יום, כהאי גוונא איסורא, דדמי לאונס דמותר. וכאשר העלה הגאון 'כפתור ופרח' פרק עשירי, עלה דאמרינן²⁴, המוכר שדהו לגוי לוקח ומביא ביכורים מפני תיקון העולם וכו': וזה יש לנו לומר, שמכרו באונס אחד מאלו האונסים שאמרנו או כיוצא בהם. וכן

האם מותר למכור לגוי קרקע בא"י כדי לעסוק בתורה

ביאור נוסף במחלוקת ר' יוחנן ור' חייא

האם רבי חייא היה מתלמידי רבי יוחנן

כירה³⁴, ופרק ר' עקיבא³⁵, ופרק האורג³⁶, וביומא סוף פרק ג'³⁷, ובמנחות דף נ"ח³⁸, ובמגילה דף י"ט³⁹, ובכמה מקומות בירושלמי - סוף מעשרות⁴⁰ ובכתובות פרק הכותב⁴¹ דקרי ליה ר' יוחנן: בבבלי, מן דגלי לך חספא משכחת מרגניתא וכו', מכל אלין דהו"ו ולא נמצא סתירה והוכחה כמו הנך, מוכח דודאי תלמידו היה.

והרב 'יד מלאכי' עצמו שם כתב תוך דבריו, וזה לשונו: ובקמא אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יהושע בן קרחא, אף על גב דר' חייא בר אבא שהיה תלמיד לר' יוחנן לא ראה את ר"י בן קרחא מעולם, יעו"ש. ואם כן מה לו להרב הנחמד למראהו ז"ל להוכיח מהמדרש, ותיקשי ליה ידיה אדידיה, דהגאון 'הכריתות' איהו ניהו בעל כלל זה. והא אין עליך לתרץ אלא כמו שהשיב שם מרן, דלא בא למנות וכו'. ואף על גב ששם הלשון מסייעו, שכתב 'מגדולי' וכו', זה אינו, דתירוץ מרן מוכרח מעצמו. דלא מסתבר דאלו דוקא מהגדולים שקיבלו באותו הדור, דהאיכא הני שמנה 'כריתות' ז"ל. ומאי דסיים מרן ז"ל, דכן מוכח מלשון 'ומגדולי החכמים', היינו לסניף בעלמא. ובהכי יתיישב לשון הגאון 'הכריתות', דהא איכא טובא, וכמו שהביא הרב 'שארית יוסף' בנתיב השמועה דף ל"ז, יעו"ש. והגם שכתב הרב שם דף ל"ד על כלל זה ד'אמר פלוני אמר פלוני', וזה לשונו: ומכל מקום יראה שאינו מוכרח שיהיה רבו ממש, אלא גדול ממנו, וראוי להיות רבו, שהרי כתבו התוס' פרק אין עומדין וכו', יעו"ש, והבאתי דברי קודשו בסימן תק"ל יעו"ש, כוונתו בכיורו כמו שכתב הרב 'יד מלאכי', ולאו כללא היא לכל דוכתא, דאיכא דמפקי וכו', מה שאין כן מן הסתם ודאי כלל אמיתי הוא, ומוסכם שתלמידו ממש, וכמו שכתבו הרב 'ספר יוחסין' והרב 'סדר הדורות': ר' חייא בר אבא כהן תלמיד של רבי יוחנן, יעו"ש. וכמו כן להרב 'יד מלאכי' סימן תקע"ב, מה שהקשה להרב הגאון 'הכריתות' שכתב תלמידו ר' יוחנן ר' יהושע בן לוי, דהיפך מזה יש להוכיח, שהרי בפרק לולב הגזול איתא⁴²: אמר ר' יוחנן אמר ר' יהושע בן לוי: נטלה התיומת פסול, וכללא כייל לן 'הכריתות' גופיה, דכל היכא דאיכא אמר ר' פלוני אמר ר' פלוני, רבו היה, ונמצא לפי זה דנהפוך הוא, שר' יהושע בן לוי הוא רבו של ר' יוחנן, יעו"ש ודו"ק.

ותירוצו של הרב הנחמד למראהו ז"ל, אחר המחילה רבה לא יכולתי להולמו. דלא קחשיב אלא תלמידים ממש ולא למי שהוא תלמיד חבר וכו', דאם כן רבי שמעון בן לקיש דמני 'הכריתות' הוא תלמיד ממש, והאי מילתא בורכא היא - עיין להרב 'יד מלאכי' סימן תכ"א מה שאסף איש טהור בזה, ששקולים וחברים היו, ולבסוף העלה דתלמיד חבר היה, יעו"ש בראיות מספיקות. הלכך נראה לעניות דעתי דמה שכתבתי הוא הנכון. ומה שהעיר הרב 'יד מלאכי' בסימן ע"ד, דמצינו פרק קמא דברכות: אמר ר' יוחנן אמר ר' יוסי בר חנינא, אף שר' יוחנן קשיש מר' יוסי בר חנינא ורביה הוא, יעו"ש. עיין בזה להתוס' דנזיר דף כ"ט ד"ה 'וסבר' שכתבו דרבי יוסי בר חנינא דשמעתין, על כורחך תנא הוא. שהרי אמר ר'

'הכריתות' בימות עולם' בסוף שער ב', הביא דבריו רב כהנא בספר 'יד מלאכי' בכללי הרי"ש סימן תקע"ב, שכתב בזה הלשון: תלמידו ר' יוחנן - רבי שמעון בן לקיש, ורבי יהושע בן לוי, ור"א פן פדת, יעו"ש. ולכאורה תמהני, איך אשתמיט מיניה דברי המדרש הנזכר, דמבואר להדיא דר' חייא היה תלמיד ר' יוחנן, והיה לו למנות בכלל מניין התלמידים לר' חייא. ובמעט התבוננות ראיתי דלא אשתמיט, ולא קשיא כלל, והוא דמאי דאמרו במדרש: והיה ר' חייא תלמידו, לאו תלמיד ממש הוא, אלא תלמיד חבר הוה. וראיה ממאי דקאמר ליה ר' חייא לר' יוחנן: דלא שבקת לסיבותיך, כלומר ולא אמר דלא שבק מר לסיבתו, כלומר כדרך המדבר תלמיד לפני רבו, ומדקאמר כהאי לישנא, שמע מינה תלמיד חבר הוה. וכעין זה דייקו בתלמודא דידן במסכת ברכות²⁸, מלישנא דר' ירמיה בר אבא, דקאמר לרב: מי בדלת, דמדקאמר בדלת ולא קאמר בדיל מר, שמע מינה דלאו תלמידו ממש הוה. ואין קושיא כלל להרב 'הכריתות', דהוא לא קא חשיב אלא התלמידים ממש, ולא למי שהיה תלמיד חבר, ע"כ תורף דברי קודשו.

ונוראות נפלאות, דנראה שלא מצא להוכיח שר' חייא בר אבא תלמיד ר' יוחנן כי אם מן המדרש. והוא פלא, שבש"ס בכמה מימרות אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, וכעת בברכות בפרק אין עומדין²⁹ איתמר נמי: אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן: אנשי כנסת הגדולה תיקנו להם לישראל ברכות ותפילות וקדושות והבדלות. ושם נמי³⁰: א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם וכו', ועוד שם³¹: א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח וכו', ושם³² נמי: א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה וכו', וכן בכמה מקומות בש"ס. וידוע הוא, דכל היכא דאמר אמר ר' פלוני אמר ר' פלוני, רבו היה ושמעה ממנו, כידוע בספרי בעלי הכללים, דו"ק ותשכח. ולעיקר קושייתו, עיין בהקדמת הרמב"ם שכתב, וזה לשונו: מגדולי החכמים שקיבלו מר' יוחנן - רבה בר בר חנה, ור' אמי, ורב אסי, ורב דימי, ור' אבין. ובהשגות: א"א: ור' חייא בר אבא. ומרן ה'כסף משנה' תירץ שם, וזה לשונו: ואני אומר שאין זו השגה, שרבינו לא בא למנות כל הגדולים שקבלו מרבי יוחנן, אלא קצתם, וכמוכח לשון 'ומגדולי החכמים', ע"כ. וכזה נמי יש ליישב דברי הגאון 'הכריתות'.

[עיין בספר 'יד מלאכי' אות ע"ד, שהביא כלל זה מהגאון מהר"ש ב'כריתות' בלשון למודים שער ג', וכמה רבוותא הסכימו לכלל זה. וכתב, דעד כאן לא כתבו כן אלא על הרוב, אבל האמת דאיכא טובא דנפקי מהאי כללא, והביא כמה מקומות, יעו"ש. ועם כל זה תמיהתי אני הדל במקומה עומדת, דעד כאן לא אמרינן הכי אלא כשיש הכרח בדבר, כהנהו דאיתי בידיה, מה שאין כן ברבי חייא בר אבא, שמוזכר בש"ס בכמה מקומות: אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, כמו שציינתי. ושם נמי דף י"ד³³, וכן בשבת פרק

כדי להליץ טוב בעד 'הכריתות' ו'ספר יוחסין', שהם אמרו שר' יהושע בן לוי היה תלמידו של ר' יוחנן, אפשר לומר דהיינו תלמיד של ר' יוחנן התנא ולא האמורא, אם כן הגירסא קיימת, ע"כ.

ואחר המחילה רבה דבריו תמוהים, דהא הגאון 'ספר הכריתות' בשער הב' הוא מדבר מן האמוראים דור אחר דור: ר' חייא ורב ושמואל ור' יוחנן וכו' ורבנן סבוראי, ובאותו השער בעצמו כתב: תלמידי ר' יוחנן - רבי שמעון לקיש, רבי יהושע בן לוי, רבי אלעזר בן פדת, עולא ורבי אבהו, וכיצד יעלה על הדעת לומר שר' יוחנן שהזכיר הוא ר' יוחנן התנא, והוא דבר שאין לו שחר. ועוד, אם כן רבי יהושע בן לוי נמי, ורבי אלעזר בן פדת, ועולא, ורבי אבהו, הם לפי זה תלמידי ר' יוחנן התנא, וזה לא ניתן ליאמר, אחר המחילה רבה.

עוד ראיתי להרב 'נחמד למראה' שם שכתב, וזה לשונו: ועל פי האמורא, דתרי רבי יוחנן הו - חד אמורא וחד תנא, מינח ניחא לי מאי דקשיא ליה להרב 'פני מבין' על דברי המאירי, על מה שאמרו בסנהדרין פרק כ"ג דף כ"ב⁴⁶: אמר רבי יוחנן: אין אשתו של אדם מתה אלא אם כן מבקשין ממנו ממון ואין לו, שנאמר וכו', כתב המאירי: יש מפרשים בעוון נדרים. והא דאמרינן בראש השנה⁴⁷: "בך חטא"⁴⁸ - ולא באשתך חטא וכו', סלקא דעתך אמינא הואיל ואמרינן אין אשתו וכו', הוא דאמר: כשאנו משלם גורם שתמות אשתו, אך משום 'בל תאחר' אין אשתו של אדם מתה, כיון דדעתו לשלם. ועוד יש לומר, דהכא בתביעת ממון. ונפקא מינה דאי אמרינן הכי, נמצא דדוקא בתביעת ממון הוא דתמות אשתו, אבל בנדרים בין במאחר ובין שאינו משלם אמרינן "בך חטא" - ולא באשתך, ע"כ דברי המאירי ז"ל.

ועל זה קשיא ליה⁴⁹, דאי אפשר לומר דמה שאמרו אין אשתו וכו', רוצה לומר תביעת ממון, ובעוון נדרים אין אשתו מתה כלל, דזה הוא היפך רבי יוחנן גופיה במדרש שיר השירים: ר"ל אמר: למה מתה רחל וכו', אמר רבי יוחנן: רחל עקרת הבית היתה, ולמה מתה קודם אחותה - בעוון יעקב שאיחר נדרו, שבעוון נדרים אשתו של אדם מתה⁵⁰, ע"כ. הרי להדיא דר' יוחנן גופא קאמר דבעוון נדרים אשתו של אדם מתה, ואם כן איך אפשר לומר דמה שאמר ר' יוחנן גופיה הכא, אין אשתו, רצה לומר תביעת ממון, ובעוון נדרים אין אשתו של אדם מתה כלל, מאחר דזה היפך רבי יוחנן ידידי אדידיה.

וכשאני לעצמי נראה לתרץ, דמה שאמר כי אין אשתו של אדם מתה, עדיין אפשר לומר דהיינו בתביעת ממון, ובעוון נדרים אין אשתו של אדם מתה, ור' יוחנן דהכא הוא ר' יוחנן התנא ולא האמורא. ומה שאמר במדרש דרבי יוחנן פליג אדברי ר"ל, וקאמר דאשתו של אדם מתה בעוון נדרים, אפשר לומר דאלה הדברים הן הם דברי ר' יוחנן האמורא וכו', ע"כ.

ואחר המחילה רבה, גם זה אי אפשר לומר. דהא דכתבו התוס' התם בניזיר⁵¹ ד"ה 'הוא דאמר': לאו היינו ר' יוחנן האמורא אלא

שמעון בן לקיש בשם ר' יוסי בר חנינא, ור' יוסי בר חנינא היה תלמיד דר' יוחנן וכו', אלא ודאי תרין הוו. ועיין עוד בהגהות הגאון זלה"ה בגליון הש"ס, שהביא מכמה מקומות דר' יוסי בר חנינא תנא, ולבסוף ציין ועיין ברכות דף י"ד: אמר ר' יוחנן אמר ר' יוסי בר חנינא, יעו"ש.

והנה הוצרכתי לבאר כל זה, יען שראיתי לרב מובהק הי"ו, ששרטט וכתב לי⁴³, וזה לשונו: ואגב רהטאי עין ל"ו ראתה בסימן רע"ז, שקיל וטרי על דברי הנחמד למראה ז"ל שהביא מהמדרש, דרבי חייא תלמיד ר' יוחנן, ותמה על 'הכריתות' דלא מנא אותו בכלל התלמידים, ורום מעלתו הרבה להפליא על דבריו, דכמה מקומות בש"ס איתא: אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, והזכיר קצתם, והחליט לומר דהיכא דקאמר הכי רבו היה, ושמעה ממנו. ולדידי, מאי דלכבוד תורתו פשיטא ליה, לדידי צריכא רבה, ולא איתמר הכי כבי מדרשא לכלל מוסכסם, ולעיין ב"יד מלאכי' בסימן ע"ד, ואעיקרא ת"ם אני ולא אדע על כבוד תורתו דתבר לגזיזיה, ממה שכתב בסימן תק"ל כלל זה עצמו דהחליט דאינו רבו ממש אלא גדול ממנו. והנחמד למראה ז"ל דייק מתיבת 'תלמידו', ופוק חזי דאפילו בתיבת 'תלמידו' הסכים דלאו דווקא, כל שכן באמר ר' חייא אמר ר' יוחנן, ולהכי לא אייתי מתלמודא דידן. וגם מה שהשיב לקושיה הנזכרת לעיל לא שמיע לי, דמרן לא יוכל לתרץ כן, אם לא דלישנא מסייע ליה 'מגדולי החכמים' מ"ם מקצתית⁴⁴, לא כן בדברי 'הכריתות', ואמאי תנא ושייר, ע"כ הגיעו דבריו הי"ו, ועל פי מה שביארתי לא קשה ולא מידי.]

עוד ראיתי להרב 'נחמד למראה' ז"ל פרק קמא דפאה, שהקשה על דברי הרב י"ד מלאכי, שהקשה על מה שכתב 'הכריתות' דרבי יהושע בן לוי תלמידו דר' יוחנן. דאי אפשר למימר הכי, מכמה ראיות. ולבסוף כתב: לולי דמסתפינא הוא אמינא שנפל טעות סופר ב'ספר הכריתות', וצריך למחוק לרבי יהושע בן לוי מתלמידי ר' יוחנן, ע"כ. וכתב עליו הרב 'נחמד למראה', וזה לשונו: גם מה שהקשה, דנראה דרבי יהושע בן לוי היה תנא, מדמזכיר בכמה דוכתי לרבי יהושע בן לוי עם כמה תנאים, דמוכח בהדיא דקדים טפי מר' יוחנן, ועל כן אמר דטעות סופר נפל. לעניות דעתי אחר המחילה רבה, אין צורך לומר דטעות סופר נפל, דלי נראה דהגירסא קיימת. והוא על פי מה שכתבו התוס' פרק בתולה נשאת⁴⁵ דף ח' ד"ה 'רב תנא הוא ופליגי', שכתבו, דתרי ר' יוחנן הוו, חד אמורא ואיכא נמי ר' יוחנן שהיה תנא, דתניא בשלהי נזיר דף ס"ה וכו', עי"ש, והביאו כלל זה הרב 'בין שמועה', ע"ש. ואף שהתוס' ז"ל שם בניזיר ד"ה 'הוא דאמר כהאי תנא' וכו', כתבו, לאו היינו ר' יוחנן האמורא, אלא ר' יוחנן בן נורי דהוא התנא וכו', דמשמע לכאורה דכי אמרינן דר' יוחנן תנא הוא, הוא דוקא אם הוא ר' יוחנן בן נורי, אבל סתם ר' יוחנן לאו היינו התנא אלא האמורא, מכל מקום לא הוא, שהרי שם בניזיר נאמר בגמרא ר' יוחנן סתם, ואפילו הכי אמרינן שהוא התנא, וכן נראה מכמה דוכתי. ואם כן

תרי רבי יוחנן הווי

43. לאחר הדפסת "שער החצר" העיר אותו הרב על דברי רבינו בסי' רע"ז, וב'אולם השער' התייחס רבנו לדבריו, וכאן הובא במקומו. 44. מ"ם שבאה למעט, כמו 'מראשית' ולא כל ראשית. 45. במסכת כתובות. 46. עמוד א. 47. ו. א. 48. דברים כג, כב. 49. להרב 'פני מבין'. 50. שבת לב, ב. 51. סה, א.

ע"ה בהריגת עשיו שמא אחר כך יתחרט עשיו ממחשבתו שחשב עליו להורגו, והוא לא כן יחשוב ויהרוג אותו. ואף על גב שמחשבה רעה מצטרפת למעשה באומות העולם⁶, דילמא שאני הכא, כמו שנבאר ונקדים מה שכתב הרב 'עיון יעקב' בשיטתו לכתובות⁷, והבאנו דברי קודשו למעלה בסימן צ"ב, שלעניין המחשבה איני דן בא"י כמעשה, לפי שאז יושבין תחת הקב"ה בעצמו, מה שאין כן בחו"ל שיושבין תחת השמים שלמעלה⁸ ונידונו כאומות העולם על המחשבה כמעשה. ולזה אמר: הדר בחו"ל כאילו עובד עבודה זרה, לעניין שנידון על המחשבה כמעשה.

ועוד נקדים מאי דאיתא בירושלמי פרק קמא¹⁰ דפאה, בטעם שגבי אומות העולם מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה, דכתיב¹¹: "למען יכרת איש מהר עשו מקטל, מחמס אחיך יעקב", וכי הרגו - אלא מלמד שחשב עליו להורגו ומעלה עליו כאילו הרגו. ועל זה הקשה הרב 'לקט יוסף' דף כט, דהלא עשיו ישראל מומר, וכן איתא בקידושין¹²: רב חייה בר אבין א"ר יוחנן: גוי יורש את אביו דבר תורה, דכתיב¹³: "כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר", ודילמא ישראל מומר שאני, אלא מהכא¹⁴: "כי לבני לוט" וכו'. ועוד איתא¹⁵, שלא ירש עשיו הר שעיר אלא בשביל שכבד הוריו, ע"כ.

ומעתה נוכל לומר, שיעקב אבינו ע"ה בהאי פחדא הווה יתיב, שמא יתחרט עשיו ממחשבתו. והגם שבאומות העולם מחשבה רעה מצטרפת למעשה ונמצא כאילו הרגו, ושלזה לא יצר לו אם יהרוג את עשיו, מכל מקום הא אמרינן שעשיו יש לו דין ישראל מומר, ובא"י אין המחשבה רעה מצטרפת למעשה. זה אומר: ויצר לו אם יהרוג את אחרים, וכל השנים הללו הוא יושב בא"י, תאמר שהוא בא עלי מכח ישיבת א"י ובא"י אין המחשבה מצטרפת למעשה כמו שנתבאר. ושמה תאמר, שעשיו דינו כגוי, לזה אמר: כל השנים הללו הוא יושב ומכבד את הוריו ושלזה ירש הר שעיר, אם כן מוכרח שעשיו יש לו דין ישראל מומר ולזה הוא מפחד על הריגתו, ודר"ק.

[כדי לישוב תמהון הנופל לכאורה על זה, עיין בסוגיא דסנהדרין דף ע"ב¹⁶: תנו רבנן: "אין לו דמים, אם זרחה השמש עליו"¹⁷ - וכי שמש עליו לבדו זרחה והלא על כל העולם כולו זרחה - אלא אם ברור לך הדבר כשמש שיש לו שלום עמך - אל תהרגהו, ואם לאו - הורגהו. תניא אידך: אם ברור לך כשמש שאין לו שלום עמך - הורגהו, ואם לאו - אל תהרגהו. קשיא סתמא אסתמא - לא קשיא, כאן באב על הבן, כאן בבן על האב, משום דסתם אב

רבי יוחנן בן נורי, היינו ממקומו הוא מוכרח, דאיתא התם: הוא דאמר כי האי תנא דתניא: וכמה שיעור תפיסה - א"ר יוחנן משום בן עזאי: נוטל עפר תיחוח וכו'. ולזה כתבו התוס', אף על גב דתני סתם ר' יוחנן, לא תסבור שהוא ר' יוחנן האמורא שהיה בסוף התנאים, ותוכיח מכאן דר' יוחנן הוא תנא, אלא הכא הוא ר' יוחנן בן נורי. ולשיטתייהו אזלי, שכתבו בכתובות דף ח'⁵² בד"ה רב תנא הוא ופליג, דמדלא קאמר רבי יוחנן תנא הוא ופליג, יש להוכיח דרבי יוחנן אמורא, יעו"ש. ואמנם בסנהדרין דאתמר: א"ר יוחנן ואיתימא ר' אלעזר: אין אשתו של אדם וכו', וממקומו הוא מוכרח שהוא רבי יוחנן האמורא ולא התנא. ועיין עוד בהרב פני מבין שם ודר"ק בדבריו, ומשם באר"ה.

רע"ח א"י. איתא בירושלמי פרק א'¹ דסנהדרין: אמר הקב"ה חביבה עלי כת קטנה שבא"י יותר מסנהדרי גדולה שבחו"ל, ע"כ. [ודע דהגירסא היא: חביבה עלי כת קטנה שבא"י, כאשר מוכח מדברי מפרשי הירושלמי, יעו"ש. וכתבתי זה יען שמעתי באומרים לי שהגירסא 'בת קטנה' כאשר נמצא בכמה נוסחאות, אבל האמת יורה דרכו דגירסת 'כת' היא האמיתית.]

ובזה פירש הרב 'בירך יצחק' פרשת וישלח כוונת מאמרם ז"ל בכראשית רבה²: "וירא יעקב מאד"³, אמר: כל השנים הללו הוא יושב בא"י, תאמר שהוא בא עלי מכח ישיבת א"י, יעו"ש, דכיון דחיבה יתירה נודעת ליושב בה, אם כן משום החיבה הזאת שהקב"ה מחבב הדר בא"י יותר מצדיקים גמורים שבחו"ל, אפשר שמכח זה חיבבו הקב"ה יותר ממני, ע"כ.

ולעניות דעתי אפשר ולפרש ולהשלים תשלום המאמר, שכך איתא התם במדרש רבה: אמר ר' יהודה בר אלעאי: לא היא יראה ולא היא צרה, אלא "וירא" שמא יהרג, "ויצר לו" שמא יהרוג, אמר: אם הוא מתגבר עלי הורגני, ואם אני מתגבר עליו הורגו. אמר: כל השנים הללו הוא יושב בא"י, תאמר שהוא בא עלי מכח ישיבת א"י. כל השנים הללו הוא מכבד את הוריו, תאמר שהוא בא עלי מכח כבוד אב ואם וכו', ע"כ.

והן קדם נקדים מה שכתב הרא"ם פרשת וישלח, וזה לשונו: שלמה היצר לו על עשיו, והלא עשיו בודאי להורגו קא מכוון, והתורה אמרה⁴: הבא להורגך השכם להורגו. והשיבו: כדי שלא יקללנו אביו, כי לא יחשוב אביו שעשיו בא להרוג את יעקב שהרי בחזקת כשר היה אצלו, כדנפקא לן: "ויהאב יצחק את עשו כי צייד בפיו"⁵, שהיה צד ומרמה את אביו בפיו, יעו"ש.

ועוד אפשר לומר טעם אחר, שהיה מיצר יעקב אבינו

הקב"ה מחבב כת קטנה בא"י יותר מסנהדרין גדולה שבחו"ל

מדוע חש יעקב להרוג את עשיו והרי עשיו רצה להורגו

52. עמוד א. רע"ח | 1. הלכה ב. 2. פרשה עו, ב. 3. בראשית לב, ת. 4. סנהדרין עב, א. 5. בראשית כה, כח. 6. ירושלמי פאה פ"א ה"א. 7. קי, ב. 8. עיין רמב"ן ויקרא יח, כה. 9. כתובות קי, ב. 10. הלכה א. 11. עובדיה א, ט-י. 12. יח, א. 13. דברים ב, ה. 14. שם פס' ט. 15. נזיר סא, א - "והא"ר חייה בר אבין א"ר יוחנן: עובד כוכבים יורש את אביו דבר תורה, שנאמר: "כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר" אלא, במי שמוזהר על כיבוד אביו". 16. עמוד א. 17. שמות כב, א-ב.

רבותינו⁴ במצוות השיבה בא"י ושאסור לצאת ממנה, וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לא"י, וכן האיש, בכאן נצטוונו במצווה הזו, כי הכתוב הזה היא מצוות עשה. ויחזור המצווה הזאת במקומות רבים: "בואו ורשו את הארץ"⁵, ועיין מה שכתב הרב 'מלאכת הקודש' בפרשת מסעי ד"ה "כי אתם עוברים", יעו"ש⁶.

ומה שיישב הגאון 'מגילת אסתר' שם⁷, שעל שלא היה בידם לקיים מקרא זה, לפי שהיה הבית חרב, היו בוכים. והראיה, ממה שקרעו את בגדיהם שנראה שעל החורבן היו מתאבלים, שאם מצווה זו היתה נוהגת גם לאחר החורבן, למה בכו וקרעו את בגדיהם, והלא גם עתה יכולים לקיימה וכו'. עיין בזה לגאון עוזנו בספר 'עין זוכר' מערכת היו"ד אות ה', שלא סיימה קמיה דמר לשון הספרי, שמסיים בו: וחזרו ובאו למקומם. וכן כתב הרב 'אהלי יהודה' פרשת ראה וכן כתב הרב 'פאת השלחן' דף ב"ג⁸, יעו"ש.

ועיין עוד להרב החסיד בספר 'ארעא דרבנן' מערכת היו"ד, ומה שהקשה הגאון 'סדר הדורות' דף ק"ד עמוד ד', וזה לשונו: בספרי איתא: רבי יהודה בן בתירא ור' מתיא בן חרש ור' חנינא בן אחי ר' יהושע, כשיצאו לחו"ל קרעו בגדיהם. וצריך עיון על ר' יהודה בן בתירא, שהרי נציבין חו"ל היא והיה דר שם, ע"כ. עיין בזה להרב 'ספרי דבי רב', שכתב וזה לשונו: מכל מקום צריך לומר, דאף על גב דההיא שעתא חזרו לא"י, מכל מקום אחר כך מצאו להם היתר ויצאו, שהרי ר' יהודה בן בתירא נראה בסמוך באיך עובדא שהיה דר בנציבין שהיא חו"ל, והכי נמי נראה מעובדא דההוא גוי בפסחים⁹, דשלחו ליה: אשריך ר' יהודה בן בתירא שאתה בנציבין ומצודתך פרוסה בירושלים. ור' מתיא בן חרש נמי, הרי אמרו¹⁰: הלך אחר בית דין יפה - אחר ר' מתיא בן חרש לרומי. ור' חנינא נמי מצוינו¹¹, כשירד ר' חנינא בן אחי ר' יהושע לגולה היה מעבר שנים.

ואולי דבתר הכי הדרו בהו והסכימו לצאת, דאיברא דילפינן מהך קרא ששקולה כנגד כל המצוות שבתורה, היינו כנגד המצוות, אבל לא כנגד תלמוד תורה, דתלמוד תורה עדיף מכל המצוות, כמו שדרשו¹² על פסוק¹³: "וכל הפצים לא ישוו בה" - אפילו הפצי שמים, דהיינו המצוות. והיינו דאמרינן בפרק קמא דעבודה זרה דף י"ג¹⁴, דמותר לצאת כדי לתלמוד תורה וכו', יעו"ש.

[ראיתי למי שכתב על זה, וזה לשונו: קצת קשה, שהרי לשון הספרי הוא שהיו הולכין אצל ר' יהודה בן בתירא לתלמוד תורה, ועם כל זה חזרו, ע"כ הגיעו דבריו. ולא קשה ולא מידי, ואם היה מדקדק בדבר לא היה כותב, שהרי

רחמן על בנו משום הכי אל תהרגהו עד שיהא ברור לך שאין לו שלום עמך, אבל בכך הבא על האב וכל שכך איניש דעלמא הורגהו מספק ובסתם, משום דודאי אדעתא דהכי אתא שאם יעמוד בעל הבית לפניו יהרגהו וכו', יעו"ש.

והרמב"ם סוף הלכות גניבה¹⁸ פסק, דלאו דוקא אב על הבן, אלא כל שהיה הדבר ברור לבעל הבית שזה הגנב הבא עליו אינו הורגו ולא בא אלא על עניין ממון - אסור להורגו, ואם הרגו הרי זה הורג נפש, יעו"ש.

ועם זה פירש הרב 'ברך יצחק' בפרשת וישלח: שאף על גב דיעקב היה דן את עשיו כדן גנב הבא במחתרת, מכל מקום היה מסופק היאך ידונו, דאם ידונו כסתם אדם גנב הבא על חבירו, יוכל להורגו על הספק, אלא דיש כאן טעם אחר, כיון דידענו בעשיו שהוא מכבד את אביו כל כך, והוא אמר: "יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב"¹⁹, אם כן כל זמן שאביו קיים ברור הדבר כשמשל לא יהרוג את יעקב משום כבודו של אביו ודמים לו וכו', יעו"ש באורך. ובזה יבוא על נכון דברינו בכאן, שמא אחר כך יתחרט עשיו ממחשבתו, שכיון שאין הדבר ברור, כל היכא דאיכא לצדודי ולספוקי מצדדינן, ודו"ק היטב.]

רע"ט

א"י. איתא בספרי פרשת ראה¹: "וירשת אותם וישבת בארצם"² - מעשה רבי יהודה בן בתירא ור' מתיא בן חרש ור' חנינא בן אחי ר' יהושע ור' יונתן, שהיו יוצאים חו"ל והגיעו לפלטום וזכרו את א"י, זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם, וקראו המקרא הזה: "וירשת אותם וישבת בארצם", וחזרו ובאו למקומם, אמרו: ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצוות שבתורה.

ומעשה בר' אלעזר בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר, שהיו הולכין בנציבין אצל רבי יהודה בן בתירא לתלמוד ממנו תורה, והגיעו לצידון וזכרו את א"י, זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם, וקראו המקרא הזה: "וירשת אותם וישבת בארצם", חזרו ובאו להם למקומם, אמרו: ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצוות שבתורה, ע"כ.

מזה המאמר הביא רבי הרמב"ן בספר המצוות מצווה ד', ששיבת א"י מצוות עשה מדאורייתא. וכן כתב בחיבורו על התורה בפסוק³: "והורשתם את הארץ וישבתם בה", וזה לשונו: על דעתי זו מצוות עשה היא, יצווה אותם שישבו בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם, ולא ימאסו בנחלתה. ואילו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשור וזולתם ולהתישב שם, יעברו על מצוות ה'. ומה שהפליגו

ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצוות שבתורה

דעת הרמב"ן - מצוות עשה מדאורייתא להתישב בא"י

18. פ"ט ה"י. 19. בראשית כז, מא. רע"ט | 1. פיסקא פ. 2. דברים יב, כט. 3. במדבר לג, נג. 4. כתובות ק, ב. 5. דברים א, ת. 6. הובא לעיל סימן נז. 7. ספר המצוות על דברי הרמב"ן במצווה ד', שכתב להוכיח שיש מצוות עשה ליישב את הארץ מהספרי הנ"ל, מכך שהחכמים בבואם לצאת מא"י זקפו עיניהם ובכו וקראו המקרא הזה: "וירשת אותם וישבת בארצם". 8. פרק א בית ישראל אות יד. 9. ג, ב. 10. סנהדרין לב, ב. 11. ברכות סג, א. 12. מועד קטן ט, ב. 13. משלי ח, יא. 14. עמוד א.

השגת המגילת אסתר ודחייתה

מצוות ישוב הארץ נדחת מפני תלמוד תורה

בזכות
הנאמנות
לה' בגלות
משיגים
שלמות

ואולם הטעם העיקרי אצלי הוא, שתשובת קושי זה הוא כתשובת קושי שילוח הנפש לזה העולם המסוכן, שהמתיישב יותר מכל הנאמר בו, הוא כי היא היא הסיבה ששלחה ה', להגדיל שלימותה, שהיא בכחירתה בגבורת הכח השכלי תנצח כל מעיקי החומר, ותרבה בזה שכרה מאוד מאוד. ובעבור ריווח כל כך גדול בזה, לא נחוש לספק הפסד הסכנה. כן ויותר בעצם יש לומר בענייננו. כי היו חטאות ישראל ועוונותיהם עצומים מאוד מעבודה זרה וחבריה, ולא יכלו להנקות אלא בתשובה שלימה בתכלית השלימות, אשר העיקר בה הוא שתבוא אותה העבירה לידו וכבוש את יצרו בכח אמוין. על כן רצה ית' לזכות את ישראל לכלה פשע ולהתם עוונות ראשונים, יגלו למקומות הגויים אשר הם יהיו נלחמים כל היום על כל דבר פשע ביסודות האמונות ולכל עוון ולכל חטאת, והם בצדקתם ינצחו את הכל ויהיו קיימים ונאמנים ובאמונתם יחיו. וגם אם יצטרך, ימסרו עצמם למיתה על קדושת שמו ית', והיו יכולים להנצל מכל צרה וצוקה באחוז מעשה צריהם בידם, ולא ירצו אלא ליראה את ה' ולעובדו שכם אחד, זהו ודאי תיקון המעוות לחלוטין והתשובה אשר אין למעלה הימנה. ואם על המעט לא יהיו כן תמיד בכל המקומות ובכל האנשים, מכל מקום ריווח השכר הוא כל כך עצום, כי יעדיף מאוד על ההפסד ואינו נחשב לכלום בערכו, ע"כ הרב הגדול 'בינה לעתים' בדרשותיו, עת קץ⁵.

כי על פי יסודו נראה לעניות דעתי, שזהו כוונת הכתוב ביחזקאל כ"ב⁶: "והפיצתי אותך בגוים וזריתך בארצות והתימותי טמאתך ממך". שם רמז הטעם שהגלה אותם לבין האומות, הוא כדי להתם חלאת וטומאת העוונות על ידי שבצדקתם ינצחו ויהיו קיימים ונאמנים באמונתם. ודרך זו אלך לפרש כוונת הכתוב תהלים מ"ד⁷: "תתננו כצאן מאכל ובגוים זריתנו, תמכור עמך בלא הון ולא ריבית במחיריהם, תשימנו חרפה לשכנינו לעג וקלס לסביבותינו וגו', כל היום כלימתי נגדי וגו', מקול מחרף ומגדף וגו', כל זאת באתנו ולא שכחנוך ולא שקרנו בבריתך, לא נסוג אחור לבנו וגו', כי דכיתנו במקום תנים וגו', אם שכחנו שם אלוקינו וגו', הלא אלהים יחקר זאת וגו', כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה, עורה למה תישן ה' הקיצה אל תזנח לנצח" ע"כ.

ביאר תחילה הסיבות שהיה מן הראוי שלא להגלותנו, זה אומרו: "תתננו כצאן מאכל ובגוים זריתנו", ומזה נמשך: "תשימנו חרפה לשכנינו לעג וקלס" וגו', וזה ודאי צער כפול ומכופל משביעת הבוז והחרפה של הגויים שהיינו בעיניהם לעג וקלס, והגורם לזה הוא הגלותינו מארצנו. ואחר כך הזכיר הטעם העיקרי מחילול כבודו ית', כי אז יאמרו בגויים, כבר סולק השגחתו מהם וכיצא בזה, זה

לשון הרב 'ספרי דבי רב' הוא: 'ואולי דבתר הכי הדרו בהו והסכימו לצאת', ואם כן הדבר פשוט שמתחילה כשחזרו ובאו למקומם ואמרו ישיבת א"י שקולה ככל המצוות, היינו אפילו כנגד תלמוד תורה, ואחר כך חזרו בהם, דשקולה כנגד כל המצוות אבל לא כנגד תלמוד תורה, ופשוט. ועיין עוד מה שכתבתי לעיל בסימן נ"ז ובסימן קי"ח על דברי הגאון מוהרימ"ט, ומשם באר"ה, ודר"ק¹⁵.

ר"פ א"י. הטעם שגזרה חכמתו ית', יהיה עונש העוונות שלטול הגלות המר הזה, לגרשנו מקרב ארצנו הקדושה האהובה ולזרותינו בארצות בקרב עמים רבים בכנפות כל הארץ, ונמשלנו לדור הפלגה, הדור הרע ההוא אשר הפיצם ה' על פני כל הארץ, וכבר היה יכול ית' להניחנו בארצנו ושם ידבר עמנו קשות ויכביד עול היסורין עלינו, כי לו נתכנו עלילות ודרכים שונות להעניש כטוב בעיניו, ועד הגלות והשעבוד בתוך הגויים אל יביאנו.

כי לכאורה יש בזה סיבות נכונות לשלא יהיה הדבר כן - אם כי למה ירצה יתברך שהאומות ישלטו עלינו וישישו וישמחו בשפלותנו, ועינינו רואות אותם ברום ההצלחה, כי זה יגדיל ויכפיל הצער מאוד. ואם כי יש בזה חילול כבודו ית', כי בראותם עצמם מושלים עלינו, מייחסים הדבר לכוחם ועוצם ידם, וכי הוא ית' חלילה, או השיגו לאות או סילק כבר השגחתו מישראל ואין לו עוד עמהם כלום. ואם מפני סכנת הדבר העיקרי, כי בהיותם תחת יד האומות הם מעותדים ח"י להפר ברית ולחלל התורה, בין מפני חמת המציק ודחק הגלות, ואם מפני פיתוי המסיתים ומדיחים אותם בטענותיהם המזויפות - ומכל זה היו ניצולים בהיותם יושבים על אדמתם, כאשר בעוונותינו הראנו הנסיון אמיתת כל זה, באופן שמכל אלו הצדדים וגם מאחרים יש מקום הסתכלות על עונש הגלות מזולתו.

ואמנם המפרשים ע"ה היטיבו לדבר בתשובת זה: מהם אמרו, שחייב כן טבע הארץ הקדושה, שלא תסבול בה עם החוטא באיכות אותם העוונות, על דרך: "ולא תקיא אתכם הארץ כאשר קאה" וגו'. ומהם אמרו, כי בהיות ישראל יחד, אם יתחילו לחטוא, ימשכו כולם או רובם, ויקשה יותר חטאת הרבים מחטא היחיד. ומהם אמרו, לשיהיו סיבה להכניס רבים מעמי הארץ תחת כנפי השכינה, וכבר אמר כן ר' אלעזר בפרק האשה²: לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין אומות העולם אלא שיתווספו עליהם גרים, שנאמר³: "וזרעתי לי בארץ" - כלום אדם זורע סאה אלא להכניס ממנה כמה כורים, ור' יוחנן אמר מהבא: "ורחמתי את לא רוחמה ואמרתה ללא עמי עמי אתה"⁴.

מדוע
ישראל
נענשו
לגלות
בעונם ולא
להתייסר
בארץ

15. עיין עוד לקמן סימן שנה. ר"פ | 1. ויקרא ית, כה. 2. פסחים פז, ב. 3. הושע ב, כה. 4. שם. 5. דרוש ג לשבת נחמו. 6. פס' טו. 7. פס' יב-כד.

דברו רז"ל, שהגלה ישראל לבין אומות העולם כדי שיתווספו עליהם גרים, שהם מבררים תדיר ניצוצי הקדושה ועולים לשכינה עד עת קץ. וכל הגלויות הם לברר ניצוצי הקדושה, והם מתבררים בכח התורה והמצוות והגלות ובאמצעות השכינה, וכל זה בכח ובפועל, אך לא בפרסום ולא איתנו יודע עד עת בוא דבר ה'. ואמרו המקובלים, דלא מיבעיא גלות ישראל בעיר אחד שהוא לברר, אלא אפילו אדם אחד שהולך לעיר אחרת, ונראה בעיניו שהוא לצורך גופו מקומו ושעתו, העיקר הוא כי צדיק זה יש לו כמה ניצוצות שהם שייכים לנפשו, ובלכתו בדרך זה הוא מבררם.

והוא כוונת הכתוב¹²: "ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום". וידוע דנוגה הציה בקודש והציה בחול, ועל ידי התורה והמצוות מבררים מחלק החול ונכנס לקדושה. וזה שאמר: "ואורח צדיקים", אם יש איזה צדיקים בלכתם ילכו לצורכם, דע, כי אין הדבר באקראי רק הוא "כאור נוגה", לברר ניצוצי קדושה השייכים לנפשם, כמו אור נוגה שמתברר ומחלק החול נעשה קודש, כן אורח צדיקים לברר. וזה הביורור יהיה "הולך ואור עד נכון היום" ויהיה יחוד גמור, ע"כ.

ומזה אמר הנה מקום אתי לרמוז בכוונת הכתוב פרשת נצבים¹³: "ויתשם ה' מעל אדמתם וגו' וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה, הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת". שם רמז לומר, דלמה היתה כזאת להשליכם אל ארץ אחרת, והיה מניח אותם בארץ ושם ישפוך עליהם חמתו. והשיב, שבדבר זה יש טעמים נסתרים ונגלים, ו"הנסתרות לה' אלקינו", שהכל הוא לברר בכח התורה והמצוות והגלות, והכל בכח ולא בפרסום ולא איתנו יודע עד עת בוא דבר ה', אמנם הטעמים הנגלים בזה, הוא "לנו ולבנינו וכו' לעשות את כל דברי התורה", שהוא לתקן המעוות כדבר האמור, וק"ל.

אומרו: "כל היום כלימתי נגדי וגו' מקול מחרף ומגדף" וגו'. ואחר כך הוא בעצמו הודה כי מה שעשה ה' ככה הוא תיקון גדול לשלמות האומה, זה אומרו: "כל זאת באתנו ולא שכחנו וגו' ולא נסוג אחור לבנו וגו' כי דכיתנו במקום תנים", במקומות הגויים אשר בהם נלחמים כל היום על כל דבר פשע, ועם כל זה "אם שכחנו שם אלקינו הלא אלקים יחקור זאת", ובפרט "כי עליך הורגנו כל היום" וגו', והיינו יכולים להנצל באחוז מעשה צרינו בדינו, ועם כל זאת "עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה". ועתה חילה פניו ית' שישב אפו וחמתו ויאמר די לצרה, זה אומרו: "עורה למה תישן ה' וגו', ופשוט.

וכן על דרך זה יפורש כוונת הכתוב בתהלים מ"ח⁸: "דמינו אלוקים חסדך בקרב היכלך, כשמך אלוקים כן תהלתך על קצוי ארץ צדק מלאה ימינך". והן עוד נביא מה שכתב הרב⁹ שם, וזה לשונו: ומה גם כי על ידי קיבוץ הגלויות ילכו גויים רבים אל ה' ויכירו אלקותו ויקויים מאמר הנביא¹⁰: "אז אהפוך אל העמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד", יעו"ש.

זה אומרו: "דמינו אלוקים חסדך בקרב היכלך", ירצה, חשבנו שהיסורין והדינים שהם חסדים גמורים באמת למעמקים בהם, חשבנו שיהיה זה בקרב היכלך בא"י, ושם תדבר אתנו קשות ולא תצטרך להגלותינו, אבל ה' בחכמה יסד, כי "כשמך אלקים כן תהלתך על קצוי ארץ", כי לאשר בצדקתם ינצחו האויבים ובאמונתם יחיו תתפרסם אלקותו ותהילתו בעולם, ובפרט על ידי קיבוץ גלויות, שכולם יודו ויאמרו: "צדק מלאה ימינך". ולזה: "ישמח הר ציון תגלנה בנות יהודה למען משפטיך"¹¹, ששמחה איבעי להו למעבד בשביל המשפט הזה, יען כי זהו תיקון המעוות לגמרי. ועיין מה שכתבתי בסימן ס"ט וכמו כן בסימן קנ"ט.

ומה שאמר: 'ומהם אמרו לשיהיו סיבה להכניס רבים מעמי הארץ תחת כנפי השכינה וכו', וכבר אמר כן ר' אלעזר בפסחים', עיין בזה לגאון עוזנו בספר 'מראית העין', שהקשה לו גדול אחד, כי הן בעוון חוללנו ועין רואה, דאדרבא, כמה מישראל בכל מקום ימירו את כבודם ונעשו משומדים, או מפני סכנה או לדבר עבירה וכיוצא, וגרי צדק נער יכתבם. והשיב לו, כי ניצוצות הקדושה ונשמות קדושות נטמעו בסטרא אחרא, וזוהי סיבת גלות ישראל בכמה ארצות ובקצוי ארץ. והעיקר הוא, דעל ידי השעבוד והמצוות והלימוד בכל מקום, מתגברים ניצוצי הקדושה והחלו עולים לשכינה מידי יום יום, ושם ינחו עד שתבוא הגאולה, ואז יבואו אלו הניצוצות על ידי השכינה דרך גבר ויחזרו בפרסום לקדושה. והטיבו אשר

נתפורנו בגלות כדי להכניס גרים תחת כנפי השכינה

[עיין עוד בזה¹⁴ להרב נחלת בנימין דף ק"י עמוד ד', דיען כי ארץ ישראל ממוצעת בין ישראל ובין השפע הקדוש היורד להם מארץ העליונה, כי את זו לעומת זו המה מכוונים, וכל שפע היורד ממרום יורד תחילה לארץ ומתארץ ומתארץ לישראל מגידוליה, ובאכילה זו מתדבק הרוחניות שבמאכל בהאוכל, ולכך צריכה האדמה להיות כלי שרת קודש בשעת קבלת השפע.

ובשביעית הוא עת שמקבלת שפע קדושה שפע רב כמספר כל שבע ימי השמיטה, והיא מחלקת השפע לכל שני השמיטה, כשם ששבת בראשית היא נקודה אמצעית לששת ימי החול וממנה יונקים ששת הימים, כידוע מדברי המקובלים, כמו כן שנת השבע שנת השמיטה, הארץ מקבלת השפע לכל שני

השפע היורד ממרום יורד תחילה לארץ ומתארץ לישראל

בשנה השביעית מקבלת שפע קדושה לכל שני השמיטה

8. פס' י-יא. 9. הרב הגדול 'בינה לעתים'. 10. צפניה ג, ט. 11. תהלים מח, יב. 12. משלי ד, ית. 13. דברים כט, כז-כח. 14. בטעם שגזרה חכמתו ית', יהיה עונש העוונות טלטול הגלות המר הזה, לגרשנו מקרב ארצנו הקדושה האהובה ולזרותינו בארצות בקרב עמים רבים בכנפות כל הארץ, ולא

שאמרו ז"ל: לעולם ישלש אדם שנותיו שלישי בלימוד, שלישי במשא ומתן, שלישי בשינה. ורמזו על זה: 'או תשכיל' או תצליח²² 'או ישנתי'²³. ואם כן, אם היום נחלק לחלקים אלו, אם כן כל השנה נמי נחלק לחלקים אלו, ואם כן יהיה הלימוד בכל שנה ד' חודשים שהוא שלישי שנה, ושני שלישים אחרים שהם שמונה חודשים הן למשא ומתן ושינה. ואם כן בשנת השמיטה שילמדו שמונה חודשים, כי לא היה ביטול משום משא ומתן, כי אסורה בזריעה וקצירה ובצירה וכיוצא, ויושלם השלישי של ד' חודשים שהיו לומדים יותר בשנה זו, יעורר דברי פי חכם חן.

והרב 'עמק יהושע' תירץ לזה, על פי מה שכתוב בהגהת או"ח סימן ר"ץ²⁴, דהלומדים כל ימות החול מצווה להם לענג השבת ואין צריכים ללמוד בשבת. ואם כן בשנה סתם יש חמישים שבתות שאינם צריכין ללמוד, צא וחשוב כל שנה משבעה שנים, שלומדים כל השבתות, והרי יש לה תשלומין. זה אומרו: "ובשנה השביעית שבת לה". זה רמזתי בילדותי.

ועתה ראיתי שאחר המחילה רבה הוא יסוד נופל. מלבד מה שיש לגמגם בתירוץ, עוד בה לשון מור"ם שם הוא, שהפועלים והבעלי בתים שאינם עוסקים בתורה כל ימי השבוע יעסקו יותר בתורה בשבת מתלמידי חכמים וכו', והתלמידי חכמים ימשכו יותר בעונג אכילה ושתייה קצת. ומינה דחיובא נמי רמא אתלמידי חכמים.

הן אמת, שהמקור אשר ממנו חוצב דין זה הוא לכאורה כדבריו, והוא מה שהביא מרן 'הבית יוסף' בסימן רפ"ח, דגרסינן בירושלמי²⁵: ר' חגי אמר, לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לאכילה ושתייה, ר' ברכיה אמר, לא נתנו אלא לעסוק בהם בדברי תורה. ובתנחומא מפרש: לא פליגי מאי דאמר ר' ברכיה לתלמוד תורה, אלו הפועלים, שהן עוסקים במלאכתן כל ימות השבוע ובשבת הם באים ומתעסקים בתלמוד תורה, ומאי דאמר ר' חגי להתענג, אלו תלמידי חכמים, שהם יגיעים בתורה כל ימות השבוע בשבת הם מתענגים, יעו"ש. אלא שנראה להדיא שהגאון מור"ם ז"ל שינה מלשון הירושלמי, הן בפועלים הן בתלמידי חכמים, שכתב בפועלים: 'יעסקו יותר בתורה', ומשמע נמי דגם הבעלי בתים יתענגו נמי באכילה ושתייה, ותלמידי חכמים ימשכו יותר בעונג אכילה ושתייה, משמע שגם תלמידי חכמים יעסקו בתורה.

ועיין להרב 'נחלת צבי' בביאורו שנתן טעם לזה, לפי שראה שמדברי רבא, דאמר בפסחים פרק אלו דברים²⁶: הכל מודים בשבת דבעינן "לכם", נשמע שלכולי עלמא בעינן נמי "לכם", ומדברי הירושלמי משמע שיש חילוק בין תלמידי חכמים

השמיטה ומחלקת השלל לשישה שנים. ולזה לא תזרע ולא תבצור¹⁵, שלא לבטלה מבליעתה, דאידי דטרידא לפלוט לא בלעה השפע. והיינו טעמא דאמרו ז"ל¹⁶: "לא תחנם"¹⁷ - לא תתן להם הנייה בקרקע, יען דא"י כלי שרת של קודש לקבל השפע ממרום.

ולזה כשאין ישראל משמרים שמיטות ויובלות יגלו בראש גולים והקב"ה מיישב האומות תחתיהם בא"י, מטעם דכל זמן שהם משמרים קדושת הארץ בשמיטין ויובלות הארץ מקבלת שפע קדושה ממרום, ואפילו כשהם חוטאים אי אפשר לגרשם מעל פני האדמה ולהושיב האומות תחתיהם כל זמן שהארץ היא בקדושתה, כי שמרו שמיטות ויובלות ולא מנעו הארץ מקבלת השפע, והארץ מלאה כל אותו שפע שבע רצון אי אפשר להושיב האומות בארץ משום "לא תחנם" - לא תתן להם הנייה בקרקע, שהארץ בקדושתה קאי, והוא ית' שמו שומר התורה כביכול. ולהיות הארץ שוממה מבלי יושב, "לא תהו בראה" כי אם "לשבת יצרה"¹⁸, לכך אי אפשר לגלותם כי אם לייסר בשבת פשעם ובנגעים עוונם. מה שאין כן כשאין משמרים שמיטות ויובלות ואף בשנת השבע עובדין עבודת הקרקע, בזה יהיו מונעים קבלת השפע מלמעלה, והארץ היא חולין גמורים, וסדנא דארעא א"י וחול' שוין. מעתה נסתלק אוהרה זו ד"לא תחנם" - לא תתן להם הנייה בקרקע, דליכא שום חשיבות וקדושה בארץ יותר מבשאר ארצות, ולכך יגלו בראש גולים וישבו האומות תחתיהן, ע"כ תורף דברי קודשו בקצת שינוי.

ומה שכתב 'כשם ששבת בראשית נקודה אמצעית לששת ימי החול' וכו', הוא פשט הכתוב¹⁹: "ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה" שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור", דהרואה יראה תיבת "שבת לה" שבאה בכפל, אלא שבא לרמוז כנזכר, דכיון שהשביעית היא דוגמת השבת, לכך בשעת קבלת השפע "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור", דאידי דטרידא לפלוט לא בלעה השפע וכמו שכתבתי.

ובילדותי רמזתי בתיבת "שבת לה" על פי מה שאמרו המפרשים בטעם של שנת השמיטה, דאמרינן בברכות²⁰: אמר רבא לתלמידי במטותא מנייכו, לא תיתו קמאי ביומי ניסן וביומי תשרי. נמצא בשישה שנים מבטלים י"ב חודשים. לכן ציוותה התורה על השביעית ולעסוק בתורה כדי להשלים הביטול שהיה בשישה שנים. והקשו על זה, דהא תינח תשלומין דשישה שנים יש להם תשלומין, אבל שנה שביעית עצמה מאין יש לה תשלומין.

והגאון 'פרי מגדים'²¹ הביא דברי קודשו הרב 'עמק יהושע' פרשת בהר, תירץ לזה, על פי מאי דאיתא בשל"ה על מה

כשיראל אינם משמרים שמיטות ויובלות הם גולים מארצם

לימוד התורה של השנה השביעית

הניחנו בארצנו ושם ידבר עמנו קשות וכביד עול היסורין עלינו. 15. ויקרא כה, ד - 'ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכןך לא תזמור. 16. ע"ז כ, א. 17. דברים ז, ב. 18. ישעיה מה, יח. 19. ויקרא כה, ד. 20. ברכות לה, ב. 21. הרב שמואל מהלברשטט. 22. ע"פ יהושע א, ת. 23. ע"פ איוב ג, יג. 24. סעי' ב. 25. שבת פט"ו ה"ג. 26. סח, ב.

התעיבו עם ארץ חמדה, לכן "והארץ תעזב מהם", יעו"ש, וכמו כן מה שכתבתי בסימן י', ומשם באר"ה.]

רפ"א

א"י. איתא בפרק קמא דמגילה¹: אמר רבא חמת זו חמי גרר, רקת זו טבריא, כנרת זו גינוסר, ולמה נקרא שמה רקת - שאפילו ריקנים שבה מלאים מצוות כרימון, ע"כ. כתב הגאון 'טורי אבן' בשיטתו, וזה לשונו: איני יודע מאי עדיפותא דטבריא בדבר זה מכל ערי ישראל, וכי תימא דקדושה יתירה יש בה שגורם שאין יצר הרע שולט בה כל כך, איני יודע במה קדושה יותר מכל א"י. ועוד, הרי ירושלים דקדישא יותר מכל א"י, כדתנן בפרק קמא דמוסכת כלים², ולא מצינו לה מעלה זו. ועוד קשה לי מאי רבותא דטבריא, הא דרשינן בפרק ד' דסנהדרין³: "כפלה הרימון רקתך"⁴ - אפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרימון, ועל כל ישראל מעיד הכתוב כן, ואם כן מאי רבותא דטבריא, ע"כ דברי קודשו.

וגאון עוזנו בספר 'פתח עינים' תירץ, וזה לשונו: דמה שאמרו על כל ישראל ריקנים שבך, הוא ברוב ישראל, דרובו ככולו, וכפי זה אפשר דעיר אחת יהיו מיעוט הריקנים מלאים מצוות או חצי הריקנים, אכן כשנצרך כל ישראל יהיו רוב הריקנים מלאים מצוות, וטבריא רוב הריקנים שבה או כל הריקנים מלאים מצוות.

והגורם לזה, אפשר דהיינו מה שמקבלים שבת מבעוד יום, שיושבת בעמק, ובודאי מחמורים ביציאת שבת, וכבר נודע מאמר רז"ל⁵, דשומר שבת כמקיים כל התורה, ואפילו עובד עבודה זרה כאנוש מוחלין לו⁶, וכנהנה רבות, והיינו דאהני להו שיהיו מלאים מצוות. ואפשר דהיינו טעמא, דהשכינה ובית דין הגדול יקבע בה באחרונה ומשם לבית שלישי במהרה בימינו⁷, כיון שאמרו ז"ל⁸ דבזכות שבת נגאלין וליה תזכה למעלה זו, ע"כ דברי קודשו.

ולעניות דעתי אפשר לומר דהגורם לזה על פי מה דאמרו בילקוט תהלים⁹ על פסוק¹⁰: "והיה כעץ שתול על פלגי מים" - ר' שמואל בר רב יצחק היה שותל עצמו מחבורה לחבורה על שם "מכל מלמדי השכלתי"¹¹, תמן תנינן ר' נהוראי אומר: הוי גולה למקום תורה. מהו "על פלגי מים" - כמו טבריא וחברותיה.

ובהקדמת נגיד ומצוה איתא: כתב מוהר"ח ז"ל: כשהלכתי אצל מורי ז"ל ללמוד זאת החכמה, הלך מורי ז"ל לטבריא והוליכני עמו, ושם היתה ספינה קטנה, וכשהיינו מהלכים בספינה בתוך המים כנגד העמודים של בית הכנסת הישן, אז לקח מורי ז"ל כוס אחד ומילא אותו מים מבין העמודים והשקה לי אותם המים, ואמר לי: עכשיו תשיג זאת החכמה כי אלו המים ששתית היו מבארה של מרים, ומאז ואילך

לבעלי בתים - עשה כעין פשרה, דבעלי בתים צריכים לעסוק בתורה יותר מתלמידי חכמים, אבל באמת גם הם נמי צריכים עינוג קצת באכילה ולא לעסוק בתורה כל היום, דהא לכולי עלמא בעינן "לכם", ותלמידי חכמים ימשכו יותר בעונג אכילה, אבל באמת גם הם נמי יעסקו בתורה, דבעינן נמי "לכם", כלומר לה' וגם נמי "לכם". רק לפי שמן הירושלמי יש חילוק בין תלמידי חכמים לבעלי בתים, דהיינו בעלי בתים רשאים לעסוק בתורה כל היום ותלמידי חכמים בעינן אכילה כל היום, כתב כעין פשרה, יעו"ש דברי קודשו. וזוהי שקשה על הרב 'עמק יהושע', שהעתיק לשון מור"ם שהתלמידי חכמים אין צריכים.

ועיין להרב 'עולת שבת' סימן רמ"ב, דבשבת אם רוצה לעשות הכל "לכם" עושה, ובלבד שלא יבטל זמן תפילה. ועיין מה שהשיגו הגאון 'מגן אברהם', דישתקע הדבר ולא יאמר וכו', וכמו כן עיין להגאון 'אליה רבה' מה שהליץ בעדו, וכמו כן להרב גאון עוזנו ז"ל בספר 'מחזיק ברכה' שם, וכתב דכן צידד מוהרש"ל בביאוריו, וכן כתב הרב 'זרע ברוך'²⁷ ריש פרשת עקב, דמשמע להדיא דבשבת אין צריך לחלק חציו לה', והיינו כמו שכתב הרב 'עולת שבת', יעו"ש ודו"ק היטב. וכמו כן עיין להרב 'הלכות קטנות' חלק א' סימן צ"ב, שנשאל על מה שנוהגים בוניצייה בשבת שיש שורה שוהין בבית הכנסת עד אחר חצות. והשיב: מסתברא שלא אמרו אסור ליישב בתענית עד שש שעות אלא כשאין עוסקים בתורה ובמצוות, אבל כשיושב ולומד או עוסק במצווה, כמו הקהילות קודש שלומדים בספר תורה ומתנדבים מעות לצדקה וכיוצא, אפשר שאין בכך כלום וכו', יעו"ש. וכמו כן עיין במה שפסק מרן בסימן רפ"ח: אסור להתענות בשבת עד שש שעות. ובהגה: שאפילו לומד ומתפלל אסור, והוא מ'מרדכי' פרק קמא דשבת, וכמו כן להרב 'אליה רבה' שם סעיף קטן ב', ודו"ק.

ומה שכתב 'מה שאין כן כשאין משמרים שמיטות ויובלות ולכן יגלו בראש גולים' וכו'. הנה מה טוב ומה נעים סמיכות הכתובים פרשת בחקתי²⁸: "וזכרתי את בריתי יעקב וגו' והארץ אזכור, והארץ תעזב מהם". ואתיא הא כהא מה שפירש הרב הגדול בעל 'מחנה אפרים'²⁹, והביא דברי קודשו הרב גאון עוזנו בספר 'פני דוד'³⁰, דישאל חטאו לו יתברך לעבור על התורה והמצוות, וגם חטאו עם הארץ שלא שמרו שמיטות ויובלות, והקב"ה עשה פשרה, דבעבור חטאם לו יתברך זכר את חסדי אבות ומחל להם, אך בעבור מה שחטאו עם הארץ נתחייבו גלות, וזהו שאמר: "וזכרתי את בריתי יעקב", וכדאי הם אבות הקדושים לכפר עליהם, אמנם כל קבל דנא "והארץ אזכור", מה שהשחיתו

מחלוקת הפוסקים אם מותר לעשות בשבת כולו "לכם"

מעלתה של טבריא בזכות שמירת שבת

מעלתה של טבריא משום שהיא מקום תורה

החטא לה' נמחל בזכות האבות אך החטא לארץ מחייב גלות

27. חלק ב. 28. ויקרא כו, מב-מג. 29. הרב אפרים נבון. 30. פרשת בהר בחוקותי אות יב. רפא 1. ו, א. 2. משנה ת. 3. לז, א. 4. שה"ש ו, ז. 5. זוהר יתרו פח, ב. 6. שבת קיח, ב. 7. ר"ה לא, ב. 8. שבת קיח, ב. 9. רמז תריז. 10. תהלים א, ג. 11. תהלים קיט, צט.

"והיו עיניך רואות את מורידך"⁸. וזה טעם "אל תפנו אל האלילים"⁹ - שאסור להסתכל בעכו"ם¹⁰, שהצורה היא הנבזית פוגמת השכל. וזה הטעם שאסור להסתכל בפני אדם רשע¹¹.

כשצורת האדם מצוירת בשכל נכבד הוא משיג מעלה גדולה

ולא זו בלבד, אלא גם היות צורת האדם מצוירת בשכל הנכבד ממנו, ישיג הוא מעלה גדולה ונפלאה. וזה הטעם שחייב אדם לקבל פני רבו ברגל¹², כי יצייר עצמו בשכל רבו. והיינו דפירשו ז"ל¹³ בפסוק¹⁴: "חי ה' אשר עמדתי לפניו", דהיינו שעמד לפני אליהו, ובהיותו עומד לפני אליהו ודאי יצייר צורתו בדעת אליהו, ואליהו עומד ומשמש לפני קונו מרוב דביקותו בנבואה, נמצא עומד תדיר לפני ה', וכיוצא בזה רבים. והיינו טעם "יראה כל זכורך את פני האדון"¹⁵, כי יצייר הזכר תפארת צורתו ומציאותו בשכינה העומדת שם. ועם היות שהשגחת ה' בכל מקום, עם כל זה לא יתבודד האדם להקוק צורתו בשכינה כמו בהיותו מתראה במקום הקודש, וזה טעם "ולא יראו פני ריקם"¹⁶. וכדאי גוונא טובא באורייתא, ולכן מצווה לסגור העיניים בשעת התפילה, לסלק דעתו מעל כל הצורות הגשמיות כולם, לייחד המחשבה בצורות השכליות.

כשרואה אהבו תרבה אהבתם ותחקק צורתם זה בזה וכן להיפך

והנה בהיות איש רואה את אהבו, בלי ספק יקנה בנפשו שמחה גדולה ותתחקק צורתם זה בזה וזה מרוב אהבתם, ויקנו בדעתם צורתם וירבו שמחתם באהבתם, וההיפך להיפך. וזה טעם "לא יגורך רע"¹⁷, וכן "מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי"¹⁸, כי יעוררו השנאה בלי ספק.

מניעת המרגלים לראות את הארץ וראייתה על ידי משה

וכן גם כן טעם "אם יראה איש באנשים האלה את הארץ"¹⁹ וגו', כי אחרי שהם סיפרו בגנות הארץ ושנאוה, אין ראוי שתהיה צורתם חקוקה בה, כדי שלא יעוררו שנאה במקום אהבה. אמנם משה רבינו ע"ה לא היה הדבר כן, אלא "ויראהו ה' את כל הארץ"²⁰ וגו', ופירשו בזה פרשת בראשית²¹, כי משה ראה כל זה, כי אי אפשר כלל ועיקר להשיג בעין הראות הגשמי כל זה. והכוונה, שהראהו הקב"ה באור הראשון הגנוז שבו יכולים לראות מסוף העולם ועד סופו²². ועתה בהקדמות אלו יובן סוד מה שמראים פני כתב ספר תורה לעם, ועניין זה נעשה גם כן בבית המקדש של מעלה כנזכר בזה, ע"כ 'טוב הארץ' דף י"ז ו'חסד לאברהם' דף כ"ד²³.

קשר הנשמות שבין הרב לתלמידו

אמר המחבר: עיין בספר 'מגן אבות' פרק ד' דאבות²⁴, במשנת ר"א בן שמוע אומר: יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך. וזה לשונו: אציע לפניך הקדמה אחת שקבלתי ממורי ורבי משם

התחלתי להכנס לעומק בחכמה הזאת. ועיין עוד בפרקי רבי אליעזר פרק י"ט: שבעה ימים ברא הקב"ה ומכולם לא בחר אלא ים כנרת וכו', יעו"ש.

ובוא וראה מפלאות תמים דעים, שהן עוד היום ברוך ה' אותה הארץ לא פסקה מקום שפיר אבניה¹², אשריך ארץ. [ובפרק קמא דעבודה זרה דף י"ג: בעינא דליעביד טבריא קלניא¹⁴. ופירש רש"י: משום דאית ביה רבנן, יעו"ש].

ובשביל שהמקום מקום תורה, ותלמוד תורה כנגד כולם¹⁵, היינו דאנהי להו מלאים מצוות. והיינו טעמא נמי דהשכינה ובית דין הגדול יקבע בה באחרונה, כי אמרו בזוהר חדש דבזכות התורה תהיה הגאולה. ועיין בספר 'טוב הארץ' דף ל"ה בסוד טבריא, ודו"ק בדבריו שכתב: גם 'טבר' במספר קטן י"ג, שמקבל כח מ"ג מידות, ומשם באר"ה.

ועיין בירושלמי שילהי פרק ג' דפסחים¹⁶: רבי אבהו שלח לר' חנינא בריה יזכי בטבריא¹⁷, אתון ואמרו ליה: גומל הוא חסד¹⁸. שלח אמר ליה: המבלי אין קברים בקסרין שלחתיך לטבריא, שכבר נמנו וגמרו בעלית בית ארום בלוד שהגמרא קודם למעשה, יעו"ש.

רפ"ב א"י. צריך לידע מה היא מעלת הרואה את א"י מרחוק אם לא יכנס, כי אמר הכתוב: "אם יראה איש באנשים האלה" וגו', נראה שהראייה היא מעלה גדולה. ועוד שמששה רבינו ע"ה למעלה גדולה ניתן לו זה סמוך למיתתו, כדכתיב²: "עלה אל הר העברים" וגו', וכתיב³: "ויעל משה וגו' ויראהו ה' את כל הארץ" וגו', מורה כל זה היות מעלה קצת אל הרואה אפילו לא יכנס בה.

והעניין במה שפירשו בזוהר⁴: "ויוסף ישית ידו על עיניך"⁵ - כי העיניים הם מבוא אל הצורות המדומות אל השכל, תחילה יצייר הדבר ההוא בדעתו ובשכלו, והנה הצורה היא מצטיירת שם, ואם הצורה היא מדברים פחותים וגשומים - יגשים השכל ויורידוהו ממעלתו, כמו שאסור להסתכל בגשמים⁶, שאף אם לא ידמה בשכלו לעבור עבירה, סוף סוף יצייר בשכלו הצורה ההיא ויהרהר מה שאינו ראוי, אף אם לא יפעל פעולה רעה. והטעם, כי הצורה המצטיירת בשכל תפגום הנפש, או תתקנה אם תהיה צורה טובה. וימצא בזה כמה דברים בעניין העבודה.

והנה כאשר יצייר האדם בדעתו צורה קדושה, הנה אותה צורה הקדושה ההיא שידמה בדעתו תשלים שכלו, והיינו דקאמר ר' אבא בפרשת משפטים⁷, שהיתה צורת רבי שמעון מצטיירת לפניו והיה משיג על ידי זה השגה גדולה. וזה הטעם

מעלת הרואה את א"י מרחוק אף שלא יכנס

העיניים מבוא לצורות המתדמות בשכל ומשפיעות על הנפש

12. ע"פ איוב כח, ו - 'מקום ספיר אֶבְנֵי וְעֶפְרַת זָקָב לו'. 13. עמ' א. 14. פירוש: בת חורין שלא תתן מס לעולם (רש"י). 15. פאה פ"א מ"א. 16. הלכה ז. 17. פירוש: שילמוד תורה בטבריה (קרבן העדה). 18. פירוש: באו ואמרו לו לרבי אבהו שר"ח בנו עוסק בגמילות חסד בטבריא **רפב** 1. דברים א, לה. 2. במדבר כז, יב. 3. דברים לד, א. 4. בלק רכו, א. 5. בראשית מו, ד. 6. ע"ז ז, א. 7. זוהר משפטים קכג, ב. 8. ישעיה ל, כ. 9. ויקרא יט, ד. 10. זוהר קדושים פד, א. 11. מגילה כח, א. 12. סוכה כז, ב. 13. עין ירושלמי עירובין פ"ה ה"א. 14. מ"ב ג, יד. 15. שמות לד, כג. 16. שמות כג, טו. 17. תהלים ה, ה. 18. ישעיה א, יב. 19. דברים א, לה. 20. דברים לד, א. 21. לא, א. 22. עיין ספרי פנחס פיסקא קלו. 23. מעין שני נהר לג. 24. משנה יב.

פירושו, אף על גב דנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא, גם אין דרך הנשים לקבל אנשים, מכל מקום סבור היה, כיון שהיא אשה גדולה אולי מחמרת על עצמה לעשות כן, ובאמת לא ידע שהיא הלכה דרך מקרה לפי שמת הילד, ומדכתיב: "לא חדש ולא שבת", מכלל דברגל מחוייב לקבל על כל פנים, ע"כ.

ועיין עוד בספר 'מראית העין' שכתב: נראה פשוט דאינו דומה רבו פרטי לרבן של כל ישראל ונביא, ומדחזינן דאלישע, רבן של כל ישראל ונביא, חייב חודש ושבת, הדעת נותנת דלרבו פרטי נחתינן דרגא, שיהיה חייב ברגל, דתפשת מועט תפשת, ושוב אתיא זכירה דכן כתוב בליקוטי רבינו בצלאל ז"ל, יעו"ש. ולכל הדיבורות, הנה מה נכון שלא נקט ר' יצחק חייב אדם להקביל פני רבו בחודש, ברם לתירוץ קמא אכתי לא ניחא, דהוי ליה למינקט חודש. ועיין עוד כמה שכתב בזה הרב הגדול י"רש"ש יעקב' במסכת ראש השנה, ומה שהקשה על דבריו גאון עוזנו בספר 'פתח עינים', וכמו כן מה שכתבתי למעלה בסימן כ"ז, ומשם באר"ה, ודו"ק.

הרב ז"ל, והוא שתלמיד הלומד מרבו, תיכף ומיד כשלומד ממנו, שואב התלמיד ההוא ניצוץ אחד משורש נשמתו בתוכו, ומתקשרים הנשמות זה בזה. וזה סוד הכתוב²⁵: "ונפשו קשורה בנפשו", דכיון דכל מה שקיבל יעקב משם ועבר מסר ליוסף, משום הכי נתקשרו הנשמות זה בזה, וזהו כוונת המשנה: יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכו', יעו"ש.

ואתי שפיר נמי כוונת הכתוב²⁶: "חי ה' אשר עמדת לפניו", דהיינו שעמד לפני אליהו, ובהיותו עומד לפני אליהו שאב ממנו משורש נשמתו לתוכו, ואליהו עומד ומשמש לפני קונו, כמ"ש.

ודרך אגב ראיתי לגאון עוזנו ב'פתח עינים' במסכת סוכה הנדפס ב'שמחת הרגל', אהא דאתמר התם²⁷: "א"ר יצחק: מנין שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל, שנאמר²⁸: "ויאמר מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת" וגו'. ומקשים, דר' יצחק אמר שחייב להקביל פני רבו ברגל, ומייתי מקרא דשונמית ללמוד בחודש ושבת. ויש מי שתירץ דר' יצחק קשיא ליה בכתוב, דהוה ליה למימר לא שבת ולא חודש, ומדקדים חודש, שמעינן דהאי שבת הוא יו"ט, ויליף שפיר, ע"כ.

ולפי דרך זה יש לתת טעם למה שהקדים חודש ליו"ט, כי יש מעלה לראש חודש כי הוא מיום שנברא העולם, אבל יו"ט באים מצד הניסים שנעשו אחר כך. ולא יקשה על זה דהא כתיב²⁹: "חדש ושבת קרוא מקרא", וכתיב³⁰: "והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו", דהרי אשכחן נמי דכתיב³¹: "בשבתות ובחדשים", וכתיב³²: "ביום השבת יפתח וכיום החדש יפתח", והיכא דאיכא למידרש דרשינן.

והרב המפורסם מוהר"ר יהונתן פירש, דברגל מקבלים פני שכינה בבית המקדש, וזו מצוות עשה ברגלים, "יראה כל זכורך"³³, אך בשבת וראש חודש, דלא מצו לילך לירושלים, דין הוא שנקבל פני הרב כפני שכינה. ועתה שאין בית המקדש בעוונותינו הרבים, חייבים לקבל פני הרב, שהוא כמקבל פני שכינה, זכר לחיוב ראייה, לקבל פני שכינה. והיינו מימרת ר' יצחק, דחייב אדם לקבל פני רבו ברגל, וחיובא הוא, זכר למצוות ראייה. ומייתי מהשונמית שהיתה בזמן הבית, דברגל מצוות עשה לקבל פני שכינה, ובחודש ושבת סגי לקבל פני הרב. ומזה נלמד לדין דחייב לקבל פני רבו ברגל, זכר למצוות עשה דראייה לקבל פני שכינה, ע"כ.

ועיין עוד להרב 'עיון יעקב' שם שכתב וזה לשונו: ברד"ק ובאברבנאל מלכים ב', ד' היה להם גירסא אחרת בש"ס, חייב אדם להקביל פני רבו בשבת וברגל, והשתא מייתי שפיר ראייה, "מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת", ופירש רש"י: בעלה של שונמית אמר לה. והכוונה כיון שאמר כן לאשתו, והנשים יש להם ראש חודש במקום רגלים, כמבואר בפסיקתא ובא בטור או"ח סימן ת"כ, יעו"ש מזה, שמע מינה דבשבת ורגל מיבעי לקבלו, דהיינו מצווה מן המובחר אם יקבל פניו בכל שבת ושבת, ועל כל פנים מחוייב לקבלו בכל רגל. ואפשר דנוסחא שלפנינו גם כן הכי

הקבלת פני רבו ברגל כהקבלת פני שכינה

מחלוקת חכמים מהיכן נברא העולם

רפ"ג א"י. איתא ביומא פרק הוציאו לו¹: אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתייה היתה נקראת. תנא, שממנה הושתת העולם. תנן כמאן דאמר מציון נברא העולם. דתניא, רבי אליעזר אומר: עולם מאמצעיתו נברא, ר' יהושע אומר: מצדדין נברא, ר' יצחק אומר: אבן ירה הקב"ה בים וממנה הושתת העולם, וחכמים אומרים: מציון נברא, שנאמר²: "מזמור לאסף אל אלקים ה' דבר ויקרא ארץ ממזרח שמש עד מבואו"³, ואומר⁴: "מציון מכלל יופי אלקים הופיע" - ממנו מוכלל יופיו של עולם, ע"כ.

ועיין להרב 'ערכי הכנויים' מערכת ה'ט', שהקשה בשם רש"ל פרשת כי תצא, דנראה דחכמים שאמרו מציון פליגי על רבי אליעזר, וסבירא ליה דלאו מאמצע נברא העולם. וחכמים דאמרי מציון נברא העולם סבירא ליה דאבן שתיה ממנו הושתת העולם, והיינו בית המקדש, והרי אמרו⁴: סנהדרין יושבת בטבור העולם, ופירש רש"י: היינו בית המקדש, אם כן קשו אהדדי.

בלא פירוש רש"י לא קשה מידי, דיש לומר סנהדרין יושבין בטבור העולם אין הכוונה באמצע של עולם, אלא פירושו בגלוי ופרהסיא, לפי שא"י גבוהה מכל הארצות ובית המקדש גבוה מא"י⁵, והיינו ראש ההר, ודרך ההר נשפע מצדדיו ובאמצע שהוא ראש ההר נקרא טבור, שהוא באמצע דוגמת טבור שהוא באמצע. וכן ביחזקאל ל"ח⁶: "ושבי על טבור הארץ", שפירושו גלוי ופירסום. אבל לרש"י, שפירש טבור בית המקדש, צריך עיון, ע"כ.

והרב תירץ שם, וזה לשונו: ואולי יש לומר, דמה שאמרו מציון נברא העולם, סבירא ליה גם כן דציון הוא באמצע

נחלקו מדוע נברא העולם מהאמצע

25. בראשית מד, ל. 26. מ"ב יד, ג. 27. סוכה כז, ב. 28. שם ד, כג. 29. ישעיה א, יג. 30. ישעיה סו, כג. 31. יחזקאל מו, ג. 32. שם פסוק א. 33. שמות כג, יז. **רפג** | 1. נד, ב. 2. תהלים נ, א. 3. שם פס' ב. 4. סנהדרין לו, א. 5. קידושין סט, א. 6. פס' יב.

להיות בירושלים וכמה מגדלים עתידיים להיות - אלף ותפ"ה.

ועוד שם: "יפה נוף משוש כל הארץ"¹⁵ - מהו נוף, אמרו בני קרח: אין יפה כמוה והכל מיפים לה, וכן הוא אומר¹⁶: "צור את אמרת אני כלילת יופי", את אמרת לעצמך אבל אחרים לא אמרו עליך, זהו משל הדיוט, לא כמה דאמרת אמך אלא כמה דאמרין מגיריא¹⁷, אבל בציון הכל אומרים: "הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי משוש לכל הארץ"¹⁸. א"ר יצחק: במה היתה משוש, שהיתה משמחת כל הארץ, היה אדם עובר עבירה ודואג לבו ולבו סח עליו, אמר שלמה¹⁹: "דאגה בלב איש ישחנה", אמר רב נחמן: עלה לירושלים ומקריב קורבן ויוצא משם שמח.

אמר רב שמואל בר רב יצחק: זה שאמר הכתוב²⁰: "הר ציון ירכתי צפון", וכי בצפון היה, והלא בדרום היה, אלא בצפון הוא עומד ומקריב חטאתו ונשחט בצפון, שנאמר²¹: "ושחט אותו על ירך המזבח צפונה". "קרית מלך רב" וכו' - עתידה להיות מרחבת ועולה ורחבה ונסבה למעלה וכו', יעו"ש.

והוצרכתי להעתיק כל זה כדי שיתורץ דקדוק הנופל לכאורה, במה שאמרו, אבן שתיה שממנה הושתת העולם כמאן דאמר מציון נברא העולם, ועם הנזכר יתורץ, ודו"ק היטב.

ומה שפירש הרד"ק שם: "הר ציון ירכתי צפון" - כי ציון הוא בצפון ירושלים, יעו"ש, קצת קשה, דמלבד שאינו על פי המציאות, עוד בה הרי הוא ז"ל בעצמו סמוך ונראה הביא המדרש דלעיל, ושם מפורש שהיה בדרום, ומכח קושיא זו תירץ המדרש שהכוונה שבצפון היה עומד, וי"ל וק"ל.

[ומצאתי לרבינו מהרח"ו ז"ל ב'ספר התכונה' שנדפס מחדש פרק א' עמוד ב', וזה לשונו: רז"ל אמרו, שירושלים היא באמצע העולם, והנה הפסוק אמר להפך: "הר ציון ירכתי צפון" - והעניין הוא, כי ירושלים היא באמצע הישוב הזה של השבעה האקלימיים האלו, אשר כולם הם מצפון הכדור, והנה היא בסוף האקלים השלישי סמוך להתחלת הרביעי. והנה רוחב שלושה אקלימים הראשונים קרוב לרוחב כל ארבעה אקלימים האחרונים, ואמנם רוחב ירושלים ת"ו רחוקה מקו השווה לצד צפון שיעור ל"ב מעלות וכו', יעו"ש.]

רפ"ד א"י. מה שאמרו רז"ל במסכת כתובות¹: כל המהלך ד' אמות בא"י מובטח לו שהוא בן עולם הבא, רצונו לומר, 'המהלך' - מהלך השלמות ממעלה למעלה מכה ד' אמות של הלכה שקובע לעצמו, כמו שאמרו

העולם, וחולקים על ר' אליעזר דאמר מאמצעיתו נברא העולם, משום דסבירא ליה כל מילי מאמצעיתו מיתצר אם כן גם האדם נוצר מטבורו, אבל חכמים אומרים דלא מצד אמצעי נברא, דאין חשיבות לאמצע, אלא מצד חשיבות מקום ציון לכן משם נברא. אם כן יש לומר, דהתחלת בריאת האדם גם כן מאיבר החשוב דהיינו מראשו, יעו"ש.

ועיי' עוד במהרש"א שם⁷ שהקשה כן וכתב, דדוחק לומר הא דאמרין בפרק ח'⁸: כל מידי מאמצעיתו מיתצר, לא אתי בחכמים אלא כר' אליעזר, ואין סברא לחלק בין בריאת תולדות הארץ ובין בריאת כל דבר אחר. ותירץ, דחכמים לא פליגי אדר' אליעזר בהא דמאמצעיתו נברא, אלא שבאו לפרש, דהיינו אמצעיתו אבן שתיה שבציון, ו"בצקת עפר למוצק" דאיית ר' אליעזר היינו אבן שתיה, יעו"ש.

ועיין בספר 'לחם עוני' בד"ה "מה לך הים כי תנוס"⁹ - אי עולם מציון נברא, דהיינו מאמצעו, דכתיב "מציון מכלל יופי", יעו"ש. וכמו כן למהר"ש יפה בספר 'יפה תואר' פרשת בראשית פרשה א', ומשם באר"ה.

ועיי' עוד בספר 'כפתור ופרח' פרק ו', וזה לשונו: בפרקי דרבי אלעזר פרק ל"ה איתא: "אין זה כי אם בית אלקים"¹⁰ - מכאן אתה למד, שכל המתפלל בירושלים כאילו מתפלל לפני הקב"ה ולפני כסא כבודו, ששער השמים הוא שם וכו'. וישב יעקב ללקוט את האבנים, ומצאן כולם אבן אחת, ושם אותה מצבה בתוך המקום, וירד לו שמן מן השמים ויצק עליה וכו', ונקראת אבן שתיה ששם טבור הארץ ומשם נצמחה כל הארץ, ושם היכל ה' עומד, שנאמר¹¹: "והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלוקים", ע"כ.

וכמו כן עיין בזוהר פרשת ויגש דף ר"ו עמוד ב': "הר ציון"¹² - דא ירושלים, "ירכתי צפון", הכי הוא ודאי לעילא ותתא. ופירש הרב 'מקדש מלך' שם ד"ה 'הכי הוא ודאי לעילא ותתא' - פירוש לעילא, מלכות בניינה מן הגבורות, ותתא, שבעולם הזה ירושלים נוטה לצד צפון, יעו"ש.

ועיין עוד בספר 'זו'את ליהודה' בברכת המזון בפיסקת 'רחם ה' אלקינו עלינו', וזה לשונו: תחילה הזכיר ירושלים וציון אף על גב דכמה פעמים נזכר בכתוב שם 'ציון' והכוונה היא על ירושלים, הנקרא הכל בשם החלק. וכן איתא נמי בגמרא, דירושלים וציון הדא מילתא היא, היינו שתיהם נחשבות עיר אחת, אבל על כל פנים שתי מקומות הם, דציון הוא מקום עליון מיוחד למושב המלכים מלכות בית דוד וכו', יעו"ש.

ועיי' עוד במדרש שוחר טוב סימן מ"ח, והובאו בילקוט¹³: "סובו ציון והקיפוה ספרו מגדליה"¹⁴ - כמה גינאות עתידיים

אבן השתיה היא אמצע העולם

הר ציון ירכתי צפון

ההבדל בין ציון וירושלים

האם ציון מצפונה של ירושלים או מדרומה

הקבוע בד' אמות של הלכה בא"י זוכה לעולם הבא

7. יומא נד, א. 8. פה, א. 9. תהלים קיד, ה. 10. בראשית כח, יז. 11. שם פס' כב. 12. תהלים מח, ג - "יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב". 13. ילקוט"ש תהלים רמז תשנן. 14. תהלים מח, יג. 15. שם פס' ג. 16. יחזקאל כז, ג. 17. פירוש: לא כפי שאומרת אמא שלך אלא כפי שאומרים השכנים, כי מה שהאמא משבחת אין זו ראייה. 18. איכה ב, טו. 19. משלי יב, כה. 20. תהלים מח, ג - "יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב". 21. ויקרא א, יא. **רפד** | 1. קיא, א.

וא"י עצמה אבניה ועפרה רומזים לקדושה, וכמו שכתוב בספר 'טוב הארץ'⁵, ואם היה נכנס לא"י היה מתחיל מבחינת האדמה עצמה, ואהניא זכותא והיה עולה מעלה מעלה והיה אפשר לבטל יצרא דעבודה זרה. אי נמי, שאם היה נכנס לא"י היה בנקל למושה רבינו ע"ה לבטל יצרא דעבודה זרה והיה הדבר בא כסדרו, אך כשלא נכנס, אם היה רוצה לבטל יצרא דעבודה זרה היה מראה שמחזיק עצמו לגדול, "והאיש משה עניו מאוד"⁶, ע"כ דברי קודשו יעו"ש.

ולעניות דעתי נראה, דהן אמת שמעלת משה רבינו ע"ה גדולה מא"י, מכל מקום מאחר שקבלת אלקותו ית' תלוי בא"י, כמו שאמרו ז"ל⁷: אם נכנסים בניך לארץ הם מקבלים אלקותי, ואמרו⁸: כל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה, ומהאי טעמא אמר "ה' אלהיך"⁹, כמו שכתבתי בסימן ע', ולזה ביטול יצרא דעבודה זרה והשבתה מן העולם מיצרך צריכא לזכותא דא"י.

והגאון 'מגלה עמוקות', והבאנו דברי קודשו למעלה בסימן ג', כתב, שמי שיש לו זכות של א"י, יכול להעביר את היצרא הרע של עבודה זרה מן העולם, וזהו "אעברה נא"¹⁰ - אני רוצה להעביר יצרא הרע דעבודה זרה מן העולם, ולכן צריך אני זכות של א"י. ובמילת "נא" נרמז ענין עבודה זרה, שכתב הרמב"ם בספר היד שלו¹¹, שיש בתורה נ"א לאוין בעניינים השייכים לעבודה זרה, יעו"ש.

וראיתי להרב 'קול שמואל' פרשת לך לך, שנתן טעם למה הקב"ה הוצרך לתת לנו, עדת ישראל, את הארץ, בהקדים מה שכתבו כת הקודמים ז"ל, אם הקב"ה חפץ במוקדם בבריאה או במאוחר בבריאה. דאומות העולם עובדי עבודה זרה סוברים דמוקדם בבריאה עיקר, וסוברים דקליפה קדמה לפרי, על זה הולכים אחר הקליפה, אמנם אנו עדת ישראל העובדים אלוה אחד, סברנו דהעיקר הוא המאוחר בבריאה, והראיה ממה שהשרה הקב"ה שכינתו בא"י במקדש, והניח למלאכים שבראם בשני.

והעניין הוא, דידוע מה שאמרו רז"ל¹² בפסוק¹³: "אני אל שדי", שני פירושים: האחד, אני הוא שאמרתי לאלקותי די, והפירוש הב', אני הוא שאמרתי לעולמי די, והני שני פירושי תליין אי אמרינן מוקדם בבריאה עדיף או מאוחר בבריאה עדיף. דאי אמרינן דמאוחר בבריאה עדיף, על כן צריך לומר כי מאי דחביבא א"י בעיני המקום ב"ה מכל הארצות, היה טעמו כי היא היתה מאוחרת בבריאה, ואם כן על כורחך לומר דפירוש "אני אל שדי" - אני הוא שאמרתי לאלקותי די, דאי אפשר לפרש אני הוא שאמרתי לעולמי די, דעל

רז"ל²: אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה, ואז זוכה לא"י העליונה, שעליה נאמר³: "ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ", שהוא עולם הבא, כי א"י תחתונה מכוונת כנגדה, ע"כ הרב הקדוש בספר של"ה דף רע"ז.

ועיין במה שכתבתי סימן ס', ועל פי אמרי קדוש השל"ה יובנו הכתובים הנזכרים שפירשתי שם, וק"ל.

רפ"ה א"י. היא כמו דבש דבורים, אף שהדבורה טמאה, מכל מקום הדבש היוצא ממנה טהור משום שאין הדבש נולד מגופה, כדאיתא בכורות דף ז' שהיא מקיאה ממונה. והכנענים אינם מינה של א"י, לזה הקיאה אותם. לכן אמר²: "ולא תקיא הארץ אתכם", ע"כ הרב 'ערכי הכינויים' אות ד' בשם מוהרש"ל פרשת אחרי מות.

ואפשר לרמוז בכתוב במשלי סימן כ"ה³: "דבש מצאתי אכול דרך פן תשבוענו והקאתו". אמר, אם זכית ומצאת הדבש שהיא ארץ הקודש, וזיכה אותך ה' להיות מהשוכנים בארצו, השמר לך אכול מה שדייך, שתסתפק בהכרח, לא תהיה להוט אחר המותר והעידון, כי קדושת הארץ אינה סובלת זה. עיין מה שכתבתי בסימן ה' ובסימן ל"ב ובסימן ס"א ובסימן ע"ד. אבל אם תהיה להוט אחר סרח העודף, אז תשבוענו והקאתו לשלם תשלומי כפל בעונשים קשים ומרים כמו שאמרו ז"ל⁴.

ומה נמלצו לפי זה דבריהם ז"ל על פסוק שאחר זה: "הוקר רגלך מבית רעך", שדרשו ז"ל בחגיגה פרק ב' על בית המקדש, יעויין בדבריהם, שהוא מעניין הכתוב הקודם, וק"ל.

רפ"ו א"י. איתא בערכין דף ל"ב¹, דבעי רחמי על יצרא הרע דעבודה זרה ובטלי, ואגין זכותא עליהו כסוכה. והיינו דקפיד קרא עלויה דיהושע, דבכל דוכתא כתיב "יהושע", והכא² כתיב: "ישוע". בשלמא משה לא בעי רחמי דלא הוה זכותא דא"י, אלא יהושע דהוה ליה זכותא, אמאי לא איבעי רחמי, ע"כ.

וראיתי לגאון עוזנו בספר 'מראית העין' שהקשה, וזה לשונו: לכאורה יפלא, לפי מה שכתב רבינו האר"י ז"ל, דמה שלא בא משה רבינו ע"ה לא"י, היינו שבחינתו היא למעלה מבחינת א"י, וזה סוד "רב לך"³, כלומר מעלתך גדולה מא"י, ובוזוהר⁴ אמרו, דהוא בעלה דמטרוניתא, אם כן אמאי הוה ליה צורך לזכות א"י, בכל מקום היה יכול בכח גדולת נשמתו לבטל יצרא דעבודה זרה, ואמאי אצטריך זכותא דא"י. ותירץ, דבכל הדברים צריך לכון בכל הבחינות ממש למעלה,

א"י מקיאה כדבש דבורים שמקיאתו הדבורה

יושבי הארץ צריכים להזהר לאכול ולא להכרח ולא להתענג ביותר

הטעם שמשו רבינו נזקק לזכות א"י כדי לבטל יצרא דע"ז

מהו העיקר בבריאה - המוקדם בה או המאוחר

2. ברכות ח, א. 3. ישעיה ס, כא. **רפה** | 1. עמוד ב - "מפני מה אמרו דבש דבורים מותר - מפני שמכניסות אותו לגופן, ואין ממצות אותו מגופן". ומבאר רש"י: "שמכניסות אותו לגופן - שאוכלין מפרחי האילן ומהן נעשה הדבש במעיהן. ואין ממצים אותו - דובשנו מגופו". 2. ויקרא יח, כח. 3. פס' טז. 4. עיין לעיל סימנים קיז וקלא. 5. ז, א. **רפול** | 1. עמוד ב. 2. נחמיה ח, יז. 3. דברים ג, כו. 4. ויחי רלו, ב. 5. עיין לעיל סימנים קעד, קעו, רמ במדבר יב, ג. 7. בראשית רבה פרשה מו, ט. 8. כתובות קי, ב. 9. דברים ח, ז - "פי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה". 10. דברים ג, כה. 11. בהקדמה להלכות עבודת כוכבים. 12. בראשית רבה פרשה מו, ג. 13. בראשית יז, א.

כדי שיהיה פירסום שהקב"ה אמר לאלקותו די, וזה בהנחה סוברת מהשראת שכינה בא"י במקדש, ולזה אמר אברהם: אם אין אתה נותן לי מקדש לא נתת לי כלום, דעיקר הכל המורה על פירסום אלקותך הוא השראת שכינה.

ויתקרב לזה כוונת הכתוב¹⁹: "נורא אלהים ממקדשיך אל ישראל הוא נותן עז ותעצומות לעם ברוך אלקים". רצונו לומר, "נורא אלקים", שאלקותו מתפרסמת בעולם הוא "ממקדשיך", ממה שהשרית שכינתך בתוכנו, ומשם הוראה יוצאה דמאוחר בבריאה עדיף, ועל ידי זה "הוא נותן עז ותעצומות לעם", שמקבלים אלקותו ויראתו ויסכר פי האומות עובדי עבודה זרה.

ודרך זו אלך בכוונת הכתוב²⁰: "רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלוקים סלה, ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי, קולי אל ה' אקרא ויענני מהר קדשו סלה". אמר שהאומות עובדי עבודה זרה כופרים באלקותו ית', יען דסברי דמוקדם בבריאה עדיף, והפירוש שאמר לעולמו די ו"אין ישועתה לו באלהים" ח"ו, אבל לא כן אנכי עמדי, ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי, קולי אל ה' אקרא ויענני מהר קדשו סלה", שהשרה שכינתו בבית המקדש ומזה מוכח דמאוחר בבריאה עדיף, ופירוש הפסוק²¹ הוא: אני הוא שאמרתי לאלקותי די. וכן על דרך זה יפורש כוונת הכתוב²²: "ידבר עמים תחתנו ולאמים תחת רגלינו, יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב אשר אהב סלה", והרי הוא כמבואר. ושוב ראיתי שכן פירש שם הרב 'קול שמואל' שם.

ויתקרב להאמור כוונת הכתוב בסדר בהר²³: "לא תעשו לכם אלילים ופסל ומצבה לא תקימו לכם ואבן משכית וגו' את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה'". והן עוד נביא מה שכתב הגאון 'עיר דוד' דף ל"א בשם הי"פה תואר, אהא דאמרין בגמרא²⁴: "את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה'". - לומר שאין מקדש דוחה שבת, דהוה אמינא דעשה דמקדש ידחה לא תעשה דשבת: וקשה, והא שבת הוא עשה ולא תעשה - עשה ד"תשבות"²⁵ ולא תעשה ד"לא תעשה כל מלאכה"²⁶, ואין עשה דוחה עשה ולא תעשה.

ותירץ, דהכי פירושו, דסלקא דעתך אמינא דעשה דשבת הוא כבוד המקום, ועשה דמקדש הוא כבוד שלנו, והחמיר הקב"ה בכבודו יותר מכבודו, לכך הוהיר רחמנא דלא ידחה, ע"כ.

והגאון 'עיר דוד' כתב ראייה לזה, דמקדש הוא כבוד שלנו והחמיר בכבודו: הלא נראה שהמקדש נברא קודם בריאת

כורחך הבריאה התחילה בעיגול ולבסוף נבראת א"י באמצעותו של עולם, ואם כן לא היה מקום לעולם להתרחב יותר עד שיהיה צריך לומר לעולמו די. אבל אי אמרינן דמוקדם בבריאה חביב טפי, הוי איפכא, וצריך לומר שהתחיל מאמצעותו של עולם לברוא א"י קודם, והיה העולם מתרחב והולך עד שהוצרך לומר לעולמו די. ולפי זה אין הוכחה שאינו חולק כבוד לאלקים אחרים ואמר לאלקותו די.

אמנם זה נסתר מחמתו, מדהניח הקב"ה למלאכים והשרה שכינתו בישראל, משום דמאוחר בבריאה עדיף, ופירוש הפסוק הוא: אני הוא שאמרתי לאלקותי די. ובוה פירש הרב מהר"ש פיאדי כוונת רז"ל במדרש חזית¹⁴ על פסוק¹⁵: "משכני אחריך נרוצה" - ממה שהשרית שכינתך בתוכינו - אחריך נרוצה, ע"כ.

וזהו כוונת דבריהם ז"ל¹⁶, שאמר לו הקב"ה לאברהם: אם נכנסים בניך לארץ - הם מקבלים אלקותי, שעל ידי שישאל שרונים על אדמתם ויש השראת שכינתו שם, יש הוכחה דמאוחר בבריאה עדיף, ובוה יש הוכחה גם כן ליסכר פיהם של אומות העולם עובדי עבודה זרה, דפירוש הפסוק הוא: אני הוא שאמרתי לאלקותי די, ויש אלוה אחד בעולם. אבל אם אינם נכנסים לארץ להורות משם דמאוחר בבריאה עדיף, אלא הם יושבים בחו"ל, אין הוכחה לומר דפירוש הפסוק: אני הוא שאמרתי לאלקותי די, ואפשר דהוי כסברת מוקדם בבריאה עדיף, ובכן יחשב להם כאילו אינם רוצים לקבל אלהותי. וזה שאמר: ואם לאו אינם מקבלים אלקותי, כאמור. והיינו טעמא שהוצרך לתת לנו עדת ישראל את הארץ, מפני שאנו עובדים אלוה אחד ולא אומות העולם, וכדי שיהיה פירסום גדול בעולם שהקב"ה אמר לאלקותו די, וה"ו שחולק כבוד לאלקים אחרים, מפני זה נתן לנו את הארץ כדי להשרות שכינתו שם, ובכן יודע שמאוחר בבריאה עדיף, ומינה דהלכה אזלא שהקב"ה אמר לאלקותו די, ובכן יסכר פיהם של אומות העולם עובדי עבודה זרה כאמור, ע"כ.

והנה הקדמה זו כתבתי אני הדל למעלה בסימן קל"ה בשם הרב העשל בקצת שינוי, ופירשתי סמיכות המאמר הנזכר עם מאמר אם מקבלים בניך את המילה, עי"ש. והן עתה ראיתי שנתכוונתי לדעת גדול, ובשמים עדי שלא ראיתי עד הנה, גם המעיין יראה שיש שינוי בין דבריו לדברי, והדן לכף זכות יתברך באלקי ישראל אמן.

ואפשר שזהו כוונת מאמר ז"ל¹⁷: בשעה שאמר ה' לאברהם על מתנת הארץ אז אמר אברהם להקב"ה: אם אתה נותן לי מקום המקדש - מוטב, ואם לאו - לא נתת לי כלום. עיין מה שכתבתי על זה בסימן קמ"ב¹⁸, והן עוד לאלוה מילין על פי האמור, דיען דטעם נתינת הארץ הוא

השראת שכינה בישראל מורה דמאוחר בבריאה עדיף

א"י ניתנה לישראל כדי לפרסם שמאוחר בבריאה עדיף

מהו טעם שאין בניין המקדש דוחה שבת

אם נתן לי מקום המקדש - מוטב, ואם לאו - לא נתת לי כלום

14. וכן בילקוט"ש שה"ש רמז תתקפא. 15. שה"ש א, ד. 16. בראשית רבה פרשה מו, ט. 17. שמות רבה פרשה טו, ח. 18. עיין עוד לקמן סי' תפה. 19. תהלים סח, לו. 20. תהלים ג, ג-ה. 21. הנזכר לעיל, "אני אל שדי". 22. תהלים מז, ד-ה. 23. ויקרא כו, א-ב. 24. יבמות ו, א. 25. שמות כג, יב. 26. שמות כ, ט.

ול'רהב, בת זוגו של ס"מ, ניתן לה חלקה כל גבול מצרים, שהיא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה.¹ ולס"מ ניתן ד' מלכויות לו בפני עצמו, ובכל מלכות ומלכות יש לו פלגש. ושמותם הם: אחת, לילית שלקחה לבת זוגו והיא חוה ראשונה; שניה, היא נעמה; שלישית, אבן משכית; רביעית, אגרת בת מחלת.

והד' מלכויות הם: אחד, מלכות דמשק שיש בתוכו בית רימון;² שניה, מלכות צור הנקראת 'רומה' שהיא נגדיית לא", שאי אפשר שיהיו שניהם בניו ולא שתיהם חריבות, אלא אחד מהם.³ והשלישית, נקראת מלכות 'יבנת', ומקודם היה שמה 'רודוס'.⁴ והרביעית, היא מלכות הנקראת 'אגתנאץ'. ובכל אחד מהד' מלכויות הנזכרות יושבת אחת מד' פילגשים הנזכר. וכל שאר מדינות ועיירות שבחו"ל הם נחלקים לע', כל חלק לאחד מע' שרים ואומות. והקב"ה בחר לחלקו מכל העכו"ם ישראל להיות לו לעם נחלה, ומכל ארצות א"י וכו'.

והנה מי שדר בסוריא הוא תחת פלגש אחת של ס"מ. אמנם בכל שאר עיירות של סוריא באיזה מקום שיהיה מהם, יהיה נפשו ממלכות ד'סנדלפון'. ועליה מתלבשת קליפה אחת מעולם התמורות, ועליה קליפה אחת מעולם ס"מ, ועוד קליפה אחת מעולם 'רהב' ולא יותר.

והמדרגה השנית, הוא הדר בחו"ל רחוק מסוריא אבל אינו מעבר לים. או נפשו גם כן ממלכות ד'סנדלפון', ועליה מתלבשת קליפה אחת מעולם התמורות, ועליה ב' קליפות ממלכות ד'סמאל' וקליפה אחת מעולם 'רהב'.

והמדרגה השלישית, הדר בחו"ל מעבר לים והלאה. נפשו ממלכות ד'סנדלפון', ועליה מתלבשת קליפה אחת מעולם התמורות, ועליה מתלבשות ג' קליפות מס"מ, וקליפה אחת מעולם 'רהב'.

והמדרגה הרביעית, הדר בכל אחד מד' מלכויות דס"מ. נפשו ממלכות ד'סנדלפון', ועליה מתלבשת קליפה אחת מעולם התמורות, וד' קליפות מס"מ, ועליה קליפה אחת ד'רהב'.

והמדרגה החמישית, הדר במצרים. נפשו מעולם ד'סנדלפון', ועליה מתלבשת קליפה אחת מעולם התמורות, ועליה ד' קליפות מס"מ, ועוד ד' קליפות מעולם 'רהב' אשר מתלבשים בו.

והעניין הוא, כי ג' עולמות הטומאה הם, והם 'תמורות' וס"מ ו'רהב'. קליפת תמורות נקרא 'קיא', וקליפת ס"מ נקרא 'צואה', כמו שאמר הכתוב:⁴ "צא תאמר לו", וביחד כולם נקרא: "קיא צואה בלי מקום".⁵ וקליפת עולם 'רהב' נקרא 'דוה', מלשון זיבה ודם נידה.

עולם, ושבת מורה על חידוש העולם, אם כן בזה מצינו שהחמיר הקב"ה בכבודו יותר מכבודו, והוזה אמינא דבניין המקדש ידחה שבת מאחר שהוא נברא קודם בריאת עולם, ושבת מורה על חידוש העולם, וכל המאוחר ידחה מפני המוקדם, לפיכך כתב רחמנא: "אני ה'", שבניין המקדש אינו דוחה שבת, יעו"ש.

וכמתלמד מדברי קודשו, אפשר לומר עוד, דהיינו טעמא דאינו דוחה שבת - משום דמאוחר עדיף. זה אומרו: "לא תעשו לכם אלילים", ואני הוא שאמרתי לאלקותי די ומאוחר בבריאה עדיף, ולזה סמך: "את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו", דמקדש אינו דוחה שבת, דמאוחר בבריאה עדיף, ופירוש "אני אל שדי" - אני הוא שאמרתי לאלקותי די, ודו"ק.

ובפירוש מדרש חזית הנזכר, נראה לעניות דעתי, בהקדים מה שכתב הרב החסיד בפרשת קדושים, בקשר הכתובים²⁷: "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה' אלהיכם, אל תפנו אל האלילים" וגו', וזה לשונו: כי עניין הקדושה להמשיך השכינה בתחתונים, כעניין שנאמר²⁸: "כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחניך והיה מחניך קדוש". ובכבוד אב ואם אמרו בפרק קמא דקידושין²⁹, כשמקיימים ישראל כבוד אב ואם, אומר הקב"ה: מעלה אני עליהם כאלו דרתי ביניהם וכבדוני. ובשמירת שבת אמרו בזהוה ובתיקונים בפסוק³⁰: "לעשות את השבת לדורותם", כתיב לשון דירה, שע"י שמירת שבת עושה משכן ודירה לשכינה.

זה אומר³¹: "קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלקיכם", "בקרובך קדוש"³², אך בזאת, "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו", לעשות דירה, לזה סמך "אל תפנו אל האלילים", דהואיל והאלקים מקרוב אני, אין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, על דרך שפירשו המפרשים בכוננת הכתוב³³: "לא יהיה לך אלקים אחרים על פני", ע"כ דברי קדשו.

זה אומרם ממה שהשרית שכינתך בתוכנו, ואין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, אחרין נרוצה, ואין עוד.

רפ"ז א"י. לבאר פגם מי שיוצא מא"י לחו"ל. העניין, כי בקליפות יש ה' שינויים. וכן שנויי הקליפות המתלבשים בהדרים בחו"ל הם נחלקים אל ה' מדרגות. והזוכה לדור בא"י הוא פטור ונקי וכן חורין מכולם.

המדרגה האחת, הוא הדר בסוריה חוץ לדמשק מן החומה ולפנים, אשר שם 'בית רימון' שהוא אחד מן ד' מלכויות של ס"מ.

ודע כי שבעים שרים, כל אומה ואומה נפל לחלקו של שר אחד מהשבעים. וכל השבעים שרים תחת רשות ס"מ וסיעתו.

עניין הקדושה להמשיך השכינה בתחתונים

ה' מדרגות בקליפות המתלבשים בדרי חו"ל

ג' עולמות הטומאה

27. ויקרא יט, ג-ד. 28. דברים כג, טו. 29. ל, ב. 30. שמות לא, טו. 31. ויקרא יט, ב. 32. הושע יא, ט. 33. שמות כ, ב. **רפ"ז** | 1. פסחים צד, א. 2. בספר 'ארצות החיים' לרבי חיים פלאג'י, שער ח סי' מב, הביא בעניין זה עובדה מעניינת, וזה לשונו: "כתב בסוף ספר 'בגדי אהרון פרץ', וזה לשונו: כל ימי הייתי מתקשה על מורנו הרב חיים ויטאל ז"ל שהלך לדמשק אחר פטירת האר"י זיע"א ושם נפטר, איך מלאו לבו לצאת מא"י ולדור בחו"ל עד שנפטר שם, עד שראיתי לחכם מהרמ"ן (נ"א מברמ"ן), ושאלתיו על זה. והשיב, דבכונה רצויה עשה, לפי שקליפת 'בית רימון' אשר היא היום בדמשק תחת מעין אחד בשוק של דמשק נתגברה ביותר, והוא הלך לשם להכניע אותה בכונותיו, ולזה נפטר שם, להכניע אותה שלא יקטרג, עכ"ד ששמע מן החכמים שבא"י ת"ו, עכ"ל". 3. עיין פסחים מב, ב. 4. ישעיה ל, כב. 5. שם כח, ת.

לאברהם' בעין הארץ נהר י"ד⁸ ו'טוב הארץ'.
ומה שכתב 'מלכות יכנת', נראה שהיא 'מלכות מלטא',
שמלטא בא"ת ב"ש 'יכנת', וכן הוא ב'טוב הארץ' בהדיא.
וכן 'מלכות רגתנא' היא 'גראנטא' בא"ת ב"ש וכן הוא
ב'טוב הארץ'.

ונראה שיש טעות סופר דמוכח במה שכתב 'והיוצא מא"י
לחו"ל מעבר לים וכו' יתלבש בו נפש דעשיה וכו' וד'
קליפות ד'רהב', צריך לומר: ג' קליפות דס"מ וקליפה
אחת מ'רהב'. גם מה שכתב 'אבל מי שנולד בחו"ל ובא
לדור וכו', ואינו נכנס בא"י כי אם בנפשו דעשיה ונכנס
בו נפש דעשיה', צריך לומר 'ונכנס בו נפש דיצירה', וכן
הוא להדיא ב'טוב הארץ' ושם נהר י"ב.

והאיש הירא, יהיו דבריו הללו לטוטפות בין עיניו בראותו
גודל פגם היוצא לחו"ל, ולא יבוא לידי כך, אם לא על
דרך שהתירו רז"ל.

ועיין בספר 'טוב ירושלים' דף ד' שכתב, וזה לשונו: והנה
בעינינו ראינו כמה בני אדם עשירים גדולים שבאו מחו"ל
על הקודש, וישבו ימים או עשור, ואחר כך בלתי שום סיבה
חזרו לעירם, והיתה אחריתם מרה כלענה, שירדו מנכסיהם
ובאו לכלל עניות עד שמתו בעירום ובחוסר כל, ובניהם
נודדים ללחם רחמנא ליעלן. את זה ראו עינינו, לא אחד ולא
שניים. ונראה בחוש הראות כי רעה תבוא אליהם מקללת
השכינה, כי עזבו מקור חיים וילך לו אל ארצו ארץ העמים.
והנה עינינו ראינו פלאי פלאות, שכל מי שמקבל דירת
ירושלים ושאר ארצות החיים בשמחה ובטוב לבב, באהבה
רבה כדת מזה לעשות, גם ארץ הקדושה קולטתו ומראה לו
פנים של שמחה, ונדמה בעיניו דירת א"י כאילו יושב בגן
עדן משכנות מבטחים ועליות מרווחים בהיכל מלך.

ואפילו שהוא דר בשפל המקומות, ובעודנו בחו"ל היו לו
בתים מלאים כל טוב וגנות ופרדסים, אפילו הכי חשבו בעיניו
בית שיש בו ד' אמות יותר מכל טוב שהיה לו בחו"ל כנגד
התועלת שיהיה לו בחייו ובמותו, עד שאמרו ז"ל⁹: כל ההולך
ד' אמות בא"י מובטח לו שהוא בן עולם הבא. לתוהו ובהו
נחשבו לו כל טוב ותענוגי חו"ל וגנות ופרדסים שהיו לו, כי
אין כם תועלת והיום כאן ומחר בקבר, ועזב לאחרים כל טוב
חו"ל, ואין מלווין לו הגנות והפרדסים אשר בנה ואשר נטע
לאחר מותו, ושמה בחלקו שזיכהו ה' לעלות וליראות במקום
הקדוש, דוכתא דמושה ואהרן לא זכו לה¹⁰ והוא זכה להתישב
בה, היש חיד מתוק מזה. ושש ומתפאר, שמה וטוב לב,
ונתן הודאה ושבה - אזי סגולת הארץ מתקיימים בו ומאריך
ימיו בטוב ושנותיו בנעימים. ואם היו לו איזה חולאים בחו"ל,
ארץ רפאים תחשב ורפא לו, ובריא עדיף. וזכותא דא"י מגן
על בניו היושבים בחו"ל, ולכל אשר יפנו ישיכילו ויצליחו,

ודע, כי היוצא מא"י לדור דירת קבע לסוריא, תיכף כשיוצא
רק ד' אמות שם בחו"ל, נפש שמעולם היצירה יוצאת ממנו,
ונכנס בו נפש מעולם של 'סנדלפון', ומתלבש עליה קליפה
אחת דתמורות וקליפה אחת דס"מ וקליפה אחת ד'רהב'.
והעיקר שבכולם הוא ס"מ המושל בכל חו"ל.

והיוצא מא"י לדור בחו"ל אבל לא מעבר לים, לאותו אדם⁶
נחלק לו נפשו המשכלת שהיא מיצירה, וניתן לו נפש אחרת
מעשיה במקומו, כי נפש הבהמית אינה מתחלפת בכל אלו
השינויים כולם. ומתלבשות עליה קליפה אחת דתמורות
ועליה ב' קליפות דס"מ ואחד 'רהב'.

והיוצא מא"י לחו"ל שמעבר לים שהוא בצד שמאלו של
עולם, יתלבש בו אז נפש מהעשיה כנוכח, ועליה מתלבשת
קליפה אחת דתמורות וד' קליפות דס"מ וד' קליפות 'רהב'.
והיוצא מא"י לדור במצרים, אז מתלבש בו נפש דעשיה,
וקליפה אחת דתמורות וד' קליפות דס"מ וד' קליפות של
עולם ד'רהב'.

והיוצא מא"י לדור מד' מלכויות דס"מ כמו שכתבתי, אזי
מתלבש בו על נפשו דעשיה קליפה א' דתמורות וד' קליפות
דס"מ וקליפה אחת 'רהב'.

ודע, כי היוצא מא"י לחו"ל על מנת לחזור במהרה, באופן
שהניח אשתו ובני ביתו שם בא"י, בן אדם כזה לא תתפשט
ממנו נפשו דיצירה. אמנם גם מתלבשת עליו נפש אחרת
דעשיה, ולכן חייב לשמור הרגלים והמועדים בחו"ל כמו בזמן
שהיה בא"י, הואיל ודעתו וכוונתו לחזור. וכל זה הוא לטובתו,
כי אם לא היה מתפשט עליו נפש העשיה, כאשר הקליפות
מתלבשים על נפש היצירה, אז תיכף ומיד היתה נפשו דיצירה
מקבלת טומאה מבחוץ, ולכן מה עשה הקב"ה המרחם
והמטיב - מלביש נפש דעשיה על נפש דיצירה קודם
שיתלבשו הקליפות, כדי שלא יטמאוהו, והקליפות יתלבשו
בו כפי ערך המקום הנזכר לעיל.

וכל זה מיירי במי שנולד בא"י, אבל מי שנולד בחו"ל ובא
לדור שם בא"י דרך קבע, אז תיכף כשיגיע סמוך אל הסולם
מפשיטין ממנו כל הקליפות, ואינו נכנס בא"י כי אם בנפשו
דעשיה, ונכנס בו נפש דעשיה⁷ והיא לו כמו סכין בנדן שלו.
וכאשר אחר כך יוצא לחו"ל לדור שם דירת קבע, נשארת
נפש חדשה שמן היצירה בא"י, ואינה עולה עמו רק נפש
הישנה דעשיה ומתלבשת בקליפות על דרך זו שנתבאר בה'
שנוייהם שיש במקומות הנ"ל.

ודע, כי העולה מחו"ל לא"י לדור שם דירת עראי, תיכף
כשיגיע לסולם מצד חוץ מתפשטין מעליו כל הקליפות, ואינו
נכנס בא"י כי אם בנפש העשיה, אבל לא יתנו לו נפש
דיצירה, מאחר שאין כוונתו לדור בא"י דירת קבע, ועל כן
חייב לשמור הרגלים והמועדים כמו בחו"ל, ע"כ 'חסד

חילוקי
מדרגות
בפגמי
הנפש של
היוצאים
לחו"ל

פורענות
שבאה על
החוזרים
לחו"ל

המקבל
דירת א"י
בשמחה
הארץ
מראה לו
פנים
שמחות

שינויי
הנפש של
הבא לא"י
ואחר כך
חוזר לחו"ל

6. בגירסת 'חסד לאברהם' הוצאת שערי זיו מכת"י נוסף: "כשיוצא מא"י על מנת שלא לחזור". 7. עיין לקמן שרבנו מגיה שצריך לומר: ונכנס בו נפש דיצירה. 8. עיין מעין ג נהר יב ונהר יד ובמעין ו נהר יב. 9. כתובות קיא, א. 10. כתובות קיב, א.

רב חסדא ואתנח. אמר ליה עולא: אמאי קא מתנחת, והא אמר רב: אנחה שוברת חצי גופו של אדם, שנאמר¹⁶: "ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים", ור' יוחנן אמר: אף כל גופו של אדם, שנאמר: "והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה כי באה ונמס כל לב". אמר ליה: היכי לא אתנת, ביתא דהווי בה שיתין אפייתא ביממא ושיתין אפייתא בליליא, ואפיין לכל מאן דצריך, ולא שקיל ידא מן כיסא, דסבר דילמא אתי עני בר טובים, ואדמטו ליה לכיסא קא מכסיף. ותו, הווי פתחין ליה ד' בבי לד' רוחתא דעלמא, וכל דהווי עייל כפיין נפיק כי שבע. והווי שדו ליה חטי ושערי בשני בצורת אבראי, דכל מאן דכסיפא ליה מילתא למשקל ביממה אתי ושקיל בליליא. השתא נפל בתלא¹⁷, ולא אתנח. אמר ליה, הכי א"ר יוחנן: מיום שחרב בית המקדש נגזרה גזירה על בתיהם של צדיקים שיחרבו, שנאמר¹⁸: "באזני ה' צבאות אם לא בתיים רבים לשמה יהיו גדולים וטובים מאין יושב". ואמר רבי יוחנן: עתיד הקב"ה להחזירן לישובן, שנאמר¹⁹: "שיר המעלות לדוד הבוטחים בה' כהר ציון", מה הר ציון עתיד הקב"ה להחזירו לישובו, אף בתיהם של צדיקים עתיד הקב"ה להחזירן לישובן. חזי ליה דלא מיתבא דעתיה, אמר ליה: דיו לעבד שיהיה כרבו²⁰, ע"כ.

וככה ישים תמיד על לבו ולא יקוץ בישיבת א"י. ואם להיפך, גם הוא יוהפך עליו הזמן בלתי נאמן, וסביב יבעתוהו בלהות, עד שיצא ממנה בפחי נפש ולא נשא אותו הארץ לשבת יחדיו.

ואפשר שזוהו רמז הכתובים²¹: "שיר המעלות לדוד הבוטחים בה' כהר ציון וגו', ירושלים הרים סביב לה וה' סביב לעמו וגו', הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבבותם וגו', והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון שלום על ישראל". דיבר מתחילה על השלמים הבוטחים, הם בני א"י ששמים כסלונם בהקב"ה ושהוא משגיח על הכל, וכמו ש"ירושלים הרים סביב לה", כן "ה' סביב לעמו" וגו'. ואמר: "הטיבה ה' לטובים", אלו המקבלים דירת א"י בשמחה, אבל אותם "המטים עקלקלותם" וכל שיבתם וקימתם זוכרים את הראשונות שהיו בחו"ל מרוויחים וכיוצא, אזי סוף כל סוף "יוליכם ה' את פועלי האון", שהיא ארץ העמים פועלי האון, שיחזרו לחו"ל. ולכן צריך לעשות כל טצדקי שלא לצאת מתוכה, ועיקר שהכל תלוי בו הוא השלום, כמו שכתבתי בסימן י"ב, וכן הוא בכלי יקר' פרשת יתרו בפסוק²²: "וגם כל העם הזה", יעו"ש, וזה שמסיים: "שלום על ישראל".

ובשמות רבה פרשה נ"ב²³ איתא: מעשה בתלמיד אחד של רשב"י שיצא לחו"ל ובה עשיר, והיו התלמידים רואין

ומעט אשר יניח בחו"ל שישלחו מידי שנה די סיפוקו, מוספא ואולא עד שיהיו מזונותיו בריווח, ויהיה לו תקווה טובה וטוב אחריתו מראשיתו. ונכון לבו בטוח בה', משמועה רעה לא ירא, כי זכות א"י חופף עליו ועל בניו.

ולחיפך, ראינו בעינינו, שהמקבל דירת א"י למושא כבוד בעצבון לב ורוח נכאה, כל ימיו מכאובים ותוהה על הראשונות איך עיב תענוגי חו"ל בהשקט ובטחה ובא ונתיישב בערי הקודש, כי אין לו מנוחה. וכה יאמרו, זכרנו את הדגה אשר אכלנו בחו"ל וימני מטעמים, ועתה נפשנו יבשה בלחם הקלוקל. וראה בחוש הראות, כי במידה שאדם מודד בה מודדים לו¹¹, גם ארץ הקודש מסתרת פניה ממנו, ודירת א"י לרעה יחשב לו, כל ימי עני רעים, רבות רעות וצרות, הרפתקי בישי ובוקי סריקי וחולאים רעים ונאמנים, ואוירא דא"י מויק לו, כי אין לארץ הקדושה חפץ בו. ועל זה הכל נראה בעיניו כקוצים וכדבר מאוס ונבוה.

ואל תתמה על החפץ, שהרי ראינו בדברי רז"ל¹² דמיון לזה: לעתיד לבוא עתיד הקב"ה לשחוט יצר הרע - לצדיקים נדמה להם כהר, ולרשעים נדמה להם כחוט השערה כו'. ואמרו המפרשים, שלכל אחד נדמה לו על פי מידותיו - לצדיקים שהיה נדמה להם אפילו הטא קל כעוון חמור, ועל זה נשמרו מן החטא, לכן נדמה להם כהר. ולרשעים, שאפילו הטא חמור נחשב להם לדבר קל, על זה נדמה להם כחוט השערה. אף כאן, כפי אשר יחשוב על ארץ הקדושה כך ידמה א"י על האדם. ובוה מוכן מה שאמר הנביא¹³: "שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה", ומוכן, ע"כ דברי קודשו, יעו"ש.

וכבר אמרנו וענינו בסימנים הקודמים מזה, דעיקר ויסוד הכל הוא להשריש ולתקוע בלבו מעלת הבטחון, אשר היא היתה לגאון ופאר לכל המעלות, ועל ידה יזכה שיקבל דירת א"י בשמחה רבה, ועיין מה שכתבתי בסימן קט"ז ובסימן רי"א¹⁴. ובעיניו יראה ובלבבו יבין כי הכל מאתו ית"ש הזן את העולם כולו בטובו, ולא בחיל ולא בכח כי אם ברוחו. ואם רואה שאינו מרוויח בא"י כמו שהיה בחו"ל, ישמח ויגל גילה ורנן, כי זה הוא לו לנסיון, והיה ראשיתו מצער ואחריתו ישגה מאוד, ואברהם אבינו ע"ה יוכיח, כמו שכתבתי מזה בסימן ה'.

ואם רואה שלא מצא בית נאה ודירה לפי כבודו, ובחו"ל היה לו משכנות מבטחים ועליות מרווחים, גם בזה יתן אל לבו כי דיו שימצא מקום מנוחה אחרי מותו, כמו שאמרו ז"ל: ודיו לעבד להיות כרבו, ובית מקדשו נתון ביד המכעיסים אותו על פניו. ואתה תחזה מה שאמרו רז"ל בכרכות פרק ט'¹⁵: עולא ורב חסדא הווי קא אזלי באורחא, כי מטו אפיתחא דבי רב חנא בר חנילאי, נגד

המקבל דירת א"י בעצבון לב הארץ מסתרת פניה ממנו

בעזרת מידת הבטחון יזכה לדור בא"י בשמחה

דיו לעבד להיות כרבו

המקבלים דירת א"י בשמחה לעומת המצטערים שעזבו את חיייהם בחו"ל

11. מגילה יב, ב. 12. סוכה נב, א. 13. ישעיה סו, י. 14. ועיין עוד סימנים רכב, ששה, תנד. 15. נח, ב. 16. יחזקאל כא, יא. 17. "שנפל לו ונעשה תל" (רש"י). 18. ישעיה ה, ט. 19. תהלים ככה, א. 20. "שהרי בית המקדש חרב, שהוא ביתו של הקדוש ברוך הוא" (רש"י). 21. תהלים ככה, א-ה. 22. שמות יח, כג. 23. אות ג.

ומקנאין בו והיו מבקשין לצאת לחו"ל, וידע רשב"י, והוציאן לבקעה אחת של פגי מדון, ונתפלל ואמר: בקעה בקעה מלאי דינרי זהב. התחילה מושכת דינרי זהב לפנייהם. אמר להם: אם זהב אתם מבקשים הרי זהב, טלו לכם, אלא הוו יודעין, כל מי שהוא נוטל עכשיו, חלקו של עולם הבא הוא נוטל, שאין מתן שכר התורה אלא לעולם הבא, הוי 'ותשחק ליום אחרון'²⁴, ע"כ. והחי יתן אל לבו, ודי בזה הערה.

רפ"ח

א"י. איתא בילקוט פרשת יתרו: ר' נתן אומר: "לאוהבי ולשומרי מצותי"² - אלו שהם יושבין בא"י ונותנים נפשם על כל המצוות, מה לך יוצא ליהרג על שמלתי את בני, מה לך יוצא לישרף על שקריתי בתורה, מה לך יוצא ליצלב על שאכלתי מצה, מה לך לוקה מאה פרגול על שנטלתי את הלולב. ואומר³: "אשר הוכיתי בית מאהבי" - המכות האלה גרמו לי לאהוב את אבי שבשמים, ע"כ.

מעלת היושבים בא"י ומוסרים על נפשם על כל המצוות

ופירש בספר 'זית רענן', שבא"י היו הגזרות קשות והיו יכולים לברוח לחו"ל, ואפילו הכי מסרו עצמם על ישיבת א"י, מה שאין כן היושב בחו"ל במקום גזירות קשות, מתחייב בנפשו דלא אויל למדינה אחרת, ע"כ.

רע"ן בספר 'יקרא דשכבי' דף ר' עמוד ב', שהקשה עליו וזה לשונו: דאפילו לדעת הסוברים שאפילו במקום שאמרו יעבור ואל יהרג יכול להחמיר ליהרג, ואפילו נימא נמי דגם על מצוות עשה יהרג, פשיטא דאין זה אלא כשגזרין עליו לעבור את המצווה, אבל התם לא היו גזרין שיעבור על מצוות א"י, אלא הם היו יושבין מרצונם אף שיודעים שיהרגו, וזה נראה כמביא עצמו לכתחילה ליהרג על קדושת ה' שהוא אסור ומתחייב בנפשו, דאם לא כן, הא דא"ר עקיבא⁴: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה מתי יבוא לידי ואקיימנו, למה לא הביא עצמו לידי קדושת ה', ע"כ.

האם מותר להשאיר בא"י בשעת גזירה ולבוא לידי מסירות נפש

ואפשר, דיען דשקולה ישיבת א"י כנגד כל המצוות שבתורה, ואלה רשעים אומות העולם היו עושים בהם משפטים חרוצים, וזה סיבה גורמת שמוכרחים לצאת לחו"ל לימלט על נפשם, וישראל קדושים בני אל חי ביודעם זה היו יושבים בא"י ומוסרים נפשם. ונמצא דכל מגמת האומות היה בשביל ישיבת א"י, ולזה היו מוסרים עצמם עליה.

מטרת הגזירות - להבריח את ישראל מא"י לכן מוסרים נפשם עליה

ומה נמלצו לחכי מה שקרא בני א"י: "אוהבי ושומרי מצותי"⁵, על פי הקדמה שכתבנו למעלה בסימן כ"ד בשם מהר"ם ירקאנטי, שהדר בא"י עובר הקב"ה מאהבה, יעו"ש, ולזה קרא אותם: "אוהבי", "ושומרי מצותי" על פי מה שכתב הרמב"ן ז"ל⁶, שעיקר המצוות כולן בארץ, ולזה כינה אותם ב"שומרי מצותי", וק"ל.

רפ"ט

א"י. על העלם בתורה הקדושה מקום המקדש, כתב הגאון 'כפתור ופרח' פרק ו', וזה לשונו: כתב הר"מ ז"ל¹ בחלק הג' פרק מ"ה: ואשר לא התבאר בתורה ולא נזכר בפרט, אלא רמז אליו ואמר: "אל המקום אשר יבחר ה'", יש לי בה ג' חכמות: האחת, שלא יהיוקו בו האומות וילחמו עליו מלחמה הזקה כשידעו שזה המקום מן הארץ הוא תכלית התורה. והשנית, שלא יפסידוהו מי שהוא בידם עתה, וישחיתוהו בכל יכולתם. והשלישית, והיא החזקה שבהם, שלא יבקש כל שבט היותו בנחלתו ולמושול בו, והיה נופל מן המחלוקת והקטטה כמו שנפל בבקשת הכהונה, ולזה באה המצווה שלא יבנה בית הבחירה אלא אחר הקמת מלך, עד שתהיה המצווה לאחד ויסתלק המחלוקת, ע"כ.

וכתב על זה הגאון הנזכר: ואין לתמוה על טעם הרב, היאך יפול מחלוקת והרי תיחלק על פי הגורל, שהרי כהונה ולויה נחלקה על פי הדיבור, ובני קורח שהיו לויים לעבוד את עבודת משכן ה' ביקשו גם כהונה, ע"כ.

ונראה לעניות דעתי, שזהו רמז הפסוק בפרשת ראה²: "כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך" וגו'. שם רמז התירוץ בנעימה, שמא תאמר למה נעלם המקום ומזכירו ברמז - לזה אמר: "באחד שבטיך", היינו טעמא, משום שהמקדש הוא בנחלת שבט אחד, ואם היה נודע היה נופל קטטה ומריבה, ולזה היה העלמה.

ר"צ

א"י. איתא בכתובות פרק שני דיני גזרות¹: ר' זירא הוה קא משתמיט מיניה דרב יהודה, דבעא למיסק לא"י, דאמר ר' יהודה: כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה, שנאמר²: "בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה'". ור' זירא, ההוא בכלי שרת כתיב. ורב יהודה, כתיב קרא אחרינא³: "השבעתי אתכם בנות ירושלם בצבאות או באילות השדה" וגו'. ור' זירא, ההוא שלא יעלו ישראל בחומה. ורב יהודה, "השבעתי" אחרינא כתיב⁴. ור' זירא, ההוא מיבעי ליה לכדרבי יוסי בר חנינא, דאמר: ג' שבועות הללו למה - אחת, שלא יעלו ישראל בחומה; ואחת, שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות העולם; ואחת, שהשביע הקב"ה את אומות העולם שלא ישתעבדו בהם בישראל יותר מדאי. ורב יהודה, "אם תעירו ואם תעוררו" כתיב⁵. ור' זירא, מיבעי ליה לכדרבי לוי, דאמר: שש שבועות הללו למה, תלתא - הני דאמרן, אינך - שלא יגלו את הקץ, ושלא ידחקו את הקץ, ושלא יגלו הסוד⁶ לעובדי עבודה זרה, ע"כ.

וכתב הרב 'יקרא דשכבי' ע"ז דף קל"ח, וזה לשונו: הנה יש לדקדק בדברי הגמרא, כי משני: מביעי ליה לכדרבי לוי

מדוע לא גילתה התורה בפירוש היכן מקום המקדש

מחלוקת חכמים אם העולה מבבל לא"י עובר בעשה

באיזו שבועה פליגי

24. משלי לא, כה. רפחא 1. ילקוט'ש יתרו רמז רצב. 2. שמות כ, ה. 3. זכריה יג, ו. 4. ברכות סא, ב. 5. שמות כ, ה. 6. ויקרא יח, כה. רפטא 1. במורה נבוכים 2. דברים יב, יד. רצא 1. קי, ב - קיא, א. 2. ירמיה כז, כב. 3. שה"ש ב, ז. 4. שם ג, ה. 5. שה"ש ב, ז. 6. אמרי לה סוד העיבור ואמרי לה סוד טעמי התורה" (רש"י).

שלא ידחק את הקץ בעונש, ואם כן בהכרח שהיא שבועה שלא יעלו מבבל לא", ואם כן בדין הוא שיענש על ששכן בא", שהרי עובר על שבועת המקום. ורבא סבירא ליה כרב יהודה, דבאמת כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה, לכך מפרש הפסוק באופן אחר, דהיינו בסובלי חולאים.

גם לסובר
שהעולה
עובר
בעשה אין
הדר בא"י
צריך לילך
לבבל

והנראה כי הנה כתב מוהרש"א ז"ל, דהא דעובר בעשה לאו משום דבבל עדיפא, אלא דלכך ציווה הקב"ה, שכל הגולה שם לא יעלה עד יום הפקודה, מיהו מי שהוא בא"י ודאי דלא ילך לבבל, יעו"ש.

וזה שאמר: "ובל יאמר שכן חליתי", דהיינו מי שעלה מבבל ושכן בא"י לא יתרעם למה יחלה, כי הוא גרם לעצמו שעבר בעשה. וכי תימא, הרי כמה ישראל דרים בא", לזה אמר: "העם היושב בה נשוא עון", שלא יש איסור אלא למי שגלה לבבל, אבל העם היושב בה ולא גלה הוא נשוא עון ואין לו אשם במה שעומד בא", ע"כ.

ואין לומר, דאם לא יעלו בחומה מכל שכן שלא יעלו לא"י נפקא, דאם לעלות בשלום אסור כל שכן שאסור ביד חזקה, אם כן השתא נמי למה צריך שני שבועות, שלא יעלו בחומה ושלא יעלו לא"י - דיש לומר להחמיר טפי על עליית החומה.

ומה שאמר, דשלא ידחקו את הקץ אפשר דפליג, משום דלזה אין צריך שבועה שלא יעשו עוונות, דהא מושבעין ועומדין מהר סיני וגו', עיין מה שפירש רש"י שם בלישנא אחרינא: 'דשלא ידחקו' גרסינן, לשון דוחק, שלא ירבו בתחנונים על כך יותר מדאי, וק"ל. וכן הוא במדרש שיר השירים¹⁴, ומהעניין מוכח שכך צריך להיות הגירסא, יעו"ש.

ודרך אגב ראיתי להביא מה שפירש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בכוננת הכתוב¹⁵: "השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה" וגו', וזה לשונו: אחשוב כי צבאות ואילות השדה הם משל אל הקיצים, כמאמר ספר הזוהר במקומות רבים כי יש קיצים הרבה, והוא בלי ספק ב"אחישנה", אך אם לא זכו, שהוא "בעתה"¹⁶, קץ אחד הוא בלבד. והנה בקיצים הממהרים, יש ממהרים יותר מזולתם, וסוג האחד ידמו אל צבאות, והסוג השני אל אילות השדה. והנה אם נזכה להגאל באלה טרם העת הקצוב בעתה, לא יבצר לא' מב' סיבות, או מרוב חפצנו לאהבה את ה' ולשוב עריו, כאומרם ז"ל¹⁷: זכו אחישנה, לא זכו בעתה. או למה שיכבידו הצרות כל כך עלינו בקרב ימים, שמרוב הצרות חבלי יולדה נתעורר ונשוב ונגאל. ובה נבוא אל התרת כפל "תעירו" ו"תעוררו", והוא כי אומרם הוא ית' "השבעתי אתכם" אומות בנות ירושלים¹⁸, על איזה דבר השבעתי - בצבאות או באילות השדה,

דאמר שש שבועות וכו', אמאי לא הדר פריך: ורב יהודה, כי היכי דפריך ואזיל מקמי הכי כמה זמני. ואם נאמר דפליג רב יהודה וסבר ומפיק חד מהנך שש שבועות ועייל שלא יעלו לא"י, אם כן מעיקרא לימא מיד דפליג אחדא מג' שבועות הראשונות.

ויש לומר, דבג' ראשונות לא אפשר דפליג - דשלא יעלו בחומה ושלא ימדרו וכו', מכל שכן דשלא לעלות לא"י נפקא, דאם לעלות בשלום אסור, כל שכן שאסור ביד חזקה ובמרידה. ובשלא ישתעבדו יותר מדאי נמי אי אפשר דפליג, דהא כמה קראי מוכחי - "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי"⁷, "ונתתי נקמתי באדום"⁸, "הוי אשור שבט אפי"⁹. אבל בג' שבועות אחרונות איכא חדא דמצי לפלוגי, דאף על גב דשלא יגלו הקץ לא אפשר, דהא כתיב¹⁰: "ואתה דניאל סתום הדברים וחתום", ושלא יגלו סוד העיבור נמי לא אפשר, דהא כתיב¹¹: "כי היא חממתכם ובינתכם לעיני העמים", מכלל דצריך שלא ידעו מזה העמים, אבל כמה שלא ידחקו את הקץ אפשר דפליג, משום דלזה אין צריך שבועה שלא יעשו עוונות, דהא מושבעים ועומדים מהר סיני, הילכך מוקי רב יהודה תחת שבועה זו שבועה דלא יעלו לא"י, דר' זירא סבר דלזרוזי טפי השביעים שלא יעשו עוונות כי יגרמו על ידי זה להרחיק את הקץ, ע"כ.

ובזה פירש מחלוקת דרבי אלעזר, דאמר שם¹²: הדר בא"י שרוי בלא עוון, שנאמר¹³: "ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון", ורבא סבירא ליה דבסובלי חולאים מתנינן לה, דרבי אלעזר דאמר שרוי בלא עוון, סבירא ליה דבהכרח הוא ששרוי בלא עוון, שהרי יקשה עליו איך דר בא", והלא כתיב: "בבלה יובאו" ועובר בעשה. ואם יאמר דההוא בכלי שרת כתיב, יקשה עליו דהא כתיב: "השבעתי אתכם", ואם יאמר דההוא לענין שלא יעלו ישראל בחומה, יקשה, דהא "השבעתי" אחרינא כתיב, ואם יאמר דצריכי לג' שבועות: שלא יעלו בחומה, ושלא ימדרו, ושלא ישתעבדו, וקשה, דהא "אם תעירו ואם תעוררו" כתיב, דמשמע שתי שבועות בכל אחד, וחדא מנייהו בהכרח היא זו שלא יעלו מבבל לא"י - אלא על כורחך צריך לומר שאינה זו השבועה, אלא שלא ידחקו הקץ בעוונם, ואם כן בהכרח הוא שזה שדר בא"י הוא נזהר יותר ובודאי שאין בידו עוון.

והיינו דאמר: "ובל יאמר שכן חליתי", רוצה לומר, לא יחלה השוכן בא"י בסיבה ששוכן בא"י ועבר בעשה, וזהו דוקא כשהעם יושב בה נשוא עון, שאין בידו עוון אחר, שאם יש בידו עוון אחר אז בהכרח יענש על מה ששכן בא", דכיון שאינו נזהר מעוון אחר, שמע מיניה דלית ליה שבועה שישית

ביאור
מחלוקת
ר"א
וחכמים
האם הדר
בא"י נשוא
עוון

ב' סוגי
קיצים
באחישנה

7. בראשית טו, יד. 8. יחזקאל כה, יד. 9. ישעיה ג, ה. 10. דניאל יב, ד. 11. דברים ד, ו. 12. כתובות קיא, א. 13. ישעיה לג, כד. 14. פרשה ב, א - ונשבע למלכותי שלא יקשו עול על ישראל שאם מקשים עול על ישראל הן גורמין לקץ לבא שלא בעונתו. השביעי לישראל שלא ימדרו על המלכות, ושלא ידחקו על הקץ... 15. שה"ש ב, ז. 16. ישעיה ס, כב - "הקטן יִהְיֶה לְאֶפֶס וְהַצֵּעִיר לְגִי עֲצִים אֲנִי ה' בְּעֵתָהּ אֲחִישְׁנָה". 17. סנהדרין צח, א. 18. רש"י שם - "השבעתי אתכם - אתם האומות".

תוחלת, דהיינו 'חולה', וגם התוחלת על ענין הארץ הוא, שמקווים להושיע ולהזור אליה, כדכתיב: "מתי אבוא ואראה פני אלקים" וכו'.

אין תורה כתורת א"י - דאורא דא"י מחכים⁶ וכו'. מקרא ומשנה וכו' - דבדולה ואבן השוהם מיני מרגליות הם, ויש בהם מינים ממינים שונים, וכן יש בתורה מקרא ומשנה. ויתכן שאמר מקרא על הבדולה, שהוא לבן ספירי מקבל כל הגוונים, וכן המקרא מקבל כמה פירושים. והמשנה והגמרא וכו' הן ביאורי המקרא, שנותנין בו הצורה האמיתית שלא יקבל האחרת, וכן אבן השוהם היא בעלת גוון אחד ולא תקבל אחר, עכ"ל.

והרב 'טוב ירושלים' טעמא טעים על זה, דכיון דשם השראת שכינה, גורם לאדם הידוד. והוא על דרך דאמרו: האי דמחדדינא מחבראי - דהויתיה לר' מאיר מאחוריה וכו', ויושבי א"י שזוכים לראות זיו השכינה לאור באור פני מלך חיים, להכי מחדידין ליה שמעתתיהו. דומה למה שאמרו ז"ל:⁸ "וה' עמו"⁹ - שהלכה כמותו.

ועוד בה, כיון שהיא ארץ חמדה אשר ה' דורש אותה, והחכמה נתונה מאתו ית', כמו שאמר הכתוב¹⁰: "כי ה' יתן חכמה", וכן אמר הכתוב¹¹: "יהיב חכמתא לחימיו", וכיון שהיא מתנה אלהית, ובפרט בארץ אשר ה' דורש אותה, ודאי שנתן העידית.

ועוד אפשר לומר, דאמרינן בש"ס¹²: "לאחד קראתי נועם"¹³ - אלו תלמידי חכמים שבא"י שמנעימים זה לזה בהלכה, וזה הוראה שתורתם היא לשמה להוציא הדבר לאמיתו.

ועוד אפשר לתת טעם לזה, יען דאפילו חכמים גדולים שבא"י אינם מחזיקים את עצמם כחכמים ואינם מחשיבים עצמם לכולם, ומי שאין מכיר אותם חושב בדעתו שאינם בני תורה מפני שהחכמתם היא כמוסה להם, ומה ירך בסתר וכו'¹⁴, ועל דרך שאמרו ז"ל¹⁵: אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין.

ויתכן שזה כוונת הכתוב¹⁶ דמייתו ראה מינייה: "יצו ה' אתך את הברכה באסמך ובכל משלח ידיך וברכך בארץ אשר ה' אלקיך נותן לך". והוא, כי אמרו בש"ס¹⁷: אין הברכה שורה לא בדבר המנוי ולא בדבר המדוד ולא בדבר השקול, אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר: "יצו ה' אתך את הברכה באסמך"; ולא נמצא דבר בעולם שהוא סמוי מן העין כמו החכמה, כי בכל דבר שבעולם יש ששייך בהם מניין, ויש

הם ב' סוגי קיצים, הממהרים אלו יותר מאלו. אלו הממהרים המשולים לצבאות, והב' הממהרים ביותר המשולים לאילות השדה. ומה היא השבועה - "אם תעירו", בהצרכם את בני יתר מדאי, שע"כ תעירום לאהבה אותי ולשוב, וזהו בסוג הראשון מן הב' הנזכרים, שהוא "בצבאות". או "אם תעוררו", בהכבד ביותר, שע"כ תעוררו" להביא את הסוג הב', שהוא כ"אילות", שהוא בהתעוררות היותר ממהר את האהבה, לאהבה את ה', ולהשיבם עדין מיד. ושמה תאמר, הלא טוב להם הוא שנעורר אהבתם אותך קל מהרה - לזה אמר "עד שתחפץ", כי הקיצים של "אחישה" לא אבחר, בהיותם מחמת רוב צרה, רק מחמת חפץ, מאליהם, וזהו "עד שתחפץ" כנסת ישראל להתעורר מאליה, כי אין ראוי להכביד בצרות על העדר תשובה, עד עת קץ האחרון שהוא בעתה, כי אז הם חבלי משיח, כי אם לא וכו'¹⁹, ע"כ דברי קודשו.

ואפשר שזהו כוונת הכתוב באיכה²⁰: "למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים, השיבנו ה' אליך ונשובה חרש ימינו כקדם, כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד". ואמר, ידענו ה' כי בקיצים של "אחישה" לא תבחר, בהיותם מחמת רוב צרות השעבוד של האומות, רק מחמת חפצנו ורצוננו. ולזה אנו מחלים פני קודשך: "למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים", ו"השיבנו ה' אליך ונשובה", שתטה לבבינו ליראתך ולשוב עדיך, כי אם יהיה התעוררות ע"י מאיסת וצרת השעבוד של האומות, ידענו שאיך רוצה בזה, עד בוא הקץ של בעתה, וזהו "קצפת עלינו עד מאד", כי צריך לזה זמן ארוך עידן ועדינין, לזה אנו מחלים, שתשיב אותנו בתשובה מבלי התעוררות של האומות, ויתקיים בנו זכו אחישה.

רצ"א א"י. איתא בבראשית רבה פרשת ט"ז:¹ "ומשם יפרד והיה לך ראשים"² - אלו ד'

מלכיות כנגד ד' ראשים, "שם האחד פישון" - זו בבל על שם "ופשו פרשיו"³, "הוא הסוכב את כל ארץ החוילה" - שעלה והקיף את כל א"י, דכתיב ביה⁴: "הוחילי לאלקים כי עוד אודנו". "אשר שם הזהב" - אלו דברי תורה שהם נחמדים מזהב ומפז רב, "וזהב הארץ ההיא טוב" - מלמד שלא היתה תורה כתורת א"י ולא חכמה כחכמת א"י, "שם הבדולח ואבן השוהם" - מקרא משנה ותלמוד ותוספתא ואגדה וכו', יעו"ש.

ופירש מהרש"י ז"ל: דכתיב "הוחילי לאלקים" - כלומר, שבישראל כתיב כן, כמו שנאמר שם: "מה תשתוחחי נפשי וכו' הוחילי לאלקים", וכנגד ישראל הכתוב מדבר, שלא יתיאשו בגלות, כמו שנאמר שם⁵: "מתי אבוא ואראה פני אלקים". ולפי שישאל בני התוחלת, כינה ארצם בלשון

שם האחד 'פישון'

טעם שכינה הכתוב את א"י בלשון תוחלת - 'חולה'

19. אבות פ"א מ"ד - "הוא היה אומר אם אין לי מי לי וכשאיני לעצמי מה אני ואם לא עכשיו אימתני". 20. ה, כ-כ. רצא | 1. אות ד. 2. בראשית ב, י-יב - "וַיִּקְרַח יִצְחָק מֵעֵדֶן לְהִשְׁקוֹת אֶת הַגֵּן וּמִשָּׁם יִפְרֹד וְהָיָה לְאַרְבַּעָה רְאשִׁים: שֵׁם הָאֶחָד פִּישוֹן הוּא הַסֹּכֵב אֶת כָּל אֶרֶץ הַחֻוּלָה אֲשֶׁר שֵׁם הָאָרֶץ: וְהָיָה אֶרֶץ הַיָּבֵשׁ טוֹב שֵׁם הַבְּדִלְחָ וְאֶבֶן הַשְּׁוֹהֵם". 3. תבוק א, ח. 4. תהלים מב, ו. 5. שם פס' ג. 6. ב"ב קנח, א. 7. עירובין יג, ב. 8. סנהדרין צג, ב. 9. שם"א טז, יח. 10. משלי ב, ו. 11. דניאל ב, כא. 12. סנהדרין כד, א. 13. זכריה יא, ז. 14. סוכה מט, ב - "תנא דברי רב ענין מאי דכתיב (שיר השירים ז, ב): 'חמוקי ירכיך', למה נמשלו דברי תורה כירך - לומר לך: מה ירך בסתר - אף דברי תורה בסתר". 15. תענית ח, ב. 16. דברים כח, ח. 17. ב"מ מב, א.

רפאים מעגלותיה, כל באיה לא ישוכון ולא ישיגו ארחות חיים, למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור, כי ישירים ישכנו ארץ ותמימים יתרו בה, ורשעים מארץ יכרתו ובוגדים יסחו ממנה", ע"כ.

והדיוקים מבוארים. ואמנם יאמר: "בני אם תקח אמרי" - אם תרצה להיות במדרגת בן, הוא במקום ש"תקח אמרי ומצותי תצפון אתך", והוא על פי מה שכתבתי בסימן ז', דבא"י נקראו בנים למקום. וזה אומר: בני, הוא במקום שתקח אמרי ומצותי תצפון אתך, כי שם הוא עיקר התורה והמצווה, כמו שכתבתי בסימן רפ"ח בשם הרמב"ן זלה"ה. ושם תזכה "להקשיב לחכמה אונך תטה לבך לתבונה, כי אם לבינה" וגו', כי שם מקור החכמה והבינה, דאוריא דא"י מחכים. ובתנאי שתהיה זריו בחשק נמרץ, והוא אמרו: "אם תבקשנה ככסף וגו' אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא", וכמו שכתבתי לעיל בסימן רנ"ג כי עיקר בחינת א"י הוא כדי לבוא לבחינת יראת הרוממות מהבורא עולמים מלך מלכי המלכים הקב"ה, ולקבל עליו עול מלכות שמים בשלמות, מחמת ששם בא"י הוא עיקר השראת השכינה. וזה אומר: "יראת ה' ודעת אלהים תמצא".

ועל מה זכתה א"י שאוריא מחכים - הוא כיון ש"ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה", כיון שהיה מתנה אלוקית בארץ אשר ה' דורש אותה, ודאי שנותן בעין יפה. "ויצפון לישירים" וגו', ותזכה ש"תבין צדק ומשפט" ו"תבוא חכמה בלבך", מה ירך בסתר²³, גם "דעת לנפשך ינעם", שתנעם זה לזה בהלכה, "ומזמה תשמר עליך" וגו'.

ובדירתך בארץ הקדושה תנצל "מדרך רע", היא חו"ל, ומשליטת ס"מ וגונדא דיליה, "מאיש מדבר תהפכות העוזבים ארחות יושר וגו', השמחים" וגו', גם תנצל "מאשה זרה", הם כינוי לאומות, עיין ב'ערכי הכנויים' באות א', המסיתים ומדיחים. "מנכריה אמריה החליקה, העוזבת אלוף נעוריה ואת ברית אלהיה שכחה", כמאמרם ז"ל²⁴: כל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה. "כי שחה אל מות ביתה ואל רפאים מעגלותיה", כי מי שמת בחו"ל שתי מיתות יש בידו, כמו שכתבתי לעיל בסימן ק"כ. ועוד, "כל באיה לא ישוכון ולא ישיגו ארחות חיים", כמו שאמרו ז"ל בכתובות²⁵: מתים שבחו"ל אינם חיים, וצדיקים שבחו"ל על ידי גלגול מחילות.

וכשתדור בארץ תנצל מכל הנוכר, ו"תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור". וצריך לשים על לב, כי הוא בהיכל מלך מלכו של עולם, ואם לאו - "ותקיא"²⁶ וכו'.

ששייך בהם משקל, ויש ששייך בהם מדידה, מה שאין כן החכמה דלא שייך בה לא מניין ולא משקל ולא מדידה, כי החכמה הלא היא כמוסה בתוך מורשי לבנו, ואם יכנס לבית המרחץ ערום חכמתו עמו. נמצא, שבין כך ובין כך, דבר הסמוי מן העין לא שייך אלא במעלת החכמה. ואם יקנה האדם עושר ונכסים לרוב, אם אין בו חכמה כל העושר לאין הוא נחשב, על דרך: 'דעת קנית מה חסרת דעת חסרת מה קנית'¹⁸. וזה שאמר: אין הברכה שורה לא בדבר המנוי ושקול ומדוד, רוצה לומר, עושר ונכסים, אלא בדבר הסמוי מן העין, רוצה לומר, אלא אם כן יש בו דבר הסמוי מן העין שהיא החכמה, כי על ידי החכמה משתלחת ברכה בכל מעשיו, שכן מצינו בשלמה המלך ע"ה, שאמר לו הקב"ה¹⁹: "שאל מה אתן לך", לא שאל עושר ונכסים אלא חכמה.

משל למה הדבר דומה, למלך שאמר לאוהבו: שאל מה שתשאל ואני אתן לך. אמר בלבו, אם אני שואל עושר הוא נותן לי, אלא אני שואל ממנו שיתן לי את בתו לאשה והכל בכלל - כך אמר שלמה המלך ע"ה, אני שואל ממנו החכמה והכל בכלל, וכן השיב לו הקב"ה²⁰: "יען אשר שאלת את הדבר הזה ולא שאלת" וכו'. ובוא וראה שנמשלת החכמה לבתו של מלך, וכשם שבתו של מלך נסתרת ונעלמת מעין כל ברייה, כמו שאמר הכתוב²¹: "כל כבודה בת מלך פנימה", כן החכמה היא נסתרת ונעלמת; וכשם שבהלקח הבת מלך קונה הכל על ידה, כן החכמה על ידה זוכה לכל טוב שבעולם. זה אומר: "יצו ה' אתך את הברכה באסמך", זה החכמה שהיא דבר הסמוי מן העין, ועל ידי החכמה "ובכל משלח ירך וברכך", כמו שעשה הקב"ה לשלמה המלך ע"ה. וזה ימצא "בארץ אשר ה' אלהיך נותן לך", שהתלמידי חכמים שבה חכמתם כמוסה אליהם, ומה ירך בסתר וכו', וחכמתם מוקיימת, ע"כ.

ומה אמור אפשר לפרש כוונת הכתוב במשלי ב'²²: "בני אם תקח אמרי ומצותי תצפון אתך, להקשיב לחכמה אונך תטה לבך לתבונה, כי אם לבינה תקרא וגו', אם תבקשנה ככסף וגו', אז תבין יראת ה' וגו', כי ה' יתן חכמה וגו', יצפון לישירים תושיה וגו', לנצור ארחות משפט וגו', אז תבין צדק ומשפט וגו', כי תבוא חכמה בלבך ודעת לנפשך ינעם, מזמה תשמר עליך וגו', להצילך מדרך רע מאיש מדבר תהפכות, העוזבים ארחות יושר וגו', השמחים לעשות רע וגו', אשר ארחותיהם עקשים וגו', להצילך מאשה זרה מנכריה אמריה החליקה, העוזבת אלוף נעוריה ואת ברית אלהיה שכחה, כי שחה אל מות ביתה ואל

18. קהלת רבה פרשה ז, א. 19. מל"א ג, ה. 20. שם פס' יא-יג - 'ויאמר אלהים אליו יען אָשֶׁר שָׁאַלְתָּ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה וְלֹא שָׁאַלְתָּ לְךָ יָמִים רַבִּים וְלֹא שָׁאַלְתָּ לְךָ עֹשֶׁר וְלֹא שָׁאַלְתָּ נֶפֶשׁ אִיבִיר וְשָׁאַלְתָּ לְךָ הַבֵּן לְשִׁמְעַם מִשְׁפָּט: הִנֵּה עֲשִׂיתִי כַדְבָרֶיךָ הִנֵּה נִתְּתִי לְךָ לֵב תָּחֵם וְנִבּוֹן אֲשֶׁר כְּמוֹף לֹא הָיָה לְפָנֶיךָ וְאַתְרִיךְ לֹא יָקוּם כְּמוֹךָ: וְגַם אֲשֶׁר לֹא שָׁאַלְתָּ נִתְּתִי לְךָ גַּם עֹשֶׁר גַּם קְבוֹד אֲשֶׁר לֹא הָיָה כְּמוֹךָ אִישׁ בְּפִמְלָכִים כֹּל יָמֶיךָ". 21. תהלים מה, יד. 22. פס' א-כב. 23. סוכה מט, ב - "תנא דבי רב ענן: מאי דכתיב (שה"ש ז, ב) 'חמוקי ירכיך' למה נמשלו דברי תורה כירך - לומר לך: מה ירך בסתר - אף דברי תורה בסתר". 24. כתובות קי, ב. 25. קיא, א. 26. ויקרא יח, כה.

הרוחני של מעלה, אשר הוא כנגד המקום שהם בו למטה, הוא כאילו למעלה, ועל כן אינו מן התימא יחזיק אפילו יותר מזה, כי הרוחניות משולל מקום וגבול.⁴

כלל הדברים, כי קדושת שער ירושלים התחנתה גדולה, עד שחושב העומד בשער ירושלים למטה בעומד בשער ירושלים של מעלה, כנכנס ועומד בשני שערים ביחד. ועל כן לא יעלה על לב, בלתי מסכלי האומות, כי לא יעצור כח צר ואויב לבוא אל מקום קדוש כזה, על כן לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבוא צר ואויב במקום שהוא שני שערים כאחד לרוב קדושתו, ששער של מעלה הוא כנמצא בו, באופן שבבואו לא יבצר מבוא בשני שערים כאחד, גם כי אחד הוא השער אשר בא בו, אך אין זה כי אם מחטאת נביאייה⁵, שנסתלקה הקדושה העליונה ונמצא הצר ואויב בא בשער אחד לבדה כי העליונה איננה שם, ע"כ רבינו מהר"ם אלשיך בפירושו אל מגילת איכה⁶, יעו"ש.

ונראה לעניות דעתי שזהו כוונת הכתובים⁷: "פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה יה, זה השער לה' צדיקים יבואו בו". יאמר, לא יקשה בעיניך על אומרי "שערי", שניים, ולא היה לי לומר אלא שער צדק, לזה אמר: "זה השער" הב' שאמתי הוא השער לה', שמתייחס לה' שהוא השער העליון של ירושלים העליונה הנכלל בשער התחתון, וצדיקים יבואו בו בעצמו כשהם בתחתון, ולזה אמרתי: "פתחו לי שערי צדק". ועם זה יבואו כמה מקראי קודש על נכון, האומרים שערי לשון רבים: "בשערי בת ציון אגילה בישועתך"⁸, "אוהב ה' שערי ציון"⁹, "פתח שערי ירושלים"¹⁰, שכולם הכוונה בהם על דרך הנזכר, וק"ל.

רצ"ד

א"י. איתא ברות רבתי¹: "ויהי רעב בארץ"² - עשרה רעבון באו אל העולם וכו', רעב שבא בימי שפוט השופטים, רב הונא בשם ר' דוסא: ארבעים ושתיים סאות היו ונעשו אחד וארבעים. והתניא, לא יצא אדם לחו"ל אלא אם כן היו סאתיים לקוחות בשקל, אמר רבן שמעון בן גמליאל, אימתי, בזמן שאינו מוצא ליקח, אבל מוצא ליקח, אפילו סאה בשקל, לא יצאו ישראל לחו"ל, והתניא, בשעת הדבר בשעת מלחמה כנוס הרגל, ובשעת רעבון פזור הרגל, ולמה נענש אלימלך - על ידי שהפיל לבן של ישראל עליהם. לבולטון³ שהיה שרוי במדינה והיו בני המדינה סבורין עליו ואומרים שאם יבואו שני בצורת הוא יכול לספק את המדינה עשר שנים, כיון שבאת שנת בצורת, יצאת לה שפחתו עומדת בסדקי וקופתה בידה, והיו בני המדינה אומרים: זהו שהיינו

זה אומרו: "כי ישרים ישכנו ארץ ותמימים יותרו בה, ורשעים מארץ יכרתו ובוגדים יסחו ממנה", כמו שכתבתי לעיל²⁷ בשם פרקי רבי אליעזר. וה' הטוב יזכנו לעשות רצונו כרצונו לקיים כל המצוות התלויות בארץ, אמן.

ואמתי רמז על כל הדברים הנזכרים במאמר: אגדה, מקרא, משנה, תלמוד, תוספתא, הם נוטריקון אמ"ת, וזה רמז הכתוב²⁸: "אמ"ת מארץ תצמח", ופשוט.

רצ"ב

א"י. איתא בשמות רבה פרשה כ'¹: "ולא נחם אלקים"² - משל למלך שהיה לו בן והיה מבקש ליתן לו ירושה, ואומר, אם נותנה לו אני עכשיו, עדיין קטן הוא ואינו יודע לשומרה, אלא עד שילמוד כתבים ויעמוד על עומקן, ואחר כך אני נותנה לו. כך אמר הקב"ה: אם אני מכניס עכשיו ישראל לארץ, עדיין לא נתעסקו במצוות ואינם יודעים עסקי תרומות ומעשרות, אלא אתן להם את התורה ואחר כך אכניסם לארץ, ע"כ. ופירש מהרש"י שם³: מכיון שלא הורגלו במצוות בל ידעו, ואין לסמוך במה שיוורגלו בהם בא"י, כי הן צריכות מיד, שקיום הארץ בידם תלוי בקיום המצוות, ואם לאו - יסחו ממנה, וכדרך שנאמר בשמיטה⁴: "והארץ תעזוב מהם ותריץ את שבתותיה". ועל כן אמר שהוא כבן המלך שצריך ללמוד הכתבים כדי שידע לקיים ירושתו בידו, אבל שאר המצוות אין קפידא, דלא שני לן הרגלים בהם בארץ ובמדבר וכו', יעו"ש.

אמר המחבר: יוצא לנו מוסר השכל, שצריך החרד אל דבר ה' הבא לשכון כבוד בארצנו, יכין את אשר יביא צידה לנפשו כדבעי, לבלתי הקרב אל משכן ה' עוד טומאתו בו, ויעשה תיקון ככל הבא מידו. עיין לעיל בסימן ס"א מה שכתבתי בשם רבינו הרמ"ק זלה"ה, וכמו כן בסימן רכ"ז. הבט ימין וראה שלא רצה הקב"ה ליתן את א"י עד שנתן להם התורה, כדי שידעו מקודם עסקי תרומות ומעשרות. ומכאן יקיש הנלבב ולא יראה פני ה' ריקם.

רצ"ג

א"י. כתיב¹: "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים" - כי ירושלים של מטה מכוונת כנגד ירושלים של מעלה², ובכן הנכנס בשערי ירושלים של מטה, בשני שערים הוא נכנס - באחד של מעלה ושל מטה, כי כל כך שפע של מעלה בשל מטה, שהוא כאילו של מעלה הוא למטה. כי על כן היו בעזרה עומדים צפופים ומשתחוים רוחים³, כי איזה הדרך מקום שיעור שני כפות רגליים יחזיק אדם שטוח כל גופו בו בפשוט ידיים ורגליים, אם לא שמקום

טעם נתינת התורה לישראל קודם כניסתם לארץ

ההכנה הראויה לבא לדור בא"י

העומד בשער ירושלים למטה בעומד בשער ירושלים של מעלה

27. עיין סימן עא. 28. תהלים פה, יב. רצב | 1. אות טו. 2. שמות יג, יז. 3. בספר 'פה תואר': 4. ויקרא כו, מג. רצג | 1. תהלים קכב, ב. 2. תענית ה, א. 3. אבות פ"ה מ"ה. 4. עיין עוד לעיל סימן טז. 5. ע"פ איכה ד, יב-יג - "לא האמינו מלכי ארץ כל ישרי תבל פי יבא צר ואויב בשערי ירושלים: מחטאת נביאייה עונות פהניק השפקים בקרבה דם צדיקים". 6. ספר 'דברים נחומים'. 7. תהלים קית, יט-כ. 8. תהלים טו, טו. 9. תהלים פז, ב. 10. ירמיה א, טו. רצד | 1. פרשה א, ד. 2. רות א, א - "ויהי בימי שפט השפטים ויהי רעב בארץ וילך איש מפית לחם והיה לגור בשדי מואב הוא נאשתו וישני ב'ינו". 3. פירושו: משל לעשיר.

אלימלך נענש על צאתו לחו"ל מפני שהפיל לבן של ישראל

ואם תאמר, מאי פריך, נימא דהיינו טעמא דנענש, לפי שהיה מוצא ליקה. ויש לומר, דסבירא ליה דרבן שמעון בן גמליאל פליג את"ק, דת"ק אפילו במוצא ליקה קאמר, והלכתא כוותיה, דהוי סתמא רבים לגבי רבן שמעון בן גמליאל, ולא אמרו¹¹ כל מקום ששינו רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו הלכה כמותו אלא במשנה ממש, לא בברייתא ותוספתא. גם הרמב"ם בהלכות מלכים פרק ה'¹² לא זכר דברי רבן שמעון בן גמליאל, נראה דסבירא ליה דת"ק אפילו במוצא קאמר והלכתא כוותיה.

ומי שחושב דרשב"ג אתא לשנויי פירכא ד'והתניא' במה שאמר 'אימתי' וכו', כלומר, ולכן נענש אלימלך, דהיה מוצא ליקה, טועה בפשוטות, דדברי רשב"ג מיתנו במתניתין, וקושיין הוא עליה דרב הונא דהוא אמורא, וכן בפרק הספינה¹³ מיייתי דברי רשב"ג בלי קושיא. ומה שהביא כאן המדרש דברי רשב"ג, איידי דמיייתי מילתיה דת"ק מיייתי אדר"ש וכו', יעו"ש.

והרב 'זרע אברהם' כתב על המאמר הזה, וזה לשונו: המדרש הזה לאו סיפיה רישיה ולא רישיה סיפיה. חדא, למה נקט מספר זה ולא אמר סתם שנתייקר בשיעור סאה. ועוד, שהוא דרך גזומא שיהיה מ"ב סאין בשקל. והיותר קשה, מאי מקשה ולמה נענש, דילמא הא דתני בשעת רעבון פזר רגלך קאי על הא דאמרין אפילו סאה בשקל, שהוא רעב כל כך, מה שאין בן אלימלך, שנתייקר בדבר מועט. ובעוברי אל אמשטרדם, אצל הרבני המופלג מה"ו ליב קליווא, שמעתי ממנו שיש כאן טעות סופר, והמדפיס טעה. שהיה כתוב לפניו כך: 'מב סאות היו ונעשו מא', פירוש - מב' סאות, שני סאות היו בעד שקל, ונעשו מא', פירוש שנתייקר, שסאה אחד היה בעד שקל, וטעה המדפיס וסבר דהכי פירושו: מ"ב סאות היו בשקל, ונעשו מ"א, פירוש, מ"א סאות, על כן הדפיס ארבעים ושתיים סאות וכו'. ומתיישבים כל הדקדוקים, והנידון דומה לראיה, כמו שאמרו התם, אפילו סאה בשקל לא יצא. ועל זה אמרו: בשעת רעבון פזר, גם כן מיירי ברעב כזה, שאי אפשר לעמוד בו, שנתייקר בחצי, וקלסיה, יעו"ש.

ומה שאמר מהר"ש יפה ז"ל, דלא אמרו כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו אלא במשנה אבל לא בברייתא, עיין בזה לרבין חסידא בספר 'יד מלאכי' אות ש"ז, שאסף איש טהור מערכה לקראת מערכה, יש אומרים ויש אומרים, וכמו כן לגאון עוזנו בספר 'עין זוכר' מערכת הכ' אות א' באורך. ובביתא פרק הספינה¹⁴ הגירסא שם: רבי שמעון סתם, ומרן ה'כסף משנה¹⁵ גרס להדיא ר"ש

בטוחים עליו שאם תבוא בצורת יכול לפרנס אותנו עשר שנים, והרי שפחתו עומדת בסדקי וקופתה בידה - כך אלימלך היה מגדולי המדינה ומפרנסי הדור, וכשבאו שני רעבון אמר, עכשיו כל ישראל מסבכין פתחי זה בקופתו וזה בקופתו, עמד וברח לו מפניהם, הדא הוא דכתיב: "וילך איש מבית לחם יהודה", ע"כ.

ופירש מהר"ש יפה ז"ל: מ"ב סאות היו נמכרות במנה, והוקר השער ונעשו אחד וארבעים לכה, ולכן יצא אלימלך לחו"ל, אבל אין לפרש מ"ב בסלע, כי זה הפלגה, ואי אפשר שיצאו לפי שהיה מ"א בסלע, אחר שמן הדין אין יוצאין אלא אם כן היו סאתיים בסלע⁴ ואין ערך לשני סאין עם מ"א.

ודע, שהמנה הוא מאה דינרין, והם כ"ה סלעים, שכל סלע ארבעה דינרין שהם כ"ד מעין, שכל דינר ששה מעין, וסלע ושקל הכל אחד, אלא דבלישנא דקרא איקרי 'שקל' ובלשון משנה נקרא 'סלע'. והשקל בימי משה היה עשרים גרה, ובבית שני הוסיפו בסלע שתות מלבר ועשאוהו כ"ד גרה והם כ"ד מעין, שהגרה מעה, והמעה שני פונדיונין, והפונדיון שני איסרין, והאיסר ה' פרוטות, והפרוטה משקל חצי שעורה כסף. נמצא, שהאיסר ד' שעורות, והפונדיון ח' שעורות, והמעה ט"ז שעורות, והדינר צ"ו שעורות, והסלע שפ"ד שעורות, והמנה, שהוא כ"ה סלעים שהם מאה דינרין והם ת"ר מעין, משקלו תשעה אלפים ות"ר שעורות. נמצא, שאפילו כשהיו מ"ב סאין במנה לא היו סאתיים בסלע אלא יותר ביוקר, ושיעור הסאה שלישיית האיפה, והאיפה ג' סאין, והסאה ו' קבין, והקב ד' לוגין, והלוג ששה ביצים, והסימן גוד"ו אילנא. וקצת קשה, מנלן שכן היה רעב השופטים ולא יותר כבד ולא יותר קל. ונראה דגמרא גמירי לה.

'והתניא, לא יצא אדם לחו"ל אלא אם כן היו סאתיים' - מדתני 'אלא אם כן היו סאתיים' פריך, דלפי זה כדן אלימלך יצא, דכיון דמ"א היו, לא היו סאתיים בסלע, ולמה נענש אלימלך. אסוקי פרכיה ומיייתי נמי הא דתני 'בשעת הדבר' וכו' לצורך קושייתו, דאלמלא ההיא הוזה אפשר לתרוצי דנהי דבסאתיים בשקל יוצא לחו"ל, מכל מקום גדול כאלמלך הוזה ליה להחמיר על עצמו שלא לצאת אפילו בהכי נענש משום "וסביבו נשערה מאד"⁵, להכי מיייתי מדתני 'בשעת הדבר', דהא חיובא הוא להנצל מהסכנה כדיליף בפרק הכנסת⁶, מדכתוב⁷: "לך עמי בא בהדרך", ומדכתוב⁸: "וירד אברם מצרימה", ומ"אם אמרנו נבא העיר"⁹, ואם כן אין בידו להחמיר במקום סכנה, דהמירא סכנתא מאיסורא¹⁰. ומשני, על ידי שהפיל לבן של ישראל, דגדול כזה שעל ידי הליכתו מפיל לבן של ישראל, הוזה ליה להסתכן שלא לצאת.

התיקרות השער בימי אלימלך

מי שבהליכתו מפיל לבן של ישראל עליו להסתכן ולא לצאת

4. ב"ב צא, א. 5. תהלים ג. ואמרו ביבמות קכא, ב - 'מלמד, שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו כחוט השערה'. 6. ב"ק ס, ב. 7. ישעיה כו, כ. 8. בראשית יב, י. 9. מ"ב ז, ד. 10. חולין י, א. 11. כתובות עז, א; גיטין לח, א ועוד. 12. הלכה ט. 13. ב"ב צא, א. 14. ב"ב צא, א. 15. הלכות מלכים פ"ה ה"ט.

האם רשב"ג פליג על ת"ק וכמי הלכה

דיוק הגירסא בשיעור היוקר שהיה בימי אלימלך

מתי אמרין שהלכה כרשב"ג

פתחים אלו מגרש שני אלפים אמה לכל צד, ושם נגמר שיעור הרקיע שעל א"י. ואלו השני אלפים אמה לכל צד הם מזה שאמרו רז"ל³ על תקנת תחומין בשבת, כי כולם הם מקדושה עצומה. ובסיום זה הרקיע דשריא על א"י, יש דלת אחד שהוא סוגר זה הרקיע דשריא על א"י, ופתחין אליו כשרוצה הקב"ה סוגרם, ונקרא זה הדלת מגדו"ן. ולכן יהושע כשנכנס בזה הדלת תיקן לישראל ברכת הארץ⁴, וזהו 'על הארץ ועל המזו"ן' גימטריא מגדו"ן. וזהו סוד 'מגדל עוז שם ה' בו ירוץ צדיק'⁵ - ראשי תיבות צב"י, רוצה לומר, מגדל עוז נקרא 'ארץ צב"י', ששוכן בה שם ה' שהיא השכינה, ובו ירוץ יסוד שנקרא צדיק⁶ דרך הפתח והדלת שנקרא גבילו"ן מגדו"ן, שמספרם גם כן צדיק, וזה סוד הפסוק⁷: 'זה השער לה' צדיקים יבואו בו'.

ומע"א פתחים אלו ניוונים א"י, שהם שבעים נפש לבית יעקב⁸. והסוד, כי ע' ענפים יש באילן העליון ומהם נשמות ישראל⁹, אם כן לכל ענף יש פתח אחד, ואין כל ישראל ניוונים מענף אחד ומפתח אחד. והפתח שבאמצע הוא כנגד השכינה עצמה שנקראת 'צדק ילין בה', והשבעים אחרים נקראים 'שערי צדק'. וסביבות אלו הע' פתחים שבא"י, רחוק שני אלפים אמה לכל צד שהוא סיום רקיע א"י, שם שרוים שבעין ממנו, כל אחד כנגד פתח אחד, ומתמצית ושירי השפע דא"י לוקחים אותם הע' ממנו כל אחד מפתח אחד, אך אינם קרובים אליהם ח"ו. ואז נעשה שאר הרקיע שבעים רצועות, וכל ממנא שליט על רצועת הרקיע שלו.

נמצא, כי הרקיע של א"י ושאר הרקיע הכל הוא רקיע אחד, רק שאותו שיעור הרקיע שכנגד א"י יש בו אותם הפתחים, וכן הוא בכל י' רקיעים שהם נקראים 'ריעות המשכן', וכן למעלה מהם עד כסא הכבוד "עיני ה' אלהיך בה"¹⁰. באופן כי כל א"י אין עליה שום קליפה חופפת, ומן האי סטרא ומהאי סטרא הכל נפתח, כי אין לומר כי בקצה האחד של א"י הוא פתוח והשאר סתום, כי כל גבול א"י מן הקצה אל הקצה הוא פתוח. ושעם פתח הזה הוא, כי הוא היה דרך ומבוא לעלות משם, סוד ריח הקטורת והקרבנות כשהיה בית המקדש קיים, ואז היה המקום פנוי על ידי אותו הריח העולה משם כנזכר.

אך כשגרמו חובין, שהוא בעת החורבן, אז נתקרבה הקליפה מכל הקצוות הסובבים את אויר א"י, עד שנתחברו ארבעת קצוותיה אל תוך נקודת המרכז האמצעי של ארץ ישראל, ואז כביכול נפסק השפע והדבקות אשר לא"י עם ירושלים העליונה, ואז שלטה הקליפה ונחרב בית המקדש בעוונותינו. אבל צריך לדעת, כי לא נסתם כל הפתח הנזכר ברגע אחד בעת החורבן, אמנם על ידי התועבות והגילולים היו מקריבין

בן אלעזר, וכן גריס הרב 'לחם משנה'¹⁶, יעו"ש. ומה שאמר: 'ומי שחושב דרכי שמעון אתא לשנויי פירכא דוהתניא במה שאמר אימתי וכו', טועה, דדברי רבי שמעון מיתנו מתניא, וקושיין עליה דרב הונא דהוא אמורא' וכו', אנכי הדל לא הבינותי, דאפשר לומר דבעל המדרש שהביא דברי רב הונא והביא הקושיא, הביא גם כן דברי ר"ש, לומר שבדברי ר"ש יתורץ.

גם מה שאמר, שהביא כאן המדרש דברי ר"ש, אידי דמייתי מילתיה דת"ק מייתי דר"ש, נראה שהוא דוחק, דכיון דהוא מקשה מת"ק, ובדברי ר"ש ניחא דברי רב הונא, לא היה לו לאתוי דברי ר"ש אידי דמייתי מילתיה דת"ק.

ולעניות דעתי נראה לפרש על פי דרכו, אבל הוא באופן אחר, וכוונתו הוא להקשות מת"ק ומרשב"ג, והכוונה, כיון דתני לא יצא אדם לחו"ל אלא אם כן היו סאתיים בשקל, וכיון דמ"א היו, למה נענש אלימלך, ואפילו למאי דתני רשב"ג, בזמן שאינו מוצא ליקח אבל אם מוצא ליקח לא יצא, מסתמא שני גדולי הדור כמחלון וכליון בודאי לא היו מוצאים ליקח, דאם לא כן, אנשים גדולים כמותם לא היו יוצאים, אם כן, היו מוכרחים במעשיהם לצאת, וכדתניא, בשנת רעבון פזר הרגל, אם כן למה נענש אלימלך. ויתרץ, על ידי שהפיל לבן של ישראל וכו'.

וסמך לזה הפירוש ממה שפסק הרמב"ם בהלכות מלכים ה', ט': 'אסור לצאת מא"י לחו"ל לעולם ואסור לשכון בחו"ל אלא אם כן חזק שם הרעב וכו', ואף על פי שמותר לצאת, אינה מידת חסידות, שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו, ומפני צרה גדולה יצאו, ונתחייבו כליה למקום, ע"כ. וכתב מרן 'כסף משנה' שם: דמשמע לרבינו, דכיון דגדולי הדור היו, מסתמא לא יצאו אלא כשחזק הרעב באופן שהיו יכולים לצאת כפי הדיון, ואפילו הכי נענשו. והכי אמרינן בתר הכי: א"ר יהושע: חס וחלילה, אפילו מצאו סובין לא יצאו, אלא מפני מה נענשו, מפני שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא ביקשו, יעו"ש. והיינו כדברי המדרש, דמסתמא לא יצאו אלא כשחזק הרעב, ועם כל זה נענשו על ידי שהפיל לבן של ישראל עליהם, ודו"ק.

רצ"ה א"י. דע, כי הלא א"י היא באמצע הישוב, וכנגדה למעלה ברקיע יש באמצע הרקיע פתח אחד גדול כשיעור רוחב א"י ונקרא גבילו"ן². ותוך זה הפתח, לתתא מיניה, יש פתחים אחרים באמצעיתם. נמצא, שהם אחד ושבעים פתחים לקבל אחד ושבעים סנהדרין. וכל הני פתחים אחד ושבעים נקראים 'שערי צדק', והם קדושים, ואינם מצד האומות ח"ו. ויש סביב אחד ושבעים

שני גדולי הדור כמחלון וכליון בודאי לא היו יוצאים שלא כדון

שיעור הרקיע שכנגד א"י והפתחים שבו

סתימת פתחי הרקיע בעת החורבן

16. שם. **רצה** | 1. תנחומא קדושים סי' י. 2. כל הנאמר במאמר זה מיוסד על דברי הזוהר ויקהל רט, א. 3. עירובין מב, א. 4. ברכות מח, ב. 5. משלי יח, י. 6. זוהר ויקרא יא, ב. 7. תהלים קיח, כ. 8. בראשית מו, כו. 9. זוהר בשלח נט, א. 10. דברים יא, יב.

הדבר האחד היא התורה עצמה בכללה. כי לישראל להם לבדם ניתנה לעולמי עולמים, כמאמר הכתוב: "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב". כי נודע² בדין המצווה על נכסיו ואומר אחריו לפלוני, שאם היה הראשון ראוי לירש אין לשני כלום, משום דירושה אין לה הפסק אלא בדרכים ידועים. על כן אמר, כי התורה הזאת אשר לבני ישראל אינה בידם בתורת מתנה, שתוכל להפסק מהם ולהעבירם לזולתם, אלא היא להם בתורת ירושה, שאין לה הפסק, ולפיכך זכרה לא יסוף מזרעם.

ובזה מצינו טוב מעם כמה שראינו כמה הגוים יתברך בקוראו לישראל בשם בן: "בני בכורי"³, "בנים אתם"⁴. כי לאשר הוזהרנו על ידי חכמינו הקדושים⁵ שלא להעביר הירושה, ואין רוח חכמים נוחה הימנו, ולא תהיו בעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא וכו', לכן רצה ית' להבטיחנו על התמדת ירושת נחלתנו היא התורה התמימה, ושעוד כל ימי עולם לא יתננה לזולתנו, אפילו אם ח"ו לא נהיה כדאים. כי אחרי היותנו הבנים האמיתיים ואין שום יורש קרוב ממנו, לא ירצה מעולם ה' להעביר הירושה, כיון שהוא מגונה כל כך אפילו מבישא לטבא, כמאמר הכתוב⁶: "אף חובב עמים כל קדושו בידך" וגו', כלומר, אפילו יונח יהיה ה' חובב ואוהב העמים מאיזה שמץ דבר טוב נמצא בהם וכל קדושו בידך, והם, עם בני ישראל, בהיפך זה, מוכה ומעונה לרגלך ולסיבתך, וישא עול צרות רבות מסיבת דברותיך שאינם משמרים אותם - מכל מקום לא יגרום זה חלילה להעביר ירושת התורה מהם וליתנה לאותם העמים שמראה להם חיבה, כי התורה אשר ציווה לנו משה, היא לעולם בירושה לקהילת יעקב ואין לאחרים חלק בה.

הדבר השני הוא השפע הנבואי, אשר לא יצויר שום נביא אמת מתמיד בנבואתו כי אם בישראל. ואם באיזה זמן רוח ה' דיבר באיזה פרט מהאומות, לא היה אלא במקרה ולצורך שעה, כאבימלך ולכן ובלעם, ומיד פסקה נבואתם⁷ וכו'.

הדבר השלישי היא הארץ הקדושה, כי מסגולתה לא תקרא לעולם אלא 'ארץ ישראל', כי להם לבדם יאתה. וגם עליה הבטיח ית': "ונתתי אותה לכם מורשה"⁸, שהיא לנו בתורת ירושה להקרא על שמנו בלי הפסק. ואם בעוונותינו גורשנו ממנה והיא ניתנה ביד אחרים, הוא מבואר כי אינו אלא דרך עונש בחזקת עראי, וכמו שמחזיק במה שאינו שלו, ולעולם היא בחזקתנו. ומהפלא מה שכתב הרמב"ן ז"ל בפירושו: "ותמא הארץ"⁹.

וממשיכין את הקליפה מעט מעט, עד שנסתם הכל ואז נחרב הבית. ולכן תמצא כי תחילה נחרב כל א"י, והוא בגלות שומרון הם העשרת שבטים, כי נתמלאה סאתם עד שהקליפה גברה שם, ואחר כך גם בני יהודה נתמלאה סאתם, ואז נתקרבה הקליפה עד נקודת ציון שהיא אמצע כל העולם, ואז נסתם הכל ונחרב הבית בעוונותינו הרבים.

וצריך לדעת, שהלא הארץ עצמה היא קדושה, והיא חלק הש"י' מכל ע' ארצות¹¹, ואיך תוכל הקליפה להכנס בחלקו ית'. ויש לומר, כי בארץ עצמה אין להם חלק כלל. האמנם, העניין נמשל למי שיש לו עבד אחד וברח ממנו אל בית חבירו, אזי הוא נכנס שם ומכיר את שלו ונוטלו והולך לו - כן ישראל קנו אדון לעצמם בעוונותיהם, ונמכרו לעבדים אל הקליפה, בכל יום מקטרים ומזבחים להם, עד שברצונם נמכרו להם לעבדים להיות להם לחלקם, ואז הקליפה נכנסה לא"י ולקחה את העבדים הנמכרים לה ודחה אותם לבר, ולקחה בארצה והלכה לה משם, ואז חזר הפתח הנוכר להפתח תקף ומיד.

ואם תאמר, אם חזרה הקדושה למקומה איך נשארה א"י חרבה. התירוץ הוא, כי השכינה עלתה למקומה, וישראל בעוונותינו הלכו לבין האומות, ונשארה הארץ שוממה מבלי בניה ובלי בעלה, ולכן לא חזרה להתיישב עד ישקף וירא ה' משמים. ואחר שהקדושה נסתלקה כדי שלא תשרה במקום הטומאה וכו', לכן שם הקב"ה פרוכת מסך אחד מהקדושה על אותו פתיחו דעל גבי א"י, ובה אין הטומאה שורה שם, וגם הקדושה העיקרית אינה שורה שם וכו', ע"כ 'טוב הארץ' דף א' עמוד ד' בשם רבינו מוהר"ו ז"ל, יעו"ש בסוד הדברים באורך.

מהאמור אפשר שזה כוונת הכתובים באיכה¹²: "לא האמינו מלכי ארץ כל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלם, מחטאת נביאיה עונות כהניה" וכו'. יאמר, לא האמינו שיבוא צר ואויב בשערי ירושלים, כי איך נסתם פתח הקדוש ברגע אחד בעת החורבן עד שתשלוט הקליפה ויחרב בית המקדש. אמנם דא עקא, כי "מחטאת נביאיה" וכו' היה נמשכת הקליפה ממנו עד שנסתם הכל ונחרב הבית, ועיין עוד מזה בסימן פ"ג.

רצ"ו א"י. הנה על ידי התורה הקדושה נתעלו ישראל על כל האומות, במה שנתייחדו לאומה הזאת ארבעה דברים אשר מעולם לא יעברו מהם לשום אומה אחרת, כי לא יצדקו אלא לישראל בלבד.

איך תוכל הקליפה להכנס בא"י שהיא חלק ה'

אם חזרה הקדושה למקומה איך נשארה א"י חרבה

בד' דברים נתייחדו ישראל מאומות העולם

11. תנחומא ראה סי' ח - 'חביבה ארץ ישראל שבחר בה הקב"ה, אתה מוצא כשברא העולם חילק הארצות לשרי האומות ונחר בארץ ישראל, מנין שכן משה אמר 'בהנחל עליון גוים' וגו' (דברים כב, ח) 12. ד, יב-ג. רצו | 1. דברים לג, ד. 2. ב"ב קכט, ב. 3. שמות ד, כב. 4. דברים יד, א. 5. ב"ב קלג, ב. 6. דברים לג, ג. 7. עיין בראשית רבה פרשה עד, ז - "מה בין נביאי עובדי כוכבים לנביאי ישראל, ר' חמא בר חנינא אמר: אין הקב"ה נגלה לנביאי עובדי כוכבים אלא בחצי דיבור, דכתיב (במדבר כג) ויקר אלהים אל בלעם, ר' יששכר דכפר מגדי אמר: אין הלשון הזה ויקר אלא לשון טומאה וכו', אבל לנביאי ישראל בדיבור שלם בלשון חיבה בלשון קדושה בלשון שמלאכי השרת מקלסין אותו. וברש"י ויקרא א, א - "לנביאי אומות העולם נגלה עליהן בלשון עראי וטומאה". 8. שמות ו, ת. 9. ויקרא יח, כה.

ואיך העביר תורה וא"י ועולם הבא שנוגע לעשיו' וכו'.
אכן הקדים הוא ית' להוכיחן ביסורין, להודיע כי אין דין
בנים רק לישראל עם קרובו, ואומות העולם אפילו בסוג
בנים רעים לא היו, ולית בהו דינא דאעבורי אחסנתא,
יער"ש.

ועל פי דברי הרב הנזכר, נוכל לפרש הכוונה על ישראל
בעצמם, כי היכי דלא ליהו באעבורי אחסנתא אפילו אם
ח"ו לא יהיו כדאים, כי אחרי היותנו בנים אמיתיים ואין
שום יורש קרוב ממנו, לא ירצה מעולם ה' להעביר הירושה,
כיון שהוא מגונה אפילו מבישא לטבא. זה אומר: ג'
מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולם לא נתנם אלא
על ידי יסורין, להורות נתן שהם בנים למקום, וכיון שהם
בנים יהיו לעולם בתמידות ועד כל ימי עולם לא יתנם
לזולתנו.

א"י ניתנה
לאבות
במתנה
ומכח
המצוות
ניתנה
בירושה

ועיין עוד בספר 'לקט יוסף' ערך 'ארץ ישראל' אות ל',
וזה לשונו: אם יאמרו ישראל שאין צורך להם לקיים מצוות
ה' בשביל ירושת הארץ, כי כבר נשבע לאבותיהם ליתן להם
א"י, זה אינו, שעל ידי שבעת האבות היה להם א"י בתורת
מתנה, שאם לא יעשו רצונו יכול לומר 'ואחריך לפלוני', מה
שארין כן על ידי מצוות, יער"ש.

כי על פי זה נראה לומר, שזהו כוונת הכתוב¹⁸: "ויתן להם
ארצות גוים וכו', בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו".
שהכוונה, כיון שהיא מתנה יכול לומר 'ואחריך לפלוני',
ואם כן בעבור זה צריך שישמרו חקיו ותורותיו. זהו גם
כן כוונת הכתוב¹⁹: "כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל
תעזובו". שהכוונה, "לקח טוב" היא א"י, כמו שכתבתי
לעיל בסימן ח', ו"נתתי לכם", אמנם אוכל לומר 'ואחריך
לפלוני', ולזה "תורת אל תעזובו".

גודל חיבת
ביאת
הארץ לפני
הקב"ה

רצ"ז א"י. איתא ברות רבתי¹: "וילך איש מבית
לחם יהודה"² - וילך איש גרדום³, אלא בא
וראה כמה חיבב הקב"ה ביאתה של א"י יותר מיציאתה,
להלך כתיב⁴: סוסייהם פרדיהם גמליהם, ברם הכא כתיב:
"וילך איש" - גרדום, ע"כ.

ופירש מהר"ש יפה ז"ל: וילך איש גרדום - בתמיהה, וכי
יחידי יצא. דכתיב: "וילך איש", דמשמע יחידי, דאם לא כן
מאי "איש" והדר מפרש "ושם האיש אלימלך", לכתוב
מעיקרא "וילך אלימלך", ומסתמא יצא עם נכסיו. ומשני, דעל
ידי שיצא מא"י לחו"ל לא יחס ממונו וחשיב ליה כאילו יצא
יחידי.

ואם תאמר, דאפילו הוה כתיב: "וילך אלימלך", הוה שמעינן
ליה מדלא כתיב גם נכסיו כדכתיב התם: סוסייהם גמליהם.

ולזה רמזה המשנה במגילה¹⁰ באומרה: "והשימותי את
מקדשיכם"¹¹ - קדושתם אף כשהם שוממין. כי אפילו מומן
שוממותם וחורבנם נראית קדושתם מצד השוממות עצמו,
על צד הפלא במה שאנו רואים שאין שום אומה ולשון
יכולים לחזור ולבנות שום דבר על תלו שיתקיים, ולעולם
הם חרבים ושוממים ככתחילה, כי "המה יבנו ואני אהרוס"¹².
וזה הוראה עצומה שאי אפשר להם להשתלם בבניינם ויישובם
אלא בהיותם לחלוטין ביד ישראל שהם הבעלים האמיתיים.

הדבר הרביעי הוא שם ישראל, שיהיה הוא לבדו עמו בחירו
ית', ושלעולם לא יחליפם באומה אחרת וזכרם לא יסוף
מזרעו, כאומר¹³: "אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא
כליתם". ועל זה אמר ירמיה ע"ה¹⁴: "כה אמר ה' אם ימדו
שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה, גם אני אמאס
בכל זרע ישראל על כל אשר עשו נאם ה'". ולכאורה נתן
פתחון פה חלילה להתיאש מבטחון נצחיות עם ישראל במה
שתלה המאסכה במדידת השמים, שהרי נודע השיגו החכמים
בשכלם מלאכת השמים, לידע מידת כל גלגל וגלגל וחייליו
בהמצאות אחרות.

אבל יאמר, הן אמת חתרו האנשים בשכלם להשיג מידת
הגלגלים על ידי המצאותיהם, אמנם היה זה באמצעות
העניינים התחתונים כעין הצל ובכלים הנודעים, אבל לא
שידעוהו ממקורו ושורשו שמלמעלה במקומו ממש מדדום,
"כי מי עלה שמים וירד"¹⁵. וזהו: "אם ימדו שמים מלמעלה",
אם יש בחוק האפשרות למדוד השמים, ושתהיה המדידה
מלמעלה ולא שתתחיל מלמטה. וכן אם אפשר לחקור במוסדי
ארץ לא על ידי חקירה מדבר לדבר, אלא שתהיה מיד למטה
בחקירה וידעת המרכז מצד עצמו, או "גם אני אמאס". אבל
כיון שידיעות אלו הם נמנעות, גם אי אפשר שאני אמאס
בכל זרע ישראל.

ודייק לומר "זרע" ולא אמר 'בעם', להוציא מלב המתפקדים
הרוצים לשנות שם ישראל לזולת אומתנו, כי זה לא יצדק
כלל בשם זרע, שאין לו שום הוראה אלא ליוצאי יריבו
הבאים מזרעו ממש, שהבאים אחריהם יהיו גוי לפניו כל
הימים, ע"כ הרב הגדול 'בינה לעתים' בדרשותיו, עת
דודים¹⁶.

ועל פי יסודו, טעמו ונימוקו עמו, יתפרש המאמר הנזכר
דלעיל בסימן רנ"ה: ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל וכולם
לא נתנם אלא על ידי יסורין¹⁷. והוא דבסימן רנ"ז כתבנו
בשם הרב החסיד 'שארית יעקב', שעניין היסורים הם באים
להורות שהם בנים, ובכך סרה תלונת ולעז האומרים 'לא
תהוי באעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא,

שממון
הארץ
בחורבנה
מעיד על
קדושתה

הד' - שם
ישראל

ג' מתנות
שניתנו
ביסורין
מורות
שהם בנים
ומתנתם
עולמית

10. פ"ג מ"ג. 11. ויקרא כו, לא. 12. מלאכי א, ד. 13. מלאכי ג, ו. 14. ירמיה לא, לו. 15. משלי ל, ד. 16. דרוש ראשון. 17. ברכות ה, א. 18. תהלים
קה, מג-מד. 19. משלי ד, ב. **רצ"ז** 1. פרשה א, ה. 2. רות א, א. 3. "מגורד וריק וערטלאי בלא כלום, לפיכך כתיב איש סתם, גבר בעלמא" (מתנות
כהונה). "שמיד בצאתו חשבו לשיריים וגרדומים ומופסק מכל אשר לו" (מהרז"ו). 4. עזרא ב, סו-סז כשעלו מהגולה בימי עזרא - "סוסייהם שבע
מאות שלשים וְשָׁשָׁה, פְּרָדִיָּהִם מֵאֵתִים אַרְבָּעִים וְחַמְשָׁה, גְּמֻלֵיהֶם אַרְבַּע מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וְחַמְשָׁה, חֲמֹרִים שְׁשֵׁת אֲלָפִים שְׁבַע מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים".

בחו"ל. ונראה דהתוספות ז"ל סמכו על הך מימרא דרבי יהושע בן לוי דהירושלמי, דקאמר: לראייה הילכו מלבוא חמת עד נחל מצרים, ור' תנחומא בשם רב הונא מהדרי למיהב טעמא אליביה, שמע מינה דסבירא ליה כוותיה, ומוכח דלדידהו יושבי חו"ל לא מחייבי בראייה, יעו"ש.

ועיין להגאון בעל ה'הפלאה' דף קע"ח עמוד ד'*, שהביא ראייה לדברי התוספות הללו מהא דאייתא בריש גיטין⁹, דבחו"ל לא שכיחי עולי רגלים, יעו"ש. וכן ראייתי בספר 'לחם יהודה' חלק ב'¹⁰ דף כ"ח.

ונראה לעניות דעתי, שאפשר שזהו מה שרמז הכתוב בפרשת כי תשא¹¹: "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה' אלקי ישראל, כי אורישי גוים מפניך והרחבתי את גבולך ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך" וכו', שסמכו עניין לו לרמזו לדברי התוספות, ודו"ק.

ויש לומר דהוה אמינא דהתם לאשמועינן שעלו עם נכסיהם מוצלחים, אי נמי, לפי שהיו מועטים אמר שאפילו בהביא סוסיהם וגמליהם במספר היה המחנה קטן, אבל השתא דכתיב הכא "וילך איש", גרדום שמעינן, דהתם משום שבח ביאת א"י יותר מיציאתה.

קשה מאי 'יותר', כיון דזה היפך לא הוה ליה למימר אלא דזה חביב וזה רע בעיני ה'. ושמא אף על פי שהיציאה כדון, שבורח מהרעב, לא חביבה כביאתה, ע"כ.

ופירושו זה הוא סיעתא למה שפירשנו לעיל בסימן רל"ג כוונת מאמרם באבות דרבי נתן⁵: חכם הדר בא"י ויוצא לחו"ל פגם, הדר בה משובח הימנו. שהכוונה, הדר בא"י ויוצא לחו"ל, דלא איתדר ליה לישוב בארץ מפני שהוא רואה שאינו עובד את ה' כאשר היה בחו"ל, ולזה יצא לחו"ל לעבוד את ה' כדת מה לעשות וכו', יעו"ש. ולזה אמר בכאן: חיבב הקב"ה ביאתה של א"י יותר מיציאתה, שהכוונה אפילו נתכוון לשם שמים, ופשוט.

אפילו יציאה כדון או לשם שמים אינה חביבה כביאה

בהוראה הלך אחר רוב יושבי א"י

רצ"ח א"י. איתא בפרק קמא דהוריות¹: אמר רב אסי: בהוראה הלך אחר רוב יושבי א"י², שנאמר³: "ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני ה' אלקים שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום", מכדי כתיב "וכל ישראל עמו", "קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים" למה לי - שמע מינה: הני הוא דאיקררו קהל, אבל הנך לא איקררו קהל, ע"כ.

ובירושלמי⁴ איתא, רבי יהושע בן לוי: לראייה הילכו מלבוא חמת עד נחל מצרים, ר' תנחומא בשם רבי הונא: טעמא דרבי יהושע בן לוי 'ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו' וגו', יעו"ש.

והגאון 'שדה יהושע' שם, הגיה שצריך לגרוס: 'להוראה' במקום 'לראייה' וכתלמוד דידן, יעו"ש. ועיין לגאון עוזנו בספר 'שער יוסף' דף י"ד, שהראה פנים להגהה זו, דכמו זר נחשב, דאינו חייב בראייה אלא היושב בא"י, ומה גם דהוינן בירושלמי עצמו, פרק קמא דסנהדרין⁵: מנין שמעברין את השנה על הגלויות שגלו וכו'. ולבסוף העלה, דאפשר דנוסחתנו אמיתית, ממה שאומר התוספות בפרק קמא דפסחים דף ג'⁶ ד"ה 'מאליה מי קספו לך', וזה לשונו: ורבי יהודה בן בתירא שלא עלה לרגל, יש לומר שלא היה לו קרקע, או זקן היה שאינו יכול להלך ברגליו וכו', אי נמי, נציבין חו"ל היא, כדמוכח בספרי פרשת ראה וכו', יעו"ש. והרב תנא בהלכות קרבן פסח⁷ הרבה להשיב על דברי התוספות הללו, דמצוות ראייה לא ראה שיפטור למי שדר

האם יושבי חו"ל פטורים ממצוות ראייה

רצ"ט וְעַם דַּבְּרֵי הַגְּמֵרָא הַנּוֹזְכִים פִּירֵשׁ הֵרֵב 'כְּתוּבֵי אֹר' פִּרְשַׁת מִסְעֵי, מִזֶּה שֶׁהוּצֵרְךְ הַכְּתוּב לֹמֵר לִידַע גְּבוּלֵי א"י. וְרִש"י פִּירֵשׁ: לְפִי שֶׁהֵרֵבָה מִצְוֹת נִוְהָגוֹת בְּאַרְצֵי וְאֵין נִוְהָגוֹת בְּחוּ"ל, לִכְךָ הוּצֵרְךְ לְכַתּוּב מִצְרַיִם גְּבוּלֵי רוּחֹתֶיהָ סָבִיב, לֹמֵר לְךָ מִן הַגְּבוּלִים הַלְלוּ וּלְפָנִים הַמִּצְוֹת נִוְהָגוֹת. וְעַל פִּי הָאִמּוֹר פִּירוּשׁוֹ, שֶׁהוּצֵרְךְ לִידַע גְּבוּלֵי א"י בְּשִׁבִיל מִצְוֹה זוֹ, שֶׁלֹּא יִצְטַרְפוּ בְּהוֹרָאָה זוֹ. וְהִמְעִיֵּן יִרְאֶה שִׁישׁ לְהַעֲמִיד דְּבָרָיו בְּלִשׁוֹן רִש"י, וְדו"ק.

לשם מה הוצרכה התורה להודיע את גבולות הארץ

רצ"ט א"י. 'וישאו אותו בניו ארצה כנען'¹ - כשבאו למערת המכפלה בא עשיו לחרחר ריב, ואמר: שלי היא מערת המכפלה. מזה עשה יוסף, שלח את נפתלי לירד למצרים ולהעלות כתב עולם שהיה ביניהם, ולכך אמר²: "נפתלי אילה שלוחה". חושים בן דן היה פגום באוזנו ולשונו, אמר להם: מפני מה אנו יושבים כאן. הראוהו באצבע. אמר להם: בשביל האיש הזה שאין מניח לקבור את יעקב אבינו. מיד שלף חרבו והתזו ראשו ונפל למערת המכפלה. שלח גופו לארץ אחוזתו להר שעיר. מזה עשה יצחק - אחז בראשו של עשיו, והיה מתפלל לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, "והן רשע"³, שלא למד כל המצוות שבתורה, שנאמר: "בל למד צדק", ועל א"י ועל מערת המכפלה בעוול הוא מדבר, שנאמר: "בארץ נְכַחוֹת יַעֲלֶה". השיבתו רוח הקודש ואומרת: חי אני לא יראה גאות ה', שנאמר: "ובל יראה גאות ה'", ע"כ ילקוט ראובני⁴ בשם פרקי רבי אליעזר.

ועיין מה שכתבתי בסימן קנ"ה וכמו כן בסימן ער"ה וכמו כן בפירוש פרקי רבי אליעזר להגאון מהררד"ל זצוק"ל דף צ"ד.

ריב עשיו ובני יעקב על ארץ ישראל ומערת המכפלה

5. פרק כח. **רצח** 1. ג. א. 2. "בהוראה - דקיימא לן כי הורו בית דין ועשו רוב קהל על פיהם שמביאים פר. הלך אחר רוב יושבים בארץ ישראל - דאותם שבחוצה לארץ אינן מן המנין ולא אותן דמנחל מצרים ולחוץ דחוצה לארץ היא" (רש"י שם). 3. מל"א ח, סה. 4. הוריות פ"א ה"ב. 5. פ"א ה"ב - ופירושו: "שיצאו לעלות לרגל ואינן יכולין להגיע למקומן ולעשות הפסח בזמנו" (פני משה). 6. עמוד ב. 7. משנה למלך הלכות קרבן פסח פ"א ה"א. 8. תכות קי, ב. 9. ד, ב. 10. בתוך ספר 'בני יהודה'. 11. שמות לד, כג-כד. **רצט** 1. בראשית נ, יג. 2. בראשית נ, כא. 3. ישעיה כו, י-י"ח. וְשֶׁעַל בֵּל לְמַד צֶדֶק בְּאַרְצֵי נְכַחוֹת יַעֲלֶה וְעַל וְעַל יְרֵאָה גְּאוֹת ה"י. 4. פרק לט.

חברים, דאין נותנים תרומה לכהן עם הארץ וכו'. הרי לדברי ר' ישמעאל ליכא הוכחה מהאי קרא על תחיית המתים. ובספר 'לקט יוסף' ערך 'קרבנות' אות ג' איתא טעם על קרבנות הנאכלים על פי הגמרא הנזכרת, דמה אהרן חבר אף כהנים צריכים להיות חברים. וכהן אין לו חלק בא"י, אם כן ממה יתפרנס - לכן ציווה הקב"ה על קרבנות הנאכלים, כדי להחזיק אותו בעבודת ה'. וזהו דוקא אם דרשינן "ונתתם" על לימוד זה, דמה אהרן חבר אף כהנים חברים, יעו"ש.

אכן מצינו טעם אחר על קרבנות הנאכלים, כדי שלא יאמרו שהקב"ה ציווה להקריב עולות, וח"ו לאכילה הוא צריך, לכן ציווה הקב"ה על קרבנות הנאכלים לבעלים, כמו שהובא טעם זה בספר הנוכר, יעו"ש. ולפי זה מצינו למימר, דלעולם קרא ד"ונתתם את תרומת ה'" בא ללמד על תחיית המתים, וטעם קרבנות הנאכלים, כדי שלא יאמרו לאכילה הוא צריך. ואמנם מצינו הוכחה אחרת דלאו לאכילה הוא צריך, מדמצינו חיה פסולה לקרבן⁵, ואמר הקב"ה: לא טרחתי לך להביא קרבן אלא מן המצוי לך, ולא מן החיה שאינה מצויה לך⁶, ומכאן זה מוכח דלא לאכילה הוא צריך, כמו שכתב הרב 'אמרי שפר', ואם כן מוכרח לומר דטעם קרבנות הנאכלים הוא כדי להחזיק אותם בעבודת ה'. אכן מצינו טעם אחר שנפסלו החיות מהקרבה, משום שחיות לא היו בכלל ברכה שבירך הקב"ה לכל מעשה בראשית. וטעם שלא נתברכו החיות, משום שהקב"ה ידע עתידות, שהנחש עתיד לחטוא, ויתקלל הנחש, ונחש מין חיה, לכן אינו ראוי להקריב מהם קרבן. ואם כן ליכא הוכחה שהקב"ה לא לאכילה הוא צריך, מפיסול החיות. ומוכרח להביא ראיה מקרבנות הנאכלים, ולעולם קרא ד"ונתתם ממנו" בא ללמד על תחיית המתים. וזהו אומרים: מנין שהקב"ה מחיה מתים, אם תאמר מקרא ד"ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן", דילמא קרא ד"ונתתם" בא ללמד - מה אהרן חבר אף כהנים צריכים להיות חברים, והראיה לזה, שהקב"ה ציווה על קרבנות הנאכלים. ואם תאמר, דטעם קרבנות הנאכלים הוא מטעם אחר, כדי שלא יאמרו לאכילה הוא צריך, הרי כבר נלמד מפיסול החיות. ואם תאמר, דטעם פיסול החיות משום שלא היו בכלל ברכה, שהקב"ה יודע עתידות, מנא לן שהקב"ה יודע עתידות. ואין לומר תרוייהו מן המקרא, וכשהשיבו דילמא "וקם העם הזה וזנה", אמר נקוט מיהא פלגא, כיון שהקב"ה יודע עתידות, אם כן זהו טעם שנפסלו החיות להקרבה, וליכא הוכחה דלא לאכילה הוא צריך, אלא מטעם קרבנות הנאכלים, וקרא ד"ונתתם ממנו את תרומת ה'" בא ללמד על תחיית המתים, והרי השני שאלות סלקי כהוגן, ודו"ק היטב.

ודרך אגב אמרתי להביא הסוגיא דפרק קמא דבכורות⁷, אההיא דתנן: המפריש פטר חמור ומת, ר"א אומר: חייבים באחריותו וכו', וחכמים אומרים: אין חייבים באחריותו. ואמרינן עלה בגמרא: אמר רב יוסף: מאי טעמא דר"א - דכתיב⁸: "אך פדה תפדה", מה בכור אדם חייב באחריותו, אף בכור בהמה טמאה חייב באחריותו.

ואפשר דיען דעיקר א"י הוא כדי לקיים מצוותיו יתברך, כמו שכתבתי מזה בכמה מקומות, ורשע זה שלא למד כל המצוות אחר היכולתו, מה תועלת לו בארץ. ולזה אתמוהי קא מתמה ודקדק לומר: "בל למד צדק", דאפילו שהיה אומר: אבא, היאך מעשרין את המלח וכו', אמנם אין פיו ולבו שווין, זהו: "בל למד צדק", וק"ל.

ש' א"י. איתא בפרק חלק¹: אמר ר' יוחנן: מנין לתחיית המתים מן התורה, שנאמר²: "ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן" - וכי אהרן לעולם קיים, והלא לא נכנס לא"י שנותנים לו תרומה, אלא מלמד שעתיד להיות וישראל נותנים לו תרומה - מוכאן לתחיית המתים מן התורה, ע"כ. ועל זה הקשה הגאון מוה"ר משה ז"ל אב"ד דק"ק ראגנשוב, דמאי קשיא לר' יוחנן 'הלא לא נכנס לארץ', דילמא האי קרא נאמר בפרשת קרח קודם שנגזר על אהרן שלא יכנס לארץ, אם כן שפיר קרא: "ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן", שבאותו זמן היה מוכן ליכנס לארץ. וצריכים אנו לומר, כיון שהקב"ה יודע עתידות, וידע שאהרן לא יכנס לארץ, איך ציווה הקב"ה ליתן תרומה לאהרן, כיון שידע שלא יכנס לארץ - אלא על כורחך דרמו על תחיית המתים. ובוזה יבואר הא דאיתא שם: שאלו רומיים את ר' יהושע בן חנניא: מנין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות. אמר להם: תרווייהו מן המקרא הזה שנאמר³: "ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה" וגו'. ודילמא "וקם העם הזה וזנה". אמר ליה: נקוט מיהא פלגא בידייכו, דידוע מה שעתיד להיות.

וקשה, איך לא הגיד ר' יהושע בן חנניא ראיה שהקב"ה מחיה מתים, ודחה אותם בנקוט מיהא פלגא. אלא הם שאלו ב' שאלות: מנין שהקב"ה מחיה מתים, שאם תאמר מן המקרא הזה דכתיב: "ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן", דילמא נאמר מקרא זה קודם שנגזר עליו שלא יכנס לארץ, וצריך אתה לומר שהקב"ה יודע מה שעתיד להיות, ולזה שאלו: מנין שידוע מה שעתיד להיות, דילמא אינו יודע מה שעתיד להיות, אם כן גם תחיית המתים אינו מרומז בתורה. ולכך כשאמר לו: "וקם העם הזה וזנה", שמרמוזו על העתיד, לזה השיב להם שפיר: נקוט מיהא פלגא בידייכו, וכיון שאתם מודים שיודע עתידות, אם כן מוכח נמי תחיית המתים מקרא ד"ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן", הלא ידע הקב"ה עתידות שלא יבוא אהרן לארץ, אלא על כורחך רומז על תחיית המתים, ע"כ הגאון 'כתנות אור' פרשת מסעי.

ולעניות דעתי נראה, בהקדים מאי דאיתא התם⁴ עוד: דבי ר' ישמעאל תנא: "לאהרן" - כאהרן, ומה אהרן חבר - אף בניו

מנין לתחיית המתים מן התורה

הטעם לאכילת הקרבנות

1 | ש' סנהדרין צ. ב. 2. במדבר יח, כח. 3. דברים לא, טו - "ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ".
4. סנהדרין צ. ב. 5. זבחים לד, א. 6. עי' ויקרא רבה פרשה כז, ו. 7. יב, ב. 8. במדבר יח, טו.

הבהמה הטמאה תפדה", דתיבת 'תפדה' יתירה, דהיה די לומר 'אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה', ומוכרת לומר דהאי 'תפדה' אתא לומר דלפדייה הקשיתיו ולא לדבר אחר, מה שאין כן בקרא ד"כל פטר חמור", כיון דהפסיק בתיבת "וערפתו", הווקק לומר "וכל בכור אדם בבנין תפדה" תניינא, וליכא למילף לפדייה היקשיתיו ולא לדבר אחר, מה שאין כן בקרא ד"פדה תפדה".

ומה שכתב הרב הרמ"ז 'שהרמב"ם והרע"ב גרסי בפסוק "ופטר חמור"', היינו בדברי ר' יוסף. תדע דהרי כתב תוך כדי דיבור: ומדר"א למדו לרבנן, שכשם דר"א דורש מ"אך פדה תפדה" וכו', הרי מוכח כדכתיבנא, מלבד ההכרח שכתבתי שמשם אין הוכחה. ומאי דנקטי הרמב"ם והרע"ב בדברי ר"א קרא ד"ופטר חמור תפדה בשה", עם שאינו כפי המסקנא, היינו משום שהביא אותו הש"ס ברישא, שהוא פסוק המוקדם בתורה. וכבר נודע דדרכו של הרמב"ם ליקח הדרשא היותר פשוטה, אף על גב דאתדחיא בגמרא, כמו שכתב הרב החסיד בספר 'יד מלאכי' בכללי הרמב"ם אות ד', יעו"ש. אלא דעדיין צריך ליישב הא דאמר רבא, לא קשיא הא ר"א דמקיש, הא רבנן דלא מקישי, ולפי זה הרי רבנן נמי מקישי. ואולי דהכי פירושו, דהא ר"א דמקיש לעניין אחריות כמו בכור אדם, ולא דווקא להך מילתא דפדייה דשה לדורות, וממילא ילפינן נמי להך מילתא, דומיא דבכור אדם שהוא שלושים. מה שאין כן לרבנן, דלא מקישי אלא לעניין פדייה בשה לדורות דוקא, ולא לפדיון פטר חמור שמת, ממילא להך מילתא נמי לא מקישינן.

ומה שאמר לפדייה היקשיתיו, היינו לפדייה דהך מילתא דוקא. ועוד הוקשה לי מהך סוגיא, אהיהא דאמרין לעיל דף יו"ד¹¹: תניא "תפדה תפדה", תפדה מיד, תפדה כל שהוא, ר' יוסי בר יהודה אומר: אין פדייה פחותה משקל. אמר מר: "תפדה", "תפדה" תפדה תפדה כל שהוא, פשיטא, איצטריך, סלקא דעתך אמינא הואיל ואיתקש לבכור אדם, מה בכור אדם אחר שלושים וחמש, האי נמי אחר שלושים וחמש - קמ"ל, "תפדה" מיד, "תפדה" כל שהוא. וקשה, מאי פריך פשיטא, אימא לאפוקי מר"י בר יהודה. וראיתי להרב הגאון 'צאן קדשים' והרב 'חק נתן' בשיטתם, שכתבו דעיקר הקושיא היא על הא דאמר תפדה מיד, כיון דלא קבעה תורה זמן לפדות וכו', יעו"ש. ואנכי לא ידעתי, דעדיין הקושיא במקומה, דהא חזינן הכא בתוך דבריו דאייתי הא דפטר חמור לאלתר, פריך עלה מברייתא דאין בערכין ופטר חמור פחות משלושים. אם כן לאו פשיטא הוא, ורמי בר חמא מקשה מברייתא דמצוותו כל שלושים, ופירשו מצווה לשהותו, עד שהוכרח רבא לתרץ הא ר"א והא רבנן, אם כן לאו פשיטא היא, והדבר צריך לי תלמוד, ודו"ק.

וראיתי להרב הגדול 'שושנים לדוד' בפירושו המשנה שהביא דברי הרמ"ז ז"ל¹², וכתב עליו שראויים הדברים למי שאמרן, כל שכן דאתי שפיר לפי מה שנראה, דגירסתם הכא בסוגיא אליבא דר"א הוא קרא ד"פטר חמור תפדה בשה", כדאמרן, אם כן ודאי

אמר ליה אביי: מה בכור אדם מותר בהנאה, אף בכור בהמה טמאה מותר בהנאה. וכי תימא הכי נמי, והתנן: מת פטר חמור - ר"א: יקבר, מאי יקבר לאו דאסור בהנאה וכו', אלא אמר רבא: אמר קרא: "אך פדה תפדה", לפדייה הקשיתיו ולא לדבר אחר. תנן: הערכין בשעתן וכו', פדיון פטר חמור לאלתר. פדיון פטר חמור לאלתר, ורמינחיה, אין בערכין ובפדיון הבן כו', ופטר חמור פחות משלושים, ומוסיפין עד עולם. אמר רב נחמן: לומר שאם פדאו פדוי וכו', רב ששת אמר: לומר שאינו עובר עליו. מתיב רמי בר חמא: מצוותו כל שלשים יום וכו', אלא אמר רבא: לא קשיא הא ר"א דמקיש, הא רבנן דלא מקישי, ע"כ.

ומתוך סוגיא זו הקשה הגאון 'תוספת יו"ט' על מה שפירש הרמב"ם ורע"ב ז"ל בפירושו המשנה, דטעמא דחכמים דאית להו אין חייבין באחריותו, דכתיב: "אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה", לפדייה היקשיתיו ולא לדבר אחר. ותימא הוא, דאם כן למאי הוקש כלל, דלפדייה גופה בהדיא כתיב. ובגמרא לא אמרו לפדייה הקשיתיו אלא לר"א, וכשרמינן הברייתות אהדדי קאמר רבא: הא ר"א דמקיש, הא רבנן דלא מקישי. הילכך טעמייהו דרבנן לא סבירא ליה להקישא כלל. והא דפירשו הרמב"ם והרע"ב בריש פירקין: "אך פדה תפדה" וגו' - כל שישנו בבכור אדם ישנו בבכור בהמה טמאה, ורבא אמר הכי התם בגמרא, לאו הקישא דפדייה הוא, אלא שלא חייבה התורה בבכור בהמה טמאה אלא למחוייב בבכור אדם, אבל בפדייה עצמה לא הוקשה כלל לרבנן, ע"כ.

וראיתי להרב 'קול הרמ"ז' שהוסיף להקשות, שהרמב"ם והרע"ב מביאים פסוק ד"פטר חמור תפדה בשה"⁹, ובגמרא לא מייתי אלא פסוק ד"פדה תפדה" וגו'. וצריך לומר דהרמב"ם והרע"ב גרסי פסוק "ופטר חמור". ולקושיה ה'תוספת יו"ט', נראה שהם חקרו למצוא טעם לרבנן. דודאי פשוט הוא מדלא בעו בגמרא מאי טעמא דרבנן, ולכן נשתמשו בלשון הגמרא וכתבו: לפדייה הקשיתיו, והיינו מאי דאמרין לעיל דף יו"ד¹⁰: אמר קרא: "אך פדה תפדה" וגו', מה בכור אדם לא חילקת בו בין לדורות בין לאותה שעה בכסף, אף בכור בהמה טמאה לא תחלוק בו בין לדורות בין לאותה שעה בשה. ומדר"א למדו לרבנן, דכשם דר"א דורש "אך פדה תפדה" שלא להקיש לכל, כך ממש דורשים רבנן לסברתם להקיש דוקא לפדייה בשה לדורות, אבל לא לפדיון פטר חמור שמת וכו', ע"כ תורף דברי קודשו.

ונראה לעניות דעתי להכריח שגירסא אחרת היתה להם בדברי ר"א. והוא ממאי דאמרין: אלא אמר רבא, דלכאורה אינו צודק לשון 'אלא', כיון דעדיין הילפותא קמייתא במקומה, ועיין בגליון הש"ס, שכתב: תיבת 'אלא' צריך מובן, יעו"ש. ומוכרח לומר שהפסוק הראשון הוא "ופטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו", ועל זה הקשה אביי: אי מה בכור אדם מותר בהנאה, אף בכור בהמה טמאה מותר. ולזה תירץ רבא, דהקישא הוא מקרא אחרינא, "אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור

9. שמות יג, יג. 10. עמוד א. 11. ג. ב. 12. בספר 'קול הרמ"ז'.

ויש לדקדק, שבכאן משמע שעל ידי שקפל הקב"ה א"י תחת יעקב אבינו ע"ה, ולכן היתה נוחה ליכבש לבניו, שמעינו מינה אם לא היה עושה כן, לא היו יכולים בניו לכבוש הארץ, אם כן איה ההבטחה שהבטיח לאברהם אבינו ע"ה בברית בין הבתרים⁵: "ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת". ואפשר לומר, מה שהבטיח ליעקב⁶ אבינו ע"ה הוא שלעולם בניו ירשו את הארץ, אבל אפשר שיהיה להם טורה גדול ליכבש, ולכן היה מוכרח להבטיח ליעקב אבינו ע"ה שתהיה לבניו נוחה ליכבש כד' אמות. מכל מקום איכא למידק טובא, וכי זאת ההבטחה לא יוכל הקב"ה להבטיח לו בדיבור הקל, ולא כביכול להטריח עצמו ולקפל כל א"י תחתיו.

ואולם נבין אותו על דרך שמביא ג'לי רזי"א, שהוא ר' אלעזר מגרמיזא ז"ל⁷, וזה לשונו: כשראה הקב"ה שבניו אחר כך יחטאו ויאבדו מן העולם, מה עשה הקב"ה בהיות שהוא חפץ שלא תאבד שום נפש מישראל סבא שהם זרעו של אברהם אבינו ע"ה, קודם הכל ציווה לו שימול בשר ערלתם, ואם לא "ונכרתה הנפש ההיא מעמיה"⁸. ותיקן להם לגלול נפש לתקן עצמם, כדי שתחזור למקורה הראשון.

באותה שעה נתקבצו ס"מ עם שבעים שריו לפני הקב"ה, ואמרו לפניו: ריבוננו של עולם, גם אנחנו מיציר כפך יצאנו, אתה אב אחד לכולנו, כמו שעשית תקנה לנפשותם של בני ישראל על ידי גלגוליהם, שסוף סוף כולם יש להם חלק לעולם הבא, ומה ראית שבחרת בזרע אברהם יותר מכולנו. השיב להם הקב"ה: אם הייתם עושים כמו שעשה אברהם, שהכיר אותי מקטנותו ונכנס לאור כשדים לאהבתי, ואתם ראיתם שאני הצלתי אותו מידכם ומכבשן האש שלא שלט בו, ועם כל זה לא האמנתם בי להקדישני, לכן מכאן ואילך אל תדברו מטוב ועד רע. השיב ס"מ: ריבוננו של עולם, הבנות בנותי והבנים בני וכל אשר אתה רואה לי הוא, מאחר שאני גורם להם תאוות המשגל לכן הם באים לעולם. אמר לו הקב"ה: רשע, ובעבור שאני הייתי יודע שעתיד אתה לומר כדברים האלה, לכן צויתני לאברהם אוהבי שימול כל יליד ביתו, וכתבתי בתורתך: "וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה", והחלק שלך הם הערלות מאחר שאתה מעורר התאוה. וכשראה שלא היה הדין עמו, אמר ס"מ: ריבוננו של עולם, תן לי רשות שאכרות ברית עם יעקב, שעתיד להיות חתני, ואתן לו את בנותי לנשים ונהיה בשלום יחד. אז נתן לו הקב"ה רשות שיתן לו את בנות לבן. אז 'המון יצא שמח וטוב לב'⁹, והמתין עד שבא הזמן ששלח יצחק ורבקה את יעקב ונתנו לו רשות שילך לפדנה ארם.

דהקישא דלעיל, שהוא מקרא ד"אך פדה" לא אתי כר"א אלא כרבנן, דלא איתקש אלא לענין פדייה בשה אף לדורות, ע"כ. נראה שהוא מפרש בדברי הרמ"ז, דכתב 'דהרמב"ם והרע"ב גרסי פסוק "ופטר חמור", בין בדברי רב יוסף בין בדברי רבא.

ולפי זה מיושב מאי דאמר, הא ר"א דמקיש הא רבנן דלא מקישי, שפירושו אהך קרא ד"ופטר חמור" ולית להו הקישא אלא מקרא ד"אך פדה", ולענין פדייה בשה אף לדורות. והנראה לעניות דעתי כתבתי, וכדמוכח מדברי הרמ"ז גופיה. ומאי דאמר הא ר"א דמקיש, היינו, כיון דלאו דוקא אהך מילתא איתקש, אלא אף לענין פטר חמור שמת, וממילא הוא הדין נמי להך מילתא, מה שאין כן רבנן. דלא מקישי אלא לענין פדייה בשה אף לדורות דוקא, אם כן להך מילתא דשלושים נמי לא איתקש, ודו"ק.

ש"א א"י. [כתב בספר 'טוב הארץ':] הנה הרב חיים ויטאל ז"ל כתב: כי יש שני מלאכים ממונים על המיתה: אחד ממונה על מתי חו"ל ושמו סמא"ל, ואחד על מתי א"י ושמו גבריא"ל. וכל אחד ואחד יש לו חיילות רבות וכל חיילותיו נקראים 'מלאכי מוות'. ושני ממונים אלו הם עבדים למטטרו"ן, והקב"ה מודיע למטטרו"ן בכל יום מי הם וכמה הם הנגזרים למיתה באותו יום, ומטטרו"ן מצווה לסמא"ל עבדו שיטול הנפשות הנגזרות למיתה באותו יום בחו"ל, ומצווה לגבריא"ל ליטול הנפשות הנגזרות למיתה בא"י באותו יום.

ואלו השני ממונים מעולם לא נטלו נשמה, אלא שולח כל אחד ואחד מהיילותיו, כי יש מלאך אחד לכל נפש ונפש, ומדרגות כל מלאך ומלאך כפי הראוי למדרגת מעלת הנפש שהולך ליטול. ואחר שנטל אותו המלאך את הנפש ומסר ביד הממונה ששלחו, אז אותו מלאך בטל מן העולם, כי לא נברא אלא ליטול נפש אחת בלבד, כמאמרם ז"ל: על פסוק: "כאשר תעשינה הדבורים", כי חיות הדבורה תלוי בעוקץ שלה הנשאר בכשר האדם, ולכן היא תכף תמות, ועם כל זה הן שמחות במיתתן כדי לצער בני אדם. וכן כל מלאך ממלאכי מוות יש לו שמחה בנטילת נפש, בחשבו איך ניתן לו כח ורשות ליטול נפש אחת מזרע עם קדוש, עכ"ל [הרב חיים ויטאל].

והנה לפי מה שכתב שאין כח לסמא"ל בא"י ליקח נפשות ישראל, בזה יובן מה שאמרו רז"ל במסכת חולין פרק ו'¹: "הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך"² - מאי רבותיה, הלא ד' אמות משכבו הבטיחו לתת לבניו, אלא א"ר יצחק: מלמד שקפלה הקב"ה לכל א"י והניחה תחת יעקב אבינו, שתהא נוחה ליכבש לבניו כד' אמות, עכ"ל.

סמא"ל ממונה על מתי חו"ל וגבריא"ל על מתי א"י

קנאת הס"מ ומזימתו נגד יעקב וכיצד יעקב ניצל ממנה

טעם שקפל הקב"ה לכל א"י והניחה תחת יעקב

ש"א 1. ילקוט"ש חקת רמז תשד - 'כתב: 'וירדפו אחריו כאשר תעשינה הדבורים' - מה עסקה של דבורה זו עוקצת לאדם ומתה, כך עשו הם'. 2. דברים א, מד. 3. צא, ב. 4. בראשית כח, יג. 5. בראשית טו, טו. 6. אצ"ל לאברהם. 7. כך נדפס בספר 'טוב הארץ', אך לא דק והחליף בין ספר 'סודי רזי"א' של הרוקח, רבי אלעזר מגרמיזא ז"ל, לבין הספר 'גלי רזי"א', שממנו הציטוט, שנחלקו הדעות מי מחברו, ומקובל לייחסו לרבי אברהם תלמיד האר"י הקדוש (עיין 'שם הגדולים' מערכת א, קיד). 8. בראשית יז, יד. 9. מליצה ע"פ אסתר ה, ט.

על פי שהוא עומד למטה אצלך להרוג אותך, אל תפחד, כי אין בידו רשות לעשות לך מוטוב עד רע, כי "ראשו מגיע השמימה", רצונו לומר, הראש שלו שהוא מטטרו"ן הוא בשמים ואין לו כח לעשות ולטול שום נשמה בלי רשותו. ולא עוד: "הנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו", במטטרו"ן, רוצה לומר, כי אין רשות לסמא"ל בא"י, כי אם לגבריא"ל שהוא ממונה בא"י כנוכר. וזה סוד "מלאכי אלהים", שהם ס"מ וגבריא"ל, תרי מלאכי דין, "עולים" ומשמינים, "ויורדים" ונוטלים נשמותם "בו", ברשות מטטרו"ן שהוא מנהיג שהוא ששת יומי החול, וזה שאמר: "בו" דייקא.

"והנה ה' נצב עליו", רצונו לומר, שלא תטעה כמו אלישע אחר, שטעה במטטרו"ן, שהיה סבור שיש ב' רשויות ח"ו¹⁹, ולכן גם שאתה רואה שאלו מלאכי אלקים הם תחת רשות של מטטרו"ן, והוא מצווה להם לכל אחד כמה נשמות יביאו מא"י ומחו"ל, אל תהיה סבור שהכל הוא תחת רשותו ויש בידו כח לעשות לך מה שהוא רוצה. ולכן אמר: "הנה ה' נצב עליו", הכוונה הוא, שאני עומד על מטטרו"ן ולכן אל תפחד.

"והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך", ואף על פי שבא מיכאל ויאבק עם יעקב, והוא שם אחד משבעים שמות שיש למטטרו"ן, "ויגע בכף ירכו"ו²⁰, כמו שמביא במדרש ילקוט²¹ על פסוק²²: "ויאבק איש עמו", ע"ש. מכל מקום מביא שם במדרש, שהלך מיכאל והביא עמו רפאל החבר שלו לרפאותו, ולכן "וישא יעקב רגליו" - שהלך בשמחה גדולה על הבשורה הטובה שבישר לו.

וס"מ הלך לנופל וגלוי עינים, איך יעשה עם יעקב כדי שיוכל לו, ונתנו לו עצה שילך ללבן לפתות אותו שיתן לו את בנותיו. תכף הלך ללבן והלביש את עצמו בתוך התרפים, וכשנכנס יעקב לבית לבן בידים ריקניות לא רצה לקבל לבן את יעקב, שאמר בלבו: העבד של וקנו שהוא אליעזר כשבא הביא עמו כל כך כסף וזהב, וזהו בנו ובא בידים ריקניות, ולא ידע מה יעשה עמו. באותה הפעם הלך לשאול בתרפים מה יעשה לו. והשיב ס"מ שהיה מלוכב בתוכם: אל תגרש זה האיש מביתך, תן לו בנותיך לנשים כדי שתהיינה הן שולטות עליו ויכניע את עצמו תחת הקליפות, ונעשה עמו כל חפצנו. אז חזר לבן אצל יעקב, ויאמר: "הכי אחי אתה ועבדתי הנם הגידה לי מה משכרתך²³, ואז נתן לו בנותיו. והיה חושב דאינון מסטרא דיליה שינצח ליעקב. והקב"ה

אז הלך אחריו להרוג אותו, שהיה בכעס עמו מאחר שרימה את עשיו ולקח ממנו הברכה והבכורה, וגם ראה שינצח קיים הברכות פעם שנית, כמו שכתוב¹⁰: "ואל שדי יברך אותך". ולכן מה עשה ס"מ, תכף כשיצא יעקב מבאר שבע הלך והגיד לאליפו שיעקב ברח, ופיתה אותו שייצא לקראתו, ופגש בו באותו היום ממש שיצא מבית אביו, ולקח כל אשר לו ממנו. וזהו: "ויצא יעקב מבאר שבע" - יש טעם של אתנחתא למטה - "וילך חרנה"¹¹, שהוא עניין בפני עצמו, כדי להורות על ס"מ שנקרא 'חרון', אף הוא יצא עמו כדי לעשות בו נקמה כנוכר. ואחר כך כשבא השמש, אז נפל פחד על יעקב שנשאר יחידי בלילה על השדה, ותלמיד חכם צריך שימור¹², אז התחיל יעקב לבכות ותיקן תפילת ערבית על ידי הבכיה. הנה כשראה ס"מ שיעקב הוא נכנע תחת ידו ויש לו פחד ממנו, אז הניח אותו ולא הויק לו, עכ"ל גלי רזי"א.

ונראה לעניות דעתי שזהו דוחק גדול, וכי משום שהיה מפחד יעקב מפניו ולכן יניח אותו ולא יזיק לו, אדרבא, כי על ידי הפחד אתרעיא מזליה ובנקל היה יכול לו, כי נפיל תורא חדיד סכינא¹³. ובפרט מוכח הכעס הגדול שהיה עליו מיום שנולד, איך ירחם עליו עתה שהוא נפל בידו, וכי רחמנות יש לס"מ, והלא כל מרה וכל רוגזא שרא בגויה, וזה קשה בעיני.

והנה בהאבקי תחת כפות רגליו, הנה נראה לי, שזהו מה שכתבתי לעיל וכו', כמו שהבאתי בסימן ל"ח, יע"ו¹⁴, ואז חרק עליו שיניו איך יעשה לו, ובפרט אחר כך שהראה לו הקב"ה במראות הסולם כל הבטחות ליעקב, וכיון שראה ס"מ כל אלו ההבטחות אז יותר ויותר היה חורק עליו שיניו. ולכן בבוקר מאי כתיב¹⁵: "וישא יעקב רגליו", רוצה לומר, שיעקב נשא רגליו והלך במרוצה בשמחת לב על הבטחות שהבטיח הקב"ה, כמו שאמרו רז"ל¹⁶: ברעא טעין רגליה. אז "וילך ארצה בני קדם", כי "וישא יעקב רגליו" יש טעם של אתנחתא למטה, "וילך ארצה בני קדם" הוא דבר בפני עצמו, להורות שס"מ הלך לבני קדם ליקח עצה מעו"א ועזא"ל איך יעשו עם יעקב כדי שיוכלו לו.

הנה לפי עניין זה צריך לפרש מה היה מרמו לו הקב"ה במראה הסולם. ונאמר, שזהו כוונת הפסוקים¹⁷, מאחר שראה הקב"ה שנפל פחד ס"מ על יעקב, ולכן הראה לו בחלום: "והנה סולם מוצב ארצה", 'סלם' גימטריא סמא"ל, שהוא 'סמל המקנה'¹⁸ לכפור ביהודו של עולם. ורצונו לומר, אף

קפל א"י תחתיו שלא יוכל הס"מ להזיקו כי אין לו רשות בא"י

מראה הסולם רומז ליעקב שאין יכולת לס"מ לפגוע בו

10. בראשית כח, ג. 11. בראשית כח, י. 12. ברכות נד, ב. 13. ע"פ שבת לב, א ופירושו: "נפל תורא לארץ, שהוא עומד לשחיטה, הכל אומרים: חדדו לסכינא עד שלא יקום, ויהא טורח להשליכו, כך, הואיל ואיתרע מזלה - מזומנת פורענותה לבא" (רש"י). 14. וזה לשונו: "מאחר שסמא"ל אין לו שליטה בא"י על ישראל, ולכן כשראה הקב"ה שהוא רודף אחר יעקב אבינו ע"ה בכעס וחרון אף, כמו שכתוב: וילך חרנה; ועתה שמצא ליעקב יחידי היה לו רשות להזיקו חס וחלילה, מה עשה הקב"ה - קיפל הארץ תחתיו והיה שוכב על א"י, ואז לא היה לו יכולת לס"מ להזיקו, כי אין רשות לס"מ בארץ". 15. בראשית כט, א. 16. בראשית רבה פרשה ע, ח. 17. בראשית כח, יב-טו - "ויהלם ונהנה סלם מצב ארץ וראשו מגיע השמימה ונהנה מלאכי אלהים עלים ויורדים בו; ונהנה ה' נצב עליו וכו'; ונהנה אנכי עמך עמך ושמתך בכל אשר תלך ויחשבתיך אצל הקדמה היאת פי לא אעזבך עד אשר אפשי יתי את אשר דפתי לך". 18. ע"פ יחזקאל ח, ג ופירושו "צורת הקנאה, מקנא ומקניט להקב"ה" (רש"י). 19. חגיגה טו, א - "חזא מיטטרון דאתיהבא ליה רשותא למיתב למכתב זכותא דישאל, אמר: גמירא דלמעלה לא הוי לי ישיבה ולא תחרות ולא עורף ולא עיפוי, שמא חס ושולם שתי רשויות הן". 20. בראשית לב, כו. 21. ילקו"ש ושלח רמז קלב. 22. בראשית לב, כה. 23. בראשית כט, טו.

וחוץ מן המכוון, היה אפשר לפרשו במה שכתב הרב הגדול 'צמח דוד' בפרשת לך לך בשם 'הפליאה', שהמילה להבדיל בין טמא לטהור, ומה שלא נכרא כן, שלא יאמרו ב' רשויות, יעו"ש. ושמעתי על זה רמז הכתוב³²: "מי יתן טהור מטמא לא אחד", שהכוונה, מי יתן והיה הבדל בין טמא לטהור, אלא משום שלא יאמרו שתי רשויות, זהו "לא אחד".

זהו אומרם: 'אמר אברהם: אחר שמלתי עצמי, שבוה אות ומופת חותך, והבדל בין קודש לחול, ולזה 'הרבה גרים באו להדבק בזאת הברית', ולולא שעשיתי כן, מהיכן היה הקב"ה נגלה עלי. והוא על פי מאמר רז"ל³³ על פסוק³⁴: "בנות ציון", מצויינים במילה, שאלולי לא היו מהולים לא היו יכולים להביט בשכינה אלא נופלים היו, שנאמר³⁵: "ויפול אברהם על פניו וידבר אתו אלהים". זה אומרם: אלולי שעשיתי כן מהיכן היה נגלה עלי להדיא. ועל פי האמור, שעל ידי המילה זכו ישראל לתיקון נפש בגלגול, משום הכי כשראו הגרים העניין, באו להדבק בזאת הברית, ואלולי שעשיתי כן מהיכן היה הקב"ה נגלה עלי, כמו שנתבאר, כי על ידי זה זכה למה שזכה.

ויתקרב לזה מאמר רז"ל בשוחר טוב בפסוק³⁶: "חגור חרבך על ירך גבור" - תן מילה בין יריכך, "הודך" בעולם הזה, "והדרך" בעולם הבא. והרי הוא כמבואר על פי האמור, "הודך" בעולם הזה, שיהיה הבדל בין הטמא ובין הטהור, וזהו הודך וזיון של ישראל בעולם הזה, "והדרך" בעולם הבא, שיזכו ע"י זה לתיקון הנפש בגלגול, שתחזור למקורה הראשון.

והרב החסיד בספר 'שארית יעקב' פרשת תזריע פירש במאמר הנזכר, על פי מה שראה להרב כמוהר"ר חיים אלפנדריי זצוק"ל הביא בשם הרב מהר"י אלפנדריי זצוק"ל, בטעם מאמר רז"ל³⁷ שעמלק היה חותך ערלות ישראל וזורקן כלפי מעלה, ואומר: טול מה שבחרת. והיה מסמיך עניין זה למה שאמרו ז"ל³⁸, שעמלק היה עושה כן לשבטו של דן, שהיה ביניהם פסל מיכה, והיה הענין פולטין. והעניין נמשך למה שאמרו בתנחומא³⁹, ששאל טורנוסרופוס את רבי עקיבא: איזה דבר הוא יותר טוב, מעשה שמים או מעשה בשר ודם, ואם כן למה לא ברא לכל הברואים נימולים. ומעין זה אמרו בפרק קמא דע"ז⁴⁰, ששאלו את רבן גמליאל: אם אין הקב"ה חפץ בעבודה זרה, מפני מה אינו מבטלה. אם כן סגנון אחד עולה לשניהם, שעובדי עבודה זרה מכריחים לומר, שאם אינו חפץ בעבודה זרה מפני מה אינו מבטלה במעשה שמים, אם כן ודאי שרצונו בכך. וכן בעניין המילה, שאם הקב"ה חפץ במילה, למה לא בראם מהולים. ומדלא בראם נימולים מעשה שמים, מוכרח שאינו חפץ במילה. אם כן כיון ששבטו של דן היו עובדים לפסל מיכה, היה עמלק חותך המילות וזורקן כלפי מעלה, ואומר טול מה שבחרת, שהרי מי שהוא עובד עבודה זרה אין לו למול עצמו.

הפר עצתו, ובקדרה שחשב לבשל ליעקב שם נתבשל הוא. וזהו: "עין צר אחרי קדושו, והפוך צור עמלו בראשו", וזהו "מהרסיך ומחריבך ממוך יצאו"²⁴. הוא היה חושב שבנות לבן יפתו אותו ללכת אחרי אלהי אביהם, והם מרדו באביהם ובאלהיו, דכתיב²⁵: "ותאמרנה לו העוד יש לנו חלק ונחלה בבית אבינו".

ונחזור לעיל, כי גבריא"ל וס"מ אינם נוטלים הנשמה אלא שולחים חיילותיהם. ונודע שהם מהסיגים שנפלו משבירת הכלים שהוא שם ס"ג, ומשם בא היצר הרע לכל אחד ואחד. והנה הראשי תיבות של ס"מ גבריא"ל הוא ס"ג, וזה סוד הפסוק²⁶: "כולו ס"ג", רצונו לומר, כל אלו שנוטלים הנשמות של בני אדם הם עבדים של ס"ג, וכשהם נוטלים הנשמה תכף הם מתים גם כן. וזה שכתוב: "יחדיו נאלחו", ששניהם ביחד - היצר הרע והאדם, יחדיו מתים, "אין עושה טוב אין גם אחד". ועתה מפרש למה יחדיו נאלחו, זה שכתוב: "אין עושה טוב", מאחר שהוא השטן הוא היצר הרע²⁷, אם כן אין עושה טוב, אלא כל אחד יפתה לרעה, כי הוא יורד ומסטיין ועולה ומקטרג ויורד ונוטל נשמתו, ואז הוא מת גם כן. וזה שכתוב: "אין גם אחד" רצונו לומר, אף על פי שהוא יודע והוא רואה מאחרים שאין אחד מהם נשאר בחיים בעת שמת האדם, עם כל זה "אין עושה טוב", כי הוא מתרצה באחד מהיודים מבאלף מאומות העולם וכו', ע"כ 'טוב הארץ' דף ל"א עמוד ב', יעו"ש.

ועל פי האמור, דעל ידי המילה נשבת המקטרג, וזכו ישראל בגלגול נפש לתקן עצמם, כדי שתחזור למקורה הראשון, יובן לעניות דעתי כוונת מאמר רז"ל בבראשית רבה פרשה מ"ח²⁸: "ואחר עורי נקפו זאת ומבשרי אחזה אלוה"²⁹, אמר אברהם: אחר שמלתי עצמי, הרבה גרים באו להדבק בזאת הברית, "ומבשרי אחזה אלוה", אלולי שעשיתי כן מהיכן היה הקב"ה נגלה אלי, "וירא אליו ה'"³⁰, ע"כ.

[עיי' בזה"ק פרשת לך לך דף צ"ה עמוד א': "מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך"³¹, כל מאן דקריב בריה לקורבנא דא, כאילו הקריב כל קרבנין דעלמא וכו'. בגין כך בעי לשדרא במנא חד מלייא ארעא וכו', "בכל מקום אשר אזכיר את שמי", מהו "אזכיר את שמי" - דא מילה וכו'. האי "מזבח אדמה" ודאי כמא דאמינא, בתריה מה כתיב - "ואם מזבח אבנים תעשה לי", רמז לגיורא כד אתגיייר, שהוא מעם קשי קדל וכו', יעו"ש. והסמיכות, נראה שהוא כמו שאמרו במאמר: אחר שמלתי עצמי, הרבה גרים באו להתדבק בזאת הברית, ודו"ק.]

וכאן הבן שואל, למה אחר שמל עצמו באו גרים, ולא קודם לכן.

נטולי הנשמות הם עבדי ס"ג ובנוטלים הנשמה תכף מתים

מדוע לאחר המילה נתדבקו באברהם הרבה גרים

ע"י המילה יש הבדלה בין הטומאה לטהרה

מעשה ידי אדם עדיף או מעשה ה'

24. ישעיה מט, יז. 25. בראשית לא, יד. 26. תהלים נג, ד - "פלו יג יחזו ונאלחו אין עשה טוב אין גם אָחַד". 27. ב"ב יד, א. 28. אות ב. 29. איוב יט, כו. 30. בראשית יח, א. 31. שמות כ, כ - "מִזְבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלָמֶיךָ וְאֶת צֹאנֶךָ וְאֶת בְּקָרְךָ כָּל הַמִּקְוֹם אֲשֶׁר אֲזָכִיר אֶת שְׁמִי אֲבֹא אֵלַיךָ וּבְרַכְתִּיךָ". 32. איוב יד, ד. 33. במדבר רבה פרשה יב, ח. 34. שה"ש ג, יא. 35. בראשית יז, ג. 36. תהלים פרק מה, ד - "הַגִּיּוֹר חִרְפָּךָ עַל גִּרְף גִּבּוֹר הוֹדֵךָ וְהִדְרָךְ". 37. ילקו"ש כ"י-תצא רמז תתקלח. 38. גם זה שם. 39. פרשת תזריע סימן ה. 40. נד, ב.

עלי הקב"ה, שמימות חטא אדם הראשון נסתלקה שכינה, ותרומ מעל הארץ לשבעה רקיעים, אם כן לא היה שום מקום להוכיח דמידתו ית' שלמעשה ידיו יכסוף, אם לא ע"י המילה. דאלו מגילוי שכינה לא היה, רק אחר שמלתי עצמי דוקא, ע"כ תורף דברי קדשו.

ונראה לעניות דעתי שזה רמז הכתוב בעצמו: 'ואחר עורי נקפו זאת ומבשרי אחזה אלוה', שהכוונה, בסיבת מילה שבבשרי אנכי אחזה אלוה, ואין עוד לומר שאם אינו חפץ בעבודה זרה למה אינו מבטלה - דמילה תוכיח.

ועוד נראה לי להסמך במאמר הנזכר, 'אחר שמלתי באו גרים וכו'. והוא במאי דאיתא בגמרא⁴³: גוי העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול, שנאמר⁴⁴: "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", כהנים לויים וישראלים לא נאמר, אלא "האדם", הא למדת שאפילו גוי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול. ואמרו שאין מקבלין שכר כמצווה ועושה, דאמר ר' חנינא: גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה. ועוד מצינו טעם, דלמה אברהם אינו ע"ה לא קיים מצוות מילה עד שציווה הקב"ה, ותירצו, משום דגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, וכל המצוות יכול לקיימן פעם שנית, אבל מילה אי אפשר לקיים שני פעמים. ולזה ציווה הקב"ה למול לצ"ט שנה, להראות דגדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה. עיין ב'לקט יוסף' ערך 'אברהם' סימן י"ב.

זה אומר: 'אמר אברהם: אחר שמלתי עצמי, הרבה גרים באו להתגייר, בהוכחת זה הברית'. דמקודם זה לא באו גרים, דמאי איכפת בזה, דאפילו גוי העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול. מאי אמרת, דנוטלים שכר כמי שאינו מצווה ועושה, ומנא לך דגדול המצווה ועושה יותר, אבל אחר שמלתי עצמי, ולהורות נתן דגדול המצווה, הרבה גרים באו.

ודרך אגב אמרתי טעם למה קורין לבעל ברית 'סנדק'. והוא ש'ספר הזכרון' פרשת לך לך ד"ה 'בעלי ברית אברם', מביא בשם תרגום ירושלמי, ש'בעלי ברית אברם' - סנדקאי דאברהם, והם שושבינו שהיו עמו בשעת מילתו, כי הסנדק הוא בעל ברית, יעו"ש. וב'ספר התשבי' כתב וזה לשונו: 'סנדק' נהגים לקרוא למי שמחזיק בן חבירו למולו, ולא מצאתי זה הלשון בשום מקום גם בעל 'הערוך' לא הביאו, והלועזים קוראים לו 'בעל ברית'.

וסמך למצוות סנדקות עיין בספר 'מכשירי מילה' דף מ"ו, שכתב בשם 'דרכי משה', וזה לשונו: מה שמתאווים לאחוז התינוק על הברכיים בשעה שנימול, ולהיות בעל ברית, יש סמך לזה ממדרש שוחר טוב, בפסוק⁴⁵: "כל עצמותי תאמרנה" - אמר דוד: אני משבח בכל עצמותי, ברכי אני עושה בהם סנדיקות לילדים בשעת המילה, ע"כ. וראה זה מצאתי בתרגום יונתן בפרשת ויחי, בפסוק⁴⁶: "וירא יוסף לאפרים בני שלשים גם בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף", תרגום: כד איתילידו גזירינן יוסף, ופירש המפרש

דמי שאינו מודה בעבודה זרה, הוא סובר שהקב"ה אינו עושה שום דבר, רק מצווה לבריותיו שיעשו, מעשה ידי בשר ודם עדיף ליה. אבל אם מודה בעבודה זרה אין לו שייכות במילה, דכיון דהוא סבור שאם אין הקב"ה חפץ בעבודה זרה למה אינו מבטלה, הוא בעצמו סבור גם כן שאם הקב"ה חפץ במילה היה בורא כל העולם נימולים, ע"כ.

והוא פירוש מאמר רז"ל⁴¹: אם מקיימים בנין את המילה הם מקבלים אלקותי, דקבלת אלקותו אתי ממיל"א⁴², דהואיל ולא טעו במילה לומר דמעשה שמים עדיף, ועלתה הסכמתם איפכא, דמעשה בשר ודם עדיף, אם כן בה אדע שיקבלו אלקותי, ולא פקרו לומר, אם אינו חפץ בעבודה זרה למה אינו מבטלה, כיון דהסכמתם עלתה דמעשה בשר ודם עדיף כאמור. זה אומר: 'אמר אברהם: אחר שמלתי עצמי, הרבה גרים באו להדבק בזאת הברית'. ויתבאר טעמו של אברהם אינו, שכל המצוות קיים מעצמו, וזלת המילה שהמתין לה עד שנצטווה מפי ה', יען דהמילה היא הוכחה רבה, דאף על פי שאין הקב"ה חפץ בטומאת הערלה, עם כל זה לא ברא כל הברואים נימולים, וציווה למולם, דמעשה בשר ודם עדיף. וממנה תוצאות חיים למעוטי תפלה של עבודה זרה, הילכך לא מל עד שנצטווה, יען כי בימיו נפלגה הארץ בעבודה זרה, וכל מגמת פניו היה למעוטי תפלה של עבודה זרה ע"י מצות המילה, ואם היה מל מעצמו יכחשו אויביו לאמר לו כי מעצמו עשה זאת, דאם באמת חפץ במילה, למה לא ברא כל הברואים נימולים. על כן המתין עד שיהיה מצווה מפיו ית', כדי להוכיח על פניהם, דכך היא המידה לבורא עולם, שאינו עושה שום דבר אלא שמצווה לבריותיו שיעשו, דמעשה בשר ודם חביב ליה, ובכך יבושו כל עובדי פסל וכו'.

זהו אומר: 'אחר שמלתי עצמי, שלא נבראתי כשאני מהול רק מלתי עצמי, זה היה הוראה עצומה לכל רואי השמש, דמעשה בשר ודם עדיף ממעשה שמים. ובכך הרבה גרים באו להדבק באמונת אלקותו ית', בהוכחת זאת הברית, דמן השמים הוכיחו דמעשה בשר ודם עדיף. וראו והביטו כי אך שקר נחלו כל עובדי פסל, יען כל עצמם לא באו לידי מידה זו, רק כי היה עולה טינה בלבם לאמר, אם אין הקב"ה חפץ בעבודה זרה למה אינו מבטלה, ובראותם זאת הברית, דמעשה בשר ודם עדיף, ממילא ידעו והבינו כי הוא הדין והוא הטעם לעבודה זרה, מפני מה אינו מבטלה. וכך היא המידה, כי הוא אינו עושה כלום, אלא מצווה לבריותיו. ובכך נמנו וגמרו הם שלא להזכיר עוד שם עבודה זרה. ולפי שיקשה, בלאו הכי כבר היה להם לגרים הוראה עצומה, כי כך היא המידה לו ית', כי למעשה ידיו יכסוף תמיד, ממה שהשרה שכינתו בארץ על הצדיקים שנעשים מרכבה לשכינה, והניח שמי השמים עליונים למעלה, ואין זה רק מטעם דמעשה בשר ודם עדיף, וזה יספיק להוציא טעות עבודה זרה מהם, אם כן למה היה אברהם תולה במילה. על כן היה כמשיב: 'אלולי עשיתי כן מהיכן היה נגלה

אם מקיימים את המילה מקבלים אלקותי

ע"י מצוות מילה נלמד דגדול המצווה ועושה

הטעם שבעל הברית נקרא 'סנדק'

41. עיין בראשית רבה פרשה מו, ט. 42. נראה שכוונתו לרמזו גם לתיבת 'ממילה', שעל ידי המילה ממילא מקבל אלוקותו, כפי שמבאר. 43. ב"ק לח, א. 44. ויקרא ית, ה. 45. תהלים לה, י. 46. בראשית נ, כג.

בני אדם, ובלשון בני אדם עד ולא עד בכלל. אם כן לפי זה אין התשובה מהני על כופר בעיקר, כמו שכתוב: "עד ה' אלקיך", אבל לא על כופר בעיקר. אבל אי אמרינן דלא דיברה תורה כלשון בני אדם, אם כן בדברי תורה עד ועד בכלל, ומהני תשובה אפילו על כופר בעיקר וכו', יעו"ש.

והנה מאי דאיתא ביומא¹⁴: אמר ריש לקיש: גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, ור' יוחנן: אמר עד ולא עד בכלל, הקשה מוהרש"א שם, דלמה לא פליגי בכהאי גוונא אקרא דכתיב בתורה¹⁵: "ושבת עד ה'", אם עד ועד בכלל או לא, כדפליגי הכא אקרא דנביאי. ותירץ, דאקרא דאורייתא איכא לפרשו כפי דעתם, "ושבת עד ה'", שיהא מחשבתם לשוב בתשובה שלימה, אבל מי יאמר דהקב"ה יקבלם, אבל לדברי הנביא שאמר להם לישראל כן מפי הקב"ה, משמע שיקבלם הקב"ה, יעו"ש.

ויתכן לומר, דאחר שגילה הפסוק שהקב"ה יקבלם, נוכל לומר שפירוש הפסוק "ושבת עד ה' אלקיך" כן, שגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, והב' פירושים הנאמרים יתפרשו נמי בכתוב ד"ושבת". והכלל העולה, דאי אמרינן דיברה תורה כלשון בני אדם, ובלשון בני אדם עד ולא עד בכלל, אם כן האי דאמרינן "עד ה' אלקיך" - אפילו כופר בעיקר, עד ולא עד בכלל, ותשובה לא מהניא על עבודה זרה. זה אומר¹⁶: "ועתה הלוך הלכת כי נכסוף נכספת" וגו', וברוח שפתיו ירמוז דרך בני אדם לכפול התיבות, והתורה דיברה כלשון בני אדם, ובלשון בני אדם עד ולא עד בכלל, אם כן התשובה לא מהניא על עבודה זרה, אם כן "למה גנבת את אלהי", שהיא העבודה זרה, הרי היא עבירה חמורה שאפילו תשובה לא מהניא, ודו"ק.

ש"ד א"י. הוא סוד תורה שבעל פה - 'מתניתין' גימטריא תקק"ס, וא"י מהלך ארבעים יום תקק"ס שעות, ע"כ 'ערכי הכינויים' אות הא' בשם 'מגלה עמוקות'.

אמר המחבר בעניין זה: דע, שכתב הרב 'חסד לאברהם' בעין הארץ¹, וזה לשונו: ודע, כי שיעור א"י הוא מהלך ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה, וכעת לא נשאר רק מאה פרסה על מאה פרסה שהוא חצי חלק שמינית, וכל מקום דשן ושמן נתקמין ונתכווין, וזה כדי לרצות שבתותיה כנגד שבעים שמיטות שבטלו, ולא נשאר ממנה כי אם הטרשין שבה, ואפילו שזורעין בטרשין שבה כמאן דליתא דמי, יעו"ש. וכן איתא ב'טוב הארץ' דף ה' עמוד ב', ויעו"ש באורך בעניין הארבע מאות פרסה דא"י.

ועיין מה שפירש רש"י בפסוק²: "וישובו מתור הארץ" - והלא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה היא, ומהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ביום, הרי מהלך ארבעים יום מן המזרח למערב, והם הלכו ארכה ורחבה וכו', וכן איתא

שם: יכול להיות שהוא דעתו כי מל אותם על ברכי הסנדק, אי נמי יש לומר שיוסף הוא הסנדק, וזהו "על ברכי יוסף" היו נימולים, והוא סמך מן התורה, וק"ל.

ש"ב א"י. קודם לאלף השביעי ר"ס שנים יעלו המים התחתונים ויכסו כל העולם ולא ישאר רק א"י, ותהי שטה על פני המים כמו תיבת נח, ותלך עד קרוב לן עדין הארצי במקום שיוצאים הד' נהרות. ואותם אנשים שישארו באותו זמן הם צדיקים גמורים, ולשם מתלבנים ומטהרים ונעשים רוחניים, ע"כ ספר 'שכחת לקט' בשם 'גלי רזיא', יעו"ש. ועיין מה שכתבתי לעיל סימן ס"א בשם רבינו הרמ"ק, ודו"ק.

ש"ג א"י. הנה מצינו שלבן אמר ליעקב: "ועתה הלוך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך למה גנבת את אלקי". העניין הוא, מפני שהיה יכול לומר שהלך כדון אף שהיה עבד לו, דהא הכל מעליו לא"י אפילו עבד², ונאמר³: "לא תסגיר" וגו' - בעבד שברח מחו"ל לא"י⁴. אבל הטעם הוא, מפני שבא"י דומה כמי שיש לו אלוה⁵, אם כן "למה גנבת את אלהי", כידוע שהתרפים היה בדמות המזל שתחתיו והיה עובד אותו.

והן אמת, לא יעלה על הדעת שלא יהיה קבלת אלהות וכל המצוות שבתורה כי אם במצוות דירת א"י, והלא כתיב⁶: "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם וגו' כי אני ה' אלקיהם", ונאמר בהרכה מצוות⁷: "אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי" וגו', אם כן כל המקבל עול תורה ועול מצוות הוא אשר יש לו אלוה. וכן להיפך, הפורק מעליו עול תורה ועול מצוות. אלא שאמרו במעלות א"י, דכל הדר בה, אפילו במצווה זו לבד כבר דומה כמי שיש לו אלוה, כדכתיב⁸: "לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לעבדים". וכל הדר בחו"ל, אפילו מקבל עליו עול תורה ועול מצוות, ובאמת יש לו אלוה, מכל מקום כיון שדר בחו"ל הוא דומה כמי שאין לו אלוה וכו' ע"כ הגאון בעל 'הפלאה' סוף פרק קמא דכתובות בקצת שינוי.

ולעניות דעתי נראה לי לפרש הכתוב הנזכר בדרך דרש, על פי מה שכתבתי בסימן קכ"ב בשם הרב 'מכתב אליהו' בפרקיו, בפירוש מאמר רז"ל⁹: בשעה שעלה משה למרום וכו'. ותכלית ההקדמה הוא בקיצור, דמצינו שני פירושים בכוננת הכתוב¹⁰: "שובה ישראל עד ה' אלקיך" - אחד, גדולה תשובה אפילו כופר בעיקר, שנאמר: "שובה ישראל עד ה' אלקיך". והב', גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד¹¹. ומצינו בלשון בני אדם עד ולא עד בכלל, דאמרינן בגמרא¹²: האומר קונם שלא אשתה יין עד הפסח, אינו אסור אלא עד הפסח. ומפרש הר"ן ז"ל: משום דלשון בני אדם עד ולא עד בכלל. ועוד מצינו בגמרא¹³ דיברה תורה כלשון

קודם לאלף השביעי יכסו המים את כל העולם מלבד א"י

ביאור טענת לבן על יעקב בבורחו לא"י

הדר בא"י אף במצווה זו לבד הריהו כמי שיש לו אלוה

"שובה ישראל עד ה' אלקיך" - עד בכלל או לא עד בכלל

שג 1. בראשית לא, ל. 2. כתובות קי, ב. 3. דברים כג, טז. 4. גיטין מה, א. 5. כתובות קי, ב. 6. ויקרא כו, מד. 7. ויקרא יט, לו; כה, לח; כה, נה ועוד. 8. ויקרא כה, לח. 9. שבת פח, ב. 10. הושע יד, 11. יומא פו, א. 12. נדרים סג, ב. 13. ברכות לא, ב; יבמות עא, א ועוד. 14. יומא פו, א. 15. דברים ד, ל. 16. בראשית לא, ל - "וְעֵתָה הִלַּךְ הַלֶּקֶטַי פִּי נִכְסֵי נִכְסֵיפְתָה לְבֵית אֲבִיךָ לָמָּה גָנַבְתָּ אֶת אֱלֹהֵי". **שד** | 1. מעין שלשי נהר ג. 2. במדבר יג, כה.

א"י היא סוד תורה שבעל פה

שטח הארץ נתכווין מחמת שבעים השמיטות שבטלו

שטח א"י הוא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה

'חכם', שהוא מספר ס"ח, וארבע פעמים ס"ח הוא מספר 'רבע' - רמז שאויר א"י מרבה ארבע מידות בחכמה. והטעם, שהעולה לא"י חשוב כשניים הנולדים בה, כי מה שאמרו שאחד מבני א"י הוא כשניים בחו"ל, הוא מחמת גרם חטא חו"ל, כדאמרם ז"ל, והוא ממועט השכל, מה שאין כן בנולד בא"י יש בו זכות א"י. אבל אמרו ז"ל¹⁵: מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, מפני שזדונות נחשבים להם כזכויות, והכי נמי בעולה לא"י נחשב ונהפך לו החטא לזכויות, על כן עדיף כתרי מנייהו. וזהו מה שאמר הכתוב¹⁶: "דברו על לב ירושלם וקראו אליה כי מלאה צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה". פירוש "כי מלאה צבאה" - כי תמלא צבאותיה באין מספר להם, "כי נרצה עונה" - רוצה לומר שהעוונות נתהפכו להם לרצון ה', על כן לקחה שכר מה' "כפלים", רוצה לומר שני פעמים כפל, שאחד נחשב לארבע, והטעם "בכל חטאתיה" - שחטאה שהיתה צריכה להיות בחו"ל. וזהו כוונת הכתוב¹⁷: "הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר", שנתעלה בעליית א"י שזכה להקרא בשם 'אל', ואז עדיף כתרי מנייהו, הרי "פעמים", והוא שלוש מעלות יותר משהיה הוא עצמו בחו"ל, וכל זה על ידי שחל עליו שם 'אל'.

ויש לרמוז שלכך קראו השי"ת ליעקב בעלותו לא"י שם 'ישראל', שישאל עם האותיות עולים מספר תקמ"ו, והוא גימטריא ג' פעמים 'יעקב' עולה תקמ"ו, לרמוז שנתעלה עוד שלוש מעלות ממה שהיה, לכך ניתוסף על שם 'יעקב' גם 'ישראל'. וזהו כוונת הכתוב בישעיה ס"א¹⁸: "תחת בושתכם מְשֻׁנָּה וְקִלְמָה ירעו חלקם לכן בארצם מְשֻׁנָּה יירשו שמחת עולם תהיה להם". רוצה לומר, תחת שהיה להם לבושה, דאחד מא"י חשוב כשניים בחו"ל, על כן בעלותכם לא"י יהיו חשובים כשניים מהם, וזהו "משנה יירשו". וכעין זה מצינו גבי אברהם אבינו ע"ה כשאמר לו השי"ת לעלות לא"י, אמר לו¹⁹: "ואעשך לגוי גדול" וגו', ופירש רש"י: זה שאומרים אלקי אברהם. הרי שבעלותו לא"י יחד השי"ת שם אלקותו עליו וכו', ע"כ הגאון בעל 'ספר הפלאה' סוף פרק קמא דכתובות ופרק ד' בקצת שינוי, ע"ש.

ומה שאמר ששם 'יעקב' הוא בחו"ל, אבל בא"י נקראים על שם 'ישראל', שהיא לשון שררה, נראה לעניות דעתי שאפשר זהו כוונת הכתובים בישעיה מ"ח²⁰: "שמעו זאת בית יעקב הנקראים בשם ישראל וגו', כי מעיר הקדש נקראו ועל אלהי ישראל נסמכו" וגו'. והרי הוא כמבואר, שבא ליתן טעם למה נקראים בשם 'ישראל', ויהי כמשיב: "כי מעיר הקדש נקראו", וק"ל. ועיין מה שכתבתי לעיל בסימן ס"ד.

ברבה פרשת שלח לך³. ובמגילה⁴: תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי, זכריה ומלאכי ונזדעזעה א"י ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה וכו'. והכוונה בכולם כפשוטה, ששטח א"י הוא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה. ולא הוצרכתי לכתוב, אלא לפי מה שראיתי שיש מי שרצה לפרש בדברי רז"ל פירוש אחר, ועל פי האמור דברי רז"ל הם כפשוטם, וק"ל.

ש"ה א"י. הנה מצינו ביעקב אבינו ע"ה כשעלה מחוץ לא"י קראו הקב"ה 'אל', כדאיתא במגילה¹: מניין שהקב"ה קראו ליעקב 'אל', שנאמר²: "ויקרא לו אל אלקי ישראל" וגו', הרי כשעלה לא"י נתעלה וקרא השי"ת שם אלקותו עליו. ועל כן אנו מתפללים דרך ארצנו, להעלות תפילתנו בחסד אל כל היום, ונאמר בתהלים³: "שמע אל ויענם". והיינו דקאמר דוד המלך ע"ה⁴: "יענך ד' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב", היינו שם 'אל' שנקרא 'אל אלקי ישראל', ולזה "ישלה עורך מקדש ומציון יסעדך"⁵, ששם הוא שם 'אל'.

והנה אמרו ז"ל פרק ז' דכתובות⁶, דחד מינייהו⁷ עדיף כתרי מינן⁸, וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מנייהו, דהא ר' ירמיה כי הוה הכא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן, כי סליק להתם קרי לן 'בבלאי טפשא'. ונראה דמפרש כן "איש ואיש יולד בה"⁹, דחשיב כשניים הנולדים בה, דהיינו כשני תלמידי חכמים בחו"ל.

וזה שאמר הכתוב¹⁰: "מי מנה עפר יעקב", רוצה לומר, כשהם בארץ העמים דאז נמשלו לעפר, כפירוש רש"י ז"ל בחומש על פסוק¹¹: "ושמתי את זרעך כעפר הארץ", אפילו הכי אין להם מספר, כמו שאמר הכתוב¹²: "אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה". והטעם, שכל אחד מישראל שקול כהרבה, כמו שאמר הכתוב¹³: "אספרם מחול ירבון", רוצה לומר, שאי אפשר לספור אותם כדרך מניין בני אדם. ועל זה אמר¹⁴: "ומספר את רובע ישראל", רוצה לומר, ששם 'יעקב', לשון 'יעקב', הוא כשהם בחו"ל, אבל בא"י נקראים על שם 'ישראל', שהוא לשון שררה, ואז הם חשובים כשעלה לא"י, כל אחד לארבע פעמים נגד מה שהיו בחו"ל, דאמרינן חד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מנייהו, וכיון שהנולד בא"י חשוב כשניים נגד הנולד בחו"ל, אם כן כי סליק להתם ועדיף כתרי מנייהו, הרי שנחשב ונתעלה ארבע פעמים ממעלה הראשונה. נמצא בתחילה היה רובע ממה שנתעלה אחר כך. זה שאמר הכתוב, אף כשהיו ישראל במדבר אינו אלא רובע ממה שיתעלה מספרם אחר כך בא"י, אפילו הכי אין להם מספר.

ויש בזה רמז, דכתיב: "רבע" חסר, והוא מספר ארבע פעמים

הטעם שמתפללים דרך א"י - להעלות תפילתנו בחסד אל

העולה לא"י מתעלה בחכמתו פי ארבע יותר מבחו"ל

הטעם שיעקב נקרא בעלותו לא"י בשם 'ישראל'

3. פרשה טז, טו. ג. א. ש"ה | 1. ית, א. 2. בראשית לג, כ. 3. נה, כ. 4. תהלים כ, ב. 5. שם פס' ג. 6. עה, א. 7. מבני א"י. 8. מבני בבל. 9. תהלים פז, ה. 10. במדבר כג, י. 11. בראשית יג, טז. 12. שם. 13. תהלים קלט, יח. 14. במדבר כג, י - 'מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל'. 15. סנהדרין צט, א. 16. ישעיה מ, ב. 17. איוב לג, כט. 18. פס' ז. 19. בראשית יב, ב. 20. פס' א-ב.

לומר שנולד ברהב, שנולד בבבל וכיוצא, כי אם בסתם "יולד שם", יען שאין לו מעלה וחשיבות מצד מקום תולדתו, אבל "לציון יאמר איש ואיש יולד בה", שאומרים היכן נולד זה - בעיר ציון מקום הקודש, ויש לו מעלה גדולה, וזה אומרו: "נכבדות מדובר בכך עיר האלהים סלה".
[ועיין עוד מה שכתבתי לקמן סימן תנ"ט והנמשך.]

ומהאמור אפשר שזהו מה שרמזו ז"ל בשיח סודם²¹: כל המהלך ד' אמות בא"י מובטח לו שהוא בן העולם הבא, שמניין ד' דנקטו בדבריהם, לרמז הנזכר, שאויר א"י מרבה ארבע מידות בחכמה, כמו שכתבתי. ועיין מה שכתבתי לעיל בסימן רפ"ד²².

מעלת המהלך ד' אמות רומזת לד' מידות חכמה שבא"י

ש"י א"י. ועוד כתב הגאון הנזכר בפירוש מאמר הנזכר¹, דחד מינייהו עדיף וכו', וזה לשונו: מפני שאמרו ז"ל²: כל מקום שגלו ישראל שכינה גלתה עמהם, וכן אמרו בזהר³ בפסוק⁴: "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם" וגו', והיה ראוי שהנשמות הנאצלות ונולדים בחו"ל יהיו כפליים לתושיה כמו שנולד בא"י, כיון שנולד במקום השראת שכינה שנאצל נשמתם, אלא דאורא דא"י מחכים את הנגדל בה ג' מעלות עד שחשיב כשניים בחו"ל, וממילא העולה מחו"ל לא"י נגדל גם כן ג' מעלות משהיה בחו"ל, וחשוב ממילא כשניים שנולדים בה.

מעלת הנולד במקום גלות השכינה ומעלתו בבואו לא"י

ויש לפרש בזה המשך הכתובים⁵: "נכבדות מדובר בכך עיר האלקים סלה", רוצה לומר, אפילו בחורבנה. ואמר: "אזכיר רהב ובבל ליודעי", רוצה לומר, בהיותם במצרים שנקראת 'רהב' ובהיותם בבבל ידעו ידועי המקום ב"ה, שהשכינה עמהם, וכן בגלות האחרון הנידחים בשאר רוחות. וזה שאמר: "הנה פלשת" שהוא במערב, "וצור" שהוא בדרום בארץ אדום, כפירוש רש"י בפרשת מסעי⁷ וכו'. ועל הנולד בהם ראוי לומר: "זה יולד שם", רוצה לומר, ששם הוא מקום תולדתו שנאצל נשמתו, כי שם מקומו, שהשכינה שם, ואפילו הכי "לציון יאמר איש ואיש יולד בה", שהם כשניים הנולדים בארצות אחרות, אין זה כי אם ה' "ימוננה עליון" על כל הארצות, ואורא דא"י מחכים⁸. ואמר: "ה' יספור בכתוב עמים", כפירוש רש"י בתהלים: כשיכתוב ה' לעמים לדראון לעתיד, ואתם תלוקטו אחד אחד, יעלו למספר לאמר על כל אחד "זה יולד שם", רוצה לומר, זה נולד במקומו בחו"ל, שהרי השכינה היתה עמהם. וסתם מספר ומניין הוא שלושה, כדאיתא בסוף פרק קמא דמזיעא⁹, דאין מניין סימן פחות משלושה, רוצה לומר שכל אחד יעלה למספר ג' נוספים שיחשב לארבעה, לכן אמר לשון יספור סתם, ע"כ.

מעלת ציון שהנולד בה נקרא על שמה

ולעניות דעתי נראה לי לפרש: "נכבדות מדובר בכך וגו', אזכיר רהב ובבל ליודעי וגו', ולציון יאמר וגו' והוא ימוננה עליון", והוא שבא לשבח מעלת ציון. "נכבדות מדובר בכך" - שלעולם היא נזכרת במעלה ויתרון, והראיה שאפילו רהב ובבל ופלשת וצור, עם שהם מקומות הסמוכים לא"י, מכל מקום למי שנולד שם אינם מזכירים שם עירו

ש"ז א"י. והגאון מהרש"א בסנהדרין פרק זה בורר¹ כתב על זה המאמר², וזה לשונו: נראה לומר, אביי דקאמר וחד מינייהו עדיף, יליף מקרא דמייתי לעיל מזה: "ולציון יאמר איש ואיש יולד בה", דדריש יתורא ד'איש', דאיש אחד שיוולד שם עדיף כשני איש מינו. ובא רבא לומר, דלאו משום שהם עצמם מצד טבעם מוכנים יותר לחכמה מינו, אלא משום דאורא דא"י מחכים טפי. דהא ר' ירמיה כי הוה הכא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן, וחד מינו היה אז עדיף כתרי דידיה, וכי סליק להתם אמר בכלאי טפשאי, דאורא דא"י מחכים ליה דהוה כחד מבני א"י דהוה כתרי מינו, כדכתיב "איש ואיש", וזה גרם לו אורא דא"י. נמצא אגן דהוינן כתרי דידיה כי הוה הכא, כי סלקינן להתם יגרום לנו אורא דא"י דהוינן כתרי מינייהו וכו'.

עדיפות בני א"י אינה מצד טבעם אלא אורא דא"י מחכים אותם

ולזה נקראו תלמידי חכמים שבא"י 'נועים' בלשון יחיד, ותלמידי חכמים שבבבל 'חובלים' בלשון רבים³, כי חד מינייהו שבא"י עדיף כתרי מינו שבבבל. והוא בעצמו כוונת הכתוב⁴: "חבלים נפלו לי בנעימים אף נחלת שפרה עלי" - לפי מה שאמרו בפרק כהן גדול⁵: ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידו לישראל, אלמלא לא קדמו משה, במשה הוא אומר⁶: "ומשה עלה אל האלקים", בעזרא הוא אומר⁷: "הוא עזרא עלה מבבל", מזה עלייה האמור כאן תורה - אף עלייה האמורה לחלן תורה. במשה הוא אומר⁸: "ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים", בעזרא הוא אומר⁹: "כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' וגו'. ואף על פי שלא ניתנה התורה על ידו, נשתנה על ידו הכתב, שנאמר¹⁰: "וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתורגם ארמית" וכו'. והיה לבעל דין לחלוק ולומר שהרי עזרא היה מתלמידי חכמים שבבבל שנקראו 'מחבלים' זה את זה, ועל כן אמר הכתוב, שאל תתמה על מעלתו, כי 'חבלים', שהוא עזרא וסיעתו שעלו מבבל, שנקראו 'מחבלים', "נפלו לי בנעימים", כיון שעלו לא"י נקראו 'נעימים', שעל ידי כן "נחלת ה' שפרה עלי", רוצה לומר, יותר מתלמידי חכמים שבא"י, כי היא דר' ירמיה כד סליק לא"י, דהוה עדיף כתרי מינו. והיינו דדריש הגזירה שווה מ'עלה' 'עלה', שמעלתו היה כשעלה לא"י, ע"כ.

מדוע בא"י נקראו ת"ח 'נועים' - לשון יחיד, ובבבל 'חובלים' - לשון רבים

21. כתובות קיא, א. 22. עיין עוד לקמן סימן שכה. **ש"ז** 1. לעיל בריש סימן ש. 2. מגילה כט, א. 3. האזינו רצז, ב. 4. ויקרא כו, מד. 5. תהלים פז, ג-ו - "נכבדות מדובר בכך עיר האלקים סלה: אזכיר רהב ובבל ליודעי וגו', ולציון יאמר וגו' והוא ימוננה עליון: ה' יספור בכתוב עמים זה יולד שם סלה". 6. ישעיה ל, ז - "מִצִּיּוֹנִים הִקְבֵּל נְרִיק יַעֲזֹרוּ לָכֵן קְרָאתִי לְזֹאת רַהֲב". 7. במדבר לד, ג. 8. ב"ב קנת, ב. 9. כ, ב. **ש"ז** 1. חידושי אגדות כד, א. 2. כתובות ק, א - "חד מינייהו עדיף כתרי מינו, וחד מינו כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו". 3. סנהדרין כד, א. 4. תהלים טז, ו. 5. סנהדרין כא, ב. 6. שמות יג, ג. 7. עזרא ז, ו. 8. דברים ד, יד. 9. עזרא ז, י. 10. עזרא ז, ז.

פקחות דאורא דא"י וחורפא של בני בבל, להכי עדיף כתרי מינייהו, ודו"ק.

אמר המחבר: עיין להרב 'זכור לאברהם' אביגדור זלה"ה בחידושו לכתובות, שפירש כן בהרחבה קצת, יעו"ש.

ש"ט א"י. הנה בהיות אבותינו בא", כשחטאו מיד נסתלק השפע והיו כלא היו, ומשום זה הוכרחו ישראל לבוא בגולה בין העמים המקבלים משר שלהם, כדי שיוכלו ישראל להיות ניוונים מתמצית שפע האומות שהם תחת השרים¹, כדי שיוכלו לסבול ולא יכלו בעוונם בהסתלקות השפע. וזהו פירוש הפסוק²: "אבותינו חטאו ואינם", פירוש אפילו ב'חטא' הקל מ'עוון' נסתלקו מן העולם, ו'אנחנו' אף שהוא 'עוון' יכולים לסבול, והטעם מפני ש'עבדים משלו בנו' שהם תחת השרים, ע"כ הגאון 'פנים יפות' פרשת בהר סיני.

ועיין מה שכתבתי לעיל בסימן ו' בשם הגאון יעב"ץ, ועל פי יסודו איתא שפיר שקרא לתלמידי חכמים שבא"י 'נועם' בלשון יחיד, לרמוז דבא"י אין לחוש אם עוסקים בד בבד, מה שאין כן לבני בבל קרא אותם 'חובלים' בלשון רבים, כמו ששלחו מתם היזהרו בחבורה¹¹.

ש"ח א"י. והרב 'עיון יעקב'¹ כתב, דהטעם דחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו, היינו משום דסליק ומכתת רגלו מעיר לעיר ללמוד תורה מסתייע מילתא טפי².

ובמציעא פרק אלו מציאות³ כתב עוד, דתלמידי חכמים שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה, פירש רש"י: שמקשים זה לזה. והטעם צריך לומר, כדי לחדד זה את זה להתחכם הרבה, מה שאין כן תלמידי חכמים שבא"י, כי אורא דא"י בעצמו מחכים, אין צריכים לזה. להכי אמרינן: חד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו, משום דיש לו חריפות כבני בבל דמיוחדדי אהדדי על ידי פלפול, גם אורא דא"י, להכי עדיף כתרי מינייהו. ולפי שעל ידי פלפול מחדדים זה את זה, להכי אמר עולא⁴: תלמידי חכמים שבבבל עומדים זה מפני זה, כי כל אחד לומד מחבירו רוב חכמתו, ע"כ.

אמר המחבר: לולי דמסתפינא, הייתי אומר שזוהי כוונת רש"י ד"ה 'עדיף': פקחין וחריפין. והציון שייך למטה - דחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו, דלכאורה קצת קשה מה בא רש"י לחדש.

ועיין להרב הגאון 'מגן גבורים' בשיטתו, שכתב דאפשר דרש"י הוקשה לו, דהא הווי נמי בבבל גדולים בתורה יותר מבני א"י, כדאשכחן⁵ ברבי יוחנן דהוה מאריה דארעא דישיראל, ושדר ליה שמואל תליסר גמלי ספיקי דטרפתא, ושלה ליה לקדם רבינו שבבבל. ורב כהנא נמי תלמידו של רב נצחו לר' יוחנן, וריש לקיש אמר עליה: ארי עלה מבבל⁶ - אלא על כורחך בשווין בתורה מיירי, אם כן היכי קאמר דעדיף כתרי מינייהו. לכך פירש: פקחין וחריפין, דאף על פי ששווין הם בתורה, עדיפי מבני בבל שהם פקחין וחריפין, שהם שני עניינים שאחת מהם יש בבני בבל אף כשהן שווין בתורה, יעו"ש.

ולכאורה יראה המעיין שלא נתרווה הצמאון בזה, ואולם על פי האמור נוכל לומר שזה מה שכיוון רש"י לומר, היינו על חד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו, משום

בא"י נקראו ת"ח בלשון יחיד כי בא"י מותר ללמוד ביחיד

בני בבל העולים לא"י הוי כשניים בזכות עמלם בתורה

בני א"י פקחין וחריפין וכו' בבבל רק חריפין

ש"י א"י. כתיב¹: "ירושלם הבנויה כעיר שחוכרה לה יחדיו". פירשו המפרשים ז"ל הכוונה, שכל אומן שבונה איזה בית, בראות הבניין אומן אחר, מטיל בה דופי באיזה דבר שלא נבנה כראוי, אבל אם נבנה הבית הווי בהסכמת כל חכמי האומנים שבעולם שמתחברים יחד לעמוד על בנינה, בודאי הגמור שאם יתקבצו כל באי עולם, לא ימצאו בה דבר שלא נעשה בה כראוי להיות. ועל זה אמר, שירושלם הבנויה היתה נבנית כעיר שנתחברו כל האומנים שבעולם יחדיו לבנותה, דמוכרח שאין בה שום דופי, אדרבא, בניין מפואר שאין בכל בניין אשר תחת כל השמים כמוהו. וזה אומר: "ירושלם הבנויה כעיר שחוכרה לה יחדיו", כלומר, כעיר שנתחברו כל האומנים שבעולם יחדיו לבנותה.

והנה עיר כזו, אף על פי שיראה אותה האדם פעמים אין מספר אינו קץ בראייתה, אלא בכל פעם שיראה אותה רואה בה חידוש, וכחדש ממש בעיניו, אף מקומות שבה שכבר ראה כמה פעמים. ולזה היו מביאי ביכורים בירושלים אומרים²: "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם"³, כלומר, אף על פי שעומדות היו רגלינו כבר בשנים שעברו, עם כל זה אין הראייה עכשיו כדבר כבד. והיו נותנים טעם לדבריהם, לפי שהיא "כעיר שחוכרה לה יחדיו", שנתחברו כל האומנים שבעולם לבנותה שהוא בניין אין כמוהו, שאין אדם שבע לראותה אף על פי שראה אותה פעמים אין שיעור, עם כל

ירושלים נבנתה בשלמות כאילו השתתפו בבנייה כל אומני העולם

ביאור דברי מביאי הביכורים בהגיעם לירושלים

11. נדרים פא, א. ופירש הר"ן: "הזהרו בחבורה - ללמד תורה בחבורה, שהתלמידים מחדדים זה את זה ואת הרב". **שח** 1. כתובות עה, א. 2. מנחות ז, א - "אבימי מסכתא איתעקרא איתעקרא ליה (נשתכחה הימנו), ואתא קמיה דרב חסדא לאדכורי גמריה. ולישלח ליה וליתי לגביה (לרב חסדא דליתי לגביה), סבר: הכי מסתייעא מילתא טפי (משום יגעת ומצאתי - רש"י) 3. ב"מ לג, א. 4. שם. 5. חולין צה, ב. 6. מ"ק קז, א. **שטו** 1. עיין לקמן סימן תקפח. 2. איכה ה, ח-ז - "אַבְתִּינִי חֶטְאִי וְאִינָם וְאַנְחִנִּי עֲוֹנוֹתֵיהֶם סָבְלוּ: עֲבָדִים מְשֻׁלֵּי בְּנֵי פֶרֶךְ אֵין מִיָּדָם". 3. ויקרא כו, מד. **שי** 1. תהלים קכב, ג. 2. תהלים קכב, ב. 3. ירושלמי ביכורים פ"ג ה"ב.

אות טו"ב, שהביא דברי הגאון הרא"ם הללו, ותמה על דבריו שכתב 'לא שמעתי פירושו', דבריו הם דברי הז"ל בבראשית רבה, וזו היא שקשה על רוב בקיאותו, איך אישתמיט מיניה דברי הז"ל במקומם. והגם דנאמר דכוונתו הו"ל על מה שכתב: ולא אמר 'לכו', דכל כי האי לא הוינן בדברי הז"ל, אכתי קשה, דהו"ל ליה להביא דברי הז"ל ולדקדק עליו, ולא לעשות עצמו מעלומי עין.

וכד הוינן פורתא, נראה ודאי דכוונת הז"ל היינו דנפקי לה מדנקט קרא לשון ירידה ולא לשון הליכה. וכן ראיתי להרב מהר"ש יפה ז"ל על דברי רז"ל, שכתב: מדלא קאמר קרא 'לכו', בדכתב רש"י ז"ל בחומש וכו'. אלא דהא קשה לי קצת, דשוב אחר כך הביא לקושיית הרא"ם, ולא הרגיש עליו כמו שדקדקתי על מה שאמר 'לא שמעתי פירושו', והלא דבריו עלו בא"ר בדברי הז"ל, יעו"ש.

האמנם מה שאמר 'וכד הוינן פורתא, נראה ודאי דכוונת חז"ל היינו דנפקי לה מדנקט קרא לשון ירידה', לעניות דעתי נראה כמו שכתבתי, דמדברי רז"ל אין הוכחה, כמו שנתבאר.

ועיין עוד מה שפירש הרא"ם לקמץ⁹ על דברי רש"י בד"ה: "ירוד ירדנו" - ירידה היא לנו, שכתב הרא"ם: לא מלשון ירידה הוא דמפיק לה, דהא א"י היא גבוהה מכל הארצות וההולכים בה משאר ארצות יקראו 'עולים', בדכתב רש"י בפסוק¹⁰: "מהרו ועלו אל אבי", ויחוייב מזה בהכרח שההולכים מא"י לשאר ארצות יקראו 'יורדים'; ולמעלה מזה כתוב¹¹: "ירדו מצרים" ולא דרשו כלום, אלא מדכפל בלישניה וכתב: "ירוד ירדנו" הוא דמפיק לה, כדדרשו גבי "העניק תעניק"¹², "נתון נתן"¹³ וכו'. ואף על פי שיש לומר דיברה תורה כלשון בני אדם¹⁴, הני מילי היכא דליכא למדרש, אבל היכא דאיכא למדרש דרשינן, ע"כ.

וראיתי להרב 'תועפת ראם' שכתב, וזה לשונו: ולי קשה על דברי הרא"ם, דהא מצינו דרשו רז"ל זה בלתי כפל, לעיל¹⁵ גבי "רדו". ואף דהרא"ם נתקשה בפירוש דברי הז"ל, מכל מקום הא דרשו כן וטעמם עמם, וכמו שכתבו המפרשים הלא בספרתם, והוא הדין הכא, ע"כ.

ונראה מדבריו דקושיית הרא"ם ז"ל הכא היא על דברי חז"ל, ואחר המחילה רבה, מלשון 'לא שמעתי פירושו' לא משמע כן, אלא שכוונתו להקשות על דברי רש"י, כמו שכתבתי, דלאו מלשון 'לכו' קא מפיקי לה וכדכתבינא.

וראיתי להגאון מהר"ש יפה פרשה צ"ב, שהביא דברי הגאון הרא"ם וכתב עליו, וזה לשונו: במה שכתב 'מכפל' - שפיר קאמר, אבל ממה שכתב 'משום דהיכא דאיכא למדרש' וכו' - ליתא, דמאן

זה מתאוה לחזור לראותה, כי בכל פעם נראה בעיניו כדבר חדש ממש, ע"כ הרב הקדוש בספר 'אגדת אליהו' חלק א' דף קכ"ג עמוד ד'.

אמר המחבר: עיין מה שכתבתי לקמן בסימן שי"ג בשם הרב 'בירך יצחק', ועל פי פירושו יבוא בטוב טעם מה שהיו מביאי ביכורים אומרים: "עומדות היו רגלינו", כי בקיומינו בחינת מצוות ביכורים בחו"ל, כבר היינו מוכנים לזה, ו"עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים" לקיים המצווה בפועל, ודו"ק. ועיין מה שכתבתי בסימן י"ט ובסימן קצ"א.

שי"א א"י. איתא בפרק עשרה יוחסין¹: תניא, "וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך"² - מלמד שבית המקדש גבוה מכל א"י, וא"י גבוהה מכל הארצות. ומקשה בגמרא³: בשלמא בית המקדש גבוה מכל א"י, היינו דכתיב: "דברי ריבות בשעריך וקמת ועלית", אלא א"י גבוהה מכל הארצות מנלן - דכתיב⁴: "לכן הנה ימים באים נאם ה' לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדחתים שם", ע"כ.

וראיתי להגאון הרא"ם פרשת מקץ⁵, על דברי רש"י ד"ה: "רדו שמה" - ולא אמר 'לכו', רמז למאתים ועשר שנים שנשתעברו, כמניין רד"ו, שהקשה, וזה לשונו: לא שמעתי פירושו, כי כל ההולך מארץ כנען לארץ מצרים יקרא 'יורד', ומארץ מצרים לארץ כנען יקרא 'עולה', מפני שארץ כנען גבוהה מכל הארצות. ועוד, גבי "ירדו אחי יוסף"⁶ דכתיב בתריה, דלא כתיב 'וילכו', מאי איכא למימר, ע"כ.

וכוונתו נראית פשוטה, שמקשה על רש"י שמפרש מדלא אמר 'לכו', שהן אמת שהם דברי רז"ל בבראשית רבה פרשה צ"א⁷, מכל מקום יכולים לפרש דלאו מדאמר "רדו" מפיק לה, דכל הולך מארץ כנען יקרא 'יורד', אלא דדריש מכח היתור, שהיה די לומר: שמעתי כי יש שבר במצרים שברו לנו משם ונחיה ולא נמות, ומכח היתור⁸ דריש שרמז להם מניין רד"ו. וסמך לזה, ששם במדרש נקט בזה הלשון: "רדו ושברו לנו משם" - אמר ר' אבא בר כהנא: בשרם וכו', ואילו היתה הדרשה מתיבת "רדו" היה אומר: "רדו שמה" - אמר ר' אבא בשרם וכו', וכיון דנקט "רדו ושברו" מוכח שעל היתור קא דריש. ולזה מקשה הרא"ם על רש"י שמפרש מדלא אמר 'לכו', כי כל ההולך מארץ כנען יקרא 'יורד'. איברא דיש להרגיש למה לא נשא על דל שפתיו דברי הבראשית רבה כדרכו דרך הקודש ולדקדק.

וכזה ראיתי להרב הגדול הפרד"ס בספר 'אות היא לעולם'

בית המקדש גבוה מכל א"י, וא"י גבוהה מכל הארצות

אופן המיזת הכתוב על מאתים ועשר שנות השעבוד

שיא | 1. קידושין טז, א. 2. דברים יז, ח. 3. קידושין טז, ב. 4. ירמיה כג, ז-ח. 5. בראשית מב, ב. 6. בראשית מב, ג. 7. אות ב. 8. דבפס' כתיב: "שמעתי פי ג' שבר ב'מַצְרַיִם רְדוּ שְׁמָה וְשָׁבְרוּ לָנוּ מִשָּׁם וְנַחֲיָה וְלֹא נָמוּת". 9. בראשית מג, כ. 10. שם טו, ט. 11. שם מג, טו. 12. דברים טו, יד דרשהו בקידושין יז, ב. 13. במדבר כא, ב דרשהו בב"מ לא, ב. 14. עיין קידושין יז, ב. 15. בראשית מב, ב.

הנזכר, אהיה דאיתא בפרק ח' דקמא דף פ"ה²⁷: ריפוי דתנא ביה קרא למה לי - מיבעי ליה לכדתנא דבי ר' ישמעאל, דתנא דבי ר' ישמעאל אומר: "ורפא ירפא"²⁸ - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות, והא ר' ישמעאל הוא דאמר בירושלמי: התורה דיברה כלשון בני אדם; ובמגילה דף כ"ג²⁹, ובזבחים נ"ב³⁰; מצינו דפריך מר' ישמעאל אתנא דבי ר' ישמעאל, וכמו שרמזו התוספות פרק קמא דפסחים דף ה' ד"ה 'דבי ר' ישמעאל', יעו"ש. אלא על כרחך צריך לחלק כמו שכתבתי, דאפילו מאן דאית ליה דיברה תורה - סבירא ליה דכל היכא דאיכא למידרש דרשינן, והתם נמי משמעויה הוא, ודו"ק.

וכעין זה חילקו התוספות פרק ב' דמציעא, אהיה דאיתא התם³²: "העבט תעביטנו"³³ - אין לי אלא שאין לו ואינו רוצה להתפרנס, יש לו ואינו רוצה להתפרנס מנין - תלמוד לומר "תעביטנו", מכל מקום, ור"ש דאמר: יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לו, "תעביטנו" למה לי - דיברה תורה כלשון בני אדם. וכתבו התוספות, דדוקא הכא בהני תרי קראי אמרינן דיברה תורה כלשון בני אדם, משום דמוכחי קראי וכו'. וכן כתב בפרק ר' דכתובות³⁴ ד"ה 'וחכמים אומרים', דכל היכא דאיכא למדרש דרשינן, ולא אמרינן דיברה תורה כלשון בני אדם, אלא היכא דלא מסתבר ליה למדרש. והביא דברי התוספות הגאון הרא"ם בפרשת לך לך ד"ה 'לך לך', ובפרשת בא ד"ה 'ובשל', יעו"ש באורך, ובכך סלקי דברי הגאון הרא"ם כהוגן ופשוט.

עוד ראיתי להרב הפרד"ס ז"ל³⁵, שהקשה על דברי הרא"ם, דלפי דבריו משום דארץ כנען גבוהה מכל הארצות קאמר "רדו", ומשום הכי דייק קרא למימר גם כן "וירדו אחי יוסף", דמלבד דגם בהך קרא ד"וירדו אחי יוסף" נוכל לומר בדרך רמז כמו שאמרו גבי "רדו שמה", דהיינו: וי רדו, דעל ידי ירידה הלזו נתגלגל שנשתעבדו ישראל במצרים רד"ו שנה, עוד קשה לי, דמה יענה באיך קרא דכתיב התם בההוא עניינא³⁶: "ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער אתי ונקומה ונלכה", דלפי דבריו מן הראוי היה לומר "ונקומה ונרדה", וכמו שנאמר שם באיך קרא³⁷: "אם ישך משלח את אחינו אתנו נרדה ונשברה לך אוכל", ע"כ.

ולעניות דעתי, אחר המחילה הראויה, לא קשה ולא מידי, דבתבית "וירדו" אין לפרש וי רדו, דרמז רד"ו שנים שני פעמים למה לי. ועוד, גבי "ויאמר לא ירד בני עמכם"³⁸ וגבי "נרדה ונשברה לך אוכל" וגבי "ואם אינך משלח לא נרד"³⁹ וגבי "ויקומו וירדו מצרים"⁴⁰ מאי איכא למימר. וגבי "ירוד ירדנו" דדרשו ז"ל⁴¹: ירידה היא לנו, היינו מכח היתור, כמו שכתבתי. ועיקר קרא דנקט ירידה מאי

דדריש הני רבויי, לא סבירא ליה דיברה תורה כלשון בני אדם, ופולגתא דתנאי היא, כדאיתא בירושלמי בפרק רבי אליעזר דמילה, ע"כ.

הן אמת דפשט לשון הירושלמי כך מורה, דהכי איתא התם¹⁶: "המול ימול"¹⁷ - מכאן לשני מילות, אחת למילה ואחת לפריעה, אחת למילה ואחת לציצין, עד כדון כר' עקיבא דו אמר לשונות רבויין הן. כר' ישמעאל דו אמר לשונות כפולות הם - התורה דיברה ריבתה כדרכה, "הלך הלכת"¹⁸, "נכסוף נכספתה"¹⁹, "גנוב גנבתה"²⁰. מנא לן - אר"י בן פזי: "אז אמרה חתן דמים למולות"²¹, מכאן לשני מילות, אחת למילה ואחת לפריעה, אחת למילה ואחת לציצין, ע"כ. וכן איתא בריש פרק קמא דנדרים²²: "איש כי ידור נדר"²³, מה תלמוד לומר "נדר" - אלא מכאן שכינויי נדרים כנדרים, "או השבע", מה תלמוד לומר שבועה - אלא מכאן שכינויי שבועות כשבועות, "אך כל חרם"²⁴, מה תלמוד לומר "חירים" - אלא מכאן שכינויי חרמים כחרמים, "נדר נזיר"²⁵, מה תלמוד לומר "להזיר" - אלא מכאן שכינויי נזירות כנזירות, עד כדון כר' עקיבא דאמר לשונות רבויין הן, כר' ישמעאל דאמר לשונות כפולות הם וכו' מנא ליה - "איש כי ידור נדר" וכו', מה תלמוד לומר "ככל היוצא מפיו יעשה" - אלא מכאן שכינויי נדרים כנדרים, וכינויי שבועות כשבועות. ומנין שכינויי חרמים כחרמים - "נדר", כנדר, מה נדר הנאמר להלן כינויי נדרים כנדרים וכו', אף נדר שנאמר כאן כינויי חרמים כחרמים. ומנין שכינויי נזירות כנזירות - "נדר" "נדר" וכו', יעו"ש. ומוכח דמאן דאית ליה דיברה תורה כלשון בני אדם - אפילו היכא דאיכא למדרש.

האמנם דעת הגאון הרא"ם הוא כמו שכתבו התוספות פרק ארוסה דף כ"ד²⁶ ד"ה 'ור' יונתן', שכתבו להדיא, וזה לשונם: דמאן דסבירא ליה דאמר דיברה תורה, מודה דכל היכא דאיכא למדרש דרשינן, וכל הני תנאי סבירא להו דיברה תורה, מיהו היכא דמצו למידרש, להעמיד קבלתם או סברתם, דרשינן ליה. ובהא פליגי מאן דאית ליה דאמר דיברה ומאן דלית ליה דיברה, מאן דאית ליה דיברה, אין לו כח להוציא יתור הלשון ממשמעו, ואם אינו עניין לגופו, אלא כיון דמצינו למימר דיברה תורה אמרינן דיברה תורה, ולא נוציאנו ממשמעו, דלאו קרא יתירה הוא, יעו"ש באורך. ומאי דקשיא לדברי התוספות הללו מהירושלמי הנזכר, כבר תירץ יתיב מוה"ר ראשון לצינן בספר 'מנחה טהורה', דף ל"ג, וזה לשוננו: דעת התוספות אפשר דסבירא ליה, דהא דבעינן לאפוקי מיתורא ד"המול ימול" לפריעה ולציצין, וכן ההיא דנדרים לכינויים, חשיב דלא כמשמעויה וכו', וסברי התוספות דגם הני דרשות דהירושלמי, דבעינן לאפוקי מיתורא דקרא, לאו משמעויה דקרא נינהו, ולכן קאמר הירושלמי בפשיטות: עד כדון כר' עקיבא, יעו"ש. **ובדברי** התוספות הללו יתישב מה דקשה לכאורה מהירושלמי

16. ירושלמי שבת פ"ט, ה"ב. 17. בראשית יז, יג. 18. בראשית לא, ל. 19. שם. 20. שם מ, טו. 21. שמות ד, כו. 22. ירושלמי נדרים פ"א ה"א. 23. במדבר ל, ג - "איש כי ירד ליה או השבע שבעה לאסר אסר על נפשו לא יחל דברו פכל היצא מפיו ועשה". 24. ויקרא כז, כח. 25. במדבר פרק ו, ב - "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש או אשה פי נקלא לנדר נדר נזיר להזיר לה". 26. עמוד ב. 27. עמוד א. 28. שמות כא, יט. 29. עמוד א. 30. עמוד א. 31. עמוד א. 32. ב"מ לא, ב. 33. דברים טו, ח. 34. סז, ב. 35. בספרו 'אות היא לעולם'. 36. בראשית מג, ח. 37. שם פס' ד. 38. שם מב, לח. 39. שם מג, ה. 40. בראשית מג, טו. 41. בראשית רבה פרשה צב, ד והביאה רש"י הנ"ל.

האם לשון ירידה הכתוב בהליכה מא"י הוא משום דא"י גבוהה

איכא למימר - ומוכרח לומר הטעם בכולהו משום דא"י גבוהה בלי ספק. ומאי דקאמר "ונקומה ונלכה" ולא אמר 'ונרדה', התם שאני, ד"נקומה" דקאמר, הכוונה כמו שאומר אדם לחבירו: נגמר העניין ונקום ונלך לדרכנו, ויש מקראות כאלה, דו"ק ותשכח.

עוד ראיתי להרב⁴², שכתב על דברי הרא"ם, וזה לשונו: ועל הכל זוהי שקשה, דכפי דבריו דבדוקא נקט "רדו" מפני שא"י גבוהה מכל הארצות, אם כן אמאי טרה תלמודא⁴³ להביא ראיה להך דא"י גבוהה מכל הארצות ממאי דכתיב בנביאים⁴⁴: "חי ה' אשר העלה", טפי הוה ליה להביא מהאי קרא דכתיב באורייתא: "רדו", דמינה נשמע דא"י גבוהה מכל הארצות, כמו שכתב הרב. ואם הרב ז"ל היה דייק בלישניה למימר שארץ כנען גבוהה מארץ מצרים, לא היה כל כך מן הקושי, שהש"ס רצה להביא ראיה דא"י גבוהה מכל הארצות, ומשום הכי אייתי קרא ד"אשר העלה", אך לפי דבריו דקאמר שא"י גבוהה מכל הארצות, שפיר הוה מצי תלמודא להביא ראיה מהך קרא.

ושוב ראה להרב 'אהלי יצחק' בשיטתו לסנהדרין בדף פ"ו, דאייתי תלמודא להך דא"י גבוהה מכל הארצות, והביא משם 'שמעתי מקשים', דאמאי לא אייתי תלמודא מקרא שכתוב בסדר ויגש⁴⁵: "מהרו ועלו אל אבי", ופירש רש"י שם: מלמד שא"י גבוהה מכל הארצות [עכ"ל הרב 'אהלי יצחק']. והוי ממש כעין מה שהקשת. ועיי"ש מה שתירץ, ע"כ.

וכונתו, דכמו שתירץ שם הרב⁴⁶, דמקרא ד"מהרו ועלו" ליכא ראיה אלא שא"י גבוהה מארץ מצרים, דבה משתעי קרא, אבל א"י גבוהה מכל הארצות מנלן - להכי מייתי קרא דנביאים; ומה שאמר רש"י: א"י גבוהה מכל הארצות, משום דקושטא דמילתא הכי הוי - הכא נמי נימא, דמה שאמר הרא"ם: א"י גבוהה מכל הארצות, הוא לקושטא דמילתא.

ולעניות דעתי נראה עוד לתרץ, דקרא דכתיב ביה 'עליה' בהדיא, טפי ניחא ליה לתלמודא לאתויי, דומיא ד"וקמת ועלית"⁴⁷, ופשוט.

ועיין עוד להרב 'עמק יהושע' פרשת ויגש, ד"ה: "מהרו ועלו אל אבי", שהקשה על דברי רש"י: מנלן הגבוהה מכל הארצות, דילמא עם שאר הארצות שווה בשווה, והא דאמר "עלו" משום שא"י גבוהה מארץ מצרים, ותירץ בדוחק, יעו"ש.

ולפי מה שנתבאר לא קשה ולא מידי, דרש"י דנקט 'מכל הארצות' הוא לקושטא דמילתא, ועיקר ראיתו היא מקרא ד"אשר העלה" כאמור.

מנין למדו שא"י גבוהה מכל הארצות

ודרך אגב ראיתי להרב 'תוצאות חיים' פרשת מקץ על פסוק⁴⁸: "ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו ולא אמרו זה עשה אלקים לנו", שהקשה, דאמאי עד הנה לא יצא לבם ולא חרדו עד השתא על דבר הכסף המושב. ותירץ, דלעיל מיניה כתיב⁴⁹: "ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו", כשנלקח שמעון מאיתם הצדיקו עליהם את הדין, לומר ה' הפגיע בנו עוון מכירת יוסף לכן נלקח שמעון, שהוא מידה כנגד מידה. אמנם עכשיו בדבר הכסף המושב לא ידעו שעשו עוון אשר חטא שיהיה זה העונש מידה כנגד מידה, לכן אמרו: "מה זאת עשה אלקים לנו", ע"כ.

וראיתי מי שכתב על דברי הרב ז"ל: ולא זכר ש"ר פסוק מלא בתורה⁵⁰: "וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף", אם כן אף הכסף יש לו מידה כנגד מידה, ע"כ. ולעניות דעתי נראה דלא קשה, דבשלמא לקיחת שמעון מידה כנגד מידה, הוא לקח אותו מאביו והוא נלקח, אבל עניין הכסף המושב אין בו מידה כנגד מידה; ואם היה נגב מהם הכסף שייך מידה כנגד מידה, אבל כסף מכני"ס אין בו שום רמז, דהגם שהיה להם צער בעניין הכסף, זה לא אסקי אדעתיהו, ופשוט.

שי"ב

א"י. איתא בספרי פרשת כי תבוא¹, וזה לשונו: "והיה כי תבוא אל הארץ"² - אין "והיה" אלא מיד. "כי תבוא אל הארץ" - עשה מצווה האמורה בעניין, שבשכרה תכנס לארץ, ע"כ.

עיינן בספר 'ספרי דבי רב' שהביא משם מהר"ח, דלא גרסינן ליה, דהא לכולי עלמא לא נתחייבו בכיורים אלא לאחר ירושה ושיבה, כדאיתא בפרק קמא דקידושין³. ולא דרשינן כהאי גוונא 'עשה מצווה זו שבשכילה תכנס לארץ', אלא במצווה שהיא חובת הגוף ואינה תלויה בארץ, יעו"ש.

וכתב עליו הרב, דדוחק גדול למחוק, ומה גם דבפסיקתא נמי גריס ליה. ויישב שם, דהכא לא תני תנא: עשה מצווה זו כי אורחיה בכהאי גוונא, אלא עשה מצווה האמורה בעניין, והכוונה דאדלעיל קאי ודריש, דבקרא דלעיל⁴ כתיב: "והיה בהניח" וכו', והכא נמי כתיב "והיה", ללמד: עשה מצווה האמורה בעניין דסמיך ליה לעיל, שלא תשכח מהיית עמלק ולזכור תמיד בפה, ובשכרה תכנס לארץ מיד, ותזכה לקיים המצווה בפועל להכרית את זרעו, ע"כ.

אמר המחבר: עיין מה שכתבתי לעיל בסימן ר"א בשם הרב הקדוש 'ספר חרדים' בטעם סמיכת פרשת עמלק וביאת א"י, יעו"ש.

ואפשר עוד, דיען דעל ידי שרפו ידיהם מן התורה בא עמלק⁵, ועל ידי זכירתו לא נשוב עוד לכסלה ונעסוק בתורה כדבעי, לזה נסמכה פרשת עמלק וביאת א"י, כי הארץ והתורה שתי"ם כהלכתן, כדכתיב⁶: "ויתן להם ארצות

מהי המצווה האמורה בעניין בכיורים שבשכרה תכנס לארץ

טעם סמיכת פרשת עמלק וביאת א"י

42. הרב הפרד"ס ז"ל. 43. קידושין סט, א המובא בראש הסימן. 44. ירמיה כג, ת. 45. בראשית מה, ט. 46. הרב 'אהלי יצחק'. 47. דברים יז, ח ובקידושין סט, א - 'תניא: וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך' - מלמד, שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל". 48. בראשית מב, כח. 49. שם פס' כא. 50. שם לז, כח. **שיב** | 1. פיסקא רצז. 2. דברים כו, א. 3. לז, ב. 4. דברים כה, יט. 5. ילקו"ש בשלח רמז רסג. 6. תהלים קה, מד-מה - "ויתן להם ארצות גוים וְעַמֵּל לְאֵמִים יִרְשׁוּ: בְּעֵבֹר יִשְׁמְרוּ חֻקֵּי וְתוֹרֹתָיו יִנְצְרוּ".

האדם נבדל ונעתק מן החומריות לגמרי, ומתדבק תמיד בכל עת ובכל שעה באלהיות. ועל דרך זה נקראו הנביאים 'מלאכים', כעניין שנאמר באהרן⁸: "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא", ואומר⁹: "ויהיו מלעבים במלאכי האלקים" וכו'. ואפילו בשעת התעסקו במעשים הגשמיים המוכרחים לו מפאת גופו, הנה לא תזוז נפשו מדבקותה העליון, וכעניין שנאמר¹⁰: "דבקה נפשי אחרך בי תמכה ימינך". ואמנם לפי שאי אפשר לאדם שישים הוא עצמו במצב הזה, כי כבר הוא ממנו, כי סוף סוף חומרי הוא, ובשר ודם, על כן אמרתי בסוף שהקדושה מתנה, כי מה שיוכל האדם לעשות הוא ההשתדלות האנושי ברדיפת הידיעה והתמדת ההשכלה, בקדושת המעשה, אך הסוף הוא שהקב"ה ידריכהו בדרך הזה שהוא חפץ ללכת בה, וישרה עליו קדושתו ויקדשהו. ואז יצלח בידו זה הדבר, שיוכל להיות בדבקות הזה עמו ית' בתמידות, כי מה שהטבע מונע ממנו יעזרו ית', וסיועו יתן לו, וכעניין שנאמר¹¹: "לא ימנע טוב להולכים בתמים", ועל כן אמרו במאמר שזכרתי: אדם מקדש עצמו מעט, שהוא מה שיוכל האדם לקנות בהשתדלותו, מקדשין אותו הרבה, שהוא העזר שעוזר אותו השי"ת, וכמו שבארתי.

והנה האיש המתקדש בקדושת בוראו, אפילו מעשיו הגשמיים חוזרים להיות ענייני קדושה ממש, וסימנך 'אכילת קדשים', שהיא עצמה מצוות עשה, ואמר ד"ל¹²: הכהנים אוכלים ובעלים מתכפרין. ותראה עתה ההפרש שבין הטהור לקדוש - הטהור מעשיו החומריים אינם לו אלא הכרחיים, והוא עצמו אינו מתכוון בהם אלא על צד ההכרח, ונמצא שעל ידי זה יוצאים מסוג הרע שבחומריות, ונשארים טהורים. אך לכלל קדושה לא באו, כי אילו היה אפשר בלחם, כבר היה יותר טוב. אך הקדוש, הדבק תמיד לאלקיו, ונפשו מתהלכת בין המושכלות האמיתיות, באהבת בוראו ויראתו, הנה נחשב לו כאילו מתהלך לפני ה' בארצות החיים, עודנו פה בעולם הזה.

והנה איש כזה, הוא עצמו נחשב כמשכן, כמקדש והמזבח, וכמאמר חז"ל¹³: "ויעל מעליו אלקים"¹⁴ - האבות הן הן המרכבה. וכן אמרו¹⁵: הצדיקים הן הן המרכבה, כי השכינה שורה עליהם כמו שהיתה שורה במקדש. ומעתה המאכל שהם אוכלים, הוא כקרבת שיעולה על גבי האש. כי ודאי הוא שהיה נחשב לעליו גדול אל אותם הדברים שהיו עולים על גבי המזבח, כיון שהיו נקרבים לפני השכינה, וכל כך יתרון היה להם בזה, עד שהיה כל מינם מתברך בכל העולם, וכמאמר רז"ל במדרש¹⁶. כן המאכל והמשתה שהאיש הקדוש אוכל, עליו הוא למאכל ההוא ולמשתה ההוא, כאילו נקרב על גבי המזבח ממש. והוא העניין שאמרו עליו ז"ל בכתובות¹⁷: כל המביא דורון לתלמיד חכם, כאילו הקריב ביכורים. וכן אמרו¹⁸: ימלא גרונו של תלמידי חכמים יין, במקום נסכים. ואין הדבר הזה שיהיו התלמידי חכמים להוטים אחרי האכילה והשתיה ח"ו, שימלא גרונו כמלעיט את הגרגורן, אלא העניין הוא

גוים" וכו'. ויתכן דזהו כוונת הספרי על פי פירוש הרב, ודו"ק.

שי"ג א"י. 'בירך יצחק' פירש: על פי מה שנאמר פרק שני דיני גזירות¹: "ואיש בא וכו' ויבא לאיש האלקים לחם בכורים"² - וכי אלישע אוכל ביכורים היה - אלא ללמד שכל המקריב דורון לתלמיד חכם כאילו מקריב ביכורים. וכתבו שם התוספות, דהכי איתא בהדיא בספר אליהו זוטא, דתלמידי חכמים כפרה להם לישראל בכל מקום מושבותיהם, שנאמר³: "תקריב מנחת בכורים" ואומר: "ואיש בא" וכו', יעו"ש. ועוד תנן סוף פרק שלישי דיבכורים⁴: רבי יהודה אומר: אין נותנים אותם אלא לחבר בטובה. ופירש הר"מ: שנותנים אותו לחבר - לתלמיד חכם בדרך צדקה וכבוד, ואפשר לעשות כן לדעת רבי יהודה. והלכה כחכמים, ע"כ.

נמצינו למדים, שהמקריב דורון לתלמידי חכמים כאילו מקריב ביכורים, וגדולה מזו, שהביכורים עצמם ניתנים לתלמידי חכמים דרך צדקה וכבוד אליבא דרבי יהודה דמתניתין. הרי דעניינו של ביכורים לא הוי אלא משום מצווה להקריב דורון לתלמידי חכמים.

ואם כן, אפשר דהכי קאמר רבי יהודה - "והיה כי תבוא" - עשה מצווה האמורה בעניין, דהיינו המצווה הזו להקריב דורון לתלמידי חכמים, שזהו עיקר עניין מצוות הביכורים, משתי סיבות: אם מפני שהמקריב דורון לתלמיד חכם כאילו מקריב ביכורים, ואם מפני דאליבא דרבי יהודה ביכורים גופיהו אין נותנים אותם אלא לחבר בטובה. ולהכי דייק שפיר בלישניה ואמר: עשה מצווה האמורה בעניין, כלומר האמורה בעניין ביכורים גופיהו, דהא לא נהיגי בחו"ל, אבל האמורה בעניין נוהגת בארץ ובחו"ל - ובשכרה של זאת תכנס לארץ. דכל המידות בטלו חוץ ממידה כנגד מידה, כיון שאתה עושה מצווה זו מעין הביכורים - תזכה ליכנס לארץ ושם תקריב ביכורים ממש. וזהו שאמרו ז"ל שם⁵: "ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם"⁶ - וכי תעלה על דעתך שתבוא לכהן שאינו בימך - אלא לכהן כשר, והיינו כדאמרן, שהביכורים נותנים אותם לחבר בטובה משום מקריב דורון לתלמיד חכם, ע"כ.

וראיתי להביא פה המוסר הנאה שכתב הרב המליץ בספר 'מסילת ישרים' פרק כ"ו, וזה לשונו: עניין הקדושה כפול הוא, דהיינו תחילתו עבודה וסופו גמול, תחילתו השתדלות וסופו מתנה. והיינו, שתחילתו הוא מה שאדם מקדש עצמו, וסופו מה שמקדשים אותו. והוא מה שאמרו רז"ל⁷: אדם מקדש עצמו מעט, מקדשים אותו הרבה; מלמטה, מקדשים אותו מלמעלה. ההשתדלות הוא שיהיה

הביכורים כהקדבת דורון לתלמידי חכמים

בשכר נתינת דורון לת"ח נזכה להכנס לארץ ולהביא ביכורים

עניין הקדושה ודרכי השגתה

שי"ג 1. כתובות קה, ב. 2. מ"ב ד, מב. 3. ויקרא ב, יד. 4. משנה יב. 5. ספרי כי תבוא פייסקא רצח. 6. דברים כג, ג. 7. יומא לט, א. 8. מלאכי ב, ז. 9. דה"ב לו, טז. 10. תהלים סג, ט. 11. שם פד, יב. 12. פסחים נט, ב. 13. בראשית רבה פרשה פב, ו. 14. בראשית לה, יג. 15. עיין 'ספר האמונה והבטחון' פט"ז. 16. עיין תנחומא תצוה סימן יג. 17. קה, ב. 18. יומא עא, א.

האיש המתקדש מעלה אפילו את מעשיו הגשמיים להיות ענייני קדושה

החילוק שבין טהור לקדוש

ויעקב ע"ה.

והנה אברהם אבינו ע"ה, הוא היה ראש לכל מנהיגי המדינה, וגדול שבמלמדים הנהגה זו. כי ראינו זה דרכו כל הימים להשיג על הזולת להדריכם בדרך זו ילכו בה, ולהאיר עיניהם וללמדם להועיל לדעת את ה'. ויצחק אבינו ע"ה נשתלם בהנהגת עצמו מהתכת חומרו, שפשט צוארו על גבי המזבח והיה עולה תמימה ולא יצא חו"ל²⁵. ויעקב אבינו ע"ה, בחר שבאבות²⁶, נתעלה בהנהגת הבית כנודע, נטפל עם בניו להולכים אנה ואנה ולהיישרם ברכיו ית', עד סוף ימיו קיבצם כולם והוכיחם, ככה יעשה כל הימים. ונמצא כי אבותינו ע"ה, שהיו שורש יחסנו, נתייחדו באלו הג' הנהגות.

ועל זה אמר ר' אליעזר לתלמידיו: אם תרצו לזכות בחיים, ולטעום מה שהוא חיי עולם הבא, השלימו עצמכם בג' דברים אלו; אם בהנהגת המדינה - הזהרו בכבוד חבריכם, זהו יתד שהכל תלוי בו, להשיג תמיד על זולתו ולהיות חס על כבודו, כי יכלול בזה כל מה שיוכל השכל לצייר: אם להטיב עמו ולהשיג עליו שלא יצטרך כלום, כי זהו כבודו שלא יצטרך לבריות; ואם להצילו מחרפת אדם ובזוי עם אשר יחרפוהו, שהבזיון דבק בנפש; ואם להדריכו במעגלי צדק, להציל נפשו מני שחת ולא יראה באותה בוש. ובתוכחותיו יהיה חס על כבודו, ולא ילכין פניו, וכאלה רבות הנכנסים בכלל כבוד חבריו, שהוא טוב הנהגה המדינית. ואם בהנהגת הבית - עיקרה היא בהדרכת הבנים לתורה ולתעודה לעבודתו ית', זהו מנעו בניכם מן ההגיון והושיבו בן ברכי תלמידי חכמים, כפירוש רש"י ז"ל.

ובכלל מנעו בניכם מן ההגיון, שפירושו משיחת הילדים, כי הוא רמז גם כן למונעם משיחה בטילה אשר אין בה תועלת, שהיא נקראת שיחה של ילדים, אלא ידברו בדברי מעלה, חכמה ושלימות, שהוא דיבור אנושי של איש ולא של קטן. כי על כיוצא בזה אמר התנא ע"ה²⁷: שיחת הילדים מוציאת את האדם מן העולם, שהכוונה על אותם שהם מדברים דברים שפלים ונבזים שאין בהם ממש, הבלים ורוחות אשר יתכן לומר שהיא שיחה של ילדים קטנים, לא תואר לה ולא הדר, ולכן מנעו בניכם מן ההגיון.

וזולת זה, הושיבו בן ברכי תלמידי חכמים. לא הספיק לו לצוות שיבקשו להם תלמידי חכמים ללמד אותם, אבל הזהיר שיושיבו בן ברכיהם, להורות על השקידה להיות יושבים תמיד עמם בחברתם, ולא ילכו אנה ואנה בשווקים וברחובות לנפשם, כי ימסרו למי השילות ויבואו לידי בטלה. ומפני זה הזהיר לתלמידים על הבנים: והושיבו בן ברכי תלמידי חכמים, להתמיד הישיבה בין התלמידי חכמים, ולא יתחברו עם הטיילים המפסידים זמנם.

ועל הנהגת עצמם אמר: וכשאתם מתפללים דעו כו', כלומר, על מה שנוגע לעצמכם, כדי שתשלמו בהנהגתכם, אין לכם מקצוע גדול להביא את האדם לידי הכנעה ושפלות רוח, אלא שמירת הדקדוקים הצריכים לתפילה, להסתכל מי הוא, ולפני מי הוא עומד. כי בחושבו ובהעריכו שפלות מצבו אל גדולת רוממותו ית' - הלא

כפי הכוונה שזכרתי. כי התלמידי חכמים הקדושים בדרכיהם ובכל מעשיהם, הנה מעשיהם הנה הם ממש כמקדש וכמזבח, מפני שהשכינה שורה עליהם כמו שהיתה שורה במקדש ממש, והנה הנקרב להם כנקרב על גבי המזבח, ומילוי גרונם תחת מילוי הספלים. ועל דרך זה כל תשמיש שישתמשו מדברי העולם, אחרי היותם כבר דבוקים לקדושתו ית', הנה עילוי ויתרון הוא להדבר ההוא, שזכה להיות תשמיש לצדיק. וכבר הזכירו ז"ל¹⁹ בעניין אבני המקום שלקח יעקב ושם מראשותיו, אמר ר"י: מלמד שנתקבצו כולם והיתה כל אחת אומרת: עלי יניח צדיק את ראשו וכו', יעו"ש.

אמר המחבר: מה שכתב 'הנה נחשב לו כאילו מתהלך לפני ה' בארצות החיים בעולם הזה', עיין כיוצא בזה להרב הגדול 'בינה לעתים' בדרשותיו לשבת תשובה, וזה לשונו: כל אשר ירבה ויוסיף בידיעות ובמושכלות, יצדק יותר עליו שהוא מרגיש בחייו מעין עידון הנפשות בעולם הבא. אמרו בפרק היה קורא²⁰: כי הווי מפטרי רבנן מבי ר' אמי, אמרו ליה הכי: עולמך תראה בחייך, ואחריתך לחיי עולם הבא, ועיין פירושו רש"י. ואפשר כי לפי שאמרו ז"ל²¹ על "ותשחק ליום אחרון"²²: בשעת סילוקן של צדיקים הקב"ה מראה להם מה שמתוקן להם לעתיד לבוא, דהיינו שבעת אפיסת כחות הגוף מתגבר הכח השכלי, ואז נתוספת באדם ידיעה יתירה, כנודע באומרו²³: "תוסף רוחם יגועו"; ובהיות מה שמתוקן לצדיקים לעולם הבא הוא עצם ההשגה והידיעה, נמצא אם כן, שבעת ההסתלקות, אשר אז גדלה ידיעתם, באותה שעה הם רואים ויודעים מה הוא השכר המתוקן להם לעתיד לבוא, והם שמחים בזה, כי נפשם שבעה. על כן היו אומרים החכמים לר' אמי ע"ה: יהי רצון שהעולם, אשר מדרך הצדיקים הוא לראותו ולהשיגו בעת פטירתם, אתה תראהו ותדעהו בחייך, במשך זמן ימי חלדך, שהוא ריבוי החכמה והידיעה שתשיג בחיותך, כאשר ביארו מיד הכוונה באומרו: לבן יהגה תבונה ופיך ידבר חכמות, שהוא פירוש עולמך תראה בחייך. ואף על פי שיהיה לך בעולם הזה מעין עולם הבא, לא בעבור זה תנכה אז כלום בעולם הבא ממה שזכית דוגמתו כאן, אלא ואחריתך לחיי עולם הבא. וזהו מה ששאלו תלמידי רבי אליעזר כשאמרו לו²⁴: רבינו למדנו אורחות חיים ונזכה בהם לעולם הבא, כלומר, תלמד לנו האורחות אשר נדרוך בהם, באלו החיים שאנו חיים בעולם הזה, כי במה שתשכילנו ותלמדנו דעת זו נזכה בהם לחיי עולם הבא, ונהיה זוכים בהם, רוצה לומר, באלו החיים עצמם, עודנו על פני האדמה נגיע אל החיים של עולם הבא, שהכל הוא הידיעה וההשכלה, כאילו יאמרו: נטעום בעולם הזה מעין עולם הבא. והשיב להם: הזהרו בכבוד חברכם, ומנעו בניכם מן ההגיון, והושיבו בן ברכי תלמידי חכמים, וכשאתם מתפללים - דעו לפני מי אתם עומדים, ובשביל כך תזכו לחיי עולם הבא. והכוונה, אם תרצו לבוא עד תכונת גדר זה, צריכים אתם להזדרז בג' מיני הנהגות אשר ירשנו מאבותינו הקדושים - אברהם, יצחק

כיצד יוכל האדם לחיות בעוה"ז מעין עוה"ב

הנהגות הנדרשות למי שחפץ לטעום מעין העולם הבא

19. חולין צא, ב. 20. ברכות יז, א. 21. שמות רבה פרשה נב, ג. 22. משלי לא, כה. 23. תהלים קד, כט. 24. ברכות כח, ב. 25. בראשית רבה פרשה סד, ג. 26. בראשית רבה פרשה עו, א. 27. אבות פ"ג מ"י.

והרי הוא כמבואר, שיישב בבית ה', שהוא עולם הבא, בכל ימי חייו, וזהו על ידי שמתנהג במושכלות והידיעות. זהו אומר: "לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו".³⁴ וזהו גם כן כוונת הכתוב³⁵: "שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו", והכוונה שהצדיקים הם "שתולים בבית ה'", שהיא עולם הבא, בעודם בחצרות בית אלקינו, וזהו על ידי שפריחו לאחרים בהנהגתם השלימה. וימתק פירוש זה לפי מאי דאיתא בסוף פרק קמא דבתרא³⁶: תנו רבנן, שלושה הטעמין הקב"ה בעולם הזה מעין העולם הבא, אלו הן - אברהם, יצחק ויעקב. אברהם, דכתיב ביה³⁷: "בכל"; יצחק, דכתיב ביה³⁸: "מכל"; יעקב, דכתיב ביה³⁹: "כל", ע"כ. ושמעתי מהרב חסידא קדישא כמוהר"ר אליהו מני הי"ו בשם המפרשים: "שתולים בית ה'" גימטריא 'שלשה אבות עולם'⁴⁰. ועם זה יובן כוונת לשון זוה"ק: דבעי בר נש לאמלא באבהתא, ע"כ דברי קודשו, והרי הוא כמבואר על דרך האמור: "שתולים בבית ה'", שהם האבות הרמוזים בגימטריא, עולם בחצרות בית אלקינו, ודו"ק, עיין מה שכתבתי בזה בסימן ר'. ושמעתי רמז על זה, שג' הנהגות הנזכרות נוטריקון דב"ר - דורו, ביתו, רוחו. ובא הרמז בשם המנהיג, שנקרא דְבָרִי⁴¹, שיהיה מושלם בג' הנזכרים.

ענין הקדושה בכללות - פרישות מהמותרות

ומה שכתב המסילת ישרים: אין הדבר הזה שיהיו תלמידי חכמים נוטים אחרי האכילה והשתיה וכו', כתב הרמב"ן בפרשת קדושים, וזה לשונו⁴²: כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים, והתירה הביאה איש באשתו ואכילת בשר והיין. אם כן ימצא בעל התאוה מקום להיות שטוף בזימת אשתו או נשיו הרבות, ולהיות כסובאי יין וכזוללי בשר למו, וידבר כרצונו ככל הנבלים, שלא הוזכר איסור זה בתורה, והנה יהיה נבל ברשות התורה. לפיכך בא הכתוב, אחרי שפרט הכתוב האיסורים שאסר אותם לגמרי, וציווה בדבר כללי - שנהיה פרושים מן המותרות: ימעט במשגל, כענין שאמר⁴³: שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין, ולא ישמש אלא כפי הצריך בקיום המצווה ממנו; ויקדש עצמו מן היין במיעוטו, כמו שקרא הכתוב הנזיר - "קדוש"⁴⁴, ויזכור הרעות הנזכרות ממנו בתורה בנח, ובלוט. וכן יפריש עצמו מן הטומאה, אף על פי שלא הוזכרו ממנה בתורה, כענין שהזכיר⁴⁵: בגדי עם הארץ מדרס לפרושים, וכמו שנקרא הנזיר "קדוש", בשומרו מטומאת המת גם כן. וגם ישמור פיו ולשונו מהתגאל בריבוי האכילה הגסה ומן הדיבור הנמאס, כענין שהזכיר הכתוב⁴⁶: "וכל פה דובר נבלה", ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות, כמו שאמר על ר' חייא⁴⁷ שלא שח שיחה בטלה מימיו. באלו ובכיוצא בהם באה המצווה הזאת הכללית, אחרי שפרט לך כל העברות שהן אסורות לגמרי, עד שיכנס בכלל זאת הצוואה הנקיות ביריו וגופו, כמו שאמר⁴⁸: "והתקדשתם" - אלו מים ראשונים, "והייתם קדושים" - אלו מים אחרונים, "כי קדוש" -

יכלם ויכניע לבבו, כאומרם ז"ל²⁸: המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה, וזה יוליד פרי כל השלימות. כי גדול כח ההכנעה, שמביאה את האדם להכיר את עצמו, ועל ידי כך עושה מה שמוטל עליו להשלמתו. ועל כן אמר: דעו לפני מי אתם עומדים. והנה ממה שלימדם כל אלו הלימודים והודיעם המושכלות האלה, ממילא נמשך מה שהם שאלו, שבדאי באלו החיים ירגישו ויזכו לחיות חיי עולם הבא.

והוסיף עתה להם רבם, שעם היות בזה אתם אוכלים בחיים מה שהוא חיי עולם הבא, עם כל זה דעו כי סוף השכר לבוא, ולא תאבדו כלום לעתיד, אלא בשביל כך, בעבור כל זה, תזכו עוד לחיי עולם הבא ותתענגו מזיו השכינה. ונמצא אם כן, שהשלמים וכל צדיק וצדיק, הן בעודנו חי בעולם הזה, זוכה ומתעודן מעין העולם הבא על ידי מושכלותיו. והוא שאמר המשורר ע"ה²⁹: "הללו את שם ה' הללו עבדי ה', שעומדים בבית ה' בחצרות בית אלקינו". כי העולם הבא הוא הבית האמיתי הנקבע לבית דירה, והעולם הזה הוא כחצר חיצונית, שממנו נכנסים אל הבית, וכאותה שאמר³⁰: התקן עצמך בפרוודור כדי שתכנס לטרקלין. על כן אמר שעבדי ה', יראו וחושבי שמו, יהללוהו תמיד; כי צדיקים אלו יוצדק עליהם לומר שהם עומדים ממש בבית ה' הפנימי, הוא העולם הבא, בהיותם בחצרות בית אלקינו, שבעוד היותם בעולם הזה, שהם חצרות של הבית הנזכר ומבוא אליו, יקראו - עומדים בבית עצמו, על ידי מה שמתענגים במושכלות הידיעות, כי בזה הם עומדים בבית ובחצר ברגע אחד.

והוא מאמר הכתוב³¹: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם וגו' כימי השמים על הארץ" - היו זהירין מאוד בשמירת המצוות ולקבל עולם עליכם, "למען" בעבור זה תזכו ש"ירבו ימיכם", ותאריכו ימים ושנות חיים. ולא בלבד על עצמות הימים העולמים התלוים בזמן ממש אני מדבר, אלא "כימי השמים על הארץ", וכוונתי שירבו לכם ימים כאותן הימים של השמים ממעל, בהיות האדם עולה השמימה אחרי יציאתו מן הארץ, שהם ימי חיי עולם הבא. הנה כימים האלו של השמים, ירבו לכם "על הארץ", בהיותכם עדיין על הארץ, קודם עלותכם לשמים, שתראו עולמכם בחיכם, עכ"ל בקיצור נמרץ.

כי על פי יסודו נראה לעניות דעתי שזהו כוונת הכתוב תהלים כ"ג³²: "אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי בבית ה' לאורך ימים". ביקש מהשי"ת שירדפהו החסד והטוב ממנו ויעזרהו לעבודתו, שכל ימי חייו בעולם הזה ישב בבית ה', שהוא עולם הבא, שיראה עולמו בחייו, ויטעום בעולם הזה מעין העולם הבא, והדבר יהיה "לאורך ימים" בלי הפסק.

וזהו גם כן כוונת הכתוב שם³³: "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו".

28. יבמות קה, ב. 29. תהלים קלה, א-ב. 30. אבות ד, טז. 31. דברים יא, כא. 32. פסוק ו. 33. תהלים כז, ד. 34. שם צב, יד. 35. יז, א. 36. כד, א. 37. כז, לג. 38. לג, יא. 39. אולי כוונתו באופן הזה: "שתולים בבית ה'" = (1205) "שלושה אבות העולם" עם הכולל - (1204). 40. סנהדרין ח, א - "דבר אחד לדור ואין שני דברין לדור", ופירש רש"י: "דבר אחד - מנהיג אחד". 41. ויקרא יט, ב. 42. ברכות כב, א. 43. במדבר ו, ח. 44. חגיגה פ"ב מ"ז. 45. ישעיה ט, טז. 46. על רבי חייא לא מצאנו כן, ובסוכה כח, א נאמר זאת על רבי אליעזר. 47. ברכות נג, ב. 48. ויקרא יא, מד - "והתקדש" וְהִיִּיתָ קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי.

ועוד כתבתי בסימן קצ"ט בשם הרה"ג 'בינה לעתים', שאחד מטעמי הבאת הביכורים הוא לתקוע בלבנו המידה המעולה החשובה, צבי לכל המעלות, מידת הענוה, שאין לך מידה טובה הימנה. ולכן להשרישנו במידה המהוללה זו ציוונו ית"ש על הביכורים וכו', יעו"ש באורך.

ולזה בשביל מצוות הביכורים המורה על הענוה ושלמות, אתה תכנס לארץ שבאה ע"י בחינת ענוה כדבר האמור, וק"ל.

זה שמן ערב. כי אף על פי שאלו מצוות מדבריהם, עיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר שנהיה נקיים וטהורים ופרושים מהמון בני אדם, שהם מלכלכים עצמם במותרות ובכיעורים וכו', יעו"ש דברי קודשו. ועייין עוד לגאון עוזנו בספר 'לב דוד' פרק ט"ז, וזה לשונו: ובר מן דין, האוכלים למעדנים בחול, ועושים משתאות וסעודות הרשות, ידעו נאמנה כי הוא חלק הסט"א, ועתידים ליתן את הדין בפרטי פרטות וכו', יעו"ש.

והחיי יתן אל לבו דברים האמורים, ובפרט תלמידי חכמים, שמהרגל יבוא לישב במסיבה של עמי הארץ, שהוא גנאי לתלמיד חכם, כמו שאמרו בברכות פרק כיצד מברכין⁴⁹. ובפסחים פרק אלו עוברין איתא⁵⁰: רבי שמעון אומר: כל סעודה שאינה של מצווה, אין תלמיד חכם רשאי ליהנות ממנה. ועוד שם: תלמיד חכם המרבה סעודתו בכל מקום, לסוף מחריב את ביתו. ובנידה פרק היד⁵¹: כתוב בספר בן סירא: שלושה שנאתי וארבעה לא אהבתי וכו', שר הנרגל בבית המשתאות. ואתה תחזה מה שכתב הרמב"ם פרק ה' מהלכות דעות ומשם בא"רה, היא הבאר אשר ישקו ממנה כל ההדרי"ם, חקור פעליו ודבריו ומיליו מאותו פר"ק מאותו מקום, אל יליו מעיניך, קשרם על לוח לבך, כחותם על זרועך. ועייין עוד בשער הא' בפרק דרך ארץ להרב הקדוש ראשית חכמה, יעו"ש.

וזאת היתה סיבה בסיב"ת עשו"ה, גרמא דעשירא"ה, שהתלמידי חכמים נזבים בעיניהם, וגלה כבוד מהם, ואין נשמעין דבריהם, באומרם "שלחן ה' מגואל הוא, וניבו נבזה אכלו"⁵², הראיתם בן פוט"י זה⁵³, ראית איש חכם בעיניו, כסא טבא לפומא, קופרא טבא לפומא, ויאכל גם אכול את כספינו, וישת מן היין וישכר. ובהדי הוצא לקי כרבא, שאף על מי שאינו רגיל, נענו ואמרו כולם פתחו לחובה, אין היקש למחצה, דא ודא אחת היא, שיגיד עליו רעו, וילמוד סתום מן המפורש. ועמוד הכבוד שגאה ויאה לתלמידי חכמים הינו נהרס, ושכינה צועקת וכו'. כל זה ישים הנלכב נגד עיניו, וה' הטוב יזכנו לעשות רצונו כרצונו, אמן כן יהי רצון.

שי"ד א"י. והגאון 'זית רענן' פרשת כי תבוא כתב בזה המאמר¹, וזה לשונו: עשה מצווה וכו' - פירוש, לאהר ירושה וישיבה תעשה מצווה זו, שהרי בשכרה אתה תכנס לארץ, פירוש, בשבילה, ע"כ.

ונראה לעניות דעתי על דרך דרש, טעם למה בשביל מצוות ביכורים יכנס לא"י, על פי מה שכתבתי בסימן ר"ה בשם הרב 'בת עין', שבחינת א"י היא בחינת קדושה ואינו יכול לבוא רק על ידי בחינת ענוה, יעו"ש באורך.

בשכר מצוות ביכורים נכנסים לארץ

ביכורים מורים על ענוה וביכותם זוכים לארץ הניתנת ע"י ענוה

שט"ו

א"י. והרב החסיד בספר 'שארית יעקב' פרשת כי תבוא פירש, שהרגישו חז"ל על לשון המקרא: 'והיה כי תבוא', דמילת 'והיה' יתירה היא, ומה היה חסר המקרא כי יאמר 'כי תבוא אל הארץ' - אבל רמז הכתוב מה שאמר הרמב"ן ז"ל²: כי עיקר מצוות ביאת הארץ אינה אלא כי אם כשתהיה ביאתו לתוכה בשמחה. וזה טעם: 'והיה כי תבוא אל הארץ', על דרך אומרים ז"ל³: כל מקום שנאמר 'והיה' אינו אלא שמחה, ועל זאת הוא שאמרו: עשה מצווה האמורה בענין, להיות ששים ושמחים על הביאה, לא כדורות הראשונות שהמה בוכים "למה ה' מביא אותנו" וכו'⁴, כי בשכרה תכנס לארץ 'וירשתה וישבת בה', ע"כ דברי קודשו.

אמר המחבר: קצת קשה כפי זה, למה לא קבעו דבריהם על כמה קראי המוקדמין בתורה: 'והיה כי תבוא אל הארץ אשר יתן ה' לכם'⁵ וכו', 'והיה כי יבאך ה' אל ארץ הכנעני'⁶ וגו' פרשת בא, 'והיה כי יבאך ה' אלקיך אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך'⁷ וגו', 'והיה כי יביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר נשבע לאבותיך'⁸ וגו' פרשת ואתחנן וכיוצא, ויש ליישב.

ועל פי פשוטו אפשר לומר, שרמז לנו השמחה במצוות ביכורים יען שבאה על ידי טורח, שצריך לבוא הוא בעצמו ואפילו אגריפס מלך ישראל וכו'⁹, ולזה הוצרך הכתוב להזהיר על השמחה במצווה זו. ואפשר דזה טעם מאמרם ז"ל¹⁰, שמביאי ביכורים היו אומרים בדרך: "שמחתי באומרים לי בית ה' נלך"¹¹, ומובן.

שט"ז

א"י. ועוד כתב הרב! על זה במה שידוע, שעם היות שהוא ית"ש לא ירצה דבר מברואיו, מכל מקום חייב כל אדם לשלם גמול כעל כל אשר גמלוהו ה', ולהודות לשם ה' שהוא מקובל עוד ממנו, ואינו

עיקר מצוות ביאת הארץ - לבוא אליה בשמחה

טעם הציווי על השמחה במצוות הביכורים

חייב אדם להודות על לה' על טובותיו ולא להיות כפוי טובה

49. ברכות מג, ב. 50. פסחים מט, א. 51. טז, ב. 52. ע"פ מלאכי א, יב. 53. ע"פ סוטה מג, א. **שיד** | 1. דספרי כי תבוא פיסקא רצו, שהובא בראש סימן שייב - "והיה כי תבוא אל הארץ - אין 'והיה' אלא מיד. כי תבוא אל הארץ - עשה מצווה האמורה בענין, שבשכרה תכנס לארץ". **שטו** | 1. דברים כו, א - "והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה וירשתה ונשבת בה". 2. עיין רמב"ן במדבר יג, ב - "ויתכן כי משה בעבור שידע כי היא שמנה וטובה כמו שנאמר לו (שמות ג, ח) 'אל ארץ טובה ורחבה' וגו', בעבור כן אמר להם שיתנו לב לדעת כן, כדי שיגידו לעם וישמחו ויחליפו כח לעלות שם בשמחה, ולכן אמר להם 'והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ' (במדבר יג, כ), כדי שיראו בעיניהם בשבח הארץ וכו' רצה משה שיגידו להם כל עניני הארץ לשמחם במעלותיה כי יודע היה בהם וכו'. ועל כן צוה אותן משה לפרוט הטובה היא אם רעה וגו' השמנה היא אם רזה וגו', והכל לשמחם כי צבי היא לכל הארצות, ויעלו בה בחפץ גדול". 3. בראשית רבה פרשה מב, ג. 4. במדבר יד, ג - "ולמה ה' מביא אתנו אל הארץ הזאת לנפול בְּתוֹךְ נַשְׁיָנוּ וְנִטְפְּנוּ יְהִי לָבָד הָלוֹא טוֹב לָנוּ שׁוֹב מִצְרָיִם?". 5. שמות יב, כה. 6. שמות יג, ה. 7. שם פס' יא. 8. דברים ו, י. 9. ביכורים פ"ג מ"ד - "הגיעו להר הבית, אפילו אגריפס המלך נוטל הסל על כתפו ונכנס עד שמגיע לעזרה". 10. ירושלמי ביכורים פ"ג ה"ב. 11. תהלים קכב, א. **שטז** | 1. הרב החסיד

בעניין מן. ונראה כי עיקר הקושיה מה שיש בכאן, הוא איך אמר ה' "מי יתן", הא הבחירה ביד איש, ועל זה סובב הולך יסוד הדת והאמונה.

והנה אמרו רז"ל שהקב"ה מתפלל¹⁴. והעניין דיש שני מיני תפילות - א', קטן לגדול לעשות בקשתו, וכן יש מין שני, גדול לקטן, והוא האב לבן שמבקש לבנו אוהבו, ואומר לו: בני, לרוב אהבתך איני רוצה להכותך מכה רבה, ולכן נא שמע למוסר אביך ואל תמרוד בי, כי אם לאו, אני מוכרח ליסרך וזהו לי לצער, כי אהבת עולם אהבתיך, ולכן שמע בני והאזן למצוותי. בקשה זו האב עושה לבן ממש יום ביומו. וכן הוא על דרך זה תפילת הקב"ה לישראל: שמעו נא בקולי לכל אצטרך לייסרכם במשפט, וזהו לאהבת ישראל, והיש תפילה גדולה מזו. זה למדנו ממאמר ה': "מי יתן", והיא תפילה גדולה שאמר "מי יתן והיה לבבם", וכן נאמר בתהלים¹⁵: "לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו", והיש תפילה גדולה מזו, והוא יסוד הבחירה, ועמוד כל הדת בקביעות שחר ועונש.

וזהו מה שאמרו¹⁶ כי ה' אמר לר' ישמעאל כהן גדול: ברכני, כי אין העולם מתקיים כי אם על תפילות וברכות לה', הודאה והלל שהוא לשון ברכות. רק בזמן שישראל עושין רצונו של הקב"ה - חפץ בתפילתם, מה שאין כן כשאין עושין רצונו של הקב"ה - ממאס בם ובתפילתם, כדכתיב¹⁷: "גם כי תרכו תפילה אינני שומע", אבל שומע תפילה מן היחידים בני סגולה, תפילתן וברכתן הוא מקבל, ולא זולתן. ולכך אי אפשר לעולם בלא צדיקים, דאם לא כן תפילה מה תהא עליה.

וזהו העניין כי ר' ישמעאל כהן גדול היה בעת החורבן, ואז היה חרון אף בישראל לגדול עוונם. ולכך אמר ה' לר' ישמעאל: בני ברכני, שהברכות והתפילות יהיו ממך בלבד, ואני ממאס בברכות של המוני ישראל. וכשמע ר' ישמעאל כן, הרגיש בכעס ה' על עמו, וכי מאן לקבל ולשמע ברכתן ותפילתן, אף הוא התפלל והפגיע לה' בעדם, ואמר: יהי רצון מלפניך שיגולו רחמיך על מידותיך וכו'. ובנוסחאות ישנות כתיב: ונענע לי ראשו, והיא עיקר, כי מאן ה' לקבל תפילתו בזה, ולכך נענע לו כביכול ראשו, כי כבר היה כלה ונחרצה חורבן בית המקדש וגלות ישראל.

ועל כל פנים העיקר הוא הבחירה, ואם כן איך יאמרו ישראל תן אתה. אבל העניין, כי בבחינת קניין השלימות יש שני דרכים בהסתרת המונעים ומעכבים לעבוד את ה'. הדרך האחד, הוא כאשר אדם טרוד על המחיייה ועל הכלכלה, להביא טרף לביתו לכלכל עצמו ולעם אשר עימו, ויקצור ויזרע וכו' עד יגיע ללחם אשר אוכל, וכמה יגיעות להכין מלבוש ושמתו לעורו, הלא צריך בלוי הזמן, ואם כן כל זה ממעט עונת קניין השלימות, הלא יתן בעפר דעתו להוציא יקר מזולל למחיייה וכלכלה, ועל ידי זה כמה יתגלגל

כפוי טובה, שזו מידה פחותה מאוד. ורז"ל ביארו הרבה גנות המידה הזאת היות אדם כפוי טובה, והיות הוא ית' קובל על בני ישראל היות המידה הזאת מצויה ביניהם, כעניין שאמרו בפרק ראשון דעבודה זרה²: אמר להם משה לישראל: כפויי טובה בני כפויי טובה.

ועוד יחסוה רז"ל בעניין עמלק עם ישראל, שאמרו³: יבוא עמלק שהוא כפוי טובה ויפרע מישראל שהם כפויי טובה. והמשיל⁴ לאב שהפליג בטובת בנו, ואחר כך אמר: היכן אבי - כן ישראל אמרו: "היש ה' בקרבנו"⁵.

ולכן נסמכה פרשת "זכור את אשר עשה לך עמלק" לפרשת הבאת בכורים, להסמיכו לעניין המידה הנלווה עמה. והוא שנאמר בה⁶: "הגדתי היום לה' אלקיך", ואמרו חז"ל⁷: "הגדתי היום" שאיני כפוי טובה, כי כל עצמו של עמלק לא בא עלינו אלא בעבור המידה המוגנה הלזו שהיינו כפויי טובה. והן עתה הנה הוא בא לתקן את אשר עוותו, ואזיל ומודה: "הגדתי היום לה' אלהיך", ירצה, הימים הראשונים יפלו, והגדתי שאיני כפוי טובה.

ולזה רמזו חז"ל בספרי על המצווה המידה הטובה הנלמדת מהאמור בעניין "הגדתי היום לה' אלהיך" - מגיד לאמר שאיני כפוי טובה, שמידה הלזו לא מנעה השי"ת עצמו מלקבלה, אלא אדרבא, ביקש זאת מיד בניו למען לא יהיו כפויי טובה, ולהודות בשם ה' כעל כל אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו. ועלה הוא שאמרו: עשה מצווה האמורה בעניין, שבשכרה תכנס לארץ, יען אם תעדר מצווה זו ממך לא תוכל לעמוד בפני ל"א מלכים, ונהפוך הוא, כי יבוא גוי עז הכפוי טובה ויפרע ממני שהוא כפוי טובה ח"ו, כדרך מעשה שהיה בעמלק, ע"כ דברי קודשו בקצת שינוי.

ודרך אגב ראיתי להביא מה שפירש הגאון 'ערות דבש' על מאמר רז"ל פרק קמא דעבודה זרה⁸, וזה לשונו: ת"ר, "מי יתן והיה לבבם זה להם"⁹ - אמר להם משה לישראל: כפויי טובה בני כפויי טובה, בשעה שאמר הקב"ה לישראל: "מי יתן והיה לבבם זה להם", היה להם לומר תן אתה. כפויי טובה, דכתיב¹⁰: "ונפשנו קצה בלחם הקלוקל", בני כפויי טובה, דכתיב¹¹: "האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל". אף משה רבינו ע"ה לא רמזה לישראל אלא לאחר ארבעים שנה, שנאמר¹²: "ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה", וכתוב¹³: "ולא נתן ה' לכם לב לדעת" וגו'.

וכתב על זה הגאון הנזכר, וזה לשונו בקיצור: ויש להבין מה כפויי טובה יש בזה. ועוד מה עניין הך דמן לכאן, פתח ב"מי יתן" וסיים

בעבור כפיות טובה בא עמלק על בישראל

טעם סמיכות פרשת עמלק לפרשת בכורים

בזכות הכרת הטוב נצחו ישראל את מלכי כנען ונכנסו לארץ

כפיות הטובה של בני דור המדבר

תפילתו של הקב"ה

שני המעכבים העיקריים בעבודת ה'

בספר 'אריית יעקב' הנזכר בסימן הקודם. 2. ה, א. 3. ילקו"ש בשלח רמז רסא. 4. שמות רבה פרשה כו, ב - "היש ה' בקרבנו אם אין, ויבא עמלק" (שמות יז ז-ח), וכי מה ענין זה אצל זה - משל לתינוק שהיה רוכב על כתיפו של אביו וראה חבירו של אביו, אמר לו: אמר לו אביו: אתה רוכב על כתפי ואתה שואל עלי, הריני משליכך ויבא השונא וישלוט בך - כך אמר הקב"ה לישראל: אני נשאתי אתכם על ענני כבוד ואתם אמורים היש ה' בקרבנו. לפיכך יבוא השונא וישלוט בכם, הוי ז'ויבא עמלק". 5. שמות יז, ז. 6. דברים כו, ג. 7. ספרי כי תבוא פיסקא רצט. 8. ה, א. 9. דברים ה, כה. 10. במדבר כא, ה. 11. בראשית ג, יב. 12. דברים כט, ד. 13. שם פסוק ג. 14. ברכות ז, א. 15. תהלים פא, יד. 16. ברכות ז, א. 17. ישעיה א, טו.

אמר המחבר: עיין במדרש שוחר טוב סימן ע"ח, וזה לשונו: "לחם אבירים"²⁵ - שנעשו מלאכים, "אכל איש" - אלו ישראל, שנאמר²⁶: "כל איש ישראל". אמר רשב"ל: היו ישראל מתרעמים ואומרים: יש לך ילוד אשה אוכל ואינו מוציא, ראית מימך נותן חיטים לתוך הריחיים ואינה מוציאה קמח, אמר הקב"ה: בטובה שאני עושה להם ושמתי אותם למלאכים הם מתרעמים עלי, ואומרים²⁷: "ונפשנו קצה", יעו"ש.

והוא פשט הכתובים תהלים פ"ב²⁸: "אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם, אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפולו". יאמר, "אני אמרתי אלהים אתם", שנעשיתם מלאכים באכילת המן, "ובני עליון כולכם". ואתם חשבתם להיפך, שהמן לכם לרוע להיות פתח לחטאת בביטול הדאגה והטורח, ולמדתם זאת מאדם הראשון שאמר: "האשה אשר נתת עמדי", להיותו בלי חסר טובה. ומה אמר לו ה' - "בזעת אפך תאכל לחם", לבלתי רום לבבו, כן גם אתם, "כאדם" וכו', כי כך היא המידה, כמאמר הכתוב²⁹: "תחת אשר לא עבדת וגו' מרב כל ועבדת את אויבך וגו' בערום ובחסר כל". "וכאחד השרים" הוא כפל העניין במילות שונות.

נמשך להאמור אביע אומר בפירוש מאמרם ז"ל: "לך ה' הצדקה"³⁰ - במן, "ולנו בושת הפנים" - בעגל, עיין בספר 'מטעם המלך'³¹ סימן תשע"ה מה שפירש בדרך דרש. ולפי פשוטו נראה לעניות דעתי לפרש במה שכתב הרב 'כתנות אור' פרשת וישב, בכונת מדרש תנחומא³²: אמר יהודה: הורגים אנו את אחינו ומברכים ברכת המוציא - דאיתא במדרש, שרצו להרוג את יוסף משום דאמרו דירבעם עתיד לצאת ממנו. וידוע דעובדי עכו"ם אומרים שהשי"ת כביכול עזב את הארץ בידי צבא השמים, וסילק השגחתו מהתחתונים, וצבא השמים הם משפיעים לתחתונים. ואיתא בזוהר³³ שכוונת הה"א של 'המוציא' מרמז על ה"א אחרונה שבשם הוי"ה, והיא מידת המלכות המשפעת מזון ומחייה, וממנה יצא כל השפע לתחתונים. ואם כן מוכח שהקב"ה הוא בעצמו משפיע וחותך מזון ומחייה לכל חי, ולא צבא השמים. ואם כן מברכת 'המוציא' מוכח דאסור לעבוד עבודה זרה כדעת ירבעם. זה אומר: הורגים אנו את אחינו בשביל שעתיד להטעותנו לבעלים, ויאמר שעזב ה' את התחתונים - ולכך אמרו: ונברך ברכת 'המוציא', שמן הה"א של ברכת המוציא מוכח שהקב"ה הוא בעצמו משפיע לתחתונים, וכדין אנו הורגים אותו, ע"כ.

ועוד נקדים מה שכתב רבינו בחיי פרשת בשלח: "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים"³⁴, וזה לשונו: "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים" - לשון ממטיר מלשון משמרת, והיא מידת הרחמים המקבלת מן השמים, שעליה הזכיר שלמה בחכמתו³⁵: "ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה חזק לנערותיה". ולשון ממטיר יורה לשכינה,

מהקנאה ושנאה מרעהו וכבוד וכדומה, עד שכל אלה מהמידות הפחותים הם סילון ממאיר לעכב גדר היראה והחכמה. ועם כל אלה, כאשר יאכל הוא שבע כעס ומכאובות ותחלואים על ידי מזון שאינו על מזג הראוי לפי הזמן ומזגי גוף, אם קר או חם, אם לח אם יבש, אם חזק אם רפה, מרבים וממעטים שינה, עד שעל ידי כן יש בהם ביטול חקירת מדע ויראת ה', וכהנה איבוד זמן בניקוי המותרות, ומהר צועה כי יפתח, אשר בין כך מיעט בהסתכלות גופו ועבודת בוראו. לא כן היה עם תמימי דרך, דור המדבר, שהיו אוכלי המן. לא ירעדו ולא ידאגו, כי לחמם מצוי יום ביומו, אוכלים למעדנים, ונער קטן ינהג בס, ללקט עומר לפי אוכלו, בלי לאות וטורח ודאגה. והמאכל היה מזוג לפי אוכלם, לא חל בו שום שינוי מזוג ונבלה באיברים, כי היה כולו מתחלק לדמים ויסודות הגוף כפי מקריו ואיכותיו, איש איש למקומו. ואפילו להוציא המותרות לא היה צריך, ונשאר הזמן כולו קודש לה', ואין כאן דבר מעכב ומטריד. ולזה אמרו¹⁸: לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן.

ויש גם כן דרך שני בהיפך, כי כאשר האדם כל תאוותו בידו, ואין לו שום דבר המעצבו ומדאיבו, ירום לבבו וישכח עושהו, ויבקש לו גדולות כאילו מידו היה הכל, ויקצץ בנטיעות, ויפול בשחת ח"ו, וכאומרם¹⁹: יאה עניותא לישראל. והלא שאל נא ימות עולם, אדם הראשון שהיה לו תכלית הטוב בגן עדן אלקים היה, וביקש להיות כאלקים יודעי טוב ורע, ושלח אל עץ ידו. וכן דור המבול, שלא חסרו טובה, ומרדו בה'.

וזהו פירוש המאמר הנזכר, כי כאשר אמר ה': "מי יתן והיה לבכם" וכו', היה להם לומר: תן אתה - לא שיבטל הבחירה, רק תן להסיר המניעה שיהיה כדת המן מתמיד, והוא פתח פתוח לעבוד ה' בכל לב כנזכר. אבל ישראל שלא אמרו כן, והיו כפויי טובה, כי חשבו להיפך, המן הוא להם לרוע להיות פתח לחטאת, כי ירום לבכם יבקשו גדולות, וצעקו ככרוכיא: "בלתי אל המן עינינו"²⁰, כי טענו כי על ידי זה יבוא להם רמות לב, שהמרו כמה פעמים - לכך לא ביקשו שיתמיד ה' המן. ולמדו זאת מאדם הראשון שאמר²¹: "האשה אשר נתת" וגו', שהוא גם כן להיותו בלתי חסר טובה, כאומרם²² כל מי שאין לו אשה שרוי בלא טובה, ואדם הראשון היה לו אשה שווה במזוגו, צלע מצלעותיו, והיתה עמו תמיד, בחיקו תשכב, ולא היה חסר בשלימות הקניין בעולם הזה דבר - ורם לבבו להיותו כאלהים יודעי טוב ורע, ואמר²³: "האשה אשר נתת עמדי". ולכך אמר ליה ה'²⁴: "בזעת אפך תאכל לחם", להיפך, שיהיה יגע ולא יהיה לו רום לבב. וממנו למדו ישראל שהיו כפויי טובה, וחשבו עניין מן לרוע. לזה לא אמרו משה אלא לסוף ארבעים שנה, כי עד אותו זמן חשב משה שחיו יחייה, ויהיה גם כן עניין המן קיים. אבל בסוף ארבעים, שימות ויפסק המן שהיה בזכותו, הוכיחן שלא בקשו 'תן אתה', להתמדת המן, עכ"ל בשינוי קצת.

הטעם שחשבו ישראל את ירידת המן לרוע

18. ילקו"ש בשלח רכו. 19. ילקו"ש ישעיה תסו. 20. במדבר יא, ו. 21. בראשית ג, יב. 22. יבמות סב, ב. 23. בראשית ג, יב. 24. בראשית ג, יט. 25. תהלים עח, כה - 'לחם אבירים אכל איש צידה שלח להם לשבע'. 26. דברים כז, יד ועוד. 27. במדבר כא, ה. 28. תהלים פב, ו-ז. 29. דברים כח, מז. 30. דניאל ט, ז. 31. חלק ו. 32. עקב סימן ו - 'ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע' וגו' (בראשית לז, כו) - ישבו לפרוס על הפת, אמר להם הורגים אנו את אחינו ומברכים, שנאמר (תהלים י, ג) 'ובוצע ברך נאץ ה', לכך כתיב 'מה בצע' וגו'". 33. רעיא מהימנא עקב רעב, א וע"ע זוהר תרומה קסח, א. 34. שמות טז, ד. 35. משלי לא, טו.

'לך ה' הצדקה" - במן, "ולנו בושת הפנים" - בעגל

האותיות
נמשלו
לגוף
והניקוד
לנשמה

ולעניות דעתי נראה פירוש המאמר הנזכר, בהקדם הא דאיתא בפרק ב' דברכות⁴⁶: תני רב עובדיה קמיה דרבא: "ולמדתם"⁴⁷ - שיהא למודך תם, שיתן רווח בין הדבקים. עני רבא בתריה: כגון "על לבבך"⁴⁸, "על לבבכם"⁴⁹, "בכל לבבך"⁵⁰, "בכל לבבכם"⁵¹, "עשב בשדך"⁵², "ואבדתם מהרה"⁵³, "הכנף פתיל"⁵⁴ וכו', יעו"ש. וכתבו הפוסקים שאף בפסוקי דזמרה ובתפילה וכשקורא בתנ"ך, צריך לזוהר בכך, עיין באו"ח סימן ס"א סעיף כ"ב, ועיין בספר הקדוש הרב הגאון החסיד של"ה דף רנ"ב באורך. וחכמי המוסר האריכו והרחיבו בעונש, למי שאינו נוהר להפריד בין הדבקים, וממהר במלאכת שמים, כי מהמהירות אז ידלג כאיל, היינו עזובה היינו שכוחה, ורבה העזובה בקרב האר"ש; ובית הבליעה מחזיק כמה תיבות ואותיות "כבלע את הקדש"⁵⁵, ופיו המדבר שולח אימרתו אר"ש, עד מהרה ירוץ, קארי חדא ופרי תרי, חצין של אותיות כבלי דעת, עיין לגאון עוזנו ב'לב דוד' דף ל"ב. וכתבו ז"ל, שהאותיות נמשלו לגוף, והנקודה לנשמה, כי הנקודות מניעות האותיות כמו שהנשמה מניעה את הגוף, כמו שדרשו רז"ל בספר הבהיר: דמיין נקודתא באתוותא דאורייתא דמשה, כנשמתא דחייא בגופא דאיש, עיין ב'רבינו בחיי' בריש פרשת לך לך באורך. ומטעם זה יגדל העונש למי שאינו נוהר בכך, שדומה כאילו מאבד גוף ונשמה.

ונקדים עוד מאי דאיתא בפרק כיצד מברכין דף ל"ח⁵⁶: ת"ר, מה הוא אומר - 'המוציא לחם מן הארץ', ר' נחמיה אומר: 'מוציא לחם מן הארץ'. אמר רבא: ב'מוציא' כולי עלמא לא פליגי דאפיק משמע, מדכתיב⁵⁷: "אל מוציאם ממצרים", כי פליגי ב'המוציא', רבנן סברי: 'המוציא' דאפיק משמע, דכתיב⁵⁸: "המוציא לך מים מצור החלמיש", ור' נחמיה סבר: 'המוציא' דמפיק משמע, שנאמר⁵⁹: "המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים". ומסיק הש"ס: והלכתא 'המוציא לחם מן הארץ', דקיימא לן כרבנן דאמרי דאפיק משמע. וכתבו שם התוספות ד"ה 'הלכתא המוציא': ואף על פי ד'מוציא' כולי עלמא לא פליגי דאפיק משמע, בירושלמי מפרש טעמא, כדי שלא לערב האותיות, כגון 'העולם מוציא', יעו"ש. זה אומר: הורגים אנו את אחינו ומאבדים גוף ונפש אחת, ומברכין ברכת 'המוציא' ולא 'מוציא', להפריד בין הדבקים, שלא לאבד האותיות שנמשלו לגוף; והיו תרתי דסתרן, ודו"ק.

מעשה
נורא על
דבר
הזהירות
בהגיית
מילות
התפילה
כתיקון

[ואתה תחזה עוד מעשה נורא המובא בספר 'שם יעקב', והביאו בספר 'נהורא שלם' פרק י"ד וזה לשונו:
איש אחד היה מחסידי עליון, ואספר קצת מחסידותיו ומידותיו, ושמו ר' עזרא במוה"ר ידידיה. והיה דר בעיר קטנה ואנשים בה מועט, סמוך לוויניציא. והאיש ההוא מיום שעבר לו שבע שנים לא עבר עליו חצי לילה בשינה, והיה לומד ג' חלקים בפרטי תורה,

כי השם המיוחד עושה שתמטיר. ולא היה להכתוב להזכיר השמים, כי בידוע שכל מטר הוא מן השמים, אבל הכוונה כי המידה הזאת, שהפרנסה באה משם לכל העולם כולו, בין בעליונים בין בשפלים, מקבלת מן השמים, כלומר מן הרחמים. וזהו על פיך יגביה נשר³⁶, שדרשו ז"ל על השכינה. והזכיר מיד: "משם חפר אוכל למרחוק עיניו יביטו", וכן הזכיר שלמה³⁷: "ממרחק תביא לחמה", כלומר כי משם באה הפרנסה. והמידה הזאת קראה שלמה בשיר השירים: "אחותי רעיתי"³⁸, ודרשו ז"ל³⁹: "רעיתי" - פרנסתי, כי לה היו מקריבים הקרבנות, ומשם באה הפרנסה, והברכה שופעת על כל העולם וכו', יעו"ש דברי קודשו באורך.

זה אומר: "לך ה' הצדקה" - במן, שמשם הוראה יוצאה שהכל בידי שמים, היפך סברת עכו"ם האומרים שצבא השמים הם משפיעים לתחתונים, ולזה "לנו בושת הפנים" - בעגל, וק"ל.

ובעיקר פירוש המאמר הנזכר דמה בצע⁴⁰, עיין לגאון עוזנו בפרשת וישב, שהקשה על דברי הרב 'כתנות אור' שאינו מתיישב, דלפי לשון המאמר שהביא, דקאי אקרא ד"מה בצע כי נהרוג את אחינו", נראה דמברכת המוציא נבין שלא להורגו, ולפי דרך הרב ז"ל ברכת 'המוציא' מרענת להורגו. ופירש הכוונה עם מה שידוע, דבעוון אדם הראשון נתקללה האדמה, וגם בעוון הריגת הבל, כתיב⁴¹: "ארור וכו' מן האדמה אשר פצתה וכו'", כי תעבוד את האדמה לא תוסף תת כחה לך". ואמרו במכילתא פרשת בשלח⁴³ על פסוק "נטית ימינך"⁴², וזה לשונו: מגיד שהים זורקן ליבשה והיבשה זורקן לים. אמרה יבשה: ומה בשעה שלא קבלתי אלא הבל שהוא יחידי, נאמר לי "ארור" וכו', עתה איך אוכל לקבל דמן של אוכלוסין הללו, עד שנשבע לה הקב"ה שאינו מעמידה בדין, שנאמר: "נטית ימינך", ואין ימין אלא שבועה, ע"כ. ואחר כך בזכות נח חזרה האדמה להוציא חיטים בתערובת מרץ ותבן, וצריך כמה ברורין. ולזה אנו מברכין 'המוציא לחם מן הארץ', כי ה' ריחם עלינו, והוציא הארץ מקללתה ועושה לחם, אף שהוא בטורח. ואם כן אם האדמה נתקללה בהריגת הבל, עתה בהרגנו ליוסף, זרע קדש ב"ר מני"ה דמר יעקב אבינו, בחירי שבאבות⁴⁴, ובן רחל האהובה, ממה נפשך, אם תקבל דמו - תתקלל האדמה ולא נאכל לחם, ואם הארץ תתיירא ולא תקבל דמו - כל עובר עליו יושם, יודע הדבר ונהיה לבזו. והוא מה שדרש בעל המאמר: "מה בצע" מלשון בצע כוליה שירותא וכיוצא⁴⁵, שהוא המברך 'המוציא', דמשם אנו למדין דבריכי קא מברכינן לד' המוציא הארץ מקללתה, ואם כן עתה תשוב להתקלל אם לא תקבל - "וכסנינו את דמו", יש לנו מקום לכסות, בתמיהה, הרי האדמה לא תקבלנו. וזהו שאמר הורגין את אחינו ומברכין ברכת 'המוציא', הלא מברכת 'המוציא' נבין ונדון שלא להורגו, ע"כ דברי קודשו.

הקשר
שבין ברכת
המוציא
לבין הריגת
יוסף

36. איוב לט, כז-כט - "אם על פיך יגביה נשר וכי ירים קנאו: סלע יפון ויתלנן על שון סלע ומצודה: משם חפר אכל למרחוק עיניו יביטו". 37. משלו לא, יד. 38. ה, ב. 39. שהש"ר פרשה א, ו. 40. המאמר הנזכר לעיל - 'הורגים אנו את אחינו ומברכים ברכת המוציא', שדרש על הפסוק: "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע" וגו' (בראשית לז, כו). 41. בראשית ד, יא-יב. 42. שמות טו, יב. 43. מס' דשירה פרשה ט. 44. בראשית רבה פרשה עו, א. 45. ברכות לט, ב דהיינו מלשון בציעת הפת. 46. ברכות טו, ב. 47. דברים יא, יט. 48. דברים ו, ו. 49. דברים יא, יח. 50. דברים ו, ה. 51. דברים יא, יג. 52. דברים יא, טו. 53. דברים יא, יז. 54. במדבר טו, לח. 55. במדבר ד, כ. 56. עמוד א. 57. במדבר כג, כב. 58. דברים ח, טו. 59. שמות ו, ז.

מה פשעו ומה חטאתו. ואחר כלות ל' יום, בא בחלום אל ר' גדליה הנ"ל, ואמר בבכיה גדולה: בכלות שנה אחר פטירתו והפרשו מהם, הראו לו בבית דין של מעלה כל מעשיו מיום שעמד על שכלו, דבר אחד מהם לא נעדר. ואף מה שלא כיון בקדושה דסידרא פעם אחת, מן 'ברוך אלקינו שבראנו לכבודו' וכו', ואמרו לו: בתענית אשר סגפת עצמך גם ה' העביר חטאתך זה, וצהלו וצהבו פני, ושמחתי שמחה גדולה, ואמרת: ברוך ה' אשר הנחני בדרך אמת ולא נתנני בידי לא אוכל קום, הוא היצר הרע. ומיד ככלותי לדבר אמר לי: שא נא עניך למרום, ואשא עיני למרום כו', וראיתי כמה פרחים קטנים ככוכבי השמים לרום. ומיד נפלה עלי חרדה גדולה, רעדו כל איברי וברכי דא לדא נקשן, ואמרת: מה המה אלה, ואמרו לי: אלו הנקודות אשר ביזית בתפלתך אשר התפללת, וקראת צירי במקום שבא, וחיריק במקום שורק, ושאר החלופים, ודלגת אותיות במה שלא נתת רווח בין הדבקים. אלה האותיות והנקודות אשר קלקלת מעולם, אחד מהם לא נעדר, כולם מקטרגים עליך, ומבקשים עליך דין לאמר: פלוני זה ביזנו והכלימנו, ומנע אותנו מלהיות ציונים בכתר העליון. וה' אוהב משפט הוא, ומשפטיך זה חרוץ להיותך מגולגל, אולי תתקן את אשר היית מעוות, ולולי מעשיך הטובים דינך קשה מאוד, והלכתי בפסק דין זה שמח וטוב לב, עכ"ל.

ואנשי עיר קטנה ההיא, מיד כשמעו זאת הפליאה, שלחו למרחוק כמו נ' פרסאות, שהיה שם איש אחד ושמו מוה"ר משה חיים מדקדק, ולקחו לקהילה הזאת להיות להם לרב ולפטרון, ללמדן חכמת הדקדוק. וקל וחומר שהיו נזהרים באותיות ונקודות, ליתן רווח בין הדבקים, והרגילו עצמם כל הקהילה, המה ובניהם ובני ביתם, ולקרות מפיך הא בכל מקום. ומיד שבא המדקדק הנ"ל לעירם, נתקבלו תפילותם, ולא אירע להם שום צרה ומכשול ופוקה, כה יתן להם ולכל ישראל עד ביאת הגואל במהרה בימינו, אמן.]

שי"ז א"י. כתיב: "כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ", והכוונה בו על דרך "מי האיש החפץ חיים". כי פירושו, כי ה' הוא העיקר ומקור החיים, וכל איש אשר חפץ להדביק עצמו רק בה' חי החיים, ומשים כל מגמותיו ותאוותיו רק לה' בלבד ולא לתענוגי העולם הזה והבליו, זה האיש בודאי "עשה בשמים ובארץ", היינו שמחבר ומייחד ייחודים, וממשיך שפע ברכה וקדושה משמים ממעל להארץ, לעולם הזה בחינת ארץ, ומחברם, וזה עיקר בריאת האדם. וזה שאמרו רז"ל: אדם הראשון היה מארץ עד לרקיע, רמז לבחינה הנזכרת, שהיה ממשיך שפע משמים לארץ ומחברם, וכמאמר הכתוב: "כל בשמים ובארץ", ותרגומו דאחיד בשמיא ובארעא, והוא צדיק כידוע.

ולזה גם כן מרמז אות צדיק כזה: צ - יו"ד נו"ן, שמחבר בחינת יו"ד בחינה קדושה לבחינת נו"ן בחינת נפילים

וחלק רביעית בסודות התורה, עד אור היום.

ומיום שעמד על דעתו, אחר שנעשה בן י"ב שנים, לא אמר שום דבר תפילה או ברכת המזון או שום ברכה או בקריאתו בתורה ובנביאים ובכתובים, שלא היה מכוין פירוש המילות בכוננות הראויות. רק פעם אחת בהיותו טרוד באבל תינוק אחד שמת לו בן חמש שנים, שמתחילת 'ברוך אלקינו שבראנו לכבודו' וכו' עד גמירא לא כיוון לבו פירוש המילות. והיה מצטער כל ימיו על זה, וישב בתענית עד יום מותו עד שהושחרו שיניו מתעניתו. עוד, מיום שנעשה בן עשר שנים לא התפלל בלי עשרה, חוץ מפעם אחת מחמת רעש מלחמה ציווה שר העיר שילכו כל היהודים מנער ועד זקן עם כלי זינים, ואז נתבטל תמיד של הקיבוץ בכלל. ומעולם לא ישב לסעוד עד שהכניס עמו עני אחד להיות סועד עמו. ולא ברך לעולם בלי זימון, ועל הכוס דוקא. ומעולם לא הסתכל בצורתא דזווי ולא הכיר שום מטבע, ועד שנעשה נשוי היה מתפרנס על ידי אמו, ואחר כך נתפרנס על ידי אשתו, שהיא היתה עוסקת במשא ומתן, ובע"ה הצליחה, ועשתה פירות לפרנס אישה ואנשי ביתה ברווח גדול. איסור חדש, אשר מכמה דורות לא היה נשמע ולא נראה משום אדם, היה נזהר בו מאוד, ועל ידו נתפשט המנהג קצת באיסורא, להחזיק בקצרה של דברים הנ"ל.

דברי חסידותו אשר ראינו ואשר לא יכולנו לידע, אזי נודע לנו על ידי האיש קדוש הנ"ל קודם פטירתו, כשהיה בן שבעים שנה, הרים יו"ד אצבעותיו למעלה, והעיד על עצמו שכוונתו היה בכל מעשיו שממנו יראו וכן יעשו, ולא לשום פניה אחרת ח"ו. ואם באנו לספר מידותיו ההגונות תקצר היריעה מהכיל. ומעולם לא נזקק להשיח עם שום אשה, זולת עם אשתו ובנותיו ובנות בניו, אבל בתכלית הקיצור. ואף מה שהיה מהצורך ממיעוט דמיעוטי היתה כו'. כשהיה מקדש הלבנה היה פושט בגדיו ולבש בגדי חמודות. וכמה פעמים אמר: מה מאוד חשקה נפשי להרגיל במידתו של רב שלא להסתכל חוץ לד' אמות, ולא עלה בידו בעונותינו הרבים.

לאחר פטירתו זה ד' שנים, בא בחלום אל חבירו החסיד ר' גדליה במוה"ר אברהם, שהיה חסיד מופלג אבל לא הגיע עד קרסוליו. ואמר בחלום אל חבירו: חבירי חבירי, אוי לי ואבוי לי שהייתי מכלה ימי ושנותי בהבל. כשומעו זאת נפל ר' גדליה על פניו, וצעק בבכיה גדולה ומרה עד שנתעוררה אשתו ובני ביתו. וגעו כולם בבכיה ודמעות וצעקו: אבינו אבינו רכב ישראל, מה תבכה, עד שהגיד להם כל המאורעות מה שהראו לו בחלום. ואמר: אם זה החסיד, שהיינו סוברים שהיה חלקו צפון עם האבות אברהם, יצחק ויעקב, אמר על עצמו שהיה מכלה ימיו בהבל, ומה נעשה אנחנו אזובי קיר, שלא הגענו לחלק אחד ממאה ממדותיו.

מיד אספו וקבצו כל אנשי עיר, כמו חמישים איש, אנשים ונשים וטף על קברו זה ל' יום רצופים, בכל יום כמו ב' שעות, אחר תפלת שחרית, להראות לאחד מהם בחלום או בהקיק, להגיד להם

דהיינו אל ח', שצורת ה' כמו ח', אם כן עולה 'אלח' - ל"ט, ומדאיצטריך למכתב "הדברים" מוכח דצורת ה' כצורה דידן, ומוכח דאיכא תשובה, כדאמרן בגמרא, דתליא לכרעיה דה', דאי הדר בתשובה מעיילינן ליה, ע"כ דברי קודשו.

אמר המוכר: הספר אינו בידי לראות מקורן של דברים, כי לכאורה יש לפקפק בהקדמה הנזכרת, כאשר יראה המעיין. ועיין מה שפירשתי בסימן קפ"ה מאמר רז"ל¹⁵, שאדם הראשון אמר: כל כך גדול כוחה של תשובה, פתח ואמר¹⁶: "מזמור שיר ליום השבת", ועל פי דברי הרב הנזכר מה טוב ומה נעים. וכן כל אותם מאמרים ופסוקים שהביא גאון עזונר¹⁷ ופירשם לדרכו, יתפרשו כולם על פי דברי הרב הנזכר, וק"ל.

וראיתי להגאון 'עיר דוד' פרשת דברים על מאמר רז"ל במדרש פליאה: הרוצה לידע שפנחס הוא אליהו, יראה מ"אלה הדברים". שהכוונה, ש"אלה הדברים" רמז על ל"ט מלאכות. ואיתא בגמרא¹⁸: הני ט"ל מלאכות כנגד מי - כנגד ט"ל מלאכות שבמשכן. והנה יקשה, שהיה ראוי להקדים פרשת מלאכת המשכן, ואחר כך מצוות שבת, כדי שנלמוד שבת ממלאכת המשכן. ומוכרחים לומר כפירוש רש"י¹⁹, דאילו הקדים מלאכת המשכן קודם מצוות שבת, הייתי אומר דמלאכת המשכן דוחה שבת, משום דקיימא לן: כל המוקדם בתורה חשוב יותר, והמוקדם דוחה את המאוחר, לפיכך כתבה התורה בהיפך, ולעולם ל"ט מלאכות יליפנין מל"ט מלאכות שבמשכן. והנה כתב רש"י בפרשת כי תשא²⁰: "אך את שבתותי תשמורו", אף על פי שתהיו רדופים בזריות המלאכה, שבת אל תדחה מפניה, כל אכין ורקין מייעוטינן למעט שבת ממלאכת המשכן. ואמרינן ביומא²¹: מדכתיב "אך את שבתותי תשמורו", "אך" חלק, לומר דפיקוח נפש דוחה שבת.

והנה כתבו התוספות במציעא פרק המקבל²² בד"ה 'אמר ליה לאו כהן', שהקשו, אחר שפנחס הוא אליהו והוי כהן, היאך טמא לבן הצרפתי והחיה את הילד. ותירצו, משום פיקוח נפש מותר.

ובזה מבואר המאמר הנזכר: הרוצה לידע שפנחס הוא אליהו, לא תימא דילמא לאו אליהו, דאילו היה פנחס אליהו היה קשה היאך טימא עצמו לבן הצרפתי, ואין לומר פיקוח נפש היה, דמנא ליה דמשום פיקוח נפש ידחה כהונה שעליו - לזה אמר יראה מ"אלה הדברים", רצונו לומר מדכתיב "אלה הדברים", שבא ללמד ל"ט מלאכות הנאמרים באיסור שבת, וקשה, הני ט"ל מלאכות כנגד מי - וצריך לומר כנגד ט"ל מלאכות שבמשכן, וקשה, דלפי זה היה להקדים פרשת משכן לפרשת שבת, כדי שנילף מצוות שבת ממלאכת המשכן, ומוכרח לומר דאילו הקדים מלאכת המשכן קודם למצוות שבת הייתי אומר דמלאכת המשכן דוחה שבת, כי לכל דבר,

בארץ⁵, ומביא אור לחושך, ומהפך חשוכא לנהורא.

ובעבור בחינה והשגה זו ניתנה לישראל א"י, שבה השרה הקב"ה שכינתו בחינת מקדש וירושלים. ולזה נקראת ארץ ישראל גימטריא 'אור וחשך', לרמוז לבחינת היבור אור לחושך. וזה שאמר הכתוב⁶: "ראה נתתי לפניכם את הארץ" - אותיות 'ראה ין', פירוש, תראה ותשגיח על בחינת אות ין, שמרמז על בחינת יחוד יו"ד ונו"ן.

אמנם כל זה היה בזמן שבית המקדש קיים וא"י על מכונו ושם ציווה ה' את הברכה והשרה שכינתו, לכן היו יכולים להגיע לבחינת השגה זו. אבל בזמן הזה שאין א"י בשלימות, ואין אנו יכולים להשיג כנוכר, רק על ידי שמירת שבת כהלכתו, וליוזרה מל"ט מלאכות האסורים, ולקיים כל המצוות התלוים בה בקדושה ובטהרה. וזהו שרמז הפסוק⁷: "אלה הדברים אשר דבר משה וגו' בעבר הירדן" וגו', כי הנה מצינו רז"ל⁸ דרשו ט"ל מלאכות של שבת מ"אלה הדברים" שבפרשת ויקהל⁹, וזה רמז הפסוק הנזכר: "אלה הדברים", פירוש, על שלא היו עדיין בא"י והיו צריכים להשיג בחינה הנזכרת, לכן הזהיר אותם על השבת לשומרו כדת, כדי שעל ידו יוכלו להשיג בחינה הנזכרת, ע"כ הרב 'בת עין' פרשת דברים בשנינו קצת.

כי על פי יסודו יתבאר מאמרם ז"ל בפרק כל כתבי¹⁰: אמר רבי יוחנן בשם רבי יוסי: כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים, ומוכין, וכעין זה כתבנו בסימן ר"ז¹¹, יעו"ש.

נמשך לזה ראיתי להרב 'כסף נבחר'¹², הביא דבריו הרב 'וילקט יוסף' דף קפ"ה ע"ב, שמכח ט"ל מלאכות דשבת נלמד התשובה. והוא דבגמרא איתא, דט"ל מלאכות אנו למדים מפסוק 'אלה הדברים'¹³ שבפרשת ויקהל, והיינו "אלה" הוא ל"ו, "דברים" - חד, "הדברים" - תריין, הרי ל"ט. וב'כרכת שמואל' כתב, דהראשונים היו כותבין ה"ה"א כמו ח"י, ואמרו בגמרא דמנחות¹⁴: מאי טעמא תליא כרעיה דה' - דאי הדר בתשובה מעיילינן ליה, וליעול בהאי - לא מסתייעא מילתא. מהא שמעינן אי הוי לה' צורת ח', מורה שאף שירצה לשוב בתשובה לא יכול, מה שאין כן בצורת ה', כדאמרו בגמרא. אם כן, אם צורת ה' כצורת ה' דידן, מוכח דסיפק ביד האדם לעשות תשובה, אבל אם הוא כצורת ח', יתחמץ לבב אנוש איך ישוב, דלא אסתייעא מילתא. אך יש לנו הוכחה גמורה דצורת ה' כצורה דידן, ולא כצורת ח', דאם כן יקשה לך, אמאי צריך לכתוב רחמנא "אלה הדברים" ללמוד ט"ל מלאכות, איכא למילף בלא "הדברים", אלא ממלת "אלה", והוא גימטריא ט"ל,

בעבור ייחוד שמים וארץ ניתנה א"י לישראל

בזמן שהארץ חרבה מושג הייחוד ע"י שמירת שבת

מכח ל"ט מלאכות שבת נלמדת יכולת התשובה

5. ע"פ בראשית ו, ד. 6. דברים א, ח. 7. דברים א, א. 8. שבת עה, א - "דברים, הדברים - אלה הדברים - אלו שלשים ותשע מלאכות שנאמרו למשה בסיני" - רש"י: "דברים - משמע תרי, ה' לרבות חד, הרי שלשה, אלה בגימטריא שלשים ושש, הרי שלשים ותשע". 9. שמות לה, א. 10. שבת קיא, א. 11. עיין עוד סימן 12. פרשת בראשית. 13. שמות לה, א. 14. כט, ב. ומפרש רש"י: "מעלין ליה" - בפתח העליון בין רגל שבתוכו לגגו. ו'לעילולו בהך' - פתח התחתון דנפיק ביה. 'לא מסתייעא מילתא' - דהבא ליטהר בעי סיוע מפני יצר הרע. הלכך עבדי ליה סיוע פתח יתירה". 15. בראשית רבה פרשה כב, יג. 16. תהלים צב, א. 17. במקומות הנזכרים לעיל בסימן קפה, בהם הוא מפרש את המאמר חז"ל הנ"ל. 18. שבת מט, ב. 19. שמות לה, ב. 20. שמות לא, יג. 21. יומא פה, ב. 22. קיד, ב.

משה, ובמה זכה לזה - על ידי שהחזיר העטרה ליושנה בקנאו קנאת ה', אם כן פנחס הוא אליהו, וק"ל.

הטעם שנתן הקב"ה לישראל ארץ שהיא ד' מאות פרסה

שי"ח א"י. הטעם למה שנתן הקב"ה לישראל הארץ ארבע מאות פרסה¹, כתב הרב 'שמנה לחמו', הביא דברי קודשו הרב 'מטעם המלך'² סימן תרנ"ט: משום שמושה רבינו ע"ה היה בהר ארבעים יום לקבלת הלוחות, ומהלך אדם בינוני ביום עשר פרסאות³, וא"י נתן להם בעבור התורה, כדכתיב⁴: "ויתן להם ארצות גוים וכו', בעבור ישמרו חקיו", ולכך נגד ארבעים יום הנזכרים מגיע להם א"י ארבע מאות פרסה, דהיינו עשרה פרסאות לכל יום, ע"כ.

אמר המחבר: עיין מה שכתבתי למעלה בסימן ס"ו בשם רבינו בחיי ז"ל וכמו כן בסימן ר"ז, ודו"ק היטב.

עונש החוטא בגיהנום נלמד מנתינת התורה למשה

נמשך לזה ראיתי להרב 'תעודת שלמה', ששמע מהגאון מוהר"ר דוד אופנהיים זלה"ה, שראה כתוב, שעל כל עבירה שעושה האדם, או על ביטול מצווה, צריך לסבול שעה ומחצה בגיהנום. וטעמא טע"ס, דמשה רבינו עליו השלום היה בהר ארבעים יום וארבעים לילה ולמד תרי"ג מצוות וכ"ז אותיות א"ב, הרי לפניך תר"ם דברים למד בארבעים יום וארבעים לילה, וארבעים פעמים כ"ד שעות הרי תתק"ס שעות היה בהר, ולמד תר"ם דברים, נמצא שהה על כל דבר שעה ומחצה, כי חציה של תר"ם הוא ש"ך, ותר"ם וש"ך עולה תתק"ס. הילכך המבטל או העובר דבר אחד צריך לסבול שעה ומחצה בגיהנום, כנגד משה שהיה למד שעה ומחצה על דבר אחד, עד כאן דברי קודשו.

ועיין במה שהביא הילקוט חדש' ערך 'גיהנם', המלבין פני חבירו אפילו בישיבה, עונשו שידחה ארבעים יום ממחיצתו, ושעה ומחצה בגיהנום, יעו"ש, ולא פירש הטעם. ועל פי האמור הוא טעם כעיקר. **ועיין** עוד בבראשית רבה פרשה מ"ט⁵: רבנן אמרי: מתן תורה גיליתי לו, גיהנום גיליתי לו, וכו', יעו"ש. ועל פי האמור, עניין גיהנום הוא נמשך ממתן תורה, שנתעכב משה ארבעים יום וארבעים לילה, ומזה בא עונש גיהנום כמו שנתבאר, ולזה סמכן אהרדי. ועל דרך זה יתפרשו כמה מקומות, דו"ק ותשכח.

מחלוקת תנאים מהי ה'בירה'

שי"ט א"י. איתא בפרק קמא דיומא¹ וכן איתא בפרק י"ב דזבחים²: מאי בירה - אמר רבה בר בר חנא א"ר יוחנן: מקום יש בהר הבית ובירה שמו. וריש לקיש אמר: כל הבית כולו קרוי בירה, שנאמר³: "ולבנות הבירה אשר הכינותי", ע"כ.

וראיתי להרב 'תוספת יו"ט' בפרק י"ב דזבחים⁴, ד"ה: 'בבית הבירה', וזה לשונו: פירש הרב ברטנורא, פעמים בעורה ופעמים בהר הבית, כלומר, שהר הבית גם כן בכלל

המוקדם בתורה חשוב מן המאוחר. וקשה, מהיכא תיתי ויעלה על לב שמלאכת המשכן ידחה שבת, הלא כבר נאמר "אך את שבתותי תשמורו", וכל אכין ורקין מיעוטין הם, ולהורות דאין מלאכת המשכן דוחה שבת; אלא ודאי ד"אך את שבתותי תשמורו" בא ללמד דפיקוח נפש דוחה שבת, ומכל שכן שאר מצוות נדחין מפני פיקוח נפש. ואז שפיר מצינו למימר שפנחס הוא אליהו, והא דטמא את עצמו לבן הצרפית, היינו טעמא משום פיקוח נפש, ע"כ דברי קודשו בקצת שינוי.

ולעניות דעתי נראה כוונת מדרש פליאה הנזכר על דרך זה, ופירוש "אלה הדברים" שאמר, הוא על פסוק "אלה הדברים" שבמשנה תורה²³, והכוונה על פי מה שכתב רבינו שמשון בגימטריאות, הביאו בספר 'שפתי כהן' על התורה, על פסוק²⁴: "הואיל משה באר את התורה הזאת", "הואיל" אותיות 'אליהו', שעתיד אליהו לבאר התורה כמו שביאר משה, ע"כ.

וגאון עווננו בספר 'פני דוד' הרחיב הדברים במה שכתב ב'ספר הגלגולים' סידר מהר"ש ויטאל בהקדמה ל"ו בפסוק²⁵: "אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן", ראשי תיבות 'אליהו חי'. והעניין כמו שאמרו ברעיא מהימנא, כי משה רבינו ע"ה רבן של כל ישראל, והמתורגמן שלו אהרון, באחרית הימים ברורו של משיח, יבוא משה בגלגול, וילמד תורה לישראל, ויהיה עול שפתים, והמתורגמן שלו אז יהיה אליהו, שהוא חי וקיים. וזה שכתוב: "אם ללצים", כאשר יצטרך משה למתורגמן, הנה אליהו חי "הוא יליץ", ויהיה מתורגמן שלו. וזה רמז "הואיל משה", דאליהו יהיה מתורגמן למשה לבאר את התורה, יעו"ש.

והרב 'לב אריה' פרשת פנחס, בפסוק²⁶: "הנני נותן לו את בריתי שלום" כתב, שהכוונה שהברית שהיה ביד משה רבינו ע"ה, עכשיו ציווה הקב"ה למשה שיחזור ויתן זה הברית במתנה לפנחס. והברית שניתן לו, היינו אותו הברית הניתן למשה בקבלת התורה, שנאמר שם²⁷: "כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית", והיינו פלפולא דאורייתא ניתנה למשה, ועכשיו על ידי מעשה זה שהעמיד פנחס עמוד התורה - שלולי הוא, כבר ניטלה התורה מהם, וכן אמרו בגמרא²⁸, שאמרו להם בנות מואב: איני נשמעת לך עד שתכפור בתורת משה רבך, ונמצא פנחס החזיר העטרה ליושנה - וזכה על ידי כן לזה הברית, שנעשה תלמיד חבר למשה, שהוא עתיד לתרץ כל הספיקות, תשבי יתרץ קושיות והיות וכו', יעו"ש דברי קודשו. ולפי זה הרמז הנזכר הוא כפשוטו, שעל ידי קנאתו זכה שיתרץ כל הספיקות. וזה אומרו שעתיד אליהו לבאר את התורה.

זה אומר: הרוצה לידע שפנחס, שזכה לאות הברית, הוא אליהו, שהוא עתיד לבאר כל התורה ויתרץ כל הספיקות, יראה מ"אלה הדברים", הכוונה מפסוק: "הואיל משה" שבפרשת "אלה הדברים", שמשם באר"ה, שעתיד אליהו לבאר התורה כמו שביאר

מוכח שפנחס הוא אליהו מדעתיד לבאר את התורה בזכות קנאותו

23. דברים א, א. 24. שם פסוק ה. 25. משלי ג, לד. 26. במדבר כה, יב. 27. שמות לד, כז. 28. סנהדרין קו, א. שיח | 1. רש"י במדבר יג, ה - "הואיל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה היא", ועיין מגילה ג, א. 2. חלק ה. 3. פסחים צד, א. 4. תהלים קה, מג-מד. 5. אות ב. שיט | 1. ב, א. 2. קד, ב. 3. דה"א כט, יט. 4. משנה ה.

המקדש הוא, ולפיכך נקרא 'בית הבירה', שכל המקדש קרוי 'בירה' כריש בגמרא, ע"כ.

וראיתי להרב 'שושנים לדוד' שכתב על דברי ה'תוספת יו"ט', וזה לשונו: לא ידענא טעמא אמאי לא פירש כרבי יוחנן לגבי ריש לקיש - ואפשר כיון דלאו מפומיה דרבי יוחנן שמעינן ליה, אלא רבה בר בר חנה הוא דאמר הכי וכו', יעו"ש.

וראיתי להרב 'נחמד למראה' חלק א' דף קפ"ה שכתב עליו, וזה לשונו: אחר המחילה, זה שתירץ דכיון דלאו מפומיה דר' יוחנן, אינו עולה יפה, שהרי כלל מסור בידינו, שכל תלמיד שהיה אומר בבית המדרש שמועה או הלכה בשם רבו, היו מקבלים אותה בני הישיבה ממנו כאילו שמעוה מפי הרב עצמו. דהא בברכות בריש פרק ג' שאכלו דף מ"ה^ה אתמר: שניים שאכלו כאחד, פליגי רב ור' יוחנן, חד אמר: אם רצו לזמן מזמנין, וחד אמר: אם רצו לזמן אין מזמנין. ואמרינן התם: תסתיים דר' יוחנן הוא דאמר אם רצו לזמן אין מזמנין, דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן: ב' שאכלו כאחד, אחד יוצא מהם בברכת הבירו וכו', תסתיים. הרי דעביד תלמודא עיקר ממאי דאמר רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן רביה לאוכוחי מיניה דעת ר' יוחנן. כל קבל דמהימן הוא התלמיד בקול היוצא מפיו. ואם כן הכי נמי, אף דרבה בר רב חנה הוא דאמר הכי בשם ר' יוחנן רביה, הוי ממש כאילו מפומיה דר' יוחנן שמעינן ליה וכו', יעו"ש דברי קודשו.

ואחר המחילה רבה, לעניות דעתי אין הנידון דומה לראיה, דאין הכי נמי דתלמיד האומר בשם רבו מקבלין אותו כאילו שמעוה מפי הרב עצמו, וזה פשוט וברור בכמה מקומות בש"ס, ומשום הכי אמרינן תסתיים מדברי התלמיד לרב, אמנם כל זה היכא דליכא חולק, אבל היכא דאיכא חולק, יד הדוחה נטויה לדחות דלא אמר הרב דבר זה. ודוגמא לדרב, מה שראיתי להרב החסיד 'יד מלאכי' בסימן תרפ"ג, שפירש בההיא דאמרינן בתענית דף ד'⁶: א"ר אסי א"ר יוחנן: הלכה כר' יהודה. אמר ליה ר' זירא לר' אסי: ומי אמר ר' יוחנן הכי, והתנן וכו', ואמר רבי אלעזר: הלכה כר"ג. ומשיננין: גברא אגברא קא רמית. ופירש הרב, שהכוונה דהשיב ר' אסי לר' זירא מאי קא פרכת לי מר' אלעזר, הלא אי נמי נימא דבשם ר' יוחנן הוא דאמר לה, שניינו אנחנו תלמידי ר' יוחנן, אנא שמיעא לי מר' יוחנן הלכה כר' יהודה, ואיהו שמיע ליה מר' יוחנן הלכה כר"ג, ופלגינן אליבא דר' יוחנן רבינו וכו', יעו"ש. והגם שהאמת יורה דרכו שבכאן לא כיון ריש לקיש על זה, מכל מקום, כיון שיד הדוחה נטויה לדחות משום הכי הרב ברטנורא פירש כריש לקיש, ופשוט.

הלכה כריש לקיש כנגד רבי יוחנן כי דעתו לא נאמרה מפיו

עוד ראיתי להרב 'שושנים לדוד' שם שתירץ עוד, דריש לקיש מייית מקרא מלא כוותיה, שנאמר: "אל הבירה אשר הכינותי", משום הכי נקמינן כוותיה.

וכתב עליו הרב ה'נחמד למראה' שם, וזה לשונו: אף לזאת סלח נא אנכי מבקש, והוא דאף ריש לקיש דמייית קרא זו, לאו לראיה גמורה דהוא כוותיה אייתי ליה, ותדע שכן הוא, דאם לא תימא הכי אמאי לא שאלו בגמרא: ולרבי יוחנן, הא כתיב "אל הבירה אשר הכינותי", כדבעי בגמרא בכמה דוכתי - אלא ודאי צריך לומר דסבירא ליה לתלמודא דר"י מצי למימר דקרא זו לאו להכי אתא, אלא דריש לקיש סמכא עליה. וכיון שכן, אין זה מספיק למען תפוס כוותיה דריש לקיש נגד רבי יוחנן וכו', יעו"ש.

ועיינן לגאון עוזנו 'בפתח עינים' פרק קמא דיומא, שתירץ לקושיית הרב 'יקרא דשכבי' אההיא שאמר ר' יוחנן⁷: בירה תוכיח שחזרה לראשונים וכו', שהרי רב יוחנן גופיה קאמר במקום יש בהר הבית ו'בירה' שמה. וכתב על זה גאון עוזנו על דבריו, דלא קשה מידי, דאמר ר' יוחנן יכחיש מקרא מלא דכתיב: "אל הבירה אשר הכינותי", הא ודאי לא. וראה בעיניך, דלא אותביה ריש לקיש מהאי קרא, רק איהו דידיה קאמר דכל המקדש נקרא 'בירה', אבל לא מותיב מיניה לר' יוחנן, דפשיטא דר' יוחנן לא יכחיש זה, רק סבר דבלשון המשנה הכוונה למקום שיש בהר הבית ושמו בירה וכו', ואין הכי נמי, דהמקדש קרוי 'בירה' בלשון הכתוב, והכא ר' יוחנן נקט לשון מקרא, ע"כ דברי קודשו.

וממילא רווחא סלקי דברי הרב 'שושנים לדוד' כהוגן, אלא שעם כל זה, כיון דריש לקיש השווה מידותיו בין במקרא בין במשנה, לזה קאמר מר: מקרא מלא כוותיה ונקטינן כוותיה, ודו"ק. ועיינן עוד בסימן רכ"ג ומשם באר"ה.

ש"ך א"י. אמר המחבר: ראיתי להביא לרגל המלאכה האגרת של הרמב"ן שכתב לבנו מירושלים עיר הקודש, הובאה ב'ספר הגמול', כי ממנה יוצא תועלת גדולה והתעוררות לנפש היקרה המלאה לה דעת ויראת ה', וזה לשונה:

יברכך ה' בני נחמן, וראה בטוב ירושלים, וראה בנים לבניך, וכשולחנו של אברהם אבינו יהיה שולחנך.

בירושלים עיר הקודש אני כותב אליך ספרי זה, כי שבח והודאה לצור ישעי, זכיתי ובאתי לשלום ביום ט' לירח אלול ועמדתי בה בשלום עד מהרת יום הכפורים, אשר פני מועדות ללכת לחברון העיר קברות אבותינו להשתטח כנגדם, ולחצוב לי שם קבר בעזרת ה'.

ומה אגיד לכם בעינין הארץ, כי רבה העזובה וגדל השממון, וכללו של דבר, כל המקודש מחבירו הרב יותר מחבירו,

הלכה כריש לקיש כנגד רבי יוחנן כי ריש לקיש למד מפסוק

לכולי עלמא המקדש נקרא בפסוק 'בירה' ונחלקו בלשון המשנה

אגרת הרמב"ן מירושלים לבנו

5. עמוד א. 6. עמוד ב. 7. יומא ט, ב - "אמר רבי יוחנן: טובה צפורנן של ראשונים מכריסו של אחרונים. אמר ליה ריש לקיש: אדרבה, אחרונים עדיפי, אף על גב דאיכא שעבוד מלכות - קא עסקי בתורה! אמר ליה: בירה תוכיח, שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים".

עצמה ארפאך, כי ממה שאמרתי "ציון דורש אין לה", אם כן זה הוכחה שיהיה לה. ואפשר להסמיק עוד בכונת הכתובים באיכה¹¹: "זכר עניי ומרודי לענה וראש, זכור תזכור ותשוח עלי נפשי, זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל". יאמר, כשאני אזכור העוני והירידה והשפלות שלי הוא ודאי דבר רע ומר, "זכור תזכור ותשוח עלי נפשי", שכמעט אבדה תקותי בראותי גדול הייעודים הנאמרים: "אין לה מנחם", "דורש אין לה" וכמאמרו מקודם, ואומר¹²: "אבד נצחי ותחלתי מה", ועל כן "זכור תזכור ותשוח עלי נפשי", אמנם "זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל", מדנקט בלשון 'אין' ולא לשון 'לא', מוכח שיש תקווה ו"על כן אוחיל".

ירושלים יותר חריבה מן הכל, וארץ יהודה יותר מן הגליל. ועם כל חורבנה היא טובה מאוד, ויושביה קרוב לאלפיים, ונוצרים בתוכה כשלוש מאות, פליטים מחרב השולטן, ואין ישראל בתוכה, כי מעת באו התתרים ברחו משם, ומהם שנהרגו בחרבם, רק שני אחים צבעים קונים צביעה מן המושל ועליהם יאספו עד מניין מתפללים בביתם בשבתות. והנה זרזו אותם ומצאו בית חרב בנוי בעמודי שיש וכיפה יפה ולקחנו אותו לבית הכנסת, כי העיר הפקר וכל הרוצה לזכות בחורבות זוכה. והתנדבו לתיקון הבית, וכבר התחילו ושלחו לעיר שכם להביא משם ספר תורה אשר היו מירושלים והבריחום שם בבוא התתרים. והנה יצבו בית הכנסת ושם יתפללו, כי רבים באים לירושלים תדיר אנשים ונשים מדמשק וצובה וכל גלילות הארץ לראות בית המקדש לבכות עליו. ומי שזכני לראות אותה בחורבנה, הוא יזכני לראותה בבנינה ותיקונה בשוב אליה כבוד השכינה. ואתם בני ואחיך ובית אביך, כולכם תזכו בטוב ירושלים ובנחמות ציון. אביכם הדואג ושוכה, רואה ושמה, משה בר נחמן זצוק"ל.

ותקרא לי לשלום בני ותלמידי ר' משה בר שלמה אחי אמך, הנני מגיד לו כי עליתי אל הר הזיתים המכוון כנגד הר הבית והסמוך לו, אין ביניהם אלא עמק יהושפט, ושם כנגד בית המקדש קראתי חרוזותיו בבכיה רבה כאשר ניבא. ומי ששיכן את שמו בבית המקדש ישגיא וירבה שלומכם עם שלום כל קהל עירכם המכובד והקדוש לעדי עד ולנצח נצחים, יגדל שלוותם אמן ואמן, ע"כ. ועיין בסימן ק"צ, כי שם הארכתה בהתעוררות מוסר השכל כפי העניין¹.

ואמרתי לסיים בדבר טוב בכונת הכתוב ישעיה סימן נ"א²: "הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי אחד קראתו ואברכהו וארבהו, כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה" וגו'.

ונהירנא שראיתי בספר 'ימים אחדים' שפירש בשם מהר"א בן חיים זלה"ה, על דרך שאמרו רז"ל³: כל מקום שנאמר 'אין' לבסוף היה - "ותהי שרי עקרה אין לה ולד"⁴, ולבסוף היה - "וה' פקד"⁵. ובציון נמי כתיב⁶: "אין לה מנחם", ולבסוף היה - "כי נחם"⁷ וכו'. זה אומר: "הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי אחד קראתו" - "אין לה", ולבסוף "ואברכהו וארבהו", ומוזה תקיש גם כן מה שכתוב: "אין לה מנחם" - "כי נחם ה'", זהו מה שנשאר בזכרוני.

והנה מצינו באיכה רבת⁸ שדרשו ז"ל גם כן על פסוק⁹: "ציון היא דורש אין לה", והוזה לה, שנאמר¹⁰: "ובא לציון גואל", יעו"ש. ועל פי זה נראה לעניות דעתי לפרש רישא דקרא: "כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה' כי נדחה קראו לך ציון היא דורש אין לה", שהכוונה, מהמכה

כל מקום שנאמר 'אין' לבסוף היה

רוח הקודש מצויה לראוי לה - בא"י בקביעות ובחור"ל באקראי

שכ"א א"י. רוח הקודש נוהג בכל מקום אפילו בחור"ל, רק ההפרש הוא, שבחור"ל אינו בקביעות ובתמידות אפילו על אדם שראוי הוא לפני ה' תמיד להיות עליו בקביעות, אבל בא"י, אם הוא ראוי לכך, רוח הקודש שורה עליו בקביעות והיה על מצחו תמיד. כאשר ידענו מרבינו האר"י זיע"א, בתחילה כשהיה במצרים שרתה רוח הקודש עליו לפרקים, ותפעם רוחו בעתים מזומנות לא תמיד, וכשבא לא"י העידו עליו כל חכמי א"י שלא זו רוח הקודש ממנו בשום זמן, אבל תמיד הענן יכסנו ורוח הקודש ילבשנו.

וזה שאמרו במועד קטן¹: ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה, אלא שבבל גרמה ליה, כלומר ראוי היה שתשרה רוח הקודש עליו תמיד ולא יסור ממנו בשום זמן, כי איש קדוש כזה ראוי הוא להיות לצור מעון לבוא תמיד עליו רוח הקודש, אלא שבבל גרמה לו שאינו חופף עליו כל היום כי-אם יבוא לעתים מזומנים ולפרקים, כי מודעת זאת ומפורסם שרבינו בעל רוח הקודש גדול היה, אך לא תמיד.

וכדומה לזה כתב הרא"ש ז"ל וכן הרשב"א בתשובתו בעניין הנבואה, שמה שאמרו²: אין הנבואה שורה אלא על חכם, גבור ועשיר, רצו לומר בקביעות, אבל באקראי שורה הנבואה אפילו על מי שאינו בעל שלושה מעלות אלו, שהרי מצינו מנוח שאמרו עליו³: מנוח עם הארץ היה, וכן אבימלך וגדעון, לבן ובלעם, שהיה באקראי ולצורך שעה, ע"כ 'ספר הברית' חלק א' ב'כתב יושר' דף ט', עמוד ב'⁴.

ונראה לעניות דעתי שזה רמז הכתוב בישעיה מ"ב⁵: "כה אמר האל ה' וגו' נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה", שדרשו רז"ל בכתובות⁶ שקאי על א"י. וזה אומר: "ורוח", היינו רוח הקודש, "להולכים בה", שהוא נותן בקביעות, לא כמו חור"ל שהוא לפעמים.

שכ"א 1. ועי"ש אגרת נוספת של הרמב"ן מאותה העת. 2. פס' ב-ג. 3. בראשית רבה פרשה לח, יד. 4. בראשית יא, ל. 5. שם כא, א. 6. איכה א, ב. 7. ישעיה נא, ג. 8. פרשה א, כו. 9. ירמיה ל, יז. 10. ישעיה נט, כ. 11. ג, יט-כא. 12. איכה ג, יח. **שכ"א** 1. כה, א. 2. שבת צב, א. 3. ברכות סא, א. 4. עי' עוד לקמן סימן תס. 5. פס' ה. 6. קי"א, א.

נבואה שורה בקביעות על חכם, גבור ועשיר ובאקראי אף בלא זה

וזוהו כוונת הכתוב בתהלים סימן קמ"ג: "למדני לעשות רצונך כי אתה אלוהי רוחך טובה תנחני בארץ מישור", שאל מהשי"ת שרוחו הטובה, שהיא רוח הקודש, כמו שתרגם יונתן, שתהיה עמו תמיד ותנחהו בארץ ישרה שהיא ארץ ישראל.

שכ"ב א"י. אמרו רז"ל: כל רב - מבבל, וכל רבי - מא"י. על פי הפשט ידוע הטעם. ועיין עוד לרבינו האר"י בשער 'מאמרי הרשב"י' דף א' טעם על דרך הנסתר. ועיין ב'דברי שלום' דף כ"ו עמוד ב' ודף ג' עמוד א'.

כל רב - מבבל, וכל רבי - מא"י

וראה זה מצאתי בשם הפליאה בענין שם 'רבי', וזה לשונו: אמר לו: רבי, עליך נאמר טוב רבי לישראל מאב ואם, שאב ואם בעולם הזה, ורבי בעולם הזה ובעולם הבא. אמר לו: אינך יודע מר מילת רבי, אמר לו: לא שמעתי בלתי היום, אמר לו: מלאך אחד יש, ושמו 'רבי', והוא מהפך בזכות ישראל, ובעבור שהרב מזכה את ישראל נקרא בשם המלאך, וזהו: "והעוף ירב בארץ"², ורצה לומר שהעוף הנקרא תורה "ירב" אותיות 'רבי', ע"כ.

טעמים ורמזים במילת 'רבי'

[ומצאתי להגאון הרשב"י בספר 'מגן אבות' חלק ב' דף ל"א, וזה לשונו: הקראים נתלדלו אחר חורבן הבית עד שבימי הגאונים ז"ל עמד ענן אחד מבית דוד, מתלמידי ר' יהודה גאון, ומפני שהכירו בו שמץ פיסול לא סמכוהו גאון, ולא סיעהו מן השמים להיות ראש גולה. ומפני קנאה וטינא שהיה בלבו, הכחיש תורה שבעל פה, והסית והדיח את ישראל הוא ושאל בנו. והעמיד תלמידים, ובדה מלבו חוקים ומשפטים, והכת זו נקרא 'קראים', וההולכים על דרך הקבלה נקראו 'רבנין', ועל כן נהגו כל ישראל לקרוא לכל אחד מישראל 'רבי', ואף על פי שהוא עם הארץ, יעו"ש].

ועיין עוד לגאון עוזנו בספר 'פני דוד' פרשת בא, שהביא דברי הרב הקדוש מוהר"ר שמשון מאסטרפולי ז"ל בביאור מה שאמרו בשבת דף קמ"ז³: רבי אלעזר בן ערך איקלע לפרוגיאתא ודיומסת, אימשך בתרייהו, איעקר תלמודיה⁴. כי הדר אתא, קם למקרא "החדש הזה לכם"⁵, אמר: החרש היה לבס. בעו רבנן רחמי עליה והדר תלמודיה. דיש קליפה להשכיח הלימוד, שמה 'רבי', ויש לה חיילות תר"ה, כמניין 'אדרת' שער, וכתוב על מצח משיח בן דוד כד"ת לבטלה, כמו שכתבו המקובלים. ורבי אלעזר בן ערך שלט בו קליפה זו, ולכן קרא 'החרש היה לבס', וטעה ושינה לקרות באותיות 'רבי', וגם 'החרש היה לבס' גימטריא תר"ה, שהם חיילותיה, אך "החדש הזה לכם" גימטריא כד"ת, שהוא המבטלה. והוא טעה וקרא 'החרש היה לבס', כי נלכד, ששלט בו הקליפה

והיילותיה, ו'משיח בן דוד' גימטריא כד"ת, ע"כ.

ועל פי זה שם רמז, דמהאי טעמא קוראים 'רבי' למוסמך, לבטל קליפת 'רבי' המשכחת. וזה שם תורה, כי תר"ה הם חיילות הקליפה והשכחה, מסט"א דאקרי 'מות', לכן באה אות וא"ו באמצע, ונעשה תורה. ואות וא"ו חיים, כמו שאמרו בזה"ק על פסוק⁷: "ונתתם לי אות אמת", לכך וא"ו בתוך תר"ה ונעשה תורה. ומשום הכי היה התחלת התורה והמצוות "החדש הזה לכם", גימטריא כד"ת, ששם זה מבטל קליפת השכחה.

והוא פירוש מאמר רז"ל בשמות רבה⁸: "החדש הזה לכם" - לקיים מה שנאמר⁹: "בי מלכים ימלוכו". ואינו מובן. ועל פי האמור הוא מבואר, כלומר שהתורה אמרה: "בי מלכים ימלוכו", מאן מלכי רבנן¹⁰, והיא תגן מהקליפה הנזכרת. ולכן רמז בתחילת המצוות שנצטוו ישראל: "החדש הזה לכם", סופי תיבות 'משה', והג' תיבות גימטריא כד"ת, השם המבטל הקליפה זו בזכות משה, ע"כ דברי קודשו בקצת שינוי.

ומה שאמר שהמאמר אינו מובן, המעיין יראה שהוא נקשר עם מה שלמעלה, והרי הוא כמבואר, ומכל מקום הדרשה תדרש. וגם אני הצעיר לא אשלחנו ריקם, ולפרשו דרך דרש, והוא על פי מה שכתב הרב 'ימים אחדים' בשם הגאון מהר"ש יפה, שאחד מן הטעמים שישראל מונין ללבנה, ולא כאומות העולם שמונין לחמה, להיות זה דרך לדעת את ה', שלא לעשות כאומות העולם, הטועים אחר צבא השמים. וזה כאשר נשים לב ללבנה, בהיותה מתמעטת בכל חודש וחודש, עד שתצטרך לשוב להתחדש מחדש. וזה אות ומופת חותך כי אין בה אלהיות, אבל יש למעלה גבוה מעל גבוהים, והרי זה בניין אב לשאר הכוכבים והמזלות, כי אין כוחם כח, אלא כולם ביד היוצר מניע הכל, יעו"ש.

ולמעלה בסימן קל"א כתבנו בשם הרב 'נחלת בנימין', דהא דמכרות התורה ואומרת: "בי מלכים ימלוכו", כדי להיות ישראל מכונים בשם מלכים, להיותם נידונים כרבים, דמלך דינו כרבים, ובזה יסכר פי דוברי שקר האומרים: "כי אתם המעט"¹¹, דאף הם אומרים: "בי מלכים ימלוכו", וכל אחד נידון כרבים, יעו"ש.

זה אומר: "החדש הזה לכם", שאתם מונין ללבנה, ולא כאומות העולם שמונין לחמה. והטעם, שלא לטעות אחר עבודה זרה, כמו שכתבתי. וכי תאמר: הרי אומות העולם מונין את ישראל לומר: "אחרי רבים להטות"¹² - לזה אמר: לקיים מה שנאמר: "בי מלכים ימלוכו", וכל אחד נידון כרבים.

ובהיותי בזה ראיתי להרב 'עפר יעקב' פרשת בשלח, שכתב בשם הרב 'פרח לבנון', דמכח קריעת ים סוף מוכח, דאף על גב דבעלמא קיימא לן דאזלינן בתר רובא, מכל מקום היינו דוקא

כל אחד מישראל נידון כרבים

7. פס': **שכ"ב** 1. זוהר חדש צת, א. 2. בראשית א, כב. 3. עמוד ב. ושם לפני כן אומרת הגמ': "אמר רבי חלבו: חמרא דפרוגייתא ומיא דדיומסת קיפחו עשרת השבטים מישראל". ומפרש רש"י: "דיומסת" - שם נהר שמימיו מלוחים, שמעמלת - מחממת, ומרפא - שהטיט מלוה; 'חמרא דפרוגייתא' - שם מדינה שיינה משובח; 'קפחו עשרת השבטים' - שהיו בעלי הנאה, ועוסקים בכך, ולא היו עוסקים בתורה, ויצאו לתרבות רעה". 4. מפרש רש"י: "אימשיך בתרייהו" - אחר היין והרחיצה; 'איעקר תלמודיה' - נעקר תלמודו ושכחו". 5. שמות יב, ב. 6. ויחי רמא, ב. 7. יהושע ב, יב. 8. פרשה טו, יג. 9. משלי ח, טו. 10. גיטין סב, א. 11. דברים ז, ז. 12. שמות כג, ב.

במצרים. ובשביל מה נענשו - מוכרח לומר דחיישין למיעוטא, ותכל תלונת אחרי רבים. והוא אומר²³: "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלקים כי בדבר אשר זדו עליהם", והרי הוא כמבואר. גם כוונת הכתובים בתהלים ס"ד²⁴: "לכו וראו מפעלות אלקים נורא עלילה על בני אדם, הפך ים ליבשה וגו', מושל בגבורתו עולם עיניו בגוים תצפנה, ברכו עמים אלקינו והשמיעו קול תהלתו", והרי הוא כמבואר.

ובזה יובן מאמר רז"ל בשמות רבה²⁵: "אנכי ה' אלקיך"²⁶, הדא הוא דכתיב²⁷: "אנכי הגדתי והושעתי והשמעתי" - "אנכי הגדתי" למצרים שברחתם, כדי שישמעו וירדפו אחריכם ויטבעו בים, שנאמר²⁸: "ויגוד למלך מצרים כי ברח העם". "והושעתי אתכם", שנאמר²⁹: "ויושע ה' ביום ההוא". "והשמעתי" לאומות העולם, שנאמר³⁰: "שמעו עמים ירגזון" וכו', "ואתם עדי נאם ה' ואני אל", ע"כ. והוא מבואר על פי האמור, כי אמר "אנכי ה' אלקיך", ושמה תאמר: הא איכא טענת רובא - לזה אמר: הדא הוא דכתיב: "אנכי הגדתי" למצרים שברחתם, ויטבעו בים. וקשה, למה נענשו, הלא כדין נשתעבדו - אלא ודאי צריך לומר דבמידי דאיסורא חיישין למיעוטא, ולזה אמרתי: "אנכי ה' אלקיך" ואין עוד.

ופשט המאמר של מכילתא פירש הרב המפרש, וזה לשונו: כי על ידי כן, שמעו כל העמים שאין אלוה זולתו, ונודעה מלכותו. וכן אמר יתרו³¹: "עתה ידעתי" וגו'. והאי "כי בא", נתינת טעם הוא למה ה' ימלוך³², שנודע מלכותו, שנאמר³³: "כי בא סוס פרעה" וכו', יעו"ש. ועיין בשמות רבה פרשה א'³⁴: "הבה נתחכמה לו"³⁵ - נתחכם לאלקיהם של אלו, לדונם בחרב - כבר כתיב³⁶: "ובחרבו את כל בשר", לא נדון אותם אלא במים, שכך נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם, שנאמר³⁷: "אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ". והם אינם יודעים שעל כל העולם כולו אינו מביא, ועל אומה אחת מביא; ועליהם אינו מביא, אבל הם באים ונופלים לתוכו. וכן הוא בפרק קמא דסוטה³⁸.

ועל פי זה אפשר לומר שזהו כוונת המכילתא: "ה' ימלוך לעולם ועד", שנודעה מלכותו בכל העולם, כמו שכתוב: "עתה ידעתי", וכמו שאמרה רחב³⁹: "כי שמענו את אשר הוביש וגו', ו"שמעו עמים ירגזון". וכי תימא מעיקרא דדינא פירכא, למה היה זה ועל מה זה, אחר שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם. וגירסת המכילתא שבידינו היא 'מפני מה', כלומר מפני מה היה זה העונש, וכבר נשבע - לזה אמר: "כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו", ובוזה נכללו השניים האמורים - שהיא אומה אחת, ועוד שהרי באו מעצמם, וק"ל. וכן על דרך זה יובנו כמה עניינים, דו"ק ותשכח. [עיי' להרב גאון עוזנו ז"ל בספר 'פתח עינים' ברכות פרק ט' דף כ"א ע"א, אהיהא דאיתא התם⁴⁰: חייב אדם לברך על הרעה וכו',

במידי דמונא, אבל במידי דאיסורא חיישין למיעוטא. ובוזה סרה מהר הטענה הנזכרת, דכיון דהוי מילתא דאיסורא, חיישין למיעוטא.

והקדמונים הקשו, אם איתא דישאל נתחייבו בשביל חטא אברהם, אם כן למה נענשו פרעה וחילו בים סוף. ותיצו, דקושי השעבוד היה שלא כדין, ולכן נענשו¹³. והתוספות כתבו להיפך סברא זו, דקושי השעבוד היה גם כן כדין, מחמת עוון מכירת יוסף. אלא שהקשה הרב בעל 'כתר שם טוב', דאם השעבוד היה בשביל זה, אם כן למה נשתעבדו כל אותם השבטים שלא היה להם חלק במכירה. ותיצו, משום דרוב השבטים חטאו, ואנן אזלינן בתר רובא. אמנם על זה קשה, דהדרין לקמייתא, דמה חטאו מצרים שנטבעו בתוך הים, הא כדין נשתעבדו בהם מחמת חטא אברהם, מאי אמרת דנענשו משום קושי השעבוד, הא נצרך קושי זה לכפר על עוון מכירת יוסף. אלא ודאי צריך לומר כרבי מאיר דחייש למיעוטא¹⁴, משום דלא נתחייבו כל השבטים בקושי השעבוד, רק אותם שמכרוהו, והמיעוט שלא חטאו לא נתחייבו, לכך נענשו, ע"כ.

ובזה פירש הרב 'עפר יעקב' הנזכר, כוונת מאמר רז"ל במכילתא¹⁵: "ה' ימלוך לעולם ועד"¹⁶, למה - "כי בא סוס פרעה"¹⁷. דשאל למה, שאפשר שח"ו יצאו ישראל לטעון בטענת "אחרי רבים", לזה סיים ואמר דאי אפשר לטעות בזה חלילה, כי אנו רואים ש"בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים". וקשה, למה נענשו, הלא כדין נשתעבדו בשביל עוון מכירת יוסף. אלא ודאי צריך לומר דבמידי דאיסורא חיישין למיעוטא. נמצא לפי זה, כי ממנו נקח לעבוד את ה', דטענת אחרי רבים כמו זר נחשב, כקש תדפנו רוח. והוא פירוש כוונת הכתוב¹⁸: "בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו". דכשיצאו ישראל ממצרים, אז "היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו", כי קודם לזה היו עובדי עבודה זרה, וכמו שאמרו רז"ל: "לקחת לו גוי מקרב גוי"¹⁹, אכן ביציאתם ממצרים, וראו כי לישראל "הים ראה וינס"²⁰, ונקרע הים לפניהם, ולמצרים היה בהיפך, ונטבעו בו, מוכרחים לומר דהמצרים נענשו בשביל שנשתעבדו במיעוט שלא כדין, דבאיסורא חיישין למיעוטא, אם כן אין עוד כח לטעון ח"ו טענת אחרי רבים, ע"כ דברי קודשו.

והנה הספר 'פרח לבנון' הנזכר אינו בידי, כי נראה שעל פי יסוד הרב יובנו כמה עניינים. ראשונה, טעם לשבח למאמר רז"ל²¹: "וישמע יתרו" - מה שמועה שמע וכו' - קריעת ים סוף שמע וכו'. שהכוונה לומר, דבשביל מה בא להתגייר ולא חש לטענת אחרי רבים, והיה טעמו קריעת ים סוף שמע וכו', שנעשו שפטים

מדוע נענש פרעה וכל חילו בים סוף

הרמז ששמע יתרו בקריעת ים סוף

13. עיין רמב"ן שמות ז, ג. 14. יבמות קיט, א. 15. מכילתא דרבי ישמעאל בשלח מס' דשירה פרשה י' 16. שמות טו, יח. 17. שם פסוק יט. 18. תהלים קיד, ב. 19. דברים ד, לד. 20. תהלים קיד, ג. 21. זבחים קטז, א. 22. שמות יח, א. 23. שמות יח, יא. 24. תהלים סו, ה-ח. 25. פרשה כט, ה. 26. שמות כ, ב. 27. ישעיה מג, יב - "אֲנֹכִי הַגְּדַתִּי וְהוֹשַׁעְתִּי וְהִשְׁמַעְתִּי וְאִין בָּקָם זָר וְאֶתֶם עַדִּי נָאֵם ה' וְאֲנִי אֶלֹ". 28. שמות יד, ה. 29. שמות יד, ל. 30. שמות טו, יד. 31. שמות יח, א. 32. שמות טו, יח. 33. שם פסוק יט. 34. אות ט. 35. שמות א, י. 36. ישעיה סו, טז. 37. שם נד, ט. 38. יא, א. 39. יהושע ב, י. 40. ברכות ב, ב - "חייב אדם לברך כו'. מאי חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה? - אילימא: כשם שמברך על הטובה הטוב והמטיב, כך מברך על הרעה הטוב והמטיב - והתנן: על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב, על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת - אמר רבא: לא נצרכה אלא לקבלינהו בשמחה".

זה משכהו לבית המדרש, ודו"ק.

מה שכתב בשם הרב הקדוש האור המופלא מהר"ח בן עטר זלה"ה, דכשואמר הש"ס 'אילימא', מוכרח דיש לו צד אחר, ומשום הכי קאמר 'אילימא', יעו"ש. וכמו כן להרב 'מטעם המלך' חלק ששי סימן תרע"ב, שכתב בשם המפרשים, דכל אשר יאמר 'מפני מה' שמע מינה דאיכא שני דרכים, והם חוקרים איזה מהם יוכשר, יעו"ש ודו"ק].

נמשך להאמור ראיתי להביא דברי הגאון 'כלי יקר' פרשת ואתחנן, וזה לשונו: דרשו רז"ל⁴¹ בפסוק⁴²: "ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלקים לאשר לא עבדו" - אינו דומה שונה פרקו מאה ואחד לשונה פרקו מאה פעמים. ושמעתי רמז לדבר "לא עבדו" - ראשי תיבות⁴³ מאה, לומר שהלומד מאה פעמים עדיין נקרא לא עבדו. "עובד אלקים לאשר" - ראשי תיבות מאה ואחד, כי השונה פרקו ק"א נקרא עובד אלקים. וזה רמז שלי, והוא כשתסתכל במילת 'זכר' ובמילת 'שכח', תמצא מספר ק"א ביניהם. והרוצה לבטל השכחה, יחזור על לימודו ק"א פעמים, ובהם יפחות ממספר 'שכח' מספר ק"א, וישאר מן שכ"ח מספר 'זכר'.

וקרוב לשמוע שהמלאך הממונה על הזכרון 'זכר' שמו, ויש לו רכ"ז כוחות; והמלאך הממונה על השכחה 'שכח' שמו, ויש לו שכ"ח כוחות, נמצא שיש לו ק"א כוחות יותר מן מלאך של הזכרון, על כן השכחה גוברת על האדם. לפיכך צריך הוא לחזור על לימודו ק"א פעמים, כי בכל פעם ופעם שיחזור, הוא מקליש ומחסר כח אחד מכוחותיו. וכשחזר ק"א פעמים החליש כל כוחותיו היתרים, ונכנס תחת יד המלאך הממונה על הזכרון ולא ישכח.

עוד רמז לדבר: "השמר לך ושמור נפשך מאד"⁴⁴ - ראשי תיבות מן ד' תיבות אלו⁴⁵ עולה למספר ק"א, וראשי תיבות של תיבת "לך" היא 'למד', כאילו אמר: למוד תורתך ק"א פן תשכח את הדברים, ע"כ. ועיין למופת דורנו הרב 'נפש חיים' גר"ו מערכת המ' אות קכ"ט, ודו"ק. וכמו כן לגאון עוזנו בספר 'דבש לפי מערכת התי"ו', שרמז על זה⁴⁶: "תורה צוה לנו משה" - 'צוה' גימטריא ק"א, לרמוז אינו דומה וכו', ובזה "לנו" גימטריא 'אלהים' נעשה רחמים - 'אל שדי' גימטריא 'משה' וכו', יעו"ש.

ואני הצעיר אמרתי רמז בזה הפסוק דרך אגב, על דרך מה שכתב הרב 'ארוחת תמיד' פרשת נח, ששבעה שמות של יצר הרע הם: רע, ערל, טמא, שונה, מכשול, אבן, צפוני. ראשי תיבות עולה תש"י, שהוא הגורם "צור ילדך תש"י⁴⁷ וכו', יעו"ש. והנה ראשי תיבות של "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" גימטריא תש"י, עיין בספר 'יוסף חן' פרשת וזאת הברכה, כמה רמזים לדרכו, ובא הרמז בשמות הנזכרים לרמוז מאמר רז"ל⁴⁸: אם פגע בך מנוול

ההפרש שבין 'שכח' ל'זכר' הוא מאה ואחד

שבח הארץ במה שיש בה גם הרים ועמקים

שכ"ג א"י. מעלת המדינה להיות בה שלושה: הרים ועמקים ומישור, לא מישור בלבד. לכן נשתבחה אדמת ישראל במיטב הארץ, שנאמר: "והארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה ארץ הרים ועמקים", ע"כ 'ספר הברית' חלק א' מאמר חוג הארץ פרק ד'.

בירור טענת נפתלי על נחלתו

ודרך אגב ראיתי להרב החסיד 'דברי שלום' בליקוטיו, שהקשה אחי דאיתא במגילה דף ו'²: "זבולון עם חרף נפשו למות"³ - מה טעם, ד'נפתלי על מרומי שדה'. אמר זבולון לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, לאחי נתת להם שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות - דהא אמרין בקמא דף פ"א: אין לך כל שבט ושבת מישור שאין לו בהר ובשפלה ובגב ובמעמק. נמצא דהיה לו שדות גם כן כמו אחיו, ולאחיו גם כן היה לו הרים כמוהו. ויש לומר, דחלקו היה רובו הרים ולאחיו היה רובו שדות וכרמים, ולכך נתרעם, ע"כ. ונראה לעניות דעתי להביא ראיה לפירושו, ממאי דאיתא שם מגילה אהיהא שהקשה שם, דאי סלקא דעתך קטרון זו ציפורי, אמאי נתרעם על מידותיו, והא הויה ליה ציפורי דעדיפא טובא וכו', וכי תימא דלא נפיש דידיה כדאחיה, והא אמר רבה בר בר חנה: לדידי חזי לי ארץ זבת חלב ודבש וכו'⁵, ע"כ והרי כמבואר. ועיין מה שכתבתי בסימן י"א.

ההולך לא"י מחיבתה ולא מסיבה אחרת - זוכה לדור בה

שכ"ד א"י. אין אדם זוכה לדירת א"י כי אם להולך אליה בגללה ולא על שום סיבה. ולזה תרח שברה מאור כשדים, הוא הכבשן שהושלך בו אברהם, כי לאו כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא, ואחר שהיה לברוח מן האש לא על חיבת ארץ כנען, גם שהיה ללכת ארצה כנען, עם כל זה מת בחרן. וזהו כוונת הכתוב: "ויקה תרח את אברהם בנו וגו' ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן וישבו שם, ויהיו ימי תרח חמש שנים ומאתים שנה וימת תרח בחרן", שהכוונה גם שהיה ללכת ארצה כנען, עם כל זה "ויבאו עד חרן וישבו שם". ובוה גם שחי תרח חמש שנים ומאתים, שהוא קל"ה אחרי זאת, סיפרה תורה שלא זכה עוד ללכת ארצה כנען כי אם ששם עמד עד ששם מת. וזהו "ויצאו מאור כשדים", על ידי שלא יצא לחיבת הארץ, על כן "ויבאו עד חרן וכו', וימת תרח בחרן", מה שאין כן אברהם שעל שיצא על חיבת הארץ, על כן זכה שלא נשאר במקום, וזה אומרו אחר כך²: "ויצאו

41. חגיגה ט, ב. 42. מלאכי ג, יח. 43. הגימטריא של ראשי התיבות. 44. דברים ד, טו. 45. השמר, ושמור, נפשך, מאוד. 46. דברים לג, ד. 47. דברים לב, יח. 48. סוכה נב, ב. **שכ"ג** | 1. דברים יא, יא. 2. עמוד א. 3. שופטים ה, יח - "זבולון עם חרף נפשו למות ונפתלי על מרומי שדה". 4. ב"ק פא, ב. 5. "אמר זעירא: קטרון זו ציפורי וכו' וקטרון ציפורי היא? והא קטרון בחלקו של זבולון הואי וכו' וזבולון מתרעם על מידותיו הוה, שנאמר: 'זבולון עם חרף נפשו למות', מה טעם - משום דנפתלי על מרומי שדה. אמר זבולון לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם! לאחיי נתת להם שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות וכו' ואי סלקא דעתך קטרון זו ציפורי, אמאי מתרעם על מידותיו? והא הואי ציפורי, מילתא דעדיפא טובא. וכי תימא דלית בה זבת חלב ודבש - והאמר ריש לקיש: לדידי חזי לי זבת חלב ודבש דציפורי וכו' וכי תימא: דלא נפישא דידיה כדאחיה - והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: לדידי חזי לי זבת חלב ודבש דכל ארעא דישוראל וכו' - אפילו הכי שדות וכרמים עדיפא ליה". **שכ"ד** | 1. בראשית יא, לא-לב. 2. שם יב, ה.

שלא יהיה נמצא בכל הכדור לא הר ולא מדינה שיהיה גבוה ורמה מא"י והר הבית אפילו הרי אררט.

אבל הכוונה בו על החשיבות, שא"י חשובה במעלה יותר מכל שאר ארצות, ובית המקדש גבוה במעלה וחשיבות מא"י. כי כן נמצא על דרך זה עלייה אפילו על מקום נמוך, כמו: "ויעלו אותם עמק עכור"³ לגדולות ולכבוד יהושע שהיה שם. וכן הכא הכוונה בדברי חז"ל במילת 'גבוה' על חשיבות א"י וירושלים טוב"ב. ומעתה לא יקשה עליך קורא משכיל דברי חז"ל בעניין זה, עם היותך יודע שירושלים יושבת ברוחב העולם מקו השווה ל"ב מעלות מ"ו דקין, ובאורך העולם ס"ו מעלות עשרים דקים. במהרה בימינו יבנה ה' ירושלים, ויכוננה עליון למלכי ארץ לחשיבות לשם ולתהלה, והבית הזה יהיה עליון במעלה וחשיבות ויקר על כל הארץ אמן. 'ספר הברית' מאמר חוג הארץ פרק י"ד.

ועיין בספר 'אות היא לעולם' מערכת א' בהגהת מר בנו הי"ו, שהביא מדברי התוספות בסנהדרין⁵, שכתבו בד"ה 'שבית המקדש גבוה' - לאו מכל א"י קאמר, דאיכא עין עיטם דמידלי מיניה⁶, אי נמי כותלי בית המקדש גבוהים מעין עיטם - שמוכח מדבריהם דמה דקאמר תלמודא גבוה גבי בית המקדש וגבי א"י, היינו גובה ממש.

וכן הביא מדברי הגאון הרדב"ז בחלק ב' סימן תרל"ט, דנשאל על האי דאמרינן דבית המקדש גבוה מכל א"י, שעתה החוש מגיד להיפך, דעינינו הראות דירושלים עיר הקודש גבוה מכל סביבות הבית חוץ מצד הדרום אשר שם עמק יהושפט. ויישב והכריח הדבר ממאי דשנו חכמים בזומא⁷: משניטל הארון, אבן היתה שם גבוה מן הקרקע ג' אצבעות, ועתה, שאל את פי הישמעאלים, וענו ואמרו שהוא גבוה יותר משתי קומות, ומכאן זה הכריח שנאכל קרקעית הבית, וירושלים נחרבה כמה פעמים וממפולת הבתים נעשה הבתים תל ובנו עליו הבתים, וכן הרבה פעמים עד שנעשה גבוה. וכן היו כל בתי ירושלים נמוכים מן המקדש. ואפילו בית הכנסת אמרו⁸: אסור לבנות בניין גבוה ממנו, כל שכן בית המקדש לרומם בית אלקינו. הרי מבואר דסבירא ליה דברים כפשוטן, דמה שאמרו בית המקדש גבוה היינו גבוה ממש, כמו שאמר התוספות ז"ל.

וכן הביא מהילקוט⁹ על פסוק¹⁰: "וירא את המקום מרחוק" - שבתחילה היה המקום עמוק, אמר הקב"ה: אין דרך המלך לשכון בעמק אלא במקום גבוה ומעולה ויפה, והגביהו הקב"ה, לכך נקרא הר המוריה, שמיראתו נעשה הר. והכי איתא במדרש תנחומא¹¹ על פסוק¹²: "הר ההר" ודרשו ז"ל: כי אף על פי שהענין היה מהלך לפנייהם והיה עושה כל המדבר

ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען, ע"כ רבינו מהר"ם אלשיך³ סוף פרשת נח.

ואפשר שזהו כוונת הכתוב בסדר דברים⁴: "ראה נתתי לפניכם את הארץ בואו ורשו את הארץ אשר נשבע ה' וגו'. והרואה יראה שהארץ תנינא באה בכפל, שהיה לו לומר: בואו ורשו אותה. ועל פי האמור אפשר שבא לומר, כשתבואו ותרשו אותה, לא יהיה לשום סיבה חיצונית כי אם "את הארץ", בגללה. וזהו גם כן כוונת הכתוב בתהלים⁵: "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבת בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו". הורה לדעת שכוונת ישיבתו בבית ה' אינו לשום סיבה אחרת, כי אם לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו.

שכ"ה א"י. אמרו רז"ל: כל אחד מישראל יש לו ד' אמות קרקע בא"י, ועל כן כותבין בשטרות מקרקעי אגב מטלטלי, אף על גב שאין לו שום קרקע, משום דאין לך אדם מישראל שאין לו ד' אמות קרקע בא"י². ויש לראות למה נקטו ד' אמות ולא יותר. וכן אמרו ז"ל³: כל ההולך ד' אמות בא"י מובטח שהוא בן עולם הבא, ומאי שנא מניין ארבע דנקט ולא שלוש ולא חמש.

והענין הוא, דידוע דבא"י יעברו הנפשות הבאות בזה העולם בדרך מערת המכפלה, כמו שאמרו במדרש הנעלם בזהה פרשת חיי שרה⁴. ובכל מקום שעוברת הנשמה נשאר רושם ממנה באותו מקום שעברה. וכמו שיש איברים גשמיים לחומר האדם, כן יש איברים נמי לנשמה וממלאת את הגוף, שעל כן בהתם כח איזה איבר מן האדם, נקרא איבר מת מהמת שנסתלק איבר מן הנשמה מאותו האיבר הגשמי. ומקומו של אדם הוא ד' אמות, וכן מקומו של נפשו הוא ד' אמות. וכיון שעוברת הנפש דרך א"י, נשארת שם הרושם של כל הנפש, לכן כל אדם מישראל יש לו ד' אמות בא"י, דהיינו מקום נפשו שיש לו שם בא"י. ועל כן נמי כיון שהלך ד' אמות בא"י ושאב חלק נפשו אשר שם, מובטח לו שהוא בן עולם הבא, ע"כ הרב 'ארוחת תמיד' פרשת לך לך. ועיין עוד כמה שכתבתי בסימן קמ"ט טעם אחר, וכמו כן בסימן ש"ה ומשם באר"ה.

שכ"ו א"י. מזה שאמרו רז"ל¹ על פסוק: 'וקמת ועלית'² - מכאן שבית המקדש גבוה מכל א"י, וא"י גבוהה מכל הארצות, אין הכוונה גובה ממש. שהרי לא יתכן לומר בכדור גבוה כלל, כי כל מקום אשר הוא עומד האדם שם הוא גבוה, מפני שלא ישוער בכל כדור לא מעלה ולא מטה לא אמצע ולא גובה. אף גם לא יתכן שכיוונו בו,

לכל אחד מישראל יש ד' אמות בא"י - מדוע דוק ד'

בית המקדש גבוה מכל א"י, וא"י מכל הארצות - בחשיבות

3. בספר 'תורת משה'. 4. דברים א. ת. 5. תהלים כז, ד. **שכה** | 1. עיין ב"ב מד, ב ובתוס' שם ד"ה 'דלא הוה ליה ארעא', וע"ע לקמן סימן קמט. 2. עיין סימנים קמט, תעא. 3. כתובות קיא. א. 4. ככז, א. עיין לקמן סי' שנד. **שכ"ו** | 1. קידושין סט, ב. 2. דברים יז, ח. 3. יהושע ז, כד - 'וינחך יהושע את עֶקֶב בְּן זֶרַח וְאֶת הַפֶּסֶף וְאֶת הָאֲדָרֶת וְאֶת לְשׁוֹן הַזָּהָב וְאֶת בְּגֵדוֹ וְאֶת תּוֹרוֹ וְאֶת תְּמָרוֹ וְאֶת צֹאנֹו וְאֶת אֶהָלוֹ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ וַיַּעֲלֵה אֹתָם עִמָּךְ עֶכְזוֹ". 4. עיין עוד 'כתב סופר' פרשת שלח על הפסוק 'עלו זה בנגב'. 5. פז, א. 6. עיין זבחים נד, ב - 'סבור למבנייה בעין עיטם דמדלי, אמרי: ניתתי ביה קליל (נעשה אותו נמוך מעט ונבנהו בירושלים שהיא למטה - רש"י), כדכתיב (דברים לג): 'ובין כתפיו שכן' (ולא כתיב ראשו - רש"י)". 7. נג, ב. 8. שבת יא, א. 9. 'ילקו"ש וירא רמז ק. 10. בראשית כב, ד. 11. חקת סימן יד. 12. במדבר כ, כב.

בית המקדש גבוה מכל א"י, וא"י מכל הארצות - כפשוטו

דקידושי⁸ רבי יהודה ורבי מאיר, דרבי מאיר סבר: אפילו בזמן שאין עושיין רצונו של מקום נקראים בניו למקום, שנאמר⁹: "בנים משחיתים", ואם כן ישראל ראויים לגאולה, ומשום הכי אמר: הא משיחכו. זהו מה שנשאר בזכרוני, [אחר זמן מצאתי שכן כתב הרב 'אמת ליעקב' ניניו¹⁰ דף צ"א¹¹].

ואמרת רמו על זה, שזהו רמו הכתוב¹²: "והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי", שאותיות "יאמר" הם אותיות 'מאיר', וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא, ורמו שלדברי רבי מאיר "יאמר להם בני אל חי" אפילו במקום ש"לא עמי אתם".

מקום קבורתו של רבי מאיר

ודע, דכתב הגאון 'סדר הדורות' בסדר תנאים ואמוראים אות מ', שבטבריא לצד דרום דרך חמי טבריא קבר רבי מאיר, וכן מראים עד היום. וכן כתב רבינו האר"י ב'שער הגלגולים': לדרום טבריא, בלכתך למרחצאות מים החמון, יש שם קבורות צדיקים רחוקים זה מזה ואינם במקום אחד. וכבר הזכירו ז"ל שמותם ב'ספר היחוס', והם רבי מאיר, ור' ירמיה דאפקוה מבי מדרשא¹³ והוא סתם בעי ר' ירמיה הנזכר בכל התלמוד, ועוד ג' צדיקים אחרים ואינו זוכר שמותם. והוא כמו שנזכר ב'ספר היחוס' וכמו שאומרים העולם. ונראה לעניות דעתי כי הודה מורי ז"ל על רבי מאיר שהוא קבור מעומד כמו שאומרים העולם, עכ"ל. ולא הצורכתי לכתוב זה, אלא לפי מה שראיתי מי שפקק ותסגי לן יקר סהדותא מרבינו האר"י ז"ל.

מדוע הניח הקב"ה לשנים לחצי השבטים לנחול בחוץ לארץ

שכ"ח א"י. למה גלגל הקב"ה לשבט ראובן וגד וחצי שבט מנשה בן יוסף שישבו בחו"ל, שאם לא היה רצונו ית' שישבו שם, היה מכריחם שינחלו נחלתם בארץ כשאר השבטים.

אמנם בהיות שאחר גלות הרביעי עתיד הקב"ה להנחיל לישראל כל העולם, לכן אף על פי שנכנסו ישראל בארץ נחלת אבותם, הניח מבניו שיקחו נחלה בחוץ, לרמוז על העתיד לבוא שגם שאר ארצות חוץ מא"י יתקדשו ויהיו לישראל שינחלו כל העולם. ולכן הניחם בחוץ, לומר גם חו"ל יהיה לימות המשיח ויתקשרו כל הנחלות יחד מבית ומחוץ. וזה רמו הכתוב¹⁴: "ויתן להם משה לבני גד ולבני ראובן ולחצי שבט מנשה בן יוסף את ממלכת סיחון וגו' הארץ לעריה בגבולות ערי הארץ סביב", כלומר, טעם שהנחיל לראובן וגד וחצי מנשה בחוץ, לרמוז על העתיד, שיתתברו הארץ לעריה

מישור, היה מניח מקום גבוה למשכן שיהיה חונה שם. ומבואר מדברי רז"ל דלכבוד השראת השכינה השורה באותו מקום צריך שיהיה המקום ההוא גבוה ממש, ודברי 'ספר הברית' הם היפך כל האמור, יעו"ש. ושוב הביא דברי הגאון 'המקנה' בשיטתו לקידושי, ועל פי דבריו יתבאר דהכל אחד, יעו"ש.

נמשך להאמור ראיתי להגאון 'תוספת יו"ט' פרק י"ג דכתובות¹³ אהא דנתן: הכל מעלין לא"י ואין הכל מוציאין, הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין, שהקשה לדברי רש"י ודברי הרב ברטנורא שפירשו 'הכל מעלין' - את כל בני ביתו אדם כופה לעלות עמו לירושלים - דאמאי נטרי עד סיפא, ולא פירשו ברישא כדכתיב 'הכל מעלין לא"י', ע"כ. ולעניות דעתי בדרך הלצ"י, דכיון דהכל דין אחד, וזה שפירשו ב'הכל מעלין לירושלים', מעלה עשו בירושלים דנילף מינה א"י ולא איפכא.

מעלה עשו בירושלים דנילף מינה א"י

שכ"ז א"י. איתא בירושלמי פרק ט' דכלאים¹: רבי מאיר הוה אידמיך ליה באסיא, אמר: אימורין לבני ארעא דישראל - הא משיחכו דידכו². אפילו כן אמר לון יהבי ערסי על חוף ימא, דכתיב³: "כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה" - שבעה ימים סובבים את א"י: ימא רבא, ימא דטבריא, ימא דסמכו, ימא דמלחא, ימא דחולתא, ימא דשליית וימא דאפמיא⁴. והא איכא ימא דחמץ - דיקלטינוס הקוה נהרות ועשאו⁵, ע"כ.

התאמצותו של רבי מאיר להקבר בא"י

וטעם כינוי 'משיחכו', כתב הרב הקדוש 'אגדת אליהו' שם: עם מאי דאמרינן בפרק קמא דעירובין⁶: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שאין בדורו של רבי מאיר כמותו, ולא קבעו הלכה כמותו מפני שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו, באופן שהיה רבי מאיר יחיד בדורו, אין כמוהו להגן על דורו להיות שקט ושאנן לבל יקרב לו שום רע ממקורות הזמן, וכאילו הם בימות המשיח, שאז אין שטן ואין פגע רע. ולכן ציווה לומר לבני א"י: הא משיחכו דידכו, לרמוז להם שהגנתו על הדור בחייו כהגנת המשיח לישראל, על דרך אומרים ז"ל: אין משיח לישראל, שכבר אכלוהו בימי חזקיהו, כלומר, כל כך השקט ושלווה היה אז לישראל, שאכלו עם זה ימות המשיח. וכוונת רבי מאיר בזה, דעכשיו שמת מי יגן עליהם, לכן מכאן ואילך יתנו דעתם למעלת השלימות כדי שלא יפסק ההגנה והטוב מהם, ע"כ.

משום מה נתכנה רבי מאיר 'משיח'

ומפי הרב המופלא אישי כהן גדול כמוהר"ר חכם רבי רפאל ארזי הכהן נר"ו שמעתי באותה שנחלקו בפרק קמא

13. משנה יא. **שכז** | 1. הלכה ג. 2. פירוש: "בא זמנו למות באסיא שהיא חו"ל, ואמר: אמרין לבני ארעא דישראל הא המשיח שלכם, כלומר, שציווה להם שיאמרו, תשיגוהו על הרב שלכם שמת בחו"ל שתעלו אותו להקבר בא"י" (פני משה). 3. תהלים כד, ב. 4. פירוש: "עם כל זה, ציווה להן שם שאפילו בעוד ארונו באסיא שיתנהו על חוף הים, לפי שא"י מיוסדת על הימים וחוף הים בכל מקום יש לו איזה צד שייכות לא"י, ומביא ראיה מהמקרא, דכתיב: 'על ימים יסדה' ועל א"י נאמר זה כדמסיק" (פני משה). 5. פירוש: "ימא דחמץ - שם מקום. ולמה לא נחשב בתוכן - משום דלאו ים מששת ימי הבריאה הוא, אלא דיקלטינוס המלך חפר מהנהרות וקבצם ועשאו ים" (פני משה). 6. יג, ב. 7. סנהדרין צה, ב. 8. לו, א. 9. ישעיה ד. 10. לרבי יעקב שלתיאל ניניו. 11. עיין עוד 'מוצח אליהו' פרשת וזאת הברכה, הובאו דבריו בספר 'טבור הארץ' לרבי משה קליעריס פרק י. 12. הושע ב, א. 13. ב"ב כג, ב. **שכח** | 1. במדבר לב, לג.

אמר המחבר: יען כי המשנה הזאת מימיה מן המקדש יצאו, ושבת המגיע אחת מהנה לו נהדרה, וממנה יצא לחם והתעוררות לנפש המלאה לה דעת ויראת ה' טהורה, בכך אמרתי לרגל המלאכה אשר לפני להביאה בבית גנוזי, ולחלקה לבתי"ם לבדי"ם, ולהביא הפירוש תחילה ומוסר היוצא באחרונה, וזה החלי בעזר ה' צורי וגואלי.

הנס הראשון הוא, לא הפילה אשה מריח בשר הקודש. פירש רש"י ז"ל: **מתאוות בשר הקודש, אי נמי מריח איברים של המערכה, שאילו הריחה בהם ובאת לטעום מהם, אין שומעין לה להאכילה בשר קודש,** וכן כתב הגאון 'תוספת יו"ט' בשמו.

ועיין לגאון עוזנו בספר 'פתח עינים' ביומא, שכתב בשם ספר 'עץ אבות' שהתמרמר על זה² והסכים שהוא שיבוש והפירוש הזה³ אינו לרש"י וכו', וכתב עליו⁴: שרי ליה מאריה, דהפירוש ודאי מרש"י כמו שהוזק מימי הגדולים מרן והאר"י ז"ל וסיעתם, שכן הרב החסיד מהר"ש אוזינדא ז"ל, שהיה מגורי האר"י ז"ל, העמידו לימין פירוש⁵, וכן התוספות פירוש החומש פרשת מקץ והטור או"ח סימן רמ"ב מזכירין אותו בשם פירוש רש"י. ובמאי דקמן שהש"ס אומר להיפך ביומא דף פ"ב, כבר תירץ הר"מ בן חביב בשיטתו⁶, עיין שם באורך, ע"כ.

וראיתי להרב הגדול מה"ר יוסף דוד בספר 'בתי אבות', שכתב על דברי רש"י, וזה לשונו: **ותימה, דבהדיא אמרינן בפרק יום הכיפורים⁷ דף פ"ב עמוד א': עוברת שהריחה בשר קודש או בשר חזיר, תוחבין לה כוש ברוטב ומניחין לה על פיה, אם נתישבה דעתה - מוטב, ואם לאו - מאכילין לה רוטב עצמו, אם נתישבה דעתה מוטב, ואם לאו - מאכילין אותה שומן עצמו, שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. ואין לומר דשומן היו מאכילין אותה ולא בשר, שהרי לפי הטעם דאין דבר עומד בפני פיקוח נפש אין לחלק בין שומן לבשר, ע"כ.** ושותיה דמר, אחר המחילה רבה, לא ידענא מאי קאמר 'ואין לומר דשומן היו מאכילין ולא בשר', דמי שם פה לחלק בין שומן לבשר עד שהוכרח לדחות משום הטעם דאין דבר עומד בפני פיקוח נפש, והדבר פשוט דשומן דנקט לרבנותא, כלומר, המובחר שבבשר עצמו. ועיין ב'מגן אברהם' או"ח סימן תקנ"א אות כ"ט⁸ וביו"ד סימן רט"ז סעיף ט' ובמה שכתב הש"ך שם, ודו"ק.

בגבולות ערי הארץ סביב, ע"כ הרב הקדוש בספר 'סמוכים לעד' פרשת מסעי.

אמר המחבר: לכאורה יש לפקפק בהקדמה אחת, ממה שכתבתי בסימן רכ"ח ממאמרם ז"ל² שנעשו על כך, ודו"ק ליישב. ועיין עוד בסימן פ"ח³.

ומכל מקום לפי דברי הרב אפשר להסמיך בזה כוונת הכתוב⁴: **"כי לא נחל אתם מעבר לירדן והלאה כי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן מזרחה",** שמלבד טעם הנגלה עוד יש טעם נסתר, וזהו: **"כי באה נחלתנו".**

שכ"ט א"י. יש להקשות: עתה, שבמקום הבית נעשה בית מרגז לישמעאלים, שהרי שם הרגיעה פלוני¹. ויש לומר, שזו שליטת שרם שנתן לו הקב"ה בזכות המילה כנוצר בזהר², אמנם לא ישכון שם לטמאה כדרך ששולט מהוילה בואכה אשורה³, ששם משכון הקליפות והשר, אבל בא"י הם יושבים העם לכד ושואבים שפעם מבחזין ממה שכנגד גבולם, ואין להם חלק בפרוכת כלל⁴, וכל שכן כמה שלמעלה ממנו, ואותה העבודה שהם עושים מתגלגלת עד שיוצאה לחוץ אל משכון השר, ע"כ 'טוב הארץ' דף ג' עמוד ג'⁵.

ואפשר שזהו מה שקונן ירמיה⁶: **"נחלתינו נהפכה לזרים בתינו לנכרים",** ואתמיה קא מתמה, כיצד נחלתנו נחלת עולמים, שהיא בית המקדש, נהפכה לזרים, וגויים מרקדים בהיכלו, אם בתינו שהם בתי בשר ודם לנכרים, אין הכי נמי אין לתמוה, אבל על נחלתינו שנהפכה לזרים זו רעה חולה.

ואפשר לרמוז, שסופי תיבות⁷ - גימטריא צ"ז כמספר י"ב מילה, לומר, מה שזכו י"ב נשיאי ישמעאל בבית המקדש, היינו בשביל המילה, כמו שאמרו בזהר⁸.

ש"ל א"י. איתא בפרק ה' דאבות¹: עשרה ניסים נעשו לאבותינו בבית המקדש: לא הפילה אשה מריח בשר הקודש, ולא הסריח בשר הקודש מעולם, ולא נראה זבוב בבית המטבחים, ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכיפורים, ולא כיבו גשמים אש של עצי המערכה, ולא ניצחה הרוח את עמוד העשן, ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, עומדים צפופים ומשתחיים רווחים, ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם, ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים, ע"כ.

מהי מהות שליטת ישמעאל בהר הבית ובזכות מה זכה בה

עשרה ניסים שנעשו לאבותינו בבית המקדש

2. במדבר רבה פרשת כג, ז. 3. פח (2). 4. במדבר לט, יט. **שכט** | 1. ב'טוב הארץ': ושם הרגיעה ליליית, והוא ע"פ ישעיה לז, יד - 'אף שם הרגיעה לילית ומצאה לה מנוח', ומפרש 'מצודת דוד': 'רק שמה תמצא הלילית, היא אם השדים, מקום מרגוע וישיבת מנוח'. 2. וארא לב, א. 3. ע"פ בראשית כה, יח. 4. עיין לעיל סימנים פג ורצה. 5. ומקור הדברים הוא ב'אור יקר' פרשת תרומה. 6. איכה ה, ב. 7. של הפסוק: 'נחלתנו נהפכה לזרים בתינו לנכרים'. 8. וארא לב, א. **של** | 1. משנה ה. 2. 'שם הריחה ודאי מאכילין אותה בשר קודש, אטו מי חמיר מיום כיפור, ואין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש' וכו'. 3. כך דברי ספר 'עץ אבות': 'הפירוש על מסכת אבות המיוחס לרש"י, אינו לו, אלא ממאן דהו שביקש ליחנק ולעשות לו עטרה להתגדל ולצוארו ענק' (ע"פ פסחים קיב, א - א'ם בקשת ליחנק היתלה באילן גדול שפירושו: אם בקשת לומר דבר שיהיה נשמע לבירות ויקבלו ממך, אמור בשם אדם גדול. ע"פ רש"י). 4. החיד"א בספרו 'פתח עינים' על דברי ספר 'עץ עבות'. 5. בספרו 'מדרש שמואל' על מסכת אבות הדפיס את הפירוש הזה לימינו וייחסו לרש"י. 6. בספר 'שמות בארץ' בחלק 'תוספת יום הכיפורים'. 7. במסכת יומא. 8. זה לשונו: 'ונ"ל דשומן של בשר דינו

האם יש לחלק בין שומן לבשר

מצווה לא ידע דבר רע¹⁴ בודאי, אלא יש לנו תלות הדבר על עצמו, אולי היה טובל ושרץ בידו באחת מפניות אשר לא טובות, להתפאר ולפרסם חסידותו וכיוצא, כי אז אין התשובה ההיא חשובה לפניו ית', ואז בודאי אינו נמלט מפגעי העולם, כדכתיב¹⁵: "הלא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה". וכמו שכתב החסיד בשער התשובה, כי הנה היות האדם מסגף עצמו בסיגופין קשים, הוא מסתלק מהיותו נוהג עצמו על פי הטבע, כי נפסק ונחסר לחות השורשי, ואם לא יעשה הדבר כתיקונו, או להתפאר ולפרסם חסידותו, אז הוא ישרא תחת הטבע והטבע אינו מסייעו, ונמצא קרח מכאן ומכאן, ולזה יזיק לו ויחלה ח"ו.

אך דע באמת כי מצד המצווה עצמה, בהיותה נעשית כתיקנה, לשוב אל ה' בחרטה גמורה וחלוטה, ותהיה בלתי שום פניה - "לא יאנה לצדיק כל און"¹⁶ והחוסה בה' "יבוננהו ויצרנהו כאישון עינו"¹⁷. ומה טובו ומה יופיו בעשותו בהסתר רב כל האפשר, שהמפרסמים עצמם אי אפשר אם לא יכבדוהו ויפארוהו בני אדם, ואם יגיל וישמח, לפי הכבוד וההנאה שיקבל על מעשיו מנכין ממעשיו. וכתב רבינו יונה¹⁸: אל תתפאר משום דבר שעשית, ואל תעמוד במקום שישבחוך, פן יגבה לך. ואם שמעת בני אדם ששבחוך דאג והצטער בדבר, כי מחסרין חלקך לעתיד לבוא. והסתר כל ענייני עבודתך מבני אדם, כי אז יוכל שכרך ותנצל מלעג הלועגים, ובזה יודע שאינך גונב דעת הבריות, כי המגלה צדקתו כוונתו להללו בשערים ולהיות לראש, ולבטוח בו בין הכסילים ותועי רוח, כדי שיוכל למצוא חפצו מהם וכו', יעו"ש.

עוד כתב¹⁹ בחלק ד' דף י"א עמוד א' בעניין הסליחות, וזה לשונו: ואל האיש הטוען לאמר כי לא באה חובה זו²⁰ לאנשי תשושי פח כדורות הללו פן יחלו, אף הוא הבל יפצה פיהו חדל להשכיל להטיב, ובחשך ילך, ובחשך שמו יכוסה. כי הוא מאמין היות עבדי ה' עזובים ונטושים תחת מקרה הטבע, ובהסתר פנים ח"ו, וטח מראות עיניו הנאמר ביראי ה'²¹: "הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו, להציל ממות נפשם" וכו', ואנו רואים כמה מבעלי תשובה הקמים מחצות ואילך ועוסקים בתורה, וכל הימים המה מתענים, והם בריאים וחזקים ואין שום מחלה בקרבם, והכל הוא עזר אלקי עליהם, "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם"²². ולהיפך מזה מציינו כמה מעשירי עם מעוננים, "אשר לא נסתה כף רגלם הצג על הארץ"²³, וישנים עד ד' שעות ביום כדרך בני מלכים²⁴, ופתע פתאום חלו וימותו, ואין החולי והבריאות כי אם בידו ית', והחלש יאמר גיבור אני ולא יאונה אליו רעה, כמה שכתוב: "שומר מצווה לא ידע דבר רע" - שישופע פח בנשמתו להיות נעשה בריה חדשה. וגם אם נראה איזה בני אדם אשר חלו ונחלשו ע"י כך, הבעל נפש טהורה אל יתלה במצווה, אלא יתלה באיש העושה אותה, אולי לא הכין לבו

ומה שכתב עוד שם⁹, דלא נאמר לוחשין באוונה אלא ביום הכפורים, שיש אומדנא שתתיישב דעתה וכו', אבל במידי דאיסור שאין לה היתר לעולם, אין לוחשין לה וכו', כן כתב נמי הרב הגאון מהר"ם בן חביב בשיטתו שם, שהקשה על דברי הגאון מר חמיו שכתב דבאיסור נמי לוחשין לה, יעו"ש. אלא שהגאון מהר"ם אמר מר למילתיה כמסתפק, שכתב: אפשר דאין לוחשין לה, יעו"ש. ומהש"ס ומהרמב"ם הכי מוכח בהדיא כאשר יראה המעיין. ועיין מה שכתב רש"י שם¹⁰ ד"ה 'ההיא עוברת' - שהריחה ויום הכיפורים היה, ודרו"ק. ובעיקר טעם מה בין זה לזה, עיין עוד לגאון עוזנו 'בברכי יוסף' סימן תרי"ז ובספר 'יוסף תהלות' מזמור נ"ח, יעו"ש.

ובפירושו דברי רש"י ז"ל, עי"ש ב'בתי אבות', שתירץ דברי רש"י ז"ל בכמה פנים. ומה שפירש דהכוונה להאכילה מיד קאמר וכו', כן תירץ נמי הרב הגדול 'שושנים לדוד', וכן כתב הרב 'שיח יצחק' בשיטתו. ועיין עוד ב'תוספות חדשים' שסביב ה'תוספת יו"ט' ובספר 'כסא רחמים' דף ק"ז עמוד ג'.

ומוסר היוצא, כתב 'מדרש שמואל', וזה לשונו: כי אמר לא 'הפילה אשה מריח בשר הקודש', השמוענו שלא רצה השי"ת לעשות הנס באופן אחר, והוא שלא יצא הריח לחוץ וכיון שלא תריח לא תפיל, לפי שעיקר הנס היה כדי שיבינו אבותינו כי מדבר של קדושה אין רע נמשך ממנו. ובה יבין האדם לעבוד את ה' מבלי פחד ואימה שיוזק משום דבר, כי שלוחי מצווה אינן ניוזקין¹¹. ואדם דן ק"ו מעצמו, ומה אם הריח של בשר הקודש, דריחא לאו מילתא היא, לא נמשך היוק ממנו כלל, ק"ו למצווה גופה, כי שלוחי מצווה אינם ניוזקין, יעו"ש.

וזה לשון הרב 'חמדת ימים' חלק ב' דף ק"ז עמוד ג': אשר אמרו כי יש חשש סכנה בדבר (רוצה לומר, על עינויים והסיגופים והפסקות), גם על זה הבל פצו פיהם, שאם גדול כוחה של תשובה להביא רפואה לעולם, כמו שאמרו בשמיני דיומא¹² ולמדו מקרא¹³: "ארפא משובתם", כל שכן שתועיל תת כוחה בשביל עצמה, לבל יאונה להם כל רע. ומעשה רב עניינו הרואות כמה מבעלי תשובה המסגפים עצמם בסיגופים רבים, והם בריאים וחזקים, שבח לאל ית'. ואדרבא, כמה בני אדם בריאים וחזקים מהתענג ומרוב כל כל ימיהם, וחלו פתאום וימותו, וכמה מבעלי המורגלים בכמה דברים חוץ מהטבע, והמה בריאים וחזקים ועזר אלקי עליהם, ואין החולי והבריאות כי אם בידו ית'.

ואם ראה תראה מי שתש כוחו ונחלה בעשותו אחת מכל אלה, אל תפן אל און תלות הדבר במצוות מעשה התשובה ח"ו, כי "שומר

לחישת
למעוברת -
באכילה
ביום כיפור
או גם
בשאר
איסורים

יישוב
פירוש
רש"י
דאבות

מדבר של
קדושה אין
נמשך דבר
רע

סיגופי
תשובה
אינם
מזיקים
לחזור
בתשובה

מדוע יש
שניזוקים
מסיגופי
התשובה

כבשר עצמו". 9. בספר 'בתי אבות' על מה דאמרינן ביומא פב, ב - "ההיא עוברת דארחא, אתו לקמיה דרבי, אמר להו: זילו לחושו לה דיומא דכיפורי הוא. לחושו לה ואלחישא" רש"י: "לחושו לה" - באזנה שיום הכפורים הוא היום, אולי תוכל להתאפק. ואלחישא - קיבלה את הלחישא שפסק העובר מתאותו". 10. יומא פב, ב. 11. פסחים ח, ב. 12. פו, א. 13. הושע יד, א. 14. קהלת ח, ה - "שומר מצוה לא ידע דבר רע וְיָעֵת וְיִמְשָׁקֵט יָדַע לֵב חָקֵם". 15. דברים לא, יז. 16. משלי יב, כא. 17. דברים לב, י. 18. בספר היראה. 19. הרב 'חמדת ימים'. 20. של סיגופי התשובה. 21. תהלים לג, יח-יט. 22. דברים ח, ג. 23. דברים כח, נ. 24. ע"פ ברכות ט, ב.

היסורין, אלא לקבלם בסבר פנים יפות. ועם שהעניין עצמו אמיתי ונכון, על כל פנים יקשה איך יצדק על נכון פסוק: "משמועה רעה לא ירא".

אבל הכוונה כמו שכתבתי, שכשמע קול הצווחה, לא הרגיש בעצמו שום התפעלות מעצבון או מורך לבב, רק היה נח ושקט ושאנן, ומזה נתאמת לו שזה ודאי אינו בתוך ביתו, שאילו היה כן לא יבצר לבו מהורות זה ע"י התפעלות של מורא ודאגה. כמו שאמר הכתוב³¹: "יגורתי כל עצבותי ידעתי כי לא תנקני", אמר, שהוא ירא מאוד ומתפחד מכל העצבות והדאגות אשר הוא רואה בעצמו, כי צר לו מאוד על היותו עצב, יען מצד עצבות זה אני ידעתי שלא תנקני בדיני ואצא חייב, כי על כן אני עצב, שאם לא כן לא הייתי עצב אלא שמח וטוב לב. והוא ממש מה שאמר הכתוב: "משמועה רעה לא ירא", שתגיע לאזניו איזו שמועה רעה לא ירא ולא יפחד שמא יהיה על דבר נוגע אליו, וזה כי "נכון לבו בטוח בה" - לפי שהלב שלו אינו מצטער ולא דואג על כלום אלא הוא נכון ובטוח בה' בהשקט ובבטחה, זו הוראה עצומה על כי תמוש רעה מביתו ולא תקרב באהלו, יעו"ש.

זה אומר: כל השומר מצווה כמאמרה אין מבשרין אותו וכו', שהאיש השלם השומר מצווה כהלכתה, יהיה בטוח שלא ידע דבר רע, ואף גם זאת, אין מבשרין אותו בשורות רעות. זה אומר: "ועת ומשפט ידע לב חכם", שהחכם יודע אם יש עת משפט, וכיון שליבו יגל יצח"ק ירנן, זה הוכחה שאין מבשרין אותו בשורות רעות, וק"ל.

אִי נָמִי "שומר מצווה לא ידע דבר רע", בהקדים מה שכתב הרב החסיד ב'מדרש שמואל' פרק קמא דאבות³², במשנת שמאי אומר: עשה תורתך קבע, אמור מעט ועשה הרבה, וזה לשונו: שמעתי כמה שאמרו אמור מעט ועשה הרבה, שבא להזהיר לאדם שמעולם לא יוציא מפיו הטובה שבלבו לעשות, לא יאמר 'אעשה מצווה היום', או 'אלמוד ה' פרקים היום', כי בסגולה הוא כשארם מוציאה בשפתיו אז אינו עושה אותה המצווה, או אינו לומד מה שאמר, כי השטן מקטרג ומביא עליו כמה עיכובים, דכיון שמוציאו בשפתיו מיד הדבר נשמע בין המקטרגים ומעכבים בידו. ולכן אמרינן ליה: אמור מעט ובזה תעשה הרבה, שאם אתה אומר לעשות הרבה, אפילו מעט לא תוכל לעשות, ע"כ.

ועל דרך זה אמרתי בכונת הכתוב³³: "בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור". והכוונה, בכל עמל ויגיעה, בין של תורה בין של מצוות, "יהיה מותר" - יהיה לו יתרון, ותצא מחשבתו לפועל, אכן "ודבר שפתים" - אם מדבר בפיו, בין עשיית המצווה בין הלימוד - "אך למחסור", כי השטן מקטרג ומעכב בידו. וזהו גם כן כונת הכתוב³⁴: "נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו". יאמר, "נפש עמל" בתורה ובמצוות, "עמלה לו" - להנאתו ולטובתו, אכן בתנאי "כי אכף עליו פיהו", שהדבר יהיה צפון בלבו. ואפשר

היטב לעבוד יוצרו ונכשל באיזו פניה כדי שיושבח בבני אדם במעלה הזאת, או שלא כיון לתת פת אל השכינה מאהבתו אותה, רק על מנת לקבל פרס מכמה מעלות שאמרו חכמי הזוהר ע"ה.

וגם כי אמנה יש לנו לומר בזה וכיוצא בעניינים אשר כזה: שמא נגזר על אותו האיש חולי כבד מאוד, אשר ראתה חכמתו ית', אם יחלה חולי ההוא במקרה הרשות, כפשע בינו ובין המוות באין מרפא, על כן גזרה חכמתו ית' להביאו דרך המצווה ההיא, אשר בפנך סגולת המצווה מגנא ומצלא²⁵, ואין שטן ואין פגע רע, וזה מחסד ה' על יראיו להביא אותו החולי דרך המצווה ההיא.

וכן ההיקש לזה בכל דבר מצווה אשר תעשה ויקרה לך מקרה רע או נזק בעשותך אותו, אל תפן אל און לאמר: מה זאת עשה אלהים לי, ואנכי בדרך נחני ה' לשמור לעשות מצוותי, כי אם תן לבך שהיה ראוי לבוא חולי אחר כבד מאוד, ובא דרך האתרים קל שבקלים. ועל זה נאמר²⁶: "מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו", פירוש כי המוסר ההוא כדי שלא יהיה קץ ונכרת בכבד מזה כאמור, ע"כ דברי קודשו.

אשר על פי זה נראה לעניות דעתי, כוונת הכתוב בקהלת²⁷: "שומר מצווה לא ידע דבר רע ועת ומשפט ידע לב חכם". הכוונה לומר שהשומר מצווה לא יאונה לו שום נזק ופגע, ואם תראה שנחלה מן המצווה - ידע כי זה לטובתו, כי אם היה חולה במקרה הרשות כפשע בינו ובין המוות, על כן גזרה חכמתו יתברך להביא דרך המצווה להגן עליו, זה אומר: "ועת ומשפט ידע לב חכם" שהיה מזומן למשפט חרוץ, ואם כן זאת היתה להנאתו ולטובתו.

ודע שדרשו ז"ל במסכת שבת פסוק זה, וזה לשונם²⁸: אמר ר' חנינא: כל העושה מצווה כמאמרה אין מבשרין אותו בשורות רעות, שנאמר: "שומר מצווה לא ידע דבר רע", יעו"ש. ודקדוק תיבת 'כמאמרה' יורה על האמור, אלא שיש לדקדק דבשורות רעות מאן דכר שמייהו, דהא סתמא קתני "לא ידע דבר רע", ובשורות רעות היכן רמיזא.

ונראה לעניות דעתי דרמזו ז"ל עוד, דמלבד דלא ידע דבר רע, עוד בה דגם בשורות רעות אין מבשרין, וזה רמזו בסיפא דקרא: "ועת ומשפט ידע לב חכם", דהלב הוא מבשר גדול. והעניין על פי מה שכתב הרה"ג "בינה לעתים" בדרשותיו לתשובה, וזה לשונו: כבר ידענו היות הלב באדם כעין נביא נאמן ואמיתי להודיע ולהגיד לו מה שיקרהו מן הטוב או הפכו, כי אם יחרד וירא או מתעצב - הוא הוראה איזה רע לו, צרה מעותדת לבוא עליו; ואם הוא שמח ועלז - הרי כמבשר בשורות טובות, על דרך מה שאמר הלל ע"ה כשמע קול צווחה בעיר, שאמר: מובטח אני שאין זה בתוך ביתי, ועליו הכתוב אומר²⁹: "משמועה רעה לא ירא נכון לבו בטוח בה"³⁰. וכבר צווחו קמאי ז"ל איך היה משתבח על זה, כאילו היה נשען על רובי זכויותיו שלא יתנו המשחית לבוא אל ביתו, ואין זה מענוותנותו של הלל הזקן. והם ז"ל פירושו, שהוא מצד מידת הסבלנות שהנהיג את בני ביתו כמוהו, לבלתי הרים קול על

הלב מבשר לאדם

שומר מצווה - שאינו מוציא בשפתיו את המצוות שמתכנן לעשות

25. סוטה כא, א. 26. משלי ג, יא. 27. קהלת ח, ה. 28. סג, א. 29. תהלים קיב, ז. 30. ברכות ס, א. 31. איוב ט, כח. 32. משנה טו. 33. משלי יד, כג. 34. משלי טז, כו.

דלא מיבעיא שלא היה מזכיר בפירושו ללכת לבית המדרש, אלא אדרבא, היה אומר: למקום פלוני אני הולך, שלא יקטרג היצר, ובוזה התחכם נגד יצרו, והיו רגליו מוליכות אותו לבית המדרש. וכמדומה לי דהכי תרגמוה רבנן קדישי חכמי המוסר ז"ל. ואיך שיהיה, על פי הקדמתנו יאמר הכתוב⁴³: "שומר מצוה לא ידע דבר רע", בתנאי ועל מנת כי בין "עת", רוצה לומר, זמן הקבוע ללימוד, או "משפט", רמז על המצוות, "ידע לב חכם" דוקא, שלא יאמר בפירושו. ואפשר עוד שזה רמז הכתוב⁴⁴: "לב אדם יחשב דרכו וה' יכין צעדו", שם רמז כי שהבן אדם יחשב הדרך הישר, בין לימוד תורה בין המצווה, יהיה במחשבה לבד, אז יהיה לבו בטוח ו"ה' יכין צעדו".

הנס השני
- לא
הסריח
בשר
הקודש
מעולם

של"א א"י. הנס השני הוא, לא הסריח בשר הקודש מעולם. פירש רש"י¹: כשלא היה לו פנאי להקטיר בלילה כל האיברים שנתעכבו מבערב, מעלין אותן בראשו של מזבח ועומדים שם שני ימים או שלושה עד שיהיו פנויים להקטירם, שאין לינה פוסלת בהם בראשו של מזבח, ונעשה בהם נס ולא היו מסריחין כל זמן עכבתן, ע"כ. וכן כתב הריטב"א² והביאו מרן 'הכסף משנה' בריש הלכות תמידין³, וזה לשונו: אם לא היה פנאי להקטירם בערב שבת, מעלין אותם בלילה שבת לראש המזבח, ואינם נפסלים בראש המזבח בלינה אפילו עד כמה ימים. וזו שאמרו: לא הסריח בשר הקודש מעולם, אפילו היו בראש המזבח כמה ימים, ע"כ.

וגאון עוזנו בספר 'פתח עינים' ובספר 'מחזיק ברכה'⁴ כתב, דכן צריך להגיה בדברי רש"י כדברי הריטב"א: אם לא היה לו פנאי להקטירם בערב שבת, ועם זה נתיישב מה שהקשה בספר 'עץ אבות', יעו"ש.

מה בא
לרבות
באומר
'מעולם'

ומאי דתני הכא 'מעולם', כתב הרב 'מדרש שמואל': להודיע, כי אף אם רוב כל הניסים לא היה אלא בבית המקדש, הנס הזה שלא הסריח בשר הקודש היה אפילו קודם בניין בית המקדש, שהיו מקטירין בכמות או כמשכן נוב ושילה, מעולם לא הסריח בשר הקודש, ע"כ. ועיין ב'תוספת יו"ט' שהעתיק: כגון בכמות אי נמי בשילה, נוב וגבעון. והוסיף מדיליה: משכן שבמדבר גם כן. ולפי מה שהעתיקנו אפשר שהרב כיון גם כן למשכן שבמדבר, וק"ל.

ובספר 'בתי אבות' תירץ, דבא לומר דאפילו בבית שני לא הסריח. והיינו לפי פירושו, דרישא דלא הפילה אשה הוי דוקא בבית ראשון, ואם כן הא דלא הסריח הוה אמינא דדוקא בבית ראשון, משום דבבית ראשון היתה שכינה במקדש, מכח השכינה היה בשר הקודש כבשר החי שאינו מסריח מחמת הנפש, אבל בבית שני שחסרה שכינה, כדאיתא

שזהו גם כן כוונת הכתוב³⁵: "חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך". שכשהיה רוצה לילך לבית המדרש, לא היה מוציא בפיו אלא במחשבה לבד, ועל כן היתה יוצאת מחשבתו לפועל, ואין שטן ואין פגע רע. וזהו "חשבתי דרכי" במחשבה לבד, "ואשיבה רגלי אל עדותיך".

ורבותינו ז"ל דרשו במדרש רבה³⁶ על פסוק³⁷: "אם בחוקתי תלכו" - הדא הוא דכתיב: "חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך", אמר דוד: רבש"ע, בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר: למקום פלוני לדירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, הדא הוא דכתיב: "ואשיבה רגלי אל עדותיך". והרב פני יצחק בדרשותיו כתב, שמאמר זה מבחיל את הרעיון, ואיך פי קדוש יאמר כזה, שהיה חושב מחשבות רשות חלילה, ורגליו מביאות אותו לבית המדרש. ויישב העניין על פי מה שנשאל הרב 'הלכות קטנות' בחלק א' סימן רכ"ג, שלמה לא נבראו כנפיים לאדם, וחכמים אמרו³⁸ שלעתיד לבוא הקב"ה עושה כנפיים לצדיקים. והשיב הרב ז"ל: כדי שלא יהיה קל לדבר עבירה, ושיהיה לו שכר פסיעות, ובעוד שהוא הולך לחטוא רגליו יעכבוהו.

הוא שאמר דוד המלך ע"ה: "חשבתי דרכי" לומר למקום פלוני אני הולך, ומי מעכב שלא יצא המחשבה לפועל תכף ומיד - רגליים שבראת לאדם, ואילו היו לו לאדם כנפיים, בלי ספק שהמחשבה היתה יוצאת לפועל. זהו "חשבתי דרכי", דרכי הרשות, מי גרם שלא יצאת המחשבה לפועל - "רגלי אל עדותיך", ממה שבראת לאדם בלא כנפיים סכות שרגליו יעכבוהו, שלא ילך למקום אשר חשב, אלא ישיבוהו אל עדותיך כאמור. ולזה אמר שלמה המלך ע"ה³⁹: "פלא מעגל רגלך וכל דרכיך יכוננו". אמר, "פלא" במאזני מחשבה, מה טעם לא נבראו לאדם כנפיים כעוף כנשר בלא עמל - אין זה כי אם מאת השי"ת אשר צדקה עשה שלא יחטא האדם ואשם, באופן כי "כל דרכיך יכוננו" לעשות רצונו ית', שעל ידי שהולך האדם על רגליו יעכבוהו, עכ"ל.

כ"י על פי יסודו נראה לעניות דעתי כוונת הכתוב משלי י"40ט: "גם בלא דעת נפש לא טוב ואץ ברגלים חוטא". אמר, כמו שהחוטא בבלי דעת הוא "נפש לא טוב", שהיה לו לידע ולהשמר, על דרך⁴¹: "חטאתי כי לא ידעתי", כן מי שהוא "אץ ברגלים" וקל ומהיר ללכת אחר התאוות, כמו שכתב הרלב"ג לדרוכו, הוא "חוטא", שהיה לו להתבונן ולהסתכל בעניין הרגליים למה נבראו, כדי שלא יהיה קל לדבר עבירה, ולא היה בא לידי כך. ואפשר שזה כוונת הכתוב עור⁴²: "מכל אורח רע כליתי רגלי למען אשמור דברך". אמר, שהתבוננתי בעניין הרגליים, שהתכלית הוא "למען אשמור דברך" ולא אהיה קל לדבר עבירה, ושיהיה לי שכר פסיעות, ולזה "מכל אורח רע" מנעתי עצמי.

ועל פי האמור נוכל לומר, שכונת אדוננו דוד המלך ע"ה היה שלא יקטרג השטן, ולזה עשה הוא באופן היותר נאות ומועיל.

35. תהלים קיט, נט. 36. ויקרא רבה פרשה לה, א. 37. ויקרא כו, ג. 38. סנהדרין צב, ב. 39. משלי ד, כו. 40. משלי יט, ב. 41. במדבר כב, לד. 42. תהלים קיט, קא. 43. קהלת ח, ה הנ"ל - "שומר מצוה לא ידע דבר רע ויעת ומשפט ידע לב חכם". 44. משלי טז, ט. **שלא** | 1. הובא בתוספת יו"ט באבות שם. 2. יומא כא, א. 3. פ"א ה"ז. 4. סימן רסז.

אומרים ביום שבת - 'שבת שלום'. והוא, כי ידוע כי החומר והצורה לעולם הם מריבים זה את זה, החומר הוא להוט אחר האכילה והעידונים והתענוגים, והצורה להיפך. וביים שיש בו תענית - הצורה מתענגת והחומר מצטער, וזה דרכם כל הימים, יום שיש בו אכילה ותענוג - החומר מתענג והצורה מצטערת. מה שאין כן באכילת שבת, שגם הצורה מתענגת, שאכילת שבת היא גופא קודש. ולזה אנו קוראים 'שבת שלום', כלומר, שנעשה שלום בין החומר והצורה, ע"כ.

ולמעלה בסמוך⁹ כתבנו בשם גאון עוזנו ב'לב דוד', שהאוכלים למעדינים בחול ועושים משתאות וסעודות הרשות, ידעו נאמנה כי הוא חלק הסמ"א, ועתידין ליתן את הדין בפרטי פרטות, יעו"ש. ומכל האמור אפשר לומר שזהו רמז הכתוב¹⁰: 'ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה". והן עוד נבי"א מה שכתב הגאון 'ערכי הכינויים' באות ש', שהקליפה נקראת 'שדה', יעו"ש טעמו. וזהו רמז הכתוב: 'ויאמר משה אכלוהו היום', רוצה לומר, אל תחושו באכילת שבת שיהיה בה מחלוקת בין החומר לצורה, "כי שבת היום לה", ובאכילת שבת שלום רב בין שניהם, כי לא יש אחיזה לקליפה באכילת שבת. וזהו שסיים: "היום לא תמצאוהו בשדה", רוצה לומר, שלא יש שום מציאות ל'שדה', שהיא הקליפה באכילה הנזכרת.

ויתקרב להאמור כוונת מאמרם ז"ל¹¹: כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים, וכבר דיברנו מזה כמה פעמים בסימנים הקודמים¹², ועוד לאלוה מילין על פי האמור. ונקדים עוד, דידוע דא"י אי אפשר להיות לנו קיום והעמדה בה, כי אם במידת השלום, כמו שנתבאר בסימן י"ב, יעו"ש.

ועוד נקדים מה שכתב גאון עוזנו בספר 'לב דוד' בשם 'קרן אור פני משה' בכוונת הכתוב¹³: 'ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם', שדרשו ז"ל¹⁴ בתיבת "לכם" - להנאתכם, דבשבת אפילו מה שהוא עושה להנאתו צריך שיכוון לכבוד שבת, וזה אומרו: 'ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם', אפילו כמה שהוא לכם להנאתכם צריך שתכוונו בקודש, יעו"ש. ועל דרך זה בלתי ספק הוא העניין שעושה שלום

בפרק קמא דיומא⁵, היה מסריח - קא משמע לן דבבית שני לא הסריח. והטעם, משום דבבית שני לא הסרה שכינה לגמרי, אלא שלא היתה בגלוי ותמידות כמו בבית ראשון וכו', יעו"ש. ויש טעות דמוכח בדבריו, ומה שהעתקתי כך צריך להיות.

ולפי פשוטו הוא כמו שכתב הרשב"ץ בספר 'מגן אבות', וזה לשונו: ולא הסריח בשר הקודש מעולם - קודשים קלים הם הנאכלים לשני ימים ולילה אחד, ובפחות מזה הזמן הבשר הוא מסריח בזמן הקיץ, ויש ימים שהחמה יוצאה מנרתיקה, ונעשה נס שלא הבאיש ורימה לא היתה בו. וזה הנס היה מפני קדושת הקודשים, יעו"ש. ולזה נקט 'מעולם', וק"ל.

ומוסר היוצא, כתב 'מדרש שמואל' ז"ל, וזה לשונו: הודיענו בזה, כי ביד האדם הוא לגרום שלא יסריח ולא יבאיש ורימה לא תהיה בו אחר מותו. וכמעשה דרבי אלעזר בר רבי שמעון שהיה מוציא בכל שתא דקולי דתרבא ולא הבאיש, וקרא על עצמו⁶: "אף בשרי ישכון לבטח"⁷. ואבותינו בבית המקדש בכל יום ויום היו רואים זה הנס בעיניהם, כי בשר הקודש לא הסריח מעולם, ואפילו בתקופת תמוז ואפילו הקודשים שנאכלים לשני ימים ולילה אחד. ומזה הנס יעשה כל אחד ק"ו לעצמו ויאמר, אם בשר הבהמה, שהקדושה לא חלה עליה רק בדרך מקרה על ידי דיבור אחד שאמר זו עולה, זו שלמים, ובשביל אותה הקדושה הקלה לא ניתן לשרות סרחון בבשרה - אנו, שנשמותינו הוצבו מתחת כנפי השכינה, על אחת כמה וכמה שאף בשרנו ישכון לבטח ולא יסריח מעולם אם נתנהג בחסידות וקדושה, ע"כ.

וזה לשון הרב הקדוש בספר 'ראשית חכמה', שער הקדושה פרק ט"ו: אחד מן הדברים המצילים את גוף הצדיקים שלא תשלוט עליהם רימה במיתתם הוא, שלא יהנו אלא מסעודת מצווה וסעודות שבתות וימים טובים, ולפחות יהנה זה שלא יאמרו טול מה שבחרת⁸, שהרי לא נהנה אלא מסעודת מצווה שהיא שבת, יעו"ש באורך.

ודרך אגב אביע אומר כמה ששמעה אוזני בשם הרב החסיד כמוהר"ר יהודה בר שמואל ז"ל, והוא בטעם שאנו

ביד האדם למנוע סרחון גופו לאחר מותו

טעם שאנו שמברכים זה את זה בשבת - שבת שלום

5. ט, ב. 6. תהלים טז, ט. 7. ב"מ פג, ב - 'רבי אלעזר ברבי שמעון אשכח להווא פרהגוא (ממונה של מלך) דקא תפיס גנבי (בודק אחריו ותופסו). אמר ליה: היכי יכלת להו, לאו כחיותא מתילי? (וכי לא כחיות נמשלו, שמתחבאות ביום במסתריהם?) וכו' דילמא שקלת צדיקי ושבקת רשיעי? (דילמא - הני דשקלת צדיקי ניהו?) אמר ליה: ומאי אעביד? הרמנא דמלכא הוא (מצוות המלך היא). - אמר: תא אגמרך היכי תעביד וכו', אישתמע מילתא בי מלכא, אמרו: קריינא דאגרתא איהו ליהו פרונקא (שליח). אתויה לרבי אלעזר ברבי שמעון, וקא תפיס גנבי ואזיל. שלח ליה רבי יהושע בן קרח: חומץ בן יין (רשע בן צדיק), עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה - שלח ליה: קוצים אני מכלה מן הכרם. - שלח ליה: יבוא בעל הכרם (הקדוש ברוך הוא, כי כרם ה' צבאות בית ישראל) ויכלה את קוציו. יומא חד פגע ביה ההוא כובס, קרייה חומץ בן יין. אמר: מדחציף כולי האי - שמע מינה רשיעא הוא, אמר להו: תפסוהו. תפסוהו, לבתר דנח דעתיה אזל בתריה לפרוקיה ולא מצי וכו', זקפיהו (תלאוהו), קם תותי זקיפא (תחת העץ) וקא בכי. אמרו ליה: רבי, אל ירע בעיניך, שהוא ובנו בעלו נערה מאורסה (שהיא בסקילה, וכל הנסקלין נתליו) ביום הכפורים. הניח ידו על בני מעיו, אמר: שישו בני מעי, שישו. ומה ספיקות שלכם כך, ודאית שלכם על אחת כמה וכמה, מובטח אני בכם שאין רמה ותולעה שולטת בכם. ואפילו הכי לא מייטבא דעתיה, אשקויהו סמא דשינתא, ועיילוהו לביתא דשישא, וקרעו לכריסיה. הו מפקו מיניה דיקולי דיקולי דתרבא (סלים מלאים שומן לפי שבעל בשר היה מאוד) ומותבי בשמשא בתמוז ואב ולא מסרחי וכו', קרי אנפשיה (תהלים טז, ט): 'אף בשרי ישכון לבטח'⁸. עיין שבת קנא, ב - 'וכן הוא אומר (מלאכי ב) 'זריתי פרש על פניכם פרש חגיכם'. אמר רב הונא ואמרי לה אמר רב חגא: אלו בני אדם שמניחין דברי תורה, ועושין כל ימיהם כתגים. אמר רבי לוי אמר רב פפי אמר רבי יהושע: לאחר שלושה ימים כריסו נבקעת ונופלת לו על פניו, ואומרת לו טול מה שנתת בי". 9. סימן שיג. 10. שמות טז, כה. 11. שבת קיח, א. 12. סימנים מ, רז ושיז. 13. שמות לא, יד. 14. כתובות לד, א.

לפני ה'", וכמו שאין זבוב בבית המקדש מפני השכינה - כך אין זבוב בשולחנו מחמת השכינה. לזה אמרו: כל המארח תלמיד חכם כאילו הקריב תמידין וכו', יעו"ש.

ואפשר במה שכתב גאון עזונו בספר 'פני דוד' פרשת חיי שרה בשם 'ספר קרנים', דיש קליפה שנקראת זבוב, להפרע מהפוגם ביסוד וכו', יעו"ש.

וזה אמרו: "הנה נא ידעתי כי איש אלקים קדוש הוא", וכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה⁵, מנא ידעה - לזה אמר שלא ראתה זבוב עובר על שולחנו, שם רמז שלא היה שליטה לקליפת זבוב, ובוזה ידעה ששמר בריתו וקדושו יאמר לו.

ומוסר היוצא כתב הרב 'מדרש שמואל' שם הוא, שאם יאמר האומר, ממה שבשר הקודש לא הסריח אין ראייה, כי האדם אחר אשר יבקע כריסו, מתוך להלוותי הפרש והדם הזבוב מתדבק בו ויבאיש ויסריח, על כן היה נעשה נס השלישי הוזה לאמת העניין. כי הנה בית המטבחיים הוא מקום קבוע לדם ולבשר בהמה, ומדרך הטבע היה ראוי שיהיו שם זבובי מוות ויבאישו אותו המקום, ועל כן לא נראה זבוב בבית המטבחיים, כל שכן בבשר האדם אם יקדש את עצמו.

נמשך להאמור, אדברה נא ברמז משנת חסידים פרק ו' דאבות⁶: כך היא דרכה של תורה - פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל וכו'. ויש להקשות, ואם הוא דקדוק קלוש, דלמה צריך לומר האכילה ושתייה והשינה, דהיה די באומרו 'כך היא דרכה של תורה פת במלח ומים במשורה' וכו', וכמו שכתב שלמה המלך ע"ה⁷: "טוב פת חריבה ושלוה בה", ולא אמר 'טוב אכילת פת חריבה', דממילא משמע. אכן נראה לעניות דעתי דהתנא דיבר בקודשו, ושם רמז למה שאמר ר' יונתן⁸: כל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר. זה אומרו: כך היא דרכה של תורה, אם פת במלח, וקיימת התורה מעוני, אזי תאכל לבסוף, לאכול ולשבוע תענוגים ומעדנים. ואם מים במשורה - לבסוף תשתה חמר חדת ועתיק. ואם עכשיו על הארץ - לבסוף תישן על מיטה נעימה. ואם חיי צער - לבסוף תחיה חיים של טובה וכו'. אך בתנאי שעם כל הלחץ - ובתורה אתה עמל. ובוזה יתורצו כמה דקדוקים, דו"ק ותשכח.

והרב הגדול 'בינה לעתים' כתב על זו המשנה, וזה לשונו: ויש לדייק כאן שני דיוקים: האחד, שתחילה אמר 'תאכל', 'תשתה', 'תישן', בלשון עתיד. ואחר כך אמר 'בתורה אתה עמל', בלשון הווה, ולא אמר תעמול. והשני, שכפל לומר ואם אתה עושה כן, ללא צורך, שלא היה לו לומר אלא שכרו בסתם, אשריך וטוב לך, וממילא היה מובן שעל העושה כל האמור הוא חוזר.

אבל הכוונה לומר, כי עם היות האדם חסר כל טוב, ומצטער ברעב

בין החומר לצורה, אבל אם יכוון להנאתו ולכבוד עצמו, נראה שעדיין המחלוקת במקומה עומדת.

זה אמרו: כל המענג את השבת, שמכוון באכילתו לכבוד שבת ועל ידי זה עושה שלום בין החומר לצורה, לזה שכרו מידה כנגד מידה, שתנתן לו א"י שהיא נקנית בשלום גם כן.

ולפי פשוטו אפשר לומר מה שנקרא 'שבת שלום', על דרך שאמרו במסכת שבת בפרק כל כתיבי¹⁵: בשעה שאדם אומר 'ויכולו', שני מלאכים המלווין לו לאדם, מניחין ידיהם על ראשו ואומרים לו: "וסר עונך"¹⁶ וכו', תניא ר' יוסי בר יהודה אומר: שני מלאכי השרת מלווין לו לאדם בערב שבת וכו'¹⁷. ולזה קוראין: שבת שלום, כלומר שבה שלום בין המלאכים, וכן יהיה תמיד.

וזה לשון הרב 'שפתי כהן' בפירושו על התורה פרשת עקב: שמעתי שכל המברך על כל מה שאוכל, ואינו מכניס לגופו שום דבר בלא ברכה ראשונה ואחרונה - כשמת אין התולעים שולטים בגופו, לפי שהתולעים הם מהקללה, שנאמר¹⁸: "כי תאכלנו התולעת", והברכה היא היפך הקללה, שנאמר¹⁹: "להניח ברכה אל ביתך", הוא הקבר. 'ברכה' גימטריא 'כרו', שמכריזין שלא יגיע בו שום נזק. עוד, 'ברכה' גימטריא 'זכר', לפי שמזכיר שמו ומברך על כל דבר ודבר שהיה אוכל, ולא נהנה שום דבר בלא ברכה, לזה מצילין אותו מדין התולעים. ועוד, לפי שבשר גופו נתגדל ונתרבה על ידי ברכה, ואין הקללה שולטת במקום הברכה וכו', יעו"ש הביא דברי קדשו הרב 'זואת ליהודה' בביאור ברכת המזון, יעו"ש.

ונראה לעניות דעתי שזהו רמז הכתוב²⁰: "תהלת ה' ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו". הכוונה, כיון ש"תהלת ה' ידבר פי", שהיא הברכה, ובוזה 'ויברך כל בשר שם קדשו' - שתולעים אינם שולטים בבשרו. ועיין עוד מה שכתבתי בסימן קי"ח בשם הרב 'חסד לאברהם', שבא"י אינם חייבים אל הקליפה, כמו כן מה שכתבתי שם בשם הרב 'חורי'ף ז"ל ומשם באר"ה.

של"ב

א"י. נס השלישי, ולא נראה זבוב בבית המטבחיים. פירש הרב 'בתי אבות', דדייק לומר 'בבית המטבחיים' אף על גב דשם יש דם שדרך לבוא שם זבובים, וכל שכן שאר מקומות בבית המקדש. וזה יראה ממה שאמרו ז"ל פרק קמא דברכות¹: "הנה נא ידעתי כי איש אלקים קדוש הוא"² - מנא ידעה - שלא ראתה זבוב עובר על שולחנו, כלומר, אפילו על שולחנו שיש בו מאכל ומשתה ודרך לבוא שם זבובים, וכל שכן שאר מקומות שהיה יושב שלא נראה זבוב. והיינו מפני שהיה שולחנו כמזבח שהיתה שורה בו שכינה, כמו שכתוב³: "זה השלחן אשר

המברך על אכילתו ניצל מתולעים לאחר מותו

הנס השלישי - לא נראה זבוב בבית המטבחיים

קדושתו של אלישע

המקדש עצמו לא יראה זבוב על בשרו במותו

ביאור משנת כך היא דרכה של תורה

15. קיט, ב. 16. ישעיהו ו, ז. 17. ושם איתא: תניא, רבי יוסי בר יהודה אומר: שני מלאכי השרת מלווין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושולחן ערוך ומיטתו מוצעת, מלאך טוב אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך. ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו. 18. דברים כח, לט, בקללה של פרשת 'כי תבוא'. 19. יחזקאל מד, ל. 20. תהלים קמה, כא. **שלב א**. 1. ב. 2. מ"ב ד, ט. 3. יחזקאל מא, כב, ועיין באבות פ"ג מ"ג וחגיגה כז, א. 4. ברכות י, ב. 5. ויקרא רבה פרשה כד, ו. 6. משנה ז, ד. 7. משלי יז, א. 8. אבות פ"ד מ"ט.

ושוב כתב, שיש מפרשים כי הנס היה במקדש ראשון, ומה שהיו מתקניו, במקדש שני. ובירושלמי⁴ אמרו בן בפירוש, וכן משם נראה ממעשה דיוסף בן אילם דבטומאת קרי היה⁵. ועיין עוד בספר 'בתי אבות' שכתב על דברי רש"י, שבירושלמי פרק קמא⁶ דיומא נראה דזה במחלוקת הוא שני, דאמר: תני, לא היו מניחין אותו לאכול חלב ולא ביצים שלא יבוא לידי קרי. ופריך: ולא מן הניסים שהיו נעשים בבית המקדש הם. ומשני, אמר רבי אבון: על שם "לא תנסו את ה'". אמר רבי יוסי בר רבי בון: כאן בראשון כאן בשני. והשתא, לרבי אבון אין צריך לומר שמה שמתקנין כהן אחר הוא מחמת פסול אחר, אלא מחמת פסול קרי היה. ואף על פי שהיה נס, מכל מקום לא היו יכולין לסמוך על הנס משום "לא תנסו". אבל לר' יוסי דבראשון דוקא היה נס זה, לא היו אז מונעין כהן גדול מחלב וביצים, שהיו סומכין על הנס, אם כן לא היו צריכין לתקן כהן אחר מחמת זה כי אם מחמת פסול אחר.

וזהו מה שאמר רש"י ז"ל: לא אירע קרי - דטומאה זו, הואיל ויוצאה מגופו דבר מגונה הוא ומכוער משאר טומאות - דמה צריכין לטעם זה, דבלא טעם זה יש לומר שהיה הקב"ה רוצה לעשות נס. אלא היינו משום דקשה לדעת ר' יוסי, למה היו מתקנין כהן אחר, כיון שהיו סומכין על הנס להאכילו חלב וביצים, הכי נמי יסמכו על הנס ולא יתקנו כהן אחר. ואין לומר דמשום פסול אחר היו עושין, דעל פסול אחר נמי יסמכו על הנס. לזה תירץ, דעל פסול אחר לא היו יכולין לסמוך על נס כמו על פיסול קרי, משום דאיכא למימר דעל פיסול קרי דוקא עביד קב"ה נס, משום דהני מגונה ומכוער, אבל על שאר טומאות שאינו מגונה כל כך לא עביד נס, לפיכך היו צריכין לתקן כהן אחר משום שאר טומאות, יעו"ש.

ועיין עוד לגאון עוזנו בספר 'שער יוסף' דף ק"ו עמוד ד' שהקשה לדברי רש"י, דאיך קא פסיק ותני נגד הירושלמי. ותירץ, דסבירא ליה לרש"י דפליגי תלמודין וירושלמי, דלירושלמי הניסים היו דוקא במקדש ראשון ולא בשני, והיינו דאירע קרי לכהן גדול החוא, ולתלמודין גם בשני מהווה הו, וההוא דכהן גדול ששימש תחתיו יוסף בן אילם, טומאה אחרייתו הו. ורש"י ז"ל מפרש כתלמודין וכו', יעו"ש. ועל פי האמור לא קשה, דרש"י מצי קאי כירושלמי וכדבר האמור, ודו"ק.

ומוסר היוצא, כתב הרב 'מדרש שמואל' שם, שרצה להודיענו בנס הזה כי האדם יעשה ק"ו ממנו ית', כי הנס

ובצמא וחיים דחוקים להיותו קשה יום, והיה עולה על הדעת כי בהשיגו שעת הכושר, יזדמן לו דבר מה להשיב את נפשו מאכילה ושתיה ומנוחת האיברים, יאחזו בו ליהנות ממנו תכף ומיד, טרם ברוח יברח מידו ותדחהו השעה, ואחר כך יעסוק בלימודו. מכל מקום למדנו על זה, אדרבא, מה שראוי שיהיה מההבדל בין הפועל הגשמי החומרי ובין הרוחני האלקי, כי בפועל הגשמי כגון האכילה והשתיה והשינה וכיוצא, אפילו יהיה מדוחק, לא יחוש להיות זריז ימהר יחיש מעשהו להקדים לעשותו, אלא יעכב אותו ויתמהמה, כי עוד ישאר זמן לאכול ולשתות ולישן אף אחרי שעה. וזהו "פת במלה תאכל ומים במשורה תשתה", שאפילו בהיות האכילה מצומצמת או מעוטה, לעולם תמתין לעתיד - 'תאכל', 'תשתה' ו'תישן', לשעה הבאה, ולא עתה מיד לעת כזאת. אבל בעניין לימוד ועסק התורה אל תעשה כן, ואל תאמר לכשאפנה אשנה⁹ ואעמול בתורה תוך שעה או שתיים וכיוצא, אלא בתורה אתה עמל, לזמן ההווה, תכף ומיד בעת ובעונה הזאת. ואם אתה עושה כן וכו', שהדרך הזה אשר אמרתי בעניין הלימוד ועמל התורה, אם תחזיק בו גם במעשה המצווה, ואתה עושה המעשה כן, כמו שנתבאר בעיון, שלא יעכב עליך צער החיים, ותודרו להיות עושה מעשה הטוב בלי שום איחור ועיכוב, אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. כי בשביל המעשה שנעשה בכלים הגופניים, יהיה לך אושר בעולם הזה, ובעיון ועסק התורה, שהיא בשכל ורוחניות, יהיה לך אושר בעולם הבא וכו', יעו"ש.

כי על פי יסודו נראה לעניות דעתי שזה רמז הפסוק¹⁰: "ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד". יאמר שלעניין החכמה צריך שתהיה ראשית כל ראשית, ולא יאמר לכשאפנה אשנה ויהיה עסק התורה באחרונה, אלא ראשית כל היא החכמה. וכן לעניין יראת ה' יהיה זריז ונשכר בלי שום איחור ועיכוב, להיותה ראשית. ואם הוא עושה כן, יש בידו שני אושרים, כנגד היראה אמר: "שכל טוב לכל עושיהם", שימצא נחת ושכל טוב בעולם הזה, וכנגד התורה יהיה לו אושר בעולם הבא. וזה אומר: "תהלתו עומדת לעד".

של"ג א"י. הנס הרביעי הוא, ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכיפורים. פירש רש"י ז"ל: דטומאה זו הואיל ויוצאה מגופו, דבר מגונה הוא ומכוער משאר טומאות.

ומה שהיו מתקנים לו כהן אחר תחתיו¹, מחמת פסול אחר היו עושין. ואותו פסול שאירע בו ביוסף בן אילם², פסול אחר היה, כגון מחמת שרץ או צינורא של עם הארץ ניתזה על בגדו ולא קרי היה, ע"כ³. וכן פירש הרשב"ץ בספר 'מגן אבות'.

הנס הרביעי - לא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים

משום איזו טומאה מתקנים כהן אחר תחת הכהן הגדול

9. אבות פ"ב מ"ד. 10. תהלים קיא, י. שלג 1. יומא ב, א - 'שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרשין כהן גדול מביתו ללשכת פרהדרין, ומתקנין לו כהן אחר תחתיו, שמא יארע בו פסול'. 2. יומא יב, א - 'מעשה ביוסף בן אלם בציפורי שאירע בו פסול בכהן גדול, ומינוהו תחתיו'. 3. וכן כתב הריטב"א יומא כא, א - 'ולא אירע קרי. אבל שאר טומאות אירעו, לפי שהקרי הוא מגונה ומכוער שפורש מגופו. מה שאין כן בשאר טומאות כגון דשרץ ונבלה וטמא מת, וכגון יוסף בן אילם שניתזה צינורא של עם הארץ על בגדיו'. 4. יומא פ"א ה"ד. 5. שם הלכה א - 'מעשה בבן אילם מציפורין שאירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים ונכנס בן אילם ושימש תחתיו בכהונה גדולה'. 6. הלכה ד. 7. דברים ו, טו.

אין לזלזל בכבוד חבירו

רצונו, יוכיחם בנועם שיח וינהלם בנחת, כאשר היה רוצה שיעשו לו אם היה הוא משועבד תחת אחרים. ואפילו בעצמו אין ראוי לנהוג זלזול, ולעשות דבר שאינו כבודו, שהתורה חסה על כבודן של בריות, ופטריה ממצוות השבת אבידה לזקן שאינו לפי כבודו¹⁶. ומה גם התלמיד חכם, ובפרט מי שהוא פרנס על הציבור, צריך לנהוג סלסול גדול בעצמו, ושלא לזלזל בכבודו, לשם שמים, כדי שיהיה מוראו ואימתו מוטלת על הבריות ויהיו דבריו נשמעים. והרי אמרו¹⁷: כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור לעשות מלאכה בפני ג'. וכל תלמיד חכם צריך למעט ישיבתו בבתי כנסיות של עמי הארץ, ושלא לדבר כל כך עמהם. ואין זה בסוג גאוה ח"ו, שהרי אמרו בש"ס¹⁸, דמאן דמשתעי ריש לקיש בהדיה יהבי ליה עיסקא בלא סהדי, וח"ו לחשוב מחשבת חוץ על ריש לקיש, אלא שכן ראוי לנהוג סלסול לפי מה שהוא אדם, ולא יתחבר אלא מין במינו לפי חכמתו ולפי שניו. ואמרו רז"ל¹⁹: למה התלמיד חכם דומה בפני עם הארץ וכו'. רק ללמוד תורה וללמדה ישפיל עצמו כאזוב, וירבה דברים עם כל אדם, הקטנים עם הגדולים. וכן לכל דבר מצווה, יעשה בכבודו ובעצמו, וזהו כבודו. כמו שמצינו גדולי ישראל שהיו עושים בעצמם לכבוד שבת²⁰, ודוד המלך ע"ה היה מכרכר בכל עז לפני ארון הקודש, ואמרו²¹: "ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל", וכתב²²: "מכל מלמדי השכלתי", ואמרו רז"ל²³: איזהו חכם - הלומד מכל אדם; אזוהי דרך ישרה שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם²⁴, ע"כ.

ועיין עוד בספר 'חמדת ימים' חלק ג' דף ח' עמוד א', וכמו כן לגאון עוזנו בספר 'לב דוד' פרק י"ד וכמו כן להגאון יעב"ץ בסידורו חלק ב' דף ק"מ עמוד ב' בעניין שמחת בית השואבה, ודו"ק.

נמשך להאמור, אדברה נא וירווח לי במשנת חסידים פרק ד' דאבות²⁵: ר' יוסי אומר: כל המכבד את התורה - גופו מכובד על הבריות, וכל המחלל את התורה - גופו מחולל על הבריות. ויש לדייק, מה טעם בזה שגופו מכובד על הבריות, וגם טעמא דסיפא, שגופו מחולל על הבריות. ונראה לעניות דעתי במאי דאיתא פרק ב' דשבת²⁶: אמר רבא דרחים רבנן - הווי ליה בנין רבנן, דמוקיר רבנן - הווי ליה חתנוותא רבנן, דדחיל מרבנן - הווי איהו גופיה צורבא מרבנן, ואי לאו בר הכי - משתמען מיליה כצורבא מרבנן. **וראיתי** להרב 'עמק יהושע' פרשת בשלה שהקשה, מנא ידעינן דמאן דמוקיר רבנן הווי ליה חתנוותא רבנן, דילמא משום דאביהם של חתנוותא הווי רחים רבנן וזכי לבנין, ומנא לן משום דמוקיר רבנן הווי, ותירץ בדוחק יעו"ש. ולא קשה ולא מידי, 'דהווה ליה' דקתני, הכוונה - שיתחתנו בו.

ועוד נקדים מה שכתב הריטב"א ז"ל²⁷ בשם רבו, והביא דברי

אף על פי שישאל היו מתקנין כהן אחר תחתיו שמה יארע בו פיסול קרי וכוונא, הקב"ה חס על כבוד הכהן הגדול ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכיפורים כדי שלא לזלזל בכבודו - ק"ו שצריך לאדם שלא לזלזל בכבוד חברו כי גדול כבוד הבריות⁸, ע"כ.

וזה לשון הרב המוכיח בספר 'פלא יועץ' אות ז', וזה לשונו: צריך ליהרהר הרבה שלא לזלזל בכבוד אחרים, לא בדיבור ולא במעשה. וצריך דעת גדול להבין מה הוא זלזול, ואין נקי אלא הזהיר וריז לחשוב מאוד קודם עשות שום דבר לחבירו או דבר דיבור לחבירו או על חבירו. שיצייר בעצמו אילו היה חבירו עושה לו, או מדבר לו, או עליו, כמעשה זה או כדברים האלה, אם היה נראה לו זלזול, או מרגיש צער, אז לא יעשה גם לחבירו. וזה אומר⁹: דעלך שני לחברך לא תעביד, וזה כלל גדול בתורה. ובאמת אמרו¹⁰: כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו. ואמר החכם: אין נקל בעולם כמו למצוא ולהכיר מומי חברו, ואין קשה בעולם כמו להכיר מומי עצמו.

והאיש השלם הירא את ה', לא יטה אחרי הבצע ואחר כבוד עצמו ואחר הנאת גופו, לזלזל בכבוד חברו לכבוד עצמו להנאתו ולטובתו. כמו אם חושדים אותו בדבר אשר לא טוב, לא יאמר: אני לא עשיתי, פלוגי עשאו, שאמרו בש"ס להדיא שזה נקרא לשון הרע¹¹. וכן יש אנשים רעים וחטאים, שכדי להרבות צחוק ושמחת הוללות, או שיצחקו העשירים ויתירו להם פיסת יד, יהיו מזלזלים בכבוד איש תם, ומרבים לדבר ליצנות עליו, והרי הם כמתלהלה היורה זיקים¹², ועושים צחוק בדמו של זה. אוי להם ואויה להם, אהה עליהם שגמלו רעה לנפשם, רעה תבוא אליהם, כמאמר רז"ל¹³ שהליצנות תחילתו יסורין וסופו כליה, רחמנא ליצלן. ועושה אלו, בשרו עליו לו יכאב על הכעיסו את בוראו, כי הוא חושב דמצווה קא עביד לשמח אנשים, אבל סוף העושים והשמחים בדברים רעים אלו, ירדו אבלים שאולה, אם לא יתנו לב לשוב.

ומה מאוד צריכים ליהרהר התלמידי חכמים בעוסקם בתורה או בכותבם, שלא לדבר דברי זלזול, כל שנראה לו שאינו לפי כבודו אם היה מדבר לו חברו. ואפילו אם חברו יצא מן השורה ודיבר קשות, הוא יעשה את שלו, וישמור לפיו מחסום מחטא בלשונו. ובפרט בפני הבעלי בתים צריך זהירות יתירה לנהוג כבוד זה בזה בדיבורו, כדי שלא יאמרו¹⁴: זונות מפרכסות וכו', ואיכא חילול ה'.

והאיש הישר לא יזלזל בכבוד שום נברא, וכל שכן באשתו ומשרתיו, שלא בשביל שהם משועבדים לשרתו ניתנה לו רשות לזלזל בכבודם. ומה יתרון לאדם על חברו, הלא קטן וגדול שם הוא, ואפילו שהעבד חפשי יותר מאדונו לפני המקום¹⁵. ולכן אפילו אם עברו

הזהירות בכבוד הזולת

השייכות שבין כבוד התורה לכבוד הבריות

8. ברכות יט, ב - "גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה". 9. שבת לא, א. 10. נגעים פ"ב מ"ה. 11. ב"ב קסד, ב. 12. על פי משלי כו, יח. 13. עבודה זרה יח, א. 14. שבת לד, א - "זונות מפרכסות זו את זו (- את שער חברתה להיות נאה. רש"י), תלמידי חכמים לא כל שכן?". 15. ע"פ איוב ג, יט - "קטן וְגָדוֹל שָׁם הוּא וְעָבָד קִפְשֵׁי מְאֻדָּנִי". 16. ברכות יט, ב. 17. קידושין ע, א. 18. יומא ט, ב. 19. סנהדרין נב, ב - "למה תלמיד חכם דומה לפני עם הארץ? - בתחילה דומה לקיתון של זהב, סיפר הימנו - דומה לקיתון של כסף, נהנה ממנו - דומה לקיתון של חרש". 20. שבת קיט, א. 21. שמ"ב ו, כב. 22. תהלים קיט, צט. 23. אבות פ"ד ה"א. 24. אבות פ"ב מ"א. 25. משנה ו. 26. כג, ב. 27. מגילה כה, ב ד"ה 'שכעס'.

דאפשר שלא יכבו גשמים את האש - או מחמת שהיו הגשמים טיפות דקות או מחמת שתהיה האש גדולה וחזקה. ונראה דלתרין זה כיוונו בפרק קמא דיומא⁵, דאמרינן התם: תניא, מעולם לא יכבו גשמים אש המערכה. לומר דהחידוש הוא, שמעולם לא יכבו, ואי אפשר שבכל זמן שבית המקדש קיים לא אירע פעם אחת שהיו גשמים של טיפות גסות והאש לא היתה גדולה וחזקה, ועם כל זה לא יכבו אותה הגשמים, אלא שהתנא כאן לא חש לומר 'מעולם', דמסתמא מובן הדבר שהוא מעולם, ע"כ.

ולא ידענא מאי קושיא, דמה עניין ההיא דיין (עיין בפירושו המשניות להרמב"ם פרק עשירי דזבחים סוף הפרק⁶), דהוא דבר מועט, ג' לוגין, לגשמים שהיו יורדין שעה אחת או שתיים תכופות, וזה ודאי הוא נס גדול מהניסים.

עוד ראיתי להרב, שכתב שהוקשה לו על מה שכתב הרמב"ם בפירושו המשנה, דלא הוי פסיק רישיה דאפשר שיזלף אותו על גבי קרקע המזבח או על העצים קודם שידליק בהם האש, והתוספות ביומא דף ל"ה⁷ כתבו, שמזלפו בטיפין דקות אי נמי על גבי האיברים דאפשר שלא יכבה האש - דאם כן, מאי פריך הגמרא והא קא מכבה. וצריך לומר דאף על גב דמזלף על קרקע המזבח או על העצים קודם שידליק האש או על גבי איברים, עם כל זה אפשר שיכבה. ומשני, כיון שאינו מתכוון, גם אינו ודאי שיכבה - שרי וכו', יעו"ש.

וגם בזה לא ידענא מאי קשיתיה, דודאי המקשה שהקשה 'והא קא מכבה', היה סובר שמזלפו על גבי האש ממש, אלא דכשתירץ, הא רבי שמעון דדבר שאין מתכוון הוא, והוקשה לו להרמב"ם כמו שהוקשה לרש"י דהא פסיק רישיה הוא - תירץ, דאפשר שיזרוק על קרקע המזבח או על העצים שלא נשרפו עדיין, הלכך אי נמי זורק ממש על האש - דבר שאין מתכוון הוא, וכמו שתירץ רש"י ז"ל לדרכו, דאפשר דמזלף ליה בטיפין דקות, הלכך אי נמי מכבה בטיפין גסות - דבר שאין מתכוון הוא, וק"ל.

וטעם שמצווה להביא אש מן ההדיוט, כתב מהר"ש יפה ז"ל⁸ פרק ו' דשביעית, וזה לשונו: שה' חפץ בשל ישראל טפי, וכדאמרינן בשמות רבה פרשה ל"ו⁹: 'בד' דברים נתאוהו ה' למעשי ידיו, ובמדבר רבה פרשה ט"ו¹⁰: 'למלך שהיה לו אוהב, אמר לו המלך: תדע שאצלך אני סועד. והכוונה, שמעשה האדם לפי שהוא בעל בחירה חשוב לפניו מכל מעשה שמים וארץ שפועלים בטבע, ע"כ.

אמר המחבר: כאן תשובה מוצאת לאלה רשעים הטוענים מעשה שמים עדיף, ואמרו: אם הקב"ה אוהב עניים, למה אינו מפרנסם¹¹, ואם אין הקב"ה חפץ בעבודה זרה, למה אינו מבטלה¹²,

קודשו הרב מופת הדור והדרו מהר"ח פלאג"י נר"ו בספר 'נפש חיים' מערכת הכ' אות ח', כי מי שאינו חולק כבוד לחכמים, פיסול יש בו. ובזה פירש כוונת הכתוב²⁸: "כבוד חכמים ינחלו", כלומר, מי שחולק כבוד לחכמים - זוכה לנחלה, דאינו ממזר ופסול, וממלא מקום אבותיו²⁹, יעו"ש.

והנה נוכל לומר כמה שאמר התנא: כל המכבד את התורה, שכיוון לג' בחינות הנזכרות - האהבה והכבוד היראה, ולכולם בשם יקרא - מכבד את התורה. כי על ידי שהוא מכבד התורה, הוא ודאי אוהב החכמים וירא מהם ומכבדם. ועיין כמה שכתב הרב החסיד 'מדרש שמואל' על משנה זו בשם הר"י בן שושן, ודו"ק. ולזה אמר: כל המכבד את התורה - גופו מכובד על הבריות, הן מצד עצמו, הן מצד בני וחתני, שהם חכמים, ולזה הוא מכובד על הבריות. וכל המחלל את התורה, לא די שלא זכה לג' האמורים, אלא שגופו מחולל על הבריות, לפי שיש בו צד פיסול, וק"ל.

של"ד א"י. הנס החמישי, ולא יכבו גשמים אש של עצי המערכה. כתב הרב 'בתי אבות':

דדקדק לומר 'אש של עצי המערכה' ולא כתב 'אש של המערכה', משום דכאש של המערכה לא הוי חידוש שלא יכבו אותו גשמים, משום דאש המערכה משמע האש שירדה מן השמים, ואמרינן בפרק קמא דיומא¹: תנו רבנן, שש אשות הן, יש אוכלת ואינה שותה - והיינו אש דידן, שותה ואינה אוכלת - דחולה, אוכלת ושותה - דאליהו, דכתיב²: "ותפול אש ה' ותאכל את העולה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר ואת המים אשר בתעלה לְחֶקֶה", אוכלת לחין כיבשין - דמערכה, אש דוחה אש - דגבריאל, אש אוכלת אש - דשכינה, דאמר מר: הושיט אצבעו ביניהן ושרפן.

ומאחר דאש של שמים אוכלת לחין כיבשין ואוכלת ושותה, אין חידוש שלא יכבו גשמים אותו. לזה אמר 'אש של עצי המערכה', לומר דאפילו אש של עצים שהיו נותנין במערכה, שהוא אש הדיוט דידן, כמו שאמרו בעירובין פרק הדר דף ס"ג³: אף על פי שהאש יורדת מן השמים, מצווה להביא מן ההדיוט - אפילו אותו אש לא היה מכבה.

אלא דאכתי קשה, אפילו אש ההדיוט נמי לא הוי רבותא שלא יכבו גשמים אותו, דהא אמרינן בזבחים דף צ"א עמוד ב' ובמנחות דף ע"ד עמוד ב': המתנדב יין, מביאו ומזלפו על גבי אישים, והא קא מכבה - ומסיק דקיימא לן רבבי שמעון דדבר שאינו מתכוון מותר. וכתב רש"י ז"ל שם בזבחים: ואם תאמר פסיק רישיה ולא ימות הוא⁴ - אפשר דמזלף ליה בטיפין דקות מאוד, הלכך אי נמי מכבה בטיפין גסות, דבר שאין מתכוון הוא. ורבינו עובדיה שם בזבחים בפירושו המשנה פרק י' תירץ: דלא הוי פסיק רישיה, דאפשר שתהיה האש גדולה וחזקה ותנצח את היין ולא יכבה. הרי

הנס החמישי - לא יכבו גשמים אש של עצי המערכה

מעולם לא יכבו גשמים אש של עצי המערכה

ביאור דברי הראשונים שזילוף היין לא בהכרח מכבה את האש

מצווה להביא אש מההדיוט - שה' חפץ במעשה הבחירי

מי עדיף - מעשה שמים או מעשה אדם

28. משלי ג, לה. 29. רש"י שבת נא, א - "ממלא מקום אבותיו - גדול כאביו". של"ד 1. כא, ב. 2. מל"א יח, לח. 3. עמוד א. 4. ובזה גם רבי שמעון מודה שאסור. 5. כא, א. 6. משנה ח. 7. עמוד א. 8. בספר 'יפה מראה'. 9. אות ד. 10. אות ח. 11. ב"ב י, א - "וזה שאלה שאל טורנוסרפוס הרשע את ר"ע: אם אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם". 12. ע"ז נד, ב.

התמיד אשר תוקד על המזבח, שהוא האש שירד מלמעלה, איך לא תכבה אף על פי שמשוימים אצלו אש של הדיוט, ובוה תדע שהוא אש השגחי ולא כאש היורד מהברק ביום הגשם.

אמר המחבר: עיין ברש"י פרשת צו ד"ה: "לא תכבה"¹⁷. ופירושו הרב ז"ל יכולים לפרש בפסוק עצמו: "והאש על המזבח וכו' לא תכבה ובער עליה", שרצונו לומר, שמזה הטעם שלא תכבה לעולם, לזה ובער עליה הכהן, ודו"ק.

והרב הא דידיה נתן טעם להביא מן ההדיוט, כדי שיראו בחוש עיניהם שבכל הדברים - אם אין ההתעוררות מלמטה, אין עושין מלמעלה כלום. ומשם ידעו בטעם כלי המקדש ומעשיהם שהיו עושים בתוכו, כמו עניין להם הפנים כדי שיתברך כל מין תבואה שבעולם, והקרבת הקרבנות כדי שיתברכו הבעלי חיים, והמנוחה בהדלקתה כדי שיתברך האורה, וכל הדברים הנעשים במקדש, כולם באים לעורר מלמטה על כל פרט ופרט כדי לעורר למעלה שישפיעו שפע ברכה על כל¹⁸. ועדות יש שאין עושין מלמעלה אלא אם כן מעוררים מלמטה, שהרי עיניכם הרואות שאין האש היה יורד מלמעלה אלא אם כן מביאין תחילה מן ההדיוט, ע"כ. ועיין עוד מה שכתבתי בסימן קע"ו בשם רבינו מהר"ם אלשיך זלה"ה בכוונת הכתוב: "קדושים תהיו"¹⁹, ומה שכתב הרב ז"ל בכוונת הכתוב²⁰: "ה' צבאות עמנו" וכו', ומשם באר"ה.

ומוסר היוצא, כתב הרב שם: הודיענו, שהנה המים והאש הם שני הפכים זה מזה ושונאים זה לזה, וכדי לעשות רצונו ית' עשו שלום ביניהם ולא יכבו הגשמים את אש של עצי המערכה. וכיוצא בזה אמרו ז"ל²¹ במכת הברד, כי היה ברד ואש מתלקחת בתוך הברד ולא היה זה מכבה את זה. אם כן ידון האדם ק"ו מעצמו, אם המים והאש שאינם מקווים שבר, עם כל זה מבטלים רצונם וטבעם מפני רצונו ית', אנו שאנו מצפים לתגמול, על אחת כמה וכמה שצריך שנבטל רצונו יצרנו מפני רצונו יצרנו, ע"כ.

אמר המחבר: מעין זה פירש הרב הגדול 'בינה לעתים' במשנת 'לפום צערא אגרא'²², וזה לשונו הטהור: כי התכלית האמיתית בפעולת המעשה ושמירת המצוות, אין ראוי שיהיה מכוון לשום מין שבר יהיה מה שיהיה, אפילו מהשכר הרוחני, רק כל ישע וכל חפץ יהיה בלבד המעשה עצמו, ולא יתהנה כי אם מהתעמלו במצווה עצמה כפי מה שהיא. ויחשוב בלבו שלא יוכל להיות לו שבר גדול מזה, יען בזה משלים ומשיג תכלית אשר

ולמה לא ברא לכל הברואים נימולים¹³. ועיין בסימן ר' מה שכתבתי מזה, הבט ימין וראה שאף על פי שהאש יורדת מן השמים מצווה להביא מן ההדיוט¹⁴, להורות נתן שמעשה אדם עדיף לפניו ית'.

אשר על פי זה נראה לי לפרש כוונת הכתוב דרך צחות, יחזקאל ט"ו¹⁵: "ונתתי אֶת פְּנֵי בָהֶם מִקָּאֵשׁ יִצְאוּ וְקָאֵשׁ תֹּאכְלֶם וַיִּדְעָתֶם כִּי אֲנִי ה' וכו'". ועיין ברד"ק שם שפירש, וזה לשונו: כשהיו כל ישראל בתחילה בארצם לא רצו לחזור בתשובה אף על פי שהייתי מתרה בהם וכו', כל שכן עתה שהרגילו במעשיהם הרעים עד שנעשה להם האיסור כהיתר, והורגלו במעשה הגויים הרעים ואחזו בדעתם הרעה, ואמרו כי הגויים מצליחים במעשיהם ואעשה כן גם אני וכו', אם כן האש תאכלם, יעו"ש. ונוכל לומר שהוכיחם על הסברא הנפסדת הנזכרת, שמעשה שמים עדיף כסברת הגויים, ומזה יבואו לכפור בדברים ראשיים עיקריים, ולא שמו אל לבם עניין האש, כי בו בחר ה' ואמר: מצווה להביא מן ההדיוט, זה אומר: "מהאש יצאו", על כן "והאש תאכלם", וק"ל.

ועוד כתב מהר"ש יפה ז"ל: ושמתני, כי כשתפול אש מן השמים ברעם ורעש, כמו שיקרא לפעמים ביום הגשם, אם יאחזו באיזה דבר לא יוכלו לכבותו אלא אם כן אם יביאו מאש הנמצא אצלנו ויניחו אצלו. ואם אמת הדבר הזה, יש לומר, שכדי שיראו האש היורדת מן השמים על המזבח, שאינו ממין האש היורדת ביום הגשם שהוא טבעי מבקיעת הענן כנודע, רק אש השגחי מחודש ומעולה מזה, לכן מצווה להביא מן ההדיוט להניח אצלו, כדי שיראו שעם כל זה לא יכבה, ע"כ.

ובזה פירש הרב הקדוש 'אגדת אליהו' שם כוונת הכתוב פרשת צו¹⁶: "והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה ובער עליה הכהן עצים בבוקר ובין ערבך עליה העולה והקטיר עליה חלבי השלמים, אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" - וקשה, כיון שאמר "לא תכבה" למה חזר לומר "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה".

אלא נראה דביאורו כך, תחילה אמר: "והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה", כלומר, והאש הידוע היורד מלמעלה, לא תכבה אלא לעולם היא רבוצה על המזבח כארי, ועם כל זה שהיה אש מלמעלה רבוצה על המזבח, תמיד מצווה להביא מן ההדיוט - "ובער עליה הכהן עצים בבוקר". ואם תאמר, מזה צורך לבער, הרי אש מלמעלה הרבוץ על המזבח יאכל הקרבנות, ומה צורך לבער עצים להביא מן ההדיוט, והשיב: "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה", כלומר, טעם לבער עצים להביא מן ההדיוט, כדי שתראה שאש

מצווה להביא אש מההדיוט - להורות על מעלת האש העליונה

מצווה להביא אש מההדיוט - שבלא התעוררות למטה אין עשייה למעלה

כמים והאש המתבטלים מפני רצון ה' - נבטל יצרנו מפני יצרנו

תכלית המעשה הוא המעשה בעצמו ולא השכר

13. תנחומא פרשת תזריע סימן ה. 14. יומא כא, ב. 15. פסוק ז. 16. ויקרא ו, ה-ו. 17. המכוון על הפסוק השני הנ"ל, ויקרא ו, ו - "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה", ומפרש רש"י: "לא תכבה - המכבה אש על המזבח עובר בשני לאוין". ואם כן לא קשה קושיית הרב 'אגדת אליהו' על שחזר הכתוב לומר "לא תכבה". 18. עיין תנחומא תצוה סימן יג. 19. ויקרא ט, ב. 20. תהלים מו, ת. 21. שמות רבה פרשה יב, ד - משל למה הדבר דומה, לשני לגיונות קשין שהיו נלחמין זה עם זה, לימים הגיע זמן מלחמתו של מלך ועשה המלך שלום ביניהם ועשו שליחות המלך ביחד, כך אש וברד צהובין זה לזה, כיון שהגיע זמן מלחמתה של מצרים עשה הקב"ה שלום ביניהם והכו במצרים". וברש"י שמות ט, כד - "מתלקחת בתוך הברד" - האש והברד מעורבין, והברד מים הוא, ולעשות רצון קונם עשו שלום ביניהם". 22. אבות פ"ה מכ"ג.

אמר המחבר: עיין באבות דרבי נתן, דאיתא להדיא: לא נצחה הרוח בעמוד עשן הקטורת, ובזמן שיוצא עמוד העשן ממזבח העולה היה מיתמר ועולה כמקל עד שמגיע לרקיע, ובזמן שעמוד הקטורת יוצא ממזבח הזהב, היה נכנס כדרכו לבית קודשי הקודשים, יעו"ש.

והרמב"ם ז"ל⁶ כתב, שעמוד העשן הוא העולה מן הקרבנות, אבל בעת ההקרבה היה האויר נח. וכתב על דבריו הרב 'בתי אבות', וזה לשונו: דאם כן, הוזה ליה למימר 'ולא נשבה הרוח בעמוד העשן'. ועוד, דבגמרא פרק קמא דיומא⁷ אמרינן: עשן המערכה, אפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מוזיזין אותו ממקומו, אלמא היו רוחות העולם מנושבות בעשן אלא שלא היו מוזיזין אותו ממקומו. גם לשון 'לא נצחה' משמע כן, והניח בצריך עיון.

ושמעתיה פירושו מהרב חביבא הרב כמוהר"ר יוסף שווארץ הי"ו, שאין הכוונה לומר שלא היה רוח כלל, אלא שהכוונה בו לומר שהמקום שסביבות עמוד העשן היה נח שלא לפזר העמוד, ע"כ.

והמעייין יראה שעדיין לא נתרונה הצימאון בזה. ולולי דמסתפינא הייתי אומר, שהכוונה הוא לומר כאילו היה האויר נח, ואף שהרוחות באות ונושבות בו לא היו מוזיזין אותו ממקומו, וכאילו לא היה רוח בעולם.

ואחר זמן רב ראיתי להרב גאון עוזנו ז"ל בספר 'שלחן במדבר'⁸ דף קמ"ב עמוד ב', וזה לשונו: לכאורה נראה להגיה במקום 'אבל' - 'כאילו'. וכוונת הרמב"ם דהרוח לא היה עושה בעמוד העשן שום רושם כאילו לא היה רוח בעולם. וזה שאמר, ולא היה מפזר הרוח את עמוד העשן העולה מן הקרבנות כאילו בעת ההקרבה היה האויר נח. ומה שאמרו ביומא⁹ דהוזה אויל כדקלא ואיבדורי לא מבדר, היינו דוקא במוצאי יו"ט אחרון של חג, באותו יום דוקא, ולהורות נתן עניין השנה כמו שאמרו: נטה כלפי מזרח וכו', אבל בכל השנה כל רוחות שבעולם לא יעשו בו רושם, וכן כתב הרשב"ץ בפירושו. והרמב"ם מיירי בכל השנה ולא הש לאפוקי היום ההוא. וכבר ידוע שהרמב"ם כתב פירושו בלשון הגרי והעתיקהו ללשון הקודש, ואינו רחוק לתלות בטעות סופר, ע"כ תורף דבריו. ולעניות דעתי נראה כמו שכתבתי.

עוד כתב הרב¹⁰, שיש לעיין למה אמר 'עמוד העשן', דהיה די לומר 'את העשן', כדאמר בגמרא¹¹: 'עשן המערכה', ולא אמר 'עמוד'. ותיירך, כמו שאמרו שם בגמרא: דכיף ופשיט כדיקלא ואיבדורי לא מבדר. וזה שאמרו: ולא נצחה הרוח את עמוד העשן, עמוד דייקא, שמה שלא היה מנצח הרוח היינו היותו עמוד פשוט כדיקלא, זהו מה שלא היה מנצח אותו, כי לא הוה מיבדר ליה אלא מניחו פשוט כדיקלא,

בעבורו נברא, שהוא לעבודת קונו ית', וכל הנבראים כולם לא ישיגו שלימות יותר גדולה כי אם בהיותם שומרים מה שהוא תכלית פעולתם, ואליו יתנועעו תמיד בטבעם, ובו שמים כל חשקם, והוא מנוחת תשוקתם בשמחות וגיל, מבלי שום פניה אחרת. כאשר אנו אומרים בברכת הלבנה לקצת גירסאות: 'ששים ושמים לעשות רצון קונייהם, פועלי אמת שפעולתם אמת', שבהיותם שמים, ושמים תכלית שונם העשייה עצמה כפי רצונו ית', הנה הם בזה הפועלים האמתיים, והפעולה בעינה תוכל להקרא באמת פעולה, לאפוקי הפועלים לתקוות השכר, ולא יזו כוונת הנאה מופרשת מגוף המעשה, זו אינה פעולת אמת, והן פועלים בלתי אמתיים וכו' (עיין בסימן ר"ז). ואם בדברים הדומיין ובלתי מדברים וכו', כל שכן האיש הנלכב המכיר ויודע עוצם חובותיו אצלו ית', כי בלי ספק יחוייב לצייר בדעתו היות טרחו ועמלו הוא תכלית שכרו, ואין לו להתאוות תגמול גדול ממנו וכו', יעו"ש.

אשר על פי יסודו נראה לעניות דעתי רמז הכתובים²³: 'כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננת, מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו'. אמר: כשיראה שמי וירח וכוכבים אשר כל חשקם ותשוקתם כי אם העשייה עצמה כפי רצונו ית', אם כן מזה יקיש הנלכב בן אנוש רמה וכן אדם תולעה, זה אומרו: "מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו", וק"ל.

של"ה א"י. הנס השישי, ולא נצחה הרוח את עמוד העשן. פירש הרשב"ץ בספר 'מגן אבות', וזה לשונו: לא גברה הרוח, ואפילו רוח סערה שהיא מצויה לנצח העמוד של עשן שלא יהיה מתמר ועולה כתימרות עשן כדקל ובעמוד. וזה היה נס גדול מפני קדושת הקרבנות, שאף על פי שהעזרה היתה רחבה הרבה, שהיתה מאה ושמנונים ושבע אמות אורך על מאה ושלושים וחמש, כמו שזכר במסכת מידות¹, רוח סוער מסער לא תנצח העמוד וכו'.

ואף על פי שהקטורת היתה מיתמרת ועולה, לא נחשב נס, מפני שהיו נותנין בה עשב הנקרא 'מעלה עשן'² וכו'. ועוד, שהיתה בפנים, במקום מכוסה, ולא היה העמוד גדול, אבל במזבח החיצון נחשב נס גדול.

ובפרק מי שמת³ אמרו, שבמוצאי יום טוב האחרון של חג היו הכל צופין בעשן המזבח אם היה נוטה לצפון או לדרום או למזרח או למערב, והיו יודעין אותה שנה אם היו פירותיה משתמרין או מרקבין - וזה היה באותו יום בלבד, מפני שבאותו זמן היה העולם נידון על המים, כמו שזכר בראש השנה⁴, אבל כל השנה לא היה נוטה כלל אפילו ברוח גדול וחזק. ובראשון ביומא⁵ הזכירו זה, ואמרו שאינו קשה למה ששנינו 'ולא נצחה הרוח', דכיף ופשיט כדיקלא ואבדורי לא הוי מבדר.

הנס השישי - לא נצחה הרוח את עמוד העשן

טעם שאמר התנא 'עמוד העשן ולא העשן'

23. תהלים ת, ד-ה. **שלה** | 1. פ"ב מ"ו. 2. יומא נג, א. 3. ב"ב קמז, א. 4. טז, א. 5. כא, ב. 6. בפירוש המשניות אבות פ"ה מ"ה. 7. כא, ב. 8. בסוף ספר 'שם הגדולים' חלק א' (השמטות לספר 'חסדי אבות'). 9. שם. 10. הרב 'בתי אבות'. 11. יומא כא, ב.

וסלף בה שבר ברוח". אמר, מי שנותן רפיון בלשונו, הוא "עץ חיים", כמו שפירש רלב"ג לדרכו. אמנם מי שמסלף בלשונו, לדבר דיבורים האסורים וכיוצא, ואומר: אין פשע, כי מה ממשות יש בדיבור, הרוח תברתיה, כי הרוח מחריב העולם אפילו שאין בו ממש, וזהו "שבר ברוח", וק"ל.

של"ו

א"י. הנס השביעי הוא, ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים.

הנס השביעי - לא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים

טעם דדייק לומר 'ולא נמצא פסול' ולא אמר 'ולא נפסל העומר', כתב הרב 'בתי אבות': לרמוז נס אחר, שלא היה שנה שלא נמצא מהיכן להביא עומר, אלא לעולם היה נמצא ולא היה נמצא בו פסול, כדאיתא במנחות פרק ר' ישמעאל¹ ופרק ה' דשקלים²: פעם אחת יבשה א"י ולא היו יודעין מהיכן להביא, והוה תמן חד אילם דהוה יהב חד ידא על גגות וחד ידא על צריפין, אייתוניה קמיה דפתחיה, אמר להו: אית אתר דמתקריא 'גגות צריפין' או 'צריפין גגות' - אזלין לתמן ואשכחון. פעם אחת נשרף כל העולם כולו, ולא היו יודעין מהיכן להביא, והוה תמן חד אילם דהוה יהיב חד ידא על עיניו וחד ידא על סוכרא, ואיתוניה גבי פתחיה, אמר להו: אית אתר דאתקרי 'עין סוכר' או 'סוכר עין' - ואזלו תמן ואשכחון וכו', יעו"ש.

ועיין בספר 'מגן אבות' להרשב"ץ מה שהביא מנוסחא ישנה שבגמרא³, ואפשר לרמוז הנזכר נקט 'ולא נמצא', ודר"ק היטב.

והרב 'בנין יהושע' הקשה, דצריך טעם על הסדר בכל הש"ס עומר ושתי הלחם קודם ללחם הפנים - הלא לחם הפנים היה בכל שבת, והעומר ושתי הלחם פעם אחת בשנה, ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. ותירץ, דעומר ושתי הלחם היה להם מעלה וקדושה יתירה על לחם הפנים, שהיו צריכים להיות דוקא מא"י וכו', יעו"ש.

וגאון עוזנו בספר 'כסא רחמים' בפירושו לאבות דרבי נתן תירץ, דשאני עומר ושתי הלחם דטעוניה קרבן בשבילם, מה שאין כן לחם הפנים דאינו טעון קרבן, ומשום הכי אקדמינהו לעומר ושתי הלחם דבא קרבן בשבילם, יעו"ש.

ועיין בפירוש מהר"י אברבנאל ז"ל⁴ בפירושו למשנה זו, וזה לשונו: כמו שבאברהם, אף על פי שנלקחה שרה אשתו על ידי פרעה ועל ידי אבימלך, עם כל זה לא נמצא פיסול בבנו יצחק אשר ילדה לו שרה אשתו. וכן ביצחק בשני בנים שנולדו לו מרבקה, יעקב ועשו, לא נמצא פיסול בתולדותם וכו'. וכן יעקב ב"ב בניו לא נמצא בהם שום פיסול כי כולם

אבל אין הכי נמי, דהיה מטהו וכופהו לכל צד. ולזה כיוון רבינו עובדיה ז"ל שכתב: לא נצחה הרוח את עמוד העשן - שלא יהיה מיתמר ועולה, כלומר, שלא יהיה מיתמר ופשוט כדקל כדאמר הגמרא. ולפי מה שכתבתי בשם אבות דרבי נתן לא קשה ולא מידי כאשר יראה הרואה, ודר"ק.

ומוסר היוצא, כתב הרב 'מדרש שמואל', שהודיענו כי הנה הרוח הוא דבר חזק מפרק הרים ומשבר סלעים, והעשן הוא החלש שבחלשים וכמעט אין בו ממשות, ועם כל זה לא נצחה הרוח את עמוד העשן מפני שהיה קדוש. אם כן האדם שיקדש עצמו בתורה ובמצוות, אף אם יהיה היותר חלש שבעולם - יאמר גיבור אני. ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו, אין מזיזין אותו ממקומו¹², ואין אדם גיבור בעולם שיוכל לעמוד כנגדו, ע"כ.

נמשך לזה ראיתי להביא מה שכתב הרב הקדוש בספר 'אגדת אליהו' דף נ"ג, ששמע מהרב הגאון יעקב חאגיז ז"ל על פסוק¹³: "כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחור", ואמר¹⁴: "מגיד לאדם מה שיחור" - אפילו דברים שבין איש לאשתו נותן אדם דין עליהם. דקשה כפי פירושם, מה שייכות וקשר יש ששואלין לאדם ביום הדין אפילו בדברים שבינו ובין אשתו, עם "יוצר הרים ובורא רוח". אלא הכוונה, שאפשר שיאמר האדם, מה ממשות יש בדברים שאתן עליהם דין, דמה פועלים, כיון שאין בהם ממש - לזה אמר: "יוצר הרים ובורא רוח", כדי לשבר פת הרוח בהרים כדי שלא יחריב העולם, כמו שאמרו ז"ל בירושלמי פרק ט' דברכות¹⁵: א"ר יהושע בן חנניא: בשעה שרוח יוצא לעולם, הקב"ה משברו בהרים ומכשילו בגבעות, ואומר לו תן דעתך שלא תזיק ביותי, מה טעם - "כי רוח מלפני יעטוף"¹⁶, משלהי ליה, כמה דאת אמרת¹⁷: "בהתעטף עלי רוחי", וכל כך למה - רב הונא בשם רב אחא אמר: "ונשמות אני עשיתי", בשביל נשמות שעשיתי, ואף על פי שאין ברוח ממש, ואין תופס בו ראייה, כדיבור ממש, שאין בו לא מישוש ולא תפיסת ראייה, ועם כל זה מחריב העולם אם אינו משבר כחו בהרים. וממנו יש ללמוד האדם, שהדברים הרעים מחריבים העולם אף על פי שאינו רואהו, כרוח עצמו, ומזה הטעם "ומגיד לאדם מה שיחור", כיון שהיה לו ללמוד מהרוח ולא למד, ע"כ דברי קודשו.

כי על פי זה נראה לעניות דעתי שזה רמז הכתוב איוב ח'¹⁸: "עד אן תמלל אלה ורוח כביר אמרי פיך". שאם תאמר: מאי איכפת אם דיברתי, ומה ממשות יש בדיבור, כיון שאין בו ממש - לזה אמר: "ורוח כביר אמרי פיך", כמו הרוח החזק, שאף על פי שאין בו ממש הוא מחריב העולם, כן הוא "אמרי פיך".

וזוהו נמי כוונת הכתוב במשלי ט"ו¹⁹: "מרפא לשון עץ חיים

המקדש עצמו, אף אם הוא חלש - יאמר גיבור אני

הקשר שבין הרוח בעולם לדיבור באדם

טעם שעומר ושתי הלחם מוזכרים לפני לחם הפנים אף שהוא תדיר

12. עיין אבות דרבי נתן פרק כב: "אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה למה הוא דומה - לאילן שעומד על המים, ענפיו מועטין ושוורשי מרובין, אפילו ארבע רוחות העולם באות ונושבות בו, אין מזיזין אותו ממקומו, שנאמר: 'והיה כעץ שתול על פלגי מים'". 13. עמוס ד, יג. 14. חגיגה ה, ב. 15. הלכה ב. 16. ישעיה נז, טז - "כי לא לעולם אָרְיִיב וְלֹא לְנֶצַח אֶקְצָף כִּי רִיחַ מִלְּפָנֶי יַעֲטֹף וְנִשְׁמֹת אֲנִי עֹשִׂיתִי". 17. תהלים קמב, ד. 18. פסוק ב. 19. פסוק ד. **של"ו** 1. סד, ב. 2. ירושלמי פ"ה ה"א. 3. זה לשונו: "ויש נוסחאות ישנות בגמרא שכתוב בהם: ולא פיסול בעומר אפילו שעורה אחת נשופה", ולא נקט לשון 'ולא נמצא'. 4. בספר 'נחלת אבות'.

אל מה שיאות להשלמת הנפש ואושרה באותו המאכל, אם הוא על קו השווה ולהתחזק בבריאות לעבודת בוראו, כמו שאמר החכם ע"ה¹⁰: "כל עמל אדם לפיהו וגם הנפש לא תמלא".

והכוונה עם מה שנצטוינו בתורה¹¹: "רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר", שהכוונה, כי כיון שהמזון הוא סיבת חיי האדם, שהוא העמדת וקיום הרכבת ושותפות הנפש הרוחנית עם הגוף החומרי, נמצא אם כן שבצד מה נאמר היות שני חלקים אלו אוכלות יחד מאותו המזון, ואיך יצדק זה אצל הנפש בהיותה רוחנית והמזון גשמי. אלא שיש במאכל ב' בחינות, האחת - עצמות הדבר הנאכל, שהוא גשמי וחומרי, וממנו ניוזן הגוף. והשנית - הכוונה המעולה, והוא לשמור את מצות ה' במאכל, והוא אם לבלתי הרבות בתענוג המאכל, ואם להזהר שלא יהיה בו צד איסור. ומזה הצד ניוזנת הנפש, ומעמידה את הגוף באמצעות המאכל, ונמצאת הנפש היא העיקר ואגבה הגוף.

ולכאורה כפי הטבע יראה כי הדם, להיות תמצית ומיטב הגוף, הנה הרוצה להיות חזק האיברים ובריא אולם יאכל ממנו, כי לשלימות איכותו יחזק ויאמץ כח האדם, כדרך כל איבר מחזיק איבר. על כן אמר כי אצלנו, העם הנבחר, אשר אין אנו מתנהגים על פי הטבע, "כי אם על כל מוצא פי ה'"¹², הדבר הוא להיפק, כי אדרבה, "רק חזק לבלתי אכול הדם" - באופן זה בלבד תהיה חזק ואמיץ כח, בעבור המניעה מאכול הדם, כי הוא ית' מונע אותך מלאוכלו, לאשר "הדם הוא הנפש". אך השמר לך לעשות, באופן ש"לא תאכל הנפש עם הבשר", שלא יהיה עיקר האכילה להנאת בשרך, מה שימתק לגוף, שאז תאכל הנפש בטפלה עם הבשר, היפק האמור. ואילו היית אוכל הדם נגד רצונו ית', אז "תאכל הנפש עם הבשר", לא תהיה הנפש שלך אוכלת וניזונת לעיקר, ועמה טפלה, הבשר שלך, ממאכל זה, כי אדרבא, הגוף הוא נהנה ממנו לעיקר, ותשאר הנפש טפלה, ואיך יחזק הגוף כשאין לנפש כדי שובעה. כמו שאמר שלמה המלך ע"ה¹³: "כל עמל אדם לפיהו", כל היגיעה והטורח והלאות הבא לאדם בחסרון כח ויתרון הצרות, הלא הוא בעבור פיהו, מה שימלא פיהו כל מאכל אשר יאכל, ומאכל זה הוא מאותה שהנפש אינה מתמלאה גם כן ממנו בחברת הגוף, על בלתי היותו מכוון לשמים אלא למעדני הגוף, זה ודאי יביא לו עמל ויגיעה רבה. ואם כן כששומר פיו מאכילות אלו, שומר נפשו מצרות.

וגם בשמירת הלשון, כמה יצטרך האדם להיות זהיר וזריז בה לבלתי עזוב אותה, לדבר כאחת הנבלות כל אשר תחפוץ, להטיב או להרע לו ולאחרים וכו', ובשתי שמירות אלו יקיים הכתוב על מכונו: "שומר פיו ולשונו", עכ"ל בקיצור נמרץ.

ומה שכתב: "ומזה הצד ניוזנת הנפש ומעמידה את הגוף", עיין בזה לרבינו האר"י ז"ל, והביא דברי קודשו גאון עוזנו בספרו

נעשו בקדושה ובטהרה - כן לזכרון זה לא נמצא פיסול בעומר שהוא רומז ליצחק, שבא ראשונה ונולד בפסח, שהעומר בא בפסח. ולא בשתי הלחם הבאים בעצרת, שהם רומזים לשני בני יצחק, יעקב ועשיו. וכן לא בלחם הפנים, שהיו לפני ה' תמיד י"ב לחם בשתי מערכות, רומזים ל"ב שבטים שהיו כולם לפני ה' ולא נמצא בהם פיסול וכו', יעו"ש. ועל פי אמרי קדוש אתי שפיר הסדר הנזכר וק"ל. ועיין עוד בספר 'הון עשיר' מה שתירץ.

ומוסר היוצא, כתב הרב⁵ שם: הודיענו כי כמו שעשה השי"ת שלא נמצא פסול באלו הדברים, לפי שאם היה נמצא לא היה לו תמורה ולא היה אפשר להקריב אחרים תחתיהם, שהעומר היה נקצר בלילה וכו'⁶ - כן אתה האיש הזהר בדבר שאין לו תמורה, כמו אם באה לידך שום מצווה עוברת - עשה אותה, ולא יעבור כעניין עבר יומזו בטל קרבנו⁷. וכן הזהר באבידת הזמן בדברי בטלה שאין לו תמורה, שאם תעסוק בתורה למחר הוא חיוב היום עצמו, ומה שהיה חייב ביום שנתבטלת אין לו תשלומין, כי אין לך זמן שראוי לפרוע חוב זה, כי אין אבידה באבידת הזמן.

גם הודיע לאדם, כי שלושה אלה הנזכרים במשנה: העומר ושתי הלחם ולחם הפנים, כולם רומזים על המזונות ובסיבתם מתברכים המזונות, ולא נמצא בהם פסול מעולם - כן במזונות האדם ובמאכלו יזהר שלא ימצא פסול ולא יאכל דבר האסור. ואליו רמז שלמה המלך ע"ה שאמר⁸: "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו", שמו ששומר את פיו מלאכול דברים האסורים ומקדש עצמו אף במותר לו כמו סעודת הרשות וכיוצא, וגם שומר לשונו מדבר כל רע, "שומר מצרות נפשו", כלומר, משתי צרות: אחד, צרת עונש המאכל, והאחד, צרת עונש הדיבור הרע, ע"כ.

וזוה לשון הרב 'בינה לעתים' בדרשותיו 'עת לחשות', כי שתיים רעות גדולות ונמרצות נמצאות באיברי הפה, נמשכות משתי תנועות הפכיות ונגדיות זו לזו - אחת בהכנסה ואחת בהוצאה. רמז שלמה המלך ע"ה באומרו: "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו", כי 'צרת הפה' היא ממה שהאדם מכניס לתוך פיו אכילה ושתייה אשר לא כדת האלהית והטבעית, ו'צרת הלשון' היא מה שמוציא לחוץ בדיבור אסור ובלתי נאות. ומי ששומר עצמו מאלה השני דברים, כבר הוא שומר נפשו מצרות צרורות, כי ינצל מפח יוקשים רעים בהם נלכדים בני האדם. אם מסיבת ריבוי המאכלים לאוכלים למעדנים, נודע כמה לו עוונות וחטאות לאדם הנמשך אחר הבלענות, ומתענג באכילה ושתייה למלאת תאוותו הבהמית. כי בזה "נמשל כבהמות נדמו"⁹, אשר לא יביטו כי אם למילוי הכרס, מבלי פנות

יזהר מלאבד דבר שאין לו תמורה

יזהר שלא ימצא פסול במאכלו

שמירת הפה בהכנסה ובהוצאה

מזון הנשמה על ידי הדיבור

5. 'מדרש שמואל'. 6. עיין רש"י יומא כב, א - "ולא נמצא פסול בעומר - שאם יארע בו פסול אין אחר להביא תחתיו, שהוא נקצר בליל מוצאי יום טוב, ואין מרבין לקצור אלא כפי השיעור של עשרון מנופה בשלוש עשרה נפה, וכן שתי הלחם נאפין מערב יום טוב ואין אפייתן דוחה יום טוב, ואם יפסל - לא יאפו אחרת ביום טוב, וכן לחם הפנים שנאפה מערב שבת, ואם יפסל - אין חילוף, והשלחן עומד ריקם עד שבת הבאה". 7. ברכות כו, א. 8. משלי כא, כג. 9. תהלים מט, יג. 10. קהלת ו, ז. 11. דברים יב, כג. 12. דברים ח, ג - "פי לא על הפלחם לבדו יתקה הפלחם פי על כל מוצא פי ה' יתקה הפלחם". 13. קהלת ו, ז.

והשם הנזכר הוא רמז לב' עולמות, כמאמר רז"ל על פסוק²⁰: "כי ביה ה' צור עולמים", והטעם לזה - "וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'", כי על ידי זה אנחנו ממשיכים השכינה למטה ואוכלים בפניה, כדבר האמור.

של"ז

א"י. הנס השמיני, עומדים צפופים ומשתחווים רווחים. כתב הרשב"ץ, וזה לשונו: ואם יקשו עלינו, מ"אין כל חדש תחת השמש"¹, כמו שהקשו בגמרא דשבת פרק שני² על האומר: עתידה אשה שתלד בכל יום, ועתידים אילנות שבא"י להוציא פירות בכל יום, ועתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת. והוצרכו להראות דוגמא בעולם הזה, והם תרנגולת שילדת בכל יום, וצלק שמוציא פירות בכל יום, וכמהין ופטריות ונברא בר קורא שהוא דוגמת גלוסקאות וכלי מילת, ולולא זאת הדוגמא לא היה אפשר. אף אנו נשיב בנס זה, כי אף על פי שאין מקום אחד מהזיק שני גופים יחדיו, ואם כן איך אפשר לומר שהמועט יהוה המרובה כאילו היה רחב מאוד, והכתוב אומר: "אין כל חדש תחת השמש", גם בזה יש דוגמא בעולם הזה, והוא שכלי מלא אפר יהוה מים כאילו היה ריקם מאפר, וכן זכרו זה חכמי הטבע, וכיון שיש לו דוגמא לא נאמר על נס זה "אין כל חדש תחת השמש", ומכל מקום נס הוא, ע"כ.

ועייין מה שכתבתי לעיל בסימן ט"ז בשם הרב הקדוש 'אגדת אליהו', שהטעם שהיה מהזיק המקדש כל הנכנסים בתוכו, משום שהיו קונים שם מדרגת רוחניות, וכל דבר רוחני אינו תופס מקום, כדוגמת הזהב המהור שאינו תופס מקום, שאם תמלא כוס מים על שפתו ותכניס אחר כך שלשלת זהב טוב לתוך הכוס, לא יצאו מן המים לחוץ אפילו טיפה, שהוא כשמש שורה על כלי מים, כן דומה בדומה היו כל הנכנסים במקדש והם נעשים כנשמה מופשטת מן הגוף, יעו"ש³.

ומוסר היוצא, כתב הרב 'מדרש שמואל': כי כמו שהעומדים בעזרה היו עומדים צפופים, כלומר, זה בצד זה דוחקים ולוחצים זה את זה, וכשהיו משתחווים היו רווחים - כן ישראל, כאשר יהיו הצרות לוחצים אותם ישונו בתשובה בעת צרתם ויקדו וישתחוו לאלהיהם, ותכף יצאו מצרה לרוחה כי תשועת ה' כהרף עין.

ובמה שפירש רש"י ז"ל: 'צפופים' - מלשון צף על פני מים, שמרוב הקהל היו נדחקים איש באחיו עד שהיו רגליהם נטולות מן הארץ ועומדים באויר - ירמוז לדבר אחר. כי בהיות שהרשע אין לו ישיבה בעולם, כמו שאומר הכתוב: "כשבת המלך אחשוורוש", וכאילו רגליו נטולות מן הארץ, ואם ישוב אל אלהיו וישתחוה לו, אז יהיה לו ישיבה בעולם, ע"כ.

נחל קדומים' פרשת עקב בקיצור נמרץ, בפסוק¹⁴: "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם", וזה לשונו: היא הנשמה, כי אינה חיה מן הגשמות. וכמו שחקרו הפילוסופים, שאנו רואים שאם יאכל האדם - חי ומתקיימת הנשמה, ואם אינו אוכל - מת, ואיך הנשמה חיה מהמאכל הגשמי, ואינה ניזונת ממנו. אך היא ניזונת מן הרוחניות, שעל ידי הברכה ניזונת הנשמה. וזהו שאמר: "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם", שהיא הנשמה, כי היא אינה חיה בדבר גשמי, אך העניין הוא כי על ידי הברכה ניזונת הנשמה, וזהו "על כל מוצא פי ה'" יקבנו, והלשון אנה לידו הברכה, וזוהי מזון שבנפש. וגם דיש רוחניות במאכל, וזה נמשך על ידי שהקב"ה בבריאת העולם גזר כן בבריאת אדם וכל הצומח והדומם, ומאותו כח נמשך רוחניות לכל דבר, וזה הרוחניות הולך לנשמה. וזהו שאמר: "כי על כל מוצא פי ה'" - מהרוחניות הנמשך תחיה כל נשמה, עכ"ל.

היוצא מן המחובר, שהנשמה ניזונת מצד הברכה או מצד רוחניות המאכל או מהכוונה המעולה לבלתי הרבות בתענוגי מאכל, ושלא יהיה בו צד איסור. אשר על פי זה נראה לעניות דעתי שזהו טעם מה דתקון רבנו לומר פסוקים אלו קודם ברכת המזון, והם: "אברכה את ה' בכל עת"¹⁵ וגו', "סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא"¹⁶ וגו', "תהלת ה' ידבר פי"¹⁷ וגו', "ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם"¹⁸ וגו', "וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'"¹⁹.

והן עוד נבי"א, מה שכתבתי בסימן רס"ז, דעל ידי ברכת המזון אנו יכולים לאכול בעולם הזה. דלזה נקרא השולחן מזבח "אשר לפני ה'", דכמו בזמן בית המקדש ע"י הקרבנות שהיו מקריבים על גבי המזבח, היו ממשיכים השכינה למטה שתשרה בינינו, כן בזמן הזה, על ידי הברכות שאנו מברכים על השלחן, אנו ממשיכים השכינה, ונמצא דאוכלים התרומה בפניה, יעו"ש באורך.

ואפשר דעל פי האמור נתייסדו הני קראי קודם ברכת המזון, ליישב תמהון הנפול לכאורה באכילתנו. הא' - כמה ניזונה הנפש, וכיצד יש קיום לגוף באכילה, כיון שהנפש רוחנית. וזאת שנית - כי מאין הידיים לאכול בעולם הזה, והוא עלה לחלקו של עשיר. ולזה תיקנו לנו לומר הני קראי, ושלושה: האחד ליישב הספק הראשון, והשני ליישב הספק השני, וכה סדרן: "אברכה את ה'" - זהו ברכת המזון, ועל ידי ברכת המזון ניזונת הנפש. ועוד בה: "סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא" - זהו לבלתי לכת אחר התענוגים, כי ההולך אחריהם פורק עול היראה מעליו. ועוד: "ואת מצוותיו שמור", זהו שלא יהיה במאכל צד איסור. וזה אומר: "כל האדם" - גוף ונשמה, שע"י זה יש להם קיום והעמדה. ועוד בה: "תהלת ה' ידבר פי", הוא השפע והרוחניות שגזרה חכמתו ית"ש בבריאת העולם, שזה רמוז בתהילה, כידוע, ושלזה ראוי להודות ולהלל ולברך הגוף החומרי, שע"י זה הוא קיים. זה אומר: "ויברך כל בשר שם קודשו לעולם ועד", ועתה בא לומר שע"י הברכה אנחנו מרוויחים עוד לאכול בעולם הזה, וזכינו בשתי עולמות כאחד. זה אומר: "ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם",

ביאור ג' הפסוקים שלפני ברכת המזון

הצרות יביאו את ישראל לשוב בתשובה

14. דברים ח, ג. 15. תהלים לד, ב. 16. קהלת יב, יג. 17. תהלים קמה, כא. 18. שם קטו, יח. 19. יחזקאל מא, כב. 20. ישעיה כו, ד. של"ז | 1. קהלת א. ט. 2. ל. ב. 3. ע"ע לקמן סימן רצג. 4. אסתר א, ב.

כשמתפללים
מן המיצר
נענים
אע"פ שלא
ראויים

אמר המחבר: הוא פשט הכתוב⁵: "מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה". ודרך אגב ראיתי במדרש ילקוט⁶: "מן המצר קראתי יה" - בכל לשון שישראל קוראים להקב"ה הוא עונה אותם, קראוהו באל שדי - "ואל שדי יברך אותך"⁷, עונה אותם באל שדי - "אני אל שדי פרה ורבה"⁸. קראוהו באלהים - "ותעל שועתם אל האלהים"⁹, ענה באלהים - "וישמע אלהים את נאקתם"¹⁰. קראוהו בה' - "ונצעק אל ה'"¹¹, וענם בה' - "וישמע ה' את קולנו". קראוהו ב"ה - "מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה". וכן הוא אומר¹²: "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו" וגו', ע"כ. **ולפי קוצר דעתי** בא לרמוז שאנחנו עם בני ישראל, לא נמנע מלהתפלל אליו ית"ש בכל עת וזמן, ואפילו שאין אנו ראויים וכדאים ליגאל - הן מצד שהש"ת משדר המערכות, ואם כן אפילו אין אנו ראויים כדאים, עם כל זה כביכול משדר המערכות כידוע. ולזה רמז: קראוהו באל שדי עונה אותם באל שדי. והב', אם נתפלל מתוך הצרה והדוחק, התפילה מקובלת לפניו ית"ש, וכמו שכתב רבינו בחיי בספר שמות על פסוק¹³: "ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה", כי אף על פי שהגיע הקץ כבר, לא היו ראויים אל הגאולה, אלא מרוב שצעקו אל ה' מרוב העבודה, קיבל תפילתם. והזכיר שני פעמים 'העבודה', 'ויאנחו בני ישראל מן העבודה', ללמדך שאין תפילתו של אדם שלימה כאותו שהוא מתפלל מתוך הצרה והדוחק, שיותר מקובלת, והיא העולה לפניו ית'. וכן תמצא ביונה הנביא ע"ה, שביאר העניין הזה, והוא שאמר¹⁴: "בהתעטף עלי נפש את ה' זכרתי ותבא אליך תפילתי אל היכל קדשך" - הבטיח הנביא שהתפילה שהוא מתוך הצער ועטיפת הנפש, היא הנכנסת לפניו אל היכל קודשו ית', יעו"ש דברי קודשו. והזכיר שם אלהים¹⁵, בא לומר שהתפילה שהיא מתוך צרה והדוחק, מהפכת מידת הדין למידת הרחמים. ולזה רמז: קראוהו באלהים - "ותעל שועתם אל האלהים", ענה באלהים, לומר שאפילו לא היו ראויים ליגאל, כיון שהתפללו מתוך צרה ודוחק, ענה אותם, והפך מידת הדין למידת הרחמים, ולכן לא נמנע עצמנו מלהתפלל. והג', כיון שהוא רחמן מלא רחמים, וכביכול "רב חסד"¹⁶ - מטה כלפי חסד¹⁷, "רחום וחנון ה'", ולזה לא נמנע מלהתפלל, ואם אין אנו ראויים. וזהו שאמר: קראוהו בה' וענם בה'.

והד', שראוי שיעשה עמנו למען שמו המחולל בגויים, ואין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה וכו'¹⁸, וכמאמר נעים זמירות¹⁹: "לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד", ולזה אמר: קראוהו ב"ה" - "מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה".

של"ח א"י. הנס התשיעי, ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם. כתב הרב 'ישרש יעקב' ביומא, וזה לשונו: **איכא למידק, דהוה ליה לפתוח בניסי ירושלים דקדים למקדש ואחר כך בניסי מקדש.**

הנס
התשיעי -
לא הזיק
נחש
ועקרב
בירושלים
מעולם

ויש לומר, דהודיענו דניסי ירושלים לא קיימי רק אחר בניין בית המקדש ולא קודם, ולא אחר החורבן, וכמו שאמרו בירושלמי¹: גילוי נהג בארץ ובחול, ונתן טעם הרב 'פרי חדש'², שלא תימא שלא הזיק נחש בירושלים, קא משמע לן.

וגאון עזרנו כתב עליו בספר 'פתח עינים' ביומא, וזה לשונו: ומוכח דהבין כוונת 'פרי חדש' בבאור הירושלמי, דקא משמע ליה דכיון דנחרב הבית נהג גילוי אפילו בירושלים, והרי לך דברי הרב 'פרי חדש' וזה לשונו: כלומר, דלא תימא כיון דקתני וכו', אם כן אינו נהג דין גילוי בירושלים - קא משמע לן דהיכא דקביע הזיקא שאני, דלא סמכינן אניסא, אי נמי הנס היה במה שאינן יכולים לזוהר וכו', עי"ש. ודברים הללו מוכיחין כי הן עוד היום גדול כבוד ירושלים והנס במקומו, אלא דמטעמא דקביע הזיקא או הנס במה שלא יוכלו לזוהר נגע בה, ואין כוונת הרב 'פרי חדש' כמו שכתב הרב הנזכר.

והרב 'תוספת יו"ט' כתב בשם 'מדרש שמואל', דלהכי תני תיבת 'מעולם', לאשמועינן דהנס היה אחר החורבן גם כן³. ופירוש הרב 'פרי חדש' בירושלמי הנזכר קצת קשה, דהוה ליה למימר בירושלמי: הגילוי נהג בין בירושלים בין בשאר ארצות, כיון דהרבנותא הוי לירושלים.

ולמאי דדייק הרב 'ישרש יעקב', נראה דלהכי תנא פתח בניסי מקדש, דתני תנא כל בי עשרה ואסמכיניהו בהווא פרקא דפתח בעשרה מאמרות, והיינו דקתני עשרה ניסים נעשו לאבותינו בבית המקדש. והנך תרתי דקאמר בש"ס⁴ דהוה במקדש, לא תני להו משום דהוה ידעי טובא, כמו שכתב הריטב"א בחידושי⁵, ואם כן כל עצמו של התנא למתני עשרה ניסי בית המקדש, ואגב תנא הני דירושלים ואמטו להכי מפתח שפתיו בניסי בית המקדש, יעו"ש.

ולעניות דעתי נראה להליץ בעד הרב 'ישרש יעקב', שאין כל דבר נעלם, וכוונת הרב 'פרי חדש' פשוטה לפניה, כמו שכתב גאון עזרנו ד"ל, אלא שכוונתו לומר שבדבריו דניסי ירושלים לא קיימי רק אחר בניין בית המקדש יתורץ דקדוק הנופל בירושלמי - דקאמר גילוי נהג בארץ, דמאי קא משמע לן - אלא הכוונה הוא, דלא תימא כיון דתנן 'לא הזיק נחש בירושלים', קא משמע לן גילוי נהג בארץ, ומאי דתנן 'לא הזיק נחש' הוא דוקא בזמן הבית. וכונתו לומר כמו שתירץ הרב 'פרי חדש' לדרכו, שהירושלמי דתני 'גילוי נהג בארץ' הוא משום דלא תימא משום 'לא הזיק', וקא משמע לן דגילוי נהג בארץ, דהיכא דקביע הזיקא שאני או משום שהנס היה בדבר שלא היה יכול לזוהר וכו', כך הוא מתרץ לפי דרכו, דהירושלמי דתני 'גילוי נהג

5. תהלים קית, ה. 6. ילקוט תהלים רמז תתעה. 7. בראשית כח, ג. 8. בראשית לה, יא. 9. שמות ב, כג. 10. שם פסוק כד. 11. דברים כו, ז - "וַיִּצְעַק אֶל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹלָו וַיֵּרָא אֶת עַנְיָנוּ וְאֶת עֲמַלְנוּ וְאֶת לַחֲצוֹנוֹ". 12. דברים ד, ז. 13. שמות ב, כג. 14. יונה ב, ח. 15. בפסוק: "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים". 16. שמות לד, ו. 17. ר"ה יז, א. 18. ילקוט תהלים רמז תרמג. 19. תהלים קטו, א. **שלח** 1. תרומות פ"ח ה"ג. 2. יורה דעה סימן קיו סוף ס"ק א. 3. ומבאר שם - "דכדאית קדושת הארץ לבדה להציל מהיזק נחש ועקרב". 4. יומא כא, א. 5. יומא שם.

האם ניסי
ירושלים
הם רק
בזמן
המקדש

ואמר¹³: "חטאתי כי עברתי את פי ה' ואת דברך כי יראתי את העם ואשמע בקולם", כאילו רצה להקל האשמה, ולתלותה בטבע אל ההכרח. אבל דוד המלך ע"ה שלא אמר אלא בקיצור דברים¹⁴: "חטאתי לה'", שייחס העוון אל עצמו מכל וכל, ולא נתן שום התנצלות לתלות הדבר אל נטיית יצרו וחומרו וכיוצא, מיד אמר לו הנביא ע"ה: "גם ה' העביר חטאתך" וכו', יעו"ש דברי קודשו בדרוש ז' לפרקים.

והן עוד נבי"א מה שכתבו חכמי המוסר, ועד אחרון הרב פלא יועץ, שהארץ הרחיב בערך 'תשובה', שאף על פי שהתשובה רצויה לעולם, כדכתיב¹⁵: "תשב אנוש עד דכא" - עד דכדוכה של נפש¹⁶, עיקר התשובה בימי הבחורות, כמאמר שלמה המלך ע"ה¹⁷: "וזכור את בוראך בימי בחורותיך". וכן פירשו ז"ל¹⁸ על פסוק¹⁹: "אשרי איש ירא את ה'", שרוצה לומר אשרי השב בתשובה כשהוא איש, דהיינו בחור, לא כמו כמה בוערים בעם שאומרים: הבחורות הוא פעם אחת וכו'.

ובערך 'תענית' כתב עוד: הן אמת שעיקר תשובה הוא שיתחרט על החטא חרטה גמורה, ויעיד עליו יודע תעלומות שגמר בלבו שלא ישוב עוד לכסלה, כמו שכתב הרמב"ם²⁰, עד שאמר²¹ שהמקדש את האשה ואמר לה: על מנת שאני צדיק גמור - הרי זו ספק מקודשת, אפילו אם היה ידוע לנו שהוא רשע גמור, דשמהרהר תשובה בלבו, נמצא שבהרהור תשובה לחוד נעשה צדיק גמור. וכן ממה שאמר²² על פסוק²³: "תשב אנוש עד דכא" - עד דכדוכה של נפש.

ותקשה על תיקוני התשובה לרבינו האר"י ושאר מקובלים, שחייבו כמה תעניות על כל חטא וחטא. כבר תירצו לזה, שהתעניות וסיגופים צריכים להתם ולכלא המשחיתים והמקטרגים שנבראו ע"י העוונות והפשעים, שהעובר עבירה אחת קנה לו קטיגור אחד²⁴, וגם כדי ליטהר את אשר פגם.

והרי זה דומה למי שזדון לכו השיאו, או מחמת מיעוט זהירותו לכלך היכל המלך, וישנאהו המלך שנאה גדולה על אשר מלאו לכו לעשות כן, וכאשר נתחרט ובה אל המלך, ויפול לפני רגליו, בכה ויתחנן לו. מחסדי המלך החסיד שתכף יתרצה אליו, ומוחל אשמתו, ואוהבו נדבה, אך בתנאי שיקנח את אשר לכלך. ולפי גודל הלכלוך ולפי יבשותו, כך צריך עמל ויגיעה רבה לקנחו. ואם יתעצל האיש מלקנח את אשר על אשר לא חס על כבוד המלך החסיד, דסוף סוף הוא צריך שיקנח על כרחו, שלא בטובתו. ונוסף גם הוא, שבראות המלך רצון הטוב של האיש, שרוצה לתקן את אשר קלקל, גם הוא ישלח עזרו, באופן שבמעט טרחא יתוקן. לא כן לאיש שלא חס על כבודו, גם המלך לא יחוש עליו, ויניחנו שיהיה מאריך טרחא עד שיתקן את אשר עיוות.

כן הדבר הזה, דנהי שהקב"ה מלך רחום וחנון, הוא אמר²⁵: "קחו

בארץ' הוא דלא תימא משום 'לא הזיק נחש', והא כדאיתא והא כדאיתא, ודו"ק. [ואחר זמן רב ראיתי להרב גאון עוזנו ז"ל בספר 'שירי ברכה'⁶ יו"ד סימן קט"ז שצדד לפרש כן בכונת הרב 'ישרש יעקב', יעו"ש].

ומה שהקשה לדברי הרב 'פרי חדש', דהוה ליה למימר בירושלמי 'גילוי נוהג בירושלים ובשאר ארצות', נראה לעניות דעתי דלשון קצרה דיבר. דאי הוה תני הכי, הוה משמע בירושלים ובא"י והיה מוכרח להאריך ולומר ובחור"ל, ולזה נקט בלשון קצרה: גילוי נוהג בארץ, ועיקר החידוש הוא לירושלים דלא תימא וכו', וק"ל. [ואחר זמן רב ראיתי להרב מופת הדור בספר 'לב חיים'⁷ שתיריך כן בהרחבה]. ולעיקר קושיית הרב 'ישרש יעקב', עיין מה שכתבתי בסימן קע"ט ודו"ק.

ומוסר היוצא, כתב הרב 'מדרש שמואל': רצה להודיענו, שאם יאמר האדם שהוא מוכרח במעשיו להשחית ולהתעיב עלילה, לפי שנחש כרוך בעקבו, הלא הוא היצר הרע, כי לפתח חטאת רובין, הנס הזה היה סיבה להוציא הטעות הזה מלבות בני אדם, שהרי ירושלים מקום מעונת הנחשים ועקרבים, כי ירושלים הרים סביב לה⁸ ודרך נחש עלי צור⁹, ועם כל זה לא הזיק נחש ועקרב בירושלים, כי ה' סביב לעמו ומצילם - כך הנחש העליון, שהוא השטן, לא יהיה לו כח להזיק כי ה' לא יעזוב אותך בידו, אם לא שאתה בבחירתך תבחר דרכו. וכשיסתכל האדם בנס הזה יהיה סיבה להכניע את יצרו ואת הנחש הנתון בלבו, ע"כ.

ונראה לעניות דעתי שזהו פשט כוונת הכתוב¹⁰: "וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום". אמר 'וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ' תחילה, והוא בבחירתו בחר דרך היצר, ואחר כך "וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום", ולזה אמר¹¹: "וירא ה' אמתה וגו'".

ונמשך להאמור אמרתי ברמז משנת חסידים פרק ג' דיו"ט¹²: בכור שנפל לבור - ר' יהודה אומר: יורד מומחה ויראה, אם יש בו מום יעלה וישחוט, ואם לאו לא ישחוט. ר"ש אומר: כל שאין מומו ניכר מבעוד יום אין זה מן המוכן, ע"כ.

ומקודם אציגה נא עמך דברי הרה"ג 'בינה לעתים' בדרשותיו, וזה לשונו: אנחנו חייבים תמיד להאשים עצמנו, ושבה החסרון מצדנו, ואין ראוי לעשות התנצלות למה לא נעשה רצוננו ית', כאשר נודע מההבדל שהיה בין שני המלכים שאול ודוד המלך ע"ה, כי עם היות שניהם חטאו, ושניהם התוודו על עוונם ואמרו חטאתי, מכל מקום דוד נתקבל ושאל לא נתקבל.

ואחד מן הטעמים, כי שאול כשהתוודה ביקש עליו התנצלות,

היצר הרע לא יכול להשפיע בלי שהאדם ירצה בכך

אימתי השב ומתוודה מתקבל מיד

6. המלוטק. 7. ח"א סימן סב. 8. תהלים קכה, ב. 9. משלי ד, יט. 10. בראשית ו, ה. 11. שם פסוק ז. 12. ביצה פ"ג מ"ד. 13. שמ"א טו, כד. 14. שמ"ב יב, יג - "ויאמר דוד אל נתן חטאתי לה' ויאמר נתן אל דוד גם ה' העביר חטאתך לא תמות". 15. תהלים צ, ג. 16. ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א. 17. קהלת יב, א. 18. ע"ז יט, א. 19. תהלים קיב, א. 20. הלכות תשובה פ"ב ה"ב. 21. קידושין מט, ב. 22. ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א. 23. תהלים צ, ג. 24. אבות פ"ד מ"א. 25. הושע יד, ג-ה.

הוא מין נס אחד עם עומדים צפופים ומשתחיים רווחים.

קדושת
המקדש
ירושלים
קיימת אף
בחורבן

והגידו לי, כי בבית הכנסת של ירושלים הם נכנסים כל הקהל והוא מתמלא מהם, וכשעולים לרגל מכל הסביבות נוספים יותר משלוש מאות והכל נכנסים שם בלא דוחק, ועדיין נשארה הקדושה בה, ע"כ.

וזה לשונו עוד בספר התשב"ץ בחלק ג' סימן ר"א: ויש סמך וראייה שקדושת המקדש והעיר היא קיימת, שעדיין הם עולים לרגל ממצרים ושאר ארצות. ויש לזה רמז ממדרש קינות³ ובמדרש שיר השירים - בפסוק: "אני הומה"⁴, ובפסוק: "אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי כי אעבור בסך אדדם עד בית אלהים"⁵ וגו'. ואמרו כי עדיין נשאר מהניסים שהיו בירושלים שלא אמר אדם לחבירו צר לי המקום, כי בית הכנסת שבירושלים הם צריכים לאנשי המקום כל השנה, ומתמלאת פה אל פה בעת התקבץ שם בחג השבועות החוגגים יותר משלוש מאות איש, כולם הם נכנסים שם ויושבים רווחים כי עדיין היא בקדושתה, וזה סימן גאולה שלישית, יעו"ש.

הפרנסה
מיד ה' ולא
מעמל
האדם

ומוסר היוצא, כתב הרב 'מדרש שמואל': הודיענו שלא יחשוב האדם שיד הרוצים תעשיר להמציא להם מזונותיהם, ולכן יהיה מרבה בעסק ולא יעסוק בתורה. כי מן הנס הזה יודע לו שאין הדבר בידו, כי הנה לא אמר אדם לחבירו בירושלים: אין אני יכול לפרנס את עצמי במקום הזה, כי צר לי המקום ואיני מרויח בו כלום ואי אפשר לי שאלין ואשכון בירושלים - לא אמר אדם כן מעולם, מפני כי שם ציווה ה' את הברכה וכולם היו מרויחים⁶. וזה בדרך נס ובהשגחה פרטית, להודיע לאדם כי הוא ית' הון ומפרנס לכל, פותח את ידו ומשביע לכל חי רצון, ולכן גם אתה בטח בה' ועשה טוב והוא יכלכלך, ע"כ. ועיין מה שהארכנו במוסר זה בסימן קמ"ח, יעו"ש באורך.

מחמת
חוסר
בטחון אדם
דואג רק
לעולם הזה

ואמרת דרך אנב בהני קראי⁷: "השלך על ה' יבך והוא יכלכלך לא יתן לעולם מוט לצדיק, ואתה אלהים תורידם לבאר שחת" וגו'. דיש להקשות, כיצד הסמיכה נמשכת. אלא הכוונה, דהנה אלה רשעים שאינם שמים בטחונם וכסלם בו ית"ש, זה דרכם כסל למו,

עמכם דברים ושובו וכו' אוהבם נדבה כי שב אפי ממנו", אבל על כל פנים צריך לטהר את אשר פגם למעלה, בשמות הקודש ובכסא כבוד וכדומה, ואשר קלקל צינורות השפע, ואשר ברא משחיתים לחבל, על ידי שפלגי מים ירדו עיניו, ויענה נפשו בתעניות וסיגופים ומיני ענויי ויסורין של אהבה, שמקבלם על עצמו ברצונו הטוב מחמת אהבה, שאהב את קונו וחס על כבודו וכו'. והמעט שעושה ברצונו הטוב חשוב הרבה. לא כן לאיש שלא חס על כבוד קונו, ואינו משתדל לתקן את אשר עיוות, אף לזאת ענוש יענוש, וסוף סוף צריך הוא לתקן את מעוותו על ידי יסורין קשים ומרים, על כרחו, שלא בטובתו, בעולם הזה ובעולם הבא, יעו"ש באריכות. ולשני הדברים העיקריים וראשיים הנזכרים לתשובה רמזה משנתנו. בכור שנפל לבור, הוא הישראלי שנפל לבאר צרה נכריה, ויפול בשחת העולם הזה, ורוצה לעשות תשובה. ירד מומחה, היינו כשחכם בחמתו כשמוכיחו על פניו הוא מתוודה בפה מלא, ואומר ככה עשיתי, ואינו מחפה על מומיו בטענות בלות ומטולאות. זה אומר: אם יש בו מום אזי יעלה - עליה היתה לו, וישחוט, היינו היצר הרע, על דרך "זובח תודה יכבדני"²⁶ - שזובח יצרו ומתוודה עליו²⁷. ואם לאו, שנותן אמתלאות והתנצלות על מומיו - לא ישחוט, שעדיין מום בו, ולא זבח את יצרו. ור"ש הזכיר התנאי האחר לבעל תשובה, שצריך שיהיה התשובה מבעוד יום, שלא יניח עד דכא. וזה אומר: כל שאין מומו ניכר מבעוד יום אין זה מן המוכן, שצריך לסבול כמה עונשים לטהר ולהתם המשחיתים והמקטרגים ולטהר את אשר פגם, ולכן אין זה מן המוכן תכף ומיד, וק"ל.

של"ט הנס העשירי - לא אמר אדם צר לי המקום שאלין בירושלים. כתב הרשב"ץ ז"ל בספר 'מגן אבות', וזה לשונו: רבינו יונה ז"ל פירש לעולים ברגל, כאילו אמר 'כשאלין בירושלים', שהשי"ת היה מרויח להם המקום ולא היה אחד מוצר כשהיה לן בירושלים מחמת דוחק המקום, כמו שאמר הכתוב: "צר לי המקום גשה לי ואשבה". וכן פירש ב'ערוך', וגירסתו: 'כשאלין בירושלים'. וכן הוא בבראשית רבה² בפסוק: "קונו המים".

ונראה לי פירוש רבינו יונה ז"ל וכו', כי לפי זה הפירוש הכל

26. תהלים נ, כג. 27. סנהדרין מג, ב - "אמר רבי יהושע בן לוי: כל הזבח את יצרו ומתודה עליו, מעלה עליו הכתוב כאילו כיבדו להקדוש ברוך הוא בשני עולמים, העולם הזה והעולם הבא, דכתיב: 'זבח תודה יכבדני'". **שלט** | 1. ישעיה מט, כ. 2. פרשה ה, ז. 3. מדרש איכה רבה. 4. שיר השירים ה, י. שיר השירים רבה פרשה ח, ג - "אף על פי שחרב בית המקדש לא בטלו ישראל פעמי רגלים שלהם ג' פעמים בשנה". 5. תהלים מב, ה. איכה רבה פרשה נב, א - "כנסת ישראל אומרת לפני הקב"ה: לשעבר הייתי עולה לירושלם ודרכים מתוקנים, ועכשיו בשך (פירוש, גדורה הדרך בקוצים)... דבר אחר: 'אלה אזכרה'; לשעבר הייתי עולה ואילנות מסככות על ראשי, ועכשיו תלויה לשמש. 'אלה אזכרה'; לשעבר הייתי עולה בצלו של הקב"ה ועכשיו בצלן של מלכיות... 'אלה אזכרה' וגו', אספספאנוס קיסר הושיב שומרים רחוק מפומעים י"ח מיל והיו שואלים לעולי רגלים ואמרים להם למי אתם, והיו אומרים להם אספספיאני טרכיני אדרייני. א"ר ברכיה: אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: לשעבר הייתי עולה וסלי בכורים על ראשי, בהשכמה שהיו אומרים 'קומו ונעלה ציון... בעזרה היו אומרים 'כל הנשמה תהלל יה, ועכשיו אדדם דמומה סלקא דמומה נחתא. 'אלה אזכרה'; לשעבר הייתי עולה בשירות ובזמירות לפני הקב"ה, כמו דאמרינן (תהלים מב): 'בקול רנה ותודה', ועכשיו בכיה סלקא בכיה נחתא. 'אלה אזכרה'; לשעבר הייתי עולה המוניות המוניות של חגיגה, כמו דאמרינן: 'המון חוגג'. 6. לימוד מוסרי זה מתאים לפירוש רבינו שלמה ז"ל שכתב הרשב"ץ ז"ל בספר 'מגן אבות': לפני פירוש רבינו יונה הנ"ל, וזה לשונו: "פירש רבינו שלמה ז"ל, לפי שכל הדברים בתוכה היה המקום מזמין להם פרנסתן ולא הוצרך מהם לצאת משם... מפני כבוד ירושלים הקב"ה היה מזמן פרנסה דרך נס לדרים בתוכה, כדי שלא יאמר צר לי המקום ודחוקה פרנסתי שאלין ואדור בירושלים". 7. תהלים נה, כג-כד - "השלך על ה' יבך והוא יכלכלך לא יתן לעולם מוט לצדיק; ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יתצו וימיהם ויגני אבטח קף".

לשמועותינו וזרוע ה' על מי נגלתה¹¹, שזה ודאי נראה נס גדול יוצא מההיקש הטבעי, אמנם דע לך, כי לגבי יכולתו ית' - "מאת ה' היתה זאת"¹², אין זה אלא הוי"ה טבעית, כאילו אין כאן שום דבר זולת טבע ההווה ומורגל תמיד, כדרך: "כי הוא אמר ויהי"¹³, 'ברוך שאמר והיה העולם'. כי שם הוי"ה נאמר על מה שהוא מורגל והווה מצד הטבע, כן זאת הפעולה הנוראה מאת ה', ומצדו לא תקרא אלא שהיתה בהוי"ה טבעית, ואם היא נפלאה, מעין הפלאים והניסים, אינו אלא בעינינו, לגבי דידן שלא הורגלנו בכך וכו', יעו"ש.

אשר על פי זה נראה לעניות דעתי שזהו כוונת הכתוב תהלים פ"ט¹⁴: "ויודו שמים פלאך ה' אף אמונתך בקהל קדושים, כי מי בשחק יערוך לה". אמר, שהפלא והאמונה שלך ש"יודו השמים", מה שיקרא פלא, הוא "בקהל קדושים", שהוא בערכנו, כי לגבי השי"ת - "כי מי בשחק יערוך לה", ובערכו אין דבר קשה אליו כדי שיקרא נס ופלא.

וזזהו נמי כוונת הכתוב¹⁵: "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם". יאמר, מה שהם קרואים נפלאותיו הם בערך בני אדם, כדבר האמור.

איברא בעיקר תירוץ הרב 'מדרש שמואל', לכאורה יש להקשות, דמאי שנא מנוסח ברכה שמברכין: 'ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שעשה נסים לאבותינו בימינו' והם ובזמן הזה, ויש ליישב.

ש"ם

א"י. אמר המחבר: נסב"ר לבי בקרבי להביא דברי הרב החסיד בעל 'פרי הארץ', מה שכתב בסוף ספרו בעניין ארץ הקדושה, וזה לשונו לשון הזהב: זאת אשיב אל לבי להשיב מפני הכבוד לכל שואל ומבקש לשכון כבוד בארץ הקודש, מודעה רבה לידע ולהודיע את הארץ מה היא. אמרו רז"ל במדרש שוחר טוב¹ בפסוק²: "רצית ה' ארצך": הקב"ה הופך ומהפך ומסתכל ונותן עיניו בה עד שתראה את מעשיה. הנה כמה היפוכים וגלגולים ומאורעות עידן ועידנין יחלופו על כל אחד מבאי הארץ עד כי מיתדיר ליה בה - ורצה את אבניה ואת עפרה יחונן³, ואוהב חרבות שבא"י מפלטין שבחול⁴, ופת חריבה⁵ וכו', וכיוצא בהם. ולא לקלים המירוץ, לא יום ולא יומיים, לא חודש ולא שנה, כי אם ברבות השנים עד יעברו ימי הקליטה, קולטתו בחיים, במקלט ישב עולם לפני אלהים. כמו שכתוב⁶: "איש ואיש יולד בה", רוצה לומר: כל הבא אל הקודש צריך מחדש עיבור וניקה וקטנות וכו', עד פנים בפנים יראה פני

הם רצים ועמלים עד בוא יום פקודתם, לא ייעפו ולא ייגעו מהבלי העולם והמדותיו. גם כי רואים שיבה זרוקה כם, ורואים עצמם בשנת חמישים או שישים שנה, והיה להם לחשוב כי קרוב הוא הזמן, והם חושבים שאפילו חצי ימיהם עדיין לא הגיעו, ועוד יש השמש במרומים, ולזה הם טורחים ועמלים, גם עינם לא תשבע עד יום פקודתם. והגורם לזה - מיעוט ההבטחה שיש בהם, ועיין עוד מזה בסימן רל"א.

זה אומר: "השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך לא יתן לעולם מוט לצדיק", ולא תעשה כמעשה הרשעים הבוטחים על חילם ואין להם מנוחה, ירוצו ולא ייגעו. ולזה ביקש עליהם: ואתה ה', "תורידם לבאר שחת", שהמה כל חפצם ומגמתם בהבלי העולם הזה, וזה בא להם יען ש"הם לא יחצו ימיהם" - שבמחשבתם שלא חיו אפילו חצי ימיהם, ועדיין יש שהות, אבל "ואני אבטח בך", וק"ל.

וטעם שלא אמר התנא: עשרה ניסים עשה הקב"ה לאבותינו, ולא ייחד הניסים אליו ית', כתב הרב 'מדרש שמואל' שם, שהוא על דרך מה ששמע בפסוק⁸: "רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו". הכוונה, כי אם הניסים יקראו ניסים בערכנו, וזהו שאמר: "רבות עשית אתה ה'", כלומר, נפלאות רבות עשית אתה ה' אלהי, אמנם בערך אינם נפלאות, שאם הם יקראו נפלאות הוא אלינו ובערכנו, וזה שנאמר: "נפלאותיך אלינו", כי אתה ה' אין ערוך אליך, ובערך אין דבר קשה אליך כדי שיקרא נס ופלא. ולכן כשהזכיר התנא ואמר עשרה ניסים, לא אמר הקב"ה עשה, כי בערכו אינם ניסים, ואם הם ניסים הם בערך אבותינו, לכן לא ייחד הניסים רק שנעשו לאבותינו וכו', יעו"ש.

וכן כתב הרב הגאון 'בינה לעתים' בדרשותיו דרוש יום ז' של פסח⁹, וזה לשונו: הן אמת כי כל המון הניסים ונפלאות אשר היו ויהיו, יחשבו ויהיו לגדולי הערך וקשים מצד עצמם, להיותם יוצאים מהמרוץ הטבעי. אך אמנם אין זה כי אם בערכנו, כי לא הורגלנו אלא במה שעולם כמנהגו נוהג, וכל שהוא מופלג מזה, יתבהל בו שכלנו ויתמה על מציאותו. אבל בערכו ית', לאפס ותהו נחשבו לו, ואין אצלו שום מין הפרש בין הפעולות הניסיות להתמדת הטבע שאינו אלא קיום ההויה. כמאמר הכתוב¹⁰: "אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה מאת ה' היתה זאת", ירצה, הנה ראינו דבר עצום ונורא מאוד, שהאבן אשר מאסו בו הבונים, לפחיתותה וגריעותה, ולא החשיבוה לכולם, עתה היתה לראש פינה, ועליה נתיסד בניין כל הבית, שהוא משל על ישראל, על דרך "מי האמין

לא ייחד התנא הניסים לה' - כי רק בערכנו נקראים ניסים

קשיי הקליטה הצפויים לבאים להתיישב בארץ

8. תהלים מ, ו. 9. עת צאת דרוש כט. 10. תהלים קיח, כב. 11. ישעיה נג, א. 12. תהלים קיח, כג. 13. תהלים לג, ט. 14. פסוקים ו-ז. 15. תהלים קז, ת. שמואל א. 1. פה. 2. תהלים פה, ב. 3. כתובות קיב, ב - ר"י חייא בר גמדיא מיגדר בעפרה, שנאמר (תהלים קב, טו) 'כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו'. 4. בראשית רבה פרשה לט, ח - 'מוטב ללון במדברות של א"י ולא ללון בפלטריות של חו"ל'. 5. ילקוט משלי רמז תקנ"ו - "אמר ר' יוחנן: טוב פת חרבה - זו ארץ ישראל, שאפילו אוכל אדם בה פת ומלח בכל יום ודר בתוכה זוכה לעולם הבא, 'מבית מלא זבחי ריב' - זה חוצה לארץ, שהיא מלאה חמסים וגזלות". 6. תהלים פז, ה.

הארץ ונפשו קשורה בנפשה.

הנה כי כן, מאן דאתי ואייתי תלמודו בידו במה שהורגל כל אחד ואחד לפי מידותיו, לא מיתדר ליה בתחילה בכאן, ממש דעתו מטורפת עליו, טרוף יטרף ואין פנות אל המנוחה ואל הנחלה, יעלה שמים ירד תהומות כאוניה מטורפת בים, ומטריד את אחרים בענייניו ומעשיו והנהגותיו, הי תורה והי מצווה, מאי דהוה לא הוה, עד ישים תהילה בארץ והשי"ת מראה לו פנים, אז ישקוט וינוח לו. והוא דבר שאין לו קצבה אורך הזמן ואין וכמה ומתי, לכל אחד לפי ענייניו ולפי מעשיו ולפי שורש נשמתו. אשר על כן, הבא לגשת אל הקודש פנימה, יזמין עצמו לכל האמור, ויבחין בעצמו אשר לו כח לעמוד בכל אלה דלא ליגזויו אודניה מיניה, וישער בעצמו, שעל כל פנים רוב מידותיו מתוקנים והוא ימשול בהם, אז ילך לבטח דרכו בעצת גדולי העצה אשר עמהם, ושומע ישכון בטח ושאנן.

אמר המחבר: האיש הנלכב הבא לשכון כבוד בארצו, יהיו דבריו אלה כחותם על לבו, כי נעים כי ישמרם בבטנו ואל יבהל על פיו, ולבו אל ימהר להוציא דבר תרעומת, ויצר בחר"ט ישיבת הארץ הקדושה כי לא איתדר ליה ומה שהיה לא היה, כי כך היא המידה עד שיעברו ימי הקליטה כדבר האמור.

ומכל שכן אותם אנשים דלא איתדר להו בחיי העולם הזה, ואינם מרויחים כמו שהיו בחו"ל, ותמיד כל היום בפיהם: מי יתנני במדבר בחוץ אעמוד, וכיוצא דברים הדברים. ומי יתן אלוה דבר ויפתח שפתיו עמהם לאמר: מי ביקש זאת מידם רמוס חצירי ית"ש, ובמקום להודות ולהלל לשבח לפאר על אשר זכו אתרא דמשה ואהרן לא זכו, והם מתרעמים על חיי העולם הכלה והנפסד.

ואתה תחזה מה שאמרו בספר תנא דבי אליהו פרק י"ד, וזה לשונו: כל הקץ בחיים טובים בעולם הזה - סימן רע לו. למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שזימן את עבדו יום אחד מימי החג אל סעודתו - החזיק לו טובה, זמנו שני ימים - החזיק לו טובה, שלשה ימים - החזיק לו טובה. אילו זימנו כל שמונת ימי החג - על אחת כמה וכמה שהיה צריך להחזיק לו טובה.

משל למלך בשר ודם שאמר לעבדו: הרי אתה לפני שלושים יום בסעודה אחת, וגם אתן לך מתנה טובה. טעם אצלו ט"ו יום, אמר העבד למלך: איני מבקש יותר לסעוד אצלך, והרי לך מתנה שלך, וטרף אותה מתנה בפניו. נמצא אותו העבד כפוי טובה לפני המלך. וכי זו היא דרך ארץ, אין זה דרך ארץ. מכאן ואילך מה יש לעבד צורך לעשות - אלא צריך לפייס את המלך ולברכו ולשבחו.

כך ראוי הוא לזרעו של יעקב שיברך וישבח וירומם ויעלה ויגדל ויקדש שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שאמר והיה העולם, ברוך הוא וברוך שמו ולעלמי עלמיה, שהביא אותם לא"י שנקראת חמדת העולם הזה, וזימן להם סעודה מן המן ארבעים שנה, מן הלחם שמלאכי השרת אוכלים, ולאחר שעה לא היו מבקשים סעודת המלך, ותפלו על המן וקראו לו: "לחם הקלוקל"⁷, וכאילו אמרו ישראל: אין אנו מבקשים מתנת א"י, כיון שעברו על התורה ומצוותיה שבזכותם ניתן להם א"י, והיו ישראל כפויי טובה עד שהגלה אותם מא"י והשליכם מעל פניו.

ואחר כך חזרו בתשובה ושבנו אל השי"ת בתוך הגלות, ואמר להם הקב"ה: בני, הסבו שעה אחת עד שגייע שעת הסעודה. וכל כך למה - כדי למרק עוונותיהם של ישראל וכו', יעו"ש תשלום המאמר.

וכבר הארכנו בתוכחת על זה בסימנים הקודמים, בסימן ה' ובסימן ק"ע ובסימן רכ"ז ובסימן רפ"ז, והוא רחום יסיר לב האבן משרנו ויעזרנו על דבר כבוד שמו לעשות רצונו כרצונו אמן.

שמ"א א"י. כתב הרב חסיד בעל 'עבודת הלוי' בליקוטים דף י"ב, וזה לשונו: **באתי לעורר לבב אנשי שלומנו בהערה חדשה.** הנה מבואר שכל עיקר הברור והתיקון הם בבחינת 'נוקבא עליונה', אשר בחינת נפילתה וירידתה בגלות הוא מצד 'עץ הדעת טוב ורע', אשר כל הפגמים הם בבחינת 'נוקבא'. כי בבחינת 'דכורא' שהוא האדם, שהוא בחינת 'זעיר אנפין', נאמר בו: "לא יגורך רע", כי הוא כחו לבדו ית' ואפס בלעדו, רק בבחינת הגילוי מסטרא דילן, מצד ההסתרה, הוא נקרא בחינת 'טוב ורע', שלכן עיקר הפגם הוא בבחינת גילוי הנקרא 'נוקבא'. אך על ידי הגילוי מגיע כביכול הפגם גם כן לבחינת 'דכורא', כי הגילוי הוא גם כן מכחו ית', כי לית אפשרותא בין קודשא בריך הוא לשכינתיה, וכביכול הפגם הוא שמשפיע באתר דלאו דלילה. אבל עיקר הוא מצד גילוי הנקרא 'נוקבא', כמאמר הכתוב:² "האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל".

ועיקר הגלות הוא לברר 'עץ הדעת' שיהיה כולו טוב. אשר לתיקון זה נצטוו הנשים שהם בבחינת 'נוקבא' ג' מצוות: חלה, נידה והדלקת הנר, כמבואר פרק במה מדליקין³. כי איבדה חלתו של עולם, שבחינת אדם נקרא 'חלתו של עולם', כמאמרם ז"ל⁴: אדם הראשון היה חלתו של עולם ושפכה דמו וכיבתה נרו, לכך נתנה המצווה לתקנה - מצוות החלה ומצוות נידה ומצוות הדלקת הנר וכו'. אבל עיקר המכוון של כל אלו המצוות הוא לברר ולתקן ה'נוקבא העליונה', שעל ידה הוא 'עץ הדעת'.

שלא להתרועע על קושי הקליטה הרוחנית והגשמית בארץ

פגמי הגלות עיקרם בבחינת 'נוקבא' ותיקונם בג' מצוות הנשים

7. במדבר כא, ה. **שמא** 1. תהלים ה, ה. 2. בראשית ג, יב. 3. שבת לא, ב. 4. בראשית רבה פרשה יז, ח - "מפני מה ניתן לה מצות נידה - על ידי ששפכה דמו של אדם הראשון, לפיכך ניתן לה מצות נידה. ומפני מה ניתן לה מצות חלה - על ידי שקלקלה את אדם הראשון שהיה גמר חלתו של עולם, לפיכך ניתן לה מצות חלה. ומפני מה ניתן לה מצות נר שבת - אמר להן, על ידי שכבתה נשמתו של אדם הראשון, לפיכך ניתן לה מצות נר שבת".

של הרב, דברים היוצאים מן הלב, בקונטרסי זה, שכל מי שרואה הערה זו המה יראו וכן יעשו בכל המקומות כדבר האמור, כל אחד כפי שיעורו הן רב הן מעט. ואיש על העדה משום חנ"ה לו יחל לקיים בתחילה ואחר כך להנהיג בקהל עדתו.

הנ"ח להם לישראל ויתמנו גבאים על זה, לסבב מחודש לחודש מה שעלה בקיבוץ. וימסרו אותם לארבעת ראשים הממונים על קרית ארבע ארצות החיים, כל אחד ואחד חלקו המגיע, ומלאה הארץ דעה את ה' לקרב ולהצמיח גאולת ישראל לתקן עולם במלכות שדי. ואשר ענינו לא טרוטות, עין בעין יראה שההוצאה מועטת, כי מה פחת ומה גרעון כסף איכא בנתינת פרוטה או מטבע לפי כחו בעשית כל מצווה משלוש אלה, והתיקון גדול. ובטחתי בקוני שדברי אלה יעשו פירות. והוא ית"ש יעזרנו על דבר כבוד שמו, הבא ליטהר מסייעין אותו, ואז "שקר החץ והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל"¹⁰ אמן ואמן.

שמ"ב א"י. הטעם שנתן הקב"ה את הארץ במתנה ליהיו ישראל, וקשה, וכי לא ניחא ליה הקב"ה דליהו ישראל, דהא על די קבלת מתנה זו גורם להם לישראל מיתה ח"ו, שהרי כתיב: "ושונא מתנות יחיה". והתירויז לזה הוא על פי מאי דאיתא בפרק קמא דכתרא², גבי קרקע שאין בו דין חלוקה, דהיינו ארבע אמות לכל אחד - אין כופין אותו לחלוק. ואם אמר ליה: טול אתה ד' אמות ואני אטול שלוש - שומעין לו. ורשב"ג אמר: אין שומעין לו. ובעי תלמודא מאי טעמא דרשב"ג, ומשני: דמצי אמר ליה אידך 'ושונא מתנות יחיה'.

וכתב הסמ"ע בחו"מ סימן קע"א, דטעמייהו דרבנן דפליגי על רשב"ג ואמרי דשומעין לו ולא חישי משום ד"שונא מתנות יחיה", הוא משום דכל היכא דמטי ליה הנאה לנותן, ליכא משום "שונא מתנות יחיה", משום דהוי כמוכרו לו. ועל זה כתב הרב החסיד בספרו 'שארית יעקב' סדר בהעלותך, דכדבריו יש להכריע מזההיא דפרק ג' דמגילה³, דקאמר: רבי זירא, כי הווי משדרי ליה מתנות מבי נשיאה - לא הווי שקיל, כי הווי מזמני ליה - אויל, אמר: אתייקורי הוא דמתייקורי בי. רבי אלעזר, כי הווי משדרי ליה מתנות - לא הווי שקיל, כי הווי מזמני - לא הווי אויל, אמר להו: לא ניחא לנו דאחיה, דכתיב: "ושונא מתנות יחיה". דלכאורה קשה במאי קמפליגי אמנם יראה דפליגי בפלוגתא הנוכרת. דרבי זירא סבייא ליה כרבנן, דכל דמטי ליה הנאה לנותן לית ביה משום "ושונא מתנות יחיה", ומשום הכי כי הווי מזמני ליה - הווי אויל.

והנה כבר מבואר מעלת הצדקה אשר בה תלוי כל הגאולה⁵, ואשר שקולה נגד כל המצוות⁶, כי המצוות הגם ששורשם מאוד נעלה, אבל בבחינת גילוי הרי נגלה בבחינת תחתיות עשייה, ובבחינת 'צדקה' מעלה המצוות לשורשם שיהיה נגלה אלהותו ית' דוקא מצד היש.

אשר על כן באתי בהערה רבה, שקודם עשיית המצוות האלו, תתן כל אשה איזה מטבע קודם עשיית המצווה מג' המצוות הנ"ל, דהיינו בעת קיום המצווה של חלה, ובעת טהרתה לבעלה, ובשעת הדלקת הנר, תתן מטבע לפי ערכה לצדקת א"י, אשר בחינת א"י היא בחינת 'נוקבא' כנ"ל. ועל ידי זה תתעורר כוחה ועלייתה, בבחינת תיקון ובירור להתגלות כחה בבחינת 'אין סוף' ממש, אשר בזה תלוי הגאולה האמיתית. אשר על כן, דוקא יתגדל העסק הזה בהתאמצות הנ"ל ממצווה זו בעתים הללו וכו', להקימה מעפרה ולרומם קרן ישראל.

אשר לכן באתי בהערה לברור שני אנשים מאנשי שלומנו, שיהיו מתאמצים וגוברים מכל אנשי שלומנו לילך בכל ערב שבת קודש לבית כל אחד ואחד לקבל הצדקה של מצוות חלה והדלקת הנר, והמטבע של צדקה שתתן בשעת טהרתה לבעלה תשליך לקופה של צדקות א"י.

וגם העירוני מכבר, שישליך כל אחד ואחד מאנשי שלומנו לקופות של צדקה של א"י קודם התפילה, אשר בחינת התפילה הוא גם כן בירור כנסת ישראל שהוא בחינת 'נוקבא', כמאמר הכתוב⁷: "תפלה לעני". ומבואר ב'פרי עץ חיים', שעיקר תפילה הוא השפעת אור אלקים לבחינת 'נוקבא' למלאות חסרונה, וזהו "תפילה לעני", כי בחינת מלכותו ית' נקרא בחינת 'עני' כנ"ל. ובזה התיקון שבכל מצווה תתעורר הגאולה למהר ולהחיש גאולתינו, כן יהי רצון אמנו.

ופעם אחר פעם באתי בהערה זו, שלא להתרשל ח"ו במצווה רבה זו, ולשום עינם ולבם הטהור בעסק מצווה רבה זו בהתאמצויות גדולות, שכל עליות 'מייין נוקבין' הוא תלוי דוקא בעסק רב בכל כחו. ובהעלאת 'מייין נוקבין' נעורר בחינת 'מייין דוכרין' להתגלות מימי החסד העליון בהשפעה טובה ורחבה, לגלות טובו וחסדו על כל אחד ואחד. ודי בזה ולשומעים ינעם ותבוא עליהם ברכת טוב, ע"כ דברי קודשו.

אמר המזכיר: שמעתי שבמקומות רבים נתקבלו דברי הרב ועשו מעשה, אשריהם ישראל. ומי יתן, איפה, "תפילה לדרד שמעה ה' צדק הקשיבה רנתי"⁸, חנ"ה היא מדברת⁹, שגם מה שגזרה חכמתו ית"ש להעיר ולהביא דברי קודשו

צדקה לא"י לפני קיום ג' מצוות הנשים תקרב את הגאולה

צדקה לא"י לפני התפילה תקרב את הגאולה

מדוע הקב"ה הנחילנו את הארץ במתנה הרי שונא מתנות יחיה

5. עיין ב"ב י, א - ר"י אומר: גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה, שנאמר (ישעיהו נו, א): 'כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות'. 6. ב"ב ט, א - "אמר רב אסי: שקולה צדקה כנגד כל המצוות, שנאמר (נחמיה י, ג): 'והעמדנו עלינו מצות' וגו', מצוה אין כתיב כאן אלא מצות'. 7. תהלים קב, א. 8. תהלים יז, א. רומז לנתינת צדקה לפני התפילה, וכן למדו בב"ב י, א מפסוק טו באותו פרק תהלים - "אדם נותן פרוטה לעני - זוכה ומקבל פני שכניה, שנאמר: 'אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך'. רבי אלעזר יהיב פרוטה לעני והדר מצלי, אמר, דכתיב: 'אני בצדק אחזה פניך'. 9. ע"פ שמ"א א, יג. ורמז למצוות הנ"ל, חנ"ה ראשי תיבות: חלה, נידה, הדלקת הנר. וכן בהמשך - חנ"ה, הנ"ח, הח"ן. 10. משלי לא, ל. ועיין לעיל סי' כא שא"י נקראת 'אשה יראת ה'". **שמב** | 1. משלי טו, כז. 2. ב"ב יג, ב. 3. כה, א.

הקודש ירושלים ת"ו, כי מהריט"ץ בספר 'מוגן אבות' כתב יד פירוש אבות דרבי נתן, פירש שלא היתה מפולת הרעש. וכן ראינו בשנת התק"ד, שבעונותנו הרבים בליל ט' חשון היה רעש גדול בעיר הקודש צפת ת"ו, ומתו ברעש כמה נפשות מישראל, וכמדומה כמו קס"ה נפשות, ובלילה עצמה היה הרעש חזק בעיר הקודש ירושלים ת"ו, והתמידו הרעשים כמעט כל החורף, וברוך ה' שלא אירע שום מפולת אף שהיו רעשים רבים וחזקים, ואיש לא נעדר ברוך האל המושיע, ע"כ דברי קודשו.

ולעניות דעתי נראה לרמוז זה בכתובים תהלים מ"ח⁸: "שיתו לבכם לחילה פסגו ארמנותיה למען תספרו לדור אחרון, כי זה אלקים אלקינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות". אמר, הלא לכם לדעת כי מעולם לא זזה שכינה ממנה לעולם, ואות מופת על זה כי "שיתו לבכם לחילה", לחיל וחומה שלה, ותראו ארמנותיה כי הם חזקים כראי מוצק. וזה "למען תספרו לדור אחרון, כי זה אלקים אלקינו עולם ועד הוא ינהגנו" לעולם, כי השכינה לא זזה ממנה, וק"ל.

דש"מ

א"י. הנה טוביות ההצלחות האפשריות אשר כללום ז"ל בשלושה: בניי, חיי ומזוני, כולם יושפעו בארץ המושגחת. ולזה נתכוון משה רבינו ע"ה לצוות בשולחו המרגלים.

ועל הכנים וריבוי העם הנולד בה אמר¹: "וראיתם את הארץ מה היא", תראו מהות הארץ אם היא משכלת או אם היא מוכנת לפרייה ורבייה². אך כשתבואו להתבונן בזה, תשגוהו בדרך עיקר על איכות העם אם הוא חזק או רפה, שזה יהיה סיבה לידע מיעוט כח לישראל בערכם, ויכירו כי באלהים יעשו חיל. ועל פי דרכם תשגוהו במיעוט או בריבוי לענין טוביות הארץ שמרבה אוכלוסין.

ועל החיים אמר³: "ומה הארץ", דעו מהות הארץ ואיכותה מצד עצמה, אם אוירה הוא אויר תרופי ממוזג שומר הבריאות, או חולני מעופש ונשחת, והיינו "הטובה היא אם רעה". ולפי שלא תוכלו לדעת זה בשעה קלה, להכיר איכות האויר ומזונו, אמסור לכם אות וסימן ומופת לזה, במה שתראו הערים אשר הוא יושב בהנה "הבמהנים אם במבצרים", שאם האויר רע ומזיק, בלי ספק ישבו במחנים בלי שום מבצר, כי לא יפחדו משום אויב מחוץ יחמוד את ארצם, כי מי פתי ירצה לערוך מלחמה ולתת עם וצבא מרמס כדי לכבוש מקום מעופש מכלה יושביו וממיתם, ולפיכך ישבו לכטח מבלי שום פחד ואימה. אבל אם הם במבצרים, זו הוראה שהערים הם טובי היישוב והזקי הבריאות, ולכן מפחדם פן יקנאו

ולפי שיקשה סוף סוף מתנה היא - לזה אמר: אתייקרוי הוא דמתיקרו ב', וכמוכרו לו דמי כל דאית להו בגיני יקר וגדולה. אמנם רבי אלעזר סבירא ליה כרשב"ג, דקיימא ליה דאפילו דמטי ליה הנאה לנותן, אין שומעין לו, ומשום הכי כי הו מזמני ליה, נמי דמטי להו הנאה דמתיקרו בו - לא הווה אויל.

ובהקדים עוד מה שכתב הרב ה"פה תואר' ז"ל, על מה שאמרו במדרש סדר נצבים⁴: שמא לרעתכם נתתי לכם תורה וכו' - והוא דיש הנאה להקב"ה, שהוא הנותן, במה שישאל מקיימים את התורה ואת המצוות.

והשתא, משום הכי נתן הקב"ה את הארץ במתנה, כיון דליכא בהא משום "ושונא מתנות יחיה", דהא מטי ליה הנאה להקב"ה שהוא הנותן בקיום תורה ומצוות השייכים בארץ, וכהאי גוונא דאית ביה הנאה לנותן, ליכא משום "ושונא מתנות יחיה", ע"כ הרב 'נחמד למראה' פרק ו' דדמאי בשם המפרשים, יעו"ש.

כי על פי זה נראה לעניות דעתי, שזהו כוונת הכתוב⁵: "ויתן להם ארצות גוים וכו', בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו". דשמא תאמר: כיצד נתן להם במתנה, והאיכא משום "ושונא מתנות יחיה" - לזה אמר: "בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו", וכל היכא דמטי הנאה לנותן ליכא משום 'ושונא מתנות'.

גם זהו כוונת הכתוב⁶: "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו". ש"לקח טוב" היא א"י, כמו שכתבתי בסימן ח', והרי הוא כמבואר. וכן על דרך זה יתפרשו כמה עניינים, דו"ק ותשכח.

שמ"ג

א"י. אנו מקטנותנו כך קיבלנו: לא נשמע ולא ישמע שהזיק מפולת או רעש לגופי בני אדם בירושלים. והוא רמז הכתוב¹: "שבחי ירושלם את ה' הללי אלהיך ציון, כי חזק בריחי שעריך ברך בניך בקרבך". ועיין 'ילקוט שמואל' ב' סימן קנ"ה, וזה לשונו: "ותגעש ותרעש הארץ"² - על מה הזוועות באות, רבנן אמרי: מפני המחלוקת, שנאמר³: "ונסתם גיא הרי כי יגיע גיא הרים אל אצל". וזה נראה לי כוונת הכתוב פרשת בחקתי⁴: "ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד", שלא יהיה שום רעש. וזהו כוונת הכתוב⁵: "אלקים בקרבה כל תמוט ועזרה אלהים לפנות בקר", ע"כ מוה"ר הגדול בספר 'פרי האדמה' חלק ד' דף ו' עמוד א'⁶.

וזה לשון הרב גאון עזונו בקונטרס 'שלחן במדבר'⁷ דף קמ"ג: ודע, דבאבות דרבי נתן פרק ל"ה אמרו: לא היתה מפולת בירושלים מעולם. וזה שנים רבות ששמעתי בעיר

מפולת רעש בירושלים לא פוגעים בבני אדם

4. דברים רבה פרשה ח, ב. 5. תהלים קה, מד-מה. 6. משל ד, ב. **שמג** | 1. תהלים קמו, יב-יג. 2. תהלים יח, ח. 3. זכריה יד, ה. 4. ויקרא כו, ו. 5. תהלים מו, ו. 6. עיין עוד לעיל סימן סה. 7. בסוף ספר 'שם הגדולים' חלק א' (השמטות לספר 'חסדי אבות'). 8. פס' יד-טו. **דשמא** | 1. במדבר יג, יח - "וְרֵאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מֵהַר וְאֵת הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֲרַפָּה הֲמַעֲטָה הֲאִם רַב". 2. עיין לקמן סימן תקע. 3. שם פס' יט - "וַיִּמָּה הָאָרֶץ אֲשֶׁר הָיָה יֹשֵׁב בָּהּ הַטּוֹבָה הֲוָה אִם רָעָה וַיִּמָּה הָעָרִים אֲשֶׁר הָיָה יֹשֵׁב בָּהֶן הַמְּצֻרִים אִם בְּמִבְצָרִים".

"זאת תורת העולה", ואיך אפשר - לזה אמר: "היא העולה", וק"ל, ועיין לגאון עוזנו בספר 'פני דוד' סדר צו, ובנחל קדומים ומשם באר"ה.

שמ"ו א"י. טעם למה ששלח משה ויהושע תלמידו המרגלים, כי אף גם שישראל ביקשו ממשלה לשלוח, מהראוי היה שלא להסכים עמם ולסמוך על בטחון השי"ת. וגם יהושע למה שלח המרגלים אחר שראה שלא היה הצלחה בימי משה.

והתירוץ לזה, דידוע כי כאשר יעשה הקב"ה נס מפורסם נגד הטבע, בודאי הדור הם כולם יראים ושלמים ועושים רצונו של מקום. אכן הנס בטבע, הוא מחסד האל ית"ש אפילו אם אין הדור ראוי והגון לכך. והנה אם ישראל כבשו הכנעניים בלי לרגל את הארץ מקודם לדעת מבואם, הוא נס נגד טבע מערכי המלחמה. ומצינו שחטאו ישראל בערכות מואב וצמדו לבעל פעור ולא היו ראויים לנס נגד הטבע, לכן הוצרך משה לשלוח מרגלים טרם יקרכו למלחמה, ויתורו את הארץ. וידוע מאמר הגמרא¹: היכי דמי בעל תשובה - באותו מקום ובאותו מעשה, ולכך שלח יהושע מרגלים מן השיטים, כי שם התחילו לזנות אחרי בעל פעור, ובעבור זה לא היו ראויים להעשות להם נס שלא בדרך הטבע להכנס בלא מרגלים, ע"כ הגאון מוה"ר יהונתן בספרו 'אהבת יהונתן' הפטרת שלח לך.

אמר המחבר: לא הבנתי כוונת הרב בזה, דשילוח המרגלים היה בשנה שניה כידוע, ועניין מעשה בית פעור היה לבסוף, ואם נאמר בדרך נבואה, יקשה יותר ויותר, וצ"ע.

שמ"ז א"י. ועוד כתב הרב¹ טעם אחר בשילוח המרגלים, והקדים מאמר המפורסם: "ה' סלעי ומצודתי", ולכאורה מאי לשון 'מצודה' שייך הכא. אכן הכוונה על דרך שפורשין מצודה לצוד בעלי כנף, כן העניין כשרוצה הקב"ה לנקום נקמתו מהגויים, נותן להם מקום לטעות ומחזיק לבם החרש ומטעה אותם. כמו שמצינו בפרעה שרדף אחר ישראל, ומי פתי יסור הנה שראה שהקב"ה נלחם להם במצרים והוציא אותם ביד רמה, ונטה לבו לרדוף אחריהם - אם לא שהקב"ה הטעה אותם כמה דכתיב³: "ויסע מלאך ה' מלפניהם ויעמוד מאחריהם", וסברו שהקב"ה סר מישראל. וכן הכנענים גם כן, כשראו כבודו של ישראל ושמעו ניסים שנעשו לישראל במדבר, נתיאשו וגמרו בדעתם לצאת ולברוח. אכן כשראו ששלחו ישראל מרגלים, אמרו בלבם: אם כן 'פחדו בציון חטאים'⁴ אתם ובטלו בטחונם, אם כן מה לנו לברוח. וזה היה טעותם שהטעו משה ויהושע אותם ושלחו מרגלים, ע"כ.

אחרים בהם ויחפצו לכובשם, יבצרום ויחזקום מפני עקת איוב.

ועל שופע המזונות אמר⁴: "ומה הארץ השמנה היא אם רזה" וכו', ע"כ הרב הגאון 'בינה לעתים' בדרשותיו, עת לחשות⁵, יעו"ש.

ונראה לעניות דעתי שזהו מה שרמז השי"ת לאברהם אבינו ע"ה: "ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה⁶". רמז לו הג' הצלחות האמורים שישפיעו בארץ הקדושה. נגד הבנים אמר: "ואעשך לגוי גדול", וכנגד המזונות אמר: "ואברכך", וכנגד החיים אמר: "ואגדלה שמך", שיחיה ויתגדל שמו בעולם. ומלבד ג' הצלחות הידועים, שהם שלימות לאדם, ברכו עוד בשאר ברכות: "והיה ברכה, ואברכה", וק"ל.

שמ"ח א"י. איתא בפרק קמא דתענית¹: אמר רבא, האי צורבא מרבנן דרתח - אורייתא היא דקא מרתחא ליה, שנאמר²: "הלא כה דברי כאש נאם ה'". ואמר רב אשי: כל תלמיד חכם שאינו קשה כברזל - אינו תלמיד חכם, שנאמר³: "וכפטיש יפצץ סלע". אמר ליה רבי אבא לרב אשי: אתון מהתם מתניתו לה, אנן מהכא מתנינן לה, דכתיב⁴: "ארץ אשר אבניה ברזל" - אל תיקרי "אבניה" אלא 'בוניה', ע"כ.

וכתב מוהרש"א שם: משום דלפי פשוטו של פסוק הוזה ליה למכתב: 'אשר אבניה כברזל', דאי אפשר לומר אבניה ברזל, דאם כן לאו אבניה הם, ועל כן דרשו מיניה - אל תיקרי "אבניה" אלא 'בוניה', כדאמרינן נמי אל תיקרי "בניך" אלא 'בוניך', וכן כתב הרי"ף שם.

וכתב עוד שדקדק, שהרי מצינו בקללות של משנה תורה⁵: "והיו שמין אשר על ראשך נחשת והארץ אשר תחתך ברזל", שאינה מזרעת כלום. ואם כן איך שיבא א"י ארץ אשר אבניה ברזל, שבהיות הארץ כברזל אינה מוציאה פירות, ואין לחלק בין אבנים לשאר הארץ - לזה דרש אל תיקרי "אבניה" אלא 'בוניה', יעו"ש.

ולעניות דעתי נראה לומר, דכיון דפשוטו של מקרא בא לומר שא"י אינה חסירה כלום, ושיבח הארץ במה שהוא עיקר התשמיש, והם ברזל ונחושת, שהעדרם חסרון גדול בארץ, כמו שכתבתי מזה לעיל בסימן ל"ד בשם רבינו בחיי ז"ל, אם כן היה לו לומר 'מאבניה תוציא ברזל' או 'תחצוב', כמו שאמר: "ומהרריה תחצוב נחשת", דהכוונה שאינה חסירה כלום מתשמישים הנצרכים, ולזה דרשו מה שדרשו, וק"ל.

ובענין המאמר, רמזתי בילדותי בפסוק⁶: "זאת תורת העולה היא העולה", רצונו לומר, אם ראית תלמיד חכם דרתח, זה אומר:

ארץ אשר אבניה ברזל - אל תיקרי אבניה אלא בוניה

4. שם פס' כ. 5. דרוש שלישי. 6. בראשית יב, ב. **שמה** | 1. ד. א. 2. ירמיה כג, כט. 3. שם. 4. דברים ת, ט. 5. דברים כח, כג. 6. ויקרא ו, ב. **שמו** | 1. יומא פו, ב. **שמו** | 1. מוה"ר יהונתן איבשיץ בספרו 'אהבת יהונתן'. 2. תהלים יח, ג. 3. שמות יד, יט. 4. ע"פ ישעיה לג, יד.

ישראל נזקקו למרגלים כיון שלא היו ראויים לנס

שליחת המרגלים להטעות את הכנענים

הגאון רבינו עובדיה ספורנו ז"ל, שהקב"ה הודיעו סיבת איחור ירושת הבנים, והוא כי לא שלם עון האמורי, כי לא יצדק לגרש גוי מארצו עד שתתמלא סאתו. אמר אם כן, ידוע תדע שאף על פי שאני נשבע לתת הארץ לבניך, לא יהיה זה מיד, "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם" עד אותו הזמן שישלם בו עון האמרי וכו', יעו"ש. ולמדנו שאין ישראל ראויים לירש א"י עד שיעבור זמן המוגבל שהוא ארבע מאות שנה.

ולפי זה, כיון שלא עבדו ארבע מאות שנה, אם כן באיזה זכות יכנסו לא"י עכשיו, הרי לא נשלם הזמן עדיין - אכן מצינו שאמרו ז"ל¹⁶ שהגירות מתחיל מזמן לידת יצחק כידוע.

והנה כתבו המפרשים בעניין יצחק אבינו ע"ה שאמר¹⁷: "איה השה לעולה", העניין כך הוא: משום דגבי ציווי עקידה כתיב¹⁸: "קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק והעלהו שם לעולה על אחד ההרים אשר אומר אליך". ואי אמרינן מקרא נדרש לפניו ולפני פניו¹⁹, ממילא קאי "אשר אומר" על "והעלהו שם לעולה", דהיינו שהקב"ה לא ציווה כלל מתחילה שיצחק יהיה עולה, רק ששם אומר אליך מי יהיה העולה. ואי אמרינן מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו, ממילא קאי "אשר אומר אליך" על "אחד ההרים", ששם אומר אליך איזה הר, אבל בלי ספק שיצחק יהיה עולה.

והנה כהאי גוונא מצינו גבי גלות מצרים. נאמר: "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך", ואי אמרינן מקרא נדרש לפניו ולפני פניו, ממילא קאי "ארבע מאות שנה" א"כ גר יהיה זרעך בארץ לא להם, אם כן הגירות התחיל משנולד יצחק אף על פי שלא עינו אותם, אם כן יצאו בזמנם. אבל אי אמרינן מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו, ממילא קאי "ארבע מאות שנה" לפניו, על "ועבדו וענו", וממילא לא נשלם הזמן, כי משנולד יצחק לא היה עבדות, עיין ב'לקט יוסף' ערך 'גלות מצרים' אות ז'.

והנה מכיון שראינו שיצחק לא היה עולה, אם כן מוכרח דמקרא נדרש לפניו ולפני פניו. והכי נמי גבי גלות מצרים מקרא נדרש לפניו ולפני פניו, ולעולם שהגירות התחיל משנולד יצחק, וממילא נשלם הזמן וישראל ראויים לא"י כמו שהבטיח השי"ת.

ונראה לעניות דעתי שזהו כוונת מאמרם ז"ל ב'לקוט⁵: "ויתורו את ארץ כנען"⁶ - א"ר ברכיה בשם ר' סימאי: מה ראה כנען להזכר כאן, אלא אמר לישראל: "לא בצדקתך וביושר לבבך וגו' כי ברשעת הגוים האלה"⁷. אמר הקב"ה: "עוונותיו ילכדונו את הרשע"⁸, ואין רשע אלא ז' עממים, שנאמר: "כי ברשעת הגוים האלה", ע"כ. והרי הוא כמבואר על פי האמור.

ומאי דמסיים שם⁹: ראה הקב"ה שאין לישראל זכות שיכנסו לארץ - נזכר ליצחק שנולד לאברהם בן מאה שנה ושרה בת תשעים שנה, וכנען - כ"ף עשרים, נו"ן חמישים, עי"ן שבעים, נו"ן חמישים, הרי מאה ותשעים שנה, ע"כ. נראה ברור דשני טעמים קאמר למה נזכר כנען, או משום "כי ברשעת הגוים האלה", או משום שאין לישראל זכות ונזכר ליצחק. ומאי דקאמר ונזכר ליצחק דווקא, היינו דמצינו דלעולם יצחק אבינו ע"ה עומד בפרץ בניו¹⁰.

ועיין לגאון עוזנו ב'מדבר קדמות' מערכת י' אות א' מה שהביא מרז"ל, דיצחק אבינו ע"ה הוא זרוע המיומן לבניו בני ישראל, שבגלות מצרים אמר הקב"ה לאבות: אם תמעטו אות אחת משמכם או אדלג קץ מצרים. אמר אברהם: אם אחזור ה' לא אהיה אב המון. אמר יעקב: אם אתן י' ישאר עקב. אמר יצחק: קח ש"י¹¹ ותן צ' ישאר רד"ו, ע"כ.

ודורשי רשומות דרשו: "וארא אל אברהם"¹² - "וארא גימטריא יצחק". וכן לעתיד "נחמו נחמו"¹³ גימטריא יצחק. גם בספר י'לקוט ראובני' פרשת בשלח כתוב משם ספר 'ברית מנוחה': "פי החירות" מקום ממוסך בזו החיה אריה והוא של רחמים, בעוד שהוא סתום אין חירות לישראל, ובעוד שהוא פתוח חירות לישראל. ושם ראו צורת יצחק עומד ומתחנן לפני בוראו על פדות בניו. ולמדנו דיצחק אבינו ע"ה זרוע מיומן לבניו וכו'. ולעתיד לבוא מבואר בש"ס בשבת¹⁴ דטרח להצילנו וכו', יעו"ש. ומשום הכי אמר: ראה הקב"ה שאין לישראל זכות ונזכר ליצחק, כלומר, שהוא עומד בפרץ בכל שעה כמו שכתבתי.

ואפשר עוד לומר בדרך דרש, דהנה מצינו שהשי"ת אמר בגזירת בין הבתרים¹⁵: "ועבדו וענו אותם ארבע מאות שנה, וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול וכו', ודור רביעי ישובו הנה" וגו'. ופירש

ישראל נכנסו לארץ בזכות יצחק

יצחק אבינו - עומד בפרץ בניו בכל שעה

אין ישראל ראויים להכנס לא"י עד שיושלם עון האמורי

5. ילקוט"ש שלח רמז תשמב. 6. במדבר יג, ב - "שָׁלַח לָךְ אַנְשִׁים וַיָּתְרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן". 7. דברים ט, ה. 8. משלי ה, כב. 9. בילקוט"ש. 10. ועיין לעיל סי' ב וקנב שבמיוחד בא"י זוכים בזכות יצחק. 11. עיין ירמיה לג, כו; עמוס ז, טז; תהלים קה, ט שיצחק נקרא יצחק. 12. שמות ו, ג בדברי ה' אל משה בבואו לגאול את ישראל ממצרים. 13. ישעיה מ, א. 14. פט, ב - "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן... לעתיד לבוא יאמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם: בניך חטאו לך. אמר לפניו: רבונו של עולם - ימחו על קדושת שמך. אמר: אימר ליה ליעקב דהוה ליה צער גידול בנים, אפשר דבעי רחמי עלייהו. אמר ליה: בניך חטאו. - אמר לפניו: רבונו של עולם, ימחו על קדושת שמך. - אמר: לא בסבי טעמא, ולא בדדקדי עצה. אמר לו ליצחק: בניך חטאו לך. - אמר לפניו: רבונו של עולם, בני ולא בניך... ועוד, כמה חטאו כמה שנותיו של אדם - שבעים שנה. דל עשרין דלא ענשת עלייהו - פשו להו חמשין. דל עשרין וחמשה דלילותא - פשו להו עשרין וחמשה. דל תרתי סרי ופלגא, דצלויי ומיכל ודבית הכסא - פשו להו תרתי סרי ופלגא. אם אתה סובל את כולם - מוטב, ואם לאו - פלגא עלי ופלגא עליך. ואם תמצא לומר כולם עלי - הא קרובית נפשי קמך". 15. בראשית טו, יג-טז. 16. ילקוט"ש בשלח רמז רמא - "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך" - כלום אמרתי בארץ מצרים, בארץ לא להם דברתי, וכבר גלוי וידוע שמשנולד יצחק נעשו גרים וכבר שלמו ארבע מאות שנה... באותה שעה הציל הקב"ה את ישראל". 17. בראשית כב, ז. 18. שם פס' ב. 19. דפליגי בכך בכמה מקומות בש"ס, למשל שבת לב, ב; ר"ה ט, ב; קידושין טו, ב ועוד.

שנתגיירו מבני המן ולמדו תורה. ומאי דקאמר במכילתא, היינו בבא להתגייר תכף בלי קבלת שבע מצוות. ולבסוף דחה זה¹⁷, דאפילו שומר שבע מצוות, ורוצה להתגייר, אינם מקבלים אותו לדעת המכילתא. ובוה נדקדק לשון המכילתא, דקאמר: נשבע הקב"ה שאם מכל האומות וכו', דאמאי איצטריך בלשון שבעה להזכיר שמקבלים מכל האומות, אלא נדקט הכי להורות דמעמלק אינם מקבלים בשום אופן. כי באומות יש קצת חסידי אומות העולם דשומרים שבע מצוות, ורובם אינם שומרים, ובאמרו שמהאומות מקבלים, הוא כולל בין לשומרים שבע מצוות, בין לאינם שומרים, ועל זה אמר שמעמלק אינם מקבלים, בין שומרים בין שאינם שומרים, יעו"ש דברי קודשו.

ונראה לעניות דעתי שזה רמז הכתוב¹⁸: "ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד". שם רמז, כי לעמלק אין לו שום תקווה שייטגייר, כי אפילו יהיה "ראשית גוים", שהוא כמו חסידי אומות העולם, וזהו "ראשית" דקאמר, עם כל זה "אחריתו עדי אובד", וק"ל.

שמ"ט א"י. ועוד כתב הרב¹, בהקדים כוונת המדרש² על פסוק³: "וישלה יהושע בן נון מן השטים שנים אנשים מרגלים חרש לאמר" - לשון חורש עץ, בעל אומן עץ עושה פסילים. והוא תמוה. וגם אמרו בגמרא⁴: כל כוונתם של מרגלים בימי משה לא היה אלא לבושתה של א"י, כמו שאמר הכתוב⁵: "ויחפרו לנו את הארץ", וכתוב⁶: "והפרה הלבנה". ויש לתמוה, דהלא משה אמר: "וייטב בעיני הדבר"⁷, ואיך שייך לומר שמושה הודה לדבריהם לראות בבושתה של א"י. גם יש לתמוה במה שאמר משה: "וראיתם את הארץ מה היא וכו', השמנה היא אם רזה"⁸, וכי לא ידעו עד הנה שבחה של א"י, הלא ישראל היו במצרים רד"ו שנה, ומהלך שני ימים היה ממצרים לא"י דרך ארץ פלשתים, ואם לא ראו אותה בודאי שמעו, שהשיירות מצויות, וגם הבטיחם ויעד בם הקב"ה אל ארץ זבת חלב ודבש⁹. וגם משה אמר: "ולקחתם מפרי הארץ"¹⁰ והם הביאו ענבים מפרי העץ, ומה זה ועל מה זה.

אכן יבואר הכל, דידוע דא"י אינה נתונה תחת המזל כמו שאר מדינות, כמו שאמר הכתוב¹¹: "עיני ד' אלקיך בה". וקודם שנכנסו לארץ ישראל היתה נתונה תחת המזל ושר

זה אומר: ראה הקב"ה שאין לישראל זכות שיכנסו לארץ, רוצה לומר, כי עדיין לא נשלם הזמן של ארבע מאות שנה, לזה אמר: נזכר ליצחק, כלומר, שמצינו ביצחק שמקרא נדרש לפניו ולפני פניו, והכי נמי גבי גלות מצרים מקרא נדרש לפניו ולפני פניו, וממילא הגירות מתחיל משנולד יצחק וראויים ישראל לא"י מעתה, ודו"ק.

שמ"ח א"י. ועוד כתב הרב¹ טעם שילוח המרגלים, והקדים כוונתם ז"ל במדרש², וזה לשונם: "עלו זה בנגב"³ - אל עם העולים. והכוונה, לפי דמושה ירא פן עדיין יש אנשים בעם שיצא מזרעם איש הגון, וכמו שהיו מכריזים במלחמה: הרוצה להשלים ישלים, פירוש שרוצה להתגייר יתגייר. וכן גבי מצרי שהרגו משה: "וירא כי אין איש"⁴, רצונו לומר, צדיק שיצא ממנו⁵. וגם מצינו גבי מואב כתיב⁶: "אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה", כי שני פרידות טובות וכו'⁷. ולכן נתאה משה להוציא אותן הגרים מהכנענים, לפי שראה בנבואה שהמרגלים יגיירו גרים כמו רחב וכל בני משפחתה וכו'.

וזה פירוש המדרש: אל עם העולים, רוצה לומר, גרים שרוצים לעלות לעבודת הבית וכו'. וזהו כוונת משה שיתגיירו גרים, ואמר: "היש בה עץ"⁸, רוצה לומר, צדיק שנקרא עץ חיים, כי לאחר שעברו הירדן לא קבלו גרים. והם השיבו: "אפס כי עז העם"⁹, שלא יתגייר שום אחד מהם, וגם "עמלק יושב בארץ הנגב"¹⁰, ואין מקבלין גרים מעמלק כי הוא כולו רע ולא יש בו ניצוץ קדושה¹¹. וזהו הטעם נמי ששלח יהושע מרגלים להוציא מהם הגרים, היינו רחב ומשפחתה, ע"כ.

ועיין לגאון עוזנו בספר "עין זוכר" מערכת ג' אות א', מה שהקשה על דברי הרמב"ם, שכתב¹²: כל הגוים כולם כשיתגיירו וכו' הרי הן כישראל וכו', דקפסיק ותני דמכל הגוים מקבלים גרים - דהא במכילתא סוף בשלח¹³ אמרו: א"ר אליעזר: נשבע הקב"ה וכו', ומביתו של עמלק לא יקבלו שנאמר וכו'. ותירץ, דהרמב"ם פסק כתלמודא דידן, דאמר¹⁴: מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק. ושוב כתב דהמכילתא לא תחלוק במציאות, ועלה על דעתו לומר כמו שכתב הרמב"ם פרק ו' דמלכים¹⁵, דאם קיבל עמלק שבע מצוות והשלים - מקבלים אותו¹⁶, ובהכי היה המציאות

שליחת המרגלים - להוציא מהכנענים את הראויים להתגייר

איסור קבלת גרים מעמלק

שליחת המרגלים - לידע אם פסקה ממשלת הלבנה על א"י

שמח 1. הגאון מוה"ר יונתן בספר 'אהבת יונתן' הפטרת שלח לך. 2. במדבר רבה פרשה טז, יא - "עלו זה בנגב" - עם שהם עולים". 3. במדבר יג, יז. 4. שמות ב, יב. 5. שמות רבה פרשה א, כט. 6. דברים ב, ט. 7. ב"ק לח, א - "ויאמר ה' אלי אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה... נשא משה ק"ו בעצמו, אמר: ומה מדינים שלא באו אלא לעזור את מואב, אמרה תורה: 'צרו את המדינים והכיתם אותם', מואבים עצמן לא כל שכן! אמר לו הקב"ה: לא כשעלתה על דעתך עלתה על דעתי, שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהן, רות המואביה ונעמה העמונית". 8. במדבר יג, כ. 9. שם פס' כח. 10. שם פס' כט. 11. ילקו"ש בשלח רמז רסז - "ר' אליעזר אומר: נשבע המקום בכסאו שאם יבא אחד מכל אומות העולם להתגייר שיקבלו אותו ישראל, ומביתו של עמלק לא יקבלו אותו". 12. הלכות איסורי ביאה פי"ב הי"ז. 13. מס' דעמלק פרשה ב - "ר' אליעזר אומר: נשבע המקום בכסא הכבוד שלו שאם יבוא אחד מכל אומות העולם להתגייר שיקבלוהו, ולעמלק ולביתו לא יקבלוהו". 14. סנהדרין צו, ב. 15. הלכה ד. ועיי"ש בכסף משנה. 16. ומבאר הכסף משנה - "שאם קבלו עליהם שבע מצות, הרי יצאו מכלל שבעה עממין ומכלל עמלק והרי הם כבני נח הכשרים". 17. "דאי אפשר לומר כן, דזה שכתב הרמב"ם, היינו דוקא אם היו משלימים בעת ששלח יהושע וכתב להם הרוצה להשלים ישלים, וכיון שלא השיגו בו בפרק, נתחייבו הריגה ואין מקבלין מהם גם אם רצו לקבל ז' מצוות" (ועיי"ש שמוסיף להוכיח זאת). 18. במדבר כד, כ. **שמט** 1. הגאון מוה"ר יונתן בספר 'אהבת יונתן' הפטרת שלח לך. 2. רות רבה פרשה ב, א - "מרגלים חרש לאמר" - ר' יהודה אומר: כלי נגרות היו בידם". 3. יהושע ב, א. 4. סוטה לד, ב. 5. דברים א, כב. 6. ישעיה כד, כג. 7. דברים א, כג. 8. במדבר יג, יח-ט. 9. שמות ג, ח, שם, יז, לג, ג. 10. במדבר יג, כ. 11. דברים יא, יב.

ש"ן א"י. אמר המחבר: ראיתי להביא דברי רבינו הרשב"א זלה"ה! מה שכתב על מאמרם ז"ל פרק קמא דתענית²: א"י נבראת תחילה וכו' א"י שותה בתחילה וכו', כי מדבריו יוצאים כמה הקדמות בשבח הארץ הקדושה, וזה לשונו:

החכם הזה סבר כי א"י שהיא העיקר נקראת 'ארץ' סתם, כי היא תכלית הכוונה בארץ, ומה שהוא טפל לה נקראת 'חוצות', מלשון חוץ, רוצה לומר, דבר שהוא חוץ לעיקר. גם על דרך האמת נקראת ארצנו 'ארץ', כי היא ארץ חמדה ורצונו ית' בה.

וכבר ידעת שא"י היא נחלת השי"ת, ועליו הוא אומר³: "ההר חמד אלקים לשבתו", על כן נתנה לעם בחר לנחלה לו. ואחר שהם נחלתו ית', לא מסר הארץ והעם למזל או לשר משרי מעלה אשר חלק אותם לכל העמים, כי חלק ה' עמו והוא אלקי הארץ, כאומר⁴: "ויורם את משפט אלהי הארץ", ואין מעשיהם נעשים לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח. והוא מה שאמרו ז"ל⁵: בבקשת משה רבינו ע"ה: "ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך, הלא בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה"⁶, ועל עניני הארץ והשגחתה מאתו תמידית, באומר⁷: "עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה".

ושם נרמז כי אין משקה אותה ית' על ידי שליח רק בעצמו, רוצה לומר, בהשגחה מאתו ית', באומר⁸: "לא כארץ מצרים היא וכו' אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כגן הירק". ואומר על ארצנו⁹: "למטר השמים תשתה מים". וממה שאתה צריך לדעת, כי לא בא המאמר שם בגנות הארץ, רק בשבחה, שאינה צריכה כארץ מצרים שהיא כולה משקה, וזו מעלה הגדולה שבארצות, שהיא משקה, כמו שנקראת ארץ מצרים שיאורה משקה אותה¹⁰, אלא שהתורה תגיד ותרמוז. ו"השמים" הנאמרים שם, רמז לשמים העליונים, כאומר¹¹: "ואתה תשמע מן השמים". ו"רגלך" רמז לסיבות, מלשון "ויברך ה' אותך לרגל"¹², וכאילו אמר: והשקית בסיבותיהן. ולשבה הארץ בתכלית השבח הזכיר ארץ מצרים, שסיבתה הנבחרת שבסיבות, שנילוס עולה ומשקה אותה.

ואמרו עוד, כי ארצנו נבחרת שאינה מסורה לשליח רק להשגחה מאתו ית', כי תמיד עיניו בה לא תסור השגחתו ממנה. ועל כן הוא אומר: "למטר השמים תשתה מים". והוא שנאמר כאן שכל הארצות שותות על ידי שליח, וא"י לבדה הוא בעצמו ית' משקה אותה. וכל המאמרים האחרים שתמצא

כמו שאר מדינות, ואין הקב"ה נפרע מאומה עד שנפרע משר שלה תחילה¹². והנה הם עשו צורה לעבודה זרה שלהם דמות שר שלמעלה, ובה משפיעים שם משמות הטומאה אשר מלמטה, והם ראו, אם נפלה יראתן למעלה - גם הפסל נמחק ונתעב, כמו שאמר הכתוב¹³: "ובאלהיהם עשה ה' שפטים". וכתוב בפסוק בישעיה¹⁴: "עץ לא ירקב יבחר ה'רש חכם, יבקש לו להבין פסל לא ימוט", ולכך עשו עצמן חרש עץ, לראות אם נמחק יראתן ויעשו להם פסל חדש מובחר, ואז הגיע עת לכבוש את א"י.

וידוע דמזל של לבנה הוא מזל של א"י, מזל אחרון של ז' כוכבי לכת שצ"ם הנכ"ל¹⁵. ולכך כל אותם ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא היו מקדשין על פי הראייה, לפי שעדיין לא נכנע מזל הלבנה תחת ידם. והנה כתיב¹⁶: "וממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים", ופירש רש"י, שיש פירות הנמתקים מן החמה ויש שנמתקים מן הלבנה.

וזה היה כוונת משה, דודאי האמין בה' בהבטחתו שינחל לנו ארץ זבת חלב ודבש, אך רצה לידע אם פסקה וניטלה ממשלת הלבנה שהוא שר של א"י. לכך שלה מרגלים לראות "השמנה היא אם רזה", רוצה לומר, אם ממשלת הלבנה עדיין בתוקפה וממנה שמנה. ולכך אמר "ולקחתם מפרי הארץ", דייקא. אכן המרגלים לא נתכוונו אלא להוציא דיבה ולקחו ענבים, שהם גדולים מן החמה ואינם ממגד גרש ירחים. וזה שאמר המדרש: כל עצמן של מרגלים, רוצה לומר, עיקר הטעם של שילוח מרגלים לא היה אלא לבושתה, רוצה לומר, אם ניטל ממשלת השר שלה או לאו. וזה שאמר: כתיב הכא "ויהפרו", וכתיב התם "וחפרה הלבנה". ולכך היה טוב בעיני משה לשלוח מרגלים, כי גם הוא נתכוון לבושתה, דהיינו לשר של א"י. והנה יריחו שהיה שם מצב ומעמד לעבודה זרה שלהם ללבנה, ולכך נקראת יריחו על שם הירח. ולכן באו בלילה, כי בלילה היתה ממשלת הלבנה. ויבוא על נכון מה שנאמר¹⁷: "לכו ראו את הארץ ואת יריחו", רוצה לומר, בית עבודה זרה שלהם, לראות אם נפלה פסל הלבנה וסר כוחם, ע"כ.

כי על פי יסודו יבואר מאמרם ז"ל בילקוט¹⁸, וזה לשונו: "ראו את הארץ ואת יריחו" - ירחו היתה בכלל, ולמה יצתה - מלמד ששקולה כנגד כולם, ע"כ. וצריך לדעת למה שקולה. ועל פי דברי קודשו יבוא על נכון והרי הוא כמבואר, ודר"ק.

א"י נקראת 'ארץ' סתם

א"י ועם ישראל הם נחלת ה' ולא נמסרו לשר ומזל

הקב"ה משקה את א"י בעצמו ולא על ידי שליח

12. שה"ש רבה פרשה ח, א. 13. במדבר לג, ד. 14. מ, כ. 15. שבתאי, צדק, מאדים, חמה, נוגה, כוכב, לבנה. 16. דברים לג, יד. 17. יהושע ב, א. 18. ילקוט"ש עקב רמז תתעה. **שנ"א** 1. בפירושי האגדות נדפס בעין יעקב: תענית פרק א סימן לב. 2. ג, א - "תנו רבנן: ארץ ישראל נבראת תחילה וכל העולם כולו נברא לבסוף, שנאמר (משלי ח, כו): 'עד לא עשה ארץ וחוצות'. ארץ ישראל משקה אותה הקדוש ברוך הוא בעצמו, וכל העולם כולו על ידי שליח, שנאמר (איוב ה, ז): 'הנתן מטר על פני ארץ ושלח מים על פני חוצות'. ארץ ישראל שותה מי גשמים, וכל העולם כולו מתמצית, שנאמר: 'הנתן מטר על פני ארץ וגו'. ארץ ישראל שותה תחילה, וכל העולם כולו לבסוף, שנאמר: הנתן מטר על פני ארץ וגו'. 3. תהלים סח, יז. 4. מל"ב יז, כז. 5. עיין ברכות ז, א. 6. שמות לג, טז. 7. דברים יא, יב. 8. שם פס' י. 9. שם פס' יא. 10. עיין בראשית יג, י - "כִּי קָלָה מִשְׁקָה לִפְנֵי שַׁחַת ה' אֵת סֵדֶם וְאֵת עֲמֵהָ כִּגְן הַיְצָרִים מִצְרַיִם", ובדברים יא, י - "לֹא קָאָרֶץ מִצְרַיִם הִיא אֲשֶׁר יְצָאֶתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת זֶרְעֶךָ וְהִשְׁקִית בְּרַגְלֶךָ כִּגְן הַיְצָרִים". 11. דה"י ב, ו, כג. 12. בראשית ל, ל.

מאמרם ז"ל בבראשית רבה פרשה י"ג²⁰: ר' יוסי בר יעקב סליק למבקר לרבי יהודה מגדלה, שמע קליה מברך: אלף אלפים ורבי רבבות ברכות והודאות אנו צריכים להודות לשמך על כל טיפה וטיפה שאתה מוריד לנו, שאתה משלם גמולים טובים לחייבים, יעו"ש. והרי הוא כמבואר, יען שבזה מתבררים הניצוצות שהוא לתועלתנו ולטובתנו כדבר האמור. ולזה א"י שותה תחילה וכו', והבן. ועיין מה שכתבתי למעלה בסימן כ"ו ובסימן קי"ב ובסימן ל"א, ומשם באר"ה.

נמשך להאמור אברה נא בכוננת הכתוב²¹: "ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך והסירוני מחלה מקרבך", ודקדקו בו המפרשים שנכנס בלשון רבים ויצא בלשון יחיד. והרב החסיד מהר"ש אוזיידא בספרו 'מדרש שמואל' פרק ג' פירש מפי השמועה, שהכונה כי השמיענו שבעניין התפילה, טובים המרובים מן היחיד, כי "ברוב עם הדרת מלך"²², ומעולם לא יתפלל ביחיד, כעניין "פנה אל תפלת הערער"²³. ועל כן אמר "ועבדתם" כי עבודה זו תפילה. אמנם בעניין המאכל מעולם לא יתקבצו לאכול אחד עם חברו, כי מעולם לא ימשך שום דבר טוב בהתחבר לאכול יחד, ויותר טוב הוא שיאכל כל אחד לבד, ולרמוז לזה אפקיה בלשון יחיד, ואמר: "וברך את לחמך ואת מימך".

ובזה פירש כוונת המשנה²⁴: שלושה שאכלו על שולחן אחד, בלשון עבר, כלומר האמת והטוב היה שלא יאכלו על שולחן אחד, אמנם אם כבר אירע שאכלו על שולחן אחד, צריך שיאמרו עליו דברי תורה. ואף אם נאמר שאכילה והשתיה אין בזה עוון אשר חטא, עם כל זה מן החטא הקל נמשך אל החמור עד שנאבד מן העולם, וכמו שאמר הכתוב²⁵: "חטא חטאה ירושלם על כן לנדה היתה" וגו'. כי ידוע הוא שהיצר הרע מגרה לאדם עד שיתחיל לחטוא אפילו חטא קטן, ומן הקל מסית אותו לחמור, כי עבירה גוררת עבירה²⁶. וזהו שכתוב: "חטא חטאה ירושלם", והוא על חטא הראשון, ו"על כן לנדה היתה", כי מאותו החטא נמשכו לה עוונות ופשעים רבים. וזהו שכתב²⁷: "על רוב פשעיה". וכן הוא האכילה והשתיה, כי אם קלה היא בעיני האדם, קשה היא, כי היא סיבה אל העבירות החמורות, כי "זנות יין ותירוש יקח לב"²⁸, ולא יתוקן זה, רק כאשר יאמרו עליו דברי תורה, ואם לא אמרו עליו דברי תורה, כאילו אכלו וכו', יעו"ש.

אמר המחבר: בעניין תפילת ציבור, עיין לגאון עוזנו בספר 'פני דוד' דף נ"ג, מה שהביא בשם הרב המבי"ט בספר 'בית אלקים' שהיה מונה תלת טעמי תריצי אשר ישנם בתפילת הציבור: ראשון הוא, שדבר שבקדושה, קדיש וקדושה וברכו, אינם נאמרים אלא בעשרה, כי בעשרה יש סוד נשגב, ודבר שבקדושה צריך עשרה²⁹. וזאת שנית, כי אינו דומה מועטים העושים מצווה למרובים העושים מצווה³⁰, כי בהתאחדם יחדיו מוסיף כח יתר שאת על כל חד

כאן: א"י שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית, וא"י שותה תחילה ולבסוף כל העולם כולו - הכל רמוז למה שכתבתי.

ואם תתבונן כמה שכתבתי תבין זה, כי כל השכלים ומזלות השמים ששם השי"ת משטרים בארץ, אין פעולתם רק¹³ מן הנשפע עליהם מן הקבלה מהסיבה העליונה ב"ה, ואחר היות א"י שותה בהשגחה מאתו בלי אמצעות שליח ממזלי השמים, אם כן באמת הגשמים שיורדים שם הם העיקר, גשמי רצון וברכה להרבות הפירות. ועל כן היתה א"י, בזמן שהיו ישראל עושים רצונו של מקום, מוציאה רוב תבואות ופירות מרובין וגסין מאוד שלא כדרך שאר ארצות, כמו שידעת במאמרם ז"ל בכתובות¹⁴, שאמרו¹⁵: "כי שם צוה ה' את הברכה". ושאר ארצות שהם תחת משטרי השמים, כאילו הם שותים בדרך משל מן התמצית של גשמים ההם. גם א"י שותה תחילה על צד הזה, כי היא מקבלת מן הברכה העליונה, ולכל העולם מן הנשפע הנשפע על הברכה ההיא, שהם שלוחים להנהיג העולם ולהשקותו, עכ"ל.

ועיין לגאון עוזנו בספר 'דבש לפי מערכת ט' אות ה', שהביא הקדמה יקרה מ'ליקוטי תורה' לרבינו האר"י ז"ל, וזה לשונו: כיון שחטא אדם הראשון נשאר מעורבים הטוב והרע, ונפלו ניצוצי הקדושה בקליפה, וכל מעשי המצוות וגם המיתה, הכל הוא לצורך הביוררם הללו. ואחר שיושלם כל הביורר יבוא משיח. וזהו ענין המטר היורד מלמעלה וגורם להוציא הצמחים. מי נתן הצמחים היוצאים מן העפר, הלא הם ניצוצי הקדושה אשר מעורבים תוך הקליפה ויוצאים לחוץ. והנה ענין הביורר הוא, כי יורד אור עליון מקדושה שלמעלה, ואז הניצוצות אשר בעמקי הקליפה עולים לקראת אור היורד ומתדבקים ועולים ומתבררים.

והנה המטר היורד הוא אור עליון היורד מלמעלה¹⁶, שהוא מייך דוכרין, וכנגדו עולים אליו המיין נוקבין שהם הניצוצות. וזה שאמרו¹⁷: אין לך טיפה היורדת מלמעלה שאין כמה טיפין עולין מלמטה, משום שניצוצות אלו שהם מן הקדושה והם אסורים בכבלי ברזל בעמקי הקליפות, הם מתאווים וחושקים לעלות אל מקומם ואין לאל ידם, עד שיהיה להם סיוע מן העליונים, ואז עולים בחשק גדול, טפיים נגד טיפה אחת. ולהיות כי כל טובתנו תלוי בזה הביורר, כי כשישתלם יבוא משיח צדקנו, והביורר תלוי במטר, לכן לא נזכר עונש בתורה כמו מניעת המטר. ובשכר היותר גדול כתיב¹⁸: "ונתתי מטר ארצכם", משום שבמטר תלוי ביאת המשיח. וזה סוד 'גדול יום הגשמים כיום קיבוץ גלויות'¹⁹, שקיבוץ גלויות הוא קיבוץ כל הניצוצות וכו', יעו"ש דברי קודשו באורך.

אשר על פי זה נראה לעניות דעתי, שזהו שיח סודם

גשמי א"י הם העיקר ושאר ארצות שותים מתמציתם

בירור ניצוצי הקדושה מהקליפה תלוי במטר

13. כלומר: אלא. 14. קיא, ב-קיא, א. 15. תהלים קלא, ג. 16. עיין תענית ז, ב - 'אין אור אלא מטה, שנאמר (איוב לו, יא) 'פיץ ענן אורו'. 17. תענית כה, ב. 18. דברים יא, יד. 19. תענית ת, ב. 20. אות טו. 21. שמות כג, כה. 22. משלי יד, כח. 23. תהלים קב, יח. 24. אבות פ"ג מ"ג - 'שלושה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים'. 25. איכה א, ת. 26. אבות פ"ד מ"ב. 27. איכה א, ה. 28. הושע ד, יא. 29. מגילה כג, ב. 30. ילקו"ש בחוקותי רמז תרעב.

ד"הן אל כביר ולא ימאס", ודו"ק היטב. **וראיתי** למופת הדור והדרו מוה"ח פאלאג"י נר"ו, בספר 'ערת החיים' דף קכ"ה⁴¹, שכתב בשם 'מדרש שמואל', וזה לשונו: יש ד' טעמים למנוע מלהתפלל בציבור - א', כי כביר מצאה ידו וכי קדוש הוא לאלהיו, וזכותו מהני, ולא בעי זכות הרבים⁴². שנית, שיפרוש מהם מסיבת חטא שחטא יחיד או רבים מהם. ג', כי אין דבריו נשמעים בציבור. ד', כי הוא טורח לעסוק עמהם, ורוצה לעסוק בתורה ומתבטל ממנה, ע"כ.

ולפום ריהטא לא הבינותי, דהמעיינן ב'מדרש שמואל' במשנת 'הלל אומר: אל תפרוש מן הציבור'⁴³, יראה שהרב לא דיבר שם לעניין התפילה, וזה לשונו שם: מאמר זה דהלל מקושר עם דברי רבי שמעון בנו של ר"י הנשיא דקאמר לעיל⁴⁴: 'וכל העוסקים עם הציבור יהיו עוסקים עמהם לשם שמים', ולכן סמך אליו דברי הלל, שמוזהר גם כן לאדם, להיות תמיד עוסק בצרכי ציבור, ולא יפרוש מהם לעולם, כי אפשר לאדם שיפרוש עצמו מן הציבור לאחת מד' סיבות וכו', יעו"ש. והגם שנאמר שהרב למד משם לעניין התפילה - מלבד שאין זה משמעות דבריו, שהיה לו לומר, כן למדתי מדברי הרב וכו', עוד בה אין הנידון דומה לראיה באיזה פרטים, דמה לו לפרוש מלהתפלל בציבור בשביל שהוא רוצה לעסוק בתורה ומתבטל ממנה, יתפלל וילך לדרוכו. ויש לומר דברי הרב הכי, כי כוונתו, האדם אשר עוסק בצרכי ציבור, יש ד' טעמים למנוע מלהתפלל וכו'.

והרב הגדול 'בינה לעתים' בדרשותיו⁴⁵ פירש⁴⁶, כי טבעי בני האדם משונים במזגייהם כפי חילוף איכותיהם בלחות ויובש וחום וקור. והיה מתכונת השכל להשכיל במזונותיו יהיו לפי צורך מזגו, במנגד אליו. כי אם דרך משל הוא נוטה אל קצה הלחות - יאכל מאכלים מייבשים ויתקן חסרון טבעי, וההיפך בהיפך. אבל אם בהיותו לח הטבע יאכל מאכלים לחים, יפסיד מזגו, ויסבב חלאים רעים לעצמו. אמר כי הוא ית' בהשגחתו הנפלאה, כשרבים יעשו מצוות ויעבדוהו כולם בשווה, לא יתן להם שכרם בעניין מזונותיהם בשווה ובכללות, אלא ישיגה לתת לכל אחד ואחד בפרטות, המזונות השייכים והמועילים לפי איכות מיוזגו, באופן שמאופן כיוון המזונות אל צורך הטבע, יוסר ממך כל מין מחלה, כי הוא עיקר גדול בשמירת הבריאות.

ונראה לעניות דעתי שזהו כוונת הכתוב⁴⁷: "עניי כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו", על פי דברי רז"ל⁴⁸: 'בעתם' לא נאמר, אלא 'בעתו', מלמד וכו'. יאמר ש"עניי כל" מקוויים לו ית"ש ליתן להם מזונותיהם, אבל הוא ית"ש בהשגחתו, נותן להם אוכלם, לכל אחד 'בעתו', כפי מזגו ומצבו לצורך הטבע.

מנייהו תרי תלתי מאילו היה ביחיד, כשם שבדברים הגשמיים אמרו רז"ל³¹, דכל טונא דמידלי איניש על כתפיה, הוא תלתא מאם אחרים נושאים עמו, כמו שמצינו דבאבנים אשר הקימו מן הירדן, כל אחת ארבעים סאה, ובאשכול שנטלוהו שמונה - תתק"ס סאין, דהיינו ק"ך סאין לכל אחד. והכא נמי לעניין הטובה, יגדל כח כל אחד שני שלישים יותר.

ועוד בה שלישיה, שאם תפילת היחיד שלא בכוונה ואינה הגונה, בהיותו מתפלל עם צדיקים הוא נענה בזכותם, ע"כ. ועוד הוסיף בה הא דידיה, דאמרינן בפרק קמא דתענית³², דתפילת הציבור נשמעת אף דלבם לא נכון עמו, 'והוא רחום יכפר עון'³³, יעו"ש. ועשה סמוכות לכל המעלות הנזכרות בנוסח התפילה³⁴: 'בפי ישרים תתרום' - שהם עשרה, תתרום - בקדיש וקדושה וברכו, 'ובשפתי צדיקים תתברך' - ותפילת יחיד שאינה הגונה עולה עמהם, 'ובלשון חסידים תתקדש' - דכשהם רבים יוסיף כח בכל אחד בהתאחדם, 'ובקרב קדושים תתהלל' - דבקרבם ולבם שלם, לאפוקי 'ולבם לא נכון עמו'³⁵, ואז 'תתהלל', דאם כאשר לבם חלוק, עם כל זה "הוא רחום יכפר", על אחת כמה וכמה אם הם חסידים ורבים, יתיצבו הוללים, הלל והודות וכו', יעו"ש דברי קודשו.

ושמעתי בשם הרב חכם רבי אברהם עמיאל זצוק"ל משל נאה: למה הרבר דומה - לבעל חוב שפורע חובו, ואם דרך משל ירע כל החוב בבת אחת, או חצי החוב, ונותן לו כמה זווים, והיה מטבע אחד פסול ומזויף וכיוצא בתוכם, הנה המלוה כשרואה שקיבל כמה מעות, אינו מדקדק אחר זה המטבע, ומקבל הכל אגב זווים. לאפוקי כשפורע לו במטבע הפסול לברו, אינו מקבל, ע"כ שמעתי. והנמשל מובן מאליו, וכמו שכתב הרב המבי"ט בחלוקה השלישית.

ואפשר שזה כוונתם ז"ל בפרק קמא דברכות³⁶: ר' נתן אומר: מנין שאין הקב"ה מואס תפילתן של רבים - שנאמר³⁷: "הן אל כביר ולא ימאס", וכתוב³⁸: "פדה בשלום נפשי" וכו'. וכאן הבן שואל, למה הוצרך להביא פסוק שני. ועוד, מהיכא סלקא דעתין שיהא מואס בתפילתן של רבים. וזה נוכל ליישב עם ההיא דתענית - אף ד"לבם לא נכון" וכו', והכי תרגמה גאון עוזנו בספר 'פתח עינים', יעו"ש. האמנם על פי האמור נוכל לומר, שבא ללמדנו, שאין הקב"ה מואס בתפילתם של רבים, כולם בפרטות, אף דיש ביניהם איזה תפילת יחיד שאינה הגונה, עם כל זה "הן אל כביר ולא ימאס". ולזה הביא הפסוק: "פדה בשלום נפשי מקרב לי", אף שאם שתפילתי אינה הגונה, כי יאחז צדיק דרכו ומידתו, שלא היה מחשיב עצמו, כמאמרם ז"ל³⁹ על פסוק⁴⁰: "לולא האמנתי לראות" וכו', יען כי "ברבים היו עמדי", ובהכי נמי מוקמינן הכתוב

31. ילקו"ש שלח רמז תשמג. 32. ח, א. 33. תהלים עח, לח. 34. בסוף פסוקי דזמרא של שחרית של שבת. 35. תהלים עח, לו. עיין בגמרא תענית הנ"ל. 36. ח, א. 37. איוב לו, ה. 38. תהלים נה, יט - "פְּדֵה בְּשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקֶּרֶב לִי כִּי בְרָבִים הִיוּ עֲמָדִי". 39. ברכות ד, א - "אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא, אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו". 40. תהלים כז, ג. 41. סימן נח מערכת צ אות נב. 42. וע"ע כוזרי ג, יז - "התפילה הנענית אינה כי אם לקהל או בקהל, או לאחד שיהיה במקום קהל, והוא נעדר בזמננו זה". 43. אבות פ"ב מ"ד. 44. אבות פ"ב מ"ב. 45. עת לדרוש דרוש לב. 46. את הפסוק בשמות כג, כה הנ"ל - "ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך והסירתי מחלה מקרבך". 47. תהלים קמה, טו. 48. כתובות סז, ב - "בעתם" לא נאמר אלא 'בעתו' - מלמד, שכל אחד ואחד נותן הקב"ה פרנסתו בעתו, ופירש רש"י: "בעתו" - הכל לפי מה שהוא צריך".

הקב"ה בהשגחתו נותן לכל אחד כפי מזגו ומצבו

וכשדם אוכל אותם בקדושה, נתחזק כוחו מחמת המאכלים, ויש לו כח לדבר דברים של תורה ותפילה בלי מחשבה זרה. ואם הם מאכלים אסורים ח"ו, נתחזק כוחו של היצר הרע, ואי אפשר לו להתפלל כראוי בלי מחשבה זרה, יעו"ש.

זה אומר: "ועבדתם את ד' אלקיכם", ועבודה שבלב זו היא תפילה⁵⁴, שתהיה בכוונה ובלי מחשבה זרה. ולזה צריך תנאי - "וברך את לחמך ואת מימך", שתאכל אותם בקדושה, וע"י זה הברכה שורה. ודרשו ז"ל⁵⁵: אל תיקרי "וברך" אלא "וברך", ונכלל בזה האכילה בכוונה, ולזה תוכל להתפלל כראוי, וק"ל.

ובעיקר הטעם דפתח בלשון רבים - "ועבדתם", נראה לעניות דעתי שבא לרמוז מה שכתב הרב החסיד 'מדרש שמואל' בפירוש משנה דאבות⁵⁶: אל תפרוש מן הציבור, וזה לשונו: אמר 'אל תפרוש מן הציבור', שכשיתפלל האדם את תפילתו, לא יסדר אותה בלשון יחיד, על עצמו בלבד, רק בלשון רבים, כאילו הוא מתפלל בעדו ובעד הקהל, ובזה תקובל תפילתו. כי המתפלל על חבריו הוא נענה תחילה, כמאמר רז"ל⁵⁷. וכן שמעתי בפירוש פסוק⁵⁸: "וצומו עלי וגו' גם אני ונערותי אצום כן" וכו', יעו"ש, ולזה אפקיה קרא לתפילה בלשון רבים, בא לרמוז שלעולם יסדר תפילתו בלשון רבים, וק"ל.

שנ"א א"י. כתיב: 'אם חפץ בנו ה' וגו' ארץ אשר היא זבת חלב ודבש". פירוש מילת "היא" - היא מעצמה, בלתי עובדת עובדי אדמה, כמו ביערים, כענין "וכל הארץ באו ביער, ויהי הלך דבש על פני השדה"², וזה לא היה אפשר אם היה בארץ או באוירה איזה דופי, ע"כ הגאון רבינו עובדיה ספורנו בביאורו על התורה פרשת שלח.

ולעניות דעתי נראה לי לרמוז על דרך מה שכתבתי בסימן י"ג ובסימן כ"א ובסימן ס"ו³, והוא רמז "אשר היא", ודר"ק ואם שגיתי ה' הטוב יכפר בעדי.

שנ"ב א"י. א"י תרומה מכל הארצות, ירושלים תרומה מכל א"י, בית המקדש תרומה מכל ירושלים, ישראל תרומה מכל הגויים, ומישראל הפריש תרומה שבט לוי, ומלוי תרומה אהרן, ע"כ גאון עוזנו בספר 'מדבר קדמות' בשם ספר 'אליהו זוטא', יעו"ש.

ונראה לעניות דעתי שזהו רמז הכתוב ירמיה כ"ב¹: "אַרְצָן אַרְצָן אַרְצָן שְׁמַעֵי דְבַר ה'". ופירש רש"י בדבר אחר: שהיא ארץ שבארצות, השובה שבכולם. דבר אחר, ארץ ישראל שלוש ארצות היו בה - יהודה ועבר הירדן והגליל וכו', יעו"ש. ועל פי האמור אפשר כי ג' ארצות הללו רמז לירושלים עיר הקודש אשר בה נכללו ביחד שלוש תרומות הנזכרות. ולזה ארץ בתרא נקודה קמ"ץ לגודל מעלת המקום המקודש המכוון כנגד שער השמים.

וגאון עוזנו בספר 'לב דוד' פרק כ"ז פירש קרוב לזה בשם כת הקודמין, וזה לשונו: כי רבים עובדי עבודה בציבור, כולם כאחד בעומדם יעמודו, אבל לענין השכר כל אחד נידון לעצמו, לפי דביקותו וכוונתו ויחוד לבבו בלי שום פניה הקב"ה קובע לו שכר. ולרמז זה כתיב⁴⁹: "וברך את לחמך ואת מימך", כי הוא ית' רואה כליות ולב, ועל פי זיכרון עבודה ישלם ה' פעלו. ועל דרך הנזכר רמז בלשון המשנה⁵⁰: הישג יד בנודר, והשנים בנידר, והערכים בנערך, והערך בזמן הערך. רמ"ז הרומ"ז: הישג יד בנודר - שאם עשיר אחד נתן מעה כסף לעני מרוד שהיה מתעלף ברעב, וחייתה נפשו, ולגבי עשיר אינו חשוב מעה כסף לכלום, שכן דרכו להוציא בענייניו בפיוזור גדול, ודאי כי אהניא ליה קימעא שנודמן לו העני ההוא שהחייהו, ובא בשכרו, אפס לא תהיה תפירתו, כי לגבי דידיה כלא חשיב מעה כסף. ברם אם עשיר הוא, והוא כילי בהוצאת ביתו ומדקדק על פרוטה, ולעני הזה המתעלף ברעב, נתן לו מעה כסף בלב שלם, אף לדידיה הוא מתנה גדולה, והעני הזה חיה במעה זו, ודאי שכרו מרובה. וזה שאמר: הישג יד בנודר - שאם הנודר הוא כילי, יגדל שכרו יותר ממי שהוא פזון, כדבר האמור. והשנים בנידר - אם זו הצדקה שעשה, שהוא הנודר, היה בשני בצורת שהעניים רעבים גם צמאים, והכיר בצרתם ונשא לבר לרחם עליהם, כעל כל גמולות כעל ישלם⁵¹. וזה רמז והשנים בנידר, שהצדקה תוסף תת כח לפי השנים, אם הם שני בצורת כדבר האמור. והערכין בנערך - שאם זו הצדקה שעשה היה עם עמלי תורה ויראי שמים, יגדל נא שכרו. והערך בזמן הערך - שאם ח"ו היה העולם חציו זכאי וחציו חייב, ובצדקה זו הכריע העולם לזכות, קנה עולמו, אשריו בעולם הזה וטוב לו לעולם הבא, יעו"ש. כי על פי זה נראה לעניות דעתי שזהו כוונת הכתוב במשלי י"ג⁵²: "צדקה תצר תם דרך ורשעה תסלף חטאת, יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב". ותרגם יונתן: אית דמעתר נפשיה וכו' וממסכן נפשיה וכו'. יאמר, שהצדקה באיזה אופן שיהיה, המעט הוא אם רב, תצר ותשמור האיש התם. וכן הרשע מאיזה אופן שיהיה, קטון וגדול, יסלף לחוטא. והדר מפרש מה שכתב שהצדקה, אפילו דבר מועט, בא בשכרו. אבל לפעמים אין תפירת לעושיה, זה אמרו: "יש מתעשר", אם הוא מעתיר נפשיה והוא מענג עצמו, ובהוצאות ביתו וותרן גדול, אם כן זה המעט שנתן אין כל, כי לגבי דידיה כלא חשיב הדבר מועט שנתן, אבל אם מתרושש וממסכן נפשיה, ובהוצאת ביתו הוא מדקדק, אם כן זה המתנה שנתן לעני נחשב הון רב, ובזה תהיה תפירתו.

ובכוונת הכתוב: "ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך", נראה לעניות דעתי לפרש במה שכתוב הרב 'אור הגנוז'⁵³, הביא דברי קודשו הרב 'וילקט יוסף' דף ט' עמוד ב', וזה לשונו: שהמאכלים הכשרים כשאוכלם בכוונה, הנה יש במאכלים כוחות מהדיבורים של מי שאמר והיה העולם, כגון "תוצא הארץ" וכו'.

הקב"ה בהשגחתו נתן שכר לכל אחד לפי איכות עבודתו

אכילה בכוונה מחזקת את יכול הדיבור בתורה ובתפילה

49. שמות כג. כה. 50. ערכין פ"ד מ"א. 51. ע"פ ישעיה נט, יח - "כַּעֲלֵ גְמֻלוֹת כַּעֲלֵ יְשָׁלֵם חֶמֶה לְצַרְיוֹ גְמֻלָּה לְאִיְיִם גְּמֻלָּה לְשָׁלֵם". 52. פסוקים ו-ז. 53. שם הספר המלא: "אור הגנוז לצדיקים". 54. תענית ב, א. 55. ברכות מח, ב. 56. אבות פ"ב מ"ד. 57. ב"ק צב, א. 58. אסתר ז, טז. **שנא** | 1. במדבר יד, ח. 2. שמ"א יד, כה. 3. בסימנים אלו ציין שא"י מכוונת כנגד ספירת מלכות **שנב** | 1. פס' ט.

לעולם יסדר תפילתו בלשון רבים

א"י זבת חלב ודבש בלא צורך בעבודת אדמה

ג' בחינות תרומה הכלולים בירושלים

ההבדל המהותי שבין קמ"ץ לפת"ח ומשמעות ניקוד "הארץ" בקמ"ץ

ועיין להרב 'תולדות יצחק' פרשת וירא בפסוק²: 'ויאמר ה' אם נא', וזה לשונו: לשון חול, כלומר, אדונים. ויש אומרים, שלפי שהוא קמוץ הוא קודש³. והטעם שהוא קמוץ כשהוא קודש, לפי שבחכמת הניקוד הקמ"ץ מעלה ראשונה לשבע התנועות שהם: קמ"ץ, פת"ח, ציר"י, סגו"ל, חול"ם, שור"ק, היר"ק, שמתוך שבע אלו תבנה התורה, ונקראים שבעה קולות, ועליהם אמר דוד המלך ע"ה במזמור של מתן תורה⁴ שבעה קולות, לפי שכל התורה מיוסדת עליהם. והוא אומרם: בשבעה קולות ניתנה תורה. והוא "חצבה עמודיה שבעה"⁵, שהם עמודים שכל הבית נכון עליהם.

להחיות את נפשי, מי שיש בידו להחיות ולהמית זה הקב"ה. וכן פירש רש"י בחומש וכן פסק הרמב"ם פרק ו' מהלכות יסודי התורה הלכה ט', יעו"ש.

שנ"ג

א"י. א"י נקראת רשות היחיד וחול"ל רשות הרבים, ע"כ ערכי הכינויים להגאון סדר הדרות בשם 'ילקוט ראובני' פרשת יתרו. והטעם מבואר כמו שכתבתי בכמה מקומות¹, שא"י היא נחלתו ית"ש והוא יחיד, לא כן חו"ל שהיא תחת השרים.

א"י נקראת רשות היחיד וחול"ל רשות הרבים

שנ"ד

א"י. כתיב: 'ודור רביעי ישובו הנה'. רמז על מעלת הארץ הקדושה ששם שער השמים, בית המקדש של מעלה מכוון כנגד של מטה, ומשם הנשמות נכנסות ויוצאות. על כן אמר: 'ישובו הנה', כלומר, מכאן יצאו וכאן ישובו. ומפני זה הצדיקים והחסידים נכספים להאסף שם, כדי שתמצא הנשמה מסלול ודרך לעלות ולשוב לשורשה אל האלקים אשר נתנה, ע"כ רבינו בחיי פרשת לך לך². ועיין עוד בסימן שכ"ה מזה.

בא"י שער השמים בו הנשמות נכנסות ויוצאות

שנ"ה

א"י. הקבור בא"י נקרא קדוש, שנאמר: "לקדושים אשר בארץ המה", לקט שמואל'. ערך 'אבות' סימן ג' וירוח נאמן דף מ"ז. ויש לרמוז בכתוב פרשת כי תבא²: 'וברכך בארץ וגו', יקימך ה' לו לעם קדוש'.

הקבור בא"י נקרא קדוש

שנ"ו

א"י. בזמן שאנחנו שרויים על אדמתנו ועושים רצונו של מקום, או הקב"ה יושב על הכסא וכתרו ישועה, ואז הקב"ה אומר על עצמו כביכול בלשון 'אנכי'. מזה שאין כן כשאנו בגלות המד והבית המקדש חרב, וכסא כבוד שהוא בית המקדש של מעלה, כמו דאמרינן: "כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו", אינו במילואו, ואז בטל האות כ' מן 'אנכי' ונשאר תיבת 'אני'. והשכינה כביכול אומרת²: "שחורה אני ונאווה", כי חסר הכסא כביכול, ע"כ הרב 'ילקוט יוסף' מערכת א' אות ה' בשם 'שער המלך' חלק ב'.

ישראל עובדים את ה' בארצם - הקב"ה יושב בכסאו וכתרו ישועה

ובספר

'מפעלות אלקים' כתב בשם השל"ה, וזה לשונו: שהטעם שאמר הקב"ה³ "אנכי ה' אלקיך" ולא אמר מילת 'אני', שלא ישתמע איני, ח"ו. וכן שמעתי מחכם ספרדי מו"ה אברהם אשר חיבר ספר 'קנין אברהם' על דקדוק: הטעם שאמר יעקב⁴: "אנכי עשו בכורך", והקשו במדרש רבה⁵: למה לא אמר 'אני', ותירצו שם, שרמז לו לעתיד, שיקבל התורה וכו'. ואמנם לפירוש בעל של"ה מתורץ, שלא יסבור יצחק שאומר איני עשיו וכו'. אמנם ה"ה מהר"ר יואל מזאמושט תירץ באופן אחר, דרש"י ז"ל פירש: אנכי המביא לך, ועשיו בכורך. נמצא מילת "אנכי" אינה מחוברת

טעם שנקטו לעיתים תיבת 'אנכי' ולא 'אני'

2. בראשית יח, ג - 'ויאמר אֲדֹנָי אִם נָא מִצְּאֵתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֶל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבָדֶיךָ'. 3. עיין שבועות לה, ב. 4. תהלים כט, 5. משלי ט, א. 6. כלומר, אם תוסיף נקודה לפתח הוא יהפוך לקמץ, אם תוסיף נקודה לחיריק הוא יהפוך לצירי, ואם תוסיף נקודה לצירי הוא יהפוך לקבוץ. 7. שמות כג, כ. 8. מלאכי ג, א. 9. בראשית יט, יח. 10. עמ"ב. 11. בראשית יט, יט. **שנג** | 1. לעיל סי' צא; קלט; שן. **שנד** | 1. בראשית טו, טז. 2. בראשית טו, טז. **שנה** | 1. תהלים טז, ג. 2. דברים כח, ח-ט. **שנו** | 1. ירמיה יז, יב. 2. שה"ש א, ה. 3. שמות כ, ב. 4. בראשית כז, יט. 5. בראשית רבה פרשה טז.

את כל תפילות לאין סוף ברוך הוא ממש. וזה שאמרו ז"ל⁶ על פסוק⁷: "ציון היא דורש אין לה" - מכלל דבעיא דרישה, דהיינו לדורשה למקורה ושורשה.

אשר על כן, כל אחד ואחד מישראל מוכרח להיות דורש נקודתה, בכדי שעל ידה תעלה נפשו בעילוי בבחינת נקודת הלב. לכן עתה בעוונותנו הרבים, אשר כל א"י היא בתכלית הירידה בבחינת מסכנותא, חובה על כל אחד ואחד מישראל לעורר שורשה הקדוש על ידי מידת הצדקה אשר נותן לעניים, אשר בתוכה ובוה מעורר כח נפשו לדבקות בשורשה. אשר על כן, כל מי שיש לו לב להבין, ישכיל ויבין גודל ועוצם כוחה של מצוות הצדקה של א"י, אשר ממש בזה תלוי בו חיי נפשותינו להוציאה ממאסר הגוף וכו', ולעורר נקודת הלב של כל אחד ואחד מישראל, ע"כ הרב החסיד בספר 'עבודת הלוי' בליקוטיו דף י"ג בקיצור נמרץ.

אמר המחבר: בכאן היה לי להאריך בתוכחת מגולה ערוכה בכל ושמורה, אלא שלסיבה מה עת לחשות ותחת גערה. ודרך כלל אני אומר, שהקולר תלוי בצוואר המניאים את לב בני ישראל בדברים הדברים זרוק מרה, ובכתביהם ובספוריהם מוציאים דיבת הארץ, גדולה עבירה. ואחינו שבגולה לקול הספ"ור כי כספ"ים אי"ן להם שמיר"ה, לא ידעו אנה יפנו לעזרה. כי זה אומר בכה וזה אומר בכה, זו מותרת וזו אסורה. וקול אומר קרא וענתה השירה מצרות צרורות אבישורא ואטופרא⁸. וכל עמה נאנחים חסורי מחסרא לפום צערא. אומר מה אקרא, ותצ"ר דבור"ה, כי אין ברירה, ויש בניין וסתירה הנחה ועקירה. ודין גרמא שנתמעטו הלבבות המתנדבים בעם, וכתותי מכתת שיעורא. כי ישראל קדושים שמחים וששים לעשות רצון קוניהם. זרוק חוטרא אאורא, ובפרט עם בני א"י דפליג להו רבייהו יקרא, ולהם משפט הבכורה. והשאור שבעיסה הוא המעכב כפרה סוררה. נבקשה מאלקיננו אשר לו זרוע עם גבורה, יסיר לב האבן מבשרינו ולא נוסף סרה, יהיה כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים כתוב"ה, דלא רמו בה תיגרא. ושפת אמת תכון לעד הוא הודה הוא הדרה, ובשכר זאת בן ישי חי ייתי ונחמניה, ליהודים היתה אורה, אמן כן יהי רצון. ועיין עוד מזה בסימן רמ"ט.

נמשך להאמור, אמרתי להביא מה שמצאתי בספר כתב יד ישן, וזה לשונו: מפי ר"י צרפתי צוק"ל, כי בהגיע שעת פטירתו של רשב"ם בן בתו של רש"י ז"ל, אמר: הוציאו כל איש מעלי, ויצאו כולם, וקרא לתלמידו ההגון ומסר לו כל הסודות, ובכלל הסודות מסר לו וכו', אמר לו: כאשר תנדב לצדיקים, ותתן סכום ידוע לנדבתך, ורצונך שירצה ה' פעולתך, כאשר תנהו לגבאי תוסף על הסתם פרוטה אחת, ואמור בלחש בינך ובין עצמך: פרוטה זו

עם עשיו בכורך. והנה לפי הדקדוק, 'אני' בחט"ף פת"ח הוא מחובר לתיבה של אחריו, אבל בקמ"ץ הוא מוכרת, ואינו מחובר. ואם כן אי הוה אמר יעקב 'אני עשיו בכורך', היה קשה בממה נפשך; אם יאמר 'אני עשיו', אם כן הוא מוציא דבר שקר, ואי אפשר לפרש שאינו מחובר, דהיינו כמו שפירש רש"י, שהרי אני בחט"ף פת"ח. ואם יאמר 'אני' כדי להפריד, אם כן שפיר ירגיש יצחק. לכך אמר: "אנכי", שאין הפרש בין דביקות ובין פירוד. אבל על פירוש החכם מו"ה אברהם הנזכר קשה, הלא כתיב⁶: "אני ה' אלהיך אשר הוצאתיך מאור כשדים", על כן נראה דברי ה"ה מהר"י הנזכרים, ע"כ.

ומה שהקשה על פירוש מו"ה אברהם, מלבד דלא עליו תלונתו, כי מאיש לוקחה זאת, הרב השל"ה, כמו שכתב הוא בעצמו שעל פי דברי הרב השל"ה תירץ, לא קשה ולא מידי, שיש הבדל והפרש בין התם ובין מצב מעמד הר סיני, ופשוט.

שנ"ז א"י. והנה ידוע ששורש נשמות ישראל אחוים בהאי ארץ שהיא מידת מלכותו ית', ולכן נקראת 'נכסת ישראל', כמאמרם ז"ל: 'נמלך בנשמתן של צדיקים וברא את העולם, ששורשם קודם לעולם. אשר על כן כל העולמות וירידתם הארץ הזאת, הכל על ידי ישראל, כמאמר הזוהר²: סלקת ונחתת בגינהון דישאל, כי ישראל הם המעוררים כוחה ושורשה שלמעלה על ידי עבודתם, וכשהם מעוררים כוחה אז היא העולה עם נשמותיהן של ישראל למקורם, וכמאמר הזוהר³: כד סלקת סלקין עמה. אשר על כן יש בהתעוררות עבודת ישראל שתי בחינות: אחת הוא ליחודה בבעלה וכו'. ובחינה שניה הוא לעורר כוחה ושורשה שלמעלה מהחכמה והבינה, והתעוררות זה היא על ידי בחינת הצדקה. כי ידוע שא"י נקראת מידת 'צדק', כמאמר הכתוב: "צדק ילין בה" וכו'. ולכן בחינת צדק הוא דין, אבל שורשה הוא נעלה מאוד, כמשל מי שחכם ביותר, כל דבריו ביותר בדקדוק ודין וכו'.

לכן בכדי לעורר כוחה שלמעלה הוא על ידי מידת הצדקה, כי הצדקה הוא שנותן לעני דלית ליה מוגרמיה כלום. וגם הנותן לו נותן לו בתורת צדקה ולא בתורת חיוב וגם לא מצד התחברות, רק כי מצד השורש המה בכה אחד העני עם הנותן. אשר ידוע שנשמתן של ישראל שורש אחד להם, ובנתינה זו הרי נגלה התאחדות אפילו בהתגלות על ידי שמחיה את נפשו כן כביכול וכו', אבל בבחינת הצדקה מעורר התחברותה אפילו מצד הגילוי, כי בחינת הגבול לית ליה מוגרמיה כלום וכו'. ועל ידי התעוררות צדקה מתכללין ומתקשרין נפשות ישראל בבחינת ארץ להעלות נפשותם לשורשם, והיינו לעורר נקודת הלב של כל ישראל שלמעלה מהחכמה והבינה. ולכן כל תפילות ישראל עוברין על ידה, כמאמר הכתוב⁶: "והתפללו אליך דרך ארצם", כי היא המעלה

ישראל מעוררים על ידי עבודתם את כוחה העליון של הארץ

על ידי מידת הצדקה מעוררים את כוחה העליון של הארץ

סה, ית. 6. בראשית טו, ז. 1. בראשית רבה פרשה ח, ז. 2. תרומה קנה, ב. 3. תיקוני זוהר פו, א. 4. ישעיה א, כא. 5. מל"א ח, מח. 6. סוכה מא, א. 7. ירמיה ל, יז. 8. ע"פ חולין יז, ב.

אני נותן בשם כל ישראל, וכן כל תפילה וצדקה שלא יכלול בה כל ישראל כאשר אמרתי, אינה נשמעת ברצון, ע"כ.

ונראה שזה רמז הכתוב⁹: "נתן נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה" וגו'. ומקשים: למה ירע לבבו. ועל פי האמור ניחא, שבא לרמוז באמרו: "נתן נתן", שאחר שנתן צדקתו, שיוסיף עוד בשם כל ישראל, ושמה ירע לבבו בנתינה זו, מאחר שנתן בשבילו למה יתן עוד - לזה אמר: "ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך", שכל צדקה שאינו נכלל בה כל ישראל אינה מתקבלת ברצון, כדבר האמור.

ואפשר נמי שזהו רמז הכתוב¹⁰: "צדק צדק תרדוף למען תחיה", שהכפל הוא לרמוז הנוכח, וק"ל.

ונהירנא ששמעתי בשם מוה"ר הגדול איש ירושלים מהר"ם סוזין צוק"ל ברמז הכתוב¹¹: "די מחסורו אשר יחסר לו", שדרשו ז"ל¹²: אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. והיה אומר בדרך זה: כי ה'עשיר' במילוי - עיין שי"ן יו"ד רי"ש, אותיות אמצעיות גימטריא ל"ו. 'עני' במילוי - עיין נו"ן יו"ד גימטריא כ"ב, חסר למספר 'עשיר' י"ד, וזה רמז הכתוב: "די מחסורו", פירוש י"ד אשר יחסר ל"ו למספר עשיר, ע"כ. ועם זה יובן הכתוב¹³: "נתן נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו", דהוה סלקא דעתך שירע לבבו שיתן לו אפילו סוס ועבד וכו', ולזה אמר: "ולא ירע לבבך בתתך לו" כי בגלל הדבר יברכך" וגו'.

שנ"ח א"י. מצוות ישיבת א"י אין עבירה מכבה אותה כשאר מצוות, ואינו חוזר בגלגול¹, כן למדתי מדברי הרב 'אש דת' פרשת ויקהל. הוא היה אומר בשם הרב מר דודו ז"ל ככוונת הכתוב²: "והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם", שמיצינו שאמרו ז"ל³: גדולה הצדקה ששקולה כנגד כל המצוות שבתורה. ואם כן מזה שאמרו בסוטה⁴: עבירה מכבה מצווה ואין עבירה מכבה תורה, ודאי דמיירי בעושה מצווה אחת ועשה עבירה כנגדה - בא זה ואיבד את זה, ועבירה מכבה מצוה, אבל אם עשה מצוות הרבה ולא עשה כנגדן אלא עבירה אחת, ודאי אותה עבירה לבדה אינה יכולה לכבות מצוות הרבה. ועם זה היה דן, שלא אמרו עבירה מכבה מצווה בעושה מצוות צדקה, כיון שצדקה היא שקולה ככל המצוות, נמצא שעשה מצוות הרבה ביחד ואין עבירה מכבה אותה. הוא

אין עבירה מכבה מצוות צדקה והמקיימה אינו חוזר בגלגול

הדבר שהבטיח הנביא למי שמעשה על הצדקה, יהיה לו שלום עם היצר הרע, והיינו "עבודת הצדקה השקט ובטח"⁵, שאין עבירה מכבה מצוות הרבה או שאינו בא בגלגול מאחר שכבר קיים כל המצוות, וזהו "השקט ובטח עד עולם", אלו דבריו ז"ל, יעו"ש.

ומה שכתב שאין עבירה מכבה הצדקה, הקדמה זה סגור"ה ומסוגר"ת⁶ בספרי גאון עוזנו בדרשותיו בשם רז"ל, עיין עליו. ואיך שיהיה, ממנו נקח לנדון דידן, כיון דאיתא בספרי פרשת ראה⁷, והבאנו דבריהם ז"ל בסימן רע"ט, שישבת א"י שקולה כנגד כל המצוות שבתורה, אם כן אין עבירה מכבה אותה ואינו בא בגלגול.

אין עבירה מכבה מצוות ישוב הארץ והמקיימה אינו חוזר בגלגול

מצורף לזה מה שכתבתי למעלה בסימן ר"ה, שבחינת א"י היא בחינה קדושה, ואינו יכול לבוא רק על ידי בחינת ענווה, ובזה אמרנו בעניותנו פשט הכתוב⁸: "וענוים ירשו ארץ", יעו"ש. והרי כתב הרב 'זרע ברכ'⁹, כי מי שהוא עניו אינו בא בגלגול, ואסמכה אקרא¹⁰: "וייכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב". ועיין עוד בסימן קל"א. אם כן דינא הוא דהדר בא"י, שהוא ודאי מסיבת הענווה, אינו בא בגלגול.

ביאת הארץ בזכות הענווה, והעניו אינו שב בגלגול

מצורף לזה שא"י מאריכת ימים, כדכתיב¹¹: "למען ירבו ימיכם" וגו'. ורבי יוחנן שאמרו לו סבי בבל, תמה¹². והרי כתבו הראשונים, כי מי שהוא זקן על הרוב אינו בא בגלגול, ואסמכה אקרא¹³: "כי שנות מספר יאָתו ווארח לא אשוב אַהֲלֶךְ" וגו', עיין להרב החסיד בספר 'שמע יעקב' פרשת חיי שרה.

א"י מאריכת ימים, והזקן לרוב אינו שב בגלגול

והגם דאמרינן פרק קמא דעבודה זרה דף י"ג¹⁴, דללמוד תורה ולישא אשה מותר לצאת, הרי כתבו שם התוספות דדוקא אם דעתו לחזור, וכן פסק הרמב"ם פרק ה' מהלכות מלכים הלכה ט', שדוקא כשיחזור לארץ. ומזה מוכח דשקולה כנגד כל המצוות. ולעיל בסימן הנזכר¹⁵ כתבתי בזה בשם הרב 'ספרי דבי רב' לתרץ קושיית הרב 'סדר הדורות', יעו"ש ומה שנראה לי כתבתי.

מותר לצאת מא"י ללמוד תורה ולישא אשה - דוקא כשדעתו לחזור

ומה שהקשה הרב 'ספרי דבי רב' שם, שהרי אמרו¹⁶: הלך אחר בית דין יפה - אחרי רבי מתאי בן חרש לרומי¹⁷, עתה ראיתי להגאון 'סדר הדורות' בסדר תנאים ואמוראים דף ק"ז¹⁸, שהביא דברי רבינו מהר"ם אלשיך¹⁹ אהיא דאיתא בחלק²⁰, דרבי יהושע בן לוי אשכח לאלהיה בפתחא

יש בא"י עיר ששמה רומי

9. דברים טו, י. 10. דברים טז, כ. 11. דברים טז, ח. 12. כתובות סז, ב. 13. דברים טו, י. **שנח** 1. עיין לקמן סימן תקצו על אלו עבירות מדובר. 2. ישעיה לב, יז. 3. ב"ב ט, א. 4. כא, א. 5. כפי שאמרו חז"ל ב"ב ט, א - "א"ר אלעזר: גדול המעשה יותר מן העושה, שנאמר: 'והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם'". 6. מליצה ע"פ יהושע ו, א. 7. פיסקא פ - "מעשה רבני יהודה בן בתירא ור' מתיא בן חרש ור' חנינא בן אחי ר' יהושע ור' יונתן, שהיו יוצאים חו"ל והגיעו לפלסטום וזכרו את א"י, זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרועו בגדיהם, וקראו המקרא הזה: 'וירשת אותם וישבת בארצם', וחזרו ובאו למקומם, אמרו: ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצוות שבתורה". 8. תהלים לו, יא. 9. ח"ג על מסכת ברכות. 10. תהלים עח, לט. 11. דברים יא, כא. 12. ברכות ח, א - "אמרו ליה לרבי יוחנן: איכא סבי בבבל. תמה ואמר: 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה' כתיב, אבל בחוצה לארץ לא". 13. איוב טו, כב. 14. עמוד א. 15. סימן רעט. 16. סנהדרין לב, ב. 17. ואם כן קשה ממה שנאמר בספרי פרשת ראה הנ"ל, שר' מתיא בן חרש בסופו של דבר לא יצא מא"י אלא חזר למקומו ואמר: ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצוות שבתורה. 18. ערך ר' יוסי בן קסמא: 19. 'שונת העמקים' שה"ש ז, ו. 20. סנהדרין צח, א - "רבי יהושע בן לוי אשכח לאלהיה, דהוי קיימי אפיתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחאי... אמר ליה: אימת אתי משיח? - אמר ליה: זיל שיליה לדידיה. והיכא יתיב? - אפיתחא דרומי... אזל לגביה, אמר ליה: שלום עליך רבי ומורי! אמר ליה שלום עליך בר לויא. אמר ליה: לאימת אתי מר? - אמר ליה: היום. אתא לגבי אלהיה. אמר ליה: מאי אמר לך? - אמר ליה: שלום עליך בר לויא. אמר ליה: אבטחך לך ולאבך לעלמא דאתי. אמר ליה: שקורי קא שקר בי, דאמר לי היום אתינא, ולא אתא! - אמר ליה: הכי אמר לך: היום, אם בקלו תשמעו".

שזה כיוון הכתוב³²: "ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ", כלומר ששיבת א"י היא לעולם, שאין עבירה מכבה אותה. ועיין מה שכתבתי לעיל בסימן כ' בשם הרב 'חסד לאברהם' ומשם באר"ה.

ואחר זמן רב הראוני מה שכתב הרב 'מטעם המלך' חלק ה' סימן תרנ"ז, שכתב תוך דבריו, וזה לשונו: בצדיק אשר נדע ודאי שלא יבוא בגלגול, פשיטא דעליה יאות להגדיל מדורת בית המוקד, כמו צדיק ההולך לו ממקום למקום לדבר מצווה או ללמוד לו עלה לא"י ונפטר, זה ודאי לא יבוא בגלגול וראוי להמר עליו כהמר על הבכור³³ וכו', יעו"ש. והמעין יראה שעל פי דברי הוא טעם כעיקר, ודר"ק.

שנ"ט א"י. איתא בילקוט פרשת לך לך¹: לעולם אל תהי מצוות העומר קלה בעיניך, שעל ידי מצוות העומר זכה אברהם אבינו ע"ה לירש את ארץ כנען, הדא הוא דכתיב²: "ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגורריך", על מנת, "ואתה את בריתי תשמור"³, ואיזו - זו מצוות העומר, ע"כ.

ועיין בספר 'חמדת ימים' חלק ג' מה שכתב בעניין זה בשם רז"ל, ומסיים בה, וזה לשונו: וכמו כן באורך גלות החיל הזה הגמול הזה קווינו, אשר בקיומה⁴ נוכח ונחיה ונירש ארצנו ונחלת אבותינו, ולשום לאבלי ציון פאר תחת אפר, ומי פתי אשר לא ישכיל את זאת הבת ירושלים.

וימים רבים לישראל והיה אור ישראל לחושך, נפילים הם בארץ תחת עם אחר, וצחוק עשה אלהים לנו ולמולדתנו. הלעג השאננים הבו לאני יונים, אשר פיהם דיבר שְׂוֹא וְתַפֵּל לאמר, היש לכם אב בשמים או אח לצרה יוֹלֵד, העוד אביכם שבשמים חי, רב פעלים, פועל ישועות בקרב עמו. ועל זאת לאומים יהגו ריק לאמר: ידינו רמה ואין משיח לישראל. ואין דורש ואין מבקש עד מתי קץ הפלאות, ואשר המה עשירי עם ומאציליה לא יעלו על לב לעולם, רחוק מרשעים ישועה וחשוקיהם כסף, ומלאו אמתחותיהם כסף כאשר יוכלון שאת, ורובם שררים בשלוה ויתערבו בגויים שרי העמים, ורחוק מהם הַעֲתָר על הגאולה כי לא חסרו, ובעמל אנוש אַיִנְמוּ⁵. ואחריהם הריקים ופוחזים ההולכים בשרירות לבם, הרוג בקר

דמעתא דרשב"י וגו' - שיש רומי בא"י²¹.

ומסיים הגאון, וזה לשונו: על פי הנזכר שיש רומי בא"י, נחו ושקטו וסרו כל הקושיות וכו'. וכן רבי מתיא בן חרש היה ברומי זה שבא"י, וקברו בא"י בעלבון. ועוד ראה דרבי מתיא בן חרש ישב ברומי שבא"י, דאיתא בילקוט פרשת ויחי²², שעיוור את עיניו ושלה הקב"ה את המלאך רפאל וריפא אותו, והא רפאל מלאך של א"י, שריפא את אברהם²³ שהיה באלוני ממרא שהוא בא"י, ואין מלאכי א"י יורדים לחו"ל, כמו שכתב רש"י פרשת ויצא²⁴. וכן מצינו במעילה דף י"ז²⁵: שאל ר' מתיא בן חרש את רשב"י ברומי, מי הביא לרשב"י לרומי שבחו"ל, אלא ודאי דר' מתיא בן חרש ישב ברומי של א"י, יעו"ש. ועיין להרב הקדוש בספר 'אגדת אליהו' דף ק"כ עמוד ב', שכתב שנוכל לומר שמה שהיה אנטונינוס ברומי, אינו רומי ממש, כי אם באיזה מקום בא"י ששמו רומי, כאשר שמעתי מאחד בקי בכל מקומות א"י, דהיום יש כפר אחד ששמו רומי, ובוה אינו מהתימה שהיה הולך רבי דרך מערה ובו כיום היה חוזר לביתו²⁶, ודבר ה' בפיהו אמת.]

ומאי דקשה מר"י בן בתירא²⁷, כה הראני רב חביבא, הרב המפורסם כמוהר"ר יוסף שווארץ נר"ו, בספרו הנחמד 'פרי תבואה', ששלושה ר"י בן בתירא הו. ברם זו היא שקשה מר' חנינא בן אחי ר' יהושע שירד לגולה²⁸, ואפשר מפני איזה סיבה הכרחית יצא.

כי על פי האמור לעיל, הנה מקום אתי לפרש כוונת הכתוב בקהלת²⁹: "דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת", והקושי מבואר. ועל פי האמור אפשר שהכונה ש"דור הולך ודור בא" בגלגול, אמנם "והארץ" - מצוות ישיבת א"י, "לעולם עומדת", שאין עבירה מכבה אותה כאילו קיים כל המצוות, וממילא לא יש גלגול.

ואפשר שזהו כוונה תהלים³⁰: "למדני לעשות רצונך כי אתה אלוהי רוחך טובה תנחני בארץ מישור", שהיא א"י, וכמו שכתבתי לעיל³¹, וביקש מהשי"ת שרוחו הטובה לבד תנחהו בא"י, שלא יצטרך לבוא בגלגול פעם אחרת. וכלפי שאמרנו שאין עבירה מכבה מצוות א"י, אפשר

21. זה לשונו: "הנה בעינינו ראינו עוד היום קרוב לציפורי עיר ששמה רומי, ושם היה מושב אנטונינוס ויסב שמה רומי בשם עיר מלכותו, והיא בקרב א"י ועליה אמר כי משיח נגד פתחה של רומי", עיי"ש שמארץ בהוכחות שכן הוא. 22. רמז קסא. 23. ב"מ פו, ב - "מאן נינהו שלשה אנשים" (בראשית יח, ב) - מיכאל וגבריאל ורפאל... רפאל - שבא לרפא את אברהם". 24. בראשית כח, יב - "וַיִּחְלֹם וְהִנֵּה סֹלֶם מַצֵּב אֶרְצָה וְרֹאשׁוֹ מֵגִיעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהִנֵּה מַלְאָכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיִרְדִּים בּוֹ"; רש"י - "עולים תחלה ואחר כך יורדים, מלאכים שליווהו בארץ אין יוצאים חוצה לארץ ועלו לרקיע, וירדו מלאכי חוצה לארץ ללותו". 25. עמוד א. 26. כפי שאמרנו בע"ז, ב - "הוה ליה ההיא נקרתא (מערה) דהוה עיילא מביתה (שברומי) לבית רבי (ללמוד תורה) כל יומא". 27. קושיה המובאת בסימן רעט, שמחד איתא בספרי פרשת ראה הנ"ל שר"י בן בתירא בסופו של דבר לא יצא מא"י אלא שב למקומו, ומאיך בהמשך הספרי וכן בפסחים ג, ב מבואר שר"י בן בתירא גר בניצבין שהיא בחו"ל. 28. ברכות סג, א. ואילו בספרי הנ"ל נאמר שבסופו של דבר הוא לא יצא מא"י אלא חזר למקומו ואמר: ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצוות שבתורה. 29. א, ד. 30. קמג, י. 31. סימן שכא. 32. ישעיה ס, כא. 33. ע"פ זכריה יב י - "וְהָמַר עָלָיו פְּקָמָר עַל הַבְּכוֹר", "יבכו עליו במרירות לב כמו שממררים בבכי על מיתת הבכור" ('מצודת דוד' שם). **שנ"ט** | 1. ילקוט"ש לך לך רמז פא, וע"ע ויקרא רבה פרשה כח, ד וזה לשונו: "מי דחק בממונן של ל"א מלכים? יהושע וכל המצומתין לו. ומאיה זכות זכו ישראל לירש הארץ? הוי אומר בזכות מצות העומר דכתיב גביה 'כי תבואו לפיכך משה מזחיר את ישראל ואומר להם (ויקרא כג, ז): 'כי תבואו אל הארץ וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר'. 2. בראשית יז, ח. 3. שם, פס' ט. 4. כלומר בקיום מצוות ספירת העומר שיש בידנו לקיים בזמן הזה. 5. ע"פ תהלים עג, ה ופירושו, שאין להם צורך בעמל וביגיעה בשביל להשיג את מחייתם והנאותם, ומתוך כך לא מרגישים בצרת הגלות ואינם מתפללים על הגאולה.

בזכות מצוות העומר יורשים את הארץ

תוכחה על השתקעות בגלות וחוסר התפילה והעבודה למען הגאולה

ושחוט צאן ויתר החמדות, כי גם הנה אלה רשעים רחק מהם הישועה, יען בזמן ההוא תגלה ותראה שבר פושעים והטאים, ומה להם לבקש לקרב יום אידם.

ואחרון הכביד נשיאי הדור ומנהיגיו, חלק לבם זה מזה, ולעולם אינם בהסכמה אחת, ויקנאו זה בזה, ומצד זה אינם מתאחדים בכנופיא לתקן פרצות הדור, וכל איש הולך בשרירות לבו והטוב בעיניו יעשה, כי תמיד הוא מראה מ"ט פנים טהור על השרץ שבידו, המטמא והמדמע קודש בחול וחול בקודש, והיה כצדיק כרשע כקטון כגדול, וה' הטוב יכפר בעד.

והאיש הגלבל יחלה על שבר בית יוסף, ולו בכח יגבר כארי לעשות רצון אבינו שבשמים בכל מעשה המצוות, וביותר במצווה זו אשר היא חביבה מאד בעיני אבינו שבשמים להגן בעדנו ולהשיב העטרה ליושנה, וארמון על משפטו ישב כבראשונה, וירם קרן משיחו, וקרנים מידו לו בהם עמים יגח אפסי ארץ, וזרח בחושך אור לישרים בלבותם, ע"כ.

ונראה כי טעם מצווה זו שבזכותה נזכה שיבוא משיח צדקנו, הוא על פי מה שכתב גאון עוזנו בספר מדבר קדמות מערכת ע' אות י"ט בשם רז"ל: כי מצוות עומר מכניע עמלק, וכמו שאמרו בפרק קמא דמגילה⁶: "אתי מלא קומצא" וכו', ועל פסוק⁷: "והנה צליל שעורים"⁸. ויש לרמוז כי עמר - ע' רומז לעשו, מר' גימטריא עמלק, להכניעם, יעו"ש.

וידוע⁹ כי אין השם שלם וכו' עד שימחה שמו של עמלק, ולכן בכח מצוות העומר, אשר זרע עמלק לטבח יובל, ונכנע נפל שדוד, תפרח ישע ובא לציון גואל.

ועל פי זה אמרתי טעם כעיקר למה שכתב הרב מעשה הצדקה¹⁰ סימן מ', שראוי ליתן הצדקה אחר ספירת העומר, ומלבד הטעם שכתב הרב שם, שהוא משום תיקון פגם הברית בסוד עומר לגולגולת¹¹, ובסוד מה שאמר הכתוב¹²: "מתן בסתר יכפה אף" וכו', ובסוד "לשקוד על דלתותי יום יום"¹³ מימי העומר, שכן עמר גימטריא קר', יעו"ש - עוד בה על פי האמור הוא טעם כעיקר, יען על ידי ספירת העומר מכניע עמלק, והצדקה הוא עיקר גדול לגאולת ישראל¹⁴, עיין סימן רל"ז ודר"ק.

ומה נמצאו לחכי אמרי יושר הגאון המשורר רבינו שלמה

בן גבירול ז"ל באזהרותיו, וזה לשונו: ולפתוח ולתת. לאביון יחתת. ולהשמיד ולמותת. עמלק ראש צריב. והרי הוא כמבואר, ועיין בסימן תצ"ז, ודר"ק.]

ועיין עוד בילקוט תהלים¹⁵ על פסוק¹⁶: "יפה נוף מוש כל הארץ", וזה לשונו: רבי ברכיה אמר, היפה בהנפת העומר, יעו"ש. ועל פי האמור הוא טעם כעיקר, ודר"ק.

ש"ס

א"י. איתא בכתובות פרק שני דיני גזירות¹: אמר רב יהודה אמר שמואל: כשם שאסור לצאת מא"י לבבל, כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות, ע"כ.

והגאון מהרימ"ט בחידושו לכתובות² הקשה, וזה לשונו: משמע לא"י מיהת מותר, והא רב יהודה הוא דאמר לעיל³: כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה. ותיירך: הא דידיה הא דרביה.

ויש תימה על הרמב"ם⁴ שהביא הא דשמואל: כשם שאסור וכו', ומסיים בה: שנאמר⁵: "בבלה יובאו", ואי הך קרא בישראל כתיב, אף לא"י היה אסור, דעיקר קרא אא"י כתיב. ועוד, אמאי אצטריך תלמודא⁶ לעיל לומר לר' זירא: ההוא בכלי שרת כתיב, נימא ההוא בשאר ארצות כדשמואל. ועוד, רב יהודה גופיה משמע דלא סמך אהאי ד"בבלה יובאו", דאמרינן⁷: כתיב קרא אחרינא - "השבעתי אתכם", ע"כ.

ועיין למרן הכסף משנה שכתב שם, וזה לשונו: ורבינו כתב המימרא דאסור לצאת מבבל לשאר ארצות, ואף א"י בכלל, יעו"ש. ובהכי סלקי דברי רבינו כהוגן. ומה שהקשה דרב יהודה גופיה משמע דלא סמך אהא ד"בבלה יובאו", עיין להרב החסיד יד מלאכי⁸, והבאתי דברי קודשו לעיל בסימן ש', דדרכו של הרמב"ם ליקח הדרשא היותר פשוטה, אף על גב דאתדחיא בגמרא, יעו"ש.

ש"ס"א

א"י. והגאון פני יהושע תירץ, דרב יהודה לעיל לא איירי אלא באותן בני גולה שנשאר מוגלות הראשון או מבניהם ובני בניהם, דשייך בהו דרשא ד"בבלה יובאו", מה שאין כן מי שהוגלה בשנית מא"י לשאר ארצות, ובא לבבל דרך מקרה, לא שייך ביה האי איסורא, אלא דאפילו הכי אסור לחזור לשוב לארצו לשאר ארצות לקבוע שם, והיינו מטעם שכתב רש"י ז"ל: מושם

העומר - יופיה של ירושלים

האם יש איסור לצאת מבבל לא"י או רק לשאר ארצות

על ידי מצוות העומר מכניעים את עמלק

מגלות ראשונה אסור לחזור מבבל לא"י ומגלות שניה מותר

6. טז, א - "ויקח המן את הלבוש ואת הסוס" (אסתר ו, יא), אזל אשכחיה דיתבי רבנן קמיה, ומחוי להו הלכות קמיצה לרבנן (דורש בעניינו של יום, וששה עשר בניסן היה, הוא יום תנופת העומר - רש"י). כיון דחזייה מרדכי דאפיק לקבליה, וסוסייה מיחד בידיה, מירתת. אמר להו לרבנן: האי רשיעא למיקטל נפשי קא אתי, זילו מקמיה די לא תכוו בגחלתו. בההיא שעתא נתעטף מרדכי וקם ליה לצלותא, אתא המן ויתבי ליה קמיהו ואוריק עד דסליק מרדכי לצלותיה. אמר להו: במאי עסקיתו? - אמרו ליה: בזמן שביית המקדש קיים, מאן דמנדב מנחה מייתי מלי קומציה דסולתא ומתכפר ליה. אמר להו: אתא מלי קומציה קמחא דידיך, ודחי עשרה אלפי ככרי כספא דידיך. 7. שופטים ז, יג. 8. ויקרא רבה פרשה כח, ו - "מצות העומר עמדה להם בימי גדעון (במלחמתו עם מדין, עמלק ובני קדם) שנאמר: יובאו גדעון והנה איש מספר לרעהו חלום וגו' והנה צליל לחם שעורים. מהו צליל? רבנן אמרין על שצלל עליהם אותו הדור מן הצדיקים, ובזכות מה נצלו - בזכות צליל שעורים ואיזו, זו מצות העומר". 9. תנחומא כי תצא סי' יא. 10. בסוף ספר ימי דוד'. 11. שמות טז, טז. 12. משלי כא, יד. 13. משלי ח, לד. 14. שבת קלט, א - "אמר עולא: אין ירושלים נפדה אלא בצדקה, שנאמר (ישעיהו א, כז) 'ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה'". וע' בראשית רבתי פי"ז טז. 15. רמז תשנה טז. 16. תהלים מח, ג ש"ס | 1. קיא, א. 2. ספר יחזקיה גמרא. 3. ברכות כד, ב. 4. הלכות מלכים פ"ה ה"ב. 5. ירמיה כז, כב. 6. כתובות קיא, א. 7. שם - בתחילה ר' יהודה לומד מ"בבלה יהיו", אך בעקבות קושיית הגמרא ודבריה שר' זירא מפרש את הפס' לעניין כלי שרת, אמרינן שר' יהודה לומד מ"השבעתי אתכם בנות ירושלים". 8. כללי הרמב"ם אות ד'. ש"סא | 1. כתובות קיא, א.

שהוא מקום תורה. והשתא איתא שפיר לשון 'כשם שאסור', יעו"ש.

שם"ב א"י. והגאון מוהר"ם שיף כתב שם, וזה לשונו: כל העולה מבבל וכו', שנאמר: "בבלה יובאו", אמר שמואל: כשם וכו' כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות - תרי מילי הן, כל אחד באנפי נפשיה - מבבל לא"י בעשה, לשאר ארצות אסור משום ישיבה! וכו', יעו"ש.

לצאת מבבל לא"י - איסור עשה, לשאר ארצות - משום תורה שבה

שם"ג א"י. ולעניות דעתי נראה לתרץ בדרך זה, דהא קיימא לן דדוקא לישא אשה וללמוד תורה ולסחורה או להציל מן הגוי מותר לצאת, ודעתו לחזור¹, אבל לדבר הרשות, רצוני לומר בלי סיבות הנזכרות, אסור אפילו דעתו לחזור. לזה אמר: כשם שאסור לצאת מא"י לבבל לדבר הרשות אפילו דעתו לחזור, כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות לדבר הרשות אפילו דעתו לחזור, ודו"ק מינה - הא לא"י לדבר הרשות ודעתו לחזור מותר. ולעיל דאסור רב יהודה כל העולה מבבל לא"י, היינו דוקא לדור, וכדמשמע מפסוק²: "עד יום פקדי אותם", כן נראה לי, ודו"ק. ועיין מה שהקשה הגאון 'לחם משנה' על שיטת הרמב"ם³, יעו"ש.

לצאת מבבל על מנת לחזור, לשאר ארצות - אסור, ולא"י - מותר

שם"ד א"י. איתא בספרי פרשת וזאת הברכה! בפסוק²: "ויאמר ה' אליו זאת הארץ" - אמר לו: לאבות נשבעתי בשבועה ולך הראיתך בעיניך, ע"כ.

לאבות נשבעתי בשבועה ולך הראיתך בעיניך

והרב הגאון 'ספרי דבי רב' כתב, וזה לשונו: מה תלמוד לומר "לאמר" - אמר לו: צא ובשר לאבות העולם ואמור, שבועה שנשבעתי להם קיימתיה - בן צריך לומר. והאי מילתא ד'צא ובשר' איתיה בש"ס דידן פרק מי שמתו³, ומסיק: דלעולם אינהו ידעי ממילא, ומה שאצריכו שיאמרו להם, היינו לאחזוקי ליה טיבותא למשה. ואמנם צריך להתבונן בהמשך הדברים, דמאי קאמור: לאבות נשבעתי ולך הראיתך. וגם היכי קאמור ליה שיאמור להם קיימתיה, והלא עדיין לא נתקיימה, שהרי לא נכנסו אלא אחר מיתתו.

ונראה דידוע דבפרק הבית והעליה דף קי"ח⁴ איכא תרי לישני דרבא: ללישנא קמא הבטת בהפקר קניא, וללישנא בתרא לא קניא. ופסק מרן בסימן רע"ג⁵ כלישנא בתרא, דלא קנה. ואמנם כתב הרב 'ננסת הגדולה'⁶, דכיון דאיכא תרי לישני, וקילא זכיה בהפקר, הילכך אי איכא איזה דבר דמהני לסניף, אמרינן קנה.

וידוע מאמרום ז"ל⁷ על פסוק⁸: "ראה ויתר גוים" - כיון שלא קבלו, עמד והתיר ממונם לישראל. וקיימא לן, דאף על גב דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, מכל מקום אי איכא שבועה - קנה, כדאיתא בסימן ר"ט⁹. גם קיימא לן¹⁰, דהמגביה מציאה לחבירו קנה חבירו.

והשתא היינו דקא אמר ליה רחמנא למושה: לאבות נשבעתי, ולך - שאתה שלוחם של ישראל לזכות להם - הראיתך בעיניך. דאף על גב דאיכא ספיקא דהבטת בהפקר קנה או לא קנה, כיון דקילא זכיה בהפקר ואיכא שבועה, אפילו תימא דבעלמא לא קנה, הכא דאיכא שבועה לסניף נימא ודאי קנה. אם כן, צא ואמור להם: שבועה שנשבעתי כבר קיימתיה על ידך, שאתה קנית בהבטת וזכית לכל ישראל כי היכי דליחזקו לך טיבותא, ע"כ.

ולעניות דעתי נראה פירוש המאמר הנזכר: לאבות נשבעתי, ולך הראיתך בעיניך, בהקדים מאי דאיתא בשמות רבה פרשה מ"א¹¹, וזה לשונו: ראה משה שחטאו ושבר הלוחות, משל למלך שנשא אשה וכתב לה כתובה ונתנה ביד השושבין, לאחר ימים יצא עליה שם רע, מה עשה השושבין - קרע את הכתובה, אמר: מוטב שתהיה נדונית כפנויה ולא כאשת איש. כך עשה משה, אמר: אם אין אני משבר את הלוחות אין לישראל עמידה, שנאמר¹²: "זובח לאלקים יחרם", מה עשה שברם וכו', יעו"ש. ועיין בספר 'לקט יוסף' ערך 'משה' דף מ': משה לא בא לא"י משום ששיבר הלוחות, יעו"ש¹³.

ועוד נקדים מה שכתב הרב 'שפתי כהן' פרשת כי תשא, והביא דברי קודשו הרב 'לקט יוסף', שטעם שמוחל הקב"ה וביטל הגזירה שאמור למשה¹⁴: "ואכלם ואעשה אותך לגוי

שבירת הלוחות למרות השבועה לאבות גרמה שמשה לא יכנס לארץ

סבב 1. כלומר משום הישיבות שבבבל, כמו שאומר רש"י שם: "כך אסור לצאת מבבל - לפי שיש שם ישיבות המרביצות תורה תמיד".
סג 1. ע"ז יג, א ותוספות שם ד"ה "ללמוד תורה ולישא אשה". 2. ירמיה כז, כב - "בְּבִלָּהּ יִבְּאוּ וְשָׁמָּה יִהְיוּ עַד יוֹם פְּקֻדֵי אֶתֶם נְאֻם ה' וְהַעֲלִיתִים וְהִשְׁבִּיתִים אֶל הַמְּקוֹם הַזֶּה". 3. זה לשונו: "אמר רב יהודה אמר שמואל: כשם שאסור לצאת מא"י לבבל, כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות. ופירש"י ז"ל: לפי שיש שם ישיבות המרביצות תורה תמיד, ע"כ. משמע דלית ליה כדברי רבינו דטעמא משום דכתיב: 'בבלה יובאו', דסבירא ליה לרש"י ז"ל דהאי קרא ד'בבלה יובאו' לא הוי אלא דלא יעלו לא"י דוקא, כדקאמר קרא: 'עד יום פקדי אותם', דלא יעלו מאליהם, אבל לארצות אחרות ילכו אי לאו טעמא דיש שם ישיבות הרבה... אבל רבינו סובר דטעמא דאסור יציאה מבבל לשאר ארצות הוי מטעמא דקרא ד'בבלה יובאו' וכו'. וקשה דרב יהודה אמרינהו לתרי מימרי, דאיהו אמר לעיל. כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה, ואיהו אמר נמי להאי מימרא בשם שמואל, ואי טעמא דאסור לצאת מבבל לשאר ארצות הוי משום 'בבלה יובאו', כדקאמר רבינו. למה לא אמר לעיל כל היוצא מבבל עובר בעשה סתם, ולמה אמר כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה, דמשמע דלשאר ארצות לא. וכי תימא לרבנותא נקטיה, דאפילו לא"י עובר וכל שכן לשאר ארצות, אם כן למה הוצרך תו למימרא לומר דאסור לצאת מבבל לשאר ארצות. ועוד, מאי כשם שאסור לצאת וכו', דלפירוש רש"י ז"ל ניחא, דכיון דבבל קדושה מחמת התורה אשר בה כתיב, כי היכי דמאי אסור לצאת מפני קדושתה גם מבבל אסור לצאת מפני קדושתה, אבל לפירוש רבינו קשה, דאין הטעם לאיסור יציאה מבבל מפני הקדושה אלא מפני דאמר קרא 'בבלה יובאו'. **שסד** 1. פסיקא שנו. 2. דברים לד, ד - "וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב לְאֹמֶר לְזָרְעֶךָ אֶתְנַנֶּה הָאָרֶץ בְּעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר". 3. ברכות יח, ב. 4. ב"מ קיח, א. 5. שו"ע חו"מ סי רעג סעי' יא. 6. חו"מ חלק ב. 7. ב"ק לת, א. 8. חבוקק ג, ו. 9. שו"ע חו"מ סי רט סעי' ד. 10. שו"ע חו"מ סי רסט סעי' א. 11. אות א. 12. שמות כב, יט. 13. עי' לקמן סימן תמו. 14. שמות לב, י.

שאנחנו עם, כמו שכתבתי בסימן רמ"ד. ולזה קא מזהר שיבטחו בו ויעלו ואל יעצרום הגשם, קנייני העולם הזה המדומה, כי הכל הבל, ורק ישימו באלקים כסלם ויבטחו בו בכל עת. שמידת הבטחון היא היתה אם כל חי ויסוד מוסד לשיבת הארץ הקדושה, כמו שכתבתי בסימן רי"א בשם הרב הקדוש 'בת עין' בכוונת הכתוב⁵: "וישבתם על הארץ לבטח", יעו"ש ובסימן קט"ז. וישפכו לפניו שיחה ותפילה לזכות לזה שאלקים יהיה "מחסה לנו" דוקא, ואל ישיחו לב ל"חיל כי ינוב"⁶.

ועתה בא להגיד שבח מעלת ארץ הקודש, ואמר: הלא תדעו הלא תשמעו כי "אחת דבר אלקים", שבתחילה ברא הקב"ה א"י לבד כמו האור הראשון. וזה אומרו: "אחת", שהיא א"י, כמו שכתבתי בסימן ב' בשם רבינו האר"י זיע"א. וכשראה שאין כל העולם כדאי להשתמש בארץ הקדושה - "שתים זו שמעתי כי עז לאלקים". רצונו לומר, א"י שנקראת 'עז', כמו שכתבתי בסימן י"ב, היא דווקא עיקר לאלקים. ולכן כשראה שאין כל העולם כדאי להשתמש בה, ברא חו"ל. וזהו חסד גמור ואמיתי ממנו יתברך, כי על ידי זה גם עמו בית ישראל, אשר אהב ונתנה להם, צריכים להיות חרדים לדבר ה' פן יגלו ממנה כמו שמצינו. וזה אומרו: "ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו". ומכאן תבינו תוקף מעלת הארץ וקדושתה, ולזה אני מזהיר ומזרז "בטחו בו" וכו', וק"ל.

ואפשר עוד לרמוז בכוונת הכתוב בקהלת⁷: "וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך". אמר שיש יתרון ומעלה גדולה לחכמה שהיא א"י, כמו שאמרו רז"ל⁸: אין חכמה כחכמת א"י, "מן הסכלות", שהיא חו"ל, "כיתרון האור", היינו האור הראשון הידוע שגנזו הקב"ה וברא אור אחר להשתמש בו, שנקרא חושך בערך הראשון, כמו שאמרו ז"ל בבראשית רבה⁹ שהאור שנברא בששת ימי בראשית הוא מכהה לגלגל החמה - וכמו שיש יתרון בין זה לזה, כך יש יתרון מא"י לחו"ל כדבר האמור.

שם"ו א"י. שלושה אבות רמו לשלושה דברים שנקראו 'אב' שהם תכליתם של ישראל. אחד, הקב"ה נקרא "אב אחד לכולנו"¹, וכמו כן אברהם נקרא "אב המון גוים"², וכתוב: "כי אחד היה אברהם"³, "כי אחד קראתיו ואברכהו"⁴.

שנית, התורה שבכתב נקראת 'אב', שנאמר⁵: "מוסר אביך" ודרשו רז"ל⁶ שהיא תורה שבכתב, והוא נגד יצחק, שתרגום של יצחק הוא "והדי"⁷, וכתוב⁸: "פקודי ה' ישרים משמחי לב".

גדול", מושם שהקב"ה נשבע לאברהם¹⁵: "לורעך אתן את הארץ", והקב"ה רצה לקיים את השבועה. ואילו היה מכלה אותם לא היה נשאר רק שבט לוי, ולא היה אפשר לקיים שבועתו להוריש להם את הארץ, כי שבט לוי לא נטל חלק בארץ, לכך הוכרח הקב"ה לכטל הגזירה, יעו"ש.

ואם כן מזה היה לו למשה רבינו ע"ה להקיש ולא לשבר הלוחות, מאחר שהקב"ה נשבע לאבות, אם כן מוכרח שתתבטל הגזירה, ולא היה לו לשבר הלוחות בשביל שלא היה להם עמידה, ועל זה לא נכנס לא"י. זה אומרו: לאבות נשבעתי בשבועה, אם כן כיון שנשבעתי מוכרח שהגזירה בטלה, ולא כמו שאמרת: אם אין אני משבר את הלוחות אין לישראל עמידה, ולזה - ולך הראיתך בעיניך ושמה לא תעבור. ולזה סיים: לך ובשר להם שכבר קיימתיה, רוצה לומר, מכיון שנשבעתי וביטלתי הגזירה של עגל, הרי כבר קיימתיה.

שם"ה א"י. טעם דא"י נבראת תחילה¹, כתב הרב 'עיון יעקב' במסכת תענית דף י' עמוד א', דמצינו גבי בריאת המאורות אמרו ז"ל², שראה הקב"ה באור הראשון שאינם כדאים להשתמש בו וגנזו, וברא אור אחר להשתמש בו, כן היה גם כן בארצות, שראה שאין כל העולם כדאי להשתמש בארץ הקדושה וברא ארצות אחרות לאומות העולם³, וכן כשישראל חוטאים הם גולים לשאר ארצות, ע"כ.

ואפשר להסמיק בכוונת הכתוב תהלים ס"ב⁴: "בטחו בו בכל עת עם שפכו לפניו לבבכם אלהים מחסה לנו סלה, אך הבל בני אדם כזב בני איש וגו', אל תבטחו בעושק וגו' חיל כי ינוב אל תשיתו לב, אחת דבר אלקים שתים זו שמעתי כי עז לאלהים, ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו". והוא על דרך שהובא באגרת שכתב הרב המקובל ר' שלמה הלוי אלקבץ ז"ל, שהיה מתחבר בבית מרן 'בית יוסף', והופיע עליו רוח הקודש ושמעו קול מדבר, כמו שהובא בספר של"ה במסכת שבועות. ובכלל הדברים אמר להם: ראו כי אתם שיכורים בחמדת העולם. הקיצו שיכורים, כי הגה יום בא ויסיר האדם את אלילי כספו ומאודיו בהנאת העולם ואת אלילי זהבו חמדת הממון, ועלו לא"י כי יש לאל ידכם, רק שאתם מוטבעים בטיט חמדת תבל והבלי וכו', יעו"ש.

זהו אומרו: "בטחו בו בכל עת" וגו', והכוונה לעורר הלבבות ולהלהיב הרעיונים שיעלו לארץ הקדושה. וזה אומרו: "בטחו וכו' עם", שבא"י הוא עושה עמנו בשביל

א"י נבראה תחילה ומחמת שהעולם לא היה ראוי לה נבראו שאר ארצות

מידת הבטחון - יסוד מוסד לשיבה בארץ הקדושה

תוקף קדושת הארץ ויתרונה על חו"ל

ג' דברים נקראו 'אב' כנגד ג' אבות

15. בראשית יב, ז. **שסה** | 1. תענית י, א - "תנו רבנן: ארץ ישראל נבראת תחילה וכל העולם כולו נברא לבסוף, שנאמר (משלי ח, כו): 'עד לא עשה ארץ וחוצות'". 2. חגיגה יב, א. 3. עיין עוד לקמן סימן תרי"א. 4. פס' ט-יג. 5. ויקרא כה, יח. 6. 'מצודת ציון': "חיל' - עושר; 'ינוב' - מלשון תנובה והצמחה". 7. ב, יג. 8. ילקו"ש בראשית רמז כב. 9. פרשה ג, ו. **שסו** | 1. מלאכי ב, י - "פִּלְאוּ אֶב אֶחָד לְכָלֵנוּ הַלְוֹא אֶל אֶחָד בְּרָאֵנוּ". 2. בראשית יז, ה. 3. יחזקאל לג, כד. 4. ישעיה נא, ב. 5. משלי א, ח. 6. זוהר כי תשא עד, א - "כבד את אביך" - זו תורה שבכתב, זאת אמר' - דא תורה שבעל פה". 7. בראשית יז, יז. 8. תהלים יט, ט.

כינוי יחיד על הרבים, לומר אב של כל אחד ואחד ממנו, וזה אין קורין אלא לשלושה. מה שאין כן כינוי 'אבותינו', הוא כינוי רבים לרבים, ובוה לא יש קפידא. ואף על גב דמצינו במדרש שוחר טוב סימן כ"ב: "בך בטחו אבותינו"²⁶ - אלו מרדכי ואסתר, אפשר דהתם שאני, שכיון שהצילו כל ישראל, היה להו בחינת אבות ממש, ודו"ק.

ומה שכתב הגאון 'עיר גבורים': א"י היא אם וכו' והיא כנגד שרה וכו', אפשר לומר שמאת ה' היתה זאת, להיות סימן לבניה - כמו ששרה אמנו חדל להיות לה אורח כנשים²⁷ וצמח יאוש בלבה מלדת עוד, ולבסוף חזרה לימי נעוריה, כן בעזרת ה' יהיה לארץ הקדושה, שאפילו עכשיו היא ביד אכזרים גוי עז פנים, עם כל זה יש תקוה ושבו בנים לגבולם, אמן כן יהי רצון.

כחזרת נעורי שרה - כן תשוב הארץ לתפארתה

פגם שניים וחצי השבטים - שהחשיבו את הממון והפכוהו לעיקר

שם"ז א"י. כתוב בפרשת מסעי: "ויצו משה את בני ישראל לאמר זאת הארץ אשר נתנחלו אותה בגורל אשר צוה ה' לתת לתשעת המטות וחצי המטה, כי לקחו מטה בני הראובני לבית אבותם ומטה בני הגדי לבית אבותם וחצי מטה מנשה לקחו נחלתם, שני המטות וחצי המטה לקחו נחלתם מעבר לירדן יריחו קדמה מזרחה". **הנה יש להבין במילת "לקחו"** שכתובה שלושה פעמים, גם כפל אומרו שנית "שני המטות וחצי המטה" וגו', והכל היה יכול לומר בקיצור: 'כי מטה בני הראובני ומטה בני הגדי וחצי מטה מנשה לקחו נחלתם'. וגם בא שינוי, שאצל בני ראובני ובני הגדי אמר "לבית אבותם", ולא אצל מטה מנשה. ולתרין כל זה נראה, הנה ידוע שהאיש המעולה אשר לבבו פונה אל רום ההצלחה העליונה, יבחן גודל שלימותו באשר לא ישים לב ולא יתפעל כלל מהדברים הזמניים, ורק אל המושכלות והדברים העיוניים המביאים אל השלימות הנצחי הוא נושא את נפשו, כי בזה יורה היותו מבעלי השכל והחכמה ולא מהכת החמוני. וכמו שמצינו בחכם שבחכמים שלמה המלך ע"ה, אשר בהנתן לו מאתו ית' רשות מוחלט בהרחבה יתירה לשאול מה שירצה, לא בקש דבר כי אם לב שומע לשפוט ולהבין², ובאה לו התשובה מאת ה'³: "יען אשר שאלת את הדבר הזה ולא שאלת לך ימים רבים וגו' הנה עשיתי כדברך הנה נתתי לך לב חכם ונבון" וגו'. ונמצא שהמלך החכם ע"ה הודיע היותו מבעלי החכמה בבלתי החשיבו שום ענין מענייני העולם זולתי המדע וההשכל.

לא כן עשו בני גד ובני ראובן אשר אמרו עליהם במדרש⁴, וזה לשונם: "ומקנה רב"⁵ - זה שאמר הכתוב⁶: "לב חכם

ג', משיח נקרא "אבי עד שר שלום"⁹, והוא כנגד יעקב שהוא רמז לעקב רב טוב הצפון לצדיקים לימות המשיח.

וארבעה דברים נקראו 'אם', והם כנגד ד' אמהות: שרה, רבקה, רחל, לאה. אחד, התורה שבעל פה נקראת 'אם', על דרך שנאמר¹⁰: "ואל תטוש תורת אמך", ואמרו ז"ל¹¹: זו תורה שבעל פה. והיא כנגד לאה, כי נלאו כל מבקשיה לעמוד על סופה, כמו שכתוב¹²: "לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד".

ב', ישראל נקראו 'אם', על דרך שנאמר¹³: "בעטרה שעטרה לו אמו". והיא כנגד רחל על דרך "שה פזורה ישראל"¹⁴. ג', הבינה נקראת 'אם', שנאמר¹⁵: "כי אם לבניה תקרא". והיא כנגד רבקה מלשון הכתוב¹⁶: "לא יבקר בין טוב לרע", כי הבינה היא המבקרת בין טוב לרע.

ד', א"י שהיא אם לכל הארצות. והיא כנגד שרה על דרך "שרתי במדינות"¹⁷, ע"כ הרב 'וילקט יוסף' בשם הגאון 'עיר גבורים' פרשת וירא.

ואפשר שזהו טעם מאמרם ז"ל בפרק ב' דברכות¹⁸: אין קורין אבות אלא לשלושה, ואין קורין אמהות אלא לארבע, והרי הוא כמבואר.

ועיין לגאון עוזנו בספר 'מדבר קדמות' מערכת האל"ף אות ב', וכמו כן ב'פתח עינים' פרק קמא דעדויות, מה שהעיר אהיהא דתנן שם, שהרי אבות העולם, העולם לא עמדו על דבריהם, יעו"ש, וכן כתב בפרק ב' דברכות.

וזה לי ימים שתיצתי על פי הנוסחא של הגאון מהר"א ווילנא זלה"ה פרק א' דשמחות הלכה י"ד, אין קורין לאבות אבינו אלא לשלושה אבות, ולא לאמהות אמנו אלא לארבעה אמהות. ולפי זה סרה מהר הקושיא הנזכרת. והן עתה ראיתי לגאון עוזנו בספר 'פה אחד'¹⁹ שהביא מספר 'בנין יהושע' שהקשה ממאי דאיתא במסכת דרך ארץ זוטא שבעה אבות, וקחשיב בהדייהו: משה, אהרן, פינחס, דוד. ותירין כמו שכתבתי, דהכא דייק תיבת 'אבינו', יעו"ש. ודחה זה, דאיפכא מסתברא.

ועל פי זה ניחא ליה כמה מקומות, כגון מאי דתנן²⁰: אבותינו שהיו במקום הזה וכו', ותנן פרק ערבי פסחים²¹: שפסח המקום על בתי אבותינו, וכן שלא הספיק בצקם של אבותינו²², וכן שמררו המצריים את חיי אבותינו²³, וכן אשר גאלנו וגאל את אבותינו²⁴, וכתב "אבותינו חטאו" וכו'²⁵, דאבותינו ניתן ליאמר ואין קפידא, וכל הקפידא לומר 'אבות' סתם. ובהכי מתיישבים כל הני שכתבתי, ויותר מהמה, ע"כ.

ואחר המחילה רבה אי מהא לא איריאי, ולדעתי דעת הדיוט יש חילוק גדול בין כינוי 'אבינו' לכינוי 'אבותינו'. דהתם

ד' דברים נקראו 'אם' כנגד ד' אמהות

מי הם הנקראים אבותינו

9. ישעיה ט, ת. 10. משלי א, ת. 11. עיין זוהר חדש פרשת כי תשא. 12. תהלים קיט, צו. 13. שה"ש ג, יא. 14. ירמיה נ, יז. 15. משלי ב, ג. 16. ויקרא כז, לג. 17. איכה א, א. 18. ברכות טז, ב. 19. בסוף ספר 'דבש לפי'. 20. סוכה נא, ב. 21. פסחים קטז, ב. 22. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פ"ח ה"ד. 23. פסחים שם. 24. פסחים שם. 25. איכה ה, ז. 26. פסוק ה. 27. בראשית יח, יא. **שסז** | 1. במדבר לד, יד-טו. 2. מל"א ג, ט. 3. שם פס' יא-יב. 4. במדבר רבה פרשה כב, ת. 5. במדבר לב, א. 6. קהלת י, ב.

מאד", כי בראותם הפלגת עושרם שהרבו נכסים, ירבו דאגה וחששא לאבדם, וזה גנאי גדול להם. ולזה אמר¹²: "ויגשו אליו ויאמרו" וגו', כי הן אמת שיעזרם תקפס להשתדל על ממונם כי היה לבם כהול עליו, אבל סוף סוף לא נמנעו מלהרגיש כי זה להם קלון וחרפה, לפיכך לא ערב לבם לאומרו בקול רם בפרהסיא, אלא בחשאי נגשו אל משה ללחוש זה באזניו שלא ישמעו אחרים.

והוא הנרצה בכתובים הנזכרים, כי הכתוב קורא עליהם תגר, ואמר: תדעו למה הקפדתי כל כך לומר בפרטות גדול ובדקדוק כל גבולי הארץ של תשעה המטות וחצי, מה שלא עשיתי לארץ סיחון ועוג, הלא הוא כי לא ראי אלו כראי אלו. כי זאת הארץ אשר צויתי להנחיל בגורל, לא בחרו הם בה כפי תאות רצונם, אלא המתינו צווי ה' שציווה לתת אותה להם, והם לא לקחה, אבל שני המטות וחצי, הם מעצמם לקחו אותה ולא המתינו לרצון וצווי ה' שהוא יתננה להם.

ואפילו אלו לא הושוו יחד, כי סוף סוף שני המטות כל שבט רצה לשבת יחד כולו, מצומדים ומשותפים לבית האבות שלהם, אך מטה מנשה לא היה לבית אבותיו, כי חציו לא רצה לשבת עם חציו, אלא חצי המטה לקחו נחלתם מעצמם נפרדים מבית אבותם, ולא היו כשני המטות. אמנם הצד השווה שהיה בהם, ששני המטות וחצי המטה גם יחד, כולם בחרו ולקחו מעצמם בעבר הירדן בעבור תועלתם, אשר בודאי לא יערך איכות קדושתה עם הארץ אשר בחר בה הוא ית'.

ומכל האמור מודעא רבה לנו, אנחנו סובלי הגלות המר והנמהר וכו', כי לא יאות יהיה התפעלותנו על חסרון ההצלחות ותוקף הצרות אשר סבבנו, רק על אבידת הדברים השכליים והמדעיים המביאים אותנו אל השגת ההצלחה הנפשית, ע"כ הרב הגדול 'בינה לעתים' בדרשותיו דרוש נ"ג¹³.

אמר המחבר: כיוצא בזה איתא בקהלת רבה¹⁴: אחד ירא שמים היה חולה והיה בוכה בחוליו, אמר: לא מפני הנאת עצמי אני בוכה, אלא כל זמן שהייתי חי הייתי מזכה לרבים וכו', יעו"ש. הרי שהתפעלותו לא היה, כי אם על הדבר הנוגע לעבודתו ויראתו ית"ש.

ואפשר שזהו כוונת הכתוב בתהלים ל"ח¹⁵: "אין מתום בבשרי מפני זעמך וגו', נפוגתי ונדכיתי עד מאוד שאגתי מנהמת לבי, ה' נגדך כל תאותי ואנחתי ממך לא נסתרה, לבי סחרחר עזבני כחי ואור עיני גם הם אין אתי". יאמר, אף על פי שאני מצטער על הצרות אשר סבבוני ועל תחלואי גופי ועל חולשתי ורפיוני, עיקר הצער הוא, שכיון שאני בצער הגדול הזה איני יכול להשיג השלמות ולעבוד עבודה הראויה וינגדך כל תאותי ואנחתי ממך לא נסתרה", שעיקר

לימינו ולב כסיל לשמאלו", "לב חכם לימינו" - זה משה, "ולב כסיל לשמאלו" - אלו בני ראובן ובני גד שעשו את העיקר טפל ואת הטפל עיקר, שחיבבו את ממונם יותר מן הנפשות. שהם אומרים למשה⁷: "גדרות צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו". אמר להם משה⁸: אינו כלום, אלא עשו את העיקר עיקר, תחילה "בנו לכם ערים לטפכם", ואחר כך "וגדרות לצאנכם", הוי "לב חכם לימינו" - זה משה, "ולב כסיל לשמאלו" - אלו בני ראובן ובני גד.

והכוונה כי הם ז"ל דקדקו בפסוק⁹: "ומקנה רב היה", למה הפסיק בין רב ל"עצום מאד" ולא חברים יחד ויאמר: 'ומקנה רב ועצום מאד היה לבני ראובן' וגו'. ואמרו שיובן זה עם פסוק: "לב חכם לימינו", כי בלי ספק לא ידבר על מקום מצב הלב, שודאי לא ישתנה בין החכם והכסיל, ואות הלמ"ד במילת 'לימינו' ו'לשמאלו' לא באה בדקדוק, שהיה לו לומר 'בימינו' ו'בשמאלו'. אבל הכוונה היא, כי כבר הורשנו: "אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד"¹⁰, שאריכות הימים מיוחס אל הימין, יען השלימות המיומן אינו נקנה אלא באמצעות החיים, כי היום לעשותם¹¹. והעושר והכבוד אל השמאל, כי אין בו צורך עצמי להשגת האושר. ואמר, כי האיש החכם לבו ומחשבתו ופנייתו תמיד אל הדבר שהוא ימין אליו לצורך שלימותו, לשמור דרך עץ החיים, והכסיל לבו ופנייתו אל השמאל, הממון והעושר, כי עליו ישים כל השתדלותו.

והנה כל זה היה בויתוח בני ראובן ובני גד עם משה. ושתיים רעות עשו במה שבקשו אותם הערים אשר בעבר הירדן, הא' שרצו לעשות השתדלות אנושי לשמירת ממונם, כאילו הוא דבר ראוי לעשות ממנו חשיבות, מה שאינו מן הנאות להחשיבו לכלום ולא לעשות שום השתדלות עליו. והשני, שאף אם ירצו לעשות לו משמרת למשמרת, לא היה להם להחשיבו יותר מן הנפשות ולהקדימו להם. וזהו שעשו את העיקר טפל, בניהם שהם העיקר עשאו טפל, שהזכירם באחרונה, והיה להם לעשותם עיקר ולהזכירם תחילה. וגם עשו עיקר וחשיבות מהטפל, הוא הממון השמאלי, ולא היה להם להחשיבו כלל ולעשות שום זכר ממנו, עד שהזכירם משה ע"ה, ואמר להם: אינו כלום, כלומר, כל עיקר לא היה לכם לזכור הממון אפילו באחרונה כי אינו כלום בשום צד, אלא אם על כל פנים תרצו להשתדל עליו, לפחות עשו את העיקר עיקר והחשיבו לראש וראשון מה שהוא עיקר שהם הנפשות, ותחילה בנו לכם ערים לטפכם.

הוא שהכתוב מקנטרן ומגיד מראשית אחרית כוונתם ופנייתם באומרו: "ומקנה רב", רצונו הנה היה המקנה רב וגדול הערך והחשיבות אצל בני ראובן ובני גד, והסיבה להיותו "עצום

טעם
שהתורה
מתארת
פרטות
רק את
גבול נחלת
ט' וחצי
השבטים

ההבדל בין
שבטי
ראובן וגד
לבין שבט
מנשה

עיקר הצער
ראוי שיהיה
על הדבר
הנוגע
לעבודת ה'

7. במדבר לב, טו. 8. שם פס' כד. 9. במדבר לב, א - "ומקנה רב יהיה לגיני ראובן ולגיני גד עצום מאד". 10. משלי ג, טו. 11. עירובין כב, א - "אמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב (דברים ז, יא) 'אשר אנכי מצוך היום לעשותם, היום לעשותם? היום לעשותם - למחר לקבל שכרם'. 12. במדבר לב, טו. 13. עת קץ, דרוש ב לשבת נחמו. 14. בקהלת רבה לא מצאנו, אך כעין זה איתא ב'ספר חסידים' סימן תקלד. 15. פס' יא.

הרב 'עיר מקלט' שכתב בשם הרב ב"ע בטעם מצוות ביכורים, להורות שהוא אדון הכל ומידו הכל ומשגיח בכל, ולזה נאמר⁵: "השקיפה ממועון קדשך", לאפוקי דעת המינים האומרים שאין הקב"ה משגיח אלא עד גלגל הירח וכו', יעו"ש. זה אומרו: צפה משה ברוח הקודש שלא יביאו ישראל ביכורים המורים על הג' הנזכרים, לכן תיקן להם לישראל ג' תפילות המורים על הג' הנזכרים, ודו"ק.

שם"ט א"י. זכות אבות דוקא בא"י, ולפי שהשכינה בגלות היה לה דין א"י, ע"כ הרב 'לקט

שמואל' ערך 'אבות', יעו"ש.

ועיין מה שאמרו חז"ל במדרש רבה סדר בחוקת¹, וזה לשונם: למה הוא מזכיר זכות אבות ומזכיר זכות הארץ עמהם, אמר ריש לקיש: משל למלך שהיו לו ג' בנים ושפחה אחת משלו מגדלתן, כל זמן שהיה המלך שואל שלום בניו היה אומר: שאלו לי בשלום המגדלת. כך כל זמן שהקב"ה היה מזכיר אבות ומזכיר הארץ עמהם, הדא הוא דכתיב²: "זוכרתי את בריתי יעקב וגו' והארץ אזכור", יעו"ש. ועל פי האמור הוא טעם כעיקר, זכות אבות הוא בארץ ולזה הוא מזכיר הארץ, וק"ל.

והוא פשוט הכתוב³: "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם". אמר, שאפילו הם בחו"ל וזכות אבות דווקא בא"י, אפילו הכי אין למאוס בהם ולגעול אותם "כי אני אלהיהם", וכיון שהשכינה בגלות היה לה דין א"י, וק"ל. עיין מה שכתבתי לעיל בסימן ט'.

שם"ז א"י. הנה מערת המכפלה אשר בחברון תוב"ב שם קבורת האבות. וידוע כי היא מעבר לגן עדן

התחתון¹, כי "עובר ל'סוחר'" בגימטריא 'אורח לגן', כי 'לסחר' חסר ו' כתיב, ובגימטריא 'חצר', לרמוז כי המערה כחצר לגן עדן. וכן "עובר ל'סוחר'" גימטריא 'תקע', כי "עבר לסחר" כתיב חסר, לרמוז שכל הדר בחברון הוא בטוה, וכל הנפטרים בה והנקברים בה זוכים לעלות נפשתיהם, כי הוא יתד תקוע לעבור לגן עדן התחתון בלא עיכוב ובלא מי שימחה בידם, כדי ללכת לגן עדן התחתון בלא צער.

ומילת 'תקע' נרמזה ג' פעמים בתורה: א' באומרו³: "ויעקב תקע את אהלו בהר", וכן "ולבן תקע את אחיו בהר הגלעד"⁴, וכן "ותקע כף ירך יעקב"⁵. פירוש "ויעקב תקע", רוצה לומר, כיוון לתקוע, "את אהלו", רוצה לומר, אשתו, "את", לרבות את עצמו, "בהר", רוצה לומר, במערת המכפלה שהם שני הרים זו על גב זו⁶, שתי מערות בהר התחתון ושתי מערות

שיחי וצערי הוא על אושר הנפש בלבד. וזהו אומרו: "לכי סחרחר עזבני כחי", גם אור עיני השכל להשגיח בכל הצריך אין אתי מרוב הצרות. ועל דא קא בכינא בלבד, לא על צערא דגופא.

גם אפשר שזהו כוונת הכתוב שם¹⁶: "כי אפפו עלי רעות עד אין מספר השיגוני עונותי ולא יכולתי לראות עצמו משערות ראשי ולבי עזבני". יאמר, אף על פי שאפפו עלי רעות מכל צד ואבד חשבון ואין מספר, עיקר הצער הוא "השיגוני עונותי ולא יכולתי לראות" - ראייה שכלית, ו"עצמו משערות ראשי ולבי עזבני", וחדל להשכיל להטיב. ועיין עוד מזה להרב בדרוש נ"א¹⁷ בפסוק¹⁸: "תיסרך רעתך" וכו', יעו"ש.

ומה שכתב הרב בכוונת הכתוב: "לב חכם לימינו", כי כבר הושרשנו: "אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד" וכו' - כן הוא במדבר רבה פרשה כ"ב¹⁹ למעלה מהמאמר שהביא הרב, וזה לשונו: "לב חכם לימינו" - אלו הם הצדיקים שהם נותנים לבם לתורה שהיא מימין, שנאמר²⁰: "מימינו אש דת למו". "ולב כסיל לשמאלו" - אלו הן הרשעים שהן נותנים לבם להעשיר, שנאמר²¹: "בשמאלה עשר וכבוד", ע"כ. ועיין מה שכתבתי לעיל בסימן פ"ח²² ובסימן רכ"ח ובסימן שכ"ח ומשם באר"ה, ודו"ק.

שם"ח א"י. הנה על ידי התפילה שאנו מתפללים לשי"ת בכל יום אנו מורים שהוא אדון

הכל ושאליו תאוות העבודה, גם מידו הכל. ולזה אנו מתפללים שימלא שאלתינו ובקשתינו, ומורים שאנחנו בעלי הבטחה, וכמו שאמרו במכילתא¹ על פסוק²: "אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי", שמי שמתפלל אל ה' מורה שהוא בעל הבטחה, ועליו נאמר³: "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו". גם אנחו מורים שהוא משגיח על הכל, ושלזה אנחנו מתפללים שישמע תפלתנו ממכון שבתו - באופן ששלוש עיקרים ראשיים האמורים אנחנו מפרסמים אותם בתפלתנו.

ובזה יובן מה שאמרו רז"ל בתנחומא פרשת כי תבוא⁴, שצפה משה ברוח הקודש שעתיד בית המקדש ליחרב ולא יביאו ישראל ביכורים, לכן תיקן להם לישראל שיהיו מתפללים ג' פעמים ביום ג' תפילות, ערב ובוקר וצהריים, יעו"ש. והוא תמוה, דמה עניין ג' תפילות לביכורים.

והגאון 'מגלה עמוקות' אופן קפ"ה פירש אותו לדרכו דרך הקודש על דרך האמת, יעו"ש באורך. ואולם על פי האמור אפשר, והן עוד נבי"א מה שכתבתי לעיל בסימן ר"א בשם

בתפילתנו אנו מורים שה' אדון ומשגיח על הכל ובו יש לבטוח

מה עניין ג' תפילות לביכורים

זכות אבות דוקא בא"י

מערת המכפלה היא מעבר לגן עדן התחתון

מאבק יעקב אבינו ולבן מי יקבר במערת המכפלה

16. תהלים מ, יג. 17. 'בינה לעתים' עת צרה, דרוש ג לשבת איכה. 18. ירמיה ב, יט. 19. אות ט. 20. דברים לג, ב. 21. משלי ג, טז. 22. פח (2). **שח** 1. פרשת בשלח מס' ויהי פרשה ב. 2. בראשית מח, כב. 3. ירמיה יז, ז. 4. סי' א. 5. דברים כו, טז. **שסט** 1. ויקרא רבה פרשה לו, ה. 2. ויקרא כו, מב. 3. שם פס' מד. **שע** 1. זוהר ויחי ריט, א. ועיין עוד לקמן סימן שפ. 2. בראשית כג, טז-יז - "וישקל אַבְרָהָם לְעֶפְרָן אֶת הַקֶּסֶף אֲשֶׁר דָּבַר אֶבְרָהָם בְּיַד חַת אֶרְבַּע מאות שֶׁקֶל כֶּסֶף עֵבֶר לְסַחַר: וַיִּקֶם שֹׁדֵה עֶפְרָן אֲשֶׁר בְּמִכְפֵּלָה אֲשֶׁר לְפָנַי מִמְרֵא הַשָּׂדֶה וַיִּמְעַרָה אֲשֶׁר בו". 3. בראשית לא, כה. 4. שם. 5. בראשית לב, כה. 6. עירובין נג, א - "מערת המכפלה, רב ושמואל; חד אמר: שני בתים זה לפנים מזה, וחד אמר: בית ועלייה על גביו".

קברינו", עד שלבסוף גילה כוונתו, ודו"ק.

שע"א

מדוע
נמשלו
ישראל
לנקבה

א"י. איתא בילקוט יחזקאל¹: ר' ברכיה בשם ר' שמואל בר נחמני: כתיב²: "בנות ירושלים" - נמשלו ישראל כנקבה, מה נקבה נוטלת עישור מבית אביה³, כך תפשו ישראל ארץ שבעה עממים שהיא עישור של שבעים אומות. ולפי שירשו נקבה, לפיכך אמרו שירה נקבה - "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר"⁴. אבל לעתיד לבוא שהם יורשים כזכר, דכתיב⁵: "מפאת קדים עד פאת ימה", לפיכך אומרים שירה בלשון זכר - "שירו לה' שיר חדש תהילתו בקהל חסידים"⁶. א"ר סימון בשם ריב"ל: למה נמשלו ישראל לנקבה, מה נקבה זו טוענת ופורקת וחוזרת וטוענת ופורקת ושוב אינה טוענת, כך ישראל נגאלו ונשתעבדו, ולבסוף יגאלם הקב"ה ושוב אינם משתעבדים לעולם, ע"כ.

ביאור
שאלת
אברהם
אבינו -
"במה אדע
כי
אירשנה"

ועיי' להרב גאון עוזנו בספר 'ראש דוד' בפרשת לך לך, שפירש בזה כוונת הכתוב⁷: "במה אדע כי אירשנה", דזו היא שעמדה לאברהם אבינו ע"ה, שהיה סובר דנוטל ארץ ז' עממים מדין עישור נכסי, כדעת ר' שמואל בר נחמני. ולפי דקיימא לן בכתובות דף ס"ט⁸, דבת בעישור נכסי בעל חוב דאחי, ומצו לסלוקה בזווי או בחדא ארעא, זאת היתה לו חיקור דבר - "במה אדע כי אירשנה", דייקא, לארץ הזאת, הלא לפום דינא מצו גויים לסלוקי או בזווי או בארעא אוהרי, ומה מופת כי אירשנה לזו. לכן היה דבר ה' אליו⁹: "קחה לי עגלה משולשת", וציווהו על הקרבנות.

הזכיה
בארץ מדין
מעשר ולכן
אין
האומות
יכולות
לקחתה

והעניין, כמו שכתב הרב 'רע ברך', דטעם מתנת א"י היינו משום שאברהם כהן ונוטל מעשר משבעים אומות ארץ ז' עממים. וזה רמז לו ה' ביום צוותו על הקרבנות, כלומר, לא כאשר עלתה על דעתך דטעם מתנת הארץ משום עישור נכסי, ואמטו להכי נסתפקת, כי אין מופת הותך לרשת הארץ, דדילמא מסלקי בזווי או בארעא אוהרי, דכך הוא הדין בעישור נכסי - אין זאת, רק טעם מתנת ארץ ז' עממים שהם עישור משבעים אומות. ולכן אנכי מצוך היום על הקרבנות - מורה ובא על כהונתך. ודין המעשר ליטלו מן המשובח, ונקרא 'ראשית', ואם כן, א"י מקודשת מכל הארצות והיא משופרי שופרי דמשבחא בארעא, ולא מצו לסלוקי בארץ אחרת או בזווי, דדינא הוא להפריש מן המשובח. ומינה תדע דזאת הארץ היא שלך, דלא להשנאה.

ומשום שיקשה על זה, דאי אמרת בשלמא דמתנת ז' עממין היא מטעם עישור נכסי, ניחא דנמשלו ישראל לבת, אלא אי אמרת דטעמא משום דאברהם אבינו ע"ה כהן, ולקח מעשר שבעים אומות - א"י, אם כן למה נמשלו כבת. אמטו

בהר העליון. ומילת 'תקע' גימטריא "עבר לסחר", רוצה לומר, כי מערת המכפלה הוא דרך מעבר לגן עדן כזכר. וכיון להתפלל לה' בכוננת לבו שיוכה להקבר במערת המכפלה הוא ואשתו, שכן נגזר⁷ מששת ימי בראשית.

וכן "ולבן תקע את אחיו", רוצה לומר, שכיון בחכמת כשפים להעתיק את יעקב שלא יזכה להקבר במערת המכפלה אלא רצה להרוג אותו שם. ולתקוע את אחיו, רוצה לומר, אדום וישמעאל שיוכו לעבור דרך מערת המכפלה לגן עדן, שהם נאחזים באברהם ויצחק כנודע. ואם ה"ו לא היה נקבר יעקב במערת המכפלה, שום אחד מישראל לא היה עובר דרך שם, וכל האומות הנלוים עם אדום וישמעאל היו נכנסים ועוברים דרך שם על ידי אחיזת אדום וישמעאל באברהם ויצחק הנקברים במערת המכפלה. וזה שאמרו רז"ל⁸: ולבן ביקש לעקור את הכל, שנאמר⁹: "ארמי אובד אבי". וכן ס"מ עם יעקב דכתיב: "ותקע כף ירך יעקב".

והעניין דע, שכוונתו היתה לעשות יעקב בעל מום, כדי שלא יקבר במערת המכפלה עם האבות, כדי לקבור שם עשיו ובת זוגו. ולא עלה בידו, שמייד רפא אותו האל יתברך שמו באומרו¹⁰: "ויבא יעקב שלם", ואמרו ז"ל¹¹: שלם בגופו, כי האל יתברך ברוב חסדיו הפך כוונת ס"מ, ותקעו ליעקב ביתד התקועה במקום נאמן להקבר במערה הנוכרת, כדי לעבור זרעו דרך שם, ע"כ 'טוב הארץ' בשם 'כנפי יונה'.

ועיי' מאי דאיתא בזוהר רות¹²: ר' קסמא אמר: מערת המכפלה סמוך לפתח גן עדן. בשעה שמתה חוה בא האדם לקברה שם, ושם הריח מן ריח גן עדן ורצה לחצוב יותר, יצתה בת קול ואמרה: דיך. באותה שעה עמד ולא חצב יותר, ושם נקבר. אמר ר' רחומאי: הקב"ה נתעסק בו ולא היה יודע שום אדם, עד שבא אברהם וראה אותו, והריח ריח גן עדן, ושמע קול מלאכי השרת אומרים: אדם קבור שם, ואברהם יצחק ויעקב מוכנים יהיו למקום הזה, ראה הנר דולק ויצא, מיד היתה תאותו על המקום הזה. אמר רב הונא: קודם שבא אברהם היו רבים מבקשים להקבר שם, ומלאכי השרת היו משמרים המקום, ורואים אש דולקת שם ולא יכלו, עד שבא אברהם וקנה המקום, יעו"ש.

ואפשר שזהו כוונת אברהם אבינו ע"ה מה שאמר¹³: "תנו לי אחוזת קבר עמכם". ויש לדקדק, כי באומרו: "תנו לי אחוזת קבר", משמע שהיה מקום ההוא מוכן לקבר. ורש"י ז"ל יישב זה באומרו: אחוזת קרקע. ואולם על פי האמור כוונתו היתה על מקום המקודש ההוא שרבים היו מבקשים ליקבר שם, כמו שכתבתי. וזה אומרו: "תנו לי אחוזת קבר", והם לא הבינו כוונתו, ואמרו לו¹⁴: "במבחר

מערת
המכפלה
סמוכה
לפתח גן
עדן

7. בדפוסו 'טוב הארץ' שלפנינו נכתב 'זכר'. 8. ילקוט"ש כי תבוא רמז תתקלח. 9. דברים כו, ה. 10. בראשית לג, יח. 11. שבת לג, א. 12. דף לג, ב. 13. בראשית כג, ז. 14. שם ו. **שע"א** 1. ילקוט"ש יחזקאל רמז שפג. 2. שה"ש א, ה; ב, ז ועוד. 3. 'עישור נכסי' - שהבת נוטלת בנכסי אביה בשביל פרנסת הבעל להינשא בו" (רש"י ב"ב סז, א). 4. שמות טו, א. 5. יחזקאל מח, ב. 6. תהלים קמט, א. 7. בראשית טו, ח. 8. עמוד א. 9. בראשית טו, יט.

להכי הראה לו הגלויות¹⁰, בא ללמד מה שנמשלו ישראל לבת, היינו כדעת ר' סימון, לומר מה בת טוענת ופורקת וכו', כך ישראל אלו הן הגולין, והיה באחרית הימים תפרה ישע ישועת ישראל נושע בה' תשועת עולמים, כבת דבסוף אינה טוענת עוד, ע"כ.

כי על פי יסודו נראה לעניות דעתי כוונת הכתוב¹¹: "וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום, זומם רשע לצדיק וגו', חרב פתחו רשעים" וגו', עד "כי זרועות רשעים תשברנה וסומך צדיקים ה'".

וה"ן עוד נבי"א מה שכתב עוד גאון עזונו שם בכוונת הכתוב¹²: "אשמעה מה ידבר האל ה' כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו ואל ישובו לכסלה", שרז"ל בילקוט¹³ אמרו, שאומות העולם אמרו לבלעם: למה אמר הקב"ה לישראל שיקריבו קרבנות ולנו לא אמר, אמר להם: הקרבנות אינם אלא שלום, יעו"ש. דהיטב חרה לאומות על הקרבנות, דאף כי אמר אלקים לתת את ארץ כנען לזרע אברהם, היו סוברים שהוא מדין עישור נכסי, ועלה על דעתם לבוא עלינו מדין עישור נכסי כו', דדינא הוא דמצו לסלוקי בזווי או בארעא, וכה יעשו לקחת ארץ כנען מידינו לתת לנו ארץ אחרת או מעות, כי כל אומות העולם היו מחשיבים א"י מאוד וכו'. וכאשר ראו שנצטוו ישראל על הקרבנות נפל פתא בבירא, דאיגלאי מילתא דאחשבינהו רחמנא כהנים, ונטל מעשר הארץ משבעים אומות ארץ ז' עממים, ונתנה לנחלה לישראל עמו. וכה דיבר בלעם אליהם: הקרבנות אינם אלא שלום וכו'. וזהו שסיים הכתוב: "ואל ישובו לכסלה", כלומר, בעניין הקרבנות תאלמנה שפתי האומות, ואל ישובו לכסלה לערער על ארץ כנען, דמה שנטלוה, לא מדין עישור נכסי, רק בדין מעשר שאנו מקריבין קרבנות וכו', יעו"ש, זהו תורף דברי קודשו בקיצור.

ומזה מתוק לחכי על פי זה מה שסיים שם במדרש - שנאמר¹⁴: "ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום". ולפי פשוטו דריש עז על התורה, כמו שמוכיח לשון המדרש שם.

ואולם על פי האמור דעיקר כוונתם על א"י, ולזה חרה להם על הקרבנות, אתי שפיר, שעז היא א"י, כמו שכתבתי לעיל בסימן י"ב. וזה אומר: "ה' עז לעמו יתן", שהיא א"י דוקא, ולא מצו אומות העולם לסלוקי בארעא אחריני או בזווי. והטעם לזה, מפני הקרבנות שמורים שאנחנו כהנים ונטלנו מדין מעשר, וזה אומר: "ה' יברך את עמו

בשלום", שהם הקרבנות.

זה אומר: "וענוים ירשו ארץ" שהיא א"י, ולא מצו האומות לסלוקי בארעא אחריני. והטעם, "והתענגו על רוב שלום", שהם הקרבנות, כמו שכתבתי שישראל נטלוה מדין מעשר. וכי תימא, אם כן למה נמשלו ישראל כבת - לזה השיב: "זומם רשע לצדיק", כל אומה ואומה מחשבת להריע לישראל, "חרב פתחו רשעים" וכו', ולסוף "כי זרועות רשעים תשברנה וסומך צדיקים ה'", וישראל נושע בה' תשועת עולמים, כבת דבסוף אינה טוענת עוד.

[ועוד אפשר לפרש סיום המדרש - "ה' עז לעמו יתן", במה שראיתי בספר 'שכחת לקט' ערך 'קרבנות' אות כ"א בשם 'סודי רוני', וזה לשונו: ציווה הקב"ה להקריב ע"ז יום בשנה קרבן מוסף ולשמוח בהם, והם חמישים שבתות, שישה ימי פסח מלבד השבת, ויום שבעות, יום ראש השנה, יום כיפור, שבעה ימי הסוכות מלבד השבת, אחד עשר יום ראש חודש מלבד ראש השנה - והם כנגד ע"ז יום שהתאבלו על יעקב אבינו ע"ה - שבעים יום במצרים וז' בגרון האטד, על שם "והפכתי אבלם לששון"¹⁵, וזהו "ה' עז לעמו יתן", יעו"ש. ועל פי זה יבוא כמין חומר סיום המדרש, דאלה רשעים חרקו שן על קרבן מוסף שיש בו שמחה לישראל, ולזה השיב: "ה' עז לעמו יתן", והטעם - "ה' יברך את עמו בשלום", ודו"ק.]

ויתקרב להאמור כוונת הכתוב שם¹⁶: "אתה ידך גוים הורשת ותטעם וגו', כי לא בחרבם ירשו ארץ וגו' כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם, אתה הוא מלפי אלקים צוה ישועות יעקב, כך צרינו נגח בשמך נבוס קמינו". וה"ן עוד נבי"א מה שכתב הגאון 'ערכי הכינויים' אות א', ש'אור' כינוי לקרבנות על שם: "ולא תאירו מזבחי הנם"¹⁷, יעו"ש. זה אומר: "ידך גוים הורשת ותטעם", ולא מצו האומות לסלוקי בזווי או בארעא אחרינא, כי זאת הארץ היא שלהם ולא להשנאה. והטעם: "כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם", כי התורה שקיבלו והקרבנות כתובים בה, כמו שאמרו שם במדרש: מי שקיבל התורה, שהם כתובים בה, צריך שיקריב קרבנות, יעו"ש. וישראל קיבלו התורה ולהם יאתה מצוות הקרבנות. וזה אומר: "כי ימינך וזרועך", היא התורה שניתנה בימין, וכפל העניין במילות שונות כמו שפירש הרד"ק ז"ל לדרכו. "ואור פניך", שהם הקרבנות כמו שכתבתי, "כי רציתם", שבחרת ורצית בהם מכל עם והם קבלוה. ואם כן, להם לבדם ניתנה הארץ הזאת ולא מצו לסלוקי בעניין אחר. וכי תימא למה נמשלו ישראל

ע"ז קרבנות מוסף כנגד ע"ז ימים שהתאבלו על יעקב אבינו

10. שם פס' יב-יג - 'ויהי השמש לבוא ותרדמה נפלה על אברם והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו (רש"י: רמז לצרות וחשך של גליות): ויאמר לאברם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדים וענו אתם ארבע מאות שנה". 11. תהלים לו, יא-יז. 12. תהלים פה, ט. 13. ילקוט תהלים רמז תתלד - "אשמעה מה ידבר האל" - אמרו אומות העולם לבלעם: למה אמר הקב"ה לישראל שיקריבו קרבנות ולנו לא אמר להם: הקרבנות אינם אלא שלום, ומי שקבל התורה שהם כתובים בה צריך שיקריב קרבנות, אתם מתחלה פסלתם אותה ועכשו אתם רוצים להקריבו! מי שקבלה הוא מקריב, שנאמר 'ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום". 14. תהלים כט, יא. 15. ירמיה לא, יב. 16. תהלים מד, ג-ו. 17. מלאכי א, י.

ויתקרב אל האמור כוונת הכתוב שם מ"א⁴: "בזאת ידעתי כי חפצת בי כי לא יריע אויבי עלי". והוא על פי מה שכתב בערכי הכינויים מערכת ז', ש'זאת' היא כינוי לירושלים⁵, יעו"ש. זה אומרו: "בזאת" שהיא ירושלים שניתנה מקודם לכנען, "ידעתי כי חפצת בי", ו"לא יריע אויבי עלי", דדא תברתי, וכמו שכתבתי.

ויתקרב אל האמור כוונת הכתוב⁶: "ישלח עזרך מקדש ומציון יסעדך". שהמזמור הזה אמרו המשורר על דוד המלך ע"ה כמו שפירש הרד"ק ז"ל לדרכו, ואמר⁷: "יענך ה' ביום צרה" וכו' - ולא תירא ולא תחת ואין כאן עוון אשר חטא שתחוש, ועניין בת שבע ראויה היתה לך, וכך גזרה חכמתו ית"ש שתינתן לאוריה מקודם כמו שניתנה הארץ הנבחרת לכנען מקודם. וזה אומרו: "ישלח עזרך מקדש ומציון יסעדך".

גם זהו רמז הכתוב שם⁸: "ה' בעזך ישמח מלך" וגו'. שעוז היא א"י כמו שכתבתי לעיל⁹, ובסיבתה "ישמח מלך ויגל מאד", כי בזה יבושו ויכלמו מבקשי נפשו, וק"ל.

גם זהו רמז הכתובים שם¹⁰: "בקרב עלי מרעים לאכול את בשרי וגו', אם תחנה עלי מחנה וגו' בזאת אני בוטח", שהיא ירושלים כמו שכתבתי, וכן על דרך זה יתבארו כמה כתובים, דו"ק ותשכח.

ועיין בספר 'תורת יוסף' פרשת חיי שרה שכתב בשם 'יונת אלם', וזה לשונו: שלוש היה צריך להיות מקודם ביד אחר: ארץ ישראל ביד כנען, מערת המכפלה ביד עפרן, בת שבע ביד אוריה החתי, וכולם היו בשביל חטא אדם, ע"כ. ובזה פירש הרב 'תורת יוסף' כוונת המסורה: שלוש "ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מזה היא"¹¹ - גבי מערת המכפלה דהוי מקודם ביד עפרן; "וראיתם את הארץ מזה היא"¹² - ארץ ישראל שהיה מקודם ביד כנען; "ואומר מזה היא ויאמר זאת האיפה"¹³ - בת שבע שהיתה בתחילה ביד אוריה החתי, ע"כ.

וב'ילקוט חדש' ערך 'אברהם' אות נ' עוד כתב: אי לא ירד אברהם מתחילה למצרים להצדף שם, לא היה מתדבק בהקב"ה, וכן ישראל לא היה עמו של הקב"ה אילו לא נצרפו תחילה במצרים, וכן א"י לא היתה חלקו של הקב"ה אילו לא היתה תחילה לכנען, וכולהו רוא דא, יעו"ש.

כי על פי זה נראה לומר, שהיינו טעמא שסומך בכל מקום מתנת א"י ליציאת מצרים, והרי הוא כמבואר. ועיין לקמן בסימן שע"ג מה שהקשה הרב החרי"ף בכוונת הכתוב¹⁴: "וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההיא", דלא שייך בשורת א"י לעתות כאלה, יעו"ש. ועל פי האמור הוא טעם כעיקר, דתחילה אמר ל¹⁵: "ךאה ראיתי את עני

כתב - לזה אמר: "אתה הוא מלכי אלקים" עתה בזמן הגלות, ו"צוה ישועות יעקב וכך צרינו ננגח" וגו', דהוי ככתב דשוב אינה טוענת, וק"ל.

ומן האמור, הנה מקום אתי לתת טעם כעיקר דא"י חייבת במעשרות ולא חו"ל. ובסימן ק"ל כתבנו בזה, ולפי האמור הוא טעם לשבח, דיצן עיקר נתינת ארץ ישראל הוא מטעם מעשר כמו שכתבתי, ולזה דינא הוא דא"י חייבת במעשרות. ויתקרב אל האמור כוונת הכתוב¹⁸: "גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן יכולה". יאמר שה' ית"ש יתן לעמו הטוב, היינו ארץ ישראל שנקראת 'טובה', והיינו מדין מעשר כמו שכתבתי. ולזה דינא הוא, 'וארצנו תתן יכולה', היינו מצוות מעשרות כמו שכתבתי. ועיין מה שכתבתי בזה בסימן הנזכר.

שע"ב א"י. מה שניתנה א"י מתחילה לכנען קודם ישראל, טעמו כטעם בת שבע שניתנה לאוריה, ורוא דא, להו, 'ילקוט חדש' ערך 'ארץ ישראל' אות ל"ג, וכן כתב בערך 'דוד' אות נ"א בשם הזוהר.

וגאון עוזנו בספר 'דבש לפי מערכת ו' אות ו' הכי אמר מר, שזהו רמז הכתובים תהלים קל"ב¹: "נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטןך אשית לכסא לך, אם ישמרו בניך וכו', כי בחר ה' בציון אוה למושב לו, ואת מנוחתי עדי עד" וכו'. הכוונה, "נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה" מבת שבע דמותרת לו, דכל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו, כמו שאמרו בפרק קמא דכתובות² ובהקדמת הזוהר הקדוש. ולמען ידעו כל ישראל דבת שבע היא שלך - "מפרי בטןך אשית לכסא לך", שלמה בן בת שבע. וכי תימא, אם היא בת זוגך מדוע ניתנה לאוריה מקודם - לזה אמר: "כי בחר ה' בציון" וכו' ונתנה לכנען, והיא היתה מנוחה - כן הדבר הזה, כי בת שבע ניתנה לאוריה ואחר כך ואת היתה לך", ע"כ דברי קודשו.

כי מן הבא"ר הנה מקום אתי לפרש כוונת הכתובים תהלים קכ"ב³: "ירושלם הבנויה כעיר שחבורה לה יחדיו, ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל להודות לשם ה', כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד". יאמר, כיון שראינו ירושלים, העיר אשר בה בחר ה' ית"ש והיא "כעיר שחבורה לה יחדיו" ושם "עלו שבטים להודות לשם ה'", ועם כל זה נתנה לכנען בתחילה - וכן הוא עניין בת שבע דאתייהבת לאוריה מקודם, ולעולם דבת שבע בת זוג של דוד. וראיה לזה: "כי שמה ישבו וגו' כסאות לבית דוד", כמו שכתוב: "מפרי בטןך אשית לכסא לך", ואם כן זה מופת חותך דבת שבע דוד באין אומר ואין דברים ויסכר פי דוברי שקר הדוברות על צדיק עתק.

טעם חייב מעשרות דוקא בא"י

ניתנת א"י בתחילה לכנען כנתינת בת שבע בתחילה לאוריה

שלושה דברים היו צריכים להיות מקודם ביד אחר

טעם שא"י היתה תחילה לכנען

טעם סמיכות מתנת הארץ ליציאת מצרים

18. תהלים פה, יג. **שע"ב** 1. פס' יא-יד. 2. ט, ב. 3. פס' ג-ה. 4. תהלים מא, יב. 5. עיין לעיל סימן כה. 6. תהלים כ, ג. 7. שם פס' ב. 8. תהלים כא, ב - 'ה' בעזך ישמח מלך ויגל מאד". 9. סימן יב. 10. תהלים כז, ב-ג. 11. בראשית כג, טו. 12. במדבר יג, יח. 13. זכריה ה, ו. 14. שמות ג, ח. 15. שם פס' ז.

אומה ולשון. ואמר להם הקב"ה: הביאו לי ספר יוחסין וכו', אבל ישראל הקב"ה מעיד עליהם. נמצא, הקב"ה מעיד על ישראל בהשראת שמו עליהם לשתי סיבות: א', להציל את ישראל מן הלעו, כי באמת זהו הגאולה האמיתית שלא יהיו בית יעקב מעם לעו. ב', שעל ידי עדות הקב"ה זכו לקבלת התורה, כמו שאמרנו. אם כן עדות זה אי אפשר בחו"ל כמו שאמרנו, על כן הוכרח הקב"ה להעלות את כל ישראל אל הר המוריה לשום שמו עליהם, שעל ידי זה יהיו ניצולים מלעו מצרים ושיזכו לקבלת התורה.

מעתה אפשר שזה כוונת הכתוב: "ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים". זהו רמז על הלעו שהיה על ישראל, ועל ידי זה "וארד להצילו מיד מצרים", בין מן הלעו בין מן השעבוד. ואם תאמר, מהשעבוד לא נפלאה היא ולא רחוקה ממנו ית' להצילם כרגע, אמנם להוציא הלעו שצריך עדות שם י"ה, וזה אי אפשר כי אם בא"י - ולזה אמר: "ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה ורחבה", בא להודיענו תכיפות הדבר, כי למען יהיה עדות לישראל בשם י"ה, אני ממחר תכף בצאתו ממצרים להעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה ורחבה מבלי שיצטרך למסעות. ועל ידי זה יבוא הכל על נכון, ועל זה הביאם אל הר המוריה, שהוא נוטריקון המוריה יד', ע"כ דברי קודשו.

והמעייין יראה שעדיין יש לפקפק, וביותר נראה לפי פשוטו, מכיון שהמניין הזה¹³ הוא משום שהם באים לא"י כידוע, ועיין להגאון 'מגלה עמוקות' פרשת פנחס, והכתוב אומר בהדיא¹⁴: "לאלה תחלק הארץ", וכל הראוי לבילה וכו'¹⁵ - ולזה יחד שמו עליהם אפילו בחו"ל, כיון שהם מוכנים לבוא בארץ.

והנה מלבד טעם דברי הרב 'מגלה עמוקות' בנועם שיח סוד¹⁶, עוד נראה לי לפרש על פי מה שכתבתי בסימן ר"ה בשם הרב 'ב'ת עינ', שבחינת קדושה הוא על ידי בחינת ענוה וזוה יכול לבוא לארץ. ואנכי הדל כתבתי שזהו פשט הכתוב¹⁷: "וענוים ירשו ארץ", וכתבתי נמי שזה טעם שסמכה התורה אזהרת הגאווה לשבת א"י, כאומר¹⁸: "ואכלת ושבעת וברכת וכו'", השמר לך פן תשכח, יעו"ש. ועיין מה שכתבנו למעלה בסימן קצ"ט, וכמו כן מה שכתב גאון עוזנו¹⁹ בכמה מקומות בספריו הקדושים, שהעניו שומר שם י"ה. וכן בד"ן, שהגאה פוגם בשם י"ה. וזוה פירש כוונת תרגום יונתן בן עוזיאל בפרשת שלח²⁰: וכדי חמא משה ענותנותיה קרא שמיה יהושע - דכיון דהיה עניו אם כן שם י"ה שומר, ולזה קראו יהושע והתפלל:

עמי אשר במצרים, כלומר, על ידי מצרים הם עמי, ומזה "וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה ורחבה" וכו', והיתה מקודם ביד כנען, כי חד טעמא הוא, וק"ל. ועיין מה שכתבתי בסימן ז'.

שע"ג א"י. רצה משה ליכנס לא"י לתקן השבטים בסוד 'שבטי יה', ואי אפשר להם שיהיה שם של י"ה עדות לישראל, רק בא"י, כמו שכתוב: "כי שמך נקרא על עירך ועל עמך", רוצה לומר, אימתי נקרא שמך "על עמך", ששם של י"ה מעיד על ישראל - "על עירך", כשהם בא"י. שכן הכתוב אומר²: "ששם עלו שבטים שבטי יה", "ששם" דייקא, שם נקראים "שבטי יה". וזה סוד שאמר יעקב ללבן³: "הבה את אשתי" שהיא בגימטריא 'ארץ הקדושה', 'ואבואה אליה', קרי ביה 'אל יה', כי רחל היא סוד א"י שהיא ירושלים, כי שם של י"ה מעיד על ירושלים. וכן נקרא בית המקדש 'הר המוריה' - 'המורה יה'. ועל זה התפלל משה⁴: "אתה החלות להראות את עבדך" בשעת ביאתו לזה העולם וכו', "אעברה נא" ואכנס להר המוריה, ושם אזכה לתקן 'שבטי יה' וכו', הרב 'מגלה עמוקות' אופן ל"ח, יעו"ש.

והרב החרי"ף ז"ל⁵ בספר 'טוב ירושלים' הקשה על זה, שהרי מצינו מה שאמרו ז"ל⁶, שאומות העולם היו מוציאים לעו על נשי ישראל, באומרים: אם בגופם שלטו, בנשותיהם לא כל שכן. מה עשה הקב"ה, השרה שמו עליהם - הראובני, השמעוני⁷, שם י"ה מעיד עליהם, שנאמר⁸: "שבטי יה עדות לישראל". ולפי זה ייחוס המשפחות היה בחו"ל ושם את שמו עליהם, ואיך אמר כי דוקא בא"י נקרא שם י"ה ולא בחו"ל.

ותירץ בהבין כוונת הכתוב⁹: "ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים וגו', וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה ורחבה", כי לפי האמת לא שייך בשורת הארץ לעתות כאלה, כי בצרה גדולה הם מקושי השעבוד, ודי להם בשורת ההצלה מן השעבוד, וזוה ישמח לבם ויגל בכודם - ולא על חינום בישר הקב"ה לישראל בעת ובעונה הזאת בשורת הארץ. כי ידוע מה שתרגם התרגום ירושלמי¹⁰ על פסוק¹¹: "ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי", שהקב"ה הוליד את ישראל בליל פסח אל הר המוריה, אל מקום המקדש, ואכלו שם קרבן פסח. ולא על חינום הוצרך הקב"ה לעשות נס פלא כזה לשישים ריבוא מישראל פתע פתאום כעב תעופנה בהליכה ובהזרה - אמנם כבר ידוע מה שאמרו ז"ל¹², שכשעמדו ישראל על הר סיני נתקנאו אומות העולם ואמרו: מה ראו אלו להתקרב מכל

רק בא"י נקראים השבטים בשם 'שבטי יה'

מדוע בעת השעבוד בישר הקב"ה בשורת הארץ

ביאת הארץ בזכות הענוה - לכן דוקא בא"י שם י"ה עדות לישראל

שע"ג 1. דניאל ט, יט. 2. תהלים קכב, ד. 3. בראשית כט, כא - 'ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי פי מלאו ימי ואבואה אליה'. 4. דברים ג, כד-כה. 5. רבי יצחק פרחי. 6. ילקוט פנחס רמז תשעג. 7. במדבר כו. 8. תהלים קכב, ד. 9. שמות ג, ז-ט. 10. הוא בתרגום יונתן בן עוזיאל לפסוק זה. 11. שמות יט, ד. 12. ילקוט במדבר רמז תרפד. 13. במדבר פרק כו בו נאמר הראובני, השמעוני וכו'. 14. במדבר כו, נג. 15. יבמות קד, ב - "כל הראוי לבילה - אין בילה מעכבת בו". 16. המובאים בתחילת הסימן בטעם עדות שם י"ה דוקא בא"י. 17. תהלים לו, יא. 18. דברים ח, יא-יב. 19. הרב החיד"א. 20. במדבר יג, טו.

הכבוד, מה שלא נעשה כן בנס של חנוכה, כי לא הוקבעו הימים הללו רק להודות ולהלל בהדלקת הנרות ותו לא מידי, ועיין מה שכתבתי בזה בסימן קע"ג בשם הרב ז"ל. ועוד כתב טעם אחר: כי צרות אנטיכוס היו בזמן היות ישראל בארץ הקדושה, וזמן היות בית המקדש קיים, אשר בלי ספק זכות המקומות ההם וקדושתם סיוע גדול להקל מעליהם הסכנה, ולגרום הבאת הנס, כי תמיד עיני ה' אלקינו בה², ואין כל כך מהתימה יעשה השי"ת אז נפלאות. אבל בימי אחשוורוש שהיו מפוזרים ומפורדים אנה ואנה, רובם בחו"ל, ובזמן חורבן המקדש, כי פליא ה' חסדו לנו - זה ודאי הוא ענין רשום מאוד, כי נתקיים מאמרו ית' בהבטחתו: "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים"³ וגו'.

כי בפסוק הקודם אמר: "יען וביען במשפטי מאסו", שמורה היותם מלאים עוונות, שזה ודאי מעיק גדול וסיבה עצומה לבלתי יתפייס ה' מהם, ואמר עתה, כי אף על פי שמלבד חסרון זה הנזכר מריבוי העוונות, יש גם כן הגרועות האחרות, והיא "בהיותם בארץ אויביהם", ארץ לא מטהרה שאין שם זכות קדושת הארץ מסייע כלום, עם כל זה "לא מאסתים ולא געלתים" וגו'. וזה כי יעלה על זכרוני, שגם עיקר הגאולה הראשונה כך היתה, שאזכור ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, מקום שהוא אבי אבות הטומאה. ואם כן, מצד זה יגדל כח של נס פורים בהיותו נעשה בחו"ל שלא במקום מקודש.

הוא מה שאמר אדוננו דוד המלך ע"ה⁴: "דמינו אלוקים חסדך בקרב היכלך, כשמך אלוקים כן תהילתך על קצווי ארץ, צדק מלאה ימינך". אמר: מריש הווה אמינא ודמינו מעיקרא היות חסדך שופע ומתגלה בלבד בקרב היכלך, המקום המקודש, כי על ידי קדושתו ימשך שם השפע וחוט של חסד שלך יסובבנו, אבל לא בשאר המקומות הרחוקים אשר לא מצד הקדושה הם, כי שם לא יתפשט צד חסד אלא צד דין גמור בלבד. אמנם אנחנו רואים ומשיגים השגה מוחשת שאין הדבר כן, אלא "כשמך אלוקים כן תהילתך", כעין התפשטות שמך אלוקים בעל הדין הגמור שהוא כולל לכל הארצות, כן תתפשט גם כן תהילתך על קצווי ארץ, גם מצד החסד והרחמים, כי אפילו בקצווי ארץ שהיו למקום הקדוש, בא הצדק מצד ימינך הפשוטה, שהוא החסד והרחמים בנודע, ע"כ דברי קודשו.

כי על פי יסודו נראה לעניות דעתי, שזהו מאי דאיתא במדרש אגדה במגילת אנטיכוס⁵, שנשאו ישראל עיניהם למרום ואמרו: "לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד"⁶,

י"ה יושיעך מעצת המרגלים²¹. וכך היא המידה דשם י"ה שומרו, ובפרטות ישמרנו מעצת המרגלים, עיין בנחל שורק' בהפטרות בלק.

ויזמתק דרכו על פי מה שכתבתי בסימן ר"ן בשם הרב מר אביו של הרב 'מכתב אליהו' בכוונת הכתוב²²: "וישלח אותם משה על פי ה' פלם אנשים ראשי בני ישראל המה", דכיון שחטא המרגלים בהוצאת דיבה של א"י, לפי שהיו נשיאים וראשים במדבר, והשדו כשיביא אותם ה' אל הארץ שמוא ידחו אותם מהנשיאות ויתמנו ראשים אחרים, ולזה אמר הפסוק: "על פי ה'", שלא עכב על ידו. ואם תאמר, למה לא עכב, דאפשר שיחזרו מדרכם - לזה אמר הכתוב: "פלם אנשים ראשי בני ישראל המה", ואם כן היה להם נדנדו גאוה ולכך לא היה ביכולת שיחזרו מדרכם, יעו"ש. ולזה התפלל על יהושע שהיה עניו: י"ה יושיעך מעצת מרגלים שהם גאים.

ואיך שיהיה, כיון שהארץ הקדושה באה בסיבת הענווה, כמו שכתבתי, ולזה שם י"ה מעיד על ישראל דוקא בא"י, כי העניו שומרו שם י"ה כמו שכתבתי. ועיין עוד מה שכתבתי בסימן רמ"ד.

[ועם זה אמרתי לפרש מה שאמרו רז"ל בזהוה חדש פרשת חקת²³: כל השרוי בלא אשה - שרוי בלא חיים, שנאמר²⁴: "ראה חיים עם אשה אשר אהבת". והרב הגדול מופת הדור והדרו ז"ל בספר 'ראה חיים' פרשת תרומה, טעמא טעים על פי מה שאמרו רז"ל²⁵: איש ואשה שזכו - שכינה ביניהם. ועוד איתא במדבר רבה פרשת נשא²⁶, בטעם שצירף הקב"ה שם י"ה בכני קהת - שקראם "הקהתי", לפי שהיה ארון מכלה בהם, ונתן בהם שם י"ה לומר י"ה יצילם ממיתה. נמצא דשם י"ה מסוגל להיות מציל מן המיתה, וכדי שיזכה להיות בו שם י"ה הוא על ידי הנישואין. זהו אומרו: כל השרוי בלא אשה - שרוי בלא חיים, יעו"ש.

ולעניות דעתי נראה על פי מה שכתבתי בסימן תקי"ג בשם הרב מתתיה פרשת בראשית, בפירוש מאמרם ז"ל²⁷: אמר לו הקב"ה לאדם הראשון: קומץ עפר של האדמה שנבראת ממנו לא גזולה היא בידך, "כי עפר אתה ואל עפר תשוב"²⁸. שהכוונה, שכאשר ישפיל האדם עצמו כעפר, ונפשו כעפר לכל, עדיין הוא עפר כראשונה, ובכל מקום שהוא - בחזקת עפר הוא, ואין שייך גזל. אך כאשר מתגאה, יצוא יצא מגדר אדמת עפר, ואז קומץ עפר גזול אתו, לכן שוקעין אותו בארץ להחזיר גזילתו, יעו"ש. ולזה השרוי בלא אשה - שאין בו שם י"ה השומרו, אם כן הוא גאה וגאון, וצריך להשיב הגזילה אשר גזל, והוא שרוי בלא חיים.]

שע"ד א"י. ראיתי להרה"ג 'בינה לעתים' ז"ל¹, שכתב בטעם מה שזכה נס פורים לכל

כל השרוי בלא אשה - שרוי בלא חיים

מעלת נס פורים על נס חנוכה

התפשטות החסד האלוקי עד קצווי ארץ

בחול"ה הקב"ה עושה למען שמו ובא"י למען עמו ונחלתו

21. סוטה לד, ב. 22. במדבר יג, ג. 23. פג, ב. 24. קהלת ט, ט. 25. סוטה יז, א. 26. פרשה ו, ח. 27. בראשית רבה פרשה כ, י. 28. בראשית ג, יט. **שעד | 1.** עת בית ה' דרוש שני לחנוכה. 2. ע"פ דברים יא, יב. 3. ויקרא כו, מג-מה - "יען וביען במשפטי מאסו ונאת הקתי געלה נפשם: ואף גם זאת פהייתם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם לקפר בריתי אתם פי אני ה' אלהיכם: ונכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לעיני הגוים להית להם לאלהים אני ה'". 4. תהלים מח, י-יא. 5. מדרש לחנוכה בית המדרש חדר א, הובא באוצר המדרשים (איינושטיין) חנוכה עמי 191. 6. תהלים קטו, א.

שירה. אבל נס של ארץ ישראל, לעניין איכות הנס קטון הוא ממנו, יען היה לנו זכות ארץ ישראל, אך לעניין השירה ראויין אנו לומר לפניו, דלא הטרחנו כלפי מעלה, ע"כ.

ולפום ריהטא, לא ידעתי מה כל החרדה, דהא האי שאין אומרים הלל על הניסים שבחור"ל, לא משום שהוא קטן הוא, דהא אפילו על נס יציאת מצרים, שאין כמוהו, הקשה הש"ס¹⁶ היכי אמרינן שירה. והיינו טעמא כדמפרש התם: כדתניא, עד שלא נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל ארצות לומר שירה, משנכנסו ישראל לארץ, לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה. והיינו מטעם מעלה עשו בארץ ישראל, אפילו אם יהיה הנס שבחור"ל גדול כמו שיהיה, אין אומרים שירה, ולא קשה ולא מדי.

אמירת
הלל למי
שאינ בידו
מגילה

וראיתי להרב גאון עוזנו ב'ברכי יוסף' או"ח סימן תרצ"ג שכתב, וזה לשונו: הרב המאירי בפסקיו ריש דף י"ד כתב, דלטעם 'קריאתה זו הלולה'¹⁷, אם אין לו מגילה יאמר הלל, ולטעם 'אכתי עברי אחשוורוש', אף שאין לו מגילה לא יאמר הלל, וראשון נראה יותר, ע"כ [דברי המאירי]. ומסתמות דברי הפוסקים משמע דאין בו הלל לעולם. וטעמם, דרבא הוא דאמר 'אכתי עברי' וכו', ולטעם זה אין לאומרו, והלכה כרבא דהוא בתרא. ומה גם לפי גירסת הר"ף¹⁸ והרא"ש¹⁹ והר"ן²⁰, דגריס 'מתקיף לה רבא' וכו', דקאמר לה בדרך אתקפתא ולא אתיבו עליה, ודאי הלכתא כוותיה, ע"כ.

ומה שכתב 'מסתמות דברי הפוסקים' וכו' הוא מחוי במחוג על הר"ף והרא"ש ורבינו הטור, יען שהר"ף, שהביא אתקפתא דרבא, סיים בה: הילכך לא אמרינן הלל בפורים, וכן סיים הרא"ש, ומוכח דאית להו דאין אומרים הלל לעולם. וכן סתמות דברי הטור²¹: אין קורין הלל. וכן כתב מרן בשו"ע²²: אין קורין הלל, בסתם. אבל הרמב"ם, פרק ג' מהלכות מגילה וחנוכה הלכה ו', כתב: ולא תיקנו הלל בפורים, שקריאת המגילה היא ההלל. וכבר הקשה עליו בספר 'מחזיק ברכה' בסימן תרצ"ג, דאמאי הרמב"ם בחר בטעם רב נחמן ושביק טעם רבא, ותיירץ, יעו"ש.

כי מן האמור נוראות נפלאות בדברי הרב 'פי שנים' בדרשותיו דף קל"ה, שהביא דברי גאון עוזנו וכתב עליו, וזה לשונו: קשיא טובא, שכתב 'מסתמות הפוסקים וכו' וטעמם כדרבא, ואישתמיטיה דהרמב"ם פסק לטעמיה דרב נחמן, וכפי דבריו דפליגי, הווי דעת הרמב"ם דיאמר הלל מי שאין לו מגילה, ע"כ. ולפי מה שכתבתי, אחר המחילה רבתי, בחינם השיגו, דדבריו הם להר"ף והרא"ש והטור והר"ן, מה שאין כן להרמב"ם, דמר ניהו גופיה הקשה עליו

שלא יתבזה בגויים; עכשיו יאמרו אין לאלוהיהם עצה אחרת, ובך כתיב⁷: "גדול העצה ורב העליה". אמר: חייכם, מחשבתי גדולה משלכם, "כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב"⁸, ע"כ. והן עוד נבי"א מה שכתבתי בסימן רמ"ד, מאי דאיתא בילקוט⁹, שרבנן אמרי: בחור"ל הוא עושה בשביל שמו ובארץ ישראל הוא עושה בשביל עמו ונחלתו, יעו"ש. זה אומרו, שכיוון שראו ישראל כי גבר אויב, אמרו: "לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד", הלוואי אפילו שאנחנו בארץ הקדושה, שתעשה למען שמך. והשיב הקב"ה: חייכם, מחשבתי גדולה משלכם, ואני עושה בשביל עמי ונחלתי, שאתם בארץ ישראל, ובארץ ישראל אני עושה בשביל עמי ונחלתי, וזה אומרו: "כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב".

לא כן בנס פורים, שם נאמר¹⁰: "לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל וגו' אזי חיים בלעוננו" וגו', יאמר כי נס פורים היה בחור"ל, ואז לא יש זכות ארץ ישראל כי אם בעבור כבוד שמו הגדול, זה אומרו: "לולי ה' שהיה לנו אזי חיים וכו'".

ואל זה אביט כוונת הכתובים יואל סימן ב'¹¹: "בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים משרתי ה', ויאמרו חוסה ה' על עמך וגו', ויקנא ה' לארצו ויחמול על עמו", ע"כ. והרי הוא כמבואר, דהם שאלו, דבארץ ישראל עושה בשביל עמו, ואם כן "חוסה ה' על עמך". והיתה התשובה, "ויקנא ה' לארצו ויחמול על עמו", ודו"ק.

וראיתי להרב החסיד מהר"י אלגאזי ז"ל בספר 'נאות יעקב' דף ב'¹², שהקשה על דברי הרב 'בינה לעתים' ז"ל, וזה לשונו: יש מקום עיון בזה, דאם כן למה אמרו¹³: אין אומרים הלל על הניסים שבחוצה לארץ, ונהפוך הוא, להלל בניסי חור"ל שאין שם זכות הארץ, ולהגדיל הנס הרבה מאד מהנעשה בארץ ישראל, יעו"ש.

והרב 'פי שנים' בדרשותיו דף קל"ה ע"א¹⁴ תירץ בזה, דלא קשה מידי, והוא על דרך מה שאמרו בשבת¹⁵, גבי ההוא שהניק חלב משני דדיו, שאמרו עליו: כמה גרוע אדם זה שנשנתנו עליו סדרי בראשית, נמצינו למדין, דאף שהנס הוא עצמו גדול, מגרעות נתן, להיות הדבר בקושי ומירחא כלפי מעלה. אם כן אפשר דהוא הדבר, דבנס חור"ל, אף שהוא גדול לעניין השמחה וההצלה, מכל מקום יש בו שירחא כלפי מעלה להיות הנס בחור"ל, ואמטו להכי אין אומרים בו

מדוע אין
אומרים
הלל על
ניסי חור"ל

7. ירמיה לב, יט. 8. שמ"א יב, כב. 9. ילקוט תהלים רמז תתנ. 10. תהלים קכד, א-ב, ונדרש על נס פורים כדאיתא במגילה יא, א - "רב נחמן בר יצחק פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא: שיר המעלות לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם' - אדם ולא מלך" (אדם ולא מלך - זה המן רש"י). 11. פס' יז-יח. 12. דרוש לשבת חנוכה. 13. מגילה יד, א. 14. דרוש לפרשת ויקרא. 15. נג, ב. 16. מגילה יד, א - על מה שאמרו שם, שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ, הקשתה הגמ': "יציאת מצרים דנס שבחוצה לארץ, היכי אמרינן שירה". 17. דפליגי האמוראים במגילה יד, א בטעם אי אמירת הלל בפורים. הגמרא הקשתה שהיה ראוי לומר הלל בפורים, שהרי ק"ו הוא מיציאת מצרים - "מה מעבדות לחירות אמרינן שירה - מיתה לחיים לא כל שכזו?" ונאמרו ג' תירוץ: התירוץ הנ"ל - "לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ", ועוד ב' תירוץ - "רב נחמן אמר: קרייתא זו הלילא. (קריאתה בזמנה וזכירת תוקפו של נס, זהו כהלל. ר"ן) רבא אמר: בשלמא התם 'הללו עבדי ה' (תהלים קיג, א) - ולא עבדי פריעה, אלא הכא - 'הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשוורוש; אכתי עבדי אחשוורוש אנן". 18. מגילה ד, א בדפי הר"ף. 19. מגילה פרק א סי' ת. 20. על הר"ף הנ"ל. 21. או"ח סי' תרצג. 22. או"ח סי' תרצג טע"ג, ועיי"ש ב'פתחי תשובה' שדן בדברי הברכי יוסף הנ"ל.

אחשוורוש אנן. וקשה, איך הביא טעמים כאילו הכל אחד ויבואו שניהם, ונפקא מינה לעניין דינא טובא, כדכתיבנא (רצונו לומר, לעניין דאין לו מגילה). ומכאן זה הכריח דאפשר דלעניין דינא לא פליגי, יעו"ש²⁵.

ולעניות דעתי נראה דלא קשה ולא מידי, וכוונת מרן ה'בית יוסף' פשוטה, שכתב על לשון רבינו הטור, שכתב: 'ואין קורין בו הלל' בסתם, משמע לעולם, וכמו שכתב גאון עוזנו שם - ולזה כתב מרן ה'בית יוסף': ונתנו טעם לדבר 'משום דקריאת המגילה' וכו', כלומר, הן אמת דלטעם זה נפקא מינה דאם אין לו מגילה יקרא הלל, וכמו שכתב הגאון המאירי, ואמנם רבא פליג עליה, ואמר: 'מי דמי' וכו', ולטעם זה אין חילוק, והילכתא כוותיה דרבא דהוא בתראה, ומשום הכי כתב רבינו הטור בסתם: אין קורין בו הלל, כן נראה לי נכון ככוונת דברי מרן. ובזה ניחא שלא הביא טעם הראשון דאמרו בגמרא, דאין אומרים שירה על נס חו"ל, עם שלזה יש לומר טעמא אחרינא, מכל מקום על פי מה שכתבתי הנה מה טוב, ודו"ק.

עוד ראיתי להרב החסיד מהר"י אלגאזי ז"ל, שהקשה על הרה"ג 'בינה לעתים' ז"ל, שכתב²⁶ בטעם מה שאין עושין [בחנוכה] שום מעשה פרטי לזכר הנצחון עצמו, כי אינו מן התימה, כי סוף סוף אין זה אלא דבר הנוגע לגוף ואין להחשיבו כל כך, מה שאין כן מהנס הנעשה בשמן שהוא דבר נוגע לשמור מצוותו יתברך, ולפיכך ראוי לקבוע זכר רשום לזה, ע"כ - דנראה טעם הרב היפך דבריו בדרוש ב'²⁷, שכתב בטעם הפרש שבין זמן אנטיכוס לזמן המן, כי בזמן אנטיכוס עיקר הגזירות והסכנה היה על דבר נוגע אליו יתברך, במה שרצו לבטל מישראל שמירת המצוות השורשיות כאמור²⁸, וסכנת הגופות היתה טפילה לזה, והוא מבואר כי בהיותם נוגעים בכבודו יתברך תקל מאוד הנקמה מהם, כי יעשה על דבר

מדוע
בחנוכה
עיקר
השמחה
בהצלה
הרוחנית
ובפורים
בהצלה
הגופנית

ב'מחזיק ברכה' כמו שכתבתי.

עוד הקשה עליו הרב 'פי שנים', וזה לשונו: גם מה שכתב 'ומה גם לגירסת הרי"ף והרא"ש, דגרסי מתקיף וכו', מוכח דלא זכר שר פירוש הר"ן שפירש דהך אתקפתא הווי למקשן ולא לרב נחמן, ואם כן ליכא הוכחה²³, ודבריו צ"ע, ע"כ.

ועיין ב'מחזיק ברכה' סימן הנוכח, שכתב על דברי הרב 'שונה הלכות', שנטה לדברי הגאון 'הלכות גדולות', דנקט טעמא דרב נחמן, ולא יהיב טעמא דאינך אמוראי מפני שנדחו בגמרא וקמו בקשיא, עד כאן.

וגאון עוזנו כתב שם, וזה לשונו: ולגירסת הרי"ף והרא"ש, דגרסי 'מתקיף לה רבא: בשלמא יציאת מצרים' וכו', נראה קצת כאילו רב נחמן נשאר בקשיא, וכמאי דכתיבנא בספרי 'ברכי יוסף' בסימן זה, עכ"ל. וממה שכתב 'נראה קצת כאילו' וכו' נראת כוונתו, משום מאי דפירש הר"ן ז"ל, דהאתקפתא היא על המקשן, ולזה כתב, דמכל מקום לפי גירסת הרי"ף והרא"ש סתמא מקשה על רב נחמן. ומעתה מה שכתב כאן על הברכ"ים²⁴ 'ומה גם לפי גרסת הרי"ף והרא"ש והר"ן', אגב שטפא כתב הר"ן, ועיקר ראיתו הוא מדברי הרי"ף והרא"ש כמו שכתב ב'מחזיק', והרב המשיג בעצמו העתיק רק מדברי הרי"ף והרא"ש.

ומעתה לא קשה מידי, דמר ניהו רבה אזיל ומודה דלפירוש הר"ן ליכא הוכחה, ברם עיקר שורשוהי מדברי הרי"ף והרא"ש דאפשר לפרש דבריהם דרמי לרב נחמן, ודו"ק.

עוד ראיתי להרב 'פי שנים' שם, שהקשה על דברי מרן ה'בית יוסף' או"ח סימן תרצ"ג, שכתב על דברי הטור 'ואין קורין את ההלל בפורים', וכתב מרן: ונתנו טעם לדבר בפרק קמא דמגילה, משום קריאת המגילה זוהי הילולה, ורבא אמר: מי דמי בשלמא התם "הללו עבדי ה'" ולא עבדי פרעה, אבל הכא אכתי עבדי

ביאור דברי
הטור
בטעם אי
אמירת
הלל

²³ כלומר, אף דהר"ן גרס 'מתקיף לה רבא', הוא פירש שהאתקפתא היא על המקשן שהקשה למה לא אומרים הלל בפורים והרי ק"ו הוא מיציאת מצרים, ואם כן אין מדבריו הוכחה דלא פסקינו כרב נחמן. אך לכאורה קושיתו אינה מובנת, כי אף אם האתקפתא על המקשן, סוף סוף סובר רבא שאין מקום לאמירת הלל בפורים, ולא כרב נחמן שסובר שבאמת יש לומר הלל אלא שהוא נאמר בקריאת המגילה. וכיוון שלא השיבו על דבריו של רבא, מוכח שכן הדבר למסקנה. ומבוארים הדברים לפי מה שכתב הרב 'פי שנים' באותו הדרוש בהסבר דברי הר"ן, וזה לשונו: "וקשה טובא, דמי הכריחו (את הר"ן) לדבר זה (לפרש דרבא קאי על המקשן), הלא נימא דהאתקפתא קאי לרב נחמן דאמר קריאתה זו הלילא, דמשמע דאיכא חיובא דהלל בפורים אלא שאנו נפטרין עצמנו במקרא מגילה, ומקשה עליו שאין מקום להלל, כנראה מפשט הסוגיה לפי הר גירסא. אשר על כן נראה לי דהר"ן הורה לנו דעת אחרת בסוגיה, והוא האמת, דודאי קושית רבא לא יפול כי אם על האומר דנאמר הלל דיציאת מצרים בפורים, שם יש להקשות דאכתי עבדי אחשוורוש אנן, אבל אין הכי נמי דצריכים לתת הודאה על ההצלה בסיפור הנס. ומעתה על רב נחמן דקאמר דסיפור הנס הוא לנו מטעם חיוב ההלל ודי לנו בזה, אין עליו שום קושיא, דהוא לא אמר שנאמר הללו עבדי ה', ואין הכי נמי דבלא קריאת המגילה אנו חייבים לעשות דבר כהלל ואין הכי נמי דהלל לא שייך לאומר... ומודה רבא מיהא דחיוב ההלל אשר עלינו להצלתינו נפטרין בקריאת המגילה וזה מוסכם לכ"ע, וההלל דיציאת מצרים גם כן מוסכם דלא שייך לאומר, כי אם ביציאת מצרים דיציאתנו לחירות". ויש להעיר שלפי דבריו, אף שאין הוכחה מהר"ן שהלכה כרבא ולא כרב נחמן, כן ניתן ללמוד מדבריו שאין לומר הלל אף כשאין בידו מגילה, כי לפי ביאורו כ"ע לא פליגי שעל נס פורים אין ראוי לומר הלל ברמה של הלל דיציאת מצרים אלא ברמה פחותה ממנו. ונראה עוד לבאר על פי לשון הראשונים באופן נוסף, דאפשר לפרש את אתקפתא דרבא בב' אופנים - דאם היא על רב נחמן פירושה הוא, דלא שייך לשייך ולהלל על הישועה של פורים כיוון שהיא אינה ישועה שלמה דאכתי עבדי אחשוורוש אנן "ואין לומר הלל כי אם על גאולה שלימה, כגון יציאת מצרים ונס חנוכה שחזרה להם מלכות" (כל בו ה' פורים סי' מה). אך אם היא על קושיית המקשן פירושה הוא, דלא שייך לשאול למה לא יתקנו לומר את נוסח ההלל, שהרי אנו עבדי אחשוורוש ואי אפשר לנו לומר "הללו עבדי ה'" דזה אינו אמת, "ואין לשון עבדי ה' נופל אלא בנס שאפשר לומר בו עבדי ה' לבד, כגון נס של מצרים" (מאירי מגילה יד, א). ולפי זה האתקפתא אינה על עצם אמירת שיר והלל אלא רק על ההוא"א שהיה שייך שמדכי ובית דינו יתקנו לומר את נוסח ההלל. ומעתה מובן שלפי הר"ן שהאתקפתא היא על המקשן, אין מכאן הוכחה דלא פסקינו כרב נחמן, דאפשר דמודה רבא לרב נחמן שקריאתה זו הלילא, כיוון שבאופן עקרוני נכון להלל על זה הנס. ²⁴ כלומר בספרו 'ברכי יוסף'. ²⁵ וזה לשונו: "דקושיית הש"ס דאמרו: הלל נמי נימא, היינו שחכמים יתקנו לומר הלל בפורים. ועל זה מתיר רב נחמן, דחכמים לא יתקנו מעיקרא משום דקריאתה זו הלילא, ורבא מטי מטעם דלא שייך הלל בפורים דאכתי עבדי אחשוורוש אנן. ולעולם בין למר ובין למר... מהטעם שיהיה, אין כאן מקום לומר הלל כיוון דחכמים לא יתקנו, ואף שיזדמן שלא תהיה לו מגילה, אין בידו לומר הלל כיוון דלא ציוו חכמים". ²⁶ עת בית ה' דרוש ראשון לימי חנוכה. ²⁷ שם דרוש שני לחנוכה. ²⁸ כאמור שם קודם, וזה לשונו: "בימי היוונים, תוקף צרותם היה מה שמנעו משמירת הדת המצוות העיקריות, שבת, ראש חודש ומילה".

נפשות עם דבר מצווה, ודאי סכנת נפשות עיקר וכמו שכתבתי. ומה שכתב הרב ז"ל: סכנת הגופות היתה טפלה לזה, הכוונה כי הם לא גזרו אלא לבטל מהם המצוות הנזכרות, ואם היו שומעים לדבריהם לא היו נוגעים בהם, ונמצא שעיקר הגזירה היה על דבר נוגע אליו ית', ולזה סכנת הגופות היתה טפלה, כאילו לא היה שם סכנת גופות, מה שאין כן בנס המן, וק"ל.

ודע שטעם זה שכתב הרב 'בינה לעתים' ז"ל, כתבו הגאון ה'לבוש' או"ח סימן תר"ע בתוספת ביאור³⁴, והשיגו הרב ט"ז שם³⁵ וכתב עליו: ואין זה נכון, דהא פירש רש"י בפרשת כי תצא³⁶, גדרול המחטיא את האדם יותר מההורגו.

ועיין להרב 'מטעם המלך'³⁷ סימן תשכ"א, שיש מי שתפס עליו, דלא דמי למדיינים שהחטיאום ברצונם הטוב, להכי חמירי מרוצחים, אבל יוונים אונס הוא דאניסו ליהו, ואף אם יעברו ולא יהרגו סוף סוף לא חטאו, שהרי הרמב"ם פסק³⁸: מי שאמרו בו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג, איסורא עבד, אבל אינו בסוג חייבי מיתות. ואם כן לא דמי למדיינים שהיה ברצון ישראל, יעו"ש. ועיין עוד ב'מחזיק ברכה' סימן הנזכר, וכמו כן להרב הקדוש בספר 'מרדש אליהו' בביאורו על מגילת אסתר דף ס"ח ומשם באר"ה, ודו"ק.

עוד ראיתי להרב החסיד³⁹ שם, שנתן טעם במה שרצו היוונים לבטל מישראל שבת, ראש חודש ומילה⁴⁰, כי אינה לשיטותיהו אזלי דמעשה שמים עדיף⁴¹, ולזה האומות טוענים עלינו, אם אי הקב"ה חפץ בעבודה זרה למה אינו מבטלה⁴². אכן שלושה אלה עומדים לנגדם: מהמילה, כי בחר השם להיות נעשית על ידי בשר ודם, ושמע מינה דמעשה אדם עדיף.

וגם השבת ניתן לישראל להורות על חידוש העולם⁴³, ואף דאיכא אותות ומופתים בשמים ובארץ המורים על חידוש העולם⁴⁴, לא בחר להורות גדולתו אלא על ידי מעשה בשר ודם. וגם לפי מה שכתוב ב'תיקוני הזוהר'⁴⁵ בפסוק⁴⁶: "ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם", "לדרתם" חסר כתיב, דעל ידי שמירת שבת כהלכתו מרכין שכינתו ית' כביכול ובא לדור עמהם, וזה

כבוד שמו, אכן גזרת המן היתה תכלית כוונתו להשמיד ולהרוג ולבאד, ומצד זה יגדל נס פורים, ע"כ - הרי מיחלפא שיטתיה של הרב ז"ל, ע"כ דברי קודשו.

והרב 'פי שנים' שם תירץ כי אין נסתר, והוא דאין הכי נמי, שבנושא אחד היה נס הנוגע למצוותיו יתברך ונס הנוגע לגוף, אין הכי נמי דנס הנוגע לגוף נחשב יותר לעניין הצלה, מכל מקום חובה עלינו להראות בו כי העיקר אצלנו מצוותיו יתברך; אבל כשאין כאן כי אם הנס הנוגע לגוף, ומקשים ממקום אחר דנעשה לנו נס לגופנו בעבור המצוות, דאין אנו מגדלין כל כך - על זה תירץ יתיב, דהנס הזה, כיון שהיינו מסוכנים ביותר, על כן אנו שמחים ביותר, ע"כ.

ולעניות דעתי נראה דדברי הרב הגדול 'בינה לעתים' ברור מללו, ואין כאן סתירה כלל. וכוונתו דהיכא דליכא כי אם נצחון האויבים לבר, ויציאה מעבדות לחירות בלי סכנת נפשות, עם דבר הנוגע אליו יתברך - ודאי כשנעשה זכירה, לא נעשה כי אם על דבר הנוגע אליו יתברך, יען נצחון האויבים הוא דבר טפל ואין להחשיבו; מה שאין כן אם יהיה נס סכנת נפשות עם נס דבר הנוגע אליו יתברך, ודאי נס סכנת נפשות גדול יותר ויותר, כי אין דבר עומד בפני פיקוח נפש וכיוצא, ובוזה דברי הרב צדקו יחדיו. ודו"ק בדבריו, שכתב בתחילת דרוש א', וזה לשונו: מחמש צרות הצילנו ה' (בחנוכה) בימים ההם בזמן הזה: הא', צרת השעבוד, כי היינו תחת ידי היוונים, והוציאנו ה' מעבדות לחירות ונתן לנו נצחון וכו', ולזה כתב שאין להחשיבו וכו'.

ובזה יתורץ מה שהקשה עוד הרב החסיד²⁹ שם על דברי הרב³⁰, וזה לשונו: ודבריו קשים להולמם, שהרי בגזרת המן שביטל מהם שבת ויום טוב ומילה, כמו שאמרו בגמרא³¹ בפסוק: "ליהודים היתה אורה", וכמו שפירש רש"י ז"ל³²: על כל אלה גזר המן, ועם כל זה עשו עיקר הכתובים מהצלת הגופות, כמו שכתוב³³: "לקיים עליהם להיות עושים וגו', כי המן בן המדתא האגגי צורר כל היהודים חשב על היהודים לאבדם" וגו'. ותירץ הרב שם בדוחק, עיין עליו. ולפי האמור לא קשה ולא מידי, דהיכא דאיכא סכנת

29. מהר"י אלגאזי. 30. 'בינה לעתים'. 31. מגילה טז, ב - "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר" (אסתר ח, טז) אמר רב יהודה: 'אורה' - זו תורה, וכן הוא אומר (משלי ו, כג): 'כי נר מצוה ותורה אור'. 'שמחה' - זה יום טוב, וכן הוא אומר (דברים טז, יד): 'שמחת בחגך'. 'ששון' - זו מילה, וכן הוא אומר (תהלים קיט, קסב): 'שש אנכי על אמרתך'. 32. שם. 33. אסתר ט, כא-כד. 34. סעי' ב, וזה לשונו: 'ומפני שלא נמסרו ישראל באותו זמן ביד מושל אחד שהיה מושל עליהם להריגה, כמו שהיה בימי המן, אלא שבאו האויבים עליהם למלחמה ולא ביקשו מהם אלא ההכנעה, ולהיות ידם תקיפה על ישראל, ולהעבירם על דתם, כידוע ממעשי אנטיוכוס שלא גזר עליהם להרוג ולהשמיד, רק צרות ושמדות כדי לממיר דתם כדרך המלכים המנצחים זה את זה וכו' ומכריחין לאמונתן. ואם היו ישראל נכנעים להם להיות כבושים תחת ידם, ולהעלות להם מס, וחוזרים לאמונתם חלילה, לא היו מבקשים יותר, אלא שנתן הש"י וגברה יד ישראל וניצחום. לכך לא קבעום אלא להלל ולהודות ולא למשתה ושמחה, כלומר, כיון שהם רצו למנוע אותנו מזה, לכפור בדת ח"ו, ובעזרתו ית' לא הפיקו זממם וגברה ידנו, לכך קבעו אותם לחזור ולשבח ולהודות לה' על שהיה לנו לאלוקים ולא עזבנו מעבודתו. אבל בימי המן, שהיתה הגזירה להרוג ולהשמיד את הגופות, שהוא ביטול משתה ושמחה, ולא את הנפשות, שאפילו המירו דתם ח"ו לא היה מקבל אותם, לכך שניצלו ממנו קבעו להללו ולשבחו ית' גם כן ע"י משתה ושמחה". 35. ס"ק ג. 36. דברים כג, ט; ובוזה ביאר רש"י את ההבדל שבין עמון ומואב שנאסרו בחיתון לעולם, לבין אדום ומצרים שמתו בדרו שליש - עמון ומואב החטיאו את ישראל בבנות מדין, לכן נאסרו לעולם, ואילו אדום ומצרים התכלו לגופם בלבד, לכן אין איסורם עולמי. 37. חלק ו. 38. רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ה ה"ד. 39. מהר"י אלגאזי. 40. מגילת אנטיוכוס פסוק לה, ע"י אוצר המדרשים (אייזנשטיין) חנוכה עמוד 489. 41. עיין ילקו"ש תזריע רמז תקמ"א - 'שאל טורונסופוס הרשע את ר"ע: איזה מעשים נאים של הקדוש ברוך הוא או של בשר ודם, אמר ליה: של בשר ודם נאים, אמר ליה הרי השמים והארץ יכול אתה לעשות נאים מהם, אמר ליה לא תאמר לי בדבר שהוא למעלה מן הבריות שאין שולטין עליו, אלא דברים שהם מצוים בבני אדם, אמר ליה למה אתם מלים אמר ליה אף אני יודע שעל דברים אלו אתה שואל ולכך הקדמתי ואמרתי לך שמעשה בשר ודם נאים משל הקדוש ברוך הוא, הביא לו שבולים וגלוסקאות, אלו מעשה הקדוש ברוך הוא ואלו מעשה בשר ודם אין אלו נאים". 42. ע"ז נב, ב. 43. שמות רבה פרשה יט, ז. 44. ע"י תהלים ח, ד - "פי ארצה שְׁמִיךְ מְעִשֵׂי אֶצְבְּעֶיךָ יָרַח יְכוּכְבִּים אֲשֶׁר פִּזְנָנְתָּה", ובימצודת דוד' שם: "מן הפלא הזה אראה בחכמה שמעשה אצבעותיך הם שמייך, אף הירח והכוכבים אשר כוננתה המה כולם מעשה ידיך ואין העולם קדמון". 45. תיקון כד דף ע, א. 46. שמות לא, טז.

מחמת חיבת אביו. ולפיכך להחזיק בטענתם - עבד שמכרו רבו, ביטלו שלושה אלה, שמוכח שישראל אין להם דין עבד רק כדין בן אצל האב, עד שישכח מפי זרעם, ובכך ישיגו את המבוקש מהם וכו' שאין להם חלק ח"ו, ע"כ תורף דברי קודשו בקצת שינוי.

אשר על פי יסודו טעמו ונימוקו עמו, נראה לי לתת טעם כעיקר על מה שנהגו העניים לסבב בחנוכה, כאשר הביא ה'באר היטב' באו"ח סימן תר"ע, וכמו כן כתב הרב 'חמדת ימים' חלק ב' דף ס', שמנהג חסידים הראשונים לבטל תלמוד תורה בח' ימי חנוכה, להתעסק בצורכי תלמידים ותינוקות של בית רבן האביונים, להחזיק די מחסורם אשר יחסר למו, לחם לאכול ובגד ללבוש, לבל יצטרכו בשאר הימים ליבטל מפתגמי אורייתא וכו'. ומזה הטעם נתפשט המנהג בכמה מקומות, שהתינוקות מולכין מעות לרבן בחנוכה עם יתר מנות, וגם עניים חוזרים על הפתחים בהם וכו', יעו"ש, והרב שם נתן טעם על דרך האמת.

ועל פי האמור, אפשר דיען אלה רשעים, מכח הטענות הנזכרות יצאו לטעון נמי על מעשה הצדקה, דאם אלהיכם אוהב עניים אמאי אינו מפרנסן, דסברי מעשה שמים עדיף, וכזה יצאו לטעון: אמשול לך משל למלך שכעס על עבדו וכו' 57. ואנן בדידן, בני אל חי 58, אשר נתן לנו תורת אמת, ידענו כי הכל בחכמה, והוא ציווה ויעמוד לתת הצדקה לעני די מחסורו, דמעשה אדם עדיף, ובן ה"ן לו. ולכן כאשר השם הציל עצת היוונים וקלקל מחשבתם - הסוכרים שתיים רעות הנזכרות - על זה נהגו עניים לסבב, היפך סברת היוונים הנפסדת.

נמשך להאמור שפר קדמי לפרש כוונת מאמרם ז"ל 59, וזה לשונם: "הדודאים נתנו ריח" 60 - זה ראובן שהציל את יוסף בשעה שהשליכו אותו לבור, דכתיב 61: "ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם", "ועל פתחנו כל מגדים" - זה נר חנוכה, ע"כ.

והרה"ג מופת הדור והדרו מוהר"ח פאלג'י הי"ו בספר 'נפש חיים' מערכת הח' אות נ"ה, פירש על פי מה שכתב הרב 'חמדת ימים' בפרק א' דף ס"ג עמוד ב', וזה לשונו: ומצווה מן המובחר להכין כלי מיוחד שיעור הדלקה כ"ב שעות, לחלק בכל לילה שיעור חצי שעה והוא מ"ד שיעורים 62, וסגולתם להנצל מהריגת דם, וכמה שכתבו המקובלים. ובכך עלי באר כוונת המאמר: "הדודאים נתנו ריח" - זה ראובן שהציל את יוסף, ובאיזה טענה הצילו - משום "אל תשפכו דם", והציל לאחיו משפיכות דמים. זהו הטעם בעצמו: "ועל פתחנו כל מגדים" - זה נר חנוכה, והייתם לי סגולה להציל משפיכות דמים, כדברי המקובלים.

הוכחה להורות כי לא אַל חפץ בעליונים אלא במעשה התחוננים, דמעשה בשר ודם עדיף ליה, ולפיכך מניח עליונים ובא לדור בתחוננים.

ועוד יש הוכחה על זה עניין עיבור שנים וחודשים, שמתכנסים מלאכי השרת לפני הקב"ה ואומרים לו: רבש"ע, אימתי ראש השנה ואימתי יום הכפורים, והוא אומר: ולי אתם שואלים, אני ואתם נשאל לבית דין של מטה 47 "כי חק לישראל הוא" 48, ואין זה כי אם שמעשה בשר ודם עדיף ליה.

ועל כל אלה היוונים, שהיו באים בעקיפים לומר 'כתבו לכם על קרן השור כי אין לכם חלק באלהי ישראל' 49, על קרן השור דייקא - שם להם רמז על מעשה העגל שעשו כתבנית שור; ואם באמת לא היה רצונו בעבודה זרה, מפני מה לא ביטל הוא ית' את העגל אשר עשו עד שבא משה ובטלו.

אכן עמדו לנגדם ככותל שלושה המה מטיבי סעד לתמוך לישראל: שבת, ראש חודש ומילה, והמה מוכיחים דמעשה בשר ודם עדיף, ובטלו כל טענותיהם. על כן עשו במרמה לבטל מהם שבת, ראש חודש ומילה, עד כי ישכח מפי זרעם כל זכר למו, ובכך תושלם עצתם מה שאמרו להם כתבו לכם שאין לכם חלק באלהי ישראל, רק בעבודה זרה ח"ו, מטעם דאם לא היה רצונו בעבודה זרה מפני מה וכו'.

ועוד כתב הרב בטעם הנזכר: לפי שהמה היו באים עליהם בגלותם בטענת עבד שמכרו רבו, כלום יש לזה על זה כלום, וכמו שבאמת שישראל היו טועים בזה, כמו שהובא בפרק חלק ויכוח זה 50. וכתב רבינו מה"ר יהודה רוזאני ז"ל 51, שטעות זה נמשך לפי שהיו סבורים שישראל יש להם דין עבדים למקום 52, ומשום הכי יש לומר: דין עבד שמכרו רבו, כלום יש לזה על זה כלום. אך באמת ישראל נקראו בנים למקום 53, ובטלה סברה זו לגמרי, דמי שהוא בן לא יצוייר שלא יהיה בן; דבשלמא עבד על ידי שימכרו לאחור יצא מתחת שעבוד הראשון, אך הבן לא יצוייר בשום אופן שלא יהיה בן.

ושלושה מצוות אלו, כל אחת מהנה מורה הוראה עצומה שישראל נקראו בנים למקום, כדאמרינן ב'תיקוני זוהר' בכמה מקומות 54: אי נטרי ישראל אות ברית בתחומיה דאיהו ח' ימים, ונטרי אות שבת בתחומיה, אינון אקרון בנין, ואתמר עלייהו 55: "לא תקח האם על הבנים". וכן עניין ראש חודש, כדאמרינן 56: אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים אלא פעם אחת בחודש - דיים, שהם כבן שבא להראות אצל אביו כפעם בפעם

יוון גורו על שבת חודש ומילה כי הם מורים שישראל נקראו בנים

47. ילקו"ש תהלים רמז תלתא. 48. תהלים פא, ה. 49. בראשית רבה פרשה ב, ד. 50. סנהדרין קה, א - "באו עשרה בני אדם וישבו לפניו (לפני הנביא), אמר להן: חזרו בתשובה. אמרו לו: עבד שמכרו רבו, ואשה שגרשה בעלה, כלום יש לזה על זה כלום". 51. בספרו 'פרשת דרכים'. 52. ב"ב י, א. 53. אבות פ"ג מ"ד. 54. הקדמה דף ב, א; תיקון ו דף כא, ב. 55. דברים כב, ו. 56. סנהדרין מב, א. 57. ב"ב י, א - "שאל טורונסופוס הרשע את רבי עקיבא: אם אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם? א"ל: כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם. א"ל: אדרבה, זו שמחייבתן לגיהנם. אמשול לך משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין, וציווה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא כועס עליו; ואתם קרוין עבדים, שנאמר (ויקרא כה, נה): 'כי לי בני ישראל עבדים'. אמר לו רבי עקיבא: אמשול לך משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין, וציווה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא דורון משגר לו? ואנן קרוין בנים, דכתיב (דברים יד, א): 'בנים אתם לה' אלהיכם". 58. הושע ב, א. 59. מדרש פליאה אות לא. 60. שיר השירים ז, יד - "הדודאים נתנו ריח וְעַל פִּתְחֵינוּ קָל מְגִדִים חֻדָּשִׁים גַּם וְשָׁנִים דּוֹדֵי צִפְתָּי לָךְ". 61. בראשית לז, כב. 62. שבמשך ימי החנוכה מדליקים מ"ד נרות ששיעור דליקתן הוא חצי שעה.

"הערופה" איצטריך להורות כשהיא שלימה, ולא לדרשא דזאת בעריפה. ותירץ, דמדסמיך ליה יליף לה. אם כן מכח סמיכות ילפינן דבשחיטה תלייא, ואם כן יש תירוץ להשבטים שאכלו מפרכסת, ויוסף הוציא עליהם דיבה, וראוי להשליכו לבור וכו'.

והשתא ניחא מה שדרשו הני תרתי, נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה. ומוכרח לומר כדאיאת ב'ילקוט ראובני': סמך פרשת נרות לפרשת מועדות, לומר לך שעתיד הקב"ה לחדש להם מועדות על ידי נרות, ולכך דינו בגובה כסוכה, אם כן דרשינן סמוכים⁷⁸, ואם כן צדקו אחי יוסף שהשליכוהו לבור, לכך דרשו הך דרשא: מאי דכתיב: "והבור רק אין בו מים", אבל נחשים ועקרבים יש בו, ע"כ [הרב 'כסף נבחר'].

וזהו פירוש מאמרם ז"ל⁷⁹: "הילד איננו ואני אנה אני בא"⁸⁰ - במעשה בלהה. והכוונה, בהקדים מה שכתב הרב הנוכח, דאי דרשינן סמוכים חטא ראובן במעשה בלהה; דרבי יהודה אית ליה במסכת יבמות דף ד'⁸¹, אסור לישא אנוסת אביו ומפותר אביו, ואמרינן התם: מאי טעמא דרבי יהודה - דכתיב⁸²: "לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו" - כנף שראה אביו לא יגלהו, וממאי דבאנוסה משתעי קרא, דכתיב לעיל⁸³: "ונתן האיש השוכב עמה", וסמך ליה: "לא יקח איש את אשת אביו". וזה שכתוב: "הילד איננו", ואם כן איגלאי מילתא דהדין עם השבטים דבשחיטה תלייא מילתא, דדרשינן סמוכים, אם כן הכא נמי דרשינן סמוכים דאסור במפותר אביו, וכרבי יהודה, ואם כן "אנה אני בא" במעשה בלהה.

וזהו כוונת רש"י בחומש בפסוק⁸⁴: "למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו" - רוח הקדש מעידה על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל אותו, שיבוא הוא ויצילנו משם. ועיין מה שהקשה הרא"ם ז"ל. ולפי מה שכתבנו ניחא, דאי לאו קרא הוה אמינא דמה שהציל את יוסף, לכבוד עצמו הוא דורש, דעל ידי הצלת יוסף מן אחיו יתברר דסבירא ליה כיוסף דלא דרשינן סמוכים, ובמיתה תלייא מילתא, אם כן ממילא לא חטא במעשה בלהה כיון דלא דרשינן סמוכים, אם כן לא קיימא לן כרבי יהודה דאוסר אנוסת אביו ומפותר אביו. ולזה רוח הקודש מעידה על ראובן, שלא הצילו אלא להשיבו אל אביו דוקא ולא לכסות על חטאו.

והנה הרב התנא ז"ל כתב ספר הבהיר 'פרשת דרכים'⁸⁵, דפלוגתא דהשבטים ויוסף הוא, דהשבטים סבירא להו דיצאו האבות מכלל בני נח אף להקל, ולהכי מפרכסת שריא, דבשחיטה תלייא מילתא, אבל יוסף סבירא ליה דלא יצאו מכלל בני נח לגמרי, ולכך מפרכסת אסורה. ואם כן אין הכרח לומר כדברי הרב 'כסף נבחר' דיוסף לא דריש סמוכים, אלא לעולם דריש, ואף דלישראל בשחיטה תלייא מילתא, כיון דעדיין לא יצאנו מכלל בני נח להכי מפרכסת אסירא.

ולעניות דעתי נראה על פי מה שכתב הגאון 'מגלה עמוקות' אופן רנ"ב, וזה לשונו: עניין מכירת יוסף, שראו השבטים שעתיד ירבעם לעמוד ממנו וכו', לכן אמרו ז"ל במדרש⁶³ על פסוק⁶⁴: "הנה בעל החלומות הלזה בא", שאמרו: זהו עתיד להשיאנו לבעלים, נססה בו את הכלבים מידה כנגד מידה. וזה שאמר הפסוק⁶⁵: "ויראו אותו ומרחוק ויתנכלו אותו להמיתו", רוצה לומר, שראו מה שלעתיד יצא מאתו, שירבעם יצא ממנו, "ועתה לכו ונהרגהו"⁶⁶, רוצה לומר, עכשיו נהרגהו קודם שיצא ממנו. ולפי שירבעם יצא מן יוסף, לכן 'אנטיוכוס' שהוא בגימטריא 'יוסף', שהיה 'מלך יון' שהוא גם כן בגימטריא 'יוסף', אמר: 'כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל', שאז נתעורר חטא ירבעם שיצא מן יוסף שנקרא שור⁶⁷, שהביא קרן לעולם, שהוא סוד קליפת רביעית נוגה - ראשי תיבות קר"ן, בסוד "ולרשעים אל תרימו קרן"⁶⁸. ולכן חשמונאי תיקנו הודו לתקן קליפת נוגה, ע"כ דברי קדשו.

זה אומרו: "הדודאים נתנו ריח" - זה ראובן וכו', דכתיב: "ויאמר אליהם אל תשפכו דם" וניצול, ולזה שיצא ירבעם מן יוסף, לזה בזמן אנטיוכוס נתעורר חטא ירבעם, וחשמונאי תיקנו, זה אמרו: "ועל פתחינו כל מגדים" - זה נר חנוכה, ודו"ק, ואם גייתי ה' הטוב יכפר בעדי.

והרב 'שיר חדש' פירש, בהקדים מה שכתב הרב 'כסף נבחר' אשכנזי⁶⁹ לפרש מאמרי רז"ל פרק במה מדליקין⁷⁰: דרש רב תנחום בר מניומי: נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה וכמבוי, ועוד דרש: מאי דכתיב⁷¹: "והבור רק אין בו מים" - מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו. והכוונה, דאיאת ב'ילקוט ראובני⁷²: מה עניין פרשת נרות לפרשת מועדים⁷³ - לומר לך, שעתיד הקב"ה לחדש מועדות על ידי נרות, ואיזה - זה נרות חנוכה. ולכך אפשר דהיינו טעמא דאמרו ז"ל: נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה, משום דסמוך למצוות סוכה⁷⁴ הוה ליה כסוכה.

וכבר ידוע מה שאמרו רז"ל⁷⁵, שיוסף הוציא דיבה על אחיו שאוכלים אבר מן החי, ופירושו המפרשים, שהשבטים היו אוכלים מפרכסת דשרי לישראל, דבשחיטה תלייא מילתא, אבל יוסף סבירא ליה דבמיתה תלייא מילתא. ואיאת בחולין⁷⁶ על הא דתנינא: כשר בפרה פסול בעגלה, כשר בעגלה פסול בפרה. ופריך: ותהא פרה כשרה בעריפה מקל וחומר, ומה עגלה שאינה כשרה בשחיטה כשרה בעריפה, פרה כשרה בשחיטה אינו דין שתהא כשרה בעריפה. וכתבו ה'תוספות', דלאו דוקא פרה, אלא הוא הדין חולין וקודשים, ומסיק: אמר קרא "הערופה" - זאת בעריפה ואין אחרת בעריפה אלא בשחיטה. והקשו ה'תוספות'⁷⁷: הא דאמרינן

החשמונאים תיקנו את חטא ירבעם שיצא מיוסף

נר חנוכה למעלה מכ' אמה פסולה מדסמיך לסוכה

מחלוקת יוסף ואחיו אם מפרכסת מותרת והכרעתו מדדרשינן סמוך

63. בראשית רבה פרשה פד, יד. 64. בראשית לו, יט. 65. בראשית לו, יח. 66. בראשית לו, כ. 67. דברים לג, יג-יז - 'וילקוטא אַמרו וכו' כַּכּוּר שוֹרוּ הָדָר לוּ יִקְרְנוּ יָאֵם קְרָנוֹ'. 68. תהלים עה, ה. 69. פרשת מקץ, ספר 'כסף נבחר' לרב אביעזרי זליג בן יצחק איזק מרגליות (תע"ב), המכונה 'כסף נבחר' אשכנזי להבדילו מהספר 'כסף נבחר' לרבי יאשיהו פינטו הספרדי. 70. שבת כב, א. 71. בראשית לו, כד. 72. פרשת בהעלותך. 73. ויקרא פקדים כג-כד. 74. שבסוף פרשת המועדות כתובה מצוות סוכה ומיד לאחריה פרשת הדלקת נרות המנוחה. 75. בראשית רבה פרשה פד, ז. 76. חולין כג, ב - כד, א. 77. חולין יא, א. 78. עי' ברכות י, א; כא, ב דפליגי חז"ל אי דרשינן סמוכים או לא. 79. פסיקתא זוטרתא בראשית פרק לו. 80. בראשית לו, א. 81. עמוד א. 82. דברים כג, א. 83. דברים כב, כט. 84. בראשית לו, כב. 85. דרך האתרים דרוש ראשון.

ללבן: "שלחני ואלכה"⁹³, כדי שלא תשרה השכינה בחו"ל. ולפי זה אין שייך יעקב להוליד יותר מן י"ב, לפי שהם י"ב צירופים ולא יותר. נמצא לפי זה, ראובן שבלבל יצועי אביו⁹⁴ ולא הוליד יעקב עוד, אין חטאו גדול כל כך, לפי שחשש ראובן שאם יוליד עוד יחסר אחד מהנולדים כבר, ולכן בבלבל ולא הניחו להוליד עוד. נמצא כל זמן שהי"ב שלמים אין חטא ראובן יקרא חטא, שאדרבה, לטובה נתכוון שאין אחד מהם פגום; אבל אם יחסר מהם אחד על ידי איזה סיבה, יהיה למפרע חטא ראובן גדול כשבלבל וגרם לאביו שלא הוליד עוד, והיה אותו הנולד משלים חסרון הי"ב. עוד ידוע מדברי האר"י שהשכינה נקראת 'אני'. וזהו כוונת הפסוק: "הילד איננו", שנחסר הי"ב, ואם כן "ואני" הוא שגרמתי, "אנה אני", שהיא שכינה "בא", שחסרו הי"ב ניצוצות שלה שהם הי"ב שבטים, ע"כ.

ובזה פרשתי בילדותי כוונת הכתוב⁹⁵: "ויהי בשכון ישראל בארץ ההיא וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו וישמע ישראל, ויהיו בני יעקב שנים עשר". והכוונה לומר, דטעמו של ראובן שבלבל יצועי אביו הוא מפני שבני יעקב שנים עשר כדבר האמור, וכמדומה לי שכן ראיתי אחר כך במפרשים. ובה אמרתי גם כן כוונת הכתוב⁹⁶: "יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר", ופירש רש"י: "ואל ימות" - לעולם הבא, שלא יזכר לו מעשה בלהה, יעו"ש. זה אומרו: "יחי ראובן ואל ימות" במעשה בלהה, יען כי לטובה נתכוון זה, שאמר "ויהי מתיו מספר", רוצה לומר אנשיו, כמו: "בדין מתים יחרישו"⁹⁷, רוצה לומר אנשיו, הם אחיו באו במספר שבטי יה שנים עשר, כדבר האמור.

וראיתי להרב 'עמק יהושע' פרשת וישלח, שהקשה בההיא דאמרינן בשבת⁹⁸: תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר: מוצל אותו צדיק מאותו עוון ולא בא מעשה זה לידו, אפשר עתיד זרעו לעמוד על הר עיבל ולומר: "ארור שוכב עם אשת אביו"⁹⁹ ויבוא חטא זה לידו, אלא מה אני מקיים "וישכב את בלהה פילגש אביו"¹⁰⁰ - עלבון אמו תבע וכו', דקשה למה אינו מוכיח דראובן לא חטא מדבר המוקדם, כמה שאמרו בסוטה דף ל"ו¹⁰¹, דבאותה שעה באתה דיוקנו של אביו נראתה לו בחלון, אמר לו: יוסף, עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם. פירוש, כי כל מי שעשה עבירה אבנו כהה, ואם כן הכא נמי לימא טעם זה שאם חטא ראובן היה אבנו כהה. ותירץ, דמה שמדקדק בגמרא כל האומר, היינו כל האומר אף בזמן הזה, שאין להביא ראיה מאבני אפוד, אז צריך ליתן טעם זה דעתיד זרעו לעמוד על הר עיבל, ע"כ.

והנה מה שכתב: 'פירוש כי כל מי שעשה עבירה אבנו כהה' וכו', הנה מלשון הש"ס שם דקאמר: "מידי אביר יעקב"¹⁰², מי גרם לו שיחקק על אבני אפוד - אלא אביר יעקב, נראה שכוונת

וזה אומרו: "הדודאים נתנו ריח" - זה ראובן שהציל את יוסף, ואל תחשוב בלבך דטעם ראובן שהציל את יוסף משום דסבירא ליה לראובן דלא דרשינן סמוכים, ובמיתה תלייא מילתא, ואין לשחיטה עיקר מן התורה, דהא ליתא, שהרי ו"על פתחנו כל מגדים" - אלו נרות חנוכה, ומנרות חנוכה מוכח דדרשינן סמוכים. ואם כן ליכא למימר כדלעיל, דאם כן לא היה ראוי להשתבח מפני הצלת יוסף, שהרי כיון דדרשינן סמוכים אם כן הדין עם השבטים, והיה ראוי להשליכו לבור, אלא ודאי איכא טעמא אחרינא, וכמה שכתבנו בשם הרב התנא.

וזה שנאמר: "חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך"⁸⁶, כלומר, דסבירא ליה לראובן כשיטת יוסף, ועדיין לא יצאו מכלל בני נח, ואף שקבלו את התורה אבות מעצמם, היינו להחמיר ולא להקל, כחומרות בני נח. וזהו "חדשים גם ישנים" וכו', ולכן הציל ראובן את יוסף, ע"כ דברי קודשו [של הרב 'שיר חדש'] בקצת שינוי.

ולעניות דעתי נראה לפרש סמיכות המאמרים הנזכרים⁸⁷ על פי סגנון הרב 'כסף נבחר' ובאופן אחר. והוא על פי מה דאיתא בפרק עשירי דפסחים קי"ח⁸⁸: אמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה: כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע ראוי להשליכו לכלבים, שנאמר⁸⁹: "לכלב תשליכון אותו", וכתוב בתריה: "לא תשא שמע שוא"⁹⁰, יעוין שם.

ונהירנא שפירשו חכמי המוסר הטעם, משום דהמדבר לשון הרע מתגלגל בכלב, יעוין דבריהם ז"ל. וגאון עוונו בספר נחל קדומים' פרשת מסעי ד"ה 'ויקרא לה', כתב משום הרב 'זרע ברוך' חלק ב' פרשת בא, דאחד מהטעמים שמתגלגל בכלב, הוא משום דמתמעטים מזונותיו כנחש שנתמעטה פרנסתו, יעו"ש. ואמרו רז"ל⁹¹ בפסוק⁹²: "ויתנכלו אותו להמיתו", ששיסו בו הכלבים, ופירש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל על פי דבריהם דפסחים הנזכרים, יעו"ש פרשת וישב במת"ק ודש"ן עדי"ו. ונוכל לומר בזה, דהוא הטעם נמי שהשליכוהו לבור נחשים, לרמוז דהמדבר לשון הרע מתגלגל בכלב, לזה שיסו בו הכלבים מתחילה, ובהשליכם אותו לבור נחשים שו"ת שת"ו רמז הטעם דנתמעטה פרנסתו כנחש. זה אומרו: נר חנוכה שהיא למעלה מכ' אמה פסולה, דדרשינן סמוכים, ולזה יוסף ראוי להשליכו לכלבים מטעם גלגול הנזכר, והטעם דנתמעטה פרנסתו כנחש, ולזה שיסו בו הכלבים והשליכוהו לבור נחשים. ולזה סמך המימרא והבור רק וכו', אבל נחשים ועקרבים יש בו, ודו"ק.

ובפירוש המאמר הנזכר: "אנה אני בא" במעשה בלהה, נראה לעניות דעתי על פי מה שפירש הרב 'יוסף חן' בפרשת וישב, בכוונת הכתוב הנזכר. והוא על פי מה שכתב רבינו האר"י זיע"א, שי"ב שבטים הם י"ב ניצוצות השכינה, י"ב צירופי הוי"ה. ועל זה כאשר ילדה רחל את יוסף, קודם שיושלמו הי"ב בבנימין אמר

מדרשין סמוכים מוכח שראוי יוסף להזקק לבור נחשים

אם יאבד יוסף נמצא שראובן חטא במעשה בלהה

86. שיר השירים ז, יד - "הדודאים נתנו ריח ועל פתחנו כל מגדים ויעל פתחנו כל מגדים". ועוד דרש: "מאי דכתיב: 'והבור רק אין בו מים' - מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו". 88. עמוד א. 89. שמות כב, ל. 90. שמות כג, א. 91. בראשית רבה פרשה פד, יד. 92. בראשית לז, יח. 93. בראשית ל, כה. 94. עיי שבת נה, ב. 95. בראשית לה, כב. 96. דברים לג, ו. 97. איוב יא, ג. 98. נה, ב. 99. דברים כז, כ. 100. בראשית לה, כב. 101. עמוד ב. 102. בראשית מט, כד.

ירשנו והוא עבד, וה' אמר אל אברהם: צא מאצטגנינות שלך¹⁰⁶, כי אני אשדד המזלות; אבל לתת להם קצת קיום כפתרון חלום, "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך"¹⁰⁷, וזהו מקצת קיום גזירת הכוכבים דיורשיך עבדים, עד כאן תורף דברי קדשו. ועל פי פירושו זה סרה מהר חקירה הנזכרת, דיוסף שאני, דלפי סברתו הוכרח להשיבו מעניין האפוד, ודו"ק.

מה שאמר לו: רצונך שימחה שמך מביניהם, הכוונה שלא יכתב כלל, וכמו שכתב הרב 'עיון יעקב' שם. ופירושו זה הוא כפירוש רבינו מהר"ם אלשיך בפרשת ויחי, והביא דברי קדשו הרב 'עיון יעקב' שם, דמשמע מדבריו שיהיה שמו כהה, כלומר, כאילו מחוי קצת, אבל שלא יהיה נחסר שמו משבטים, יעו"ש. וכן איתא בפרקי רבי אליעזר, הובא ב'ילקוט ראובני' פרשת תצוה, וזה לשונו: כל השבטים היו כתובים על האפוד, ואיזה שבט שחטא היה אבנו כהה, ומי שעושה מצווה אחת אבנו מאירה, יעו"ש.

איברא דנראה שהראיה שהביא הש"ס מהר עיבל, מלבד דברי הרב שהראיה שייכא אפילו בזמן הזה, עוד בה מינה וביה עדיף, שפירושו וכמו שפירש רש"י שם ד"ה: 'ויבא חטא זה לידו' - ויגזור הקב"ה שיהיו מן המקללים, יעו"ש. ועיין עוד להרב 'עיון יעקב' שם, שתייך דמאבני אפוד אין ראה, שראובן עשה תשובה לכך נכתב שם, אבל ליוסף הזהיר אביו קודם שיחטא ולא יאמר אחטא ואשוב, אבל מהר עיבל אילו חטא בזה לא היה נגזר על בניו שיהיו מן המקללים, וכפירוש רש"י 'עיון שם'.

ועין עוד להרב גאון עוזנו בספר 'דברים אחדים' דף צ"ד עמוד ג' שכתב בשם 'יערות דבש' דף י', שדקדק דמאי האי דאמר ליה יעקב אבינו שימחה שמו מאבני אפוד, והיה לו לומר שהוא מורד בה' ומאבד נשמתו וכיצא. ופירש, דהראב"ע¹⁰³ סבר דהתרפים היו עשויים בחכמת האצטגנינות, וגם אפוד ואורים ותומים היו בנויים על חכמה זו לפי משטרי שמים. וחלקו על הראב"ע ודחו באמת הבניין כל דבריו, ומקרא מלא דיבר הכתוב¹⁰⁴: "כי התרפים דברו און". כל קבל דנא, את האורים ואת התומים הן הן ברוח הקודש מאירים ומשלימים דבריהם, ומה לתבן את הבר, ולא יבצר איזה מקום ישוב להראב"ע כי האפוד נגד תמונת מהלכי שמים, וגם את זה לעומת זה עשה אלהים, כגובה שמים למעלה למעלה מאור הכוכבים בהשפעת רוח הקודש, ועל דרך זה הם הכוכבים, כי כל תחתון מכוון לעליון, ואולם מי בשחק יערוך ההבדל והפרש שבין אורים ותומים לתרפים, ובוה נפלינו מכל עם. ואת היא כי אין בגזירת הכוכבים דבר ברור, דאם לא כן מה טיבן של אורים ותומים ומה כל החרדה, כיון שיש כח בטלמסאות הנעשים על פי גזירת הכוכבים להגיד כל דבר בשלמות.

ויוסף הצדיק ע"ה, החכם בחכמתו באצטגנינות וגזירת הכוכבים וכל חכמת מצרים, ראתה עינו מבית פוטיפר יצא לו זרע קודש, וגם אמרו רז"ל¹⁰⁵ דאשת פוטיפר ידעה כן, ודין גרמא דיוסף הצדיק לעשות מלאכתו הנה זה בא. ויעקב ע"ה מחוי ליה דאין גזירת הכוכבים אמת, ויש טעות ודמיון, ואם אתה חושב דגזירת הכוכבים אמת היא, אם כן אין צריך אפוד, ואחיק יהיו כתובים על האפוד וימחה שמך מביניהם, כי לדעתך אין צורך באפוד; וחזר בו. וזרעו בו למינהו היה מאסנת, כי רואים ואינם יודעים מה רואים.

ולכן אמר אברהם אבינו ע"ה שראה באצטגנינות שבן משק ביתו

עוד ראיתי להרב גאון עוזנו זה, שהקשה בלשון הש"ס שאמר: עתידין אחיק שיכתבו וכו', רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא "רועה זונות יאבד הון"¹⁰⁸, ע"כ. דיש להקשות מה הון היה מאבד יוסף בזה. ופירש משם הרב כמהר"ר יוסף השמעוני זלה"ה, כי הנה באבני האפוד היו כתובים בכל אבן שישה אותיות, והיו מצרפין עם שמות השבטים אברהם, יצחק, יעקב, שבטי ישורון; וגבי יוסף היה כתוב יוסף ו"ן שהוא תשלום ישורון, כמבואר בספר 'שפתי כהן' על התורה פרשת תצוה. גם אמרו ז"ל בסוטה¹⁰⁹: יוסף שקדש שם שמים הוסיפו לו אות על שמו, דכתיב¹¹⁰: "עדות ביהוסף שמו", ואם ח"ו היה חוטא יוסף היה מאבד אות ה' של יוסף ואותיות ו"ן של ישורון, וזהו "יאבד הון", יעו"ש דברי פי חכם חן.

וגאון עוזנו הא דידה לפי פשוטו פירש, שהיה מאבד הון המלכות, כי עתה שעמד בנסיון זכה למלכות וכל הון יקר ונעים. ועוד, כי הוא פוגם בשכינה הנקראת 'נוה צדק'¹¹¹, והוא אותיות 'הון' בהיפוך הוא 'נוה', ואם היה חוטא ח"ו היה מתקיים בו "יאבד הון". אי נמי, כמה שאמרו פרק קמא דסוטה דף י"ב¹¹²: כל המזנה - אשתו מזנה עליו, וזה שאמר¹¹³: "רועה זונות יאבד הון" אותיות 'נוה', פירוש אשתו שתזנה עליו, ומאבד נוח שלו, יעו"ש.

ומה נמצאו לחכי דבריהם ז"ל במדרש משלי¹¹⁴, והובא גם כן ב'ילקוט ראובני' פרשת וישב בפסוק¹¹⁵: "כל הון יקר נמצא" - זו מכירת יוסף שהיה בן יקר לאביו ונמצא לפניו, יעו"ש, דכיננו בשם 'הון' הוא על הדברים האמורים, ויומתק מאד עם דברי מהר"י השמעוני ז"ל, ודו"ק.

ומעתה נהדר אנפין למאמר דאתאן עליה: "אנה אני בא" - במעשה בלהה, דכוונתם כמה שכתב הרב 'יוסף חן' ז"ל בכוונת הכתוב, דלמפרע חטאתי חטא גדול כי בזה חסרו הי"ב¹¹⁶.

ועיין עוד לרבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בפירוש כוונת הכתוב, וזה לשונו: אמר "הילד איננו" אם מת ואם חי ואהה עלי. והוא כי בספר יוסף חלמו היה כמבשר בעיני ראובן, באומר: מה לי עוד בשורה, כי אם אומרו ואחד עשר כוכבים, שורה זולת יוסף יש י"א שבטים, ואילו על דבר בלהה לא הייתי בא בכלל שבטים, אינם כי אם עשרה. ועתה אמר אליהם: אם הילד, שעיקר בשורת החלומות בעצם היה עליו, ועם כל זה איננו, ואם כן איפה אני, שבשורה שהייתי בא בכלל אחי היה כלאחר יד על פי דרכו, "אנה אני בא", האם אזכה לבוא בכלל אחי. או אמר "הילד" על עוון

דאגת
ראובן על
אובדן יוסף

103. בפירושו לבראשית לא, יט. 104. זכריה י, ב. 105. בראשית רבה פרשה פה, מה. 106. ילקוט"ש לך לך רמז עו. 107. בראשית טו, יג. 108. משלי כט, ג. 109. י, ב. 110. תהלים פא, ו. 111. ירמיה לא, כב; נ, ז. 112. עמוד א. 113. משלי כט, ג. 114. מדרש משלי א, יג. 115. משלי א, יג. 116. כלומר, ה"ב שבטים.

תפילת
משה
שבזכות
האבות
תבטל
השבועה
שלא יכנס
לארץ

שע"ה א"י. בא משה להזכיר מה שעשה לו הקב"ה במעשה העגל, שנשבע הקב"ה ללכות את ישראל, כמו שנאמר¹: "ויאמר להשמידם לולי משה בחירוי", שהתפלל בעדם ואמר²: "זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם", וביטל בזה שבועתו של הקב"ה - לכן גם עתה בא משה לבטל שבועתו של הקב"ה שנשבע³: "לכן לא תביאו" בג' אבות.

וזה שאמר⁴: "אתה החילות" - בתחילה, בשעת עשיית העגל, "להראות את עבדיך" שיש היתר בשבועה שלך עם זכירת ג' אבות, "את גדלך" - זה אברהם, "את ירך החוקה" - זה יצחק, "אשר מו אל" - זה יעקב, כמו שכתוב⁵: "ויקרא לו אל", שהקב"ה קרא ליעקב אל⁶. והנה בג' אבות אלו החילות, מלשון חולין, שהתיר הנדר בהם, והנה גם עתה "אעברה"⁷, מאחר שרוצה אני להעביר הנדר שלך בזכירת ג' אבות אלו. והשיב לו הקב"ה: "רב לך", אינו דומה מה שהתרת השבועה הראשונה שנשבעתי ללכות את ישראל, שאז באתה בטענה גדולה, שאי אפשר היה לי להתיר שבועה הא' שנשבעתי לאבות העולם שהם היו שלושה, דהיינו: אברהם, יצחק וישראל, שהשבועה היתה לשלושתן. וזה שנאמר⁸: "אשר נשבעתי להם", שהם שלושה, וקיימא לך⁹, הנודר על דעת רבים אין לו התרה, ואין רבים פחות משלושה. וזה נרמז במילת "רב לך", טענה שלך היתה מאחר שנדרתי על דרך רבים, אבל עתה שנשבעתי לך לעצמך, נדר יחיד הוא, לכן "אל תוסף דבר אלי עוד" וכו', ע"כ הגאון 'מגלה עמוקות' אופן ט"ו.

כי על פי יסודו וטעמו ונימוקו אפשר להבין כוונת רבינו יעקב 'בעל הטורים' פרשת ואתחנן¹⁰, וזה לשונו: הפסוק מתחיל בא' ומסיים בכ' ויש בו כ"א תיבות כנגד "אך טוב לישראל"¹¹ וכנגד אהי"ה, ע"כ דברי קודשו, וצריך ביאור. ואולם על פי האמור, והן עוד נביא מה שכתב הרב 'לקט שמואל' ערך 'אבות', וזה לשונו: ראשי תיבות האבות גימטריא 'אהיה' וכו', יעו"ש. ולזה שדיבר בקודשו משה רבינו ע"ה בהאי קרא והזכיר בו הג' אבות כנוכר, בא הרמז בו שם אהי"ה שהוא ראשי תיבות האבות הקדושים. וזהו "אך טוב לישראל", כלומר, כמו שהועילו לישראל, כן עתה לי גם כן, וכמו שאמר הגאון, ודו"ק.

שע"ו א"י. גרסינן פרק י"ג דכתובות¹: הכל מעלין לא"י ואין הכל מוציאין, הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין וכו'. ובגמרא²: הכל מעלין,

הנוגע בכבוד אחיו, שהביא את דבתם רעה נענש, ואיננו, ואם כן איפה אני שבלבתי יצועי אבי, "אנה אני בא", היכן יהיה חלקי. או קרוב לזה, אם לעושי רצונו כך, כי הילד הצדיק איננו, ואני שיש בי עוון, "אנה אני בא", היכן יהיה חלקי וכו', יעו"ש אמרי קדוש, וכל פירושיו אלו יבואו בכוונת מאמרם ז"ל, וק"ל.

ומה שכתב הרב 'כסף נבחר' מכה סמיכות ילפינן דבשחיטה תלייא מילתא, עיין בזה 'תוספות' דחולין דף י"א ד"ה 'הערופה כשהיא שלימה', וזה לשונו: לקמן בפרקין דרשינן נמי מ'הערופה' - זאת בעריפה ואין אחרת בעריפה, ובסוף פרק כל הבשר¹¹⁷, גבי דבר שנעשה מצוותו, אמרינן תרי מיטוי כתיבי וכו'. ויש לומר, דמ'הערופה' משמע שפיר ההוא מיעוטא דזאת בעריפה, ומדמך "העגלה" ל'הערופה' דרשינן העגלה כשהיא שלימה, יעו"ש. הרי מהסמיכות לא ילפינן אלא העגלה השלימה. והכוונה דלולי הסמיכות דדרשינן לעגלה שלימה, הוה אמינא דדרשינן עגלה שלימה מ'הערופה', ולא הוה אמרינן זאת בעריפה. השתא דאית לן הסמיכות לעגלה כשהיא שלימה, דרשינן מ'הערופה' זאת בעריפה, ודו"ק.

ועוד לאלוה מילין בפירוש המאמר הנזכר: "הדודאים נתנו ריח" - זה ראובן וכו', בהקדים מה שכתבנו בסימן קפ"ד בשם הרב 'תהלות ה' בשם הרב יעקב טורון, ששופכי דמים ומרמה קונים מידת האכזריות על שלא נתנו עיניהם בשם הוי"ה, המורה על הרחמים, ללמוד ממידתו ית"ש. וזה שכתוב¹¹⁸: "איש דמים ומרמה יתעב ה'", היותו איש דמים ומרמה בא לו שיתעב הרשע הזה מידת ה', שהוא רחמים, ע"כ. ובזה פירשתי בענייני כוונת הכתוב¹¹⁹: "שפוך חמתך אל הגוים וכו' אשר בשמך לא קראו", יעו"ש.

והנה טעם דמניחין נר חנוכה בטפח הסמוך לפתח¹²⁰ הוא מטעם פרסומי ניסא, ובכלל זה לפרסם רחמנותו ית"ש, שלא כחטאנו עשה לנו ולא כעוונותנו גמל עלינו, ולזה בא הרמז בתיבת 'חנוכה' - חנ"ה כו"ל¹²¹, שמצד רחמנותו ית"ש ניצולו והיה מה שהיה.

זה אומרם: "הדודאים נתנו ריח" - זה ראובן שהציל את יוסף בשעה שהשליכו אותו לבור, דכתיב: "ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם", ובא להם בטענה אלימתא, שילמדו מידת רחמנותו ית"ש מקור הרחמים. ולזה בא הרמז בראשי תיבות "השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר ויד"¹²² - ראשי תיבות גימטריא שם 'הוי"ה ב"ה', כלומר, שלסיבת השם הגדול שהוא מידת הרחמים אל ישלחו בו יד. ולזה סיים: "ועל פתחנו כל מגדים" - זה נר חנוכה, שרומז גם כן רחמנותו ית"ש כמה שכתבתי, וק"ל.

מלכ
סמיכות
לומדים
דבשחיטה
תלייא
מילתא

נר חנוכה
מפרסם
רחמנותו
ית"ש
שמלכה
ראובן עורר
רחמי אחיו

הכל מעלין
לא"י -
הכל
לאותו
מאי

117. חולים קיז, ב. 118. תהלים ה, ז. 119. תהלים עט, ו. 120. שבת כב, א. 121. כמניין הוי"ה. 122. המשך הפס' בבראשית לו, כב - "ויאמר אלקים ראובן אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשפכו בו למען הציל אתו מידם להשיבו אל אבינו". **שעה** 1. תהלים קו, כג. 2. שמות לב, ג. 3. במדבר כ, יח - "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן ועו לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הפקלה הזה אל הארץ אשר נתתי להם". 4. דברים ג, כד - "ה' אלוקים אתה החליתם אתה להראות את עבדיך את גדלך ואת ירך החוקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיו ויגבורתו". 5. בראשית לג, כ. 6. מגילה יח, א. 7. דברים כג, כו - "אעפ"ה נא ונארה את הארץ הטובה וכו' ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדרך הזה". 8. דברים לא, כג. 9. גיטין לו, א; רמב"ם הלכות שבועות פ"ו ה"ח. 10. ג, כד על הפסוק - "ה' אלוקים אתה החליתם להראות את עבדיך את גדלך ואת ירך החוקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיו ויגבורתו". 11. תהלים עג, א. **שעו** 1. קי, ב במשנה. 2. שם.

שברה, משום דסבירא ליה דכי ברח לירושלים מצי רביה זבניה לא"י כיון דאינו מוציא לכו"ל, וכי כתיב "אל תסגיר עבד אל אדוניו"⁶, היינו להוציא לכו"ל, לא להוציא מירושלים לא"י וכו'. ועתה ראיתי שהקשה גם כן מזהרש"א ומהרימ"ט⁷ בשיטתן יעו"ש.

ואנכי הדל תירצתי שם, דכיוון דא"י גבי ירושלים, להך דינא דאשה, כחו"ל שוויה רבנן, אין לחלק בהכי. ועתה ראיתי שכתב הרה"ג זרע יצחק בשיטתו, וזה לשונו: ולי לא קשה, דכי היכי דמדרבנן מעלין מא"י לירושלים, הכא נמי נימא דכוונת התנא הכא לאשמועינן דמדרבנן מעלין עבד מא"י לירושלים, ומאי דלא אשכחן דאיירי בהכי, הוא דקבעו התוספות מאי טעמא דמילתא, והוא קרוב למה שכתבתי. אלא שראיתי בתוספות דערכין דף ג'⁸ ד"ה 'מנווה היפה', שכתבו שם וזה לשונם: וליכא למימר לאתווי עבדים, דליכא חילוק בין שאר א"י לירושלים גבי עבדים, יעו"ש. ובזה איתרצה קושייתם דהכא נמי, וכמו שכתב להדיא הרב 'בני שמואל' בשיטתו לערכין שם, ועיין עוד להגאון בספר 'הפלאה' ולהגאון 'פני יהושע' בשיטתם, ומשמם באר"ה וק"ל.

שע"ז

א"י. כתב רבינו יעקב 'בעל הטורים' פרשת ואתחנן¹, וזה לשונו: "אעברה נא" - הירדן חמישים אמה, לא אעבור אלא אמה אחת, ע"כ.

והרב 'עיטור ביכורים' כתב, וזה לשונו: פירוש מילת "נא" קדריש. ולא הבנתי מה היה כוונת משה שיעבור אמה אחת. ושוב ראה בספר 'מגלה עמוקות' אופן י"ח שכתב בשם מדרש², וזה לשונו: אמר משה רבינו ע"ה הלא אין מפסיק ביני ובין א"י רק חבל של חמישים אמה שהוא הירדן, וזה מרומז במילת "נא" - נוטריקון חמישים אמה. ואפשר שגם כוונת רבינו כן הוא, אלא שבדפוס הגרסא נשתבש, וכן בפרשת בהעלותך³ ובסוף פרשת מטות⁴ כתב רבינו גם כן בענין הירדן חמישים אמה ולא זכר בשום מקום מאמה אחת, וזה סעד למה שכתבתי, ע"כ דברי.

והרב 'אדמת יהודה' כתב עליו, וזה לשונו: ואין צורך, שכוונת רבינו פשוטה לפני שמיילת "נא" נוטריקון נו"ן אחת, כלומר, חמישים ואחת אמה, וכיוון שיעבור את הירדן שהוא מהלך חמישים אמה משפת הירדן והלאה, דרך א"י אינו עובר אלא אמה אחת, וכן מבואר בספר 'פענח רוא', יעו"ש.

אמר המחבר: ישים על לבו האיש הנלכב שזכה לשכון בארץ הקדושה הדברים האמורים, שרבן הנביאים התפלל והתחנן תקט"ו תפילות כמו שאמר רז"ל⁵, והכל כדי לעבור אמה אחת בא"י, ולא נענה. ומה יעשה האזוב אשר בקיר

לאתווי מאי - לאתווי עבדים. ולמאי דתני עבדים בהדיא, לאתווי מאי - לאתווי מנווה היפה לנווה הרע וכו'. והרע"ב ז"ל כתב בפירוש המשנה, וזה לשונו: הכל מעלין - את כל בני ביתו אדם כופה וכו', ואפילו אם קנה עבד עברי ילך העבד אחריו על כורחו, ואפילו מנווה היפה לנווה הרע וכו'. והקשה עליו הרב 'בית דוד' ז"ל, וזה לשונו: וקשה לי על הרב שכתב לשניהם, דממה נפשך, אי גריס עבדים, הוזה ליה להשמיט 'ואפילו אם קנה' וכו', ואי לא גריס לה, הוזה ליה להשמיט 'ואפילו מנווה' וכו', והניחה בקושי, יעו"ש.

וראיתי להרה"ג 'שושנים לדוד' ז"ל שכתב, דלא קשה מידי, דהרב ז"ל לא גריס עבדים, ולכך כתב: 'הכל' לאתווי עבדים, ומכל מקום איתר ליה 'הכל' דסיפא, 'הכל מעלין לירושלים', ופירש לאתווי מנווה היפה לנווה הרע, דהכי אמרו נמי בש"ס, וכיון דשמעינן דמא"י לירושלים מעלין אפילו מיפה לרע, אף על גב דסוף סוף הכל א"י, מכל שכן מחו"ל לא"י דאפילו מיפה לרע מעלין, ולאפוקי מה'בית דוד', שבלא עיון הקשה על הרב שכתב לשניהם, דממה נפשך אי גריס וכו', דכבר כתבנו דלא קשה מידי וכו', ע"כ דברי קודשו.

ולפום ריהטא אנא זעירי לא הבינותי, דאם כן, כשהקשה בגמרא למאן דתני עבדים בהדיא, לאתווי מאי - לאתווי מנווה היפה לנווה הרע, דלפי האמור למאי איצטריך 'הכל' דרישא, נילף דינא דמנווה היפה לנווה הרע מ'הכל' דסיפא. ולעיקר הקושיא נראה לעניות דעתי דדברי הרב לצדדין קתני, ומה שכתב 'אפילו אם קנה עבד', היינו למאן דלא תני עבדים, ולמאן דתני עבדים, לאתווי אפילו מנווה היפה לנווה הרע. והכי דייקי דברי הגאון 'תוספת יו"ט' שם, שכתב על דברי הרע"ב שכתב אפילו עבד עברי, וזה לשונו: מפרש בגמרא דהיינו למאן דלא תני עבדים בהדיא, וכו', וכוונתו כמו שכתבנו דדברי הרע"ב לצדדין, ופשוט.

הגם הלום ראיתי להגאון 'קול הרמ"ד', שכתב על נוסח אחר דאיתא במשנה - ואחד עבדים - כתב, וזה לשונו: גירסא זו אמרינן בערכין דף ג'³, דאיכא דתני לה, עכ"ל. ולא ידעתי למה ממרחק הביא לחמו, דגירסא זו נמי אמרינן בש"ס דילן - ולמאן דתני עבדים בהדיא, והכי נמי איתא התם בערכין - ולמאן דתני עבדים בהדיא וכו', ומאי אולמיה דהא מהא.

ודע, דבסימן ד' הבאתי מה שהקשה הרה"ג מהר"ש אלגאזי ז"ל בספרו 'רצוף אהבה' לקושיית התוספות⁴ ד"ה 'ואין הכל מוציאין', [שהקשה התוס': ואם תאמר, אמאי לא משני לאתווי עבד שברח לירושלים, כדריבין לעיל וכו' - וכיון דמאי דקתני אין מוציאין מירושלים היינו אף לא"י, וכן פסקו כל הפוסקים⁵, אם כן דילמא להכי לא מוקי לאתווי עבד

האם מעלין עבד מא"י לירושלים

תפילת משה לעבור אמה אחת

תוכחה ליושבי הארץ שישמחו בזכות הגדולה לדור בא"י

3. עמוד ב. 4. כתובות קי, ב. 5. רמב"ם ה' אישות פ"ג ה"כ, שו"ע אבה"ע סי' עה סעי' 6. דברים כג, טז ואומרת הגמי' בגיטין מה, א - "בעבד שברח מחו"ל לארץ הכתוב מדבר". 7. בספר 'חדושי גמרא'. 8. עמוד ב. שע"ז | 1. דברים ד, כה. 2. ספרי דברים פ'סקא כט. 3. במדבר י, לד. 4. במדבר לב, 5. ילקו"ש וילך רמז תתקמ.

הקברות, אמר מה אעשה, לטמא עצמי אי אפשר, ולהניח תרומתי אי אפשר, מוטב לי לטמא עצמי פעם אחת, וחזור ומטהר, ולא לאבד את תרומתי. כך ישראל הם תרומתו של הקב"ה, והיו בבית הקברות, אמר הקב"ה: איך אני גואלם, להניחם אי אפשר, מוטב לירד ולהצילם. ומהר"ש יפה הקשה כי אין המשל דומה לנמשל, דהכהן לא יוכל להציל תרומתו בלתי יכולת אם לא יטמא, אבל הקב"ה יוציאם במסות ובאותות ובמופתים, ולא יכנס למצרים. ותיירץ, דעל מכת בכורות קאי, דכתיב: "אני ה'" - אני ולא מלאך¹⁰, והוא דוחק.

אבל הכוונה, בהקדים חקירת הראשונים, דרחמנא אמר בגזירת בין הבתרים¹¹: "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", ובפרטם אי אתה מוצא שישבו במצרים כי אם רד"ו וכו'. ודבר שהיה בכלל מן היישוב, דקושי השעבוד בעבודה קשה אשר הפליאו לענותם, יצא הפסדם בשכרם. כי שיעור הגלות דבעו למעבד ארבע מאות שנה, רמו אנפשייהו כובד אבן ונטל העול בשנים מועטות. וגדול העולמים, לפניו נגלו תעלומות, והוא היודע שישראל עבדים היו שיעור ארבע מאות שנה, ואגב דוחקא, זו עבודה קשה, שלימת עבידתא. וכתבו ז"ל, דהאי שנויא אינו מן היישוב, רק במונח ד'ישראל הם בני אל חי, נקראו בנים למקום. דאם כבנים, דין הוא דקושי השעבוד יעלה ויבוא חשבון מספר השנים הבאות, וכמו שאמרו בפרק קמא דבתרא¹², במשל האב שכעס על בנו, דאכתי חביבותיה גביה, והמטיב עם הבן, נחא ליה לאב. והן לו יהי כי גזרה חכמתו גלות מצרים, ודאי לא נחא ליה להעביד הבן יקיר, קדוש ישראל, בפרך ובמרירות יאנת. ודינא הוא דקושי השעבוד יעלה ויצטרף לחשבון גדול, "ובני ישראל יוצאים ביד רמה"¹³.

אבל אם יש לנו דין עבדים, קושי השעבוד לא יוסיף כח לישועת ישראל, לפני זמנם. כי הרב שכועס על עבדו, כל המקניטו ומעבידו עושה נחת רוח לרבו, ונוקם נקמתו. ונמצא דטענת קושי השעבוד יש בה פירכא, שמא העבד ישראל, ודין עבדים יש לנו, עד אשר יתברר כי ישראל בנים למקום.

ועל פי דברי התוספות ודברי רבני אשכנז הנזכרים, אפשר דבעבור זה עשה האלהים לבוא למצרים מלאה גילולים, והוא כהן כביכול, יען כי גאולת ישראל מטעם קושי השעבוד, ואין זה מעלה ארוכה, עד יתפרסם כי ישראל בנים המה. לכן הוכרח הוא ית' לבוא מצרים, מקום טומאה, בעבור הבן יקיר; אף שהוא כהן, כי כן יסד המלך בתורתו, שהכהן מטמא על מות לבן. ואם בצרכי גופו שרי, קל וחומר שישראל היו נטמעין נפשם ורוחם, לכן כביכול, להושיע ישראל ממינת עולם, בא האלהים, ונודע בגויים כי ישראל בנים למקום. וזה שאמרו במאמר הנזכר: אמר ר"ש: גדולה חיתבתן של ישראל, שנגלה הקב"ה למקום גויים, למקום טינופת, מקום טומאה, בשביל לגואלם, שאלמלא כביכול עשה כך, לא היה מן הדין לגואלם. דאם עבדים הם, קושי השעבוד כלא חשיב, ו"כל דרכיו

אשר כביר מצאה ידו וזכה להתישב בתוכה, ורוצה עוד יתרונות וזוכר כל הנשכחות מה שהיה מאז ומקדם, ולא השיג מבוקשו בארץ כאשר היה עם לבבו לאכול מפריה ולשבוע מטובה, ולא כך היא המידה, כי די לו שזכה לשיבת ארץ הקדושה. וכבר אמרנו וענינו כמה פעמים בזה בסימנים הקודמים⁶.

והאיש אשר הוא טהור עם לבבו, ישיח בהבטה שכלית כל הדבר האמור ויהיה שש ושמח על חלקו ועל טוב גורלו לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, וכל מגמתו ופנייתו יהיה דווקא לתקן אשר קלקל בחו"ל, ומכאן ולהלאה חושבנא טבא ישתדל ויזוז עצמו לקיים המצוות התלויות בארץ אשר באפשרות לקיים, ולהוסיף כהנה וכהנה במידות ובמצוות, זך וישר פועלו, זה יהיה מבוקשו כל הימים אשר חי על האדמה. וה' הטוב יזכנו להכיר מיעוט ערכנו, ולקבל דירת הארץ הקדושה בשמחה ובאהבה רבה, ולשמור מצוותיו וחוקותיו כדבעי למיעבד, אמן ואמן.

שע"ח א"י. איתא בפרק ד' דסנהדרין¹: אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו: אלהיכם כהן הוא, דכתיב²: "ויקחו לי תרומה", כי קבריה למשה - במאי טבל. וכי תימא במים, והכתיב³: "מי מדד בשעלו מים". אמר ליה: בנורא טבל, דכתיב⁴: "כי הנה ה' באש יבא" וכו', ע"כ.

וכתבו התוספות: הא דלא קשה ליה האיך נטמא, ד'ישראל נקראו בנים למקום, יעו"ש. ומקשים, דזה דין כהן הדיוט שמתמא לבנו, ואין הפה יכולה לדבר לצד עילאה כביכול שדין כהן הדיוט ח"ו יש לו.

ואני שמעתי תירוץ על זה בשם הרב הקדוש רבינו שמשון מאסטרפולי זיע"א, שבחולל כביכול יש לו דין כהן הדיוט, ובא"י יש לו דין כהן גדול. וזהו כוונת הכתוב⁵: "גדול ה' ומהולל מאד בעיר אלהינו הר קדשו", ע"כ שמעתי. ועיין מה שכתבתי למעלה בסימן רכ"ד בשם הגאון 'אספקלריא המאירה' בכוונת הכתוב⁶: "כי שם ה' אקרא הבו גדול לאלהינו", דקאי על א"י ששם השם מלא, יעו"ש. ועל פי האמור אפשר דהיינו שרמז: "הבו גדול לאלהינו", ודו"ק. וזהו גם כן רמז הכתוב⁷: "ה' בציון גדול" וגו'.

וגאון עוזנו בספר 'ראש דוד' פרשת שמות, כתב בשם רבני אשכנז, דזה מתוקף ענוותנותו ית', להחשיב עצמו כביכול ככהן הדיוט שמתמא לבניו. ועל דרך זה היה מפרש מאמר רז"ל בשמות רבה פרשה ט"ו⁸: "ועברתי בארץ מצרים"⁹, אמר ר"ש: גדולה חיתבתן של ישראל, שנגלה הקב"ה במקום עכו"ם, מקום טינופת, במקום טומאה, בשביל לגואלם. משל לכהן, שנפלה תרומתו לבית

בחולל
הקב"ה
כהן
הדיוט
ובא"י ככהן
גדול

6. ה; רפז; שם. **שע"ח** 1. לט, א. 2. שמות כה, ב. 3. ישעיה מ, יב. 4. ישעיה טו, טו. 5. תהלים מת, ב. 6. דברים לב, ג. 7. תהלים צט, ב. 8. אות ה. 9. שמות יב, יב - "וְעִבְרָתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּפִלְזָה הָיָה וְהִפְתִּי קַל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאֲדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל אֲלֵהֵי מִצְרַיִם אֲעֹשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי ה'". 10. ילקו"ש בא רמז קצט. 11. בראשית טו, יג. 12. ב"ב י, א. 13. שמות יד, ח.

א"י נמי "עוד נגע" וגו' עם הכתוב אחרי¹⁹: "דבר נא", אפשר לעניות דעת, בהקדים מה שכתב הרב החסיד בספר 'שמע יעקב' פרשת בא, למה שחקרו חכמי אשכנז ז"ל, איך דן הקב"ה את המצרים במיתה ובמנון, והא קיימא לן אין אדם מת ומשלם, דקים ליה בדרכה מיניה²⁰. ותירצו, דקיימא לן כדרבנן דפליגי אר' נחניא בן הקנה, דסברי דלא אתמר הך כללא אלא בבית דין של מטה, אבל בדניי שמים אדם מת ומשלם, כמפורש בריש פרק אלו נערו²¹, ולא קיימא לן כר"ג בן הקנה, שהיה עושה את יום הכיפורים כשבת, אלו דבריהם ז"ל. וכתב הרב, דחקירה זו לא תחול אלא לפי שיטת רש"י ז"ל, שכתבו התוספות לדעתו במסכת ע"ז דף ע"א²², דגם בבני נח אמרינן קים ליה בדרכה מיניה, אבל לדעת התוספות בעצמם שם, ובעירובין דף ס"ב²³, שכתבו להדיא דדוקא בישראל הוא דאמרינן קים ליה בדרכה מיניה, אבל בגוי, נידון במיתה ובמנון, אין מקום לחקירה זו.

וכתב עוד שם, ליישב על חקירה זו הא דידיה. דהנה אמת נכון הדבר דבעלמא אמרינן קים ליה בדרכה מיניה, ואינו לוקה ומשלם, אמנם שניא הדא, שמדד להם כמידתם. והעניין, דאמרו בוזהר פרשת בא דף ל"ג, על עניין איוב, וזה לשונם: כלא בדינא אתא עליה, בגין דאיוב מקרובי עטוי דפרעה הוה, דכד קם פרעה עליהו לישראל, בעא לקטלא לון, אמר ליה: לאו, אלא טול ממונהון, ושליט על גופהון בפולחנא קשיא. אמר ליה הקב"ה: חייך, בהאי דינא ממש תהי, דאין וכי. וטעות איוב היה דסבר, דדוקא במיתה אמרינן דאין אדם מת ומשלם, ולא במלקות, ולא היא, דכי היכי דקיימא לן אין אדם מת ומשלם, הכי נמי קיימא לן אין אדם לוקה ומשלם²⁴, דמלקות במקום מיתה קאי, דכיון דנתן לו עצה לומר, שליט על גופהון בפולחנא קשיא, דהוי במלקות, תו היכי קאמר טול ממונהון, והא קים ליה בדרכה מיניה, ולפיכך באותה מידה מדדו לו, להיות לוקה בגופו ובממונו. אמור מעתה, המצרים שדנו את ישראל בשתיים, במלקות ובמנון, דין הוא שילקו גם המה בשתיים, במיתה ובתשלומין, באותה מידה, ע"כ דברי קודשו ז"ל.

ועיין להרב 'ימים אחדים' דף י"ב מה שיישב ודרש על זה.

אשר על פי יסוד הרב החסיד ז"ל, נראה לעניות דעתי שזהו מה שרמו הכתוב הנזכר²⁵: "ויאמר ה' אל משה עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים וגו', דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו" וגו'. דהנה ידוע שמכת בכורות, בה רמז ית"ש שהוא דין מידה כנגד מידה, כמו שכתוב: "בני בכורי ישראל ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך", ולזה שדן מידה כנגד מידה, משום הכי נתחייבו המצרים במיתה ובמנון. ולזה אמר: "עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים", שהיא מכת בכורות, אשר שם מוכח שאני דן מידה במידה, ולזה "דבר נא באזני העם וישאלו" וגו', שנתחייבו במנון גם כן, כמידתם אשר מדדו להם.

וזהו גם כן רמז הכתוב²⁶: "ויך כל בכור בארצם וגו' ויוציאם בכסף וזהב", והרי הוא כמבואר.

משפט, אל אמונה ואין עול¹⁴. ולהורות בעצם כי בניו הם כביכול, בא מצרים, כדין כהן המיטמא לבנו, וידעו עמים כולם כי הם בנים. והורה בזה חיבה יתירה, כי כביכול עשה עצמו כדין כהן הדיוט, להורות יקר תפארת גדולת רב ישראל, ותועלת עצום לדקדוק חשבון ארבע מאות שנה, ותשועת נפשם מיד מצרים, הצר הצורך, ע"כ דברי קודשו בקיצור ובשינוי קצת.

ועלה מן האר"ש, דביאתו ית"ש כביכול למצרים, בשביל מכת בכורות היה, לבעבור לפרסם את עמו בחירו, שהם בניו, שע"י זה נשלם החשבון של ארבע מאות שנה. אשר על פי זה נראה לעניות דעתי כוונת הכתוב פרשת שמות¹⁵: "ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכורי ישראל, ואומר אליך שלח את בני ויעבדני ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך". דהנה פרעה הרשע שחיק ומחיק, היה מחזיק לישראל בדין עבדים, ולזה אף כי הוא ראה קושי השעבוד, שהיה מעביד בהם בפרך, עם כל זה לא אסיק אדעתיה שינוכה מן החשבון גזירת ארבע מאות שנה. ולזה אמר לו: "שלח את בני ויעבדני", לא כפי סברתך הנפסדת, שהם עבדים, כי אם בני הם. "ואם מאן אתה לשלח" ומחזיק בסברתך שהם עבדים, הנה אנכי עושה חדשה בארץ, ומפרסם לכל שהם בני, ובזאת תדע, כי אנכי בעצמי הורג את בנך בכורך, ומזה תדע כי בני הם, ולזה נגלה נגליתי במקום טומאה בשביל לגאלם, כדין כהן הדיוט שדינו להטמא לבנו, להודיעך חיבתן של ישראל, כמו שנכתב. ואחר זמן רב ראיתי להרב החסיד בספר 'שארית יעקב' פרשת אמור שפירש כן, יעו"ש.

וזהו גם כן כוונת הכתוב¹⁶: "ויהי כי הקשה פרעה לשלחו ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים" וגו'. שהכוונה שע"י שהקשה פרעה לשלחו, ובעלילה בא, שעדיין לא נשלם החשבון, ואף כי היה קושי השעבוד עד להפליא, הוא חשב שאנחנו עבדים, ולזה "ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים", מקום טומאה, מקום עבודה זרה, כדי לגאלנו, להורות נתן, שאנחנו בניו ית"ש, וכבר נשלם החשבון.

וזהו סידורו בנוסח התפילה¹⁷: אמת ממצרים גאלתנו, מבית עבדים פדיתנו, כל בכוריהם הרגת. שהכוונה, ממצרים גאלתנו, הגם שלא עבדנו כי אם רד"ו, קושי השעבוד משלים. ואם תאמר שאנחנו עבדים, ואם כן עדיין לא נשלם - לזה אמר: מבית עבדים פדיתנו, רוצה לומר, מדין עבדים פדיתנו, וזה ע"י שכל בכוריהם הרגת, מקום טומאה, ובהכרח לומר שאנחנו בנים, כדין אב המטמא לבנו, כדבר האמור.

ויתקרב אל האמור כוונת הכתוב פרשת בא¹⁸: "ויאמר ה' אל משה עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים אחרי כן ישלח אתכם מזה" וגו'. דהכוונה, כשאני בכבודי ובעצמי אביא עליו הנגע, שהיא מכת בכורות, דמשם הוראה יוצאה דדין בנים יש לישראל, ולזה אחרי זאת "ישלח אתכם מזה", דכבר נשלם החשבון בקושי השעבוד, ואין אומר ואין דברים.

14. דברים לב, ד. 15. שמות ד, כב-כג. 16. שמות יג, טו. 17. קריאת שמע שחירת. 18. שמות יא, א. 19. פסוק ב. 20. כתובות כט, א. 21. שם. 22. עמוד ב. 23. עמוד א. 24. כתובות לג, ב. 25. שמות יא, א-ב. 26. תהלים קה, לו.

קבורת
משה רבינו
- בנחלת
גד או
בנחלת
ראובן

שע"ט

א"י. כתב רש"י בפרשת וזאת הברכה בפסוק¹: "וירא ראשית לר", וזה לשונו: ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג, שהיא ראשית כיבוש הארץ. "כי שם חלקת מחקק" - כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה, ע"כ.

והרב המלקט חידושי מהרש"א על התורה כתב על זה, וזה לשונו: ראיתי ב'קיצור מזרחי' שכתב: ובספר 'פענח רוא' הקשה על זה, דהא משה רבינו ע"ה מת בהר נבו והוא היה בחלקו של ראובן, בדכתיב סוף פרשת מטות²: "ובני ראובן בנו וכו', ואת נבו" וגו', ומהכא משמע שהיה בחלקו של גד.

ותירץ, שהר נבו היה בחלקו של ראובן ושם עלה ומת, אבל תחתית ההר היה של גד ושם נקבר, כמו שכתוב³: "ויקבור אותו בגיא" והוא תחתית ההר, בדכתיב⁴: "ומבמות הגיא" ע"כ

[ה'פענח רוא']

ולדעתי נראה דלא קשה מידי, דלא כתיב כאן שבחלקו של גד נקבר, רק שראה ליטול חלקו בראשית הכיבוש שהוא ארץ סיחון ועוג, משום ששם נקבר איש האלקים והיה בטוח שיבואו עמו לעולם הבא כדאיתא במדרש⁵, ע"כ [ה'קיצור מזרחי'].

ואני תמה על דבריהם, ואומר שלא נמלטו החכמים האלה משגגה, דאשתמיט מהם תלמוד ערוך בשלהי פרק קמא דסוטה⁶, וזה לשונו: תניא, א"ר יהודה: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, היכן משה מת - בחלקו של ראובן, בדכתיב⁷: "ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו", ונבו בחלקו של ראובן קיימא, בדכתיב⁸: "ובני ראובן בנו וגו' ואת נבו" וגו'. והיכן משה קבור - בחלקו של גד בדכתיב⁹: "וירא ראשית לר" וגו'. מחלקו של ראובן עד חלקו של גד כמה הוי - ד' מילין, אותן ד' מילין מי הוליכו - מלמד שהיה משה מת ומוטל בכנפי השכינה. הא קמן דרז"ל תקנו רומיא דקראי, דודאי מת בחלקו של ראובן, ובכנף הוד לבוש השכינה היה מוטל והוליכו לקוברו בחלקו של גד. ודברי 'פענח רוא' אף כי נוטים לסוגיות תלמודונו, מכל מקום סתם במקום שהוא ליה לפרש, דכבר הקשו זה בגמרא. וגם זה אינו אלא דברי נביאות דנקט 'אבל תחתית ההר היה של גד', דמנא ליה זה, דלכאורה מסוגיות תלמודונו לא משמע הכי, דנקט במילתיה: מחלקו של ראובן עד חלקו של גד כמה הוי - ד' מילין.

והא דלא מת במקום קבורתו, כתב רבינו: המכוון בזה שלא היה מיתתו וקבורתו במקום אחד, להורות להם שיצטערו על

טעם
שמשה
רבינו לא
נקבר
במקום
מיתתו

העדר מיתתו, כי לא יהיה להם עוד עומד בפרץ ומוכיח, אבל אין להם לישען רק על התשובה, שהוא מעשה ראובן שפתח בתשובה¹⁰, יעו"ש, ע"כ דברי קודשו.

והנה בספר 'פענח רוא' שבידי כתוב, וזה לשונו: "כי שם חלקת מחוקק ספון" - כתרומות¹¹, אף על פי דכתיב: "ויעל משה אל הר נבו וימת שם", ונבו בחלקו של ראובן, בדכתיב: "ובני ראובן בנו" וגו', ודאי מת שם, אבל הוטל בכנפי השכינה ונקבר בגיא בחלק גד, ע"כ, והיא כמו שתירצו בגמרא. ועיין לגאון עוזנו בספר 'שם הגדולים' מערכת הפ"י¹², שכתב וזה לשונו: ראיתי בכתב יד 'פענח רוא' גדול בקובץ 'סדר הדורות', כנראה שבעת דפוס ראשון השמיטו ממנו כל הכתוב בפירוש הרמב"ן וכיוצא וקיצרוהו מאוד, יעו"ש וק"ל.

וראיתי להרב 'עמק יהושע' שהקשה על דברי רש"י, דכאן משמע דהטעם שראה ליטול חלק בארץ סיחון ועוג, דידיע ששם נקבר משה, לכך ראה ליטול חלק בארץ סיחון ועוג, ולעיל בפרשת מטות איתא טעם אחר, בדכתיב¹³: "ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד", דמשמע דהטעם היה משום מקנה רב ולא מחמת קבורת משה, והניח בקושיא, יעו"ש.

ולעניות דעתי נראה דמוכרחים אנו לומר שבני גד היה להם טעם אחר שבחרו בארץ סיחון ועוג מלבד טעם המקנה, שהרי מתחילה כתיב: "ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד ויראו" וגו', ואחר כך כתיב¹⁴: "ויבאו בני גד ובני ראובן", הקדים גד לבני ראובן.

ועיין לרבינו יעקב 'בעל הטורים' שם¹⁵. וכך בכל הפרשה שם מקדים בני גד תחילה: "ויאמר משה לבני גד ובני ראובן" וגו', "ויאמר בני גד ובני ראובן אל משה לאמר" וגו', "ויבאו בני גד וגו' ובני ראובן בנו" וגו', ולמה זה השינוי - אלא על כורחך לומר, שאפילו שלענין המקנה היו שווים בני ראובן ובני גד בטענתם, וראו שהמקום מקום מקנה, מכל מקום בני גד ראו ראייה שיכלית שמשה רבינו ע"ה עתיד להקבר שם, ולזה כשראו שהמקום מקום מקנה והסכימה דעתם על ארץ סיחון ועוג, באו בני גד תחילה, שהם זרזו עצמם לטעם הנסתר, ולזה הוא מקדים אותם תחילה, ודו"ק.

ש"פ

א"י. רצה משה לבוא להשיג סוד 'קרית ארבע', שהוא סוד 'הקל תפוחין קדישין' שזכר אותו הזוהר בכמה דוכתי¹, שהם ד' שמות הקדושים: הוי"ה, אהי"ה, הוי"ה, אדנו"ת, שהם בגימטריא 'הקל', והוא סוד 'לבנון וכו'.

מדוע רצה
שבט גד
ליטול חלק
בארץ
סיחון ועוג

משה רבינו
רצה
להכנס
לארץ כדי
להשיג סוד
'קרית
ארבע'

שעט | 1. דברים לג, כא. 2. במדבר לב, לז-לח. 3. דברים לד, ו. 4. במדבר כא, כ - "ומבמות הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני ה'שמים" - "שם מת משה" (רש"י). 5. ספרי דברים פיסקא שנה - "וירא ראשית לר", הוא בא בראש תחילה והוא יבוא בראש לעתיד לבא". 6. יג, ב. 7. דברים לד, א. 8. במדבר לב, לז-לח. 9. דברים לג, כא. 10. ילקו"ש ויחי רמז קנז - "ראובן בכורי אתה" (בראשית מט, ג) - בכור אתה לנחלה, בכור אתה ליוחסין, בכור לתשובה". 11. "ארי תמן באחסנתיה משה ספרא רבא דישאל קביר". 12. אות קכג. 13. במדבר לב, א. 14. שם פס' ב. 15. פס' א, זה לשונו: "ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד" - כאן הקדים ראובן. "ויאמר בני גד ובני ראובן" - הקדים גד, אלא תחילה הקדים ראובן שהיה גדול ואחר כך הקדים גד שהיו גבורים". 16. פס' ו. 17. פס' כה. 18. פס' לד-לז. **שפ** | 1. תולדות קמג, ב; בשלח סא, ב; עקב רעא, א ועוד.

לדרוש מעט רמוז על א"ב, והתחיל ואמר: אות א' מורה על אהדותו ית', ושתק. ואני עניתי תדרוש על אות א' שמורה על אהבה. ואחר זה החזיר לי: מה אדרוש על אהבה. ובתוך העניין ראיתי שקצת מן הקהל אומרים לי: תדרוש על מעלת חברון ת"ו.

והתחלתי ואמרתי: הלא תדעו שאני רוצה לדרוש על מעלת חברון ת"ו לא בשביל שאני דר בתוכה, אלא דורש אני לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה. הלא תדעו שחברון הוא לשון חיבור ואחוהה, שהדרים בעיר הקודש חברון ת"ו צריכים להיות באהבה ואחוהה ושלוש וריעות.

ולזה אבותינו הקדושים הטמונים בתוכה לא היו רוצים להזכר כבודם על המחלוקת, שלזה אמר יעקב אבינו ע"ה¹⁵: "בקהלם אל תחד כבודי", ודרשו רז"ל¹⁶: "בקהלם" - בעדת קרה, "אל תחד כבודי" - שלא יזכר שמי במחלוקתם, וכיון שלא רצה להזכר שם כבודו במחלוקת קרה, הוא הדין בכל מחלוקת. וכן כיון שיעקב אבינו ע"ה שהוא קו אמצעי, שכולל אברהם ויצחק, אמר כן, אם כן גם אברהם ויצחק על דעתו יסמכו. ולכן אברהם יצחק יעקב גימטריא תרל"ח כמניין נור השלום, אי נמי גימטריא 'שלום בחברן', שרצונם שיהיה שלום בחברון. ועל כן כל מחלוקת אינה מתארכת בתוך עיר הקודש חברון.

גם חברון יש לה שלוש מעלות: א', שהיא מא"ת ת"ו, וב', שהיא מערי מקלט, ומעלה הג', שהיא מערי יהודה.

גם חברון ת"ו היא גרמא לשיבת כל א"י, לפי שעל ידי שכלב בא לחברון ת"ו, כמו שכתוב¹⁷: "ויבא עד חברון", ניצול מעצת מרגלים, ועל ידי זה נמצא זכות וקיום והעמדה לישראל להכנס לא"י ת"ו. נמצא שקדושת חברון ת"ו היא גרמא שנכנסו ישראל לארץ ישראל ת"ו. ואף על גב שרז"ל¹⁸ אמרו שבא כלב להשתטח על קברי אבות, מכל מקום הכתוב לא תלה ביאתו כי אם בחברון, לומר שקדושת חברון ת"ו היא שעמדה להצילו מעצת מרגלים.

גם חברון נמצא בתורה¹⁹ חסר, אותיות - חבר נו"ן, ואות נו"ן פשוטה רומזת על קשר ויחוד כל העולמות, מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין, שכל העולמות מיוחדין ומקושרין בהארת אין סוף בהם, וכן חברון באמצעותה קשר ויחוד כל העולמות. ולזה רמז: חברן חסר וא"ו בגימטריא עשר פעמים הוי"ה, שהוא כללות עשר ספירות דכל העולמות, וזהו חבר נו"ן, שהיא דוגמת נו"ן, עד כאן מה שאני זוכר.

ויען שהעירוני מן השמים לדרוש במעלת חברון ת"ו, אמרתי אל לבי לכתוב איזה רמזים במספר חברון ת"ו, לשם יחוד

ולזה היה מתכווין, ואמר²: "ואתחנן אל ה'" - שהוא שם של הוי"ה, "בעת ההיא" - בהיפוך אתון אהי"ה. ואחר כך זכר אדנו"ת הוי"ה. ואמר בנקודת אלהים בסוד "כוס ישועות אשא"³ שאמר משה לפני מותו. והתחיל בפסוק שלפניו: "שובי נפשי למנוחיכי", כדאיתא במדרש רבה פרשת וזאת הברכה⁵, שזה הפסוק אמר משה קודם מותו: "אתהלך לפני ה' בארצות החיים"⁶, וסמין ליה מיד: "כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא", רצונו לומר, הוי"ה בנקודת אלהים, כי אלהים הוא סוד "כוס" אבל הוי"ה הוא "בשם ה' אקרא". והנה על אלו הד' שמות אמר - כנגד ב' שמות של רחמים אמר⁷: "את גדלך", וכנגד אדנו"ת, אהי"ה, שהם דין, אמר: "ואת ידך החזקה". "כמעשיך" - לקבל החסדים, "כגבורותך" - לקבל הגבורות. והוא רצה להשיג סוד 'מרכבה שלמה' כנרמז במילת 'להראות'. ולכן "אעברה נא"⁸, שבא"י אשיג ד' שמות הללו, אתון היפך "אעברה" והוא ארבעה, תמן בא"י אשיג ד' שמות אלו, לפי שא"י מקיפין אותו ארבע נהרות נוטריקון נ"א, ולכן אשיג משם "ההר הטוב הזה והלבנון", שהוא סוד 'לבנון', שכן ד' שמות אלו שהוא קרית ארבע, שעל שם זה נקרא כן על שם 'חקל תפוחין', והוא סוד "כי לקח טוב נתתי לכם"⁹ - טוב דייקא, וזה שנאמר: "ההר הטוב הזה". השיב הקב"ה¹⁰: "רב לך", כבר גליתי לך סוד 'חקל' בסוד 'משה ידבר והאלקים יענו בקול'¹¹, שהוא סוד מרכבה של 'חקל'¹² תפוחין קדישין, שזכה באותו פרק להשיג אותה על תכונתה, ו"אל תוסף דבר", ע"כ הגאון 'מגלה עמוקות' אופן קל"ה.

וזה לשון רבינו בחיי פרשת חיי שרה¹³: יתכן לומר בשם "קרית ארבע היא חברון"¹⁴, היא נקראת חברון על שם שכל הקבור שם נפשו מתחברת למעלה בעיר אלהים עם ד' מחנות שכינה. ולא לחינם חמדה אבות העולם, אלא שמשם זוכות הנשמות להתחבר שם, שהוא כסא הכבוד, וזהו "קרית ארבע היא חברון", יעו"ש, ועיין עוד מזה בסימן ש"ע.

וראיתי להביא פה מה שראיתי בכתבי אחד קדוש, מה שחלם בעניין חברון, ומה שדרש הוא גם כן בעניין מעלת חברון ת"ו, וזה לשונו: בליל ב' בשבת קודש וכו' ראיתי בחלומי, אני הקטן מתושבי עיר הקודש חברון ת"ו, שבאתי למקום קיבוץ גדול להתפלל שם מנחה, ומצאתי שם אנשים שאני מכיר אותם. והיו מקצתם אומרים: נתחיל להתפלל מנחה, ומקצתם אומרים: עדיין לא הגיע זמן מנחה. בהדי הכי התחיל אדם אחד שאני מכיר אותו ואמר: אני רוצה

הקבור
בחברון
נפשו
מתחברת
למעלה
בכסא
הכבוד

2. דברים ג, כג-כד - "ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר: אֲתָה הַחֲלוּת לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלְךָ וְאֶת יְדְךָ הַחֲזֵקָה אֲשֶׁר מִי אֵל בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיךָ וְכַגְבוּרֹתֶיךָ". 3. תהלים קטז, יג. 4. שם פס' ז. 5. דברים רבה פרשה יא: ה - "א"ר יצחק: היתה נפשו של משה מתקשה לצאת והיה משה מסיח עם נפשו... אמר לה: ולהיכן את עתידה להלך. אמרה לו: אתהלך לפני ה' בארצות החיים. כיון ששמע משה כך נתן לה רשות, אמר לה: שובי נפשי למנוחיכי וגו'". 6. תהלים קטז ט. 7. דברים ג, כד - "אֲדַבְּרֵי ה' אֲתָה הַחֲלוּת לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלְךָ וְאֶת יְדְךָ הַחֲזֵקָה אֲשֶׁר מִי אֵל בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיךָ וְכַגְבוּרֹתֶיךָ". 8. דברים ג, כה - "אֲעִבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר פָּעַבְךָ מִיַּד הַחֵר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַקְּלָנָן". 9. משלי ד, ב. 10. דברים ג, כו - "וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לָךְ אֵל תּוֹסֵף דָּבָר אֶלֶי עוֹד פְּדָבֶר הָעָר". 11. שמות יט, יט. 12. "בקול" גימטריא חקל. 13. בראשית כג, ב. 14. יהושע טו, יג; שם פס' נד; שם כ, ז. 15. בראשית מט, ו. 16. סנהדרין קט, ב. 17. במדבר יג, כב. 18. סוטה לד, ב. 19. לא

הדרים
בחברון
צריכים
להיות
באהבה
שלום
וריעות

רצון
האבות
שיהיה
שלום
בחברון

ג' מעלות
בחברון

קדושת
חברון
גרמה
שנכנסו
ישראל
לארץ

באמצעות
חברון
מתקשרים
כל
העולמות

בחרון התגלות החסד - בחינת אברהם

קודשא בריך הוא ושכינתיה, וזה החלי בסיעתא דשמיא:
 'חברון' בגימטריא 'הוא אברהם', ולכן רצה אברהם אבינו ע"ה להקבר בה. ושם ינוחו דמיכי חברון²⁰, לרמוז שבחברון שם התגלות החסד שהוא בחינת אברהם. ואפשר שעל זה נקראת 'חברון' שהוא לשון חיבור ואהבה, לפי שבחינת החסד נקרא 'היכל אהבה'²¹, ועל שם החסד נקרא 'חברון' - חיבור אהבה ואהוה. אפשר שזהו הטעם גם כן מזה שנאמר במשנה²²: האיר פני כל המזרח עד שבחברון, לפי שבחינת הבקר הוא חסד, כסוד: 'בקר אברהם'²³, ולכן היו אומרים: עד שבחברון, ששם התגלות החסד.
 ובגימטריא 'חברים', ששם דמיכי חברון שנקראים 'חברים', ננוצר בספר 'רוח נאמן' דף ב'. גם לרמוז שהדרים בה צריכים להיות חברים יחד.
 וגם בגימטריא 'אליהו פינחס', לרמוז תחילת גילוי אליהו ופינחס²⁴ להיות מבשר בחברון ת"ו לאבותינו הקדושים.
 גם 'חברון' מלא בגימטריא רס"ו, כמניין 'מטה כלפי חסד', ננוצר שמורה על התגלות החסד שבה.

כלומד תורה - שבחברון מספר 'סיני' מלא. ואפשר שלזה הטעם בחרו אבותינו הקדושים ויע"א להטמן בה, כדי להיות נחשב להם כאילו טמוני בסני.
 גם אפשר ליתן טעם שמספר 'סיני' מלא כמספר 'חברון', הוא שידוע שפתח גן עדן הוא בחברון, ושם עוברים כל באי עולם³¹, וידוע תחילת דינו של אדם - קבעת עיתים לתורה³², ואם כן בן אדם המשים כדעתו שפתח גן עדן בחברון, אם כן בודאי ילמוד תורה שניתנה בסני.
 גם 'חברון' גימטריא 'הבוטח בה' חסד יסובבנו³³, לרמוז מה שאמרו רז"ל³⁴: אין לך טרשין בא"י כמו חברון, שאינה כל כך ארץ זבת חלב ודבש כמו א"י, וצריך הדר בתוכה להיות לו בטחון גדול.
 גם 'חברון' גימטריא 'בינה צדקה', גם גימטריא 'חסד צדק', גם גימטריא 'צדקה באדנות'³⁵. והמשכיל יבין, ואם שגיתי אתי תלין משוגתי, ע"כ דברי קודשו ודברי פי חכם חן, הוצק חן בשפתותיו.

הלומד תורה לשמה בחברון מתקן עוון פגם חברית

גם גימטריא 'סיני' מלא²⁵, שניתנה בו תורה. ובה איתא שפיר מה שאמרו בזוהר הקדוש חלק ג' דף ק"ס עמוד א: חברון דא אורייתא. גם בזה אפשר ליתן טעם במה שראיתי בכתבי הקודש של הרב הגאון חיד"א זלה"ה, שאחד קדוש חלם, שהלומד תורה לשמה בחברון ת"ו מתקן עוון פגם חברית, ואין צריך לא סיגופים ולא תעניות - לפי שסוד 'סיני' מלא בגימטריא 'חברון', שמורה שהלומד תורה בחברון כאילו לומד בסני, ושם במעמד הר סיני פסקה זוהמת²⁶, ולכן הלומד תורה לשמה בחברון ת"ו נפסקה זוהמת פגם חברית ממנו בלא סיגופים ובלא תענית, כעין הר סיני.
 ובה יובן מה שאמר הכתוב²⁷: "וישלחהו מעמק חברון", שיוסף הוא בחינת יסוד, וללמוד תורה לשמה בחברון הוא תיקון יוסף שהוא יסוד, ולא יוכל לשלוט עליו דין. ולכן "וישלחהו מעמק חברון", רוצה לומר, מסוד עמק חברון שהוא תיקון חברית, "ויבא שכמה", ששם חטאו השבטים במילת הערלים, שמלו אותם בעל כורחם, ויש מקום לחול על יוסף שהוא יסוד. וזהו רמז הכתוב²⁸: "והשבתי היה רעה מן הארץ", ראשי תיבות עם הכולל²⁹ - 'חברון', לרמוז שחיה רעה שהיא פלונית המחטיאה בטומאת קרי, לא יש לה שליטה כל כך בחברון ננוצר. ועוד, לפי שבחברון לשון חיבור ואין שליטה בה להבאים מעולם הפירוד, ולזה "והשבתי היה רעה מן הארץ"³⁰.

[והרב המופלא רב אחאי ורב רחומאי כמוהר"ר אחי"ם³⁶ גר"ו שם רמז בתיבת 'חברון' במילוי כזה: ח"ת ב"ת ר"ש וי"ו נ"ן בגימטריא אלף וארבע מאות ושישים ושמונה, וכן עולה גם כן בגימטריא 'בעיר זו יהיה זוכה ללמוד בה בתורה לשמה'. וכן עולה גם כן בגימטריא 'הוא מתקן עון פגם חברית'. וכן עולה בגימטריא 'דאי בעיר הזאת שלום שלום'. וכן עולה גם כן בגימטריא תיבות "והיה ה' מבטחו"³⁷ במילוי כזה: וא"ו ה"י יו"ד ה"י יו"ד ה"י וא"ו ה"י מ"ם ב"ת ט"ת ח"ת וא"ו. ותיבת 'חברון' פשוטה - גימטריא רס"ו, וכן עולה גם כן 'בה אהבה ואהוה ועונה והבטחה גדולה'. ונטריקון 'חברון': 'חושקים באהבה רבה ובדבקות נפלא'. ועוד נטריקון: 'חלקם בחיים רוחם ונפשם נשמתם'. וכן 'חברון' בגימטריא 'יהיה בוטח אל כל יום', ע"כ דברי קודשו, דברי פי חכם חן.]

ולעניות דעתי נראה לומר לרמוז כי 'חברון' מלא וא"ו גימטריא 'אדירים' עם הכולל, ששם אבות העולם שנקראים 'אדירים', כמו שהובא ב'רוח נאמן' סעיף ב' בשם 'שתי ידות' באגדתא דבראשית³⁸, שאין אדירים אלא אבות, שנאמר³⁹: "ואדירי כל חפצי במ".

גם 'חברון' חסר וא"ו גימטריא עשר פעמים הוי"ה, כמו שכתוב לעיל, לרמוז שהדרים שם צריכים להיות בחיבור ואהבה ושלום, וזה אי אפשר כי אם במעלת הענווה, כמו שכתב הרב עיר וקדיש בספר 'בן פורת יוסף' אהיה שאמרו שהתורה אינה נקנית אלא בשלום, ושלום אי אפשר כי אם

היושב בחברון אפילו בטל מקבל שכר כלומד תורה

רמזים נוספים בתיבת 'חברון'

דרי חברון צריכים להתחבר בשלום - וזה אפשרי רק על ידי הענווה

מצאנו כי אם בשמ"ב ב, א. 20. המתים בחברון. 21. עיין לעיל סימן כג. 22. יומא פ"ג מ"א. 23. ע"פ בראשית יח, ז. 24. דפינחס הוא אליהו (תרגום יונתן שמות ו, יח). 25. סמ"ך יו"ד נ"ן יו"ד. 26. שבת קמו, א - 'ישראל שעמדו על הר סיני - פסקה זוהמתן'. 27. בראשית לו, יג-יד - 'ויאמר ויִשְׁרָאֵל אֶל יוֹסֵף הַלֹּא אֶחָיו אֶחָיו רָעִים בְּשֵׁקֶם לָקַח וְאֶשְׁלַחְךָ אֶלְיָהֶם... וְיִשְׁלַחְהוּ מַעֲמֵק חֲבֵרוֹן וַיָּבֵא שְׂקֵמָה". 28. ויקרא כו, ו. 29. גימטריא של ראשי התיבות עם הכולל. 30. עיין עוד לקמן סימן תכד. 31. עיין לעיל סימן שע. 32. שבת לא, א. 33. ע"פ תהלים לב, י. 34. כתובות קיב, א. 35. בשם א-ד-ג-י, שצדקה שייכת לבחינה זו. 36. אברהם חי מוסאפיא. 37. ע"פ ירמיה יז, 38. פרק יח. 39. תהלים טז, ג.

על ידי ענווה וכו', יעו"ש, הובאו דבריו בספר 'חומת אנך' תהלים ל"ה.

ועל ידי הענווה, כתבנו למעלה בסימן קמ"ח בשם הרב 'דרך משה' בשם המקובלים, דכאשר האדם זוכה למידת הענווה ולהיות שח עיניים, אז השתי עיניים שהם שני יודין של שם הוי"ה ב"ה, וההוטם שהוא כנגד הוא"ו, אז זוכה לתקן שם הוי"ה ב"ה. ורז"ל אמרו, דה' גוונין אית בעיניים, ואם כן כשזוכה האדם לתקן ה' הוי"ו, שהם גימטריא ק"ל גימטריא 'עין', וכשזוכה האדם לתקן גם את העין השני, שהוא ה' גוונין בגימטריא ק"ל, אז זוכה לתקן עוד ה' הוי"ו, בין הכל גימטריא ס"ר. וזה אומר: "וירא ה' כי סר לראות", רצונו לומר, על ידי הראייה זוכה לתקן השם הוי"ה ב"ה שהוא עשרה הוי"ו"ת בגימטריא ס"ר'.

ולזה 'חברן' - שהוא לשון חיבור ואהבה ושלוש, והשלוש אי אפשר כי אם על ידי הענווה - גימטריא ס"ר, שהם עשר פעמים הוי"ה, לרמוז שעל ידי הענווה מתקן העשר הוי"ו"ת.

ואגב אורחין בעניין השלום, ראיתי בליקוטי הרב פני יצחק⁴⁰ בשם הרב 'שפע טל'⁴¹, שהקשה בלשון רז"ל שאמרו נשיאות כפיים⁴², שלמה לא אמרו נשיאות ידיים. ותיירן, שברכת כהנים הם ט"ו תיבות "יברכך" וכו', וביד יש י"ד איברים, בגודל ב' איברים, וי"ב בארבע אצבעות, הרי י"ד. ואם כן לפי זה היא ברכת כהנים עד "וישם לך", שהם י"ד תיבות, ותיבת "שלום" היכן. ותיירן, שתיבת "שלום" הוא בכף היד, נמצא שעיקר הכל, שהוא שלום, שהוא שמו של הקב"ה⁴³, הוא בכף היד. משום הכי אמרו ז"ל נשיאות כפים דייקא, שהכף הוא העיקר, כי שם תיבת "שלום", ע"כ.

ונראה לעניות דעתי שזהו רמז הכתוב⁴⁴: "נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה'", נשא לבבינו אל כפים אל אל בשמים, נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת". כי ידוע שעיקר הגאולה היא תלויה על השלום, וכמו שכתבתי לעיל בסימנים הקודמים באורך⁴⁵. זה אומר: "נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה'", ועיקר שהכל תלוי בו הוא "נשא לבבינו אל כפים", שהוא השלום הרמוז בכפיים, ואחר כך נקרא "אל אל בשמים", שיושיענו ויגאלנו. אבל אם "אנחנו פשענו ומרינו", שעדיין עוון שנאת חנם בינינו, "אתה לא סלחת", ולא יועיל לנו התפילה.

וראיתי להרב 'קמח סולת' דף נ"ג, שכתב בשם גאון עוזנו הרב 'ברכי יוסף', בשם מרן זקנו הרב מהר"א אזולאי, שכשישים ידו על הקבר, יאמר פסוק "ונחך ה'" וכו'⁴⁶, שיש בו ט"ו תיבות, כמניין קשרי היד, ע"כ. וכתב על דבריו הרב 'קמח סולת', וזה לשונו: ואנכי לא ידעתי מה שאמר שיש בפסוק "ונחך" ט"ו תיבות,

ולפי החשבון הם י"ז תיבות. ועיין להרב מופת הדור והדרו הרב 'ערת החיים' סימן ל"ד, שהביא דברי מהר"א הנזכרים, וכתב עליו, וזה לשונו: ואפשר דכוונת הרב הוא שדקדק בלשונו לומר שיש ט"ו תיבות, לרמוז דלא פחות מט"ו, ומניין קשרי היד, היינו עם הדפק, יעו"ש. ועל פי האמור יותר ניחא, דמניין קשרי היד, היינו עם הכף, כמו שנתבאר.

גם 'חברן' גימטריא י"ח עם הכולל במספר קטן, כמניין 'האבות' גימטריא ח"י. ובמקום אחר כתבתי דרמז הנזכר הוא כנגד ח"י פעמים שכתובים האבות בתורה, כמו שאיתא בירושלמי פרק ד' דברכות⁴⁷, יעו"ש.

גם ח"י הוא יסוד כידוע, ובזה אתי שפיר מה שכתבתי לעיל שמתקן עוון פגם הברית. גם 'חברון' מלא וא"ו במספר קטן עולה כ"ג, 'תהלות' במספר קטן עם המלא עולה כ"ג, שם רמז למה שאמרו ב'ילקוט חדש' ערך 'תשובה' בשם 'כנפי יונה', שכל התפילות והתהילות העוברים למרום, עוברים דרך מערת המכפלה, יעו"ש, ולזה רמז 'תהלות' כמספר 'חברון'.

ועוד 'אורח גן' גימטריא רס"ח, כמספר 'חברון' מלא וא"ו עם הכולל, ואחד חסר כי אחד אינו מעכב, כמו שכתב גאון עוזנו בספר 'דבש לפי' מערכת הג' אות י"ד בשם רבינו האר"י והרמ"ע. וכן כתב הגאון 'מעשה רוקח' בהקדמתו, וזה לשונו: צריך אתה לידע מה שמורגל בספרי המקובלים בכל חשבונות, אם חסר או יתר אחד - אין בזה כלום, יעו"ש. ובא הרמז הנזכר לרמוז כי חברון מעבר לגן עדן התחתון כמו שכתבתי בסימן ש"ע.

ומה שכתבתי: 'חברון' גימטריא 'בינה צדקה', הני שתיים רמז למה שכתבתי למעלה בסימן ק"ס בשם הרב גאון עוזנו ב'דברים אחרים' דף קי"ח בשם הגאון מה"ר אלעזר מקראקא⁴⁸, דגאולת מצרים היתה ממ"ט שערי בינה אך לא משער החמישים כי אם ממ"ט, שמושה רבינו ע"ה לא השיג כי אם מ"ט, ולעתיד לבוא הגאולה תהיה מהחמישים. וזה שאמרו דרדקי⁴⁹: אלף בינה גמול דלים, דאמרו בש"ס⁵⁰: העושה צדקה בסתר גדול ממושה רבינו ע"ה, ואם כן יזכה העושה צדקה בסתר לשער הנ'. וזה אומר: אלף בינה גמול דלים - שער הראשון דבינה וזה על ידי גמול דלים. ומאי טעמא הדר אפיה דד' מוגימל - דליתן בצינעא כי היכי דלא ליכסיף. ובזה רמז: "ולך תהיה צדקה לפני ה' אלהיך"⁵¹ - בסתר, שלא ידע שום אדם, "לך" גימטריא נו"ן, ורמז: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"⁵² - נו"ן פלאות, יעו"ש⁵³. ואתי שפיר הרמז הנזכר 'בינה צדקה', ודר"ק.

40. דרוש שני. 41. בהקדמה בן מאה שנה ד"ה 'ועתה בני'. 42. תענית כו, ב. 43. שבת י, ב. 44. איכה ג, מ-מב. 45. עיין סי' יב, טו, רמ. 46. ישעיהו פרק נח, יא - "ונחך ה' תמיד והשביע פצחצחות נפשוך ועצמתך יד תלויך וקייית קגן ננה וקמוצא מים אָשור לא יכָבו מימיו". 47. הלכה ג. 48. שכתב בספר 'מעשה רוקח'. 49. שבת קד, א. 50. ב"ב טו, ב. 51. דברים כד, יג. 52. מיכה ז, טו. 53. וממשיך שם ואומר: "וזה אומר (סנהדרין צח, א): אין ירושלים נפדית אלא בצדקה. וכיוון דגאולה העתידה בשער החמישים וזה לא יחכן אלא בצדקה, ומשום הכי ישראל כשיצאו מצרים כרתו ברית לעשות חסד זה עם זה".

וכשחזרו היה ט' באב. וזה שאמר: יכול על מגן, פירוש, הואיל ובכו בכייה של חנינם - תלמוד לומר: "על רוב פשעיה", שבשביל בכייה של חנינם לחודיה לא היה בית המקדש נחרב כי אם בשביל רוב עוונות, רק שגלגל הקב"ה הדבר לזמן זה שנחרב בית המקדש בט' באב הואיל ובכו בלילה זו, עכ"ל. ועיין בילקוט תהלים סימן ק"ו¹² בפסוק¹³: "וישא ידו להם להפיל אותם במדבר", וזה לשונו: כשברא הקב"ה את עולמו לא בראו אלא במאמר ולא בשבועה, ומי גרם לו לישיבע - מחוסרי אמנה, הם גרמו לו לישיבע, שנאמר: "וישא ידו להם". א"ר הונא בשם ר"ש בר נחמני: במעשה של פעור נתחייבו ישראל שיהיו המלכות שולטים בהם, שנאמר: "וישא ידו להם", כל כך למה - ויצמדו לבעל פעור¹⁴. ויש אומרים במעשה מרגלים. אמר להם הקב"ה: אתם בכיתם בכייה של חנינם ואני אקבע לכם בכייה לדורות, "בכה תבכה בלילה"¹⁵, ע"כ.

ועיין עוד בפירוש רד"ק שם¹⁶, וזה לשונו: זה לא ראינו בתורה מבואר, שאמר: "להפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות" וכו'. ובדרוש, כי מזה שכתוב: "להפיל זרעם בגוים" על העתיד אמר, שגור על זרעם להיות גולים מארצם ולזרותם בארצות, וזה שכתוב¹⁷: "כי תוליד בנים" וגו'. ואמרו: כי מזה שכתוב: "ויבכו העם בלילה ההוא", ליל ט' באב היה, אמר הקב"ה: הם בכו בכייה של חנינם וכו' כי בט' באב חרב הבית בראשונה ובשניה, יעו"ש.

ולפי זה פירוש מו"ה שמשון ז"ל בפירוש המאמר הנזכר, הוא כרב הונא בשם ר"ש בר נחמני, ודו"ק.

ובעיקר פירוש המאמר הנזכר, נראה לעניות דעתי, עם מאי דאיתא ביומא פרק יוה"כ¹⁸: מפני מה חרב מקדש ראשון, שהיו בו ג' דברים: עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים, לפיכך הביא הקב"ה עליהם ג' פורעניות וכו'. אבל במקדש שני, שאנו בקיין בו שהיו עוסקין בתורה, ובמצוות ובגמילות חסדים, מפני מה חרב - מפני שנאת חנינם שהיה ביניהם, ללמדך ששקולה שנאת חנינם כנגד ג' עבירות. ובמקדש ראשון לא היה שנאת חנינם, והכתיב: "מגורי אל חרב" וגו', וא"ר אלעזר: אלו בני אדם שאוכלין ושותין זה עם זה ודוקרין זה את זה בחברות שבלשונם - ההיא בנשיאי ישראל הוא דהוה, יעו"ש. וכמו כן עיין מה שכתבתי בזה בסימן ק"ץ. נמצינו למדים, שמקדש ראשון לא נחרב בשביל שנאת חנינם שהיה בנשיאים, כי אם בעבור הג' עבירות החמורות הנזכרות.

זה אומר: "היו צריה לראש אויביה שלו"¹⁹, ודרשו ז"ל²⁰: כל המציר לישראל נעשה ראש, והוה סלקא דעתך שהיה זה בעבור השנאת חנינם שהיה בנשיאים, ולפיכך נעשו המצירים לישראל ראשים. זה אומר: יכול על מגן, פירוש על שנאת חנינם שהיה

ועיין עוד מה שכתבתי לעיל בסימן שכ"ה ובסימן קמ"ט ומשם באר"ה.

שפ"א א"י. צריך כל איש ישראל לחבב את א"י ולבוא אליה מאפסי ארץ בתשוקה גדולה כבן אל חיק אמו, כי עווננו שנקבעה בכייה לדורות יען מאסנו בה, שנאמר¹: "וימאסו בארץ המדדה"; ובפדיון נפשנו, מהרה יהיה, כתיב²: "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו", ושם נאמר³: "אתה תקום תרחם ציון". ולפיכך היו האמוראים מנשקים עפרותיה ואבניה בבואם אליה⁴. ומה טוב ומה נעים לשיר שיר ידידות אשר יסד רבי יהודה הלוי עליה באהבה רבה. תחילת השירה: ארץ הקדושה יקרה המודה וכו', כן אנו מושררים על ציון רבי יהודה בר אלעאי כל ערב ראש חודש בשמחה רבה ומתחננים לאל שאל יגרשנו מעליה, ע"כ הרב הקדוש 'ספר חרדים' דף נ"ו.

ונמשך להאמור אדברה נא במאמר רז"ל באיכה רבת⁵: "כי ה' הוגה על רוב פשעיה"⁶ - יכול על מגן, תלמוד לומר: "על רוב פשעיה", ע"כ, ועיין מה שכתבתי בזה בסימן פ"ח.

והרב זרע אברהם בפירוש למדרש איכה כתב, וזה לשונו: שמעתי דהכי פירוש, לפי דאיתא בכתבי רבינו האר"י כי פירוש "הוגה", שהגו את השם המפורש באותיותיו, ומצינו גבי רבי חנניה בן תרדיון שהיה הוגה את השם, ומקשה בגמרא דעבודה זרה⁷: היכי עביד הכי. ומשני: איהו להתלמד עביד, ומכל מקום "וסביביו נשערה מאד"⁸ - שהקב"ה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה⁹. ואם כן, יש לומר שני אופנים באיזה אופן חטאו - אם היה להתלמד, או שהוגו בחינם שהוא חטא גמור. ואיתא בגמרא¹⁰: אין מקיפין בחילול ה'. מאי אין מקיפין - שמואל אמר: שאם היא שקולה מכרעת, פירוש, שאם כף מאזנים שקולה מחצה עוונות ומחצה זכויות, ויש בתוכם עבירה דחילול ה', מכריע הכף לחובה. וזה אומר: יכול על מגן, פירוש, שהוציאו את ה' על חנינם ולא להתלמד בלבד - תלמוד לומר: "על רוב פשעיה". ואם היה החטא שלהם בשביל שהגו את ה' בחינם, לא היו צריכים לרוב עוונות שאם היא שקולה - מכרעת, רק שהגו להתלמד כר"ח בן תרדיון ונענשו בשביל "וסביביו נשערה מאד" - שהקב"ה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה.

ועוד שמעתי פירוש מן הה"ג מהור"ר שמשון זצוק"ל, על דרך דאיתא בגמרא¹¹: אמר הקב"ה, אתם בכיתם בכייה של חנינם, חייכם שאני קובע לכם בלילה זו בכייה לדורות. שאותו לילה שבכו היה ט' באב, ששילוח המרגלים בכ"ט בסיון

צריך כל איש ישראל לחבב את א"י

החורבן מחמת שהגו את השם באותיותיו

החורבן מחמת העוונות וארעו בט' באב כיון שבכו בו לחינם

שפ"א | 1. תהלים קו, כד. 2. תהלים קב, טו. 3. פס' יד. 4. כתובות קיב, א-קיב, ב. - ר' אבא מנשק כיפי דעכו. ר' חנינא מתקן מתקליה... ר' חייא בר גמדיא מיגנדר בעפרה, שנאמר: 'כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו'. 5. פרשה א, לב. 6. איכה א, ו. 7. יח, א. 8. תהלים נ, ג. 9. יבמות קכא, ב. 10. קידושין מ, א. 11. תענית כט, א. 12. רמז תתסה. 13. פס' כו-כח. - "וישא ידו להם להפיל אותם בַּמִּדְבָּר: וְלִהְפִּיל זֶרְעָם בְּגוֹיִם וּלְזוֹרוֹתָם בְּאַרְצוֹת: וַיִּצְמְדוּ לְבַעַל לְפָעוֹר וַיִּאֶקְלְאוּ זִבְחֵי מִתִּים". 14. תהלים קו, כח. 15. איכה א, כה. 16. תהלים קו, כז. 17. דברים ד, כה-כז. 18. ט, ב. 19. איכה א, ה. 20. גיטין נו, ב.

היו צריה לראש - על רוב פשעיה

ואמרה⁷: "קצתי בחיי וגו' אם לוקח יעקב" וגו'. והוא הדבר אשר דברתי, כי ידעה שאם תאמר ליצחק לשלוח יעקב מפני הרודף כדי להצילו - לא יתרצה יצחק אבינו בדבר זה, מפני שאסור לצאת מא"י לחו"ל אפילו להציל את נפשו, על כן פיה פתחה בחכמה לפני יצחק טעם אחר - "קצתי בחיי מפני בנות חת אם לוקח" וגו'. ואפשר שגם יעקב לא התרצה לדברי אמו לברוח מפני הרודף מכה חשש איסור הנזכר, על כן השתדלה בדבריה שיצחק יקרא אותו ויאמר לו דרך צוואה, כמו שאמר הכתוב⁸: "לא תקח אשה וגו' וקח לך משם" וגו', דכדי לישא אשה מותר לצאת. ואפשר שעם כל זה לא נתרצה יעקב לדברי אביו, מפני שהחמיר על עצמו ולא רצה לצאת, ולזה שלחו בעל כורחו, כמאמר הכתוב⁹: "וישלח יצחק את יעקב" וגו', ע"כ דברי קודשו.

ומה שכתב בסמיכות הפרשה, לא זכר שר שכן קדמו רבינו יעקב 'בעל הטורים'¹⁰, יעו"ש. וכעין דרך הנזכר יתבאר כוונת הפסוק בהושע י"ב¹¹: "ויברח יעקב שדה ארם ויעבוד ישראל באשה ובאשה שָמֶר", שמא תאמר כיצד ברח לחו"ל - לזה אמר: "ויעבוד ישראל באשה".

איברא בעיקר יסוד הרב וקושייתו, שכתב: 'זהרי היא משנה וכו', זולת משני דרכים אלו וכו', ובפרט מה שכתב הרמב"ם באותה משנה 'וכו' - כעת לא ידעתי איה מקום כבוד אותה המשנה ודברי הרמב"ם ז"ל. ועיין מה שפסק הרמב"ם בהלכות מלכים ה', ט', שאפילו להציל מן הגוי מותר, ועל ד' דרכים הותרה היציאה על דעת לחזור, דהיינו ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן הגוי או לסחורה, יעו"ש. ומכל שכן להציל עצמו מן הרודף, ואין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש¹², ולעת עתה צ"ע. ועיין בפרק קמא דעבודה זרה דף י"ג¹³ מה שכתב התוס' שם, וכמו כן בפרק ה' מהלכות מלכים מה שכתב מרן 'כסף משנה', ומשם באר"ה.

הגם הלום ראיתי בספר 'חכמת אדם'¹⁴ שער משפטי הארץ פרק י"א סעיף י"ד, וזה לשונו: אסור לצאת מא"י חוץ לגבולותיה וכו' אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל נפשות ויחזור לארץ, וכן הוא יוצא לסחורה ולחזור וכו', יעו"ש. ולא ידעתי מנין לו שדוקא להציל נפשות, דהא לשון הרמב"ם פרק ה' מהלכות מלכים הלכה ט': או להציל מן הגוי ויחזור לארץ, וכתב מרן 'כסף משנה' שם, שהוא ממאי דאיתא בפרק קמא דעבודה זרה¹⁵: אם היה כהן - מיטמא בחו"ל לדון ולערער עם הגויים, וכן כתב ביו"ד

בנשיאים - תלמוד לומר: "על רוב פשעיה", שכיון שלא היה שנת חנים בהמון העם, כי אם בנשיאים לכד, לא היה שום צרה, כי אם בעבור רוב הפשעים החמורות הנזכרים, והשי"ת עשה המיצרים לישראל לראש, לכפר עליהם, וק"ל.

שפ"ב א"י. השי"ת קדוש, תורתו קדושה, לשונו קדוש, עמו קדוש, ארצו קדושה, והישראל הדבק בו איך יעשה עצמו חולין, וכל שכן הדר בא"י דקדוש לעילא וקדוש לתתא והוא באמצעיתא, והשמים שעל גבול א"י קדושים דוגמת הארץ. נמצא, צדיק תחתון דוגמת צדיק עליון בין השמים ובין הארץ, קדוש יאמר לו וכו', ע"כ הרב הקדוש 'ספר חרדים' דף ס"ח עמוד ב'.

ואפשר לרמוז בפסוק¹: "ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום". ירצה, כיון שאתם עם הקודש ודבקים בו ית"ש שהוא קדוש, ועוד מצד ג' אלה מטיבי - ארץ קדושה, תורה קדושה, לשון הקודש הרמוזים בנוטריקון את"ם - ארץ תורה מילה, אם כן "חיים כולכם היום", כי אין דבר חוצץ ביניכם ובין ית"ש, ולזה אתם בבחינת החיים הנצחיים, זהו "חיים כולכם היום".

שפ"ג א"י. כתב הרה"ג בעל 'שתי ידות' פרשת ויצא¹, זה לשונו בקצ"ר אמ"י: יש להקשות, איך יצא יעקב מא"י לחו"ל, שהרי משנה ערוכה² אמרו שלא יצא מא"י לחו"ל אלא אם כן ללמוד תורה ולישא אשה, זולת שני דרכים אלו אין יוצאין. ובפרט לפי מה שכתב הרמב"ם באותה משנה: אפילו להציל את עצמו מן הרודף אסור לצאת³, אם כן איך יצא יעקב, ואפילו להבריה את עצמו מעשיו אסור. וביותר קשה, איך כתבה לנו התורה וגילתה יציאתו מה שעתידיה לאסור.

ונראה שהפרשה דלעיל⁴ מסיימת בשני תיבות אלו: "לו לאשה"⁵, דנראה שאך למותר. והכוונה בשני תיבות אלו רוכבים אתרי ריכשי - אדלעיל כפשוטו, ואלמטה על פרשת "ויצא יעקב", כי היכי דלא תקשי הקושיא הנזכרת, דאפילו להציל את עצמו מן הרודף אסור. על כן הקדים התירוץ וכתב לעיל בסיפיה דקרא: "לו לאשה, ויצא יעקב מבאר שבע", כדי לקחת אשה יצא יעקב לחו"ל, ואגב זה הציל את עצמו מן הרודף.

ולזה רבקה אמנו מתחילה אמרה⁶: "ועתה בני שמע בקולי וקום ברח לך וגו' עד שוב אף אחיך ממך", דנראה שכל כוונתה להבריה יעקב לחו"ל כדי להצילו מהריגה, וכשבאה לפני יצחק לא זכרה מזה כלל, ויצאה לטעון בדבר חדש,

קדושת החיים של ישראל

מה התייר ליעקב לצאת מא"י

יעקב יצא מא"י לקחת אשה ואגב זה הציל עצמו מעשיו

מותר לצאת מא"י לציל עצמו מרודפיו

האם מותר לצאת דוקא להציל נפשות או אף להציל ממנו

שפב | 1. דברים ד, ד. **שפג** | 1. בראשית כח, י - על פס' 'ויצא יעקב מבאר שבע וילך תרנה'. 2. עיין עבודה זרה יג, א. 3. עיין לקמן שרבונו מקשה, שהרמב"ם לא אומר כן. 4. פרשת תולדות. 5. בראשית כח, ט - 'וילך עשו אל ישמעאל ויבא את מרת בת ישמעאל בן אברהם אחות נביות על נשיו לו לאשה'. 6. בראשית כז, מג-מה. 7. שם פס' מו - 'ותאמר רבקה אל יצחק קצתי בתי מפני בנות חת אם לקח יעקב אשה מפנות חת פאלה מפנות הארץ למה לי תיים'. 8. בראשית כח, א-ב. 9. שם פס' ה. 10. בראשית כח, י. 11. פס' יג. 12. יומא פב, א. 13. עמוד א. 14. בחלק 'שערי צדק'. 15. יג, א.

וגם רמז על שהראה לו הקב"ה את שאול שהיה משכמו ולמעלה גבוה מכל העם⁹, כי סוד שאול הוא משיעור קומה שלמעלה בסוד "שואל מרחובות הנהר"¹⁰. לכן אמר עליו: "את גדלך", שהיתה קומתו של שאול מן קומה שלמעלה, כדאמרינן בסוטה¹¹: חמישה נבראו מעין דוגמא של מעלה, וכולם לקו בהם¹² - שאול בצוארו¹³. וסוד זה נרמז במילת: "בעת ההיא", באותה עת שהראה הקב"ה למשה, "ההיא" קרי, רצונו לומר, חמישה בני אדם שנבראו מעין דוגמא של מעלה ובתוכן שאול, עליו קאמר: "את גדלך" דייקא, שקומתו היתה מן קומה שלמעלה. וכן "גדלך" בגימטריא 'הבן', שהוא היה בסוד שם של ב"ן, בסוד "בן שנה שאול במלכו"¹⁴, שהיה משבט בנימין בסוד 'בן ימין' שקרא אותו אביו¹⁵, והוא היה המלך הראשון שהראה הקב"ה למשה¹⁶.

והראה לו גם כן שלקה בצוארו, שהוא בקומת גדולתו שידקר בחרב. על זה אמר: "את ידך החוקה" שהוא העונש שידקר בחרב. ובמילת "ידך" דייקא, לפי שחטא בעמלק שנשבע הקב"ה "כי יד על כס יד". לכן אמר משה: "אשר מי אל בשמים ובארץ" לפי שחטא בשם של הוי"ה, י"ה בשמים ו"ה בארץ. "אשר יעשה כמעשיך", על סוד גדולתו שחלק ליראיו, "וכגבורותיך", על העונש הגדול שמלך ראשון שבישראל ידקר בחרב.

לכן התפלל: "אעברה נא", שרוצה אני לתקן עתה מיד המצוות, והיינו לתקן אותיות נ"א, לצרף שם של אדנו"ת. "ואראה" אמר בוי"ו ובה"א, לתקן אותיות ו"ה ולצרף אותם עם שם של י"ה, דהיינו להלחם עם עמלק וזוהי יבנה המקדש מיד. וזה שאמר: "ההר הטוב הזה והלבנון", רוצה לומר, לבנות מיד המקדש.

השיב הקב"ה על מלחמת עמלק: "רב לך" - אין זה שלך, כי כבר בתחילת השליחות אמרתי לך¹⁷: "שים באוני יהושע". "אל תוסף דבר" - כי זה העניין אינו נמסר לך בדיבור רק בכתיבה, כמו שכתוב: "כתוב זאת וזכרון בספר", ו"אל תוסף דבר" - מאחר שאמרתי לך שים באוני יהושע. לזה אמר¹⁸: "צו את יהושע", אין צו אלא מיד ולדורות כדאיתא במדבר רבה¹⁹, שגם יהושע לא יעשה זה שילחם עם עמלק, ורק "חוקהו" כנגד מלחמת עמלק, שיצוה לדורות שאחריו, "ואמצהו" על בניין בית המקדש, אבל למנות להם מלך שאלו שלא כהוגן כדאיתא במדרש²⁰, ע"כ הגאון מגלה עמוקות אופן קכ"ח.

סימן שע"ב¹⁶: לרון ולערער עמהם, מפני שהוא כמציל מידם וכו', יעו"ש.

גם מה שכתב שם בטעמא דמילתא, וזה לשונו: והטעם דאסור לצאת מפני שיש שם ישראל מועטים, בכדי שלא תשאר ריקה מישראל וכו', יעו"ש, לי הדל לא שמיע לי ולא סבירא לי, דאם כן נפקא מיניה שהדין הנזכר בטל לפעמים, ואחר המחילה רבה, ליתא, והטעם פשוט כאשר יראה המעיין, ודו"ק.

שפ"ד א"י. כוונת משה שרצה ליכנס לא"י, לפי שאמרו רז"ל: ג' מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ: להכרית זרעו של עמלק, למנות להם מלך ולבנות להם בית המקדש. ואיתא בדברים רבה², שראוי היה בית המקדש להבנות בימי שאול, רק שהיו בדורו דלטורין, לכן לא נבנה בית המקדש בימיו.

לדעתי מזה הטעם דרשו ז"ל במדבר רבה פרשת חקת³ ובירושלמי דברכות⁴: כשראה דוד שהיו בדורו בעלי לשון הרע ביקש דוד שיסלק שכניה לשמים, ועל זה פירש הפסוק⁵: "רומה על השמים אלהים על כל הארץ כבודך". רוצה לומר, שהתפלל דוד על זה שלא יבנה שאול המקדש בימיו, אף שראוי הוא שעל הארץ יהיה כבודך, דהיינו בניין המקדש מלוא כבוד ה' בכל הארץ, אפילו הכי מתפלל אני שלא יבנה המקדש, רק "רומה על השמים אלהים", שיחלק הקב"ה שכנינו בעליינים ולא יקבע לו בית עולמים למטה.

על זה התפלל משה כשהראה לו הקב"ה דורו של שאול שהוא חטא במלחמת עמלק וגרם בזה שאין השם שלם, וגם גרם בזה שבדורו לא נבנה המקדש. לכן אמר⁶: "ואתחנן" - על אוצר של והנותי, "אל ה'" - כדאיתא במדרש: רצה להשלים שם מלא, שם שלם וכסא שלם, ה' דייקא. "בעת ההיא" - שרמז על אותו עת שציווה הקב"ה להכרית את עמלק, "ההוא" כתיב, שבאותו פרק היה גם כן ראוי ליבנות המקדש. "לאמר" - דייקא, לדורות, משה אמר שם לדורות, כמו שאמר משה⁷: "כתוב זאת וזכרון בספר", אמירה זו היתה לדורות. לכן אמר אדנו"ת, פתח באדנו"ת, כי שם נשבע הקב"ה במלחמת עמלק בשני אותיות של י"ד מאדנו"ת שהם לבוש של י"ה, כמו שכתב ב'כנפי יונה': "כי יד על כס יד"⁸, שאותיות י"ד מן אדנו"ת הם אותיות לבוש של י"ה. ולכן התפלל: "אתה החלות להראות את עבדך", שמושה התחיל להלחם בעמלק תחילה.

טעם האיסור לצאת מהארץ

מפני מה לא נבנה בית המקדש בימי שאול

משה מבקש להכנס לארץ כדי להלחם בעמלק ויבנה המקדש מיד

תשובת הקב"ה לתפילת משה

16. סעיף א. שפ"ד | 1. סנהדרין כ, ב. 2. שופטים פרשה ה, י. 3. פרשה יט, ב. 4. בירושלמי פאה פ"א ה"א. 5. תהלים נז, ו. 6. דברים ג, כג-כו - ו'אֶתְחַנֵּן אֶל ה' פַּעַת הַהוּא לֵאמֹר: אֲדַעֵי ה' אֶתְהַלֵּוּת הַחַלּוּת לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלַּת אֶת וְאֶת הַתְּזַקָּה אֲשֶׁר מִי אֶל בְּשִׁמּוֹס וּבְאֶרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה קְמַעֲשִׁיךָ וְכַבּוֹדֶיךָ: אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאֶרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֶבְרַת הַיַּרְדֵּן הַהוּא הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבֵּנּוּ... וְאִמְרָה ה' אֵלֵי רַב לָךְ אֵל תּוֹסֵף דְּבַר אֵלֵי עוֹד בְּדַבַּר הַזֶּה". 7. שמות יז, 8. שמות יז, טז. 9. שמ"א ט, ב - "וְלוֹ הָיָה בְּן וְשִׁמּוֹ שְׂאוּל בְּחֹר וְטוֹב וְאִין אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל טוֹב מִמֶּנּוּ מִשְׁקָמוּ וְמַעֲלָה גְּבַהּ מִקָּל הָעָם". 10. בראשית לו, לז. 11. י, א. 12. לקו באותו דבר שהיו מעולים בו משאר בני אדם. 13. דכתיב: (שמ"א לא, ד) "ויקח שאול את החרב ויפל עליה", שהפיל צוארו על החרב כדי שיהרג בה. 14. שמ"א יג, א. 15. בראשית לה, יח. 16. תנחומא אמור ב. 17. שמות יז, יד - ו'אִמְרָה ה' אֵל מֹשֶׁה קְתַב זֶאת זְכָרוֹן בְּסֵפֶר וְשִׁים בְּאֵזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי מַחַה אֶמְחֶה אֶת זְכָר עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם". 18. דברים ג, כח - "וְצִוּוּ אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְחִזְקוּהוּ וְאֶמְצָהוּ כִּי הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם אֶת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה". 19. פרשה ז, ו. 20. ילקו"ש שמ"א רמז קה.

לבניין בית
המקדש
צריך
שיהיה
אהבה
ושלום
בדור

ואצלי כן רמז להם הוא ית' בפרשת המלך באומרו³⁰: "כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה וגו', שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא", כי כמו זר נחשב, יצטרך ית' להזהירנו שנשים מלך מאחינו, ולהקפיד על המניעה מלתת איש נכרי; היעלה על הדעת למלוך עלינו מלך אשר לא מאומתינו ודתינו, ומאי "מקרב אחיך", יאמר 'מאחיך', ודבריהם ז"ל ידועים בכל זה³¹.

אמנם לענייננו ירצה, אחרי אשר תבוא אל הארץ, ותתיישב בה ביישוב גמור, שהוא בודאי כשתכלה המלכות החיצונית, שלא יהיה להם עוד שבט מלכות, אלא כולם יהיו לך כמשרתים, ותהיה אתה בתוכם כמלך, והם יסובבוך מכל צד כאלו שומרים את ראשך, כשתאמר אז: "אשימה עלי מלך" כאשר היה לכל הגויים אשר הם עתה סביבותי, סובבים אותי לשמרני, כי אינם עוד מלכים, אלא שומרים משמרתי, על דרך "מטתו שלשלמה שישים גיבורים סביב לה מגבורי ישראל"³² וגו'. הנה אומר לך, שבהיות הדבר כן, שתהיה השאלה הזאת בזמן הנאות הזה, תשים עליך מלך דוקא מקרב אחיך, מתוכיות ואמצעיות אחיך, שהוא משבט יהודה, שאינו משום אחד מהקצוות אלא מהאמצע, שלם וחשוב. שאחר ראובן, שמעון ולוי, בא יהודה. כי כשנסלק שבט לוי אשר נתקדש לה, נשאר יהודה ממש באמצע, ובקרב הה' שבטים שהם אחים גם יחד מאב ואב, בני יעקב ולא. ומה מתוק לחיך על דרך זה רמז רבינו יעקב בעל הטורים, זה לשונו: "מקרב אחיך" גימטריא 'משבט יהודה', יעו"ש. שאילו לא היתה השאלה בזמנה הראוי, אלא במהר את הקץ, אז לא תהיה שימת המלך מקרב אחיך, אלא מסופן ומהאחרון שבכולם, כמו שהיה בפועל, משבט בנימין.

ואזהירך שאינך יכול, ולא רשאי, לעשות באופן שתתן עליך איש נכרי שיכנס בגבולך וימלוך עליך, אשר יקרה לך כן כשתשאל המלך שלא בזמנו, ברצונך אתה להכנס בגבול הנכרים, והם גם הם יכנסו בגבולך. אלא תהיה השאלה בזמנה הנאות, שאז כל אחד יעמוד בגבולו, ולא יכנס זר בתוכם, באופן ששאלת המלך היא הגונה ורצויה בהיותה בזמן הראוי. אבל כשהיא שלא בזמנה, נמצא שאלה שלא כהוגן, ואינה אלא לסימן קללה חלילה. והרי זה ממש כעין שאלת הגשמים, אשר בעתם הם גשמי ברכה ונדבה, ושואלים אותם בזמנם, אבל בימות הקיץ אין שואלים הגשמים, ואם שאל מחזירין אותו, כי לא לרצון יהיו.

והוא המכוון לנביא ע"ה באומרו: "הלא קציר חטים היום" וגו', כאילו יאמר: הלא תדעו כי שאלתם המלך בעת ובעונה הזאת, שלא בזמנה, דומה לשאלת שאני אשאל עתה קולות ומטר בזמן קציר חטים, אשר לא תאות שאלה כזאת אלא להלן, בזמן החורף, שאז היתה שאלה הגונה. כן גם אתם, אלו הייתם ממתינים לשאלו

אמר המחבר: על פי מה שכתב שראוי היה בית המקדש להבנות בימי שאול, רק שהיה בדורו דלטורין ולכן לא נבנה בית המקדש בימיו - כי לבניין בית המקדש צריך שיהיה אהבה ואחוה, שלום ורעות בדור. ולזה אפשר לומר שזה הרמז הכתוב בפרשת ראה²¹: "כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך" וגו'. ודבריהם ז"ל ידועים, עיי"ש ברש"י²², ועל פי האמור שם רמז - כדי לזכות לבניין בית המקדש צריכים שיהיו כל ישראל כאיש אחד, ולזה אמר: "אשר יבחר ה' באחד שבטיך".

וזה גם כן רמז הכתוב²³: "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום". שבית המקדש נקרא 'עוז', כמו שהובא במדרש רבה²⁴ על פסוק²⁵: "ושברתי את גאון עוזכם", וברש"י בדברי הימים סימן ט'²⁶ בפסוק: "דרשו ה' ועוזו", יעו"ש²⁷, ועיין ב'רוח נאמן' דף ט'. זה אומרו: "ה' עוז לעמו יתן", שהוא בית המקדש, אמנם "ה' יברך את עמו בשלום".

וראיתי להרה"ג 'בינה לעתים' ז"ל דרוש כ"ד, שפירש כוונת הכתוב שמואל²⁸: "הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר ודעו וראו כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה' לשאול לכם מלך", וזה לשונו: וראוי להתבונן, מה ראה הנביא לתת מופת זה של מטר מזולתו. ונדקדק לשון זה "כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה'", והיה נראה יותר צודק לומר 'ודעו וראו כי בעיני ה' רעתכם רבה אשר עשיתם לשאול' וגו'.

ואחשוב כי שמואל רצה לרמוז להם עצמות חטאם מה היה. לשלל יאמרו: מה פשענו ומה חטאתנו, אחרי אשר שימת המלך היא אחת ממצוות התורה, ומאותן השלושה אשר נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, כאשר האריכו בזה קדמאי ובתראי.

והמתיישב על הלב מאוד הוא מה שכתב הרמב"ן ז"ל, כי אין ספק שהמלך הוא ראוי והגון לישראל, ומאז בחר ה' בשבט יהודה. לכך כאשר התנבא הזקן²⁹: "לא יסור שבט מיהודה", אבל היה צריך יהיה זה בזמנו הנאות, כשתגיע השעה המתוקנת לכך, שהוא אחרי כלות זמן מלכות האומות שהיו ראויים למלוך לפני מלך ישראל, באופן שתעכל הקליפה, ותתקשט ביני וביני מלכות בית דוד, שאין מלכות נוגעת בחבירתה. אבל הם שאלוהו שלא בזמנו, ורצו להקדים את הקץ, ואכלוהו בוסר ופגה. ובמקום מלכות השבט הנבחר האמיתי, הוצרך להכנס שאול ע"ה, משבט אחרון שבשבטים. וכיון שישאלו נכנסו בגבול האומות, גרמו שגם האומות, היה להם מקום להכנס בגבול ישראל בעת מלכותם האמיתית, מה שאולי לא היתה אומה ולשון שולטת בהם אילו היו ממתינים לבקש המלך בעתו ובזמנו.

הפגם הגדול בבקשת מלך קודם הזמן הראוי

21. דברים יב, יד. 22. זה לשונו: "באחד שבטיך" - בחלקו של בנימין. ולמעלה (פסוק ה) הוא אומר: 'מכל שבטיכם', הא כיצד - כשקנה דוד את הגורן מארונה היבסי גבה הזהב מכל השבטים, ומכל מקום הגורן בחלקו של בנימין היה". 23. תהלים כט, יא. 24. שה"ש רבה פרשה ד, ו. 25. ויקרא כו, ט. 26. דה"א טז, יא. 27. זה לשונו: "דרשו ה' ועזו" - מקדש וארון נקראו עזו, דכתיב: "ויתן לשבי עזו" (תהלים עח, סא) שנתן ארונו להביאו בשבי וכתבי: 'קומה ה' למנוחתך אתה וארון עוזך' (שם קלב, ח), ועל כן נקרא אלעזר השומרו - עזא, על שם ששמר הארון שנקרא עז". 28. שמ"א יב, יז. 29. יעקב אבינו בבראשית מט, י. 30. דברים יז, יד-טו. 31. עיין קידושין עו, ב. 32. שה"ש ג, ז.

המלך לפי מה שירצה, כמו מלכי הגויים. ועל כן היה מה שהיה לבסוף מהגלות וכיוצא, כמו שנתבאר בדברי הרמב"ן ודברי הרלב"ג. וגם לדברי הרד"ק אתי שפיר, שכיון ששמו בטחונם בבשר ודם וסילקו בטחוננו מהקב"ה, היה מה שהיה.

ואפשר שזוהו כיוונה המסורה, לתרץ קושי הנופל בעניין זה, דמה חטאו ומה עווי ישראל בשאלתם מינוי המלך, אחרי שמינוי מלך הוא אחת ממצוות התורה. ויהי כמשיב, הנה שאלת המלך היא הגונה ורצויה, בהיותה בזמן הראוי והנאות, כמו שמפורש בתורה: "אשימה עלי מלך ככל הגויים אשר סביבותי", דהיינו בזמן שהם סובבים לשמור, כמו שנתבאר, ואם היה כן היתה השאלה כהוגן, מה שאין כן בזמן ההוא, שאמרו: "עתה שימה לנו מלך לשופטנו ככל הגויים", שהכוונה אפילו שלא בעתה, יהיה מה שיהיה, ולזה היה הדבר רע בעיני ה'. ועוד טעם אחר, יען שאמרו: "והיינו גם אנחנו ככל הגויים ושפטנו מלכנו ונלחם את מלחמותינו", ונרמזו בזה דברי הרד"ק ודברי הרלב"ג, אי משום שאמרו "ונלחם את מלחמותינו", וסילקו בטחונם מהשי"ת, אי משום דבר המשפט, שישפט לכם המלך כפי מה שירצה. ומהטעמים האמורים היה מה שהיה, עד שאמרו מואב ושעיר: "הנה ככל הגויים בית יהודה", שלקו גם המה ככל הגויים, וק"ל.

שפ"ה א"י. כשישראל על אדמתם אז ג' יודי"ן - מהויה, ירושלים, ישראל, בצורת סגול, מה שאין כן כשגלו נשאר ב' יודי"ן, צורת ציר"י. וזה שכתוב: "והייתם לי סגולה", עמו אנכי בציר"י²¹. וזה שכתוב: "לבי דוי", יו"ד נהפך לדו"י. וזה שכתוב: "תורי זָהָב נעשה לך עם נקודות הַפְּסָף", כי זהב נקוד קמ"ץ צורת ו"י לשון וי, כסף נקוד סגול, ע"כ הגהת 'ערכי הכנויים' אות ס'.

והנה הקדמה זו רמזתי קצת ממנה למעלה בסימן ס"ד, והכתוב שנה עליו בשביל דברים שנתחדשו בה. ועם האמור פירש הרב הקדוש בספר 'תהלות ה'" דף ל"ג, במאמרם ז"ל בשוחר טוב על פסוק⁵: "נודי הַרְכָּם צפור" - א"ר אחא: בשעה שגלו ישראל היו אומות העולם שמחים עליהם להגלותם ממקומם, 'נודי' אין כתיב כאן אלא "נודו", א"ר אחא: כלפי מעלה וכלפי מטה אמרו, כלפי מעלה - "כצפור נודדת מן מקומה כן איש נודד ממקומו"⁷, ואין איש אלא הקב"ה, שנאמר⁸: "ה' איש מלחמה", ואין מקומו אלא בית המקדש, שנאמר⁹: "זאת מנוחתי עדי עד", ע"כ - דראוי לדעת למה היו שמחים להגלותם ממקומם, דהיה להם להניחם למס עובד.

ועל פי האמור, יען שבהיות ישראל גולים מארצם נתפרדה החבילה משאר שני יודי"ן, יו"ד של הוי"ה ויו"ד של ירושלים, כי לא זוהי שכינה מעולם מכותל מערכי¹⁰, ואומות העולם בידועם שבהיות ישראל במקומם אין פירוד בין ג' יודי"ן, לכן

המלך בזמנו, היה דבר רצוי לפניו ית', וטוב לכם. ועתה בהיותכם מהירים להקדים לשאול אותו שלא בעונתו, הסכלתם עשו, כי בזה הוא כאילו אתם מטילים חלילה איזה דופי או מום בהשגחתו ית'. וזהו "כי רעתכם רבה בעיני ה'" וגו', כלומר אתם עושים רעה גדולה בעניין עיני ה' המשוטטות ומשגיחות תמיד, על דרך³³: "אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלהיך בה" וגו', ש'עיני ה' - כינוי אל ההשגחה, ובהיותכם שואלים מלך, אתם עושים רעה גדולה בעניין השגחה זאת, כאילו אין עין של מעלה רואה ח"ו שלכן תצטרכו אל הנהגת המלך, ע"כ דברי קודשו.

כי על פי יסודו נראה לעניות דעתי שזהו מה שרמז הכתוב שם³⁴: "ויאמרו אליו הנה אתה זקנת וגו' עתה שימה לנו מלך לשופטנו ככל הגויים". דהכוונה, אפילו עתה, שעדיין לא הגיע זמן המלכות, מכל מקום שימה לנו מלך, יהיה מה שיהיה.

ואל זה אביט כוונת המסורה: ארבעה 'ככל הגויים' - "אשימה עלי מלך ככל הגויים אשר סביבותי"³⁵, "עתה שימה לנו מלך לשופטנו ככל הגויים"³⁶, "והיינו גם אנחנו ככל הגויים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו"³⁷, "יען אמר מואב ושעיר הנה ככל הגויים בית יהודה"³⁸, ע"כ.

והן עוד נבי"א מה שכתב הרד"ק שם, שטעם שהדבר היה רע בעיני ה', לפי שאמרו: "ככל הגויים", והם לא היו צריכים ככל הגויים אם היו שומרים דרך ה', כי הוא לוחם את מלחמתם, והם אמרו: "ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו". לפיכך אמר הקב"ה לשמואל³⁹: "לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם", ע"כ. והרלב"ג כתב עוד שם, כי טעות ישראל היה במה שאמרו שיש להם מלך לשופטם ככל הגויים, כי ישראל אינם באופן שישפוט להם המלך לפי מה שירצה, כמו העניין במלכי הגויים, שמייסדים לעמם נימוסים כאשר יעלה על רוחם. ולזה אמרה התורה לשים עליהם מאחיהם, שהם נקשרים לקיום התורה, כדי שתהיה הנהגתו לעם על פי התורה. ולזאת הסיבה היה רע בעיני שמואל כאשר ביקשו ישראל זאת הבקשה, ולזה הודיע להם בסוף העניין, כי אין לישראל מלך זולת השי"ת. וגם השי"ת אמר לשמואל כי בקשתם היה לסור מדרכי התורה, ולזה אמר: "כי אותי מאסו ממלוך עליהם".

והנה בסוף העניין היו מלכיהם סיבה להתעות ישראל ולהסירם מעל ה', עד שהביאו לגלותם מעל אדמתם, כמו שנתבאר בירבעם בן נבט וחביריו. ולזה רצה ה' להרחיקם מזה, מפני התכלית הרע שהיה עתיד להמשך מזה, וציווה מפני זה את שמואל להגיד לישראל את משפט המלך, כדי שיסורו מזה בסיבת הקושי אשר יהיה לעם וכו', ע"כ תורף דברי קודשו.

ועל זה מן האר"ש ששלושה הנה היו בעוכם, או משום ששאלו אותו שלא בזמנו, או משום שאמרו ככל הגויים ללחום מלחמתם, וישמו בטחונם וכסלם בבשר ודם, או משום שאמרו שישפוט להם

כוונת המסורה - ד' ככל הגויים

עניין ג' היודי"ן כשישראל בארצם

האומות מתאמצות להגלות את ישראל מארצם כדי להפריד היודי"ן

33. דברים יא, יב. 34. שמ"א ת, ה. 35. דברים יז, יד. 36. שמ"א ת, ה. 37. שמ"א ת, כ. 38. יחזקאל כה, ח. 39. שמ"א ת, ז. שפה | 1. שמות יט, ה. 2. ע"פ תהלים צא, טו. 3. ירמיה ח, יב - "מְבַלְיָגִיתִי עָלַי גִּגְוֹן עָלַי לְפִי דִבְרִי". 4. ש"ה א, יא. 5. תהלים יא, א. 6. כך הוא כפי הקרי, אך הכתיב הוא: "נודו רכס צפור". 7. משלי כז, ח. 8. שמות טו, ג. 9. תהלים קלב, יד. 10. שמות רבה פרשה ב, ב.

בכל שנה ושנה שיעשו ד' ימי פסח בהשבתת חמץ ובאכילת מצה. וסוד העניין הוא, כי היותר רשע שבירא, אף על פי שירבה להרשיע ולפשוט, אי אפשר לכנוס בהיכל החמישים של טומאה עד שירשיע ויפשע ד' מאות יום רצופים זו אחר זו. ובכל שנה ושנה שלושים יום קודם פסח הקב"ה עושה להם לישראל משוא פנים ברוב חסדיו, ומתחיל להוציא נפשם מהיכלות הטומאה מעט מעט, שיעור חלק אחד משלושים בכל לילה, באופן שבליל ביעור חמץ כל פושעי ישראל עומדים בפתח היכל החיצון מהחמישים, שיעור חלק אחד משלושים משיעור הכמות שהיו נכנסים ליל שלושים ואחד קודם הפסח. ובליל פסח אינם נכנסים כלל ועיקר וכולם פטורים ובני חורין. וגזירת חוכמתו ית' להיות חירות נפשות בשלושים יום מעט מעט, שלא ירגיש ס"מ כל כך צער ולא יקטרג, ע"כ.

ועיין לגאון עוזנו בספר 'כסא דוד' דרוש כ"ב ובספר 'גאולת עולם' דף קי"א עמוד ג', שטייל ארוכות וקצרות בהקדמה היקרה הנזכרת, ושם נאמר טעם לדבר שבמניין שלושים, שהוא רמז לשם המיוחד, גימטריא כ"ו וד' אותיות הם ל', על דרך שכתב מרן באור"ח סימן ס"א²² לענין ט"ו וי"ן שבאמת ויציב. והנה כי כן בכח שמו הגדול, מידת רחמים העולה במספר ל' על דרך הנזכרת, בשלושים יוצאות נפשות ישראל מתוך הסט"א, יעו"ש. ועל פי האמור הוא טעם כעיקר, יען שמספר שלושים הוא רומז לקשר אמיץ החוט המשולש הנזכר, שלוש יודי"ן הנזכרים, ובכח אהבתו ית"ש עם עמו ונחלתו, העולים במספר שלושים, משום הכי בשלושים יום יוצאים נפשות ישראל מתוך הסט"א. ועל דרך זה יש לרמוז בכמה מקראות ורמזים שהביא גאון עוזנו שם כאשר יראה המעיין, ודו"ק.

שפ"ו

א"י. איתא במדרש שמואל¹ על פסוק²: "ויבא איש אלקים אל עלי ויאמר אליו כה אמר ה' הנגלה נגליתי" - תני רשב"י: אדם כשהוא גולה מיהודה לגליל ומגליל ליהודה אין זה קרוי גולה, בשעה שהוא גולה מהארץ לחו"ל קרוי גולה. אמר ר"ש בר נחמן: "הנגלה נגליתי" - שתי גלויות גלית, אחד להוציא את בניך ממצרים ואחד ליתן כהונה לבניך, ואתם מורדים בי וכו', יעו"ש.

אמר המחבר: עיין בילקוט שמואל סימן צ"ב³, שהובא המאמר הנזכר בפיסקה המתחלת: "ויהי ה' את יוסף"⁴ - תני רשב"י: אדם כשהוא גולה אימתי הוא קרוי גולה - בשעה שהוא גולה מארץ לחו"ל וכו'. והמעין יראה דלא שייכא הך דרשא כי אם על פסוק: "הנגלה נגליתי", כאשר הובא במדרש שמואל הנזכר. ונראה לעין כל, דהא קרא ד"ויהי ה' את יוסף" צריך להיות מחובר למעלה, אהיא דרשא דאף כשהם עתידין להגאל שכינה עמהם, שנאמר:

היו ששים ושמונים להגלות ישראל מארצם כדי להפריד היודי"ן, שבהיותם ביחוד הוא בנקל לשוב ישראל על יישובם, ולכן רוב שמחתם והשתדלותם היה להגלותם מארצם באמרו: בהתפרד החבילה שוב אין תקומה להם.

והאומות לא היו יודעים שמעולם לא עזב הקב"ה לישראל ולא יעזוב, דכתיב¹¹: "עמו אנכי בצרה", כלומר עמו אנכי בצירי, שבהיותו עוזב לארץ והולך עם ישראל בגלותם, הם ב' יודי"ן, ב' נקודות הרמוזים על הצירי, והשכינה לא זזה מירושלים. נמצא שמעולם לא נתפרדה החבילה, כי "מלא כל הארץ כבודו"¹², ויושבת בירושלים וגם עמהם בגלות, והסגולת"א לעולם עומדת. ושמחתן להגלותם ממקומם להפריד הסגולת"א, וזהו מאמר ר' אחא: "נודו" כלפי מעלה וכלפי מטה אמרו, כלומר כוונתם היה להפריד יו"ד של שם הוי"ה מיו"ד של ישראל, ע"כ דברי קודשו.

ולעניות דעתי נראה שזהו מה שרמזו רז"ל כמאמרם באיכה רבתי¹³: "דרכיך ומעלליך עשו אלה לך זאת רעתך וכו' כי נגע עד לבך"¹⁴. "נגע עד לבך" - זו סנהדרי גדולה, דכתיב¹⁵: "לבי לחוקקי ישראל". דבר אחר, זה בית המקדש, דכתיב¹⁶: "והיו עיני ולבי שם כל הימים". דבר אחר, זה הקב"ה, א"ר חייא: היכן מצינו שהקב"ה קרוי לבם של ישראל - דכתיב¹⁷: "צור לבבי וחלקי אלקים לעולם", ע"כ, עיין מה שכתבתי בזה בסימן נ"ה. ועל פי האמור נראה לעניות דעתי ששלוש המה מטיבי¹⁸, המה נגד הג' יודי"ן הנזכרים, ונקט הסנהדרין שהם המבחר של ישראל, ודו"ק. **ויתקרב** אל האמור כוונת הכתוב ביחזקאל ל"ו¹⁹: "ויבא אל הגויים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו". ירצה, מכיון שיצאו בגולה, אם כן הרי נפרדה הסגולת"א, זה אומרו: "באמור להם עם ה' אלה", כשהיו יחד בארץ, אבל "ומארצו יצאו". וכן כמה מקראי קדש יתפרשו על דרך הנזכר, דו"ק ותשכח. **ויתקרב** אל האמור כוונת הכתוב²⁰: "ויאמר המן למלך אחשוורוש, ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בכל מדינות מלכותך" וגו'. שהכוונה, דהמן שחיק ומחיק חכם להרע, ידע מהאמור, כשישראל בארץ אז הקשר אמיץ וסגולת עמים נקראו, ובאותו זמן היה קשה לאבדם, ולזה יעץ במאמרו: "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד", כלומר העם שהיה אחד המיוחד מכל העמים, עכשיו הוא מפוזר ומפורד בכל מדינות מלכותך, ולזה אם על המלך טוב יכתב לאבדם. והוא לא ידע שלעולם הקשר אמיץ כמו שכתבנו.

וראיתי להרב החסיד מוהר"א אזולאי, 'חסד לאברהם' בעין הקורא²¹ נהר נ"ז, וזה לשונו: אחר שיצאו ישראל ממצרים מה עשה הקב"ה, חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נידח, וציווה לישראל

מעולם לא עזב הקב"ה לישראל ולא יעזוב

רק הגולה מא"י לחו"ל ראוי להקרא גולה

עצת ה' בפסח לבל ידח ממנו נידח

11. תהלים צא, טו. 12. ישעיה ו, ג. 13. איכה רבה פתיחתא טז. 14. ירמיה ד, יח. 15. שופטים ה, ט. 16. דה"ב ז, טז. 17. תהלים עג, כו. 18. מליצה ע"פ משלי ל, כט. 19. פסוק כ. 20. אסתר ג, ח. 21. מעיין השני. 22. סעי' ג שפ"ו. 1. פרשה ח. 2. שם"א ב, כז. 3. ליקו"ש שמואל רמז צב. 4. בראשית טז, ב.

כעת הוא מראה מהזיק שישים אמות, ולמה שנשאר זה הוא מה שהיה מציין ר' בנאה. זהו מה שנשאר בזכרוני, ולפי דעתי הקלושה יש לגמגם בזה כאשר יראה המעיין.

ראיות לכך שאף קברי צדיקים מטמאים

וראיתי להרב 'פאת השלחן' הלכות א"י סימן ב' הלכה כ"ה¹¹, שהביא ראייה מהגמרא הנזכרת שהצדיקים מטמאים, דרבי בנאה הוה קא מציין מערתא, ופירש רשב"ם שם ד"ה 'ר' בנאה' - ועשה שם ציון סיד כדי להכיר מקום הטומאה ולא יביאו טהרות דרך שם, שלא יאהיל על הקבר.

ועוד הביא ראיות שם וסיים, וזה לשונו: וטעות העולם בא משיבושא דעיילא בגרסת הזוהר פרשת וישלח¹²: רבי אלעזר אמר וכו' בגין כך, צדיקייא דמשתדלי באורייתא לא מסתאבא גופא דלהון אלא הוא דכי, כגון אליהו בני קברי, דאשכחיה רבנן ושאלו ליה: ולא כהן הוא מר. אמר להו: צדיקייא לא מסאבי במיתתהון, כמה דתנינן: מיום שמת רבי בטלה כהונה, כלומר, דיתעסקו ביה, ע"כ.

וניכר לכל מעיין דטעות סופר הוא, דרבי אלעזר לא יאמר על רבי עניין זה, דהא כשמת רבי אלעזר שלח רבי לדבר באשתו¹³, הרי דרבי אלעזר מת קודם רבי. ועוד, דעובדא דאליהו מפורש בבבא מציעא¹⁴, דאשכחיהו דהוא קאי בני קברי דגויים, והשיב להם: קברי גויים אינם מטמאים, כרשב"י וכדפסק הרמב"ם פרק א' מהלכות טומאת מת הלכה י"ג: ואין הגוי מטמא באוהל. ושיבושא הוא, דצריך להיות: לאו מיתתיה על ידי דיצר הרע, דלא שריא עליה רוח מסאבא, יעקב אינא דחיי הווה וכו' - ורוצה לומר, מיתתו בנשיקה משום דלא אסתאב בחייו, כעניין יעקב אבינו לא מת, רוצה לומר, לא על ידי מלאך המוות. וכל הגליון מאזיה תלמיד הוא. וכן מצאתי בספר 'זהרי חמה'. וברור הוא כשמש דאסור לילך לכהן על קברי הצדיקים וכו', ע"כ תורף דברי קודשו. וכן ראיתי בספר 'חכמת אדם'¹⁵ שער מצוות הארץ בהקדמה, וזה לשונו: גם אשר נשמע מאז, שהכהנים נכנסים למערות קברי הצדיקים באומרים קברי הצדיקים אינם מטמאים, הוא מכשול גדול, שהרי אמרינן בסוכה פרק הישין¹⁶: האנשים הטמאים לנפש אדם וכו'.

ועוד שהרי ר' בנאה מציין מערתא דאבות, ופירש רש"י בהדיא: להפריש כהנים מן הטומאה. ואשר נמצא בהגה בוזהר הוא שיבוש על ידי עמי הארצות וכו', יעו"ש.

"ושב ה' אלקיך את שבותך" - 'שוב' לא נאמר אלא "ושב", מלמד שהקב"ה שב עמהם מן הגלויות, אין לי אלא צרת ציבור, צרת יחיד מנין - תלמוד לומר: "יקראני ואענהו"⁵, "ויהי ה' את יוסף", ואחר כך מתחלת הפסקא: תני רשב"י וכו'.

ועיין עוד באיכה רבת⁶ בפסוק⁷: "גלתה יהודה מעוני" - ואומות העולם אינם גולים. ופירש ה'מתנות כהונה', דלא מצינו כתוב אצלם לשון 'גלות', ולמה כתיב אצל גלות יהודה לשון גלות, יעו"ש. ועל פי האמור הוא טעם כעיקר, וק"ל.

שפ"ז א"י. איתא בבתרא פרק חזקת הבתים¹: רבי בנאה הוה מציין מערתא דרבנן², כי מטא למערתא דאברהם אבינו אשכחיה לאליעזר עבד אברהם דקאי קמי בבא, אמר ליה: מאי קעביד אברהם. אמר ליה: גני בכנפה³ דשרה ומעינא ליה ברישיה. אמר ליה: זיל אימא ליה בנאה קאי אבבא. אזל, אמר ליה ליעול וליתי, מידע ידע דיצר הרע בהאי עלמא ליכא⁴. עיין ונפק⁵. כי מטא למערתא דאדם הראשון יצתה בת קול ואמרה ליה: נסתכלת בדמות דיוקני, בדיוקני עצמה אל תסתכל⁶. והא בעינא לציוני מערתא - כמידת החיצונה כך מדת הפנימית⁷. ולמאן דאמר שתי בתים זו למעלה מזו - קיימי כמידת העליונה כך מידת התחתונה וכו', יעו"ש.

וכתב על זה הגאון 'כפתור ופרח' פרק י"א דף ס"ה, וזה לשונו: תימה, שהרי סביב המערה מרובע ריבוע גדול, חומה גבוהה מאבני מקום הקודש בית המקדש, ומקובל שהוא מבניין שלמה המלך ע"ה, אם כן למה היה צריך לציון, שהרי שלמה לפניו היה וכל ציון למעלה, כמו שכתוב⁸: "ובנה אצלו ציון". ומה הציון שהיה ר' בנאה מציין דקאמר 'ציון ונפק'. וכן מאי אהדרו ליה כמידת החיצונה כך מידת הפנימית, ולמאן דאמר שני בתים זו למעלה מזו כמידת העליונה כך מידת התחתונה, וכי לדעת אורכן ורוחבן הוא צריך. לזה הטיבו אשר דברו מציין - מעיין, וגם הרי"ף ז"ל כתב בתשובה שזה ראה בחלום, ע"כ.

ואני שמעתי שהרב חסידא קדישא ר"מ של עיר הקודש חברון ת"ו כמוהר"ר חי הכהן זצוק"ל היה מפרק לה, כי מצינו שאדם הראשון אחר החטא היה קומתו מאה אמה, כדבריהם ז"ל⁹ על פסוק¹⁰: "ותשת עלי כפיך", והציון הנראה

רבי בנאה היה מציין מערתא דרבנן

5. תהלים צא, טו. 6. פרשה א, כח. 7. איכה א, ג. **שפ"ז** 1. ב"ב נח, א. 2. "אדם גדול וחשוב היה, לפיכך ניתן לו רשות ליכנס בקברי צדיקים, אבל אחר לא כדאמרינן (חולין ז, ב): גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן. והיה נכנס במערות ומודד מידת ארכן מבפנים, ואחר כך מודד מבחוץ כנגדן, ועשה שם ציון סיד כדי להכיר מקום הטומאה ולא יביאו טהרות דרך כאן, שלא יאהיל על הקבר" (רשב"ם שם). 3. "בין זרועותיה" (רשב"ם שם). 4. "אמר ליה ליעול - דאין כאן חוצפא דאיגינא באנפיה בכנפה דשרה, דמידע ידע דיצר הרע בהאי עלמא ליכא ולא צריכנא לאיצטנועי מיניה" (רשב"ם שם). 5. "הכי גרסינן: על עיין ונפיק - נכנס ר' בנאה ונסתכל מדת אורך המערה ויצא, ואחר כך ציין מבחוץ" (רשב"ם שם). ונראה שהגרסא שהיתה לפני הגאון 'כפתור ופרח' שמואב לקמן היתה: ציון ונפק. 6. "בדמות דיוקני - יעקב, דאמרינן בסמוך שופריה דיעקב מעין שופריה דאדם הראשון, בדיוקני עצמה - דהיינו אדם הראשון, דכתיב ביה (בראשית א, כז) 'בצלם אלהים ברא אותו'" (רשב"ם שם). 7. "כמדת החיצונה - שבה ג' אבות ואמהות כך מדת הפנימית" (רשב"ם שם). 8. יחזקאל לט, טו. 9. סנהדרין ק, א; חגיגה יב, א. 10. תהלים קלט, ה. 11. הלכה יח אות כה בבית ישראל. 12. קסת, א. 13. ב"מ פד, ב. 14. קיד, א. 15. בחלק 'שערי צדק'. 16. כה, א - "העוסק במצוה פטור מן המצוה מהכא נפקא מהתם נפקא, דתניא: (במדבר ט, ו): 'ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם' וכו', אותם אנשים מי היו? נושאי ארונו של יוסף היו, דברי רבי יוסי הגלילי, רבי עקיבא אומר: מישאל ואלצפן היו שהיו עוסקין בנדב ואביהוא".

אופן
כתיבת
המימרות
בזוהר

על קברי הצדיקים לא גזרינו, ועלה קא סמכי, דזהו כבודם
כי רצו את אבניהם וכו'.

וסוף דבר העלה, שאין זה כדאי להקל, מאחר כי לא פורש
בש"ס או בספרי הפוסקים שיש בזה מצווה או כבוד חכמים.
ומה גם דאיכא לדחויי, הואיל וצדיקים הם נקברים בארעא
סמיכתא מבית ומחוץ מלמעלה ומלמטה בלי הפסק ודבר
החוצץ בינם לעפר ארץ, דהכי עדיף טפי, וכבר כתב הרמב"ן
ז"ל בספר 'תורת האדם' בעניין קבורה דעדיף על הקרקע
בלא ארונות, וכן מטיין דברי הרמב"ם ז"ל בפרק ד' מהלכות
אבל דין ד', וזה לשונו: והופרין מערות וכו' ומחזירין העפר
והאבנים על פניו ויש להם לקבור בארונות של עץ וכו', ע"כ,
משמע דעיקר הדבר בלא ארון וכו'. וההיא דפרק מי שמתו¹⁹
על גבי ארונות קאמר, אמנם כל דלא ידעינן שהיה בארון
וכו', הא ודאי אין לזלזל אפילו במצווה מפורסמת ואין בזה
סמך להקל.

ואפילו נימא דודאי נקברים בארונות, כיון דצדיקים הללו
רבות בשנים, אין ספק שנקברו הלווחות ונעשו עפר ואין חלל
טפח חוצץ והוי קבור סתום. וההיא דמדלגין וכו', קיים לן
שלא היה להם זמן רב, אבל בנידון דידן שהדעת נוטה
כדאמרן, מאן גבר למעבד עובדא באיסור תורה ואפילו
באיסורא דרבנן וכו'. ואם כן איפה אנה נפנה לעזרה להעמיד
ולקיים מנהג זה וכו', יעו"ש דברי קודשו.

ועיינן למרן ה'בית יוסף' או"ח סימן תקס"ח מה שכתב
בשם מהרי"ל בתשובה, ופסקו בשולחנו הטהור סעיף י':
הנודר לילך על קברי צדיקים שבמקום פלוני וכו', וכמו
כן עיינן מה שכתב מרן החב"ב בטור יו"ד²⁰ בהגהת הטור
אות ו', ודו"ק.

ומצאתי עוד להרה"ג ריש מתא ור"מ בעיר הקודש חברון
ת"ו כמורה"ר חי הכהן ז"ל בספר 'ריח שדה' כתב יד ביו"ד
סימן שע"ב, שהביא דברי מוה"ר 'בתי כהונה' הנזכרים,
וכתב שמצא קונטרס כתב יד להרב דוד יקותיאל הכהן
ז"ל שחלק על מוה"ר 'בתי כהונה', ועלה בהסכמה לאשר
ולקיים המנהג ויש להם על מה שיסמוכו, ודחה ראיותיו.
והיסוד שעליו בנה בניין ההיתר, הוא בהניח דצדיקים
נרקבים ח"ו ונעשים עפר, וכיון דמסתמא נקברו בארון
וכסות, אם כן רקב שלהם אינו מטמא אלא מדברי סופרים²¹.
והרב 'ריח שדה' ז"ל הקשה עליו, מדאמרינן פרק חלק²²:
מאן נינהו מתים שהחיה יחזקאל - אלו בני אפרים שמנו
לקיץ²³ וטעו, ומיציאת מצרים עד בית ראשון ת"פ שנה ות"י
שנה שעמד בית ראשון וכו', וכתב²⁴: "בתוך הבקעה והיא

הן אמת, שכל הראיות שהביאו מאותן המקומות הם חזקות
כראי מוצק, אולם מה שכתב הרב 'פאת השלחן': 'וניכר
לכל מעיין דטעות סופר הוא וכו' וכל הגליון מאיזה תלמיד
הוא, וכן מצאתי בספר 'זהרי חמה' וכו', ע"כ, אנא זעירי
לא הבינותי. דהא לשון 'זהרי חמה' קרי בחיל וכן אמר:
'כמה דתנינן' אינם דברי רבי אלעזר, כי קודם נפטר רבי
אלעזר, שאחר פטירת רבי אלעזר שלח רבי לאשתי שתנשא
לו, ואמרה לו: כלי שנשתמש בו קודש וכו', אלא הם דברי
מחבר הספר בימי הגאונים או חכמים אחרים שהיברו כל
המימרות יחד שכתב ר' אבא שהיה סופר של רשב"י, והם
חילקום לפרשיות כל פרשה בפרשה שלה, והם אמרו משלהם
האי 'כמה דתנינן'. וכיוצא בזה יש רבים בזוהר, וכולהו מתרצי
בהכי, ע"כ. וכן כתב גאון עוזנו בהגהות הזוהר שם¹⁷, וכן
בירר הרב רבי משה חגיז בספר 'משנת חכמים' עיין שם
באורך. הרי מבואר מדברי הרב 'זהרי חמה' שהם מדברי
מחבר הספר הזוהר הקדוש, ועם שאינם דברי רבי אלעזר
מכל מקום לאו שיבושא הוא ח"ו, ואדרבא מדברי הרב
'זהרי חמה' משמע להיפך.

ומה שהקשה עוד, דעובדא דאליהו מפורש במציעא
דאשכחיהו דהוי קאי בבי קברי דגויים וכו', אינו הכרח,
דאפשר דהאי מעשה אחר הוא.

ואם תקשה דמלשון זה מוכח שקברי צדיקים אינם מטמאין,
ומכמה מקומות מוכח דמטמאין כנזכר, עיין בזה להרב
החסיד מהר"י הכהן ז"ל בספר 'אשמורת הבקר', שהאריך
והרחיב בזה, ומסקנת דבריו, דמה שאמר רבי אלעזר:
צדיקיא דמשתדלי באורייתא לא מסתאבא גופא דילהון,
היינו כל עוד שגופו קיים בבשרו, משום דכל זמן דגופו קיים
בבשרו לא שריא עלייהו רוחא מסאבא, יעו"ש בסודן של
דברים באורך. ועיינן עוד מה שכתב גאון עוזנו ב'שער
יוסף' דף צ"ג.

[שוב ראיתי למורנו הרה"ג 'בתי כהונה' חלק א' סימן כ"ג,
שצדד כמה צדיקין למצוא סמך למנהג של כהנים שנהגו
להשתטח על קברי הצדיקים, והביא ההיא דרבי בנאה
וההיא דסוכה ועוד כמה ראיות להחמיר. וצידד עוד, שיש
מקום קצת שנסמכו כהנים במנהג זה מההיא דאמרינן¹⁸:
מדלגין היינו על גבי ארונות וכו', ואהל יש בו חלל טפח
והוצץ בפני הטומאה, ורוב ארונות יש בהם פותח טפח וגזרו
מפני הנך שאין בהם, ומשום כבוד מלכים לא גזרו. ואם כן,
כיון דרוב ארונות יש בהם טפח אין כאן טומאה, ולהשתטח

היתר מצד
שרקב אינו
מטמא
מדאורייתא
ודחייתו

היתר מצד
פוחת טפח
ודחייתו

17. נצוצי אורות אות ב. 18. ברכות יט, ב - "תא שמע, דאמר רבי אלעזר בר צדוק: מדלגין היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל... (רש"י: "הרי לכבוד הבריות עוברים על 'נפש לא יטמא' (ויקרא כא, א), דהא רבי אלעזר בר צדוק כהן הוה, כדאמרינן בבכורות (לו, א). אמאי? לימא: אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'! כדרבא, דאמר רבא: דבר תורה, אהל, כל שיש בו חלל טפח - חוצץ בפני הטומאה, ושאיין בו חלל טפח - אינו חוצץ בפני הטומאה, ורוב ארונות יש בהן חלל טפח, וגזרו על שיש בהן משום שאין בהן, ומשום כבוד מלכים לא גזרו בהו רבנן". 19. ברכות יט, ב הנ"ל. 20. מרן רבי חיים בנבשתי מחבר 'כנסת הגדולה' ושיירי כנסת הגדולה יו"ד סימן שעב. 21. נדה כז, ב. 22. סנהדרין צב, ב. 23. "של יציאת מצרים" (רש"י). 24. יחזקאל לו, א.

מלאה עצמות". נמצא דלא נרקבו, כל שכן צדיקים גמורים. וידוע דרוב העצמות, אפילו שלא מרוב בניין ומרוב מניין, מטמא כמגע ובמשא ובאהל²⁵ וכו'. גם מה שהביא ראה מפירושו רש"י ז"ל דשבת דף קנ"ב²⁶, דאפילו צדיקים נעשים עפר, אינו לפי המסקנה, דהוי שעה אחת קודם תחיית המתים, והדבר שקול.

וכתב עוד, שהצדיקים שהציון שלהם אינו בתוך הבית או המערה אלא שקוע אחר אחד מכותלי הבית, הוא היתר לכהנים ליכנס שם לכולי עלמא, והביא ראה לזה וכו'. ואפילו יש ספק אם כותל הציון הוא אחורי כותל הבית או הוא בעצמו כותל המשמש לציון ולבית, אפילו הכי מותר מטעם ספק ספקא - ספק אם הלכה כמאן דאמר צדיקים אין מטמאים וכו', ואם תמצי לומר דלית הלכתה כוותיה, ספק אם הציון תוך הבית או חוץ לבית וכו'.

היתר בציון
השקוע
אחר אחד
מכותלי
הבית

ולבסוף כתב: מצאתי סמך גדול לכהנים ההולכים על קברי הצדיקים, ממה שכתב הרא"ש ז"ל על התורה פרשת שמיני, שהקשה לר' עקיבא דאמר וכו' וצריך הזאה וכו', והניח בצ"ע²⁷. והוא הדבר, דצדיקים אין מטמאים. ואין לדחות, דאם כן דייקנו להיפך מדקשה ליה להרא"ש, ליתא, מדלא הוקשה לשום אחד מהראשונים הוא הטעם האמור, דצדיקים טהורים וקדושים, ע"כ דברי קודשו, והמעין יראה שיש להשיב, ואין כאן מקום להאריך.]

הוכחה
שקברי
צדיקים
אינם
מטמאים

שפ"ח א"י. איתא בילקוט תהלים סימן ק"ה: "ויתן להם ארצות גוים"¹ - ר' חנינא שאל לר' חייא בר רבא: מהו "ויתן להם ארצות גוים". אמר ליה: פועל שהוא עושה עם בעל הבית ויגע עמו ונתן לו שכרו - אינו צריך להחזיק לו טובה, אבל בשעה שאין עושה עמו באמונה ונתן לו שכרו - צריך להחזיק לו טובה. ואנו נתן לנו הקב"ה ארצות גוים ואין אנו עוסקים בתורה, שנאמר: "בעבור ישמרו חקיו", ואם אנו משמרים - אין לנו להחזיק טובה על זאת, מה עלינו לעשות לו, שירה שנאמר "הללויה", ע"כ. ועיין במדרש שוחר טוב שהובא מאמר זה בקצת שינוי, יעו"ש.

מהו "ויתן
להם
ארצות
גוים"

ונראה לעניות דעתי להסמך במאמר הנזכר, על פי מה שכתבתי בסימן שמ"ב²: דהטעם שנתן הקב"ה את הארץ במתנה לישראל, דקשה, וכי לא ניחא ליה להקב"ה דליחיו ישראל, דהא על ידי קבלת מתנה זו גורם לישראל מיתה, שהרי כתיב³: "ושונא מתנות יחיה".

מדוע
הקב"ה
הנחילנו
את א"י
במתנה
הרי
שונא
מתנות
יחיה

והתירוץ הוא על פי מאי דאיתא בפרק קמא דבתרא⁴ גבי קרקע שאין בו דין חלוקה, דהיינו ד' אמות לכל אחד - אין כופין אותו לחלוק. ואם אמר ליה: טול אתה ד' אמות ואני ג' - שומעין לו, ורשב"ג אומר: אין שומעין לו. ובעי תלמודא מאי טעמא דרשב"ג, ומשני: דמצי אמר ליה איךך 'שונא מתנות יחיה'. וכתב הסמ"ע בחו"מ סימן קע"א, דטעמייהו דרבנן דפליגי על רשב"ג ואמרי דשומעין לו, ולא חיישי משום ד'שונא מתנות יחיה', משום דכל היכא דמטי הנאה לנותן ליכא משום 'שונא מתנות יחיה', משום דהוי כמוכרו לו. ומשום הכי נתן הקב"ה את הארץ במתנה, כיון דליכא בהא משום 'שונא מתנות יחיה', דהא מטי ליה הנאה להקב"ה, שהוא הנותן, בקיום תורה ומצוות השייכים בארץ, וכהאי גוונא דאית ביה הנאה לנותן ליכא משום 'שונא מתנות יחיה', יעו"ש באורך. וזוהי אמרתי בעניותי כוונת הכתוב: "ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו ותורתיו יצורו", יעו"ש.

אמירת
הללויה
על
מתנת
הארץ

ועל פי זה אפשר לפרש המאמר הנזכר, דר' חנינא הבין בכוונת הכתוב ד"הללויה" דקאמר קרא, אדלעיל מיניה קאי, דהיינו שהכתוב נותן טעם למה ניתנה להם במתנה ולא חיישינן משום 'שונא מתנות יחיה', משום "בעבור ישמרו חקיו ותורתיו יצורו", ולזה עלינו לשבח לאדון הכל על זה שנתן לנו ארץ טובה ורחבה וליכא למיחש מידי בעבור טובת הנאה. אמנם על זה יקשה, דהתינח בזמן שאנו עוסקים בתורה, אז אמרינן בהיא טובת הנאה ליכא משום 'שונא מתנות יחיה', אבל בזמן שאין אנו עוסקים בתורה ועם כל זה המתנה במקומה עומדת, יקשה, דהא איכא משום 'שונא מתנות'.

זהו כוונת השאלה של ר' חנינא: מהו "ויתן להם ארצות גוים", הכוונה כמו שכתבתי, כיצד "ויתן" דהאיכא משום 'שונא מתנות'. ואם תאמר "בעבור ישמרו חקיו" וקשה כמו שכתבתי - לזה השיב לו: פועל שהוא עושה וכו' - אינו צריך להחזיק לו טובה, אבל בשעה שאין עושה עמו באמונה ונתן לו שכרו - צריך להחזיק לו טובה. והכוונה, לא כמו שאתה מבין דתיבת "הללויה" קאי אדלעיל, אלא הכתוב לצדדין קתני, דהיינו "ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו", ואם אין אנו עוסקים בתורה - צריך להחזיק טובה על זאת ולומר לפניו "הללויה". ואם כן בהיא טובת הנאה של השבח וההלל, דמזה מטי הנאה לנותן כביכול וליכא משום 'שונא מתנות', ולזה שפיר קאמר "ויתן", וק"ל.

25. עדויות פ"ו מ"ג. 26. עמוד ב ד"ה 'דהוו עפרא'. 27. זה לשונו: "וימותו לפני ה'" (ויקרא י, א) - פלוגתא בתורת כהנים, יש אומרים, שמתו בחוץ במקום שהלויים מותרים להכנס... רבי עקיבא אומר: לא מתו אלא בפנים, שנאמר 'וימותו לפני ה'': ואם כן מאי 'ויקברו וישאום' - מלמד שנתנו חכה של ברזל לתוך פיהם וגררום והוציאו לחוץ. ותימה לדברי רבי עקיבא, אם כן נטמא המשכן אהל מטומאת המת וצריך הזאה ג' וז' פעמים, ולא מצאנו שפסקו מעבודתם כלל, שכן כתיב בפירושו: 'ומפתח אהל מועד לא תצאו פן תמותו... וצ"ע". שפח"א 1. תהלים קה, מד-מה - "ויתן להם ארצות גוים ועמל לאמים יירשו: בעבור ישמרו חקיו ותורתיו יצורו הללויה" 2. בשם הרב נחמד למראה' פרק ו' דדמאי. 3. משלי טו, כז. 4. ב"ב יג, ב.